SOSYALİZM
VE TOPLUMSAL MÜCADELELER
ANSİKLOPEDİSİ

İletişim Yayınları

7

SOSYALİZM
VE TOPLUMSAL MÜCADELELER
ANSİKLOPEDİSİ

İletişim Yayınları

7.Cilt

1960-1980

SOSYALİZM
VE TOPLUMSAL MÜCADELELER
ANSİKLOPEDİSİ

İLETİŞİM YAYINLARI A.Ş. ADINA SAHİBİ *Murat Belge*
SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ *Ali Erkan Kayılı*

YAYIN YÖNETMENİ *Ertuğrul Kürkçü*
YAYIN KOORDİNATÖRÜ *İskender Savaşır*
YAYIN SEKRETERİ *Sevda Kılıç*
YAYIN KURULU *Fahri Aral, Tanıl Bora, Erkan Kayılı, Ertuğrul Kürkçü, İskender Savaşır, Fügen Uğur*

DANIŞMA KURULU *Murat Belge, Korkut Boratav, Alpaslan Işıklı, Rasih Nuri İleri, Ahmet İnsel, Baskın Oran, Taha Parla, Ömür Sezgin, Yavuz Sabuncu, Mete Tunçay, İşaya Üşür*

GÖRSEL TASARIM *Yılmaz Aysan*
GÖRSEL DÜZENLEME *Ümit Kıvanç, Mine Arda Bulut*

İletişim Yayınları

GENEL YÖNETMEN *Murat Belge*
GENEL MÜDÜR *Nihat Tuna*

DÜZELTİ *Fatih M.Öztan, Remzi Abbas*
OKUR İLİŞKİLERİ *Mürvet İşgör*
SATIŞ VE DAĞITIM *Adil Şallı*

PERKA A.Ş.

GENEL MÜDÜR *Ahmet Asena*
KAMERA *Cemal Törün, Muammer Balta*
MONTAJ *Miray Yüzgeç, Ümit Ayar*
DİZGİ *Hüsnü Abbas, İsmail Abbas, Ersin Çalışkan*

RENK AYRIMI *Çağdaş Yayıncılık ve Basın Sanayi A.Ş.*
BASKI *Çiftay Matbaacılık Ltd. Şti.*
DAĞITIM *Hürriyet Holding A.Ş.*

YAZARLAR

Erhan Acar *(ODTÜ eski öğretim üyesi)* • Meltem Ahıska *(yazar)* • Tanju Akad *(iktisatçı)* • Nuri Akbayar *(araştırmacı)* • Taner Akçam • Cüneyt Akman *(iktisatçı)* • Bahattin Akşit *(ODTÜ öğretim üyesi)* • Prof.Dr. Ulrich Albrecht *(Freie Universität Berlin öğretim üyesi)* • Mehmet Alkan *(araştırmacı)* • Samir Amin *(Birleşmiş Milletler'e bağlı Third World Forum dergisi yöneticisi)* • Çağatay Anadol *(Görüş dergisi yayın yönetmeni)* • Hacer Ansal • Fahri Aral *(yazar)* • Prof.Dr. Sadun Aren *(A.Ü. S.B.F. eski öğretim üyesi)* • Dr. Tülay Arın *(İ.Ü. İktisat Fakültesi öğretim üyesi)* • Doç. Çelik Arıoba *(SBF Öğretim Üyesi)* • Mustafa Arslantunalı • Ahmet Asena • Abdurrahman Atalay *(Genç Öncü eski genel başkanı)* • Yaşar Ayaşlı • Hasan Aydın • Haşim Aydıncak • Ergun Aydınoğlu *(yazar)* • Cumhur Aytulun *(yazar)* • Ulus Baker • Etienne Balibar *(Paris I Üniversitesi öğretim üyesi)* • Fikret Başkaya • Atılgan Bayar *(şair)* • Oya Baydar *(araştırmacı)* • Murat Belge • Mihri Belli *(TEP eski genel başkanı)* • Yves Benot *(araştırmacı)* • Halil Berktay *(tarihçi)* • Dr. İsmail Beşikçi *(sosyal bilimci)* • Cenan Bıçakçı *(ASİS eski genel başkanı)* • Alaattin Bilgi *(çevirmen)* • İhsan Bilgin *(yazar)* • Pierre Bitoun *(Fransa Ulusal Tarım Araştırmaları Enstitüsü'nde araştırmacı)* • Tanıl Bora *(yazar)* • Prof.Dr. Korkut Boratav *(A.Ü. S.B.F. eski öğretim üyesi)* • Burak Boysan *(yazar)* • Nart Bozkurt • Christine Buci-Glucksmann *(araştırmacı)* • Kemal Burkay • Gérard Chalian • Tony Cliff *(araştırmacı)* • Nabé-Vincent Coulibaly *(yazar)* • İrfan Cüre *(çevirmen, yazar)* • Dr. Arif Çağlar *(kimya mühendisi)* • Yücel Çağlar • Ruşen Çakır *(gazeteci)* • Cengiz Çandar *(gazeteci, yazar)* • Tevfik Çavdar • Murat Çelikkan *(gazeteci)* • Aydın Çubukçu • Metin Çulhaoğlu *(Gelenek dergisi yayın yönetmeni)* • İlkay Demir • Ahmet Demirel *(araştırmacı)* • Henri Desroche *(Ecole Pratique des Hautes Etudes araştırma direktörü)* • Orhan Dilber *(yazar)* • Özden Dilber • Frank Dingel *(tarihçi)* • Ahmet Doğukan *(araştırmacı)* • Hulusi Dosdoğru *(yazar)* • Yıldız Ecevit *(sosyolog)* • Gültekin Emre *(yazar)* • Neşe Erdilek *(sosyal bilimci)* • Abu Firas *(FKÖ Türkiye Temsilcisi)* • Ümit Fırat *(yayıncı)* • Bülent Forta • Josef Gabert *(Demokratik Almanya Marksizm Leninizm Enstitüsü görevlisi)* • Gültekin Gazioğlu *(TÖB-DER eski genel başkanı)* • Haluk Gerger *(SBF eski öğretim üyesi)* • Ali Gevgilili *(gazeteci, yazar)* • André Gorz *(araştırmacı)* • Erhan Göksel *(yayıncı)* • Aydemir Güç *(yazar, çevirmen)* • Mesut Gülmez *(TODAİE öğretim üyesi)* • Murat Gümrükçüoğlu *(Kimya Mühendisleri Odası eski genel başkanı)* • Ertuğrul Günay *(CHP eski milletvekili)* • Mehmet Gündüz • Nurdan Gürbilek *(yazar)* • Müge Gürsoy *(yayıncı)* • Dr. Şehmus Güzel *(Paris VII Üniversitesi öğretim üyesi)* • Prof. Fred Halliday *(London School of Economics öğretim üyesi)* • Frigga Haug *(yazar)* • Ahmet Hezarfen *(yazar)* • Kiyoaki Hırata *(yazar)* • Prof.Dr. Alpaslan Işıklı *(A.Ü. S.B.F. eski öğretim üyesi)* • Ekrem Işın *(araştırmacı)* • Rasih Nuri İleri *(araştırmacı)* • Remzi İnanç *(yayıncı)* • Dr. Ahmet İnsel *(Paris I Üniversitesi öğretim üyesi)* • Ahmet Kaçmaz *(TSİP eski genel başkanı)* • Dr. Niels Kadritzke *(sosyal bilimci)* • Orhan Kâhyaoğlu *(yazar)* • Emin Karaca *(araştırmacı)* • Gülsün Karamustafa • Fatoş Karaören *(B.Ü. öğretim üyesi)* • Dursun Karataş • Muhittin Karkın *(araştırmacı)* • Dr. Kurtuluş Kayalı *(A.Ü. D.T.C.F. öğretim üyesi)* • Erkan Kayılı • Petra Kelly *(F.Almanya Yeşil Parti milletvekili)* • Jacques Kergoat *(araştırmacı)* • Ümit Kıvanç *(gazeteci, yazar)* • Dr. Hans-Günter Kleff *(sosyal bilimci)* • Uygur Kocabaşoğlu *(ODTÜ öğretim üyesi)* • Ferda Koç *(yazar)* • Yıldırım Koç *(araştırmacı)* • Dr. Cemil Koçak *(araştırmacı)* • Orhan Koçak *(yazar)* • Gürsel Korat • Prof. Jiri Kosta *(Frankfurt Johann Wolfgang von Goethe Üniversitesi öğretim üyesi)* • Orhan Kotan • Eser Köker *(SBF araştırma görevlisi)* • Levent Köker *(Gazi Üniversitesi öğretim üyesi)* • Sevil Kurdoğlu *(yazar)* • İldeniz Kurtalan *(doktor)* • Akif Kurtuluş *(şair)* • Yalçın Küçük *(yazar)* • Demir Küçükaydın *(yayıncı)* • Ertuğrul Kürkçü • Ömer Laçiner *(yazar)* • Dominique Lecourt *(Paris VII Üniversitesi öğretim üyesi)* • Daniel Lindenberg *(araştırmacı)* • Michaël Löwy *(Against the Current Danışmanlar Kurulu üyesi)* • Roni Margulies • Hans-Arthur Marsiske *(araştırmacı)* • Tayfun Mater • Jim Monsonis *(sosyolog ve SDS eski genel sekreteri)* • Prof. Bernat Muniesa *(Barselona Üniversitesi öğretim üyesi)* • Oğuzhan Müftüoğlu • Kemal Nebioğlu *(DİSK/Gıda-İş eski genel başkanı)* • Murat Nişancıoğlu *(yazar)* • Şule Nişancıoğlu *(yazar)* • Ayşe Nur *(çevirmen)* • Ainde O'Callaghan *(Socialist Review dergisi yazarı)* • Ahmet Oktay *(yazar)* • Ersen Olgaç • Saruhan Oluç *(yazar)* • Hilal Onur *(araştırmacı)* • Dr. Baskın Oran *(A.Ü. S.B.F. eski öğretim üyesi)* • Doç.Dr. İlber Ortaylı • Stella Ovadia *(psikolog)* • Prof.Dr. Çetin Özek • Işıl Özgentürk *(gazeteci)* • Doğan Özgüden *(gazeteci, yazar)* • Sedef Öztürk *(çevirmen)* • Banu Paker *(yazar)* • Thierry Paquot *(La Découverte Yayınevi redaktörü)* • Jale Parla *(B.Ü. öğretim üyesi)* • Taha Parla *(B.Ü. eski öğretim üyesi)* • • Faruk Pekin *(araştırmacı)* • Doğu Perinçek *(TİKP eski genel başkanı)* • Charles Post *(New Left Review dergisi yazarı)* • Chantal Rondeau • Maximilien Rubel *(yazar)* • Christian Rudel (yazar) • Dr. Yavuz Sabuncu *(A.Ü. S.B.F. öğretim üyesi)* • Necdet Sakaoğlu *(araştırmacı, yazar)* • Marion Sarafis *(yazar)* • Veysi Sarısözen *(FKF İstanbul il sekreteri)* • Nail Satlıgan • İskender Savaşır *(yayıncı, yazar)* • Mahir Sayın • Dr. Gülnur Savran *(İ.Ü. Edebiyat Fakültesi eski öğretim üyesi)* • Dr. Sungur Savran *(İ.Ü. İktisat Fakültesi eski öğretim üyesi)* • Lissy Schmidt *(gazeteci)* • Yorgo Sefercis *(yaza)* • Doç.Dr. Ömür Sezgin *(A.Ü. S.B.F. öğretim üyesi)* • Anwar Shaikh *(New School for Social Research öğretim üyesi)* • Dr. Orhan Silier *(Tarihçi)* • Bülent Somay *(yazar)* • Kenan Somer *(yazar)* • Semra Somersan *(gazeteci)* • Aslan Sonat *(Bolu S.İ.Y.O. öğretim üyesi)* • Prof.Dr. Mümtaz Soysal *(A.Ü. SBF öğretim üyesi)* • Mustafa Sönmez *(iktisatçı)* • Gisela Stockem *(çevirmen)* • Ömer Erim Süerkan • Kemal Sülker *(gazeteci)* • Prof.Dr. İlhan Tekeli *(O.D.T.Ü. öğretim üyesi)* • Doç.Dr. Şirin Tekeli *(İ.Ü. İktisat Fakültesi eski öğretim üyesi)* • Latife Tekin *(yazar)* • Trinh Van Thao • Dr. E.Ahmet Tonak *(Simon's Rock of Bard College öğretim üyesi)* • Doç.Dr. Zafer Toprak *(B.Ü. öğretim üyesi)* • Teslim Töre • Doç.Dr. Mete Tunçay *(A.Ü. S.B.F. eski öğretim üyesi)* • Nesrin Tura *(yazar)* • Rıza Tura *(yazar)* • Atila Türk *(yazar)* • Barış Tütün *(araştırmacı)* • Fügen Uğur *(yazar, çevirmen)* • Bülent Uluer • Çetin Uygur *(sendikacı)* • Doç.Dr. Ekrem Uykucu *(Marmara Üniversitesi öğretim üyesi)* • Füsun Üstel *(araştırmacı)* • Özer Üstel *(çevirmen)* • Dr. İşaya Üşür *(Gazi Üniversitesi öğretim üyesi)* • Dr. Serpil Üşür *(SBF öğretim üyesi)* • Markos Vafiadis • İsmet Şerif Vanlı • Lionel Varion • Mustafa Yalçıner • Galip Yalman *(iktisatçı)* • Cemal Yardımcı *(B.Ü. öğretim görevlisi)* • Hatice Yaşar • İrfan Yavru • Stefanos Yerasimos *(Paris VII Üniversitesi öğretim üyesi)* • Murat Yetkin *(gazeteci-yazar)* • Şaban Yıldız *(TİP eski genel başkanı)* • Mustafa Yılmazer • Can Yücel • René Zapata *(yazar)* • Dilek Zaptçıoğlu *(gazeteci)* • Ragıp Zarakolu *(yayıncı)* • Eric Jan Zurcher *(Nijmegen Üniversitesi öğretim üyesi)*

KURULUŞLAR

Arbeiterkampf Yazı Kurulu *(Federal Almanya)* • Fourier-Proudhon Vakfı *(Fransa)* • Hamburg Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü *(Federal Almanya)* • Marksizm-Leninizm Enstitüsü SED Merkez Komitesi *(Demokratik Alman Cumhuriyeti)* • Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü *(Hollanda)*

KATKIDA BULUNANLAR

Hakan Akçura • Nilgün Bilgili • Ayşen Can • Kerem Cankoçak • Peri Efe • Ayşen Ekmekçi • Rıza Emiroğlu • İdem Erman • Mehmet Dinçel • Ercüment İçöz • Süleyman Kıyar • Elif Köksal • Murat Onay • Cem Öner • İbrahim Özyıldırım • Mustafa Öztürk • Şadi Samer • Erbil Tuşalp • Özgür Ulusoy • Sibel Yücel

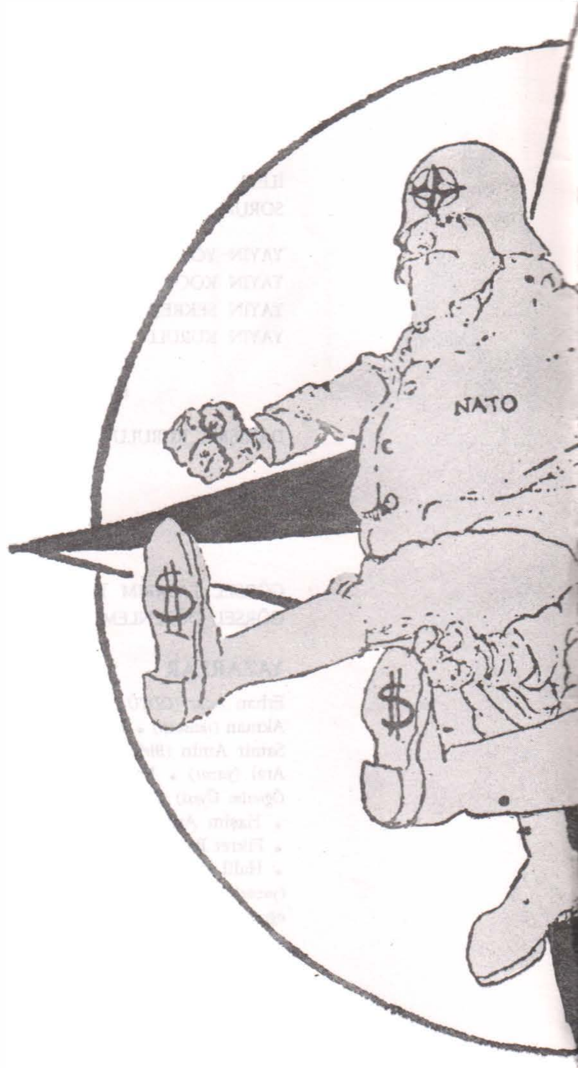
İletişim Yayıncılık, Gazetecilik, Basın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Klodfarer Caddesi, İletişim Han, Kat: 3,
Cağaloğlu, 34400, İSTANBUL. Tel: 516 22 60 (3 hat)

Kapak resmi: Sadık Karamustafa'nın Devrim İçin Hareket Tiyatrosu için yaptığı afiş.

Türkiye'de 1968

Her şey olup bittikten 20 yıl sonra, Batı Avrupa'da ve ABD'de 1968'in izi gibi görülebilecek tek şey, "business" ve "art" dünyasında parlayan 40'ların sürmekte olan bazı yıldızlar olabilir. Sivil toplum 1968'in getirdiği bütün devrimci unsurları çoktan massetmiş, dönüştürmüş ve tüketmiş bulunuyor. Ancak, kronik bunalımlarla yaşayan, sürekli sermaye yetersizliği içinde çalışan sınıflarına üretimdeki artıktan daha fazla bir pay vermesi mümkün olmayan bir toplumda devrimcinin massedilmesi de zahmetli ve masraflı bir süreç. Türkiye'de bu işlem yirmi yıl sürdü. 5 bin ölüye, bunun birkaç katı yaralıya, yüzbinlerce tutukluya mal oldu. 1968 Türkiye'de ve dünyada tılsımlı devrim sözcüğünün kitlesel bir ölçek üzerinde ve belki de ilk kez modern anlamıyla telaffuz edilebildiği yıl olarak milat gibidir. Daha sonraları sosyalist hareketin bütün gidişatını belirleyecek ilişkiler 1968'de kuruldu, 1968'de ortaya çıkan eski ve yeni önderlikler hareketin gelişimi üzerinde etkili olmayı sürdürüyor. Aynı şekilde karşı devrim de kendisini kitlesel bir ölçek üzerinde açığa çıkartmaya ilk kez 1968'de başladı. 1968'i yapan etkenlerin hiçbiri günümüzde hükmünü sürdürmüyor ama 1968'de açılan bir kapıdan Türkiye modern bir toplum, yani devrime gebe bir toplum olmaya girdi.

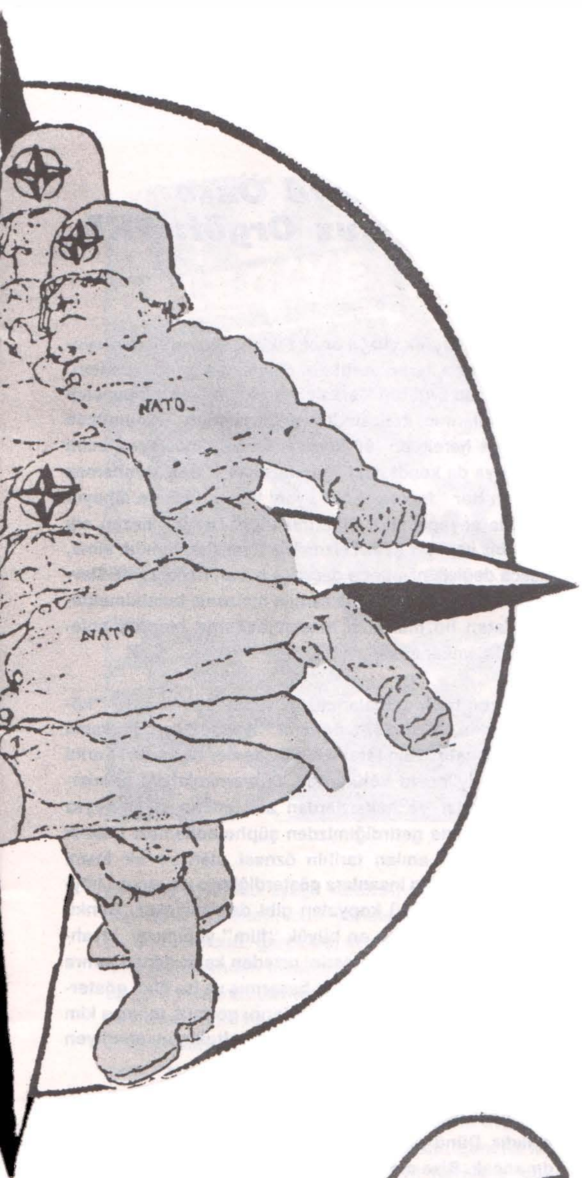
1968'in hikayesi sosyalist hareketin gelişmesinde yaşanan dramatik kopuşlardan birinin hikayesidir. Devrimci sosyalizm daha gelişmesinin ilk adımında, 1968'de parlamentoculukla bağlarını koparma yolunda en güçlü atılımlarından birini yaptı ama bu güç, darbecilikle eklemlenmekten kaçınabilmek için henüz yeterli değildi. Kurulu düzen içindeki bütün olası seçenekleri tüketmeksizin kendi rüştünü ispat edemeyecek olan sosyalizm 1968'de yüksek bedeller ödeyerek hegemonyasından kendini kurtaracağı parlamentarizm ile darbecilik arasından çıkışın imkanlarını da elde etmeye başlayacaktı.

Sosyalist Harekette Bölünme

1967 biter, 1968 başlarken Türkiye sosyalist hareketinin görünüşteki "birliği" de sona erdi ve tohumları 1951 tevkifatı sırasında yeşermeye başlayan *TKP* içindeki çatışmalardan da beslenen bir ayrışma sosyalistlerin sonraki 20 yıl boyunca üstesinden gelemeyecekleri bir dizi başka bölünmenin de başlangıcını oluşturdu. 1968, ABD desteğindeki *AP* hükümetinin dünya kapitalizmine eklemlenme programını uygulamasının önünde bir engel olan bütün sosyalist ve anti-emperyalist güçlere karşı her düzeyde baskı ve terörü seferber ettiğine tanık oldu. *NATO*'nun kuruluşunun 20. yılı dolayısıyla *TİP*'in gerek parlamentoda gerekse parlamento dışında yürüttüğü ve solun her kesimi tarafından onaylanan "Türkiye'nin *NATO*'dan ayrılması" kampanyası *TİP*'e karşı şiddetin dozunun artmasına yol açtı. Bir yandan gayrıresmi şiddet *TİP* üyeleri, sosyalist aydınlar ve öğrenciler üzerine yöneltilirken öte yandan devrimci öğrenci derneği yöneticileri, yazarlar ve işçi önderleri gözaltına alınmaya ve tutuklanmaya başlandı. Sosyalist harekete karşı her türlü şiddeti kışkırtan ve meşrulaştıran 19-20 Şubat 1968'de *TİP* milletvekili Çetin Altan'ın yazıları nedeniyle yargılanmak üzere dokunulmazlığının kaldırılmasının Meclis'te tartışılması sırasında *AP*'li milletvekilleri tarafından başta Çetin Altan olmak üzere *TİP* milletvekillerinin linç edilircesine dövülmeleri oldu. Devletin en yüksek yasama organında gerçekleşen bu saldırı, sosyalistler arasında parlamenter araçlarla sosyalizmi gerçekleştirme yanılsamalarına önemli ölçüde son verirken, sağda da sosyalist hareketi şiddetle ezme arzularının çoğalmasına ve faşist terörün yasa tanımazlığının pekişmesine yol açıyordu. Nitekim bu olayın ardından *FKF*'nin 25 ve 26 Şubat'ta Ankara ve İstanbul'da düzenlenen "Uyanış Mitingleri" *AP*'li saldırganların baskınına uğradı ve ardından 3 Mart'ta *AP* güdümündeki *MTTB*'nin İstanbul Taksim Alanı'nda düzenlediği "Şahlanış Mitingi" kitlesel bir anti-komünist gösteri halinde "Türkiye'yi Vietnam ve Küba yapmak" isteyenlere karşı cihad ilanına dönüştü.

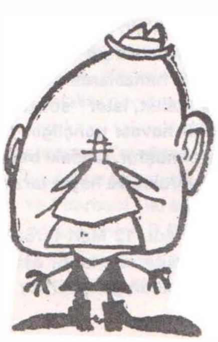

Fikir Klüpleri Federasyonu'nun kurulmasıyla birlikte 1960 sonrasının en temel özelliği olan Kemalizm savunuculuğu ve 27 Mayıs'ı savunma çizgisini bir ölçüde de olsa aşarak sosyalizme yönelen öğrenci hareketi TMGT ve TMTF gibi varolan dernekleri yerle bir ederek yeni örgütlenmelerin önünü açtı. Aşağıdan gelen hareketin ulaşmış olduğu kitlesellik yeni tipte öğrenci önderlerinin kısa sürede öne fırlamasını sağladı. İstanbul'daki öğrenci hareketinin siyasallaşması sürecinde sivrilen önderlerden birisi olan Deniz Gezmiş'in yöneticiliğinde İstanbul Üniversitesi bahçesinde yürüyüş yapan öğrenciler (sağda) bir müddet sonra siyasal iktidarın desteğindeki faşistlerin saldırısıyla karşılaştığında, hareketin nitelik değişimine katkıda bulunan yeni tipte önderler yaratmanın avantajlarını olduğu kadar dezavantajlarını da yaşamak zorunda kaldılar. Faşist saldırılar kitle hareketinin öne fırlattığı önderleri tesbit etmekte hiç de güçlük çekmediler. Faşistlerin öldürdükleri Battal Mehetoğlu'nun (üstte) cesedi başındaki Deniz Gezmiş (soldan ikinci) ve arkadaşlarının o güne kadar mücadele hedefi olan ve üstte soldaki karikatürde saldırgan bir nazi kuruluşu olarak tasvir edilen NATO ve Amerikan emperyalizmi yerini faşist teröre bıraktı. Tonguç'un hareketin içinden bir bakışın ürünü olan İnönü, Demirel, öküz kafalı bir politikacı ve bir gerici karikatürleri ise öğrenci hareketinin karşısındaki yerli blokun en özlü ifadesiydi.

Dinci ve faşist sağın saldırıları karşısında takınılacak tavır meselesi saldırının doğrudan muhatabı olan gençliğin taban örgütlerinde, öğrenci derneklerinde ve *FKF* içinde pratik tartışmalara yol açarken *TİP* yönetiminde de siyasal iktidarın ve sosyalist mücadelenin araçları ve yöntemlerine ilişkin siyasal ve teorik tartışmaları kızıştırıyordu. Gerçekte, bu tartışmalar daha 1965 seçimlerinin ardından *Yön* sütunlarında başlamış, önce Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk ve öteki *Yön* yönetici ve yazarları *TİP* yöneticilerinin ve özellikle Aybar'ın siyasal iktidar stratejisine karşı hayli ölçülü olduğu söylenebilecek bir dille eleştiriler yöneltmeye başlamışlar; ardından 1951 tevkifatı sonrasında Zeki Baştımar ve çevresiyle hem tevkifat sırasındaki tutumu hem de siyasal perspektifleri dolayısıyla ihtilaf halinde olan Mihri Belli ve yakın çevresindekilerden Vahap Erdoğdu, Muvaffak Şeref, Muzaffer Erdost, Rasih Nuri İleri, Ahmet Say ve başkaları *TİP* yönetiminin parti içi ilişkilerinde izlediği tutum kadar siyasal perspektiflerine karşı da önceleri örtük daha sonra ise hayli açık eleştiriler yöneltmeye başlamışlar, bunlara da karşılıklar almışlardı. Ancak, bu eğilime mensup sosyalistlerin, *Yön*'de yazdıkları sürece, *Yön* yazarlarının Marksist olmayan perspektiflerine karşı, hiçbir açık eleştiri getirmedikleri de görülüyordu. Bu tutumun tek istisnası *Yön*'e "Atma Avcıoğlu Din Kardeşiyiz" başlıklı bir makale göndererek, *Yön*'ün devletçi "sosyalizm"ine çok sert bir siyasal eleştiri yönelten Dr. Hikmet Kıvılcımlı ile Rasih Nuri İleri olmuştu.

Sosyalizm mi Anti-emperyalizm mi?

Tartışma, *TİP* Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın 1965 seçimlerinde Partinin 15 milletvekili ile TBMM'de temsil edilmeye başlamasından sonra, programda yazılı olmamasına karşın açıkça "sosyalizm"in sözünü etmeye başlayarak, sosyalizm, devrim, iktidar, sınıf egemenliği gibi Marksizmin temel meselelerine ilişkin görüşlerini açıklamasıyla başladı. Aybar, "*TİP* yöneticilerinin son zamanlarda 'sosyalizm' sözcüğünü daha çok kullanmaya başlamış olmaları"nın "bazı kişi ve kuruluşların *TİP* paralelinde görünen fakat kapitalist ilişkileri muhafaza eden görüşleri halka telkin etmeye çalışmış olmalarından ileri geldiğini" açıklarken doğrudan doğruya *Yön* çevresini ima ediyordu. *Yön* ise *TİP* yönetimine 1965 seçimlerinden sonra ABD karşısındaki "anti-emperyalist çizgisini terketme" ve *AP* iktidarı karşısında "uzlaşmacı bir çizgiye çekilme" eleştirisini getirmeye başlamıştı. *TİP* yönetimi seçimlerde elde edilen 15 milletvekilliği ve toplumun bütün uyanık kesimlerinin coşkun ilgisi ve sol basının sempatisine kavuşmuş olarak o güne kadar göreli olarak sessizlikle geçiştirmiş olduğu benzeri eleştirilere karşı cepheden bir hücuma girişti. Yayınlandığı günden beri *Yön*'de yazıları çıkmakta olan Mihri Belli ve çevresinin bu çatışmada *TİP* yönetiminin triumvirası Aybar, Boran ve Aren'in savundukları tezleri üslupta yumuşak ama içerikte sert bir eleştiriye tabi tutarak kararlı bir biçimde Doğan Avcıoğlu ve arkadaşlarının yanında yer almaları çatışmanın

TİP *Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, Ağustos 1967'de, Russel Mahkemesi Tahkikat Komisyonu Başkanı olarak Kuzey Vietnam'a giderek bir ay boyunca savaş üzerine incelemelerde bulundu, Vietnamlılarla görüşerek ABD ordusunun yaptığı katliamlar, işkenceler, savaş suçları konusunda bilgi topladı (üstte). Daha sonra Aralık 1967'de Kopenhag'da yapılan Russel Mahkemesi'ne katılarak, ABD'nin Vietnam'da soykırım yaptığı şeklinde bir rapor sundu. Mahkeme Aybar'ın ve Tahkikat Komisyonu'nun diğer üyesi Leio Basso'nun sundukları raporlara dayanarak oybirliğiyle ABD'nin Vietnam'da soykırım suçu işlediğine karar verdi. Russel Mahkemesi kararına göre, Japonya, Tayland ve Filipinler de Vietnam savaşında ABD'nin suç ortağı kabul edildiler. ABD'nin Vietnam'a saldırısı ve orada sürdürdüğü emperyalist savaş, Batı Avrupa ve ABD gençliği arasında gelişen anti-emperyalist, kapitalist düzen karşıtı başkaldırı hareketinin oluşmasında olduğu gibi, Türkiye'de de anti-emperyalist bilincin gelişmesinde önemli rol oynadı.*

Çeyrek Yüzyıl Önce Kurduğumuz Örgüt: FKF

Bundan çeyrek yüzyıl önce *Fikir Kulüpleri Federasyonu*'nu kurma kararı verirken, o zamanın genç insanları, doğal ki, bu örgütün Marksist hareketimizde oynayacağı rolü akıllarının köşesinden geçirmediler. Günümüzde Marksist hareketin '60 sonrası tarihini inceleyen bilim adamı ya da kendi haklılığını tarihsel olarak kanıtlamak isteyen her "fraksiyoncu", yani her birimiz ve nihayet DAL'da soyağacımızı çıkartmak için her yıl, bazan altı ayda bir yeni bir şema çizmekten yorulan tanıdık sima, kısaca değişik niyetlerle geçmişe bakan herkes *FKF/Dev-Genç* tarihinde kendisine zengin malzeme bulabilmektedir. Zaten bu malzeme incelenmeksizin bugünü anlamak da imkânsızdır.

Ama bu tarih parçalanmıştır. 1965-1968 dönemi "kötülükler"in, 1968-1971 dönemi "iyilikler"in dünyasına ait sayılmıştır. Tam tersini iddia edenler de vardır. Tarihi yalnızca iyiler ve kötülerden, kahramanlar ve hainlerden, haklılar ve haksızlardan söz edilen siyah-beyaz bir film haline getirdiğimizden şüphe edilemez. Üstelik biz bu filmi, anılan tarihin öznesi olan ve bir kısmı hâlâ yaşayabilen insanlara gösterdiğimizi unutuyor, böylece Stalin'in kötü kopyaları gibi davranıyoruz. Çünkü insanlık tarihinin bu en büyük "film" yapımcısı, siyah-beyaz filmi, onun aktörlerini ortadan kaldırdıktan sonra çekmek gibi mucizevi bir iş başarmış ve bu filmi göstermeden önce de film kahramanlarını görmüş tanımış kim varsa onların sinema salonundaki koltuklarını ebediyen boşaltmayı ihmal etmemiştir.

Tarihçi dünü yaşamışların arasından çıkmaz, çıkmamalıdır. Dünü yaşamış olanlar, tarihçinin canlı tanıklarıdır ancak. Bize metalaşmayan ve metalaşıp kişinin zimmetine geçirilmeyen gerçek bir tarih gereklidir. Gelecekte, "resmî" tarih yazıcılığı olmayacaksa eğer, yüzlerce, binlerce tarihçinin kuşaklar boyunca birbirini öğüte öğüte öznellikleri ayıklayan ve ürünü nesnelleştiren yaşanan geçmişi yeniden üreten değirmen taşları gibi devinmesi, yeni kuşakların tarih bilincine su olacak, besin olacak, ışık olacaktır. O halde bu ciddi ve emek ürünü yapıtın okuyucuları, dünün figüranlarından birisine ait bu yazıdan, *FKF* tarihini aydınlatma gibi bir işlev herhalde beklemeyeceklerdir. Hele bu örgütün tarihine bugün de Marksist hareket içindeki farklı eğilimlerin tarihsel açıklanması amacıyla sık sık başvurulduğu ve bazı insanların metafizik bir ilk kuvvetle bu tarihin başlangıcında ne olmuş iseler, sonunda da hep o olacaklarına dair, bizleri umutsuzluğa düşüren değerlendirmelerin yapıldığı da hatırlanırsa, bu yazıdan nesnel bir tarihsel değerlendirmeyi hiç beklememek gerekir.

I. *FKF* 1965'de, hepsi de *TİP* üyesi ya da sempatizanı olan sosyalist gençler tarafından kuruldu. 1967'de İstanbul sekreterliğinin kuruluşunu, üniversite ve yüksek okul bulunan bütün illerdeki kuruluşlar izledi. *FKF* kısa zamanda gençlik hareketinde kitlesel bir güce dönüştü ve komünist hareketimizin tarihindeki bir iki denemeden sonra, bu örgütün kuruluşu, Kemalist korporatif devlet yapısında resmî örgütleriyle yer alan gençliğin "devletten kesin ve kitlesel olarak kopmasında" büyük rol oynadı. *TMGT*'nin, *TMTF*'nin, *MTTB*'nin gençlik hareketimizde oynadığı çok önemli rollere karşın unutulması da *FKF/Dev-Genç* örgütünün hâlâ hafızalarda canlı kalışı da rastlantı değildir. İster kapitalist, ister "sosyalist" olsun, bürokratik devletin küflü havası gençliğin taze ciğerlerine her zaman yabancı olmuştur. Ondaki bağımsızlık talebi bir heves değil, bir varoluş ve hayat tarzıdır.

***FKF*, 1969'da *Dev-Genç* adını aldı. 12 Mart terörüyle dağıtılana kadar bu örgüt üniversite sınırlarını aştı ve anti-emperyalist, demokratik hareketin geliştiği her yer-**

Anayasa Nizamını Koruma Kanunu Tasarısı'nı protesto amacıyla FKF'nin 13 Nisan 1969'da Diyarbakır'da düzenlediği miting (yanda), duvar gazeteleri ve afişlerin yanısıra dağıtılan çok sayıdaki bildiriyle bölge halkına duyurulmuştu. Civar kentlerden de gelen 3 bin kadar gösterici Kürt ulusu üzerindeki baskıları kınayan pankartlar taşıdı. Bunlardan en ilginci, üzerinde "Zinhare zinhar Morrison varisé Bayar, deste xwe nede barçerya djiwar dışkine sere kolledar" (Bayar'ın mirasçısı Morrison sakın ha ellerini köle sahiplerinin kafalarını parçalayan çarkın dişlilerinin önüne sokma, onu durdurmak için tutma) yazılı olandı.

de genç insanları ayağa kaldırdı, saflarında birleştirdi. *Dev-Genç* hareketi, onu yönetenlerin öznel seçimleri ne olursa olsun, gerçekte, komünist hareketimizin Stalinci geçmişinden etkilenmeksizin edemeyen "bürokratik parti mekanizmasından kopuş" hareketiydi. *TİP* Gençlik Kolları'ndan ve sayısını bilemeyeceğimiz siyaset diye adlandırılan partilerin "komünist gençlik" örgütlerinden, "komsomol"lardan, "maladaya gvardiya"lardan değil de, *Dev-Genç*'ten söz edilmeksizin gençlik hareketinden de söz edilemez oluşu bir rastlantı değildir. Yalnızca bu olgu bile, Marksist hareketin gençlik kitleleri ile ilişkisi bakımından çok değerli derslerle doludur.

Gençliğe işçi sınıfının tarihsel misyonunu yükleyen fanteziler bir yana, fakat, bürokratizme, günümüzün bu en belalı olgusuna karşı gençliğin arındırıcı, temizleyici işlevine her zamandan daha çok dikkat ayırmak, onun bugünkü geçici durgunluğunda bile, ona hâlâ dayattığımız bürokratik yaklaşımların rolü olduğundan kuşku duymak, sanırım önemli olacaktır.

II. *FKF*'nin kuruluş amacı, gençlik hareketini askerî darbelerin hazırlayıcı ön-gücü olmaktan çıkartmak, gençliği işçi sınıfıyla ve sosyalizmle birleştirmektir. Özellikle 1968'den sonra, birbirine karşıt hareket, örgüt ve partilerde yer alacak olan o dönemin genç kadroları, *TİP* çizgisinde ve bu amaç etrafında tam bir dayanışma içinde olmuşlardır. O zamanki saflaşma Kemalist-sosyalist saflaşmasıdır. Zamanla, kuruluş amacı iki yönlü bir aşınmaya uğramıştır.

Bir yandan, "darbeciliğe karşı" oluş, kitlesel gençlik hareketine özgü ve her türlü geleneksel kalıpları yıkan radikalizmden uzak durmaya, gençlik hareketini sosyalizmle birleştirme amacı da giderek hareketi partinin uysal bir rezervi haline getirmeye dönüşmüştür. Mücadele çizgisindeki bu aşırı "ölçülülük" ve örgütsel çizgideki bu "bürokratik" yaklaşım, yönetimlerde yer alan birçoklarımıza göre, gençliğin nabzını elinde tutan arkadaşlarımızın artan tepkisiyle karşılaşmıştır. Diğer yandan ise, Marksist hareket içinde ortaya çıkan ve pratikte Kemalist güçlere ve onların muhtemel bir askerî hareketine karşı takınılacak tutumla ilgili ayrılıklar *FKF*'ye yansımıştır. Tarafların birbirlerini suçlamak amacıyla kullandıkları terimlerle konuşacak olursak, "parlamentarist" ve "darbeci" iki eğilim ortaya çıkmıştır. Nitekim, 1968'de göreve gelen D.Perinçek yönetiminin bir numaralı kararı, *FKF*'yi ordu çevreleriyle teması olanların da yer aldığı *Dev-Güç'e* katmak olmuş ise, az sonra onun yerine gelen Z.Şahin yönetiminin de ilk kararı *FKF*'nin *Dev-Güç*'ten ayrılması olmuştur.

Hareketimizi uzun yıllar meşgul eden *FKF*'deki ayrışma böyle başlamıştır. Geriye doğru baktığımızda, bu ayrışmada bize ışık tutabilecek olan asıl hatanın, radikal eylemlere yönelen gençliğe karşı güvensizlik ve ona bürokratik yaklaşım olduğunu görebiliriz. "İki çizgi", "iki taktik ya da strateji"ye gelince, tarih onların her ikisini de yalnız ve yalnızca "birbirlerine olan itirazları" bakımından doğrulamış, ilki 1969 seçimleriyle, diğeri ise 12 Mart darbesiyle tarihe karışmış, her iki çizginin izleyicileri, kanıma göre çıkış noktalarıyla hayli ilgisiz, tamamen farklı ve birçok dönemeçte daha da farklılaşan yepyeni çizgilerin yaratıcıları ya da izleyicileri olmuşlardır.

Gençliğin otonom hareketine ve sarsıcı aktifliğine karşı tutucu bir rol oynayan *FKF* yönetiminin başta gelen sorumlularından biri olarak, daha sonraki tüm siyasal çizgimizde, bizi sık sık hataya düşüren bu ilk hatayı unutmamak gerektiğini şimdi, özellikle bürokratik-sosyalist deneyimin çökmesinden sonra çok daha önemli görüyorum. İflâs etmiş karşıt stratejilerimizin haklılık derecesi hakkında ise bir sonuçlamanın artık hiç bir anlam taşımadığı kanısındayım. O nedenle, günümüzde varolan çizgilerden herhangi biri, kendi haklılığını, *FKF*'deki bu ilk ayrışma ya da saflaşmadaki tutumuna dayandırmak istediği zaman, bana öyle geliyor ki, bugün izlediği çizgiyle uzlaşmaz bir karşıtlığa düşmeksizin edemez. Eğer, hareketi şu ya da bu siyasal örgütün tarihiyle ilişkisi açısından değil de, doğrudan gençlik hareketi açısından ya da çağdaş tüm dünyada giderek etkin bir sosyal gelişme gücüne dönüşen yığınsal demokratik hareketlerin özgül doğası açısından yorumlarsak *FKF*'nin kuruluşundan sonra iki dönemi birbirinden biraz değişik bir ölçüyle, belki daha güncel bir ölçüyle ayırmamız mümkün olabilir.

İlk döneme damgasını vuran özellik, *FKF*'nin klasik komünist harekete özgü gençlik örgütlenmesi modeline bağlı bir kuruluş olması ise, *FKF*'nin *Dev-Genç'e* dönüşümü, 1968 büyük gençlik patlamasının kendine uygun bir gençlik örgütü yaratmasıdır. 1968'e kadar *FKF*'de yönetim, gençlik hareketinin doğal önderleri tarafından değil, partiye bağlı formel önderlikler tarafından oluşturulmuştur. 1968 ise, kendi bağrından gerçek, doğal önderleri birkaç gün içinde tartışmasız şekilde yaratmıştır. 1968'in öngünlerine kadar, devlete bağlı olarak kurulmuş gençlik kuruluşlarına karşı sosyalist bir gençlik örgütü yaratma aşamasında, olumlu işlev görmüş olsa da, bu satırların yazarının da yer aldığı bu yönetim, aşağıdan gelen kitle hareketinin derinliğini, özgüllüğünü, ihtiyaçlarını söz konusu bürokratik örgütlenme biçimi nedeniyle zamanında görememiştir.

Dev-Genç 1968'in eseriydi. 1968'in ruhu Deniz Gezmiş ise, bu hareketin entelektüel politik ihtiyaçlarına da Mahir Çayan yanıt vermiştir.

III. İlk saflaşmayı izleyen yıllar Marksist hareketimizde şaşırtıcı bölünmelere tanıklık eder. Adeta bir karyokinez bölünme süreci yaşanmıştır. İlk saflaşmanın doğurduğu hücreler, kısa zamanda birbirleriyle ilişkiyi kesmiş, fakat bu defa bu hücreler kendi içinde bölünmeye başlamıştır. Ama buradan hareketin gelişmesinde bölünmeleri, ayrılıkları, saflaşmaları değişmez bir yasa düzeyine yükseltmek doğru olur mu? Bu bölünme sürecine iyimser bir yorum getirmeksizin, yaşanılanların önü alınmaz bir yazgı olmadığını göstermeksizin, günümüzdeki birlik arayışları, geçici bir mütareke oyunu olmaktan kurtulamaz.

FKF'deki eski ayrışma, eğer insanları hedef almak amacı taşımıyor politikalarla ilgileniyorsak, günümüzde ancak birliğin neden olanaklı olduğunu kanıtlamanın tarihsel dayanağı olabilir ve olmalıdır. Eğer 1965-1968 ayrışmasını taktik sorunlarından (eylemlerde aktif olma, olmama gibi) ayıklayabilirsek ve bu ayrışmada tarihin tarafları ne yazık ki doğrulamadığını kabul edersek, tarihi eski karşıtlıklarının ateşini sürekli körükleyen bir araç olmaktan çıkarabiliriz. Eğer bu ayrışmayı izleyen yıllarda, tarafların kendi ilk çıkış noktalarından giderek uzaklaştıklarını, "parlamentarizme" karşı çıkanların "darbecilikten" ve "darbeciliğe" karşı çıkanların da "parlamentarizmden" kopuş sürecine -çelişkili de olsa ve uç noktalara savrulmalarla, yeniden bir adım geriye, sağa ya da sola düşmelerle de belirlense- girdiklerini teslim edersek, 1965-68 saflaşmasından yüz parçaya bölünmüş olsak bile, aslında, Marksist yaklaşımın akla gelebilecek yığınla varyantını "tükete tükete" birliğe doğru sancılı bir süreç yaşadığımızı görebiliriz.

Bilinçli bir süreç değildi bu. Herbirimizin, hareket içinde yalnızca kendi kendisine duyduğu derin bir güvenle, inançla ve inatla belirlenen bir süreçti. Her ayrılıktan sonra yükselttiğimiz kendi Marksist bayrağımızın altına tüm hareketin toplanacağından ve işte bu hareketin özlenen ve tek bir gün bile yaşamadığımız devrimi zafere ulaştıracağından bir milim bile kuşku duymadığımız, o nedenle bölünmeleri bayram havasıyla karşıladığımız bir dönemdi bu. İlk ayrışmanın itici gücüyle koyulduğumuz bu yolda, attığımız her adımla, bu ayrışmanın tezlerinden uzaklaştığımızı, ayrılıkların olabilecek her gerekçesini, dayanağını tükettiğimizi kavramamız besbelli ki bilgilenme sürecinin diyalektiğine de uymazdı. Şimdi mesele, çeyrek yüzyıl boyunca yaşanan bu sürecin, aslında bizi birlik noktasına doğru yönlendirdiğini bilinçle kavrayıp, kavrayamayacağımız meselesidir.

FKF/Dev-Genç tarihine, ayrılıklardaki haklılıklara, hepimizden yana konuşan bir tanık gözüyle baktığımız, onda düşmanca ayrılıklar ve saflaşmalardan başka bir şey görmediğimiz dönemin sona ereceğine inanıyorum. Şimdi bu tarihi, hepimizi eğiten, pek çok kurban pahasına, iki askerî darbeden geçerek çeyrek yüzyıl boyunca herbirimizi defalarca sınayan, azarlayan, bazen sınıfta bırakan ve ne yazık ki kimimizi de politika okulundan kovan güngörmüş bir öğretmen olarak kabullenmek, bu tarihi bazen Deniz ve Mahir'in, bazen Cantekin ve Demircioğlu'nun ve dev gibi bir saf oluşturan diğer kurbanlarımızın yüzleriyle bize bakan eski bir dost olarak görmek, tarihten korkmamak, tarihle korkutmamak, ondan öğrenmek gerekecek. Çeyrek yüzyıl sonra, *FKF/Dev-Genç* dönemi bana, çok daha yakın, çok daha ilginç ve çok daha ders alınması gereken bir dönem olarak görünüyor.

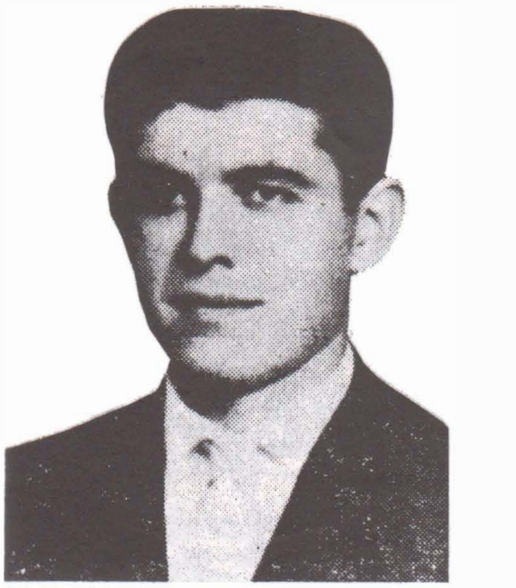
VEYSİ SARISÖZEN

hem alanını hem içeriğini genişletti. Mücadelenin başlıca ekseni kuşkusuz tüm temel politik meselelerde olduğu gibi devlet iktidarı sorunundan geçiyordu. Yalnızca çatışmanın daha sonraları (1968-70) salt teorik tartışmanın ötesine geçerek şiddet aracılığıyla da yürütülmüş olmasına bakıldığında tarafların bu temel meselede esastan karşıt konumlarda bulundukları sanılabilirdi. Oysa gerçekte ne *TİP* ne de *Yön* çevresi devlet bahsinde birbirlerinden esasta farklı olan hiç birşey söylüyor değillerdi. Herkes iktidara ulaşma biçimleri ve imkanları konusunda ne söylüyor olursa olsun devletin "şu aşamada" bir milli burjuva devleti olması ya da öyle kalması gerektiğinde hemfikirdi. Bu yüzden her iki kamptakiler de 1966 başlarına kadar 27 Mayıs'ın yarattığı devlet biçimini sahipleniyor, 27 Mayıs Anayasasının sosyalizme ulaşmak için gerekli yasal zemini sağladığını düşünüyor, 27 Mayıs'ın başlıca vurucu gücü olan Ordu'nun toplumsal gelişmede ilerici bir rol oynamış olduğunu kabul ediyor, karşılarında toplumun bu "zinde" kuvvetlerinin değil yalnızca ABD emperyalizmi ve onun içerideki dayanakları olan "kompradorlar ve ağalar"ın bulunduğunu düşünüyorlardı.

Ancak, *TİP* ve *Yön* arasında iktidara "yukarıdan aşağı" mı, "aşağıdan yukarı" mı ulaşılacağı konusunda 1965 seçimleri sonrasında ilk çatışma patlak verdi. Bu salt, "iktidara ulaşma tekniği" hakkında bir tartışma değil, devlet bürokrasisinin öteki sınıflarla ilişkisi üzerine bir "sınıf mevzilendirmesi" tartışmasıydı da. Aybar, *TİP* teorisyenlerinden İdris Küçükömer ve Sencer Divitçioğlu'nun "Asya Üretim Tarzı" tartışmaları içinde temellendirmeye çalıştıkları "Osmanlı devlet sınıfları" üzerine tezleri politika planında yeniden üreterek 21 Ağustos 1966'da şu yargıları ileri sürmüştü: "Halkımız yüzlerce yıl tepeden inme yönetim metodlarının ıstırabını çekmiştir. Ve ancak 1950'de kendisini ayak takımı sayan tepeden bakan bu ceberrut bu yukarıdan aşağı yönetim şeklinden kurtulmak fırsatını bulmuştur. Osmanlı tipi devlet yönetiminin mirasçısı olarak gördüğü *CHP* iktidarını devirmiştir. Ve o tarihten beri bu partiye iktidar fırsatı vermemiştir. Fakat o tarihte böyle bir alternatif de bulunmadığından *CHP*'yi

1968'in ilk boykotu Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde patlak verdi. Ardından Ankara'da Hukuk ve Fen Fakülteleri'nde 11 Haziran'da başlayan boykot sonra da İstanbul Üniversitesi'ne sıçradı. 12 Haziran Çarşamba günü İstanbul Hukuk Fakültesi'nin büyük anfisinde toplanan öğrenciler sınav yönetmeliği ile ilgili isteklerini öne sürerek boykot kararı aldılar. Öğle saatlerinde alınan bu karar kimilerine göre çok sıradan bir olaydı. Anfinin tahtasına yazılan "sağ sol yok, boykot var!.." cümlesi birçok öğrencinin gözünden kaçmıştı. Ama anfinin boşalmasıyla merkez binanın çıkış kapısına doğru ilerleyen kalabalık, kapıdan çıkıp heykelin önüne gelince birden bire koşmaya başladı. Boykot kararını yeni öğrenen öğrenciler de bu kalabalığa katılınca koşanların safları sıklaştı. En önde koşan Deniz Gezmiş "Arkadaşlar, rektörlüğe!.." diye bağırıyordu. Çıkış kapısının solundaki rektörlük binasının önünde biranda binlerce kişi yığılmıştı. Sloganlar atılıyor, rektörün istifası isteniyordu. Bu sırada rektör Ekrem Şerif Egeli kıpkırmızı bir yüzle merdivenleri indi. Ve bir arabaya binerek, açılan kapıdan dışarı çıktı. Ardından kapılar kapatıldı. Öğrenciler, başta Deniz Gezmiş olmak üzere rektörlük binasına daldılar. Türkiye'de öğrenci eylemlerinde yeni bir dönem başlıyordu. İstanbul Üniversitesi Merkez Binası işgal edilmişti. Bu arada üniversite santraline elkonuldu, Hukuk Fakültesi'nin sınav sonuçlarını gösteren camlı tablolar kırıldı. Aslında boykot ve işgalin ilk günü bu eylemlere özgü bir biçimde, belirgin bir karışıklık içinde geçti. Kimse ne yaptığını bilmiyordu. İlk gece kapılarda yapılan denetimlerde dikkatli olunamamış, içeriye birçok polis ve bunlara yardımcı olabilecek sağcı öğrenci de girmişti. Bu arada öğrenci gençliği hiçbir biçimde temsil etmeyen MTTB, TMTF ve İÜTB gibi kuruluşlar bildiri yayınlayarak, üniversitede reforma karşı olmadıklarını ancak hareketin başka yerlere sürüklenebileceğini söylüyorlardı. Ancak ikinci gün kurulan komite olaya hemen hâkim oldu. Bu arada merkez binadaki İktisat ve diğer fakültelerin de eyleme katılmasıyla İşgal komitesi oluşturuldu. Komitenin başkanlığına Hukuk Fakültesi'nden Kemal Bingöllü, sözcülüğüne de İktisat Fakültesi'nden Toygun Eraslan getirildi. Fotoğrafta Hukuk Fakültesi'nin profesörler kurulu odasında toplantı yapan öğrenciler görülüyor

KARADENİZ, HARUN (1942-1975)

Devrimci gençliğin en popüler liderlerinden Harun Karadeniz 1942'de Giresun'un Alucra ilçesinin Armutlu köyünde doğdu. Yoksul bir çiftçi ailesinin oğluydu. Köyünde ilkokul olmadığından ilk ve ortaokulu ailesiyle birlikte kış aylarını geçirdikleri Bulancak'ta okudu. 1957'de ailesinin geçim sıkıntısı yüzünden Samsun'a taşınmasıyla 19 Mayıs Lisesi'ne yazıldı. Lise öğrenimi sırasında katıldığı ilk siyasal eylem, arkadaşlarıyla birlikte 27 Mayıs'ı ve orduyu destekleyen yürüyüşe katılmak oldu. 1962'de İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'ne girdi. Üniversitenin ilk yıllarında hiç bir şeye karışmayan bir öğrenciyken, ikinci yıl yönetmeliğin yanlış uygulanması üzerine üniversite gençliğinin toplu eylemine katıldı. 1964'de *İTÜ İnşaat Fakültesi Talebe Cemiyeti*'ne girdi ve bir müddet sonra başkanlığa getirildi. *Talebe Cemiyeti* başkanlarının doğal üyesi oldukları *Talebe Birliği* Yönetim Kurulu'nde da çalıştı. Cemiyet'in ilk etkinliği, ders kitaplarının çoğaltılıp geniş bir öğrenci kitlesine dağıtılmasını sağlamak oldu. Bu arada *Yeni Kovan* adında, sadece iki sayı yayınlanabilen derginin çıkarılmasında çalıştı ve dergide yazdı. Sosyalizmle ilk tanışması 1964'de Cemiyet'te yapılan "Türkiye'nin kurtuluş yolu ne olmalıdır?" tartışmaları sırasında oldu. Cemiyet'te egemen olan bu görüşün yaptığı ilk anti-emperyalist eylem öğrenci kantininde Coca-Cola satışının engellenmesi oldu. Karadeniz 13 Ocak 1965'de yapılan bir basın toplantısıyla başlatılan "Petrolün Millileştirilmesi" kampanyasında da etkin bir rol oynadı.

7 Kasım 1967'de başlayan ve ilk en büyük öğrenci yürüyüşü olan "Özel Okullar Devletleştirilsin" hareketinin planlanmasında ve hazırlanmasında görev aldı; İstanbul'dan Ankara'ya yapılan yürüyüşün başında yer aldı; 15 Haziran 1968'de "İlkokuldan Üniversiteye Dek Eğitimde Devrim" sloganı temelinde tüm eğitim sistemini içeren reformların gerçekleştirilmesi için yapılacak eylemlerde *İTÜ Öğrenci Birliği* başkanı olarak üniversite işgalini başlatan öğrencilerin önde gelenlerindendi. Oluşturulan Konsey tarafından işgal süresince görüşmeleri yürütecek ekibin başkanı olarak görevlendirildi. Temmuz 1968'de Derby Fabrikası'nda başlayan işgalin kamuoyunda sesini daha fazla duyurabilmek için işçi temsilcilerinden gelen destek talebi doğrultusunda fabrikaya giderek işçilerin işgalini destekleyen konuşmalar yaptı.

O sıralarda öğrenci birliklerinin ve önderliklerinin arasında siyasi görüş farklılıkları da giderek belirginleşmeye başlamıştı. Amerikan 6. Filosu'nu protesto eylemleri, sağcı örgütlerin öğrencilere yönelik saldırıların artması ve buna karşı alınacak tavır konusunda anlaşmazlık giderek ikilik yaratıyordu. Harun Karadeniz'in başını çektiği öğrenci kesimi, anti-emperyalist eylemlerin geniş

Fotoğrafta İstanbul Üniversitesi merkez binasının girişindeki işgalci öğrenciler görülüyor. İşgal belirsiz havasından hemen sıyrılmasını bildi. Hareketi yöneten İstanbul Üniversitesi İşgal Komiteleri Yüksek Konseyi'nin hazırladığı öğrenci isteklerini içeren broşür rektör Ekrem Şerif Egeli'ye sunuldu. Öğrenci temsilcileri kendilerinin muhatap olarak kabul edilmemeleri halinde işgali kaldırmayacaklarını bildirdiler. Ancak rektörlük konseyle görüşmemekte ısrar ediyordu. Bu arada İÜ Öğretim Görevlileri Sendikası'nın arabuluculuk önerisi kabul edilmedi. Sonunda öğrencilerin kararlılığı ve araya bazı öğretim üyelerinin girmesiyle rektörlük görüşmeyi kabul etmek zorunda kaldı. 21 Haziran 1968'de radyoda rektör Egeli ile işgal konseyi sözcüsü Toygun Eraslan'ın katıldığı ve Abdi İpekçi'nin yönettiği bir açık oturum yapılarak, isteklerin kabul edilebilir olduğu açıklandı. Yapılan uzlaşma toplantılarından sonra 25 Haziran 1968'de işgalin kaldırılması yolunda karar alındı. Öğrenciler günlerdir sürdürdükleri mücadeleyi kazanmışlardı.

kitlelere yayılması ve bunun için de öğrenciyi, işçiyi, yoksul köylüyü bünyesine alarak onlara önderlik edebilecek bir üst örgütün gerekliliğini, öğrencinin öğrenci olarak kalması ve eylemlerini olabildiğince yasal çerçevede yürümesini savunuyordu. Bunun karşısında da iktidarı yıpratacak her türlü eylemin meşruluğunu savunan ve orduyu öğrencilerin yanına çekerek sol bir darbenin gerçekleşeceği bir ortamı hazırlamak isteyenler yer alıyordu. Bu kesim tarafından Karadeniz oportünist, pasifist ve hain olarak suçlandı.

19 Ekim 1968'de polise taş attığı ve öğrencileri kışkırttığı iddiasıyle polisler tarafından tutuklandı. 24-30 Aralık 1968'de "Montaj Sanayi ve Ortak Pazara Hayır" haftası sırasında basın toplantısı, konferans, resim sergisi ve İzmit-İstanbul arasında yapılan protesto yürüyüşünü örgütledi. İstanbul Boğazı'na demirleyen 6. Filo'ya karşı düzenlenecek protesto eylemlerinin örgütlenmesi için 28 Ocak 1969'da Karadeniz'in de içinde bulunduğu Dayanışma Kurulu yapılacak eylemleri gün gün planladı. Eylem planı içine alınan konular içinde tütün üreticileri, *Teksif* grevi, Marmara Denizi'nde kullanılan trolle avlanma, madenler ve 1968 üniversite işgali mahkemesi vardı. Yapılan işbölümü sonucu Karadeniz, 6. Filo'yu protesto eylemlerini örgütlemekle görevlendirildi.

Keredeniz'in *Öğrenci Birliği* başkanlığından ayrılmadan önce katıldığı en son eylem Gerze'deki Tütün Mitingi oldu. Bu eylem *Tütün Ekicileri Cemiyeti* adlı bir örgütün kurulmasıyla sonuçlandı. O yıl artık gençlik eylemlerinden çekilmesini "Olayların gençliği aşması (...) ve gençliğin iktidara yönelen eylem biçimini benimsemediğiyle" açıklayacaktı. 1970'da süregiden öğrenci eylemlerini ise; "1970 Türkiyesi'nde artık sol her gün biraz deha bölünüyor, küçük grupçukların sayısı artıyordu" şeklinde yorumluyordu. Bu dönemde daha çok işçiler arasında çalışmaya ağırlık verdi. *Kartal İşçi Birliği*'nin örgütlenmesinde görev aldı. 12 Mart'ta bir süre Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından arandıktan sonra tutuklandı. Adliye ve Belediye yürüyüşlerinden yargılandı. Bir müddet sonra *TKP* davasına dahil edildi. Yargılanması sırasında, bir kaç yıl önceden başlayan kolundaki kanserojen tümörün tedavisi için bulunduğu tahliye talepleri geri çevrildi. Beş buçuk ay sonra tahliye edildi. Bu kez Mart 1972'de *Dev-Genç* davasından yeniden tutuklandı. Yurt dışında tedavisini gerektiren raporları yetkili makamlara kabul ettirerek Aralık 1973'de İngiltere'ye gidebildi. Tedavisinde çok geç kalındığı için kolu kesildi. Türkiye'ye döndükten kısa bir süre sonra 15 Ağustos 1975'de İstanbul'da öldü. *Kapitalsiz Kapitalistler*, *Olaylı Yıllar ve Gençlik*, *Eğitim Üretim İçindir* ve *Yaşamımdan Acı Dilimler* adlı eserleri vardır.

devirmekle beraber onun yerine kendi temsilcilerini geçirememiştir. Bugün dava, 1950'de başlamış, devrimi tam yörüngesine oturtmak, yani *TİP*'in halk için tek kurtuluş yolu olduğunu halka anlatmaktır." Böylelikle aslında 1965 seçimlerine kadar *TİP* ve *Yön* arasında var olduğu varsayılan mutabakatlardan biri, yani bir anti-emperyalist ittifak temeli üzerinde bütün "yurtsever" güçlerin ABD emperyalizmine karşı cephede ortak mücadelesi, *TİP* tarafından yürürlükten kaldırılmış oluyordu. Bu belirlemeyle birlikte *Yön*'de Doğan Avcıoğlu titizlikle ve hayli geniş bir alanı hesaba katarak hazırladığı bir plana bağlı olarak eski *TKP*'lilerle birlikte Aybar, Boran ve Aren'e karşı teorik ve programatik bir saldırıya geçti.

Yön ve "Eski Tüfekler"in İttifakı

14 Ekim 1966'da bu saldırıların sonuçlarını değerlendirmek üzere yazdığı, *Yön*'de yayımlanan "Bir Sosyalist Stratejinin Esasları" başlıklı makalesinde Avcıoğlu *TİP*'in bu yeni çizgisiyle bir "sol sapma" içine girdiğini, "*İttihat ve Terakki*'yi, Mustafa Kemal hareketini ve 27 Mayıs'ı karşı devrim say(dığını)... tıpkı emperyalizm, *DP* ve *AP* gibi 'geleneksel yönetici kadro'ya ve onu temsil ettiği ileri sürülen siyasi teşekküllere cephe almakta olduğunu" ortaya atarak *TİP*'i sert bir biçimde eleştirmeye girişti. Öte yandan Aybar, Aren ve Boran'ın "anti-emperyalist mücadele ile sosyalist mücadele aynı şeydir" diyerek mücadelede ayrı bir anti-emperyalist milli devrim evresinden söz etmiyor olmalarını eleştiren Avcıoğlu, bunun "*CIA*'yı pek ürküten milliyetçi gelişmeyi engelleyen" bir düşünce olduğunu "emperyalizm ve işbirlikçilerinin... *TİP*'i tecrit etmekten başka bir sonuç vermeyecek olan bu yeni teorilerden pek hoşnut olacaklar"ını ileri

Devrim İçin Hareket Tiyatrosu: DİHT

"Kimin için sanat?"

Az önce birileri bir yürüyüşten gelmiş, birileri üçüncü kez onu allakbullak eden *Jules ve Jim* filminden çıkmış, bir başkası Kafka'nın *Milena'ya Mektuplar*'ını belki beşinci kez okuyor. Engels'in sanat üstüne söyledikleri, Brecht'in, Lukacs'ın sanat görüşü kimbilir kaç kez gözden geçirilmiş.

Çınaraltı'ndaki kahvede politika, aşk ve sanat içiçe. Hep sorular, aşka dair, politikaya, sanata dair sorular.

Aşık İhsani bir yandan *Baltasını Biledi*'yi söylüyor öte yanda Joan Baez *We shall over Come*'ı. Picasso'nun barış güvercini bütün kitaplarda, bütün masallarda, bütün çay bardaklarında...

Yıl 1968...

İlk üniversite işgali, tütün ve toprak yürüyüşleri, milli petrol ve ulusal bağımsızlık kampanyaları ve biz tartışıyoruz:

"Kimin için sanat?"

Galerilere girebilenler, kırmızı koltuklara oturabilenler için mi? Başka yolu yok mu? Sokaktaki insana ulaşmanın, ona bir şeyler söylemenin bir yolu yok mu? peki ne söyleyeceğiz? Öylesine çok ki, altmış sekiz kuşağının söyleyecekleri.

Toprak senin! Üretim araçları senin! Emek senin! En güzel yaşamak hakkı senin!

Bütün bunlar nasıl söylenecek? Bir yolu olmalı, bir yolu...

Sanat; Nazım Hikmet'in *Türkülerimiz* şiirinde söylediği gibi, 'bir gaz sandığını yere yıkarak', en güzel sokaklarda, en güzel insanlara bir türkü olup akmalı.

Öyle bir tiyatro yapmalı ki; oyuncusu, yazarı, sahne koyucusu sokaktaki insan, fabrikadaki işçi, sıradaki öğrenci olsun...

Öyle bir tiyatro yapmalı ki; sokakları, kahveleri dolaşsın, birilerinin başı derde mi girdi, şıp orada bitsin. Şen şakrak olsun. Türküleriyle, danslarıyla, gölge oyunlarıyla, Hacivat-Karagöz'üyle bizden olsun. Bizdeni olsun.

1968'in sıcak Eylül günü Akrasay'da o zamanki *Türkiye Öğretmenler Sendikası* (TÖS) salonunda altı kişi biraraya geldiler. Amaçları tiyatro yoluyla 'Kimin için sanat?' sorusuna bir yanıt aramaktı. O gün bir araya gelen altı kişi (Ali Özgentürk, Sabahattin Şenyüz, Amca Doğan Soyumer, Sadık Karamustafa, Işıl (Türkben) Özgentürk, Veli Gürcan) üç yıl boyunca gece ve gündüzleri paylaşacaklarını, yaz kış grevlerde, düğün salonlarında, sokaklarda, kahvelerde, miting alanlarında tam 360 kez oyun oynayacaklarını ve toplam 137 kişinin çeşitli zamanlarda görev aldığı bir şenlik okulunun (tiyatronun) ilk toplantısını yaptıklarını elbette bilmiyorlardı. Ancak, '68 kuşağının ve ülkenin iç dinamiğiyle beslenen bu yeni tiyatro ülkesinin tiyatro tarihine üç yıl boyunca yepyeni bir deneyi gerçekleştiren bir tiyatro olayı olarak geçti. O gün o altı kişi bunu da bilmiyordu. Onların tek bir amacı vardı. 'Kimin için sanat!?' sorusunun yanıtını sokaklarda, kahvelerde, miting alanlarında vermek, aramak...

Önce tiyatronun adını koydular: *Devrim İçin Hareket Tiyatrosu.*

Sonra amaçlarını saptadılar: Öncelikle amatör bir ruh ama profesyonel bir ahlakla hareket edeceklerdi. Her şeyden önce özverili olmaları gerekliydi. Günlerce süren sahne çalışmalarına, metin hazırlamak için yapılan (özellikle gecekondu bölgelerinde ve grev alanlarında) güç anket çalışmalarına, tartışmalara, uykusuzluğa, ses kısıklığına, sokaklarda giyinip soyunmaya, yüzlerce kez bir sahneyi prova etmeye ve her zaman çok zor bulunan kadın oyuncuları yorgun argın evlerine kadar götürmeye hazırlıklı olmalıydılar.

Bu klasik bir tiyatro değildi, bir okuldu. Aşktan estetik bilgisine, nefes açmadan koşmaya, diyalog yazmadan türkü söylemeye, Marksizmin temel ilkelerinden atasözlerine kadar her türlü bilginin, deneyimin edinilmesi gereken bir okul.

Yol parası olmayanlara yol parasının ortaklaşa denkleştirildiği, yemeğin hep birlikte pişirildiği, acıların, keyiflerin, sorunların ortak paylaşıldığı bir okul.

Bu okulun adı: *Devrim İçin Hareket Tiyatrosu*'ydu.

İlk önce altı kişiydiler ve ilk oyun çalışmalarına başladıklarında dostlarıyla birlikte yirmi kişi oldular.

TÖS salonunun çok tozlu, her türlü hastalığa açık sahnesinde ilk bir araya geldiklerinde şaşkındılar. Çoğunun tiyatro bilgisi çocuklukta izledikleri klasik bir iki oyundu. Kimileri tiyatro görmemişti bile. Çoğu üniversiteyi kendi imkanlarıyla okuduklarından bütün gün en ağır işlerde çalışıp gelmişlerdi ve saat tam altıda sahnedeydiler.

Soru soruldu: Nasıl bir tiyatro?

Birileri şöyle dedi: "İlk oyunumuz bizim öğrenciliğimiz. Her alanda iyi bir öğrenci olmalıyız... Önce araştırmacı olmalıyız sonra oyun yazarı, sonra oyuncu sonra seyirci olmalıyız yeniden, sokaktaki insanın seyircisi hayır, hayır seyircisi değil sırdaşı, dostu, akıldaşı..."

Öğrencilere öğretmenler de gerekliydi. İktisat profesörleri İdris Küçükömer, Sencer Divitçioğlu, felsefeci Salahattin Hilav, edebiyat eleştirmeni Fethi Naci, Anayasa ve 141-142 uzmanı profesör Çetin Özek, sosyolog Oya Baydar ve daha pek çok, işinin uzmanı güzel insan gönüllü öğretmenliği kabullendiler. Öğrenciler, Türkiye'de üretim ilişkileri, sınıflar, estetik, halk edebiyatı, ulusal tiyatro vs. konularında aç birer öğrenci oldular. Seminerler birbirini izledi. Sıra oyun metnini yazmaya, sahneye koymaya, oynamaya geldi.

O sıralarda Boğaz köprüsünün yapımı söz konusuydu ve çeşitli kurumlar yapıma karşı çıkıyorlardı. Köprü, dışa bağımlı bir sanayileşmenin simgesi haline gelmişti. Köprü aracılığıyla ulusal bağımsızlığımızın nasıl bir tehdit altında olduğunu anlatmak olanaklıydı.

Ve ilk oyunun adı kondu: *Köprüye Hayır!*

Hemen yola çıkıldı. Üçer kişilik ekipler Boğaz'ın iki yakasına yayıldı. Köprü yapımı nedeniyle gecekonduları yıkılacak insanlarla günlerce anket yapıldı. Söyleşiler bantlara alındı. O bölgelerdeki kahveler, oyun oynamaya uygun açık alanlar bir bir saptandı. Dışa bağımlı

sanayileşmenin kimlere yararı olduğu araştırıldı.

Veriler, dokümanlar, belgeler tamamlandı. Sıra bütün bunları harmanlayıp sahnede anlatmaya gelmişti. Neler neler yapılmadı o sahnede. Kendiliğinden ne mizansenler ne diyaloglar çıktı. Hacivat ve Karagöz nasıl ülke sorunlarını tartıştılar, masmavi ipek bir şal nasıl nehir oldu, çocuğu Zap sularına karışıp ölen bir ananın ağıdı nasıl yeniden söylendi...

Günler günler geçti.

Oyun hazırdı şimdi sıra oyunun seyircisiyle buluşmasına gelmişti.

3 Kasım 1968 günü yola çıkıldı, davullar ve yürek çarpıntılarıyla. Beylerbeyi sırtlarına geldiğinde ilk seyirciler çevreyi kuşatmıştı bile. Çocuklar! Ve üç gün boyunca tiyatronun en sadık seyircileri onlar oldular.

Düz bir alanda ilk sözcükler söylendi, ilk mizansenler

3 Kasım 1968 Pazar günü sokaktaki ilk gösterisini, İstanbul'da Ortaköy'de Boğaz Köprüsü'nün ayaklarının geçeceği gecekondu bölgesinde sergileyen Devrim İçin Hareket Tiyatrosu *113'ü sahnede, 45'i sokakta ve bunların birçoğunu mitingler sırasında, 148'ini kahve ve sendika salonunda ve 54'ünü fabrika önünde olmak üzere toplam 360 kez seyirci önüne çıktı. 41 bin 600'ü sendikalı işçi, 7800'ü öğrenci, 8400'ü sokaktaki insanlar, 40 bin kadarı ise miting ve yürüyüşteki halk olmak üzere toplam 115 bin 780 seyircinin karşısına çıktılar.* Köprü, Grev, Amerika *ve* Gecekondu *adlarında 4 oyun sergileyen* DİHT, *kuruluş amaçlarını 13 Mayıs 1969 tarihli* Ant *dergisinde şöyle açıklıyordu: "Ülkemiz sömürülen halkların yaşadığı bir ülkedir. İç ve dış düşmanları vardır. Halk her yandan her biçimde sömürülmektedir. Fakat bütün bunlar değiştirilebilir. Ülkemizdeki halktan yana her olay, kurum, hareket, sanatsal soluk bu değiştirme olayının aracıdır. Ve işte tiyatro da bir değiştirme, karşı koyma olayıdır. (...) Biz diyoruz ki, öyle bir tiyatro eylemine girişelim ki, bu her ilerici eylemde olduğu gibi ana sermayesini meydana geldiği kişilerin ve yandaş olduğu örgütlerin devrimci birikiminden alsın. Ve bir sermaye birikiminin doğuracağı ilişkiler yerine bu tiyatronun gerek iç ve gerek halkla ilişkileri bu devrimci birikimin dinamizmine göre gelişsin. (...)" Her türlü polis baskısına direnerek oyunlarını sergilemeye devam eden grup, sokaktaki seyircilerine "(...) Bahar geldi. Şimdi evinizin sokağında ya da herhangi bir yerde bize rastlarsanız seyredin, sakın ihbar etmeyin. Ederseniz biz kendimize yeni bir sokak buluruz nasılsa, ama sizin evin sokağına bir daha gelmeyiz." diye sesleniyorlardı. Yandaki fotoğraf, Kanlı Pazar öncesi,* DİHT*'nin de katıldığı etkinliklerden* Amerika *adlı oyunun sokaktaki gösterimi sırasında çekilmiş.*

başladı ve ilk seyirci usulca oyuna katıldı.

Sonra *Devrim İçin Hareket Tiyatrosu*, tiyatronun zorunlu kapanma yılı olan 12 Mart 1971'e kadar, *Köprü, Amerika, Grev* ve *Gecekondu* adlı oyunlarını yüzlerce kez sokaklarda, grev alanlarında, kahvelerde, mitinglerde oynadı oynadı...

Sık sık kovuşturmaya uğradılar, gözaltına alındılar, dekorlarını kendileri taşımak zorunda kaldılar, sık sık sesleri kısıldı, okulu bir iki yıl ertelediler, işten atıldılar ama hep oynadılar.

IŞIL ÖZGENTÜRK

sürüyordu. Avcıoğlu Aybar önderliğindeki *TİP*'in bir başka yönden ise "sağ sapma" içinde olduğu kanısındaydı. Buna göre, "Sağ sapma 'tepeden inme-aşağıdan yukarı' gibi görüşlerde ortaya çıkmakta"ydı. "Sosyalist teoride 'tepeden inme-sandıktan çıkma' tarzında bir ayrım yoktur. Şu ya da bu yolla iktidara gelenlerin sınıfî karakterini esas alan bir ayırım vardır. Çağımızda tepeden inme gelenler burjuvalar ise rejimin adı faşizmdir. İlerici güçler ise rejimin adı herhalde faşizm değildir (...) Dominik'in sandıktan çıkma Amerikan kuklası başkanı mı daha halkçıdır, yoksa seçim yapmayı reddeden tepeden inmeci Castro mu?" diye soran Avcıoğlu Aybar'ı "parlamentoculuk"a bağlanıp kaldığı için "devrimci" gelişmelere karşı tavır almakla ve ittifaklar sorunundaki "sol" sapmayı, mücadele yöntemleri konusunda "sağ" sapmayla tamamlamakla suçluyordu.

2. Kongre'ye Doğru

Doğan Avcıoğlu, "anayasal yol ve yordamlar" konusunda ne derse desin, *TİP*'in kısa dönemde parlamento yolundan iktidara gelebileceğine herhangi bir ihtimal vermediğinden aslında açık ya da örtük *TİP* ile *Yön* arasında zımnen bir "işbölümü" olduğunu varsaymış gibiydi. *TİP* yurt ölçeğinde örgütlenerek, parlamentoda ve basında propaganda yoluyla anti-emperyalist bir kamuoyunu hazırlayacak, "milli sosyalizm"e halk desteği sağlayacak, aşağıda toplumsal ilişkiler alanında devrimin meşruiyet zeminini kuracak, *Yön* ise, "yukarıda" devlet katında ordu ve bürokrasi arasında ve *CHP* içinde anti-emperyalist bir mücadele merkezi oluşturacaktı. Seçimler öncesinde, zımnen varolduğu söylenebilecek olan bu işbölümünün 1965 sonrasında ortadan kalkmaya başladığı görüldü. *TİP* kendisini sosyalist hareketin "biricik örgütü" olarak ilan etmese, işçi sınıfının "anti-emperyalist mücadelenin öncüsü" olduğunu teorileştirmeye girişmese, ve nihayet "sosyalist mücadele ile anti-emperyalist mücadelenin aynı anda ve birarada yürütüleceğini" açıkça ifade etmeye kalkışmasa bu "işbölümü" sürebilirdi. Oysa, *TİP*, *Yön* stratejisinin tüm dayanaklarına darbeler indirmeye başlamıştı. *TİP*'in "biricik sosyalist örgüt" olduğunu açıkça ifade etmesi, kulaklarını "sosyalizm"e açmış ve 1965 seçimlerinde yapılan bütün analizlere göre *TİP*'e verilen oyların en büyük çoğunluğunu sağlamış olan "asker-sivil aydın zümre" üzerinde *Yön* çevresi ile açık bir hegemonya kavgasına girişmek, *Yön*'ün en ince ayrıntısına kadar "asker sivil aydınlar" özellikle de "askerler" için kabul edilebilir kılmak üzere tasarladığı "sosyalizm" projesine gölge düşürmek demekti. Öte yandan

10 Haziran 1968'de "Eğitimde Reform" boykotu ilk olarak Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinde başladı. 13 Maddelik bir reform tasarısı hazırlayan öğrenciler bu taleplerinin gerçekleşmesi için üniversiteyi işgal ettiler. DTCF Öğrenci Derneği *Başkanı Celal Kargılı boykotun nedenini şöyle açıklıyordu: "Dünya gençliği bizden çok daha iyi şartlar altında bulunurken, daha iyi imkanlara kavuşmak için mücadele verirken, pek ilkel şartlarla ve en ilkel yönetmeliklerle tahsilimize devam etmemiz, Türk gençliğinin devrimcilik görüşü ile bağdaşmamaktadır. Biz, bu hareketle Türkiye'deki bütün üniversite gençliğinin devrimci hareketlerine, fakültemiz bahçesini mücadele alanı olarak tahsis ettik." Bir gün sonra Ankara Hukuk ve Fen Fakülteleri'nde başlayan boykotlar da aynı talepleri içeriyordu. Öğrencilerin başlattığı mücadele barışçıl bir havada ve bütün kitlenin güle oynaya katıldığı gösteriler biçiminde devam etti. Ancak bu yöntemler daha sonra siyasal iktidarın desteklediği saldırıların yoğunlaşmasıyla hızlı öz savunma ve karşı koşma çizgisine yöneldi. Resimde Fen Fakültesi bahçesinde boykot sırasında halay çeken öğrenciler görülüyor.*

işçi sınıfının anti-emperyalist mücadelenin öncüsü olduğunu ileri sürmek, *Yön*'ün yönlendirmeye çalıştığı bu askerler karşısında bütün teorik ve tarihsel tartışmaların ötesinde tek bir pratik anlama gelebilirdi, "sivillerin askerlerin önünde yürümesi", "bir albayın bir işçinin arkasından gelmesi", böyle bir mücadele projesinin *İttihat ve Terakki* geleneği ve askeri hiyerarşi içinde kabul edilebilir olması düşünülemezdi. Bu takdirde sonuç alıcı bir anti-emperyalist eylemin yegane aktif unsuru olabileceği varsayılan askerlere işçilerin arkasından yürüyecekleri bir gelecek vaadinin rasyonel olması beklenemezdi. Nihayet "sosyalist ve anti-emperyalist mücadelenin birlikte yürütülmesi", asli potansiyelleri "anti-emperyalist milliyetçilik"lerinde olan ve devletin sınıf çatışmalarının üzerine yükselebilmesi için yabancı çıkarlardan arındırılması gerektiğine inanan bu zümrelerin karşısına hiçbir şekilde hayal etmedikleri bir sınıf mücadelesi planı sunulması, öte yandan bu milliyetçi mücadelede devrimden yana tavır alacağı umulan ve beklenen milli burjuvazinin "devrim"den uzaklaştırılması demekti. Dolayısıyla, *TİP*'in takındığı yeni yönelimin güçten düşürülmesi *Yön* için 1966 sonbaharında Malatya'da toplanacak *TİP* 2. Büyük Kongresi arifesinde hayati bir önem taşıyordu. Avcıoğlu, *Yön* sütunlarını kendilerini herhangi bir organ aracılığıyla ifade edemeyen *TİP* içindeki tüm muhalefet eğilimlerine açtı ve "eski tüfekler"in de katılmasıyla tartışma birden alevlendi.

Bölünme ve Büyük Burjuvazinin Manipülasyonu

1966 sonlarına doğru, sosyalist hareketin ve anti-emperyalist muhalefetin hiçbir eğilimini ayırdetmeden baskı altında tutan, tüm sol muhalefet üzerine saldırgan bir gericilikle yönelen *AP*'nin politikasında ve büyük burjuvazinin ideologları arasında sola karşı yeni bir yaklaşımın izleri sezilmeye başladı. Örneğin *AP*'nin ideologlarından Aydın Yalçın *Son Havadis* gazetesinde yazdığı bir yazıda bu tartışmalar sürerken "tepeden inme-tabandan yukarı" tartışmasını yorumlayarak: "Eğer *TİP* içinde parlamento ve demokratik müesseseleri tıpkı Bernstein gibi ciddiye alan, onu Lenin'in salık verdiği şekilde oportünist bir zihniyetle mütalaa etmeyen kuvvetli bir akım belirirse, Türkiye'de Marksizmin ihtilalci yoldan çıkıp Batı Avrupa'daki yolu takibeden bir mecraya girmesi için entelektüel bir zemin hazırlanmış olacaktır," çıkarsamasında bulunuyordu. Aynı yaklaşım, kendisini *CHP* içindeki "Ortanın Solu" tartışmaları sırasında ortaya çıkan gruplaşmalar karşısında da gösterdi ve *Dünya* gazetesi de *CHP* içindeki "tepeden inmeciler"e karşı saldırıya geçti. Tartışmalar sürerken yapılan bu müdahaleler ister istemez taraflardan birinin kurulu düzen açısından meşru diğerinin gayri meşru addedildiği anlamına geliyordu.

Öte yandan *TİP*'in kendi program ve tüzüğüne aykırı etkinliklerde bulunduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından açılan koğuşturma karşısında başta Aybar olmak üzere yöneticiler, Parti'nin eski *TKP*'lilerle ilişkilendirilmesi endişesiyle de hem geçmiş hareketi yadsıma hem de "eski tüfek"lerle bağı olduğu düşünülen kişileri partiden uzaklaştırma eğilimine girdiler. Aybar'ın *TİP* Ankara İl Örgütü Kongresine gönderdiği mesajda kullandığı ifadeler ideolojik konumları ne olursa olsun "eski tüfekler"le *TİP* yönetimi arasındaki mücadeleyi teorik ideolojik bir yörüngeden çıkarttı. Aybar'ın mesajı şöyle sonuçlanıyordu: "Bizce eski sosyalist partiler hatalarıyla sevaplarıyla devirlerini kapatmışlardır. Bunlar memleketimizin bugüne göre, çok değişik olan şartları içinde faaliyet göstermişlerdir. Başarıları da başarısızlıkları da artık maziye malolmuştur.

Türkiye İşçi Partisi'ni bir sosyalist kuruluş olarak bu maziye organik bir şekilde bağlamaya çalışmak, nasıl yersiz bir gayretse; partimizi artık maziye mal olmuş hareketlerin yeniden denenebileceği bir ortam saymak da boş bir hayaldir. Böyle bir hevese kapılanlar olursa, hevesleri kursaklarında kalacaktır. Dostun düşmanın böyle bilmesini isteriz... *Türkiye İşçi Partisi*, Amerikan emperyalizminin, *CIA*'nın ve bunlarla kader birliği kurmuş olanların bir numaralı hedefi haline gelmiştir (...) bunlarca partimizi içten çökertmek için ötedenberi sarfedilegelen gayretlerin büyük kongre arifesinde artmış olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Uyanık olalım."

Böylelikle, yasallığını ve meşruiyetini korumayı sosyalist siyasal faaliyetin yürütülmesinin biricik teminatı olarak görmeye başlamış bulunan ve 1969 seçimlerinde "başa güreşecekler" inancıyla partiyi kapatma girişimlerine karşı ihtiyatlılığı, bütün üyelerin birbirlerini izleyip "eski tüfeklerle" ilişkilerini denetlemeye yöneltildikleri bir paranoya dalgasına çeviren ve bunları parti tabanı karşısında "*CIA* ajanı", egemen sınıflar karşısında "maziye malolmuş hareketleri yeniden deneyenler" olarak niteleyip yalıtmaya ve safdışı etmeye çalışan *TİP* yönetiminin tavrı parti politikasına karşı belirmiş bulunan tereddüt ve kuşkuların da çoğalıp muhalefetin artmasına yol açtı.

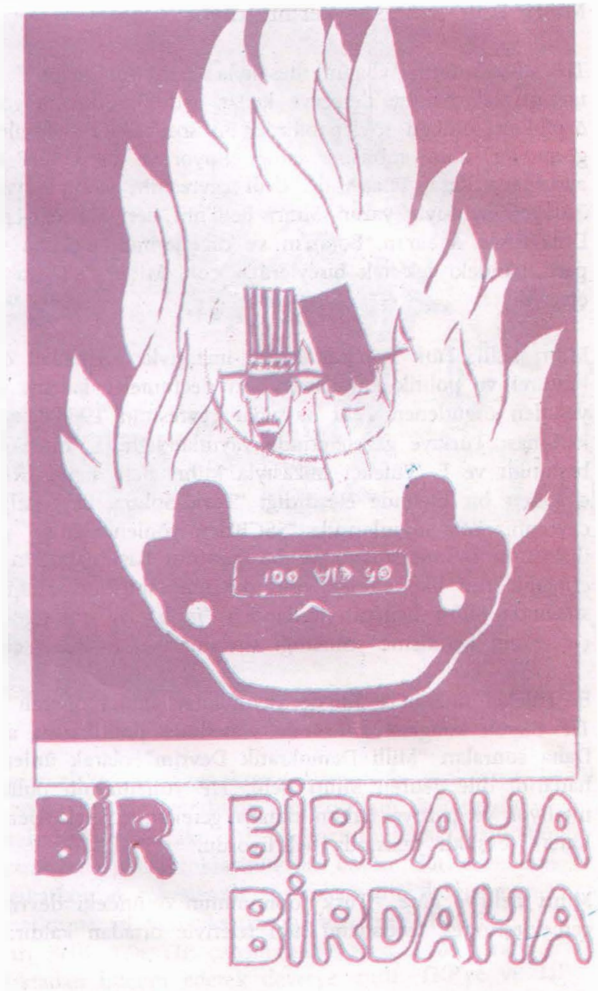
TİP yöneticileri bir yandan *Yön* çevresinin bir yandan sağcı ideologların müdahaleleri arasında 1966 sonbaharında Malatya'da toplanan 2. Büyük Kogre ve sonrasında düzenin "gayri meşru" addettiği kamptaki "eski tüfekler"e karşı "partiye sızma", onların görüşlerini benimseyenleri ise "parti disiplinini ihlal ve gizli işler çevirme" suçlamasıyla karşıya alıp ilk elde 13 kişiyi partiden ihraç edince, o güne kadar birbirini kamuoyu önünde incitmemeye çalışan bir dille süren tartışmalar bir anda her iki yanda da "*CIA* ajanı" suçlamasının sıradan bir silaha dönüştüğü bir üsluba büründü ve *TİP*'teki siyasal anlaşmazlık eski *TKP* defterlerinin de açıldığı kıyasıya bir hesaplaşma halini aldı.

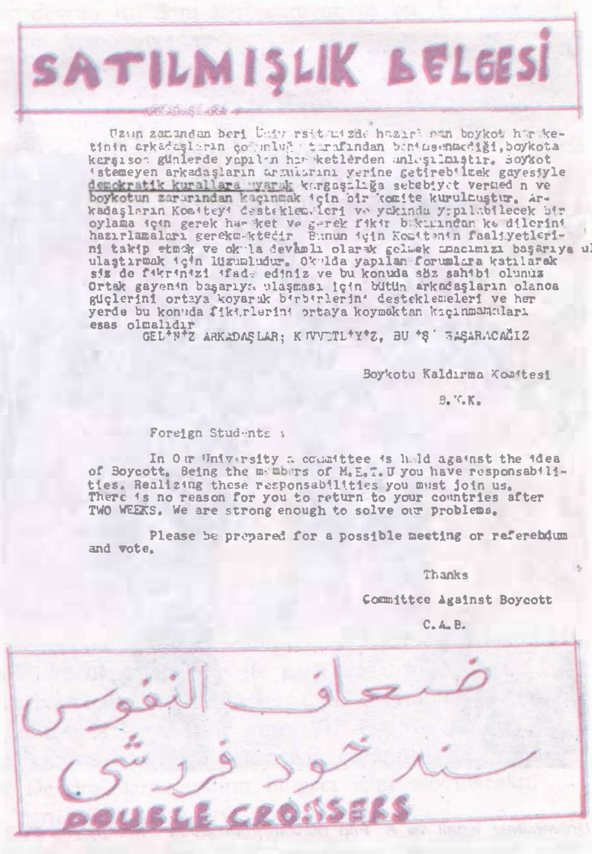

CEMGİL, SİNAN (1944-1971)

12 Mart öncesinde devrimci gençlik hareketinin önde gelen isimlerinden ve *Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu*'nun (THKO) kurucularından Sinan Cemgil, öğretmen bir anne ve babanın oğlu olarak 15 Kasım 1944'te İstanbul'da doğdu. İstanbul'da başlayan ilk eğitimine, annesinin Yozgat'a sürülmesi üzerine Yozgat'ta devam etti. İstanbul'a geri döndüğünde aynı okulda tamamladığı ilkokuldan sonra, 1956'da İstanbul İtalyan Lisesi'ne kayıt oldu ancak, son sınıfta kendi isteğiyle Pendik Lisesi'ne geçti. 1964'te, ODTÜ Mimarlık Fakültesi'ne girdiğinde, siyasetle de ilgilenmeye başlamıştı; 1965'te *ODTÜ SFK*'nin kuruluşuna katılarak, bir süre genel başkanlığını yaptı. Aynı yıllarda *TİP*'e üye olarak, partinin çeşitli çalışmalarına aktif olarak katıldı. 1968'le birlikte yoğunlaşan öğrenci eylemlerinde ODTÜ içindeki mücadelesi ve sevilen kişiliğiyle üniversitedeki hareketin doğal önderi konumuna yükseldi. 1966'da yapılan ilk anti-Amerikan yürüyüşe katıldı ve 1967'deki Hazırlık Okulu boykotunda aktif olarak görev aldı. 1968 sonbaharında önce Mimarlık Fakültesi'nde başlayan sonra da tüm ODTÜ'ye yayılan boykota önderlik etti. Aynı yılın Aralık'ında Ankara'da ABD subay kulübüne karşı yürütülen eylemin içinde de yeralan Sinan Cemgil, Ocak 1969'da ABD Büyükelçisi Kommer'in ODTÜ'yü ziyareti sırasında arabasının yakılması nedeniyle bir süre arandıktan sonra yakalanarak, yargılandı ve ardından serbest bırakıldı. Yine 1969'un Nisan'ında ODTÜ'de gerçekleşen işgale önderlik etti. İşgali yürüttüğü gerekçesiyle arandıktan sonra tutuklandı ve bir süre sonra serbest bırakıldı. Bu yıllarda *TİP* içinde yoğunlaşan ve ayrılıklara yolaçan tartışmalarda taraf olarak görünmemesine rağmen, *TİP* üyeliğini korudu. Sinan Cemgil, öğrenci eylemlerinden uzak kaldığı 1970'te Hüseyin İnan ve Deniz Gezmiş ile birlikte *THKO*'nun kuruluş çalışmalarını gerçekleştirdi. 5 Mart 1971'de ilk kez Ankara'da dört ABD'li erin kaçırılmasından sonra yayınlanan bildiriyle kendini duyuran *THKO*'nun bütün eylemlerinde yeraldı. 9 Mart 1971'de ABD'li erlerin serbest bırakılması ve 12 Mart'ta verilen muhtıradan sonra arkadaşlarıyla birlikte Ankara'yı terkeden Cemgil, 17 Mart'ta Deniz Gezmiş ile Yusuf Aslan'ın Gemerek'te yakalanmaları üzerine Adıyaman civarındaki Nurhak dağına çıktı. Burada arkadaşlarıyla birlikte gerilla kampı kurdu. Örgütün amacı kentlerde başlayacak hareketlerle birlikte civardaki ABD Kürecik Radar Üssü'ne karşı eylem düzenlemekti. Ancak Cemgil ve arkadaşları Mayıs'ın sonunda İnekli köyü muhtarının ihbarı üzerine kuşatıldılar. Sinan Cemgil, 31 Mayıs 1971'de güvenlik güçleriyle çıkan çatışmada Alpaslan Özdoğan ve Kadir Manga ile birlikte vuruldu.

SATILMIŞLIK BELGESİ

Uzun zamandan beri Üniversitemizde hazırlanan boykot hareketinin arkadaşların çoğunluğu tarafından benimsenmediği, boykota karşı son günlerde yapılan hareketlerden anlaşılmıştır. Boykot istemeyen arkadaşların arzularını yerine getirebilmek gayesiyle demokratik kurallara uyarak kargaşalığa sebebiyet vermeden ve boykotun zararından kaçınmak için bir komite kurulmuştur. Arkadaşların Komiteyi desteklemeleri ve yakında yapılabilecek bir oylama için gerek hareket ve gerek fikir bakımından kendilerini hazırlamaları gerekmektedir. Bunun için Komitenin faaliyetlerini takip etmek ve okula devamlı olarak gelmek amacımızı başarıya ul ulaştırmak için lüzumludur. Okulda yapılan forumlara katılarak siz de fikrinizi ifade ediniz ve bu konuda söz sahibi olunuz Ortak gayenin başarıya ulaşması için bütün arkadaşların olanca güçlerini ortaya koyarak birbirlerini desteklemeleri ve her yerde bu konuda fikirlerini ortaya koymaktan kaçınmamaları esas olmalıdır

GELİNİZ ARKADAŞLAR; KUVVETLİYİZ, BU İŞİ BAŞARACAĞIZ

Boykotu Kaldırma Komitesi

B.K.K.

Foreign Students :

In Our University a committee is held against the idea of Boycott. Being the members of M.E.T.U you have responsabilities. Realizing these responsabilities you must join us. There is no reason for you to return to your countries after TWO WEEKS. We are strong enough to solve our problems.

Please be prepared for a possible meeting or referendum and vote.

Thanks

Committee Against Boycott

C.A.B.

ضعاف النفوس
سند خود فروشی
DOUBLE CROSSERS

En üstte ODTÜ Sosyalist Fikir Kulübü'nün Kommer'in arabasının yakılması üzerine yaptığı afiş; üstte boykotu kırmak için dağıtılan bir bildirinin devrimci öğrencilerle değiştirilerek ispirtolu teksir olarak basılmış hali. Sadık Karamustafa'nın yaptığı ve İstanbul'daki öğrenci derneklerinin çoğunun imzasını taşıyan yandaki afiş ise, bir bakıma 1968 hareketinin bütün siyasal motivlerini sergiliyor.

Mihri Belli Sahnede Yerini Alıyor

TİP yönetiminin Aybar'ın mesajıyla "parti içi disiplin" adına karşısına aldığı kişilerin, Aybar'ın tanımlamalarına ne dereceye kadar uydukları kuşku götürse de aşağı yukarı tümünün ortak özellikleri olduğu söylenebilirdi: Bu sosyalistler, kendilerini geçmiş hareketten bağımsız görmüyor, onun mirasına sahip çıkıyor ve 1951 *TKP* tutuklamaları sonrasında ortaya çıkan ayrışmada Reşat Fuat-Mihri Belli çevresinin yanında yer alıyorlardı ve *Yön* dergisinde E. Tüfekçi imzasıyla yazan Mihri Belli'nin ileri sürdüğü politika hattını *TİP* içinde savunuyorlardı. Dolayısıyla Aybar'ın, Boran'ın ve diğerlerinin suçlama ve imalarının işaret ettiği hedef aslında parti içindeki tek tek bireylerden çok, Mihri Belli'nin kendisi ya da onun temsil ettiği siyasal çizgiydi.

Mihri Belli, *Türk Solu*'nda kendi imzasıyla yazmadan önce, *Yön*'de sosyalizme ilişkin en genel kültürel ve politik konularda bazı değinmeler kaleme almıştı. Yurt dışında *TKP* adı altında yeniden örgütlenen Zeki Baştımar çevresinin 1966'daki "Dünya Komünist Partiler Konferansı"na katılması Türkiye gazetelerinde yayınlandığında, anti-komünist basında bir "cadı avı" histerisi başlatıldı ve E. Tüfekçi imzasıyla Mihri Belli hem *TKP*'yi hem onu muhatap addeden *SBKP*'yi çok sert bir biçimde eleştirdiği "Türk Soluna Saygısızlık" başlıklı yazısıyla kendi temsil ettiği çevrenin, *Yön* sütunlarında "SSCB'den yönlendirildiği" yazılan bu partiyle herhangi bir ilişkisinin bulunmadığını ve bu partinin başındakilerin Türk solu içinde hiçbir şeyi temsil etmediklerini ilan ederek, eski devrimci mirasın sahibi olarak ortaya çıktı. Ancak bu çıkış sırasında Mihri Belli'nin kullandığı "milliyetçi" retoriğe bakıldığında, bunun daha sonra Aybar çevresinin kendisine yönelttiği suçlamaların dilinden çok da farklı olmadığı görülebilirdi.

E. Tüfekçi imzasıyla *Yön*'de yayımlanan ikinci önemli yazısında Mihri Belli, yaklaşmakta olan *TİP* büyük kongresi arifesinde yönetimin politikasına alternatif bir stratejik çizgi öneriyordu. Daha sonraları "Milli Demokratik Devrim" olarak ünlenecek olan bu çizginin en kaba hatlarını dile getiren Mihri Belli, *TİP* yönetiminin politikasını "sekter ve oportünist" olarak niteliyor ve partiye hakim olması gereken çizgiyi "Demokratik Devrim'de Kimle Beraber Kime Karşı?" başlıklı yazısında belirliyordu.

Mihri Belli'ye göre, "Türk toplumunun önündeki devrimci görev", "Türk milli bağımsızlığını gerçekleştirerek feodalizmi tüm izleriyle ortadan kaldırarak milli birlik içinde özgür Türk

Üniversitesi işgali ve 6. Filo olaylarından sonra "Komünizmi Tel'in" mitingi yapan sağcılar. Üniversitenin işgaliyle birlikte gelişen olaylar, ardından 6. Filo'ya karşı yürütülen anti-emperyalist eylemler, öğrenci tabanından iyice kopmuş, AP iktidarının güdümü ve parasal desteğiyle varlığını sürdüren bazı kuruluşları tedirgin etmişti. Bunların başında gelen Milli Türk Talebe Birliği *(MTTB) 24 Temmuz 1968'de Konya'da meydana gelen olaylardan sonra harekete geçti ve bu olaylardan güç alarak İstanbul'da bir gösteri düzenlendi. Amacı komünizme karşı olan güçlerin sessiz durmadığını, gerektiğinde "komünistlere karşı" mücadele edebileceklerini göstermekti. Çeşitli anti-komünist kültür derneklerinin,* MTTB*'ye bağlı bazı kuruluşların* Komünizmle Mücadele Dernekleri*'nin katıldığı miting 3 Ağustos 1968'de İstanbul'da Bayezit Meydanı'ndan yapıldı. Öğrenci hareketlerinden tedirgin olan tutucu kesimlerin, AP'nin örgütlediği kitlelerin bir araya geldiği mitingte devrimcilere karşı "cihad çağrısı" yapılarak, komünizmle mücadele için and içildi.*

GEZMİŞ, DENİZ (1947-1972)

1965'ten sonra Türkiye'de gelişen gençlik hareketinin en önemli önderlerinden ve *Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu*'nun (THKO) kurucu ve yöneticilerinden Deniz Gezmiş, 27 Şubat 1947'de Ankara'nın Ayaş ilçesinde doğdu. Öğretmen bir ailenin çocuğu olarak çeşitli kentlerde ilk ve ortaöğrenimini gördü. Liseyi İstanbul'da bitirdi. 1966'da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne giren Gezmiş, henüz lise öğrencisiyken sol düşünceyle tanıştı ve kendini dönemin eylemleri içinde buldu. 1965'te *Türkiye İşçi Partisi*'nin Üsküdar ilçesine üye oldu. İlk kez 31 Ağustos 1966'da Ankara'dan İstanbul'a yürüyen Çorum Belediyesi temizlik işçilerinin Taksim Anıtı'na çelenk koymaları sırasında işçileri destekleyen ve *Türk-İş* yöneticilerini protesto eden gösteri sırasında gözaltına alındı. Ardından 19 Ocak 1967'de *Türkiye Milli Talebe Federasyonu* (TMTF) binasının yedd-i emine verilmesi sırasında çıkan olaylarda yakalandı ve bir gün sonra iki arkadaşıyla çıkarıldığı mahkeme tarafından serbest bırakıldı. 22 Kasım 1967'de öğrenci örgütlerinin düzenlediği Kıbrıs Mitingi sırasında Âşık İhsanî ile birlikte ABD bayrağını yaktıkları gerekçesiyle gözaltına alınıp, daha sonra serbest bırakılan Deniz Gezmiş, Hukuk Fakültesi'nde birlikte olduğu arkadaşlarıyla birlikte 30 Ocak 1968'de *Devrimci Hukukçular Örgütü*'nü kurdu. 7 Mart 1968'de İÜ Fen Fakültesi konferans salonunda düzenlenen *AIESEC* genel kurul toplantısında konuşma yapan Devlet Bakanı Seyfi Öztürk'ü protesto ettiği için tutuklandı. 2 Mayıs'a kadar tutuklu kalan Gezmiş, 30 Mayıs'ta 6. Filo'yu protesto ettiği için yargılandı ve beraat etti. Öğrenci eylemleri içindeki etkinliği giderek artan Deniz Gezmiş, 12 Haziran 1968'de İstanbul Üniversitesi'nin işgal edilmesinde önderlik etti. İşgal Konseyi adına İÜ Senatosu ile Baltalimanı'nda yapılan görüşmelerde bulunan öğrenci heyetinin içinde yeraldı; öğrenci haklarının elde edilip, işgalin kaldırılmasında etkili oldu. İşgalden kısa bir süre sonra İstanbul'a gelen 6. Filo'yu protesto eylemlerinde yeralan Gezmiş, 30 Temmuz'da bu eylemlerden dolayı tutuklandı ve 20 Eylül'de serbest bırakıldı.

***TİP* içinde yoğunlaşarak, ayrılıklara ve tartışmalara yolaçan ideolojik sorunlarda *Milli Demokratik Devrim* (MDD) görüşünü benimseyen Deniz Gezmiş, bu görüşün özellikle devrimci öğrenciler arasında yayılmasını sağladı, Ekim 1968'de eylemlerde birlikte olduğu Cihan Alptekin, Mustafa İlker Gürkan, Mustafa Lütfi Kıyıcı, Cevat Ercişli, M.Mehdi Beşpınar, Selahattin Okur, Saim Kurul ve Ömer Erim Süerkan'la birlikte *Devrimci Öğrenci Birliği*'ni (DÖB) kurdu. 1 Kasım 1968'de *TMGT*, *AÜTB*,**

Vedat Demircioğlu, 17 Temmuz 1968 sabahı polisin İTÜ Gümüşsuyu Öğrenci Yurdu'na yaptığı baskın sırasında polisler tarafından ikinci kattan aşağı atıldı ve komaya girdi. Demircioğlu, bir hafta komada kaldıktan sonra öldü. 24 Temmuz 1968 günü arkadaşlarının ölümünü öğrenen FKF'li gençler Vedat'ın fotoğrafı ile birlikte sessiz bir yürüyüş yaparak vilayet önüne kadar geldiler. Bu sırada bir grup İTÜ öğrencisi de üzerinde "Katiller" yazılı bir çelenkle aynı yere doğru yürüyüşe geçti. Öğrencileri vilayete sokmak istemeyen polis çelengi ve fotoğrafı parçalayarak öğrencilerin bir bölümünü gözaltına aldı. Öğrenciler Vedat'ın cenazesinin ailesine verilerek Konya'ya gönderilmesi üzerine sembolik bir tabutla cenaze töreni yapmak istedi. Adliye Binası'nın önüne geldikten sonra Cağaloğlu'na geçip, Vilayet'e yürümek isteyen öğrencilere polis cop ve kalkanlarla saldırdı. Öğrenciler yerden buldukları taşlarla karşılık verdiler. Cağaloğlu bir anda savaş alanına döndü. Öğrenciler coplandı, yerlerde sürüklendi. Bu arada olay yerine gönderilen askerî inzibatlarla polis arasında da çatışmalar oldu (yanda). Çatışmalar durmayınca olay yerine İÜ'den bazı öğretim üyeleri gelerek toplum polisinin geri çekilmesini ve gözaltına alınan öğrencilerin serbest bırakılmasını istediler. Bu öneriyi kabul etmeyen polisler çok sayıda öğrenciyi gözaltına alarak, birçok öğrencinin yaralanmasına neden oldu

ODTÜÖB ve DÖB'ün başlattığı Samsun'dan Ankara'ya Mustafa Kemal Yürüyüşü'nü düzenledi. Ardından 28 Kasım 1968'de ABD büyükelçisi Kommer'in gelişi sırasında Yeşilköy Havaalanı'nda düzenlenen protesto gösterileri nedeniyle tutuklanan ve bir süre sonra serbest bırakıldı. İstanbul Üniversitesi'nde sağcı güçlerin 16 Mart'ta girişmiş olduğu hareketlere öğrenci kitlesiyle birlikte karşı koyan Gezmiş, bu eylemi gerekçe gösterilerek 19 Mart'ta yeniden tutuklanarak 3 Nisan'a kadar hapis yattı. Ardından 31 Mayıs 1969'da İÜ Hukuk Fakültesi öğrencilerinin, reform tasarısının gerçekleşmemesini protesto için giriştikleri işgale önderlik etti. Üniversitenin kapatılıp, polise teslim edilmesi nedeniyle çıkan çatışmalarda yaralandı. Hakkında gıyabi tutuklama kararı olmasına rağmen hastaneden kaçan Gezmiş, Haziran'ın sonunda Filistin'e gitti. Filistin'e gitmeden önce 23 Haziran 1969'da *TMGT*'nin topladığı I. Devrimci Milliyetçi Gençlik Kurultayı'na kendisi gibi haklarında tutuklama kararı olan *FKF* Genel Başkanı Yusuf Küpeli ile birlikte bir mücadele programı gönderdi. Eylül'e kadar Filistin'de gerilla kamplarında kalan Deniz Gezmiş, 1 Eylül 1969'da, 10 Haziran'da "üniversiteyi işgal" ettiği gerekçesiyle Hukuk Fakültesi'nden ihraç edildi. Hakkında tutuklama kararının olduğu bu dönemde gazetecilere gizlendiği yerden demeçler verdi. 23 Eylül 1969'da Hukuk Fakültesi'nde olduğu sırada haber verilen polislerin de fakülteye gelmesi üzerine teslim olan Gezmiş, 25 Kasım'da serbest bırakıldı. Ancak, Yıldız Devlet ve Mühendislik Akademisi'nde Battal Mehetoğlu'nun sağcılar tarafından öldürülmesinden sonra okulda yapılan aramada, ele geçirilen dürbünlü bir tüfeğin Gezmiş'e ait olduğu öne sürülerek hakkında yeniden tutuklama kararı alındı. 20 Aralık 1969'da yakalanan Gezmiş, kendisiyle birlikte tutuklanan Cihan Alptekin'le birlikte 18 Eylül 1970'e kadar tutuklu kaldı. Bundan sonra öğrenci eylemlerinden uzaklaşarak, mücadelesini değişik alanlarda sürdürmeyi planladı. Sinan Cemgil ve Hüseyin İnan'la birlikte *THKO*'yu kurdu.

11 Ocak 1971'de *THKO* adına Ankara'da İş Bankası Emek Şubesi'nin soygununu gerçekleştirenler arasında yeraldı. 4 Mart 1971'de dört ABD'li erin Balgat'taki Tuslog Tesisleri'nden kaçırılması eyleminde de bulunan Gezmiş, erlerin serbest bırakılmasından sonra Sivas'ın Şarkışla ilçesinin Gemerek nahiyesinde Yusuf Arslan'la birlikte yakalandı. 16 Temmuz 1971'de başlayan *THKO*-1 Davası'nda TCK'nun 146. maddesini ihlal ettiği gerekçesiyle, 9 Ekim 1971'de idam cezasına çarptırıldı. 6 Mayıs 1972'de idam edildi.

ulusunun engelsiz gelişme şartlarını hazırlamak"tı. Bu "Demokratik Devrim"de proletarya, küçük ve milli burjuvazi ve asker sivil aydın zümre devrim tarafında emperyalizm, komprador burjuvazi ve feodal ağa karşı devrim tarafında yer alacaktı. Ancak yazının karakteristik yönü esas olarak, "asker sivil aydın zümre" yani ordu ve bürokrasinin bir bütün olarak ve esas olarak devrimci bir güç oluşturdukları, çıkarlarının sosyalizmle de çelişmediği konusunun altının durmaksızın çizilmesi ve *TİP* yönetimine ad vermeksizin bu noktanın ihmali dolayısıyla saldırılmasıydı. Böylelikle Mihri Belli, *Yön TİP* çatışmasında açıkça *Yön* tarafında yer alarak *TİP* kongreye giderken iki noktadan hücum ederek devreye girdi: *TKP*'ye ve *TİP* yönetimine karşı, milli ve demokratik bir devrim ittifakını ileri sürüyor ve bu devrimin saf parlamenter yöntemlerle gerçekleşemeyeceğini ima ediyordu.

1966 *TİP* 2. Büyük Kongresi

TİP yönetiminin "Demokratik Devrimciler"in büyük kentlerdeki delege ve yandaş ağırlığının kongre üzerindeki baskısını azaltmak üzere Malatya'da toplanmasını sağladığı *TİP* 2. Büyük Kongresi "anti-emperyalist ve sosyalist mücadelenin birlikte yürütülmesi" kararıyla kapandıktan sonra, "demokratik devrim" tezini savundukları ve Mihri Belli ve "eski tüfekler"le ilişkili oldukları düşünülenler üzerine parti içinde bir "cadı avı" başlatıldı.

Parti İçi Muhalefet ve Parlamento Dışı Muhalefet

Parti içi hayat böylesine gerilimli bir evreye doğru girerken, *TİP* ve genel başkan Aybar, dışarıdan bakıldığında 1967'de tarihinin en iyi durumunda görünüyordu. Amerikan emperyalizminin Vietnam'da işlediği suçları yargılayan Ulusalararası Russel Mahkemesinin üyelerinden biri olan Aybar Mayıs 1967'de Stockholm'deki duruşmadan döndüğünde karizmasının doruğundaydı. ABD'nin Vietnam'da işlediği suçları Açıkhava Tiyatrosu'na sığmayan coşkun bir kalabalığın karşısında sergilemişti. Parti'nin yıl içinde yaptığı büyük atılımlar sürüyordu. Türkiye'ye özgü sosyalizm modeli de parti yönetiminde bir itirazla karşılaşmadan benimsenmişti. Aybar'ın Russel Mahkemesi'nin yargıçlarından biri olarak Hanoi'ye hareket ettiği Temmuz 1967'de parti içi "disiplin"i sağlamaya yönelik, pek yankı uyandırmayan ama sürmekte olan sessiz bir savaşı su yüzüne çıkaran bir karar alınıyordu. Parti üst yönetimi, koşulların uygun olduğu 'şu ortam' içinde, küçük bir tasfiye ile parti içine sokulmaya çalışılan "demokratik devrim" tartışmasını bastırmaya çalıştı. Aslında bu doğrultuda yoğun bir faaliyetten de söz edilemezdi ama asıl bu tasfiye kararından sonra *TİP* üst yönetiminin Çekoslovakya'ya Sovyet müdahalesi olayı karşısındaki tavır dolayısıyla bölünmesiyle birlikte Parti, "Milli Demokratik Devrim-Sosyalist Devrim" tartışmasının burgacı içine savrulacaktı. "Gizli faaliyet", "şahıslarla uğraşma" ve "parti içi dayanışmayı bozma" gibi gerekçelerle, aralarında 1951 *TKP* tutuklamaları döneminde hüküm giymiş eski komünistlerden Sevinç Özgüner, Naci Ormanlar, Rasih Nuri İleri, Süleyman Ege, Halit ve Şekibe Çelenk, Vahap Erdoğdu da olan 13 kişi merkez disiplin kuruluna verildi. *TİP* içi ve dışı muhalif çevrelerin eleştirilerine yer veren *Yön* dergisi 30 Haziran 1967 tarihli sayısıyla yayınına son vermişti. *Türk Solu* dergisi 17 Kasım 1967'de solda güç birliğini sağlayacak platformun dergisi olma amacıyla yayınlandı. Dergi Türkiye'deki sol geleneğin mirasçısı olduğunu belirtiyor, önümüzdeki devrimci adımın sosyalist değil demokratik devrim olduğunu bildiriyordu. Daha sonraları bir cephe organı olduğu belirtilen dergide eski komünistler yanında 27 Mayısçıların

Sadık Karamustafa'nın Devrim İçin Hareket Tiyatrosu için yaptığı üstteki afişler, 1968 hareketinin kendi estetik değerlerini yarattığının bir kanıtı oldu. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Öğrenci Derneği*'nin hazırladığı yanda görülen iki afiş ise öğrencilerin yaratıcılıklarını yansıtmasının yanısıra sonraki yıllar için öğrenci hareketinin devralacağı bir simge yarattı. En ilkel biçimde basılan afişler dönemin belki de en temel iki sloganını mütevazi bir grafik düzenlemeyle öne çıkartıyorlar. Öğrenci hareketinin taleplerinin çeşitliliği kadar öğrenim sürecine ilişkin bütün bileşenleri içermesi de o güne kadar görülmemiş bir gelişmeydi. Öğrencilerin talepleri arasında yönetime katılmak, bütün öğretim üyelerinin haftanın belirli günleri kendileriyle görüşmesi, öğrenci örgütleri seçimlerinin üniversite içinde yapılması, üniversite içinde özerk bir radyonun kurulması, burs ve krediler için daha fazla ödenek ayrılması, burs alan öğrencinin imtihan ve kayıt harçlarından muaf tutulması, yoksul öğrencilere kitap ve ders araçlarının sağlanması, üniversite yurt inşaatlarına hemen başlanması, ögrencilerin boş saatlerini değerlendirecekleri lokallerin açılması, doçent-profesör ayrımının kaldırılması, öğretim üyeliği jürisinin Üniversitelerarası Kurul tarafından ilgili bilim dallarındaki öğretim üyeleri arasından ad çekme ile teşkil edilmesi, müsabaka imtihanının yabancı lisan eleme imtihanından sonra belirli konulardaki bir yazılı inceleme ile bir pratik çalışma, genel bir sözlü yoklama ve dersinden ibaret olması, kürsü başkanlığının kaldırılması, öğretim üyelerine inceleme ve bilimsel araştırma için gerekli imkanların sağlanması vardı.*

da yazılarına yer veriliyordu. İlk sayılarda Aziz Nesin, Suphi Karaman, Hikmet Kıvılcımlı, Erdoğan Başar, İlhan Selçuk, Şevki Akşit, Aslan Başer Kafaoğlu, Muzaffer Erdost, Niyazi Ağırnaslı, İlhami Soysal, Münir Aktolga, Mihri Belli, Sami Küçük, Reşat Fuat Baraner'in katkıları göze çarpıyordu. Derginin ilk sayılarında *TİP* yöneticileriyle doğrudan bir polemikten kaçınılıyor, demokratik devrim ve güçbirliği gerekliliğini ön plana çıkaran düşünceler geliştiriliyordu. Bu arada Kasım 1967 sonunda *TİP* genel yönetim kurulu tarafından kesin ihraç istemiyle Merkez Haysiyet Kurulu'na verilen 13 kişinin durumları kesinleşmeden, bu durumu kınayan bir yazıya imza atan parti gençlik kollarından aralarında Mehdi Beşpınar, Tebessüm ve Attila Sarp da bulunan 13 kişi Ankara İl Haysiyet Kurulu tarafından Parti'den ihraç edildi. Aralık 1967'de Mihri Belli 23 yıldan sonra ilk kez *SBF Öğrenci Derneği* lokalindeki açık bir toplantıda "Bugünün Türkiye'sinde Devrimci Eylem Nedir?" konulu bir söyleşi sırasında konuşma olanağına kavuşmuş ve *TİP* yönetiminin politik doğrultusuna genel eleştiriler yöneltmişti. Belli *Türk Solu*'nun 29 Aralık 1967'de yayımlanan 7. sayısında "Türk Sosyalizmi Tarihine Leke Sürenler" başlıklı yazısıyla *TİP*'e karşı doğrudan hücuma geçti. Belli yazısında *TİP* yöneticileri Aybar, Aren ve Boran'ı hedef alarak şunları söylüyordu: "Türkiye'nin yarım yüzyıllık sosyalist akımını gayri milli ilan etme kampanyasının asları yaşını başını almış kişilerdir. Sosyalistliğin yolu işkence odalarından, hapisanelerden geçtiği günlerde bunların bir kısmı sosyalist değildi (...) bir kısmı da gerçek eylemin dışında durmaya pek dikkatliydiler. Ama o sıralarda sosyalist eylemin en çetinine katılanlar arasında çok genç yaşta ünlü 141-142. maddelerden ötürü hüküm giymiş olan ve bu yüzden de bugün siyasi eyleme katılma hakkından yoksun tutulan otuzbeşinde genç kimseler de vardır. Demek ki, mesele kuşak meselesi değildir". Mihri SBF'de yaptığı konuşmada ise gençlere, "kimin durumu uygunsa *TİP*'e girmeli ve bu örgütü adına layık bir sosyalist örgüt durumuna getirmek için olanca gücüyle çalışmalıdır" önerisinde bulunmaktaydı.

Başlangıç noktaları ve başlıca aktörleri böylece belirmiş olan bölünme, henüz yalnızca sosyalist hareketin teorik faaliyetle yakından ilgilenen kesimlerinin gündemini işgal ediyor, iktidarın doruklarında, gizli servislerde, rejimin ideologlarının tartışma masalarında titizlikle tahlil ediliyordu. Ancak toplumun dipten doruğa sarsılmaya başladığı bir dönemde, bu yönelimlerin toplumsal ve siyasal anlamları mücadelenin içine girmiş olan herkes için daha belirgin olarak ortaya çıkacaktı. Sosyalist hareketin kitlesel gücünün henüz büyük kentlerden

ve öğrencilerle aydınlardan geldiği bir dönemde bu politikaların pratik faaliyetle ilgisinin öncelikle öğrenci gençlik hareketi içinde kurulması, "ortodoks" bakış açısından saçma görünüyordu ama, bu gelişme eşitsizliğinin maddeci tarih anlayışının bakış açısından anlamlandırılabilmesi için Türkiye'nin özgül gelişme özelliklerinin bizzat sosyalist mücadele içinde tanınması, gerçekliğin öğrenilmesi için onun değiştirilmesi çabasına girişilmesi gerekiyordu. Bu çaba için güçlerin biriktiği ve kitlesel ölçekte harekete geçtiği yıl 1968 oldu.

1968

1968, Türkiye solunun her kesimi bakımından büyük bir sıçrayış aynı zamanda da altüstlük dönemiydi. Daha Ocak ayında olayların ivmesi artmaya başladı. *FKF* İstanbul Sekreterliğinin düzenlediği Doğu gecesi *TİP*'in Doğu mitingleri politikasının bir uzantısıydı. Gece Kürt folklor ekiplerinin gösterisi sırasında salona faşistlerin attığı amonyak ve asit şişelerinin çıkardığı gaz ve dumanın yaratacağı panikle sabote edilmek istenmişti, ancak faşistler silah kullanmalarına karşın dövülerek salondan dışarı atıldılar.

Şubat'ta İstanbul'da ilk kez *FKF*'nin hegemonyası dışında bir devrimci gençlik örgütü çekirdeği oluşturuldu: "Devrimci Hukuklular" örgütü. *FKF*'nin eylemsizliğini eleştiren, TMTF olayları sonrasında polis ve faşistlerle çıkan çatışmalarda militanlaşmış bir öğrenci grubu ise *TMGT*'de toplanmaya başlamıştı. Kemalistlerle ittifakı önemseyen bu grubun önderliğini Deniz Gezmiş, Mustafa Gürkan ve Cihan Alptekin yürütüyorlardı. Faşist hareketin devrimci öğrencilere yönelik saldırılarına siyasi polisin tutuklamaları eşlik ederken *SBF Öğrenci Derneği* başkanı Uluç Gürkan tutuklandı. Meclis'te de *TİP*'li milletvekilleri *AP*'li milletvekilleri tarafından linç edilircesine dövüldüler. Adalet Bakanlığı'nın talimatıyla başta *TMTF, TMGT, İTÜTB, TÖS*, Robert Kolej (günümüzde Boğaziçi Üniversitesi) *TB*, vb. 14 kuruluş hakkında "siyaset yaptıkları" gerekçesiyle kapatma davası açıldı.

Öğrenci Hareketi Sosyalist Politikanın Öznesi Oluyor

Şubat 1968'de *İYTOTB* tarafından "Türkiye'nin Devrim Stratejisi Ne Olmalıdır?" konulu bir açık oturum düzenlendi. Mihri Belli, İlhan Selçuk ve Behice Boran'ın katıldığı bu toplantıda İlhan Selçuk ve Behice Boran arasındaki tartışma sırasında İlhan Selçuk ve Behice Boran'ın devrimin "barışçı ve barışçı olmayan yolları" konusunda sarfedilen sözler ve yapılan tanımlar dolayısıyla İlhan Selçuk tutuklandı. Bu toplantı sosyalist gençler arasındaki ayrışmayı geri dönülmez bir biçimde hızlandırdı. Teorik ve politik anlaşmazlıklara "ihbarcılık" gibi ahlaki bir anlaşmazlık noktası daha karıştı. İlhan Selçuk'u tutuklanma istemiyle mahkemeye gönderen savcılık Behice Boran'ın "İlhan Selçuk'un devrim hareketini bir ihtilal hareketi silahlı bir direnme, mücadele hareketi olarak kabul ettiği anlaşılıyor" şeklindeki değerlendirmesini "ihbar" olarak kabul etmiş, İlhan Selçuk tutuklandıktan sonra da Mihri Belli Boran'ı buna dayanarak "ihbarcılık"la suçlamıştı. Bu dil sürçmesi, Behice Boran'ın kişisel itibarını öğrenci hareketi karşısında hızla düşürürken Mihri Belli ve İlhan Selçuk'un itibarı artmaya başladı ama bu itibar artışı ve düşüşü yalnızca bir dil sürçmesinin sonuçlarıyla ilişkili değildi.

AP hükümeti tarafından yöneltilen saldırılar karşısında *TİP* yönetimi "en az direnme" çizgisini benimser, gericiliğin aktif saldırılarına karşı herhangi bir direnme odağı oluşturma çabası içinde görünmezken, Mihri Belli, İlhan Selçuk, Doğan Avcıoğlu ittifakı hükümetin saldırılarına karşı bir "cephe birliği" örgütlenmesini öneriyorlardı, ve öğrenci gençlik içinde bu saldırılara en çok muhatap olan ve en aktif göğüs gerenler arasında böyle bir direnme odağı oluşturma fikri giderek daha çok sempati topluyordu. Beri yandan, 1966 senato üçte bir yenileme seçimleri sonrasında, *TİP* oylarında hissedilir herhangi bir artış görünmemesine karşılık *AP* hükümetinin oylarını hem mutlak hem oransal olarak artırması, parlamento yolundan sosyalistlerin iktidara ulaşması stratejisini geniş bir kitlenin gözünde iyice anlamsız kılmaya başlamıştı.

AP hükümetinin "geleneksel aydınlar" arasında başlattığı, "memur kıyımı" olarak anılan tasfiye hareketinin tırmanması ve her 30 Ağustos'ta orduda gerçekleştirilen emekliye ayırma işlemleri, ordunun sermayeye eklemlenmesi için yürütülen sistemli çabalar *Yön* çevresinin şanslarını azalttıkça direnişlerini daha da sertleştirdiğinden, hükümetin dolayısıyla sağın saldırılarına karşı en etkili tavırlar "Demokratik Devrim" yanlılarından geliyordu ve bu da öğrenci gençliğin gözünde tezin kendisinden çok, tezi savunanların çekiciliğini artırıyordu. Böylece sosyalizm ve devrimcilik öğrenci hareketi arasında yayılırken "Demokratik Devrim"cilerin hegemonyası da onunla birlikte yayılmaya başladı.

FKF'nin, toplumsal mücadelenin ritmindeki artışın "faşist cunta" ihtimalini artıracağı perspektifiyle, bir aktif savunma odağı oluşturmaktan da ezilenlerin mücadelesine katılmaktan da gittikçe uzaklaşmaya başlaması tabanda *FKF* yönetimine karşı giderek artan bir muhalefet doğurmaya başladı. Özellikle kitlesel öğrenci derneklerinin yönetiminde bulunan ve öğrenci kitlesinin faaliyetiyle organik bir ilişki içinde bulunan gençlik önderlerinin dile getirdikleri bu muhalefet sonunda Mart 1968'de yapılan *FKF* kurultayında, *TİP* bilim kurulunda yer alan ve Sadun Aren çevresinin görüşlerinden yana olduğu sanılan Hukuk Fakültesi asistanı Doğu Perinçek ve ekibi Aybar ve Aren'in de onayıyla merkez yönetimine getirildiler ve Doğu

Perinçek *FKF* Genel Başkanı oldu. Ancak Kongre'de yaptığı konuşma sırasında Doğu Perinçek'in "Demokratik Devrim" tezine eğilimli olduğunu ortaya koyan ifadeleri *TİP* yönetimine yanlış adama oynadıklarını göstermişti. Böylece ülkedeki tek yaygın sosyalist gençlik örgütünün yönetimi *TİP* yönetiminin denetiminden çıkmış oluyordu.

Dev-Güç

FKF'nin "Demokratik Devrim"cilerin eline geçmesinin ardından Mihri Belli'nin *Türk Solu* sayfalarında başlattığı "Devrimciler Güçbirliği" (Dev-Güç) oluşturulması çağrısı, "Demokratik Devrimciler"in yanısıra, Kemalistlerin yönetimindeki kuruluşlarca de sempatiyle karşılandı ve önce *FKF* *Dev-Güç*'e katıldığını ilan etti. Bu *TİP* yönetiminin "Demokratik Devrim"cilerden aldığı en büyük stratejik darbe oldu. Bu noktadan sonra *FKF* tabanında *TİP* yönetiminin etkisi durmaksızın azalmaya başladı. *TMTF, FKF, TÖDMF, TÖS, 27 Mayıs Milli Devrim Derneği, Aşıklar Derneği* vb. 29 devrimci kuruluşun öncelikle "irtica"ya karşı güçbirliği yapmasını amaçlayan *Devrimci Kuruluşlar Güçbirliği İcra Komitesi* başkanlığına eski *MBK* üyelerinden tabii senatör Kadri Kaplan getirildi. *TİP* yönetimine göre bir "cunta hazırlığı"ndan başka birşey olmayan ve *DİSK*'in bir tereddüt dönemi geçirdikten sonra temsilci yollamaktan vazgeçtiği *Dev-Güç* "Demokratik Devrim" kampında büyük bir heyecanla karşılandı. *Türk Solu* dergisinde Mihri Belli "Ya güçbirliği ya faşizm" sloganını atıyor, Reşat Fuat Baraner, "Güçbirliği Bozguncuları İhanete Gidiyor" başlığıyla yazdığı yazıda *TİP* yönetimini *Dev-Güç*'e katılmadıkları için eleştiriyor ve Dr.Hikmet Kıvılcımlı ise, "Güçbirliğinde yan çizen (bilimcil sosyalizm bahanesi ile de olsa) her kişi ve her örgüt ister maskesiz (enayi kafatasçı) ister maskeli (tatlısu kurnazı lop 'toplumcu') olsun finans kapital AJANIDIR...'Hele onların işi bitiktir'(Lenin)" diyerek, *Dev-Güç*'e katılmamanın Leninizm açısından kabuledilemezliğini kanıtlamaya girişiyordu. Ancak, *Dev-Güç*'e "emperyalizme karşı milli cephe"nin kurulmuş olduğunu ilan eden "Demokratik Devrim"ciler, artık sosyalizmin bilgisiyle az çok donanmaya başlamış olan genç yandaşlarının bu cephede "proletaryayı kimin hangi örgütle temsil etmekte olduğu" sorusunu sonuna kadar geçiştirmeye devam edeceklerdi.

Dev-Güç'ün ilk eylemi 29 Nisan'da düzenlenen mitingdi. Bundan sonra da "Demokratik Devrim"ciler Kemalizmin/neo-Kemalizmin tarihindeki dönüm noktası günleri eylem takvimlerinde kırmızı ile işaretlemeye başlayacaklardı. *TİP*'te Aybar önderliğinin bu mirastan tümüyle kopma eğilimini sosyalizmde işçi sınıfının tarihsel rolünü gittikçe daha çok kavramaya başlayan birçok genç devrimci paylaşıyorduysa da kısmî bilgileriyle olduğu kadar içgüdüleriyle de *AP* hükümetiyle, faşist hareketle cepheden ve doğrudan mücadele etmeksizin böyle bir kopuşun da başka herhangi bir siyasal ilerlemenin de sağlanamayacağını seziyorlardı. Dolayısıyla bir ölçüde "ordunun bizimle" olduğu inanışından da ileri gelse gericiliğin ve polisin saldırıları karşısında kararlı bir direnme çizgisi izleyen "Demokratik Devrimci"lerin etkin mücadelesi sosyalist mücadeleye atılmaya karar veren gençleri daha çok yanına doğru çekmeye başladı. Saldırılar yoğunlaştıkça, genç sosyalist tipolojisi de değişmeye başladı. Bir önceki dönemde, çok okuyan, çok bilen, doğru sözler eden, büyükleri nezdinde az çok mazbut gençler sosyalist gencin örneğiyken, kavga arttıkça döğüşen, döğüşmeyi bilen, fiziksel olarak güçlü insanlar öne çıkmaya başladılar. Bir yıl içinde "radikal" olmanın ölçüleri inanılmaz bir hızla değişti. Daha 1968 başında "radikal" olmak, "aşırı" olmak *TİP*'li olmak ya da sosyalist olmak iken 1968 biterken *TİP*'li olmak hem teoride hem pratik eylemde geri bir konumda olmak anlamına gelivermişti.

Dev-Güç'ün İstanbul'daki örgütlenme çabaları güçsüz kaldı. Sosyalist gençlik hareketinin İstanbul'daki belkemiğini oluşturan *İTÜTB, İTÜTOTB, İFTC, Dev-Güç*'ün gerek yapısını ve ilkelerini gerekse mücadele hedeflerini yetersiz bulduklarını açıklayarak katılmayacaklarını bildirdiler. Çünkü, *Dev-Güç*'ün önderliğini ellerine geçiren Kemalistler açık bir anti-emperyalist çizgi izlemektense hareketin hedeflerini *AP* hükümeti ile sınırlamaya çalışıyorlardı. Kemalistler ihtilaflar anında anti-komünizm silahına başvurmaktan kaçınmazken "Demokratik Devrimci" önderlik "milli cephe"nin bozulması endişesiyle bu çizgiye karşı eleştirel bir tutum takınmayı sürekli olarak erteliyordu.

Bu dönemde *Dev-Güç* Ankara'da öğrenci çevrelerini daha çok etkisi altına aldığı halde İstanbul'daki sosyalist öğrenci kitlesi üzerinde *FKF*'nin eski çizgisi etkili olmayı sürdürdü. "Demokratik Devrimciler": *FKF*'dense *TMGT* ve Deniz Gezmiş, Cihan Alptekin, Nahit Tören, Mustafa Lütfi Kıyıcı, Mustafa Gürkan, Cevat Ercişli gibi sonradan adları çokça işitilecek gençlerin oluşturduğu küçük ancak çok aktif *Devrimci Öğrenci Birliği* (DÖB) çevresinde kümelenmişlerdi.

Mayıs'ta *FKF* İstanbul Sekreterliği, *TÖS* İstanbul Şubesi ve öğrenci dernekleri, *Dev-Güç*'e alternatif bir "*NATO*'ya Hayır Haftası" düzenlediler. Toplantılar özellikle İstanbul'un kenar semtlerine, gecekondu mahallelerine yöneltildi. Bu çalışmalar sırasında bir yandan da hareketin kendi dinamiğinden gelişen yeni iletişim ve propaganda olanakları keşfediliyordu. İTÜ öğrencileri "ipek baskı" tekniğiyle basit ancak çarpıcı afişler basmaya başladılar. Devrimci gençlik hareketi içinde "afişleme" diye bilinecek bir eylem ve propaganda yeşermeye başladı. Tiyatroya hevesli gençler "Sokak Tiyatrosu" grupları kurarak üniversitede ve mahallelerde kendi yazdıkları Brecht esinli oyunlar sergilemeye giriştiler.

1968'den sonra öğrenci gençlik arasında hızla yayılmaya başlayan anti-emperyalist bilinç ve devrimci düşünce egemen sınıfları tedirgin etti. Hemen bütün fakülte ve yüksek okullarda devrimci gençliğin etken olması, öğrenci dernekleri seçimlerini kazanması geniş bir kitle tabanının desteğini alması karşı güçleri harekete geçirdi. Ancak bunların arkasında AP iktidarı ve onun beslediği kişi ve kurumlar vardı. Bunun yanısıra polis ve devletin diğer güvenlik kuruluşları arasında özellikle gençlik eylemlerini önlemeye yönelik bazı planlar yapılmaya başlandı. Hedef alınan bazı gençlik önderleri hiç yoktan gözaltına alınıp, tutuklanıyor, gençlik örgütleri üzerindeki baskılar yoğunlaşıyordu. Vedat Demircioğlu'nun (4) öldürülmesi bu anlamda bir ilk cinayet sayılır. Ancak tertip ve saldırılar artarak devam edecekti. 19 Eylül 1969'da Orman Fakültesi öğrencisi Mehmet Cantekin'in (3) Işık Mühendislik ve Mimarlık Yüksek Okulu'nu işgal eden sağcılar tarafından öldürülmesi, hemen ardından 23 Eylül 1969'da ODTÜ öğrencisi Taylan Özgür'ün (1) İÜTB kongresi sırasında İstanbul'da Bayezit'ta daha sonra tanıklar tarafından tehşıs edilen bir polis tarafından vurulması, 9 Aralık 1969'da Yıldız Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi öğrencisi Mehmet Büyüksevinç'in (5) durakta otobüs beklerken ve 14 Aralık 1969'da aynı okulun öğrencisi Battal Mehetoğlu'nun (2) okulda komandolar tarafından öldürülmeleri başlayan cinayet zincirinin ilk halkaları oldu.

Güzin Dino, 1968'de Le Monde'da yayınlanan ve Türkiye'de hız kazanmakta olan sol hareketlenmelere paralel olarak gelişen müzik arayışlarını tanıtan yazısında, âşık geleneği ile '60'ların ikinci yarısında ön plana çıkmış olan folk müzik arasında paralellik kuruyordu: "Halkın içinden çıkmış yeni Türk ozanları kuşağıyla, türkü türünü seçen genç batı şiirinin azımsanmayacak bir bölümü arasında garip bir rastlaşma olduğu görülmektedir. Bunu söylerken Bob Dylan'ı, Joan Baez'i, "Gospels"ın politize olmuş karaderili şarkıcılarını düşünüyorum. Halk şiirinin, yazılı şiir geleneğinin yitirdiği yeri, elektrikli gitar, elektronik müzik araçları, mikrofonla radyo ve televizyonun da yardımıyla dinlenebilme imkânlarını büyük ölçüde arttıran teknik gelişmelerle, yeniden elde ettiği bir gerçektir. Ne var ki, bu yenilik kişiyi aşan olaylar karşısında duyulan şiddetli ortak heyecanların paylaşımı gereğinin de bir çıkışı sayılmalıdır. Ray Charles'ın ya da Johnny Halliday'in çığlık türküsü, Charlie Mingus'un yakarı türküsü, Bob Dylan ya da Joan Baez'in yakınma türküsü, Leo Ferre, Brassens'in taşlama türküleri, Âşık İhsanî'nin sözlerindeki şiddetle karşılaştırıldıklarında âdeta çekingen kalırlar." Yeniden kurulmaya çalışılan bu âşık geleneği, son derecede, heterojen kaynaklardan besleniyordu. Örneğin, türkü yorumlarına konservatuarda klasik şan eğitimi görmüş bir sesin terbiyesini getiren Ruhi Su bir yandan da bir araştırmacı gibi davranarak, geçmişin bilinmeyen şiirlerini ve türkülerini ortaya çıkarmaya çalışıyordu. Bu açıdan, henüz kesintiye uğramamış, bir âşık geleneğinin doğrudan ürünü olan Âşık Veysel'in Ruhi Su için özel bir önemi vardı. Solda Ruhi Su (kravatlı) Âşık Veysel ile konuşurken görülüyor. Kuşkusuz Veysel yalnızca Ruhi Su için önemli olmadı; bir yandan, bir süre için tarihinin en popülist evresini yaşamakta olan sosyalist hareketin bütün aydınlarının gözbebeği olurken; diğer yandan da İhsanî tarzı devrimci âşıklara bir alternatif sunmak ihtiyacı içersinde olan devletin ilgisine mazhar oldu, kitabı İş Bankası yayınları arasından çıktı. Türkiye İşçi Partisi'nin propaganda ekibinin en önemli üyelerinden biri olan ve seçimlere TİP'ten aday olarak katılan Âşık İhsanî (sağda) ise yeniden yaratılan bu âşıklık geleneğinin, doğrudan doğruya soldaki politik hareketlenmenin ürünü olan cephesinin en ünlü temsilcisiydi.

Büyük İşgal

27 Mayıs bir bakıma ordu ile üniversitenin eseriydi ve üniversite dendiğinde öğretim üyeleri ve öğrencilerinin tek bir çelişmesiz bütün oluşturdukları ilerici bir yapı imgesi hem egemen çevrelere hem muhalefete hakim gibiydi. Haziran 1968'de neredeyse öğretim yılı bitmişken herhangi bir kitlesel öğrenci hareketini kimse beklemiyordu. Parti'nin teorisyenlerinden İdris Küçükömer'e ve öteki *TİP*'li akademisyenlere göre Türkiye büyük bir ekonomik ve toplumsal bunalıma girişin sinyallerini veriyordu; bu nedenle sonbaharda işçi sendikaları ile birlikte büyük bir eylem kampanyası başlatılması ve sosyalist öğrencilerin bu hareketin içinde yer alması umuluyordu. Ancak, Mayıs 1968'de Fransa'da patlak veren ve hızla bütün Batı Avrupa'yı dolaşmaya başlayan öğrenci eylemleri bu kılı kırk yaran hesapları şaşırttı. Birikmekte olan bütün çelişkilerin kendilerini nasıl ifade edebileceklerine ilişkin evrensel bir örnek sundu. Öğrenciler ilk kez kendilerine dışsal başka herhangi bir gücün yörüngesinde olmaksızın kendi özeylemlilikleriyle bir şeyler başarabilme olanaklarını tanımaya ve tartışmaya giriştiler.

Gerçi ilk öğrenci boykotu birkaç ay önce başörtü takma meselesi yüzünden İlahiyat Fakültesi'nde başlamıştı ama, itici gücünü akademik düzenle öğrenci kitlesinin talepleri arasındaki dolaysız çelişkiden alan ilk hareket 10 Haziran'da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Celal Kargılı önderliğinde başladı. Buradan hızla Hukuk ve Fen Fakültelerine 12 Haziran'da ise İstanbul Hukuk Fakültesi'ne sıçradı. Önce Üniversite Reformu talebiyle bir boykot biçiminde başlayan hareket Üniversite'nin işgaline dönüştü ve o güne kadar dar bir militanlar çevresinde tanınmakta olan bir genç, kitle hareketinin tutuşturucusu olarak öne fırladı: Deniz Gezmiş.

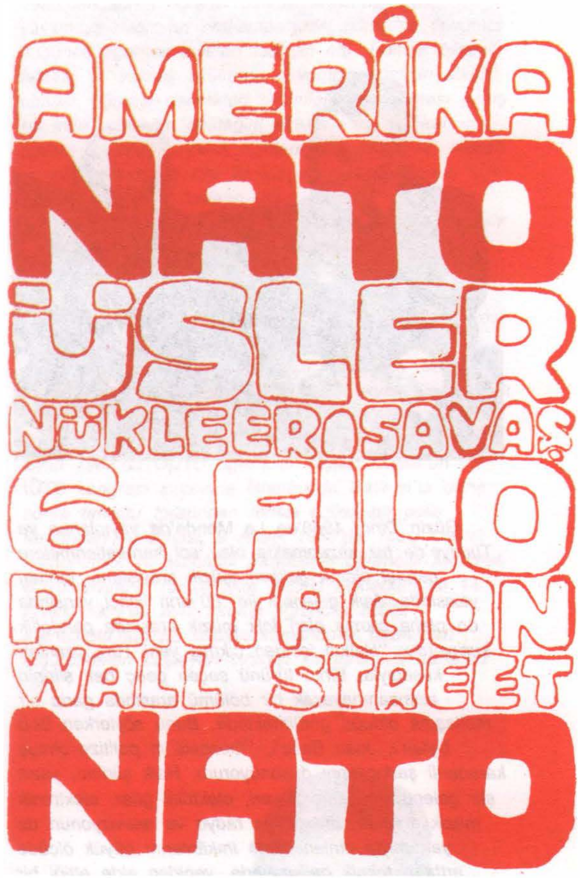
Gerçekte İstanbul'daki ilk hareket de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki boykotun arkasından *İÜTB* başkanı Ufuk Şehri önderliğindeki faşistler tarafından başlatılmak istenmiş ve buna karşılık veren olmamıştı ancak boykot hareketinin başlamasını sonbahar girişiminin boşa çıkartılması planı olarak gören *FKF* bir süre tereddüt ettikten sonra boykota kendi örgütlenmesiyle birlikte girince bir anda bütün İstanbul'daki fakültelerde ve Ankara'da boykot hızla yayılmaya başladı. İstanbul'daki harekete başlangıçta "sağ sol yok boykot var" sloganıyla el koymaya hazırlanan ve bir "işgal komitesi" kuran Kemal Bingöllü önderliğindeki Kürtler'in çoğunlukla yer aldığı *FKF* İstanbul örgütünü denetim altına alınca işgal komitesi sol ve sosyalist eğilimlerin bir eylembirliği platformuna dönüştü. Ancak o döneme kadar öğrenciler arasında ve öğrenci yurtlarında başlıca dayanışma mekanizması hemşerilikti. Bütün öğrenci örgütleri hemşeri gruplarının denetimindeydi. "Kürtler" *FKF*'nin denetimine girdikten sonra "Demokratik Devrimci"ler de "Lazlar"ı Kemalist Bozkurt Nuhoğlu önderliğinde harekete katmayı başardılar Böylece, İstanbul'un öğrenci yurtları ve mekanlarındaki bütün küçük iktidar merkezleri kitlesel bir hareketin içinde erimeye başladı. İstanbul Üniversitesi öğrencilerin işgali altına girdi. Bir anda Üniversite'nin Darülfünundan beri süre giden hiyerarşik yapısının çelişmeleri de patlamaya başladı, "Prof"larla, ast öğretim görevlileri arasındaki lonca benzeri ilişkilerin doğurduğu çelişmeler günyüzüne çıktı. Öğrencilerin akademik, idari ve gündelik hayata ilişkin talepler ileri sürerek başlattıkları "Üniversite Reformu" için işgal hareketi bir anda ast öğretim görevlilerinin desteğini ve sempatisini de yanına çekti.

Bu girişimin en büyük başarısı, *TMGT, TMTF, MTTB* gibi devlete bağlı öğrenci kuruluşlarını olduğu kadar, öğrencilerle hiçbir ilişkisi olmayan ve maddi avantajların küçük çeteler arasında el değiştirdiği bürokratik ve gerici resmi öğrenci derneklerinin paramparça edilerek yerine aşağıdan öğrenci kitlesinin doğal önderleri arasından gelen temsilcilerin oluşturdukları özörgütlenmelerin geçmesi oldu. Her fakültede boykot ve işgal komiteleri kuruldu, bütün işgal komiteleri, bir işgal konseyinde merkezileştirildi, hareketin bütünü de hepsi seçimle gelen bir yürütme konseyinin eline verildi. Özel bir savunma grubu oluşturuldu. Üniversite içinde hoparlörle bir haberleşme ve yayın sistemi kurularak öğrenci kitlesine sürekli bir bilgi akımı sağlandı.

27 Mayıs'ın öğrenci hükümet çatışması içinde nasıl *DP*'yi tarih sahnesinden silmiş olduğunu unutmayan Demirel hükümeti, olaya son derece ihtiyatla yaklaştı; "özerkliği sarsmakta" olduğunu söyleyerek eleştirmekle birlikte "üniversite içi" olarak nitelediği öğrenci hareketine müdahale etmedi. İÜ Rektörü Ord. Prof. Ekrem Şerif Egeli, önce radyoda Abdi İpekçi'nin düzenlediği bir programda İşgal Komiteleri Konseyi temsilcisi ile tartışmayı kabul etti. Birkaç gün sonra da öğrencilerin hazırladığı "Reform Taslağı"nı her fakülte düzeyinde işgal komiteleri ile görüşmeyi kabul edince, başladıktan üç hafta sonra işgal kaldırıldı.

İşgal ve boykotlar sosyalist öğrencilerin öğrenciler kitlesi ile organik bağlar kurmalarını sağladı. İçten, dürüst, aydınlık amaçları olan, kararlı ve becerikli insanlar birden yıllardır öğrencilerin üzerinden yönetimle pazarlıklar yapan gangster ve bürokrat "talebe birliği" şeflerini sahneden indirdiler. Sonradan *FKF* ve *Dev-Genç*'in önderleri haline gelecek olan ve hâlâ sosyalist hareket içinde aktif bir rol oynamaya devam eden birçok devrimci bu ilk hareketlerin içinden çıktılar. *FKF* bu hareketle birlikte kitlesel bir karakter kazandı. Ancak bu kitleselleşme hayli kısa sürdü. *FKF*'nin bürokratik ve hantal yapısı, eylemsizliğe alışık önderliği bu kitleyi soğurmayı başaramadı. Parti'nin talimatları olmaksızın hiçbirşey yapmayan inisiyatifsiz önderlik 1968 sonbaharında SSCB'nin Çekoslovakya'yı işgali ertesinde *TİP* parçalanıp etkisizleşince *FKF* önderliği yönelimini yitirdi, pusulasız kaldı, büyük bir hızla kitlesiyle birlikte *FKF* "Demokratik Devrim"cilerin çekim alanına girdi.

Veysi Sarısözen'in yönetimindeki *FKF* İstanbul Sekreterliği üniversitenin işgali sırasında artırdığı kitle desteği ve edindiği güvenle Temmuz 1968'de Ankara'da toplanan Genel Yönetim Kurulu'nda Doğu Perinçek başkanlığındaki Merkez Yürütme Kurulunu güvensizlik oyu ile düşürülmesinde başı çekti. Aynı günlerde *TİP* Merkez Haysiyet Divanı, "Demokratik Devrim" görüşünü savunan 67 üyeyi partiden kesin olarak ihraç etmeyi kararlaştırdı. Zülküf Şahin başkanlığındaki yeni *FKF* yönetimi bir telgrafla *Dev-Güç*'ten çekildiğini açıkladı. Gerekçe "ara tabaka temsilcilerinin kendi burjuva ideolojilerini kuruluşa egemen kılmak istemeleri" ve "emekçi halkın örgütüne kuşku ile bakmaları" idi; "yapısı kuruluşu ve izlediği politika itibarıyla *Dev-Güç* Türkiye Sosyalizmi yararına değil"di. Ancak *FKF*, öte yandan "Milli bağımsızlık için mücadeleyi sosyalizm için mücadele" saydığını, "milli bağımsızlıktan yana anti-emperyalist bütün yasal kuruluş ve güçlerle ortak bir cephe içinde birleşmeyi" amaçladığını belirtiyordu.

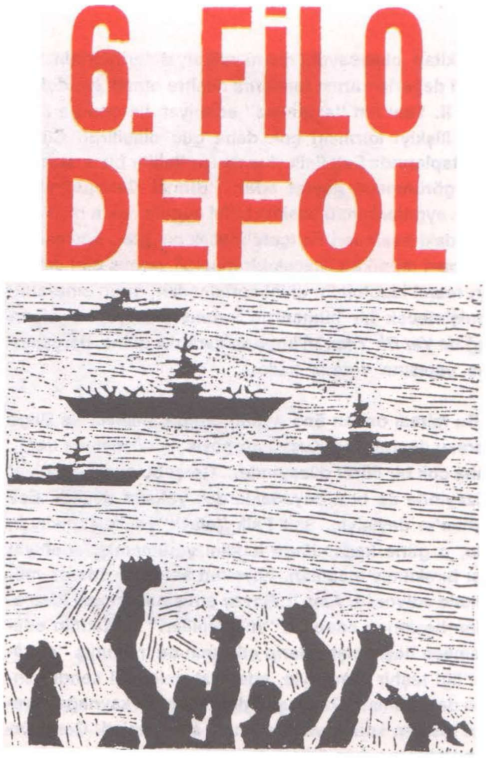
6. Filo'ya Karşı "Dolmabahçe Direnişi"

Öğrencilerin gerçekleştirdikleri işgal eylemleri toplumun öteki kesimlerinde de yankı uyandıracak ve uygulanacaktı. Temmuz başında bunun ilk örneği görüldü. Derby Lastik Fabrikası'ndaki grevlerinin etkisiz kaldığını düşünen işçiler işgale girişmek için öğrencilerden destek istediler; gerçekten de sonunda işçilerin isteklerini elde edebildikleri başarılı bir işgal düzenlendi ve bu işgalde öğrenciler ve işçiler, üretim alanında ortak bir eylem gerçekleştirmeyi başardılar. Daha sonra bu eylem biçimi 1968 içinde Kavel ve Finfinis fabrikalarında da uygulandı.

Haziran üniversite işgallerinin ardından 6. Filonun İstanbul limanına gelişi, bu işgaller başlarken olduğu gibi sonuçları önceden kestirilemeyecek yakıcılıkta bir direnişe yol açtı. Gerçekte olay polis tarafından kasıtlı olarak tırmandırılmış, işgaller sırasında başarısız ve etkisiz kalmış olmanın öcünün öğrencilerden çıkartılması istenmişti. 1967'den beri 6. Filo İstanbul'a geldiğinde kentte ve özellikle eğlence yerlerinin ve genelevlerin bulunduğu Beyoğlu'nda dolaşan Amerikan askerlerine karşı "taciz" eylemleri düzenlenmeye başlanmıştı. Askerlerin keplerini başlarından kapmak, üstlerine kırmızı mürekkep atmak, üniformalarını jiletlemek, ya da kıstırıp dövmek buna katılmak isteyen herkesin yapabileceği bir "anti-emperyalist eylem" biçimi halini almıştı. Bu kez de 6. Filo'nun ziyaretinin nasıl karşılanacağına ilişkin olarak 15 Temmuz 1968'de İTÜ'de devrimci örgütler arasında bir toplantı düzenlendi. Yapılacak protesto eylemleri tartışıldı.

Toplantı dağıldıktan sonra gençlerin birlikte Taksim alanına çıkmasını egellemek üzere toplum polisleri (günümüzde çevik kuvvet) yolu keserek herhangi bir neden ileri sürmeksizin 11 öğrenci önderini gözaltına aldı. Ertesi gün bu durumu protesto etmek üzere Dolmabahçe'deki bayrak yas işareti olarak yarıya indirildi. İTÜ ise sürekli olarak polisin ablukası altındaydı. İki gün boyunca Taksim, Gümüşsuyu çevresinde sokaklarda polislerle devrimci öğrenciler arasında vur-kaç tarzında çatışma sürüyor, acz içinde kalmış olması polisi çılgına çeviriyordu. 17 Temmuz 1968 günü sabaha karşı İTÜ rektörü Kemal Kafalı'nın yurdun Üniversite dışında

Türkiye'ye ilk kez 1968 yazında gelen 6. Filo, Harun Karadeniz'in anılarında aktardığı sözlerle "memleketin gençleri çorba bile içemezken, Beyoğlu'ndaki barlarda eğlenen Amerikan askerlerine duyulan tepki"nin beslediği milliyetçilik ve Amerikan karşıtlığıyla büyük protestolarla karşılaştı. Protestolar bir müddet sonra diğer toplumsal tabakalardan insanları da içine alarak yoğunlaştı. Hemen hemen bütün büyük kentlerin duvarları solda görülen ODTÜ Öğrenci Birliği, üstte ise İTÜ Talebe Birliği'nin 6. Filo'yu protesto afişleriyle kaplanmıştı.

olduğunu, dolayısıyla polisin herhangi bir çağrı olmaksızın yurda girebileceğini belirtmesi üzerine öğrenci mücadelesinin üssü konumunda olan Talebe Birliği ve Yurt binaları toplum polisi tarafından basılarak, her yer tahrip edilirken öğrenciler de polis tarafından linç edildiler. Aralarında *FKF* İstanbul Sekreteri Veysi Sarısözen'in de bulunduğu 30 öğrenci tutuklandı. 47 öğrenci hastaneye kaldırılacak ölçüde dövülerek yaralandı. Hastaneye kaldırılan öğrencilerden Vedat Demircioğlu'nun polis tarafından pencereden aşağı atıldığı söylentisi yayıldı ve Vedat Demircioğlu komaya girdi. 27 Mayıs'tan sonra polisin üniversiteye yönelik bu ilk saldırısı İstanbul'da bir bomba etkisi yarattı. Öğrenciler kitleler halinde İTÜ önünde toplanmaya başladılar. Taksim'e doğru yürüyüş yapılıp geri dönüldüğü sırada büyük öğrenci kitlesi, ABD filosunun demirli bulunduğu Dolmabahçe'ye koşmaya başladı. Polisin daha büyük bir kırıma girişeceği endişesi içindeki *FKF* yöneticileri ve İTÜTB başkanı Harun Karadeniz, yürüyüşçüleri durdurmak istediler. Ancak, Mustafa Gürkan ve öteki *DÖB*'lüler yürüyüşün sürdürülmesi için yaptıkları etkili ajitasyonla kitlenin Dolmabahçe'ye inmesini sağladılar. Öfkeli kitleyle karşılaşmaktan kaçınan polis Dolmabahçe'yi boşaltınca botlara binip açılmayı başaramayan ABD erleri devrimciler tarafından dövülerek denize atıldılar. ABD'lilere ait bir malzeme arabası ele geçirilip yağmalandı. Dolmabahçe'nin her yanı yazılandı. Hem bu olay hem de olay sırasında iki sosyalist eğilim arasında ortaya çıkan tavır farklılığı, sonraki yıllarda "Demokratik Devrim"ciler tarafından "*TİP* oportünizmi"nin "ihanet örneği" olarak durmaksızın sergilenecekti.

27 Mayıs Sonrasında İlk Ölü

Vedat Demircioğlu 24 Temmuz'da öldü. *FKF*'liler Vilayete siyah çelenk koyma ve "oturma grevi" yapmaya karar verdiler. Sonuçta 47 kişi tutuklandı. Ardından *DÖB*'lüler önderliğinde Üniversitede toplanan gençler Vilayete doğru yürüyüşe geçerek Divanyolu'nda polisle çatışmaya girdiler. Vedat Demircioğlu'nun cenazesinin gençlere verilmemesi üzerine sembolik bir tabutla yürüyüşe geçilince Cağaloğlu'nda polisle şiddetli bir çatışma çıktı. Öğrencilerle polis arasındaki çatışmanın tam bir sokak savaşı halini alması ve polisin çılgınca saldırısı karşısında araya askeri inzibat birlikleri sokuldu ve ardından çatışma, polislerle askerler arasındaki bir çatışmaya dönüştü.

Vedat Demircioğlu'nun cenazesinin memleketi olan Konya'ya getirilmesi üzerine *TÖS* ve *TMTF*'nin yapmak istedikleri "Emperyalizmi Kınama" mitingine izin verilmemesi için Valilik üzerine baskı kurmak isteyen esnaf örgütlerinin ve *Komünizmle Mücadele Derneği*'nin sokağa döktüğü dinci kalabalıklar, matbaa, kitabevi, gazete idarehaneleri, eğlence yerleri, gazinoları tahrip ederek ilerlediler ve orduevini yıkmaya kalktıklarında askeri birlikler tarafından durduruldular. Bu Temmuz fırtınası *TMGT*'nin 27 Temmuz'da yaptığı "Anayasa ve Kanunlara Saygı" Mitingi ile son buldu. Ankara'da Meclis önünde yapılan oturma grevinde tutuklananların yargılanması sırasında Adliye'de duruşmayı izleyen öğrencilerin coplanması sonunda Atalay Savaş coplardan kaçtığı sırada bir arabanın altında kalarak öldü. Böylece anti-emperyalist 1968 yazı yüzlerce öğrencinin dövülmesi, tutuklanması ve iki öğrencinin ölmesi ile sonbahara doğru dönmeye başladı.

Ancak, bu eylemler sırasında *FKF*'nin inisiyatifi büsbütün elinden kaçırması, dipten gelen öfkeye tercüman olamayışı, sosyalist bir anti-emperyalizm perspektifinin yitirilmesine, kendiliğinden, sıradan bir milliyetçi havanın gençliğin direnişi üzerinde egemenlik kurmasına yol açtı. Polis vahşetinin ve anti-komünist saldırganlığın araya ancak askeri birliklerin sokularak engellenebilmiş olması, "Demokratik Devrimciler"in tezlerinin doğruluğuna bir kanıt halini almış; "zinde kuvvetler"in gençlikle yanyana olduğu yanılsaması birçok zihinde pekişmiş; "ordu gençlik el ele", slogan harekete hakim olmaya başlamış ve sözleri değiştirilmiş Harbiye Marşı yürüyüşlerin başlıca müziği olmuştu: "Tanklarıyla toplarıyla gelseler dahi, bağımsız olacak Türk'ün ülkesi!" Aybar ise, gençlik hareketinin büründüğü bu seyire "faşizme zemin hazırlayan anarşizan hareketler" olarak bakıyordu.

Öğrenci Örgütleri Dayanışma Kurulu ve Devrimci Eğitim Şurası

1968'de süregiden öğrenci hareketinin göze çarpan ürünlerinden biri *Öğrenci Örgütleri Dayanışma Kurulu* oldu. Böyle bir örgütlenme deneyinin ilk adımları 1968 baharında düzenlenen "*NATO*'ya Hayır!" haftasında atılmış, üniversite işgallerinin ardından ABD 6. Filosu'nun İstanbul'a gelişi ve düzenlenen protestolardan sonra bu doğrultudaki arayış yoğunlaşmıştı. Örgütlenmenin başını *İTÜTB* çekmiş ve hazırlık toplantıları 1968 yazında Gümüşsuyu'ndaki Birlik binasında yapılmıştı. Sosyalist öğrencilerin yönetimindeki *İTÜTB, İTÜTOTB, İFTC, Orman Fakültesi TC, Robert Kolej ÖB, FKF İstanbul Sekreterliği* temsilcilerinin biraraya geldikleri bu yeni örgütlenme girişimi, sonbaharda üniversiteler açılırken öğrenci hareketinin üzerinde yükseleceği platformu hazırlamak, talepleri ve mücadele imkanlarını belirlemek ve formüle etmek için uzunca bir süre tartıştı. 1968'de düşünceleri bütün Avrupa *Yeni Sol*'unu etkilemiş ve öğrenci hareketi içinde yeniden ve yeniden tartışılmış olan Marcuse, Garaudy, Sartre'ın yanısıra Marksist klasiklerin de devreye girdiği tartışmalarda elde edilen varolan eğitim sistemini sorgulayan tebliğler Eylül'de toplanan Devrimci Eğitim Şurası'na sunuldu. Böyle bir oluşumun asıl büyük önemi ilk kez doğrudan doğruya kitle hareketinin içinden gelen ve öğrencilerin doğal temsilcileri olan bir dernekler şebekesini ortaya çıkartmış ve öğrenci hareketinin yerellikten ve tekillikten kurtularak kendi doğasına uygun bir

1960'larda Sosyalizm ve Edebiyat

Hikâyeyi belki *Pazar Postası* ile başlatmak gerekiyor. İlk sayısı 4 Şubat 1951'de, yani Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "tarihin bu acayip dönemeç yeri, bu her türlü rüzgârın birbirine karıştığı bir anafor noktası" dediği bir dönemde, 1950'de *CHP*'nin seçimleri kaybetmesinden sonra yayınlanmış. Dergiyi Kemalist bürokrasinin kendisini, bu koşullara uyarlama çabalarından biri olarak değerlendirmek mümkün. Birinci sayfa yazarı olmayı sürdürecek olan Falih Rıfkı Atay'ın "Savaşımız" başlıklı birinci sayı yazısı, derginin üstlendiği misyonun kapsamı hakkında daha net bir fikir sağlayabilir: "Bizde her şey, din bile, politikaya âlet edilmektedir. Halbuki politika kendisi fikre âlet edilmekle, memleketin işine yarar. Politika için politika, ileri, zengin ve güvenliği yerinde memleketler için bir lükstür. Geri, yoksul ve güvenliği yerinde olmayan memleketlerde ise, bilinerek veya şuursuzca olduğuna göre, cinayetle intihar arasında vasıflandırmak lâzımdır." Falih Rıfkı'nın yazısı bir çağrı niteliğinde; bir yandan *CHP*'yi "karakterlilerin ve prensip adamlarının bütün kadrolarına hâkim olduğu siyasî bir kuruluş tekâmülüne erme" ye çağırırken, bir yandan da aydınları "idare"yi yeniden ele geçirmek üzere *CHP* etrafında toparlanmaya çağırıyor.

İlk yayınlandığında edebiyata ve genel olarak kültüre ayırdığı sayfalara rağmen *Pazar Postası*'nın bu alanda büyük bir iddiası yok gibidir. Gerçi Nurullah Ataç birinci sayıdan itibaren "Okuruma Mektuplar"ı yayınlamaya başlar ama onun derginin bünyesinde bir "şöhret" olarak yer aldığı, derginin edebiyat politikasını belirlemede tayin edici bir rol oynamadığı anlaşılıyor. *Pazar Postası*'nda ilk yayınlanan telif şiir Yusuf Mardin'indir. Yusuf Mardin yalnız şiir yazmakla kalmaz; 9. sayıda "kıymetli şair Mehmet Çakırtaş"ın, 12. sayıda ise Tosun Bayraktaroğlu'nun kitaplarını tanıtır; Tosun Bayraktaroğlu 18. sayıda Yusuf Mardin ve "Göyceli"den (?) sonra *Pazar Postası*'nda şiiri yayınlanan üçüncü Türk şairi olur. Ancak *Pazar Postası* daha sonra yayınlanacak kimi magazinler gibi, kalitesizliğe de angaje değildir. Yusuf Mardin'in yazılarının yanında Salah Birsel'in "Şiir Üzerine Düşünceleri" de yer alır, Muzaffer Tayyip Uslu'nun şiirleri de ve gelecekteki gelişmeler açısından belki de en önemlisi, Can Yücel'in Dylan Thomas, Auden ve Eliot çevirileri de.

Dönüm noktasının 1956 olduğu söylenebilir. 15 Nisan sayısında, birinci sayfanın manşeti "Kurtuluş Yolu Solculuktur"du. Bir sonraki sayıda, artık derginin ortasını işgal etmekte olan Sanat ve Edebiyat sayfalarının dibinde küçük bir not yer alır: "Ataç *Pazar Postası* ile ilişiğini kesmiştir. Okurlarımıza bildiririz." Bundan böyle eskiden Ataç'ın yazısının yer aldığı köşede, bir süre, dönüşümlü olarak İlhami Soysal ve Muzaffer Erdost'un yazıları yer alacak, çok geçmeden imzalar iyice çeşitlenecektir. Örneğin 3 Haziran sayısında köşede yer alan yazı Ahmet Oktay'ındır; yazının hemen yanıbaşında ise Cemal Süreya'nın "Kanto" şiiri vardır. Yaklaşık 3 ay sonra Ece Ayhan ve Turgut Uyar da katılırlar *Pazar Postası*'na... Artık dergi, adının bugüne kalmasını sağlayacak "II. Yeni'nin beşiği olma" nitelemesine kavuşmak üzeredir.

Oysa, 1956'da ve daha sonra dergide yer alacak imzalardan çok azı bugün hâlâ II. Yeni akımı bağlamında anılıyorlar: Tektaş Ağaoğlu, Talip Apaydın, Doğan Avcıoğlu, Ece Ayhan, İlhan Berk, Asım Bezirci, Muzaffer Buyrukçu, Hüseyin Cöntürk, Tevfik Çavdar, Asaf Çiyiltepe, Orhan Duru, Ferit Edgü, Muzaffer Erdost, Yılmaz Güney, Yılmaz Gruda, Tarık Dursun K., Metin Eloğlu, Ceyhun Atıf Kansu, Bilge Karasu, Sezai Karakoç, A. Korkut (Korkut Boratav), Ahmet Oktay, Erdal Öz, Demir Özlü, Özdemir Nutku, İlhami Soysal, Güner Sümer, Cemal Süreya, Ülkü Tamer, Turgut Uyar, Can Yücel.

O halde iki soru sormak gerekiyor: Barındırdığı bu heterojen ve dinamik nüfusa rağmen *Pazar Postası* bugün niçin öncelikle II. Yeni'nin adıyla anılıyor? Ve çok daha zor olan ikinci soru: 1970'e kadar, şöyle ya da böyle ama bir şekilde sürdürülmeye çalışılacak olan bu büyük buluşmanın sırrı, tılsımı neydi?

II. Yeni'yi yalnızca merkezinde Edip Cansever, Cemal Süreya ve Turgut Uyar'ın durduğu bir şiir akımı olarak değil, daha çok gerçekleşmemiş bir imkânın adı olarak yorumlarsak, belki iki soruyu birden yanıtlamak mümkün olabilir. Geçmişte, bir şiir akımı olarak II. Yeni'yi eleştirenler, maddeci bir tarih görüşüne bağlı oldukları iddia ettiklerinde bile, yorum, açıklama ve eleştirilerini sözkonusu şiirin politikayla, sözgelimi DP döneminin baskıcı uygulamaları ile ilişkisine dayandırdılar. Oysa 1950'ler sıradan insanların gündelik hayatlarını alt üst etmekte olan maddî dönüşümlerin, politik kerteden kaynaklanan etkileri kat kat aştığı bir dönemdi. Belki bunun en çarpıcı göstergesi 1950'lerin, şehre göçün ve dolayısıyla mülksüzleşmenin, sonraki yıllarla bile karşılaştırılamaycak bir ivme kazandığı dönem olmasıydı. Ancak bu dönemde şehirleşme yeni bir imkân, yeni bir ufuk vaadetmekten çok bir "vasıfsızlaşma" anlamına geliyordu. Vasıfsızlaşma, yani aynı zamanda o güne kadar itaati, denetlenebilir olmayı mümkün kılmış olan özelliklerden de arınma...

Turgut Uyar (1927-1985)

"Beni bir gün bir yerde bulurlar" diyor birisi/sağında gazetesi solunda bir ağustos bahçesi/göğsünde dünyayla ilişkisi/darmadağınık saçma sapan toz gibi/"saçların kapkara gözlerin korku irisi"/herkes kendi elini tutuyor/öbürlerini bırakıp/kopkoyu bir çığlık bekleniyor karşı evden/herkes geceyle yüzyüze şimdi

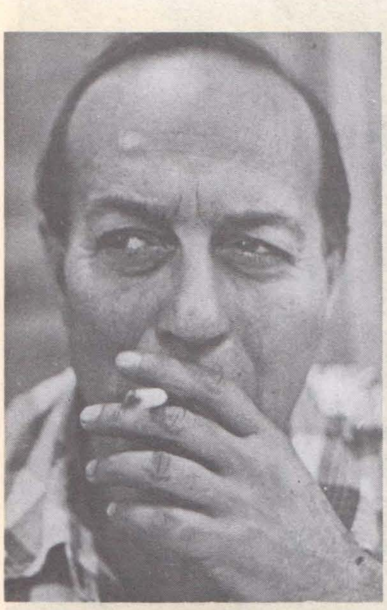
Bir nirengi noktası olarak kabul ettiğimiz 1956'dan sonra yazılmış olan edebiyatı önemli kılanın da benzer bir başarı olduğu, bir tür "zincirlerinden boşanma"yı temsil ettiği söylenebilir. Ama yaratılan ses, bir geleceğe işaret etmekten çok, bastırılmış olanın geri dönüşüne hizmet ediyordu.

Bir şiir akımı olmasına rağmen, II. Yeni'nin Türk edebiyatındaki öncülleri arandığında, yönelinmesi gereken ilk isim bir hikâyecininki, Sait Faik'inki... Öldüğü yıl (1954) yayınlanan *Alemdağ'da Var Bir Yılan*'da Sait Faik, dili ve öyküyü kırma, parçalama tarzıyla II. Yeni ile aynı iklimde barınmaya başlamıştır bile. Eğer bu son kitap olmasaydı, resmî edebiyat tarihlerinin Sait Faik'i değerlendirme tarzlarını deşifre etmek (ve dolayısıyla II. Yeni'nin "anlamsız" edebiyatı ile onun arasındaki ilişkiyi kurmak) çok daha güç olabilirdi. Çünkü ilk kitaplarında Sait Faik yine de içerilebilir bir unsurmuş gibi görünmeye gayret eder. "Birinci Cumhuriyet"in baskı aygıtlarının, o baskıyı bilfiil uygulamakta olanların dışındaki kesimleri de içerebilecekmiş gibi, böylesi bir içermeyi mümkün kılacak bir ideoloji varmış gibi davranır; resmî ideolojinin dilini zorlamadan, onun sınırlarını genişletecek bir hümanizm varmış gibi yapar. *Alemdağ'da Var Bir Yılan*'ın koyu ve karanlık diline, parçalanmış yapısına varana kadar...

Bu mirası ondan Ece Ayhan, Edip Cansever ve Bilge Karasu devraldılar. Kuşkusuz söyleyiş düzeyinde değil, daha çok bir cüret düzeyinde... Gerçi bu cüret edebiyat düzeyinde de bazı dayanaklardan yoksun değildi. Ece Ayhan'ın deyişiyle, Sait Faik "alaylı"ydı, dışarlıklıydı; dile, o güne kadar ifade imkânı verilmemiş, edebiyat dışı bırakılmış insanları, hayatları seferber ederek müdahale ediyordu. Ama II. Savaş ertesinde, resmî ideolojiden beslenen edebiyat "mektepliler" de tatmin edememeye başlamıştı. *Garip* çıkışının devralınmış "şairâne"liği teşhir etmesiyle, edebiyat geleneği kendi içinden de kırılmıştı. *Garip*, şiiri diriltebilecek kaynağa, sıradan insanın somut yaşantısına işaret etmişti. Gerçi Orhan Veli'nin erken ölümü (ve dolayısıyla kahramanlaştırılması, ehlîleştirilmesi) Garip'in dilinin de yeni bir resmîyete dönüşmesi tehlikesini yarattı ama Oktay Rıfat ve Melih Cevdet Türkçe'yi, bir somutluğun, kendi yaşanmış somutluklarının dili haline getirmek uğruna giriştikleri uğraşı, II. Yeni'ye çok da uzak olmayan biçimler aracılığıyla sürdürdüler. Bir Ece Ayhan'la, bir Edip Cansever'le kıyaslandığında işleri, bir bakıma, daha zordu. II. Yeni'ciler tam da bastırılmış, dilsiz bırakılmış olduğu için bâkir kalmış bir hayatın sesini yakalamaya çalışıyorlardı; oysa Oktay Rıfat ve Melih Cevdet için, edebiyat geleneği ve resmî ideoloji tarafından bir şekilde tarif ve tahrif edilmiş hayatın berisindeki hakikati yakalamaktı sorun. Belki bu yüzden onlar *Pazar Postası*'ndaki büyük buluşmanın taraflarından biri olmadılar; II. Yeni ile ancak yeni bir ses, yeni bir dünya perspektifinin artık görülebilmeye başlandığı 1960'dan sonra, *Yeni Dergi*'de buluşabildiler.

"Bastırılmış olanın geri dönüşü" demiştik. *Pazar Postası* çevresindeki buluşmayı mümkün kılan kişilerden birinin, Muzaffer Erdost'un deyişiyle "bu ayrılıkların biraraya geldiği ve yeni bir birliğin oluşmasının çekirdeğinin de içinde filizlendiği" bu ortamın kurucu unsurlarından biri, o güne kadar görünmez kılınmış ve yokolmakta olan bir azınlık hayatının sağladığı imkânlardıysa; bir diğeri de, 30 küsur yıllık bir baskı tarihine rağmen, kendilerini Türkçe aracılığıyla ifade etmeyi başarabilen Kürt aydınlarıydı. Gerçi ne Yaşar Kemal ne de Ahmed Arif *Pazar Postası* dendiğinde ilk akla gelen isimlerden, ama Yılmaz Güney ilk hikâyelerini *Pazar Postası*'nda yayınlamış. Dahası Halkın Dostları 1970'de II. Yenici şairleri gerici ilan ederek, anlatmaya çalıştığımız hikâyeyi sona erdirecek olan çıkışını yaptığında Ahmed Arif derginin kendisine yönelttiği ittifatları reddedecek, *Halkın Dostları*'na Cemal Süreya'nın sözlerine gönderme yaparak cevap verecekti.

Artık birinci soruya, bu dinamik ortam içersinde ön plana çıkanın, ortama damgasını vuranın neden II. Yeni olduğu sorusuna bir cevap vermeyi deneyebiliriz. Devraldıkları geleneklerdeki bütün çeşitliliğe karşın II. Yenici şairleri birleştiren ve sık sık öznelcilikle suçlanmalarına yol açacak olan tavır, somut, tekil ve maddî olanın şiirini kurma konusundaki kararlılıklarıydı. Merkezî devletin iktidar sorunu çevresinde şekillenmiş ve bu yüzden de (tekil bazı çıkışlar dışında) hep genelleştirici, bütünleyici ve normatif olagelmiş Türk edebiyat geleneğindeki bu kopuş, edebiyata ilk kez kendi bilincine varma, kendi özgüllüğünü kurma imkânını verdi. *Pazar Pos-*

Cemal Süreya (1931-1990)

Ölüyorum tanrım/bu da oldu işte/her ölüm erken ölümdür/biliyorum tanrım/ama ayrıca aldığın şu hayat/fena değildir/üstü kalsın

tası'nın orta sayfalarında bu imkân gerçeklik kazanırken, birinci sayfada da "Niçin Sosyalizmde Israr Ediyoruz?" diye manşetler atılmaya devam ediyordu. Başlangıçta aydınları *CHP* çevresinde kenetlenmeye çağırmak için çıkarılmış olan dergi, evrimi içersinde bir yandan ilk kez mevcut kutuplaşmaların dışında, edebiyatın kendine özgü varlık alanını keşfeden yazarların yayın organı haline gelirken, bir yandan da politikaya mevcut kutuplaşmaları aşacak bir özneyi çağıran bir ideolojinin (derginin çıkışında taşıdığı devletçiliğin yol açtığı deformasyonlarla da olsa) propagandasını yapmaya başlamıştı. Ancak aralarındaki bu "ünsiyet"e rağmen, gücünü tekil ve maddî olanın, kavramsallaştırılmamış olanın sesi olmaktan alan yeni edebiyatın, herhangi bir dünya tasarımıyla, ideolojiyle, politikayla kuracağı ilişkinin sorunlu bir nitelik taşıması kaçınılmazdı.

Sorunu kendi terimlerimizle anlatmaya çalışmaktansa, ilk kez *Pazar Postası*'nın ilk ve orta sayfaları arasında ortaya çıkan gerilimin, her şeye rağmen, aynı biçimler içersinde korunabilmiş, yaratıcı bir biçimde sürdürülebilmiş olduğu yaklaşık 15 yıllık dönemin sona ermek üzere olduğu bir sırada, Mayıs 1969'da Cemal Süreya'nın yazmış olduğu bir yazıya başvuralım: "Doğa ahlâkı kovuyor. Nerde bir ahlak türemişse orda doğayla ahlâk çatışma halinde. Sanatı doğuran mutlaka bu çatışmadır demiyoruz. Ama sanatı besleyen kaynakların başında hep bu çatışma gelmiştir. Doğa sanatla kurulu düzene başkaldırıyor. (...) Bugün şiirin bir ucu toplumsal plânda insanın kavgasını, haklarını kolluyor. Bu onun çekirdeğinde ahlâkî bir kaygı olduğundan değil, belki kurulu düzene aykırılık niteliği ağır bastığından oluyor. Çünkü insan haklarındaki ilkeler daha yürürlükte değil. Çünkü o ilkeler kurulu düzenle çatışma halinde. Ama onların bir gün toplumlarda geniş olarak uygulandığını, kurulu düzen içinde kaynaşarak onun ayrılmaz bir parçası haline geldiğini düşünelim. O zaman şiir kollamıyacak artık onları. Yeni değerler adına, yeni bir devrimci yönseme adına, karşı çıkacak belki de onlara. Şiirsel gerilimin dairesi yeniden kurulacak. (...) Hiç bir zaman bir toplumdaki ahlâk ve hukuk düzeninin kişioğlunun doğasına tam uygun olduğu görülemez. Daha uygun olabilir, çok daha uygun olabilir, çok uygun olabilir, ama tam uygun olduğu görülemez (...) kişioğlunun doğasına iyice bitişik olan şiir o ahlâkla, o hukukla sürekli çatışma durumundadır. (...) Evet, şiir insan doğasına iyice bitişiktir. Şiirsel yetenek düşünceyi kapsayan, ama onu yer yer aşan bir nitelik gösterir; yukardan, aklın bol pencereli odasında güneşlenirken, aşağıdan, vücudün, yani doğanın kandamarlı, karanlık, karmakarışık sokaklarında dolaşır, sularında yıkanır, ölülerini sever, hayvanlarını önüne katıp denize götürür. Düzyazı, biz nasıl düşünüyorsak öyledir. Şiir, biz nasılsak öyle." ("Şiir ve Devrim", *Papirüs*, sayı 35)

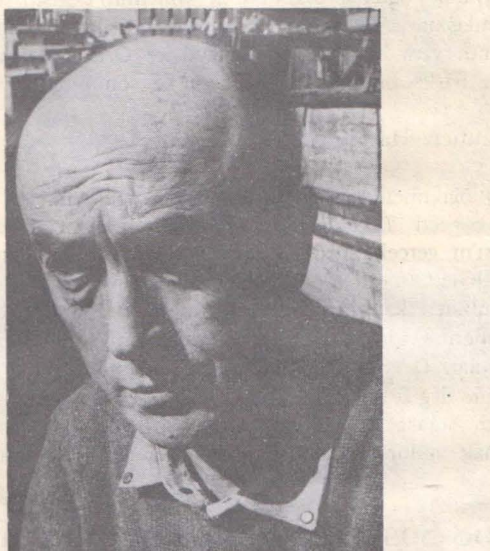
Kuşkusuz, bunlar 1950'lerde *Pazar Postası*'nda daha söylenemeyecek, ancak aradan geçen yaklaşık 15 yıllık deneyimden sonra, o deneyim üzerine formüle edilmiş olgun görüşler. Yazının başında sorduğumuz ikinci soruya dönelim: Sosyalizan bir propaganda ile kendisine resmiyetin dışında bir dil kurabilen edebî bir hareketlenmenin buluşmasının, daha doğrusu aynı çerçeve içersinde doğmalarının sırrını açıklamak bu yazıyı aşabilir; ama edebiyatla sosyalist politika, varlıkla irade arasındaki sorunlu ilişkinin sürdürülmesini, politik iradenin 1960'lar boyunca edebiyatın kaynaklarından beslenebilmesini mümkün kılan sırrı iki kelime ile özetlemek mümkün: *Yeni Dergi*.

Yeni Dergi'nin birinci sayısında yayınlanan "çıkış amacı" bugünden bakıldığında şaşırtıcı gelen bir alçakgönüllülük barındırıyor: "*Yeni Dergi*, her şeyden önce, başka dillerdeki sanat olaylarını, düşünce tartışmalarını dilimize aktarmak amacını güdecek." Bu alçakgönüllülüğüne karşın *Yeni Dergi* yayınlanır yayınlanmaz eleştirilmeye başlandı ve kışkırttığı eleştirileri içererek, sayfalarında yer vererek dinamizm kazandı. 4. sayısında yayın yönetmeni Memet Fuat her zamanki köşesinde, eleştiriler karşısında bir açıklama yapmak gereğini duymuş: "Benim işim politika değil, sanat. Ezra Pound faşist, ama dünyanın en büyük şairlerinden biri; Paul Eluard komünist, ama o da dünyanın en büyük şairlerinden biri. İşportamızda hep olacaklar, yan yana." Bu sözler insana Memet Fuat'ın başlıca kaygusunun edebiyatın özerkliğini, politikanın karşısında kendine özgü değerlendirmelerinde, değer yargılarında ısrar etme hakkını savunmak olduğunu düşündürebilir. Oysa Memet Fuat'ın ve *Yeni Dergi*'nin tavrı çok daha karmaşıktır. Derginin 1. sayısının merkezinde yer alan kavram, Sartre, Claude Simon ve İgnazio Silone'nin yazılarıyla "bağlanma" (engagément) kavramıdır. Hemen 2. sayıdan başlayarak yerli yazarlar da katılır tartışmaya. Daha sonra *Halkın Dostları*'nı çıkaracak olanların neredeyse hepsi, Ataol Behramoğlu, Murat Belge, Asım Bezirci, İsmet Özel görüşlerini önce *Yeni Dergi*'de ifade etme ve geliştirme imkânını bulur. Taraflılığın anlamı üzerine sürdürülen bu tartışmada *Yeni Dergi* bir taraf değildir; sonuna kadar bir platform olma özelliğini korumaya çalışır.

Kuşkusuz *Yeni Dergi*'nin yegâne önemi edebiyatla muhalif (sosyalist) politika arasındaki ilişkinin sorunlu niteliğinin bilince çıkarılması için sağladığı imkânlardan kaynaklanmıyor. Beat kuşağı, bilinç akışı, Çin şiiri, Kafka, Lorca, Marcuse, Marksist edebiyat eleştirisi, özel sayılar aracılığıyla derginin okurlara ulaştırmaya çalıştığı konulardan bazıları. *Yeni Dergi*, 1930 ve 40'ların *Varlık*'ından beri hiçbir derginin yapamamış olduğunu, edebî ve entellektüel hayatın bütünlüğünü, üstelik bu kez devleten de bağımsızlaşmış olarak, temsil etmeyi başardı. Ama Nisan 1975'te 127. sayısında "Yeni Dergi Değişiyor" başlığıyla yayınlanan yazı sonunu ilan ettiğinde *Yeni Dergi* gerçekten de misyonunu tamamlamıştı.

Cemal Süreya Mayıs 1969'ta yayınlanan, yazısında "Şiir için en elverişli dönem devrim-öncesi dönemi olmaktadır. Çünkü devrim-öncesi günlerinde hem kurulu düzene karşı devrim değerlerini tam üstlenebilmekte, bunu yaparken kendi içinde bir çelişme olmamakta; hem de devrim tasarısıyla anlaşmazlık noktaları belirmediğinden bu üstlenme olayı daha güvenli görünmektedir" demişti. Devrim 1970'te gerçekleşmedi, darbe de... Ordu "kılcını atmak" için 1971'e kadar bekledi. 1970'de kılıcını atan *Halkın Dostları* oldu. Aralık 1969'da *Ant* dergisinde Ataol Behramoğlu, Süreyya Berfe, Özkan Mert ve İsmet Özel'in 3 sayı süren bir söyleşisi yayınlandı. İki ay sonra sözkonusu söyleşinin bir özeti *Halkın Dostları*'nın birinci sayısında derginin çıkış bildirisi olarak yayınlandı; gerici edebiyatın yanısıra "gerici görünemediği halde gerici olan" edebiyat da mahkûm ediliyordu. Gerçi bildiride isim verilmiyordu ama aynı sayıda yer alan, derginin yayın yönetmeni İsmet Özel'in "Tanrı Mezarını Isıtsın" başlıklı yazısı, bu nitelemeyle kimin kasdedildiği konusunda, şüpheye yer bırakmayacak kadar açıktı: "ne bu toplumların gelişimi ne diyalektiği, ne de kendi toplumunun *varlığından* haberdar olduğu içindir ki sonuçta şiirin yeni tadından duyduğu heyecan dönemi geçince ya Turgut Uyar gibi toplumun tutucugerici safında yer alıyor, ya Cemal Süreyya gibi niteliksiz bir anlama bel bağlıyor ya da Edip Cansever gibi bir şiir fetişisti olup çıkıyor."

Ama *Halkın Dostları* yeni bir dönemin başlangıcı olduğu kadar bir sondur da. Derginin boyut değiştirdiği 13. sayısının başyazısında "bir kültür ve edebiyat dergisinde, siyasî bir toplulukta bulunması gereken disiplini aramak yersizdir" denir. Hernekadar dergiye egemen olan dil, 1974 sonrasının edebiyatı bir fraksiyonun stratejisinin uğraklarından birine indirgeyen sosyalizm anlayışını haber veriyorsa da, hâlâ edebiyatın bir tür özgüllüğü olduğu söylenebilmektedir.

Edip Cansever (1928-1987)

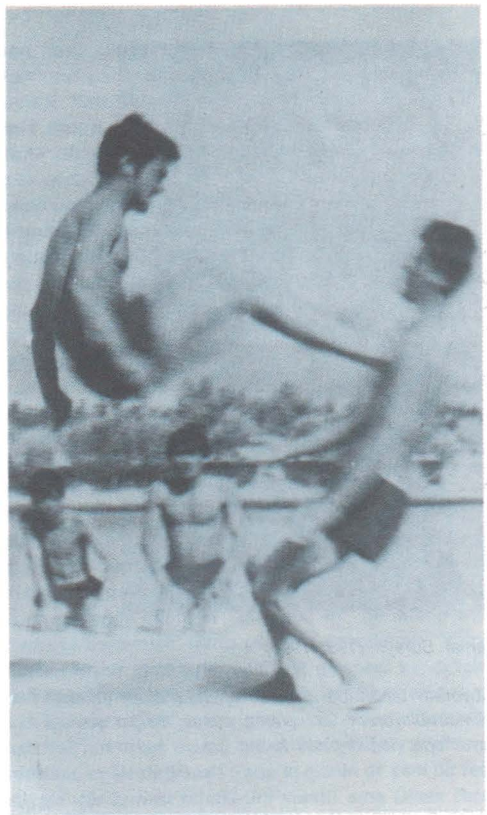
Belki bir söz yığını, yıllar var konuşulmamış/Çıkarlar kar yangını her biri duyduğu yerden/Yüzleri, saçlarıyla bir de gözbebekleri/Asılırlar boşluğa çocuksu seslerinden/Bir takım dünyalarla, önce ve güzel/Kış güneşi, sarmaşık, kim ne anlıyor sanki ölümden?

Yeni Dergi'nin son yazısı "arkamızda boşluk bırakmıyoruz" diyordu. Bir anlamda doğruydu bu yargı. Çünkü *Yeni Dergi*'nin kendisi bir boşlukta duruyordu. Sınıflı toplumların tarihinde (ve belki daha sonra da) doldurulmasına imkân olmayan, ama diğer yandan ancak birileri ısrar ettiği takdirde görünürlük kazanabilen bir boşluk; teoriyle pratik, varlıkla irade, sanatla sosyalizm arasındaki boşluk. Ama belki şunu da söylemek mümkün, hatta gerekiyor- andığımız kutupların her iki ucu da, ancak birileri o boşluğa işaret ettiği, onu görünür kıldığı, kutuplar arasındaki gerilimi yaşadığı takdirde, işlerlik kazanıyor.

Yeniden mümkün olacak mı? Her iki tarafın, sosyalizmin de edebiyatın da bü büyük bir yenilgiyi içselleştirmek durumunda olduğu koşullarda, kimbilir, belki yeniden...

ATILGAN BAYAR-İSKENDER SAVAŞIR

dayanışma ve mücadele mekanizmasını kurmaya girişmiş olmasıydı. Ancak, 1968-69 kışından başlayarak, öğrenci örgütlerinin yönetimi değişip, ilgiler dolaysız politika üzerinde yoğunlaşmaya başlayınca girişim iç bitişikliğini yitirdi ve Aralık 1968'de *DİSK* de içinde 47 örgütün yeraldığı "Montaj Sanayii ve Ortak Pazar'a Hayır!" haftasını düzenledikten sonra kayda değer başka bir girişimi kalmadı ve sönüp gitti.

Öğretmen Hareketi

1968 öğretmenlerin de birleşme ve örgütlenmeleri bakımından verimli ve hareketli bir yıl olarak geçti. *TÖS* öğretmen hareketinin birliğini sağladıktan sonra Eylül'de Devrimci Eğitim Şurası'nı gerçekleştirdi. Şuraya her ilden gelen öğretmen temsilcilerinin yanısıra, öğrenci temsilcileri, meslek odaları temsilcileri ve yazarlar katıldılar. Türkiye'nin her yöresinden ve her kesiminden katılımcılarla beş gün süren Şura'da 10 temel konuda oluşturulan komisyonlar kendilerine sunulan tebliğleri tartıştıktan sonra hazırladıkları raporları Şura'nın onayına sundular. Devrimci Eğitim Şurası kapanış bildirisi öğrenci temsilcilerinin getirdiği "eğitimde devrim değil, devrim için eğitim" önerisini benimsedi. Bildiri şöyle sonuçlanıyordu: "Devrimci Eğitim Şurası, devrimci güçlerin Türkiye'de bağımsız, demokratik ve sosyalist bir düzen kurmak yönündeki ortak çabalarında ileri doğru atılmış büyük bir adımdır.

1968-Sosyalist Hareketin Büyük Dönemeci

Türkiye'de 1968'in başdöndüren bir hızla gelişen olayları sürüyorken, Çekoslavakya'da da dramatik bir süreç yaşanıyordu. 1962'den başlayarak altı dolu yıl boyunca *TİP* çevresinde kümelenmiş olan her eğilim, kendisinin ne kadar, "millici", "milliyetçi", "ulusalcı", "kökleri bu topraklarda" olduğunu açıklayabilmek için sonsuz sayıda söz sarfetmişti. "Milli" ya da "Türk" sıfatını herhangi bir politik kavramın başına getirmeden herhangi bir sorunu anlatmaya ya da çözümlemeye girişmek, neredeyse tuhaf karşılanmaya başlayabilirdi. Ancak son derece paradoksal bir biçimde *TİP* içindeki çatışmayı tayin edici evresine getiren, her eğilimin uluslararası süreçleri ve: özellikle Çekoslavakya'da olanları değerlendirirken takındığı tavırlar oldu.

Sovyet Orduları Prag'daki Dubçek yönetimini alaşağı edene kadar *TİP*'te çatışan iki eğilimin de kendilerini SSCB karşısında konumlandırışları arasında neredeyse hiçbir fark yoktu denebilir. Mihri Belli, kendi konumunu 27 Şubat 1968'de *Türk Solu*'nda yazdığı "Her Devrim Milli Bir Yol İzler" başlıklı makalesinde şöyle tanımlıyordu: "Guevara gibi bir halk kahramanının kaderine, devrimci dayanışma ruhu içinde ilgi duymak ona dair şiirler basmak, ya da Castro'nun bir söylevine sütunlarında yer vermek bir şeydir; "Castrocu" olmak başka şey (...) Her Türk anti-emperyalisti... kapitülasyonlar Çin'ini... 700 milyonluk, bağımsız güçlü Çin Halk Cumhuriyeti durumuna yükselten Çin devrimcilerine karşı yakın bir ilgi duyar... Ama bu yakın ilgiyi duymak ya da Çin tutumuna karşı eğilimi bilinen bir Paul Sweezy'nin Ortadoğu üzerine incelemesine sayfalarımızda yer vermek başka şeydir, "Maocu" olmak başka şey"... "Bugün Rusya'yı yöneten Lenin'in kurduğu parti değil de Romanov hanedanından bir Çar olsaydı bile gene de Amerikan üslerinden arınmış bağımsız bir Türkiye'yi gerçekleştirme amacını güden her Türk yurtseveri, Amerika ile Rusya arasındaki çelişkiden kendi milli çıkarı açısından yararlanma gereği duyardı"... "Ama Türkiye'nin, Türkiye emekçilerinin doğru olarak değerlendirilen çıkarları gereği, Sovyetler Birliği'ne bu ülkeyi yöneten partiye karşı olumlu bir

27 Mayıs'tan sonra yurtdışına gönderilerek tasfiye edilen Ondörtler'in bir bölümünün 1965'te Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'*ne (CKMP) girmesiyle birlikte partinin yapısı değişti.* CKMP'*yi kuran Osman Bölükbaşı ise daha önce ayrılarak* Millet Partisi'*ni (MP) kurmuştu. 31 Temmuz 1965'te yapılan olağanüstü kongrede Alparslan Türkeş partinin genel başkanlığına getirilince, Hasan Dinçer, İrfan Baran ve Seyfi Öztürk partiden istifa ettiler. Ondörtler'den, Muzaffer Özdağ, Dündar Taşer, Rıfat Baykal, Numan Esin ve Mustafa Kaplan genel idare kurulunda görev aldılar. Partinin programı nasyonal sosyalist ilkeler esas alınarak değiştirildi. Bunlar Alparslan Türkeş'in 1965'te yayınladığı* Dokuz Işık *adlı kitapta, milliyetçilik, ülkücülük, ahlakçılık, ilimcilik, toplumculuk, köylücülük hürriyetçilik ve şahsiyetçilik, gelişmecilik ve halkçılık, endüstricilik ve teknikçilik biçiminde sıralandı. Amaç bu ilkeler etrafında tutucu ve faşist kadrolar yetiştirmekti. Bu kadroları motive edecek şey ise "komünizm tehlikesi" idi. Geniş bir kitle tabanına sahip olan devrimci gençliğin karşısına çıkarılacak bu kadrolar, gerektiğinde bu mücadelede ölümü ve öldürmeyi dahi göze alabileceklerdi. Bu amaçla Dündar Taşer'in ve Rıfat Baykal'ın yönettiği 34 tane kamp kuruldu. Bu kampların kuruluş yılının 1968 olması ve aynı yılın son baharında üniversitenin açılışıyla birlikte başlayan saldırıların 1969'da yoğunlaşması, komandoların birçok fakülte ve yüksek okulda planlı saldırılara kalkışarak mevziler elde etmeleri rastlantının değil, bir planın sonucudur. Türkeş, 10 Ocak 1969'da bu kamplarda yetişen ve komando diye adlandırılan gençleri kendilerinin yetiştirdiğini ve desteklediklerini açıkladı. Bir ay sonra Adana'da yapılan kongrede ise* CKMP *adı değiştirildi ve parti* Milliyetçi Hareket Partisi *(MHP) adını aldı. Partinin amblemi kırmızı zemin üzerinde üç hilâl, gençlik kollarının amblemi ise hilâlli bozkurt olarak değiştirildi. Bundan sonra kamplarda yetiştirilmiş ve "komünizme karşı mücadeleye yemin etmiş" komandoların saldırıları bitmeyecek 12 Mart'a doğru artan hızla devam edecekti. Komando kamplarındaki eğitim üstteki resimlerde görüldüğü gibi, düzenli ordu nizamı içinde yürütülen askerî eğitimin yanısıra karate, judo gibi sporları da içeriyordu.*

1

2

3

4

Kanlı Pazar, 12 Mart öncesinde AP iktidarı döneminde anti-emperyalist kitle hareketlerine yöneltilmiş olan tertipli saldırıların arasında sonuçları bakımından en çok tartışılmış ve etkileri uzun sürmüş olaylardan biridir. ABD 6. Filosu'nun Temmuz 1968'den sonra Şubat 1969'da yeniden İstanbul'a gelmesi yoğun protesto gösterilerine neden oldu. Bu kez bütün öğrencilerin İstanbul'da olması ve sekiz ay önceki eylemlerde belirli bir deneyim kazanılması gösterilerin daha düzenli olmasını sağlamıştı. Bir hafta boyunca yürüyüşler yapan öğrencilerin eylemlerinden sonra 16 Şubat 1969 Pazar günü bir yürüyüş düzenlendi. Bir haftadır o yılların ünlü sağcı gazeteleri Bugün *ve* Sabah*'ın yaptıkları yayın filoyu protesto eden devrimci gençlere karşı sağcı kesimlerin biraraya gelmesini sağlamıştı. Pazar günü toplu namazdan sonra Taksim Meydanı'nda toplanan bu kalabalık yürüyüşle birlikte alana giren işçi ve öğrencilere saldırdılar (1). Polis her zamanki gibi olaylara seyirci kaldı. Sağcıların saldırıları sonucunda Ali Turgut Aytaç (2) ve Duran Erdoğan (3) öldüler. Ertesi gün* Günaydın *gazetesinde basılan Ergin Konuksever'in bu fotoğrafı (4) o dönemde anti-emperyalist ve sosyalist hareketе yöneltilen saldırıları hiçbir tanımlamaya gerek olmadan açıklayan bir belge oldu.*

Türkiye-ABD Askerî İlişkileri

Türkiye'de devrimci anlamda sol hareketlerin ortaya çıktığı 1960 ortalarından bu yana devrimcilerin sürekli kullandığı belki de tek slogan "Kahrolsun Amerikan Emperyalizmi" olmuştur. Bu sloganla sokaklarda ABD bayrakları yakılmış, Türk limanlarına gelen ABD askerleri gençler tarafından denize dökülmüş, hükümetler vatanı satmakla suçlanmış, eylemin şiddetini akademik şiddete dönüştüren üniversite öğretim üyeleri ve siyasetçiler bu tezle kitaplar, makaleler doldurmuş, hatta bu sloganla Türkiye'deki Amerikan personelinden öldürülenler olmuştur. Bu slogana bu gücü veren ideolojik nedenler dışında ne gibi gerekçeler vardır? Bu sorunun yanıtını aramak için Türk-Amerikan askerî ilişkilerinin geçmişine bakmak gerekir. Türkiye ve ABD arasındaki ilk askerî anlaşma Truman Doktrini olarak bilinen "Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu"nun ABD senatosundan geçmesinden sonra 12 Temmuz 1947'de imzalanmıştır. Bu anlaşmayla ABD Türkiye'ye 100 milyon dolar yardım yapmayı ve Türk silahlı kuvvetlerinin organizasyon ve araç gereç bakımından modernize edilmesini, diğer bir deyişle Amerikan sistemine adapte edilmesini üstlenmiştir. Türkiye'nin 13 Şubat 1952'de *NATO*'ya kabul edilişiyse yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. *NATO* anlaşmasının 3. Maddesi'ne dayandırılarak ABD üs ve tesisleri kurulmaya başlanmış, ABD ile ilk gizli ikili anlaşma "Askerî Kolaylıklar Anlaşması" 23 Haziran 1954'de imzalanmıştır.

RESMİ BAKIŞ

Türk Dışişleri Türk Amerikan askerî ilişkilerini üç aşamada değerlendiriyor:İlki 5 Mart 1959 Türk-Amerikan ikili anlaşması. Bu anlaşmada söz edilen Amerikan üs ve tesisleri tümüyle 'Amerikan üs ve tesisi' statüsündedir. Birkaç önemsiz nokta dışında Türk asker ve subaylarının girişi yasaktır. Üsler tümüyle ABD yönetimindedir. Bu anlaşmaya göre, ABD *CENTO* bünyesinde yer alan Pakistan ve İran'la da olduğu gibi, Türkiye'ye de bir saldırı halinde silahlı yardım yapma yükümlülüğünü almıştır. Ancak bu tarihte Türkiye zaten *NATO* üyesidir ve bir saldırı söz konusu olursa zaten hem ABD hem de diğer üye ülkelerden yardım almak için imza atmıştır. Dolayısıyla 1959 anlaşmasının Türkiye'ye savunma güvenliği açısından getirdiği bir yenilik yoktur. Ancak 1959 anlaşması içerdiği 'dolaylı saldırı' maddesi nedeniyle, ABD'ye her hangi bir iç karışıklık nedeniyle de Türk hükümetinin onayını alarak müdahale yetkisi verilmektedir. Bu noktada ABD'nin Ortadoğu'da Batı ittifakı çıkarları lehine kurulan dengeleri bozabilecek her türden iç çalkantıya, yanlısı hükümetler aracılığıyla müdahale etme niyeti öne çıkmaktadır.

1955'de, Kore savaşının hemen ardından *CIA* tarafından zamanın ABD Dışişleri Bakanı Dulles'e sunulan ve üzerindeki gizlilik 32 yıl sonra kaldırılan bir raporda, bundan böyle genel savaşların değil bölgesel savaşların ağırlık kazanacağı saptaması yapılmaktadır. Ortadoğu'daki Amerikan çıkarlarına yönelik bir Sovyet saldırısına karşı bir güvenlik kuşağı oluşturan Yunanistan-Türkiye-İran hattındaki asıl tehdidin Kuzeyden inecek Sovyet ordularından çok iç dengelerin bozularak siyasi istikrarsızlığın başgöstermesiyle oluşacağı bildirilmektedir. Nitekim *CIA* haklı çıkmış ve 1949'da Suriye'yle başlayan Ortadoğu askerî darbeler dalgası 1958'e dek Mısır, Yemen, Ürdün ve Irak'ı da birbiri peşisıra etkisine almıştır. 14 Temmuz 1958'de Irak'da Monarşinin devrilmesi ve ABD-İngiltere kökenli Bağdat Paktı'nın dağılmasına yol açan darbeden bir gün sonra, Lübnan'da Hıristiyan yönetimin çağrısına uyan ABD 6. Filosu ülkeye askerî müdahalede bulunmuştur. Müdahalede İncirlik üssü de kullanılmış ve Türk hükümeti müdahaleye tam destek vermiştir. Bağdat Paktı'nın dağılmasından sonra ABD'nin Irak dışındaki üyelerle anılan ikili askerî anlaşmalar dolayımıyla *CENTO*'yu kurması sürecinde, 'dolaylı saldırı' maddesini anlaşma metinlerine eklemesi bu açıdan anlamlıdır. İkinci aşama, 3 Temmuz 1969'da imzalanan 'Ortak Savunmayla İlgili İşbirliği Anlaşması'dır. Bu anlaşmayla Türkiye'deki Amerikan üsleri 'Ortak savunma tesisi' adını alır. Bazı radar istasyonları ve üslerin yönetimi Türk ordusuna verilir. Amerikan askerî personeli sayısı 27 binden 6.400'e indirilir. İncirlik üssündeki Amerikan uçaklarının ancak oybirliğiyle alınan *NATO* kararları çerçevesinde harekata katılabilecekleri ve Türkiye'yi iradesi dışında bir savaşa sokabilecek harekette bulunamayacakları belirtilir. Amerikan donanmasının Türk limanlarına uğrama sıklığı azaltılır. Türk Dışişleri 1969 anlaşmasını 1959'a göre bir ilerleme olarak değerlendirmektedir.

Bu anlaşmada önemli etkenler, Türkiye'nin bir daha U-2 olayı ya da Jüpiter füzeleri gibi oldubittilerle karşılaşmamasını sağlamak kaygısı ve toplumda artan antiemperyalist, anti-Amerikan duygular olmuştur. Türk Dışişleri'ne göre üçüncü aşama olan ve 29 Mart 1980'de imzalanıp 18 Aralık 1980'de yürürlüğe giren 'Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması' (SEİA) ise tüm Amerikan üslerini 'Amerikalıların kullanımı için izin verilmiş Türk Silahlı Kuvvetleri tesisi' olarak tanımlıyor. Ancak 1990'lara gelindiğinde dahi bütün ABD askerî raporlarında, siyasi raporlarında ve referans yayınlarında buraları açıkca ABD üssü adıyla gösteriliyor. Yine Dışişleri'nin iddiasına göre kripto odaları dışında Türk asker ve subaylarının giremediği hiç bir oda, alamadığı hiç bir bilgi yok. Bunun da ötesinde, Türk Dışişleri SEİA'nın aslında büyük bir başarı olduğunu öne sürüyor ve buna gerekçe olarak da ABD askerî varlığı ve hareketinin kağıt üzerinde kısıtlanmış ve bir takım ekonomik ve siyasi koşullara bağlanmış olmasını gösteriyor. Gerçi ABD Kongre ve Temsilciler Meclisi'ne 1980'lerden sonra sık sık verilen 'Ermeni Soykırımı Anma' tasarıları karşısına SEİA anlaşmasındaki hükümleri çıkararak, anlaşmayı yenilemeyebileceğini duyuran Türkiye 1940'lardan bu yana ilk kez ABD'ye somut bir zeminde itiraz hakkını kullanma şansını bu anlaşmayla elde etmiştir denebilir.

Ancak tartışmalar ABD'nin Türkiye'de neden askerî bir varlık olduğu değil, Türkiye'nin ABD'ye sağladığı askerî imkan ve kolaylıklar karşılığında en büyük müttefikinden hakettiği vefayı ve parayı alamadığı tezi çevresinde yapılmakta ve kendisine temel olarak Türkiye'nin kapitalist Batı dünyası ve özellikle de ABD açısından vazgeçilmez stratejik önemde oluşunu temel almaktadır. Türkiye Batı dünyası ve ABD açısından niye vazgeçilmez olsun? Sosyalist dünyanın 1980'lerden itibaren geçirmekte olduğu değişiklikler sonucu bu soru ABD ve Batı Avrupa başkentlerinde de tartışmaya açıktır. Bu sorunun yanıtı için önce Türkiye'deki ABD ve *NATO* askerî üs ve tesislerinin niteliğine bir göz atmak gerekiyor. Edirne'den Ardahan'a bu üs ve tesisler üç kategoride toplanmaktadır. Ana harekat üsleri, Coğrafi destek üniteleri ve diğer yardımcı birimler. Ana Harekat Üssü (Main Operating Base) statüsünde bulunan üsler ve işlevleri aşağıda. İzmir:*NATO* Güney Avrupa Komutanlığı (LANDSOUTHEAST) ve 6'ıncı Müttefik Hava Kuvvetleri (SIXATAF) karargahı, Çiğli havaalanı ve radar üssü. *NATO* manevraları kapsamında ve ABD hava kuvvetlerinin kullanımında tüm istihbarat ve diğer bilgilerin toplandığı *NATO* karargah bilgisayarı da İzmir'de bulunuyor. İncirlik-Adana: "*NATO*'yla ilişkili" operasyonlar için Avrupa ABD Hava Kuvvetleri (USAFE)'nin en önemli taktik harekat üslerinden biri. İncirlik'te üslenen ABD Hava Kuvvetleri savaş uçakları İtalya'daki Avlano ve İspanya'daki Torejon üsleriyle dönüşümlü görev yapıyorlar. Batı askerî ittifakının Ortadoğu ve Kafkasya'daki petrol bölgelerine yönelik ilgi ve çıkarları için gerçek bir uç karakol ve sıçrama tahtası. Ankara:Ankara Balgat'ta yer alan TUSLOG yani Türkiye'deki ABD Lojistik Grubu, Türkiye'deki tüm ABD askerî varlığının destek ve lojistik komutasının yer aldığı önemli bir tesis. Pirinçlik-Diyarbakır:ABD ve *NATO*'nun Türkiye'deki en önemli iki radar-istihbarat üssünden biri.

Pirinçlik hava üssünün hemen yakınındaki dev kafes radarıyla Sibirya'nın büyük kısmını da içine alacak şekilde Sovyetler Birliği'ndeki füze deneme ve diğer askerî faaliyetleri izliyor. Radardaki istihbarat görevlileri ABD Ulusal Güvenlik Örgütü (National Security Agency-NSA) personeli. Uydu haberleşmesinde ve Ortadoğu'yu izlemede de kullanılıyor. Sinop: Pirinçlik'le birlikte ABD ve *NATO*'nun en önemli radar-istihbarat üssü. Genelde Sovyet topraklarl özellikle de Karadeniz'deki Sovyet hava ve deniz kuvvetleri faaliyetleriyle füze denemelerini izliyor. Haberleşme istasyonu olarak da kullanılıyor. Radar istihbarat görevlileri NSA personelinden seçiliyor.

NATO'ya karşı, İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği *ve İTÜ'ye bağlı* Teknik Okullar Talebe Birliği*'nin ortak imzasını taşıyan bir afiş. Öğrenci hareketinin Kemalizmle sürdürdüğü sorunlu ilişki hareketin grafik anlayışına da yansıyacak, bu afişte görülen türden simgeler hareketin daha ileri yıllarında giderek daha az kullanılır olacaktı.*

Operasyon ABD Kara Kuvvetleri'nin koordinasyonunda yürütülüyor. Çakmaklı-İstanbul: ABD Kara Kuvvetleri'nin koordinasyonuyla çalışan bu üssün temel görevi, İstanbul boğazının kontrolü. Atatürk havalimanı ve Yeşilköy hava üssüne oldukça yakın mesafede konumlanmış bu üsse ait tesis ve kısa menzilli füze rampaları boğazın her iki yakasında da yer alıyor. Türkiye'nin Montreux anlaşması gereği Boğaz'dan geçiş için önceden bildirim koşulu araması, Boğaz'ı geçip Akdeniz'e açılacak Sovyet gemileri hakkında önceden istihbarat toplanmasına elverdiği için bu üssün faaliyet alanına giriyor.

Bulgaristan üzerinden gelebilecek bir *Varşova Paktı* saldırısının Türk Kara Kuvvetleri 1. Ordu ile birlikte engellenmesi de bu üssün sorumlulukları arasında. Coğrafi Destek Birimleri kapsamındaysa toplam 26 üs ve tesis bulunuyor. Bunların en önemlilerinin işlevleri aşağıda veriliyor. Kargaburun-Tekirdağ: ABD Sahil Koruma Komutanlığı LORAN, yani uzun mesafe navigasyon istasyonu. Akdeniz'deki ABD hava ve deniz araçlarının yerlerinin belirlenmesi ve koordinasyonu işlevini yerine getiriyor. Belbaşı-Ankara: Ankara'ya çok yakın mesafedeki bu istasyon sismografik araçlarıyla Sovyetler'de yapılan yeraltı nükleer denemeleri kaydediyor. Ancak son zamanlarda Ankara'nın batı yönünde genişlemesi yeraltı titreşimlerini çoğalttığı için, ABD parazit nedeniyle sağlıklı ölçüm yapılamadığından yakınıyor ve bu üssün yine Ankara'nın Keskin ilçesi yakınlarına alınmasını istiyor. Yumurtalık-Adana: Doğu Akdeniz'deki ABD askerî kuvvetlerinin en önemli petrol, yakıt ve makina yağı deposu. ABD 6. Filosu'nun Akdeniz'deki yakıtının yüzde 20'ye yakını burada depolanıyor.

Konya: *NATO*'nun en önemli Hava Erken Uyarı Kuvveti-NAEWF üslerinden biri. 25 Ekim 1983'de başlayan AWACS uçuşlarında *NATO*'ya ait Amerikan NE-3A AWACS ve İngiliz Nimrod Mark 3 erken uyarı donanımlı uçaklar kullanılıyor. Konya üssü Türk Hava Kuvvetleri'nin kontrolü altında. *NATO*'nun düşük irtifa radar kapasitesini büyük oranda artıran Konya üssünden kalkan uçaklar Türkiye toprakları üzerindeki 16 NADGE-*NATO* Çevre Hava Savunma Grubu radar istasyonuyla bağlantılı olarak çalışıyorlar. Bu 16 radarın konumlandığı yerler şunlar: Lüleburgaz-Kırklareli, Çanakkale, Bornova-İzmir, İzmit, Kütahya, Eskişehir, Bartın-Zonguldak, Ahlatlıbel-Ankara, Merzifon-Amasya, Şarkışla-Sivas, İskenderun, Perşembe-Ordu, Pazar-Rize, Erzurum, Diyarbakır, Mardin. Bunların yanısıra, ABD Silahlı Kuvvetleri tarafından işletilen radar istasyonlarının bulunduğu yerlerse şunlar: Çorlu-Tekirdağ, Yamanlar-İzmir, Karamürsel-İzmit, Yalova-İstanbul, Şahin Tepesi-Bursa, Eskişehir, Mürted-Ankara, Elmadağ-Ankara, Mahmurdağ-Samsun, Karataş-Adana, Kürecik-Malatya, Diyarbakır. *NATO* ve ABD kuvvetlerinin kullanımındaki diğer hava üsleri de şunlar: Eskişehir, Balıkesir, Mürted-Ankara, Erhaç-Malatya, Erzurum, Karapınar-Konya atış poligonu ve dolaylı olarak Türk Hava Kuvvetleri komutasındaki tüm hava üsleri. Ve nükleer depolar: Erzurum, Malatya, Balıkesir, Eskişehir, Ankara. Şimdi sorumuzu yineleyebiliriz: Türkiye ABD ve Batı İttifakı için neden vazgeçilmezdir?

SOĞUK SAVAŞIN BUZU ÇÖZÜLÜRKEN

İlk olarak coğrafi konumunun Sovyetler Birliği'ni güney batı yönünde çevrelemesi ve Sovyet deniz gücünün üçte birine liman veren Karadeniz'den çıkış yolunu denetim altında tutma özelliği nedeniyle ve yine buna bağlı olarak, Sovyetler açısından hayati önemi olan Kafkas petrol sahalarına ve Ortadoğu petrol sahalarına çok yakın bulunuşu. Batı ittifakının Körfez'e, Kafkaslara en yakın ulaşım noktası İncirlik'dir. İkinci olarak yine coğrafi konumu nedeniyle ABD ve *NATO*'ya engin istihbarat olanakları tanımış olması. Türkiye'deki radar istasyonları ağıyla ABD Sovyetler'in füze denemelerini, askerî sevkiyatını, yeraltı nükleer denemelerini, gemi tonajitosu ve sınıf özelliklerini, deniz ticaret filosunun önemli miktarını, füze silo ve rampalarını ve uluslararası silah indirimi anlaşmalarına ne kadar uyup uymadığını denetleyebilmektedir. Türkiye'de üslenen casus uçaklar aracılığıyla da güçlendirilen bu istihbaratın yerini U-2 skandalı ve 1980 ikili anlaşması sonrası *NATO* kapsamına alınan AWACS uçuşları almıştır. Üçüncü olarak Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki ABD ve *NATO* çıkarlarını korumak açısından da Türkiye'ye önemli işlevler yüklenmiştir. 1958 ABD'nin Lübnan'a müdahalesinde İncirlik kullanılmış, 1978'de İsrail'in Filistin Tel Zaatar mülteci kampını bombalamasında İncirlik'ten lojistik destek aldığı iddia edilmiştir. ABD'nin İran'a Lübnan'daki rehinelere karşılık yasadışı silah satışı operasyonunda adı geçen '16. ülke'nin Türkiye olduğu ve sevkiyatın Türkiye üzerinden de yapıldığı öne sürülmüştür. 1986'da ABD uçaklarının Libya'yı bombalaması sırasında bir miktar F-111 uçağı 'her ihtimale karşı' İncirlik üssüne getirilmiş, Körfez savaşı sırasında İran'ın 1987 başlarında Irak'ın içlerine dek ilerlediği Kerbela-5 harekatında Kerkük petrollerinin İran'ın eline geçme olasılığı ortaya çıkınca Akdeniz'deki 6. ve Hint Okyanusu'ndaki 7. Filolarla birlikte İncirlik üssündeki ABD askerî varlığı da İran'ı tehdit etmede kullanılmıştır. Bunlar yalnızca ortaya çıkanlardır.

Tüm bunların ötesinde, Türkiye'nin *NATO*'ya üye olarak kabul edilebilmesi ancak Ortadoğu'daki kapitalist blok çıkarlarını koruyabileceğine ABD ve İngiltere'yi ikna edebilmesinden sonradır. Soğuk savaşın başlangıç yıllarında çizilen bu tablo değişmeye başlamıştır. Uydu teknolojisinin gelişimiyle artık bırakın askerî sevkiyattaki araçları plakalarına varana dek belirlemeyi, SSCB ya da ABD genel kurmay binasına hangi saatte kimlerin girdiğini bile, üstelik fotoğrafını çekerek saptamak mümkün olabilmektedir. Artık her hangi bir ülkenin o yılki buğday üretimini, ya da nükleer bir kazayı gizleyebilmesi pek mümkün değildir. ABD uyduları 1989'da Libya'da sürmekte olan bir bina inşaatının kimyasal silah üretebilecek bir fabrika olabileceğini saptamışlardır. Ancak bundan daha önemli bir gelişme, 1980'lerde Sovyet lideri Mihail Gorbaçov tarafından başlatılan açıklık politikası sonucu batı askerî politikalarının da kendi varlıklarını tartışır duruma gelişidir. Örneğin ABD artık Sovyetlerin nükleer denemeleri ve füze denemeleri konusundaki resmi açıklamalarının, ABD istihbarat raporlarından daha doğru olduğunu kabul etmektedir. Sovyet ve Amerikan askerî yetkilileri birbirlerinin manevralarına katılmakta, orta menzilli füzelerin imha işlemlerini öyle binlerce kilometre ötedeki radarlarla değil, bizzat görerek izlemektedirler.

Bütün bu gelişmeler konjonktürel olmanın ötesinde tüm bir dönemin, soğuk savaşın bitmesinin işaretlerini vermektedir. Türkiye, SEİA anlaşmasına koyduruğu 'Türkiye karşıtı hareketler' koşulu uyarınca, Ermeni tasarısı nedeniyle ABD'yi üslerin faaliyetini kısıtlamakla tehdit edebilirken, yakın gelecekte ABD yönetimi kendi parlamentosunu bu üsleri açık tutmak için para harcamaya ikna etmekte güçlük çeker duruma gelebilecektir. Bunun işaretleri de alınmaktadır. ABD dış askerî yardımlarında son yıllarda düşme görülmektedir. ABD parlamentosunu giderek şeffaflaşan SSCB'deki istihbarat faaliyetleri ya da zaten çözülmekte olan Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkelerden gelecek saldırılara karşılık vermek için para dökmeye ikna etmek zor olabilir. Ancak aynı zorluk Ortadoğu söz konusu olduğunda yaşanmayabilir. Türkiye Ortadoğu petrol bölgesinin her tür istikrarsızlıktan korunması için olduğu kadar, ABD yönetimlerinin hem iç hem de dış politik nedenlerle gerçekten vazgeçemeyeceği İsrail'in varlığını sürdürmesinin garantilerinden biri olduğu için de ABD yönetimi ve seçmeni nezdinde hâlâ önemini korumaktadır.

Soğuk savaş ertesi dönemde ABD ve emperyalist politikalar nezdinde Türkiye'nin artık tümüyle Ortadoğu'nun jandarması olarak görüleceği söylenebilir. Türkiye'nin 1980'lerden itibaren Arap ülkeleriyle kurduğu ilişkilerde İslami unsurun giderek daha ağır basmasının bir de bu boyutu vardır. Dolayısıyla Türkiye, Türk yetkililerin tüm yalanlamalarına karşın ABD kurmaylarınca çevik, küçük ama vurucu müdahale birlikleri olarak tasarlanan Acil Müdahale Gücü (Rapid Deployment Task Force) için mükemmel bir ara üs olabilecek konumdadır. Konvansiyonel silahların yanısıra, Clauswitz'den bu yana pek de değişmeyen konvansiyonel muharebe anlayışının da belli bir gelecekte son bulacağının işaretini veren bu birliklerin özellikle petrol bölgeleri gibi stratejik noktaların kollanmasında kullanılacağı açıktır. Türkiye ve *NATO* ittifakı Güneydoğu Anadolu'nun Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Süreci'ndeki Avrupa Konvansiyonel Kuvvet İndirimi Müzakereleri-AKKUM dışında tutulmasını *Varşova Paktı*'na kabul ettirmişlerdir. Burada gerekçe İran, Irak ve Suriye'nin bir yandan müzakerelere katılmazken, diğer yandan uzun menzilli füze türünden güçlü konvansiyonel silahlara sahip oluşudur.

Bunun anlamı Türkiye'nin bir kez daha Ortadoğu'daki durumu öne sürerek kendisini kabul ettirmiş oluşudur. Gerçi İncirlik üssü müzakere kapsamına alınarak bu üsteki silahlardan bir kısmının azaltılması söz konusudur. Ancak Erzurum havaalanının genişletilmesi ve İncirlik'ten daha uzun piste sahip olan Muş ve Batman *NATO* üslerinin devreye girişiyle batı ittifakı askerî tercihlerini Ortadoğu petrol bölgesinin en sıcak noktalarına en kısa sürede ulaşabilmek üzerine kurmuş olmaktadır. Bu arada Türkiye de hem sorunlu komşularıyla doğabilecek sınır problemleri, hem de Kürt gerilla hareketleriyle uğraşabilecek imkanları korumuş olmaktadır. 1968'de ABD 6. Filosu askerlerini İstanbul'da karga tulumba denize atan devrimci gençlerin anti-emperyalist coşkusunun haklı gerekçeleri Türkiye insanının bilinç ve iradesinde yansımasını bulmadan, emperyalist çıkarlarla bütünleşmenin karşılığını yeterince alamamış olmaktan yakınmanın ezikliğinden kurtulmak mümkün değildir.

U-2 BUNALIMI

Sovyet lideri hruşov 3 Mayıs 1960'da büyük yankılara yolaçan bir açıklama yapar. Sovyetler Birliği üzerinde casusluk uçuşları yapan bir Amerikan U-2 uçağı 1 Mayıs günü düşürülmüş, pilotu *CIA* görevlisi Gary Powers sağ olarak ele geçirilmiştir. Powers'ın bağlı bulunduğu Amerikan birliği 1956'dan bu yana Türkiye'deki İncirlik Amerikan hava üssünde görevlidir. Uçak İncirlik'ten havalanmıştır. Pakistan-Peşaver ve Norveç-Bodör otasını izlemektedir.

FÜZELER BUNALIMI

1950-1957 arası *NATO* stratejisi ittifak üyelerinin karşı karşıya kalacağı bir saldırı durumunda ABD'nin derhal nükleer güç kullanmasına dayanıyordu. Ancak Sovyetlerin 1957'de Sputnik'i uzaya fırlatarak elinde kıtalarası uzun menzilli füzelerin bulunduğunu göstermesi ABD'nin 1957 Aralık'ındaki *NATO* toplantısında Avrupa'ya orta menzilli füze yerleştirilerek nükleer depolamaya gidilmesini önermesine neden oldu. O sırada içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıyı gidermek için yüklü bir ABD yardımı koparmayı uman Adnan Menderes bu öneriyi şiddetle destekledi. Yapılan bir ikili anlaşma sonucu 1958 Kasım'ında İzmir Çiğli hava üssüne 15 füzelik bir Jüpiter rampası kuruldu. 1962 Küba bunalımı sırasında Hruşçov tarafından varlığı dünyaya duyurulan bu füzeler, ABD ve SSCB arasındaki pazarlık sonucu, Türk hükümetine danışılmadan, 1963'de kaldırılmıştır. Olay aynı zamanda Amerikan askerî kurmaylarının *NATO* stratejisini 'topyekün karşılık' sisteminden 'esnek karşılık' sistemine dönüştürme hazırlıklarının olduğu bir dönemde meydana gelmiştir. Esnek karşılık stratejisi *NATO*'nun 1967 Aralık toplantısında oy birliği ile kabul edilmiştir.

MURAT YETKİN

tutumu benimsemek ya da sayfalarımızda Moskova görüşüne yakınlığı bilinen Basil Radivas'ın görüşlerine yer vermek başka şeydir "Moskovacı" olmak başka şey."... " 'Maocu', 'Kastrocu', 'Moskovacı' yakıştırmalarına cevabımız şudur: Biz ne oyuz, ne de bu, ve ne de beriki. Biz Türkiyeciyiz. Türkiye emekçilerinin davasının savunucusuyuz biz."

Mehmet Ali Aybar da 21 Kasım 1967'de *Ant* dergisinde neredeyse Mihri Belli'ninki ile kelime kelime aynı anlama gelebilecek bir "Türkiye sosyalizmi" tasavvuru ileri sürüyordu: "...Türkiye sosyalizminin üçüncü özelliği kıskançlıkla istiklâlci olmasıdır... Bağımsızlığa kıskançlıkla sarılmıştır. Bu ilke önce dış politikamızın temelidir. Bugün nasıl Amerikan emperyalizmine karşı duruyorsak, yarın hangi yabancı devlet Türkiye'ye göz dikerse ona karşı da aynı azim ve şiddetle karşı koyacağız. Türkiye hiçbir yabancı devletin nüfuzu altına girmeyecektir. *TİP*'in iktidarında hiçbir devletin Türkiye topraklarında yeri olmayacaktır... Aynı prensibe yabancı sosyalist partiler karşısında da sımsıkı bağlıyız. *TİP* hiçbir milletlerarası sosyalist örgüte bağlı değildir. Hiçbir enternasyonal ile ilişkimiz yoktur. Bunu üstelik sosyalistçe dayanışmaya da aykırı sayarız... Örneğin yeni bağımsızlıklarına kavuşan milletler, sosyalizm yolunu hiçbir vesait kabul etmeden kendi güçleri ile araştırıyorlar ve buluyorlar. Herhalde biz *TİP*'liler Türkiye sosyalizmini kendi anlayış çerçevemiz içinde, kendi gücümüzle, yani emekçi halkımızla elele omuz omuza gerçekleştireceğiz... sosyalizm önce milli ve insancıl anlamda milliyetçi bir harekettir."

SSCB ve Varşova Paktı silahlı kuvvetleri ortak askeri harekat ile Aleksandr Dubçek rejimini alaşağı etmek üzere Çekoslavakya Sosyalist Cumhuriyeti sınırlarından içeri girip operasyona başlayıncaya kadar, bu ilkeler çerçevesinde gerek Mihri Belli çevresinin, gerekse *TİP* yöneticilerinin Sovyet müdahalesine karşı çıkacakları sanılabilirdi.

Aybar Dubçek'ten, Belli Brejnev'den Yana

Ancak hiç de sanıldığı gibi olmadı ve önce *Türk Solu* ardından *Aydınlık*'da Mihri Belli çevresi Çekoslovakya'daki reform girişimlerini "karşı devrimci ve revizyonist" olarak gördüklerini açıkladılar ardından Sovyetler Birliği'nin müdahalesini kapitalizme karşı bir savunma önlemi olarak onayladılar. Bunda sorunu bir dünya sorunu olarak değerlendirme girişiminden daha çok Türkiye'de anti-komünizm cephesinin Çekoslovakya'ya müdahaleyi kınamayı meşruiyet ölçütü haline getiren bir çizgiyi kamuoyunda dayatması olduğu düşünülebilir. Mihri Belli çevresi Fidel Castro ve *Küba Komünist Partisi*'nin takındığı tavrı benimseyip, Çekoslavakya'daki karşı devrime ve emperyalizmin "güvenlik kordonu"na saldırısına karşı bir önlem olarak değerlendirerek müdahaleyi onayladı ve anti-komünizm kampının karşısında vaziyet aldı. Ancak bu vaziyet alışın daha önceleri *TKP* önderliğinin *SBKP* ve SSCB ile ilişkilerine yöneltilen eleştiriler karşısında yol açtığı paradoks hala giderilmemiş olarak duruyordu.

Aybar'ın kendisiyle tutarlı davrandığı söylenebilir. Böylesi müdahaleler ortaya çıkmadan önce Aybar hangi tavrı takınmış idiyse onu sürdürdü. Kamuoyu önüne çıkarak SSCB'nin müdahalesini eleştirdi. Ancak, bu arada "Türkiye sosyalizmi"ni "hürriyetçi ve güleryüzlü" olarak tanımlayarak, *TİP* yönetimi içinde derin bir çatlak da açtı. Behice Boran ve Sadun Aren, bu "hürriyetçi sosyalizm" tanımına başkaldırarak Aybar'ın "tek" olan bilimsel sosyalizmden sapmış olduğunu ilan ettiler ve kendisinin genel başkanlıktan alınması için 3. Kongre'ye giderken *TİP* içinde Aybar'a karşı bir kampanya açtılar.

Aybar, "Türkiye sosyalizmi" tezini yeni ortaya atmış değildi. Bunu çok uzun zamandır *TİP* tabanında vulgarize edilmiş olarak yayan parti propagandacıları kadar, Boran ve Aren'de biliyorlardı. Ancak Aybar bu kez, açık, dolaysız, üzeri hiçbir şeyle örtülmeye gerek görülmeyen bir "anti-leninizm", "parlamentarizm" ve "nasyonalizm" sergilemeye, Marx kadar Proudhon'un, Lenin kadar Rosa Luxemburg'un eserlerinin okunmasını birdenbire salık vermeye başlamıştı. Sosyalist hareket içinde sayıları birdenbire artan yayınlar arasında gençlerin *Türk Solu* çevresinin de önerilerine uygun olarak Marx ve Lenin okumakta olduğu bir dönemde yapılan bu "okuma" çağrıları derhal anlaşılması gerektiği gibi anlaşıldı.

Sağcı basın, her zaman olduğu gibi çelişkinin üzerine yüklenmiş, *Barış Dünyası*, *Son Havadis*, *Yeni İstanbul* gibi organlarda Aybar'ı göklere çıkaran yazılar yayınlanmaya başlamıştı. Sadun Aren ve Behice Boran aslında kendileri de Çekoslavakya'ya müdahale konusunda Aybar'dan farklı bir tavır tıkınmış olmadıkları halde, "sosyalizmin çokluğu" ve "hürriyetçi ve güleryüzlülüğü" tezleri karşısında açık tavır almak zorunluluğu hissettiler. Aybar'ın kişisel çıkışlarını önlemek ve parti çizgisini "ortodoks" bir zemine oturtmak talebiyle gittikleri 3. kongrede yapılan uzlaşmalar da hiçbir işe yaramayınca Ocak 1969'da gidilen olağanüstü kongrede gene Aybar'ın genel başkanlığı ile sonuçlanınca *TİP* fiilen iki başlı hale geldi ve Aren-Boran çevresi, *SBKP* ve Avrupa Komünist Partileri'nin çizgisine uyarlanmış olan bir ideolojik çizgiyi savunan *Emek* dergisini yayınlamaya başladılar.

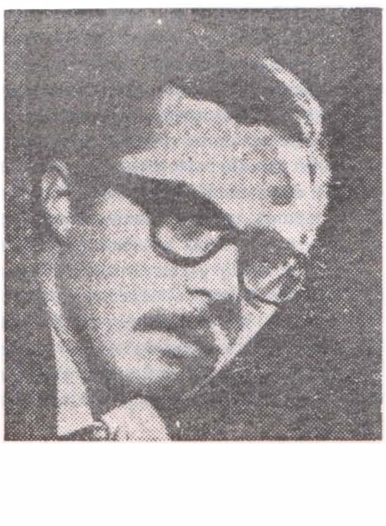
Böylelikle daha üç yıl önce çok genel bir "sosyalizm" yada "toplumculuk" kavramı çevresinde hızla gelişecekmiş gibi görünen sosyalist hareket birbiriyle gevşek bir biçimde eklemlenmiş parçacıklardan oluşan üç büyük küme halinde bölündü: 1) Mihri Belli ile Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın teorik ve manevi önderliği altında *Türk Solu* ve *Aydınlık* çevresinde bir araya gelen, önemli bir bölümü *TKP* davasından hüküm giydikleri için *TİP*'e üye olamayan ruhen

Para ekonomisinin ülkenin en kıyıda köşede kalmış kesimlerine kadar girmesi, gelirlerin son derece kısıtlılığı karşısında giderek artan bir kredi talebine yol açtı. Ancak her türlü resmî kredi devresi sadece büyük burjuvazinin kapalı çemberi içinde çalışıyordu. Parayı kişisel ilişkiler çerçevesinde kendi müşteri çevresine dağıtan burjuvazi, bu ilişkilerin giderek çözülmesi sonunda, dağınıklaşan müşteri çevresinin borç para veren diğer kişi ve kuruluşların kendi aralarındaki rekabetten de yararlanarak, bunların sayılarını ve çeşitlerini çoğaltmasının yollarını aramasını önleyemedi. Böylece ithal edilmiş veya büyük kentlerde üretilmiş malların bölgesel dağıtım düzeyi, kredi çerçevesi içinde geçici yapılara katıldı. Uygulamada nakit paraya ihtiyacı olan çiftçinin mahalli dağıtıcıdan taksitle satın aldığı dayanıklı tüketim maddeleri veya otomobilleri, daha düşük ama peşin fiyatla bir başkasına satıp, malı aldığı tüccara imzaladığı seneti ödemesi biçimine bürünen bu katılış, bu işlemin ceremesini gene çiftçilerin çekmesine yol açtı. Kredi temininde ki güçlüklere ve tefecilerin ağır sömürüsüne karşı üreticilerin tepkileri giderek yükseldi. Bu yükselişin bir örneği de altta görülen ve Eylül 1969'da Tarsus'da düzenlenen üretici mitingiydi. Mitinge katılanlar Ankara-Mersin-Adana yolunu iki saat süreyle trafiğe kapattılarsa da askeri birliklerin müdahalesiyle eylemlerine son verdiler.

1969, Türkiye'nin bir çok köyünde toprak işgaline tanık oldu. Şubat'ta İzmir'in Atalan ve Göllüce köylüleri Hazine ve toprak ağalarına ait toprakları işgal ederek 600 kişilik bir işgal komitesi kurdular ve toprakları diledikleri gibi sürmeğe başladılar. Köylüler Mal Müdürlüğü'ne bir dilekçe vererek toprakların sınırlarının tesbitini istemişler, tesbit sonrası ellerinde tapu memurunun resmi evrağı ile valiliğe başvurmuşlardı. Vali toprak ve iş taleplerini reddedince tapu memurunun verdiği kayıtlara yaslanarak direnişe geçtiler. Direniş ancak jandarmanın müdahalesiyle kırıldı. Bir önceki yıl Elmalı köylüleri 40 yıldır ekip biçtikleri toprakları ellerinden alındığında devrimci ODTÜ öğrencilerinden yardım istemişlerdi. ODTÜ SFK üyesi ve ODTÜ ÖB II. Başkanı Can Savran, bu çağrı üzerine gece saat birde 5 arkadaşıyla birlikte Ankara'dan Elmalı'ya doğru yola çıktı. Bindikleri araç Sivrihisar yakınlarında devrildi ve üç öğrenci ağır yaralı olarak Eskişehir Devlet Hastanesi'ne kaldırıldı. Can Savran (altta) bütün uğraşılara rağmen kurtarılamıyarak 1 Nisan 1968'de öldü. Öğrenci hareketi içinde önemli görevler üstlenen Savran ilk kez Öğrenci Birliği'nin yayınladığı gazete ve bildirilerden dolayı tutuklanmış, Hazırlık Okulu öğrencilerinin direnişini yönettiğinden okuldan bir ay süreyle uzaklaştırılma cezası almış ve nihayet iktidarın anayasa dışı faaliyetlerini protesto mitingini düzenleme komitesinde yer aldığından hakkında dava açılmıştı. Toprak talebiyle mücadeleye atılan Silivri'nin Değirmenköy köylüleri ise Kasım 1969'da Esenceli Çiftliği'nin 5 bin dönümlük kısmını işgal ettiklerinde karşılarında 65. Tümen askerlerini buldular (üstte).

Lenin ve Stalin'e sadık "eski tüfekler" ve son beş yılda onların çizgisini benisemiş *TİP* içinden ve dışından büyük çoğunluğu öğrenci olan genç devrimciler; 2) Mehmet Ali Aybar, Kemal Nebioğlu, Tarık Ziya Ekinci çevresinde *TİP* içinde biraraya gelen, "anti-leninist", "parlamentarist" ve "legalist" Türk ve Kürt solcuları ve sendikacılar; 3) Behice Boran, Sadun Aren, Nihat Sargın çevresinde *TİP* içinde *Emek* dergisi doğrultusunda biraraya gelen, *FKF/İKP* çizgisine yakın, kısmen öğrenci, aydın ve bürokratlardan, kısmen sendikacı ve işçilerden oluşan Kürt ve Türk "sosyalistler" 4) *TİP* içinde ve *Ant* dergisi çevresinde biraraya gelen büyük çoğunluğu *TİP* İstanbul şubelerinin yeni ve eski üyeleri Fethi Naci, Doğan Özgüden vb. genç aydın ve öğrenciler.

Doğrudan doğruya *TİP*'te örgütlenmemekle birlikte onun etkinliklerine dışardan ve dolaysız müdahalelerde bulunan eski *Yön* çevresinden "asker-sivil aydın zümre" mensupları bu bölünmede 1. kümedekilerle ittifak halindeyken, *Bizim Radyo* ve *Yeni Çağ* dergisiyle sürece müdahalelerde bulunan *TKP* 3. kümeyi destekliyordu.

Bu kümelenme, artık uluslararası alandaki ideolojik teorik ve stratejik tartışmalara da tamamen açılmış olarak birbiri içinden koparak durmaksızın çoğalan günümüzdeki Türkiye sol/sosyalist hareketinin çok parçalı ve çok merkezli yapısının başlıca çıkış kaynağını oluşturacaktı. Bu parçalanma büyük bir hızla büyük kitle örgütlerine de yansıdı. *FKF* daha çok 1. ve 2. küme arasındaki çekişmelere konu olurken *DİSK* yönetiminde çoğunlukla 2. ve 3. kümeden gelenlerin rekabet ettiği görüldü. İki büyük öğretmen örgütünden ilkokul öğretmenlerinin *İlkokul Öğretmenleri Sendikası* (İlk-Sen) 3. kümeye, *Türkiye Öğretmenler Sendikası* (TÖS) 1. kümeye yakın durmayı tercih etti.

Uluslararası Alanın ve Yeni Zamanların Etkileri

"Dünya komünist hareketi"nin *SBKP* ve *ÇKP* arasında parçalanmaya, *SBKP*'nin uluslararası hareket üzerindeki hegemonyasının parçalanmaya yüztuttuğu bir dönemde gözlerini kaynaşma halindeki bir dünyada kaynaşma halindeki düşüncelerin dünyasına bir anda açıveren Türkiye sosyalist hareketi için bütün bu saflaşmalar ister istemez kendi tercümelerini bulabilecekleri özdeşliklere doğru yöneldiler. Ancak bu yönelimler de eşbiçimli olmaktan uzaktı.

Sosyalist hareket *CHP* ve *DP* diktatörlükleri döneminde ağır baskı koşulları altında son derece sınırlı bir çevrede, gizlilik içinde gelişebildiği kadar gelişmek zorunda bırakılmıştı. 1963 başı ile 1968 sonu arasında ise önce ağır ağır sonra hızlanan bir tempoda bir yandan düşünsel hayatın renklenip çeşitlenmesi, ardından kitle hareketinin zenginliği sosyalizmin gelişme koşullarını bir anda ve dramatik bir tarzda değiştirmişti. Herşeyden önce sosyalist harekette eski kuşaklarla yeni kuşakların gelişme koşulları arasındaki eşitsizliğin yol açtığı bir gerilim, gelişmenin bütün dönemlerinde kendisini hissettiriyordu. Eski kuşaktan gelenler, sosyalist yada komünist olmanın hiçbir toplumsal itibar kazandırmadığı bir dönemde, açık faaliyet sırasında itilip kakılmaktansa görüşlerini resmi ideolojinin, genel geçer düşüncelerin bir varyantıymışçasına sunma ve böylece bir meşruiyet edinme alışkanlığına sahiplerdi. Oysa, 27 Mayıs sonrasında gözlerini sosyalizmin dünyasına açan ve herhangi bir kitapçıdan Marx, Lenin, Kropotkin, Sartre ya da başka herhangi birinin kitabını alıp bunu açıkça ve nasılsa öyle benimseme, tartışma ya da reddetme imkanına sahip olan, sosyalist ve öğrenci olmanın

hiç değilse büyük kentlerde ve okurnuş yazmışlar arasında itibar kaynağı olduğu bir dönemde sosyalizmi seçen çoğunluğu 20'li yaşlarının başındaki genç kuşak içinse, eskilerin şifreli, örtük yazı ve konuşmaları, sürekli olarak polis takibi altında bulundukları kuşkusuyla, tartmadan bir tek söz söylemeyişleri, karşılıklı ilişkilerine hakim olan ritüeller ve adetler çoğu zaman anlamlandırılamayan ve bıktırıcı bulunan şeylerdi. Öte yandan eski kuşak için de gençler, bugünlere "nerelerden, nerelerden geçilerek" gelindiğinin en ufak bir bilgisine sahip olmayan, sosyalist mücadelede daha kayda değer tek bir tecrübeden yoksun ve ilkelerin dünyası ile gerçek hayat arasındaki açıklıkları anlamaktan uzak müptedilerden ileri gitmiyorlardı. Çelişme aslında bütün öteki toplumsal gruplardaki kuşak çatışmaları gibiydi ve bu hareketin bütün kümeleri için de şu ya da bu farkla geçerliydi.

Ancak sosyalist kuşaklar arası bu farkın uluslararası alandan gelen etkiler karşısındaki duyarlılıklara da yansıması 1968'de sanılabileceğinden çok daha derin etkiler yarattı. 1968'de kapitalist metropolleri, bağımlı çevre ülkelerini ve "Sosyalist Kamp"ı eş zamanlı olarak saran bunalımdan kaynaklanan devrimci gelişmeler, insanları ister Atatürkçü, ister Leninist olsun geçmişe dair menkıbelerden esinlenmek yerine hemen gözlerinin önünde akıp giden kendilerinin de bizzat katılabilecekleri ve ısrar ettiklerinde başarı vaadeden örneklerden esinlenmeye yöneltiyordu. 1968'de ise yeni fikirlerin, gerçek hareketin, gelecek esininin üç pratik uluslararası kaynağı vardı: Avrupa'daki öğrenci hareketi; Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki anti-emperyalist savaşlar ve ulusal kurtuluş mücadeleleri; Çin Kültür Devrimi. Dolayısıyla Marksizmin ve toplumsal mücadeleler tarihinin bilgisi gelişip yaygınlaştıkça ve uluslararası alandan gelen enformasyon miktarı, yeni kitaplar, dergiler, yabancı ülkelere gidip dönenlerin sayıları arttıkça, hangi sınıftan olurlarsa olsun genç insanlar kendilerine resmi yöneticilerin anlattığı "gri" stratejileri ezberlemeye değil "yeşil hayat ağacı"nın meyvelerini tatmaya, dikkatlerini bu pratik deneyime yöneltmeye başladılar. Sosyalist hareketin eskileri kendi aralarında bölünmüşlerdi ama uluslararası alandan taşınacak bölünme ve yeniden bölünmeler için önce bunların kaynağındaki bilgilerin edinilmesi gerekirdi.

Bu bilgilenme süreci içinde iki yayınevi önemli roller oynadı. 12 Mart'ta faaliyetten men edilinceye kadar Muzaffer Erdost'un yönettiği "Sol Yayınevi" önce Leo Huberman, Georges Politzer vb.lerinin el kitaplarını, ardından Marx, Engels, Lenin, Stalin, Mao, Giap vb.lerinin klasik metinlerini çevirip aktararak, genç kuşakların olduğu kadar eski kuşaktan olup da yabancı dil bilmeyenlerin Marksist teorinin dünyasına nüfuz etmelerini, hakikaten devrimci bir bakış açısı edinmelerini, her türlü bilgiyi eleştirel bir tahlile tabi tutma yeteneği kazanmalarının maddi imkanını yarattı. Doğan Özgüden'in yönettiği "Ant Yayınevi" ortodoks olmayan teori kadar dünya üzerinde süregiden devrimci pratiğin bilgisinin de Türkçe

Sürekli oluşma sürecinde bir toplumsal sınıf olan proletaryanın kır kökenli büyük çoğunluğu, bir yandan geldiği ortamla sonradan içine girdiği ortam arasındaki büyük farklılıklar, diğer yandan tarımsal yapılardaki ve sanayileşme sürecindeki geç evrimleşme nedeniyle, büyük şehirlerin çetin koşullarına uzun bir alışma dönemi geçirdi. 1950'lerin ortalarına doğru özel teşebbüse bağlı sanayileşme dalgası, köylerden büyük kentlere doğru göçeden kitlelerin oluşturduğu lumpen proletaryayla, nisbeten kökleşmiş proletarya arasında bir çelişki yarattıysa da, bu lumpen proletaryanın prekapitalist üretim ilişkilerinden zamanla kopması, işçi sınıfının kendisi için bir sınıf olma sürecini hızlandıran bir faktör oldu. Özellikle DİSK'in kurulmasından sonra bilinçlenme ve örgütlenme düzeyi yükselen işçi sınıfı, 1969'da o döneme kadar görülmemiş bir eylemlilik içine girdi. Eylül 1969'da Gamak Elektrik Motorları Fabrikası işçilerinden 200'ünün hammadde yokluğu nedeniyle işten atılmak istenmesi üzerine başlayan işgal bunlardan biriydi. Polisin müdahalesine karşı direnen işçilerden Şerif Aygün öldü ve cenazesi büyük bir törenle kaldırıldı (üstte).

Türkiye'de Pop ve Rock Müziğinin Doğuşu

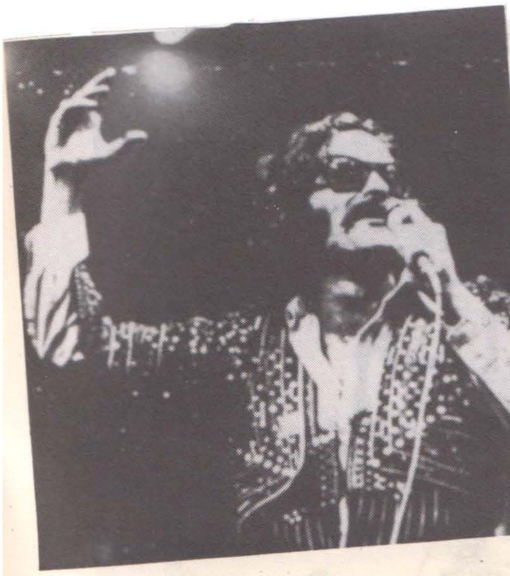
Kapitalist sistemin II. Paylaşım Savaşı'ndan sonraki yeniden yapılanma sürecinde, ön plana çıkarmakta özel hassasiyet gösterdiği alanlardan biri de kitle iletişim araçlarının fonksiyonlarıdır. Kitleleri en kısa yoldan etkileyen ve ideolojik bir kuşatmaya doğru şekillendiren bu araçlar, teknolojik gelişmenin hızıyla da dünyanın dört bir yanını kaplayacak; özellikle de azgelişmiş ülkelerin kültürel formasyonunu son derece karmaşık bir örgütün içine itecekti.

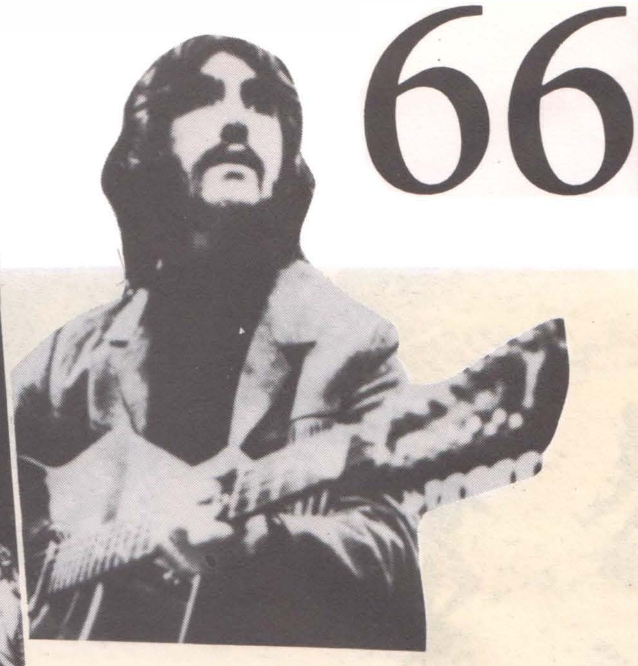
Tabii ki bu global saptama, bu etkileşimden payını alan ülkelerde birbirinden oldukça farklı seyirler gösterir. Daha spesifik alanlara kaydıkça da ilginç özgül yönelimler üzerine düşünce üretmeye itecektir bizi. Bizim bu yazıda ön plana çıkaracağımız dönemse '60'lar ve özellikle bu on yılın ikinci yarısıdır. Aslında, popüler müziğin birbirinden bağımsız akan birkaç kanalından da söz edilebilir bu dönemde. Bunlardan biri, Türk Musikisinin 1950'lerde, geleneksel seyrinden kopup, iletişim araçlarıyla gitgide popülerleşen Türk Sanat Müziğiyken; bir başka öbek, '60'ın sonlarında yeşermeye başlayıp, bugün daha farklı parçalara bölünen 'arabesk' müziğidir. Ancak, bu yazıda yoğunlaşacağımız bu müziğin Batı kökenli kanallarını içeriyor. Yani Türk Pop'u ve Türk Rock'ını...

Söz konusu müziklerin dünya ölçüsünde endüstrileşmeye doğru evrildiği '60'ların ikinci bölümüne bakmadan önce, bu seyri sınıflandırmanın zorunluluğunu gündeme getirmek gerekiyor. Türkiye gibi yoğun ve karmaşık bir değişim süreci yaşayan ülkelerde, bu müziğin getirdiği etki boyutları çok kısa bir zaman içinde kılık değiştirip, bambaşka kimliklerle karşımıza çıkabiliyor. Bu değişimleri 'gelişme' kavramı içinde ele almak son derece zor. Bu yüzden de, kendi yoğunluk alanları içinde bir değerlendirme yapmanın sağlıklı bir yol olacağı kesin.

Sanayi devrimlerini uzun yıllar önce yapmış olan İngiltere ve ABD'nin II. Paylaşım Savaşı'ndaki yıkıntı döneminde dünyaya gelen çocukları, ilk gençlikleri oluşurken, şaşkınlıkla izledikleri dehşet tablosunun bıraktığı insanî çöküşe ilginç bir tepki kanalı oluşturdular. Bu tepki, '50'lerin ortasında yalnızca duygusal bazda bir hareket olarak ortaya çıktı. Çünkü, savaşın bireysel açıdan onlara hiç bir kazanç getirmediği açıktı. Sınıfsal olaraksa bu akışa kendini kaptıran gençlik; işçi kesimindeki ailelerden orta sınıf ailelere kadar akan bir toplumsal öbeğin çocuklarıydı. Bu müzik, '60'lara doğru seyirirken Türkiye'de daha çok kentli orta sınıf kesimi gençliğinde etki alanını buldu. Çoğunluğu İstanbul, Ankara ve İzmir'de yabancı dil eğitimi görüp, dünyaya biraz daha yakından bakabilen çevrelerin içinde, bu müziğin temel çalgısı olan gitarı ön plana çıkartan lise kökenli öğrencilerden oluşan grupları görüyoruz. Bu müziğin sarsıcı ve isyankâr atmosferi bu çevre gençliğinden birçok kişinin müzikle yoğun bir bütünlük yaşamaya başlamasını da doğuracaktı. '60'ın başlarına geldiğimizde iki büyük kentte sayısız topluluğa rastlıyoruz. Ancak, bu süreçte hiç de 'gelişkin' diyemeyeceğimiz temel bir sorun var. Bu toplulukların hepsinin öncelikle yaptığı, Batı dünyasındaki müziğin icrası olabiliyor. Tüm bunlara rağmen, genç grupların arasında Erkin Koray'a benzer, daha sonraki yıllarda kendine özgü soundlarıyla belli bir kişiliği yakalayan isimlere de rastlıyoruz. Örneğin Erkin Koray, yalnızca mükemmel bir icracı olmakla kalmayıp, kentli gençliğin ortak duyarlılıklarına hitap eden bir rock stilini de '65'lere gelmeden yakalamayı başarmıştı. Ancak bu Batı müziği etkisinin yalnızca İngilizce kökenli müziklere sempatiyle baktığı söylenemez.

66 (13) Türkiye'de 1968

1960'ların sonunda ve özellikle 1970'lerde, en ünlü temsilcileri Cem Karaca (yanda) ve Barış Manço (üstte) olan yeni popüler müzik tarzı, o zamana kadar ayrı kanallarda akmış iki ayrı anlayışın buluşmasını temsil ediyordu. Özellikle 1960'ların başında dünyadaki rock hareketinden etkilenenler çoğunlukla yabancı okullarda okuyan gençlerle sınırlı kalmıştı.

Bu arada, Adriano Celantano, Dalida, Gilbert Becaud ya da Jack Brel gibi Fransız ve İtalyan müzikçilerle simgelenebilen kanalının da varlığını dışlamak olası değildi. Bu sanatçılar aslında genç kuşağın ilgi alanına çok fazla girmediler. Kentlerdeki orta sınıfın farklı burjuva kesimlerinden oluşan zümresinin müzik tatlarına cevap veriyorlardı. Yalnız, popüler müzik içine daha sonra koymaktan çekinmeyeceğimiz bu tür sanatçılar, plak sanayiinin yavaş yavaş palazlanmasıyla birçok ülkenin kentli kesimine de hitap eder oldular.

'65'lere kadar getirdiğimiz tarihsel sınıflandırmamızın Türkiye kanalında, Batı Müziği formları içinde Türk Halk Müziği'nin ilginç etkileriyle karşılaşıyoruz. Tülay German'la simgelenen bu çıkışın en önemli özelliği ise '65 sonrasında yeni biçimlere doğru giden folk-rock kaynaşımına ilk önemli adım olduğu söylenebilir. Buna rağmen, German'ın söyledikleriyle açılan kapıda önemli bir gelişme ve üretim boyutundan söz etmek son derece zor. Çünkü, bu ezgilerin yapılarına neredeyse hiç dokunulmuyor; bu yüzden de Cumhuriyetin ilk dönemlerinden bu yana gündemde tutulan reformcu zihniyetin getirdiği sığlığın bir başka yüzüyle karşılaşıyoruz. Türkiye'nin bu on yılın ilk yarısındaki Popüler Batı Müziği'nden söz ederken, es geçemeyeceğimiz bir önemli isim daha var; Erol Büyükburç. Ülkenin ilk ve aynı zamanda 'son' rock'n roll atarı diyebileceğimiz sanatçı, o yılların gençlik kesimini en çok etkileyen kişisiydi. Kıyafet ve tavrıyla bu sanatın ilk büyük idolü olan Elvis Presley'in Türkiye'deki simgesi durumundaydı. O yıllarda bu çizgiye yakın olan sayısız topluluk şehir merkezlerindeki sinemalarda verdikleri konserlerle oldukça önemli sayıda bir dinleyici kitlesi kazanıyorlardı. Büyükburç ise bu kesimlerin tümünün sevgilisi olmayı başaracaktı.

Az gelişmiş ülkelerin kaçınılmaz kaderlerinin bir başka uzantısı olan '60 darbesi ve bunun uzantısında hazırlanan yeni Anayasa birtakım demokratik özgürlüklere kapılar açacak; çift partili sistemin yerine, çoğulcu demokrasiye ilk adım da bu yıllarda atılmaya çalışılacaktı. Bu değişikliğin Popüler Batı Müziğine direkt bir katkısı olduğundan söz etmek güç. Ancak, Batıda egemen olan liberal zihniyetlerin bu akışa çok fazla müdahalede bulunmayışının sonucunda; Türkiye'deki canlı seyre karşı çıkma düşüncesi de pek fazla oluşmadı. Bu değişim aslında iktidardaki yaklaşımın ilk aşamada işine bile geldi. Gerçi Batı dünyasındaki genç kesimin marjinal kökenli muhalif çevreleri arasında son derece radikal hareketlilikler oluşabilmiştir.

Bu müzikle ilgili sınıflamamızın ikinci kanalınıysa 1965 yılı sonrasında aramak gerekiyor. Ülkenin en büyük holdinglerinden biri olan *Hürriyet* bu müziğin biçimlenmesi için ilk önemli adımı atıyor: Altın Mikrofon Müzik Yarışması. Bu yarışmanın özelliği Batı Müziği formlarına bağlı olmakla birlikte, bestelerin bundan önce hiç çalınmamış, özgün eserler olmasının ön koşul olarak ortaya koyacaktı. Bu gün bile ortaya çıkardıkları kendilerine özgü ekolleriyle yaşamlarını sürdüren bir çok orta yaş pop sanatçısı, bu yarışmadaki ödüllerinden sonra önemli sıçramalarını gerçekleştirdiler. Cem Karaca, Barış Manço gibi örnekler bu yarışmanın sonucu varlıklarını ortaya koyan isimler olmuşlardır. Yarışmaya katılan sanatçılar müzikal çizgileri farklı özellikler taşırlar. Örneğin, bir kısım sanatçı, Halk Müziği ezgilerinden yoğun etkiler getiren bestelerle ilginç yorumlar yakalamaya çalışırken; bir kısmının yaslandığı motiflerde klasikleşmiş Batı Müziğinin etkisi daha yoğun oluyordu. Sözlerdeyse, toplumsal hicve nadiren rastlanıyor; daha çok sevgi teması ön plana çıkan yaklaşımlar etkili oluyordu. Bazı özel parçalardaysa basit anlamda gönderme ve eleştiri çağrıştıran yaklaşımlardan kalıntılar yakalanıyordu. Artık çalgıların usta temsilcileri de su yüzüne çıkarak bu oturmuş ekip çalışmalarının kapılarını açıyordu. '70'e uzanan yıllarda bir çok sanatçı ve topluluğun oluşmasına önayak olan yarışma; direkt olarak siyasi bir tutumla bağ kurabilen farklı bir üretim mekanizması oluşturan radikal hareketliliklere hiç el vermiyordu.

Müziğin zorunlu bir politizasyon gerekliliği değil vurgulamak istediğimiz. Ancak, bu yıllar aynı zamanda kapitalist sistemle yakın bağların kurulmaya başladığı önemli dönemlerden biri. Sanayileşmeye adım atan bu kentlere kırsal kesimden gelen güçlerin ciddi anlamda başlangıcı da bu yıllardır. Folk unsurunun palazlanması ve Anadolu ezgilerinin bu müziğin içine taşınmasının ilginç ayrıcalıklarından biri de buydu. Yazı bünyesinde gündeme getirmeyeceğimiz "arabesk müzik"inde ilk damarlarının bu yıllarda akış kanalı bulmaya başladığını söylemek gerekiyor. Bizim politik anlamda sorduğumuz sorunun nedeni de, böylesi hassas bir süreçte radikal ağızlara son derece az raslamış olmamız.

Bunun tam tersi, '65-'70 arasında adına 'aranjman' diyebileceğimiz, hiç de üretime el vermeyen ucuz bir pop çizgisinin de bu yıllarda çoğaldığı gözlemlenebilir. Adamo'nun Türkçe olarak söylediği *Her Yerde Kar Var* adlı şarkı, genç çevrenin ruhunu nasıl yakalamış ki; aranjman kanalının büyük bir çığır olarak ilerlemesini de yarattı. Artık star solistlerin çoğu bu yolu izleyecekti. Sözkonusu akışın Türk sanatçısı olarak ilk büyük mimari ise; Ajda Pekkan'dı. Ünlü *Strangers In The Night'ı İki Yabancı* adlı türkçesiyle söyleyen Pekkan, bu çizgide o kadar çok şarkı söyledi ki; artık kentlerde sayısı oldukça artan gece klüplerinde bu çizginin uzantısı bir yola yaslanan; aslında 'sanatçı' ya da 'yorumcu' olarak hiç de kötü olmayan şarkıcıların bu izden kopmadıkları dikkat çekiyordu. İnsanın ruhuna bireysel kimliğe ilişkin ilginç yanıtlar verebiliyordu bu şarkılar. Ancak içerik olarak seçilen parçaların yüzeysel bir temayı ön plana çıkartıp; insani sorunları derinlemesine eşen ürünler olmadığını da saptayabiliriz.

Kendi dönemi içinde -hatta bugün bile- en yaygın ve kalite açısından özel önem taşıyan sınıflandırmamızın, kendini daha sonra 'Anadolu Pop' olarak isimlendiren akım olması. Toplumsal değişimin sonucu olarak kente taşınan Anadolu kökenli kitlelerin getirdiği folklorik kültür, '60'ın sonlarında canlı bir biçim kazanmaya başlayacaktı. Bu, pop sanatçılarını da halk müziğine karşı büyülü bir ilgiye kanalize ediyordu. Düşünün ki; '70'in hemen başında, kolej kökenli eğitimlerden gelen Fikret Kızılok, Hümeyra gibi isimler Aşık Veysel'in evine kadar gidip elini öpüyor; bu Aşık'ın şarkılarını gitar eşliğinde söylemeye çalışıyorlardı. Barış Manço ve daha sonra Cem Karaca da bu çizgiye yaklaşırken; Avusturya lisesi kökenli öğrencilerden oluşan Moğollar adlı grup bu motiflere çeşitli batı çalgılarıyla ilginç yorumlar katıp, o zamana değin benzerine hiç rastlanmamış bir müzikal bileşimi yakalayıp büyük ilgi topluyorlardı. Daha sonra ise; Modern Folk Üçlüsü, Üçhürel, Dadaşlar ya da Dönüşüm gibi toplulukların Anadolu müziğine son derece yoğun bir şekilde kayışını ilgi ile izledik. Anadolu pop çizgisindeki sanatçı ve grupların yaygınlaşmalarında iki önemli faktörden daha söz etmek gerekiyor. Bunlardan ilki, bu dönemde radyo ve televizyonda yoğun denetlemelerin olmaması, sanatçıların halka kısa yoldan ulaşabilmelerini sağladı. İkinci yansa; bu grup ve sanatçıların günümüze kadar gerçekleşemiyecek ölçüde Anadolu turneleri yapmalarıydı.

Bu son sınıflandırmaya biraz daha olumlu gözle bakmamız; gelişkin, kusursuz ve kaliteli olmasından değil, bu müziğin -belki de her müziğin- gelişmesinde temel kıstas, hep içinde yaşanılan coğrafya ve toplumun müzikal mozayiklerinden, ayrıcalıklı folklörlerinden etkilenerek önemli bir sıçrama tahtasına ulaşma çabalarıdır. Kozmopolitleşmeye başlayan bu kentlerin genç kuşağının da kaçınılmaz isteklerine denk gelmektedir. Batı dünyasındaki gelişmelerin hızıyla karşılaştırma yapmak da son derece güçtür. Kendi teknolojik gelişmelerine paralel olarak öyle yoğun evrimler yaşamışlardır ki; bugün aradaki mesafenin o döneme nazaran büyük farklılıklara neden oluşunu önleyememiştir. Gündemde tuttuğumuz yıllar, batı popüler müziğinin bile çok yeni endüstrileşmeye başladığı dönemdir. Bu yüzden de sözünü ettiğimiz arayışın anlamı, bugünkü değişimlere oranla son derece farklı bir yanın söz konusu olduğunu göstermektedir. Bu yıllarda Türkiye'de tam anlamıyla bir rock bileşimineyse; müzikal açıdan bu dönemde yaklaşılmıştır. Ancak, son sınıflandırdığımız süreç, özellikle ekonomik nedenlerden dolayı '70'in ilk yıllarında silinmişti.

Kapitalist dünyaya entegre olmanın dışında hiç bir seçeneği ciddiye almamanın somut bir uzantısıdır, bu müziğin tükenişi. Dünyadan tamamen bağımsız bir kültürün oluşmasını düşünmek de artık pek anlamlı değildir. Yalnızca, evrensel dünya algılayışına sınıfsal bir boyuttan çıkıp, farklı bakış getirmek de kaçınılmazdı. Ancak müzik gibi özgün sanat alanlarında, gelişmelere yeni sorularla yaklaşıp açılımlar getirmek son derece kaçınılmaz bir yol olarak benimsenmelidir. Buna pop ve rock müziğinin önemli ürünlerini örnek olarak verirsek; ayrıcalığının iç yüzü daha da açık anlaşılabilir. Rok müziğinin en yeni sınıflandırması şudur: Ne folk müzik, ne de seçkin kesim müziklerinin içine yerleştirilebilen bir arayış. Türkiye'de de kent hayatının orta sınıf kesimi bu müzikle ilgilenmiş, 'kolej'liler bu müziğin ilk ateşini yakmışlardır. Yalnız, bu kesim belki de az önce söz ettiğimiz iki ayrımı, kültürel ölçülerine denk gelmediği için bugün bile tam anlamıyla kişiliğini bulamamıştır. Aslında bu müziğin oluşumunda başka bir seçenek üretilmediği noktada müzikçilerimiz de tekrara mecbur kalacaklardır.

ORHAN KAHYAOĞLU

okuyucuya aktarılmasına büyük katkıda bulundu. Ernesto Guevara'nın *Savaş Anıları* Avrupa'da basılır basılmaz Türkçe'ye çevrilmişti. 1968 Avrupa öğrenci hareketinin de *FKF*'nin de süreci nasıl değerlendirdiğini Türkiye'deki okuyucu anında öğrenebildi. Genç insanların fikri dünyası bu sayede genişlerken, bunlar, kitle hareketi içinde kendi yeteneklerinini her yönünü sınamak, kendi kimliklerini kendi öz deneyimleriyle kurmak olanağı bulabildiler, neredeyse doğal denebilecek bir ayıklanmayla önderler, militanlar, teorisyenler henüz 20'lerinin başındayken ayırdedilmeye başlandı. Bir yandan tarihin ve teorinin bilgisini edinen, öte yandan bizzat kendisinin tarih yaptığı duygusuyla yaşayan bu insanların mütevazi projelerle doyurulmaları 1968'e gelindiğinde artık imkansız gibiydi.

Bu genel atmosfer, özellikle 1968'den sonra genç kuşaktan devrimciler arasında *TİP* yönetiminin etkisizleşmesinin ve MDD eğiliminin güçlenmesinin başlıca tarihsel unsurlarından biri oldu. Çünkü *TİP*'in dünyada kendisini özdeşleştirebileceği bir tek devrim yoktu. Parlamentoda sağcılar ve faşistler tarafından hergün itilip kakılan *TİP* milletvekillerinin onurlu bir iş yapmakta olduklarından kimsenin kuşkusu yoktu ama, 1968'den sonra hiçbir pratik karşılığı da olmayan bu faaliyetin, genç bir devrimciye kendi geleceğinden bir şey söyleyebileceğini ummak bugünden bakıldığında çok daha yersiz gibi görünüyordu. Sovyetler Birliği'nin 1968'de bir yeni hayat perspektifi olarak sunabildiği yegane şey, başkalarını hizaya getirmek, olumlu bir anlam yüklenmeye çalışılsa bile "sosyalizm" gardiyanlığından öteye geçmeyen bir devlet işleviydi. Oysa Filistin hemen kapı komşuydu ve insanlar isterlerse onlar gibi yapmayı öğrenmeye gidebilirlerdi. Vietnam'da Türkiye devriminin de düşmanı ABD emperyalizmine hergün üstüste durmaksızın darbeler iniyordu. Ernesto "Che" Guevara Küba'da daha yeni yaptığı devrimin kendisine sunabileceği mevkileri reddetmiş, bir başka devrim için Bolivya'da kahramanca döğüşmüş ve ölmüştü. Çin'de Mao, kendi eliyle kurmak yanılgısını gösterdiği bürokrasiye karşı, kendi devletine karşı bir Kültür Devrimi başlatmış, eşitlikçi idealleri yeniden diriltmişti. Avrupa'da öğrenciler, Fransız devletine kök söktürmüşler ve devrim dışında istediklerinin hepsini elde etmişlerdi. Bunların hepsi yanılsamalar ve yüzeysel bilgiler de olabilirlerdi ama ilk bakışta bir parlaklığın ve bir heyecanın duyulabileceği örnekler bu tecrübelerde görülebiliyordu.

20 yıl sonra tarih diye okuyacakları şeyleri bizzat yaşayan ve bunları yapma şansına sahip olan genç kuşağın, bunları denemeyip, "aklı selim"in yolunu tutmasını beklemek, yani ancak dört yılda bir seçimlere gidip, oylarını *TİP*'e atıp ihtiyarlamayı çekici bulabileceklerini düşlemek belki 60 yıl bekledikten sonra sosyalist milletvekili olmayı başarmış *TİP* önderlerine "makul" görünmüş olabilirdi. Ancak, kamu haklarından ebediyen men edilmiş "eski tüfekler" bu bakımdan kendilerini ruhen de gençlere yakın hissetmiş olmalılar. Ancak, tek unsur elbette ruhsal olamazdı. İktidarı parlamento dışı yollardan fethetmeyi amaçlayanların, gençlik içinde nüfuz sağlamayı istememiş olabilecekleri düşünülemez. 1968 sona ererken hemen hemen Ankara, İstanbul ve İzmir'in bütün Üniversite ve yüksek okullarında Mihri Belli'nin çizgisini izleyen sosyalist gençler kendilerini Vietnam, Küba, Filistin'deki mücadelelerle özdeşleştiren, dünyanın neresinden bir devrimci haber gelse kulak kesilen bir gençlik kitlesini çekip çevirir olabilmişlerdi.

Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın *Temmuz 1968'de Kayseri'de toplanan kongresine yapılan saldırı, 12 Mart öncesinde demokratik kuruluşlara yöneltilen saldırılar arasında, bir yıl önce Konya'da meydana gelen olayların benzeri hattâ devamı gibi görünen bir harekettir. O dönemde henüz kapitalizm öncesi ilişkileri ağırlıkla barındıran, daha çok tutucu esnaf ve zanaatkâr ile zengin, orta ve küçük tüccarların egemen olduğu bir kent olan Kayseri'de* TÖS'ün *kongre düzenlemesi anti-komünist unsurları harekete geçirdi.* AP *Kayseri milletvekili Mehmet Ateşoğlu ildeki bazı gerici derneklerle birlikte tahriklere başladı. 7 Temmuz 1969 günü başlayan kongrenin gecesinde saat 21.10'da kentin elektrikleri kesildi, ardından iki cami, bir dernek ve İmam Hatip Okulu'nda patlamalar oldu. Kentte "Komünistler camileri bombaladı" söylentisi yıldırım hızıyla yayıldı. Sabaha karşı kentte toplanan kalabalık ellerinde Kur'anı Kerim cüzleri olmak üzere sokaklara daldı. Toplantının yapıldığı Alemdar sineması sarıldı. Sinemaya giren saldırganlar binayı benzin dökerek, ateşe verdiler. Salondaki öğretmenlere taşlarla saldırdılar. Üç saat sonra gelen askerî birlikler içerde mahsur kalan öğretmenleri önce orduevine götürdü. Öğretmenler buradan da sağlanan araçlarla Ankara'ya götürüldü. Kent tam bir savaş alanına dönmüştü. Saldırganlar* TİP *il merkezini,* TÖS *lokalini, sol kitap satan Tok Kitabevini ve öğretmenlerin kaldıkları otelleri basarak tahrip ettiler, yoldan geçen başı açık kadınlara saldırdılar. Olay bir gerici ayaklanma halini adı.*

Siyasal iktidarın anti-emperyalist bilincin yaygınlaşmasını engellemek amacıyla kendine bağlı örgütleri harekete geçirerek, özellikle geleneksel kabuğunu çatlatmamış Anadolu kentlerinde TİP ve devrimci gençler tarafından düzenlenen gösterileri provoke etme çabaları Konya olaylarıyla bir başka boyut kazandı. Konya yüksek öğrenim gençliği, Emperyalizmi Tel'in mitingi düzenlemek istediğinde Ticaret Odası'ndan esnaf derneklerine, Yeşilay'dan Komünizmle Mücadele Dernekleri'ne kadar tüm kuruluşlar vilayete başvurarak izin verildiği takdirde olaylar çıkacağını ihbar ettiler. Mitingden vazgeçilmesine rağmen senaryo uygulanmaya kondu. 24 Temmuz 1969'da, başları sarıklı kalabalık, ellerindeki sopalarla TİP İl Merkezine, Öğretmenler Lokali'ne, bazı kitabevi ve gazete bayilerine saldırarak binaları tahrip ettiler. Ardından içkili lokantalara, gazinolara yönelen saldırganlar, vilayet ve Orduevi'ni de basmak istediler. "Din elden gidiyor" sloganıyla hareket eden kalabalık ancak askeri birliklerin müdahalesiyle dağıtılabildi.

Üniversite'de öğrenim görebilme olanaklarının artması, öğrenci gençliğin toplumsal dokusunu da çok değil on yıl öncesine göre dramatik bir biçimde değiştirdi. Artık yalnızca devlet liselerinden değil, taşradan, meslek okullarından gelenlere de kapıları açılan üniversite ve yüksek okullar, yaklaşık 200 bin dolayındaki mevcutlarıyla, toplumun alt katlarına, taşraya doğru da sosyalizmin ve devrimin bilgisinin taşınmasında etkili oldular. Gazeteler aracılığıyla üniversite öğrencilerinin eylem ve hak arama biçimlerinden esinlenen işçi ve köylüler, öğrencileri kendileri için doğal bir müttefik görmeye başladılar.

Ancak, toplumun siyasetle ilişkisinin bu en yeni biçimi bakımından herkesin çok cahil ve acemi olduğu söylenebilir. "Eski tüfekler" hiçbir zaman büyük kitleler karşısında politika yapmanın tecrübesini 1968'e taşıyabilecek kadar açık faaliyet şansına sahip olmamışlardı. Genç kuşaktan olanlar ise gözlerini açar açmaz kendilerini, eski durgun mütevazi aile yaşantılarının yanında bir savaş alanında hissedebilecekleri kadar altüstlüklü bir ortamda buluveriyorlardı. Herşeyi deneyerek öğrenmek zorundaydılar, bunun ise daima ödenmesi gereken bir politik bedeli olabiliyordu.

Herşeyin böyle bir kıvamda olduğu bir noktada birleşmiş, deneyimli bir önderliğin yokluğu, sosyalist hareketin uğradığı bölünmeyi içinden çıkılması hayli zor bir noktaya kadar taşıdı.

Politik görüş ayrılıkları durmaksızın ahlaki nitelikler aracılığıyla ifade edilir oldu. Herhangi bir siyasal adımın değerlendirilmesi, önce bunun bir "ihanet" olup olmadığı, herhangi bir sosyalistin "biz"den değilse "polis" olup olmadığının sınanması ile başlar oldu. Kitlesel ve demokratik bir siyasal örgütlenme yokluğu, çoğu kere "önder"in mizacının politika olarak dayatılabildiği bir atmosferin egemenliğini kolaylaştırdı. Öğrenci gençlik hareketi bunların herbirinden payına düşeni alacaktı. Yüksek umutlarla başlayan ve her bakımdan son derece sıcak geçen 1968 yazı sona ererken öğrenciler o güne kadarki tarihlerinde ulaşabildikleri en yaygın örgüte ve en belirleyici eylemlere doğru adım atmak üzereydiler. Ölülerini gömen, yaralılarını tedavi eden, hapistekilerini dışarı alan "devrim" tatilden dönüyordu.

1968'in Sonuna Doğru

1968 sonbaharında gerçekleştirilen Samsun-Ankara "Mustafa Kemal Yürüyüşü"nün kalıcı bir pratik-politik anlamı yoktu ama, büyük hedeflerle başlamış olan gençlik hareketinin hedeflerindeki bir geriye düşüşü simgelemesi bakımından önem taşıyordu. *Dev-Güç*'ün düzenlediği eylemde *DÖB* ve Ankara Üniversitesi'ndeki öğrenci dernekleri yeralmıştı. 30 Ekim 1968'de Samsun Atatürk Anıtı önünde başlayacak olan yürüyüşün 10 Kasım'da Ankara'da Anıt Kabir'de Demirel hükümetine karşı eyleme dönüşecek bir gösteri ile sona ermesi tasarlanmıştı. "Ata" dinamik bir biçimde anılacak, siyasal iktidar "Ata"ya ve halka şikayet edilecekti.

Ancak yürüyüş Ankara'ya yaklaşırken *Dev-Güç* Başkanı Kadri Kaplan'ın Ankara'da kent içinde "Kahrolsun Amerika!" sloganının atılmamasını istemesi üzerine tartışma çıktı. Yürüyüş için yapılan çağrıda ne Amerika'dan ne emperyalizmden sözediliyordu. *Türk Solu*'nda yayımlanan

'68'in Mirası

'68, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de daha önce mayalanmaya başlamış bir çok olgunun bir patlama denebilecek düzeyde yoğunlaştığı, daha sonraki oluşumların ilk filizlendiği ve geçmişle önemli bir kopuşun yaşandığı, olağandışı bir zaman kesiti oldu.

1960 sonrası çocukluktan gençliğe, fazla ezilmeden, Türkiye'nin görüp göreceği nisbeten en özgür ortamda ve bir öz güven duygusuyla geçmiş bir kuşaktı '68'liler. Savaş sonrası Türkiye'nin ekonomik olarak nisbeten rahatlamış koşulları içinde doğmuş, daha iyi beslenmiş, daha iyi olanaklarla büyütülmüşlerdi. Ağabeyleri 28 Nisan olayları içinde yeralmış, Türkiye'de bir siyasal iktidarın devrilmesinde önemli işlev görmüşlerdi. '68'liler için artık bu geride kalmış, modası geçmiş bir olaydı. İçinde solukları ortam onlar için doğal olduğu kadar aşılması, genişletilmesi de gereken sınırlarına ulaşılmamış bir alandı. Babalarının kuşağı, '40'ların 'ilerici' üniversite kuşağı ise 1946 ve 1951'de iki kez devletin terörü ile yüzyüze kalmış, 1950-60 arası Türkiye'nin tarihini son derece marjinal biçimde, kasvetle, soluk almadan yaşamıştı. Onlar açısından '61 Anayasası'nın getirdiği koşullar çok olağanüstüydü. Bu olanaklar yitirilmemeli, sonuna dek korunmalı idi. Bu kuşağın bazı temsilcileri mutlak bir yasallık saplantısı içine girip, yeni yükselen toplumsal dinamiklerle bağ kurmayı başaramazken ve birden '68 patlaması ile çok gerilerde kalırken, diğer bir eski tüfekler grubu ise, toplumsal meşruluk kazanma yolu olarak parlamentarizmi reddederken, yeni ve daha devrimci kapsamlı bir 27 Mayıs hayalleri peşine takılarak 'cuntacılık' kanalıyla meşruluk kazanma yolunu seçeceklerdi. '68 kuşağı ise, bu iki rotadan da belli etkiler taşımakla birlikte '71 kopuşuna yönelecekti. '71 kopuşunda, gerçek anlamda devrimci bir hareketin mayalanmasında '68 önemli bir kilometre taşı işlevi görecekti.

'68, tek boyutlu değil, çok yönlü gelişmelere kaynaklık eden, birçok başlangıcı harekete geçiren, çok renkli bir zaman dilimi idi. Kendini sınırlamamıştı, kendiliğindenlik özelliği ve kitleselliği ilk bakışta göze çarpıyordu. Bu kendiliğinden patlama içinde öğrenciler kendi toplumsal güçlerini ilk kez biraz da narsistik biçimde farketiler. Tıpkı işçilerin 15-16 Haziran 1970'de yine kendiliğinden bir patlama içinde, kendi kitlesel güçlerini biraz da şaşkınlık içinde farketmeleri gibi. 1960'da öğrenciler soyut bir 'demokrasi' ve içeriği tam kavranmamış ve dar tutulmuş 'hürriyetler' için başkaldırmışlardı. Şimdi ise toplumu dönüştürmede önderlik yapmaya soyunuyorlardı. Daha 1968 başında *FKF*'nin İstanbul'da düzenlediği ve faşistlerce basılmak istenen Doğu Gecesi gençlerin çok yönlü açılışını ve yeni yılın çatışmalarını muştuluyordu. Kürt öğrenciler İstanbul'daki "büyük işgal" sırasında kendilerini daha geniş bir eylem alanında buldular. Bundan sonra toplumsal mücadeleler alanında daha aktif bir rol üstleneceklerdi.

'67'de ilk kez yaygın biçimde yürütülen anti-Amerikan ve anti-emperyalist kampanyalar, '68'de kitlesel bir patlama halini alıyordu. Başlatılması gerektiği sık sık söylenen 'İkinci Kurtuluş Savaşı' fiilen yürütülüyordu artık. Dolmabahçe'de Amerikalı askerlerin denize dökülüşü bir sembol olmuştu. Öğrenci örgütleri kampanyalarında '20'lerdeki 'İstiklâl Harbi'nin anılarından da sözediyor, bildirilerinde modern emperyalizmin özelliklerinin sergilenmesinden çok, yer yer şovenliğe varan aşırı milliyetçi bir söylem hakim olabiliyordu. Sıkça kullanılan ifadelerden biri de 'Amerikan gavuru' idi. Öğrenci örgütleri "Eski Garp Cephesi Komutanı" olarak *CHP* lideri İnönü'ye telgraf çekiyor, 6. Filo'nun Akdeniz'deki varlığı ile Sovyetlerin Çekoslovakya'ya müdahalesini eş değerde görüyor, "emperyalistler yine İzmir'de cirit atıyor" denildikten sonra, "Tam Bağımsız Türkiye" sloganı atılıyordu. Öğrenci dernekleri 1968'de henüz, gündemlerinden "Sosyalist Türkiye" sloganını da çıkarmamışlardı ve hemen izleyen yıllarda olduğu gibi bu iki sloganı birbirine karşıt biçimde kullanıyorlardı.

1968 yazı başında bütün Türkiye üniversitelerini kaplayan boykot ve işgal dalgası, diğer toplumsal kesimlere de yeni bir eylem ve kendini dile getirme aracını sundu. İlkin öğrenciler ve daha sonra işçilerden seyyar satıcılara, köylülerden küçük burjuva katmanlarına, kız enstitülülerden hemşirelere dek çok farklı toplumsal kesimler, farklı boyutluk ve yaygınlıkta bir 'fiili isyan' duygusunu yaşadılar.

Özellikle öğrenciler, sanki bir göğe yücelme duygusu içinde kendi kaderini belirleme konusunda söz söylemenin tadını çıkardılar. Herkes sanki zincirlerin kırıldığı anı, tanımlanamayacak bir özgürlüğü duyumsamıştı. Kitlesellik kendi gücünü farketme yanında, kendi yeteneklerini de sergilemekte idi. Daha 1967'den itibaren, öğrenciler kısmi taleplerle boykotlar düzenlemeye başlamışlardı. Haziran '68 boykotu ise, ilkin salt bazı sınav vb. talepleri ve 'sağ sol yok boykot var' sloganı ile başlamasına karşın, kısa sürede devrimci öğrencilerin önderliği altında kitlesel bir patlamaya dönüşmüştü. Bu deneyimin en önemli yanı, sınırlı taleplerine karşın, o güne kadarki en ileri örgütlenme örneğini sergilemesi idi. İstanbul Üniversitesi'nde, fakültelerde öğrenciler tarafından oluşturulan boykot komitelerinin başında İşgal Komiteleri Konseyi yeralmakta idi. İlerici öğretim üyeleri ve asistanların da görüşleri alınarak hazırlanan Üniversite Reform Taslağı bu konsey tarafından onaylanmıştı. 15 gün süren işgal boyunca bir çeşit öğrenci iktidarı oluşturuldu. Savunmadan iaşeye, folklordan sinema gösterilerine ve üniversite içi 'radyo' yayınına dek birçok faaliyet başarıyla yürütüldü. Öte yandan *DÖB*'lüler, *FKF*'liler, Kürt öğrenciler ve geleneksel öğrenci örgütlerinden gelen Kemalistler arasında çok iyi ve kardeşçe yürütülen bir güçbirliği işgal boyunca sürdürüldü. Bu da '68 sonundan itibaren gittikçe daha uzlaşmazlık kazanan sol içi çatışmalar döneminden oldukça farklı bir havaydı. '68'in önemli miraslarından biri de gösterdiği bu esnek ama son derece aktif örgütlenme deneyimi, bunda gösterilen yaratıcılık idi.

Eğitimde köklü dönüşüm sağlama olanaklarının tıkalı oluşu, kısa sürede öğrencilerin varolan 'Düzen'i sorgulamaya itti. İTÜ'de işgale "Toplumsal Devrim" sloganı ile son verilecekti. Bir kaç aylık süreç içinde, "Eğitimde Devrim" sloganından vazgeçildi, *TÖS*'ün Devrimci Eğitim Şurası'nda benimsenen slogan ise "Devrim İçin Eğitim" olacaktı. Üniversite reformu için yola çıkan öğrenci kitlelerinin, inisiyatifleri ile bütün toplumu şaşırtmalarının hemen ardından, 6. Filo olayları sırasında doğrudan devlet erki ile yüzyüze kalıp çatışma içine girmesi, öğrencilerin öncelikle toplumun dönüştürülmesi gerektiği yolundaki kanılarını pekiştirdi. Bu ise eğitim kurumunun bütünsel olarak sorgulanması ve dönüştürülmesi ve alternatif yapıların şimdiden oluşturulması yolundaki çabaların ertelenmesine neden oldu. Zaten bir kurum olarak Üniversitede eğitim bu içten dönüştürme çabalarını, uzun vadede yıpratarak fiilen engelledi. Öğrencilere de değişim için 'yasal değişiklik gerek' deniliyor, bizzat üniversite kurumu çözümün 'toplumsal mücadele' alanı içinde olduğunu ilan ediyordu.

Öğrenciler daha 1968 yazında 'Anadolu'ya çıkma' kampanyasını başlattılar. Bu kampanyada gerek toplumsal

'68, yeni mücadele biçimlerinin yanısıra öğrencilerin üniversite içindeki yaşamlarında da değişimler yarattı. Sorunların daha özgürce tartışıldığı, herkesin her şeyi konuşma hakkının olduğu forumlar; bu anlamda dile getirilen, taleplerde öne çıkarılan "Demokratik Üniversite" modelinin bir uzantısı, bir yerde de organı olarak işlev gördü. '68 yazında taleplerin belirlenmesi, tartışılması gibi aşamaların belirlediği demokratik süreç, öğrencilerin demokrasiyi kendi yaşamlarında da hayata geçirmelerini sağladı. Aynı yılın sonbaharında Ankara'da ODTÜ'de, Ankara Üniversitesi'nin birçok fakültesinde, yapılan forumlarda alınan kararlarla başlayan boykotların hedefi, en başta üniversitenin kalıplaşmış eğitim yöntemlerine yönelmişti. ODTÜ'deki boykotlara karşı tavır alan Öğrenci Birliği de, Rektör Kemal Kurdaş gibi öğrencilerin isteklerine karşı durmuş ve tabanını kaybetmişti. Ancak öğrencilerin hemen her okulda uyguladıkları demokratik yöntemler geniş bir kitle desteğiyle uygulanırken; devrimci öğrencilere karşı olan kesimlerin örgütlediği sağcı güçler, özellikle yazın kurulan komando kamplarında faşist bir askerî eğitimden geçen MHP'liler, bu demokratik gidişin önüne bilinçli bir biçimde çıkarıldılar. '68'in sonbaharıyla birlikte birçok okulda saldırıya geçen faşistler, estirdikleri terörle mücadele alanını başka yerlere kaydırmak istediler.

düzene yönelik eleştiriler, gerekse ABD emperyalizminin Türkiye'deki varlığı ilişki kurulabilen halk kesimlerine aktarılmaya çalışıldı. Bu arada gençler de toplumu tanıma çabası içindeydiler. 1967'de sistemli olarak başlatılan bu tür çalışmalar '68'den sonra daha yaygınlık kazandı. 1970'lerde tüm Anadolu'yu kaplayan toplumsal kabarmanın ilk tohumları bu dönemde atıldı.

İşgal Konseyi'nden başka ve onun kadar önemli bir diğer deneyim de Öğrenci Örgütleri Danışma Kurulu idi. Bu kurulun ilk adımı *'NATO*'ya Hayır' haftasında atılmıştı. Haziran işgallerinden sonra, birçok öğrenci örgütü, çalışmaları arasında bir eşgüdüm sağlama ve öğrenci hareketlerini birlikte sorgulama ihtiyacı duydular. Bunun için *İTÜTB* binasında birçok toplantı düzenlendi. Burada yapılan tartışmalar sırasında, Batı'daki '68 de ele alındı. Marcuse, Garaudy ve Sartre'ın görüşleri tartışıldı. Batı'daki dinamik de kavranmaya çalışıldı. Bu dönemde Türkiye'de Sovyetik bir solun varlığından sözedilmezdi. Sovyetler Birliği çoğunluğun gözünde tıkanmış bir deneyim idi. *TİP* yönetimi de Türkiye'ye özgü bir yol arayışı içindeydi. Çekoslovakya işgali sosyalist eğilimli gençlerin çoğunluğu tarafından eleştirilmiş, hatta Sovyet elçiliğine protesto için siyah çelenk konmuştu.

Batı'da '68, gençliğin geleneksel sol ile kopuşu anlamına geliyordu. Türkiye'de ise '68, gençliğin kitlesel biçimde sosyalizme yöneldiği, onu benimsediği bir yıl olmuştu. Bir yandan Latin Amerika ve Çin'den esen rüzgârlar etkisini gösterirken, bunlara ilişkin yayınlar okunurken, öte yandan da Marksizmin klasiklerinin yaygın biçimde çalışılmasına girişiliyordu. Birkaç farklı zaman dilimi '68 Türkiye'sinde üst üste gelmişti. '68 Türkiye'si Batı'daki gençlik patlamasından hiç de geri sayılamazken, (ki kendisini ondan ileri sayıyordu) sözkonusu anakronizm, '68 sanki zamanı yakalamış gibi bir izlenim verirken, izleyen yıllarda birbirinden farkı birkaç tarih dilimini üstüste yaşamanın acıları ortaya çıkacaktı.

Öğrenci Örgütleri Dayanışma Kurulu, Eylül 1968'de Ankara'da toplanan *TÖS*'ün Devrimci Eğitim Şurasında'da önemli bir rol oynayacak ve Şura'nın görüşlerini, kimilerinde değişiklik yaptıracak kadar etkileyecekti. O dönemdeki öğrenci örgütleri arasında egemen olan havayı vermesi bakımından *ÖÖDK*'nın Şura'ya sunduğu bir metinden bazı alıntılar yapmak yararlı olabilir: "Tek çıkar yol, emekçi Türk halkının kendi elleriyle kurulacak sosyalist bir düzen için, İkinci Milli Kurtuluş Savaşı vermektir... Bu savaşta, öğretmenler emekçi sınıfların yanında olup, onlara sınıflarının bilincini verme yolunda çaba harcamalıdır... Biz gençliğin de yapacağı tek görev budur zaten. Birlikte ve yalnız bu amaç etrafında birleşip, devrimci eylemi gerçek rayına oturtmalıyız... Türkiye'de yapılacak bir devrimci eylem, emperyalizme karşı sosyalizm için verilecek kavgadır."

'68 aynı zamanda 1970 sonrası iç savaş düzeyine yaklaşan toplumsal çatışmaların ilk örneklerinin de sergilendiği yıl oldu. Şahlanış mitingleri, Konya ayaklanması bunun ilk örneklerinden idi. Polislerle olan şiddetli çatışmalar yanında, gösteriler ya da mitingler sırasında sağcıların düzenlediği saldırılar, 1968 sonbaharında *MTTB*'lilerin Üniversiteye düzenlediği baskın, izleyen yıllarda şiddetlenecek olan çatışmaları muştuluyordu. Bu dönemin ilk kaybı Vedat Demircioğlu idi. 28 Nisan olaylarında Turan Emeksiz'in ölümü, *DP* iktidarının yıkılmasında en etkili gerekçelerden biri olmuştu. 8 yıldır ilk kez bir genç polis tarafından öldürülüyordu. Bu olay ve daha sonra faşistlerce işlenen cinayetler, gençlik hareketi içinden bir silahlı mücadele geleneğinin yükselişinin ön gerekçelerini hazırlayacaktı.

'68'de öğrenciler ile ilerici öğretim üyeleri arasında çok verimli bir işbirliği gerçekleşti. İki taraf da çok şeyler kazandı ve öğrendi birbirinden. Tunaya, "ilk kez öğrenci kitlesi ile birlikte yeni bir hayatın koşullarını araştırıyoruz" diyordu. Farklı bölümlerden öğrenciler, birbirlerinin derslerini izlemeye başlamıştı. Türkiye'nin toplumsal yapısı, siyasal düşünceler tarihi, siyasi tarih, felsefe dersleri büyük ilgi ile karşılaşıyordu. Gerek öğretim üyeleri gerekse öğrenciler birlikte arama, birlikte öğrenme süreci içine girmişlerdi. Anfilerdeki derslerden sonra, tartışmalar hocaların odasında sürüyordu. İstanbul'da Tarık Zafer Tunaya'nın, İdris Küçükömer'in, Gülten Kazgan'ın, Oya Sencer'in, Muzaffer Sencer'in, Ankara'da Mümtaz Soysal'ın dersleri olağan dershane havasını zorluyordu. Cemil Meriç'in Edebiyat Fakültesi'nde verdiği Anarşist düşünce üstüne konferanslar, öğrencilerin büyük ilgi göstermesi karşısında kesiliyordu. Toplumsal araştırmalar çok önemseniyor adeta fetişleştiriliyordu. Asya Tipi Üretim Tarzı, feodalite tartışmaları akademik çevreleri aşmıştı. İsmail Beşikçi'nin Doğu Anadolu üstüne araştırmaları ilgiyle izleniyordu. Araştırma grupları ve dernekleri kuruluyordu. Öğretim üyeleri arasında da yoğun bir üretkenlik gözleniyordu. Bütün bu çabalar üstünde Türkiye Devrimi'nin izleyeceği yol saptanacaktı.

'68'de bütün Türkiye'yi saran toplumsal uyanış, kültür ve sanat alanlarını da etkilemişti. Yeni kurulan Türk Sinematik'i en parlak yılını yaşadı, ayrıca *Genç Sinema* adlı grup farklı bir sinema anlayışı üstünde çalışmalara başlamıştı. Tiyatro Türkiye'deki en büyük sıçrama dönemine girdi. Halk Oyuncuları, Ankara Sanat Tiyatrosu'nun oyunları kapalı gişe olarak sürüyordu. Kenterler, Haldun Dormen Tiyatroları da toplumsal içerikli oyunlara öncelik vermeye başlamıştı. Devrim İçin Hareket Tiyatrosu ve İşçinin Tiyatrosu, Türkiye'de sokak tiyatrosunun ilk örneklerini sergiliyor, bunlar grevlerde ve mitinglerde oyun oynarken, mahallelerde "korsan" oyunlar sergiliyorlardı. Basında da toplumsal sorun ve araştırmalara büyük yer veriliyordu. Çetin Altan'ın yazılarını yayınladığı *Akşam* büyük tirajlara ulaşmıştı. Kitap yayıncılığında da nitel ve nicel bir sıçrama sağlanmıştı. Ankara'da Sol Yayınları, Marksist klasikleri düzenli biçimde yayınlamaya girişmişti. Devrimci deneyime ilişkin Batı'da çıkan yeni yayınlar da Marksist klasiklerin yanında Ekim, Toplum, Ant, Gün, Soysal, Payel, Öncü, Habora gibi yayınevleri tarafından sıcağı sıcağına çevrilerek yayınlanıyordu.

1968 yılı sonunda öğrenci derneklerinden birinin raporunda, toplumu dönüştürme çabasında kararlı olunduğu dile getiriliyordu: "Her türlü sömürüye karşı amansız savaşlar vereceğiz. İnsanların insanları, halkların halkları sömürmediği, savaşların ortadan kalktığı, her insanın emeğiyle değer ürettiği bir dünya amacımızdır ve bu dünyanın güzel olduğuna inanıyoruz. Yolumuzdan dönmeyeceğiz."

Evet, '68, Türkiye'nin ilk kez karşılaştığı, farklı türden bir başkaldırı idi. Önemli bir inisiyatifi ve yaratıcılığı içermekte idi. Sergilediği örnek ile önceki dönemden farklılaştığı gibi sonraki dönemden de yaratıcılığı ile ayrılıyordu. Öyküneceği eski bir örneğin önünde uzanmayışı '68 açısından büyük bir avantaj idi. Tek tek hiçbir grubun, kişinin eseri olmayışı ile '68 hepimizin ortak mirası içinde yeraldı. Belki de böylesi ortak bir miras oluşu, anısının da kısa sürede küllenmesine neden oldu. Çünkü hiç kimsenin daha sonraki tasarımlarına uygun düşmüyordu, alışılmadık biçimde 'modern' bir olaydı. Ve bugün, bu deneyimin saflığını ve meydan okuyuşunu bütün '47 doğumlular', katıldıklarından dolayı onur duyarak anımsıyor. Onların tüm yaşamlarında gördükleri tek 'zafere' dönüşmüştür '68'in anısı.

RAGIP ZARAKOLU

çağrı bildirisinde hedef "Türkiye'yi millet düşmanlarının zulmünden kurtarmak" olarak gösterilmişti. "Mustafa Kemal devrimine saldıran karanlık güçlere dur" denilecekti. Bu arada *CHP* Genel Başkanı İsmet İnönü partili gençlere bu yürüyüşe katılmamaları için çağrıda bulunmuş, *TMGT* ikinci başkanı Taylan Benli bizzat Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri tarafından çağrılarak, yürüyüşçüler 10 Kasım'da Ankara'ya girmeye kalkışacak olurlarsa üzerlerine ateş açılacağı bildirilmişti. *CHP*'lilerin etkisi altındaki *TMGT, ODTÜ ÖB, AÜÖB* temsilcileri bildiriden adlarını geri çektiler. *DÖB*'lüleri aşırılıkla suçladılar. Yürüyüş sırasında İstanbul'dan gelerek katılmak isteyen *FKF*'liler ise zaten yürüyüşe kabul edilmemişlerdi. Uzun yürüyüşe 8 Kasım'da Mamak'ta yapılan bir toplantı ile son verildi.

"Üniversite Reformu" Çıkmaza Giriyor

1968 Haziran işgal eylemi üniversite yönetiminin reformlar konusunda öğrencilerle görüşmelere başlayacağını belirtmesi üzerine sona ermişti. Öğrenci talepleri sonbaharda hükümete sunuldu. Öğrenciler taleplerinin kabul edilmemesi halinde TBMM önünde direneceklerini ilan ettiler. Kasım'da İÜ'de öğrenci taleplerinin karara bağlanması için üç günlük bir uyarı boykotu yapıldı. Bu eylemin örgütlenmesi için fakülteler arası bir öğrenci komitesi oluşturuldu. Eczacılık Fakültesi öğrencileri yürüyüş düzenlediler. İTÜ ise beş günlük bir boykot kararı aldı. Bu arada özel okullara karşı protesto özel hukuk fakültesi kurulmasına izin verilmesi üzerine yaygınlaştı. İÜ Hukuk Fakültesi yönetim kurulu ve dekan Tarık Zafer Tunaya öğrenci talepleri konusunda olumlu görüş belirtirken 5 Aralık 1968'de de İÜ Senatosu, özel okullara karşı tavır konusunda öğrencileri haklı bulduğunu belirten bir açıklama yaptı. Aralık 1968'de ise İstanbul Üniversitesi'nde "demokratik üniversite" ve "tam gün çalışma" talepleriyle yeniden toplanan forumlarda alınan kararlarla boykota gidildi. Sonunda Üniversite senatosu öğrenci ve asistanların taleplerini kabul ederek "tam gün" çalışmayı onayladı. İTÜ'de profesörler özel yüksek okullarda ders vermeyi kabul ederken, özel yüksek okulların kendilerinde öğrenci hareketi yükselmiş ve İstanbul Spor ve Sergi Sarayında düzenlenen bir forumda "özel yüksek okulların devleştirilmesi talebi" özel yüksek okullar öğrencilerinin değişmez talebi olarak benimsenmişti.

Bu arada üniversite senatosu ve fakülte kurulları nezdinde öğrenci temsilciliği kurumu üniversite tarafından benimsendi ve işletilmeye başlandı. İÜ İktisat, Hukuk, Fen, Edebiyat ve Kimya Fakültesi temsilciliklerini sosyalist adaylar kazandılar. Öğrenci dernekleri seçimlerini de sosyalist ya da devrimci adaylar peşpeşe kazanmaya başladılar.

"Mini İşgal"

Üniversite yönetimi öğrencilerle karşı karşıya gelişinde oldukça sıkışmış ve peşpeşe verdiği ödünlerle öğrenciler ve ast öğretim görevlileri üzerindeki hegemonyasını yitirmekte olduğu duygusuna kapılmıştı; inisiyatifi yeniden eline geçirmek için her fırsatı değerlendirmek, öğrenci taleplerinin meşruiyetini gölgeleyecek her imkandan yaararlanmak istiyordu. Böyle bir anda, İÜ Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü asistanlarından Oya Sencer'in "Türkiye İşçi Hareketi Tarihi"ni konu alan doktora tezi "ilerici" olarak bilinen ve *Yön* dergisinde birçok makalesi yayınlanmış olan Prof. Cahit Tanyol'un ısrarı ile reddedilmişti. Buna karşı öğrenciler rektörlükte bir oturma grevi düzenlediler. Öğrenciler "prof"lar için en kutsal olan "kürsü"

Vietnam'da CIA adına pasifikasyon hareketlerine karışan Robert W. Kommer'in, Ankara'ya ABD Elçisi olarak tayini sözkonusu olunca, bütün öğrenci örgütleri tepki gösterdi. FKF, SBF Öğrenci Derneği, ODTÜ Öğrenci Derneği *bir kampanya açarak, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'dan Vietnam'da sindirme eylemlerinin başında bulunmuş bir kişinin, Vietnam halkına işkence etmiş bir CIA ajanının sunacağı itimatnamenin kabul edilmemesini istediler. Kommer'in Türkiye'ye gelişi sırasında İstanbul ve Ankara'da eylemler düzenlendi, Afişler yapıldı (üstte). Kommer ise boş durmuyordu; 6 Ocak 1969'da ODTÜ Rektörü Kemal Kurdaş'ın davetlisi olarak üniversiteye öğle yemeğine geldi. (altta). Ancak ODTÜ öğrencileri Kommer'in geldiğini duymuşlardı. Bir grup öğrenci Kommer'in arabasının park ettiği dekanlık binasına gelerek, arabayı ateşe verdi (üstte solda). Olay bir anda büyük yankılara yolaçtı. Ankara Savcılığı hemen soruşturma açtı. Dışişleri Bakanı Çağlayangil, yakılan arabanın tazmin edileceğini açıkladı. ODTÜ rektörlüğü de tesbit ettiği öğrencileri disiplin kuruluna verdi. Disiplin kurulunda ifade vermeyi reddeden öğrenciler, "Gerçekte otomobilin yakılması ODTÜ kamu vicdanında, yani tüm öğrencilerimizin istenmeyen zoraki davetlere karşı bir protesto hareketidir." biçiminde açıklama yaptılar.*

Kommer'in arabasının yakılmasından sonra ODTÜ rektörünün üniversiteyi kapatma kararı almasıyla öğrenci hareketi yeni bir boyut kazandı. Rektörün bu kararını tanımayan öğrenciler üniversiteyi işgal ederek öğrenimi devam ettirdiler. Altta görüldüğü gibi rektörlük önünde düzenledikleri forumlarla başlattıkları direniş hareketini canlı tutmaya çalıştılar. Öğrencilerin başvurusunu yerinde bulan Danıştay, ODTÜ rektörünün üniversiteyi kapatma kararını iptal etti. Kommer'in arabasının yakılması ülke içinde yükselen anti-emperyalist bilincin büründüğü en somut biçim oldu. Bu olaydan hemen sonra devrimci gençlere karşı bir dizi tertiplere girişilerek bir öğrenci avı başlatıldı. Ankara'daki TUSLOG Karargahı'nın yan duvarında patlayan bomba her ne kadar ciddi bir maddi zarara yol açmadıysa da, bombada kullanılan nitro-gliserinin ancak ODTÜ kimya laboratuvarlarında yapılabileceği iddiasıyla Kimya Fakültesi'nde okuyan devrimci öğrenciler tesbit edilmeye çalışıldı. Rektör Kemal Kurdaş'ın araba yakılması olayına karışan öğrenciler hakkında açtırdığı disiplin soruşturması sonunda, çok sayıda öğrenci bir aydan başlayan üniversiteden uzaklaştırılma cezası aldı. 7 öğrenci hakkında ise gıyabi tutuklama kararı verildi. Bu öğrenciler 18 gün süren bir kaçaklıktan sonra üniversitenin açılışı nedeniyle düzenlenen büyük şenliği takiben savcılığa teslim oldular. Üniversite öğrencileri ise Kommer'in arabasının yakıldığı yerde bir Amerikan bayrağıyla tahta bir kırat yaktılar.

kurumuna el atmış, "akademik" yeterlilik konusunda tavır takınmış "prof"ların en yüksek iktidar alanında hak iddia etmişlerdi. Öğrencilerin daha öteye giden herhangi bir davranış ya da eğilimleri olmadığı halde rektör üniversiteyi kapatarak polisi çağırdı. Bu sırada *AP* hükümeti de "işgal"e ağır cezalar getiren bir yasa tasarısını TBMM'ye sundu. Bu eylem bahane edilerek öğrenci önderleri Deniz Gezmiş, Kemal Bingöllü, Masis Kürkçügil, Mehdi Beşpınar tutuklandılar.

Öğrenci hareketi yalnızca özerk üniversitelerle sınırlı kalmamış, bakanlığa bağlı yüksek okullarda da yayılmaya başlamıştı. Hükümete bağlı yüksek okullar özerk olmadıkları için, doğrudan polis kontrolu ve baskısı altında tutulabildiğinden *AP* hükümetinin polis örgütlerinin de baskısıyla faşist komando örgütleri saldırılarını bu okullar üzerinde yoğunlaştırdılar. İÜ açıldığı gün faşistler tarafından baskına uğradı. Kasım 1968'de de Ankara'da *SBF*'ye bağlı Basın Yayın Yüksek Okulu boykota gitti. Boykot hareketi durmaksızın genişlerken *CHP* Genel Başkanı İsmet İnönü, Haziran'da "boykot da işgal de birdir" diyerek onayladığı ve sağ karşısında himaye ettiği öğrenci hareketinin hızla sosyalist öğrencilerin önderliği altına girmesinden sonra "boykotlar"a karşı çıkmaya başladı. Teknik öğretmen okulları boykota başlayınca hükümet, Ankara, İstanbul, Balıkesir, İzmir, Erzurum, Tabzon, Samsun, Diyarbakır., Konya Eğitim Enstitülerini kapattı.

Askerî Okullar Harekete Katılıyor

Öğrenci hareketlerine katılanlar arasında çok geçmeden askerî okullar ve harp okulları öğrencileri de yerlerini aldılar. Hava Harp Okulu öğrencilerinin çıkardığı *Göksenin* adlı yıllıkta, aralarında daha sonra Kızıldere'de öldürülecek olan Saffet Alp ve büyük bir kısmı da *THKP-C* davasında yargılanarak ordudan atılacak olan genç subayların ve Hava Harp Okulu öğrencilerinin anti-emperyalist ve devrimci yazıları yeralıyordu. Öte yandan Deniz Harp Okulu Subay Taburu Teğmen Sarp Kuray önderliğinde "Mustafa Kemal'in Harbiyelileri" başlıklı bir bildiri yayınladılar. Necip Fazıl Kısakürek'in *Ulu Hakan Abdülhamid Han* adlı oyunu Ankara'da devlet tiyatrolarında oynanırken askerî öğrenciler tarafından protesto edildi, bina inzibatlarca kuşatılmasına rağmen gösteriler sürdü.

Şubat 1969'da İstanbul'a gelen 6. Filo, öğrencilerin yoğun gösterileriyle karşılandı. 13 Şubat 1969'da ise Çemberlitaş Kız Öğrenci Yurdu'nda kalan öğrenciler ayrı bir yürüyüş yapma kararı aldı. Yürüyüş aynı gün Beyazıt'ta başlayarak Sultanahmet'te tamamlandı. Bu yürüyüşün ilginç bir görüntüsü de, en önde siyah bir bez üzerine beyaz olarak işlenmiş ay yıldızlı bir bayraktı. Bayrağın üzerinde "Ya İstiklâl Ya Ölüm" yazıyordu. Çemberlitaş Kız Yurdu öğrencileri

ODTÜ'de Amerikan Eğitim Tarzının Acı Hasadı

1961'de ABD'nin inisiyatifi ve finansmanı ile ABD dostu Türklerin oluşturduğu bir mütevelli heyetinin yönetiminde kurulmuş olan ODTÜ, Türkiye'de İngilizce eğitim yapan kolej ve ortaöğrenim kurumlarından çıkan gençlerin öncelikle alındığı bir yüksek öğrenim kurumuydu. ABD sanayi ve teknolojisinin gerektirdiği zihin gücünün son derece düşük bir maliyetle ama ABD standartlarına uygun olarak kitlesel ölçekte yeniden üretilmesini amaçlayan üniversite, devlete bağlı öteki yüksek öğrenim kurumlarından ayrı gerçekleştirdiği bir sınav sistemiyle, her yıl ortaöğrenim kurumlarını bitiren gençlerin en niteliklilerini ABD kültürüne bağımlı olacak bir biçimde İngilizce eğitime tabi tutuyordu.

ODTÜ Türkiye'deki ABD çıkarlarının savunucularının geleceklerinin teminatlarından biri olarak gördükleri bir yüksek öğrenim kurumu ününü kazanmış, hatta ODTÜ öğrencileri öteki üniversitelerin öğrencileri tarafından da yarı alayla karşılanır olmuşlardı. Ancak toplumsal mücadelenin ODTÜ'deki yansımaları bütün beklentileri aşarak yürüdü. Öncelikle hiçbir zaman tam olarak denetlenemeyen ABD ve Avrupa'dan gelen öğretim görevlileri alelade birer propagandacı gibi davranmaktan çok Türk öğrencilere liberal üniversite geleneğinin taşıyıcısı oldular. Beri yandan en iyi öğretim görevlilerini ODTÜ'de toplama endişesi, akademik kariyerlerinde başarılı Türk öğretim görevlilerinin çoğunluğunun ilerici olması dolayısıyla ODTÜ'de ilerici bir kadro birikimine yol açtı. Öğrencilerin özellikle seçilmiş oluşları ise ilerici fikirlere çok daha kolay tepki verilmesini sağlayınca, ODTÜ'de kurulduğundan başlayarak sağcı ve faşist düşünce hiçbir zaman egemen olamadığı gibi, öğrencilerin çoğunluğu her zaman sosyal demokrat ve sosyalist eğilimlere sahip ya da açık olarak yetiştiler.

ODTÜ'de Amerikan Eğitim Düzenine Karşı İlk Boykotlar

1968 boykot ve işgalleri yaz aylarında İstanbul ve Ankara'nın öteki üniversitelerini kasıp kavururken ODTÜ'de hakim olan sükunetti. Ancak, bunun ODTÜ öğrencilerinin ABD kültürünün etkisi altında tepkisizleşmiş olmasından kaynaklanmadığı sonbaharda anlaşılacaktı. Öteki üniversitelerin öğrencilerinin talepleri arasında yer alan birçok maddi istek -kitaplar, yurtlar, kalabalık olmayan sınıflar-ODTÜ öğrencileri için sorun olmaktan çıkmıştı ama beri yandan ötekiler için sorun gibi gözükmeyen bir dizi unsur -mütevelli heyeti, ABD standartlarında eğitim vb.- öğrencileri kendi taleplerini formüle ederek genel harekete katılmak bakımından hazırlıksız yakalamıştı.

Sonbaharda üniversitelerin açılmasından sonra İstanbul ve Ankara'nın öteki üniversitelerinde ve Avrupa'da ifade edilmiş olan isteklerin ve mücadelelerin de dersleriyle dolu olarak ODTÜ öğrencileri önce 10 Ekim 1968'de Mimarlık Fakültesi'nde, ardından öteki fakültelerde peşpeşe, sosyal demokrat öğrencilerin yönetimindeki öğrenci birliğini aşarak topladıkları forumlarda aldıkları kararlarla boykotlara başladılar. İki temel istekleri vardı: ABD eğitim sistemine son verilmesi, öğrencilerin yönetime katılması. ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nin öğrencilerin yönetime katılması isteğini kabul etmesiyle önce Mimarlık Fakültesi'ndeki boykot sona erdi. Ardından diğerleri. Ancak ODTÜ'de ABD hegemonyası sorunu bir tek boykotla çözülemeyecek kadar sıkı

'68 Notları

"Türkiye'de '68"den söz etmeyi çok sevmiyorum. Çünkü bakarsınız söz hemen "Avrupa '68"ine gelir, oradan da "biz, devrimi çok sevmiştik" ama şimdi yaşasın alternatif ve yeşil hareket. Yahut da kimileri çıkar "elveda başkaldırı!" deyiverir. Bir bölük de var ki, yılda bir Yeşil Sera'ya '68'i anmaya gelecek, fotoğraflar çektirecek, türküler söyleyecek, sonunda üniversite işgalinde rektörün saltanatlı koltuğuna nasıl kurulduğunu bir kez daha hikâye edip işine gücüne dönecek.

'68'den söz etmeyi çok da seviyorum. Çünkü Türkiye tarihinde ilk kez bu kadar çok insan, bu kadar çok genç, bu kadar çok işçi ve köylü toplantılar yaptı, yürüdü, bağırdı, kararlar aldı, uyguladı.

'68 NE DEMEK?

Birbirine sıçrayan toprak, üniversite, fabrika işgalleri, toplantı ve forumlarda belirlenen kararlar, şehirden şehire uzun yürüyüşler, Anadolu'daki birçok kent ve kasabanın tarihindeki ilk mitingler olan "üretici mitingleri", "Doğu mitingleri", sayısız bildiri ve afiş demek. İnsanın kendi kaderini ve ülkesinin kaderini etrafındaki geniş topluluklarla birlikte ellerinde tuttuğunu hissetmesi demek. Vietnam'da düşürülen Amerikan uçaklarının parçalarından yüzükler takmak demek. Kendini dünya halklarıyla Lenin'le, Ho Chi Minh'le, Che'yle kardeş görüyor olmak demek. Geniş bir düşünsel, siyasal, duygusal açılım içinde bulunmak demek. Ve oradan bugüne, vaktiyle devrimi sevmiş olduğumuz gibi şimdi de seviyor olmak demek. Bundan başka hiçbir yolun olmadığını,

yayınladıkları bir bildiriden dolayı da yargılandılar. Kız öğrencilerin bir başka yargılanması da '68 Haziranı'nda boykota giden Beyoğlu Olgunlaşma Enstitüsü öğrencilerinin 13 Ekim'deki duruşmalarıydı (solda). 1969'da Demirel iktidarının bazı yörelerde haşhaş ekimini yasaklaması üreticilerin protestosuna neden oldu. FKF'li öğrencilerle birlikte Çorum'lu üreticilerin Ekim'de düzenledikleri mitinge (üstte) kalabalık bir köylü kitlesi katıldı.

biçimde devlet politikasına bağlıydı ve ortadan kaldırılması için çok daha sert bir mücadelenin gerçekleşmesi gerekecekti. Ancak fiilen öğrencilerin kültürel hayatı üzerinde ABD hegemonyası yıkılmış ABD'nin kültür kalesi olarak inşa edilen ODTÜ bir boykot dalgasıyla safdışı edilmişti.

Anti-emperyalist Mücadelede Dönüm Noktası: Kommer Olayı

1968 sonbaharında Vietnam'da "pasifikasyon" ya da savaşın Vietnamlılaştırılması ile görevlendirilmiş olan *CIA* uzmanı Robert Kommer'in Türkiye'ye büyükelçi olarak atanması haberi anti-emperyalist çevrelerin dikkatini çekti ve büyük tepki topladı. Robert Kommer'in Türkiye'de görevlendirilmesine karşı sol basında çıkan haber ve makalelerle uyarılan anti-emperyalist gençler Türkiye'ye indiği andan başlayarak Kommer'i protesto eylemlerine girişmeye karar verdiler. Kasım sonunda İstanbul havalimanına ineceği haberi alınan büyükelçiyi protesto için havalimanında toplanan *DÖB* ve *FKF*'li gençler piste inerek içinde Kommer'in olduğunu sandıkları uçağı taşa tuttular. Daha sonra gözaltına alınan ve aralarında Deniz Gezmiş ve Mustafa Gürkan da olan gençlerden beşi tutuklandı.

Kommer'in İstanbul'a inişinde başlayan gösteriler, aynı gece Ankara'ya inişinde de sürdü. İstanbul'daki olayları haber alan ODTÜ ve Ankara Üniversitesi'nden sosyalist ve sosyal demokrat her eğilimden anti-emperyalist öğrenciler Esenboğa havalimanında Kommer aleyhinde gösterilerini sürdürdüler. Toplum polisi tarafından havalimanından uzaklaştırılan öğrenciler, gece ABD'ye ait işyerlerine ve subay dinlenme tesislerine karşı gösterilere giriştiler. Ankara'da da bazı öğrenciler tutuklandı.

Kommer'in Türkiye'de göreve başlamasından sonra günlük *Akşam*, *Cumhuriyet* gazeteleriyle, *Türk Solu* ve *Ant* dergilerinde çıkan yazılarda Kommer'in Vietnam'da görev yaptığı sırada Vietnam Kurtuluş Cephesi'ne karşı giriştiği tertipler sergilenerek, görevden alınması isteği tekrarlanıyordu. Vietnam devrimcilerinin "Honço" (kasap) adını verdiği Kommer'e karşı tepkiler büyümeye devam ederken büyükelçi ODTÜ rektörüne bir ziyarette bulundu ve bu ziyaretle birlikte, ABD çıkarlarına karşı şiddet uygulanması eğilimi ilk kez kitlesel bir boyut kazandı.

Kommer'in Arabasının ODTÜ'de Ateşe Verilmesi

ABD Ankara büyükelçisi Robert Kommer, rektör Kemal Kurdaş tarafından yetkili kurullardan herhangi birine haber verilmeksizin 6 Ocak 1969'da ODTÜ'ye çağrıldı. Elçinin resmi makam

kurtuluş olmadığını biliyor olmak demek. Devrime mecbur olmak demek.

'60'LARDAN '70'LERE: SOLUN TARİHİNDEKİ EN BÜYÜK KİTLESELLEŞME

Türkiye '68'i, dünyadaki '68 dalgasıyla buluşmakla birlikte, söylendiği gibi, '60'ların hemen ertesinde başlayıp ikinci yarısında en yüksek derecesine ulaşan ve 70'lerin başında son bulan görkemli bir yükseliş döneminin içinde yer almasıyla önem kazanır ve farklılaşır.

Kanımca bir gençlik hareketi olarak '68'den çok, asıl '68'in de içinde yeraldığı, bu dönem anılmaya ve incelenmeye değer.

'68 gençliğinin eylemliliği onu önceleyen ve ona eşlik eden ideolojik, teorik ve siyasal canlanma ortamı olmadan mümkün olamazdı. Seçimlerden, ülkede sarsıcı etki yaratmış olarak 15 milletvekiliyle çıkan *TİP*'le, grev hakkı yasâllaşan işçi sınıfının giderek büyüyen militan sendikal mücadelesiyle, kapsayıcı bir literatürün ilk kez ardarda çevrilmesiyle, *Yön, Türk Solu, Ant* gibi etkili politik yayınlarla ateşlenen bir ortamda gözünü açan '68 gençliği, gerçekçi ve sosyalist edebiyatın önde gelen eserleriyle de zenginleşip besleniyordu. Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Fakir Baykurt çok okunuyor. Fakat Kafka, Camus, Joyce okuyanlar da yok değil. Bu yepyeni iklimde mesela tiyatro oyunları Brecht'ten Sokak Tiyatrosu'na, oradan güncel politik taşlama olan Devr-i Süleyman'a uzanan çeşitlilikte geniş seyirci kitlelerince izleniyor. Halk türkülerinin zenginliği ve güzelliği de yeni keşfedilen şeyler arasında. Üniversiteli gençlerin ve halkın içinden çıkan saz şairleri geleneksel eserlerin yanında yaygın ve etkileyici politik müzik türü geliştiriyor. Ve mesela, belki de Türkiye'nin kendi çapında Bob Dylan'ı demek olan Aşık İhsani, katıldığı her toplantı ve mitinge hâkim, sazının koca püskülüyle daireler çizerek onbinlerce insana "Arkasından baltasını biledi" "protest" türküsünü söylüyor. '68 kuşağını en çok etkileyen şair olan Nazım'ınsa ulaşılacak olan yeni dünya hakkındaki düşünceleri çok nettir: "Körler onları görmese de yıldızlar vardır dedi" '68 gençliği hiç kuşkusuz yıldızların varlığına inandı. Vietnam, Küba, Latin Amerika ise tam bu yıllarda göz kamaştırıcı ışıklar saçarak inançları perçinliyordu.

'68 GENÇLİĞİ YOLUNU ARAMADAN BULANDIR

Coşkulu bir politik ve kültürel sıçrayışın tam ortasına düşen o andan itibaren de sıçrayışı kuvvetlendiren '68 kuşağının başlıca karakteristiklerinden biri burada saklıdır diye düşünüyorum. Sanki bu devrim ve sosyalizm yatağı bir gençlik ırmağı gelip de aksın diye açıldı. Denebilirse '68 kuşağı yolunu aramadan bulmuş oluyor. Aramıyor çünkü *doğru*, bir arayışa ihtiyaç göstermeyecek kadar açık görünüyor. Bu yüzden inancı tamdır. Devrime inanıyor ve hemen yürümek istiyor. Yürümekte zorluk çıkaran ve bahaneler bulanları sezecek ve onlardan kopacaktır.

Bir *Dev-Genç*'linin, hakimin, "yürüyüşe neden katıldın?" sorusuna cevabı meşhurdur: "Beyazıd'tan Sultanahmet'e yürüyordum, arkamı döndüm ki herkes peşimden geliyor!.." '68'li yürüdüğü zaman arkasından geleceğine inandı. Sonradan sınıftan ve halktan kopuşuna yolaçacak olan, MDD tezi yoluyla itibar gösterdiği devrimci cunta projelerinde de, şehir ve kır gerillacılığında da halkın arkasından geleceğine inandı.

'68 gençliğinin kendini içinde bulduğu yolu bilmek ve öğrenmek için hummalı bir faaliyet gösterdiği de doğrudur. Ne var ki sorgulayıcı olmayan bu çaba sosyalizmin gerçek tarihini öğrenmek bakımından olsun, teoriye derinliğine nüfuz bakımından olsun çok eksiklidir.

Bilgisinden ve kendisinden emin '68'linin "gerçekte bir hata" olduğunu sonradan kısım kısım ve derece derece görmesi ise henüz tamamlanmamış bir süreçtir.

KADIN KURTULUŞ HAREKETİ BAKIMINDAN KARANLIK BİR DÖNEM

'68'in gençlik hareketinin genel özelliklerinden sayılan hareketin demokratik karakteri ile mücadelesinin anti-emperyalist vurgusu yanında bir başka noktadan daha sözedilmelidir. " '68 nedir?" sorusunun cevaplarından biri bu: '68 erkektir. Bir kitle hareketi olması dolayısıyla '68'e kadın katılımı doğal olarak oldukça fazladır. Ancak, feministlerin hiç görülmediği, bir burjuva sapması olarak azıcık duyulup bilindiği bir dönemdir bu. Kadın kurtuluşu hareketi bakımından karanlık bir dönem. Öğrenci birliklerinin, *FKF* ve *Dev-Genç*'in yönetim ve yürütme komitelerinde hemen hiç kadın yoktur. Kadın militan sayısı ise çok az. Tek bir örnek '68'in bu konudaki tutumunu anlatmaya yeter. Aralarında Deniz Gezmiş'in de bulunduğu *Devrimci Öğrenci Birliği* üyeleri kuruluş süreci sırasında erkekleri birbirine düşürüp birliği bozacağı gerekçesiyle kadın üye almama kararına varmış olduklarını sonradan işe şaka havası da katmaya çalışarak açıklamışlardı. Öte yandan '68'li kadınlar da, kadın kurtuluşunu toplumsal kurtuluşa bağlamaktaydılar. Bize bugün de zengin deneyler sağlayan bu görkemli yükseliş dönemi insanlığın en eski, en köklü egemenlik ilişkisine, cinsler arasındaki iktidar ilişkisine gözlerini kapatarak tümüyle feminizmden habersiz kalarak ağır bir yara alıyor.

ELİF GÖNÜL TOLON

arabasının forsunu açarak rektörlük önünde park ettiği haberi, daha birkaç hafta önce kendisini protesto etmek üzere havalimanını doldurmuş olan binlerce ODTÜ öğrencisi tarafından önce hayret sonra öfkeyle karşılandı ve öğrenciler giderek büyüyen bir kitle halinde ABD elçisinin arabasının park edildiği rektörlük binası önünde toplanarak ABD ve rektör Kurdaş'a karşı gösterilere başladılar; tepkiler büyüdükçe öğrenciler kitle halinde ABD büyükelçisinin arabasını kollarıyla kaldırarak devirdiler ve ters çevirdiler; ardından, arabanın deposundan aldıkları benzinle, Sinan Cemgil, Taylan Özgür, Ulaş Bardakçı ve İbrahim Seven arabayı ateşe verdiler. Arabayı söndürmesi için çağrılan kent itfaiyesinin arabayı söndürmesine de izin vermeyen öğrenciler, sonuna kadar yanmasını bekledikten sonra arabanın enkazı üzerinde hatıra fotoğrafı çektirmeye başladılar.

Olay, siyasal ve diplomatik çevrelerde bir şok etkisi yarattı. ABD çıkarlarının savunucusu bir hükümetin büyük oy desteğine sahip olduğu bir dönemde, ABD tarafından finanse edilen ve İngilizce eğitim yapılan bir eğitim kuruluşunda böylesine şiddetli bir anti-ABD patlamanın ortaya çıkması çok da beklenmedik bir durumdu. Öte yandan ODTÜ rektörü Kurdaş ve ABD elçisi Kommer öğrencilerin tepkisini hiçe saydıkları ve hatta bu eylemi bilerek kışkırttıkları suçlamalarına herhangi bir karşılık getiremezken yaptıkları açıklamalarla tepkilerin daha da şiddetlenmesine yol açtılar ve önceleri "babacan" bir rektör imgesinin ardında gizlenen Kurdaş devrimci öğrencileri "tepelemek"ten söz etmeye başlayınca ODTÜ öğrencilerinin nefretini kazandı ve sürekli protestolar ile ertesi yıl rektörlüğü Erdal İnönü'ye bırakmak zorunda kaldı.

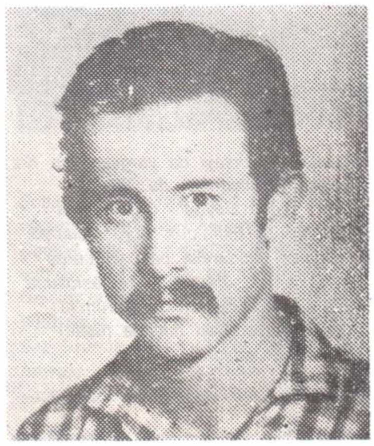
ODTÜ yönetiminin Rektör Kemal Kurdaş'ın isteği üzerine üniversiteyi Ocak sonundan itibaren tatil etmesi kararına karşı, ODTÜ öğrencileri üniversiteyi ve kampus içindeki yurtları terketmemeye ve direnmeye karar verdiler, bir "direniş komitesi" oluşturuldu ve *Direniş* adıyla bir dergi yayınlanmaya başladı. ODTÜ öğrencilerinden eski öğrenci birliği başkanı Cengiz Haksever ve Ahmet Kardam Danıştay'a okulun tatili kararının iptali için açtıkları davayı kazandılar. Bu girişkenlik ve öğrenci kitlesinin onayının sağlanmasıyla birlikte ODTÜ bir anda anti-emperyalist ve demokratik mücadelenin merkezi haline geldi. Kommer'in arabasının yakılması dolayısıyla aranan öğrencilerden yedisi üniversitenin yeniden açılmasından sonra binlerce öğrencinin sevgi gösterisi ve desteğiyle teslim oldular ve kısa zaman sonra da tahliye edildiler.

FKF'den *Dev-Genç*'e Doğru

Çekoslovakya'ya Sovyetler Birliği'nin müdahalesinin ardından *TİP* yönetiminde ortaya çıkan görüş ayrılıkları ve bölünmeler büyük bir hızla *FKF*'ye de yansıdı. Ankara'da öğrenci gençlik arasında, özellikle boykot ve işgallerde kazandıkları hegemonya dolayısıyla Milli Demokratik

1968'in en önemli öğrenci eylemlerinden birisi Samsun'dan Ankara'ya yapılan Mustafa Kemal Yürüyüşü'ydü. "Tam bağımsız Türkiye" sloganıyla 30 Ekim 1968'de Samsun Atatürk Anıtı önünden yola çıkan 22'si öğrenci, 2'si işçi 24 gencin amacı eylemlerini 10 Kasım'da Anıtkabir'de tamamlamaktı. Yürüyüşün amacı "emperyalizmi, işbirlikçilerini ve Atatürk'ün ideallerini halka anlatmak"tı. Yürüyüş ancak 8 Kasım'a kadar devam edebildi. Yürüyüşçüler Mamak'a vardıklarında aralarında kullanılacak sloganlar ve izlenecek güzergâh konularında anlaşmazlık çıktı. Bir kısım öğrenci "Kahrolsun Amerika" sloganını tercih ederken, diğer kısmı "Kahrolsun Demirel" diye bağırmak istiyordu. Tartışma uzayınca yürüyüşe son vermek kararına varıldı. Ancak yürüyüşçülerin bir bölümü polis tarafından tutuklandı. Yürüyüş sırasında verdikleri molalardan birinde dinlenirken görülen gençler arasında Hüseyin Cevahir (kalpaklı) ve onun sağında oturan Mustafa Zülkadiroğlu da vardı.

KÜPELİ, YUSUF (1944-...)

12 Mart öncesinin öndegelen gençlik önderlerinden, *Fikir Kulüpleri Federasyonu* (FKF) genel başkanlarından ve *Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi* (THKP-C) kurucularından olan Yuauf Küpeli, 1944'te Balıkesir'de bir sağlık memurunun oğlu olarak doğdu. İlköğreniminden sonra Kuleli Askeri Lisesi'ne girdi. 1960-61 döneminde mezun olduktan sonra Kara Harp Okulu'na devam etti. Buradaki öğrenimi sırasında 21 Mayıs Olayları nedeniyle yargılandı. Ancak, beraat etmesine rağmen disiplin kurulu kararıyla ordudan uzaklaştırıldı. 1963'te Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fizik Bölümü'ne giren Küpeli, burada bir yıl hazırlık sınıfında okuduktan sonra Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne kaydoldu. Bu dönemde siyasal etkinliğine başlayan va önce *SBF Fikir Kulübü*'ne, ardından da *Türkiye İşçi Partisi* Çankaya İlçesi'ne üye olan Yusuf Küpeli, 1965'te başkanlığını Mahir Çayan'ın yaptığı *Fikir Kulübü*'nün yönetim kuruluna seçildi. 1967'de Küba'ya gitmek amacıyla Fransa'ya gitti. Fakat 1968'in başında bu düşüncesini gerçekleştirmeden geri döndü. Aynı yıl *Türkiye Maden-İş Sendikası*'nda organizatörlük yaptı. 1968'de 6. Filo'yu protesto etmek için Ankara'da yapılan eylemlere katıldı. 4-5-6 Ocak 1969'da Ankara'da toplanan III. *FKF* Genel kurulu'nda örgütün genel başkanlığına getirilen Yuauf Küpeli, başkanlık yaptığı dönemde belli başlı gançlik aylemlerinin içinde yeralarak, aktif mücadelenin başını çekti, örgütün öğrenci gençlik içinde güçlü bir konuma yüksalmaaini sağladı. Haziran 1969'da Filistin'e giderek, *FDHKC*'de eğitim gördü. Burada Ekim 1969'a kadar kaldı. Döndükten sonra 9 Kasım 1969'da bir arkadaşının evinde kalırken polisin yaptığı baskın sonucunda yakalandı. Ağustos 1970'in

Devrim görüşünün savunucuları giderek etkinlik kazanıyor ve *FKF*'nin Ankara'daki alt örgütlerinde Milli Demokratik Devrim görüşü hakim oluyordu. İstanbul'da da Milli Demokratik Devrim görüşü durmaksızın yandaş kazanıyordu ancak, bu eğilimdeki sosyalist öğrenciler *DÖB*'de örgütlenmeye yönelmiş olduklarından, *FKF* İstanbul örgütleri *TİP* yönetimine de Milli Demokratik Devrim yandaşlarına da mesafeli olanların yönetimindeydi. *TİP* içinde oluşturulmaya çalışılan "üçüncü yol" İstanbul *FKF* örgütlerinde nispeten daha yaygın görünüyordu. *Ant* dergisinin de desteklediği bu eğilim politik mücadelede *TİP* tabanının etkili kılınması gerektiği propagandasını yapıyordu.

Aralık 1968'de toplanan *TİP* olağanüstü kongresi, Aren, Boran ve Milli Demokratik Devrim yanlılarına karşı sendikacılarla blok oluşturan Aybar'ın zaferiyle son buldu ama, bütün parti çalışmaları iç çatışmalar dolayısıyla kilitlenmiş, taban hızla dağılmaya yüz tutmuş, *TİP* politik olarak etkisizleşmeye başlamıştı.

FKF 3. Kurultayı

TİP kongresi biter bitmez *FKF*'nin 3. Kurultayı toplandı. Kurultay'da seçilen kurulların çoğunluğu Milli Demokratik Devrimcilerin ağırlığı altındaydı. Genel Başkanlığa da SBF öğrencisi Yusuf Küpeli seçildi. Yusuf Küpeli'nin *FKF* Genel Başkanlığı dönemi örgütlü sosyalist gençlik hareketinin aynı zamanda militan bir karakter de kazanarak kitleselleşmeye başladığı ve sosyalist gençlerin ülkedeki bütün üniversite ve yüksek okullarda öğrencilerin doğal önderleri konumuna yükseldiği bir dönem oldu.

Öte yandan aynı dönemde Deniz Gezmiş önderliğindeki *DÖB* de ayrı bir örgüt olarak kendisini dağıtarak *FKF*'ye katıldı, böylelikle özellikle İstanbul'da *FKF*'nin merkezi örgütlülüğü dışında kalmış olan büyük bir devrimci öğrenci grubu *FKF* içinde de etkin bir konum kazandı. İstanbul örgütünün yönetimine gelmiş olan *TİP*'li Sıtkı Coşkun bir süre sonra kendi savunduğu çizginin tabanda destek görmemesi üzerine istifa ederek yönetimden ayrıldı. Ancak burada ilgi çekici olan Milli Demokratik Devrim çevresi dışında olan eski yöneticilerin istifaları sırasında Milli Demokratik Devrim tezini benimsediklerini açıklamaları ancak Mihri Belli çevresinin bu tezi "tahrif" ettikleri görüşünü ileri sürmeleriydi. *DÖB* üyelerinin de katılmasıyla militan tabanı genişleyen *FKF*, *TİP*'in politik olarak etkisizleşmesi dolayısıyla 1969 boyunca gerçekleşen bütün anti-emperyalist kitle eylemlerinin önünde rol oynayan tek örgütlü kitlesel güç haline gelmeye başladı.

Öğrenci hareketinin sorunları ve sınırlarının ötesine de el atmaya başlayan *FKF* köylülerin toprak işgalleri, küçük üreticilerin iktisadi sıkıntıları eleştiren mitingleri ve işçilerin grev, boykot ve işgal hareketlerine katıldı. Gerçi bu katılımlar henüz, belirgin bir programatik temele ve siyasal bir örgüte dayanmıyordu ama, öğrenciler *FKF* önderliğinde bir yandan kendi davalarını köylülere ve işçilere aktarmaya girişiyorlar, öte yandan *AP* hükümeti tarafından eli kolu çözülen faşist hareketin artık, yumruk ve sopanın ötesine geçerek silahlanmaya başlamış olan faşist hareketin şiddetine karşı da bir aktif savunma odağı kurmaya yöneliyorlardı.

Sağın Saldırı Cephesi

1968 sonuna doğru, öğrencilerin yanısıra memurlar, öğretmenler, astsubaylar, işçiler, köylüler ve Kürtlerin kendi özgül talepleriyle toplumsal mücadele sahnesine doğru akmalarına karşın, sosyalist hareketin bir kesimi Milli Demokratik Devrim kanadı çevresinde toparlanmaya başlamış da olsa *TİP* bölünmeler dolayısıyla felç oldu ve hareket bir bütün olarak bir siyasal merkezsizleşmeye doğru gitti. Oysa büyük burjuvazi iktidarını savunmak üzere kanunları değiştirerek devlet gücünü açık bir terör aygıtına dönüştürmenin yanısıra, kanunların dışından, aşağıdan gelen bir saldırı cephesinin de gelişmesini teşvik ediyordu.

İslâmi Anti-komünizm Silahlanıyor

İstanbul'da yayınlanan *Bugün* gazetesi ve *Yeniden Milli Mücadele* dergisi aracılığıyla, Mehmet Şevket Eygi'nin ideologluğu altında kökleri Suudi Arabistan'a uzanan bir İslâmi anti-komünizm hareketi 1969 başlarken sosyalist harekete karşı açıktan kitlesel bir saldırı odağı oluşturmaya girişti. *AP* hükümetini İslâmi ilkeler açısından eleştirse de komünizm karşısında "biricik" seçenek olarak gören *Bugün*, "ihtilâl"e karşı İslâmcı kitleleri "sopa, balta ve taşını alarak vazifesini yapmaya" çağırıyordu. Önce 1968 yazında Konya olaylarında gücünü deneyen bu "Cihad" hareketinin topladığı kalabalıklar, giderek artan ve sistematik bir biçimde Türkiye'nin her yerinden otobüslere bindirilerek, her Cuma İstanbul'un camilerine toplanıp sosyalist "Deccal"e karşı "Cihad" için yeminler ettiler ve sonunda hükümetin de manipülasyonlarıyla anti-emperyalist mücadeleye karşı cepheden ve silahlı bir saldırı başlattılar.

"Kanlı Pazar"

1968 yaz gösterileri ve Kommer'in arabasının ateşe verilmesi ile uyarılmış olan anti-emperyalist güçler ABD 6. Filosu'nun İstanbul limanını 1969 kışında yeniden ziyaret etmesi üzerine Türkiye'de o güne kadar gerçekleştirilmiş en geniş anti-emperyalist kitle gösterisini düzenlediler. Bu kez üniversite öğrencilerinin yanısıra işçi sendikaları, meslek kuruluşları, her

başlarında tahliye oldu. Bu dönemde *MDD* görüşünü benimseyen kişiler arasında başlayan ayrılıklarda Mihri Belli ve arkadaşlarına karşı Mahir Çayan ve Münir Aktolga ile birlikte davrandı. 30 Ekim 1970'te 4. *TİP* Kurultayı'na katılmayan MDD'ci delegelerle, delege olmayan öğrenci ve işçilerin aynı gün düzenlediği toplantıya katıldı. Bu toplantıdan sonra uzlaşmaz hale gelen görüş ayrılığını dile getiren "Aydınlık Sosyalist Dergi'ye Açık Mertup"'u Mahir Çayan, Ertuğrul Kürkçü ve Münir Aktolga ile birlikte kaleme aldı. Kısa bir süre sonra aynı arkadaşlarıyla birlikta *Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi*'ni (THKP-C) kurdu. Bu arada *Kurtuluş* dergisinin yayınında görev aldı. *THKP-C*'nin Merkez Yürütme Kurulu'nda yaralan Küpeli, örgütün eylemlerinin planlanmasında etkin oldu. Mahir Çayan'ın tutuklanmasından sonra belirmeye başlayan örgütiçi anlaşmazlıklarda Münir Aktolga ile birlikte davrandı. Çayan'ın arkadaşlarıyla birlikte Maltepe Askerî Cazaevi'ndan 29 Kaaım 1971'de kaçmaaından sonra iyice keskinleşen örgütiçi ayrılıklar sonucunda Mahir Çayan ve arkadaşlarının kararıyla, Aktolga ile birlikte *THKP-C*'den ihraç edildi. Bu kararı tanımadığını belirten Küpeli, Mart 1972'de kaldığı eve yapılan baskın sonucunda yakalandı. 256 sanıklı *THKP-C* davaaında TCK'nun 146/1 maddesini il[illegible] l etmekle yargılandı. 1975'de müebbet hapse mahkûm olan Küpeli, 1979'da 1803 Sayılı Af Kanunu'ndan yararlanarak salıverildi. 12 Eylül'den sonra yurtdışına çıktı. Yusuf Küpeli'nin *Türk Solu, İleri, Kuruluş* gibi dergilerde yayınlanmış yazılarının yanısıra imzasız basılan *1965-1971 Türkiye'de Devrimci Mücadele ve Dev-Genç* adlı bir broşürü vardır.

eğilimden sosyalistlerin de katıldıkları, çoğunluğu işçilerden oluşan 30 bin kişilik yürüyüş kolu 16 Şubat 1969'da İstanbul'da Taksim Alanı'nda miting için toplanmak üzere yürüyüşe geçtiğinde yürüyüşün öncü kolu ile gövdesi arasına girerek set çeken toplum polisi kuvvetleri bir kaç bin kişilik bir grubu alana yalnız başına soktular ve asıl yürüyüş koluna saldırarak geriye kovalamaya başladılar. Birkaç gün öncesinden Taksim gezisinde toplanmaya başlamış ve 6. Filoyu Kıble kabul edip toplu namazlar kılarak alanda yasa dışı bir karşı gösteri hazırlığına girişmiş bulunan gerici kalabalıklar polisin almadığı önlemleri kolayca aşarak bir tuzak haline gelen alanda yapayalnız kalan birkaç bin kişilik topluluğa saldırdılar. Ellerindeki sopalar ve bıçaklarla ve polisin gözetim ve yardımı altında kanlı bir kıyıma giriştiler. Sokak aralarına yayılan çatışmalar sırasında *TİP*'li iki işçi Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan öldürüldü.

Faşist Hareket Silahlı Şiddeti Başlatıyor

İslâmcı sağın, düzen koruyuculuğu adına sosyalist ve anti-emperyalist harekete saldırısı, bir yandan şiddet aracılığıyla merkezde ve taşrada sosyalist hareketi bir dereceye kadar bloke edebiliyordu ama harekete geçirdiği dinamiklerin laik ve üniter bir Cumhuriyet rejimi çevresinde denetlenebilir oldukları kuşkuluydu. Ortodoks İslâmcı ideolojinin mantığını sonuna kadar izleyen kitlelerin komünizmle çatıştıkları ölçüde Batıcı kapitalist güçlere ve onların hayat tarzına karşı da bir tepkiyi şiddetle açığa vurabildikleri Konya olaylarında ortaya çıkmıştı. Düzenin kendisini devletten gayri araçlarla koruma yoluna girdiği bu ortamda II. Dünya Savaşı yıllarından kalma, 27 Mayısçı bir faşist olan Alpaslan Türkeş'in önderliğine geçen *CKMP* milliyetçilik, sosyalizm, Batıcılık, kalkınmacılık gibi Türkiye'nin modernleşmesinden yana güçlerin özlemlerini eklektik ve demagojik bir korporatist çerçeve içinde yeni bir program kalıbına dökerek, taşradan gelen gençlere bir faşist hareket zemini sunmayı, onların muhafazakarlıklarını faşist bir milliyetçiliğe, hareket yeteneklerini eylemci bir anti-komünizme kanalize etmeyi amaçlıyordu. Büyük kentlerin öğrenci yurtlarında *AP* hükûmetinin desteği ve himayesiyle üslenen ve üniversite öğrencileri arasında sosyalistlere ve devrimcilere karşı aktif bir güç oluşturmaları için beslenen *CKMP* militanları açık kitle ilişkileri içinde öğrencilerden hiçbir destek alamadıkları gibi, saldırgan anti-komünizmleri kadar ilkellikleri dolayısıyla da sürekli olarak öğrencilerin kitlesi tarafından horlanıyorlardı. Böylelikle yalnızca sosyalistlere değil, öğrencilerin tümüne düşman bir taşralı gençler grubu, onlardan hınçlarını alabilecekleri imkanlarla donatılmaya başlandı. Bütün dünyayı disipline edecek şiddeti öğrenmek ve uygulamak üzere eski *MBK*'lı faşist subaylar Rifat Baykal, Dündar Taşer vb.lerinin önderliğinde her türlü yasaya meydan okuyarak 1968 yazı boyunca *CKMP*'nin açtığı "komando kampları"nda adam öldürme, kavga ve savaş tekniklerini öğrenmeye giriştiler. 1980'lerde *ANAP* hükûmetlerinin devlet yönetimine aldığı kadroların hatırı sayılır bir bölümü bu işlemlerden geçmiş kişilerin arasından geliyordu.

İlk Büyük "Komando Saldırısı"

Kamplarda öğrendikleri "kontrgerilla" taktiklerinden "provokasyon"u sıkça kullanan *CKMP*'li faşistler, SBF'de çıkardıkları kavgalardan sonra Ankara'da işgalleri altında tuttukları kent özel idarelerine bağlı yurtlardaki üslerinden çıkıp 31 Aralık 1968'de sosyalist öğrencilerin çoğunlukta olduğu SBF öğrenci yurtlarına karşı, sopalar, zincirlerle, kurtlar gibi uluyarak saldırdılar. Yurtta kalan öğrencilerin tümünün birleşerek geri püskürttüğü faşistler Ankara ve

1966'da Yargıtay başkanı seçilen İmran Öktem'in, bir basın toplantısındaki "insanların kendilerine dayanak olmasını istedikleri bir tanrı yarattıkları" sözleri dinci çevreler tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Bu çevreler 2 Mayıs 1969'da ölen Öktem'in cenaze töreninde namaz kılınmasını engellemeye çalışarak provokasyon yarattılar. Ardından İstanbul ve Ankara'da protesto yürüyüşleri gerçekleşti. Devrimci öğrencilerin de yeraldığı Ankara'daki tören (üstte) Anıtkabir'de son buldu.

'68'le Gelen...

1990'dan bakıldığında 1968'in eylemci öznesini kuran etkenlerin, bu tarihi yapan insanların ortak özellikleri olduğu ve bu özelliklerin bugünkü toplumda da belirgin bir değerinin yaşar kaldığı söylenebilir mi? Öncelikle maddi süreçte bir ortak temel bulunabilir görünür. 1968'i var eden maddi koşullar, daha *DP* iktidarında biçimlenmeye başlayan dinamiklerin 1960'larda dizginlerinden boşandığı bir toplumsal ritm içinde toplumun büyük burjuvazinin hegemonyası altında kırsal hayat biçimlerinden tersinmez bir tarzda koparak sanayileşme yönünde bir atılım yaptığı ve dünya pazarına eklemlenmek üzere kararlı adımlar attığı dönemde olgunlaştı. Ancak, 1968'in tarihsel önemi kapitalizmin gelişmesinde değil, Türkiye'de kentsel hayat süreçlerinin bütün toplum; toplumsal dinamiklerin de devlet üzerindeki etkilerinin belirleyici olduğu bir zemin üzerinde kapitalizme karşı bir "devrim"in öznelerinin ortaya çıkışında; burjuvazinin toplumsal hegemonyasını tesis etmesinde değil, bu hegemonyanın inkarı için tarihsel bir imkanın uç vermiş olmasındadır. Türkiye'nin özgül "devrimci", "ihtilalci" ya da "inkılapçı" tipolojisinin 1960'lara kadar değişmeksizin gelen birkaç özelliğinden biri devlete özgülüğü, "yukardan"lığı idiyse, ikincisi de "yerelliği" ya da "milli"liği olmuştu. Bu dönemin devrimci özneleri ise, önceki "devrimci" dönemlerden farklı olarak ilk kez aynı zamanda *kentli, uluslararası, aşağıdan* ve *sivil* idiler. Bu karakteristikler, kendi tarihleri, somut belirlenimleri içinde bu sözcüklerin ifade edebilecekleri evrensel anlamlarından kaçınılmaz sapmalar gösteriyorlardı ama, gene de Türkiye'nin özgül tarihi içinde ilk kez bu anlamlarına göreli olarak bu ölçüde yaklaşabilmişlerdi.

Kapitalizmin içeride toplumsal kutuplaşmaları hızlandırdığı kadar emperyalizme bağımlılık biçiminde de olsa Türkiye'yi de dünya ilişkileri ağının içine doğru sokması ilk kez 1960'larda eski toplumla birlikte eski devrimci tipini de inkar edebilen bir "dünya-tarihsel" devrimci öznenin ortaya çıkışının maddi zeminini kurdu. Ancak bu zemin üzerinde yeni bir devrimci tipinin doğup gelişmesi bir anda oluvermedi. "Ölüler yaşayanları izlediler" her zaman. *İttihat ve Terakki*'nin "halâskâr zabitan"ının, *Kemalizm*'in "Türk inkılapçısı"nın yerini "Marksist devrimci"nin alması için 1968'in büyük toplumsal hareket dalgası da kendi başına yeterli olmayacak, 1971'in "öğretici" devlet teröründen geçmek, "devrimcilik"in resmî toplum nezdinde hâlâ sahip olabildiği meşruiyetinin tüketilmesi gerekecekti. Bugün burjuva toplumunun siyasal, idari ve iktisadi mekanizmalarını çekip çeviren orta yaş kuşağının '68'liliğinde olumlu öğe olarak örtük bir biçimde durmaksızın öne çıkartılan sınıf-aşırı "devrimcilik", gerçekte 1968'de henüz tüketilmiş olmayıp yalnızca dönüşmüş bir biçimde süregiden eski "sınıf-u devlet"e özgü devrimciliğin artık yitirilmiş "saygıdeğer"liğine duyulmakta olan özlemin ifadesinden başka birşey olamaz. Bugün şaşırtıcı ya da inanılmaz da gelse, 1980'lerde hem devrimci, hem burjuva toplumun değerler sistemi içinde "saygıdeğer" olmak imkansızken 1968'de bu mümkün olabiliyordu.

1968'de Türkiye için yeni olan ve 1968'den önce olmayan devrimcilik biçimleri uluslararası alandan ve Türkiye'nin uluslararası alana açılışının imkânlarıyla çıkageldiler: Egemen sınıfın uluslararası bir örneğe göre "Amerikan hayat tarzı" imgesi çevresinde kurmaya çalıştığı kültürel/siyasal hegemonya Fransa'nın kitlesel öğrenci ve işçi hareketinin, Küba, Vietnam ve Filistin'in devrim savaşçılığının öne çıktığı bir başka uluslararası örnekle manevi düzlemde tehdit edildi. Hiçbiri müesses nizamın hegemonya aygıtları tarafından doğrudan doğruya tüketilemeyecek ve onun içinde bir alternatife dönüştürülemeyecek olan bu yeni moral-kültürel/politik esin kaynakları Türkiye devrimciliği üzerinde başka hiçbir teorik ve politik unsurun yaratamayacağı ölçüde büyük bir etki yarattı. Bu yeni devrimcilik biçimlerinin

her biri yeni kuşak devrimcilerin imgeleminde toplumsal mücadelenin bir muhtemel uğrağına tekabül edebilen nitelikleriyle kitlesel olarak hem operasyonel hem de manevi yeni standartlar oluşturdular. Emperyalizm yerel olan herşeyi parçalar ve kendi doğasına eklemlerken, kendi karşıtını da uluslararası bir ölçek üzerinde yeniden üretti. Türkiye'nin yarı otarşik iktisadi yapısı ile birlikte devletin örgütlenmesi de "geleneksel aydınlar"ın zaptedilmez öfkesini doğurarak emperyalizm tarafından parçalandığı sırada, bu öfkenin açığa vurulmayan kaynaklarından biri, belki kapitalizmin devrimi de uluslararasılaştırıyor olmasıydı. Resmî ideolojinin kurucularından Şevket Süreyya Aydemir'in, 1973'te *Milliyet* gazetesinde kendisiyle yapılan bir söyleşide Demirel'i, sanayileşme siyasetinin nüfusu büyük kentlere toplayarak bir "proletarya ihtilali"ni hazırlamakta oluşundan ötürü eleştirmesi, 1960'ların "milli sosyalizm" teorisyenlerinin *AP*'nin kapitalizmine karşı çıkışlarının bir nedenine olduğu kadar "devrimciliğin" resmî sözlükteki içeriğine de ışık tutabilir. 1968'in bu kavramın içeriğine ilişkin olarak ilk bakışta etimolojik ve linguistik olduğu izlenimini veren ama gerisinde gerçekte büyük stratejileri barındıran tartışmalara sıkça tanık olması boşuna değildi. Örnek alınan bu dünya-tarihsel biçimlerin herbirinin ve ortaklaşa hepsinin gereksindiği bir insani modele erişme kaygusu eski yerel ve milli örneklerin silik birer anı haline gelmesine yol açarken, yeni değerler ve yeni yaşama ve dayanışma biçimleri doğurmaya başladı. Kendi sundukları düzen içi seçeneklerin önemsizleşmesine bir tepki olarak pek çok muhalif eğilim tarafından kolayca "özenti" addedilmiş olmalarına karşın başka birşeyin değil de, bu örneklerin bir "özenti" doğurmuş olmasının bir nedenselliğe sahip bulunduğu 1968 eleştiricilerince pek az düşünülmüştür. Ancak, "özenilen" ideale erişebilmenin tarihsel koşulları olmadığında ya da "özenenler", aynı şeyin başka bir ifadesi olarak, "özendikleri"ni gerçekleştirecek güçten yoksun olduklarında, "özenilen" örneklerden hiçbirine uymayan ama yapılması zorunlu olan eylemlerin, modelden devralınmış biçimlerle örtüldüğü bir "melezleşme" evresinden geçilmesi de kaçınılmazdı.

1968'de yeni olan bu esin kaynakları genç insanları ruhen egemen toplumsal değerlerden koparsa da, gerçek toplumsal güçlerin örgütlü ve sürekli bir devrimci eylemi olmaksızın, bir anda yeni bir dünyanın içine sokamazdı kuşkusuz. Bu imkansızlık anında devrimciliğe gözlerini yeni yeni açmakta olan az çok şaşkın genç insanlar yöneldikleri modellerin biçimsel değerleriyle kendilerini ister istemez, yeni bir toplumda değil, eski toplumun kıyısında bir ***altkültür*** oluştururken buldular: Fransa ve ABD örneğinden esinlenerek giydikleri dik yakalı kazakları ve kadife pantalonları ile kravat ve takım elbisenin dışavurduğu kurulu düzenin totaliter eşbiçimliliğine karşı bir tavrı geliştirmiş oluyorlardı. Kış aylarında "Che"nin parkasını ve eskicilerden satın alınan asker botları üstlerine geçirmeleri onları gerçek bir savaşa değilse de "savaşçı" kılığına sokuyordu. Bu "uluslararası" simgeleri popüler kültürden devralınan traşlanmamış Alevi bıyıkları tamamladı. Öğrenci yurtlarındaki cemaat dayanışması ortamında bir tür cemaat mensupluğu simgesi haline gelen bu "kıyafet inkılabı" içinde bir yılda metamorfoz tamamlanmış, Türkiye üniversiteleri ilk bakışta bu kılık kıyafetleriyle ayırdedilebilen ama ne gerçek "gerilla", ne de "liberter" olmayan bir "devrimciler" kitlesi ile dolmuştu. Sevgi Soysal'ın *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* adlı romanının, kahramanlarına sadık bir eleştirellikle yüklü anlatımı, süreci tasvir için, daha çok sözü gereksizleştirir.

1968'in boykotları ve işgalleri, bu devrimciler kitlesinin öğrencilerin büyük kitlesini kendi yanlarına çekerek, Avrupa'dan edindikleri esini gerçeğe dönüştürme mücadelesinin ürünüydü. Bu kitlesel mücadeleden doğan özyönetim organları olarak *forumlar* bir öğrenci demokrasisi zemini yaratarak devrimcilerin değerlerinin kitlesel bir ölçek üzerinde yeniden üretildiği, "yukarıdan" ve "bürokratik" devrimciliğin mezarları oldular. Bu, kıyafetle tanımlanmış devrimcilik, gerçek bir hareket halini aldığında bütün yapaylığından kurtuldu ve öğrencilerin kitlesel mücadelesi içinde erimeyi becerdi. Devrimcilik ve Marksizm ise moral/politik düzlemde 1968'in kitlesel mücadele içinde öğrenci hareketine taşımış olduğu en yeni şeydi. Ancak gerçek hayat ve mücadele süreçleri çok geçmeden kendilerini dayattılar. Hiç kimse sonsuza kadar öğrenci olarak kalamaz, hiçbir boykot sonsuza kadar süremez, hiçbir işgal devlet güçleri karşısında yeteri kadar dayanıklı olamaz, düzen kendisini ortadan kaldırmayı amaçlayan hiçbir harekete sürekli bir hoşgörü ile bakamazdı. İlk tutuklamalar, kurşunlanan ilk öğrenci, yenilen ilk dayaklar ve boykotlar ve işgallerle biten 1968 yılı, uluslararası alandan tercüme edilen kavramların içlerinin doldurulmasının ve hayattaki temel tercihlerin yapılmasının gerekliliğini herkese dayattı. Yalnızca öğrencilere değil, gerçek sınıflara, gerçek toplumsal güçlere bağlanmak ve hayatını bu hareketin ritmine bağlayarak yaşamak gerekliliğini idrak etmiş ilk Marksist ***profesyonel devrimciler*** grubu, "Che"nin çağrısının son sözlerini hayatlarının ilkesi kılarak devrimci öğrencilerin kitlesinden ayrıştı. 1968'le gelen büyük toplumsal hareketlilik dalgası bağrına aldığı herkesi bir biçimde değiştirirken asıl kalıcı olan ve 1968 olmasa ortaya çıkmayacak olan değişim, öğrencilerin kitlesinin içinden fırlayan doğal önderlerin oluşturduğu bu ***profesyonel devrimci*** çekirdekleriydi. Bu çekirdeklerin varoluşunun anlamı, bütün tecrübesizlikleri içindeki genç insanların artık geleneksel öğrenci yoldaşlığından farklı, son derece özgül bir dayanışma mekanizması içinde yeni insan ilişkilerinin, bir ölüm kalım kavgasına bağlanmış bir ahlakın belirlediği ilişkilerin alanına adım atmalarındaydı. Daha sonraki yıllarda kurulmuş bütün "gizli örgütler"in, "devrimci hareketler"in yaslanabilecekleri bir başlangıç noktası 1968'de tohumları atılan bu ilişkiler içinde oluştu. 1971'de kurulan ve sonraki dönemin tüm devrimci "siyasetler"inin döl yatağı olan *THKP-C*, *THKO*, ve *TİKKO* bu "çekirdekler"den doğdular. *TKP*, *TİİKP* bu çekirdeklerden elde edilen "meyveler"i devşirerek geliştiler. Bu grupların evrim çizgileri izlendiğinde, önderliklerinde 1968'in bu ilk "profesyonel devrimci" çekirdeklerinden gelmemiş bir tek kişinin bile bulunmaması bir rastlantı sayılamaz.

Bu "profesyonel devrimciler" çevreleri, elbette *İttihat ve Terakki* konspirasyoncularının, *Kuvayı Milliye komitacıları*'nın tecrübeleri ile karşılaştırıldığında "masum birer çocuk", "gerilla özentisi"nden başka birşey olamazlardı ama, artık 1968'in büyük eleştiri dalgası içinde "devleti kurtarmak" için "gizli örgüt" kurma geleneğinin de sonuna gelinmişti. Besbelli *Yön* ve MDD çevrelerinin Marksizme kattığı yorum hâlâ bu geleneği yeniden üretiyordu ancak, artık hiç kimse devrimcilik adına "devlet" için ölmeyi tasarlıyor değildi. "Kurtarıcılık", ideolojisi bu "geçiş halindeki" devrimcilik içinde bir ölçüde yaşamaya devam da etse, gücünü geçmişin anılarından değil geleceğin imkanlarından alan, tarih yaptığı bilinciyle yaşayan bir *elit*, mücadelenin özgül şartları içinde 1968'in kitlesel hareketinden damıtılmış bir orijinallik olarak Türkiye'nin siyasal hayatına bir dinamit gibi girdi. Ancak bu yeni insan tipolojisinin toplumsal bir gerçeklik kazanabilmesi trajik olduğu kadar paradoksal da bir süreçti. "Devrimciliğin" bir toplumsal hayat tarzı olabileceğinin kanıtlanabilmesi için, hemen hemen hepsi, 1968'de yaptıkları tercihin kendilerini bireysel sonlarına götürdüğünü sezmiş olan bu insanların sezgilerinin doğrulanması gerekti. Gerçekten düzen dışı birer savaşçı olarak çeşitli biçimlerde hayatlarına son verildiğindeyse, ne ayaklarında postalları ne sırtlarında parkaları vardı. Türkiye'de herhangi biri gibi olmaksızın düzendışı mücadeleye önderlik edemeyecekleri bir süreçten geçerlerken geriye yalnızca uçları biraz sarkık bıyıkları kalmıştı.

1990'lar başlarken 1968'in bu düzen dışı devrimci tipi, rejimin sert darbeleri altında geçen yirmi yıl içinde kendini çoktandır aşmış bulunuyor. 1968'in öncüleri, orta ve yeni kuşak devrimcilerinin eleştirel bakış açısından gerçek ve somut kimlikleriyle görüldüklerinde, başları üstündeki hâleler kaldırılıp hakikaten nasılsalar öyle tasvir edilip yeniden kurulduklarında belki de kendi kuşaklarından olanların öznel hafızalarında onları kendi olamadıkları gibi kurararak yücelttikleri imgelerinden çok daha mütevazı, koşullarının ötesine geçemeyen kişilikler olarak görüleceklerdir. Ancak "insanların tarihi diledikleri gibi değil hazır buldukları koşullara göre" yaptıkları Marksist maddeci tarih anlayışının başlıca öncüllerinden biriyse, 1968'de "hakikatin lafı aştığını" 1990'dan bakan bir Marksist, çok daha iyi görebilecek bir zamanda ve mekanda yaşamaktadır ve kendi öncellerine karşı nesnel olabilecek bir Marksist hareket, herhalde öncelikle 1968'in kendi hakkındaki kendi lafını değil onun nesnel hakikatini araştıracaktır. Orada bulacağı ilk nesnellik, 1968'in devrimcilerinin dünyayı açıklayarak olmasa da değiştirmeyi hakikaten isteyerek, 1990'larda kendisini Marksist kılan bilginin ve tecrübenin yeni kuşaklara doğru kitlesel bir ölçekte aktarılmasında ve düzen dışı bir eylemci kimliğin oluşturulmasında kayda değer bir *pratik* işlev yapmış Marksizmin bir *praxis* felsefesi olarak kavranmasına hizmet etmiş olduğudur.

ERTUĞRUL KÜRKÇÜ

ODTÜ'de işgalin sona erdirilip erdirilmeyeceği üzerine yapılan forumda "devam" kararı alınıyor. ODTÜ öğrencileri hızla kitlesel ölçekte radikalleşerek, kent dışında bir kampusa hapsedilmiş olmalarını bir avantaja dönüştürdüler. 1968'in devrimci eylemlerinin ve devrimci kadrolarının çoğu tarihin bir istihzası olarak Türkiye'deki ABD üniversitesinden doğdu.

İstanbul Çapa Yüksek Öğretmen Okulu öğrencileri Mart 1968'de Fikir Klubü'nü kurdular. Kurucular arasında İbrahim Kaypakkaya ve Muzaffer Oruçoğlu da vardı. Kasım 1968'de Fikir Klubü başkanı İbrahim Kaypakkaya 6. Filo'ya karşı bildiri yayınladığı gerekçesiyle okuldan uzaklaştırıldı. Okul yönetiminin de desteğindeki faşistlerin saldırıları giderek yoğunlaşınca, devrimci öğrenciler bir süre okula devam edemediler. 5 Aralık 1970'de okulda bulunan devrimci öğrencilere saldıran faşistler Hüseyin Aslantaş'ı ağır biçimde yaraladılar. Aslantaş kaldırıldığı hastanede dört gün komada kaldıktan sonra öldü. Polisin cenaze törenine izin vermemesi üzerine Arslantaş'ın cenazesi hastaneden kaçırılarak üniversiteye getirildi ve burada yapılan törenden sonra doğduğu köye gönderildi. Resimde Arslantaş'ın tabutu başında ağlayan annesi görülüyor.

'68'in İdeolojik Mirası

Türkiye'de 68'in sonuçlarından biri, belki de en önemlisi; o güne kadar gerek devrimci gençliğin, gerekse düzene karşı harekete geçmiş kitlelerin eylemlerinde geliştirmiş oldukları ideolojik söylemde görülen, bildirilerde, sloganlarda, yazılı metinlerde kendini ifade eden resmî ideolojinin duvarlarında açtığı gedikler oldu. Bu anlamda 68, resmî ideolojiyle bir kopuşun başlangıcı olurken, ideolojik düzlemde bir hesaplaşmanın da zeminini hazırladı.

Herhangi bir tarihi dönemde toplumun kendini "temsil ediş biçimi" olarak gerçekleşen egemen ideoloji, bu süreç içinde varılacak, algılanacak zihnî ufkun da sınırlarını çizer; tek tek bireylerle birlikte toplumu da "öngördüğü" kalıplar içinde dondurmaya, durağanlaştırmaya çalışır. Kapitalist toplumda patron için bu olağandır. Çünkü sistemin ayakta durması için bu ideolojiyi gerçekmiş gibi sunmak, emek-gücünü satın aldığı işçiye bu ideolojiyi kendi gerçeği gibi göstermek zorundadır. Ancak, toplumda egemen olan ideoloji her zaman çelişkili bir role sahiptir. Toplumsal bunalım dönemlerinde, devrimle sonuçlanan altüstlerde, bu ideoloji kendiliğinden yeni bir toplumsal düzenin özgür ideolojisini üretir. Bu noktadan itibaren yanılsama ile beklentilerde yeretmiş olan ve "doğru" diye bilinen şeyler, yerini gerçeğe bırakır. Yeni ideolojinin söylemleri, onu yaratan sınıflar tarafından algılanmaya başlar. Ne var ki, bu gerçek "kavranıncaya" kadar ifade edilenler hep eski ideolojinin, düşünce sisteminin söylemleridir. Başka bir deyişle yeni ideoloji, bunlara karışarak bunlarla çatışarak kendini ifade etmeye çalışır. Bir yerde ideolojik anlamda bir hesaplama başlar ki, bu da toplumsal gelişimde yeni bir sayfanın açılmasıdır.

Buradan kalkarak '68'e, Türkiye'de egemen ideolojiyle hesaplaşmanın başlangıcı demek hiç de yanlış olmayacaktır. Çünkü, Cumhuriyet öncesi dahil bütün kitlesel hareketlerde belirleyici şey, özellikle gençlik eylemlerindeki güdümlülük, egemen ideoloji ile sınırlı kaldı. Milliyetçi ve şoven motiflerle yüklü, II. Meşrutiyet'in "Harp Mitingleri"nden, Cumhuriyet döneminin Vagon-Li, Bulgar Mezarlığı, Hatay ve Kıbrıs mitinglerine kadar bütün eylemler; güdümlü olmalarının yanısıra "rejime sahip çıkan, onu koruyan" gençliğin eylemleriydi. 1940'ların kitleselleşemeyen bazı sosyalist gençlik örgütlenmeleri de faşizme ve savaşa karşı açmış oldukları mücadelede, ırkçılığa, Turancılığa ve İslâmi akımlara karşı çıkarken geliştirmiş oldukları demokrasi söylemini, resmî ideolojiyle açıklamışlardır: "Atatürk, Cumhuriyeti ve inkılabı gençliğe emanet etmiştir. Bu mukaddes varlığa dil uzatanlara hadlerini bildirmek, Kemalizmin bütün derinliği ile yayılmasını sağlamak Türk gençliği için nefes almak kadar tabiî bir şeydir... *İleri Türk Talebe Birliği*'ni Kemalist anayasamızın bize bağışladığı demokratik haklardan faydalanarak kurmak bir zaruret haline gelmiştir." (*İleri Gençler Birliği*'nin Kuruluş Bildirisi, Muammer Taylak, *Öğrenci Hareketleri*, 1969, Ankara, s.171-172)

Burada, sözkonusu olan ve bir dönemin resmî söylemi haline gelen "rejimin emanet edildiği gençlik" yanılsaması, 27 Mayıs öncesinin gençlik eylemlerinin de ana eksenini oluşturdu. Ancak her şeye rağmen bu söylem, 28-29 Nisan hareketlerinde konjonktürel şartların da belirlemesiyle bir direnme yarattı. Kuşkusuz bu son tahlilde düzenin sınırları içinde kalan, toplumsal değişimi amaçlamayan bir karşı-koyuştu ama mücadele biçimleri ve getirdiği sonuçlar açısından gündemine ileri bir adımı; yani özgürlüğü koyuyordu.

'60 sonrasının ilk gençlik eylemlerinde ise resmî ideolojinin değişik görünümleri bir kez daha, hareketlerin niteliği ile ifade edilen ideolojik söylemleri kullandı. Ama bu kez itaat ve durağanlık içeren "Gençliğe Hitabe"den, daha radikal ve daha fazla direnme öneren, kısa bir süre sonra sosyalistlerin de sahip çıkacağı "Bursa Nutku"nun "çarpıcı" söylemine geçilecekti. Bu, *DP*'lilerin affına, 27 Mayıs'ın mirasına yapılan saldırılara vb. karşı olmak ve "kötü politikacılar"a muhalefet etmek için önemli bir silahtı. Çünkü bu söylem bir anlamda direnme hakkını da beraberinde getiriyor, "rejimin bekçiliği"-nin aktif bir platforma sokulmasında etken oluyordu. Bunda aynı yıllarda yayına giren *Yön* dergisinin de payı büyük oldu. Bu dönemde *DP*'lilerin affedilmemesi için düzenlenen gösterilerde, gericiliğe karşı yapılan yürüyüşlerde, Atatürk heykellerine yapılan saldırılardan sonra "nöbet tutma" eylemlerinde hep aynı söylemin kullanıldığını görüyoruz.

TİP'in kurulması, ardından *FKF*'nin gençlik içinde örgütlenmeye başlaması sosyalist ideolojinin daha geniş kitlelere yayılmasını hızlandırırken doğal olarak resmî ideolojiye doğrudan bir karşı-çıkışı da getirdi. Ancak yıllar sonra günışığına çıkan sosyalizm; görece özgür bir toplumda işçi sınıfı ve diğer emekçilerin ideolojik mücadele silahı olarak sunulurken, yine de resmî ideolojinin belli söylemlerini kullanmaktan kendini alamadı.

Özellikle yüceltilen "halkçılık", devletçilik, Atatürkçü dış politika, planlı kalkınma, İkinci Millî Kurtuluş Savaşı gibi "gardrop" Atatürkçülerinin pek itibar etmediği söylemler, sosyalizmle eklemlendirildi. Yayınlarda Mustafa Kemal'in kalpaklı fotoğrafı -ki bu daha sonra *MDD* hareketinin en çok kullandığı simgelerden biri olacaktır- yine Mustafa Kemal'in köylülerle birlikte olan resimleri bol bol yeraldı. Parti toplantıları "Dağ Başını Duman Almış" marşıyla açıldı. Buna benzer örnekleri *FKF*'nin metinlerinde ve yayınlarında da görebiliriz. Ancak *FKF* de, *TİP* gibi kuruluşunun egemen ideolojiden bağımsız bir temel üzerinde oluştuğunu özellikle vurgulamıştır. Bu anlamda, o dönemde *CHP*'li yöneticilerin elinde olan yarıresmî, güdümlü gençlik örgütlerinden ayrılığını çok net ortaya koyması ve kendini sosyalist bir gençlik örgütü olarak tanımlaması, resmî ideolojiden kopma ihtiyacının bir ifadesidir. Kuşkusuz bu bağımsız tavrı koyarken, kendini sosyalist olarak tanımlaması, gençliğin diğer kesimleriyle olan ilişkilerini de etkiledi. Ancak o dönemde sosyalizmin oldukca yüksek olan itibarı, *FKF*'yi gençlik içinde etkin konuma yükseltti. '68'e gelinceye kadar sosyalistlerin ideolojik söylemi, resmî ideolojiyle içiçe olmasa bile yanyana varoldu. Kimi zaman onu etkilerken, kimi zaman da "konjonktürel ihtiyaç"tan ötürü onun söylemlerini kullandı.. Bu süreç içinde kendine parlamenter bir çözümün ideolojik kimliğini yakıştırarak varolmaya çalışan *TİP ve FKF*, özellikle resmî söylemlerden uzaklaşıp, çözümün halksız olmayacağını, her şeyin "halkla birlikte" yapılacağını söylerken; *TİP*'e karşı olan *MDD* çevresi ise Mustafa Kemal ve resmî ideoloji

İstanbul'da öğrenci yurtlarının ele geçirilmesi ve elde tutulmasına yönelik yarı-askeri bir savaşı da öğrenci hareketinin gündemine getirip koydu. Olaylar, bütün politik çevrelerde yankılar uyandırırken Cumhurbaşkanlığı makamından yükselen sesler faşist hareketin "devletin yardımcısı" olduğunu ilan ediyor, sosyal demokrasi faşizm ile komünizm arasında tarafsızlığını duyuruyor, *AP* hükümeti ise kendi mahfillerinde, faşist hareketin önünü açmayı "iti ite kırdırma" taktiği olarak savunuyordu. Bu himaye sistemi çevresinde "komando kampları" durmaksızın artarak 1969 sonunda 45'e varacaktı.

AP hükümeti toplumsal muhalefet karşısında bir yandan gayri resmi ve paramiliter çetelerin terörünü himayesi altına alır ve beslerken öte yandan toplumsal hareketlere müdahale ile görevlendirilen polis birliklerinin sayısını artırmaya ve donanımını çeşitlendirmeye yöneldi. Toplum polisi kadrosu genişletildi. *AP* örgütleri ve faşist örgütlerin referanslarıyla devşirilmeye girişilen bu polis gücü, ideolojik anti-komünizmin örgütlü bir devlet gücü halinde silahlandığı zeminlerden biri olurken öğrencilerle polisler arasındaki düşmanlık da hızla tırmandı. 27 Mayıs öncesi günlerden kalan "Katil Polis" sloganı öğrenci gösterilerinin başlıca sloganlarından biri haline geldi. Öte yandan toplum polisi güçleri özel olarak gösterilere karşı geliştirilmiş basınçlı su kamyonları, kalkanlar, elektrikli coplar ve helikopterlerle de donatıldılar. Mücadelenin pratik cephesini bu biçimde takviye ettikten sonra *AP* hükümeti yasal alanda da toplumsal muhalefetin örgütlenmesini ve harekete geçmesini sınırlayan ve engelleyen bir yasal barikat sistemi kurmak üzere harekete geçti. Mart 1969'da "Anayasa Nizamını Koruma" yasa tasarısının meclise sunulması sistemin doruklarındaki baskı eğilimlerinin açığa vurulduğu yasal bir belge olarak muhalefetin şiddetli eleştirileriyle karşılandı.

1969 artık büyük kentlerin çevresinden çıkarak toplumun tüm ezilen sınıflarının birer birer kendilerine özgü protesto biçimleri bularak Türkiye haritası üzerindeki bütün idari birimlere yayıldığına ve hareketin temposunun sosyalist muhalefetin gelişme temposunu aştığına tanık olacaktı.

adına ne varsa, tümünü miras olarak yüklendi. Millici güçlerle oluşturulacak bir cephenin ideolojik zeminini buna dayanarak oluşturdu ve ordunun darbeci geleneğine sahip çıktı. Bu ise resmî ideolojide varılacak en uç nokta; en dolaysız çözümdü. Dolayısıyla yaratmış olduğu söylem de, suçlayıcı, saldırgan, karşısındakini pasiflik ve hainlikle suçlayan bir dil yarattı. Bu kez resmî ideolojinin, bu şartlara uygun motifleri gündeme alınarak, kullanıldı. Sözgelimi, Mustafa Kemal'in "idare-i maslahatçılar esaslı devrim yapamazlar..." sözleri gibi...

'68, her iki eğilim için sonun başlangıcı sayılabilecek bir süreci başlatırken, toplumsal değişimin ancak resmî ideolojinin dışında araçlar kullanılarak gerçekleşebileceğini gösterdi. Bunun görünümleri yalnızca gençlikle sınırlı kalmadı, aynı dönemde işçi sınıfı ve köylüler de fabrika işgalleri, toprak işgalleri gibi mücadele biçimlerini gündeme getirerek bu süreci hızlandırdılar. Kuşkusuz bu anlamda tarih yapılırken insanlar tamamen bağımsız ve bilinçli bir davranış içinde değillerdi. Marx'ın deyişiyle "onlar kendilerini ve şeyleri, bir başka biçime dönüştürmekle, tamamıyla yepyeni bir şey yaratmakla uğraşır göründüklerinde bile, özellikle bu devrimci bunalım çağlarında, korku ile geçmişteki ruhları kafalarında canlandırırlar, tarihin yeni sahnesinde o saygıdeğer eğreti kılıkla ve başkasından alınan ağızla ortaya çıkmak üzere onların adlarını, sloganlarını, kılıklarını alırlar." (Marx-Engels, *Seçme Yapıtlar I*, Sol Yayınları 1976, s.478) İşte '68'de de kendini hissettiren ama giderek yerini yeni devrimci söylemlere bırakacak olan egemen ideoloji ve onun yanılsamaları mücadele alanını böyle terketti. Bir anlamda Marx'ın belirttiği şey gerçekleşmeye başlamış ve insanlar "kendi anadillerini hatırlamada" yeni dili kullanmaya başlamışlardı. İşgal, boykot konseyleri, demokratik kurullar, hareketin içinde olan öğretim üyeleriyle ortak çalışmalar, forumlar, eylem sırasında günlük hayat, güvenlik ve daha sayılamayacak kadar birçok şey hep bu yeni dilin ifadeleri oldu. '68'in yazılı metinlerinin çoğunda da bu yeni dilin çarpıcılığı hemen kendini ele verir. İşgal konseylerinin raporları, talepleri içeren bölümler, üniversite kavramına getirilen yeni öz, daha da genelleştirerek ülkenin eğitim düzenine ilişkin görüşler vb. tümüyle resmî dilin dışındadır. Tek başına "Demokratik Üniversite" kavramı bile içerdiği özle yeni bir dönemi haber vermektedir.

Eylem sırasında yayınlanan Metinlerdeki tekrarlar, satır aralarında görülen didaktik hava bile yapılan şeyin heyecanını azaltmamıştır. (Geçerken belirtelim ki; bu metinlerin hemen tümü, hareketin başında siyasal konumlarından dolayı ikircikli bir tavır alan *FKF*'li ya da bu eğilimdeki gençler tarafından yazılmıştır.)

Toplumsal mücadele sürecinde yaşanan "tarihi an"ın birdenbire özgülleşerek, kendini öne çıkardığı ve bütün karmaşık ilişkilerin ortak bir paydada, bir bileşende ifade edildiği kavramlar vardır '68'de dile getirilen ve bütün reformcu çözümlerin üstünü çizen "devrim için eğitim" sloganında da bu yatmaktadır. Bunun biçimlendirdiği "Demokratik Üniversite" gibi kavramlar ise resmî ideolojiden tam anlamıyla kopuşu ifade eder. Çünkü bu kavram yalnız bu yanıyla bile devrimcidir; resmî ideolojinin devlet aygıtı içinde bütün bir parçası gibi gördüğü üniversiteye farklı bir işlev yüklemektedir. Öte yandan '68, devrim sözcüğünün de pejoratif anlamda kullanılmasını ortadan kaldırdı; "eğitimde devrim", "sanatta devrim" gibi o güne kadar resmî ideolojinin söyleminde önemli bir yeri olan yanılsamalar, sözcüğün doğru kullanımıyla birlikte terkedildi.

'68'in ideolojik söylemi, eylem planında bağımsız aktif mücadeleyi ve yığınsallaşmayı da hızla gündeme getirdi. Gençlik hareketi '68'le birlikte kendi doğal önderlerine sahip oldu. Örgütlerinin yönetimlerine onları getirdi. *FKF*'nin bizatihi kendisi bu süreci belirlemesine rağmen, yöneticileri siyasal ataletten kurtulamadı. Örgütün tabanı doğal önderlerini seçti ve '68'in ürünü olan *Dev-Genç* bu zengin miras üzerinde yükseldi.

Ancak bu noktadan sonra resmî ideolojiden kopuşun kendi gerçekliğini terkettiğini ve hareketin özellikle '69'la birlikte bir başka kanaldan tekrar bu ideolojinin etki alanlarına sokulmaya çalışıldığını görüyoruz. Bir yandan "darbeci" yöntemlere karşı "parlamentarist" çözümleri yeğleyen ama bunu dile getirirken de her türlü eyleme "cunta korkusu"yla karşı çıkan bir eğilim, diğer yandan da parlamenter çözümlerin karşısına "darbeciliği" yerleştiren bir başka eğilim. Her iki eğilim de, '68'le başlayan ideolojik kopuşu ve bağımsızlaşmayı bir sınıf siyaseti temeline oturtup, doğru bir ideolojik bütünlük oluşturamadı. Bunu yapmaları da mümkün değildi. Gerçek ilişkiler, hayatın yarattığı yeni biçimler her iki eğilim tarafından yanlış yorumlandı. Gerçek, yerini gerçeğin çarpıtılmasına bıraktı. '69'la başlayan ve giderek yükselen "millici güçler" retoriği, sınıf mücadelesinin seyrini, bu güçlerin söylemiyle açıklamak istedi. Sosyalist kavramlar, sosyalist düşüncenin temel ilkeleri resmî ideolojinin yanıltıcı imgeleriyle donatılarak sunuldu. Aşağıdaki örnek bu dönemi en çarpıcı bir biçimde yansıtmaktadır: "... Bizim partimiz Milli Kurtuluş cephesidir. Bizim partimizin komutanı Mustafa Kemal'dir. (Doğu Perinçek, *İşçi-Köylü* gazetesi 24 Ekim 1969 sayı: 7) Bu mantık işçi sınıfının eylemlerini açıklarken de kullanıldı, gerçek; "millici güçler" ve darbe hayaliyle sürekli olarak çarpıtıldı. Yine *İşçi-Köylü* gazetesinin 21 Ağustos 1969 tarihli 4. sayısında "Demir Döküm İşçileri Vehbi Koç'u Dize Getirdi" başlığı altındaki şu satırları okuyoruz: "...İşte bu mücadele patronlarının sırtını Amerika'ya ve ortaklarına dayadığını işçilere gösterdi. Bu durumu gençler, devrimci aydınlar, devrimci köylüler ve devrimci subaylar da gördü. Bunun için patronlar üzerinde bu güçlerin baskısı arttı. Görevli subaylar önceki verdikleri sözleri tuttular. Patronu işçilerin haklı isteklerini yerine getirmesi için zorladılar... Demir Döküm işçilerinin mücadelesi artık yalnız işçilerin değil, bütün millici güçlerin mücadelesi olmuştu."

Sözünü ettiğimiz her iki eğilimin de varlık nedenleri 12 Mart Darbe'siyle ortadan kalktı. Parlamenter çözüm uğruna her türlü eyleme karşı çıkarak, içine kapanan eğilim '69 seçimleriyle darbe yerken; "darbeci" eğilimin hayalleri ise 9 Mart'a kadar sürdü. 12 Mart faşizminin bu yanıyla, ideolojik yanılsamaları ortadan kaldırarak, "hayırlı" bir işlev gördüğü bile söylenebilir!..

Kısaca, '68'in yaratmış olduğu resmî ideolojinin dışındaki miras, Türkiye'de sosyalist mücadele açısından önemli kazançlar getirmiştir. 12 Mart'la birlikte ve sonrasında gerçekleşen sosyalist örgütlenmelerin çok sık vurguladığı ve öne çıkardığı "egemen ideolojiden bağımsızlık" kavramlarının köklerini '68'de aramak gerektiği inancındayız. Türkiye'de '68 yalnızca bu yanıyla bile tarihteki doğru yerine çoktan oturmuştur.

FAHRİ ARAL

1960-71 Arasında Kürt Hareketi

Şeyh Said'in idam hükmünü veren İstiklâl Mahkemesi azalarından Ali Saip (Ursavaş) 1920'den, öldüğü yıl olan 1940'a kadar Urfa ve Adana mebusluğu yapmış bir Kürttü. Kendisi de 1920-50 yılları arasında Van mebusluğu yapmış bir Şeyh olan İbrahim Arvas, anılarında onun için "ne kadar baba oğul mahkûmlar varsa, evvela babasının gözü önünde, oğlunu astırır, sonra babayı asardı. Bu hususta babanın feryadı figanları zerre kadar kalbine tesir etmezdi" diyordu. Ali Saip ve İbrahim Arvas münferit örnekler değillerdi. 1920'den beri Türkiye Cumhuriyeti'nin temel politikası, Kürt hareketlerinin denetlenmesinde seçilmiş bazı aşiret reislerinden, şeyhlerden ve onların temsil ettiği ilişki ağlarından yararlanmak olmuştu. 1930'lardan sonraki yıllarda da, Kürdistan'da zaten sınırlı olan tarımsal bir sermaye birikimine dönüşmesini önlemek, biriken sermayenin de yalnızca ideolojik düzeyde ulusal kimliğini inkâr etmiş, maddi ilişkileriyle tamamiyle Türk burjuvazisininkiyle içiçe geçmiş bir kesim tarafından kontrol edilmesini sağlamak üzere yine aynı kesimlerden yararlanıldı. Kürt egemen sınıflarının bu şekilde ajanlaştırılmasının bir sonucu olarak, herhangi bir sermaye birikimi gerçekleştirmelerine, doğal kaynakların rantından yararlanmalarına imkân verilmeyen Kürt halkı, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1950 öncesindeki sınırlı kalkınma hamlesine bile katılamadı, Kürdistan'la Anadolu arasındaki gelişmişlik farkı büyüdü.

Egemen sınıfın bu şekilde ajanlaştırılması, aynı zamanda, Dersim'in düşüşünden sonra herhangi bir ulusal hareketin gelişmesinin önündeki en büyük engeli oluşturdu. Ancak 1950'de çok partili rejime geçiş, Kürdistan'daki koşulların kısmen de olsa yumuşamasını, polis ve jandarma baskısının hafiflemesini sağladı. Mecburi iskâna tâbî tutulmuş milliyetçi önderler ve toprak sahiplerinden, bütün baskılara rağmen asimilasyona direnmiş olanlar ülkelerine dönerek topraklarını geri aldılar. Bu dönem aynı zamanda Kürdistan'a yapılan, yol, okul vs. gibi altyapı yatırımlarında kısmî bir artışın görülmeye başlandığı dönem oldu. Buna bağlı olarak, o zamana kadar son derecede dirençli bir yapı göstermiş olan kırdaki aşiret düzenin ilk çözülme işaretleri görülmeye başlandı; aşiret reisliğinin yerini büyük toprak sahipliğine bırakma süreci hızlandı; şeyhler ve beylerin de buralarda barınmayı tecih etmeye başlamasıyla Kürdistan'daki şehir hayatı canlandı. Ancak bu iktisadi dinamizm yörenin kalkınması değil, ancak Kürdistan'dan Türkiye'ye işgücü ve servet akışının hızlanması anlamına geliyordu. Buna rağmen, sözkonusu dinamizmin çelişkili sonuçları, sömürge ilişkilerinin derinleşmesine değil kırılmasına hizmet eden ürünleri olmadı değil. 1950'lerin dinamizmi, 1960'tan sonra kendi ulusal özlemlerini hayata geçirmek için önce Türk sosyalist hareketi içersinde kendisine müttefik arayacak, daha sonra ise yoksul köylülük başta olmak üzere çalışan Kürt sınıflarını örgütlemeye yönelecek bir aydınlar kesiminin yetişmesi için ilk eğitim imkânlarının sağlandığı dönem oldu.

"49'lar Olayı"

Irak'da 14 Temmuz 1958'de Cumhuriyet ilan edilmesinden sonra, o zamana kadar baskı altında tutulan siyasal akımlar gün ışığına çıktı. *Irak Komünist Partisi, Kürdistan Demokrat Partisi* rahat bir şekilde çalışmaya başladılar. Bu ortamda, 1947'de, yani Mahabat Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra Sovyetler Birliği'ne iltica etmek zorunda kalmış olan Molla Mustafa Barzani ve arkadaşları Irak'a davet edildiler. Molla Mustafa Barzani ve arkadaşlarının, 1958 sonlarında Irak'a dönmeleri Kürt bölgelerinde ulusal duyguların büyük bir hızla gelişmesine yol açtı. Devlet Başkanı Abdülkerim Kasım *Kürdistan Demokrat Partisi* başkanı Molla Mustafa Barzani'nin önderliğindeki Kürtlerin özerklik isteğine olumlu bir cevap da olumsuz bir cevap da vermedi. Kürtler, Kürdistan'ın özerkliğinde ısrarlıydılar. Devlet Başkanı Abdülkerim Kasım'a ve hükümete bunu sık sık hatırlatıyorlardı.

1958-1959'da Abdülkerim Kasım'la ilişkiler kısmen iyi idi. Nisan 1959'da, Kerkük tarafında oturan Türkmenler, Albay Mustafa Dabak yönetiminde Bağdat hükümetine karşı isyan girişiminde bulundular. Bu girişim hükümet tarafından çok sert ve kanlı bir şekilde bastırıldı. Türkmenlere karşı yapılan bu hareket Türkiye'de çok büyük bir tepkiyle karşılandı. O sırada Bağdat Hükümetiyle Kürtlerin arasının iyi olmasından dolayı, en azından Kürtlerle hükümet birlikleri arasında henüz bir çarpışma olmamasından dolayı, Türkiye'de, Türkmenlerin isyanının bastırılmasına Kürtlerin de katıldığı yanılsaması doğdu. Türkiye'de devlet ve hükümet çevreleri, basın, yazarlar böyle düşünüyorlardı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, Niğde Milletvekili Asım Eren, "mukabele-i bilmisil" isteğinde bulundu. Açık açık, "Kürtler, Irak'da soydaşlarımız Türkmenleri öldürdüler, biz de öldürülen Türkmen sayısı kadar Kürt öldürelim" dedi. "Mukabele-i bilmisil yapmayacak mısınız?" diye hükümete sorular sordu. Bu gelişmeler üzerine Türk gizli güvenlik servisleri harekete geçti.

İleri Yurt Gazetesi ve Avni Doğan'ın "Tehlike Çanı"

1950'lerin sonlarına doğru, İstanbul'da ve Ankara'da, üniversitelerde okuyan Kürt Öğrencilerin arasında bazı kıpırtılar başladı. Örneğin *İleri Yurt* gazetesinde Asım Eren ve benzerleri eleştiriliyordu. 1958'de Diyarbakır'da *İleri Yurt* gazetesi yayınlanmaya başlanmıştı. *İleri Yurt* günlük olarak yayınlanıyordu. Sahibi Abdurrahman Efhem Dolak, Yazı İşleri Müdürü Avukat

20 yılı aşkın bir süre, Türk kamuoyu tarafından unutulan/unutturulan Doğu ve Güneydoğu bölgesi, '60'ların başından itibaren tekrar günyüzüne çıkmaya başladı. Birçok gazeteci, yazar, araştırmacı bu dönemde bu bölgelere geziler düzenledi, araştırmalar yaptı. Kürt tarihi, kültürü üzerine birçok araştırma yapıldı. Fakat en yaygın ve Türkiye kamuoyunu en çok etkileyeni Mahmut Makal, Yaşar Kemal, Fikret Otyam gibi yazar ve gazetecilerin yaptıkları foto-röportajlardı; çekilen fotoğraflarda ilk anda görülen şey, yoksulluktu. Üzerine daha fazla birşey söylemeye gerek duydurtmayan fotoğraflar dönemin özellikle sol görüşlü gazete ve dergilerinde yayınlanmaya başladı. Böylelikle Kürt sorunu ve o bölgelerde yaşayan insanlar, gidilip görülmese de, yaşanılan yoksulluğa şahit olunmasa da bilinir, gözle görülür oldu. Aşağıdaki fotoğrafın yayınlandığı Ant dergisinde, Mart-Nisan 1967'de dizi halinde verilen foto-röportajında, Mahmut Makal, "Doğu'ya giden trenlerin pencerelerinden her zaman göze çarpan görüntülerden biri... Doğunun dramı insanlarının yüzlerine yansımaktadır." diyordu.

67 (14) Sosyalizm ve Kürtler

Dersim ayaklanması, "Ağaların, feodallerin, aşiret reislerinin ve diğer cumhuriyet düşmanı güçlerin devlet içinde devlet olmayı istedikleri; modern Türk devletinin merkezî yapısının gelişmesini baltalamaya, genç Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmaya çalıştıkları" türünden gerekçelerle şiddetle bastırılarak ezilmiş ve binlerce insan ya öldürülmüş ya da sürgüne gönderilmişti. Böylece bölgedeki feodal güçlerin tasfiye edilmelerinin gerçekleştiği, boyunlarının ezildiği ifade edilmişti. Bu gerekçenin aksine, yıllar geçtikçe Doğu ve Güneydoğu'da feodal güçler bizzat devlet tarafından geliştirilmiş ve güçlendirilmişlerdir. 1946 seçimleri ile birlikte bölgede etkinlikleri olan ağalar, şeyhler, aşiret reisleri veya onların çıkarlarını korumakla görevli bir takım kişiler parlamentoya girmeye başladılar. Bir kısmı, kendi bölgelerindeki iç çıkar çelişkileri nedeni ile CHP içersinde, diğer bir kısmı ise -ağırlıklı olarak şeyhler- DP saflarında çalıştılar. Devletle, özellikle parlamenter olmanın da avantajları ile çok sıkı ilişkilere giren bu feodal güçler sadece feodal bir nüfuza sahip iken bu güçlerini devlet tarafından sağlanan ekonomik olanaklarla giderek geliştirdiler. Bir kısım feodaller kentlerde beyaz eşya, elektrikli eşya vb. mamullerin satıldığı mağazalar açarken bir kısmı da benzin istasyonları, otelcilik gibi işletmelere yöneldiler. 1960'larda Türkiye'nin gündemine toprak reformu tartışmaları da ağırlıklı olarak girmişti. Bütün bu tartışmalar olurken, Mayıs 1969'da, Urfa'nın Harran bucağına bağlı Zihayat köyünde, o günlere kadar köylülerin ekip biçtikleri hazineye ait topraklar jandarmalar tarafından zorla ve dayakla boşaltılmıştı (üstte). Köylüler, "Vur vur, böyle yaşamaktansa ölmek daha iyi!" diyerek direnmeye çalışmışlardı. Köylülerin uzaklaştırılmalarından sonra Müslim Ağan adlı ağaya ait traktör araziye girerek toprağı sürmeye başladı. Bunun üzerine, ağa-jandarma işbirliğini protesto eden köylüler, köyden Urfa'ya bir protesto yürüyüşü yapacaklarını ilan ettiler.

Canip Yıldırım idi. Musa Anter de gazetenin yazarlarındandı. 1958 sonrasında, Molla Mustafa Barzani ve arkadaşlarının Kürdistan'a dönmeleri ve Kürt halkı tarafından coşkunlukla, büyük gösterilerle karşılanmaları, Türkiye'deki Kürtler arasında da çok olumlu tepkilere yolaçtı. Polis, hükümet bu gelişmeleri büyük bir dikkatle ve ilgiyle izliyordu. Kürt gençleri arasında meydana gelen milli uyanışın durdurulabilmesi için önlemler alınmaya başladı. Devlet ve hükümete bu konuyla ilgili olarak sık sık raporlar veriliyordu. Bu raporlarda, "eğer bin kadar Kürdü asarsak, bu sorunu 40-50 yıl daha erteleyebiliriz. Aksi halde milliyetçilik düşüncesi ve eylemi çığ gibi gelişir, önünü almak imkansız olur" deniyordu.

1940'larda Birinci Bölge Müfettişliği yapan Avni Doğan *Vatan* gazetesinde "Tehlike Çanı" başlıklı bir dizi yayınladı. Dizide, Molla Mustafa Barzani'nin Irak'a dönüşüyle birlikte meydana gelmesi muhtemel olaylar konusunda hükümet uyarılıyordu. Yazı dizisi, 19-23 Kasım 1958 tarihleri arasında yayınlandı. "Tehlike Çanı" başlıklı dizinin beşinci yazısında, "Şark bölgesi için alınması lazım gelen tedbirler"den söz ediliyordu. "Kürtçülerin istedikleri, 8 Ocak 1933 tarihinde Türkiye Cumhurreisi Atatürk'e hitaben neşrolunan açık mektupta en geniş hudutlarıyla ortaya konmuştur" denerek, isteklerin tam zıddının yapılması öneriliyordu.

İleri Yurt gazetesi 31 Ağustos 1959 tarihli 500. sayısında, Musa Anter'in Kürtçe "Kımıl" şiirini yayınladı. Türk basını Kürtçe şiire ve içeriğine çok büyük tepki gösterdi. Şiirin Kürtçe olması yanında, "Üzülme bacı, seni kımıldan kurtaracak kardeşlerin yetişiyor artık" dizesine de ayrıca tepki gösterildi. 4 Eylül tarihli *Yeni Sabah* gazetesi, haberi, "Diyarbakır'da bir gazete Kürtçe şiir yayınladı" biçiminde bildirdi. Diyarbakır valiliği ile yaptığı görüşmeyi aktaran gazete şöyle yazıyordu: "Dün gece telefonla Diyarbakır Vali Muavini ile görüştük. Şiir ve yazıdan malumatı olmadığını söyleyen Vali Muavini, 'Gerçi bu gazetenin yazdıklarından haberim yok, fakat ilgileneceğim. Ancak aynı gazetenin mesulleri benzer sebeplerle, savcılık tarafından takibata uğramışlardır' demiştir. Yazarın, 'Bacıyı kımıldan kurtaracak kardeşler'den bahsederken neyi kastettiği anlaşılamamıştır."

5 Eylül 1959 tarihli *Akşam* gazetesinde, Müşerref Hekimoğlu, "Dil Meselesi Partiler Üstüdür" isimli yazısında, "... Onlara Türkçe şiir yazmayı öğretmiş değiliz. Duygularını, düşüncelerini Türkçe anlatmaya alıştırmış değiliz" diyerek şiirin Kürtçe yazılmasını mazur göstermeye çalışmıştı. 6 Eylül 1959 tarihli *Cumhuriyet*'te "Kendi kendimizi tenkid" bölümünde, "Biz yazıp biz mi okuyacağız?" diye soruluyor, Kürtçe şiir yazılmasından haberi olmayan vilayet eleştiriliyordu. "O il merkezinin zabıtası yok mu, adliyesi yok mu? Bunlar en büyük idare adamlarını günlük hadiselerden haberdar etmezler mi? İdare adamları gazete okumazlar mı? İdare adamları gazete okumazlarsa, halkla umumi efkarla teması nasıl muhafaza ve idare ederler? Memleketi nasıl görürler, nasıl duyarlar?" deniliyordu.

Cumhuriyet gazetesi, "doğu illerinden birinde çıkan bir gazete, anlaşılmaz sebeplerle Kürtçe bir şiir neşrediyor. Aynı nüshada bir başka yazısında da, müphem birçok manalara gelebilecek

cümleler var. Bu nüshayı ele geçiren bir İstanbul gazetesi bahis mevzuu doğu iline telefon ediyor, Vilayeti arıyor..." diyerek olaya polisiye bir süs de vermeye çalışıyordu.

İleri Yurt'un son nüshası 527 numaralıdır. Ve 22 Eylül 1959 tarihinde yayınlanmıştır. Bu tarihte gazetenin sahibi, Abdurrahman Efhem Dolak, Yazı İşleri Müdürü Av. Canip Yıldırım ve Kımıl yazarı Musa Anter tutuklanmışlardır. Bu tutuklama büyük tutuklamanın, yani 49'ların tutuklanmasının başlangıcı kabul edilebilir.

49'ların Tutuklanması

O yıllarda, iktidarda olan *Demokrat Parti* hükümeti içinde bulunduğu ekonomik bunalımdan çıkabilmek için Sovyetler Birliği ile iyi ilişkilere yönelme eğilimindeydi. ABD'den alınamayan ekonomik yardımın alınabilmesi için de Kürt öğrenciler arasında gelişen milliyetçi düşüncelerin koz olarak kullanılması ve ABD'den yardım koparılması ciddi olarak düşünülüyordu. Aralık 1959 ortalarında İstanbul ve Ankara'da çeşitli fakültelerde okuyan 50 kadar Kürt genci polis tarafından gözaltına alındı. 50 kişi arasında çeşitli mesleklerden bazı Kürtler de vardı. Gözaltına alma olayı ani oldu ve çok kısa bir zamanda bitirildi. Basına bu konuda haber verilmedi. Bu konudaki haberlere sansür uygulandı.

Kürt gençlerinin gözaltına alınmasıyla birlikte devlet ve hükümet katlarında bu insanların ne yapılacağına ilişkin önemli bir tartışma başladı. *MİT* raporlarında bu insanların asılmaları gerektiği belirtiliyordu. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, gözaltına alınan Kürtlerin asılmalarından yanaydı. "Asalım ve İstanbul'da Taksim meydanında bir hafta sallandıralım, benzerlerine de ibret olur" diyordu. Böylece Kürt sorunu siyasal gündemden epey süreyle uzaklaştırılmış olacaktı. Başbakan Adnan Menderes de Kürt öğrencilerin asılmasından yanaydı. Yalnız bunun bir komünist hareket olarak belirtilmesini istiyordu. Bu olayın ABD'den ekonomik ve askerî yardım istemede bir koz olarak kullanılabileceğini düşünüyordu. "Türkiye'de komünistler son zamanlarda azdılar. Komünistlerle mücadele için ABD'nin daha etkin ve geniş bir yardımı gerekir diyelim" diyordu. Yalnız Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu bu önerilere karşı çıkıyordu. "Türkiye'nin Ermeni sorunundan dolayı dış ülkelerdeki görüntüsü zaten kötüdür. 6-7 Eylül 1956'da meydana gelen olaylar, Rum mallarının yağma edilmesi bu görüntüyü daha da kötüleştirmiştir. Bunlara bir de Kürtlere yapılan baskıları eklemeyelim" diyordu.

"49'lar Olayı" 1950'lerde küllenmeye yüz tutmuş ulusal isteklerin tekrar tutuşmasını göstermesi bakımından önemli bir olaydır. Bazı kişiler, örneğin Said Elçi, Genelkurmay Askerî Mahkemesi'nde Kürtlerin haklarından ve hukukundan söz eden savunmalar da yapmıştır.

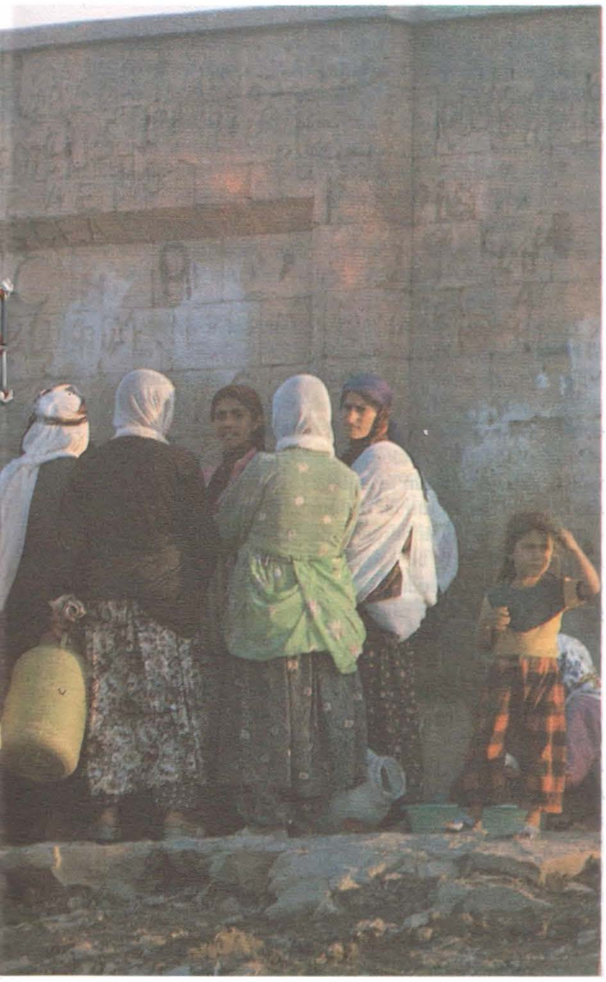
27 Mayıs Darbesi ve Kürtler

27 Mayıs'ı yapan askerler, darbenin en önemli gerekçelerinden biri olarak "Doğu"daki vaziyetin çığrından çıkmış olmasını gösteriyordu. 31 Mayıs 1960 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde *Milli Birlik Komitesi*'nin Kürdistan konusundaki endişeleri şöyle ifade ediliyordu: "*Milli Birlik Komitesi*'nin neşredeceği vesikalar. Bir Kürdistan hükümeti tesis için *DP* Grubu içinde çalışmalar varmış. Sabık iktidar bunlara ve Şeyh Said'in oğlunun Rus yapısı ciple Doğu'da propaganda yapmasına göz yummuş. Geliştirilmesine çalışılan gayenin yeni bir Kürdistan olduğu, bu konuda, birkaç *DP* milletvekilinin yardımcı olduğu vesikalarıyla ortaya çıkmıştır. *Milli Birlik Komitesi* ve Hükümet bu yola sapanların faaliyetine son vermiş, memleketi parçalayıcı unsurların tamamen izalesi yolunda zorlayıcı tedbirler alma yoluna gitmiştir. Türkiye'nin bütünüyle yalnız Türklerin vatanı olduğu, başka gayeler taşıyan birkaç kişiye benimsetilecektir."

27 Mayıs'dan sonra, Ankara'da, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde düzenlenen Anayasa'nın hazırlanmasıyla ilgili, herkese açık toplantılara zaman zaman *Milli Birlik Komitesi* üyeleri subaylar da katılıyordu. O toplantılardan birinde Komite üyelerinden bir subay, 27 Mayıs sabahında, yani darbenin başarıya ulaştığının anlaşılmasından hemen sonra, Silvan'da bir evin çatısına çıkıp Türk bayrağı diktiğini anlatıyordu. "Biraz daha geç kalsaydık Türk vatanı elden gidecekti" diyordu. Yukarıda sözü edilen haberin yayınlanmasından bir gün sonra, yani, 1 Haziran 1960 tarihinde 485 Kürt gözaltına alındı ve Sivas'da bir kampda toplandı. Kampa kapatılan bu Kürtlere çok ağır işkenceler yapıldığı halde Türk basını bu işkenceler hakkında hiçbir şey yazmadı. Fakat 1960 yaz aylarında, Türk basını, Kürtleri hedef alan çok yoğun haberler ve yorumlar yayınladı ve devlet güçlerini Kürtlere karşı kışkırttı.

19 Ekim 1960'da Kürtleri sürgün eden yasa çıkarıldı. Bu yasayla *Milli Birlik Komitesi, 485* Kürt'ün 55'ini sürgün ediyor yani mecburi iskana tabi tutuyordu. 23 Ekim 1960 tarihli *Öncü* gazetesinde Mecburi İskan Kanunu'na dair bazı gerekçeler yer almıştı. Bu yasanın çıkarılmasına duyulan gereksinime işaret eden gerekçede, Doğu'da yaygın hale gelen ağalık ve şeyhliğin vatandaşlar üzerine yaptığı baskılar anlatılıyor, Doğu illerinde son yıllarda, Kürt Cumhuriyeti'nin kurulması için bazı kimselerce gayret sarfedildiği, bu arada, uzantıları İran ve Irak'da bulunan Kürtçülük teşkilatlarının, Türkiye'de liderleri yetiştirme amacı güttüğü gerekçede belirtiliyordu. Ağaların ve şeyhlerin uzun yıllardan beri, Doğu'nun Türk halkını

baskı altında tuttuğu, *CHP* devrinde bunlardan birçoklarının, Mecburi İskan Kanunu ile, Anadolu'nun çeşitli yerlerine nakledildikleri, ancak düşük *DP* iktidarı zamanında eski yerlerine döndükleri ve baskıların devam ettiği kaydedildikten sonra, bunların yeniden mecburi iskana tabi tutulmalarının zorunluluğu gösteriliyordu. Gerekçede toprak reformundan da söz ediliyor, ağaların geniş topraklara sahip olduğu, bu özelliklerinden dolayı halka baskı yaptıkları vurgulanıyordu.

Ağalar, şeyhler, aşiret reisleri, Aralık 1960'da, Sivas kampından alınarak, Antalya, Burdur, İzmir, Muğla, Afyon, Isparta, Manisa, Çorum, Denizli vilayetlerine dağıtıldılar. 55 ağa olayında ağalık sorunu Kürt ulusal hareketinin gelişmesine neden olan bir etken olarak ele alınıyordu. Kürt ulusal hareketini ağaların kışkırttığı düşünülüyordu. Ağaları, şeyhleri, aşiret reislerini, yerlerinden sürersek, ulusal gelişmenin önü alınmış olur, diye düşünülüyordu. Ağalara, şeyhlere, aşiret reislerine yüklenen bu misyon bir yanılgıdan ileri geliyordu. Bu genel olarak böyleydi. Fakat teker teker incelediğimiz zaman bu insanlar arasında, Kürt ulusal hareketinin gelişmesi yönünde çok önemli roller oynamış olanlar da vardır. Bunlar sürgün edildikleri yerlerde, Kürt sorunu ile ilişkilerinden dolayı yargılandılar. Fakit Bucak bunlardan biriydi.

Türk yöneticileri de iki yıla yakın bir zaman sonra yanıldıklarını anladılar. Ağaları tekrar memleketlerine, evlerine gönderdiler. Ağalar, memleketlerine, evlerine, nüfuzları artmış olarak döndü.

Kürt Ulusal Varlığının İnkarıyla İlgili Devlet Kampanyası

27 Mayıs darbesiyle birlikte Kürtlerin inkar edilmesi, Kürt dilinin, Kürt ulusunun ve Kürdistan'ın yok sayılması yeni bir ruhla işlenmeye başlandı. İstihbarat raporlarında gayet rahat ve normal bir şekilde sözü edilen Kürt, Kürdistan, Kürt milliyetçiliği ile ilgili kavramlar, basında, eğitim sürecinde, hükümetin ve politikacıların konuşmalarında hiç kullanılmıyordu. İlk iş olarak M.Şerif Fırat'ın *Doğu İlleri ve Varto Tarihi* isimli kitabı yeniden yayınlandı. Kitabın ilk baskısı 1949'da yapılmıştı. Kitap, Kürtlerin kökenlerinin Türk olduğunu, tarihte Kürt diye bilinen bir milletin, Kürtçe diye bilinen bir dilin olmadığını anlatıyordu. Bunların kökenlerinin Türk ve Türkçe olduğunu vurguluyordu.

Kitabın 2. baskısı 1961'de, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlandı. Devlet Başkanı ve Başbakan Cemal Gürsel, bu yeni baskıya bir "Sunuş" yazısı yazmıştı. Türk resmî ideolojisinin Kürtlere ilişkin görüşlerini açıklaması bakımından bu yazı üzerinde önemle durmak gerekir. Devlet Başkanı ve Başbakan Cemal Gürsel bu yazısında şöyle söylüyordu: "... Bugün Milli Eğitim Bakanlığımızca ikinci baskısı yapılan bu eserin, bütün Türk aydınları tarafından okunması büyük faydalar sağlayacaktır. Çünkü, bu eser, Doğu Anadolu'da oturan, Türkçeye benzemeyen bir dil konuştukları için kendilerini Türk'ten ayrı sayan, bilgisizliğimiz yüzünden bizim de öyle sandığımız vatandaşlarımızın, su katılmamış Türk olduklarını bir kere daha isbat etmektedir. Hem de inkarına imkan olmayan ilmi delillerle..."

27 Mayıs'dan sonra, başlatılan devlet kampanyalarından biri de, "Vatandaş Türkçe Konuş!" kampanyası idi. Bu kampanya, İstanbul'da ve Ege'de Ermeni, Rum ve Yahudi toplumlarına

Varolan üretim ilişkilerinden ve göçebe veya yarı göçebeliğe dayalı hayat tarzından zorla koparılmış ve zorunlu iskâna tabi tutulmuş Kürt halkının bu yeni hayat tarzı, kadını, babası veya kocası olan erkeğin evinin sınırları içine hapsetti. Herhangi bir yabancıyla ilişki imkanının bulunmadığı ve tabi olduğu erkeğin, iktidarını üzerinde sınırsızca kullanmasına izin veren bu yeni yerleşim tarzı kadının ayrıca bütün geri işleri üstlenmesine de neden oldu. Hanenin bütün günlük işleri üzerindeyken, pazara dönük kısmı erkeğe ait olan tarım ve hayvancılıkta da geri işlerin tümünü üstüne alıyordu. Ailenin günlük besininin temel kaynağı olan küçük baş hayvanın sunduğu et ve süt, kadın tarafından kullanılır/tüketilir hale getiriliyordu (aşağıda sağda). Tüm bunların karşılığında, baba evinden ayrılırken hiçbir miras hakkına sahip olamadan ayrılan kadın, yeni gideceği haneye ise belli bir miktar mal karşılığında (para, altın, küçük veya büyük baş hayvan) giderken, asla ödeyemeyeceği bir borcun da yükünü taşıyordu. İslamiyet sayesinde pekiştirilen bu geri bırakılmış konum, kadının politik yaşamdan da tamamen uzaklaşmasını, böylelikle -yalnızca cins ayrımına dayanarak - muhalif olabilecek Doğu nüfusunun yarısının susturulmasını da beraberinde getirdi. Doğu erkeğiyse ezilmişliğinin intikamını, kendinden daha da ezik konumda olan kadın üzerinde uygulayarak, ezilmiş bir topluluk içersinde, bir diğer karşıtlığın ya da doğal bir ikiliğin yaratılmasına 'istemeden de olsa' neden oldu. Yukarıdaki fotoğrafta, kilometrelerce uzaktaki bir çeşmeden evlerine su taşıyacak olan kadınlar görülüyor. Suyu bulabilen Doğulu kadın için, çeşmenin uzaklığı veya taşıyacağı yükün ağırlığı hiç önemli olmuyordu, yeterki "içecek, kullanılabilecek su olsun." Hiçbir zaman çözülememiş sağlık sorunu ise, Doğu'nun kendi imkanları ve çoğunlukla hekimlik bilgisine sahip olmayan ve geleneksel tedavi usullerini uygulayan büyücü-hocalara terkedilmişti. Kimi zaman soldaki fotoğraftaki gibi, eğitim görmüş, hekimlik bilgisine sahip bir Doğulu devrimci, kendi yöresinde resmî olmayan bir şekilde sağlık hizmetini üstleniyordu.

Kürt Milli Meselesi Karşısında Türk Sosyalistlerinin Tutumu

Türk sosyalistlerinin Kürt milli meselesi karşısında takındıkları tutum dendiğinde hemen gündeme üçüncü bir konsept, Kemalizm ve Kemalizmin etkileri, bu tutumun '60'lar öncesi ve sonrası büründüğü değişik biçimler gelir. Oysa Türk sosyalistlerinin bir parçası olduklarını söyledikleri dünya sosyalistleri, neredeyse yüzyıl önce benimsedikleri; her ulusun kendi kaderini tayin etmede özgür olması ilkesini tartışma kabul etmez bir prensip olarak dünyaya duyurmuşlardı. Sosyalistlerin bu tartışma kabul etmez prensiplerine rağmen, Türk sosyalistlerinin Kürt milli meselesi karşısında aldıkları oldukça tartışmalı pozisyonu kavrayabilmek için, bu konuda devraldıkları; Marksist teorik-pratik mirası ve üzerinde yaşadıkları toplumsal zeminin, tarihi, kültürel, siyasal donelerini gözden geçirmek gerek.

Marx ve Engels *Komünist Manifesto*'yu, sosyal hareketliliklerle çalkalanan devrimler Avrupası'nda 1848'de yayınladılar. Bu devrimlere iki ana güç, iki ayrı taleple katılıyordu. Bu iki devrimci güçten birincisi proletarya, sınıfsal taleplerle, ikinci güç olan ezilen veya ulusal birlik yolunda engel teşkil eden feodal parçalanmışlığa karşı ulusal Devletlerini kurmak için ulusal taleplerle Avrupa'daki hakim sistemlere zor anlar yaşatıyorlardı. Marx ve Engels bu iki devrimci güçten birincisinin, proletaryanın mücadelesini esas aldılar. Herikisine göre de ulusal mücadele, milletler arasındaki antagonizma; burjuvazinin gelişmesi, ticaret özgürlüğü, dünya pazarının oluşması ve endüstri üretiminin üniformizasyonu sonucu gittikçe miyadını dolduruyordu. "Proletaryanın baskın gelmesi halinde ise ortadan kalkacak"tı. "İnsanın insan tarafından sömürülmesi ortadan kaldırıldığında, bir milletin başka bir millet tarafından sömürülmesi de ortadan kalkacaktır" diyordu her ikiside *Komünist Manifesto*'da.

Gerçekleşmesinin yakın olduğuna inandıkları bir dünya devriminin baş aktörü batı Avrupa proletaryasının çıkarlarını tüm tezlerine merkez yapmışlardır. Yaşadıkları süre boyunca ortaya çıkan tüm sosyal ekonomik-politik gelişmeleri proletaryanın sınıf çıkarlarına tâbi olarak ele almış yorumlamışlardır. 19. yüzyıl proleter eylemlilikleriyle çağdaş olan ulusal hareketlere de bu bağlamda yaklaşmış, onları ikincil öneme haiz eylemler olarak değerlendirmiş, politik-taktik belirlemelerle yetinerek bu ikinci hareketliliği ana tezlerinin uzağında tutmuşlardır. Bu politik-taktik belirlemelere göre, Marx ve Engels'in yaşadıkları dönemde ulusal mücadele veren uluslar kategorik olarak; "devrimci-karşı devrimci" (Marx) ve "tarihi-tarih olmayan" (Hegel ve Engels) uluslar olarak adlandırılmış-sınıflandırılmışlardır.

Devrimci veya tarihî uluslar, Batı Avrupa halklarının emansipasyonunu kolaylaştırdıkları, üretici güçlerin gelişmesini sağladıkları için mücadeleleri aktif bir biçimde desteklenmiştir. Bu kategori içinde yer alan Alman ve İtalyan ulusal birlik kurma mücadeleleri Bismarck ve Cavour gibi "konservatörlerin" önderliğinde bile yürütülmüş olsa, "praletarya'nın emansipasyonunun ön koşulu olduğu" gerekçesiyle onaylanmıştır. İki ezilen ulus; Polonya ve İrlanda'da bağımsızlık mücadeleleri desteklenen tarihî-devrimci uluslar kategorisinde yer almışlardır. *1. Enternasyonal*'in 1863'teki kongresinde "bağımsız, birleşik bir Polonya'nın kurulması mücadelesinin desteklenmesi" kararı alınmıştır. Bu karar şöyle desteklenmiştir: "Polonya'nın parçalanmışlığı, üç büyük askeri despotizmi, -Rusya, Prusya ve Avusturya- birbirine bağlayan 'çimento'dur. Sadece bağımsız, birleşik bir Polonya'nın kurulması bu ilişkiyi parçalar ve Avrupa halklarının emansipasyonları önündeki en büyük engeli ortadan kaldırır."

Marx ve Engels Polonya'ya gösterdikleri bu hoşgörü ve dayanışmayı aynı Alman ve Avusturya askeri despotizmlerine karşı, daha mütevazi taleplerle mücadele eden diğer Slavlardan, "gerici Rusya" tarafından kışkırtıldıkları gerekçesi ile esirgediler. Daha da ileri giderek bu ulusları Engels'in yaptığı gibi ilelebet mahkum etmeye çalıştılar. Bunlar "karşı devrimci" "tarihi olmayan" "primitif" "mide bulandırıcı" uluslardı, ve yapmaları gereken tek şey gelişmiş tarihî batı Avrupa ulusları içinde erimek olmalıydı. Bu görüş, Balkanları istila eden Osmanlıların niye Bulgarları toptan imha etmedikleri için hayıflanmaya kadar götürülmüştür.

Bu bağlamda, Hindistan'ın İngiltere tarafından sömürgeleştirilmesi, üretici güçlerin gelişmesinin koşullarını hazırladığı için desteklenirken, Texas'ın ABD tarafından ilhakı Engels tarafından şöyle savunulur: "Ne yapacaklarını bilmeyen tembel Meksika'lılardan güzel Kaliforniya'nın kopanlıp alınması kötümüdür?" Oysa enerjik Yankeeler orda bulunan altın madenlerini işleyecek, büyük şehirler kurup... Pasifik'i ilk kez için medeniyete açacaklardı. "Birkaç Kaliforniyalı ve Texas'lı İspanyol'un zarar gören bağımsızlıkları ve benzeri ahlaki değerleri şu veya bu biçimde telafi edilecektir. Kaldıki bu zararlar sonuçta bu gelişmelerin dünyaya sağladıklarının yanında ne ki?"

Devralınan bu miras ile, proletaryanın yeni mücadele alanlarında, burjuva iktidarlarına karşı mücadele mümkün olmuyordu. Bir zamanların "tarihi olmayan" ulusları, Çekler, Macarlar ve diğer Slavlar izole yapılarını kırmış, büyük şehirlerde, sanayi merkezlerinde büyük koloniler meydana getirerek Alman proletaryası ile omuz-omuza sınıf çıkarları için de mücadeleye katılarak proletaryanın partisinde de ihmal edilemeyecek birer güç haline geliyorlardı. Kısaca, tarihlerini yeniden yazmaya başlamışlardı. Otto Bauer'in deyimiyle, Slav ulusların siyasi sahnede boy gösteren bu yeni alt sınıfı; sınıfsal çıkarları doğrultusunda olduğu gibi ulusal talepleri konusunda da aynı kararlılığı gösteriyor, hakim ulus proletaryasından, sınıf çıkarları sözkonusu olduğunda gösterdiği dayanışmayı, kendisinin ulusal nitelikli mücadelesi sürecinde de bekliyor ve bu talebinin hiçbir gerekçeyle ertelenmesine tahammül etmiyordu. Marx'ın İngiltere ile ilgili söyledikleri bu kez Viyana'da tekrarlanıyordu. Alman işçi sınıfı, diğer uluslardan proletaryayı kendisinin yaşam düzeyinin yükselmesinin önünde engel-rakip görüyor, bunlar karşısında kendisinin daha üstün bir ulustan olduğu duygusu ile "aristokratlarının ve burjuvalarının bir enstrümanı haline" geliyordu. Diğer yandan ezilen ulus proletaryası, ezen ulus proletaryası nezdinde, ezen ulus burjuvazisinin "gözükapalı işbirlikçisini" görüyordu. Böylece birlikte hareket etmeleri gereken iki potansiyel dost güç karşı-karşıya kalıyor, ortak düşmanlarını güçlendiriyorlardı. Marx ve Engels'in İrlanda'ya "tanıdıkları" kayıtsız şartsız bağımsızlık hakkını, yine her ikisinin "gerici" "ilkel" ilan ettikleri bu uluslara da tanımak gerekiyor muydu? Bu yeni durum Marksizmde bir revziyonu gerekli kılmıyor muydu? Bu yeni durum devranılması muhtemel imparatorluk sınırlarının parçalanması anlamına geliyordu.

Çokuluslu imparatorluklarda, faaliyet gösteren Alman ve Rus Sosyal-Demokratları, ezilen ulus mücadelelerinin daha eski tarihlere dayandığı ülkelerde siyasal mücadeleye atılıyorlardı. Hatta bazı ezilen ulus hareketleri -*Polonya Sosyalist Partisi* ve *Bund*- sosyalist mücadele anlamında da ezen ulus sosyalistlerinden daha eski örgütlenmelere sahip idiler. Üstelik Polonya'nın *I. Enternasyonal*'ce onaylanmış Marksistliği ve "bağımsız, birleşik Polonya" ile ilgili "şerhi" bile bulunuyordu. Polonya'lılara tanınan bu hakkın diğer ezilen uluslara tanınmaması söz konusu olamazdı.

Oysa, üretici güçlerin ulaştığı düzey, ekonomik gelişme için en geniş ülke sınırlarına hayati önem vakfediyordu. Tek tek küçük bağımsız devletlerde ekonomik gelişmeyi Batı metropollerinin güdümüne girmeden geliştirmek mümkün değildi. Öyleyse, ulusal soruna, devralınması muhtemel sınırlar içinde bir çözüm aramak gerekiyordu. İlk elde Marx ve Engels'in "primitif" buldukları uluslarla ilgili görüşleri; "bir zamanlar tarihi olmayan uluslar, hiçbir zaman tarihi olmayacaklar anlamına alınmamalıdır" (Kautsky, Bauer) denerek "düzeltildi". Ardından da en büyük tehlike "bağımsız birleşik Polonya" şıarı, şartların değiştiği gerekçesiyle geri alındı. Rosa Luxemburg uzlaşmaz bir enternasyonalist olarak bu konuda özel çaba sarfetti. Biz Türkiye'li sosyalistlere yabancı gelmeyecek gerekçeler sundu. 1898'de yazdığı, Polonya'da Endüstriyel Gelişme isimli doktora tezinde; parçalanmış Polonya'nın her parçasının çoktan bağımlı kılındığı bütün'le entegre olduğunu, Polonya ekonomisinin bu bütün'ler dışında varolamayacağını bu nedenle ne Polonyalı burjuvazinin ne de proletaryanın ayrılma konusunda bir taleplerinin olmadığını, bir zamanlar Polonyalı feodallerin savunduğu bu talebi bu gün bir takım küçük burjuvaların savunduklarını öne sürdü.

Alman sosyal-demokratları milli mesele ile ilgili tartışmalarını devam ettirirken devrimci dalga daha Doğu'ya, Rusya'ya kaydı. Bu yeni alanda Marksizmin örgütlenme anlayışı da değiştiriliyor, Marx'ın "siyasallaşmış proletaryanın" dediği örgüt "proletaryaya sınıf bilincini taşıyacak değişik sınıf ve katmanlardan proleter devrimcilerin" örgütüne dönüştürülüyor, Marx'ın özellikle önem verdiği, "örgütün" demokratik yanı ise "yukarıdan aşağıya örgütlenme" tezi ile geçersiz kılınıyordu.

Rus Bolşevikleri'nde özellikle Stalin'de, Alman sosyal-demokratlarının naifliklerini, ikirciklilklerini görmüyoruz. Onlar'da *II. Enternasyonal*'in ve Brünün Konferansı'nın kararlarına katılmakta ve "ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmeleri hakkına katılmaktalar" ama "geri Tatarların din adamlarınca manipüle edilmelerine ve gericiliğin kucağına düşmelerine de proletarya izin veremez"di. (Stalin) Ayrıca Rusların örgütlenme ve askeri konulardaki gelişkinlikleri, geri ulusları da yeraltı-yerüstü kaynakları ve geniş pazarları bu ulusları "birbirlerine mecbur" kılıyordu. (Lenin)

20. yüzyıl'ın ilk çeyreğinde Kürt milli meselesi ile karşı-karşıya kalan Türk sosyalistlerine Marksizm-Leninizm'den devredilen teorik-pratik mirası şu başlıklar altında toplayabiliriz. a) Proletaryanın kurtuluşu, üretim aletlerine indirgenen üretici güçlerin geliştirilmesine bağlıdır. Bunun gerçekleşmesinde de ülke sınırlarının mümkün olduğu kadar geniş tutulması gerekmektedir. b) Proletarya'nın nicel ve nitel gelişkinlik düzeylerinin politik iktidarı ele geçirmeye müsait olmadığı ülkelerde, proletarya adına politik iktidarı ele geçiren proleter devrimcileri, yukarıdan, aşağıya tedbirlerle, ülke sınırları, ve bu ülke sınırları içinde devralınan ezilen ulusların kaderlerini tayin etmek konusunda kararlar alabilirler.

20. yüzyıl başlarındaki Türk sosyalistlerini; yüzyıllar boyunca Avrupayı inletmiş koskoca bir imparatorluğun, gittikçe Avrupa'ya daha fazla bağımlı hale gelmesine ve toprak kaybına çare arayan Tanzimat aydınları geleneğinin bir biçimde devamcıları olarak değerlendirmek gerekir. Tanzimat aydını Osmanlı İmparatorluğunun içinde kıvrandığı ekonomik-politik-sosyal çıkmazın kaynağını yeterince batılılaşmamakta ve kötü politik yönetimde arar. Çare olarak da; Yukarıdan aşağı politik-ekonomik tedbirlerin alınması ve bunların uygulanarak, ülkenin Batı düzeyinde geliştirilmesini görürler. İmparatorluğun ekonomik olarak Batı ülkeleri ölçüsünde gelişebilmesinin önşartlarından biri de imparatorluğun gittikçe hızlanan toprak kaybına çare aranmasıdır. Daha sonra, Kautsky'den Lenin'e kadar hemen hemen tüm Marksistle-

rin değişik biçimde ifade ettikleri; üretici güçlerin geliştirilmesi ve Batılı emperyalist ülkelere karşı bağımsızlığın bir koşulu olarak sunulan "geniş ülke sınırlarına" hayati ihtiyaç Tanzimat aydınlarınca da hissedilmiştir.

Tanzimat aydınının ilk tedbiri "Osmanlılık", ardından Hıristiyan ulusların imparatorluk sınırları içinde kalmayacağı anlaşıldıktan sonra, İslamcılık, ve nihayet Kürt ve Arap uluslarının da imparatorluk sınırları içinde kalmayacağı hissedildiğinde de Türkçülük sloganıyla Orta Anadolu'nun bakir alanlarına yönelmek olmuştur. Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük önerilerini dile getirenler aynı ulusal ve sınıfsal orijinden gelmektedirler. Genellikle bunlar ne Türk, ne de kelimenin tam anlamıyla İslamdırlar. Bize gerekli kısmını alırsak ne Mustafa Kemal, ne de Türk sosyalist hareketinin önderlerinin büyük çoğunluğu Türk orijininden gelmemektedir. Sosyalisti, İttihatçısı ve Kemalisti ile yeni TC'nin ilk kadroları genellikle, kendi uluslarının ulusal kurtuluş hareketlerine karşı çıkmış, imparatorluğun ne pahasına olursa olsun devamını savunmuş her milliyetten unsurlar olmuşlardır. Bu aydınların "ulusal" onuru bir zamanların frengistanı karşısında ayaklar altına alan Mondros Mütarekesi'ne karşı ayaklanan Mustafa Kemal ve temsil ettiği harekete karşı nasıl bir şükran duygusu ile bağlı oldukları söylenebilir.

Memleketi felakete sürükleyen İttihatçılara olan kini ile ünlü M. Suphi'nin Baku'da ilan edilen partisiyle birleştikten ve önderleri Mustafa Kemal tarafından katledildikten sonra bile Türk Sosyalistlerinin, bu yeni önderliğe olan güvenleri sarsılmamış aksine ona yeni önerilerde bulunmaya devam etmişlerdir. İmparatorluğun çözülmesinde büyük oranda müsebip görülen İttihat ve Terakkicilere Kurtuluş savaşındaki katkıları-ağırlıkları gözardı edilerek düşmanca yaklaşılmış, onlardan gelecek muhtemel "gerici" tehlikelere karşı, Mustafa Kemal ve temsil ettiği tandans devrimci-ilerici ilan edilmiştir. Türk Sosyalistleri, Mustafa Kemal ve yandaşlarının diktatörlüğü haline dönüşecek tek partili dönemin ilk adımı sayılabilecek olan 1925'in başlarında gerçekleşen İsmet İnönü lehindeki iktidar değişimini, ve baskıcı yasaları, hükümete kutlama mesajları gönderecek kadar desteklemişlerdir.

'60'ların sonlarından itibaren, *TKP*'nin, Mustafa Kemal'e yaklaşımındaki teslimiyete varan tutumu ve bu tutumun takınılmasında daha ilk günden TC ve Mustafa Kemal'i anti-emperyalist ilan ederek ilişki kuran, Mustafa Kemal'e yardım eden Bolşevik önderlerin rolü tartışılmaya başlandı. Açık ki; sosyalizmin Ekim Devrimi sonrasında, bir tür iktisadi kalkınma pratiği haline getirildiği SSCB yöneticilerinin Mustafa Kemal'le herşeye rağmen olan ilişkileri Türk sosyalistlerinin TC önderine karşı tavırlarını etkiledi ama belirleyici olmadı. Esas olan sosyalizmin ekonomist yorumunun ikameci inşa pratiği ile Türk sosyalistlerindeki tanzimatçı geleneğin çakışması idi.

Ekonomik gelişmenin, 20. yüzyıldaki başka bir önkoşulu "geniş pazara sahip olma" konusunda da Kemalistleri sürekli uyarmış, "eleştirmişlerdir." "Eğer Türkiye İngiltere'ye teslim olup Musul'dan vazgeçerse, Türk milliyetçileri hem Doğu halklarının sempatisini yitirecek hem de kendi siyasi muhaliflerine ve Kürt ayrılıkçılarına karşı zayıf duruma düşeceklerdir." *TKP*'nin *Komintern*'deki temsilcisi bu belirlemeyi yaptığında, Kürtler ve Mustafa Kemal çoktan karşı-karşıya gelmiş, Kürdistan'ın genç Türk Cumhuriyet sınırları içinde kalan parçası asimilasyonist yeni düşmanına karşı direnmeye çalışıyordu. Buna rağmen Ş. Hüsnü aracılığıyla *TKP* Kürdistan'ın tümünü bu katliamların içine çekmek istiyor ve bundan Doğu halklarının da kendileri gibi memnun olacağına inanıyordu.

Osmanlının toprak kaybının paniği içinde yetişen Türk komünistlerinin, ezilen uluslarla ilk ilişkileri, bu ulusların elde kalan toprak parçasında kalıp-kalmayacakları ile ilgili olmuştur. Çokuluslu bir imparatorluğun kalıntıları üzerinde bile olsa bir ulusal sorunun varolabileceği ve buna karşı kendilerinin enternasyonalist görevlerinin neleri dayatabileceğini araştırdıklarına dair elimizde herhangi bir araştırma veya yazılı belge yok. Elimizin altında var olan dokümanlara göre TC'nin kuruluşundan sonra, Türk Sosyalistleri Misak-ı Milli içinde kalan azınlık meselelerine her ne bahasına olursa olsun korunması, yardım edilmesi gereken yeni devletin ve ilerici kabul edilen önderinin temsil ettiği çıkarlara uygun olup-olmamaları itibariyle yaklaşmışlardır. Bu sadece ezilen ulus hareketlerine karşı takınılan bir tavır olmamış, Türkiye'deki tüm sosyo-ekonomik gelişmeler de Kemalist programa uygunluğu temelinde ele alınmıştır. Kemalist programa karşı olan her girişim zararlı, ve gerici olarak adlandırılmıştır. Bu bağlamda Kürt milli meselesi de yeni Cumhuriyetin gelişmesinde olumlu rol oynadığında abartılmış, önderlerinin sınıf orijinleri hesaba katılmaksızın göklere çıkartılmış, aynı hareket, kendi en doğal hakları için TC ile karşı-karşıya kaldığında yerden yere vurulmuş, mahkum edilmiştir.

Güney Kürdistan'da İngiliz uçaklarına karşı direnmeye çalışan Kürt direnişleri Mustafa Kemal ile karşı-karşıya geldikleri anda toptan imhalarında hiçbir sakınca görülmemiş, Mustafa Kemal'in her türden baskıcı tedbiri sosyalistlerin kendisini bile hedeflemiş olsa da candan desteklenmiştir. "Gerici Kürtlere" karşı olduğundan desteklenen Takrir-i Sükun yasası kendi yayın organlarını da yasakladıktan sonra Türk sosyalistleri Kemalistleri, sığınmak zorunda kaldıkları Avrupa'dan, *Komintern* kürsülerinden savunmayı ve Kürtleri mahkum etmeye devam etmişlerdir. 1938'de Dersim direnmesinin yenilgisinden sonra Kürdistan'ın askeri işgali tamamlandığında Türk komünisti R. Davos sürgünden kendisini sürgün eden TC hükümetinin bu "başarısı" ile övünmekten kaçınmamış, katliamlara yıllarca sahne olan Kürdistan'daki tarihi adların değiştirilmesini de onaylamıştır. Böylece TC ve Türk komünistleri Kürdistan konusunda '60'lara kadar sürecek bir rahatlamanın içine girdiler. Ne zamanki Kürtler bir kez daha Orta-Doğu ve Türkiye siyasi arenasında boy göstermeye başladılar, hem de bu kez büyük Türk metropollerinde, fabrikalarda, üniversiteler ve sendikalarda Marksist olarak, Türk sosyalistleri 60 yıl gecikmeli olarak diğer egemen ulus Marksistlerinin konuyla ilgili tavırlarını ve, belirlemelerini gözden geçirmek zorunda kaldılar.

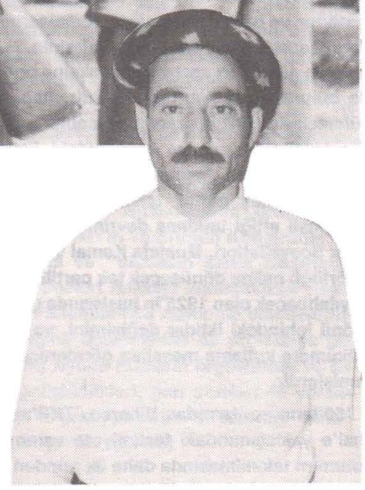
1954'de kurulan *Vatan Partisi* ve 1961'deki *İşçi Partisi*'nin programlarına baktığımızda; çokuluslu bir ülkede yaşanıldığına dair en ufak bir emareye rastlanmadığı gibi abartılmış bir Türk milliyetçiliği ve ordu hayranlığı ile karşılaşırız. Türk sosyalistlerinin her tandansında bu abartılmış Türk milliyetçiliği ve Mustafa Kemal hayranlığı '60'ların sonuna kadar devam etti. 1969'dan itibaren aniden rahatça kullanılan sol terminoloji değiştirildi. Türk milleti, -Türkiye halkı veya halklarına, Türk'ün ülkesi-halkın ülkesine, Türk komünisti-Türkiyeli komüniste vb dönüştürüldü. Yazılışlarından neredeyse 60 yıl sonra Lenin ve Stalin'in milli mesele ile ilgili görüşleri kendi ülkelerinde iflasın arifesinde iken başucu kitapları haline geldi. Türk sosyalistlerindeki, bu ani değişme açık ki kendilerinin konuyla ilgili bir iç hesaplaşmaları veya Güney Kürdistan'da başlayan silahlı mücadelenin Kuzey Kürdistan'da halkı örgütlemeye başlaması nedeniyle olmadı. Kendi dışlarında gelişen Kürt hareketlerine karşı tavırlarında eski miras aynen sürdürülüyordu; "Şeyh Sait, nasıl İngiliz ajanı idiyse, Mella Mustafa Barzani'de ABD ajanıydı."

Halbuki, bu kez Kürt aydınları, Türk komünistlerini, aynı saflarda vuruşarak, aynı Marksist klasikleri okuyarak tavır almaya zorluyor, *KDP* sekreteri Sait Kırmızıtoprak'ın yaptığı gibi Türk Kemalistleri ve sosyalistleri ile aynı derginin *(Yön)* sütunlarını paylaşıyorlardı. 1969'da Kürt sosyalistleri, Marksizmin egemen ulusun tekelinde olamayacağı gerekçesi ile Ankara ve İstanbul'da mütevazı bir program etrafında *Devrimci Doğu Kültür Ocakları*'nı (DDKO) kurdular. Gerek kurucular, gerek üyeler o yıllarda Türkiye sosyalist hareketinde ağırlığı olan iki tandansın birinden geliyorlardı. Ya *Dev-Genç* ya da *TİP* kökenli idiler. Kürdistan'la, Kürt halkı ile ilgili somut ileriye yönelik herhangi bir programları yoktu. Hakim problematik hâlâ ya *TİP* ya da *Dev-Genç*'in tezleri doğrultusundaydı. (26 Nisan 1971'deki Ağrı'lılar gecesinde *DDKO* Ankara üyeleri "Bağımsız Türkiye-Sosyalist Türkiye Sloganları" etrafında karşı karşıya geldiler 'çatıştılar'.) Atılan adımın bu kadar mütevazı olmasına rağmen *DDKO*'lar kurucu ve üyelerinin hayal bile edemeyecekleri bir tepki ile karşılandılar, iki yıllık kısa yaşamlarında. Kürdistan'da büyük bir coşku ile karşılandılar. Daha sonraki siyasal gelişmelerde *DDKO*'lar öncü rolü oynadılar. Milliyetçi *KDP* bile *DDKO*'ları dışlamadı. Aynı sempatiyi, Kürt komünistleri bir gün önce omuz-omuza komünist olarak mücadele ettikleri Türk komünistlerinden görmediler. Aksine hiç ummadıkları bir biçimde düşmanlığa varan tepkiler aldılar. O güne kadar Kürt halkının hiçbir demokratik talebini bile gündeme getirmediğinden, Kürdistan'ı objektif olarak *KDP*'lere terkeden Türk solu, aniden Kürtleri de kurtarmaya yöneldiler. Yeter ki Kürt sosyalistleri ayrı örgütlenmesin ve Kuzey Kürdistan mutlaka Misak-ı Milli sınırları içinde kalsın. "Ezilen ulusları da ancak proletarya kurtarabilirdi ve proletaryanın çıkarı aynı ülkede değişik milliyetten proleterlere tek parti içinde örgütlenmelerini gerektiriyordu. Ayrı örgütlenmeyi savunanlar gerekçeleri ne olursa olsun milliyetçi, Frakist veya Bundçu idiler ve bu üç tandansta muzaffer Ekim devrimiyle mahkum edilmişti." Genç Kürt sosyalistleri bu mahkum edici ithamlara sınırlı teorik (Stalin ve Lenin'in broşürleri) donanımları ile cevap vermeye çalışırlarken, Türkiye'de böylece 10'larca Türk sosyalist dergisi Kürtlerden, "Kürt ulusunun kendi kaderini tayin etmesi hakkından", Kürdistan'ın parçalanmışlığından, Lozan'daki tarihi haksızlıklardan ilk kez bahsetmeye başlamışlardı bile. Henüz, günümüze kadar süren bu tartışmalarda hiçbir Türk sosyalisti-hareketi Lozan'da emperyalistlerin öncülüğünde Kürt ulusuna yapılan tarihi haksızlığın giderilmesini gündemleştirmemiştir. Marx'ın Alman ve İtalyan birliklerini, üç parçaya bölünmüş Polonya'nın birleşik bağımsızlığını savunması gibi her Türk sosyalisti de yıllarca Vietnam'ın, Kore'nin, Almanya'nın, Yemen'in ve daha dünyanın neresinde varsa parçalanmış ulusların birliğini savundu, savunmaya devam ediyor. Fakat kendisiyle yanyana yaşamak zorunda bırakılan Kürt halkına emperyalistlerin dayattığı sınırları, kader olarak benimsetmeye çalışıyor, hâlâ Türk sosyalisti. Misak'ı Milli sınırları dayatılarak kürt halkına sunulan "kendi kaderini tayin hakkı"nın, 1923'teki emperyalist paylaşımı onaylamak olduğunu, bunun sadece ve sadece bölgedeki 4 gerici gücü güçlendirdiğini kavramamak için ezen ulus sosyalisti mi olmak gerekiyor.?

Kürdistan, Orta-Doğu'nun sorunu olarak gün geçtikçe kendini daha fazla dünyanın siyasi gündemine dayatıyor. Türk sosyalistlerinin örnek aldıkları; milli meselenin resmi Leninist-Stalinist yorumu da uygulandığı öz ülkesinde sosyalizmin ilanından 70 yıl sonra kuşkulara, grev ve 1 Mayıs yasaklamalarına neden oluyor. Bu iki gelişme Türk sosyalistlerinin resmi devlet sınırlarını koruma ideolojisi ile olan son bağlarını da koparacaktır. "Bağımsız Türkiye" sloganlarının atıldığı meydanlarda, elinden alınan bağımsızlığı için neredeyse 2 yüzyıldır direnen kardeş ulusun da aynı içerikde slogan atabilmesine hoşgörü ile yaklaşılacaktır. Enternasyonalist dayanışma bu günlerin bu kadar gecikmemesini gerektirirdi, ama sosyalizmin, üretici güçlerin geliştirilmesi olarak yorumlandığı resmi biçiminde hiçbir komünist egemen ulus milliyetçiliğinin tuzağından kolayca kurtulamadı. Resmi sosyalizmi, proletaryanın kurtancı ideolojisi olarak benimseyen Türk sosyalistlerinin de aynı tuzağa düşmeleri maalesef kaçınılmazdı...

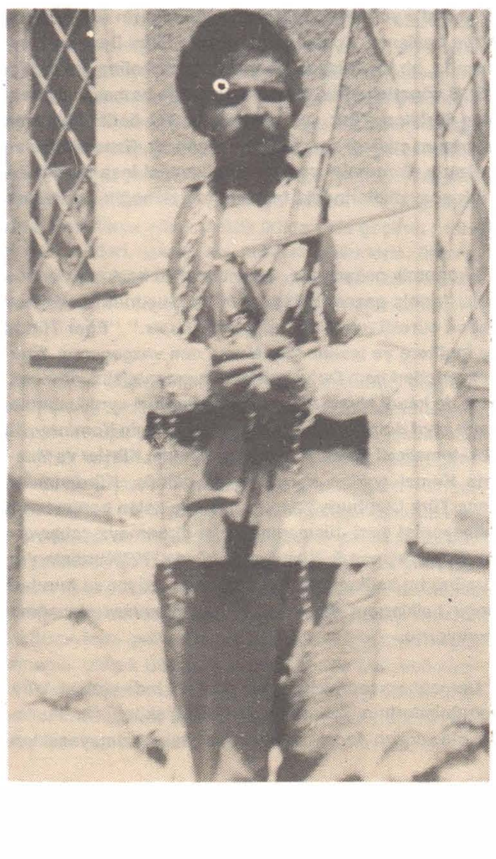
HATİCE YAŞAR

karşı, Doğu'da Kürt toplumuna karşı açılmıştı. Kampanyaya Türk gençleri büyük bir coşku ile katılmışlardı. Konuyla ilgili olarak şehirlerarası çalışan yolcu otobüslerinde, trenlerde, kahvehanelerde vs. bildiri dağıtılıyordu. Caddelere, sokaklara, apartman kapılarına, parklara afişler asılıyordu. Resmî dairelerin girişinde, büroların kapılarının önünde vatandaşları sık sık uyaran levhalar asılmıştı. Ayrıca bunu hatırlatan görevliler vardı.

27 Mayıs'dan sonra yapılan önemli işlerden biri de, Kürtçe ve Ermenice olan köy ve mıntıka isimlerinin değiştirilmesiydi. Kürtçe ve Ermenice isimler yerine Türkçe isimler konulmasıydı. 1587 sayılı yasa ve buna uygun olarak çıkartılan yönetmelikte, Kürtçe ve Ermenice olan adların nasıl değiştirileceği, ne gibi Türkçe adlar konulacağı etraflı bir şekilde düzenlenmektedir. "Milli kültürümüze, ahlak kurallarına, örf ve adetlerimize uygun düşmeyen, kamuoyunu inciten adların değiştirileceği" belirtiliyordu. İllerdeki, nüfus müdürlüklerinde bu konuyla ilgili komisyonlar oluşturulmuştu. Yasa, Türkçe olmayan, Kürtçe ve Ermenice köy ve insan isimlerinin "Türk milli kültürüne, ahlak kurallarına, örf ve adetlerine uygun düşmediği, kamuoyunu incittiği" gerekçesine dayanıyordu.

Bölge Yatılı İlkokullarının yapılmasına 27 Mayıs'dan hemen sonra başlandı. *Milli Birlik Komitesi* tarafından, 5 Ocak 1961 tarihli 22 sayılı bir yasa çıkarıldı. Bu yasanın 6. ve 9. maddeleri Türk eğitim sistemine yeni bir kurum getiriyordu. Bölge Yatılı İlkokullarının özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yapılmasının nedeni bu bölgede ana dili Kürtçe olan vatandaşların yani Kürtlerin bulunmasıydı. Amaç asimilasyondu. Bölge Yatılı İlkokullarıyla, Türk dili ve kültürünün, özellikle kırsal kesimlerde daha etkin bir şekilde yayılacağı düşünülüyordu. 1970 başlarında, Türkiye'de 70 civarında Bölge Yatılı İlkokulu faaliyet halindeydi. Bunların 60'dan fazlası Kürtlerin yaşadığı bölgelerde, yani Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, geriye kalanlar Orta ve Batı Anadolu'da, yine Kürtlerin kalabalık gruplar halinde yaşadığı bölgelerde kurulmuştu.

1961 Anayasası

1961 Anayasası'nın en önemli özelliği, Türk düşüncesinin ve eyleminin temeline "Türk milliyetçiliğinden alınan hız ve ilham"ı koymuş olmasıydı. Kürtlerin varlığı kuşkusuz inkar ediliyor, Kürtler yok sayılıyordu. Türk unsurunu vurgulayan maddeler şu şekilde belirtilebilir: "Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletinindir" (md. 4); "Yargı yetkisi Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır" (md. 7); "Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" (md. 54); "Her Türk kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir" (md. 58); "Yurt savunmasına katılma her Türk'ün hak ve ödevidir" (md 60); "30 yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir" (md. 68); "Millet Meclisi seçimlerinde seçmen olan her Türk

1955 nüfus sayımına göre Türkiye'de ana dili Kürtçe olanların sayısı 1 milyon 679.265'di. Bu sayıma göre 9 ilde (Diyarbakır, Mardin, Siirt, Hakkari, Bitlis, Van, Muş, Bingöl ve Ağrı) Türkçe konuşanların sayısı bölge halkının yarısından daha azdı. Konuşulan öteki diller arasında Ermenice ve Arapça vardı. 1960 sayımına göre Mardin'de 10 binden fazla Ermenice konuşan insan yaşıyordu. Temel din İslam olmasına karşın, çeşitli mezhep ve tarikatlara ayrılmış bulunan bölge halkı arasında arkaik dinlere inananlara da raslanmaktaydı. Süryaniler ve Kalenderiler nüfus sayımlarında Hıristiyan olarak geçmekteydiler. Bunların yanısıra hiç dışarı açılmamış ilkel Yahudi topluluğu olan Cücüler özellikle Van'ın Başkale ilçesinde toplanmışlardı. Bölgedeki aşiretler üretim düzenine göre yerleşmiş, göçebe ve yarı göçebe bir halde bulunuyorlardı. Aşiretlerin bazıları aşiretler topluluğu halinde birleşebildikleri gibi bağımsız da olabiliyorlardı. Siirt, Bitlis ve Van illerinde, Ertuş Dağları'nda oturan Ertuşiler aslında 11 aşiretten (İzedinan, Mamereş, Mamened, Alan, Bıruz, Ceyriki, Şeyran, Mamhor, Havistan, Şerefxan, Mamedan, Hafican) meydana gelmişti. Ertuşilerin batısında başka bir büyük aşiretler topluluğu, Adıyanlar oturuyordu. Genellikle bir kaç yüz kişiyle bir kaç bin arasında dağişen aşiretler arasında zaman zaman çok daha kalabalık olanlara da raslamak mümkündü. Örneğin Derben ve Bitlis civarında oturan Atmanikan aşireti 5 bin aileden, Van'ın güneyinde yaşayan Helaci aşireti 900 aileden, Cizre'nin kuzeyinde yaşayan Hüseyniye aşireti 500 aileden oluşuyordu. Aşiretler kabilelere ayrılıyorlardı. Kabileler ise 30 ile 100 çadırdan meydana gelen emonomik birimlerdi. Kabilenin adı değişkendi ve çoğu kez o günkü ağanın adıyla anılıyorlardı. Kendisini kabul ettirecek kudrette bir aile ortaya çıkınca, ağa ailesi oluyor ve çadır topluluğu kabile niteliği kazanıyordu. Belli bir aşirete mensup olmak değişmez bir yasa değildi. Dileyen herkes aşiret değiştirebilirdi. Aşiret üyelerinin aynı mezheplere üye olmaları da şart değildi. Aşiret yaşantısının içe kapanıklığı ve her türlü altyapıdan yoksun biçimde yaşayan ve "kaçakçılığın" yanısıra tarım ve hayvancılıkla geçinen Kürt köylüleri, kurulu düzenin bütün normlarını alt üst edip, kendi yasaları uyarınca yaşamaya devam ettiklerinde birer "sosyal İsyancı" kimliğine bürünerek merkezî iktidarın denetim kurma çabaları karşısında en önemli engeli oluşturdular. Sayıları binleri bulan ve dağlarda yaşayan çok sayıda "asi" arasında en ünlülerden, asıl adı Koçer Kilit olan Koçero (altta) 1964'de Baykan civarında öldürüldü (sağda). Tıpkı kendisi gibi solda altta görülen Davudo ve onun üstündeki Kotto gibi "asiler" Kürt halkında uyanmakta olan "devlete karşı çıkma" özlemini yaşatmaya devam ettiler. Soldaki resimde ise, bir grup isyancıyı silahlarıyla birlikte ele geçirmiş subay, devlet gücünün yenilmezliğine duyduğu inançla gurur içinde görülüyor.

Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde de aynı şartlarda oy kullanır... Her Türk Cumhuriyet Senatosuna üye seçilebilir" (md. 72).

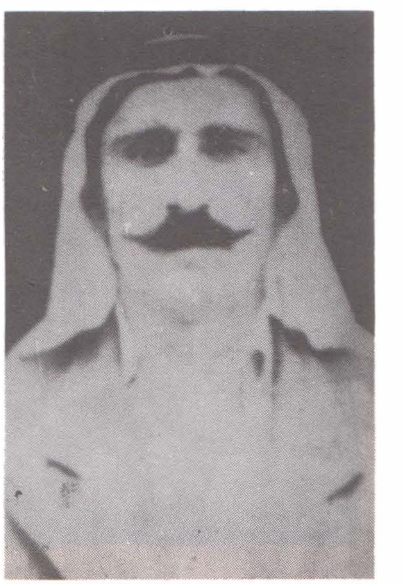
Anayasa'daki haklar ve özgürlükler ancak Türklere tanınıyordu. Türk olmayanlar ise bu hak ve özgürlüklerden, ancak, Türkleştikleri oranda, yani ulusal benliklerini, öz benliklerini inkar ettikleri oranda yararlanacaklardı. 1961 Anayasası'nın, Kurucu Meclis'de, 4. maddesi konuşulurken, milliyetçilikle ilgili çok önemli tartışmalar yapılmıştı. Kurucu Meclis üyelerinden Prof.Necip Bilge, "Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletinindir." sözünü, sadece, cümlede daha ahenkli bir ifade sağlamak için, "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" biçiminde değiştirilmesini teklif etmiş. (Kazım Öztürk, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Cilt II Ankara 1966 s.1132) Bu teklif üzerine Kurucu Meclis üyelerinden Hıfzı Oğuz Bekata, şöyle demişti: "... Yalnız burada Türk kelimesi üzerinde ısrarla duracağım. Türk kelimesinin maddede kullanılmasında son derece veciz bir mana vardır. Bu itibarla bu kelimeye dokunulmamalıdır." (Kazım Öztürk, *a.g.e.* s.1135)

Yine ikinci maddede "milliyetçilik" ilkesinin Anayasa'ya girmesi veya girmemesi konusunda uzun tartışmalar olmuştu. Devlet Başkanı ve Başbakan Cemal Gürsel'in şu sözleri dikkate değer: "... Avrupa milliyetçilik davasını 1.5 asır evvel halletmiştir. Fakat biz öyle miyiz? Anadolu'nun bir köyüne gidin, vatandaşa sorun, "Nesin?" deyin, "Elhamdülillah Müslümanım" der. "Türküm" demez. Daha bu şuur uyanmamıştır. Biz şunun bunun nazariyesi yüzünden Türklüğümüzü ve milliyetçiliğimizi kaybedecek bir duruma girmeyelim. Milliyetçiliği anayasaya koyalım. Bunu yürütelim. Memlekette Türklük şuuru uyandıktan sonra, bunu çıkaralım.

"Sonra başka unsurlar kendi maksatlarına göre ayrılmayı düşünürler diyorlar. Bugün Kürtçülükle yaptığımız mücadeleyi biliyorsunuz. Biz milliyetçiliği kaldırıyoruz desek bize mi dönecekler? -Biz buna dayanacağız. Bu memlekette temiz bir idare yer aldığı takdirde, bir tehlike yoktur. Evvela milletimizi Türk milleti haline getirelim. Ben asla kelimenin Anayasa'dan kalkmasına taraftar değilim. Türkiye Türk olmalıdır. Anayasa'dan bu tabir kalkmamalıdır. Bugün biz bunu kaldırırsak, 50 sene sonra, Türkiye'de, Türküm diyecek kimse kalmayacaktır." (Kazım Öztürk, *a.g.e.* s.1080)

1961 Anayasası hazırlanırken ilgi çekici gelişmelerden biri de, İstanbul Üniversitesi'nde Ord.Prof.Dr. Saddık Sami Onar başkanlığında kurulan Anayasa Komisyonu'nun çalışmaları sırasında ortaya çıkmıştı. "... Onar, eşitlik hükmünün dil bakımından da tesbitinde, Kürtçülük meselesi yüzünden mahzur görüyordu. Aksini savunan Tunaya ise, Kürtçülük meselesi yüzünden doğabilecek sakıncaların başka bir madde ile giderilebileceğini ileri sürdü. Kızışan tartışmalar sonucu Onar, sinirli bir şekilde yerinden kalkacak, 'Tarık Bey, Tarık Bey ben sizin zannettiğinizden daha milliyetçiyim' diyerek elinden kalemi alıp salondan çıkacaktı." (Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İç Yüzü*, Cilt I İstanbul 1965 s.376)

Prof.Dr. Tarık Zafer Tunaya'nın bu fikirleri komisyon başkanı, Ord.Prof.Dr. Sıddık Sami Onar tarafından *Milli Birlik Komitesi*'ne duyuruldu. *Milli Birlik Komitesi*, bizzat Devlet Başkanı ve Başbakan Cemal Gürsel tarafından alınan bir kararla Prof.Dr. Tarık Zafer Tunaya'nın ve Doç.Dr. İsmet Giritli'nin Anayasa Komisyonu'ndaki görevine son verdi. (Abdi İpekçi *a.g.e* s.379) Daha sonra ise, kamuoyunda 147'ler diye tanınan ve çeşitli üniversitelerdeki öğretim üyelerinin görevlerinden alınmasına yol açan 27 Ekim 1960 tarih ve 114 sayılı kanuna ek listede bu öğretim üyelerinin adı da yer alıyordu.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları

Devrimci Doğu Kültür Ocakları, rastlantıların ortaya çıkarttığı bir kuruluş değildir. Bunların derin sosyolojik ve bilimsel kökenleri vardır. Bu kuruluşlar, toplumsal gelişimin belirli bir aşamasında doğal olarak ortaya çıkmışlardır. Bilimin, gelişmelerin kendilerine yüklediği "kültürel" fonksiyonları geliştirmeyi benimsemişlerdir.

Doğaldır ki, feodal yapıdan kapitalist ilişkilere dönüşümde ve aşiret yapısının yıkılışının ortaya çıkardığı gelişim süreci zorunlu olarak "Kürt dili, Kürt edebiyatı, Kürt folkloru" gibi araştırmaların ve bunlarla uğraşanların küçük burjuva aydınları tarafından yapılmasını tarihî bir zorunluluk ve görev haline getirmiştir.

Cumhuriyetin ilan edilmesinden itibaren Kürtler, kendi ulusal kimlikleriyle hiçbir legal politik, kültürel vb. örgütlerde faaliyette bulunamamışlardı. 1961 Anayasası, bu kimliğin kullanımı konusunda herhangi bir serbestlik getirmemiş olmakla birlikte, 1960'lı yıllar bir bakıma bu uygulamaları fiili olarak sarsan yıllar olmuştur. *Türkiye İşçi Partisi*'nin (TİP) kurulması ve örgütlenmesiyle birlikte pek çok Kürt aydını ve yerel politikacısı bu hareketin saflarında aktif olarak politik mücadeleye giriştiler. Birçok üniversiteli Kürt genci, gerek *TİP*'in çeşitli örgüt birimlerinde, gerekse de başta *Fikir Kulüpleri Federasyonu* (FKF) olmak üzere çeşitli ilerici gençlik örgütleri içerisinde yer aldılar. Ancak bu insanlar özellikle *TİP* içerisinde yasal bir dayanağa sahip olmamakla birlikte fiili olarak kendi ulusal kimlikleri ile çalışmalarını sürdürmekteydiler. Kendi aralarında alternatif bir politik platforma sahip olmamakla birlikte kendiliğinden meydana gelmiş bir gruplaşmaya yönelmişlerdi. Bu gruba o günün yasal bazı sakıncaları nedeniyle "Kürtler Grubu" denilmemesine karşın "Doğulular Grubu" denilmek suretiyle ayrı bir grup oldukları bir bakıma statüleştirilmiştir. Bu grup *TİP* içerisindeki her bölgeden Kürtler için bir çekim ve ortak hareket alanı olmuştur.

1960'lı yılların ikinci yarısında *TİP* içerisinde ve genel olarak Türkiye Devrimci Hareketi içerisinde yoğun bir tartışma, hesaplaşma ve bölünmeler süreci yaşanmaya başladı. Tabii ki bu tartışmaların en yoğun olarak sürdürülüp yaşandığı alan ise, şimdi kendilerine "1968'liler" denilen ve bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de oldukça radikal bir konumda bulunan gençlik alanı olmuştur. Gerek o dönem yazılan, çevirilen ve rağbet bulan çeşitli yazı, makale, broşür ve kitapları dikkate aldığımızda gerekse bütün bunların ulusal sorun ve Kürtler konusundaki kayıtsızlıkları ve duyarsızlıkları beraberinde birçok tepkinin de doğmasına neden olmuştur.

Dünyanın hemen bütün ülkelerinde resmî sol hareketler genel olarak bir tek resmî ideolojiye (Stalinizme) bağlıdırlar. Türkiye'deki resmî sol ise, iki resmî ideolojiye bağlı idi. Bunlardan birincisi Kemalizmdir. Geleneğe göre önce Kemalist olunarak solcu olunuyordu. Tabii ki "Cumhuriyetçi, Laik, Anti-emperyalist" olmak gibi çağdaş ve ilerici bir konuma sahip olunması gerekirdi. Oldukça cılız bir potansiyele sahip olmakla birlikte kendisini Marksist, Leninist, Komünist Sol olarak adlandıran siyasi yapılar 1920'lerden itibaren daima Mustafa Kemal'in destekçisi olmuşlar ve O'nu savunmuşlardır. Elbette ki bu konumlarından ötürü de şoven-milliyetçi bir sapmadan kendilerini kurtaramamışlar, bunun doğal bir sonucu olarak da Kürt sorununu tepkili ve kuşkulu bir yaklaşımla izlemişlerdir.

1925 Şeyh Sait önderliğindeki ayaklanmaya karşı çıkmışlar, bu olayın arkasında İngiliz emperyalizminin parmağını aramışlardır. Aradan geçen bunca yıla rağmen İngiliz emperyalizminin parmağına ilişkin hiçbir belgeyi de henüz ortaya çıkarmamakla birlikte halen bu resmî yorum etkisini koruyagelmiştir. Ayaklanmanın hilafetçi olduğunu, bu nedenle daha başından itibaren gericiliği savunduğunu iddia ederek karşı çıkmışlardır. Diyarbakır İstiklal Mahkemesi tarafından Şeyh Sait ve arkadaşları hakkında verilen karar gerekçesi ise, bu kişilerin milli bir ayaklanmaya önderlik ettikleri belgelenmiştir. Şeyh Sait yapmış olduğu savunmada hilafetçi olduğunu söylemiştir, ancak belgeler bu savunmanın devletle yapılan bir pazarlık sonucu Şeyh Sait'in idam cezasının infazı öncesi kendisiyle pazarlık eden kişiye yöneltti̇ği sorulardan anlaşılmaktadır.

Gene Ağrı ayaklanması esnasında Türk hükümetiyle İran hükümeti arasında yapılan yeni sınır düzenlemesine ilişkin anlaşma Sovyetler Birliği ve Stalin tarafından övgüye değer bir anlaşma olarak vasıflandırılmıştır. Bu anlaşma ile Ağrı Dağı'nın tüm çevresi TC denetimine bırakılarak ayaklanma bölgesi tümüyle TC sınırları içerisinde bırakılmıştır. Karşılığında ise, Muradiye ve Özalp taraflarına isabet eden ve oldukça verimli sayılabilecek mümbit araziler İran sınırlarına terk edilmiştir. Ayaklanmanın denetimi kısa sürede Cumhuriyet Hükümeti tarafından kontrole alınmış ve bastırılması gerçekleştirilmiştir.

Dersim Ayaklanması'nda da kendi resmî yayın organlarında açıkça ifade ettikleri gibi devlet ve hükümetin destekçisi olmuşlardır. Ayaklanmaya bir başıbozuk isyanı gibi yaklaşmışlardır. Bu ayaklanmayı sürdürenlerin kendi feodal egemenliklerini korumak istediklerini ve devlet içerisinde devlet iddiası taşıyan bu gerici hareketin modern Türkiye Cumhuriyeti'nin merkezî yapısını sarstığını iddia etmişlerdir.

Kemalizmi anti-emperyalist bir siyaset ve ideoloji gördükleri için onunla çelişen bütün hareketlere de emperyalizmin bir oyunu olarak bakmışlardır.

Resmî ideolojinin ikincisi ise, tabiî ki Stalinizm'dir. Kürt hareketlerini bir emperyalist kışkırtma olarak değerlendiren "Sosyalizmin Anavatanı" olarak görülen Sovyetler Birliği'nin sınırında Sovyet güvenliği açısından jeo-politik ve Dünya Barışı'nı tehdit edecek sakıncalar taşıyan hareketlere karşı konulmalıydı. Çünkü antiemperyalist, Kemalist bir Türkiye Sovyetler Birliği ile güvenli ve dostça bir komşuluk sürdürebilirdi. Diğer taraftan Stalinizmin doğasında varolan ekonomist bir yaklaşım da etkili bir yoruma meydan veriyordu. Buna göre önce iktidara gelinecek sonra planlı ekonomi sonucu kalkınma süreci başlatılacak ve tabiî ki işçi sınıfının diktatörlüğü toplumdaki bütün çelişkileri çözebilecek tek alternatif olduğundan Kürtlerin sorunları da böylece çözümlenecekti. Bu soruna farklı bir proje ile yaklaşmak gereksizdi. Kapitalizmin doğasında varolan "eşitsiz gelişme yasası" ortadan kalkacağı için sorunun çözümü de kapitalizmin ortadan kalkmasına bağlıydı. Vaktiyle Çarlık zulmü altında yaşayan milyonlarca insanı oluşturan pek çok halk, proletarya diktatörlüğü kurulduktan hemen sonra kendi özgür iradeleriyle Sovyet sistemi içerisinde örgütlenmişler; tüm ulusal, kültürel, demokratik haklarına kavuşmuşlardır. Zaten Lenin ve Stalin bu sorunları önceden formüle etmişler, bu konunun uzmanı olan ve sorunların çözümü için özel bir göreve getirilen Stalin, Sovyet toplumunun sorunlarının üstesinden gelebilecek bir anlayışla toplumu yasal bir demokratik yapıda örgütlemeyi başarmıştı. Sovyet Hükümeti kurulur kurulmaz ilk iş olarak Buharin'in şiddetli muhalefetine rağmen gerici burjuva milliyetçilerinin önderliğindeki Finlandiya'ya bağımsızlık hakkı tanınmıştı. Ardından uzun bir çalışma sonrası yürürlüğe giren yeni Sovyet Anayasası geri kalan halkların ulusal sorunlarının çözümlenmesini sağlayan yasal güvenceleri sağlamıştır.

Böylesi bir geleneğe ve anlayışa sahip olan sol hareketler karşısında elbette ki Kürtler de kendi sorunları ile varolan anlayışın açıklanamayacağını farketmekte gecikmediler. Genel olarak Kürtler ve özellikle "Kürtlerin 1968'lileri" mevcut örgütlenmeler içerisinde sorunlarını yeterince tartışamadıklarını ve topluma taşıyamadıklarını hissederek bunun rahatsızlığını duymaya başladılar. Bir taraftan *Sosyalist Devrim* (SD), diğer taraftan *Milli Demokratik Devrim* (MDD) stratejik tartışmaları başladı, ancak bu tartışmalar Kürtler ve onların sorunları hakkında ciddiye alınabilecek projeler geliştiremediler.

Sosyalist devrimciler, sorunu bir iktidar sorunu olarak görüyor ve çözümünü işçi sınıfına ihale etmek suretiyle gerçekleştirebileceğini savunuyordu. Doğu Anadolu için yeterli bir ekonomik program uygulanabilirse, eşitsiz gelişme yasası etkisizleştirilirse bu sorun da bütün sorunlarda olduğu gibi ekonomik olarak çözümlendiğinde ortadan kalkmış olacaktır. Mesele eşit ve adil bir politika izlenmesine bağlıydı.

Milli Demokratik Devrimciler ise, soruna TC'deki yabancı üslerden, *NATO*'dan, yabancı sermayeden, Kürt ağa ve şeyhlerinden arınıldığı takdirde sorunların çözüleceğini ileri sürmüşlerdir. En önemli teorisyenleri Mihri Belli sorun hakkında uzunca yazılar yazmaya başlamıştı.

"Çağımızın en büyük gerçeği, millet gerçeğidir..."

"... İçinde yaşadığımız tarihî dönem halkların uluslaşma sürecinin dünya ölçüsünde yeraldığı dönemdir..."

"... Türkiye halkının en derin anlamıyla uluslaşması uğruna mücadelede, sosyalistlerin öncü durumda olmaları..."

"... Şeyh Sait özünde, gene Nakşibendi tekkesinin kışkırttığı bir Menemen isyanından farklı değildir..."

"... Bir Milli Kurtuluş Savaşı'ndan muzaffer çıkmış olan Mustafa Kemal Türkiye'sini parçalamaya ve zamanın tek Sosyalist ülkesi Sovyetler Birliği çevresinde Batı Emperyalistlerinin kurmaya çalıştıkları "Sıklet Kordonu"

67 (14) Sosyalizm ve Kürtler

bir kukla tampon devletle güçlendirmeyi amaç edinen emperyalizmin desteklediği bir hareket, Milli Hareket değildir..."

"... Doğu Anadolu'da petrol şirketlerinin emrinde bir ikinci Kuveyt Şeyhliği'nin kurulması Kürtler dahil bütün Türkiye için çok büyük bir felaket olacaktır..."

"... Türkiye'de etnik topluluklar için ve özellikle Kürtler için ana dil ve kültür eğitiminin merkezi laik, devrimci bir cumhuriyet maarifi yönetiminde olması gerekir..."

"... Ama anadil ve kültür derslerinin, bugün ağa ve şeyh tahakkümü altındaki Doğu'da başıboş bırakılması demokratik gelişmeye aykırı düşen durumlara sebep olabilir..."

"... Arapça fetva ile isyana girişen Şeyh Sait'in izinde yürüyen gerici tutumun Doğu'da laik okul yerine medrese açması pekala mümkündür..."

"... Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı mutlak bir şey değildir. Lenin bağnazlıkla savunduğu bu ilkeyi yüzyılımızın başlarında Çarlık Rusya'sı şartlarında uygulamış ve bir yandan Çarlık Hükümeti'nin asimilasyon politikasına karşı çıkarken öte yandan da örneğin Ukrayna'nın, Beyaz Rusya'nın, hatta Polonya'nın Rus İmparatorluğu'ndan ayrılıp bağımsız devlet kurmalarına karşı çıkmıştır..."

Bütün bunların ifade edilip tartışıldığı ve kendileri için hiç de iyimser umutların gelişmesine imkân bırakmayan görüşler karşısında Kürt gençleri ileri bir teorik formasyona sahip olmamakla beraber varolan teorik ve pratik birikimlerini ortaya koyarak kendi başlarına örgütlenmenin zorunluluğunu kavradılar. Böylece, Kürtler açısından tarihsel bir öneme sahip olan *Devrimci Doğu Kültür Ocakları*'nın (DDKO) kuruluş faaliyetlerine başladılar.

1967'de arka arkaya düzenlenen Doğu Mitingleri'nden sonra Ankara'daki Kürt aydın ve gençleri 18 Kasım 1967'de bir yürüyüş düzenleyerek Doğu illerindeki sefalet, jandarma baskısı ve kötü yaşam koşullarını protesto ettiler. Forum *dergisinin 15 Ocak 1968 tarihli sayısında "Doğu Sorunu ve Doğu Mitingleri" başlıklı yazısında İsmail Beşikçi, Doğu mitinglerini zorunlu kılan nedenleri şöyle sıralıyordu: "İstendiği kadar Türk-Kürt diye bir ayrım olmadığı, Kürtçe diye bir dilin olmadığı söylense de, ortada duran sosyolojik gerçeği değiştiremezsiniz. İstediğiniz kadar ideal anayasalar yapıp dini ve laiklik ilkesini bütün ihtimalleri gözönünde bulundurarak formüle edin, toplumsal bir çatışma ortamını ortadan kaldıramayacaksınız. Çünkü toplumsal kanunlar parlamentolarda yapılanlardan daha ağır basar ve önemli olan bu kanunları saptayabilmektir. Bu toplumsal kanunları saptarken de gerçekleri gizlemek değil, bilakis bütün açıklığıyla görmek gerekir. Diğer taraftan bu sosyal anlaşmazlıklar, yeni toplumsal kanunların parlamentolarda yapılan kanunlardan daha ağır basması toplumsal yapının parlamentolarda yapılan kanunlarla bütünleşmesine kadar devam eder."*

DDKO'lular amaç olarak;

1) Üniversitelerde bulunan Kürt gençlerini belirli bir kültür çalışması içerisine çekmek, aralarında maddi dayanışmayı kolaylaştırmak,

2) Türkiye'deki ırkçı-şoven, resmî ideolojik kaynaklı bütün şartlanmaları kırmak, halkların kardeşçe ve eşitçe yaşayabilmeleri yönünde mücadele veren demokrat ve devrimci kuruluşlar yelpazesinde yerlerini almak olarak belirlenmişti. Bu amaçlara uygun olarak teorik, ideolojik konularda seminerler ve konferanslar düzenleyerek özellikle ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme hakkı konusunda çeşitli sol çevreler arasında geniş ve yaygın tartışmalar sağlamak.

Kürt halkının demokratik gelişmesi, örgütlenmesi ve kültürel fonksiyonlarının ortaya çıkarılması gibi bir amacı ve bunun gereği olan örgütlenmeyi benimsemiş Kürt gençleri ve aydınları; gerek *DDKO*'lar ve gerekse bulundukları diğer ilerici örgütlerde yoğun bir çalışma içerisine girdiler. Mayıs 1969 sonlarında önce Ankara'da hemen birkaç gün sonra da İstanbul'da aynı tüzükle fakat ayrı ayrı olarak kuruluşlarını gerçekleştirdiler. Sorunun nesnelliği ve potansiyel önemi nedeniyle Kürtler arasında hızla etkinliğini arttıran *DDKO*'lar, bir taraftan Diyarbakır, Ergani, Silvan, Kozluk ve Batman'da kuruluşlarını gerçekleştirirken, diğer taraftan da merkezileşmeleri yönünde bir federasyon çalışması içerisine girdiler.

Tüzüklerinde, çeşitli bildirilerinde ve bültenlerinde tarihî ve sosyolojik bir gerçek olan, resmî devlet kuruluşlarının belgelerinde dahi kabul edilmiş bulunan Kürt halkının varlığına dilinin, kültürünün, tarihinin ve folklorunun varlığına saygı gösterilmesini istemiş; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ışığı altında Kürt halkının asimile edilmesine Kürtlerin yaşadığı bölgelerde komando zulmüne, toprak ağalığına, şeyhliğe ve aşiretçiliğe devrimci bir politika ile karşı çıkmışlardır. Türkiye'deki tüm halkların eşitliğine ve özgürlüğüne dayanan bir amaca yönelmişlerdir.

Özellikle 1930'lu yıllardan başlayan ve etkisini baskıcı yöntemlerle artıran asimilasyoncu politikaya öncelikle kendi bünyelerinde ve çevrelerinde giderek bütün bir Kürt toplumunda bunlara karşı çıkarak işe başlamışlardır. O günlere kadar, Kürt kimliklerini gizleyen binlerce insan üzerinde bu baskı etkisini kaybetmeye başladı; *DDKO*'ların kuruluşunu takip eden yıllarda Kürtler kendi çocuklarına anlamlı Kürtçe isimler vermeye başladılar. Büyük kentlerde yaşayan Kürtler asimilasyona karşı çeşitli kültürel folklorik faaliyetlerde bulundular. Geceler düzenlediler, mitingler yaptılar.

***DDKO*'lar kendi dışlarındaki başta *TİP* olmak üzere, her genç, *SGÖ, TÖS, İLKSEN* gibi örgütlerle de içiçe faaliyetlerde bulunup çeşitli eylem birliklerinde bulundular, etkinlikler sağladılar. *TİP* Dördüncü Olağan Kongresi delegeleri üzerinde etkili bir çalışmaya girmişlerdir. Kongrede kabul edilen Kürtler hakkındaki kararın alınmasını sağlamışlardır. Bu karar ileride *Türkiye İşçi Partisi*'nin kapatılmasına neden olmuştur.**

Nisan 1970'den itibaren başlatılan komando harekatları karşısında aktif bir faaliyet göstermişler, dönemin Cumhurbaşkanına olaylar hakkında bir rapor hazırlamışlardır. Bu rapor TBMM'de de tartışılmıştır.

Raporda özetle,

"... Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu'sunda yaşayan halka yapılan baskı, zulüm ve jenosit harekatı bize göre yasadışı, insanlık dışı bir anlayışın sonucudur. 'Eşkıya aranıyor' gerekçesiyle yapılan bu harekatın anlamı nedir? Eğer Türkiye tarihi biraz incelenirse, görülür ki, Türkiye'nin bu bölgesinde yaşayan halka tatbik edilen bu insanlık dışı baskı ne ilktir, ne de son...

Devrimci Doğulu öğrenciler olarak bu yasadışı hareketleri şiddetle kınar, iktidarın bu yoldaki eylemlerine karşı bundan böyle her zaman bütün gücümüzle karşı koyacağımızı bildiririz..." denilerek gerek Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Cihat Alpan tarafından istenen bilgiler yerinde incelenmek, mağdur kişilerden ifadeler almak suretiyle açıklığa kavuşturulmuş, gerekse kamuoyunun bu konuda aydınlatılması sağlanmıştır.

Türkiye'de yaşayan Kürtlerin siyasi tarihleri bakımından önemli bir dönüm noktası teşkil eden *DDKO*'lar Kürtlerin kendi kimlikleriyle örgütlenebildikleri ilk legal kuruluşlardır. *DDKO*'lar kapatılmalarından sonra da daha uzun bir dönem sonradan ortaya çıkan siyasi Kürt grupları üzerinde etkilerini korumuşlardır. Günümüze kadar gelen birçok siyasi Kürt grubunun *DDKO*'larla ilgili bir geçmişi bulunabilir. 1968'li Kürtler bu örgütlerde pek çok yeni şeyler farkettiler, öğrendiler ve geliştiler. Kendilerinden sonra gelen Kürtler artık kendi kimlikleriyle faaliyette bulunabileceklerini kavradılar. O günlerde el yordamıyla gerçekleştirilmek istenen birçok faaliyeti ileride bilimsel yöntemlerle geliştirebilmeyi öğrendiler. Toplumun gelişmesiyle birlikte misyonunu tamamlayan, ancak tarihsel bir dönüm noktası olma özelliğini koruyan *DDKO*'lar Kürt halkının siyasi tarihinde onurlu bir yere oturmayı gerek faaliyetleri gerekse yargılanmaları döneminde haketmişler ve bu mirası gelecek kuşaklara da bırakabilmeyi başarabilmişlerdir.

16 Ekim 1970'de başlatılan tuklamalar sonucu, *DDKO*'lar hakkında dava açılmıştır. 12 Mart 1971'den sonra 26 Nisan 1971'de ilan edilen sıkıyönetimle birlikte Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nın yayınladığı bir bildiriyle *DDKO*'lar süresiz olarak kapatılmışlardır. Bu dönemde çıkartılan 1042 sayılı yasa ile Ankara'da görülmekte olan dava dosyası Diyarbakır Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi'ne gönderilmiştir. Yargılamalar sonucu pek çok kurucu, yönetici, üye ve çevresinde bulunan kişiler ağır cezalara çarptırılmışlardır.

ÜMİT FIRAT

Molla Mustafa (solda) ve oğlu Mesut Barzani (sağda). Irak'ın dağlık kuzey bölgesinde Mergesor, Akre, Diana ilçeleri, Sidekan, Şirvan bucağı ile bunlara bağlı köylerde Barzan aşireti oturuyordu. Barzan aslında Şirvani, Zebar ve Müzürü aşiretten oluşuyordu ve Şirvani aşiretinden olan Molla Mustafa, Barzan adıyla birleşmiş bulunan aşiretin reisiydi. Kasım zamanında ayaklanarak Kuzey Irak'ı ele geçiren Molla Mustafa'nın on bin silahlı adamı olduğu iddia ediliyordu. 1966 yazında ise ancak iki bin civarında peşmergenin Molla Mustafa'nın etrafında kaldığı söylenebilirdi. Bu tarihte eli silah tutan herkes asker değildi, ateşkes koşullarında yaşandığından bazı erkekler köylerinde çalışmayı tercih etmişlerdi. Molla Mustafa'nın silahlı birliklerinin elinde, Alman, İngiliz, Rus, Çekoslovak yapımı piyade tüfekleri vardı. Ayrıca az sayıda hafif makinalı tüfekle, 60 milimetrik havanla atılan aydınlatma mermilerine sahiptiler. Peşmergeler başlarına sardıkları poşilerin renkleriyle ayırdediliyorlardı. Barzanlar başlarına kırmızı benekli poşiler sararken, öbür aşiretlerden olanların poşileri siyah benekliydi. Molla Mustafa Barzani peşmergelerin siyasi önderi iken, Şeyh Ahmet yiyecek, içecek, giyecek işleriyle uğraşıyor ve adalet işlerini yürütüyordu. Yargıçlar hocalardı ve Barzan'da şeriat ilkeleri uygulanıyordu. Molla Mustafa'nın oğullarından Lokman ve Ubeydullah komutanlık yapıyor, Şeyh Ahmet'in oğlu Mehmet Halit cephe gerisini yönetiyordu. Peşmergeler gündüzleri mağaralar ve ormanlarda saklanıyorlar, geceleri ise ya savaşıyorlar ya da çalışıyorlardı. Barzanlar için "dedeleri Molla Muhammed temiz adamdı, namaz kılardı, öbürleri namaz kılmazlar, kafirdir onlar" deniyordu. Barzanlar ise bu suçlamalardan oldukça rahatsız oluyorlar ve "bizim hem dinimiz, hem de kitabımız var, hepimiz müslümanız" diye cevap veriyorlardı. Darbeci Abdüsselam Arif ile mütareke yıllarında, Bağdat radyosu Türkmence yayınlarında Molla Mustafa'nın demeçlerini okuyordu. Demeçler genellikle besmele ve Kur'an'dan bir ayet ile başlıyordu. Sarp dağlarda yaşayan aşiretler üzerinde din oldukça etkili olmasına rağmen Barzanlar bağnazlıktan uzak bir yaşantı sürdürüyorlardı. Aşiretin düşmanlarının uzun zaman Nehri şeyhleri Şeyh Reşit gibi Nakşibendi tarikatının şeyhleri olması Müslümanlığın derin etkiler bırakmasını engellemişti. Öyle ki hocalar da dahil aşiret üyeleri sakal bırakmıyor, kadınlar oldukça özgür davranabiliyorlardı. Molla Mustafa Barzani, Sovyetler Birliği ve İngiltere'nin Ortadoğu politikalarının Kürtler aracılığıyla sürdürülmesi ve manevra alanı olmasının aracısı eleştirileriyle sıkça karşılaşmıştı. Gerçekten de İngiltere ile Barzan aşireti arasında zayıf da olsa zaman zaman ilişki kurulmuştu. Bu ilişkinin daha da gelişmesini engelleyen temel faktör, İngiltere'nin Kürt dini önderleri politikasının taşıyıcısı olarak seçmesiydi. Öte yandan Molla Mustafa, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Ruslarla ilişkilerini geliştirdi. 1946'da SSCB'nin desteğiyle Mahabad'da ilan edilen Kürt Cumhuriyeti'nin SSCB'nin 1947'de İran'dan çekilmesiyle yıkılmasından sonra sekiz yüz kişilik bir kuvvetle Sovyetler Birliği'ne geçerek 10 yıl süreyle orada kalması bu bağları daha da pekiştirdi. 1958'de Kasım'ın krallığa son veren darbesinden sonra, ülkesine dönmesine rağmen iktisadî ve kültürel haklarına ilişkin verilen sözler yerine getirilmeyince 1960'da Kasım'a karşı ayaklandığında bu kez Amerikalıların Molla Mustafa'yı desteklediği ve yardım ettiği kanısı egemen oldu. Kendince büyük devletlerin nüfuz alanı çatışmasından yararlanma politikasını 1960 sonrası Nasır'la İsrail arasındaki çelişkilerden de Irak Kürdistanı'ndaki bağımsızlık hareketi lehine kullanmak isteyen Molla Mustafa, Türkiye ile ilişkilerinde oldukça hassas davrandı ve Türkiye toprakları üzerinde faaliyet göstermekten kaçındı. Ancak Irak sınırları içinde yayın yapan radyolar aracılığıyla Türkiye Kürtleriyle ilişkinin sıcak tutulması ve ulusal bilincin canlı tutulmasını sağlamaya çalıştı. Irak Kürdistanı'nda aralıklı olarak yürüttüğü silahlı mücadele, Molla Mustafa Barzani'nin 1976'da ABD'deki ölümünden sonra oğulları Mesut ve İdris tarafından sürdürülmeye çalışıldı.

Kürtlerin Düşünceleri ve Eylemleri

Dicle-Fırat, Deng, Roja Newê, Reya Rast

1960 darbesiyle beraber özgürlüklerde önemli gelişmeler oldu. Türkiye'nin ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşantısına ilişkin yeni yeni incelemeler yapılmaya başlandı. Bu gelişme kuşkusuz, Kürtleri de çok etkiliyordu. Kürtler ve Kürt toplumuna ilişkin düşünceler üretilmeye başlandı. 1962'de İsa Şans tarafından yayınlanan *Silvan'ın Sesi* İsa Şans'ın tutuklanmasıyla yayınını durdurdu. Ekim 1962 ile Mayıs 1963 arasında sahibi Edip Karahan olan yazarları arasında Musa Anter, Sait Kırmızıtoprak, Halit Nazmi Balkaş, Ahmet Botanlı, İsa Şans da bulunan aylık *Dicle-Fırat*'ın sekiz sayısı yayınlandı. Nisan-Mayıs 1963'de, İstanbul'da *Deng*'in iki sayısı yayınlandı. Sahibi Ergün Koyuncu idi, Yazı İşleri Müdürü Yaşar Kaya, Genel Yayın Müdürü Medet Serhat olan *Deng*'in üçüncü sayısına (Haziran 1963) matbaada el konuldu. Mayıs 1963'de *Roja Newê* yayınlandı. Derginin sahibi Doğan Kılıç Şıhhesenanlı, Genel Yayın Müdürü Hasan Kılıçkaya, Yazı İşleri Müdürü Hasan Buluş idi. Yine 1963'de Av. Ziya Şerefhanoğlu tarafından *Reya Rast* isimli bir dergi yayınlandı. Bu yayınlar 28 Haziran 1963'de yapılan geniş tutuklamalara kadar sürdü, (Bu konuda geniş bilgi için bk. Malmijans; *Mahmud Levindî Li Kurdustana Bakur û Tırkiye Rojnamegeriya Kurdî (1908-1981) jn Weşanên Jîna Nû*, Uppsala 1989).

Barış Dünyası Dergisi

Nisan 1962'de liberal Ahmet Hamdi Başar tarafından İstanbul'da yayımlanmaya başlanan aylık *Barış Dünyası* dergisinde çıkan yazılar, Kürt Sorunu'nun tartışılması, Kürtlerin ve resmî görüş taraftarlarının görüşlerini açıklamaları bakımından, yukarıda belirtilen gazetelerden ve dergilerden daha geniş bir etki yarattı.

Barış Dünyası ikinci sayısında (Mayıs 1962) "Doğu Kalkınması" üzerinde önemle durulacağını vurgulayan bir açıklama yaptı. "Sayın Okuyucu" yazısında bu konu ile ilgili olarak şöyle deniyordu: "... Bundan başka bu sayımızda çok önemli bir mesele üzerinde durduk. Doğu Kalkınması; yasak koyma ve kaldırma zihniyetiyle bu davanın çözülemeyeceği, artık, üzerinde şüphe edilemeyecek bir gerçek olmuştur. Türkiye'nin kalkınmasında Doğu, başlı başına önemli bir faktör olabilir. Doğu'nun kalkınmasının sadece, bir geri kalmış bölgemizin kalkınması için değil, Türkiye'nin kalkınması için başarılacak bir dava olduğunu bilmek lazımdır."

Dergi "Doğu Davamız" başlıklı bir bölüm ayırmıştı. Bu bölümde, "Doğu'nun Kalkınması Türkiye'nin Kalkınması Demektir" başlıklı önemli bir yazı yayınlandı. Dergi bu yazıyı

okuyucularına şöyle takdim etti: "Doğu Davası şiddet rejimiyle, yasaklarla halledilemez. Modern devletçiliğin anlamına uyarak bu vatan parçamızı başka yollarla memleketin ve belki de dünyanın cenneti haline koyabiliriz. Ağaları kaldırmışsın neye yarar? Onların bügünkü iptidai şartlar altında sosyal bir fonksiyonları vardır. Bu fonksiyonları yapacak organlar yaratmadan ve halkın kendi inanışlarına ve yaradılışına uyarak maddi ve manevi sahaları da kalkındırmadan, ağaları kaldırmak fayda yerine zarar verir." Dergide ayrıca, sözü edilen yazıyla ilgili olarak, "Bu yazıda, davanın en kesin çözüm yolu gösterilmektedir" deniyordu.

Barış Dünyası-Yön, Milli Yol

Barış Dünyası dergisi daha sonraki sayılarında da benzer tutumunu sürdürdü. Sağcı bir yayın organı olan *Milli Yol* ve solcu bir yayın organı olan *Yön* dergileri *Barış Dünyası*'nın bu tutumunu eleştirmeye başladılar. *Yön* dergisi, 13 Haziran 1962 tarihli 26. sayısında, "Doğulu Gençlik *Barış Dünyası*'na cevap veriyor, Doğu Davamız" başlıklı bir yazı yayınladı. *Barış Dünyası*, 4. sayısında (Temmuz 1962) "Sağdan-Soldan Hücumlar Karşısında Doğu Davamız" isimli bir yazı ile bu eleştirilere cevap verdi. Bu cevap yazısının sunuluşunda dergi şöyle söylüyordu: "Bünyemizde kangren olmaya yüz tutmuş bir yara vardır. Aklın, ilmin, insanlığın gösterdiği yolu tutarak bu yarayı tedavi etmeye ve bünyemizi kurtarmaya çalışalım." Aynı sayıda, Musa Anter de Doğu Kalkınması üzerine bir yazı yayınladı. Yine aynı dergide (Temmuz 1962), Urfa Milletvekili Kemal Badıllı, Bahri Koçkaya gibi Kürt yurtseverlerinin, Abdülbaki Kartal'ın dergiye başarı dileyen mektupları yayınlandı. *Yön* dergisinde, Doğulu gençler *Barış Dünyası*'na eleştirilerini sürdürdüler.

Çetin Altan, 6 Ağustos 1962 tarihli *Milliyet*'de "Katolik Olan Türkler" başlıklı bir yazı yayınladı. Yazıda, Çetin Altan Müslümanlıktan çıkarak gizlice Katolik olan Türklerden söz ediyordu: Bunu hoş karşılıyor, "Biz laikiz, isteyen istediği dini kabul eder" diyordu, tolerans gösteriyordu, bazı Doğulu aydınların Kürtçe gazete çıkarmak istemelerini ise tepkiyle karşılıyordu, bunun suç olduğunu vurguluyordu, toleransını hemen bir tarafa bırakıyordu.

Avni Doğan ve "Tehlike Çanı Yine Çalıyor"

Avni Doğan *Dünya*'da 3-10 Eylül 1962 tarihleri arasında, "Barzanlı Olayının Altındaki Büyük Tehlike" başlıklı bir dizi yazı yayınladı. Avni Doğan, *Barış Dünyası* ve *Yön* dergisindeki tartışmaları da dikkate alarak Irak'taki Kürt hareketini incelemeye çalışıyordu. Dizinin ilk yazısı, İran, Irak ve Türkiye toprakları üzerinde Kürt hükümeti kurmak, artık bir düşünce olmaktan çıkmış tehlike halini almıştır, cümlesiyle sunuluyordu. Avni Doğan, "Irak

Irak Kürdistanı'nda yürüyüş halindeki peşmergeler. 11 Mart 1970'de Irak radyoları hükümet ile Irak Kürtleri arasında bir anlaşmanın yapıldığını duyurduğunda, Kürt silahlı direniş hareketiyle merkezi hükümet arasında askeri darbeler döneminde zaman zaman varılan ateşkeslerden farklı olarak kalıcı bir barışın sağlandığı sanılmıştı. Çünkü Irak Cumhurbaşkanı Ahmet Hassan El-Bekr'in Irak halklarına sunduğu 15 maddelik anlaşmaya göre Irak'ın kuzeyinde bulunan bölgede özerk bir Kürt hükümeti kurulacak, Kürtler merkezi hükümet ve orduda nüfusları oranına göre temsil edilecek, Cumhurbaşkanlığı yardımcılığına bir Kürt getirilecek, Geçici Anayasa'ya "Irak halkı, Arap ve Kürt olmak üzere iki ayrı millete mensup insanlardan oluşur" biçiminde bir madde konacak ve nihayet Kürtçe Arapça ile birlikte resmi dil olacaktı. Öte yandan El-Bekr, Kürt isyanına katılan sivil ve asker bütün Kürtler için bir genel af ilan etti ve Kürtlerin bütün ihtiyaçlarının karşılanacağını açıkladı. Yönetimini geniş bir tabana dayandırmak isteyen Baas Partisi, Irak Komünist Partisi, Kürdistan Demokrat Partisi ve öteki bazı sol eğilimli siyasal güçlerle işbirliğine yöneldi. Ancak bir müddet sonra Baas Partisi'nin Kürt hareketini parçalamaya yönelik bir politika izlemesi ve sınırlı bir özerklik planını yürürlüğe koymak istemesiyle KDP yeniden silahlı mücadele politikasını benimsedi.

KIRMIZITOPRAK, SAİD (1935-1971)

Kürt ulusal kurtuluş hareketinde ve Kürt siyasi tarihinde çok önemli bir yeri olan Said Kırmızıtoprak (Dr. Şıvan), 1935'da Tunceli'nin Nazimiya kazasının Civalık köyünde doğdu. İlkokulu Nazimiye'de okuduktan sonra, orta ve lise eğitimine Balıkesir Lisesi'nde parasız yatılı olarak devam etti. 1956'da İstanbul Tıp Fakültesine girdi. 1959'da Asım Eren'in TBMM'ye verdiği önerge üzerine, "İstanbul'da okuyan Kürt gançleri" adıyla düzenlenen protesto telgrafının çekilmesine öncülük etti. Aynı yılın Kasım ayında İstanbul-Ankara ve Diyarbakır'da sürdürülen operasyon neticesinde (49'lar davası) tutuklanarak arkadaşlarıyla birlikte Harbiye zindanlarına kapatıldı. Dört ayı aşkın bir süre hücrede yaşayan Dr. Şıvan Harbiya'daki direnişe de önderlik etti. 27 Mayıs'ta Ankara Soğukau Askerî Cezaevi'ne gönderildi. Dr. Şıvan yargılama safhasında diğer sanıklarla birlikte tahliye edildi. 1961'de yeni Anayasa'nın kabulünden sonra çıkan sol dergilerde yazılar yazmaya başladı. *Yön* dergisinde yayınlanan "Doğulu gençler *Barış Dünyası'na* cevap veriyor" isimli yazının kaleme alınmasını sağladı ve bundan sonra *Yön* dergisinin sürekli yazarları arasına girdi, çok ağır şartlarda devam eden öğrencilik hayatı 1962'deki mezuniyetiyle son buldu. Isparta'da doktorluk yaparken *TİP*'e üye oldu ve politik faaliyetini *TİP* içersinde sürdürdü. 1968'de Said Elçi ve arkadaşlarının tutuklanarak Antalya'ya getirilmeleri üzerine Said Elçi ile ilişkilerini sıkılaştıran Dr. Şıvan, Elçi'nin tahliyesinden sonra, onun yardımıyla, 1969'da arkadaşları Hikmet Buluttekin (Çeko), Hasan Yıkılmış (Brusk), Nazmi Balkaş (Soro) ve Faik Savaş ile birlikte Irak Kürdistanı'na geçti. Burada bir yandan *IKDP* saflarında *BAAS* ile savaşırken bir yandan da doktorluğunu sürdürdü. Mart 1970'de Barzani ile Saddam arasında yapılan anlaşma sonrasında Irak'ın Zaho kentinde karargahını kuran Dr. Şıvan burada arkadaşları Çeko ve Brusk ile birlikte Türkiye'de sol kanat diye anılan kendisinin *Kürdistan Demokrat Partisi*'ni kurdu. Böylece Said Elçi ile yolları ayrılan Dr. Şiven olanakları ve ikna gücünü de kullanarak çok kısa bir zamanda Partisini güçlendirerek geniş bir kitle üzerinde örgütlenmesini sağladı. 12 Mart 1971'den sonra örgütünün çekirdek gücünü Kuzey Irak'ta toplayan Dr. Şıvan, Said Elçi'nin Kuzey Irek'a geçmesi üzerine onu karargahında tutuklayarak kurşuna dizdi. Ardından, kendisi ve arkadaşları Çeko ve Brusk, Barzani tarafından tutuklanarak Gllala karargahına götürüldü ve her üçü de *IKDP* tarafından kurşuna dizildi. Dr. Şıvan'ın *Çağımızın Çelişkisi-Ezen ve Ezilen Uluslar*, *Irak Baas Rejimi ve Kürt Halk Hareketi*, *Kürt Milli Hareketleri ve Irak'ta Kürdistan İhtilali* ve Kamuran Bedirhan ile birlikte hazırladığı *Zmane Kûrd* (Kürt Dili) adlı eserleri vardır.

sınırımızdaki olayların altında yatan tehlike, sanıldığından daha korkunç, daha büyüktür" diyordu. "Çünkü Barzanlı Mustafa'nın şimdi idare ettiği isyan hareketi, kökü çok eski tarihlere inen ve bağımsız bir Kürt Devleti kurmayı gaye edinmiş bulunan hareketin devamıdır. Barzaniler Irak'da başarı kazanırlarsa, İran ve Türkiye'deki Kürtlerle birleşerek devletlerini kuracaklarına inanmaktadırlar. Diğer taraftan *Birleşmiş Milletler*'i ve dünya umumi efkarını davaları lehine çevirmek için son derece geniş çalışmalar yapılmaktadır. Kürt diliyle günlük gazeteler, haftalık ve aylık dergiler, ikisinin yeri belli, birisinin henüz yeri bilinmeyen üç radyonun yayınları bu maksat uğrunda çalışmaktadır. İyi tahsil görmüş yüzlerce insan, dünyanın büyük merkezlerinde, *Birleşmiş Milletler* içinde devamlı ve tesirli propagandalarla bu fikri mahalli olmaktan çıkarak milletlerarası bir mesele haline sokmaktadırlar."

Avni Doğan'ın yazıları Kürt çevrelerde tepkiyle karşılandı. Dr. Sait Kırmızıtoprak, "Kimler İçin Çan Çalıyorlar?" başlıklı bir yazı yayınladı. (*Yön*, sayı 40, 14 Eylül 1962) Dr. Sait Kırmızıtoprak, Kürt-Türk kardeşliğinin asimilasyon sayesinde değil, ulusların eşitliği temeli doğrultusunda gerçekleştirileceğini belirtiyordu.

Bu yazıya *Barış Dünyası* dergisinde de tepki gösterildi. "Tehlike Yaratan Çan! Barzani Olayının Altında Yaratılmak İstenen Büyük Tehlike" (Sayı 6, Ekim 1962) konulu bir yazı yayınlandı. Aynı sayıda, Abdurrahman Efhem, "Barzani Hareketinin Gerçek Sebebi"ni araştırdı. Musa Anter, Kürt Edebiyatı üzerine yazılarını sürdürdü.

Barış Dünyası dergisinin 9. sayısında (Aralık 1962) "Doğu Davamız" bölümünde, "Gayemiz: Birlik ve Beraberlik" başlıklı bir yazı yayınlandı. Bu yazı *Barış Dünyası*'nın görüşü değildi. Dergide sürekli yazan Kürtlerin görüşü de değildi. "Kendilerini Türk'ten ayrı sananlara Türk olduklarını anlatmak gerekir" diyordu. Yazı, "Doğu-Batı, Türk-Kürt yok, milli hudutlarımız içinde daima ilerleyen, daima refahın ve saadetin yuvası olan kuvvetli Türkiye ideali ve Büyük Türk milleti vardır" sözleriyle bitiyordu.

Bu sayıda, *Barış Dünyası*'nın tutumunu eleştiren mektuplar da yayınlandı. Bolu'dan yazan Şemseddin Ulaş isimli bir doktor, Kürt edebiyatı konulu yazı başlıkları karşısında şaşırıp kaldığını, Doğu'da yaşayan halkın konuştuğu dilin yani Kürtçe'nin kelime sayısının 300 bile olmadığını, halkın derdini ifadede acz içinde olduğunu, böyle ilkel bir dilin edebiyatı olmayacağını yazıyordu. Doktora göre, "Doğu'daki Halk" Türkçe'yi güzelce konuşuyordu, bilmeyenler de kolayca öğreniyordu. Erzurum'da yaşayan başka bir okuyucu da, Kürtçe konuşulmasına, Kürtçe gazete çıkarılmasına karşı çıkıyordu... "Onlar Kürtçe öğrendikleri zaman, Türkçe konuşanlarla nasıl işbirliği yapabilecekler?" diyordu. Bazı Kürt yurtseverlerinin *Barış*

Yön dergisinin 2 Eylül 1966 tarihli sayısında yayınlanan Behzat Ay'ın "Mal-can güvenliği olmayanlar" başlıklı yazısında, jandarma kayıtlarına göre Siirt ili sınırları içinde 180 eşkıya olduğu bildiriliyordu: "Her çetede beşer kişi olduğunu kabul edersek -daha fazla ya- dokuz yüz kişi dağlarda demektir. Bir ilin sınırlarının içinde dokuz yüz kişinin dağlarda olması ne demektir!" Bu soru ve genel olarak eşkıyalığın anlamı 1960'lar boyunca yalnızca sosyalist siyasal dergileri meşgul etmekle kalmadı, bir süre için edebiyatın da merkezî temalarından biri haline geldi. Hatta o kadar ki, dönemin en önemli yazarlarından ikisi, eşkıyalık konusunda karşı karşıya geldi ve romanları aracılığıyla kimi zaman örtük, kimi zaman açık bir polemiğe giriştiler. Dağa çıkmayı feodal ya da ticarîleşmiş bir feodal düzende benimsenebilecek en soylu seçeneklerden biri olarak anlatan Yaşar Kemal, popüler düzeyde varlığını koruyan bir adalet anlayışının hayatiyet kazanması olarak yorumladığı eşkıyaları masalsı özelliklerle donatırken; isyan ettikleri ağalar kadar eşkıyaları da sıradan insanların dirlik ve düzenliğine yönelik bir tehdit olarak değerlendiren ve onlarda, ufku kendi kısa vadeli, maddî çıkarları ile sınırlı köylü kurnazlığından ötesinin izlerini göremeyen Kemal Tahir, adalet anlayışı için, kendi deyimiyle "kravatlılar"a, kırsal çıkar ilişkilerinin nisbeten dışında durabilen, geleneksel "kerim devlet" anlayışına hâlâ sahip çıkabilen bürokratlara yönelmişti. Edebiyat düzeyindeki bu tartışma, daha yüzeysel bir tarzda da olsa gündelik basına da yansıyordu; Örneğin (Soldan sağa) Gafir Geyik, Mehmet Kımıl, Mahmut Eroğlu, Abbas Bozkuş, Mehmet Kılıç gibi asiler, resmî ideoloji ve onun paralelindeki basın tarafından "eşkıya" diye adlandırılırken, yalnızca sosyalist değil popüler basın tarafından efsaneleştirildiler.

KÖYDE ARAZİSİ OLUP ŞEHİR VE KASABALARDA OTURAN AİLELER

	A	B	C	D	E	F
İller	Toplam dönüm (bin)	Köyde oturan genel aile sayısı (bin)	Köydeki ailenin kontrol ettiği toprak (bin)	Köyde arazisi olup şehir ve kasabalarda oturan ailelerin		Köyde oturan aileler + şehir ve kasabalarda oturup köyde toprak sahibi olanlar (bin)
				Sayısı	Kontrol ettiği dönüm (bin)	
Erzincan	875	46	679	2.640	196	49
Erzurum	3.419	90	3.001	2.680	418	93
Kars	3.733	92	3.593	2.820	140	95
Ağrı	2.083	32	1.947	610	136	33
Tunceli	514	27	342	1.130	172	28
Bingöl	310	27	280	710	30	28
Muş	1.677	31	1.466	1.270	211	32
Bitlis	568	19	452	1.590	116	21
Van	1.457	31	1.310	570	147	32
Adıyaman	1.050	43	679	1.350	371	44
Malatya	1.201	60	989	2.000	212	62
Elazığ	971	41	708	2.750	263	44
Siirt	964	38	760	670	204	39
13 il ortalaması ve toplamı	18.822	550	16.206	20.490	2.616	600
Gaziantep	1.741	51	859	6.380	982	58
Urfa	4.290	55	1.024	3.920	3.266	59
Diyarbakır	2.642	58	358	1.740	2.284	60
Mardin	2.058	59	964	6.220	1.094	65
4 il ortalaması ve toplamı	10.731	223	3.205	18.260	7.536	242
17 il ortalaması ve toplamı	29.553	773	19.411	38.750	10.152	842

ÜRETİM ARAÇLARININ DAĞILIŞI (1965)

İller	Karasaban (bin)	Pulluk	Mibzer	Traktör	Biçer-döver	Kağnı	4 tekerlekli araba
Erzincan	22	3.400	3	109	2	1.100	1.900
Erzurum	56	11.000	40	46	49	4.300	2.888
Kars	45	12.900	78	164	92	1.600	24.000
Ağrı	20	3.940	26	51	21	1.400	456
Tunceli	15	47	2	26	3	125	92
Bingöl	13	22	—	1	—	1.600	1
Muş	18	3.370	26	49	13	11.400	2.180
Bitlis	8	2.100	3	17	1	3.500	162
Van	13	7.000	1	11	7	11.000	213
Adıyaman	19	48	5	32	2	—	272
Malatya	22	400	5	267	8	3	102
Elazığ	20	760	29	148	40	739	1.420
Siirt	16	267	11	40	18	3	78
13 il toplamı	287.000	45.254	229	961	249	11.370	33.734
Gaziantep	18	1.810	176	523	47	189	1.260
Urfa	31	492	239	331	129	5	408
Diyarbakır	34	693	90	192	91	39	841
Mardin	25	164	65	97	47	2	282
4 il toplamı	108.000	3.159	570	1.143	314	235	2.791
Hakkari	4	71	—	—	—	—	—
18 il toplamı	399.000	48.484	799	2.104	563	112.605	36.555

Kaynak: KİBKEE

BİR ÇİFTÇİ AİLESİNE DÜŞEN ORTALAMA BİRİMLER

İller	Tarla (dönüm)	B.baş hayvan	K.baş hayvan
Erzincan	53	2.7	8.4
Erzurum	86	4.0	9.9
Kars	67	4.2	9.4
Ağrı	97	4.3	21.3
Tunceli	48	2.9	11.7
Bingöl	26	2.6	14.3
Muş	109	3.7	12.9
Bitlis	52	2.6	15.4
Van	116	3.6	31.0
Adıyaman	64	2.0	6.0
Malatya	58	2.0	6.1
Elazığ	66	2.6	8.5
Siirt	63	2.6	11.9
13 il	69	3	12.7
Gaziantep	69	1.8	8.0
Urfa	117	2.5	12.6
Diyarbakır	117	3.5	8.3
Mardin	68	2.0	10.7
4 il	93	2.2	9.7
Hakkari	34	1.7	14.7
18 il	73	2.8	11.2

Kaynak: KİBKEE

Dünyası'na teşekkürleri ise sürüyordu. Ömer Çetin'in, Şemsettin Polat ve Hüsamettin Bayram'ın teşekkürleri ve başarı dilekleri bu sayıda yayınlandı.

Barış Dünyası, 10. sayısında (Ocak 1963) "Doğu-Batı ayrılığı yaratanlar" yazısında resmî düşünceyi savunanlar eleştiriyordu. Abdurahman Efhem "Doğunun Istırabı", Doğan Kılıç Sıhhesenanlı "Demokrasi ve Doğu Davası" başlığı altında Mela Ehmede Cizirî'yi inceledi. Dergide, "Milli Birliği Bozanlar" başlıklı bir yazı da vardı. Bu yazıda, *Milli Birlik Komitesi* Hükümeti'nde Sağlık Bakanlığı yapmış, *AP* Senatörü Dr. Suat Seren eleştiriliyordu. Dr. Suat Seren'in, Senato'da, plan konuşulurken, "Bizim düşmanımız yalnız Ruslar değil, Doğu'daki Kürtler de bizim düşmanımızdır." dediği belirtiliyordu. Doğum kontroluna karşı çıkıyordu. Doğum kontrolu yapılırsa Kürtler daha fazla çoğalır, diyordu.

"Kürtler Türk'tür Anlayışı"

Barış Dünyası'na gelen bir başka yazıda M. Fahrettin Kırzıoğlu, "Kürtlerin Kökü, Kürtler, Oğuzların Boğduz ve Bezen Türklerinden mi?" başlıklı yazısıyla, Kürtlerin kökünün Türk olduğunu isbat etmeye çalışıyordu. Dergi Fahrettin Kırzıoğlu'nun yazısını şöyle sunmuştu: "... Kürtlerin ırk bakımından Türk olduğuna dair bir tez ortaya atmış olan Doğulu tarih öğretmeni Kırzıoğlu M. Fahrettin bize bu konuda uzun bir makale yolladı. Doğu Anadolu ve Kürtler konusundaki çeşitli fikirlerin tartışılmasını istediğimizden bahseden yazar, kendi tezinin mecmuamız sütunlarında savunulmasına fırsat vermemizi istemektedir... Ancak biz bu uzun yazının, asıl tezi ortaya atan ilk kısmını yayınlayabiliyoruz."

Kürtlerin Türk olduğunu iddia eden bu yazıya aynı dergide, *Barış Dünyası*'nın verdiği bir cevap da yayınlandı. Yazıda kendilerini Kürt kabul eden insanların varlığının gerçek olduğu, "tarihin karanlıklarına inerek, nesillerce evvel aynı ana babadan geldiklerini söyleyerek bugünkü insanları birbirine bağlamaya ve kardeş yapmaya çalışmak beyhudedir. Kardeşlik ancak milletlerin eşitliği temelinde kurulabilir" deniyordu.

Bu sayıda, Dr. Suat Seren'in tekzip yazısı yayınlandı. Bu mektupda Dr. Suat Seren, Cumhuriyet Senatosu'nda "bizim düşmanımız yalnız Ruslar değil, Kürtler de bizim düşmanımızdır. Türkiye'de doğum kontrolu yapılırsa Kürtler daha fazla çoğalır" biçiminde konuşmadığını ifade ediyordu. Senato zabıtlarını da göndermişti. "... Ne Doğu illeri, ne Doğu halkı sizin fuzuli avukatlığınıza muhtaç değildir. Biz ne Doğu, ne Batı, ne Türk ne Kürt ayrılıkçılığı güdenlerden değiliz" demektedir. *Barış Dünyası* dergisini de şöyle suçlamaktadır: "... on aylık neşriyatında Doğu meselesini Kürtçülük davası şeklinde ve tamamıyla ayrımcı bir şekilde ele alan, devletin Doğu'da Kürtçe gazete çıkarmasını, Kürtçe tedrisat yapan ilkokullar açmasını, Kürtçe radyo neşriyatı yapmasını teklif eden, hatta Sovyet Rusya gibi modern bir millet olma tavsiyesinde bulunan derginiz..."

Doğu Anadolu'nun Düzeni'nin Başına Gelenler

Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller kitabının ilk baskısı Temmuz 1969'da yapıldı. Kitap İstanbul'da E Yayınları tarafından yayınlandı. E Yayınları'nın 16 numaralı kitabıydı. Büyük boy 302 sayfaydı. Ayrıntılı bir "İçindekiler" bölümü, "Kişi adları dizini" ve "Kavram dizini" vardı. Bibliyografyası düzgün basılmıştı. Kitabın normal bir baskısı vardı. Göze çarpan mizanpaj hataları yoktu.

O zaman Erzurum'da Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde sosyoloji asistanıydım. Kitap yayınlanır yayınlanmaz Fen-Edebiyat Fakültesi'nde idari soruşturma açıldı. Daha doğrusu 1968'de açılmış olan idari soruşturma yeniden ele alındı, daha derinleştirildi. Sorgucu profesörler, kitabı neden yazdığımı, amacımın ne olduğunu, böyle bir kitap yazmakla neler beklediğimi, neden başka konular üzerinde değil de bu konu üzerinde çalıştığımı vs. soruyorlardı. İdari soruşturma 1969 sonlarında, 1970 içinde sürdürüldü. Sonunda Atatürk Üniversitesi yönetim kurulu, *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* kitabını yazarak ve yayımlayarak Anayasa'yı ihlal ettiğim sonucuna vardı. Ve 20 Temmuz 1970'de üniversitedeki görevime son verdi. Bu, tam anlamıyla keyfi bir karardı, keyfi bir idari tasarruftu. Üniversite keyfi tutum ve davranışını daha sonra da sürdürdü. Danıştay'dan alınan yürütmenin durdurulması kararını uygulamadı.

Kitabın ilk baskısı kısa zamanda tükendi. İkinci baskının yapılması gerekiyordu. Yayınevi de ikinci baskısının yapılmasını hararetle istiyordu. İkinci baskı için epeyce çalıştım. Hatta metnin yeniden yazıldığı bile söylenebilir. İkinci baskı yine E Yayınları tarafından yapılıyordu. Yayınevi, birinci baskının 5 bin olduğunu, ikinci baskıyı 10 bin olarak planladığını belirtiyordu. İkinci baskı 1969 sonbahar aylarında matbaaya verildi. Fakat ikinci baskının tashih işlemlerine katılamadım, provalarını inceleyemedim. Zira Erzurum'dan ayrılamıyordum. Danıştay, üniversitedeki görevime son veren üniversite yönetim kurulu kararı hakkında yürütmenin durdurulması kararı vermişti. Üniversite Danıştay'ın bu kararını uygulamıyordu. Buna rağmen her gün üniversiteye gitmem gerekiyordu. Çünkü, Erzurum'dan ayrıldığım takdirde, "kararı uyguladım ama, görevinin başında değildi" diyerek devamsızlıktan dolayı yeni bir işlem yapabilirdi. Provalarla, tashihlerle, yayınevi kendi ilgilenecekti. Ayrıca, bir arkadaşım da baskı işlemleriyle yakından ilgileniyordu. Telefonla, mektupla, dizgiden, provalardan, tashihden, basım işlerinden sürekli haber alıyordum. Her şeyin yolunda gittiği, merak edilecek hiçbir şeyin olmadığı söyleniyordu. Yeni baskıyı büyük bir heyecanla bekliyordum.

Aralık sonlarına doğru kitap geldi. Paketi büyük bir heyecanla açtım. Yine büyük boy idi. Kapağında çok güzel bir fotoğraf vardı. 520 sayfaydı. Hemen "İçindekiler" bölümünü aradım. Kitapta "İçindekiler" bölümü yoktu. Kitabın baş tarafını son tarafını defalarca kurcaladım. "İçindekiler" bölümü konmamıştı. Halbuki, daktilo metinde ayrıntılı bir "İçindekiler" bölümü vardı. Böyle hacimli bir kitabın "İçindekiler" bölümü olmadan kullanılması olası değildi. Dizin bölümüne baktım. Orada da hiçbir düzen yoktu. "Kişi adları dizini" ve "Kavram dizini" birbirine karışmıştı. Harfler arasında hiçbir aralık yoktu. Bir harfin bazı kısımları yazılmış, bazı kısımları atlanmıştı. Bazı harfler de hiç konulmamıştı. "Dizin" bölümünün de böyle karma karışık, düzensiz olması moralimi daha da bozdu. Yıkıntım daha da derinleşti. Bibliyografya da doğru dürüst düzenlenmemişti.

Kitabı kabaca karıştırdım. Dipnotları karma karışık idi, birbiri içine girmişti. Aynı sayfada, sayfanın alt tarafında olduğu halde, dipnotlarının numarasını bulmak, izlemek çok zordu. Özellikle görmek istediğim bazı bölümler, paragraflar vardı. "İçindekiler" diye bir bölüm olmadığı için bu bölümleri ve paragrafları aramakta ve yerlerini bulmakta güçlük çektim. Bunların yerlerini ancak, daktilo metin aracılığıyla bulabildim. Fakat aradığım, görmek istediğim bazı paragraflar kitapta yoktu. Belki birkaç sayfa öne, arkaya kaymıştır diyerek epeyce aradım. Fakat o paragraflar yoktu, daktilo metinden çıkarılmıştı. Bu küçücük incelemede bile gördüm ki kitapta pek çok imla yanlışları var. Bazı satırlar düşmüş. Satır düşmesinin büyük bir eksiklik olduğu açıktır. Düşen bir satır en az, üç dört cümlenin birbirlerine bağlanmasına engel olmaktadır. Düşen satırın yerine ise başka bir satır iki kere dizilmiş. Ara başlıklar ile paragraflar arasında hiç mesafe bırakılmamış.

Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller kitabının ikinci baskısının çok büyük eksiklikler taşıdığı, çok büyük kusurları olduğu açıkça ortada duruyordu. Daktilo metinle, kitabı karşılaştırmak gereğini duydum. Kitabın ilk yüz sayfasında tashih yapıldığı anlaşılıyordu. Daha sonraki sayfaların ise, genel olarak tashih görmemiş bir hali vardı. Behice yerine "Hehice", Cem yerine "Cam" vs. gibi yüzlerce yanlış vardı. Satır düşmelerinin, paragraf çıkarmalarının, "İçindekiler" bölümünün olmamasının, "Dizin" gibi sorunlarının yanında bunlar elbette, çok masum kusurlardı, küçücük kusurlardı. Yüzlerce olsa bile. Fakat "oldu" yazılması gereken yerde "olmadı" yazılmış olan cümleler de vardı. Bu tür hatalar ise metnin içeriğini değiştiriyordu.

Daktilo metinle kitabı karşılaştırdım. Yanlış-Doğru cetveli çıkardım. Bunun için bir hafta kadar sürekli uğraştım. Çıkarılmış paragrafların, düşmüş satırların, düşmüş, atlanmış dipnotlarının yerlerini belirledim. 64 sayfa kadar tuttu. Bu bakımdan, Yanlış-Doğru Cetveli kavramı, bu faaliyeti anlatmakta çok yetersiz kalmaktadır. Düşen satırlar, atlanmış dipnotları, çıkarılmış paragraflar vs. diye yeni bir bölüm koymak gerekir.

Atatürk Üniversitesi'nin, yürütmenin durdurulması kararını uygulamayacağı anlaşıldıktan sonra, görev için, Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne başvurmuştum. Fakültenin de beni kabul etme eğilimi vardı. Siyasal Bilgiler Fakültesi için hazırlıklar yapıyordum. Bunun üzerine Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü beni, birdenbire göreve iade etti. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde göreve başlamama izin vermedi. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne gitmem için izin vermiyordu ama, Erzurum'da, Fen-Edebiyat Fakültesi'nde veya öteki fakültelerde görev de vermiyordu. Durumum bir müddet böyle sürüncemede kaldı. Sonunda, 12 Mart sırasında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde göreve başladım.

Bu arada, Ocak 1971 sonlarında, Yanlış-Doğru Cetveli'yle İstanbul'a da gittim. Yayınevinde görüştüm. Durumu anlattım. Kitabın basımındaki bozuklukları, eksiklikleri örnekleriyle gösterdim. Hepsini biliyorlardı. Bu bir hüzündü. Yanlış-Doğru Cetveli'nin ayrıca basılıp kitap ile birlikte, kitabın arasına konularak dağıtılacağını söylediler. Bu bir çözüm olabilir miydi? Kuşkusuz olamazdı. Ama, yine de okuyucuya, yanlışların, doğruların gösterilmesi önemli olabilirdi.

Yanlış-Doğru Cetveli de basılamadı. 1971'in başları. Ordu hükümete muhtıra veriyor. Milli Güvenlik Kurulu çok şedid bildiriler yayınlıyor. Siyasal ortam gittikçe gerginleşiyor. Fakat, ben yine de Yanlış-Doğru Cetveli'nin yayınlanmasını umuyordum. Olmadı.

12 Mart'a kadar, kitap biraz dağıtıldı, sanıyorum. Fakat 12 Mart'la birlikte, genel olarak, dağıtım durduruldu. Haziran ortalarında, Ankara'da, fakülteden alınarak Diyarbakır'a götürüldüm. Tutuklanmıştım. Atatürk Üniversitesi Rektörü, fakültelerin dekanları, profesörler, Diyarbakır ve Ankara Sıkıyönetim komutanlıklarına, benim hakkımda ihbarlar yapmışlar. İhbarların, suçlamaların temel dayanak noktası da, *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* kitabının yazılmış olması.

Edip Karahan tarafından çıkarılan Dicle-Fırat *gazetesi, 1960 sonrası Kürt hareketi içinde bir kültürel çabanın taşıyıcısı olarak önemli bir işlev görmüştü. Bu yıllarda ancak iki sayı çıkabilen, üçüncü sayısı toplatılan ve cumhuriyet tarihinin ilk Türkçe-Kürtçe dergisi olan* Deng *ve Doğan Kılıç Şıhhesenanlı yönetimindeki* Roja Newe *dergileri de Kürt hareketinin gelişiminde büyük katkılarda bulunmuştu.*

1971 sonlarına doğru ziyaretçi arkadaşlardan biri kitap hakkında bir haber getirdi. "Senin kitap, yayınevi tarafından kıyılmış ve Seka'ya gönderilmiş" dedi. Başka zamanlarda, başka arkadaşlar da, bu haberi doğrulayıcı bilgiler verdiler. Sürpriz olmadı.

O günlerde, gazetelerde, dergilerde, E Yayınları'nın yayın faaliyeti hakkında durmadan yazılar yayınlanıyordu. Gazetelerde, dergilerde, E Yayınları'nın sık sık ilanları yer alıyordu. E Yayınları'nın yayın faaliyeti günden güne gelişiyordu. Artarak devam ediyordu. Bir gün neler yayınlanmış diye merak ederek o ilanlardan birini incelemek aklıma geldi. Zaten ilk kitapların hepsini biliyordum. 1. *Boyalı Kuş* vs. Yayınların sayısı durmadan artıyordu. Fakat dizide 16 numaralı kitaptan söz edilmiyordu. İhmal, unutkanlık diye düşündüm. Ama, kafamda bir soru işareti de belirdi. O günden sonra E Yayınları'nın bu tür ilanlarını hep inceledim. Evet, 16 numaralı kitaptan hiç birinde söz edilmiyordu. 1972, 1973'de yayın sayısı, 80'i, 90'ı, 100'ü aşmıştı. Sık sık kitap ilanları yayınlanıyordu. Fakat, 16 numaralı kitaptan söz edilmiyordu. Bilinçli bir tavır olduğu açıktı. Bazı kitapların karşısına (tükendi) gibi ibareler konuyordu. Fakat 16 numara, *Doğu Anadolu'nun Düzeni*, dizide yer almıyordu. O sırada, koğuşa, E Yayınları'nın bazı kitaplarının girdiğini de hatırlıyorum. Yayınlanan her kitabın arkasındaki birkaç sayfada o zamana kadar yayınlanmış ki-

tapların bir listesi veriliyordu. 16 numara o listelerde de yer almıyordu. 1, 2, 3... 14, 15, 17, 18... liste böyle uzayıp gidiyordu. Evet, bu kitabın, okuyucunun bilincine çarpmaması için özel bir çaba gösteriliyordu.

Üniversite Yönetim Kurulu'nun görevime son verilmesi kararı şöyleydi:

"Yukarıda sicil numarası açıklanan Dr. İsmail Beşikçi'nin, 21.9.1968 tarihli komisyon raporu, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'nın 2.10.1968 gün ve 1648 sayılı yazıları, Rektörlüğün, 22.7.1970 tarihli gerekçesi ile *Doğu Anadolu'nun Düzeni Sosyo-Ekonomik ve Etnik Düzenleri* adlı eserin tetkikinde, Anayasa'nın Birinci Kısmının Genel Esasları'nın 3. maddesine göre mili bütünlüğü parçalayıcı eğitim ve yayınlarda bulunduğundan, Fakülte Dekanlığı'nın teklifine uyularak 4936 sayılı kanunun muvakkat ikinci maddesi gereğince görevine son verilmesinde kanuni bir sakınca olmadığını saygıyla arz ederim."

Dikkat edilirse, profesörler, kitabın adını bile doğru dürüst yazmaktan acizler. Bunun son derece haksız, hukuk dışı bir karar olduğu, sadece, ilgili kişinin mağdur edilmesini, sindirilmesini, bıkkın bir hale getirilmesini amaçladığı çok açık. Nitekim Danıştay, çok kısa bir zamanda, bu işlem hakkında yürütmenin durdurulması kararı verdi. Fakat, daha ileri aşamada, 1972'de Danıştay, Atatürk Üniversitesi'nin kararını uygun buldu, davayı reddetti. Danıştay'ın bu idari tasarrufla ilgili nihai kararı tam anlamıyla politik bir özellik taşımaktadır. Öte yandan, yazdığı bir kitap dolayısıyla bir asistan hakkında "Anayasaya aykırılık" iddiasıyla soruşturma açılması, Danıştay'ın da bu davayı kabul etmesi olacak işlerden değildir. Davayı reddeden gerekçede, 1968-1969'dan önceki olaylar, kitap vs. söz konusu edilmemektedir. Daha çok 1971'de Diyarbakır Sıkıyönetim mahkemesindeki tavır ve davranışlarım, askerî tutukevindeki, koğuştaki tavır ve davranışlarım söz konusu edilmektedir. "Hâlâ Kürtlerin varlığından söz ediyor, yazdıklarını savunuyor" denmektedir. Bunlar, kuşkusuz Danıştay'a ulaşan *MİT* raporlarıdır. Veya *MİT* elemanının profesörlerin Danıştay'a verdikleri bilgilerdir. Danıştay'ı nihai kararını verirken etkileyen esas gerekçe budur.

1971'deki yargılamada esas suç delili *Anadolu'nun Düzeni Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* kitabıydı. Fakat aslında bu kitapla ilgili toplatma kararı yoktu. Dava da açılmamıştı. Birinci baskı ile ilgili olarak da, ikinci baskı ile ilgili olarak da... Fakat 12 Mart'la birlikte, kitap fiilen toplatıldı, dağıtımı engellendi, bazı bölgelere girmesi yasaklandı. İddianame, aslında, sosyoloji derslerinde anlatılan konulardan, bir de *Ant* dergisinde yayınlanan (Mart 1971) "Doğu Anadolu'da Geri Bırakılmışlığın Oluşumu" başlıklı yazıyla ilgili olarak düzenlenmişti. Suç delilleri de öğrencilerin derste tuttuğu notlar ve sınav kâğıtlarıydı. Fakat, gerek polisde, gerek mahkemede, bana, hep, *Doğu Anadolu'nun Düzeni* kitabıyla ilgili sorular soruluyordu. Polislerin, savcıların, mahkeme heyetinin sorduğu sorular da, idari tahkikat sırasında sorgucu profesörlerin sorduğu sorular da birbirlerine çok benziyordu. "Bu kitabı neden yazdın?", "Bu kitabı yazmakla neyi amaçlıyorsun?", "Neden başka konular üzerinde çalışmıyorsun da hep Doğu diyorsun?", "Bundan sonra da bu konu üzerinde çalışmayı düşünüyor musun?" vs.

Askerî savcı, 140 sayfa tutan esas hakkında mütalaa hazırlamıştı. Esas suç delili olarak *Doğu Anadolu'nun Düzeni*'ni gösteriyordu. Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askerî Mahkemesi, askerî savcılığın iddialarını aynen kabul ediyor ve hüküm veriyordu. Komünizm propagandası yapmaktan ve Kürtçülük propagandası yapmaktan dolayı toplam olarak 13 yıl 7 gün ağır hapis. (8 yıl 4 ay Komünizm propagandası, 4 yıl 8 ay 7 gün Kürtçülük propagandası) ayrıca 5 yıl sürgün. (TCK 142/1, 3) Askerî Yargıtay bu cezayı bir, birbuçuk ay gibi çok kısa zaman süresi içinde onayladı. Ve hüküm kesinleşmiş oldu.

1974'de genel aftan sonra, görev için tekrar Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne başvurmuştum. İdarede görevli bir memur, benim de orada olduğum bir sırada dosyamı çıkardı. Bazı evraka bakıyordu. Dosyayı görünce irkildim. Cezaevlerinde infaz bürolarında mahkûmlar hakkında bu tür dosyalar tutulurdu ama, üniversitede görevli bir asistanın dosyasında bunlar olmamalıydı. Dosyanın içinde iddianameler, gerekçeli mahkûmiyet kararları, *MİT*'den sıkıyönetim mahkemelerine gönderilmiş yazılar vs. vardı. Bu yazılarda, şu şu maddelerden yargılayın vs. diye direktif veriliyordu. Yine MİT'den fakülteye yazılmış tekrar üniversiteye kabul edilmemem gerektiğini bildiren yazı da vardı.

Genel doğruyu ifade etmekten hiç çekinmemek gerekir: Türk üniversitesi, Kürt sorunu ile ilgili konularda, Milli İstihbarat Teşkilatı'nın bir bürosu gibi çalışmaktadır. Aynı şeyi Türk basını için, Türk yargı organları içinde söyleyebiliriz.

Bu arada, *Doğu Anadolu'nun Düzeni* kitabının ikinci baskısıyla ilgili olarak değişik bir anıyı anlatmadan da geçemeyeceğim. Yıl 1971 12 Mart dönemi. Nisan-Mayıs, balyoz harekatı sürüyor. Askerler fakülteleri sık sık kordon altına alıyorlar. Arama yapıyorlar. Her yeri arıyorlar. Aranan öğrenciler var mı? Yasaklanmış yayın var mı? Silah, araç-gereç her şey, Kütüphaneleri de arıyorlar. Bazı yayınlara el koyuyorlar. Götürmeye çalışıyorlar. Bir keresinde kütüphanede yapılan bir arama sonunda *Forum* dergisi ciltlerinin götürülmeye çalışıldığını görmüştüm.

Yine böyle bir günde, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Basın-Yayın Yüksek Okulu, öğleden sonra, kordon altına alındı. 19 Mayıs'dan, yani, İsrail Konsolosu'nun kaçırılmasından birkaç gün sonraydı. Fakültenin, her tarafına askerler, polisler doluştu. Odalarda arama yapıyorlardı. Kütüphaneler kurcalanıyordu. Öğretim üyeleri odalarındaydı, koridorlardaydı. Bir kısmı gülüşerek, bir kısmı endişe ve hayret içinde olanı biteni izlemeye çalışıyordu. İşte böyle bir ortamda, saniyelerle ölçülebilecek bir zamanda çok çarpıcı bir olay yaşadım: Hocalardan biri büyük bir endişeyle odasına girdi. Kitaplığına yöneldi. Koridordaydım. Kapı aralık kalmıştı. Bu telaşı gayrı ihtiyari izledim. Hoca kitapları kurcaladı ve bir kitap çıkardı. Bunun, *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* kitabının ikinci baskısı olduğunu hemen anladım. Zira kapağındaki resimden hemen anlaşılıyordu. Hoca, kitabın kapağını ve öndeki birkaç sayfayı yırttı. Kitabı, kitaplığın alt tarafındaki bir yere kapalı bölmenin içine attı. Yırttığı kısımları da, tekrar yırtarak, buruşturarak küçük küçük parçalar haline getirerek çöp kutusuna attı. Yukarıda belirttiğim gibi bu, çok kısa bir zaman süresi içinde olup bitti.

12 Mart rejimi süresinde, *Doğu Anadolu'nun Düzeni* kitabı çeşitli biçimlerde imha edildi. Böyle imhalar da oldu.

Bu yazıda, *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* kitabının değeri hakkında da kısaca birkaç şöy söylemek istiyorum. Bu konuda, her şeyden önce, 1971 Doğu Duruşmaları hakkında bazı şeyler söylemem gerekiyor. Gerek duruşma sürecinde, gerek sıkıyönetim tutukevinde çeşitli kişilerle yaptığım konuşmalar, Kürt sorunu hakkındaki düşüncelerimi kökten değiştirdi. Aslında olguları, olgusal ilişkiler aynıydı, değişen olaylara bakış tarzıydı. Olayları ele almada, kavramada kullanılan yöntemlerdi. Bu süreçte *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* kitabında yazılı olan pek çok şeyin yanlış olduğunu farkettim. Kitabın içeriğiyle ilgili olarak katılmadığım konuların, görüşlerin sayısı günden güne artıyordu. Bu, giderek içeriğini benimsemediğim bir kitap haline geldi. Bu durumu 1976'da, Komal Yayınları tarafından yayınlanan *Bilim Yöntemi* kitabının Önsöz'ünde belirttim.

Kemal Burkay, kitapta incelenen aşiret konusuyla ilgili olarak, "Doğu'da Feodalite ve Aşiret" çalışmasında çok ciddi, dikkate alınması gereken eleştiriler yaptı. Fakat konunun eksikliklerini, yanlışlıklarını ben de farketmiştim ve yukarıda belirttiğim kitabın Önsöz'ünde ifade etmiştim. Kitapta bu tür içerik yanlışlarının dışında, genel olarak Kemalist diyebileceğimiz bir yaklaşım vardı. Yargılama süreci bu yaklaşımın ne kadar yanlış, hatalarla dolu olduğunu, bilimsel yaklaşımdan ne kadar uzak olduğunu açıkça gösterdi.

Bütün bunlara rağmen, *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* kitabı, 1969-1970'in koşulları içinde ele alındığı zaman iyi, değerli bir kitaptı. Eksiklikler, yanlışlıklar, benim, olayları, olgusal ilişkileri eksik ve yanlış kavramamla ilgiliydi. Düşüncelerim bulanıktı. 1974'den sonra dilimiz kölelik zincirlerinden kurtuldu. Kavramları sözcükleri daha açık, yerli yerinde kullanır hale geldik. Bulanıklıklar dağıldı, düşüncelerimiz daha açık, aydınlık bir hale geldi. 1971 duruşmaları bize bunları kazandırdı.

Ayrıca, *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* isimli çalışmada çok zengin, son derece zengin kaynaklar vardı. Açıklayıcı pek çok dipnotu vardı. Kitap yani ikinci baskı, İçindekiler bölümüyle, Dizin'iyle, Bibliyografya'sıyla doğru dürüst yayınlansaydı çok daha yararlı olabilirdi. Satır düşmeleri olmasaydı, bazı bölümler, paragraflar çıkarılmasaydı, bazı dipnotları atlanmamış olsaydı, düzgün bir mizanpaj yapılsaydı, önemli bir başvuru kitabı olabilirdi.

Doğru-dürüst bir baskı olsaydı, şu bakımdan da yardımcı olabilirdi: Kitapta kullanılan bazı kaynaklar bende de vardı. Özellikle, Kürtlerin yayınladığı dergileri, broşürleri, bildirileri vs. toplamaya özen gösteriyordum. Daktilo metinde, örneğin, "falan tarihli bildiri" diye geçmiyordu. Veya sadece, "şu sayılı şu tarihli dergi" diye geçmiyordu. Bildiri hakkında, dergi hakkında, yani içerik hakkında kısaca bilgi de vardı. Kitapta ise bunların tümünün yayınlanması söz konusu değildi. Bazılarının atlanması bazılarının düşmesi yanında, yer alanlar da sadece "falan sayılı dergi", "şu tarihli bildiri" diye yer alıyordu. Halbuki, 1971'de dergilerin, broşürlerin, bildirilerin kitapların tamamını kaybettim. Çeşitli biçimlerde bunlar yok oldu, yok edildi. Polisin eline geçti. Kürtlere, Kürtçeye ilişkin ne kadar yazı varsa, hepsi yok oldu, yok edildi, el kondu. Şimdi bunların çoğunu bulmak olanaksız. *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* düzgün bir şekilde, gerektiği gibi yayınlanabilmiş olsaydı, kayıpların ortaya çıkardığı boşluğu, küçük bir oranda da olsa karşılayabilirdi.

Doğu Anadolu'nun Düzeni, bize şunları gösteriyor: Bir kere Kürt sorunuyla ilgilenenler hiç hesaplamadıkları, hiç düşünmedikleri baskılarla karşı karşıya kalıyorlar. İkinci olarak, Kürtlerle ilgili bir kitap yayınlansa bile, kullanılamaz bir hale getirilebiliyor. Olayın Türk basın tarihiyle ilgili bir yönü de var. *Doğu Anadolu'nun Düzeni*'nin, E Yayınları'nın daha sonraları yayınlandığı tanıtıcı listelerde yer almamasını, sadece, unutturma olayı olarak değerlendirmemek gerekir. Sanıyorum, bunun anlamı biraz daha kapsamlı ve derindir. "16. Doğu Anadolu'nun Düzeni" ibaresini gören bazı kişiler, bu eseri arayıp bulup incelemek isteyebilirler. Bunu sorup soruşturabilirler. Halbuki bu devletin hiç istemediği bir süreçtir.

Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller, yanlışlarıyla, eksikleriyle, yayınlanmamış Doğru-Yanlış Cetveli'yle kıyılıp Seka'ya gönderilmesiyle, adının listelerden çıkarılmasıyla, yargılanmasıyla, "en önemli suç delili" kabul edilmesiyle vs. bir belgedir. Bu nitelikleriyle de ayrıca bir belgedir.

İSMAİL BEŞİKÇİ

Fahrettin Kırzıoğlu'nun bu yazısının başlığı, "Kürtlerin Kökü İçoğuzlardandır" idi. Yine bu sayıda, M. Fahrettin Kırzıoğlu'nun, "Mahkeme kararıyla yayınlanan tekzibi" de yer alıyordu. Kırzıoğlu burada kendini eleştirenlere mahkeme kanalıyla cevap veriyordu.

Dergi, *Deng* isimli Kürtçe bir derginin yayınlanacağını da haber veriyordu: *Deng*, adı Kürtçe olduğu için eleştiriliyor, imzasız olan ve Doğu'da temizlik başlığını taşıyan bu yazı *Barış Dünyası*'nın anlayışına uymuyordu.

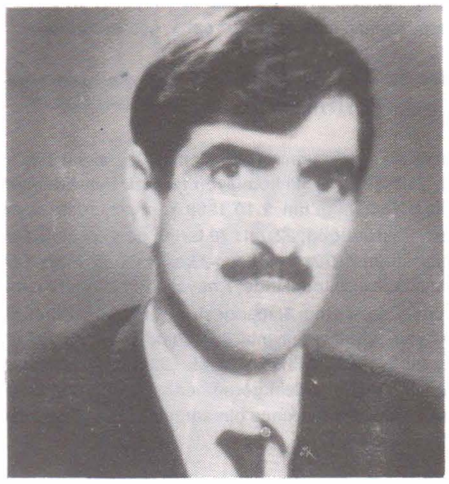
23'ler Olayı, *Barış Dünyası*'nın Kapatılması

6 Haziran 1963'de *Dicle-Fırat* gazetesinin sahibi ve yazı işleri müdürü Edip Karahan tutuklandı. Nisan, Mayıs, Haziran'da, Kürtler ve Kürtlerden söz eden yayınlar üzerindeki baskılar günden güne artıyordu. 28 Haziran 1963'de geniş bir tutuklama yapıldı. Tutuklananlar arasında, *Barış Dünyası* yazarlarından ve *Roja Newé* dergisinin sahibi Doğan Kılıç Şıhhesenanlı, Musa Anter, *Deng* dergisi mesul müdürü Mehmet Serhat, *Deng* dergisi yazı işleri müdürü Yaşar Kaya, *Reya Rast* dergisi sahibi Av. Ziya Şerefhanoğlu; *Deng* dergisi sahibi Ergün Koyuncu, *Roja Newé* gazetesi sorumlu yazı işleri müdürü Hasan Buluş da vardı. Ayrıca, Nuri Dersimi ile irtibat halinde olduğu bildirilen Ali Anagür, Av. Kemal Bingöllü, Fetullah Kakioğlu, Mehmet Bilgin ve Enver Aytekin de tutuklananlar arasındaydı. Ötekiler, Irak'da, İran'da, Suriye'de, Avrupa'da yaşayan Kürtlerdendi. Dönemin İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata, yakalananların "dışarı ile irtibat halinde faaliyet gösteren kızıl Kürtçüler olduğunu açıklıyordu." (*Hergün* 28 Haziran 1963) İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata, yakalananların üçünün *Türkiye İşçi Partisi*'ne mensup olduklarını da söyledi. *TİP* bu açıklamaya çok büyük bir tepki gösterdi. Partinin yayın organı olan *Sosyal Adalet* dergisinde bu tepki, "Rejime Leke Olan Bakan" yazısıyla ifade edildi. (Sayı: 17, 8 Temmuz 1963)

19 Haziran 1963 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi ise haberi şöyle veriyordu: "Topraklarımızda Bir Kürt Devleti Kurmak İsteyen 13 kişi yakalandı. Bölücü ve yıkıcı faaliyetin gerisinde komünist Kürtçü teşekkülün bulunduğu anlaşıldı. Gizli bir Kürt teşkilatı kurmak üzere yurdumuza giren Abdülsettar da ele geçirildi. Yakalananların altısı komünist. Özel surette yetiştirilmiş Iraklı iki talebenin gizli teşekküller arasında irtibat kurdukları da Milli Emniyet tarafından tesbit edildi. Sanıklar suçlarını itiraf etti."

1969 seçimleri öncesi Süleyman Demirel refah ve nurlu ufuklar vaadleriyle yurt gezilerini sürdürürken, Doğu'da açlık mitingleri birbirini izlemekteydi; 8 Haziran'da Devrimci Doğu Kültür Ocağı*'nın desteğinde Hakkari'de düzenlenen mitingden sonra, 27 Temmuz'da da Hilvan'da yapılan mitinge (üstte) civar illerden gelen çok sayıda Kürt katıldı. Göstericiler üzerlerinde Kürtçe "Biz susuzuz, biz açız", "Ne ekmek, ne buğday, ne yemek" yazılı pankartlar taşıdılar. Konuşmacılardan bazıları Faik Bucak'a ait bir şiiri Kürtçe okudu ve Kürtçenin serbest bırakılmasını talep etti. 2 Ağustos'da Siverek'te yapılan toplantıda da Kürtçe konuşmalar yapıldı ve gerek* TİP *gerekse de* İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocağı *yöneticileri mitinge katıldılar. Bunları 24 Ağustos'daki Lice mitingi izledi. Bu gösterilerden önce 17 Mart 1969'da Kars'a bağlı Susuz ilçesinin İncesu ve Çamçavuş köylüleri kredi dağıtımındaki adaletsizlikleri protesto için bir yürüyüş düzenlemişler, aynı ay içinde Diyarbakır'da bir "Hürriyet Mitingi" örgütlenmişti. Bundan bir müddet sonra, 9 Mayıs'da, Malatya'nın Hançerli ve Keller köyü sakinleri Malatya Hükümet Meydanı'nda bir protesto toplantısı tertiplemişlerdi.*

ELÇİ, SAİD (1925-1971)

Dönemindeki Kürt yurtsever hareketinin belli başlı önderlerinden biri olan Said Elçi, 1925'de Bingöl'ün Zeynep köyünde dünyaya geldi. Elçi ailesinin önde gelenlerinden Züfür Bey'in oğluydu. Said Elçi, ilkokulu tahsilini Bingöl'de tamamladıktan sonra ortaokula devam edebilmek için Erzurum'a kaçmaya teşebbüs etti, ancak babasının haber alması üzerine, saklandığı kamyonun kasasından çıkartılarak köyüne geri getirildi. Askerliğini bitirdikten sonra, Bingöl'e dönerek Emin Elçi ile birlikte *DP*'nin il örgütünü kurmaya çalıştı. Ardından İstanbul'a yerleşen Elçi, Aser-i İlmiyye Kütüphanesi'nde çalışmaya başladı. Kendi çabası ile muhasebecilik mesleğini öğrendi ve bu işle hayatını kazanmayı sürdürdü. İstanbul'da tanıştığı Kürt aydınlarla olan ilişkisi, onun yurtseverlik duygularının pekişmesine ve Kürt sorunuyla ilgili okuyup araştırma yapmasına neden oldu. Kısa zamanda Kürt önderler arasına girdi. 1959'da Bingöl Öğrenci Yurdu'nun kurulmasında büyük çabalar gösterdi. Said Elçi, Nisan 1959'da meydana gelen Kerkük olayları nedeniyle zamanın Niğde milletvekili Asım Eren tarafından verilen "mukabele-i bilmisil" önergesini protesto etmek amacıyla çeşitli eylemlere girişti; Asım Eren'e çektiği telgrafta aynen şöyle diyordu: "İnsan haklarının hükmü ferman bulduğu bugünlerde Kürtleri kimse imha edemez. Bunu küflü kafana koy." 1959'daki "49'lar tavkifatı"nda tutuklanarak Harbiye Cezaevine gönderildi. 129 gün kaldığı hücrede, sağlığı elvermediği halde gösterdiği direnç ile herkesin takdirini kazandı; ayrıca "49'lar davası" sırasındaki yaptığı ateşli savunmalar, kulaktan kulağa yayılarak onun Kürt direnişçiler arasında farklı bir konuma geçmesine neden oldu. 1963'de, 21 Mayıs olayları nedeniyle ilan edilen sıkıyönetim nedeniyle Ziya Şerefhanoğlu ile birlikte çıkardıkları *Reya Rast* dergisi kapatıldı ve Said Elçi diğer 22 arkadaşı ile birlikte yeniden tutuklandı. 1964'te, hapisten çıktıktan sonra Diyarbakır'a yerleşti. 1965'de Av. Faik Bucak, Ömer Turhan, Liceli Fehmi Bey ile birlikte *Kürdistan Demokrat Partisi*'ni kurdu. Said Elçi, *KDP*'nin ilk genel sekreteri Faik Bucak'ın 5 Temmuz 1966'da öldürülmesinden sonra Partinin Genel Sekreterlik görevini yüklendi. 1967'de, Silvan, Diyarbakır, Batman ve Siverek'de gerçekleşen "Doğu Mitinglerinde"ki ateşli hatip Said Elçi, 28 Ocak 1968'de yapılan bir operasyon sonucu *KDP*'yi kurmak ve yönetmek suçlarından dolayı tutuklandı. Antalya Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki yargılama sırasında Dr. Said Kırmızıtoprak'la (Dr. Şıvan) ilişkileri daha da sıklaştı. Şubat 1969'da tahliye edildi. Aynı yıl, Dr. Şıvan ve arkadaşlarını Irak'a parti kanalıyla gönderdi. Ancak Dr. Şıvan'ın Irak'ta ayrı bir örgütlenmeye gitmesi sonucu yolları ayrıldı. 15 Mayıs 1971'de Türkiye'den ayrılarak Irak'a gitti. Burada Dr. Şıvan tarafından kurşuna dizildi. Mezarı Irak Kürdistanı'ndadır.

67 (14) Sosyalizm ve Kürtler

Aralık 1959 ortalarında Ankara ve İstanbul'da okuyan 50 kadar Kürt genci tutuklandıktan sonra İstanbul'da Harbiye'de hücrelere atıldılar. Yaşam koşulları oldukça kötüydü. Öyle ki tutuklu gençlerden birisi kaldığı hücrede kan kusarak hayatını kaybetti. 27 Mayıs 1960'da gerçekleştirilen askeri darbe sonrasında, Kürt gençlerinin Harbiye hücrelerindeki olağanüstü kötü yaşam şartlarında hiç bir değişiklik olmadı. Kürt gençleri hakkında, devletin çeşitli katlarında yapılan "bunları ne yapacağız?" tartışması da henüz bir karara bağlanmamıştı. 27 Mayıs sabahı çeşitli cazaevlerindeki politik tutuklular tamamen serbest bırakıldı. Kürtler, kuşkusuz, bu sürecin dışında tutulmuşlardı. Kürt gençleri 27 Mayıs'dan sonra, bir müddet daha hücrelerde tutuldular. Dana sonra da Ankara'ya, Soğukkuyu Askerî Cezaevi'ne gönderildiler. Kürtlerin yargılanmalarına 27 Mayıs'dan sonra, Genelkurmay Başkanlığı Askeri Mahkemesi'nde başlandı. Askerî savcı iddianamesinde, Kürtlerin TCK'nın 125. maddesine göre yargılanmalarını istiyordu. Kürt gençleri iki yılı aşkın bir süre cezaevinde kaldılar. Mahkeme Kürt gençlerinin idam edilmesine karar verdiyse de Askeri Yargıtay bu kararı bozdu. Dosya mahkemeyle Askeri Yargıtay arasında bir müddet gidip geldi. 1963'de Kürtler hakkında yeni bir dava açılıncaya kadar bu danışıklı döğüş sürüp gitti. 10 Aralık 1971'de başlayan Ankara-İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocakları *davasında sanıklardan Fikret Şahin ve beş arkadaşının iddianameye cevap olarak mahkemeye sundukları yazılı metinde 49'lar Olayı hakkında şu değerlendirme yapılıyordu: "1923-1945 arasında yani tek partili dönemde tüm Kürt halkına ve kültürüne karşı geniş çapta ve yoğun bir asimilasyon vardır. Fakat 1945'den sonra Türkiye'de aynen kopye edilmeye çalışılan Batı demokrasiciliği sayesinde Kürtlerin hâkim sınıfları, yani feodal toprak ağaları, aşiret reisleri, şeyh ve seyitleri yeniden kurumlaşarak, Kürt ve Türk hakim sınıfları arasında bütünleşme sağlanmıştır. Buna rağmen Kürt halkını asimile etmek politikası yine uygulanmış, hatta Millî Emniyet Teşkilatı'nın açıklanmış bir raporundan da anlaşıldığı gibi, dış politikada bile argüman olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1959'da yaratılan 49'lar Olayı bu politikanın en somut delilidir.* Demokrat Parti *hükümetinin ekonomik politikası tam bir başarısızlığa uğradığı zaman ve Amerika Birleşik Devletleri'nden aldığı kredi kaynaklarının kesilmesi zamanlarında Kürt sorununu ortaya atarak bunalımlar gizlenmeye çalışılmıştır." Tutuklu bulundukları cezaevi avlusunda toplu halde görülen 49'lar: Ayaktakiler (soldan sağa) Örfi Akkoyunlu, Ali Karahan, Nazmi Balkaş, Dr. Said Kırmızıtoprak, Halil Demirel, Dr. Mehmet Aydemir, Ökkeş Karadağ (yüzü yarım), Sait Bingöl, Dr. Faik Savaş, Selim Kılıçoğlu, Dr. Naci Kutlay, Medet Serhat; Orta sırada oturanlar (soldan sağa) M.Ali Dinler, Yavuş Çamlıbel, Hasan Ulus, Dr. Fevzi Avşar, Ziya Şerefhanoğlu, Esat Cemiloğlu, Musa Anter, Ziya Acar, Necati Siyahan; Oturanlar (soldan sağa) Şahabettin Septioğlu, Yaşar Kaya, İsmet Balkaş, Cezmi Balkaş, Oğuz Üçok.*

Bu tutuklamalarla birlikte, *Dicle-Fırat, Deng, Roja Newé, Reya Rast* gibi dergilerle birlikte *Barış Dünyası* da kapatıldı. Zaten mahkeme kararıyla yayınlanan yazılardan da anlaşılacağı gibi, dergi üzerinde yoğun bir baskı vardı. *Barış Dünyası* dergisinin 16. sayısı Eylül 1963'de yayınlandı. Dergide artık, "Doğu Davamız" isimli bölüm yoktu. "Okuyucu Mektupları" bölümü de yer almıyordu. 23'lerin yargılanması Genelkurmay Askerî Mahkemesi'nde yapıldı. Bu konu ile ilgili olarak (bk. *Bir Kürt Devrimcisi Edip Karahan'ın Anısına*, Komal Yayınevi, İstanbul 1977)

Barış Dünyası dergisinde yayınlanan bir başka yazıda Kürtleri ilgilendiren bir konuya daha değiniliyordu. Mustafa Şamiloğlu, "Nurculuk Nedir?" başlıklı yazısında (Sayı 6) bunun manevi kalkınmanın bir yöntemi olduğunu vurguluyor, Nurculuğun bir realite olarak kabul edilmesini istiyordu. Bu yazıya Cevap veren Dr. Ziya Eray ise, (Sayı 8) bu ideolojinin memleketi parçalayıcı bir özelliği taşıdığını dile getiriyordu. Said-i Nursi'nin bir zamanlar Kürdistan için çalışan bir kişi olduğunu söyledikten sonra "... Bugün, Türkiye'de Kürt de Türk de aynı haklara sahip vatandaşlar olarak birlikte yaşamak saadeti içindeyse, Barzani misali bir iç harple yaralı değilsek, bunu, Allah'ın sevgili kulu, o'nun her zaman yardımını görmüş, inayetiyle koskoca bir vatan kurmuş Atatürk'ün ışıklarını saçan 27 Mayıs'a borçluyuz." Kürtler, Kürtçe gazete yayınlamak istedikleri için, kitleler halinde tutuklanıyor, bir taraftan da herkesin, yani Kürtlerle Türklerin birbirleriyle eşit, mutlu ve bahtiyar yaşadıkları söyleniyordu. Öte yandan, Kürtlerin, Kürt olduklarını ifade edebilmeleri, "Kürtçe gazete çıkmalıdır" diyebilmeleri için, Kürt benliklerinden epey taviz verdikleri anlaşılıyordu.

23'lerin tutuklandığı ve dergilerin kapatıldığı günlerde, Ankara'da bir kitapçık yayınlandı. Yazarı Mehmet Tevfikoğlu olan bu kitapçık, *O Türk'tür Kürt Değil* adını taşıyordu. "Doğulu Kardeşlerimle Bir Konuşma" biçiminde hazırlanan kitapçıkta, bölümler arasında sık sık, "Doğulu Kardeş" hitapları yer alıyor ayrıca "Dindaşlarım" şeklindeki bir hitaba da sık sık rastlanıyordu. Kitapçığın bazı başlıkları şunlardı: "Yabancı Düşmanların Kurdukları Tuzak", "Yalancının Mumu Yatsıya Kadar Yanar", "Türk-Kürt İkiliği Yoktur, Kürt Diye Bir Varlık Tanımayız", "Devlet Planlamasında, Devlet Babamız Doğu İllerinin Zenginleşmesi İçin Çok Güzel Şeyler Yapacaktır", "Kürt Lafını Vaktiyle İcadeden Ermenilerdi", "Kürt Lakabını Taşıyan Türklerin Geçmişi", "Kürt Lakabını Taşıyan Kürtler 1150 Yıl Önce Türkistan'dan Nasıl Gelmişlerdir?", "Kürt Lakabını Taşıyan Kürtler, Ermenileri Nasıl Mağlup Ettiler", "Doğu ve Batılı Türkler Nasıl El Ele Verip 7 Düvele Diz Çöktürdüler?", "Can Çekişen İslamları Kurtaran, Kalkındıran Atatürk'tür", "Kürt Yok, Türk Vardır, Ortaklı Vatan Türkiye Vardır", "Casusların Fesatlı Sözleri Asılsızdır", "Tatlı Vaadlerle Bizden Ayrılan Tatar Kardeşlerimizin Başına Gelenler", "Her Millet Daha Çok Büyümeye Çalışırken Sen Parçalanmaya Razı Olur musun?", "Doğulu Gençler Tamamen Okuyup Atatürk İlkelerini Kavrayınca Doğu İlleri Cennete Dönecektir".

Kitapçığın sonunda "Batılı Türk Kardeşler"e de bazı şeyler söylenmektedir. Şöyle: "Doğulu Türk kardeşini daha çok sev! Ve ona 'Kürt' deme. Çünkü O, senin kanından, senin dinindendir. Her ikiniz de aynı soydansınız, "Kürt" onun ismi değil lakabıdır. Bu lüzumsuz lakabı kullanma artık! Ona Türk demeye dilini alıştır. Dün de bugün de yarın da dünya durdukça biriz, beraberiz. Dinde bir, soyda bir, toprakda bir; ayrı gayrımız yok aramızda. Var olmamız, yok olmamız bir olmamızda. Sözün kısası: O Türk'tür, Kürt değil."

Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'nin Kuruluşu

23'lerin tutuklanması, *Dicle-Fırat, Deng, Roja Newé* gibi yayın organlarının yoğun bir devlet terörüyle yok edilmesi, Kürtlerin yeniden gizli örgütlenmelere yönelmelerine neden oldu. Çeşitli iddianamelerden ve yargılamalardan, *Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi*'nin 1965'de kurulduğu anlaşılıyor. Stalin'in *Marksizm ve Milli Mesele* isimli kitabı, Türkiye'de ilk olarak 1969'da yayınlanmıştı. "Sol Yayınları" tarafından yayınlanan kitaba Kürtlerin bütün kesimleri, örneğin 55 ağadan bazıları bile çok büyük bir ilgi gösterdiler. O günlerde Doğu'da, gerek kırsal kesimde, gerek şehirlerde, pek çok evde bu kitabı bulmak mümkündü. Köylerde odanın zeminine serilen çulun bir ucu kaldırılır, kitap ve bu kitabın arasında bazı gazete kupürleri, Kürtlere ilişkin haberler, *Yön, Sosyal Adalet, Ötüken, Milli Yol, Barış Dünyası* vb. dergiler de ortaya çıkardı.

O yıllarda Kürt devrimcileri daha çok *Türkiye İşçi Partisi* içinde faaliyet gösteriyorlar, Kürt gençleri de Fikir Kulüpleri Federasyonu'nda çalışıyorlardı. Sosyalistlerin görüşü kısaca şöyle açıklanabilirdi: Kürt halkı vardır. Kürt sorunu vardır. Fakat sorun, devrimcilerin, sosyalistlerin sorunu değildir. Sorun sosyalistlerin iktidarıyla birlikte kendiliğinden çözülecektir. Bu bakımdan, sosyalizmin kurulabilmesi için omuz omuza mücadele etmek gerekir. Böl-yönet politikası emperyalizmin politikasıdır. Emperyalizmin ekmeğine yağ sürmeyelim. "Bölünmeyelim, parçalanmayalım."

Yeni Akış

1966'da, aylık yayın organı *Yeni Akış* yayınlandı. Sahibi ve yazı işleri müdürü Mehmet Ali Aslan olan dergi Ağustos, Eylül, Ekim ve Kasım'da çıktı. Dördüncü sayısının sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü Abbaz İzol idi. *Yeni Akış*'ın ilk sayısının kapağında, "Kürt Meselesi", "Doğu Davamız", "Doğu Sorununu Tartışıyoruz" ibareleri yer alıyordu. Türk basınında yer almış bu konu ile ilgili yazılar bir araya getiriliyordu. Ayrıca *Yeni Akış* için yazılan yazılar da vardı. *Yeni Akış* dördüncü sayısından sonra kapatıldı. Av. Mehmet Ali Aslan, Abbas İzol, Kemel Burkay dergideki yazılarından dolayı tutuklandılar.

Ötüken-Milli Yol

Kürtlerin ulusal uyanışı ırkçı çevrelerde tepkilerle karşılanıyordu. Nihal Atsız, *Ötüken* dergisinde bununla ilgili bir yazı yayınladı. Şöyle diyordu: "... Evet kürt kalmakta direnip, 4-5 bin kelimelik o iptidai dilleriyle konuşmak, yayın yapmak, devlet kurmak istiyorlarsa gidebilirler. Biz bu toprakları oluk gibi kan dökerek, Gürcülerin, Ermenilerin, Rumların kökünü kazıyarak aldık. Yine oluk gibi kan dökerek, haçlıların savaşçı şövalyelerine karşı savunduk. Kürtler, 1839'a kadar askerlik bile yapmadılar. Viyana'dan Yemen'e kadar, her yerde, Türk ırkının kanı sebil gibi akarken onlar yaşadıkları dağlarda ve köylerde keçilerini güttüler ve fırsat buldukça hırsızlık ve yağmacılık ederek yaşadılar. İranla yaptığımız savaşlara yardımcı diye geldikleri zaman, daima, fırsat kolladılar ve Türk ordusunun yenildiği çarpışmalarda, bu sefer İranla birleşip onu vurmaktan geri kalmadılar. 1. Dünya Savaşı'nda, bize topyekun ihanet eden Ermeniler yerleşik Türk halkını vahşi bir kırımla bitirmeseydi ve dağlarda, sarp köylerde yaşayan Kürtler bu kırımdan kurtulmuş olsaydı, bugün çoğunlukda oldukları illerde de azınlık olarak kalmakta devam edeceklerdi. Fakat yüzde yüz çoğunlukda olsalar bile, Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde devlet kurma hayalleri hayal olarak kalacaktır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra emperyalist ülkelerin Ortadoğu'da çizdikleri ve büyük ölçüde merkez ülkelerdeki iktisadî çıkarlar ve aralarındaki diplomatik pazarlıklar tarafından belirlenmiş olan sınırların ilk sonucu, yöredeki ailelerin yüzyıllardır sürdürmekte oldukları toplumsal ve ticarî ilişkileri, bir anda, "kaçakçılık" diye adlandırmak olmuştu. Lozan'dan sonra benzer bir süreç, Kürtlerin yoğun olarak meskûn oldukları bölgelerde de yaşanmaya başladı. Gerçi Kürt kurtuluş hareketinin sürmekte olduğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin asayiş güçlerinin bölge üzerindeki denetiminin son derecede yüzeysel olduğu 1930'larda, sınırların gerçekliğinin kâğıt üzerinde kaldığını söylemek mümkün. Yalnız Kürtler değil, sık sık hükümetin kendisi de kendi tayin etmiş olduğu sınırları tanımıyordu. Örneğin Ağrı ayaklanması sırasında İngiliz casusu Lawrence'in, resmen Irak'a bağlı olan Nevrasito köyünde görüldüğü haber alındığında, Ankara'dan Oramar Bucak Müdürlüğü'ne "Derhal öldürün!" emrini içeren bir telgraf çekilmişti. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra, kapitalist sistemin dünya ölçeğinde istikrar kazanması ve buna bağlı olarak yeni yaratılmış ulus-devletler arasındaki ilişkilerin, kısmî de olsa bir dengeye oturmasıyla birlikte, jandarma olağandışı durumlara özgü bir zulüm olmaktan çıkarak gündelik hayatın bir parçası haline geldi; eskiden bir alışkanlığın unsurlarından biri olan davranışlar bir serüvene dönüştü; gündelik geçimin ötesi ve hatta kimi zaman kendisi bile ancak, artık "kaçakçılık" diye adlandırılan bir suç tarafından temin edilebilir oldu. Kuşkusuz, 1950'lerden başlayarak kamuoyunu giderek daha çok meşgul edecek olan "kaçakçılık" olgusunu, heterojen bir kategori olarak değerlendirmek mümkün değil. Örneğin koyun ve tütün kaçakçılığı geleneksel ilişkilerin, siyasal ve iktisadi düzlemlerden kaynaklanan etkilere bağlı olarak sekteye uğramasının sonucuyduysa, afyon kaçakçılığı Kürt ekonomisinin Türkiye Cumhuriyeti ile bütünleşmesi sürecinin ürünlerinden biriydi. Gerçi geleneksel davranışların bir devamından ibaret olan "eski" kaçakçılık ile Toprak Mahsulleri Ofisi'nin, üretimi Batı Anadolu'daki 21 ille sınırlandırılmış afyona verdiği fiyatla afyonun piyasa fiyatı arasındaki farkın teşvik ettiği yeni kaçakçılık, çoğu zaman içiçe gelişti. Afyon, geleneksel yapı içersinde zaten egemen olanlara, güçlerini pekiştirme olanağı verdi. Aşağıda solda görülen, bir "müsadere" sırasında yaralanan bir kaçakçı çömez, sağda görülense tutuklanan bir ağa.

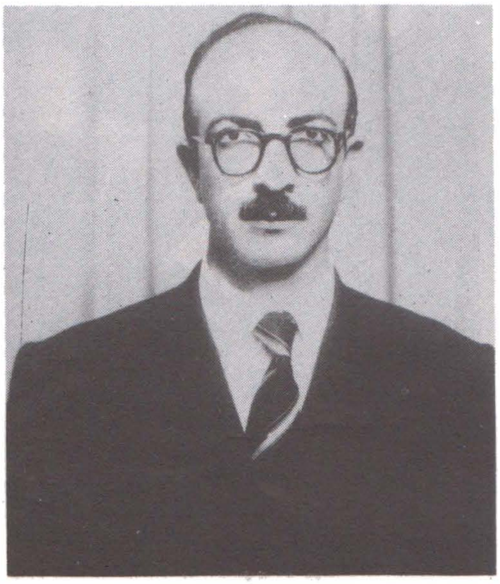

Yunanlıların Bizans, Ermenilerin Büyük Ermenistan, hayalleri gibi... Onun için Türk milletinin başını belaya sokmadan, kendileri de yok olup gitsinler. Nereye mi? Gözleri nereyi görüyor, gönülleri nereyi çekiyorsa oraya gitsinler. İran'a ve Pakistan'a, Hindistan'a, Barzani'ye gitsinler. *Birleşmiş Milletler*'e başvurup Afrika'da yurtluk istesinler, Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu, fakat ayranı kabardığı zaman aslan gibi önünde durulamadığını ırkdaşları Ermenilere sorarak öğrensinler de akılları başlarına gelsin." (Atsız, *Ötüken*, sayı 40, Nisan 1967 s. 6)

Atsız'ın bu yazısı Kürt çevrelerde çok büyük tepkilerin uyanmasına neden oldu. Bu yazıyı protesto eden pekçok bildiri yayınlandı. "Kim Kimi Kovuyor? Hodri Meydan!" sloganı ile kamuoyuna sunulan 19 Doğulu Yüksek Tahsil Derneği'nin imzaladığı bildiriyle şöyle deniliyordu: "... Kim kimi yok ediyor? Kim kimin başını belaya sokuyor? Ve kim kimi kovuyor? Tarihin en eski çağlarından beri bu topraklar üzerinde yaşayanları, bu topraklardan kovacak bir kuvvet ne olmuş ne de olacaktır. Asıl kovulacaklar halkları birbirine düşürmek emelinde olan hayalperestlerdir. Doğulu gençler olarak Kürt davasını kurt kurnazlığı ile Türkiye'nin Doğu illeri davası halinde ileri sürmek niyetinde değiliz. Doğu'nun geri kalma nedenleri arasında ekonomik sömürünün devamı için, vatandaşlar arasında mevcut, ırk, dil, din ve mezhep farklarını istismar ederek, onları düşman kamplara bölmek isteyen zihniyetin karşısındayız. Manevi sömürünün politik alandaki yansıması Faşizmi, ırkçılığı ve ümmetçiliği nefretle karşılıyoruz. Türkiye'de Anayasa çerçevesinde beraberliği ve kardeşliği tesis etmek şiarımızdır."

Yine *Milli Yol* dergisinde yayınlanan bir yazıda, Hakkari bölgesinde yaşayan Kürtlerin içine, Ortaasya'daki Kırgızların getirilip yerleştirilmesi savunuluyordu: "... Jandarmalar, ordu birlikleri boşuna taban teper dururlar. Ve hiçbir şey değişmez. Oraları iyi bilenler, bu hali çaresiz sayarlar. İklim şartı, dağların durumu, yol durumu vs. bu hali mukadder kılıyor derler. O topraklar harita üzerinde bizimdir. Hakikatta değil. Türkler de iğretidir. Daha doğrusu yok gibidir. O çorak, sarp dağlık yerler, devletin yalnız parasını yer, o kadar. Ve boşuna yer. Onlardan devlete ne sevgi, ne destek, ne de kuvvet gelir. Halbuki bu durumun bir çaresi vardır. Keskin kılınç gibi müessir, Kristof Kolomb'un yumurtası kadar açık bir çare: Oraya, Kazak, Kırgız göçmenlerini silahlarıyla olduğu gibi yerleştirmek." (Sayı 14, 20 Nisan 1967 s. 15)

BUCAK, FAİK (1919-1966)

Kürt ulusal hareketinin önderlerinden Faik Bucak, 1919'da Siverek ilçesinin Hadro köyünde doğdu. İlkokulu Siverek'te okudu. Orta ve lise eğitimine sırasıyla Urfa, Malatya ve Diyarbakır'da devam etti. 1939'da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kayıt oldu. İstanbul'da Yusuf Azizoğlu, Musa Anter ve M. Remzi Bucak'la birlikte Doğulu talebeleri barındıran Dicle Talebe Yurdu'nun kurulmaeına çalıştı. İstanbul'daki ilk Doğu gecelerinin düzenlenmesine ön ayak oldu. 1946'da, Hukuk Fakültesi'nden mezun olarak hakimlik yapmaya başladı. Gürün'de hakim yardımcılığı yaparken, toprak işgalinde köylülerden yana kararlı tutumu dikkatlerin üzerinde toplanmasına neden oldu.

1956'da hakimlikten istifa ederek, Urfa'da avukatlık yapmaya başladı. 1960'a kadar *CKMP* içinde faaliyet gösteren Bucak, *CKMP* Urfa İl Başkanı olması nedeniyle, Niğde milletvekili Asım Eren'in önergesine karşı Kürt aydınları tarafından düzenlenen dilekçeye imza atmasına rağmen 49'lar Olayı'na dahil edilmedi. Ancak 27 Mayıs'tan sonra Sivas kampına götürüldü ve 105 sayılı sürgün yasası gereğince Balıkesir'e sürüldü. Yasanın kaldırılması ve aynı nedenle sürgün edilen 55 kişinin geri dönebilmesi için çalışan Bucak'ın, bu konuda özellikle *MBK* ve dönemin parti liderleriyle ilginç tartışmaları oldu. Sürgün dönüşü, 1965 seçimlerine *AP*'den milletvekili adayı oldu ancak adaylığının veto edilmesi üzerine bağımsız aday olarak seçimlara katıldı; yeterli oyu toplayamayarak seçimi kaybetti.

Aralık 1965'te, Liceli Fehmi Bey, Said Elçi ve Ömer Turhan ile birlikte *Türkiye'de KDP*'nin tüzük ve program çalışmalarını yürüttü ve partinin ilk genel sekreteri oldu. Bucak aşireti içinde kan davası sürerken, 4 Temmuz 1966'da Urfa'nın Karaköprü mevkiinde bir benzinlikte, kimler tarafından düzenlendiği ortaya çıkartılamayan bir suikast sonucu bacağından yaralandı. Kaldırıldığı Urfa Devlet Hastahanesi'nde yeterli tedavi 'görmediği' için öldü.

Doğu Mitingleri, 1967

Gerek Doğu'nun geri bırakıtılmış durumu, gerek Kürtler hakkında alçaltıcı, zorlayıcı küçültücü beyanlar Kürt halk kitlelerinde, özellikle Kürt aydınlarında çok büyük tepkiler yaratıyordu. Bunun için 1967 Sonbahar aylarında, *Türkiye İşçi Partisi*'nin de katılımıyla, bu durumları protesto eden mitingler oluşturuldu. Mitinglere kalabalık kitleler katıldı. İlk miting 16 Eylül'de Diyarbakır'da yapıldı. İkincisi 24 Eylül'de Silvan, üçüncüsü 1 Ekim'de Siverek'de yapıldı Dördüncüsü 8 Ekim'de Batman'da, beşincisi 15 Ekim'de Tunceli'de, altıncısı, 22 Ekim'de Ağrı'da, yapıldı. Son miting 19 Kasım'da Ankara'da gerçekleştirildi.

Mitinglerde taşınan levhalar, pankartlar, konuşulanların içeriği hakkında bilgi veriyordu: "Doğulu kanuni hakların için çalış, didin! Hak istemekle birlik bozulmaz. Amacımız, kardeşlik, eşitlik ve mutluluğu gerçekleştirmektir. Faşizme ve emperyalizme karşı savaşan bütün halklar ve yiğit savaşçılarla beraberiz. Batı'ya medeniyet, Doğu'ya cehalet, neden? Jandarma değil öğretmen istiyoruz. Karakol değil okul istiyoruz. Doğu-Batı yoktur diye diye unutulduk. Doğu'nun kaderi açlık, işsizlik, hor görülme. Batı vatan, ya Doğu ne? Doğulu insanlığını ve vatandaşlığını mutlaka kabul ettirecektir. Batı'ya fabrika, yol, Doğu'ya komando, karakol; Batı'yı imar, Doğu'yu istismar Milli Gelir: Manisa 2350 Ağrı 500 Aydın 2500 Hakkari 250. Anayasa ilerde onu geri itemezsin. Dipçik değil, uzanan el istiyoruz. Beş yıllık plan, hepsi yalan, Doğulu uyan! Mideme ekmek, sırtıma gömlek. Yaşama hürriyeti, insanlık hürriyeti, okuma hürriyeti istiyoruz. Doğu, sürgünlerin yatağı değildir. Lafı bırak, Doğu'ya bak. Demokrasi Nerede? Batı'da kurdela, Doğu'da yol kesilir. Petrol, bakır, krom bizde, yaşamak sizde! Hiçbir kuvvet haklı haykırışımızı susturamaz Bazoka değil fabrika isteriz. Doğu, 20. asır Türkiyesinin yüz karasıdır. Savaşda Doğulu vurur, barışda Doğulu vurulur. Bir gün biz de güleceğiz. Batı'da temel atma töreni, Doğu'da aldatma düzeni. Doğuluyu kovmak isteyenler kovulacaktır. Baskı cenderesi son bulsun. Batı'ya refah, Doğu'ya cefa revadır. Mezarda yaşayanlar geliyor. Dinlerim, direnirim, tutar hakkı kurtarırım. Can emniyeti istiyoruz. Petrol kanımızdı, onu da aldınız. Doğuluyu hor görmek Türkiye'nin temeline dinamit koymaktır. Ey Doğulu Kardeş! İşsizlik yüzünden mayın kurbanı olan biçare kardeşinin haline bak! Siyasi ve iktisadi baskınız içimizdeki ateşi söndüremeyecektir. Üvey evlat muamelesine paydos! Bölücü diyor kalkmış da, Oşt ha! Bize mağara onlara villa. Köylü gençlikle halk elele, yağcılar gitsin ele! Bana bak arkadaş! Birlik eşitlik ile olur. Batıya fabrika, Doğuya baraka, bu mu harika! Doğulu uyanmıştır, hakkını arayacaktır. Kalkınma planı mı, ayırma planı mı? Ayrılanlar, dağılır, parçalanır; birleşenler, boyun eğmez, dayanır. Plan, yalan, oyalan! Hak verilmez alınır. Yeter aldatıldığımız Hak arıyoruz, hak bulacağız. Doğu müstemleke değildir! Aç adamın kafası müthiştir, müthiş! Maddi ve manevi sömürü ne zamana kadar! Savaşda mehmetçik, barışda dipçik!.. Dilimize hürmet ediniz. Beş yıllık plan mı, bin yıllık plan mı? Ağa, şeyh, komprador üçlüsüne paydos! Hapishane, karakol, baskı, eşittir Doğu.

Doğu Mitinglerinde daha çok ekonomik ve toplumsal sorunlar üzerinde duruluyordu. Ağalık, şeyhlik, bölgeler arası dengesizlik, gelir dağılımı, yoksulluk, eşitsizlik, horlanma vs... Mitingler, *Türkiye İşçi Partisi* dışındaki tüm partiler tarafından engellenmeye çalışıldı. *TİP* mitinglerin organizasyonunda görev aldı. Sorun bağımsız bir Doğu Sorunu olarak değil, Türkiye'nin genel yapısal çelişkileriyle bütünleştirilerek sunuldu. *TİP* Başkanı Mehmet Ali Aybar, Genel Sekreter Tarık Ziya Ekinci ve Urfa Milletvekili Behice Boran bazı mitinglere katıldılar ve konuştular. *Cumhuriyet Halk Partisi* Genel Sekreteri Bülent Ecevit, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi* Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, Doğu Mitingleri'ne de, *TİP*'nin bu mitinglerde oynadığı role de karşı çıktılar. Hükümetteki *Adalet Partisi* ise, mitingleri başlangıcından itibaren büyük bir dikkatle izleyerek, düzenleyenleri memleketi bölmek ve vatana ihanetle suçlamış, halkı mitinglere katılmamaya çağırmış, mitinglere katılımı engellemek için geniş polisiye tedbirler almış, mitinglerin yapılacağı saatlerde güreşler vs. düzenleyerek halkın dikkatini başka yönlere çelmeye çalışmıştı.

Doğu Mitingleri'ne tepki olarak Erzurum'da, sağcılar tarafından, "Anadolu Şahlanış Mitingi" düzenlenmiştir. Bu mitingde temel slogan, "Gitmeden din-iman, mahvolmadan vatan, davran!" idi. (*Cumhuriyet*, 13 Kasım 1967)

Halk yığınlarının düşüncelerindeki ve eylemlerindeki bu gelişmeler, çeşitli çevrelerde geniş endişeler yarattı. Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyasal Tarih öğretim üyesi Doç.Dr. Haluk Ülman, "Ufuktaki Tehlike: Kürt Sorunu" başlıklı bir yazı dizisi yayınladı. Üç yazıdan oluşan bu dizinin ara başlıkları şöyleydi: I. Lozan Günlerinde Batılıların Umutları, II. Bu Sorun Neden Hortlar? III. Atatürk Milliyetçiliğinden Ayrılmanın Cezası, (Forum, Sayı 324, 325, 326, 1 Ekim, 15 Ekim, 1 Kasım 1967) Doç. Ülman bu yazı dizisinde özetle şöyle diyordu: "...Ufukta tehlikeli bir sorun olarak belirmeye başlayan Kürt sorununu yabancı devletlerin bölgedeki çabalarına yüklemek, madalyonun yalnızca bir yüzünü görmek olur. Madalyonun öteki yüzünde görülen, Doğu Anadolu'daki ekonomik gerilikle siyasal huzursuzluktur. Şurası rahatlıkla söylenebilir ki, eğer bugün çeşitli yabancı devletler Türkiye'nin Doğu'suna çeşitli yatırımlar yapabiliyorlarsa, onlara bu olanağı veren, işte, bu ekonomik gerililikle siyasal huzursuzluğun yarattığı çok elverişli ortamdır...

"Anadolu'nun Doğu'sunda yaşayan bir din ya da toprak ağası, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşamak varken, neden bağımsız Kürt Devleti ister? Kürt sorununa etkili bir reçete bulabilmek için bu sorunun üzerinde dikkatle durmak gerekir. Bize kalırsa Kürt bağımsızlığını isteyen din ya da toprak ulıları arasında milliyetçilik aşkıyla yananlar ya da siyasal hırslarını bu yolla gidermek isteyenler pek fazla olmasa gerekir... Fakat Kürdistan son yıllarda geniş kitlelere de yansımaya başlamıştır. Demek bir avuç ayrıcalıklıların yaptığı kışkırtmalara, artık, fakir halk da kulak vermektedir. Fakir halkın bu kışkırtmalara kulak vermesinin nedeni de, içinde bulundukları ortam ve yaşadıkları hayatın bıkkınlığından başka bir şey değildir. Eğer bunlar sosyal ve ekonomik yaşantılarından memnun olsalardı, Türk sınırları içinde bulunmayı kendileri için çıkarlı görselerdi, aslında, kendilerini sömüren bir avuç insanın peşine takılırlar mıydı? Türkiye'nin Doğu'sunda yaşayanlara bugün Kürt olduklarını hatırlatanlar sözde Türk milliyetçisi geçinenlerdir. Nasıl sözde Müslüman geçinenler, sünni olanlardan gayrısını Müslüman saymayıp Alevi-Sünni ayrımını yaratmışlarsa, sözde milliyetçiler de duygularıyla hareket edip vatanlarının bütünlüğünü tehlikeye atmışlardır."

Türk Solu ve Kürt Sorunu

1960'ların başlarından itibaren, Türk solu, "sorun sınıfsaldır" diyerek, Kürt sorununun etnik yönlerini hep inkar etmiş, sorunun gerisinde ağaların, şeyhlerin bulunduğunu düşünmüş, feodalizme karşı mücadelenin sorunu yok edeceğini söylemiş, Kürt ulusal haklarından, Kürt dilinden, Kürtçe gazete çıkarmak gerektiğinden söz edenleri "bölgecilik" yapmakla suçlamıştı.

Türk solu *Türkiye İşçi Partisi*'nin 1966 sonlarında, Malatya'da yaptığı 2. Kongreye kadar, kısmen bir bütün olarak gözüküyordu. Bu kongreden sonra, Türk solunda bir ayrışma başladı. Bu, kabaca, Milli Demokratik Devrim-Sosyalist Devrim tezleri çevresinde bir ayrışmaydı ve daha sonraki aylarda ve yıllarda derinleşerek sürdü. Milli Demokratik Devrim taraftarlarının çevresinde toplandıkları haftalık *Türk Solu* dergisi yayımlandığı 17 Kasım 1967 tarihinden başlayarak Kürt sorununa hiç değinmedi. Sorunun varlığını bilmekle birlikte gündeme getirmeyen dergi sık sık, Mustafa Kemal'le Atatürkçülük'le ilgili yazılar yayınlıyordu. "Amerikan Emperyalizmine Karşı Milli Kurtuluş Yolunda İzindeyiz" diyerek devrimci düşüncede ve eylemde Atatürk'ten hız ve ilham aldıklarını vurguluyordu. Sosyalizm ve Atatürkçülük arasında, çok küçük bir ayrım çizgisi olduğu görüşündeki dergide sık sık "Ordu Gençlik Elele" gibi sloganlar kullanılıyordu.

Milli Demokratik Devrim taraftarlarının Kasım 1968'den itibaren yayınlamaya başladıkları aylık *Aydınlık* dergisinin 7. sayısında (Mayıs 1969) Mihri Belli, "Millet Gerçeği" isimli bir yazı yayınladı. Burada, Kürt sorunundan da söz ediliyordu. Yazıda, hükümet denetimi altında Kürtçe yayın ve eğitim yapılabileceği de söyleniyordu. Fakat dergide genel olarak Kürt sorununa ilişkin haberlere ve yorumlara rastlanmıyordu. O dönemde (1967 ve sonrası)

Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) ile ilgili operasyon 16 Ekim 1970 günü sabahın erken saatlerinde başlatılmış ve ertesi gün saat akşam 6'ya kadar devam etmiştir. Bu operasyonlar sonucunda "Ankara-İstanbul DDKO" ve "Diyarbakır ve civarı DDKO'ları" adları altında iki dava açılmış; birincisinde "Fikret Şahin ve 20 arkadaşı", ikincisinde ise "Mehdi Zana" ve 45 arkadaşı yargılanmıştı. Ankara-İstanbul DDKO davasında savcılığın sunduğu 165 sayfalık iddianameye göre DDKO'nun kuruluşu "Kürtçülük ideolojisine sahip şahıslar" arasında "Cumhuriyet'in ilanından bu yana" etkili olmuş olan iki grubun birleşmesi sonucunda gerçekleşmişti. "Bu birleşmenin ilk belirtileri TİP 4. büyük kongresi arifesinde olmuştur. Muş'un Malazgirt ilçesinde yapılan bir toplantıda, Kürtlüğün aşırı sol kanadı liderlerinden olan Tarık Ziya Ekinci, Naci Kutlay, Mehdi Zana ve Tahsin Avcı, Nasyonal kanada mensup olanlardan Said Elçi ile bir ön anlaşmaya varmışlardır. Analaşmanın esası Kürdistan hayali gerçekleşinceye kadar iş birliği yapılması ve Kürdistan hayali gerçekleştikten sonra ideolojik meselelerin halledilmesidir. (...) Doğu Devrimci Kültür Ocakları, özellikle Doğu ve Güneydoğu illerine mensup Kürtçülük ideolojisine sahip, Musa Anter, Tarık Ziya Ekinci, Naci Kutlay, Said Elçi, Cani Yıldırım, Tahsin Ekinci, Hüseyin Musa Sağnıç gibi şahısların, bu yöndeki ferdi faaliyetlerin yetersiz olmasından dolayı, bunları bir ocak etrafında toplamak suretiyle daha bilinçli ve etkili faaliyet göstermek amaciyle kurulmuştur." Türk milliyetçiliğinin "Anayasamıza göre asla ırkçı" olmadığı, "Bilakis soyut bir ırkçı görüş yerine birleştirici, aynı hars ve aynı kader birliğine dayanan ülkücü, ilerici bir milli ırkçılığı"n kabul edildiğinin öne sürüldüğü bu iddianameye karşı yapılan savunma Kürt kurtuluş hareketinin tarihinde kritik bir önem taşıyan bir belgedir. DDKO'nun kurucuları arasında olduğu halde kendisi hakkında ayrı bir dava açılan ve ilk eğtimini 1940'larda, dağlarda Kürtçe eğitim yapan gizli medreselerde görmüş olduğu için, çevresi tarafından "Fakih" diye anılan Hüseyin Sağnıç savunmanın hazırlanma sürecini şöyle anlatıyor: "Ben ikinci bir sefer yakalandım. Diyarbakır'a gittiğimde birkaç gün o ziyaretler filan devam etti. Bu ziyaretler bittikten sonra İsmail Beşikçi dedi, görüşelim. Görüştük. İsmail Beşikçi'yi de oldukça enterne etmişler. O, Tarık Ziya

Ekinci'yle, o takımla beraber, onların sofrasında beraber yemek yiyorlar filan. Gençler de onunla ilgilenmiyorlar. Bir Kürt milliyetçisi, elçisi diye onu eleştiriyorlar. Oysa Tarık Ziya Ekinci'ler Kürt milliyetçisi, elçisi filan değil tabii. İsmail Beşikçi bana 'Abi,' dedi 'durum bildiğin gibi değil, bütün Kürt münevverlerini, aydınlarını buraya toplamışlar ve hiçbiri Kürt meselesinden davaya girmiyor. Hepsi sınıfsal meseleyi ele alıyorlar, bu çok yanlıştır. Bu bir sınavdır. Bütün dünya bu sınava bakacaktır. Burada eğer Kürt meselesi vesikalandırılmazsa gerçekten biz acı çekeceğiz.' (...) Ben mecbur kaldım. Gençlerin içersine girdim. Hatta beni de çok yerdiler. Çok da propaganda yapıldı, meğerse birkaç konuşmamda "ideal" kelimesi'nden bahsetmişim, onlar "ideal"den "idealist", "idealist"ten "metafizik" filan çıkartmışlar. Neticede gençliğin büyük bir kısmı ile beraber olduk. Yani DDKO'nun büyük bir kısmı. (...) DDKO dosyasının, savunmaya çok müsait bir şekilde davası açıldı.(...) Artık beraber olduğumuz İsmail Beşikçi'yi de aramıza aldık. Ben onlarla beraber, o DDKO'lularla beraber -10-12 kişiydi o grup- komün kurduk. Hepimiz o komünün birer üyesi olduk. (...) Komün olarak bu sefer bunun savunulmasına karar verdik. Yani iddianameye cevap olarak ilk savunmayı hazırlayacağız. Bu sırada ben ve İsmail Beşikçi davanın dışındayız. Efendim, hani komündeyiz ama dosyada değiliz. Yani benim davam daha açılmamış. İsmail Beşikçi'nin de vermiş olduğu derslerde propaganda yapmış diye bir davası var. Efendim, aramızda bu sefer bölüşme yaptık. Yani iddianame sosyoloji kısmını koymuş, sosyolojik olarak Kürtler budur, edebiyat olarak Kürtler budur, efendim ekonomik olarak Kürtler budur, dil olarak Kürtler budur, diye. Savunmada dil ve Kürt edebiyatı kısmını bana verdiler. Ben o metni hazırladım, herhalde 20 sayfalık bir şey. Tabii İsmail Beşikçi bana yardımda bulundu, imla konularında. 20-30 sayfada sosyoloji kısmını İsmail Beşikçi yazdı. Tarih kısmını Mümtaz [Kotan] yazdı; DDKO kısmını, kuruluş nedenlerini yazdı. Ve metinleri toparladık ve 165 sayfalık bir metin çıktı. İddianameye cevap ve Kürt meselesini mükemmel bir şekilde işledi. (...) Yani buna mahkemelerde ilk olarak Kürt meselesinin savunulması diyebiliriz; sosyolojik olarak, tarih olarak, dil olarak, edebiyat olarak delil koymak suretiyle..." Resimde DDKO duruşmalarından bir an görülüyor.

yayımlanan haftalık *Ant* dergisi ise önceleri *Türkiye İşçi Partisi*'nin görüşleri doğrultusunda yayın yapıyordu. "Sosyalist Açıdan Doğu Sorunu", "Türkiye'de Feodalite Var mı?" gibi yazılar yayınlıyordu. *Ant, Türk Solu* dergisiyle karşılaştırıldığında Kürtlere daha yakın davranan bir dergiydi. Mayıs 1969'da, *Türkiye İşçi Partisi* Genel Başkanı M. Ali Aybar yönetimine muhalefet eden Behice Boran, Sadun Aren ve arkadaşları tarafından yayımlanmaya başlanan *Emek* dergisi ikinci sayısında (19 Mayıs 1969) "Sosyalizm ve Etnik Mesele" isimli bir yazı yayınladı. Yazıyı Sait Çiltaş yazmıştı. Fakat öteki yayın organlarında olduğu gibi, burada da, birkaç yazı dışında Kürt sorunuyla ilgili haberler ve yorumlar genel olarak yer almıyordu.

Doğu'da Komando Harekatı

1960'ların başından itibaren gelişme gösteren Kürt hareketini durdurabilmek, dağıtabilmek, asimilasyonu gerçekleştirebilmek için devlet her türlü önlemi düşünmüş, yürürlüğe koymuştu. Devlet terörü yoğun bir şekilde kullanıldı. Kürt diliyle konuşma ve yazma isteklerini ifade eden düşüncelerin anında dağıtılması için dikkatli bir özen gösterildi. Zaman zaman yaygın tutuklamalara girişildi. Toplu köy aramaları, işkenceler yapıldı. Buna rağmen Kürt hareketindeki yükseliş sürdü. 1967'de ve 1969'da Doğu Mitingleri'nin düzenlenmesi önemli bir gelişmeydi. 1969 başlarında *DDKO*'nun kurulması ise daha da önemli bir olaydı. *DDKO*'nun hızla geliştiği gözleniyordu. Kürt halk yığınlarıyla *DDKO* arasında bağlar oluşmaya başlamıştı. Vatandaşlar çevrelerinde olup bitenleri, imzalı, adresli mektuplarla *DDKO*'ya bildirmeye başlamışlardı. Bu *DDKO*'nun kurumlaşması anlamına geliyordu. Kürtler, *DDKO*'yu başvurulabilir, sorunlarını anlatabilecekleri bir merkez olarak düşünmeye başlamışlardı.

Doğu'da komando harekatı gelişmenin böyle bir evresinde düzenlendi. Köylerde yani Kürt halk yığınları arasında, ulusal gelişmeyi durdurmak dağıtabilmek için çok yoğun bir devlet terörü uygulanmaya başlandı. Amaç halk yığınlarının onurunu kırmak, onu, ulusal istekler ileri sürebilecek bir dirilikten uzaklaştırmaktı. Baskı, gençlere, devrimcilere karşı da vardı. Fakat halk yığınlarına karşı çok daha sistematik ve yaygın bir terör sürdürülüyordu. Devlet terörünün kuşkusuz dış nedenleri de vardı. Molla Mustafa Barzani'nin Kuzey Irak'da yaptığı özerklik mücadelesi kısmen başarıya ulaşmış ve 11 Mart 1970 tarihinde, Kürtlerle Irak Hükümeti arasında bir anlaşma imzalanmıştı. Bu anlaşma Kuzeydeki Kürtlerin moralini yükseltmişti. Kürtlerin moralinin yükselmesi ise, Türk Devleti'nin hiç istemediği bir şeydi. Morali yükselen ve ulusal istekler ileri sürebilecek bir diriliğe ulaşan bir halkın moralinin parçalanması, dağıtılması, halkın sindirilmesi gerekiyordu. Bunun yolu da yaygın, sistematik ve etkili bir şekilde devlet terörü uygulamaktı.

Devlet terörü uygulaması, Diyarbakır, Siirt, Hakkari, Mardin, Muş, Erzurum, Van illerinde, köylerde ve ilçelerde yaygın bir şekilde yapıldı. Fakat Kürt halkının bu devlet terörünü de aştığı, yeni yeni örgütlenmeler yaparak teröre cevap verdiği de görülüyordu. Ankara ve İstanbul *DDKO* Mayıs 1969'da kuruldu. Komando harekâtı ise, 1970 başından itibaren başladı. Bütün yıl sürdü. Mayıs 1970 başlarında, Siirt'de bir futbol maçı nedeniyle ortaya çıkan olaylar Kürtlerin ulusal bir protestosuna dönüştü. Kürt ulusal uyanışını gösteren bu protesto kitlesel bir mahiyet aldı.

Ergani, Silvan, Kozluk, Diyarbakır, Batman *DDKO*'nun faaliyete geçmesi ise 1970'in sonlarına, 1971'in başlarına rastlıyordu. Öte yandan komando harekatı Silvan, Kozluk, Batman gibi yörelerde ağır bir biçimde uygulanıyordu. Buna rağmen bu bölgelerde geniş katılımla, coşkulu mitingler yapılıyor, açılışlar düzenleniyordu. Komando harekatı, 1970'in başlarından itibaren, Hakkari, Maardin, Siirt, Diyarbakır çevrelerine kadar uzandı. 12 Mart gelinceye kadar operasyonlar bütün hızıyla sürdü. Ocak 1971'in ortalarında, Nusaybin'de, Abdullah Acar isimli bir Kürt, komando yüzbaşısı tarafından keyfi bir şekilde öldürüldü.

Komando zulmüyle ilgili olarak önemli belge, *DDKO*'nun 15 Mayıs 1970'de, Cumhurbaşkanı'na sunduğu rapordu. Bu rapor iki kısımdan meydana geliyordu. Birinci kısım esas rapora ilişkin ön yazıdır. Raporun neden hazırlandığı, nasıl hazırlandığı, ne gibi safhalardan geçerek hazırlandığı anlatılıyordu. Komando zulmüyle ilgili bilgilerin Cumhurbaşkanlığına 12 Nisan 1970 tarihinde telgrafla bildirildiği, 20 Nisan 1970'de, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden alınan cevabi telgrafta ise, olaylar hakkında etraflı bilgiler istendiği belirtiliyordu. Cumhurbaşkanlığı'na ulaştırılan belgelerin ikinci kısmı ise ana rapordu. Rapor günlük gazetelerde, haftalık ve aylık dergilerde yayınlandı. Ordu bu rapora cevap vermek zorunda kaldı. (*Devrim*, Sayı 36, 23 Haziran 1970, Doğu Harekatı, Bir Komando Subayı Anlatıyor.)

Ana raporun başlangıç bölümünde şöyle söyleniyordu: "Ocak ayı sonlarından beri Doğu'da özel askeri birliklerce tatbik edilen toplu indirme harekatına özellikle Diyarbakır, Mardin, Si: Hakkari yörelerinde girişilmiş ve halen eşkıya avı maskesi altında devam etmektedir. 'Her köy aynı saat ve aynı şekilde basılmakta, her köyde aynı işkence biçimleri uygulanmaktadır. Köyün etrafı motorlu araçlarla sarılmakta, helikopterlerle köyün üzerinde uçuşlar yapılmakta, köylülere hiçbir şey sorulmadan dövülerek, evlerinden alınarak, belli alanlarda kadın-erkek ayrı ayrı toplanmaktadır. Bu özel kamp yerlerinde onlara, 'silah getirin' denilmekte, köylü silah olmadığını söyleyince falakaya yatırılmakta, yerlerde süründürülüp koşturulmakta, piramitler

kurdurularak birbirlerine bindirilmekte, bunlarla da yetinmeyerek köylüler çırılçıplak soyundurulmakta, kadınların mahrem yerlerine el atılıp iğrenç muameleler yapılmaktadır. Bu işkencelerde ölenlerin sayısı fazladır. Çırılçıplak soyunan kadın ve erkeklerin üzerlerine su dökülerek saatlerce kamçılanarak sehpalardan başaşağı astırılmaktadır. Bu işkenceler sonucunda intihara teşebbüs eden köylüler oldu. Yer yer çıplak edilen erkeklerin tenasül uzuvlarına ip bağlanıp kadınların eline verilerek, bütün köy gezdirilmektedir. Yine çırılçıplak edilen kadınların köy içinde bütün gün boyu dolaştırılmaları olayına sık sık rastlanılmaktadır. Yine bu baskınlardan birçoğunda köylülerden kadın istenmiş ve bunun için kadınlarını vermeyen köy halkı işkenceye tabi tutulmuştur. En yetkili makamlara (Cumhurbaşkanı, General, Devlet Kanun, Anayasa, Başbakan vs. ye) küfürler edilmiştir." Rapor bu şekilde bir giriş yazısından sonra, Silvan, Bismil, Mazı dağı, Derik, Midyat, Savur, Eruh, İdil, gibi yörelerde uygulanan işkencelerden somut örnekler veriyordu.

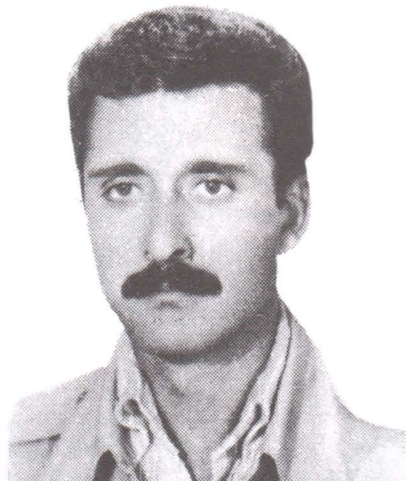
İsmail Cem, *Milliyet* gazetesinde 12-19 Haziran 1970 tarihleri arasında yayınladığı "Acılı Doğu" röportajında komando zulmünü anlatıyordu. Mehmet Mercan da, aynı konuyla ilgili olarak *Cumhuriyet* gazetesinde, "Eşkıya Takibinde Jandarmanın Yaptıkları" başlıklı bir yazı yayınladı. İsmail Cem, röportajının bir yerinde şöyle diyordu: "...En hayret ettiğim şey, komandoların yaptıkları işi, bir yurt görevi yapıyorlarmış gibi huzur içinde ve pişmanlık duymadan anlatmaları ve hareketlerinde kötü bir yön görmeyişleridir." 22 Ekim-6 Kasım 1970 tarihleri arasında, Necmi Onur'un, *Yeni İstanbul* gazetesinde "Dağların Ardında Neler Oluyor?" başlıklı bir röportajı yayınlandı. Bu röportaj resmi görüşü çok açık bir şekilde yansıtıyor, komando zulmünün gereği üzerinde duruluyor ve bu tür faaliyetler övülüyordu: "Komando Harekatı Yerinde Bir Operasyondur. Doğu'da Kültür Emperyalizmi Uygulanmalıdır."

Bu dizideki bazı yazı başlıkları şöyledir: "Türk Devleti zayıf düştüğü an Kürt tehlikesi su yüzüne çıkar", "Kürtçe Doğu'da gittikçe yayılıyor", "Kürtçe Konuşan Politikacı", "Kürtçe Söyleşili Muayene", "Barzani Ordusunda Askerlik Yapan Türkler Var", "Komando Faaliyeti Doğu İllerinde Çok Faydalı Oluyor", "Türkçe Kelimeye Hasretiz", "Doğu'da Kültür Emperyalizmi Uygulanmalıdır." Röportajın sonunda şu öneriler yapılıyordu: "1. Bölge esaslı bir şekilde etüt edilerek bilhassa adli ve idari mercilere olağanüstü yetkiler verilmelidir. 2. Kurulacak yepyeni bir eğitim sistemi ile aşiretleri yıkıp yok etmek başlıca iştir. Bu da bölgedeki okul sayısını artırmak ve buna paralel olarak "eğitim seferberliği" ile ancak gerçekleştirilebilir. 3. Bölgedeki ağaların halk üzerindeki otoritelerini sıfıra indirecek tedbirleri en kısa zamanda almalı. Bu iş için gerekiyorsa bir operasyona gitmek bile zarardan çok yarar sağlar. 4. Komando harekatını daha planlı ve hukuki bir hale getirmek lazımdır. Ve bütün bölge "vasıflı yollar"la birbirlerine bağlanıncaya kadar bu planlı komando harekatına devam edilmelidir. 5. Bölgenin örf, adet ve diğer şartları göz önüne alınarak buna göre bir seçim sistemi bulunup uygulanmalıdır. Zira birçok yerlerde, seçimlere "tek adam" etkilidir. 6. Bütün bölgede kültür emperyalizmi uygulanmalıdır. Bunu gerçekleştirmek için de, konut ve ücret meselesi halledilmiş "kaliteli öğretmenler" buralarda görevlendirilmelidir. Uygulamalı eğitimde çocuk mutlaka aileden koparılmalıdır. Yetişen nesilin eski nesil ile bağı kesilmelidir. 7. Bölgeye devlet hizmeti yığınla aktarılacaktır. Köylü devleti yanında ve kendini koruyucu olarak gördüğü zaman kendisini çeşitli şekillerde istismar etmek isteyenlere katiyen yüz vermeyecek bir karaktere sahiptir. 8. En iyi tedbir de vaktiyle kötü denemesi yapılmış olan "İskan meselesi"dir. Bu bölgelere yerleştirilecek Batı insanları, bölgenin değişmesinde en büyük rolü oynayacaktır."

Röportajın 23 Ekim tarihli dizisinin altında önemli bir "düzeltme" yer alıyordu: "Dünkü yazımızda, 'Türkiye'de 7 milyon Kürtçe konuşan var' cümlesi, '7 milyon Kürt var' şeklinde çıkmıştır. Düzeltir, özür dileriz."

Türkiye İşçi Partisi'nin Dördüncü Büyük Kongresi

DDKO'nun kurulmasından ve gelişme göstermesinden sonra, Türk solu da derlenip toparlanmaya başladı. Örneğin *Türk Solu* dergisinin 14 Nisan 1970 tarihli 126. sayısıyla yayınına ara verdiğini görüyoruz. *Türk Solu* dergisi, 12 Mart günlerinde, "Türkiye Solu" olarak yeniden yayınlandı. Fakat sadece 2 sayı olarak yayınlanabildi. Yayın organları artık, Doğu sorununun etnik yönlerine yani Kürt sorununa da ilgi göstermeye başladılar. Örneğin *Emek* dergisi Kasım 1970 tarihli 6. sayısında, Kemal Burkay'ın "Sosyalizm, Kemalizm ve Doğu Sorunu", Ali Harzya'nın, "Kürt Sorunu" yazılarını yayınladı. *İşçi-Köylü, Ant* gibi yayın organlarında da benzer yazılar görülmeye başladı. Bütün bu gelişmeler *TİP*'i de yakından etkiliyordu. 29 Ekim 1970'de toplanan 4. Büyük Kongre, çeşitli kararlar yanında Kürt sorunu ile ilgili olarak da bir karar aldı. 4. Büyük Kongre'nin Kürt sorunuyla ilgili kararı şöyleydi: "*Türkiye İşçi Partisi* 4. Büyük Kongresi, "Türkiye'nin Doğu'sunda Kürt halkının yaşamakta olduğunu, Kürt halkı üzerinde baştan beri, hakim sınıfların, faşist iktidarların, zaman zaman kanlı zulüm hareketleri niteliğine bürünen, baskı terör ve asimilasyon politikasını uyguladıklarını, Kürt halkının yaşadığı bölgenin, Türkiye'nin öteki bölgelerine oranla geri kalmış olmasının temel nedenlerinden birinin, kapitalizmin eşitsiz gelişme kanununa ek olarak, bu bölgede Kürt halkının yaşadığı gerçeğini göz önüne alan hakim sınıf iktidarlarının güttükleri ekonomik ve sosyal politikanın bir sonucu olduğunu, Bu nedenle Doğu Sorunu'nu bir bölgesel kalkınma sorunu olarak ele almanın hakim sınıf iktidarlarının şoven-milliyetçi

BÜYÜKKAYA, NECMETTİN (1943-1984)

İstanbul *DDKO*'nun ilk başkanı ve Kürt kurtuluş hareketinin Merksiat kanadının önderlerinden Necmettin Büyükkaya 1943'te Siverek'in Dağbaşı nahiyesinin Aşağı Karhan köyünde doğdu. İlk ve orta okulu Siverek'te, liseyi Adana'da okudu. Yoksul bir ailenin çocuğu olan Büyükkaya, kendi imkanlarıyla okumak zorunda olduğu İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne 1966'da kayıt oldu. Bir *FKF* üyesi olarak '68 işgal olaylarına ve 6. Filo'ya karşı gerçekleştirilen protesto eylemlerine katıldı. Bir yandan *TİP* içersinde de siyasi faaliyetlere katılan Büyükkaya, 1969'da *Devrimci Doğu Kültür Ocakları*'nın kuruluş çalışmalarında önemli görevler aldı. İstanbul *DDKO*'nun ilk başkanlığını yaptı. 16 Ekim 1970'de başlayan *DDKO* operasyonlarından sonra aranmaya başladı. 12 Mart 1971 sonrası ilan edilen sıkıyönetimden sonra Kuzey Irak'a geçti. O sırada faaliyetlerini Irak'ta yürüten *Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi* saflarına katıldı. Dr. Şıvan'ın önderliğini yaptığı *Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi* ile Said Elçi'nin önderliğini yaptığı *Türkiye Kürdistsn Demokrat Partisi* arasındaki siyasi mücadelenin Said Elçi ve arkadaşlarının öldürülmesiyle sonuçlanmasından sonra Büyükkaya da arkadaşlarıyla birlikte Barzani tarafından bir süre gözaltına alındı ve daha sonra Suriye'ya oradan da İsveç'e geçti.

1974'te ilan edilen 1803 sayılı af yasasından yararlanarak Türkiye'ye geri döndü. Şıvan hareketinden geriye kalan bir kısım arkadaşıyla birlikte Parti'nin yeniden örgütlenmesinde faal bir rol oynadı. Parti örgütlenmesinden kısa süre sonra, ideolojik bölünmeye uğraması nedeniyle, Büyükkaya ve arkadaşları Parti'nin adını *Kürdistan İşçi Partisi* olarak değiştirdiler. Büyükkaya, bir süre sonra bu Parti'den de ayrıldı. Bu arada, daha önce Suriye'de bulunduğu sırada ilişkide olduğu Celal Talabani'nin önderliğini yaptığı *Yekitiya Niştimani Kurdistan* (Kürdistan Yurtseverler Birliği) adlı örgüte geçti. Talabani'ye bağlı peşmergelerin Ecevit hükümeti döneminde (1979) Türkiye üzerinden Irak Kürdistan'ına -başarısız- geçme girişiminde önemli bir rol oynadı. 1982'de Diyarbakır'da tutuklandı. 2 yıl boyunca ağır işkencelere maruz kalan Büyükkaya, 24 Ocak 1984'te gerçekleşen cezaevi direnişinde, koğuşa düzenlenen operasyonda aldığı darbeler sonucu öldü.

1970 bahar aylarında, özellikle Güneydoğu illerinde, senenin başından itibaren uygulanan "Komando Harekâtı" dayanılamayacak boyutlara gelmişti. Aranmadık ev bırakılmayan illerin başında Diyarbakır, Siirt ve Mardin geliyordu. Bu harekât, Bakanlar Kurulu'nun aldığı "Toplu Köy Aramaları Kanunu"na dayanıyordu ve resmî gerekçe, "Doğu köylerinde çok sayıda varolan silahları toplamak, böylece cinayetleri, eşkiyalığı, kaçakçılığı önlemek"ti. Harekât, önce İçişleri Bakanlığına bağlı jandarma birlikleri daha sonra, özel yetiştirilmiş komando birlikleri tarafından yürütüldü. Genellikle sabahın erken saatlerinde bir köyün komando birlikleri tarafından basılıp, halkın evlerinden çıkartılıp köy meydanında toplanmasıyla başlayan harekât, halk üzerinde uygulanan çeşitli işkencelerle devam ediyordu. Silahların teslim edilmesi emrinden sonra evler teker teker aranıyordu. Baskına uğrayan köylerdeki halk, komandoların kendilerini dövdüklerini, işkence ettiklerini söyleyip, konuyu Cumhurbaşkanına bir dilekçeyle duyurarak, olayları yer ve kişi ismi vererek tek tek açıkladılar. Halk, cumhurbaşkanının olaya müdahale etmesini istiyordu. Daha sonra yasama meclislerine getirilen 'komando konusu', TİP İzmir Senatörü Fatma İşmen ve TİP İstanbul Milletvekili Mehmet Ali Aybar tarafından, "komando harekâtının ırkçı ve faşist bir anlayışta yürütüldüğü, zulüm yapıldığı ve Güneydoğu'daki ayrılıkçı eğilimlere güç kazandırdığı" şeklinde ortaya atıldı. Dönemin İçişleri Bakanı Haldun Menteşoğlu ise iddiaları "İcraatımızı Anayasamızın ve kanunlarımızın hükümlerine uygun istikamette huzuru sağlamak için kullanmışız. Vatandaşlarımızın malını, canını himaye etmişiz. Eşit olarak, adil olarak, şefkatle, sevgi ile kanunlarımızı tatbik etmişiz, huzur getirmişiz..." diyerek cevaplıyordu. Ama, İçişleri Bakanının söylediklerinin yaşananlarla ilişkisini "Komandolar beni bile dövdüler.. Beni bile dövdüler..." diyerek yapılan zulmü anlatan kör bir ihtiyarın söyledikleri kanıtlıyordu. Komando Harekâtı, çeşitli çevrelerden gelen tepkiler nedeniyle mevsim sonuna doğru hızını kaybetti. Fotoğrafta, halktan silahlarını toplayan komandolar görülüyor.

görüşlerinin ve tutumunun bir uzantısından başka bir şey olmadığını, Kürt halkının anayasal vatandaşlık haklarını kullanmak ve diğer tüm demokratik özlem ve isteklerini gerçekleştirmek yolundaki mücadelesinin, bütün anti-demokratik, faşist baskıcı şoven-milliyetçi akımların amansız düşmanı olan partimiz tarafından desteklenmesinin olağan ve zorunlu bir devrimci görev olduğunu, Kürt halkının gelişen demokratik özlem ve isteklerini ifade ve gerçekleştirme meselesi ile, işçi sınıfının ve onun öncü örgütü partimizin öncülüğünde yürütülen sosyalist devrim mücadelesini tek devrimci dalga halinde bütünleştirmek için, Kürt ve Türk sosyalistlerinin Parti içinde omuz omuza çalışmalarının gerektiğini, Kürt halkına karşı uygulanan ırkçı-milliyetçi şoven burjuva ideolojisinin, partililer, sosyalistler ve bütün işçi ve diğer emekçi yığınla, diğer emekçi yığınlar arasında yerle bir edilmesini sağlamanın, Parti'nin ideolojik mücadelesinin ve gelişmesinin temel ve devamlı bir davası olduğunu, Partinin, Kürt sorununa, işçi sınıfının sosyalist devrim mücadelesinin gerçekleri açısından baktığını kabul ve ilan eder." *TİP*'in Kürtlerle ilgili bu kararına egemen çevrelerde çok büyük bir tepki gösterildi. *TİP* "hainlikle" suçlandı.

1971 Doğu Duruşmaları

12 Mart 1971'e doğru gidilirken Kürtlerin örgütlenmeleri yoğun bir şekilde sürüyordu. Komando harekatı da yaygın bir şekilde derinleşerek devam ediyordu. Türk solu, Kürt sorununu kavramaya başlamıştı. *DDKO*'nun bir federasyon altında toplanması çalışmaları yapılıyordu. Irak'da 11 Mart 1970'de hükümetle Kürtler arasında yapılan özerklik anlaşması Kürtlerde büyük bir moral yaratmıştı. Fakat bu anlaşmadan çok derin bir kaygı duyan Türk Devleti ve Türk hükümeti anlaşmanın sonuçlarının, Türkiye'deki Kürtleri de etkilemesinden çekinerek Irak yönetimini bu anlaşmanın bozulması yolunda kışkırtıyordu. 12 Mart böyle bir toplumsal ve siyasal ortam içinde geldi.

12 Mart'la birlikte, kitle halinde tutuklamalar başladı. *DDKO* ve *KDP*'ye karşı çok ağır operasyonlar gerçekleştirildi. İddianameler hazırlandı. İddianamelerde yine, herkesin Türk olduğu, Kürt diye bilinen bir milletin olmadığı vs. tekrar ediliyordu. Devlet terörü eşliğinde, askeri savcıların bu görüşlerinin benimseneceği düşünülüyordu. Fakat, Türk Devleti'nin beklemediği bir olay gerçekleşti. Kürtler, özellikle *DDKO* üyeleri, Kürtlüklerini, Kürt ulusal ve demokratik haklarını, Kürtçeyi, kararlılıkla, sistematik ve bilgili bir şekilde savundular. Kürtler, ilk defa, bir Türk mahkemesi karşısında, kendilerini, örgütlerini, Kürt olan değerleri, kararlı bir şekilde, her türlü riski göze alarak savunuyorlardı.

Kürtlerin tarihinde yeni bir dönem açılıyordu.

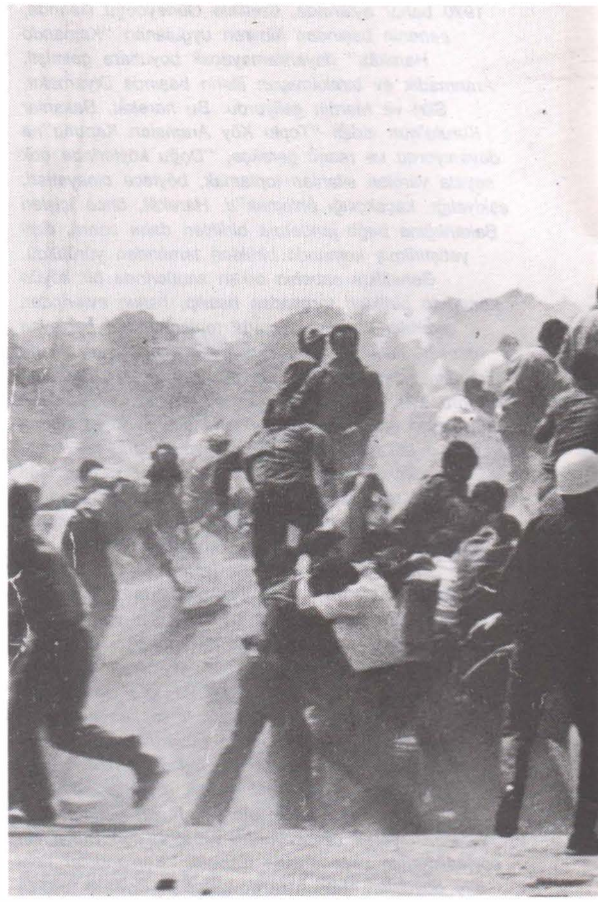
Devrimci Mücadele ve Kitleler

Toplumsal Mücadelelerin Kitleselleşme Süreci

1969, Türkiye'de sınıflar arasındaki mücadelenin bütün Türkiye coğrafyası üzerine yayılması kadar, toplumun her sınıfından insanların toplumsal üretim, mülkiyet ve bölüşüm ilişkilerinin yeniden üretilmesi sürecinin belirlenmesi üzerinde aktif müdahalelerde bulunuşlarına da tanık oldu. Beri yandan bu mücadelenin araç ve biçimleri de mücadelenin her iki yanında yer alanlar için alışılageldik olandan giderek farklılaşmaya başladı.

AP hükümetinin yürütmekte olduğu dünya kapitalizmiyle entegrasyon süreci bir yandan büyük burjuvazinin genişletilmiş yeniden üretim için gereksindiği kaynak ve fonların sağlanmasının, öte yandan bu kaynaklar arasında yer alan dış borçların kredi faizlerinin ödenmesi ve tarımsal ürünlerin uluslararası piyasada rekabet edebilmesi için taban fiyatlarının düşük tutulmasının maliyetinin doğrudan doğruya çalışanların ve üreticilerin sırtına yıkılması yolunu zorladı. Bunun sonucu, işçilerin ve küçük üreticilerin özgürlüklerin nisbi genişliğinden de yararlanarak muhalefetlerini açık biçimlerde ve kitlesel ölçekte dile getirmeye başlamalarıydı. Kitlelerin kendiliğinden muhalefetini, yalnızca hükümet politikalarına değil, aynı zamanda varolan iktisadi ve toplumsal sistemin ve ülkenin uluslararası işbölümü sürecindeki bağımlı ve tabi konumunun da radikal bir eleştirisi yoluyla dile getiren ve mücadeleye hergün daha çok sayılarda katılmaya başlayan yeni kitlelerin açığa vurdukları talep ve hoşnutsuzluklarının sözcüsü olma işlevini üstlenen sosyalist harekete ve kendi mücadelelerinin kitlelerin mücadeleleriyle örtüştüğünü kavrayarak saf akademik istemlerin ötesinde sistem eleştirisine yönelen gençlik hareketine karşı girişilen resmi ve gayrı resmi bastırma ve terör hareketleri bütün 1969 yılı boyunca düzen ve toplumsal muhalefet arasındaki mücadelenin ivmesinin ve bu mücadelede şiddetin oynadığı rolün artmasına yol açtı.

Bu tarihsel süreçte, sosyalist hareketin örgütsel bir birlikten yoksun oluşu, genel olarak sosyalizme yönelmiş olan gençliğin ve sosyalist gençlik hareketinin mücadele halindeki kitleler içinde öne doğru fırlamasına yol açtı. Öte yandan *TİP*'nin örgütlenmesinin giderek zaafa uğramakta oluşu, *TİP* önderliğinin düzen dışına taşan mücadelelerde rol almaktan yasal varlığına zarar getireceği endişesiyle kaçınışı da *FKF*'nin siyasal alanda giderek daha aktif görevler üstlenmesine ve yalnızca öğrenci hareketlerini değil, işçilerin ve yoksul köylülerin örgütlenmesi ve mücadelesine de eğilmesine neden oldu. Gençlik hareketinin özerk üniversiteleri kendi "kalesi" haline getirmesi, bu "kaleler"inse sosyalist öğrencilerin hegemonyası altında olması, hükümetin sosyalistlerin kazandıkları bu mevzileri dağıtmak üzere, faşist hareketin yalnızca şiddet kullanarak öğrencilere karşı saldırıya geçmesine göz yummasıyla kalmadı aynı zamanda bu şiddet öldürücü ve ateşli silahların da kullanıldığı bir tempoya doğru yükseldi. Mücadele yöntemlerindeki bu radikal değişiklik dayatması, gençlik hareketinin ruh halinde de sarsıcı değişikliklere yol açtı. Mücadele gitgide bir savaş atmosferine dönüşmeye davranış biçimleri daha çok militer bir özellik kazanmaya başladı. Öte yandan mücadele biçimleri, mücadelenin örgütlenmesi, iktidar perspektifleri üzerindeki yeni tartışmalar bu atmosferin de etkisi altında *TİP* yönetiminin stratejik yönelimleriyle bağını kopartmış ve kendisine "Devrimci *TİP* Muhalefeti" adını vermiş olan gençlerin içinde aktif roller aldığı

1969-70 yasama döneminde meclise biri AP biri CHP tarafından iki tasarı verildi. Tasarıların hazırlanmasına her iki partinin sendikacı kökenli milletvekilleri, AP'den Şevket Yılmaz, CHP'den Abdullah Baştürk etkili olmuştu. Her iki tasarı da bir önceki dönemde Türk-İş'in hazırladığı, ancak meclis tatile girene kadar yasalaşamamış olan tasarıyla aynı hedefi güdüyordu. Karma komisyon tarafından birleştirilen tasarının gerekçesinde, özetle, "1963'te yürürlüğe giren yasanın zamanla bazı boşluklar ve eksiklikler taşıdığı, bu boşluk ve eksikliklerin Türkiye'de bir sendika bolluğu yarattığı, bu sendika bolluğunun ise, çalışma ve iş hayatını engellediği, emekçi sınıflara zarar verdiği" iddia ediliyordu. Bu "sendika bolluğu"nu gidermenin çaresi olarak ise "bir sendikanın Türkiye çapında faaliyet gösterebilmesi için, o işkolu işçilerinin üçte birini temsil ediyor olması" şartının getirilmesi düşünülmüştü. Bu şartın yanısıra, tasarının diğer bir çok maddesi de doğrudan doğruya DİSK'i hedef alıyordu. Örneğin ancak en çok işçiyi temsil eden konfederasyon ya da sendikaların uluslararası kuruluşlara katılabileceği hükmü getirilerek, DİSK'in uluslararası kuruluşlara katılma hakkı ortadan kaldırılıyordu. Diğer yandan, sendikaların yatırım yapabilmek için en çok üyesi olan konfederasyonun olurunu alma zorunluluğuyla da, Türk-İş'e kendi üyesi olmayan sendikaları bile kontrol etme imkânı verilmiş oluyordu. DİSK yürütme kurulu Mayıs sonundan başlayarak, tasarıya legal yollardan muhalefet etmeye başlamış, 11-12 Haziran günlerindeki, yalnızca TİP milletvekili Rıza Kuas'ın aleyhinde konuştuğu oturumlarda tasarıyı kabul edince Cumhurbaşkanlığı'na başvurmuştu. Ancak işçilerin kendiliğinden eylemi, yalnızca DİSK yönetimini değil, diğer bütün sosyalist kuruluş ve hareketleri de hazırlıksız yakaladı. 15 Haziran sabahı İstanbul'un çeşitli semtlerindeki fabrikalardaki işçiler işbaşı yapmadı. Ankara asfaltı üzerindeki Otosan fabrikasından çıkan 2 bin 700 işçi Gebze'ye doğru yürümeye başladı. Aynı saatlerde Cevizli'deki Singer fabrikasından yola çıkan işçiler onlara doğru yürümeye başlamışlardı. Taşıdıkları pankartlarda "Yaşasın işçi sınıfı", "AP iktidarı bizim iktidarımız değildir", "Tüm gericiler ve faşizm kahrolsun" ve "Zincirlerimizden başka kaybedecek bir şeyimiz yok" gibi sloganlar vardı. Anadolu yakasında bunlar olurken Silahtarağa ve Alibeyköy'de de 5 bin kadar işçi yürüyüşe geçmiş; dört işçinin polis

68 (15) Kitlesel Mücadeleler ve DEV-GENÇ

tarafından gözaltına alınması üzerine, işçiler Eyüp karakolunu kuşatmışlar ve arkadaşlarının serbest bırakılmalarını sağlamışlardı. Şehir merkezinde ise işçiler Taksim ve Gümüşsuyu'nda toplandılar. Yine aynı saatlerde İzmit civarında iki ayrı fabrika semtinden yola çıkan, nisbeten daha küçük iki grup İzmit şehir merkezine doğru yürümeye başlamışlardı. İlk günün en büyük olayı Ankara asfaltı üzerinde meydana geldi. Kartal kavşağında işçilerin karşısına bir tabur ve üç tank çıktı. Barikatı bir anda aşan işçiler Soğanlı'da Hacı Ali Demirel'in Haymak Döküm Fabrikası'nın büro kısmını tahrip ettiler. Ankara asfaltı üzerinde gün boyu yürüyüş yapmış olan çeşitli kollar gün batarken Göztepe kavşağında buluştu ve ertesi gün eylemi sürdürmek üzere dağıldılar. DİSK basın temsilcisi ilk günün sonunda "115 işyerinde 75 bin işçinin yürüyüşe katıldığı"nı açıkladı. Ertesi sabah Ankara asfaltı üzerinde Üsküdar'a yürümeye başlayan işçiler yollarının bir polis ve asker barikatı tarafından kesilmiş olduğunu gördüler ve güvenlik güçleri ile işçiler arasındaki ilk büyük çatışma çıktı. İşçiler ilk müdahaleyi yapan toplum polisini ellerindeki sopa ve çubuklarla geri çekilmeye zorladılar. Bunun üzerine "Süngü takl Marş marş!" komutuyla saldırıya geçen askerler işçileri gerilettilerse de yürüyüşü durduramadılar. Aynı saatlerde karşı kıyıda, Levent yöresindeki işçiler, İstinye'den gelen Kavel işçileri ile birleşerek Taksim yönüne doğru yürüyüşe geçmişti. Burada da çatışma Tekfen fabrikasının önünde toplum polisinin en önde yürüyen kadınları coplamaya başlaması üzerine çıktı. İlk silah burada atıldı; iki üç dakika süren çatışmada ölen olmadı ve toplum polisi çekilmek zorunda kaldı. Yürüyüşe katılanlar arasında DİSK'li sendikacılar, TİP'liler ve Dev-Genç'liler olmakla birlikte, olaylar sözkonusu örgütlerin merkezlerinden bağımsız olarak gelişmişti. 16 Haziran günü DİSK genel başkanı Kemal Türkler radyodan şu açıklamayı yaptı: "Aranızda çeşitli maksatlar güden kişiler, çeşitli kılıklara bürünerek girebilir. Hatta daha kötüsü gözbebeğimiz şerefli Türk ordusunun bir mensubuna da taş atabilir. DİSK genel başkanı olarak sizi uyarıyorum." Aynı gün toplanan, Dev-Genç'in alt örgütlerinden ODTÜ Sosyalist Fikir Klübü DİSK direnişini desteklemek üzere 2 günlük boykot kararı aldılar. Yukarıda Ankara asfaltındaki çatışmalardan bir görüntü. Solda bir Dev-Genç yürüyüşü.

MDD kampında da yeni ayrılıkların tohumlarını ekti. 1968, sosyalist hareketin legal Marksizm alanından radikal bir biçimde kopmaya başlamasına tanık olmuştu, 1969 ise bu kopuşun anlamlandırılması bakımından asıl meyvelerini 1970'de verecek bir ayrışmanın bu mücadeleler boyunca yeşerdiği yıldı.

1969'da toplumsal ve siyasal güçlerin karşılıklı ilişkisinde yeni biçimlenmeler oldu: *AP* çatısı altında siyasal ifadesini bulmuş olan egemen sınıflar bloku, büyük toprak sahipleri ve taşra sermayesi ile finans-kapital arasındaki gerilim dolayısıyla sarsıntıya uğradı. Toplumsal ve ekonomik ilişkiler alanında ve burjuvazinin toplumsal örgütleri içinde açıkça ifade edilmeye başlanan bu ayrışma *AP* içinde de bu güç ilişkilerinin kendilerini yeni gruplar halinde açığa vurmalarına neden oldu; *CKMP*, bunalımın ufukta göründüğü 1969'da düzen için bir faşist çözümü açıkça zorlamak üzere doğrudan doğruya militer esaslar üzerine kurulu bir yeniden örgütlenmeye girerek *Milliyetçi Hareket Partisi* (MHP) adı altında yeniden örgütlendi. Başlıca faaliyetini devrimci gençliğe ve sosyalist harekete silahlı saldırılar yöneltmeye ve bunun için kadro yetiştirmeye hasreden *MHP*, İslamcıların boşaltmaya başladıkları solu şiddet aracılığıyla tasfiye pratiğine hızla sokuldu. Bu dönemde gençlik hareketinin sosyalistlerin hegemonyası altına girmesi ve sosyalist gençler arasında da "devrimci" eğilimlerin güçlenmesi, ve gençlik örgütlerinin işçi ve köylü hareketleriyle kaynaşmaya başlaması fiilen Bülent Ecevit önderliği altında yürütülmekte olan ortanın solu politikasının anti-emperyalist ve aktif mücadelelere karşı saldırgan bir tavrı benimsemesine yol açtı: Nisan 1969'da ODTÜ'nün öğrencilerce işgal edilmesi ve işgalin jandarma zoru ile kırılmasının ardından *CHP* adına yapılan bir açıklamada şöyle deniliyordu: "Gençlik eylemlerini halka huzursuzluk verici ve demokrasiyi tehdit edici zorbalık hareketleri haline dönüştürmeye çalışan bu küçük militan gruplar, baskının, demagojinin ve şantajın her türlüsünü mübah sayan bir davranış içindedirler. Bu küçük bozguncu gruplar, kendilerini solcu sansalar bile, ülkemizde demokrasiyi yıkmak, faşist bir yönetim kurmak ve Türk ulusunu bölerek sömürmek ve yönetmek isteyen güçlerle gizli veya açık, bilinçli veya bilinçsiz işbirliği halindedirler."

Daha sonra görülebileceği gibi, Ecevit'in de *TİP*'in de, bu kitlesel ve aktif gençlik mücadelesinde yer alan kimi unsurların "darbecilik"leri konusundaki açıklama, ima ve suçlamalarında bir gerçek payı hep olmuştu. Ancak 1969 boyunca her anı öğrenci kitlesinin gözleri önünde cereyan eden ve onların kitlesel onayıyla gerçekleşen bu mücadeleler, "küçük militan gruplar"ın eseri olabilmek için haddinden fazla yaygın bir alan üzerinde cereyan ediyordu ve kendi nesnel doğasına uygun olarak toplumsal gerilimi asıl tırmandıran da öğrencilerin eylemleri olmaktan çok sosyalist öğrencilerin çoğu yerde önünden değil ardından gitmek zorunda kaldıkları işçi ve köylü kitlelerinin eylemleriydi. Belki de bu durumun en veciz ifadesi, 12 Mart müdahalesinin genel kurmay başkanı Memduh Tağmaç'ın müdahaleyi gerekçelendirişinde bulunabilirdi: "Toplumsal uyanış, ekonomik gelişmeyi aşıyor"du.

1970'in en önemli eylemlerinden biri de Dev-Genç*'in Ankara ve İstanbul'da düzenlemiş olduğu "Bağımsızlık Haftaları" oldu. Bunlar* Dev-Genç*'in kitleselleştiği dönemin ürünleriydi. Gerçekten bu yıllarda* Dev-Genç *gençlik içinde tartışmasız en güçlü, öğrenci gençliğin en fazla temsil edildiği bir örgüttü. Ama bu dönem bir başka açıdan örgüte "siyasal atıfların" yapılmaya başlandığı ve ilerde siyasal yapıları temsil edecek grupların örgüt içinde hem siyasal kimlik hem de belirli bir taban bulmaya çalıştığı dönemdi. Örgütün yöneticileri* MDD *görüşünü benimsemiş olmalarına rağmen aralarında tam bir görüş birliği de sözkonusu değildi.* MDD*'nin bağımsızlık ve anti-emperyalizm kavramlarını öne çıkaran ideolojik söylemi, yer yer Kemalist ideolojinin bazı söylemleriyle birlikte savunuluyor, bu da daha geniş bir kitle tabanının yaratılmasına olanak veriyordu. Ankara'daki Bağımsızlık Haftası 13-14 Mart 1970 günlerinde yapılan bir dizi* eylemle sonuçlandı. Daha önce okullarda yapılan *forumlarla başlayan hafta, 13 Mart'ta ABD Haberler Merkezi'nin taşlanmasıyla ivme kazandı. Burada polisle çıkan çatışmalarda birçok öğrenci gözaltına alındı. İstanbul'da ise 16 Mart 1970'te İstanbul Üniversitesi'nde yapılan bir forumla başlayan haftanın ilk gününde Sultanahmet'e kadar yürüyen öğrenciler burada Halide Edip Adıvar'ın büstü önünde saygı duruşunda bulunduktan sonra Adliye Sarayı'na gelerek Bağımsızlık Andı içtiler ve tutuklu bulunan Deniz Gezmiş ve Cihan Alptekin'in serbest bırakılmasını istediler. İkinci gün ise İÜ Fen Fakültesi'nde yapılan forumda* Türkiye Devrimci Kadınlar Birliği *ve Kıbrıslı öğrenciler adına konuşmalar, ardından Aksaray'a kadar yürüyüş yapıldı. Resimde bu yürüyüş ve önde arkadaşlarıyla tartışan* Dev-Genç *Bölge Yürütme* Kurulu üyesi Nahit Tören görülüyor. Dev-Genç*'in bu gelişimi ve özellikle* MDD *görüşünü savunanların yönetiminde olan kitle örgütlerinin etkinlik kazanması üzerine Sosyalist Devrim tezini savunanlar da ayrı bir gençlik örgütlenmesine gittiler. 1970'de kurulan ve kitleselleşmeyerek gençlik hareketi içinde güçlü bir pozisyon edinemeyen* Sosyalist Gençlik Örgütü *(SGÖ) ise gençlik örgütünün niteliğini çok farklı bir biçimde açıklıyordu.* SGÖ*'ye göre gençlik örgütü, sınıfsal özü bakımından bir proletarya örgütü, sınıfsal kuruluşu bakımından da bir yığın örgütüydü. Gençlik örgütünü partinin bir yan örgütü olarak tanımlayan* SGÖ*, bu örgütün ana görevini bilimsel sosyalizmi öğretmek ve sosyalist devrimi gerçekleştirme mücadelesine katılmak biçiminde açıklıyordu. Kendini emekçi gençliğin örgütü olarak tanımlayan* SGÖ*,* TİP*'in sağlam bir sınıf örgütü olmadığını kabul etmekte, gençliğin salt üniversite gençliği olarak ele alınmamasını, işçi ve köylü gençlere yönelik bir örgütlenmenin de gerekli olduğunu vurgulamaktaydı. Altta, bir* SGÖ *afişi görülmektedir.*

Köylü Mücadeleleri

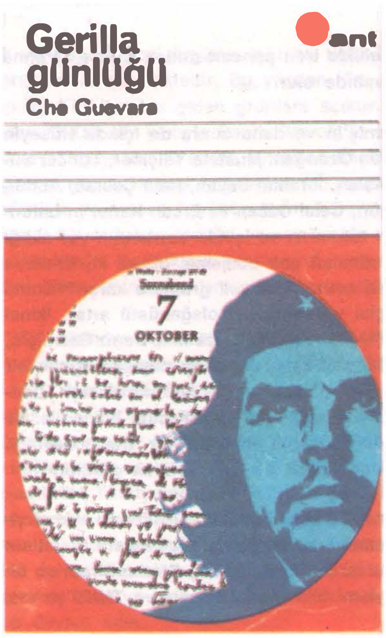
1967-71 arasında kalan dönem, köylülerin Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar radikal bir biçimde ve modern demokratik mücadele yöntemlerini kullanarak harekete geçtiklerine tanık oldu. Bu hareketler boyunca köylülüğün iki kategorisi: yoksul ve topraksız köylülerle küçük üreticiler en aktif unsurlar olarak iki temel talep ileri sürdüler. Büyük toprak sahipleri karşısında toprak, tefeci-tüccar ve devlet karşısında adil değişim taleplerin merkezinde yer aldı. Mücadelenin gelişmesi, kitleselleşmesi ve toplumun öteki muhalif katmanlarıyla ilişkiye geçmesi ölçüsünde siyasal karakter kazanması da anti-emperyalist taleplerin kırlarda yankı bulmasını sağladı. Bu gelişme içerisinde köylülerin mücadeleleri doğrudan doğruya büyük toprak mülkiyetine ya da tüccar sermayesine bir saldırı biçimini hiçbir zaman almadı. Topraksız köylüler çoğu kere büyük toprak sahiplerinin özel mülkiyetine yönelmektense ağaların el koydukları hazine topraklarını ya da köy ortak topraklarını geri alma ve kendi tasarruflarına geçirmek üzere fiili durum ve işgaller yarattılar. Küçük üreticiler ise tüccar sermayesine ya da mülküne doğrudan bir saldırıdan çok, hükümetin taban fiyatı uygulamalarını kitlesel mitinglerle protesto etmek ve tefecilere olan borçlarını ödememek tarzında bir tepki gösterdiler.

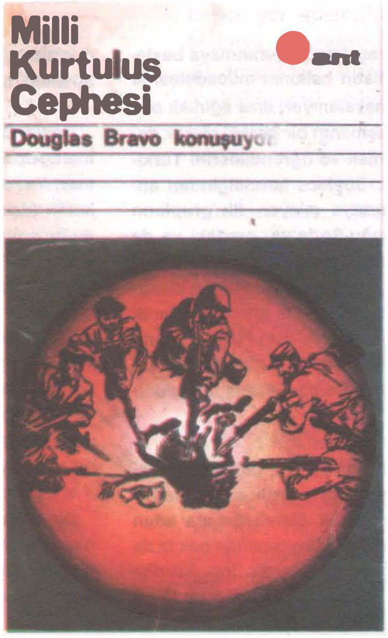
Köylülerin mücadeleleri, bu yıllar içinde en büyük destek ve işbirliğini öğrenci gençlik hareketinden ve onun kitlesel örgütlerinden gördü. *TİP*'in yerel örgütleri genel olarak her yerde bu mücadelelere destek olmakla birlikte partinin 1967'den sonra özellikle taşrada etkisizleşmesi ve bir umudu ifade etmekten uzaklaşması üzerine girişkenlik sosyalist bir lafzın berisinde "popülist" bir ruh hali dalgasının da etkisi altındaki gençlik örgütlerinin eline geçti. Öte yandan iktidar mücadelesinde güçlerin stratejik dizilişinde köylülüğe "temel güç" önemini yükleyen "Milli Demokratik Devrim" prespektifi açısından da köylü mücadelesiyle ilgilenmek doğasının gereği olduğundan *FKF* ve daha sonra *Dev-Genç*'li öğrenciler haber alabildikleri hemen her köylü mitingi ya da toprak işgaline gittiler. Böylelikle, öğrenci gençler aracılığıyla gidilebilen köylerde ilk kez geleneksel politika kanalları dışında hükümetler üzerinde baskı uygulamak için bir imkan da ortaya çıkmış oluyor, sağcı partilerin yarattıkları "komünist" imgesi, öğrencilerin "masum" çehreleri aracılığıyla parçalanıyor, köylüler ilk kez kentlerde güvenebilecekleri bir unsur bulabiliyorlardı. Özellikle 1970'ler başlarken öyle bir dönem geldi ki, köylüler her hangi bir eyleme girişmeyi tasarladıklarında önce *Dev-Genç*'e haber ulaştırmadan, mücadelelerini basına duyurmak, davaları için avukat bulmak ve mücadelelerini örgütlemek için *Dev-Genç*'lilerle birlikte hazırlık yapmadan herhangi bir eyleme girişmez olmuşlardı. 1969-1970'ler boyunca günlük gazeteleri her türlü tarımsal ürün üreticilerinin eylemleri işgal etti: Tütün, fındık, patates, pancar, nohut, haşhaş, sarmısak üreticileri ürünlerini yok pahasına elden çıkartmamak için köy ve kasaba meydanlarını doldurdular. O güne kadar adını kimsenin bilmediği köyler, toprak işgalleri ve toprak sahiplerinin baskısına karşı direnişleriyle gazetelerin birinci sayfalarına yazıldılar: Odabaşı, Gölpınar, Beyceli, Serçin, Ortatepe, Karamık, Değirmenözü, Atalan, Göllüce, Karadibek...

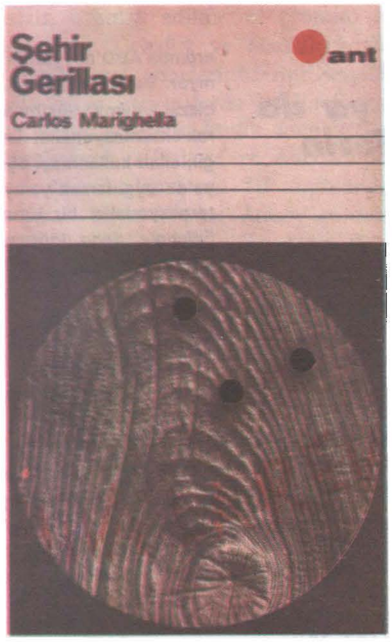
FKF, *Dev-Genç* ve Köylü Hareketleri

1968'de olduğu gibi 1969'da da İzmir'in Atalan ve Göllüce köylülerinin toprak işgalleri öğrenci gençlerin desteğini kazandı. Ancak 1969'da *FKF* yönetimi köylülerle ilişki kurma ve köylü mücadelelerine katılmayı rastlantısal olmaktan çıkartmak için siyasal çalışmanın önemli ilkelerinden biri haline getiren kararlar aldı. Gençler köylü hareketlerine topluca ve örgütlü

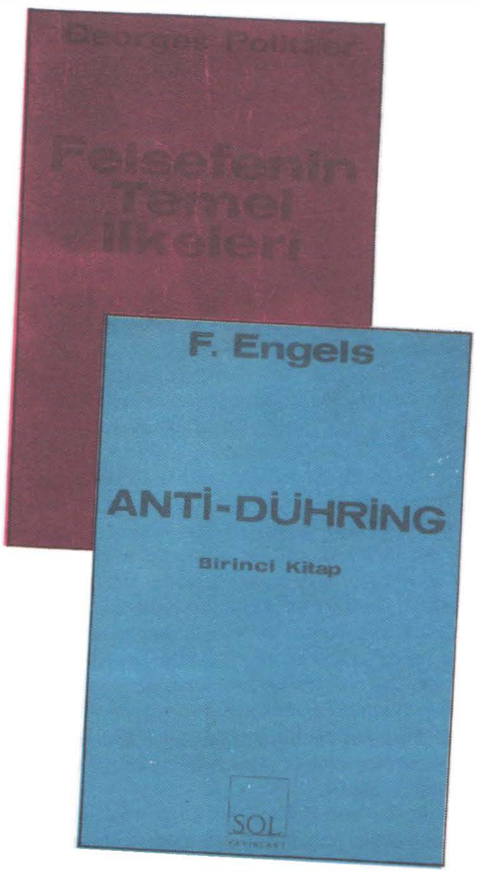

Sosyalist yayıncılık özellikle 1960'dan sonra büyük bir gelişme gösterdi. 12 Mart'a gelindiğinde Marksist klasiklerin tümü olmasa bile önemli bir bölümü, bu arada sosyalizmin güncel sorunlarına değinen eserlerle, Afrika'da, Latin Amerika'da ve Güneydoğu Asya'da emperyalizme karşı verilen mücadeleleri içeren kitaplar Türkçeye kazandırılmış, bunların satışları önemli boyutlara ulaşmıştı.1960'lı yılların başında Enver Aytekin'in yönetimindeki Sosyal Yayınlar ilk kez John Strachey'in **Sosyalizm Nedir?** ***kitabını bastı. Ardından Plehanov'un önemli yapıtlarından derlenen*** **Marksist Düşüncenin Temel Prensipleri** ***adlı kitabı toplatıldı. Bu arada Muzaffer Erdost yönetimindeki Sol Yayınları da yüklü bir programla yayın hayatına girdi.*** **Felsefenin Temel İlkeleri, Anti-Dühring** ***ve Leo Huberman'ın*** **Sosyalizmin Alfabesi** ***gibi kitaplardan sonra Mehmet Selik'in çevirdiği*** **Kapital'in** ***ilk cildi birkaç kitap halinde basıldı. Aynı yıl Türkiye'nin kalkınmasına, sosyo-ekonomik yapısına ilişkin telif kitaplar da piyasaya çıktı. Yön Yayınları arasında çıkan Niyazi Berkes'in*** **İkiyüzyıldır Neden Bocalıyoruz?,** ***Avcıoğlu'nun*** **Türkiye'nin Düzeni,** ***Behice Boran'ın*** **Türkiye ve Sosyalizmin Sorunları,** ***İdris Küçükömer'in*** **Düzenin Yabancılaşması** ***gibi kitapları en çok tartışılan eserlerdi. 1965'lerden sonra özellikle Latin Amerika, Afrika ve Vietnam'daki gerilla ve halk savaşlarını konu edinen eserler çok sayıda okurun dikkatini çekti.Çin ve Küba Devrimi'ni anlatan Mao Zedong ve Fidel Castro'nun eserlerinin yanısıra Che Guevara'nın anıları ve günlüğünün satışı önemli boyutlara ulaştı. Yeni yayınları izleyerek basan İnci ve Doğan Özgüden'in yönetimindeki Ant Yayınları özellikle Latin Amerika'daki devrimci mücadeleyi konu edinen kitapları basmakla ünlendi. Fransa'da bile pek çok yayıncının biraraya gelerek bastığı Brezilyalı devrimci Carlos Marighella'nın*** **Şehir Gerillası,** ***Victor Serge'in*** **Militana Notlar,** ***ve Douglas Bravo'nun*** **Ulusal Kurtuluş Cephesi** ***adlı kitapları kısa bir süre sonra silahlı mücadeleye girişecek örgüt ve militanların ekipmanı oldu.***

bir biçimde katılmaya başladılar. Köylerdeki çalışmaların değerlendirilmesi, kırda sınıf mücadelelerinin tahlillerinin yapılması, köylülüğün kategorileri arasındaki ilişkiler ve çelişkiler, sıradan bir *Dev-Genç*'linin bilgi sahibi olması zorunlu konular arasında sayıldı.

FKF'nin örgütlenmesine doğrudan doğruya katıldığı ilk büyük çaplı üretici köylü mitingi 7 Mart 1969'da Akhisar'da düzenlendi. Tefeci-tüccarların engellemek için paralı adamlarını saldırtmalarına karşın köylüler ve gençler birlikte saldırıyı püskürterek mitingi gerçekleştirdiler ve taleplerini dile getirdiler. 10 Mart'ta da Ödemiş'te benzeri bir miting düzenlendi. Öğrencilerin üniversite, işçilerin fabrika işgallerini, köylülerin toprak işgalleri izlemeye başladı. Toprak sahiplerinden hazine topraklarını geri almak üzere Şubat'ta Tokat'ın Uzunburun köyünde, Torbalı'nın Hortuna, Pancar, Kuşçuburun köylerinde köylüler ağalara ait bir bölüm toprakları hazine toprağı ilan ettikten sonra ortaklaşa sürmeye başladılar. Devrimci öğrencilerin ve yerel *TİP* üyelerinin etkisiyle 22 Şubat 1969'da Malatya'da düzenlenen "Emperyalizm, pahalılık ve açlığı lanetleme" mitingine çok sayıda köylü katıldı. Malatya köylerindeki bu uyanışı sağlayan köylü önderleri arasında yer alan Hacı Tonak, Teslim Töre ve Süleyman Kırteke sonraki yıllarda devrimci örgütlerin ön saflarında sorumluluk üstleneceklerdi. Aynı aylarda devrimci gençler ve köylüler Gaziantep'te "emperyalizme karşı savaş mitingi" düzenlediler. 16 Nisan 1969'da Söke'de "Toprak reformu ve bağımsızlık" mitingi düzenlendi. 13 Nisan'da Diyarbakır'da Lice, Siverek, Suruç, Batman, Van, Muş, Malazgirt'ten gelen üç bin kişinin katıldığı bir başka miting düzenlendi. Hilvan'da Ziraat Bankası kredilerinin adaletsiz dağıtımını protesto eden köylüler bankaya saldırdılar. 1969 Nisan sonlarında Gaziantep, Oğuzeli ilçesi Karadibek köylüleri, başkalarına kiraya verilmek istenen üç bin dönüm ağa toprağına el koydular. Antalya'nın Manavgat ilçesi Çolaklı köyünde ağaların 350 dönüm araziye el koymak istemeleri üzerine köylülerle ağaların adamları çatıştı; köy jandarma komandoları tarafından kontrol altına alındı ve 13 köylü tutuklandı.

Haziran 1969'da tütün üreticileri merkezi Akhisar'da olan *Türkiye Tütün Üreticileri Sendikası*'nı kurdular. Balıkesir, Dursunbeyli ilçesi Akyayla köylüleri hazine topraklarını işgal ettiler. Gemlik'te Muratoba köylüleri yetersiz olan topraklarının baraj inşaatı dolayısıyla karşılığında

1960'ların Enternasyonalizmi ya da Türkiyeli Devrimcilerin Filistin Çıkarması...

1960'ların başkaldırı ve aydınlanma süreci '60'ların sonuna gelindiğinde daha değişik biçimler alarak zenginleşiyor. Türkiye insanının şimdiye kadar görmediği ve alışkın da olmadığı bir zenginleşmedir bu. Bu zenginleşmenin en önemli unsuru anti-emperalizm ve anti-Amerikanizm iken diğer unsuru enternasyonalizmdir.

Enternasyonalizm, Türkiye'de, Che Guevara'nın Latin-Amerika ve Küba'daki tutumunun okunup öğrenilmesinden ve bu tutumun devrimci gençlik içinde coşku ile karşılanmasından sonra gelişmeye ve elle tutulur bir hale gelmeye başladı. O yıllarda teorik olarak enternasyonalizmin gerekliliğini ve sosyalizmle olan bağını vurgulayanlar yok değil. Ne var ki enternasyonal dayanışmanın fiili olarak eylemler biçiminde uygulanışına ilişkin örnekler pek yoktur. Yine aynı şekilde Vietnam devriminin desteklenmesi için yapılan etkinlikler kendilerinden söz ettirse bile, üniversitelerde yapılan eylemlerle sınırlı kalıyor. Örneğin Mai Lai Katliamı'nın protestosu ve teşhiri için yapılan fotoğraf sergileri, forumlar, paneller ve üniversite bahçelerinde gerçekleştirilen yürüyüşler çok geniş gençlik kesimini kucaklıyor ve içlerinde yeni bir heyecanın doğmasına yol açıyor. Tarihinde ilk kez Türkiye gençliği başka ülkelerdeki devrim ve demokrasi mücadelelerinin desteklenmesini yazılı desteğin ötesinde biçimlerle ifade etmeye başlıyor: "Ho ho Hoşimin. Bir... ki... üç... Daha fazla Vietnam. Ernesto'ya bin selam" sloganı yavaş yavaş üniversite anfilerinde düzenlenen forumların ve diğer kitle gösterilerinin en temel sloganlarından bir haline geliyor. Devrimci gençlik, dünya devrimlerinin içten bir takipçisi olma isteğinin ateşli heyecanını duyuyor. Dahası dünyanın her yanında devrim ateşini yakmanın ve onun bir unsuru olmanın arzusunu duyuyor. Che böyle demiş ve böyle yapmıştı. Aydınlanma ve kişiliğini bulma sürecindeki kabına sığmazlığıyla Türkiye devrimcisi aynı şeyi neden yapamasın...

Bu sıralar Filistin halkının '67 Arap-İsrail Savaşı'nda Arapları'ın yenilgisinin onur kırıcı izlerini silmeye başladığı yıllardır. Arap-İsrail Savaşı'nın yenilgisinin ardından Şeria'nın Doğu yakasına sürülen Filistinliler örgütlenmeye ve silahlanmaya başlamış, kendi mücadelelerini kendileri vermeye başlamışlardır. *El Fetih, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Filistin Demokratik Halk Cephesi...* nihayet tümünü bir çatı altında toplayan *Filistin Kurtuluş Örgütü...* Bu örgütlerin sürdürdüğü mücadele ve tüm dünyaya ilettikleri mesajlar çeviri yazı ve kitaplarla, Türkiye'de çeşitli okullarda okuyan Filistinli öğrenciler aracılığıyla ya da daha başka yollarla Türkiyeli devrimcilere ulaşıyor. Dofar'da bir direniş odağı açılıyor. Çeşitli Arap ülkelerinde yerden biter gibi devrimci örgütler kuruluyor. Devrim ve sosyalizm sloganlarını kullanan askeri darbeler peşpeşe birbirini izliyor.

Devrimci mesajlara karşı çok duyarlılaşmış, mücadele ve başkaldırı heyecanını yaşayan '68 kuşağı ya da '68'lilerin Türkiyeli devrimcileri bu gelişmelerden etkilenmeden edemiyor. Çeşitli biçimlerde Filistin ya da Dofar halklarının silahlı direniş ve mücadelelerine destek veren çeşitli eylem ve etkinlikler başlıyor. Filistin ve Orta-Doğu sorunu her tarafta ve sıkça tartışılıyor, yeni sonuçlar çıkarılıyor. Bu tartışmalarda *İttihat ve Terakki* kalıntısı Arapları aşağılayan görüşler köklü bir biçimde olmasa bile yavaş yavaş aşılmaya başlıyor. Filistin ve Arap halklarının karşısında yer alan düşmanın İsrail devletinden ibaret olmadığı, ona karşı sürdürülen mücadelenin aynı zamanda Amerikan emperyalizmine karşı bir mücadele olduğu, İsrail'in "yenilmezliğinin" ardında ABD'nin yattığı yavaş yavaş kavranmaya başlanıyor. Buradan giderek, Filistin halkının mücadelesine bizzat katılmak düşüncesi mayalanıyor, ama ağırlıklı olarak enternasyonalist dayanışmanın bir gereği olarak değil; silah kullanmayı öğrenmek ve öğrendiklerini Türkiye'de uygulamak yanıyla... Böylece kendiliğinden enternasyonalist bir tutum ortaya çıkıyor. İlk grupların Filistin'e, daha doğrusu Doğu-Şeria'ya, oradaki ya da Lübnan ve Suriye'deki Filistin kamplarına gidişleri başlıyor. (Bu arada, Lübnan ya da Suriye'deki Filistin kamplarına gidişlerin de adının "Filistin'e gitmek" olarak yaygınlaştığını, Lübnan veya Suriye'deki Filistin kamplarına gidenlerin yanlış olarak Filistin'e gittiklerini sandıklarını kaydetmek gerekir.) Deniz Gezmiş ilk giden grup içindedir.

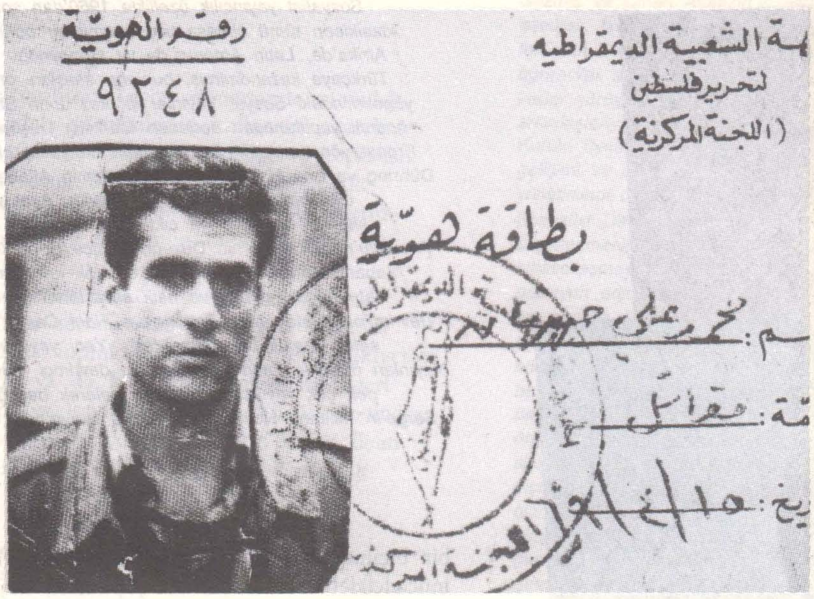
'68'lerin pek üzerinde durulmayan bir başka yanı daha var. O da "Filistin'e gitmeye eşzamanlı olarak başlayan ve Irak Kürdistanı'na gitmek olarak devam eden ama Türkiye devrimci hareketinin gündeminde pek fazla yer almayan Irak Kürdistanı'na gidişlerdir. Irak *Kürdistan Demokratik Partisi*'nin (daha doğrusu Barzani'nin) önderliğinde önemli kazanımlar elde eden Irak Kürtleri'nin mücadelesi de benzer biçimde Türkiyeli devrimci Kürtleri etkiler ve o taraflara doğru bir eğilim başlatır. Irak Kürdistanı'na gidenleri güdüleyen en önemli unsur aynı ulustan olmaktan kaynaklanan ulusal dayanışma fikri iken, bir süre sonra, orada silah kullanmayı öğrenmek, Irak Kürdistanı'ndaki deneyimlerden yararlanarak benzer türde bir mücadeleyi Türkiye'de de başlatmak eğilimi ağırlık kazanır ve gidişler buna göre şekillenmeye başlar.

İlk Kürt devrimci grubu 1968'de Irak Kürdistanı'na doğru yola çıkar. Grupta, daha sonra "Şıvan" olarak tanınacak olan Dr. Sait Kırmızıtoprak, Nazmi Balkaş ve Hikmet Buluttekin vardır. Bunlar daha sonra Türkiye'de *Kürdistan Demokrat Partisi*'ni oluşturur ve Türkiye'de örgütlenmeye başlarlar. Ne var ki '71 içinde Sait Kırmızıtoprak ve Hikmet Buluttekin, Barzani tarafından kurşuna dizdirilir ve örgütlenmeleri dağıtılır.

1969 ortalarında Deniz Gezmiş bir grupla birlikte Suriye sınırından geçerek *Filistin Demokratik Halk Cephesi* ile ilişki kurar ve oradan Karame'deki askerî eğitim kamplarında bir süre eğitim görür. Türkiye-Suriye sınırından geçişler genellikle tren penceresinden Suriye tarafına atlamak biçiminde olur.

Deniz Gezmiş'in ve daha sonra da içinde Hüseyin İnan, Alparslan Özdoğan, Mustafa Yalçıner, Tuncer Sümer, Yusuf Aslan, İbrahim Seven, Halil Çelimli, Abdülkadir Yaşargün, Celal Özcan ve Ercan Kaner'in bulunduğu grubun tutumları ve içinde bazılarının yer aldığı eylemler Filistinlileri çok etkilemiş olmalı ki, özellikle bu tarihlerden sonra Türkiyeli gruplara karşı Filistinli örgütlerin ilgisi ve sempatisi olağanüstü artar. İkinci grup *El Fetih*'le ilişkiye geçer. Özellikle Deniz Gezmiş'e, Filistinli ulusal kahramanlara karşı duyulan ilginin bir benzeri oluşur. Amerikan emperyalizmine karşı Türkiye'den güçlü bir cephenin açılabileceği beklentisi ve umudu bu ilginin önemli bir nedenidir. Deniz Gezmiş, bu cepheyi açabilecek bir aday olarak görülür.

Deniz Gezmiş Türkiye'ye dönüp *THKO*'nun eylemlerinin başlamasından sonra bu ilgi olağanüstü boyutlara ulaşır. Öyle ki İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom'un öldürülmesi eylemi bile Deniz Gezmiş ve *THKO*'ya mal edilir. Filistinliler'in büyük çoğunluğu tarafından. Böyle eylemleri Filistinlilerin söylemiyle "ancak Deniz Gezmiş yapabilir" çünkü...

Deniz Gezmiş'in 15 Nisan 1969'da, Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi *kamplarında eğitim görürken aldığı kimlik kartı.*

Genel olarak Arap aleminde ama özellikle Filistinlilerde Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak kabul ettikleri Türkiye'ye karşı, büyük bir ilgi vardır. Halk arasında Türkiye'nin bir ağabey devlet olarak kabul edildiği bir gerçektir. Yüzyıllar boyunca Osmanlılara tabi oluşun etkilerinin kalıntıları olarak kabul edilmesi gereken bu ilgi çoğu kez hayranlıkla içiçe geçer. Enteresandır ama Abdülhamit'e karşı bile Türkiye'dekinden daha çok bir ilgi ve sempati vardır ve bu ilgi Abdülhamit'in İsraillilere Filistin'de yerleşme izni vermemesiyle yakından ilgilidir. Bu izlenimler elbette '69-'73 arasındaki izlenimlerdir ve Filistinlilerin süreç içindeki bilinçlenmelerinin gelişimiyle birlikte değişime uğramışlardır. Ancak o günlerde Türkiyeli devrimcilere duyulan ilgiyi etkileyen faktörlerdir. Filistin kurtuluş örgütleri enternasyonalist dayanışmanın yerine getirilmesi düşüncesiyle ellerindeki bütün olanakları daha sonra Türkiye'den gelen gruplara da sunarlar. Silah, techizat ve eğitim olanakları olarak. Hemen hemen her cephe aynı zamanda bir Türkiyeli gruba destek vermektedir. Daha kalabalık ve güçlü gruba des-

tek verme, Filistinli örgütler için bir üstünlük nedeni olarak kabul görmektedir. Bu yüzden tüm cephelerin kapıları Türkiye'den giden gruplara açıktır. 1972'lere kadar *THKO*; bir yanıyla Deniz Gezmiş'in örgütü, bir yanıyla Türkiye'de ilk silahlı eylemleri başlatan örgüt, diğer yanıyla da Nurhak Dağı eyleminin yarattığı prestiji nedeniyle en aranan örgüttür. Nurhak Dağı'nda büyük düzenli bir ordunun olduğu varsayılmakta ya da öyle sanılmaktadır. Nurhak'taki gerilla grubunun dağıtılması Filistinlilerin umut ve beklentilerini fazlaca etkilememiştir.

"İlk" olmanın heyecanını geçtikten ve araya yeni birtakım olayların girmesinden sonra Türkiyeli devrimcilere karşı özellikle *El Fetih*'in tutumunda birtakım değişmeler olur. '72'lerin sonlarında, sınırsız desteklere birtakım sınırlamalar gelir. Yardım vaatleri birtakım şartlara bağlanmaya başlar ya da bu tutum Türkiyeli gruplara hissettirilir; Türkiye'de eylem yapmak ya da bazı üslere karşı eylem düzenlemek gerektiği gibi. Birtakım gruplar oraları ekmek kapısı gibi kullanmaya başlamıştır çünkü. Tüm bu sınırlamalara karşın Türkiyeli gruplara karşı yardımcı olma ve onlara bazı olanaklar sunma tutumu hep devam eder.

Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının Türkiye'ye dönmesi, geri dönen gruplardan birinin Diyarbakır'da yakalanması Türkiye'de güçlü bir anti-emperyalist dalga yaratır. Basında hareketli bir biçimde Filistin halkının meşru mücadelesinin desteklenmesinin her devrimci ve demokratın görevlerinden biri olduğu konusu tartışılır. Filistin halkının mücadelesinin desteklenmesi için sınır ihlalinin bir suç olarak ele alınamayacağı savunulur. Diyarbakır'da tutuklananlar bir süre sonra serbest bırakılır. Tahliye edilenler kahramanlar gibi karşılanır. Öğrenci liderliği karizmasına yeni bir kimlik eklenmiştir: Filistin'e gitmiş olma...

Filistin kamplarından dönenlerin çoğu tam techizatlı gelmişlerdir, silahları, elbiseleri ve fedai kimlikleriyle... Okullarda ama özellikle Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde Deniz Gezmiş arkadaşlarıyla birlikte bu kıyafetle dolaşmakta, bu da devrimci gençliği çok güçlü bir biçimde etkilemektedir. Filistin'e gidenlere olağanüstü kişiler gözüyle bakılmakta, herkes bu olağanüstülüğün bir unsuru olmaya çalışmaktadır. Bu temelde ortaya çıkan heyecan Filistin'e gitme isteklerine ivme kazandırır ve "Filistin'e gitme" neredeyse bir çıkarmaya dönüşür. Kendiliğinden, ya da hiçbir grupla ilişkisi olmaksızın Filistin'e giden insan sayısı artar. Gaziantep, Adana ve Hatay'dan birçok grup bu şekilde Suriye ve Lübnan'daki Filistin kamplarının yolunu tutar. Kamplarda eğitim görür, silahlanır ve dağlarda eylemler başlatmak üzere tekrar Türkiye'ye döner. Örneğin yakalandıktan sonra Samandağı grubu olarak anılan Gaziantep'li bir grup devrimci genç eylem koymaya fırsat bulamadan yakalanır vb.

Bu yıllarda, daha sonra Türkiye'deki çeşitli örgütleri oluşturan çeşitli gruplardan birçok devrimci, Filistin kamplarında eğitilmek üzere çeşitli biçimlerde Suriye ve Lübnan'a gider ve eğitim görür.

'71'lerden sonra Filistinli kampları, Türkiyeli devrimciler için silahlı eğitim ve silah temini açısından önemini kaybetmemekle birlikte, yavaş yavaş Türkiye'de arananlar için barınma yerleri olarak da kullanılmaya başlar. O zamana kadar silahlı devrim fikrini telaffuz etmeyen bazı grup ve kişiler de, sırf, oralar barınma olanağı sunuyor diye silahlı devrimi savunuyor görünür. Bu yıllar Filistinlilerin nezdinde Türkiyeli devrimcilerin itibarının azalmaya başladığı yıllar olur. Zaten zaman aşımı ve "ilk" olmanın yarattığı heyecan da geçmiştir.

Tüm bunlara karşın Filistin kamplarına gidişler, zamanla eski tılsımını yitirmekle birlikte günümüze kadar devam eder.

ÖMER ÖZSÖKMENLER

başka yer gösterilmeksizin istimlak edilmesini protesto ettiler. Erzurum'un Tekmen ilçesi ve Malatya, Düzyurt, Kelef, Hıdır, Çekaluk ve Madralı köylerinde ağaların köylülere ve hazineye ait toprakları sürekli olarak işgal etmeleri üzerine köylülerin silaha sarılarak ağalara başkaldırması sonucunda çıkan çatışmalarda köylüler ağaların adamları tarafından yaralandı. Ordu'nun Fatsa ilçesine bağlı köylerde fındık üreticileri "fındık fiyatları ve demokratik haklar" konulu bir miting düzenleyerek, tefecilere ve ABD emperyalizmine karşı çıktılar. Bu mitinglerin örgütlenmesinde rol alan yerel *TİP* örgütünden Ziya Yılmaz, Ertan Saruhan ve bu mücadelelerin içinden çıkan köylü Ahmet Atasoy sonraki yıllarda *THKP-C* örgütünün çalışmalarında etkin roller alacak ve son ikisi Mart 1972'de Kızıldere köyündeki çatışmada öldürüleceklerdi. Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı köylerde de köylüler, Karailyas köyünü büyük toprak sahiplerinin olduğu gibi satın almasına karşı protesto gösterilerinde bulundular. Toprak sahipleri harmanı ancak jandarma koruması altında yapabildiler. Kırıkharmanı köyündeyse ağa topraklarına el konuldu. Sakarya köyünün çobanları da ağanın sürülerini başıboş bıraktılar.

Eylül 1969'da Tarsus'un Kargılı, Firengülüs, Baltalı, Gerden, İznik, Meliki, Yüksek, Ballıca köylüleri "pamuk fiyatlarının düşüklüğü ve köylülere kötü muamele yapılmasını protesto etmek amacıyla Yenice bucağında toplanarak Tarsus'a kadar izinsiz bir gösteri yürüyüşü yaptılar. Aynı yerde bir hafta sonra düzenledikleri mitingde de köylüler Ankara-Adana-Mersin karayolunu trafiğe kapattılar. 12 Eylül 1969'da Hatay'ın Kırıkhan ilçesinde tefecilere karşı düzenlenen mitinge Amik Ovası'ndaki 56 köyden 4 bin kişi katıldı. Kozan köylüleri hükümeti protesto için Adana-Ceyhan yolunu trafiğe kapatırken, Silivri'ye bağlı Değirmenköy halkı Esece çiftliği sahiplerinin el koyduğu hazine topraklarının yarısını işgal etti. Hatay'ın Reyhanlı ilçesinin Varışlı köylüleri de ağanın işgal ettiği hazine arazisine girerek ekim yaptı. Burdur'daysa pancar üreticisi köylüler küspe satışında yapılan yolsuzlukları engellemek için yaptıkları başvurudan sonuç alamayınca Aralık'ta traktörleriyle fabrikaya yürüdüler.

FKF Dev-Genç'e Dönüşüyor

FKF 4. Kurultayı 9-10 Ekim 1969'da toplandığında kurultayın "Milli Demokratik Devrimciler"in egemenliği altında sonuçlanacağından kimsenin kuşkusu yok gibiydi. Ancak, *TİP*'de 1966'dan beri sürdürdükleri mücadeleyle birlik ve iç bütünlüklerinin pekiştiği bilinen ve üç yıl boyunca sürekli olarak kazandıkları başarılara örgütlü bir ifade kazandırabilecekleri yandaşları kadar karşıtlarınca da beklenen "Milli Demokratik Devrimciler" ya da kendilerine verdikleri sıfatla "proleter devrimciler"in bu kurultaydaki tartışmalardan yeni bir bölünme ile çıkacaklarını öngörmek imkansız gibiydi. Gerçi *Türk Solu* ve *Aydınlık* dergilerindeki kimi "Milli Demokratik Devrim" yorumları arasında farklar bulunduğu ve siyasal mücadelenin yürütülme tarzına yaklaşımların "anarşizan eğilimler"e karşı "pasifizm" gibi terimlerle adlandırılıyor olmasının bir gerilim yarattığı bilinmiyor değildi ama, buradan başlayacak tartışmaların sosyalist harekette kalıcı ve sürekli bir bölünmenin başlangıcı olabileceğini kamplaşmanın sözcülerinin bile önceden görmüş olabildikleri söylenemezdi.

"Oportünistler"in İhracı

Kurultay Başkanlığına gösterilen iki adaydan Bora Gözen'i değil, Selahattin Okur'u seçen *FKF* Kurultayının seyri, "proleter devrimciler"in hegemonyasına ilişkin beklentileri doğruladı. Bir önceki kurultayda *FKF* Merkez Yürütme Kurulu'na ve İstanbul Bölge Sekreterliği'ne "Milli Demokratik Devrimciler"den olduğu kadar *TİP* yönetimine yakınlığı bilinen üyelerden de seçilenler olmuştu. Ancak *FKF*'nin 1969 yılı boyunca gösterdiği gelişmenin öznesi "proleter devrimciler"di. Bütün yıl boyunca *FKF* Ankara, İstanbul ve İzmir'in hemen hemen tüm üniversite ve yüsek okullarının her biriminde örgütlenmekle kalmamış aynı zamanda hemen hemen tüm öğrenci derneklerinin yönetimine aşağıdan kitle mücadelesi içinden gelerek egemen olmuştu. "Proleter devrimciler", öğrenci hareketi üzerinde sosyalistlerin hegemonyasını sağlarken sırf "sosyalist ideolog"lar oldukları için değil, öğrenci hareketinin tabanından gelen, hatta çoğu zaman mücadele içinde "sosyalist" ilkelerin savunulmasını ihmal ettikleri halde öğrencilerin doğal önderleri olmayı başarabildikleri için üste çıkabilmişlerdi ve *FKF* içindeki nüfuzlarını da öğrenci hareketinin dolaysız temsilcileri olmalarına borçluydular.
TİP içindeki kamplaşma *FKF*'ye de dolaysız olarak yansıyınca *FKF*'deki *TİP* yönetimi çizgisini benimseyenler, "proleter devrimciler" tarafından Mihri Belli'nin Aybar ve Aren'e yüklediği sıfatla "oportünist" olarak nitelenmeye başlamışlardı. Eylem çizgileri ve mücadele anlayışları bakımından "proleter devrimciler"in gösterdiği aktiviteyi, mücadeleyi yersiz bir biçimde kızıştırdığı ve bunun da bir "cunta"ya hizmet etmekten başka bir işe yaramadığı gerekçesiyle eleştiren ve kimi zaman da buna karşı çıkan "sosyalist devrimciler" kurultaya gelmeden önce zaten *FKF* alt örgütlerindeki delegelik seçimlerinin çoğunu yitirmişlerdi. Kurultay başkanı tarafından "oportünizmle mücadele" kurultayı olarak adlandırılan toplantı İstanbul Hukuk Fakültesi delegesi Mustafa Lütfi Kıyıcı'nın verdiği Osman Saffet Arolat, Sıtkı Coşkun ve Veysi Sarısözen'in örgütten ihracı önergesiyle açıldı. Bu önergenin yalnızca "evet" oylarının sorulmasıyla kabul edilmesinden sonra da tüzük değişikliği sırasında bütün "oportünist"lerin temizlenmesi kararlaştırıldı.

Milli Demokratik Devrim Kampı Bölünmenin Başlangıcında

Ancak bu beklenen gelişmenin arkasından çok beklenmedik bir başka gelişmenin ipuçlarının

ortaya çıktığı görüldü. *ODTÜ ve SBF Fikir Kulübü delegeleriyle, İstanbul'da DÖB'den FKF'ye* giren delegelerin oluşturduğu ve sözcülüğünü Mahir Çayan, Münir Aktolga, İrfan Uçar, Mustafa Gürkan'ın yaptıkları bir grup delege ile *Aydınlık* dergisi yazı kurulu üyeleri Doğu Perinçek, Şahin Alpay, Erdoğan Güçbilmez ve Cengiz Çandar'ın sözcülüğündeki bir başka grup arasında "Milli Demokratik Devrim" stratejisinin kavranışı ve devrimci gençlik hareketinin pratiklerinin anlamlandırılması ve işçi sınıfı hareketiyle ilişkilendirilmesi bakımından bir çatışmanın doğduğu görüldü. Münir Aktolga ve Mahir Çayan'ın, sonraları *Proleter Devrimci Aydınlık* çevresini oluşturacak olan grubun yazarlarından Şahin Alpay ve Erdoğan Güçbilmez'in *Aydınlık* dergisinde çıkan yazılarına dayanarak yaptıkları eleştirinin merkezinde Milli Demokratik Devrim'de "proletarya veya küçük burjuvazi önderliği" sorunsalı vardı. Mahir Çayan ve Münir Aktolga'nın konuşmalarında Şahin Alpay'ın "proletaryanın milli demokratik devrimde önderliğinin objektif şartları oluşmamıştır" görüşünde ifadesini bulan yaklaşımın bir sağ sapmaya işaret ettiğini dile getirmeleri, sosyalist hareketin Kemalizmden idelojik ve örgütsel olarak bağımsızlaştırılmasının gerekliliğini vurgulamaları ve bir proleter sınıf partisi olmaksızın Kemalistlerle "Milli Cephe" kurulduğunu ilan etmenin, hareketi Kemalistlerin kuyruğuna takmak olduğunu açıklamaları kurultay çoğunluğu tarafından desteklendi. Doğu Perinçek, Şahin Alpay ve Erdoğan Güçbilmez ise, "somut şartların somut tahlili"ni yapmaktan uzak olduğunu ve "Milli Cephe"yi "daraltığını ya da böldüğünü" söyledikleri, "Ecevit'in *TÖS* kurultayında yuhalanması, ODTÜ işgali ve sonrasında Sosyal Demokratlarla sosyalistler arasındaki çatışmalar" gibi hareketleri eleştirdikten sonra "fabrika işgalleri ve grevler sırasında bu hareketlere katılmamanın oportünizm, hareket berekettir yaklaşımıyla girişilen boykotların sol sapma" olduğunu dile getirdiler. Ortaya çıkan gerilim ODTÜ delegesi ve *Aydınlık* yazı kurulunun tek kadın üyesi Seyhan Erdoğdu'nun uzlaştırıcı çabalarıyla yatıştırıldı ama Kurultay ortaya çıkan ayrılık noktaları giderilmeksizin tamamlandı.

Bütün bu tartışmalar sırasında Mihri Belli, her iki tarafta yer alanlarca eleştirinin üzerinde tutulmuştu ama, gerçekte Mihri Belli'nin hem öncülük meselesinde, hem "Kemalizmin sağ ve sol kanatları" arasındaki ayrım meselesinde, hem de "şiddet eylemleri" konusunda Doğu Perinçek ve arkadaşları gibi düşündüğü, en azından onlara karşı çıkmış olmadığı biliniyordu. Nitekim Mihri Belli, Kurultay sonrasında *Aydınlık* yazı kurulunda ortaya çıkan bölünme ve bunun değerlendirilmesi sırasında Mahir Çayan ve arkadaşlarının safında yer alınca her iki taraftan da gelen "oportünizm" suçlamalarıyla karşılaşacaktı. *FKF* Kurultayı örgütün adının *Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu* (TDGF) olarak değiştirilmesi ve yeni bir tüzük benimsenmesi ile sonuçlandı. Ancak, gerek kitleler gerekse örgütün kendi üyeleri tarafından "Devrimci Gençlik"ten kısaltılan *Dev-Genç* adı çok daha fazla benimsenecek ve ünlenecekti. Kurultayda Genel Başkanlığa AÜZF öğrencisi Attila Sarp, Genel Sekreterliğe ODTÜ Makina Mühendisliği öğrencisi İrfan Uçar, Genel Saymanlığa HÜ öğrencisi Ergun Aydınoğlu, Merkez Yürütme Kurulu Üyeliklerine ise AÜDTCF öğrencisi Gün Zileli, AÜSBF öğrencisi Oral Çalışlar, AÜSFBYYO öğrencisi Aktan İnce, ODTÜ öğrencisi Tuncay Çelen, AÜFF öğrencisi Ömer Özerturgut seçildiler. Ancak Kurultay sonrasında devam eden ve olaylı biçimde gelişen ayrılıklar sonunda *Proleter Devrimci Aydınlık* çevresiyle birlikte tavır takınan Oral Çalışlar, Gün Zileli, Ömer Özerturgut ve Aktan İnce Genel Yönetim Kurulu toplantısında Merkez Yürütme Kurulu üyeliklerinden alındılar ve yerlerine AÜSBF öğrencisi Oktay Etiman, AÜHF öğrencisi

DEVRİM

Bıçak Üzerinde Duran Hukûmet

KALKINMA AÇISINDAN

DÜZEN DEĞİŞİKLİĞİ

KURTULUŞ

Devrim için döğüşmeyen sosyalist olamaz

MUCADELE YOLUNDA ILERI!

Gislaved İşçileri Sesleniyor: YAŞASIN GENEL DİRENİŞ!

Sosyalist

Bunalım Patlıyor..

GENEL DIRENIŞ

Neden ve Nasıl Yapılmalıdır?

"MİT, Demirel için değil; Amerikan Emperyalizmi için çalışıyor!"

GAZETEMİZ TOPLATILDI

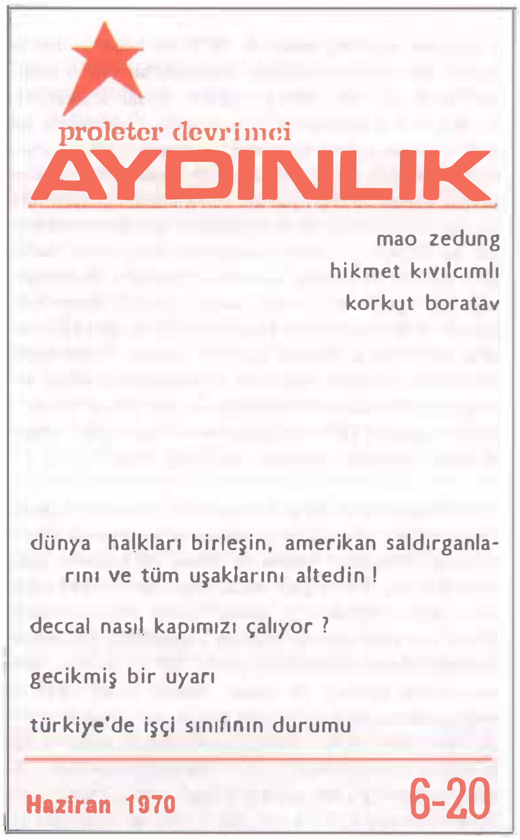
İŞÇİ-KÖYLÜ

Yiğitler Döner mi Er Meydanından

İşçiler Konuşuyor

Baskı ve Tehditlere Pabuç Bırakmıyacağız

Halk Düşmanlarının Listesi

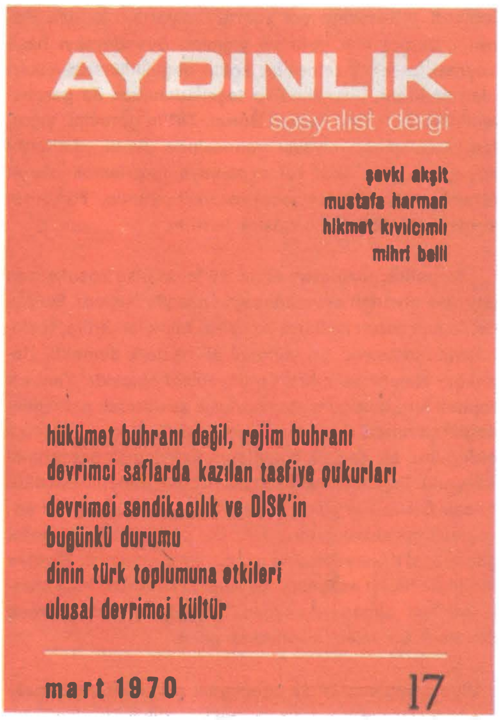

Hüseyin Onur, AÜTF öğrencisi Ruhi Koç ve HÜ öğrencisi Nurettin Öztürk getirildiler. İrfan Uçar, Genel Sekreterlik görevini Ruhi Koç'a devretti. Bu kurultay ve onu izleyen ayrılıklar sırasında her iki kanatta da yer almayan Sinan Cemgil, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Mustafa Yalçıner, Gülay Özdeş, Atilla Keskin ve başkalarından oluşan *ODTÜ SFK* üyesi bir grup ise "silahlı mücadele" hazırlıklarına girişmek üzere Filistin kamplarına doğru hareket etmişlerdi. Aynı sırada Bursa Cezaevinde bulunan İstanbullu öğrencilerin önderi Deniz Gezmiş ve Ankara Cezaevinde bulunan *FKF* eski Genel Başkanı Yusuf Küpeli ise bu kamplaşmada Doğu Perinçek grubunun karşısında konumlanmışlardı.

"Kırmızı" ve "Beyaz" *Aydınlık*'lar

Ocak 1970'de bayilere *Aydınlık* dergisini almaya gidenler, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın daha sonraları "Al *Aydınlık*-Mor *Aydınlık*" tekerlemesiyle alaya alacağı, iki dergiyle birden karşılaştılar: Mavi kapakla ve üzerinde küçük harflerle yazılmış "proleter devrimci" lejandıyla çıkan, Doğu Perinçek ve arkadaşlarının; kırmızı kapakla çıkan ise Mihri Belli ve arkadaşlarının bakış açısından "proleter devrimci saflarımız"daki bölünmeyi haber veriyordu. Bir sonraki sayıda inatlaşmaktansa kendisine yeni bir biçim vermeyi amaçlayan "Mor" *Aydınlık*, Mao Zedong estetiğinin habercisi olarak *Peking Review* dergisi gibi sürekli beyaz kapakla ve *Proleter Devrimci Aydınlık* adıyla yayınlandı ve iki akım "Kırmızı ve Beyaz" *Aydınlık*lar olarak bilinir oldu.

Tartışmanın ekseninde "Milli Demokratik Devrim"de proletaryanın önderliği meselesi vardı ve bunun böyle olduğunu her iki yan da açıkça dile getiriyordu. "Proleter Devrimci" *Aydınlık* ilk sayısında durumu şöyle açıklıyordu: "*Aydınlık* ve *Türk Solu* arasında bir bölünme yaratma ve *Aydınlık*'ı bir hizip dergisi haline getirme çabası (...) sinsi bir şekilde bugüne kadar sürüp gelmiştir. Aynı bölücü unsurlar Aybar-Aren oportünizminin güçbirliği ve proletarya öncülüğü

TİP içindeki tartışmaların bölünmelere yolaçmasından sonra, farklı görüşleri savunanların yayınladıkları dergiler sosyalist basının çeşitlenmesine yolaçtı. Özellikle, 1968'den sonra sayıları artan bu dergiler çok değişik görüşleri yansıtıyor, kendi aralarında polemiklerde bulunarak, canlı bir tartışma ortamı da yaratıyorlardı. Buna rağmen bu süreç giderek ayrılıkları daha da derinleştiren ve kimi yerde uzlaşmaz bir biçime sokan bir dönemin de başlangıcı oldu. Ancak yine de bu yıllarda yapılan yayınların birer "ilk yayın" olması, işçi gazetesi, gençlik dergisi, aylık teorik dergi gibi çeşitlenmelerin iyi örneklerinin verilmesi, bu döneme özgü ayırdedici bir özellikti. MDD görüşünün aylık teorik dergisi olarak yayına giren Aydınlık Sosyalist Dergi, *1 Kasım 1968'de yayına başladı. Sahibi kurucular adına Münir Aktolga, Yazıişleri Müdürü ise Vahap Erdoğdu'ydu. Daha sonra Ocak 1970'te başgösteren görüş ayrılığı nedeniyle Doğu Perinçek ve arkadaşları tarafından* Proleter Devrimci Aydınlık *yayınlandı.* Aydınlık Sosyalist Dergi *de yayınına devam etti. Her iki dergi de yayınını 12 Mart'a kadar sürdürdü.* Kurtuluş *ise Mayıs 1970'te* PDA *dışında* Aydınlık Sosyalist Dergi*'yi çıkaranların aylık siyasi gazetesi olarak çıktı. Sahibi Ali Yücelalp, Yazıişleri Müdürü Nurettin Öztürk'tü. Aralık 1970'e kadar yayınını "İşilerin Köylülerin Gazetesi"* Kurtuluş *adıyla sürdüren gazete, Mahir Çayan ve üç arkadaşının "*Aydınlık Sosyalist Dergi*'ye Açık Mektub"u yayınlamalarından sonra iki ay çıkmadı. Daha sonra da Mart ve Nisan 1971'de iki sayı yayınlandıktan sonra sıkıyönetimle birlikte kapandı.* İşçi-Köylü *gazetesi 8 Temmuz 1969'da onbeş günlük gazete olarak yayına başladı. Sahibi ve Sorumlu Müdürü Ömer Özerturgut'tu.* Aydınlık Sosyalist Dergi*'deki bölünmeden sonra* Proleter Devrimci Aydınlık *dergisini çıkaranların yayını olarak 12 Mart'tan sonra ilan edilen sıkıyönetime kadar yayınını sürdürdü.* TİP *içinde Aren-Boran grubunun görüşlerini savunan* Emek, *1 Mayıs 1969'da* Onbeş Günlük Sosyalist Gazete *olarak yayına başladı. Sahibi Şaban Erik, Genel Yayın Müdürü Sadun Aren, Yazıişleri Müdürü Hüseyin Ergün'dü. MDD'ye karşı* Sosyalist Devrim *görüşünü savunan dergi ayrıca aynı adla bir haftalık parasız yayın da yaptı.* Emek *daha sonra aylık dergi olarak yayınını sürdürdü ve 12 Mart'tan sonra kapandı.* Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu*'nun (Dev-Genç) yayın organı olan* İleri, *Mart 1970'te yayına başladı. Sahibi Atilla Sarp, Yazıişleri Müdürü Ersen Olgaç'tı. Dergi adını* Hacettepe Fikir Kulübü*'nün yayın organı* İleri*'den almıştı. Daha sonra toplam 6 sayı yayınlanan derginin, son iki sayısı o dönemde TDGF başkanı olan Ertuğrul Kürkçü'nün sahipliğinde yayınlandı.* Devrim *gazetesi ise* Yön*'ün kapanmasından sonra aynı doğrultudaki görüşleri benimseyen bir haftalık yayın olarak 2 Ekim 1969'da yayına başladı. Sahibi Cemal Reşit Eyüboğlu, Yazıişleri Müdürü Hasan Cemal'di. Gazetenin Genel Yayın Müdürlüğü ile başyazarlığını ise Doğan Avcıoğlu yapıyordu. Başyazarı Hikmet Kıvılcımlı olan* Sosyalist *adlı dergi, Ocak 1967'de yayınlanmaya başlamıştı, ancak maddi imkansızlıklar nedeniyle önce 7 sayı daha sonra, 1970'de 24 sayı çıkabildi.*

1961-69
Türkiye İşçi Partisi

İngiliz tarihçi E.Carr, tarihe yaşadığımız günün sorunları penceresinden bakarız diyor. Çünkü tarih aynı zamanda da gelecek için yazılıyor. Bu nedenlerle *TİP* tarihini değerlendirmemizin, sosyalist hareketin bugünkü sorunları ve gelecekten beklentilerimiz ekseninde gelişmesi kaçınılmaz oluyor.

1990'da birleşik, kitlesel bir Marksist partinin yaratılması sorunu her geçen gün daha fazla Marksistlerin gündemini işgal ediyor. Bu da '61-71 *TİP*'ine olan ilgiyi olağanüstü artırıyor. 1969 sonrasında sürekli bölünen ve daralan sol parti ve çevrelerin üzerinde '70 öncesi *TİP*'i adeta bir altın dönem olarak parıldıyor. Gerçekten de bu dönem *TİP*'inin siyasal pratiğinden öğrenilecek çok şeyin olduğu görülüyor. *TİP* deneyiminden yalnızca Marksistler değil, diğer politik akımlar ve liderlerinin de önemli dersler çıkardıkları görülüyor.

Süngü zoruyla politika sahnesinden atılan Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit, 1983'te yeniden varolma mücadelelerinde partilerine '70 öncesi *TİP*'i örnek olarak gösteriyorlardı. Yeni düşüncelere dayanan ve düşünce üreten bir avuç *TİP* milletvekilinin parlamentonun ve ülkenin siyasal yaşamını değiştirdiğinde birleşen iki lider bu mücadeleyi saygıyla anıyorlardı.

TİP değerlendirmesine kanımca iki ön saptama ile başlamak yararlı sonuçlar çıkarmamızı kolaylaştıracak gibi görünüyor.

Birincisi, '61-'69 *TİP*'i ile sonraki *TİP* tarihinin farklı özellikleri olduğunu saptamak gerekiyor. *TİP*'in en önemli döneminin '61-69 dönemi olduğunu, sonraki yıllarda "sol"laşan ve daralan bir süreç yaşandığı görülüyor. Böylece dikkatlerin nerede toplanması gerektiği ve başlangıçta sahip olunan olanakların nasıl bir bir yitirildiğini saptamak daha da kolaylaşabiliyor. İkincisi, '61-71 *TİP*'inde ne aradığımız henüz yeni yeni belirleniyor. Öyle ki bir dönem Marksist solun kolayca mahkum ettiği, *TİP*'lilerin dahi kurtulmak için çaba gösterdikleri kimi konular yeni bir kitlesel hareket için temel önemde konular olarak önümüze çıkıyor. Parlamentarizm, demokrasi ve demokratik yol, legalizm vb. gibi tartışmalara günümüzde yaşadığımız sorunları dikkate alarak yeniden dönmek gerekiyor.

'60'lar ülkemizde ilerici hareketlerin hızla yaygınlaşıp güçlendiği yıllardı. Bu gelişme çok uygun uluslararası ve ulusal koşulların bir ürünüydü. Ülkemizde '60'larda ilerici demokratik hareket güçlü bir uluslararası dalganın üzerine oturdu. Bu etkenlerden birincisi, 1917 Devrimi ile başlayan 1945'te yaygınlaşan toplumsal dönüşümlerin ve *KP*'lerin artan etkisidir. İkincisi, '60'larda büyük sıçrayışlar yapan anti-emperyalist halk devrimleri ve hareketleridir. Üçüncüsü ise '68 kitle eylemleri ile doruğa ulaşan, özellikle Avrupa'da aydınlar ve gençlik içinde gelişen düşünceler ve hareketlerdir.

Ülkede ise 1950'lerden sonra üretici güçler çok hızlı bir tempoda gelişiyordu. Sınıf ayrımları ve çatışmaları daha belirgin hale geldi, sertleşti. Devlet yapısında, siyasal, toplumsal ve ekonomik alanda yeni egemenlik biçimleri oluşmaya, bir dönem önce ikincil olanın başa geçtiği, yönetici konumda olanın yeni oluşan hegemonyada geriye düştüğü dinamik bir süreç gelişmeye başlandı. Sınıflar arası mücadele geleneksel *DP-CHP* mücadelesini çok aştı. Değişik sınıflar kendi talepleriyle ve örgütleriyle siyasal arenaya çıkabilecek ölçüde güçlendi. Bu gelişmeler zengin bir siyasal yaşam oluşturdu. Mücadelenin '60'lardaki baş aktörleri, *CHP-AP*-asker ve bürokrat çevreler, etkinlik kazanmak için yoğun bir siyasal mücadeleye tutuştular. Taraflar güçlenmek için yandaşlar aradılar, ittifaklara yöneldiler. Sonuç olarak geleneksel yönetici kesimlerin iç çatışmaları ve henüz bir gücün ağırlığını koymamış olması '60-'70 arasında ülkede gelişkin bir demokratik ortamın nesnel temellerini hazırladı. *Türkiye İşçi Partisi* bu koşullarda filizlendi ve hızla gelişti.

DP iktidarının uygulamalarından zarar gören asker-bürokrat-aydın kesim 27 Mayıs Darbesi'yle tepkilerini ortaya koydu. Aynı olumsuzlukların bir daha yaşanmaması için siyasal iktidarlara karşı garantiler oluşturmayı amaçladılar. Bu çabalar her bakımdan gelişkin bir demokratik çerçeve sunan 61 Anayasası'nı yarattı. Temel devlet kurumları neredeyse siyasal iktidarın etkisinin dışına çıkarıldı. Ayrıca Anayasa Mahkemesi vb. yollarla siyasal iktidarlar üzerine denetleyici organlar oluşturdular. Bu önlemler bir dönem için siyasal iktidarların ilerici akımlar üzerine baskı uygulamalarını oldukça sınırlandırdı. Yine aynı kaygularla 61 Anayasası burjuvazinin ekonomide ölçüsüz hakimiyetine engel olmak için sosyal devlet, planlı kalkınma, toprak reformu, ekonomik demokratik hakları savunma örgütlerinin kuruluşunu desteklemek gibi görüşler getirdi. Bütün bunlar ilerici hareketlerin mücadeleleri açısından geniş bir toplumsal meşruiyetin koşullarını oluşturdu.

27 Mayıs'ı gerçekleştiren güçler seçim yapmaya karar verdiklerinde yeniden *DP*'nin mirasçılarının iktidar olamayacağına inanıyorlardı. Ancak bütün çabalara karşılık '61, '63 ve '65 seçimlerinde *CHP* başarısız oldu. *DP* kitlesini toparlayan *AP* ezici biçimde iktidara geldi. Diğer yandan *CHP*, '65'lere kadar kurduğu değişik koalisyonlarda 27 Mayıs ruhuna uygun bir çizgi izlemedi. Birçok noktada 27 Mayıs'ın kazanımlarını geri götürdü. *CHP* bir türlü tutucu güçlerin yönetiminden kurtulamadı. Sonuç olarak çıkarlarının köklü demokratik dönüşümlerin yapılmasında ve demokrasinin geliştirilmesinde olduğunu kavramaya başlayan işçiler, aydınlar, öğretmenler, gençler *CHP* ile bir yere ulaşamayacaklarına kesin olarak inandılar. Bu kitlesel arayışlar, *Yön* hareketini ve *Türkiye İşçi Partisi*'ni yarattı. Daha sonraki yıllarda biraz da zoraki biçimlerde yaşatılmak istenen sol parti ve hareketlerin tersine *TİP*, varoluş gücünü değişik toplumsal kesimlerin yeni bir partiye duydukları gereksiniminden aldı. İşte bu nesnel durumdur ki işçi-sendikacı aydın, sanatçı, genç, öğretmen, köylüler ve Kürt demokratlarından oluşan geniş bir kitleyi *TİP* çevresinde birleştirdi ve uzun yıllar *TİP*'e güçlü bir dinamizm kazandırdı.

1960 öncesinde baskılar nedeniyle değişik sınıf ve tabakalar içinde gelişen ilerici, demokratik nüveler birbirinden kopuk olarak gelişti. Ancak önemli bir birikime ulaştılar. Bu kesimlerin en aktifleri bir parti gereksinimi duydular ve *TİP*'e yöneldiler. Yeni bir parti için ilk girişim sendikal hareketin radikal kanadını oluşturan İstanbul sendikacılarından geldi. Çünkü sendikal hareket, grev ve toplu sözleşme hakkı, iş mevzuatı gibi temel konuların siyasal düzeyde çözümlenmesi gerektiğini sezinliyordu. Ancak işçi sınıfının sorunlarıyla etkin biçimde uğraşmaya aday bir parti de göremiyorlardı. Çareyi yeni bir parti kurmakta buldular. Durgun geçen bir yıldan sonra partiye canlılık kazandırmak için sosyalist aydınları davet ettiler. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, sendikacıların, toplumda varolan anti-komünist ön yargılara rağmen partiyi sosyalist aydınlara açmakta gösterdikleri cesarettir.

1961'de yayınlanan *Yön* Bildirisi'nin ilerici akımların yayılmasında ve düşüncelerinin biçimlenmesinde çok önemli işlevi oldu. Ancak yine de bu görüşlere Tanzimat'la başlayan, Kemalizm'le devam eden elitist aydın bakışı, devletin çıkarlarını üstte tutma yaklaşımı egemendi. *TİP* ise çok kısa bir sürede geleneksel, resmî ideolojiyle bağlarını kopardı. İç ve dış politikada geniş yığınların aleyhine durumlar yaratan genel mutabakatları şiddetle eleştirdi, reddetti. *TİP*'in bu başarısı büyük ölçüde Marksist düşüncenin gücünün bir ürünü oldu. Her ne kadar *TİP*, 1966'ya gelene kadar Marksizme ve Bilimsel Sosyalizm'e açıkça atıfta bulunmasa da 1962'den başlayarak Marksizm'in etkisi altındaydı. Parti'de Marksizmi bilen çok az sayıda insan vardı. Dahası zaman zaman parti çizgisinde anti-Marksist çıkışlar bile görülüyordu. Ancak '64 Programı'nın hazırlanması Marksist aydınların bir yıllık emeklerinin ürünü oldu. Parti, ülke tarihini ve siyasal savaşımı, sınıflar mücadelesi, sınıfların egemenlik olarak devlet, sömürü, bağımlılık, toplumsal dönüşümlerde yığınların rolü vb. gibi kavramlarla açıklıyordu. Sistem tepeden tırnağa eleştiriliyor, bu eleştiri devlette, toplumda ve ekonomide köklü demokratik dönüşümlerle bütünleniyordu. Ancak önemle belirtmeliyim ki *TİP*'in Marksist Devrim teorisini kavrayışı bütün yaşamı boyunca çok zayıf oldu.

Yön hareketinin birçok bakımdan Kemalizm'i aşan yönleri vardı. Ancak yine de kalkınma sorununda asker-bürokrat-aydınların rolüne ve elitist yöntemlere ilgisi daha fazlaydı. *Yön*'e göre ülkemizde halk hareketi yeterince güçlü değildi ve bu güçleri temel alacak bir çizgi ancak çok uzun erimde çözüme ulaşabilirdi. Bu zaman kaybına ülkenin tahammülü yoktu. *TİP* bu sorulara tam ters açıdan yaklaştı. İlk olarak "devlet"in bir kurtarıcı değil, baskıcı olduğu görüşünü getirdi. Kemalizm'in köklü bir eleştirisini yaptı. *TİP*'e göre sosyalizm yalnızca bir kalkınma yöntemi değildi. Aynı zamanda toplumsal yaşamın yığınların çıkarlarına olan değerlere göre yeniden düzenlenmesiydi. Bu sonuç da ancak her aşamada yığınların daha çok mücadele içine çekilmesiyle elde edilebilirdi. "Kestirme yol yoktur" diyordu, Behice Boran. "Demokratik yolu ve yığınları uyandırmayı başa koymak gerekir, reformlar köklü değişikliklerde çıkarı olan sınıfların uyanması ve teşkilatlanması ile gerçekleştirilebilir." Yine Behice Boran, *TİP*'in görevini, yığınları, memleketin siyasal sahnesinde kendi çıkarlarını savunmak için aktif rol oynamaya hazırlamak olarak tanımlıyordu. Bütün siyasal yaşamı boyunca, '70 sonrasında dahi *TİP* bu çizgisini korudu.

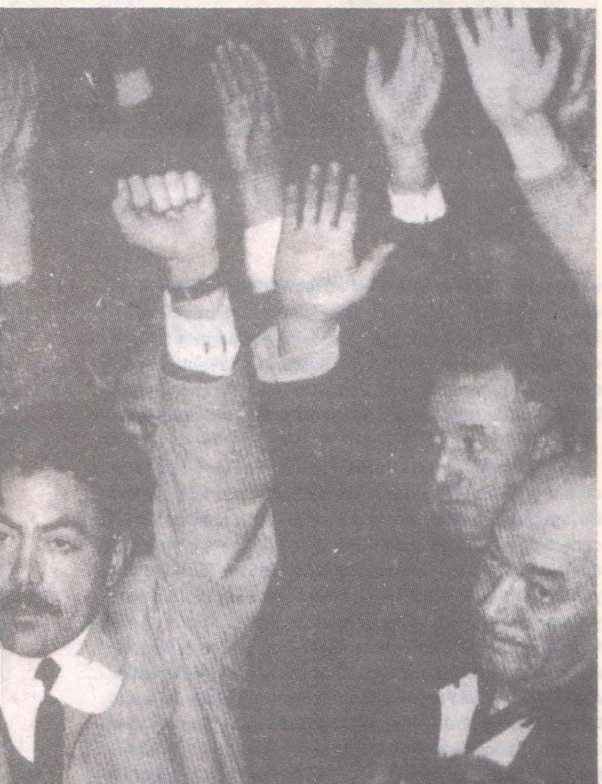
TİP, politik çözümlemesine '60'larda ülke koşullarının devrime elverişli olmadığı saptamasıyla başladı. Bu nedenle ana sorun işçilerin ve halkın bilinçlendirilip, teşkilatlandırılmasıydı. Bu yığınsal bir hazırlık demekti. Hazırlığın ekseni demokrasi mücadelesi olacaktı. Yeni bir toplum kuruculuğuna demokrasiyi savunarak gidilebileceğini savundu. Sosyalizme demokratik geçişin olanaklı olduğunu, bu geçişin koşullarını hazırlamak gerektiğini savundu. Bu elbette ki uzun bir hazırlık dönemi olacaktı. Ancak başka yol yoktu veya yol olarak görülenler sonuçsuzluğa mahkûmdu. *TİP*, bu amaçla bütün ilerici güçlere, '61 Anayasası'na sahip çıkmayı önerdi. Türkiye tarihinde hiçbir anayasa, '61 Anayasası kadar halk kitlelerine mal olmadı. Anayasa, yığınların elinde gerçek devrimci bir silah durumuna geldi.

Ulusal bağımsızlık ve egemenlik sorununda geleneksel görüşlere aykırı, barışçı, bağımsızlıkçı bir çizgi izledi. *TİP*, 1965 Genel Seçimleri'nden 15 milletvekili kazanarak çıkınca bu çizgisini parlamentoda da sürdürdü. Yığınların çıkarlarını temel alan yepyeni bir sesi parlamentodan bütün ülkeye yaydı. Anayasa Mahkemesi'nde en çok davayı *TİP* açtı. Anayasa hukukunun oluşmasına önemli katkılarda bulundu. Bütün bunların etkisiyle yılların politikacısı İsmet İnönü 1965 Genel Seçimleri sonrasında şöyle diyordu: "Bu ülkede ancak *CHP* ve *TİP*'ten ilerici hamleler beklenebilir." *TİP* birleşik savaşım önerisini demokrasiden çıkarı olan bütün kesimlerin birlikte oluşturacağı "Milli Demokratik Cephe" ile somutladı. "Milli Cephe"nin temelini demokratik ve anti-emperyalist savaşım oluşturacaktı. *TİP* tek cepheye giden yolda bir kongre toplanmasını önerdi. Kongrede değişik kesimler, örgütler ve aydınlar tartışarak ortak sonuçlara varabilirler, bunları bir programda birleştirebilirler, ortak eylemle takipçisi olabilirlerdi. Ortak de-

68 (15) Kitlesel Mücadeleler ve DEV-GENÇ

mokrasi savaşımı üzerine Behice Boran'ın 1963 tarihli "İlerici Demokratik Hareketin Başarı Şartları" yazısında görülebileceği gibi gelişkin görüşler ortaya konuldu. Uygulamada da önemli adımlar atıldı.

'61 Anayasası'nın kabulünden sonra belli bir süreç içinde '61 Anayasası ile çelişen yasa maddeleri için aykırılık davası açılabileceği hükmü getirildi. *TİP* bütün dikkatini bu soruna yöneltti. Bir süre sonra Bağımsız Senatör Niyazi Ağırnaslı'nın *TİP*'e üye olmasıyla Anayasa Mahkemesi'nde dava açmak hakkı da elde edildi. Anti-demokratik yasalar kampanyası hızla yayıldı. Bu savaşıma *TİP, Yön*, bazı *CHP*'liler gençlik örgütleri ve sendikalar, birçok seçkin aydın, bürokrat ve önemli sayıda subay katıldı. *TİP*, insan hakları ve demokrasinin partisi olmanın canlı ve etkin örneklerini veriyordu. Zaten kurucularının özelliği sonucu işçi sınıfı ve sendikal hareketin sorunlarıyla yakından ilgileniyordu. Grev ve toplu sözleşme yasası, iş mevzuatının düzenlenmesi ve sendikal yasaların düzeltilmesi için fabrikalardaki savaşımları destekledi, meclis yasa önerileri sundu, Anayasa Mahkemesi'ne davalar açtı, kamuoyu oluşturmak için toplantılar, açıklamalar gösteriler düzenlendi. *TİP*, demokratik hakların savunulması çerçevesinde 1963'ten başlayarak Kürt halkına ve Alevilere baskı yapılmasına

Aralık 1968'de Olağanüstü TİP Kongresi'nde oy kullanan delegeler. Sadun Aren-Behice Boran ekibinin şiddetli eleştirilerine rağmen Mehmet Ali Aybar Kongre'den muzaffer çıkmayı başardı.

karşı çıkarak, eşit biçimde yurttaşlık koşullarından yararlanmaları için mücadele etti. Bu kesimlerden geniş bir ilgi gördü. Parlamento'ya girmesinden sonra, 1967'de Doğu Mitingleri'nde, 1969-'70'lerde Doğu'da yapılan jandarma baskınları sırasında, IV. Kongre'de bu çizgisini sürekli korudu.

TİP'e kişilerin ve toplumsal kesimlerin sosyalist görüşü benimsedikleri için yöneldikleri, ancak herbirinin de kendine göre ayrı bir sosyalizm anlayışının olduğu sıkça yinelenen bir doğrudur. Ancak bugün daha iyi görülüyor ki bu *TİP* açısından bir zaaf değil, zenginlikti; güç kaynağıydı. '60'tan sonra ilerici akımlar *TİP* ve *Yön* çevresinde toplandılar. 1963'te Talat Aydemir'in başarısız darbe girişimlerinden sonra 1971'e kadar darbeler dönemi kapandı. Böylece *Yön*'ün '68-69'a kadar tezlerinin nesnel dayanakları zayıflarken, yığınlara dayanmayı, parlamentoyu ve seçimleri önemseyen *TİP*'in pozisyonu güçlendi. Farklı kalkış noktaları olsa da değişimden yana güçlerin bütününe yakın kısmı ilerici dönüşümleri savunan tek parti olan *TİP*'in çevresinde toparlandı.

1960'dan sonra politik arenada *TİP*'le birlikte varolan diğer ilerici akımlar şunlardı: *Yön* hareketi; '65'lerden başlayarak gelişen *MDD* hareketi; '68 ruhunun yarattığı, ağırlıklı olarak gençliğe dayanan hareketler; çalışmasını yurtdışında sürdürse de bir etken olan *TKP* hareketi; *CHP*'de gelişmekte olan ortanın solu hareketi. *TİP* bu hareketlerle ilişkilerini sağlıklı bir zemine oturtmadı. Diğer ilerici akımlardan farklı görüşleri vardı. Bu farklılıklar nedeniyle, diğer hareketleri eleştirmesi doğaldı. Ancak bu akımlar da ülkedeki toplumsal ilerlemeye önemli katkılarda bulunuyorlardı. *TİP* bu durumu gözden kaçırdı, giderek daha çok ayrım noktalarını öne çıkarır oldu. *TİP*'in pratik tutumlarına benmerkezci yaklaşımlar, kendine güvensizlik, kolayca hasım psikolojisine sürüklenmek vb. gibi duygular yön verdi. Ülkemiz solunda hâlâ çok güçlü biçimde hakim olan çatışmacı politik kültürün etkisinde olan *TİP*, bu etkiyle artan bir tempoda çatışan ilişkiler içine girdi. 1964 I. Kongre'de ilk belirtileri görülen hasımca ilişkiler, 1966'da II. Kongre'de iyice açığa çıktı ve her aşamada tırmanarak gelişti. *TİP-TKP* ilişkileri bunun istisnasıdır. *TKP*, sosyalist fikirlerin yayılmasında *TİP*'e ve *TİP*'in yasal çalışmasına çok önem veriyordu. *TKP, TİP*'in lehine ülkedeki örgütlenmesini sınırladı. Kendisi yurtdışındaki işçi ve öğrenciler arasında çalıştı. İlişkiler biraz belirsiz de olsa 1974'e kadar sorunsuz biçimde sürdü.

TİP yönetiminin, 1969'da başa güreşeceğiz gibi aşırı iyimser beklentileri *TİP*'i diğer ilerici akımları gizli bir küçümsemeye götürüyordu. Dahası bu hareketler zaman zaman iktidara yürüyen partinin ayak bağları olarak görülebiliyordu. *TİP* bu hareketlerin kimi tutumlarını ve eleştirilerini doğrudan kendi varlığına yönelik olarak değerlendirdi. Çatışmanın *TİP* içinde de yoğun biçimde sürmesi sorunu ağırlaştırıyordu. Çünkü sorun, aynı parti içinde bulunan ve bu partinin yönetim için çatışan taraflar arasındaki ilişkiye dönüşüyordu. 1966'da *Yön, TİP*'i eleştirmeye başladı. Ve *TİP* içindeki Mihri Belli *MDD* çevresiyle ittifaka girdi. Bu durum *TİP* yönetimi tarafından daha baştan bir yandan kökleri 1951 *TKP* davasına dayanan gruplaşmaların partiye sızması, diğer yandan da "tepeden inmeci *Yön*'ün" *TİP*'i etkisizleştirme çabaları olarak görüldü. Böylece sorun politik değil örgütsel önlemlerle çözülmek istendi. Görüşler tartışılmaz oldu. Disiplin kurulu kararları ve olayların tartışılması öne çıktı. Kuşkuların ve ön yargıların hakim olduğu tam bir kördöğüşü başladı.

Yine *TİP*, 1968 kitle hareketleriyle doruğa çıkan dalganın düşünsel ve politik önemini görmedi. Marksizme güncel katkı çabalarını ve bazı önemli tıkanıklıklara getirilmek istenen açılımları dikkate bile almadı. Bu akımın temsilcileriyle parti içindeki hasımlıklar nedeniyle '68 hareketlerinin teorisini ve pratiğini toptan reddetti. Bu tutum alışta *TİP*'in '68'den başlayarak *SBKP*'nin etki alanındaki kamplaşmaya yönelmesinin de önemli rolü oldu. Bu kampla sorunlu ilişkiler içinde olan bütün düşünsel akımlar ve politik hareketlere karşı *TİP* de hemen tutum almaya başladı. *TİP*'in bu kamp içinde yeralmasının parti eylemi ve düşüncesi üzerinde özel olarak ele alınması gereken derin etkileri oldu.

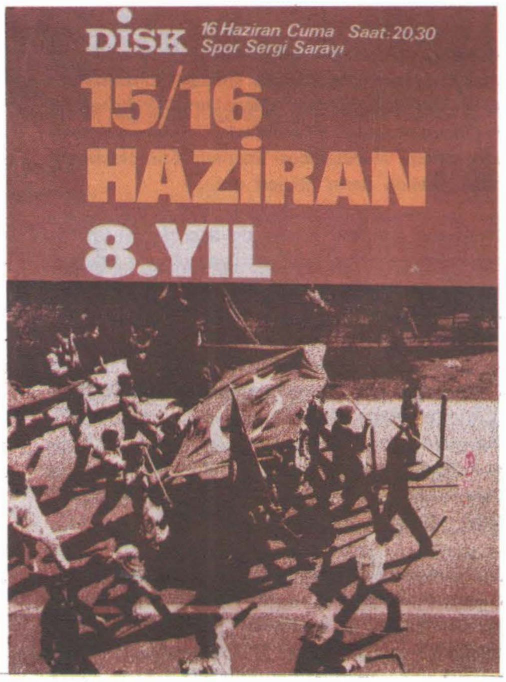
Ortanın solu hareketi yılların devletçi partisi *CHP*'yi her bakımdan yeniliyor, dönüştürüyor ve sola çekiyordu. Üstelik bu değişimde *TİP*'in ve *Yön*'ün rolü çok büyüktü. Ancak sorun bu kapsamda değerlendirilmedi. Ortanın solu *TİP*'in önünü kesmek için İsmet Paşa'nın oyunu olarak görüldü ve karşı tutum alındı. Ortanın solu hareketine karşı tavırda da görüldüğü gibi diğer ilerici akımlara daha köklü bir yaklaşım yerine günlük politika gereklerine göre belirlenen politikalar ağır basıyordu. Sonuç olarak '60'lardan sonra ilerici hareketler arasında ilişkilerin olumsuz bir duruma gelmesine *TİP* de kendi açısından yeterli katkılarda bulundu.

'68, *TİP* için her anlamda bir dönüm noktası oldu. *TİP*'e önemli etkinlik alanı açan parlamentodan yararlanma olanağı seçim yasasında yapılan değişiklikle önemli ölçüde ortadan kalktı. '68 Ara Seçimleri'nde *TİP* seçime katıldığı yörelerde oyunu yüzde 3.3'ten yüzde 5.2'ye çıkartmışken, '69 Genel Seçimleri'nde '65 Seçimine göre yüzde 37 oranında oy kaybetti. Bu durum yeni bir muhalefet biçimi belirleyememiş *TİP* için ağır bir yıkım oldu. Parti üzerinde moral ve psikolojik bakımdan sarsıcı sonuçları yarattı. Bu sarsıntı her düzeyde yaşandı. Dinamik kadroların ve çevrelerin önemli bir bölümü yeni muhalefet biçimleri öneren hareketlere yöneldiler. Parti liderliği de çatladı. Parti yönetimine aday olan ekip *TİP*'in dağılmakta olan potansiyellerini toplayacak bir etkinlik gösteremedi. Kanımca nesnel olarak bu olanaklı da değildi. Gerçekçi olan olumsuz süreci birkaç aşamada geri çevirecek bir plan oluşturabilmekti. Bu yapılamadı. Yeni parti liderliği teorik-politik düzeyde de serinkanlılığını kaybetti. Ard arda tepki teorileri geliştirmeye başladı. Bağımsızlık savaşımının başa alınması tezlerine karşı, bağımsızlık ve sosyalizm mücadelesinin bir ve daha vahimi aynı bileşime verilecek mücadele olduğunu savundu. Gelişmekte olan yığın hareketlerine karşı bütünlüklü bir politika oluşturma yerine, daha çok, bu hareketler içinde öne çıkan politik akımlara göre tutum almaya başladı. İşçi sınıfının öncülüğü, çevresinde fırtınaların koptuğu, ama içi boş bir tartışma olarak gelişti. 1969-70'lere gelindiğinde *TİP* sosyalist devrim tezini savunmaktaydı. Bu tezin nasıl geliştiğini yine en iyi Behice Boran açıkladı: "Sosyalist devrim tezi bir sonuç olarak ortaya çıktı." Ancak bu sonuç, daha çok teorik düzeyde tepkiselliğin yarattığı bir sonuçtu.

TİP'in Türkiye ekonomik ve politik tarihine ilişkin çok değerli görüşleri vardı. Özellikle ülkemizin üretici güçlerinin gelişme düzeyi ve demokrasinin önemi konusundaki görüşleri dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Ancak bu önemli saptamalar teorik düzlemde sollaşan yaklaşımların etkisiyle güçlü politik stratejilere dönüşemedi. Bu durum yalnızca *TİP*'in yaşadığı bir olumsuzluk değildi. '60'larda işe cılız bir sosyalist kadro ve düşünce birikimi ile başlandı. Önemli bir teorik boşluk, ülkenin tahilinde yetersizlikler vardı. '68'e, çatışmaların başladığı yıllara kadar bu açık kapatılamadı, tersine daha çok derinleşti. Bazı aydınların doğmatizmi, reel Marksizmin kabalaştırılmaya elverişli özellikleri durumu daha da ağırlaştırdı. En önemlisi günlük politik ve örgütsel kaygular politikaların olumsuz biçimde oluşmasına neden oldu.

Diğer ilerici hareketler gibi *TİP* de yanlışlarının ve eksiklerinin faturasını ağır ödedi. Ancak, *TİP* deneyiminden bugün tartışmakta olduğumuz "yeni parti"nin çalışma tarzı ve dayanması gereken dinamikler konusunda önemli ipuçlarını çıkartabiliriz. Birleşik, kitlesel parti, *TİP*'in birçok geleneğini canlandırmak zorundadır.

ABDURRAHMAN ATALAY

16 Haziran Salı günü bütün işçi ve fabrika semtlerinden şehrin merkezlerine doğru yürüyüşler başladı. Eyüp, Gaziosmanpaşa ve Topkapı'dan birleşerek gelen işçiler Aksaray, Bayezıt yolunu izleyerek İstanbul Valiliği'nin önüne kadar geldiler. Yol boyunca yer yer çatışmalar oldu (sağda). Vilayet önünde işçiler polis tarafından engellendi. Eminönü'ne inen işçilerin bir bölümü köprülerin açıldığını görünce sandallarla karşı yakaya geçti. Kadıköy'de ise Otosan önünde toplanan işçilere karşı polis silah kullandı. Barikatı yararak yürüyen işçiler Yoğurtçu Parkı yakınlarında tekrar polisle çatıştılar. Bir süre sonra Kadıköy iskelesinde toplanan işçilere polis saldırdı. Çatışmalarda 3 işçi, 1 toplum polisi ve bir esnaf öldü. Üstte, DİSK'in hazırladığı iki afiş.

Milli Demokratik Devrim

Bir toplumun önündeki devrimci adımın hangi adım olduğunu devrim yolunda aştığı mesafe belirler. Eğer ülke demokratik devrimini geçmişte, burjuva demokratik devrimler çağında yapamamış ise, bu devrimin başta gelen unsuru olan toprak reformunu görmemiş, tanımamış ise, bir devrimle yazgısını değiştiremedikçe Üçüncü Dünya'nın sömürülen azgelişmiş ülkeleri safında debelenmesi kaçınılmazdır. Türkiye böyle bir ülkedir. Belli bir bağımlı kapitalist gelişmeden geçmiş olması, topraklarının bir ucunun Avrupa kıtasına girmiş bulunması bu gerçeği değiştirmez.

Türkiye'de egemen güç emperyalist tekellerin, transnasyonallerin acentesi durumunda olan işbirlikçi, tekelci kapitalistler sınıfıdır. Bu sınıfın ve bağlaşığı olan taşra mütegallibesinin çıkarları ülkenin geri, sömürülen ülke durumunun sürüp gitmesini emreder. Bağımlı kapitalist ekonominin siyasal üstyapısı bu bağımlılığı açıkça yansıtmaktadır. Bugün Türkiye topraklarında Türk hükümetlerinin denetimi dışında nükleer füzelerle donatılmış Amerikan askeri üsleri vardır. Ve bu yüzden Türkiye, iradesi dışında kopacak bir nükleer savaşta ilk dövülecek hedeflerden biridir.

Yer yer yarı-feodal ilişkileri de barındıran bağımlı kapitalizmin siyasal üstyapısı demokratik olamaz. Türkiye'de arada bir askeri darbeler ile kesintiye uğratılan şekli burjuva parlamenter düzen işçi sınıfının, köylülüğün kendi partisi ile parlamenter mücadele alanında yerini almasını ve gücü ile orantılı olarak ülke politikasında belirleyici rol oynamasını engelleyen anti-demokratik bir düzendir. Bu düzende tepeden dayatılan, tabular geçerlidir. Ülke nüfusunun beşte birini oluşturan Kürt ulusal topluluğunun varlığı inkâr edilir, bu topluluğa zorla asimilasyon politikası uygulanır. Devlet aygıtı içinde, parlamentonun, seçimle gelen hükümetlerin denetimi dışında ayrıcalıklı kastlar oluşmuştur. Ve bunlar ayrıcalıklarını tehlikede gördükleri anda darbenin koşullarını hazırlamak için tertiplere girişirler ve vatan kurtaran arslan pozunda *CIA*'nın izniyle baskını yaparlar. Darbe sonucunda sol ezilir, işçinin, emekçinin gerçek ücreti yarı yarıya düşer, işbirlikçi tekellerin kârları rekor düzeye yükselir. Ve vatan böylece kurtarılmış olur. Burjuva partilerin iktidarın bu şekilde gaspedilişine karşı çıkışları göstermeliktir. Onlar cuntacılardan çok halktan korkarlar. "Ara dönem" dedikleri cunta yönetiminden "normal koşullar" denen parlamentoculuk oyununa geçildiğinde de devletin polis devleti niteliği değişmez. Türkiye'de işkence iktidarların doğal saydıkları yönetim yöntemidir. Cezaevleri birer işkencehane olmakta devam eder.

Evet, böyle bir düzendir Türkiye'nin düzeni. Böyle bir ülkenin önündeki devrimci adım, bağımsızlık ve demokrasiyi gerçekleştirmeyi hedef alan ve bu hedeflere ulaşılmakla toplumu sosyalist kuruluş aşamasına getirecek olan Milli ve Demokratik nitelikte bir Devrim'den başkası olamaz. Sosyalizm, çağımızın devrimci düşüncesini benimsemiş olan bir aydınlar eliti tarafından emekçi yığınlarına yukardan aşağı sunulan bir lütuf olamıyacağına göre, sosyalizm bizzat işçi sınıfının bağlaşığı emekçi yığınlarla birlikte verdiği devrimci mücadelenin ürünü olacağına göre, bu yığınların geniş bir kesiminin sosyalizm davasına henüz kazanılmadığı bu aşamada sosyalist hareketin o yığınlara ulaşması olanağını sağlayacak olan demokrasinin birinci hedef, demokrasi mücadelesinin de önde gelen devrimci görev olduğu açıktır.

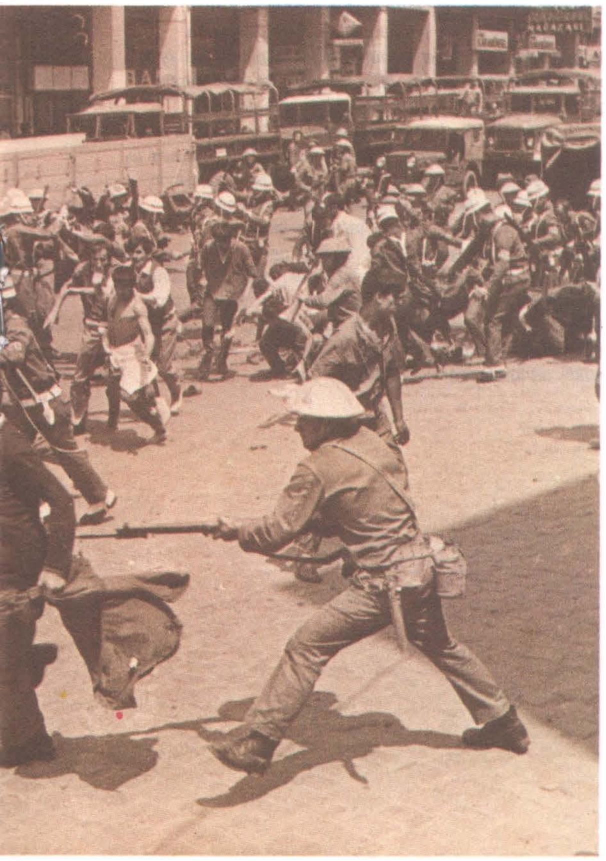
Türkiye gerçekliğinde demokrasi mücadelesi işbirlikçi tekelci burjuvazinin sömürü ve tahakküm olanaklarının elinden alınmasını da hedef alır. Bu yolda mücadele anti-emperyalist mücadeleden ayrı olarak düşünülemez. İşbirlikçi sermayeye el kaldıran transnasyonaller, emperyalizme de el kaldırmış olur. Aynı biçimde bugünün dünyasında anti-emperyalist mücadele de yerli işbirlikçi tekelci büyük sermayenin kamulaştırmalar yoluyla mülksüzleştirilmesini hedef alan sosyalizme yönelik mücadeleden ayrı düşünülemez. İkisi içiçedir. Ve bu mücadele hedefine ancak en geniş emekçi yığınların bilinçli ve örgütlü olarak katılımıyla başarıya ulaşabileceğinden, bu, aynı zamanda, demokrasiyi devrimci eylem içinde kurma mücadelesidir, demokrasi mücadelesidir.

"Sosyalizm Yolunda Tam Bağımsız ve Gerçekten Demokratik Türkiye" sloganı bu dediklerimizi ifade eder. Bu, geçmişte bazılarının iddia ettiği gibi "sosyalist mücadeleyi ertelemek" değildir. Sosyalizme giden yolu açmak, bağımsız ve demokratik bir devrim Türkiyesini yaratmaktır gösterilen hedef. Besbelli, sosyalistler sosyalizm yolunda mücadele vermekle yükümlüdürler. Ama sosyalistler aynı zamanda en tutarlı, en güvenilir bağımsızlık ve demokrasi savaşçılarıdır da. Ancak emperyalizme karşı, faşizme karşı mücadelenin sosyalistlerin tekelinde olmadığını da biliyoruz. Bu mücadele toplumda tüm ulusal ve demokratik güçlerin mücadelesidir. İşçi sınıfı içinde, yoksul köylülük saflarında derin kökler salabilmiş bir sosyalist parti bütün ulusal ve demokratik güçlerle emperyalizme karşı, faşizme karşı cephe birliği kurmayı, işbirlikçi tekelci burjuvaziyi bağlaşıklarıyla birlikte tecrit etmeyi görev bilmelidir.

Geçmişte *MDD* çizgisini savunanların bütün güçleri bağımsızlık ve demokrasi hedefine yöneltme çabasında oldukları, sosyalizm mücadelesini küçümsedikleri, hatta *TİP* yanlılarının "Sosyalist Türkiye" sloganına bile karşı çıktıklarını ileri sürenler oldu. O dönemde *TİP* yöneticilerinin ileri sürdüğü "Sosyalist Türkiye" sloganı bu partinin parlamentarist, pasifist tutumunu maskelemek için ileri sürülen görünüşte sol bir slogandı. Biz buna karşı çıktık; elbette ki sosyalizme karşı olamazdık.

Hem Türkiye'de sosyalist mücadeleyi nasıl verirsin? Faşizme karşı, emperyalizme karşı mücadelenin bize dayattığı acil görevleri bir yana bırakıp, bütün umutları parlamentoculuk oyununa bağlayarak sabahtan akşama "Sosyalist Türkiye" diye bağırarak değil elbet. Emper-

68 (15) Kitlesel Mücadeleler ve DEV-GENÇ

konusundaki görüşlerini yeniden saflarımıza sürmüşler ve bu tahlilleri yayma faaliyetine girişmişlerdir." *Aydınlık*'ta bir araya gelen Mahir Çayan, Mihri Belli, Münir Aktolga ve Seyhan ve Vahap Erdoğdu'yu "ilkesiz birlik cephesi" olarak niteleyen editoryal, karşısındakilere mal ettiği kimi çelişmeleri sıralayarak gerçekte Mihri Belli ve Mahir Çayan arasındaki ittifakta, Mihri Belli'nin görüşlerinin kendilerininkine yakın olduğunu ima etmiş oluyordu. Çünkü "proletarya öncülüğü", "kapitalizm", "ideolojik öncülük", vb. olumsuzlanan düşünceler Mihri Belli'ye değil Mahir Çayan'a aitti.

Aydınlık'ta yazan Mahir Çayan, daha sonra *THKP-C*'nin kuruluşuna ve mücadelelerine katılacak kadroları yanına çektiği "Sağ Sapma, Devrimci Pratik ve Teori" başlıklı yazısına Doğu Perinçek'in *İşçi-Köylü* gazetesinde yazdığı bir yazıdaki şu satırları eleştirerek işe başlıyordu: "Türkiye'de topraksız, az topraklı, ve orta topraklı köylülerin, işçilerin esnaf ve zenaatkarın, aydınların, memur ve subayın, yabancı sömürücülerle ortaklık etmeyen sermaye sahiplerinin menfaati birdir. Bizim partimiz *Milli Kurtuluş* Cephesidir. Bizim Partimizin komutanı Mustafa Kemal'dir..." Mahir Çayan bu görüşlerin "küçük burjuva kuyrukçuluğu"ndan başka birşey olmadığını dile getirerek, Mao Zedong'un halk savaşı kavrayışından hareketle "yeni oportünizm" olarak nitelediği Doğu Perinçek çizgisini "köylü devrimini reddetmek", "köylülerin devrimin temel gücü olduğunu reddetmek", "devrimin belirleyici alanının kırlar değil kentler olduğunu ileri sürmek", "halk savaşıyla cuntayı aynı kaba koymak"la suçladı. Aslında her iki yanda yer alanların görüşleri hem pratik mücadelede hem teorik açıklamalar boyunca sürekli olarak değişime uğrayacaktı. Ancak mücadele öylesine yıpratıcı geçmişti ki, 1970 sonbaharında bir kitle toplantısında Doğu Perinçek "hepimiz genciz, hepimiz hata yapabiliriz" diyerek, Mahir Çayan'ın bazı eleştirilerinin doğru olduğunu örtük de olsa kabul eder bir tavır takındığında ve *ÇKP* çizgisini, "halk savaşı", "kırlardan kentlere doğru devrim" görüşlerini savunmaya başladığında, siyasal mücadelede "politikleşmiş askeri savaş" gibi ortodoks olmayan bir Marksizm perspektifine yönelmiş olan Mahir Çayan'dan "oportünistin genci yaşlısı olmaz", karşılığını alacaktı.

Ancak, her iki yanda da görüşlerin gerçeklik kazanması ve gelişip değişmesi için hâlâ yürütülecek bir dizi mücadele vardı ve hepsi asıl şekillerini 12 Mart yaklaşırken kazanacaklardı.

yalist sistem içinde sömürülen ülke durumunda olan Türkiye'de "gelin sosyalizmi kuralım" diye ortaya çıkmaya kalksan ancak gülünç duruma düşersin. Yapılacak şey, bir yandan emperyalizme karşı, faşizme karşı bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinin acil görevlerini eksiksiz ve yürekle yerine getirirken bu mücadele içinde yer alan yığınları, kadroları sosyalist bilince ulaştırmak için gerekeni yapmaktır: Yayın, eğitim, araştırma; bilimsel sosyalizmin temel yapıtlarını Türkçeye kazandırmak, Marksist düşünceyi işçi mahallelerinden en ücra dağ köylerine kadar iletmek...

Bütün bunları *MDD* çizgisini benimseyenler yaptı.

İşbirlikçi tekelci sermayenin mülkiyetindeki üretim araçlarının, bu sınıfın egemen durumuna son vermek amacıyla daha ilk aşamada kamulaştırılması sosyalist kuruluşa geçiş değil midir? Bu, sosyalist kuruluşun ancak *Milli Demokratik Devrim*'in belli başlı görevlerinin yerine getirilmesinden sonra yer alacağı yolundaki sav ile çelişmiyor mu?

Eğer, dünyada birçok örneklerini bugün gördüğümüz gibi, ayrıcalıklı bir bürokrat zümre tahakkümü altında devlet kapitalizmi değilse amacımız, ki bir devrimci halk iktidarının amacı bu olamaz, bu ilk aşamada da kamulaştırmalar yoluyla kurulacak olan bir sosyalist sektördür. Ama henüz ülke düzeyinde sosyalist kuruluşa geçiş değildir. Bu kamulaştırmaların birinci hedefi ülkenin iktisadi bağımsızlığıdır. Ülke ekonomisine dolayısıyla politikasına hükmetme olanaklarının işbirlikçi sermayeden ve emperyalist tekellerden alınmasıdır. Ülke düzeyinde sosyalist kuruluşa paldır küldür geçilemez. Sosyalizm yığınların eseri olacağına göre, bu yığınlar içinde, özellikle yoksul köylülük saflarında uzun süreli, sabırlı çalışmaları gerektirir.

***Milli Demokratik Devrim* tezleri bu ad altında ilk kez altmışlı yıllarda savunulmuş olmakla birlikte, bu tezler, özünde, Türkiye'de Marksist hareketin 1920'lerden beri savunduğu asgari programın günün koşulları göz önünde tutularak bir ölçüde geliştirilmiş şeklinden başka şey değildir. Bilindiği gibi bu tezlerde asker-sivil aydın zümre ulusal demokratik güçlerden sayılmıştı. Türkiye toplumunda okul görmüşlerin büyük kitlesiyle demokratik bir güç oluşturduğu tartışma götürmez. İlerici güçlerin hareketlilik dönemlerinde *TÖS*'ün, *TÖB-DER*'in, teknikerörgütlerinin, *TMMOB*'nin, barolar, tabip odaları ve benzeri meslek örgütlerinin demokratik güçler safında yeraldıkları ortadadır.**

Askerlere gelince, hiç değilse 1960'larda subaylar ve astsubaylar zümresi içinde hiç de küçümsenmemesi gereken ilerici tutum ve davranışa yatkın bir kesim olduğu tartışma götürmez. Bizim bu kesimi Kurtuluş Savaşımızın istiklalci geleneğine sahip çıkmaya ve Türkiye toplumunun ilerici güçleri safında yerlerini almaya çağırmamız doğru bir davranıştı. 27 Mayıs hareketi sonrası dönemde Türkiye toplumunun sola açılışından subay astsubay kadrosunun önemli bir kesimi özellikle, alt rütbedekiler etkilenmişti. Genç subaylar içinde sol basını izleyenler ve çağımızın devrimci düşüncesine eğilim gösterenler yer yer etkindiler. Biz toplumdaki güçler dengesinin değerlendirirken Türkiye'nin bu gerçeğini göz önünde tuttuk. Bu bize son derece önemli bir alanı tümü ile burjuvaziye terketmeme bu alanda da çalışma görevini yüklüyordu. Baskını karşı tarafın yapabilmiş olması ve hemen ardından silahlı kuvvetlerde geniş tasfiyelere girişmesi tutumunuzun yanlışlığının kanıtı olamaz, tam tersine.

12 Mart darbesi öncesi militan solun hemen hemen tümünün savunduğu *MDD* çizgisi, bugün çok daha dar bir çevre tarafından savunulmaktadır. Bu, *MDD* sloganlarının artık aşıldığını göstermez. Çünkü "Tam Bağımsız ve Gerçekten Demokratik Türkiye" sloganı ancak ülkemizde Amerikan vesayetine ve işbirlikçi tekelci kapitalistler sınıfının egemenliğine son verildiğinde, köklü demokratik reformlar gerçekleştirilerek ülkemiz tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir ülke durumuna geldiğinde işlevini tamamlamış olur. Ama bugün Türkiye altmışlı yıllardakinden daha bağımlı, ve düzen bugün o yıllardakinden çok daha anti-demokratiktir. Onun için bu slogan bugün de geçerlidir.

Bilindiği gibi, 12 Mart döneminde askeri mahkemelerin baktığı belli başlı davaların iddianame ve gerekçeli hükümlerinde askerî savcı ve yargıçlar *Milli Demokratik Devrim* tezlerini kendi açılarından açıklayarak suçlamaya uğraşmışlardır. *Dev-Genç* davası da böyledir, *TÖS* davası da; *Aydınlık* davası da böyledir. Haziran Hareketi davası da diğer davalar da hep böyle. Ben bu davaların dördünde sanıktım. Yakalansaydım ve mahkeme önüne çıkmak nasip olsaydı dört davada da yargılanacaktım.

Evet, inisiyatifin bizde olduğu ve gerici güçleri gerilettebildiğimiz o günlerde militan sol içinde herkes *MDD*'yi savunuyordu. Bugün Türk solunu oluşturan bilmem şu kadar örgütün önemli bir kesimi 12 Mart öncesi militan solun çizgisinin sürdürücüsü olduğu iddiasındadır. Bunlar, aynı terminolojiyi kullanmasalar bile bugün de emperyalizme karşı, faşizme karşı mücadeleyi ön plana almakla öz olarak bizim tezlerimizle bağdaşan görüşler savunmaktadırlar. Başka türlü de olamaz. Bugün Türkiye'de bağımsızlık ve demokrasi mücadelesine öncelik tanımayan ve soyut sosyalizm propagandasıyla yetinen bir çizgi ciddiye alınamaz. Ancak bu örgütler ötekilerden değişik bir çizgi izlediklerini kanıtlama gayretinde olduklarından ayrıntı niteliğindeki farkları alabildiğine vurgulamadan edemiyorlar.

Bu tutumdakilerle, varlıklarını solun bölünmüşlüğüne borçlu olanlarla diyaloğun hiçbir yararı olmadığı açık. Geçmişi Marksist eleştiri süzgecinden geçirme kavrayış ve yürekliliğini gösteremiyen, Türkiye Marksist solunda sağlam ne varsa onun birliği içinde erimeye hazır olmayan örgüt ve çevrelerle diyalog zaman kaybıdır. Sosyalist örgütlenme sorunu, dediğim kavrayış ve yürekliliği gösterebilenlerle omuz omuza çözüme bağlanacaktır.

MİHRİ BELLİ

9 Nisan 1970'de Eyüp'teki Sungurlar Isı Kazan Fabrikası'ndaki 700 işçi önceki gün başlattıkları oturma grevini işgale dönüştürdüler. Çelik-İş'ten istifa edip Maden-İş'e geçen işçilerin sendika kesintilerinin hâlâ Çelik-İş'e yatırılması anlaşmazlığın temel nedeniydi. İşçiler 4 Mayıs'ta anlaşmazlığın sürmesi üzerine yeniden oturma grevine başladılar. 5 Mayıs'ta fabrika yeniden işgal edildi. 11 Mayıs'ta işgal sona erdiyse de 13 Mayıs'ta işçiler işbaşı yapmadılar. Askerlerin gelmesi üzerine tartışma çıktı ve askerler fabrikayı boşalttılar. Fabrika boşaltılmadan önce yanda görüldüğü gibi tankların desteğindeki askerler fabrikayı kuşattı. İşçiler bunun üzerine fabrikanın karşısında beklemeye başladılar. Direniş 23 Mayıs'ta anlaşmaya varılmasıyla sona erdi. İşveren Maden-İş sendikasını yetkili sendika olarak tanıdı.

1969-1970 İşçi Hareketi

Türkiye işçi sınıfının 1969 ile 1971 arasında yaşadığı yoğun mücadele dönemi, gerek sendikal hareketin gerekse siyasal mücadelenin yeni özellikler kazanmasına neden oldu. Bu yıllarda işçi sınıfı "kendisi için sınıf" olma yolunda önemli adımlar attı. Özellikle direnişlerde, fabrika işgallerinde, grevlerde uygulanan mücadele yöntemleri, son tahlilde ekonomik bir nedene bağlı olsa da eylem içinde siyasal yönelimler katılarak değişik boyutlar kazandırılan hareketler, sosyalistler arasında bir dizi tartışmaya neden olan "öncülük" kavramına belirgin ve "elle tutulur" bir anlam kazandırdı. Sendikal mücadelede denenen radikal yöntemler, bütünüyle mücadele zorunluluklarının dayattığı, toplumsal koşulların yarattığı araçlardı. İşçiler, bu araçları kullanırken bir yandan geleneksel kavga yöntemlerini dönüştürerek sürdürüyor ama toplumda, 1963'ten beri süregelen toplumsal mücadele sürecinin ortaya çıkardığı, kitlelerin geliştirdiği araçları, devrimci gençliğin anti-emperyalist kavgada meşruiyetini sağlarken uyguladığı yordamları kendi doğasına uyduruyordu. *DİSK* ve *DİSK*'e bağlı sendikaların birçok işyerinde yetkili sendikanın belirlenmesi sorunuyla ortaya çıkan anlaşmazlığın çözümünde uyguladığı yöntemler, o yılların mücadele alışkanlıklarına göre hayli ilerdeydi. Ancak bu yöntemlerle gelişen mücadelenin kendisine yön veren, iktisadi mücadeleyi siyasal mücadeleye bağlayabilen, toplumsal ve siyasal koşulların bilgisine ve devrinci bir dönüşüm perspektifine sahip bir devrimci sendikal ve siyasal önderlikten yoksundu. Bu nedenle bir bakıma "el yordamıyla" sürdürülen eylemlerin temel özelliği dolaysız ekonomik çıkarlara bağlanması, yerel ve kısmî olmasıydı. Buna rağmen 1969'dan 1971'e kadar gelişen olaylar, grevler, direniş ve işgaller bu dönemi yaşayan işçiler için öğretici oldu. 1968'de ilk kez İstanbul'da Derby Lastik Fabrikası'nı işgal ederek yeni bir mücadele biçimini deneyen işçiler için fabrika işgalleri ve direnişler çok yeni olgulardı. Bu işgallerde işçiler, kendi sınıf güdüleriyle hareket ederek, yaşadıkları her şeyi mücadelelerine aktarabildiler. Fabrikalar bir anlamda birer "kale" oldu. Ancak bu etkinlik sadece fabrikalarla sınırlı değildi.

1963'teki Kavel direnişinden beri yerleşmiş olan bir gelenek hemen her direnişte, işgal ve grevde yeniden yaşanıyordu. Demir-Döküm'de, Sungurlar'da, Singer'de işgal süresince, işgalci işçilerle gösterilen dayanışma, çevrede oturan halkın yardımları, eşlerin, kardeşlerin ve çocukların da mücadelenin içinde olmalarını sağladı. 1969'daki Demir-Döküm işgalinde polisin fabrikaya hücum etmesi üzerine, yöredeki gecekondu halkının, fabrikada çalışan işçilerin eşlerinin, yakınlarının hep birlikte karşı koymaları bunun ilk örneklerindendir. Yine bu dönemde işçi sınıfının eylemlerine destek veren, işgalleri, grev yerlerini ziyaret ederek dayanışma gösteren devrimci gençlik örgütleri de mücadelenin gelişmesine katkıda bulundular. Bu süreç içinde işçi sınıfının grevde, işgalde kendini gösteren temsilcileri, direniş önderleri vb. gibi militan unsurlarıyla tanışma, eylem içinde beraber davranma olanağını bulan devrimci gençlerin bir bölümünün olayları yorumlayışı değişti. Gençlik içinde işçi sınıfının önderliğini savunanların, bunu eylemle ve bizzat işçi sınıfı içinde çalışmalarıyla kanıtlaması örgütlerdeki ve özellikle *Dev-Genç* içindeki tartışmaları başka alanlara kaydırdı.

İşçi Sınıfının Niceliksel Varlığı

1963 ile 1971 arasında sendikalı işçi sayısıyla birlikte, sendika sayısı da arttı. 1963'te 2 milyon 745 bin olan işçi sayısı 1971'de 4 milyon 55 bine yükseldi. 1963'te 296 bin olan sendikalı işçi sayısı ise 1971'de 1 milyon 200 bin oldu. Sendikalaşma oranı ise aynı dönem içinde yüzde 10.8'den yüzde 29.6'ya yükseldi. 1963'de imalat sanayinde çalışan ücretlilerin büyük bir kesimi, 10 kişiden az işçi çalıştıran yerlerde çalışıyordu. Toplam 354 bin işçi 158

Türkiye'de İlk Yasal Komsomol: Sosyalist Gençlik Örgütü

FKF 1968'de yaptığı IV. Kongre'de **Dev-Genç**'e dönüştü. Bu, **TİP** ile gençlik hareketi arasındaki güçlü bağın kopması anlamına geliyordu.

Dünyada ve Türkiye '68 kitle olaylarının etkisiyle devrimci gençlik hareketi **TİP**'ten farklı bir toplumsal muhalefet çizgisi izlemeye başladı ve demokratik hareket içinde etkin bir konuma ulaştı.

'69'da gençlik hareketi ile **TİP** arasında ilişki kopmakla kalmadı; karşıt, çatışan hareketler durumuna dönüştüler. **Dev-Genç**, **TİP** içindeki tartışmalar ve mücadelelerde aktif taraf oldu. **FKF** içinde **TİP** yandaşı gençlere hoşgörülü davranılmıyordu. Ayrıca **TİP** yanlısı gençler de mücadelenin kaybeden tarafı olarak bu örgütte kalarak çalışmalara devam etmek isteğinde ve moralinde de değildiler. Sonuçta kopma gerçekleşti. Böylece gençlik örgütlerinin politik görüşlere göre ayrışması dönemi başladı. Bu süreç 1974'lerden sonra doruğa çıktı.

Dev-Genç'ten kopan **TİP**'li gençler **Sosyalist Gençlik Örgütü** adıyla bir örgütün kuruluş çalışmalarını başlattılar. Çalışmalar ağırlıklı olarak Ankara'daki gençlik çevresine dayanıyordu. İstanbul'da ve Eskişehir'de de bazı **TİP**'li gençlik odakları da çalışmalara katılıyordu.

Sosyalist Gençlik Örgütü (SGÖ) 1969 sonlarında, 1970 başlarında kuruldu. Ancak bir gençlik örgütü olarak çalışmaktan çok gücünü **TİP** içindeki mücadelede Behice Boran-Sadun Aren çevresinin başarılı olması için yoğunlaştırdı.

bin işyerine dağılmış durumdaydı. Ancak bu durum 1964'ten sonra gelişme gösterdi. 1968'de 100'den fazla işçi çalıştıran yerlerde çalışan işçilerin sayısı 252 binden 360 bine çıktı.

1963 ile 1971 arasında gerçek ücretlerde belirli bir artış olmakla birlikte yüzde 120'ye varan bu rakam özellikle 1970 devalüasyonundan sonra alım gücünde ortaya çıkan düşüşü yansıtmıyordu. Burjuvazinin üretim maliyetlerini yükselttiğinden sürekli olarak yakındıkları ücretlerin maliyet içindeki oranı ise yalnızca yüzde 10,53'tü. Aynı dönemde iş kazaları ile kaybolan işgünü sayısı grevler ve direnişlerin yol açtığı kayıpların 8 katıydı. Resmi rakamlara göre 1963'te 7 olan grev sayısı 1969'da 82'ye ve 1970'de 111'e yükselirken, greve katılan işçi sayısı 1963'te 1374 iken 1970'de 27 bine yükseldi.

1969 ile 1971 arasında gerçekleşen grev, direniş, işgal ve işçi eylemlerinde önceleri çok sık kullanılagelen ve basit"hak arama" taleplerini dile getiren "Evde çocuk ekmek bekliyor" vb. sloganların terkedilmeye başlandığı, bunların yerini daha çok siyasal içeriğe sahip, siyasal iktidarı hedefleyen ve giderek işçi sınıfının kendi sınıfsal konumunu tanımlayan sloganlar,"Kahrolsun kapitalistler","Bağımsız Türkiye!" gibi sloganlarla yer değiştirdi. Özellikle üretimi öne çıkaran, emeğin en yüce değer olduğunu vurgulayan pankartlar ve dövizler direniş alanlarında yeralmaya başladı. Alpagut ve Günterm gibi, işçilerin grev sırasında fabrikaya el koyarak üretimi sürdürdükleri eylemlerde, üretici olma bilinci öncelikle öne çıkarıldı. Üretim sürecinin aktif öznesinin sermaye değil kendileri olduğunun bilincine varmış işçiler, işyerlerini burjuvalar olmaksızın da yönetebileceklerini kanıtlamak istiyorlardı. Üretim yönetiminin bir adım ötesindeki ülke yönetimi vb. gibi siyasal kavramlar da aynı dönemlerde gündeme girdi. Yine aynı dönemin belirgin bir özelliği de işçilerin eylemlerinin meşruiyetini ve direnme haklarını 1961 Anayasası'na dayandırmalarıydı.

1969'ın ilk önemli işçi eylemlerinden biri *Deniz Ulaş-İş Sendikası*'nın Denizcilik Bankası ve Deniz Nakliyat Genel Müdürlüğü'nde 9 Ocak'ta başlattığı ve 15 Ocak'ta anlaşmayla sona erdirdiği grev oldu. 11 Ocak 1969'da İstanbul Kartal'daki Singer Fabrikası'nda işçiler, *Çelik-İş*'ten ayrılarak *DİSK*'e bağlı *Maden-İş Sendikası*'na girmek için kendilerine öncülük eden 3 arkadaşlarının işten atılması üzerine fabrikayı işgal ettiler. Ertesi gün polis göz yaşartıcı bomba atarak içeri girmek istedi. Çıkan çatışmada 8 polis ve 14 işçi yaralandı. İşçiler fabrikayı polis zoruyla boşalttılar. 120 işçi gözaltına alındı, işçilerden 6'sı tutuklandı. Polisin bu tutumu aslında yeni bir dönemin de habercisiydi. Bundan önceki dönemlerde direnişlere ve işgal türü eylemlere karşı takınılan tutum aktif bir saldırıyı getirmemişti. İlk kez Singer'de,

'69'dan başlayarak *TİP* kongreleri tartışmalı ve çatışmalı geçmeye başladı. *TİP* yönetimi, "kongrelere dışardan müdahale edildiği, delegelerin baskı altına alınmaya çalışıldığı, sağlıklı bir kongre ortamı sağlamak için üyelerin ve delegelerin dışında kongrelere kimsenin katılmayacağı" kararı aldı. Bu karar sonuçları itibarıyla rıyla *TİP* içindeki mücadelenin sonuçlarını etkiledi.

Ankara'daki *SGÖ* çevresi parti liderliğinin en önemli desteğini oluşturdu. Bütün ülkedeki parti kongrelerine kararın uygulanmasına yardımcı olmak için görevli olarak gidiyorlardı.

Böylece *SGÖ* hemen kuruluşundan başlayarak bir parti gençlik kolları durumuna dönüştü. Bu yöndeki çalışmaları nedeniyle gençlik örgütü olmaktan kaynaklanan özel bir çalışması olmadı. "Gençlik Dergisi" çıkarılması gibi var olan bazı kısmi çalışmalarını da iptal etti.

SGÖ, parti içi mücadeleye katılmanın yanısıra gençlik örgütlenmesi üzerine teorik bir çalışma başlattı. Ancak seçilen örnekler ve kaynaklar *SGÖ* çevresinin genel psikolojisine uygundu. Komsomol örgütlenmesine dikkatini yöneltti. Bulgaristan Dimitrovcu *Komünist Gençlik Örgütü*'nün ve SSCB Leninci *Komünist Gençlik Örgütü*'nün kaynakları incelenmeye başlandı.

SGÖ "ideolojik olarak partiye bağımlı, örgütsel olarak bağımsız" olmayı temel ilkesi olarak benimsedi.

SGÖ, bir gençlik örgütlenmesinin ülkede izlenmesi gereken politik stratejisiyle de ilgilenmesi gerektiğini savundu. Bu bakımdan *TİP*'in görüşü olan Sosyalist Devrim Stretejisini benimsediğini açıkladı. Böylece *TİP*'le olan ilişkileri genel bir ideolojik etkileşimin ötesine geçerek günlük politik ortaklığa dönüştü. *SGÖ* bu özellikleriyle artık kesin olarak bir yan örgüt durumuna dönüştü. Bu nedenle *SGÖ*'yü özgül olarak gençlik sorunlarıyla da uğraşan bir gençlik örgütü olarak tanımlamak olanaklı olmaktan çıktı.

1970 *TİP* IV. Kongresi'nden sonra *SGÖ* kendi çalışmalarını düzenlemeye daha çok vakit ayırabildi. Ancak yukarıda açıklamaya çalıştığım nedenlerle içine düştüğü darlığı aşmaya yönelik tezleri gündemine almadı.

SGÖ, komsomol örgütlenmesinin bütün özelliklerini benimsedi. Gençliğin yerinin, başta işçi sınıfı olmak üzere, toplumun emekçi katlarında, sosyalist hareketin ulaştığı noktanın, devrimci mücadelenin gerektirdiği eylemlerdir görüşünü savundu. Bu nedenle *SGÖ*'nün temel görevi işçi-emekçi kitlelere bilinç taşıma ve aynı zamanda emekçi sınıfların gençlerini örgütlemek olacaktır diyordu. Ana görevlerini birincisi bilimsel sosyalizmin öğrenilmesi, ikincisi sosyalist devrimin gerçekleşmesinde yer almak grevlere, işgallere katılmak olarak belirledi. *FKF*'nin temel yanlışının kendisini öğrenci örgütü olarak sınırlaması olduğunu söyleyerek *SGÖ*'nün bu yanlışa düşmeyeceğini, işçi ve emekçi gençliğe yönelerek yapısını sağlamlaştıracağını savundu.

Bu özetlemeden de görülmektedir ki *SGÖ* kendisini temel olarak devrime ilerleyen bir partiye yedek güç yaratmak göreviyle yükümlü sayıyordu. Bu nedenle doğal olarak gençlik sorunları ile uğraşmayı başa almıyor, gençliğin parti çizgisine kazanılması konusuyla daha çok ilgileniyordu. Bu yanlışı özellikle 1974'lerden sonra bütün sol gençlik örgütlemeleri yaygın olarak tekrarladı.

SGÖ, kısa yaşamı boyunca *TİP* çalışmalarını desteklemenin dışında bazı kampanyalar da düzenledi. 1970 içinde "Toplum polisi kaldırılmalıdır", yine aynı yıl "6. Filo'ya Hayır" kampanyasını düzenledi. Ege bölgesi tütün mitinglerine katıldı. Zonguldak'da maden işçilerine yönelik yayın yapan sosyalist dergi *Sömürücüye Yumruk*'un dağıtılmasında katkıda bulundu.

SGÖ, IV. Kongre'den sonra *MDD* görüşlülerin partiden atılmalarından sonra yeniden parti içi sorunlara yuvarlanma sorunuyla karşı karşıya geldi. Yeni ayrılık parti yönetiminden kaynaklanıyordu. Behice Boran çevresi ile *MDD*'ye karşı mücadelede partinin görüşlerini geliştirmiş ve savunmuş olan, *Emek* çevresi de denilen aydınlar partinin önündeki sorunlarını farklı biçimde yorumlama eğilimindeydiler.

Somutta çok köklü ayrımlar olmamasına karşın sol içi mücadelede kazanılmış olan farklı görüşlere tahammülsüzlük özelliği görüş farklarını yeni bir ayrışmaya doğru götürüyordu. *SGÖ* kadroları bu ayrışmadan doğrudan etkilendiler ve taraf oldular.

İstanbul ve Eskişehir'den çevreler katıldı. Bu kongrede üç gruplaşma oluştu. Birinci grup Boran'ın çizgisini benimseyen çevreydi. İkinci grup *Emek* grubu yandaşlarıydı. Üçüncü grup ise Nihat Akseymen (R.Yürükoğlu) liderliğinde oluşan bir çevreydi. Bu sonuncu çevre henüz üye olmamakla birlikte yurtdışında *TKP* ile ilişkiye girmişlerdi. Böylece 1951 tutuklamalarından uzun yıllar sonra *TKP* ile '60 sonrası sosyalist hareket içinde yetişmiş kadrolar ilişkiye geçiyorlardı.

Kongrede *Emek* çevresi ağırlık kazandı. Bu ayrışmalar örgütte yeni huzursuzluklara neden oldu. Ancak çok kısa bir süre sonra gelen 12 Mart muhtırası ve ilan edilen sıkıyönetim ile örgütün çalışmaları da son buldu.

TİP ve dolayısıyla *SGÖ* daha sonraki yargılamalar sırasında doğal bir ayrışmaya uğradılar. Boran çevresi 1975'te *TİP*'in yeniden kuruluşuna katıldılar. Nihat Akseymen çevresi *TKP* üyeleri olarak *TKP*'nin Türkiye'de yeniden örgütlenmesinde önemli görevler üstlendiler. *Emek* çevresi ise tercihlerini ya yeniden kurulan *TİP* yönünde, ya da *TKP* yönünde yaptılar.

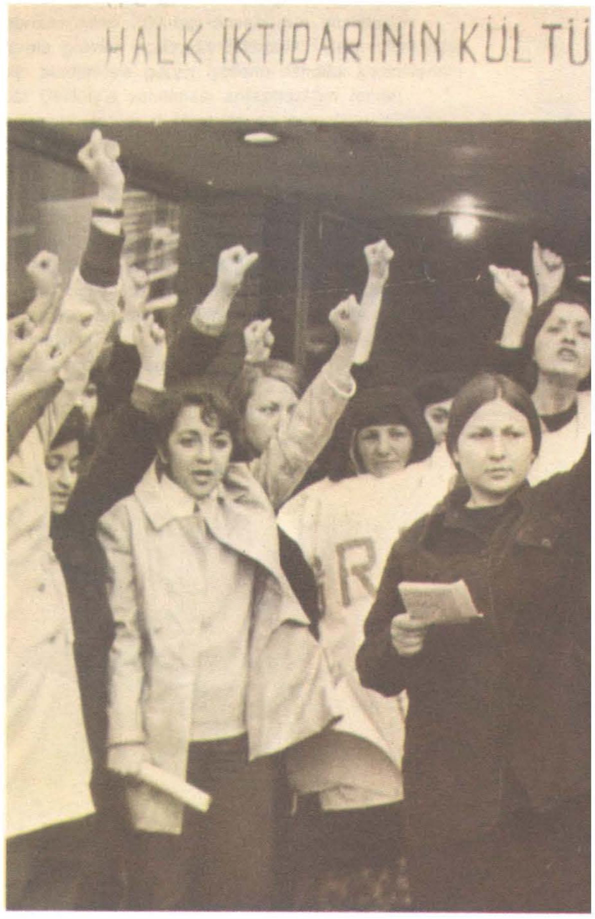
ABDURRAHMAN ATALAY

öğrenci olaylarında olduğu gibi aktif saldırı yöntemi deneyen polis, bunu sonraki birçok eylemde tekrarlayacaktı.

Aynı yılın Nisan'ında *Türk-İş*'e bağlı *Harb-İş Sendikası*'nın Amerikalılara ait 7 işyerinde almış olduğu grev kararıyla gelişen olaylar işçi sınıfının anti-emperyalist bilincinin gelişimi bakımından önemli sayılır. Grevin 10 Nisan'da başlamasından sonra 19 Nisan'da bir Amerikalının grev yerine girmek istemesi sonucunda çıkan çatışmada, sendika başkanı yaralandı. 2 Mayıs'ta İzmir Limanı'na *NATO*'ya ait malzemeyi getiren bir geminin kaptanı işçiler tarafından kaçırıldı ve kendisinden yükü boşaltmayacağına ilişkin güvence alındıktan sonra serbest bırakıldı. Bir gün sonra da işçiler gemiyi işgal ettiler. Daha sonra bir yürüyüş yapan işçilerin bu eylemi ABD'li patronları korkuttu. Grevi kırmak için her türlü yöntemi deneyen Akerikalılarla işçiler arasında 12 Mayıs'ta çıkan çatışmada yaralananlar oldu. Olaya müdahale eden polis, önce işçilerle ardından Amerikalılarla çatıştı. 4 işçi yaralandı. Olaylarla geçen grev 30 Mayıs'ta sona erdi.

Alpagut grevinden sonra İstanbul'da meydana gelen Silahtar'daki Türk Demir-Döküm Fabrikası işgali, işçi sınıfının mücadelesinde eylemin düzenlenişi ve işleyişi bakımından önemli bir yer tutar. *Maden-İş* üyesi olan işçiler sözleşme görüşmelerinin bitirilmemesi ve sendikalarının muhatap alınmaması üzerine 1 Ağustos'da fabrikayı işgal ettiler. Eylem önce fabrika içinde oturma greviyle başladı. Ardından her postada gelen işçilerin katılmasıyla bir işgale dönüştü. Fabrika içinde tam bir düzen sağlanmış, yiyecek, nöbet, güvenlik, çevre halkıyla ve işgali ziyarete gelen diğer fabrikalardaki işçilerle, gençlerle ilişkiler tam bir disiplinle gerçekleşmişti. Eylemin 5. günü polislerin işçileri çıkarmak için fabrikaya girmek istemesi çatışmaya neden oldu. Bu çatışmada bir çok işçi ve polis yaralandı. Fabrika yakınındaki gecekondularda oturan işçilerin eşleri, yakınları ve çevre halkı da polise karşı koydu. Sonunda olay yerine gelen askeri birliklerin yardımıyla fabrika boşaltıldı. Ama direniş kırılamadı. İşçilerin isteklerini kabul eden işveren 19 Ağustos'da *Maden-İş Sendikası* ile bir protokol yaparak anlaşmaya vardı.

Bu dönemin önemli işçi eylemleri arasında Ereğli Demir Çelik (30 Eylül), Adana'da Çukurova Çimento (20 Ağustos), İzmit'te Rabak (7 Eylül), İstanbul Şehir Hatları İşletmesi (16 Ekim),İstanbul'da EAS Fabrikası (21 Kasım) işçilerinin grevleri sayılabilir. 29 Aralık'ta İstanbul Gamak Motor Fabrikası'nda işten çıkarmaları protesto eden işçilerin fabrikaya girişi sırasında

1960'ların sonunda büyük bir ivme kazanan kitle eylemleri, 15-16 Haziran'la (solda) doruk noktasına ulaştıysa da, bu tekil bir örnek değildi. Bütün işkollarında çalışanlar kendi çalışma koşullarına sahip çıkma mücadelesinde yeni eylem biçimleri keşfediyorlardı. Örneğin grev ve toplu sözleşme hakları olmadığı halde, Türkiye'deki 130 bin öğretmenden 100 bini, "sendika" adını taşıyan örgütlerde, İlk-Sen *(İlkokul Öğretmenleri Sendikası) ve* TÖS*'te örgütlenmişti.* İlk-Sen *ve* TÖS *15 Aralık 1969'da ilk, orta ve yüksek okullarda derslere girmeme kararı aldı. İbrahim Osmanoğlu, öğretmenlerin boykotu ile ilgili olarak* Ant*'ta yazdığı "Küçük Bürokrasi Başkaldırdı" başlıklı yazısında şu karşılaştırmayı yapıyordu: "Uzmanların* CENTO *ülkelerinde yaptıkları incelemeye göre, bir atın aylık gideri 363, bir öküzün aylık gideri de 429 liradır. Mesleğe yeni giren bir öğretmenin aldığı maaş ise 350 TL'dır." Hükümet TRT'nin öğretmen boykotu hakkındaki yorumlarına yayın yasağı koyduğu halde, boykot toplumun bütün kesimlerinden geniş destek gördü. Liseli gençler çeşitli şehirlerde öğretmenlerine destek gösterileri yaparken, daha küçüklerin sınıflarında, sınıf mümessilleri öğretmenleri'nin işlevini üstleniyordu (sağda). Devrimci bir tiyatro anlayışının odak noktalarından biri olan* Ankara Sanat Tiyatrosu*, beklenebileceği gibi, çalışanların gerek ücretlerini gerekse yönetimde söz sahibi olma haklarını en fazla korudukları yerlerden biriydi.* AST*'ta sorunlar Asaf Çiğiltepe'nin 1967'de ölümünden sonra başgösterdi. Çiğiltepe'nin hisselerini de satın alarak yönetimi ele geçiren Bülent Akkurt Türk Amerikan Dış Ticaret Bankası'na hisse senedi satmak istemiş, oyuncuların bu takdirde hiçbir oyuna çıkmayacaklarını bildirmeleri üzerine vazgeçmek zorunda kalmıştı. Ama bu sırada tiyatronun fuayesinde bankanın reklamları görülmeye başlamıştı. Bu sırada Akkurt kapalı gişe oynamakta olan* Eskici Dükkânı*'nı haftada iki seansa düşürmüş, kadronun bütün ısrarlarına karşın* Harp ve Sulh*'u sahneye koydurtmamıştı. Bütün bunlara fazla mesailerin ödenmemesi ve ücret konusundaki ihtilaflar eşlik ediyordu. Bütün bunların sonucunda Mart 1970'de* AST *çalışanlarının bağı olduğu Ti-Sen* AST*'ta grev kararı almıştı (üstte).*

açılan ateş sonucunda Şerif Aygül adlı işçi öldü. Bu olay *DİSK*'in mücadele yöntemlerinde de öremli değişiklikler getirdi. O güne kadar *TİP*'li olmalarından ötürü *Dev-Genç*'in mücadelesine fazla yakınlık göstermeyen *DİSK* yöneticileri saldırılar karşısında ortak bir mücadele platformunun gereğini vurgulamaya başladılar. Özellikle *Lastik-İş Sendikası* genel başkanı ve İstanbul milletvekili Rıza Kuas, devrimci gençlere karşı sürdürülen saldırıların işçilere de yöneldiğini ve bu nedenle gençlerin mücadelesine sahip çıkılması gerektiğini savundu.

Demokratik Üniversite Kavgasından Sokak Savaşına

Demirel hükümeti 1968 boyunca gelişen kitlesel öğrenci hareketi karşısında ikili bir taktik izlemişti. Başlangıçta kamuoyunda ve öğrenci kitlesinde büyük destek sağlayan "Demokratik Üniversite" eyleminin üstüne doğrudan gidilmemiş, özerklik kurumunun olabildiğince yıpratılmasına çalışılmıştı. Öğrenci kitlesinin gittikçe artan baskısı karşısında üniversite yönetimleri siyasal iktidarla daha doğrudan işbirliği yapmağa zorlanacak, özerklikten gönüllü olarak vazgeçeceklerdi. Üniversite yönetimleri üniversite içi düzeni değiştirmeden, reformların yapılmasının siyasal iktidarın gerekli yasal düzenlemeleri gerçekleştirmesiyle sağlanabileceğini savunuyordu.

"Mini İşgal" bahanesiyle İÜ Rektörlüğünün üniversiteyi kapatmasından sonra Milli Eğitim Bakanlığı da kendi yetki alanı içinde bulunan Eğitim Enstitülerini kapatmıştı. Bakanlık 1969'a da bir süredir boykotta bulunan Yıldız Tekrik Okulunu kapatarak girdi. Ancak okullardaki öğrenci taleplerini dile getiren eylemlerin ardı kesilmiyordu. Üstelik Ocak'ta üniversite asistanları da tüm Türkiye çapında kendi taleplerini dile getirerek boykota gitmişlerdi. Nisan'da Ankara'da "üniversite reformunun savsaklanmasına" karşı gelişecek yeni eylem dalgası başladı. ODTÜ ve AÜ'nün bazı fakülteleri işgal edildi. Bunu Hacettepe ve Hemşirelik Yüksek Okulu öğrencilerinin boykotu izledi. Mimarlık fakültesinde başlayan işgalin tüm üniversiteyi sarması üzarine ODTÜ Rektörü de İstanbul örneğini izleyerek üniversiteyi kapattı. Ancak öğrencilerin işgali sürdürmeye büyük kitle toplantılarının ardından karar vermeleri üzerine birlerce jandarma ODTÜ kampusunu basarak, işgali şiddetle kırdı. Yeni bir yönetmelik çıkarılarak forum düzenlenmesi yasaklandı. Bu arada öğrenci temsilcileri de disiplin kuruluna verildiler. ODTÜ'de işgalin kaldırılması sırasında gözaltına alınan 109 öğrenciden 29'u tutuklandı. Rektörlük hükümetle sıkı bir dayanışma içinde ODTÜ'yü disipline etmeğe kararlı görünüyordu. Artık üniversite yönetimlerine, büyük basına ve ana muhalefet partisine göre de öğrenci hareketleri "masum" olma özelliğini yitirmeğe başlamıştı. Ama eylem dalgası bu sefer de özel okulların öğrencilerini burgacına almağa başladı. Mayıs'da bu okullarda boykotlar başladı. Devletleştirme talepli yürüyüşler düzenlendi.

Bir yanda *AP* hükümetinin yıpratma stratejisi öte yanda ise gittikçe yoğunlaşan öğrenci baskısı arasında sıkışıp kalan ve içtenlikle reformdan yana olan öğretim üyeleri sonunda idari görevlerinden ayrılma kararı aldılar. 30 Mayıs 1969'da İÜ dekanı Tunaya ve öteki 5 yönetim kurulu üyesi istifa ettiler. Gerekçeleri "üniversite reformu için hiç bir ciddi adım atılmaması" idi. Ardından AÜ rektörü Cumhur Ferman ile 10 dekan ve İÜ Cerrahpaşa Tıp ve Eczacılık Fakültesi dekanları istifa ettiler. Üniversite yönetimlerinde artık denge iyice tutucu unsurlardan yana kaymıştı. Öğrencilerin sınav düzenine ve sınıf geçmeye ilişkin kimi ödünlerle yetinmesi isteniyor, katılım taleplerinin varolan düzen içinde asla karşılanamayacağı anlaşılıyordu.

Öğrencilerin bu duruma yanıtı ise yeni işgal dalgası oldu. İÜ Hukuk ve İktisat Fakülteleri işgal edildi. Rektör ise üniversiteyi kapatma kararı alarak polisi üniversiteye çağırdı. Askeri birlikler üniversiteyi kuşattı ve daha sonra sınavların polis denetiminde yapılacağı açıklandı. Öğrenciler ise buna bir "Direniş Komiteleri Merkez İcra Konseyi" oluşturup eyleme geçme kararı alarak yanıt verdiler. Öğrenci hareketi Demirel hükümetinin özel yetkilerle donatarak öğrencilerin üzerine gönderdiği polis gücünü İstanbul'da 9-10 Haziran direnişi ile bozguna uğratmayı başardı. Bu kez polis üniversite binasında savunmada, işgalci öğrenciler ise saldırı konumundaydı. Deniz Gezmiş'in yönlendirdiği bu eylem sırasında kitle gösterisi ile militanların saldırısı içiçe geçmişti. İlk kez polise karşı yaygın bir biçimde molotof kokteylleri ve ses bombaları kullanıldı. Laleli, Vezneciler, Hürriyet Alanı ve Sultanahmet'e kadar yayılan geniş bir alanda sokak çatışmaları yürütüldü. Sonunda polislerle öğrencilerin arasına askerlerin girmesi ile çatışmalar kesildi. Ertesi gün Ankara'da Yusuf Küpeli önderliğindeki öğrenciler büyük bir kitle gösterisine girişerek İstanbul'daki arkadaşlarına destek verdiler. Tuslog binasına saldırdılar, Amerikan araçlarını tahrip ettiler. Bu arada Ankara'da ve İTÜ'de yeni işgal eylemleri gerçekleştirildi.

1 Ağustos 1969'da İstanbul Silahtar'daki Türk Demir Döküm Fabrikası'ndaki çoğunluğu Maden-İş üyesi olan 2300 işçi toplu sözleşme görüşmelerinin bir türlü sonuçlanmaması üzerine önce bir oturma grevine başladılar ve daha sonra da fabrikayı işgal ettiler. 5 Ağustos'da işgalci işçilerin fabrikadan zorla çıkarılmak istenmesi üzerine polisle işçiler arasında şiddetli bir çatışma çıktı. 64 polis ve 14 işçi yaralandı. İşgalci 2300 işçi askeri birliklerin de polisin yardımına gelmesi üzerine gece fabrikayı terkettiler. Ertesi gün 33 işçi hakkında soruşturma açıldı. Ancak 13 Ağustos'da Demir Döküm işçileri direnişlerine devam ettiler. 19 Ağustos'da Maden-İş sendikası ile Koç Holding arasında imzalanan protokolle işçiler işbaşı yaptılar. TİP çizgisinde yayınını sürdüren İşçi Birliği gazetesi Demir Döküm işçilerinin direnişi için yanda görülen özel sayıyı çıkarttı.

Öldürmeler Başlıyor

Bu eylem dalgasını öğrenci önderlerine yönelik yeni tutuklamalar izledi. Eylül'de ise Deniz Gezmiş okuldan atıldı, diğer disiplin cezaları yağdırıldı. Bu arada yeni Hukuk Fakültesi dekanı Aldıkaçtı ile tartışan Gezmiş yeniden tutuklandı. Ankara ODTÜ'de de 7 öğrenci hakkında üniversiteden uzaklaştırma kararı alındı. Bunlar arasında Yusuf Aslan, Attila Keskin ve İbrahim Seven de vardı. Bu arada ODTÜ'de jandarma ile öğrenciler arasında ilk silahlı çatışma çıktı. Öğrenciler üstünde üniversite yönetimleri ile polisin baskısı yoğunlaşırken, üniversite yapısı içinde meşru bir yeri olan öğrenci örgütlerini dağıtma, etkisizleştirme yolundaki çabalar da sürdü. Eylül 1969'da yıllardır yapılmayan ve faşistlerin elindeki *İÜ Talebe Birliği*'nin kongresi

Silahtar'da İki Büyük ve Sıcak Gün

Aradan bunca yıl geçmesine rağmen 15-16 Haziran'da yaşadıklarım, işçi sınıfının bu büyük mücadelesinde tanık olduğum olaylar şimdi bile bütün canlılığını koruyor. Kendi adıma bu iki büyük günü yaşamış biri olmaktan gurur duyuyorum. 1970'de Silahtar'da Rabak Elektrolit Bakır Fabrikası'nda işçi olarak çalışıyordum. Burada örgütlü bulunan *DİSK*'e bağlı *Türkiye Maden-İş Sendikası*'nın baştemsilciliğini yürütüyordum. Sendikal mücadeleye yıllar önce başlamış ve belirli bir deney kazanmıştım. Aynı zamanda sendikamızın genel yönetim kurulu üyesiydim. Aslında 15-16 Haziran'a neden olan olayların ortaya çıkacağı daha önce belli olmuştu. Çünkü bizlere sendikamız tarafından sürekli yapılan bilgilendirmelerde, getirilen yeni kanunun tamamen *DİSK* ve *DİSK*'e bağlı sendikalara yöneltilmiş olduğu anlatılıyordu. Ben ve benim gibi birçok arkadaş sendikalarımıza yöneltilen bu tertibin boşa çıkartılması için mücadeleye kararlıydık. *DİSK* de bu konuda çalışmalar yapmış ve bir Eylem Komitesi kurmuştu. *DİSK* yürütme ve yönetim kurullarının yapmış olduğu toplantılarda alınan kararları izliyor, bilgi sahibi oluyordum. Bu arada kanun meclisten geçince her şey daha da hızlandı.

14 Haziran 1970 Pazar günü Merter'de *Lastik-İş* binasında *DİSK*'e bağlı sendika yöneticileri, işçi ve lokal temsilcileri olarak toplandık. Bu toplantı oldukça canlıydı. Bütün arkadaşların kararlılığı dikkati çekiyordu. Ben sendikamızın işyerlerindeki temsilci arkadaşlarla birlikteydim. Demir Döküm'den Turgut, Sungurlar'dan Adem, Arçelik'ten Remzi ve diğer arkadaşlar.. Hepsinin tepkilerini anlıyordum. Konuşan yöneticiler bize yasa hakkında bilgiler verdiler.

Ardından bizler de söz alarak görüşlerimizi söyledik. Tabii esas olarak *DİSK*'in alacağı kararları bekliyorduk. Konuşan arkadaşlar değişik eylem biçimlerini öneriyorlardı. En fazla ağır basan eğilim; büyük protesto mitingleriyle, iş bırakma yolundaydı. İşçiler tarafından çekilecek telgraflar, sendikaların yayın organları yoluyla tabandaki işçileri bilgilendirmesi gibi öneriler de vardı. Ama şunu kesinlikle tesbit ettim ki; bütün arkadaşlar çok azimli ve kararlıydılar. Nasıl bir mücadele olursa, olsun sonuna kadar gideceklerdi. Direniş ağır basmıştı. Toplantı büyük bir coşkuyla sona erdi. Genel başkan Kemal Türkler bütün önerilerin tek tek değerlendirileceğini, sendikalar kanalıyla bizlere sürekli bilgiler verileceğini söyledi. Salondan toplu olarak çıkıp; Merter'den Londra Asfaltı'nın başına kadar yürüdük. Buradan da işyerlerine dağıldık. Herkes ertesi gün bir şeyler olacağı inancındaydı. Ayrıca 17 Haziran günü için büyük bir miting yapılacaktı. Fabrikaya döndüğümde toplantıda alınan kararları, yapılan konuşmaları arkadaşlara anlattım. Yasanın neler getirdiğini açıkladım. Buna karşı direnmenin bir hak olduğunu belirttim. Aslında her şey hazır gibiydi. İşçi arkadaşlardan hiç tepki gelmedi. Ayrıca benim özel bir çaba serfetmeme gerek yoktu. Bir süre sonra radyoyu dinleyen işçi arkadaşlar haberlerde *DİSK*'in kanuna karşı çıktığını, protestoda bulunacağını öğrenmişlerdi. Silahtar'da haber tüm fabrikalara, işyerlerine, kahvelere ve hatta evlere yayılmıştı. Gece geç saatlere kadar kahveleri dolaştım, heryerde *DİSK*'in eylemi konuşuluyordu. Silahtar'da *DİSK*'e, özellikle *Maden-İş*'e karşı büyük bir sempati olduğu için, işçi olsun, olmasın herkes bizi destekliyordu. *Türk-İş*'e bağlı sendikaların örgütlü olduğu işyerlerindeki arkadaşlar da bizimle birlikteydi. Sanki her şey önceden hazırlanmış gibiydi. Bu bana göre işçilerin sınıf yapısından kaynaklanan bir şeydi. Gece geç saatlerde eve döndüğümde, eşim ertesi gün miting olup, olmayacağını sordu. Ben evde yokken bazı arkadaşlar gelip, beni aramışlardı. Herkes ertesi gün miting olacağını tahmin etmiş. Direniş haberi ise her tarafa kendiliğinden yayılmıştı.

15 Haziran Pazartesi sabahı erkenden, yaklaşık 06.00 civarında evden çıktım. Sendikamıza bağlı diğer işyerlerindeki temsilci arkadaşlarla buluştuk. Bir saat kadar işyerlerini gezdik. Daha gece vardiyaları çıkmamıştı. Amacımız işçilerin durumunu anlamaktı. Tümü kararlıydı ve bir şeyler bekliyorlardı. Saat 07.30'da işyerine geldim. İşçi arkadaşlar kart basıp, içeriye girmişlerdi. Ancak işbaşı yapılmamıştı. Diğer temsilci arkadaşlarla görüştük; işçiler işbaşı yapmayacaklarını, belirttiler, hemen direniş başladı. Bu arada yöneticiler beni ve diğer temsilcileri çağırdılar. Genel Müdür Bahir Ersöz, bize *DİSK*'in kadarını basından öğrendiğini, yasada yapılan değişikliğe karşı tepki gösterilmesinin normal olduğunu söyledi. Doğrusu bu kararını beklemiyordum. Biz görüşme halindeyken bütün fabrika durmuştu. Saat sekiz civarındaydı. Herkes işi bırakmış tezgah başında oturuyordu. Dışarı çıkıp, çevreme şöyle bir baktım. Fabrikaların bacaları tütmüyordu, çukur sessizliğe gömülmüştü. Bizim arkadaşlar ise çok neşeli ve kararlıydılar. Saat 10'a doğru başka fabrikalardan haberler gelmeye başladı. Bazı işyerlerinde işçiler dışarı çıkıp, yürüyüşe geçmişlerdi. Bu arada yer yer polis ve askerle çatışmaların olduğunu duyduk. Ancak bizim işçiler o gün yürümedi. Bu arada Demir Döküm, Elektrometal ve Sungurlar fabrikalarından temsilciler ve işçiler bizim fabrikaya geldiler. Ben de diğer fabrikaları ve çevreyi gezdim. Öğleye doğru Eyüp ve Silahtar bölgesinde yürüyüşler oldu. İşçi arkadaşlar ellerinde pankartlarla çevrede yürüyüşler yaptılar. Bu arada her vardiya değişiminde kart basılıyor, giren işçiler tezgahların başına geçiyor ama çalışmıyorlardı. Ben o geceyi fabrikada geçirdim. Arkadaşların moralleri oldukça yüksekti.

16 Haziran Salı günü sabah vardiyasına gelen arkadaşları kart bastıktan sonra dışarı çıkardık. Bir süre sonra bütün arkadaşlar fabrikanın önünde toplanmışlardı. Önde Türk bayrağı ve ellerimizde pankartlarla yürüyüşe geçtik. Kağıthane'ye doğru yürüyorduk. Her geçtiğimiz yerden bize işçiler katılıyordu. Kağıthane'den Cendere yoluyla Silahtarağa'ya gidecektik. Yürüyüş sırasında bölgedeki bütün fabrikaların katılmasıyla oldukça kalabalık bir kitle haline geldik. *Türk-İş* üyesi işçilerin bulunduğu fabrikalar da işi bırakmış bize katılmışlardı. İşçi arkadaşlarımız coşku içinde sloganlar atıyor, hükümetin istifasını istiyorlardı. Bu arada polis ve asker de bizi izliyor ancak müdahale etmiyordu. Biz de olay çıkmamasına gayret ediyorduk. Demir Döküm'ün de bize katılmasıyla birlikte Eyüp'e kadar yürüdük. Amacımız Beyazıd'a kadar yürümek ve diğer bölgelerden gelen işçilerle birlikte büyük bir gösteri yapmaktı. Bu sırada diğer bölgelerde çatışmalar çıktığını ve yaralılar olduğunu duydum. Aynı anda bana *DİSK*'ten bir talimat geldi. Fabrikaya dönmemiz isteniyordu. Yürüyüşü tamamlayıp, fabrikaya döndüğümüzde saat beş olmuştu. Ben farikada işçilere direnişimizi sürdüreceğimizi söyledim. Bu arada *DİSK*'ten gelen yeni talimatta da direnişe devam etmemiz, ancak fabrikada hiçbir şekilde tahribata girişmememiz isteniyordu. Ama, Merter'deki toplantıda 17 Haziran'da yapacağımız mitingin de iptal edildiği bildiriliyordu. Bu arada değişik haberler gelmeye başla-

68 (15) Kitlesel Mücadeleler ve DEV-GENÇ

İŞÇİ BİRLİĞİ

İŞÇİLER BİRLEŞİN

Demir Döküm İşçileri Yiğitçe Direndiler

YAŞASIN İŞÇİ MÜCADELESİ

TÜRKİYE İŞÇİ SINIFI TARİHİNİN EN ÖNEMLİ OLAYLARINDAN BİRİ DEMİR DÖKÜM İŞÇİLERİNİN YİĞİT MÜCADELESİDİR. YILLARDIR ÇOK DÜŞÜK ÜCRETLERLE ÇALIŞTIRILAN, SARI SENDİKA TARAFINDAN PATRONLARA SATILAN, KENDİ SENDİKALARI İŞVERENCE TANINMAYAN İŞÇİLER HAKLARINI ALMAK İÇİN DİRENİŞE GEÇTİLER.

BAŞ YAZI

İŞÇİLER HAKLIDIR

mıştı. Çatışmalarda ölenlerin olduğu söyleniyordu. Topkapı'da, Kadıköy'de, Levent'te büyük çatışmalar olmuştu. Bizim arkadaşların morali ise hiç bozulmamıştı. Tersine ertesi gün de aynı şekilde direnişe ve yürüyüşe devam için istekliydiler. Akşamleyin sıkıyönetimin ilan edildiğini ve *DİSK* yöneticilerinin gözaltına alındığını duyduk. Ben geceyi yine fabrikada geçirdim. Kaç gündür çok az uyku uyumuştum. Ertesi sabah sıkıyönetime rağmen direnişler devam etti. Bizim fabrikanın yanısıra Demir Döküm, Elektrometal ve Sungurlar da direnişi sürdürüyordu. 18 Haziran'da fabrikaya garnizon komutanı geldi. Yanında yüksek rütbeli subaylar ve emniyet görevlileri vardı. Beni çağırıp, işçilere işbaşı yaptırmamı istediler. Ben kendisine "Buyrun, siz söyleyin de çalışsınlar" diye cevap verdim. Komutan "Neden çalışmıyorsunuz?" diye sorunca, bütün işçiler "kanun değişsin, yöneticilerimiz serbest bırakılsın" diye cevap verdiler. Komutan şaşırmıştı. Beni ve diğer temsilcileri bir odaya kapatarak, "tutuklu olduğumuzu" söyledi. Kapıya da iki er koydurttu. Bizi kapattıktan sonra yeniden işçilerle görüşmeye gitmiş ama işçiler yine işbaşı yapmamışlardı. Sonunda bizi serbest bırakmak zorunda kaldılar. Cuma günü tekrar geldiler. Bize bütün fabrikaların işbaşı yaptıklarını söylüyorlardı. Oysa biz Sungurlar ve Demir Döküm'de de direnişin devam ettiğini biliyorduk. Sekiz gün süren direnişten sonra işbaşı yaptığımızda işverenle anlaşmış, kayıplarımızın ödeneceği ve hiçbir işçinin işten atılmayacağı ve koğuşturmaya uğramayacağı yolunda teminat almıştık. Bu arada benim hakkımda gıyabi tutuklama kararı çıkmıştı. Aynı şekilde Demir Döküm temsilcisi Turgut Alaağaç, Sungurlar'dan Adem Sevinç, Recep Akgül ve Neşet Demircan gibi arkadaşlar da bu olaydan dolayı tutuklandılar. Üç gün sonra da teslim oldum. İlk kez tutuklanıyordum. Önce Maltepe'de yattık, daha sonra dava sivil adliyeye verilince buradan sivil cezaevine gittik ve doksan gün sonra tahliye oldum. Tutukluyken moralimiz son derece yerindeydi. Ziyaret günlerinde işçiler kitle halinde cezaevine geliyorlardı. Bu arada evlerimiz ziyaret ediliyor, ihtiyaçlarımız bizim gibi işçi arkadaşlar tarafından karşılanıyordu. Bu tam bir sınıf dayanışmasıydı. 15-16 Haziran'ı böyle bir ortamda yaşamış olduğum çok memnundum. Çünkü işçi sınıfı bize sahip çıkmış, haklılığımızı tespit etmişti.

CELAL ALÇINKAYA

toplandı. Yine faşistlerin klasikleşmiş taktikleri ile kavga çıkarılarak örgüt iki başlı hale getirildi. Bu arada bu kongreyi izlemek üzere Ankara'dan gelen ODTÜ öğrenci önderlerinden Taylan Özgür sokak ortasında bir sivil polis tarafından vurularak öldürüldü.

Bu olaydan kısa süre sonra Beşiktaş'ta Işık Mühendislik Okulunda faşistlerin açtığı ateş sonucunda Mehmet Cantekin'in ölmesi öğrenci hareketini derinden sarstı. Artık üniversite içinde bir değişim sağlama olanağı iyice tıkanmış görünüyordu. Üstelik polis ve faşistler de öğrenci hareketini doğrudan hedef alıyordu. Öğrenci safları arasında direnişçi eylem yönelişi bu günlerde iyice belirginleşti. Daha edilgen çizgileri önerenler geri plana itildiler.

AP hükümetinin açtırdığı davalar sonucunda devrimcilerin yönetimde olduğu *TMTF, AÜTB, EÜTB, İTÜTB, ODTÜ ÖB* ve *SBF ÖD* kapatıldı. Ana öğrenci kitle örgütleri böylece etkisizleştirilip, tabanlarından koparılmağa çalışılırken, *Dev-Genç* bir direniş örgütü olarak yükseliyordu. Bu arada *Dev-Genç* merkezleri de polis ve faşistlerin baskınları ile sık sık karşı karşıya kalıyordu. Kasım 1969'da Deniz Gezmiş'in yargılanması sırasında faşistler *Dev-Genç* İstanbul merkezini bastılar. Örgütün başkanı Yusuf Küpeli Ankara'da Filistin'e gittiği ve gizli örgüt kurduğu gerekçesi ile tutuklanırken, İstanbul sekreteri Cihan Alptekin de düzmece bir iddia ile -Atatürk heykeline bomba koymak- tutuklandı.

Okullardaki faşist eylemler sürerken İstanbul'da Çapa Öğretmen Okulu ve Orman Fakültesi bir üs haline getirilmek isteniyordu. Ankara'da ise Atatürk Lisesinde faşistler saldırıyorlardı. Faşistlerin İstanbul'da silah zoryla ele geçirmek istediği yerlerden biri de Yıldız Devlet Mimarlık Akademisi idi. Aralık 1969'da bir hafta arayla devrimci öğrencilerden Mehmet Büyüksevinç ve Battal Mehedoğlu tabanca ile vurularak öldürüldü. Bütün üniversitelerde protesto için boykota gidildi. İÜ Merkez Binasına getirilen Battal'ın Mehedoğlu'nun cenazesi dev bir antifaşist kitle gösterisine dönüştü. 69 deniz subayı da yayınladıkları bir bildiri ile cinayeti protesto etti.

1970 boyunca da faşistlerin saldırıları devam etti. *TİP* ve *TÖS* binaları da bu saldırıların hedefleri arasındaydı. Demirel hükümeti faşistleri bir çeşit milis gücü olarak kullanarak bir yandan devrimci gençleri üniversitelerde kuşatma altına sokmağa çalışırken, öte yandan da sokak ve alanlardaki gösterileri geriletmeğe çalışmıştı. 1970 ile birlikte üniversiteki öğrenci kitlesi arasında yorgunluk belitkileri kendini göstermeğe başladı. Artık çatışmalar çok sertleşmişti. Ve kitle seferberliği ikinci yılını dolduruyordu. Mart'ta İstanbul'da düzenlenen Bağımsızlık Haftasında katılım çok düşüktü. Bu nedenle faşistlerin kesin saldıracağı bildirilen Sultanahmet yürüyüşünden vazgeçildi. İstanbul'da devrimci gençlik önderleri sık sık tutuklanıyordu. Bu durum İstanbul'da devrimci gençliğin örgütlenişinde dağınıklığın aşılamayışındaki nedenlerden biriydi. Faşistlerin saldırıları da çok daha güçlükle göğüsleniyordu. İstanbul'da devrimci gençlik hareketi böylesi gerileme belirtileri gösterirken, 15-16 Haziran'da bütün İstanbul sokaklarını kaplayan işçi kitleleri olacaktı. Devrimci gençler de bu gösterilere katıldılar. Ankara'da ise devrimci gençlik hareketi radikalleşirken, kitleselliğini sürdürmeyi başardı. Ankara'da gerçekleştirilen Bağımsızlık Haftası oldukça başarılı bir kampanya oldu. *Dev-Genç* başkanı Attila Sarp eski meclis binasının balkonundan bir bağımsızlık bildirisi okudu. Bundan bir süre sonra askeri mahkeme tarafından altı arkadaşı ile birlikte orduyu isyana teşvik gerekçesi ile tutuklandı. Ankara'da faşist saldırılara karşı oldukça başarılı bir direniş gösterildi ve bunlar bir çok keresinde püskürtüldü. Örneğin Ankara Yüksek Öğretmen Okulu faşist saldırıların en önemli hedeflerinden biri idi. Bu okuldaki direniş içinden İstanbul'da Çapa Öğretmen Okulunda faşistlerle olan mücadeleler sırasında İbrahim Kaypakkaya'nın yükselmesinde olduğu gibi bir çok devrimci kadro yetişti. Bu okula karşı düzenlenen baskın sırasında faşistler de ilk kayıplarını verdiler. Ağır yaralanan Ziraat Fakültesi öğrencisi Süleyman Özmen bir kaç gün sonra öldü. Nisan 1970'de faşistlerin üniversiteye düzenlediği bir baskın sırasında Dr. Necdet Güçlü öldü. Ağustos'da ise Ankara Hukuk ve Dil ve Tarih Coğrafya Fakülteleri komandolar tarafından basıldı, ayrıca SBF kurşunlandı. Sonbaharda ise Gazi Eğitime silahlı baskın düzenlenecekti. 1970'lerin devrimci gençlik hareketinin ilginç özelliklerinden biri de Filistin'e gitme coşkusu idi. Şubat 1970'de Filistin'den dönerken yakalanan bir gurup arasında Yusuf Aslan da göze çarpmakta idi.

1970 içinde gerilemekle birlikte üniversitlerde özgül taleplenle yine boykotlara gidildi. Mart'ta İTÜ'de, İÜ Edebiyat Fakültesinde, Ankara'da ise Dil Tarih, SBF ve Eğitim Fakültelerinde boykotlar düzenlendi. Uzun ve sert çatışmalardan sonra üniversitelerin kaptılması ya da tatile sokulması dolayısıyla aranan, bu yüzden saklanmak durumunda kalanlar kadar gönüllü olarak da kırlarda siyasal çalışma yapmak isteyen *Dev-Genç*'liler Karadeniz ve Ege köylerine dağılırlarken, bir bölümü de Filistin cephelerine gittiler. Büyük kentlerde kalanların bir bölümü ise 15-16 Haziran'ın verdiği itilimle işçi mahallelerinde çalışmaya başlamışlardı. *Dev-Genç*'liler örgütlenmelerinin ve tecrübelerinin elvermediği ama yaşadıkları tarihin kendilerine yüklediği bütün mücadele alanlarının ve biçimlerinin yükünü zayıf omuzlarının üstünde taşımaya çalışıyorlardı.

1970'de Köylü Hareketleri

1960'ların başlarından itibaren yükselen köylü hareketleri 1970'de doruğuna çıktı. Toprak işgalleri, üretici mitingleri, siyasal gösteriler birbirini izledi. 1970'in ilk aylarında Akhisar ve Ödemiş tütün mitingleri yapıldı. Tekirdağ'ın Taşomurca, İsmailli ve daha bir çok köyünde

Alpagut Linyit İşletmesi 1945'de kurulduktan sonra köylülerin tarım yaptığı toprakları istimlak ederek faaliyet alanını genişletmişti. Geçimlerini tarımdan sağlayan köylüler bir müddet sonra zorunlu olarak maden işçisi oldular. İşletme her yıl yüzbinlerce lira kâr etmesine rağmen işçilerine kömür dağıtmadığı gibi, köyün ilkokuluna bile kömürü ancak parayla veriyordu. İşçilerin ücretleri öylesine düşüktü ki, maden tozlarının öldürücü etkilerini bir ölçüde de olsa azaltan yoğurt almak bile işçiler için hemen hemen olanaksızdı. Ücretlerin parça parça ödenmesi karşısında iyice zor duruma düşen işçiler, işverenden ücretlerini artırmasını ve bir defada ödenmesini, 73 gündür ödenmeyen ücretlerinin derhal ödenmesini ve teknik kadroların ve donanım yetersizliklerinin bir an önce giderilmesini talep ettiklerinde, işverenden, üretimin düşük olması bahanesiyle red cevabı aldılar. Yanda görüldüğü gibi zaman zaman düzenledikleri toplantılarda sorunlarını tartıştılar. Tartışmalar sonunda işletmeyi işgal etmekten başka çıkar bir yol kalmadığını düşünen işçiler, eyleme geçmeden önce son bir kez Ankara'ya giderek sendika yöneticileriyle konuşmaya karar verdiler. Ancak sendika yöneticileri işçileri alayla karşılayarak, eylemlerinden vazgeçirmeye çalıştılar. Alpagut Linyit İşletmesi'nin bölge müdürlüğünü Birleşik Maden İşçileri Sendikası Alpagut Şubesi Başkanı Mehmet Kocatüfek yapmakta ve işverenin dolaysız temsilcisi gibi davranmaktaydı. Sendikacılardan tamamiyle umutlarını kesen işçiler 13 Haziran 1969'da işletmeyi işgal ettiler ve aralarında bir "işçi kurulu" oluşturdular. İşgalin 6. günü işletmeye gelen Çorum Valisi ocaklara inerek işgalci işçilere "sabredin, ben de çarık giydim, ben de emekçi çocuğuyum" diyerek eylemin sona erdirilmesi için uğraştıysa da, valiye "açız, ot yiyoruz" diye karşılık veren işçiler ne denli kararlı olduklarını gösterdiler. İşgal yerine gelen Jandarma Komutanı işçilerin haklı talepleri karşısında müdahale etmekten vazgeçti. İşçiler fiili durum yaratıp işletmeyi bizzat yönetmeye başladıktan sonra mühendislerin yokluğuna rağmen üretimde büyük bir artış gözlendi. Birleşik Maden İşçileri Sendikası Başkanı Mehmet Kocatüfek bile "fiili durumdan sonra üretim yüzde 50 oranında artmıştır. 260-300 ton arasında olan günlük üretim bugün 410-450 ton arasında değişmektedir" demek zorunda kaldı. Bununla birlikte "aynı zamanda yönetici olan işçiler, ne kadar çok çalışıp üretimi artırırlarsa, çıkarlarının da o kadar iyi olacağını biliyorlar" diyerek ücret artışının üretim artışıyla doğrudan ilintili olduğunu bir kez daha yinelemiş oldu. İşgal öncesi 7-8 bin lira olan günlük peşin satış, işçilerin yönetimi sırasında 30-40 bin liraya ulaştı. İşletmenin bölge müdür vekili ve muhasebe müdürü işgalin uzaması üzerine İşletmeye gelerek içeri girmek istediklerinde işçiler hep birlikte karşı koydular ve buna izin vermediler. Bütün gün çalışıp üretimi sürdüren işçiler, satışlardan elde edilen paranın bir bölümünü madenin ihtiyaçlarını karşılamak üzere ayırmakta, geri kalan kısmını ise aralarında paylaşmaktaydılar. Sendika başkanı işçileri işgal sonrası bağıtlanacak toplu sözleşme görüşmelerinde "siyasal amaçla yüksek ücretle işçi alınmamasını, hak etmeyenlere keyfi zam yapılmamasını, işçi psikolojisini bilen yöneticilerin işbaşına getirilmesini, işçi-işveren ilişkilerinde samimi davranılmasını" ileri sürmek gerektiği konusunda zorluyordu. Üretimin artmasıyla işletmenin TKİ tarafından satın alınmasının mümkün olacağını düşünen işçilerin kendi yönetimlerini kurmaları ülke çapında büyük yankılar uyandırdı. Burjuvazi benzer eylemlerin yaygınlaşmasından oldukça korkmuştu. Sonunda 17 Temmuz'da Alpagut'a Ankara'dan özel bir jandarma birliği gönderildi. Maden ocaklarının etrafı sarıldı. Küçük çaplı bir direnmeden sonra işçiler ocakları terkettiler. 7 işçi, üç sendikacı ve bir büro çalışanı tutuklandı. İşçiler bunu protesto için iki gün ocaklara inmediler. İmzalanan toplu sözleşmeye göre tutuklanan işçiler yeniden işe alındılar ve bir ay sonra işletme TKİ'ye devredildi.

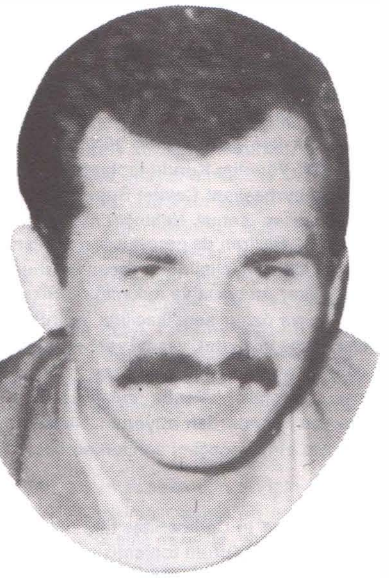
devam eden kaynaşmanın yanısıra Doğu Karadeniz bölgesinde, özellikle Rize'de çay üreticilerin fabrika ve Tekel idaresini işgalleri yoğunlaşarak sürdü. Üreticiler siyasal partilerin binalarını tahrip ederek kızgınlıklarını dile getirdiler.

Adıyaman'ın Besni ilçesinin Araplar köylüleri ağa topraklarına el koydular. Adana'nın Irmakbaşı Kilise ve Küçükkaldırım köylüleri toprak ağalarına karşı mücadeleye giriştiler. Mayıs'ta Olukpınar köylüleri ağanın gaspettiği toprakları geri aldılar. Konya Ereğlisi'nde köylülerin toprak mücadelesi hız kazandı. Tire'nin Kızılcaavlu köylüleri ağanın çiftliğini basarak ambarlarını yaktılar, motorlarını dinamitlediler. Ağa köyden kaçmak zorunda kaldı. 26 Mart'ta zahirecilerin, şoför ve nakliyecilerin yaptıkları boykotlardan sonra, buğday almama kararını protesto eden bir grup köylü, Çorum'da yürüyüşe geçerek Vilayet Konağı önünde "açız" diye bağırdılar. 2 Haziran'da Gelibolu'da hayat pahalılığını ve vergi artışlarını protesto eden köylüler bir gösteri düzenlediler. Taban fiyatlarını yetersiz bulan 135 bin pamuk üreticisi, Samandağ ve Adana'da aileleriyle birlikte yürüyüşe geçti.

Yaz başında Giresun, Ordu, Fatsa, Bulancak, Tirebolu, Espiye, Vakfıkebir gibi yerlerde fındık üreticileri tefeci-tüccar sömürüsüne karşı mitingler düzenlediler. Ordu'da *AP*'li bir tüccarın yürüyüş yapan köylülerin üzerine ateş açması sonucu Şahin Çavuşoğlu adlı yaşlı bir köylü öldü. 1970 yazında *Dev-Genç*liler Anadolu'ya açıldılar. Karadeniz bölgesinde düzenlenen Fındık üreticileri mitinglerinde devrimci gençler oldukça faaldi. Ordu mitinginden sonra Nahit Tören ve iki arkadaşı direniş örgütlemekle suçlanarak tutuklandılar. Çorum, Denizli, Elazığ, Salihli ve Akşehir'de haşhaş yasağı, yeni vergi ve zamlar, pahalılık, devalüasyon ya da göl kullanım hakları gibi nedenlerle miting ve gösterilerin düzenlenmesinde etkili olundu.

Ağustos'da *AP* yönetiminin haşhaş ekimini bazı yörelerde yasaklaması üzerine, protesto gösterileri düzenlendi. Merzifon, Çivril, Eşme, Çorum ve Malatya'daki mitinglerde, yasaklama kararı nedeniyle "emperyalizm ve işbirlikçileri" kınandı. Aynı biçimde, Ağustos'da Salihli'de Üzüm ve Pamuk Mitingi düzenlendi. Gaziantep'te fıstık, Gülnar, Eşme, Alaşehir, Gülşehir ve Tarsus'taki üzüm üreticileri yürüyüş yaptılar. Ödemiş'in Kaymakçı bucağında, Mersin'de ve Gaziantep'te işsizliği ve pahalılığı protesto gösterileri yapıldı. Batman'da ise komando zulmünü protesto eden "Özgürlük Yürüyüşü"ne binlerce köylü katıldı. Turhal, Tokat, Göksun, Ulus ve Devrek'in orman köylüleri gösteriler düzenlerlerken, Polatlı'da topraksız 30 köy halkı miting yaptı.

İzmir'in Tire ilçesisinin Yenioba, Kızılcaavlu köylüleri ağa topraklarını işgal ettiler. Gaziantep'te Osmanoğulları, Kuzuyatağı, Nallıhan'ın Narlıdere, Pazarcık'ın Köskenli, Aslanbey, Zeyneppınar, Pilo, Dedeler köylüleri ağa topraklarına el koydular, jandarmayla çatıştılar. Maraş'ın Maksutuşağı köylüleri de önce ağaları sonra da üzerlerine gönderilen jandarmayı köye sokmadılar. Bunun üzerine Maraş ve Pazarcık'tan takviye olarak yeni jandarma birlikleri sevkedildiyse de köylüler tarafından püskürtüldü. Maraş'ın Emiroğlu köylüleri Hacı Ömer Ağa'nın hazineden el koyduğu toprakları işgal ettiler. Köylü kadınlar köye gelen jandarma binbaşısının apoletlerini söktüler. Kadınlar binbaşıya "sen zalimlerin hizmetindesin" diye bağırarak, vali, savcı, kaymakam ve askerleri uzun süre köye sokmadılar. Siverek'in Teşt köylüleri, Şeyh Halit Gürpınar'ın gaspettiği toprakları geri almak için giriştikleri mücadelede önderleri Ali Rıza Keskin'i kaybettiler.

GİRİTLİOĞLU, NECMETTİN (1944-1970)

Gerv sırasında öldürülen, *Yapı İşçilari Sendikası* (YİS) genel başkanı Necmettin Giritlioğlu 1944'de Ankara'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini tamamladıktan aonra bir süre Devlet Tiyatroları'nın düzenlemiş olduğu kurslara katıldı. Daha sonra bu kurumun çeşitli tiyatrolarında oynanan bazı temsillerde rol aldı. 1967'de Ereğli Demir Çelik İşletmesi'nde soğuk haddehanede işçi olarak çalışmaya başladı. Bir yıl aonra Ereğli'de örgütlenme çalışmalarında bulunan *DİSK'e* bağlı *Türkiye Maden-İş Sendikası*'na girerek, gençlik kolu başkanlığına getirildi. Bu arada Ereğli Demir Çelik İşletmesi'nde örgütlü olup, toplu iş aözleşmesi yapma yetkisine sahip *Türk-İş*'e bağlı *Türk-Matal Sendikası*'nın tabanında çalışmak üzere *Maden-İş*'ten ayrıldı. Aynı dönemde *Türkiye İşçi Partisi*'ne üye olarak, Kdz. Ereğlisi ilçe örgütünün yönetim kuruluna aeçildi. 1969'da aynı işletmede mühendis olarak çalışan Bingöl Erdumlu ile birlikte *Türk-Metal Sendikası*'nın bünyesi dışında ama özellikle sendika üyelerinin bilinçlenmesine yönelik "Toplu Sözlaşme ve Grev Dayanışma Komitesi"'ni kuran Giritlioğlu'nun bu çabası işçiler araaında önemli bir birikime yolaçtı. Aynı yıl *Türk-Metal Sendikası*'nın Ereğli Demir Çelik İşletmesi'nde başlatıp, doğru bir biçimde yürütemediği ve ardından uzlaşarak noktaladığı grevden sonra işçilerin *DİSK*'e bağlı *Türkiye Maden-İş Sendikası*'na geçmesinde de Giritlioğlu'nun bu çabası etkili oldu. 1968'de Ereğli'de açılan Vietnam Sergisi söz konusu edilerek, polis tarafından gözaltına alındı ve ağır işkenceye maruz kaldı. Şubat 1969'da İatanbul'da Kanlı Pazar mitingine katıldı. 1969'un sonunda Ereğli Demir Çelik İşletmesi'ndeki işinden atılan Giritlioğlu, Ankara'ya giderek *Yapı İşleri Sendikası*'nda çalışmaya başladı. Sendika başkanı İsmet Demir'le birlikte inşaat işçilerini örgütledi. Bu arada Ortadoğu Teknik Üniversitesi'ndeki inşaat işçilerinin örgütlenmesinde çalışırken Yusuf Küpeli, Münir Aktolga ve Mahir Çayan'la tanışan Necmettin Giritlioğlu, bu dönemde gerek *Dev-Genç* gerekse sosyalist platformda netleşmeye başlayan siyasal ayrılıklarda adı geçen kişilerle birlikta davrandı. Aynı yıl *YİS*'in Ankara Şube başkanlığına getirildi. Bu sırada örgütlenme çalışmalarını hızlandıran *YİS* Aliağa'daki Rafineri inşaatında önemli sayıda işçiyi kaydederek toplu aözleşme yapma yetkisini elde etmişti. Ancak bu yetkisi iptal edilerek *Yapı-İş'e* verilince bu kez rafineride tank inşaatı yapan Çavuşoğlu-Kozanoğlu firmasında çalışan işçiler adına toplu aözleşme yapma yetkisini aldı. Ardından Ankara'da şube başkanı olan Necmettin Giritlioğlu İzmir'e gelerek, yapılan kongre sonucunda *Yapı İşçileri Sendikası*'nın genel başkanlığına getirildi. Sendika grev uygulamasını 22 Ağustos 1970'te başlattı. Aynı günün sabahı rafineriye gelen Sovyet teknisyenlerine grevci işçiler tarafından içeriye giremiyecekleri bildirildi. Teknisyenler geri döndüler. Bu arada teknisyenleri getiren arabanın şoförü ile işçiler arasında çıkan tartışmaya müdahale eden Giritlioğlu, şoförün tabancasından çıkan kurşunlarla can verdi.

1970'in Uzun Sıcak Yazı

DİSK, 1966'dan 1970'e kadar geçen sürede özellikle İstanbul-İzmit' metropolü çevresindeki büyük ölçekli özel sanayi işletmelerinde son derece zor mücadelelerden geçerek örgütlenmiş, işçilerin güvenini kazanmış olarak Türk-İş'in hükümetler ve patronlarla uyum içindeki toplu sözleşme görüşmeleri sonucunda ekonomik mücadelelerini yitiren işçi kitlelerinin gözünde yeni bir seçenek olarak belirmeye başlamıştı. Birçok fabrikada işçilerin *Türk-İş*'e bağlı sendikalardan ayrılarak *DİSK*'e bağlı sendikalara geçebilmeleri işgallerde ve direnişlerde hayatlarını tehlikeye atmalarını, hapis, tutuklanma ve işten atılmayı göze almalarını gerektirmiş ve işçiler de bundan kaçınmamışlardı. 1961 Anayasası'nın sendika seçme özgürlüğüne ilişkin hükümlerinin kağıt üzerinden geçerek pratiğe geçirilebilmesi için işçilerin *DİSK* çevresinde yürüttükleri mücadeleler bu sendika konfederasyonunu hızla büyüyerek işçilerin ekonomik mücadelesinin devlet sendikası *Türk-İş*'in denetiminden çıkartılabilmesinin ve işçi hareketinin burjuvazinin hegemonyasından bağımsızlaşabilmesinin imkanlarından birini yarattı.

İşçi hareketindeki radikalleşme ve kendi kaderini tayin etme eğilimi, ekonomik sınıf mücadelesinin burjuvazi tarafından eskiden olduğu gibi denetlenebilmesini yaklaşan kriz ortamında giderek güçleştirir oldu. 1965-68 arasında işçilerin gerçek gelirleri nisbi olarak arttığı halde, 1969'dan başlayarak gerçek gelirlerde gözlenmeye başlanan düşüş, işçilerin ekonomik hak arayışlarının daha da şiddetleneceğinin habercisi gibiydi. Ancak *AP* iktidarının görünüşteki liberal söylemine karşın, hızla içine sürüklendiği bunalımdan çıkış için son derece radikal ekonomik kararlar almasına gerek vardı ve bu kararları uzun boylu sürdürebilmek için parlamentodaki dayanağı da hızla çözülüyordu.

Derinleşen Bunalım

12 Ekim 1969'da yapılan genel seçimlerde 256 milletvekili elde etmiş olmasına karşın bütçe oylaması sırasında kendi milletvekillerinden 41'inin de muhalefetle birlikte kırmızı oy kullanması üzerine büyük bir bunalıma giren Demirel hükümeti, beri yandan Orta Doğu politikasında Arap ve İslam ülkeleri karşısında nispeten özerk bir politika izlemeye başlamış olması dolayısıyla ABD'nin desteğini de yitirmek üzereydi, hatta yitirmişti bile. ABD devletin vergi gelirlerinden sonra en büyük mali kaynağı olan kredileri kısarken hükümet yatırımları sürdürerek hızlı bir büyüme temposunu tutturabilmek için stratejik kararlar almak zorundaydı. *AP* hükümeti ABD karşısında *AET* ile bütünleşerek yeni bir denge kurmak, devletin vergi gelirlerini iki misline yükseltecek yeni bir vergi kanunu çıkartmak ve yüksek oranlı bir devalüasyona gitmek zorundaydı. Bu girişimlerinin karşısındaki başlıca muhalefet merkezleri olan işçi hareketi, üniversiteler ve ordu ile bürokrasiyi denetim altına almak zorunda olan Demirel hükümeti, ordu ile bürokrasiyi yeniden düzenlenmiş maaşlarla yatıştırma, üniversite ve işçi hareketini ise baskıcı yasalarla kontrol etme kararlarını verdi. Ancak, ne memurlar ve askerler personel kanunuyla muhalif olmaktan çıkarılabilecek ne de işçi hareketi baskıcı yasaların altına gönüllü olarak girecekti. Yeni personel kanunu ile işe yeni başlayan bir memurun maaşı 478 liradan 866 liraya yükseliyordu ve orduyu kapitalizmle eklemlemede işe yaradığı kaydedilmiş olan *OYAK* benzeri bir *MEYAK*'ın memurlardan yapılacak zorunlu kesintilerle kurulması karar altına alınmıştı ama, 1970 bahar ve yaz ayları devlet memuru statüsündeki geniş bir hoşnutsuz memur, öğretmen, astsubay ve teknik personel kitlesinin iş yavaşlatma, iş bırakma, protesto gösterileri ve yürüyüşler düzenlemelerine yol açtı. Astsubayların kendileri gösteri yürüyüşü düzenleyemedikleri için eşleri Ankara caddelerinde toplum polisleriyle çatışmalara dönüşen yürüyüşler yaparlarken, "cuntacı"ların umudu "yurtsever" Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur, astsubaylarını "karılarının arkasına saklanmak"la suçluyordu. Kanunu protesto etmek üzere memurların her kesimi yürüyüşe geçti: sağlık memurları, hastabakıcılar, teknik personel. Ancak en beklenmedik olan toplum polislerinin boykota başlayarak direnişe geçmesiydi. "Biz de vatandaş değil miyiz?" diyerek harekete geçen toplum polisleri, devriye çıkmayı reddettiler ve iki günlük boykot yaptılar.

Hegemonya Blokunun Parçalanması

AP hükümetinin verdiği ikinci stratejik karar, içerden sağlanacak kaynakların vergilendirme yoluyla büyük ölçüde çalışan sınıflardan transfer edilmesini tasarlamıştı ama egemen sınıflar arasındaki bölüşüm ilişkilerinin geleneksel dokusunu da parçalamaktaydı. Öncelikle toprak, arazi, emlak ve arsalardan sağlanan gelirlerin ilk kez vergilendirilmesini gündeme getiren yeni vergi kanunu tasarısı *AP* içinde temsil edilen rantiyelerin isyanı için bir kıvılcım etkisi yarattı ve 1970 bütçesi oylaması sırasında aralarında 27 Mayıs'tan sonra idam edilen eski başbakan Adnan Menderes'in oğlu Aydın Menderes'in de bulunduğu 72 milletvekili Demirel'e baş kaldırdı ve 41'i kırmızı oy kullanarak hükümeti düşürdü. Öte yandan tüccar ve esnaf gelirlerinin de yeniden vergilendirilmesi egemen sınıflar bloku içindeki bölüşüm ve egemenlik ilişkilerin doğrudan doğruya finans-kapitalin taleplerine uygun olarak yeniden düzenlenmesinin tesciliydi. Bu çatışma kendisini ilk önce Odalar Birliği'nde taşra sermayesinin sözcüsü Necmettin Erbakan'ın Demirel'in adayı karşısında kazanmasıyla kendini açığa vurmuştu. Birinci bölünme'den *Demokratik Parti* (DP), ikinci bölünmedense günümüzde *Refah Partisi*'nin öncülleri olan *Milli Nizam Partisi* ve *Milli Selamet Partisi* (MSP) doğacaktı.

15-16 Haziran

15-16 Haziran Olayları; *DİSK*'in ve üyesi işçileri ve bunların karar ve davranışlarını destekleyen *Türk-İş*'li işçilerin Anayasa'ya sahip çıkışları ve tarihin aydınlık sahifelerine onurla kazıdıkları eylemlerdir. 15-16 Haziran; *DİSK* ve üyesi işçilerin, beyanat vererek, bildiri, dergi yayınlayarak, basın toplantıları yaparak ve Ankaralara heyetler göndererek uyaramadığı kimi Anayasal kurumları, türküler söyleyerek, halaylar çekerek, horonlar vurarak yaptıkları yürüyüşlerle uyandırdıklarının tarihidir. Sorun, kamuoyunun gündemine, *Türk-İş*'in Erzurum'da yapılan kongresinde *AP*'li Çalışma Bakanı Seyfi Öztürk'ün: "Yakında *DİSK*'in canına ot tıkanacak", müjdesi ile girmişti. Gerçekten, bu konuşmadan kısa bir süre sonra *AP* iktidarı Sendikalar Kanunu'nu temelden değiştiren, *DİSK* ve bağlı sendikaları yok etmeyi amaçlayan değişiklik tasarısını TBMM sundu.

Bilimadamları, yazarlar, gazeteciler yasa değişikliğinin, şu görüşlerine karşı çıkıyorlardı: 1. İşçinin sendikaya üye olabilmesi için başvuru yeterli değildi, sendikanın yetkili organının bu başvuruyu kabul etmesi gerekiyordu. 2. Üyelikten ayrılma, istifaların noter kanalından geçmesi şartına bağlanıyordu. 3. Tasarı, sendikaların Türkiye çapında çalışabilmesi için kurulu bulunduğu işkolunda çalışan sigortalı işçilerin en az 1/3'ünü üye yazmış olmasını öngörüyordu. 4. Federasyonların kurulmasında ise; aynı işkolunda kurulmuş sendikalardan en az ikisinin bir araya gelmeleri ve o işkolunda çalışan sigortalı işçilerin en az 1/3'ünü bir araya getirmesi şartı aranıyordu. 5. Konfederasyonlarda ise; yukarıda belirttiğimiz şartlara uygun kurulan sendika veya federasyonlardan en az 1/3'ünün kararı ve Türkiye'deki sendikalı işçilerin yine en az 1/3'ün bir araya getirilmesi ile kurulabiliyordu. 6. İşçi sendikası kurulacak işçilerin o işkolunda en az 3 yıl çalışmış olması koşulu tasarı ile getirilmek isteniyordu. 7. Sendikaların, uluslararası federasyonların kurucusu olmaları *Türk-İş*'in müsaadesine bırakılıyordu. 8. Ve yine sendikaların kooperatifler kurması bazı sanayi girişimlerinde bulunmaları *Türk-İş*'in olur şartına bağlanıyordu. 9. Anayasal bir hak olmayan lokavtın yasada yer almasına olanak tanınıyordu.

ILO, ilkelerini ve kararlarını çiğneyen, özgür sendikacılığa hayat hakkı tanımayan Türkiye'deki sendikal mücadeleyi *Türk-İş*'in tekeline bırakan tasarı, Çalışma Komisyonu'ndan süratle geçti. Bilimadamlarının uyarıları, yazarların, gazetecilerin yazıları *DİSK* ve üyesi sendikaların bütün çabaları sonuç vermemiş, geniş kampanya iktidar üzerinde etkili olmamıştı. Yasa tasarısı Anayasa'ya aykırı idi, ama iktidarın ve onu destekleyen egemen sınıfların amaçlarına uygundu, 274 sayılı sendikalar yasasını temelden değiştiren tasarıyı *Türk-İş* bütün içtenliği ve heyecanı ile destekliyordu. *Türk-İş* bu değişikliklerle ülkede güçle sendikacılığın doğacağını, Anayasaya aykırılığın ise söz konusu olmadığını ileri sürüyordu.

DİSK Yönetim Kurulu ülkeye tekelci sendikacılığı getirecek tasarının Millet Meclisi'nde görüşülmesine kadar Yürütme Kurulu'nun yaptığı çalışmaların sorunu çözemediğini gördü ve Ankara'ya bir heyet gönderilmesine karar verdi. Heyet *DİSK* Başkanı Kemal Türkler, Genel Sekreter Kemal Sülker, Yürütme Kurulu üyeleri Rıza Kuas ve Kemal Nebioğlu ile yönetim kurulu üyesi Celal Beyaz'dan oluşuyordu. Heyet Ankara'da Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay başta olmak üzere, Hükümet ve *AP* Genel Başkanı Süleyman Demirel, *CHP* Genel Sekreteri Bülent Ecevit, Milli Birlik Gurubu, Kontenjan Senatörleri ile Milli Güvenlik kurulu Genel Sekreteri ile görüşmeye çalışacak ve değişiklik tasarısı ile getirilmek istenen düzeni anlatacaktı.

Heyet öncelikle Ecevit ile görüştü. Bu görüşme yapılırken tasarı Millet Meclisi Genel Kurulu'nda tartışılıyordu. *CHP* tasarıya Senato'daki müzakerelerde müdahale edebildi, ancak tasarının kanunlaşmasını engelleyemedi. *Milli Birlik Grubu, DİSK* heyetini içtenlikle kabul etti dinledi ve Senato müzakerelerinde bütün gücü ile savaşım verdi. Ankara'da son görüşme Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile yapılmak isteniyordu. Kemal Nebioğlu'nun telefonla yaptığı başvuruyu adli müşavir; 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nu değiştiren yasa tasarısı kendilerini ilgilendirmediği gerekçesiyle reddetti. Süleyman Demirel *DİSK* heyeti ile görüşmeyi kabul etmedi. Cumhurbaşkanı'ndan ise randevu istemine cevap gelmemişti. Ve *DİSK* Heyeti 12 Haziran Cuma günü İstanbul'a döndü. Aynı gün Cumhurbaşkanlığı genel sekreterliğinden 13 Haziran Cumartesi günü *DİSK* Heyeti'nin Çankaya'da bulunması istendi. Kemal Türkler, Yürütme Kurulu Üyesi Ehliman Tuncer ve Celal Beyaz'ın 13 Haziran günü yapılacak üye sendikaların yürütme kurullarının katılacağı *DİSK* Yönetim Kurulu toplantısında bulunmalarına ve Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile Kemal Sülker, Rıza Kuas ve Kemal Nebioğlu'nun görüşmesine karar verildi. 13 Haziran'da gerçekleşen görüşmede Kemal Nebioğlu Millet Meclisi'nden geçen tasarının içeriğini, Kemal Sülker Anayasa'ya aykırılığını, Rıza Kuas ise *ILO* ilkelerine ve özgür sendikacılığa indirdiği darbeleri anlattılar. Kuas sözlerini, yasayı veto etmesini Cevdet Sunay'dan isteyerek bağladı. Sunay kızgınlığını belli etmemeye çalışarak: "Meclis müzakerelerini -eliyle göstererek- bu hoparlörden izliyorum. Neyi veto edeceğimi neyi veto etmeyeceğimi senden soracak değilim" dedi.

İstanbul'da *DİSK*'in Çemberlitaş'taki merkezinde yapılan Genel Yönetim Kurulu toplantısında *DİSK* Heyeti'nin Ankara'da yaptığı görüşmeler müzakere edildi. Ve 14 Haziran Pazar günü yapılacak Genel temsilciler Meclisi toplantısının hazırlıkları gözden geçirildi. 14 Haziran Pazar günü *Lastik-İş* Sendikası'nın Merter'deki genel merkezinin büyük toplantı salonunu *DİSK* ve üye sendikaların yürütme, yönetim, denetim, onur kurulları ile *DİSK*'e bağlı işyerlerinin temsilcileri hıncahınç doldurdu. Toplantıya öldürücü bir sessizlik hakimdi. İlk konuşmayı Kemal Nebioğlu yaptı; Sendikalar yasasında yapılan değişiklikleri anlattı. Kemal Türkler ise yasaya karşı, organ kararları gereği yapılan tüm çalışmaları ve Ankara görüşmelerini anlattı. Çok sayıda temsilci ve sendikacı söz alarak, sermaye sınıfının bu yeni oyununu boşa çıkarmak için direniş kararı alınmasını, Anayasa'nın bu yasa değişikliği ile çiğnenmesine müsaade edilmemesini istediler. Bu çoşkulu ve kararlı konuşmalardan sonra, 15 Haziran Pazartesi günü işyerlerinde toplantılar yapılarak sorunun tartışılmasına ve işçilere anlatılmasına, işyerlerinden topluca çıkılarak kısa yürüyüşler yapılarak yasa değişikliğinin protesto edilmesine karar verildi: 15 Haziran Pazartesi sabahı işbaşı saatinde İstanbul, Kocaeli, Ankara, İzmir illerinde *DİSK*'e bağlı işyerlerinde işçiler toplantılar yaparak sendikalar yasasında yapılan ve Millet Meclisi'nden geçen tasarıyı tartıştılar ve işyerlerinden çıkarak önce kısa yürüyüşler yaparak bilahare yakın fabrika işçileri ile birleşerek uzun yürüyüşlerle protesto gösterilerinde bulundular. 16 Haziran Salı günü fabrikalarda kısa bir toplantı ile durum değerlendirmesi yapan işçiler Kocaeli-Gebze, Kartal, Levent, Şişli, Bakırköy-Topkapı-Gaziosmanpaşa, Eyüp-Silahtar bölgelerinden seller halinde, çoşkulu, kararlı, saldırı amacından kesinlikle uzak, türküler ve şarkılarla, halaylar çekerek Taksim'de buluşmak üzere yürüdüler. Tankların üzerlerinden aştılar, askerlerle kucaklaştılar. Bir gazetecinin dediği gibi sanki "İstanbul yeniden fethediliyordu."

Aynı gün, öğle saatlerinde *DİSK* Genel Merkezine biri sivil, 5 subay geldi. Yürütme Kurulu beş üyesi ile *DİSK* merkezinde konuşan subaylar I. Ordu Komutanı Orgeneral Kemalletin Atalay'ın kendileri ile görüşmek istediğini kabul edip etmemekte serbest olduklarını bildirdiler. *DİSK* Yürütme Kurulu randevuyu kabul etti. Heyete *Maden-İş* Genel Başkan Vekili Şinasi Kaya da katıldı. Kemalettin Atalay'ın gelmesi üzerine *DİSK* Yürütme Kurulu, Komuta'nın odasına alındı. Orgeneral sözlerine *DİSK*'i ve yöneticilerini suçlamakla başladı. "Müessif olayların cereyan ettiğini" ve "Müsebbiplerinin" *DİSK* yöneticileri olduğunu bastıra bastıra söyledi. Yürütme kurulu üyeleri de müessif olaylar varsa bunların sorumlularının Anayasa'nın dışına düşen iktidar olduğunu, yasa değişikliğinin öncelikle anayasanın temel hükümlerini çiğnediğini, uluslararası sendikal kuralların işlemez hale getirilmek istendiğini söyledi. Heyet, yasasının bir amacının da *DİSK*'in kapatılması olduğunu söyleyerek etki yapmasını bekledi, faydasızdı. Orgeneral; "Sıkıyönetim ilan edilmiş olsa sizi konuşturmazdım ve olayları bastırırdım" dedi. Tartışma bitmişti. Dışarı çıkıldığında Nebioğlu arkadaşlarına: "Yasa değişikliği Milli

1970 sonuna doğru Adana işçi sınıfı tarihinin en yoğun mücadelesine atıldı. Çok sayıda fabrika grev, işgal, gösteri gibi eylemlere tanık oldu. En şiddetli mücadele Bossa'da verildi. 21 Ekim 1970'de akort sisteminin düzeltilmesini isteyerek direnişe geçen Bossa işçileri taleplerinin kabul edilmesi üzerine direnişe son vermişlerdi. Ancak 10 Kasım'da daha önceki eyleme katılan 10 işçinin işten çıkarılmak istenmesi, işçileri fabrikayı işgal etmeye götürdü. 12 Kasım'da DİSK'e bağlı işgalci işçiler Teksif üyesi işçilerce fabrikadan çıkarılmak istenince çatışma çıktı. Polis ve jandarmanın da müdahalesiyle genişleyen çatışmalarda 60 işçi ve 27 polis yaralandı. Gözaltına alınan 160 işçiden 12'si tutuklandı. 16 Kasım'da da 140 işçinin işine tazminatsız olarak son verildi. Fotoğrafta işgalci bir işçi işgalin kırılmasından sonra polis ve bekçiler tarafından dövülürken görülüyor.

68 (15) Kitlesel Mücadeleler ve DEV-GENÇ

Toplumun aşağısından ve yukarısından devletten ve sınıflardan kaynaklanan karşılıklı çatışmalar ortamında bunalım durmaksızın derinleşirken işçiler de ekonomik köleliklerinin yanısıra yurttaşlık haklarının da gaspedilmesiyle gerçek birer köle haline getirilmeleri tasarılarına karşı ilk büyük bağımsız kitlesel siyasal direnişlerini gerçekleştirme hazırlığına giriştiler.

DİSK ve 15-16 Haziran

AP hükümeti sözcülerinin doğrudan doğruya *DİSK*'i hedef aldığını saklamaya gerek görmedikleri yeni sendikalar kanunu tasarısının hedefi bütün işkollarında *Türk-İş*'i yetkili kılarak, işçi hareketini bir "sarı" sendikalar ağıyla denetim altına alabileceği bir düzenleme getirmekti. Tasarıya göre, "bir sendikanın Türkiye çapında faaliyet gösterebilmesi için o işkolundaki işçilerin üçte birini temsil etmesi" gerekiyordu. Bu maddenin doğrudan doğruya *DİSK* ve *Türk-İş*'in üye sayılarının karşılaştırılması sonucunda üretilmiş olduğunu konuyla ilgili ve ilgisiz herkes kısa zamanda kavradı. Zaten hükümet sözcüleri de hiçbir kuşkuya yer bırakmamak için *Türk-İş*'in 11 Mayıs 1970'te Erzurum'da toplanan kongresinde "Sendikalar Kanun Tasarısının yürürlüğe girmesiyle, Türkiye'de *Türk-İş*'ten başka işçi konfederasyonu kalmayacağını" ilan etmekten kaçınmamışlardı. Kanun Tasarısı'nın Meclis'ten geçmesi sırasında bu hükümlerin gerçekleşmesi için *CHP*'li ve *AP*'li "işçi" milletvekilleri elbirliğiyle çalışmışlar ve kısıtlayıcı maddeler asıl *CHP* milletvekilleri tarafından önerilmişti.

DİSK yöneticileri, tasarının kanunlaşmasını engellemek için, parlamento ve hükümetin yanısıra Cumhurbaşkanı ile de yaptıkları görüşmelere karşın, kanunun meclisten geçmesini engelleyemeyince 13 Mayıs 1970'te "anayasal haklarını sonuna kadar kullanarak" direneceklerini ilan ettiler.

Sanayi İşçilerinin Gücü

Türkiye'de üretilen toplam toplumsal sermayenin yüzde ellisini, büyük ölçekli sanayi işletmelerinin yüzde 43'ünün, sanayi işçilerinin yüzde 35'inin yoğunlaştığı İstanbul, madeni eşya, kimya, konfeksiyon ve elektrikli aletler sanayiinin de yüzde 50'den fazlasını barındıran yapısıyla bu direnişin merkezini oluşturacağının bütün işaretlerini *DİSK*'in ilk örgütlenme yılları olan 1966-69 arasında vermiş bulunuyordu. 1970 yazında 20'den fazla işçi çalıştıran

1970 başlarından itibaren giderek artan faşist saldırılar, Nisan başlarında Hacettepe Üniversitesi'nin basılıp askeri doktor Necdet Güçlü'nün öldürülmesiyle devam etti. NATO *Bakanlar Konseyi toplantısında alınan "İşçi ve gençlik hareketleri zararlı olmaktadır; en kısa zamanda bastırılmaları gerekir" kararı, faşist saldırıların artmasına dayanak sağlamıştı. Site Öğrenci Yurdu'nun basılıp öğrencilerin dövülmesi, Hacettepe'nin basılıp Necdet Güçlü'nün öldürülmesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin kapatılması bu sürecin en belirgin örneklerinden sadece birkaçıydı. 14 Nisan'da Yedek Subay Dr. Necdet Güçlü'yü öldürmekten sanık olarak* Ülkü Ocakları *İkinci Başkanı İbrahim Doğan'ın yakalanması, saldırıların kimler tarafından düzenlendiğini kamuoyunun gözleri önüne sermişti. Fotoğrafta, geniş bir kitlenin katılımıyla gerçekleşen Necdet Güçlü'nün cenaze töreni görülüyor.*

Güvenlik Kurulunu ilgilendirmeye başladı ve sıkıyönetim de geliyor" dedi. *DİSK* binasına geldiğinde ikinci bir görüşme istemi yürütme kuruluna bildirildi. İçişleri Bakanı Haldun Menteşoğlu Vilayet binasında *DİSK* yürütme kurulunu bekliyordu. Yürütme kurulu Vilayette büyük bir odada bir saate yakın bekletildi. Uzun bekleyişin sonunda toplantı salonuna alındılar. İçeride İçişleri Bakanı, Jandarma Genel Komutanı, Emniyet Genel Müdürü, İstanbul Valisi, Emniyet Müdürü, *MİT*'ten olduğunu sandıkları bir kişi ile Bölge Çalışma Müdürü vardı, iktidar öfke içinde idi. Görüşme suçlama ile başladı, suçlama ile bitti. Sadece *DİSK* yöneticileri hükümetin İstanbul ve Kocaeli'nde sıkıyönetim ilanına karar verdiğini öğrendiler.

Başbakan Demirel, 15-16 Haziran olayları için "ayaklanma" diyordu. 15-16 Haziran olayları bir ayaklanma değildi. Ayaklanma değildi ama sözlerle, yazılarla uyanmayanların yürüyüşlerle dürüklenerek uyarılmaları idi.

Sıkıyönetimin TBMM tartışılmasında *DİSK* ve yöneticileri iktidar ve yandaşı partiler tarafından suçlandılar. Bu toplantıda kamuoyunu yanıltıcı konuşmalarda bulundukları için *TİP* İstanbul Milletvekili Mehmet Ali Aybar Başbakan ve İçişleri Bakanı hakkında Anayasa'nın 89. maddesi uyarınca gensoru açılmasını istedi. Mehmet Ali Aybar'ın gensoru önergesi Millet Meclisi'nin 22 Haziran 1970 tarihli birleşiminde tartışıldı. Aybar Millet Meclisi Kürsüsü'nden yaptığı konuşmada Başbakan'ın ayaklanma ile ilgili beyanlarına şöyle cevap veriyordu: "... Değerli Milletvekilleri, şimdi Hükümet derki: "Bu bir ayaklanma idi. Ayaklanma, bizim bildiğimiz kadarı ile memleketin bir bölgesinde gittikçe genişlemeye istidat gösteren ve amacı Hükümeti devirmek olan ihtilalin bir ilk adımını teşkil eder. Ayaklanma bu demektir. (devamla) Ayaklanma fiili bir durumdur. Anayasamızda bunun üstüne basmış; demiş ki, ayaklanma olursa veya vatan veya cumhuriyet aleyhinde fiili ve gerçek bir teşebbüsün vukua geldiği müşahade edilirse, demek ki, Anayasamız fiil aramış, laf değil. Ayaklanma da laf değildir, fiildir. (...) Ayaklanma yapmaya kararlı kimseler, ayaklanmanın taktiğini ve stratejisini de hazırlarlar. Yürüyüş kolu nizamında ayaklanma yapılmaz... malûm ve zahir kuvvetlerin karşısına pankartlarla, sopalarla çıkılmaz... *DİSK*'in merkezinde ve şubelerinde aramalar yapılmış ve ne silah ne de patlayıcı madde bulunmuştur..." Nitekim yine İçişleri Bakanı'nın burada *DİSK* genel Başkanı'na atfen okuduğu belge maksadın 274 ve 275 sayılı kanunların protestosu olduğunu ifade ediyor, diyor ki: "Bu kanunlar geri alınana kadar direneceğiz."

Tasarı Senatoda da kabul edilerek Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın veto etmeyip onaylaması ile 22 Ağustos 1970 günü 13577 sayılı resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi. Kanunun iptali için önce *Türkiye İşçi Partisi* bilahare de *Cumhuriyet Halk Partisi* Anayasa Mahkemesine müracaat ettiler. 15-16 Haziran olayları dendiğinde *DİSK*, bağlı sendikalar ve üyesi işçiler suçlanarak ve işçilere atılan kurşunlar yürüyüşçülere yükletilmek istenmiştir. Hiçbir işçide tabanca bulunmamıştır. Yürüyüşleri sabote etmek isteyen güçlerin marifetleri işçilere maledilmeye çalışılmış ancak bu, yakıştırmadan öteye gitmemiştir. *AP* iktidarı, sermaye sınıfı ve yandaşlarının Anayasa Mahkemesi'nden yedikleri tokadın iz ve sesini kamuoyundan saklamak için 15-16 Haziran olaylarına getirdikleri tek yanlı maksatlı suçlamalar gerçekleri ışığında yok olmaya mahkûmdur.

Devrin Başbakanı "memleket rejim tehlikesindedir" diyordu. Gerçekte ise iktidar rejimi anayasal çizgiden uzaklaştırıyordu. *DİSK*'li işçiler bu hareketler ile Rejimi anayasal çizgiye oturtmuşlardır. 15-16 Haziran, işçi sınıfının özgür sendikacılığa, demokrasiye, *DİSK*'e ve sendikalarına ve de Anayasa'ya sahip çıkmak için onurlu direnişlerinin bir hikâyesidir.

KEMAL NEBİOĞLU

700 büyük işletmede 116 bin 605 işçi vardı. 4 büyük işletmede 3 bin, 26 büyük işletmede ise 3 bin dolayında işçi istihdam ediliyor ve 250 kadar işletmedeyse 100 ile 500 arasında işçi çalışıyordu. İstanbul'daki merkezileşmiş ve yoğunlaşmış büyük ölçekli modern sanayi tesisleri bu yapılarıyla modern sanayi işçilerinin ve onların sınıf mücadelelerinin dölyatağıydılar. Bu işletmelerin büyük bir bölümünün işçileri burjuvaziyle mücadelelerinde *DİSK*'i kendi örgütleri olarak benimsemişler, onu bizzat kendileri çağırarak, ekonomik mücadelelerinin merkezi örgütü haline getirinceye kadar döğüşmüşlerdi ve yasaya karşı tepki doğrudan doğruya işçilerin kendi öz hareketleri olarak gelişiyordu.

Sıkıyönetim

İşyeri temsilcileri ve sendika yöneticileri 13-15 Haziran günleri arasında fabrikaların önde gelen işçileri ve *DİSK* yöneticileri ile yaptıkları toplantılarda olaylara dışarıdan bakan ve işçilerin kandırılmış ya da "sınıf bilincinden yoksun" olduğu kanısındaki hiç kimsenin inanamayacağı kadar kararlı bir direniş isteği göstererek, yöneticilerin öne sürdükleri talepleri ve direniş biçimlerini çok aşan ve açık bir sınıf karşıtlığını dile getiren talepler öne sürdüler. Daha sonra mahkemede kanıt olarak *MİT* tarafından sunulan bant kayıtlarına geçen konuşmalarında adı belirlenemeyen bir işçi şunları söylüyordu: "Kardeşlerim bizim fabrikada çok 'değerli' bir müdür vardır, bize affedersiniz tuvalete gitmeyi marka hesabına koyuyor ve... Arkadaşlar biz bugün altı yüz işçi bu kanun için ölmeye hazırız ve direnmeye hazırız arkadaşlar..." Bir başkası: "... Ben bin beşyüz işçinin çalıştığı Türk Demir Döküm Fabrikası işçilerinin temsilcisiyim... Biz, fikrimizi kararımızı kendimiz vermeliyiz. Ne Genel Başkan, ne Genel Başkan Vekili, devrimci sendikalar tabandan idare edildiği için kararı tabandan veriliyor. Burada kardeşlerim kararı bizler vermeliyiz. Bizler Demir Döküm işçileri olarak karar verdik and içtik... Bizim namusumuz gibi koruduğumuz sendikaları kapatmak istiyenler kapatabilirler, ama bizim kafamızdaki bilgileri asla kapatamayacaklardır." İki gün boyunca benzeri konuşmalarla birlik ve direnme bilinçleri pekişen işçiler 15 Haziran 1970 günü ilk olarak Ankara asfaltı üzerindeki "Otosan" fabrikasında yürüyüşe başlayan 2 bin 700 işçi "Savaş Başladı! Bütün Kininiz İşçilere mi?! Yaşasın İşçi Sınıfı! Zincirlerimizden Başka Kaybedecek Birşeyimiz Yok! Tüm gericiler ve Faşizm Kahrolsun!" sloganları yazan pankartlar açtılar ve sabah saat 9:00'dan sonra bütün İstanbul-İzmit karayolu ve İstanbul'un sanayi bölgeleri işçi kafileleriyle doldu. Yürüyüşlere bütün fabrikalardaki işçiler kadınlı erkekli katıldılar ve asıl önemlisi *Türk-İş*'e bağlı sendikalara üye işçiler *DİSK* üyesi işçilerden daha çoktular. İşçiler karşılarına kurulan polis ve asker barikatlarını tankları ve silahlı tam teçhizatlı birlikleri aşarak iki gün boyunca tüm İstanbul'da hayatı kendi yörüngelerine çektiler. Sıkıyönetim ilan edildi ve *DİSK* yöneticilerinin direnişi sona erdirme çağrısıyla işçiler fabrikalarına geri döndüler. İşçilerle askeri birlikler ve polisler arasında meydana gelen çatışmalarda biri polis olmak üzere dört kişi öldü. Fabrikalardan 422 işçi atıldı. 162 kişi tutuklandı. Açılan davalarda işçiler ve sendikacılarla birlikte devrimci öğrenci önderleri de yargılandılar. Ancak 16 Haziran olaylarından ötürü kimse mahkum edilmeden davalar sivil mahkemelere aktarıldı.

15-16 Haziran mücadelesi sonucunda Sendikalar yasasının direnişlere yol açan maddeleri Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi. *DİSK* özellikle sanayi işçilerinin gözünde giderek daha çok çekici bir mücadele örgütü olarak görünmeye başladı.

31 Mayıs 1970'de, İzmir'de, 'Devlet Personel Tasarısı'nı protesto etmek için assubay eşleri bir gösteri düzenlediler. Saat 10 sularında, Hasan Tahsin anıtı önünde toplanmaya başlayan assubay eşleri ve çocukları, Atatürk anıtına doğru yürüyüşe geçtiler. Olaydan haberli olan toplum polisi, yürüyüşün izinsiz olduğunu söyleyerek göstericileri dağıtmaya çalıştı. Göstericilerin yürüyüşe devam edeceklerini bildirmeleri üzerine, toplum polisi şefi "Dağıtın bunları!" diye emir verdi. Bir anda harp alanına dönen meydanda hamile ya da çocuk olduğuna bakmaksızın göstericilerin üzerine coplarla saldıran polis, 10'u çocuk 17 göstericinin yaralanmasına neden oldu. Hamile kadınların sokaklarda sürüklenmesi, çocukların kafalarına inen coplar, aldıkları emre rağmen birçok polisin saldırıya katılmamasına ve yaşanan vahşet karşısında ne yapacaklarını bilememelerine neden oldu. Polisin barikatına karşı ayakkabılarıyla karşı koymaya çalışan kadınlar, en nihayet barikatı yarmayı başararak yürüyüşlerine devam ettiler. Amerikan Bankası önünde ikinci kez polis barikatıyla karşılaşan assubay eşleri ve çocukları burada da polis barikatını yarmayı başardılar. Daha sonra olay yerine gelen Emniyet Müdür yardımcısı Vasıf Erüstün'ün, "barikat emrini kimin verdiği" sorusu üzerine polisin müdahalesi yumuşamış ve kadınlar Atatürk anıtına gidebilmişlerdi. Atatürk anıtına geldiklerinde toplu halde İstiklâl Marşı söyleyip, saygı duruşu yapan göstericiler Hasan Tahsin anıtına geri dönerek dağılmışlardı. İzmir Valisi gösterinin izinsiz olduğunu ve gösteriyi kışkırtmak suçundan assubay emeklisi M. Ali Gültekin ve öğrenci Erkan Çorumoğlu'nun gözaltına alındığını bildirmişti. Fotoğrafta, polis tarafından coplanan bir kadın görülüyor.

15-16 Haziran ve Sosyalist Hareket

15-16 Haziran sosyalist harekette işçi sınıfının toplumsal devrimdeki rolü ve müttefiklerine dayalı tartışmalar bakımından pratik bir ayraç rolü oynayarak, hareketin sonraki gelişimi üzerinde tayin edici etkilerde bulundu. Bu büyük bağımsız kitlesel işçi hareketi birinci olarak işçi sınıfının toplumsal varlığı ve bilinci bahsindeki tartışmayı kapattı. *Türk Solu* ve *Devrim* çevrelerinin hâlâ iddia edegeldikleri işçi sınıfının toplumsal devrimde önderliği rolünün söz konusu olamayacağı ya da tartışmalı olduğu perspektifi 15-16 Haziran'da işçilerin tüm demokratik taleplerin taşıyıcısı olarak davranma yeteneği göstermeleriyle bir anda tartışma gündeminin dışına düştü. Beri yandan ordunun kendi içinde ve bir kurum olarak işçi sınıfının devrimdeki müttefiki olduğu düşüncesi, işçilerin silahlı kuvvetlerin müdahalesi ile fabrikalarına geri gönderilip önderlerinin hapsedilmesi çatışmalarda askerler tarafından öldürülen işçiler ve işçi sınıfının sermaye tarafından sömürülmesinin sıkıyönetim tarafından yeniden düzene sokulmasıyla sıradan bir işçinin bile kolayca anlayabileceği bir biçimde pratik tarafından geçersiz kılındı.

Ordu ve *MDD*

Özellikle Mihri Belli çevresinin çizgisinde yürüyen *Dev-Genç* İstanbul Bölge Yürütme Kuruluna bağlı devrimciler 15-16 Haziran günleri boyunca işçilere "Ordu İşçi Elele!" sloganları attırmaya çalışmışlar; sermayenin yeniden üretiminin koşullarını tesis etmek devlet düzenini korumak işlevini yerine getirmekte olan ordunun aslında işçilerin karşısına *AP* tarafından bir "provokasyon" olarak "Milli Cephe"yi bölmek üzere çıkarıldığını *Aydınlık* dergisi durum değerlendirmeleri içinde sık sık vurgulamıştı. Bu tahlilin gerçekle herhangi bir ilişkisinin bulunmadığının öğrenilmesi için mantık ve teori yeterli olabilirdi ama 12 Mart sıkıyönetimi

bu tahlillerin bizzat bu teorilerin sahiplerinin bedenleri üzerinde sınanmasını da zorunlu kılınca 12 Mart'tan sonra bir kere daha bu sloganlar Türkiye sokaklarında duyulmadı.

Ancak bütün bunların ardından Mihri Belli'nin *Aydınlık* dergisinin Temmuz sayısında "Sıkı Yönetim Tarafsız Kalmalıdır" başlığı ile Marksist devlet teorisini altüst eden makalesinin yayınlanmasından sonra *Aydınlık* yazı kurulunda *Proleter Devrimci Aydınlık (Beyaz)-Aydınlık (Kırmızı)* ayrılığından beri süregitmekte olan ihtilaflar yeniden canlandı. *Aydınlık* yazı kurulunda Mahir Çayan ve Münir Aktolga tarafından temsil edilmekte olan *Dev-Genç*'in *SBF* ve *ODTÜ Fikir Kulübü* militanlarının hoşnutsuzlukları yeniden açığa vuruldu. Yaz boyunca bu örgütlere bağlı devrimciler, *Aydınlık* çevresine bağlı yayınları dağıtmayı reddettiler ve *Dev-Genç* kurultayına doğru Mihri Belli çevresinin federasyon üzerindeki hegemonyası sarsılmaya başladı.

Burjuvazinin Otorite Bunalımı

Öte yandan 15-16 Haziran sonrasında ortaya çıkmış olan ve bütün tartışmaların onun türevi olduğu sorunsal, burjuvazinin egemenliğini parlamenter biçimler altında sürdürüp sürdüremeyeceğiydi. *AP*'nin ABD'nin bölgedeki çıkarlarından nispeten bağımsızlaşan bir politika izlemeye başladığı, öte yandan ekonomik ilişkilerin zorlamasıyla SSCB ve Arap ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurduğu bir dönemde, iktidarının ilk yıllarında başlıca payandalarını sağladığı uluslararası kapitalizmden aldığı destekleri gitgide zayıfladı. *CHP*'nin "ortanın solu" siyasetinin ise burjuvaziden onay alması henüz söz konusu olmadığı gibi, bir ucunda Ecevit, öbür ucunda Satır bulunan ve İsmet Paşa'nın her iki eğilim arasında bir Bonapart rolünü oynayageldiği parti kendisini iktidara herhangi bir biçimde hazırlayabilmiş değildi. Uç sağda peşpeşe dizilen *MHP, MNP, GP* ve *DP* ne tek tek ne hepsi birarada büyük burjuvazinin iktidar seçeneği olamayacak kadar güçsüzdüler ve öte yandan bir modern iktidar perspektifi de oluşturuyor değillerdi.

Bu durumda bütün dikkatler bir ordu darbesi üzerinde toplanmaya başlamış ve iki seçenek üzerinde açıkça tartışılır olmuştu: Birinci seçenek Pakistan'daki dinci gerici "Yahya Han" modeliydi ve sağın belirli kesimleri tarafından kuvvetle vurgulanıyordu. Öteki ise, özellikle *Devrim* çevresinin *Yön* zamanından beri tüm programını üzerine dayandırdığı "Milli Demokratik" bir darbe seçeneğiydi. Ancak kim hangi seçeneğe göre kendisini hazırlamaya çalışırsa çalışsın toplumun hemen hemen tüm politik güçleri burjuvazinin bir "otorite bunalımı"na sürüklenmiş olduğunu ve alışılageldik parlamenter yöntemlerle hegemonyasını sürdüremeyeceğini sezmiş bulunuyordu.

MDD İçinde Bölünme

Mihri Belli çevresinin ikinci seçeneği giderek güçlenen bir olasılık halinde siyasal gündemin merkezine yerleşmekte olduğu hesabı ve buna dayalı siyasal perspektifleri vurgulamaya başlaması, yıllardır tartışılmakta olan bir başka sorunu, bir "proleter devrimci parti" sorununun

İstanbul Üniversitesi Kimya Fakültesi'nde, 10 Kasım 1970'de, Atatürk'ün ölüm yıldönümü nedeniyle öğrenciler tarafından panolara asılan Atatürk afişlerinin Dekan Saffet Rıza Alpar tarafından yırtılarak kaldırılması üzerine olaylar çıktı: Öğrenciler Atatürk'ün yırtık resimlerini saklayarak savcılığa başvurdular. Ardından olayı protesto için bir forum düzenlediler. Bazı öğretim üyeleri ve asistanların da katıldığı forumdan sonra yönetim kurulu toplantılarının yapıldığı dekanın odasının önüne gelerek, dekan aleyhinde gösteri yaptılar. Bu arada dekanın odasının kapısı açıldı ve bir sivil polis öğrenciler üzerine ateş açtı. Daha sonra okul, toplum polisi tarafından boşaltıldı. Ertesi gün ard arda yapılan iki forum sonrası, süresiz boykot kararı alındı. Tesbit edilen isteklerin başında Dekan Bayan Saffet Rıza Alpar'ın istifası; okuldaki sivil polislerin uzaklaştırılması; Atatürk'le ilgili afişlerin tekrar asılması ve bir "Atatürk Haftası" düzenlenmesi geliyordu. Ertesi gün boykot başladıktan sonra, aslında okulun öğrencisi olmayan kalabalık bir grup okulu basarak, fakülte kapısı önünde bekleyen boykotçu öğrencilere saldırdı. Saldırı diğer fakültelere de sıçradı. Kendilerini savunmaya çalışan devrimci öğrencilerle, dışardan gelen saldırganlar arasında çıkan çatışmada bir polis ve bir öğrenci yaralandı. Bunun üzerine İstanbul Üniversitesi Yönetim Kurulu okulu kapatma kararı aldı. 23 Kasım'a kadar kapalı kalan Üniversite açıldığında, Üniversite Öğretim Üyeleri Sendikası, asistanlar ve Devrimci öğrenciler ortak bir forum düzenleyerek, rektörlüğe üç ayrı muhtıra verdiler. Muhtıraların üçünde de Prof. Alpar hakkında soruşturma açılması ve Dekan'ın istifası isteniyordu. Daha sonra yürüyüş yapan (altta) öğretim üyeleri, asistanlar ve öğrenciler Turan Emeksiz anıtı önünde saygı duruşunda bulundular.

Aydınlık çevresi tarafından yeniden ele alınmasını gerektirdi. *TİP* ve *Dev-Genç* kongreleri yaklaşırken, bir yıl önce bütünlük içindeymiş gibi görünen Milli Demokratik Devrimciler kampı yakın dönem perspektifleri ve bir parti projesi bakımından kendi içinde beş büyük kümeye ayrışmış görünüyordu: 1) Mihri Belli ve *Aydınlık* çevresi yakın dönemde bir ilerici ordu darbesi ihtimalini geçerli görüyordu ve bir "proletarya partisi" projesi bakımından ikiye bölünmüş gibiydi. *TİP* yönetiminin "proleter devrimciler"in eline geçmesi halinde *TİP*'in proletaryanın özörgütü olabileceğini düşünenler ve *TİP*'e bir başka seçenek oluşturulması gerektiğini düşünenler. 2) Doktor Hikmet Kıvılcımlı ve *Sosyalist* çevresi, yakın vadede bir ilerici ordu darbesi seçeneğini ciddiye alıyor ancak, birleşik bir "proletarya partisi"ni legal olarak oluşturmaksızın mücadeleye önderlik edilemeyeceğini savunuyordu. 3) *Aydınlık* çevresinden Mahir Çayan, Yusuf Küpeli ve Münir Aktolga, ilerici bir ordu darbesini ihtimal dışı buluyor, gerici bir askeri diktatörlüğe karşı hazırlık yapmak ve "illegal" bir parti içinde devrimci bir silahlı mücadeleyi yürütmek gerekliliğine cevap verilmesini savunuyordu. 4) Doğu Perinçek önderliğinde *Proleter Devrimci Aydınlık* çevresi ayrılıktan başlayarak değişen bir çizgi üzerinde birden çok hattı savunduktan sonra *ÇKP-SBKP* ayrılığı karşısında açık bir "Maocu" hattı benimsemiş, kırlardan kentlere doğru iktidarın parça parça ele geçirilmesini savunmaya başlamıştı ama öte yandan bir "Sosyalist Kurultay" toplanmasını ve bütün sosyalist eğilimlerin yasal bir partide birleştirilmesini de savunuyordu, ve kurultaylar öncesinde Doğan Avcıoğlu'nu "darbeci" olarak eleştirmeye başlamıştı. 5) Hapisten yeni çıkan Deniz Gezmiş, Sinan Cemgil, Hüseyin İnan ve Yusuf Arslan'ın oluşturduğu, çok geçmeden kendisini *THKO* olarak açığa vuracak çevre, *El Fetih*'de eğitim görerek geri gelen arkadaşlarıyla birlikte silahlı örgütün temellerini atmaya ve "dağa çıkmak", "cephe açmak" sloganını ileri sürmeye başlamışlardı.

Kurultay öncesi Ankara ve İzmir *Dev-Genç* örgütleri daha çok Mahir Çayan'ın temsil ettiği çizgiye, İstanbul Mihri Belli'nin temsil ettiği çizgiye yakın görünüyordu. *Proleter Devrimci Aydınlık* çevresinin kayda değen herhangi bir gücünün olmadığı, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının ise gençlik hareketi üzerindeki tesis ettikleri karizmalarına karşın *Dev-Genç* yönetimi üzerinde herhangi bir özel etkide bulunmak istemedikleri anlaşılıyordu. Kongre öncesi tartışmalara karşın kongre yaklaşırken bütün gruplar kongrede tek bir aday üzerinde anlaşmak üzere birbirleriyle temasa başladılar. Gençlik hareketi içinde çokça tanınmış ve çok nüfuzlu önderler geçen zaman içinde sosyalist hareket içinde daha yüksek sorumluluklar isteyen konumlara yükseldiklerinden ya da geleceğin "gizli" görevlerine hazırlanmak üzere "yeraltı"na doğru çekildiklerinden *Dev-Genç*'in yeni ve en genç kadrolarından oluşan ve iç ihtilaflar dolayısıyla yıpranmamış bir Merkez Yürütme Kurulu Üzerinde anlaşmaya varıldı. ODTÜ *SFK* Başkanı ve ODTÜ Mimarlık Fakültesi öğrencisi Ertuğrul Kürkçü *Dev-Genç* Genel Başkanlığına, Sosyal Hizmetler Akademisi Öğrencisi Sinan Kazım Özüdoğru Genel Sekreterliğe, SBF öğrencisi Zafer Kutlu Genel Saymanlığa, AİTİA öğrencisi Şaban İba, AÜHF öğrencisi Oğuzhan Müftüoğlu, ODTÜ öğrencisi Cemal Selmanpakoğlu, AÜZF öğrencisi Fevzi Bal, HÜ öğrencisi Levent Eren, AÜDTCF öğrencisi Hüseyin Yavuz Merkez yürütme kurulu üyeliklerine oybirliği ile seçildiler. *Dev-Genç*'in son Merkez Yürütme Kurulu gençlikleriyle ve deneyimsizlikleriyle hiç örtüşmeyen bir resmi ve gayri resmi terör dalgası altında, öğrenci hareketi içinde sosyalist perspektifleri ve devrimci bir mücadele çizgisini sürdürmeye girişti. Ancak, iç ihtilaflarla hayli parçalanmış olan ve merkezi karakteri bir bakıma, mücadele gerekleri bir bakıma da yerel iktidar merkezlerinin doğmuş bulunmasından ötürü nispeten gevşemiş bulunan devrimci gençlik hareketini birlik içinde tutmak ve yürütmenin önceki dönemlerde olduğundan çok daha güçleşeceğinin işaretleri *TİP* kurultayı yaklaşırken gelmeye başlamıştı.

TİP 4. Kurultayı

TİP 4. Kurultayı yaklaşırken başlayan yerel kongreler Behice Boran ve Sadun Aren önderliğindeki *Emek* grubunun Kurultaya kesin egemenlik perspektifiyle girdiklerine işaret ediyordu. Ancak, büyük kongre delegelerinin seçildiği yerel kongrelerde *TİP* merkezinin "Devrimci Muhalefet"i safdışı etmek için kullandığı idari yöntemler, parti içindeki ihtilafın çözümüne giderek daha çok şiddet unsurunun karışmasına ve parti içi eğilimler arasındaki düşmanlığın yaygınlaşmasına hizmet etmeye başladı. Aynı şey "Devrimci Muhalefet" için de söylenebilirdi. Gerçekte *TİP*'in kimi yerel örgütlerinin kongrelerini kazanan "Devrimci Muhalefet" bu kongreleri her zaman açık tartışma ve ikna yolundan kazanmamış, "devrimci şiddet"in işin içine karıştığı durumlar eksik olmuş değildi. Öte yandan kazanılan kongrelerin ardından *TİP* örgütleri daha etkin ve düzgün olarak çalışıyor da değildi. *TİP*'le ne yapılacağı konusunda hiçbir açık seçik perspektifin bulunmadığı "Devrimci Muhalefet" çevreleri seçimleri kazandıktan sonra genel olarak örgütler faaliyetsizleşiyor, dernekler ve öğrenci örgütleri asıl temas merkezleri olarak eskiden nasılsalar öyle işlemeye devam ediyorlardı. Bununla birlikte hala *TİP*'i bir biçimde kendi örgütleri olarak görmeye devam eden birçok devrimci *TİP* yönetimi tarafından kongrelere alınmamalarına, toptan partiden ihraç edilmelerine karşı şiddetli tepkiler göstermeye başlayınca Ankara Çankaya ilçe kongresinin ardından *TİP* genel merkezi "Devrimci Muhalefet" mensupları tarafından basıldı, Sadun Aren ve Şaban Yıldız hırpalandılar ve *TİP*'e ait bazı demirbaşlar götürüldü. Olaydan sonra, *Aydınlık* dergisinde yapılan yorumda "proleter devrimci mücadelede şiddetin rolü" üzerinde durulurken, "oportünizme karşı mücadelenin emperyalizme karşı mücadeleden ayrılamayacağı" dolayısıyla gerektiğinde "devrimci şiddet" uygulanabileceği ifade ediliyordu. Bu adım hem *TİP* yönetimi ile ve "Sosyalist

TİP'in 1961-1971 Dönemi Üzerine Bazı Tezler

Türkiye İşçi Partisi'nin 1971'den sonraki dönemi gibi ilk on yılı da, henüz nesnel, zamana dayanıklı bir genel değerlendirme için fazla "yakın" ve "sıcak" bir konu olmaya devam etmektedir. *TİP* üzerine yazılmış kitap ve makale türünden tarih araştırmalarının sayısı -sol hareketin öteki örgütleriyle karşılaştırıldığında fazla olsa da- kapsamlı bir değerlendirme için çok yetersizdir. Üstelik bunların hemen hemen tümü kısa dönemli sonuçlara yönelik politik polemik metinleridir. 1978, özellikle 1980 sonrasında sosyalist harekette birlik ihtiyacının kendini en açık bir biçimde ortaya koyması ile *TİP*'in 1961-71 dönemine ilişkin "nostaljik" yorumların yaygınlaşması öznellik tehlikesini daha da artırıcı yönde etki yapmıştır. Bu koşullarda, uzun dönemli, kapsamlı ve nesnel bir değerlendirmeye yardımcı olmak üzere, şimdilik aşağıdaki türden bazı tezlerle yetinilmesi daha doğru olabilir.

1- *TİP*, *Osmanlı Sosyalist Partisi*'nden bu yana kurulan benzeri sol partilerin neredeyse tümü gibi, Türkiye'de burjuva demokratik devrim sürecinin bir yeni aşamasının hemen ardından ve bu aşamanın yarattığı politik olanaklardan yararlanarak kurulmuştur. Parti, çalışmalarını, esas olarak bu olanaklar çerçevesinde, ama yıllar boyu varolan sınırları kitlelerin özlem ve talepleri doğrultusunda, onlardan sağladığı destekle zorlamayı başararak, sürdürmüştür.

27 Mayıs hareketinin ve 1961 Anayasası'nın yaratıcıları arasında ilerici sendikacıların, bir bütün olarak işçi hareketinin ve sosyalist aydınların kayda değer bir yeri olduğunu söylemek olanaklı değildir. Bir başka deyişle, *TİP*'in kuruluş süreci ve bu süreci geliştiren güçlerle Türkiye'de burjuva demokratik devrimin 27 Mayıs'la somutlanan son aşamasının oluşum süreci ve bunu gerçekleştiren güçler arasında hiçbir önemli doğrudan bağ varolmamıştır. Ancak, *TİP*, daha sonra, kendi kuruluşuna olanak veren ve çalışmalarının yasal temelini sağlayan demokratik gelişmeyi doğru değerlendirip ona tüm gücüyle sahip çıkarak, hem kendi örgütsel varlık koşullarını, hem de temsilcisi olduğu emekçi kesimlerin çıkarlarını savunmuştur. *TİP*'in tartışmasız bir biçimde toplumsal işleve ve ciddi bir politik ağırlığa sahip olduğu yıllar (esas olarak 1962-1968 dönemi), aynı zamanda emekçi kitlelerle, aydınlarla, gençlerle doğrudan ve yaygın bağlar kurarak demokratikleşme sürecini savunmayı, onu derinleştirmeyi ve sola, sosyalizme doğru yönelişin sözcülük ve örgütleyiciliğini yapmayı başarabildiği yıllardır.

2- *TİP* yönetimi de, daha başlangıçta, Anayasa ile sağlanmış demokratik özgürlüklerin korunup yaygınlaştırılması, derinleştirilmesi ve ülkenin bağımsızlığı için, olabilen en geniş güçlerle birlikte, mücadele edilmesinin partinin en öncelikli hedefi olduğunu doğru bir biçimde saptamıştır. Daha da ötesi, çeşitli çağrılar ve örneğin Kasım 1962'de İstanbul'da yapılan Beyaz Saray toplantısı gibi girişimler, bu tesbitin ilerici, sol güçler arasında bir görüş alışverişi, ortak çalışma ve ortak "örgütlenme"yi gerekli kıldığının da farkında olunduğunu göstermektedir. Ne var ki, tek tek saptama ve girişimler bir bütüne dönüşmemiş, ihtiyacı duyulan türden sürekliliği olan bir güç ve eylem birliği politikası geliştirilip uygulanmamıştır.

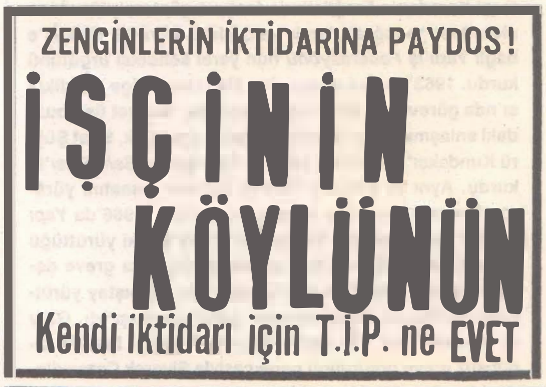
TİP'in politik çalışmalarının ağırlığının gittikçe artan ölçüde seçim çalışmalarına, seçime yönelik "örgütlenme"ye ve daha sonra parlamento içi çalışmalara kayması bu süreçte başta gelen bir unsur olmuştur. Parti çalışmalarındaki bu çarpık, adeta tek boyutlu gelişme, rekabetçi, tekelci, sekter bir tutumu özellikle körükle-

mıştır. Öte yandan, genel olarak partinin kitle çalışmalarının kitle hareketinin yükseliş hızının yanında gittikçe yetersiz kalması, partinin emekçilerin ivedi beklentilerini, birlik özlemini gündeminin en başında tutamaması sonucunu birlikte getirmiştir. *TİP*'in güç kaynağından -emekçi kitlelerden, aydınlardan, gençlerden- koparak etkinliğini kaybetmesi, demokratikleşme sürecinin sürükleyici gücü olmaktan çıkması, özünde, parti içi çatışmaların sonucu değil, başlıca nedeni olmuştur.

3- *TİP*, özellikle ilk yıllarında, yalnız merkez kadroları açısından ve yalnız büyük şehirlerde değil, aynı zamanda Anadolu şehir ve kasabalarında da 1960 öncesinin sol birikiminin hemen hemen tümünün katılım ve desteğini sağlamıştır. Daha 1961'deki kuruluşta İbrahim Güzelci ve Şaban Yıldız'ın kurucu üye olarak yeralmasıyla kendini belli eden bu ilişki, M.A. Aybar'ın genel başkanlığa getirilmesi (Şubat 1962), *Sosyalist Parti*'nin *TİP*'e katılması (Mayıs 1962) ve bu aradaki toplu ya da tek tek üyelik başvuruları ve destek açıklamaları ile daha 1962 sonbahar aylarında neredeyse "tamamlanmıştır". *TKP*'nin -15'lerin öldürülmesiyle sonuçları örgüt yaşamına pek yansımayan- Kuruluş Kongresi'nde ulaşılan kapsam bir yana bırakılırsa, Türkiye solunun son 80 yıllık tarihinde hiçbir dönemde hiçbir partiye böylesine yaygın bir destek sağlanmamıştır.

Bu durum genç kuşak için de geçerlidir. Denebilir ki, 1960'ların ilk yarısında Türkiye'de emeğin kurtuluşundan, kararlı bir anti-emperyalist mücadeleden, sosyalist bir toplum perspektifinden yana ne potansiyel varsa bu *TİP* içinde ve çevresinde toplanmıştır.

***TİP*'e karşı taşlı sopalı saldırıları da kapsayan kampanyalar bu yaygın katılım ve desteğin verdiği güç ve moralle püskürtülebilmiştir. *Çalışanlar Partisi* kurma girişiminin ve *Sosyalist Kültür Derneği*'nin *TİP*'e karşı**

Dünyada Marksizmin yükselen prestiji, Türkiye'de Marksist klasiklerin ve el kitaplarının yayınlanıp okunmasının etkileri ve birbiri ardısıra gelen işçi, gençlik, köylü, öğretmen eylemlerinin yersarsıntısı öncelikle bu kesimi düşünmeye, tartışmaya, çözümler arayıp öneriler geliştirmeye yöneltti. Bu doğrultuda çıkan Sömürücüye Yumruk gazetesi, 1969 seçimlerinde, seçmenleri TİP'e oy vermeye çağırıyor.

bir alternatif merkez olarak örgütlenmesi çabalarının, Türkiye içinden (*Türk-İş* ve *Yön* dergisi) ve dışından (*Sosyalist Enternasyonal* çevreleri) aldığı önemli desteğe karşın, başarısız kalması da yine bu güçlü birlik eğiliminin sonucu olmuştur.

4- 1961-1971 döneminde *TİP*, genel bir sosyal uyanışın ve hareketliliğin politik plandaki en önemli yansımalarından biri olmasının yanısıra, doğrudan doğruya işçi sınıfının kendisi için sınıf durumuna geliş sürecinin de bir sonucudur. Ne var ki, *TİP*'in gelişmesinde bu sınıfsallık, 1960'lar Türkiye'sinin sunduğu potansiyelin hayli gerisinde kalmıştır.

Gerçi, *TİP* üyelerinin sınıfsal bileşimine ait veriler, gecekondularda yaşayanların ve sanayi işçilerinin 1960'lardaki seçimlerde oy kullanma eğilimlerine ait araştırmalar, *TİP* üyeleri arasında azımsanmayacak bir oranın işçilerden oluştuğunu ve partinin işçilerden aldığı oy ortalamasının genel oy ortalamasının iki katı olduğunu göstermektedir. Ama bu destek, özellikle 1960'ların son yıllarındaki alabildiğine canlı dönemde, *TİP*'in işçiler arasında belirleyici bir sosyal taban edinebildiği anlamını taşımamaktadır.

Sosyalizmin öncelikle bir kalkınma yolu olarak kavranıp ve kavratılmış olması; partili sendikacılarla parti arasındaki ilişkilerin, normalde beklenebileceği gibi sendika tabanında doğrudan parti çalışmasını kolaylaştıran değil sınırlayan zımni anlaşmalar içermesi; en iyi kadroların büyük bölümüyle "Anadolu örgütlenmesi"ne yöneltilmesi; varolduğu kadarıyla sendikalı işçiler arasındaki parti çalışmalarının *DİSK*'le sınırlanması; sendikal hareketin en kabardığı dönemde *TİP*'in iç çatışmalarla yarı felç duruma düşmüş olması; sendikal harekete ilişkin açık bir parti politikasının yokluğu ... gibi unsurlar *TİP*'le işçi hareketi arasındaki bağları çok yönlü olarak sınırlamıştır.

5- 1961-1971 döneminde *TİP*'in ideolojik platformunu en geniş anlamda Marksizmle Kemalizmin bileşimi olan kavram, düşünce, yaklaşım ve politikalar oluşturmuştur. Marksizmle Kemalizmin bu bileşiminde ağırlıklar bir alt dönemden ötekine zaman içinde değiştiği gibi, bir alandan ötekine de değişmiştir. Bilindiği gibi, bu durum *TİP*'e özgü değildir; Türkiye'de 1920 sonrasında sol hareketin ortak bir özelliğidir. Hatta 1960'larda *TKP*'nin Türkiye "içindeki" ve "dışındaki" her iki kesiminin *TİP*'e göre genel olarak daha büyük ölçüde Kemalizmin etkisi altında bulunduğunu iddia etmek için birçok neden vardır. 1920'lerdeki kısa bir tepki dönemi dışında, Türkiye sol hareketinde Kemalizmden ideolojik olarak köklü bir kopuş, ciddi bir biçimde, ancak 1960'ların sonlarında gündeme gelebilmiştir.

***TİP*'te, tıkanıklıklar gözle görülür biçimler aldıkça giderek daha açık bir biçimde ifade edilen "Türkiye sosyalizmi" 'ya da "güler yüzlü sosyalizm" düşüncesinin Marksizmin çeşitli ülkelerdeki deneyimlerinin bütünsel bir değerlendirmesinden ve dünyadaki güncel teorik tartışmalardan yola çıkarak oluşturulmuş bir öneri olduğunu söylemek hayli zordur. Bu çizginin oluşumunda Türkiye'deki sınırlı demokratik ortam içinde anti-Sovyetizmin ve anti-komünizmin solcuları sosyalist ülkelerdeki modelle olan ayrılıklarını vurgulamaya zorlaması ve milliyetçiliğin "biz bize benzeriz"ci orijinal olma çabası belirleyici rol oynamıştır. 1968 sonrasında tartışmalar yoğunlaştıkça, "Türkiye sosyalizmi" tezine özel bir Osmanlı ve Türkiye tarihi ve parti teorisi eklenmiş, böylece kendi kendisi ile uyumlu bir bütün oluşturulmasına çalışılmıştır.**

Partinin merkez kurullarında kendini gösteren "Türkiye sosyalizmi"ne karşı çıkışlar ve bunun en üst kademelerinde yolaçtığı çatlaklar, her şeyden önce, aktif taban örgütlerinden gelen ısrarlı baskıların sonucu olmuştur. *TİP* içinde ve dışında gerçekleşen ve kısa bir zamana sığdırılmak zorunda kalınan bu "öğrenim" ya da "bilinçlenme" süreci, 1968 sonrasında, dogmatizm, sekterlik, iradecilik ve maceracılık eğilimlerini içinde taşıyarak gelişmiştir. Ne var ki, çeşitli görünümleriyle, sözü edilen bu sürecin politik sorumluluğu binlerce gencin hesabına yazılıp geçilecek türden bir sorumluluk değildir.

6- *TİP* içinde çeşitli sosyal kökenlerden ve kuşaklardan insanların politik birliği, varolduğu sürece, doğal olarak, parti içinde çokrenklilik, çoksesliIik anlamına gelmiştir. Bu yönüyle *TİP*'in özellikle ilk yıllarda klasik bir sol partiden çok, bir "hareket" özelliğini gösterdiği bile söylenebilir. Ancak bu türlü bir geniş yelpazeyi, ideolojik platformunu ve örgütlülüğünü boyuna geliştirerek birarada tutabilmenin en başta gelen koşulları parti içi demokrasi ve ideolojik çalışmada üretkenlik iken, bu koşullar gerçekleştirilmemiştir.

Parti içi demokrasi açısından, *TİP*, hem geçmişte *TKP* içinde ve çevresinde yeralmış kişilerin taşıdığı Stalinist parti işleyişi kavramları, hem de *CHP* ve *DP*'nin otoriter, tek şefçi parti anlayışının etkisi altında olmuştur. Ayrıca, *Türk-İş* sendikaları ve gençlik dernekleri içinde edinilen deneyim de hep aynı doğrultudaki örgüt ve yönetim kavramlarını pekiştirmiştir. Böylece, daha ilk önemli görüş farklılıkları (1964'deki program tartışmaları) ile birlikte, gerçek tartışma platform ve kanallarına sahip olmayan, farklılıklara karşı hoşgörüsüz, "muhalifleri" disiplin yöntemleriyle tasfiyeye dayanan bir yönetim mekanizması kurulmuştur. "Yerel örgütlerin yerel sorunlarla uğraşması gerektiği, ülke bütününe ait sorunların genel merkezin işi olduğu ve bunların ancak kongrede tartışılabileceği" anlayışı örgütün katkılarına, uygar bir tartışma ortamına kapıları kapatmıştır. Bir yandan "sendikacılar grubu", "Doğulular grubu" ve Ankara ve İstanbul'da sürekliliği olan bazı aydın gruplaşmaları fiilen birer hizip olarak parti içi güç dengeleri içinde kabul görürken, şu ya da bu ideolojik-teorik sorunda genel merkezden farklı tutum sahibi olmak çoğu kere disiplin suçu sayılmıştır.

Demokratik olmayan bir parti yaşamının canlı bir ideolojik çalışmayı güçleştiren etkileri, bu türden çalışmaları örgütleyip besleyecek kurumsal kanalların yokluğu ile birleşince, başarılı, gelişen bir çokrenklilik ve çoksesliIik iyice olanaksızlaşmıştır. Çok kısa dönemler dışında Genel Merkez Bilim Kurulu ancak kağıt üstünde varolmuş, partinin belirli konularda tartışmalı toplantılar, seminerler düzenlemesi, teorik bir dergi yayınlaması, bir yayınevine sahip olması, bir parti okulu kurulması ... hep "temenniler" olarak kalmıştır.

İdeolojik ve örgütsel birliği monolitik bir yapı ile kurmak isteyen tüm örgütler gibi *TİP* de, içte biriken sorunların baskısına, dışta Sovyetler Birliği-Çin uzlaşmazlığı, Latin Amerika Devrimciliği ve Çekoslovakya'ya müdahale gibi ayrıştırıcı dinamiklerin etkilerine dayanıklı bir esneklik gösterememiştir. 12 Mart'ın hemen öncesinde başlatılan "Faşizme Hayır!" kampanyası ve sol içi işbirliği çağrıları, doğru tahlillerin, uzun dönemli bir politika ve kitlelerin desteğini sağlamak için gerekli çalışmalar temeline oturmadıkça bir politik ağırlığa sahip olamayacağını bir kere daha göstermiştir.

7- 1961-1971 döneminin genel canlılığı içinde, *TİP*, bu dönemin dinamiklerini anlamanın en ilgi çekici anahtarlarından biridir. Ayrıca "*TİP*'in 12 Mart sonrası sol hareketin kadroları için bir okul olduğu" tesbiti tek tek kişilerin yaşam hikâyesi bakımından olduğundan daha fazla, son 20 yılın ideolojik-politik-örgütsel süreçlerini kavramak bakımından önem taşımaktadır. 1961-1971 döneminde *TİP*'in hâlâ canlılığını koruyan özelliklerinin ve "erdemlerinin", 1970'lerde ve 1980'lerde aşılıp artık geride bırakılan özellikleri kadar fazla ve öğretici olduğunun birçok göstergesi vardır.

ORHAN SİLİER

Devrimciler"le olan bütün iplerin koparılması anlamına geliyor hem de ideolojik mücadelede ideolojiden gayrı araçların devreye sokulması bakımından acılan yıllarca çekilecek bir geleneğin de tohumlarını atmış oluyordu.

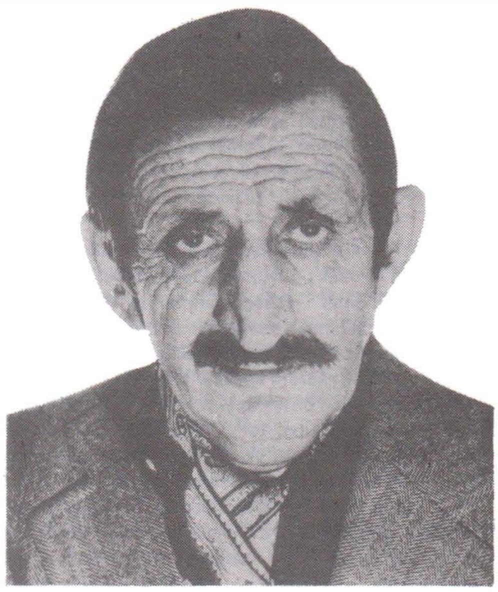
Bu gelişmelerden sonra *Aydınlık* çevresi *TİP* kongresine katılmamaya ve aynı tarihlerde Ankara'da bir "Proleter Devrimci Kurultay" çağırmaya karar verdi. Ankara'da aynı günde yapılan iki toplantıda üç kopuş bir arada yaşandı. *TİP* 4. Kurultayı "barışçı yol" teorisinin *SBKP* versiyonunu savunan Aren-Boran-Sargın grubunun Aybar üzerindeki hakimiyeti ile sonuçlanırken artık tüm sosyalistlerin birarada bulunduğu bir örgütlenme olma niteliğini bir yana bırakıyor; öte yandan Türk solu için tarihsel önemde bir karar alıp "Kürt meselesi"ni kongre tutanaklarına geçirerek ilk kez Türk solunun gündemine ulusal sorunu çözümlenmesi gerekli bir problematik olarak dahil etmiş bulunuyordu.

"Proleter Devrimci Kurultay"

Ankara'da aynı günlerde Hanif Sineması'nda toplanan "Proleter Devrimci Kurultay" ise başından başlayarak iki eğilim arasındaki ihtilafın su yüzüne çıktığına tanık oldu. Toplantının başkanlığı üzerinde çıkan ihtilaf *Aydınlık* muhalefetinin önerdiği Sırrı Öztürk'ün seçilmesiyle sonuçlandı. Yapılan konuşmalarda Mihri Belli'nin önerdiği örgütlenme ve mücadele yoluyla, Münir Aktolga ve Yusuf Küpeli'nin önerdikleri yollar arasında gerçek bir kopuşma olduğu ortaya çıktı. Mihri Belli, "Örgüt kurmak bir ölçüde düzen değişikliği demektir. Mesele örgüte varacak olan direnmeyi nasıl örgütlendireceğimizdir. Legalite uğruna mücadele edeceğiz. Örgütü aşağıdan yukarıya kuracağız. Selim Sırrı Tarcan spor salonunda işçilerle köylülerle parti kongresini toplayacağız." diyerek görüşlerini açıkladığında karşısında Yusuf Küpeli ve Münir Aktolga'nın "genel Leninist ilkelere uygun olarak yukarıdan aşağı" örgütlenme ve bir "savaş örgütü" oluşturma projesini buldu. Toplantıda yapılan tartışmalar bu eksen üzerinde sürdükten sonra *Aydınlık-Kurtuluş-Dev-Genç*'ten oluşan bir geçici merkez çevresinde bir örgütlenme projesi geliştirilmesi kararıyla sonuçlandı. Ancak çok geçmeden Münir Aktolga, Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Ertuğrul Kürkçü'nün imzalarıyla yayınlanacak olan *Aydınlık Sosyalist Dergi'ye Açık Mektup THKP-C*'nin başlangıç belgesi olarak *Aydınlık* çevresi içindeki ihtilafın ayrı örgütlerde çözülmek üzere şekillendiğini açığa vuracaktı.

15-16 Haziran işçi eylemlerine katıldıkları iddiasıyla yargılanırken görülen işçiler, belki de hiç kimsenin ummadığı biçimde ayağa kalktıklarında, o güne kadar sosyalistler arasında oldukça yaygın biçimde varolan orduya dayalı bir "sol darbe" hayalleri ve planlarını alt üst ettiklerinin tabii ki bilincinde değillerdi. Sosyalistler arasındaki tartışmalarda temel yeri işgal etmeyen "işçi sınıfının rolü" konusu Haziran Olayları'yla en azından bazı sosyalistlerin gündeminin başına yerleşti. "İlerici askerler"le kurulacak bir ittifakın mümkün kılacağı bir "devrim" düşüncesi, yerini, işçi sınıfının kendisi için bir sınıf olma sürecinin sonuna doğru yaklaşıldığı, işçi sınıfının bir toplumsal devrimin temel taşıyıcısı olduğu inancına bırakmaya başladı. İşçi sınıfının siyasal mücadele içindeki yerini almasını uzak bir geleceğe erteleyen cuntacı eğilimlerin bir bölümü, işçi hareketinin bu şaşırtıcı yükselişi ve işçi sınıfının gösterdiği direniş ve kararlılık karşısında "yukarıdan eylem" planlarını gözden geçirmek zorunda kaldı.

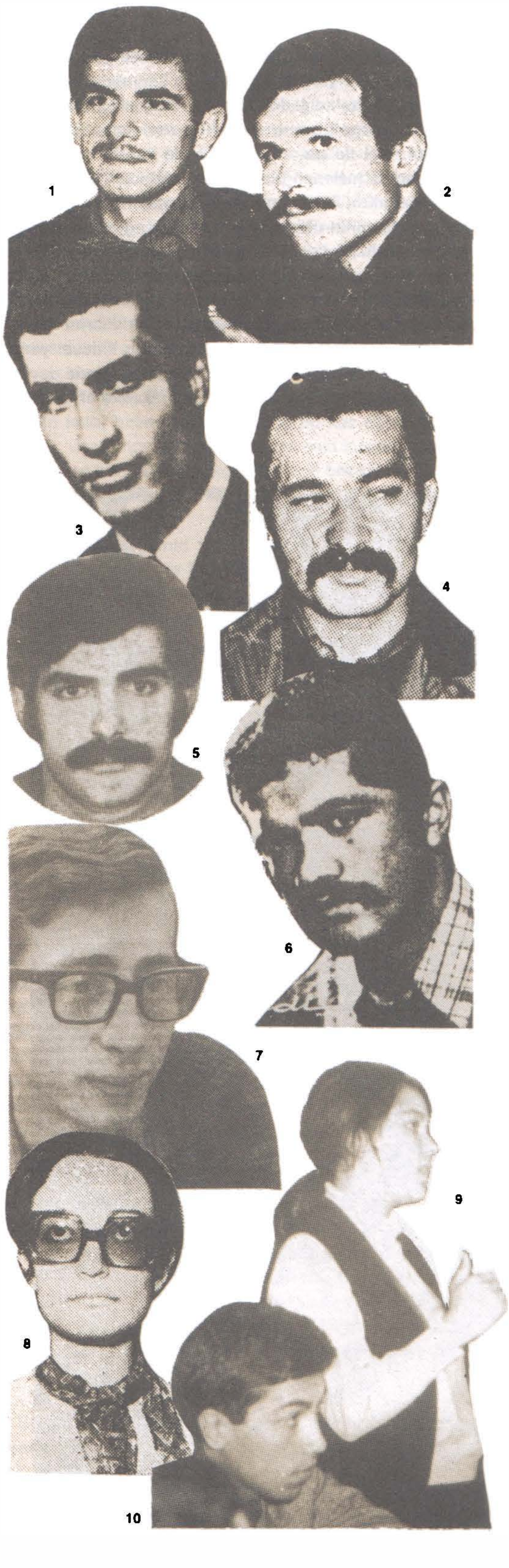
DEMİR, İSMET (1925-1979)

1960 sonrası gelişen sendikal hareket içinde doğal bir işçi önderi olarak etkin mücadelesiyle öne çıkan ve yapı-iş kolunda büyük grevler düzenlemesiyle tanınan İsmet Demir 1925'de Eskişehir'e bağlı Biçer istasyonunda dünyaya geldi. Ortaokul birinci sınıfa kadar okuyabildi. Uzun yıllar Türkiye'nin kırsal bölgelerinde topoğraf olarak çalıştı. Bir süre işsiz kaldı. 1962'de işsizliği protesto etmek ve iş istemek için düzenlenen ve büyük yankılar uyandıran 5 bin işçinin Meclis'e yürüyüşünü organize eden sendikacıların arasında yer aldı. O yıl Karadeniz Ereğlisi'nde faaliyet gösteren Morrison şirketinde topoğraf olarak işe başladı. Burada, *Türk-İş*'e bağlı *Yapı-İş Federasyonu*'nun yerel sendikal örgütünü kurdu. 1963'de Federasyon'un Marmara Bölge Sendikası'nda görev aldı. Öteki sendikacılarla, faaliyet üslubundaki anlaşmazlıklar üzerine buradan ayrılarak, Suat Şükrü Kundakçı'yla birlikte 1965'te *Yapı İşçileri Sendikası*'nı kurdu. Aynı yıl Ambarlı Termik Santralı İnşaatını yürüten Lummus şirketine karşı grev başlattı. 1966'da *Yapı İşçileri Sendikası*'nın Petrol Boru Hattı'ndaki yürüttüğü grev Bakanlar Kurulu'nca ertelendi. Sendika greve devam kararı alarak Danıştay'a başvurdu. Danıştay yürütmeyi durdurma kararı vererek grevi yasallaştırdı. Grev devam ederken *YİS* genel Sekreteri olarak işçileri kanunsuz greve götürdüğü gerekçesiyle Siverek Cezaevi'nde bir süre tutuklu kaldı.

Bundan sonra sırasıyle 1967'da Kadıncık Barajı, 1966'de Ferro Kimya Tesisleri, 1970'de Aliağa Rafinerisi, 1974'de İskenderun Demir-Çelik Tesisleri inşaatlarında grevler düzenledi. Bu mücadeleleri sırasında birçok kez tutuklandı, *Türk-İş* yönetimiyle ve çeşitli kuruluş yöneticileriyle çatıştı. 12 Mart döneminde *YİS* mensubu 5 arkadaşıyla birlikte İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı'nca yargılandı. *YİS*'in kapatılmasına da karar verilen yargılama Askeri Yargıtayca bozuldu.

***YİS*'in örgütlediği her şantiyede yapı işçileriyle hep onlardan biri gibi sürdürdüğü ağır ve yıpratıcı hayat şartları sonucu yakalandığı kansere yenilerek Mart 1979'da İstanbul'da öldü. Oldukça ağır şartlar altında sendikal mücadele veren İsmet Demir Türkiye'de en dağınık ve örgütlenmesi güç olan yapı-iş kolunda başarılı faaliyetler göstermiş, tutumuna karşı çıkanlarca "çizgi dışı" bir sendikacı olarak kabul edilmiştir. İsmet Demir sendikal faaliyetine başta *Dev-Genç*'liler olmak üzere devrimci gençliği de katarak örnek bir sendikacılık göstermiştir. Ölümünden sonra *Grev ve Direnişler Üzerine Anılar-Deneyler*, *İşçi Sınıfı Mücadelesinden Bir Kesit 1962-1975* adlı iki kitabı yayınlandı.**

68 (15) Kitlesel Mücadeleler ve DEV-GENÇ

Dev-Genç *BYK sekreteri Mustafa İlker Gürkan 2) BYK üyesi Mustafa Lütfi Kıyıcı 3) Başkan Attila Sarp 4) Genel sekreter Sinan Kazım Özüdoğru 5) Masis Kürkçügil 6) Genel sekreter Ruhi Koç 7)* FKF *İstanbul sekreteri Veysi Sarısözen 8) Elif Gönül Tolon 9) Aydınlık Yazı Kurulu üyesi Seyhan Erdoğdu 10)* FKF *yöneticisi Münir Ramazan Aktolga.*

12 Mart'a Doğru

1970 sonu ve 1971'in ilk aylan, düzenin sosyalist harekete karşı stratejik bir saldırıya geçtiğine tanık oldu. *AP* hükümeti, 15-16 Haziran sonrasında düşme eğilimleri göstermekle birlikte bütünüyle geri çekilmiş olmayan işçi mücadelesi dalgasını kırmak üzere olanca gücüyle yüklendi. İşçiler 15-16 Haziran'ın yarattığı büyük prestijle giderek daha çok *DİSK*'de örgütlenmek istiyorlar, grev mücadelesine çıkma anına gelen işçilerin talepleri, ücret zammından önce *DİSK*'e geçmek oluyordu. Öte yandan sendikal mücadelelerde öne çıkan işçilerin işveren ve polis tarafından tasfiye edilmek istenmesi fabrikalardaki gerilimin bir başka kaynağıydı.

Yeni Fabrika İşgalleri

İstanbul Topkapı'daki Plastel Plastik ve Kauçuk Sanayii fabrikasındaki 18 işçi önderinin işine son verilmek istenmesi işçilerin fabrikayı işgal etmelerine neden oldu. 13 Ekim'de, işten atılan işçilerin geri alınacağının bildirilmesi üzerine işgal sona ererken 14 Ekim'de gene İstanbul'da bir başka işgal patlak verdi. 15-16 Haziran olaylarında çalışmadan geçen beş günün ücreti işveren tarafından ceza olarak kesilmek istenince işçiler Eyüp'teki Gislaved lastik fabrikasını işgal ettiler. İşgalin ikinci gününde polis birlikleri fabrikanın duvarını buldozerlerle yıkarak içeri girdi. İşçilerle polis arasında çıkan çatışmada işçi Hüseyin Çapkan silahla vurularak öldürüldü. İşçiler ve polisten toplam 90 kişi yaralandı.

Ardından Adana'da *Türk-İş*'ten ayrılarak *DİSK*'e geçmek isteyen işçilerin işgalleri patlak verdi. 1970'e kadar Adana'da işçi hareketini *Türk-İş*'le denetim altında tutmayı başarmış olan Adana burjuvazisi *DİSK* yönetiminin gayretlerinden çok işçilerin kendiliklerinden harekete geçerek *Türk-İş*'ten ayrılma girişimlerini son derece sert bir saldırıyla cezalandırmaya girişti. Sabancı Holding'e ait Bossa fabrikasında *Teksif*'in sözleşmeye oturmasına karşı çıkan işçiler fabrikayı 10 Kasım'da işgal ettiler. İşgalin ikinci gününde bir yandan toplum polisi, jandarma desteğinde buldozerlerle fabrika duvarlarını yıkarak, gaz bombaları ve ateşli silahlar kullanarak işgali kırmaya girişirken öte yandan *Teksif*'in silahlı fedaileri "Komünistlere ölüm" diye bağırarak işgalci işçilere saldırdılar. 60 işçi yaralandı, 160 işçi gözaltına alındı. Aynı gün Paktaş fabrikasında sürmekte olan direniş de sona erdi.

10 Kasım'da Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde taksi şoförleri kontak kapatma eylemine giriştiler. Bir tek taksinin bile işe çıkmadığı iki gün boyunca şoförler yedek parça fiyatlarının pahalılığına, ithalatın devlet tarafından yapılmasına son verilmesini, yollarda ağırlık kontrolü yapılarak kazaların önlenmesini ve bir sigorta sistemi kurulmasını talep ettiler. 21 Aralık'da *Kapı-İş*'te örgütlenmiş olan kapıcılar, Ankara ve İstanbul'da gösteri yaparak yaşam koşullarının düzeltilmesini ve ücretlerinin artırılmasını istediler.

Gençlik Hareketi Faşist Hareket ile Hükümetin Kıskacında

1968'le başlayan ve iki yıl içinde üniversite reformu çerçevesinin ötesine geçerek toplumsal düzene karşı bir başkaldırıya dönüşen gençlik hareketi ve hareketin kitlesel öncüsü haline gelmiş olan *Dev-Genç* 1970'in sonuna gidilirken oldukça kritik bir dönemine girmiş gibi görünüyordu. Öncelikle, büyük çoğunluğu devrimci öğrencilerin egemenliğindeki üniversiteler, yüksek okullar ve öğrenci yurtlarının hükümetin denetimi altına alınması ve bu alanların devrimci hareketin "karargahlar"ı olmaktan çıkartılması böylece öğrencilerin kitlesi ile *Dev-Genç* arasındaki organik bağın kırılması *AP*'nin öncelikli hedefleri arasındaydı. *Dev-Genç*'li öğrenciler ve örgütün yöneticileri üzerinde siyasi polis ve savcılıklar aracılığıyla uygulanan baskı sonbahar ve kış boyunca sürdü. *Dev-Genç*'in bir dönem önceki Genel Başkanı Attila Sarp, Genel Sekreter Ruhi Koç, Merkez Yürütme Kurulu üyesi İrfan Uçar, İstanbul Bölge Yürütme Kurulu Sekreteri Mustafa Gürkan, Nahit Tören, Mustafa Zülkadiroğlu ve diğerleri kongre öncesinde tutuklanmış ya da aranmaya başlamışlardı. Ankara'da Jusmmat deposuna sabotaj yaptığı gerekçesiyle Merkez Yürütme Kurulu üyesi Oktay Etiman uzun yıllardan sonra siyasi poliste sistemli olarak elektrik işkencesine tabi tutulan ilk öğrenci olmuş ve *SBF Öğrenci Derneği* Başkanı Hüseyin Cevahir ve SBF öğrencisi İlhami Aras'la birlikte tutuklanmıştı. Devrimci ODTÜ öğrencilerinden Yusuf Arslan üzerinde silah bulunduğu gerekçesiyle işkenceye tabi tutulmuş, *El Fetih*'de eğitim görmek üzere Suriye'ye geçmeye çalışırlarken Diyarbakır'da yakalanan Hüdai Arıkan ve Şaban İba da işkenceye uğratılmışlardı. İlk dönemlerde öğrencilere karşı gereğinden fazla kibar olan siyasi polis merkezlerinde devrimci öğrencilerin ilk karşılaştıkları şey, 1970'lere gelindiğinde artık meydan dayağıydı.

Dev-Genç'te Merkezsizleşme Eğilimleri

Bir siyasal parti değil bir dernekler konfederasyonu olan *Dev-Genç* yapısal olarak her zaman merkez kurullarına çok fazla yetki vermiş olmasına karşın, bu yetkilerin gerçek bir anlam kazanabilmesi için merkezin yürütme erkinin ancak yerel örgütlerin konsensusuna bağlı olarak kullanılabileceği gevşek bir örgütlenmeye sahip olagelmişti. Ancak 1970 sonları ve 1971 başlarında iki yönlü bir süreç içinde bu yapıda da bir yandan organik bir bitişme, bir yandan da dağılma belirtileri ortaya çıkmaya başladı.

Dev-Genç

Öğrenciler, 1968'den başlayarak toplumsal işbölümünün kendilerini kapitalist üretim tarzının yeniden üretimine mahkum eden doğasına dünyanın bütün ülkelerinde başkaldırdılar. Heryerde varolan egemenlik ilişkileri özellikle öğrenciler tarafından sert ve yıkıcı bir eleştiriye tabi tutuldu. Ancak, bugüne kadar bilinen örnekleriyle hiçbir ülkede öğrenci gençlik hareketi Türkiye'de olduğu ölçüde genel olarak siyasal hayatın, özel olarak da sosyalist siyasetin gelişmesinde *Dev-Genç* ölçüsünde kalıcı ve sürekli olduğu söylenebilecek bir etkide bulunmadı. 1968'in ürünleri ve sonuçları öteki ülkelerde az ya da çok hızla kendilerini kuran ortak etkenlerin dağılması ya da üst üste çakışmaz oluşlarıyla, toplumun genel dokusu içinde eriyen genel etkilerinin dışında kalıcı bir iz bırakmadan geçerken, Türkiye'de yirmiden fazla yıl sonra bile, hala operasyonel kalabilen bir dinamizmin ifadesi oldu.

Vulger bir Marksizm yorumu, *a priori* olarak bize bir toplumun politik/kültürel hayatında -üstelik o kapitalist toplumsa- böylesine devrimci ve kalıcı izleri ancak işçi sınıfının bırakabileceğini söyleyecektir. Oysa *Dev-Genç*'i meydana getiren unsurlardan hiçbirinin bir toplumsal bütünlük olarak işçi sınıfıyla pratik, somut ve doğrudan bir ilintisi olmadı. *Dev-Genç* en üst yöneticisinden en yeni sempatizanına kadar her zaman safkan bir öğrenci örgütüydü. Yüksek öğrenimin herkes için parasız olduğu 1960'lı yıllarda Türkiye'de üniversitelerde öğrenim gören gençlerin çok büyük çoğunluğu, örneğin ABD'deki bir üniversite öğrencisi gibi, aynı zamanda hem öğrenci hem işçi de değildi. Beri yandan kabataslak bir inceleme bile 1965-1971 arasında üniversitede öğrenim gören öğrencilerin ancak yüzde otuzunun düşük ücretle geçinen ailelerden geldiğini gösterecektir. Bunların arasında modern sanayi işçilerinin oğullarının ve kızlarının ise çok daha düşük bir orana sahip olduğunu söylemek mümkün. Dolayısıyla bugüne kadar sürebildiğimiz bu tarihsel izin, işçi sınıfından olmakla somut ve dolaysız bir bağıntısı yok.

Ama, maddeci tarih anlayışının bakış açısı içinde derinlemesine ilerlendiğinde teoriyi bu alanda da doğrulayan dolayımların birer birer belirmeye başladığını görmek mümkün olur. Öğrencilerin ve fikrî emeğin taşıyıcılarının "küçük burjuva" toplumsal kategorisine dahil edilmeleri, Marx sonrası *II. Enternasyonal* sosyal demokrasisinin babaları için bütün toplumsal analiz şemalarının sabitlerinden biriydi. Kapitalizmin henüz kendisini yeniden üretmek için bilimin ve fikirlerin kitlesel ölçekte yeniden üretimini şart koşmadığı, fikrin ve emekçinin bilgisinin maddi üretimin bir asli bileşeni olmayı gerektirmediği, yüksek öğrenimin yalnızca devlet idaresi bakımından bir önem taşıdığı bir devirde aydına ya da potansiyel bir aydın olarak öğrenciye, kendi "varlık şartlarını devletten alan" *geleneksel aydın* kategorisi içinden bakmak ve onu üretken olmayan emeğin taşıyıcısı olarak edilgen ve ikincil bir özne olarak görmek doğaldı. Oysa Marx'ın sözleriyle bilimin "bir genel toplumsal üretici güç" halini aldığı bir çağda modern kapitalist işbölümünün gereklerine uyarlanmış eğitimin tıpkı üretimin maddi emek süreci içindeki parçalanmışlığının kol emekçisini de parçaladığı, onu kacaman bir başparmak, yada kol veya pençeden ibaret kıldığı gibi fikri üretimin ince ve ayrıntılı ihtisaslaşması içinde insanların "sosyolog", "mühendis", "eczacı", ya da "doktor" olarak tek yönlü parçalanmışlıkları ve fikri üretimin toplam toplumsal sonuçlarına yabancılaşmalarının onları toplumun durumuna bir kol emekçisinden daha az tepki gösterebileceklerini sanmak, kol emeğiyle kafa emeğini birbirinden ayıran aynı kapitalizmin kafa emekçisini de tek yönlü gelişme içinde insanlığın toplam bilgi üretimi karşısında cahil, fikrî mülkiyetten yoksun bıraktığını görmezden gelmek olur. Türkiyeli öğrenciyi 1968'de isyana götüren şartlar, bu nedenle, geleceğin fikrî emek taşıyıcısı olarak, işçiyi kapitalizme karşı isyana götüren genel şartlarla organik olarak bağlıydı. Öğrenciler kendi başkaldırılarını nasıl anlamlandırmış olurlarsa olsunlar isyanın derinliği, kaynaklarının üretim tarzının derinliklerinde yatıyor olmasındandı. Ancak bu kadarı, Türkiye'deki öğrenci hareketinin, 1968'de örneğin, ABD ya da Kore'de olduğu kader derine gitmesini açıklayabilirse de sürekliliğini açıklamaya yetmez. Bunun kaynakları ise Türkiye'nin yerelliğinde, kendi özgül tarihinde bulunabilir.

1950-1980 arasındaki 30 yıllık dönem Türkiye'de önceki 30 yıl boyunca "yukarıdan aşağıya" doğru geliştirilmiş kapitalizmin, bir kere Türkiye toprağına kök saldıktan, bütün yerel ve antika yapılarla eklemlendikten, kendine özgülükleri de içeren bir evrenselliğe ulaştıktan sonra aşağıdan yukarıya doğru tüm üstyapıları yeniden belirlemeye başladığı dönemdi. Bu otuz yıl içinde, yerellik ile kozmopolitizmin, devlet ile toplumun, Doğu ile Batı'nın, işçi ile patronunun, kır ile kentin çelişkileri, ritmi gitgide hızlanan bir dinamizm içinde Türkiye topraklarının altını üstüne getirmeye başladı. Türkiye dünya kapitalizminin uluslararası dolanım ağı içine, dünya tarihine girdi. Bir önceki dönemde devlet-insan, "sınıf-u devlet"'in bir parçası olan aydınlar, modern kapitalizmin iki kutbu, ücretli emek ve sermaye arasında çekildiklerini ve parçalandıklarını gördüler. Artık varlıklarını devlete borçlu değillerdi. Fikrî emek gücünün kitlesel yeniden üretimi, devletin değil, kısa bir zaman içinde devletin sahip olduğundan daha çok merkezîleşmiş ve yo-

Dev-Genç'in sol yumruğu. 1990'da herkes artık Dev-Genç'in sol yumruğunu kaldırmasının solculuğunu temsil etme isteğinden ileri geldiğine inanmaya hazırdır. O kadar ki, sağcılar da bu yüzden kendilerinin sağ yumruklarını kaldırmaları gerektiğine iyice inanmışlardır. Oysa, sol yumruğun bir protesto simgesi haline gelmesinin gerisinde, tüm dünyanın protesto halinde olduğu 1968'de Mexico olimpiyatlarında 100 m. erkekler atletizm yarışmasında üç madalyayı da kazanan ABD'li siyah atletlerin ırkçı baskıları protesto etmek için ABD ulusal marşı çalınırken saygı duruşu yapmak yerine sol ellerine siyah eldiven giyerek sol yumruklarını havaya kaldırmaları yatıyordu. ABD büyükelçisi Kommer'in arabasını yakmaktan sanık olarak yargılanan ODTÜ öğrencileri serbest bırakılmaları kararını, bu siyah atletlerin eylemlerini devralarak, sol yumruklarını havaya kaldırmakla bir anti-ABD eylem olarak selamladılar. Bu davranışın yarattığı sempati üzerine, protesto için sol yumruklar havaya kaldırılır oldu. Ancak bir süre sonra hangi yumruğun havaya kalkması gerektiği de tıpkı "Mao Çe Tung mu" yoksa "Mao Zedung mu" demek gerektiği tartışması gibi, bir tartışmanın konusu oldu. Proleter Devrimci Aydınlık çevresinin -doğru olarak- uluslararası proleter selamının sağ kolu hafif bükerek havaya kaldırmak olduğu, ötekinin ise "anarşistler"'in selamı olduğu uyarıları gerginleşmiş ilişkiler içinde umursamazlıkla hatta inatla karşılanır oldu. Dev-Genç'liler sol kollarını, PDA'cılar sağ kollarını havaya kaldırdılar.

68 (15) Kitlesel Mücadeleler ve DEV-GENÇ

ğunlaşmış bir üretici güçler kitlesini mülk edinen burjuvazinin konusuydu. 27 Mayıs öncesi gençlik hareketi bu varoluş tarzına karşı devletin kozası içine geri dönmek isteyen geleneksel aydınların son özgül eylemiydi. Hukukçuyu "kendi ücretli kölesi" kılmak isteyen kapitalizme, genel toplumsal adaletsizliği de eleştirerek karşı çıkan Ankara ve İstanbul'un Hukuk ve Mülkiye öğrencileri, toplumsal işbölümünde bilgiyle mülkiyet ve egemenlik arasındaki tüm dolayımların böylesine hoyratça ortadan kaldırıldığı şartlara isyanın, devletin sınıflar arasında yeniden bir hakem olacağı bir toplum durumuna dönme isteğinin en somut ifadeleri olabilirlerdi. Devlet çökmesin! -O çağın öğrenci hareketinin başka bir gündemi yoktu. Oysa, yalnızca on yıl sonra Ankara ve İstanbul'da ODTÜ ve İTÜ -iki teknik üniversite- öğrenci hareketinin kalbi haline gelecekti ama bu kez öğrencilerin talebi -"üzerlerine kabus gibi çöken eski kuşakların gölgesi"nden kurtuldukları ölçüde- on yıl öncesinin tersiydi: Devlet çöksün! Devrim yaşasın!

Öğrenci hareketinin önderliği on yıl içinde hızla el değiştirerek, modern kafa emeğinin taşıyıcılarının, en az işçi sınıfı kadar sanayi ve teknoloji çağının yarattığı olan bir kategorinin eline geçti. Bilim ve eğitimin toplumla ilişkisini geleneksel bir ahlakçılıkla değil, üretim dolayımıyla kurabilmek, ancak kitlesel ölçekte varolan bir teknik ve teknolojik kafa emeği taşıyıcıları kategorisi ile olabilirdi. *Dev-Genç*'in siyasal ifadesi olduğu isyan ancak böyle bir tarihsel temel üzerinde kendisini işçi sınıfının mücadelesine bağlayabilir ve o ölçüde radikalleşebilirdi.

Kırdan kente doğru büyük ve tükenmeyen göç dalgalarının üzerinde büyük kentlere gelen emekçilerin oğulları ve kızları göreli olarak yaygınlaşan eğitim olanaklarıyla üniversitelere girerlerken, üniversitede işçi sayısını artırmış olmuyorlar ama, düzenle kendi aralarında nesnel olarak varolan çelişkiyi yeniden üretiyorlardı. Kafa emeğinin de çok uzak olmayan bir gelecekte "degradasyon"a konu olacağını algılayabilen bu insanların zihinlerinde, sınıf atlayacacak bir kaç kişiden biri olmaya uğraşmak yerine çok daha rasyonel ama o ölçüde de öfke gerektiren bir atılımla sınıfların ortadan kaldırılması gerekliliği kaçınılmaz olarak yerini buluyordu. *Dev-Genç*'in 12 Mart'ta Ankara ve İstanbul'da yargılanan yaklaşık 500 tutuklusunun nüfus kayıtlarına bir göz atmak, beşte dördünün köy ve kasaba nüfusuna kayıtlı olduklarını gösterir. Göreli bir yoksulluk, taşralılık ve yerellik, modern toplumun bilgisiyle ve bilginin yeniden üretimi süreciyle birleştiğinde, içinde yaşadığı şartlara aşağıdan *pleb* usulü isyan edebilecek bir büyük kitle oluşabilirdi ve oluştu. Bu süreç aralıksız yirmi yıl sürdü ve *Dev-Genç* bu sürecin öznelerinin kültüründen beslendi; onların birleştiği ve eylemlerini merkezileştirdiği bir mücadele örgütü haline geldi.

Böylece aydınların, kafa emeğinin taşıyıcılarının düz, vasıfsız işçilere doğru politik, iktisadi, ideolojik, kültürel, her türden dolayımla çekilegeldikleri bir dönem, işçi hareketinin kendisini tutan geleneksel birçok bağdan kurtulduğu bir tarihsellikle de örtüştü. O yüzden o dönemin öğrencisine işçi sınıfına tarihin öznesi rolünü tanıyan sosyalist ideolojinin, Marksizmin sahiciliği, hayatı açıklama yeteneği, göğün mavi olduğunun kanıtlanmasınının gereksiz oluşu kadar kendi kendini açıklayan bir ilke olarak görünüyordu. *Dev-Genç* bu nedenle başka herhangi bir toplumda olamayacağı kadar Marksizmin ve maddeci tarih görüşünün, devrimin mümkünlüğü perspektifinin naiv bir biçimde de olsa içinde uzun süre yaşadığı bir hareket oldu.

Nasıl Türkiye dendiğinde, yalnızca bir kara parçası değil, birbiri ardı sıra gerçekleşmiş insan ilişkilerinin bir tarihselliğini de kavramlaştırıyorsak ve bugün yaşadığımız ilişkiler, uzak geçmişten parçacıkları da içeriyorsa *Dev-Genç* adı da, 1965'ten 1971'e kadar üniversitelerde örgütlü bir biçimde yaşanmış mücadeleler toplamının kavramsallaştırılmasıdır. Kimlilerinin, örneğin kendisi üç buçuk ay için *Dev-Genç* yönetiminde bulunduğundan, *Dev-Genç*in yalnızca o zaman aralığında tarihsel bir anlam kazandığını ima eden ya da açıkça ifade eden öznellikleri de aslında bu tarihselliğin bir parçası sayılır. *Dev-Genç* ancak bunları da içeren bir tarihsel ve organik toplam olarak anlaşılabilir. Eğer onu yapan unsurlardan herhangi birini ve dönemlerinden herhangi birini dışlayarak bir *Dev-Genç* kimliği kurulmaya kalkışılsa, bunun Cumhuriyet'in resmi Türk tarihinden hiçbir farkı kalmazdı. Bu toplumda nasıl Kürtler yaşamamışlar ve onlarla Türklerin ve öteki kavimlerin bir ortak yaşantısı olmamış gibi davranamazsak ve nasıl hepimiz bu ortak ve çelişik tarihten izler taşıyorsak, *Dev-Genç*'in tarihselliğinin belirlenmesi de gelişmesi boyunca içinden geçtiği süreçleri keyfî olarak yadsıyamaz; onun tümünü içermek zorundadır. Bunun idrakinde olmak veya olmamak, yaşanmış hayatları yaşanmamış, gerçekleştirilmiş mücadeleleri olmamış kılmaz.

Gelişmesinin ilk evresinde (1965-1968) adı *FKF* olan Dev-Genç, toplumsal bir hareket değil, öğrencilerin seçkin bir sosyalist azınlığının kültürel-politik bir hareketiydi. Öğrencilerin çoğunluğu üzerinde kültürel bir hegemonya kurabilmek, gerçekliği yorumlamanın anahtarının kendisinde olduğunu kanıtlamayı, onların akıllarına seslenmeyi, evrensel kültürü onların gözünde temsil etmeyi, resmî toplumun sakladığı, yadsıdığı bilgiyi taşıdığını kanıtlamayı, bir tür Prometheus olmayı gerektiriyordu. Çilekeş bir aydın. Resmi toplumun itibar etmediği ama toplumsal varoluşunu feda etmek pahasına hakikati durmaksızın tekrarlayan inançlı insanlar. Meşruyetini eyleminin köktenciliğinden değil, fikrinin rasyonelliğinden alan, sosyalizminin herkes için, burjuvalar için de kabul edilebilir olduğunu kanıtlamak için yüzünü uygar batıya dönen aydınlanmacı. Şiddeti kendisine değil karşıtına yükleyen akıllı strateji. Bütün bir dönemin sosyalist tipolojisinin ana çizgileri böyleydi. Yirmi yıllık şiddet tarihinden sonra pek naiv gibi görünebilirse de böyle oluşun bir meşruyeti vardı.

Bütün toplumsal tarihi boyunca kendisiyle ne bireylerin ne sınıfların boy ölçüşememiş oldukları bir devlette, devletin kendisinden bağımsız bir imgesinin kurulması, onun pratikte tanınmasını olduğu kadar, teorisinin de edinilmesini gerektirirdi ve bu bilgi ancak otarşik bir dünyadan uluslararası ilişkilerin alanına açılışla gelebilirdi.

FKF'nin *Dev-Genç*'e dönüştüğü 1968-1969 yeni sosyalist fikirlerin kitlesel bir gerçeklik kazandığı, yaşadığı gerekliğin dünya ilişkileri alanındaki anlamını açıklamaya başladığı ve bunun da bütün o Kurtuluş Savaşı efsanelerine rağmen emperyalizmin uluslararası bağımlılık şebekesi içinde sömürülen bir topluma tercüme edildiği anda, *Dev-Genç*'li yeni devrimin kavramlarını bildiği tek devrim olan Kurtuluş Savaşı'nın imgelerinden çıkartmaya çalışan, geleceğini Batı Avrupa'nın müesses nizamla eklemlenmiş sosyalizminde değil, ezilen milletlerin sosyalizminde gören sosyalizmle, anti-emperyalizm arasında tam bir bağdaşırlık bulan ve meşruyetini amaçlarının ulusallığında, eyleminin tarihsel haklılığında bulan, ABD egemenliğine karşı "vatanın çıkarlarını" savunmanın, zengin kadar yoksulun da, köylü kadar işçinin de kabul edebileceği bir amaç olduğundan kuşku duymayan eylemci. Bu geçiş ânının tipolojisi de karakteristik olarak böyle çizilebilir. 1969-1971 işçi hareketinin burjuvaziyle, faşist hareketin devrimci hareketle, gericiliğin ilericilikle, devletin halkla her biçimde karşı karşıya geldiği, olanca karmaşıklığıyla toplumsal güçlerin bütün güçleriyle ortaya çıktıkları açık toplumsal ve siyasal sınıf mücadelesi döneminin *Dev-Genç*'lisi artık ayrışmakta olan Marksizmlerin çelişik birliğinin üyesidir. Hareketin bir yanı çürüyüp onun organik birliğinin dışına atılmaktadır. Rejimin darbeleri altında ezilirken ilk yenilgileri tatmış, dünyayı değiştirmenin onu yorumlamak kadar kolay olmadığını görmüş, yüz ifadesini inancın aydınlığının yanısıra sıkıntıların alın kırışıklığı da çizer olmuştur.

1990'dan bakarken *Dev-Genç*'i bu belli başlı üç evresiyle bir arada kavrayabilmek ve onu öylece yeniden kurabilmek onun tarihsel bilgisini temellük edebilmek bakımından önemli. Ancak asıl önemli olan *Dev-Genç*'in de her tarihsel ve toplumsal süreç gibi bir başlangıcı ve sonu olduğunu bilmek, onu vareden koşulların ortadan kalkmasıyla birlikte *Dev-Genç*'in de biz ona ne kadar emek ve değer vermiş olursak olalım varlığını yitireceğidir. *Dev-Genç* bir özel örgüt, bir ideolojik kuruluş değil, bir toplumsal/siyasal mücadele örgütüydü ve temelini öğrenci gençliğin kendi özhareketi oluşturuyordu. Ancak *FKF*'nin bürokratik yapısının içine girip onu parçalayarak varolabilen bu hareket, öğrencilerin devrimci hareketinin ifadesi olabildiği ölçüde siyasal bir önem kazandı. Ama o öğrencilere empoze edilmiş bir dernek değil, öğrencilerin dernek olmaktan çıkarttıkları bir kitle hareketiydi. O yüzden de öğrencilerin devrimci hareketinin sosyalistçe ifadesinin bütün nüanslarını içermeksizin kendisini varedemezdi. O tarihlerde *Dev-Genç*'li olmuş pek çok insanın bugün hala önemsediği örgüt içi "demokrasi"nin varlık şartı, bu kitlesellikti ve ne zaman bu kitlesellikte bir düşüş olduysa bürokratizm "devrimci" bir zarfın içinde hortladı.

Dev-Genç sosyalist mücadelenin bir politik öncüden yoksun oldugu dönemde ezilen kitlelerin bir bölümü ve aydınlar tarafından kısmen bir politik öncü olarak kavrandı. Kendisinin yoksun olduğu bir politik tecrübeyle Türkiye tarihinin en karmaşık "otorite bunalım"larından birinin ortasında "devrim" perspektifini yaşar kılmaya ve devrimin sesi olarak kalmaya çalıştı. Kendi tarihinin özgüllüğünün mümkün kıldığı azami genişliğe karşın bir toplumsal grubun, çatışan toplumsal sınıfların ortasında siyasal iktidar mücadelesine müdahale etmesi mümkün olamayacağından, *Dev-Genç* 12 Mart sonrasında mücadele alanının berisine çekilen kitlesinin önünde kaldı. *Dev-Genç*'in 1971 sonrası tarihi onu oluşturan bileşenlerin öncülerinin kendi bayrakları altında sürdürdükleri mücadelenin "yeraltı"na çekilmiş gruplar içindeki tarihi oldu. Bir kere kendilerini politik partiler olarak birbirlerine karşı tarif ettikten ve öğrenci kitlesinin dışında başka bir kuruluş sürecinden geçtikten sonra bu yapıların 12 Mart ertesinde yeniden kitlesel bir örgütte bir araya gelmeleri elbette olanaksızdı. Bu yüzden 1974 sonrasında birden çok *Dev-Genç*'in zuhur etmiş olmasına şaşmamak gerekir. Ancak, denebilir ki, *Dev-Genç*'i kendisini kuran yapıların ve ilişkilerin birine indirgenemeyecek kadar, unsurlarının birbirleriyle çelişik de olsa *symbiosis* halinde yaşadıkları bir yapı olarak bir kere daha aynı kapsamlılık ve organiklik içinde zaten kurulamazdı. Artık hiçbir *Dev-Genç* 1965-71 *Dev-Genç*'i olamaz. Üç nedenle: Birincisi yaşanılan zamanlar hiçbir zaman 1965-71 arasında olduğu gibi artık naivliği "masum" kılamayacak kadar tarihsellikle yüklüdür. İkincisi, öğrencilerin bir dönem için eşitsiz gelişimin bir sonucu olarak temsil edebildikleri dünya-tarihsellik kendi öznesine artık daha çok yaklaşmakta olduğundan 1968 ölçüsünde bir radikalliği sergileyebilmelerinin koşulları büyük dönemsel değişiklikler olmadığı takdirde mümkün olmayacaktır. Nihayet işçi hareketi giderek daha çok "aydınlaşmak"ta olduğundan bir zaman için öğrencilerin temsil etmiş oldukları proleterleşmiş kafa emeği embriyonunun yerini bizzat işçi hareketinin içinden bir kesim temsil etmeye başlamaktadır. Herakleitos'un özdeyişi Türkiye'nin modern tarihi içinde bir kere daha doğrulanmaktadır: *Pente rei* -herşey akar- aynı ırmakta iki kere yıkanılamaz. O ırmakta ilk kez yıkanmış olanlar 1971'de en onurlu mesleğin *Dev-Genç* üyeliği olduğuna hala inanmaya devam edebilirler. Ancak önemli olan artık 1968'de ya da 1971'de ne yapıldığı değil her dönemde kolektif devrimci eylemliliğin uygun biçimlerini bulmaktır.

ERTUĞRUL KÜRKÇÜ

Aydınlık çevresinde bir önceki *Dev-Genç* kongresinden sonra başlayan ve 15-16 Haziran'la hızlanıp "Proleter Devrimci *TİP* Kurultayı" ile birlikte süregiden tartışmalar, Aralık 1970'te Münir Aktolga, Mahir Çayan, Yusuf Küpeli ve Ertuğrul Kürkçü'nün imzalarıyla yayınlanan "Aydınlık Sosyalist Dergiye Açık Mektup"la sonuçlandı ve daha sonra *THKP-C* adıyla kendisini açığa vuracak gruplaşmanın *Dev-Genç* içindeki temsilcileri ve özellikle Merkez Yürütme Kurulu üyelerinin çoğunluğu bu çıkıştan yana tavır aldı. *Dev-Genç* alt örgütlerinin bir bölümü arasında MYK'ya karşı bir muhalefet başladı. Ankara'da eski Genel Başkan Attila Sarp, *Dev-Genç* dışından 69 deniz subayı bildirisiyle ordudan ihraç edilen Deniz Teğmen Sarp Kuray'ın önderliğindeki bir çevre ile İstanbul'da Mustafa Gürkan önderliğindeki bir başka çevre MYK'nın istifa etmesi ve olağanüstü genel kurula gidilerek alaşağı edilmesi çağrısıyla bir muhalefet hareketi başlattılar. Asıl *Dev-Genç*'i kendilerinin temsil ettiği ididiasıyla hareket eden grupla *Dev-Genç* MYK arasındaki çekişmeler zaman zaman son derece sert biçimlere bürünmeye başladı. Çatışmanın merkezinde 12 Mart'a doğru gidişte sürecin aslî belirleyenlerinden biri olan 8-9 Mart "radikal" darbe girişiminin *Dev-Genç* tarafından desteklenip desteklenmeyeceği meselesi yatıyordu ve *Dev-Genç* Merkez Yürütme Kurulu bu soruya Sarp Kuray'ın daha sonra Aralık 1985'te açıkladığı gibi, olumsuz karşılık verince gerilim kaçınılmaz olarak tırmanmaya başladı ve *Dev-Genç* Merkez Yürütme Kurulu'nun kimi alt örgütler üzerinde denetimi kalmadı. Ancak, Ocak 1971'den sonra *Kurtuluş* gazetesinin Mahir Çayan ve arkadaşları tarafından çıkartılmaya başlanmasıyla bir ideolojik yol göstericinin oluşturulması *Dev-Genç* alt örgütleri arasında *MYK* doğrultusunun hegemonyasını sağladı. Bununla birlikte *Dev-Genç*'in eski gevşek iç bütünlüğünün yerini daha sıkı örülmüş grupların çelişik biraradalığı almaya başladı. Bu durum faşist hareketin saldırıları karşısında sağlam bir direniş çizgisi oluşturulmasını güçleştiren bir etken rolünü oynadı.

Faşist hareket 1970 yazı boyunca geliştirdiği ve sonbaharda sıklaştırdığı yurt işgalleriyle hükümete bağlı yurtları yarı askerî birer üs haline getirmiş ve bu üslerden hareketle öncelikle Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı yüksek okullardan devrimci öğrencileri silah zoruyla kovalamak, okulları ve yurtların devrimci fikirlerin tartışıldığı birer alan olmaktan çıkartmak ve *Dev-Genç*'i giderek genişleyen bir çember içine kıstırmak hedefini gütmeye başlamıştı. İlk saldırılar İstanbul'da başladı. 10 Kasım'da Kimya Fakültesinin "komandolar" tarafından basılarak *Dev-Genç* afişlerinin yırtılmasının ardından toplum polisi birliklerinin gözetiminde yenilenen silahlı saldırılarda iki öğrenci yaralandı. Polis öğrencilere saldırdı. Ardından fakülte kapatıldı. Daha sonra Orman Fakültesine giden bir otobüste çıkan çatışmadan sonra 7 öğrenci daha polis tarafından işkenceden geçirildi. 5 Aralık'da İstanbul'da Hüseyin Aslantaş adındaki devrimci öğrenci Çapa Yüksek Öğretmen Okulu yatakhanesine yapılan baskında silahla vurularak öldürüldü. 22 Aralık 1970 gecesi Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne gece baskın yapan faşistler okulun işgaline karşı nöbet beklemekte olan İlker Mansuroğlu'nu kurşunladılar. Daha sonra, 26 Aralık'da Ankara Beşevler bölgesinde önce AİTİA'nın, ardından Yüksek Öğretmen Okulu'nun faşistler tarafından işgal edildiği günlerde sokak ortasında dövülen arkadaşlarını kurtarmaya giden *Dev-Genç* Genel Yönetim Kurulu üyesi Nail Karaçam Fen Fakültesi önünde kurşunlanarak öldürüldü. İlker Mansuroğlu da 29 Aralık 1970'de hastanede öldü. Saldırıların şiddeti ve öldürücülüğü ve hükümetin faşist hareketi kollayan tutumu ve Cumhurbaşkanının cinayet işleyenlerin "devlete yardımcı" olduklarını açıklayarak takındığı tavır, *Dev-Genç* yönetimini hızlı bir biçimde silahlanmak ve kendi özsavunma sistemini kurmak göreviyle karşı karşıya bıraktı. *Dev-Genç* üyeleri arasından kurulan silahlı gruplar bir yandan öğrenci yurtlarında silahlı nöbetler tutmaya, öte yandan saldırıların kaynaklarına yönelerek baskınlar düzenlemeye başladılar. Çok kısa bir dönem içinde *Dev-Genç* üyelerinin bir bölümü sürekli bir silahlı eylem süreci içinde yaşamaya başladılar. Bu hızlı ve eşitsiz gelişimin iki sonucu oldu: Öğrenci kitlesi ile *Dev-Genç*'lilerin hayat tarzları hızla farklılaşmaya başladı. Öte yandan üniversite yönetimleri hızla üniversiteleri tatil etmeye giriştiler ve kitle hareketinin gücü düşmeye başladı. Ancak iki yeni güç kaynağı devreye giriyordu. Sayıları durmaksızın artan özel yüksek okul öğrencileri arasında devrimci düşünceler hızla yayılmaya ve bu okulların öğrenci derneği seçimlerini devrimci gruplar kazanmaya başladılar. Öte yandan liseli öğrenciler arasında *Dev-Genç*'in çekim alanına girmiş olan bir grup genç *Dev-Lis* adını verdikleri bir örgütlenmeye girerek orta öğrenim öğrencileri arasında *Dev-Genç*'e yandaşlar getirmeye, kitle gösterilerine katılmaya başladılar. Ankara'da Kurtuluş, Atatürk ve Fen Liselerinde oluşan devrimci gruplardan *Dev-Genç*'in mücadelesine aktif destek geldi ve *Dev-Genç* gerçekten bir gençlik örgütü olarak kendisini yeniden diriltti.

SDDF'nin "Silahları Bırak" Kampanyası

Faşist hareketin silahlı saldırılarının ortasında Ecevit'in *SDDF*'si 22 Aralık 1970 günü TRT'nin ve basının bir bölümünün de desteklediği bir "Silahları Bırak" kampanyası açtığını ilan etti. Faşist hareketin militan örgütü *Ülkü Ocakları Birliği* (ÜOB) derhal kampanyayı desteklediğini duyurdu. *Dev-Genç* ise hükümetin himayesinde süregiden saldırılarının ortasında, düzenlenen bu kampanyayı "polis gericilerle birlik olup gericileri üzerimize saldırtmaya devam ettikçe, silahsızlanma olmaz" diyerek geri çevirdi ve *SDDF* kampanyasının sürdüğü hafta içinde *Dev-Genç* üyeleri Nail Karaçam ve İlker Mansuroğlu birbiri ardından öldürüldüler. Bu öldürmelerin ortasında *CHP* Gençlik Kolları başkanı Süleyman Genç devrimci öğrencilerin özsavunma çabalarını "öğrencilikle ilişkisi olmayan 300-400 sosyal faşist"in eylemleri olarak niteleyip "bu sosyal faşistlerin pek çoğunun da devrimci geçinip polise ajanlık ettiğini" ilan edince Sosyal Demokratlar ile Devrimciler arasındaki yakınlaşma olasılıkları da ortadan kalktı.

4 Mart 1971'de kaçırılan 4 Amerikalıyı aramak için alınan arama kararıyla birlikte, Ankara İl Jandarma Alayı, Nevşehir Jandarma Komando Taburu ve Ankara toplum polisi ODTÜ'yü sardı. 5 Mart saat 4.30'da 2. yurda gelen ODTÜ rektörü Erdal İnönü ve İl Jandarma Alay Komutanı Albay Mehmet Öztoprak'la ODTÜ-ÖB Başkanı Erhan Erdoğmuş, yardımcısı Akın Dirik ve ODTÜ-SFK yöneticisi Tayfun Mater görüştüler. Öğrenciler arananların yurtlarda olmadıklarını, askerî birliklerin arama yapabileceğini ama polisi üniversiteye sokmayacaklarını bildirdiler. Albay, devletin pazarlık yapamayacağını söyledi. Saat 5.45'te çatışma başladı. 2. Yurt üzerinde Erdoğmuş ve Dirik'in de aralarında bulunduğu yaralıların sayısı yirmiyi geçmişti. Saat 6.30 civarında Tayfun Mater, elleri havada yurttan çıktığında üzerine ateş açıldıysa da, Albay Öztoprak'ın megafonla müdahalesiyle kafeterya kavşağına gelebildi. Yapılan görüşmede arama konusunda anlaşmaya varıldı. 2. Yurttaki yaralı öğrenciler hastaneye nakledildi ama 6. Yurt çatısında ağır yaralı olarak kalan Şener Erdal'ın alınması için helikopter yollanması istemi, "helikopterin ele geçirilip, Deniz Gezmiş'lerin kaçırılacağı" gerekçesiyle reddedildi ve Erdal kan kaybından öldü. Ayrıca bir askerle bir aşçı da ölmüştü. Saat 13.30 civarında aramaya polisleri de sokmak için güvenlik kuvvetleri yurtlara 20 dakika daha ateş açtılar ve tüm yurtlar derhal boşaltılmazsa havan ateşi açılacağını megafonla bildirdiler. Yurtları terkeden öğrenciler stadda ve spor salonunda toplandı ve aralarından seçilenler şehirdeki toplum polisi karargahına nakledildiler. Orada 2 gün süren dayak faslından sonra mahkemeye çıkarılan öğrencilerden 50 kadarı tutuklandı. Bunlardan 10'u, Dev-Genç Davası'nda Anayasa'yı ihlale teşebbüsten 4 yıl 2 ay ceza aldılar. Kamuoyuna öğrencilerin silahı olarak gösterilen okul bekçilerine ait 15 av tüfeği ODTÜ'ye mahkeme tarafından iade edildi. Ayrıca, söylentilerin aksine, üniversitede hiçbir askeri malzeme bulunmadığı gibi, kaçırılan Amerikalılar da orada değillerdi. 5 Mart'ı o dönem ODTÜ yurtlarında kalan Mehmet Eroğlu şöyle anlatıyor: " 5 Mart'la ilgili hatırladıklarım sesler ve orası burası kurşunlanmış görüntülerdir. İlk ses güçlü bir gırtlaktan fırlayan 'geliyorlar'dı. Sabaha karşı dört ya da beşti, kalkıp giyindik ve 'gelenleri' görmeye çalıştık. Karanlık onlarca arabanın farlarıyla delik deşikti. Yine de hava hafifçe aydınlanıncaya kadar 'gelenleri' geceden ayıramadık. Askerler, araçlarından inmiş, sürünerek

68 (15) Kitlesel Mücadeleler ve DEV-GENÇ

*yurtları kuşatıyorlardı. Ateş açmalarına kadar seyrettik askerleri. Pencerenin önünde duran biri 'aldırmayın, bunlar manevra mermisi' dedi. Aynı anda ard arda üç ses duyduk. İnce bir çıt, güçlü bir tok ve tiz, madeni bir ses. Bir mermi pencereden camı dağıtmadan girmiş, koridorla odaları ayıran duvarı delip, odadaki ranzanın madeni köşebentini yarmıştı. Saçlarımız diken diken kendimizi yere attık. Aynı anda koridoru yandan gören camdan içeriye makinalı tüfek mermileri uçuştu. Artık saklanacak güvenli bir yer kalmamıştı. Merdiven ünitesi betondu. Belki üçyüz kişi oraya saklanmaya çalışıyordu. Biz yer kalmadığı için dışarıda, iki taraftan da ikişer duvarla korunan sahanlıkta kaldık. Herhangi bir yönden gelen kurşunun önünde, yaklaşık 40-45 cm. tuğla duvar vardı, ama bu kalınlık makinalı tüfek kurşunlarına vız geliyordu. Nasıl oldu da ölmedik h*al*a şaşarım. Unutamadığım görüntüye gelince: Bizim yurdun karşısındaki yurtların üstünü kaplayan ve sürrealist bir ressamın fırçasından damlamış beyaz bir gölgeye benzeyen buluttur. Saçılan ateş o kadar şiddetliydi ki yurtların cephelerindeki betonarme perdelerin ardındaki kalorifer boruları mermi isabetleriyle parçalanmış ve ortalığı sise benzer bir bulut kaplamıştı. Öğleye kadar bir yandan bulutu seyredip, bir yandan etrafta uçuşan mermilerden korunmaya çalıştık. İnsan herşeye alışıyor, ama, saat birden sonraki ateş korkunçtu. Yarım saat sonra güçlü bir megafonla dışarıya çıkmazsak havan topuyla ateş edileceğini ihtar eden bir anons duyuldu. Tabir caizse, teslim olacaktık, olacaktık da kim pencereye gidip aşağıya çarşaf sarkıtacaktı. Bu arada ne pencere, ne de duvar kalmıştı. Yine de yirmi dakika sonra birileri gözlerini karartıp pencereye çarşaf asmaya gitti ve büyük beyaz mendili aşağıya sarkıttılar. Tabii üçü de çeşitli yerlerinden yaralandılar. Sesler ve görüntüler bir yana öğrendiklerimize gelince: Önce lisede savaşların ateş üstünlüğü ile kazanıldığını anlatan askerlik kitaplarının doğruyu yazdıklarını öğrendik. Olayın sonucunda toplam üçbin kişinin yaşadığı yurtlarda topu topu beş tabanca bulunduğu hatırlanırsa, karşıdaki ateş üstünlüğü daha da iyi anlaşılabilir. Sonra, ateş altında insanların kolay kolay ölmediğini de acı bir deneyle öğrendik. Yakılan onbinlerce mermiye rağmen sadece bir kişi öldü." Yukarıdaki fotoğrafta, yurtların boşaltılmasından sonra, stadyumda bekletilen öğrenciler görülüyor. Küçük fotoğrafta ise, Tayfun Mater'in, Albay Öztoprak'la görüşmesi.*

Üniversite ve yüksek okullarda bu cinayetler silsilesi süregiderken, işçi hareketi ve köylülerin protesto eylemleri de birbirini izledi ve siyasal gündeme Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur'un 12 Aralık 1969'da Milli Güvenlik Kurulu'nda önerdiği "Atatürkçü Kurucu Meclis" önerisi hakim oldu. Silahlı Kuvvetler, açık bir biçimde Anayasal yetkilerinin ve haklarının ötesine geçerek siyasal hayata doğrudan yön vermek üzere ilk adımı atmış bulunuyordu. Muhsin Batur, bir yandan Milli Güvenlik Kurulu'nun genişletilerek teğmenlere kadar tüm ordu hiyerarşisini temsil eder hale getirilmesini, öte yandan, varolan parlamentonun yerine, bir "Atatürkçü Kurucu Meclis" oluşturularak reformların gerçekleştirilerek bunalıma son verilmesini istiyordu.

Batur'un bu çıkışı, uzun yıllardır, Türkiye'de 27 Mayıs'ın yarım bıraktığı işlerin tamamlanması özlemiyle hareket eden çevreleri, özellikle Doğan Avcıoğlu'nun *Devrim* dergisi çevresini umutlandırdı ve müdahale için geriye doğru sayma başlarken, ordu alt kademesindeki "radikaller" ile komuta kademesindeki "gericiler ve muhafazakarlar" arasında müdahalenin gerekliliği sorusu üzerine mücadeleler, kavga ve pazarlıklar dönemi başladı. Tüm toplumsal ve siyasal gerilim unsurları, müdahalenin gerekçesi, yararları ya da bastırılma usulleri açısından pazarlık gündeminin konusunu oluşturmaya başladı. *AP* hükümeti kendisi için yaklaşan tehlikenin farkında, müthiş bir umutsuzluk içinde "bunalım"ın kaynağı olarak gördüğü gençlik hareketine ve işçi hareketine karşı "Tedbirler Kanunu" tasarısını meclise sevkederek ve tasarının içeriğini oluşturan "beyaz terör" önlemlerini tasarının yasalaşmasını beklemeksizin bilfiil uygulamaya girişerek öğrenci hareketine karşı, polis güçleri ve ihtiyat kuvveti "komandolar"ıyla amansız bir savaş açtı. Ancak bütün bu önlemler siyasal bunalımın derinleşmesinden başka bir sonuç vermeyecekti.

AP Hükümeti ve *Dev-Genç*'in "Yurtlar Savaşı"

1971 Ocak ve Şubat ayları, çalışan halk kitlelerinin grev, boykot ve protestolarıyla doluydu. 7 Ocak'ta sağlık personeli, 9 Ocak'ta belediyelerin çalışanları, birçok işkolunda binlerce işçi direniş ve boykotlara girdiler. 11 Ocak'ta hükümetin kızağa çektiği merkez valileri direnişe başladılar, üniversite ve yüksek okullar faşist saldırılar ve direnişler dolayısıyla kapatıldı. Genel olarak yüksek öğrenim sistemi felce uğrarken, mücadelelerin ağırlık merkezi de Ankara'ya kaymaya başladı.

11 Ocak 1971'de Ankara'da Türkiye İş Bankası'nın Emek şubesi, yüzlerini gizlemeye gerek görmeyen dört kişi tarafından soyuldu, bankayı soyanların ODTÜ girişinde bıraktıkları araba ile tanıkların teşhisleri birbirine eklenince eylemi gerçekleştirenlerin Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan, Sinan Cemgil ve Hüseyin İnan oldukları belirlendi ancak *THKO* bu eylemlerin kendisine ait olduğunu açıklayıncaya kadar sol basın bunun öğrenci gençliğin önderlerine karşı girişilmiş bir komplo olduğuna inanmaya devam etti. Bu girişimle birlikte olayların ritmi birden hızlanmaya başladı. Öğrenci yurtları ve üniversitelerin kitlesel öğrenci hareketinin dayanakları olarak hükümet için arzettiği tehlikeye, şimdi bunların "şehir gerilla" üsleri oldukları yolundaki kısmen gerçeğe yaklaşan ama büyük ölçüde paranoid ve özellikle de abartılan endişeler karışınca hükümet tüm öğrenci yurtlarına karşı amansız bir saldırıya girişti. 21 Ocak 1971'de ODTÜ süresiz olarak kapatıldı. Yurtlar çok sıkı bir aramadan geçirildi ve öğrenciler evlerine gönderildiler. 25 Ocak 1971'de SBF'ye bitişik öğrenci yurduna karşı çok şiddetli bir saldırıya girişildi. Yakındaki bir başka yurtta yapılan seçimlerde faşistlerin saldırılarından kaçanların SBF yurduna sığındıkları bahanesiyle binlerce toplum polisi SBF yurdunu sardı. Altı saat aralıksız süren çatışmaların ardından yurtta kalan 500 öğrenci şiddetli bir dayaktan geçirildi. Yurt tahrip edildikten sonra öğrenciler çevreye getirilen komandoların linç girişimleriyle karşılaştılar ve ardından İranlı ve Pakistanlı öğrencilerin de aralarında bulunduğu 30 kadar öğrenci tutuklandı, onlarca yaralı hastanelere kaldırıldı.

12 Şubat'ta Ankara'da Ziraat Bankası Küçükesat şubesi 4 kişi tarafından soyuldu. Bu kez bankayı soyanlar gerçekte eşkallerini değiştirmiş olan *THKP-C*'lilerdi ama bu soygun da Deniz Gezmiş ve arkadaşlarına mal edildi. 15 Şubat'ta Ankara Balgat'taki ABD üssünde görevli bir Amerikalı çavuş kaçırıldıktan sonra serbest bırakıldı. 16 Şubat'ta İstanbul Fen Fakültesinde faşistler tarafından yapılan saldırılar sonrasında, 18 Şubat'ta İstanbul ve Hacettepe Üniversiteleri kapatıldı ve ardından 19 Şubat'ta Hacettepe Üniversitesi yurdunun kapatılmasına direnen öğrencilere karşı SBF yurdunda sergilenen şiddet tekrarlandı. Bütün bir öğleden sonra süren çatışmaların ardından yakalanan öğrenciler bir kere daha faşistlerin linç girişimleri arasında tutuklandılar. 4 Mart'ta Ankara'da Gölbaşı'ndaki ABD üssünde görevli dört er kaçırıldı ve *Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu* (THKO) yayınladığı manifesto ile 400 bin dolar fidye, hapisteki bütün "devrimciler"in serbest bırakılmasını ve manifestonun TRT'den duyurulmasını isteyerek "silahlı kurtuluş savaşı"nı başlattığını ilan etti. *THKO* üyelerinin ODTÜ yurtlarında üslendikleri gerekçesiyle 5 Mart 1971 gece yarısı başlayıp 6 Mart'ta sona eren, askerî birliklerin hakiki mermiler kullanarak yürüttükleri saldırıda jandarma ve polis birlikleriyle ODTÜ öğrencileri arasında çıkan çatışmalarda öğrenci Şener Erdal, er Mevlut Meriç ve civardaki bir işletmenin işçisi Aziz Yalta öldüler. Gözaltına alınan 1500 öğrenciden 32'si tutuklandı 54'ü hakkında da gıyabi tutuklama kararı verildi. Demirel hükümeti *Dev-Genç*'e karşı ordu ve polis güçleriyle yürüttüğü "yurtlar savaşı"nı askerî olarak kazanmış ve devrimci gençliğin kitle hareketini bir an için yatıştırmış gibi görünüyordu ama kontrol altına almak için giriştiği bu saldırıların da durmaksızın tırmanmasına katkıda bulunduğu bunalım Demirel'in siyasal sonunu hazırlayarak 12 Mart müdahalesinin yolunu çoktan açmıştı artık.

12 Mart Müdahalesi ve Silahlı Mücadele

12 Mart 1971'de üç kuvvet komutanı ve Genel Kurmay Başkanı'nın imzasıyla TRT haber bültenlerinden okunan hükumete yönelik muhtıra ile Ordu, "Silahlı Kuvvetler İç Hizmet Talimatı"nın Anayasa'dan daha üstün bir belge olduğunu pratikte kanıtlayarak Süleyman Demirel'in *AP* hükumetini düşürdü. Parlamento kapatılmamış, siyasal partilerin çalışması engellenmemiş, ve hiçbir yönetici tutuklanmamış ve hükümet idaresine fiilen el konulmamış olmakla birlikte bu apaçık bir darbe idi. Ordu kendi iradesini seçilmiş meclislerinin iradesine dayatmış ve silahlı kuvvetlerin yürütmesi "egemenliğin kayıtsız şartsız ait" olduğu söylenen milletvekillerinin ellerinden alınmıştı. Silahların kontrolü meclis ve hükumetin elinden çıkmıştı ve "silahlar kimdeyse iktidarın da onda" olduğu ilkesi bir kere daha doğrulanmıştı.

"12 Mart Muhtırası" adı verilen müdahalenin meşruiyet gerekçelerinin sıralandığı belgenin "reformlar ve inkılap kanunları"ndan söz eden programatik imaları, birçok çevrede yıllardır sözü edilen hasretle beklenen ve gerçekleştirilmesi uğruna sosyalist hareketin içindeki birçok çevre de dahil kimi "ilerici" ve "devrimci"lerin pek çok çaba gösterdikleri "radikal darbe"nin sonunda gerçekleştirildiği izlenimini veriyordu ama Muhtıra'dan çok kısa bir süre sonra, silahlı kuvvetlerden aralarında "radikalizm"in yıldızları Tümgeneral Celil Gürkan, Hava Tuğamiral Aydın Kirişoğlu ve Deniz Tuğamiral Vedii Bilget'in de bulunduğu bir grup orta kademe subayın tasfiye edilmeleri, tüm "radikal" çevrelerde hayal kırıklığına yol açtı. Doğan Avcıoğlu'nun *Devrim* dergisi, "Doğru Teşhis, Yanlış Tedavi" belirlemesinde bulunurken siyasal iktidarın parlamento ile paylaşılmaya devam edilmesini eleştirmeye başladı. Tereddütler yerini çok geçmeden karamsarlığa bıraktı. Erim Hükumeti açıklanıp programını ilan ettiğinde ve Vehbi Koç'un ağzından tekelci burjuvazinin tam onayını aldığında, herkes ve bu arada devrilen Demirel'in *AP*si bile herhangi bir "radikalizm"in iktidara tırmanmakta olmadığından artık emindi. Düzen bir kere daha çatışan tarafların üzerine doğru tırmanarak bir hakem konumuna doğru yükselen yürütme gücünün egemenliğiyle kendisini kurtarmıştı. Sıra düzeni tehdit eden güçlerin hizaya getirilmesindeydi.

8-9 Mart 1971

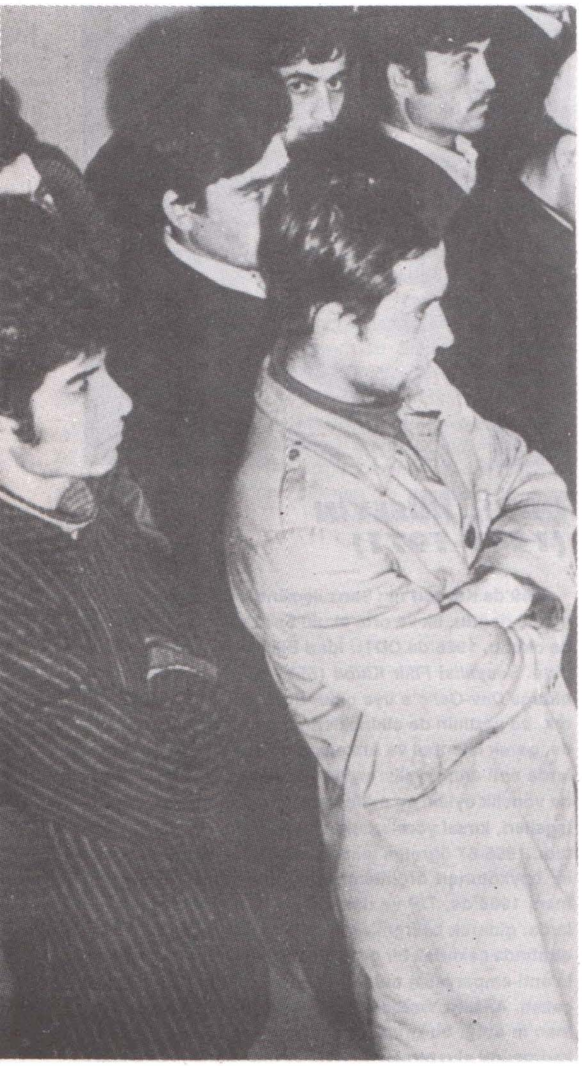
Gerçekte Süleyman Demirel'in bir ordu müdahalesiyle devrilmesi aylardır bekleniyordu ancak, hükümetten yana olduğu bilinen Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın müdahalenin başında bulunacağı umulmuyordu. Silahlı kuvvetlerde hayli yaygın bir zemine sahip olan "radikaller"in bir kere girişim başlayınca önderliği ele geçireceği sürekli olarak varsayılmıştı. Radikallerin sürekli aşağıdan yukarı doğru baskısıyla sonunda 8 Mart'ı 9 Mart'a bağlayan gece yarısı silahlı kuvvetlerin büyük bir bölümü harekete geçmek üzere alarma geçirildi. Darbe için hazırlanmış planlar uyarınca birlikler seferber edildi. Sıra kuvvet komutanlarının harekat emrini vermesindeydi. Ancak bu emir hiçbir zaman gelmedi. Çünkü "radikaller"in bütün bağımsız örgütlerinin bilgisini ve yönetimini kendilerine bağladıkları ve hepsi de "radikal" olarak bilinen Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ve Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler ile Deniz Kuvvetleri Komutanı Kemal Kayacan, darbe "radikaller"in programına uygun olarak yürürlüğe konduğunda karşılarında güçlü bir direniş cephesi oluşacağını görmüşlerdi. Silahlı Kuvvetlerin bu darbe süreci içinde bölünmesinin giderek darbede inisiyatifin kendi ellerinden de çıkartacağını ve alt kademedekilerin hazırlıklarını buna göre yaptıklarını öğrenen Batur ve Gürler, Türkiye'nin General Necib'i olma korkusu içinde ancak aşağıdan gelen sürekli baskı altında bir müdahale adımı atmaksızın daha uzun süre oyunu sürdüremeyeceklerinin de farkında olarak, ordunun Amerikancı ve tutucu kanadının ortalama eğilimlerini dile getirdiği bilinen Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç ile anlaştılar. Buna göre, ordu yumuşak bir müdahale ile "radikaller"in nefretinin simgesi haline gelmiş olan Demirel ve *AP* hükumetini alaşağı edecek, buna karşılık Batur ve Gürler de alt kademedeki "radikaller"i tasfiye edeceklerdi. Böylelikle hem silahlı kuvvetlerde bölünme tehlikesi ve bunu izleyebilecek bir "iç savaş" tehlikesi atlatılmış oluyordu, hem de büyük burjuvazinin otorite bunalımını aşmak için bir olağanüstü rejim üzerinde burjuvazinin bütün fraksiyonları uzlaşmış oluyorlardı.

12 Mart Müdahalesi silahlı kuvvetlerdeki bu iki gücün çatışmalı dengesinin pratik anlatımıydı. Süleyman Demirel hükumetinin devrilmesinin ardından "Nasır"lar olabileceklerinden kuşkulanılan generaller ordudan çıkartılınca, aslında üstünlük bir anda Amerikancı ve muhafazakar kanadın eline geçmiş oldu. Çünkü bu noktadan sonra Batur ve Gürler artık isteseler de 12 Mart Muhtırası'nın parlamento ve burjuvazi karşısındaki blöfü olan ve gerçekte "radikaller"i frenlemekten başka bir amacı olmayan, reformlar yapılmazsa "idareyi doğrudan doğruya üzerine alma" tehdidini gerçekleştiremezlerdi. Bunu birlikte yapabilecekleri hiyerarşiden bağımsız bir örgüt yoktu artık. Onu kendi elleriyle parçalamış ve tasfiye etmiş, önderlerini Tağmaç ve Türün'ün önüne atmışlardı. 1965'ten başlayarak adım adım kurdukları bağımsız örgütlerini paşalarına teslim eden "radikaller"in, kendi planlarını karşı tarafa açıkladığını düşündükleri Korgeneral Atıf Erçıkan'ın evini bombaladıktan sonra yakalanan *Dev-Genç* eski

1971 silahlı mücadelesi Türkiye sosyalist hareketinin geleneksel özelliklerinin parçalanması ve sağ eğilimlerinin aşılması yönünde önemli bir dönemeci oluşturur. İçinden çıkıp geldikleri TİP ve MDD çizgisinden koparak "kendi öz gücüne" dayalı bir devrim perspektifiyle ileri atılan THKP-C, THKO ve TİKKO, 1974 sonrası Türkiye'de yeniden yükselen devrimci mücadelenin ana esin kaynağını oluşturdu. Yönetici ve militanları 1968 öğrenci hareketinin başlıca önderlerinden oluşan bu siyasal hareketler, gerek oluşum süreçleri, gerek "50 yıllık sosyalist hareketin miras bıraktığı" iktidar perspektiflerine duyulan tepkinin ifadelendirilmesi ve somutlaştırılması ve gerekse de 12 Mart rejiminin baskıcı uygulamalarına karşı yürüttükleri mücadele araç ve perspektifleri açılarından farklılıklar gösterseler de, sadece cüretkarlıklarıyla değil, ama esas olarak siyasal iktidarı fethetme yönelimlerindeki benzerlikler itibariyle de geleneksel eğilimle ciddi bir kopuşun dolaysız taşıyıcıları oldular. Bir çoğu 20 yaşını henüz doldurmuş bulunan bir avuç gencin, "eski tüfekler"i atlayarak, kendilerinin bile anı yaşarken gelecek yıllardaki devrimci mücadeleyi etkileme ve hatta belirleme derecelerini kestiremeyecekleri bir direnişe girişmesi, her ne kadar Deniz Gezmiş (solda), Hüseyin İnan, Yusuf Arslan'ın idamı, Ulaş Bardakçı'nın Arnavutköy'de vurulması, Mahir Çayan'ın (en sağda) ve Cihan Alptekin'in (Deniz'in yanında oturan) Kızıldere'de trajik ölümleri ve İbrahim

69 (16) 12 Mart ve Silahlı Mücadele

Kaypakkaya'nın (ortada) Diyarbakır'da işkence altında can vermesiyle sonuçlanmış olsa da, Cumhuriyet tarihinde belki de ilk kez kendilerine Marksist-Leninist diyenlerin kitleler nezdindeki meşruiyetlerinin tescili oldu. O kadar ki, Deniz Gezmiş'in idamını onaylamak üzere toplanan Senato ve Meclis'de "devlete karşı ayaklanmış bu militanların" idamlarının müebbed hapse çevrilmesi gereğini savunan kimi milletvekili ve senatörler, sadece merhamet duygularıyla değil, aynı zamanda geniş yığınların beklenti ve sempatilerine tercüman olma dürtüsüyle davrandıklarını açıklamaktan çekinmediler. Öte yandan 12 Mart'ta yürütülen silahlı mücadele, Türkiye sosyalist hareketinin üzerinden atlama kolaylığını gösterdiği temel konular olan, parti, çalışma tarzı, farklı mücadele biçimlerinin eşgüdümü, vb. gibi konularda yarattığı sarsıntı ve itmeyle Markizmle olan tanışıklığının artması oranında 1974 sonrası yeniden ayrışma ve saflaşma sürecine giren devrimci çevrelerin tamamına yakınının sahiplendiği bir niteliğe büründü. Türkiye sosyalist hareketinin saflaşmasının ana eksenleri olan yeni temalar ortaya çıkana dek, 12 Mart direnişi, bu üç hareketin takipçilerinin ortak paydasını, bu hareketler arasında varolan ciddi farklılıklara rağmen oluşturmaya devam etti. Yürütülen mücadeleye ilişkin ileri sürülen, kalkış ve hatta varış noktaları farklı olan eleştiri ve özeleştiriler, bu direniş hareketinin tarihsel anlamını vurgulamaktaki nüanslarına karşın, 1970'ler boyunca ölçülülüklerini korumaya devam ettiler.

Genel Sekreteri Ruhi Koç ve 69 deniz subayı hareketinin önderi emekli deniz teğmen Sarp Kuray "radikaller"in hayal kırıklıklarının ve öfkelerinin canlı bir örneğiydiler.

Yukarıda, silahlı kuvvetler komuta kademesinde varılan anlaşma aşağıda, parlamentoda da yansımasını buldu ve *AP*, *CHP* ve öteki partiler başbakanlığa atanan *CHP* milletvekili Nihat Erim hükümetine bakan vereceklerini ve programını onaylayacaklarını bildirdiler. Hükümete parlamento dışından *Yön* ve *Sosyalist Kültür Derneği* çevresinden OECD ve Dünya Bankası'nın gözde teknisyenlerinden Atilla Karaosmanoğlu, *NATO* Genel Sekreter Birinci Yardımcısı Osman Olcay, OYAK Yönetim Kurulu Üyesi Özer Derbil, 27 Mayısçı Sadi Koçaş, "ilerici" öğretim görevlilerinden AÜ Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Türkan Akyol ve başka teknisyenler de girdiler. Böylece ordunun zoru altında burjuvazinin bütün eğilimleri, teknokrasi ve bürokrasi bir hükumet çevresinde birleşmiş, temsili bir "milli birlik ve beraberlik" siyasal çevrelere hakim olmuş gibi görünüyordu.

Cumhuriyet'te İlhan Selçuk, Erim hükumetinin "reformlar"a girişebilmesi için Atatürkçülerin birlik içinde kalması gerektiğini vurgular ve Mehmet Ali Aybar Erim hükümetine güven oyu verirken, *TİP*, *Dev-Genç* ve *SDDF* "tekelci kapitalistlerin", "bürokratik faşizmin" hükumetine hiçbir şekilde destek olmayacaklarını ilan ettiler. Resmi siyaset sahnesinde süregiden tüm ilişkiler bir fars havasına bürünürken *CHP* Genel Sekreteri Bülent Ecevit, Türkiye'de Yunanistan usulü bir askeri diktatörlük kurulmuş olduğunu söyleyerek görevinden istifa etti. "Radikaller", bozgun havası içinde geri çekilmeye ve darbeye kadar onayladıkları "gerillacılık"tan vazgeçilmesi çağrıları yayınlamaya başladılar. Düzen kendisini yeniden tesis ederken *NATO*'nun güneydoğu kanadında ortaya çıkmış olan belirsizlikler ABD'nin istekleri doğrultusunda giderilmeye ve büyük burjuvazinin "komünizmle mücadele" programı paramiliter çetelerin elinden alınarak doğrudan doğruya devletin gizli aygıtlarına devredilmek, "kontrgerilla" sahneye çıkmak üzereydi. Ancak bunun için öncelikle görünüşte hala yürürlükte olan parlamentonun yürütme yetkilerinin askıya alınması, öte yandan Anayasa'da ezilen sınıfların özgürlük mücadelesi alanını yasallaştıran hükümlerin ortadan kaldırılması gerekiyordu. Burjuvazinin siyasal gündeminde Anayasa'nın değiştirilmesi ve sıkıyönetim ilanı vardı.

Sıkıyönetime Doğru

12 Mart'tan sıkıyönetimin ilan edildiği 26 Nisan 1971'e kadar geçen süre içinde, toplumsal mücadeleler de silahlı eylemler de faşist hareketin saldırıları da durulmadı. 20 Mart 1971'de Batman'da üç bin köylü kent meydanında biraraya gelerek "açız", diye haykırdılar. Jandarmanın zor kullanmasına karşın dağılmayarak sopa ve taşlarla karşılık verdiler. 21 Mart'ta Konya'da Eğitim Enstitusünde faşist "komando"lar devrimci öğrencilere saldırarak altısını bıçakla yaraladılar. 24 Mart'ta İstanbul'da bin tekstil işçisi Enboy fabrikasında direnişe geçtikten sonra haklarını savunmayan *Teksif* merkezi ve şubelerini işgal ettiler. 25 mart'ta

Samsun'un Alaçam ilçesinde tütün üreticilerinin Tekel'in tütün satmasını engelleyerek gerçekleştirdikleri direnişte dört öğretmen ve dört üretici tutuklandı. İstanbul'da Vezneciler'de faşistlerin üniversiteyi işgal girişimini önleyen devrimci öğrencilerle faşistler arasında çıkan çatışmadan sonra DGSA'yı basan polislerle de silahlı çatışma çıktı ve bir öğrenci iki polis yaralandı. 29 Mart'ta Ankara'da Kurtuluş Lisesi önündeki çatışmada faşitler üç devrimci öğrenciyi kurşunladılar. İstanbul'da Işık mühindislik ve Mimarlık Akademisini işgal ederek uzun saçlı erkek öğrencilerin saçlarını kesmeye başladılar. 31 Mart'ta İTÜ olaylar çıkacağı gerekçesiyle kapatıldı. 1 Nisan'da Robert Kolej kapatıldı. 3 Nisan'da işçileri 80 gündür grevde olan Grundig elektronik fabrikasının sahibi evine konulan dinamitle yaralandı. 3 Nisan'da Otomarsan fabrikalarının sahibi Mete Has ile Adanalı toprak sahibi Talip Aksoy kaçırıldılar ve 400 bin TL fidye karşılığında 5 Nisan'da serbest bırakıldılar. 10 Nisan'da İstanbul'da Balıkesir Öğrenci Yurdu'na faşist "komandolar" tarafından açılan ateşle Niyazi Tekin ağır yaralandı ve öğrenci Hasan Erkişi kaçırıldı. Niyazi Tekin 21 Nisan'da hastanede öldü. 16 Nisan'da Dr. Rahmi Duman'ın oğlu Hakan Duman fidye karşılığı kaçırıldı. 18 Nisan'da fidye ödenerek Hakan Duman serbest bırakıldı. 20 Nisan'da İstanbul DMMA faşislerin saldırısı üzerine kapatıldı. 26 Nisan'da Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Hatay ve Diyarbakır'da Sıkıyönetim ilan edildi. 12 Mart rejimi *Dev-Genç, ÜOB, TÖS, DDKO* ve irili ufaklı birçok derneği kapatmaya başladı. Rejim aktif saldırısına başlıyordu.

Kitle Mücadelelerinin Alçalışı ve Silahlı Mücadele

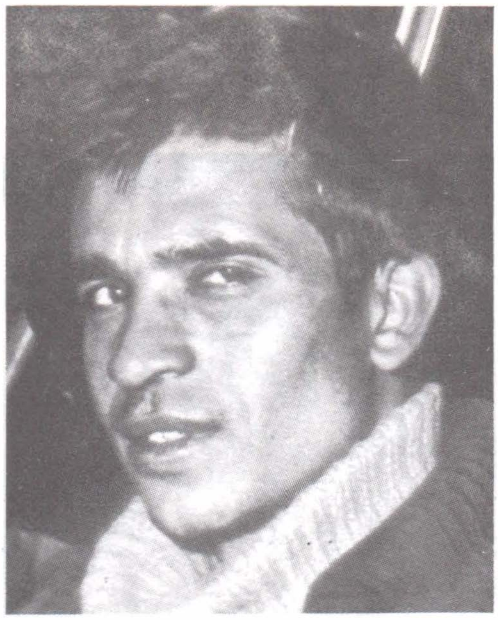
Toplumsal mücadelelerin bu çatışmalı atmosferi içinde sıkıyönetime doğru yaklaşılırken, o günlerde kamuoyunu en çok meşgul eden 17 Mart 1971'de Sivas'ın Gemerek ilçesinde yakalanan Deniz Gezmiş'ti. Deniz Gezmiş bir yandan halk tarafından algılandığı şekliyle bir efsane oluşu dolayısıyla basını ve kitle haberleşme araçlarını yakından ilgilendiriyordu ama basının ve kitle iletişim araçlarının konusu oldukça daha çok bir efsane halini alıyordu. Deniz Gezmiş halk için önce yakalanamazlığıyla bir efsaneydi. Yakalandığı sırada kurşun işlemezlik, yargılanırken de kılına dokunulamazlık efsanesinin konusu oldu. Asıldığında, öldüğüne inanılmadı, uzun süre "bir adımda yedi fersah giden" sıçrayışlarla cellatların elinden kurtulduğu söylenebildi.

Ancak bu modern popüler efsane kahramanının gerisinde yatan bir başka gerçeklik, bir silahlı mücadele birliği, hem devleti hem de politik güçleri ve sosyalist hareketi çok daha fazla ilgilendiriyordu. Belki de devlet için bu büyüyen efsanenin tek önemi Deniz Gezmiş'in hayatına son verilmesi gerekliliğini bir kere daha dayatmış olmasıydı. Modern cumhuriyet kurulduğundan beri ilk kez bir sosyalistin adı devlete başkaldırmanın simgesi olmuştu. Efsane ne kadar büyürse onu ortadan kaldırmak hem o kadar zor hem o kadar gerekli oluyordu.

Deniz Gezmiş Efsanesinin Gerisindeki Gerçek: *THKO*

Bireysel Deniz Gezmiş efsanesinin örttüğü ve gerçek ilişkilerinin kavranmasını zorlaştırdığı *THKO*'nun, dolayısıyla sosyalizm adına bir silahlı mücadele pratiğinin öncülüğü bir tek kişiye indirgenecek olsaydı, bu kişinin adının Hüseyin İnan olması gerekirdi. *THKO*'nun kurucusu, ODTÜ öğrencisi Hüseyin İnan'dı. *THKO*'nun da o dönemde kurulmuş bütün "gizli örgüt"ler gibi 1968-69 yıllarının öğrenci gençlik hareketinin içinden çıkagelen çok yakın arkadaş gruplarının oluşturduğu bir çekirdekten doğup geliştiği, hatta belki de hep böyle bir çekirdek olarak kaldığı söylenebilir.

THKO'yu oluşturan çekirdeğin gerisindeki kişisel tarihler bir yana, ODTÜ'de ABD elçisi Robert Kommer'in arabasının yakılmasına katılan devrimci ODTÜ öğrencileri, Yusuf Arslan, Sinan Cemgil, Taylan Özgür, Hüseyin İnan, Ulaş Bardakçı, İrfan Uçar ve Münir Aktolga'nın birlikte yaşadıkları kaçaklık ve hapisane süreci, mücadelenin "yasa dışı" cephesiyle tanışan bu ilk grubun hayalinde ABD emperyalizmine karşı şiddete dayalı bir mücadele tasarımını son derece güçlü kılmış olmalı. Taylan Özgür'ün 1969'da öldürülmesinden sonra bu devrimci öğrencilerden ilk üçü *THKO*'nun, son üçü ise *THKP-C*'nin kurucusu oldular. Hepsi *ODTÜ SFK* üyesi olan topluluğun kaderini tayin eden 1969 *FKF* Kurultayı oldu. İrfan Uçar, Münir Aktolga ve Ulaş Bardakçı, bu kurultayda beliren ayrılıklar sırasında devrim mücadelesine bir devrimci proletarya partisi oluşturularak girişmek tasarımı çerçevesinde Mihri Belli çevresinde yeralmakla birlikte ayrı bir grup disiplinine sahip olarak örgütlenirken. Hüseyin inan ve arkadaşları, Küba Devrimi örneğinde olduğu gibi, "ordunun partiden değil, partinin ordudan doğacağı" belirlemesiyle, bir parti kurmakla vakit geçirmek yerine doğrudan doğruya bir silahlı mücadele birliği olarak örgütlenme yolunu tuttular. Başlangıçtaki devrimci öğrenci yoldaşlığı çevresi parçalandı ve içinden iki örgüt çekirdeği çıktı. İnan'ın öncülüğündeki grup "Erikler çiçek açtığı zaman" dağa çıkmak üzere, 1969 kışında Filistin kamplarında eğitim görmeye gitti. Geride bıraktığı unsurlar, hayli amatör denilebilecek bir mücadele hazırlığı içinde üniversite dışında tek tek ilişkiler kurmaya, tanınmış simaları devreden çıkararak yeraltı mücadelesine aktarmaya uğraştılar; bu anlayış çerçevesinde öğrenci kitle hareketi ve açık politik faaliyetle her geçen gün daha az ilgilendiler, dikkatlerini silahlı mücadele imkanları ve hedefleri üzerinde yoğunlaştırdılar.

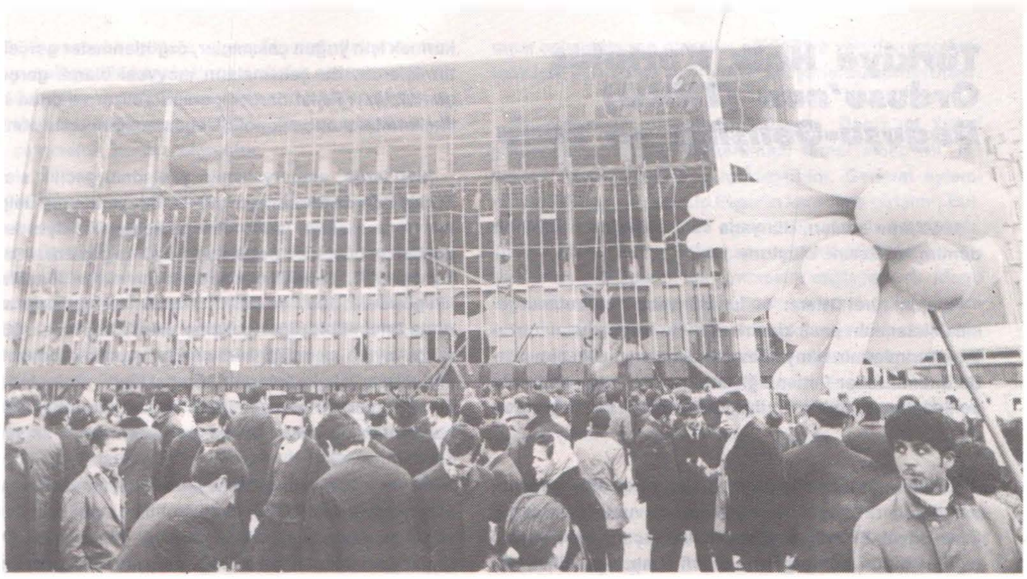
İNAN, HÜSEYİN (1949-1971)

1949'da Kayseri'nin Sarız ilçesine bağlı Bozhüyük köyünde doğdu. İlk ve orta okulu Sarız'da, liseyi Kayseri'de okudu. 1966'da ODTÜ İdari Bilimler Bölümü'ne kayıt oldu. *Sosyalist Fikir Klubü* (SFK) ve bu derneğin bağlı olduğu *Dev-Genç'e* üye oldu. Bu arada, *TİP*'e de katılarak, bu partinin de etkinliklerinde yer aldı. Aynı dönemde, gerek İstanbul ve Ankara, gerek İzmir ve diğer yörelerde anti-emperyalist eylemlere katıldı; ABD 6. Filosuna yönelik eylem ve mitinglerin içinde bulundu. Toprak işgalleri, kırsal yörelerdeki mitingler vb. etkinliklere katıldı. 1966-67 öğretim yılında, gerçekleşen ODTÜ Hazırlık boykotunun örgütlenmesine öndarlık etti. Hüseyin İnan, 1968'de, *TİP* ve daha sonra MDD içindeki ayrılıklarda, giderek belirginleşen gizli ve dar örgütçülük fikri etrafında çekirdek bir grup oluşturup, kır gerillası yoluyla anti-emperyalist mücadele verme fikrini geliştirmeye çalıştı. Ankara, özellikle ODTÜ kökenli olan ve temelini İnan'ın attığı bu grup, daha sonra *THKO*'nun çekirdek kadrosunu oluşturacaktı. Aynı yıl İderi İlimler Fakültesi'nden çıkarılan Hüseyin İnan, ODTÜ yurtlarında kalmaya devam etti. 14 Ekim 1969'da, grubun önemli bir kesimiyle birlikte Suriye üzerinden Ürdün'e, *FKÖ*'nün asıl gücünü oluşturan *El Fetih* kamplarına gitti. Burada *FKÖ*'nün yanında İsrail'e karşı savaştı. İsrail içlerindeki karakol baskınlarında bizzat yer aldı. Şubat 1970'de Türkiye'ye geri döndüğünde, Diyarbakır-Antep yolunda bir otobüste yakalandı. Diyarbakır'da devam eden yargılama sonunda, Ekim 1970'de tahliye oldu.

İnan Ankara'ya döndüğünde, kafasındaki kır gerillası fikri iyice berraklaşmıştı. Benzeri düşünceler taşıyan ve aynı eylem çizgisini benimseyen, başlarında Deniz Gezmiş'in yer aldığı İstanbul grubuyla biraraya gelerek *THKO*'yu kurdu. İnan, kitle hareketleri içinde hemen hiç tanınmayan biri olmakla birlikte, örgütleyici niteliği, insanlarla ilişki kurma becerisi ve kararlılığıyla grup içinde sivrilmişti. O dönemlerde önemli ölçüde karizması olan Deniz Gezmiş, Sinan Cemgil ve Cihan Alptekin'in de yer aldığı *THKO*'nun tartışmasız önderi haline geldi. Daha sonra, yaygınlaşan silahlı eylemlere önderlik etmekle kalmadı, bütün eylemlerin bizzat içersinde oldu: 29 Aralık 1970'de, *Dev-Genç* üyelerinden İlker Mansuroğlu'nun öldürülmesi üzerine, *THKO*'nun örgüt olarak kendini ortaya koyduğu Kavaklıdere Polis Karakolu'nun kurşunlanması, 1 Ocak 1971'de Türkiye İş Bankası Emek Şubesi soygunu, Amerikan askeri tesislerinin basılarak bir Amerikalının kaçırılması ve daha sonra 4 Amerikalının kaçırılması eylemlerinde gösterdiği gözüpek tavrı ve kararlılığıyla *THKO*'nun varlığında büyük etken oldu.

24 Mart 1971'de Kayseri'nin Pınarbeşı ilçesinde yakalanarak, Deniz Gezmiş ve Yusuf Arslan'la birlikte Ankara 1. Nolu Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi tarafından 9 Kasım 1971'de idama mehkum oldu. İdamların önlenmesi için gerek Meclis'te, gerek kemuoyunda ve gerekse örgüt arkadaşları tarafından çeşitli girişimlerde bulunulmasına rağmen Deniz Gezmiş ve Yusuf Arslan'la birlikte 6 Mayıs 1972'de idam edildi.

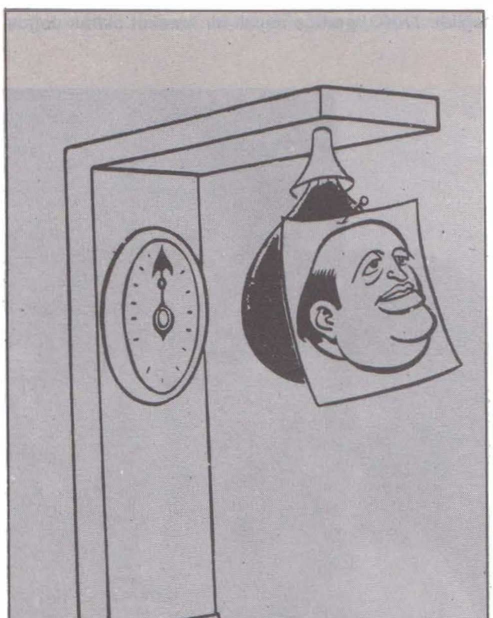
27 Kasım 1970 gecesi, Kültür Sarayı'nda A. Miller'in "Cadı Kazanı" oynarken, bir elektrik kontağından çıkan kıvılcım sahne perdelerini tutuşturdu. Kolay alev alan panoların yanmaya başlamasıyla yangın hızla büyüdü ve iki saatte Kültür Sarayı'nı harabeye çevirdi. Yangını izleyen günlerde bakımsızlık, ihmal, itfaiyenin geç gelmesi, yeterli su bulamaması vb. türden haberler gazeteleri kapladı. Yangının üzerinden iki yıla yakın bir süre geçtikten sonra "cadı kazanı" tekrar kaynamaya başladı. "Marksist-Leninist ve Maoist yeraltı eşkiyalarından" kaynaklanan tehlikenin sürdüğünü; dolayısıyla ülkenin selameti açısından vazgeçilemezliklerini ispatlama çabasındaki 12 Martçılar, (Marmara ve Eminönü gemilerinin "sabotajcıları" ile birlikte) Kültür Sarayı'nı "yakanları" yakaladılar. Yakalanan "vatan hainleri bazı sendikacılar ve kandırılmış işçi ve öğrenciler"di. Cuntalar arası çatışmanın ürünü bu düzmece dava düzmeceliğinin açığa çıkması üzerine savcının iddianamesini geri çekmesi ve sanıkların beraatini istemesiyle sonuçlanacaktı.

Filistin'den eğitimden dönen gruptan Hüseyin İnan, Tuncer Sümer, Teoman Ermete, İbrahim Seven, Atilla Keskin, Ercan Enç, Müfit Özdeş 1970 baharında Diyarbakır'da sınırı geçtikten sonra yakalandılar. Bu tutuklamadan kurtulan Mustafa Yalçıner, Ahmet Erdoğan , Yusuf Arslan ve Gülay Özdeş ODTÜ'de öğrenciler arasında tek tek kurdukları ilişkilerle mücadelelerine adam kazanmayı sürdürdüler. *ODTÜ SFK* üyeleri arasında klasik Marksizme uygun olarak devrim mücadelesinde politik parti önderliğinin zorunluluğu fikrinin egemenliği dolayısıyla kişisel olarak uyandırdıkları sempatiye karşın çok fazla yandaşa sahip olamadılar.

İstanbul'dan Katılmalar ve Ayrılmalar

Ocak 1971'de Milliyet *gazetesinde çıkan Bedri Koraman'ın karikatürü.*

1970 yazında Bursa cezaevinden serbest bırakılan Deniz Gezmiş, "radikal" darbe fikrine ya da Mihri Belli çevresine yakınlaşmış bulunan eski *DÖB* çevresindeki arkadaşlarının çoğundan ayrılarak Ankara'ya, ODTÜ yurtlarına yerleşti. Hüseyin İnan ve arkadaşları da yalnızca pasaportsuz sınır geçmek ve ruhsatsız silah taşımak suçlarından yargılanarak aynı günlerde serbest bırakıldılar. Her iki çevre Hüseyin İnan'ın önderliğinde hazırlıklarını tamamladıktan sonra silahlı mücadeleye başlamak üzere ODTÜ yurtlarında hayli gözönünde olacak bir biçimde çalışmaya başladı. Ancak, Filistin'e birlikte giden ve birlikte dönen gruptan Müfit Özdeş ve Ercan Enç gruptan koparak *PDA* çevresine katıldılar. İbrahim Seven ise *Suriye Komünist Partisi*'nin etkisi altında *SBKP* görüşlerine ve *Sosyalist* dergisinde Dr. Hikmet Kıvılcımlı çevresine katıldı.

Deniz Gezmiş'in yakın arkadaşı, *DÖB* kurucularından ve önceki dönem *Dev-Genç* İstanbul Bölge Yürütme Kurulu Başkanı Cihan Alptekin, Yavuz Yıldırımtürk, Osman Bahadır, Elif Tolon, Nahit Tören'den oluşan çevre de İstanbul'da bu çevrenin ilişki alanına girdiler ve "silahlı mücadele" perspektifi içinde ilişkiler geliştirmeye başladılar. *Dev-Genç*'in sonuncu kurultayında herhangi bir özel etkinlik göstermemekle birlikte seçilen MYK'dan yana oy kullanan çevre kurultay sonrasında ODTÜ yurtlarını ilişkilerinin merkezi haline getirdiler.

1971 kışında Malatya yöresinde Akçadağ'ın devrimci köylü hareketinden gelen Teslim Töre, Hacı Tonak, Mustafa Çubuk ile ilişki kurarak kır gerillası için üs oluşturma çabalarına giren grup ikiye ayrıldı. Teslim Töre, Hacı Tonak, Mustafa Yalçıner, Metin Güngörmüş, Kadir Manga, Alpaslan Özdoğan dağlık bölgelerde mücadelenin asıl temeli olarak gördükleri "kır gerillası" için üs ve harekat planı hazırlıkları yaparlarken, Ankara'da, Hüseyin İnan, Deniz Gezmiş, Sinan Cemgil, Yusuf Aslan, silahlı propaganda amaçlı "şehir gerillası" hareketlerine giriştiler. 4 ABD erinin kaçırılmasıyla birlikte *THKO* adı altında bir bildiriyle amaçlarını ve hedeflerini açıklayan hareketin, bu bildiri, Hüseyin İnan'ın Ankara Mamak Askeri Cezaevindeyken kaleme aldığı *Türkiye Devriminin Yolu* başlıklı yazısından ve mahkeme savunmalarından başka bir ideolojik kaydı olmadı. Son iki belge de grup harekete giriştikten ve önde gelen unsurlarının tamamına yakını yakalandıktan sonra yazıldı. Ancak sözlü tanıklıklar ve daha çok da 1974 sonrası *TDKP* ve *TKEP* örgütlerinin kurulmasına yol açan ayrılıklar sırasında ortaya çıkan değerlendirmelerden örgütün ideolojik yapısına ilişkin birkaç temel önerme çıktığı söylenebilir. Birinci olarak, grup, bunun pratik formülasyonunda kendine özgü bir çizgi izlemekle birlikte kendisini Milli Demokratik Devrim stratejisine bağlı görüyor, yani anti-emperyalist mücadeleyi en başa geçiriyordu. Silahlı eylemlerin yöneldiği hedefler de bu belirlemeyi doğruluyordu.

İkinci olarak *THKO*'nun silahlı mücadele anlayışı tam olarak denemese bile *foco* teorisine uygundu. Debray gibi, "kırın proleter kentin burjuva olduğu" söylenmese bile Hüseyin İnan'ın "Türkiye Devriminin Yolu" yazısında emperyalizmin halk savaşıyla yenilmesi bir zorunluluksa bu zorunluluğun sürekli olarak "üretimde bulunmaya mecbur" olan proletarya tarafından değil,

Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun (THKO) *Doğuşu-Gelişimi ve Sonu*

1960'ların sonları, dünyada ve Türkiye'de önemli bir dönüm noktasını oluşturur.

Konjonktürel Ortam: '60'lar, dünyada klasik sömürgecilik sisteminin paslı zincirlerinin kırıldığı, ulusal kurtuluş devrimlerinin dünya devrim dalgasının yükselmesinde önemli roller üstlendiği, öte yandan emperyalizmin yenisömürgecilik sistemini yerleştirmeye çalıştığı yıllardır.

Rusya'nın ezilen sömürge ulusları ve azınlık halklarını kendi kaderini tayin etme hakkına kavuşturarak özgür kılan Büyük Ekim Sosyalist Devrimi, açmış olduğu yeni çığırla, bütün sömürge ve ezilen "mazlum milletler"i emperyalist sömürgeciliğe karşı harekete geçirmiştir.

Sömürgeciliğe ve emperyalizmin sömürgeleştirme işgallerine karşı yükselen ulusal kurtuluş mücadeleleri '60'larda klasik sömürgecilik sisteminin çökmesini sağlamışlardır. Bu aynı yıllarda ABD ve Batı Avrupa emperyalizmi; ekonomik, politik, ideolojik, askeri alanlarda köklü bir strateji değişikliğine giderek yenisömürge sistemini kurmuştur. Bağımsız ulusal devletlerini yeni kurmuş ve kapitalist yoldan kalkınma yoluna koyulan birçok ülke kendisini bu ağlardan kurtaramamış ve emperyalizme bağımlı geri kalmış ülkeler kategorisini oluşturmuştur.

Emperyalizmin klasik sömürgeciliğinin çöküşü yıllarında yükselen devrimci dalga bütün kapitalist dünyada yeni tip mücadelelerin ve yeni devrimci güçlerin doğmasını sağlamıştır. Latin Amerika, Asya, Afrika'da boy veren ulusal kurtuluş mücadelelerine Avrupa'da aydın gençliğin " '68 hareketleri" eşlik etmiş, bir dünya sistemi haline gelen sosyalizmin yükseliş aşamasına tanık olunmuştur.

Uluslararası plandaki bu gelişmelerin Türkiye'yi etkilememesi düşünülemez. Hem Asya ve Orta-Doğu'nun ulusal bağımsızlık mücadelelerine, hem Avrupa'daki sosyal mücadelelere, hem de Sosyalist Sovyetler Birliği'ne yakın stratejik konuma sahip Türkiye'de oluşan yeni devrim güçleri bu her üç akımın yoğun etkisi altına girmiştir.

Türkiye Özgülünde: 1946'da, emperyalizmle yapılmış olan ikili anlaşmalarla, Türkiye ulusal kurtuluş ve bağımsızlık ruhundan sıyrılarak, emperyalizmin egemenliğine girme sürecine adım atmıştır. 1950'ler, emperyalizmin Türkiye'de ekonomik alt yapıda egemenliğini kurmaya başladığı yıllardır. ABD ve Batı Avrupa emperyalizmi sermaye ihracıyla birlikte, komprador burjuvazi eliyle de yoğun bir meta ihracı yapmış ülkenin ekonomisine kendi istemleri doğrultusunda yön verecekleri koşulları hazırlamışlardır. Damping politikası, Türkiye'nin ulusal sermayesinin bir kesiminin iflas etmesini, bir kesiminin emperyalizmle işbirliğine girerek kozmopolit bir yapıya dönüşmesini gerçekleştirmiştir. Ulusal sanayileşme ve ulusal kalkınma temellerinin bozulup dağıtıldığı Türkiye, ekonomik planda emperyalizme bağımlı bir ülke konumuna girdi.

27 Mayıs ihtilali, ulusalcı Kemalist subayların bir tepkisi olmasına ve doğrudan emperyalizmi hedeflememesine rağmen, emperyalizmi ürkütmüş, 27 Mayıs, tüm neden ve sonuçlarıyla birlikte ortadan kaldırılmak için, emperyalizm ordu üzerinde de egemenliğini tesis edecek düzenekler geliştirmiştir. Bu yıllarda, emperyalizmin işbirlikçisi tekelci burjuva güçler, ordu ve güvenlik teşkilatını denetim altına almak, devlette tam egemenlik kurmak için yoğun çalışmalar, örgütlenmeler gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmaların meyvesi olarak gerçekleşen 12 Mart faşist darbesi, emperyalizm ve onun işbirlikçilerinin ekonomik politik egemenliğini tesis etmiştir.

1960'larda, emperyalizmin yenisömürgecilik sistemi Türkiye'de de kurumlaştırılırken, dünya devrim dalgasının üç ana akımı tarafından etkilenen Türkiye devrim güçleri de büyük bir potansiyel büyüme gösterir. 1961'de kurulan *TİP*, '65 seçimlerinde parlamentoya 15 milletvekili gönderir. 1967'de *DİSK*'in kurulması işçi sınıfı saflarında önemli bir diğer gelişme olarak boy verir. '68 öğrenci, aydın gençliğin üniversite işgalleri, boykotları, anti-emperyalist gösterileri, üretici köylü mitingleri, Doğu mitingleri ve nihayet 15-16 Haziran direnişi, ülkenin her yanında devrimci dalganın kabarmasını sağladı.

Ne var ki, *TİP*, bu gelişmeyi kucaklayamaz. Emperyalizme karşı yeterli bir ideolojik-politik tutum, örgütlenme ve pratik mücadele üretme yeteneği gösteremez. Oportünist parlamentarizm batağı onu sürekli içine çeker. Daha önce, onun içinde ve etrafında toplanan yeni devrimci güçler *TİP*'in parlamentarist, pasifist yapısından hızla uzaklaşmaya başlarlar. Devrimci potansiyel yükseldikçe işbirlikçi tekelci sistem anti-demokratik gerici saldırılarını başlatmış, devrimci güçleri bastırmaya, sindirmeye yönelmiştir. Polis ve devlete destek olan sivil vurucu güçler devrimcileri kurşunlamaya başlamıştır. Bu durum, devrimci güçleri bir nevi "nefs-i müdafaa"ya itmiş, yeni mücadele yöntem ve araçları arayışına girilmiştir. 1960'ların sonlarına doğru iyice biçimlenmeye başlayan yeni devrimci güçler ve yeni mücadele yöntemleri 1970'lerin başında Türkiye siyaset sahnesine çeşitli biçimlerde, kendi kimlikleriyle çıkmışlardır. *THKO, THKP-C* ve *TİKKO* silahlı mücadeleyi temel alan, şehir ve kır gerillasına dayalı örgütlenmeyi savunan ve uygulayan anti-emperyalist devrimci örgütler olarak bu dönemde doğmuşlardır.

Bu devrimci örgütler, yürüttükleri ve kısa sürede yenilgi aldıkları silahlı mücadelenin yarattığı kısa vadeli etkilerin ötesinde, Türkiye ve Kuzey Kürdistan halklarının toplumsal mücadelesinde sarsıcı, bugün dahi ağırlığı olan tarihî izler bırakmışlardır. *THKO, THKP-C, TİKKO*, T.C. devletinin kuruluşundan sonra da devam eden, egemen sınıflara ve ceberrut devlete boyun eğme ve uzlaşma geleneklerini silkeleyen, yığınları sarsan ve egemen güçlere meydan okuyup, başkaldırma geleneğini işçi sınıfına ve emekçi halklara yeniden mal etmeye girişen; bu nitelikleriyle Türkiye sosyalist hareketine yüce değerler katan hareketler olarak tarihimizdeki haketikleri yeri almışlardır. Halka malolmuşlardır ve bugün dahi milyonlarca emekçi ve hatta burjuva aydınlar nezdinde haklılıkları ve meşruiyetlerini pekiştirmiş yegane devrimci sol hareketler konumundadırlar.

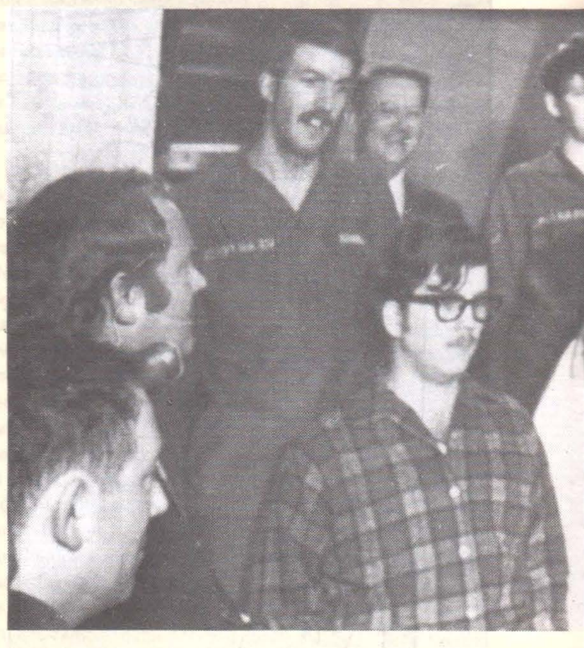
Örgütsel planda: *THKO*, önceden bu isimle planlanmış, tüzüğü oluşturulmuş ve biraraya gelen kadroları tarafından bir kongre veya konferansı yapılarak kurulmuş bir örgüt olarak doğmadı. *THKO* tamamen eylem içinde eylemlerin bir ürünü olarak doğdu. İlk etapta daha çok anti-emperyalist içerikli silahlı eylemler gerçekleştirildi. Bu eylemlerle örgüt kamuoyuna ilan edildi. 4 Amerikalı Astsubayın esir alınması eylemini hazırlayan ve önderlik eden Hüseyin İnan, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Sinan Cemgil yoldaşlar tarafından hazırlanan 4 Mart 1971 tarihli bildiriyle örgütün adı *THKO*; amacı, emperyalizmi ve onun işbirlikçileri olan hainleri ülkeden temizleyerek "tam bağımsız Türkiye"yi kurmak; mücadele stratejisi, silahlı mücadeleyi temel alan bir halk kurtuluş savaşı vermek olarak kamuoyuna açıklandı.

THKO, emperyalizm ve işbirlikçi sisteme, onların baskı, şiddet ve terörüne karşı devrimcilerin bir başkaldırısı, bir isyan hareketiydi. Yenisömürgecilik sisteminin, halkların ulusal onurunu çiğnemesine, emperyalist yoz kültürle kişiliksiz, onursuz bir toplum yaratma planlarına, sermayenin toplumu egemenliği altına alarak ezme ve devrimcileri yok etme politikasına karşı, devrimci onuru korumak, yücelerde tutmak hareketidir. Pasifist parlamentarizm batağını yararak, burjuvaziyle uzlaşmazlık, illegal temellerde devrimci, militan mücadele ruhunu Türkiye devrimci mücadelesine kazandıran bir harekettir. Latin Amerikalı devrimcilerin anti-emperyalist mücadelelerinden, Filistin kurtuluş mücadelesinin kahramanlıklarından, onların yurtseverlik ve enternasyonalist ruhla dolu kavgasından derinden etkilenen *THKO*, Türkiye'yi, emperyalizm ve onun işbirlikçilerinden temizlemeyi, bağımsız, özgür, mutlu bir Türkiye yaratmayı hedeflemişti.

THKO, bir işçi sınıfı hareketi değildi. Emperyalizme, işbirlikçi kukla yönetime ve burjuvaziye karşı mücadele eden devrimci-demokrat nitelikli bir hareketti. *THKO*'nun kadrolarının çoğunluğu aydın gençlikti. Ancak, *THKO* genel olarak halklarımız üzerinde olumlu derin etkiler bıraktı. Süreç içersinde *THKO*'nun sınıfsal yapısında değişimler oldu. *THKO-I, THKO-II* davalarıyla, *THKO-III* davasında yargılananların sınıf kökenleri karşılaştırıldığında görülür ki, birinci ve ikinci davalarda kadroların çoğunluğu aydın gençlik iken, üçüncü davada yargılananların çoğunluğu işçi ve emekçi köylü kökenlidir. *THKO* aydın gençlik hareketi olarak doğmuş, fakat süreç içersinde işçi sınıfı ve emekçiler arasında kendine kitle tabanı bulabilmiştir.

Yıkılmaz bir devrimci inanç ve kararlılıkla kavgaya giren *THKO*, bilinçli işçiler ve emekçiler arasında silinmez izler bırakmış, bütün zaafları, eksikleri, yanlışlarıyla birlikte, Türkiye devrim mücadelesinin bir dönemine damgasını vurmuştur.

İdeolojik-programatik Planda; *THKO*, kendi aralarında ideolojik-programatik bakımdan bir ön çalışma yaparak belli bir teorik birikim ve ideolojik birlik oluşturulmuş, bu birikimin örgütsel ifadesi olarak kurulmuş bir örgüt değildi. *THKO*, pratiğe dayalı bir hareket olarak doğdu

Kaçırılan ABD'li askerler serbest bırakıldıktan sonra. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun (THKO) Ankara'da Türkiye İş Bankası Emek Şubesi soygunundan sonraki eylemi, Ankara'da Balgat'taki ABD tesislerinde nöbet tutmakta olan çavuş J.R.Finley'in kaçırılması oldu. 15 Şubat 1971 günü saat 03.30 civarında meydana gelen olaydan 17 saat sonra serbest bırakılan çavuş, kaçıranların kendisine hiçbir kötülük yapmadığını, "hareketlerinin kendisine karşı değil, ABD'yi

69 (16) 12 Mart ve Silahlı Mücadele

ve öyle kaldı. Teorisi olmayan, pratik bir yapılanmaydı. Marksizm-Leninizmden derinden etkilenmişti, ama Marksizm-Leninizmi özümlemiş, yapısında şekillendirmiş, ülke koşullarında stratejik bütünlüğe dönüştürmüş bir örgüt değildi. Devrime büyük bir inancı vardı. Bu inanç doğrultusunda eylemler koydu. Ama bunlar, programatik bir bütünlüğün ürünü değillerdi.

THKO'nun ilk yazılı belgesi, 4. 3. 1971'de yayınlanan "Dünya ve Türkiye Halklarına", amaçlarını, eylemlerinin taleplerini duyuran, işçileri, köylüleri, aydınları *THKO* saflarında mücadeleye çağıran kuruluş bildirisidir. Bu bildiriden sonra *THKO* imzalı yazılı ikinci belge, "Türkiye Devriminin Yolu" adlı broşürdür. Bu broşür, *THKO*'nun, yediği ağır darbe sonucu, kadrolarının önemli bir bölümünün cezaevine düşmesinden sonra cezaevindeki kadrolar tarafından yazılmıştır. "Türkiye Devriminin Yolu" ideolojik-teorik içerikli detaylı ilk yazılı metindir. Bu broşürde devrim stratejisi "Milli Demokratik Devrim" (MDD), temel mücadele alanı kırsal alanlar, temel güç köylülük ve işçiler olarak belirtilir. Türkiye'de yarı-feodal üretim ilişkilerinin egemen olduğu tespiti yapılır. İllegal örgütlenme ve silahlı mücadelenin geçerli olduğu vurgulanır.

THKO imzalı üçüncü yazılı belge, *THKO*'nun cezaevi dışında bulunan kadroları tarafından kaleme alınan "Mücadelede Birlik" adlı broşürdür. Bu broşürde yine MDD tezi devam etmekle birlikte, temel alanın kentlere geçiş için bir sıçrama alanı olması gerektiği, işçi sınıfının esas alınması, ordu örgütlenmesi değil, partiye yönelinmesi gerektiği, Kürdistan'ın ilhak edilmiş bir ülke olduğu, kendi kaderini tayin etme hakkının savunulması gerektiği gibi konularla bütünlüklü bir görüş oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak, bütün bunlar, *THKO*'ya bütünlüklü bir ideolojik, programatik manifesto oluşturmaya yetmemiştir.

THKO'nun yenilgisinde rol oynayan etkenler tek boyutlu değildir. Ülkenin ekonomik, sosyal yapısının yanlış tahlili, nesnel koşullara uygun bir stratejisinin bulunmayışı, salt gerilla hareketine ve silahlı savaşıma dayalı bir mücadelenin belirlenmesi gibi nedenlerin yanısıra, bir dizi öznel zaaflar da yenilginin çok kısa sürede kapımızı çalmasına neden olmuştur.

yönetenlere karşı olduğunu" ifade ettiklerini söyledi. Bu olaydan kısa bir süre sonra dört ABD'li erin kaçırılması ise THKO adının bütün yurtta ve dünyada duyulmasına neden olacaktı. 3 Mart 1971 günü saat 24.00 civarında NATO'nun Kepekli-Ahlatlıbel'deki Elektronik Taburu'nda görevli bulunan Richard Caraszi, Jimmy Sexton, Larry F.Heavmer ve James Cholson adlı erlerin kaçırılması büyük yankılara yolaçtı.

THKO, temel mücadele alanı olarak kırları belirlemişti. Bu perspektifine uygun olarak silah, teçhizat ve kadrolarının büyük bölümünü kırsal alanlarda konumlandırdı. Yapılan araştırmalar sonucu, kır gerillasının Malatya'nın Akçadağ bölgesinde başlatılması uygun görülmüş, silah ve diğer malzemeler bu yörede konuşlandırılmıştı. Ancak kırsal alanlardaki gerilla faaliyetlerinin herhangi bir stratejik ya da taktik planı bulunmuyordu. Stratejik bölgelerin belirlenmesi, halkla ilişkiler kurulması, yiyecek, malzeme, haber temininde halkın desteğini almaya yönelik çalışma planları ve bu bölgelerde halkı örgütlemek şeklinde bütünlüklü bir örgütlenme ve eylem planımız yoktu. Her şey genellikle günübirlik ele alınıyordu.

THKO'nun genel yapısı gibi, dağdaki gerilla grubu da düzenli bir örgüt yapısından uzaktı. Bazıları henüz silahlı eğitimden bile geçmemiş kadroların da bulunduğu dağ grubu, ne bir partizan örgütü niteliği, ne de sert ve katı kuralları olan salt askerî gerilla örgütü niteliğine sahipti. Bu şekilsiz yapısı onun en önemli öznel zaaflarının başında geliyordu. Kitlelerle yeterli bağlara ve temel güç olarak gördüğü köylülerden yeterli bir destek ve yardıma sahip olamamak *THKO*'nun ikinci önemli zaafıydı. Köylü kitleleri henüz böyle bir harekete destek vermeye hazır değillerdi. Ama *THKO* da kitlelerle bağ kurmak için bir ön hazırlığa sahip değildi. Her şey ani denebilecek anlarda gerçekleşmişti ve manzaramız rastgele dağa çıkmış görünümü arzediyordu.

Bu nesnel ve öznel nedenlerin hareketin aleyhine işlemesi sonucu dağdaki gerilla gurubu, Nurhak dağlarının eteğindeki İnekli köyü yakınında jandarmayla girilen ilk çatışmada ağır kayıplar verdi. Bu çarpışmada, dağdaki grubun lideri Sinan Cemgil yoldaşla birlikte Kadir Manga ve Alpaslan Özdoğan şehit oldular. Diğerleri yakalandı. Geriye kalanlar da dağıldı ve dağıldıktan sonra birer ikişer yakalandılar. Kadroların çoğunluğu kırsal alana çekilmesine rağmen, *THKO*'nun lider kadroları olan Hüseyin İnan, Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan, planlanmış olan bazı eylemleri gerçekleştirmek amacıyla şehirde kalıyorlardı. Bu görevlerini yerine getirdikten sonra dağdaki gruba katılacaklardı. Dağdaki gruba katılmak üzere gelirken bu üç yoldaş da yakalanmıştı. Dağdaki grubun önündeki en ivedi görev, *THKO*'nun bu üç lider kadrosunu burjuvaziden geri alacak eylemler gerçekleştirmekti. Bu amaçla Karahan gediğindeki ABD radarına yönelik bir eylem planlandı. Ancak, bu eylem planı hayata geçirilmeden, dağdaki grubun lider kadrolarının şehit düşmesiyle büyük bir yenilgi alındı.

Esir düşen bütün *THKO* militanları, 12 Mart faşizminin kurduğu hukuk ve insanlık dışı askeri mahkemelerde yargılandılar. Devrimcilerden öç almak duygusuyla dolup-taşan faşist mahkemeler hareketin lider kadroları olan Hüseyin İnan, Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan'ı idam cezasına çarptırdılar. Süleyman Demirel'in başkanlığındaki *Adalet Partisi*'nin oy çoğunluğunu oluşturduğu Meclisin onayından geçen idam cezaları 6 Mayıs 1972'de faşist cellatlar tarafından infaz edildi. Alınmış olan bu ağır darbeler sonucu *THKO* dağıldı.

Türkiyeli devrimcilerin Filistin ulusal kurtuluş hareketiyle enternasyonal dayanışma bağlarını kuran Hüseyin İnan, Deniz Gezmiş, Alparslan Özdoğan gibi devrimci kadrolar, henüz *THKO* oluşmadan önce Filistin halkının savaşçılarıyla omuz omuza Siyonizme karşı eylemlere katılmış, hem de askerî eğitim görmüşlerdi. *THKO*'nun aldığı ağır darbeden sonra, burjuvaziye esir düşmekten kurtulmuş olan bazı *THKO* kadroları, Filistin kurtuluş hareketiyle yeniden ilişkiye geçerek örgütün toparlanması çalışmalarına giriştiler. *THKO*'ya yeniden yapılanmak için yurtiçinde ve dışında faaliyetlerini sürdürdüler.

Bu çalışmalar sürecinde, Hüseyin, Deniz ve Yusuf yoldaşların idamdan kurtarılması temel amaç idi. Bu amaçla bazı eylemler gerçekleştirildi. General eylemi olarak bilinen Kemalettin Eken'in kaçırılma girişimi, Bulgaristan'a kaçırılan uçak eylemi, bu amaçla yapılmıştı. Ancak Niyazi Yıldız yoldaşımızın şehit düştüğü bu eylemler de yoldaşların kurtarılmasını sağlayamadı. İdamların infazından sonra toparlanma çalışmaları başka yönlerden devam etti. Burjuva mahkemelerinde *THKO-III* diye adlandırılan dava bu yeniden toparlanma sırasında yakalananlarla oluşturuldu. Yine bu toparlanma çalışmaları sırasında Avni Gökoğlu yoldaş, sınırda jandarmayla çıkan çatışmada şehit düştü.

THKO'nun, önceden, temel baz alınacak bütünlüklü bir manifestosu bulunmadığı için, yeniden toparlanma çalışmalarında, iki ayrı kanalda iki ayrı ideolojik-teorik üretim ortaya çıktı. Birisi cezaevlerindeki elemanların yapmış olduğu çalışma, diğeri ise yurtiçi ve yurtdışı çalışmalarını sürdüren elemanların yapmış olduğu çalışmaydı. Bu durum doğal olarak iki ayrı ideolojik-teorik şekillenmenin doğmasına yol açtı.

1974'de yapılan kısmi af'tan yararlanarak cezaevinden çıkan ve mücadeleye devam etmek isteyen *THKO*'lularla, cezaevi dışında ideolojik-teorik üretim ve örgütsel çalışmaları sürdürmüş olan *THKO*'lu kadrolar, yaptıkları görüşmeler sonucu birleşmek ve yeniden örgütlenmek kararına vardılar. Varılan bu karar sonucu, 1975 başlarında 9 kişiden oluşan *THKO*a Geçici Merkez Komitesi'ni (GMK) kurdular. *THKO*-GMK görev olarak önüne; örgütlenmek, program ve tüzük oluşturmak, ideolojik-teorik görüş üretmek planı koydu. Bu faaliyetlerin önemli bir parçası olarak *Yoldaş* isimli merkez organı yayınlamaya başladı.

Ancak ayrı kanallardan ve birbirinden farklı koşullarda üretilmiş olan ayrı ideolojik görüşleri birleştirmek mümkün olmadı. *Yoldaş* dergisinin 2. sayısının hazırlanması sırasında derin ideolojik ayrılıklar ortaya çıktı. GMK üyelerinin çoğunluğu Maocu çizgiyi benimsemişti. *Yoldaş* dergisinin 2. sayısının kapağına "Sovyet Sosyal Emperyalizmi" görüşünü yazma kararı verdiler. Bu görüşe muhalif GMK üyeleri bu Maocu çizginin *THKO* çizgisi haline getirilmesine şiddetle karşı çıktı. Anlaşma noktasının kalmadığı, ideolojik ayrılığın bütün boyutlarıyla ortaya çıktığı bu dönemde örgütsel ayrılık da kesin olarak gündeme geldi. 1976'nın başlarında yapılan son toplantıda taraflar, birirlerine karşı şiddet kullanmayacakları bir protokol üzerinde anlaşarak ayrılmayı gerçekleştirdiler.

Maocu çizgide yürüyenler *THKO* adını da kullanarak *Halkın Kurtuluşu* gazetesi etrafında siyasal faaliyetlerini sürdürdüler. Leninist kanat olarak hareket edenler ise 1973'de *THKO* imzasıyla yayınlanmış olan *Mücadelede Birlik* adlı broşürün de hazırlayıcıları olarak *THKO/Mücadelede Birlik* adı altında örgütlendiler. *Emeğin Birliği* adlı aylık siyasal yayın çıkartarak faaliyetlerini sürdürdüler.

THKO/MB Nisan 1980'de gerçekleştirdiği bir Kongreyle *Türkiye Komünist Emek Partisi*'ni kurdu. Maocu görüşü benimsemiş olan grup ise yine 1980'de *Türkiye Devrimci Komünist Partisi*'ni kurdular.

Böylece *THKO*, kendi içinden çıkan iki ayrı dünya görüşünün, iki ayrı kanadın partileşmesiyle son buldu. *THKO* adı, Türkiye devrim mücadelesinin önemli bir tarihsel dönemecini simgeleyen, döneme damgasını vuran devrimci bir başkaldırı hareketi olarak tarihteki yerini aldı.

TESLİM TÖRE

üretim dışında da yaşayabilen köylülük tarafından gerçekleştirilebileceği, öte yandan halk savaşının askeri zorunluluklar nedeniyle kentte değil kırda verilebilecek olması bakımından da köylülere yaslanmak gerektiği ve nihayet köylülüğün "düzen tarafından en çok ezilen ve sömürülen sınıf" olması dolayısıyla da halk savaşına çok daha istekli olarak katılabileceği açıklanmıştı. Dolayısıyla büyük kentlerde yapılan eylemler "taktik" amaçlı propaganda ve maddi güç kazanma eylemleri olacak, "stratejik" yığınak kırlarda yaratılacaktı. İlk banka soygunundan sonra *THKP-C* kurucuları olan Yusuf Küpeli, Münir Aktolga ve İrfan Uçar, Hüseyin İnan, Yusuf Arslan ve Deniz Gezmiş'le görüşerek "mücadeleyi erken başlattıkları"nı, "bir siyasal parti olarak örgütlenmeksizin silahlı propagandaya girişilemeyeceğini" öne sürerek aynı amaçları ve aynı mücadele yöntemlerini savunduklarına göre birlikte örgütlenme önerisi yapmışlar ve o görüşmede de "kır ve kentin göreli önemi" meselesi birleşmeme gerekçesi olmuştu. Hüseyin İnan, "Siz" diyordu, "kent proletaryasına inanıyorsunuz, biz ise kır proletaryasına".

THKO'nun o dönem sosyalist hareketin tartışmalarında başlıca konuları oluşturan Kemalizm, "Milli Cephe", "İşçi Köylü ittifakı" vb. konularda özgül bir görüş ileri sürdüğü bilinmemektedir. *THKO* için teorik çalışma, yayın faaliyeti, ezilenlere politik bilinç götürme gibi örgütsel etkinlikler değil, askeri faaliyet merkezi bir önem taşıyordu. O dönemi karakterize eden *ÇKP-SBKP* bölünmesinde Vietnam ve Küba *KP*'lerinin benimsediği gibi her ikisine de eşit uzaklık tavrını takınmış olan *THKO*'lular, bazı gazetelerde "Sovyet elçisini de kaçıracaktık" şeklindeki haberleri tekzip etmek üzere "Sovyetler Birliği'ni dost olarak gördüklerini" belirten bir açıklama yapmışlardı.

Dağlarda

THKO'lular bu çerçevede 1971 kışında Emek İş Bankası Şubesini soymuşlar, "silah deposu" bulunduğu istihbaratını aldıkları Balgatta'ki ABD tesisine baskın yapmışlar ama depodan boya kutuları çıkınca, olay yerinden ayrılırken bir siyah Amerikalı çavuşu arabasını almak için kaçırıp hemen serbest bırakmışlar; ABD elçiliğindeki polis noktasında nöbet tutan polisleri İlker Mansuroğlu'nun ölümü dolayısılyla sembolik olarak cezalandırarak yaylım ateşe tutmuşlar; nihayet 4 ABD erini kaçırarak *THKO* bildirisini açıklamışlardı. Kısa aralarla birbirini izleyen bu eylemlerin ardından *THKO* mensuplarının bir bölümünün barındıkları ODTÜ yurtlarının da çatışmalar sonrası kapatılması üzerine *THKO*'lular Ankara'dan, Nurhak Dağları'ndaki üslerine doğru birer birer ayrılmaya başladılar. Sinan Cemgil, daha önceden yörede Teslim Töre, Mustafa Çubuk ve Hacı Tonak'ın yardımıyla şehirden gelenlerin katılmasıyla oluşturulan üsse

Türkiye'deki NATO ve Amerikan üslerinin varlığı 1965 sonrası yükselen öğrenci gençlik hareketinin başlıca temalarından biri oldu. Dönemin öğrenci önderlerinden Harun Karadeniz Olaylı Yıllar ve Gençlik adlı kitabında, bu üslerin askeri anlamının yanısıra, üslerde görevli yabancı personelin pervasızca davranışlarının - Türk bayrağının yakılması, Amerikalıların sıs sık adam ezmesi, eğlence yerlerinde skandallar yaratılması, vb.- yol açtığı hoşnutsuzluk karşısında duyulan tepkiyi bu olayların bir dökümünü yaparak dile getiriyor.

geçmeyi başardı. Deniz Gezmiş ve Yusuf Arslan Ankara'dan çaldıkları bir motosikletle Malatya'ya doğru yola çıktılar. 16 Mart 1971 günü Sıvas'ın Şarkışla ilçesinden geçerken bozulan motosikletlerini tamir ettirmek için bir pikaba yüklemeye uğraşırlarken kendilerini tanıyan bekçi ve polislerle giriştikleri çatışmada önce Yusuf Arslan polislerin ateşiyle yaralandı ve yakalandı. Ardından Deniz Gezmiş el koyduğu bir otomobille kaçmaya uğraşırken Gemerek ilçesinde jandarma tarafından silahlı çatışma sonunda ele geçirildi.

Hüseyin İnan ise, Erzurum Atatürk Üniversitesi ZF öğrencisi Mehmet Nakiboğlu ile birlikte 23 Mart'ta kiraladığı bir taksiyle Ankara'dan ayrıldı. Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesine dayısının evine dinlenmek için giden Hüseyin İnan ve Mehmet Nakiboğlu, yeğeninin bir an önce yakalanmazsa bir çarpışmada öleceğinden endişelenen dayısı tarafından uyuduğu sırada polise teslim edildi. Böylelikle *THKO* kırda Sinan Cemgil'in yönettiği bir grup ve İstanbul'da Cihan Alptekin'in yönettiği bir başka grup olarak iki kanat halinde mücadele çizgisini uygulamaya girişti. Ocak 1971'de Akçadağ yöresindeki Ilıcak Tepe'deki bir mağaraya yerleşen yaklaşık yirmi kişilik grupta aralıklarla gelen Mustafa Yalçıner, Alpaslan Özdoğan, Ahmet Erdoğan, Kadir Manga, Atilla Keskin, Tuncer Sümer, Osman Arkış, Mehmet Asal, Fevzi Bal, Osman Bahadır, Metin Güngörmüş, Metin Yıldırımtürk, Cengiz Baltacı, Hacı Tonak, Teslim Töre, Mustafa Çubuk, Hüseyin Cemal Özdoğan ve çevreden başka kişiler Sinan Cemgil'in komutası altında piyade tüfekleriyle silahlandılar. Mart ortalarında gerilla eğitimine başladılar ve 31 Mayıs'a kadar eğitimlerini ve keşif harekatlarını sürdürdüler. Kürecik'teki ABD radar üssüne saldırı düzenlemek üzere bir grup *THKO*'lu 31 Mayıs günü hedeflerine doğru yola çıktıklarında İnekli Köyü dolaylarında köylüler tarafından görüldüler. Dağlarda eşkiya dolaştığı kanısıyla köylüler gördüklerini muhtara ve bekçiye anlattılar. Onların da jandarmaya haber vermeleri üzerine, o sırada mola vermiş olan gruptakilerden Sinan Cemgil, Kadir Manga, Alpaslan Özdoğan, Mustafa Yalçıner, Hacı Tonak, Metin Güngörmüş ve Ahmet Erdoğan jandarma tarafından kıstırıldı. Teslim ol çağrılarını redderek çatışmaya giren gruptan Sinan Cemgil, Alpaslan Özdoğan ve Kadir Manga vurularak öldürüldü. Mustafa Yalçıner, ağır yaralandı, Hacı Tonak teslim oldu, Ahmet Erdoğan ve Metin Güngörmüş ise kaçmayı başardı. Bu çatışmadan sonra dağdaki üste bulunanlar süratle yerlerini terkederek dağıldılar, ancak önemli bir bölümü daha sonra yakalanarak Ankara'ya getirildiler ve Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan'la birlikte yagılanmaya başladılar.

İstanbul'da

THKO'nun İstanbul'daki kolu örgüte maddi kaynak sağlamak amacıyla birbiri ardına önce 15 Nisan'da Nahit Tören'in yönetimindeki bir grupla Doktor Rahmi Duman'ın oğlu Hakan Duman'ı rehin aldı. 18 Nisan'da istenilen 250 bin TL fidye alındıktan sonra çocuk serbest bırakıldı. *THKO*'nun eylemi bir ölçüde ilkesel, bir ölçüde de siyasal rekabete ilişkin nedenlerle *THKP-C*'liler tarafından yapılmaması gereken eylem türlerinden biri olarak eleştirilecekti. Çünkü "kadınlara ve çocuklara ilişmemek" gerillacılığın altın kurallarından biriydi. Hakan Duman'ın kaçırılmasının ardından Ömer Ayna, Yavuz Yıldırımtürk, İbrahim Öztaş, Avni Gökoğlu, Oktay Kaynak, Zerruk Vakıfahmedoğlu ve Nahit Tören'den oluşan eylem grubu Gaziosmanpaşa İş Bankası'nı ve Unkapanı Ziraat Bankası'nı soyarak toplam 80 bin TL (1990'da yaklaşık 80 milyon TL karşılığı) paraya el koydular. Unkapanı soygunu sırasında soyguna engel olmak isteyen odacı öldürüldü. *THKO* üyelerinden Ömer Ayna Unkapanı soygunu sonrasında yakalandı. İbrahim Öztaş, Mayıs 1972'de İzmir'de, kendisini yakalamak isteyen polislerle giriştiği silahlı çatışmada vurularak öldürüldü. Sinan Cemgil ve arkadaşlarının öldürüldüğü gün

Yanda Nurhak Dağları'nda öldürülen THKO'lular. 16 Mart 1971'de, Malatya Kürecik'deki Amerikan radar üssünü tahrip etmeye giden THKO'ya bağlı gruptan bir kısmı, 31 Mayıs 1971'de, Adıyaman'ın Gölbaşı ilçesine bağlı İnekli köyü civarında mola verdikleri bir sırada, jandarma birlikleri tarafından kuşatılmış ve birliklerle çatışmaya girmişlerdi. Civardaki köylüler tarafından eşkiye zannedilerek ihbar edilen grup, yedi kişiden oluşuyordu; Sinan Cemgil, Kadir Manga (en üstte) ve Alpaslan Özdoğan (üstte) çatışma sırasında öldü, Mustafa Yalçıner ağır yaralandı, Hacı Tonak ise kaçamayarak yakalandı. Metin Güngörmüş ve 'hemşerim' adıyla bilinen Ahmet Erdoğan ise kaçtılar. Daha sonra 6 Haziran'da yakalanan Güngörmüş ve Erdoğan, Yalçıner ve Tonak'la birlikte THKO Davası'ndan yargılandılar. Mustafa Yalçıner mahkemedeki sorgulaması sırasında, sonradan kamuoyunda 'Nurhak Katliamı' diye bilinecek olan olay hakkında şunları söyledi: "(...) Çatışmada Sinan Cemgil, Kadir Manga ve Alpaslan Özdoğan'ın yaralı iken vahşice kurşunlandığını benim de üzerime 50-60 metre mesafeden 15-20 mermi sıkıldığını, köylülerin olay yerine gelmesi nedeniyle, sonradan atılan mermilerle yalnız kolumdan yaralanarak şans eseri kurtulduğumu, Sinan'ın üzerindeki 20 bin liraya yakın parayla benim üzerimdeki 1600 liranın ortadan yok olduğunu belirtmek isterim. (...)"

12 Mart Rejimi

John Kenneth Galbraith'e göre modern düzenler bir belirsizlik çağı içindedirler. Özellikle Sanayi Devrimi'ni izleyen iki yüzyıl içinde yeryüzünde öylesine geniş değişiklikler olmuştur ki, insanoğlu inanç ve kuşku arasında dolaşan bir yeni arayışlar ya da belirsizlikler kuşağına gelmiştir. Galbraith, insanlık durumu hakkında konuşurken, bir özel tür insanoğlu üstünde daha da ayrıntılı biçimde durur. Onlar aydınlardır ve Galbraith onlar hakkında şunu der: "İnsanoğlunun kültürlüsü kötümser olur. Elde ettiği başarılarına dayanıp bunlarla yetinmemeyi daha güvenli bir yol olarak kabul eder. Tanrı bu tür insanların yanında değildir. Zihinlerde hep tehlikeler, bitirilmemiş görevler, ulaşılmamış başarılar dolanır durur." Tanım, burjuva ve hele küçük burjuva konumları içinde çoğu aydınlar için -kuşkusuz - geniş çapta geçerlidir. Ama bu yargılar, Türkiye'nin küçük burjuva aydını için, belki de, yapılabilecek tanımlamaların en doğrusudur. O, her eylemde çoşar ve her eylemden, kendi bitirilmemiş görevleri konusunda yepyeni bir ivme alır. Gökalp onlara, "hak yok, görev var" demişti. Bu görev, bir boyutuyla Eflatun'un o erişilmez platonik Cumhuriyeti'ne dek ulaşıyordu. Onların bir bölümü, platonik cumhuriyetin üstüne, sınıf savaşımlarının en karmaşık ilişkilerini araştırmış olan bilgin, devrimci ve eylemci Marx'ın Gotha ya da Erfurt Programları'na karşı getirdiği devrimci çözümlemeleri aşılayabileceklerini düşünecek kadar da küçük burjuvaydılar. Lenin ta 1920'lerde Sovyet Büyükelçisi olarak S.I.Aralov'u yola çıkışından önce uyardığı gibi, Türkiye gerçekten de bir küçük burjuvalar ülkesiydi.

20. yüzyılın son çeyreğine yaklaşılırken, yeni kuşaklar eskileri utandırmayacaklar ve Eflatun'la Marx'ı aynı potada kaynatma deneyimine bütün yürekleriyle girişeceklerdir. Oysa, Eflatun'un ya da Eflatun'un Devlet'i bir seçkinci aydınlar kuşağının kendi kutsal doruklarından, sanki ortalıkta hiç bir sosyal güç yokmuşcasına, yeryüzüne diledikleri gibi düzen vermelerini öngören bir ütopyadı. Marx ütopyayı sosyalizm için bile yadsıyan ve tüm sınıf ilişkilerinin uzun süreli tarihsel diyalektiğine girilmedikçe hiç bir düş görülmeyeceğini söyleyen materyalist bir filozoftu. Felsefenin salt dünyayı açıklamakla yetinemeyeceğini de ve aslolanın aynı zamanda dünyayı değiştirmek olduğunu da yine Marx söylemişti. Ama, dünya, Marx için, öncelikle proletaryanın nesnel dünyasıydı. Bir zamanlar eline silahı, bombayı, dinamiti geçirenin Avrupa sahnesini terörün daniskasıyla yüzyüze bıraktığı bir çağda terörcülerin tanrısı gözüyle bakılmış olan Bakunin'i bile karşısına alan da aynı Marx'dı. Anarşizm, modern toplumun içinde belki ancak kendisine bir yer bulmakta boşluğa düşmüş, eski egemen gücünü yitirmenin verdiği şaşkınlıkla tırmanacak duvar arayan küçük burjuvazi açısından son sığınak olabilirdi. Öyle bir sığınak ki, orada terörü de en sonunda yüreğine doğru çevirir ve ateşi içinde bizzat kendisi yakardı.

Her biri giderek kendi başına bir eylem ve kuram peygamberi olan Türkiye'nin kendi sol küçük burjuvalarının adını sık sık andıkları Marx'ı -bir bilgin olarak- yeterince okumaya ne fazla takatları vardı, ne de ellerindeki silahtan baş kaldınabilecek kadar vakitleri... Silahlı bu tanrılar, Schumpeter'in ünlü deyişiyle ancak peygamber Marx'la ilgiliydiler. Unuttukları, Marx'ın hiç bir zaman peygamber olmak istemediğidir. Marx'ın sosyalizmin bir bilimsellik sorunu olduğunu söyleyebilmesi, teori ve pratik arasındaki ayrılmaz birlikten söz etmesi, son çözümde, toplum, tarih, ekonomi, politika, örgüt ya da devrim gibi sorunların ancak bu en karmaşık nesnel, özgül, tarihsel bağlamları çerçevesinde ele alındıkları takdirde, doğru biçimde çözümlemeleri yapılabilecek olgular niteliğini taşıdığını belirtmesindendir.

İktidar, özellikle de tarihsel olarak devlet aygıtlarının olağanüstü etkin ve zengin birikim ve deneylerinin varolduğu bir düzende, ne Latin Amerika dağları için türetilmiş kır gerillası ve ne de modern işçi sınıfının gülen bakışları altında Paris ya da Berlin bulvarında denenen kentsel gençlik başkaldırıları ve terör oyunları aracılığıyla elde edilebilirdi. Bunları, yeni bazı sol kesimlerin sözünü ettikleri biçimleriyle ulusal demokratik devrim ya da geniş cephe gibi kavramlarla birleştirmeye kalkışmaksa, olsa olsa, Marx'ı ya katıla katıla gülmekten çatlatır ya da dehşetle açılan gözlerinden bir başka yıldırım çaktırırdı. Proudhon'un sığ bir yoksulluk edebiyatından kaynaklanan *Sefaletin Felsefesi* giderek Türkiye'de de gerçek bir *Felsefenin Sefaleti*'ne dönüyor ve... türetilen yeni sol peygamberler, genci, orta yaşlısı ve en yaşlısıyla, teoriyi -hem de bazen Marx'ın adını da yanlış biçimlerde kullanarak- neredeyse tarihin çöp sepetine atıyorlardı.

12 Mart Muhtırası'nın altında imzası bulunan 4 kuvvet komutanı görülüyor: (soldan sağa) Celal Eyicioğlu, Memduh Tağmaç, Faruk Gürler ve Muhsin Batur. Küçük fotoğrafta ise 12 Mart'tan sonra sürdürdüğü İstanbul sıkıyönetim komutanlığı sırasında, Ziverbey köşkünü kullanıma sokacak ve işkenceci olarak nam salacak olan Faik Türün.

12 Mart'ın giderek trajik bir 12 Mart Rejimi'ne dönüşümünün perde arkasında, tartışmasız varolan bütün dışsal dinamiklerin yanında, bir de özel ve özgül olarak, Türkiye'nin resmi ideolojisiyle yeni sol uygulamalar arasında sıkışıp kalan bir küçük burjuvalar kuşağının umut, bilgisizlik, acı ve çilesi de vardır. Bu sürece Anadolu kırlarından gelip katılan eylemciler ise, giderek olağanüstü mistik boyutlar da katıyorlardı.

Platonik Devlet'e Marksist devrimi aynı eylem dinamiğinin içine katmak, ancak kıyameti doğurabilirdi. 12 Mart Rejimi böyle geldi. Üstelik, adeta gelmesi için çağrılmıştı da... 12 Mart 1971 Rejimi'nin kısa zaman aralıklarına büyük olayları sığdıran tarihinde, bir kaç ana evrenin varlığı gözlenebilir. Bunlar son çözümde, Ali Suavi'nin yaptığı unutulmaz üç parti tanımlamasından beri özü bir ve aynı olan üç programın birbirleriyle çekişme evreleridir. İlk evre, 12 Mart'ta Demirel'in düşmesiyle coşmuş küçük burjuvazinin tüm radikal özlemlerini yansıtan köklü atılım beklentilerinin var olduğu dönemdir. İkinci evre, radikal çözümün olanaksızlığını anlatan birbirinden acı olayların ardından, parlamentonun derhal kapatılıp bir kurucu meclise gidilmesi önerisiyle açılacaktır. Son durak, ortanın solu'nda da olsa, liberal/özgürlükçü bir siyasal ortam üstünde yeniden buluşulan aşamadır.

Her toplumsal düzen kendi sorularına özgül yanıtlar ister. Tarih ne hazır kalıpların, ne boş umutların ve ne de uçarı ağustos böceklerinin yeridir. Somut koşulların ancak en somut değerlendirmeleridir ki özgül çözümleri üretir ve gerçekten yeni olabilene giden yolları aralar. Geniş anlamıyla 150 ya da 200 yıldır sürüne sürüne gelişen ama giderek son yarım yüzyıl içinde tarihsel ivmesini kazanan Türkiye'nin modernleşme, değişim ve demokratikleşmesi, 20. yüzyılın son çeyreğinde şu belirleyici soruların yanıtlarını beklemekteydi: Geçmiş dönemler doğruları ve eğrileriyle birlikte bir daha asla yinelenme olasılığı bulunmayan bir çağdır. Artık gidilmesi gereken, tarihin eski aşamalarının hiç kapsamadığı ve kapsayabilmesi de zaten olanaksız bulunan yepyeni duraklardır. Tarihsel ilerleme bir doğru çizgi değil, nicelik ve nitelik dönüşümlerinin varolduğu, sıçramalarla dolu bir alandır. Sıçrama diyalektiği, özellikle küçük burjuva duyarlıklarıyla hiç bir çözümü bulunamayacak bir olgudur. Öyleyse Türkiye giderek hangi ileri duraklara doğru yönelmekteydi ve bu süreç Türkiye'nin doğal akışını hangi aşamalarda, nerelere sıçratabilirdi? Yeni toplumsal güçler bu büyük devinime kuşkusuz soyut düzeyde bir yanıt da veremezlerdi. Yanıtı getiren onların toplumcu teorik ve pratik çalışmalarıdır; deney ve kazanımlarıdır. Öyleyse *praxis* nasıl maddeleşecek ve yalnız başına kaldıkça ancak bir gizilgüç niteliği taşıyan halk yığınlarını toplumcu oluşumun dinamizmi içinde kimler ete ve kemiğe büründüreceklerdi? Özgürleşme ya da demokratikleşme, en sığ ve yetersiz koşullarda bile varlığını sürdürür. Ancak onlar da her şeyden bağımsız birer olgu değildirler. Özgürlük fetişizmi bir başka çıkmaz sokaktır. Özgürlük uzun erimde, toplumsal insanı zorunluluklarin alanından tüm yaşamı ve geleceği üstünde gerçek bir özgür belirlenişler ortamına götürebilmek içindir. Özgürlük bu yanıyla, bilinçli ve örgütlü bir sosyo-politik edimdir. Öyleyse özgürlüğün toplumsal özünü yansıtan bilinç ve örgütlenış nereden doğacaktır?

Özellikle modern sanayi toplumunun ileri, devrimci, demokratik dünya görüşünü ortaya koyan politik dinamiklerden yoksun kalınan bir siyasal ortamda, sıradan politikanın bunalım batağına saplanmak kaçınılmaz gibidir. Sıradan politika, çağdaş düzenlerin tez/antitez diyalektiğini asla karşılayamaz ve onun yerini dolduramaz. Bunalımlar yığınlara yalnız daha iyi yaşama, daha sağlıklı beslenme, daha güzel barınma olanakları önermekle de çözülemez. Yaşama dinamizmine sahip bir düzenin asıl işlevi genişleyen bir yeniden üretim için zorunlu

69 (16) 12 Mart ve Silahlı Mücadele

bulunan nesnel sosyal ve politik koşulları sağlayabilmektir. Bu iş yığınların uzun süreli gelişimini belirleyip yönlendirecek toplumcu örgütlenişten ayrılamaz. Tarih planında daha modern bir sosyo-politik yapı arayışı, sürekli biçimde iktidar savaşımları üstünde odaklaşır: Alt ve üst yapılar arasındaki derin tutarsızlıklar nasıl yokedilip çok daha ileri bir üst denge yaratabilecektir? Gereken sıçramanın ana sosyal güçleriyle onların yardımcıları ve bağlanım halkaları neler olacaktır? Gelişimin somut ve güncel dinamikleri nelerdir? Bu stratejik soruların dile geldiği aşamalarda düzenleri yeni tarih yanılgılarından kurtarabilecek olan şey, temel gerçekler üstündeki geniş boyutlu değerlendirmelerdir. Ancak o zaman sıradan politikanın kara dünyasından çıkılarak, sosyal güçlerin daha özgür, yaratıcı, dogmatizmin her türlüsünü olumsuzlayan analitik ve bilimsel modern politikasına yönelinebilecektir.

Şunları da unutmamakta fayda var: Sosyal gelişmenin gittikçe dinamik aşamalarına giren bir toplum, yığınları küçümseme tavrıyla da güvenilir çözümlere götürülemez. Bir toplumun kurtuluşu, onun yeni bir sosyal kuruluşa doğru götürülebilmesiyle olasıldır. Bu iş çağdaş halk yığınlarının somut ve etkin katılımı varsa başarılabilir. Uzun süreli çözümler yetenekli oldukları varsayılan bir takım uzman, bürokrat ya da teknokratı yönetime geçirerek de bulunamaz. Eflatun'un ütopik cumhuriyet özleminden bir türlü ayrılamayan orta sınıf aydınlarının anlayamadıkları gerçek, diploma ya da uzmanlık gibi olguların ancak teknik düzeydeki şeyler olduklarıdır. Oysa, karar alma ve karar verme tümüyle sosyo-politik bir olaydır. Teknokrasi en sonunda söz konusu grupların dayandıkları sosyal sınıf ve katmanların ideolojik bir yansıma alanıdır. Bir toplumsal düzense, herhangi bir orta sınıf ideolojisinin deney alanı değildir. Teknokrat oligarşisi yeryüzünün hiç bir toplumunu kurtaramamıştır. Salt çeşitli meslek temsilcilerinden oluşan bir korporatif meclis tasarısı da, çağın aradığı çözümü veremez. Modern toplum, yaratıcı ve ileri dönük sıçramalar gereksinimindedir. Korporatif meclis, küçük meclis çıkarları çevresinde dönen didişme ve dağılmaları getirir. Onun son durağı da çokluk faşizme çıkmıştır.

Cumhuriyet'in ikinci yarı yüzyılının Türkiyesi bu üç olasılıkla da çözüme varamazdı. Türkiye sosyal, ekonomik, kültürel ya da siyasal bunalımlarını modern yığınsal yöntemlerle aşmak isteyen bir toplumdur. Sosyal güçlerin tümünün de yığınsal köklerden gelerek yasama/yürütme erklerini paylaşması, tutarlı bir demokratik çözümün ilk halkasıdır. Gerçek toplumsal etkinlik, özellikle sıradan politika önünde modern politikanın ortaya çıkışını hızlandıran ileri dönük, toplumcu dünya görüşlerinin siyasal arenaya apaçık yansıyabilmesiyle birlikte başlar. Söylenmesi gerekenler söylenemediyse, yapılması beklenenler gerçekleştirilemediyse, bu, tek tek kişilerin suçu değildi. Onlar, kendi dünya görüşleriyle en çok o kadarını yapabilirlerdi. Eleştirilmesi gereken olsa olsa, politik alanda, toplumcu aydınlar kadar işçi ve köylü kesimlerden de gerçek önderlerin, öncü kadroların politik arenaya yeterince çıkarılamayışı olmalıydı. Tartışılması gereken sorun ileri dönük bir demokrasi savaşımının, ona sahip çıkacak tarihsel işçi sınıfı partisiyle birlikte sürdürülemeyişi olmalıydı. Bu başarılamayan işleri, ancak büyük demokratik atılımlar ve toplumcu dönüşümler göze alabilirler. Tutarlı anlamıyla politika temeldeki sorunlara somut ve açık biçimde eğilebilen, onun gereksindiği çözümleri bulup dayandığı sosyal güçler adına siyasal arenaya yükseltebilen sağlıklı bir eylem alanıdır.

Türkiye'de tarihi anlamak, ancak bu gerçeklikler bütününü kavramak ve onun gittikçe canlı, devinen bir parçasına dönüşebilmekle olasıldır artık... Modern çağlar korku çağları değil, aydınlanma, umut ve yükseliş çağlarıdır.

ALİ GEVGİLİLİ

Cihan Alptekin ve Tayfun Cinemre motosikletle İstanbul dışına çıkarlarken Tekirdağ'da yakalandılar. Birbiri peşisıra Osman Bahadır, Oktay Kaynak, Zerruk Vakıfahmedoğlu'nun da yakalanmasından sonra *THKO*'nun eylemleri ve faaliyeti, dışarıda kalan Nahit Tören ve Fevzi Bal'ın ilişkileriyle sürdü. Ancak Kartal Maltepe Askeri Cezaevi'nden kaçmaları beklenen arkadaşlarını karşılamak üzere hazırlık yaparken, Üsküdar'da bekçilerle çatışmaya girişen Nahit Tören kolundan, Fevzi Bal bacağından yaralandı. Ancak, yaralı olarak kaçmayı başardılar. 29 Kasım'da Nahit Tören polisin tuzağına düşerek yakalandı. 30 Kasım'da Cihan Alptekin ve Ömer Ayna'nın Kasım 1971'de Kartal Maltepe Askeri Cezaevi'nden Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı ve Ziya Yılmaz'la kaçışlarıyla birlikte *THKO*'nun yaz yenilgisinden beri aksamakta olan ilişkileri yeniden hareketlendi.

Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan'ın 6 Mayıs 1972'de idam edilmeleri, Sinan Cemgil'in Nurhak'da, Cihan Alptekin'in Kızıldere'de öldürülmesinin ardından *THKO*'yu kuran ilk karizmatik önderler grubu fiziksel olarak tasfiye edilmiş oldu.

THKO'dan geriye kalan unsurların da Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının kurtarılması için uçak ve Jandarma Genel Komutanı'nı kaçırma girişimleri sırasında yakalanmaları ya da kaçmaları ile birlikte *THKO*'nun pratik faaliyetleri kesintiye uğradı. *THKO*'nun dağdaki faaliyetlerine yörenin devrimcilerini katan köylü önderlerinden ve *TİP* ve MDD muhalefetinin çevredeki temsilcisi Teslim Töre, dağdaki üssün dağıtılmasından sonra Filistin'e geçerek, örgütün dağılan unsurlarını burada biraraya getirdi. *THKO*'nun ilişkilerini canlı tuttu.

Cezaevinde idam cezaları müebbet hapse çevrilen Mustafa Yalçıner, Metin Güngörmüş, Yavuz Yıldırımtürk önderliğindeki grup, 1973'ten sonraki evrimleri içinde *THKO*'nun ideolojik-politik-örgütsel çizgisini eleştirerek *Türkiye Devrimci Komünist Partisi*'ne (TDKP) giden süreci başlattılar. Teslim Töre ise *THKO*'nun başlangıç çizgisini eleştirmekle birlikte cezaevindekilerin "Mao Zedong düşüncesi"ne karşı *SBKP*'nin dünya tahlillerini benimseyerek *Türkiye Komünist Emek Partisi*'ne (TKEP) giden sürece girdi.

4 Mayıs 1972'de Jandarma Genel Komutanı Kemalettin Eken'i kaçırma girişiminde bulunanlardan Hasan Ataol eylemi şöyle anlatıyor: "Günlük basında, 'suikast' diye nitelenmesine karşın biz Kemalettin Eken'i rehin alıp karşılığında Deniz'leri istemek amacındaydık. Hedef olarak onu seçmemizin nedeni, üst düzeydeki ordu komutanları içinde en kolay ulaşılabilir olmasıydı. Aslında, generali kaçırmayı değil, evinde rehin almayı düşünüyorduk. İki gün önce Ankara'dan kaçırılan uçak eylemini gerçekleştirenler dışardan, biz de içerden baskı yaparak Deniz'leri isteyecektik. Önceden yaptığımız inceleme ve takipte, Eken'in her gün 13.00 sıralarında J.G. Komutanlığı'ndan çıkıp makam arabasıyla Gaziosmanpaşa'daki evine gittiğini tespit ettik. Yarım saat kadar evinde kalıp tekrar işine dönüyordu. Biz işine dönmek üzere evinden çıktığında Eken'i evine sokup rehin almayı planladık. Evi bahçe içindeydi. Önünde koruması vardı. Evin kapısından çıkıp bahçe kapısının önünde caddede bekleyen arabaya ulaşması için yaklaşık 10 metre yürümesi gerekiyordu. İşte biz, Eken bu 10 metrelik yolu yürürken korumaları aşıp yanına ulaşmalıydık. Ancak, polis ve askerlerin olağanüstü duyarlı olduğu bir anda ve güvenlik önlemlerinin son derece yoğun olduğu bir yerde tabii ki evinin önünde ve yakınında bir araba içinde Eken'in çıkmasını bekleyemezdik. Önceden arabayla Bakanlıklar tarafından yola çıkıp kaç dakikada eve ulaşabildiği konusunda denemelerde bulunmuştuk. Ne var ki, epeyce uzaktan yola çıkıp 10 metrelik mesafe içinde Eken'i yakalayabilmek için çok iyi bir zamanlama yapılması gerekiyordu ve saniyelik bir gecikme ya da erken davranma, arabanın içine girdiği anda veya henüz evden çıkmadan bizim evin önüne ulaşmamıza yol açabilirdi. Nitekim öyle de oldu. Evin önüne vardığımızda Eken makam arabasına girmiş bulundu. Öte yandan, önemli bir sakıncamız daha vardı. Eylemde kullandığımız araba tek kapılıydı. Ancak onu bulabilmiştik. Arabanın tek kapılı olması da bizim için büyük engel oluşturdu. Önde ben oturuyordum. Aynı kapıdan, üç kişinin inmesi zaman aldı. Ben arabadan iner inmez, ki arabamızla generalin arabasının önünü keşmiştik, ateş ederek öbür arabaya yaklaştım ve sol arka kapısını açtım. Hemen kapının yanında general oturuyordu. "Teslim olun" diyerek ayaklarının dibini taradım. Sonra çevreden yetişenlerle çatışma sürdü. Çok kısa mesafeden herkes birbirine ateş ediyor, ama kimse kimseyi vuramıyordu. Bu arada yerde yatan yaver beni dizimden vurdu. Niyazi Yıldızhan ve Sefa Asım Yıldız'dan da ayrı düşmüştüm. Bir süre daha çatışma sürdükten sonra kaçtım. Sefa ve Niyazi'nin yakalanıp Niyazi'nın orada öldürüldüğünü sonradan öğrendim."

THKP-C "Buhran"ı Derinleştiriyor

12 Mart Muhtırası'nın ardından *Kurtuluş* gazetesinde yayımlanan "Ülkemizde Oynanan Oyun ve Bütün Küçük Burjuva Oportünist Fraksiyonların İhaneti" başlıklı yazı, İsrail'in İstanbul Başkonsolosu, Efrayim Elrom'u kaçırarak kendisini *Türkiye Halk Kurtuluş Partisi* (THKP) ve *Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi* (THKC) ya da kısaca *THKP-C* olarak açığa vuracak olan sosyalist akımın 12 Mart Muhtırası'na ve öteki "sosyalist çizgilere karşı tutumunu ve gelecekte izleyeceği çizgiyi şöyle haber veriyordu: " Oynanan son oyunla birlikte ülkemizde faşizm adım adım tezgahlanmaktadır. Ordu ve bütün devlet kurumlarındaki küçük burjuva radikallerini yeni yeni tasfiyeler beklemektedir. Bütü*n devlet kurumlarında bürokrasisini sağlamlaştırmakta olan emperyalizm, ordu içindeki tasfiyelerin peşinden 'anarşistler' dediği sivil kanattaki sağlam Marksist-Leninist unsurlara da vuracaktır... Yukarıdan aşağıya adım adım inen faşizm, Kemalizmi de kendisine ideolojik taban olarak hazırlamak çabası içindedir...Devrimcileri zor ama zevkli kavga günleri beklemektedir. Ak ve kara artık en keskin çizgileriyle birbirinden ayrılabilecektir. Bütün kadrolar en aktif mücadeleye kendilerini hazırlamalıdırlar...Mevcut buhranı derinleştirmek, emperyalizme ve yerli köpeklerine nefes aldırmamak için, patlayacak kitle hareketlerinin önüne yiğitçe geçmeli, işçiler ve köylüler arasından yeni yeni kadrolar çıkartmaya çalışmalıdırlar... Bütün yarı sömürge ülkelerin ve ülkemizin pratiği, mücadelenin uzun ve zor olacağını, düşmana karşı temel mücadele metodunun *politikleşmiş askeri mücadele* metodu olduğunu açıkça ortaya koymuştur..." Bu satırların yazarı Yusuf Küpeli'nin sözlerinin kendi ait olduğu çevredeki somut pratik anlamı, *THKP-C*'nin İstanbul'un İsrail Başkonsolosu Efrayim Elrom'un kaçırılmasıyla resmileşen "silahlı mücadelesi"ydi ve gerçekten sözcüğün somut anlamıyla buhranı derinleştirmekte tayin edici roller oynayacaktı.

Ünye Hava Radar Tesisleri'nde görevli üç İngiliz teknisyenin kaçırılması üzerine verdiği demeçte Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü şöyle demişti: "Türkiye'de mahkemelerin tehdit altında hüküm vereceklerini veya tehdit altında mahkeme hükümlerinden kurtulmak mümkün olacağını zannetmek hiç bir sonucu olmayan meyûsâne bir teşebbüstür. Aklı başında insanların bu kanunsuz kaçırmadan netice umması düşünülemez. Fakat mektup sahiplerinin dediği gibi kaçırılanlara bir tecavüz olursa bundan memlekete gelecek zararların hududu olmayacaktır. Bunu vatandaşlarıma bildirmek istiyorum. Ülkemizde çalışan İngilizler ulusun şerefinin teminatı altındadır. Onları öldürmek bütün ulusu leke ve töhmet altında bırakacaktır. Böyle bir vaka yalnız cinayeti yapanlara karşı değil, onların ailelerine ve bütün yurttaşlarına sönmez, unutulmaz derin bir düşmanlık yaratır. Bütün insanlık alemine karşı sözüne güvenilmekten, kanununa inanılmaktan şikayet edilen bir millet damgası ile milletler arasında tahmin edemeyeceğimiz kötü nazarlara, ithamlara ve bu muamelenin maddi manevi bütün zararlarına maruz kalırız. Bütün vatandaşlarca önemli bir vazife ile karşı karşıyayız. Böyle bir cinayete mutlaka mani olmalıyız. Resmî vazifelilerin yardımcısı olarak halkımızın her ferdinin bir vatan müdafası yapar gibi teması olanlar, teması olmayanlar kaçıranları her yerde takip etmeli, mutlaka izlerini bulmalıdır. Kaçırılanların canlarını kurtarmak çok değerli bir ödevdir, ama kaçırılanların canları gibi önemli olan milyonlarca Türk çocuklarının maruz kalacakları zararları ve tehlikeleri celbedecekleri engin düşmanlıkları önlemektir. Benim vatandaşlarıma söylediğim bu sözler tam bir şeref acısı ile devlet ve millet olarak temiz düşüncelerle söylenmiştir." İnönü'nün bu demecinden iki gün sonra, 30 Mart'ta güvenlik güçlerinin sürdüğü iz sonunda Kızıldere köyünde, muhtar Emrullah Arslan'ın evinde (üstte) kıstırılan THKP-C ve THKO militanları, aralarından sadece Ertuğrul Kürkçü'nün sağ olarak kurtulduğu bir "operasyon" sonucunda ölü olarak ele geçirildi. Muhtarın delik deşik olmuş evinde yapılan aramada İngilizlerin de cesetleriyle karşılaşıldı. Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan'ın idamını engellemek amacıyla girişilen eylem böylece trajik biçimde noktalanmış oldu ama Kızıldere Olayı 1970'ler boyunca Türkiye'de yeniden örgütlenen devrimci grupların nezdinde "şanlı bir direniş" olarak algılanmaya ve anılmaya devam etti. Her yıl Kızıldere'nin yıldönümünde öldürülen militanlar anısına bildiriler dağıtıldı, afişler yapıştırıldı, toplantılar düzenlendi. Yanda bu amaçla yapılmış bir afiş görülüyor.

THKP-C'nin Kökenleri

Mayıs 1971'de kendisine *THKP-C* adını vererek olan ilişkiler toplamının iki belirgin kaynağı olduğu söylenebilir: *Dev-Genç*'in hem Ankara'da hem Türkiye'deki en "seçkin" kadrolarının çıkış yeri olan *ODTÜ* ve *SBF Fikir Kulüpleri*. 1969 *Dev-Genç* Kurultayı'nda *Aydınlık* çevresinde ortaya çıkan bölünme gercçekte iki değil üç grup ortaya çıkarmıştı. *Doğu Perincek'in PDA*'sı gruplardan biriydi ama Doğu Perinçek'in "İlkesiz Birlik Cephesi" olarak adlandırdığı Mihri Belli'nin önderliğindeki *Aydınlık* dergisi yazı kurulunda gerçekten de tek değil, iki grup vardı:

İdamları izleyen iki avukattan biri olan Mükerrem Erdoğan o sabahı şöyle anlatıyor: "Deniz (ayakta) bize döndü. 'Cezaevinde bizi, yangından mal kaçırır gibi kaptılar, havalandırarak getirdiler. Ayakkabılarımızın bağlarını bile bağlamamıza fırsat vermediler. Postallarımın bağlarını bağlasınlar; asıldığımda ayağımdan düşmelerini istemem.' dedi. (...) Deniz gardiyanların yardımıyla masaya çıktı. (...) Bir gardiyan ilmiği açtı, genişletti, başından geçirip taktı Deniz'in boğazına. (...) İşte o anda Deniz son sözlerini söyledi. 'Yaşasın tam bağımsız Türkiye. Yaşasın Marksizm-Leninizm. Yaşasın Türk ve Kürt halklarının kardeşliği. Yaşasın işçiler, köylüler. Kahrolsun emperyalizm.' (...) Deniz'in asılması sırasında Yusuf'u (solda) alıp oraya getirmişler. Bize dönerek 'Duydum Deniz'in sesini' dedi. (...) Darağacı hazırlanmış, tazelenmişti. (...) Masaya oradan da tabureye çıktı. Geçirdiler ilmiği boynuna. Yusuf da gür, yürekli bir sesle son sözlerini söyledi, taburenin üzerinde: 'Ben ülkemin bağımsızlığı ve halkımın mutluluğu için şerefimle bir defa ölüyorum. Sizler bizi asanlar şerefsizliğinizle her gün öleceksiniz. Biz halkımızın hizmetindeyiz. Sizler Amerika'nın hizmetindesiniz. Yaşasın devrimciler. Kahrolsun faşizm.' (...) Bu arada Hüseyin'i (sağda) getirdiler. Bildiğimiz Hüseyin'di. Her zamanki Hüseyin. Sigara içip içmeyeceğini sorduk. 'İçmeyim' dedi. Bize döndü. 'Söyleyin babama,' dedi; ayağındaki lastik ayakkabıları gösterdi, 'Babam, yarın ayağımdaki bu lastik ayakkabıları görüp, doğru dürüst bir ayakkabısı bile yokmuş diye üzülmesin. Askerî Cezaevinde, ayakkabılarımızı giymemize bile fırsat vermediler. Ayakkabılarım cezaevinde kaldı. Onlara hediyem olsun.' (...) Durdu. 'Sephaya çık,' diye bağırdı Savcı. Hüseyin Savcıya döndü masanın üzerinde, 'Sabırlı yol, çıkacağım' dedi. Ve tabureye çıkmadan, masanın üzerinde, yürekli bir sesle bağıra bağıra son sözlerini söyledi: 'Ben şahsi hiçbir çıkar gözetmeden halkımın mutluluğu ve bağımsızlığı için savaştım. Bu bayrağı bu ana kadar şerefle taşıdım. Bundan sonra bu bayrağı Türk halkına emanet ediyorum. Yaşasın işçiler, köylüler ve yaşasın devrimciler. Kahrolsun Faşizm.

birincisi Mihri Belli, Şevki Akşit, Muzaffer Erdost ve Vahap-Seyhan Erdoğdu'nun oluşturduğu çevreydi ikincisi ise Münir Aktolga ile Mahir Çayan'ın temsil ettikleri ilişkiler. Münir Aktolga da Mahir Çayan da *TİP* içindeki mücadelelerde *MDD* görüşü çevresinde Mihri Belli'nin önderliğinde toplanmışlar ve *TİP* yönetiminin "parlamentarist" siyasal çizgisine karşı mücadele etmişlerdi. Ancak, parlamentarizm yolundan işçi sınıfının sosyalist egemenliğine geçilemeyeceği teorik olarak aydınlandırıktan sonra Mihri Belli'nin *TİP'e alternatif olacak bir parti kurma işini üstlenmemesi üzerine proleter devrimin ancak bir "savaş örgütü" önderliğinde oluşacağı kanısında olan Aydınlık* yazı kurulunun bu iki üyesi kendi çevrelerinde kendi özdisiplini olan iki grup oluşturmaya başladılar, ya da tersten söylenirse bu eğilimi ifade eden küçük gruplar bu iki insanı "proleter devrimci" çevrelerde kendi sözcüleri kıldılar.

THKP-C'yi Oluşturan Çekirdekler

TİP'e olduğu kadar *MDD* görüşünü savunan "proleter devrimciler"in, mücadeleyi "radikallerin önderliği"ne havale ettiğini düşündükleri Mihri Belli, Doğu Perinçek ve çevresine de tavır alan sosyalistlerin, etkin oldukları iki alan *SBF* ve *ODTÜ Fikir Kulupleri* çevresi ve bunların taşrada ve işçi hareketindeki yansımaları ya da uzantılarıydı.

ODTÜ'de İrfan Uçar, Münir Aktolga ve Ulaş Bardakçı, SBF'de Mahir Çayan, Yusuf Küpeli ve Hüseyin Cevahir, Türkiye'de işçi sınıfının sosyalizm mücadelesinin *TİP*'in olamadığı kadar "düzen dışı" bir örgütlenmeye sahip olması gerektiğine 1965-68 arasında yaşadıkları pratik deneyimlerden sonra kanaat getirmişlerdi. *TİP* yönetiminin "legal" ve "parlamenter" çizgisinin *FKF*'den tasfiye edilmesinden sonra her iki çevre Doğu Perinçek'in sosyalizm mücadelesini "anti-emperyalist" mücadeleye tabi kıldığını düşündükleri çizgisinin de tasfiye edilmesini sağlamış olarak Mihri Belli'den bir örgüt perspektifi ortaya koymasını istedikleri her seferinde tatmin olmaksızın ayrılınca, kendi öz güçleriyle işe başlamak zorunda olduklarına karar vererek 1969 kışında *THKP-C*'nin ilk çekirdeğini oluşturdular. Ulaş Bardakçı, İrfan Uçar, Münir Aktolga'nın yanına daha sonra katılan Ertuğrul Kürkçü ODTÜ'de, Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Hüseyin Cevahir, İlhami Aras SBF'de kendi iç disiplini olan bir "gizli" örgütlenme temelinde anlaştılar. Daha sonra bu çevreye Ereğli grevinde işten atılmış, mühendis Bingöl Erdumlu ve işçi Necmettin Giritlioğlu katıldılar. Henüz Mihri Belli ile ne yapacaklarını bilmiyorlardı ama çok uzağa gidemeyeceklerini görmüş gibiydiler. Bu yüzden siyasal bir ayrılık yaratmaksızın bütünüyle kendi iç disiplinine sahip bir özel örgütlenmeyi korumayı gerekli görüyorlardı.

Daha sonra kaynaşarak Türkiye sosyalist hareketinin en doğurgan ve gelişkin hareketini kuracak olan bu iki çevre de öteki devrmici çevreler gibi, arkadaş çevrelerinin devrimci gençlik hareketinin ve sosyalist hareketin gelişimi içinde bir tür mücadele yoldaşlığına dönüşmüş olmasına dayanıyordu.

15-16 Haziran ve Mihri Belli İle Ayrışmanın Başlangıcı

Ekim 1969'da toplanan *Dev-Genç* Kurultayı'nda yıldızı parlayan Mahir Çayan'ın Kurultay'daki konuşmasında ve sonraki yazılarında *TİP* muhalefetini çeken en önemli unsur, "Milli Demokratik Devrim" denilen şeyin işçi sınıfının özhareketi olarak ve demokratik mücadelenin kesintisiz bir biçimde sosyalizm mücadelesine bağlanarak açıklanmış oluşuydu. 15-16 Haziran'a kadar bu perspektifi Mahir Çayan'ın deyişiyle "nüanslar"la birlikte Mihri Belli'nin de paylaştığı sanılıyordu ama, pratik mücadele 15-16 Haziran'da gösterdi ki, Mihri Belli işçi sınıfının öz hareketini ve sosyalist mücadele perspektifini radikallerin "milli devrimci yol"unun karşısına koymaya istekli değildi. Anti-emperyalist mücadelenin önderliğine sosyalistlerin kendi bağımsız örgütlenmeleriyle girmeleri için belirgin bir adım atmak için inisiyatif almaya hazırlık yapmıyordu.

Devrim İçin Örgütlenme Zorunluluğu

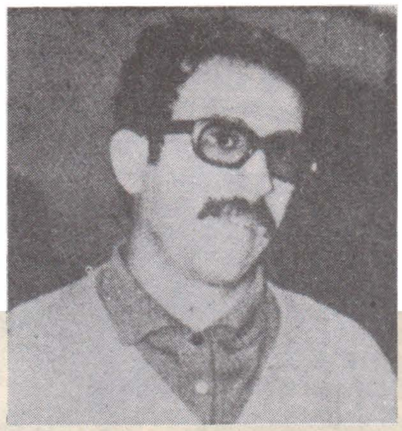
Büyük burjuvazinin bir olağanüstü rejim hazırlığı içinde olduğu 1970 sonbaharında toplanan *TİP* kurultayı "proleter devrimci"lerin önüne parti meselesini getirip koyduğunda Mihri Belli'nin 29-30 Ekim'deki "Proleter Devrimci *TİP* Kurultayı"nda bu görevi erteler bir tavır takınması üzerine gelişen ihtilaf sürecinde Mahir Çayan, Yusuf Küpeli ve Münir Aktolga *Aydınlık* yazı kurulundaki görevlerinden istifa ettiler. "*Aydınlık* 'Sosyalist Dergi'ye Açık Mektup" başlığıyla yayınladıkları karşıtlıklarını şu başlıklar altında özetlemişlerdi: Devrim anlayışı, çalışma tarzı ve örgüt anlayışı. Daha sonra *THKP-C*'nin de teorik ilkeleri haline gelecek olan bu metine göre *THKP-C* önderleri devrimin "işçi-köylü ittifakı temeli üzerinde emperyalist boyunduruğun en zayıf olduğu kırlardan şehirlerin fethi rotasını izleyen bir halk savaşı ile zafere erişeceğini"; "devrimin örgütlü güçlerinin dışındaki güçlere güvenilemeyeceği"ni; ve "ilk dönemde dar tutulmuş, sayıca az ama demir gibi disipline sahip çelik çekirdek" halinde örgütlenmek gerektiğini ileri sürüyorlar ve Mihri Belli'yi bu ilkelerin tersini savunmakla suçluyorlardı.

İlk Örgütlenme Atılımı

Bu ayrılıktan sonra devrimci hareketi örgütlü bir yapıya kavuşturmak üzere ilk adım atıldı. Aralık'ta Ankara Küçükesat'ta bir evde yapılan toplantıda 11 kişilik geçici bir yapı kuruldu.

Bu kurula geçici *Genel Komite* dendi, geçici *Genel Komite* de üç kişilik bir *Merkez Komite* seçti ve bütün yetkilerini Merkez Komite'ye devretti. Geçici *Genel Komite*'de yer alan kişiler şunlardı. Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Münir Aktolga, Ertuğrul Kürkçü, Bingöl Erdumlu, Hüseyin Cevahir, Ulaş Bardakçı, Ziya Yılmaz, Sina Çıladır, Orhan Savaşçı, Sırrı Öztürk. *Genel Komite*'de yapılan işbölümüne göre Merkez Komite hereketin genel gidişini ve *Kurtuluş* dergisinin yayınını Mahir Çayan, Münir Aktolga ve Yusuf Küpeli elde tutacaklardı, Genel Komite ise zaten her biri belli bir alandan gelen ve alanın ilişkilerini fiilen temsil eden kişilerden oluşuyordu. Buna göre, Ertuğrul Kürkçü gençlik, Bingöl Erdumlu işçiler ve Ege bölgesi, Hüseyin Cevahir Doğu Anadolu ve Kürtler, Ulaş Bardakçı her türlü yoldan para ve malzeme sağlanması, Ziya Yılmaz Karadeniz bölgesi ve köylüler, Sina Çıladır Batı Karadeniz ve işçiler, Orhan Savaşçı silahlı kuvvetler, Sırrı Öztürk Kocaeli ve işçilerin örgütlenmesi ile görevlendirildi. Her iki komite de geçiciydi. Herhangi bir program ve tüzükten henüz yoksundu. Ancak bir parti olmaya doğru ilk hazırlık adımıydı. Hareketten *Kurtuluş* grubu olarak sözedilir oldu.

Henüz bir cephe kavramı da silahlı propaganda da henüz ortada yoktu. Ancak olayların hızlı

1

2

4

THKO

THKO, Türkiye'nin, özellikle Türkiye Solunun siyasal gelişimini etkilemiş, kendisi de uluslararası etkenlerin yanında, Türkiye'nin ve Türkiye Solunun toplumsal siyasal gelişiminin ürünü olan bir olgudur. Her olgu gibi, tarihseldir. Ortaya çıkışı, gelişmesi ve bir sonu vardır.

THKO oluşumunun başlangıç yılı '68'dir. Ankara ve İstanbul'da, gençlik hareketi ve onun örgütü olan *Dev-Genç* içinde kendilerini diğerlerinden ayıran ve birbirleriyle belirli ilişkilere sahip iki grubun ortaya çıkması, *THKO*'nun oluşum sürecinin başlangıcı olmuştur. Ankara'da Hüseyin İnan, İstanbul'da Deniz Gezmiş etrafında toplanan, eylemler içinde sınanarak titizlikle seçilmiş devrimci militan gençler, gençlik eylemlerinin en önünde yeralanlar arasındaydılar ve özellikle şeriatçı-faşist ve resmî güçlerle çatışmanın ve gençliğin silahlı savunmasının içindeydiler. Gençlik eylemleri ve savunmacı eylem çizgisinin yetersizliği, önlerine iktidar sorununu koymaya yönelen *THKO*'yu önceleyen bu gruplar açısından görüldükçe, gençlik hareketinin sınırlarını aşan bir devrimci hareket ve onun örgütünü yaratma sorunu gündeme girmeye başladı. Türkiye'de işçi ve emekçilerin, halkın iktidarı ve kurtuluşunu hedefleyen, böyle bir amaca uygun ideolojik siyasal yaklaşım ve tutumlara, devrimci bir programa sahip, devrimci taktik ve yöntemler uygulayıp kullanan bir örgüt yoktu ve gençlik mücadelesi içinden gelen militanlar devrimci mücadelenin bu ihtiyacını karşılamaya yöneldiler. Uluslararası etkenleriyle de birlikte Türkiye'nin o günkü koşulları, *THKO*'nun kuruluşuna götürdü. '69 içinde gençlik hareketinin ihtiyaçlarının ötesinde silahlı eylemler gerçekleştirmeye başlayan devrimci militanların, önemli bir kısmı silah ve savaş eğitimi için, aynı yıl Filistin'e gidip döndü ve '70, Ankara ve İstanbul gruplarının birleşmesiyle *THKO*'nun kurulduğu yıl oldu. *THKO*'nun örgütleyicisi ve siyasal ideolojik yönlendiricisi Hüseyin İnan, popüler önderi ve İnan ile birlikte sürükleyicisi Deniz Gezmiş'ti. Kurucu militanlar arasında Yusuf Aslan, Sinan Cemgil, Cihan Alptekin, Alpaslan Özdoğan ve bir dizi gençlik önderi bulunuyordu.

NEDEN *THKO*?

'60'ların ikinci yarısı, emekçi kitlelerin hareketinin önemli boyutlar kazandığı yıllardı. Bu dönem, Cumhuriyet tarihinde emekçi kitlelerin en geniş demokratik mevzileri ellerine geçirdikleri dönem de oldu. Üst sınıflar arasındaki çelişme ve çatışmanın da gelişmesini kolaylaştırdığı kitle hareketi bir dizi demokratik hakkı koparıp aldı ve fiilen kullanılır kıldı. Bir yandan kitle eyleminin, başta öğrenci gençliğin Amerikan emperyalizmine ve faşizme karşı mücadelesi olmak üzere işçilerin sendikal hareketinin, grevlerin ve köylülerin toprak işgali eylemlerinin yaygınlaşması, diğer yandan ilerici, demokratik, sosyalist fikirlerin kitleler arasında geniş ölçüde yayılması dönemin özelliğiydi. Kitle eylemleri radikalleşirken Marksist klasikler birbiri peşi sıra Türkçeye çevrildi ve geniş bir okur kitlesi buldu. Bu koşullarda *TİP* parlamentoya 15 milletvekili sokmuştu. Başlangıçta *TİP* tüm sol hareketi kucaklıyordu. *THKO* kurucularının hemen tümü de *TİP* üyesiydi. Ancak *TİP* gelişen kitle hareketinin bir etkeni değil engeli durumundaydı ve hareket radikalleştikçe bu durum dayanılmaz hal aldı.

Hruşçov revizyonizminin etkisi altında olan ve bu etkiyi Türkiye'ye taşıyan *TİP*, aynı zamanda Şefik Hüsnü'nün burjuvaziyi aklayan ve ona bel bağlayan sınıf işbirlikçisi, sınıf barışını ve yasalcılığı esas alan oportünizminden besleniyordu. *TİP* iflah olmaz bir parlamentarizm savunucusuydu. Barış içinde parlamentoda çoğunluk sağlayarak "iktidar" olmayı öngörüyor ve bu planı bozabilecek her türden "aşırılık"a karşı çıkıyordu. Hruşçov'un "barışçıl geçiş" tezini hayata uygulayan ve Şefik Hüsnü'nün '46'daki *Demokrat Parti* destekçisi parlamentarizminin takipçiliğini yapan *TİP* hızla radikalleşen kitle hareketi karşısında pasifizmin teorisini yaparak hareketi geriye çekmeye uğraştı. Birçok grev, öğrenci boykot ve işgalleri, anti-emperyalist eylemler *TİP*'e rağmen, onu da karşısına alarak gerçekleşebildi. Unutulmaz örnektir: İstanbul'da Deniz'in önderlik ettiği 6. Filo'yu protesto gösterilerinde *TİP* fiilen Amerikalıların safında yeraldı, göstericiler *TİP*'lilerin barikatlarını aşmak durumunda kaldılar. Radikalleşerek yükselen kitle hareketi sol hareketi de etkileyip radikalleştirirken, parlamentarizm, yasalcılık ve pasifizmiyle *TİP*'i tecride götürdü. Başta gençlik önderleri olmak üzere devrimci militanlar, onunla iktidara yürünemeyeceğini pratik içinde görerek *TİP*'ten koptular.

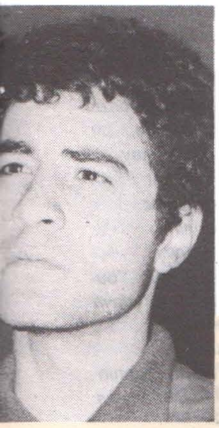
TİP karşısında yükselen, kendi içinde baştan beri farklı eğilimleri barındıran MDD hareketi oldu. Önderliğini Mihri Belli'nin yaptığı MDD hareketi, *TİP* reformculuğu karşısında "devrim" savunuculuğu yapıyordu; ama, Hruşçov'un etkisi altında bu "devrim"in "kapitalist olmayan yol"dan gerçekleşeceğini ileri sürüyor, Nasır örneğinin propagandasını yapıyordu. MDD tezine göre, *TİP*'in öngördüğü anayasal reformlar parlamenter yolla değil "küçük burjuva radikaller" ya da "asker-sivil aydın zümre" adını verdiği reformcu solcu cunta aracılığıyla olanaklıydı. Şefik Hüsnü'nün Kemalizm yüceltisi MDD'nin çıkış noktasıydı. MDD'nin bir dönem *TİP* karşısında güç toplamasının etkeni, onun yükselen kitle hareketi ve devrimci eylemleri *TİP*'ten farklı olarak "anarşizm-goşizm" şeklinde nitelememesi, gelişmeden yana bir tutum almasıydı. Mihri Belli ve MDD hareketi, özellikle gençlik hareketini ve küçük grup eylemlerini, bel bağlanan ordu-gençlik ittifakına dayalı solcu askerî darbenin koşullarını olgunlaştıracağı ve bir cunta yönetiminde kendilerini güçlü kılacağı düşüncesiyle desteklediler.

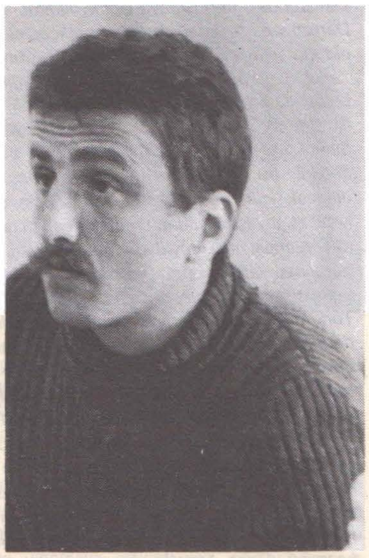
MDD hareketi parçalı bir bütündü, bir yandan gençliğin radikalizmini saptırıp emiyor diğer yandan Kemalizm savunuculuğu ve cuntacılıkta ortaya çıkan reformculuğuyla burjuvaziye bel bağlıyor, sınıf işbirliğini öngörüyordu. Parçalanmadan edemezdi: önce Doğu Perinçek'in *PDA*'sı ayrıldı. Bu grup Mihri Belli'nin görüşlerini biraz daha incelterek savunmayı sürdürdü, ama radikalizmden uzaktı ve ondan güç almıyordu, pasifizmiyle kısa sürede tecrit oldu, bunu kırabilmek amacıyla o dönem devrimci demokrat niteliğiyle devrimciler arasında önemli bir prestije sahip Mao'yu kullanmaya, onun özellikle sağcı görüşlerini savunmaya yöneldi, Maoculuk'ta karar kıldı, yine de tecridi kıramadı.

Bölünmenin diğer yanı *Aydınlık Sosyalist Dergi*'nin başında bulunan Mahir Çayan'dı, radikalizmden güç alıyordu. Çayan, MDD'nin birçok tezini savunmayı sürdürdü ancak, yükselmekte olan devrimci radikal bir eğilimi temsil ediyordu. Mihri Belli, bölünmede, kendi görüşlerine daha yakın olmasına rağmen *PDA* tecrit olunca, Çayan'ın tarafını tuttu. Oluşum halindeki *THKO* tüm grupların dışındaydı.

15-16 Haziran işçi direnişi ve onun karşısında ordunun tutumu, cunta ve cuntacılara bağlanan umutların geçersizliğini pratik olarak gösterince, radikal gençlik önderleri *THKO* ve *THKP-C*'yi oluşturmak üzere, gençlik kitlesi ve hareketini peşlerinden sürükleyerek Mihri Belli'yi kendi başına bıraktılar. Bu sıralar İ.Kaypakkaya da

gidişi, Ankara'da propaganda amaçlı olmasa da bir soygun ve bir soygun girişimine neden oldu. Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının Ankara'da açıkça kimliklerini ortaya koyarak banka soygununa girişmeleri, "sillahlı propaganda" alanına adım atmaları demekti. Devletin bu adımı affetmeyeceği ve derhal önlemlerini almaya başlayacağını bunun ise kendilerinin daha uzun bir zamana yayılacak olan örgütlenme hazırlıklarını baltalayacağını düşünen Merkez Komite'nin *THKO*'yu kendi yanına çakma girişimi başarılı olmayınca. Ortalık daha fazla karışmadan bir soygun da ***Kurtuluş*** grubu yapmaya karar verdi. Ancak onların o aşamada "silahlı propaganda" amaçları yoktu. Bu yüzden eşkallerini değiştirdiler ve Mahir Çayan, Hüseyin Cevahir, Hüdai Arıkan, Ulaş Bardakçı ve Ziya Yılmaz, Küçükesat Ziraat Bankasını soydular. Bu arada, hareketin eski kavramsal çerçevesine ciddi bir değişiklik oldu ve bu değişikliğin yukarıdan aşağı yaşanması onun her sektördeki kavranışının eşitsizliğine ek olarak tabanda anlaşılmasını zorlaştırdı. Bu değişiklikler Mihri Belli çevresinden devralınan ***Kurtuluş*** dergisinin 1. sayısında "Devrimde Sınıfların Mevzilenmesi", "Yayın Politikamız" başlıklı yazıda kendisini açıkca ortaya koyuyordu. Özellikle "Yayın Politikamiz" yazısı, "Kelimenin geniş anlamıyla bir Proleter Devrimci örgüt doğdu". diyerek örgütlenmeyi ilan ediyor, öte yandan "Bir dergi etrafında örgütlenme ve bunun aracılığıyla parti örgütlenmesine geçme revizyonist bir örgütlenme

3

5

Çeşitli zamanlarda Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'*nda önemli görevler üslenmiş "THKO Savaşçıları": 1) Atilla Keskin. 2) Ömer Ayna. 3) Cihan Alptekin. 4) Nahit Tören. 5) Mustafa Yalçıner.*

PDA içinde, sonradan *TKP/ML-TİKKO*'nun kurulmasına varacak bir muhalefet geliştirmeye başladı.

***THKO*'nun (ve *THKP-C* ile *TİKKO*'nun da) oluşumuna yolaçan koşullar, nesnel yönüyle, yükselen ve radikalleşen kitle hareketi ve onun doğurduğu ihtiyaçlardı. Düzenin kendini savunması yanında, yükselen işçi ve özellikle gençlik hareketi karşısında burjuvazi ve siyasal aygıtlarının beslediği şeriatçı faşist güçlerin silahlı saldırıları, devrimci militanların karşısına önce korunma ve savunma, giderek de iktidar mücadelesi için silahlanma sorunu koydu. Ve öznel yönüyle *TİP* ve MDD'ciliğin, parlamentarizm ve cuntacılığın pratikteki iflası ve radikalleşen kitle hareketinin ihtiyaçları, devrimci fikir ve yaklaşımları dayattı. Devrim ve halkın kurtuluşu peşinde olan militanlar, arayış içine girdiler. Türkiye'de savunulup geliştirilecek devrimci bir miras bulunamadı. Militanlar sosyalist ve devrimci bir miras bulabilmeleri halinde, ona sıkıca sarılacaklardı. Ama yoktu.**

Öte yandan uluslararası gelişmeler de *THKO* ve benzer diğer örgütlerin oluşmasını önemli ölçüde etkiledi.

'68 dünya kapitalizminin kriz içinde çalkalandığı bir yıldı ve yalnız geri ülkelerde değil, Avrupa'da da kitle hareketleri gelişkindi; başta Vietnam olmak üzere Güney Doğu Asya, Latin Amerika, Fransa, hatta İngiltere, Almanya devrimci kitle eylemleri, ayaklanma ve savaşlarla çalkalanıyordu. Ama kapitalist restorasyona bağlı olarak Sovyetler Birliği yeni bir karşı devrim mihrağı oluşturmuştu. Hruşçov ve sonra Brejnev modern revizyonizmi her yerde devrimci gelişmeyi saptırmaya, yatıştırmaya ve bastırmaya soyunmuştu. Modern revizyonizm bir çok ülkede Marksist partileri yozlaştırmış devrimci mücadelenin dışına ve karşısına düşmelerine yol açmıştı. Bu partiler gelişen mücadeleye önderlik edip devrimci örnekler sunacak durumdan uzaklaşmışlardı. Revizyonizmin yolaçtığı tahribat büyüktü, revizyonist yol tutan önderlikler dışında kalan devrimci militanların kafaları karmakarışık edilmişti. Yaygın bir sınıf barışı propagandası, "barışçıl yarış", "barışçıl geçiş", "kapitalist olmayan yol" gibi tezlerle yürütüldü; proletaryanın devrimci iktidarının ve onun ayrılmaz parçası olan bürokratik militarist aygıtın parçalanıp kırılması fikrinin reddedilmesi aracılığıyla yürütülüyordu. Proletaryanın öncü rolü, proletarya iktidarı ve genel olarak devrim fikri reddedilip barışçıllık, yasallık, demokratizm, uzlaşmacılık propagandaları yaygınlaştırılınca, samimi devrimci militanlar tüm dünyada, bu arada Türkiye'de revizyonizmden uzaklaştılar ve ona karşı tutumlar geliştirdiler. Modern revizyonizmin yoz ve sapkın tezleri, ne sınıf mücadelesinin ihtiyaçlarına ne de gelişen kitle hareketlerinin gereksindiği yönelim ve bürünme durumunda olduğu yeni biçimlere uygun düşüyordu. Pratik, modern revizyonist tezlerin geçersizliğini, Türkiye'de olduğu gibi gösteriyordu; ancak salt pratiğin onun saptırıcı ve yozlaştırıcı etkinliğinin üstesinden gelmesi beklenemezdi. Marksist teori ve ideolojik tutumla modern revizyonizmle hesaplaşma, mücadelenin, revizyonist yozlaştırmanın üstesinden gelinerek doğru bir yolda gelişmesini sağlayabilirdi. Ancak revizyonizmin tahribatı büyüktü ve bu imkan bulunamadı. Marksizm tek tek ülkelerde görece güçlü etki merkezleri yaratamamıştı, bir çok ülkede küçük de olsa Marksist bir grup bile yoktu, Türkiye'de olduğu gibi.

Bu koşullarda gelişen kitle mücadelesinin ihtiyaçlarından hareket eden, revizyonizmin, barışçıl, yasalcı, uzlaşmacı ve sınıf işbirliğini esas alan reformcu önerilerinin çıkmazını pratikte görmüş ve devrimin gerekliliğine inanmış, emekçi halkların yağma, baskı ve zulümden kurtuluşunu dava edinmiş samimi devrimciler, revizyonizmin uzlaşmacı reformcu önerilerini reddedip onların partilerinin dışına çıktılar ya da bu partilerin dışında örgütlendiler. Türkiye'de *THKO*'nun şahsında olduğu gibi tüm ülkelerde bu tür yeni örgütlenmelere damgasını vuran, revizyonizmin reformcu yol önerileri karşısında şiddete dayanan devrim fikrini ve devrimci şiddeti savunmaları, revizyonizmden bu alanda ayrılmalarıydı. Ayrışma, son derece dar ve sınırlı bir alanda gerçekleşti, devrimin yolu konusunda bir farklılaşma olarak kavrandı. Revizyonizmle, onun teorik temellerine yönelik bir hesaplaşma içine girilemedi; hemen tüm ülkelerde, bu arada Türkiye'de revizyonizm teorik temellerinde aşılamadı, yeni gruplar birçok revizyonist tezi ve genel olarak onun teorik temelini kendilerine temel edindiler. *THKO* ve dünyadaki benzerleri devrimi savundular, kararlı bir devrimci eylem içine girdiler; ama "solcu" bir yönelimle küçük burjuva ihtilalciliğini geliştirdiler. Bu akım başlıca Latin Amerika ülkelerinde yayıldı. Bu ülkelerde anarşist ve Troçkist "solcu" teori ve pratiğin tarihsel kökleri oldukça güçlüydü. *THKO* da başlıca Latin Amerika'dan, özellikle Che Guevara'dan etkilendi.

Sosyal ve ekonomik yapı değerlendirmesi, Kemalizm, proletarya önderliği ve partinin rolü ve önemi gibi temel konularda revizyonizmden kopamayan, Kemalizmi küçük burjuva devrimciliği olarak değerlendirip sınıfın örgütlenmesine ve temel alınmasına yönelmeyen, önemli olanın silahlı eylem olduğu düşüncesiyle başlangıçta orduyla partinin ayrışmasını ve bir parti örgütlenmesini gerekli görmeyen *THKO*, emperyalizme ve faşizme karşı geliştirdiği mücadeleyle ülkede siyasal mücadelenin gelişimine damgasını vurdu, üst sınıflarla alt sınıflar arasında bir daha kapanmayacak bir uzlaşmazlık uçurumu açtı. Devrimci şiddetin ve şiddete dayanan devrim fikrinin savunulması, silahlı mücadelenin her koşulda temel olduğu görüşü, *THKO*'nun ayırıcı özelliğiydi. Yasalarla kendini sınırlamayan, burjuva partilere ve revizyonizme, mevcut düzene karşı çıkan, orduyla ilgili hiçbir hayale sahip olmayan *THKO* kır gerillasını temel almıştı. Önceleri hiç düşünülmeyen şehir gerillasının yan bir faaliyet olarak sürdürülmesine maddi olanak temini amaçlı şehirlerde gerçekleştiren eylemler büyük yankılar getirince karar verildi.

***THKO* sert ve uzlaşmaz bir mücadele yürüttü; ancak, daha kuruluş döneminde militanları aracılığıyla önderlik etmekte olduğu kitle mücadelesinden ideolojik siyasal yönelimiyle kopan, örneğin son Kongresinde kesinlikle yönetimine geleceği ve yönlendirebileceği Dev-Genç'i, silahlı eylem gerekliliği nedeniyle terkeden, -temel bir amacı kitleleri kazanmak da olsa- küçük grubun silahlı mücadelesini temel alan *THKO*'nun yenilmesi, olağanüstü elverişli koşullar dışında kaçınılmazdı. Nitekim öyle oldu. '70'de kitle eylemi durulma ve gerileme eğilimine girdi, sözü edilen elverişli koşulların oluşması olanaksızlaştı ve *THKO* yenildi. Önderleri ve çoğu militanı yok edildi, tutuklandı, örgüt eylemsizleştirildi.**

'74-75'lerde kalan ileri kadroları *THKO*'nun merkezi yapısını yeniden kurdular ve *THKO*'nun özeleştirisi sürecini başlattılar. *THKO*'nun eleştirisinde biraz aşırı gidildi ve geçmiş eylem çizgisinin eleştirisi bir miktar sağ tutumlara vardırıldı; ancak bu süreç temelde revizyonizmle köklü bir hesaplaşma süreci oldu ve ondan tam kopuşa götürdü. Revizyonizm tüm teorik temelleriyle Marksist eleştiriden geçirildi. Bu, aynı zamanda *THKO*'nun küçük burjuva devrimci bir örgütten Marksist bir örgüte dönüşümü süreci oldu, sonunda *THKO* adını da değiştirdi, *TDKP-İÖ* adını aldı. Bu gelişme, proletaryanın partisine, *TDKP*'ye kadar devam etti.

MUSTAFA YALÇINER

anlayışıdır. Kırlardan şehirlere doğru bir rota takip edecek olan halk savaşının zorunlu durak olduğu ülkelerde bu şekilde örgütlenilemez" diyordu. Öte yandan, *Dev-Genç*'i "Hareketimizin kitlevi gençlik örgütü" olarak ilan ediyordu. Ancak, *Dev-Genç* hakkında verilmiş olan bu hüküm onun tabanındaki eğilimi tam olarak yansıtıyor sayılmazdı çünkü, *Dev-Genç* bir yığın örgütü olarak herhangi bir harekete mal edilemezdi. Öteki yazı, "Devrimde Sınıfların Mevzilenmesi" ise, örgütlenme ve siyasal mücadele ilkelerine grubun yaklaşımını ortaya koyuyordu. Buna göre, proletarya partisinin mücadeledeki önderliği ideolojikti, yani kırlarda cereyan edecek halk savaşında yoksul köylülerin partinin çoğunluğunu oluşturacağı bu partide proletaryanın fiilen değil, ideolojisi ile öncülük edeceği ileri sürülmüştü. Proletaryanın fiili öncülüğünün kabulünün şehirleri esas almak dolayısıyla halk savaşından vazgeçmek olduğu ileri sürüldü. Böylelikle, Mihri Belli'nin *Aydınlık* çevresinin açtığı tartışmaya cevap verildi. Öte yandan, "halk Savaşı politikleşmiş bir askeri savaştır. Yani, sosyalistlerin halk savaşındaki temel mücadele metodudur, bu savaş klasik savaş metoduyla değil, politikleşmiş askeri savaş metoduyla yürütülür. Bu şavaşta bütün demokratik ve ekonomik amaçlı hareketler, kitle gösterileri vs. bu politikleşmiş askeri mücadeleye tabidir. Çalışma tarzında devrimcileri oportünistlerden ayıran temel kiriter budur" denilerek ileri sürülen "politikleşmiş askeri savaş" kavramı, sonraki dönemde herkes için birbirinden hayli farklı biçimlerde tanımlanacaktı. Böylelikle, gerçekte, Mahir Çayan'ın *Aydınlık* dergisinde yazdığı yazılarla oluşmuş bulunan ideolojik çerçeveden önemli bir kopuş gerçekleşmiş oluyordu. Halk savaşının Maocu versiyonundan, Asyalı biçimlerinden daha çok Carlos Marighela ve Douglas Bravo'nun ileri sürdükleri Latin Amerika tarzı öncü savaşına doğru bir geçiş ve bununla birlikte bir "şehir gerillası" pratiğine yönelmeden söz edilebilirdi.

Şehir Gerillası

Şubat 1971'de Mahir Çayan, Hüseyin Cevahir, Ulaş Bardakçı, Oktay Etiman, Ziya Yılmaz, Kamil Dede İstanbul'a yerleşerek "yeni soygunlar" düzenlemeye karar verdiler. Yusuf Küpeli, Münir Aktolga, Orhan Savaşçı ve Ertuğrul Kürkçü Ankara'da kaldılar. Önceleri de grubun eylem spekturumunda silahlı soygunlara yer vardı ama bu eylemin bir silahlı propaganda biçimi olabileceği üzerinde verilmiş bir karar bulunmuyordu. Soygunlardan amaçlanan yalnızca para elde etmekti. Ancak, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının giriştikleri eylemlerin hayli sempati topladığı ve ters propagandaya yol açmadığının gözlenmesi üzerine *Kurtuluş* grubunun

Mahir Çayan ve 25 arkadaşının yargılandığı THKP-C davasının daha ilk duruşmasında, sanıklarla yargı heyeti ve özellikle de askerî savcı Binbaşı Naci Gür arasındaki ilişkilere, son derecede gergin ve hırçın bir iklim egemen oldu. Davayı kendi siyasî propagandalarını sürdürmek için bir imkân olarak kullanmakta kararlı olan Çayan ilk duruşmada "dava dosyasını iyice incelemeden, mahkeme kuruluna itimat konusunda" konuşmayacağını bildirdi. Kadriye Denizözen de konuşmama gerekçesini, poliste görmüş olduğu işkence olarak açıklamıştı. Kâmil Dede ise, "avukatı olmadığı için konuşma gereğini duyduğunu" belirttikten sonra, "Aslında biz burada yargılanmıyoruz. Siz kararı vermişsiniz. Burada, usül yerini bulsun, demokrasi maskesi yerini bulsundan başka bir şey değildir bu. Biz işkenceleri ne sizden merhamet dilemek için, ne de korktuğumuz için söylüyoruz. Mevcut siyasal iktidarın demokrasi maskesinin düşürülmesi için söylüyorum." demişti. Bu tavır, duruşma yargıcı deniz yarbayı Akdemir Akmut'un "bu mahkeme Türk milleti adına sizleri yargılıyor. Bu dava Türk milletinin kader davasıdır ve görülecektir" demeye kışkırttı. Bu atışma daha sonraki duruşmalarda da devam etti. Çayan ve arkadaşlarının kaçırarak karşılığında fidye istemiş oldukları Mete Has ve ailesinin tanıklık ettiği 20 Eylül 1971 duruşmasında, Fezal Has'ın avukatlarından birinin "çocuğa yapılan muameleden sanıkların idealist ve insancıl yönü ortaya çıkacaktır" şeklindeki ifadesini, duruşma yargıcı "İstismara müsaade etmem. Hayranlığınızı kendisine özel olarak bildirin" diyerek kesmişti. Daha sonraki duruşmalarda, taraflar arasındaki bu gerginlik, savcı ile sanıkların birbirlerine karşılıklı olarak el hareketleri yaptıkları bir noktaya kadar tırmandı. Resimde böyle bir gerginliğin yaşanmakta olduğu bir anda, soldan sağa sırasıyla Ziya Yılmaz, İlkay Demir, Necmi Demir, Kamil Dede, Ulaş Bardakçı ve Mahir Çayan görülüyor.

Mahir Çayan ve Hüseyin Cevahir (üstte), sandalla Maltepe'ye geldiler ve B. Erdumlu'nun babasının evine sığındılar. Boş olması gereken evden gelen sesler ve kimsenin çalınan kapıyı açmaması üzerine çevre sakinleri, hırsız kuşkusuyla polise haber verdiler. Olayın ciddiyetine ilişkin tam bir kestirimde bulunamayan Mahir ve Hüseyin, kapıya dayanan mahalle bekçisini yaralayarak kaçtılar. Ankara Asfaltı'na ulaşmaya çalışırlarken, peşlerindekilere yoldan geçen bir "fruko" kamyonundan inen toplum polisleri de katıldı. Mahir'le Hüseyin, polislerle çatışarak Maltepe çarşısından çekildiler. Düşürdükleri bavulda, sökülmüş bir tomson, mermiler ve dergilerin yanında, öldürülen İsrail konsolosu Efraim Elrom'un kimliğinin ve pasaportunun bulunması, polisleri, henüz kimliği tahmin edilemeyen kaçanların "büyük balık" olduğuna inandırdı. "Terörist avı" konusunda henüz deneyimsiz olan polis "Efraim Elrom'u öldürenlerin hücresinden" iki kişi üzerine sonuç alıcı bir saldırıda bulunmaya cesaret edemedi; takip ve çevirme ile yetindi. Mahir ve Hüseyin çemberi yaramayacaklarını düşünerek Küçükbağ sokağında, 8 numaralı apartmana sığındılar. Birinci kattaki eve girdiler ve burada oturan Uğraş ailesinin dışarı çıkmasına, izin verdiler. Birinci katta direnemeyeceklerini düşünen Mahir'le Hüseyin evden çıkıp hızla üst kata tırmandılar. Merdivenlerde, üçüncü kattaki evinin tehlikeli hale geldiğini hisseden; oğlu Tamer ve kızı Sibel ile kendini apartmandan dışarı atmaya çalışan Sevim Erkan'la karşılaştılar. 14 yaşındaki Sibel'i yanlarına alarak Erkan'ların dairesine girdiler. Bu arada semt kuşatılmış, civardaki evler boşaltılmış, Mahir'le Hüseyin, keskin nişancılardan havan topçularına kadar eşi görülmedik bir güçle bulundukları yerde kıstırılmıştı. Bir süre sonra evin çevresindeki tertibatlarını tamamlamış asker ve polislerin teslim ol çağrısını işittiler. Mahir ve Hüseyin, bu çağrıyı, "Asla teslim olmayacağız. Bizim buradan ancak ölümüz çıkar. Çocuğa dokunmayacağız. Çocuk ancak sizin ateşinizle ölebilir. Silahımızı da asla teslim etmeyeceğiz. Erkek adam silahını atmaz. Bizi teslim almaya gelirseniz silahımız size dönecektir" diye yanıtladılar. Bir süre sonra da taleplerinin yurtdışına çıkmak için pasaport ve araç olduğunu bildirdiler. Kuşatma yalnız ilk gece ışıldakların bir an için söndürülmesi üzerine evden atılan beş el ateşle kesilen bir sessizlikte, 51 saatten fazla sürdü. 31 Mayıs sabahı, "Dünya atış şampiyonası üçüncüsü", Binbaşı Ahmet Cihangir'in, perde arkasında beliren gölgesine nişan alarak pencere önünde nöbet tutan Hüseyin'i tek kurşunda yere yıkmasıyla sessizlik sona erdi. Binanın arka tarafından açılan destek ateşiyle içeri giren asker ve polisler düştükleri yerden ateşi sürdüren Hüseyin'i ve Mahir'i kurşun yağmuruna tuttular. Sibel çatışma sırasında yan taraftaki mutfağa sığınarak yaralanmadan kurtuldu. 23 kurşunla delik deşik edilmiş Hüseyin'in vücudu Süreyyapaşa Sanatoryumu'na kaldırılırken, ağır yaralanmış Mahir "Cevahir'ini kalbine gömüp", bir albay ve polisler tarafından gözaltında tutulacağı Haydarpaşa Numune Hastahanesine kaldırıldı.

dikkatleri de bu tür pratikler üzerine yoğunlaştı. Çok hızlı bir değişmeyle daha altı ay önce Carlos Marighela'nın "üç delikli" kitabı gülünç bulunurken 1971 başlarında, *Kurtuluş* grubunun önem verdiği başlıca kitaplardan biri olmuştu. Bu çerçevede Mahir Çayan, Oktay Etiman, Ziya Yılmaz, Kamil Dede ve Ulaş Bardakçı İstanbul'da Selamiçeşme Akbank Şubesini soydular ve soygunda kullandıkları çalıntı Amerikan arabasını yaktılar. Aardından fabrikatör Mete Has ve toprak ağası Talip Aksoy'u fidye karşılığı kaçırarak 400 bin (bugünkü değeri ile 400 milyon) TL fidye elde ettiler. Nisan 1971'de *Türkiye Halk Kurtuluş Partisi ve Cephesi* (THKP-C) adında iki düzeyli bir örgütlenmeye gitme eğilimi Mahir Çayan tarafından ortaya atıldı. Genel olarak hareketin önde gelenleri tarafından benimsenen bu yaklaşım uyarınca bir büyük askeri eylemden sonra hareketin silahlı mücadeleyi başlattığını ilan edilmesine Merkez Komitesi karar verdi. *Genel Komite* yeniden düzenlenerek kalıcılaştırıldı. Bu *Genel Komite*'de Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Münir Aktolga, Ertuğrul Kürkçü, İrfan Uçar, Hüseyin Cevahir, Bingöl Edumlu, Orhan Savaşçı, Sina Çıladır, Ulaş Bardakçı ve Ziya Yılmaz vardı. Bu arada, hareketin tüzük taslağı kaleme alındı ancak, 26 Nisan'da sıkıyönetimin ilan edilmesi henüz yasadışı bir mücadele için hazırlıklı hale gelmemiş olan hareketi sarstı ve eylemler bir süre için ertelendi.

Efraim Elrom'un Kaçırılması

Hızla yasadışına sürüklenen *Dev-Genç* önderliğinin ve başka *THKP-C* militanlarının yeni duruma uyarlanmalarından sonra, İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom'un kaçırılmasına karar verildi. Bu arada örgütlenmenin görev bölüşümü yeniden düzenlendi. Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde yürütülecek çalışmaların sorumluluğu da Münir Aktolga'ya aktarıldı.

17 Mayıs 1971'de Mahir Çayan, Ziya Yılmaz, Oktay Etiman, Ulaş Bardakçı, Necmi Demir, Hüseyin Cevahir'den oluşan bir grup İsrail Başkonsolusu Efraim Elrom'u yaşadığı apartmandan kaçırarak *THKP* 1. Nolu Bildirisi ve *THKC* 1. Nolu Bildirisini yayınlayarak amaçlarını duyurdular ve Efraim Elrom karşılığında isteklerini hükümete bildirdiler. İsteklerinin yerine

getirilmemesi üzerine konsolosu öldürerek savaşı başlatmış oldular. Ancak, kısa bir süre sonra hareketi gerçekleştiren grup, Oktay Etiman dışında yakalandı. Ardından Mahir Çayan ve Hüseyin Cevahir Kartal Maltepe'de saklandıkları evden ayrıldıkları sırada bekçilerle çatışmaya girdiler. Çatışmanın büyümesi üzerine Sibel Erkan adındaki bir kızı rehin alarak bir eve sığındılar. Gerçekleştiği dönemde, basında "Sibel Olayı" diye bilinen ve büyük ölçüde sıkıyönetimin "eşkiya"ya karşı bir propaganda savaşına dönen olayda iki kişiyi yakalamak için bir zırhlı tugay seferber edildi. Bu kez de abartılmış anti-propaganda devrimcilerin propagandasına dönüştü ve bütün bu gürültü ortasında yapılan bir baskınla Mahir Çayan yaralı, Hüseyin Cevahir ölü olarak ele geçirildi. Mahir Çayan'ın yakalanması çok büyük ölçüde onun inisiyatifi ve ısrarıyla başlamış olan "şehir gerillası"nın sona ermesine yol açtı. Zaten Mahir Çayan da Elrom'un kaçırılmasından sonraki durum değerlendirilmesinde "dönemin Bolşevik taktiğinin ricat olduğunu" belirtiyordu.

"Balyoz Harekatı"

Efraim Elrom'un kaçırılması sola karşı sıkıyönetim ve hükümet tarafından büyük bir saldırıya girişilmesinin vesilesi oldu. Türkiye'nin her yanında ilerici oldukları, sola sempati besledikleri bilinen bilim adamları, gazeteciler, yazarlar, öğretmenler gözaltına alındılar, hükümet "makabline şamil" yasalar çıkartma tehdidinde bulundu ancak, *CHP* önderi ve ordu üzerinde nufüz sahibi İsmet İnönü'nün müdahalesiyle eski *CHP*'li Nihat Erim tedbirlerin bazılarını yumuşattı.

Hükümetin bu girişimi, onun "reformcu"luğuna ilişkin olarak ilerici çevrelerde beslenen yanılsamaları da sona erdirdi. Mahir Çayan, dah sonra yaptığı bir durum değerlendirmesinde bu durumu "Amerikancı Erim hükümetinin gerçek yüzünün teşhir edilmesi ve faşizme erken doğum yaptırılması" olarak Elrom eyleminin bir başarısı kabul edecekti. Ancak, bu "erken doğan faşizm" *THKP-C* için de erkendi. Örgüt içinde büyük bir kafa karışıklığı doğdu.

Askerî okullar ve harp okulları devrimci öğrenci hareketin etkisi altına girerken, ordunun alt kademelerinde de ideolojik motiflerini Kemalizmin "sol" bir yorumundan alan anti-emperyalist ve devrimci bir yöneliş güç kazanıyordu. MİT tarafından yapılan ve basına sızdırılan bir araştırmaya göre, 12 Mart'a gelindiğinde, devrimci öğrencilerle birlikte eylemlere katılmış 800 kadar ordu mensubu tesbit edilmişti. Askerî öğrenci ve subayları izlemek üzere MİT'in yanısıra faaliyet gösterecek, ordu genel kurmayına bağlı yeni bir örgüt kurulmuş; "ordu yönetimini istedikleri" gerekçesiyle emekliye sevkedilmek üzere, 510 subayın adını içeren iki liste hazırlanmıştı. Yayınlanmasından bir gün sonra bu haber Genel Kurmay Başkanlığı'ndan yapılan bir açıklamayla yalanlanıyor ve olayın "mahdut sayıda" bilinen ve takip edilen bozguncuların faaliyetinden ibaret olduğu bildiriliyordu. Genel Kurmayın açıklamasının üzerinde, manşetlerde, gece yarısı Korg. Atıf Erçıkan'ın evine bomba atıldığı; olaydan iki saat sonra Ruhi Koç ve Sarp Kuray'ın (en önde sağdan ikinci) yakalandığı vardı. Koç ve Kuray'ın yakalanmalarından sonra ordu mensupları ve emekliye sevkedilmiş subaylar arasında tutuklamalar hız kazandı. Mahkemede, 83 sanık ordu içinde örgüt kurmak, "ideolojik eylemler" düzenlemek, soygun yapmak ve Korg. Erçıkan'ın evini bombalamakla suçlanıyordu. Sanıklar savunmalarını, eylemlerin reddedilmesi ve "Kemal Atatürk'ün, tahrif edilmemiş, yozlaştırılmamış, şu ya da bu çıkar çevresinin isteklerine uygun olarak rötuşlanmamış, basmakalıp olmayan, tam tersine, canlı olan, gerçek çizgisi(nin)" sahiplenilmesi üzerine inşa ettiler. Yine de bu savunma hüküm giymelerine engel olamadı.

12 Mart Romanı

Türk romanının her zaman politik bir yanı olmuş, hatta genellikle ağır basmıştır. Roman toplumun bütün düzeylerinde etkili olan Batılılaşmanın ortaya çıktığı dönemde bu akımın bir parçası olarak yazılmaya başlandı. Edebiyatçılar bu akımın yaygınlaşmasında zaten önde gelen bir rol oynuyorlardı. Bu bakımdan, herhangi bir romanın özgül içeriği bir yana, roman yazma eyleminin kendisinin bile, bir yanıyla politik bir eylem olduğu söylenebilir.

Cumhuriyetin ilk yıllarıyla birlikte biçimlenen ve "Millî Edebiyat" adı verilen roman da benzer bir tutumla politik ilişkisini devam ettirdi. Bundan sonra roman sanatında değişik akımlar veya farklı bireyler olmakla birlikte, romanların büyük çoğunluğu toplumsal sorunları işlediler; bu toplumsal sorunlar aynı zamanda politik tartışmaların da odağındaydı.

12 Mart Türkiye'nin yakın tarihinin önemli bir dönüm noktasıdır. 1950'de çok-partili rejime geçiş ülke yapısında bazı köklü değişimlere yol açmış ve Türkiye'ye özgü bir siyasi kutuplaşma oluşmuştu. Çağdaş dünyanın başka ülkelerinde görülen bazı önemli -ve daha radikalsiyasi çizgiler henüz bu kutuplaşma içinde yer almıyordu. 1960'daki askerî darbeyi izleyen yeni Anayasa, genel olarak daha demokratik bir ortama önayak olup bazı yasakları kaldırınca -ya da gevşetince- daha önce suyüzünde görünmeyen bu gibi siyasi düşünceler ve örgütlenmeler de oluştu. Bir yandan, ellilerde başlayan kapitalist kalkınma sürmekte, özellikle de sanayileşme Türkiye'nin toplumsal yapısında değişimler yaratmaktaydı. Toplum dinamikleşmiş, talepler artmıştı. Altmışların sonuna doğru, kökleri ellilere uzanan iki-bloklu siyasi yapının iki bloku da, yeni sorunlara karşı aldıkları tavırlara göre parçalanmaya başladılar. Böylece genişleyen siyasi yelpazeye, altmış sonrasında özerkleşmiş ve kural olarak daha radikal siyasi partiler ve hareketler de katıldı. 12 Mart 1971'de, çok-partili rejimin ikinci askerî darbesi gerçekleşti. Silahlı kuvvetler güdümünde kurulan hükümetler kısa sürede Marksist solun çeşitli öbekleriyle mücadeleyi programlarının birinci maddesi haline getirdiler. 12 Mart, Türkiye tarihinde birçok bakımlardan "yeni" sayılacak bir olaydı. Yeniliklerin en çarpıcı olanlarından biri solu dağıtmak ve bastırmak için girişilen geniş çaplı işkence faaliyetiydi. Genel olarak "işkence" denilen olayın kendisi Türkiye için "yeni" sayılmazdı. Ama 12 Mart dönemi, örneğin o zamanın ünlü "kontr-gerilla" örgütü gibi, sırf bu amaca yönelik bir kurumlaşma yaratarak, faaliyetinin "sistematikliğiyle" yeni ve çarpıcı olmuştu.

İşkence gibi bir olayın, bundan haberdar olan sanatçı ve yazarların yoğun dikkatini yakalaması anlaşılır bir olaydır. Gayrı insanî özellikleriyle yazarların duygularını sarsması ve uyandırması doğaldır. Aynı zamanda edebiyatçının eserinde işleyebileceği büyük bir yaşantı zenginliği içerir. Öte yandan, toplumda azımsanmayacak sayıda insanın da bu noktada duyarlığı geliştiği için, sanatsal-edebî alış-verişte dolaysız bir köprü oluşturabilir. Bu gibi etmenlerin bir araya gelmesi, edebiyatçıları, romancıları (ki bazıları 12 Mart'ın çeşitli baskıcı mekanizmalarından bizzat geçmişlerdi) oldukça kısa bir zamanda konuyu ele alıp işlemeye itti.

12 Mart romanları bir "furya" olarak da kalmadı. "Sıcağı sıcağına yazılmış" diyebileceğimiz ilk romanları daha sonra başkaları da izledi. Tarık Dursun'dan *Gün Döndü*, Erdal Öz'den *Yaralısın* ve *Kanayan*, Çetin Altan'dan *Büyük Gözaltı* ve Erol Toy'dan *İmparator*, Füruzan'dan *47'liler*, Sevgi Soysal'dan *Şafak* 12 Mart döneminin esinlendirdiği ilk romanlardır. Daha sonra yazılan, Pınar Kür'ün ilk romanı olan *Yarın, Yarın* da 12 Mart'ı ele alır. 12 Mart döneminde Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak*'ı yayımlanmıştı ve burada ağırlıkla tek-parti dönemini ele alıyordu. Ama Ağaoğlu daha sonra *Bir Düğün Gecesi*'nde aşağı yukarı aynı kişilerin hayat çizgisini 12 Mart dönemine de getirdi. Öte yandan Ayla Kutlu, 12 Mart dönemini bir belgesel arka-plan gibi ele almasa da, 27 Mayıs ve 12 Mart özelliklerini birleştirerek antidemokratik ortamın genel dokusunu kurmaya çalıştı. Mehmet Eroğlu da 12 Mart'tan esinlenen ve malzeme olarak beslenen yeni romancılardan.

12 Mart'a daha dolaysızca bağlı bu sayılan romanların dışında, bu dönemin edebiyat ve özellikle roman üzerinde dolaylı etkileri de olduğunu söyleyebiliriz. Bu etki en çok, yazarların, politik-tarihî denebilecek bir roman tarzına geçmelerinde kendini gösterir. Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına*'sı 27 Mayıs dönemi üstünedir. 12 Mart gibi bir dönem hiç olmasa da, bu romanın yazılacağını tahmin edebiliriz (Türkali'nin romanı 12 Mart bulutlarının semadan henüz dağılmadığı günlerde yayımlanmıştı). Ancak bir önemli politik olay ya da bir evre, yazarların ondan önceki olay ve evrelere bakışını da etkiler. Bu gibi evrelerle en azından bir çeşit tarihî "dönemlendirme" kalıbı ortaya çıkar ve belli başlı evreler arasındaki gelişmelere de belli bir gözlükten bakma imkânı doğar. Aynı şekilde Atillâ İlhan da 12 Mart döneminden sonra, tarınî-politik tarzda romanlarına hız verdi.

12 Mart, son analizde, Türkiye'de yeni bir dönem başlatan ve bu özelliğiyle edebiyatçılar da bir anlamda ve bir yönde "kışkırtan" bir olay olarak değerlendirilebilir. 12 Mart'tan bu yana yazılmış romanların birçoğunun ağırlıkla Cumhuriyet'in politik tarihini araştırması (bu, edebiyatçıların tarihi anlamlandırma çabaları olarak da ele alınabilir) herhalde bir rastlantı değildir.

Olayı izleyen ilk romanların biraz da hazırlıksız olduğu söylenebilir. Yukarıda belirtildiği gibi, insanî boyutlarıyla işkence bu romanların çoğunda anlaşılır nedenlerle ön plana geçmişti. Daha geniş politik ve tarihî boyutlarıyla 12 Mart'ın kendisi bu işkence olayının gerisinde biraz flu bir biçimde yer alıyordu. Ağır bir baskı döneminin daha dolaysız etkilerinin hissedildiği bu ilk dönemde birtakım tarihî yönsemlerin (trend) aydınlığa çıkartılması zordu. Ama bundan sonraki dönemlerde roman çerçevesinde bu arka-planı işlemek herhalde daha kolay olabilecektir.

12 Mart'ın Türkiye tarihinde önemli bir sonucu, "ilericilik" üzerindeki bir tür tekeli kaldırması olmuştur. Bu döneme kadar Türkiye'de ilericilik Kemalizmin bir yorumu olarak sunulmuş ya da özellikle sosyalizm gibi

(16) 12 Mart ve Silahlı Mücadele

Kemalizmle ilgisi olmayan ilerici ideolojiler Türkiye'de varolmak ve halka hitap edebilmek için onunla dostane bir ilişki kurmak zorunluğunu duymuşlardı. 12 Mart'ta bu uyumsuz ittifak sona erdi. 12 Mart devrimciliğinin önemli bir özelliği de, yasallıktan uzaklaşırken bu doğrultuda bir toplumsal meşruiyet araması olmuştur. Örneğin, o günlerde geliştirilen bir "sol" strateji, Kemalizmle ve Kemalistlerle ittifakı vazgeçilmez bir koşul olarak koymuştu; ama özellikle -12 Mart'ın alacağı nihaî rengi de etkileyen- 16 Haziran işçi başkaldırmasından sonra sosyalistlerin ağırlıklı kesimi tercihlerini işçilerden ve dolayısıyla kitlesel meşruiyetten yana yaptılar.

12 Mart döneminin bundan sonra da incelenmesi gereken bir başka yanı bu ülkede politik hayata kattığı şiddet öğesinin derecesidir. Türkiye'de 1961 Anayasası gecikmiş -ve gene de görece- bir özgürlük ortamı getirmişti. Bu ortamda Türkiye geçmiş dönemleriyle kıyaslanamayacak bir düşünsel zenginleşme, arayış, araştırma evresine girdi. 12 Mart, bu çiçeklenmeye devletin tepkisi olarak nitelenebilir ve bu tepki, ölçüsüz bir sertlik taşıyordu. Yukarıda değinilen kitlesel baskı, kitlesel işkence, askerî mahkemelerin neredeyse görevden geri kalmama çabasıyla her davada 146. maddeden talep ettikleri çok say'da idam cezaları -ki bunların üçünü uyguladılar da- ülkenin siyasi geleceğini de kökünden etkiledi. 12 Mart öncesinde de devlet -Demircioğlu'nun öldürülmesi gibi- bazı tekil olaylarda açıklanması zor bir şiddetle davranıyor, ayrıca, sola karşı toplumun gelenekçi kesimlerinde oluşan şiddetli tepkiyi herhangi bir kamuflaja gerek duymadan destekliyordu. Gene de, 12 Mart bütün bu sağ şiddetin resmiyet kazandığı daha ileri bir baskı aşaması oldu. Bu nitelikleriyle, solun daha sonraki davranışını da belirledi.

12 Mart üzerine yazılan ilk romanlar dönemin bu gibi uzun vadeli sonuçlarına eğilememişlerdi. Bundan sonra da devam edeceğini tahmin edebileceğimiz, politik tarihi araştıran roman çizgisinin bu gibi daha köklü yönsemleri de romanlaştıracaklarını bekleyebiliriz.

MURAT BELGE

"Özeleştiri" Süreci

Efraim Elrom'un kaçırılmasından sonraki tutuklamalarda yakalanan *THKP-C* Merkez Komite üyesi Münir Aktolga'nın Ankara Yıldırım Bölge Komutanlığı Tutukevi'nden kaçarak Ankara'daki örgüt üyelerini yeniden biraraya getirmesiyle birlikte silahlı mücadele sürecine Mahir Çayan'ınkinden farklı bakan ya da tereddütleri olan *Genel Komite* üyeleri yeni bir durum değerlendirmesi için Münir Aktolga ve Yusuf Küpeli'yi görevlendirerek İstanbul'a gönderdiler. İstanbul'daki çalışmanın başlıca konusu Mahir Çayan ve diğerlerinin cezaevinden kaçırılmaları olacaktı. Bu arada, örgütün Bingöl Erdumlu önderliğindeki İzmir kolu da yakalandı.

Yusuf Küpeli ve Münir Aktolga İstanbul'daki çalışmaları sırasında bir yandan işçilerle ilişki kurmaya önem verirken, öte yandan da hareketin kuruluşundan Elrom olayının sonuna kadarki çalışmalarının bir eleştirisini hazırladılar. Burada vardıkları sonuçları henüz *Genel Komite* üyeleriyle görüşmeden önce İstanbul'daki üyelerle tartışmaya başlamaları cezaevinde bulunanlar ile dışardakiler arasında bir kopuşmaya da yol açtı. 30 Kasım 1971'de Mahir Çayan, Ziya Yılmaz ve Ulaş Bardakçı *THKO* üyeleri Cihan Alptekin ve Ömer Ayna ile birlikte Kartal Maltepe Askeri Cezaevi'nden kaçtılar ve bu kaçıştan sonra "özeleştiri" süreci bir ayrılık sürecine dönüştü.

Yusuf Küpeli ve Münir Aktolga'nın Görüşleri

Yusuf Küpeli ve Münir Aktolga ayrılığa yol açan görüşlerini sistemleştirdikleri ve ayrılıktan sonra kaleme aldıkları polemiksel bir metinde tartışmanın çerçevesini şöyle kurmuşlardı: "Denilir ki, 'işte parti de cephe de var', 'çok yönlü çalışma' deyip görev bölümü de yaptık, yalnız bazıları görevlerini 'yaptılar', bazıları ise 'yapamadılar'. Bir de bazı 'teknik hatalar' yapıldı. Bütün aksaklık buralardan geliyor.(...) Parti, cephe, çok yönlü çalışma lafları sadece Narodnizmi gizleyen laflar olmuşlardır.(...) Bizler gibi lafta 'çok yönlü çalışma' deyip, çalışma dallarını mekanik bir biçimde birbirinden ayırdın mı, her dalı kendi başına bıraktın mı, 'politikleşmiş askeri mücadele' deyip (...) vaktiyle anarşist Narodnik diye küfrettiklerinle terör yarışına girdin mi bütün çalışma dallarının görevlerini terörün propagandası olarak tespit ettin mi (...), bu, bütün örgütlenmeyi kendiliğindenciliğe bırakma olur. (...) Günümüzde silahlı mücadeleyi haklı gösterebilmek için 'evrim ve devrim aşamaları içiçe geçmiştir' gibisinden demagojilere gerek yoktur. (...) Bugün yurdumuzda baş çelişki 'halkın devrimci öncüleriyle, emperyalizm ve oligarşik gerici yönetim arasında'ymış! (...) bir grup insan düzene karşı kesin savaşa girmeye karar verdi diye baş çelişki, savaş sadece o insanlarla düzen arasında olamaz. Mesele böyle ele alınırsa savaş, bir grup öfkeli insanın karşı devrimle düellosu, Narodnik terörizmi olur." Bütün bunlar *THKP-C*'nin kendi kimliğini oluşturan çizgisinin pratikte reddi anlamına geldiğinden özellikle eleştirilen eylemlerin hepsini kendileri gerçekleştirmiş olan Mahir Çayan, Ziya Yılmaz ve Ulaş Bardakçı tarafından reddedildi. Ankara'da bulunan Ertuğrul Kürkçü ve *Dev-Genç* Merkez Yürütme Kurulu üyeleri ile *Genel Komite* üyesi Yüzbaşı Orhan Savaşçı bu ihtilafta sürece kısmî eleştiriler yöneltmekle birlikte Mahir Çayan'ın yanında

yeralınca *Genel Komite* ikiye ayrıldı. Birleştirme çabaları sonuç vermeyince Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Ziya Yılmaz ve Orhan Savaşçı'nın aldığı kararla Yusuf Küpeli ve Münir Aktolga örgütten ihraç edildiler.

İhraç Kararı

Mahir Çayan ve arkadaşlarının Yusuf Küpeli ve Münir Aktolga'yı örgütten ihraç eden kararı bu görüşlere karşı tezlerini şöyle özetliyordu:

"- Partimizin ideolojik, politik, örgütsel stratejik ilkeleri *Kurtuluş*'un 1. sayısında ve Parti ve Cephe bildirilerinde ve de Parti Tüzüğünde net ve açıktır.
- Partimizin çizgisi Marksizm-Leninizmin dünyanın ve Türkiye'nin şartlarına uygulanması sonucunda ortaya çıkmış olan uluslararası devrimci hareketin çizgisidir.
- Partimiz yeni sömürgecilik çağında dünya ve Türkiye halklarına karşı enternasyonal ve milli görevlerini yerine getirme savaşında gerilla savaşını temel almıştır.
- Gerilla savaşını politik mücadelenin en üst ve etkili biçimi olarak ele alan partimizin stratejik çizgisi politikleşmiş askeri savaş çizgisidir. Bu çizgi gerilla savaşını birleşik devrimci savaş ilkesine uygun olarak ele alır. Birleşik devrimci savaşın henüz kitlelerin aktif desteğini almadığı, savaşın oligarşi ile halkın devrimci öncüleri arasında geliştiği bu ortamda partimizin örgütsel ilkesi, politik ve askeri liderliğin birliği ilkesidir. Örgüt şeması da yeni sömürgecilik döneminin Bolşevik şemasıdır. - Partimizin ideolojik, politik, stratejik, örgütsel ilkelerini 'Narodnizm, Marksizm ile Narodnizmin eklektik birleştirilmesi, en tehlikeli sol sapma' diye niteliyerek Partimizin devrimci çizgisi yerine uluslararası sosyal pasifizm çizgisini partimizin *Genel Komite*'sinden habersiz tezgahlama gayretleri içinde olan sizlerin Partimizde kalmasına artık fiilen imkan yoktur. Bu nedenle *Genel Komite* üyeleri olarak bizler, Partideki bütün yetki ve görevlerinizin iptaline ve de Partiden ayrılmanıza karar verdik."

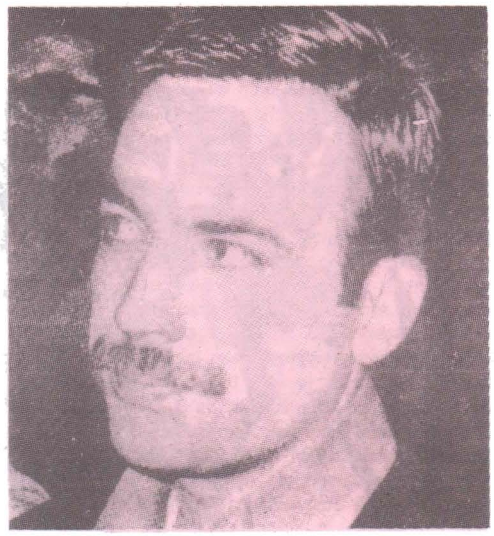
Aslında, örgüt tüzüğüne göre böyle bir kararın Hüseyin Cevahir'in ölümüyle on kişiye düşen *Genel Komite*'de çoğunluk kararı olamaması gerekirdi ama, Yusuf Küpeli ve Münir Aktolga da *THKP-C* ile kendilerini özdeşleştirmekte çok ısrarlı değillerdi.

THKO üyeleriyle birlikte cezaevinden kaçan *THKP-C* önderleri karşılarına başta Deniz GEzmiş ve arkadaşlarının idamlarının engellenmesi olmak üzere bir dizi askerî-politik operasyon hedefi koymuşlardı. Örgütün *Genel Komitesi*, Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Ziya Yılmaz, Orhan Savaşçı, Ertuğrul Kürkçü'den ibaret olarak yeniden kuruldu. Aynı zamanda hem kırda hem kentte gerilla savaşı yürütülmesi kararlaştırıldı. Hareketin silahlı kuvvetlerdeki kolları da gerilla hareketine dahil edildi. Buna göre kentlerde yürütülecek bir şiddet kampanyasından sonra, Karadeniz Bölgesi'nde üslenilecek ve burada da kır gerillası başlatılacaktı. Mahir Çayan, Cihan Alptekin ve Ömer Ayna birlikte girişilecek Deniz Gezmiş'in kurtarılması eylemini örgütlemek üzere Ankara'ya geldiler. Ancak, firarın arkasından başlayan soruşturma bir anda bir tutuklamalar dalgasına dönüştü ve önce örgütün silahlı kuvvetlerdeki kolları koptu, arkasından Ulaş Bardakçı ölü ve Ziya Yılmaz yaralı olarak ele geçirildiler.

Gerillaya Karşı Kontrgerilla

O güne kadar tutuklamalarda ve silahlı çatışmalarda düzenli devlet güçlerinin yanında kimi zaman *MİT*'in de harekâta katıldığı görülmüştü ama, Ocak 1972'de başlayan *THKP-C* tutuklamalarıyla birlikte "Kontrgerilla" denilen ve aslında devletin örgütlenmesi içinde "Özel Harp Dairesi" adı verilen özel bir birim devreye giriyordu. Büyük ölçüde sorgulama sürecinde ve takipde görevlendirilen Kontrgerilla birimleri devletin bürokratik kademelerini aşarak ve herhangi bir yasal kurum tarafından denetlenmeksizin "iç düşman" ilan ettikleri silahlı hareketi çökertmek için işkenceye dayalı bir sorgulama ve yoketmeye dayalı bir takip stratejisi izlediler. Böylesine profesyonel bir savaş için herhangi bir eğitim ve hazırlığı olmayan *THKP-C* kadrolarının sistemli baskı altında uğradıkları çöküntü büyük bir hızla Kontrgerilla'yı özellikle yok etmeyi hedeflediği Mahir Çayan'a doğru yaklaştırmaya başladı. İstanbul'un ardından Ankara'da da zincirleme bir tutuklama dizisi içinde bir ay önce geniş bir şiddet kampanyası tasarlayan hareket sürekli olarak kaçar ve inisiyatifi her geçen gün yitirir hale gelince başlangıçtaki yeni örgütlenme ve mücadele tasarısı anlamsızlaştı. Yaratılan terör havası sempatizanların da geri çekilmelerine, silahlı öncü ile kendi tabanı arasındaki bağın kopmasına yol açtı.

Bu arada, Mahir Çayan ve arkadaşlarının Kontrgerilla'nın eline geçmemesi için sürekli olarak yer değiştirmelerini sağlayan ODTÜ öğrencisi Koray Doğan bir pusudan kaçmak isterken sırtından vurularak öldürüldü. Böylelikle, Ankara'daki hareket yetenekleri sınırlanmaya devam eden *THKP-C* önderliği bir bölüm arkadaşlarını Karadeniz Bölgesi'ne çıkartmayı kararlaştırdı. *Dev-Genç* Genel Sekreteri Sinan Kazım Özüdoğru, Hüdai Arıkan, Saffet Alp ve Sabahattin Kurt. Ertan Saruhan aracılığıyla Fatsa'ya gönderildiler. Ardından, *THKP-C*'nin sıkıyönetim sonrasında desteğinden büyük ölçüde yararlandığı silahlı kuvvetler içindeki kolunun önderi Yzb. Orhan Savaşçı ve arkadaşları da birliklerinden alınarak tutuklandılar. Mahir Çayan, kendisine yapılan yurtdışına çıkarılma önerilerini sürekli olarak reddetti. Bu, gerçekte, *THKP-C*'nin askerî ve politik liderliğin birliği ilkesine de bağlı olduğu düşünülebilecek bir tutumdu. Tutuklamalar sürdükçe gecekondu bölgelerindeki bağlantılar da kopmaya başladı ve haklarında vur emri olan cezaevi kaçakları Türkiye'nin başkentinde peşlerindeki asker ve polis takibiyle başbaşa kaldı

ÇAYAN, MAHİR (1945-1972)

***Türkiye Halk Kurtuluş Partisi ve Cephesi*'nin (THKP-C) kurucularından, Mahir Çayan, 14 Ağustos 1945'te Samsun'da doğdu. Babası devlet memuruydu. İlköğrenimine Üsküdar'da Halil Güçlü İlkokulu'nda başladı ve Paşakapısı İlkokulu'nda tamamladı. Daha sonra ortaokula Haydarpaşa Lisesi'nde devam eden Çayan, liseyi burada tamamladıktan sonra 1963'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakülteai'ne girdi. Ancak burada bir yıl öğrenim gördükten sonra Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne kaydoldu. Bu arada *Türkiye İşçi Partisi*'ne (TİP) ve *Fikir Kulüpleri Federasyonu*'na bağlı *SBF Fikir Kulübü*'ne de giren Çayan, 1965'te bu örgütün başkanlığını yaptı. 1967'de kısa bir süre için Fransa'ya gitti. Dönüşte kendini gençlik eylemlerinin içinde bulan Çayan, 1968'de İzmir'de 6. Filo'yu protesto gösterilerinde gözaltına alındı, sonra serbeat bırakıldı. Bu yıllarda *TİP* ve *FKF* içinde başlayan tartışmalarda Milli Demokratik Devrim (MDD) görüşünü benimsedi. SBF içindeki etkinliğinde bu görüş doğrultuaunda davrandı. Yusuf Küpeli'nin *FKF* genel başkanı olduğu bu dönemde, gerek SBF'de gerekse Ankara'daki devrimci mücadele içinde aktif olan Çayan, *TİP* adına Zonguldak'ta ve Karadeniz Ereğlisi'nde çalışmalarda bulundu. Bu gezide Sadun Aran ile *TİP* Senatörü Fatma İşmen'in tutumunu eleştirdi. Bu konudaki görüşlerini "Aren Oportunizminin Niteliği" adı altında *Türk Solu* dergisinde yayınladı. Bu arada savunmuş olduğu Milli Demokratik Devrim görüşü doğrultusunda ideolojik çalışmalarını yoğunlaştıran Mahir Çayan, *Emek* dergisinde Kenan Somer'in "Devlet Devrim ve Lenin" ve "Devrim Nasıl Tanımlanmalı" başlıklı yazılarına *Türk Solu*'nda "Revizyonizmin Keskin Kokusu" adlı iki yazıyla cevap verdi. 9-10 Ekim 1969'da Ankara'da yapılan ve *Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç)* adını alan *FKF* kurultayında yapmış olduğu uzun konuşmayla dikkati çekti. Bu dönemde Yusuf Küpeli ve Münir Aktolga ile birlikte davranan Mahir Çayan, 1970'te Gülten Savaşçı ile evlendi. 17-16 Ekim 1970'te divan başkanlığını Yusuf Küpeli'nin yaptığı son *Dev-Genç* genel kurulunda da önemli bir konuşma yaptı. Bu konuşmada Mihri Belli ile olan ayrılıkların üstüne giden Çayan, MDD stratejisinin bir aavsş stratejisi olduğunu ve bunun bir savaş örgütü yani bir parti ile gerçekleşebileceğini savundu.**

Bundan sonra 29-30 Ekim 1971'de Ankara'da *TİP* Genel Kurulu toplandığı sırada, bu kongreye katılmayan MDD görüşünü benimsemiş delegelerle ve delege olmayan işçi ve öğrencilerle birlikte düzenlenen "Proleter Devrimcilerin Sohbet Toplantısı"ndan sonra Mihri Belli ve grubu ile olan anlaşmazlık kopma noktasına geldi. Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Ertuğrul Kürkçü ve Münir Ramazan Aktolga imzasıyla yayınlanan "*Aydınlık Sosyalist Dergi*'ye Açık Mektup" ise bu süreci noktaladı. Bu sırada birlikte hareket ettiği arkadaşlarıyla birlikte *Türkiye Halk Kurtuluş Partisi*'nin (THKP) kuruluş çalışmalarını da yürüten Mahir Çayan, örgütün genel komitesi tarafından Yusuf Küpeli ve Münir Ramazan Aktolga

THKP-C davalarında yargılanan kadın sanıklar: 1) İlkay Demir, 2) Hatice Alankuş, 3) Rüçhan Manas, 4) Tülay Tat, 5) Kadriye Denizözen, 6) Jülide Zaim. Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi ile ilgili TCK'nun 146. maddesini ihlal etmekten ötürü açılan ilk dava 16 Ağustos 1971 günü İstanbul'da Selimiye Kışlası'nda 3. No'lu Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi'nde başladı. Bu davada Askerî Savcı 26 sanıktan 13'ü için ilgili maddenin 1. fıkrasını ihlal ettikleri gerekçesiyle idam cezası talep ediyordu. İdamı istenen Mahir Çayan, Ziya Yılmaz, Ulaş Bardakçı, Kamil Dede, İlkay Demir, Necmi Demir, Kadriye Denizözen, Rüçhan Manas, Necati Sağır, Ömer Erim Süerkan, Tülay Tat, Abdullah Ceceloğlu ve Oğuz Öder'in dışında, diğer sanıklar için de 5 ile 15 yıl arasında değişen hapis cezaları isteniyordu. Bu dava 12 Mart'tan sonra açılan ve ilk kez bu kadar kadın sanığın olduğu bir davaydı.

ile birlikte merkez komitesine getirildi. Komite içinde yapılan görev bölüşümü sonucunda, *THKP*'nin siyasal ve ideolojik görüşlerinin biçimlenmesinden sorumlu oldu. Bu konuda *Kurtuluş* dergisinde yazılar yazdı. "Yayın Politikamız" ve "Devrimde Sınıfların Mevzilenmesi" başlıklı yazılarda partinin devrim anlayışını formüle etti. Daha sonra bu görüşlerini "Kesintisiz Devrim I-II-III" adlı broşürlerinde daha açıklayıcı hale sokarak, kesinleştirdi. Bu arada *THKP*'nin şehir gerillası eylemlerini de planlayan Çayan, 12 Şubat 1971'de Ankara'da Ziraat Bankası Küçükesat Şubesi'nin soyulmasına katıldı. Şubat 1971'de Hüseyin Cevahir, Ulaş Bardakçı, Ziya Yılmaz, Kamil Dede ve Oktay Etiman'la birlikte İstanbul'a geldi ve örgütün eylemlerine burada devam edilmesi için hazırlıklarda bulundu. 15 Mart 1971'de Erenköy Türk Ticaret Bankası soygununa katıldı. Bunun ardından 4 Nisan 1971'de işadamları Mete Has ile Talip Aksoy'un kaçırılıp, 400 bin liralık fidye alınması eylemini arkadaşlarıyla birlikte gerçekleştirdi. Bu arada *Türkiye Halk Kurtuluş Partisi*'nin tüzüğünü Münir Ramazan Aktolga ile birlikte hazırladı. Aynı günlerde "İhtilalin Yolu" adlı parti bildirisini de kaleme alan Mahir Çayan, 17 Mayıs 1971 günü İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Ephrahim Elrom'un kaçırılması eylemini Ulaş Bardakçı ve Hüseyin Cevahir'le birlikte gerçekleştirdi. 29 Mayıs 1971'de Hüseyin Cevahir ile birlikte kaldıkları evden kaçıp, sığındıkları bir başka evde Sibel Erkan'ı alıkoydular. Burada güvenlik kuvvetleri tarafından kuşatıldılar. 1 Haziran 1971'de polisin açtığı ateş sonunda Hüseyin Cevahir öldü. İntihara teşebbüs eden Çayan yaralı olarak ele geçti. Bir süre hastanede yatan Çayan, daha sonra tutuklanarak hakkında TCK'nın 146. maddesini ihlal etmekten dolayı dava açıldı.

Çayan, duruşmanın savunma aşamasında 29 Kasım 1971 günü Ziya Yılmaz, Cihan Alptekin, Ulaş Bardakçı ve Ömer Ayna ile birlikte Kartal-Maltepe Askerî Cezaevi'nden kaçtı. Bir süre İstanbul'da kalan Çayan, bu süre içinde örgüt içinde başgösteren anlaşmazlığı tartışmak üzere 12 Aralık 1971'de Yusuf Küpeli ve Münir Aktolga ile görüştü. Ancak bu görüşmede bir sonuç sağlanamadı ve Çayan içerde oldukları süre içinde partinin çizilmiş olan stratejisini terkettikleri gerekçesiyle Merkez Komitesindeki bu iki arkadaşını suçladı. Daha sonra genel komitedeki diğer üyelerin de onayı ile Yusuf Küpeli ile Münir Ramazan Aktolga'nın *THKP*'den ihraç edilmelerini sağladı. Ocak 1972'de İstanbul'dan Ankara'ya gelen Çayan, burada *Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu* ile birlikte ortak bir eylemin yapılması konusunda Ertuğrul Kürkçü, Cihan Alptekin ve Ömer Ayna ile birlikte görüş birliğine vardı. Mart 1972'de Fatsa'ya gelen Mahir Çayan ve arkadaşları 26 Mart 1974'de Ünye'deki Radar Üsü'nde çalışan üç İngiliz teknisyeni kaçırdılar. Bundan sonra İngilizlerle birlikte Niksar'ın Kızıldere köyüne gelen Mahir Çayan ve arkadaşları burada güvenlik güçleri tarafından açılan ateş sonucunda 30 Mart 1972'de öldürüldüler.

Kızıldere

İstanbul'da Ulaş Bardakçı'nın öldürülmesi ve Ziya Yılmaz'ın ağır yaralı olarak yakalanması, Orhan Savaşçı ve arkadaşlarının tutuklanması, ardından Koray Doğan'ın öldürülmesi ve Oğuzhan Müftüoğlu'nun da tutuklanması üzerine, tasarlanan birkaç umutsuzca çıkışın ve Ankara'da ya da başka bir büyük kentte barınma olanağının olmadığının görülmesi üzerine asıl örgütlenmeden geriye kalan iki kişi Mahir Çayan ve Ertuğrul Kürkçü, *THKO* üyeleri Cihan Alptekin ve Ömer Ayna ile birlikte, *THKP-C*'nin Doğu Karadeniz'deki kitle çalışmalarından edindiği ilişkiler alanına geçmek üzere yollarda yapılan sıkı aramalardan kurtulabilmek için makarna yüklü bir kamyonun yükleri arasına gizlenerek Fatsa'nın Yapraklı köyünde Ahmet Atasoy'un bir akrabasının evine yerleştirildiler. Cezaevinden kaçıştan başlayarak yapılması mümkün ve gerekli ilk girişimin Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan'ın idamlarının önlenmesi olduğu düşüncesinin aralarında sürekli olarak güçlendiği topluluğun eline Fatsa'ya yerleştikten sonra Ankara ve İstanbul'da sahip olmadıkları kadar elverişli bir imkan geçti: Varlığı daha önceden bilinen ve belirlenmiş olan *NATO* dinleme üssünde görevli İngiliz personeli. Kısa bir durum muhasebesinin ardından *CHP*'nin 3 *THKO*'lunun idam cezalarının yerine getirilmesine ilişkin TBMM kararına Anayasa Mahkemesi'nde yaptığı itirazın sonucunun beklenmesi ve idamları önleyecek başka hiçbir yasal yol kalmadığında İngiliz görevlilerin rehin alınarak idamların yerine getirilmesinin engellenmesine karar verildi. Ancak, bu kararın yerine getirilebilmesi için gerekli bilgi, araç, barınma olanakları ve ilişkiler, kısacası yerel örgütlenme, ancak seyrek bir sempatizanlar çevresinin gevşek örgütlenmeleri içinde vardı.

Beri yandan bürokrasi içindeki mücadele, 12 Mart sonrasında devletin korunabilmiş kimi yasallıklarının askeri diktatörlüğü kalıcılaştırma yanlısı güçler tarafından sürekli olarak aşındırılması biçiminde sürüyordu. Bir yandan Anayasa Mahkemesi'nde davaya bakılırken öte yandan Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı infazlar için darağaçlarının hazırlanmakta olduğuna ilişkin bildiriler yayınlayarak Anayasa Mahkemesi'ni baskı altında tutmaya çalışıyordu. Devletin kurumları arasında idama mahkum üç devrimcinin hayatları üzerinde süren bu mücadelenin doğurduğu gerilimli ve belirsiz atmosfer içinde, henüz hazırlıkların tamamlanmadığı bir sırada grubun büyük kentle olan son bağlantısı da koptu. Artık yerlerinin devlet güçlerinin bilgisi içine girip girmediğinden hiç bir zaman emin olmayarak, arkadaşlarının idamlarını engeleyemeden yakalanmak ya da her türlü riski göze alarak harekete geçmek kararıyla, 25 Mart 1972 gecesi saat 19.30'da Mahir Çayan, Cihan Alptekin, Ertuğrul Kürkçü, Hüdai Arıkan ve Ertan Saruhan ellerinde kendilerine ait herhangi bir araçları olmaksızın yöredeki bir tanıdıklarının aracıyla Ünye'de İngiliz teknisyenlerin kaldığı apartmana keşif yapmaya gittiler. Evin önünde İngiliz görevlilere ait aracın durmakta olduğunu görünce, o gece İngilizleri kaçırmayı düşündülerse de çevrenin kalabalıklığından ötürü bundan vazgeçtiler. Geceyi Ünye'deki bir tanıdıklarının evinde geçirdiler.

Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi *(TİİKP)*

Türkiye İhtilelci İşçi Köylü Partisi'nin ilk yönetici çekirdeği, 1960'ların ikinci yarısında üç mücadele alanında oluştu: Gençliğin kitle hereketi, *Türkiye İşçi Partisi* (TİP) saflarında Devrimci Muhalefetin mücedelesi ve *Aydınlık* çevresindeki teorik çalışmelar. Bu çekirdek, o zamen aoayaliat gençliğin örgütü olen *FKF/Dev-Genç* içinde önder roller üstlenmişti; Türkiye tarihinin en önemli öğrenci eylemlerinden biri olan 1968 Haziren'ındeki Demokratik Üniveraite Hareketini başletmış ve Ankera'de yönetmişti. İkincisi, bu çekirdek, *TİP* içinde partili mücadele eğitimi elmıştı. Aybar-Aren-Boren yönetiminin perlementarizmine karşı Mihri Belli önderliğinde Milli Demokratik Devrim stratejisini savunsn Devrimci Muhelefetin kitlesalleşmeainde belirli bir rol oynemıştı. *TİİKP*'nin teorik birikimi ise, Keeım 1968'de yayına başlayan *Aydınlık* dergisi çevreaindeki çelışmalerda yaratıldı. 1960'larda sosyalist hareketin en etkili dergisi olen *Aydınlık*'ın ilk sayısında eçıkladığı platform, denebilir ki dehe sonra *TİİKP*'nin teori ve programına temel oldu. *TİİKP*'liler bu nedenle "Aydınlıkçılar" diye enılmışlardır.

Bugüne kadar bütün kaynaklar ve iddianameler, *TİİKP*'nin 1971'de kurulduğunu yazdılar. Oysa *TİİKP*'nin 9-10 Eylül 1977 günleri gizli olarak toplanan 1. Büyük Kongreaine sunulan Merkez Komitesi Raporu, Partinin sekiz yıldır mücadele ettiğini belirtir. Gerçekten de ilk yönetici çekirdek 21 Mayıs 1969 günü kurulmuştu. Mihri Belli arkadaşın önderlik ettiği Proleter Devrimci Grup, Aydınlıkçıların ve Deniz Gezmiş gibi arkadaşların ısrarlı önerilerine rağmen, parti halinde örgütlenmedi. Mihri Belli, *TKP* 1951 Tutuklameaınden sonra partili mücadeleden uzak duran bir tutum benimsemişti. Bu grubun kimi önderlerinin bir kısım gençlik önderiyle 21 Mayıs 1969 günü yeptıkları görüşmede de, bir program temelinde ve parti kuralları içinde mücadeleyi sürdürme önerisi herkesce kabul edilmedi. Ayrıca yeni yeni başgöateren bireysel terör eğilimlerine karşı ortak bir tavır alınamadı. Bunun üzerine Aydınlıkçılar, bir işçi köylü partisi inşeaıne girişmek için ilk adımı attılar ve yönetici çekirdeği kurdular. Bu çekirdek, bütün proleter devrimcilerin örgütsel birliği için çelışacektı. Bu amaçla 1970'de, daha önce Hikmet Kıvılcımlı erkadaşın önerdiği Soayelist Kurultay gündeme getirildi. Ancak 12 Mert geldi ve mücadele farklı örgütlerle yürütüldü.

21 Mayıs 1969 günü *TİİKP*'nin doğuşuna yol açan üç tavır, dahe sonra bu örgütün teori ve pretiğinde üç ana damar olarak sürdü: Program temelinde birleşmek, pertili devrimcilik ve kitle inisiyatifi. Bu damarları kuşkusuz bir ideolojik kaynak besledi: Mao'nun katkılarıyle zenginleşen Bilimsel Soayalizm. *TİİKP*'nin teori ve programı, aslında 1960'ların ünlü Millî Demokratik Devrim-Soayalist Devrim tartışmaaı içinde oluştu. 1960 sonraaındaki otuz yılın en önemli ve anlamlı ideolojik kazanımları bu saflaşmenın ürünüdür. *TİİKP*, temel programını Mihri Belli'nin önderlik ettiği Proleter Devrimci Hareketten aldı: Sovyet modern revizyonizminden bağımaız bir ideolojik çizgi, aşamalı devrim atretejisi, cephecilik, köylülüğün önemi, *Türkiye Komünist Partisi*'nin Şefik Hüsnü ve Reşat Fuetlerden gelen geleneğini sürdürmek, Kemelist Devrimin kazanımlarına proletarya hareketi olarak sahip çıkmak, kendisini parlamenter mücadeleyle sınırlemayen devrimcilik.

Millî Demokratik Devrim-Soayelist Devrim saflaşmaeının iki tarafı, yeni ayrışmelardan geçerek bir tuterlılaşme süreci yaşadılar. Aren-Boren grubu, deha sonra Aybar'ın hem ülke hem de parti düzleminde bağımsızlıkçılığını sırtından atarak her noktada Sovyet revizyonizminin çizgisine oturdu ve *TBKP* reformculuğu olarak bugünlere geldi. Aydınlıkçılar ise, 1969 sonunda Proleter Devrimci Grubun bölünmesinden sonra, Aybar-Aren-Boran yönetimine karşı ideolojik mücadelede elde edilen kazanımları tutarlıleştırmaye ve derinleştirmeye çalıştı ve uluslerarası boyutlara oturttu. Hruşçov-Brejnev revizyonizmine karşı açık ve kararlı bir tevrı benimsedi. Aydınlıkçılar, Proleter Devrimci Grubun 1969 sonunde bölünmesinden sonra, "İlkesiz Birlik Cephesi" adını verdikleri Mihri Belli-Yusuf Küpeli-Mahir Çayan grubuna karşı ideolojik mücadeleyi başlıce üç noktada yürüttüler: Darbecilik ve meceracılığa karşı işçi-köylü inisiyetifi, milliyetçi eğilimlere karşı enternaayonalizm ve aoayalizmin kuruluşunde geri dönüş teorisinin reddedilmealne karşı sınıf mücadelesi.

İşçi-Köylü İnisiyatifi: Proleter devrimci grup saflarında, bireysel kahramanlığı öne çıkaran öncü saveş teorileri ile emekçi kitleleri kendi mücadeleleri içinde bilinçlendirme ve örgütlemeyi vurgulayan kitle çizgisi arasındaki ayrım, daha 1969'de ortaya çıktı. Mihri Belli, "öncü savaş" teorilerinde bir gerçek payı görmemekle birlikte bu tür çıkışlarla ortamı hazırlanacak ikinci bir 27 Mayıs beklentisiyle maceracı eğilimlerle birleşti. Soayelistlerin ordudan gelecek "ilerici" bir darbenin sol kanadını oluşturarak Türkiye'nin geleceğine müdahale edebileceği umudu vardı. Özellikle 15-16 Haziran 1970 işçi hareketi çizgi farklarını ortaya çıkardı. Mihri Belli-Mahir Çayan yönetimindeki *Aydınlık Sosyalist Dergi* ve *Kurtuluş* gazetesi, işçi hareketine karşı ilen edilen sıkıyönetimin "tarafsız" kalmaeını istediler. "Ordu ulusun ordusudur" menşetlerini attılar. "Türk ordusunun tarihi geleneğine bağlı kaldığını" işlediler. Hikmet Kıvılcımlı'nın orduyu "devrimin vurucu gücü" ilan eden tezleri de bu tavırla birleşiyordu. Aydınlıkçılar ise, *Proleter Devrimci Aydınlık* dergisinde ve *İşçi-Köylü* gazetesinde darbeci-maceracı tavrı eleştirdiler. "Sıkıyönetim patronların emrinde, işçileri eziyor" saptameeını yaptılar ve sıkıyönetime karşı mücadele şiarlarını öne sürdüler. Bu nedenle "Seğımızdeki milici güçlerden bizi tecrit etmek isteyen Maocular" ve "Vurucu güçler ile gençliğin ve halkın araeını açmak isteyen bozguncular" gibi auçlamelarla karşılaştılar. Bu suçlamalar ordunun zinde güçleriyle ittifakı esaa alan bir devrim (darbe) stratejisinden kaynaklanıyordu. Aydınlıkçılar ise, burjuva devlet ve ordu teorilerini tarihsel temelleriyle eleştirdiler, işçi - köylü ittifakına dayanmayı savundular; özellikle 15-16 Haziran hareketinden sonra fabrika komiteleri kurarak ve köy çalışmalarıyla emekçi kitlelerle birleşmeye yöneldiler. Aydınlıkçıların 1974'de Kıbrıs'ın işgaline ve sıkıyönetime nerdeyse tek başlarına karşı çıkmalarının kökleri eskiye dayanır. *Türkiye İhtilelci İşçi Köylü Partisi*'ne de adını veren *İşçi-Köylü* gazetesi, sosyalist hareketin son otuz yıl içinde yayınladığı en etkili kitle gazetesi olmuştur. Onbeş günde bir çıkan bu gazetenin her sayısı 50-60 bin arasında basıldı ve fabrika önlerinde, köylerde satıldı. 15-16 Haziran sonrasındaki sıkıyönetim döneminde yasaklanmasına reğmen, her sayıdan 20 bin adet gizlice İstanbul'a sokuluyor ve fabrikalarda satılıyordu. *TİİKP*, bu gazetenin örgütleyici gücünden de yararlanarak, enerjisini üretici hareketleri ve örgütleri geliştirmede yoğunleştırdı. Aydınlıkçılar. Demirdöküm'ün ünlü mücadelesinden başlayarak fabrika hareketlerine katıldılar, 15-16 Haziran mücedeleaindeki etkileri nedeniyle mahkemelerde suçlandılar. Germencik Turanlar köyünde toprak işgaline önderlik ettiler. 12 Mart askerî rejimi döneminde de fabrikalarda ve köylerde çalışmayı esas aldılar. Aydınlıkçılar, bu tavırlarıyla diğer gençlik kökenli örgütlerden ayrıldılar. İdeolojisi, kökleri ve bu pratiği nedeniyle *TİİKP*, kitleci-iknacı, partili geleneğe bağlı ve teori-programa önem veren bir çizgide gelişti. Öncü savaşı benimseyenler, *TİİKP* geleneğini işçi köylü kuyrukçuluğuyla, pasifizmle ve sağcılıkla suçladı. *KİTLE* çizgisini ve bilinç etkenini vurgulamaları, Aydınlıkçıların sol içi çelişmelerdeki tavrını da belirledi. Daha *TİP* içindeki mücadele sırasında Aybar-Aren-Boran grubuna ve sosyal demokrat gençlere şiddet uygulanmasına kesin tavırlarla karşı çıktılar ve "Küçük burjuva şiddete tapar" teorisine karşı "Oportünizmi ideolojik mücadeleyle yıkalım" tezini işlediler. Aydınlıkçıların halkın saflarında ve sol örgütler arasında şiddet uygulanmasına karşı ilkeli tavrı 1970 öncesinden gelir. Aydınlıkçı hareketin köklerindeki teorik tartışma pratikleri, bir demokrasi geleneğine temel olmuştur. Bu hareket, programa dayanan istikrarlı bir yapı oluşturdu. İdeolojik çelişmeleri demokrasiyle ve parti kuralları içinde çözmeyi kurumlaştırdı.

1

2

3

Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi *yöneticilerinden 1) Şahin Alpay 2) Doğu Perinçek 3) Gün Zileli.*

Enternasyonalizm: TİİKP, dünya soayalist hareketini Sovyetler Birliği'nin büyük devlet çıkarlarına tabi kılan bir "enternaayonalizm"e karşı çıktılar. Buna bağlı olarak "devrim ihracı ve ithali" teorilerini de reddettiler. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki devlet kapitalizmine karşı mücadele eden emekçi hareketlerini ve ulusal mücadeleleri desteklemeyi de enternasyonalizmin bir gereği olarak gördüler ve bu tavır 1990'ların eşiğinde haklı çıktı. Başka milletlere karşı şoven olan revizyonizme karşı uluslerarası düzlemde tavır almak ve kitlelerin gücüne güvenmek, Aydınlıkçıları Kürt sorununda milliyetçi etkilerden arındıran bir gelişme çizgisine soktu. Aydınlıkçılar, 1970-71'de Kürt halkının millî baskılara karşı mücadelesini kararlı olarak destekleyen tavra, Türkiye sosyalist hareketi içinde öncülük ettiler. Özellikle *İşçi-Köylü* gazetesinin bu yöndeki yayınları, *Proleter Devrimci Aydınlık*'ta milliyetçi tavırlara yöneltilen eleştiriler, Güneydoğu'da millî baskıya karşı kitle hareketine aktif katılım, Kürt sorununda enternasyonalist bir programın tuğla tuğla örülmesine temel oldu. Aydınlıkçılar, 29 Ekim 1970'te toplanan *TİP* Kurultayı'na Kürt milletinin kendi kaderini tayin hakkını kabul eden bir program önerisi sundular ve bunun mücadelesini verdiler. 1973 *TİİKP* Savunması, Kürt sorununda Türkiye sosyalist hareketinin geliştirdiği ilk ciddî ve olgun belgedir. 12 Mart'ta yargılanan Kürt örgütlerinden hiçbiri, böyle devrimci bir programa sahip değillerdi. Mahkemelerde kültürel hakların ötesinde bir şey söylemediler. Aydınlıkçılar, 12 Mart öncesinde Kürt sorunundaki enternasyonalist tavırları nedeniyle Mihri Belli-Mahir Çayan grubu tarafından "Ordu ile devrimcilerin araeını açmak"la suçlandılar. "İlerici" darbe hazırlayan subayların planında darbeden sonra tutuklanması öngörülen tek sosyalist grup,

Aydınlıkçılardı. Sebep, Kürtlerin millî haklarını savunmalarıydı.

Sosyalizmin Kuruluşu Döneminde Sınıf Mücadelesi: Aydınlıkçılar, sosyalizmde geri dönüş tehlikesini ve olgusunu kabul ettiler. Sovyetler Birliği'nin emekçileri ezen sınıfsal karakterini doğru saptadılar. Bu nedenle 1990'ların dünyasında geçerliğini yitirmeyen bir teori inşa ettiler. Sosyalizmin kuruluşu döneminde geri dönüş tehlikesine karşı emekçi inisiyatifini seferber eden bir sosyalist demokrasi programı geliştirdiler. *TİİKP'*-nin kitle çizgisi, enternasyonalizm ve sosyalizmde sınıf mücadelesi kanallarından derinleşen teori ve programı, 1971'de bir Program ve Tüzük Taslağında ilk ifadesini buldu. 1973'de Sıkıyönetim Mahkemesinde savunulan "*TİİKP* Davası Savunma" bu programın derinleşmesinin ürünüdür ve Türkiye sosyalist hareketinin tarihinde ilk kapsamlı ve ayrıntılı program çalışması ve gerekçesidir. Daha sonra 588 sayfalık bir kitap halinde üç kez basılmış ve 1974 sonrasında sosyalist hareketi derinden etkilemiştir.

TİİKP'nin çok sayıda yöneticisi, 12 Mart döneminde Elrom'un öldürülmesinden sonra ilan edilen sıkıyönetimle birlikte arandı ve yer altına geçti. O yıllarda *TİİKP'*-nin çizgisi, kitleleri harekete geçirmek, örgütlemek ve silahlı mücadeleye seferber etmekti. 1971-72 ve '73'lerde çeşitli tutuklamalara uğradılar. Sıkıyönetim Mahkemelerinde *TİİKP* tutuklularının hemen hemen tümü hakkında, bir ana dava yanında iki isyan davası ve üç hakaret davası açıldı. Ayrıca *Dev-Genç, TÖS ve Kara Kuvvetleri Subay Örgütü* davalarında da yargılandılar. Hapishanede ve mahkemelerde bir parti disiplini içinde kolektif olarak mücadale ettiler, partinin programını ve mücadelesini savundular.

TİİKP'nin 1969-74 arasındaki mücadelesinden bugüne olumlu bir miras yanında olumsuz dersler de kaldı. *TİİKP*, 1973'den başlayarak dört yıl bir özeleştiri çalışması yaptı. Sonuçları 1977'de toplanan 1. Kongre kararıyla açıkladı. 1969-70 döneminde *TİİKP*, Türkiye gerçeklerini kendi deneyimleriyle kavrayarak hatalarını yenme ve teorisini derinleştirme yönünde gelişti. Ancak 1970 sonlarından başlayarak Hindistan ve İran üzerinden gelen ultra-sol bir "Maoculuk", ülke çapında esen *fokocu* sol rüzgârla birleşerek *TİİKP*'yi dogmatik ve öznelci (sübjektivist) bir çizgiye çekti. *TİİKP*, sola savrulan devrimci örgütlerin en sağında kalıyor ve bireysel terörizme karşı çıkıyordu, fakat kendisi de sol hatalar işlemekten kurtulamadı. Daha sonra *TKP/ML-TİKKO* olarak ayrılan arkadaşlar, *TİİKP*'nin bu hatalarının meyvasıydı ve hataları daha da aşırı noktalara götürdüler. *TİİKP*, başka ülkeler zemininde üretilen programları ve siyasetleri kopya ederek, devrim için sabırlı bir hazırlık ve güç toplama çizgisinden uzaklaştı. Emekçi yığınlar içinde uzun soluklu bir mücadele ve örgütlenme yerine, aceleci biçimde en ileri mücadele biçimlerine sıçramaya çalıştı.

TİİKP'yi ülke gerçeğinden koparan dogmatizm, kitlelerin durumunu olduğundan ileri gören öznel tahlillerle birleşiyordu. *TİİKP*, hakim sınıfların gücünü küçümsedi, emekçi kitleleri olduğundan ileri gördü, olumsuzlukları dikkate almayan bir iyimserlik geliştirdi. 12 Mart döneminde düzenli olarak yayınlanan illegal *Şafak* gazetesinin çeşitli sayıları, bu tür "Sol" çocukluk hastalıklarının örnekleriyle doludur. Örneğin *Şafak*, "Köylüler kınından sıyrılmış kılınç gibi mücadeleye hazır" diye yazıyordu. Durum tahlilleri, hedefler ve mücadele sloganları gerçeğin çok ilerisindeydi. Dogmatizmden ve öznelcilikten kaynaklanan sol siyasetler, örgütlenme ve çalışma tarzında aceleciliğe yol açmıştı. Oysa 12 Mart döneminde kitle hareketinin geri çekilişine uygun olarak halk güçlerinin savunulması esas alınmalı ve 1973 baharında başlayacak yeni yükselişe önderlik edecek güçler biriktirilmeli ve örgütlenmeliydi.

DOĞU PERİNÇEK

Ziverbey Köşkü (sağda) ya da diğer adıyla Zihni Paşa Köşkü, 12 Mart terörünün bir simgesi olarak hiçbir zaman belleklerden silinmedi. Şimdi yıkılmış olan Erenköy'deki bu köşkten işçilerden, devrimci gençlere, gazetecilerden generallere albaylara, bilim adamlarından sanatçılara kadar yüzlerce insan geçti. Bu köşkte yapılan işkenceler yalnız Türkiye'de değil yurtdışında da yankılar yarattı. Kapıdan giden ve gözleri bağlı her sanığa "Burası Genel Kurmaya bağlı kontrgerilla merkezidir; burada anayasa, babayasa filan sökmez, buradan sağ çıkılmaz, bildiğin her şeyi anlatacaksın" diye seslenilen ve falakadan, elektriğe, askıdan tazyikli soğuk suyla banyoya kadar her türlü yöntemin uygulandığı köşkte, zorla alınan ifadelerin altında, normal bir polis merkezinde alınıyormuş gibi polis memurlarının adı yazılıyor, kendierine "albayım", "binbaşım" vb. diye hitab edilen kişilerin adı hiç geçmiyordu. Adı ilk kez 256 sanıklı THKP-C *davasında kamuoyunda duyulmayan başlanan Ziverbey Köşkü'nde Talât Turhan (solda), Numan Esin, gibi eski 27 Mayısçıların yanısıra, İlhami Soysal, Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk gibi yazarlar da işkence gördüler.*

26 Mart 1972 sabaha karşı devlet güçleri, kalabalık komando birliği, özel görevliler ve polis birlikleri ile Ankara'da elde ettikleri bilgileri değerlendirerek Ünye'deki bağlantı noktalarını ele geçirmek ve ardından aranmakta olan *THKP-C* ve *THKO* üyelerini yakalamak üzere Fatsa'yı abluka altına aldılar. Daha sonra 1979'da Fatsa Belediye Başkanı olan terzi Fikri Sönmez ve çırağını gözaltına alan devlet güçlerinin kendi yerlerini öğrenmek üzere onları işkence altında sorgulamakta olduğunu öğrenen grup iki seçenekle karşı karşıya kaldı; ya İngiliz görevlileri de yanlarına alarak Ünye'den ayrılacak ve arkadaşları Sinan Kazım Özüdoğru, Sabahattin Kurt, Saffet Alp ve Ömer Ayna'nın bulunduğu Kızıldere köyüne ulaşacaklardı ya da etkili herhangi bir eylemde bulunma olasılığı bulunmayan bu köye kendi başlarına gitmenin yolunu bulacaklardı. Aralarında yaptıkları tartışmada birinci seçeneğin uygulanması kararlaştırıldı. İngiliz görevlilerin araçları kaldıkları konutun önündeyse onları kaçıracak ve birlikte gideceklerdi. Değilse, yakalanmadan önceki son şansı kullanarak zorunlu olarak Ünye'den ayrılacaklardı. Yapılan keşifte İngilizlerin arabasının yerinde durduğu belirlendi ve eylem gerçekleştirildi. Üç İngiliz görevli alındı. Geride kalanlar bağlanarak hareket edemez hale getirildi ve Mahir Çayan, Cihan Alptekin, Ertuğrul Kürkçü, Hüdai Arıkan, Ertan Saruhan, Ahmet Atasoy ve Nihat Yılmaz, Kızıldere köyüne doğru İngilizlerin aracıyla yola çıktılar.Kızıldere köyüne tırmanan toprak yolun başında Ertan Saruhan ve Nihat Yılmaz'dan ayrılan grup, rehinelerle birlikte arkadaşlarıyla birleşmeye giderlerken. Ertan Saruhan ve Nihat Yılmaz da aracı uygun bulacakları uzak bir yerde terkederek Ankara ya da İstanbul'a gitmekle görevlendirildiler.

Kızıldere'de

Soğuk ve rüzgarlı bir havada yokuş yukarı tırmanarak ancak gün ağarırken köy civarındaki ağıllara ulaşabilen grup, görünmemek için ağıllarda saklandı. 27 Mart 1972 gecesi yanlarında rehineleriyle birlikte, arkadaşlarının da kalmakta olduğu Kızıldere köyü muhtarının evine ulaştılar. 27 Mart 1972 sabahı İngiliz görevlilerin evine gelen hizmetlinin durumu polise bildirmesi üzerine, bütün bölgede topçu keşif uçakları ve helikopterlerle keşif uçuşlarına başlayan askeri birlikler aramalarını sürdürürken Kızıldere köyüne ilk giden grubun bağlantılarını kuranların ele geçmesi ve Niksar'daki bağlantı unsurunu açıklaması üzerine bu kişi 29 Mart 1972 günü yakalandı ve çok geçmeden güvenlik güçlerine muhtarın evini değilse de köy civarını tarif etti. Bu arada topçu keşif uçakları kar üzerinde Kızıldere köyüne çıkan yolun başında İngilizlerin aracının tekerlek izlerini tesbit ettiler. Nihayet aynı gün Niksar ilçesi girişinde Ertan Saruhan ve Nihat Yılmaz'ın bıraktıkları araba bulunduğu gibi, İstanbul ya da Ankara'ya gitmek yerine geriye Kızıldere'ye dönmeyi daha güvenlikli bulan Ertan Saruhan ve Nihat Yılmaz dönüş yolu üzerinde çevre köylerden ekmek alırlarken kuşku uyandırdılar. Bütün belirtilerin Kızıldere köyü dolayını işaret etmesi üzerine 30 Mart 1972 sabah 05.00'de bilgi edinmek için köy muhtarının evine gelen jandarmalara muhtar önceden hazırladığı ihbar mektubunu vererek arananların evinde kaldığını bildirdi.

Evin ve köyün sarılması üzerine evde sıkışıp kalan *THKP-C* üyeleri Mahir Çayan, Ertuğrul Kürkçü, Sinan Kazım Özüdoğru, Hüdai Arıkan, Ertan Saruhan, Saffet Alp, Sabahattin Kurt, Nihat Yılmaz ve Ahmet Atasoy ile *THKO* üyeleri Cihan Alptekin ve Ömer Ayna teslim olmamayı, taleplerine olumlu karşılık verilmez ve üzerlerine ateş açılırsa İngiliz rehineleri, bıraktıkları ültimatomda belirtildiği biçimde öldürerek sonuna kadar çarpışmayı kararlaştırdılar. Evin giriş ve çıkışlarını hububat ve un çuvalları, dolap, yastık ve yataklarla tahkim ederek, evin çatısında delikler açarak çevreyi gözetlemeye başladılar. "Teslim ol" çağrılarını reddettiler. Öğleden sonra saat 14.00 sularında İngilizlerin kendilerine çatıdan gösterilmesi ve kendileriyle konuşturulmasını isteyen çevreyi kuşatmış binlerce asker ve polisten oluşan birliklere İngilizleri gösterip konuşturdular. Kısa bir süre sonra içlerinden birinin çatıya çıkması ve görüşme yapılması isteğine uyarak çatıya çıkan Ertuğrul Kürkçü, Mahir Çayan, Cihan Alptekin ve Saffet Alp görüşmek üzere beklerlerken, ansızın üzerlerine önce tek tek, daha sonra çevredeki makinalı tüfek yuvalarından yaylım ateşi açıldı. Bu ateşin kimin emriyle açıldığı ve neyi amaçlamış olduğu bugün de açıklığa kavuşmuş değildir. Teknisyenleri ve devrimcilerin tümünü uzun bir kuşatmadan sonra sağ olarak yakalamanın askeri olarak mümkün olduğunu konuyla ilgilenen hemen hemen her uzman belirtmiştir. Ancak amacın birarada kıstırılmış geniş bir önderliğin bir an önce temizlenmesi olduğu tahmin edilebilir. Kendilerini çatıdaki delikten eve atmayı başarabilen üç kişiden geride kalan Mahir Çayan başından yediği kurşunla öldü. Ardından daha önce alınan karar uyarınca İngilizler öldürüldü. Kerpiç'ten yapılma evde kendi silahlarının atış menzili dışında kalan güvenlik kuvvetlerinin atışlarına karşı koyamayan, buna karşılık siper aldıkları duvarları delen makinalı tüfek mermileriyle isabet alan devrimcilerden Ömer Ayna gözünden vuruldu. Cihan Alptekin karnından yaralandı. Bir süre sonra ateş kesilip çağrılar yapıldıysa da kendilerini fiilen kurşuna dizmiş olan güçlerle görüşme yapmayı reddeden devrimciler evin sahanlığında toplandılar. Eve yapılacak yeni saldırıyı topluca karşılamak üzere el bombalarını hazırlayarak beklemeye başladılar. Ancak doğrudan değil, uzaktan tüfek bombaları ve roketatarlarla yapılan yeni saldırıda, topluca bulunulan sahanlığın bir bölümü isabet aldı. Bu isabetle tahrip olan bölümde el bombası taşıyanlardan birinin pimi çekilmiş bombası elinden fırlayınca ötekilerin de ortasında patlayan bomba bir dizi patlamaya yol açtı. Evin arkasından sahanlığa girilen ikinci girişi tutmakta olan Ertuğrul Kürkçü dışındakilerin önemli bir bölümü ölürken Ertuğrul Kürkçü evin bitişiğindeki samanlığa geçerek saklandı. Evden gelen silah atışlarının kesilmesi üzerine tarama atışları yaparak eve girenler can çekişmekte olan Saffet Alp'i kurşuna dizdiler. Evdekilerin tam sayısını bilmemeleri ve muhtar Emrullah Arslan'ın verdiği sayıyla ölülerin sayısının uyması üzerine hava kararırken cesetleri de alarak köyden ayrıldılar. Ertuğrul Kürkçü saklandığı yerden çıkamadı.

Ertesi gün ölülerini almak üzere gelen yakınlarının teşhisleri sırasında Ertuğrul Kürkçü'nün babasının ölenler arasında oğlunun bulunmadığını söylemesi üzerine yeniden yapılan arama sırasında Ertuğrul Kürkçü de yakalandı.

Türkiye sosyalist ve devrimci hareketinin tarihinde "Kızıldere Katliamı" olarak bilinen olay, gerçekleşmesi ve gelişmesi sürecinde Türkiye'de ve Türkiye dışında büyük tepkilere yol açtı. Ancak yapılan bütün yanlış bilgilendirme, saptırma ve spekülasyonlara karşın devletin bu "katliam"ı savunması ve meşrulaştırabilmesi mümkün olmadı. Halkın vicdanı Kızıldere'de öldürülenlerin yanında yeraldı. O günden sonra 30 Mart, hem kolluk güçlerinin hem sosyalistlerin takviminde özel olarak işaretlendi. Birinciler için tehlikeli günlerden, ikinciler için ise "kutsal" günlerden biri oldu. Olaydan 18 yıl sonra bile bu ilişki değişmemiş olarak kaldı.

Ancak, devletin özgül amaçları bakımından "Kızıldere Katliamı" hedeflerine ulaştı. Öncelikle *THKP-C*'nin önderliğine vurulan ağır darbe, yalnızca bu örgütün değil, sosyalist hareketin 1968'lilerin içinden çıkan önemli bir grup önderinin yokolmasına yol açarken özellikle *THKP-C*'nin atomize olmasına ve örgütsel olarak dağılmasına neden oldu. Sürekli ve güvenilir bir önderlik yoksunluğu sosyalist hareketin "devrimci" kanadında sonraki on yıl boyunca da esaslı olarak giderilemeyen bir önderlik bunalımına yol açtı.

Böyle bir ağır yenilginin yarattığı hayal kırıklığı ve moral bozukluğu, sorunların cezaevleri ve mahkemeler sürecinde halledilip, sosyalist hareketin "devrimci" kanadının kendisini yeniden kurmasını ciddi bir biçimde önledi. Hareketin merkezden yediği darbeden arta kalanların aralarındaki ihtilafları halledemeyişleri, bir kısmının manevi çöküntüye uğrayarak ihtilafları derinleştirmesi o hareketin kayıplarını daha da çoğalttı. Öyleki, "1974 Affı" ile hapisaneler boşaldığında, dışarıda, özellikle *THKP-C*'nin yaşadığı evrimin teorik ve pratik bilgisine kesintisiz ve eksiksiz sahip olabilecek bir tek kişi bile bulunuyor değildi. Başka etkenlerin yanı sıra bu kopukluk ve kesintililik de *THKP-C* kökenli hareketlerin, başka hiçbir eğilimde olmadığı ölçüde çok sayıda varyant meydana getirmesine yol açtı.

TİİKP ve "Mao Zedong Düşüncesi"nin Pratiği

12 Mart sonrasına egemen olan olağanüstü rejime bir "silahlı devrim mücadelesi" perspektifiyle giren gruplardan biri de Doğu Perinçek önderliğindeki *TİİKP* idi. Ancak *TİİKP* ne 12 Mart'ta ne. de sonrasında silahlı bir mücadele sürdürmedi. Silahlı mücadeleyi, başlıca

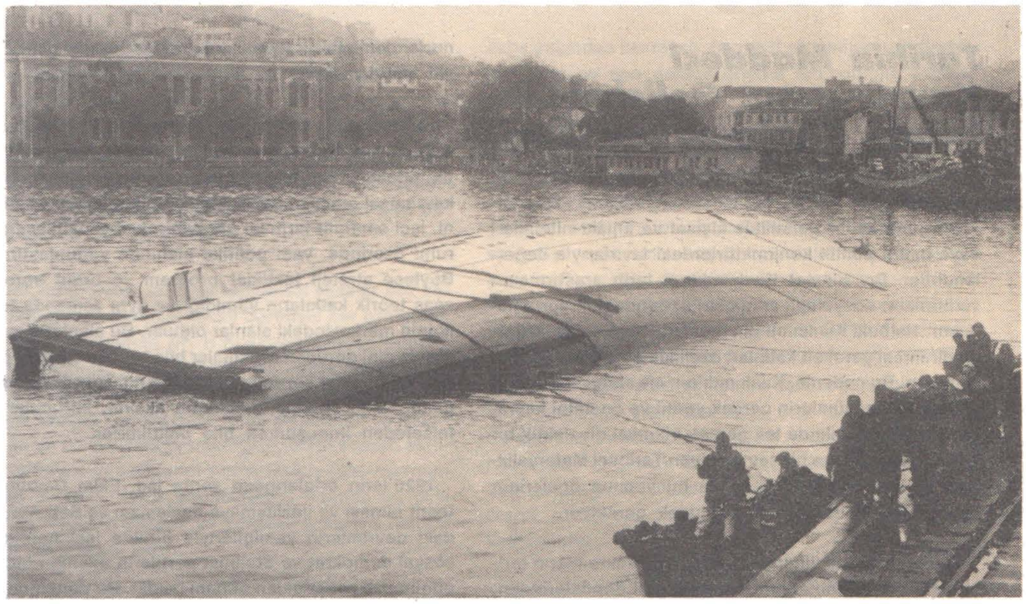

KAYPAKKAYA, İBRAHİM (1949-1973)

Türkiye Komünist Partisi-Marksist Leninist **(TKP-ML) ve *Türkiye İşçi Köylü Ordusu*'nun (TİKKO) kurucusu, işkencede ölen İbrahim Kaypakkaya, Çorum'da doğdu. Yoksul bir ailenin çocuğuydu. İlkokul çeğına kadar doğduğu köyde kalan Kaypakkaya, ilkokulun birinci ve ikinci sınıflarını Karamahmut Köyü'nde okudu. Daha sonra Ortakışla ve Alacaköy'de ilköğrenimini tamamladı. 1961'de Hasanoğlan Öğretmen Okulu'nun sınavını kazanarak, öğrenimine burada devam etti. Çok başarılı bir öğrenci olan Kaypakkaya, arkadaşları arasında seviliyor, yazıları köyüne giderek ailesine destek oluyordu. Devrimci düşünceyle ilk kez Hasanoğlan Öğratmen Okulu'nda tanışan Kaypakkaya, bu okulu 'pekiyi' dereceyle bitirdikten sonra Yüksek Öğretmen Okulu'na gitti. Bir yıl burada hazırlık sınıfında okuduktan sonra İstanbul'da Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'na başladı. Aynı zamanda İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik Bölümü öğrencisiydi. Bu yıllarda özellikle devrimci gençliğin anti-emperyalist mücadelesine yakın ilgi duydu. Sosyalist düşünceyi benimseyip, okuldaki arkadaşlarıyla birlikte *Fikir Kulüpleri Federasyonu* İstanbul Sekreterliği ile ilişki kurarak, kendi okullarında da örgütlenmek için çalışmalara başladı.**

Bu yıllarda *TİP* üyesi olan Kaypakkaya, siyasal düşüncelerinin yanısıra sanata ve edebiyata olan eğilimi ve her konudaki bilgisi, alçakgönüllü kişiliği ile dikkati çekti. Mart 1968'de Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'ndaki arkadaşlarıyla birlikte *FKF*'ye bağlı Çapa Fikir Kulübü'nü kurdu. Kurucuları araaında Muzaffer Oruçoğlu'nun da olduğu örgütün kuruluşu okul yönetimi tarafından tepkiyle karşılandı. Yüksek Öğretmen Okulu'ndaki devrimci öğrencilere karşı baskı ve sindirme politikası başlatıldı. *Fikir Kulübü*'nün başkanı olan İbrahim Kaypakkaya, 6. Filo'ya karşı bildiri yayınladığı gerekçesiyle Kasım 1968'de okuldan atıldı. Buna karşı Danıştay'dan yürütmeyi durdurma kararı almasına rağmen, bozulan karar okul yönetimi tarafından uygulanmadı ve Kaypakkaya'nın Çapa Yüksek Öğretmen Okulu ile olan ilişkisi kesildi. Bu dönemde 6. Filo'ya karşı eylemlere, öğrenci örgütlerinin düzenlemiş olduğu gösterilere katılan Kaypakkaya, *FKF* ve *TİP* içinde başgösteren ayrılıklarda Milli Demokratik Devrim (MDD) görüşünü benimsedi. Okuldan atıldıktan sonra çeşitli işlerde çalıştı, bu arada matematik dersi vererek yaşamını sürdürdü. Yine bu yıllarda özellikle *İşçi-Köylü* gazetesinin İstanbul'daki bürosunda çalışan ve gazetenin satışı dahil her türlü günlük

69 (16) 12 Mart ve Silahlı Mücadele

Batık Marmara Gemisi. 12 Mart faşizminin kendine özgü "hukuk yöntemleri"yle senaryosunu hazırlayıp, kamuoyuna sunduğu ve devlet terörüne sürdürmeden bir araç olarak kullandığı davalar arasında "Sabotaj Davası" diye tanınan davanın özel bir yeri vardı. Daha önce meydana gelmiş ya da bilinçli bir biçimde yaratılmış bazı olayları (Kültür Sarayı Yangını, Marmara Gemisi, Eminönü vapuru gib) ardarda dizerek, kurgulamış oldukları düzmece bir senaryo içine yerleştirdikleri kişilerden işkenceyle almış oldukları ifadelerle hazırlanan iddianame ile yargılanan suçsuz işçi ve öğrenciler aylarca tutuklu kaldılar. Olay Faik Türün'ün Sıkıyönetim Komutanı olduğu dönemde hazırlandı. Ziverbey Köşkü'nde günlerce işkence gören sanıklar, hazırlanmış olan ifadeleri zorla imzaladılar. İşkence metotları arasında elektrik, askıya alma, kireç kuyusuna gömme, çırılçıplak soyup, soğuk tazyikli suyun altına tutma gibi yöntemler vardı. O güne kadar birbirini daha önce hiç görmemiş "sanıklar" bir senaryo mahsulü olan iddianameye göre, birbirlerinden emir aldılar, milyonlara varan paraları "paylaştılar", devleti yıkacak gizli örgütleri "kurdular", örgütten aldıkları emirlerin gereği olarak, Kültür Sarayı'nı ateşe verecek, gemileri batıracak tertipleri "bizzat" düzenlediler!.. Kamuoyu bu tertibe inandırıldı. İki yıl süren dava süresince suçlanan kişiler bütün ifadelerin işkence altında alındığını, kendilerine zorla imzalattırıldığını açıkladılar. Sonunda esas hakkındaki mütalaada savcılık bile sanıkların beraatini istedi ve bu düzmece dava bütün sanıkların aklanmasıyla sona erdi. Yargılanan sanıkların tümü daha sonra açmış oldukları tazminat davalarını kazandılar.

işini yapan Kaypakkaya, burada ve *Aydınlık*, *Sosyalist Dergi* ile *Türk Solu*'nda çeşitli yazılar yazdı.

1969'da *Fikir Kulüpleri Federasyonu*'nun genel kurulundan sonra MDD görüşünü benimsemiş olanlar arasında başgösteren eyrılıkte, Doğu Perinçek ve erkedeşlerının başını çektiği *Proleter Devrimci Aydınlık* (PDA) çevresiyle birlikte davrandı. 1969 ve 1970'de yoğunlaşan kitlesel eylemlerin büyük bir bölümünde yeraldı. Silivri'de Değirmenköy'deki toprak işgalini destekledi. Bu nedenle bir süre gözaltına alındı. O yıllarda meydene gelen Demir Döküm, Pertrix, Sungurlar, Gısleved vb. gibi işçi eylemlerini de deetekleyen Keypakkaya, 1971'de Çorum ve yöresini gezerek, buradaki izlenimlerini "Çorum İlinde Sınıfların Tehlili" adı altında keleme aldı. Bundan sonra bir süre Malatya, Tunceli ve Gaziantep yörelerinde örgütsel etkinlikte bulundu. Bu erede sıkıyönetimin ilanıyla birlikta erenmeye başladı. 1972'de *o* güne kader birlikte olduğu *PDA* çevresiyle ideolojik enleşmazlığa düştü. Aynı yıl *Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi*'nden koparak, birlikte olduğu arkadaşlarıyla *Türkiye Komünist Partisi-Marksist Leninist* (TKP-ML) adlı örgütle ona beğlı olen *Türkiye İşçi Köylü Ordusu*'nu (TİKKO) kurdu. Özellikle Malatya, Elezığ ve Tunceli civarında örgütlenen *TKP-ML*'nin aynı zamanda ideolojik önderliğini de yapan Kaypekkeye, 24 Ocak 1973'te Tunceli'de Vertinik-Mirik mezrelerınde güvenlik güçleri tarafından sarıldı. Çıkan çatışmada yakın arkadaşı Ali Haydar Yıldız öldürüldü, kendisi ysralendı. Birlikte olduğu diğer arkadaşları kaçmayı başardılar.

Yeralı olarak keçen ve beş gün köylerde saklanan İbrehim Kaypakkaya, 29 Ocak 1973'te keldığı köyde bir öğretmenin ihbarı üzerine ele geçirildi. Yeralı olmasına reğmen yürütüldü. Buradan ayakları donmuş olduğu halde Diyerbakır'a getirildi. Deha sonra hastaneye yatırıldı, bu arada ayaklarının kesilmesine izin vermemesine karşın yemeğine ilaç konularak donmuş olen ayakları kesildi. İyileştikten sonra günlerce işkenceye maruz kalan Kaypakkaya, sorgusunda hiçbir biçimde kendisini ve örgütünü bağlayacak ifade vermedi. 16 Mayıs 1973'te yeniden sorguya götürüldükten iki gün sonra Diyerbakır'e gelen babasına intihar ettiği söylendi ve parçalanmış cesedi teslim edildi. Bu olay o dönemde bağımsız milletvekili olan Mehmet Ali Aybar tarafından bir soru önergesiyle TBMM'ya getirildi. Kaypakkaya'nın yazılarının toplandığı *Bütün Yazılar 1* adlı bir kitabı vardır.

mücadele biçimi olarak kabul eden öteki grupların teorik, politik ve pratik çizgilerini "darbeci, maceraperest, terörist ya da anarşist" olarak nitelemiş olmasına karşın, çizgisinde esaslı değişikliklerin görüldüğü 1976'ya kadar, siyasal mücadelede şiddete dayalı bir faaliyet içinde bulunmadığı için bu grubun "proleter devrimci" bir silahlı mücadele kavramı ile nasıl bir pratik eylem hattını tanımlamış olduğunu bilebilmek güçleşir. *TİİKP* için silahlı mücadele, daha çok bir teorik perspektif olmanın ötesine geçmemişti. *TİİKP*'nin silahlı mücadele pratiği bakımından anlamı, daha çok o pratiğe bir tepki olarak ortaya çıkmış olan *TKP-ML/TİKKO* hareketine kaynaklık etmiş olmasındadır.

Üniversite Asistanlığından "İhtilalcilik"e

Daha sonra kendisini *TİİKP* olarak kurumlaştıracak ilişkilerin tohumları 1971'de ortaya çıkacak olan bütün "gizli örgütler"de olduğu gibi 1968'in kitlesel hareketliliği içinde atıldı. Esas olarak da aydınlara dayandı. Ancak *THKP-C* ve *THKO*'nun oluşumunda etkili olan çekirdeklerde yeralanlar daha çok öğrenciyken *TİİKP*'yi oluşturacak ilk çekirdeklerde yer alanlar daha çok Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültesi asistanlarıydılar: Doğu Perinçek, Erdoğan Güçbilmez, Cüneyt Akalın, Ömer Madra, Halil Berktay, Nuri Çolakoğlu, Şahin Alpay vb. Daha sonra bu çevreye öğrenciler ya da meslek sahibi aydınlar arasından Bora Gözen, Gün Zileli, Atıl Ant, Ömer Özerturgut, Oral Çalışlar, Hasan Yalçın, Ferit İlsever de katıldılar. Gerek Doğu Perinçek, gerekse çevrenin öteki kişileri *TİP* içinde yürütülen "Devrimci Muhalefet" hareketi içinde "proleter devrimci" çevrenin oluşması, *TİP* yönetiminden kopması sürecine fikri düzeyde önemli katkılarda bulundular. *Aydınlık* ve *Türk Solu* dergilerinde son derece faal olan çevrenin, mesleki formasyonları dolayısıyla da sahip olabildikleri fikri birikim uzunca bir süre bu yayınların içeriği üzerinde belirleyici etkilerde bulunmalarına yol açtı. Kuruluşda etkili olan çevrelerin sosyalizme ve Marksizme daha çok teorik bir bakış açısından gelmeleri ve çoğunun meslek sahibi aydınlar oluşu, sosyalizm mücadelesinin daha çok bir fikri hareket olarak sürdüğü dönemde grubun "Milli Demokratik Devrim" görüşünü benimseyen gençlik çevreleri üzerinde hayli nüfuz kazanmalarını sağlamıştı. Ancak, hareketin daha çok sokağa taştığı ve faşist hareket karşısında özsavunma gereklerinin öne çıktığı dönemde pratik önderliğin bu çevre tarafından temsil edilmesinde sorunlar doğdu. 1969 *Dev-Genç* Kurultayı'na gidilirken "aktif mücadeleler" içinde sivrilmiş olan gençlik önderleri *Aydınlık* dergisinde Doğu Perinçek'in "gençlik eylemini 27 Mayıs Anayasası'nın meşruiyet sınırları dışına taşırmak isteyen küçük burjuva anarşistlerinin bombalı tertiplerine" karşı tavır alınmasını sağlık veren yazılarına karşı ciddi bir tepki geliştirdiler. Bunu yeni türde bir "legalizm" olarak niteleyen Mahir Çayan ve arkadaşları bu eğilimi, anti-emperyalist gençlik eylemini düzen sınırları içine hapsetmekle suçladılar. *Dev-Genç*'te ve *Aydınlık*'lar arası bölünmede Doğu Perinçek ve arkadaşları ile birlikte tavır takınan Aktan İnce, Aydın Çubukçu, Yaşar Ayaşlı gibi öğrenciler arasında sevilip sayılan gençlerin daha sonra "Basın Yayın Komünü" (AÜSBFBYYO'na izafeten) adıyla anılan küçük bir çevre olarak *Proleter Devrimci Aydınlık* çevresinden ayrılmaları ile *Dev-Genç* üzerinde bu çevrenin hiçbir nüfuzu kalmadı. *Aydınlık* ve *Proleter Devrimci Aydınlık* bölünmesinin yaşandığı 1969 *Dev-Genç* kurultayında ve kurultay sonrasında Mahir Çayan'ın başını çektiği eğilimin "Milli Demokratik Devrimde proletaryanın önderliği" konusunda yönelttiği teorik eleştirinin hedefi, ayrılığın ilk döneminde bütün *PDA*çevresi tarafından paylaşılan "Türkiye proletaryası(nın) milli demokratik devrime öncülük edebilecek objektif ve subjektif şartlara tam olarak sahip (olmadığı)" görüşüydü. Bunun pratik aktüel siyasetteki anlamının Doğan Avcıoğlu'nun savunduğu, devrimci mücadelede önderliğin "milliyetçi devrimcilere ait olması gerektiği" perspektifiyle örtüştüğünün Mahir Çayan tarafından kanıtlanması ve "sosyalist hareketin bağımsızlığının savunulması" sosyalist hareket üzerinde milliyetçi sloganların baskısına tepki duyan ve milliyetçi bürokratların çıkarlarıyla belirlenen

Tarihin Maddeci Kavranışının Gelişimi İçinde Kıvılcımlı'nın Yeri

Bu güne kadar genellikle kişisel ve ahlâki nitelikleri veya belirli politik konjonktürlerdeki tavırlarıyla değerlendirilen Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın tarih araştırmaları ve bunların sosyolojik sonuçları üzerinde pek durulmamıştır. Halbuki Kıvılcımlı'nın uluslararası ölçekte değerlendirilmesi gereken katkıları özellikle bu alanda yoğunlaşmıştır. Bu nedenle, Kıvılcımlı'nın ele aldığı sorunların ve önerdiği çözümlerin gerçek yerini ve önemini kavrayabilmek için, aslında tek gerçek bilimsel/diyalektik bir sosyolojiden başka bir şey olmayan Tarihsel Materyalizmin sisteminin yapılanışına ve bu yapının ögelerinin eşitsiz gelişimine kısaca değinmek gerekiyor.

Tarihsel maddeciliğin bir tarihi, ama kavramların tarihi olarak bir tarihi; somut tarihteki geri dönüşlerinden, çarpılmalarından teorinin saf hareketi olarak soyutlanmış bir tarihi bu güne kadar yazılamamıştır. Fakat gerçek tarihsel hareketini izlemek, Kıvılcımlı'nın bu alandaki yerini anlamak için bir ipucu oluşturabilir ve bu öğretiye katkısını anlamayı kolaylaştırabilir.

Tarihsel Maddeciliğin kurucuları olan Marx-Engels'in teorik çalışmalarının odağı, Felsefe'den Tarih ve Sosyoloji'ye, oradan da Ekonomi'ye doğru bir değişme eğilimi gösterir. Marx 1845'te Feuerbach üzerine 11. Tezinde "Filozoflar dünyayı çeşitli biçimlerde yorumlamakla yetindiler; oysa, asıl önemli olan dünyayı değiştirmektir" diye yazarken Felsefeyle kopuşuyordu. Dünyayı değiştirmek için ise onu açıklamak; nesnel hareket yasalarını bilmek gerekiyordu. Bu yasalar ise toplum bilimlerinin biricik laboratuvarı olan Tarih'tan çıkarılabilirdi. Tarihin incelenmesi ise, kendisi da son duruşmada toplumsal üretici güçlerin gelişme düzeyine göre belirlenen Maddi Üretim İlişkileri'nin, kısaca ekonominin tüm toplumsal yapının üzerinde yükseldiği temel olduğunu gösteriyordu. Modern toplumun ekonomi temelini karakterize eden genelleşmiş meta üretimi olduğu ve meta üretimi bütün toplumsal süreçleri kendi girdabına sürüklediğinden; modern toplumu anlayabilmek için genelleşmiş meta üretiminin yasalarını bilmek gerekiyordu. Bu silsile nedeniyledir ki, Marx'ın temel eseri olan *Kapital* bir ekonomi politik eleştirisidir.

Marx'ın yıllarca yaratıcılığını ve enerjisini yutan ekonomi politik araştırmaları modern toplumun üzerinde *yükseldiği* temeli kavrayabilmek için henüz bir küçük başlangıç olmaktan öte bir anlam taşımıyordu. Öte yandan bu araştırmalar yaşanmış ve yaşanacak tarihin büyük bölümü bakımından toplumsal gerçekliği anlamayı sağlayabilecek bir konu bile değildi. Çünkü insanlık tarihinin büyük bölümünde meta üretimi yoktur veya arızi kalmıştır. Diğer bir değişle Marx-Engels'in taslaklaştırdığı Tarihsel Maddecilik teorisi, yüzlerce bilim adamının ve birçok kuşağın çabalarıyla inşa edilmeyi bekleyen bir duvarcı siciminden başka bir şey değildir. Kurucular sadece krokiyi çizebilmişler ve birkaç taş koyabilmişlerdi. Bizzat Marx'ın yazabildiği *Kapital* aslında yazmayı planladığı kitabın çok küçük bir bölümüydü. Modern toplumun diğer alanlarına, üstyapılara (sınıflar, partiler, ideolojiler, devlet, sanat, din vs.) henüz girilmemişti bile, sadece bazı tarihsel dönemleri yorumlarken sanki gaçaraayak söylenmiş değerli değinmeler vardı. Diğer yandan koskoca tarih incelenmeyi bekliyordu.

Sonra gelen Marksist kuşaklar inşa edilmeyi bekleyen Tarihsel Maddecilik yapısını bizzat bu bilimin kendi ihtiyaçlarından hareketle geliştirmediler, kendi sosyal pratiklerinden doğan ihtiyaç ve zorunluluklarla belli alanlarda yoğunlaştılar. Engels, toplumsal ihtiyaçlar bilimlerin gelişmesine yüz üniversiteden daha fazla etkide bulunurlar demişti. Bir toplumsal Praksis öğretisi olan Tarihsel Maddecilik de bu kuralın dışında kalmadı.

Kuruculardan sonra gelen tarihsel maddeciler kuşağı, Avrupa yani modern toplum gerçekliğini o zamanki politik mücadelenin ihtiyaçlarına göre yeterli sayılabilecek kavramsal araçlara sahip oldukları için ilgi ve enerjilerini, işçi sınıfının tarihsel görevini nasıl yapabileceği sorunu üzerinde, yani politika alanında yoğunlaştırdılar. Böylece strateji taktikler program ve örgüt sorunları esas teorik katkıların yapıldığı ve aynı zamanda teorik ilginin merkezindeki alanlar oldular. Bu alanlarla en ilgisizmiş gibi görünen çalışmalar bile aslında strateji, program ve ittifaklar sorunlarıyla ilgileri ölçüsünde gündeme geldi. Daha sonraki kuşakların aksine, kurucular gibi felsefeden konuşurken bile politiktirler.

1920'lerin ortalarından sonra ise, Ekim Devrimi'nin tecrit olması ve yozlaşmaya başlaması ve Batı Avrupa'daki devrimlerin yenilgileriyle birlikte işçi hareketine sosyal demokrat ve Stalinist partilerin egemen olduğu, günümüze kadar gelen dönem başlar. Bu dönemde sosyalist eleştirel ve yaratıcı kafaların bu partilerle açıktan bir çatışmaya girmemek ve varolan toplum karşısındaki köktenci eleştirel tarihsel maddeci tavrı sürdürebilmek için soyut konularda özellikle felsefe ve sanat alanında yoğunlaştıkları görülür. Marx'ın yolunu tersinden katederler. Eleştirideki radikallik konularda soyuta kayma bahasına korunabiliyordu. Bir zamanlar cılız Alman burjuvazisinin radikal bir eleştiriyi ancak felsefe ve müzik aracılığıyla dile getirebilmesi gibi.

Troçkist olarak nitelenen, gerçekte ise klasik mirası savunma üzerinde yoğunlaşan akım ise klasik ekonomi, politika ve sınıflar alanlarında yaratıcı eserler vermesine rağmen, geleneği sürdürmesinin ve politik uzlaşmazlığının kefareti olarak aydınlardan ve işçi hareketinden tecrit kalıyordu.

Tarihsel maddeci teorisyen kuşaklarının ilgi alanlarının ve değişiminin bu kısa sergilenmesi, çalışmaların hemen tümüyle modern kapitalist Batı Avrupa alanında yoğunlaştığını, kapitalizm öncesi tarihin ve Avrupa dışının hemen hiç gündeme alınmadığını; yapısal bakımdan ise modern felsefe ve sanat alanıyla sınırlı kalındığını gösterir. Sınıflar, strateji, taktikler, örgüt biçimleri, devlet, din; modern üretim biçimi ve sınıflarla eski üretim biçimleri ve sınıfların kaynaşması gibi alanlar ilginin dışındadır. 1960'larda Marksizmin yeniden canlanması hemen hemen bu alanları gündeme getirir.

İşte Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın katkıları ve önemi "Batı Marksizmi"nin dışında kalan bu alanlarda ortaya çıkar. bu alanlarda 1960'lardan sonra onlarca Marksist teorisyenin katkılarıyla sağlanan gelişmeler, Kıvılcımlı'nın tek başına dünyanın taşrasının hapishanelerinde ulaştığının çoğu kaz kenarına bile varamaz. Aynı alanlarda habersizce yoğunlaşıldığı durumlarda ise, Kıvılcımlı'nın kendi kendine ulaştığı sonuçlar klasik Marksist geleneği sürdürenlerle (Troçkist akımla) hayret verici benzerlikler gösterir. (Tipik bir örnek olarak, sınıflar, sınıflar arası ve içi bölünmeler, bürokrasi, devletin özerk karakteri vs. anılabilir.)

Kıvılcımlı'nın tarihsel materyalizme en büyük katkısı kapitalizm öncesi uygarlıkların kuruluş, gelişme ve yıkılışlarını yöneten yasaları bulmuş olmasıdır herhalde. Marx'ın temel eseri nasıl modern toplumun yüzündeki peçeyi kaldırmaya çalıştıysa, onun eseri de kapitalizm öncesi uygarlıkların yüzündeki peçeyi kaldırır. Özellikle uygarlıkların yıkılışının birer tarihsel devrim olduğunu görmesi ve bu devrimlerin öznesi olarak ilkel sosyalizm geleneklerinin önemini göstermesi bu keşiflerin zirvesidir. Kıvılcımlı'nın bu keşifleri keşfedilmeyi beklemektedir. Modern işçi sınıfı, ister nesnel ister öznel nedenlerle olsun tarihsel görevini yapmakta antik tarihin köleleri gibi yeteneksizlik gösterdikçe ve modern uygarlık klasik Roma uygarlığının son günlerine benzedikçe birçok teorisyenin ilgisi kapitalizm öncesi uygarlıklara yönelmektedir günümüzü anlayabilmek için (Örnek: R.Bahro). Bu yönelişler elbet Kıvılcımlı'nın keşfine da yol açacaktır. Teorik soyutlamalar ve problemler düzeyinde Tarih bugün hiçbir zaman olmadığı kadar günceldir.

Tarih'in Marksist teorisyen kuşakların ilgi alanlarının dışında kalması, aynı zamanda onun resmî partilerce politik taktiklerin bir fonksiyonu olarak ele alınmasına da bağlıydı. Leninlerin kuşağı tarihle meşgul olmaya gerek görmemişti; Lukacs'tan Althusser'e kadar olan kuşaklar ise giremezlerdi, çünkü netameli bir konu olmuştu. Böylece tarihin maddeci öğretisi içinde tarih azgelişmiş bir alan olarak kalırken, paradoksal olarak burjuva düşüncesi içinde bütün tarih ve toplum kuramlarının temellendirildiği en çok yatırım yapılan alanlardan biri olur. Burjuvazinin tarihsel olarak kendine güvenini ve iyimserliğini yükselen işçi hareketi karşısında

yitirmesiyle birlikte, birer yıkılmış medeniyetler mezarlığı olan tarih, burjuva veya batı uygarlığının sonunu öngörenler için bitmez tükenmez bir analojiler kaynağı oluşturur (Spengler, Toynbee, Sorokin vb.).

Diğer yandan, Emperyalizm çağının ırkçı teorileri de kanıtlarını özellikle tarih alanında bulmaya çalışmıştır. Medeniyetlerin yıkılış ve kuruluşlarında ilkel sosyalist gelenekli "barbar" halkların oynadığı rol ve onların yetenekleri bu halkların ırksal özellikleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece tarih, özellikle de medeniyetlerin kuruluş ve yıkılışları en gerici burjuva düşünürlerin at koşturduğu bir alan olarak ortada kalınca, giderek bu problematiğin ve alanın kendisinin gerici bir öz taşıdığı gibi bir izlenim de ayrıca kafalarda yer etmiş ve bu durumun yeniden üretimine katkıda bulunmuştur.

Onun teorik çalışmasında Tarih'in böylesine merkezî bir yer kaplamasının nedeni soyut akademik kaygılar

69 (16) 12 Mart ve Silahlı Mücadele

ya da netameli sorunlardan uzak kalma çabası değil, tam da Türkiye gibi geri bir ülkenin toplumsal yapısını kavrama, yani daha gelişmiş bir politikaya ulaşma çabasıdır.

Bu nedenle Kıvılcımlı'nın teorik çalışmalarının ve katkılarının asas önemli bölümünü kapitalizm öncesindeki tarihin ve toplumların hareket yasalarının tarihsel meddeciliğin kavram sistemi çerçevesinde açıklanması oluşturur. Tarih öncesi, tarih, devrim, sosyalizmde bir bütün olarak kapitalizm öncesi tarih ve uygarlığa geçişin çeşitli biçimlerini inceler. İlkel sosyalizmden kapitalizme ilk geçiş -İngiltere- ve son geçiş Japonya'da modern tarihe geçişleri inceler. Osmanlı tarihinin maddesinde somut bir imparatorluğun kuruluş ve yıkılışı ele alınır.

Burada, onlarcası arasından bu çalışmaların bazı metodolojik sonuçlarına değinilerek önemi gösterilebilir. Örneğin ilkel, köleci, feodal tarzındaki şemanın tarihi anlamayı olanaksızlaştıran bir deli gömleği olduğu

Hikmet Kıvılcımlı 1902'de Makedonya'da Piriştine kasabasında doğdu. Balkan Savaşı'ndan sonra, Kuşadası'na göç etti. İlk ve orta öğrenimini burada gördü. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra İstanbul'a gelerek Vefa Lisesi'ne girdi. İstanbul Tıp Fakültesi'ndeki öğrenciliği sırasında Kurtuluş ve Aydınlık dergileri aracılığıyla sosyalizmle temas ederek devrimci faaliyete atıldı. 1 Ocak 1925'deki TKP'nin 2. Kongresi'ne delege olarak katıldı ve Merkez Komite üyeliğine seçildi. Şubat 1925'de Şeyh Said önderliğindeki Kürt ayaklanması nedeniyle çıkartılan Takrir-i Sükun Yasası'na dayanılarak başlatılan tutuklamalar ve yargılamalar sonunda 10 yıl kürek cezasına çarptırıldıysa da ertesi yıl ilan edilen aftan yararlanarak tahliye oldu. Mayıs 1929'da bu faaliyetleri sonucunda tutuklanıp 4 yıl 6 ay 15 gün hapse mahkum oldu. İçinde yer aldığı Merkez Komitesi'ne "bir tartışma platformu yaratmak" umuduyla sunduğu bir çalışma şu kitapları içeriyordu: Genel Düşünceler, Partide Konaklar ve Konuklar, İhtiyat Kuvvet: Milliyet (Şark), Taktik Ana Halkası: Legaliteyi İstismar, Parti ve Fraksiyon, Yakın. Tarihten Bir Kaç Madde, Strateji Planı. *Cezasının bitimine az bir süre kala ilan edilen afla Ekim 1933'de hapisten çıktı. Bu dönemde* Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı, Emperyalizm: Geberen Kapitalizm, Marx-Engels Hayatları *adlı kitapları yazdı. 1938'de Donanma Davası'nda yargılanarak 15 yıl hapse mahkum oldu ve ancak 1950'de sersest bırakıldı. 1965'de* Tarih, Devlet, Sosyalizm, *1970'de* Oportünizm Nedir?, Halk Savaşının Planları, Devrim Zortlaması *adlı kitaplarını yayınladı. 12 Mart 1971 darbesinden sonra aranmaya başladığından ülke dışına çıktı. 11 Ekim 1971'de Belgrad'da öldü.*

1960'lardaki tartışmalarda birçok Marksist tarafından dile getirilmiştir. Ancak aynı teorisyenler tartışmayı skolastik düzeyde sürdürüp, başa veya arada bir yere bir de Asya Tipi'ni kattıkları yeni bir deli gömleği ortaya çıkarmaktan başka bir şey başaramadılar, çünkü hepsi tarihin oldukça düz bir yol izlediği varsayımına dayanıyordu. Kıvılcımlı'nın çalışması bu varsayımı yıkmıştır. Eşitsiz Gelişim tüm insanlık tarihinin genel bir yasasıdır. Ve yine bu kavrayışa göre, örneğin "Feodalizm", "Kölecilik"ten daha sonra gelmesine rağmen ondan uygarlık ölçülerine göre daha "geri" bir üretim biçimidir.

İlginçtir ki, "Troçkist" gelenek de, eşitsiz gelişimin tüm insanlık tarihine özgü bir yasa olduğu noktasında yoğunlaşmıştır. Bu da bir rastlantı değildir. Antik tarihte olduğu gibi modern tarihte de geriden gelen bir an için öne itilmekte ama bu atılışın kefaretini yozlaşması, uygarlaşması ya da bürokratlaşmasıyla ödemektedir. Tarih hiçbir şeyi karşılıksız vermemektedir. Gerek Rus Devrimi'ni ve sonraki yozlaşmasını, gerek antik uygarlıkların kuruluş ve yıkılışını anlamak eşitsiz gelişim yasası olmadan olanaksızdır.

Metodolojik düzeyde bir başka katkısı, *Osmanlı Tarihinin Maddesi*'nde açıkça da belirttiği gibi, Antik uygarlıkların analizinde ekonomik temeli değil, üstyapıyı hareket noktası olarak almasıdır.

Ancak metodoloji, tarih ve toplumsal yasalar söz konusu olduğunda Stalinist resmî öğretiyle her bakımdan çelişki içinde bulunan Dr. H.Kıvılcımlı çağdaş politika alanında Stalinist yönelişlerin sadık bir izleyicisi olmuştur. Bu çelişkisini ölümünün arifesine kadar görememiştir. Ama sadece kendisi değil onun eleştirmen ve izleyicileri de bu çelişkisini görememişler, onun somut, aktüel konulardaki yönelişlerini tarihe ilişkin çalışmalarının mantıki sonucu olarak görmüşlerdir. Aslında bu ikisi arasında Hegel'in sistemi ve yöntemi arasında olduğu türden bir çelişki vardır.

Bugün yeni kuşaklar için son derece olağan bulunabilecek ama bir zamanlar son derece yeni ve "yıkıcı" ilgi ve düşünceler Kıvılcımlı'nın kitaplarına serpilmiş değerlendirilmeyi beklemektedir. Bunlardan bir kaçını analım.

Örneğin psikanaliz resmî Stalinist öğretide daima bir burjuva bilimi olarak değerlendirilmiş ve dışlanmıştır. Psikanaliz Frankfurt Okulu'nun araştırmalarında modern toplumsal gerçekliği anlamak için bir konu olabilmiştir. Kıvılcımlı'nın psikanaliz karşısındaki tavrı Troçki'nin ve "Batı Marksizmi" geleneğinin tavrına benzer. Onu eleştirel bir şekilde geliştirmeye çalışır. Yalnız bunu daha ziyade kapitalizm öncesi toplumların incelenmesinde kullanır.

Son yıllarda ekolojik bir felaket olasılığının giderek büyümesi insan-doğa ilişkisini gündeme getirmiştir. Bugün tarihte de bu ilişkinin ve sorunların araştırılmasına yeni yeni girilirken Kıvılcımlı eski uygarlıkların çöküşüyle doğanın tahribi arasındaki ilişkiler üzerinde yıllar önce önemle durmuştu.

Kıvılcımlı bir feminist değildi ve kadınları bir mücadele özneal olarak görmemişti ama buna rağmen ulaştığı sonuçlarda birçok çağdaşından daha ileriydi. Bugün feminist hareket tarihi yeniden yazarken birçok bakımdan Kıvılcımlı'nın bulgularıyla çakışmaktadır. (Örneğin "Allah Önce Kadındı")

Latin Amerika'da gelişen Kurtuluş Teolojisi bir yandan, İslâm ülkelerindeki radikal dinsel hareketler diğer yandan son yıllarda Marksist teorisyenleri din konusundaki kaba değerlendirmelerini gözden geçirmeye itmektedir. Kıvılcımlı'da hem bu günkü gelişmelerin nedenleri ve öngörüsü, hem de metodolojik düzeyde bugün ulaşılmaya başlanan daha derin bir kavranışı kolaylıkla bulunabilir.

Avrupa uygarlığının zaferini kutladığı, herkesin Avrupalı olmak veya sayılmak için kuyruğa girdiği günlerde yaşıyoruz. Ama bir süre sonra Avrupa Merkezli ve Avrupa Bencili dünya ve tarih kavranışlarının insanlığın büyük çoğunluğunun soyulması ve felaketi anlamına geldiği görülecek Üçüncü Dünya'nın; Avrupe'da beyaz adamdan sayılmayıp dışlananın hareketi ve tepkisiyle birlikte Avrupa merkezli tarih ve toplum anlayışlerının bir eleştirisi de, şimdiden tohumları görüldüğü gibi başlayacaktır. İşte o zaman tarihin kavranışında Kopernik'in Astronomi'de başardığı türden bir devrim yapan Kıvılcımlı'nın tarih yorumu bu mücadeleyi yürütenler için dayanılacak devrimci bir temel olacaktır.

Ancak Kıvılcımlı'nın eserinin sonuçları sadece bunlardan ibaret değildir. O günümüzün dünyasını ve Yeni Sosyal Hareketleri kavrayabilmek; toplumsal gerçekliği daha yakından kavrayan devrimci stratejiler geliştirebilmek için de son derece önemli metodolojik katkılar yapmıştır.

Marksizm içinde reformizmin metodolojik kökleri daima tarihin düzgün ve aşamalı bir evrim geçirdiği kavranışına dayanmıştır. Devrimci Marksistler daima bu anlayışla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu da eşitsiz gelişim yasasına vurguyu gerektirmiştir. Ancak bu yasa toplumu daha diyalektik olarak kavramayı sağlarsa da toplumsal gerçekliği daha derinden kavramak bakımından belli sınırlılıklar taşımaktadır. Gerçek toplumda değişik üretim biçimleri ve o temeller üzerinde yükselen üstyapılar sadece zaman içinde eşitsiz gelişimlerle birbirini izlemekle kalmazlar aynı çağ ve toplum içinde bir arada bulunurlar. Ancak bu bir arada bulunuş onların birbirinden bağımsız olarak bir arada bulunması değil birbirine bağımlı olması, bir simbiyoz yaşama geçmesi olarak anlaşılırsa toplumsal gerçeklik daha derinden kavranabilir.

Aşamalı ya da eşitsiz tarih kavranışlarıyla sınırlı kalırsa gelişmiş üretim ilişkilerinin eski biçimleri yok edeceği sonucuna kolaylıkla ulaşılabilir. Örneğin kapitalizmde ailenin yok olması gerekirdi veya kapitalist gelişimle birlikte geri ülkelerdeki eski biçimlerin tasfiye olması. Ama yaşanan gerçeklik çoğu kez bunun tam da aksini göstermektedir. Gerçek tarihsel hareketinde sermayenin kendini yeniden üretebilmek için aileyi güçlendirdiği, kapitalizm öncesi ilişkileri yeniden üretip güçlendirdiği görülmektedir. Bu kaynaşma süreci aynı zamanda yeni öznelerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu öznelerin hiçbiri, sermayenin kendi öz mantığının ürünü olarak ortaya çıkmamalarına rağmen (örneğin değer yasası cinsler ve ırklar karşısında nötrdür) hedeflerinin gerçekleşmesi kapitalizmin tasfiyeal önkoşuluna bağlıdır ve bu nedenle de sosyalist bir karakter taşırlar. Bu hareketler kendi varoluş koşullarını ve nedenlerini tartışıp derinleştikçe eklemlenme sorunu ve kavramıyla, diğer bir deyişle farklı üretim biçimlerinin simbiyoz yaşamı ve bir sistem oluşturması kavramına varmışlardır.

Aslında metodolojik kökleri fazla işlenmemiş olarak Marx'ta bulunan sermayenin gerçek tarihsel hareketini eklemlenme yaklaşımıyla ele almak. (Merx'in İrlanda sorununu ele alışı ve *Kapital*'in üçüncü cildindeki rant bölümü hatırlanabilir.) Son yıllarda Ezilen ulus ve cinsleri inceleyen teorisyenlerce adeta yeniden keşfedilen bu metodolojik ilke, Dr. Hikmet Kıvılcımlı tarafından Türkiye'nin toplumsal gerçekliğinin analizinde başarıyla kullanılmıştı. Finans *Kapital*'in tefeci bezirganlıkle kaynaşmışlığı ve birbirini güçlendirdiği şekildeki bir türlü anlaşılamayen yaklaşımları veya "Kadın Sosyal Sınıfımız" adlı makelesindeki metodolojisi böyledir. Ve ileride bir program ve strateji tartışmasının yürütülmesinda metodolojik bir ilke olarak yeniden gündeme gelecektir. Bu kavramsal araçlara dayanmadan yeni sosyal hareketlerin varoluşunu ve hedeflerinin sosyalist karakterini; özetle sermayenin gerçek tarihsel hareketini anlamak olanaksızlaşır.

Latin Amerika'lı sosyalistler 1920'lerde yaşamış birçok görüşü Kıvılcımlı ile hayret verici benzerlikler taşıyan Peru'lu Marksist Marietegui'yi yeniden keşfettiler. Kıvılcımlı ise hâlâ incelenmeyi ve keşfedilmeyi bekliyor. 1960'ların sonunda kıvılcımlının 1968 kuşağınce ilk keşfi onun tarihsel maddeciliğe metodolojik ve teorik düzeyde yaptığı katkılardan ziyade, o günün tartışmaları içerisinde işçi sınıfı ve parti konusundaki vurgusuna dayanıyordu. Hatta denilebilir ki, onun en anlaşılmamış yanı metodolojik ve teorik katkıları oldu.

Bizlerin politik alerjilerini taşımayen gelecekteki bir devrimci kabarışı yaşayacak genç kuşakların Kıvılcımlı'yı yeniden ve gerçekte ilk kez keşfetmesi kaçınılmazdır.

DEMİR KÜÇÜKAYDIN

7 Şubat 1973'te görülmeye başlayan 32 sanıklı "Cemal Madanoğlu ve arkadaşları" davasından bir görüntü. Duruşma hakiminin albay rütbesinden küçük dinleyici subayları salonu terke çağırdıktan sonra okunmaya başlayan iddianamede sanıklar, "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının tamamını veya bir kısmını tağyir ve tebdil veya ilgaya ve bu kanun ile teşekkül etmiş olan Büyük Millet Meclis'ini iskata veya vazifesini yapmaktan men'e cebren teşebbüs etmek gayesiyle gizlice ittifak etmek"le suçlanıyorlardı. İddianameye göre ittifakın "kuluçka safhası" 1961-62 yıllarına kadar uzanıyordu. Bu tarihlerde oluşmaya başlayan "Gizli İttifakın Organik Yapısı" 1) sivil grup, 2) asker orijinli şahıslardan müteşekkil grup 3) asker grup, şeklinde örgütlenmişti. Sivil grup başlangıçta, fikirlerini Yön dergisinde işleyen Doğan Avcıoğlu (soldan ikinci), İlhan Selçuk, Cemal Reşit Eyüboğlu, İlhami Soysal'dan (en solda) oluşuyordu. Yine aynı tarihlerde oluşan asker orijinli grup ise Korgeneral Cemal Madanoğlu (en sağda, konuşmakta olan) çevresinde toplanan Necdet Düvencioğlu, Hıfzı Kaçar ve Osman Köksal'dan (sağdan ikinci) oluşuyordu. Asker grup ya da başka bir deyişle ordu içindeki cunta ise, ancak 1967'de Harb akademileri çevresinde kurulmuştu. Bu cuntaya Emekli kurmay yarbay Necdet Düvencioğlu'da katılmış ve daha sonra Madanoğlu grubu ile askerî cunta birleşmişlerdi. "İttifak" iz bırakmamak için yazılı belge kullanılmaması kararını almışsa da, 1967'de örgüte katılan ajan Mahir Kaynak sayesinde gizli toplantıların kaydedilmesi mümkün olmuştu. Sivil grup ise 1969'da, ordu içindeki farklı bir cunta olan Orhan Kabibay grubundan ayrılarak, Madanoğlu grubuyla birleşmiş ve böylelikle sivil-aydın-asker cuntası perçinlenmişti. Yine iddianameye göre, bu üç grubun meydana getirdiği cuntanın, Ankara ve İstanbul olmak üzere iki kolu vardı. Bu kollar İttihat *ve* Terakki *tüzüğünün günümüz şartlarına adapte edilmesine benzer bir kadro örgütüne gitmişler ve aralarında kurdukları gizli* Ulusal Devrim Partisi'ni *daha sonra* Devrim Genel Kurulu *haline getirmişlerdi. İddianameye göre devrim başarıya ulaştıktan sonra,* Devrim Genel Kurulu *başbakan ve başbakan yardımcılarını kendi içinden seçecekti.*

Dev-Güç girişiminin sınırlayıcılıklarından kurtulmak isteyen sosyalist gençlik çevrelerinde umut yarattı. *Proleter Devrimci Aydınlık* grubu ile yürüttüğü teorik mücadele bir anda Mahir Çayan'ın sosyalistler arasındaki nüfuz ve itibarını artırırken, geçmişte "proleter devrimci" hareketin ortak itibarı çerçevesinde parlayan *PDA* önderlerinin hareket üzerindeki nüfuzlarının hızla silinmesine yol açtı.

Geniş ilişkilerden nispeten dar bir sekte doğru dönüşmesi çevrenin iç bitişikliğini artırdı ve onları gitgide daha çok ortak bir jargon ile konuşup yazar, "Kültür Devrimi"nin giyim kuşam kalıpları içinde giyinir hale getirdi. Ancak, 1970 sonbaharından sonra uluslararası komünist hareketteki bölünmeye de bağlı olarak açıkça ÇKP'den yana tavır takınması bu grubun teorik düzeyde ÇKP'nin "Mao Zedong Düşüncesi"nin Marksizm-Leninizmin gelişmesinde ayrı bir evre olduğu belirlemesini savunmasına, pratik politika düzeyinde ise, "sömürge ve yarı sömürge ülkelerde devrimin yolunun halk savaşından geçtiği" belirlemesini kabulüne yol açtı. Ancak bu *Proleter Devrimci Aydınlık çevresine hemen hemen bütün eğilimleri itibariyle bir "silahlı mücadele" perspektifine yanaşmış olan Dev-Genç*'te yeni bir alan açamadı.

12 Mart'a Doğru *PDA* Politikaları

1970 sonbaharı ve 1971 kışında ülkede her politik eğilim bir askerî darbe bekler ve onun niteliğini belirlemeye çalışırken Doğu Perinçek önderliğindeki *PDA* çevresi sonuç vermeyen "Sosyalist Kurultay" girişiminin ardından çevre ilişkilerini bir siyasal parti biçimine kavuşturmaya girişti ve bir tüzük taslağı kaleme aldı. Ancak bu tartışmalar sırasında Doğu Perinçek ve Ömer Özerturgut derhal bir parti örgütlenmesi oluşturulmasını savunmakla birlikte, Şahin Alpay ve Halil Berktay, henüz yalnızca aydınlara dayanabilecek olan böyle bir partileşme girişimine karşı çıkıyorlar; Gün Zileli, Oral Çalışlar ve İbrahim Kaypakkaya ise şehirde parti kurulamayacağını bunun için köylük bölgelerdeki mücadeleyi olgunlaştırdıktan sonra bu harekete dayanarak partinin inşa edilebileceğini ileri sürüyorlardı. Bu tartışmalar sürerken Doğu Perinçek, Ömer Özerturgut ve ilk ikiye yaklaşan Şahin Alpay'ın oluşturdukları Merkez Komitesi Şubat 1971'de örgüte yayınladığı bir gizli genelgeyle "tekelci burjuvazinin bir faşist darbe", "reformcu burjuvazinin ise askerî darbe yoluyla veya parlamenter yoldan iktidar" peşinde koştuğu belirlemesinde bulunuyor, "faşist kuvvetler" iktidarı ele geçirirse "demokratik burjuvazi dahil" bütün antifaşist güçleri harekete geçirecek bir "mukavemet ateşini tutuşturmak"tan söz ediyordu. Ocak, Şubat, Mart aylarında Ankara üniversitelerini kasıp kavuran hükumet terörü sırasında *İşçi Köylü* ve *Aydınlık* yayınlarında hükumet terörüne karşı çıkılıyordu. Ancak bu sıralarda bilinen *PDA* kadroları artık öğrenci yurtlarında kalmıyorlardı.

Kaçmasından korkulan Deniz Gezmiş 16 Nisan 1971'de Ankara'dan Kayseriye'ye sevkedilmişti. Sevkten 3 gün sonra, İstanbul'daki varlığını Cihan Alptekin'in önderliğinde, Ömer Ayna, Avni Gökoğlu (altta), İbrahim Öztaş (üstte), Nahit Tören ve Zerruh Vakıfahmetoğlu'dan oluşan bir hücre şeklinde sürdüren THKO, İş Bankası Gaziosmanpaşa soygununu, 3 Mayıs'ta ise Ziraat Bankası Unkapanı soygununu gerçekleştirmişti. Ziraat Bankası soygunu sırasında çıkan silahlı çatışmada odacı Tahsin Yaman ölmüş ve Ömer Ayna kaçarken yakalanmıştı. Mahkeme sırasında Ömer Ayna'nın babası tarafından tutulan avukatı Mehmet Ali Sebük müvekkiliyle ilgili olarak "Bir avukat ideoloji ile değil dava ile meşgul olur. Biz, komünisti de, faşisti de, gerillacıyı da, zamanı geldi savunduk. Ama, kimse bana, bu sanık gibi davranmadı. Sanığa lafımı dinlemesini söyledim. Bana isyan etti. Şerefim ve mesleğime uymayan sözler söyledi. THKO'dan bahsetmesi ve beni de aynı suça ortak yapmak istemesi nedeni ile, savunmasını yaptıktan sonra istifa ediyorum" demiş. Bunun üzerine Mehmet Ali Sebük'ü "tanımadığını", "şimdiye kadar yaptığı savunmasını ve yapacağını da kabul" etmediğini, "eğer Türkiye'de devrimci avukat yoksa" kendi kendisini savunacağını ilan ederek savunmasını kendi yürüttüğü davada 36 yıla hüküm giyen Ömer Ayna, daha sonra Mahir Çayan ve arkadaşları ve hücrenin şefi Cihan Alptekin'le ile birlikte firar ettikten sonra Kızıldere'de öldürülmüştü. İş Bankası soygunundan sonra İzmir'e geçen İbrahim Öztaş ise 22 Mayıs 1971'de polisin saklandığı eve yaptığı bir baskın sırasında, henüz yataktayken yaylım ateşine tutuldu; yaralı olarak bahçeye kadar çıkmayı başardıysa da, burada yakalandı ve hastaneye kaldırılırken yolda öldü. Polis öldürdüğü İbrahim Öztaş'ı önce ağabeyi Nedim Öztaş olarak teşhis etmiş, bu yanlışlık ancak 2 gün sonra kendisi de bir "Dev-Genç militanı" olarak nitelenen Nedim Öztaş teslim olduktan sonra düzeltilebilmişti. Avni Gökoğlu ise bu olaylardan sonra İstanbul'dan ayrılarak Filistin'e geçti. 1971-73 yıllarını burada geçiren Avni Gökoğlu 1974'te Türkiye'ye geçmeye çalışırken sınırda jandarmalar tarafından vurularak öldürüldü. Hücreden hayatta kalan Zerruh Vakıfahmetoğlu 1974 affından yararlanarak hapisten çıkmış, Nahit Tören ise 15 yıl yatmıştır.

Beri yandan "reformcu burjuvazinin iktidarı ele geçirmesi halinde" yani 8-9 Mart darbe girişiminin başarısı halinde de *TİİKP*'nin davranışı "emperyalizme en sadık en gerici en şoven düşmanlara karşı halk yığınlarını harekete geçirmek olacaktı". Yani Memduh Tağmaç, Faik Türün, Cevdet Sunay tarafından temsil edilen askerî kliğin hedef alınması söz konusuydu. 12 Mart Muhtırası verildiğinde grubun yayın organı *Proleter Devrimci Aydınlık* dergisinde yapılan tahlil şöyleydi: "Parlamenter yolla veya askerî müdahaleyle bazı reformlar yaparak buhrana hal çaresi bulma eğilimi, bugün için faşist bir diktatörlük hazırlayan en gerici güçlere üstün gelmiştir." Bu durumda Şubat genelgesine göre ikinci taktiği uygulaması gereken *TİİKP*'nin yönlendirebileceği bir tek "yığın" örgütü yoktu.

Sıkıyönetimden Sonra

26 Nisan'da sıkıyönetimin ilanından sonra dağınıklık içine giren *TİİKP*'yi yeniden biraraya getiren Doğu Perinçek oldu. Örgütten uzaklaşan, yurt dışına çıkan ve yakalanan arkadaşlarının yerini yenilerinin almasını sağlayarak baskı şartları altında bir yayın faaliyeti sürdürebilecek bir şekil verilmesini sağladı. Gizli olarak teksirle çoğaltılan *Şafak* adında bir dergi çıkarttı. Ancak Ağustos 1971'de Garbis Altınoğlu, Adil Ovalıoğlu ve arkadaşlarının, Şubat 1972'de İbrahim Kaypakkaya, Muzaffer Oruçoğlu ve arkadaşlarının, *THKP-C* ve *THKO*'nun yürüttükleri mücadelenin uyandırdığı sempatiye bağlı olarak, Doğu Perinçek'in izlediği çizgiyi eleştirmeleri, sırasıyla "Birinci Tasfiyeciler" ve "İkinci Tasfiyeciler" olarak adlandırdığı bu çevrelerin *TİİKP*'den kopmalarına yol açtı.

TİİKP'nin önde gelen yöneticilerinden Ömer Özerturgut, Bora Gözen, Cengiz Çandar, Şahin Alpay, Filistin'de *FDHKC* kamplarına eğitim görmeye gittiler. Ayrıca *ÇKP* çizgisindeki partilerle ilişkiler kurmaya çalıştılar. Doğu Perinçek, Halil Berktay, Ercan Enç, Mart 1972'de *Köylü Birlikleri* kurmak üzere Söke köylerinde buluştular ancak, takip altında bölgede fazla barınamadıklarından Ankara'ya döndüler ve Haziran 1972'de yurt dışında bulunmayan hemen hemen tüm kadrolarıyla birlikte *TİİKP* örgütü sıkıyönetim güçleri tarafından yakalandılar.

TİİKP'de Bölünmeler ve Yeni Gruplaşmalar

"Birinci Tasfiyeciler"

PDA içindeki ayrışma süreci, 1971 darbesiyle birlikte pratiğe döküldü. *PDA*'nın "sağcı, teslimiyetçi ve sınıf işbirlikçisi" çizgisine karşı mücadeleye girişen kadrolardan, bu örgütten ilk kopanlar, "Birinci tasfiyeciler" adıyla anılan Adil Ovalıoğlu ve Garbis Altınoğlu grubu oldu. Bu grubun *PDA*'nın teori ve pratiğine karşı oldukça uzun bir süredir yürüttüğü mücadele esas olarak şu noktalarda toplanmıştı: Türkiye'de silahlı mücadelenin şartları vardı ve bu mücadele daha başlangıçta temel alınmalıydı. Çin, Vietnam ve Hindistan'daki devrimci mücadele örnek alınmalı, *Hindistan Komünist Partisi/Marksist-Leninist*'in önderi Çaru Mazumdar'ın görüşleri benimsenmeliydi. Grup, proletarya partisinin silahlı mücadeleye bağlı olarak ve onun içinde inşa edileceğini savunuyor ve dolayısıyla mücadelenin başında bir program ve tüzüğün oluşturulmasını gereksiz görüyordu. Gruba göre kitlelerle ilişki kurmanın en doğru yolu üretim içinde birarada bulunmak ve üretim süreci içinde onları örgütlemekti. Ayrılık sonrası örgütlenme faaliyetlerine ağırlık veren grup, bir müddet sonra, önderlerinden birisi olan Adil Ovalıoğlu'nu örgüt yıkıcılığı yaptığı ve de örgüt yönetimini tek başına üstlenme eğilimi içinde bulunduğu gerekçesiyle öldürmeğe karar verdi. "Sandık cinayeti" olarak bilinen bu "eylem"in sanıkları ve suç ortakları, Adil Ovalıoğlu'nun parçalandıktan sonra bir bavula konmuş cesedini denize atmak üzereyken yakalandılar. "Sandık cinayeti"nin asli faillerinden biri olduğu iddia edilen Zeynel Altındağ ise Filistin'e kaçmayı başardı. Grubun önderlerinden biri olan Garbis Altınoğlu 1978'de yaptığı bir değerlendirmede bu "eylemi" karşı devrimci olarak niteledi ve bu olayın bütün devrimcilere olumsuz örnek yoluyla öğretici olması gerektiğini dile getirdi.

"İkinci Tasfiyeciler"den *TKP-ML/TİKKO*'ya

12 Mart öncesi Türkiye sosyalist hareketinin içinde, önce *TİP* ve MDD çizgisi, daha sonra *Aydınlık* ve *Proleter Devrimci Aydınlık* çizgileri olarak ifadesini bulan ve sonunda *THKO* ve *THKP-C*'nin oluşumuyla 12 Mart'ın silahlı mücadele anlayışının doğuşunu belirleyen sürecin son halkasını, *TİİKP*'den koparak bağımsız bir örgüt haline gelen *TKP-ML/TİKKO* oluşturdu. *Türkiye Komünist Partisi-Marksist-Leninist* (TKP-ML) ve ona bağlı olan askerî kanadı *Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu* (TİKKO), 1972'de İbrahim Kaypakkaya ve arkadaşları tarafından kuruldu.

1969-71 döneminde Çin Devrimi'nin zaferi ve "Mao Zedung Düşüncesi'nin Marksizm-Leninizm'in yeni bir evresi olduğu" belirlemesi sosyalist mücadele içinde geniş bir kesimde ses bulmuştu. "Sovyet revizyonizmi"nden bağımsız bu yeni çizgi, esin kaynağını Çin Devrimi'nde, ulusal kurtuluş hareketlerinde buluyor ve "sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde halk savaşı yoluyla demokratik halk iktidarını" amaçlıyordu. Her ne kadar bu politika, parti, ordu, örgütlenme anlayışı ve mücadele biçimleri anlamında kendi teorik iç tutarlılığını ilk kez *TİİKP* ile kurmuş ve daha öncesinin MDD tezlerinden kopmuşsa da, *TİİKP* içinde "sözün hayata geçirildiği" bir pratiğin politikası olmaktan uzak kalmıştı. Bu çelişkinin çeşitli yönleri *TİİKP* içi tartışmaların konusu oldu ve kesin ve pratik ifadesini ancak *TİİKP*'nin Doğu ve

Güneydoğu Bölge Komitesi sorumlusu İbrahim Kaypakkaya'nın eleştirilerinde buldu. Kaypakkaya'nın *TİİKP* Merkez Komitesi'ne 7-8 Şubat 1972 tarihli karar olarak ilettiği "Doğu Anadolu Bölge Komitesi Şubat Kararı" başlıklı metin *TKP-ML*'nin kuruluşunun temelini oluşturdu. Şubat kararı *TİİKP* çizgisiyle savunulanların hayata geçirilmediği, kuvvet toplama ve hazırlanma temelinde yapılan propaganda ve eğitim çalışmalarının hareketin gelişmesini sağlamak yerine, engeller nitelikte olduğu, bunun "Şafak revizyonizminin kitle çizgisi anlayışından" kaynaklandığı belirtiliyordu.

Bu metinle ortaya çıkan ayrılık, Kaypakkaya'nın *TİİKP*'den çıkarılmasına yol açtı. "İkinci Tasfiyeciler" adı verilen bu grubun çabaları sonunda, 1972'nin takip eden aylarında Kaypakkaya'nın eleştirilerinin özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgesinde ilişkide olduğu *TİİKP*'den arkadaşları arasında kabul görmesiyle ve kendisinin İstanbul, Malatya, Tunceli, Siverek ve Diyarbakır'da bağımsız çalışmalarıyla bir kadrolaşma ve Koordinasyon Komitesi oluşturuldu. İbrahim Kaypakkaya önce Malatya'ya gelerek buradaki örgüt üyeleriyle yaptığı görüşmeler ve esas olarak *Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi*'nde bulunan üyelerle ilişki sağlayan arkadaşlarıyla anlaşmaya varması üzerine İstanbul'a giderek yeni örgütün temellerini attı. Doğu Anadolu Bölge Komitesi Şubat Kararı'nın önemi, Türkiye için bir "halk savaşı" ve "silahlı mücadele" stratejisinin "kırda" ve köylülük içinde çalışan bir örgütleyici tarafından kendi doğal sonuçlarına götürülmüş olmasında yatmaktaydı. Adı geçen metinde, Kaypakkaya tarafından "Türkiye'nin şartlarının devrime elverişli olduğu", "gerici şiddete karşı ancak devrimci şiddetle karşı durulabileceği", "silahlı mücadeleyi örgütlemeyen bir komünist hareketin devrimci hareketten tecrit olacağı" görüşüyle mevcut *TİİKP* etkinlikleri "sağ" olarak değerlendiriliyor ve "kırlık bölgelerde kızıl siyasi iktidarlar için gerekli olan kuvvetli bir kitle temeli(nin), kendi kendine yeterli ekonomik kaynaklar(ın) ve askeri harekâta elverişli arazi(nin) mevcut olduğu, bu yüzden esas görevin parti ve ordunun silahlı mücadele içinde inşası olduğu" savunuluyordu.

Bugün ajan olup olmadığı hâlâ tartışılan İlyas Aydın (üstte), gittiği Filistin'de Türkiye'li devrimciler tarafından kurşuna dizilmişti. Cemal Madanoğlu ve arkadaşlarının yargılandığı cunta davasındaki delillerin başlıca kaynağı olan ajan Mahir Kaynak (sağda) emekliye ayrıldığı 1980'e kadar MİT'te çalışmaya devam etti. 1982'den sonra çeşitli üniversitelerde

TKP-ML/TİKKO hareketinin temelini ve 1974 sonrası Türkiye'de yeniden yükselen devrimci mücadele içindeki konumunu yine bu dönemde İbrahim Kaypakkaya'nın ortaya koyduğu tezler belirledi. Kaypakkaya'nın bu yazılarında Şubat Kararı'nda daha çok pratik konular üstüne, örgütlenme ve mücadele tarzları üstüne getirilmiş olan eleştiriler geliştirilerek ve Türkiye'nin tarihsel ve yapısal özellikleriyle birleştirilerek ele alınıyordu. Uzun bildiriler şeklinde kaleme alınmış, "Şafak Revizyonizmi Tezlerinin Eleştirisi", "Türkiye'de Milli Mesele", "Türkiye'de Kemalist Hareket, Kemalist İktidar Dönemi, II. Dünya Savaşı Yılları ve 27 Mayıs Hareketi", "Başkan Mao'nun Kızıl Siyasi İktidar Öğretisini Doğru Kavrayalım" başlıklı bu yazılar daha sonraki yıllarda biraraya toplanarak, *Bütün Yazılar 1* adıyla yayınlandı.

Bu tezlerle, Türkiye'de sosyalist mücadelenin çeşitli çizgileri "revizyonist, refomcu aydın hareketleri" olarak değerlendiriliyor, "sola egemen olan Kemalizmden, *CHP* kuyrukçuluğundan, parlamentarizmden ve uzlaşmacılıktan kesin bir kopuş" ve bu kopuşun ifadesi olan politikayı hayata geçirebilmenin yolunun "işçi sınıfı önderliğinde bir işçi-köylü ittifakından geçtiği" savunuluyordu. Kaypakkaya'ya göre, Kurtuluş Savaşı sömürge şartlarını ortadan kaldırmakla birlikte, Türkiye'nin yarı sömürge bir ülke olarak kalmasını engelleyememiş, "Kemalist diktatörlük" ülkenin egemen sınıfları olan "komprador burjuvazi ve toprak ağalarının bir kanadının çıkarlarının" ifadesi olmuştu. Kaypakkaya'nın tezlerinde Kemalizm ağırlıklı bir öneme sahipti. Kaypakkaya Kemalizmi, sosyalist mücadele içinde savunulagelmiş olduğu şekliyle "küçük burjuvazi" ya da "milli burjuvazinin siyasi çizgisi" olarak değil, doğrudan "komprador burjuvazi ve toprak ağalarının siyasi çizgisi" olarak görüyor, Kemalizmi faşizm olarak nitelendiriyordu. Türkiye'nin çeşitli dönemlerde iktidarın, komprador burjuvazi ve toprak ağaları sınıflarının farklı kanatları arasında el değiştirdiğini, bu yüzden Cumhuriyet tarihi boyunca devlet yapısının esas olarak "faşist diktatörlük" olduğunu savunuyordu. Yine bu tezlerle "uzun süreli bir halk savaşının stratejisi" çeşitli aşamalar olarak formüle edildi ve "köylük bölgelerde kısa süreli bir ajitasyon, propaganda ve örgütsel faaliyetten sonra silahlı mücadeleye girişilebilir" görüşünden hareketle "silahlı mücadele içinde gelişecek kızıl ordunun çekirdeğini oluşturmak üzere", partinin bir yan kuruluşu olarak *TİKKO*, gençlik içindeki örgütlenmesi için de *Türkiye Marksist-Leninist Gençlik Birliği* (TMLGB) kuruldu.

Kaypakkaya, ülke şartlarının tahliline bağlı olarak "demokratik halk devrimi" şeklinde nitelendirdiği devrimin, ancak bir komünist partisinin önderliğinde gerçekleşebileceğini savunuyordu. *TKP-ML* kendini, bütün dünyada "Sovyet emperyalizmi"ne bağımlı olan KP'lerden ayrı tutabilmek için Marksist-Leninist olarak nitelendirmişti. '60'lı yıllar ve '70'lerin başında Batı Almanya, Şili ve diğer bazı ülkelerde aynı gerekçelerle kendini KP-ML diye tanımlayan parti ve akımlar bulunuyordu.

TKP-ML/TİKKO hareketi ortaya çıkışından, başlıca önderi durumunda olan İbrahim Kaypakkaya'nın Mayıs 1973'de işkencede ölümüne, 1973-76 *TKP-ML, TİKKO, TMLGB* davasını oluşturan tutuklamalara kadar olan kısa sürede, büyük çoğunluğu "ihbarcıların, işbirlikçilerin, faşistlerin cezalandırılması" ve "askerî ve sivil hedeflerin vurulması" amacını taşıyan bir dizi silahlı eylem gerçekleştirdi. Şehirlerde esas mücadelesini işçi sınıfı içinde yürütme kararı alan örgüt, şehirlerde yürütülecek gerilla mücadelesini kırsal alandaki silahlı mücadeleye tabi kılma kararı aldı. Şehirlerdeki gerilla savaşının hedefleri arasındaki "halkın ve özellikle işçi sınıfının çok iyi tanıdığı polis şefleri, takipte usta, grevleri bastırmada faal ve tecrübeli polisler,

Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi *(TİİKP)*

Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi, 1960'ların ortalarından itibaren *TİP* içinde gelişen muhalefetin kollarından birisi olarak doğdu. İlk yönetici kadrosunun bağımsız örgütlenme kararını aldığı tarih, 20 Mayıs 1969 gecesiydi. *TİİKP*, Kasım 1968'de başlayan *Aydınlık* dergisi ve 1969 yazında yayınlanan *İşçi-Köylü* gazetesi çevresinde örgütlenerek gelişti. *TİİKP*'ni kuram devrimciler, 1968'de yükselen gençlik mücadelesinin sivrilen isimleriydi. Mihri Belli'nin önderlik ettiği ve *Aydınlıkçılar*'ın da içinde yer aldığı *TİP*'teki muhalefet, sosyalist devrime gidişin birinci adımı olarak, milli demokratik devrimi (MDD) savundu. *TİP* yönetimini parlamentaristlikle eleştiren bu muhalefet, Amerikan emperyalizmini başdüşman olarak saptadı ve anti-emperyalist mücadeleye öncelik verdi. Ülkenin dört yanında gelişen işçi köylü hareketlerinde etkili bir rol oynadı.

Daha sonra *Dev-Genç* adını alacak olan etkili gençlik örgütü *Fikir Kulüpleri Federasyonu* (FKF)'nun yönetiminde olan bu hareket 1969 ortalarından itibaren ayrışmaya başladı. *TİİKP*'nin ilk çekirdeğinin 1969 içinde kurulmasına karar verildi ama, bu grubun bir örgüt olarak şekillenmesi, ayrılıklarla birlikte bir anlam kazandı. *Aydınlıkçılar* Mihri Belli'nin fikirlerini milliyetçi ve darbeci diyerek eleştirdiler. *Dev-Genç'e* giderek hakim olan Mahir Çayan grubunu ise kitlelerden kopmakla ve bireysel teröre başvurmakla suçladılar. Kitleler içinde 'sabırlı' çalışmaya dayalı kalıcı mücadele yöntemlerini savundular.

***Aydınlık* dergisi, ilk sayısından itibaren Sovyetler Birliği'nin çizgisini onaylamadı. 1969 sonlarında *Dev-Genç* içindeki ayrılıkların derinleşmesiyle birlikte Marksizm-Leninizm-Mao Zedung düşüncesinin savunucusu oldu. Mao Zedung düşüncesini benimsemek, *Aydınlıkçılar*'ın gelecekteki çizgilerini şekillendirdi. Bu tarihten itibaren *Çin Komünist Partisi*'nin politikaları ve Çin devrimi modeli *TİİKP*'yi derinden etkiledi. Mao Zedung'un halk savaşı ve demokratik halk devrimi teorisini benimseyen *TİİKP*, devrimin temel gücü olarak köylülüğü saptadı. Bu modele göre, işçi sınıfı öncülüğünde, milli burjuvazi-**

öğretim üyeliği yaptı. 1988'de yapılan bir söyleşide halkın istihabratçıları sevmediği tesbitini yaptıktan sonra, "Bugünkü halde sevmiyor. Ama sevmelerini istiyorum. Ben istiyorum ki, soldaki sağdaki, dinci bir adamla gidip konuşayım, ondan ülkemin menfaati için istihbarat alayım."

baskınları yöneten tanınmış subaylar, işkence uzmanları, patronların grevleri bastırmada kullandığı zorbalar, patron uşağı fabrika müdürleri, ihbarcılar, asker ve polise ait savaş veya taşıt araçları, cephanelikler, emperyalist kültür merkezleri, radar ve askeri üsler" vardı. Öte yandan *TİKKO*'nun "Şehir Gerillalarına 2 No'lu Kararnamesi" adlı bildiride, "teşkilat içinde düşman hesabına gizli ajanlık yapanlar, düşmanla çarpışma halinde silah arkadaşlarını bırakıp kaçanlar, halkın ve arkadaşının namusuna tecavüz edenler ve özel meselelerinden dolayı silah arkadaşını vuranlar"ın ölümle cezalandırılacağı belirtilerek sınıf mücadelesinin örgüt içinde de sürdürüleceğinin altı çiziliyordu.

Doğu bölgelerinde bir yandan silahlı eylemler, diğer yandan da yoğun bir örgütlenme ve propaganda faaliyeti yürüten İbrahim Kaypakkaya, kendisi gibi Malatya, Elazığ ve Tunceli köylerinde çalışan yakın arkadaşları Ali Haydar Yıldız, Muzaffer Oruçoğlu ve diğer iki arkadaşıyla buluştuğu Tunceli-Vartinik-Mirik mezrasında 24 Ocak 1973'de Üsteğmen Fehmi Altınbilek komutasındaki güvenlik güçleri tarafından sarıldı. Çıkan çatışmada Ali Haydar Yıldız öldürüldü, İbrahim Kaypakkaya yaralandı, Muzaffer Oruçoğlu ve diğer iki arkadaşları çatışma bölgesinden kaçmayı ve Tunceli ile İstanbul'a geçmeyi başardılar. Yaralı olarak kaçmayı ve beş gün dağlarda ve köylerde gizlenmeyi başaran Kaypakkaya bir köy öğretmeninin ihbarıyla ele geçirildi. Çeşitli faaliyetlerinde kullandığı kod adlarını ve önderliğindeki hareketi çözmek için Tunceli köylüleriyle yüzleştirilen ve Mayıs'a kadar uzun işkencelere maruz kalan Kaypakkaya, savcı Yaşar Değerli tarafından yürütülen sorgulamasında hiçbir biçimde kendisini, örgütünü ve tanıdığı köylüleri bağlayacak ifade vermedi. 19 Mayıs 1973'de Diyarbakır'a gelen babasına intihar ettiği söylendi ve parçalanmış cesedi teslim edildi. Yüzleştirilen köylülerin, o dönemde Diyarbakır hapisanesine getirilmiş diğer devrimci tutukluların ve babası Ali Kaypakkaya'nın tanıklıklarıyla 18 Mayıs'da öldürüldüğü ortaya çıkarıldı.

TKP-ML/TİKKO'nun en önemli silahlı eylemi, *THKO* militanları Sinan Cemgil, Kadir Manga ve Alparslan Özdoğan'ın öldürülmesine yol açan ihbarcı Malatya-Kürecik-Kahyalı köyü muhtarı,

ye kadar uzanan bir cephe halinde tüm milli sınıf ve tabakalarla, emperyalizme, yerli işbirlikçilerine ve feodal kalıntılara karşı ittifak politikası izlenecekti. Bu teoriye göre mücadele kırlardan şehirlere doğru yürütülecek ve iktidar parça parça ele geçirilecekti. Mao'yu ve *ÇKP*'yi bir rehber olarak benimseyen *Aydınlıkçılar*, tüm Türkiye sol hareketinden ayrı bir güç olarak dikkat çektiler.

TİİKP, 1970'lerin başında emperyalizme ve özellikle ABD emperyalizmine karşı ezilen dünya halklarıyla birliği savunan, dünyanın dört bir yanındaki mücadeleleri destekleyen bir tutum aldı. Mao'nun ve *ÇKP*'nin o yıllarda *TİİKP* üzerinde devrimci ve olumlu bir etkisi oldu. Ancak, Çin'de o yıllarda esen sekter rüzgâr *TİİKP*'ye de sıçradı. Sol içinde diğer akımlara karşı üstten bakan bir üslup olumsuz sonuçlara yol açtı. İçinde haklı öğeler taşıyan bir çok eleştiri, sivri ve batıcı tutumlar yüzünden karşı dirençler yarattı. Öte yandan uluslararası planda o yıllarda Çin ile Sovyetler arasındaki ideolojik ve siyasi ayrılık, adım adım büyük bir düşmanlığa dönüştü. Çin yönetimi, Sovyetleri sosyal-emperyalistlikle ve Hitler tipi bir rejim kurmakla suçladı. Bir süre sonra bu politikalar ve siyaset tarzı *Aydınlıkçılar* tarafından aynen benimsendi.

12 Mart 1971 askerî yönetimi döneminde illegale çekilen *TİİKP* önderliği, yayınladığı *Şafak* dergisindeki propagandasıyla ve örgütsel hazırlıklarıyla, köylük bölgelerde silahlı mücadele çalışmalarına başladı. Özellikle Söke ilçesinin bazı köylerinde yaygın bir faaliyet yürütüldü. Ülke gerçeklerinden uzak bu aktarmacı siyasetler kısa sürede, devletin dikkatini çekti ve saldırısına uğradı. Dönem, ağır bir tutuklama ve yenilgiyle noktalandı.

TİİKP'liler, 12 Mart yargılamaları döneminde ve cezaevlerinde mücadeleci bir tutum aldılar. Disiplinli bir direnme çizgisi tutturdular. Öte yandan, aynı dönemde eski sekter hatalar da varlığını büyük ölçüde sürdürdü. Toprak devrimi programı ve kırlardan şehirlerin parça parça fethi anlayışı değişmemişti. *TİİKP*'liler, 1970'deki son *TİP* kongresinde ve 12 Mart yargılamaları sırasında Kürtlerin kendi kaderlerini tayin hakkından yana olduklarını ısrarla dile getirdiler. *TİİKP* davasındaki savunmalarında Kürt milli meselesi üzerine tezler geliştirdiler.

12 Mart döneminde *TİİKP* içinden iki grup ayrıldı. İlk grup, Garbis Altınoğlu'nun önderlik ettiği ve daha sonra *Halkın Birliği* adını alan grup, diğeri ise İbrahim Kaypakkaya'nın önderliğindeki *TKP/ML* (Türkiye Komünist Partisi/Marksist). Bu her iki akım da, köylülüğe *TİİKP*'ye göre daha fazla önem veriyor, bu parti önderliğini pasifist ve sağcı buluyordu. Kaypakkaya, Altınoğlu ve arkadaşları, *TİİKP*'nin silahlı mücadelenin önüne dikenli teller çektiğini söyleyerek koptular.

Aydınlıkçılar, 1974'de Kıbrıs işgaline karşı çıktılar ve her iki halkın kardeşliğini savundular. *TİİKP*, 12 Mart döneminde, cezaevinde ve mahkemelerdeki mücadeleci tutum ve Kıbrıs konusundaki politikaları nedeniyle özellikle 1974'lerde devrimci sol içinde etkili oldu ve güç topladı. Partiye diğer sosyalist gruplardan taze kan geldi. Bu durum 1976'lara kadar devam etti.

1976'lar, *TİİKP* için bir dönüm noktası oldu. Bu yıllarda *Çin Komünist Partisi*'nin tutumlarına ve çizgisine paralel hareket eden *TİİKP* önderliği *ÇKP*'nin uluslararası siyasetlerinde yaptığı değişikliği hemen benimsedi. *ÇKP*, 1975'lerden itibaren adım adım Sovyetler Birliği'ni dünya halklarının başdüşmanı olarak gördüğünü ilan etti. Esas paylaşım talep eden Moskova'daki yeni çarlar, çok yakında çıkacak dünya savaşının da esas kaynağıydılar. Sovyetler Birliği'nin tecrit edilmesi savaşı önlemenin tek yoluydu, bu konuda ABD ile de geniş bir cephe kurmak gerekti.

TİİKP, bunları Türkiye'ye adapte etti. *TİİKP*'nin 1. Kongeresi 9-10 Eylül 1977'de toplandı. Bu kongre, bu yönde atılan adımların sistemleştirilmesinin başlangıcı oldu. Sovyetlerden gelecek saldırıya karşı bir yurt savunması politikası önplana geçti. Türkiye'nin öncelikle Moskova'ya karşı bir bağımsızlık savaşından geçeceği saptaması, orduyu, hakim sınıfların önemli bir kesimini giderek müttefik haline getirdi. "*NATO*'nun bir savunma paktı" haline dönüştüğü anlayışı, "*NATO*'dan o günkü koşullarda" ayrılmamak gerektiği sonucuna yol açtı. Artık devlet partisi dahil bir çok sağcı güçle Sovyetler'e karşı ittifak temeli oluşmuştu. 12 Mart döneminde saptanan siyasetlerden adım adım uzaklaşıldı. Sosyalistlerarası çatışmalar bile Sovyetler'in kışkırtması kabul edildi ve "maceracılığın karşı-devrimci karakter kazandığı" iddiası öne sürüldü. Üslup da bu gelişmeye paralel olarak değişti. Örneğin *TİİKP* 1. Kongresinde *TKP* ile ilgili şunlar saptandı: "Revizyonistlerin geleceği yoktur, çünkü onlar tarihimizin gördüğü en azgın emperyalist uşaklarıdır ve efendileriyle birlikte yıkılmaya mahkumdurlar." (*TİİKP* 1. Kongre Belgeleri) Yine aynı kongrede devrimin temel görevi olarak şunlar kabul edildi: "Bugün Türkiye devriminin merkezî görevi, milli bağımsızlık ve savaşa karşı hazırlık mücadelesidir." (*TİİKP* 1. Kongre Belgeleri)

TİİKP'nin Sovyetler'den gelecek saldırıya karşı oluşturduğu yeni politikalar sola karşı üslubunu sertleştirirken, solla arasına da uzlaşmaz düşmanlıklar duvarı ördü.

TİİKP'nin iki dönemi: Türkiye'de Mao Zedung düşüncesinin en sadık takipçisi olan *Aydınlıkçılar*'ın tarihi süreç içinde iki ayrı dönemi ve iki ayrı çizgisi var.

Birinci dönem: 1969'larda başlayıp 1975'lerde biten dönem. Bu dönem dünya çapında Mao Zedung düşüncesinin geliştiği ve yaygınlaştığı dönemdir. O yıllarda, *ÇKP* önderliği ABD emperyalizmine karşı kararlı ve tutarlı bir mücadele yürüttü. Sovyetler'in ABD'ye teslimiyetine ve başka ülkelerin içişlerine karışmasına karşı çıktı. Solcu hatalarına rağmen, bu dönem Türkiye'deki Mao Zedung düşüncesinin de parlak yıllarıdır.

İkinci dönem: 1975'lerden sonraki dönem. Sovyetler'in hegemonyacılığının arttığı bu yıllar, Çin'in milliyetçi bir çizgiye sapmasını da beraberinde getirdi. Sovyet hegemonyacılığına haklı olarak karşı çıkarken, saptamalarını ileriye götürdü ve korkuya kapıldı. Bu korku, Sovyetler'in Çin'e saldıracağı korkusuydu. Amerika dahil bütün güçlerle acele bir ittifak çabasına girdi ve buna bağlı yeni teoriler geliştirdi. *TİİKP* de bu politikaların etkisi altında kalarak, hatalı ve uzlaşmacı bir yol tuttu. Bu *Aydınlıkçılar*'ın ikinci dönemidir.

Yükseliş yıllarında Türkiye'de *Aydınlıkçılar* önemli bir aydın birikimine sahiptiler, zengin ve araştırıcı özellikleriyle ülke siyasi hayatında bir rol oynadılar. Ama aktarmacı tutumları, sekterlikleri adım adım kazandıkları aydın potansiyeli yitirmelerine neden oldu. Solla araları giderek açıldı ve yalnızlığa sürüklendiler. Aslında bu dünya çapında tüm Maoculuğun kaderi olarak şekillendi. Maoculuk, 1968'li yılların devrimci kollarından biriydi.

ORAL ÇALIŞLAR

Mustafa Mordeniz'in öldürülmesi oldu. Diğer silahlı faaliyetler arasında Mayıs 1972'de Tunceli'de Jandarma Birlikleri Komutanı Teğmen Fehmi Altınbilek'in evine dinamit atılması, Aralık 1972'de Mazgirt Darıkent Bucağı'nda görevli uzman çavuş Ertuğrul Taştemel'in evine bomba atılması, Ocak 1973'de Tunceli Emniyet Müdürlüğü ve lojmanlarına bomba atılması, aynı ay Karakoçan ilçesinde görevli uzman çavuş Mehmet Gövde'nin evine bomba atılması, Nisan 1973'de Altunizade karakolu bekçilerinden Halil Havvakara'nın öldürülmesi ve Fikret Karaçay'ın yaralanması gibi eylemler vardı. *TKP-ML/TİKKO* hareketinin kadrolarından Ahmet Muharrem Çiçek 10 Mart 1973'de İstanbul Şehremini'de bir örgüt evinde çıkan çatışmada öldürüldü. Örgütün yakalanan diğer önder kadroları Muzaffer Oruçoğlu, Aslan Kılıç, Zeki Şerit, Sami Sarı, Süleyman Yeşil, Cem Somel, Kaya ve Şükriye Bozoklar ve arkadaşları, toplam 59 kişilik bir davada İstanbul, Tunceli ve Siverek'te gerçekleştirilmiş çeşitli öldürme ve bombalama eylemlerinden sorumlu tutularak yargılandılar.

Kontrgerilla ve İşkence

12 Mart'ı izleyen günlerde "yasadışı" ilan edilen ve özellikle "Balyoz Harekatı"yla birlikte sıkı takibe alınan örgüt üyeleri, tutuklandıktan sonra, birçoğunun duruşmalar sırasında dile getirdiği işkencelere maruz kaldılar. Bu dönemde Cumhuriyet tarihinin en yaygın işkence uygulamasına tanık olundu. İşkence altında alınan ifadeler sonraki mahkemelerin ana dayanağını oluşturdu. İşkencenin hukukun önüne geçtiği bu dönem, o güne kadar varlığından haberdar olunmayan, devlet içinde ayrı bir iktidar odağı olarak faaliyet gösteren yeni bir örgütün de varlığını ortaya çıkardı: Kontrgerilla. Sadece "silahlı eyleme giriştikleri" iddiasıyla tutuklananların değil, çok sayıda subay, gazeteci, yazar ve aydının da "ziyaret" ettiği ünlü Ziverbey Köşkü'nü sorgular için özel olarak hazırlattığını 1 Ekim 1973'de *Yankı* dergisine açıklayan 12 Mart'ın İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Faik Türün, "iç düşman"ın her türlü faaliyetine karşı koymak amacıyla kurulmuş Kontrgerilla'nın köşkü istediği doğrultuda kullandığını söylemekten çekinmedi. Ziverbüy Köşkü "konukları" prangaya vurulma, dış dünyadan tecrit, devamlı elektrik ışığı altında tutulma, gözlerinin bantlanarak kapalı tutulması, elektrik verilmesi, sürekli dayak, askıda tutulma gibi işkenceler gördüler. Bomba Davası sanıklarından Talat Turhan, savunmasında sorgulaması yapıldığı dönemde Ziverbey Köşkü'ne götürüldüğünde, kendisini Kontrgerilla'nın teknik sorgulama timi başkanı olarak tanıtan kişinin kendisine, örgütlerinin Anayasa ve diğer yasalara hiç bir biçimde bağlı olmadığını söylediğini belirterek, Kontrgerilla'nın sınırsız yetkilerle donanmış olduğunu ve her türlü işkence yöntemini fütursuzca uyguladığını ortaya koydu.

Mahkemeler

16.7.1971'de Altındağ'da Veteriner Okulu binasında görülmeye başlanan ve yaklaşık iki buçuk ay kadar kısa sürede sona eren *THKO* 1 davasının toplam 25 sanığından 18'i hakkında ölüm cezası verildi. Askeri Yargıtay sanıklardan sadece Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan hakkındaki kararları onaylayarak, diğer sanıklar hakkındaki hükümleri bozdu. Mahkemenin kararında ısrarlı olması nedeniyle ikinci kez Yargıtay'a giden dava Yargıtay tarafından kesin olarak sonuçlandığında 3 sanığın idam cezasının yanısıra, Ahmet Erdoğan, Metin Güngörmüş, Mustafa Yalçıner ve Hacı Tonak'ın müebbed hapis cezaları kesinleşmiş oldu. Öteki sanıklar Atilla Keskin, Ercan Öztürk, Cengiz Baltacı, Mustafa Çubuk, Metin Yıldırımtürk, Recep Sakın, Mehmet Asal, Osman Arkış, Semih Orcan ve Mehmet Nakiboğlu ise 15 yıla mahkum oldular

THKO 2 (İstanbul) davasında yargılananlardan Nahit Tören ölüm, Osman Bahadır, Yavuz Yıldırımtürk, Oktay Kaynak müebbed hapis cezası aldılar. *THKO* 3 davasında ise Fevzi Bal, Sefa Asım Yıldız ve Hasan Ataol müebbed hapse mahkum edildiler.

THKP-C davasında yargılanan sanıklardan Ertuğrul Kürkçü, Oktay Etiman ve Ziya Yılmaz idam, Yusuf Küpeli, Münir Ramazan Aktolga, Orhan Savaşçı, Necmi Demir, Kamil Dede, İlkay Demir, Rüçhan Manas, Kadriye Denizözen müebbed hapse mahkum oldular. 256 sanıklı davada yargılanan diğer sanıklar cezaları af kapsamına girdiğinden tahliye edildiler. İdam cezası alanların cezaları 30, müebbed alanların cezaları ise 24 yıla çevrildi.
TKP-ML/TİKKO davası sanıklarından Muzaffer Oruçoğlu, Arslan Kılıç, Zeki Şerit, Sami Sarı, Süleyman Yeşil ve Seyithan Dokay önce idama mahkum edildilerse de cezaları müebbed hapse çevrildi. Sanıkların cezası Af Yasası uyarınca 24 yıl ağır hapse çevrildi.

Denizli soygunundan sanık olarak yargılananlardan Aydın Çubukçu ölüm, Ertan Günçiner ve Hikmet Çiçek müebbed hapis cezalarına çarptırıldılar.

TİİKP davası sanıkları TCK'nın 141 ve 142. maddelerini ihlalden yargılandıkları sıra çıkan Af Yasası uyarınca serbest bırakıldılar.

64 sanıklı Denizciler davasından Sarp Kuray, Ahmet Çoker ve Hasan Çetin önce müebbed hapse çarptırıldılar. Yargıtay'ın bu kararı bozmasıyla tahliye edildiler.

Bomba davası düştü, Madanoğlu davası sanıkları ise beraat ettiler.

TİP davasından hüküm giyenler Af Yasası'nın çıkmasıyla tahliye edildiler.

İbrahim Kaypakkaya, Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'nda öğrenciyken bir tartışma sırasında. 19 Mayıs 1973'de yakalandıktaün sonra işkence ile öldürülen Kaypakkaya'nın TKP-ML ve TİKKO davalarından yargılanan arkadaşları, 6 Kasım 1973 günkü duruşmada, Birinci Ordu Komutanlığı 2. No'lu Askerî Mahkemesi Başkanlığına önderleri İbrahim Kaypakkaya'nın intihar iddialarına karşı şu dilekçeyi verdiler: "... İbrahim Yoldaş 16 Mayıs 1973 günü saat 10.00'da hücresinden alınarak götürülmüş, bu durum hücre arkadaşları tarafından görülmüştür. Daha sonra savcılıktaki nöbetçi erler arasından İbrahim'in öldüğü haberinin dolaşması üzerine, cezaevi müdürlüğüne başvuran tutuklulara cezaevi yönetimi, İbrahim'in 16 Mayıs'ta komutanlıkça sorgu için istendiği; götürüldükten 2 gün sonra da hiçbir gerekçe gösterilmeksizin cezaevindeki kaydının silinmesinin bildirildiğini söylemiştir. Aynı günlerde askeri savcılığa sorgu için giden tutuklulara, oradaki nöbetçi erler İbrahim'in üst katta kurşun yaralarıyla delik deşik bir durumda ölü olarak yattığını söylediler... İbrahim hücresinden sorguya götürüldüğü gün adi bir suçtan askeri savcılıkta sorgu için bulunan Cemil Oktay, İbrahim'i gözleri bağlı olarak, birtakım sivil şahıslarca askeri savcılıktan çıkarılıp, sivil bir otomobile bindirilirken görmüş ve bunu gözaltı koğuşuna döndüğünde Seyithan Dokay ve Hasan İlter'e söylemiştir. Hasan İlter, yine İbrahim'le

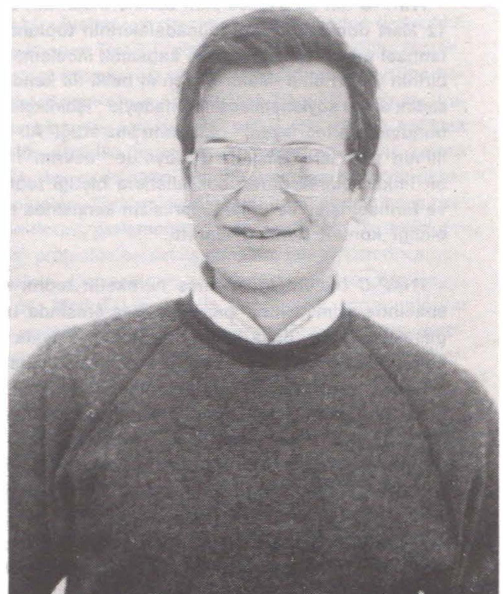
256 sanıklı *Dev-Genç* davası Af Kanunu çıktığında henüz sonuçlanmamış olduğundan, bu davada yargılananlar tahliye edildiler. Bazı sanıkların davaları *THKP-C* davasıyla birleştirildi. Dava sonunda verilen cezalar af kapsamına girdiğinden bütün sonuçlarıyla birlikte ortadan kalktı.

1974 Affı ile birlikte cezaevlerinden serbest bırakılan siyasal tutukluların nispeten küçük bir bölümü aktif siyaseti sürdürdüler, 1974 sonrası yeniden kurulan devrimci siyasal örgütlerin önder kadrolarının bir bölümü bu devrimcilerden geliyordu, ancak serbest bırakılanların çok geniş bir bölümü aktif olarak siyasal mücadele içinde yer almadılar. Zaten Ecevit hükümeti de sağ kanattan gelen "anarşistleri yeniden memleketin başına bela etme" suçlamalarına karşı, "bu gençlerin topluma ve devlete yeniden kazandırılmış olmaları"nı kanıt gösteriyordu. Bir önceki dönemin toplumsal mücadelelerinde sokakta aktif rol almış olanlardan bir bölümü gerçekten de bakanlıkların ve belediyelerin yönetim kademelerinde önemli görevler üstlendiler. Bunlar arasında genel müdürlük, bakanlık müsteşarlığı vb. yapanlar da vardı. Bu, 1923 sonrasında komünist hareketten devlet hizmetine tekil kadrolar aktarma pratiğinin, 1970'lerde yeniden üretilmesiydi ve 12 Mart'ta başlayan bu süreç 12 Eylül sonrasında, burjuvaziye kadro aktarma olarak yeniden biçim değiştirecekti. Hapiste kalmaya devam edenlerse belki de bir bakıma devrimci kalmaktan başka bir seçeneklerinin olamayacağı "daha rahat" bir ortamda sayılırlardı. Ecevit hükümetleri hapiste kalanlar için her zaman daha çok havalandırma ve daha çok açık görüş demek oldu. Ancak "iyi" hapisane değil, özgürlük talep edenlerden Ertan Günçiner Niğde Cezaevi'nden kaçmayı başardı. Aydın Çubukçu ise bir başka teşebbüs sırasında yakalanarak cezasının 3/4'ünü yatmaya mahkum edildi. Aydın Çubukçu 1990'da, bir başka sosyal demokrat hükümeti seçeneğinden söz edilmekte olduğu sıralarda hâlâ 12 Mart'tan kalma tek hükümlü olarak Gaziantep Cezaevinde yatmaya devam ediyordu.

yüzleştirilmesi sırasında, savcı Yaşar Değerli'nin İbrahim'e 'senin cezanı çok yakın bir gelecekte, kendi ellerimizle vereceğiz!' dediğine tanık olmuştur. THKO davasında tutuklu bulunan Mustafa Karadağ ise, MİT'te kendisini sorguya çeken Yaşar Değerli'nin 'Konuşmazsan senin de akibetin daha geçen hafta gömdüğümüz İbrahim Kaypakkaya gibi olur!' dediğini cezaevinde karşılaştığı, İbrahim'in en yakın arkadaşlarından Arslan Kılıç'a iletmiştir. İbrahim Kaypakkaya Yoldaş, Nazi işkence odalarına tavanına kanıyla 'Unutmaki sen bir komünistsin' diye yazarak falakaya her yatırılışında o yazıyı okuyup, faşist cellatlara direnen Dimitrov'ların, Naziler tarafından kurşuna dizilirken, Alman askerlerine 'ben sizin kurtuluşunuz için mücadele ettim. Siz kurtuluşunuzu öldürüyorsunuz.' diye bağıran Fransız komünistti George Politzer'lerin, Nazi kurşunlarına karşı korkusuzca göğüs geren Ernest Thellmann'ların ve ölümü 'Yaşasın Ho Şi Minh' diyerek gögüsleyen Vietnam kahramanlarını her türlü şart altında son nefeslerine dek sürdürdükleri mücadelenin izleyicisidir... Canını proletaryanın ve halkların kurtuluşuna devrimciler, faşist zulüm ve baskılardan korkarak intihar etmezler. İntihar bizzat halkın devrimci mücadelesinden korktukları için zulmeden faşist köpeklerin seçenekleridir! İşte bütün bu somut gerçeklerden ötürüdür ki, önderimiz İbrahim Kaypakkaya intihar etmez ve etmemiştir öldürülmüştür..."

12 Mart müdahalesinden sonra gerçekleşen banka soygunlarının en büyüğü 27 Temmuz 1971'de İzmir Ziraat Bankası'ndan Denizli Şubesi'ne sevkedilen aracın Selçuk'a bağlı Çamlık köyü yakınlarında durdurularak 4 milyondan fazla paraya el konulmasıyla gerçekleşti. Bankanın İzmir şubesinde çalışan kadir Kaymaz'ın verdiği bilgilerle aracın önünü kesen Aydın Çubukçu (üstte), Ertan Günçiner ve Hikmet Çiçek parayı taşıyan personeli teslim aldıktan sonra iğneyle uyutup kaçtılar. İzmir'de saklanan sanıklar ve yardımcılarından Kadir Kaymaz, Gülfem Yoldaşçan (yanda sağda) ve Yaşar Ayaşlı (yanda solda) 2 milyon 232 bin lirayla yakalandılar. Sanıklardan elde edilen bilgilerle Ankara'da sürdürülen operasyonlarda ise, paranın geri kalanıyla birlikte Meltem Yoldaşçan, Osman Yoldaşçan, Fatih Öktülmüş, Erhan Erel, Ümit Erel, Ercan Erel, Selahattin Bora, Mehmet Çetintaş, muammer Uğurel, Ahmet Yurtoğlu, Seyfettin Erdiren, Arzu Öktülmüş ve Semih Demirtepe ele geçirildiler.

THKP-C

''Anarşizm, modern toplumun içinde belki ancak kendisine bir yer bulmakta boşluğa düşmüş eski egemen gücünü yitirmenin verdiği şaşkınlıkla tırmanacak duvar arayan küçük burjuvazi açısından son sığınak olabilirdi. Öyle bir sığınak ki, orada terörü de en sonunda yüreğine doğru çevirir ve ateşi içinde bizzat kendisini yakardı... Her biri giderek kendi başına bir eylem ve kuram peygamberi olan Türkiye'nin yeni sol küçük burjuvalarının adını sık andıkları Marx'ı -bir bilgin olarak- yeterince okumaya ne takatları vardı, ne de ellerindeki silahtan baş kaldıracak kadar vakitleri... Silahlı bu küçük tanrılar, Schumpeter'in ünlü deyişiyle ancak peygamber Marx'la ilgiliydiler. Unuttukları Marx'ın hiçbir zaman peygamber olmak istemediğidir... Karl Marx'ın sosyalizmin bir bilimsellik sorunu olduğunu söyleyebilmesi, teori ve pratik arasındaki ayrılmaz birlikten söz etmesi son çözümde toplum, tarih, ekonomi, politika, örgüt ya da devrim gibi sorunların ancak bu en karmaşık, nesnel özgül tarihsel bağlamları çerçevesinde ele alındıkları takdirde, doğru biçimde çözümlemeleri yapılabilecek olgular niteliğini taşıdığını belirtmesindedir... Yeni sol peygamberler, genci, orta yaşlısı ve yaşlısıyla teoriyi -hem de bazen Marx'ın adını da yanlış biçimlerde kullanarak- neredeyse tarihin çöp sepetine atıyorlardı.''

THKP-C'nin de başlıca aktif öznelerinden biri olduğu 12 Mart dönemi siyasal mücadelelerinin toplumsal ve tarihsel arka planı üzerine en kapsamlı incelemelerden birinin yazarı olan -Mahir Çayan'ın belki de kendi maksadını aştığı söylenebilecek bir ifadeyle ''işbirlikçi-tekelci burjuvazinin teorisyeni'' olduğunu ima ettiği- Ali Gevgilili'nin 1970'lerin başında Türkiye'de ''devrim''i sahici bir imkan olarak gören sosyalistlere biçtiği toplumsal ve tarihsel işlev ile onlara Marksizm karşısında tanıyabildiği konum bundan ibaretti.

THKP-C önderliğinde, önce hareketin teorik evrimi sırasında primus inter pares -eşitler arasında birinci- olarak parlayan, daha sonra bu fikirlerin hayata uygulanması sırasında ''eski tüfekler''in hayret dolu bakışları arasında hareketin pratik önderliğini de üstlenen Mahir Çayan'ın kendi eylemi hakkındaki kendi düşüncesinin bu hükmün tam karşıtı olması şaşırtıcı sayılmaz. Mahir Çayan Kartal Maltepe Askerî Cezaevi'nden kaçışıyla 30 Mart 1972'de Kızıldere'de öldürülüşü arasında geçen dört ay içinde sürekli takip altında, her gün yer değiştirirken kaleme aldığı, *Kesintisiz Devrim* dizisinin üçüncü kitabında, 1990'dan bakıldığında inanılmaz gibi görünen bir iyimserlik ve umutla şunları yazmıştı: ''...Silahlı propagandayı temel alan örgüt, giderek ezilenlerin tek umud kaynağı olur. Bir yandan işsizliğin ve pahalılığın giderek artması halkın memnuniyetsizliğini had safhaya ulaştırırken, silahlı propagandanın karşısında baskı ve terörü iyice arttıran, halkın giderek bütün demokratik haklarını rafa kaldıran oligarşi, başta aydınlar olmak üzere bütün halkın nazarında değer yitimine uğrar. Gerilla savaşını başarı ile yürüten parti, önce soldaki çeşitli oportünist fraksiyonların etkisi altında kalmış olan halkın uyanık kesimlerini etrafında toplayacak, soldaki parazitleri gederek temizleyecektir. Pasifistlerin kafalarını karıştırdığı unsurlar -işçi, köylü öğrenci- giderek silahlı propagandanın etrafında toplanacaktır. Yani silahlı propaganda önce solu toplayacaktır. Başlangıçta çeşitli eğilimlerin etkisi altında olan samimi unsurlar tek bir strateji etrafında toplanacaklardır.''

Tarih, üzerinde düşündükleri ve değerlendirdikleri eyleme ilişkin belirlemeleri ve beklentileri bakımından Ali Gevgilili'yi de, Mahir Çayan'ı da pratikte doğrulamış görünmüyor. Öncelikle, Mahir Çayan'ın 1970'ler başlarken Türkiye'de pratik bir imkan olarak gördüğü devrim için mücadele, Gevgilili'nin kategorik olarak dile getirdiği şekilde, ''küçük burjuva aydını''nın ''ateşi içinde bizzat kendisini yaktığı'', bir azınlık terörizmi olarak kalmadı. Tersine, eylemi, hayattayken Mahir Çayan'ın kendisinin tahayyül bile edemeyeceği kadar kısa bir süre içinde, Türkiye solunun tarihinde hiçbir sosyalistin edinmiş olamadığı bir prestiji yaratarak onbinlerce emekçi ve aydının onun adıyla anılan düşünceleri kendi düşünceleri olarak benimsemesini sağladı. Öyle ki, Gevgilili'nin Çayan eleştirilerinin onlarınkinin yanında entelektüelce olmaktan ileri gitmediği söylenebilecek olan *TKP* bile, sonunda Mahir Çayan'ı sosyalist kahramanlar galerisine kabul etmek zorunda kaldı. Ama öte yandan Mahir Çayan'ın kendi eyleminden ummuş olduğu gibi, ''silahlı propaganda(nın) önce solu topladı(ğı)'' ve ''samimi unsurlar(ın) tek bir strateji -yani *THKP-C* stratejisi- etrafında toplandı(ğı)'' da söylenemez. Tersine, sonraki yıllar, Mahir Çayan'ın öne sürmüş olduğu stratejik ve teorik tezlerin varyantları çevresinde ''samimiyet''lerinden kuşku duymak gerekmeyen, çok sayıda devrimci (''Çayanist'') grubun doğduğuna tanık oldu. *THKP-C*'nin sürdürdüğü ''politikleşmiş askerî savaş''ın dolaysız pratik sonuçlarından biriyse, *orijinal THKP-C* örgütünün 1973'de kesin olarak dağılmış olmasıydı.

Engels'in, Joseph Bloch'a 21 Eylül 1980'de yazdığı mektupta sunduğu, imkar ile gerçeklik arasındaki ilişkinin toplumsal tarih alanındaki maddeci kavranışı, bu paradoksal gibi görünen sonuçları anlamamızı kolaylaştırabilir: ''...Tarih, her zaman, nihai sonucun sonsuz sayıdaki bireysel iradenin çatışmalarından doğması suretiyle gerçekleşir, ve her bir irade de, varolduğu haliyle bir dizi özel varlık koşulları çokluğu tarafından yaratılmıştır, dolayısıyla burada karşılıklı olarak birbirleriyle çatışan sayısız güç var demektir. Bu güçlerse, sonsuz sayıda bir paralelkenarlar grubu meydana getirirler ve bu gruptan bir bütün olarak bilinçsiz ve kör bir biçimde işleyen bir kuvvetin ürünü gibi görünebilecek olan bir bileşke -tarihsel olay- ortaya çıkar. Çünkü, her bir bireyin istediğini başka bir birey engeller ve sonuçta ortaya çıkan şey hiç kimsenin istememiş olduğu bir şey olur... Ama... çeşitli iradelerin istedikleri şeye ulaşamayıp genel bir ortalamada, ortak bir bileşkede kaynaşmalarından bunların sıfıra eşit oldukları gibi bir sonuç çıkarmaya hakkımız yoktur. Tam tersine bunların herbiri bileşkeye katkıda bulunur ve bu niteliğiyle onda içerilmiş durumdadır.''

Engels'in çözümlemesi, Türkiye'nin 1971 ile 1990 arasındaki tarihine uygulandığında, bu alandaki sınıf mücadelelerinin arka planı üzerinde *THKP-C*'nin özgül tarihinin de en genel hatlarıyla tam olarak onu kuran hiç kimsenin istemiş olduğu gibi gerçekleşmediğini, varılan sonucun ancak bir bileşke olabileceğini görmek kolaylaşır.

THKP-C ile ilgili olarak varılabilecek en yanıltıcı yargılardan biri, onu büründüğü görünümlerinden biriyle, salt ''askerî'' bir aparat , bir ''gerilla örgütü'' olarak görmek olur. Tersine, eylemlerini çevreleyen trajedi halesinin berisine serinkanlılıkla bakıldığında *THKP-C*'nin faaliyetinde en büyük başarısızlığının gerillacılığın ''altın kural''ını uygulamakta ortaya çıktığı görülür: *THKP-C* ''vur''muş ama ''kaç''amamıştır. Bunun pratikteki anlamı iki ''kuşatma''da on üç ''öncü savaşçı''nın ölümüdür, ve bu da *THKP-C* önderliğinin fiziksel olarak tasfiye olmasına yol açmış, örgütsel olarak sonunu getirmiştir. Ancak, hareketin ideolojik kurgusunu ele veren en önemli kavramlardan biri olan ''politikleşmiş askerî savaş''a atıfta bulunarak dile getirilirse, bu ''askerî'' başarısızlığın -böyle bir sonuç kendi teorisinde hiçbir biçimde öngörülmüş olmamakla birlikte- paradoksal bir biçimde *THKP-C* için moral ve ''politik'' bir zafere yol açtığı söylenebilir. Mahir Çayan, *Kesintisiz Devrim-III*'te düzen değişikliğinin mümkün olduğunu düşünen kitlelere bunun mümkün olduğunun güvencesini verebilmek için ''...Merkezî otoritenin aslında göründüğü gibi güçlü olmadığını, kof olduğunu bütün gücünün yaygara ve gözdağı olduğunu... oligarşiye karşı savaşan silahlı devrim cephesinin güçlü olduğunu göstermemiz, bir bakıma kuvvet gösterisi yaparak düşmanı yıpratmamız, moralman çökertmemiz gerekmektedir. Bunun tek yolu öncünün bir dizi askerî zaferleridir. Sağlanan potansiyelin kaybolmamasının, giderek genişlemesinin tek yolu

1

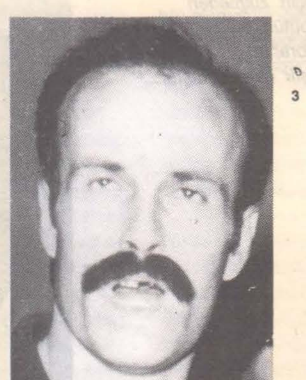
2

3

4

5

6

1) THKP-C'nin İstanbul'da gerçekleştirdiği tüm silahlı eylemlerde yer alan, eski Dev-Genç *Merkez Yürütme Kurulu üyesi Oktay Etiman, 2) hem* THKP-C, *hem* THKO, *hem de Dev-Genç davalarından yargılanarak hüküm giymiş olan İrfan Uçar, 3)* Dev-Genç *Genel Başkanı ve* THKP-C *Genel Komite üyesi Ertuğrul Kürkçü, 4)* THKP-C*'nin yurt dışı ilişkilerini sürdüren Gülten Savaşçı Mahir Çayan'la evli, 5)* THKP-C *Genel Komite üyesi Ziya Yılmaz, 6)* THKP-C *Genel Komite üyesi, Hv. Yüzbaşı Orhan Savaşçı.*

69

(16) 12 Mart ve Silahlı Mücadele

budur" diye yazmıştı. Oysa, bu satırların yazılmasının üzerinden çok az bir zaman geçtikten sonra pratikte kuvvet gösterisini gerçekleştiren devlet karşısında *THKP-C* giriştiği bütün silahlı çatışmaları kaybetti; "kitleler", İsrail Konsolosu'nu kaçırıp öldürdüğünde değil -bu *THKP-C* için bir kararlılık gösterisiydi- kendisinden üstün askeri güçler tarafından öldürüldüğünde Mahir Çayan'dan yana çıktılar.

1976'dan bakıldığında, 1971-72'de "askeri" olarak hemen hemen aynı biçimlerde faaliyet göstermiş olan iki örgütlenmeden *THKO*'nun izini süren, kendisini "Deniz Gezmişçi" olarak niteleyen herhangi bir siyasi akıma raslanmazken, *THKP-C*'nin izini süren ve kendisini Mahir Çayan'ın "örgütü"nden kabul eden yüzlerce hatta binlerce insanın varlığı, sonraki beş yılda *Devrimci Yol*, *Devrimci Sol*, *Kurtuluş* gibi yaygın bir kitle gücü edinebilmiş devrimci hareketlerin güçlerini hep bu "kendiliğinden" Çayan taraftarlarından derlemiş olmaları, *THKP-C*'nin gerçekliğinde *THKO*'ya kıyasla "silahlı propaganda" dışında bir başka maddi etkenin varlığını araştırmayı gerekli kılar.

Bu maddi etken, *THKP-C*'nin gerisindeki tarihsel ilişkilerde bulunabilir. *THKP-C*'nin karizmatik ve ünlü önderlerinin hemen hemen tümünün 1971'de üniversite öğrencileri olmaları ve hemen hemen tümünün de "silahlı propaganda" eylemleri içinde yer almaları, *THKP-C*'nin bir silahlı "öğrenci çetesi"nden ibaret olduğu yanılsamasını sürekli olarak beslemiştir. Oysa *THKP-C*'yi kuran sürecin berisinde sosyalist hareket bakımından son derece yaygın bir alan üzerinde ve çok çeşitli toplumsal sınıf ve katmanlar arasında sürdürülmüş olan iki, üç yıllık bir özgül çalışma yatıyordu.

Birinci siyasal alan *Devrimci TİP Muhalefeti*'ydi. *THKP-C* önderliğini oluşturanların önemli bir bölümü *TİP*'in yerel ve merkezî örgütlerinde 1966'dan beri çalışarak en ileri üyelerle ve yerel önderlerle, Ege, Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde yakın ilişkiler kurmuşlar, üretici köylü mücadelelerinde yer almışlar ve sayısız temasa sahip olmuşlardı.

İkinci siyasal alan *Dev-Genç*'ti. *THKP-C* önderliğinin Ziya Yılmaz, Sina Çıladır ve Orhan Savaşçı dışındaki bütün mensupları gençlik hareketi içinden en aşağıdan başlayarak döğüşe döğüşe yukarıya doğru gelen doğal önderler ve *Dev-Genç* yöneticileriydi. Bu görevlerini aralıksız olarak sürdürmüşler, öte yandan *Dev-Genç*'in öteki kitle örgütleriyle ortak mücadeleleri ve ilişkileri sırasında özellikle öğretmenler, mimarlar, mühendisler ve işçiler arasında yakın ilişkiler ve yandaş toplulukları oluşturmuşlardı. Bunun türevsel bir sonucu da daha özel bir kategori olarak sanatçılar ve yazarlar arasında aynı türden bağlar geliştirmiş olmalarıydı.

Silahlı Kuvvetler içinde sağladığı ölçüde bağımsız sosyalist siyasal güce *THKP-C* dışında hiçbir sosyalist eğilim sahip değildi ve bu güç doğrudan doğruya "cuntacı" radikalizmle rekabet ve mücadele halinde edinilmişti. *THKP-C*'nin sahip bulunduğu genç subay rezervinin genişliği ve 8-9 Mart hareketi sırasında "cunta" girişiminden "krizi derinleştirmek için" yararlanma taktiği dolayısıyla doğan tartışmalarda ileri sürülebildiğinin tersine, *THKP-C* içinde belki de "cunta"ya karşı en mesafeli olanlar askerlerin kendileriydi. Bu da 12 Mart sonrasında *THKP-C* için başka hiç bir grupta olmadığı ölçüde sosyalist temelde yaygın bir "silahlı kuvvetler ilişkileri ağı" sağlıyordu.

Nihayet bütün bu alanları birbirine şöyle ya da böyle bağlamaya çalışan bir koordinasyonun varlığı ve sürekli ideolojik yayın, kitle toplantıları, basın ve TV'nin bu kitle örgütleri aracılığıyla kullanımı, ideolojik etkinin geometrik olarak artmasını sağlayan bir başka etkendi. Arkasında böyle bir ilişkiler toplamı ve böyle bir tarihle yola koyulduğunda *THKP-C*, gerçekte Türkiye'de herhangi bir politik grubun olabileceğinden kat kat fazla bir temas şebekesine ve ideolojik etkileşim alanına sahipti. Onun "askeri" yeniligisini "moral ve politik" bir kazanıma dönüştürebilmesini sağlayan bu yaygın -ve belki de bu durumda bir avantaja dönüşen gevşek- kitlesel ilişkiler ağının maddesi oldu. Politik olarak kabaca da olsa eğitilmiş, reflekslere sahip olmuş böyle bir ağın içinde yer alanlar, *THKP-C* önderliğinin katliamlardan kurtulabilmiş bir bölümünün süreci kavramakta basiretsizlik, psikolojik ve maddi baskıları bireysel olarak karşılama anında kırılganlık gösterebildiği bir dönemde "sıkı" durdular ve devletle "silahlı öncü" arasındaki çatışmanın gizini çözmeye uğraşırken politize olmaya başlayan kesimleri arasında "anti-propaganda"ya karşı bir set oluşturdular.

Ancak, teorik-programatik ve taktik gelişiminin apansız sıçramalarla sürmesine ve tabanın, karizmatik önderlerinin bireysel mizaçlarının bile hareketin pratik yönelimleri üzerinde iz bırakmasına izin veren plastisitesi bir yana, örgütlenme biçiminin hiçbir resmî çerçeveye, hatta bir örgütsel biçime sahip olmaması, herhalde *THKP-C*'nin en büyük zaafı, dağıldıktan sonra bir kere daha toplanamamasının en büyük kaynağıydı. *THKP-C Tüzüğü* olarak adlandırılan belgenin örneğin, "partinin durumu ile ilgili önemli bir kararın alınacağında ve felaket anında" toplanmasını öngördüğü "Genel Komite", kendisini geçici olarak kurduğu Aralık 1970'ten 30 Mart 1972'ye kadar bir tek kez olsun bütün üyeleriyle birlikte toplanmamış ve bir durum değerlendirmesi yapmamıştı. Oysa bu arada 12 Mart Muhtırası verilmiş ve "silahlı mücadele"nin resmen başlatılmasına "Merkez Komitesi" kendiliğinden karar vermişti. Beri yandan "Genel Komite" neredeyse "mesleki ve işlevsel temsil" esasına göre kurulmuş olduğundan hareketin toplam siyasal faaliyetleri siyasal kararlarla değil "Merkez Komitesi"'nin "o alandaki" önderlere verdiği "teknik" direktiflerle yürütülüyordu. Kendisine politik parti işlevini yüklemiş olan önderlik, bu girişimiyle bir devrimci parti ihtiyacını dile getirmiş ve Mihri Belli'den kopuşunu örgütsel olarak meşrulaştırmış oluyordu belki, ama, sonuçta pratiğini bir "konspirasyon" örgütü halinde sürdürüyordu. Hiç kimse, hiçbir güç tarafından "aşağıdan" denetlenemeyen ve beslenemeyen bir "Merkez Komite"'nin üyeleri arasındaki en küçük bir ayrılığın bile alt birimlerde büyük açı farkları meydana getirmemesi olanaksızdı. Henüz yeni birleşmiş olan ve tam olarak kaynaşmış olmayan grubun teorik ve taktik yönelimlerinin sıçramalarla ve yeterli açıklama olmaksızın değişmesi de bu yönelimlerin her sektördeki kavranışının eşitsiz bir biçimde gelişmesine yol açtı. Örneğin daha sonra pratik sonuçlarına çok fazla anlam yüklenecek olan, "evrim ve devrim aşamalarının içiçeliği" bahsinde, 1970 yazında Mahir Çayan, "kesin olarak şu söylenebilir, her halû kârda belli bir subjektif birikim olmadan devrim konağında olunamaz" derken, Nisan 1971'de "*THKP* Devrim Stratejisi-1 No.lu Parti Bildirisi"nde "Emperyalizmin işgali altındaki ülkelerde evrim ve devrim aşamaları... birbirinin içine girmiştir", yargısına varıyordu. Daha önce terminolojide herhangi bir biçimde yer almış olmayan "politikleşmiş askeri savaş" kavramının ortaya atılmasıyla uygulanması arasında yalnızca dört ay geçmiş ve *Aydınlık Sosyalist Dergiye Açık Mektup* yazısının yanında yer alanlar henüz Dr. Hikmet Kıvılcımlı ile birlikte bir parti girişimi tasarlandığını sandıkları sırada, Dr.Hikmet Kıvılcımlı'nın bu "strateji" açısından "revizyonist" sayılması gerektiğini *Kurtuluş*'un 1. sayısından öğrenmişlerdi. Bu perspektiflerin teorik tutarlılıkları bir yana, temel önemler yüklenen önermelerin böyle büyük bir süratle değişmesi, yalnızca *THKP-C*'nin kadroları arasında değil, önderliği arasında da sürekli bir kafa karışıklığı doğurdu. Bu perspektiflerin çalışma alanları açısından nasıl yorumlanacağı ve "asıl doğrultu"ya nasıl tabi kılınacağı ise, sürekli bir bilinmeyen olarak kaldı. Bu anlamda *THKP-C*'nin ideolojik bütünlüğü kurulmuş organik bir parti örgütlenmesi halinde yaşamış olduğunu söylemek çok güçleşir. Öyle ki, Mahir Çayan'ın temel tezleri olduğu söylenebilecek olan *Kesintisiz Devrim* dizisinin birinci kitabına 26 Nisan 1971'de sıkıyönetim ilan edildiğinde matbaada el konulmuştu. İkinci ve üçüncü kitaplar ise ayrılık sırasında Mahir Çayan'la saf tutmuş olanların büyük çoğunluğunun iletişimden yoksun olmaları ve henüz yazılmakta olan metnin el yazmalarının Ankara'da bırakılması dolayısıyla Kızıldere'de ölenlerin çoıu tarafından okunup tartışılamamıştı. İç ideolojik hayatın bu kesintililiği ve yalıtıklığı örgütteki ideolojik karışıklık bakımından kayda değer örnekler oluşturur. Sonunda gerçekten bütün öteki çalışma kolları "silahlı propaganda"ya bağlanmıştır ama, bu çalışmaların "silahlı propaganda"nın "lojistik desteği" olması anlamında.

THKP-C'nin Mihri Belli ayrılığı sonrasında edindiği yeni yönelimin yalnızca Mahir Çayan'ın kafasından çıkmış olan bir fikirler manzumesi olduğu yargısı onun teorik evrimini değerlendirmek bakımından sık sık düşülen bir başka yanılsamadır. *THKP-C*'nin siyasal ve teorik kavramlar portföyünde yer alan kavramların ve mücadele biçimlerinin büyük bir çoğunluğu, 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında Latin Amerika'nın birçok ülkesinde, Sri Lanka'da (Seylan), Yemen'de, Omman'da da hareket halinde olan birçok *Halk Kurtuluş Cephesi*'nin, Ordusu'nun, Partisi'nin benimsediği bir genel stratejik hattın, önderliğini *Küba Komünist Partisi*'nin ve onun öncülüğünde kurulmuş olan *OLAS* (Latin Amerika Halkları Dayanışma Örgütü) ve OSPAAAL'ın (Asya, Afrika ve Latin Amerika Halkları Dayanışma Örgütü) yürüttüğü bir uluslararası devrimci akımın içinden geliyordu. Bu bakımdan *THKP-C*'nin birçok eleştirici eğilim tarafından "sol sapma" olarak değerlendirilmesi ile *Küba Komünist Partisi*'nin bu eleştiriden bağışık kılınması arasında bir çifte standartlılık olduğuna dikkati çekmek gerekir. Üstelik bu eleştiri sahiplerinin hiçbir zaman bir devrim ve devrimci örgütlenme planına sahip olmayışları, Türkiye'de Marksist hareketin gelecek perspektiflerini, parlamenter ya da "darbeci" bir ilerici değişme projesine bağlamış olmaları, herşeyden önce burjuvazinin dünyasından kategorik olarak kendisini ayırmış bir Marksist hareketin yaratılması zorunluluğunu bir devrimde birinci görev olarak gören genç devrimciler için Küba perspektiflerini kabul edilebilir biricik perspektif kıldı.

THKP-C'nin kendi özgül tarihi içinde hiç kimsenin kendi tezlerini Mahir Çayan kadar kuvvetli bir biçimde ve Marksizmin genel bağlamiçine yerleştirerek savunabilmiş ve ilerletebilmiş olduğu söylenemez. Bu nedenle, Mahir Çayan'ın ölümünün hemen ardından *THKP-C*'nin geride kalan kadroları arasında bu tezlerin vulger bir savunusu ile kategorik olarak reddi biçiminde süren tartışmalar bu tezler üzerinde "orijinal kadrolar"ın herhangi bir reorganizasyon imkanını bırakmadı.

1990'dan bakarak şu söylenebilir: 1970-1971 Türkiyesi'nde hiçbir sosyalist politik çizgi, toplumun sosyalist dönüşümü bakımından bir devrimci perspektifi *THKP-C*'ninkinden daha tutarlı olarak kuruyor değildi. *THKP-C*'nin bu somut andaki önemi, devrimcinin Marksist, Marksist'in de devrimci olabileceğine ve olması gerektiğine işaret etmiş olmasındaydı. 1970-71'de başka hiçbir yolla alt sınıfların gençliğinin dikkatlerinin devrime ve sosyalizme yöneltilmesi olanağı yokken, özellikle ve öncelikle Mahir Çayan'ın iradesinin ürünü olan bir atılımla kendisini bütün baskı aygıtlarıyla birlikte egemen sınıfın iktidar yapılarının karşısına koyan *THKP-C*, devlet bahsindeki yanılsamaların sona erdirilmesinde ve sosyalist hareketin ideolojik bağımsızlığının sağlanmasında tarihsel bir adım oldu. Bu nesnelliğinin ötesinde *THKP-C* bugün herkesten çok, o yolla Marksizmin alanına adım atmış devrimci kadroların eleştirel bir yeniden değerlendirilmesine her zamankinden fazla muhtaç görünüyor.

ERTUĞRUL KURKÇU

Ortanın Solu

CHP 1950'lerin ikinci yarısında, kentlerde kitleselleşen işçi sınıfını ve yoksul köylülüğü gözeten öneriler ileri sürerek, sosyal demokrasinin "klasik" bazı özelliklerini propagandasında kullanmaya başlamıştı. Parti 27 Mayıs'tan sonra umulan çıkışı yapamayınca; propagandif ve tekil düzeyde kalan bu özellikleri daha bütünlüklü bir çerçeve içinde eklemlemeyi ve buna uyarlı kadrolaşmayı, yapılaşmayı savunan unsurlar devreye girdiler. "Ortanın solu" şiarıyla başlayıp "demokratik sol" kimliğinin benimsenmesine varan bu kadrolaşma, yapılaşma ve programlaşma uzun ve sancılı bir geçiş sürecinin işi oldu. Ortaya çıkan "yeni" *CHP* de "klasik" sosyal demokrat bir parti olmadı; *CHP* mirasının bürokratik, "sınıflarüstücü" geleneğinin izlerini taşıdı.

CHP'nin 27 Mayıs Sonrasındaki Bunalımı

İnönü'nün, 20 Haziran 1960'da örgüte gönderdiği genelgede "*CHP*'nin 27 Mayıs hareketinin ne başında, ne içinde olduğunu" ısrarla vurgulamıştı. Buna rağmen 27 Mayıs, özellikle *DP* tabanına hitap eden politikacılarca yaygınlaştırılan "*CHP* Ordu + İktidar" formülüyle beraber, *CHP*'nin geleneksel "devlet partisi" kimliğinin geniş kitleler nezdinde pekişmesine yol açtı. 27 Mayısçıların İnönü'ye verdikleri önemle ve 1961 Anayasası'nın yapılışında *CHP*'nin oynadığı ağırlıklı rolle de güçlenen bu görünüm, 50'lerde "devletlu" imajından bir ölçüde sıyrılmaya başlamış olan *CHP*'nin aleyhine oldu. Partinin 24 Ağustos 1961'de toplanan 15. Kurultayı'nda, zaten 1959'da genel sekreterlikten uzaklaştırılmış olan Kasım Gülek'in; delegelerin çok büyük bir bölümünün desteğine sahip olmasına rağmen, İnönü'nün kişisel ağırlığını koymasıyla yönetimden tasfiye edilmesi de partinin geleneksel elitist niteliğinin restore edildiği izlenimini verebilecek bir gelişmeydi. Çünkü Gülek, programatik bir etkinliği olmamakla birlikte, örgütle, tabanla sıcak ilişkileri içinde partiye "popülist" etmenler taşıyan bir kişilikti.

Gülek'in tasfiyesi, sınıfsal temellere inen daha köklü bir bunalıma işaret ediyordu. *CHP*, 1950'li yıllarda, doğal olarak *DP* politikalarının görece mağdur sınıflarıyla/sınıf fraksiyonlarıyla bütünleşmeye; programını bu iletişim içinde yeniden oluşturmaya yönelmişti. Kentlerde kitleselleşmeye başlayan işçi sınıfı, *CHP*'nin kategorik olarak "sahip çıktığı" yeni bir taban oldu. *CHP*, 1953'den itibaren grev hakkı talep ederek; 1959'da kabul edilerek 1961 Anayasası'nın özünü oluşturan *İlk Hedefler Beyannamesi*'nde "en önemli değer kaynağı" olarak tanımladığı emeğin "istismarına" karşı çıkarak, işçi sınıfıyla bağını programatikleştirmeye çalıştı. 1957'de memurlara sendika kurma hakkının talep edilmesi, partinin, bürokrasinin -en azından yoksullaşan görece vasıfsız kesimlerinin- konumunu nesnel olarak emek-sermaye çelişkisi çerçevesinde kabullendiğini göstermesi bakımından ilginçtir. *CHP*, 50'lerin sonlarına doğru, *DP* iktidarlarının ekonomik politikaları içinde özgül talepleri kavran(a)mayan sanayi burjuvazisiyle de bağlantı kurmuştu. Bu ilişki, özellikle İstanbul sanayi burjuvazisinin bir kesiminin temsilcisi niteliğinde olan *Hürriyet Partisi*'nin *CHP*'yle birleşmesiyle pekişti. *CHP*'nin '60'ların başında karşı karşıya olduğu esas sorun, ağırlıkla küçük burjuvaziye, kır ve küçük kentteki mülk sahibi sınıflara ve bürokrasiye dayanan geleneksel tabanının, yakınlaşmaya çalıştığı işçi sınıfının ve sanayi burjuvazisinin taleplerini, çıkarlarını tutarlı bir program ve söylem içinde eklemleme sorunuydu.

CHP, 1961'den sonra, programatik icraatı bakımından başarısız oldu. Koalisyon ortaklarının engellemesi, bazı *CHP*'lilerin bu konuyu sürüncemede bırakmayı yeğlemesi ve parti yönetiminin kararlı davranmaması sonucunda, toprak reformu gerçekleştirilemedi. *CHP*, yabancı sermayeye sağladığı sınırsız imtiyazlar nedeniyle karşı çıkmayı sürdürdüğü Petrol Kanunu'nu değiştirmek için de girişimde bulunmadı.

Buna karşılık, burjuvazinin hemen bütün fraksiyonlarının üzerinde birleştiği ve *CHP*'nin de sahiplendiği temel politikalar pürüzsüzce uygulandı. Örneğin, 1961 seçimleri öncesinde yayınlanan *Temel Hedefler Beyannamesi* ve ona bağlı seçim bildirgesinde "özel teşebbüsün her türlü müdaheleden uzak tutulacağı, her bakımdan teşvik edileceği" vurgulanmış; 1950'lerde sert bir şekilde karşı çıkılan yabancı sermayenin "memleketin iktisadi kalkınmasında faydalı bir rol oynayacağı" açıklanmıştı. Nitekim, *CHP*'nin iktidarın ağırlıklı ortağı olduğu 1961-1965 döneminde, ülkeye 1954-1960 döneminden çok daha fazla yabancı sermaye geldi; yurtdışına çok daha büyük kâr transferi gerçekleşti. Yalnızca, işçi hakları konusunda, partinin 1961 programında vaadedilenler doğrultusunda bir icraat hayata geçirilebildi. Çalışma Bakanı Bülent Ecevit, bu alandaki uygulamaların yürütücüsü olarak sivrildi, popülerleşti. Ancak Ecevit, grevle birlikte lokavtı da yasalaştırdığı, 1963'de evrensel 1 Mayıs yerine sendikal yasaların çıktığı 23 Temmuz'u (1963) işçi bayramı ilan etmesi gibi icraatlarıyla; sendikal hareketin radikal unsurlarının eleştirilerine de muhatap oluyordu. Ecevit, *Türk-İş*'te "partilerüstü sendikacılık" ideolojisinin yerleşikleşmesini destekliyordu. 1962 yazından itibaren, ilgili bakanlarla sendikacılar arasında "iş hayatının sorunları"na ilişkin ortak toplantılar yapılmasının rutine bağlanmasına öncülük eden Ecevit; böylece İsveç, Almanya gibi klasik sosyal demokrat iktidar

Ali Gevgilili, "ortanın solu"nu Yükseliş ve Düşüş adlı eserinde şöyle tanımlamıştı: "Pratikte, Ziya Gökalp'in devletçi/halkçı/merkezci ideolojisiyle Kara Kemal'in ve daha genelde Ahi/lonca töresinin geniş tabanlı bireysel/toplumsal mülkiyet yaratma özlemlerini - Türkiye'de modern sosyalist ve Marksist açılışlara karşı- aynı potada birleştirme çabasıdır. Eğilimleriyle daha merkez dışıcı olabilen bir kesim batılılaşmacı küçük burjuvazinin üretebildiği en son sınıflarüstü model, belki de, ortanın soludur." Bu bakımdan "ortanın solu" perspektifini benimsemiş parti için bürokrasi ve aydınlar hâlâ parti tabanının doğal mensubu sayılıyordu. Diğer yandan, 60'lı yılların büyük bir bölümünde İstanbul il başkanlığını büyük armatör Ali Sohtorik'in yapması, büyük burjuvaziyi oluşturulmaya çalışılan bloka dahil etme çabalarının somut bir simgesi gibi işlev görecekti. Yalnızca İnönü değil Ecevit de "ortanın solu"nu sosyalizme karşı bir önlem olarak tasarlıyordu. 1966'da yazdığı Ortanın Solu'nda "aldatılan, ezilen, sömürülen halk toplulukları"nın "bunun farkına varınca, duyacakları isyan duygusuyla, kendileri bile farkına varmadan, ansızın aşırı sola kayma" ve "komünizmin kucağına atılma" tehlikesine işaret ediyordu. Buna rağmen "ortanın solu"nun geniş kitleler için bir cazibe merkezi haline gelmesi, ancak 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında solun ahlaki ve ideolojik düzeyde, geçici de olsa güçlü bir hegemonya kurabildiği koşullarda mümkün oldu. 12 Mart'ın baskı ortamını sertçe eleştirerek parlamenter demokratik sistemin işlerliğine istikrar kazandırmayı vaadeden CHP'nin 1973 seçim kampanyasının "genel af" sloganını ön plana çıkarması da, sosyalist ve devrimci kesimlerde hatırı sayılır bir yankı uyandırdı. Akgünlere adlı seçim bildirgesinde 12 Mart rejiminin "büyük yabancı sermaye ile işbirliği yapan tekelci sermaye"nin ekonomideki egemenliğini daha da geliştirdiği, bu yönelimin değiştirilmemesi halinde "dar gelirli halk toplulukları kadar küçük ve orta işletmelerin de zarar göreceği" anlatılıyordu. Diğer yandan Ecevit CHP'nin "halktan kopuk devlet partisi" imajının başlıca bileşenlerinden biri olduğunu düşündüğü otoriter/laik tutumunu, dini, manevi/özel hayat alanında serbest bırakan bir tutuma dönüştürerek, hem sözkonusu imajdan kurtulmayı, hem de Müslüman kitlelerin en azından sempatisini kazanmayı amaçlıyordu. 12 Mart döneminin kendine özgü koşullarında bu mesaj, son derecede heterojen taleplerle harekete geçen kitleleri, ortak bir coşku temelinde biraraya getirmeyi başardı.

pratiklerinin kurumlaştırdığı tripartist (işveren-sendikalar-devlet sacayağına dayalı) - korporatist düzeni, sendikal alanda sınıf mücadelesinin yeni yoğunlaşmaya başladığı Türkiye'ye uyarlamaya çalışıyordu.

Bu hoşnutsuzluklar, parti içi çekişmelerle besleniyordu. 1962 sonlarında, Kasım Gülek ve onunla beraber hareket eden Nihat Erim, Turgut Göle ve Avni Doğan partiden bir yıllığına ihraç edildiler. Bu kadronun uzaklaştırılma nedenleri arasında, zaten 1959'da tasfiye edilen Kasım Gülek'in gücünü kırma isteğinin yanısıra, Avni Doğan'ın Talat Aydemir'in 22 Şubat darbe girişimiyle ilişkili olması ve İnönü'nün "fanatik" partizanlık karşıtı hükümet politikasına karşı seslerini yükseltmeleri vardı. 16 Ekim 1964'de yapılan 17. Kurultay'da, partiye dönmüş olan Nihat Erim'in, genel kuruldan sonra en yetkili organ olan Parti Meclisi'ne (PM) seçilmesi; bu "tasfiye"lerin köklü ideolojik-siyasal temellerden yoksunluğunun göstergesi sayılabilir. Üst kadrolar arasındaki bu nesnel temelden yoksun ama sert çatışmalar, parti tabanında güvensizliğe ve kaymalara yol açıyordu. Zaten, hükümetin kendi öz programını da ertelemeye dönük icraatı ve "anti-partizan" tutumu nedeniyle tabanda ciddi aşınmalar söz konusuydu. Bu arada, başta *AP* olmak üzere, *DP* geleneğini izleyen partilere/politikalara verilen tavizler, geleneksel Kemalist entelejansiyayı da partiden uzaklaştırıyordu. Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, parti yayın organı *Ulus*'un 1950'lerdeki dirençli yöneticisi İhsan Ada gibi isimler bu dönemde *CHP*'den ayrıldılar.

"Ortanın Solu" Çıkışı

"Ortanın solu" sloganıyla başlayan hareketlilik, *CHP*'nin *AP* önderliğindeki sağ partiler bloku tarafından iktidardan düşürüldüğü, karma hükümetler dönemindeki icraatıyla tabanının tepkisini çektiği ve parti içi hizip çekişmelerinin çözüm arayışlarını baltaladığı bu bunalım anında ortaya çıktı. "Ortanın solu" sloganını ilk olarak, 1965 seçimleri öncesinde İnönü kullandı: "*CHP* bünyesi itibarıyla devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir ekonomik anlayıştadır." (29 Temmuz 1965). İnönü, bu kavramla, *CHP*'nin altı okundan halkçılık ve devletçiliği öne çıkarmaya yöneldi. Eski "milli şef"in "solcu" yöneliminin nedenleri arasında, 1961-1965 döneminde partinin programıyla çelişen sağ politikaları unutturma arayışı en belirgin olanıydı. Öte yandan *CHP*, programı ve 1961 sonrası icraatıyla

İnönü: Tanzimatçı ve Restorasyon Uzmanı

Bir Avrupa ülkesinde başbakan veya devlet başkanı olsaydı, belki de ülke tarihinin en büyüklerinden birisi olarak yazılırdı. Ancak Türkiye'den başka hiçbir yerde başbakan ya da devlet başkanı olma şansı yoktur. Tırmandığı yönetim yükseklikleri ancak Türkiye'de elde edebilirdi; yaşadığı tarihe damgasını vurabilecek bir kişilikten yoksun olmasına karşın, modern Türkiye'nin oluşumunda rolünün ve katkısının Mustafa Kemalinkinden de fazla olduğu ciddi olarak ileri sürülebilir. Bunda, hem bir "Tanzimatçı", Fatih Rıfkı Atay "ileri bir tanzimatçıdır" diyor ve hem de Kemalizmin restorasyonunu yapan kimse olmasının etkisi büyük görünüyor.

Ekim Devrimi ile oluşan Sovyet sisteminde Lenin ve Stalin arasındaki etki karşılaştırması, Türkiye düzeninin kuruluşunda Kemal Paşa-İsmet Paşa olarak yeniden yapılabilir; Kemal Paşa, başlattığı yeniden kuruluşta, Lenininkine göre daha uzun ömürlü olmasına karşın, görece olarak daha az etkilidir. Stalin, Lenin öldükten sonra ve İsmet Paşa, Kemal Paşa yaşarken de daha etkili olmayı başarmıştır.

Geç başlayan, arkadan gelen, ancak daha sonra öne geçen bir kişiliği var; Askeri Rüştiye'de sınıfta kalan bir öğrenci olmasına karşın daha sonra ve özellikle Harbiye'de sınıflarının birincisi oluyor. Kurtuluş Hareketi'ne geç ve isteksiz katılıyor; bir kez Anadolu'ya geldiği ve bir süre kaldığı biliniyor. 1915'de evlenmiş olmasına rağmen 1920 başında yeni evli olduğunu ileri sürerek, Anadolu'dan İstanbul'a dönüyor; Anadolu'ya geçişi, 16 Mart 1920'de İstanbul'un Büyük Britanya kuvvetleri tarafından işgal edilmesinden ve tutuklamaların başlamasından sonradır.

Arkadan gelerek önde sağlam bir yer tutabilmek kıvılcımı olmayan bir kariyeri gösteriyor. Devrim değil düzen adamı olmaya işaret ediyor. Hep karargâh çalışmalarında, bu arada Enver Paşa'nın karargâhında, başarılı olmuş İsmet Paşa'ya, modern Türkiye'yi tanzim etme ve Osmanlı Devleti'nin arkasından bir yeni nizam, nizam-ı cedit de denebilir, kurma işi düşüyor.

Kendisine mal edilen hiç bir çizgi dışı özellik bulunmuyor; çizgi dışı olarak bulunabilinen tek karakter, yabancı dillere düşkünlüğü oluyor. Birleşik Devletler'de hakkında yapılan bir doktora tezinde yer alan en canalıcı şu paragraf son derece ilginçtir: "Her şeyden önce İnönü bir entellektüeldi (Almanca, Fransızca ve İngilizce biliyor ve çok okuyordu) ve bu nedenle, sorunları kendi konteksi içinde daha gelişmiş bir kafanın yapamayacağı kadar değişkeni bir araya getirerek çözümlüyordu. Ancak bu aydın yaklaşımıyla kazandıklarını, kararlılıkta ve bir siyasal karar verici olarak eylem hızında kaybediyordu." İnönü'nün bildiği ileri sürülen dillerin hiç birisini konuştuğunu duyan olmamıştır; kendisinin de abartarak ön plana çıkardığı bu dil düşkünlüğünü, "Tercüme Odası" denilen ve daha sonra Dış İşleri Bakanlığı olarak çalışan bir devlet dairesinden yetişen ilk Tanzimatçılara duyulan hayranlığın bir göstergesi saymak gerekiyor. Paşa, Cumhurbaşkanlığı sırasında bir Tercüme Bürosu kurarak, hem Cumhuriyet'e yabancılaşmış sol eğilimli aydınları devlet çatısı içinde toplamış ve hem de dünya klasiklerini Türkçe okuyanlara sağlamış oluyordu.

Dilin ve ailesinin dışında, teorik nitelikleri eksikli her yöneticide görülen iktidar tutkusundan ayrı olarak, bir de Kemal Paşa'ya bağlılığı vardır. Ancak Kemal Paşa'nın ise İsmet Paşa'dan sürekli bir kaçma eğilimi olduğunu düşünüyorum; her fırsatta kaçmıştır ve bir türlü ayrılamıyor. Kemal Paşa'nın sürekli olarak İsmet Paşa'dan kurtulmak isteyişinin çok çeşitli ve haklı nedenlerini görebiliyorum. Birincisi, yaşam biçimleri ve kişiliklerinden geliyor; birbirine uymaz kişilerdir. Kemal Paşa, düzensiz yaşama alışmış ve zaaflı bir kişiliğin sahibidir. İsmet Bey, özel yaşamında da düzenli ve büyük tutkulaf kadar zaaflardan da uzak bir insandır. İkincisi farklı çevrelerin adamı oluyorlar. Daha sonraki tarihçilerin ve tarih yazınının, 1919'dan önce de Kemal ile İsmet'in yakınlığı üzerinde kaynaklara dayanmayan bir edebiyat yaratmalarına karşın, İsmet, Cumhuriyet'ten önce "enveriye" adıyla bir yeni başgiysisi bulan ve karargâhında Türk yazısını değiştirme denemeleri yapan Enver'in karargâh subaylarından birisidir. Fakat asıl yakınlığı, kısa bir zamanda Kemal'in rakibi haline gelecek olan Kazım Karabekir'edir.

İsmet, Enver'in güvenini kazanmış ve Kazım Karabekir'in yakını bir kurmay subaydır. Kazım Karabekir, yayınladığı anı-inceleme kitaplarının birisinde, Enver'in bir kez kendisine, "seni erkanı harbiye reisi yapayım mı, ya sen ya İsmet, başka kim var?" dediğini yazıyor. Enver kuşağının arkasından gelenler içinde en ülkücüsünün Kazım olduğundan kuşku duymuyorum; daha doğuludur, ancak daha kararlı ve devrimci çıkıyor. Kemalist tarihçilerin Kemal Bey'in Harekat Ordusu'na katıldığı görüşlerinin boş olduğunu gösterebilmiş bulunuyorum; ne Kemal ve ne de İsmet Harekat Ordusu'na katıldılar. Kemal, Selanik'ten yolcu edenler arasındadır. İsmet, Edirne'den geçerken güleryüz göstermiştir. Kazım ise bu gönüllü ordunun içindedir.

İsmet'ten biraz büyüktür ve bir ara birlikte bir Avrupa gezisine çıkıyorlar. Yakınlıkları var ve mektupları bunu gösteriyor. Kazım, yenilgiden sonra İstanbul'da toplanan yetenekli paşaların görevle Anadolu'daki kuvvetlerin başına geçmesini savunuyor ve ilk önce kendisini Sultan'a kabul ettirdikten sonra Doğu'daki On Beşinci Kolordu'nun başına geçiyor. Sürekli İsmet'i de Anadolu'ya geçmeye özendiriyor; İsmet, Kazım'a, çiftlik satınalmayı, askerlikten ayrılmayı ve "Kazım Ağa", "İsmet Ağa" olmayı öneriyor. Bir mektubunda da şunları yazıyor: "Sen Erzurum'a giderken bana 'korkuyorum ki seni bir şeye karıştıracaklar' demiştin. Evimden dışarı çıkmadım ve hiç bir şeye karışmadım." Aynı mektubunda olayların gelişmesi karşısında "duadan başka elimizden bir şey gelmez" dedikten sonra şunları da yazıyor: "Malatyalılar bana Malatya mebusluğunu teklif ediyorlar. Sen ne dersin. Gözlerinden öperim, seni bağrıma basarım sevgili kardeşim Kazımcığım." Kazım ise İsmet'i mutlaka Ankara'ya çekmek istiyor.

Kemal'in İsmet'e kendisinden daha çok Kazım'ın "adamı" gözüyle bakması doğaldır. Şeyh Sait ve İzmir Suikastı nedeniyle kurulan İstiklal Mahkemeleri'nde Kemal Paşa'nın fırsat bilip Kazım ve Ali Fuad'tan kurtulmak istemesinin önüne İsmet'in geçmesi de bu bakışı güçlendirir. Bu nedenle Kemal ve İsmet'in bir arada oldukları zamanı bir kopma denemeleri tarihi olarak da ele almak mümkün oluyor.

Birincisi, Lozan "kahramanı" kutlamaları bitince Kemal Paşa, İsmet Paşa'yı başbakanlıktan uzaklaştırarak Fethi Okyar'ı getiriyor. Fethi, Kemal'den büyük ve öndedir; ancak etkin bir kişiliğe sahip olmayan Ali Fethi hep Kemal'in süfle ettiklerini uygulayan bir subay olarak gelişiyor. Bu, Cumhuriyet'ten çok önce de böyledir. Ancak "düzen" yanlısı güçleri temsil eden İsmet, Şeyh Sait İsyanı gerekçesiyle tekrar başbakanlığa oturuyor ve tam on iki yıl oradan inmiyor.

Kemal Paşa'nın İsmet Paşa'yı yerinden oynatmak için ikinci denemesi *Serbest Fırka* senaryosudur. *Serbest Fırka*, gerçekten ve çok yönlü bir denemedir; Türkiye siyasetinde hiç bir olguya "büyüklerin oynadığı bir küçük oyun" adının bu kadar çok yakışacağını sanmıyorum. *Serbest Fırka* oyununda, yönetimin, çeşitli kanallarla duyduğu kütle rahatsızlığını boşa akıtma planının çok büyük bir rolü var; ancak tutma ihtimali de bulunuyor. Böyle bir ihtimal, İsmet Paşa kariyerinin sonu olabilir; eğer 1950'den sonra da kariyeri sürdüyse *Demokrat Parti* hamlesinin 1930'da değil 1950'de gerçekleştirilmesiyle ilgilidir. Aradan geçen yıllar İsmet Paşa'ya deneyim ve güç getirmiştir; bundan kuşku duyulmaması gerektiğini düşünüyorum.

Fakat İsmet Paşa, duruma hakim olmakta gecikmiyor ve *Cumhuriyet Halk Fırkası*'nı becerikliklikle kullanarak aralarında Kemal Paşa'nın yakınları da olan *Serbest Fırka*'cıları gülünç duruma düşürmeyi beceriyor. Bundan sonra hem kendi iktidarının mekanizmalarını hazırlıyor ve hem de Kemal Paşa'ya gerektiğinden fazla güven vermeye özen gösteriyor.

1937 geldiğinde, İsmet Paşa, Kemal Paşa'yı Çankaya Köşkü'nde fantazileriyle uğraşan bir sembol haline getirmiş durumdadır. Kemal Paşa, bir yıl sonra öleceğini bilmeden, İsmet Paşa'yı bir kez daha iktidar mevkiinden uzaklaştırmayı deniyor; İsmet'i sadece milletvekili düzeyine indirdikten sonra başbakanlığı bir *İttihat ve Terakki* döneğine Celal Bey'e veriyor. Ancak bir yıl sonra Kemal Paşa ölünce yerine, yürütme gücünü elinde bulunduran Celal Bayar değil, İsmet İnönü geçiyor.

Osmanlı Devleti'nin nihai olarak yenildiği tarihte "dilhun oluyoruz, duadan başka elimizden bir şey gelmez" diyen ve bir toprak parçası alarak "İsmet Ağa" olmayı planlayan İsmet, modern Türkiye'nin başına geçiyor. Yaşamı her zaman perspektiften yoksun görünüyor; fakat karşılaştığı sorunları ciddiyetle incelemesini biliyor. Sorunların, ya da tehlikelerin yatağını temizlemeyi kendisine ilke ediniyor.

İsmet'in tehlikelerin yatağını temizleme ilkesi, belki de modern Türkiye'nin kuruluş ilkelerinden de birisidir. Yine belki de Şeyh Sait İsyanı, modern Türkiye için umulmadık bir uyarıcı olarak ortaya çıkıyor; Cumhuriyet'in övündüğü kurumlarının önemli bir bölümünün doğrudan doğruya Şeyh'in açığa çıkardığı Kürt tehlikesinin yatağını kurutma kaygısıyla açıklanabileceğine inanıyorum.

Şeyh'in erken patlattığı, Şubat 1925 isyanın etkisiyle yönetimi eline alan İsmet daha 25 Şubat 1925 tarihinde 556 sayılı yasa ile "dini veya mukaddesatı diniyeyi siyasi gayelere esas veya alet ittihaz maksadiyle cemiyetler" kurmayı yasaklıyor. Kürt politik hareketinin şeyhler ve seyitlerle yönetilmesi, laik bir çıkışa kaynaklık ediyor. Yasa, bu yasaklara uymayanları, "vatan haini" ilan ediyor.

Başbakan İsmet, siyasi karyerini laisizme bağlıyor. 29 Kasım 1925'de 671 sayılı yasa ile "şapka iktisabı" kabul ediliyor. Dinsel baş giysilerine de savaş açılıyor. 13 Aralık 1925'de ise "tekke ve zaviyelerle türbelerin seddine ve türbekarlıklar ile bir takım ünvanların men ve ilgasına dair" kanun çıkarılıyor. Bir hafta sonra, 20 Aralık 1925'de Bakanlar Kurulu'nun "Türk Kanunu Medenisi" üzerine tezekkür ettiği açıklanıyor. Sait'in isyanı İsmet'in yıllar sürecek programının oluşmasına imkan veriyor ve "Türk Reformları" olarak bilinen kodifikasyonu hızlı bir rüzgar haline sokuyor.

Bu durum karşısında Kemal Paşa'nın yolunu şöyle özetleyebiliyorum: Tepkileri boşa akıtmak ve fırsatı değerlendirerek İsmet Paşa'dan kurtulmak. Paşa'nın, daha sonraki yıllarda yakıştırıldığı türden bir "demokrasi" özlemi olduğunu sanmıyorum; ancak demokratik bir durum vardır. Demokrasi bir zor durumudur ve hareket halinde sınıfların varlığını gerektiriyor. Niyetler dışı bir yanını her zaman görmek gerekiyor. Kemal Paşa, kütlelerin rahatsızlığını yeni bir parti ve yeni isimlerle, ve mutlaka kendi güvenliğinde, dağıtmak istiyor; yakınlarıyla birlikte kurdurduğu *Serbest Fırka* budur. İsmet ise başka türlü bakıyor.

70 (17) Sosyal Demokrasinin Yükselişi

Tehlike, Fethi'nin artık tescil edilen beceriksizliği ile *Türkiye Komünist Partisi*'nin fırsatçılığıyla ortaya çıktı; *Serbest Fırka* nerede ise bir işçi partisine dönüşüyordu. *TKP* dar imkanlarıyla sızma yollarını arıyor ve Fethi'nin İzmir'i ziyaretti büyük bir işçi gösterisine dönüşüyordu.

Belki İsmet de tahrik etmiştir. Kemal Paşa'nın bile korktuğu anlaşılıyor. Derhal *Serbest Fırka* fesh ediliyor ve Kemal Paşa, bir takım uzmanları yanına alarak üç aylık bir tren-tetkik gezisine çıkıyor. İki Paşa çaresiz bir çare bulmak için denize düşen yılana sarılır örneği herkese düşüncesini soruyor ve bu arada Limancı Hamdi, her zaman ekzantrik Ahmet Hamdi Başar, bu sırada sivriliyor ve bu döneminin çok değerli kayıtlarını bırakıyor. İsmet, bütün yakınlarının *Serbest Fırka* ile kendisi arasında sadakatini denerken, Limancı Hamdi bir çevrede kalıyor ve Başbakan İsmet, Hamdi'yi otomobiliyle at yarışlarına götürerek hep "ameleye ne yapılacağını" soruyor. Hamdi, "amelenin kazanılabileceğini" ileri sürüyor ve yine yazdığına göre, İsmet, pek sevinçli, Şükrü Kaya'ya "Bak Şükrü Bey, Hamdi Bey ameleyi kazanabiliriz diyor, sen ne dersin?" diye haykırıyor. Gerçekten bu tarihten sonra İsmet, bir yandan "ameleye" iş bulmaya ve diğer yandan da kazanmaya büyük önem veriyor.

Devletçilik, işte buradan çıkıyor. Laisizmi yaratan Şeyh Sait ise, devletçiliği doğuran Fethi Okyar'dır. Ekonomik strüktürü kurma, Fethi'nin deneme partisine işçilerin teveccüh göstermesinin bir sonucudur; Tevletçilik, Türkiye'ye de bir öğreti gereği değil, yeni insanlara iş bulma çaresi olarak ortaya çıkıyor. Ayrıca İsmet Paşa, işçi liderlerini *CHF* içinde eritme politikasına hız veriyor. Memduh Şevket Esendal ile Cevdet Kerim İncedayı, İsmet Paşa adına nerede ise ingognite işçi kahvelerine giderek muhtemel işçi kökenli "saylav adayı" bulmaya çalıyorlar. Ayrıca hem bir İş Yasası çıkarma ve hem de *Türkiye Komünist Partisi*'ni *CHP* içinde eritme siyasetleri de bu dönemde uygulamaya konuyor.

Bütün bu gelişmeler içinde bir karargah subayı olarak yetişen İnönü, siyaseti öğrenmeye başlıyor ve gizli ve açık örgütlere Türkiye'yi avucunun içine alıyor; yürütmenin başından uzaklaştırılmış olmasına karşın Kemal Paşa'nın ölümünden sonra cumhurbaşkanlığını hiç bir sürtüşme olmadan alması bunu gösteriyor. Fakat cumhurbaşkanlığında tarih, İsmet Bey'e, yepyeni bir misyon veriyor; artık tanzimatçı dönemi sona eriyor ve restoratör hizmetleri başlıyor.

Restorasyonun önce kadrolarla ilgili yanı var; İsmet Bey, Kemal Paşa yaşamdan çekildikten sonra Kemal Paşa'nın afaroz ettiği herkesi topluyor, bunların itibarlarını iade ediyor ve önemli görevlere getiriyor. Hüseyin Cahit Yalçın, Ali Fuad Cebesoy ve yakın arkadaşı Kazım Karabekir bunlar arasındadır; bunların çoğunun, ileri yaşın verdiği imkansızlıklarla da birlikte, İsmet Paşa'ya sadakatten başka bir yaklaşımları olamıyor. Önemli şükran ve övgü ifadelerini dile getiriyorlar.

Restarasyon ile karşı devrim birbirinden farklıdır; restorasyon, bir devrimin, zorunlu olarak açıldığı ileri mevzilerden çekilmesi ve kendisini sürdürebileceği yataklara yerleşmesidir. İsmet Paşa, bu mekanizmalar üzerine, Kemalist restorasyon sürecini başlatıyor. Üç temeli görünüyor. Birincisi, Kemalizmin sınıfsızlık iddiasını reel bulmayarak sınıfların ve bunlara göre derneklerin varlığının kabulü oluyor. İkincisi, Kemalizmin paktlardan uzaklık politikasını gerçekçi görmüyor ve yine lider ile Amerika Birleşik Devletleri'nin başında olduğu emperyalist kampta yerini alma kararını veriyor. Bunun için yapılanlar ibret vericidir; İsmet Paşa, içerde Milli Emniyet hizmetleri Dairesi'nin, daha önceki zamanların Milli İstihbarat Teşkilatı, aktif katılımıyla içerde ve iki yüksek bürokrat hariciyecinin, Selim Sarper ve Feridun Cemal Erkin, katkısıyla da uluslararası planda büyük bir tahrikçilik ve tahrifçilik kampanyasını başlatıyor. Paşa, bu dönemde kaçırmış olduğu İkinci Savaş yerine bir üçüncüsünü davet edebilmek için elinden geleni yapıyor; gücü, bir sıcak savaştan daha çok "Soğuk Savaş" denilen bir başka türü davete yetiyor. Üçüncü mekanizma ise bir burjuva muhalefet partisini özendirmek olarak ortaya çıkıyor. Kemal Paşa'nın Fethi lehine tercihi, İsmet Paşa'da Celal Bey'e yöneliyor. Yıllar sonra, 1959'da bir gazeteye, "Bayar'ın parti teşkil etmesinden memnun olmuştum" demekten çekinmiyor. Savaş sonrası dönem, Şefik Hüsnü ve Esat Adil'in ayrı ayrı sol adına çıkışlarını ve *Demokrat Parti*'den kopan daha muhafazakar *Millet Partisi*'ni önleyerek *Demokrat Parti*'yi ortada bırakma, Amerika Birleşik Devletleri'ne yakınlaşma ve dış ekonomik ilişkiler üzerindeki kambiyo kayıtlarını yumuşatma programlarını birbiri içinde yaşamaya tanıklık ediyor.

İnönü'nün, belki sonunda kapanmasa bile, *Demokrat Parti*'ye, Kemal Paşa'nın *Serbest Fırka* için çizdiğine benzer bir senaryo düşündüğünü sanıyorum. Rahatsızlıkları patlatan ve iktidar partisini kaçınılmaz yapan bir muhalefet arayışı var. Hilmi Uran'ın anılarında, seçim kampanyasının başına geçmek istediğini ifade ettiği yazılıyor; her halde 1950 seçimini kazanacağına inanıyor.

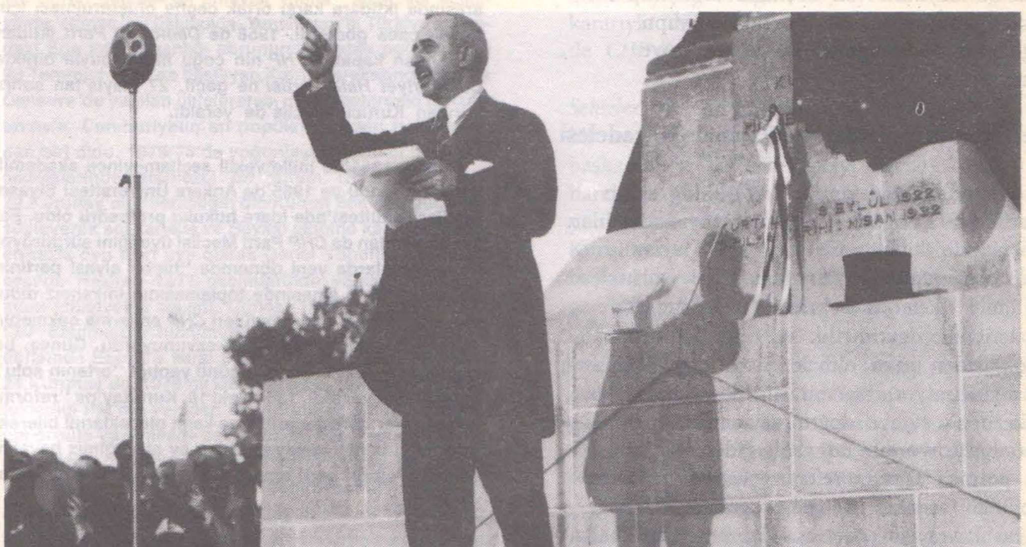
Sonuçlarına bakıldığında ise İsmet Paşa'nın, şu anda *SBKP* Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov'dan daha usta bir restoratör olduğunu ileri sürebiliyorum. Her restorasyon sürecinde olduğu gibi iç politika ile dış ilişkiler ve içerde sınıfsal muhafazakarlık ile dışarda emperyalizmle uzlaşma arayışı, Kemalist restorasyonda da, bugün Sovyetler Birliği'nde yaşanan restorasyon pratiğinde de görülüyor. Bu açıdan bakıldığında 12 Temmuz 1947, önemli oluyor; aynı günde, birisi, Truman Doktrini'ne bağlanmış Türkiye ABD ile ilk ikili anlaşmasını imzalıyor ve "12 Temmuz Beyannamesi" ilan ediliyor. 12 Temmuz Beyannamesi ile İnönü, muhalefet ile iktidar arasında eşit mesafeli bir yere geldiğini duyuruyor ve hem hükümet başkanı ve hem de muhalefet başkanı ile görüştüğünü açıklıyor. *Demokrat Parti*'ye, rakiplerinin haksız olmayan bir biçimde, "muvazaa" partisi demelerine yol açan bu açıklamada, İnönü, *Demokrat Parti*'yi meşruiyet ve yaşama güvencesi verdikten sonra, "siyasi partilerin hangisi iş başına gelirse gelsin onlar idare mekanizmasında çalışanların haklarına ve itibarlarına karşı adaleti bir zihniyet alacaklarına inandıracaklardır" sözleriyle bir hükümet değişikliğinde bürokrasi için güvence talep ediyor ve aldığını bildiriyor.

1950 Seçimleri İsmet Paşa'nın beklediği sonucu vermese de, Paşa, yeni bir on yılda Kemalizmin kesin restorasyonunu yapma imkanına kavuşuyor. Açtığı yoldan giren Bayar-Menderes rejimi önce, *TKP* ile *Millet Partisi*'ne aynı anda darbe indirerek İsmet Paşa çizgisini sürdürürken, ilk ekonomik güçlüklerle beraber hırçınlaşıyor ve hem baskıcı ve hem de anti-laik bir politikaya hızla sürükleniyor. *Demokrat Parti*'nin özgürlükleri daha da kısan ve giderek dinselliği ön plana çıkaran politikası, İsmet İnönü'nün Kemalizmi daha büyük rahatlıkla savunmasına ve ilk kez kütle içine girebilmesine imkan hazırlıyor. Böylece Paşa, açılan bu on yılı, her türlü sınıf bakış açısının yeşermediği bir ülkeyi Atatürkçülüğün talim edildiği bir alana çevirme imkanını buluyor; giderek kendisine güveni artıyor.

Ancak 1950'lerin sonuna gelirken İsmet Paşa, damadı Metin Toker'in yazdığına göre: "Adnan çok tehlikeli bir silahla oynuyor" demek zorunluluğunu duyuyor. Başbakan Adnan Menderes, sıkışınca hem dinselliği daha çok ön plana çıkarmak istiyor ve hem de Doğu'da güçlenebilmek için Kürt liderlerle çok daha açık flörte başlıyor. Meşrutiyet döneminin Said-i Kürdi'si, 1958'de, Said-i Nursi olarak ve hükümet partisinin desteğiyle ülkede politik temaslar yapıyor. Öyle sanıyorum ki, Şeyh Sait isyanını bastırmakla başlayan kariyerini tümden tehlikede gören İsmet İnönü, bu andan itibaren, Adnan Menderes'i politikadan silmeye karar veriyor.

Serbest Fırka'nın Aydın İl Başkanı Başbakan Adnan Menderes'in yaşamı, 27 Mayıs İhtilali ile birlikte sona eriyor; iki bakan arkadaşıyla birlikte asılıyor. İsmet Bey, bundan sonra bir yanıyla 27 Mayıs'ın bir kural olmasını önlemeye, geri çekmeye ve diğer yanıyla, 27 Mayıs ile birlikte bir yeni yükselişe geçen solculuğu "nizam" içinde tutmaya öncelik veriyor. Yaşamı ve bu inceleme, bu öncelikle birlikte sona eriyor.

Bitirirken bir noktanın altını çizmek durumundayım; İsmet'in en büyük korkusunun solculuk olduğunu düşünüyorum. Osmanlı Devleti'nin yıkılışı anında, çiftlik alarak "İsmet Ağa" olmak istemesiyle solculuktan aşırı korku duyması, bir paranın iki yüzünü oluşturuyorlar.

İsmet İnönü, halka hep uzak kaldı; Mustafa Kemal sevildi, İsmet İnönü sadece duygusuz bir saygı gördü. 1940'larda yığınlarını harekete geçiremeyen bir devlet başkanıydı ve yüz yıl önce gelen Tanzimatçılarla benzer bir yazgıyı paylaşıyordu. Ölümünden kısa bir süre önce partisinden, Cumhuriyet Halk Partisi'nden "ayrılırken" yalnız bir adamdı.

YALÇIN KÜÇÜK

sermayeye yaklaşırken, dinamikleşen ve oy potansiyeli artan işçi sınıfından uzaklaşıyordu. Üstelik *CHP*'nin uygulamaları ve tutumu burjuvazinin "genel asgari programı"ndan ibaretti; ne birtakım özgül hedefleri, ne de daha "ileri" vaadleri içeriyordu. Dolayısıyla, burjuvazinin desteğinin sonuçta kendi öz partilerine ve sağ popülist partilere yöneleceği açıktı. Büyüyen ve örgütlenen işçi sınıfı ise *TİP*'e yöneliyordu. *TİP* yalnızca işçi sınıfını cezbetmiyor, *CHP*'nin geleneksel destekçisi konumundaki üniversite gençliğini ve entelejansiyayı ideolojik hegemonyası altına alıyordu. Kıbrıs bunalımı sırasında ABD'nin ve ABD ağırlıklı uluslararası platformların Türk dış politikasına karşı aldığı tavır ve ünlü "Johnson mektubu" da İnönü'yü etkilemiş; onu daha sol, bağımsızlıkçı bir üsluba yöneltmişti.

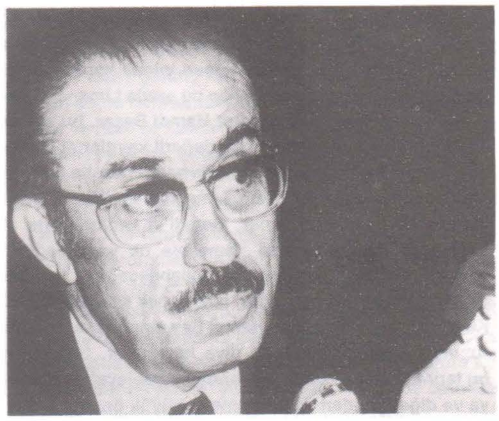
CHP, "ortanın solu" şiarını bütünlüklü, programatik bir kesinlik ve mutabakat içinde benimsemedi. Gençlik kollarında, işçi ve köylü hareketleriyle bağlantılı parti örgütlerinde etkin olan bir kesim "ortanın solu" yönelimini partiyi sosyal demokratlaştırma sürecinin başlangıcı olarak kavrıyordu. Gençlik kolu kongrelerinde, "kapitalizme ve emperyalizme karşı mücadeleyi, ulusal onuru ve egemenlik haklarını kısıtlayan Petrol Kanunu'nun değiştirilmesini, ekonomide millileştirmeleri ve toprak reformunun derhal yapılmasını" isteyen bildiriler okunabiliyordu. Eski çalışma bakanı Bülent Ecevit, tabandaki bu eğilimin sözcüsü olmaya çalışıyordu. Turhan Feyzioğlu'nun sözcüsü olduğu ve partinin profesyonel politikacılarının çoğunluğunu kavrayan kesim ise, petrol ve diğer bazı kilit sanayilerin millileştirilmesi gibi taleplerin kayıtsız-koşulsuz ileri sürülmesine karşı çıkıyordu. Bazı propagandacılar, kalabalıklar önünde karatahta ve tebeşirle ortanın solunun sol olmadığını "kanıtlayan" grafikler çizdiler. *CHP 1965 Seçim Bildirgesi* bu eklektik ve tutarsız yönelimi yansıtıyordu. "Az kazanandan az, çok kazanandan çok vergi alınması" gibi temel simgesel tercihlerin yanında, "özel sektörün hastane kurmasının teşvik edileceği" söylenebiliyordu. Öte yandan, ilerde çok işlenecek olan "halk sektörü" iddiasının nüvesi niteliğindeki "büyük çaptaki işlerin küçük halk tasarrufları ile kurulacak halka açık ortaklıklar yoluyla gerçekleştirilmesi" gibi "halkçı" hedefler; küçük burjuva ütopik sosyalist ideolojiyi çağrıştırıyordu.

CHP 10 Ekim 1965 seçimlerinde 1961'den (yüzde 36.7) de geriye düşerek yüzde 28.7 oy alabildi. Bu ciddi gerilemede, 1961-1965 dönemindeki başarısız *CHP* ağırlıklı koalisyon iktidarlarının yıpratıcı etkisinin belirleyici payı vardı. Fakat partinin sola kaymasına tepki duyanlar, bu başarısızlığı "ortanın solu politikasının halkta tepki uyandırması"yla açıklayarak eleştiriye başladılar. Kasım ayında toplanan PM'nin bildirisinde "ortanın solu" deyiminin kullanılmasına karşı çıkan üyeler Suphi Baykam ile Zarife Koçak'ın bu kuruldan istifa etmeleri; Şevket Raşit Hatipoğlu, Sırrı Atalay, Sedat Çumralı ve Fethi Çelikbaş'ın ise salt bu deyim nedeniyle muhalefet şerhi koymaları, bu tepkinin şiddetini gösteriyordu. İnönü bu tepkiler karşısında ortanın solu deyiminin anti-komünist niteliğini öne çıkaran açıklamalar yapma gereği duydu: "Ülke tam sola kayıyordu. Ortanın solunun gerekçesi tam sola gidişin önlenmesidir. Ben dönmeyeceğim, lüzumu vardır.(...) Ortanın solu, ortanın çok soluna da çok sağına da bir duvardır." Haziran 1966'da yapılan (*CHP*'nin yüzde 29.6'da kaldığı) kısmi senato seçimleri öncesindeki kampanyada, Bülent Ecevit dışında partinin hiçbir sözcüsü "ortanın solu" kavramını kullanmadı. Parti Meclis Grubu, Temmuz 1966'da ortanın solu deyiminin *CHP*'nin geleneksel altı okunun dışında bir ilke getirmediğini, partinin siyasi yelpazedeki yerini ifadeden başka bir amaç gözetilmediğini, bu nedenle bu deyimin "bir seçimde kullanılıp bir başka seçimde kullanılmamış olmasının pek tabii" olduğunu belirten bir açıklama yaptı. Ağustos'ta yapılan PM toplantısında, Turhan Feyzioğlu'nun önderliğinde, bu kez 18 üye "ortanın solu" deyiminin kullanılmasına karşı çıktılar.

Ecevit'in "Ortanın Solu"nu Programlaştırması ve Ortanın Solcuları-Sağ Kanat Mücadelesi

Öte yandan, Bülent Ecevit önderliğinde bir grup, "ortanın solu" deyimine kararlılıkla sahip çıkarak onu bir "deyim" olmanın ötesinde programatik bir içeriğe kavuşturma arayışındaydılar. Ecevit, 18. Kurultay öncesinde yayınladığı *Ortanın Solu* adlı kitapta *CHP*'nin "27 Mayıs Anayasası'nın gereği olan ve çağımızın sosyal demokrasi anlamına uyan demokratik sol"u benimsemesi gerektiğini savunarak ortanın solunun temel ilkelerini belirlemişti: İnsancılık; halkçılık; sosyal adaletçilik ve sosyal güvenlikçilik; ilericilik, devrimcilik ve reformculuk; devletçilik; plancılık; özgürlüğe bağlılık; sosyal demokrasiden yana olmak. Ecevit, bu ilkelerden de anlaşılabileceği gibi, *CHP*'nin geleneksel mirasını reddetmiyor; bu mirasın (kuruluşta) "tek parti olma tabiatından", "her devrimci hareketi merkezden çevreye doğru yaymaya çalışmak"tan kaynaklanan zaafını aşmak gerektiğini öne sürüyordu. Bu zaafı gidermek için, Ecevit bir bakıma Kasım Gülek'le başlayan popülist politika tarzına referans veriyordu; ancak bu tarzın salt klientelist, propagandif ve "moral" boyutlar aşılarak, nesnel-programatik içeriğe kavuşturulması gerektiğinin bilincindeydi. Şu sözler bu kavrayışın özeti sayılabilir: "*CHP* halka gitmelidir. Ama halka gittiğinde yalnız uzatacak eli değil, söyleyecek sözü de olmalıdır."

Turhan Feyzioğlu önderliğindeki sağ kanatla ortanın solcuları arasındaki mücadele, 18. Kurultay'dan sonra sertleşerek sürdü. Toprak sahibi sınıfların ve küçük kent burjuvazisinin *CHP*'li kesiminden, ayrıca partinin yüksek bürokrasi ve devletlu-elit aydınlardan güç alan sağ kanat; parti yönetiminde azınlıkta, ama *CHP* meclis gruplarında çoğunluktaydı. Bu kanat, 18. Kurultay'ın ardından yoğun bir kampanyayla ortanın solu hareketini "partiyi dolambaçlı yollardan sosyalist yapmaya çalışmak"la (T.Feyzioğlu) suçlamaya başladı. 31 Aralık 1966 günü yapılacak PM toplantısı öncesinde, sağ kanattan 8 kişi, bu Meclis'in bildirisinde "*CHP*

GÜNEŞ, TURAN (1922-1982)

***CHP*'de ortanın solu yöneliminin aktörlerinden olan Turan Güneş, 1922'de Kandıra'da (Kocaeli) doğdu. Orta öğrenimini Galatasaray lisesinde tamamladı. 1945'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra, Paris Hukuk Fakültesi'nde doktora yaptı. İstanbul Hukuk Fakültesi'nin Anayasa kürsüsüne döndükten sonra 1951'de asistan, 1954'de doçent oldu.**

Turan Güneş, siyasete *Demokrat Parti* (DP) saflarında başladı. 1947'de bu partinin Kandıra örgütünün kurucuları arasında yeralmıştı. 1954'de *DP*'den Kocaeli milletvekili seçildi. 1955'de, "basına ispat hakkı"nı savunan liberal muhalefetle birlikte partiden ihraç edildi. Bu kadro, aynı yıl, *Hürriyet Partisi*'nin (HP) kuruluşunu gerçekleştirdi. Turan Güneş, özellikle İstanbul sanayi burjuvazisiyle yoğun iletişim içinde olan ve liberal bir siyasal söyleme yönelen bu partinin genel sekreterliğini yaptı. 1957'de *CHP*, *Cumhuriyetçi Millet Partisi* (CMP) ve *HP* arasında iktidara karşı ortak cephe oluşturulması için büyük çaba gösterdi. 1958'de *Demokrat Parti* iktidarı tarafından kapatılan *HP*'nin çoğu mensubuyla birlikte *Cumhuriyet Halk Partisi*'ne geçti. 27 Mayıs'tan sonra kurulan Kurucu Meclis'de yeraldı.

Güneş, 1961'de milletvekili seçilemeyince akademik kariyere döndü ve 1965'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde idare hukuku profesörü oldu. Fakat bir yandan da *CHP* Parti Meclisi üyeliğini sürdürüyor ve tartışmalarda yeni dönemde "hiçbir siyasi partinin her sınıf insanı sinesinde toplamasının imkansız olduğunu, işçileri ve fakir köylüleri *CHP* saflarına çekmenin yollarını aramak gerektiğini" savunuyordu. Güneş, bu çizgisiyle Ecevit'in sözcülüğünü yaptığı "ortanın solu" hareketinde yer aldı. 1966'daki 18. Kurultay'da "reformlardan zarar göreceklerin bize karşı olacaklarını bilerek, reformları benimsemeyenlerden oy alacağımız hayalini beslemeyen bir parti olarak çalışmak gerektiğini" ortaya koydu.

Turan Güneş '70'lerin başında, Besim Üstünel, Haluk Ülman ve Deniz Baykal'la birlikte, *CHP*'nin sosyal demokratlaşma sürecini bilimsel-programatik temellere oturtmaya çalışan "Parti Araştırma Bürosu"nda yeraldı. Bu Büro'daki etkin konumu nedeniyle; sol kanat ile İnönü arasındaki gerginliğin tırmandığı 12 Mart döneminde, Turan Güneş "Ecevit'in akıl hocası" olarak tanımlandı. Ecevit ve sol kanadın partiye egemen olduğu 20.Kurultay'da söyledikleri, *CHP*'nin klasik kadroları/seçkinleri açısından, sosyal demokratlaşma sürecinin ideo-

70 (17) Sosyal Demokrasinin Yükselişi

CHP'nin Bülent Ecevit genel başkan olduktan sonra düzenlediği mitinglerden birinden bir görüntü. Bülent Ecevit'in Karaoğlan'a dönüşme sürecini mümkün kılan belirleyici faktör, hızla sola kaymakta olan kitlelerin karşısına, kendi içinde popülist unsurlarla geleneksel devlet partisinin meşruiyetini biraraya getiren bir imge sunmasıydı. Ecevit'in sözcülüğünü yaptığı "yeni tarihî akım"ın kendisini CHP *içinde ayrıştırmasında, Nihat Erim'in adıyla özdeşleşen ara rejime karşı takındığı muhalif tavrın yanısıra, popüler düzeyde bir efsane haline gelmiş olan Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamlarının infaz edilmesine karşı sürdürdükleri muhalefet de etkili oldu. O güne kadar Ecevit'e karşı mesafeli bir tavır takınmış olan İsmet İnönü de, bu konuda "ortanın solu" ile birlikte davrandı; 16 Mart 1972'de idam cezalarının Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne sunulan* CHP*'nın parlamento grupları Ortak Yönetim Kurulu tarafından reddedilmiş olan önerge, Ecevitçilerin kontrolünde olan Parti Meclisi adına İsmet İnönü imzasını taşıyordu. 15 gün sonra Kemal Satır ve 83 arkadaşı İsmet İnönü'ye* CHP*'nin Gezmiş ve arkadaşlarının idamı hakkında izlemekte olduğu politikanın yanlış yorumlara yol açabilecek nitelikte olduğunu bildiren bir muhtıra verdi. Böylelikle daha sonra* Cumhuriyetçi (Güven) Partisi*'ne dönüşecek olan hizip ilk ortak eylemlerinden birini yapmış oluyordu.*

sosyalist değildir ve olmayacaktır" saptamasının yapılmasını talep eden bir önerge verdiler. *Sekizler* olarak anılan bu 8 kişi şunlardı: Turhan Feyzioğlu, Fehmi Alpaslan, Coşkun Kırca, Süreyya Koç, Ferit Melen, Turan Şahin, Orhan Öztrak, Emin Paksüt. PM ve 5 Şubat 1967'de toplanan Küçük Kurultay'da konuşan il başkanlarının büyük çoğunluğu, bu talebe karşı çıktı. Buna karşılık, *CHP* senato ve meclis gruplarından 63 parlamenter *Sekizler*'i destekledi. Kızışan tartışma ortamında, Ecevit Küçük Kurultay'da "sosyalistlik" meselesini şöyle "hallediyordu" "*CHP* sosyalisttir demedim ve demeyeceğim. Ancak bir kimse gelip 'ben *CHP*'yi sosyalist olarak görüyorum, katılmak istiyorum derse, engel olmayacağız. Anayasa demokratik sosyalizme izin veriyor." Kesin hesaplaşma, 28 Nisan 1967'de bu amaçla toplanan 4. Olağanüstü Kurultay'da gerçekleşti. İnönü, "devletçilikte bazı sosyalist partilerden daha geri, bazılarından daha ileri", bunun dışında "üretim araçlarında özel mülkiyeti reddeden, sınıf egemenliğini reddeden demokratik halkçı, laik, milliyetçi ve cumhuriyetçi" özellikleriyle "sosyalizmi komünizm yolunda bir aşama olarak gören partilerden" tamamen farklı (ve "taklit olmayan") bir anlayış getirdiğini söyleyerek ortanın solu hamlesine sahip çıktı. Olağanüstü Kurultay kararıyla disiplin kuruluna verilen *Sekizler* derhal istifa ettiler; onlarla birlikte 48 parlamenter de *CHP*'den ayrıldı.

Sekizler ve 48 parlamenterin ayrılması, Ecevit ve destekçilerinin ağırlıklı olduğu örgütte önemli bir aşınmaya yol açmadı. Mayıs 1968'de yapılan yerel seçimlerde *CHP*'nin Ankara belediye başkanlığına bir sendikacıyı (*Ges-İş* başkanı Osman Soğukpınar) aday göstermesi; ortanın solu hareketinin simgesel olarak önemli bir mesajıydı. Ancak *CHP* bütünüyle ortanın solu yönelimini benimsemiş, buna karşı çıkan sağ kanattan tamamen arınmış değildi. Olağanüstü Kurultay'da birçok kişi, Ecevit'e salt pragmatist hesaplarla geçici destek vermişti. Örneğin, başlangıçta *Sekizler*'e yakın duran Kemal Satır, Nihat Erim gibi eski ve etkili politikacılar, gerek Ecevit'e destek veren İnönü'ye olan bağlılıkları (K.Satır), gerekse ortanın solu hareketinin gücünü (N.Erim) veya partiyi gerçekten güçlendirebileceğini kavramaları nedeniyle sol kanada yaklaşmışlardı. Kurultay'dan sonra, beklediğinden daha fazla parlamenterin *Sekizler*'i izlemesi üzerine telaşa kapılan İnönü'nün muhafazakârlar lehine ağırlık verdiği denge politikasından da güç alan Erim ve Satır, partideki "yeni" sağ kanada öncülük ettiler. "Parti yönetiminde aşırı solcuların bulunduğu" gibi iddialar gündemdeki yerini korudu. Gazetelerde, Kemal Satır'ın işadamlarıyla yaptığı görüşmelerde "partiyi solculardan temizleyeceği" vaadlerinde bulunduğu yolunda haberler yeraldı. 14 Ekim 1968'deki PM toplantısında sol kanattan Prof. Muammer Aksoy bu nedenle Satır'ı sert bir şekilde suçladı. Gençlik Kolları da "*CHP*'nin sosyalist olmadığı gibi kapitalist bir parti de olmadığını; *CHP*'li gençler olarak partinin anti-emperyalist, anti-feodal ve anti-bürokrat kimliğinden geriye doğru en küçük bir ödünü kabullenemeyecek kadar kenetlenme halinde bulunduklarını" belirten bir bildiri yayınladı. Bu gerginlik içinde 18 Ekim 1968'de yapılan 19. Kurultay'dan, İnönü'nün nezaretinde bir denge yönetimi oluşturularak çıkıldı. Ancak sol kanat yönetimde gene ağır basıyordu. Karmaşık yapısıyla Kurultay öncesi gerilimi sürekli kılan PM'nde, 1969 ilkbaharında, İnönü'nün eski *DP*'lilerin siyasal haklarının geri verilmesini desteklemesinden dolayı bunalım doğdu. Bu kez tartışma, sağ ve sol kanatları yatay kesiyordu. 27 Mayısçı subaylar, asker-sivil bürokrasinin bazı kesimleri ve sol Kemalist aydınlar bu politikaya karşı çıktılar. PM üyelerinden Turhan Seçkin, Mukbil Özyörük *CHP*'den,

lojik nosyonlarının simgesel bir yansımasıdır: "Ben zengin çocuğuyum. Bu düzende benim gibi ağa çocukları profesör olabildikleri içindir ki, Kandıra ilçesinden sadece ben ve Nihat Erim profesör olabildik. Düzeni değiştireceğiz. Kandıra'nın fakir çocukları da okuyup profesör olacaklardır." Turan Güneş, Nisan 1973'de Kırıkoğlu'nun yönetimden tasfiyesinden sonra, *CHP* genel sekreter yardımcılığına getirilerek parti yönetiminde etkin rol üstlendi. Güneş'in genel sekreter yardımcılığı, Aralık 1974'deki 22.Kurultay'a dek sürdü. 1973 seçimlerinde Kocaeli'nden milletvekili seçildi. 6 Şubat 1974'de kurulan *CHP-MSP* koalisyon hükümetinde dışişleri bakanı oldu. Dışişleri bakanlığı sırasında kendisine özgü argo konuşmalardan kaçınmayan, "şakacı", popülist üslubunu devam ettirdiği için; hem sağ partiler hem de geleneksel bürokrasi tarafından "dolmuş şoförünün ağzıyla konuşmak"la suçlandı. Kendisi, bu tutumunu "dış politika sorunlarını halkın anlayamayacağı sorunlar olarak gören geleneksel anlayışı yıkma" amacıyla açıklıyordu. Güneş, bu üslubuyla, Yunanistan'la Türkiye arasındaki Ege kıta sahanlığı sorunundaki atak politikası ve 20 Temmuz 1974'de başlayan Kıbrıs harekatından sonra Cenevre'de yapılan uluslararası görüşmelerdeki tavizsiz tavrıyla, Cumhuriyetin en popüler dışişleri bakanlarından biri oldu. 1975/76'da yoğunlaşan parti içi hizip mücadelelerinde merkezci bir tutum izledi. 1976'daki 23.Kurultay'da "ilericiliğin ölçütünün Ecevit olduğunu" söyleyerek sol kanada ve Baykal ekibine karşı çıkarken, en fazla oyu alan üye olarak Genel Yönetim Kurulu'na seçildi. Haziran 1977 seçimlerinde yeniden Kocaeli'nden milletvekili seçildi. Güneş, 1978 başında kurulan *CHP*-Bağımsızlar hükümetinde görev almadı. Zaten bu dönemde Ecevit'e karşı çıkmaya başlamıştı. 1979'daki 24.Kurultay'da, 1976'da kaldırılmasını kendisinin de desteklediği PM'nin yeniden oluşturularak politika üretiminin örgüte yayılmasını savundu. Güneş, '70'lerin sonlarına doğru, partinin "soluna" karşı sınırını iyi çizmesi ve "Batılı anlamda" sosyal demokrasinin benimsenmesi" gerektiğini vurgulamaktaydı. Kasım 1979'daki 8. Olağanüstü Kurultay'da Evren'in önderliğine güvenoyu vermeyen 20 delegeden biriydi.

12 Eylül'den sonra Avrupa Konseyi'nde askeri darbeye ve parlamentonun kapatılmasına karşı eleştirileri yanıtlayan heyette yeralan Güneş; 9 Nisan 1982'de İstanbul'dan İzmir'e giderken gemide geçirdiği rahatsızlık sonucunda öldü. Turan Güneş'in eserleri şunlardır: *Türk Pozitif Hukukunda Yürütme Organının Düzenleyici İşlevleri* (1965), *Araba Devrilmeden Önce* (1983), *Turan Güneş'in Siyasal Şiirleri* (hazırlayan Cahit Kayra) (1985).

Sosyal Demokrasi ve Kıbrıs Sorunu

Kıbrıs sorunu Türkiye'nin karşısına öncelikle "dışsal" bir biçimde çıktı. Osmanlı Devleti tarafından Büyük Britanya'ya devredildiğinden bu yana, özellikle Cumhuriyet dönemi yönetimleri, bu adayı bir "İngiliz" adası olarak gördüler. Ancak İngiltere adadan çekilme programını kabul ettikten sonra Türkiye için "Kıbrıs sorunu" diye bir şey ortaya çıktı. Üstelik 1950'lerde Türk hükümetinin ve dışişlerinin bu sorundan uzak durmanın gerekliliği konusundaki çoğu zaman saklamayı düşünmedikleri görüşleri de ortadadır. Ancak Kıbrıs sorununun çevresinde odaklanan ve çatışan güçler, herkes gibi Türkiye'yi de bu sorunun "sahip"lerinden biri yapmakta gecikmeyecektir.

Kıbrıs sorununun şu andaki durumu bir tür "koşullu çözümsüzlük"tür. Yani sözkonusu olan "koşulların ne olduğu" ya da olayların ne yönde bir evrim getireceği, hangi konjonktürel ve siyasal değişimlere tekabül ettikleri sorusundan çok, bu koşulların kimlerin egemenliği altında biçimlendikleri ve yeniden üretildikleri sorusudur. Bu durum, sorunun araştırılmasında önümüze başa çıkılamayacak ölçüde geniş bir perspektif açmaktadır: Türkiye'nin müdahalesini bir "sıfır tarih" olarak kabul etmek, günümüzde artık imkansızdır. 1974'ün hemen ardından başlayarak, Türk-Yunan ilişkileri, Amerikan silah ambargosu ve yardımların kesilmesinden geçerek, günümüzdeki sürekli tıkanıklığa kadar varan süreçte Türkiye'nin yakın tarihinin pek çok önemli belirleyici sorunlarını bulmak olanaklıdır. Gerçekten de, tarafların karşılıklı olarak adım adım değiştirme eğiliminde oldukları "koşullar", 1974 Türkiye müdahalesinden de çok önceleri, daha '50'lerde çizilmiş bulunan uluslararası bir programın genel yönelimi içinede yer almakta, değişimleri bu çerçeve tarafından yönetilmekte ve yeniden üretilmekteydi. Türkiye'nin 1974 müdahalesinin ardından, sorunun çözümü yolunda yürütülecek olan siyaset, Türkiye açısından "Ecevit politikalarının" damgasını taşısa da, çok daha geniş bir uluslararası çerçevede önceden çizilmiş bulunan bir siyasal çerçevenin dışına taşamamaktaydı.

Her şeyden önce Kıbrıs sorunu, işin içinde bulunan tüm tarafları, birbirine karşı mücadele eden iki karşıt siyasal perspektif arasında ezmişti: ilk olarak soruna "*NATO* çerçevesi içinde çözüm bulma" yönünde gelişen, ABD'nin ve genel olarak Avrupa devletlerinin, dolayısıyla tarafların da benimsediği bir tez; ikincisi ise, Kıbrıs'ın "bağımsızlığını ve bağlantısızlığını" sorunun çözüm safhasında da teminat altına almaya çalışan tezdi. Bu ikincisi, bağlantısızlar ya da Sovyetler Birliği tarafından sürekli olarak piyasaya sürülmesine karşın, 1974 sonrası gelişmeler tarafından göz ardı edilmiş, ayrıca taraflar açısından -Kıbrıs Rum tezinin yakınlığına rağmen- pek rağbet de görmemiştir. 1974 müdahalesinin aynı zamanda Türkiye'nin takip eden yıllar boyunca sürdüreceği siyasal çizgiyi, çözüm önerilerini ve tavrı belirleyeceği ta baştan belliydi. Bu yüzden, *CHP-MSP* koalisyonunun çöküşü ardından "sağ"ın, *MC* hükümetlerinin iktidara gelmesi, bu siyasetin içinde, Kıbrıs sorununa çok farklı bakış tarzlarının bulunmasına karşın hemen hemen hiç bir değişiklik getirmemişti. Türkiye'ye konulan Amerikan ambargosu, her şeyden önce bir "silah ambargosudur". Yine de Batı ittifakları karşısında konumu "militarist" bir çerçevede belirlenmiş bulunan Türkiye açısından salt silah yardımına ilişkin olarak kabul edilen bu ambargo kararı iktisadi bir yük de oluşturacak kadar önemli bir darbe olmuştur.

Ünlü Johnson Mektubu ve Kıbrıs'a 1974 müdahalesi sırasında "*NATO*'ya ait silahların adada kullanılmaması yönünde" Türk hükümetinin dikkatinin çekilmesi türünden müdahaleler aynı düzene ve benzer siyasal ortamlara dikkat çekmektedirler. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini getiren siyasal ortamın, sosyal demokrat bir iktidarın dönemine rastlaması, pek çok bakımdan değerlendirilebilir. Her şeyden önce, Türk müdahalesinin ardından Amerikan silah ambargosunun gelmesi, salt Kıbrıs konusuna bağlantılı değildir: reformcu perspektifleri ABD'yi 1973'den beri tedirgin eden bir sosyal demokrat iktidarın egemen olduğu döneme rastlayan bu "ambargo"nun, bir sağ iktidar ortamında ilan edilip edilmeyeceği sorusu halen açıktır.

Samson Darbesi üzerine "Yunanistan'ın garantörlük antlaşmasını bozduğunu" iddia eden Türkiye, İngiltere ile ortak müdahale konusunda görüşmelere başladı. İngilte'yse bir yandan, Makarios'un adaya geri dönmesine taraftar gibi görünürken diğer yandan da iki NATO *ülkesinin karşı karşıya geleceğini savunarak müdahale konusunda Türkiye ile birlikte davranamayacağını bildirdi. Türkiye bundan sonra adaya tek başına müdahaleye karar vererek 20 Temmuz 1974'te ilk müdahalesini yaptı ve 4-5 gün gibi kısa bir süre içersinde adada farklı bir üstünlük sağladı. Fotoğrafta, Türk ordusunu karşılayan Kıbrıslı Türkler görülüyor.*

Aslında Türkiye üzerinde Amerikan ambargosu, salt Kıbrıs sorununa değil, aynı zamanda Türkiye'de sosyal demokrat bir iktidarın reform programlarının başarı ya da başarısızlığının verdiği korkuyla da şekillenmişti. ABD'nin dış siyaseti ne tek bir kurumun, ne de bütünlük ve birlik içinde hareket eden bir uzlaşımın hegemonyası altındadır normal olarak. *CIA*'nın, Pentagon'un, hükümetin ve Kongre'nin dış siyasetleri arasında bazen uzun vadede dahi etkisini sürdürebilen bazı önemli ayrılıklar, hatta çatışmalar olabilmektedir. Bu çatışmalar, en azından on yıl önceki koşullarda "Amerikan nüfuz bölgeleri" adı altında resmî bir tanıma dahi sahip olan yörelerdeki sözde bağımsız, ya da göreli bağımsız güç odaklarının aktif hale gelebilecekleri, bazı seçme şanslarına sahip olabilecekleri bir göreli bağımsızlık ortamı yaratabilmekteydi. Yunanistan cuntacı albaylarının eylemi kadar Türkiye'deki sosyal demokrat iktidarın da müdahalesi böyle bir ortamın doğmuş olması sayesinde gerçekleşebilmişlerdi. Yani birileri "yanlış ata" oynamış, ancak ABD'nin bu tür bir "iktidarlar çoğulculuğu" içinde hiçbir zaman tek bir kartla oyuna başlamaması şeklindeki geleneksel politikası sayesinde durum belli bir uzun vadede dengelendirilebilmiş, Yunanistan'da "albaylar cuntası", Kıbrıs'taki "bağımsız cumhuriyet", Türkiye'deyse "reformcu ve rahatsızlık verici" politikaları benimsemiş bulunan sosyal demokrat bir iktidar yıkılıvermiştir. Türkiye'de günümüzde yapılan yorumlara göre *CHP* iktidarı o dönemde "kişilikli" bir siyaset izlemiş, gerek ABD içindeki iktidar odaklarının, gerekse dünya siyasal ortamının içindeki bazı "boşluklardan" başarıyla yararlanabilmeyi başarmış, Türkiye'nin "dışişlerinde bağımsız" olabileceğini tüm dünyaya göstermiştir. Ancak bunlar doğru olsa bile bu "kişilikli" bir politikanın zorunlu olarak "doğru bir politika" olduğu anlamına gelmez. Kıbrıs konusundaki "sosyal demokrat politika"da ta baştan beri bir tür "çarpıklık" hüküm sürmekteydi. Ağır ölçüde yaralayıcı *MSP* etkisi, "fetihçi" tez bir yana bırakılsa bile, Ecevit'in, sosyal demokrat bir lider olarak bir "fatih" olarak sunulması kaçınılmaz bir ivmeyle gerçekleşmişti. Olayların Ecevit dönemine rastlaması tam anlamıyla bir "piyango" muydu, yoksa herhangi bir iktidar -Türkiye'de geleneksel olarak iktidara hakim olan "sağ" bir iktidar elbette- döneminde de böyle bir müdahalenin yolu açılabilir miydi?

Türk dışişlerinin bu tür sorunlara geleneksel kayıtsızlığı, Menderes döneminde Kıbrıs sorunu karşısında takınılan tavırdan da bellidir. Ancak "çizmenin aşılması", Türkiye'nin Akdeniz'e açılan bölgesinin "güneyden de kuşatılması" karşısında takınacağı tavrı daha zorunlu bir biçimde "tepkisel" kılmalıydı. "Kişilikli" tabir edilen bir hükümetin işbaşında olmasıyla pekişen konjonktür, müdahaleyi kaçınılmaz kılmıştır. Amerika mı? Orada böyle bir müdahaleyi destekleyecek güçler her zaman bulunur: biraz nazlanmasını bilmek yeterlidir.

Adanın sosyolojik ve demografik yapısının bozulması yolunda adaya gönderilen Türk köylülerinin, herhangi bir planlamadan, araştırma ve geliştirme programından yoksun olarak, ne ölçüde o dönem iktidarının sorumluluğu altında gönderilmiş oldukları sorusunun cevabı da henüz yoktur. Kısacası, müdahale yapılmış ancak sonuçları düşünülmemişti. Bugün göçmenlerin sayısı, dolayısıyla Kıbrıs'ta şu anda yaşamakta olan nüfusun sayısı belli değildir. Sosyal demokrasinin "uluslararası saygınlık" çerçevesinde gündeme getirdiği politikalar, tüm dünyada, ve özellikle Avrupa'da sosyal demokrasinin inişe geçtiği, neo-liberalizmin devlet aygıtlarının yeni bir merkezileşmesi projesine eşlik ederek yükselmeye başladığı özel bir döneme rastlamıştı. "Ulusal saygınlığın" durumu ve gücü ne olursa olsun gerek içteki sağın genişlemesi, gerekse ABD'nin artık yeni bir Türkiye politikasını benimsemiş olması karşısında sosyal demokrat hareketin başarısızlığa ergeç mahkûm edilmesinin kaçınılmaz bir siyasal gereklilik haline getirileceğini ortaya koyuyordu. Amerikan ambargosu, özel olarak Kıbrıs sorununa yönelik bir yaptırım projesi olmakla

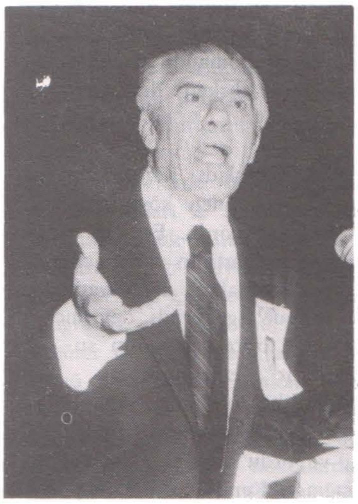
70 (17) Sosyal Demokrasinin Yükselişi

birlikte, sonuçta bu çok yönlü mahkumiyet kararının da bir ifadesi olarak ortaya çıkmıştı. Kısacası, reformcu Ecevit hükümetinin tüm iktisadi refah politikalarını çıkmaza sürüklemek yolunda Kıbrıs'a Türk ordusunun müdahalesi bulunmaz bir fırsat oluşturmuş, Ecevit'in uluslararası "kredisi"nin düşürülmesi yolunda artık Kongre'deki "haşhaş sorunu" tartışmaları türünden saçmalıklara başvurmanın bir gereği kalmamıştı. Türkiye'de Kıbrıs sorununa yönelik kamuoyu tartışmalarının ağırlık kazandığı dönemlerde geçen olayların ortaya koydukları gibi, sorun Kıbrıs'ın sosyo-ekonomik gerçekliklerinden çok, Türkiye'nin dünyadaki, Ortadoğu'daki ve özellikle *NATO* ittifakı içindeki yeri açısından ortaya konulmaktadır. Türkiye'de devletçiliğin vurguladığı iktidar geleneği tarafından "farklı" tüm siyasal akımlar gibi yasaklama ve baskıya maruz kalan İslamcı siyaset akımının ilk cisimleşmesi olan *MNP* ve ardından kurulan *MSP*'nin "solcu görüş" temsilcisi olarak yadsıdığı *CHP* ile "garip" bir koalisyon içinde iktidar sürdüğü bir döneme rastlayan Kıbrıs olayları bu partinin "Batılı karşıtı" siyasal ideolojisini büyük bir güçle ortaya atabilmesi ve meşrulaştırabilmesi koşullarını oluşturmuştu. Türkiye'de "dış sorunlar ve ilişkiler" söz konusu olduğunda siyasal partilerin her nedense "uzlaşmak" ve "birlik beraberlik içinde olmak" zorunluluğuyla karşı karşıya olduklarını benimseyen özel bir "iç diplomasi" geleneği kendisini yeniden duyurmuş, Türk hükümetinin bir kanadı Kıbrıs sorununun en civcivli zamanında, Türk müdahalesinin ne getireceğinin henüz bilinmediği, uluslararası güç dengelerinin tehlikeli bir biçimde sarsıntıya uğradıkları bir ortamda "Kıbrıs'ın Fethi" sloganıyla ortaya çıkıvermişti. Müdahale kararının ve harekâtların ardından "ciddi siyasetçi" imajına büyük bir gereksinme duyan Ecevit hükümetinin böyle koşullar arasında darbe yiyeceği ve *CHP*'nin gücünün sürekli yükseldiği bir ortamda karma hükümetin yürümeyeceği belliydi. 1963'ten başlayarak iki toplumun yönetsel organlarının birbirlerinden ayrılmasının ardından, artık kısıtlı kırsal alanlar dışında, tarım ağırlıklı bir ekonomiye sahip ada halkının alışveriş yapmak için "Rumların" pazarına gidişlerinin zorlaşmasıyla, Türk kantonlarındaki kentli tüccar kesimi hatırı sayılır bir birikime kavuşmuştu. 1974'teki Türkiye müdahalesinin ardından kurulan iktisadi düzen, bir taraftan her bakımdan "dışa bağlı" olan bu kesimin eliyle kurulmak istenmiş, öte yandan "işgücü açığını kapatabilmek" amacıyla Türkiye'den getirilen kalifiye olmaktan çok uzak olan emek, adada sınaî üretimin geliştirilmesi konusunda yöneticilerin hiçbir program getirmek niyetinde olmadıklarını, hatta bunun umudunu bile içlerinde taşımadıklarını göstermişti.

1974 müdahalesini takip eden ilk yıllarda, Bülent Ecevit tarafından "Planlama ve Koordinasyon Bakanı" olarak adaya gönderilen ekonomist Alper Orhon, günün koşullarında pek gerçekçi olmadığı şimdi belirlenebilecek, "devlet tekeliyle" ufak çapta sanayileşmeyi hedef alan bir program çerçevesinde çalışmalar yürütmüş, ancak çok geçmeden ticaret burjuvazisine, adadaki Türk ordusunun tercihlerine ve hükümet başkanı Rauf Denktaş'a ters düşerek görevinden alınmış, kurduğu sosyal demokrat nitelikli parti ise bölünerek dağılmıştı. Ancak "sosyal demokrat" düşüncenin belli normları, ufak bir adada ne kadar tutunabilirse o ölçüde, bazı siyasal çevre ve partilerin bünyesinde özellikle "Kıbrıs'ın ulusal kahramanı" niteliğiyle uzun dönem saygı görmeyi sürdüren Bülent Ecevit'in de etkisiyle yaşamını sürdürebildi.

Tüm bu iç ve dış sorunların temel yönelimleri, Türkiye açısından, ve değişmez bir şekilde sosyal demokrasi açısından çelişkili görünümler getirmişti. ABD'nin "tek kartla" oynamadığı belli olduktan sonra Türkiye, haklılığına güvenerek girdiği bir "dava"da bu haklılığı uzun vadede uluslararası düzlemde kaybetmeye mahkûm oldu. Aynı durum, özel olarak Türk sosyal demokrasisi için de geçerliydi.

ULUS BAKER

1

2

3

4

5

Önde gelen CHP'lilerden bazıları: 1) Ecevit'e karşı sağ muhalefetin başını çeken Kemal Satır. 2) Yıldızı daha sonraki yıllarda, özellikle Ecevit'le yollarının ayrıldığı 1980'den sonra parlayacak olan Deniz Baykal. 3) "Ortanın solu" düşüncesinin örgüt ve taban tarafından benimsenmesinde merkezî bir rol oynamış kişilerden Orhan Birgit. 4) Ecevit'in daha sonra kendisiyle ihtilafa düşeceği genel sekreteri Kâmil Kırıkoğlu. 5) 12 Mart'a CHP'nin destek vermesi üzerine Ecevit'in genel sekreterlikten ayrılmasından sonra, Parti Meclisi tarafından onun yerine seçilen Ecevit yanlısı Şeref Bakşık.

Muammer Aksoy, Jale Candan, Nermin Abadan, Alp Kuran PM'den istifa ettiler. Hem genel olarak radikal özgürlükçü bir söylemi oturtmayı, hem de özellikle sağ seçmenler nezdinde *CHP*'nin ordu/devlet politikalarıyla özdeşleştirilmesini önlemeyi amaçlayan Ecevit, bu tartışmada İnönü'yü destekledi.

CHP, Ekim 1969 seçimlerine, aydınların ve bilimadamlarının da katıldığı uzun bir çalışmayla hazırlanan, *Halktan Yetki* İstiyoruz adlı bildirgeyle girdi. Partinin tarihinde görülmemiş ölçüde kapsamlı olan bu metnin temel motifi, "düzen değişikliği" idi. Atatürk devrimlerinin mirasına sahip çıkılarak, *CHP*'nin bu devrimci geleneğini bu kez "altyapı devrimleri" ile geliştireceği ileri sürülüyordu. "Düzen değişikliği" şiarı, üreticilerle emekçilerin etkin örgütlenmesinin ve yönetime katılmalarının gerçekleştiği, sosyal güvenliğin yaygınlaştırıldığı köklü bir modernizasyon ve reform programını yansıtıyordu; vazedilen, "ortanın solunda bir düzen değişikliği" idi. Yinelenen toprak reformu vaadinin "toprak işleyenin, su kullananın" gibi radikal bir sloganla ifade edilmesi; petrol ve doğal kaynakların millileştirileceği vaadi; "Doğu'nun düzeninin mayınla, jandarmayla, silahla değil fabrikayla, okul vs. ile değiştirileceği" lafzıyla Kürt halkı üzerindeki baskıcı devlet politikasına zımnen de olsa eleştiri getirilmesi, *CHP*'ye geleneksel söyleminin sınırlarını aşan, radikal reformist bir görünüm veriyordu. Seçim kampanyasına İnönü yalnızca radyo konuşmalarıyla katıldı; kampanyanın -özellikle gezi-yükünü Ecevit sırtlandı. 12 Ekim 1969 seçimleri, *CHP*'nin 1965'e göre yüzde 1.3 gerileyerek yüzde 27.4'de kalmasıyla sonuçlandı. *AP* de yüzde 6.4 oranında gerilemişti. İlk kez bu seçimlere katılan *Türkiye Birlik Partisi*'nin (TBP), öteden beri *CHP*'ye yakın olan Alevi seçmenlerden aldığı yüzde 2.8 oy ve Feyzioğlu önderliğinde Nisan 1967'de kopan sağ kanadın kurduğu *Milli Güven Partisi*'nin (MGP) aldığı yüzde 6.6 oy, değişim sürecindeki *CHP*'nin kan kaybını gösteriyordu. Bu kan kaybına, değişim sancılarına ve parti içi çekişmeler nedeniyle uzun süre tamamen içe dönük çalışmasına, dolayısıyla radikal vaadlere kulak verebilecek kesimlere güven verecek bir eylemlilik üretememesine rağmen partinin 1965'deki oy gücünü koruyabilmesi, başarılı bir sonuç sayılabilirdi.

13 Haziran 1970'deki *CHP* İstanbul il kongresini, *Dev-Genç*'li kalabalık bir grubun izlemesi (sağ kanada göre "kongreyi basması"), sosyalist ve devrimci hareketle ilişki konusundaki tartışmaları alevlendirmişti. Parti içindeki sol kanadın bazı unsurları *Dev-Genç* ve sosyalist hareketin başka kesimleriyle belirli düzeyde işbirliği ve dayanışmaya yatkındılar. İstanbul il

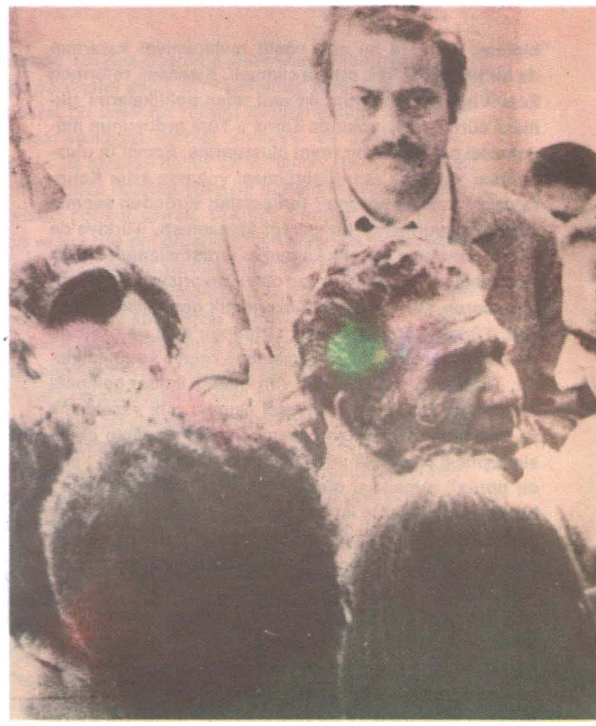
kongresinde Ecevit bu konuda eleştirel, "daha" sola karşı sınır çizen bir tutum almış ve *Dev-Genç*'liler salonu terketmişti. *CHP* ve onun yönetimde ağırlıklı olan sol kanadı, 1969/1971 döneminde sağ-faşizan güçlere "teokratik devlet kurmak isteyen", "faşist komando özentisi", "mevcut bozuk düzeni sürdürmek isteyen dikta heveslileri" olarak tavır alırken; devrimci hareketi de bu tahriklere alet olmakla suçluyordu.

CHP 20. Kurultayı, bu yoğun tartışma ortamında, 3 Temmuz 1970'de. başladı. Kemal Satır'ın gene "toprak işleyenin su kullananın" sloganını ve Ecevit'in, toprak işgal eden köylülerin bu kanuna aykırı hareketini "devrimci eylem" olarak tanımlamasını hedef alıyordu. Ecevit, "*CHP*'nin olaylara artık bürokrat aydın bakış açısından bakamayacağını, partinin devrimcilik görüşünün altyapı devrimciliği yönünde değiştiğini"; Türkiye'de ilk defa halkın demokratik rejim içinde hakkını alma mücadelesine başladığını, bu nedenle toprak işgallerini "devrimci eylem" olarak tanımlamanın doğru olduğunu savundu. Buna karşılık "toprak işleyenin su kullananın" sloganının mantığından hareketle "fabrikalar da işçilerindir" demenin doğru olmayacağını söyleyerek; büyük toprak sahiplerini hedef alan bu radikal söylemin sanayi burjuvazisine de yönelmemesi için önlem aldı. Ecevit, Kurultay'da, "geniş cepheciliği" savunarak devrimci-sosyalist entelejansiyayla biraraya gelinmesini ve ordu içindeki "sol" cunta oluşumlarına sıcak bakılmasını ima eden (bu "sol" çıkışlarına rağmen Kemal Satır'ın sağ kanat listesinde yer alan) eski 27 Mayısçı Orhan Kabibay'la tartışırken; "gençleri birbirlerine kırdıran, demokrasimize 'cici demokrasi' diyen aydınlarla" birleşilemeyeceğini savunarak, devrimci sosyalist hareketle arasındaki hattı belirledi.

İnönü, bu tartışmalar içinde tarafsız kalmayı yeğleyerek; Ecevit'in genel sekreter olarak kalmasını, gene "dengeli" bir PM oluşturulmasını telkin etti. Ancak PM seçimini büyük bir farkla Ecevit'in listesi kazandı; bu listeye dahil edilen Kemal Satır ve Kemal Demir de PM'nden istifa edince sol kanat parti yönetimine tamamen hakim oldu. Sağ kanat, artık yalnızca parlamento grubunda belirli bir güce sahipti. Tartışmalar 20. Kurultay'dan sonra da sürdü. Kemal Satır Ecevit'i "anarşik bir ortam yaratacak davranışlarda bulunmak"la suçlarken, Ecevit de "Türkiye'nin bugünkü ortamında hiçbir partinin kitle partisi olarak kalamayacağını, toplumdaki hızlı değişimin partileri her zümreye veya sınıfa birden hitap edemeyecek kadar kesin ve açık vaziyetler almaya zorladığını" söylüyordu: "Bu durumda, biz itmesek de bazı zümreler bizden gidecektir. Bu zümreler arasında bazı büyük toprak sahipleri, büyük aracılar, tefeciler, yabancı sermaye işbirlikçileri gelmektedir." 9-10 Mart 1973'de *Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu* tarafından düzenlenen "İşçi Forumu"na sunulan raporda da "genel grev hakkının alınması" talep edilerek "tüm çalışanların, sömürüsüz ve mutlu bir Türkiye için demokratik halk cephesinde birleşip sosyal demokrasiyi gerçekleştirmesi" çağrısı yapılıyordu.

12 Mart: Sağ Kanat ve İnönü'nün Tasfiyesi

12 Mart rejimine karşı alınacak tavırda düşülen ayrılık, *CHP*'deki sağ-sol kanat çatışmasını şiddetlendirirken, İnönü'yle sol kanadı da açıkça karşı karşıya getirecekti. Partinin en yetkili organı olan PM'nin tamamen Ecevit sol kanadını denetiminde olması, gerilimi hızla

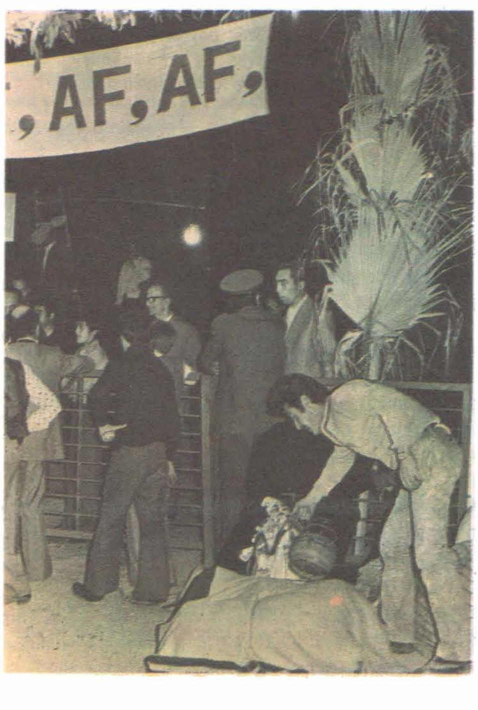

1974 Genel Af'ının yarattığı en önemli şey, belki de siyasi bunalımdı. CHP-MSP koalisyon hükümetinin artık varolamayacağı, Ecevit'in istifa edeceği gibi söylentiler kamuoyunu Genel Af'tan daha fazla ilgilendirir duruma gelmişti. CHP affın özellikle 141 ve 142. madde hükümlerini; MSP ise 163. madde hükümlülerini kapsamasını önemsiyordu. Bu konunun çözülmesinde de, ağırlığı olan bakanlığın, yani adalet bakanlığının MSP'ye bırakılmış olması (Şevket Kazan), CHP'nin inisiyatifini gerileten bir etkendi. MSP içinde CHP'yle işbirliğine de anti-komünist mülahazalarla uzun süre tepki göstermiş olan, genel sekreter Gündüz Sevilgen önderliğindeki faşizan kanat 141 ve 142. maddelerin af kapsamına dahil edilmesine karşı Erbakan'a muhtıra verirken; Nakşibendi cemaatin önde gelen önderlerinden İstanbul İskenderpaşa Camii imamı Mehmet Zahid Kotku da "komünistlerin affına red oyu verilmesini" emrediyordu. MSP yanlısı basında "tesbih çeken elle tetik çeken el bir olur mu" propagandası başlatıldı. Sonuçta, 15 Mayıs 1974'te af yasası parlamentoda kabul edilirken, 20 MSP milletvekili 141 ve 142. maddelerin kapsama dahil edilmesine red oyu verdiler. Böylece af yasası eksikli çıktı. Eksikli af birçok çevrelerde tepki yarattı: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi öğrenci temsilcilerinin düzenlediği ve 13-18 Mayıs tarihleri araısnda sürecek olan "Akademi Kültür Haftası" fikir suçlularının af kapsamı dışında bırakılmasını protesto için durduruldu. TÖB-DER Genel Başkanı Ali Bozkurt, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e gönderdiği telgrafta: "141-142. maddeleri af dışı bırakan Genel Af Kanunu çıkmak üzeredir. İnsanları düşüncelerinden dolayı cezalandıran çağdışı ve antidemokratik bu maddelerin affın kapsamı dışında bırakılması yurdumuzun binbir emekle yetiştirdiği binlerce profesör, öğretmen, sanatçı, yazar, şair, avukat, mühendis, yayınevi sahibi, öğrenci ve başka insanların yıllarca cezaevlerinde kalmalarına neden olacaktır." diyordu. İstanbul'da yurtsever üniversite gençliği adına 3 bin imzalı bir bildiri eksik çıkan af programını kınıyor ve düşünce suçlarının da afın kapsamına alınmasını istiyordu. 30 kadar yayınevi, İlkokul Öğretmenleri Derneği, Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, İstanbul Elektrik, İnşaat ve Makina Mühendisleri Odaları, Lastik-İş, İstanbul Gazetecilik Yüksek Okulu öğrencileri, İstanbul DMMA Kültür Derneği gibi kuruluşlar da 141-142'nin af dışında kalmasını protesto eden kuruluşlardı. 18 Mayıs tarihli gazetelere verdiği demeçte Ecevit, "Türkiye'yi bir insanın Batı'da serbestçe okunup satılan kitapların çevirisi nedeniyle 30 yıla mahkûm edilebildiği bir ülke olmaktan kurtarmaya kararlıyız"

diyordu. Bunun üzerine, CHP 141-142 hükümlülerin aftan istisna edilmesinin "Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı olduğu" gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu: 141-142 hükümlüleri Mahkeme'nin 2 Temmuz 1974'te kararıyla affa dahil olabildiler. Bu karar uyarınca 13 Temmuz 1974'te, yayınladığı çevirilerden dolayı 40 yıla yakın bir cezaya çaptırılan yayıncı Muzaffer Erdost (üstte) serbest bırakıldı. Bir gün sonra da, kapatılan TİP davasından yargılanan Behice Boran (solda), toplam 29 ay cezaevinde kaldıktan sonra salıverildi. Af konusunda gazetelerin sorduğu soruya "Meseleyi hiçbir zaman af olarak görmüyorum. Bu bir nevi tashih-i karardır. Yapılan bir hatanın düzeltilmesidir" diye cevap veriyordu.

tırmandırıyordu. PM tarafından Ecevit'ten boşalan genel sekreterliğe seçilen Şeref Bakşık da doğal olarak sol kanattandı. Bakşık, Ecevit'in tutumunu destekleyen birçok il örgütü ile Gençlik ve Kadın Kolları yönetimlerinin feshini isteyen İnönü'ye direndi; 18 Kasım 1971'de de genel sekreterlikten istifa etti. Genel sekreterliğe, gene sol kanattan Kamil Kırıkoğlu seçildi. İnönü ve sağ kanadın çoğunlukta olduğu parlamento grupları ile, sol kanadın hakim olduğu PM fiilen, birbirlerini "tanımayan" iki ayrı iktidar odağı haline geldiler.

25 Ocak 1972'de, İnönü'nün parti parlamento grupları toplantısından önce, tıkanan I.'sinin yerine kurulan 2. Erim hükümetini *CHP*'nin desteklediğini açıklaması; bunun üzerine Ecevit'in "normal hukuk kurallarıyla hiçbir ilişiği olmayan böyle işlemlerin, *CHP* gibi bir lider partisinde doğal sayılabileceğini; bu çelişkilerin *CHP*'nin lider partisinden örgüt partisine dönüşmesiyle çözüleceğini" söylemesi, gerilimi tırmandırdı. Ocak 1972'de başlayan il kongreleri, parti içi mücadelenin boyutlarını ortaya koydu. İnönü ve sağ kanat ile (dönemin popüler deyimlerinden biri kullanılacak olursa) "Ecevit solcuları" kesin olarak karşı karşıyaydı. İnönü 23 Ocak'taki Ankara il kongresinde Ecevit'i partiyi hâlâ PM kanalıyla fiilen yönetmekle suçlayıp "sakin sakin, istifa etmiş eski genel sekreter hüviyetine girmeye" davet ederken; desteklediği aday seçilmezse "Ankara'nın hükümet merkezi oluşunun bile tehlikeye düşeceğini" söyleyecek kadar uç noktalarda tehditkârlaşabiliyordu. Fakat sol kanadın Adana, Antalya, İzmir, Ankara gibi önemli il kongrelerini arka arkaya kazanmasını engelleyemedi. Haziran 1972'de yapılacak Kurultay'da şanslarının kalmayacağını gören sağ kanat; bunun üzerine önceki Kurultay delegelerinden imza toplayarak "partiyi her geçen gün Atatürkçü temellerinden kaydırıp onu sonu meçhul ve karanlık maceraların bir aleti ve aracı haline getirmek isteyen merkez yönetimi hizbi"ne karşı olağanüstü Kurultay çağrısı yaptı. İnönü, olağanüstü Kurultay'ın, kongresini yapan illerden yeni seçilen Kurultay delegelerinin, ancak kongresi yapılmamış illerden eski Kurultay delegelerinin katılımıyla oluşacağı yolundaki parti tüzüğü hükmünü dikkate almadı. Olağanüstü Kurultay için son (20.) Kurultay delegelerine çağrı yaptı. Böylece 1972 il kongrelerinin sol kanat lehine ortaya koyduğu irade hiçe sayılırken; eski delegelerin varlığıyla İnönü ve sağ kanadın Kurultay'da üstünlük sağlama şansı artıyordu. Sağ kanada öncülük eden Kemal Satır ve arkadaşları, Erim hükümetiyle işbirliği yaparak, sol kanadı Kurultay'da *CHP* Gençlik ve Kadın Kolları'nın desteğinden yoksun bırakmak için; parti kadın ve gençlik kollarının parti kongrelerinde oy hakkına sahip kuruluşlar olmasını önleyen bir yasa tasarısı da hazırlamışlardı. Bu tasarı yasalaşamadı.

CHP 5. Olağanüstü Kurultayı öncesinde, üç grup oluşmuştu. Kemal Satır önderliğindeki sağ kanat, Ecevit ve yandaşlarını "niteliği açıkça belirtilmemiş bir sosyalist parti hareketi" içinde olmakla suçluyordu. İsmet İnönü, önceleri sol kanat tarafından açıkça hedef haline getirilmemiş, kendisi de sol kanada ideolojik nedenlerle değil, kendi politikasını tasvip etmemelerine rağmen partinin işleyişini sekteye uğrattıkları gerekçesiyle yüklenmişti. Ancak giderek o da Ecevit ve grubuna karşı "aşırı solculuk" ithamlarına, imalarına başlayarak sağ kanatla bütünleşmişti. Kurultay öncesindeki bir demecinde "kapatılan *Dev-Genç* militanlarının harıl harıl partiye kaydedildiğinden, Ecevit yanlısı il başkanlarının onları militan olarak kullandığından" söz ediyordu. Ecevit ve sol kanat, Satır ve arkadaşlarının hareketini, *CHP*'nin "yeniden doğuş"unu sağlayan ortanın solu hareketini benimsemeyen, benimsemiş görünse bile ekonomik ve toplumsal olarak içini boşaltmak isteyen kesimlerin; 12 Mart sonrasındaki genel sağa kayıştan güç alan gerici bir hamlesi olarak yorumluyordu. Sol kanat, olağanüstü Kurultay'da tam anlamıyla temsil edilmeyen örgütün kesin desteğine sahiptiler. 5. Kurultay'daki üçüncü grup, Muammer Erten, Hüdai Oral ve Hayrettin Uysal'ın başını çektiği "Üçüncü Dünyacılar"dı. "Üçüncü Dünyacılar", ideolojik olarak ortanın solu çizgisini benimsiyorlar; *CHP*'de bundan geri dönüş olamayacağını savunuyorlardı. Ancak Ecevit ve çevresini kariyerizmle suçlayıp, İnönü'nün karizmasıyla karşı karşıya gelerek sonuç alınamayacağı düşüncesiyle hareket ediyor ve sonuçta sağ kanatla aynı safta yeralıyorlardı. *CHP* 5. Olağanüstü Kurultayı, 5 Mayıs 1972'de toplandı. Ertesi günün sabahı, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan idam edildiler. Çalışma süresinin sokağa çıkma yasağıyla kısıtlı olması, Kurultay delegelerinin üstleri aranarak içeri alındığı salona dinleyici kabul edilmemesi sıkıyönetim baskısını Kurultay ortamına yansıtıyordu. Sol kanadın, Kurultay'ı sıkıyönetimsiz bir kentte toplama önerisi kabul görmemişti. Kemal Satır ve arkadaşlarının yaydığı, "Ecevitçiler kazanırsa Kurultay'ın ve partinin başına neler geleceği belli olmaz" söylentileri bu havayı daha da ağırlaştırıyordu. Kurultay açılmak üzereyken, İnönü'nün kalp spazmı geçirdiği haberinin gelmesi üzerine ertesi güne ertelendi. Aynı gün öğlen bir gazetede hasta yatağındayken eskiden çekilmiş bir fotoğrafının yayımlanması; ertesi gün de Kurultay'a hekim ve hemşire refakatinde gelmesi, (planlı veya plansız) "paşa" lehine dramatik bir hava yaratıyordu. İnönü esas olarak ideolojik etkenlerden çok, gene Ecevit ve sol kanadın "idare tarzı"nı kabul edemeyeceğini vurguladı. Kurultay'ın ikinci günü (7 Mayıs) Kemal Satır konuştu. Satır, sol kanada yönelttiği "sosyalistlik, komünistlik" ithamlarını, delegasyonun muhtemel tepkisini gözeterek öne çıkarmadı; Ecevit'i "üstyapı devrimi diyerek Atatürk devrimlerini, yönetici aydınların halk patronluğu diyerek parti tarihini küçümsemekle" eleştirdi. Sol kanat adına konuşan Kamil Kırıkoğlu ise Satır'ın devrimcilik ilkesini ancak "devlet devrimciliği" olarak kabullenebileceğini ortaya koyarak, *CHP* sağ kanadının anlayışının yansıması saydığı Erim hükümetlerini eleştirdi. Kurultay, 7 Mayıs akşamı PM için yapılan güven oylamasıyla sona erdi. PM 507 güvensizlik oyuna karşı 709 güven oyu (1 delege çekimser, 4 delege oy kullanmadı) aldı. Bu sonuç, sol kanadın üstünlüğünü belgeledi. 8 Mayıs günü, İsmet inönü 34 yıldır yürüttüğü *CHP* genel başkanlığından istifa etti. 14 Mayıs'ta, yeni genel başkan seçimi için yapılan Kurultay'dan, Bülent Ecevit *CHP*'nin yeni önderi olarak çıktı.

Yeni Dünya Ekonomik Bunalımı ve Türkiye Ekonomisi

II. Dünya Savaşı sonrasında kapitalist dünya ekonomisi yeniden bir yükselme dönemine girdi. 1910'larda başlayan "uzun dalganın" ikinci aşaması (veya yapısal bunalım) ABD'de 1940'da, Batı Avrupa ve Japonya'da da 1947-1948'de son bulmuştu. Savaş sonrası "uzun dalganın" birinci aşaması (veya yükselme dönemi) öncekilerden hem daha uzun hem de görece istikrarlı bir dönem oldu. Kapitalist dünya ekonomileri hiyerarşisinde pramidin tepesine ABD oturdu. Başlangıçta tartışmasız bir hegemonya kurmayı başaran ABD'nin bu hegemonyası uzun ömürlü olmadı. Daha 1960'ların ortalarında Amerikan ekonomisinde "zaafiyet alâmetleri" görülmeye başladı. II. Dünya Savaşı'ndan büyük kayıplar vererek çıkan Batı Avrupa ve Japonya, zamanla aradaki farkı kapatarak dünya pazarında ABD'nin ekonomik üstünlüğünü tehdit eder duruma geldiler.

Savaş sonrasında dünya ekonomisine yön verecek yeni "uluslararası" kurumlar (IMF, Dünya Bankası, GATT, Dolar-altın standardı vb.) ABD öncülüğünde oluşturuldu. Başlangıçta ABD, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'nın Sovyet nüfuz bölgeleri (Doğu Avrupa ülkeleri) dışında hemen tüm dünyada hegemonya kurmayı başarmıştı. Fakat, önce Çin, Kuzey Kore, arkasından Küba'nın hegemonya dışına çıkmalarıyla hegemonyada oldukça önemli "gedikler" açılmıştı.

1960'ların sonu ve 1970'lerin başında ABD ekonomisi göreli olarak güç kaybına uğradı. Ödemeler dengesi açıkları dolar üzerindeki baskıyı artırıp, altının dışarıya kaçmasına neden olurken, Nixon yönetimi bu "kanamayı" durdurmak için doların altına bağımlılığını kaldırdı. Böylece Bretton-Woods sistemiyle oluşturulan uluslararası para sistemi yerini "dalgalı kur sistemine" ya da sistemsizliğe bıraktı. 1973-1974'te ABD ekonomisiyle birlikte tüm ileri kapitalist ekonomiler bunalıma girdi. Bu, 1940 ve 1947-1948'de başlayan "uzun dalganın" birinci aşamasının ya da aynı şey demek olan genişleme döneminin sona erdiğini haber veriyordu. Böylece kapitalist dünya ekonomisinin bunalımı, ABD'nin hegemonik gücünün sarsıldığı bir ortamda, hegemonya bunalımıyla birlikte yürüyecekti...

Yeni Dünya Ekonomik Bunalımı'nın öncekilerden farkı, durgunluk içinde (yoğun işsizlik) enflasyonun birlikte yaşanmasıdır. Bu "özellik" kapitalist dünya sistemine tekellerin (çokuluslu şirketler) hakim olmasının da bir sonucuydu. Dünya ölçeğinde üretimi ve ticareti büyük ölçüde denetleme ve yönlendirme gücüne ulaşan bu dev şirketler, üretimi artırmadan, dahası üretimi kısarak fiyatları yükseltmeyi "başarmışlardı." Böylece işsizlik yoğunlaşır, milyonlarca insan işinden olurken, enflasyon da söz konusu ülkelerin savaş sonrasında alışık olmadıkları oranlara yükselmişti.

Kapitalist Dünya ekonomisinin kendi "dinamiklerinin" sonucu olarak ortaya çıkan ve "yapısal" bir nitelik taşıyan bunalım, "petrol bunalımı" olarak gösterilmek istendi. Bunda kitle iletişim araçları üzerindeki "Batı egemenliğinin" de payı büyüktür. Aslında, hiç değilse başlangıçta petrol fiyatlarının yükseltilmesi ABD'nin (bu arada petrol kartelini oluşturan yedi kızkardeşin) bir manipülasyonuydu. Kendisi de bir petrol üreticisi olan ABD, Ortadoğu petrolüne bağımlı Batı Avrupa ve Japon ekonomilerinin rekabetçi gücüne bir darbe vurmak istemişti. Zaten petrol fiyatları çok düşüktü. Petrol fiyatlarının yükseltilmesi aslında bir "yakalama operasyonu" sayılabilirdi. Arap düşmanlığı ve ırkçılık ön plana çıkartılarak, bunalımının sorumlusu olarak petrol ihracatcısı (OPEC) ülkeler gösterildi (!) Aslında Batı ekonomilerinin enflasyonist bir sürece girmelerinde, petrol fiyatlarının yükseltilmesinin etkisi dikkate alınacak ağırlıkta değildi. Ama ödemeler dengesi üzerindeki baskı daha önemliydi. Zaten petrol faturasının yükselmesi ihraç ürünlerine yapılan zamlarla ödünlenmişti. Dolayısıyla petrol fiyatlarının yükseltilmesinden en çok zararlı çıkan ülkeler, Türkiye gibi petrol ithal eden ülkeler oldu.

Resesyonun tüm kapitalist ekonomileri etkisi altına aldığı 1973-1974'lerde, Türkiye'de 1960 sonrasında hızlanan bir ithal ikameci sanayileşme modeli geçerliydi. Türkiye artık "yarı-sanayileşmiş" ülkeler grubunda ama bu grubun düşük gelirli ülkeleri arasında yer alıyordu. Böyle bir ekonominin kapitalist dünya ekonomisinin bunalımından etkilenmesi ani ve bire-birlik bir nitelik taşımayabilir. Üstelik iktisadi büyüme sadece dışardan uyarılan bir süreç olmadığı için (tipik bir ihracat ekonomisindekinden farklı olarak) kendisi de "bunalım üretebilen" bir süreçtir. Son analizde, ithal ikameci büyüme modelinin geçerli olduğu bir azgelişmiş ülkenin dışardaki bunalımdan etkilenmesi değişik bir biçim alabilir.

İçe dönük (ithal ikameci) bağımlı sanayileşme sürecinin geçerli olduğu bir ekonomide sürecin tıkanması iki "alandaki" sınırla ilgili olabilir. Bunlardan birincisi ve daha önemli olanı, giderek artan döviz ihtiyacının karşılanamaması, diğeri de iç pazarın "sınırına" ulaşılmasıdır.

"İthal ikameci model" yüksek düzeyde ithalat, dolayısıyla döviz gereksinmesi yaratır ama, üretilen mallar iç pazarda satıldığı için de, kendi ihtiyacı olan dövizi kendisi sağlayamaz. Dış rekabetten korunmuş bir pazara yönelik üretim yapmak, kalite, maliyet, fiyat, standardizasyon gibi, rekabet edebilmenin ön koşulu olan unsurların ikinci plana atılmasına neden olur. Üstelik büyük "rantlar" ve yüksek kârlar söz konusudur. İç pazarın cazibesinin bu kadar yüksek olduğu bir ortamda, ihracata yönelmek pek rağbet edilecek birşey değildir. Zaten geçerli büyüme modeli, ulusal paranın resmî değerini bürokratik olarak yüksek tutarak, sanayici kesimin yüksek rantlar sağlamasına olanak verir. Bu arada ihracatı ve ihracat ürünlerinin üreticilerini (tarımsal üreticiler) cezalandırır.

Kapitalist devletler, çokuluslu şirketler ve sözcüleri tarafından "petrol krizi" olarak tarif edilen yapısal kriz, daha 1973'ten başlayarak Batı ülkelerinde kendisini, uzun benzin kuyrukları aracılığıyla hissettirdi. Ancak kendi özgül birikim tarzının krizin "ertelenmesini" mümkün kıldığı Türkiye'de, 1977'den sonra vahim boyutlar kazanacak olan petrol sıkıntısı ilk kez 1976 başında hissedilmeye başladı. Bu noktada sorun henüz gerçek bir kıtlık olmaktan çok alışıldık kâr oranlarının sağlanamamasıydı. 12 Ocak 1976 günü Akaryakıt İşverenleri Sendikası genel bir eyleme giderek 24 saat boyunca ülke çapında akaryakıt satışlarını durdurdu. Petrol Ofisi bayileri dışındaki bütün bayilerin katıldığı eylemin başlıca gerekçesi akaryakıt fiyatları arttırıldığında kâr oranlarının da arttırılmamış olmasıydı; bu yüzden sendika, yüzde 2.49 olduğunu iddia ettiği kâr oranının yüzde 7'ye çıkarılmasının talep ediyordu.

Gerçekten ileri kapitalist ülkeler yüksek işsizlik ve enflasyon oranlarıyla uğraşırken, Türkiye (hiç değilse bunalımın ilk yıllarında) makul, dahası oldukça yüksek sayılabilecek bir büyüme hızını koruyabilmiştir. Nitekim GSMH artış oranları (büyüme hızı) 1973'te yüzde 5,4, 1974'te yüzde 7,4, 1975'te yüzde 8,0, 1976'da yüzde 7,7 ve 1977'de de yüzde 4 olmuştur. Aynı şekilde Kapitalist Dünya ekonomisinin oldukça yoğun bir resesyon içinde olduğu yıllarda imalat sanayii de hatırı sayılır bir büyüme oranını korumuştur. İmalat sanayii büyüme oranları 1973'te yüzde 12,1, 1974'te yüzde 6,9, 1975'te yüzde 8,1 ve 1976'da yüzde 10,0 olmuştu.

Yukarıdaki rakamlar ve oranlar Ekonomik Bunalımın etkili olduğu yıllarda Türkiye'nin bunalımdan "ani ve şiddetli" bir biçimde etkilenmediğini, bunalıma rağmen oldukça yüksek büyüme oranlarını gerçekleştirdiğini, en azından bunalımın "ertelenebildiğini" ortaya koyuyor.

Ürettiğini iç pazarda satan ama döviz ihtiyacının giderek arttığı koşullarda gerekli kaynak (döviz) geleneksel ürünlerin ihracatından sağlanabilir. 1977'ye gelindiğinde Türkiye'nin ihracat gelirleri içinde tarım ürünlerinin payı hâlâ yüzde 77 civarındaydı (tütün, pamuk, fındık, incir, kuru üzüm vb.). Bilindiği gibi geleneksel ihraç ürünleri (tarım ürünleri ve madenler) için dünya pazarında iki sınır söz konusudur. Birincisi; çok sayıda azgelişmiş ülke benzer malların üreticisi durumundadır. İkincisi de (birinciye bağlı olarak) bu geleneksel ürünlerin fiyatları sürekli düşmekte, ticaret hadleri alayhe seyretmekte, kısaca sürüm ve fiyat sorunlarıyla karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla geleneksel ürünlerin ihracıyla sağlanan dövizle sanayiyi finanse etmek mümkün değildir. Ticaret hadleri Türkiye'nin aleyhine olarak bozulurken, hem petrol faturası yükseliyordu (izlenen ulaşım ve sanayileşme stratejisinin niteliğinden de kaynaklanan) akaryakıt ithalatının toplam ithalat içindeki payı 1973'te yüz-

70 (17) Sosyal Demokrasinin Yükselişi

de 10,6 dan 1974'te yüzde 20'ye, 1980'de de yüzde 38'e yükselmiştir. Türkiye'nin ithalatı da 1973'te 2,1 milyar dolardan 1974'te 3,8 milyar dolara, 1977'de de 5,8 milyar dolara yükselmiştir.

Kıbrıs çıkarması sonrasında ABD ambargosu, sonucu ABD'den sağlanan kaynaklar kururken, Türkiye'ye diğer devletler ve çok taraflı resmî kuruluşlardan sağlanan kaynaklar da kısıldı. Fakat iki faktör (unsur) Türkiye'nin bunalımı ertelemesine olanak verdi. Bunlar işçi dövizleri ve çokuluslu özel ticari bankalardan sağlanan kredilerdir. Başta ABD olmak üzere emperyalist ülkeler, resmî (çok taraflı) kuruluşlar aracılığıyla sağladıkları kredileri Kıbrıs'la ilgili taleplerinin karşılanması koşuluna bağladılar. Bu konuda Kanada Dışişleri Bakanı, zamanın Türk Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün'e: "Kıbrıs'ta adım atmadan dünyadan tek kuruş alamayacaksınız" demişti.

Ne var ki; gerek Eurodoların iyice büyümesi gerekse de petro-doların devrelenmesi "gereği" özel ticari bankalardan kredi almak, başlangıçta mümkündü. Türk hükümetleri, çokuluslu özel ticari bankalardan yüksek ve değişken faizli ve kısa vadeli borçlanma yolunu zorlayarak ve ünlü DÇM'leri gündeme getirerek dış kaynak sorununu çözmeyi denedi. Böylece hem dışa bağımlılığı daha da artıran hem de çok pahalı bir "finansman" yoluna girilmişti. 1975 sonunda *DÇM*'ler döviz rezervlerinin yüzde 98,4'üne kadar yükselmişti. Eğer DÇM'ler olmasaydı Türkiye'nin bürüt döviz rezervleri sadece 15,9 milyon dolar gibi gülünç bir rakama inmiş olacaktı. Mayıs 1975'ten sonra hızla artan DÇM'ler 1979'da 2 milyar 788 milyon dolara yükselmiştir.

Bunalımın etkisini erteleme olanağı veren ikinci unsur da işçi dövizleriydi. Türkiye 1961'den sonra hızla artan bir şekilde işgücü ihraç etmeye başladı. Başlangıçta Federal Almanya'ya yönelik olarak gündeme gelen "işgücü ihracı" daha sonra diğer Avrupa ülkelerine, "petrol bunalımından" sonra da Ortadoğu'nun bazı ülkelerine de (özellikle de yüksek petrol geliri olan düşük nüfuslu ülkelere) yöneldi. Batı Avrupa'ya işgücü ihracı 1961'den bunalımın başladığı 1974'e kadar sürekli arttı. 1973 sonunda Avrupa'daki Türk işçisi sayısı 762 bin 400'dü. 1980'de Ortadoğu ülkelerindeki Türk işçisi sayısı da 96 bin kadardı. Türkiye'ye gelen işçi dövizleri 1974'e kadar sürekli arttı. 1974'de toplam işçi dövizi girişi 1 milyar 426 milyon 300 bin dolardı. Bu rakamın önemi ihracattan sağlanan dövizle karşılaştırıldığında daha iyi anlaşılır. 1974-75'de işçi dövizlerinin ihracat gelirleri içindeki payı yüzde 93,6'ya kadar yükselmişti. Bu şaşırtıcı bir orandır ve ister istemez acaba işçi dövizleri olmasaydı durum ne olurdu, sorusunu akla getiriyor (!) İşçi dövizlerinin ithalattaki payı görece azalmış olmasına rağmen, 1980'de bile hâlâ ithalatın yüzde 29,2'sini temsil ediyordu. Bu, 1980'de bile ithalatın yaklaşık üçte birinin işçi dövizleriyle sağlandığını ifade eder.

DÇM uygulamasıyla bir bakıma "kendi dövizini kendin bul" sloganının geçerli olduğu koşullarda, sanayiciler iç pazarın çekiciliği ortadayken üretimlerini sürdürmeye devam ettiler. Çoğu dayanıklı tüketim malı olan ürünleri "tekelci" değilse bile "oligopolcü" bir pazarda satarak yüksek kârlar sağlamaya devam ettiler. Dövizle ödenecek dış borçlar II. MC Hükümeti döneminde (1977 sonu) 7 milyar 165 milyon dolara yükselmişti. Buna 3 milyar 70 milyon dolar da faiz borcu eklendiğinde, dövizle ödenecek toplam borç 10 milyar 235 milyon dolara yükselmişti. Fakat borçlanmanın yükü borçlanan (borç bulan) sanayiciden çok toplumun sırtına biniyordu. Sadece 1975-77 döneminde hazinenin yaklaşık 11 milyar TL kur farkı ödemesi gerekiyordu. Döviz sorunu çok uluslu özel ticari bankalardan yüksek faizli kısa vadeli borçlanma ve DÇM gibi son derece pahalı yöntemlerle çözülmeye çalışılırken, iç pazarın sınırlarına henüz ulaşılmamıştı. Tarımsal taban fiyatlarının yüksek tutulmasının da sonucu iç ticaret hadlerinin başlangıçta tarımın lehine seyretmesi, öte yandan işçi dövizleri yoluyla tarım kesimine yansıyan satınalma gücü bu sektörün satın alma gücünü 1970'lerin ortalarında hâlâ "yüksek seviyede" tutuyordu. Sanayi ürünleri (çoğu dayanıklı tüketim malı) talebinin yüksek olmasının bir nedeni de işçi ücretlerinin de görece yüksek oluşuydu. Özellikle sendikalı ve sigortalı, büyük işyerlerinde çalışanlar reel ücretlerini artırmayı başarmışlardı. Küçük iş yerlerinde çalışan sendikasız, çoğu sigortasız işçiler için ise aynı şey söz konusu değildi. Örgütlü işçi kesimi ile örgütsüz kesim arasında önemli ücret farkı vardı. Bir bütün olarak sermaye, küçük ve "dinamik olmayan" sektörlerden sağladığının bir bölümünü örgütlü kesime aktarıyordu.

Zaten ithal ikameci sanayileşme ücretleri, hiç değilse bazı kesim işçilerin ücretlerini belirli bir seviyede tutmak zorundadır. Son tahlilde üretilen tüketim mallarının bir bölümünün alıcısı işçilerdir. Dolayısıyla içe dönük sanayileşme modeli geçerliyken, en azından belirli kesim işçilerinin oldukça yüksek ücret almalarına sermayenin bir itirazı olamazdı. Bu geçerli büyüme modelinin mantığına da uygun düşen birşeydir. Nitekim 1968 = 100 olarak alındığında reel ücretler 1977'de 151'e yükselmişti.

Ne ki bunalımın etkilerinin ertelenmesi belirli bir sınırdan sonra olanaklı değildi. Büyüme modelinin niteliğinden ötürü dış kaynak (döviz) sorunu burada yine belirleyici rol oynamak durumundaydı. Nitekim söz konusu model geçerliyken, daha fazla üretim için daha fazla ithalat, daha fazla ithalat için daha fazla döviz, daha fazla döviz için de daha fazla borçlanmak zorunlu hale gelir. Borçlanma sınıra ulaşınca, aşırı borçluluk durumunda (borç ödemek için borçlanmanın zorunlu olduğu durum) modelin bunalıma girmesi kaçınılmazdır. Türkiye'deki durum da bundan farklı değildi.

Kapitalist dünya ekonomisinin bunalımı azgelişmiş ülkelerin (bu arada Türkiye'nin) dış kaynak bulmalarını hem pahalılandırdı (yüksek değişken faiz ve kısa vadelerden ötürü) hem de finansman kaynakları devletler ve çok taraflı mali kuruluşlardan çokuluslu özel ticari bankalara kaydı. Bir ülke ödeme güçlüğü içine düşmedikçe bankalar kredi vermekte sorun çıkarmazlar. Türkiye pahalı bir broçlanma sürecine girdi. 1962'de toplam dış borçların (857 milyon dolardı) yüzde 97'si uzun vadeli iken, 1980'de 17 milyar 775 milyon yükseldi ve kısa vadeli borçların toplam borçlara oranı da 1975'ten sonra sürekli arttı.

Türkiye kısa vadeli borçları artıp borcu borçla ödeme durumu ortaya çıkınca, artık özel ticari bankalar da borç vermeye yanaşmayacaklardı. Borç vermenin koşulu olarak, IMF, Dünya Bankası gibi misyonları hakkında kuşkuya yer olmayan kuruluşların "onayını" isteyeceklerdi. ABD'ye giderek Dünya Bankası ve IMF yetkilileriyle görüşen TÜSİAD heyetine ABD Dışişleri Bakanlığının bir yetkilisi: "Kongre Türkiye'ye sempati beslemiyor. ABD Kıbrıs konusunda Camp David olayındaki gibi taraf olmak istemiyor. Batı'da çok para var fakat bankalar sadece Türkiye'yi sevdikleri için para vermez. Bütün dünyada IMF etkili bir organdır. Türkiye'nin istikrar önlemleri hakkında dünyada iyimser bir hava yok... Artık ABD'nin Türkiye'ye yardım için ayıracağı fonları yok" diyecektir. Gerçekten Batılı finans çevrelerinin kredi açmadaki isteksizliği sürerken, 1977 Şubat'ında Türkiye'nin ithalat transferleri fiilen durmuştu.

Öte yandan bunalım koşullarında, geçerli büyüme modelinin sürdürülmesinde önemli bir unsur olan işçi dövizleri de giderek azalmıştır. Bunun da nedeni işçi göçünün bunalımın genelleşmesiyle durması ve Türkiye'de enflasyonun hızlanması, döviz kurlarının resmî ve piyasa değerleri arasındaki makasın giderek açılması sonucu işçilerin ellerindeki dövizi bulundukları ülke bankalarına yatırmayı tercih etmeleri, kısmen de bulundukları ülkelere yerleşme eğiliminin güçlenmesidir.

Fakat, Türkiye ekonomisindeki bunalımı derinleştiren tek etken ithalat cephesindeki durum değildi. Bilindiği gibi bağımlı sanayileşmenin geçerli olduğu bir ekonomide zorunlu ithalat oranı çok yüksektir. Ara-malları ve hammaddeler ithal edilemeyince üretim durur. İşsizlik, stokçuluk, karaborsa ve bunlara bağlı diğer sorunlar, sonuçta da siyasal bunalım gündeme gelir. Türkiye'de 1977'ye gelindiğinde ödemeler dengesinin tıkanmasıyla birlikte alt-yapı da artık ihtiyaca cevap vermiyordu. Çoğu 1950-60 döneminde gerçekleştirilen ve daha sonraki dönemde önemli ilaveler yapılmayan altyapı (enerji, telekomünikasyon, yol, liman vb.) da yetersiz kalmıştı. Sanayinin çoğu alt-sektörlerinde yüzde 50 kapasitenin de altında çalışır olmasının nedenlerinden biri de, altyapının yetersizliğiydi (Elektrik kesilmelerinde olduğu gibi).

1974'e kadar Türkiye'nin dış ticaret açığının kapatılmasında önemli bir yer tutan ABD yardımının (ki 1969'a dek ihracat gelirinden sonra ikinci büyüklüğe sahipti) bu tarihten sonra kesilmesi, ABD güdümündeki "çok uluslu" mali kuruluşların özel bankaların kredi açmaları konusunda "yeşil ışık" yakmamaları, üstelik o yıllarda ABD isteklerine fazla sıcak bakmayan hükümetlerin iktidarda oluşu, işçi dövizlerindeki göreli azalış, enerji ithal faturasının çok oluşu, Türkiye ekonomisi aleyhine gelişen dış ticaret hadleri, (1950 = 100 alındığında dış ticaret hadleri 1974'den '77'ye, 1975'den '68'e, 1977'den '69'da kadar gerilemişti) altyapının yetersizliği, ekonomik bunalımın neden olduğu siyasal bunalım, vb. 1960'lardan beri geçerli büyüme modelinin de bunalıma girdiğinin habercisiydi.

Gerçekten de, Türkiye çok düşük ihracat düzeyiyle mevcut modeli sürdüremez duruma gelmişti. 1970-77 arasında Türkiye'nin ihracatı binde 8 oranında artmıştı. Oysa aynı dönemde Türkiye'yle benzer gelişmişlik düzeyindeki ülkelerde bu oran binde 5,4 ile binde 5,1 arasında değişmekteydi. Üstelik ithalat artar, döviz ihtiyacı kabarırken, bazı geleneksel ihracat ürünlerinin iç kullanımı da artmıştı. (1963-74 arasında pamuk üretimi yüzde 26,6'lık bir artış gösterirken, aynı dönemde pamuğun iç kullanımı yüzde 56,3 oranında artmıştı.) Öte yandan, Batıdan ithal edilen enflasyon, ekonomiye büyük boyutlarda yansıyordu. Döviz sorununa kısmi bir çözüm olarak görülen turizm sektöründe de umulan gelişme olmadı. Bütün bunlara ek olarak, ithalat liberasyon düzeyi de çok yüksekti. Döviz kıtlığı koşullarında liberasyonun yüksekliği ilave zorluklar yaratmaktaydı...

Ödemeler dengesinde iyileşme sağlamak, ihracatı arttırmak, paranın dış değerini istikrara kavuşturmak amacıyla peşi sıra yapılan develüasyonlar da fayda etmedi. Sadece 1974-76 aralığında dış borçlar dört kattan fazla artış gösterdi. Böylesi bir durumda Türkiye eski borçlarını erteletip yeni krediler bulamazsa ekonominin felç olması kaçınılmazdı. 1978'den başlayarak Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük borç erteleme operasyonlarına girişilecek, bu da büyük tavizler vermeksizin gerçekleştirilemeyecekti. Özellikle 12 Eylül Generaller rejimi döneminde Batılıların istediği "Orta Doğuda etkin rol oynama" ve geçerli büyüme modelini değiştirerek borçların ödenmesinin güvenceye alınması koşuluyla borçlar ertelendi ve yeniden Türkiye'ye dönük kredi akışı başladı.

Fakat Dünya ekonomik bunalımının de etkisiyle 1977'den başlayarak bunalıma giren sadece ekonomi değildi. Egemen sınıflar da artık 1923'ten beri oluşturulagelen "yapı, kurumla ve geçerli ideolojiyle" ülkeyi yönetemeyeceklerini anlamışlardı. Başta ABD olmak üzere emperyalist ülkelerden yeniden kredi alabilmek, bunalımı "atlatabilmek" için anayasa dahil her düzeyde bir "yeniden yapılanmayla" mümkündü. Bu işi de 12 Eylül Generaller rejimi gerçekleştirecek ve ANAP iktidarı da sürdürecekti.

FİKRET BAŞKAYA

CHP'de bu değişim süreci yaşanırken, 17 Nisan 1972'de 2.Erim hükümeti de yıkılmış; Suat Hayri Ürgüplü'nün kısa süreli hükümet kurma denemesinden sonra, *CHP* kökenli *MGP*'li Ferit Melen başbakanlığa atanmıştı. Melen hükümetinde, *CHP* sağ kanadından bakanlar yer aldı. Ecevit yönetimindeki *CHP*. 12 Mart sonrasında karşı çıktığı bu "devşirme"lere; bir an önce seçimlere ulaşmak ve partiden büyük çaplı kopmalara yol açmama kaygısıyla bir süre tahammül etti. 4 Kasım 1972'de, PM "hükümetin *CHP* önerilerine hiçbir değer vermediği; sosyal adalet ve hakları daha da geriye götürdüğü; 12 Mart'tan bu yana uygulanmaya çalışılan partilerüstü hükümet türünün kuvvetli ve inandırıcı olamadığı" gerekçeleriyle üyelerini hükümetten çekme kararı aldı. 13 Mart'ta İsmet İnönü, "12 Mart şartlarının nazik mahiyetini ciddiyetle muhafaza ettiği bir zamanda parti politikasını memleket için sakıncalı gördüğü şekil ve istikamette değiştirilmesi sebebiyle" *CHP*'den istifa etti. 21. Kurultay sonrasından başlayarak, "Paşa"nın parti içinde muhalefet başlatacağı umutları tükenen toplam 49 parlamenter *CHP*'den istifa etmişti. 12 Mart dönemine girerken 143 milletvekili, 30 senatörü olan *CHP*'nin 1973'e girerken 96 milletvekili, 19 senatörü kalmıştı. İstanbul il başkanı Ali Sohtorik'in partiden ayrılması da, İstanbul büyük burjuvazisinin *CHP*'deki değişime tepkisini göstermesi bakımından önemlidir. Bu istifacıların bir bölümü, *Cumhuriyetçi Parti* (CP) adıyla yeni bir parti kurdular. *CP* ile Feyzioğlu önderliğindeki *MGP* 1973 seçimleri öncesinde birleşerek *Cumhuriyetçi Güven Partisi*'ni (CGP) oluşturdular; böylece *CHP*'nin sosyal demokratlaşmasına karşı çıkarak ayrılan sağ Kemalistler aynı çatı altında biraraya geldiler.

"Yeni" *CHP* içinde ilk çelişki, Mart 1973'de cumhurbaşkanlığı seçiminde patlak verdi. *CHP* yönetimi, 5 Mart'ta genelkurmay başkanlığından istifa ederek 7 Mart'ta kontenjan senatörü ve cumhurbaşkanlığı adayı olan Faruk Gürler'e oy vermeme kararı aldı. Bu karara rağmen "seçime katılmama kararının anayasa'ya aykırı olduğunu" savunan, aslında ordu ile partinin ilişkisinin daha fazla bozulmamasını sağlamaya çalışan genel sekreter Kamil Kırıkoğlu ve 31 arkadaşı, 13 Mart günü yapılan ilk oylamada, Gürler'e oy verdiler. Ecevit ve PM çoğunluğu, "Gürler için açılan kampanyanın başında özgürlükçü demokrasinin erdemine inanmayanların, reformların ancak tepeden inmeci yollardan gerçekleşebileceğini savunanlar" olduğunu savunarak bu tutumu eleştirdi. Bunun üzerine Kırıkoğlu genel sekreterlikten istifa etti; Ecevit'e sadık bir uygulayıcı olan Orhan Eyüboğlu parti genel sekreterliğine getirildi. *CHP* yönetimi cumhurbaşkanlığı için Anayasa mahkemesi başkanı Muhittin Taylan'ı uygun görüyordu; diğer partilerin de Taylan üzerinde mutabakatı sağlanmıştı. Ancak cumhurbaşkanı Sunay'ın, Taylan'ı kontenjen senatörlüğüne atamayı reddetmesi üzerine, kontenjan senatörü emekli amiral Fahri Korutürk 6 Nisan'da cumhurbaşkanı seçildi.

Mayıs 1973'deki *Türk-İş* genel kurulu, *CHP*'nin yeni yönelimleri açısından büyük önem taşıyordu. *CHP* bu genel kurulda ilk kez açıkça *Türk-İş*'i "partilerüstü politika" geleneğini bırakmaya çağırdı ve yönetime aday olan "sosyal demokrat" sendikacıları destekledi. Ecevit, 28 Mayıs 1973'de toplanan genel kurula mesajında "büyük sermaye çevrelerinin istedikleri bütün yasa ve anayasa değişikliklerini yaptırdıklarını, hükümetleri gönüllerince kurdurduklarını, işçi hareketinin ise 'partilerüstü politika' nedeniyle siyasette tamamen etkisiz kaldığını" söyledi.

Ecevit'in çıkışı, başlangıçta, CHP içinde belli bir geleneği olan bir siyaset tarzının yeniden diriltilmesi olarak değerlendirilebilirdi. 1950'lerde Kasım Gülek "halk adamı" kimliğiyle, DP döneminde parti tabanının mağduriyetinin sözcüsü olmakta oldukça başarılı olmuştu. Ancak Kasım Gülek'in 1961'de tasfiye edilmesi ve partinin geleneksel önderliğinin, DP dönemi yolsuzluklarıyla özdeşleşmeme kaygısıyla, tabanının iltimas ve himaye taleplerine karşılık vermemesi, örgütte büyük hoşnutsuzluk yarattı. Ancak partiyi yine popülist bir doğrultuya yöneltmeyi hedefleyen Ecevit, selefi Gülek'ten önemli bazı bakımlardan ayrılıyordu. Gerek Çalışma Bakanı kimliğiyle, gerekse yazdığı şiirler, yaptığı çevirilerle pekiştirdiği aydın imgesiyle hitap ettiği kesim, geleneksel kır ve kasaba değil, şehirlerin modern ve dinamik kesimleriydi. Ancak 1970'lerle birlikte, gerek imajını gerek mesajını özellikle kırsal kesim gözetilerek tasarlanmış unsurlarla zenginleştirdi. Programatik düzeyde bu, halk sektörü çerçevesinde, kooperatifçiliği ve tarımsal modernizasyonu teşvik etmeye yönelik, "köykent" adlı gelişme merkezi gibi önerilerde somutlanıyordu. Diğer yandan da Ecevit "şehirli aydın" imajını "halk adamlığı" unsurlarıyla yumuşatmaya çalışıyordu. Köylülerle birlikte çömeliyor, onlarla yemek yerken resimler çektiriyor, artık onun için kurban kesileceği zaman eskiden olduğu gibi hayvanın canının bağışlanmasını istemiyordu. Ancak ne bunlar, ne de köy delikanlılarının ve yaşlı dedelerin yakalarına Ecevit rozetleri taktığı propaganda kampanyaları "ortanın solu"nun kırda kendisine köklü bir taban bulmasına kâfi geldi. 1973 seçimlerinde CHP kırdaki oylarını pek fazla arttıramadı. Aralık 1973 yerel seçimlerinde de, CHP'nin bir büyük şehirler partisi olma özelliği iyice belirginleşti. Konya ve Bursa dışında ülkenin en büyük 8 şehrinde seçimleri kazanan CHP buralarda çok yüksek oy oranlarına erişti: İstanbul yüzde 62.1, Ankara yüzde 60.8, İzmir 50.9, Adana 49.9, Gaziantep 69.2, Eskişehir 42.7.

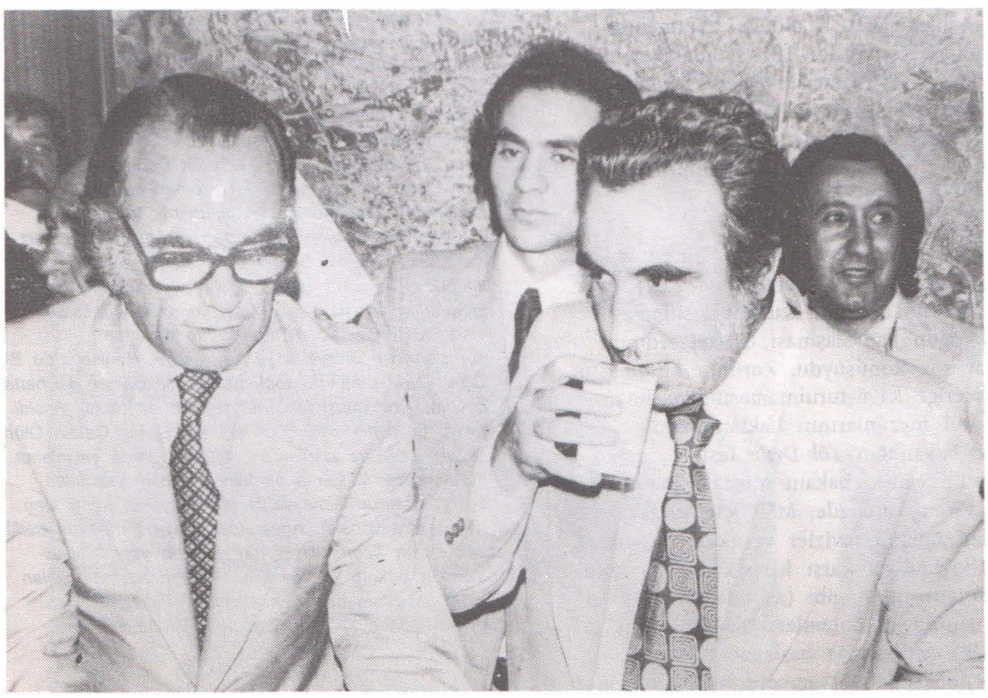

Ecevit, daha sonraki konuşmalarında, "işçilerin siyasete ve yönetime ağırlıklarını koymalarını isterken sınıf egemenliği önermediğinin, tersine, ciddi bir tehlike haline gelmiş bulunan güçlü çevrelerin sınıf egemenliğini önlemeye çalıştığının" altını çizecekti. Sosyal demokrat liste *Türk-İş* genel kurulunu kazanamadı; fakat *CHP* sendikal alanı açıkça siyasallaştırmaya dönük -resmî siyasal gelenek içinde radikal denebilecek- bir tavrı ilk kez ortaya koymuş oldu. 10 Temmuz 1973'de, partinin 30 bölgeden gelen "işçi bürosu" temsilcilerinin katılımıyla "*CHP* Çalışma Meclisi" toplandı. Bu toplantı, Ecevit'in çalışma bakanlığı döneminde yasalaşan lokavtın "hak olmadığını", "sermaye ve işveren çevrelerine son yıllarda tanınan teyvik ve imtiyazların kaldırılması"nı savunan bir bildiriyle sonuçlandı. Öte yandan, 12 Mart döneminde ağır baskılarla karşılaşan *DİSK* ile *CHP* arasındaki ilişkiler yoğunlaştı. *DİSK* 1973 seçimleri öncesinde, "Anayasal özgürlükleri ve demokratik hakları ve uygarlıkçı bir anlayışı savunan tek parti olduğu için işçileri, köylüleri, esnafı, memurları ve tüm dar gelirli vatandaşı, *CHP*'ye oy vermeye" çağıracaktı.

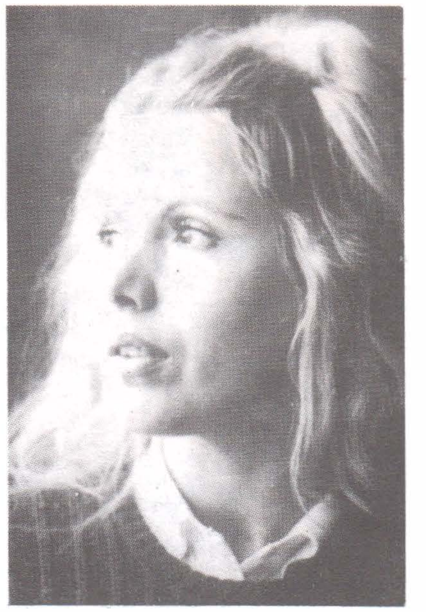
1973 Seçimleri, "Akgünlere" ve *CHP-MSP* Koalisyonu

14 Ekim 1973 seçimleri *CHP*'nin yeni önderliği için çok önemli bir sınav niteliğindeydi. Parti, bu seçimlere 1969 seçimleri öncesinde *Halktan Yetki İstiyoruz* adıyla sunulan "düzen değişikliği programı"na ek olarak, *Akgünlere* adlı bir bildirgeyle girdi. *Akgünlere* "özgürlükçü, toplum yararının kişisel çıkarlardan önde gözetildiği, hiç kimsenin devlete de servete de kul olmadığı hakça" bir düzeni gerçekleştirecek "halk iktidarı"nı kurma çağrısı yapıyordu. *CHP*'nin politikası, büyük ve yabancı sermayenin etkinlik alanını kısıtlayarak "küçük ve orta boy sanayiyi, özellikle Anadolu sanayini" destekleyecek, büyük sanayi ve temel mallar üretimine kamu sektörü öncülük edecekti. *CHP*'nin bu önerileri, enflasyonist gidişten zarar gören ticaret sermayesinin tekelci büyük sanayi sermayesine gösterdiği tepkiyle uzlaşıyordu. İzmir ve İstanbul Ticaret Odaları 1973'ün ilk yarısı boyunca "iç piyasada hakimiyet kuran monopolleri" ve "servetlerle gelirlerin sınırlı ellerde toplanmasını" eleştiren açıklamalar yapmışlardı.

Tekelci sermayenin hegemonyasını pekiştiren süreçlere karşı burjuvazinin bütün fraksiyonlarının tepki duyduğu bu konjonktür, *CHP*'ye güç katıyordu. *Akgünlere* bildirgesi özel sektör ve kamu sektörünün dışında bir de "halk sektörü"nün örgütleneceği iddiasını gündeme getiriyordu. Halk sektörü, köylü kooperatifleri, sosyal güvenlik ve yardımlaşma kurumları, sendikalar, yurtdışındaki işçi ortaklıkları ve benzeri halk ortaklıklarının girişim/işletme kapasitelerini genişletmeyi; böylece emekçi sınıfların gelirlerini/tasarruflarını sermaye birikimine dönüştürmeyi ve mülkiyeti yaygınlaştırmayı hedefleyen bir tasarımdı. Sonraki dönemde Ecevit'e soldan muhalefet edecek olan *CHP* Aydın milletvekili Şükrü Koç, *Özgür İnsan*'da İsrail'deki kibbutzları referans alarak halk sektörünü "çalışanların teşebbüsü" olarak tanımlıyordu. Halk sektörü tezinin görece gerçekçi ve somut unsurları, yaygın kırsal kooperatifleşme ve yurtdışı işçi dövizlerini çok ortaklı şirketlere kanalize etme önerileriydi. *Akgünlere*'nin bir başka özelliği, *CHP* tarihinde ilk kez açıkça din ve inanç özgürlüğüne sahip çıkmasıydı: "Türk halkının dinsel inançlarının, dine bağlılığının, demokratik yoldan ve sosyal adaletle kalkınma için bir engel değil, tersine kolaylaştırıcı bir etken olduğu kanısındadır.(...) Dine, manevi değerlere bağlılığı ilericilikle bağdaşmaz sanan bazı aydınlar (...) geçmişte, halkın din duygularını incittikçe, insanlık onurunu da zedelemişlerdir ve o yüzden halkı, din istismarcısı büyük çıkar çevrelerinin kucağına doğru itmişlerdir."

Vedat Dalokay, Aralık 1973 yerel seçimlerini kazanarak Ankara belediye başkanı oldu. Belediye başkanlığı süresince, çok renkli kişiliği ve çarpıcı girişimleriyle kendinden sık sık sözettirdi. 28 Temmuz 1975'te 3 bin belediye işçisi, Ankara belediyesinin önünde toplanarak, ücretlerini alamadıkları gerekçesiyle direnişe geçtiler. Belediye başkanı Dalokay da, 6.500 işçisinin iki aydır para alamasından MC hükümetininin mali kısıtlamalarını sorumlu göstererek direnişi desteklediğini ve "MC iktidarının büyük kent belediyelerine yaptığı ağır baskıyı halkımıza anlatmak için" üç günlük açlık grevi yapacağını açıkladı. Yatağını, pijamasını ve terliklerini açlık grevi süresince kalacağı makamına taşıdı. Resimde Dalokay, "başbakanı, başkanı tok; işçisi aç bir ülke olamaz; simgesel de olsa, işte bu amaçla açlık grevine gidiyorum" sözleriyle başlattığı açlık grevini üç günün sonunda bitirirken görülüyor. Dalokay'ın popülerliğini arttıran benzer bir olay da birkaç ay sonra yaşandı. İspanya'da beş ETA militanının dünya kamuoyunun büyük tepkisine rağmen idam edilmesi üzerine bütün dünyada yükselen protesto dalgasına Ankara Belediyesi de, eşine pek raslanamayacak bir girişimle katıldı: 30 Eylül 1975'te Dalokay, "Ankaralılar adına, kendi ulusunun çocuklarını öldüren devlet yöneticilerini kınamak" amacıyla İspanya Büyükelçiliğine bir hafta süreyle hiçbir belediye hizmeti götürülmeyeceğini açıkladı. Bu bir hafta süresince İspanya Büyükelçiliği'nin suyu kesildi, çöpleri alınmadı.

CHP'nin seçim kampanyası çok yoğun ve coşkulu geçti; Bülent Ecevit'i geniş kitleler "halkçı Ecevit" sloganlarıyla karşıladılar, dinlediler. Bu arada Ecevit'e 27 Eylül'de Isparta'da yapılan taşlı, şişeli saldırı; 1970'lerde *CHP*'ye de yönelen anti-komünist şiddetin ilk işaretlerinden biri oldu. CHP bu seçimlerde oylarını yüzde 5.9 artırarak, yüzde 33.3'le, 1961'den beri ilk kez birinci parti oldu. *CHP* oylarını esas olarak sanayileşmiş, büyük işçi ve gecekondu nüfusuna sahip kentlerde artırmıştı. *CHP*'nin nüfusu 10 binden büyük 115 kentte aldığı oy oranı, yüzde 43.5'e yükseliyordu (buna karşılık kırsal kesimde aldığı oy oranı yüzde 28.2 idi). Partinin yeni "sol" ve "halkçı" kimliği, işçilerden ve gecekondudan büyük destek almasını sağlarken; büyük kentlerin küçük burjuvazisi, diğer bazı orta sınıf kesimleri ve sanayi burjuvazisinin bazı kesimleri de *AP*'den uzaklaşarak *CHP*'nin "modernleşmeci" mesajlarına destek vermişlerdi. Parti İstanbul'da 1969 seçimlerinden yüzde 15.1 fazla oy alarak yüzde 48.9'a ulaşmıştı. Ulusal ve etnik çelişkilerin, baskıların yoğun olduğu illerde de çok büyük ilerleme vardı: Diyarbakır (artış yüzde 23.1; alınan oy yüzde 30.4), Tunceli (artış yüzde 51.1, alınan oy yüzde 70.0), Kahramanmaraş (artış yüzde 15.3; alınan oy yüzde 32.9), Çorum (artış yüzde 13.0; alınan oy yüzde 30.7). *CHP* 1969'da *TİP* ve *TBP*'ye gitmiş olan oyları da büyük ölçüde kendisine çekmeyi başarmıştı. *CHP*'nin oy kaybına uğradığı iller ise, kırsal yapının görece durağan olduğu ve/veya feodal güç odaklarının etkinliğini sürdürdüğü Ağrı, Bitlis, Gümüşhane, Siirt, Van, Erzurum, Ordu, Niğde, Çankırı gibi illerdi. *CHP*, 9 Aralık 1973'de yapılan yerel seçimlerde oy oranını yüzde 37.1'e yükseltti.

1973 seçimlerindeki başarısına rağmen, *CHP* iktidara yetecek oy oranına ulaşamamıştı. Burjuva kamuoyunda ve *CHP* içinde, 12 Mart rejiminin istikrarını sürdürecek bir "denge" arayışıyla *AP-CHP* büyük koalisyonunun kurulmasını önerenler oldu. Ancak *CHP* yönetimi ve tabanı bu eğilimde değildi. Sonuçta, *CHP* hükümeti oluşturmak için *MSP*'yle işbirliğine yöneldi. İlk girişimler sonuçsuz kaldıysa da, sonuçta, 6 Şubat 1974'de *CHP-MSP* koalisyon hükümeti resmen göreve başladı. Başbakanın Bülent Ecevit ve 17 bakanın *CHP*'li olduğu hükümette, *MSP* 7 bakanlık almıştı. Hükümet programı, şu ana vaadleri içeriyordu: 18 yaşındakilere ve yurtdışındaki vatandaşlara oy hakkı; köylülerin tarım kredilerinden aracısız-tefecisiz doğrudan yararlandırılması; küçük ve orta boy sanayi kuruluşlarının desteklenmesi; "halk sektörü"nün geliştirilmesi; madencilikte devlet denetimi ve bazı kilit madenlerin devletleştirilmesi; ilk ve orta öğretimde zorunlu ahlâk dersleri; toplu sözleşmeye yetkili sendikanın belirlenmesinde referandum ilkesinin getirilmesi...

MSP'nin 18 yaşa oy hakkının gerçekleşmesini sağlayacak düzenlemeleri yokuşa sürmesi; adalet bakanı Kazan'ın Karaköy'deki "Güzel İstanbul" heykelini "müstehcenlik" gerekçesiyle kaldırtması; içişleri bakanı Oğuzhan Asiltürk'ün alkol tüketimini ve bira satışını kısıtlamaya dönük önlemler almaya başlaması; *MSP*'nin bürokraside yoğun kadrolaşması *CHP*'yi tedirgin eden olaylardı. Eğitim politikasında da önemli karşıtlıklar söz konusuydu. Zorunlu kılınmasını sağladıkları ahlâk derslerinin istedikleri anlamda İslami içeriğe kavuşturulmamasından; İmam Hatip okulları yapımının hızlandırılmamasından ve bu okul mezunlarının haklarının genişletilmemesinden; "milliyetçi öğretmen kıyımından ve bakanlığın *Töb-Der*'e teslim edildiğinden" yakınan *MSP* grubu, 11 Haziran 1974'de milli eğitim bakanı Mustafa Üstündağ aleyhine gensoru önergesi verdi. *CHP*, kendisine destek veren kitlelerde, *MSP* karşısındaki teslimiyetçi tutumu sonucunda programından, vaadlerinden önemli tavizler vermesi nedeniyle itibar kaybına uğrarken; hükümet, egemen sınıfların da boykotuyla karşı karşıyaydı. Dış kredi koşullarının ağırlaştırılması, banka mevduat karşılıklarının artırılması gibi (aslında enflasyonist gidişi önlemek saikiyle) sermayenin kaynak kullanımını sınırlayan önlemler; "halk sektörü" programının yürütülmesine, özel sektör işletmelerinin halka açılmasıyla başlanacağı korkusu, sağlam sermaye yapısına sahip bulunmayan sanayicilerin tepkisine yol açıyordu. *MSP*'li ticaret

12 Mart rejiminin her türden siyasal hareketliliğe karşı sürdürdüğü devlet terörüne ve ona eşlik eden ve izleyen faşist teröre karşın, toplumun bütün kesimlerinin 1960'ların ikinci yarısından beri içine girmiş oldukları arayış süreci yalnızca yeni bir ivme kazanmakla kalmadı, 1971 sonrası dönemde, Türkiye'nin kültür tarihi açısından bakıldığında öngörülemeyecek yeni ifade biçimleri yaratmaya da başladı. Bu biçimlerden bir kısmı, sözgelimi bu dönemde yayınlanmaya başlayan Gırgır *ya da yine bu dönemde olgunluk evresine giren Yılmaz Güney sineması gibi son derecede kitlesel, mücadeleci ve hırçınken, diğer bazı ifade biçimleriyse, aynı derecede köklü bir kopuşu daha sessiz bir dille ilan ediyorlardı. Örneğin bunlardan biri, İkinci Yeni'nin şiirde keşfetmiş olduğu dilsel imkânlardan yararlanan, zaman zaman bilinç akışı tekniğine başvuran, kurgudansa izlenimleri ön plana çıkaran yeni bir hikâyecilikti. Yeni hikâyeciliğin okur ve eleştirmenlerin en çok dikkatini çeken özelliği, en başarılı temsilcilerinin kadınlar olmasıydı. Hernekadar, sözkonusu yazarlar "kadın yazar" nitelemesinde, örtük de olsa bir aşağılama, bir ikinci sınıf yazar sayma tavrı sezdiklerinden, böyle nitelenmekten hoşlanmıyor, daha çok "yazarın kadını erkeği olmaz" diye özetlenebilecek bir tavrı benimsiyorlardıysa da, cinselliğe yaklaşımlarındaki duyarlılık ve kimi zaman cüretkaârlıkla, dillerinin imgeselliğiyle, o güne kadar büyük ölçüde kavramsal ve ahlâkçı olagelmiş Türk nesir geleneğine yabancı bir öznelliği ifade ediyorlardı. Ancak sözkonusu yazarların verimleri ve tarzları arasındaki "akrabalık", yazı hayatlarının kabaca 1970-76 ile çerçevelenebilecek bir dönemiyle sınırlı kaldı. Bu dönemde Tomris Uyar (solda)* İpek ve Bakır, Ödeşmeler *ve* Dizboyu Papatyalar'*ı, Sevgi Soysal (ortada) daha sonra* Barış Adlı Bir Çocuk *adı altında toplyacağı hikâyelerini ve TRT roman ödülünü kazandığı halde müstehcen bulunarak toplatılan* Yürümek *adlı romanını, Füruzan (sağda) ise* Parasız Yatılı, Kuşatma *ve* Benim Sinemalarım *adlı hikâye kitaplarını yayınladı. Daha sonra başlangıçtan beri diğerlerine kıyasla daha hırçın ve öfkeli bir üslubu olan Sevgi Soysal, 1972'de cunta aleyhtarı görüşlerinden ötürü bir yıl hapis yattı;* Yenişehir'de Bir Öğle Vakti *romanıyla toplumcu gerçekçilikten ve hatta devrimci romantizmden izler taşıyan bir tarza yöneldi. Sevgi Soysal'ın son, bitmemiş kitabı* Hoş Geldin Ölüm *kendisi 1976'da kanserden öldükten sonra yayınlandı. Füruzan ise 47'liler'le bir kuşak romanı yazdıktan sonra, özellikle Almanya'ya göçen işçileri konu alan röpörtajlara yöneldi. Aralarında hikâye türüne en sadık yazar olan Tomris Uyar da, 1979'da yayınladığı* Yürekte Bukağı *ile, kendisini 70'lerin başında anılan diğer yazarlara bağlayan lirizmden farklı, daha oyuncu, daha "postmodern" bir üsluba yöneldi.-*

Sosyal Demokrasinin Yükselişi

bakanı Fehim Adak'ın "ahlaki" nedenlerle turizm yatırımlarını engellemesi üzerine, burjuvazi tepkilerini açığa vurmaya başladı. Sermaye çevrelerinin basına ilettiklerine göre, *MSP* ve *CHP*'li bakanların "özel sektörü suçlayıcı demeçleri" de "psikolojik etkenler" olarak tepki doğuruyordu. Yatırımlar gerilemeye başladı.

15 Temmuz 1974'de Kıbrıs'da gerçekleşen Enosis'çi (Yunanistan'la birleşmeyi hedefleyen) darbe üzerine, hükümetin Kıbrıs'a askerî müdahelede bulunma kararı almasıyla 20 Temmuz'da başlayan "barış harekâtı"; *CHP* ile *MSP* arasındaki gerilimi tırmandıran sonuçlar yarattı. *MSP*, *CHP*'li bakanların harekattan çekindiği, kararın kendilerinin dayatmasıyla alındığı propagandasını yayarak Erbakan'ı "Kıbrıs fatihi" olarak sunmaya başladılar. Kıbrıs'a askeri müdahelenin kamuoyunda kazandığı desteği *MSP* lehine değerlendirmeye çalışan Erbakan; "Kıbrıs'ın tamamının ilhak edilmesi"ni savunarak şovenist bir söyleme yöneldi. Bu tavır, *CHP*'nin "iki toplumlu federasyon içinde Türk toplumunun güvenliğini sağlayacak çözüm"e dönük politikasıyla açıkça çelişiyordu. Bütün bu çelişkilerin birikimi, Eylül ayında Ecevit'in İskandinavya gezisi sırasında başbakan vekilliğini Erbakan'a değil *CHP*'li devlet bakanı Orhan Eyüboğlu'na bırakmak istemesi üzerine doğan bunalım sonunda, *CHP-MSP* hükümetinin 18 Eylül 1974'de istifa etmesini getirecekti.

CHP, yaklaşık 7 aylık koalisyon deneyiminde, af yasası dışında, 1973 seçimlerinde ona oy veren kitlelerde hayal kırıklığı yarattı. Ancak, -gerçi *MSP* ile koalisyon yapılmasını "tarihsel yanılgı" olarak tanımlayanlar çoksa da- iktidarının ve süresinin kısıtlanmışlığı; ayrıca haşhaş ve Kıbrıs politikalarıyla kazandığı bağımsızlıkçı, anti-emperyalist imaj, *CHP*'nin geniş emekçi kitleler ve aydınlar nezdindeki kredisinin sürmesini sağlayacaktı. 12 Mart muhtırasından kısa bir süre sonra, ülkesinde uyuşturucu kullanımına karşı açtığı kampanyayı tüm dünyaya yayan ABD hükümetinin baskısıyla, Türkiye'de yasaklanan haşhaş ekimini; *CHP-MSP* hükümeti, ABD'nin büyük tepkisini göğüsleyerek, 1 Temmuz 1973'de yedi ilde serbest bırakmıştı. Kıbrıs müdahelesi ve Kıbrıs'la ilgili uluslararası platformlarda da Türkiye onyıllardır ilk kez Batılı emperyalist güçlerle çatışmayı göze alan bir çizgi izlemişti. Bu çıkışın saikleri ve savunulan tezler ne olursa olsun, salt bu "kafa tutma" görüntüsü kitlesel bir onay bulmuştu. Ecevit'in koalisyonu sona erdirmesinde, bu onayı ve popülariteyi bir erken seçimle değerlendirme kaygısının payı vardı. Oysa "Kıbrıs" popülaritesi, çok karmaşık ve uzlaşması zor bileşenlere dayanıyordu. '60'larda sosyalistlerin öncülük ettiği anti-emperyalist akımın kolektif bellekteki izleri; *MSP*'nin körüklediği "anti-Haçlı" ve anti-Batı, İslami motifler; sol Kemalist bağımsızlıkçılık geleneği; şovenist, yayılmacı etmenler bu toplumsal onayın bileşenlerini oluşturuyordu. Erken seçimi istemeyen sağ partilerin birleşerek *Milliyetçi Cephe* koalisyonunu oluşturmalarıyla; bu bileşenler, salt uluslararası politikada ve ideolojik düzeyde değil, toplumsal-siyasal düzeyde ve her alanda hızla ayrışma sürecine gireceklerdi.

İlk Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulmasından yaklaşık iki buçuk ay sonra Ecevit'e karşı faşist saldırılar başladı. 21 Haziran 1975'te Ecevit'in Gerede'ye gelmesi bekleniyordu ama daha o gelmeden önce, meydanda onu beklemekte olan halkla MHP ve MSP militanları arasında çatışmalar çıktı, 7 kişi yaralandı. Diğer yandan Ecevit'i getiren otobüs şehre girerken taşlanıyor, bu arada da mitingin yapılacağı meydandaki 6 polis ortadan kayboluyordu. Ecevit meydana gelip kürsüye çıkınca onu taşlamaya başlayan saldırganlar (sağda) kürsüye yaklaşarak önüne bir Türk bayrağı diktiler. Bu hamleyi "O bayrağı kaçan Yunanlının arkasında Ege'de direğe çeken biziz" şeklinde yanıtlayan Ecevit konuşmasına devam etmeye çalıştığı halde, yan sokaklardan fırlayan bir grubun dinleyici kitlesinin üzerine taş ve sopayla saldırmanın yanısıra, damlara çıkıp ateş açmaya başlaması üzerine hükümet konağına çekilmek zorunda kaldı. 20 dükkanın tahrip edildiği, 2 kişinin tabanca, 40 kişinin de diğer çeşitli aletlerle yaralandığı olaylar ancak jandarma alayının müdahalesiyle bastırılabildi. Tekrar kürsüye çıkan Ecevit "Saldırganların hiçbirinin yakalanacağına ihtimal vermiyorum. İki yıl önce Demirel'in memleketi Isparta'da da böyle oldu. Demirel'in kılına dokunulduğunda kıyamet kopuyor. Şimdi şu meydan başından kanlar akan yaralı vatandaşlarla dolu. Başbakan Demirel bakalım onlardan özür dileyecek mi, geçmiş olsun diyecek mi?" Olaydan sonra AP ve MSP yanlısı basın organları birbirlerini suçlarken, Demirel "Memlekette huzurun, iç barışın korunmasında yalnız hükümet sorumlu değildir. Hadiselerden büyük üzüntü duydum. Şimdilik ben bu kadar söylemekle yetiniyorum", Erbakan ise "Kanaatimce Ecevit yanlış, hatalı görüşe sahiptir. Ama bu milletin çocuğudur. Bu bakımdan kendisine yapılan zorbaca davranışı hiç bir şekilde tasvip etmemiz mümkün değildir." şeklinde açıklamalar yaptılar. Solda olaylar sırasında yaralananlardan biri görülüyor.

Faşist Hareket ve *MC* İktidarları

12 Mart'tan Sonra

Faşist hareket, 12 Mart darbesinin "rengini" anlayana kadar geçici bir tereddütten sonra, bu rejime tamamıyla destek verdi. '70'lerde "soy" faşizmin en bütünlüklü ve radikal ideologu olarak belirginleşen Necdet Sevinç'in 12 Nisan 1972'de *Bizim Anadolu* gazetesinde yazdıklarında dile geldiği gibi, faşist hareketin özlemi, sürekliliştirilmiş bir 12 Mart rejimiydi: "Milli hakimiyet, milletvekili hakimiyeti demek değildir. Halkın kendi kendini idare etmesi anlamına da gelmez. Çünkü ev yapmak için kullanılan malzemenin, evin planını çizdiği görülmemiştir. Fert siyasi bakımdan da, kültür bakımından da, ekonomik ünite bakımından da keyfinin istediği değil, devletin planını uygulamak zorundadır. Hiç bir dahi sandıktan çıkmamıştır. Hatta kitle, çoğu zaman dahiyi deli zannetmiştir. (...) Hatırlatmak isteriz ki, Türkiye için kurtuluşun başlangıç günü olan 12 Mart Muhtırası'nın altında 633 parlamenterin değil, 4 şerefli askerin imzası vardır." *MHP*'nin yarı resmi yayın organı *Devlet*'te çıkan yazılarda *Dev-Genç* ve *TÖS* iddianameleri "Türk milletinin hislerine ve ruhuna tercüman olduğu, Türk siyasi tarihinin sayfalarına altın harflerle yazılacağı" belirtilerek kutsandı.

Faşistler, bu dönemde, ülkücülerin, komandoların 12 Mart öncesinde "komünizme karşı devlete yardımcı olduğu" tezlerinin altını çizerek, misyonlarını cuntanınkiyle özdeşleştirdiler. Parti yöneticilerinden Sadi Somuncuoğlu 10 Ekim 1973'de radyodan yaptığı seçim konuşmasında açıkça "12 Mart'ta ülkücü gençliğin nöbeti mehmetçiğe devrettiğini" söyleyecekti. Orduyu yücelten ve anti-komünist mücadelede müttefik sayan bu yaklaşım, faşist hareketin söyleminde '70'ler boyunca varolacaktı.

MHP bir yandan da, 12 Mart'ın "sükunetinden" yararlanarak örgütlenmesini, stratejisini geliştirmekle meşgul oldu. Faşist hareketin önemli önderlerinden Dündar Taşer, 20 Mayıs 1972'de *MHP* Mersin merkez ilçe kongresinde 12 Mart'ın iktidarı "devleti demokrasiden önemli gören", "yumruğunu vurmak için gözünü kırpmayan iktidar" yaratamadığını; bu nedenle gelecek dönemin daha sert mücadelelere sahne olacağını; "bu yeni çetin kavga devrinin ümidinin gene milliyetçi kitle ve ülkücü gençlik olduğunu" söylüyordu. 16 Nisan 1971'de Türkeş'e sunulan bir raporda -İstanbul özelinde- özellikle büyük kentlere yönelik örgütlenme ve faaliyetlerin geliştirilmesi için şu öneriler getirilmişti: İl başkanının doğrudan genel başkana bağlı, tam yetkiyle çalışması; "şimdiye kadar kurulan *Ülkü Ocakları, Ülkü-Sen, Ülkücü İşçiler Birliği* gibi bir çok derneğin kurulması ve bu derneklerin parti başkanınca organize edilmesi"; "her yerde ve her sahada hareketin meşruiyetine inanmış kişiler bularak, gizlilik esası içinde hayatın bütün sahalarında faaliyet gösterecek" bir istihbarat teşkilatının örgütlenmesi; "artacağı sanılan kuvvete dayanan mücadeleyi üniversite öğrencisinin omuzlarından almak ve hareketin hızını kesmek isteyenlerle mücadele etmek için; modern ve meşru şehir gerillası nizamı içinde, emekli subay veya emekli polislerin idaresinde, yalnızca il başkanının tanıdığı, birbirini tanımayan kişilerden oluşan savunma kuvvetlerinin organizesi." *Ülkü Ocakları Derneği* (ÜOD) Nisan 1974'de yeniden kuruldu. İlk genel başkan Muharrem Şemsek oldu. *ÜOD* şube sayısını 1976'da 600'e kadar çıkartacaktı. 1974'den itibaren, başka "kitle örgütleri"nin de inşasına başlandı: *Ülkücü İşçiler Derneği, Büyük Ülkü Derneği* (BÜD), *Ülkücü Teknik Elemanlar Derneği* (Ülkü-Tek), *Ülkücü Esnaf ve Sanatkarlar Derneği* (Ülkü-Es), *Ülkücü Maliyeciler ve İktisatçılar Derneği* (Ümid-Bir), *Ülkücü Köylüler Derneği* (Ülkü-Köy), *Ülkücü Hanımlar Derneği* (Ülkü-Han), *Ülkücü Gazeteciler Cemiyeti* (Ülkü-Cem), *Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu* (MİSK), *Ülkücü Hukukçular Derneği, Ülkücü Polisler Birliği* (Pol-Bir) vb.

Faşist hareket, Devlet'in 16 Temmuz 1973 sayısında yazıldığı gibi iktidarı parlamentarist bir bakışla ele almıyor; iktidarı "devlet, sokak ve meclis iktidarı" olarak üç düzlemde kavrayarak ele geçirmeyi hedefleyen bir örgütlenmeye yöneliyordu. Yasal siyasal örgütlenmeye koşut olarak; mahalle/gecekondu/sokak, devlet dairesi, yurt vb. alanlarda "oba" çatısı altında yerel siyasal önderliğe bağlı örgütlenmeler oluşturuldu. Bu birimler, bulundukları alanda istihbarat ve kadrolaşma işlevini yürütüyorlardı. Hemen herkesin fişlenmesine çalışılıyor; kitle "ülkücü, ot ve komünist" olarak üç kategoriye ayrılıyordu. "Oba"-birim örgütlenmeleri 1977'den sonra giderek askeri görevler de üstleneceklerdi.

MHP'nin 1973 seçimlerinde sunduğu seçim beyannamesi 1965'de başlayan faşistleşme sürecinin verilerinin, çalışmalarının bütünlüklü bir ifadesini içeriyordu. Programın odağında "altı sosyal dilimin" (işçi, köylü, esnaf, memur, işveren, serbest meslek) korporatif bir yapı içinde örgütlenmesine dayalı "güçlü, dinamik ve etkili milli devlet" tasarımı yer alıyordu. 11 Ekim 1973 seçimlerinde *MHP* oylarını 1969'dan yüzde 0.4 artırarak yüzde 3.4 oyla üç milletvekilliği kazandı: Alpaslan Türkeş (Adana), Mustafa Kemal Erkovan (Ankara), Ali Fuat Eyüboğlu (Yozgat).

1977 seçimlerinde *MHP*'nin umulan oy artışını sağlayamamasını ele alan *Devlet* dergisi nedenlerden birini "gelir kaynaklarının azlığı" olarak saptamıştı. "Yerli sermaye"den para yardımı gelmemesi "yerli büyük sermayenin kendi kazancından önce milletin ortak

12 Mart rejiminden çıkılıp 1973 seçimlerine girilirken, partiler yelpazesi, siyasal düzeyde çok boyutlu bir sınıfsal-toplumsal ayrışma sürecini yansıtıyordu. Ulusal gelirden aldığı görece yüksek pay gittikçe düşen bürokrasi, bu bakımdan göreli olarak yükselen ve kendisinden farklı olarak gelirine müdahale etmek için bazı silahlara sahip bulunan örgütlü işçi sınıfıyla kendisini kıyaslarken, iki ana tavır üretti. Daha çok geniş "küçük memur" kitlelerinden oluşan bir kesim girdiği işçileşme sürecinin dinamiklerini sezerek sola yöneldi, sosyal demokratlaşma çabasındaki CHP'ye kan verdi. Radikal işçi hareketini kendisi için tehdit olarak gören kesimler sağ bir rotaya kaydılar. CHP'den koparak oluşan Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP), büyük ölçüde bu tepkinin ifadesiydi. AP ise çok daha ayrışık bir bölünmeyle karşı karşıyaydı. '70'lerin başında AP iktidarı salt rant, faiz vb. kaynaklara dayanan, yani üretken olmayan sermayenin hareket alanını daraltıcı yasal düzenlemelere girişmiş; başta ticaret burjuvazisi olmak üzere, burjuvazinin iktisadi bakımdan muhafazakâr denebilecek fraksiyonlarının bu programa tepkisi olarak Demokratik Parti (DP) doğmuştu. Uluslararası kapitalist sisteme eklemlenme sürecine tepki duyan Anadolu burjuvazisinin tepkilerini, Müslüman kitlelerin laik-Kemalist-Batıcı cumhuriyet tarihine karşı birikmiş tepkileriyle birleştirerek dile getiren MSP, DP/AP çizgisinin geleneksel tabanında önemli kaymalara yol açmaktaydı. CKMP'nin Orta Anadolu kırlarına ve orta sınıflarına dönük popülist-muhafazakr mirası üzerinde faşist bir partiye dönüşen MHP de, gelişen sosyalist harekete karşı anti-komünist saiklerle seferber olmaya yatkın sınıfsal-toplumsal potansiyeli kavramaya yönelerek AP'yi aşındırmaktaydı. 1960'lar boyunca burjuvazinin bütün fraksiyonlarını ve bütün sağ siyasal eğilimleri kapsayabilen AP; burjuva kampta çıkar ayrımlarının netleştiği, tepkilerin uçlaştığı 1970'ler dönümünde artık aynı kavrayıcılığa sahip olamıyordu. AP oylarının 1973 seçimlerinde 1969'a göre yüzde 16.7'lik azalmayla yüzde 23.1'e düşmesi egemen blokun yaşadığı ayrışma ve temsiliyet bunalımının ağırlığını gösteriyordu. AP'den kopan DP yüzde 11.9, MSP yüzde 11.8, CHP'den aşama aşama kopan sağ kanadın CGP'si yüzde 5.3, MHP yüzde 3.4, TBP yüzde 1.1, Bölükbaşı'dan yoksun kalınca marjinalleşen MP (Millet Partisi) yüzde 0.6 oy almışlardı. Sağdaki resimde MC'yi oluşturan partilerin liderleri bir temel atma töreni sırasında birlikte görülüyor: En sol başta duran Alpaslan Türkeş (MHP), yanında Turhan Feyzioğlu (CGP), Necmettin Erbakan (MSP) ve Süleyman Demirel (AP). Altta ise toplumsal ve sivil faşist hareket ile devlet arasındaki en önemli bağlantı kayışlarından birini oluşturan MHP'nin amblemlerinden biri.

menfaatlerini değerlendirecek bir şuura henüz erişememesinden dolayı Türkiye'deki azınlık sermayesinin ve yabancı sermayenin baskısı altında olması"na bağlanıyordu. Aynı değerlendirmede sermayeye "*MHP*'nin servet düşmanı olmadığı, her türlü zenginliği kaynağına göre değerlendirdiği; servetin miktarına değil, gerçekten teşebbüs kabiliyetiyle kazanılmış olmasına ve millet yararına kullanılmasına baktığı" mesajı veriliyordu. Türkeş de, öteden beri ekonomiye devletin egemen olması, müdahale etmesi gerektiğini savunan söyleminin vurgularını değiştirerek "zamanla özel sektörün ağırlık kazandığı karma ekonomi" vazetmeye yönelmekteydi. *MHP* kurmayları '70'lerde, söylemlerindeki anti-kapitalist demagojiyi iyice yumuşattılar; *MC* deneyimi içinde iyice geri plana ittiler. Türkeş'e Nisan 1971'de sunulan kapsamlı raporda ayrıca, "iş adamlarında ve sermaye çevrelerinde büyük ilgi vardır, 'bizi koruyan Türkeş'in adamlarıdır' demektedirler. İstanbul'a gelince bazı önemli kişilerle özel toplantılar yapmak çok faydalı ve zaruridir" deniyordu. Bu tespit ve çabalar sonucunda, *MHP* 1976'da "10 bin kişiden bin lira" kampanyası başlattığında çok sayıda sanayici, tüccar ve işadamından "bin lira"yı çok aşan bağışlar toplanacaktı.

Türkeş ve *MHP*'nin burjuvazinin bazı kesimleriyle ilişkilerini geliştirmesine bağlı olarak; "Nasyonal Sosyalizm"i andırmasının yanında, demagojik de olsa "toplumcu" kavramını içermesinin yarattığı tedirginliği gidermek için "milliyetçi toplumcu" kimlikten vazgeçildi. Türkeş daha 11 Eylül 1971'de örgüte gönderdiği genelgeyle "düşmanların eline aleyhte iftirada bulunma fırsatı verdiği ve 9 ışık doktrininin ilkelerinden yalnızca ikisini ifade ettiği" gerekçeleriyle "milliyetçi toplumcu" deyiminin kullanılmamasını istemişti. Türkeş 9 Nisan 1972'deki Elazığ bölge toplantısında "milliyetçiliğin toplumculuğu da içeren, daha geniş kapsamlı bir kavram olduğunu" hatırlattı. 1973'de, milliyetçi-toplumcu söylemi "soy" faşist bir çerçevede yeniden üreten *Uğraş* dergisine karşı kampanya açıldı. Nihayet 12 Şubat 1977'de *MHP* genel merkez kararıyla "milliyetçi toplumcu" deyiminin kullanılmasından vazgeçildiği resmen ve kesin bir dille duyurulacak; anti-kapitalizm demagojisini fazla abartan bazı unsurlar tasfiye edilecekti. Bu sürece bağlı olarak "kapitalist", "mason" olarak tanımlanan, "milliyetçilerin kardeş hançerini daima böğründe hissettiği, milliyetçilere de darbeler indirerek sola karşı denge siyaseti güttüğü" söylenen (*Devlet*, 21 Ağustos 1972) *AP* ile ilişkiler rehabilite edildi. Türkeş bu manevrayı 1975'de "solun ihanet derecesine varan davranışları karşısında sağ ile olan kavgamızı erteledik" diyerek meşrulaştırdı. Ancak parti -özellikle militan gençlik tabanında- faşizmin klasik anti-kapitalist demagojisi ve tepkiselliği daima varlığını sürdürdü.

12 Mart'tan sonra *MHP*'de yaşanan diğer ideolojik-siyasal iç çelişki daha keskindi. Aralarında "İslamiyetin Türklük şuurunu şok ederek onu uyuşturduğunu" savunan şamanistlerin de

bulunduğu radikal Türkçüler; '70'lerde gerek parlamentarist stratejisi, gerek iç savaş stratejisiyle İslami motiflere ağırlık veren giderek partinin ana doğrultusuyla uzlaşmaz karşıtlığa düştüler. Bu kanat 12 Mart döneminin sonlarında tasfiye edilmeye başlandı. Şamanistlere "Marksist Türkçü" diye "hakaret" ediliyordu. 29 Mayıs 1973'de Ankara'da şamanist kanattan Ali Balseven ülkücülerce öldürüldü. Soy Türkçüler partiden, diğer örgütlerden, yurtlardan, okullardan kimi zaman silahlı çatışmalar sonucunda 1976'ya kadar kesin olarak uzaklaştırıldılar.

Milliyetçi Cephe'ye Doğru: Faşist Terörün Tırmanması

Ülkü Ocakları'nın yeniden kurulması ve rejimin "olağanlaşması"yla birlikte, üniversitelerdeki faşist terör yeniden boy göstermeye başladı. Faşist hareketin uzun süre münferit (ve "silahsız") baskılardan ibaret kalan saldırganlığı *CHP-MSP* hükümetinin yıkılmasından sonra hızla tırmanmaya başladı.

1974/75 döneminde, partilerüstü Sadi Irmak hükümetinin 16 Kasım 1974'de başlayan "görevi" hâlâ devam eder ve hükümet bunalımı kangrenleşirken; *CHP* bunalımın tek çözümünün erken seçim olduğunu savunuyor, bölünmüşlüğü ileri süren sağ partiler bloku ise, toplumdaki genel sola kayış karşısında seçimden kaçınıyordu. Bu ortamda gündeme gelen *Milliyetçi Cephe* mutabakatı, tamamen "memleketi sola bırakmama" kaygısına dayalı anti-komünist etmenlerle oluştu. Dört partinin en rahatlıkla birleşebileceği ortak payda anti-sol olmaktı. Bu mutabakatı ayakta tutmak ve meşruluğunu yeniden üretmek için, başta Demirel olmak üzere bütün "cepheciler" açıklamalarında sert ve saldırgan bir anti-komünist dil kullanmaya başladılar. Üniversitelerdeki şiddet olayları abartılıyor ve üniversitelerde faşist saldırılarla başlayan çatışmalar soyut bir "şiddet olayları" istatistiğine indirgenerek "komünizm tehlikesi" söylemine malzeme yapılıyordu. Şiddetin "belirli ölçülerde" tırmanması, en azından bu sonucuyla, inşa edilen *MC* ittifakının kendini yeniden üretmesi bakımından işlevseldi. Kuşkusuz bu akış *MHP*'nin kendi söylemini yaygınlaştırması, kadrolaşması ve kadrolarını kemikleştirmesi bakımından son derece elverişli bir zemin sunuyordu. Bu anti-komünist hezeyan elbette *MC*'nin somut, güncel siyasal rakibi olan *CHP*'yi hedef alıyor; komünizm tehlikesi ve komünistlik *CHP*'ye atfediliyordu. Bu ithamın ideolojik dayanağı ise, iki kaynakta bulunabiliyordu: *CHP*'yi "komünizmin sızma kapılarından biri" olarak tanımlayan iddianameler üreten 12 Mart resmi ideolojisi ve "her türlü solu" komünizmle özdeşleştiren *MHP* ideolojisi. Böylece *MHP*, ideolojisini *AP* ve diğer partiler saflarına yayma imkanı elde ediyordu.

Bu siyasal-ideolojik atmosfer içinde siyasal gerilim anti-komünist provokasyon mecrasında tırmanmaya ve üniversitelerden çıkarak "taşralaşmaya" başladı. 9 Şubat 1975'de, Elazığ'da kitle örgütlerinin düzenlediği "faşizmi protesto" yürüyüşüne saldıran ve ancak askeri birliklerin müdahelesiyle durdurulabilen faşist komandolar 39 kişiyi yaraladılar. 16 Şubat'ta *Töb-Der*'in Muş, Malatya, Tokat, Amasya, Bingöl, Adıyaman'da düzenlediği "faşizmi ve hayat pahalılığını protesto" mitingleri kalabalık topluluklarca basıldı. Malatya'da mitingin dağılmasından sonra da kalabalıklar iki gün boyunca "komünist avı"na çıktılar. Camilerde *MSP*'ye yakın imamlar "mücadelenin sağ-sol değil inanan-inanmayan mücadelesi" olduğunu vazetmiş; *AP*'nin faşizan kesiminden ünlü Hamit Fendoğlu ("Hamido") ve *MHP* il başkanı Şerif Dursun da saldırıları yönlendirmişlerdi. Birçok binanın saldırganlarca tahrip edildiği Tokat'ta da *MHP* il başkanı Ali Kılıç saldırıların sorumlularından biri olarak yakalandı. *MHP* Tokat il merkezinde kentin bütün okullarındaki öğrencileri "milliyetçi, komünist, şüpheli" diye tasnif eden cetveller bulundu. 23 Şubat'ta Erzincan kent merkezinde *CHP*'li ve devrimcilerle *MHP*'liler arasında başlayan tartışma *Ülkü Ocakları*'ndan çıkanların "Müslüman Türkiye", "komünistlere ölüm" sloganlarıyla başlattığı saldırı üzerine çatışmaya ; "mescitler, camiler ateşe veriliyor" haberleriyle tahrik edilen Müslüman kitlelerin katılımıyla kısa sürede "komünistlere karşı kıyım"a dönüştü. Köylere de sıçrayarak iki gün süren olaylarda 13 yaşındaki bir öğrenci öldü, 70 kişi yaralandı, alevilere ve *CHP*'lilere ait dükkanlar tahrip edildi. *MC* ittifakının Aralık 1974-Mart 1975 boyunca süren oluşum süreci, bu anti-komünist iç savaş atmosferinin izlerini taşımaktaydı.

Milliyetçi Cephe'nin Oluşumu

DP önderi Ferruh Bozbeyli "sağ cephe" önerisini 1973 seçimlerinin hemen ertesinde gündeme getirmişti. 1974 yazında intikamcı anti-*AP* tutumunu bırakarak Türk sağının "papası" olmaya sıvanan Celal Bayar çeşitli partilerden "milliyetçi"lerle temasa geçerek, *CHP*'ye karşı bir "milli cephe"yi savunmaya başladı. *AP* yönetimi Haziran sonunda, "biraraya gelerek güç kazanmanın sağlam ve güvenilir yolu, komünizme karşı en güçlü bir siyasi teşekkül olan *AP* ile açılmalıdır" karşılığını verdi. Bu tavrı "milliyetçi cephe oluşumunu sabote etmek" olarak tanımlayan *DP* ile *AP* arasındaki ilişki sertleşti. *MHP*'de de bu arayışlara karşı çıkılıyor, "milliyetçi cephenin *MHP* ve Türkeş'in liderliği altında mevcut bulunduğu" söyleniyordu. Fakat hükümet bunalımının rejim bunalımına dönüşmeye başlaması ve gerek sağ entelejensiyanın gerek burjuvazinin "siyasal istikrar" talepleri sağ partileri "iktidara" zorlamaya başladı. İlk yakınlaşanlar AP ile MHP oldular. 21 Ekim'de başlayan AP genel kurulunda anti-komünist afişler, dövizler ağırlık taşıyordu; Demirel, manga düzeni içinde kaz adımlarla yürüyerek *MHP*'nin çelengini getiren komandoların tek tek elini sıkıyordu. Kasım'da bu kez *CGP* önderi Turhan Feyzioğlu, "1973 seçim sonuçlarına göre Ecevit'in sağ karşısında azınlık olduğu,

TÜRKEŞ, ALPARSLAN (1917-...)

Türklye'dekl faşlat hareketin "beşbuğu" Alparslan Türkeş, 1917'de Lefkoşe'de doğdu. Aaıl adı Hüseyin Feyzullah'tır. İlk ve orta öğrenlmlnl Lefkoşe'de yapan Türkeş, 1936'da Kulell Askerî Llseal'nl, 1938'de de Harbokulu'nu bitirdi. 1939'da piyade asteğmeni olarak atış okuluna girdi ve buradan teğmen olarak mezun olduktan sonra, sınavları kazanarak Harp Akademlal'ne girdi.

1944'de, Nihal Atsız'la beraber Turancı-ırkçı görüş doğrultusunda glzll örgüt kurmaktan yargılanarak 9 ay 10 gün hapla cezaaına mahkum oldu. 1945'te, Askerî Yargıtayın mahkumiyetini bozmaaı üzerine tahllye edildl. 1947'de yeniden kurulan sıkıyönetim mahkemesinde devam eden yargılama sonunda beraat etti.

1948'de Harp Akademisini bitirdi ve ABD'ye gönderildl; Amerikan Harp Akademlsl'nl ve Piyade Okulu'nu bitirdi. 1955-1957 arasında Washlngton'dakl *NATO* Daimî Komlteal'nde Türk Genelkurmayı temall heyetine atandı. Aynı dönem, Unlversity of Amerlca'da, uluslararası ekonomi öğrenlml gördü. 1959'da, Almanya'da Atom ve Nükleer Okulu'na gönderlldl. Albaylığa terfi eden Türkeş, yine aynı yıl Kara Kuvvetleri Komutanlığı *NATO* Şubesi Müdürlüğü'ne tayin edlldl. 27 Mayıs 1960'dan çok kısa bir aüre önce Elazığ'dakl askerî blrllğlnden Ankara'ya atanarak, Talat Aydemlr'ln önerlslyle *Mllll Birlik Komitesi* üyellğlne kabul edlldl. 27 Mayıs harekâtını planlayan ve yürüten 8 kişilik grup içinde görev alan Türkeş, *MBK* üyelerlnl bellrleyecek komisyona katıldı. 27 Mayıs sabahı radyodan *MBK* adına ilk blldlrlyl okudu. *Mllll Birlik Hükümetl* kurulduktan sonra Başbakanlık Müsteşarlığına getirlldl. İktldarın slvll hükümetlere devredllmealne karşı çıkan 14 kişilik grup içinde yer alınca *MBK* içindeki "Albaylar Grubu" ile görüş ayrılıklarına düşerek, ülkeyl nasyonal acayallat bir alateme aürükledlğl gerekçaslyle 22 Eylül 1960'da *MBK*'dan çıkarılarak Yeni Delhl Elçlllk Müşavlrllğl'ne gönderlldl.

23 Şubat 1963'te zorunlu sürgünden döndüğünde, Gökhan Evllyaoğlu gibi bazı Adalet Partllller tarafından *AP*'ye katılması istendi. Bu öneriyi reddeden Türkeş, özellikle İamet İnönü'ye karşı olanlarla, mllllyetçl kealmlerl toparlamaya çalışarak llahlyat fakülteleri, imam hatip okulları gibi alanları örgütlemek amacıyla 2 Mayıs 1963'te *Türklye Huzur ve Yükselme Derneğl* adında bir dernek kurdu. Bir yandan da 21-22 Mayıs 1963 darbe glrlşlmlnl hazırlamakta olan Talat Aydemir-Fethi Gürcan lklllslyle llişkl içine girerek hareketin llderllğlne oynadı. Aydemlr'le anlaşmaları mümkün olmayınca, Aydemir'l

71 (18) Faşist Hareket ve MC İktidarları

13 Mayıs 1974'te Vural Önsel adlı, eskiden Gima'da çalışmış, Almanya'da kaldığı 7 yıl içersinde, üstünde esrar ve tabanca bulundurmaktan bir süre hapis yatmış, 1974'te Çarpım Cetveli adlı, içinde siyasal görüşlerinin de yer aldığı bir kitap yayınlamış bir şahıs, Süleyman Demirel'e bir yumruk atarak burnunu kırdı. Vural Önsel Çarpım Cetveli'nin arka kapağında yer alan biyografisinde kendisi hakkında şu bilgileri veriyordu: "Biyografim: Biyografi mi bıraktılar arkadaşım? Ağrı'da (Karaköse) doğdum. Bozuk düzen dünyayı zindan etti, doğduğuma, doğacağıma pişman oldum. Hapisaneden, tımarhaneden başka bir şey görmedim, yaşamadım ki. Faşistler hayatımı tımarhaneye çevirdi. Kapitalizm de zindana. İşte biyografim." Daha sonra DGM'deki duruşması sırasında Önsel Feyzioğlu'nun kendisini "Haydi beyanat ver; beni Ecevit gönderdi de" diye sıkıştırdığını iddia etmiş ve "Milli Cephe'ye değil Türk Halk Kurtuluş *Cephesi'ne bağlı" olduğunu açıklamıştı.*

darbe hazırlığı içinde olduğu gerekçesiyle hükümete ihbar etti. Kendisi de 21-22 Mayıs olayına katılmaktan yargılandıysa da, darbe hazırlığını önceden haber verdiği için beraat etti. Daha sonra, 14'lerden bir grup arkadaşıyla *Cumhuriyetçi Köylü ve Millet Partisi*'ne katıldı. 1964'te parti müfettişi, 1965'te Partinin Genel Başkanı seçildi. 1965 seçimlerinde Ankara'dan milletvekili seçildi. Bir süre sonra Partinin adını *Milliyetçi Hareket Partisi* olarak değiştirdi. 1966'daki cumhurbaşkanlığı seçiminde Cevdet Sunay'a karşı adaylığını koyarak 11 oy aldı. 1969'lerden itibaren, yükselmekte olan devrimci gençlik hareketleri ve öteki devrimci kitle eylemlerine karşı saldırılarda kullanılmak üzere, ülkenin çeşitli bölgelerinde kurduğu "komando kampları"nda faşist bir gençlik milisi eğitmeye başladı. Kendilerine "ülkücü" adı veren *MHP*'nin bu tür faşist gençlik milisleri, devlet içindeki gizli-açık güçlerden de destek olarak silahlı saldırılarla devrimci gençliği öldürmeye başladılar. Devrimci gençlik içinde işledikleri pek çok cinayetin faili bulunmadı.

12 Mart 1971'den sonra, kitle tabanına dayalı faşist bir rejimin kurulması için bir yandan faşist sadırılar örgütlerken bir yandan da *Milliyetçi Cephe* modeli hükümetlerinin kurulmasında etkin çabası ve katkısıyla taraftarlarını devlet kurumlarının stratejik yerlerine yerleştirmeye başladı. 1969 ve 1973 (daha sonra 1977'de da) seçimlerinde Adana'dan milletvekili seçildi. Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe hükümetlerine başbakan yardımcısı ve devlet bakanı olarak girdi. 1979'da *Adalet Partisi*'nin kurduğu azınlık hükümetine dışardan destek oldu. Partisinde rakipsiz bir başkan olarak yedi kez üst üste başkan seçildi.

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra saklanınca, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından en kısa sürede teslim olması için kendisine süre tanındı. Sürenin bitimine yakın teslim oldu. İzmir Uzunada Askeri Üssü'nde 2 ay gözetim altında tutuldu. Daha sonra Ankara'ya getirilerek Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından tutuklandı. *MHP* ve ülkücü kuruluşlar için açılan toplu davada tutuklu olarak yargılandı. 1984'te tahliye oldu. Davası halen temyiz aşamasında bulunuyor. Siyasi parti kurma yasağının kaldırılmasından sonra, eski yandaşlarınca kurulan *Milliyetçi Çalışma Partisi*'nin Genel Başkanlığına getirildi. Halen *MÇP* Genel Başkanlığını sürdüren Türkeş'in: *Türkiye'nin Meseleleri* (1969), *1944 Milliyetçilik Olayı* (1968-1972), *Yeni Ufuklara Doğru* (1972), *27 Mayıs-13 Kasım-21 Mayıs ve Gerçekler* (1977), *Temel Görüşler* (1977), *Dokuz Işık* (1977) adında kitapları vardır.

dolayısıyla millet iradesinin hükümetin sağ tarafından kurulmasını emrettiği" düşüncesiyle, "milliyetçi" partileri biraraya getirme çabasına girişti. 6 Aralık 1974'de, Demirel *MSP, MHP, DP, CGP* önderlerine mektup göndererek "sola karşı milliyetçi bir koalisyon kurma" teklifini iletti. *DP* içinde Bozbeyli ve Cevat Önder önderliğindeki kanat Demirel'in kariyerist, ilkesiz hesaplarla hareket ettiği üzerinde duruyor; Sadettin Bilgiç, Talat Asal, Bahri Dağdaş tarafından sürüklenen sağ kanatta ise "anti-komünist cephe oluşturma" saiki, 1973'de kazandığı gücü koruyamayacağını kavradıkları *DP*'den ayrılma arayışıyla örtüşüyordu. 13 Aralık'ta *DP* meclis grubu 15'e karşı 20 oyla, bu girişimi "milletlerarası çıkar gruplarının milliyetçi, sağcı, demokrat görüşü kuşatma ve yozlaştırma harekatı" olarak tanımlayarak reddetti. *AP, MSP, MHP, CGP* aralarında "milliyetçi güçbirliği" oluşturarak 8 Ocak 1975'de "memlekette komünizm tehlikesi bulunduğunu, bu tehlikeye karşı hükümet olmak istediklerini" açıkladılar. 24 Ocak 1975'de Celal Bayar, "felsefesi aynı istikamette olan partilerin birleşmesi" çağrısını yineleyerek daha etkin bir şekilde devreye girdi. 1973 seçimlerinde cephe aldığı Demirel'le ilişkilerini rehabilite ederek *DP*'deki sağ kanadın partilerinden kopup *AP*'ye yanaşmalarına elverişli zemini oluşturdu.

28 Mart'ta *DP* sağ kanadından 8 milletvekili istifa edince, güvenoyu alabilmek için gerekli 222 oy bulundu ve 31 Mart'ta açıklanan *Milliyetçi Cephe* (MC) hükümeti 12 Nisan'da güvenoyu aldı. 1977'de ikincisinin kurulması nedeniyle sonradan 1. *MC* olarak tanımlanan bu hükümette *AP* Başbakan Demirel'le birlikte 15, *MSP* 8, *CGP* 4, üç milletvekili olan *MHP* iki bakanlık aldı. Türkeş Devlet Bakanı ve Başbakan yardımcısı, *MHP* genel sekreteri Mustafa Kemal Erkovan Devlet Bakanı oldu.

Faşist Terörün Süreklileşmesi-Kurumlaşması

MC'nin kurulmasından sonra, "cephe"nin ideolojik-siyasal yeniden-üretiminin koşullarından biri, belki başlıcası olan anti-komünist söylemle beraber, faşist terör yerleşikleşti. *MHP*'nin 17 Mayıs 1975'de başlayan 12. genel kurulunda *Ülkü Ocak*'lı gençlerin kurt gibi uluyarak karşıladığı Türkeş'in verdiği mesaj şuydu: "Artık milliyetçilik değil, milliyetçilik düşmanlığı bir cesaret işidir. Size artık zamanın Türk milliyetçiliği lehine işlemekte olduğunu müjdeleyebilirim. Patlama noktasına erişmiş, patlama noktasını aşmış bulunuyoruz. (...) 'Türkiye halkları' sloganını kullanan hainlerle birlikte onları kışkırtanların da kafaları ezilecektir."

Faşist teröre *MC*'nin kuruluş evresinde sağlanmaya başlanan resmi destek *MC* döneminde süreklilik kazandı. Ocak 1975'de İTÜ'ye üstüste düzenlenen faşist komando saldırılarına polis hep saldırıya uğrayan solcu öğrencileri dövüp yakalayarak müdahale etmişti. 25 Nisan 1975'de, İstanbul Fen Fakültesi ve Site yurdu komandolar tarafından basılıp bir işçi öldürülürken; baskından sonra bu kez polis okul ve yurttaki devrimci öğrencilere saldırdı. *AP* İstanbul milletvekili İhsan Toksarı polis operasyonuna nezaret etti. 5 Mayıs 1975'de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde, faşist saldırıya uğrayan öğrencilerin coplanmasına karşı çıkan bir komiser ve bir komiser muavini bir gün sonra açığa alındı. Şubat 1975'de *Töb-Der* toplantılarına baskınlarla başlayan olaylarda *MSP* ve *MHP*'liler aleyhine tanıklık eden Tokat emniyet müdürü açığa alınırken; saldırganların aklanmasına katkıda bulunan ifade veren

Hitler Faşizminin Yarattığı Milliyetçi Hareket ve Bağımsızlığın Yitirilişi

1970'lerde, Türkiye'de sivil faşist hareket üzerine "sol"dan gelen tüm değerlendirmeler, ya kronolojik bir gelişim çizelgesi, ya faşizmin yalana dayalı propagandalarının eleştirisi, ya da faşist hareketin saldırganlığın kaynağı olduğunun belirlenmesi biçiminde sınırlı bir anlayışla yapılageldi. Sınırlılığın ilk nedeni olarak, milliyetçilik ve enternasyonalizmin "bir bıçak sırtı gibi ince" denge alanında "kantarın topuzunu kaçırmak"tansa söz söylememe ve soyut bir "halk" kavramı üzerine genel bir söylem üretme seçimini gösterebiliriz. Ancak ikinci neden daha önemlidir. Emperyalizmin devlet biçimi olarak faşizm üzerine Marksist klasiklerde varolması kaçınılmaz olan boşluk, *Komintern*'in son derece pratik ve bulanık tartışmalarının ardından, nihayet "faşizme karşı ilk ulusal kurtuluş mücadelesi vermiş ülke" damgasını taşıyan, Dimitrov'un kapsamlı olmaktan uzak kuramıyla karşılandı. Faşist hareketin iktidara yönelişinde izlediği, değişmez "ideolojik-hareket-parti-iktidar" sırası ve "toptancı bir ideoloji-tek bir kitle partisi-bürokrasinin hantallığı içinde dinamik terörcü gizli polis-kitle haberleşmesinin tekeli-militarizmin tekeli-merkezden yönetilen planlı emperyalist bir ekonomi" biçiminde özetlenebilecek faşist eylem ve devlet yapısının, devletin ilgasını amaçlayan sosyalist eylem ve devlet örgütlenmesinde biçimsel olarak tekrarlandığı görülmek istenmedi. Bunların dışında, devletin giderek büyümesi olgusu, iki dünya savaşının zorladığı geçici durumlar olarak algılandı. Oysa, "kamu maliyesi teorileri" bile, ekonomide tekel olgusuyla başlayan bir süreç içinde, devletin giderek ve sürekli, yapısal ve işlevsel büyümesini faşizm "teori"lerinden daha açık ortaya koymuştur.

Faşizmi, tekelci sermayenin yeni devlet ve egemenlik kuramı olarak görmeyen "teori"lerin yetersizliği ve "sol" bakış açısının ulusal söylemdeki suskunluğu, Türkiye'de sivil faşist hareketin yeterince değerlendirilememesinin nedenleridir.

II. Dünya savaşını, paylaşımı amaç dışı bırakan unsurlarıyla ilkinden farklı ve "dünyayı" kendi "yaşam alanı" seçen kapitalist merkezin "erken" giriştiği bir egemenlik savaşı olarak görmek abartılı sayılabilirse de yanlış değildir. Böyle bir istemin siyasal ideolojisi olarak faşizm, otokratik ve oligarşik iktidarların totaliterliğinden farklıdır ve tekelci sermayenin "en saf, en bağnaz, en tutucu" ve dolaysız iktidar yapısını tanımlar. Faşizm, kapitalist merkez ekonomilerinin rakipsiz ve engelsiz dünya egemenliği düşünün ilk, ve bugün için "arkaik" belirtisi olarak önem taşır. Sömürge ve yarı sömürge ülkelerdeki faşist hareketler, emperyalizmin ülkelerindeki ajanları konumunda ideolojik örgütlenmelerdir. Bu nedenle "arkaik" ideolojiyi ilk biçimlyle bugüne taşırlar. Türkiye'de sivil faşist hareket Hitler Almanya'sının ajanı olarak doğmuş, emperyalizmin ajanı olarak gelişmiş; devletin emperyalizme bağımlılığı ölçüsünde araç, bağımsızlaştığı ölçüde amaç konumuna yükseltilebilecek, bir yönüyle iç, diğer yönüyle dış düşman konumundadır.

Faşist hareketlerin ulusal olmayan konumlarını gözardı eden, faşizmin tarihini milliyetçiliğin tarihiyle başlatan, ve bunun daha ötesinde her tür şoven ve ırkçı siyasal akımı faşist olarak algılayan sınırlı "sol" bakış açısının dışına çıkarak, Türkiye'de sivil faşist hareketin bir değerlendirmesini yapmak gereklidir. O zaman "ulusal bütünlük içindeki bu dış düşmanın" ülkenin bütün olumlu iç dinamiklerini ne denli parçaladığı ve gerilettiği daha açık bir biçimde ortaya çıkabilir.

Türkiye'de sivil faşist hareketin temeli, dünyanın tanıdığı en etkin faşist devlet örgütlenmesi tarafından atılmıştır. Faşizm ülkeye ideolojik bir dışsal olgu olarak girmiş ve Turan ideolojisini kendisine uygun bir iç dinamik seçip, onu biçimlendirmiştir. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın üzerinden daha yirmi yıl geçmeden, Türkiye'de Alman parasıyla "Türk milliyetçiliğinin" örgütlenmesi ve bu dış güdümlü faşist sözde milliyetçilik akımının evrimi, 12 Eylülle noktalanan '70'lere ışık tutmaktadır:

Alman emperyalizmi, 1939'da halkı Alman olmayan Çekoslovakya'nın ilhakı ile Birinci Dünya Savaşının paylaşımını onaylamadığını gösteriyor ve Versailles'dan pazar kaybederek çıkan emperyalistler bu kez çok farklı bir silahla, faşizmin iktidarıyla "yaşam alanı" savaşına giriyorlardı. Öncü faşist Almanya, Eylül 1940'ta İtalya ve Japonya ile dünyada "yeni düzen" için anlaştığında, Avrupa'nın yarısını elinde bulunduruyordu. Mayıs 1941'de ise, İngiltere, SSCB ve Türkiye dışında tüm Avrupa'da faşizmin bayrağı dalgalanıyordu. Hitler faşizmi egemenliği altına aldığı bütün ülkelerle sıcak bir çatışmaya girmemiş, aksine çoğunda faşist bir iç dinamik yaratmıştır.

28 Nisan 1939'da Türkiye'ye gelen Almanya'nın yeni Ankara Büyükelçisi, Avusturya'nın faşistleştirilmesi operasyonunu başarıyla tamamlayan, usta diplomat Franz Von Papen'den başkası değildi ve bu kez görevi Türkiye'de faşist bir iç dinamik yaratabilmekti.

Alman faşizmi Türkiye'de komünizmden ürken bir burjuvazi ve kolayca etkilenebilecek bir iktidar bulamadı. Ama Osmanlı'dan beri Prusya nizamıyla eğitilen, Birinci Dünya Savaşı'nda Alman subaylarla en geniş ölçüde dostluk ilişkisinin kurulduğu ordu vardı ve eski asker Von Papen bu orduya hiç yabancı değildi.

Türkiye'de ordunun en ayrıcalıklı kurumların başında gelmesi, Ulusal Kurtuluş Savaşına ve iktidara ordu desteğiyle ya da ordudan gelme geleneğine bağlanabilir. 1939'dan çok önce politik alan, İttihatçılardan ve Turancılardan arıtılmıştı, ama ayrıcalıklarından ötürü ordu içinde böyle bir ayıklama yapılmamış, aksine Misak-ı Milli sınırları dışından gelen pek çok pan-Türkist, ordu saflarına alınmış ya da ordu içinde özel birliklerde tutulmuştu. 1941 yılına girerken Alman faşizmi, Türk Ordusunun dış Türklerden oluşan subay kadrolarında faşist "ihtilal birlikleri" oluşturmayı ve kurmay heyetini büyük ölçüde etkilemeyi başardı. Avrupa'da savaş nedeniyle bozulan ticaret ağı Almanya'nın eline geçmiş, Türk ticaret burjuvazisi üzerinde ve kamu sanayi sektöründe Almanya'nın denetimi artmış, basın ve kamuoyu iki yıl içinde faşist Almanya'nın etki alanına girmişti.

Mart ve Nisan 1941'de Balkanların faşist Almanya'nın denetimine girmesi ve 5 Nisan 1941'de Irak'ta Raşit Ali Geylani'nin faşist darbe girişiminin başarılı olması, Türkiye üzerinde Alman baskısının artmasına neden oldu. Irak'taki faşist rejimi desteklemek amacıyla Türkiye'nin geçit vermesi için yoğunlaşan Alman baskısı sırasında, ülkedeki Turancı hareketin Kerkük konusundaki suskunluğu, faşist politika içinde ne ölçüde eritildiğini göstermesi açısından ilginçtir. Artık Türkiye'de Osmanlı'nın yarı-sömürge konumuna başkaldırının söylemi olarak İttihatçı bir Turan ideolojisi yok, sınırı ve amacı emperyalistler tarafından çizilen bir faşist ideoloji ve onun kullandığı "milliyetçilik" yalanı vardır.

Ülkede yaratılan faşist dinamik, 1941 baharında Von Papen'e, İnönü iktidarını Almanya ile bir anlaşma yapmaya zorlayacak gücü verdi. Hitler Almanyasının hiç de beklediği bir durum değildi bu. Alman Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin "İngiltere'yle mevcut bağlarını gevşetecek ve az çok" Almanya'ya yaklaştıracak böyle bir anlaşmayı düşünmüyor, aksine böyle bir anlaşmanın Türkiye'de bir "karşı darbe" yaratacağı endişesini taşıyordu. 16 Mayıs 1941 akşamı Dışişlerinin bu telgrafını Von Papen alıyor ve Bakanına endişelerinin yersiz olduğunu, Türkiye'de "milliyetçilerin" bulunduğunu bildiriyordu. Von Papen'in Türkiye'de yaratılan faşist dinamik ve kamuoyu hakkında verdiği bilgiler belli ki Alman Dışişlerini sarhoşa çevirmiştir. Ribbentrop endişe dolu telgrafının üzerinden daha yirmi saat geçmeden gönderdiği ikinci telgrafında Papen'e, "belirttiğiniz durumdan yararlanıp şimdiye kadar düşündüğümüzden daha ileri gitmeyi deneyebiliriz" diyebilmektedir.

18 Haziran 1941'de Türk-Alman Saldırmazlık Paktı, Türk Dışişlerinin aşırı Alman istemlerini en aza indirmek için harcadığı yoğun çabanın ve Turancı faşist hareketin ilk "gayrı milli" başarısının bir ürünü olarak imzalandı. Türkiye'de Alman güdümlü faşist hareket bu anlaşmayla "düşman yandaşı" konumundan çıkmış ve her alanda örgütlenmesine hız vermiştir.

Almanya-Japonya cephe birliğini sağlayacak stratejik Kerkük petrolleri ve Basra Körfezi operasyonu, "dış siyasetin yeni çizilen hedefleri" doğrultusunda 22 Haziran 1941'de Sovyet cephesinin açılmasıyla ertelenmiş görünüyordu ve Türkiye rahat bir soluk aldı. Oysa Alman faşizmi, şimdilik kaydıyla ordusunu kullanmama seçimini yapmış, "eski müttefik" Türkiye'de, Avusturya'nın faşistleştirilmesinde ilk uygulamasına tanık olunan, "cephe birliği" politikasını yürürlüğe koymuştur.

CHP-TKP çatışmasında kendisini tanımlayan Cumhuriyetin sınırlı anti-komünist çizgisi, geniş bir muhafazakâr alan, ve kullanılan milliyetçilik faşist örgütlenmenin ideolojik çalışma alanının sınırlarını çizmiş; kamu sanayi sektörüyle girilen ilişkiler, ordunun savaş aracı gereksinimi ve ticaret burjuvazisiyle kurulan çıkar bağı "cephe birliği" politikasının belirleyici altyapı ilişkilerini oluşturmuştu. "Cephe birliği" stratejisinin temel amacı her alanda yaratılan ve varlığı gizlenen çekirdek faşist örgütlenmeler aracılığıyla, devlet ve toplumu bir bütün olarak faşist ideolojinin gerçekleşme çizgisine getirebilmektir.

Cephe birliği politikasıyla Türkiye'de, Alman faşizminin el attığı ilk alan olan Silahlı Kuvvetlerin emekli ve resmî kadroları içindeki faşist örgütlenme "geleneksel" Türk-Alman dostluğunun ardına gizlenme olanağı bulmuş, Alman Ordusunun kazandığı askerî başarılar Harp Akademilerinin eğitimine faşist Almanya'nın bakış açısıyla girmiş, ordu kökenliler içinde kurulan faşist örgütlenme bazen iktidarın, bazen de Genel Kurmayın bilgisi dışında Barbarossa Harekatına sivil personel gönderebilmiştir. Ordunun modern silah gereksinimi, faşist unsurların zorlamasıyla, -Almanya'ya krom ihracında görüldüğü gibi- tarafsızlık ve denge politikalarını çoğu zaman zora sokmuş, bağımsız bir dış politika sürdürmeyi güçleştirmiştir.

Faşist Almanya'nın "Cephe Birliği Stratejisi" bir yıl içinde Türkiye'yi olağanüstü ölçüde kendisine yaklaştırmış ve her ne pahasına olursa olsun savaş dışı konumda kalma amacını güden Kemalist kadrolar, bu bir yılın sonunda "İngiltere'yle ittifak-Almanya'yla dostluk" çizgisinde zor tutunabilmişlerdir. Cephe birliği stratejisi, Türkiye'de faşizmin yatay örgütlenmesini gerçekleştirmiştir.

7 Temmuz 1942'de Başbakan Refik Saydam'ın ölümünden sonra Almanya, Türk Genelkurmayı ile olumlu ilişkilerini geliştirerek sürdürürken, İnönü iktidarını oluşturan politik kadrolarla ilişkisini sertleştirme sürecini başlattı. Bu durum Türkiye'de uygulamaya konulan faşist politikanın dönüm noktasıdır.

1942'de Ocak ayından başlayarak Alman istemleri doğrultusunda Trakya'dan bazı birlikler geri çekilmiş, Kafkasya sınırında konuşlandırılan birlik mevcudu "25 tümene çıkarılmış", Şubat 1942'de Türk Hükümetinin "kredi ve askerî malzeme talebi"ne, özellikle Von Papen'in "Türk Genelkurmayı ile daha yakın (intimate) ilişkileri gerçekleştirmek" refansı adına olumlu yanıt verilmişti.

71 (18) Faşist Hareket ve MC İktidarları

Şimdi ise Bulgaristan'daki Alman ordusu saldırı silahlarıyla donatılıyor ve Hitler 19 Ağustos 1942'de Türkiye'nin Berlin Büyükelçisi Saffet Arıkan'ı makamına çağırarak, Sovyetler Birliği'nin Karadeniz'le ilişkisinin Alman ordularınca kesildiği bir sırada, bu ülkenin "Boğazlardaki emelleri için Bulgaristan'da tedbir" alındığından sözediyordu. Bulgaristan'da Alman ordusunun güçlendirilmesi "talebi" Von Papen'den gelmişti. Alman politikasındaki sürprizler bununla da kalmadı. Eylül 1942'de Ribbentrop, Büyükelçi Von Papen'in Saracoğlu hükümetiyle "Kafkasya'daki Türk çıkarlarıyla" ilgili görüşme yapmasını yasaklıyordu. Oysa Türk Genelkurmayı ile ilişkiler son derece iyi sürdürülüyordu. Alman askeri Ataşesi Rohde ile Genelkurmay Başkan Vekili Orgeneral Asım Gündüz'ün 1 Aralık 1942'de yaptığı görüşme bu ilişkilerin sıkı fıkı (intimate) niteliğini göstermektedir.

SSCB Kasım 1942'de Stalingrat'ta Alman ilerleyişini durduğunda, İnönü ve Mareşal Fevzi Çakmak Almanya'nın yenileceğini görmüşler ve ülkeyi Almanya'nın peşine takacak politikaların "Türkiye Cumhuriyeti Devletinin intiharı" olacağını belirlemişlerdi. Öte yandan krom-silah değiştokuşunun tavsamadığını görüp siyasal soğukluğu anlamlandırmamışlardı. İnönü bu siyasal soğukluğu, 1 Kasım 1942'de TBMM'yi açış konuşmasında "savaşan tarafların sınirliliği"ne bağlıyordu.

Alman faşizmi faşist kadro örgütlenmesine ciddi bir biçimde girişiyor ve bu amaçla Alman Dışişleri Bakanlığı Aralık 1942'de "Türkiye'deki dostları" için Von Papen'e beş milyon altın Alman Markı gönderiyordu. Alman faşizminin Genelkurmay ve Hükümet üzerinde uyguladığı çifte standart, ordunun siyasal iktidardan bağımsızlaştırılmasını amaçlıyordu. Bir yandan faşist ırkçı yayınlar sayıca çoğalırken, sivil ve asker kesimde kadrolaşma hareketi aynı hızla sürdürülüyordu. Alman faşizmi 1943'de Türkiye'de dikey örgütlenmesini gerçekleştiren bir politika uygulamıştır.

Bu kurguyu Alparslan Türkeş 1970'lerde yazdıklarıyla doğrulamaktadır. Türkeş "ilk ihtilal teşebbüsü" olarak andığı olayı şöyle anlatır: "Subaylar kısa zamanda hareketi planlayacaklar ve devrin diktatörü ile etrafındaki dalkavuklar beş saat içinde toparlanacaktı... vakit nakitti ve tamamdı."

Almanya'nın yarattığı faşist hareketin ilk darbe girişimi ordunun kurmay kadrosundan yeterli ilgiyi görememiş ve İnönü ordunun bağımsızlaşmasından sorumlu tuttuğu Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı 12 Ocak 1944'te emekliye ayırmıştı.

Türkiye'nin Alman "nüfuz alanına" bu denli girmesi, müttefikleri ile arasında, 1942'lerde başlayan ve 1944'ün ilk aylarında doruğa çıkan "güven bunalımı"na neden olmuş, İngiltere ve ABD askerî planlarını Türk Genelkurmayı ile paylaşmaya yanaşmamıştı. Almanya, Müttefiklerle Türkiye arasındaki ilişkileri "sohbet" ortamında öğreniyordu. Alman istihbaratı -ABD Türkiye askerî leasing anlaşmasında olduğu gibi- öğrenilen bilginin doğrulanması için çalışır olmuştu. Şubat 1944'de müttefiklerle Türkiye'nin ilişkileri "dondurulmuştur." Bu durum askerî gereksinimlerin tek kaynaktan beslenmesine ve ordunun denge politikalarının dışına çıkmasına neden olmuştur. Ordunun siyasal iktidardan bağımsız "politik tercih" yapabilme konumuna yükselmesi, kendi içinde faşist örgütlenmenin düzeyini yükseltmiştir.

1944'ün baharında, Alparslan Türkeş'in "ikinci ihtilal teşebbüsü" olarak sözünü ettiği bir darbe girişimi daha yaşandı. Yine sözü Türkeş'e bırakalım: "E.T. Erkan-ı Harbiye Harekat Dairesi Başkanı oldu. O zamana kadar kendisiyle gizli gizli temas etmekte olan subaylar toplanarak bu defa aşikar olarak kendisini makamında ziyaret ettiler. Bu müracaat üzerine, ihtilal gurupları ciddi bir çalışma devresine girdiler. Bu çalışmaları Ankara ve İstanbul dışına da yayıldı. Ve bu devre içinde bilhassa Konya'da çok mühim darbe-i hükümet planlama toplantıları yapıldı. Ankara'daki gurubun elinde bulunan subaylar, muhtelif sebepler ve bahanelerle Konya'ya gönderiliyor, oradaki arkadaşlarla temas etmeleri sağlanıyordu. Konya'dan diğer illere giden subay arkadaşlar da vardı. Bir gün geldi ki bütün Türkiye'de ihtilal ağı tamam oldu. Ankara'da sabah söylenen bir söz, ihtilal ağı tarafından daha güneş batmadan Erzurum'daki arkadaşlara ulaşıyordu. Teşkilat saat gibi dakik çalışmaktaydı... üç ayrı tarih üzerinde anlaşma olmuş, bu tarihlerin ilki ile sonu arasında harekatı geciktirecek sebepler tespit edilmişti. Bunun dışında harekat durmayacak ve geri kalmayacaktı." Görüleceği gibi ordu içindeki faşist örgütlenme, Kemalist ağırlıklı merkez dışında, merkezkaç örgütlenmesini tamamlamıştı. "Herakattan son saniyede vazgeçildi."

Bu son saniye, -Alparslan Türkeş'in ilerde nefretle anacağı- 19 Mayıs 1944 törenlerinde İnönü'nün "Turancı hareketlerden ancak yabancıların yarar" sağlayabileceğini ve faşist örgütlenmenin vatan hainliğini ilan ettiği andır. Bu girişimden sonra İnönü, ordu içindeki "ihtilal birlikleri"nin sessizce dağıtılmasını sağladı. Ordunun yıpranması sonucunu doğuracak bir ayıklama savaş nedeniyle yapılamadı. Almanya'nın savaşı kaybedeceğinin iyice belirginleşmesi faşist kadroların gizlenmesine ve varlıklarını her düzeyde korumalarına olanak vermiştir.

Alman faşizminin Türkiye'de örgütlediği iç dinamiğin gücü, vatan haini ilan edildiği halde, uzunca bir süre kırılamadı ve hiçbir zaman dağıtılamadı. Almanya ile yapılan ekonomik anlaşma ve krom ihracı, müttefiklerin bütün baskılarına karşın sürdürülmüş, 14 Nisan 1944'te Türkiye'nin Almanya ile ticari ilişkilerine son vermesi doğrultusunda, ABD ve İngiltere'nin, artık ilişkilerin kopma noktasında verdikleri nota üzerine, 20 Nisan 1944'te, Almanya ile yapılan anlaşmanın doğal sona erme tarihinden on gün önce ancak durdurulabilmiştir.

Von Papen, Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devletinin savaşa sokulmasında etkili olmuş bir yöntemi son dakika operasyonu olarak gündeme getirmekten geri kalmamış ve buna uygun "devlet adamı" bulabilmiştir. Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu, Alman Deniz Ataşesi Amiral Von Der Mervitz'in "asker sözü"ne ve Von Papen'in "şahsi teminatı"na güvenip, Boğazlardan Karadeniz'e geçişine izin verdiği Alman savaş gemileri, 5 Haziran 1944'te sorun yaratınca görevinden alınıyordu.

Bu iki olay, bürokrasi içinde faşist örgütlenmenin gücünü ortaya koyması bakımından önemlidir.

2 Ağustos 1944'te Türkiye'nin Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesmesinden sonra da çalışma ve eylemlerine devam eden soy faşist sivri unsurlar 7 Eylül 1944'de tutuklandılar. "Irkçılık-Turancılık" adıyla bilinen davada yargılandılarsa da, 1945'te artan Sovyet baskısının yarattığı politik ortam ve henüz dağıtılamayan "iki milyonluk ordunun" politik ağırlığı nedeniyle, asker kesime kayan soruşturmalar derinleştirilemedi. İlk derece mahkemesinin kararı uygulanamadı ve bu gurup dava dışında kalan kendi örgütü marifetiyle "beraat" etti. Bu yargılamanın olumlu yönü, "davayı emanet alacak" genç kuşağı iyi belirlemiş olmasıdır.

Savaştan en az savaşa girmiş ülkelerin ekonomileri kadar yıkılmış bir ekonomiyle çıkan Türkiye'nin bu belirleyici sorunu, Alman faşizmini ülkede yarattığı faşist dinamiğin yeterince sorgulanmasını; siyasal alanda, devlet örgütlenmesinde ve orduda başgösteren faşist etkilerin giderilmesini engellemiş, bu nedenle yasama gücü, faşizme karşı düzenleyici yetkilerini kullanamamıştır. Siyasi tekel anlamına gelen faşizme karşı, çok partili yaşama geçiş Kemalist kadronun son olumlu görevi olurken, cephe birliği ve faşist kadrolaşma politikalarının doğal bir sonucu olarak "genel sağa kayış", antiemperyalist Kemalizm çizgisinin sonu olmuştur.

Savaştan sonra tüm Avrupa, ceza hukuku alanında "faşizm suçu"nu düzenlerken Türkiye bunu yapamamış ve ülkede faşist eylem alanı yaratılmıştır. Partiler kanununda da aynı durum söz konusudur. "Milliyetçilik" faşist siyasal akımların sadece oyuncağı değil, aynı zamanda dokunulmazlık silahıdır. 1945'lerdeki öngörü yetersizliğinin bir yansıması olarak, T.C. Devleti yasal boşluklarıyla, faşizme karşı bu gün de hukuki reflekslere sahip değildir.

Savaş sonrası, Sovyetler Birliği de faşizm olgusundan gerekli dersleri çıkaramamış ve savaştığı düşmanın kendini biçimlendirmesini engelleyememişti. ABD ise Hitler faşizminin gerçek mirasçısı oldu. Savaştan sonra gelen dönem, bu mirasın doğrudan kullanıldığı politikaların uygulanışına tanıklık edecektir.

Faşizm olgusu ile otokratik, oligarşik ve demokratik nitelikli burjuva devlet yapıları, tekelci istemlere uygun köklü değişimlere uğramış, "sağ"ın totaliter istemlerini ve "sol"un sosyal politikalarını kendi içinde eritecek bir büyüklüğe erişmiştir. Devletin yapısal ve işlevsel büyümesi olgusu, yarı-sömürge ülkelerde "kapitalist alt yapının devlet eliyle inşası" göreviyle birleşince, bu ülkelerde yaşanan "sürekli ekonomik bunalım" dönemini başlatmış ve bu durum devletin baskıcı karakterini belirginleştirmiştir. Burjuva devlete koşut bir biçimde büyüyen "sosyalist devlet", sınıfsız toplum için "araç" konumundan çıkarak düzenin amacı durumuna gelmiş; bu düzlemde kavranan "Marksizm" ise, değişim dinamiği olmaktan çok, "kendisi için düzen ideolojisi" biçimine indirilmiştir.

Ülkemizde; Almanya'nın yenilgisi ve Hitler faşizminin çökmesi üzerine, dış desteğini yitirmiş sivil faşist hareket, uzun bir süre genel sağ cephe içinde varlığını korudu. Alman ordusunun içinde görev alan sınırlı sayıda Azerbaycan ve Kırım Türkü bu yenilgi üzerine Türkiye'ye geldiler. Yugoslavya'dan, Sovyet nüfuz alanlarından, Alman faşizmi ile işbirliği yapan çeşitli nitelikte Türk ve Müslüman unsurlar da aynı yolu izlediler. 70'lerde, bu ülkelerden gelen faşist kadroların, sivil faşist hareket içinde yer aldığı görülecektir.

1945-55'deki on yıllık dönem, ülke burjuvazisinin desteğini alamayan sivil faşist örgütlenmenin, dış desteksiz gelişemeyeceğini göstermektedir. 1946'da "Türk Kültür Ocağı" ve "Milliyetçiler Derneği" kurulmuşsa da, etkinlikleri 19 Mart 1945 tarihli Sovyet Notasının ve 1947'ye kadar aktif bir biçimde süren diplomatik savaşın belirlediği anti-komünizm çizgisi içinde sınırlı kalmıştır. 1952'de DP'nin tavır aldığı sivil faşist hareket 1954'e kadar kendi yağıyla kavrulmuş, bu yıldan başlayarak Amerikan desteği aramış ve aldığı destek ölçüsünde gelişmiştir. Amerikan desteğine karşın Türkiye'de sivil faşist hareket büyük ölçüde kendini yaratan Hitler faşizmi geleneğine bağlı kalmıştır. Savaştan sonraki dönemin belirleyici niteliği, Hitler faşizminin yarattığı sağ cephenin yeni bir emperyalist merkeze bağlanma süreci başlatmış olmasıdır.

Bu sağ cephenin, "Stalin'in boğazlarda üs ve Doğu Anadolu'da toprak taleplerini *NATO*'ya girerek engelledik", biçimindeki resmî tarih tezini, varlığını emperyalizme bağımlılıkta bulan faşistlerin, sözde milliyetçilerin, muhafazakarların, gericilerin ve cılız burjuvazinin kendine güveni olmayan görüşü olarak belki anlayabiliriz; ama, ortada devlet yokken, ordu yokken, ülke yokken, savaşarak, herşeyi yoktan vareden ve bu gururu tatmış bir ulusa, Kurtuluş Savaşının anti-emperyalist bağımsızlık çizgisinin, kendi içinde yaratılan gerici cephe olmadan, salt dış tehditle terkedilişini kimse açıklayamaz.

İSMAİL SOYTEMİZ

Erzincan emniyet müdürü İzmir'e atanmakla ödüllendirildi. Ocak 1976'da silahlı kişilerin yakalandığı *Bornova Ülkü Ocakları*'nın kapatılmasıyla sonuçlanan operasyonu yöneten ilçe jandarma komutanı Türkeş tarafından "aşırı solculuk, Ecevitçilik"le suçlanarak görevden alınacaktı. Resmi güvenlik güçleri anti-faşist toplumsal muhalefete karşı giderek daha "aktif" olarak devreye girmekteydiler. Ocak 1976'da Zeytinburnu, Malatya, Pazarcık ve Mardin'de polisin gerekli uyarı vb. koşullarına uymadan ateş açması sonucu beş kişi öldü. 9 Şubat 1976'da *CHP*'li 23 milletvekili bir önerge vererek, "öcalma hareketlerine dönüşen ve yasaların hiçe sayıldığı bu operasyonlar" hakkında meclis araştırması istediler.

MC'nin *MHP* dışındaki ortakları, "komandoların devlete yardımcı olduğu" tezine meşruiyet sağlayıcı bir tavır almaktaydılar. *MSP*'li Adalet bakanı İsmail Hakkı Müftüoğlu, 2 Aralık 1975'de "Türkiye'de sağ-sol çatışmasının mevcut olmadığını; yapılan mücadelenin Türk devletine ve milletine musallat olan ve onu kirli emelleri uğruna yıkmaya çalışan vatan hainleriyle milletin varlığını korumaya azimli memleketseverlerin mücadelesi olduğunu" söyledi. Başbakan Demirel, 25 Şubat 1976'da *MHP* yayın organı *Hergün* gazetesinde yayımlanan demecinde "ülkücü gençlik milletimizin teminatıdır. Ülkücüleri suçlayanların devleti yıkmak isteyenler olduğu bellidir" diyordu. 14 Nisan'da aynı çizgiyi sürdürmekteydi: "*CHP* genel başkanı hâlâ komünizmi tehlike görmüyor, halk kelimesinin cazibesi arkasında sınıf iktidarı istiyor. Komünizm milletlerarası ideolojisini yürütmektedir, mahkemeler bunu tescil etmiştir. Komünistler komünist olmayanlara faşist derler. 1970 öncesi ve sonrası faşizm diye bir olay yoktur. Bunu söyleyip hedef saptırması yapmak isteyenler komünizm tehlikesini örtbas etmek isteyenlerdir." 2 Ağustos'ta Kütahya'da tam "komando" gibi konuştu: "Komünizm ile mücadelemiz devam edecektir. Gerekirse bu mücadelede şehadet mertebesine de ulaşırız. Bozguncuları behemahal bozguna uğratacağız."

Dündar Taşer, 20 Mayıs 1972'de Mersin merkez ilçe kongresindeki konuşmasında "benim sol anlayışım şöyledir gibi bir şey yoktur. Yeryüzünde bir tane sol vardır, o da Marksist soldur ve dışarının emrindedir" demişti. *MHP* ve *MC* bu mantıktan hareketle *CHP*'ye karşı sertleşti, onu sürekli "komünizmi ve anarşiyi himaye etmekle, kışkırtmakla, bünyesinde barındırmakla" suçladı. Haziran 1975'de yapılan Senato kısmi seçimleri öncesinde faşistlerin *CHP*'lilere yönelik saldırılarında büyük bir artış oldu. 21 Haziran 1975'de Gerede'de *AP*, *MSP* ve *MHP*'li kitleler "kahrolsun komünistler" bağırışlarıyla ilçede konuşma yapan Ecevit'in konvoyuna saldırmışlar; saldırıları yönlendirenler arasında *AP* Bolu milletvekili Ahmet Çakmak da yer almıştı. 28

Altta yandaşları tarafından kendisi için hazırlanan bir otağda görülen Türkeş, 4 Temmuz 1973'de Hürriyet *gazetesinde* MSP'*yi şöyle eleştirmişti: "Ümmetçidirler, İslam birliğine inanırlar. Biz Türkçü ve milliyetçiyiz.* MSP *Suudi Arabistan'da kurulan* Rabıta-tül İslam *örgütü ile bağlantılıdır." Ancak* MHP, MC *döneminde, -1975 başlarında Orta ve Doğu Anadolu taşrasındaki provokasyonların deneyimiyle- anti-komünist mesajlarını İslami bir söylemle aktarmaya yöneldi. Bu yönelim, özellikle taşrada* MSP *tabanında* MHP*'ye kaymalara yol açtı. Tavanda da kaymalar oldu.* MSP *Sivas milletvekili ihsan Karaçam* MHP*'ye geçti. İslami hareket içinde militan, radikal kimliğiyle saygınlığı ve etkinliği olan Necip Fazıl Kısakürek,* MSP*'yi yeterince radikal olmamakla suçladı. Kısakürek 1977'de* MHP*'nin günlük yayın organı* Hergün*'de yazılar yazmaya başlayacak ve 1977 seçimlerinde* MHP*'yi desteklediğini bildiren bir "beyanname" kaleme alacaktı. Temmuz 1977'nin ilk haftasında Turgutlu, Edremit ve Kemalpaşa dağlarında risale-i nur eğitimi yapılarak "İslam mücahidi" yetiştirilen kamplar basıldı; eğitimci nurcularla ve "Fettullah hocacılarla" birlikte kampları finanse eden kasaba eşrafından birçok kişi tutuklandı. Kampların nurcuların* AP*'ye yakın kesimi tarafından ve Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem'in yöresinde bulunmasından dolayı;* AP *çevreleri bu kamplar hakkında yürütülen operasyonlara büyük tepki gösterdiler ve* MSP*'li Adalet Bakanı Müftüoğlu'nu suçladılar.* MHP *yayın organları da* MSP*'lileri "Müslümanlara yapılan gece baskınını görmezlikten gelmekle, gerçek Müslüman olmamakla" suçladılar. Adalet Bakanı Müftüoğlu, savcıların kendi başlarına soruşturma açma yetkileri olduğunu hatırlatarak kendisini savundu.*

71 (18) Faşist Hareket ve MC İktidarları

MC'yi oluşturan partiler arasındaki en şiddetli rekabet MSP ile MHP arasında yaşananı, rekabetin başlıca teması ise dinî propaganda sayesinde seferber edilen kesimlerin hangi parti içersinde örgütleneceğiydi. Daha 4 Temmuz 1973'de, CHP-MSP koalisyonu sürerken Türkeş, Hürriyet gazetesinde MSP'yi şöyle eleştirmişti: "Ümmetçidirler, İslam birliğine inanırlar. Biz Türkçü ve milliyetçiyiz. MSP Suudi Arabistan'da kurulan Rabıta-tül İslam örgütü ile bağlantılıdır." Ancak MHP, MC döneminde, -1975 başlarında Orta ve Doğu Anadolu taşrasındaki provokasyonların deneyimiyle- anti-komünist mesajlarını İslami bir söylemle aktarmaya yöneldi. Bu yönelim, özellikle taşrada MSP tabanında MHP'ye kaymalara yol açtı. Tavanda da kaymalar oldu. MSP Sıvas milletvekili İhsan Karaçam MHP'ye geçti. Diğer yandan, ana koalisyon partisi AP, bu "pastadan pay alabilmek için" kendi dinî propagandasını sürdürüyordu. Temmuz 1975'in ilk haftasında Turgutlu, Edremit ve Kemalpaşa dağlarında Risale-i Nur eğitimi yapılarak "İslam mücahidi" yetiştirilen kamplar basıldı; eğitimci Nurcularla ve "Fettullah hocacılarla" birlikte kampları finanse eden kasaba eşrafından birçok kişi tutuklandı. Kampların Nurcuların AP'ye yakın kesimi tarafından ve Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem'in yöresinde bulunmasından dolayı; AP çevreleri bu kamplar hakkında yürütülen operasyonlara büyük tepki gösterdiler ve MSP'li Adalet bakanı Müftüoğlu'nu suçladılar. MHP yayın organları da MSP'lileri "müslümanlara yapılan gece baskınını görmezlikten gelmekle, gerçek müslüman olmamakla" suçladılar. Adalet bakanı Müftüoğlu, savcıların kendi başlarına soruşturma açma yetkileri olduğunu hatırlatarak kendisini savundu. Bu tür gelişmelerin sonucunda, İslami hareket içinde militan, radikal kimliğiyle saygınlığı ve etkinliği olan Necip Fazıl Kısakürek, MSP'yi yeterince radikal olmamakla suçladı. Kısakürek 1977'de MHP'nin günlük yayın organı Hergün'de yazılar yazmaya başlayacak ve 1977 seçimlerinde MHP'yi desteklediğini bildiren bir "beyanname" kaleme alacaktı. Üstteki resimde namaz kılan militanlar görülüyor.

Haziran 1975'de Ecevit Taksim meydanında 300 bin kişiye hitap etti. Yaz ayları boyunca *Ülkü Ocak*'lı komandolar Kırıkkale, Antalya, Ankara, Kayseri-Develi'de *CHP*'lilere saldırdılar; 12 Ağustos'ta Iğdır'da *CHP*'lilerin dükkanlarını tahrip ettiler. 4 Eylül 1975'de Elazığ'da komandolar seçim kampanyasına başlayan Ecevit'in konvoyuna saldırı düzenlediler. Seçim gezisi boyunca, Bayburt ve Eynesil'de de saldırılara uğrayan Ecevit, 19 Eylül'de "*AP*'nin *MHP*'li komandoları açıktan kullandığını" açıkladı. Seçim çalışmaları boyunca *CHP* milletvekilleri Süleyman Genç ve Sadullah Usumi silahlı saldırıya uğradı. Eylül'den sonra saldırılar şiddetlendi. Kırıkkale, Osmaniye, Ulukışla, Bor, Kayaş, Nallıhan, Antalya'da onlarca kişinin yaralandığı bombalı saldırılar yapıldı. 11 Ekim'de *CHP* mitinginden dağılan halka komandoların ardından polis saldırdı, iki kişi öldü, 50 kişi yaralandı. 2 Kasım'da *CHP* Ulukışla ilçe yöneticilerinden İsmet Yücel şişlenerek öldürüldü. 12 Aralık 1976'da da Erzurum-Pasinler'de *CHP* genel sekreteri Orhan Eyüboğlu komandoların saldırısı sonucu yaralanacaktı.

1976'da faşist terör büyük bir ivme kazandı. Yılın ilk ayı içinde tam 22 kişi öldürüldü. Şubat-Mayıs döneminde 25 insan öldü. Bu arada olaylar büyük kent ve üniversitelerden Anadolu'ya yayılmaya başlamıştı. Haziran-Eylül arasındaki 42 ölüm olayının 31'i büyük kentler dışında gerçekleşmişti. 1976'nın son üç ayında da 27 kişi öldü. 1976'da siyasal çatışmalar ve saldırılarda ölen toplam 116 kişinin yalnızca 18'i "sağcı" olarak belirlenmiş, bu 18 kişiden de ikisi "davadan döndüğü için", ikisi de kaza kurşunuyla arkadaşlarınca öldürülmüştü. Bu seyir egemen blokun "sağduyulu" unsurlarında da tedirginlik yaratmaya başlamıştı. 11 Mart 1976'da Eskişehir savcı yardımcısı Celal Erdör "*MHP* ve *Ülkü Ocakları*'nın devlet otoritesini sıfıra indirdiğini" açıkladı. 19 Mayıs 1976'daki "gençlik ve spor bayramı" gösterilerinde olanlar, siyasal gerilimin, "milli birlik-beraberliği" simgeleştirme işlevi gören devlet törenlerini ve "günleri" sabote edecek ölçüde tırmandığını ortaya koydu. İstanbul'daki törenlerde "katil iktidar" diye bağıran kitleye saldıran polis yakaladığı bütün seyircileri dövdü. Ankara'daki gösterilerde faşistler kısa etekli kızları protesto ederek "milli kıyafet, bu ne rezalet" sloganı attılar. Gösterileri terkeden Cumhurbaşkanı Korutürk 27 Mayıs 1976'da yaptığı açıklamada, "pantürkist akımların ve hilal-haç kavgası başlatmak isteyen zihniyetin tehlikeliliğinden" söz etti. *MC* sözcüleri "komünizm tehlikesinin, hayali bir faşizm imajı yaratarak ve pantürkizm, panislamizm imajlarıyla dengelemenin yanlış bir hareket tarzı" olduğunu söyleyerek Korutürk'e büyük tepki gösterdiler. Büyük burjuvazi, bir yandan iç savaş atmosferinden ürkerek "genel olarak terör" içinde faşist terörle de arasına mesafe koyarken; bir yandan da "komünizm tehlikesi" motifini tamamen "harcamak" istemiyordu. Vehbi Koç Ocak 1976 başında yapılan *TÜSİAD* toplantısında "kaba kuvvetten çare uman gruplara tamamen karşıyız" dedi. İzmirli büyük sanayici Selçuk Yaşar ise, "kuzey ülkelerinde uygulanan demokratik solun Akdeniz ülkelerinde uygulanamayacağını", "Türkiye'de sol düşüncenin yaygınlaşmasına karşı mücadele edilmesi gerektiğini" söyledi. Selçuk Yaşar, İstanbullu sanayicilerin "daha toplumcu bir imaj verdikleri", buna karşılık "köşede kalmış sanayicilerin solun yayılması karşısında daha duyarlı olduğu"na dikkat çekti. Feyyaz Berker, "Türk hür teşebbüsünün faşist bir idare özlemi içinde olduğunu ima ve iddia edenleri" suçladı. Vehbi Koç, 1976 içinde geleneksel "*AP-CHP* koalisyonu" önerisini gündeme getirdi. Ecevit'in Nisan 1976'nın sonlarına doğru "anarşiye karşı *AP-CHP* işbirliği" önermesi, egemen blok içindeki bu huzursuzluğu, "sağduyululuk" imajı vererek lehine dönüştürmeye dönük bir manevraydı.

1976'da egemen bloktaki ve küçük burjuva entelejansiyanın artan tedirginliğiyle beraber sınırlı çapta da olsa, *MHP* ve faşist hareketin meşruiyetini sarsan bazı önlemler gündeme geldi. 24 Aralık 1976'da *Ülkü Ocakları Derneği* İzmir şubesi ve *Büyük Ülkü Derneği* Bornova şubeleri; Ocak 1976'da Ege Üniversitesi'ne yapılan saldırılardan sorumlu bulunarak mahkeme tarafından kapatıldı. 1975'de hakkında tutuklama kararı alınan *Ülkü Ocakları* genel başkanı Muharrem Şemsek ve halefi Sami Bal'dan sonra, 1976'nın ilk aylarında İstanbul ve Eskişehir *Ülkü Ocakları* yöneticileri hakkında tutuklanma kararı verilmiş, ancak bu kişiler uzun süre "bulunamamışlardı".

Yıl sonunda faşist saldırıların yoğunlaşması üzerine süresiz olarak kapatılan İstanbul Üniversitesi'nden 685 öğretim üyesi, "bir grubu amacına ulaşmak için yasa dışına çıkmaya ve silaha sarılmaya iten, buna cesaretlendiren politik ortamı ve siyasal yetkililerin çeşitli beyanlarıyla bu grubu dolaylı ya da doğrudan destekleyen tutumları"nı kınayan bir açıklama yaptı. Ankara Üniversitesi senatosu da 20 Ocak 1977'de, "yasa dışı eylemlere karşı tarafsızlık, tedhiş örgütlerinin kendilerini siyasal kuruluşların himayesinde görmemesi ve devletin güvenlik kuvvetlerinin hiçbir özel kuruluşun yardımına muhtaç olmaması" taleplerini içeren bir muhtıra verecekti.

Eğitimde ve Devlette Faşist Kadrolaşma

Aralık 1977 başında *MHP* Genel Sekreteri Nevzat Kösoğlu şunları söyleyecekti: "İktidarın yolu okuldan geçer. *DP* ve *AP* hükümet oldular, ancak iktidar olamadılar. Biz *MHP* olarak önce okullara ve devlet dairelerine kendi kadrolarımızı yerleştirdik. Sayın Genel Başkanımız Türkeş'e önce herkes güldü: '3-5 çocukla, gençle mi iktidar olacak' dediler. Ama biz sabırla çalıştık, okullarda ve devlet dairelerinde kadroları ele geçirdik." Gerçekten, faşist hareket, 1. *MC* döneminden başlayarak, başta eğitim alanında olmak üzere devlet aygıtının çeşitli birimlerinde yaygın bir kadrolaşmaya girişti. *AP*, bürokrasi ve teknokrasinin hemen her sektöründeki geleneksel egemenliğini *MHP*'nin dışında *MSP*'yle paylaşmak zorunda kaldı. Bu dönemde sağ

popülist geleneğin partizan-klientelist patronaj geleneği hiçbir dönemde görülmemiş boyutlara ulaşırken; resmi ideolojinin içeriğindeki faşizan etmenler de büyük ağırlık kazandı.

MC'nin *AP*'li Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem faşist kadrolaşmayla ve *MHP* çizgisiyle, Kasım 1975'de, çatışmalarda ölen ilk ülkücü olan Alpaslan Gümüş'ün cenaze törenine katılacak kadar "uyumlu" idi. Erdem, Temmuz 1975 başında yayınladığı genelgeyle, faşist öğrencilerin okullardaki üstünlük mücadelesinin simgesini oluşturan "bozkurt rozeti taşıma"yı meşrulaştırırken, faşist öğretmenlere da saldırı emri veriyordu: "Milli tarihimizin kahramanlık, yücelik, birlik beraberlik ve bütünlük sembollerini tahkir edici kasıtlı gayelerle huzursuzluk yaratıldığı (...) görülmektedir. Yapılan bu türden bölücü, yıkıcı, öğrencilerimizi birbirlerine düşürücü, milli kültürümüzün unsur ve motifleri hakkında genç kafalarda tereddüt ve hoşnutsuzluk uyandırıcı tahriklerden okullarımızın korunması ve milli eğitim temel kanunumuzun Türk milliyetçiliğiyle ilgili açık ve kesin olan hükmüne mutlaka uyulmasının sağlanması, başılca göreviniz olmalıdır. (...) Bu tahrikleri ve tahrikler sonucunda meydana gelen olayları büyük bir üzüntü ve hatta ızdırapla karşıladıklarını gördüğümüz idareci ve öğretmenlerimizin, (...) umumiyetle komünizm propagandası yapma amacı taşıyan tablo, resim, amblem, afiş, işaret, fotoğraf, rozet ve benzerlerinin okullarımızda asılıp kullanılmalarını önleyeceğine' inancım tamdır."

MC'nin ilk yedi ayı içinde saldırılarda 6 öğretmen öldürüldü, 14'ü yaralandı, 19 öğretmen tutuklandı, 67 öğretmen eşinden ayrı yere atandı, 53 öğretmen açığa alındı, toplam 5 bin öğretmen usülsüz biçimde sürüldü. *Töb-Der* bir kaç kez kapatılır ve sürekli baskı altında tutulurken, *Ülkücü Öğretmenler Birliği* (Ülkü-Bir) *MC* döneminde devlet desteğiyle büyük gelişme gösterdi. 1975-1976 arasında şube sayısını iki kattan fazla artırarak 160'dan 350'ye, üye sayısını 35 bine yükseltti. Genel başkan Prof. Orhan Düzgüneş *Ülkü-Bir*'in 7-8 Şubat 1976'daki kongresinde, "siyasal olarak 'ortada' bulunan öğretmenlerin süratle *Ülkü-Bir*'e yöneldiğini" haber verdi. Bu kongrede, *MSP*'li Adalet bakanı İsmail Hakkı Müftüoğlu "mücadelelerinde ülkücü öğretmenlerin yanında olduğunu" ve "çocuklarını ülkücü öğretmenlere emanet ettiğini" söyledi. 1976/77 öğretim yılında faşist hareket, orta ve yüksek öğretimde daha bütünlüklü ve sistemli bir strateji uygulamaya başladı. Lise ve üniversitelerdeki devrimci gruplar arasındaki gerilimi artırmaya dönük provokasyonlar, bu dönem stratejisinin önemli unsurlarından biriydi. 1976'da yürürlüğe konan "mülakat yöntemi" eğitim enstitülerine girişlerin tamamen *MHP* denetimine geçmesini sağladı. 2 bin kadar devrimci öğrenci tasfiye edildi; Gazi Eğitim ve Atatürk Eğitim Enstitüleri tamamen faşist işgal altına girdi. Gaziantep Eğitim Enstitüsü'nde öğrenci kimlik belgelerinde bozkurt damgası yeralıyordu. Nisan 1977'de İçişleri Bakanlığında yapılan valiler toplantısında bir vali şöyle yakınıyordu: "Eğitim enstitüleri *MHP* örgütü haline getirilmiştir. İdareci ve öğretmenler ona göre seçilmişlerdir. Milli Eğitim Bakanlığı 40 ay hapse mahkum olan bir öğretmeni dört defa teklif ettiğim halde görevden almamıştır."

Öğretmen Okulları Genel Müdürü Ayvaz Gökdemir yeni öğretmenler için Şubat 1976'da başlattığı "Program Geliştirme Seminerleri"nde şu mesajı veriyordu: "Hepimiz milliyetçi olmak zorundayız. Yetişen öğretmenim milliyetçi olmak zorunda. Yetiştirdiği öğrenci milliyetçi olmak zorunda. Biz, aksiyon halinde milliyetçilik istiyoruz... Her vesile ile ifade ettiğim gibi, öğretmen yetiştiren her derecedeki okulların müdüründen müstahdemine kadar hepsi milliyetçi olacaktır. Hiç bir tereddüt duymadan söylüyorum. Bu okullarda biraz ondan biraz bizden olmayacaktır. Hep bizden olacaktır. Bu hususta müsamaha etmeye yetkili değiliz, kesin olmaya, sert olmaya mecburuz. Benim sizlerle münasebetim bilinen resmi hiyerarşik münasebet değildir. Sizler benim dava arkadaşımsınız. Ben varken kimse size zarar vermeyecektir. Ama hata yaparsanız kafanızı kırma hakkını da kendimde görüyorum. Asker değilim ama, asker formasyonlu bir insanım. İnsan idaresinde, kalabalıkların idaresinde, askerî prensiplere ne kadar yaklaşırsak, o ölçüde rahat edeceğimiz, düze çıkacağımız inancı vardır bende. Bugün devletin varlığı ve yokluğu üzerine bir kumar oynanmaktadır. Ateşi elimde hissediyorum. Milleti kurtarmak için gerekirse bazı kelleler de kesilir."

Derslerin içerikleri tamamen değiştirildi, ders kitapları faşist kadrolarca yeniden yazıldı. *MHP* yanlısı Öğretmen Okulları Genel Müdürü Ayvaz Gökdemir, ders kitaplarının yenilenmesi gereğini şöyle açıklıyordu: "Kitaplarımızdaki programlar, maalesef bize dönük değil. Kitaplardan 150 milyon Türk'ün varlığını sakladık. 150 milyon Türk'ün varlığını kitaplardan çıkardık sakladık. Türk milliyetçisinin görevi bu demek değildir." Yeniden yazılan ders -özellikle ahlâk- kitapları, şoven-faşist ve aleviliği aşağılayan mezhepçi metinler içeriyor; "ey Türk, titre ve kendine dön!" gibi ibarelere rastlanabiliyordu. 1976 başlarında, Milli Eğitim Bakanı okul ve kütüphanelerden birçok ünlü yerli ve yabancı yazarın kitabını "milli kültüre aykırı" gerekçesiyle kaldırttı. Bu olay uluslarası düzeyde tepkiyle karşılandı; Jean-Paul Sartre, Ali Naili Erdem'e protesto mesajı gönderdi.

Faşist hareket, üniversite ve yüksek okullara da hakim olmak, özellikle devrimci hareketin yerleşikleştiği ODTÜ ve Ankara DMMA (Yükseliş) gibi okullarda etkinlik kurabilmek için bürokratik, polisiye yöntemlerle, terörle büyük çaba göstermesine rağmen direniş karşısında adım atamadı.

Komandolar 12 Mart sonrası ilk siyasal cinayetlerini 10 Temmuz 1974'de İzmir'de işçi Ümit Tok'u öldürerek işlemişlerdi. CHP-MSP koalisyonunun yıkılmasının ardından, 1974'ün son aylarında dört kişiyi öldürdüler: 20 Kasım'da öğrenci Sezai Küçükmaltepe, 12 Aralık'ta işçi Mehmet Filiz, 18 Aralık'ta öğrenci Şahin Aydın, 22 Aralık'ta işçi Hüseyin Örek. Üniversitelere dönük kitlesel saldırılar ve işgal girişimleri başladı. 8 Kasım 1974'de, ODTÜ ve Hacettepe üniversitesi silahlı komandolar tarafından basıldı. Ülkü Ocakları genel başkanı Muharrem Şemsek "bu mikrop yuvalarının dağıtılması gerektiğini" söyleyerek, "bağımsız Türk mahkemelerinde hak etmiş oldukları cezayı alan bu dış mihraklı satılmış insanların sorumsuz iktidar mensupları tarafından mükafatlandırılmasına devam edildiği müddetçe bu tip hareketlerin devam edeceği" mesajını verdi. 15 Kasım'da, Şemsek ve Ülkü Ocakları yöneticilerinden bazıları hakkında saldırının sorumlusu olarak tutuklama kararı verildi. Saldırılar sürerken, faşist yayın organlarında sürekli "komünist militanların tahriklerine karşı" uyarı çağrıları yapılıyor ve çeşitli yöntemlerle, provokasyonlarla "komünizm tehlikesi, komünist terör" görüntüsü yaratılmaya çalışılıyordu. Sezai Küçükmaltepe'nin öldürülmesi ve Adana-Haruniye olayı bunun belirgin örnekleriydi. 20 Kasım 1974'de Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde devrimci öğrenciler boykot başlattı. MHP İzmir il başkanı Muzaffer Genç'in Türkeş'e yazdığına göre "boykotu kırmak iyi netice vermeyeceği için" ülkücüler de ertesi gün Fen Fakültesi'nde boykot başlattılar. Devrimci öğrencileri okul dışına çıkartarak fakülteyi işgal ettiler. 25 Kasım'da, iktisat fakültesi öğrencilerine saldırdılar, 26 Kasım'da Bornova'da 8 genci yaraladılar. 27 Kasım'da fakülteler yeniden öğretime açıldı. Çıkan çatışmalarda faşistler 12 genci yaraladılar; bunlardan Sezai Küçükmaltepe öldü. Babasının MHP yanlısı bir polis olmasından yararlanılarak, Sezai Küçükmaltepe'nin "komünistlerce öldürülen bir ülkücü olduğu" propagandasına başlandı... 3 Ocak 1975'de, Adana'nın Bahçe ilçesine bağlı Haruniye bucağındaki Düziçi Köy Enstitüsü duvarına "orak-çekiç resmi çizme" ve "Türk bayrağı yırtma" olaylarının faillerinin, provokasyon amacıyla hareket eden MHP yanlıları olduğu ortaya çıktı. Resimde bir işgal sırasında iki faşist komando görülüyor.

71 (18) Faşist Hareket ve MC İktidarları

Kadrolaşma, bürokrasinin başka alanlarında da sürdü. Özellikle Haziran 1975 başında, İran'a giden cumhurbaşkanı Korutürk'e *AP*'li senato başkanı Tekin Arıburun'un vekalet etmesinden yararlanarak; birçok bakanlığın üst düzey kademelerine *MHP* ve *MSP*'li kadrolar atandı. 1 Haziran 1975'de İçişleri Bakanlığı bir yönetmelik değişikliği yaparak, askerlik görevini yapmamış ortaokul mezunlarına polis olma yolunu açtı. Ardından, polis örgütüne çok sayıda imam-hatip okulu kökenli, imam, müezzin ve *Ülkü Ocakları* tavsiyeli gençler alındı. 1. *MC*'de "güvenlikten sorumlu Başbakan yardımcısı" olan ve kimi zaman Milli Güvenlik Kurulu'na başkanlık eden Türkeş; yetkilerini değerlendirerek, polis, ordu, *MİT*'le ilişkisini geliştirmekteydi. Bu kurumların personeliyle ilgili istihbaratı ayrı bir parti arşivine de aktaran Türkeş, göreve almalar ve atamalarda önemli bir etkinliğe sahip olacaktı.

1. *MC* döneminde *MHP*'nin ilk örgütlendiği devlet kurumlarından bir başkası, Toprak ve Tarım Reformu Müsteşarlığı idi. Müsteşarlık'ta 1977 seçimlerinden önce grup başkanlığı, seçimlerden sonra teftiş kurulu başkanlığına getirilen Namık Kemal Zeybek, buradaki örgütlenmeye öncülük etti. Urfa köylerinde toprak reformu kapsamındaki arazi *MHP*'liler tarafından işlendi; yalnızca *MHP*'li olan veya işbirliğine giden köylüler hasattan "yararlandırıldı". Devlet İstatistik Enstitüsü de *MHP*'nin denetimindeydi. Atom Enerjisi Komisyonu'nda da çok sayıda *MHP*'li istihdam edildi.

1976'nın ikinci yarısında *MC* iktidarının gerçekleştirdiği haksız atamalara ve görevden almalara karşı Danıştay'da dava açan çok sayıda kamu görevlisi hakkında göreve iadelerini gerektiren kararlar çıkmaya başladı. *MC* iktidarı, kadrolaşmayı engelleyen bu kararlara karşı direnebildiği ölçüde direndi. Demirel, "rejimin kalbi olan hükümetin zaafa uğratıldığını; meclislerin üzerinde Anayasa Mahkemesi, hükümetin üzerinde Danıştay olamayacağını" söyleyerek "1961 Anayasası ile memleket idare edilemeyeceğini" savundu. 10 Mayıs 1976'da Danıştay başkanı İsmail Hakkı Ülgen, Demirel'i bu açıklamaları ve tepkisi nedeniyle "hukuk devletine aykırı hareketle" suçladı.

MC iktidarlarının MHP'li militanlar tarafından yürütülen sokak terörüne, kapalı kapılar ardında sürdürülen çeşitli entrika ve yolsuzluklar eşlik ediyordu. 1976 içinde MC iktidarını genel kamuoyu nezdinde yıpratan iki skandal patladı. Birincisi Başbakan Demirel'in yeğeni Yahya Demirel'in hayali mobilya ihracatçılığından hüküm giymesiydi. Şubat 1976'da Amerikan Lockheed firmasının uçak satışlarını geliştirmek için birçok ülkeyle birlikte Türkiye'de de üst düzeylerde milyonlarca dolar rüşvet dağıttığı haberi de, MC'yi sıkıntıya sokan bir bunalıma yol açtı. Hava Kuvvetleri Komutanı Emin Alpkaya "soruşturmanın selameti bakımından" istifa etti; yargılaması beraatle sonuçlandı. DP ve CHP'nin soruşturmanın genişletilmesi girişimlerine iktidar karşı koydu. Bu arada Ecevit, 2. MC gizli koalisyon protokolünde,Kara Kuvvetleri Komutanı'nın kimliği üzerinde anlaşmaya varıldığını gündeme getirmişti. Gerçekten, 2. MC döneminde kuvvet komutanlıklarına atamalarda siyasi tercihler, polemikler ortaya çıktı. Demirel, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na mevcut hiyerarşiyi zorlayarak Ali Fethi Esener'i getirmeye çalıştı. Cumhurbaşkanı'nın direnmesi üzerine, komutanlığa aday iki orgeneral emekli edilerek; Genelkurmay Başkanı Semih Sancar'ın onayı ve Türkeş'in "sınıf arkadaşı olduğunu" söylediği Kenan Evren Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atandı. Hükümet, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na gelmesi beklenen İrfan Özaydınlı'nın atamasını (CHP'ye yakın olduğu mülahazasıyla) yapmayarak bu makama Etem Ayan'ı getirdi.

Sermaye İçi Çelişkiler ve Hoşnutsuzluk

MC programı, ekonomik bakımdan, tam bir "erken seçim stratejisini" yansıtıyordu: Yüksek taban fiyatları verilmesi ve dış ticaret açığını "geçicilik" umuduyla artırma pahasına,yokluk çekilen mallarda yüksek ithalat öngörülüyordu. Mayıs 1975'de yapılan *Türkiye Sanayi ve Ticaret Odaları Birliği* (Odalar Birliği) genel kurulu sonunda başkanlığını sürdüren Sezai Dıblan'ın temsil ettiği ticaret burjuvazisi; *MC* hükümeti ve Demirel'e açık destek vermekteydi. 25 Mayıs'ta "sermaye çevrelerinin bir bölümüyle hükümetin sınıf savaşı ilan ettiğini" açıkladı. Buna karşılık sanayi burjuvazisi ve *Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği*'nin (TÜSİAD) temsil ettiği tekelci büyük burjuvazi, dış ticaret açığının yükselmesi riskine fazla uzun süre katlanacak durumda değildi. Ecevit'in söylemiyle ve yüksek taban fiyat politikasıyla kırsal kesimdeki desteğini artırma çabasını engellemek için, tarıma kaynak aktarımının sürmesi de; Sanayi burjuvazisini tedirgin ediyordu. *TÜSİAD* 1975 yaz sonuna doğru, dış ticaret açığının azaltılması ve para sürümünün sınırlanması taleplerini öne sürmeye başladı. Büyük sanayi odaları, 10-11 Ağustos'ta *Sanayi Odaları Birliği* adı altında, kendilerini *Odalar Birliği* politikasından ayırarak toplandılar. *Sanayi Odaları Birliği* adına konuşan Sakıp Sabancı, "Türkiye'yi tarihinin en ciddi dış ticaret açığı ile karşı karşıya geldiğini" söyleyerek, yabancı sermaye ve teşviklerle sanayinin desteklenmesi gerektiğini savundu. Hükümet, devlet yatırımlarını kredi-borç yoluyla değil "peşin" sermaye kaynaklarını kullanarak yürüttüğü için de eleştirildi. Özellikle Erbakan'ı hedef alan bu eleştiriyi, sermaye sözcüleri sonraki dönemde de yineleyeceklerdi. *Sanayi Odaları Birliği*, birkaç gün sonra, hükümete bu eleştirileri içeren bir muhtıra sundu. Sanayicilerin çıkışına Demirel'le birlikte *Odalar Birliği* başkanı Dıblan da tepki göstererek "ekonomik sıkıntıların geçici olduğunu" savundu.

1975 yazında grevler, iş bırakma ve iş yavaşlatma eylemlerinin yaygınlaşması; egemen blok içindeki çelişkileri "erteledi". Demirel işçi sınıfının tepkisini "*CHP*'nin kışkırttığı düpedüz kanunsuz olaylar" olarak tanımlar; İçişleri Bakanlığına vekalet eden Adalet bakanı İsmail Hakkı Müftüoğlu valilerin "grev ve toplu iş bırakmaların alışkanlık haline gelmemesi için önlem almalarını" isterken; *Sanayi Odaları Birliği* adına konuşan Sabancı da "kanun dışı hareketlerin sendikalararası rekabetten kaynaklandığını" söylüyordu. Sonraki aylarda, burjuvazi ve işveren örgütleri, gerek toplu sözleşme düzeninde değişiklikler yaparak, gerek "dayanışma"larını pekiştirerek işçi sınıfının ekonomik mücadele alanını daraltma arayışına girdiler. *Türkiye Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası* (MESS), Ağustos 1976'da "olağandışı ücret taleplerini önlemek için" işçi-işveren-hükümet üçlüsünden oluşan korporatif bir organ ("Ücretler Konseyi") kurulmasını önerdi. *MESS*, bu ay, Türkiye'de işveren örgütlenmesinin tarihinde ilk kez, bütün bağlı işletmelerle protokol imzalayarak toplu sözleşme görüşmelerini merkezi düzeyde yürütme yetkisini üzerine aldı. Aynı ay, *Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu* (TİSK) genel sekreteri Rafet İbrahimoğlu "hükümetlerden ve siyasi partilerden gerekli anlayış ve alakayı göremediklerinden" yakınarak "işverenlerin grev ve lokavt fonu kurarak tam bir dayanışma içinde bulunması" gerektiğini savundu. 26 Ağustos'ta işverenlerin "örgütlenmeye ve eylem birliğine" çağrıldığı geniş bir toplantı yapıldı. *TİSK* başkanı Halit Narin, bu toplantıda *MESS* örneğini izleyerek bütün işverenlerin toplu sözleşme yetkilerini *TİSK*'e devretmelerini istedi.

Ancak çelişkiler yalnızca ertelendi, ortadan kalkmadı. Eylül sonuna doğru sanayiciler, hükümetten "işçi hareketleri karşısında kayıtsız kalınmaması"nın yanında; tüketim malları ithalatını kısmasını, ihracat ve uzun vadeli kredi imkanları yaratılmasını talep eden yeni bir muhtıra verdiler. Büyük burjuvazinin Senato kısmi seçim sonuçlarını değerlendirmesi de *MSP* ve *MHP*'yi, dolayısıyla *MC*'yi taciz edici nitelikte idi: "Sonuçlar milletin aşırı fikir, davranış ve uçlara rağbet etmediğini, bunların hüviyeti belli olduğu zaman daha bilinçli olarak reyleriyle değerlendirdiğini gösteriyor" (*TÜSİAD* başkanı Feyyaz Berker)

Sanayi Odaları Birliği'nin eleştirileri 1976'da da sürdü. Eleştiriler, özellikle gerekli olan ihracat seferberliğinin koşullarının yaratılmamış olmasına yönelikti. *Sanayi Odaları Birliği*'nin fiili başkanı Sakıp Sabancı, 1976 ilkbaharında sürekli erken seçim talep etmeye başladı. Bu durum, hükümet ile sanayi burjuvazisinin ilişkilerini daha da gerginleştirdi. *MESS* de, Kasım 1976'da "hükümetteki anlaşmazlık ve çelişkilerin önemli yatırımları aksattığından" yakındı. Sanayi sermayesinin tepkisini ve burjuvazinin "genel", fraksiyonlararası ortak mutabakatını gözetmeden tavır belirleyebilmesi iktidar bloku içinde sıkıntı yaratıyordu. *Odalar Birliği* artık burjuvazi için mutabakatın oluştuğu ortak organ olma özelliğini yitirmiş; esnaf, küçük sanayici ve toprak sahiplerinin çıkarları ve talepleri de ayrıntılanarak ayrışmıştı. 1976'nın sonlarında *Hür Teşebbüs Konseyi* adıyla, mülk sahibi sınıfların bütün kuruluşlarını kavrayacak bir ortak istişare organı yaratıldı. *Hür Teşebbüs Konseyi, Sanayi Odaları Birliği, Odalar Birliği, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Türk Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu, Ziraat Odaları Birliği* yöneticilerinden oluşuyordu. Ancak egemen sınıflar arasındaki çelişkiler bu Konsey'e de yansıdı. Ortak politika üretemeyen Konsey, bu çelişkilerin berraklaştığı bir platform olarak anlam kazandı.

Milliyetçi Cephe İçi Çelişkiler

12 Ekim 1975'de 25 ilde yapılan Senato kısmi yenileme seçimlerinden *CHP* gene birinci parti olarak ve oylarını 1973'e göre yüzde 8 artırarak çıkmıştı: Yüzde 43.3. Bu seçimin *AP* bakımından moral verici yönü, oy oranını yüzde 10.7 artırarak yüzde 40.8'e ulaşmasıydı. Gerçi bu artışta, erimekte olan *CGP*'nin seçimlerde *AP*'yi desteklemesinin payı vardı ama; *DP* ve *MSP* seçmenlerinin önemli ölçüde *AP*'ye kaydığı da görülmüştü. *DP* müthiş bir gerilemeyle yüzde 11.9'dan yüzde 3.1'e düşmüş, *MSP* de yüzde 11.8'den yüzde 8.8'e gerilemişti. Yalnızca *MHP* aynı düzeyde kalmıştı: Yüzde 3.2. Bu sonuçlar *MC*'nin *AP*'nin sağ tabandaki toparlayıcı gücünü yeniden elde etmesine, Demirel'in "lider" kimliğinin rehabilitasyonuna yaradığını gösteriyordu. *MC*'nin oluşumu sürecinde bölünen *DP* bütün sağ tabanı kavrayan "anti-komünist cephe" söyleminin dışında kalarak "ihanet" suçlamasıyla karşı karşıya kalmış; Demirel ve *AP*'nin "tükenmişliği"ni vazetmekten ibaret olan siyasal sermayesini de Celal Bayar'la birlikte yitirmişti. *CGP* seçim ortaklığında ipucu görüldüğü gibi, laisist, Kemalist, liberal burjuvazinin *AP* içindeki "denetçisi" olmaya yönelmekteydi. *MSP* ise, söyleminin ve siyasal işlevinin ağırlığı anti-komünizme kaydıkça, bu mesleklerin "esas" sahiplerinin rekabetine maruz kaldığını; sonuçta seçmenlerini *AP*'ye, dinamik gençlik tabanını *MHP*'ye kaptırdığını görmekteydi. Bu durumda, gerileyen *CGP* ve *MSP* ile; *MC* ve *MC*'nin "kârlı" ortakları *AP/MHP* arasında doğal olarak bir gerilim alanı oluştu.

26 Ocak 1976'da Meclis'te İçişleri Bakanlığı bütçesi görüşülürken ilk kez *MC* içinden *MHP*'ye eleştiri yöneltildi. *MSP*'li İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk, Türkeş'in ve son olarak *MHP* yöneticilerinden Sadi Somuncuoğlu'nun "ülkücülerin devlet kuvvetlerine yardımcı olduğu" sözlerini eleştirdi; "kimse devlet güvenlik kuvvetlerine yardım ediyorum diye ortaya çıkamaz" diyerek "anarşinin bir bölümünün hükümete sığınmak istediğini" belirtti. *AP*'li Sebati Ataman da "Türkiye'de bir avuç faşistin bulunduğunu ve anarşi ortamı yaratmak için sağdan da gayret edenler olduğunu" savundu. Ataman, Demirel'in Türkeş'le paylaştığı "*CHP*'nin komünistlerle işbirliği yaptığı" görüşüne de karşı çıktı. Sonraki günlerde, *MSP*'lilerin "terörizm"le ilgili olarak *MHP*'ye eleştirileri yoğunlaştı. İçişleri Bakanı Asiltürk 27 Ocak'ta "Türkeş'in olayları tahrik etmesinden ve Türkiye'nin her yerinde örgütlenen sağcı komandolar"dan yakındı. *MSP* önderi Erbakan, Ocak sonunda Türkeş'e "anarşik olayların büyük bir kısmının çıkmasına ve büyümesine *Ülkü Ocakları*'nın neden olduğunu" belirten bir "uyarı mektubu" gönderdi. 23 Mayıs'ta da *MSP* genel başkan yardımcısı Fehmi Cumalıoğlu "*Ülkü Ocakları*'nın en az sol kadar anarşist olduğunu" söyledi.

Oğuzhan Asiltürk, Ocak 1976 sonunda yaptığı bir açıklamada "Türkeş'in komandoları frenlemek istediğini, ancak frenleyemediğini, komandoların içinden liderler doğduğunu" anlatarak; Türkeş'i "canavarı yaratıp sonra başedemeyen doktor Frankenstein"a benzetti. Asiltürk, 8 Şubat 1977'de *Ülkü Ocakları*'nı suçlayan bir rapor daha hazırlayacak; bu rapor da sonuç vermeyecekti. *Ülkü Ocakları MSP* ve özellikle İçişleri Bakanı Asiltürk'e tavır almaya başlamışlardı. 15 Ocak'ta *Ülkü Ocakları* Genel Başkanı Sami Bal Asiltürk'ü "idare-i maslahatçı zihniyetle" suçladı ve "emniyet kuvvetlerinin kızıllarla çatışma çıkacak da çok ölü olacak diye korkmaması, hadiselerin üzerine cesaretle, korkmadan gitmesi gerektiğini" savundu. Ülkücüler, Asiltürk'ün "İçişleri bakanlığı yapamayacağını" göstermek için, bir süre, polisi "zaafa uğratıcı" eylemler yaptılar. 16 Şubat'ta komandolar, Ankara'da Site yurdu çevresinde arama yapan polisleri "biz devleti koruyoruz, siz kim oluyorsunuz?" diye bağırarak dövdüler.

Aydınlar Ocağı, MC *iktidarlarının yarattığı en kalıcı kurumlardan biri oldu. Yukarıda,* Ocak'*ın 1980 sonrasında düzenlediği ve Turgut Özal'ın yanısıra* AP *eski bakanı Avni Akyol'un katıldığı panelden bir sahne görülüyor. 1980 öncesinde* Aydınlar Ocağı Derneği, *milliyetçi partilerin birleşerek hükümeti kurmaları için en büyük çaba harcayan odaklardan biri olmuştu. 1970'de, Türkiye'de sağın siyasal ayrışmasının doruk döneminde, bir grup faşizan sağ aydın tarafından kurulmuş olan* Aydınlar Ocağı; MSP, MHP *gibi "doktriner", radikal söylemli partilerin dinamizmiyle, kavrayıcılığını yitiren* DP/AP *geleneğinin popülist sağ kitle partisi çizgisi arasında iletişimi sağlamayı amaçlıyordu. "Milliyetçilik", "muhafazakârlık", "İslamcılık", "Türkçülük" söylemleri arasında, sağın ideolojik-siyasal hegemonyasını süreklileştirecek asgari müşterekleri ve bileşimi oluşturmaya çalışan* Aydınlar Ocağı, *bu arayış içinde 70'lerin ikinci yarısında "Türk-İslam Sentezi"ni üretecekti. Bu yüzden sağ partilerin yakınlaştığı 1974/75 dönemi,* Ocak *için bulunmaz bir fırsat oldu. Derneğin yöneticilerinin yazdığı* Ortadoğu *gazetesi, önce, Ekim 1974'de, bütünleştirici bir liderin yokluğundan dem vurarak bütün sağ partileri "milliyetçi bir üniversite profesörünün başbakanlığında" birleşmeye çağırdı. İstenen,* Aydınlar Ocağı *zirvesinden birinin başbakanlığıydı. Gerçekçi olmadığı anlaşılan bu öneriden çabuk vazgeçildi. 11 Kasım'da,* Ortadoğu'*da* Ocak *çevresinden 14 profesör, "Türk milletinin 1973 seçimlerinde tercihini ekseriyetle, toplam yüzde 67 oyla, birbirine çok yakın partilerden oluşan milliyetçi cepheye verdiğini" saptayarak, "beş milliyetçi parti"yi göreve çağırdılar. Bildirinin sözcülüğünü üstlenen* Muharrem Ergin, *Aralık başından itibaren sürekli "Birleşiniz!" başlıklı yazılarla; "milliyetçilik, hürriyetçilik, mülkiyetçilik, serbest iktisatçılık, milli iradecilik" ortak idealleriyle tanımladığı beş partiyi "hümanizm ve Marksizm belalarıyla kader harbini veren Türk*

71 (18) Faşist Hareket ve MC İktidarları

milliyetçiliğini kurtarmaya" çağırdı. Ergin, CGP *ve* MHP*'nin mutlaka koalisyona dahil edilmesinde ısrarlıydı: "Kuvvetin sayı kadar ve hatta ondan daha çok mahiyet şartı vardır. Gittikçe ilerleyen 565 bin oyu ile, kudretli gençliği ile, yılmaz kararlılığı ile vazgeçilmez bir kuvvet olan* MHP*'yi koalisyon dışı bırakmak gaflet olur. Devletin sağlam kuvvetleri nezdindeki itibarlı mevkii ve yüksek tecrübesi dolayısıyla* Güven Partisi*'ni aranızda bulundurmanız şarttır. Bu iki yıpranmamış kuvvet Marksizme karşı mücadelede çok önemli iki kilit taşı durumundadır. Aynı zamanda bunlar diğerlerinizdeki yıpranmışlığın telafisinin de iki panzehiri olacaktır."* MSP *hakkında da egemen bloka şöyle referans veriyordu: "*MSP *milliyetçi partilerin yanında* CHP*'nin yanında olmaktan daha munis ve faydalı olur.* MSP*'nin iktidarda tedirginlik yaratan tavırları olduysa, bu, solun tutumuyla olmuştur." Muharrem Ergin bir de, egemen blok adına, 12 Mart'tan ve 1973 seçimlerinden son derece yıpranmış çıkan Demirel'in siyasal rüşdünü tescil ediyor, "bu cephe birliğinin yalnız Demirel'in değil, başkalarının da zaaflarını zararsız hale getireceğini" belirtiyordu. Şubat 1975'in ilk haftasında* Aydınlar Ocağı*'nda bir konferans vererek programının ana hatlarını açıklayan Demirel, Muharrem Ergin'in çizdiği Ocak stratejisiyle bütünleşiyordu.* MC *ittifakı böylece sağlamlaşırken bu ittifakın harç malzemelerinden biri olan anti-komünist terörle birlikte iç savaş atmosferinin oluşması; asker-sivil bürokrasiyi tedirgin etmekteydi. 1 Mart 1975'de Cumhurbaşkanı Korutürk "çarenin milli koalisyon ve erken seçimde olduğunu" belirtti ve "cephe"den büyük tepki aldı. Vehbi Koç da yaptığı açıklamalarla "büyük partilerin hiç değilse geçici bir süre için milli birliğe dayalı bir hükümet kurmalarını istirham ediyor"du. Büyük burjuvazi, iç savaş atmosferinin yanısıra, çok bileşenli* MC *ittifakının, kendi özgül ve acil taleplerini gerçekleştiremeyeceğinden endişeliydi.*

MSP-MHP gerilimi, gençlik kesiminde sıcak çatışma boyutuna da sıçramıştı. Kasım 1975 sonlarında Erzurum'da faşist komandolarla *MSP* yanlısı gençlik örgütü *Akıncılar*'a mensup gençler arasında çatışmalar oldu. 25 Ocak 1976'da akıncı genç İlhami Şener, *Ülkü Ocaklılarca* öldürüldü. Türkeş 21 Mayıs 1976'da bir genelge yayınlayarak "hedefin komünizm, bölücülük ve anarşi ile mücadele" olduğunu, "özellikle sağ cepheye mensup kuruluşlar ve kişilerle hiçbir şekilde çatışmaya girilmemesi, *Milli Selamet Partisi* ile, *Akıncılar Derneği* mensupları ile, *MTTB* mensupları ile çatışmaya girmeden kardeşçe münasebetler içinde bulunmaya dikkat olunması" gerektiğini bildirme gereği duydu. İmam Hatip Okulları'nda ve İslam Enstitü'lerinde de akıncılarla, onların bu kurumlardaki egemenliğini kırmak isteyen faşistler arasında zaman zaman sıcak çarpışmalara yol açan sürekli bir gerilim vardı. *MHP*'liler de Eğitim Enstitüleri'ndeki egemenliklerinin akıncılarca kısıtlanmasını istemiyorlardı. Ocak 1977'de İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü'ndeki akıncı-ülkücü çatışmasında bir ülkücü öldürülecekti. *MSP* yöneticilerinin ölen ülkücülerin "şehit" olarak adlandırılmalarına karşı çıkıp sadece "maktul" olduğunu söylemeleri de, faşistlerde tepki uyandırıyordu. Mart 1977'de de *MHP* basınının, *MSP*'nin Diyanet İşleri Başkanlığı'na getirdiği Doç.Süleyman Ateş'in "Süleymancı ve Ermeniden dönme" olduğunu ima eden yayınları büyük gerginlik yaratacaktı.

MSP'liler "*MHP*'nin terördeki payı"nı tartışırken zaman zaman *AP*'den aldığı desteği de gündeme getiriyorlardı. 22 Mart 1976'da Turgutlu belediye seçimleri öncesinde ilçedeki konuşması sırasında *AP*'lilerin saldırısına uğrayan *MSP* Meclis grup başkanvekili Şevket Kazan, "anarşiyi sulayıp yetiştirenin *AP* olduğunu" söylemişti. *AP* ile *MSP* arasındaki gerginlik, salt böylesi ithamlara bağlı değildi. Erbakan ve *MSP*, Kıbrıs politikasında Demirel'in herhangi bir diplomatik taviz vermesini veto ediyordu. Oysa ABD odaklı emperyalist blok; Türkiye'de büyük sermayenin ihtiyaç duyduğu kredilerin verilebilmesi için, Kıbrıs politikasında bazı tavizleri şart koşuyordu. Ekonominin büyüme imkanlarının daralmasına yolaçan ve kendisini sanayi burjuvazisiyle karşı karşıya getiren bu tıkanıklık nedeniyle Demirel *MSP*'ye büyük tepki duyuyordu. Buna karşılık *AP* de *MSP*'nin yüksek taban fiyatı politikasıyla kırsal desteğini genişletme ve "her ile bir fabrika" şiarıyla ona güç veren Anadolu sanayicilerine sermaye aktarma isteklerine karşı çıkıyordu. 1976 başlarında, *AP* basını Erbakan'ı "gayrıciddilik"le suçlar, "devlet arabasının tekerinde bir çomak" olarak tanımlarken; *MSP* "*AP*'nin yerli sanayiyi güçlendirmeyen montajcı anlayışına ve kapitalist zihniyeti"ne yönelik eleştirilerini artırıyordu. 18 Kasım 1976'da *MSP*'li bakanlar 1977 bütçesinde ağır sanayi yatırım projeleri için kaynak güvencesi isteyerek Bakanlar Kurulu toplantısını üç saat süreyle boykot edeceklerdi.

Eylül 1976'da Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) yasası ile ilgili görüş ayrılıkları *MC* ortakları arasındaki çelişkiyi açığa çıkardı. 12 Mart döneminin sonunda çıkarılan anti-demokratik DGM statüsü Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla 11 Ekim 1976'da yürürlükten kalkacaktı. Gene 12 Mart'ta Anayasa'da yapılan değişiklik uyarınca, DGM'lerin varolabilmeleri için özel bir yasal statüye kavuşturulmaları gerekiyordu. *MC* iktidarı bunun için hazırlıklara girişti. *CGP* laikliğe aykırı ve teokratik siyasal faaliyetleri kısıtlayan 163. maddenin de DGM kapsamına alınmasında ısrarlıydı. *MSP* doğal olarak buna kesin olarak karşı çıkıyordu. *AP*'de genel eğilim 163'ün kapsam dışı kalması yönünde olmakla beraber, bazı milletvekilleri *CGP* ile aynı görüşteydiler. *MHP* ise salt "pratik" anti-komünist "misyonu"yla ilgilendiği bu yasanın bir an evvel çıkarılmasını istiyordu. Erbakan, Feyzioğlu ve Demirel arasında sert tartışmalara yol açan bu çelişkinin hal çaresi bulunamadı. Zaten çok güçlü ve kitlesel bir toplumsal muhalefetle karşılaşan DGM tasarısı yasalaşamadı.

1977: Erken Seçime Doğru Terörün Tırmanması ve "Kontrgerilla"

1977 yılına girilirken, *MC* iktidarı içindeki çelişkiler derinleşmiş; iktidar hem egemen blokun güvenini, hem de yükselen toplumsal muhalefet karşısında meşruiyetini ciddi ölçüde yitirmişti. *MHP*'ye yönelik tepkiler yaygınlaşmaktaydı. Ocak 1977 sonunda İçişleri, Adalet, Milli Eğitim, Çalışma, Gençlik ve Spor bakanlarından oluşan "İç Güvenlik Kurulu"na başkanlık etme görevi Türkeş'ten alınarak İçişleri bakanlığına verildi. Mart 1977 başında Ankara Savcılığı *MHP* ile ilgili soruşturma açtı. Şubat 1977'de *MC* içinde yeni bir görüş ayrılığı ortaya çıktı. *MHP* ve *AP* sıkıyönetim ilan edilmesini istiyor, *MSP* ise buna karşı çıkıyordu.

Büyük burjuvazinin sözcülerinin erken seçim isteyen demeçleri artık rutine binmişti. Temsil gücünü ve meşruiyetini yitirmenin yanısıra; *MC*'nin uyumunu, işlerliğini tamamen yitirerek "yönet(il)emezlik" bunalımına düşmesi, erken seçimi Demirel açısından da kaçınılmaz kılmaktaydı. Seçimi erteletmek için en fazla çabalayan parti; Ekim 1976'daki kongrede Erbakan'ı *MC*'yi sabote etmekle suçlayan faşizan eğilimli kanadın yönetimden tasfiye edilmesini izleyen kopmalar nedeniyle bunalımda olan ve seçmenlerini *MHP* ve *AP*'ye kaptırmaktan korkan *MSP*'ydi. Hatta Nisan başında *MSP*, erken seçim yapılmaması karşılığında *MC*'nin dağılmasını sağlayacağı vaadiyle *CHP* ile pazarlığa oturdu. Ancak Ecevit 1974'den beri savunduğu erken seçimin yapılmasında ısrar etmekteydi. Nihayet Nisan başında erken seçimin 5 Haziran'da yapılması kararlaştırıldı.

Seçim kampanyasında *MC* partileri genel olarak anti-komünist motiflerle *CHP*'ye yüklenirken; *MC* içinde *AP-MSP* gerginliği büyük boyutlar kazandı. Demirel, *MSP*'yi "milliyetçilik" ekseninde sert bir şekilde eleştirdi; bu partiye verilecek her oyun *CHP*'ye yarayacağını söyledi. Birçok yerde *AP*'li ve *MSP*'li topluluklar arasında çatışma çıktı. Erbakan ise, ABD'ye bağımlılığını ve

"samimi Müslüman" olmadığını vurguladığı Demirel'e anti-mason, anti-kapitalist motiflerle yüklendi. *MC*'nin adına bile karşı çıktı: "Bugün Türkiye'de taksimatın sol ve milliyetçiler diye yapılması maksatlıdır. Ne demek milliyetçiler? Birtakım kozmopolit insanlar, gayrımilli düşünceli, yanlış zihniyetli insanlar komünizme karşı olabilirler. Mesela kapitalizmin, komünizme karşıdır diye doğru olması lazım gelmez ki. Herkes neye karşı olduğuyla değil, ne olduğuyla tarif edilir." Erbakan, *MHP* ile de polemiğe girerek, bu partinin fiilen "*AP*'nin gençlik kolu" olduğunu ileri sürdü. Seçimlerden sonra bir koalisyonu oluşturmayı uman *AP* ile *MHP*, birbirlerine gayet "mültefit" davrandılar.

Bir bölümü genel olarak devrimci ve sol güçleri, bir bölümü doğrudan doğruya Ecevit'i hedef alan; bir bölümü ise salt "terör uğruna terör" izlenimi veren hedefsiz, "failsiz" olan bu olaylar, kamuoyunda "anarşi, terör" tartışmalarıyla birlikte kontrgerilla tartışmalarını da alevlendirdi. ABD'nin 2. Dünya Savaşı'ndan sonra emperyalist sistemin çevre ülkelerindeki bağımsızlıkçı, anti-emperyalist, sosyalist kurtuluş hareketlerine ve genel olarak "istikrarı bozucu" eğilimlere karşı; "gayrınizami harp" doktrini çerçevesindeki kontrgerilla faaliyetlerini Türkiye'de de örgütlediğine ilişkin veriler, 12 Mart döneminde ortaya çıkmıştı. 1973'den sonra, kontrgerilla faaliyetleriyle faşist hareket ve *MHP* arasındaki bağlara ve kontrgerillanın *MHP*'yi destek sivil güç olarak kullandığına ilişkin kuşkular yoğunlaştı. 12 Mart döneminde Necdet Sevinç'in yazdıkları kontrgerilla-*MHP* misyon birliğini "sahibinin sesinden" ortaya sermişti. Necdet Sevinç devrimci hareket içinde ajanlık yaptığı ortaya çıkan Mahir Kaynak'la, 5 Mayıs 1973'de *Bizim Anadolu* gazetesinde "atak, cesur, yiğit, zeki, gözünü budaktan sakınmayan, komünizmin kodamanlarını tek başına perişan eden Gazişehrimin kahraman evladı" olarak iftihar etmiş; 7 Mayıs'ta "12 Mart öncesinde komünistlere karşı ortada bir *Ülkü Ocak*lı gençler, bir de fedakâr *MİT* mensuplarının kaldığını" yazmıştı. 1973'den sonra, bu misyon birliğinin salt manevi değil, organik, maddi unsurlar da içerdiği iddiaları gündeme gelmeye başladı. 17 Mart 1976'da *CHP* sol kanadından Süleyman Genç ve 34 milletvekili parlamentoda "*CIA*'nın Türkiye'deki faaliyetlerinin açıklanması" için verdikleri önergede; faşist örgütlerin büyük parasal imkanlarına dikkat çekerek "ABD ve *CIA*'nın Türkiye'deki kontrgerilla faaliyetleri çerçevesi içinde *MHP* ve yan kuruluşlarına büyük para yardımı yaptığı" iddiasını ortaya attılar.

71 (18) Faşist Hareket ve MC İktidarları

Solda "Fetih şehitleri"ni temsil etmek üzere Türk bayraklarına bürünen 40 öğrenci, mehter marşı temposunda yürürken; altta sağda ise bir miting sırasında Taksim meydanında bir kağnı arabasıyla birlikte yürüyen MHP'li gençler. İdeolojik avadanlığına her türden geleneksel ve milliyetçi simgeyi dahil etmeye özen gösteren MHP'nin 1970'lerdeki faaliyetleri İstanbul ya da Türkiye ile sınırlı değildi; parti, 70'lerin başından itibaren Avrupa'daki işçi ve göçmen Türkler arasında örgütlenmeye büyük ağırlık verdi. Bu örgütlenmeye ve stratejiye ilişkin yol gösterici talimatlar yayınlandı, üst düzey parti yöneticileri hemen her yıl Avrupa'ya giderek çalışmaları teftiş ettiler. 5 Haziran 1974'de Ludwigshafen'de (F.Almanya) "MHP Avrupa Teşkilatları Büyük Kongresi" yapıldı; "MHP Avrupa Yürütme Kurulu Başkanlığı"na Kamil Tanrıkulu seçildi. Bu örgütlenmeyi parti adına "genel müfettiş" sıfatıyla koordine eden Enver Altaylı, muhalefetteki Hıristiyan-Demokrat/Hıristiyan-Sosyal Muhafazakâr sağ cepheyle (CDU/CSU) ve Alman istihbarat örgütüyle ilişkilerini geliştirmeye çalışıyordu. Altaylı, 9 Şubat 1976'da Türkeş'e yazdığı mektupta, "Alman istihbaratı Türkiye masasından bilinçli anti-komünist bir eski subayla tanışacağını" bildiriyordu. Alman istihbarat örgütüyle ve diğer makamlarla Altaylı'nın ilişkilerini; Dr.Kannapin adlı bir Alman'la, Türkiye'nin F.Almanya elçiliği çalışma başmüşaviri Dr.Mehmet Kengerli sağlıyorlardı. Mehmet Kengerli, 2.Dünya Savaşı'nda Almanlara esir düştükten sonra SS subayı olarak binbaşılığa kadar yükselmiş, faşist bir Azeri Türkü idi. Şubat 1976'da, Alman İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DGB), Köln'de yapılan "MHP Avrupa Küçük Kurultayı"ndan sonra MHP'yi Alman makamlarına ve Türk-İş'e şikayet etti. 11 Şubat 1976'da Almanya'da bir Türk işçisinin odasına Ecevit'in resmini astığı için bıçaklanması; faşistlerin Avrupa'daki ilk önemli silahlı saldırısıydı. 1976 ilkbaharında Türk basınında MHP'nin yurtdışı örgütlenmesiyle ilgili yazılar geniş yer kaplamaya başladı. Anayasa Mahkemesi, 28 Haziran 1976'da, "siyasi partiler yasasına aykırı olarak yurtdışında eylemli bir biçimde örgütlendiği için" MHP'yi uyardı. MHP yönetimi yurt dışında örgütlenmesi olduğunu inkâr ederken; Enver Altaylı ile ilişkisini resmî olarak kesti. Ancak fiilen süren örgütlenme, 1978'e gelindiğinde, F.Almanya (86), Hollanda (6), Fransa (3), Avusturya (1) ve İsviçre'de (1) olmak üzere toplam 103 derneğe dayanan Avrupa Demokratik Ülkücü Türk Dernekleri Federasyonu'nun (Türk Federasyon) kurulmasına varacaktı. MHP'nin yurtdışı örgütlenmesinin sorumluluğunu Altaylı'dan sonra Lokman Kondakçı, ardından Musa Serdar Çelebi üstlendiler. Bu örgütlenme sırasında, "her Mark komünistlerin kafasına sıkılacak bir kurşundur" sloganıyla MHP için onbinlerce Mark toplandı.

Kontrgerillanın Türkiye'de *JUSSMAT*'la (Amerikan Yardım Heyeti) bağlantılı olarak Genelkurmay'a bağlı Özel Harp Dairesi bünyesinde örgütlenmiş olması; kontrgerilla-*MHP* ilişki ağının ordu bağlantılarının tartışılmasına yol açtı. 27 Mayıs 1976'da senatodaki eski 27 Mayısçı subayların oluşturduğu *Milli Birlik Grubu* temsilcileri Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Namık Kemal Ersun'la görüşerek, "Türkeş'in Kara Kuvvetleri desteğinde bazı girişimlerde bulunacağı"na dair duyumlarını aktardılar. Bu tartışmalar 1977'de, bir Milli Güvenlik Kurulu toplantısında "Ecevit komünisttir" diyen ve basında "*MHP* yanlısı" olarak bahsedilen Kara Kuvvetleri Komutanı Namık Kemal Ersun'un; seçimler *CHP*'nin üstünlüğüyle sonuçlandığı takdirde darbe amaçlayan faşist bir cuntaya öncülük ettiği söylentileriyle birleşti. Kara Kuvvetleri Komutanlığına Ersun'un yerine yapılması beklenen atamanın seçim sonrasına ertelenmesi bu söylentileri güçlendirmekteydi. Namık Kemal Ersun, Demirel'in Ecevit'e "suikast" ihbarını ilettiği 2 Haziran günü "söylentilerin saygınlığını yıprattığı" gerekçesiyle istifa etti. Ersun'un istifasının ardından orduda, kontrgerilla faaliyetleriyle ilgili olduğu iddia edilen 200 kadar subayı kapsayan tasfiyelerin başlaması; bu söylentilerin, doğrulanamamakla birlikte, hafızalarda yer etmesini sağlayacaktı.

Seçimler ve 2. *Milliyetçi Cephe*

1977 seçimlerinde katılım olağanüstü yüksekti: Yüzde 72.4. Bunun nedeni yalnızca toplumda politizasyonun yüksekliği değildi. Elbette kanıtlanamasa da, *MSP*'nin özellikle üzerinde durduğu ve sonraki yıllarda seçim araştırmacılarının da "sezdirdiği" gibi, büyük oranda mükerrer oy kullanılmıştı. Seçimler *CHP*'nin büyük üstünlüğüyle sonuçlandı. Ancak, 1950'den beri en yüksek oy oranına (yüzde 41.4,213 milletvekili) ulaşmasına rağmen, *CHP*'nin tek başına iktidar olabilmek için 13 millitvekili eksiği vardı.

1977 seçimlerinden sonra, "*AP* ve *MHP* dışında her partiyle koalisyona razı olduklarını" söyleyen Ecevit; birinci partinin önderi olarak Cumhurbaşkanı'nca hükümeti kurmakla görevlendirildi. *MC* dönemi ve seçim kampanyası boyunca Ecevit'e karşı şiddetli bir anti-komünist kampanya yürütmüş olan *CGP*, *MSP* ve *DP* koalisyona yanaşmayınca bir azınlık hükümeti kurdu. Genel kamuoyu ve basın bu çözümü destekliyordu; Sakıp Sabancı açıkça "bu hükümet güvenoyu almalıdır" diyerek sanayi burjuvazisinin "Ecevit alternatifi"ni deneme isteğini ortaya koydu. Güvenoyu alamayan bu hükümet, *MC* partileri tarafından "KEK (Korutürk-Ecevit-Koç) hükümeti" olarak tanımlandı. 3 Temmuz 1977'de bu hükümetin güvenoyu alamayışını, Ankara Atatürk lisesinde faşistler otomatik silahlarla havaya ateş açarak kutluyorlardı. 8 Temmuz'da, Ecevit yeniden bir *AP-CHP* koalisyonu önerisinde bulundu. Büyük sermayenin ve Kemalist entelejansiyanın devletçi-sağ kesimi, *Türk-İş* gibi "partilerüstülük" iddiasındaki odaklar bu uzlaşmayı teşvik ediyorlardı. Bu arada *CHP*'de, "*MHP*'yi ehlileştirerek anarşiyi durdurma" saikiyle *MHP* ile diyalog arayanlar oldu. Bunlar, *MHP* içindeki, "faşist" imajından sıyrılmak bakımından böylesi yaklaşımları anlamlı gören bazı unsurlarla temas kurdular.

AP ve *MHP* ise seçim sonuçları belli olur olmaz karar verdikleri 2. *MC*'nin oluşumu için, "memleketi sola terketmemek için eski kırgınlıkları unutma" mesajıyla *MSP*'ye yöneldiler. Gerilemesini iktidarı paylaşmanın getireceği imkanlarla durdurma saikiyle hareket eden *MSP*'nin bu çözüme yanaşmasıyla kurulan 2.*MC* hükümeti 21 Temmuz'da güvenoyu aldı. 2.*MC* hükümetinde *AP* Başbakan Demirel'le birlikte 17, *MSP* 7, *MHP* 5 bakanlığa sahipti.

Komandoların vermeyi özellikle tercih ettikleri pozlardan biri; silahlarını okşarlarken. Bir yandan kitle ve özellikle solcu gençler üzerinde komandoların gayrı resmî baskısı sürerken, 1976'nın sonlarına doğru, DGM yasalarını çıkartamayan ve Demirel'in ağzından sürekli "iç güvenliğin sağlanması için yeni yasalar çıkartılması gereğini" ifade eden MC iktidarı anti-demokratik baskıları "normal mekanizmalar içinde" de artırdı. Ekim'in hemen başında, İçişleri Bakanlığı tarafından "temizlik işçilerinin direnişini teşvik ettiği" iddiasıyla CHP'li Ankara belediye başkanı Vedat Dalokay görevinden alındı; "siyasal nitelikli yürüyüş" düzenlediği gerekçesiyle Töb-Der kapatıldı. Ecevit, bu baskıları "hükümetin siyasal bunalımını rejim bunalımına dönüştürmek için zorlamalara girişmesi" olarak yorumladı. 12 Ekim'de, Dalokay Danıştay kararıyla görevine döndü; Töb-Der yeniden açıldı.

MHP-MSP ilişkilerindeki gerginlik 2.*MC*'de artarak sürdü. Koalisyon görüşmelerinde *MHP* İçişleri Bakanlığını almak isteğinde uzun süre diretmişti. İçişleri Bakanlığı bunun uğruna iki bakanlıktan feragat eden *MSP*'de kaldı. Hükümet kurulduktan sonra derhal emniyet örgütünde kadrolaşma çatışması ortaya çıktı. *MSP*'li İçişleri Bakanı Korkut Özal'ın görevden almak, görev yerini değiştirmek istediği polisler, Sağlık Bakanı *MHP*'li Cengiz Gökçek'in kollamasıyla rapor alarak görevlerinde kalıyorlardı. *MHP*, Korkut Özal'ın da "komünizmle mücadelede devlete yardımcı olan milliyetçilere yardım" bakımından gösterdiği performanstan memnun değildi. Aralık ayı başında Özal'ın Ankara DMMA'da okuyan oğlunun tahtadaki "Ülkücü Yükseliş" yazısını sildiği için faşistlerce dövülmesi, huzursuzluğu artırdı.

MHP bu dönemde kadrolaşma harekâtını 1.*MC*'dekinden daha büyük boyutlara vardırdı. Agâh Oktay Güner'in üstlendiği Ticaret Bakanlığına bağlı, onbinlerce üreticiyle ilişkisi olan, binlerce işçi istihdam eden üretici-kooperatif birliklerinde hızla kadrolaşmaya gidildi. Çukobirlik genel müdürlüğüne, 32 yaşındaki *Ülkü-Tek* (Ülkücü Teknik Elemanlar Derneği) başkanı Sabri Öge getirildi. Gün Sazak'ın Bakan, Namık Kemal Zeybek'in müsteşar olduğu Gümrük ve Tekel Bakanlığı, kaçak silah trafiği üzerindeki "denetim" imkanlarının yanında, 2 bini resmen silah taşıma yetkisine 7 bin memur kadrosuna ve geniş istihdam kapasitesine sahipti. Sazak ve Zeybek, yönetmeliği değiştirilerek çok sayıda *MHP*'linin gümrük kontrolörlüğüne alınmasını sağladılar. *MHP*'nin "eğitimciler"i bu "kontrolörlük" statüsü altında örgütlendi. Toplam 30 kişilik "eğitimci" grubu, ülkenin her yerinde "teorik ve pratik" konularda seminerler veriyor; bunların içinde Lokman Abbasoğlu, Namık Kemal Zeybek, Türkmen Onur, Ramiz Ongun, Muhsin Yazıcıoğlu, Muzaffer Şahin, Seyfi Aydın, Mehmet Sakarya, Mustafa Mit ve Rıza Müftüoğlu'dan oluşan bir "iç kadro", ilettiği bilgi-izlenim ve talimatlarla genel başkan Türkeş ile faşist hareketin yerel örgütlenmesi arasında doğrudan bağlantıyı sağlıyordu.

2.*MC* döneminde faşist saldırılar, çatışmalarda ölen ülkücülerin cenaze törenlerinde *MHP*'li bakanların hazır bulunmasının getirdiği özgüvenle, artarak sürmekteydi. Beş aylık 2.*MC* iktidarında (68'i sol, 37'si sağ görüşlü olarak saptanan) 155 insan öldürüldü. Saldırılar üniversitelerden gecekondu mahallelerine; kahvehane, otobüs durağı gibi kalabalıkların bulunduğu ortamlara; özel olarak seçilmiş aydınlara, öğretim üyelerine yöneldi. Faşistler 11 Eylül 1977'de Divriği'de, "komünistlerin camiye bomba koyduğu" provokasyonuyla kitlesel bir alevi-sünni çatışmasını körüklediler. Faşist terörün aldığı bu yeni biçimler, 1978'de yerleşikleşecekti.

Kadrolaşma ve güçlenme sürecini arızasız tamamlamak isteyen MHP kurmayları; 2. *MC*'yi olabildiğince "istikrar" içinde sürdürecek ortamı yaratmak, "resmî" muhalefeti tarafsızlaştırmak için, yasal-parlamentarist imajlarını takviye etmeyi ihmal etmiyorlardı. Kasım 1977'de *MHP*, *CHP*'ye karşı "barış taaruzu"na geçti. Bu ay, Meclis başkanlığı seçiminde *MHP*'nin "komünizme karşı, zarif bir *CHP*'li" saydıkları Cahit Karakaş'ı destekleyerek seçilmesini sağladılar. 2. *MC*'de, *MSP*'nin büyük sermayenin taleplerinin ve Türkiye ekonomisinin uluslararası kapitalizmle ilişkisinin gereklerinin yerine getirilmesine çıkardığı engeller, bu iktidarın bunalımının ana kaynağı oldu. Zaten sanayi burjuvazisi açısından "Ecevit" ve "büyük koalisyon" seçeneklerinin aranmasında, "MSP'siz hükümet" tercihinin payı büyüktü. Erbakan, Eylül'de devalüasyona karşı çıktı; sonuçta ancak, *IMF*'in kredi imkânlarını açmak için şart koştuğu düzeyin altında bir

71

(18) Faşist Hareket ve MC İktidarları

Altta, 23 Haziran 1977'de Erzurum'da MHP önderleri toplantı halinde. Ortada oturan "Doğu'nun başbuğu" olarak bilinen Yılma Durak. Daha 23 Haziran 1975'de Türkeş, Diyarbakır'dan bir "güneydoğu gezisi" başlatmıştı. Türkeş'in gelişinden önce MHP'liler "başbuğ Türkeş", "milliyetçi Türkeş" sloganlarıyla ve "savulun Türkler geliyor" bağırışlarıyla caddelerde dolaştılar, Diyarbakır kalesine üç hilalli büyük bir MHP bayrağı çektiler. Binlerce Diyarbakırlı, bu faşist ve şoven gövde gösterisine karşı toplanarak "katil Türkeş", "kahrolsun faşizm" sloganları atmaya başladı. İki grup arasında çatışma çıktı, polis anti-faşist ve anti-şoven göstericilere ateş açtı. Biri asker iki kişi öldü, 50'ye yakın insan yaralandı. Halkın gene de yatışmayan tepkisi karşısında, uçakla gelen Türkeş sokağa çıkmayarak valilikte "dinlenmeyi" yeğledi. Üstte Türkeş 1977 seçim kampanyası sırasında yine doğuya yaptığı bir gezi sırasında düzenlenen mitinglerden birinde görülüyor. Bu seçimlerden sonra, "sol Kürtleri CHP'nin, sağ Kürtleri MSP'nin koruduğunu" ayrıca Suriye aracılığıyla "Arapçılık" yapıldığını söyleyerek şoven bakış açısını açıkça ortaya koyacaktı.

devalüasyon yapılabildi. "Dışardaki Türk işçilerinin tasarruflarını ülkeye çekme" gerekçesiyle başlatılan "Dövize Çevrilebilir Mevduat" (DÇM) uygulaması, esasen, büyük uluslararası mali kaynakların kendileri aracılığıyla yapılacak ihracatın finansmanı için Türkiye'ye kredi vermesini amaçlamıştı. Sonuçta, Türkiye'deki bankacılık işlemlerine aracılık eden büyük mali sermayeyi palazlandırmakla birlikte yatırıma yönelmeyen bu krediler; 1977 sonlarına gelindiğinde ülkenin döviz rezervlerini tüketmişlerdi. Demirel'e ünlü "70 cent'e muhtaç Türkiye" sözünü söyleten bu durum karşısında, Türkiye kredi boykotuna uğruyor; uluslararası mali kuruluşların boykotu, rutin ihracat işlemlerinin yürümesini ve klasik tarımsal ihraç ürünlerine alıcı bulunmasını bile zorlaştırıyordu.

Bu arada, *AP* tabanından hem zamlara, hem de *MHP*'nin *AP* aleyhine palazlanmasına yönelik ciddi tepkiler gelmeye başladı. *MHP-AP* arasında kadrolaşmadan dolayı çelişkiler 2.*MC*'nin ilk günlerinden itibaren ortaya çıkmaya başlamıştı. Ağustos ortasında *AP*'li yeni Milli Eğitim Bakanı Nahit Menteşe'nin Ayvaz Gökdemir'i Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü'nden alması, *MHP* kurmaylarını bile şoke etmişti. *Ülkü-Bir* Menteşe aleyhine kampanya başlattı. Ekim ortasında, İzmir il başkanı Kemal Serdaroğlu "faşist *MHP*'nin *AP*'yi kurt gibi içten içe kemirdiğini" söyleyerek ortaya çıktı. Muğla milletvekili Ahmet Buldanlı da "tabanın *MHP*'ye kaymakta olduğunu" açıkladı. Aralık'ta Ticaret Bakanlığına bağlı üretici birlikleri ve işletmelerde *MHP-AP* çelişkisi sıcak çatışma boyutlarına ulaştı. 1.*MC* döneminde bu işletmelerdeki sol ve *CHP*'li kadrolar *MHP-AP* işbirliğiyle tasfiye edilmişti. 1. *MC*'de *MHP*'li Agah Oktay Güner Ticaret Bakanı olduktan sonra, *MHP* buralarda kesin egemenliğini kurumlaştırmak için harekete geçerek *AP*'li çalışan ve yöneticileri tasfiye etmeye başladı. *AP* üst yönetimi tabandan, bürokrasideki kadrolaşma ve nüfuz alanlarını federatif bir şekilde paylaşmaya dayalı *MC* uzlaşması çerçevesinde bu sürece rıza gösterilmesini istiyordu. Bakanlığa bağlı Antbirlik bünyesindeki Antalya Aksu iplik fabrikasında çatışmalar çıkması üzerine fabrika kapatıldı. Tariş'teki faşist kadrolaşmayı protesto eden *AP* İzmir il başkanı Serdaroğlu ve Çaykur'daki *MHP* egemenliğine karşı çıkan *AP* Rize milletvekili Tuncay Mataracı istifa ettiler. 11 Aralık'ta yapılan yerel seçimler, gene *CHP*'nin üstünlüğüyle sonuçlandı. Parti tercihlerinin öne çıktığı il genel meclisi oylarının dağılımına göre, *CHP* yaklaşık yüzde 44, *AP* yüzde 39 oy almış; *MHP* yüzde 7.1'le ilk kez *MSP*'yi (yüzde 6.6) geçip üçüncü parti konumuna gelmişti. Yerel seçimlerde *CHP*'nin birinci parti konumunu sürdürmesi, kitlesel toplumsal muhalefet, ekonominin tıkanması, kadrolaşma rekabeti nedeniyle kızışan partizan uygulamalara tepki duyan bürokraside fiili boykot eğiliminin belirmesi 2.*MC*'yi iktidarsız kılmaktaydı. Vehbi Koç'un "bir mütareke devri lazım" diyerek gene gündeme getirdiği ve *AP*'den ayrılan 12 milletvekilinin savunduğu *CHP-AP* koalisyonundan söz edilmeye başlandı. Ecevit ise bir *CHP* iktidarı için bağımsız milletvekillerinin desteğini sağlamaya çalışmaktaydı. Nihayet, 29 Aralık 1977'de başlayan gensoru görüşmeleri sonucunda güvensizlik oyu alan 2.*MC* hükümeti düştü; 5 Ocak 1978'de *AP*'den istifa etmiş olan 11 bağımsız milletvekili ve Meclis'te yalnızca Faruk Sükan'la temsil edilen *DP*'nin desteğiyle kurulan *CHP* hükümeti güvenoyu aldı.

Kitlesel Örgütlenmeler ve Sosyalist Hareket

12 Mart Müdahalesi sonrasında sosyalist mücadele adına siyasal sahneyi işgal eden *THKP-C*, *THKO* ve *TİKKO*'nun yürüttüğü silahlı mücadele bu hareketlerin önder kadrolarının öldürülmesi ya da tutuklanmasıyla fiilen sona erdi. Bu hareketlerin izinden giden kadrolar ve 1974 affı ile cezaevlerinden serbest bırakılanlar yoğun bir "özeleştiri" süreci içine girdiler. Bu "özeleştiri" tartışma ve yeniden şekillenme sürecinin gelişmesine önceki dönemde bir silahlı mücadele pratiği içine girmiş olmayan ya da bunu reddeden sosyalist akımlar ve çevrelerin eleştirilerinin yanısıra, uluslararası işçi hareketindeki bölünme de şiddetli bir biçimde yansıdı. Öte yandan 12 Mart askerî müdahalesi yalnızca silahlı mücadele yürüten akımları değil, tüm sosyalist grup ve akımları bir genel yenilgiyle karşı karşıya bırakmış olduğundan, bu dönemin ağır psikolojik gerilim ve umutsuzluk koşullarında Marksizm-Leninizmin alanındaki tüm temel sorunlar hakkında kapsamlı bir tartışmanın başlaması Türkiye sosyalist hareketini ideolojik bir belirsizlik, karmaşa ve ayrışma sürecine soktu. Uluslararası sosyalist hareket içindeki ayrışmanın iki temel kutbunu oluşturan *SBKP* ve *ÇKP*'nin temel tezleri çerçevesinde oluşan gruplaşma ve yeniden gruplaşmalar, radikal solun bu eğilimlerin temel özellikleri olduğunu ileri sürdüğü "milliyetçilik" ve "revizyonizm" konularına ilişkin (Marksist devlet ve devrim teorisi, geriye dönüş ve geçis dönemi sorunları, barışçıl geçiş, proletarya diktatörlüğü ve proletarya enternasyonalizmi) tartışmalara özel bir önem yüklemesine yol açtı. Beri yandan 1971 öncesinin gelenekselleşmiş tartışmalarının iki kutbunu oluşturan Milli Demokratik Devrim ve Sosyalist Devrim programlarının savunucularının da görüşlerini karşılıklı olarak telif edilebilir bir biçimde yeniden üretmeleri eski belirlenmişlikleri anlamsızlaştırırken gruplar arası karşılıklı geçişlerin karmaşıklaştırdığı bir dönüşüm trafiğine tanık olundu. Bu süreçte merkezî önderliği fiilen yokolmuş *THKP-C*'nin dışındaki örgütlerin, yönetici kadroları, büyük ölçüde ortak bir teorik-politik hat etrafında kenetlenmiş olduklarından, "toparlanma süreçlerini" görece daha az sancılı yaşamayı başardılar.

Öte yandan, 12 Mart rejiminden çıkılması ve 1973 seçimleriyle başlayan çok boyutlu bir sınıfsal-toplumsal ayrışma süreci, ulusal gelirden aldığı görece yüksek pay gittikçe düşen bürokrasinin, iktisadi mücadele alanında örgütlenebilmiş ve gelir bölüşümü sürecine aktif olarak müdahale ederek kendisini savunabilen işçi sınıfıyla kendisini kıyaslarken iki ana tavır üretmesine yol açtı. Daha çok geniş memur kitlelerinden oluşan bir kesim, girdiği işçileşme sürecinin dinamiklerini sezerek sola yöneldi, sosyal demokrat bir program temeli üzerinde yeniden yapılaşmaya yönelen *CHP* için yeni bir kitlesel temel oluşturdu. Öte yandan sosyal demokrasinin yükselişi ve işçileşmekte olan aydınları kendi yörüngesine çağıran bir politika çizgisi izleyen *CHP*'den bağımsız olarak hızla örgütlenme ve sosyal demokrasinin karşısına devrimci bir politika ile çıkılması ihtiyacı, "devrimciler"in geleneksel tabanını oluşturan ve devrimci hareketin en radikal unsurlarını içeren öğrenci gençliğin mücadelesine özel bir dikkatle eğilmelerine yol açtı. 12 Mart öncesinin siyasal örgütlerinin yeniden toparlanma çalışmalarında, öğrenci hareketini ilgilerinin odağına yerleştirmelerinde ve yeni kadrolarını öğrenci hareketi içinden devşirmeye girişmelerinde askerî müdahalenin kıyımından geriye kalan kadroların kendilerinin öğrenci olmaları kadar, 1974 sonrasında bütün öteki toplumsal katmanlar arasında en hızlı politikleşmenin öğrenciler arasında görülmesi ve kendiliğinden yükselen bir öğrenci hareketinin taşıdığı potansiyellerin de rol oynadığı söylenebilir

1974 sonrasında mimar ve mühendislerin meslek örgütü olan Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği (TMMOB), yüksek bir toplumsal etkinlik düzeyi gösterdi. Hukuki yapısı ve geleneksel işleyişi çerçevesinde daha çok bir korporasyon, bir meslek loncası olan örgüt, 1960'ların ikinci yarısından sonra ilerici üyelerinin yönetim kurullarında görev almaya başlamasıyla birlikte, dar meslek çıkarlarını savunmanın ötesinde, giderek derinleşen ve yaygınlaşan bir toplumsal/siyasal eleştirinin taşıyıcısı olan bir kitlesel örgüt niteliğine daha çok büründü. İstanbul Boğazını geçen ilk köprünün inşasının gündeme geldiği, Türkiye'nin uluslararası kapitalizmin genel ilişkiler ağı içine sokulmaya başladığı yıllarda, solun daha çok popülist temalarla karşı çıktığı boğaz köprüsü yapımına, bölgesel ve ulusal planlama, sanayileşme, kentleşme, ulaştırmanın uluslararası kapitalist işleyiş çevresinde örgütlenmesinden ve kent topraklarının özel mülkiyetinin doğurduğu anarşiden hareketle eleştiri yönelten TMMOB Mimarlar Odası, öte yandan bir alternatif yerleşim ve ulaşım projisi de önererek toplumsal muhalefetin bilgiye olan gereksinimini gideren ve muhalefete pozitif projeler geliştiren en önemli merkezlerden biri haline gelmişti. Öte yandan 1974 sonrasında TMMOB'ye bağlı odaların yönetimine 68'in öğrencileri olan mimar ve mühendislerin kitlesel olarak yükselmesi bir bütün olarak Türkiye'de sanayi ve teknolojinin kapitalist örgütlenişinin sistematik bir eleştirisinin TMMOB'nin genel örgütlenişi içinde daha çok yaygınlaşmasını ve popülerleşmesini sağladı. Bununla birlikte TMMOB ücretli çalışan mühendis ve mimarların sermaye ve devlet karşısındaki hak ve çıkarlarının savunulması için bir mücadele örgütü haline de yükselerek, kuruluşundaki korporatist/solidarist yapıyı zorlamaya başladı. 1974 sonrasında TMMOB başkanlıklarını yürüten Yavuz Önen ve Teoman Öztürk'ün, meslek odalarının mücadelesini genel toplumsal muhalefetle ve sosyalist hareketle bağdaştıran eylem çizgileri örgütü DİSK ve TÖB-DER'in yanısıra ülkenin en etkili kitlesel muhalefet odaklarından biri haline getirdi. Ancak bunun da bir bedeli olmadığı söylenemez; sosyalist hareket içindeki bölünmeler, toplumsal dayanak edinmek ve bu dayanakları kitlesel örgütler aracılığıyla pekiştirmek isteyen eğilimlerin odaların yönetimini elde etmek için üye kitlesinin sahip olmadığı ölçüde bir ideolojik darlaşmayı, ve politik işlevselliği odalara yüklemelerine de yol açtı. Bu süreç TMMOB'nin yönetimiyle üyeler arasındaki iletişimin de bir süre sonra tek yanlı olarak yürür hale gelmesine neden oldu. Ancak bir bütün olarak TMMOB 1970'lerde, 1965 öncesindeki gibi devletin bir eklentisi olmaktan çıkarak çalışan aydınların bir özörgütlenmesi için bir tür başlangıç oluşturarak toplumsal mücadelelerin aktif öznelerinden biri haline geldi. Mimar ve mühendisler bir 1 Mayıs gösterisine TMMOB pankartıyla katıldıkları kadar (yanda), üreticilerin sorunlarına da yakından ilgi gösterdiler ve çözümler ürettiler.

Yasal Sosyalist Partilerin Kuruluşu

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi

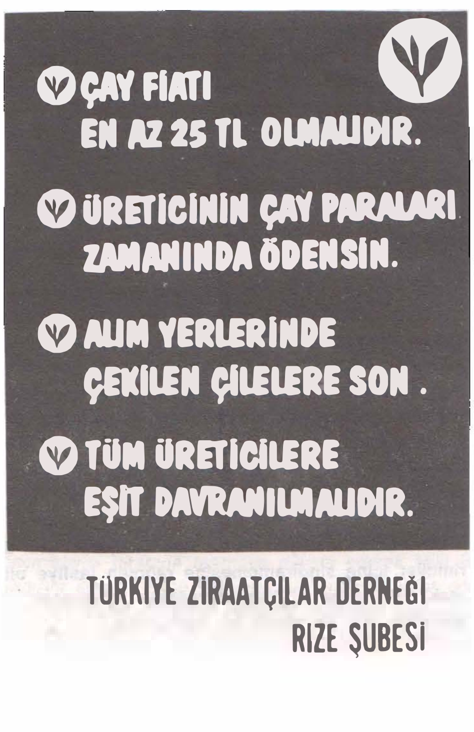
12 Mart sonrası ilk kurulan yasal sosyalist parti *Türkiye Sosyalist İşçi Partisi* (TSİP) oldu, 22 Haziran 1974'de Ahmet Kaçmaz, Yalçın Yusufoğlu, Aydoğan Gezer, Osman Sercan, Ali Kar, Oya Baydar, Burhan Şahin ve arkadaşlarınca kurulan *TSİP*'in kökleri 1970'de Ahmet Kaçmaz, Çağatay Anadol, Oya Baydar, Orhan Silier ve Yalçın Yusufoğlu'nun kurdukları, 4 sayı yayınlanabilen *Sosyalist Parti İçin Teori ve Pratik Birliği* dergisine kadar indirilebilir. MDD ve *TİP*'in hatalarına düşmeme iddiasıyla yola çıkan bu çevre, Dr. Hikmet Kıvılcımlı yanlısı bir başka grupla birleşerek *TSİP*'i oluşturduğunda, 12 Mart'ta kapatılan *TİP*'le bir ideolojik hesaplaşma içine girdi. Yeni parti yöneticileri kapatılan *TİP*'i, toplumsal muhalefetin örgütlenmesinin dayattığı ihtiyaçlara cevap vermeyecek bir pasifizm içine sürüklenmekle suçluyor, *TİP*'in içine sürüklendiği parlamentarizmi ağır bir dille eleştirerek, düzen sınırlarını zorlayıcı mücadele yöntemlerini benimsediğini ilan ediyordu. MDD'yi de işçi sınıfının önemini gözardı etmek, ordunun rolünü abartarak darbeci eğilimler taşımakla suçlayan *TSİP*, partinin gereğinde burjuvazinin saldırılarını göğüslemesini olanaklı kılacak düzen dışı bir yapılanmaya geçebilecek esneklikte örgütlenmesini savunuyordu.

TSİP programında Türkiye'yi dünya emperyalist-kapitalist sistemin bir parçası sayıyor, işçi sınıfı önderliğindeki demokratik halk iktidarının görevleri arasında, ülkeyi emperyalizme bağlayan bütün, siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel anlaşmaların iptal edileceğini, dış politikanın ana ilkesinin "barış içinde birarada yaşama" olacağını, haksız savaşlara son verileceğini, ulusların kendi kaderini tayin hakkına uygun davranılacağı, dünya devrimci sürecinin gerektirdiği enternasyonal dayanışmanın görevlerinin eksiksiz yerine getirileceğini belirtiyordu. *TSİP* yakın hedefini ise emperyalizme bağlı tekelci burjuvazinin ve müttefiklerinin egemenliğine son vererek bağımsızlığın ve demokrasinin gerçekleştirilmesi olarak tanımlıyordu. Bu hedef işçi sınıfının örgütlü öncülüğünde "halkın demokratik iktidarı"nı mümkün ve zorunlu kılıyordu. Halkın demokratik iktidarının kurulması için sürdürülen mücadele, ülkede çıkarları bağımsızlık, demokrasi ve özgürlükten yana olan tüm toplum kesimlerinin birlikteliğini gerektirdiğinden bir Halk Cephesi'nin kuruluşu öneriliyordu. Bu cephenin temelini işçi-köylü ittifakı oluşturacaktı.

Sovyetler Birliği'ni "sosyalist sistemin" öncüsü, barış gücü ve güvencesi olarak değerlendiren parti, *TKP*'yi Sovyetler Birliği ve onun yanında yeralan partilerin görüşlerini şabloncu biçimde kopya ederek onların prestijlerini sarsmakla eleştiriyor, *TKP*'yi pasifist olarak nitelendiriyordu. Türkiye'de yarı-feodal ilişkiler çözüldüğü, ulusal burjuvazi bulunmadığı halde, ulusal demokratik devrim aşamasında bulunulduğunu ileri süren *TKP*'yi ayrıca kendisini işçi sınıfının tek temsilcisi olarak görmekle suçluyordu.

Parti içinde Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın görüşlerini kabul eden hatırı sayılır büyüklükteki bir grup, parti yönetiminin 1976'da Kıvılcımlı düşüncelerinden uzaklaşılması üzerine partiden koptu. Demir Küçükaydın'ın önderliğinde yayına başlayan *Kıvılcım* dergisi çevresindeki bir bölüm eski *Dev-Genç* ve *YİS* militanlarından oluşan bu çevre *Vatan Partisi*'ne katıldı. Bu arada Demir Küçükaydın 12 Mart sonrasında kurulan DGM'de yargılanan ilk sosyalist yayıncı olarak *Kıvılcım* dergisinde yayınladığı Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya ait yazılardan ötürü 36 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Bu ayrılmayı 1978'de partinin düzendışı örgütlenmeye yönelmesini ve önderliğin bu kanada geçmesini savunan eğilimle partinin yasal önderliği arasındaki çekişmelerin doğurduğu başka bir kopma izledi. Sonraları *TKP/B* diye anılacak grup, partiyi "legalizm bataklığı"na saplanmakla suçluyor, partinin aktif mücadele yöntemlerini yeterince benimsemediğini ileri sürerek Leninist örgütlenmenin inkar edildiğini iddia ediyordu. Bu arada partinin tarihsel işlevinin sona erdiğini düşünen Oya Baydar, Aydın Engin ve arkadaşları partiden ayrılarak *TKP*'ye katıldılar. Ancak *TSİP*'in yaşadığı en önemli bunalım 1978'de parti içinde muhalif bir grubun ortaya çıkmasıyla yaşandı. Parti merkezi muhalefet hareketini sekter olmakla, mücadele güçlerinin birleştirilmesi konusunda atılan adımları engellemeye çalışmakla eleştirirken, muhalefet de *TSİP* yönetiminin partiyi *TKP*'nin yasal görünümüne indirgemekle suçluyordu. Partinin yayın organı *Kitle* gazetesi muhalefet grubun yanında yer alınca, parti merkezi aynı adla yeni bir gazete çıkarmaya başladı. *TSİP* kuruluşundan hemen sonra büyük

kentlerin dışında Denizli, Trabzon, Çorum, Bursa, Eskişehir gibi kentlerde önemli bir kitle tabanı edinmeyi başardı. İlk kurulan öğrenci örgütlenmelerinde ve *Töb-der*'de oldukça etkin olan parti, gençlik mücadelesinin şiddeti içeren biçimler alması ve radikal grupların örgütlü olarak devreye girmesiyle, *Töb-der* dışında etki alanının daralmasıyla karşı karşıya kaldı.

Türkiye İşçi Partisi'nin "Yeniden Kuruluşu"

Nisan 1975'de Aralarında Can Açıkgöz, Nermin Aksın, Behice Boran, Yalçın Cerit, Dinçer Doğu, Tarık Ziya Ekinci, Özcan Kesgeç, Nihat Sargın, Alp Selek, Selahattin Uyar ve Mehdi Zana'nın da bulunduğu 50 kişinin başvurusuyla *Türkiye İşçi Partisi* kuruldu. Büyük kentlerin dışında Antalya, Bursa, Diyarbakır, Kayseri, Kocaeli, Manisa, Edirne, Eskişehir, Gaziantep, Hatay'da örgütlenen yeni partinin, 1975 koşullarında işçi sınıfı hareketinin politik düzeye çıkmış örgütlenmesi olduğu savunuluyor, soldaki bölünme işçi sınıfına yansımadığından partinin işçi hareketinin birliğini sağlama fonksiyonunu yerine getirmek için çalışacağı bildiriliyordu. Temel çalışma alanını işçi sınıfı olarak tanımlayan parti, bağımsızlık ve demokrasi mücadelesini sosyalizm mücadelesine bağımlı olarak yürüteceğini ilan ediyordu.

TİP Kasım 1975'de Ankara'da bir il temsilcileri toplantısı düzenledi. Örgütlenme ve genel durum görüşmelerinden sonra Behice Boran'ın yaptığı kapanış konuşmasının yayımlanmasına ve kitlelere duyurulmasına karar verildi. Behice Boran, partinin genel düşüncelerinin çerçevesini çizdiği konuşmasında dünyadaki durumu şöyle tasvir etmişti: Emperyalizm askerî ve siyasi alanlarda geriliyordu ve kapitalist sistemin bunalımı derinleşerek sürüyordu. Öte yandan sosyalist kamptaki bölünme kapitalizm-sosyalizm saflaşmasına ve mücadelesine giderek daha fazla yansıyordu. Parti çizgisini ortaya koyan konuşma ayrıca, dünyadaki temel siyasal olgunun kapitalizmle sosyalizm arasındaki mücadele olduğunun altını çiziyordu. Ulusal kurtuluş mücadeleleri sistemlerarası mücadelenin bir parçası, bir üçüncü cephesiydi. Bu mücadeleler dışa doğru emperyalist kapitalizme karşı, içe doğru da kapitalizm öncesi ilişki ve sömürü ile kapitalizme karşı veriliyordu ve gittikçe sosyalizmi hedef alan hareketler niteliğini kazanıyordu. Bu üç boyutlu sistemlerarası dünya devrimci mücadelesinin başını ise dünya sosyalist sistemi çekiyordu. Detant politikası ve barış içinde bir arada yaşama ilkesi bu mücadelelerin ortadan kalkması, hatta gerilemesi anlamına gelmiyordu. Detant, sistemler mücadelesinin III. Dünya Savaşı'na dönüşmesini engellemeyi hedefliyordu. Bu politika emperyalizmin boyunduruğu altındaki ülkelerin anti-emperyalist ulusal kurtuluş savaşları vermesinin önünü kapamıyordu. Türkiye dışa bağımlı geri bir kapitalist toplum olarak tanımlanıyor, egemen sınıfların içine düştükleri iktisadi, toplumsal ve siyasal bunalımdan kurtuluş yolunu faşist saldırganlıkları özendirmekte bulduğu belirtildikten sonra, bu saldırıların temel hedefi durumundaki öğrenci gençliğin provokasyona gelmemesi, azınlıkta olan "komandoları" tecrit etmesi, üniversitelerden çekilerek saldırganlarla üniversite yönetimleri ve güvenlik güçlerini başbaşa bırakması savunuluyordu.

TİP 1975'deki kuruluşundan 1977'ye kadar önemli çalkantılar yaşamadı. 1977 seçimlerinde alınan oy oranının çok düşük düzeyde kalması parti içinde *TKP* ve *TSİP*'le yakınlaşma eğilimini güçlendirdi. Parti içi tartışmalar, sonradan *Sosyalist İktidar* dergisini çıkaracak olan parti genel sekreteri Yalçın Küçük ve Metin Çulhaoğlu'nun "anti-Marksist" oldukları iddiasıyla partiden ihraçlarıyla sonuçlandı. Ancak bu ihraç partinin bunalımını daha da derinleştirmekten başka bir sonuç vermedi. Yalçın Küçük'ün ihracından sonra parti yayın organı *Yürüyüş*'ün yayın yönetmenliğini yapan Metin Çulhaoğlu, görüşlerini nüanslarla paylaştığı Küçük'ün ihracının, kendisinin de parti içinde kalmaya devam etmesini olanaksızlaştırdığını ileri sürerek partinin derginin yayınının sürekliliğini sağlayacak bir kadro hazırlayıncaya kadar görevine devam edeceğini, bu tarihten itibaren partiden ayrılacağını açıkladı.

Partinin tarihsel görevinin sona erdiğini ve *TKP*'yle koşulsuz birleşmek gereğini savunanların karşısında "teslimiyetçi olmamayı, birlik zemininin yaratılması için mücadele edilmesini" savunanlar yer alıyordu. Behice Boran çevresinde toplanmış parti merkezi ise, bu iki grubun ortasında bir pozisyon takınıyor, hiziplerüstü bir yaklaşımın temsilciliğini yapıyordu. 12 Eylül 1980'e yaklaşılırken *TKP* ile birleşmenin savunuculuğunu yapan Orhan Silier, Yalçın Çerit, Yavuz Ünal, Gündüz Mutluay ve arkadaşları tasfiye edildiler.

Türkiye Emekçi Partisi

1975'de Mihri Belli, Şevki Akşit, Vecdi Özgüner, Şaban Ormanlar, Faik Kalkavan, Mustafa Özçelik ve arkadaşlarınca kurulan *Türkiye Emekçi Partisi* (TEP) Türkiye toplumunun sosyalist kuruluş aşamasına ulaşabilmek için, siyasal, iktisadi ve tüm alanlarda ulusal bağımsızlığı gerçekleştirmek, feodal kalıntıların temizlenmesi ve her türlü çağdışı ilişkilere son verilmesi anlamında demokrasiyi kurması gerektiğini ileri sürüyordu. Partiye göre kent ve kır emekçilerinin iktisadi ve siyasal mücadelesi, ancak elverişli koşulları sağlayacak bağımsız ve demokratik bir toplumda verilebilirdi. *TEP*'e göre bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi, toplumun tüm demokratik zümre ve sınıflarının, işçi sınıfının demokratik önderliğinde, bir Yurtsever Cephe dayanışması içinde başarıyla verilebileceğini ileri sürüyor, kendisini sosyalist hareketin tarihi mirasçısı ve takipçisi sayıyordu. Parti Türkiye'nin emperyalist dünya sistemi içinde sömürülen ülkeler safında yeralan bir tarım ülkesi olduğunu, bu durumdan kurtulmak için Milli Demokratik Devrim'i gerçekleştirmek zorunda olduğunu, devrimin bu aşamasının

1970-1980 Dönemi Halkevleri

1970-1980'i kapsayan on yıl, *Halkevleri* yönetiminde Atatürkçülüğün sağ ve sol yorumlarının yapıldığı, tabanda faşizme ve emperyalizme karşı devrimci güçlerin mücadele ettiği bir dönemdir.

***Halkevleri*, kuruluşundan gelen gelenekle, Kemalizmin zinde kuvveti olan orduyla ve *Cumhuriyet Halk Partisi*'yle yönetim kademesinde içiçe oldu. Bunda, *Halkevleri*'nin *CHP* tarafından kurulmasının etkisi büyüktür. 1970'den sonra ordu ile ilişki bir anlamda *Milli Birlik Grubu* aracılığıyla sağlandı. 1974'e kadar *Halkevleri*'nde Atatürkçülüğün sağ yönü esnetildi ve yönetim kademesinde "resmî Atatürkçülük"le uzlaşan anlayış egemen oldu. Bu dönemde *Halkevleri* Genel Başkanı, *Milli Birlik Grubu* Üyesi Tabii Senatör Kadri Kaplan'dı.**

1973, demokrasi özleminin artışıyla birlikte bütün kitle örgütlerine yığınsal üye akımlarının başlangıcını oluşturuyor. Demokratik derneklerin kurulduğu, bunların semtlere kadar yaygınlaştığı bir dönem... O yıllarda pek öyle devrimciler gidip *Halkevleri*'ne üye olma anlayışında değiller. *Halkevleri*, Atatürkçülük anlayışının verilmek istendiği statik kültür örgütü görünümünde... Sanatsal çalışmalar, halkoyunları, halk türküleri, "Düşündinle-konuş" gibi kurslar *Halkevleri*'nin başlıca etkinliklerinden. Ve *Halkevleri* klasik, yeniliğe açık olmayan bir kuruluş... 12 Mart döneminde *Halkevleri* yönetiminin aldığı tavır da uzlaşmacı. Giderek mahallelerde açılan derneklere izin verilmemesi, dernek yöneticilerine ve derneklere yönelik baskıların yoğunlaşması yeni arayışları gündeme getirdi. Devrimci ve demokratların bu arayışları, kamu yararına çalışan, yatay örgütlenmenin kolay olduğu *Halkevleri*'ne yönelişi başlattı. Devrimciler *Halkevleri*'ni tüzüğü ve kuruluş amacı gereği Atatürkçü kültür kurumu olarak algılamadılar. Onlara göre *Halkevleri* rahat örgütlenmenin, kitlelere ulaşmanın aracıydı. Özellikle 1975 ve sonrası artan yoğun baskılar sonunda *Halkevleri* devrimciler için zorunlu bir liman olarak görüldü.

Kadri Kaplan'ın yönetiminden ayrılması, *Milli Birlik Grubu* üyesi Tabii Senatör Ahmet Yıldız'ın başkanlığa getirilmesi, demokrasi istemlerinin, buna bağlı olarak örgütlenme çabalarının artığı bir döneme rastlar. Nitekim Kadri Kaplan, başkanlığı bırakırken yayınladığı genelgede, "Bizim de yani Atatürkçülerin de katıksız ileri ve devrimci olduğumuz kesinlikle bilinmeli, ancak faşizme, komünizme, şeriatçılığa ve bölücülüğe açılan yollara hiçbir ölçüde ve biçimde ödün vermeyeceğimiz azimle tekrarlanmalıdır. Yoldan çıkmış ve yönetici değiştirmekle ıslahı olanaksız bulunan şubeleri derhal kapatmalıyız" diyerek Atatarkçülük anlayışını ve örgütün nasıl anti-demokratik, tasfiyeci yönetildiğini ortaya koymaktadır. Bu genelge, 12 Eylül sonrasında açılan davada savcılık iddianamesinde yeraldı.

Ahmet Yıldız'ın başkanlığa getirilmesiyle birlikte tabandaki canlılık yönetime yansımaya başladı. O dönem sosyal demokrat yöneticilerin bir bölümü *Halkevleri* aracılığıyla *CHP* içinde varlıklarını güçlendireceklerini ve milletvekili seçilme şanslarını artıracaklarını düşünüyorlardı. Tabandaki gelişmelere kulak veriyorlar, birçok şubenin açılışına yardımcı oluyorlardı. O yıllara kadar *Halkevleri*'nde "10 Kasım" günleri tören yapılırken, bu törenler 1977'den itibaren bırakıldı.

Devletle bütünleşen bu tür törenlere, bir kısım devrimciler içine sindirememesine rağmen tasfiye olmamak, en azından "güvenilir halkevci görünmek" için katıldılar. Bu da küçük bir kurnazlıktı.

Kitlesel Mücadeleler ve Sosyalist Hareket

Ahmet Yıldız'ın ve sol kanat milletvekillerinin gelmesiyle birlikte artık "sol Atatürkçülük" yönetimde ağır basmaya başladı. Atatürkçülük bu kez sola doğru esnetiliyordu. Ahmet Yıldız bunu şöyle formüle ediyordu: "Atatürk'ün anti-emperyalist, anti-kapitalist kurtuluş savaşçılığı ve tam bağımsızlık temeli üzerinde çağdaş yorumu bilimin yol göstericiliğinde, akla dayanan sürekli devrimsel değişimle, halk iktidarının ve bütün değerlerin yaratıcısı olan emeğin de esas alınacağı sınıfsız, ayrıcalıksız toplumu gerçekleştirmeyi amaçlayan bir Atatürkçülük."

Ahmet Yıldız'ın bu görüşleri devrimcilere ve *Halkevleri*'nin tabanına uygun geldi.

1977 Kurultayı'nda yürütme organına tabanın gücü tam olarak yansımadı. Bu durum birçok devrimci halkevciyi rahatsız etti. Bu süreç 1979 sancılı kurultayına kadar devam etti.

Halkevleri 1977 sonrasında *MC*'lerin kurulmasıyla birlikte anti-faşist, anti-emperyalist mücadelenin küçük birer kalesi haline geldi. O yıllara kadar birçok halkevi ve Halkodası'nda, özellikle tiyatro, müzik, halkoyunları çalışmaları, eğitsel kurslar düzenlenirken *MC*'lerle birlikte değişim yaşandı. Yaratılan faşist teröre karşı üyeler can güvenliğini ön plana çıkarmak zorunda kaldılar ve buna yönelik mücadele ettiler. Genel Merkez ise, kültür kurumu olma özelliğini korudu. Türkiye'nin o dönemdeki tek amatör yaylı sazlar orkestrası konserler verirken, halk türküleri korosu, halkoyunları ekibi, fotoğrafçılık, tiyatro birimleri başarılı çalışmalar sergilediler. Her hafta yapılan seminer çalışmaları yüzlerce gencin katılımıyla gerçekleşti. Çeşitli eğitsel kurslar düzenlendi.

Halkevleri şubelerinde de başlangıçta kültürel çalışmalara yer verilmesi, tüzüksel zorunluluktan doğmuştur. *Halkevleri* tüzüğüne göre en az üç kolun faaliyette olması gerekiyor. Halka ulaşmak, mesaj vermek ve kitleyle bağları güçlendirmek açısından tiyatro, halkoyunları, müzik çalışmaları ön plana çıktı. Fakat, kültür-sanat ve onun öğelerine ilişkin ciddi, kapsamlı çalışmalar yapıldığı söylenemez. Zaman zaman "alternatif kültür politikalarının üretilmesi" konusu gündeme gelmesine karşın bilimsel çalışma yok denecek kadar azdır. Binlerce insanın üye olduğu kültür kurumunda etkin, kalıcı çalışmalar yapılsaydı bu denli kimlik arayışlarına girişilmezdi kuşkusuz.

1974-80 döneminde şube ve oda sayısında patlamalar oldu. Özellikle 1977 Genel Kurulun'dan sonra bu süreç hızlandı. Şube sayısı 402'ye, Halkodası sayısı da 514'e ulaştı. Şube ve odalar daha çok Batı, Orta Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde yaygınlaşmıştı.

Osmanlının zengin kültürel mozaiğini devralan Türkiye Cumhuriyeti bunu yok sayarak Türkiye'yi kültürel anlamda yekpare hale getirme anlayışını *Halkevleri* aracılığıyla da hayata geçirdi. Bu olumsuz miras, *Halkevleri*'nin doğu illerinde kurulmasını engellemiştir. Ana dili Türkçe olmayan yörelerde halkevi şubesi açılamadı.

Oysa, uluslararası sözleşmeler ve *Birleşmiş Milletler* İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi temelinde kültürel zenginlikleri yok saymayan, bunları geliştirmeye yönelik bir çalışma tarzı oluşturulabilirdi. Bunun önündeki en önemli engel Atatürkçülük ve resmî kültür politikasıydı.

Halkevleri, kamu yararına çalışan kurum olma özelliği nedeniyle Ahmet Yıldız ve *CHP*'li parlamenterler sayesinde her yıl bütçeden para yardımı gördü. TBMM bahçesindeki binasının bombalanması üzerine yersiz kalan *Halkevleri*'ne *MC* hükümetinin Maliye Bakanı İsmet Sezgin Ulus'ta bir yer gösterdi. *MC*'ye ve faşizmin kitle katliamlarına varan saldırılarına karşı demeçler vermekten, mücadele etmekten geri kalmıyordu *Halkevleri*.

26 Aralık 1978 sıkıyönetim ilanına kadar resmî ağızlardan doğrudan suçlanmadı *Halkevleri*, 5 Eylül 1979'daki *Politika* gazetesinde ise şu cümle göze çarpıyordu: "Sıkıyönetim *Halkevleri*'ni kapatmak için hazırlık yapıyor".

26 Kasım 1979 Kurultayı bu haberden yaklaşık bir yıl sonra sıkıyönetim döneminde toplandı. Faşizmin kitle katliamlarına varan azgın saldırılarına karşı birlik çağrısı yapıldığı ve "İçsavaş" tespitlerinin gündeme geldiği günlerde gerçekleşti Kurultay. Çeşitli gruplar, *Halkevleri*'ni çekişme ve güç gösterisi alanı olarak kullanmak istediler. Bir yıl sonra gelecek askerî darbeyi hemen kimsenin görememesi, Kurultay'a "sağduyulu ve esnek" yaklaşımı engelledi. Solun birbirine bu denli düşmanlığı hiçbir kurumda görülmemiştir.

1979 Kurultayı'nda *CHP* içinde sol kanat olarak nitelendirilen milletvekilleri ilk defa ayrı bir parti gibi hareket ettiler. Amaçlarının birliği sağlamak olduğunu söylüyorlardı. O birliktelik, "birlik dayanışma grubu"nun *Halkevleri* yönetiminde yer alıp almamasıyla ölçülüyordu her nedense... Ama Birlik-Dayanışma Grubu, solun önemli bölümü tarafından, diğer demokratik kitle örgütlerindeki ve *DİSK* içindeki tavrı nedeniyle "uzlaşmacı ve tasfiyeci" görülüyordu. Kurultay'da da Birlik Dayanışma Grubu dışında tabanın geniş kesiminin temsil edildiği liste kazandı.

Politika gazetesinin *Halkevleri*'ne ilişkin ilginç bir yaklaşımı oldu bu arada... *Halkevleri* Genel Kurulu sonuçları *Politika* gazetesinde tam bir ihbarcı mantığıyla yeraldı. "Ben yoksam gerisi tufan" anlayışından yola çıkan bu tavır *Halkevleri*'ne ve halkevcilere önemli zarar vermiştir. 20 Kasım 1979 *Politika* gazetesi bu konuda şunu söylüyor: "*Halkevleri* Genel Kurul'da ortak listede anlaşma sağlanamaması üzerine seçimleri, *Dev-Yol, Kurtuluş, Dev-Sol* ve Maocuların tek listesi kazandı." Aynı şekilde *Aydınlık* gazetesi de aynı tarihteki haberinde "*Halkevleri* yönetiminde *TKP*'lilerin yeralmadığını" duyuruyordu. Kasım 1979'daki *Devrimci Yol* dergisi de "*Halkevleri* Genel Merkezi seçimini devrimci halkevciler kazandı" başlığıyla şu görüşlere yer verdi: "*CHP* sol kanadı adına bazı *TKP* milletvekillerinin girişimleri *TKP-CHP* çoğunluğunda bir halkevi yönetimi oluşturma çabası sonuç vermedi. Ancak kongre öncesinde oduğu gibi sonrasında da devrimci halkevciler ilerlemeci hainlerin bu yaygarasını da boşa çıkaracaklardır."

Bu Genel Kurul sonucunda tabanda ağırlıklı olarak yeralan "devrimci halkevciler" anlayışı ilk kez *Halkevleri* yönetimine yansıdı. Ancak, *Halkevleri*'nin geleneksel yapısını devrimci halkevi anlayışıyla bütünleştirebilecek ve bunu siyasal iktidara karşı savunabilecek yönetim kadrosu oluşturulamadı.

Bu arada *CHP*'lilerin Genel Kurul'dan ayrılması, Genel Kurul sonrasında oluşan bu hava Ahmet Yıldız'ı rahatsız etti. Hatta uzun süre *Halkevleri*'ne sıcak ilgisini engelledi. *Halkevleri*'nin yeni yöneticilerinden bir bölüm de Ahmet Yıldız'ın rahatsızlığına belli oranlarda katıldılar. Bu denli kısır çekişmelerden en fazla zarar gören ise yine *Halkevleri* oldu... Genel Kurul'un üzerinden daha bir yıl bile geçmeden Olağanüstü Genel Kurul kararı alınarak parlamenterlerle aradaki sorunun giderilmesi amaçlandı. Olağanüstü Genel Kurul bu sorunun aşılmasını sağladı da... Ama bu kararın üzerinden iki ay sonra 12 Eylül askerî darbesiyle *Halkevleri* kapatıldı. Kuşku yok ki bu noktaya gelinceye kadar süren iç çekişmelerin temel nedeni, herkesin *Halkevleri*'ne sahip çıkma isteğiydi. Ama 12 Eylül'den sonra *Halkevleri*'ne sahip çıkılması için yedi yıl beklenmesi gerekti. Ta ki, *Halkevleri* 1987'de üçüncü kez kuruluncaya kadar.

NART BOZKURT

Batıcılıkla birlikte evrenselleştirici bir aydınlanma ideolojisinin taşıyıcılığını yaptıkları ölçüde Halkevleri, *resmî kuruluş amaçlarını aşan, Kemalizm'in eşitlikçi, sosyal adaletçi ve potansiyel olarak muhalif bir yorumunun, popüler düzeyde kök salmasına katkıda bulunmuşlardı. Kemalist ilericiliğin bu popülist yorumu, sözgelimi* Kadro *hareketi tarafından temsil edilen elitist yorumuna kıyasla çok daha dayanıklı çıktı. 12 Mart, öncü kadrolar düzeyinde Kemalist ilericilikle sosyalizm arasındaki köprülerin nihaî bir şekilde atıldığı dönüm noktası oldu. Bu tarihten sonra 1970'ler boyunca, Kemalist aydınlar tedricî bir şekilde, değişik derecelerde anti-Marksist olan konumlar benimsemeye başladılar. Ancak bu ayrışma* Halkevleri *tarafından temsil edilen popüler düzeye yansımadı. 1970'lerin sonuna kadar, tabanda çalışan devrimcilerin büyük bir kısmı, sosyalist kimlikleriyle Kemalist geçmişlerini birarada taşımaya devam ederek Milli Birlik Komitesi üyesi Ahmet Yıldız'ın temsil ettiği önderlik yapısını alaşağı etme gereğini duymadan faaliyet göstermeye devam ettiler. İlerici Kemalizm'in bu popüler yorumu, ancak 12 Eylül rejiminin, Kemalist geçmişin diğer kurumlarıyla birlikte* Halkevleri*'ni de ve yine Kemalizm adına kapatmasıyla birlikte son bulacaktı.*

Türkiye toplumunun tüm ulusal güçleri ile emperyalizm arasındaki çelişkileri çözeceğini, feodalizm batağının kurutulacağını, emperyalizm ve onun hizmetindeki güçlerin anti-demokratik düzeni yerine, bütün milli sınıf ve zümrelerin örgütlü olarak katılacağı ve toplumun kaderinin tayininde rol oynayacağı gerçekten demokratik bir düzenin kurulacağını savunuyordu.

Görüşlerini *Emekçi* adlı bir dergi aracılığıyla yaymaya çalışan *TEP*, geniş bir örgütlenme düzeyine yükselmeyi başaramadı.

Sosyalist Devrim Partisi

30 Mayıs 1975'de *TİP* eski genel başkanı Mehmet Ali Aybar, Kemal Nebioğlu, Cenan Bıçakçı. Uğur Cankoçak ve arkadaşlarınca kurulan *Sosyalist Parti* 1977'deki 1. Kurultayı'nda *Sosyalist Devrim Partisi* (SDP) adını aldı. Kendisini "Türkiye'ye özgü bir sosyalizm"in savunucusu ilan eden *SDP* işçi sınıfını en devrimci sınıf olarak gördüğünü, sosyalist hareketin önündeki en temel engelin bürokrasi olduğunu, parti içinde yatay demokrasinin uygulanmasının vazgeçilmez bir ilke olduğunu savunuyor, parti örgütlenmesinde yöneticilerin iki kez aynı göreve getirilemeyeceğini tüzüğüne koyarak bürokrasiyle mücadeleye bugünden başladığını ilan ediyordu.

Eski *TİP*'in gerçek mirascısının kendisi olduğunu savunan *SDP*, sosyalist hareketin önündeki temel düşmanın burjuvazi, toprak ağaları ve bürokrasiden oluşan egemen sınıf olduğunu savunuyordu. Parti başkanı Mehmet Ali Aybar Leninizmin zorunlu olarak bir parti diktatörlüğüne dönüşeceğini ileri sürüyor, bu diktatörlük biçiminin Marx'ın öngördüğü proletarya diktatörlüğüyle açık bir çelişki içerdiğini belirtiyordu.

Vatan Partisi

Emine Kıvılcımlı, Arif Şimşek, Ahmet Bavunoğlu, Ali Tuncalı, Cuma Şaşmaz, Kasım Sönmez, Fevzi Kaya, Sadık Öztürk, Bozan Kara, Mahmut Kaya, Orhan Aydın, Ahmet Cansızoğlu, Vasıf

1970'lerin sosyalist basınından bazı örnekler. Bu dergilerden ayda bir yayınlanan ve teorik yazılar içeren Ürün ve İlke dışında kalanları, kadrolardansa kitlelere hitap etmeyi amaçlayan popüler yayınlardı. Bu yayınlar aracılığıyla sosyalist ve devrimci örgütler, kendi perspektifleri doğrultusunda gündelik politikalar geliştiren, Türkiye ve dünyadaki gelişmeleri yorumlayan yazılar yayınlamanın yanısıra, okuyucu mektupları aracılığıyla kendi tabanları ile karşılıklı bir iletişim sürdürmüş oluyorlardı. Yayınların sosyalist bir siyasetin bileşenlerinden biri olarak tasarlanması, okuyucu mektuplarının içeriğinin de, burjuva basınındakilere kıyasla daha çok yönlü olması sonucunu doğuruyordu. Örneğin A. D. imzasıyla Öncü'nün 2. sayısında yeralan ve "Leninist örgüt anlayışı içersinde üst organ görevlileri alt organlardaki kişileri tanımalı mıdırlar? Bu, gizlilik koşullarında çalışan bir yapıda gizliliğe aykırı değil midir?" gibi son derecede net siyasal sorular soran mektupların yanısıra, örgütü gündelik hayatın problemlerini çözecek bir merci gibi gören ve neredeyse bir "dilekçe" anlayışı ile kaleme alınmış mektuplar da yer alabiliyordu: "Sizlerle ayni inanç birliğinde olan ve bu günkü yönetim yüzünden manen ezilmekte olan vatandaşlar namına sesleniyorum. Son çare, umut kapısı sizsiniz. Çalışmaktan bıktık, usandık, moral diye bir şey kalmadı. On sekiz personel içinde bir tek ülkücü yüzünden, güvendiği güçler yüzünden daima baskı altındayız. Aynı inanışta olan bizlere baskı gün

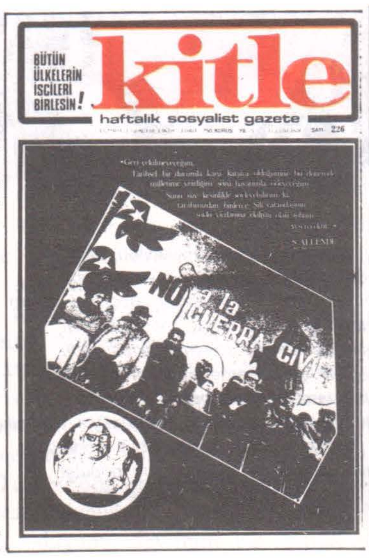

geçtikçe yoğunlaşmaktadır. Üst mevkidekiler bile onlara ters düşmemek gayretindeler. Bizler küçük memurlarız; ne yapmamız lazım geldiğini bilemiyoruz, bizlere yardım ederseniz inançlarımız sarsılamayacak, güvenimiz artacaktır. Ülkücü Mustafa Özdemir ıslah edilebilirse Karşıyaka, Konak ve tüm İzmir körfez vapurları personeli olarak minnettar kalırız." (Devrimci Yol Sayı 9). *Kimi zaman, giderek sertleşmekte olan sol-içi rekabet de okuyucu mektuplarına yansıyordu. Aşağıdaki mektup* Halkın Sesi'nin *106. sayısından: "Sene başından beri süren* Trabzon Yurtsever Öğrenciler Derneği *kuruluş çalışmaları sonuçlanmış, yapılan seçimi* Halkın Sesi, Halkın Yolu *ve* Halkın Kurtuluşu *taraftarı öğrenciler kazanmıştır. Toplantının başında yapılan konuşmada* İGD *ve* TSİP'li *elebaşılar teşhir edilmiştir. Bunlar tecrit edildiklerini görünce seçim salonunu terk etmişlerdir. Kalan sempatizanları ise* Kurtuluş *taraftarlarının listesini desteklemişlerdir.* Kurtuluş *taraftarı bazı kişiler seçimi kaybedeceğini anlayınca tahriklere başladılar. Saldırmak istediler. Fakat devrimciler duruma hakim olarak bu çabayı boşa çıkardı. Neticede seçimler başarıyla sona erdi. Devrimciler seçim öncesi gevşek bir çalışma yürütmüşlerdi. Bazı grupların kafa-kol ilişkilerine kayıtsız kalmışlardı. Oysa bu duruma devrimci tarzda müdahale edilerek daha iyi bir çalışma yürütmek mümkündü. Ve daha başarılı sonuçlar elde edilebilirdi. Bu hatalarını tesbit eden devrimciler önümüzdeki çalışma dönemi için kararlı bir mücadele vereceklerdir."*

Kandemir, Ayberk Çölok ve Mustafa Aksungur tarafından 21 Ocak 1975'de İstanbul'da kurulan *Vatan Partisi* 1957'de faaliyetine son verilen aynı adlı partinin tüzük ve programına benzer bir düzenleme ile eski partinin yeniden diriltilmesi amacıyla gündeme getirildi. Örgütlenme çabalarının oldukça sınırlı kalmasının yanısıra partinin fikri önderlerinden Demir Küçükaydın'ın iki aşamalı devrim teorisini reddetmesi, faşizme karşı silahlı mücadeleden yana bir tavır takınması ve nihayet Sovyetler Birliği'nin önderliğini tartışma konusu yapması sonucu beliren görüş ayrılığı neticesinde ikiye bölündü. Partiden Mehmet Özler önderliğinde ayrılanlar *Sosyalist Vatan Partisi*'ni kurdular.

12 Mart Sonrası Gençlik Hareketi

12 Mart Muhtırası ile başlayan olağanüstü dönemin baskı uygulamalarının başlıca hedeflerinden birisi de üniversite gençliğiydi. Önce efsanesi bütün toplum katlarına yayılmış bulunan *Dev-Genç* kapatıldı ve yöneticileri hakkında dava açıldı, sonra hemen hemen bütün üniversitelerde polis karakolları kuruldu; yüzlerce *Dev-Genç*'li tutuklandı. Böylece 1971-72'lerde üniversiteler, devrimci gençler için önderlerinin ardarda gelen ölüm haberlerinin yarattığı ağır hava içindeki kasvetli yalnızlıklarının sürdüğü ortamlara dönüştü. Ancak, bir kollektif örgütlenme mirası olarak *Dev-Genç*'in ruhu, rejimin baskısına tepki duyan öğrenci kitlesi arasında 12 Mart'ın baskı günlerinde de yaşar kaldı. Merkezî örgütlenme kapatılmış, ancak geleneğin kökü kazınamamıştı. Yüksek öğrenim kurumlarında, 12 Mart öncesinde olduğu gibi devrimci gençlerle faşistler arasındaki saflaşma bu dönemde açık çatışma karakterini yitirmekle birlikte örtük de olsa varlığını sürdürüyor, hatta zaman zaman öğrenci temsilcilikleri seçimlerinde anlık çatışmalara da dönüşebiliyordu. Muhtıra arefesinde, sosyalist kamptaki siyasal bölünmeler sonraki sıkıyönetim döneminde de varlıklarını sürdürdüler. '60'ların sonları ile '70'lerin başlarında gençlik hareketinin karakteristikleri itibariyle bir süreklilik gösterdiği söylenebilir. Bu dönemde yeni kurulan *İYÖKD*, *ADYÖD* gibi öğrenci gençlik örgütleri, *Dev-Genç*'in yalnızca mücadele mirasını devralmakla kalmıyor, aynı zamanda onun devrimci eğilimlerin çeşitliliğinden oluşan katılımcı karakterini de yeniden üretiyorlardı.

Askerî müdahalenin hükmünü icra ettiği yıllarda, gençlik, kendi sorunlarını tartışmak ve çözümler üretmekten çok, baskı altındaki bir cemaatin dayanışma ruhu içinde yaşıyordu. Ancak bu hava uzun sürmedi. Yeni dönemin kendine özgü özellikleri 1973 içinde kendisini göstermeye başladı. Devrimci kamptaki ilk bölünme, 12 Mart Muhtırası'ndan sonraki silahlı eylemler karşısında takınılacak tavır konusunda ortaya çıktı. Bu dönemde *THKP-C* önderliği içindeki ayrışmaya da bağlı olarak yükselen "Kıvılcımlı" sempatisine karşı yüksek öğrenim gençliği içinde *THKP-C*, *THKO* ve *TİKKO* sempatizanları ortak bir eleştirel cephe oluşturdular. Aslında yükselen bu "Kıvılcımlıcılık" dalgası, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın eserinin ve siyasal çizgisinin tutarlı bir incelenmesinden çok; Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın çizgisinin izlenmesi halinde 12 Mart terörü karşısında silahlı eylemin uğradığı yenilgiye uğranılmış olmayacağına ilişkin olarak Yusuf Küpeli ve Münir Aktolga'nın ileri sürdükleri varsayımların yaşanan bozgun ve hayalkırıklıklarının devası olarak benimsenmesinden kaynaklanıyordu. Yukarıda yaşanan bu ayrışma anında, üniversitelerde devrimci gençlik içindeki cemaat dayanışması havası yerini sözkonusu bölünmenin gölgesi altında süren gençlik örgütlenmesi tartışmalarına bıraktı.

İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği'nin (İYÖKD) Kuruluşu

12 Mart sonrasında kurulan ilk devrimci gençlik örgütü *İYÖKD* idi. 1973'de İstanbul üniversitelerinde okuyan devrimci öğrenciler, merkezi bir örgütlenme ihtiyacı içinde farklı yüksek okullardaki devrimci çevreler arasında bir tartışma süreci başlattılar. 12 Mart öncesi gençlik hareketinde yer almış öğrenciler 12 Mart koşullarının henüz bütünüyle ortadan kalkmadığını, legal bir örgütlenme olanağının bulunmadığını savunurken, eski örgütlenmelerden arta kalan unsurlar da yasal örgütlenmenin devrimcileri "deşifre edeceği" gerekçesiyle bu çabayı soğuk karşılıyorlardı. Daha çok 12 Mart sonrası devrimci mücadeleye katılmış devrimci öğrencilerce Kasım 1973'de kurulan bu derneğin ilk yönetimi gençlik içinde ortaya çıkmış olan sosyalist perspektif farklılıklarının hemen hepsini içinde barındıracak biçimde oluştu. Bu bileşim, geçiş sürecinin tipik bir özelliğiydi. Dernek dışında kalan tek grup *Devrimci Gençlik Birliği* (DGB) içinde örgütlenmiş *TİİKP* yanlılarıydı. Bu grup herkesi birleştirici "anti-faşist, anti-emperyalist" olmak ilkesini yurtseverlik ölçüsü olamayacağından reddediyor, gençlik örgütünün temel mücadele hedefleri arasında sosyal emperyalizmin de olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. *İYÖKD* genel başkanı Alişan Özdemir 18 Kasım 1974'de yayın hayatına başlayan *İleri* dergisinde yayınlanan yazısında derneğin ilkelerini şöyle sıralıyordu: Anti-faşist, anti-emperyalist olmak, gençliğin acil talepleri uğruna mücadele etmek, anti-reformist olmak, halkların kendi kaderlerini tayin hakkını savunmak, anti-militarist ve anti-şovenist olmak, demokratik merkeziyetçiliği savunmak, geçmişin mirasına sahip çıkmak, emekçi, öğrenci ve çeşitli milliyetlerden gençliğin tek bir örgütte toplanmasını savunmak, halktan soyutlanmamak, dünya gençliği ile dayanışma, örgütsel bağımsızlığı titizlikle korumak, devrimci görüşün gençlik üzerinde egemen olması için çalışmak.

İlk *İYÖKD* yönetimi 1. Olağan Kongre'ye gidilirken İstanbul'un hemen hemen bütün üniversite ve yüksek okullarında çok sayıda öğrenciyi örgütlemeyi başardı. Devrimci gençlik içindeki bütün siyasal eğilimlerin dernek çatısı altında toparlanabilmiş olması ve siyasal içerikli

1970'lerde TMMOB

TMMOB, mühendis ve mimarların toplumsal prestijinin yükseldiği bir dönemde, 1950'lerde kuruldu. 1950'lerdeki yerli filmlerin pek çoğunda baş erkek oyuncu mühendistir. Analar babalar okul çağındaki çocuklarının matematik ve fen derslerine olan yatkınlığı ile övünüp, gelinlik kızlarını bir mühendise vermenin düşlerini kurarlar. Bu durum, aynı yılların hızlanan altyapı yatırımları ve yaygınlaşan kalkınmacı söylemi ile de anlamlı bir uyum içindedir: Kapitalist gelişmenin gereksindiği yol-baraj inşaatı türünden altyapı yatırımlarının artışı inşaat, makina ve elektrik mühendisliğinin, gene o dönemdeki yatırımlar içinde önemli yer tutan çimento, şeker fabrikaları ile gıda, içki, ilaç vb. fabrikalarının kurulması kimya mühendisliğinin önemini arttırmıştır.

'60'lar, mühendis ve mimarların önceki on yılda yükselen prestijlerinin aşındığı yıllar oldu. Halk arasındaki olumsuzlayan deyimle "masa başı mühendisliği" yaygınlaştı. Mühendisleri böyle bir pasif konuma iten nedenlerin başında mevcut sınai ve teknik üretim süreçlerinin yapısı geliyordu: Mühendisler sahip oldukları bilgi ve teknikleri süregelen geleneksel üretim teknikleri içinde yeterince kullanamıyorlar, bu işi mühendis olmayan başka bir teknik eleman ya da hatta teknik olmayan bir eleman bile yerine getirebiliyordu. Ama kuşkusuz, masa başı mühendisliği pek çok mühendisin de kolayına gelen ve benimsenen bir konum olunca, zaten toplumda henüz kökleşmemiş bir mesleğin itibar kaybı da kaçınılmazlaşıyordu.

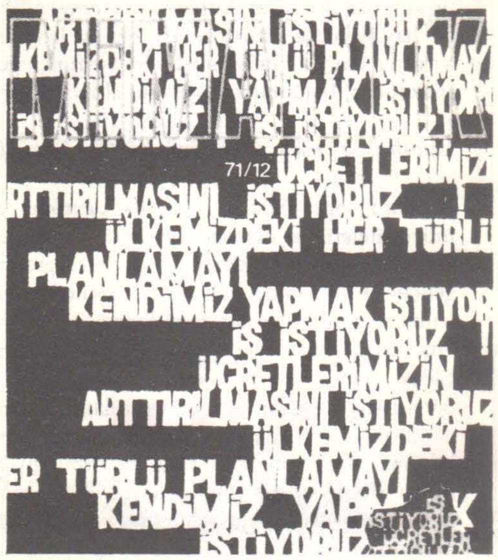
1960'ların ikinci yarısındaki bir diğer önemli gelişme, bu alanda eğitim veren çok sayıda özel okulun açılması oldu. O güne kadar bilinen bir kaç fakülteden bir çok branşta yüzler mertebesinde mühendis-mimar mezun olurken, bu rakam birden binler mertebesine tırmandı. Bu durum 1970'lere gelindiğinde, başta kimya, mimarlık gibi dallarda olmak üzere işsiz mühendis ve mimar olgusunu doğurdu. Toplumsal prestijlerinde görülen gerileme, 1969'da mühendis ve mimarların yasal statülerinin değiştirilerek personel kanunu kapsamına alınmalarıyla hem resmileştirildi, hem de ekonomik planda da tamamlanmış oldu. Böylece mühendis ve mimarlar da kendilerini artık toplumun kaybeden kesimleri arasında görmeye başladı. Bu da kuşkusuz kaybeden her toplumsal kesim, sınıf ya da tabakada olduğu gibi mühendis ve mimar kitlesinde de belli bir politikleşme potansiyeli yaratmıştır.

1970-80 arasında *TMMOB* çatısı altında ortaya çıkan muhalif politik mühendis-mimar hareketini hazırlayan bir diğer önemli etken, '60'larda İTÜ, ODTÜ gibi mühendis-mimar yetiştiren belli başlı üniversitelerde sol düşünce ve ideolojinin hakim olmasıdır. 1970'lerde *TMMOB* eylemliliği içinde yer alan sürükleyici kadroların çok önemli bir bölümü bu dönemde üniversitelerde okumuş, içinde yaşadıkları toplumsal düzene muhalif, giderek onu değiştirmeyi, dönüştürmeyi isteyen ve bu uğurda birşeyler yapmak gereğine inanan kimseler olmuştur. Bu kadrolar 1969'dan başlayarak, tek tek odalarda yönetime gelmeye başlamış, 1973'de de *TMMOB* bu kadroların yönetimine geçmiştir.

1970'lerde mühendis ve mimarlar içinde yer aldıkları üretim süreçlerinin özellikleri ve iş pratikleri açısından da mesleki bir doyum olmaktan uzaktadırlar. Daha çağdaş bir eğitim almalarına rağmen, hâlâ daha pek çok mühendis-mimar, özellikle de yapı üretimi ile ilgili olan inşaat, makina, elektrik mühendisleri ile mimarlar zanaatkârca ilişkilerin egemen olduğu küçük bürolarda çalışmaktadırlar. O yıllarda oluşan büyük şirketleşmeler karşısında pek çok mühendis-mimar bu büroların rekabet şansını yaratacak ucuz işgücü kaynağı olmakla işsiz kalmak arasında bir tercih yapmak zorunda kalmıştır. Küçük bürolar dışında özel sektörün küçük sınai üretim birimlerinde çalışan mühendisler de sahip oldukları bilgi ve deneyimi pek fazla gerektirmeyen işler yapmak durumundaydılar. Aynı şekilde kamu kuruluşları ya da devlet dairelerinde çalışan birçok mühendis ve mimar için, mesleki bilgilerinin büyük bir bölümü görevini yürütmesi için gerekli olmamıştır.

Kısaca, mühendis ve mimarlar mesleki bilgi ve becerilerini yeterli düzeyde talep eden ya da arttırmayı özendiren, bu bilgi ve beceriyi işlevsel kılan bir üretim süreci ve organizasyonu bulamamışlardır. Bir *TMMOB* araştırmasında belirtildiği gibi: "Mühendisin mesleki öğreniminde edinmiş olduğu bilgilerin önemli bir bölümü, (mevcut) ekonomik ilişkiler içinde boşlukta kalır, pratik karşılığını bulamaz. Çünkü öğrenimi, o ekonomik ilişkilerin belirlediği altyapıyla olması gereken düzeyde uyum içinde değildir. Öğrenimi, ekonomik ilişkilerin farklı bir belirlenişinin veri olduğu, toplumsal ve teknik iş bölümünün farklı bir örgütlenişine paralel bir eğitim modeli üzerine, ithal edilmiş bir model üzerine oturtulmuştur. Dolayısıyla, mevcut olan toplumsal ve teknik iş bölümü içinde, edinmiş olduğu mesleki öğrenimle uyumlu bir konumu genellikle bulamaz."

Bu koşullar altında mühendis-mimarların gelişkin örnekleri Batı'da görülen bir mesleki formasyona ulaşabilmeleri, yerine getirdikleri mesleki faaliyetle toplum nezdinde prestij kazanmaları, giderek kendi alanlarını denetleme ve yargılama, bunun için gerekli ölçüt, standart ve normları oluşturmaları, kısacası bir meslek olarak varlıklarını topluma kabul ettirme ve özerklik kazanmaları çok güçtür. Aldığı öğrenimle az çok uyumlu bir mesleki faaliyeti sürdürebilme olanağını ancak az sayıda mühendis-mimarın bulabildiği, büyük çoğunluğun ise bilimin sistemli bir uygulanaşının henüz söz konusu olmadığı üretim alanlarında, küçük ölçekli ve geri teknolojili üretim birimlerinde çalıştığı da göz önüne alındığında, mühendis ve mimarların mesleki bilgi ve uzmanlıklarının ayırdedici yanlarını ortaya koyabilmeleri ve bunun toplum için vazgeçilemez önemde bir işlevi olduğunu kabul ettirebilmeleri, giderek mesleki-sosyal bir doyum almaları da genel olarak güçleşmektedir.

19. yüzyılın zanaatkârları için yabancılaşmış emek aynı zamanda bir ilerlemeyi, üretici güçler düzeyinde bir sıçramayı da temsil ediyordu. 1970'lerin Türkiye'li mimar ve mühendisleri için bürolarda çalışmak, böylesi bir ilerleme anlamına gelmiyordu. Bu yüzden onların düzene karşı olmasının, öfkeden ibaret olmayan, "akılcı" bir temeli vardı: Yalnızca sınıf mücadelesi değil, kendi temsil ettikleri üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişki... Yukarıda TMMOB*'nin faal şubelerinden biri olan* Mimarlar Odası*'nın yayınladığı aylık* Mimarlık *dergisinin kapaklarından biri...*

Buraya kadar sözü edilen "gerileyen bir toplumsal prestij ve maddi olanaklar", "mesleki faaliyetinde kendini ifade edememe/doyumsuzluk", "içinde yetişilen ideolojik-politik ortam" gibi koşullar, 1970'lerin ilk yarısında yükselmeye başlayan toplumdaki genel politikleşme eğilimi ile buluşunca, *TMMOB* kendi tarihi içinde en aktif ve etkili olduğu bir dönemi yaşamıştır. Kuruluşundan beri yasal olarak bu meslek grubuna "ihdas edilmiş" bulunan kendi işbölümü alanını denetleme yetkisi bir türlü gerçekleşemezken, *TMMOB*, 12 Mart dönemini takip eden yıllardan başlayarak, düzene muhalif toplum kesimleri nezdinde -"uzmanlık bilgi ve becerilerini halkın çıkarları doğrultusunda kullanarak"- önemli bir prestij kazanmıştır. Böylece artık yıllardır, klasik "cemiyetçi" kadroların eli altında bulundurulan sönük bir *TMMOB* yerine, 1973'deki genel kurul sonrasında, son derece aktif ve dinamik bir *TMMOB* örgütü ortaya çıkmaktadır. Aynı yıllarda tek tek odalar da yeni bir hareketlilik içine girmiş, her biri kendi alanında canlı bir yayın faaliyeti sürdürmeye başlamış, gene kendi uzmanlık alanlarında geniş ilgi gören bilimsel, teknik kongreler düzenlemişler, bunların bir kısmı ilerleyen yıllarda artık bir gelenek haline gelmiştir. Öte yandan *TMMOB* de *Birlik Haberleri* adını taşıyan 50 bin baskılı bir dergiyi onbeş günde bir yayınlamaya başlamış, dergi son derece aktif ve etkileyici muhalif bir yayın organı olarak 1977'ye kadar yayınlanmaya devam etmiştir.

Bu yıllarda Türkiye toplumunun, çeşitli mühendislik-mimarlık disiplinlerinin konusu olan üretim ve hizmet sektörlerine ilişkin bir tür envanteri *TMMOB* ve bağlı odalar tarafından ortaya konmuş ve derlenen, üretilen tüm bu veriler gerek *Birlik Haberleri*, gerekse basın açıklamaları ya da teknik kongre, panel vb. yollarla kamu oyuna açıklanmıştır. *TMMOB*'nin geliştirip ürettiği toplumsal ve ekonomik yaşamın pek çok sektörüne ilişkin bilgiler, öncelikle diğer muhalif örgütler için de önemli bir muhalefet malzemesi yaratmıştır. Denilebilir ki, *TMMOB*, üniversiteler ve diğer kamu kuruluşları tarafından yapılması beklenecek sanayileşmeden enerjiye, ulaşıma, kentleşmeden toprak reformuna, çevre sorunlarından eğitime hemen her toplumsal-ekonomik sektörle ilgili çalışmalar yapmış, kendi ufku içerisinde bu alanların sorunlarını tesbit etmiş ve çözüm önerileri geliştirmiştir. Bu çalışmaların ortak özelliği dışa bağımlılığa ve yabancı sermayeye karşı çıkılması, akılcı olmayan ("çarpık") işleyiş ve ilişkilerin tesbiti, ulusal doğal ve insan kaynaklarının planlı bir biçimde değerlendirilmesi gereği, ekonomide devletçilik ve ithal ikameci politikaların savunulması olarak özetlenebilir.

Örneklemek gerekirse, ithal petrole dayalı enerji üretimi, kent toprakları üzerindeki spekülasyonlar, kıyıların yağmalanması, çeşitli sınai yatırım projelerinde ve kent planlamasında yabancı uzman ve teknisyenlerin kullanımı ile bunlara ödenen yüksek ücretler, toprak reformuna karşı siyasi iktidarların toprak ağalarıyla kurduğu işbirliği ilişkileri, orman köylülerinin sorunları, haşhaş üretiminin ABD tarafından engellenmesi, mühendis mimarların başta sendikalaşma olmak üzere, ekonomik-demokratik hakları, her türlü yolsuzluk ve nihayet 1970'lerin ikinci yarısında iyice artan faşist saldırı ve baskılar *TMMOB*'nin yukarıda belirtilen çerçevede ele aldığı temel konular olmuş, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik bağımsızlığı için *AET*, *Enerji Ajansı*, *NATO*, *CENTO* gibi uluslararası örgütlerden çıkılması savunulmuştur.

1973'ten sonra yükselen dinamizm ve aktivitesi ile *TMMOB*, toplumun diğer kesimlerini temsil eden örgütlerle de işbirliği/güçbirliği yapmış, yalnızca kendi uzmanlık alanları ile sınırlı kalmayan, genelde toplumun demokratikleşmesini hedefleyen bir eylemliliğe de girmiştir. Bu bağlamda 1 Mayıs kutlamaları, Faşist Baskıları ve Kıyımları Protesto Miting ve Yürüyüşü (13 Mart 1976), TRT'deki faşist kadrolaşmaya karşı kampanya,

DGM'ye Hayır Miting ve Yürüyüşü (27 Eylül 1976), Ekonomik ve Demokratik Haklar Miting ve Yürüyüşü (5 Şubat 1977), 19 Eylül 1979 Bir Günlük İş Bırakma eylemleri sayılabilir. Ayrıca, gerek ekonomik durumlarının giderek bozulması, gerekse toplumsal mücadelede daha aktif roller alabilme olanaklarının yaratılabilmesi motiflerinden hareketle, teknik elemanların sendikal haklara kavuşması da 1973-80 arasında hep gündemde kalmıştır. Konu mühendisleri ve mimarları da aşan, tüm teknik elemanları içine alan bir kapsamda I., II. ve III. Teknik Eleman Kurultaylarının da ana gündem maddesini oluşturmuştur.

Böylece *TMMOB* kamuoyunda yarattığı imajıyla başta toplumun tutucu kesimleri olmak üzere, siyasi iktidarların sert eleştiri ve baskıları ile karşılaşmıştır. Bunun en önemli nedeni, *TMMOB*'nin siyasi ya da ekonomik konjnktürün belirlediği çıkar ilişkilerinin dışında bağımsız ve özerk davranabilmesi, görüş oluşturabilmiş olmasıdır. Oluşturduğu ve kamuoyuna açıkladığı görüşler, özel sektörün o andaki kâr ve çıkar hesapları ile ya da iktidardaki partilerin ekonomi-politikalarıyla veya genel politikaları ile çelişmiştir.

Öte yandan *TMMOB*'nin söz konusu çalışma ve önerilerinin ufkunun da belirli sınırlamaları olduğu söylenmelidir. Genellikle, biraz şematikleştirilirse, dışa bağımlılığa karşı mücadele kapitalizme karşı mücadeleye, bağımsızlıksa sosyalizme denk düşer gibidir. Bağımsızlık ya da sosyalizmin başlıca aracı da devletçilik ve planlama olarak görünmektedir. Bu bakış açısı, 1960'larda sol düşünce üzerinde etkili olan Doğan Avcıoğlu'nun düşünceleri ve bu çerçevede gelişen *Yön* hareketinin izlerini taşımaktadır.

Gene *TMMOB*'nin bu dönemde geliştirdiği toplumsal-ekonomik-politik çözüm önerileri genellikle "çarpıklıkları" giderici, bunun yerine rasyonel olanın getirilmesi şeklinde olmuştur. Bu önerilerde başlıca "bilimsel ve teknik" olana önem veren pozitivist yaklaşım belirgin ve hakimdir. Kuşkusuz bunda pozitivizmin Marksist-sosyalistler arasında yaygın olması kadar mühendislik eğitiminden kaynaklanan ve toplumsal sorunları adeta bir mühendislik problemi gibi ele alan teknisist ideoloji de etkili olmalıdır. Bu tür bir yaklaşımla geliştirilen pekçok somut öneri, önerileri geliştirenlerin öznel niyetlerine rağmen, karşı olunduğu düşünülen siyasi iktidarların ya da partilerin programlarına da sonraları girmiştir.

1970'lerin son yılları, bilindiği gibi solun kendi içindeki politik çatışmaların da had safhaya ulaştığı yıllar oldu. Solda görülen politik mücadele giderek odalara da büyük ölçüde yansımaya başladı. Çeşitli sol gruplar yönetiminde bulundukları odaların görüşlerini alabildiğine keskin, genel mühendis-mimar kitlesine yabancı ve itici bir politik jargonla ifade ediyor, oda pratiği, daha geniş bir kitleyi mobilize etmek ve eylemliliğini yükseltme gayretinden çok, yönetimi ele geçirme ya da elde tutma çabasına indirgeniyordu. Öte yandan odaların bilinen yapısı ve pratiği içinde böylesine keskin bir politik söyleme denk düşen somut öneriler geliştirmek ve bunları hayata geçirebilmek de mümkün olmadı. Bu durumun doğal sonucu, geniş bir mühendis-mimar topluluğunun oda faaliyetlerinden uzaklaşması, yönetimlerin yalnızlaşması oldu. *TMMOB* asıl yapması gereken, kendi üye kitlesinin ayırt edici özelliklerini tesbit ederek, bunları ve mesleki toplumsal pratiklerini dönüştürmeyi amaçlayan bir program geliştirmeye yeterince zaman ve güç ayıramadı. 1980'e gelindiğinde toplumsal muhalefetin hemen her kesiminde görülen gerileme, durgunluk ve kısır döngü *TMMOB* ve bağlı 18 odada da yaşanmaya başladı. Tarihsel olarak böyle bir dönemde gelen 12 Eylül müdahalesi, aslında zaten bir dönemin kendi koşulları içinde noktalandığı zamana denk düşmüştür.

MURAT GÜMRÜKÇÜOĞLU

çabalarla akademik faaliyetlerin dengeli biçimde birleştirilebilmesi, derneğin kısa sürede kitleselleşebilmesini sağlayan en temel faktör olduysa da, bu ancak 1. Olağan Kongre'ye kadar sürdü. Devrimci gençliğin ezici bir çoğunluğunun tek bir merkezî dernek altında toparlanabilmesinde *FKF* ve *Dev-Genç*'den kalan kadroların yönlendiriciliği önemli bir rol oynadı.

1973 sonu ve 1974 başının en yakıcı sorunu Türkiye'nin siyasal gündeminde önemli bir yer tutan af meselesiydi. *İYÖKD*'ün en çarpıcı kampanyalarından birisi de bu konuda gerçekleştirildi. *İYÖKD*'ün örgütlediği af kampanyası sırasında İstanbul afişler ve pullarla donatıldı, af lehine yaygın bir kamuoyu çalışması yapıldı. Derneğin siyasal içerikli bir diğer kampanyası "*NATO*'ya Hayır" sloganıyla başlatıldı. Bu kampanyalarla iç içe sürdürülen "özerk üniversite" kampanyası da üniversite ve yüksek okullarda geniş bir öğrenci kesiminin *İYÖKD* faaliyetlerine katılmasını sağladı.

Bu dönemde gençlik örgütlenmesine ilişkin tartışmaların başlıca konusu, her okulda birim örgütlenmesinin mi, yoksa birimlerde *İYÖKD*'ün merkezi örgütlenmesinin mi esas alınması gerektiğiydi. Dernek yönetimi birim derneklerinin kurulmasına karşı çıkıyor, merkezî derneğin güçlendirilmesini savunuyordu. Bu pozisyonuyla tabandaki eğilime ters düşen *İYÖKD* yönetiminin politikası, öğrencilerin inisiyatifiyle ardarda birim derneklerinin kurulmasıyla boşa çıkmış oldu. Ancak bütün bu tartışmalar sonraki yıllarda bütünüyle yitirilen bir yumuşaklık içinde sürdü. *İYÖKD* yönetiminin zorlayıcı olmaması ve tabandan gelen eğilim ve gelişmelere esnek yaklaşımı birim derneklerinin etki ve faaliyetlerinin giderek artmasını sağladı. Bu dönem gençlik hareketinin sonuç olarak 12 Mart rejiminin terörüyle yitirdiği güveni yeniden kazanmada önemli bir ilerleme sağladığı söylenebilir.

1. Olağan Kongre ve Bölünme

Kongre hazırlıklarında tabandan yukarıya doğru seçimlerin örgütlenememiş olmasına rağmen 1974 baharında gerçekleşen 1. Kongre'de devrimci gençlik siyasal bir eksende saflaştı: Bir tarafta 12 Mart sonrası yürütülen silahlı eylemleri meşru ve doğru bulanlar yani *THKP-C*, *THKO*, *TİKKO* ve Mihri Belli yanlıları, diğer yanda bu tavra karşı çıkan "Kıvılcımlıcılık" dalgasının ideolojik etkisi altındaki *TSİP* ve henüz kimliklerini açıkça ortaya koymayan *TKP* yanlıları.

Kongre'ye katılan delegelerin bu saflaşmada takındıkları tavrın bilinmediği, büyük çoğunluğun tartışmalar içinde tercihlerini yapmaya yatkın olduğu bir ortamda *TSİP* yanlısı bir konuşmacının *Dev-Genç* hakkında delegelere hoş gelmeyen ağır eleştiriler yöneltmesi ve militan mücadeleyi küçümseyici sözleri, delegelerin çoğunluğunun "radikal" eğilimlerin temsilcilerine yaklaşmasına yol açtı. Kongre sonucunda İstanbul'daki üniversite ve yüksek okullarda gerek eylem üstünlüğüne gerekse de öğrencilerin çoğunluğunun desteğine sahip olan liste seçimleri kazandı. Yeni yönetim bir Mihri Belli sempatizanı, bir *THKO* sempatizanı ve beş *THKP-C* sempatizanından oluştu. Bu kongreden sonra *TSİP* taraftarları *Genç Sosyalistler Birliği* (GSB), *TİKKO* taraftarları ise *Devrimci Gençlik Derneği*'nde faaliyet göstermek üzere *İYÖKD*'den ayrıldılar. Ancak öğrenci gençlik içinde hâlâ canlı olan birlik, ve baskıcı bir dönemden yeni çıkılmasının doğurduğu dayanışma ve mücadele eğilimi, öğrenci gençliğin yeni derneklere doğru akışını engellediyse de, özellikle *GSB* hatırı sayılır ölçüde bir öğrenci grubunu peşinden sürükleyebilmişti.

Kıbrıs Müdahalesi ve *İYÖKD*

Kongre'den sonra derneğin yeni yönetiminin karşı karşıya kaldığı ilk çetin sorun Türk Ordusu'nun Kıbrıs'a çıkartma yapması karşısında takınılacak tavır konusunda ortaya çıktı. 1974 yazında *CHP-MSP* koalisyon hükümetinin Kıbrıs'a yaptığı çıkartma 12 Mart'ın uygulamalarına tepki olarak sola yönelen kitlelerden destek bulduğu gibi, solun "tek" temsilcisi olarak gözüken Bülent Ecevit'in kendisinden önceki sağcı hükümetlerinkini bile geride bırakan milliyetçi söylemi, devrimci akımların önemli bir bölümü tarafından da sempatiyle karşılandı. Sol aydınların büyük çoğunluğu, Türk Ordusu'nun müdahalesinin Yunanistan ve Kıbrıs'ta faşizmin sonunu getirdiğini dile getirdiler.

Radikal devrimci grupların ortak paydası ise şovenist histeriyle donanmış böylesi geniş bir cepheye karşı, çıkartmayı "işgal" olarak tanımlamak, bu işgale karşı çıkmak, toplumun geniş bir kesiminin 12 Mart'ın yaralarını sarmayı güncel bir hedef olarak önüne koyduğu için "umut" olarak gördüğü Bülent Ecevit'i açıkça karşıya almaktı. Ecevit'in desteklenmesini ve hükümetin sağlayacağı kolaylıklarla örgütlenmelerini daha da sağlamlaştırmayı hedefleyen *TKP* ve *TSİP* yanlıları askerî müdahaleye karşı çıkmayı reddettiler. *İYÖKD* yönetimi içinde bu konuda takınılacak tavra ilişkin bir görüş birliğine varılamadı. Yönetimde bulunan ve Mihri Belli sempatizanı üyeler, "Barış Müdahalesi"ni işgal olarak nitelendiren diğer üyeleri "Türk düşmanı" olmakla suçluyordu. Ancak dernek yönetimi çoğunluk kararıyla, müdahaleyi işgal olarak tanımlayan ve Türk Ordusu'nun derhal Kıbrıs'tan çekilmesini talep eden bir bildiri yayınlayarak genel şovenist havanın içinde istisnai bir pozisyon takındı. *İYÖKD* bildirisinde çözümün Kıbrıs'ın bağımsızlığını kazanmasında yattığı ileri sürülürken, örgütlenme ve mücadele geleneğini sürdürdüğünü iddia ettiği *Dev-Genç*'in bu konudaki tavrını da devralmış oluyordu.

Reklamcılığın kendi başına bir ticari faaliyet kolu haline gelmesine de yol açan aynı toplumsal süreçlerden kaynaklanan politik mücadele, bu ifade biçimlerini süratle devraldı. Film afişleri, bu ifade tarzının iki kullanımı arasında bir geçiş anı olabiliyordu (altta). Bir anda büyük kentlerin duvarları, en basitinden en gelişmişine kadar bu ifade biçiminin devrimci kullanılışının zemini oldu. 1970'ler boyunca bir yandan kent duvarlarının kendisini ifade etmeye çalışan siyasal hareketlerin afişler ve duvar yazılarıyla dolmasını engellemek isteyen belediye zabıtaları ve

İYÖKD yönetimi kısa bir müddet sonra Kıbrıs'a müdahaleyi protesto amacıyla bir miting düzenleme kararı aldı ve mitingin örgütlenmesi hazırlıklarına girişti. Miting öncesi İstanbul sokakları "Bağımsız Kıbrıs Mitingine Katıl!" afişleriyle donandı. Miting izni alındıktan hemen sonra Tertip Komitesi üyeleri üzerine yoğun bir baskı uygulandı.

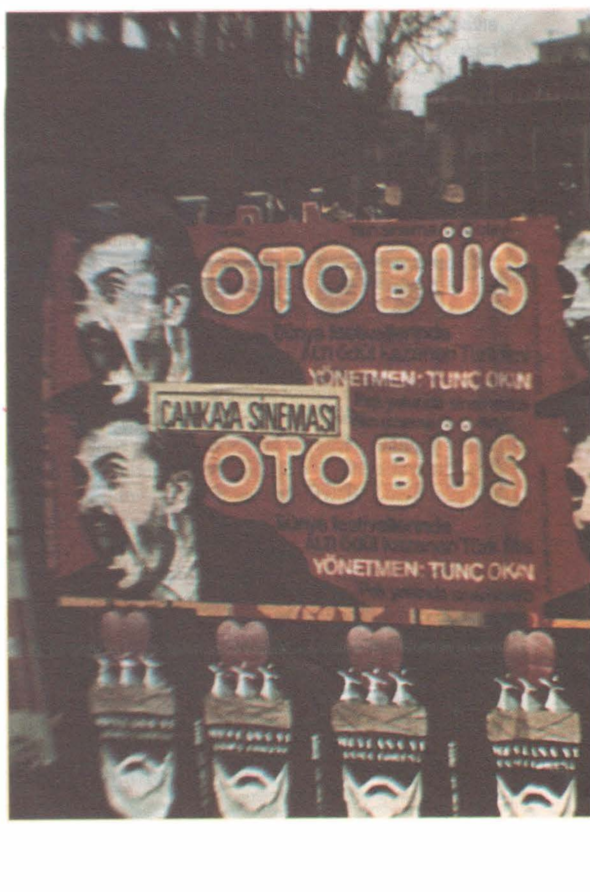
İYÖKD'ün Özel Okulların Devletleştirilmesi Kampanyası

Özel okulların devletleştirilmesi sorunu 12 Mart öncesinde de *Dev-Genç*'in akademik mücadele programının başlıca konularından birini oluşturuyordu. Aynı sorun 12 Mart sonrasına da taşındı. Bu konudaki ilk inisiyatif özel okullardaki birim derneklerinden geldi. *İYÖKD*'ün genel organizatörlüğünün yanı sıra, esas yükü birim dernekleri taşıdı. Bir aydan fazla süren boykotlar İstanbul'daki bütün özel okulları kapsadı. Devletin doğrudan desteğindeki *MHP* yanlısı faşistlerin saldırılarının artması tam da bu döneme rastladı. Okulları ve öğrenci yurtlarını işgal ederek devrimci öğrencileri baskı ve terörle yıldırarak ideolojilerinin egemenliği altına almak isteyen faşistlerin giderek artan faaliyetleri karşısında, bir yandan süren boykotları başarıya ulaştırmak, diğer yandan da boykotları kırma çabasındaki faşist saldırıları engellemek amacındaki *İYÖKD*, birim derneklerini de harekete geçirerek öğrenci kitlesiyle bağlarını güçlendirdi ve öğrencilere yönelik propagandası sayesinde çok sayıda yeni militan kazandı. Bütün özel okullarda günde bir kaç kez bildiri dağıtıldı ve gezgin koruma ekipleri oluşturularak okullarda güvenlik sağlanmaya çalışıldı. Geniş bir kamuoyu çalışması yapılmasının ardından, özel okullardan seçilmiş temsilciler Ankara'ya giderek Bakanlığa özel yüksek okulların öğrencilerinin taleplerini iletti.

Bu dönemin bir başka önemli olayı 6 Temmuz 1973'deki Üniversiteye Giriş Sınavları'nda, sınav sorularının çalındığı ve satıldığı ihbarıyla yaşandı. Soruları çalan Bayraktaroğlu adlı kişi 31 Temmuz 1973'de Tirebolu'da yakalanınca sınavın iptal edilmesi ve yenilenmesi kararlaştırıldıysa da özellikle taşra kentlerindeki gençler arasında büyük bir hoşnutsuzluk doğdu ve *İYÖKD* bir bildiri yayınlayarak bu olayı protesto etti.

Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği'den, *Ankara Yüksek Öğrenim Derneği*'ne

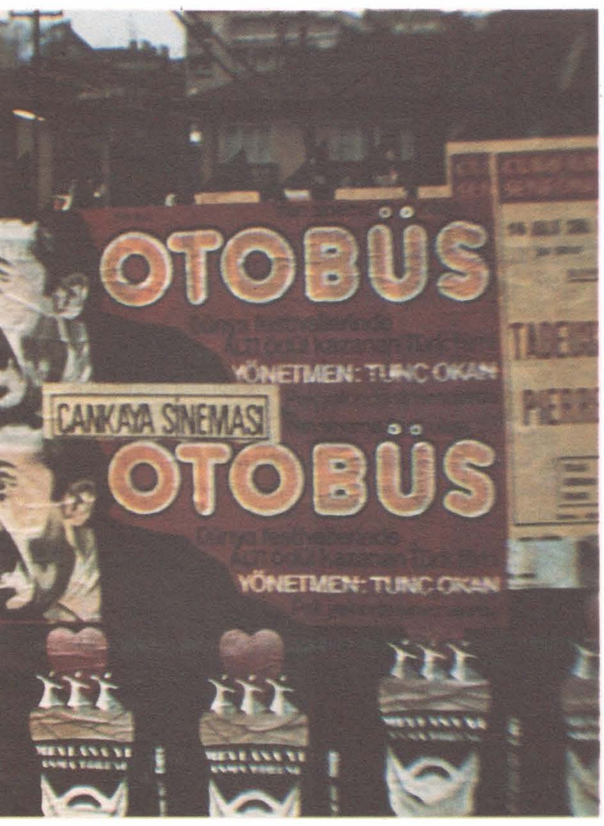
12 Mart sonrası Ankara'da kurulan ilk gençlik örgütü *Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği* (ADYÖD) oldu. *TSİP* yanlısı gençlerin oluşturduğu bu örgüte Ankara'daki değişik siyasal eğilimlerdeki gençler katıldılar. Kuruluş sonrasının en önemli faaliyetleri dernek merkezinde düzenlenen tartışma toplantıları oldu. 12 Mart döneminde silahlı mücadele yürüten örgüt sempatizanlarının ortak muhalefeti sonunda Ankara'daki bütün yüksek okullarda

72 (19) Kitlesel Mücadeleler ve Sosyalist Hareket

devlet güvenlik güçleriyle sürdürdüğü çatışmalarla doldu; öte yandan duvarları her türden politik afişler kapladı. Ancak devletin ve zabıtanın denetleyemediği bu duvar mesajları savaşı, bu iletişim aracının denetlenebilmesi için faşist hareketle devrimciler arasındaki bir savaş olarak da sürdü. Birçok insan afişlerin yapıştırılması ve duvarların yazılanması için çalışırken çıkan çatışmalarda öldürüldü. 1990'larda kent duvarlarında ancak silik izleri kalmış olan bu çatışmaların sürdüğü yıllardaysa, afişli duvarlar kent dokusunun çok tanıdık bir parçasıydı.

forumlar düzenlenerek dernek yönetiminin genişletilmesine karar verildi. Bu forumlarda seçilen delegelerin oluşturduğu bir üst forumda da dernek yönetimine girecek yeni üyeler saptandı. Yeni oluşturulan yönetim, değişik sosyalist eğilimlere mensup öğrencileri kapsıyordu.

Kasım 1974'de Kissinger'in Türkiye'yi "ziyareti"ni protesto etmek amacıyla dernek yönetimi Ankara'daki yüksek okullarda bir günlük boykot kararı almasına rağmen *TSİP* yanlıları boykotun öncülüğünü üzerlerine almak amacıyla boykotun yapılacağı gün erken saatlerde okulların önünde toplanarak boykot ilan ettiler. Bu eylem, farklı eğilimlerin birlikte davranma geleneğinin sonu anlamına geldi ve dernek içinde, öğrenci hareketinin gelecekteki çok başlılığının nüvelerini ortaya çıkaracak siyasal tartışmalar ve çekişmeler egemen oldu.

Faşistlerin yüksek okulları denetim altına alma girişimlerinin yoğunlaşması bile tartışmaların hızını kesemedi. Örgütlü saldırıların ilki 8 Kasım'da Hacettepe Üniversitesi ve ODTÜ'nün basılması oldu. Hacettepe üniversitesi'ni basan faşistler Ayhan Yalın adlı öğrenciyi tabancayla yaralarlarken, aynı gün ODTÜ otobüslerinin hareket etmesini engellediler. Okula gitmek isteyenler saldırganlarca dövüldü. Şehir merkezinde bu olaylar olurken, ODTÜ kampüsü dışardan gelen faşistlerce basıldı. Önce telefon santralini ele geçirerek memurları silah zoruyla rehin alan saldırganlar, yurtlardan gelen öğrencilerin üzerine ateş açtılar. Açılan ateş sonucu aralarında *ADYÖD* Yönetim Kurulu üyesi Uğurhan Gazi Berkok'un da bulunduğu üç öğrenci ağır biçimde yaralandı. Öğrencilerin saldırganlara taş ve sopalarla karşı koyması üzerine saldırganlar kaçtılar. Öğrenciler *Ankara Ülkü Ocağı* başkanı Ergin Bayramcı'yı silahıyla birlikte yakalayıp jandarmaya teslim ettiler. *Ülkü Ocakları Derneği* Genel Başkanı Muharrem Şemsek ise kaçarken kimliğini düşürdüğünden tutuklandıysa da faşist bir asistanın kendisini iş bulmak vaadiyle davet ettiği yönünde tanıklık etmesi sonucu serbest bırakıldı.

ADYÖD'ün ömrü uzun sürmedi. *DTCF*'de faşistlerin öğrencileri okuldan atmak için giriştikleri bir saldırı polis tarafından da sürdürülünce devrimci öğrenciler dernek merkezine sığınmak zorunda kaldılar. Çatışmayı bahane eden polisin derneği basarak, dernekte bulunan 163 öğrenciyi gözaltına almasından sonra dernek, Kıbrıs Müdahalesi nadeniyle ilan edilen sıkıyönetim tarafından Aralık 1974'de kapatıldı.

ADYÖD'ün kapatılmasından sonra yeni bir merkezî örgüt kurma çabalarına girişildi. Bütün okullarda anti-emperyalist ve anti-faşist öğrencilerin katıldığı forumlar düzenlendi. Gençliğin örgütlenmesi ve sorunları üzerine geniş tartışmaların yapıldığı bu forumlarda yeni derneğin kurucularını ve kuruluş ilkelerini saptamak için toplanacak üst foruma katılmaları için her fakülteden 3'er temsilcinin seçilmesine karar verildi. Üst forum, günlerce süren tartışmalar sonunda kurulacak derneğin mücadele programını ve kurucular heyetini belirlendi. *AYÖD*'ün kuruluşunu izleyen günlerde bütün okullarda südürülen tartışma ve seminerler eskilerinin

yanısıra Türkiye sosyalist hareketinin içinde boygösteren düşünce farklılıklarının sınırlarının belirlendiği birer platform oldu.

Taşrada Gençlik Örgütlenmeleri ve Federasyonlaşma Çabaları

İzmir, Bursa, Adana ve Sakarya'da yüksek öğrenim gençliğinin kurmuş olduğu *Yüksek Öğrenim Kültür Dernek*'leri Ekim 1974'de özellikle *İYÖKD*'ün inisiyatifiyle İstanbul'da biraraya geldiler. Toplantıda gençlik hareketinin merkezî bir örgütlülüğe kavuşturulması gereği üzerinde anlaşmaya varıldı. Dernek temsilcileri kurulması düşünülen merkezî derneğin oluşum sürecinin derneğin geleceği açısından hayatî bir önem taşıdığı, dolayısıyla yakın bir zamanda Ankara'da çok daha geniş bir katılımla ve gündemi sadece federasyonun ilkelerini saptamak ve örgütlenme biçimi olacak yeni bir toplantıda buluşmakta anlaştılar. 26-27 Ekim'deki toplantı 16 yerel derneğin katılımıyla gerçekleşti. Toplantı süresince *Devrimci Gençlik Birliği* (DGB) taraftarları gençlik örgütlenmesinde o güne kadar "atlandığını" ileri sürdükleri "sosyal emperyalizm"e* karşı olmak ilkesinin benimsenmesini sağlamaya çalıştılar ve toplantının sonunda ortak bir bildirinin kaleme alınmasında direttiler. Anlaşmazlığın sürmesi üzerine federasyonlaşma çabalarını yürütmek üzere *DGB*, *ADYÖD* ve *Gaziantep Devrimci Kültür Derneği*'nden oluşan bir koordinasyon komitesi oluşturulmasına karar verildi. Tartışmaların bir çıkmaza doğru yönelmesiyle *DGB* koordinasyon toplantılarını terkederek ayrı bir federasyon kurmaya yöneldi. İzmir ve Adana öğrenci dernekleri ise *DGB* özeleştiri vermediği sürece toplantılara katılmayacaklarını açıkladılar. *DGB* ve onunla paralel davranan *İskenderun Kültür Derneği* özeleştiri yapmayı reddettiklerinden platformdan ihraç edildiler. Arta kalan dernekler *İleri* dergisinin oluşturulacak federasyonun çatısını kurma ve merkezî yayını olmasını kabul ettiler. Ancak gerek *İYÖKD* gerekse de *ADYÖD*'ün kapatılmasını izleyen günlerde solda derinleşen düşünce farklılıkları değil federasyon, aynı şehirde ortak bir gençlik derneğinin bile kurulması önünde en büyük engeli oluşturdu.

Faşist Saldırıların Yoğunlaşması ve Ölümler

MHP'ye bağlı *Ülkü Ocakları*, özellikle başlangıçta üniversite öğrencilerine yönelik saldırılar örgütleyen paramiliter bir örgüt olarak 12 Mart'ı izleyen yıllarda da bu eylemlerine devam etti. İstanbul'da ilk faşist saldırı 8 Mart 1974'de 30 kadar faşistin Atatürk Öğrenci Yurdu'na düzenlediği baskın oldu. Bu baskın sonraki yılların saldırılarının bütün özelliklerini ve faşistlerin saldırı yöntemlerinin ana hatlarını taşıyordu: Saldırı polislerin açık desteği ve himayesinde gerçekleştirildi ve faşistler devrimci öğrencilerin hiç de beklemediği anı yakalamak ve onları paniğe sevketmekte oldukça başarılı oldular. 1974 boyunca süregiden saldırılar, her an çatışma çıkacağı etkisini özellikle yaratan bir atmosfer içinde öğrenciler üzerinde bir tedirginlik doğurmasına karşın giderek yayılan birleşme ve örgütlenme eğilimi, saldırıları örgütleyen faşistlerin beklemediği bir gelişmeydi. Ancak askerî bir çatışma için herhangi bir hazırlığı olmayan devrimci gençler için bu saldırılar, büyük kayıplarla doluydu.

19 Aralık 1974'de Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi önünde sağcılarca bıçaklanan *İYÖKD* yönetim kurulu üyesi Şahin Aydın 12 Mart sonrası devrimci gençliğin verdiği ilk ölüydü. *İYÖKD* yöneticileri siyasal yönelimlerinin kendilerinden yana olduğunu düşündükleri sendikaların bir günlük uyarı grevi yapmaları için uğraştılarsa da girişimleri cevapsız kaldı. Öğrenciler Şahin Aydın'ın cenazesinin büyük bir kitle gösterisiyle kaldırılmasını kararlaştırdılar. İstanbul Üniversitesi Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Kadıköy Mühendislik ve Kadıköy Eğitim Enstitüsü'nden aynı anda yürüyüşe geçerek yürüyüş boyunca Şahin Aydın'ın öldürülmesini protesto eden sloganlar attılar. İstanbul yakasındaki değişik okullarda okuyan öğrencilerin birleşmesini engellemek amacıyla 15-16 Haziran Olayları'ndan sonra ilk kez Galata Köprüsü açıldı, Kadıköy'den Karaköy'e vapur seferleri iptal edildi ve Boğaz Köprüsü trafiğe kapatıldı. Köprünün bir tarafında kalan öğrenciler Vilayet önünde gösteri yaptıktan sonra dağıldılar. Polisle yapılan uzun pazarlıklar sonucunda ertesi gün Sultanahmet Meydanı'nda düzenlenen bir törenle Şahin Aydın'ın cenazesi memleketine gönderildi. 23 Ocak 1975'de Vatan Mühendislik Yüksek Okulu faşistler tarafından basıldı. Baskın sırasında Kerim Yaman adlı devrimci öğrenci öldürüldü. Olay gecesi Kerim Yaman'ın cenazesini Çapa Tıp Fakültesi'nden kaçıran *İYÖKD* üyeleri, sabaha karşı İstanbul Üniversitesi merkez binasını işgal ettiler. Ertesi gün öğleye doğru 15 bine yakın öğrenci merkez binada toplanmış bulunuyordu. Devrimci marşlar söyleyerek cenazeyi beklemeye başladılar. Polisi atlatarak Süleymaniye kapısından cenazeyi içeri sokmayı başaran *İYÖKD* üyeleri elli bine yaklaşan bir öğrenci topluluğuyla karşılaştılar. Üniversite'den çıkan kortej Sirkeci'ye kadar yürüyerek cenazeyi uğurladı. Kerim Yaman'ın doğum yeri olan Akhisar'da da beş bin kişinin katıldığı bir tören düzenlendi.

Faşistler 24 Nisan 1975'de İstanbul Site Yurdu'nu basarak müstahdem Abdi Gönen'i, 25 Nisan'da Ankara DMMA'dan çıkan öğrenciler üzerine ateş açarak yoldan geçmekte olan bir kadının kucağındaki 2 yaşındaki kızı Burcu Öztürk'ü, 27 Nisan'da Kars'ta Mehmet Toprak'ı bıçaklayarak, 13 Mayıs'ta Sivas'ta *TÖB-DER* üyesi Hüseyin Esen'i, 12 Haziran'da Şavşat'ta öğretmen Hasan Şimşek'i, 11 Temmuz'da Bursa'da Ahmet Vatan Kırbulak'ı, 15 Ağustos'da Kırşehir'de Ahmet Deveci'yi, 5 Eylül'de İzmit'te öğretmen Ali Genç'i, 24 Eylül'de Kırıkkale'de

Öğrenci Temsilcileri Konseyi *(ÖTK)* Deneyimi

Ülkemizin biraz düşünen her ferdinin, özellikle de aydın, demokrat ve devrimci kesimlerinin en hayıflandıkları noktalardan biri, kurumsallaşmış ve/veya sonraki nesillere ışık tutan yapılanmaların eksikliğidir. Hemen her alanda duyulan bu eksiklik özellikle toplumsal örgütlenme konusunda iyice ortaya çıkar. Ülke tarihine dönüp baktığımızda siyasetin en somut örgütlenmesi niteliğindeki *İttihat ve Terakki*, *CHP*, *DP* gibi partiler dışında yukardaki nitelemeye uygun örgütlenmelerden söz etmek oldukça zordur. (Bu gruba biraz zorlama biraz da 1968 ve 1976'ların genel ortamının etkileriyle *Dev-Genç*'i eklemek de mümkündür.)

Bu eksiklik, bir açıdan ülkemizde bu tür örgütlenmelerin uzun süre yaşamasına izin verilmemesi, tek parti dönemi ve takip eden on yıl periyodlu darbelerin her türlü toplumsal örgütlenmeyi ezmesiyle izah edilebilir; daha doğrusu izah edilmeye çalışılabilinir. Ne var ki her olumsuzluğun izahını kendi dışında aramak yapılan yanlışların bulunmasını bile engellediği gibi, doğru bir değerlendirmenin yapılmaması olumlu özelliklerin de zaman içinde unutulmasına veya içleri boş sloganlara dönüşmesine neden olmaktadır.

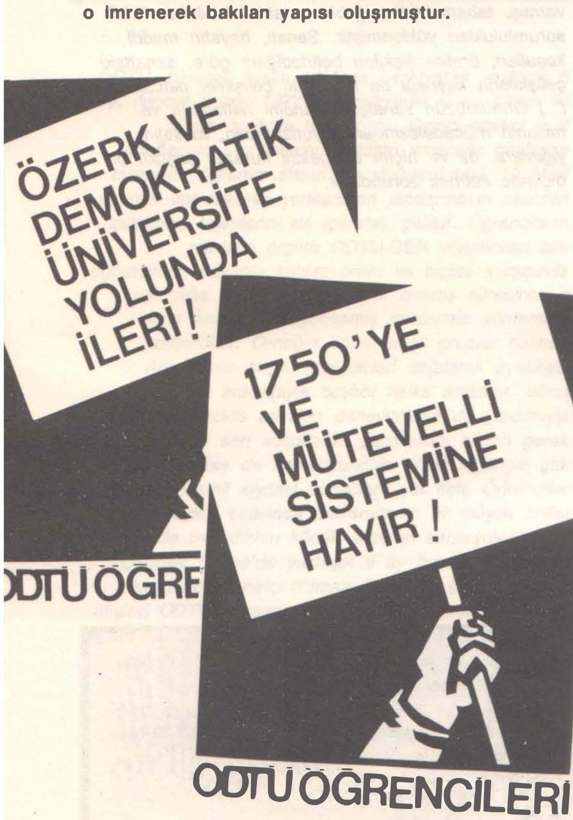
Başta öğrenci gençlik kesimleri olmak üzere birçok dergi ve yayın organının kimi zaman nostaljik bir övgü kimi zaman da eleştirel bir tarzda 1988'lerden beri ele aldığı *Öğrenci Temsilcileri Konseyi* (ÖTK) ise unutulmak tatsızlığından kurtulacak gibi gözüküyor, ancak çoğu kez ya kronolojik bir özet ya da somut olayların "hikaye" edilmesi tarzında ortaya çıkan bu yaklaşım ikinci tehlikeyi, yani içinin boşaltılması ve farklı bir anlamda unutulması ihtimalini kuvvetle olası kılıyor. Bu nedenle *ODTÜ-ÖTK*'yı geniş bir kitlenin miti haline getiren kendine özgü yanlarını içsel bir bakışla irdelemek daha da önem kazanıyor. Bunu yaparken samimi şekilde dolaşan çiftlere müdahaleden, gruplar arası çatışmalara kadar birçok olumsuzluk çeşitli çevreler tarafından kıyasıya, hatta kimi zaman haksız biçimde eleştirildiğinden, olumlu özelliklerini belirleyen faktörlerin irdelenmesi hem doğru anlaşılması hem de geleceğe dönük dersler çıkarılması açısından doğru tercih olacak gözüküyor.

***ÖTK* pratiğini yaşamış, yönlendirmiş veya yakından izlemiş hemen her kesimden insanın üzerinde hemfikir olduğu belli özellikler vardır, ama bunların arasında ikisi öne çıkar: Kitlesellik ve demokratiklik. Bunlara bağlı olarak ortaya çıkan üçüncü özellik de etkileyiciliğidir. Bugün geçmişe bakarken çoğu insan bu üç faktörü görüp içgeçirmekte veya gıpta etmekte ama bunların nasıl ortaya çıktığını pek de algılayamamaktadır. Bu eksikliği gidermenin ön koşulu ise *ÖTK*'yı ortaya çıkaran süreci iyi anlamaktı.**

O dönemleri yaşayanlar *ÖTK*'nın 1. Boykot olarak bilinen 1975 boykotu sonrasında kurulduğunu hemen hatırlayacaklardır. Ülkenin 12 Mart dönemi koşullarından yeni yeni çıktığı sıralarda bütün üniversitelerde olduğu gibi ODTÜ'de de örgütlenme çalışmaları başlamış ve bunun sonucunda *ODTÜ-DER* kurulmuştu. *ÖTK*'nın temelleri bu sırada atılmış, bir anlamda prototipi oluşturulmuştu. Bu dönemin en belirleyici özelliği demokratikliği ve karar alma süreçlerinin karşılıklı iknaya dayanıyor olmasıdır. Demokrasiyi savunan herkese açık bu yapı, yukarıdaki özellikleri nedeniyle kısa sürede bütün öğrenci kesimi tarafından kucaklanır hale gelmişti. "Örgüt kitleleri kucaklamıştı" biçiminde açıklanamayacak biçimde, dönemin baskılarından ve bunların günlük yaşamlarına -sınav, akademisyenlerle iletişimsizlik, gece yarısı operasyonları şeklinde- yansımasından bıkan öğrenciler, konuşabilecek platformu bulunca bunu sahiplenmişlerdi.

Bu platformun önemli ikinci özelliği de gündelik hayatın içinde doğması ve onunla yoğrulmasıydı. Gerçi genel siyasi tartışmalar yapılıyordu ama en önemli tartışmalar A veya B grubunun sınavlara veya kafeterya fiyatlarına ilişkin önerileri etrafında oluşuyordu. 5 Kasım saldırısı ile gündeme gelen can güvenliği sorunu da bu bağlamda yeralarak ele alınıyordu.

İşte bu koşullar altında *ODTÜ-DER* yönetim kurulunun pek de istememesine hatta açıktan tavır almasına karşılık 10 bin civarında öğrencinin oyuyla boykot başlamıştı. Yazın gelmesi okulda sadece militan unsurların kalması sonucunu doğurmuş bu da rektör Tarık Somer'e aklınca önemli bir koz vermişti. "*ODTÜ-DER* bir avuç anarşistin yeridir, öğrencileri temsil edemez" diyerek ekliyordu: "Öğrencileri ancak demokratik bir temsilcilik kurumu temsil edebilir." Böylece tarihin garip bir cilvesi olarak *ÖTK*'nın isim babalığını yapmış oluyor ve boykot sonuçlanırken öğrencilerin temsilcilik talebini kabul etmek zorunda kalıyordu. Bu süreç *ÖTK*'den çok daha önemli bir kazanımı da ortaya çıkarmıştı. Öğrenci kitlesi kolay kolay unutamıyacağı bir ders almış, soyut siyasi tartışmalar uğruna birbirini dışlamadan gündelik pratikte birlikte iş yapmanın önemini ve bunun önkoşulu olan demokrasinin vazgeçilmezliğini kavramıştı; tabii demokratik biçimde alınan kararlara muhalif bile olsanız uymanın önemini de. İşte bu ders sayesindedir ki *ÖTK*'nın o imrenerek bakılan yapısı oluşmuştur.

Nisan 1975'de ODTÜ öğrencilerinin başlattığı boykot, ODTÜ-DER yöneticilerinin bile şaşkınlıkla karşıladığı bir oranda destek buldu. Dernek binasında hemen her gün yapılan "durum değerlendirme" toplantılarına katılım o kadar fazlaydı ki, öğrenciler bina merdivenlerinde veya bina dışında, hoparlörle yapılan yayın sayesinde konuşmaları dinliyorlardı. Üstte iki örneği görülen, boykot süresince öğrencilerin hazırladığı afişler Ankara duvarlarını kapladı.

Boykot ve *ODTÜ-DER* döneminde temelleri yukarıdaki tarzda atılan *ÖTK*, kendi pratiği içersinde bu anlayışı daha da geliştirmiş ve örgütsel biçimleri konusunda yeni modeller oluşturmuştur. *ÖTK* tüzüğü sadece metniyle değil, bu metnin hazırlanış biçimiyle de bunun somut bir ifadesidir. Sınıf, bölüm, yurt, fakülte, temsilciler konseyi gibi her kademede tartışılan ve kabul edilen bu metin lafta kalmamış, ve *ÖTK* işleyişi buna uygun yürütülmüştü. Örneğin toplanan aidatlar sadece yönetimdeki grup tarafından kullanılmamış hangi gruptan olursa olsun tüm temsilciler kendi birimlerine ait üye aidatlarında tasarruf haklarını kullanmışlardır. Günlük pratiğin anında karar almayı gerektiren konuları dışında, uzun veya kısa dönemli her türlü program veya anlayış kelimenin tam anlamıyla en geniş demokrasi içersinde oluşturulmuştur. "Oluşturulmuştur" bilinçli kullanılan bir sözcüktür, zira sadece önerilere kabul ve red oyu vermek değil, ortaya çıkarılmalarında aktif katılım sözkonusudur. Örneğin akademik konularda alternatiflerin hazırlanması her bölümde isteyen her öğrencinin katkısına açık biçimde komiteler aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve kabul edilmiştir. Yine ODTÜ'deki en önemli öğrenci etkinliklerinden biri olan *Sanat Kültür Topluluğu* çalışmaları da aynı anlayışla şekillenmiş ve Hasan Tan'ı hicvet mek için başlayan amatörce bir çalışma, ülkenin en büyük uluslararası organizasyonlarından birine dönüşmüştür. Bu sayededir ki her yerde görülen yönetici kastla yönetilen tatsızlıkları ODTÜ'de en alt düzeyde olmuştur.

ÖTK tarihi açısından en önemli konulardan birisi de 2.Boykot veya Hasan Tan Direnişidir. Okulu ele geçirmeyi amaçlayan faşist güçlerin yukarıdan aşağıya başlattıkları girişim, tüm öğrencilerin eksiksiz ve aktif katılımıyla boşa çıkarılmıştı. Mücadelenin tırmandığı dönemlerin genel kuralı olarak güçlü ve zayıf noktaların kendini açığa vurduğu 2. boykotun incelenmesi özel bir önem taşımaktadır.

Boykot genel olarak pasif bir eylem biçimi olarak kabul edilir. Oysa 2.Boykot bu anlamda tam da zıddı bir çizgi izlemiştir. Öğrenciler, derse girmemek gibi sadece "yapmamaya" dayalı bir çizgi izlemek yerine, üniversite etkinliklerini fırsat bulabildikleri her yer ve koşulda alternatif bir anlayışla sürdürmüşlerdi. Diğer birçok birimde olanın tersine, dar bir kadronun fiilen gerçekleştirdiği etkinlikler yerine hemen herkesin katıldığı modeller geliştirilmiş ve mücadelenin temel stratejisi, meşruluk ve kitlesellik üzerine kurulmuştur. Karikatür yarışmasından futbol turnuvasına, yerel gazete çıkarmaktan sokak sokak bildiri dağıtmaya herşey buna uygun yapılmıştır.

Okul açıldıktan sonra en güçlü dönemini yaşarken bile bu çizgi takip edilmiş "Mavi Gömleklilere" karşı "Teşhir ve Tecrit" ana stratejisi uygulanarak okulu terk etmeleri sağlanmıştı. (Üstelik okulun tüm kesimlerinin onları tükürükle boğmaya hazır olduğu bir ortamda.) Bu stratejinin başarısı, *ÖTK* örgütlenmesinin üç özelliğinin demokratiklik, kitlesellik ve alternatif olabilmenin gücünü açıkca ortaya koymaktadır.

Tam da bu noktada belirtilmesi gereken diğer bir husus da mücadele stratejisi ve biçimleri ile kitlelerin psikolojik ve siyasal konumu arasındaki ilişkidir. O dönemde ülkenin birçok yerinde geniş bir öncü-kitle anlayışıyla kitlelere patronluk etmeyi deneyen "devrimci" yaklaşımları ODTÜ'de görmek pek mümkün değildir (genel gelişim çizgisi açısından). Tersine, karşılıklı bir öğrenme ve etkilenme süreci yaşanmıştır. Sosyalistler kelimenin dar ve geniş anlamıyla düzene alternatif olunabileceğini gösterirken, kitle bunun biçimlerini oluşturmuştur. Burada akla hemen bir soru geliyor. Bütün bu süreçte devrimcilerin, özellikle *ÖTK* yönetimlerinin rolü ne oldu? Buna cevap vermeden önce *ÖTK* örgütlemesinin temel bir özelliğine daha değinmek gerekiyor.

Ülkemizde bugün de uygulamaları görülen bir anlayışa göre, demokratik kitle örgütlenmeleri siyasal örgütlere bir parça, onların bir alt birimi gibi değerlendirilirler. Bunun pratik bir sonucu olarak da demokratik örgütlenme ile siyasi örgütlenme içiçe geçer, hangisinin nerede başlayıp bittiği belli olmaz. Oysa *ÖTK*'da, dönemin özgül koşullarının verdiği izin ölçüsünde, demokratik yapılanma bağımsız olarak ortadadır. Yönetimde yer alan *Devrimci Gençlik* ve *Devrimci Yol* tarafları olsalar bile *ÖTK* örgütlenmesi ile, bu unsurların genel siyasi örgütlenmesi en azından çok uzun bir süre içiçe geçmemiştir. (Aynı olgu muhalefetteki gruplar için de geçerlidir.)

Bu olgu *ÖTK* yöneticilerinin siyasal yönlendiriciliğini azaltıcı değil tersine arttırıcı bir rol oynamıştır. Bilgi akışı, düşünce üretimi konuları tek yönlü grupsal ilişkiler içersinde değil geniş boyutlu çalıştığı için daha doğru çözümler bulunarak daha geniş kesimlere etki edilebilmiştir. Devrimciler ülkede yaşanan gerçekleri dillerinin döndüğünce anlatarak bireyleri günlük hayatları içersinde mücadeleye katmayı sağlamışlardı. Grupçu siyasi yaklaşımlarla görüşlerini "tepeden inme" kabul ettirmek yöntemine iltifat etmemişlerdi. Zaten aksini denedikleri anda kitle hemen cevabı yapıştırmıştı: "Size oy yok." (*Devrimci Gençlik* yanlıları tek bir yerde, *Türk Halk Bilimleri Topluluğu*'nda (THBT) hiç seçim alamamışlardı. Bunu da *THBT* özelinde bir şeyler söylemek yerine "öncü" anlayışla yaptıkları el koyma operasyonuna borçluydular.)

Yukarıdaki sorunun cevabı böylece ortaya çıkıyor; Devrimciler, ODTÜ öğrencilerinin mücadelesini ülke koşullarından kopmadan alternatif sosyalist bir anlayışla örgütlemişlerdir. Zaten bunu yapamasalardı *ODTÜ-ÖTK*, günün dar pratiği içersinde boğularak aynı dönemde var olan benzer bir yapılanma, *Boğaziçi-ÖTK* gibi bugün adı sanı anılmayan bir hale gelirdi.

Ancak bu olgunun sadece yönetimlerin subjektif niyetlerine bağlı olduğu söylenemez. (Özellikle de aynı siyasi görüşleri paylaştığını söyleyen insanların başka yerlerdeki farklı, hatta taban tabana zıt uygulamaları gözönüne alındığında.) Anlatılmaya çalışılan bütün bu süreç her türlü siyasi grubu etkilemiş ve yönlendirmiştir. Öylesine ki ODTÜ'de var olan siyasi grupların kendi işleyişleri bile başka birimlerdekilerden daha demokratik olmuştur. (Örneğin *ÖTK* yönetimin oluşturulması sırasında görüş alınmaması *Devrimci Gençlik* yanlıları arasında uzun süreli bir çalkantıya neden olmuştu.)

Böylesine olumlu yanları bünyesinde barındıran *ÖTK* örgütlenmesinin sadece biçimsel yanlarıyla ele alınması yapılabilecek en büyük yanlışlıktır. Bugün Bilkent Üniversitesi gibi birçok kurumda bu anlamdaki uyarlamaları zaten mevcuttur. Önemli olan, onun eyleminin muhtevasını belirleyen, bu yazıda kısaca değinilen, özüne ilişkin yanlarını iyice anlamak ve bunları günün koşullarına uygun olarak geliştirmektir. Geliştirmek kavramının içinde eksiklikler ve hatalardan arındırmak bulunduğuna göre *ÖTK*'nın bu türden yanlarının neler olduğu hemen akla gelecektir. Aslında mutlaka bu anlamda söylenecek çok şey vardır. Ne var ki bunların çoğunun ülkemizin 74-80 dönemine ilişkin hastalıklarının yansıması niteliğinde olduğu da ortadadır. Yine unutulmamalıdır ki *ÖTK* örgütlenmesini yaratan ODTÜ öğrencileri 4 yıl gibi zaten kısa bir dönemde bile, modellerini özgürce geliştirme, *ÖTK*'yı mücadelelerini sürdüren bir araç olmaktan çıkarıp kendi aralarındaki demokrasinin örgütsel çatısı olarak geliştirme şansını hemen hiç bulamamışlardır. (78 ilkbahar ve güz dönemlerini saymazsak.) Buna rağmen geldikleri küçümsenmeyecek nokta da ülkemiz gençliğinin, sosyalistlerinin demokrasiyi kullanma ve geliştirme noktasında ne kadar yetenekli ve kararlı olduğunun açık bir göstergesidir.

Bütün bunların ortaya koyduğu tablo açıktır. *ODTÜ-ÖTK* bu ülkenin yaşadığı en demokratik en kitlesel ve güçlü örgütlenmelerden biridir ve bu özellikleriyle yeni toplumsal örgütlenmelere ışık tutmaktadır. Gönül ister ki geniş bir değerlendirmesi yapılarak eksik ve olumsuz yanları aşılsın ve ülkemiz demokrasisi, benzeri örnekleri daha çok sayıda ve kesintilere uğramadan yaşasın.

AHMET ASENA

1970'lerin, özellikle ilk yarısı gençler için, giderek sertleşen bir mücadelenin yanısıra, bürokratik yapıların onlar için öngördüğü belirlenmiş kalıpların ötesinde, yeni ifade biçimleri'ni araştırma imkânı anlamına geliyordu. Devrimci hareketlere katılan sayısız genç, dünyanın baştan aşağı yeniden inşa edilmesinin bir an meselesi olduğu inancının verdiği coşkuyla, formel bir eğitim görmemiş de olsalar, devrim mücadelesini çeşitli sanat alanlarına, bu arada ajitatif değerinin daha yüksek olduğuna inanılan şiir, grafik sanatlar ve tiyatro gibi alanlara taşıyorlardı. Bu çabanın sonucunda ortaya çıkan ürünler, belli bir acemilikle malül olsalar da, rejimin zaten cılız bir geçmişe sahip olan akademik kurumlarının beslemek bir yana çoğu zaman köreltti̇ği bir dirimin de taşıyıcısı oluyorlardı. Ürünleri 1980 sonrasında kurulacak olan sanat piyasasında değer kazanacak olan sanatçıların hatırı sayılır bir kısmı, 1970'lerde devrimci hareketler içinde yetişti. Ancak, devrimci hareketlerin genç sanatçılar üzerindeki etkisinin yalnızca olumlu olduğu da söylenemez; sanatın toplumsal mücadele ile ilişkisinin ne olması gerektiği hakkında bir ortodoksinin egemen olması, sözkonusu sanatçıların araştırıcılıklarını, ifade imkânlarını önemli ölçüde kısıtlayabiliyordu da. Yukarıda, dönemin popüler (devrimci) tiyatro oyunlarından bazılarının afişleri. Altta, Selçuk Demirel'in 1975'de açılan 3. sergisi "Yürek Bilek Beyin"in afişi. Bu sergiye ilişkin görüşlerini Selçuk Demirel şöyle açıklamıştı: "Karikatür kitle haberleşmenin önemli bir aracı olmuştur. Halka varmış, tabanı etkilemiş bir sanat türü olarak ciddi sorumlulukları yüklenmiştir. Sanatı, hayatın maddi koşulları, üretim ilişkileri belirlediğine göre, sanattaki çelişkilerin kaynağı da hayattaki çelişkiler olacaktır. (...) Günümüzün sanatçısı, kendini halkından ve halkının mücadelesinden soyutlamadan, mesajını yığınlara, öz ve biçim dengesini kurarak sağlıklı bir biçimde iletmek zorundadır."

CHP'li Yusuf Vehbi Yılmaz'ı, 25 Eylül'de Muğla'da yine *CHP*'li İbrahim Kocakarın'ı, 1 Aralık'ta İstanbul'da Cezmi Yılmaz ve Halit Pelitözü'yü, 5 Aralık'ta Malatya'da Kazım Göktaş', 11 Aralık'ta Elazığ'da Selahattin Bereket'i ve 1975'in son günlerinde Ankara'da Kenan Dayıoğlu'nu öldürdüler.

Devrimci öğrenciler arasında bu cinayetler sonrasında faşistlere karşı aktif bir savunma örgütlenmesi ve silahlı saldırılara gene silahla karşı konulması eğilimi gelişmeye başladı. *TKP* ve *TSİP* yanlıları provokasyona gelmemek için bu politikanın benimsenmemesini gerekteğini ileri sürüyorlardı. Bu tartışma sonuçlanamadan sürüp giderken, öğrenci hareketi farkına varmadan ve uzun süreli bir mücadele perspektifinin gereği üzerinde fazlaca bir fikri olmaksızın demokratik ve özerk bir üniversite için mücadele hedefinden uzaklaşarak, faşist saldırılar karşısında bir direniş örgütleme ve faşistlerin işgali altına giren okullardaki işgalleri kırma çabasına girişti.

İYÖKD'ün Kapatılması ve *İYÖD*'ün Kuruluşu

Şubat 1975'de *İYÖKD*'ün Aksaray'daki binası ve o güne kadar toplam 6 sayı çıkabilmiş *İleri* dergisinin bürosu polis tarafından basıldı. İki *İYÖKD* yönetim kurulu üyesi ve derginin yazıişleri müdürü gözaltına alındı. Yönetim kurulunun öteki üç üyesinin de gözaltına alınmasından sonra *İYÖKD* hakkında, bir gizli örgüte dönüştüğü iddiasıyla dava açıldı. Mahkeme boyunca *İYÖKD* üyeleri duruşmalara gelerek gösteriler yaptılar.

İYÖKD'ün kapatılmasından sonra İstanbul yüksek öğrenim gençliği yeniden bir merkezî örgüt altında toplanma çabalarına girişti. Aşağıdan yukarıya bir örgütlenme süreci sonunda, seçilen temsilcilerin aralarında seçtiği bir yönetim kurulunun başvurusuyla *İstanbul Yüksek Öğrenim Derneği* (İYÖD) kuruldu. *İYÖD*'ün oluşum süreci farklı eğilimler arasında günlerce süren bir tartışmaya tanık oldu. Tartışmalar sonunda "nisbi temsil" esasına göre yapılan seçimlerle saptanan delegeler kurucuları seçtiler.

İYÖD'ün kurulduğu dönem sol hareketin uzun bir ayrışma döneminden sonra saflaşmaya doğru yöneldiği bir evreye tekabül ediyordu. Farklı siyasal eğilimler o gune kadar aynı çatı altında yer aldıkları merkezî bir örgütlenme yerine, "kendi" gençlik örgütlerini kurmaya başladılar. Yeni kurulanların yanısıra *İYÖD* de tek bir siyasal eğilimin gençlik örgütüne dönüştü. Faşist saldırıların da yoğunlaşmasıyla, gençlik hareketinde militanlaşma özelliği derinleşirken kitle katılımında belli belirsiz bir düşüş görülmeye başladı. *THKP-C* sempatizanlarının yönetimde bulunduğu *İYÖD*, "cephe" hareketi içinde meydana gelen bölünmeye paralel olarak, sadece *Devrimci Gençlik* dergisi etrafında kümelenmiş bir çevrenin örgütüne dönüştü. Bu gelişmeyi hızlandıran bir diğer etmen yeni derneğin kuruluş çalışmaları sırasında süren yönetimin oluşumuna ilişkin tartışmaların tıkanma noktasına gelmesiydi. Kendilerini *Dev-Genç* grubu olarak tanımlayan bir çevre, yeni kurulacak derneğin yönetiminin, faaliyet programını tam olarak gerçekleştirebileceği ve pratik faaliyetlerin uygulanmasında avantaj sağlayacağı gerekçesiyle homojen olması gerektiğini savunurken, öteki bütün siyasal eğilimler yönetimin "nisbi temsil" esasına göre oluşturulmasını savunuyorlardı. Birimlerde seçimler yapılmadan önce, delegeleri seçecek öğrenciler önce seçim sistemi üzerinde bir tartışma yürüttüler. *Dev-Genç* grubunun önerisinin genel olarak kabul görmesiyle liste usulü yapılan seçimlerle teşekkül etmiş delegeler merkezî derneğin yönetimini de homojen biçimde

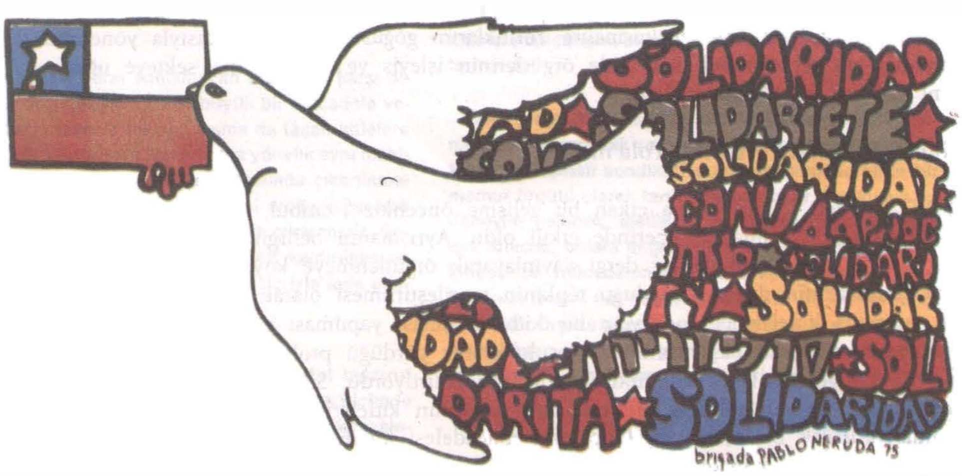
ODTÜ, birincisi Nisan 1975'de başlayarak yaklaşık 6 ay, ikincisi Şubat 1977'de başlayarak 9 ay süren iki büyük boykota tanık oldu. Birinci boykot yurt ücretlerinin artırılmasını protesto amacıyla başlayan direnişin, öğrenim sisteminin değiştirilmesi, 12 Mart sonrası üniversiteye yerleştirilen jandarmanın okuldan çekilmesi taleplerini de içererek gelişti. Öğrencilerin merkezi örgütü ODTÜ-DER yöneticileri bile öğrencilerin boykota katılım oranı ve biçimi karşısında şaşkınlığa düştüler. Öğrenciler direniş süresince o güne kadar alışılagelmemiş mücadele yöntemleri geliştirdiler. Örneğin dörtlü beşli gruplar halinde Ankara'nın çeşitli mahalleleri dağılarak ayakkabı boyacılığı aracılığıyla boykot halka anlatılar. İkinci boykot, birincide edinilen deneyimlerin de yardımıyla çok daha sert koşullarda geçmesine karşın gerek katılım gerekse de kamuoyundaki etkisi itibariyle çok daha önekmli siyasal sonuçlara yol açtı. Öğrenciler ikinci boykot sırasında üniversitenin en büyük anfisi önünde oynadıkları küçük skeçleri senaryolaştırarak Çağdaş Sahne'de yaklaşık 6 ay boyunca sahneye koydular. Sanatçı Yılmaz Aysan'ın üstte görülen afişleri ODTÜ öğrencilerinin oyunlarını Ankara halkına duyurmayı hedeflerken, oldukça gelişkin bir estetik örneği veriyor. 1974 sonrası görsel sanatlara olan ilginin ve bu alandaki çalışmaların önemli örneklerinden birisi de altta görülen ve yurt dışında yaşayan bir Türk devrimcinin Şili halkıyla dayanışma amacıyla yapılmış afiştir.

oluşturdular. Tabanda var olan diğer siyasal eğilimler ise kendilerini dışlanmış hissettiklerinden, ayrı örgütlenmelere yöneldiler.

Bu dönemin en önemli karakteristiği gençlik içinde nüfuzlu siyasal akımların öğrenci hareketini yukarıdan mobilize etmesiydi. Ayrıca sol hareketlerin büyük çoğunluğu siyasal etkinlik ve örgütlenmelerini asıl olarak gençlik üzerinden geçiriyorlardı. Bu nedenle gençlik, özellikle de öğrenci gençlik, bu hareketlerin kadro devşirdiği en önemli alandı. Dolayısıyla sosyalist hareket içindeki bölünmenin etkileri en çok üniversite gençliğince duyuluyordu. Bu durum bir yandan bölünmenin hızını artırırken, öte yandan da öğrenci hareketinin kitlelerle olan bağının zayıflamasına yol açıyordu. Öğrenci hareketi, üniversite yaşamına ilişkin somut talepleri içeren sloganları bir kenara bırakarak, soyut ve çeşitli sol grupların kimliklerini dışa vuran sloganlara yöneldi.

Sosyalist Harekette Bir Dönüm Noktası: "Sosyal- Emperyalizm" Tartışmaları

1970'lerde dünya sosyalist sisteminin içine düştüğü parçalanmışlık ve "kamplaşma" olgusu, başka bir deyişle *ÇKP-SBKP* kutuplaşmasının derinleşmesi, dolayısıyla uluslararası sosyalist hareketin çok başlı bir görünüm arzetmesi, adı geçen partilerin 1963'den başlayarak birbirlerine gönderdikleri mektuplarla başlattıkları eleştirilerin dozunun giderek artması ve *ÇKP*'nin özellikle 1968'den itibaren "Sovyetler Birliği'nde kapitalizmin yeniden inşa edildiği", bu ülkenin "sosyal-emperyalist" bir nitelik kazanarak "dünya halklarının baş düşmanı" haline geldiği sonucuna ulaşmasıyla yeni bir evreye girdi. Türkiye'deki *ÇKP* takipçisi olan *Aydınlık* çevresinin 12 Mart sonrası politikasının merkezine bu tesbiti koyması 12 Mart döneminde

silahlı mücadele yürüten grupların militan kadrolarında oluşan ideolojik belirsizlik ve güvensizlik eğilimlerinin arayışları açısından bir çıkış noktası oluşturdu. *Aydınlık* çevresinin yayın organı olarak yayımlanan *Halkın Sesi* dergisi yayın hayatına başladığı 15 Nisan 1975'den başlayarak, Stalin'in ölümünden sonra *SBKP*'nin yönetimine gelen Hruşçov'un, "parti ve devlet organlarında yuvalanmış yoz burjuva-revizyonist unsurlara yaslanarak ve her türlü haince manevraya başvurarak karşı devrimci bir hükümet darbesiyle iktidarı gaspettiğini" ileri sürmeye başladı. Silahlı mücadelenin ezilmesinden sonra hapisanelerde kalan *THKP-C, THKO* ve *TİKKO* militanlarının önemli bir bölümü, yenilgilerinin nedenleri üzerinde başlattıkları tartışmalarında, yığınların mücadelesine yaslanmayan bir silahlı mücadelenin yenilgisinin kaçınılmazlığından başlayarak örgüt, çalışma tarzı ve mücadele yöntemlerini yeniden gözden geçirmeye yöneldiklerinde Doğu Perinçek'in *Halkın Sesi* dergisinde çıkan bu görüşlere dört elle sarıldılar.

Sovyetler Birliği'nin sosyal-emperyalist bir ülke haline dönüştüğü ve *ÇKP*'nin tarihsel haklılığı düşüncesinin *Aydınlık* çevresinin de etkisiyle güçlenmesi 1975 sonrası sol hareketinin gelişim sürecini belirleyen bir etken oldu. Merkezî örgütlülüğü tamamiyle dağılmış bulunan *THKP-C* davasının Niğde cezaevinde yatan militanları Necmi Demir, İlkay Demir, Kamil Dede'nin 1975 ortalarına doğru kaleme aldığı, o dönemde "8'likler" diye ünlenmelerine yol açan 8 sayfalık yazı, bu hareketin dışardaki sempatizanları arasında şaşkınlıkla karşılandı. Bu tarihe kadar, özellikle Ankara ve İstanbul'da yüksek öğrenim gençliği içinde, *THKP-C*'nin eski çizgisini izlediğini ileri sürerek örgütlenen sempatizanlar arasında hareketin başlıca önder kadrolarından arta kalanların siyasal bir önermede bulunmayışları nedeniyle kulaklarını diktikleri bu üç ismin, geçmiş hareketi "maceracılık ve kitlelerden kopuklukla eleştiren ve Sovyet sosyal-emperyalizminin hizmetinde olmakla suçlayan" görüşleri hızla yayılmaya başladı. Eski harekete ilişkin "yeni birşeylerin" söylendiği ve yeniden toparlanmanın bu "yenilenmenin" itmesiyle mümkün olduğu kanısı 1974 affıyla tahliye olarak aktif politikanın içinde yer alan eski militanların da bu görüşleri benimseyip, savunuculuğunu yapmalarıyla hatırı sayılır biçimde güçlendi. 1971 sonrası devrimci harekete katılmış militanların bilgi ve tecrübe eksiklikleriyle birleşen ürkeklikleri "eski" militanların ilişki zenginliğiyle de desteklenince, "yeni tezler" umulanın çok ötesinde bir taraftar topluluğunca benimsendi.

İYÖKD çevresindeki militanlar arasında temel tartışma konusu haline gelen SSCB'de "sosyal-emperyalizm" tesbiti ile o güne kadar kurulmuş ittifakların da parçalanması, varolan sosyalist eğilimlerin mücadele biçimleri ve taktiğe ilişkin iç ayrışmalarının yanısıra bu yeni tezler dolayısıyla da iki katlı bir ayrışma dönemini yaşamalarını zorunlu kıldı. Artık her şey yeni tezlere göre yeniden uyarlanıyor ve bu tesbit adeta bütün sorunların anlaşılması ve çözülmesinde esas halkayı oluşturuyordu. İstanbul'da yoğunlaşan tartışmalar kısa zamanda başta Ankara olmak üzere bütün ülkeye yayıldı. Faşistlerin denetiminde bulunmayan bütün yüksek okullar "sosyal-emperyalizm" tezinin tartışıldığı birer kürsü haline geldiler. Örneğin faşistlerin sökülüp atıldığı ODTÜ yurtlarında Türkiye'nin değişik bölgelerinden gelen sosyalistlerin katıldığı tartışma toplantıları düzenlendi. Tartışma konusunun bitip tükenmez cansıkıcılığının yanısıra, bu tezleri savunanlarla karşı olanların artık bir fikir mücadelesinden çok fiili kavgalara girişme eğilimi sosyalist öğrenci hareketinin 1975'e kadarki canlılığını yoketmediyse bile coşkulu günlerin artık geride kalacağı sezilebiliyordu. Toplumsal muhalefetin her geçen gün kabarmasına paralel olarak, öğrenci hareketinde daha önceleri görülmediği ölçüde bir kitleselleşmeye tanık olunuyordu ama faşist saldırıların 1976 başında kurulan *MC* hükumetinin doğrudan desteğinin de yoğunlaşmasıyla öğrenci hareketinin birlikte karşı koyma ve davranma geleneği kaybolurken, "sosyal faşist" veya "Maocu bozkurt"lar hedefte faşistlerin yanına eklendi.

Ankara ve İstanbul'da yaratılmaya çalışılan merkezî gençlik örgütleri ve hatta Türkiye çapında bir federasyon çabaları artık tamamiyle olanaksızlaşmış gibiydi. Devrimci harekete katılımın olanca hızıyla sürdüğü, her siyasal çevre dolayındaki ilişki ağının fazlaca bir çabaya gerek kalmaksızın genişlediği bu dönemde, *DİSK, Töb-Der, Tüm-Der, Halkevleri, TMMOB* gibi kitle örgütleri bu iki kutupta yeralanların ideolojik ve giderek siyasal çatışmalarının yıkıcı etkilerini ve yol açtığı tıkanıklığı her geçen gün biraz daha güçlü biçimde yaşamaya devam etti. Bütün toplumsal sınıfların mücadeleye atılması, sonuçta bütün çalışanların kendi demokratik kitle örgütlerini doğurmuştu ama, birarada olamayacaklarını ilan etmiş bulunan karşıt sosyalist eğilimler ayrı kitlesel örgütler kurmanın zorluklarını göğüsleyememe kaygısıyla yönetimde egemenliği ele geçirebilmek için kitle örgütlerinin işleyiş ve faaliyetlerini sekteye uğratma riskini kolayca göze alabilmişlerdi.

Militan Gençlik'ten *Halkın Yolu*'na

THKP-C hareketi içinde ortaya çıkan bu gelişme öncelikle İstanbul, İzmir, Trabzon, Denizli ve Kars bölgesindeki militanlar üzerinde etkili oldu. Ayrışmanın belirginleşmesiyle birlikte bu çevre *Militan Gençlik* adıyla bir dergi yayınlayarak örgütlenmeye koyuldu. Geçmiş hareketi küçük burjuvazinin düzene duyduğu tepkinin teorileştirilmesi olarak niteleyen bu çevre, işçi sınıfı ve geniş kitleler içinde yaygın bir kitle çalışması yapılması görevini ön plana çıkartıyor, devrimci mücadelenin başarısının ön koşulu olarak gördüğü proletarya partisinin inşaasının temel siyasal görev olarak önlerinde durduğunu belirtiyordu. Silahlı mücadele ancak yaygın bir kitle çalışmasının yürütülmesi ve proletarya partisinin kitleleri sabırla eğitmesi sürecinin sonunda varılacak bir aşamaydı. Öncülerin mücadelesi kitlelerden kopukluk anlamına geliyordu ve aslolan bir kitle hareketinin yaratılmasıydı.

Türkiye'de Memur Örgütlenmesi ve TÜM-DER

Türkiye'de memur örgütlenmesinin çok eskiye dayanan köklü bir geçmişi olduğunu iddia etmek pek olanaklı değil. Bu, kuşkusuz hiç bir örgütsel yaklaşımın olmadığı anlamına da gelmez. Mesleki temelde, ne yazık ki kitleselleşmemiş, yalnızca ilgili meslek dalının haklarını savunmaya yönelik girişimler ve bunun somutu olarak dernekler hem özel çabalar sonucu hem de bir devlet desteği ve onun politikası olarak zaman zaman ortaya çıkmıştır.

Bu tür dernekler çok dar bir faaliyet alanına kendilerini hapsederek geniş yığınları kucaklayamamışlardır. Geniş memur kesiminin, ekonomik, demokratik ve sosyal hak ve taleplerini dile getirebilmede doğal olarak çok gerilerde kalmışlardır. Bunun böyle olmasında genç Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal yapısının da etken bir faktör olduğunu vurgulamak gerekir. Zira memurlar, daha doğrusu bürokratlar çok uzun yıllar iktidara bir anlamda ortak olmuşlardır. Bu arada başlangıç yıllarında memur sayısının azlığı ve bürokrasinin alt ve üst düzey itibariyle bugünkü gibi ayrışmadığı, bunun da ötesinde memur olmanın toplumun diğer sınıf ve tabakaları yanında ayrıcalıklı bir statü sağlaması ve maddi imkânların diğerlerinden göreli olarak iyi olması da dikkate alınırsa memurların ciddi bir örgütlenmeye çok fazla ihtiyaç duymadığı da söylenebilir.

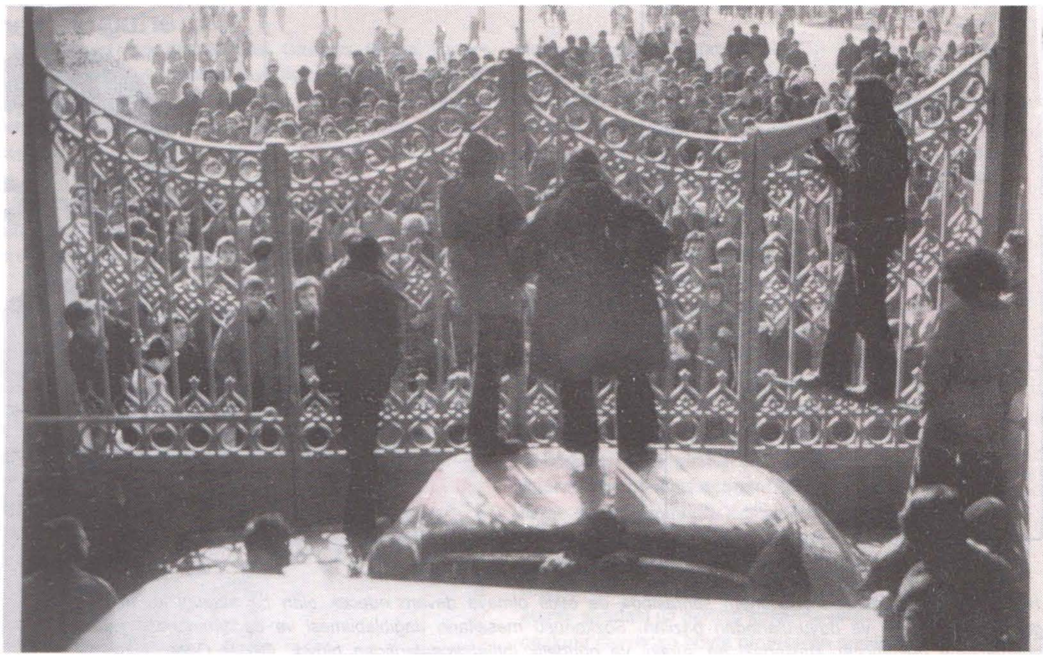
Ancak 1950'ler ve sonrası itibariyle şartların çok değiştiğini söylemek yanlış olmasa gerekir. Memur sayısının hızla artışından, alt ve üst düzey memur ayrışımına ve giderek maddi durumunun sarsılmasına dek sorunlar dizisi daha sonraki örgütlenme isteğinin maddi temellerini oluşturmuştur.

Bu maddi temellerin oluşmasına koşut olarak memur kesimi içinde özel bir konuma sahip öğretmenler gerçek bir örgütlenmeye yönelik ilk hareketlenmeyi göstermişlerdir. Öğretmenlerin işlevleri, toplumdaki özel yerleri ve öğrencileri kanalıyla diğer sınıf ve tabakalarla ilişkileri örgütlenmeye en müsait konumda olmalarını sağlamıştır.

Diğer memur kesimleri, ise, 1960 sonrasında, 1961 Anayasası'nın özgürlükçü ve demokratik yapısına para-

72 (19) Kitlesel Mücadeleler ve Sosyalist Hareket

23 Ocak 1975 günü, sabahın erken saatlerinden itibaren sayıları 15-20 arasında değişen Ülkü Ocakları'na ve MHP'ye bağlı faşist çeteler sokaklarda cirit atmaya başlamışlardı. İlk olarak Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde sağlık işçilerinin başlattığı direnişi kırmak amacıyla bir baskın düzenlediler. Şehirde gezinmeye devam eden çete, önce Trabzon Öğrenci Yurdu'nun önünde, oradan geçmekte olan devrimci iki öğrenciye saldırdı ve birini bıçak darbeleriyle yaraladı. Ardından Aksaray'daki Vatan Mimarlık ve Mühendislik Akademisi kantinine "uğradılar". Olay çıkarmak amacıyla öğrencilerden 10 bin lira haraç isteyen çeteyi, öğrenciler görevli polis memuruna ve okul müdürüne bildirdiler. Kerim Yaman'ın da aralarında bulunduğu ve faşistlerin sözlü sataşmalarına aldırmayarak okuldan ayrılarak Fatih yönüne doğru yürümeye başlayan grubu, sayıları elliyi aşan bir grup faşist takip etmeye başladı. Ara sokaklardan birinde devrimci öğrencileri önden ve arkadan kıstıran faşistler, öğrencilerin üzerlerine ateş açtılar; Kerim Yaman kalbinden vurularak olay yerinde öldü. Erol Erdoğan ve Erdinç Demirpolat adlı öğrenciler de ağır yaralandılar. Fotoğrafta, Kerim Yaman'ın ölümünü protesto için İstanbul Üniversitesi'ni işgal eden devrimci öğrenciler görülüyor.

lel ve hiç de büyük bir mücadele vermeden sendika kurma hakkını elde ettiler. Ancak bu grevsiz toplu sözleşmesiz bir sendikal haktı. İşçi sınıfının dahi onca köklü mücadelesine rağmen grev hakkına ancak 1960'dan sonra kavuştuğu düşünülürse, memurlara verilen bu hak son derece önemliydi. Nitekim 1960-1971 arasında pek çok memur sendikası kurulmuş ancak örgütlü ve etkin bir mücadele *TÖS* dışında verilememiştir.

Ve nihayet 12 Mart 1971'e gelindiğinde 1961 Anayasası'nın Türkiye'ye bol geldiğini iddia eden, demokrasi ve özgürlük düşmanı güçler geniş çapta yaptıkları Anayasa tadilatı sırasında memurların sendika haklarını da kaldırmışlardır. Böylece mevcut tüm sendikalar kapatılmış, mal varlıkları da kayyumlara teslim edilmiştir.

1973 seçimleri sonucunda göreceli olarak siyasi ortamın açılması, artık önemli bir geleneğe de sahip memur kesimini de hareketlendirmiştir. Bunun doğal sonucu olarak da 20 Ocak 1975 tarihinde *TÜM-DER* Tüm Memurlar Birleşme ve Dayanışma Derneği kurulmuştur. 12 Eylül 1980'e kadar aktif olan *TÜM-DER* bu tarihte tüm diğer dernekler gibi kapatılmış hakkında dava açılmış ancak tüm açılan davalar beraatle sonuçlanmıştır. Bugün *TÜM-DER* resmen kapatılamamış, aklanmış, ancak fiilen açılamamış bir dernek konumundadır; çünkü 1982 Anayasa'sı memurların dernekleşmesini dahi belirli kurallara bağlamış daha doğrusu dernekleşememesini tanımlamıştır.

Bu çok özet g :işim tablosu sonucunda *TÜM-DER* gerçeğini aradan 10 yıl geçtikten sonra değerlendirmekte yarar var.

Öncelikle belirtmek gerekir ki *TÜM-DER* öğretmen örgütlenmesinin dışında en kitlesel en etkin bir örgüt konumunda olmuştur. Örgütlenme biçimi, kitleselliği, demokratik kitle örgütü anlayışı ve bu anlayışı hayata geçirebilmesiyle kitleleri etrafında toparlayabilmiş, örnek bir örgüt durumuna gelmiştir. Kapandığı tarihte 300 dolayında şubesi 100 bin dolayında üyesi bulunmaktaydı.

TÜM-DER ideolojik bir yaklaşımla kurulmamıştır. Bu, kurucularının ve yöneticilerinin belirli siyasi görüşe sahip olmadıkları anlamına gelmez. Ancak, örgütlenme bu doğrultuda yapılmamıştır. Geniş kitlelerin örgüte katılımını sağlamak baş hedef olmuştur. Nitekim binlerce memur devrin partileri olarak *AP*'lisiyle *CHP*'lisiyle *TİP*'i, *TSİP*'lyle ya da partisiz veya tarafsız olarak örgüte ve mücadeleye katılmıştır.

Bu katılımda örgütlenme biçiminin de rolü büyüktür. Tüm memurları kapsayıcı sorunların ortaya atılması ve o doğrultuda politikalar üretilmesi çeşitli değişik meslek dağılımları itibariyle biraraya gelişi de sağlamıştır. Bunun sonucu Türkiye'nin çok küçük ilçelerinde dahi memurlar bir çatı altında bir araya gelme imkânına kavuşmuştur. Kahvehane köşelerinden örgütlü bir mücadeleye geçiş sağlanmıştır. Demokratik Merkeziyetçilik anlayışının örgüte egemen olması yersiz ve anlamsız tartışmaların zamanında çözümlenmesini sağlamıştır.

Küçük küçük ekonomik ve demokratik hak taleplerinin zaman içinde büyük kitlesel katılımları sağlayabildiği bir gerçektir. *TÜM-DER* daha başlangıçta kitle tabanını çok ilgilendiren somut ekonomik sorunlara el atmış ve bunların bir kısmında başarılı olmuş ya da ne yazık ki 12 Eylül 1980'den sonra bu konulardaki haklı mücadelesi memur örgütlenmesini yok edenler tarafından teslim edilmiştir. Burada birkaç örneğe değinmekte yarar var.

Memurlardan bir yıl itibariyle gelir vergisinin peşin kesilmesi memuriyetten şu veya bu nedenle (özellikle askerlik nedeniyle) ayrılanların, yasaları da yeterince bilmemeleri sonucu parasal kayıplara uğramasına yol açmaktaydı. Yapılan açıklamalar ve kurulan hukuk bürolarıyla öncelikle bu paraların iadesi sağlanmış ve nihayet memurlardan peşin vergi alınması da yasalarla kaldırılmıştır.

Memura hiç bir yarar sağlamayan MEYAK'a karşı diğer memur örgütleriyle birlikte büyük bir mücadele verilmiş ve bu mücadele memur dışına da taşan kitlelere maledilmiştir. O sıralarda işçi sınıfına yönelik aynı mahiyetteki İYAK tasarısı bu tepkiler karşısında çıkarılamamıştır. Bu konum aynı zamanda işçi sınıfıyla memur kesiminin ittifakının önemini de ortaya çıkarmıştır. Sonuçta 1980 sonrasında da olsa MEYAK kaldırılmış ve talep edildiği gibi toplanan paralar faizleriyle iade edilmiştir.

Ancak ne yazık ki çok yakınlarda bu cebri tasarruf *ANAP* tarafından üstelik işçileri de kapsayacak biçimde yeniden ihdas edilmiştir. Buna karşı memur kesiminden, örgütsüzlüğün bir sonucu olarak herhangi bir tepki gelmemiştir.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda yer alıp da hayata geçirilmemiş çeşitli ekonomik haklar etkin zorlamalarla hayata geçirtilmiştir.

Katsayı artışlarının anlamsızlığı ortaya atılmış ve maaşlara enflasyonu karşılayacak oranda toplu zam yapılması gerekliliği büyük kitlesel mitinglerde dile getirilmiş ve zamanın iktidarları demokratik baskı altına alınmıştır. Bunun yakacak zammı artışıyla sağlanabileceği özellikle vurgulanmıştır. Bu talebin haklılığı bugün kabul edilmiştir. Artık iktidarlar yakacak zamlarıyla maaşlarda toplu artış sağlamaktadırlar.

Buraya kadar belirtilenler bugün hatırlayabildiğimiz en önemli ve sonucu alınan ekonomik hak talepleridir. Kuşkusuz bunların ötesinde de pek çok ekonomik soruna sahip çıkılmıştır. Ancak sadece ekonomik haklar değil onun ötesinde demokratik haklar doğrultusunda da mücadele verilmiştir.

TÜM-DER'in kuşkusuz en önemli mücadelesi sendika ve grev hakkı elde etme mücadelesidir. Bu mücadele *TÜM-DER*'in ve diğer memur örgütlerinin (*TÖB-DER, TÜTED, TMMOB* gibi) temel amacı olmuştur. Bu doğrultuda büyük kitlesel gösteriler, bilimsel toplantılar, konferanslar, açık oturumlar yapılmıştır. Bu doğrultuda işçi sınıfıyla da yakın sıcak ilişkiler kurulmuş ve onların da desteği sağlanmıştır. Yayınlarda sürekli bu konu işlenmiştir. *Uluslararası Çalışma Örgütü*'nün (ILO) sendikalaşma ile ilgili yayınları tercüme edilmiş ve böylece kitlelere iktidarların uluslararası normlara uymadığı gösterilmiştir.

Sonuç olarak *TÜM-DER* memurların ekonomik, demokratik, sosyal hak ve taleplerini dile getirmede, grevli toplu sözleşmeli sendika hakkını savunmada etkin bir memur örgütü olarak tarihe malolmuştur. Kuşkusuz bu deneyim gelecek nesillerin bu hakları elde etmesine ışık tutacak, onlara değerli bir miras olacaktır. Örgütlü kitlesel bir mücadelenin mutlaka kazanımları olduğu, bu örnekte çok net olarak görülebilir. Bu örnek adam sende bir örgüte girersem ne kazanırım ki vurdumduymazcılığının ne kadar yanlış ve anlamsız olduğunun bir ifadesidir. Unutmamak gerekir ki hak verilmez alınır.

ERHAN TEZGÖR

1970'ler boyunca gelişen ve dönem sonrasında da etkili olmaya devam edecek olan bir estetiği kuran devrimci gençlik afiş, bildiri ve duyurularından bazıları. Sözkonusu mesajların dağıtılabilmesi ve dağıtımın nasıl yapılacağı, egemenlerle devrimciler arasındaki en sürekli ve gündelik ihtilaf konularından biriydi. ODTÜ Öğrenci İşleri Dekanlığı'nın aşağıdaki 12 Ocak 1979 tarihli "iç yazışması", bu ihtilafın somutta nasıl çözümlenebildiği hakkında bir ipucu verecek nitelikte: "12 Ocak 1979 günü Ankara Sıkıyönetim Komutanı Sayın Korgeneral Nihat Özer ile saat 11:00-12:30 arasında yaptığım görüşmede, öğrencilerimizin duvar gazetesi asma yönündeki dilekleri görüşülmüştür. Komutan fikir özgürlüğünü kısıtlama gibi bir düşünceleri olmadığını, aksine T.C. yasalarına aykırı olmamak kaydı ile tam bir fikir özgürlüğünden yana olduklarını, onaylamadıkları tek şeyin zorbalık ve tedhiş ile halkın huzurunu bozacak hertürlü söz ve davranış olduğunu belirtmişlerdir. Bu çerçeve içinde, aşağıda belirtilen yöntemle Üniversitemizde, Rektörlükçe uygun görülecek yerlere öğrencilerimizin duvar gazetesi asmalarına izin verilmiştir: 1. Duvar gazetelerinde halkımızı kışkırtıcı, bölücü, huzurunu bozucu, Türkiye Devletine, Anayasal Kuruluslarına, Silahlı Kuvvetlerimize ve kişilere hakaret mahiyetinde yazılara yer verilmeyecektir. 2. Duvar gazetelerinin tümü Öğrenci İşleri Dekanımız veya Yardımcısı tarafından önceden okunacak ve yukarıda sözü edilen mahzurların bulunmaması halinde damgalanacak ve imzalanacaktır. (...)"

Bu yayınla başlayan örgütlenme faaliyeti, taşradaki ilişkilerin İstanbul'daki merkezî ilişki ağına bağlanmasıyla öğrenci hareketinin boyutlarını aşıp bir siyasal hareket niteliği kazanma eğilimi gösterince, proletarya partisinin inşaasına giden yolun teorik hazırlığı amacıyla *Halkın Yolu* dergisini yayımlanmaya başladı. Dergi Türkiye'yi "emperyalizme bağımlı geri bir tarım ülkesi" olarak tanımlıyor, "yarı-sömürge, yarı-feodal yapı"nın ancak proletarya önderliğinde, işçi-köylü ittifakı temelinde yürütülecek "yeni tipte bir Demokratik Halk Devrimi"yle kırılabileceğini ileri sürüyordu. "Özü toprak devrimi olan Demokratik Halk Devrimi" proletaryanın en geniş köylü kitlelerini toprak ve özgürlük mücadelesine seferber edebilmesiyle zafere ulaşacak ve durmaksızın sosyalizme doğru ilerleyecekti. İşçi sınıfı, köylülük ve şehir küçük burjuvazisinin temel gücünü oluşturduğu devrim ancak uzun süreli bir halk savaşıyla başarıya ulaşabilirdi.

Halkın Yolu çevresi İstanbul yüksek öğrenim gençliği içinde ortaya çıkan ayrışmalarda devşirdiği önemli sayıda militanı çeşitli gecekondu bölgelerinde istihdam ederek siyasal faaliyetini sürdürdü. Bu çevrenin belli bir itibar edinmesini sağlayan en önemli olay, 1977 sonbaharında Ümraniye'deki 1 Mayıs mahallesinde gecekonduları yıkmaya gelen belediye ekiplerini engellemek isteyen çevre halkına karşı güvenlik güçlerinin giriştiği saldırıda halkın yanında yeralması oldu. Çıkan çatışmada çok sayıda insan yaralanırken Hasan Kızılkaya adlı *Halkın Yolu* militanı polis kurşunuyla öldü. Uzun süre panzerlerin desteğindeki güvenlik güçlerine direnen devrimcilerin bu eylemi 1 Mayıs mahallesine oldukça uzun bir süre polislerin girememesine ve hatta 12 Eylül darbesinden sonra adı Mustafa Kemal mahallesi olarak değiştirildiğinde Kenan Evren'in konuşmalarında sıkça bu mahalleden söz açmasına neden oldu.

1 Mayıs mahallesinde devrimcilerin tam denetim kurmasından sonra bölgedeki gerici unsurlara karşı girişilen takip ve sorgulama, 5 işçinin kurşuna dizilmesiyle sonuçlandığında *Halkın Yolu* çevresinde başlayan iç tartışma, *ÇKP*'nin Üç Dünya Teorisi'nin zorunlu kıldığı iç politika pratiği ve Maoculuk'la radikal bir çizgide kalmanın mümkün olamayacağı düşüncesi, hareketin önderlerinin hareket içinde başlayan çözülmenin de itmesiyle *Aydınlık* grubuna katılmasına yol açtı. *Aydınlık* grubuyla birleşmeye karşı çıkan azınlık grubu bir müddet sonra *Devrimci Halkın Yolu* adlı bir dergi çıkararak eski çizgilerini sürdürmeyi denediyse de giderek etkinliğini yitirerek benzer konumları benimseyen öteki gruplara kayışları engelleyemedi.

Devrimci Gençlik Dergisi'nin Çıkışı

İstanbul'da *THKP-C* hareketinin takipçileri olduğunu ileri süren ve daha sonra *ÇKP*'nin "sosyal-emperyalizm" teorilerini benimseyerek *Halkın Yolu* hareketini oluşturan çevrenin etki

12 Mart Sonrası Örgütlenme Arayışlarında Bir Evre: Şeh-Der Deneyimi

12 Mart döneminde toplumsal muhalefetin unsurları gerek kişiler düzeyinde gerekse legal ve illegal örgütler düzeyinde yokedilmeye-bastırılmaya çalışılmıştı. İnsan avına yönelik operasyonlar, katliamlar, "Balyoz Harekatı", tutuklamalar, işkenceler, cezaevleri, sıkıyönetim yargılamaları, cezalar, idamlar, sürgünler, kıyımlar... dönemin karakteristiğini belirleyen temel öğelerdi. Ama bunlarla da yetinilmeyip değişik yasa ve Anayasa değişiklikleri yanısıra dernekler kanunu da iptal edilmiş ve yenisi çıkarılmıştı. Bununla birlikte bütün dernekler de feshedilmiş oluyordu. Eski derneklerden çalışmak isteyenler belli bir süre içinde tüzüklerini yeni mevzuata uydurmak zorundaydılar. Yeni dernek kurmak için ise hem mevzuat yeterince açık değildi, hem de ortam yeterince caydırıcı psikolojik ve politik olumsuzluklarla doluydu. Örneğin şiddetli ve yaygın şekilde uygulanan zulümle insanlar yıldırılıyordu. Bunun da ötesinde, işkence ile insanların başkalarını suçlayıcı ifadelere zorlanmasına ek olarak kurulan ajanlık-ispiyon sistemi ve bunların işleyişine ilişkin yayılan söylentiler insanların birbirine güvenini parçalayan-ortadan kaldıran bir etki yaratıyordu.

Bu karamsar tablodan kurtulma umudu 1973 sonbahar seçimlerinde *CHP*'yi iktidara götüren gücü oluşturuyordu.

Seçimlerden sonraki süreçte insanlar 12 Mart tahribatının yaralarını sarma-örgütlenme arayışlarına girdiler. Ancak dönemin yarattığı kuşkuculuğu aşmak kolay olmuyordu. Bu nedenle insanlar akrabalık-hemşehrilik gibi ilişkileri bir çıkış dayanağı olarak değerlendirmeye çabalıyorlardı.

İşte bu çabaların bir boyutu olarak 1974'de Ankara'da *Şeh-Der* denemesi yaşanıyordu.

Şeh-Der, "Şehir Dernekleri"ne karşılık yaygın dilde kullanılan bir kısaltmaydı. Bazı illerin yüksek öğrenimdeki gençleri 12 Mart döneminin kaosunu aşmada bir çıkış olmak üzere hemşehrilik ilişkilerinin verdiği güven ve meşruluk avantajlarını kullanarak kendi şehirleri adına Yüksek Öğrenim-Kültür Derneği kuruyorlardı. Her biri kendine özgü bir oluşum süreci yaşayan bu derneklerden birkaç tanesi biraraya gelerek 1974 sonbaharında Süleyman Sırrı Sokak'taki bir daireyi ortak kullanacakları bir lokal olarak kiralamışlardı. Başlangıçta yalnızca kirayı paylaşmak için zorunlu bir ekonomik dayanışma ile sınırlı imiş gibi görünen bu birliktelik giderek gerek lokalin kullanımının organizasyonu, gerekse ortaklaşa gerçekleştirilen eğitim çalışmaları, kültürel-folklör çalışmaları... gibi çalışmalarla, dayanışma ve genişlemenin güzel örneklerini sergiliyordu.

Şeh-Der'in belkemiğini *Malatya Yüksek Öğrenim Derneği* (MAYÖD) oluşturuyordu. *MAYÖD*, İstanbul ve Ankara'da yüksek öğrenim yapmakta olan Malatyalı gençlerin 1973'de başlattıkları dernekleşme çalışmalarının 1974 yazında Malatya'da bütünleşmesi ile ortaya çıkmıştı. Aynı yaz döneminde *MAYÖD* lise öğrencileri için düzenlediği bütünleme sınavlarına hazırlık kurslarıyla büyük prestij kazanmıştı. Valiliğe başvurularak alınan bir ilkokulda üniversite öğrencileri liseli kardeşlerine bir ay boyunca ders verdiler. 527 öğrencinin kaydolduğu kurslarda her öğrenci yaklaşık 3 dersten kurs alıyordu. Ve bütünleme sınavlarında çok olumlu sonuçlar alınmıştı. Böylesi bir deneyim bütün şehrin sempatisini toplarken bu deneyimi yaşayan gençlerin de birbirleriyle daha bir bütünleşmesini, kaynaşmasını getiriyor, örgütlenme şevklerini arttırıyordu.

Malatya'nın yanı sıra Manisa, Giresun, Muğla, Uşak, Aydın, Artvin, Mut, Anamur il ve ilçe gençleri de yukarıda anlatılana benzer süreçlerden geçerek kendi şehir derneklerini kurmuşlar ve *Şeh-Der* olayı içinde yer almışlardı.

Şeh-Der bünyesinde yer alan şehir derneklerinin çalışmalarının yanısıra Ankara'daki tüm üniversite gençliğinin örgütlenme çalışmalarına da olanak sunuyordu.

Merkezî seçme sınavlarının ilk kez kurumsallaştığı 1963-64'de 32 bin olan katılan öğrenci sayısı, 1970'lerin sonuna varıldığında 450 bine ulaşmıştı. Gerek talep kaynaklar arasındaki bu asimetriden, ama daha da çok üniversite gençliğinin kanıtlanmış radikalizminden ötürü rejim, 1970-80 arasında bu kesimi, ayrıcalıklı bir kesim olarak değerlendirmekten vazgeçti; aksine onu daha çok polisiye bir konu olarak değerlendirmeye başladı. Şeh-Der girişimi, bu sürece paralel olarak, üniversite gençliğinin, taşra ile büyük kent çelişkisini, taşralı değerleri devrimci hareket içinde dayanışmayı pekiştirecek bir biçimde değerlendirme girişimiydi. Bir hemşehri yurdunda biraraya gelmiş bulunan Diyarbakırlı öğrenciler, bu dayanışmaya yalnızca devrimci olarak değil, taşralı ve Kürt olarak da muhtaçtılar.

Örneğin *ODTÜ-DER* Şubat 1975'te *Şeh-Der*'in salonlarında doğmuştu. Ve çalışmalarını o lokalde sürdürmüştü. Örneğin orta öğrenim gençliğinin örgütü olan *Lise-Der* yine *Şeh-Der*'de oluşmuştu. Ayrıca, o dönemin Ankara üniversite gençliğinin merkezî örgütü yapılmaya uğraşılan *ADYÖD* (Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği) 9 Aralık 1974'de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki olaylar sırasında polislerin fotoğraf makinasının kırılması bahane edilerek kapatılmıştı. Bunun üzerine yeni bir örgüt, *AYÖD*'ü kurmak üzere yapılan çalışmaların, tartışmaların, delege seçimlerinin tümü *Şeh-Der* salonlarında yapılmıştı. *AYÖD*'ün kuruluş çalışmaları daha sonra Menekşe Sokak'ta kiralanan kendi lokalinde tamamlanmış ve sürdürülmüştü.

Daha sonra *ODTÜ-DER*'in de kendi çalışmalarının yoğunlaşması üzerine *Şeh-Der* Süleyman Sırrı Sokak'taki lokalini *ODTÜ-DER*'e bırakarak İnkılap Sokak'ta kiralanan yeni yerine taşınmıştı.

Şeh-Der ortamı o dönemde üniversite gençliğinin içinde bulunduğu kaosun aşılmasında iki yönüyle hizmette bulunuyordu; 1) Provokasyonlara karşı uyanık olmayı sağlıyarak, 2) Bilinçlenmeyi sağlayarak ideolojik istismarları önleyerek.

Provokasyonun ne kadar yakın tehlike olduğu şöyle bir anıyla anlatılabilir: Kasım 1974'te ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger Ankara'ya ziyarete gelmektedir. Henüz o dönemde Kıbrıs Olayları sıcaklığını koruduğu için üniversite gençliği Kissinger'in gelişini protesto için 7 Kasım'da bir korsan gösteri düzenler. Bu gösterinin organizasyonu *Şeh-Der*'de yapılır. Büyük bir gizlilik içinde yürütülen çalışmalar sonunda 5'er kişilik sıralar halinde kol kola girmiş olan gençler Zafer Çarşısı'nın önünde bir pankart açarak "Kahrolsun ABD emperyalizmi" türü sloganlarla Kızılay'a doğru yürüyüşe geçerler. O sırada kaldırımdaki seyreden insanlardan (12 Mart öncesinin parkalı-bıyıklı devrimci tipine uygun) birisi fırlayıp, herkesten daha gür ve çoşkulu olarak sloganları atarak sıradaki iki gencin kollarına girer. Herkesten çok çoşkulu davranan böyle bir insanın aralarına girişi fazla yadırganmaz. Koluna girdiklerinden soldaki, adamın sağdaki arkadaşının arkadaşı olduğunu ve sağdaki de soldaki arkadaşının arkadaşı olduğunu düşünür. Oysa biraz sonra Kızılay yakınında mitingin bitişi sırasında o adamın polislere insan yakalatmaya kalkışması üzerine polis olduğu anlaşılır. Daha sonra da adamın 12 Mart döneminin meşhur işkencecilerinden birisi olduğu öğrenilir.

Burda en vulger örneği verilen böylesi provokasyonlardan gençleri korumanın yolu onların birbirlerini iyi tanımalarından, birbirlerine güvenlerinin pekişmesinden geçiyordu. İşte *Şeh-Der* bu açıdan küçümsenmeyecek olumlu katkılarda bulunmuştu.

Konunun ideolojik boyutu ise şöyle özetlenebilir. 12 Mart döneminde yaşanılanlar üniversite gençliğinin devrimci düşüncelere ve örgütlenmelere ilgisini arttırmıştı. Ancak bu konuda pek fazla kaynak olmadığından gençler kulaktan dolma, sığ, çoğu kez de doğru olmayan subjektif bilgilerle şu ya da bu grup adına tavır almaya yönlendiriliyorlardı. Ahbap-çavuş ilişkileriyle etkilendirilmeye çalışılıyordu. Buna karşılık, deneyimli devrimciler, gençlerin bilinç düzeyinin yükseltilmesi, onların en azından asgari teorik bilgilerle donatılarak daha sağlıklı tercihlerde bulunabilme kapasitelerinin arttırılması yönünde bir dizi programlar gerçekleştirdiler. Türk Solu'nun 50 yıllık geçmişi, emperyalizm, devlet, devrim... gibi konular araştırma, eğitim ve tartışma konuları olarak işleniyordu. İşte *Şeh-Der* bu tür proğramların gerçekleştirildiği bir çalışma ortamı olarak da başlı başına bir öneme sahiptir.

Bir yandan *Şeh-Der*'in bu oluşumlardaki katkısı, bir yandan başka kesimlerdeki benzeri çalışmaların da yaygınlaşması ve yoğunlaşması, bazı yayınların çıkarılmaya başlaması ve bütün bunların yanısıra 1. *MC* hükümetinin kurulmasıyla yoğunlaşan faşist baskı ve saldırıların mücadeleye yeni boyutlar katması örgütlenme ortamında yeni ve daha güçlü yapılanmaların ortaya çıkmasını getiriyordu. Üstelik *Şeh-Der* bünyesinde yetkinleşen gençlerin her biri kendi okul örgütlenmesinde, gençliğin merkezî örgütlenmesinde... daha üst sorumluluklar üstlenerek farklı çalışma alanlarına kayıyorlardı.

İşte bütün bunların doğal sonucu olarak *Şeh-Der* işlevini tamamlamış olarak her geçen gün giderek zayıflayan yapılanmasıyla 1976 ortalarında ortadan kalktı.

12 Mart sonrasının dağınıklık ve kaosunun aşılmasına yönelik örgütlenme arayışlarına olumlu katkılar sunan bir ara evre olarak anılmayı hakediyor *Şeh-Der*...

HAŞİM AYDINCAK

Devrimci Yol Üzerine Notlar

12 MART SONRASI AYRIŞMALAR VE TARTIŞMALAR

Her siyasal akım gibi *Devrimci Yol* da doğup geliştiği dönemin koşulları, teorik ve siyasi tartışmaları tarafından kaçınılmaz olarak etkilenip, belirlenmiştir.

12 Mart dönemi sonrasında Türkiye solunda ideolojik ve teorik bir kargaşa örgütsel plandaki bir dağınıklıkla birlikte) yaşandı. 68-70 döneminde ortaya çıkan siyasal çevre ve örgütler içinde yenilginin ortaya çıkardığı çözülmeler yeni ayrışmalar getirdi. Bu yüzden geçmiş değerlendirmeleri üzerine ve geçmiş teorik yaklaşımlar ve kavramlar üzerine olan tartışmalar önemli bir yer işgal etti. Bunun yanı sıra, Sosyalist Dünyadaki Çin-Sovyet kutuplaşması çerçevesinde ortaya çıkan tartışmalarla (sosyal emperyalizm, geçiş süreci, geri dönüş vb.), Kürt ulusal sorunu ve faşizme karşı mücadele konusundaki tartışmalar 74-80 döneminin teorik tartışma alanını oluşturdular.

Bu dönemdeki tartışmalar kısmen '70 öncesi tartışmaların bir devamı olmakla birlikte, bazı konular önemini kendiliğinden kaybetmişti. Türkiye devriminin sosyal muhtevası, işçi sınıfının öncülük rolü ve niteliği, temel güç ve ittifaklar (Kemalizm) sorunu gibi bazı eski tartışma konuları belirleyici olmaktan çıktılar. Devrim anlayışı ve devrimci mücadele üzerine ve örgütlenme biçimleri üzerine olan tartışmalar ise önemlerini ve ayrışma konusu olma özelliklerini kaçınılmaz olarak sürdürdüler.

Devrim anlayışı üzerine olan farklılıklar altmışların sonlarına doğru, daha çok Sovyet ve Çin devrimlerinin biçimlenişleri (sovyetik ayaklanma ve halk savaşı modelleri) arasındaki bir tercih sorunu olarak ortaya çıkıyordu. Bu konuda, solun geleneksel (dogmatik) özellikleri nedeniyle taklitçi ve kopyacı anlayışlar egemendi. Böylece bir anlayışla yürütülen tartışmalarda gerçeğin hep bir kenarından yakalanması sözkonusu olabiliyordu.

Marksizmin bilimsel yöntemi yeni kuşaklar tarafından kavranmaya başladıkça ve devrimci mücadelenin ivmesi 12 Mart'a doğru hızlandıkça, temel alan (kır-şehir), öncü güç-temel güç (işçi-köylü) ikilemleri çerçevesindeki tartışmaların açmazları ve yanılgıları da iyice ortaya çıkmaya başladı. Türkiye'nin Çin'e de, Çarlık Rusya'sına da benzemediği, hiçbir devrimin kendinden öncekileri tekrarlamadığı ve her devrimin kendi yolunu izlediği gerçeği ortada duruyordu.

Ortada duran bu gerçekler Marksizmin bilimsel diyalektik yöntemini kavramaya çalışan yeni kuşak devrimcileri yeni arayışlara sevk etti. THKP/C hareketi, en özlü ifadesiyle, eski-geleneksel sağ eğilimlerin tıkandığı bir aşamada Türkiye devriminin kendine özgü yolunun bir arayışı olarak ortaya çıktı. Pek çok noktada karşı çıkılan anlayışların izlerini içinde taşısa da, bu devrimci anlayış, her türlü dogmatik-sağ eğilimden ilk esaslı kopuş noktasını oluşturmuştur. O noktadan itibaren THKP/C hareketinin Türkiye solunun ana akımı haline gelmesinin ve etkinliğini her zaman sürdüren teorik derinliğinin kaynaklandığı yer de buradadır. devrimci Yol hareketi de bu bilimsel devrimci anlayışın özünü kavrayabildiği, onun Türkiye'ye Özgü Devrimci Yol arayışını sürdürebildiği ölçüde başarılı olabilmiştir.

1974 sonrasında, 12 Mart yenilgisinin bir sonucu olarak geçmiş tartışmaları önemli bir yer işgal etti. 12 Mart öncesindeki devrimci mücadele ve devrimci hareketlerin teorik kavramları, özellikle Mahir Çayan tarafından ortaya atılan *THKP-C* hareketine ait tezler (Birleşik Devrimci Savaş, Politikleşmiş Askeri Savaş, Öncü Savaşı, Evrim-Devrim Aşamaları, Suni Denge, Silahlı Propaganda gibi konular), en çok tartışılan konuları oluşturdular. O dönemde yenilginin bir sonucu olarak başlıca iki hatalı eğilim sözkonusuydu. Bir eğilime göre yenilgi, geçmiş devrimci anlayışın yanlışlığını ortaya koymuştu. Bunların bütün çabaları bir geçmiş eleştirisi ve reddiyesi etrafında yoğunlaştı. Bunlar çoğunlukla uluslararası sosyalist kamptaki çatışmanın yarattığı anafora kapılarak onların peşinden sürüklenip gittiler. Bunun karşısında ise, kısmen bu inkarcı eğilimlere tepki olarak, *THKP-C* hareketinin dogmatik bir yorumuna dayanan eğilimler gelişti. Bunlar da geçmiş harekete ait kavramları ve formülasyonları kaba bir yorumla algıladılar ve *THKP-C*'nin basit bir taklidinden öteye gidemeyen bir pratiğe yöneldiler. *Devrimci Yol* bu iki eğilimden de farklı bir anlayışa tekabül ediyordu.

Kuşkusuz *Devrimci Yol*, *THKP-C* tarafından oluşturulan bir siyasi temel üzerinde gelişmiştir. Ama *Devrimci Yol*, *THKP-C*'nin temel çizgisini reddetmemekle birlikte, başlangıçtan itibaren onun basit bir tekrarını da hedeflememiştir. Sonuçta da onun basit bir tekrarı olmamış, teoride ve pratikte yer yer onu aşan değişik özellikler geliştirmiştir. *Devrimci Yol*'u 1970'lerin sonlarında en etkili siyasal güçlerden biri haline getiren nedenler, bize göre, onun (çokça tartışma ve eleştiri konusu edilen) bu özelliklerinde saklıdır.

Devrimci Yol'un *THKP-C* hareketi konusundaki tutumu ona karşı en çok yöneltilen bir eleştiri konusu olmuştur. "*Devrimci Yol*'un Mahir'in görüşlerininin doğruluğuna inanmadığı halde bunu açıkça ortaya koymaktan kaçındığı" iddia edilmiştir. Aslında *Devrimci Yol*'un gerek *THKP-C* hareketi konusunda gerekse onun Mahir Çayan tarafından formüle edilen tezleri konusundaki (ne onun reddine ne de dogmatik bir savunusuna dayanmayan) görüşleri *Devrimci Yol* dergi ve broşürlerindeki pek çok yazıda etraflıca açıklanmıştır ve bunlar herkes tarafından bilinmektedir. Ayrıca bu görüşler *Devrimci Yol*'un kendi pratiğiyle de ortaya konulmuştur. Zengin bir mücadele ve deneyler birikimi sunan *Devrimci Yol* pratiği bize göre *THKP-C* hareketinin en iyi değerlendirmesi sayılmalıdır. Onun en iyi savunmasını da, devrimci bir eleştirisini de orada bulmak olanaklıdır. Bu nedenle "Fatsa", "Kızıldere"'nin bir devamı olduğu kadar onun bir eleştirisidir de. Birinin diğerinin karşıtı ve inkarı olduğunu söylemek saçmadır.

Aslında konu, devrimci bir teorinin nasıl anlaşılması, teori-pratik ilişkisinin nasıl kavranması gerektiği açısından da değerlendirilebilir. Hiçbir teori devrimci mücadelenin somut-güncel görevlerinin nasıl yürütüleceğini önceden belirleyemez. Aksi düşünce, aslında teoriyi bir din, kitapları Kuran gibi algılayan Sünnilerin (Ortodoks) dinsel inanışlarına benzeyen bir anlayışa tekabül eder. Devrimci bir eylem programı her zaman somut koşulların bilimsel bir incelemesine dayanmalıdır. Bu nedenle pratikte hangi somut siyasi görevlerin, hangi tür eylemlerin gerçekleştirileceğini somut koşulların tahliline göre değil de "kitaba göre" (ya da geçmiş teori ve pratiğe bakarak) belirlemeye kalkmak hiçbir zaman doğru bilimsel bir yaklaşım olarak kabul edilemez.

Devrimci teori, yani Marksizm, yaratıcı bir anlayışla kavranılmalıdır. Bu anlamda, ne kadar doğru olursa olsun bir teori her zaman yeniden üretilmek zorundadır. Hiçbir kitap devrimci mücadelenin nasıl yürütüleceği konusunda mutlak doğruların bilgisini taşımaz. Bu yüzden devrimci bir siyasi hareketin başarıya ulaşmasında temel yaklaşımlarının doğruluğu kadar, yaşanan somut tarihsel gelişmelere uygun, (doğru) siyasetler, mücadele ve örgüt biçimleri geliştirip geliştirememesi de tayin edici bir rol oynar.

Kuşkusuz '70'lerde yaşanan en önemli olgulardan biri, uluslararası sosyalist dünyadaki ayrışma ve kutuplaşmalardır. Pek çok grup bu iki kutuptan birinin safında yer alarak, onların politikalarını ve birbirlerine karşı olan katı ve uzlaşmaz tutumlarını aynen benimseyerek, bunları Türkiye'deki sol grupların arasındaki mücadeleye taşımışlardır. Bu, faşizmin saldırılarının bir iç savaş sürecinde yoğunlaştığı bir dönemde son derece olumsuz, yıkıcı etkiler yaratan bir olguydu. Biz, Çin ve Sovyet çizgilerinin ikisini de eleştirel bir yaklaşımla değerlendirdik. Sovyetler Birliği'nde bir geriye dönüş süreci yaşandığını; içerde sosyalizmin uygulanmadığını; dış politika alanında da proletarya enternasyonalizmine uygun bir siyaset yürütülmediğini; gerek Çin'de gerekse SSCB'de milliyetçi-revizyonist bir sapmanın egemen olduğunu; bu yüzden proletarya enternasyonalizmi adına bu iki sapmadan birinin peşine takılmanın yanlış olduğunu; bu koşullarda proletarya enternasyonalizmine giden yolun, bir yandan uluslararası plandaki bu sapmalara karşı mücadele edilirken asıl olarak kendi ülkemizde devrimci mücadele görevlerinin yerine getirilmesinden geçtiğini savunduk.

Sosyal emperyalizm ve geçiş sorunları konusundaki tartışmalar, özünde Marksizm ve sosyalizm konusundaki temel anlayışları da yansıtıyordu. *Devrimci Yol*, bir yandan anti-Marksist "sosyal emperyalizm" teorilerine karşı çıkarken diğer yandan da karşı uçta yer alan revizyonizme ve ekonomist-dogmatik anlayışlara karşı çıktı. "Revizyonist Diktatörlük" olarak tanımladığı Sovyetler'deki (kitlelerin yönetimden uzaklaştırıldığı, *Komünist Parti* yöneticilerinin yönetim tekeline dayalı) sosyalizm anlayışlarını reddeden ve kitlelerin doğrudan yönetim aygıtlarına ağırlık veren bir yaklaşımı benimsedi. (Direniş Komiteleri bir yönüyle böyle bir demokrasi anlayışının somut propagandası işlevini de görüyordu.)

Çin-Sovyet kutuplaşmasının Türkiye'ye taşınmasının en olumsuz yanlarından biri, tarafların "sosyal faşist/Maocu Bozkurt" sıfatları kullanarak birbirlerine karşı düşmanca bir tutum geliştirmeleriydi. Bu, 1974 sonrasında sol içindeki çatışma ortamının asıl kaynağını oluşturdu ve adeta bir hastalık gibi yayılarak, anti-faşist devrimci mücadelenin gelişmesinde çok olumsuz bir rol oynadı. Sonuçta bir çok sol grup gibi bu olumsuz ortamdan etkilenmekten kurtulamasa da, *Devrimci Yol*, başından itibaren bu olumsuzluklara kararlılıkla karşı çıktı ve mücadele etti.

TÜRKİYE TARİHİNİN EN BÜYÜK BUNALIMI, YA DA BİR İÇ SAVAŞ SÜRECİNDE *DEVRİMCİ YOL*

Herhangi bir siyasi hareketin anlamı, her şeyden önce tarihsel gelişme içindeki somut konumuna göre belirlenir. Kuşkusuz *Devrimci Yol*'da öncelikle böyle bir tarihsel boyut içinde ele alındığında daha doğru olarak kavranabilecektir. Bu yüzden *Devrimci Yol* değerlendirilirken öncelikle, 1970'ler Türkiye'sindeki gelişmeler karşısındaki konumu ve fonksiyonlarıyla ele alınmalıdır.

Türkiye 1970'lerde belki de tarihinin en yoğun çalkantılarına sahne oldu. Çok kısa olarak özetlemek gerekirse, Türkiye'nin 1950'lerde içine girdiği ekonomik ve siyasi sistem (emperyalizme göre şekillenmiş yeni sömürge sistemi) 1970'lere gelindiğinde tümüyle tıkanmış durumdaydı. Bu yüzden sistem iç ve dış çeşitli etkenlerin zincirleme baskısıyla (27 Mayıs ve 12 Mart'ta geçirdiği sarsıntılardan çok daha üst boyutlarda) çok yönlü ve derin bir bunalıma sürüklendi. Bu nedenle, egemen güçler kendi iktidarlarını olağandışı baskı politikalarıyla sürdürmeye yöneldiler. Böylece, yaşanan bunalıma paralel olarak, devlet desteğiyle örgütlendirilen bir faşist terör dalgası bütün ülkeyi kapladı.

Bu dönemde Türkiye solunun karşı karşıya bulunduğu en önemli sorun, 12 Mart sonrasının siyasi ve teorik karışıklığı-yılgınlığı içinde olmasıydı. Örgütsüzlüğün ve dağınıklığın yanı sıra yaygın bir yılgınlık eğilimi söz konusuydu. Egemen sınıfların yoğun faşist saldırılara hazırlandıkları, faşist terör kampanyalarıyla bütün toplumsal muhalefet eğilimlerini bastırmaya yöneldikleri

Kitlesel Mücadeleler ve Sosyalist Hareket

bu dönemde, bu yılgınlık ve teslimiyet eğilimleri en büyük tehlikeyi oluşturuyordu. Pratikte bu eğilimler faşizmin yolunu temizlemekten başka bir anlam taşımıyordu. Her tür devrimci mücadele anlayışı bu yılgınlık eğiliminden beslenen "provokasyon" teorilerince baskı altında tutuluyordu. Faşist saldırılar arttıkça bu saldırılara karşı gelişen direniş eğilimleri "oyuna gelme" olarak görülüyor; "provokasyona gelmeyerek faşistlerle güvenlik güçlerini karşı karşıya getirme" taktikleri öneriliyordu. Devrimci hareketin dağınıklığından ve kafa karışıklığından yararlanılarak dönemin yaygın geçmiş (devrimci mücadele) eleştiriciliğiyle de iç içe geçen bu eğilimlere karşı *Devrimci Gençlik* dergisiyle başlatılan mücadele 1975-1980 döneminde yükselen devrimci mücadelenin ve *Devrimci Yol* hareketinin teorik-siyasi temellerini oluşturmuştur.

Faşist terörün ülkenin her yanını kapladığı ve adeta bir ölüm-kalım meselesi halinde toplumun bütün fertlerini etkilediği bir dönemde faşizme karşı mücadele konusu ve faşist saldırılar karşısında takınılan tavır belirleyici bir rol oynamıştır. Devrimci bir hareketin böyle bir mücadelenin en ön saflarında yer alması kaçınılmaz bir görevdir. Bir çok sol grup ya da parti, hayatın içinde sürüp giden bu ölüm kalım savaşına yabancı kaldıkları oranda etkisizleşmiş, silinip gitmişlerdir. Ne kadar örgütsüz ve dağınık olunursa olunsun egemen güçlerin dayattığı bu savaşı kabullenip, onun gerektirdiği görevleri yerine getirmeye ve doğru siyasetler, mücadele ve örgüt biçimleri geliştirmeye çalışanlar ise, doğal olarak döneme damgasını basan bir devrimci hareket olarak ortaya çıkmıştır. Bazen, faşizme karşı mücadelenin "antifaşistlik" olarak nitelenerek sosyalizm mücadelesinden ayrı bir şey olarak küçümsendiği görülebiliyor. 1975-1980 döneminde kısmen bir iç savaş boyutlarında gelişen mücadele o dönemdeki sınıf mücadelesinin en üst biçimiydi. Bu nedenle, sadece *Devrimci Yol* değil bütün siyasal akımlar o dönemde getirdikleri somut siyasetler ve etkinliklerde değerlendirilebilirler. Bir dünya görüşü, sınıf mücadelesinin güncel görevleri içinde somut olarak gerçekleşir; nasıl bir gelecek, nasıl bir demokrasi ve sosyalizm anlayışına sahip olduğunu ortaya koyar. Önemli olan soyutta (ya da lafta) kimin sosyalizmi savunup savunmadığı değil, daha çok budur.

Devrimci Yol faşizme karşı mücadeleyi bir devrim sorunu olarak kavrayan bir anlayışı savunmuştu. Türkiye'de gelişen faşist terör hareketlerinin (savaş sonrası Avrupa'sında aşağıdan yukarı gelişen faşist hareketlerden farklı olarak) emperyalizme bağımlı yeni sömürge bir devlet yapısından kaynaklandığını, bu yüzden faşizme karşı mücadelenin devletin yapısının değiştirilmesini (demokratik halk devriminin özü) hedefleyen bir program çerçevesi içinde -bir devrim sorunu olarak- görülmesi gerektiğini ve bir açık faşizm tehlikesinin somut olarak gündeme geldiği durumlarda açık faşizmi önleme politikalarının temel alınması *gerektiğini ileri sürmüş; faşizm* ve faşizme karşı mücadele sorununu böyle bir mücadele programı çerçevesinde tartışmıştır.

Teoriyi bir dogma olarak, kavram tartışması olarak kavrayan *anlayışlara karşı, Devrimci Yol, 1975'lerden* itibaren hızla gelişen iç savaş boyunca somut siyasetler üretmeye çalıştı; faşist terör hareketleri karşısında devrimci bir direniş mücadelesinin geliştirilmesini, faşist terör karşısında oluşan kendiliğinden nitelikli direniş eğilimlerini devrimci bir doğrultuya kanalize edilmesini, kitle inisiyatifinin geliştirilmsini ve yeni -alternatif- bir yönetim (demokrasi) ve yaşam anlayışının somutta geliştirilebileceği örgüt biçimlerinin oluşturulmasını önerdi.

Direniş Komitelerinin halk iktidar organlarının birer nüvesi olarak görülmesi ve bu anlamda halk içinde şimdiden yeni bir yaşam biçiminin, yeni bir demokrasi ve yönetim anlayışının geliştirilmesi açısından kavranılması, (Türkiye solunun bugünkü popüler tartışma konuları açısından da) üzerinden atlanmaması gereken bir özel-ilk gösterir. Bu yaklaşım, özünde geleneksel sağ yaklaşımlardan köklü bir kopuşun ifadesiydi.

Pek çoğunda kalıcı başarıların sağlanamamış olmasına rağmen bu deneylerin taşıdığı önem yadsınmamalıdır. Bazı başarılı örnekler üzerinde yaygın olarak durulmakta ve tartışma konusu edilmektedir. Bu doğrultuda başarılabilmiş bir tek örnek bile, sosyalizm, demokrasi vb. konularındaki kitaplar dolusu teorik çözümlemelerden daha değerlidir. Kuşkusuz Fatsa başarılı tek örnek değildi. Pek çok yerde önemli deneyler yaşanmıştır. Daha zengin deneylerin gerçekleştirilemeyişinde, bizim bu konuda pratikte gösterdiğimiz eksikliklerimiz ve hatalı yaklaşımlarımız kadar, diğer sol gruplar tarafından konunun öneminin kavranılamayışının da önemli bir rol oynadığına kuşku yoktur. (Bu gerçek, nedense, "geçmiş muhasebelerinin" çokça üzerinden atladığı konulardan biridir.) Bu deneylerin irdelenmesi, derslerin toplanması, bugünle ve gelecekle bağlarının oluşturulması geçmişin değerlendirilmesi açısından önem taşıyan konulardan biri olarak görülmelidir.

Kitlesellik konusunun özel bir önem taşıdığı açıktır. *Türkiye Solu*'nun geleneksel ve önemli zaaflarından biri emekçi kitlelerden kopukluğu olmuştur. Geleneksel sol, gerek işçi sınıfı içinde, gerekse diğer emekçi halk kesimleri içinde hemen hemen hiçbir etkinliğe sahip olamamış ve bu nedenle dar bir aydın hareketi olarak kalmanın zaaflarını her zaman bünyesinde taşımıştır.

Devrimci Yol'un bu yönden önemli bir gelişme sağladığı genellikle kabul edilmektedir. (Yazar İlhan Selçuk, bir söyleşisinde *Devrimci Yol*'un yaygınlığı ve kitleselliği üzerinde dururken: "Nasıl olur da belli bir merkezden yönetildiği bile saptanamayan bir hareket bu kadar yaygınlaşır? Bu siyasal ve toplumsal soruyu araştırmak ve yanıtını bulmak gerekir. *Devrimci Yol* hareketinin bu kadar hızlı ve bu kadar yaygın olarak gelişmesinin nedenleri bulunmalıdır." diyordu.)

Bize göre, *Devrimci Yol*'un kazandığı kitleselliğin nedeni, siyasi çizgisinden ve devrimci mücadele anlayışından başka bir yerde aranmamalıdır. Kitlesellik konusu, kullanılan dilden halkın somut çıkarlarını, somut güncel konuları içeren bir anlayışa; inandırıcı somut hedefler ortaya koyan bir mücadele programından meşru ve haklı bir eylem çizgisinin izlenmesine kadar pek çok etkene bağlı bir olaydır. *Devrimci Yol* için, kitle ve taban inisiyatifinin ve siyasal eylemliliğin geliştirilmesi dalma önemli bir sorun olmuş; geleneksel-yerleşik siyasal kültür ve yaşam alışkanlıkları aşılmaya çalışılmıştır.

Burada işaretlenebilecek olan bir nokta da "Meşruiyet" sorunudur. *Devrimci Yol*, meşru bir hareket olarak gelişmiştir. Burada kastedilen meşruiyet elbette basit bir yasallık olayı değildir. Söz konusu olan, toplum içinde, *kitlelerin indinde haklı ve meşru olmaktır. Bu ise somut* siyasi koşulları, kitlelerin psikolojik durumlarını dikkate alan bir eylem çizgisini gerektirir. *Devrimci Yol* her zaman eylem çizgisi olarak adım adım gelişen ve emekçi kitleler içindeki en ileri ve olumlu fikirlerle birleşmeye *yönelen haklı ve meşru bir savunma çizgisini izlemeye* çalışmıştır. Buna uyabildiği oranda geniş halk kitleleri içinde haklı ve meşru bir hareket olarak kabul edilmiştir.

Sonuçta *Devrimci Yol*, kendisinin geniş kitlelerle birleşmesine götüren ve 1980'lere gelirken bir emekçi halk hareketine dönüştüren özellikleriyle ülkemizdeki devrimci mücadelenin tarihindeki en büyük potansiyeli oluşturmasının yanı sıra, gelecek açısından da pek çok olumlu deneyler ve birikimler sağlamıştır.

PARTİLEŞME SÜRECİNDE *DEVRİMCİ YOL*

Devrimci Yol geniş bir siyasal etkinliğe ve kitleselliğe ulaşmasına rağmen, başlangıçta öngörülen partileşme aşamasına ulaşamamıştır. Bu noktanın daha sonra hareketin 12 Eylül'e karşı etkili bir direniş mücadelesi geliştiremeyişinde önemli bir rol oynadığı kesindir. Bu yüzden bu konu üzerinde de önemli durulması gereklidir. *Devrimci Yol* değişik bir partileşme anlayışı önermiştir: Emekçi halk kitlelerinin iktidar mücadelesine önderlik edecek savaşçı bir partinin gerekliliği vurgulanıyor; ancak bunun devrimci hareketin o günkü subjektif konumu nedeniyle hemen gerçekleştirilebilecek bir olay olmadığı belirleniyordu. Aslında ortada bir açmaz bulunduğu açıktı. Bir iktidar mücadelesi anlamında devrimci bir siyasi mücadelenin yürütülebilmesi ve faşizme karşı mücadelenin başarılabilmesi için devrimci-savaşçı bir parti önderliği zorunluydu; ancak böyle bir önderliği hemen oluşturabilmek de içinde bulunulan ideolojik ve siyasi kargaşa koşullarında olanaksızdı. Ortadaki ideolojik ve siyasi (örgütsel) kargaşanın kendiliğinden aşılması için oturup beklenemeyeceğine göre, bu açmazdan kurtulmak gerekiyordu. Bu açmaz karşısında *Devrimci Yol*'un çözümü partileşme süreci başlığı altında ifade edildi: Kendini bir parti olarak ilan etmeden, en geniş kitle içinde en dar kadro çalışması anlayışıyla yürütülecek örgütlü bir mücadele sürecinde sınıflar mücadelesinin asgari görevleri militan bir anlayışla yerine getirilmeye çalışılırken, içinde bulunulan ideolojik-örgütsel kargaşadan kurtulmak için de çaba sarfedilecekti.

Hemen partileşme yoluna gidilmeyişi, içinde bulunulan ideolojik ve siyasi kargaşa kadar böylesi bir örgütlenme için yetkin kadroların gerekliliği sorunuyla da ilgiliydi. Böyle bir mücadele süreci içinde bu alandaki eksikliklerin aşılabilmesi öngörülüyordu. Bu süreç kuşkusuz -tanım gereği- başlangıçta eksikli bir siyasal mücadele aşamasını kabul ediyor. *Devrimci Yol* bir yönüyle bu eksikli mücadele sürecinin adıdır. Bu bakımdan onda görülebilecek hataların ve eksikliklerin çoğu öngörülen sürecin özellikleriyle ilgilidir. Bir başka ifadeyle, bu hata ve eksikliklerin giderilmesi sürecin aşılmasını gerektiriyordu. Bunun sağlanamamış olması *Devrimci Yol*'un öngördüğü aşamaya ulaşmakta başarılı olamaması demekti.

Bunun nedenleri tartışılırken *Devrimci Yol* önderliğinin hata ve eksikliklerinin yanı sıra göz önüne alınması gereken bir husus da, yaşanan sürecin olağanüstü özellikleridir. Türkiye birkaç yıl içinde belki on yıllar içinde rastlanamayacak ölçüde hızlı ve yoğun gelişmelere, olaylara sahne olmuştur. Bunalım derinleştikçe ve faşist terör toplumun bütün hücrelerine yayıldıkça kitlelerin siyasallaşması Türkiye tarihindeki en üst boyutlara ulaşmıştı. Bütün eksiklerine rağmen faşizmin saldırılarına karşı militan bir direniş mücadelesi örgütlemeye, kitlelerde oluşan kendiliğinden direniş eğilimlerini Direniş Komiteleri çerçevesi içinde örgütleyip kalıcı bir hale getirmeye ve devrimci bir doğrultuya kanalize etmeye çalışan *Devrimci Yol*, çok kısa sürede büyük bir kitlesel*lik kazanmıştır.*

Böylece kendi öngördüğü asgari gelişme aşamasını (partileşmesini) bile tamamlayamayan genç bir hareket yeterince olgunlaşamadan ülke çapında bir iç savaş *boyutlarında sürüp giden mücadelenin önderlik görev*leriyle nesnel olarak yüz yüze kalmıştır. Ancak çok güçlü ve yetkinleşmiş bir devrimci parti örgütlenmesince yerine getirilebilecek olan bir iç savaş mücadelesinin çok yönlü önderlik görevleri yeterince gerçekleştirilememiş; sonuçta kaçınılmaz olarak bütün devrimci halk güçlerinin ağır bir yenilgisiyle karşı karşıya kalınmıştır. Buna rağmen bizim, siyasi gelişmelerin o olağanüstü gelişme temposu karşısında yapabileceklerimizin tümünü yapabildiğimiz; bu kısa süre içinde daha fazlasını yapamayacağımız; bu yüzden karşılaşılan sonucun kaçınılmaz olduğu da söylenmemelidir.

Kuşkusuz çok daha fazlası yapılabilirdi. Ve yapılamayanlar çoğunlukla devrimci hareketin önderlik görevlerindeki hata ve eksikliklerimize ve duraksamalarımıza

ilişkindir. Siyasal gelişmelerin olağanüstü temposuyla partileşme süreci arasındaki çelişme açıkça görülebiliyordu; Bu geçiş sürecinin 1980'lere gelmeden çok önceden tamamlanması gerekiyordu. Bu konuda yeterince etkin müdahalelerde bulunulamadığı, duraksamalı davranıldığı ortadadır. Yine, (*Devrimci Yol*'a yöneltilen yoğun eleştirilerin ve hasmane duyguların oluşturduğu bir atmosfer içinde, bir ölçüde bu eleştirilerin bir yan ürünü olan) ayrılık olayının doğurduğu güç-kadro-zaman kaybının da olumsuz bir rol oynadığı açıktır. Bu yüzden bu noktadaki hataların da üzerinde durulabilir.

Duraksamaların burada işaret edilebilecek bir nedeni de hareketin hızlı gelişmesinin getirdiği rehavet, güçlülük ve yeterlilik duygularıdır. Bu, bir yandan zaafların, hataların ve eksikliklerin görülememesine ya da önemlerinin kavranamamasına yol açarken, bir yandan da önderlik kademelerinde gelişmeyi yeterli bulan tutucu ve bürokratik eğilimlerin güçlenmesine neden olmuştur. Görülebilen bu hata ve eksikliklerin giderilmesi için ortaya koyulan çabalar da yetersiz kalmıştır. Ve hareketin yenilenme ve kendisini aşma gereksinimine karşın başarısız kalınmıştır. Sonuç olarak 12 Eylül gibi büyük bir tarihsel dönemece partileşme süreci olarak tanımlanan bir geçiş sürecine has yapılarla, onun eksiklik ve zaaflarıyla girilmiştir. Bu, *Devrimci Yol*'un 12 Eylül'deki en büyük handikapı olmuş, doğal olarak da 1980'lerde yaşanan tarihi belki de tersine çevirebilecek görevler yerine getirilememiştir.

12 EYLÜL ÖNCESİ

Devrimci Yol'a karşı yöneltilen eleştirilerin en yaygın olanı 12 Eylül'e karşı etkili bir direniş mücadelesini gerçekleştirememiş olması noktasında toplanır. Bu eleştiri kuşkusuz *Devrimci Yol*'un 12 Eylül'den sonra Cunta'ya karşı yürütülen direniş mücadelesini ve hareketin kendi sürekliliğinin sağlanamamış olması yönünden, haklıdır. Ancak bu eleştiri sadece *Devrimci Yol* için değil bütün devrimci güçler için geçerlidir. Ayrıca 12 Eylül yenilgisini sadece bir direniş eksikliği sorunu olarak değerlendirmek de yeterli değildir. Elbette 12 Eylül gerçekleştikten sonra, ona karşı bir direniş mücadelesinin yürütülmesi, dahası, bütün devrimci-demokrat güçlerin bileşik bir direniş mücadelesini örgütlenmesi zorunluydu. Ağır bir yenilgiden kurtulmanın başka bir yolu yoktu. Böyle bir ortak direniş mücadelesinin gerçekleştirilemeyişinde kuşkusuz herkesin sorumluluğu vardır. Ve bu sorumluluğun en fazlasını bizim hesabımıza yazılmasına da bir itirazımız yoktur. Ama daha önemlisi, henüz o noktaya gelmeden önce yapılması gerekenler vardı.

Türkiye solunu yenilgiye götüren hatalar 12 Eylül'den çok öncesine gitmektedir ve geçmişin tartışılmasından kasıt ondan bir şeyler öğrenebilmekse, dönemin bir bütün olarak değerlendirilmesi zorunludur.

1980 başlarından itibaren bir askeri faşist darbenin Türkiye'nin gündemine girdiği açıkça görülebiliyordu. *Devrimci Yol* tarafından da, egemen sınıflar açısından parlamentonun ve diğer siyasi çözüm yollarının tıkandığı, bu nedenle yaklaşan ve sonuçsuz kalacağı görülen Cumhurbaşkanlığı seçim turlarının aynı zamanda bir askeri darbenin tırmanma süreci olacağı 1980'in ilk aylarında saptanmıştı. Ancak pratikte bu saptamaya uygun bir siyasetin geliştirilebildiğini söylemek olanaksızdır.

Aslında o dönemde Türkiye'de sanıldığının çok üstünde bir devrimci demokrat potansiyel vardı. *Devrimci Yol* bu potansiyelin ancak belirli bir kısmını örgütleyebilmişti. Bu anlamda Türkiye'nin 12 Eylül'e mahkûm olduğunu söylemek doğru değildir. Bunalımın bütün derinliğiyle etkisine aldığı geniş emekçi kitlelere gerçekçi bir devrimci-demokratik çıkış yolu inandırıcı bir şekilde gösterilebilseydi, böyle bir inandırıcılığı olanaksız hale getiren olumsuzluklardan kurtulunabilseydi, 1980 sonrasında her şey farklı yönlerde de gelişebilirdi. Bu, nesnel olarak ne kadar olanaklıysa "içe dönük, olumsuz, rekabetçi bir mücadele anlayışı içindeki, kırk parçaya bölünmüş, örgütsüz, dağınık ve kendiliğindenci yapılarıyla devrimci-demokratik sol kesimlerin bunalım içindeki topluma demokratik bir alternatif çözüm yolunu önerip -gerçekleştirebilecek bir olgunluktan, yetkinlikten çok uzak olduğu'' da aynı şekilde tartışmasız bir gerçektir. Bu yüzden en çok üzerinde düşünülmesi gereken noktalardan biri öncelikle budur. Kazanmak istiyorsak, bu olumsuzlukları aşmanın yolunu bulmak zorundayız. Çünkü, geniş kitlelere güven veremeyen bir devrimci hareket hiçbir zaman kazanamayacaktır. Bu noktada 12 Eylül karşısındaki *Devrimci Yol* politikaları kısaca değerlendirilmelidir.

Devrimci Yol 1980'in ilk aylarında faşist bir askeri darbenin gündeme geldiğini saptadıktan sonra, darbe eğilimlerini güçlendirmeyecek bir eylem çizgisi izlenmesi gerektiğini belirledi ve bu doğrultuda ortak bir siyaset geliştirmeyi, ortak kitlesel direniş eylemlerinin genişletilmesini ve buna benzer bazı önlemleri içeren bir politika benimsedi. Bu politika diğer gruplara da götürülerek tartışıldı. Bu doğrultudaki çabalar bazı gruplarla sadece birkaç ortak miting vb. eylemin yapılmasıyla (ve yine bazı grupların yayın organlarında yapılan konuşmaların içeriğini "*Devrimci Yol* faşist darbe geliyor diye pasifizm öneriyor!" şeklinde "ifşa" etmeleriyle) sonuçlandı. Ve diğer gruplarla sürdürülen ardı arkası kesilmez "ilke" tartışmaları ve polemikleri içinde yaşanan diğer olumsuzluklarla birlikte boğulunup kalındı. 12 Eylül'den önceki olaylara bakıldığında Fatsa, Çorum, Tariş direnişlerinin yanında Türkiye solunun çok yoğun bir şekilde iç mücadelelerle/çatışmalarla meşgul olduğu görülecektir.

Faşist bir askeri darbenin gündeme geldiği saptandıktan sonra sadece "darbe eğilimlerini güçlendirmeyecek" bir eylem çizgisinin benimsenmesi yeterli olamaz; bir askeri darbeye karşı mücadele görevlerini öne alan ve o yönde çok daha köklü önlemler getiren bir siyasi çizgi izlenmesi gerekliydi. *Devrimci Yol* tarafından, faşizme karşı mücadele programının ikili bir muhteva taşıdığı; bir açık faşist diktatörlüğün gündeme geldiği koşullarda açık faşizme karşı mücadelenin öne çıkması (birinci görev halkası olarak kavranması) gerektiği belirlenmişti. Buna göre o günkü koşullarda bir askeri faşist darbeye karşı mücadele görevlerinin, sivil faşist güçlere karşı yürütülen mücadelenin ve diğer faaliyetlerin önü-

Gerçekleşmeyen Sözler... *"Herkes biliyor ki, bugün Türkiye bir askerî faşist diktatörlüğün eşiğine getirilmiştir ve bu, egemen güçlerin siyasi programlarının başında yer almaktadır. (...) Faşizm bütün bir halka yönelen bir savaş ilanıdır. (...) Bu savaşı kabul edip etmemek elimizde olan bir şey değildir. Faşizm ya bütün emekçi halk güçlerinin birleşik devrimci savaşıyla ezilerek yok edilecektir, ya da o bütün devrimci halk güçlerini yok etmeye yönelik saldırılarını nihai bir hesaplaşma noktasına kadar sürdürecektir. (...) Faşizme karşı savaşmaktan başka bir yol yoktur! Bu, en geniş halk kesimlerine bir ölüm kalım yasası gibi kavratılmalıdır. En geniş halk güçlerine, faşizme karşı uzun vadeli kararlı bir direniş savaşının gerekliliğini kavratmak; böyle bir savaşın su ve ekmek kadar gerekli olduğu defalarca kanıtlanmış çok yönlü görevlerini örgütlemek; bir açık faşizme karşı mücadele anlayışını da içeren bir anti-faşist savaş çizgisinde birleşmesi mümkün bütün güçleri, devrimci bir direniş cephesinde birleştirmek (...) Bütün bu görevlerin gerçekleştirilmesi için karşı karşıya bulunan güçlükler (...) çözülmesi imkansız aşılması güç engeller değildir. Buna inanarak, kararlılıkla ve cesaretle faşizme karşı sonuna kadar savaşacağız ve halkımızın faşizme karşı birleşik devrimci savaşının zaferini gerçekleştirecek yolları bulacağız."* (7 Nisan 1979 Devrimci Yol s. 27, "Bunalım, burjuvazinin çıkış yolları ve devrimci görevler" başlıklı yazıdan.) *"Bir siyasi hareket olarak başarısızlığa uğramamız, dağılmamız söz konusu olamaz mı? Bizce de bu pekala mümkündür! Eğer biz gerçekten devrimci görevlerimize uygun bir siyasi pratik içinde olmazsak, doğru görüşlerimizin gereklerini iyi bir şekilde kavrayarak yerine getirmezsek (...) kaçınılmaz olarak sınıflar mücadelesi bizi tasfiye eder."* (Devrimci Yol s. 21) Üstte Devrimci Yol grubunun düzenlediği bir mitingden görüntü.

alanı genişlerken Ankara'da gene aynı hareketin takipçiliğini üstlenen bir başka çevrenin, "sosyal-emperyalizm" tesbiti ve geçmiş hareketin değerlendirilmesi ekseninde ayrışması, öteden beri ilişkide bulunan Ankara ve İstanbul'daki gençlik kadrolarının merkezî bir gençlik örgütünün kurulması çabalarını hızlandırdı. Türkiye solundaki ayrışma ve bölünme eğiliminin yerini yavaş yavaş bir saflaşmaya bırakmasına paralel olarak Ankara'da bulunan ve 1974 affından sonra, daha hapisanede başlayan bir tartışmayı dışarıda da sürdüren *THKP-C*'den arta kalan unsurlar geçmiş değerlendirmesi üzerine tıkanma noktasına gelen tartışmayı hareketin sempatizanlarına doğru genişlettiler.

Af sonrası tartışmayı sürdürmekle beraber, birlikte davranan ve hatta aralarında belli bir işbölümüne giden bu çevre, Mahir Çayan'ın "öncü savaş", "silahlı propaganda" "evrim ve devrim aşamalarının iç içe geçmesi" vb. gibi temel noktalarda ayrım noktalarının belirginleşmesiyle iki ana çevreye bölündü. Sonraları *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'yi çıkaracak olan bir çevrenin Mahir Çayan'ın tezlerinin yeniden gözden geçirilmesi, hareketin yenilgisinde işçi sınıfının temel alınmamış olması ve öncünün sınıfla bağlarının henüz kurulmakta olduğu aşamada savaşa sürülmesinin önemli bir rol oynadığı, uzun süreli bir hazırlık aşamasından geçilmeksizin silahlı mücadelenin başarıya ulaşamayacağı, Leninist parti anlayışının yeterince kavranmaması nedeniyle gerçek bir proletarya partisi niteliğine bürünmemiş *THKP-C*'nin parti teorisini düzeltmesi, Kemalizmin küçük burjuvazinin anti-emperyalist radikal bir tavır alışı olarak tanımlanmasının ittifaklar politikasında önemli boşluklar doğurduğu, ulusal soruna ilişkin değerlendirmelerin eksik ve dolayısıyla yanlış olduğu eleştirileri karşısında *THKP-C*'nin temel tezlerinin geçerliliğini savunan bir başka çevre kendi iç disiplini olan bir başka örgütlenmeye yöneldi. Ayrılık öncesi yapılan işbölümü gereği gençlik kesiminde görevli kişilerin içinde yeraldığı bu çevre Ankara yüksek öğrenim gençliğinin önemli bir parçasını beraberinde götürmeyi başardı.

Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu'nun Kuruluşu

1974 sonrası gelişen öğrenci hareketinde önemli mevzilerin kazanılması, faşist saldırılar karşısında aktif bir çizginin savunulmasıyla öğrenci kitlesi içinde hatırı sayılır bir sempatinin kazanılması ve *THKP-C* içinde gelişen "sosyal-emperyalizm" yanlısı eğilime karşı yürütülen ideolojik mücadeleyle elde edilen nüfuz, bu çevrenin Türkiye'nin öteki bölgelerindeki gençlik çevreleriyle kurduğu ilişkilerinin de olgunlaşmasıyla Aralık 1975'de *Devrimci Gençlik* dergisini yayımlamaya başlamasını sağladı. "Gençliğin devrimci eyleminin birliği" şiarıyla çıkan dergi, bir yandan ayrışma döneminin tamamlanması görevini üstlenirken, öte yandan öğrenci gençliğin "faşizme karşı aktif mücadele"si için programatik temeller ileri sürmeye uğraştı. Gençlik içinde "faşizme karşı direniş" eğilimlerinin örgütlenmesi ve o dönem Ankara'daki yüksek okulların önemli bir bölümünde etkinlik kurmuş ve hatta buraları işgal etmiş bulunan faşist hareketin denetimini kırmaya yönelik bir politika geliştirmeye uğraşan bu çevre, *Devrimci Gençlik* dergisi aracılığıyla kurulan ilişkilerin bir üst düzeye sıçratılması ve "gençlik mücadelesinin önündeki en büyük ihtiyaç" olarak tanımladığı bir federasyonun oluşturulması için sürdürdüğü faaliyetlerini Ağustos 1976'da *Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu*'nun (DGDF) kurulmasıyla sonuçlandırdı. *AYÖD, İYÖD* ve *Erzurum Yüksek Öğrenim Derneği*'nin (EYÖD) oluşturduğu federasyonun yönetim kurulu 5 *AYÖD*, 5 de *İYÖD* temsilcisinden oluşuyordu.

Federasyonun kuruluşu Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki dağınık çevrelerin biraraya gelmesini hızlandırdı. "Öğrenim özgürlüğü, can güvenliği" sloganı etrafında birleştirilmeye çalışılan öğrenciler, merkezî örgütlenmenin sağladığı koordinasyon aracılığıyla okullara toplu olarak gitmeye başladılar. 1976 başında Ankara'da Hacettepe yurtlarına saldıran faşistler Şükrü Bulut'u öldürdükten sonra, 13 Ocak'ta aynı yurtlara saldıran polisler Nuray Erenler'i öldürdüler. Bu olay Hacettepe hastanesi personelinin iş kıyafetleriyle oluşturdukları kalabalık bir kortejin katıldığı büyük bir protesto gösterisi doğurdu. 8 Nisan'da SBF'ye saldıran faşistler okul önünde bekleyen öğrencilere ateş açarak Hakan Yurdakuler'i öldürdüler. Olayı protesto eden değişik fakültelerden öğrenciler üzerine ateş açan polis bu kez ADMMA öğrencisi Burhan Barın ve GEE öğrencisi Eşari Oran'ı öldürdü. 18 Mayıs'da Fevzi Aslansoy, 30 Mayıs'ta Ensari Bingöl faşistlerin açtığı ateşle hayatlarını kaybettiler. *DGDF* bu cinayetlerin öğrenciler üzerinde yarattığı birleşme ve dayanışma eğilimlerini örgütleme ve "en geniş öğrenci kitlesini faşizmin karşısına bir kale gibi çıkarma" politikasını sürdürürken, ülke ölçeğinde faşist harekete karşı sürmekte olan direnişte "öğrencilerin en ön safta yer alması" çağrısı yaptı.

Bu çağrı, bir gençlik hareketi niteliği taşıyan hareketin siyasal bir harekete doğru evrilmesi iradesini de dile getiriyordu. Büyük kentlerin gecekondu mahallelerinde ve taşrada faaliyet göstermeye başlayan *DGDF* önderliği militanların karşısına "farklı toplumsal sınıfların yükselmekte olan iktisadi ve siyasal mücadelelerinin birleştirilmesi ve ortak bir siyasal hat etrafında eşgüdümünün sağlanması" hedefini koymuştu ve pratikte bu hedefe erişilebilmesi bakımından da hareketin elinde *DGDF* dışında bir organizasyon bulunmuyordu. Çevre, bundan böyle, karşısına siyasal bir harekete dönüşmenin ideolojik sorunlarını aşma, "işçi sınıfının bağımsız siyasal hareketinin yaratılmasının önkoşullarının oluşturulması" görevini koymuş olduğunu ilan ediyordu.

---

ne çıkması, ve bu doğrultuda etkin politikalar getirilmesi gerekiyordu. Sivil faşist güçlere karşı mücadelenin tümüyle ihmali elbette olanaksızdı; ancak belirli bir asgari çizgide tutulması ve devrimci güçlerin yüzünü resmi faşist güçlere çevirmesi olanaklı olabilirdi...

Birleşik bir direniş mücadelesi için ortaya yapılan (basılı) çağrıların (hele o günkü iç çatışmaların-çekişmelerin olumsuz koşullarında) fazla bir etkisinin bulunmadığı ortadaydı. Kuşkusuz daha etkin geçerli yollar bulunabilirdi ve bulunmalıydı. Askeri bir darbeyi önlemeye ve daha önemlisi, darbe sonrasında ortak bir direniş hareketinin geliştirilebilmesine yönelik somut bir program oluşturulmaya çalışılabilir; bu doğrultuda hem devrimci çevreleri hem de halk kesimlerini uyarıcı yoğun bir siyasi kampanya yürütülebilirdi. Sol gruplar arasındaki olumsuz çekişme ve rekabet ortamının giderilmesinin daha etkin yolları da aranabilirdi. Böyle bir siyasi çizgi sonucunda, birleşik bir direniş mücadelesinin gerekliliği geniş kesimlere kavratılıp benimsetilebilir ve hem halk kitlelerinin hem de devrimci kadroların psikolojik ve siyasi olarak böyle bir direniş mücadelesine hazırlanmaları sağlanabilirdi. *Devrimci Yol*'un yukarıda kısaca işaretlediğimiz 12 Eylül öncesi politikaları ise, bir askeri darbenin somut olarak gündemde olduğu bir dönemde hâlâ sivil faşist güçlere karşı mücadeleyi önde tutan çizgisiyle, bütün bu görevlerin etkin bir şekilde kavranmasına olanak vermemiştir. 12 Eylül sonrasında etkin bir direniş mücadelesinin yürütülemeyişinde bu noktanın önemli bir rol oynadığı açık bir gerçektir.

VE SONRASI

İşte, biraz da bu nedenlerle, 12 Eylül'den sonra geniş demokrat ve devrimci halk kesimlerinin iç savaş ortamının yorgunluğu içinde oldukları, psikolojik ve siyasi olarak bir direniş mücadelesine hazırlıklı olmadıkları görülmüştür. (12 Eylül'den hemen sonra pek çok aydın ve devrimci yurtdışına çıkmış; Selimiye Kışlasının önünde teslim olmaları istenen sendikacılardan ve aydınlardan oluşan uzun kuyruklar meydana gelmiş; bazı sol gruplar faaliyetlerini tümüyle tatil ederek örgütlerini dağıtmışlar; faşist güçlere karşı yürütülen direniş mücadelesini destekleyen halk kesimlerinin de 12 Eylül'den sonraki günlerde Cunta'ya karşı hayırhah bir eğilim içinde bulundukları gözlenmiştir.) Bu durumun da etkisiyle *Devrimci Yol* Cunta'ya karşı birleşik bir direniş mücadelesi çağrısında bulunmuş, kendisi de direniş mücadelesinin tedrici bir şekilde geliştirilmesi şeklinde bir politika benimsemiştir. Bu ise Cunta'nın devrimci hareketi dağıtmak için zaman ve olanak bulmasına yol açmıştır. Yeni koşullara uygun mücadele biçimleri ve örgüt yapıları geliştirilemeden yenilen darbelerden sonra yurt çapında merkezi ve etkili bir direniş mücadelesi sürdürülememiş; mahalli bölgelerdeki, kırlardaki direniş çabaları onbinlerce *Devrimci Yol*'cunun tutuklanıp işkencelerden geçirildiği, dağlık-ormanlık bölgelerde sürdürülen takip ve çatışmalarda onlarcasının vurulup öldürüldüğü yoğun bir saldırıyla Lastırılıp dağıtılmıştır. Bu noktadan sonra, hareketin sürekliliğini sağlama çabalarının başarısızlığı ve çok uzun bir dönemi kaplayan suskunluk nedenleri kuşkusuz sorgulanabilir. Bu yazının kapsamını aşan böyle bir konuda buraya bir küçük not düşmekle yetinebiliriz.

Yenilgi, kuşkusuz herkese bir şeyler kaybettirmiştir. *Devrimci Yol*'un böyle bir yenilgiden en çok etkilenen grup olması doğaldır. Çünkü, onun başkalarından fazla olarak kaybettiği şeyi, yani en geniş halk kesimleriyle birlikte (ve belki Türkiye tarihinde ilk kez) bu kadar yakından yaşanan kazanma inancını, o büyük coşku ve umudu yeniden yakalamak elbette kolay olmayacaktır.

Bunun yolu da ancak ve ancak *Devrimci Yol*'un yaratıldığı yerlerde, gerçek hayatın, yani mücadelenin içinde bulunabilecektir.

OĞUZHAN MÜFTÜOĞLU

Devrimci Sol

Devrimci Sol, Türkiye devriminin köşe taşlarını yerleştiren *THKP-C*'nin, ideolojik-politik çizgisini somut koşullar ışığında geliştirerek sürdüren Marksist-Leninist bir halk hareketidir.

15 yıllık bir mücadele sürecinin sonucunda, *Devrimci Sol*'un şu karakteristik özellikleri kitlelerin bilincine yerleşmiştir: Örgütlü kitle mücadelesiyle bütünleşen ve devrimci şiddet temelinde biçimlenen bir siyasi hat; öz güce, halka ve devrime sarsılmaz bir inanç; Enternasyonalist bir ruh ve tüm bunlarla birlikte yaşamın her alanında yaratılan yeni gelenekler ve değerler.

Elbette ki bunlar için çırpıda oluşmamıştır, ama yıllarla ölçüldüğünde çok kısa sayılabilecek bir süreçte yaratılmıştır. Bu, kısa bir süreçtir ama her bir günü, onyılların deney ve birikimini kazandırmıştır. Bu süreçte, en temel değerlerin ayaklar altına alındığı, ihanetin, çürümenin, yozlaşmanın kol gezdiği, şu veya bu düzeyde sayısız kadronun yok edildiği iki yenilgi ve yılgınlık dönemi yaşanmıştır. Resmi ve sivil faşist terörün azgınca saldırdığı bir mücadele süreci yaşanmıştır. Ve yine, bu süreçte, 12 Eylül gibi bir dönem yaşanmıştır. İşte *Devrimci Sol*, böylesine yoğun bir mücadele sürecinden çelikleşerek çıkmış bir harekettir.

Devrimci Sol'un 15 yıllık tarihi, Türkiye sol hareketini tanıma açısından da zengin derslerle doludur. *Devrimci Sol*'un tarihine bakıldığında görülecektir ki, bu hareket, sol'dan kendisini hedef alan entrikalara, tasfiyeciliğe ve her türlü burjuva ayak oyunlarına karşı ayakta kalabilmek, siyasi çizgisini koruyabilmek için büyük bir mücadele vermiştir.

Devrimci Sol'un örgütsel kökeni, 74-75'lerde *THKP-C*'nin ideolojik-politik çizgisi temelinde biraraya gelen *Kurtuluş* grubuna kadar uzanır. *THKP-C*'nin 12 Mart'taki fiziki tasfiyesinin ardından, örgütsel dağınıklığı fırsat bilenlerin başını çektiği ideolojik-siyasi tasfiye hareketine karşı direnen, *THKP-C*'nin sağ ve sol yorumlarına karşı ideolojik mücadele vererek *THKP-C*'nin mirasına sahip çıkmaya çalışan *Kurtuluş* grubu, özellikle gençlik içinden çıkan devrimci kadrolardan oluşmuştu.

Kurtuluş grubu, 1975 sonunda *THKP-C*'yi her yönüyle savunduğu iddiasıyla ortaya çıkan ve daha sonra *Devrimci Yol* adını alacak olan *Devrimci Gençlik Hareketi* ile ilişkiye geçmiş ve farklı görüşlere ve çeşitli belirsizliklere karşın, mücadelesini bu yapı ile ilişki içerisinde sürdürmeye başlamıştı.

Kurtuluş grubunun böyle bir yapı içinde yer alması Türkiye sol hareketinde yeni bir gelişmenin de yaratıcısı olmuştur. Çünkü *Kurtuluş* grubu, bulunduğu belirli merkezlerde, *THKP-C*'yi anladığı biçimde mücadeleyi biçimlendirirken; *Devrimci Yol* önderleri, *DY* dergisi aracılığıyla yeni bir anlayış oluşturmaya, *THKP-C*'nin temel ideolojik-siyasi tezlerini tasfiyeye çalışmaktaydı.

Devrimci Yol Hareketinin oluşumundan sonra, *DY* merkezinin *THKP-C* ideolojisini tasfiyeye yönelmesi üzerine ortaya çıkan düşünce ve yorum ayrılıkları Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisi, öncü savaşı, suni denge, örgütlenme ve mücadele anlayışı gibi temel tezlerde çelişkilere dönüşmüş, bu da pratiğe yansımıştır. Sonuçta, *THKP-C*'nin sağ yorumlarından birine dönüşen *DY* ile bağlar kopartılarak, 1978'de *Devrimci Sol* hareketi oluşturulmuştur.

Devrimci Sol, doğuşunu izleyen yıllardaki mücadelesiyle, *THKP-C*'nin sağ ve sol yorumları ile arasındaki çizgileri pratikte de netleştirerek *THKP-C*'nin Marksist-Leninist çizgisini somut koşullarda yaşama geçirmiş; Türkiye halklarının ulusal ve sosyal kurtuluş mücadelesinde saygın ve sarsılmaz bir yer edinmiştir.

FAŞİST TERÖRE KARŞI "DEVRİMCİ ŞİDDET"

Devrimci Sol'un tarihsel köklerinin atıldığı 1974 ve sonrasında sivil ve resmi faşist terör halkın en önemli sorunuydu ve halkın "can güvenliği" istemi ön plana çıkmıştı. Tüm alanların, devlet destekli sivil faşist terör odaklarınca işgal altına alınmaya bu yolla devrimcilerin halkla bağlarının koparılmaya çalışıldığı süreçte *Devrimci Sol*, faşist terörün karşısında "halkın örgütlü gücüyle birleşmiş devrimci şiddet"i çıkarmanın gerekliliğini görmüş, resmi ve sivil faşist terörü caydırıcı bir eylem ve mücadele hattı izlemiştir.

Sürecin karakterine uygun yeni örgütlenme biçimleri ve devrimci şiddeti temel alan mücadelesiyle ortaya çıkan *Devrimci Sol*, emperyalizme, oligarşiye ve faşist teröre karşı mücadele kampanyalarıyla politik gelişmelere müdahale etmiştir. Karakol baskınlarından Gün Sazak ve Nihat Erim'in cezalandırılmasına; devlete ve sivil faşist terör çetelerine yönelik devrimci şiddet eylemlerinden, aktif kitlesel eylemlere kadar mücadelede yeni ufuklar açan *Devrimci Sol*; partileşme sürecinin tamamlanması yolunda, ideolojik-politik-örgütsel birliği sağlamada ve kadrolaşmada ileri bir noktaya gelmiştir. Dünya devrim deneylerinde, iki yıl gibi kısa bir sürede bu kadar uzun yol alabilen pek az devrimci hareket örneği vardır.

12 Eylül 1980'de ağır darbeler alan *Devrimci Sol*'un mücadelesi, kadro kayıpları nedeniyle bir süre alt düzeyde sürmek zorunda kaldığından, parti hedefine ulaşılamamıştır. Ancak, ağır kayıplarına karşın, mültecilliği ve "geri çekilme taktiği" adı altında politik arenayı faşist güçlere terk etmeyi reddeden *Devrimci Sol*, gerek yurtiçi ve yurtdışında, gerekse cezaevlerindeki mücadelesiyle, mücadelede kesintisizlik geleneğinin temellerini atmış, oligarşinin "kökünü kazıdık", "yok ettik" demagojilerini boşa çıkarmayı başarmıştır.

Devrimci Sol; yılgınlığın, mücadele kaçkınlığının, ideolojik-örgütsel tasfiyeciliğin, depolitizasyonun egemen olduğu, örgütsel bölünmelerin çokça yaşandığı, devrimci ilke ve değerlerden önemli tavizler verildiği bir süreçten, ideolojik-politik çizgisini, örgütsel bütünlüğünü, devrimci ilke ve değerlerini koruyup geliştirerek çıkmıştır. Bunlar, sadece *Devrimci Sol*'un değil, Türkiye Devrimi'nin kazanımlarıdır.

TÜRKİYE EMPERYALİZME BAĞIMLI ÇARPIK KAPİTALİST BİR ÜLKEDİR

Başka ülkelerin devrim modelini taklit edebilmek için Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapı tahlillerini de başka ülkelere uydurmaya çalışanların aksine, *Devrimci Sol*, ülkemizin emperyalizme bağımlı çarpık kapitalist bir ülke olduğunu belirlemiştir. Türkiye, ne Çin gibi yarı-sömürge, yarı-feodal bir ülkedir, ne de Çarlık Rusya'sı gibi geri emperyalist bir ülkedir.

Böyle bir sosyo-ekonomik yapıya sahip Türkiye'de, *Devrimci Sol*'un stratejik hedefi Anti-Emperyalist, Anti-Oligarşik Halk Devrimi'dir. Anti-Emperyalist, Anti-Oligarşik Halk Devrimi, Çin ve Vietnam devrimlerini tanımlayan Milli Demokratik Devrim'den daha geniş, ama ileri kapitalist ülkelerin önündeki devrim aşaması olan Sosyalist Devrim'den daha dar kapsamdadır. Anti-Emperyalist, Anti-Oligarşik Halk Devriminin programı, emperyalizme bağımlı olarak şekillenmiş çarpık kapitalizmin ve oligarşinin (faşizmin) tasfiyesine yönelmesi ve daha baştan sosyalist programın belli bir kısmının uygulanmasıyla, *MDD*'den ayrılır ve sosyalist devrim sürecini başlatır.

Anti-Emperyalist, Anti-Oligarşik halk devriminde, proletarya, yoksul köylülük, orta köylülük, kent ve kır küçük burjuvazisi ile henüz tekellerle içiçe geçmemiş orta burjuvazinin bazı kesimlerinin çıkarı vardır. Proletarya, köylülük ve küçük burjuvazi Türkiye Devriminin temel sınıflarıdır.

ÜLKEMİZDE DEVRİMİN STRATEJİSİ POLİTİKLEŞMİŞ ASKERİ SAVAŞ STRATEJİSİDİR

Dünya devrim deneylerinin hepsinden yararlanmayı ilke edinen *Devrimci Sol*, her devrimin kendi özgün koşullarında gerçekleşeceğinin bilincinde olarak dogmatizmi ve şablonculuğu reddeder.

Türkiye Devrimi, Sovyet devriminde görülen toplu ayaklanma stratejisinden olduğu gibi, Çin ve Vietnam devrimlerine damgasını vuran klasik halk savaşı stratejilerinden de farklı bir stratejiye göre biçimlenecektir.

Türkiye Devrimi'nin stratejisi tüm III. Bunalım Dönemi yeni-sömürge ülkeleri için geçerli olan Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisidir.

Bu stratejiyi klasik halk savaşlarından ayıran en temel özellik, stratejik öneme sahip bir Öncü Savaşı aşamasından geçecek olmasıdır. Öncü savaşı, temel mücadele biçimi olan Silahlı Propagandının diğer mücadele biçimleriyle diyalektik bütünlük içinde hayata geçirildiği ve bu çok yönlü mücadele ile kitlelerin devrim saflarına çekildiği aşamadır.

Bu strateji, kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak, kentlerin ve proletaryanın artan önemini dikkate alır. Bu yüzden Türkiye'deki halk savaşı, klasik halk savaşlarından farklı olarak kır-kent diyalektik bütünlüğünü öngören Birleşik Devrimci Savaş ilkesine görü yürütülecektir.

Bu strateji, sınıf mücadelesini silahlı mücadeleyle sınırlayan fokocu anlayış ve örgütlenmeleri dışladığı gibi, sınıf mücadelesini reformlar ve ekonomik kazanımlarla sınırlayan sağ anlayışları da dışlar.

Diğer yandan Türkiye Devrimi III. Bunalım Döneminde Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisi ile zafere ulaşan Küba, Nikaragua vb. devrimlerinin de kopyası veya tekrarı olmayacaktır. Tarihi, siyasi, kültürel ve askeri farklılıklar nedeniyle Türkiye Devrimi bu devrimlerden farklı taktik aşamalardan geçecektir.

Özetlersek; Türkiye Devrimi, Sovyet, Çin, Vietnam, Küba, Nikaragua vb. devrimlerinden farklılıklar taşıyan ama aynı zamanda bu devrim deneylerinin bir sentezi olan bir devrim olacaktır.

STRATEJİMİZ MARKSİST-LENİNİST BİR PARTİ İLE YAŞAMA GEÇİRİLECEKTİR

Devrimci Sol'un örgütsel ilkesi yeni-sömürge ülke devrimcilerinin örgütsel ilkesi olan politik-askeri liderliğin birliği ilkesidir.

Yeni-sömürge ülkelerde politik mücadelenin gerilla savaşı şeklinde şekillenmek zorunda oluşu, devrimin beyni Marksist-Leninist partilerin askeri örgütlenmelere sahip olmalarını da zorunlu kılar. Ve bu ülkelerde halk savaşının, Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisi olarak biçimlenişi "politik askeri liderliğin birliği" ilkesine uygun bir örgütlenme yaratmayı, yani politik ve askeri liderliğin/kurmaylığın aynı parti içinde oluşturulmasını içerir. Politik örgütlenme daha baştan askeri, yarı-askeri bir nitelik kazanmalıdır.

Devrimci Sol, birkaç aydın ve sendikacının biraraya gelip tüzük ve program oluşturarak parti olma iddialarını gayri ciddi bulmakta; bu şekilde oluşan yapıları da parti karikatürleri olarak görmektedir. Parti oluşturmak kağıt üzerinde tüzükler, programlar yazmak değildir. Parti,

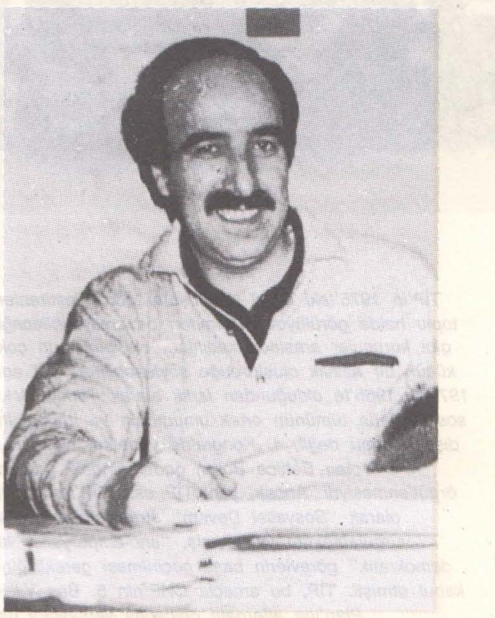
72 (19) Kitlesel Mücadeleler ve Sosyalist Hareket

her şeyden önce mücadele içinde kazanılmış ideolojik-politik-örgütsel birliktir. Marksist-Leninist bir parti niteliğini kazanabilmek her şeyden önce, ideolojik birliği sağlamak ve buna uygun kadrolaşma ve organizasyonu yaratmaktır.

Devrimci Sol, partiyi iktidar mücadelesi veren bir örgüt olarak görür. Bu anlamda partide demir disiplini bozan, mücadele birliğini sekteye uğratan çok kanatlılık, hizip özgürlüğü vb. anlayışları reddeder. Tartışma kulübüne dönüşmüş, hantallaşmış bir partinin iktidar mücadelesi yürütemeyeceği açık bir gerçektir.

Devrimci Sol, Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisini yaşama geçirecek bir partinin yaratılması sürecini, devrimci şiddet perspektifli bir mücadele çizgisi ile yaşamaktadır. İradi, örgütlü ve merkezi yanın ağır bastığı bu süreçte kadrolaşma, organlaşma ve ideolojik birliği sağlamak esastır.

Devrimci Sol, kadroları arasında, ortak davranış ve yaşam birlikteliği, devrimci değerler ve gelenekler yaratarak, partileşme yolunda ileri adımlar atmış bir hareket-tir.

Devrimci Sol davasının 1 numaralı sanığı Dursun Karataş (üstte) 12 Eylül darbesinden hemen sonra tutuklandıktan sonra kaldığı Metris cezaevinden bir grup tutuklunun kaçmasından sonra Devrimci Sol davası sanıkları tarafından başlatılan "devrimciler arası dayanışma" tartışmalarının odak noktasını oluşturdu. Dursun Karataş ve arkadaşları, başka siyasal eğilimlerden tutu'.uların firar öncesi kendilerine haber vermemesini şiddetle eleştirerek, bu davranışın "devrimci dürüstlük"le bağdaşmadığını ileri sürdüler. Siyasal mahkumların sevkedildiği Bayrampaşa cezaevi yönetiminin 1988 sonunda ortaya çıkardığı bir tünel tutukluların firar teşebbüslerinden vazgeçmediklerini ortaya koydu. Hemen herkes Dursun Karataş'ın yeni bir tünel aracılığıyla kaçacağını beklerken, Aralık 1989'da Dursun Karataş'ın cezaevinde bulunmadığı, bilinmeyen bir şekilde firar ettiği ortaya çıktı.

SOLUN BİRLİK İHTİYACINA GÜÇ VE EYLEM BİRLİKLERİ CEVAP VERİYOR

Sol'da 'birlik' kavramı fetişleştirilmekte ve 'birlik' üzerinde kavram kargaşası yaratılmaktadır. *Devrimci Sol*, birliği; parti birliği, cephe birliği ile güç-eylem birliği olmak üzere üç kategoride ele alır.

Parti birliği; proletaryanın ideolojik-politik-örgütsel birliğidir.

Cephe birliğinden ise, Anti-emperyalist, Anti-oligarşik Halk Devrimi'nden çıkarı olan sınıf ve tabakaların bağlaşıklığını anlamak gerekir. Türkiye koşullarında cephe örgütlerinin ilk biçimi Leninist partinin yaratılmasıdır. Başlangıçta kitlesel karakter göstermeyen cephe, süreç içinde, mücadelenin kitleselleşmesi ile genişleyecek ve partiden ayrı ama partinin yönlendiriciliğinde ayrı bir yapı haline gelecektir.

Masa başında parti ve cephe birlikleri yaratma çabaları hayalciliktir. gerçek birlikler mücadele içinde kurulan güç ve eylem birlikleri temelinde gelişecektir. Gerçek anlamda güç ve eylem birlikleri dahi oluşturamayanların kurdukları 'birlikler'in sonu da *UDC, FKBDC, Sol Birlik* vb. deneylerinden farklı olmayacaktır.

Devrimci Sol, burjuva milliyetçisi, ihbarcı *Aydınlıkçılar* dışında, tüm sol ile güç ve eylem birlikleri kurmayı hedefler. Daha ileri birliklerin, güvenin, kalıcı dostlukların tohumları buradan atılacaktır.

Sosyalist ülkeler arasındaki ayrılıkları en uç noktada ülkeye yansıtıp silahlarını emperyalizm ve faşizm yerine birbirine yöneltenlerle, siyasi çıkmazlarının çaresini başkalarının siyasi çalışmalarına ambargo koymakta bulan ve sol içinde kan dökme yolunu seçenlere karşı çıkmakta onurlu ve tertemiz bir geçmişe sahip olan *Devrimci Sol*, tüm bu kirli geçmişin hesaplaşmasını yapmadan "birlik" adına yeni saflaşmaların yaratılmasına da karşıdır. Birlikten yana olmanın kıstası, birlik çığlıklarının yüksekliği değil, mücadelenin görevlerini üstlenebilmek olmalıdır.

KÜRDİSTAN DEVRİMİ TÜRKİYE DEVRİMİNİN BİR PARÇASIDIR

Ülkemizde iki ulus ve çeşitli azınlık milliyetler yaşamaktadır. Ulusal Sorunun temel ayağını, ezilen ulus olma özelliğiyle Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkı oluşturmaktadır.

Devrimci Sol, iki halkın Marksist-Leninist temsilcisi olarak, ulusal sorunu Anti-emperyalist, Anti-oligarşik Halk Devrimi'nin çözeceğini savunmaktadır.

Devrimci Sol, gerek Kürt ulusunun temsilcisi olma iddiasındaki Kürt küçük-burjuva ulusalcılarıyla, gerekse Kürdistan Devrimi'ni, Kürt halkının özel sorunu olarak gören Türk şovenizmiyle temelde ayrılır. *Devrimci Sol*'un Kürdistan'ın kurtuluşuna ilişkin perspektifinde ulusal baskıya karşı mücadele önemli bir yer tutar. Ve devrimci hareketin Kürdistan'daki örgütlenmeleri, ulusal baskıya karşı mücadeleyi öne alırlar. Ancak her koşulda belirleyici olan, ülke çapında sürdürülen sınıflar mücadelesinin görevleridir. Kürdistan sorunu da bu mücadelenin önemli bir parçasıdır.

Devrimci Sol, iki halkın ortak düşmana karşı mücadele etme zorunluluğundan hareketle, her iki ulusun emperyalizme ve oligarşiye karşı mücadele ve örgütlenme birliğini savunur. Verili koşullarda tek ve en doğru yol bu olmakla birlikte, bunu mutlaklaştırmanın da Marksist düşünceye aykırı olduğunun bilincinde olan *Devrimci Sol*, koşulların değişmesine bağlı olarak yeni örgütlenme ve mücadele biçimlerini gündemine almak zorunda kalabileceğini gözden uzak tutmaz.

Tüm bunların dışında, her koşulda Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkını savunan *Devrimci Sol*, Marksist-Leninist çizginin dışında ayrı örgütlenip milliyetçilik temelinde de olsa emperyalizme ve oligarşiye karşı mücadeleyi sürdüren Kürt yurtsever hareketlerini desteklemekten geri durmamıştır, durmayacaktır.

SOSYALİZM HER ŞEYE KARŞIN KAZANACAKTIR

Sosyalist blokun 1970'lere doğru parçalanmasından sonra, sosyalist değer ve ilkelerde yıpranma daha bir gözle görülür oldu. İki büyük sosyalist ülke olan SSCB ve Çin'de sağ ekonomist anlayışların bu ülke *KP*'lerine egemen olması, sosyalizmin sorunlarına burjuva çözümler aranması sürecini başlatmıştır.

1990'lara girerken Polonya ve Macaristan'da kapitalizmin restorasyonu süreci yaşanıyor ve "yeniden yapılanma", "açıklık" adları altında reformizmin en etkin dönemine tanık olunuyor. İçte; "üretici güçler teorisi"-nin sonucu olarak sosyalizm teknik bir örgütlenmeye, maddi gereksinmelerin karşılanmasına indirgenirken, dış politikada; devrimlere sırt çevriliyor, emperyalizme uzlaşma çerçevesinde hareket ediliyor, enternasyonalist ruh köreltilip içe kapanılarak milliyetçi akımların gelişmesinin önkoşulları hazırlanıyor. Sosyalist sistemdeki tıkanıklıkların faturası Marksizm-Leninizme çıkarılmak isteniyor.

Oysa, sorunların temelinde, Marksist-Leninist ilkelere sadık kalınması değil, bu ilkelerin yaşama geçirilmemesi yatmaktadır.

Devrimci Sol, sosyalist dünyadaki sorunların temelinde sosyalist insanın (yeni insan) yaratılamamasını, kültür devriminin tamamlanamamasını görmektedir. Sosyalist inşa ve gelişim her şeyden önce, yeni bir kültür, yeni bir ahlak ile donanmış, sosyalizmin kuruluşunda her türlü özveriye açık, enternasyonalist coşku ve ruha sahip insanlara gerek duyar.

Devrimci Sol, sosyalist altyapının kurulmasını, üretici güçlerin geliştirilerek kitlelerin maddi gereksinimlerinin karşılanmasını ihmal etmeden; ama her şeyden önce, sosyalist insanın, kültürün, ahlâkın, kolektif bilincin, enternasyonalist düşüncenin yaratılmasını öngörüyor.

Kimi sosyalist ülkelerde kitlelerin sosyalizmin kuruluşuna aktif olarak katılmadığı, kitlelerden kopulduğu, partinin bürokratlaştığı, kolektifizmin ve yaratıcılığın geliştirilemediği, sosyalizmin salt makineleşme ve sanayileşme olarak görüldüğü ve çözüm adına kapitalizmin restorasyonuna gidildiği açıktır. *Devrimci Sol*, sosyalizmin, bu sorunları aşacağına, bu sorunları aşmak için gerekli dinamiklere sahip olduğuna inanmaktadır. Ve yanlışıyla, doğrusuyla kolektif üretim ilişkilerinin egemenliğini koruduğu sosyalist ülkeleri ve güçleri, sosyalizmin bir parçası dost güçler olarak görmektedir.

Sosyalizmin yaşadığı sorunlar, *Devrimci Sol*'un yıllardır savunduğu tezleri doğrulamaktadır. Yaşanan olaylar da göstermiştir ki, sosyalizm sadece kendi gücüne güvenmeli, çözüm yollarını kapitalizmde değil, 70 yıllık kendi öz deneylerinde aramalıdır.

Diğer yandan, devrimci hareket kitlelere nasıl bir sosyalizmi savunduğunu elbette anlatmak zorundadır. Ancak, tüm devrimci enerji sosyalist ülkelerin sorunlarının tartışılmasına harcanarak temel görevlerin ihmaline yol açılmamalıdır.

Devrimci Sol, ülkemiz devriminin ağır darbeler aldığı bir süreçten çıkılırken, en fazla, cürete ve radikalliğe gereksinme olduğunu, reformist, sağ, statükocu geleneklere karşı yoğun bir ideolojik mücadele verilmesi gerektiğini savunuyor.

12 Eylül faşizminin kitleler üzerinde yarattığı pasifikasyon ve depolitizasyonun etkisi ancak, devrimci şiddet eylemlerinin radikal kitle eylemleriyle birleştirildiği bir mücadele perspektifiyle silinebilir. *Devrimci Sol*, böyle bir sürecin gerektirdiği cüret ve radikalliği göstermekten kaçınmayacaktır.

DURSUN KARATAŞ

Devrimci Yol

1 Mayıs 1977'de yayınlanmaya başlayan *Devrimci Yol* dergisinin çıkışından hemen önce yayınlanan *Bildirge*, derginin çıkış amaçlarını ortaya koydu. Bu broşürde ülkenin bütün alanlarda emperyalizme tam bir bağımlılık ilişkisi içinde olduğu belirtildikten sonra, demokratik bir devrim sürecinin 1900'lerden başlayarak burjuvazinin önderliğinde evrimci bir rota izleyerek geliştiği ifade ediliyordu. Ülke uzun bir zamandan beri yerli tekelci burjuvazi, toprak ağaları ve tefeci bezirganlardan oluşan bir gerici ittifak tarafından yönetiliyordu. Kapitalizmin gelişimine paralel olarak tekelci burjuvazinin güçlenerek sömürüden daha fazla bir paya, siyasal iktidarda da daha etkin bir yere talip olmasıyla gündeme gelen egemen sınıflar içi çatışma, ülkedeki siyasal istikrarsızlığın ana nedeni olarak gösteriliyordu. Ülkede güçlü bir işçi sınıfı hareketinin bulunmayışı, güçlü demokratik geleneklerin söz konusu olmaması nedeniyle egemen sınıflar, burjuva anlamdaki demokratik hakların tanınmadığı bir yönetimle, klasik burjuva demokrasisiyle uzaktan yakından ilgisi olmayan bir biçimde egemenliğini sürdürüyordu.

Bildirge, temel siyasi görevin proletarya partisinin yaratılması olduğu tesbitini yaptıktan sonra yaşanılan partileşme sürecinin bilinçli bir mücadele vermeyi ve belirli bir siyaset önermeyi içerdiğini yazıyordu. En geniş halk yığınları içinde militan bir mücadele anlayışı ile yürütülecek örgütlü ve sistemli bir mücadele, proletarya partisinin oluşumunun ön koşuluydu. İşçi sınıfının siyasal iktidar mücadelesinin bir aracı olarak savaşçı bir partinin yaratılmasında temel sorunlardan birisi de ideolojik birliğe ulaşılmasıydı ve dolayısıyla bu birliği mümkün kılacak bir ideolojik tartışmayı sürdürmenin pratik yollarından birisi bir dergi olabilirdi. *Devrimci Yol* dergisinin yayınlanmasıyla birlikte eskiden *Devrimci Gençlik* olarak bilinen çevre, 12 Mart sonrasında ortaya çıktığını ileri sürdüğü yılgınlık ve teslimiyetçiliğin Sovyetler Birliği yanlısı sağ görüşlerin güçlenmesine hizmet ettiği düşüncesinden hareketle bu eğilimlerle ideolojik bir hesaplaşma içine girdi.

SBKP Tezleriyle Hesaplaşma

Sovyet ideologlar tarafından ileri sürülen "Kapitalist Olmayan Yol" tezinin içerdiği, sosyalist ülkelerin dünya politikasındaki belirleyiciliği sayesinde, bağımsızlık eğiliminin ağır bastığı ve bloksuz ülkelerin güçlendiği bir dünyada, kalkınmakta olan ülkelerde Sovyetler Birliği'nin yardımıyla siyasal bağımsızlığın yanısıra iktisadi bağımsızlığın da kazanılacağını ve işçi sınıfı önderliği olmadan kapitalist olmayan yol aşamasından sosyalizme geçilebileceği düşüncesi, *Devrimci Yol* tarafından Leninizmin kesintisiz devrim, emperyalizm, devlet ve orduya ilişkin tezlerinin inkarı olarak tanımlandı ve bu tezlerin proletarya hareketini reformizmle sınırlandırdığı ve sınıf işbirliğininin savunuculuğuyla suçlandı.

TİP'in 1975'teki ikinci kuruluşunu gerçekleştirenler toplu halde görülüyor. Resimden de anlaşılabileceği gibi kurucular arasında kadınların ve gençlerin çok küçük bir azınlık oluşturduğu söylenebilirdi. TİP adı 1975'te 1965'te olduğundan farklı olarak Türkiye'deki sosyalistlerin tümünün ortak umudunun ve iradesinin dışa vurumu değil, 4. Kongre'de yönetimi ele almış olan Behice Boran önderliğindeki grubun örgütlenmesiydi. Ancak, yeni TİP eski TİP'ten farklı olarak "Sosyalist Devrim" stratejisini özellikle vurgulamaktan vazgeçmiş, "anti-emperyalist ve demokratik" görevlerin başa geçirilmesi gerekliliğini kabul etmişti. TİP, bu amaçla CHP'nin 5. Beş Yıllık Plan'ına alternatif olacağını varsaydığı bir "Demokratikleşme için Plan" hazırladı. Ancak, bu yeni yönelim de TİP'in kitlesel bir dayanak edinmesini sağlamadı, TİP'in yeni yöneliminin kaynağında bulunan tezlerin orijinal savunucusu olan TKP ise, yaklaşık aynı tezlerle "silahlı mücadele" pratiklerinden kopan, çok sayıda eski Dev-Genç taraftarını yanına çekerek, TİP'in erişemediği ölçekte bir kitleselleşme sağlamıştı. Genel Başkanlığa getirilen Behice Boran, öteki sosyalist partiler karşısında TİP'in gelişme olasılıklarını değerlendirirken "Soldaki bölünmeler işçi sınıfına yansımamıştır; işçi sınıfında bir sosyalist birikim vardır ve bu bölünmemiştir... Kuşkusuz, işçi sınıfı hareketinin birliğini sağlamak esastır ve TİP bunu sağlamayı temel görevlerinden biri bilir," diyordu. Ancak, 12 Eylül 1980 darbesine kadar, böyle bir birleşmeyi ne TİP ne de öteki partiler sağlayabilmiş değillerdi.

1970 sonrasında faşizm tahlilleri sol içi tartışmaların en kritik ve alevli konularından biri haline gelmişti. Sosyal-emperyalizm tezine bağlı olmayan ve hatırı sayılır bir kitlesel tabana sahip örgütler içersinde Türkiye'deki rejimin niteliğinin faşist olduğunu iddia eden en önemli örgüt, Devrimci Yol*'du. Türkiye'deki rejimin faşist olduğu tesbitinden hareketle,* Devrimci Yol *dergisinin 1 Ocak 1978 tarihli sayısında, emperyalizm çağında klasik burjuva demokrasisinin mümkün olmadığını, Türkiye de dahil olmak üzere, bu çağda devletlerin hakim nitleğinin oligarşik olmak olduğunu iddia eden* Kurtuluş *çevresi şöyle eleştiriliyordu: "Burjuva demokrasisi kapitalizm açısından normal (ona uygun) bir üst yapı iken, emperyalizmin tekelci ekonomik karakterine uygun olarak taşıdığı siyasi tekel eğilimi, siyasi gericilik nedeniyle normal bir üst yapı, ona uygun bir üst yapı olmaktan çıkmıştır. (...) Emperyalizm döneminde devletin sınıfsal içeriğinde tekeller yönünde bir daralma olmuştur. Bu değişimle birlikte emperyalizm bir şiddet, gericilik ve hakimiyet eğilimi de yaratmıştır. Ama parlamenter burjuva demokrasisi büyük burjuvazi açısından da geçerliliğini tümüyle yitirmiştir, denemez. Zira burjuva demokrasisi büyük burjuvazinin de ezilenleri en iyi aldatabileceği, diktatörlüğünü gizleyebileceği ve kendisi için en az "maliyetli" bir yönetim şeklidir. Üstelik işçi sınıfının bu uğurda uzun ve kararlı bir mücadele yürüttüğü durumlarda istediği zaman ortadan kaldırılamaz da. Büyük burjuvazi egemenliğini bu "tavizci" yönetimle sürdüremez bir konuma düşeceği durumlar olmadığı sürece terketmez. Emperyalizm çağında birçok nedenle, sık sık bu konuma düşen burjuvazi, taşıdığı "hakimiyet", "şiddet" ve "gericilik" eğilimini açığa çıkarır. İktidarının dolaylı sürdürülüş yöntemini terkederek bu eğilimlerinin gerçekleştiği özgün bir biçim olan FAŞİZM'e sarılmak zorunda kalır." Aynı yazının bir sonraki sayıdaki devamında, bu sefer Türkiye'deki rejimi "sınırlı burjuva demokrasisi" olarak nitelendiren* TİP *eleştiriliyor ve* Devrimci Yol *ayırdedici şiarı olan "sömürge tipi faşizm" kavramı geliştiriliyordu: "Burjuva demokratik devrimlerin tamamlanmadığı (...) ülkelerde mevcut devlet kurumları aracılığıyla gelişen faşizm klasik biçimlerinden özellikle geniş bir kitle temeline sahip olmayışı noktasında ayrılmaktadır. Burjuva demokrasisi kurumlarının yerleşmemiş olması, devletin burjuva demokratik bir niteliğe bürünememiş olması, burjuvazinin egemen sınıfların ciddi ekonomik tavizler tanımayacak durumda olması yüzünden gelişen kitle mücadelelerini bastırabilmek, mevcut devlet kurumları aracılığı -öncülüğü- desteği ile faşizme yönelinebilmesini sağlamaktadır."*

Sovyet tezleriyle hesaplaşmanın yanısıra *Devrimci Yol* çevresi "sosyal emperyalizm" savunucularıyla da bir polemik yürüttü. Proletarya diktatörlüğü altında da sınıf mücadelesinin sürdüğü, revizyonizmin egemenliğinin burjuvazinin iktidara gelmesi ve otomatik olarak kapitalizmin yeniden restore edilmesi anlamına gelemeyeceğini savunan çevre, kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin siyasal bir süreç olduğu önermesinden hareketle ideolojinin önceliğini benimsemekle birlikte, kazanılmış hakların varlığı, işçi sınıfının örgütlenme düzeyi, vb. gibi gerekçelerle işçi aristokrasisi veya bürokrasinin egemen bir sınıf haline dönüşme olasılığını reddetmediyse de Sovyetler Birliği'ndeki toplumsal formasyonun kapitalizm olarak tanımlanmasına karşı çıktı.

Kürt ve Türk ulusu arasındaki ilişkiyi eski tip bir çok uluslu devlet bünyesindeki bir ezen-ezilen ulus ilişkisi olarak tanımlayan *Devrimci Yol* çevresi, sömürgesel devrimin bütün açısından geçerli olduğunu, Kürt ve Türk halklarının ortak kurtuluşunu sağlayacak maddi koşulların var olduğunu savunuyordu. Çevreye göre sömürge kavramı, iki ülke arasındaki belirli bir ilişki biçimi olarak değil de, geniş bir çerçeve içinde, ezilen bir ulusun ekonomik olarak ezilmişliği, sömürülmekte olması, siyasal olarak baskı altında tutulması, ilhak edilmiş olması anlamında kullanılması halinde, bunlardan sömürgesel devrimin gerekliliği sonucuna ulaşılamayacağını, sömürge kavramının kullanılıp kullanılmasının bu bağlamda önemini yitirdiğini ve iki ulusun devrimcilerinin ortak bir örgütlenmeye yönelmelerinin emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmanın bir zorunluluğu olduğunu savunuyordu.

Devrimci Yol çevresi ülke çapında giderek artan faşist saldırı ve katliamlar karşısında anti-faşist bir mücadele programının oluşturulması gereği ve faşizme karşı mücadelenin bir devrim sorunu olarak algılanması düşüncesinden hareketle yukardan aşağıya geliştirildiği öne sürülen kapitalizmin içselleştirdiği emperyalizmin varlığının ve egemen blok içindeki çelişmelerin zorunlu kıldığı sınırlı demokrasiyi "sömürge tipi faşizm" olarak tanımlayarak, bir yandan var olan demokratik hakların korunması, öte yandan faşizme karşı geniş bir ittifaklar politikası geliştirilmesi gerektiğini ileri sürdü. Faaliyetinin odağına "güçlü bir direniş cephesinin yaratılması" hedefini koyan *Devrimci Yol* çevresi, kısa bir süre içinde Anadolu'da yaygın bir ilişki ağı kurmayı başardı. Büyük kentlerin dışında, Uşak, Denizli, Tarsus, Adana, Artvin, Kars, Fatsa, Trakya. Malatya bölgelerinde de etkinlik kurmayı başaran çevre, öğrenci hareketi içinden devşirdiği kadrolarını faşist hareketle çatışmaların yoğunlaştığı bölgelere doğru kaydırmaya başladı.

1970'lere kadar sağ partilerin oy deposu olarak görülen gecekonduların köyden kente göçeden sakinlerinin bir şehirli gibi yaşama istemlerinin gelişmesi, kırla bağları zayıflayarak işçileşmesi, emekten yana politikaları savunan sola yönelmelerine, soldan gelen çağrılara karşı duyarlılaşmalarına yol açmıştı. Bu genel eğilimin yanısıra düzgün bir yerleşimden yoksun, girinti çıkıntısı bol ve dolayısıyla *MHP* çetelerinin baskınları için de polisin denetimi için de oldukça elverişsiz konumlarıyla gecekondular *Devrimci Yol* çevresince kentlerde geniş emekçi kitlelerle bağ kurabilmenin en temel alanları olarak değerlendirildi. Çevrenin, ülkenin bir "iç savaş" doğrultusunda hızla ilerlediği belirlemesi, askerî mücadele açısından da gecekondulara özel bir önem verilmesini zorunlu kılıyordu. Genellikle öğrenci hareketi içinden gelen kadrolar, gecekondu bölgelerinde el yordamıyla giriştikleri örgütlenme faaliyetlerinde "en geniş kitle içinde en dar kadro çalışması" olarak belirlenen ilke uyarınca açık siyasal faaliyetle kendi ideolojileri çevresinde örgütlenmeyi birlikte sürdürmeyi hedeflediler.

Devrimci Yol çevresi, kısa bir süre içinde faşist saldırılara karşı, halkın içinde gelişmekte olan birleşme ve dayanışma eğilimlerini örgütleyip gecekondu halkının yol, su, elektrik gibi taleplerini öne çıkartarak azımsanmayacak bir kitle temeli oluşturmayı başarabildiği gibi kendi iç disiplini olan bir örgütlenmeyi de gerçekleştirmeye başladı. Çevrenin belirlemelerinde "derinleşen bir iç savaş süreci" yaşandığı öngörüldüğünden kitlelerin örgütlenmesinde üretim esası değil, yerleşim esası, işçi sınıfının örgütlenmesinde ise "iç savaş"taki etki ve rolü dikkate alınarak önceliğin yaşamı felç edecek sektörlere ağırlık verilmesi esası gözetiliyordu. Bu çevreye göre şehirlerin "iç savaş" ve siyasal iktidarın ele geçirilmesinde artan rolü, yerleşim alanlarındaki örgütlenmenin halkın siyasal ve dini eğilimleri, üretim sürecindeki rolü, mücadele geleneği gibi etkenler araştırılarak tasnif edilmesi ve örgütlenmenin bu incelemelerin sonuçlarına göre düzenlenmesi zorunluydu.

Devrimci Yol dergisinin çıkışından başlayarak, *THKP-C*'nin farklı eğilimleriyle bir ideolojik mücadele içine giren çevre, kendi düşüncelerini bu tartışmalar içinde geliştirmeye yöneldi. Geçmiş harekete yöneltilen, "silahlı mücadeleye başlamak için olgunlaşmış bir milli krizin ve proletarya partisinin varlığının ön koşul olduğu" yolundaki eleştiriler karşısında, *Devrimci Yol* çevresi, "uzun süreli bir halk savaşında Leninist ayaklanma için öngördüğü hazırlık koşullarının aranmayacağı", siyasal iktidarın ele geçirilmesi aşamasına ulaşılması için silahlı mücadeleye dayanılması gereğini öne sürüyordu. Bu çevreye göre, "emperyalizmin hegemonyası altındaki, devrimin uzun süreli bir halk savaşı biçiminde geliştiği ülkeler"de, devrimci mücadelenin gelişimi, sanayi proletaryasının ve şehirlerin belirleyici bir rol oynadığı, uzun dönemli "barış içinde evrim denen dönemlerden" sonra, kısa dönemli bir genel ayaklanmaya dayanan devrim stratejisinden tamamen farklı bir çizgi gerektiriyordu. Devrimin gerçekleşmesi koşullarının olgunlaşabilmesi, devrimin silahlı güçlerinin karşı devrim güçlerini altedebilecek bir seviyeye gelebilmesi için hemen hemen başlangıçtan itibaren silahlı mücadeleler

örgütlenmesi zorunluydu. Uzun süreli savaşı, stretejik savunma, denge ve stratejik saldırı aşamalarına ayıran *Devrimci Yol* böylece metropollerdeki evrim ve devrim aşamalarının Türkiye gibi ülkelerde birbirinden ayrılamayacağı, bu iki aşamanın iç içe geçtiğini savunuyordu.

Öteden beri *Devrimci Yol* dergisinde yayınlanan düşüncelerin Mahir Çayan'ın öngördüğü devrim stratejisi ve dolayısıyla çalışma tarzıyla ciddi çelişkiler barındırdığını ileri süren, Ankara merkezli hareketin "sağ" politikalar üretmekle kalmayıp *THKP-C*'nin çizgisini ve savunucularını tasfiye etmeyi planladığından "kuşku duyan" İstanbul'daki kadrolar 1978 başında Ankara'daki çevreyle ilişkileri askıya alma ve kendileri ikna edilinceye kadar görevlerini devretme kararı aldıklarında *Devrimci Yol* çevresinden en önemli kopuşun temelleri atılmış oldu. Sonraları *Devrimci Sol* olarak bilinen siyasal kümelenmenin ayrılmasının ardından kadroların siyasal eğitimlerinin bu kopuş vesilesiyle tamamlanması amacıyla bir kampanya başlatıldı. Hareketin çeşitli birim ve bölgelerinde görevli kadrolar Ankara'ya gelerek ayrılığa neden olan noktalardan hareketle siyasal sorunları tartıştılar. Bu tartışmaların aşağıya doğru yaygınlaştırılmasıyla oluşumundan beri çevrenin yönetim kademeleriyle tabanı arasındaki ideolojik gerginliğin yumuşatılması, ideolojik birliğe giden yolun önündeki engellerin azaltılması hedefleniyordu. Ancak İstanbul'daki ayrılma, çevrenin Türkiye'nin bu önemli kentindeki örgütlenme faaliyetine ciddi bir darbe anlamına geldi ve İstanbul'daki örgütlenmesi 12 Eylül darbesine kadar bile kendi istediği düzeye yükselemedi.

Devrimci Yol çevresi, faşist saldırıların artması ve hedefinin genişlemesi karşısında, faşizme karşı mücadelede birlik sorununa ilişkin en geniş kitlelerin direniş birlikleri oluşturması önerilerini somutlamaya çalışırken, demokratik kitle örgütlerinin temsilcilerinin oluşturduğu eylem birliği platformunu "gruplar arası ortak davranma alışkanlığını da geliştirici" bir özellik içerdiği gerekçesiyle desteklese de faşizme karşı direnişin zorunlu kıldığı temel örgütlenme olarak "Direniş Komiteleri" görülüyordu. Faşistlerin halk yığınlarını yıldırma ve teslim alma politikaları, *Devrimci Yol*'a göre geniş halk yığınları arasında bir savunma ve dayanışma ihtiyacının doğmasına neden oluyordu. "Direniş Komiteleri" bu ihtiyaç ve eğilimin devrimci bir doğrultuya kanalize edilmesi, bağımsız bir devrimci hareketin halk iktidarını hedefleyecek bir biçimde ve tüm anti-faşist halk güçlerinin birleşik devrimci savaşının örgütlendirilmesi doğrultusunda ele alınıyordu. "Direniş Komiteleri" en geniş anlamda, "devrimci halk iktidarının bir nüvesi" olarak algılanıyor ve kapsamı içine girebilecek tüm güçleri temsil edecek bir şekilde ele alınması gereği üzerinde duruluyordu. Ülkedeki demokratik halk devriminin uzun ve dolambaçlı bir halk savaşından geçilerek gerçekleşeceği öngörüldüğünden iktidar bir defada değil, parça parça ele geçecekti. *Devrimci Yol* çevresine göre, tam da bu noktada önemi iyice belirginleşen direniş komiteleri, birer iktidar organları olarak geliştirilip somut birer biçime büründükçe, halkın kendi iktidarının gücünü kavraması ve merkezî otoriteye karşı bir alternatifin yaratılması zorunluluğunun bilincine varması kaçınılmaz olacaktı. Komünizmin, "uğruna methiyeler düzülerek değil", halkın gündelik yaşantısı içinde şekillenecek alternatif bir yönetim ve yaşam biçimiyle geniş yığınlara benimsetilebileceği öne sürülüyordu.

Türkiye'nin hemen her bölgesinde örgütlenen çevrenin ulaşmış olduğu kitlesellik, devrimci bir muhalefet hareketi için Cumhuriyet tarihinde o güne kadar hiç rastlanmış olmayan bir yaygınlıktaydı. Ankara, İzmir, Adana, Artvin, Kars, Uşak, Tarsus, İskenderun, Ceyhan, Trakya, Fatsa, Manisa, Muğla, Denizli, Havza, Merzifon, Suluova, Hacıbektaş bu çevrenin burjuva siyasal güçlerle bile kıyaslanabilecek bir etkinliğe ulaştığı yerler oldu. Zaman zaman bu çevrenin düzenlediği miting ve gösterilere bölge halkının önemli bir kesimi katılıyor, egemen sınıfı ürkütecek biçimde açık ve aktif bir siyasal faaliyet gösteriyordu. Bu çevrenin en önemli siyasal başarısı 1979'da, Fatsa belediye başkanının ölümü üzerine yapılan seçimleri, gösterdiği adayın kazanması oldu. Fatsa belediye başkanlığına seçilen Fikri Sönmez, ilk iş olarak, *Devrimci Yol* dergisinin uzun zamandır savunduğu "direniş komitesi" önerisini belediye olanaklarının da yardımıyla pratiğe dökmek oldu. 11 ayrı mahallede kurulan komite, her mahallenin sorun ve taleplerini düzenli biçimde bir üst komiteye aktarıyor, isteyen herkesin katıldığı geniş toplantılarda, bu talep ve sorunlar tartışılıyor, varılan kararlar uyarınca halkın en geniş katılımıyla hayata geçiriliyordu. Civar bölgelerden devrimcilerin de bu faaliyetlere katılması sağlanarak, deneylerin aktarılması hedeflendi. Karadeniz'in bu küçük kasabasında devlet otoritesinin, dönemin koşullarının da katkısıyla hızla aşınarak yerini bir başka otoriteye bırakması, *Devrimci Yol* çevresinin ülke çapında hatırı sayılır oranda prestij kazanmasına, çok sayıda aydın ve sanatçının bu deney aracılığıyla hareketin etrafında bir destek halkası oluşturmasına yol açtı.

Devrimci Yol çevresinin merkezî bir siyasal eğilim olarak örgütlenmeye başladığı 1977'den başlayarak, Türkiye'nin çeşitli bölgelerine dağılmış bulunan öğrenci hareketinin öne fırlattığı kadroları, bu çevrenin ana ilişki ağını oluşturdu. Çevrenin, memur, öğretmen, işçi, köylü, esnaf, vb. gibi farklı sınıf ve katmanlar arasındaki faaliyetlerinin gelişmesine rağmen, bu ilk ilişki ağının varlığını koruması, bu çevrenin daha ziyade bir öğrenci hareketi olduğu eleştirileriyle karşılaşmasına neden oldu. Çevrenin işçi sınıfı içinde de azımsanmayacak bir etki alanı oluşturması bu eleştirilerin dozunu azaltmadı. Çevre işçi hareketinin tek merkezî örgütü *DİSK* içinde çalışmayı benimserken, bazı iş kollarında da ya sendika kurarak, ya da patronların kurdurttuğu bazı sendikaların yönetimini ele geçirmeyi başararak ikili bir politika yürüttü. Özellikle taşrada, *DİSK*'e bağlı sendikaların ve hatta *Türk-İş* üyesi sendikaların şubeleri *Devrimci Yol* yanlılarınca denetlenmeye başladı. Madencilik işkolunda kurulmuş olan *Yeraltı*

TSİP

***Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*'ne 1970'lerde *TSİP*'i değerlendiren bir yazı yazmam istendiğinde doğrusu bunu yadırgamıştım. Ansiklopedi gibi "objektif ve tarafsız" bilgi vermesi gereken bir kaynağa, nasıl olurdu da bir partiye ilişkin değerlendirme objektif kalmaması pek muhtemel olan bir kimseden istenirdi?**

Bunu dile getirdiğimde, esas değerlendirmenin kendileri tarafından yapılacağı, bunun yanısıra, o dönemdeki örgütlerin temsilcilerinden de çerçeve yazılar almanın kararlaştırıldığı, dolayısıyla istediğim gibi yazmakta hür olduğum söylendi. Ben de bunun üzerine istenen yazıyı yazmayı kabul ettim.

Ancak bu yazı, sanırım beklenen türden bir yazı olmayacak. Çünkü bu yazıda *TSİP*'i anlatmayacağım. Daha doğrusu böylesini ne doğru buluyorum, ne de bir ansiklopedide kendimizin reklamını yapmaya elim varıyor. Bırakalım "tarih versin hükmünü." Denecek ki, illa reklam yapılması mı gerekir; eleştirel ve olduğunca objektif bir yaklaşımla yazılamaz mı? Doğrudur. Üstelik Marksistlerin çok önem verdikleri "özeleştiri" diye bir mekanizma da vardır. '70'lerin bitiminden bu yana 10 yıl geçti. Hepimiz değiştik, değişmeye devam ediyoruz: Bu nedenle geçmişimizin eleştirel bir gözle irdelenmesinde yarar var. Özellikle nelerde yanıldık, yetersiz kaldık, beceremedik, bunları neden böyle yaptık, bugünkü bakışımızla, gün ışığına çıkarmalıyız ki, bir daha aynılarını ya da benzerlerini yapmaktan kaçınabilelim. Ancak ben bunun yerinin ansiklopedi sayfaları olduğunu sanmıyorum. Çünkü bu, detaylı bir muhasebenin çıkarılması olmalıdır. Ve dönemin tüm ilgililerinin katılımıyla, uygun araçlarla, ortaklaşa yapılmalıdır. *TSİP* hakkında yazı yazmayı uygun görmedim ama, okuyucu *TSİP*'e ilişkin tanıtıcı bazı bilgilere sahip olsun istedim. Bunun da en münasip şeklinin, partinin kendi yayınlarından aktarmalar yapmak olabileceğini düşündüm.

Önce Parti'nin pogramından başlıyorum. Çünkü burada özlü bir şekilde *TSİP*'in amacı belirlenmiş:

"Ülkemizde, gerek sömürüye karşı yürütmekte olduğu ekonomik mücadelesini yönlendirebilmesi, gerekse emperyalizme ve yerli ortaklarına karşı sürdürdüğü bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesini başarıya ulaştırabilmesi için, işçi sınıfımızın örgütlü siyasi mücadele yürütmesi şarttır. Ancak böyle yapmakla iktidar mücadelesi verebilmesi, iktidara gelmesi ve iktidarında uygulayacağı bir seri köklü girişimlerle kendinin ve geniş yığınların geleceğini kasteden halk düşmanı komplo ve sabotajcıları önleyerek, halkın çıkarlarını koruması gerçekleşebilir. Ancak böyle yapmakla, bütün halkın kurtuluşunu sağlayacak olan kendi nihai hedefi doğrultusunda, toplumun yeniden şekillendirilmesi mümkün olur.

İşte, *Türkiye Sosyalist İşçi Partisi*'nin görevi, Türkiye işçi sınıfını bilimsel olarak zorunlu bir iktidar hedefine doğru yöneltmek ve bu mücadelesinde onu örgütlemek, ona bilinç, birlik ve mücadele azmi kazandırmaktadır. (...)

İşte bu durumda, işçi sınıfımızın yakın hedefi, emperyalizme bağımlı tekelci burjuvazinin ve müttefiklerinin egemenliğine son vererek bağımsızlığın ve demokrasinin gerçekleştirilmesidir. Bu hedef, işçi sınıfının örgütlü öncülüğünde halkın demokratik iktidarını mümkün ve zorunlu kılar. (...)

Ülkemizde üretici güçlerin gelişim seviyesi, bağımsızlık ve demokrasi doğrultusundaki girişimlerde, demokratik halk iktidarını sosyalist taleplerle de karşı karşıya

getirir. Toplumumuzda işçi sınıfının bağımsız ve yönlendirici bir sınıf olarak yol almasının yolaçtığı bu durum, demokratik halk iktidarının daha ilk adımda, sosyalizm doğrultusundaki köklü dönüşümlerini mümkün ve zorunlu kılar. O halde Türkiye'de bağımsızlık ve demokrasi için verilen mücadele sosyalizm için verilen mücadele ile birleşir ve tamamlanır.

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, demokratik halk iktidarına giden yolda, halkımızın sürdürmekte olduğu bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinde, emperyalizme ve gerici iktidarlara yönelen bütün anti-emperyalist ve anti-faşist girişimleri destekler, bu gibi hareketleri işçi sınıfının nihai çıkarları doğrultusunda, yörüngesine almaya çaba gösterir."

'70'lerde *TSİP*'in kısa tarihçesi ise şöyle:

"*Türkiye Sosyalist İşçi Partisi*, 16 Haziran 1974'de 1970 büyük işçi direnişinin yıldönümünde kuruldu. Parti merkezinin yeri olarak Türkiye işçi sınıfının en yoğun yaşadığı ve en seçkin unsurların barındığı İstanbul şehri belirlendi. (...) Kuruluşu ile birlikte, yoğun bir örgütlenme ve siyasal kampanyalar çalışmasına girişen Parti, kısa zamanda Türkiye'nin sanayi işçilerinin en yoğun yaşadığı illerde ve demokratik muhalefetin gelişkin olduğu yerleşim birimlerinde örgütlendi. (...) 1. Kongresi sırasında Parti'nin örgütlü olduğu illerin sayısı 19'a, örgütlü olan illerin nüfusu Türkiye nüfusunun yüzde 56.4'üne ulaşmıştı. 1. Kongre, bugünkü Programı hazırladı ve onayladı. (...) Bu Kongre ile birlikte, ajitasyon propaganda, örgütlenme faaliyetlerine hız veren Parti, örgütlenmesini 2. Kongre'ye giderken 45 ile çıkardı.

"2. Kongre'ye giderken Parti, Türkiye kanunlarına göre 'seçimlere katılmak için yasal zorunluluk olan 15 ilde tüm ilçeleriyle örgütlü olma barajını' çoktan aşmıştı. 2. Kongre için hazırlanan rapor bu konuda şöyle diyor. '*Türkiye Sosyalist İşçi Partisi* bugün 23 ilde bütün ilçeleriyle teşkilatlanmıştır. Toplam ilçe örgütlerimizin sayısı 220'dir. Bu örgütlülük, Türkiye nüfusunun yüzde 77'sine ulaşmış bulunuyor.'

Parti'nin 2. Kongresi, yine İstanbul'da 23-25 Aralık 1978 tarihinde toplandı. Hemen hemen bütün önemli yurt sorunları ve bilimsel sosyalizm konuları üzerinde yoğun tartışmalara ve önemli kararların alınmasına sahne olan Kongre, en çok sosyalist birlik, demokrasi güçlerinin birliği ve siyasal işbirliği konularına dikkatleri çekti. Yine 2. Kongre gündemine 'Yığınsal bir Parti'nin yaratılması' görevini koydu. Kongre kapanış bildirisinde şöyle deniyordu:

"Kongremiz, bugün halkımızın en acil sorununu, son Kahramanmaraş örneğinde bir kez daha tanık olduğumuz geniş kitle katliamlarına kadar varan faşist teröre karşı mücadele olarak belirler...

2. Parti Kongresi demokrasi güçlerinin öncüsü ve belkemiği olan sosyalist hareketin dağınıklığının bir an önce sağlam ideolojik temelde giderilmesi için işçi sınıfının bilimine ve enternasyonalizme bağlı tüm sosyalist siyasal örgütlenmelere Sosyalist Birlik Çağrısını bir kez daha tekrarlamaktadır.

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi 2. Kongresi, Parti'nin yığınsallaşması, kitle tabanının genişlemesi, sosyalist çalışma ve örgütlenmesinin kitleler içinde kök salması ve *TSİP*'in kitlelere malolması için tüm parti örgütlerinin ve üyelerinin önemli sorumlulukla karşı karşıya bulunduğunu ifade etmektedir.

Kongremiz Türkiye sosyalist ve demokratik hareketinin birliği konusunda da *Türkiye Sosyalist İşçi Partisi*'ne tarihsel görev düştüğünü bir kez daha dile getirir."

Parti'nin 3. Kongresi 12 Eylül darbesi sonunda ortaya çıkan değişik şartlar nedeniyle ileri bir tarihe ertelendi. Darbe ile birlikte Parti'nin legal faaliyeti yasaklandı.

Aynı dönemde *TSİP*'in faaliyetleri için yer alan başlıca kampanyalar da şunlar:

- Bağımsız Kıbrıs haftası
- İşyerlerinde referandum kampanyası
- Şoven baskılara ve zulme son
- Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kaldırılması
- *TÖB-DER*'e yapılan baskılara karşı *TÖB-DER*'i destekleme kampanyası
- İşsizliği, pahalılığı, faşist saldırıları protesto
- Sendikal haklar kampanyası
- Şili halkıyla dayanışma ve Corvalan'a özgürlük
- 1 Mayıs tutuklularının serbest bırakılması
- Önemli yıldönümlerinde ve özgül günlerde yapılan toplantılar.

TSİP'in katıldığı seçimler ve aldığı sonuçlar:

- 11 Aralık 1977 Mahalli Seçimleri
- Katılınan toplam seçim çevresi: 73
- Alınan oyların toplamı: 28850 (yüzde 0.28)
- Seçilen aday sayısı: 9
- 14 Ekim 1979 kısmî senato ve ara seçimleri
- Katılınan toplam il sayısı: 28
- Alınan oyların toplamı: 67.135 (yüzde 1.31)
- *TSİP* bu seçimlerde "Devrimci Demokratlar" ile işbirliği yapmıştır."

Parti'nin resmi yayın organları şunlardır:

- *Birlik*: Haftalık merkez organı. Şubat 1979'dan, Eylül 1979'a kadar 30 sayı yayınlandı.
- *TSİP* Ajansı: Günlük bülten
- *Information Bulletin: Aylık İngilizce bülten*
- *TSİP* Yayınları: Çeşitli konularda 22 adet broşür ve kitap

TSİP'i destekleyen yayınlar da şunlardır:

- *Kitle*: İdeolojik-politik haftalık dergi. Mart 1974'ten, sıkıyönetim tarafından Şubat 1979'da kapatılıncaya kadar aralıksız 248 sayı yayınlandı.
- *Gerçek*: Haftalık ajitasyon dergisi. Mayıs 1975'ten Eylül 1980'e kadar 187 sayı yayınlandı. (Mayıs 1975'ten 1977'ye kadar 15 günlük olarak yayınlandı.)
- *İlke*: Aylık teorik dergi. Ocak 1974'ten Eylül 1980'e kadar 77 sayı yayınlandı.
- *Genç Sosyalist* ve *Gençlik Gerçeği*: 15 günlük gençlik dergileri. İlkinin sıkıyönetim tarafından Şubat 1979'da kapatılmasından sonra ikincisi yayınlandı.
- *Kadın Dayanışması*: 15 günlük kadın dergisi.
- *Köylü Birliği*: 15 günlük köylü gazetesi.
- *Gerçek* broşürleri: Sosyalizmin başlıca konularında eğitici nitelikli 18 broşür.
- *Kitle* Yayınları: 8 adet kitap ve broşür.
- *İlke* Yayınları: 3 adet kitap.
- Haziran Yayınevi Yayınları: 8 adet kitap.

Son olarak birkaç söz: Sübjektif konumuna rağmen inanıyorum ki, çalışan insanlar açısından *TSİP* için tarihin hükmü negatif olmayacak. Başka türlü söylersem, ileride insanlarımız "*TSİP* olmasaydı daha iyi olurdu" demeyecekler. *TSİP* varlığının ne derece olumlu olduğuna gelince... Emekçi halkın bahtını karartacak ciddi yanılgılara düşmediğimiz kanısındayım.

AHMET KAÇMAZ

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, TİP'in geçmiş *politikalarını eleştirmekle birlikte, orada olumlu bulduğu bazı başlangıçları da geliştirmeye devam ediyordu. Bu başlangıçlardan biri Kürtlerin kendi kaderlerini tayin hakkı mücadelesine duyduğu ilgiydi. Viranşehir'de 1975'te kurşuna dizilen Kürt kaçakçı hamallarının öldürülmesini protesto için girişilen gösterilerin ardından TSİP eylemlerinde Kürtlerin özgül taleplerinin dile getirildiğine sıkça tanık olundu (yanda). TSİP adayının 1979 ara seçimlerinde Mardin'de aldığı 20 bin dolayında oyun gerisinde kuşkusuz aşiretlerin oylarının blok halinde kullanılmasının bir payı vardı ama, TSİP de Kürt aydınlarının bir bölümünün dikkatlerini kendi politikasına çekmeyi başarabilmişti.*

1975-80 Kadın Örgütlenmesi: Kaçırılmış Bir Fırsat

Türkiye sol hareketi içindeki ilk kitlesel kadın örgütlenmeleri, 1975'de ortaya çıktı. 1975 hem Adana, Tunceli, Pülümür, Ardahan ve Giresun *Devrimci Kadın Dernekleri*'yle, *Devrimci Kadın Dernekleri Federasyonu*'nu oluşturacak olan *Ankara Kadınlar Derneği*'nin (AKD) hem de 26 şube 15 bine yakın üye sayısıyla en yaygın kadın örgütlenmesi sıfatına sahip olacak *İlerici Kadınlar Derneği*'nin (İKD) kuruluş yılıdır. *İKD*'nin böylesi bir özellik kazanmasında bu örgütün aynı siyasal görüşü paylaşan insanlarca yukarıdan aşağıya örgütlenmesi ve *DİSK* yönetiminin aynı görüşü benimseyenlerce oluşmasıyla sendikalardaki kadınlar arasında faaliyet gösterebilmesi önemli bir etkendi. Daha sonra da, *Demokratik Kadın Birlikleri Federasyonu*'nu oluşturacak *Demokratik Kadınlar Birliği* kuruldu. Bu kadın örgütlenmeleri içinde yer alan, destek veren, biçimsel bir örgütlülüğe sahip olmasa bile gecekondu bölgeleri ve emekçi kadınlar arasında siyasi çalışma yapan değişik görüşlere sahip binlerce kadın 1975-1980 arasında anti-faşist mücadele içinde aktif olarak yer aldılar. Kadın örgütlenmelerinin eylemleri "Faşizmin Maşası *Ülkü Ocakları* Kapatılmalıdır! (*AKD*)" ya da, "*Ülkü Ocakları* Kapatılsın! (*İKD*)" kampanyaları; "Eşit İşe Eşit Ücret!"; *İKD*'nin kürtaj kampanyası; gecekondu bölgelerinde işçi kadınlar arasında yapılan çalışmalar; su, yol, çöp kampanyaları; okuma, yazma, biçki dikiş kursları; Medeni Kanun'daki ayrımcı maddelere karşı daha çok *İKD*'nin sürdürdüğü mücadele; paneller, seminerler, mitingler ve işsizliğe karşı mücadele olarak sıralandırılabilir. Bu dönemde başka alanlardan hiç de aşağı kalmayan bir yaratıcılık, enerji, eylem potansiyeli ile giderek artan sayıda kadın politik etkinliklere katıldılar. İlk kuruluş aşamasında *AKD* ve *İKD* gibi kadın örgütlenmelerinden (özellikle *İKD*'de) kadınların kadın olmaktan kaynaklanan sorunlarının dile getirilmesi geçici bir süre görece ağırlık taşısa da, 1976 sonrası yükselen anti-faşist mücadele, değişik politik görüşlerin hızla saflaşması, kadın örgütlenmelerinin bağımlı oldukları siyasi görüşün kadın kitlesi içinde yaygınlaşmasından ibaret olan aslî işlevlerini ortaya koydu. Bu daha çok kadın örgütlerinin oluşturulmasındaki amacın, tebarüz etmesi anlamına geliyordu.

1975-1980 arasında kadın örgütlenmelerinin ve kadınların sürdürdüğü mücadelenin gerçekte ne olduğunu anlamak için hangi örgütlenme ihtiyacından kaynaklandığını tartışmak gerekiyor.

AKD'nin 1975-1976 çalışma programında bu ihtiyaç şöyle ifade ediliyor: "Toplumun yarısını oluşturan kadınların emekçilerin mücadelesinde aktif rol almalarını sağlamak, onları bilinçlendirmek için zorunlu bir görevdir. Bu nedenle kadınların çekinmeden gelebilecekleri, pahalılığı, işsizliği, sefaleti, evlat acısını yaratanların gerçek kimliğini, grevdeki kocasının ne için kime karşı mücadele ettiğini öğrenebilecekleri ve halkımızın faşizme ve emperyalizme karşı mücadelesinde kendisine düşen yeri almasını sağlayacak kadın örgütlenmelerine gereksinme vardır." Kuşkusuz bu anlayış o dönemde bütün kadın örgütlenmelerinin ortak anlayışıydı. *İKD* ve daha sonra *Demokratik Kadın Birlikleri Federasyonu*'na dönüşecek *DKB* de, kendilerinin asli hedefini işçi ve emekçi kadınların barış, demokrasi, ilerleme ya da barış ve demokrasi için faşizme karşı mücadelede yer almak olarak belirliyorlardı. Bunu da kadınların özgül uğraşlarını hedef alan gerçek bir kitle örgütlenmesi ihtiyacından ve çalışmasından çok, kurnazca yaygınlaşma taktiği olarak değerlendirmek sanırım yanlış olmaz. Kadın örgütlenmelerinin diğer kazanımları, tabii kadınlar açısından değilse bile, "genç kızlar ve kadınlar arasında ileri, aktif ve sağlıklı unsurların başka alanlara yöneltilip devrimci hareketlere kazanılması" ya da "ürkek ve uysal olmaları nedeniyle sendika ve demokratik hareketlere katılamayan kadınların patronlar tarafından erkeklere karşı kullanılmasını önlemek, ev kadınlarının boyun eğmiş ve kaderci durumunun kocasına ayak bağı olarak onu sendikal mücadelenin dışında tutmasına engel olmak"tı. Gerçekten kadın örgütlenmelerinin pratik faaliyeti programlarda ifadesini bulan ya da yazılmasa bile taşınan bu zihniyetin tam bir yansımasıydı. Bu özellikle sendikal alanda yaygın olan siyasi görüşle tabi olan ve bu durumuyla emekçi kadınlar arasında çok daha fazla yaygınlaşma fırsatı bulan *İKD* için de böyleydi. Yalnızca objektif varoluş biçimleriyle değil, kendilerini algılayış tarzlarıyla da kadın örgütlenmeleri, daha çok erkekler için erkeklerin egemen olduğu siyasi yapılara bütünüyle bağımlı, ve o yapılara kadro devşirme amacını, bazen de daha farklı bir siyasi faaliyeti kamufle etme amacını taşıyan örgütlenmeler olarak ortaya çıkıyor. Bu durumda, "Kadın Erkek Omuz Omuza" sloganının bile fazla iyimser kaçtığından sözedilebilir.

Kadın hareketlerine yardımcı, destekleyici, kendi kitlesi içinde bir dönüşümü gerektirmeyen ve daha çok mevcut durumlarıyla nicelliksel bir faktör olarak anti-faşist mücadele ya da siyasi iktidar mücadelesinde yer almaları beklenen, bu haliyle devrimci olmayan bir konum atfedilmesinin nedeni kadın sorununun sosyalist politikanın bir uzantısı olarak görülmesi ve tamamen sınıf sorunu bağlamında ele alınmasıydı. Türkiye'de 1980 öncesinde değişik ifade ediliş tarzlarıyla mücadele ve örgütlenme teorilerine temel olan bu yaklaşım, burjuvazinin proletarya üzerindeki egemenliğinden farklı bir egemenlik ilişkisini; kadının çocuk doğurmak, yetiştirmek ve kocasının cinsel tatmininden de sorumlu olduğu aile içinde özel yaşam diye tanımlanan alanda, üretilen egemenlik ilişkisini erkeğin bir cins olarak kadın üzerindeki iktidarını yok sayıyor ve kadın sorunu altyapının değişmesiyle, sosyalizmin inşası sürecinde nasılsa çözümlenecek bir sorun olarak belirsiz bir tarihe erteliyordu.

"Toplumun sadece kapitalist yanını değerlendirdiğimiz, onun cinsiyetçi erkek egemen yanını gözden kaçırdığımız için, kapitalist üretim tarzıyla bu erkek egemen sistemin içiçeliğini göremediğimiz için sonuç olarak *İKD*, sadece toplumsal alanda mücadeleyi hedefleyen eğitimde, iş bulmada fırsat eşitliği, eşit değerdeki iş için eşit ücret öneren kadınların üye olduğu bir örgüt oldu. Bunun doğal sonucu olarak sloganımız 'Barış, bağımsızlık, demokrasi ve toplumsal ilerleme idi.' (Vahide Yılmaz, Bir Geçmiş Değerlendirme, Kaktüs, s. 10)"

O dönemdeki kadın örgütlenmelerinin teorik şekillenmesini, çalışma programlarına aynen yansıyan Engels'in *Ailenin, Devletin, Özel Mülkiyetin Kökeni*'nde değindiği görüşler belirliyordu. Kadının köleleştirilmesinin özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla aynı ana rastladığını belirten Engels, anasoyluluğun yerini babasoyluluğun almasıyla kadının erkeğe bağımlı hale geldiğini vurguluyor, aile yönetiminin kamusal özelliğini yitirerek, özel hizmet haline dönüşmesinin kadını toplumsal üretimden uzaklaştırarak, köle haline gelmesine neden olduğunu söylüyordu. Engels'e göre, yalnızca büyük sanayi kapitalizmi kadına (proleter kadına) toplumsal üretimin yolunu açıyordu ve kadının kurtuluşunun birinci şartı kamu sanayiine girmesiydi. Bu şartın, bireyci ailenin toplumun ekonomik birim niteliğinin ortadan kaldırılmasını gerektirdiği görülecekti. Ailenin ekonomik birim olarak tüketim birimi ve çocuğun yetiştirildiği, ev işlerinin yapıldığı alan olarak ortadan kalkması ise, kamulaştırılmasıyla gerçekleşiyordu. Bu nedenle o dönemdeki kadın örgütlenmelerinin asli talepleri ev işlerinin kamulaştırılması ve kadının kamusal üretimde yer almasını sağlayacak, eşit işe eşit ücret, doğum izninin artırılması, kreş ve kadının çalışmasını erkeğin iznine bağlayan yasa maddeleriyle mücadeleydi. Kadının kamusal alanda tam anlamıyla yer alması ve ev işlerinin ve çocuk bakımının kamulaştırılması ise ancak sosyalizmle gerçekleşecekti. Bu yaklaşım tarzı içinde, cinsiyetçi iş bölümünün sonucu olarak çocuk doğurmanın ve yetiştirmenin kadına düşmesi, bir önem taşımıyordu. Oysa kadının kamusal üretimdeki yerini de, ev işi, doğurganlık ve çocukların yetiştirilmesi demek olan asli işlevlerinin belirlediği düşünüldüğünde kadının kamusal üretimde yer almasını sağlayacak talepler kadar ailedeki cinsiyetçi işbölümünün sorgulanması ve yokedilmesine yönelik taleplerin de önem taşıması gerekiyordu. İşte geçmişteki kadın mücadelesi içinde hiç rastlanmayan taleplerdi bunlar. Öte yandan ileri sürülen bütün taleplerde ortak yan kadının aile içindeki durumunun meşru görülmesiydi. Çocukların yetiştirilmesinden kadın sorumlu olduğu için kreş ve doğum izni yalnızca kadınlar için ve kadın işçilerin bulunduğu işyerleri için geçerli taleplerdi. Erkeğin de doğan çocuğun bakım ve yetiştirilmesinden sorumlu olması gerektiği kimsenin aklına gelmiyordu. Yine bu yaklaşımla çocukların bakımı ve yetiştirilmesiyle ilgili sorunlar yalnızca kadın toplantılarında, kadın örgütlenmelerinin yayın organlarında ele alınıyordu. Kadın örgütlenmeleri içinde kadınların faşizme karşı mücadele içinde yer alışları bile kadın kimliği ile değil ana ya da bacı kimliğiyle oluyordu. Gerek *İKD* gerekse *AKD* ve *DKB*'nin bu konudaki yaklaşımı analar ve bacıların evlatları için mücadeleye çağrılmasıydı. Kuşkusuz bu biçimiyle de kadınların anti-faşist mücadelede bulunmaları önemli ama yalnızca anneliğin ve bacılığın vurgulandığı bu söylem kadınların kendileri için değil başkaları için ve erkeklere alt tanımlarla politika içine çekildiğinin bir göstergesi...

Nihayet yaygın anlayış nedeniyle kadının bir cins olarak ezilmesinin ortaya çıktığı aile ve diğer kadın erkek ilişkileri o dönemdeki kadın örgütlenmelerinin tamamen ilgisi dışındaydı. Bu kadınların kadın olmaktan kaynaklanan özgül ezilme biçimlerinin sınırlarını çizdiği bir mücadele alanının yine bu sorunların özgül kararıyla kucaklanması ve kadınların bu sorunlar etrafında politik-

Ankara Kadınlar Derneği'*nin amblemi, derneğin yayın organı olan* AKD Haber Bülteni'*nin her sayısında logonun yanında yer alıyordu. Amblemin kendisi, o dönemde AKD'nin kadın hareketine günümüzdeki özgül duyarlılıkların bakış açısından değil, genel kurtuluşun bir parçası olarak baktığını kanıtlıyor. Derginin sayılarında genel olarak siyasal mücadelenin dışında kadının cins olarak ezilmişliğine ilişkin hiçbir görüşün yeralmış olmadığı gözlenebiliyordu.*

leştirilme imkanlarının yokolması anlamına gelmiyor aynı zamanda kadınların yaşadığı ezilmişliğin feodal kalıntılar, gerici değer yargıları gibi ifadelerle açıklanarak içinde yaşadığımız toplumun bütün ilişkilerine kök salmış cinsiyetçi ideolojinin gözardı edilmesi sonucunu doğuruyordu.

Sınıflı toplumun üstyapı kurumları yani ataerkil aile, din, ahlak, hukuk, eğitim erkeğin kadına üstünlüğünü vurgulamaktadır. Kız çocuklarına aile içinde verilen eğitim herşeyi sabırla karşılamasını asla baş kaldırmamasını öğütler. Din erkeği kadından üstün sayarken yasalar kadını evlilik öncesinde babasının, evlilik sonrasında kocasının denetimine sokar. Kırsal kesimde, daha çok feodal kültürün etkileri sürmektedir. Her türlü eğitim olanakları kısıtlı olan kadınların hiçbir söz hakkı yok gibidir. Her türlü baskıya boyun eğmek zorundadır. Katı namus anlayışı ve cinsel konudaki hoşgörüsüzlük kadınların en ufak hatalarının en acımasız şekilde cezalandırılmasıyla sonuçlanır. Bu konuda kent kadınının durumu da iyi değildir.

Bu tür sosyal sınıf ve statülerde kadınlar özgül sorunlarının belirlediği bu mücadele alanının seçilmemesi, dayak, evde ve sokakta cinsel zorbalık ve saldırı gibi bir kadın örgütlenmesinin asli hedeflerinin mücadele kapsamına alınması bir yana sorgulanmaması anlamına da geliyordu. Sosyalistlerle ilişkisi bulunan emekçi ailelerde yaygın olarak yaşadıkları bu durum için kadınlara, kadın örgütlenmeleri tarafından önerilen, yukardaki alıntıda belirtilen herşeye sabırla baş eğmekten başka şey değildi...

Kadının herşeyden önce cinselliği ve doğurganlığı ile algılandığı ve kendisini öyle algıladığı bir cinsiyet sistemi içinde, kadınların hayata uygun bir eş, uygun bir anne olarak hazırlandıkları; bu nedenle ancak çoğunlukla vasıfsız işgücünü gerektiren işlerde ise hemşirelik, sekreterlik gibi ailedeki rollerinin bir devamı olan mesleklerde çalışmaları bütünlüklü bir mücadele perspektifi ile ele alınamadığı için eşit işe eşit ücret, eşit eğitim olanakları kadının cinsel meta olarak görülmemesi gibi taleplerin birbirinden tamamen kopuk biçimde ortaya konduğu gözlenebilir. Kadının bir cinsel nesne olarak görülmesi noktası ise kadını cinsel meta olarak gören pornografik yayınların saklanması gibi talihsiz bir tarzda *AKD*'nin talepleri arasında yer almıştır. Ancak bu talepler bu içerikleriyle programlarda kalan soluk ifadelerdir yalnızca...

Geçmişte kadın örgütlerinin sosyalistler tarafından algılanışı ve bu örgütlenmelere atfedilen konum, siyasi hareketler içindeki kadınların konumunu da açıklamaktadır. Program ve tüzükleri ne olursa olsun kadınların özgül sorunları için mücadele etmeyen daha çok taşıdıkları siyasi görüşün kadınların içinde yaygınlaşmasını amaçlayan halleriyle kadın örgütlenmeleri bir çok kadını saflarında topladı. Kapatıldığı zaman 15 bine yakın üyesiyle *İKD* yaygın olmamakla birlikte Ankara'nın gecekondu bölgesinde Malatya, İzmir, İstanbul, Tekirdağ, İzmit, Adana, Tunceli, Uşak, Antep, Eskişehir'in *DKDF* saflarında binlerce kadın toplanmıştı. Bunun nedenini kadın örgütlenmelerinin kadınların politikleştirilmesi konusundaki maharetine değil, o dönemde yükselen mücadele içinde binlerce kadının ve erkeğin kurtuluşlarını sosyalizmde görerek çeşitli örgütlenmelere gelmelerinde görüyorum. Dev bir met-cezir gibi yaşanan 1950 öncesi kadın hareketlerinin içinde ve bizim pankartlarımızın arkasında yer alan kadınların bu varoluşunda bazılarımız gerçek bir kadın hareketi görmekte ısrar edebilir. Ben orada daha çok, kadınların gerçek anlamda kendi özgül sorunları etrafında politikleşebilmeleri ve kendileri için mücadeleye katılmamasını kalıcı, gerçek bir kadın hareketini yaratabilmeleri açısından kaçırılmış tarihi bir fırsat görüyorum.

AYŞEGÜL DEVECİOĞLU

Maden-İş'in oldukça sert geçen mücadelelerle çok sayıda işyerinde yetki alması ve devrimci sendikacılık anlayışıyla işçi sınıfının siyasal eylemini öne çıkartan politikayla radikal bir çizgide tutunması *DİSK* yönetimlerine tepki duyan işçilerin bu sendikanın mücadele ve örgütlenme anlayışına sempati duymasını sağladı. Bu sendikanın işçi hareketi içinde kazandığı itibar, son *DİSK* kongresinde ayrı bir liste çıkartan devrimci muhalefet hareketinin *DİSK* içinde önemli bir güç toplamasını kolaylaştırdı.

Faşist hareketle mücadelenin giderek şiddetlenmesiyle birlikte "aktif bir savunma çizgisinin en geniş yığınlara benimsetilmesi" politikasını benimseyen ve siyasal iktidar mücadelesinin faşizme karşı bir direniş biçimine büründüğünü ileri süren *Devrimci Yol* çevresi, yerel ve merkezî nitelikteki direniş birlikleri oluşturarak, faşist saldırganların etkisizleştirilmesi ve direniş hareketinin önündeki engelleri ayıklamaya yöneldi. 12 Eylül öncesi bütün ülke çapına yayılan çatışmalarda halkın direniş mücadelesinde aktif olarak yer alan çevre kendi iç örgütlenmesinin zaaf ve eksikliklerini giderme, yeni bir yapılanmaya yönelme çabalarında ciddi adımlar atamadan 12 Eylül darbesinin izleyen günlerde "açık faşist diktatörlük" olarak tanımladığı yeni iktidarın baskı ve terörüyle karşılaştı ve önderleriyle birlikte çok sayıda militanı tutuklandı.

Devrimci Sol

1978'e kadar *Devrimci Yol* çevresi içinde yer alan İstanbul'daki çevrenin önemli bir bölümünde, *Bildirge*'nin yayınlanmasından sonra "sağ" bir çizgiye yönelindiği ve Mahir Çayan'ın tezlerinin inkar edildiği kuşkuları uyandı. Bu muhalefet eğilimi, kuşkuların giderilememesi, *Devrimci Yol*'un ideolojik-pratik bir açıklık sunmaması gerekçeleriyle bir parçasını oluşturdukları hareketle ilişkilerini gözden geçirmek üzere görevlerini askıya aldıklarını açıkladılar. O tarihe kadar İstanbul'daki ilişkileri toplamış bulunan ve düşünce ayrılıklarının tartışılmasında ortak davranan İstanbul grubu, Ankara'daki çevrenin kendilerini tasfiye etme planları yaptığını, İstanbul'da istihdam edilen Ankara kökenli kadroların "kendi altlarını oymaya çalıştığını" ileri sürerek, uzun yıllardır kurmuş oldukları ilişki ağlarını kendi iç disiplini olan bir yapıya dönüştürdüler.

Bu çevrenin *Devrimci Yol* ile başlayan tartışma süreci daha 1977 başında bu dergi tarafından Sovyetler Birliği'nde "revizyonist diktatörlüğün" hüküm sürdüğü tesbiti yapıldığında başlamıştı. Diktatörlüklerin sınıfsal karakteri olması gereğinden hareketle bu deyimin Marksist bir analizde yeri olamayacağını savunan İstanbul kadroları, *Devrimci Yol*'un ülkede gelişmekte olan bir "iç savaş" tesbitinin "öncü savaşı"nı gereksiz kıldığı, "devrimci bir iç savaşın ancak öncünün iradi eylemleriyle sürdürülebileceği" düşüncesiyle bu tesbitin Mahir Çayan'ın öncü savaşı anlayışından uzaklaşmak anlamına geldiğini ileri sürmeye başladılar. "Direniş Komiteleri" önerisi ise bu çevreye göre "örgütlenmede yatay ilişkilere ağırlık verilmesi, dikey örgütlenmenin ihmal edilmesi" anlamına geliyordu. Kadrolaşma politikasının kitle içinde çalışma yerine, militan bir mücadelenin yürütülmesiyle sürdürülmesi gereğini öne çıkartan çevre, silahlı propagandanın esas örgütleyici olduğunu düşünüyordu. Çevre özetle Mahir Çayan'ın bütün formülasyonlarının geçerliliğini koruduğunu savunarak örgütlenmesini gerçekleştirmeye çalıştı.

Faşizme karşı sürdürülen mücadelede *Devrimci Yol* çevresinin pasif davrandığını, faşist odakların devrimci şiddetle dağıtılması gerektiğini savunan ve çıkardıkları derginin adı olan *Devrimci Sol* adıyla anılan bu çevre faşizme karşı yapılması gerekenleri şöyle belirliyordu: "Bugün yapılması gereken faşist teröre karşı örgütlü devrimci alternatifi temel alıp, anti-faşist mücadeleyi yükseltmek ve kadrolaşmayı sağlamaktır". " 'Faşizm gelir,' çığlıklarıyla faşist terör ve demagoji karşısında teslimiyet önerildiği"ni ileri süren çevre, devrimcilerin örgütlü devrimci alternatifi temelinde diğer mücadele biçimlerini de reddetmeden bir bütünlük içinde sürdürecekleri ve geliştirecekleri somut devrimci pratiği mücadelesinin eksenine koyduğunu açıkladı.

Devrimci Sol çevresi *DGDF*'den kopan ve yeni oluşturulan gençlik derneklerinin *Devrimci Gençlik Federasyonu* bünyesi içinde toplanmasına karar verdi. Yeni federasyon, üye derneklerinin bulunduğu illerde faşistlerin işgali altındaki yüksek okulların faşistlerden temizlenmesi görevini esas alarak aktif bir mücadeleye girişti.

Gecekondu bölgelerinde de örgütlenme faaliyetine başlayan *Devrimci Sol* çevresi özellikle İstanbul'da geniş bir kitle desteğini arkasına almayı başardı. Hareketin İstanbul dışında da örgütlenebilmesi için öğrenci mücadelesi içinde yetişmiş kadrolar Anadolu'nun çeşitli illerine yayıldılar. Bu çevre İstanbul'daki bazı demokratik kitle örgütlerinde de hatırı sayılır bir etkinlik kurmayı ve bazı işkollarında bizzat kurduğu sendikalar aracılığıyla işçiler arasında da yandaş edinmeyi başardı. *Devrimci Sol* çevresi örgütlenme süresince esas olarak içinden çıkıp geliştiği *Devrimci Yol* çevresiyle hemen bütün konularda bir ideolojik tartışma yürüttü.
"Faşizme karşı aktif bir mücadele çizgisi izlenmesi"ni savunan bu çevre, 1979 başından itibaren yerel *Faşist Teröre Karşı Silahlı Mücadele Ekipleri* oluşturarak faşist saldırganları "cezalandırma" eylemlerini hızlandırdı. Bu ekiplerin yanısıra kurulan *Silahlı Devrim Birlikleri* bu çevrenin merkezî politikasının gerektirdiği "askeri eylemler" örgütleyerek halkın sempatisini kazanmaya çalıştı. 12 Eylül'e doğru yaygın çatışma ortamında sürdürdüğü direniş nedeniyle çok sayıda militanı tutuklanan çevrenin önderleri de 12 Eylül'ü izleyen günlerde tutuklandılar.

Kurtuluş Hareketi ve Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü

TİP içerisindeki ayrılıkların bir varyantı olarak gelişmiş olan *THKP* hareketi klasik MDD hareketine göre önemli bir farklılık arzetmekteydi. Diğer MDD varyantları gibi devrimin gerçekleşmesini halk savaşının zaferinde görüyor olsa da, onlardan farklı olarak, Türkiye'de emperyalizme bağımlı bir kapitalizmin egemen olduğunu savlıyor ve dolayısıyla devrim süreci içerisinde işçi sınıfının yerini farklı değerlendiriyordu. Türkiye'nin güneydoğu Asya ve Afrika ülkelerinden ziyade Latin Amerika ülkeleriyle benzeştiği ve tarihsel gelişmenin bu ülkelere paralel olacağı tesbit ediliyordu. Bu yaklaşım silahlı mücadele konusunda da Latin Amerika'ya benzer bir rotanın benimsenmesine yolaçtı.

Klasik MDD tezlerinin etkisi ve yeni tesbitler hareket içerisinde işçi sınıfının devrimdeki konumu üzerine nüansların gelişmesine yolaçmıştı. Her ne kadar ideolojik öncülük görüşü terkedilmemişse de, "ideolojik, politik, örgütsel" öncülük üçlemesi, bunun köylü ülkelerindeki kavranışından sıyrılmaya çalışmanın bir ifadesiydi. İşçi sınıfının gelişkinliği devrimde şehirlerin baştan sona kadar önemli bir yere sahip olacağı görüşünü hakim kılmıştı. Bu yaklaşım hareket içerisinde yeralan unsurların bir yandan şehir gerillasına hazırlanırken, diğer yandan da işçi sınıfıyla ilişkilere yönlendirilmesine yolaçtı. Bir çok militan kırlarda köylüler arasında çalışma yapmak ve üs yerleri araştırmak yerine fabrikalar ve işçi mahalleleriyle ilişkiler geliştirmeye başladı.

Klasik MDD görüşlerinden gelmiş olan kişiler açısından Türkiye yarı sömürge bir ülke olarak özgün bir konumda bulunmaktaydı ve bu düşünce Türkiye'ye özgü devrim yolunun ne olacağı konusunda kafa yorulmasına yol açıyordu. 1970'in sonları hemen hemen bu tartışmayla doluydu. Hızla hakim olan olumlu yönelim, sınıf hareketi içerisinde örgütlenme geliştirilirken gerilla mücadelesinin o dönemin hızlı gelişmeleri açısından uzun kabul edilebilecek bir hazırlık döneminden sonra şehir gerillasının propaganda amacına da yönelik olarak dışa vurulmasının düşünülmekte olmasıydı. Bu zaman zarfında, belli bir yığınsallığa zaten sahip olan hareket bunu geliştirecek, öncelikle savunma amacına, giderek düşmanı yıpratmaya yönelik bir gerilla hareketini inşa edecekti.

Şubat 1971'e kadar şehir gerillası hazırlıklarını gizlilik içerisinde sürdüren ve bunu pratikçe yürütse bile açıklama niyetinde olmayan hareket, bu tarihten sonra *THKO*'nun kendisini açığa koyuşu ve ülke çapındaki gelişmelere paralel olarak kendisini eylemleriyle açığa vurdu. Ve bunu yeni dönemin özelliği olan 12 Mart darbesine karşı "onun faşist yüzünü açığa çıkarma" eylemleriyle geliştirdi. Hareket saflarında hem şaşkınlık hem de sevinç yaratan girişim kısa dönemli başarılarının ardından yediği darbelerle sorgulama eğiliminin öne çıkmasına neden oldu; silahlı mücadele üzerine değişik değerlendirmeler, örgütün milli mesele, Kemalizm vb. görüşlerinin de sorgulanmasıyla devam etti. *Kurtuluş* hareketinin ortaya çıkışının bu sorgulama sürecinin bir ürünü olduğu söylenebilir. Örgüt içersindeki belli bir kesimin hareketi Amerikan emperyalizminin bir provokasyonu olarak değerlendiren görüşlerinin yarattığı savunma duygularına rağmen, *Kurtuluş* hareketini oluşturan çevre "yığınlardan kopuk bir gerilla mücadelesinin bir sola savrulma" olduğunu tesbit ederken, hareketi milli mesele ve Kemalizm çerçevesinde stratejik olarak eleştiriye tabi tuttu. Bulanıklık içerisinde devam eden "işçi sınıfının devrimdeki öncülüğünün mahiyeti" Türkiye gibi bir ülkede "ideolojik önderlik" savunusunun ikamecilliğe tekabül ettiği tesbitiyle birlikte berraklaştırılarak, işçi köylü ittifakı içerisinde işçi sınıfının fiili önderliği görüşüyle noktalandı.

Kurtuluş hareketini oluşturmuş olanlar 1974 içerisinde ve sonrasında, kendilerinde ve başkalarında ortaya çıkan değişikliklere ve birlik arzularına bağlı olarak kendi çevrelerini örgütlemekten değil, solun parçalanmışlığına son verecek girişimlerin geliştirilmesinden yana oldular. Ne var ki, gerek kendi yetersizlikleri ve gerekse solda egemen olmaya devam eden sekter anlayış nedeniyle başkalarıyla biraraya gelmek bir yana kendi içlerinde de parçalanmaya başladılar. Bu dönemin özelliklerinden biri olan ideolojik bunalım her çevreyi hızla "görüş bulmaya" zorluyordu. *THKP*'lilerin bir kesimi *ÇKP*'nin görüşlerine sarılarak "Militan Gençlik" ve sonra da "Halkın Yolu" hareketini oluşturdular.

Daha önce *TSİP*, Kıvılcımlı'nın görüşleri etrafında kurulmuş ve zaten *THKP* taraftarlarını örgütlenmeye zorlamaktaydı. *Militan Gençlik* hareketinin ortaya çıkışından sonra kalan *THKP*'liler arasındaki ilişkiler birlik umutlarının da sönmeye yüztutmasına bağlı olarak daha fazla örgüt oluşturulması doğrultusunda gelişmeye başladı. Ancak örgütlenme zeminin ne olacağı konusunda mutabakat oldukça zayıftı. *Kurtuluş* hareketini oluşturmuş olan kesim gençlik hareketinin önemini yadsımamakla birlikte esas olarak hareketin asıl zaafı yönünü oluşturan sınıf içerisindeki çalışmayı vurguluyor ve eldeki olanakları bu doğrultuya sevkediyordu. Bu durum gençlik içerisinde çalışma sürdürmekte olanlarla gerginliğin giderek artmasına neden oluyordu. Hem *THKP*'ye yöneltilen eleştiriler hem de gençlik içerisinden sürekli adam alma "gençliğin devrimci eyleminin birliğinin" solun birliğinin anahtarı olduğunu düşünen *Devrimci Gençlik* ve sonra da *Devrimci Yol* hareketini oluşturanlarca kabul edilebilir sınırların ötesine geçtiğinde ayrılık birkaç saatlik toplantının sonunda ve sonradan hiç sözü edilmeyecek olan gerekçeler üzerinde gerçekleşti. Sorun elbette ki, Avusturya prensinin öldürülmesi değil, yönelimlerdeki farklılıkta yatmaktaydı.

Bu zamana kadar çeşitli parçalara bölünmüş olan sosyalist hareketin her bir parçası gençlik hareketi içerisinde kendisine alan ayırmakta ve fırsatın kaçtığı düşüncesini yaratmaktaydı. *Kurtuluş* önderlerinin ise bu saate kadar ortaya koydukları sistematik bir çerçeve henüz ortada yoktur. Onlar, Ampriokritisizm, öncü savaşı, milli mesele, Kemalizm, işçi sınıfı birlik gibi sorunlarda kendi içlerinde ve değişik çevrelerle tartışma sürdürürken hayat akmakta ve kendisine yol gösterici teorinin acil ihtiyacı içerisinde bulunmakta idi. Hapishaneden yapılan girişimlerle oluşturulmuş olan küçük bir çevre de aynı ihtiyaç içerisinde "Bunlar lüzumsuz işlerle uğraşıyorlar, kendi göbeğini kesmek gerekir" diyerek "Acilciler" diye bilinen hareketi oluşturmuştu. Bir an önce bir "teori"ye sahip olma görüşü *THKP* taraftarlarının önemli bir kısmını zaten çoktan sarmıştı. *THKP*'nin görüşleri de vardı. *Kurtuluş* önderliği ise, çapının sınırlılığı içerisinde geliştirdiği görüşleri oldukça yavaş bir biçimde sistematize etmekteydi. Halbuki, *THKP*'ye olan sempati gençlik içerisinde büyük bir hızla yayılmaya devam ediyordu; onun görüşleri üzerine temellenmek en avantajlı olanıydı. 1975 yazı ve sonbaharı bir yandan *Kurtuluş*'un görüşlerinin sistemleştiği diğer yandan da *Devrimci Gençlik*'le ayrılığın gerçekleştiği dönem oldu. *Kurtuluş*'un görüşlerini sistemleşmiş olarak ortaya koymasından sonra bazı önemsiz katılmaların dışında birlik konusunda ciddi bir adım atılamadı. Kurtuluş hareketi de diğer hareketler gibi Türkiye ve Kürdistan'ın değişik bölgelerinde örgütlenmesini geliştirdi. Başlangıçta ilişkilerinin gençlik içerisinde sınırlı olmuş olması hareketin hedefleri açısından en büyük dezavantajı oluşturuyordu. *THKP*'ye yönelttiği eleştiriler, ve sömürge tezini savunurken, Kemalizmi müttefik değil, azgın bir şovenizm olarak niteliyor olması, gençlik içerisinde ayrılıkla birlikte önemli bir tecrite uğramasına yolaçmıştı. Buna rağmen Mayıs 1976'da *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'nin yayınlanmaya başlaması hareketin görüşlerinin Türkiye ve Kürdistan'ın her yanından tanınmasına ve aktif bir mücadelenin geliştirilmesine engel olmadı. *Kurtuluş* dergisi çıkışından kısa bir süre sonra 12.500 tiraja ulaştı.

1977 *Kurtuluş* hareketi açısından hem etkinliğini büyük bir hızla artırdığı hem de örgütlenme doğrultusunda sistemleşmiş ilk adımları attığı yıl oldu. Hareket "çavuşluk sisteminden" kurtarılıp, belli kurallara bağlı bir yapılanmaya doğru geliştirilirken demokrasi kayguları da kendini ortaya koymaya başlamıştı. Daha önce *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'nin kuruluşunda yapılan anlaşmaya göre, hareket içerisinde ortak görüşler egemen kılınmaya çalışılırken, farklı olan görüşlerin kendilerini açıkça yayma hakkı korunmuş ve görüş farklılıklarını meşru sayan bir zemin benimsenmişti. Böyle bir zeminin benimsenmiş olması egemen olan gelenek karşısında görüş farklılıklarına sahip olanların görüşlerini açıkça ilan etmelerine yetmiyordu. "*Kurtuluş*" imzasının dışındaki bir imzayla çıkacak her yazı ayrılık anlamına gelebilir ve tecritle sonuçlanabilirdi. Farklılıklar esas olarak Merkez Komitesi'nde dile gelebilmekteydi. Bu durumun yarattığı komplikasyon ise örgüt içerisinde farklı görüşlerin yer yer gizli yayılması oluyordu. Bu duruma ilk kez son veren 1978 Konferansı oldu. Farklı görüşler konferans platformuna ve dolayısıyla da tüm örgüt mensuplarına meşru bir çerçeve içerisinde sunulmuş oldu. Kısa zaman içerisinde hareketin sınıfsal kompozisyonunun arzulanan doğrultuda gelişmemekte olduğu ortaklaşa olarak bilince çıkarıldı ve bu tartışma süreci içerisinde uvriyerizme eğilimli bir kesim kendisini pekiştirdi. İşçi sınıfına göre ağırlıklı olarak başka kesimler içerisinde gelişmiş olmak harekete işçi sınıfına doğru bir rota verme zorunluluğunu hemen bütün örgütün bilincine çıkarmıştı.

Merkez Komitesi 1978 başlarında aldığı bir kararla gerek Kürdistan'daki faaliyeti desteklemek ve gerekse sınıf içerisindeki örgütlenmeye hız vermek amacıyla kadroları buna göre düzenlemeye girişti. Ancak Merkez Komitesi içerisinde hem Kürdistan'a verilen destek konusunda hem de işçi sınıfına yönelik tedbirler konusunda şiddetli bir muhalefet gelişti. Kürdistan'a destek verme görüşüyle, kadroları işçi sınıfı içerisine yöneltme görüşü birbiriyle zıt bulunurken anti-faşist mücadele konusunda da görüş farklılıkları gelişti. Bir eğilimin düşüncesi; "hareket bütün kadrolarını yalnızca işçi sınıfına yöneltmeli"ydi. Aynı görüş, faşizme karşı mücadelenin de gittikçe marjinalleşeceğini ve dolayısıyla, anti-faşist siperlerde saplanıp kalmanın sınıf çalışması açısından bir kayıp oluşturduğunu öne sürmekteydi. Merkez Komitesi'ndeki tartışmaları örgüte maletmek amacıyla aynı yılın yazında birinci örgüt konferansı toplandı. Konferans Merkez Komitesi çoğunluğunun görüşlerinin bütününü kahir ekseriyetle onayladı. Konferansın bu desteği Merkez Komitesi'nin kararlarının hızla hayata geçirilmesine olanak sağladı ve aktif anti-faşist mücadele sürdürülmeye devam edilirken, hem Kürdistan seksiyonu güçlendirildi hem de işçi sınıfı içerisindeki mevziler eskiye göre önemli ölçüde geliştirildi.

Hareket 1979 *DİSK* kongresinde ilk defa hesaba katılması gereken büyüklükte bir grup oluşturdu. Uvriyerist eğilimin faşizm konusunda da ağır yanılgılar içerisinde olduğu faşist saldırıların çığ gibi büyümeye devam etmesiyle bariz bir biçimde ortaya çıktı.

Hareketin milli meselede görüşlerini derinleştirmesi bir yandan Stalin'e en sıkı bir biçimde sarılmasını getirirken diğer yandan da bütün bir hareketi enternasyonalizm ve demokrasi konusunda eğitmekteydi. İlk kez olarak Kürdistan'daki örgütlenmenin biçimi üzerine olan tartışmalar Leninist örgüt anlayışı konusunda bürokratik kavrayıştan sıyrılmasına demokratik merkeziyetçilik kavrayışının varolan yorumlardan farklı bir muhtevada ele alınmasına olanak sağladı. Kürdistan'da örgüt-

lenme içerisinde özerk bir yapılanmanın yaratılmasının benimsenmesi sadece emir komuta zincirinden oluşmayan bir parti yapılanmasını tarif ederken hemen yanında yerel birimlerin merkez karşısındaki özerklikleri düşüncesini de geliştirdi. O zaman egemen olan anlayış içerisinde bir partinin içerisinde özerk yapılanmaların varolması kabul edilebilir bir durum değildi. *Kurtuluş* örgütü is- bünyesinde aslında ikinci bir parti olan bir yapılanmayı oluşturmayı, ve gerektiğinde bu partinin en kolay bir biçimde ayrılıp ayrı bir parti olarak çalışabilmesini savunmaktaydı. Yerel örgütlerin de kendi alanlarıyla sınırlanan programlar oluşturmak suretiyle merkezden nisbeten özerk bir biçimde çalışabilmeleri örgüt içerisinde benimsendi. Örgütlenme alanında bu noktaya kadar geliştirilen görüşlerin genel bir sosyalist demokrasi kavrayışı içerisinde sistemleştirilmesi 1980 darbesine kadar gerçekleştirilemedi. 1980 darbesi ise sadece örgüt yapısındaki altüst oluşlara neden olmadı aynı zamanda, belli bir kesimde teorik savrulmalara da neden oldu. Milli mesele konusunda olduğu gibi örgütse yaşamda da etkileri hemen ortaya çıkan sekter bir yaklaşım darbe sonrası yeniden düzenlenme çalışmalarına damgasını bastı. Uvriyerist eğilimle birlikte politbüroyla çatışmaya giren birçok kişi sekterizmin tırpanını yedi. Ne var ki, politbüronun bu tutumu, örgüt içerisinde belli bir destek sağlamış olsa da, Merkez Komitesi'nin çoğunluğunca benimsenmedi. Darbe sonrasında ilk kez olarak ancak 1983'te toplanan tam üyeli Merkez Komitesi sekter uygulamaların ifadesi olan tüm kararları iptal ettiği gibi teorik alandaki ifadeleriyle birlikte politbüroyu özeleştiriye davet etti. Yapılan bir aylık tartışmalar politbüroyu sekter ve sağ bir çizgiye saplandığı konusunda ikna etti ve özeleştiri yapmalarını sağladı. Kararların sonucu olarak örgütten ihraç edilmiş olan herkes eski konumlarına geri çağrılırken, hesabın Merkez Komitesi içerisinde bitirilmeyeceği ve uzun bir tartışma döneminden geçileceği ilan edildi.

Tartışmaların bitiminde örgüt konferansının toplanacağı, Merkez Komitesi'nin yeniden seçileceği ve mevcut Merkez Komitesi'nin geçici bir fonksiyon sürdüreceği de birlikte ilan edildi. Tartışmalar kısa zamanda bütün örgüt bünyesine yayıldı. Sınırsız bir biçimde her konu tartışma gündemi içerisine girdi. Uvriyerist eğilim ise yapılan davete ayrı bir örgüt oluşturarak yanıt verdi. Esas olarak sahip oldukları anti-demokratik kavrayış ve devrimci mücadelenin çok geri siperlere itilmiş olması, onlar için örgüt içerisinde olup olmamayı önemli bir sorun olmaktan çoktan çıkarmıştı. Farklı görüşlerden biri, azınlıkta kalan birileri olmak yerine, "küçük burjuvalardan arınmış, kaynaşmış küçük bir grup olmak" bu eğilim için tercih edilir bir konumdu.

Bir yıl boyunca süren tartışmalar örgütün demokrasi kavrayışını geliştirdiği gibi, teorik düzeyinin gelişiminde de önemli bir rol oynadı. 1984 içerisinde yapılan konferans büyük bir oy çokluğuyla demokrasi ve enternasyonalizm çizgisini onaylayan kararlar aldıktan sonra Merkez Komitesi seçimlerinin yapılmasını kararlaştırdı. Seçimlere bütün üyelerin katılımı sağlandı ve Merkez Komitesi doğrudan oyla seçildi. Bunu gerçekleştirebilmek örgüt için zor değildi. Tartışmalar bütün üyelere açık yapılmış ve örgütün yönelimini benimseyecek tezler imzalarla yayınlanmıştı. Dolayısıyla bütün üyeler kimlerin hangi tezleri savunduğunu bildiği gibi ellerine gelen aday listeleri sayesinde kimlerin aday olduğunu biliyorlardı. Seçilecek olan insan sayısında hiç bir sınır yoktu. Çoğunluk oylarını alan her üye sınırlamaya bağlı olmaksızın Merkez Komitesi'ne girebilecekti. Yapılan seçimlerin sonucu seçilen Merkez Komitesi yapılan tartışmaların geliştirdiği görüşleri kendisine temel alan bir çalışma programı yaparak hareketin yeniden toparlanmasına girişti ve kısa zaman içerisinde iki yıllık döneme ait sekterizmin izleri ortadan kalktı.

1980 başlarına gelindiğinde örgütün gündemindeki en belli başlı sorun, sınıf içerisindeki örgütlenmenin geliştirilmesiydi. Ne var ki, bu görevin yerine getirilmesi faşizme ve askerileşmeye karşı verilecek mücadeleden bağımsız olamazdı. Yapılan tesbitler, askerileşmenin geliştirilmesinin engellenememesi durumunda, kısa süre içersinde bir darbenin kaçınılmaz olduğuydu. Hele 24 Ocak kararlarının hayata geçirilmeye çalışılması askerileşmeyi daha da zorunlu kılmaktaydı. Sosyalist hareketin zaaflı durumu açıkça görülüyor ve aynı konumda kalındığı takdirde bir darbenin solu darmadağın edeceği düşünülüyordu. Çözüm solun birbirine yakınlaşması ve işçi sınıfının ekonomik mücadelesinin öncelikle "çadır grevleri" olmaktan kurtarılması ve siyasal hedeflere yönelebilmesinde görülüyordu. Ne var ki, ne *Kurtuluş*'un böyle bir görevi kendi başına yerine getirebilmesi sözkonusuydu ne de böyle bir eğilimin sol içerisinde egemen olmasını sağlayacak bir etkinlik gösterebilmesi. Darbeye karşı alınacak tedbirler tartışması sürerken, hemen her kesim için "acaba bu darbe neden olmuyor?" sorusuyla beklenen 12 Eylül darbesi gerçekleşti. Darbeye karşı geniş bir direnmenin gerçekleştirilememesi koşullarında geriye çekilip toparlanma ve yeni koşullara uyum sağlayarak mücadeleyi geliştirme görüşü örgüt içerisinde darbeden önce benimsenen bir görüş idi. Darbe ertesinde diğer örgütlerle yaptıkları görüşmelerde *Kurtuluş*'çulur ortak davranılabilecek hiç bir çevrenin orada olmadığını görüp geri çekilme kararını uyguladılar. Ne var ki, bu kararın uygulanması sağlıklı bir plana bağlanamadan, öngörülenlerin bile bir çoğu yerine getirilmeden polis operasyonlarıyla yüzyüze geldiler.

Örgütün bu dönemde bir çok diğer örgüt gibi yığın hareketinin yeniden geriye geleceği konusunda umutluydu. Daha önce geliştirilmiş olan devlet tezlerinin ışığında yeni iktidarın askeri bir diktatörlük olduğunu ve uzun vadeli olarak kalabilmesinin olanaklı olmadığını tesbit ederken, gelişen kitle mücadelesi karşısında faşistlerle birleşerek faşist bir diktatörlüğün yığın desteğine de bağlanarak gerçekleştirilebileceği öngörülmekteydi. Ne var ki, örgütün beklediği yığın hareketi de gelmedi, faşist diktatörlük olasılığı da ortaya çıkmadı. Varlığını esas olarak gizli ilişkiler içerisinde koruyup geliştirmeye çalışan örgüt hemen her altı ayda bir ciddi düzeyde kayıplar verdiren polis operasyonlarına karşı direnişini sonuna kadar sürdürdüyse de en ileri kadroların çok büyük bir çoğunluğunun yakalanmasını engelleyemedi. Örgütün 1985'de yediği darbeden sonraki faaliyet alanı büyük ölçüde daraldı. 1986'da yapılan kongre ve 1987'de yapılan örgüt konferansıyla örgütün o güne kadarki teorik gelişmesi daha ileri boyutlara ulaştırılırken pratik olarak sürüklenilen en geri konumdan ileriye doğru bir yöneliş de başladı. Hareketin kaybettiği yığın ilişkileri yeni biçimler içerisinde yeniden kazanılmaya başlanırken, buna paralel olarak bu zamana kadar olan teorik birikim de solun en geniş kesimlerine ulaştırılma olanağına kavuştu.

1977 sonunda haftalık Kurtuluş *gazetesi yayınlanmaya başladı. Oluşturan sistemli bir dağıtım ağı üzerinde gazetenin fiili satışları 20 bin ile 40 bin arasında değişen bir seyir izledi. Haftalık gazetenin sistemli bir dağıtım ağı üzerinden dağıtılıyor olması, hareketin yapısının, sınıfsal kompozisyonunun, eğilimlerinin neler olduğunun kavranmasını da kolaylaştırmıştı. Merkezle en alt birim arasında bilgi alış-verişi son derece hızlanmıştı.*

Sosyalist hareketin gerek ülkedeki genel dönüşümler ve gerekse zorlamalar sonucu kazandığı sınırlı yasallık ortamı *Kurtuluş*'un kendisinin benimsemiş olduğu gündemi en geniş kitleye ulaştırabilmesi olanaklarını yarattı. Kendi gelişim sürecini ekonomizme karşı mücadele ve bu mücadele sayesinde gelişme olarak değerlendiren örgüt tüm dünyadaki sosyalist hareketin bu sürece girmesi gerektiğini savunurken, Türkiye ve Kürdistan solunun da aynı süreci yaşaması ve yeniden saflaşarak birleşme yollarını araması gerektiğini tesbit etmekteydi. Henüz sosyalist ülkelerdeki Glasnostla başlayan gelişmelerin ortaya çıkmadığı dönemde başlatılan bu mücadele, sınırlı çevrede yankı bulurken, alt-üst oluş dönemiyle birlikte, aynı içeriklerle olmasa bile hemen tüm solun gündemi haline geldi.

Enternasyonalizm ve bu çerçevede ulusal meselenin değerlendirilmesi, işçi sınıfının yerine kendilerini ikame eden anlayışlara karşı mücadeleden geçerek gelişen sosyalizm kavrayışı kendisini ulaştığı belli bir noktada sosyalist demokrasi olarak formüle etti. Örgütün tümünün aynı süreci her dönemde birlikte yaşayamamış olması örgüt içerisinde görüş ayrılıklarını çoğaltmışsa da bu görüş etrafında birleşilmesini ortadan kaldırmamıştır. Tam tersine en büyük çoğunluk birbirinden farklı argümanlara sahip olsa bile sosyalist demokrasiyi benimsemekte ve onu kendi yordamı içerisinde geliştirmeye çabalamaktadır. Buysa bir bakıma başka bir dinamizm kaynağı oluşturmaktadır. Örgüt geçmişte geliştirmiş olduğu temel tezlerin hepsine sosyalist demokrasinin sağladığı genişlemiş içeriğiyle sahip çıkmaya devam etmekte, bu konuma ulaşmasını Lenin'in ekonomizme karşı başlatmış olduğu mücadeleye sahip çıkmak ve bu sahiplenme sayesinde oluşturulmuş olan teorinin bir ürünü olarak değerlendirmektedir.

'80'lerin sonları ve '90'ların başları *Kurtuluş* hareketi açısından ilk oluşumunun tekrarını andırmaktadır; ama çok farklı bir düzeyde ve farklı ilişkiler içerisinde. 1974-76 arası *Kurtuluş*, hareketi açısından solun birliğinin gerçekleştirilmesi için verilmiş mücadeleler dönemiydi; ama örgütsüz ve cılız bir teorik cephanelikle, üstelik kafasını kaybetmiş bir kuş gibi önderliğini yitirmiş olarak. Ama '90'lara böyle ulaşılmadı. Birçok onurlu devrimcinin mücadelenin her alanında verdikleri fedakar mücadeleler ve teorik cihazlanmayla solun birliğinin gerçekleştirilmesi mücadelesi içerisinde yer alıyor. *Kurtuluş* örgütünün sekterizmden uzak, bilimsel sosyalizmi geliştirmeye çalışan kavrayışı bu kez kuşkusuz birliğin önemli bir dinamiğini oluşturacaktır.

Kurtuluş örgütü bugün *II. Enternasyonal*'in Lenin'in devrimci geleneğine karşı her cephede ilerleme kaydeden saldırısına karşı bir saldırının geliştirilmesinin zorunlu ve olanaklı zamanı olduğunu tesbit etmekte ve dünyayı devrimci yöntemle dönüştürmek düşüncesinde olan sosyalistleri Lenin'in saldırısını günümüz koşullarında geliştirerek aynı parti çatısı altında, çoğulcu bir düşünceyle gerçekleştirmeye çağırmaktadır. Örgütün bu çağrısı basitçe kendi saflarına katılmaya indirgenemeyecek olan sosyalist mücadeleyi bugün olduğu konumdan nitelikçe farklı bir senteze ulaştırma çağrısıdır.

MAHİR SAYIN

Acilciler, Eylem Birliği ve *MLSPB*

THKP-C önderlerinin Kızıldere'de öldürülmeleri ve tutuklanmalarıyla dağılan örgüte sempati duyan, özellikle ODTÜ öğrencisi olan küçük gruplar af sonrası tahliye olan *THKP-C* militanlarıyla örgütün sürekliliğini sağlama ve Mahir Çayan'ın tezleri doğrultusunda mücadele etme konularında anlaşmaya varamayınca biraraya gelerek kaleme aldıkları *Türkiye Devriminin Acil Sorunları* adlı bir broşür yayınladılar. Broşür "Türkiye devriminin kırlarda ve şehirlerde verilecek bir silahlı mücadeleyle başarıya ulaşacağı, politikleşmiş askeri savaş stratejisinin somuta uygulanmasıyla, siyasi gerçekleri açıklama kampanyasının sürdürebileceği, savaş örgütünün oluşturulmasıyla demokratik halk devriminin zafere ulaştırılabileceği"ni öne sürüyordu. Küçük gruplar halinde illegal olarak örgütlenen bu çevre içinde 1976 sonunda başgösteren ayrılık *Halkın Devrimci Öncüleri* adlı yeni bir grubun oluşmasıyla sonuçlandı. Bu gruplar zaman zaman giriştikleri silahlı eylemler sonunda güvenlik güçlerince girişilen operasyonlarda ağır darbeler alarak 12 Eylül'e kadar çeşitli eylemlerini sürdürdüler.

Öte yandan İzmir'de *THKP-C* tezlerinin bütünüyle doğru olduğunu düşünen bir grup devrimci, Ekim 1976'da *Savaşı Sürdüreceğiz* adlı bir broşür hazırlayarak proletaryanın siyasal partisinin oluşturulması görevini üstlendiklerini, Mahir Çayan'ın görüşlerini benimseyen herkesin örgüt disiplinine uymak koşuluyla örgüte kabul edileceğini, örgütün en üst organının Genel Komite

TÜMAS

TÜMAS (Tüm Üniversite, Akademi ve Yüksek Okul Asistanları Birliği) Ocak 1975'de kuruldu. 1980'de yapılan 12 Eylül müdahalesi sonrasında mühürlenerek faaliyetten alıkonuldu, ancak feshedilemedi. Yöneticileri ile ilgili açılan onlarca davanın tümü beraatle sonuçlandı. Beş yıllık mücadelesi boyunca *TÜMAS*, demokratik kitle örgütleri içinde saygın bir yer edindi. Yapabildiği kadarıyla mücadelesini dosta düşmana kabul ettirdi. Demokratik güçlere karşı sürdürülen ve 1975-1980 arasında iyice yoğunlaşan faşist saldırılardan ve baskılardan nasibini aldı. Bazı üyeleri faşist saldırganların hedefi haline geldi ve saldırılara uğradı. Yine bazı üyeleri idari engellemelerden ötürü bulundukları kurumları bırakmak zorunda kaldılar, yurt dışına çıkmalarda engellerle karşılaştılar. Tüm bu baskılara yılmadan göğüs geren asistan kitlesi, örgütleri *TÜMAS* aracılığıyla bu anti-demokratik uygulamaları ve sorumlularını kamu oyunda gerek kendi yayın organı gerekse basın aracılığıyla teşhir etme ve kınama yoluna gitti. *TÜMÖD* (Tüm Öğretim Üyeleri Derneği) ile beraber düzenlenen birçok panel ve konferansın yanısıra, *TÜMAS* bir özel komisyon oluşturarak yürürlükte bulunan üniversiteler yasasına alternatif bir yasa tasarısı oluşturdu ve tartışmaya açtı. Demokratik bir üniversitenin nasıl örgütlenmesi gerektiği konusunda, kurulların oluşumu, asistan, öğrenci ve çalışan kesimin de yönetime katılmaları, üniversitelerin maddi kaynakları, harcamaları vb. ve daha üreten bir üniversitenin ne şekilde oluşturulabileceği konulannda fikirler üretti.

Eğitim kesiminde örgütlenmiş ve orta öğretimdeki öğretmen kitlesinin çok geniş bir kesimini çatısı altında toplamış bulunan *TÖB-DER* gibi bir kuruluş varken ve tüzüğü yüksek öğrenimdeki asistan ve öğretim üyelerini de üye yapmaya olanak sağlarken, neden *TÜMAS* ve *TÜMÖD* gibi örgütlere gereksinim duyuldu diye bir soru akla gelebilir. Bu örgütlere tamamen pratik nedenlerden ötürü gerek duyuldu. Değişik dönemlerdeki çabalara karşın akademik personelin *TÖB-DER*'e üye yapılması mümkün olmadı. Bireysel bilinçle yaklaşımda bulunup üye olan çok az sayıda öğretim üyesi dışında *TÖB-DER* çatısı altında hiç bir zaman kitlesel bir örgütlenmeye gidilemedi. Bu yüzden *TÜMAS-TÜMÖD* örgütlenmeleri güçleri parçalayıcı, zayıflatıcı değil, tersine toparlayıcı ve mücadeleyi güçlendirici, doğru örgütlenmeler olmuşlardır. Zaman bunun doğruluğunu kanıtladı. *TÖB-DER* çatısı altında hiç bir zaman bütünleşemeyecek geniş bir asistan, öğretim görevlisi ve üyesi kesim kendi örgütleri olan, kendi sorunlarının tartışıldığı *TÜMAS-TÜMÖD* çatısı altında birleştiler.

***TÜMAS*'ın mücadele verdiği yıllarda tüm örgütlenme çabalarının önünde duran ve günümüzde de hâlâ geçerliliğini koruyan, biri subjektif, diğeri objektif iki büyük engeli belirtmeden önce, kitle örgütlerinin ne olup, ne olmadığına ve ne olması gerektiğine kısaca değinmekte yarar var.**

Kitle örgütleri, bir fikir doğrultusunda, hedeflediği toplum kesimini en geniş şekilde toparlayıp o fikrin sempatizanı haline getirmeye, sempati duyması mümkün olmayanları ise hiç olmazsa tarafsızlaştırmak üzere uğraş veren örgütlerdir. Demek ki kitle örgütlerinin ilk özelliği KİTLESEL olmaları, yani çok sayıda üye kaydı yapmış olmaları, tabanı kendi etrafında en geniş biçimde toparlamış olmalarıdır. İkinci özellik ise bu kuruluşların bir ÖRGÜT niteliğinde olmasıdır. Salt sayıyı artıracağım diye bir zamanların *Demokrat Parti* devrinin "meşhur" *Vatan Cephesi* gibi durmaksızın üye yazmak yerine, üyeler arasındaki organik ilişkilerin geliştirilmesi, varolan ilişkilerin ise güçlendirilmesi gerekir.

Gerek *TÜMAS*'ın, gerekse diğer kitle örgütlerinin ve tüm örgütlenme çabalarının önünde o dönemde ve halen duran subjektif engel, küçük burjuvalıktan kaynaklanan düşünsel keşmekeş ortamı idi. Siyasi düşünce ayrılıklarından ötürü kitle örgütlerinin yönetimini ele geçirip, kendi görüşünü savunan bir örgüt haline getirme çabaları ağır basıyordu. Böyle dar siyasi çıkarların gözetilmesi kişileri tatmin etmekten başka bir işe yaramadığı gibi, mücadeleyi zayıflatıyordu.

Örgütlenmenin önündeki objektif engel ise Türkiye'de burjuvazinin öteden beri büyük bir ustalıkla uyguladığı sıkıyönetimler idi. Gerçekten Türkiye'de yıllardır sosyal mücadelenin yükseldiği her dönemde sistemli olarak uygulanan sıkıyönetimler, nesiller arasında öylesine uçurumlar oluşturuyor ve ilişkileri öylesine koparıyor ki, yeni nesil ortada eskiden eser bulamayınca tüm tecrübesizlikleri yeniden yaşayarak, bütün acemilikleri tekrarlayarak, adeta Amerika'yı yeniden keşfedercesine mücadeleye başlıyor. Ona göre suçlu, hatalar yapıp hapislere düşen, yenilen eskiler oluyor. Sonuçta ise sosyal mücadeleler birikim sağlayamıyor, güdük kalıyor. Çünkü her seferinde mücadele sıfırdan, yeniden başlıyor.

Asistan kitlesinin örgütlenmesindeki diğer bazı güçlükler şöylece sıralanabilir. Asistanlık geçici bir statüdür. Kişi ilelebet asistan olarak kalamaz. Yani kadrolar sürekli değişime uğramaktadır. *TÜMÖD*'ün kurulması, asistanlıktan öğretim üyeliğine geçen kişilerin üyeliklerinin, öğretim üyeleri derneği düzeyinde sürmesine olanak sağlamıştır.

Bir diğer güçlük, meslek yönünden asistanların çok çeşitli branşlarda bulunması, yani mesleki heterojenlikten ötürü sorunların da bir bakıma çok çeşitli olması idi. Ancak bu durumun olumlu yanı da *TÜMAS*'ın sağlık, eğitim, şehircilik, madencilik vb. çok çeşitli konularda düşünce üreten bir örgüt olmasını sağlamasıydı.

Bu koşullarda mücadeleye atılan *TÜMAS*, bilinçli bir yaklaşım ile önündeki engellere takılmaktan belli bir ölçüde kurtulabildi. Kuruluş öncesi, daha önceki dönemin asistan mücadelesini temsil eden *ÜNAS* (Üniversite Asistanları Sendikası) yöneticiliği yapmış kişilerle görüşülerek, önerileri alındı ve değerlendirildi.

Örgüt içinde ortaya çıkan dar siyasi yuvar çıkarlarını amaçlayan eğilimlerle toplantılarda ve genel kurullarda kitle önünde teşhir yöntemi ile mücadele edildi ve başarılı olundu. Yönetim Kurullarının oluşturulmasında siyasi açıdan heterojen bir yapının olmasına çaba gösterildi. O kadar ki, aynı siyasi görüşten ikiden fazla kişinin yönetime girme durumu olduğunda, akıllarına yanlış şeyler gelmesini önlemek için, üçüncü kişi olarak mutlaka başka siyasi düşüncede olan bir arkadaşın seçilmesi için çaba gösteriliyordu. Yani, beş kişilik Yönetim Kurulunda aynı görüşten üç kişinin biraraya gelip, yönetime egemen olmalarını engellemeye özen gösteriliyordu.

Böyle bilinçli bir yaklaşımın sonucu olarak, *TÜMAS* 9 bin civarında olan asistan kitlesinin 3 bin kadarını üyeliğe kazanabildi. Ayrıca üyelerin sadece aidat veren üye durumundan çıkarılıp, özlük hakları, üniversite yasası hazırlama, yayın organı çıkarma, sosyal faaliyetler, örgütleme vb. komisyonlarda fiilen çalışan aktif üye durumuna getirilebilmeleri için bu komisyonlarda yeni kişiler görevlendirildi.

Sosyal mücadeleyi yönlendiren üst düzeyde bir partinin olmayışı doğal olarak her türlü mücadelenin güdük kalması sonucunu doğuruyordu. Siyasi keşmekeş kitle örgütlerine de yansıyıp onların mücadelelerini kısıtlıyor, yaratıcılıklarını engelliyor ve inisiyatiften yoksun bir hale getiriyordu.

***TÜMAS* ve benzeri kuruluşların mücadelesi tüm bu olumsuzlukların yaşandığı ortamda bile bilinç ve hoşgörüyle yaklaşıldığında, ortak hedefler doğrultusunda mücadele verilip, bazı mevziler kazanılacağını göstermesi bakımından önemlidir.**

AHMET BALAMİR

1975'ten sonra öğrencilerin ve işçilerin artan eylemlilikleri, toplumun öteki çalışan kesimleri arasında yaşama ve çalışma koşullarını iyileştirmek için mücadeleye girişmelerinde esin kaynağı oldu. Genellikle beyaz gömlekleri altında acı çeken insanlara şifa vermek gibi toplumsal ve insani bir işlevi yerine getirmekte oluşlarının onların hayatlarının yalnızca başkalarının sorunlarını ve acılarını dindirmekten ibaret olduğu yanılsamasının gerisindeki hayatlarını örttüğü sağlık görevlileri ve hekimler, bir yandan hükümetlerin toplumun sağlığı için gerekli kamu fonlarını sanayi ve bürokrasi lehine kısıtlamaları ve israf etmelerine karşı seslerini yükseltirken öte yandan ücretli çalışanlar olarak karşılaştıkları özgül sömürü ilişkilerini de toplumun gözünün önüne serebilmek için birçok eylem ve girişimde bulundular. Hekimlerin çok büyük bir çoğunluğunun devlet memuru statüsünde oluşlarının, onların gerçekte birer lonca olan tabip odaları dışında örgütlenmelerini ve mücadele etmelerini engellemesine karşın, hekimler de tıpkı mimarlar ve mühendisler gibi bir yandan bu geleneksel korporatist yapıları eylemleriyle dönüştürme mücadelesi içinde olurlarken öte yandan sendikalaşmak için durmaksızın geliştirdikleri talepler ileri sürdüler. Ancak hekimlik ya da tıbbın genel örgütlenişi de kendi iç çelişkilerinden ve tabakalaşmalarından yoksun değildi. Tıbbın genel örgütlenişi içinde hekimler toplumsal statüleri itibariyle hemşireler, hastabakıcılar, laborantlar ve teknisyenlere göre ayrıcalıklı bir konuma ve özgül sorunlara sahiplerdi. Bununla birlikte devletin himayesinden ve bürokrasi içinde yer alanlara sağladığı ayrıcalıklardan yoksun olsalar da tıbbın proleterleri olarak hastabakıcılar ve öteki hekim olmayan çalışanlar sendikalaşarak kendi taleplerini kamu işverenine ya da özel hastanelerin sahiplerine dayatmak için kollektif bir eylemliliğe ve bu eylemliliğin sonucu olarak kazanılmış yasal haklara sahiplerdi. Bu nedenle sağlık görevlilerinin mücadelesinde işçiler kolektif eylemlilik olarak her zaman hekimlerinin önünden gittiler. Hekimler, genel olarak toplumsal muhalefetin içinde yer almakla ve tabip odaları yayınlarında ve öteki toplumsal etkinliklerinde sağlık hizmetlerinin özel çıkara dayalı olarak ya da onun belirlediği bir sistem içinde örgütleniyor olmasını eleştirseler de 1970'lerde henüz tıbbın kendisine karşı bir eleştiri yöneltmiş değillerdi. Doktorun hasta üzerindeki egemenliğinin, hastanın kendi bedeni ve sağlığı üzerinde kendi tasarruflarını köreltmesi, hekim ile hasta arasındaki egemenlik/bağımlılık ilişkisinin ve bundan doğan hiyerarşinin toplumun kurulu örgütleniş tarzını yeniden üretmesi, sağlık faaliyetlerinin örgütlenişinin egemen biçiminin cinsler arası ayırımcılığı yeniden üretmesi, hemşireliğin ve hastabakıcılığın ast görevler olarak kadınlara bırakılmışlığı, meslek içinde yükselebilme imkanlarının erkeklerin egemenliği altına alınmış olması gibi meselelerin, genel olarak toplumun kurtulması ya da reforme edilmesi sürecinde kendiliğinden halledileceği umuluyor ya da aslında sorun hiçbir zaman bu tarzda ele alınmıyordu. Ancak, gerek tabip odaları, gerekse Sağlık-İş *gibi sendikalar ve* Tüs-Der *gibi dernekler aracılığıyla mücadeleye girişen sağlık görevlileri ve hekimler, toplumsal sağlık sorununu eylemli bir tarzda gündemde tutarak tarihsel olarak son derece olumlu bir mücadele mirası bıraktılar. Siyasal mücadeleyi duyarlı ve hekimlik ile siyaset arasında dolaysız bağlar bulunduğunun idrakinde geniş bir sağlık görevlileri kadrosu yaratılmasında etkin oldular. Sağlık Bakanlığının MC hükümetleri sırasında sürekli olarak faşist hareketin arpalığı halinde tutulmasının yol açtığı mücadelelerde hekimler ve sağlık görevlilileri devlet gücünün faşistçe kullanılmasına karşı da bir direnme odağı oluşturulmasında etkili oldular.*

olduğu, Merkez Komite'nin sadece yürütme göreviyle yükümlü olduğunu açıkladı. Haziran 1976'da İzmir Karşıyaka'da toplanarak Genel Komite'yi oluşturan grup, faaliyetlerini bundan böyle *THKP-C Eylem Birliği* adıyla sürdürme kararı aldı. İstanbul, İzmir, Ankara, Gaziantep, Aydın ve Antalya'da hücreler biçiminde örgütlenen çevre bir dizi silahlı eylem örgütledikten sonra, tutuklamaların yoğunlaşmasıyla giderek azalan bir oranda eylemlerini 12 Eylül darbesine kadar sürdürdü.

Bu arada 1975'de İstanbul'da örgütlenen *İstanbul Demokratik Ortaöğrenim Derneği* üyesi genç liselilerin *İYÖKD*'ün içinde kümelenmiş *THKP-C* sempatizanlarının izlediği politikayı eleştirerek savaşın kaldığı yerden sürdürülmesi düşüncesiyle *Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birliği*'ni kurdular. Kır gerillasının örgütlenmesi öncesi *THKP-C*'nin reorganizasyonunu zorunlu gören çevre özellikle İstanbul'da bir dizi silahlı eylem örgütledi. 12 Eylül darbesine kadar sansasyonel eylemlerle varlığını sürdüren çevre kendi içinden küçük gruplar doğurarak dar bir örgüt olarak kaldı.

Kurtuluş

1974 affıyla cezaevinden çıkan *THKP-C* militanları geçmiş mücadelenin değerlendirilmesi ve proletaryanın bağımsız siyasal örgütünün yeniden kurulması yönünde bir tartışma başlattılar. 1975 ortasına doğru hareketin 12 Mart'ın baskı rejiminden arta kalan kadroları bir yandan tartışmayı, diğer yandan da belli bir işbölümüne giderek yeniden örgütlenme faaliyetleri sürdürürken sonradan *Kurtuluş* ve *Devrimci Yol* çevrelerini oluşturacak devrimciler arasında ciddi düşünce farklılıkları belirdi. *Kurtuluş* çevresi proletarya partisinin işçi sınıfı içinde çalışma esas alınarak oluşturulabileceğini, kitlelerden kopuk bir mücadelenin başarıya ulaşamayacağını ve sosyalist hareketin birliğinin sağlanması gereğini savunarak kendi içinde yeni bir işbölümüne gitti. 1975 sonunda yayınlanan *Bir Tarihsel Yanlış Kavrayış ve Türkiye Devrimci Hareketinde Yol Ayrımı* adlı yazıda Türkiye sosyalist hareketinin hâlâ aydınlar çerçevesini aşamamış olduğu belirtildikten sonra ancak sınıf temeline oturmuş bir siyasal hareketin sosyalistlerin birliğini sağlayabileceği ileri sürülüyor. birlik sorununun ise yoğun bir ideolojik mücadeleden geçilerek çözüleceği belirtiliyordu. Yazıda ayrıca Kurtuluş Savaşı'na önderlik edenlerin ideolojik belirlenimlerinin burjuva ideolojisi olduğu, bu ideolojinin de sınıfsal temelini çıkarları emperyalizmin işgali ile zedelenen ticaret burjuvazisinde bulduğunun altı çiziliyordu. Bu tahlil ile birlikte *THKP-C*'nin geçmiş güç analizlerinde "vasıtasız yedek" olarak tanımlanan Kemalistlerin bir burjuva güç olarak ittifak sisteminden çıkartılmasıyla geçmiş stratejiden önemli bir kopuş gerçekleşiyordu. Yenilginin ana nedenlerini "Kemalizmin küçük burjuvazinin en sol kanadının milliyetçilik temelinde anti-emperyalist tavır alışı" olarak görülmesinin ittifaklar politikasında ciddi hatalar doğurmasında ve yanlış bir öncü savaşı anlayışıyla "kitlelerden kopuk ve dağınık bir silahlı mücadele"nin yürütülmesinde gören çevre, silahlı mücadelenin ülke şartlarında nasıl verileceğinin cevaplarını aramayı bir görev olarak önüne koyduğunu söylüyordu.

Haziran 1976'dan itibaren aylık olarak *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'yi çıkartan çevre daha ikinci sayısında Mahir Çayan'ın evrim ve devrim aşamalarının iç içe geçtiği, silahlı eylemin objektif şartlarının sürekli mevcudiyeti, suni dengenin öncü savaşı yoluyla bozulacağı tesbitini eleştirmeye başladı. Dergiye göre evrim ve devrim aşamalarının iç içe geçmesi, hareketin evrimci formuyla devrimci formunun iç içe geçip tek bir harekete indirgenmesiydi. Nicel değişiklikle nitel değişiklik tek bir hareket olarak süremezdi. Başlangıçta siyasal mücadele esas alınmalıydı ve uzun süreli bir hazırlık döneminden sonra silahlı eyleme başlanabilirdi.

Türkiye Komünist Emek Partisi: *Kuruluşu, Yapısı ve Hedefleri*

TKEP, 1 Mayıs 1980'de kuruldu. Sıkıyönetim koşullarında ve gizlilik içinde Nisan sonunda toplanan 1. Kongre Partinin adını, program ve tüzüğünü, temel mücadele perspektiflerini onaylayarak aynı zamanda kuruluş kongresi niteliği taşıdı. 1 Mayıs 1980'de "Türkiye Halklarına" başlıklı ilk bildirisini yayınlayarak kuruluşunu ilan eden *TKEP*'yi militanları çeşitli eylemlerle kutladılar.

TKEP, bir kitle örgütünün partileşmesi, veya aydın tartışma toplantılarının bir sonucu olarak doğmadı. *TKEP* geleneksel komünist partilerden kesimsel bir kopuşun partileşmesi sonucu doğan partilerden de değildir. Bu bakımdan *TKEP*'nin farklı özellikleri, onun doğuşuyla başlar.

TKEP'NİN DOĞUŞU:

TKEP, TC tarihinde, emperyalizme ve işbirlikçi burjuva sisteme karşı silahlı mücadeleyi ilk başlatan *THKO*'nun içinden doğdu.

THKO 1976'da iki ayrı çizgiye bölünmüştü. Bu çizgilerden birisi Maoculuktu. Diğeri ise Maocu çizgiye karşı çıkan ve Leninizmi savunan "Mücadelede Birlik" kanadıydı. *THKO-MB*, *THKO*'nun, burjuvaziyle uzlaşmazlık temelindeki devrimci, militan mücadele ruhunu Marksist-Leninist dünya görüşüyle yoğurup geliştirmek perspektifiyle hareket etti. *THKO-MB*'nin tüm bölgesel örgütlerinin sorumlularının biraraya gelerek gerçekleştirdiği Aralık 1977 Konferansı, örgütün önüne partileşme hedefi koydu. Örgüt; başka Leninist güçlerle birleşme sonucu güçlü bir proleter partiye ulaşmak amacıyla bir partileşme süreci yaşadı. *TKEP* kurulana kadar *THKO-MB* adı altında siyasal-örgütsel çalışmalarını sürdürdü.

THKO, eskimiş, donuklaşmış kısırlaşmış gelenekleri, parlamentarizmin pasifist batağını aşmıştı. Ancak bu geleneksel partilerden farklı bir parti yapısını yaratamamıştı. *THKO-MB* bu süreci tamamlamak, Kürt ve Türk proletaryasının yeni tipte birleşik devrimci öncü partisini kurmak ve komünistlerin birliğini sağlamak amacıyla partileşme çalışmalarını başlattı. *TKEP*'nin kuruluş bildirisinde de anlatıldığı gibi:

"*THKO-MB* ortaya çıkışından itibaren Türkiye komünist hareketinin dağınıklığını gözönünde bulundurarak, komünist hareketin birliğini sağlayarak partileşmeye büyük önem vermiştir. Ancak, kendi iç dinamiğinin, örgütsel gelişiminin ve aynı zamanda işçi sınıfı hareketinin gelişim düzeyinin partileşmeyi zorunlu kılması nedeniyle bundan böyle komünist hareketin birliğini sağlamaya yönelik çabaları parti eliyle sürdürmek kaydıyla *THKO-MB*'ye iltihak eden güçlerle birlikte *TKEP* oluşturulmuştur." (*TKEP* Kuruluş Bildirisi, Mayıs 1980)

Böylece, Marksizmden etkilenmiş ancak devrimci-demokrat bir niteliğe ve askeri örgütlenme yapısına sahip olan *THKO*'yu ideolojik, politik, örgütsel evrime uğratarak dönüştüren ve komünist partisi yapısına ulaşan ilk parti *TKEP* olmuştur. Daha oluşumundan beri burjuvaziyle uzlaşmazlık ve militanlık temeline oturan *TKEP*, tarihinden gelen bu özelliğini Marksizm-Leninizmin militan özüyle bütünleştirmiştir.

TKEP'NİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ:

TKEP, ulusal değil, enternasyonal nitelikli bir partidir. Bu niteliği sadece ideolojik olarak proletarya enternasyonalizmini savunuyor olmasından gelmiyor. Aynı zamanda örgütsel yapılanma olarak da enternasyonalist karakter taşıyor. Bugünkü Türkiye ve Kuzey Kürdistan sınırları içinde bulunan Türk, Kürt ulusu ve ulusal topluluklar proleterlerinin birleşik parti yapılanması olarak faaliyet sürdürüyor.

TKEP'nin birleşik yapılanması; Türkiye kesimindeki bölgesel örgütler ile, Kuzey Kürdistan proletaryasının komünist partisi *Partıya Komunıste Kurdıstan*'ın (Kürdistan Komünist Partisi - KKP) demokratik merkeziyetçi işleyiş temelinde biraraya gelmesinden oluşuyor.

KKP'NİN OLUŞUMU:

TKEP 1. Kongresinde, Kuzey Kürdistan proletaryasının özerk bir örgütlenmeye sahip olmasının onun ezilen ulus gerçekliğinden kaynaklanan bir gereklilik olduğunu vurgulamıştı. Kongreye Kuzey Kürdistan'dan katılan delegelerin sunduğu önerge Kongre tarafından onaylanarak ilk adım olarak *Kürdistan Özerk Örgütü*'nün kurulması karara bağlandı. Kongreden hemen sonra *Kürdistan Özerk Örgütü* resmen kuruldu.

Kürdistan Özerk Örgütü, 1982 yazında gerçekleştirdiği 1. Kongresinde partileşme kararı alarak partinin adını *Partıya Komünıste Kurdıstan* (KKP) olarak belirledi. *KKP* 2. Kongresini 1985'in sonbaharında gerçekleştirdi. Örgütsel biçimlenişini ve *TKEP*'yle oluşturduğu birleşik yapılanma biçimini sürekli bir üst düzeyde geliştirerek çalışmalarını sürdürdü.

Böylece, Türkiye ve Kürdistan proletaryasının birleşik parti örgütlenmesini yapısal özellik olarak taşıyan *TKEP*, ezen ulus şovenizmine karşı olduğu kadar, ezilen ulus milliyetçiliğinin olumsuz etkilerine karşı da ortak örgütlenme zeminlerinde dirençli bir yapıya oturdu. Birleşik örgütlenme ve her iki halkın ulusal ve toplumsal kavgasını ortak zeminlerde yürütmek *TKEP*'nin oluşumundan beri gelen ayrı bir özelliğidir.

Örgütsel Konumlanışı ve Sınıfsal Temeli: *TKEP* illegal temellerde oluşmuştur. Örgütlenmesinin ve kavgasının mahiyeti, her koşulda ve her dönem proletaryanın bağımsızlığını ve özgürlüğünü korumak olarak biçimlenmektedir. Bu konuda *TKEP*'nin perspektifi şudur: ne illegaliteyi fetişleştirerek gizil, dar yuvar örgütü, ne de burjuva yasallığına sığınan legalizm... Her iki sapma anlayışa karşı, mücadele ve örgütlenmenin her biçimini uygulamaya ve kullanmaya hazır, esnek bir devrimci parti, ve militan kavga anlayışını etkin kılmaktır.

TKEP, örgütsel köken olarak işçi ve emekçi katmanlara dayanmaktadır. Bu da yine *TKEP*'nin tarihsel geçmişinden gelen bir özelliğidir. İşçi ve emekçi köylü kökenli devrimci militanlarla, aydın olarak daha çok öğretmen kitlesinden gelen unsurlara dayanarak gelişen *THKO-MB*, Parti oluşumuna bu sınıfsal kökeni taşımıştır. *TKEP*'nin örgütsel olarak üzerine temellendiği bu sınıfsal köken, onun burjuvaziye ve oportünizme karşı mücadelede savrulmalara meydan vermeyen direngen tutumunun güvencesidir.

Demokratik merkeziyetçi örgüt işleyişini, parti içi demokrasiyi ilkelerine uygun olarak uygulayan bir partidir. Kuruluşundan hemen sonra 12 Eylül faşist darbesinin getirdiği ağır gericilik koşullarında mücadele yürütmek durumunda kalmasına rağmen parti içi demokrasinin zedelenmemesine azami dikkat göstermiştir. Bu 9 yıllık süreç içinde birisi yarım kalmış olan 3 birleşik genel kongre, 2 *KKP* Kongresi, bir Parti Konferansı ve 7 plenum toplantısı gerçekleştirilmiştir. Seçim ilkesinin uygulanmasına özel önem verilmektedir. Örgüt döneminden beri, *TKEP*'de hücreler, bölgesel, yerel komiteler kendi yöneticilerini, Kongre veya konferansa katılacak delegelerini kendileri seçerler. Tüzüğünde Parti örgütlerine otonomluk hakkı tanınmıştır. Azınlığın çoğunluk kararlarına uyması, ancak azınlığın görüş ve önerilerini Partiye iletme hakkına saygı duyulması uygulayageldiği bir diğer prensiptir. Bugüne kadar Parti ve kamuoyu önünde iki düzenli açık tartışma gerçekleştirmesi, yaşadığı iç bunalımları bu tartışmalar ve partinin tüm kolektiflerinin katılımıyla çözümlemesi yarattığı bu olumlu geleneklerinin bir ürünüdür... Her Parti örgütü ve tek tek her üye, eleştirilerini, görüşlerini, önerilerini yönetici parti organlarına, genel sekretere yazma, iletilmesini isteme hakkına sahiptir. Böylece parti içinde hem düşünce dolaşımının, hem zamanında eleştiri ve uyarı yapmanın, hem de taban ve tabanın karşılıklı birbirini denetlemesinin koşulları oluşturulmaktadır.

PROGRAMATİK-POLİTİK HEDEFLERİ

TKEP, Marksizm-Leninizmi savunmaktadır. İdeolojik dünya görüşünü bu temelde oluşturmuştur. *TKEP* programı, Türkiye ve Kuzey Kürdistan'ın somut koşullarının irdelenmesi sonucu oluşturulmuş bir savaşım belgesidir. Türkiye'de ekonomik-politik sistem olarak tekelci kapitalizmin egemen olduğunu, Türkiye'deki temel toplumsal çelişkinin emek-sermaye çelişkisi olduğunu, toplumun bu sistemden kurtuluşuna öncülük edebilecek proletaryanın varlığını, emperyalizme, faşizme, kapitalizme ve şovenizme karşı geniş emekçi ve orta kesimlerin işçi sınıfı etrafında ittifakını sağlamanın koşullarının varolduğunu somut veriler olarak alan *TKEP*, bütün bunların Türkiye'de bir toplumsal devrimi zorunlu kıldığını tespit etmiş, bu devrimde proletaryaya önderlik etmek amacıyla çalışmaktadır.

Birleşik yapısından dolayı *TKEP*, sadece toplumsal kurtuluşu hedeflemez. Aynı zamanda Kuzey Kürdistan'ın ulusal kurtuluşunu da hedefler. Kuzey Kürdistan'ın Türk şoven burjuvazi tarafından ilhak edildiği, Kürt halkının iradesi çiğnenerek ezilen ulus haline getirildiği tespitinden hareket eden *TKEP* programı, Kürt halkının ayrılıp bağımsız devlet kurma hakkı başta olmak üzere, kendi kaderini kendisinin tayin etmesini savunmaktadır. Bu hakkını özgürce kullanacağı koşulları yaratmak için mücadele sürdürmektedir.

Birleşik parti yapısı içinde yer alan ulusal komünist parti *KKP* ise, Kürt proletaryasının önderliğinde gerçekleştirilecek ulusal demokratik halk devriminin zafere ulaşması, Kürt halkının bağımsız ulusal demokratik cumhuriyetini kurarak Türk halkıyla birleşik bir cumhuriyet içinde birlikte yaşaması için mücadele etmektedir.

TKEP Kuzey Kürdistan ve Türkiye'nin devrim dinamizminin, bir dizi ekonomik-politik sosyal nesnel nedenlerden ötürü bütünleştiği, birleşik devrim dinamizminin oluştuğu, ülkelerden herhangi birinde yükselen devrim dalgasının diğerini de derinden etkilediği gerçekliğimizden hareketle, ortak devrim ve ortak kurtuluş stratejisini benimsemiştir. Bu stratejik amaçla, Türkiye ve Kuzey Kürdistan devrim mücadelesinin birleşik bir cephe oluşturması uğruna mücadele sürdürüyor.

Türkiye ve Kuzey Kürdistan'ın toplumsal ve ulusal kurtuluşunun çeşitli zenginlikte kitlesel mücadele yöntemlerinin tümünü içeren zora dayalı devrime gerçekleşeceğine inanıyor ve devrim mücadelesini bu temelde geliştirmeye çalışıyor. Türkiye ve Kuzey Kürdistan'ın kurtuluşunun birbirine ulanan evrimci dönüşümler ya da reformlarla mümkün olamayacağına, güncel demokrasi mücadelesinin mutlaka devrime bağlı olarak geliştirilmesi ve kazanılan her adımın devrimin hazırlanmasında bir mevzi olarak kullanılması gerektiğine inanıyor.

TKEP stratejik amacını, emperyalizme bağımlılığa, tekelci kapitalizmin egemenliğine son verecek, faşizmi, şovenizmi, burjuva devlet aygıtını yıkacak Demokratik Halk Devrimini gerçekleştirerek, Türkiye ve Kuzey Kürdistan toplumunu sosyalizme ve komünizme vardırmak olarak belirlemiştir. Demokratik Halk Devrimi stratejisinin, tekelci kapitalizmi yıkmak, sosyalizme geçişi sağla-

mak için başvuracağı yegane siyasal iktidar aracı, proletarya diktatörlüğüdür. *TKEP* kuruluş bildirisinde bunu şöyle ifade etmiştir:

"Burjuva devlet aygıtını tamamen parçalamak, kapitalist unsurların direnişini ezerek burjuvaziyi tamamen gidermek ve emekçi halk çoğunluğunun burjuva azınlık üzerinde egemenliğini kurmak için proletarya diktatörlüğünü vazgeçilmez bir araç olarak kabul eder."

Kapitalizmden sosyalizme geçişi sağlamak, sosyalizmi kurmak için işçi sınıfı ve geniş emekçi yığınların ittifakına dayanan proletarya diktatörlüğü, *TKEP* programının vazgeçilmez temel prensiplerinden biridir.

TKEP, sosyalizmi, insanlığın sonul amacı olarak görmüyor. Ancak, insanlığın, baskı sömürü ve zulümden kurtuluşunun sosyalizmle mümkün olacağını, gerçek toplumsal ilerlemeyi sosyalizm altında sağlayacağını, sosyalizmin bütün dünyada egemen toplumsal sistem olması için mücadele edilmesi gerektiğini söylüyor.

Komünistlerin birliği ve devrimci güçlerin eylem birliği, *TKEP*'nin kuruluşundan beri ısrarla takip ettiği politik hedeflerinden biridir. 1. Kongresinin önüne koymuş olduğu görev olarak *TKEP*, komünistlerin birliğine yönelik çeşitli somut girişimlerde bulundu. 2. Kongre, MK plenumları, komünistlerin birliği ve devrimci güçlerin cephesel birliği doğrultusunda somut hedefler, kararlar üretti. Ancak girişimlerin çoğu hedeflenen sonuca ulaşamadı.

Türkiye ve Kürdistanlı devrimci örgütler tarafından 1982'de kurulan *Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi* (FKBDC) içinde yer aldı. 1984'de oluşan *Türkiye ve Türkiye Kürdistanı Sol Birliği*'nin (SOL BİRİKİM) kurucu üyesi oldu. Bütün gücüyle bu birliklerin yaşaması için çalıştı. Ancak, *FKBDC* kuruluşundan 2 yıl, *Sol Birlik* ise kuruluşundan üç yıl sonra dağıldı.

Bu başarısız sonuçlanan birliklere rağmen, *TKEP*, Türkiye ve Kuzey Kürdistan komünistleri ve devrimcilerinin birliği politikasından vazgeçmemiştir. Devrimci sol güçlerin, devrimci blok hareketini oluşturmak, Leninist partide komünist birlik amacını güderlerle birlik sağlamak amacıyla çalışmalarını devam ettirme kararındadır.

Marksizm-Leninizm, *TKEP*'nin ideolojik teorik üretim faaliyetinin temel klavuzudur. Marksizm-Leninizmi donuklaştıran dogmatizm, sulandıran, revize eden revizyonizm, oportünizm, Maoizm ve Troçkizm gibi sapma akımlara karşı ideolojik savaşım sürdürmek *TKEP*'nin siyasal görevlerinin başında geliyor. Dünyada ve ülkemizde oluşmuş ve oluşmakta olan bütün yeni olguları Marksizm-Leninizmin canlı, üretken özünden hareketle tahlil etmek ve yeni çözüm perspektifleri üretmek prensibiyle hareket etmektedir. Bu bakımdan global sorunların sınıf mücadelesinin, ulusal ve toplumsal kurtuluş savaşımının önünde tutulmasına, bunlardan soyutlanmasına karşı çıkmaktadır. Bunları bir bütünlük içinde ele almak gerektiğini savunmaktadır.

TKEP, Marksizm-Leninizmin gelişen somut olgulardan hareketle yeniden üretilmesi ve geliştirilmesinin gerekliliğine inanıyor. Dünya konjonktüründeki ve özelde sosyalist ülkelerdeki gelişmeleri Marksizm-Leninizmin derinleştirilmesi ve zenginleştirilmesi yönünde değerlendirilebilecek önemli olgular olarak görüyor. Sosyalist ülkelerde yaşanmakta olan yenilenme hareketinde kitlelerin coşkun ve aktif eylemliliğini katılımını olumlu görürken, bazı sapma girişimleri de endişeyle izliyor. Sosyalizmin daha da geliştirilmesi yönündeki adımları desteklerken, geriye düşüşe gerici eğilimlere ve olumsuz yönlerine karşı da ideolojik mücadele sürdürüyor.

Proletarya enternasyonalizmine bağlı olan *TKEP*, enternasyonalist görevlerinin başına, halkların devrimci kurtuluş kavgalarıyla sıcak eylemsel dayanışmayı yerleştiriyor. Dünya devrim sürecinin üç bileşenini oluşturmaya devam eden; sosyalist ülkeler, kapitalist ülkeler işçi sınıfı hareketi ve ulusal-sosyal kurtuluş hareketlerinin dünya çapında sıkı bir enternasyonal dayanışma içinde olmalarının gerekli olduğunu savunmaktadır. Sosyalist ülkelerin, gelişmiş kapitalist ülkeler ve geri kalmış yeni sömürge ağları içindeki ülkelerin sorunlarının hedeflerinin birbirinden önemli ölçüde farklılaşmış olmasının, sıcak eylemsel dayanışmanın önünde bir engel olmaması gerektiğine inanmaktadır.

TKEP, daha şimdiden şehitler partisidir. Devrim uğruna kavgada Türkiye ve Kuzey Kürdistan'da verdiği şehitlerine, enternasyonal kavga alanlarında verdiği şehitler de katılmıştır.

***TKEP*'NİN ONUR ÜYELERİ ŞEHİTLERİ:**

12 Mart döneminde şehit düşen: Hüseyin İnan, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Sinan Cemgil, Kadir Manga, Alpaslan Özdoğan, Cihan Alptekin, Ömer Ayna, Niyazi Yıldız, Avni Gökoğlu, İbrahim Öztaş yoldaşlarla başlar.

12 Eylül öncesinde faşist katiller ve polisle çatışmalarda şehit düşenler; Mustafa Kırmızıgül, Battal Arslantürk, Bilal Tunç, Ahmet Çakmak, Vakkas Kara, Şinasi Küçükusta, Doğan Gül, Mehmet Yücel, Nusret Korkmaz, Yusuf Savun, Kemal Şahbudak, Halit Ulukaya, Gürsel Bakır, Cemal Gülşen, Mehmet Ayık, İhsan Özsoylu, Baytekin Çetinkaya yoldaşlardır. Bu dönemde, İhsan Özsoylu yoldaş, bir eğitim sırasında kaza sonucu şehit düşmüştür.

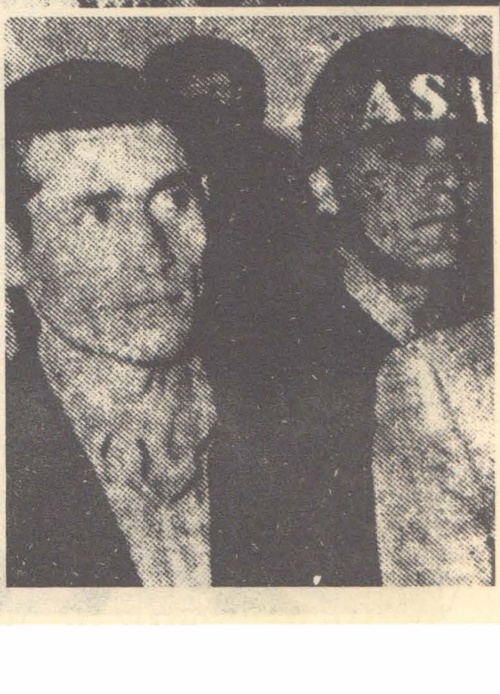
12 Eylül faşizmi tarafından şehit edilenler; Seyit Konuk, İbrahim Ethem Coşkun, Necati Vardar yoldaşlar idam edilerek, Halil Uluğ, Yusuf Ali Erbay ve Kazım Çakır yoldaşlar işkencede şehit düştüler. Hasan Türkmen, Hüseyin Elmas, insanlık dışı zindanlarda yakalandıkları tedavisi mümkün olmayan hastalıklar sonucu şehit düştüler.

Mustafa Çetiner, İmam Ateş ve Cevat Saim Çelen (Teğmen Ali) yoldaşlar ise, Filistin ve Lübnan halkıyla birlikte siyonizme karşı savaş verirken şehit düştüler. Türkiye ve Kuzey Kürdistan işçi sınıfının enternasyonal şehitleri oldular.

TKEP ve *KKP*'nin merkezi yayınları ve materyalleri: *TKEP*, oldukça geniş ve yoğun bir yazılı literatüre sahiptir. Tümünün adını buraya yazmanın olanaklı olmadığı, çeşitli tarihlerde yayınlanmış, kitaplar, broşürler, legal yayın, bildiri ve özel sayılar yanında, illegal basım alanında da geniş bir broşür, bildiri ve resmi karar belgeleri yayınlamıştır. Periyodik yayın organı olarak merkez organ *Komünist*'i, merkezi kitle yayını olarak *Birlik Yolu*'nu yayımlamaktadır. Ayrıca Avrupa'da biri politik, biri de kültürel nitelikli iki dergi yayımlamaktadır.

KKP'nin merkezi yayın organı *Denge Kurdistan*'dır. Kuruluşundan beri yayınlamaktadır. Bunun dışında, çeşitli tarihlerde yayımladığı, Kongre belgeleri, broşürleri, özel sayı ve bildirilerden oluşan geniş bir yazılı-belgesel literatüre sahiptir.

TKEP militanı üç işçi, Seyyit Konuk, İbrahim Ethem Coşkun ve Necati Vardar silahlı bir soygun girişiminde bulundukları gerekçesiyle 12 Eylül sonrasında idam edildiler. TKEP çevresinde örgütlenen işçiler büyük çoğunlukla tekstil işkolundan geliyorlardı ve bunun TKEP'in ideolojik yönelimi ve yerel kaynakları arasındaki etkileşimle bir ilişkisi bulunduğu söylenebilirdi. Türkiye'deki tüm sosyalist siyasal hareketlerin, önderlerinin kökenleriyle doğrudan örtüşen bir çıkış noktası vardı ve bu TKEP için de hiç değilse başlangıcı itibariyle geçerliydi. TKEP, önderliğinin çıkış alanı daha çok güneydoğu Anadoluydu ve hareket THKO'dan işçi sınıfına yönelerek koptuğunda ulaştığı ilk işçi kategorisi güneydoğu Anadolu'daki sayısız küçük ve büyük işletmede toplanmış dokuma işçileriydi. Bu iz üzerinden işçi hareketine yönelen TKEP, İzmir'deki en sadık militanlarını da gene güneydoğu kökenli iplik işçileri arasından bulacaktı.

TESLİM TÖRE

Kurtuluş çevresinin bir diğer önemli belirlemesi Kemalizmin yanlış değerlendirilmesi sonucu ulusal soruna karşı bir kuşkunun doğmuş olması ve ulusal sorunun muğlak ifadelerle ve bunun pratikteki yanılsamalarıyla geçiştirilmeye çalışılmış olmasıydı. Kürtlerin yaşadığı bölgelerde, Batı'da kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olmasına karşılık, feodal kalıntılar hâlâ varlığını sürdürüyordu. Kapitalizm, bu bölgede toprak burjuvazisinin yanısıra hem emperyalizmin ve tekelci burjuvazinin mallarını bölgede pazarlayan, hem de bölgede üretilen malların Batı'ya ve diğer komşu ülkelere gönderilmesiyle uğraşan ticaret burjuvazisinin gelişmesini ve güçlenmesini sağlıyordu. Bölge egemen güçleri ulusal kurtuluş hareketinin serpilmesi karşısında oligarşiyle işbirliğini her geçen gün artırıyordu. Türk hakim sınıfları Kürtlerin temel haklarına, tüm zenginliklerine, kültürel değerlerine el koyarak bu bölgeyi sömürgeleştirmişti. Ulusal baskıyla sınıfsal baskı iç içe geçmişti. Emperyalizm ve oligarşiye karşı iki halkın birliği ve dayanışması olmadan Kürtlerin sömürgeci zulmünden, sınıfsal baskı ve sömürüden kurtulması mümkün değildi. Türkiye'nin önündeki devrimci adım olan "anti-emperyalist, anti-oligarşik demokratik halk devrimi"nin başarısı, feodal kalıntıların tasfiyesi, şovenist ve ırkçı baskıların son bulması, ulusal baskının ortadan kaldırılması, özetle kendi kaderini tayin hakkının tanınması anlamına gelecekti. "Demokratik Halk Devrimi"nin zaferine giden yol ortak mücadele ve ortak örgütlenmeyle daha da kısaltılmış olacaktı.

İşçi sınıfının temel güç olarak kabul edilmesiyle var olan kadroların önemli bir bölümünü fabrika çalışmasına kaydıran çevre, bir süre sonra "toplumun en dinamik ve toplumsal olaylar karşısında en duyarlı kesimi" olarak değerlendirilen öğrenci hareketinin sürekli bir kadro kaynağı teşkil etmesi nedeniyle öğrenci gençlik içinde örgütlenmeye de ağırlık vermeye başladı. Öğrenci gençliğin örgütlenmesinde en geniş kesimlerin emperyalizme, faşizme ve şovenizme karşı seferber edilmesi, işçi ve köylü gençliğin de örgütlenmesi için çabaların yoğunlaştırılması, öğrenci hareketinin demokratik halk devrimi mücadelesine tabi kılınması hedefleniyordu. Çevre *Dev-Lis, Devrimci Öğrenciler Birliği, Karadeniz Dev-Genç, Dev-Gör* gibi dernekler kurarak öğrenci hareketi üzerinde etkili olmaya çalıştı. Büyük kentler dışında Antalya, Mersin, Samsun, Trabzon, Rize, Bayburt, Kızıltepe gibi yerlerde hatırı sayılır bir kesimi örgütlemeyi başaran çevre, gecekondu örgütlenmesinin yanısıra, öğretmen, memur, sağlık elemanları arasında da faaliyet göstererek etkin bir siyasal güç durumuna yükseldi. İşçi sınıfı içindeki faaliyetlerini sürdürürken merkezî örgüt olarak değerlendirdikleri *DİSK* içinde kalmayı öngören, ancak koşulların elverişli olduğu durumlarda bağımsız sendikalar da örgütleyen çevre, sınıf işbirlikçisi ve uzlaşmacı olarak tanımladığı *DİSK* yöneticileri karşısında takındığı eleştirel tavrı sayesinde sosyalist işçiler arasında çok sayıda yandaş kazandı.

Türkiye'nin burjuva demokratik devrimini tamamlamamış olması nedeniyle, işbirlikçi burjuvazinin toprak ağalığını sonuna kadar tasfiye edememiş olmasını feodal artıkların emperyalizmin siyasal müttefiki olmasına ve burjuvazinin artık emperyalist çağla birlikte "devrimci barutunun bitmesi"ne bağlayan çevre, bu nedenlerle geri kalmış ülkeler oligarşilerinin, artık bir "iç olgu haline gelmiş olan emperyalizm", işbirlikçi tekelci burjuvazi ve az ya da çok feodal karakterli büyük toprak sahiplerinden oluştuğunu ileri sürüyordu. Böyle bir rejimde, bu çevreye göre demokrasiden söz edilemezdi. Egemen devlet oligarşik bir devletti. Türkiye de dahil sömürge, yarı-sömürge ülkelerin oligarşik devlet yapılarının karakteristiği de metropol ülkelerin oligarşik devletlerinin karakteristiğine paraleldi. Fark sadece demokratik hakların geri kalmış ülkelerde son derece sınırlı olmasındaydı. Geri kalmış ülkeler oligarşileri finans-oligarşiye oranla faşizm eğilimine çok daha fazla sahipti. Oligarşi daima faşist devlete geçişin çarelerini arıyordu.

Bu çevre, 1980 başında ülkenin bir askeri diktatörlüğe doğru evrildiği düşüncesiyle, faşist saldırılar karşısında güçlü bir direniş hareketinin örgütlenmesi görevini, "proletarya sosyalistlerinin birliği" temel sorunun önceliği gerekçesiyle sadece saldırılar karşısında öz savunma çizgisine çekerek örgütlenmesini koruma eğilimine girdi. Erken başlayan bir geri çekiliş, bu çevreye göre geçici prestij ve etki alanı kaybına yol açma olasılığına karşın, örgütün gizliliğini ve çekirdek kadrosunu burjuvazinin saldırılarından korumayı hedefliyordu. 12 Eylül darbesi sonrası yönetici kadrolarından bir bölümü tutuklanan çevrenin öteki önderleri ise yeniden toparlanma çabaları içinde yakalandılar.

Türkiye İşçi-Köylü Partisi

1974'de af kanununun kapsamı genişletildikten sonra tahliye olan *Proleter Devrimci Aydınlıkçılar*, tahliye sonrası örgütlü bir güç olarak faaliyetlerini sürdürdüler. İlk önce Aydınlık Yayınlarını kurarak *TİİKP* savunmasını yayınladılar. Daha sonra 12 Mart döneminde kapatılan *Proleter Devrimci Aydınlık* dergisinin yerine üç yıllık bir aradan sonra 19 Kasım 1974'de haftalık *Aydınlık* dergisini yayınlamaya başladılar.

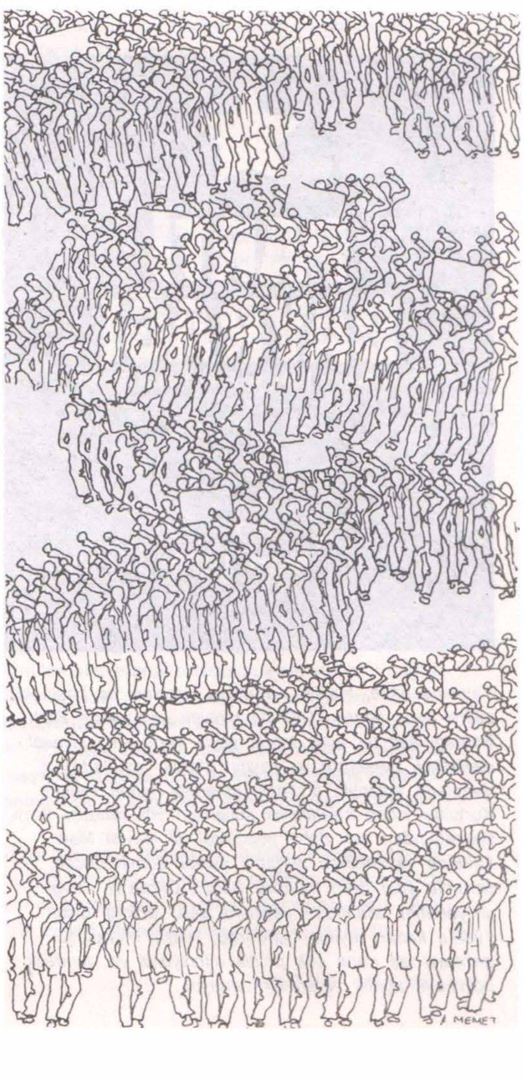
Aydınlık dergisinin kapatılması üzerine, 1975 yılı içinde *Halkın Sesi* dergisi çıkarıldı. Günlük *Aydınlık* gazetesinin çıkarıldığı Mart 1978'e kadar *Halkın Sesi* dergisi haftalık yayınını düzenli olarak sürdürdü. Sıkıyönetimin kaldırılmasından sonra ise *Aydınlık* dergisi aylık teorik yayın organı olarak yeniden yayınlandı.

1970'lerden başlayarak *Çin Komünist Partisi*'nin görüşlerini benimseyen çevre, Sovyetler Birliği'nin "Yeni Çarlar" tarafından yönetildiğini ve Sovyetler Birliği'nin dünya halklarının baş

1970'lerde sınıf mücadelesinin görüntüleri hayatın her alanına damgasını vurmuştu. Aşağıda sağda 1980 sonrasında yapacağı Bodrum resimlerinin canlı renkleri ve naif üslubuyla ün kazanacak olan Mehmet Sönmez'in 1978'de yayınlanan ve 1970-74 arasındaki çalışmalarını içeren Nefti *kitabından bir desen. Aşağıdaysa Eylül 1976'da Profilo A.Ş.'nin DGM'yi protesto eden işçileri işten çıkarması sonucunda Mecidiyeköy'de meydana gelen olaylardan bir görüntü görülüyor. Bu olaylar sırasında Yakup Keser adlı bir işçi öldü. Bu tür olaylar yalnızca işyeri ve fabrikaların bulunduğu merkezlerde de çıkmıyordu. Aksine, işçilerin yoğun olarak yaşadığı gecekondu yerleşimlerinde, mücadele çok daha sert ve dinamik biçimler alıyordu (yanda).*

düşmanı haline geldiğini savunuyordu. *Arnavutluk Emek Partisi* ise Çin'den farklı olarak dikkatleri Alman faşistlerine ve Avrupa emperyalistlerine çekiyordu. Çin vurguyu daha ziyade dünya savaşı tehlikesine yapıyor ve Avrupa emperyalistlerinden sözetmiyordu. *Aydınlıkçılar* uluslararası planda bu iki komünist parti arasındaki farkı görüyor, ancak eklektik biçimde ikisini birleştirmeye çalışıyorlardı. İç politikada ise Ecevit'in reformizminin hakim sınıfların yedek lastiği olduğunu, reformizmin faşizmin ekmeğine yağ sürdüğünü ileri sürüyorlar ve ülkedeki faşist diktatörlüğün ancak şiddet yoluyla yıkılacağını belirtiyorlardı. Sovyetler Birliği'nin baş düşman olduğu tesbiti *Aydınlık* çevresini 4. Ordu'nun Sovyet sınırına kaydırılmasını önermesine kadar gitti.

12 Mart sonrası sürdürülen silahlı mücadeleyi maceracılık ve kitlelerden topukluk olarak eleştiren *Aydınlıkçılarla* birlik görüşmelerini sürdüren diğer gruplar arasındaki ayrılıklar, uluslararası planda *Çin Komünist Partisi* ile *Arnavutluk Emek Partisi* arasındaki ayrılık üzerine oturdu. *ÇKP* o dönemde Sovyetler Birliği'nin baş düşman olduğu tesbitinden hareketle bütün politikasını buna göre ayarladığından *Aydınlıkçılar* da bu tezleri aynen benimsediler ve bunu diğer gruplara da benimsetmek amacıyla ideolojik bombardımana başladılar. *Aydınlıkçılar*'ın Üç Dünya Teorisi'ni benimsemelerinin ardından, izledikleri çizgi hızla sağa kaydı ve birlik görüşmelerini sürdürdüğü diğer gruplarla ilişkileri iyice gerginleşti. *Aydınlık*, "Üçlü Oportünist Blok" diye tanımladığı *Halkın Kurtuluşu, Halkın Birliği* ve *Halkın Yolu* çevrelerini Mao'nun Marksizme yaptığı katkıyı reddetmekle, revizyonizme teslim olmakla suçladı.

TİİKP 10 Eylül 1977'de 1. Kongresi'ni yaptı. Bu kongrenin belgeleri, o dönemde yayınlanan *Aydınlık* ve haftalık *Halkın Sesi* dergilerinde yayınlandı. Bu belgelerde Türkiye yarı-sömürge, yarı-feodal bir ülke olarak tanımlanıyor ve emperyalizmle sosyal-emperyalizmin sömürü, baskı ve denetimi altında olduğu ileri sürülüyordu. Belgelere göre Türkiye emperyalizm ile işbirliği halindeki büyük burjuva ve toprak ağalarının diktatörlüğü altındaydı. Türkiye halkının önündeki devrim aşaması milli demokratik devrimdi ve emperyalizmle feodalizmi ancak proletarya önderliğindeki halk devrimi yıkabilirdi. Bu kongreden yaklaşık dört ay sonra Türkiye İşçi-Köylü Partisi kuruldu. Partinin kurucularının önemli bir bölümü eski *TİİKP* sanığıydı. Doğu Perinçek 29 Ocak 1978'de kurulan partinin Genel Başkanı oldu. Parti kararıyla ilk iş olarak *Halkın Sesi*'nin yayınına son verilerek günlük *Aydınlık* gazetesi yayınlanmaya başladı. 12 Eylül askeri darbesine kadar yayınını aralıksız sürdüren *Aydınlık*, Sovyetler Birliği'ni baş düşman görmesinin sonucu, ittifaklarını bu düşmana göre belirlediğinden sol içi tartışmalarda sert bir üslup tutturdu. Solun önemli bir kısmını Sovyet uşağı olarak niteleyerek "sahte sol" olarak tanımladı. Kürt hareketlerini ayrılıkçılık gütmekle eleştirirken, özellikle *PKK*'yla sol içi şiddet uyguladığı gerekçesiyle mücadeleye girişti. Öte

Türkiye Devrimci Komünist Partisi

TDKP, 2 Şubat 1980'de İzmir'de toplanan 1. (Kuruluş) Kongresi'yle kuruluşunu ilan etti.

İşçi sınıfının öncü müfrezesi olarak *TDKP*, başlıca devrimci demokrasinin mirası üzerinde ve bir küçük burjuva devrimci örgüt olan *THKO*'nun Marksist bir örgüte dönüşümü sürecinde partileşti. Partileşme süreci 1975-1980 mücadeleleri içinde gerçekleşti. *THKO*, Ekim 1978'de topladığı Konferansla *Türkiye Devrimci Komünist Partisi-İnşa Örgütü* (TDKP-İÖ) adını aldı ve önüne somut olarak parti kuruluşu görevini koydu. '75 sonrası *THKO* dönemi,başlıca partinin ideolojik siyasal inşa dönemi olurken '78-80 *TDKP-İÖ* dönemi partinin örgütsel çizgisinin inşa dönemi oldu.

Partileşme süreci kavrayışı ve pratiği açısından *TDKP* aydın klüpçülüğüne, mücadeleden kopuk program-tüzük tartışmacılığına ve mükemmeliyetçiliğicıliğe, partinin siyasal ve örgütsel görevlerinin parti öncesi örgütlere yükleyen ertelemeciliğe karşıydı. *THKO* ve *TDKP-İÖ* parti öncesi örgütler olarak siyasal mücadele ve kitle eylemi içinde parti inşası faaliyetini yürüttüler.

TDKP, idelolojik-siyasal inşa sorununu, pratik sınıf mücadelesiyle de bağlantısı içinde, burjuvazi ve revizyonizmden tam kopuşun gerçekleştirilmesi ve sınıfın bağımsız ideolojik-siyasal konumuyla varoluşu, sınıfın bağımsız hareketinin geliştirilmesi sorunu olarak ortaya koyuyordu. Bu yönelimiyle *TDKP*, burjuvazinin dışında ve karşısında bir ideolojik-siyasal mihrak olmanın gereklerini yerine getirmeye girişti. Bu, başlıca, Türkiye solunu yarım asırdan fazla egemenliği altında tutmuş revizyonizmin teorik temeliyle, onun reformcu çizgisiyle hesaplaşma demekti. Revizyonizmin ve ondan teoride ayrışmayı başaramamamış küçük burjuva devrimciliğinin ortak teorik temellerine karşı mücadele, partileşme sürecinin temel ideolojik siyasal yönüydü. *TDKP*, bu mücadeleyi yalnızca ulusal değil uluslararası çerçevesiyle de yürüttü. Hruşçov-Brejnev revizyonizmi tezleriyle "ulusal" revizyonizmi güçlendiriyor ve onun ideolojik gıdasını sağlıyordu. Şefik Hüsnü mirasından feyzalan *TİP, TKP, TKİP (Aydınlık)* revizyonizmiyle partileşme sürecinde hesaplaşma, başlıca, emperyalizm teorisi ve ülkenin sosyo-ekonomik yapısı, devlet ve ordu teorisi, devrimde proletarya önderliği ve kesintisiz devrim teorisi, faşizm teorisi ve demokrasi mücadelesi, devrimin dost-düşman yedekleri, modern revizyonizm ve kapitalist restorasyon teorisi çerçevesinde cereyan etti. '78, *TDKP*'nin inşa sürecinin "üç dünya teorisi", Çin revizyonizmi ve Maoculuğa karşı açılan mücadeleyle geliştiği yıl oldu. *THKO* Konferansının toplandığı tarihte partinin ideolojik-siyasal temelleri esas olarak atılmış durumdaydı, önce mücadele platformu ve sonra program taslağı ortaya kondu.

THKO Konferansı, *TDKP-İÖ*'ün önüne örgütsel inşa ve partinin kuruluşu görevini koydu. Daha bu konferansta örgütsel ilke ve normlar bakımından Marksist Leninist ilke ve normlar benimsenmiş ve sorun, hayata geçirme sorunu olarak konmuştu.

"ML parti, ancak işçi sınıfı hareketiyle sosyalizmin birleştirilmesinin damgasını bastığı bir süreçte kurulup inşa edilebilir" diyen Konferans raporunda "işçi sınıfının kendiliğinden hareketine boyun eğmeden (...) -sanayi (şehir), tarım (kır)- özellikle de modern sanayi işçileri arasındaki çalışmayı esas almalıyız", "en iyi, en fedakar, en bilinçli kadrolarımızı işçi sınıfı içinde çalışmak üzere seferber etmeliyiz", "ML kıstaslarımızı terketmeksizin, örgütümüzün kapılarını işçilere açmalıyız" görüşleri savunuluyordu. Maoculuğa, onun burjuva ve köylü yönelimlerine karşı açılan mücadele içinde bu görüşler daha da derinleştirildi ve devrimci demokrat mirasın bu açıdan olumsuzlukları aşılmaya çalışıldı. Küçük burjuva örgütten dönüşmekte oluşan ve esasta küçük burjuvazi içinde konumlanmış olmanın neden olduğu zorluklar etkisini gösterse de, *TDKP*, Kongresini topladığında sınıf bileşimi bakımından oldukça ileri bir noktadaydı. İşçi kökenli üyelerinin oranı yüzde 30 dolayındaydı, bazı il organlarında işçiler çoğunluktaydı. "Ancak", "komünist partisinin işçi sınıfıyla bağları önemli ölçüde zayıftı. Parti, işçi sınıfını kazanma mücadelesiyle zaman zaman birleşmeyi başarmışsa da (Tarış, K. Türkler'in öldürülmesini protesto, 29-30 Nisan direnişleri, 10-14 Eylül Adana işçilerinin direnişi vb.) bu birleşmeler, partinin hataları, taktik örgütlenme politikalarındaki hatalar ve bünyesinde taşıdığı zaaflar sonucu, işçi sınıfıyla partinin bağlarının güçlenmesine hizmet etmedi, sınıfın girdiği mücadeleden devrimci deneyimler edinmesi bu nedenlerle de sağlanamadı. "*TDKP* belgelerine göre, sorunun doğru konması ve yönün doğru belirlenmesi yetmiyordu; hayata geçirmede uygulanan taktik politikaların doğruluğu da önemliydi. Oysa, örneğin bir fraksiyon ya da çevre örgütlenmesi olarak DSM'nin sendikaların yerine geçirilmesi gibi hatalı taktikler izlenmişti. Ve üstelik revizyonizmin teorik temellerinin aşılması, hemen ve doğrudan, tavırda; tarihi, toplumu ve mücadeleyi kavrayış ve yaşam tarzında ve toplumsal ilişkiler alanında reformist konumun dönüşümüne yol açmıyor, bunun özel olarak mücadeleyle elde edilmesi gerekiyordu. Devrimci demokrat mirastan kaynaklanan bu bünyesel zaaflar da sınıfla birleşmenin engelleri arasındaydı.

Başlangıçta *THKO*'nun örgüt üyeliği kıstasları yoktu, örgütle çevresi ve dışı arasındaki sınır belirsizdi. Daha *THKO* Konferansında bu sorun çözüldü: "partiye ancak program ve tüzüğünü kabul eden ve hayata geçiren, parti örgütlerinden birinde aktif olarak çalışan ve üyelik aidatını düzenli olarak ödeyenler üye olarak kabul edilmelidir." *TDKP*, partinin yukarıdan aşağıya örgütlenmesi fikrini savunuyordu, her isteyen kendisini parti üyesi varsayamazdı. Böylelikle, kendiliğindenci, amatör, dernekçi vb. tür örgütlenme ve çalışma anlayışları aşılıyordu.

TDKP, üretim ve bölge esasına göre örgütlenmeyi ve hücrelerin örgütsel temel birim olduğunu savunuyor ve uyguluyordu. "Üretim ve bölge esasına göre örgütlenme en özlü ifadesini; ekonomik, sosyal vb. ortak özelliklere sahip belli bir bölgede üretim ve çalışma alanlarında kurulan tüm hücrelerin, o bölgenin yönetici organı olan parti komitelerine (il, ilçe vb.) bağlı olmasında ve onun denetimi altında çalışmasında bulur." "Hücreler, partinin kitleler içindeki kılcal damarlarıdır. "Başka türlü örgütlü öncü müfreze olmak ve yığınları harekete geçirmek olanaklı değildi.

TDKP, azınlığın çoğunluğa, alt organların üst organlara, tüm örgüt ve üyelerin MK'ye ve Kongreye tabi olduğu, üyelerin kararların alınması ve uygulanmasına aktif olarak katıldığı, yönetici organları denetleyebildiği demokratik merkeziyetçiliği örgütsel ilke olarak öngörmekte, örgüt içi demokrasinin gizlilik koşulları dikkate alınarak uygulanmasını doğru bulmaktadır.

"Faşist diktatörlüğün bulunduğu, siyasi özgürlüklerin olmadığı ülkemizde, parti, illegal temele sahip legal bir örgüt olarak inşa edilemez. Parti örgütü tamemen illegal olmalı ve illegal örgütlerin organik bir toplamı olmalıdır. *ML* parti, ancak gizlilik koşullarına tam olarak uyguluyarak kurulabilir ve varlığını sürdürebilir." Partinin gizli örgütlenmesi ve yasadışı çalışma ve örgütlenmenin esas alınması, *TDKP*'nin temel birtutumudur. Parti yasal çalışmayı, ancak yasa dışı çalışmayı güçlendirmek üzere uygulamayı doğru görmekte; yasallık ve yasalcılığın partiyi şekillendirmesinin ölümcül bir zaaf ve Leninizmden sapma olduğunu ortaya koymaktadır.

TDKP, Türkiye solunun, Ş.Hüsnü'den bu yana en temel zaaflarından birinin yasalcılık olduğunu, Eylül öncesinde kendisinin de önemli ölçüde bu zaafı taşıdığını, uzun süre yasa dışı gizli bir merkez yayın organına sahip olmamak, amatör-dernekçi örgütlenmeler, liberalizm ve bünyesel zaaflar gibi etkenlerle oluşan bu "hastalık"ın tüm etkilerinin yok edilmesinin önemini belirtmektedir.

TDKP, partileşme süreci dahil olmak üzere, devrimcilerin birliği sorununu önemli bir sorun olarak ortaya koymuştur. Eylül öncesi özellikle *Dev Yol* ile eylem birlikleri içinde önemli yığınsal eylemlerin örgütlenmesi, devrimci hareketin önemli kazanımları arasındadır, bu temelde gerçekleşen 1 Mayıs kutlamalarına ülke çapında 1 milyonun üzerinde katılım olmuştur.

TDKP, tüzüğünde "komünizm okulu" olarak tanımlanan, gençlik içinde *TDKP* çizgisi doğrultusunda faaliyet yürüten *Türkiye Genç Komünistler Birliği* (TGKB) adlı bir komsomol örgütlenmesine sahiptir. *TGKB* örgütsel olarak bağımsız hareket eden, ancak siyasal ve ideolojik olarak *TDKP*'ye bağlı yığınsal bir gençlik örgütlenmesidir. Eylül öncesi *TDKP*'yi önder kabul eden başka gençlik örgütleri de vardı ve Eylül'e gelirken bunlar yasa dışı örgütler durumundaydı. 40 bin üyesinin çeşitli kademelerde gerçekleşen gizli, yasa dışı Kongrelerine aktif katılımını sağlayan bu örgütlerin kitlesel niteliği belirgindi. Ayrıca *TDKP*, öğretmenler, memurlar, sağlıkçılar, PTT emekçileri, mühendisler vb. tüm sektörler içinde örgütlü olarak faaliyet yürütmekteydi.

TDKP, İnşa Örgütü döneminde Ocak 79'da, Ocak Deklerasyonu olarak bilinen bir ajitasyon ve eylem platformu ortaya koydu. "Bu platform, kitle hareketinin yükselmekte olduğu, karşı devrim kampının bunalımlarının çok yönlü derinleştiği, kitlelerdeki devrimci hoşnutsuzlukların devrimci bir kaynaşmaya yolaçmakta olduğu ve kitle hareketinin bir devrim dalgasına dönüştüğü

Yayınına önce, Halkın Kurtuluşu *gazetesi ile başlayan çevre daha sonra* TDKP-İÖ *girişimi çevresinde* Parti Bayrağı *adlı bir aylık teorik yayın yaptı ama siyasal çevrelerin genellikle ve yaygın olarak yayınladıkları dergilerin adlarıyla anılması geleneği içinde* Halkın Kurtuluşu*'ndan kısaltılarak kullanılan* HK *rumuzu* Parti Bayrağı*'ndan çok daha popülerdi. İlk sayısı Mart 1978'de yayımlanan derginin sahibi Semih Orcan, sorumlu yazı işleri müdürü Semih Orcan'dı. Dergi sıkıyönetim tarafından yayımına son verildiği Ocak 1980'e kadar yayınını sürdürdü.* Halkın Kurtuluşu *gazetesi ise daha çok politik ajitasyona ve gündelik politikaya ağırlık veren bir dergiydi.*

düşüncesi üzerine oturuyordu. Platform içinde yaşanılan dönemi bir 'geçiş' dönemi olarak değerlendiriyordu. Platforum faşist diktatörlüğün içine düştüğü ekonomik, siyasal ve çok yönlü toplumsal bunalımı daha da derinleştirmeyi, ekonomik ve siyasal bunalımın bütün yüklerini burjuvazinin ve iç ve dış gericiliğin sırtına sarmayı, faşist diktatörlüğü daha da açmazlar içine itip sarsmayı hedefliyordu." Tekellerin denetimi gibi talepleriyle belirli bir "sol" eğilim içinde olsa da platform devrimci durumun gereklerini yansıtıyor "geçiş talepleri" formülasyonlarıyla, yeni mücadele ve örgüt biçimleri ortaya koyuşuyla devrimi hazırlamayı amaçlıyordu. Bu dönemde *TDKP* "faşizme gericiliğe ve sermayenin saldırılarına karşı kitlelerin cepheden saldırısının hazırlanması taktiğini benimsedi (...), genel grev ve direniş çağrısı yaptı. Genel grev ve direniş çağrısı, Eylül 1980'e gelinceye kadar nesel toplumsal duruma uygun düştü. 24 Aralık 1979, Tekel ve Tarış direnişleri, 29-30 Nisan genel direnişi, Çeltek madencilerinin ve Çorum halkının direnişleri ve bu direnişlerin emekçi yığınlar üzerinde yarattığı eğilimler, genel grev ve direniş çağrısının ve partimizin penimsediği 'cepheden saldırıyı hazırlama' taktiğinin o günkü siyasal ve toplumsal duruma uygun düştüğünü doğrulayan olgulardır."

TDKP belgeleri olumlulukların yanında olumsuzluklarında üzerinde durarak, Ocak Deklerasyonu'nun gereklerinin yerine getirilemeyeşine ilişkin olarak şunları söylüyor: "Fakat anti-faşist mücadelenin ve kitle hareketinin her gün yeniden ortaya çıkardığı ihtiyaçlara partimiz yeterli ölçüde yanıt verememiştir. Çorum direnişi benzeri ya da ülkenin çok sayıda il, ilçe,a mahalle ve köyünde ve çeşitli işyerlerinde ortaya çıkan anti-faşist silahlı direnişler ve faşist işgal hareketlerinin kırılması mücadelesinin ortaya çıkardığı örgüt ve mücadele biçimlerini izleme, bunları sistematize ederek genelleştirme, kitlelerin seferber edilip eğitilmesi ve örgütlenmesinin aracı haline getirme görevini partimiz tam anlamıyla yerine getirememiştir. Parti kitle hareketinin ve onun görevlerinin gerisinde kalmıştır. Silahlı eylem ve mücadele biçimleri giderek önem kazanmasına ve parti bu durumu tesbit etmesine rağmen görevlerini etkin olarak yerine getirebilecek bir tutum ve pratik planı etkin ve ısrarlı biçimde ortaya koyamamıştır."

TDKP, kapitalizmin egemen üretim biçimi olduğu Türkiye'de faşist diktatörlüğün hüküm sürdüğünü söylemekte, proletarya diktatörlüğünü öngörmektedir. Sosyalizme kesintisiz geçişi, bunun için proletarya önderliğinde ve önemli sosyalist görevleri de olan demokratik devrim yoluyla kesintisiz devrim ve devrimci demokratik işçi-köylü diktatörlüğünün kurulması gerektiğini savunmakta, bu dönemde köylülük ve şehir küçük burjuvazisi ile ittifak ve orta burjuvazinin tecridini gerekli görmektedir. Devrimin temel gücünün işçi sınıfı, temel yedeğinin ise köylü olduğunu ortaya koyarak, öncelikle emperyalizm, tekelci kapitalizm ve feodal kalıntıların, ulusal baskısının tasfiyesini görev edinmektedir.

Yöneltilen saldırılar karşısında Stalin'i savunan, Hruşçev, Brejnev, Tito, Mao, Gorbaçov revizyonizmine, Avrupa "komünizmine, Troçkizme karşı mücadele içinde görüşlerini ve kendisini geliştiren *TDKP*, çağın değiştiği, Marksizmin eskidiği şeklindeki görüşleri reddetmekte, Marksizm temel ilkelerini ortadoksça savunarak "çoğulcu", "demokratik", "insancıl" vb. "sosyalizm" önerilerini revizyonizmle nitelemekte, içinde hizip ve kanatlara, farklı çizgilere yaşama hakkı tanımayan, disiplinini başka şeylerin yanında irade ve eylem birliğine dayandıran monolitik parti fikrini savunmakta ve uygulamaktadır.

TDKP goruşlerini, broşür vb. türden süresiz yayınların yanı sıra periyodik çıkan Merkez Yayın Organı *Devrimin Sesi* ve *Yoldaş* gibi yayınlarla yansıtmaktadır. Bunlar, gizli basılıp dağıtılan yasa dışı organlardır.

MUSTAFA YALÇINER

Bülent Ecevit'in hükümeti kurma görevini üstlendiği 11 Ekim 1974 günü, Lastik-İş*'in Gıslaved'de başlatmış olduğu grev dördüncü gününü tamamlamıştı. Sözkonusu grev, ifadesini* THKP-C, THKO *ve* TİKKO *gibi grup ve partilerin silahlı mücadelelerinde bulan militan hoşnutsuzluğun herhangi bir toplumsal tabanı olmadığı yolundaki 12 Mart rejimi propagandasını yalanlayan en önemli olaylardan biriydi. Üstelik, geçmişte sınıf mücadelesinin en keskin yaşandığı yerlerden biri olmasıyla ün kazanmış olan Gıslaved, rejimin sindirmek için özel önlemler almış olduğu yerlerden biriydi. Hernekadar, fabrikanın kurulduğu yıldan 1970'e kadar buradaki işçiler sendikal düzeyde* DİSK*'e bağlı* Lastik-İş *tarafından temsil edilmiştiyseler de, 1970 yılında toplu sözleşme yetkisi* Lastik-İş*'ten alınarak* Türk-İş*'e bağlı* Kauçuk-İş*'e verilmişti.* Kauçuk-İş *ise 1970-74 yılları arasında ölümle sonuçlanan iş kazalarını, birçok işçinin işten çıkarılmasını önleyememişti. 7 Ekim 1974 günü, fabrikada grev çağrısını yapan* Lastik-İş *oldu. Böylelikle 12 Mart'tan beri ilk kez* DİSK*'e bağlı bir sendika grev kararı almış oluyordu. Gıslaved önünde grev gözcülüğü yapan kadın işçiler görülüyor.*

yandan ülke çapına yayılmış faşist teröre karşı bir savunma çizgisi izleyerek direniş sürdüren grupları Sovyet emperyalizminin iç savaş kışkırtıcılığına destek olmakla suçladı, 1979'da ilan edilen sıkıyönetimi destekledi, "sıkıyönetime yardımcı olmak" maksadıyla sol grupların yasal olmayan faaliyetleriyle ilgili bilgi ve belgeleri *Aydınlık* gazetesinde sürekli olarak yayınladı. Bu nedenle faşist harekete mücadele sürdüren sol gruplarca sadece teslimiyet önermekle değil ama aynı zamanda devletin uzantısı olmakla suçlandı.

1974-1980 arası Türkiye'de faaliyet gösteren hemen hemen bütün sol çevreler tarafından "sol dışı" addedilen ve tecrit edilmeye çalışılan *TİKP* yanlıları bu zaman dilimi içinde var olan demokratik kitle örgütlerinden dışlandıklarından hemen her alanda "kendi" kitle örgütlerini kurdular. Bunlar arasında *Memurlar Derneği* (Mem-Der) ve *Tutuklu ve Mahkumlarla Dayanışma Derneği* (Tümad-Der) en önemlilerindendi. Önündeki ilk genel seçimlere katılabilmek için örgütlenmesini tamamlamayı hedef edinen *Türkiye İşçi-Köylü Partisi*, 12 Eylül darbesinden hemen sonra kapatıldı ve parti yöneticileri 17 Kasım 1980'de tutuklandılar.

Halkın Kurtuluşu

Genel alla birlikte cezaevlerinden çıkan *THKO*'nun hayatta kalan önderleri örgütlerini yeniden canlandırmaya giriştiler. Cezaevi dışında kalan ve ideolojik, teorik ve örgütsel faaliyetlerini *Mücadelede Birlik* adıyla sürdürmüş bir grupla birleşen tahliye olanlar 1975 başında *THKO* Geçici Merkez Komitesi'ni oluşturdular. Geçici Merkez Komite merkezî organ niteliğindeki *Yoldaş* dergisini çıkarmaya başladı. *Yoldaş* dergisi ilk sayısında 12 Mart döneminde sürdürülen silahlı mücadeleyi "küçük burjuva ihtilalciliği" olarak eleştirdikten sonra, ikinci sayısında Sovyetler Birliği'ni "sosyal-emperyalist" olarak tanımlamaya başladı. 1975 sonlarına doğru Aktan İnce, Osman Yoldaşcan, Fatih Öktülmüş ve arkadaşlarının da katılımıyla güçlenen çevre geçmiş mücadeleye ilişkin düşüncelerini şöyle dile getiriyordu: "Profesyonel devrimcilerin silahlı mücadelesi, bunlar ne kadar fedakar ve kahraman olurlarsa olsunlar devrimin zafere ulaşması için tek başına yeterli olamaz. Yerli revizyonistlerimiz hiç durmadan modern revizyonizmin teorik tezleriyle beslenmektedir. Sovyet revizyonistlerinin başını çektiği bu devrim düşmanı akım ülkemizdeki revizyonistlerin de öğretmenidir. *Türkiye Devriminin Yolu*'nda savunulan görüşler özü itibariyle revizyonizmin ve Troçkizmin etkisi altında şekillenmişlerdir." Bu değerlendirme çevre içinden Hüseyin İnan'ın broşüründe savunulan görüşlerini bütünüyle benimseyen ve sonradan kendilerine *TDY'liler* denilen grupla, Teslim Töre önderliğinde sonradan *Emeğin Birliği* çevresini oluşturacak grubun kopmasına neden oldu

Emeğin Birliği çevresi Sovyetler Birliği'ne ilişkin düşüncelerinden ötürü *TİP, TSİP* ve *TKP* ile dostane ilişkiler geliştirdi. Çevre her ne kadar Sovyetler Birliği'ni sosyalist blokun önderi ve dünya devriminin en temel müttefiki olarak görüyorduysa da Sovyetler Birliği'nin kolhoz politikasını ve "kapitalist olmayan yoldan kalkınma", "barışçıl geçiş" gibi politikalarını revizyonizm olarak adlandırıyordu. Ancak, bunu hiç bir zaman Sovyet düşmanlığı olarak değil, işçi sınıfının kendi meselesi, parti içi sorun olarak gördüğünü ileri sürüyordu. Gaziantep, Adıyaman, Malatya, Adana, Mersin, Amasya gibi bölgelerde örgütlenen bu çevre *Türkiye Komünist Emek Partisi*'ne dönüşerek 12 Eylül'e kadar özellikle köylüler ve kır proletaryası arasında faaliyetini sürdürdü.

Bu kopuşlara rağmen geçmiş hareketten arta kalan kadroların önemli bölümünü korumayı başaran çevre sıkı bir ilişki ağı oluşturarak ülkenin her yanında örgütlenmeye başladı. Özellikle Ankara'da gençlik hareketi içinde hatırı sayılır bir güç edinen çevre 1976 başında Çukurova, Tokat, Çorum, İstanbul, İzmir, Gaziantep, Niğde, Kayseri gibi illerde hemen hemen örgütlü tek sosyalist güç haline geldi. Bu gelişmede Geçici Merkez Komite işlevini üstlenen organın sıkı bir örgütsel işleyişe tekabül eden bir tüzük hazırlaması, çeşitli çalışma alanları ve bölgelerin örgütlenmesi için sorumlu komiteler oluşturmasının büyük rolü oldu.

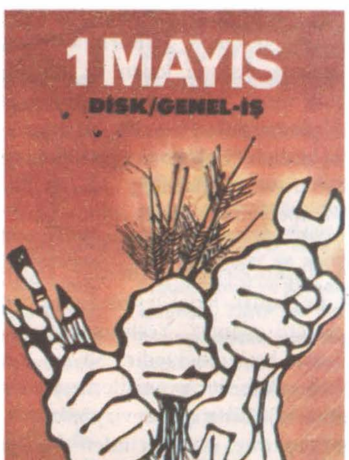
Ankara'daki yüksek öğrenim gençliği içinde etkinliğini sürdüren çevre 1974-75 dönemi gençlik hareketinin ana taşıyıcılarından biri oldu. Öğrenci hareketi içindeki çok sayıda militanı bünyesi içinde toplayan çevre sosyal-emperyalizm tezini kabul etmesiyle 12 Mart döneminde silahlı mücadele yürüten örgütlere sempati duyanlar arasında bu tezlerin benimsenmesinde önemli bir rol oynadı. Bir çok ilde kurulan *Yurtsever Devrimci Gençlik Dernekleri* aracılığıyla işçi, köylü ve öğrenci gençliği örgütlemeye çalışan çevre, temel güç olarak değerlendirdiği işçi sınıfı içinde ise "Devrimci Sendikal Muhalefet" adını verdiği ve sınıf sendikacılığı temelinde faaliyet gösteren bir örgüt biçimi yaratarak örgütlenmeye çalıştı. Ayrıca bir tür komsomol örgütlenmesi olan *Genç Komünistler Birliği*'ne gençlik içinde kazanılan kadrolar önceden tesbit edilen ilkeler uyarınca üye kabul edildiler.

1976 başlarında *Halkın Kurtuluşu* dergisini yayınlamaya başlayan çevre, Mustafa Suphi ve Şefik Hüsnü'lerin *TKP*'sinin 50 yıllık mücadelesinin Türkiye devrimi açısından sadece "devrettikleri revizyonizm mirası dolayısıyla" önemi olduğunu, Türkiye'deki ilk Marksist-Leninist çizginin kendileriyle birlikte ortaya çıktığını savunuyor, Türkiye'nin bağımsız bir biçimde kapitalistleşme yoluna girmediğini, komprador burjuvazinin emperyalist sömürünün doğrudan bir aracı olduğunu, süreç içinde milli burjuvazinin üst kesiminin kompradorlaştığını ileri sürüyordu.

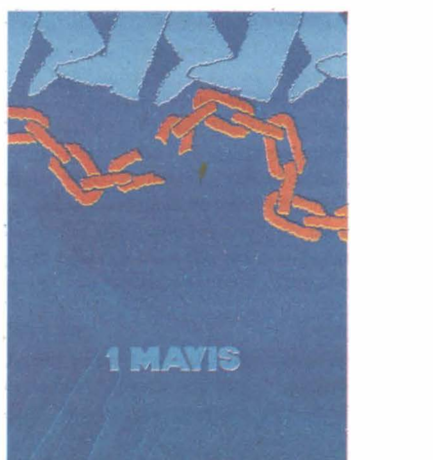
Küçük burjuva maceracılığı olarak addedilen silahlı mücadelenin kitlesel destekten yoksun olarak da sürdürülmesinin reddi, kitlelerin eğitilerek uzun bir hazırlık döneminin yaşanması gereğinin benimsenmesi, daha da önemlisi *ÇKP*'nin sosyal emperyalizm tesbitinin kabulü bu çevrenin de *Aydınlık* çevresinin proleter devrimcilerin birliği çağrısının muhataplarından birisi olmasını sağladı. Oluşturulan ortak platform *Aydınlık* çevresinin "milli bağımsızlık mücadelesi"ni merkezî görev olarak sistemleştirmesi nedeniyle sınıf uzlaşmacılığı eleştirileriyle karşılaşıp çatırdamıştı ama asıl, *Aydınlık* çevresinin bir parti inşa örgütü kurulması önerisi, *Halkın Kurtuluşu* tabanınında *Aydınlık* saflarına katılma eğilimi doğurunca platform dağıldı. Birlik görüşmeleri süresince "Üç Dünya Teorisi"ni savunmaya devam eden çevre, *Aydınlık*'la ilişkilerin kopuşundan itibaren bu teoriyi savunmanın devrimci mücadelenin önündeki en önemli engellerden biri olduğunu ileri sürerek bu tezlerini değiştirdi. Öte yandan "faşizmin tırmanması" tezinin de yerini "ülkede faşist bir diktatörlüğün hüküm sürdüğü" tesbitine bırakması, kadrolar arasında önderliğin sık sık düşünce değiştirdiği gerekçesiyle çalkalanmalara yol açtı. Çevre içinde başgösteren tartışmalar, kadroların dikkatini esas olarak bu tartışmalara çektiğinden ülke içinde hızla gelişmekte olan anti-faşist direnişe ilişkin görevleri sekteye uğrattı ve çevre çok sayıda sempatizanını bu süreç içinde yitirmek zorunda kaldı.

Batı Avrupa ve ABD ile öteki gelişmiş kapitalist ülkelerde genel olarak toplumsal hayatın olağan bir unsuru olabilen 1 Mayıs'ların meşruiyetlerini kazanabilmeleri için yalnızca milyonlarca işçi tarafından benimsenmiş olmaları yeterli olmadı. İşçilerin kendi bağımsız kimliklerini edinmelerinin en önemli eşiklerinden biri olan 1 Mayıs kutlamaları Türkiye'de her zaman gergin bir mücadele atmosferi doğurarak yürütüldü (üstte) ve 1 Mayıs 1977 burjuvazinin işçi sınıfının bu kitlesel buluşmasını sabote etmek için giriştiği en büyük katliamlardan birine sahne oldu. Bununla birlikte yaratma güçlerini 1 Mayıs afişleriyle estetize ettikleri işçi hareketinin yanında ortaya koyan sanatçılar, yaratıcılığın esin kaynaklarını bu kitle hareketinde aramayı sürdürerek katliamlara karşı kendi cephelerinden bir direnişi sürdürmüş ve büyük burjuvazinin gözdağına da meydan okumuş oluyorlardı (solda).

Ancak *Aydınlık* çevresiyle kopuş öncesi çevre içinde başlayan tartışma bazı kopuşları zorunlu kıldı. Aktan İnce, Fatih Öktülmüş ve arkadaşları *Halkın Kurtuluşu* grubunu pasifizmle suçlayarak, örgütlenmede legalizme ve oportünizme saplanıldığını ileri sürdüler ve gruptan koptular. Böylece *Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği*'nin temelleri atılmış oldu. Öte yandan Üç Dünya Teorisi'nin reddedilmesi üzerine bu teoriyi savunmaya devam eden bir başka grup daha ayrıldı. Daha sonra *Işık* dergisini çıkartan bu grup, 1975'de "maceracılıktan Marksizme yönelen" *Halkın Kurtuluşu*'nu 1977'de yeniden "revizyonizme kıvrılmak"la eleştiriyordu. *Işık* dergisi Türkiye'yi yarı-sömürge, yarı-feodal bir ülke olarak tanımlıyor, milli demokratik devrim aşamasında bulunan Türkiye devriminin de eşitsiz bir gelişme göstereceğini ve uzun süreli savaş stratejisine bağlı olarak kırlardan şehirlere yayılma biçiminde gerçekleşeceğini düşünüyordu.

ÇKP ve *Arnavutluk Emek Partisi* arasındaki ideolojik çatışmada Arnavutluk'un safını tutan *Halkın Kurtuluşu*, bu partinin dışında Almanya, Dahomey, Danimarka, İspanya, Kanada, Peru ve Portekiz *Komünist Partisi/Marksist-Leninist*'lerle resmi ilişkiler geliştirdi. Bu ilişkileri Üç Dünya Teorisi'ni reddeden öteki sol grupların değil, kendisinin *Arnavutluk Emek Partisi* tarafından tanınmasını sağladı ve bu üstünlük, uluslararası planda *AEP*'yi önder kabul eden grupların tabanının bir bölümünün çevreye iltihak etmesine yol açtı.

Küçük Ama Bolşevik Bir Müfreze: TİKB

Bundan on yıl kadar önce devrimci örgütler büyük ya da küçük olmak, tanınmak ya da tanınmamak gibi kıstaslarla ölçülürlerdi. Ama, insanlara gerçek dostlarını felaket anında tanımayı öğreten 12 Eylül yılları bu ölçütleri değiştirdi. Yaşanan bunalım, büyüklüğü hak etmemiş "büyük"lerin başını yedi, çürüyeni geriye fırlattı, dirileni ve çelikleşeni ileriye sıçrattı. Herşeyi düzene koyma alışkanlığındaki tarih bunu yaparken, farkedilmemiş veya ikinci planda kalmış olanı da öne çıkardı. İşte, 80'den önce fazla tanınmayan "küçük ama çelikten Bolşevik müfreze" *TİKB* de bunlardan biriydi.

Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği, Şubat 1979'da, Marksizm-Leninizmi eylem kılavuzu edinmiş ve Bolşevik parti modeline göre örgütlenmiş parti öncesi bir öncü müfreze olarak kuruldu. Bu, aynı zamanda küçük burjuva devrimciliğinden evrilen bir grubun devrimci demokratizmden tamamen koparak proleter sosyalizminin mevzilerine geçmesinin de sıçrama anıydı.

Sonradan *TİKB*'yi kuracak önder kadroların devrimci mücadele yaşamları 1968'lerde *Dev-Genç* çatısı altında örgütlenmiş küçük bir devrimci grup içinde başlar. Grubun o zamanki siyasal haritadaki yeri uluslararası planda *AEP-ÇKP* blokunun, ülke planındaysa MDD kampının safları olarak tanımlanabilir. MDD geleneğinden, militanlığından başka, vurguyu Türkiye'de kapitalizmin egemenliği ve proletaryanın tarihsel misyonu üzerine yapmakla ayrılıyordu. 12 Mart darbesiyle birlikte yeraltına çekildikten sonra Denizli soygununu gerçekleştirdiyse de, çok geçmeden çökertildi. Düzene ve geleneksel oportünizme karşı "68 Kuşağı"nın ihtilalci başkaldırısının bir ifadesi olmasına rağmen, diğerleri gibi o da, belirsiz çizgisi ve ütopik projeleri, sekter yapısı ve sol eylem tarzı ile küçük burjuva sosyalizmini henüz aşacak durumda değildir.

12 Mart'ın ardından tekrar örgütlenen grup, yeni döneme, bazılarının bugün yeni farkettikleri ulusal kurtuluşçuluk ve halkçılık perspektifinden sıyrılmaya çalışıp, proleter sosyalizmine yönelik adımlar atarak girdi. Bu amaçla önüne partileşme ve işçi hareketiyle birleşme hedeflerini koyarak, sosyalizmin propagandasını ve kitle ajitasyonu yapmak üzere, seçme öğrencilerden devşirdiği kadrolarının çoğunu işçiler arasına yolladı. Ama, bellibaşlı büyük kentlerdeki işçi ve öğrenci çevrelerinde güçlendiği bir sırada, 1975 sonuna doğru, küçük burjuva geçmişinin özeleştirisini yapması üzerine *THKO* ile birleşti.

Olumlu yanlar da taşıyan bu birleşmenin temel eksiği, ayrılık noktalarındaki ve bunları giderme yöntemlerindeki belirsizliklerdi. Bu belirsizlikler, aradan iki yıl bile geçmeden "Üç Dünya Teorisi" odağında başlayan tartışmalar ve öbür görüş ayrılıklarıyla kendisini ortaya koyacaktır. *AEP* eğilimli muhalif kanat, baştan beri savunmadığı bu karşı devrimci "teori"nin terki yanında, *THKO*'nun yarı legal, dernek benzeri Menşevik örgütlenmesinin popülist/kuyrukçu/kendiliğindenci çalışma tarzının düzeltilmesini de istemekteydi. Ama, görüş ayrılıklarının asıl arka planında, Merkezin "Türkiye yarı feodaldir", "devrimin özü toprak devrimidir", "milli kapitalizmin geliştirilmesi", "uzun süreli halk savaşı" gibi tezlerine karşılık. Muhalefetin "geri kapitalist ülke", "proletaryanın sosyalist görevleri", "devrimin kesintisizliği", "silahlı halk ayaklanması" vb. hakkındaki farklı anlayışları yatıyordu. Zamanla haklı çıkacak olan Muhalefet, *THKO* (sonradan *TDKP*) yönetimi sağ oportünist çizgide ısrar edince, geniş bir taraftar kitlesiyle birlikte Mayıs 1977'de ayrılmak zorunda kaldı.

Muhalefet ayrılırken bazı yöntem hataları da yaptı. Örgütlenmeyi ve sınıf mücadelesini yadsıyıp, "Marksist okuma grupları" kurmakla yetinmeyi savunan anti-Stalinist, tasfiyeci öğrenci çevreleri bundan yararlanarak saflara sızdılar. Bir kısım eski grup önderlerinden de güç alan bu tehlikeli entelektüelist sapma, sonunda tasfiye edildi ama geniş bir taraftar kaybından da kaçınılamadı. Öte yandan, aynı süreç, 1978 sonuna doğru Mao revizyonizminin etkilerinden ve küçük burjuva unsurlardan kopuşla sonuçlandığından, Marksist-Leninist bir örgütün ideolojik, siyasi ve örgütsel temellerini hazırlamak gibi olumlu bir rol oynadı. Böylelikle, *TİKB*, proleter sosyalizmine dönüşüm sürecini tamamlayarak, Marx, Engels, Lenin ve Stalin'in öğretileriyle sağlıklı bir bağ kurmakla kalmayıp, bu hattın günümüzdeki sadık izleyicisi *AEP*'nin yanında saf tutan Türkiye'deki ilk örgüt de olmuştur.

TİKB tarihinin dönüm noktası, çeşitli bölgelerden delegelerin katılımı ile Şubat 1979'da yapılan kuruluş kongresi niteliğindeki gizli toplantıdır. Yeni Merkez Komitesi bu toplantıdan sonra legalizme, amatörlüğe, şekilsizliğe ve grup alışkanlıklarına karşı, Leninist örgüt ilke ve normlarını yerleştirmek üzere bir kampanya başlatarak, örgütü dipten doruğa yeniden inşa etmiştir. Bu, o dönemde -ve hâlâ bugün de- Türkiye solunun temel zaafı durumundaki *tipik* örgütlenme şekli olan yarı legal, sınırları belirsiz, laçka ve dernek benzeri grup yapılarını aşan Leninist bir örgütlenmeydi. Proletaryanın bağımsız sosyalist hareketinin oluşturulmasında ancak böyle bir örgütlenme çıkış noktası olabilirdi. Üstelik bu örgütsel yeniden yapılanma, dönemin grup yapılarının ikiz kardeşi durumunda bulunan öncü müfrezeyi demokratik kitle örgütleri, sosyalist görevleri demokratik görevler, proleter sosyalizmini "yurtsever devrimcilik" -ya da devrimcilik-, proletaryayı halk içinde eriten yerleşik oportünist anlayışlara karşı alınan bilinçli tutumla tamamlanmaktaydı. Yine aynı dönemde burjuva yasalarının Prokrustes yatağına yatırılmış legal Marksizm modasına alternatif olarak çıkarılmaya başlanan ve dağıtımları silahlı gruplarca yapılan illegal yayın organları *Orak-Çekiç* ve *İhtilalci Komünist* ise, çok yönlü bu inşa faaliyetinin adeta yedek klavuz ipleri gibiydiler.

İhtilalci Komünist'in ilk sayısında yayınlanan "*TİKB* Platformu"na göre, Türkiye, emperyalizmin yeni sömürgeci boyunduruğu altında, kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu geri kapitalist bir ülke idi. Temel dayanağını yarı feodal toprak ağalığı ekonomisinde bulan pre-kapitalist ilişkiler, esas olarak, ulusal sorunla örtüşmüş vaziyette T. Kürdistanı'nda yoğunlaşmıştı. İşbirlikçi tekelci burjuvazi ile büyük toprak sahipleri ittifakına dayanan egemen sınıflar blokunda hegemonik güç, emperyalist sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi sürecinde biçimlenmiş, klasik komprador burjuvaziden farklı, holdingleştikçe sınai/ticari/para sermayeyi gitgide daha çok tek elde birleştirme eğilimi gösteren tekelci burjuvaziydi. Öbür yandan, Türkiye hâlâ bir küçük burjuvalar ülkesi olmakla birlikte, devrim güçleri arasında yeralan köylü yığınlarının, kent küçük burjuvazisinin, gençliğin ve ilerici aydınların önderi proletarya, niteliğinin ötesinde sayısal gücüyle de merkezi bir konumdaydı. Dolayısıyla, Marksist-Leninistler sınıfa dayandıkları, strateji ve taktiklerini bu eksen üzerinde belirledikleri ölçüde tutarlı devrim ve sosyalizm savaşçıları olabilirlerdi.

Ayrıca "Platform", yarı sömürgelik koşulları, feodal artıklar, Kürt ulusal sorunu ve diğer genel demokratik/anti-faşist görevler nedeni ile Türkiye devriminin bugünkü aşamasını Anti-Emperyalist Demokratik Halk Devrimi olarak belirliyordu. Ancak, bu, kapitalizmin nisbi gelişmişliğinden ve proletaryanın gücünden ötürü sosyalist görevlerin özgül ağırlığının görece fazla olduğu, sosyalist devrime daha hızlı dönüşebilecek, proletarya devrimi tipine yaklaşan bir devrim olacaktı. İşçi-köylü ittifakı temelinde halkçı bir muhtevada gelişecek bu devrimden sosyalizme kesintisiz -ve ara aşamasız geçiş, devrimin ancak kendi öncü partisinin yönetimindeki proletaryanın hegemonyası altında gelişmesi ve devrimden doğacak halk iktidarının proletarya diktatörlüğünün özgül ve geçiçi bir biçimi olmasıyla mümkün olabilirdi. "Platform", diğer birçok sorunu ele aldıktan başka, devrimin gelişme yolunu Çin tipi "uzun süreli halk savaşı", Küba tipi "öncü savaşı" ve Ekim Devrimi tipi "sovyetik ayaklanma" gibi modellerle açıklayan hazır reçeteleri de reddediyor, silahlı mücadele hattını tarihsel ve konjonktürel etkenlere, ülke gerçeklerine bağlıyordu.

1979, bir yandan devrimci ilerleyişin katı ve güçlü bir karşı devrim doğurarak iç savaşa doğru geliştiği, öbür yandan objektif etkenlerle subjektif etkenler arasındaki mevcut uçurumun gitgide büyüdüğü bir yıldır. Buna rağmen, dağınık ve bölünmüş, olayların peşinden sürüklenen, strateji ve taktik biliminden habersiz, iktidar perspektifinden yoksun, savunmacı ve görüş alanını neredeyse anti-*MHP*'cilikle sınırlamış Türkiye solundaki kaosa da diyecek yoktur. *TİKB*, bunlardan büsbütün muaf değildir elbette ama gerekli uyarı ve eleştirileri de zamanında yapmıştır. Uyarının yetmediği yerde ise ister istemez kendi yolundan yürüyecek, kitle bağlarını gücünün üstünde bir dinamizmle geliştirmeye, yığınların her çeşit eylemlerine önderlik etmeye, bütün mücadele biçimlerini kombine ederek, tek bir hedefe, siyasi iktidar mücadelesine bağlamaya çalışacaktır. Gösterilerdeki, faşistleri cezalandırma ve para temini eylemlerindeki, barikatlardaki, korsan gösterilerdeki, devlet güçleriyle çatışmalardaki vs. saldırı taktiğine uygun militan eylem hattı ise, bu perspektifin doğal sonucudur. Bu arada, Nisan 1980'de toplanan *TİKB* I. Konferansı da, diğer birçokları gibi, egemen sınıfların otorite bunalımlarını bir askeri faşist darbeyle çözmeye yöneldikleri uyarısında bulunuyordu. Bundan *TİKB*'yi oportünistlerden ayıran özsel şey şuydu: Yeraltı örgütünün sağlamlaştırılması, kadroların hazırlanması ve sınıf savaşının şiddetlendirilmesi.

Nitekim faşist darbe kendini fazla bekletmedi. Cunta, sonucunu tam kestiremese de, zaaflarla yüklü devrimci hareketi vakitsiz bir hesaplaşmaya zorladı ve bir bakıma *Paris Komünü*'ndeki gibi, onu, "ya vuruşmayı kabul etme, ya da dövüşmeden yenik düşme seçeneği" karşısında bıraktı. Kendi hesabına *TİKB*, daha ilk anda oportünist "geri çekilme"ciliği reddederek, önce yenmek için, ama hiç olmazsa dövüşe dövüşe yenilmek için, diktatörlüğe karşı direnme kararı aldı; mücadelesini de sektirmeden bu rotada yürüttü. Ve faşizme karşı bir komüniste yaraşır şekilde ancak ülkede olunduğu takdirde savaşılabileceğini dikkate alarak, devrimin mezar kazıcısından başka bir şey olmayan mülteciliği de kadrolarına yasakladı.

Ne var ki, faşist diktatörlüğün devrimci ve komünist hareketi yenilgiye uğratması altı aydan fazla zaman almayacaktır. Üstelik bu, kıyaslama yerindeyse, 1848, 1871 ve 1905 devrimlerindeki, hatta 12 Mart'taki yenilgilerin aksine, genelde "dövüşsüz bir yenilgi" idi. Elbette, bu hazin sonun darbe öncesi döneme ilişkin subjektif ve objektif nitelikte birçok nedenleri vardı. Ama, bu, yenilgiyi kaçınılmaz bir kader saymanın, hele savaşmadan yenik düşmenin yeterli nedeni olamazdı. Eğer devrimci güçler sonuna dek direnselerdi, süreç mutlaka daha farklı bir yönde gelişecekti. Oysa yapılan bunun tam tersiydi: Yasal revizyonist partiler, reformist sendikacılar, "geri çekilme"ci oportünist örgütler ve bazı ilerici aydınlar faşizme karşı savaşacakları yerde darbenin daha ilk günlerinde ellerindeki mevzilerle birlikte mücadele alanlarını terkettiler, etraflarına korku ve dehşet yayarak kaçtılar, hatta içlerinden faşizme kavuk sallayanlar bile çıktı. Dahası, bir süre bekle-gör tavrı izledikten sonra, 1981 ortalarına doğru birkaç operasyonda çökertilen ve bu çökertilmenin yarattığı ani şokla darmadağın olup bir daha örgütlenmeye çalışmayan küçük burjuva devrimci gruplar da aynı suça ortak oldular. Bu bakım-

dan, nice umut ve vaadlerle çevrelerine binlerce/onbinlerce insanı toplayan modern revizyonistler olsun radikal geçinen diğerleri olsun faşizmle kavgaya girişmemekle, yani sahaya çıkmamakla devrimci hareketin yenik düşmesine zemin hazırlamışlardır.

Son yıllarda siyaset sahnesine tekrar çıkmış bulunan bu lanetli günahkarlar işledikleri ağır suçlardan ders çıkarmışlar mıdır? Tam tersine, sanki hiçbir şey olmamış gibi davranıyor, geçmişi unutturmaya çalışıyorlar. Oysa, bunların utanç verici eserleri olan mülteciliğin, düşmana teslim olmanın, örgütü feshetmenin, içe kapanmanın, mücadeleyi tatil etmenin, polisteki/hapisteki/mahkemedeki teslimiyetçiliğin, Marksizm-Leninizmi "yenileme"nin vs. tek anlamı, indirgenebileceği tek ortak payda tasfiyeciliktir. Kendini benzer biçimler altında gösteren tasfiyecilik, sadece dövüşsüz yenilginin değil, devrimci hareketin bugünkü perişanlığının da başlıca sorumlusudur. Eğer tasfiyecilik bu denli ağır, bu denli uzun ve bu denli yaygın yaşanmışsa, bunun nedeni, onun eski oportünizmin kökleri üzerinde ve dövüşsüz yenilgi ortamında arsızca gelişme imkanı bulmasıdır. Bundan ötürü, tarihteki benzerleri gibi, Eylül yenilgisi de ardında sosyo-psikolojik etkileri bugüne dek uzanan düş kırıklıkları, kendi gücüne güvensizlik, darbe psikozu, yeraltı korkusu ve "consensus" tutkunluğu bırakmıştır. Benzer şekilde mültecilik, yasalcılık, demokratizm, plüralist "sosyalizm", anti-Stalinizm, sivil toplumculuk, sosyalist feminizm vb. de bu zemin üzerinde gelişip güçlenecektir.

Buna karşılık, Türkiye'de, yenilgi yıllarının en kötü günlerinde bile ülkeyi ve mücadele alanını terketmeyi reddeden komünistler ve devrimciler de vardır. Faşist terörün, ölümlerin, ihanetlerin, tuzakların, firarların kol gezdiği günlerde *TİKB* yaşıyor ve savaşıyordu. Halk kitleleri onu hiçbir vakit gözden kaybetmediler, ne tökezlediğini ne de düşmanın menzili dışına kaçmaya çalıştığını gördüler. *TİKB*, faşizmin üzerindeki yumruğuna ve operasyonlara rağmen, herzamanki ataklığı ile, yeraltı gazetesi, bildiri, pul, duvar yazısı, bombalı pankart, askeri eylemler, kitle çalışması gibi faaliyetlerini aralıksız olarak sürdürdü. Düşmanla göğüs göğüse geldiğindeyse ölmesini ve öldürmesini bildi, direnişinin faturasını ödemekten kaçınmadı. Nitekim üyelerinin neredeyse yarısı şehit düşen Merkez Komitesi: Osman Yaşar Yoldaşcan'ı (1980) çatışmada, İsmail Cüneyt'i (1983) işkencede, Mehmet Fatih Öktülmüş'ü (1984) ölüm orucunda faşizme kurban verdi. Ve daha birçok savaşçısı aynı yiğitlikle dövüşerek öldüler.

Özgürlük Bağımsızlık Demokrasi ve Sosyalizm İçin Tek Yol Devrim

ORAK-ÇEKİÇ

Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği Merkezi Yayın Organı

Kasım-Aralık 1989
Sayı: 66
Fiyatı: 2000 TL

DEVRİMCİ MÜCADELE HAKLILIK VE MEŞRUİYETİNİ FAŞİZMİN YASALARINDAN ALMAZ!

Son zamanlarda yoğunlaşan bir şekilde 141-142 Maddelerin kaldırılması tartışmaları sürüyor. En hararetli taraftarları revizyonistler olmak üzere -bir iki aykırı sesi bir yana bırakırsak- faşistinden liberaline, reformcusundan dincisine hemen her siyasal akım, bu iki maddeye karşıdır ve kaldırılmasından yanadır! olmuştur. Komünist ve devrimci örgütlenme ve propagandanın karşısına dikilen bu iki faşist yasa maddesine karşı, komünist ve devrimciler çok uzun yıllardan bu yana mücadele ediyorlar. Komünist ve devrimciler, egemen sınıfların çizdiği yasallık sınırlarına boyun eğmeyerek yeraltından sürdürdükleri devrimci faaliyetleriyle, legalitede; basın, dernek v.b. yerlerde baskı, yasak ve onlarca yıllık hapis cezalarını göğüsleyerek bu maddeleri hiçe saymışlardır.

(Devamı sayfa 2'de)

Türk-İş Kongresi..

TİKB'*nin yayın organı* Orak Çekiç *dergisi.* Orak Çekiç, *gizlilik koşullarında yayınını sürdürmeye çalışan bir sosyalist yayın olarak etkisini daha çok* TİKB'*nin özel olarak ulaşmak istediği çevrelerde duyurmayı amaçlıyor. Bu nedenle bilinen yasal çevre yayınlarından farklı bir dil ve retorikle, kendisini herhangi bir yasal gerekle sınırlamaksızın programatik belirlemeleri doğrultusunda kadrolarının bitişikliğini korumayı amaçlayan bu yayın birçok benzeri gibi sosyalist ya da komünist hareketin çok katlı ve çok parçalı yansımalarından birini oluşturuyor.* Orak ve Çekiç *sosyalist hareketin gerçekliğini kavramakta yalnızca onun gündelik hayatta görünen yüzüyle yetinmemenin gerekliliği için bir dizi kanıttan yalnızca biri ve yayınlayanların göze aldıkları birçok tehlikeye rağmen doğru bildiklerini, bildiği yoldan, okuyucusu olmasını istediklerine ulaştırıyor.*

Faşist gericilik yılları, *TİKB*'nin siyasal mücadele kültür ve geleneklerini geliştirdiği, sınamadan geçirdiği yüksek bir okul oldu. Devrimci hareketin ve kendisinin geçmişinde bulunan işkencede direniş geleneğini koruması, onu mekanikliğe düşmeden yaratıcı şekilde geliştirmesi ve erişilen genel seviyeyi aşarak proleter bir içerikte zenginleştirmesi bunların başında gelir. *TİKB*, merkezinin tamamı dahil olmak üzere, kadrolarının çoğunluğu siyasi poliste konuşmayan Türkiye'deki ilk ve tek örgüttür. Bu, aynı zamanda işkencede sır vermemenin kişiler düzeyinden "örgüt tevri" düzeyine sıçratılması demektir. Yine, ifade vermemek, sahte kimlikte direnmek, tutanak imzalamamak, acıya tepki vermemek, yüzleştirmeleri reddetmek vs. de devrimci hareketin direniş cephaneliğine yapılmış zengin bir katkıdır. Üstelik "aynı" baş eğmez tavır, cezaevlerindeki faşist yaptırımlara ve rehabilitasyon politikalarına karşı ölüm oruçlarında, açlık grevlerinde ve fiili direnişlerde de kesintisizce sürdürülecektir, sürdürülmüştür.

Yalnızca polis ve hapisteki direnişlerle sınırlı kalınsaydı, bunlar tek başlarına pek bir anlam ifade etmezlerdi. Halbuki, *TİKB* bunlardan başka, Eylül yıllarında mülteciliği reddetmesi, polise karşı mücadele ve gizlilik geleneklerindeki yetkinliği, sokak ve ev baskınlarında asla teslim olmaması, mahkemelerdeki Dimitrovcu tavrı, Leninist örgütlenme ilkelerine bağlılığı ve savaşçı karakteri ile, en önemlisi de kendisinin ve militanlarının şahsında birleştirdiği bu özelliklerle komünist dünya görüşü arasında uyumlu bir bütünlük sağlaması ile Türkiye toprağında yeşermiş bir öncü müfreze ve profesyonel devrimci tipolojisi yaratmıştır. Bu, küçük burjuva örgütlerden tanıdığımız, devrimci atılım günlerinde aktif, yenilgi günlerinde pasif, legalitede canlı illegalitede pısırık, sokakta savaşçı mahkemede uzlaşıcı, hapiste direnen poliste çözülen, dernekçilikte gürbüz profesyonellikte sıska devrimci tipinden tamamıyla farklıdır. Dolayısıyla, 80'lerin ilk yarısının bir anlamı da, "tipik kişiler"i, "tipik durumlar"da ve "tipik konumlar"da resmetmesidir.

Sonuç olarak, 12 Eylül döneminin geçmişi ve geleceği kendinde birleştirmek gibi özel bir yeteneği vardır. Çünkü o dönemin en koyu tasfiyecileri, aynı zamanda darbe öncesinin ve günümüzün de en koyu revizyonistleridir. Bugünkü Gorbaçov ve Yeltsin hayranları, Glasnost ve Perestroyka savunucuları, Lenin ve Stalin eleştirmenleri, sosyal demokratlaştırılmış "Marksizm" ve hümanizm teorisyenleri yenilgi yıllarında neredeydiler? Ama revizyonist ülkelerdeki son gelişmeler, başta Moskova peykliğinin ve ortayolculuğun tutunduğu dalları da birer birer kırmaktadır. Çünkü kulaklarımıza dek gelen şu çan sesleri, emperyalistlerle sarmaş dolaş halde çökmekte olan SB, Doğu Avrupa ve Çin revizyonistlerinin cenaze törenlerinin habercisidir. Hayat, *TİKB*'nin yıllardan beri sabırla anlatmaya çalıştığı kapitalizme geri dönüş ve sosyal emperyalizm hakkındaki tezlerini çürütülemez şekilde doğrulamaktadır, daha da doğrulayacaktır.

Türkiye solu, bugün ciddi bir bunalım içindedir. Bu bunalım, ancak yenilginin acı derslerinden öğrenmekle, her türden revizyonizmden ve tasfiyecilikten arınıp Marksizm-Leninizm ideolojisine sarılmakla aşılabilir. Yokse çıkış yolunu çok çeşitli maskeler ardında Marksizm-Leninizmi, Lenin ve Stalin'i, onların sosyalizm teori ve pratiğini, *Komintern* deneyimini vb. sorgulamakta arayanlar, örnek aldıkları Gorbaçov'un ve onun karikatürlerinin hazin akıbetlerinden kendilerini kurtaramazlar. Çıkış yolu, hayatın her adımda bir kez daha doğruladığı gibi, Marx, Engels, Lenin ve Stalin'in ihtilalci öğretilerinin özüne "Ortodoks"ca bağlılıktadır. *TİKB*'nin tarihinin ve en az yirmi yıllık tecrübe birikiminin öğrettiği en büyük ders budur.

YAŞAR AYAŞLI

Halkın Kurtuluşu çevresi Ekim 1978'de Çorum'da düzenlediği konferansta *THKO*'nun tasfiye edilmesi ve yerine *Türkiye Devrimci Komünist Partisi İnşa Örgütü*'nün kurulmasına karar verdi. 1 Şubat 1980'de ise İzmir'de düzenlenen *TDKP*'nin Kuruluş Kongresi Türkiye'yi yarı-feodal, yarı-sömürge, burjuva demokratik devrimini tamamlayamamış geri bir tarım ülkesi olarak değerlendirdi ve Türkiye'deki kapitalizmin emperyalizme bağlı olarak gelişiminin sonucu olarak komprador burjuvazinin iktisadi, siyasal, diplomatik ve benzeri alanlarda emperyalizme bağımlı olduğunu ileri sürdü. Kongre'ye göre Türkiye halen Ulusal Demokratik Halk Devrimi aşamasındaydı. Bu devrim emperyalizm ve feodalizm ile ezilen halk kitleleri arasındaki temel çelişme üzerinde yükselmekteydi. Ulusal Demokratik Halk Devrimi'nin (UDHD) tamamlanması, proletarya önderliğini proletaryanın köylülüğü burjuvazinin etkisinden kurtararak kendi yedeği durumuna getirmesini, köylülüğün proletaryanın temel müttefiki olmasını gerektiriyordu. UDHD'nin özü toprak devrimiydi çünkü emperyalist egemenliğin temeli feodalizm olmaya devam ettiği gibi yarı-feodal bir ülkede emperyalizme karşı yürütülen mücadele de bir köylü-toprak meselesi olabilirdi. Sürekli ve kesintisiz devrim teorisi, önce tüm köylülükle birlikte emperyalizme, komprador kapitalizme ve feodalizme karşı gelişen UDHD'nin bilinçli ve örgütlü proletaryanın gücüne ve müttefiklerini peşine takabilme yeteneğine bağlı olarak ve yarı yolda durmadan yoksul köylüler, yarı-proleterler ve tüm sömürülenlerle birlikte kapitalizme karşı devrime, sosyalist devrime dönüşme teorisiydi.

Parti burjuva devlet mekanizmasının parçalanması için kitlelerin çoğunluğunun silahlı ayaklanma karakteri kazanan siyasi eylemin varlığı gerekiyordu. Partinin önderlik edeceği ayaklanmada temel gücü işçi sınıfı, yedek gücü ise köylülük oluşturuyordu. Savaş önceleri kitlelerin mücadelesi biçiminde yürüyecek, daha sonra iş bırakmalar ve grevler şekline bürünecekti. Devrimci durumun gelişmesi, kitle mücadelesinin başlaması ile devrimcilerin barışçıl taktikleri yerini silahlı mücadeleye bırakacaktı. Ülkenin devrimci bir karışıklık içine girdiği dönemde, koşulların en elverişli olduğu yerden başlayarak patlayan ayaklanmalar, kısa süre içinde merkezî iktidarın ele geçirilmesiyle sonuçlanacak, iktidar kırlara doğru yayılacaktı. Bunun tersinin gerçekleştiği koşullarda devrimci iktidarın kurulması ancak ülke çapında iktidarın alınmasıyla mümkün olduğundan, her koşulda proletarya bir genel ayaklanma için hazırlanacaktı.

Ülkenin yaygın bir çatışma alanı haline geldiği 1970'ler sonunda gerek kazandığı oldukça geniş bir kitle desteği gerekse de militanlarının faşizme karşı mücadelede taşıdığı potansiyel açısından Türkiye'deki en önemli siyasal hareketlerden birisi olma durumuna yükselen *TDKP* yöneticilerinin önemli bir bölümü 12 Eylül 1980 sonrası tutuklandı.

TKP/ML

İbrahim Kaypakkaya'nın öldürülmesi ve öteki TKP/ML yöneticilerinin tutuklanmasından sonra dışarda kalan sempatizanlar kendilerini koruma politikasını benimseyerek özellikle kırsal kesime çekildiler. Örgütün Filistin ve Avrupa'daki taraftarlarıyla İstanbul'da kümelenmiş sempatizanları 1973 sonrası faaliyetlerini propaganda ve tek tek taraftar kazanmayla sınırlandırarak güç biriktirmeye yöneldiler. Hareketin tutuklu bulunan militanları disiplinli bir

Her meslekten emekçilerin örgütlenip mücadeleye katıldıkları 1973-1980 arasındaki dönemde sinema sanayiinde çalışanlar da kendi emekçi kimliklerinin daha çok farkına varmaya başlamışlardı. Sömürü oranının çok yüksek olduğu "star"lar da dahil çalışanların hiçbir güvenceye sahip bulunmadıkları bu işkolunda sosyalist sanatçılar örgütlenmelerin başını çektiler. Ancak hayat tarzları yaşama ve çalışma koşulları ve gelir düzeyleri bakımından çalışanları bölen ilişkiler, sinema emekçilerinin kendi özgül taleplerini genel sınıfsal taleplerle ilişkilendirebilmelerinin önünde daha da büyük nesnel engeller yaratıyordu. Buna rağmen, dönemin sosyalist hegemonyası bu ilişkinin kurulabileceği bir iklim yarattı. 5 Kasım 1977'de Taksim Anıtı çevresinde toplanan 300'den fazla sinema emekçisi, sansürü protesto etmek gibi, özgül olarak sinema emekçilerini ve sinema tüketicisini ilgilendiren bir hedef için toplanmıştı. Buna rağmen bu talep sömürüye son gibi genel sınıfsal talepler çerçevesi içersinde dile getiriliyor; "zorbalığa hayır, hukuk devletine evet" gibi o dönem işçi sınıfı örgütleri tarafından benimsenmiş olan siyasal sloganları içeren pankartlar taşınıyordu. 5 Kasım gününün "Sinema Emekçileri Bayramı" olarak ilan edilmesini isteyen sinema emekçi ve sanatçıları daha sonra Fikret Hakan ve Fatma Girik'in öncülüğünde "sinemacılar andı"nı okudu: "Biz, Türkiye sinema emekçileri, siz yüce halkımızın onuruna yaraşır filmler yapabilmek için yollara düştük. Sizin dertlerinizi dile getiren filmler yapabilmek için yollara düştük. Sinema emekçilerinin 60 yıldır sömürülmelerine son vermek ve sosyal-ekonomik haklarına kavuşturulmalarını sağlamak için, yollara düştük. Size karşı sorumluyuz. Sizden destek almak için yollara düştük." Andın okunmasından sonra Ankara'ya doğru sessiz bir yürüyüş yapacak olan sinemacılar, 7 otobüse bindiler. Aralarında Cüneyt Arkın, Aytaç Arman, Hakan Balamir, Fatma Girik, Tanju Gürsu, Fikret Hakan, Eşref Kolçak, Necla Nazır gibi her kuşaktan "star"lar ve Ali Özgentürk, Yavuz Özkan gibi yönetmenlerin yanısıra "isimsiz" ışıkçı, kameraman ve diğer teknisyenlerin de bulunduğu kafile, yerleşim yerlerine gelince otobüslerden iniyor ve şehir ve kasabalardan yürüyerek geçiyorlardı. Kafilenin başında yürüyen Necla Nazır bir Atatürk portresi taşıyor, "and"ı ise Fikret Hakan ya da Fatma Girik okuyordu. Üç gün süren bu sessiz yürüyüşte ifadesini bulan hareketlilik, 1978 başında iki ayrı sendikanın, Türkiye Film İşçileri Sendikası *ile* Sinema Emekçileri Sendikası*'nın kurulmasına yol açtı. Ağustos 1978'de ayrı ayrı* DİSK*'e katılma kararı alan iki sendika daha sonra* SİNE-SEN *adı altında birleşti. Daha* DİSK*'e katılmadan 5 işyerinde gerçekleştirdiği direnişlerle ve diğer çalışmalarıyla* SİNE-SEN *sektörde ödenen haftalık ücretlerin 800 TL'den 4 bin TL'ye çıkarılmasına, fazla mesai ödeme yükümlülüğünün getirilmesini sağlamıştı.* SİNE-SEN*'in* DİSK*'e yaptığı başvuru Mart 1979'da kabul edildi. Resimde 1 Mayıs 1979'da* SİNE-SEN *flaması altında teknisyenlerle birlikte yürüyen Fikret Hakan ve Semra Özdamar görülüyor.*

72 (19) Kitlesel Mücadeleler ve Sosyalist Hareket

1976 sonbaharının, üzerinde en çok tartışılan konusu Devlet Güvenlik Mahkemeleri oldu. MC partileri ara rejimin ayırdedici olan bu kurumları yapısallaştırmak amacıyla bir Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kuruluş ve Yargılama Usulleri hakkında kanun teklifi hazırlamışlardı ancak kendi aralarında da ihtilaf vardı. CGP 163. maddenin ihlali olan suçların da DGM'lerin yetkilerinin kapsamına girmesinde ısrarlıyken, AP, MSP ve MHP buna karşıydılar. Süleyman Demirel bunu "163. maddede belirtilen suçların devlet güvenliğine müteveccih olmadığı kanaatinde olduğunu" söyleyerek gerekçelendirmişti. Meclis görüşmelerinin başladığı 16 Eylül günü, AP milletvekillerinden bazıları yerlerini . makta olan 30-40 kadar dinleyiciye işaret ederek "alın size gerekçe... Buraya gövde gösterisi yapmaya gelmişler" diyerek tekliflerini gerekçelendiriyorlardı. Sözkonusu dinleyicilerin yakalarında DİSK rozetleri vardı. DİSK'in hedef gösterilmesi sebepsiz değildi. 1976 1 Mayıs'ının uyandırdığı geniş yankıdan da cesaret alan DİSK başkanı Kemal Türkler, "MC iktidarının anayasal ve demokratik yollardan düşürülmesine kadar genel bir yas" ilan etmişti. Bunun hangi somut eylemler aracılığıyla ifade edileceği ise tek tek sendikaların inisiyatifine bırakılmıştı. Ancak yas ilanının hemen ardından bütün ülkeyi açıkça siyasal amaçlı ve DGM teklifinin kanunlaşmasını önlemeye yönelik bir grevler dalgası sardı. Basının tahminine göre DİSK yöneticilerinin verdikleri 300 bin işçi tahmini bile greve katılan işçilerin gerçek sayısının altındaydı. DİSK'in çağrısına cevap veren yegâne grup işçiler de değildi. Toplumun neredeyse bütün kesimlerinden insanlar DGM'nin yapısallaşmasını protesto eden gösteriler yaptı. Yukarıda, bu amaçla yapılan bir yürüyüşe katılmış kadınlar görülüyor.

yaşam kurma ve işkence altında devrimci harekete zarar verenlerle hesaplaşma işine girişerek yeniden toparlanmanın koşullarını araştırmaya çalıştılar. *Koordinasyon Komitesi* adını üstlenen önderliğin tutuksuz bulunan üyesi teorik görüşlerin derinleştirilmesi amacıyla geçmiş hareketin irdelenmesine kalkıştığında, 12 Mart sonrası sürdürülen silahlı mücadelenin uğradığı yenilgiyi, örgütsel zaafların yanısıra, Türkiye'de bir devrimci durumun varlığı ve kitlelerin silahlı bir ayaklanmaya hazır olduğu tesbitinin yanlıştığında buldu. Halk savaşı stratejisinin esas olduğunun geçerli olduğunu düşünüyor, ancak bir hazırlık döneminin kaçınılmaz olduğunu ileri sürüyordu.

1974 affıyla birlikte *TKP/ML*'nin önder kadrolarının tahliye olmasıyla, yurdışında ve tutuksuz bulunan sempatizanlarla başlayan tartışmalar sonunda kırsal alanı temel alan gerilla savaşına hazırlık taktiği yeniden benimsenerek, İstanbul dışında, Ankara, İzmir, Erzurum, Elazığ, Tunceli ve Diyarbakır'da örgütlenme faaliyetine başladılar. Tartışmada ayrıca güncel bir görev olarak faşizme karşı mücadelenin örgütlenmesi ve yerel gazetelerin çıkarılması karara bağlandı. Kadroların önemli bir bölümü kırsal alanda faaliyetlerini sürdürürlerken, *TİİKP*'den 12 Mart sonrası kopan Garbis Altınoğlu ve arkadaşları bu çevreyle ilişkilerini geliştirip *TKP/ML*'ye katıldılar. 1975'den itibaren yaygın bir kitle çalışmasına başlayan çevre, halk savaşı teorisini savunmasına rağmen, önüne koyduğu güncel görevlere yüklediği anlam ve önemle fiilen bu teoriden uzaklaşma sürecine girdi. Öte yandan çevre içinde Türkiye'nin yarı-feodal olduğu tesbitine duyulan kuşkuların yoğunlaşmasıyla düşünce farklılıkları gelişmeye başladı. Ulusal sorunun programatik tanımı ve faşizm tahlilleri de tartışmaların ana konuları arasındaydı. 1976 başında *Koordinasyon Komitesi*'nin tartışmalarda izlenecek yöntem ve *TKP/ML*'nin gerçekte bir parti olmadığı, Marksizm-Leninizm yolunda ilerleyen bir hareket olduğu yolundaki görüşleri, çevrenin İstanbul kanadının kopmasına yol açtı. Kopan grup İbrahim Kaypakkaya'nın görüşlerinin doğru, yapılması gerekenin derhal bir gerilla savaşını başlatmak olduğunu savunuyorlardı. Ankara ve İzmir'den de bu gruba katılmalar oldu. Üç dünya teorisine karşı yükselen muhalif seslere *Koordinasyon Komitesi* tarafından kulak tıkanması, çevrenin birçok bölgede hızla taraftar bulmasına yol açtı. Merkezî bir önderlik yaratmak amacıyla bölge temsilcilerinden oluşan bir örgütlenme komitesinin girişimiyle Şubat 1978'de Ankara'da *TKP/ML*'nin I. Konferansı toplandı.

TKP Tarihinde Gezintiler (1973-1987)

TKP'nin, 1973'den, *TİP* ile birleşerek *TBKP*'ye dönüşümüne dek geçen dönemi, pekçok bakımdan, *TKP*'nin bir yeniden diriliş dönemidir. Ünlü 1951 tutuklamalarından sonra, özellikle 1960'ların başından başlayarak, *TKP* adına iş gören ve eşgüdüm sağlayan bir "Dış Büro" ve onunla ilintili -çoğu yurtdışında- kimi gruplar varlıklarını sürdürmekte idiyseler de; bu temsili yapılanma genelde, komünist hareketin doğal sürekliliğinin yarı kendiliğindenci bir anlatımıyla sınırlı gibiydi. Elbette, 1951 darbesinin payı burada belirleyicidir. Ancak tek ve biricik etkenin bu olduğu sanılmamalıdır. Bir kez, komünist hareketin ülkemiz tekelindeki geleneği partinin, kural olarak, "yukardan", merkezden toparlanması beklentisini üretmiş bulunuyordu ve bu, ülkedeki pekçok partilinin bir bekleyiş içine girmesini, en azından, bütünsel bir örgütsel çıkış yapmamasını getirmişti. Ama, yönetici kadroların (Birinci Sekreter de içinde) tutuklu olmasının yanısıra, öteki nesnel ve öznel etkenlerin de elverişsiz bulunması bunu olanaksızlaştırıyordu. Daha sonraları, 1960'larla birlikte, bu koşullardan kimileri görece iyileştiği halde, yönetim kademelerinden belirgin girişimler üretilmediği gözlenmektedir. Bunun bir nedeni, ülkede geniş ölçekte yasal, etkinlik gösteren Marksist bir partinin *(TİP)* varlığı ise; öteki nedenleri de, o dönemde uluslararası komünist harekette yaşanan yönetsel ve örgütsel çalkantılar (sallantılı ve temelsiz gelişen bir destalinizasyon), politik ve ideolojik belirsizlikler (yeterince sınanmamış "devrimci demokrasi", "kapitalist olmayan yol", "yurtsever askerler", vb. ideolojik konseptlerin varlığı), kimi yapısal ve moral sorunlardı.

1970'lerle birlikte, bu etkenlerde önemli değişmeler oldu. Öncelikle, *TİP* kapatılmış bulunuyordu ve legal olanaklar, en azından belli bir süre için, tıkanmıştı. *TİP* kadroları ve sempatizanları ile, ondan türemiş bulunan ve enternasyonalizme, uluslararası komünist harekete yakınlık duyan devrimci öğeler atomize olmak tehlikesiyle karşı karşıyaydı, bunlardan kimileri radikalizme kayıyordu. Öte yandan, bu gelişmelerle bağlantılı olarak, kimi genç ve yetenekli kadrolar yurtdışına çıkmıştı ve *TKP* yönetimi ile buluşmaya çalışıyorlardı. Eski kuşak yöneticilerden farklı olarak, bunlar hem ülke koşullarını daha yakından biliyorlardı, hem de ülke içinde daha güçlü ilintilere sahiptiler. Ayrıca, bu yıllarda hızlanan dış göçler de yurtdışında önemli sayıda Türkiyeli işçinin birikmesine yol açarak, yeni örgütlenme olanakları yaratmıştı. Uluslararası komünist hareketin yönetsel, örgütsel, politik ve stratejik bir stabilizasyona ulaşmış olması da bu süreci kolaylaştıran bir başka, güçlü öğe idi.

TKP bağlamında bu süreç, eski Birinci Sekreter Yakup Demir'in (Zeki Baştımar) ölmesi ve yerine, 1973'de İ.Bilen'in Genel Sekreter olmasıyla ve partinin atılıma geçmesiyle eşzamanlı gelişir. 1974 başından başlayarak, bu sürece adını veren (ya da, bu süreçten adını alan) *Atılım TKP* MK organı olarak yayına başlar. Böylelikle, partinin görüşleri yazılı olarak, *Yeniçağ*'ın "Özel Sayfaları"ndan çıkarak, daha geniş bir periyodiğe kavuşur. Leninist konsepte uygun olarak, gazete kolektif bir propagandist ve ajitatör olduğu kadar, kolektif bir örgütleyici işlevi de görecektir. Parti'nin yeni program taslağının yayınlanması da bu sürecin kuramsal öncülleri arasında sayılmalıdır. Oldukça uzun bir zaman sonra, 1977'de Parti Konferansı'nda onaylanıp, ülkede Ürün Yayınları tarafından legal olarak basılan bu programda "yakın ve dolaysız amaç", "emperyalizmin ve yerli gerici ortakları, işbirlikçi büyük burjuvazi ile büyük toprak ağalarının egemenliğine son vermek, memleketimizde sosyalizme yönelik demokratikleşme yolunu açmak" şeklinde tanımlanıyordu. Program'ın genel mantığı ve kuramsal altyapısı dönemin bütünsel mantalitesine olduk-ça uygundu. Sert bir sınıf savaşımı, olağanüstü ölçüde keskin sınıf çelişkileri, derinleşen bunalım ve yükselen sosyalizm imgeleriyle karakterize edilen program, işçi sınıfını "savaşta başı çeken devrimci ana güç" diye niteler. Anlaşılacağı gibi, bir "savaş" ortamı söz konusudur ve burada, partinin "sömürgen sınıfların egemenliğini her türlü savaş araç ve yöntemleriyle yıkması" doğaldır. Parti, Stalinci anlayışın gölgelerini içeren bir yaklaşımla, bir savaş örgütüdür. "Şiddet hareketlerine karşı, devrimci vurucu eylemlerle karşılık" vermeyi gözetir. Ayrıca, yalnızca "karşı-devrimciler"e karşı değil, "oportünizmin her türüne karşı savaşımı genişletmek, daha da kuvvetlendirmek amacındadır." O denli ki, "geniş bir cephe" *(UDC)* önerirken bile, S.Üstüngel'in anlatımıyla, "burjuva ideolojilerine, sağ, 'sol' oportünizme, likidatörlere, Maoculara, Troçkistlere, bölücü akımlara karşı amansız savaşmak" söylemiyle öne çıkar. Lenin'in *Bolşevik Partisi* henüz kimlik savaşı verirken ve çarlık otokrasisi koşullarında çalışırken öne sürdüğü varoluş karakteristiklerini kendi bağlamlarından koparan neostalinist anlayış, kaçınılmazlıkla, partinin yaşamasını ve gelişmesini ancak böylesi karakteristiklere bağlayacaktır: "Ancak böylesi bir savaşla", kadro yetiştirmek olanaklı görülecektir.

Program, toplumsal yaşamın tüm alanlarını egemenliği altına almış olan bir "kapitalizm-sosyalizm savaşımı" konsepti varsayımıyla doğal bir tutarlılık kazanmaktadır. Oysa, toplumun çok keskin hatlarıyla iki uzlaşmaz kampa ayrışmamış olduğu, dünyanın da böylesi bir kontrastlıktan uzak bulunduğu devrimci-olmayan koşullarda, böylesi bir parti anlayışının sonuçta, kendinden başka herkesle ve herşeyle savaşan, demokratizmi ve çoğulcu anlayışı geriye iten, tüm toplumsal ve ulusal gruplara dar parti çıkarları optiğiyle yaklaşan, emir-komuta yöntemlerine aşırı ölçüde vurgun olan ve giderek, kendini tüketen yapılanmaları doğurması kaçınılmaz olacaktır. Böyle bir yapılanma, ister istemez, karşıtla savaşmakla yetinmeyecek ve giderek, geçmişte ve bugün, farklı düşünen, hatta farklı düşünme olasılığı taşıyan herkesin dışlanmasına, aşağılanmasına ve tasfiyesine zemin hazırlayacaktır. İ.Bilen'in *Çetin Savaş* broşürünün ikinci yarısı bu konuda pekçok malzeme vermektedir. Ş.Hüsnü "bölücü, oportünist ve kariyerist"tir! Ş.Süreyya, M.Belli, H.Kıvılcımlı "provokatör"dür! Ayrıca, Kıvılcımlı "manyak, kalpazan, zıpır"dır! Onun ve M.Belli'nin "*MİT* ajanı olduklarını" olaylar doğrulamıştır! Broşürde, *TSİP*'in "*CIA* ile ilişkileri"ne ilişkin iddialar "ateş olmayan yerden duman çıkmaz" diyerek aklanır! Broşüre eklenmiş olan "*TKP*'nin 55. Yılı" başlıklı konuşmada bu listeye yeni eklemeler yapılır: Sarı sendikacılar, Troçkistler, Maocular, MDD'ciler de anılır. Karakteristik olarak, burada *TİP* de "devşirme" bir parti diye nitelenmektedir. Bu söylemin, ülkede "varlığını ve öncülüğünü" kanıtlamak, uluslararası platformlarda ise ("tek ülke-tek parti" ilkesine uygun olarak) enternasyonalizmini somutlamak için tutturulduğu ve çoğu kez, trajik boyutlara ulaştığı bugün daha net gözlenebiliyor.

Öte yandan, nesnel durum ne yapılanmanın, ne ideolojik derinliğin, ne de çalışma tarzının abartılmasına olanak vermekteydi. Kısacası, parti -geçerliliği bir yanaidealize ettiği normlardan çok uzaktaydı. Bunun yerini ahbaplıklara, grupçu anlayışlara, kişisel dostluklara dayalı ilişkiler; eleştiri mekanizmasını paralize eden, hataları külleyen, sorunları geçiştirmeye yarayan bir tarz almıştı. Devrim durumu için öngörülmüş sıkı merkeziyetçilik, "demir disiplin", çok ayrı koşullarda çalışan yapılarda, kaçınılmazlıkla, bürokratizme, emir-komuta yöntemine dönüşmekten kurtulamıyordu. *TKP* için de durum farklı olmadı. Tepede bürokratik yöntemler gelişir ve parti bürokratizme boğulurken, orta kademelerde, "bir dizi gereksiz ara kademe örgütlenmeleri ortaya çıktı. Kontrolsüz hızlı genişleme aynı zamanda partiyi kendi gücüne aşırı bir güven duymaya sürükledi, bağlaşıklık politikası kağıt üzerinde kaldı; sekter çizgi bazı yığın örgütlerinde ve sendikalarda giderek koyulaştı." Somut bir güncel politik perspektifi pek olmayan partinin, yatay gelişme sonunda aşırı şişmesi hem legal çalışma beklentilerini artırdı, hem de yönetim mekanizmalarını bozdu. Oysa Parti ne örgütsel, ne de ideolojik ve kültürel olarak legal çalışmaya hazırdı. 1977 Konferansı bu koşullarda toplandı. Program ve Tüzük bu konferansta onaylandı. MK, Politbüro ve Genel Sekreter yine bu konferansta "oybirliğiyle onaylandı". Konferans başlıca olarak, "fabrikalar kalemizdir" ve "Artizanlığa son" belgelerini ileri sürdü. Her iki belgi de partinin nitel yapısına, çalışma tarzlarına vurguyu kaydırmak amacıyla ortaya atılmasına karşın, partideki sekter eğilim, faşist terörün tırmanması ve yığın hareketlerinin görece durgunlaşması, genişlemiş ve sınırları oldukça silikleşmiş örgüt yapısının denetiminin giderek zorlaşması ve 12 Eylül'de yaşanan kesinti buna olanak tanımayacaktı. Konferans MK Raporu'nu onayladı ve "Parti Platformu"'nu kabul etti. Konferansta yurtdışındaki işçiler ve basın-yayın alanına ilişkin konuşmalar da yapılmıştır. Bu son konuda, *Atılım*'ı güçlendirmek, *Yeni Çağ*'ı daha düzenli çıkarmak, 15 günlük *Durum* bültenini yabancı dillerde ve daha etkin biçimde çıkarmak, *TKP'nin Sesi*'ni ve *Bizim Radyo*'yu daha işlevli kılmak sorunları ele alınmış, legal yayınları iyileştirme yolları görüşülmüştür. Parti'nin nitel yönden güçlendirilmesi Konferans'tan sonra yöre sekreterleri, yayın, sendika ve yığın işleri sorumlularıyla yapılan görüşmelerde de, Konferans'ı izleyen ilk (1978) plenumda da ele alınan temel konu oldu. Plenuma sunulan MK Raporu'na göre, üyelerin yüzde 60'ı işçi sınıfı kökenliydi. Rapor yeni üye alımında sekter olunmaması gereğini vurgularken, legal ve illegal çalışmaların uyumlandırılmasına dikkati çekiyordu. Parti örgütleri deneyim ve yetişkinlik bakımından birbirlerinden farklıydılar. Legale çıkma olanakları genişleyecekti ve bağlaşıklık sorunu daha geniş bir çerçevede ele alınmalıydı. Yığınsallaşma önerilirken, Leninist ideolojik-politik-örgütsel birliği korumak gereği de telaffuz ediliyordu.

Ulusal Demokratik Cephe (UDC) belgisi bu koşullarda güçlü bir şekilde ortaya atıldı. H.Kutlu daha sonra, *Yeni Açılım*'ın Eylül 1989 tarihli 17. sayısında, bu konuda şunları yazacaktı: "Bildiğimiz tek politika cephe politikasıydı. Somut güncel politika denilince, bundan başka bir şey akla gelmiyordu. İşlenen temel politik tez *Ulusal Demokratik Cephe*'nin kurulmasıydı. Oysa böyle bir cephe için hazır güçler yoktu. Bu ortamda, partinin kararı dışında, sendikalardan *UDC* çağrısı yükseldi. Parti bu çağrıyı destekleme durumunda kaldı. Bildiriler çıkıyordu. '*UDC*'yi destekle', dahası '*UDC*'ye katıl' diye... Oysa ortada cephe falan yoktu, buna hazır güçler yoktu. Kim neyi destekleyecek, nereye katılacaktı?" Öbür pekçok soruna olduğu gibi, bu soruna da rekabetçi bir anlayışla yaklaşılması (ve bunu, yalnızca *TKP* taraftarları yapmıyordu) birliktelik yerine, bölünmelerin derinleşmesine katkı yaptı. Kendine en yakın olması gereken güçlere, örneğin sol ve sosyalist partilere karşı "en uzlaşmaz tutumu takınmak" komünist hareketin *Komintern*'den devraldığı bir gelenekti ve sürüyordu. Bu sekter yaklaşıma, yerel düzeydeki koyu rekabetçilik de eklenince, bağlaşıklık/birliktelik önerilerinin yaşama geçmesi büsbütün olanaksızlaşıyordu.

Bu koşullarda parti, H.Kutlu'nun doğru olarak saptadığı gibi, bir "aşırı muhalefet partisi" olmaktan öteye gidemedi. Bütün Marksist solda egemen olan "devrimci söylem ardında gizlenmiş, içkin erk korkusu" *TKP*'de de ağırlıktaydı. "Barikatlara çıkmak", "devrimci yükseliş" söylemleri ve partinin gücünü abartma çabaları sekterizmi besliyordu. Bu tutum, giderek, *CHP*'nin sol kanadıyla, yığın örgütleriyle ve sonunda, pekçok *DİSK* yöneticisiyle ilişkilerin bozulmasına da zemin hazırladı.

TKP'nin politik yönelimlerinde ve çalışma tarzlarında örtük bir şekilde yer alan ekstremizm, parti içinde *İşçinin Sesi* grubunca teorisize edildi ve sol formülasyonlara aktarıldı. Grubun önderi Yürükoğlu, partinin yönetim

kademesinde önemli işlevleri olan birisiydi; grubun bir fraksiyon durumuna gelerek partiden çıkarılmasını olgunlaştıran *Emperyalizmin Zayıf Halkası: Türkiye* broşürünün ilk baskısının (yanılmıyorsam) İ.Bilen'e ithaf edilmiş olması anlamlıydı. Anlamlıydı, çünkü bu broşürde ve *İşçinin Sesi*'nde geliştirilen "devrimci durum" kuramları *TKP* yönetiminin örtük olarak paylaşması beklenen tezlerden oluşuyordu, ancak dar pratisyen tutumların sisleri ardında, bunlar oldukça bulanıklaştırılmış bir durumdaydı. O nedenle, Yürükoğlu'nun çok uç formülasyonlarla sunduğu yaklaşım *TKP* yönetimi için adeta bir şok etkisi yaratarak onu kendine getirdi ve kendine karşı korkusunu artırdı. Ancak, bu etki ideolojik bir geri beslemeyle konsolide edilmediğinden, yalnızca grubun atılmasıyla yetinildi ve grubun ülkedeki taraftarlarına karşı, esasta emir-komutaya dayanan bir tarzda tutum geliştirildi.

1977-1980 dönemi, bir bakımdan, *TKP*'nin tarihindeki en hızlı gelişme dönemi oldu. Hemen hemen tüm illeri kapsayan parti örgütleri ya da parti görevlileri ağı kuruldu. Sendikal harekette parti etkinliği arttı. Gençlik ve kadın hareketlerinde parti yandaşı güçlü örgütler oluştu. Bir dizi legal yayın organı çıkarıldı. Komünistler yığın savaşımlarının örgütlenmesinde önemli rol oynadılar. Parti bir dizi politik kampanya örgütledi. 141-142'nin kaldırılması, *TKP*'ye legal çalışma olanağının tanınması istemi yaygınlaştırıldı. *TKP* taraftarları da içinde, pekçok komünist faşist teröre karşı direndiler ve direnişler örgütlediler. Ancak, başka bir bakımdan, bu dönem ideolojik sığlık, güncel politik istemlerden ve yönelimlerden yoksunluk, çelişkili, özensiz ve önemli ölçüde kendiliğinden gelişen çalışma tarzlarıyla karakterize edilmektedir. İdeolojik yetersizlik uluslararası komünist hareketin genel çizgisinin salt mekanik biçimde kopya edilmesini, yaratıcılığın körelmesini, eleştirel/sorgulayıcı tutumların aforoz edilmesini kolaylaştırdı. Komünist hareketin tarihine, güncel ayrışmalarına ve çokyapılılığına, komünist harekette gelişen kamplaşmalara "takım tutma" mantığıyla yaklaşılması, "enternasyonalizm"in böyle görülmesi de bunun hem bir nedeni, hem de bir sonucu oldu. Bu mantığın simetriği parti içinde de yaşandı.a Partide gelişen farklılaşmalara ideolojik yaklaşma yerine, bürokratik yöntemler öne çıktı. Eleştirel yaklaşımın köreltilmesi özeleştirinin de önüne kesti. Geçmişle ve kendi kendisiyle hesaplaşmayı göze alamayan bir yönetim partiyi, 51 yılı gibi çok uzun bir süre kongresiz yönetti. Dahası, 1973-77 gibi, partinin yeni yönetim kadrolarının yetiştiği bir dönemde, parti programı yalnızca MK düzeyinde işlenmiş ve geniş bir parti kamuoyu temsilcileri önünde sunulmamış bir belge olarak kaldı.

Uzun zamandır "askersel müdahale" beklentisi yaşanmasına karşın, 1980 darbesi partiyi hazırlıksız yakaladı. 1980 tarihli MK Plenumu, hâlâ "devrimci bir kabarma"dan söz edebilmekteydi. Pratik durum da bundan farkı değildi. Güvenlik önlemleri hem çok yetersizdi, hem de çok geç kalınmıştı. Bini aşkın parti üyesi tutuklandı, önemli iller de içinde olmak üzere birçok ilde parti örgütleri dağıldı, birçok örgütün partiyle bağları koptu, çok sayıda parti üyesi sürekli gizlenmek, zorunda kaldı. Birçok partili öldürüldü, pekçoğu sakat kaldı. Ancak daha sonradan, 1981 Plenumu'yla birlikte, kimi gecikmiş önlemler alınmaya başlandı. Bu önlemler arasında örgüt bürosunun girişimleri, ülkede yönetici bir merkez oluşturulması ve kimi teknik düzenlemeler sayılabilir. "Kadroları korumak başta gelmeli" belgisi yaygınlaştırıldı. Parti bağları kopan üyeler ve sempatizanlarla yeniden ilinti kurma yolları ele alınırken; "nerede bir yoldaş varsa, *TKP* oradadır" belgisiyle, kopukluğun getirebileceği moral ve psikolojik yılgınlık giderilmeye, kişisel inisiyatif güçlendirmeye çalışıldı.

1981 Plenumu geçmişe eleştirel yaklaşımın da bir ilk adımı oldu. Partide Leninci normların egemen olmasını sağlayacağı düşünülen kimi önlemler alındı. 1982 Plenumu da uğranılan kayıpların nedenlerini inceleyerek, gerekli dersleri çıkarmaya yöneldi. 1983 Plenumu 1973 atılımının açtığı dönemin sona erdiğini saptayarak, önemli bir açılım geliştirdi. Partinin yönetsel ve örgütsel sürekliliğinin güvenceye alınmış olduğunu açıklayan Plenum, yönetimde düzenleme yaparak, H.Kutlu'yu MK Genel Sekreterliği'ne, İ.Bilen'i de Parti Başkanlığı'na seçti ve H.Erdal'ın partiden çıkarılma kararını onayladı. Parti çalışmasının yenilenmesine yönelik kimi çabalara karşın, bu plenumdan sonra da, eski monolitik parti anlayışının egemenliğini sürdürdüğü söylenebilir. Partide farklı düşüncelerin olamayacağı, merkeziyetçiliğin ağır bastığı, hatta "santralizm yoksa örgüt birliğinin de olmayacağı" yollu anlatımlar ve "parti içi düşmanlar" konseptinin varlığı Plenum Raporu'nda zaman zaman gözlenebilmektedir. Aynı yılın Mustafa Suphi'nin 100. doğum yıldönümü rastlaması dolayısıyla, *Mustafa Suphi 100. Yıl Tezleri*'nin hazırlanması kararlaştırıldı. Bu tezler, partide o zamana dek hazırlanmış en cesur kuramsal sistemleştirme denemesinin bir ürünü olarak kalmıştır. Bunlar, bir anlamda, 5. Kongre'nin tartışma platformuydu ve sonradan açıklandığı gibi, tezlerin özetleri de yeni programın anahatlarından başka bir şey değildi. Nitekim, Batı Avrupa'da toplanan Ulusal Konfrans'ın ardından, 1983 Kasım'ında, önce parti örgütlerine yönelik bir genelgeyle, sonra da partinin yayın organlarıyla, 5. Kongre'nin toplandığı açıklandı. Kongre'de MK Raporu, 100. Yıl Tezleri, Yeni Program, Çağrı ve kimi kararlar kabul edildi. Yapılan/açıklamadan, Kongre delegelerinin yaş ortalaması 36 olup, sınıfsal köken itibariyle yüzde 50'sinin aydın ve teknik eleman (işçi, yüzde 42), ulusal köken itibariyle yüzde 22'sinin Kürt, eğitim itibariyle yüzde 50'sinin yüksek öğrenimli, cinsiyet itibariyle yüzde 11'nin kadın, çalışma alanı itibariyle yüzde 30'nun örgütçü olduğu anlaşılmaktadır. Kongre'nin ana belgesi "5. Kongre - Daha Güçlü *TKP*" idi ve bu, partiye, hâlâ "kendisi için" yaklaşımın somut bir anlatımı olarak öne çıkıyordu.

51 yıllık bir aradan sonra toplanabilen 5. Kongre'nin ana belgesi olan 4. Program'da, klasik çağ analizi konulduktan sonra, ulusal demokrasiyi gerçekleştirerek antiemperyalist halk devrimini başarıya ulaştırmak amacı vurgulanmaktaydı. Vazgeçilmez amaç sosyalizmdi. Türkiye'nin durumu ve ulusal ve sosyal kurtuluş yoluna ilişkin önermeler saptanırken, karakteristik bir şeklide, "barışçıl yoldan utkuya ulaşmanın büsbütün olanaksız" duruma geldiğine işaret edilmekteydi. Cephe, bağlaşmalar, proletarya diktatoryası, öncülük, devrim, vb. anlayışları esasta ortodokstu. MK Raporu'ndaki anlatıma göre, parti *TİP* başta olmak üzere, *TKSP, PPKK, TKEP* ile "iyi ilişkiler" içindeydi (daha sonra, *TSİP*'in de katılımıyla, bu partilerin tümü bir *Sol Birlik* içinde biraraya geldi).

Kongre, çeşitli sınırlılıklarla koşullanmıştı ve çelişkili yönleri ön plana çıkarmaktaydı. Eski anlayış hâlâ etkisini duyumsatıyordu. Kongre'nin hemen ardından, ideolojik sorunların gündemde ağırlıkta olduğu MK Birinci Plenumu toplandı. Bu konuda bir çalışma planı hazırlandı ve *Atılım*'ın 15günlük duruma getirilmesi kararlaştırıldı. Bu arada, İ. Bilen öldü. 5. Kongre ile 6. Kongre arasında 8 MK plenumu yapıldı. Bu plenumlar somut sorunlara ayrılmışlardı ve ideolojik çalışmalar, örgütsel çalışma, eylem birliği konusu, kadro politikaları ayrı plenumların eksenini oluşturdular. Parti yönetimi, 1985'deki 5. Plenum'da da dile getirilen ve henüz bütünüyle yıkılmamış olan yalıtlama duvarını aşmak için, tabanı harekete geçirmeyi amaçlayan kampanyalar düzenledi: 1984'de parti basınını güçlendirme, 65. yılda partiyi güçlendirme, 1986'da Ulusal Konferans, 1987'de birlik sürecini derinleştirme, önderlerin ülkeye dönüşü ve son olarak, yeni Programla birlikte, yeni yaklaşımları tartışma kampanyaları örgütlendi. Mayıs 1986'da yapılan 6. Plenum, demokrasinin kazanılmasında yalnızca *TKP*'nin, yalnızca solun gücünün yetersiz kalacağını belirterek, "doğru olan her görüşe açık olmak" gereğini dile getirir. Ulusal Konferans'da onaylanan *Barış ve Ulusal Demokrasi Alternatif Programı* ile birlikte, monolitik parti anlayışın aşılmasına, sektarizm ve dogmatizm eleştirisinin tersinmez kılınmasına yol açılmış gibidir. 1987 başlarında toplanan MK 7. Plenumu Ulusal Konferans'ın sonuçlarını değerlendirdi ve tez tartışmalarını sonuçlandırdı. *Sol Birlik*'i güçlendirme, *TİP-TKP* birliğini sağlama, 6. Parti Kongresi için hazırlanma yolunda kararlar aldı. *Atılım*'da (1987 Mart-1/2, ülke baskısı) 7. Plenumu ele alan bir yazıda dile getirildiği gibi, artık "parti programından günlük çalışma yöntemlerimize kadar her alanda yenilik yapmak" zorunluluğundan açıkça söz edilmekteydi. "Demokratizmi bir yaşam normu haline dönüştürmek" gereği net olarak telaffuz ediliyordu.

Yeni programatik anlayışın çok açık bir şekilde duyumsandığı ilk belgelerden biri, herhalde, *TKP* 6. Kongresi öncesinde hazırlanan ve parti tabanını yeni yaklaşıma ısındırmayı amaçlayan "*TKP* 6. Kongresi'ne Doğru -2" başlıklı tezlerdir. Bunlar *TBKP*'nin şimdiki programının altında yatan ana anlayışları özetlemektedir. "*TBKP* Program Tasarısının Yeni Yaklaşımları"nı veren tezlerin, gerek gelişmelerin çok hızlı olması ve tabanın evriminin bu hıza ayak uydurmakta zorlanması, gerekse eski, dogmatik kavrayıştan köklü bir kopuşun öncülerini içermesi nedeniyle, hem parti tabanında, hem de genelde Marksist solda büyük bir tartışma başlattığı kestirilebilir. Birlik bu yeni kavrayış üzerinde gerçekleşeceğinden, tartışmaların boyutları daha da karmaşık bir durum alma eğilimindeydi. Kuramsal sorunlara ilgi bu süreçte arttı. 6. Kongre bu anlayış üzerinde temellendi ve bunu daha da ileri noktalara götürdü. Monolitizmden kurtulma, görüş ve düşünce özgürlüğü, demokratizm, açıklık ve yenilenme, dürüst ve cesur eleştiri gibi özelliklere ulaşmayı önüne koydu. Kongre'ye sunulan MK Raporu, geçmişe ilişkin şu eleştirel yaklaşımı içeriyordu: "4. Programımızda faşist diktatörlükten ulusal demokrasi yoluyla çıkış, anti-emperyalist demokratik halk devriminin ilk adımı olarak öngörülmüştü. Bu öngörü diktatörlükten devrimci bir çıkışı tek olasılık olarak mutlaklaştırıyordu. Bu yaklaşım hem güncel demokratik reformlar, hem de doğrudan devrim için mücadeleyi yanyana getiriyordu ki, bu olanaksızdı. (...) *TKP* Programı'nda hem genel olarak barış ve demokrasi güçlerine, hem de sol güçlere yönelik olarak dar bir bakış açısı egemendi. (...) *TKP* 4. Programı partimizin 'en küçük bir barışçıl olanağı kullanmaktan geri kalmayacağını' belirtirken, aynı zamanda 'faşist diktatörlük devrimin barışçıl yoldan utkuya ulaşmasını büsbütün olanaksız kıldı' diyerek, asıl vurguyu bu yola yapıyordu. (...) Dünyada ve ülkemizde kapitalizmin olanaklarını ve potansiyellerini küçümseyen, onun bunalımlarının ve emekçilerin durumunda kötüleşmenin kendi başına devrim perspektifini güçlendiren bir sonuç yaratacağı beklentisine kapı aralayan yaklaşımlar içeriyordu. Bu yönleriyle *TKP* 4. Programı, bugün geliştirdiğimiz bütünsel bir politik strateji anlayışından farklıydı." Bu yeni anlayışa uygun olarak, demokrasinin kazanılması ve yasal çalışma hakkının elde edilmesi amacıyla ülkeye dönen (16 Kasım 1987) Kutlu ve Sargın'ın bu cesur eylemleri Kongre tarafından selamlandı. Kongre, darbe öncesinde örgütlenilmiş olan her bellibaşlı ilde partinin yeniden örgütlenmiş durumda bulunduğunu saptadı. Kadro seçimi konusunda değişen koşulları dikkate almak gereğini anımsattı. Merkezî organların, kendilerini aşırı ayrıntılara boğan, çok sayıda karar almaları geleneğinin bırakılmasını istedi ve yerel inisiyatifin geliştirilmesi gereğini vurguladı. *TKP* 6. Kongresi, aynı zamanda *TKP*'nin son kongresi oldu. Bu Kongre ile *TİP* 8. Kongresi'nin, ayrı ayrı seçtikleri eşit sayıda delegenin katılımıyla *TBKP*'nin Birinci (Birlik) Kongresi toplandı. Böylece bir tarihsel dönem kapanmış oluyordu. Yeni dönemde komünist hareket bütünüyle yeni bir programatik anlayışa, yeni bir çalışma tarzına ve örgütlenme modeline, sınıfa, topluma, ulusa ve insanlığa yeni bir bakış açısına sahip olmak durumundaydı ve ancak böylelikle, varlık hakkına sahip olabilecekti.

CELAL A.KANAT

Konferans'da Merkez Komite üyeleri belirlendi ve bölge komiteleri oluşturuldu. Sonraları görüşlerini *Partizan* adlı bir dergi aracılığıyla ortaya koyan bu çevre, Türkiye'nin emperyalizme bağımlı yarı-feodal bir ülke olduğunu, emperyalizme bağımlı montaj ve ambalaj sanayi ve ihracat-ithalat üzerine kurulu komprador tipte kapitalizm ile feodalizmin iç içe girdiği bir iktisadi yapının egemen olduğunu savunuyordu. Emperyalizmin şehirlerdeki sosyal dayanağını komprador burjuvazi, geniş köylük bölgelerdeki sosyal dayanağını ise toprak ağaları, tefeciler, aşiret reisleri, yarı-burjuva, yarı-feodal çiftlik beyleri oluşturuyordu. Türkiye'nin önündeki devrimin özü toprak devrimi olan demokratik halk devrimi olarak tanımlayan çevre, bu aşamada kırlardan şehirlere doğru geliştirilecek, şehirlerin kırlardan kuşatılmasını sağlayacak bir silahlı savaşı öngörüyordu. Bu savaş kırsal kesimde gerilla savaşı biçiminde başlatılacaktı çünkü devrimle karşı devrim arasındaki güç ilişkisinin köylerde şehirlere oranla daha fazla devrimin lehine olmasıydı. Feodalizmin varlığı, sanayinin ve dolayısıyla işçi sınıfının nisbeten zayıf olması, kentlerdeki güç ilişkisini devrimin aleyhine etkiliyordu. Kurtarılmış bölgelerde kurulacak kızıl siyasi iktidar, şehirlerin kuşatılması sırasında düzenlenecek ayaklanmalarla ülke çapına yaygınlaştırılacaktı.

Tunceli ve civar bölgelerde önemli bir kitle desteği elde etmeyi başaran parti, ihbarcılar ve faşistlere yönelik bir dizi eylem örgütledi. Büyük kentlerde de faşizme karşı direniş mücadelesinde aktif bir mücadele çizgisini benimseyen parti zaman zaman güvenlik güçlerinin düzenlediği operasyonlarla ağır darbeler almasına rağmen 12 Eylül'e kadar bu mücadelesini sürdürdü. Partinin gücünü azaltan bir diğer etken de Mayıs 1980'de partinin İbrahim Kaypakkaya'nın görüşlerini terkederek silahlı mücadele yerine barışçıl mücadeleyi, kırsal kesim yerine şehirleri esas aldığını, gerilla savaşını belirsiz bir tarihe ertelediğini ileri süren bir grubun partiden kopması oldu. *TKP/ML Geçici Koordinasyon Komitesi* adı altında örgütlenen bu çevre, Temmuz 1980'de önemli tutuklamalarla karşı karşıya kalıncaya değin bir dizi silahlı eylem örgütledi.

1 Mayıs 1978 tarihli Cumhuriyet *gazetesi işçi bayramını birinci sayfada ve sürmanşet olarak veriyordu: "1 Mayıs İşçi Bayramı Bugün Kutlanıyor". Ancak haberin içeriği bu yılki kutlamanın bir önceki yılın katliamının gölgesi altında yapılacağını net bir şekilde ortaya koyuyordu: "1 Mayıs alanında törenler boyunca il jandarma alayı, motorize jandarma alayı ve 5 bin polisin görev yapacağı, törenlerin bitimine değin, polis, jandarma ve hastanelerde tüm izinlerin kaldırıldığı belirtilmiştir. 1 Mayıs törenleri ayrıca askerî helikopterler tarafından da izlenecek ve 66. tümen hazır olarak bekleyecektir. (...) Miting kürsüsünün önüne kurulduğu Intercontinental Oteli dün boşaltılmış, müşteriler başka otellere gönderilmiştir. İstanbul'a giriş-çıkışlar dün sabahtan itibaren kontrol altına alınmış, tüm araçlar ve içindekiler aranmıştır. İstanbul Emniyet Müdürü Nazmi İyibil, 6 Nisan'da telsiz emriyle ve daha sonra tayinleri çıkan, ancak İstanbul'dan ayrılıp yeni görevlerine gitmeyen yaklaşık 80 emniyet görevlisinin bugün 1 Mayıs töreni sırasında Taksim Alalanı'nda görev alacaklarını söylemiştir." Bu şekilde yaratılan korku ortamına ve bir yıl öncesinin anılarına rağmen, yine basının tahminlerine göre, o gün Taksim'de 100 binden fazla kişi toplandı ve bayram resimde görüldüğü gibi coşkuyla kutlandı.*

TKP/ML Hareketi

1973'de cezaevinde oluşturulan *Koordinasyon Komitesi*'nin tartışmaya sunduğu bir metnin hareket içinde bölünmeyle sonuçlanmasından sonra 1976'da *Halkın Birliği* adlı bir yayının faaliyetine girişen çevre içinde Üç Dünya Teorisi'nin hatırı sayılır bir etkisi vardı. Baş çelişkiyi bu teorinin etkisiyle faşizm ve sosyal-faşizm ile halk arasındaki çelişki olarak tanımlayan *Halkın Birliği* 12 Mart döneminde sürdürülen silahlı mücadelenin kitlelerden kopukluğu ve koşulları hesaba katmayan maceracı eğilimi nedeniyle redderek kitle çalışmasına ağırlık verdi. Ancak *Aydınlık*'ın proleter devrimcilerin birliği şiarıyla başlattığı girişim içinde yar almasıyla çevre içinden *Aydınlık*'a doğru yeni kopmalar oldu.

Haziran 1977'de "ileri militanlar toplantısı" düzenleyen çevre, toplantı sonunda bir tüzüğün hazırlanmasıyla önündeki en temel görev olarak belirlediği proletarya partisinin yaratılması yönünde bir adım attı. Türkiye'nin yarı-feodal bir ülke olduğunu savunan çevre, kırlardan şehirlere doğru genişleyecek bir halk savaşıyla demokratik halk devriminin başarıya ulaşacağını düşünüyordu. Feodalizmin tasfiyesi gerçekleşmediğinden faşizme karşı mücadeleyi bir demokrasi mücadelesi meselesi olarak gören *Halkın Birliği* faşizme karşı mücadeleyi komprador burjuvazi ve toprak ağalarına yöneltmeyi savunuyor, ancak bu mücadelenin yaygın bir kitle çalışmasıyla birlikte sürdürülmesi gereğini belirtiyordu. Çevre içinde faşizm tahlili ve bireysel terörizm konularında patlak veren tartışmalar bir grubun ayrılarak *Devrimci Halkın Birliği* adlı bir dergi çıkarmasıyla sonuçlandı.

Esas olarak Tunceli, Maraş, Malatya, İskenderun, Elazığ bölgelerinde örgütlenen *Halkın Birliği* çevresi ulusal sorunu köylü kitlelerin mücadelesi olarak algılıyor ve ulusal sorunun işçi sınıfı önderliğinde ve işçi-köylü ittifakı temelinde yürütülecek mücadeleyle çözüleceği ileri sürülüyordu. Öte yandan büyük kentlerde işçi sınıfı içinde çalışma eğiliminin gelişmesiyle birlikte çevrenin bu bölgelerde faaliyet gösteren kadroları 1979 ortalarına doğru faşizme karşı aktif bir çizgi izlenmesi gereği fikrine doğru evrildiler. Silahlı mücadele için gerekli kitle desteği kazanma çabalarını sürdüren çevre sınırlı bir etki alanı içinde sıkışıp kaldığından 12 Eylül darbesinin verdiği ağır zararlardan kaçınamadı.

1 Mayıs 1977, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde işçi bayramının en kitlesel ve coşkun bir şekilde kutlandığı yıl oldu. Sonradan yayınlanan emniyet raporlarına göre Taksim'deki mitinge "memleketin çeşitli yerlerinden gelen yaklaşık 53 dernek ve kuruluş ile 99 işçi sendikası" katılmıştı. Yine aynı rapora göre olaylar çıktığı sırada meydanda 100 bin kişi vardı ancak basın bu rakamı yüzbinler olarak veriyor, mitinge katılanlar ise toplam sayının 500 bine yaklaştığını söylüyorlardı. Akşam saat 7'yi biraz geçe, mitingin dağılmasına az bir süre kalmışken, kitlenin üzerine Intercontinental Oteli'nin çeşitli odalarından, Pamuk Eczanesi'nin bulunduğu binanın üst katından ve Sular İdaresi'nin üzerinden yaylım ateşi açıldı; bunu Gümüşsuyu'ndan çıkan ve etrafı tarayarak Sıraselviler caddesinde kaybolan beyaz bir Renault'nun yaylım ateşi izledi. Kürsüden yapılan "Paniğe kapılmayın!" çağrıları, paniği durdurmaya yetmedi. Atatürk anıtı çevresiyle meydanın Harbiye yönündeki girişi arasında yeralan devrimciler de, bir yandan ateşe ateşle karşılık verirken, bir yandan da meydanı kaplamış olan paniği yatıştırmaya çalışıyorlardı. Bu sırada panzerlerden atılan ses bombaları da zaten tırmanmakta olan paniğin had safhaya çıkmasına yol açtı. Olayların sonucunda ölen 34 kişinin 26'sı ezilme ve boğulma sonucu hayatını kaybetmişti. Olaydan hemen sonra yaptığı açıklamada Demirel Kemal Türkler'i, DİSK'i, CHP'li belediye başkanı Ahmet İsvan'ı, TİP'i, "Maocular"ı suçladı. Bülent Ecevit ise 7 Mayıs günü İzmir mitinginde "devletin içinde yer almakla birlikte ... devletin denetim alanı dışında kalan bazı örgütler"den duyduğu kuşkuyu dile getirecek, daha sonra bu kuşkusunu "Özel Harp Dairesi" diyerek somutlaştıracaktı. Ancak gerek seçim öncesinde gerek seçimlerden sonra faillerin üzerine gideceğini vaadettiyse de, başbakanlığı sırasında bile bu konuda herhangi bir gelişme kaydedilmedi. Ellerinde silahlarıyla Sulare İdaresi üzerinde fotoğraflarla tesbit edilen şahıslar polis tarafından önce yakalandıktan sonra salıverilmişler; büyütülmesi talebiyle adli tıbba gönderilen fotoğraflar ve o günün polis telsiz bant kayıtları kaybolmuştu. 31 Mayıs tarihinde Tercüman gazetesinde TÜSDEK (Türkiye Sosyalist Devrim Konseyi) imzalı ve "27 - 28 Aralık 1975 tarihlerinde Berlin'de yapılan Konsey toplantımızda alınan kararlar aşağıda olup, bunlar bütün Devrimci örgütlerce en kısa zamanda uygulamaya sokulacaktır" cümlesiyle başlayan bir bildiri yayınlandı. Bildiride "1977 yılı içersinde 1 Mayıs'tan itibaren" 19 YK, 23 KKL, 29 ECB, 34 ECR gibi sahte şifrelerle şifrelenmiş devrimci eylemlerle devrim tabanının eksiksiz oluşturulacağı bildiriliyordu. Halkın Sesi gazetesi, yayınlanır yayınlanmaz bir tezgâh olduğu anlaşılan bildirinin, 3 Haziran 1977 günü emekliye sevkedilen Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Namık Kemal Ersunlu önderliğindeki 200 kontrgerillacı subay olduğunu ve 1 Mayıs katliamının da bunlar tarafından tasarlanmış olduğunu iddia etti. Diğer yandan, olayla ilgili davada görev alan ilk duruşma savcısı, "görevlerini savsaklayan ve kötüye kullanan kamu görevlileri hakkında soruşturma açılması"nı talep edince görevden alındı. İddianamenin düzenlenmesinde görev alan 6 savcı yardımcısından biri ise olaydan 9 yıl sonra yaptığı bir açıklamada "Intercontinental Oteli olayda büyük rol oynadı. Otel Allende'yi deviren ITT'nin oteli. Olayların hemen ardından satıldı. 1 Mayıs'tan önce otele üç gün kimse alınmamıştı. Oysa otelde kalmak için 1 Mayıs günü bir grup yabancı geliyor ve aynı gün uçakla dönüyorlar. İzlerini bulmak mümkün olmadı" diyecekti.

1973-1980 Arasında İşçi Hareketleri

İşçi Sınıfının Nicel ve Nitel Durumu

1973-80 arası ekonomik ve siyasal gelişmeler bakımından Türkiye kapitalizminin en bunalımlı dönemlerinden biri oldu. Politik olarak tekelci sermaye yanlısı tek parti iktidarının sağlanamaması, ülkenin sürekli koalisyonlar ile yönetilmesi kapitalist sınıfı önemli güçlükler karşısında bırakırken, sermayenin yoğunlaşma, toplulaşma ve tekelleşmesi de egemen sınıflar bloku içinde ek sorunlar yaratmıştı. 1973-80 arasında dışa bağımlı sanayileşmenin tekelci yapılanmasının sonucunda tüm çalışanların nisbi ve mutlak yoksullaşması, mülksüzleşme, alabildiğine hızlandı, işsizlik, hayat pahalılığı, anti-demokratik baskı ve uygulamalar arttı, emek-sermaye çelişkisi daha açık bir biçimde gözler önüne serilirken, sınıf mücadelesi yoğunlaştı.

1973-80, Türkiye işçi sınıfının mücadele tarihi açısından en yoğun dönem oldu. İşçi sınıfının maddi konumu böyle bir gelişime uygun düşüyordu. İşçilerin toplam nüfus içindeki payı, imalat sanayiinde çalışanların sayısı ve imalat sanayiinde işyeri başına ortalama işçi sayısı artmıştı. Öte yandan köyle olan bağlantı giderek azalıyor, tüketim kalıpları değişiyor, işçilerin genel eğitim düzeyi yükseliyordu. Tüm bu faktörler işçilerin sınıf mücadelesini olumlu yönde etkileyecekti. Kadın işçiler, genç işçiler, çıraklar. "memur" olarak adlandırılan ve 1971 sonrasında sendikalaşma haklarını yitiren kamu çalışanları da bu mücadelede yoğun biçimde yer aldılar.

İşçi ve memur sayısı ile SSK'lı işçi sayısı (1977-1978'deki sapmalar dışında) sürekli artıyordu. Bu durum, çalışanlar mücadelesine daha çok sayıda emekçinin katılması anlamına geliyordu. İşçi sınıfının ekonomik mücadeleden elde ettiği kazanımlar 1977'de zirveye ulaşmış, ondan sonra gerileme başlamıştı. Bu gelişim grevci sayısının yüksekliğine de denk düşüyordu.

1973-80 dönemindeki grevlere ilişkin daha ayrıntılı bir inceleme şu sonuçları ortaya koyacaktır: 1963-71 dönemine göre son dönemde grev sayısında iki, grevci sayısında üç, grevde geçen gün sayısında 7 misli artış vardır. Grevlerin gerçekleştirildiği işkolları arasında imalat sanayii birinci sırayı almaktadır. Toplam grevlerin yüzde 62.48'i, grevcilerin yüzde 66.57'si, grevde geçen günlerin yüzde 71.07'si imalat sanayiine aittir. Bu işkolunu grev sayısı açısından hizmet (yüzde 14.69), ticaret (yüzde 7.54), maden çıkarımı ve taş ocakları (yüzde 6.46) izlemektedir. Grev, grevci ve grevde geçen gün açısından özel sektör, kamu sektörünü oldukça geride bırakmıştı. İşçiler bu dönemde bazı siyasi partilerde, sendikalarda, tüketim ya da yapı kooperatiflerinde, bazı yardımlaşma sandıklarında ve derneklerde üye idi.

1973-80 arasında işçiler işyeri, işkolu ya da Türkiye çapında şu eylem biçimlerine başvurdu: Yasal grev, iş yavaşlatma, verim düşürme, oturma grevi, yürüyüş, miting, sakal bırakma, yemek boykotu, fazla çalışmaya kalmama, viziteye çıkma, istirahat alma, direniş, işgal, işyeri işletme, bildiri dağıtma, açlık grevi, ölüm orucu... İşçi eylemlerinin nedenleri büyük farklılıklar gösterebiliyordu. En önemlileri daha yüksek ücret artışı ve sendika özgürlüğünü kısıtlayan ya da yok eden engellemelerdi. Nedenler ayrıntılı olarak şöyle sıralanabilir: Sendikal örgütlenme ya da sendika seçmeye yönelik baskıları protesto, daha yüksek ücret isteme, hak grevini yaşama geçirme isteği, sözleşme yetkisinin ve sözleşme görüşmelerinin gecikmesini protesto, toplu sözleşmenin uygulanmamasını protesto, grev ertelemelerini protesto, işten atılmaları protesto, siyasi nedenlerle işçi alınmasını protesto, faşist baskıları ve can güvenliği olmamasını protesto, çalışma koşullarının, yemeklerin, koruyucu araçların kötülüğünü protesto, çeşitli ekonomik önlemleri ya da yasa taslaklarını protesto, varolan sendikayı protesto, 1 Mayıs'ın kutlanması için protesto, başka işçilerle dayanışma gösterme, varolan sendikanın çalışmalarını protesto...

1973-1980 dönemi genelde kapitalist sınıfın, özelde tekelci sermayenin saldırıları artarken sınıf çelişkilerinin keskinleştiği, sınıf mücadelesinin çok yoğunlaştığı bir dönemdi. Özellikle *CHP-MSP* koalisyonu hükümetinin çözülmesinden sonra kurulan *MC* iktidarları ve *AP* azınlık iktidarı sırasında işçi hareketi düzenli bir faşist saldırı karşısında kaldı. Bu iktidarlar döneminde Bölge Çalışma Müdürlükleri eliyle işyerlerine işçileri temsil etmeyen sarı, gerici-faşist sendikalar getirildi. Çok sayıda "ülkücü", özellikle KİT'lere ve kooperatif kuruluşlarına yerleştirildi. İçeriden bu kişilerin, dışarıdan örgütlü faşist komandoların saldırıları ile işyerlerinde baskı oluşturuldu, işçiler dövüldü, hatta öldürüldü; *DİSK* üyeleri sendika değiştirmeye zorlandı.

Öte yandan işverenler sendikaları olanaksız öneriler ile köşeye sıkıştırmaya, grevleri uzatarak ya da toplu grevlere zorlayarak sendikaları çökertmeye çabaladılar. Çok sayıda bilinçli işçiyi çeşitli bahanelerle işten çıkardılar. 1973-80 arasında işçi hareketi kazanılmış hakları korumak, her şeyden önce can güvenliğini sağlamak için yoğun, kahırlı, oldukça zor bir savunma mücadelesi içinde oldu. Ve bu savunma ile kendisine yönelik saldırıları önemli ölçüde püskürttü. 1973-80, aynı zamanda işçi hareketinin önemli ekonomik-demokratik kazanımlar

İşçi hareketi ile sosyalist hareket arasındaki ilişkiler, 1973 sonrasında sistemin krizi derinleştikçe eskisinden farklı bir gelişme eğilimi gösterdi. İşçiler, bu dönemde de seçimlerde oylarını geleneksel partiler arasında dağıtmakla birlikte esas olarak emekten yana politikaları dile getiren sola yöneldi ve solun tek temsilcisi konumuna yükselmiş olan CHP *hükümetlerinin başlıca toplumsal dayanağını oluşturdu. Ancak, işçilerin* CHP *hükümetinden beklentileri olan gelir bölüşümünün yeniden düzenlenmesi, emekten yana politikaların yürürlüğe sokulması, 1974'ten başlayarak şiddeti artan kriz içinde çözümsüz kalan* CHP *hükümeti tarafından gerçekleştirilemedi. İthal ikameci sanayileşme politikalarının yürütülmesi sırasında burjuvazinin yükselen kârlarıyla birlikte örgütlü işçi sınıfının ücretlerinin sendikalar tarafından korunabilmesi bir ölçüde mümkün olurken, sektörün petrol bunalımı dolayısıyla krize girmesiyle birlikte burjuvazi işçi sınıfına karşı sert bir savaş içine girdi. Üretimin maddi koşullarının sağlanamayışı, petrolün ve sanayi için gerekli ithal girdilerin elde edilebilmesi için gerekli dövizin yokluğu dolayısıyla üretimin sık sık kesintiye uğraması, işçilerin örgütlü gücünü burjuvazinin hakimiyeti için bir engel haline getirmeye başladı.* MESS, TİSK *ve* TÜSİAD *gibi burjuvazinin toplumsal örgütlerinin yönettiği saldırılar karşısında,* CHP *hükümetinin önerdiği "toplumsal uzlaşma" işçi hareketinden kabul görmedi ve işçiler radikal bir direniş çizgisi öneren sosyalist harektelerin çağrılarına daha çok kulak vermeye başladılar. Faşist hareketin üretimde kesintilere yol açabilecek bir biçimde doğrudan doğruya üretim birimlerindeki işçi direnişlerine açıktan bir saldırıya girişmemesine karşılık, işçi mahallelerinin denetim altına alınmasını hedefleyen saldırıları, bu saldırılara göğüs geren devrimci grupların işçilerden onay almasına yol açtı. İşçilerle doğrudan politika alanında kurulan bu ilişkiden aldıkları güçle devrimci akımlar sendika hareketi içinde işçiler için bir seçenek oluşturmayı başardılar. Böylelikle işçi hareketinin sosyalist ve devrimci bir politik örgütteki birliği bu dönem boyunca da sağlanamamış olarak kalmakla birlikte, sosyalistler işçi sınıfı hareketi içinde bütün eğilimleriyle birlikte temsil edilmeye başladılar. Merkezi sendika örgütlerinin sendikacı deformasyonun bir sonucu olarak büyük ölçekli sanayi işletmeleri dışındaki örgütlenmeler ve direnişlerle ilgilenmeyişleri, işçi hareketi içindeki sosyalist eğilimler arasında görünüşte bir işbölümü etkisi de yarattı. Küçük işletmelere dağılmış işçiler, maden çıkarımı ve toprak işleme sanayilerinde çalışanlar daha çok radikal sol hareketlerin ilgi alanına girerlerken, İstanbul-İzmit metropolünde kalanlar* DİSK *yönetimi çizgisindeki sendikalarda örgütleniyorlardı. Radikal bir hareket çizgisi üzerinde yürüyen sendikalar arasında yeralan* Yeraltı Maden-İş *sendikası, geleneksel sendikal örgütlenme biçimlerinden farklı bir gelişme göstererek işçi hareketini saf ekonomik örgütlenme ve mücadelenin dışına toplumsal ve siyasal alana taşımakta önemli bir rol oynadı. Ekonomik mücadeleyi de yalnızca ücret artışı için bir mücadeleden farklı bir biçimde sürdüren* Yeraltı Maden-İş *örgütlediği grev ve direnişlerin gerçekleştirildiği maden çıkarım alanlarında yöre halkının ve madencilerin ailelerinin de direnişlerle ilgilenmesini ve işçilerin direnişini bir toplumsal mücadele olarak kavramasını sağladı. Öte yandan madenlerin kimi zaman işçi ücret artışları dolayısıyla kapatılması eğilimine karşı, madenleri işgal edip üretimi sürdürerek, kapitalistsiz de üretimin mümkün olduğunu kanıtlamaya giriştiler. Ancak işçi hareketi ile sosyalist hareketin radikal olsa da olmasa da ekonomik mücadele alanındaki bu buluşmaları işçi sınıfının siyasal bir örgütlenme düzeyine sıçraması bakımından yeterli bir itilim sağlamadı. 12 Eylül 1980 darbesi geldiğinde darbeye karşı bir politik çağrıya tepki verecek herhangi bir işçi önderliğinin yaratılmış olduğundan söz edilemezdi. Resimde Aşkale'de maden çıkarımında çalışan* Yeraltı Maden-İş *üyesi işçiler bir grev sırasında görülüyor.*

elde ettiği mücadelesini kitleselleştirdiği yıllar oldu. O kadar ki, bu niteliğiyle 12 Eylül askerî darbesinin baş sınıfsal hedefi oldu.

1973 Sonlarında İşçi Hareketi

12 Mart sonrasında belli bir "geri çekilme" içinde olan *DİSK* 12-13 Şubat 1973'de 4. Genel Kurulu'nu yapmıştı. 12 Mart dönemini herhangi bir kitlesel etkinlikte bulunmaksızın iç sorunlarıyla geçiren *Türk-İş*'in 28 Mayıs 1973 tarihinde yapılan 9. Genel Kurulu'nda sosyal demokrat sendikacılar ayrı bir liste ile seçime girdiler ve seçimi kaybettiler.

Ancak, sosyal demokratların bu yenilgisi *Türk-İş*'ten ikinci büyük kopmayı getirecekti. Ocak 1974'te Seyfi Demirsoy'un ölümünden sonra *Türk-İş* Başkanlığını Nisan 1979'a kadar Türkiye'de "partilerüstü sendikacılığın" en becerikli sözcülerinden olan, 1980 sonrasının önce *DSP*'li sonra *SHP*'lisi Halil Tunç yapacaktı. 14 Ekim 1973'de yapılan milletvekili ve senato seçimleri öncesinde *DİSK* Yönetim Kurulu bir açıklama yaparak tüm emekçileri "Anayasal özgürlükleri ve demokratik hakları ve uygarlıkçı bir anlayışı savunan tek parti durumunda olduğu için" *CHP*'ye oy vermeye çağırdı. *DİSK*, *CHP*'ye oy verme çağrısını 9 Aralık 1973'de mahalli seçimler için de tekrarladı. Bu çağrılar nedeniyle *DİSK* yöneticilerine karşı dava açıldı. Aynı günlerde *Türk-İş* 1. Bölge Temsilciliği'nce yapılan bir açıklamada *DİSK* ile *Türk-İş*'in birleşmesi istenince, *DİSK*, bu çağrıyı reddettiğini, ilkelerini kabul eden bir kuruluşa kapılarının açık olduğunu bildirdi. Bu arada *Petkim-İş*, *Teknik-İş*, *Tek Bank-İş*, *Sosyal-İş* gibi sendikalar "Bağımsız Sendikalar Dayanışma Konseyi" kurduklarını açıkladılar. 1973 sonunda *DİSK*'e şu sendikalar üye idi: *Barsak-İş*, *Basın-İş*, *Devrimci Yapı-İş*, *Gıda-İş*, *Hürcam-İş*, *Keramik-İş*, *Kimya-İş*, *Lastik-İş*, *Maden-İş*, *Turizm-İş*, *Tümka-İş*.

İşçi Sınıfı Kültürü ve Türkiye

Türkiye'de, bir "gecekondu kültürü"nden, "köylü", "lumpen" kültürlerinden sözedildiği yaygınlık ve kolaylıkla "işçi sınıfı kültürü"nden söz edilemeyişinin pek çok nedeni sayılabilir; ama şu değişmez: Bir sosyal olgunun varlığının ya da yokluğunun "nedeni" üzerine konuşmak, daima onun etkileriyle ilgili beklentilerimize bir cevap arayışıdır.

Özellikle farklı politik erekler söz konusu olduğunda, problem nesnesinin tanımı da, onun varlık ya da var ediliş koşullarına ilişkin teori kurma çabaları da, kendilerinden yola çıkılan tarihsel öncüllerin farklılığından çok, farklı etki alanlarının çözümlenmesine yönelmek bakımından ayrışacaktır.

Bu açıdan, "işçi sınıfı kültürü" kavramının içerdiği tarihsellik ve "alt-kültür" kavramının sınıflandırıp tanımladığı olgular, yalnızca nitelikçe farklı olduklarından değil, aynı zamanda, bütün bunları politik erekler açısından mı, yoksa bir sosyoloji nesnesinin "somut varlığını" anlamak için mi ele aldığımıza bağlı olarak da farklı kategorilerle ifade edileceklerdir.

Egemen toplumsal örgütlenme biçiminin eteklerinde, dil, işaret sistemleri, inançlar ve gelenekler üzerinde, özel çevre ve özel ilişkiler dolayısıyla farklı bir biçim geliştirebilen grupların sisteme göre konumlarını gösterebilmek için öne sürülen "alt-kültür" kavramının, özellikle "sistem içi" bir oluş ve hareket tarzını yansıttığı için, yalnızca politik bir fonksiyon olarak tanımlanabilecek olan "sınıf kültürü" kavramını kapsayamayacaktır.

Göçmen işçilerin, farklı din, ulus, ırk özelliklerini kapalı çevre koşullarında sürdürmeye itilen işçi gruplarının, ya da farklı ve özgül işkolları içinde oluşmuş ilişkileri, genel yaşam biçimlerini de kapsayacak kadar geniş ve genel kılabilen işçi gruplarının bir alt-kültür oluşturduklarından söz edilebilir; ama bu, hiç bir zaman sınıfın tümüne özgü düşünce ve davranış ve yaşayış biçimlerini kapsama gücünü gösteremeyecektir.

Meslek, işkolu, din, milliyet, ırk vs. gibi öğeleri aşan, bunlarsız da tanımlanabilen, fakat bunların aşılmış olduğunu bildiren bir kültürün, bugünkü sosyoloji ya da kültürel antropoloji kavramlarıyla tanımlanamayacağı açıktır. Hemen bu noktada, "işçi sınıfı kültürü" kavramının, bir güncel varoluş halinden çok, ereklerle, topluma ve insan soyuna ilişkin gelecek tasarımlarıyla ve bunlara ulaşmanın güçleriyle ve araçlarıyla ilgili bir içerikte kurulduğu görülür. Bir başka deyişle, "işçi sınıfı kültürü" kavramı, bir sosyoloji nesnesinden çok, bunu da içermek üzere, politik eylemin programı ile belirlenmiştir. Öyleyse, bu kavram, "alt-kültür" kavramından farklı olarak, nesnesini mevcut toplumda olgun haliyle bulabilmeyi, varolan bir şey üzerine konuşmayı ummaz. İşçi sınıfı kültürünün, ancak sosyalist bir toplumda gerçekleşebileceği önermesi de, doğrudan doğruya kültür ve egemen sınıf kavramları arasındaki ilişkiye dayanır ve bir toplumsal yaşam biçiminin, genelleşmiş, kapsayıcı ve etkin bir duygu, düşünce, davranış bütünlüğünün, herhangi bir sınıfla tanımlı olabilmesi için, sözkonusu sınıfın "egemen sınıf olarak örgütlenebilmiş" olması koşulunu öne sürer.

Şu halde, Türkiye'de bir işçi sınıfı kültürü bulunup bulunmadığı tartışılırken, ancak "alt-kültür" kavramı kapsamında ifade edilebilecek ilişkilerin ve öğelerin eksen alınması, her şeyden önce bir yöntem hatası oluşturacaktır. Öte yandan, XIX. yüzyılın ikinci yarısıyla, XX. yüzyılın ilk otuz-kırk yılını içeren bir yüz yıl Avrupa'sı bu tartışmada argüman olarak gösterildiğinde, bu kez de, "sınıf kültürü"nün öğeleri, "alt-kültür" arayışının tanım öğeleri halinde düşünülmüş olacaktır.

Çünkü, söz konusu dönem boyunca bir işçi hayatını karakterize eden öğeler, ilişkiler ve ürünler toplamı, gerçekten "işçi sınıfı kültürü" kavramının ileri sürülebilmesine, işlerlik ve geçerlik kazanmasına olanak veren etkilere, her şeyden önce de, "kendisi için sınıf" kavramının taşıdığı "evrensellik" boyutunun görülüp teorileştirilmesine temel açan etkilere sahipti. Henüz bir egemen sınıf olmamakla birlikte, sosyal, politik ve entelektüel alanlarda hegemonyasını gerçekleştirebilme gücünü ve yeteneğini, yeni bir devrim çağı başlattığı izlenimini vererek gösteren Avrupa işçi sınıfı, egemen üretim ve mülkiyet ilişkileri sistemine karşı duruşu ile kültür kavramının kendisine göre bir içerikle tanımlayabilmemizi de mümkün kıldı.

Sınıfın ortak kültürel nitelikler etrafında birleşme koşulunu, makinelerle ve fabrika düzeni içinde çalışmakta, aynı ortamda, birbirine benzer mahallelerde yalıtılmış ve içe dönük bir hayatı sürdürmekte oluşunda, yoksulluk ve aşağılanmışlıkla belirlenmiş ortak bir "ruh hali" taşımasında görmek, ama söz konusu Avrupa yüzyılının, sınıf açısından kültür kavramının ortaya konulabilmesinde belirleyici olan ihtilalci hareketliliğini ihmal etmek, sosyal-ekonomik determinizmin yorum tarzına uygundur. Böylece, her işçi bireyini bağlayan özel bir değerler sisteminin, "maddi temeller üzerinde", "doğal olarak" ve sınıfın varoluşunun ayrılmaz bir belirlenimi halinde, başlangıçtan itibaren bulunacağına inanmak da kaçınılmaz olacaktır. Kuşkusuz bu bakış tarzında, Türkiye'de eğer işçi sınıfı kültüründen söz edilemiyorsa, anılan dönem Avrupa'sının koşullarından türetilen kategorilerin de, ya henüz gelişmedikleri ya da artık geçersiz oldukları sonucuna ulaşılacaktır.

Yalnızca "işçi sınıfı kültürü" hakkında değil, sınıfın tarihsel rolü, sosyal konumu, öncü sınıf olarak anlamı vs. gibi konularda da, "refah ve tüketim toplumu", "yarı-feodal yapı" gibi kavramlara, nedenler ve sonuçlar arasındaki zorunlu ve değiştirilemez bağıntıyı belirleyen bir "maddi temel" değeri yükleyerek tez geliştiren determinizmlerin tümü, ancak bir olanaklar toplamı olarak anlam ve değer taşıyan bütün nesneleri ve ilişkileri, "maddi nedenler" olarak gören aynı teorik öncüllerden yola çıkarlar.

Sorun, sosyal-ekonomik koşullardan zorunlulukla doğan bir ideolojik-kültürel biçimleniş ilişkisi olarak değil de, bir politik program içeriği olarak ele alındığında ise, "işçi sınıfı kültürü" kavramının ifade ettiği ilişkiler, sınıfın her düzeydeki bütünsel eylemi arasındaki bağıntı önem kazanacaktır. İşçi sınıfının sosyal varoluşu ile, tarihsel bir özne olabilmesinin belirlenimlerinin bir ve aynı olmadığından yola çıkarak, diyebiliriz ki, tarihsel özne niteliği, ancak politik etkinlik içinde, onun sürekli, bağıntılı ve bütünsel kıldığı, ortaya çıkardığı ve geliştirdiği özellikler üzerinde gerçekleşebilir. Öyleyse, işçi sınıfının maddi hayat koşulları ile sosyo-kültürel etkinliği arasında, doğrudan değil, politik eylemle dolaylanma koşuluyla doğabilecek bir bağıntı vardır. Bu saptama, ekonomist-determinist açıklama tarzından farklı olarak, işçi sınıfının her türden örgüt ve mücadele biçiminin bütünlenmesi, genel bir sınıf tavrının somutlanması, bu anlamda da bir işçi sınıfı kültürünün doğuş ve gelişme olanaklarının bulunması için, sınıfın politik örgütünün belirleyici rolünü açığa çıkarır.

Böylece, işçi sınıfının ve onun dolaysız varlık koşullarının gelişme özelliklerini ve düzeyini hiç gözardı etmeksizin, ama bunlara uygun ve geçerli politik ifadeler kazandırarak genel ve sürekli kılma etkinliğini temel alan bir kültür kavramı ekseninde, Türkiye'de olup bitenlere bakabiliriz.

Moda oldukları dönemde bile etkileri hayli sınırlı kalmış kimi "tarih teorileri" bir yana, Türkiye'de işçi sınıfının ve sınıf mücadelesinin varlığı herkesçe görülebiliyor. İlk elde bu kadarı bile, egemen kültürün içinde, fakat ona karşıt bir işçi sınıfı kültürünün olanaklarının bulunması demektir. Ne var ki, hiç bir sınıf, toplum içine doğuşuyla hemen birlikte, kendisiyle belirlenmiş bir kültürü de beraberinde getiremiyor. Her sınıf, ancak kendine özgü koşulların gelişmesiyle kendi tanımlayıcı karakteristiklerini adım adım oluşturuyor. Daha açıklayıcı olması bakımından eklenmelidir ki, bu "tamamlanış", daima başka bir sınıfa karşı açık mücadele koşuluna bağlıdır.

Türkiye'de kapitalizmin temelini, ihraç edilmiş emper-

Bir grev sırasında halay çeken otel ve eğlence yeri çalışanları. İşçi sınıfının kendi (pre-kapitalist) geçmişinden devralmış olduğu ifade biçimlerini yeni koşullara uyarlamasındaki bütün başarısına karşın, bu uyarlama sürecinden hareketle ve bunun sonucu olarak, bir "işçi sınıfı kültürü" adlandırmasına layık kalıcılık ve evrensellikte bir kültür yaratamamasının nedenleri, bu sınıfın kapitalist üretim tarzı içersinde oynadığı ikircikli rolle yakından ilişkilidir. Aydın Çubukçu, bir söyleşisinde bu rolün çelişkili niteliğini ve bu çelişkinin politika ile ilişkisini şöyle ifade ediyor: "Politik eylem iki farklı dünya ortaya çıkarır. Şu anda zaten içiçe geçmiş gibi görünen -görünen

yalist sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi oluşturur. Bu gelişme tarzında, pre-kapitalist yapı ve sınıflarla devrimci tarzda bir burjuva hesaplaşmanın olmaması, modern sınıf ilişkileri ortamında, kendisini bir biçimde, ama mutlaka gösteren sonuçlar doğurmuştur. Konumuzla ilgisi bakımından çerçevelersek, burjuvazi de, işçi sınıfı da, yalnızca maddi ilişkiler zemininde değil, politik yapılar, gelenekler, töreler, alışkanlıklar bakımından da kırla kent arasında "kasabalı" bir içeriği taşıyagelmiştir. Bu, kültürün egemen sınıf politikalarıyla ulusal bir etkinlik düzeyine yükselen egemen yapısını olduğu kadar, "alt-kültür"lerin de içerik ve biçimini belirleyen etkiler doğurmuştur. Ne var ki, bunun karşısında, bir işçi sınıfı kültürünün kendisini açık mücadele koşu-

luna bağlı olarak gösterebilen öğeleri de zaman zaman parlayıp sönebilmiştir.

Bir "işçi hayatı"na özgü değerlerin oluşma koşulları, sınıf mücadelesinin en sıradan biçimleri içinde, bir grev sırasında bile görülebilir. Grev kararıyla sonuçlanan bir oylama, birimdeki işçilerin hayatına bir kural koyar: Karşı oy verenler de dahil, bütün işçiler grevcidirl Karara uymayanlar, "grev kırıcı" olurlar. Orada yalnızca eylemin iç düzenine ilişkin bir kural konmuş olmaz; her işçi ilişkisinin "ruhunu" temsil eden, giderek ethik ve politik biçimler içinde de geçerli olacak bir ilke konmuş olur.

değil zaten içiçe bulunan- dünyaları farklılaştırır. Dünyayı proletaryanın dünyası, burjuvazinin dünyası diye ayıran, bölen şey politik eylemdir. Barikattır. Bu olmaksızın, hayatı bu şekilde bölücü bir eylem sözkonusu olmaksızın proletaryayı kendi içinde bütünleştirmek mümkün değildir. Barikatın arkasındaki hayat bütünleştirir proletaryayı. Olağan ilişkiler içinde zaten bütünleşemez. O noktaya gelindiği anda proletaryanın bütünlüğünden, bütünselliğinden ve bütünselleştirici bir eylem içinde olduğundan sözedilebilir. Onun ε kasında, gerisinde kaldığımız her an, içiçe geçmiş dünyaların yaşantısıdır ve bir proleter bir burjuva gibi yaşar. Onu bölen politik eylemdir."

"Grev kırıcılık", "muhbirlik", "patron adamlığı" gibi aşağılanmış ve işçi hayatına yabancılığı ilan edilmiş değerlerin tanımlanması, mücadelenin kendine özgü organlar ve örgütler yaratması ile iç içe ilerler. Ve bütün bunlar, karşıtlık ve çatışma üzerine kurulmuş bir dünyanın ürünü olarak doğarlar.

Daha gelişmiş kültür öğeleri ve bütünsel bir sınıf kültürü, daha yüksek mücadeleler içinde, politika alanında, ve bu mücadele daha geniş ve birbirinden farklı alanları kapsadığı ölçüde gelişir. Kuşaktan kuşağa aktarılmaları, sınıfın genel değerleri haline gelmeleri de, bu öğelerin gene yalnızca politik kültür öğeleri düzeyine yükselmeleri ile mümkündür. Burada söz konusu olan, dar anlamda, yani yalnızca bağımsız bir politikanın geliştirilmesine, örgüt ve mücadele biçimlerinin çeşitlenmesine ilişkin bilgi, deney, gelenek birikimi anlamındaki politik kültür değildir.

Simgesel bir ifade ile, "barikatın arkasındaki hayat", politik kültür kavramının bütün içeriğini, etkisi ve ereği ile birlikte anlatmaya elverişli görünüyor.

Olağan toplumsal-siyasal koşullarda, işçi hayatı, emek gücünün yeniden üretimi için, yerleşik toplumsal düzen tarafından seçeneksiz sunulmuş, nesneler, ilişkiler ve mekânlarla kuşatılmıştır. Ve emek gücü yalnızca kas gücünden, yeniden üretilmesi de yalnızca karın doyurmaktan ibaret olmadığına, işçinin kendisini yenileyebilmesi için gerekli her şeyi kapsadığına göre, işçi, bu nesnelerle, bu ilişkilere bu mekânlarda zorunludur. Dinlenmek, yeni bir şeyler öğrenmek, yiyip içmek için, burjuva sosyal ve kültürel yapının döküntüleriyle, ucuzlatılıp bayağılaştırılmış kopyalarıyla yetinecektir. Üstelik bunları, bir de kendi ortamında kırarak "temellük" de edecektir. Bir işçi sınıfı kültürü çevresi, dolaysız biçimde, ancak emek gücünün yeniden üretilmesinin ihtiyaçlarına karşılık olarak doğabilecekken, gerçekleşebilmesinin engeli de, gene aynı alanın hazır bulunuveren burjuva niteliği tarafından karşısına dikilir.

Buradan kopuş ve kendine özgü biçimler yaratabilme olanağı ise, bütün bu üretim ve yeniden üretim biçimine karşı politika düzeyine yükselebilmiş bir tavır ortamında doğabilir. Bu anlamda "barikat", yalnızca bir sokağın kapatılması değildir: iki farklı hayat tarzının, farklı ilişkilerin ve farklı değerlerin, karşıtlığın apaçıklığı içinde bağımsızca gelişebilmelerinin olanaklarının da yaratılmasıdır. Çünkü, ayaklanma, hayatın yeniden üretilemeyişine karşı bir yeni yol arayışının sonucu olarak doğar ve bu arayış kategorik ifadesini bulduğu barikat ardında, sınıfa özgü biçimler kazanarak, yeni tarzda bir hayatın üretilebilmesinin başlangıcına ulaşır. Devrimler, yalnızca bir üretim biçiminden daha ileri bir üretim biçimine geçiş anlamında "tarihin lokomotifi" değillerdir; doğrudan doğruya kendi öznesi olan sınıfı da yeniden yarattıkları için öyledirler. Tıpkı emek sürecinin bir "doğal varlığı" insanlaştırmasında olduğu gibi, toplumsal dönüştürme eylemleri de, omuzlarında yükseldiği sınıfın belli başlı niteliklerinin gelişmesinin kaynağıdır.

Ama henüz bu ayrışma anına gelmeden, küçük küçük oluşumlarda, bütün bir hayatın yeniden ve yeni bir tarzda üretilebilmesinin ipuçları, tohumları olarak değerlendirilip geliştirilecek sosyal ve politik biçimler görülebilir. Bunlar aynı zamanda, sınıf kültürünün de derece derece cisimleniştni temsil eden, sınıfın her türden değişik örgütüdür. Yardımlaşma derneklerinden, spor klüplerine sendikalardan, güzelleştirme derneklerine kadar, olağan koşullarda belli belirsiz bir sınıf içeriği taşıyan her türden örgüt ve bunların kapsadığı ilişki, ayaklanmalarda, "barikatın ardındaki hayatın" somutlanmasında rol oynayabilir. Çünkü her bir sınıf örgütü, değişik kültür öğelerinin biçim ve etki kazanmasıdır. Bazan bir geleneğin, alışkanlığın sürdürülmesi için, bazan yeni bir özellik geliştirmek ve bunu kalıcı kılmak için, ama her durumda, en geniş anlamıyla emek gücünün yeniden üretilmesinin bir öğesine dayanarak veya bir öğesini yaratmak için, kendine özgü bağıntıların bir düğümü olarak doğarlar. Sendikalardan başlamak üzere, sınıfın kendi farkını ortaya koyan her türden örgüt, sınıf kültürünün gelişme olanaklarının, sınıfın toplumsal varoluşunun boyutlarının bir göstergesidir. Sınıfı tanımlayan her öğe, onun bir niteliği olarak ancak bir örgüt biçimi kazandığında anlamlıdır. Bu bakımdan politik örgüt, bütün diğer örgütlerin kendisinde kapsandığı ve aşıldığı örgüt olarak, işçi sınıfının "kendisi için sınıf" olmasının son ve en gelişmiş belirlenimini temsil eder.

Türkiye'de işçi örgütleri denilince önce ve çoğu kez yalnızca sendikalar akla gelir. Kültür-sanat dernekleri, tüketim kooperatifleri, kütüphaneler vs. gibi değişik türden örgütler, dernekler ise, yerel ve geçici olarak doğabilmişler, ortaya çıkışlarına zemin hazırlayan olağandışı koşullar ortadan kalktığında da "sönmüşlerdir." Türkiye'de, sınıf mücadelesi içinde oluşan, mücadelenin kapsam ve düzeyine bağlı olarak gelişen, ve mücadelenin süresi boyunca etkin rol oynamış örgütler hiç olmamış değildir. 15-16 Haziran 1970'in hemen öncesinde ve sonrasında fabrikalarda, oyuncusuyla, yazarıyla işçilerden kurulmuş tiyatrolar, her işçinin ilgi gösterdiği kitaplıklar, düğün-dernek komiteleri; 12 Eylül 1980 öncesi, Ümraniye 1 Mayıs Mahallesinde sert mücadele koşullarında ve bunun gereği olarak doğan, eğitim, sağlık, güvenlik, yardımlaşma komiteleri, Yeni Çeltek'te işçilerin üretimi ve denetimi üstlendikleri ocaklarda ve işletme çevresindeki köyleri de etkilerine alan yeni, açık, demokratik ilişkiler, kadın örgütleri, eğlenceleri, türküleri, marşlarıyla kendi sanatları; Tariş'te, gene üretimin işçiler tarafından örgütlendiği "işgal" koşullarında oluşan ilişkiler ve değerler toplamı, hemen ilk akla gelen örneklerdir. Ne var ki, bunların hiç biri, mücadelenin sonrasında da yaşayabilmiş değildir. Koşullara bağlı olarak ve sınıf ayrımının apaçık göründüğü çatışma ortamlarının bu ürünleri, yalnızca kesintisiz bir politik etkinliğin ekseninde işlenerek sınıfın belleğine işlenebilir, geliştirilebilir ve tekrarlanabilecek yaşantılar olarak saklanabilirdi. Öyleyse, Türkiye'de işçi sınıfının kültürsüzlüğünden sözeden herkes, ister istemez onun gelişmiş bir politik örgütünün yokluğundan söz ediyor demektir. Sınıfın tarihi içinde, bu saptama ne kadar geriye götürülürse, gösterdiği gerçek de o kadar katılaşıyor.

Türkiye işçi sınıfının tarihi, mücadelesiz bir tarih değildir; ama mücadeleler ve sonuçları kopuk kopuk, sürekliliği kazanmak ve gelenekselleşmek gücünden yoksun ve rastlantısal görünüyorsa, bu, sınıfın "doğasının" yanlış, çarpık, prematüre vs. olmasından değil, kendisini bir bütünün yaratıcısı olarak toplumsal ve politik hayata sokmayı başarabilmiş bir partinin bulunmayışındandır.

Elbette, bütünleyici politik eylem tarafından birleştirilmiş bir mücadeleler sürekliliğinin ürünü olmadıkça, işçi sınıfı, kendi adına ama kendi tarihselliğinin kıyısında üretilip kendisine "sosyalist kültür" ürünleri olarak sunulan türküleri, şiirleri, marşları benimsememekte haklı kalacaktır. Kaynağını bu etkinlikte bulmayan "devrimci kültür" yaratma çabalarının, giderek kapalı bir dile dönüşen, yapay bir işaretler sistemi içinde ortaya çıkardığı ve keskin bir söylemle donatıldığında kabul edilebileceği sanılan, böylece de iyice ritüel nitelikler kazanan ürünlerinin toplamı ise, çok çok bir "alt-kültür"ün öğeleri olmanın ötesine geçemeyecektir. Sorun, ürünün niteliğiyle, güzelliği ya da çirkinliği ile değil, üretiliş tarzı ile ilgilidir. Ve bu, tek tek hiç bir ürünün ya da ürünler birikiminin kendi başına aşamayacağı bir sorundur. Her sınıfın kültürünün, onun eylemliliğinin bir sonucu ve öğesi olması, ve egemen sınıf olarak örgütlenme mücadelesi içinde üretilmesi bağlamında, denilebilir ki, politik örgütten yoksun sınıf, kültürel üretim olanağından da yoksun sınıftır. Bir başka deyişle, kendiliğinden eylemlilik ve "kendiliğinden sınıf" niteliğinin belirleyici olduğu koşullarda ortaya çıkmış kültür öğeleri, sanat-edebiyat ürünleri, rastlantısal ve geçici olmaktan kurtulamayacaktır.

İşçi sınıfı bakımından politik eylem, belli bir sınıfın eliyle belli bir biçimde bütünsel kılınmış hayatı parçalayıp dağıtarak, kendi elleriyle yeni ve daha yüksek bir bütünlüğün kurulması demektir. Orada, kültürün öğeleri de, sanat-edebiyat ürünleri de, şu ya da bu mücadele alanında kendine özgü biçimlerde ortaya çıkmış düşünce, davranış biçimleri de, ancak ve yalnızca, bütünsellik kavramının eylemli ifadesi olan politik etkinlik içinde, sınıf kültürü düzeyine yükselebilecektir.

AYDIN ÇUBUKÇU

1973 seçimleri sonrasında sendikacılık hareketinde iki temel konu, işçi-memur ayrımı ve işçilerin gizli oy-açık sayım ilkesi ile diledikleri sendikayı seçmelerine olanak sağlayan referandum oldu. Türkiye 1973-1980 arasında salt referandum nedeniyle çok sayıda işçi eylemine sahne olacaktı. *DİSK* Cumhuriyet'in 50. yılında öteden beri savunduğu geniş kapsamlı bir af konusunu bir kez daha yineledi. 20-21 Şubat 1974'de "Genel Af" konulu bir panel düzenledi ve *Genel Af* adlı bir de kitap yayınladı. Bu, 12 Mart sonrasında bir işçi kuruluşu olarak *DİSK*'in en anlamlı çabalarından biri idi. 14 Ekim 1973 seçimlerinden sonra ilk grevi Ankara Tepe Mobilya'da *Asis* üyesi işçiler gerçekleştirdi. Bu grev sırasında 8 Ocak 1974'de patronun kaçak işçi çalıştırmak istemesi üzerine çatışma çıktı. 14 Ekim'de ise Ereğli Demir Çelik işçilerinin 2.5 aydır sürdürdükleri grev hükümetçe erteleniyordu. 1973 sonuna kadar Ankara'da 200 temel enerji işçisi, İstanbul'da Hacı Bekir'in 71 işçisi, Gelibolu'da 200 *Genel Gıda-İş* üyesi, Eti Toprak'ta 135 *Keramik-İş* üyesi, Yarımca Seramik'te 1.200 işçi greve gitti.

1974'ün İşçi Eylemleri

25 Ocak 1974'de *CHP-MSP* hükümeti kuruldu. *DİSK*'in 13 Şubat 1974'de Dilson Otelinde bir kokteyl ile kutlanan 7. Kuruluş Yıldönümü'ne Başbakan Bülent Ecevit de kutlama mesajı gönderdi.

DİSK 7. Kuruluş Yıldönümü Bildirisi'nde "*DİSK* işçi sınıfının devrimci mücadelesinin bilime dayalı, devlet yönetiminde söz ve karar sahibi olma azminin meş'alesini taşımaktadır" deniliyordu. Haziran 1974'de *Türkiye Sosyalist İşçi Partisi*'nin (TSİP) kurulmasından sonra "kurulan ve kurulacak partilerle *DİSK*'in hiçbir ilişkisi yoktur" açıklamasını yapan *DİSK* Genel Başkanı Kemal Türkler, daha sonra *Maden-İş*'in 9. Bölge Temsilciliği Kongresi'nde (1975) "1973 seçimlerinde *CHP*'nin desteklenmesi kararı doğrudur. Çünkü *CHP*, işçi sınıfının menfaatlerine en yakın partidir. Bugün Türkiye'de 5 tane sosyalist parti kurulması bu doğruyu değiştirmez... Bugünkü ortamda sosyalist mücadele yapılmaz... Bugün ille de 'sosyalist mücadele yapılmalıdır' diyenler, ayrıca, *CHP*'yi demokratik güç olarak kabul edip buna rağmen *Sosyalist Parti* kuranlar işçi sınıfına ihanet etmektedirler" diyecekti. Temmuz 1973 tarihli 3 sayılı *DİSK* dergisinde "Yeni Aldatmacalar: Halka Açık Şirketler Efsanesi" başlıklı bir yazı yayınlanmıştı ama *CHP-MSP* hükümetinin kurulmasından sonra *DİSK* Genel Başkanı Kemal Türkler *CHP* programında yer alan "Halk Sektörü"nü savunuyordu.

DİSK 1974 Kıbrıs Harekatı'ndan sonra, harekatı destekleyen bir muhtıra yayınladı, işçileri devletin Savaş Fonu'na birer brüt yevmiye ile katılmaya çağıran bir kampanya açtı. Öte yandan Kıbrıs Harekatı'ndan sonra ilan edilen sıkıyönetim çok sayıda grevi yasakladı. 1974'de grevler hızla artmaya başladı. 24 Ocak 1974'de *Türk-İş*'e bağlı *Petrol-İş* üyesi 250 işçi EAS'ta, 4 Şubat'ta yine *Petrol-İş* üyesi bin işçi Mutlu Akü'de, 23 Şubat'ta *Genel-İş* üyesi 2 bin işçi EGO'da greve gitti. 22 Şubatta *Ulaş-İş*'e üye 2 bin şoför Ankara'da çalışmayı durdurdu. 26 Mart'ta Çapa'da çalışan *Tüm Has-İş* üyesi bin sağlık emekçisi direnişe çıkarken, 1.800 PTT işçisinin başlattığı grev, İş Mahkemesi'nce durduruldu.

13-14 Nisan 1974'de I. Teknik Elemanlar Kurultayı yapıldı. 29 kuruluştan 400 delege kurultayda kamu çalışanlarının toplu sözleşmeli, grevli sendikalaşma hakkı için mücadele kararı aldı.

16 Mayıs'ta Devlet Üretme Çiftlikleri'nde çalışan *Türk-İş*'e bağlı 9 bin *Tarım-İş* üyesi üç hafta süreyle greve çıktılar. Tarım işçileri açısından bu oldukça önemli bir gelişmeydi. Grev sırasında bazı işçiler gözaltına alındı. 21 Mayıs'ta aralarında bazı sendikaların (*TYS, Basın-İş, Sağlık-İş, Petrol-İş* İstanbul Şubesi) da bulunduğu 27 Kuruluş "Faşizme Karşı Güçbirliği" oluşturduklarını açıkladı. 9 Haziran'da İstanbul Spor Sergi Sarayı'nda düzenlenen "Özgürlük ve Demokrasi" konulu panelde bazı sendikacıların yanısıra sinema sanatçısı Yılmaz Güney de konuştu. 30 Mayıs 1974'de İskenderun Demir Çelik inşaatında çalışmayı sürdüren 10 bini aşkın işçinin yaptığı mitingin ardından 22 Haziran'da 400 işçi tutuklandı. İskenderun Payas'ta 3. Demir Çelik yapımında 10 bin işçinin direnişe geçmesi üzerine de 22 Haziran'da DGM 60 işçiyi tutukladı. 10 Temmuzda Petkim işyerinde işçi temsilciliği seçimini kazananlardan Ümit Tok, bir sağcı tarafından tabanca ile vurularak öldürüldü.

18 Eylül 1974'de İstanbul'da Ülker Bisküvi Fabrikası'nda *DİSK*'e bağlı *Gıda-İş*'ten istifaya zorlanan 785 işçi direnişe geçince, polisler panzerlerle fabrika kapısını kırarak içeri girdi, çoğu kadın olan işçileri copladı, 20 işçi gözaltına alındı. 20 Eylül 1974'de Adana'da pamuk işçilerinin direnişi nedeniyle *Çapa-İş*'li 7 sendikacı tutuklandı. 6 Ekim'de Çukurovalı pamuk üreticileri Adana-İskenderun yolunu 4 saat süreyle trafiğe kapadılar. 7 Ekim 1974'de *Lastik-İş* üyesi 950 işçi Gislaved Fabrikası'nda greve gitti. Bu grev işkolu yetkisine dayanılarak gerçekleştirilen ilk grev idi.

8 Ekim'de İzmir Belediyesi'nde çalışan 2.600 işçinin başlattığı grev bir hafta sonra İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı'nca durduruldu. 1 Kasım 1974'de Ankara'da 4.500 MKE işçisinin direnişi de Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nca yasaklandı ve 117 işçi gözaltına alındı. Aynı ay *Türkiye Banka ve Büro İşçileri Sendikası*'na üye 8 işçi sıkıyönetimin grevleri durdurmasını ve işten atılmaları protesto için açlık grevi yaptı.

Keramik-İş'in örgütlediği bir grev sırasında tartışmakta olan bir grup işçi. Kapitalizmin II. Dünya Savaşı'ndan sonraki uzun süreli istikrar dönemi, değişik tempolarda da olsa bütün dünyada, o güne kadar hâlâ prekapitalist ilişkiler içersinde yaşayan geniş kitlelerin aşama aşama modern kapitalist ilişkiler içersine çekilmesine yol açmış; bunun sonucu olarak "eski" işçi sınıfının yanısıra, yeni, birkaç kuşaklık işçi ailelerinden gelme işçilere kıyasla nisbeten daha vasıfsız, sendikal örgütlenme ve uzlaşma alışkanlıkları daha zayıf, ancak prekapitalist bir geçmişin değerleri, namus ve adalet anlayışıyla yüklü bir işçi sınıfı doğdu. Hernekadar Türkiye'de de kente göç 1950'lerde başladıysa da, ancak sanayi yatırımlarının hız kazandığı 1960'ların sonuna doğru yoğun bir biçimde işçileşme sürecine girdiler. Çoğunluğu küçük işletmelerde çalışan ve mevcut sendikal yapılardaki işçileri örgütlemeye rağbet etmediklerinden, modern sanayi dünyası ile sendikal dolayımla da ilişki kurma konusunda talihsiz kalan bu işçilerin "sahipsiz kalma" olasılıkları çok yüksekti. Bu koşullarda, sözkonusu küçük işyerlerinde çalışan "yeni" işçiler, sol örgütlerin ve özellikle de"orta yolcu" eğilimlerin propagandalarının barındırdığı popülist temalara karşı özellikle duyarlı oluyorlardı. Tıpkı 1968'de Avrupa ve Latin Amerika'da olduğu gibi 1970'lerde de Türkiye'de bu işçiler, sınıfın en mücadeleci ve atılgan kesimlerini oluşturuyorlardı. DİSK *bünyesindeki orta yolcu eğilimlerin etkisindeki sendikalardan biri olan* Keramik-İş *tam da bu tür işçileri örgütleyen kuruluşlardan biriydi. Sendika, 1977'de yayınlanan çalışma raporunda şu şekilde tanıtılıyordu: "Nasıl ki,* Türk-İş*'in konfederasyon olarak tam sınıf işbirlikçisi bir yörüngeye oturması noktasında işçi sınıfımızın özündeki ilerici potansiyel bu durumu reddederek,* DİSK*'i yaratmış ise, yani* DİSK*'in varoluşundaki nesnel olgu,* Türk-İş*'in gerilemesi, yozlaşması ise,*

3 Kasım 1974'de *Türk-İş* Genel Başkanı Halil Tunç bir açıklama yaparak hükümet kurulmasına *Türk-İş*'in genel greve gideceğini bildirdi. 17 Kasım'da kurulup güvenoyu alamayan Sadi Irmak hükümetinde *Türk-İş* Genel Sekreteri Sadık Şide Sosyal Güvenlik Bakanı oldu. 19 Kasım 1974'de İstanbul'da Epengle, Topkapı Melamin, Çelik Montaj işyerlerinde 500 işçi direnişteydi. 6 Aralık'ta 20 bin dolayında SSK işçisi yemek boykotu yaptı. 22 Aralık'ta 2 bin toplum polisi fazla mesaileri alamadıkları için direnişe geçtiler.

1974 ve 1975'de *DİSK*

1974 başında 700 dolayında işçi sendikası, 4 işçi sendikaları konfederasyonu vardı: *DİSK*, *Türk-İş*, *Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu* (MİSK) ve *Ülkücü İşçi Sendikaları Konfederasyonu* (TÜRKİYE-İŞ). Çok az sayıda üyeye sahip olan son iki konfederasyondan *MİSK* 1. *MC* iktidarının kurulması ile tüm *MHP* olanaklarını kullanarak *DİSK*'e karşı fiziksel saldırı odağı haline gelecekti. Dinsel motiflere dayalı sendikacılık anlayışını savunan ve *MSP*'ce desteklenen *Hak-İş* konfederasyonu ise 1976'da kurulacaktı.

1973 sonrasında *DİSK*'in saygınlığı giderek artıyordu. İşçiler, *DİSK* üyesi olmak istiyorlardı, sendikanın adı çok önemli değildi. Yavaş yavaş *DİSK* adı işçilerin sendikal umudu haline geldi. 1973-75 döneminde 47 işyerinde yapılan referandumun 27'sini *DİSK*'e, 6'sını *Türk-İş*'e bağlı sendikalar kazandı. *DİSK*'in seçimlerde *CHP*'yi desteklemiş olması da çok sayıda *CHP* yanlısı bağımsız sendika yöneticisinin *DİSK*'le yakınlaşmasını sağladı. Bazıları aynı işkolunda bulunan aşağıdaki sendikalar *DİSK* Yönetim Kurulu'nca parantez içinde verilen tarihlerde *DİSK* üyeliğine kabul edildi. *Sosyal-İş* (18 Haziran 1974), *Asis*, *Baysen-İş* (30 Eylül 1974), *Has-İş*, *Özgür Haber-İş*, *Tek-İş*, *Devrimci Toprak-İş* (12 Aralık 1974), *Petkim-İş*, *Tekstil*, *Çapa-İş*, *Ziraat-İş* (4 Mart 1973), *Yeni Haber-İş*, *Tek Bank-İş*, *Kapfer-Genel-İş* (22 nisan 1975). Bu katılımlarla *DİSK*'in üye sayısının 270 bine çıktığı açıklanıyordu.

DİSK'in 21-24 Mayıs 1975 tarihlerinde İstanbul'da yapılan 5. Genel Kurulu'na 137 delege dışında yabancı sendikacılar da konuk olarak katıldı. Yapılan seçimleri toplam oyları 58 olan *TİP*'li, *TSİP*'li sendikacılar ile sosyalist olarak bilinen bazı sendikacılar terkederken, Kemal Türkler yeniden Genel Başkanlığa, Almanya'dan dönen *TİP* ve *DİSK* kurucusu İbrahim Güzelce Genel Sekreterliğe seçildi.

DİSK 5. Genel Kurulu'nda 33 karar alındı. Bunlardan daha sonra yoğun tartışmalara konu olan 33 no'lu kararda faşizme karşı ilerici ve demokratik kuruluşlarla yapılacak işbirliğine yer verilirken "sosyalist bir örgüt olduğu bilinen ve işçi sınıfımızın devrimci pratiği içinde sınıfsal görevini sürdüren *DİSK*..." deniliyordu. Bazı yayın organlarında ise "*DİSK*'in *CHP*'lileştirilmesi" operasyonunun başladığı yorumu yer alıyordu.

DİSK'in 5. Genel Kurulu'ndan sonra basın çalışmaları yoğunluk kazanırken, kitlesel gösterilere de ağırlık verildi. *DİSK*, 6 Eylül 1975'de İzmir'de 15 bine yakın, 20 Eylül 1975'de İstanbul'da 40 bin dolayında emekçinin katıldığı "Demokratik Hak ve Özgürlükler İçin Mücadele Mitingi"ni düzenledi. *DİSK*, 12 Ekim 1975 ara seçimlerinde de tüm emekçileri *CHP*'ye oy vermeye çağırdı. Daha sonra "*DİSK* İstemleri" başlığı altında netleştirilen *DİSK* taleplerinin de sıralandığı seçim açıklamasında şöyle deniliyordu: "Bugün ülkemizde iktidara en güçlü aday durumunda bulunan tek ilerici ve demokrasiden yana örgüt *CHP*'dir. Bu nedenle *DİSK*, halkımızı ve üyelerini *CHP*'ye oy vermeye çağırır. *DİSK*, *CHP*'ye oy vermeyi gerek (...) acil, sosyal, ekonomik ve politik dönüşümlerin gerçekleşmesinin, gerekse giderek ileri demokratik bir düzen kurulmasının ön şartı sayar." *DİSK*'in 1975 Genel Kurulu sonrasında kullanmaya başladığı "ileri demokratik düzen" sloganı böylece seçimlerde *CHP*'ye oy verme çağrısında da kullanılmış oluyordu.

1975 İşçi Eylemleri

1975'de grev ve greve katılan işçi sayısı 1974'ün iki katına ulaştı. Grevler gelişirken, baskılar ve lokavtlar da arttı. 17 Ocak 1975'de İstanbul'da Beko Teknik'te *Maden-İş*'e geçmek isteyen işçiler Adliye'ye yürümek isteyince polis panzerlerle işçilere saldırdı. 24 Ocak'ta Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı kapı ve kalorifercilerin grevine izin vermezken 15 Şubat'ta İstanbul'da 1.500 dolayında İETT işçisinin grevi Sıkıyönetim Komutanlığı'nca yasaklandı. 15 Mart'ta İstanbul'da Northern Electric Fabrikası'nda *Maden-İş*'e üye olmak için direniş yapan işçilere polis saldırdı. 13 Mart'ta 5 bin *Sosyal-İş* üyesi işçi Türkiye çapında SSK işyerlerinde greve gidince Ankara İş Mahkemesi grevi durdurdu. *Genel-İş* üyesi 6 bin işçinin grevine 24 Temmuz'da Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı izin vermedi. 16 Şubat'ta *TÖB-DER*'in 52 ilde gerçekleştirdiği "grevli, toplu sözleşmeli sendika hakkı, faşizmi, işsizliği, pahalılığı protesto" mitingleri saldırıya uğradı. 17 Şubat'ta *Türk-İş*'e bağlı *TEKSİF* üyesi 2.600 işçi greve başladı. 10 Nisan 1975'de Eczacıbaşı İlaç Fabrikası'nda bin dolayında işçi direnişe geçti. 20 Nisan 1975'de, Nobel İlaç Fabrikası'nda direnişe geçen işçilerden 60'ı kadın 10 işçi açlık grevine başladı. 16 Haziran 1975'de, ilginç bir rastlantıyla 15-16 Haziran Büyük İşçi Direnişi'nin 5. yıldönümünde, *Türk-iş* İzmir'de çok sayıda işçinin katıldığı 8 saatlik Uyarı Direnişi yaptı. Bölgesel bir genel grev biçimindeki bu eylem, *Türk-İş* Genel Başkanı Halil Tunç'un şalteri indirmesi ile başladı. 11 Ağustos günü Berec Pil Fabrikası'da 3 işçinin atılması üzerine 90

sendikamızın, Keramik-İş'in varoluş nedeni de, aynı işkolunda faaliyet gösteren Türk-İş'e bağlı Çimse-İş sendikasının işbirlikçi, sınıf uzlaşmacı tavrıdır. (...) Uzlaşmacı, yoz sendikal anlayış ve uygulamalara bir tepki olarak varolan sendikamız 9 yılı aşkın bir dönemdir, sınıf ve kitle sendikacılığı ilkeleri doğrultusunda önemli kazanımlar elde etmiş ve işkolumuz işçilerinin tek ilerici sınıf ve kitle örgütü olduğunu kanıtlamış bulunmaktadır. Keramik-İş'in nitel yapısı, her geçen gün daha da bilinçlenmekte olan işkolumuz işçilerinin ilkeli birliğini çatısı altında toplamaya yöneliktir. Bu nedenledir ki, sendikamız tüm anti-demokratik baskı ve engellemelere ve hatta, düzmece sözde ilerici görünümlü sendika kuruluşlarına rağmen nicel olarak da büyük bir gelişme süreci içersindedirler." Raporun Eğitim Dairesi'ne ayrılmış bölümünde ise, yeni dönemdeki eğitim çalışmalarının amaçları şöyle özetlenmişti: "1) Emperyalistlerin, egemen sömürücü sınıfın tüm kitle haberleşme araçları, propaganda vasıtaları ile gerçekleştirdikleri gerici propagandayı işçilerin gözlerinin önüne sermek, işçilerdeki ters şartlanmaları yıkmaya çalışmak. Bu gerici propagandaya karşı direnecek gücü, feragatı, yeteneği, bilinci aşılamak ve bunu yaşantıyla iç içe bir biçimde gerçekleştirmek. 2) İşçi sınıfının kendiliğinden sınıf olmaktan çıkıp kendi için sınıf olabilmesi, toplumumuzdaki sınıfların ve çelişmelerin gözler önüne serilmesi, bu çelişmelerin çözümü için gerekli örgütlenme ve mücadele biçimlerinin öğretilmesi, işçi sınıfının dünya görüşünün işçi sınıfı içinde yaygınlaşmasının sağlanması (...) 3) Yalnızca soyut bilgiler sahibi işçiler değil, işçi sınıfının mücadelesinin anlamını kavrayıp hareketin tümünü değerlendirebilen, ülke sorunlarında derhal işçi sınıfının dünya görüşü ile tavır alabilen mücadeleye katılan, okuma ve araştırma alışkanlığı kazanmış, yön verici, eleştirici. işçi kadroları yetiştirmek..."

Petkim-İş üyesi direnişe başladı. Polis işçileri evlerinden getirip çalışmaya zorladı. 6 Ekim 1975'de Nusaybin'de pamuk tarlalarında çalışan işçilerin direnişini kırmak için getirilen 2 bin işçinin de direnişçilere katılmasıyla direnen işçilerin sayısı 8 bine yükseldi.

Bandırma'da Etibank Sülfrik Asit Fabrikası'nda *Petrol-İş*'ten ayrılıp *DİSK*'e bağlı *Petrol Kimya-İş*'e üye olan 16 işçinin sosyal haklarının kesilmesi üzerine 325 işçi 10 Ekim 1975'de direnişe geçti. 18 Ekim'de yapılan yürüyüşe binlerce Bandırmalı da katıldı. 21 Kasım'da 850 *Asis* üyesi ELKA işçisi greve başladı. Grevin 100. gününde *DİSK* greve elkoydu ve grevin yürütülmesini *Maden-İş*'e verdi. *Asis Sendikası*'nın toplu iş görüşmelerini tüm işçilerin gözü önünde, işçilerin katılımı ile gerçekleştirme çabası çok sayıda sendikacı tarafından eleştirilirken, *DİSK*'in ELKA grevini çözüm biçimi de uzun süre tartışıldı.

İstanbul Sungurlar'da 800 işçinin 114 gündür süren direnişi *Maden-İş* ile işveren arasında imzalanan protokol gereği 26 Kasım 1975'de sona erdi.

24 Kasım 1975'te Türkiye-Irak Petrol Boru Hattı'nda çalışan 800 *Baysen-İş* üyesi sendika seçme özgürlüğü için direnişe başladı. Bu direniş daha sonra işyerindeki bazı İtalyan işçilerince de desteklendi. 10 Aralık 1975'de İzmir TARİŞ'te bir hafta önce işe alınan *Ülkü Ocaklı* işçilerden birinin *DİSK*'e üye bir işçiye silah çekmesi üzerine olaylar çıktı. 30 işçi gözaltına alındı ve fabrika bir hafta tatil edildi. 18 Aralık'ta işbaşı yapan işçiler çalışmadı.

İşveren çalışmaların iş akitlerinin feshedileceğini açıkladı. 6 Ocak 1976'ya kadar TARİŞ'ten 450 işçi atıldı, 10 işçi DGM'ce tutuklandı. 23 Aralık'ta *DİSK*'e bağlı *Turizm-İş* üyesi 450 işçi Sheraton Oteli'nde sözleşme yetkisinin *Türk-İş*'e bağlı *Oleyis Sendikası*'na verilmesini protesto için direnişe geçti. İşveren işçilere işbaşı için 48 saat mühlet verdi. İşçiler Taksim'de yürüyüş yaptılar ve otel bahçesine çadır kurdular. İşveren 5 Ocak 1976'da *DİSK* üyesi sendikanın yetkisini kabul etti. Sheraton Direnişi otel işçileri arasında militan sendikacılığın tohumlarını attı.

Konya'da *Maden-İş*'e üye olmak isteyen Seydişehir Alüminyum işçilerinin üzerine 26 Aralık 1975'de 150 komando ve *Türk Metal-İş* üyesi ateş açtı. Çıkan çatışmada *MHP* Gençlik Kolu Başkanı öldü. Olaylar yaygınlaştı. *TSİP, CHP, TÜTED* şubelerine ve işçileri *DİSK*'e üye olmaya çağıran *Özgür Alüminyum İşçileri Sendikası* merkezine patlayıcı maddeler atıldı. 7 Aralık 1975'de *Türk-İş*, meclis başkanlarının seçimi ile 11 Aralık'a kadar mühlet verme, olmazsa 24 Aralık 1975 günü yurt çapında bir saat süreyle "genel iş bırakma" kararı aldı. Ancak "bazı gelişmeler ve alınan teminatlar" gerekçesiyle 23 Aralık akşamı bu karar bilinmeyen bir tarihe ertelendi.

1976'ya girilirken, *DİSK*'in önceleri "devrimci sendikacılık" olarak adlandırdığı sendikal yaklaşımı "demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı" olarak tanımlandı. Aynı günlerde *CHP* yanlısı sendikacıların yönetimde ağırlıkta olduğu *DİSK*'e "bağımsızlık, demokrasi, barış ve toplumsal ilerleme" ve "ileri demokratik düzen" sloganları ile yeni bir söylem hakim oldu. Bunun ardından da "Yaşasın *DİSK*", "*DİSK* çizgisi", "Yolumuz işçi sınıfının yoludur" sloganları ile *DİSK* çevresinde bir politik yapılanmanın zorlandığına tanık olundu.

Başlangıçta 15-16 Haziran direnişi, DİSK*'i son derecede ikircikli bir konumda bırakmıştı. En açıkça dile getirilen hedefi Konfederasyon'un sürekliliği olan bu kendiliğinden kalkışma, Konfederasyon'un kendi yöneticileri tarafından belli bir mesafelilikle değerlendirilmişti. Ancak 1970'den sonra, yalnızca* DİSK *değil Türkiyeli işçi sınıfının mücadele geçmişine sahip çıkma iddiasında olan her grup, çevre, örgüt ve parti için 15-16 Haziran'ı anmak vazgeçilmez bir görev haline gelmiştir.* DİSK *de, örgütsel varlığını koruyabildiği sürece, bugün de sürmekte olan bu geleneğin gereklerini yerine getirmek için çalışmıştır. Örneğin resimde görülen 1979 kutlamaları için* DİSK*'in Merter'deki genel merkezinde yapılan ve katılanların davetiyeler temelinde belirlenmiş olduğu ''*DİSK*'in Üzerine Düşen Görevler'' gündemli bir toplantının yanısıra, Diyarbakır ve Ankara'da da bölge temsilcilikleri düzeyinde toplantılar düzenlenmişti. Ancak 15-16 Haziran'ın kazanmış olduğu manevî itibar, sözkonusu kutlamaları sol içi rekabetlerin de kritik bir konusu haline getiriyordu. Örneğin Merter'deki toplantıda, genel başkan Abdullah Baştürk'ün konuşması,* Maden-İş *mensubu olduklarını söyleyen 20 kişilik bir grup tarafından protesto edilmeye çalışılmıştı. Arkadaşlarının salona alınmamasını protesto eden grup,* DİSK *görevlileri tarafından salondan çıkartıldıktan sonra, kapının önünde bekleyen 200 kadar* Maden-İş*'çi arkadaşlarıyla birleşerek yürüyüşe geçmiş, ancak yürüyüş, 60 kadar kişiyi gözaltına alan polis ve jandarma tarafından engellenmişti. Baştürk ise konuşmasının daha ileriki bölümlerinde protestoyla ilgili olarak şunları söylemişti: ''Onlar, işçi sınıfı içindeki kundakçıların kullandıkları, dürüst, namuslu kişilerdir.(...)* DİSK*'in içinde bu ve benzeri durumlar olmayacaktır. Heyecanla hiçbir şey elde edilmez. Ama onlarda ne akıl ne mantık var. Sadece işçi sınıfı bilimi diye dillerinden, sadece dillerinden düşürmedikleri kelimeleri var.'' Olaydan üç gün sonra ortak bir açıklama yapan* Maden-İş, Bank-Sen *ve* Bay-Sen *başkanları Kemal Türkler, Metin Denizmen ve Cahit Özhasırcı ortak bir açıklama yaparak ''*DİSK *yönetimin meşruluğunu yitirdiği''ni iddia ettiler. Diğer yandan, Diyarbakır toplantısından sonra, aralarında Konfederasyon genel sekreteri Fehmi Işıklar'ın da bulunduğu 22 kişi, sıkıyönetim yasaklarına aykırı davranıldığı gerekçesiyle gözaltına alındı. Ancak* DİSK *15-16 Haziran'ı kutlayan tek örgüt de değildi. Örneğin Trabzon'da* Dev-Genç *ve* Dev-Lis *gibi örgütler bir yürüyüş düzenlemiş ancak bu yürüyüş polisin saldırısına maruz kalmış, olaylar sırasında polisin açtığı ateş sonucu dört kişi yaralanmıştı. Olay sırasında ise* Pol-Bir*'li polislerle* Pol-Der*'li polisler birbirlerini copladılar.* DİSK *dışındaki grupların eylemi taşrayla olmadığı gibi, toplantı ve yürüyüş gibi eylemlerle de sınırlı değildi. Örneğin İstanbul girişinde Cevizli kavşağına, daha sonra ''güvenlik güçleri tarafından etkisiz hale getirilen'' bir bombalı pankart koyuldu; İstanbul Ticaret Odası çevresinde, bir çatışma çıktı; Sirkeci'den Adalar'a giden ''Dolmabahçe'' ve ''Fenerbahçe'' vapurlarına bomba koyulduğu ihbarı yapıldı, ancak bu ihbar asılsız çıktı.*

1 Mayıs'ın ilk kez kitlesel olarak kutlandığı 1976 yılında DİSK de büyük bir atılım yaptı. Bunda yaklaşık 120 bin üyesiyle, o güne kadar DİSK'e katılmış olan bütün sendikalardan daha büyük olan Genel-İş'in 5 Haziran 1976 tarihinde yaptığı Olağanüstü Kongre'de DİSK'e katılma kararı alması kritik bir rol oynadı. Ancak Genel-İş katılmasıyla da, DİSK'de 1 yıl sonra, 6. olağanüstü Genel Kongre'de patlak verecek olan bir çelişkinin tohumları atılmış oldu. Çelişkinin en az üç kutbu vardı. Kemal Türkler, reel sosyalizmi savunanlar tarafından "goşist" diye nitelenen kanatça "ilerlemeci" ve TKP taraftarı olmakla ve solun diğer unsurlarına konfederasyon içersinde hayat hakkı tanımamakla eleştiriliyordu. CHP milletvekili olan ve işçilerin 15-16 Haziran olaylarında doruğuna ulaşan tepkisine yol açan Genel-İş başkanı Abdullah Baştürk ise, bu çelişki açısından büyük ölçüde yeni olan bir unsurdu. Goşist diye nitelenen taraf, bu koşullarda, Baştürk'le "ilerlemeci" diye nitelediği Türkler yönetimini uzaklaştırmak amacıyla uzlaşmayı denediyse de, bu ön görüşmelerden bir sonuç çıkmadı. Diğer yandan Kemal Türkler de Abdullah Baştürk gibi, seçimlerde CHP'nin desteklenmesi gerektiğini düşünüyordu; Kongre'de eleştirileri yanıtladığı konuşmasında şunları söyledi: "DİSK düşünce özgürlüğünden yana ise bu partinin (TKP'nin) kurulmasının savunmasını yapar. (...) Ben CHP'nin merkez politikasını eleştirmiyorum. Ama ilçelerdeki partizan uygulamalardan söz ediyorum. Bu Genel Kurul'da da CHP'nin desteklenmesini öneriyorum. CHP'den beklediklerimiz var. CHP'nin de beklediği işçilerle iktidara gitmek ise, partilerinin ilçelerde işçilere kapatılan kapılarını açsın. Bu öneriyi yerine getiremiyor veya getirmek istemiyorlarsa DİSK'li işçilere kimsenin TKP'li diye dil uzatmaya hakkı yoktur." Bu koşullarda, Baştürk'ün temsil ettiği "sosyal demokrat" kanat ile Türkler'in temsil ettiği "ilerici" kanatın uzlaşması daha kolay oldu. Birinci turda kendi aldığı 116 oya karşı Baştürk 204 oy alınca, Türkler "genel kurula zaman kaybettirmemek için" adaylıktan çekildiğini açıkladı. Baştürk ise seçimi kazandıktan sonra yaptığı konuşmada "Sosyalizmin tekeline son vereceğiz" derken, bir yandan da Türkler'in kendi konuşmasında sık sık vurgulamış olduğu "işçi sınıfı bilimi doğrultusunda gerekli olan çalışmaları yapmak" ibaresini kullanmaya özen gösteriyordu. Kullanılan yüze yakın boş oy, daha başkanlık divanı seçimleri sırasında varılmış olduğu anlaşılan bu uzlaşmaya karşı "goşist"lerin protestosunu dile getiriyordu.

13 Şubat 1976'da *DİSK*'in 9. Kuruluş Yıldönümü ilk kez kitlesel bir şölen ile kutlandı. Can Yücel'in "Hava döndü, işçiden yana esiyor yel" şiirini okuduğu, çok sayıda sanatçının katıldığı şölende yaptığı konuşmada *DİSK* Genel Başkanı Kemal Türkler şöyle diyordu: "Sınıf uzlaşmacılığına ve Amerikan sendikacılığına karşı 13 Şubat 1967 günü kurulan *DİSK* kısa süre içinde sayıca gücünün ötesinde bir prestij ve saygınlık kazandı. Bunda en önemli pay, tabanın söz ve karar sahibi olma ilkesinin sendika içi demokrasinin uygulanmasıydı. Yüzlerce, binlerce bilinçli işçi, gece gündüz ve yorgunluk bilmeden *DİSK*'e sahip çıktı... Görmediğimiz, tanımadığımız binlerce işçi sınıfı yandaşı *DİSK*'in yücelmesi için yiğitçe kavga verdiler. *DİSK*'in adı, işyerleri duvarlarına, İstanbul sokaklarına, yurt toprağına bu kahırlı, sabırlı ve kararlı mücadeleyle kazındı." Bu, *DİSK*'in birkaç sendikacının değil, bir toplumsal muhalefetin ürünü olduğunu dile getiren çok önemli bir saptamaydı.

1 Mayıs 1976

Yeni katılımlarla, giderek artan grev ve direnişleriyle *DİSK*, yükselmekte olan sınıf mücadelesi içinde işçilerin tek sendikal umudu haline geldi. Özellikle *MC* iktidarının oluşturulmasından sonra işçilere yönelik baskı, ücret ve çalışma koşullarına saldırı, işçileri *DİSK* içinde mücadeleye itiyordu. Böyle bir ortamda *DİSK*, yaklaşık 50 yıllık bir aradan sonra 1 Mayıs uluslararası birlik-mücadele-dayanışma gününü kutlayacağını açıkladı ve kutlama hazırlıklarına girişti.

11 Nisan 1976 günü bir hastalık nedeniyle ölen ve çalışma günü olmasına rağmen cenazesi 40 bin dolayında işçi tarafından kitlesel bir gösteri ile uğurlanan *DİSK* Genel Sekreteri İbrahim Güzelce, Mart 1976'da *DİSK*'in 1 Mayıs broşürünün "Önsöz"ünde şöyle diyordu: "1976'nın 1 Mayıs'ı sosyalizmden yana değişen bir dünyada kutlanacak Türkiye işçi sınıfını 1 Mayıs'tan koparmak, emek dünyasından koparmak demektir. Kimsenin gücü yetmez buna. 1 Mayıs grev değildir. 1 Mayıs tüm dünya emekçilerinin uluslararası birlik ve dayanışmalarını gösterdikleri günüdür.

"1 Mayıs, birleştiğinde dünya emekçilerinin yenilmez gücünü burjuvaziye dayattığı ve tüm çalışanlara örnek olduğu bir gündür. 1 Mayıs 'Bahar ve Çiçek Bayramı' değildir. O gün kırlarda eğlenmeyi, çiçek toplamayı biz burjuvaziye ve sınıf uzlaşmacısı sendikalara, *Türk-İş*'e bırakıyoruz."

DİSK, ilk 1 Mayıs'ın görkemli bir gösteri olması için yoğun bir hazırlık yaptı: Broşürler, gazeteler, İstanbul duvarlarını süsleyen afişler, komite çalışmaları, görevli eğitimleri, demokratik kitle örgütleriyle toplantılar. Ve işçiler, memurlar, emekçiler, erkeğiyle, kadınıyla, ellerinde pankartları ve bayraklarıyla dört bir koldan, sonradan işçiler arasında "1 Mayıs Alanı" olarak adlandırılan Taksim Meydanı'na yürüdüler. Yüz bine yakın emekçi "Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşin" pankartı altında sloganlar ve marşlar söyledi. 1 Mayıs 1976 "*DİSK*'in İstemleri" ve disiplini çerçevesinde özellikle faşizme karşı kitlesel bir gösteri oldu. *DİSK* ayrıca aldığı bir kararla üye sendikalardan toplu sözleşmelere 1 Mayıs'ın İşçi Bayramı olduğunu vurgulayan maddeler konmasını istedi.

5 Mayıs 1976'da Yeni Çeltek kömür madenlerinde çalışan 980 *Yeraltı Maden-İş* üyesi greve gitti. 23 gün süren mücadele sırasında şirkette hissesi olan Pancar Üreticileri Kooperatifi üyesi üreticiler ile işçiler arasında yaratılmak istenen düşmanlık aşılarak işçilerle pancar üreticilerinin ittifakı sağlandı. 31 Mayıs 1976'da Söğüt Seramik'te *Keramik-İş* üyeleri yetkinin başka bir sendikaya verilmesi ve işten çıkarılmaları protesto için direnişe gittiler.

DİSK, *MC* iktidarı tarafından Meclislere sunulmak üzere Devlet Güvenlik Mahkemeleri yasa taslaklarını, *DİSK* üyeleri üzerinde yoğunlaşan komando saldırılarını, *DİSK*'e bağlı sendikalara yetki verilmemesini ve *MC* iktidarı tarafından özerkliği durmaksızın zedelenen TRT'nin durumunu görüşmek üzere 9 Temmuz 1976'da Genel Temsilciler Meclisi'ni topladı. 10 Temmuz 1976'da *DİSK*, Bursa'da faşistlerce öldürülen *Maden-İş* üyesi ve TOFAŞ işçisi Muammer Çetinbaş'ın öldürülmesini protesto için Bursa Mitingi'ni gerçekleştirdi. İstanbul'dan, İzmit'ten, Ankara'dan, Sakarya'dan gelen onbinlerce emekçi faşist saldırıları kınadı. 12 Ağustos 1976'da *Türk-İş*'e bağlı *Yol-İş*'e üye 2.300 işçi Konya hak grevine gittiler. Aynı yıl *DİSK*, 1 Eylül'de Dünya Barış Gününü, 11 Eylül'de Şili İle Dayanışma Günü'nü kutladı.

DGM Direnişi

Anayasa Mahkemesi'nin 11 Ekim 1975'de iptal ettiği Devlet Güvenlik Mahkemeleri Yasası'nın *MC* iktidarı tarafından bir yıl içinde yeniden yasalaştırılmak istenmesi 1976'da Türkiye işçi sınıfı tarihinin en büyük işçi eylemlerinden birine yolaçtı. DGM'nin özellikle işçi sınıfına yönelik olduğunu vurgulayan *DİSK önce DGM üzerine kamuoyuna çok sayıda açıklama yaptı ve* tüm ilericileri bu konuda duyarlı olmaya çağırdı.

DGM'leri "sınıf mahkemeleri" ve "sıkıyönetimsiz sıkıyönetim" olarak niteleyen *DİSK*'in Yönetim Kurulu ve Başkanlar Kurulu 16 Eylül 1976'da bir bildiri yayınlayarak Genel Yas ilan etti. Bildiride şöyle deniliyordu:

Farklı Olmanın Adı: DİSK

Türk-İş'ten dışlanmak istenen sendikalardan *Maden-İş, Basın-İş* ve *Lastik-İş*, bağımsız *Gıda-İş Sendikası* ile birlikte 15 Temmuz 1966'da *Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması*'nı (SADA) oluşturdular. Kimi bağımsız sendikalarla yapılan tartışmalardan sonra *Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş Sendikaları* 12 Şubat 1967'de *Türk-İş*'ten ayrılma kararı verdiler ve aralarına bağımsız *Gıda-İş* ve *Türk Maden-İş Sendikaları*'nı da alarak 13 Şubat 1967'de *DİSK*'i kurdular.

Türkiye'de özellikle 1980 sonrasında, sendikal birliğin *Türk-İş*'te gerçekleştirilmesini savunun kimi "ilerici" çevreler, bu iddialarına gerekçeler ararken geriye de dönerek *DİSK*'in kuruluşunun yanlış bir çıkış olduğu görüşünü öne sürdüler.

Bazıları "*DİSK* biraz deneyimsizlik, biraz da aceleci kararlar sonucu kuruldu", "*DİSK*'i *Türk-İş*'ten ayrılan ya da kendini ihraç ettiren sendikacılar kurdu" diye yazarken, kimileri de "*DİSK*'e sonradan gidenler *Türk-İş* yöneticilerinin oyununa geldi" gibisine "komplo teorileri" öne sürdü. Bunlar öznel yaklaşımlar. Oysa bir bütün olarak *DİSK*'in kendisi nesnel bir olgu.

DİSK bir *Kuruluş Bildirgesi* ile görüşlerini ortaya koydu. Bu görüşler özet olarak *Anatüzük*'te de yer aldı. Her iki belge incelendiğinde başlangıçta söylenenlerin *DİSK*'in sonradan değişik bir bağlamda geliştirdiği söylemden oldukça farklı olduğu görülecektir. *DİSK* kuruluşta kendisine "devrimci" nitelemesini uygun görmüştü. Ancak bu niteleme Kuruluş Bildirgesi'ndeki Beslenme Devrimi, Barınmada Devrim, Sağlıkta Devrim, Vergide Devrim... gibi başlıklarda yer alan biçimiyle henüz egemen devlet ideolojisinden kopuşu içermiyordu. Nitekim *DİSK, Kuruluş Bildirgesi*'nde devrimciliği şöyle tanımlıyordu: "Biz devrimciliği; bugünkü tutucu, gerici, ekonomik, sosyal ve politik ilişkilerin Anayasa uyarınca değiştirilmesi ve Anayasa ilkelerinin hayata uygulanması anlamına alıyoruz."

DİSK'in kuruluş günlerinin söylemi işçilerin Anayasal yoldan kendi siyasi partileriyle iktidara gelmesini amaçlayan oldukça siyasi bir retoriğe sahipti. Planlı devletçiliğin, Anayasanın eksiksiz uygulanmasının, sosyal adaletin gerçekleştirilmesinin istendiği *Kuruluş Bildirgesi*'nde "işçi sınıfının devlet yönetiminin her kesiminde söz ve karar sahibi olması" amaç gösteriliyordu. Buradaki "karar sahibi olması" tanımlaması oldukça ileri bir amaçtı.

DİSK'in Dört Mücadele Yılı adıyla Şubat 1971'de yayınlanan bir broşürde ise *Kuruluş Bildirgesi*'ndeki görüşler tekrarlanmakla birlikte şöyle denilecekti: "*DİSK* topluluğu... geri bırakılmış Türkiye'de sendikacıların mutlaka ilerici Anayasamızın ilkelerine sahip çıkarak politika yapmaları, kendi partileri içinde görev almaları, kendi partilerinin iktidara gelmesi için mücadele vermeleri gerektiği görüşünü savunmuştur... İşçi sınıfının ideolojisi sosyalizmdir. Bu nedenle sendikalar, bir yandan ekonomik mücadeleyi sürdürürken, öte yandan da işçi sınıfını kendi ideolojisine sahip çıkaracak eğitimi yapmak zorundadırlar."

Aynı broşürde ayrıca "*DİSK* ise, Türkiye'nin geri kalmışlıktan, içine düştüğü emperyalizm ağından, tüm haksızlıklardan kurtulabilmesinin tek öncü, devrimci gücü olmuştur" biçiminde oldukça tartışmalı bir cümle yeralacaktı.

Daha kuruluş günlerinde 14 Şubat 1967 tarihli *ANT* dergisinde yer alan yazısında Fethi Naci "Büyük bir eğitim faaliyetine girişmesi zorunlu olan *DİSK* yöneticilerinin dikkat edecekleri en önemli husus, sendika ile parti arasındaki mahiyet farkıdır" diyerek oldukça önemli bir ön uyarıda bulunacaktı.

DİSK'in kuruluş günlerindeki yaklaşımı daha sonra *DİSK* Davası'nda askerî savcılarca iddia edildiği gibi, yasalara uygun sözler kullanma kaygısından kaynaklanmıyordu. Bu söylem son derece samimi idi ve 1967'deki *TİP* söylemini yansıtıyordu. Bu söylem içinde işçi sınıfının asgari programı ya da azami programında olması gereken hedefler aynı anda sıralanabiliyordu.

DİSK'in başlangıçta ortaya koyduğu görüşler Batı Avrupa'da sosyal demokrat partiler ile içiçe çalışan sendikal merkezlerin yaklaşımlarını andırmakla birlikte, "sınıf" sözcüğünü vurgulaması, işçi sınıfına politikada "karar" yetkisi tanıması ile onlardan ayrılıyordu. İşçi sınıfının politik mücadele geçmişi çok güçlü olmayan azgelişmiş bir ülkedeki bu sendikal yaklaşım 1967 dünya koşullarında oldukça doğaldı.

Ancak kuruluş ilkelerindeki eksiklikler, muğlaklıklar, çelişkiler ne olursa olsun, Türkiye'de bir sendikal kuruluş Anatüzüğünde ilk kez sendikal mücadelenin yetmezliği ve siyasi mücadelenin gerekliliği açıkça vurgulanıyordu. Bu sendikal hareket açısından son derece önemli bir gelişmeydi. Böylesi bir yaklaşım "partilerüstü sendikacılık" şemsiyesi altında *AP* ya da *CHP*'de politika yapan sendikacı milletvekilleri başta olmak üzere *Türk-İş*'li sendikacılar tarafından şiddetle eleştirildi. *DİSK* kuruluş yıllarını kendisine yönelik "komünist" suçlamasına karşı yoğun bir savunma ile geçirdi. Henüz *TİP* içinde ayrılıkların su yüzüne çıkmadığı 1967-70 döneminde ülkenin tüm sosyalistleri, tüm demokratları, tüm ilericileri, zaman zaman *DİSK*'li sendikacılara rağmen *DİSK* için çalıştı. Özellikle İstanbul'da '68 Kuşağı'nın bir kısmı sürekli fabrika kapılarındaydı.

1967-69 döneminde kimi gençlik kuruluşu liderleriyle *TİP* içinde birlikte olmanın verdiği güven ile *DİSK*'li sendikacıların gençlik kuruluşlarıyla ortak bildiri yayınlaması, birlikte eyleme girişmesi, üniversite gençliği kuruluşlarının desteklemesi *DİSK*'in kuruluş yıllarının olumlu yanlarıydı.

Öte yandan *DİSK* aynı yıllarda Çemberlitaş'taki bir kata hapsolmuştu. Gerekli örgütlenmeyi ve eğitimi gerçekleştiremiyor, *TİP* çevresindeki ilerici, sosyalist nitelikli işçileri sendikal mücadeleye kanalize edemiyordu. Sendikal örgütlenme esas olarak İstanbul-İzmit hattını ve genelde özel sektörü içeriyordu. Henüz Türkiye çapında yaygınlık kazanılamamıştı. Grev hakkı olmayan memur sendikaları ile gerekli bağlar kurulamamıştı. Genel Başkana aşırı yetkiler tanıyan Anatüzük zaman zaman sorunlar yarattı. Kimi durumlarda da *DİSK* Anatüzüğündeki muğlak yaklaşımlar ile çelişen düzenden yana açıklamalar yapıldı.

Çeşitli olumsuzluklara rağmen o günkü koşullarda *Türk-İş* sendikalarının 1 günlük ücrete aldıkları zammı *DİSK* sendikaları 2-3 saat için elde etmeye başlayınca işçilerin *DİSK*'e yönelişi hızlandı. Bu arada *DİSK* içinde işçiler zaman zaman yöneticilere rağmen yeni eylem türleri denediler. Derby, Türk Demir-Döküm, Singer fabrikaları işgalleri bu çabaların unutulmaz örneklerini oluşturdu.

15-16 Haziran 1970 *DİSK* için bir dönemeç oldu. 31 Aralık 1961'deki miting bir yana bırakılırsa *DİSK* üyeleri Türkiye işçi sınıfı tarihinde kez etkin, kitlesel bir eylem gerçekleştirdi. Bu, *DİSK*'i *DİSK* yapan büyük eylemlerin ilki idi. Direnişin nedeni özelde *DİSK*'i kapatmak, genelde sendika özgürlüğünü kısıtlamak amacıyla *AP* iktidarınca getirilen yasa taslağı idi. Bu taslağa aralarında sonradan *DİSK* Genel Başkanı olacak olan Abdullah Baştürk'ün de bulunduğu *Türk-İş*'li parlamenterler olumlu oy verdi. *DİSK* Genel Başkanı Kemal Türkler 15-16 Haziran Direnişi sırasında olayların kendilerinin de beklemediği bir konuma girmesi üzerine radyodan işçileri uyarırken, o dönemin *DİSK* Genel sekreteri Kemal Sülker şöyle diyordu: "Girişilen tahripkar eylemle ilgimiz olmadığını İçişleri Bakanı'na söyledik. Ve kesinlikle bu tahripkar olayları tasvip etmediğimizi bildirdik. Ayrıca işçilere de radyoda bir uyarma yaparak kötü cereyanlara alet olmamalarını istedik."

12 Mart Müdahalesi'nden az bir süre önce yayınladığı broşürde "İşçi sınıfının ideolojisi sosyalizmdir" diyen *DİSK*, 12 Mart Müdahalesi'ni ise şöyle değerlendiriyordu: "*DİSK*, Atatürk devrimlerinin ve Anayasa ilkelerinin korunmasında, uygulanmasında ve geliştirilmesinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yanında olduğunu belirtmekten kıvanç duyar. Parlamentodan çıkarılan Anayasaya aykırı kanunlar ve hükümetin ısrarla yürüttüğü Anayasa dışı uygulamalar, sosyal patlamalara yol açan tutum ve davranışlar memleketi bir kardeş kavgasının eşiğine getirmiştir. İşte böyle bir ortamda memleketin beceriksiz ellerde, emekçi halkımızın da perişanlığını artıracak bir yuvarlanmayı gören ve Türk Milletinin bağrından oluşan Silahlı Kuvvetlerin bu vahim durum karşısında aldığı kararlar işçi sınıfımızın devrimci kesiminde büyük bir ferahlık yaratmıştır."

12 Mart askerî müdahalesini ilk günlerde çok sayıda ilerici kuruluş da desteklemişti. Ne var ki, konumuz açısından yukarıdaki sözler *DİSK*'in o günlerde "sosyalizm" sözcüğünü kullanmakla birlikte, resmî ideolojiden kopamamış olduğunu gösterir. *DİSK*, bu söylemi 12 Mart Dönemi'nde "günü kurtarmak" amacıyla kullanmaya devam etti. Bu dönemde *DİSK*'li sendikacıların tek sorunu doğal olarak "kapatılmamak"tı.

DİSK, 1967-71 arasında genel olarak *TİP*'i destekledi. *DİSK* kurucularından Kemal Nebioğlu ve Rıza Kuas 1965 seçimlerinde *TİP*'ten seçilerek TBMM'ye girdiler. Rıza Kuas 1969'da yeniden seçildi. 1968'de *DİSK* ve *Maden-İş* Başkanvekili Şinasi Kaya *TİP*'ten İstanbul Belediye Başkanı adayı olmuştu. *DİSK* 1969 genel seçimlerinde ve ara seçimlerde *TİP*'e oy verilmesi çağrısında bulundu. 1969'da *TİP* adına radyodan konuşanlar arasında *DİSK* Genel Başkanı Kemal Türkler de vardı ve konuşmasında *CHP*'yi ve Bülent Ecevit'i çok sert eleştirmişti.

Bu görüntüye rağmen *DİSK* ile *TİP* arasında kurulması gereken ilişkiler hiçbir zaman oluşturulamadı. *DİSK* ile *TİP* hiçbir zaman bütünleşemedi. Daha yüksek ücret, daha iyi sözleşmeler nedeniyle *DİSK*'e kazanılan işçiler sosyalizme kazanılamadı. Bu olumsuzlukta en büyük pay *DİSK*'li sendikacılarındı. Uvriyerist yaklaşımlarını *TİP* içinde yarıdan bir fazla "işçi" çoğunluğu gerektiren tüzük hükmüne dayanarak korumaya çalışan *DİSK*'li sendikacılar, çeşitli kademelerinde yer almış olsalar bile hiçbir zaman tam bir *TİP*'li olamadılar. *DİSK*'li sendikacılar açısından önce sendikalizm, sonra *TİP* geldi. *TİP*'lileri günlük sendikal mücadelede sonuna kadar kullanan sendikacılar, aynı *TİP*'lilerin *DİSK* tabanında siyasi çalışma yapmasını engellediler.

DİSK Genel Başkanı 1971'deki 4. *TİP* Genel Kurulu'nda görev almadı. 12 Mart sonrasında *TİP*'in kapatılmış olması kimi *DİSK*'li sendikacıları politik olarak özgürleştirmişti. Artık üzerlerinde *TİP*'in ideolojik etkinliği kalmamıştı. 1973 Genel Seçimleri sonrasında koşullar değişmişti. *DİSK* Genel Başkanı "Halk Sektörü"nü övüyordu. *DİSK* 1973 genel seçimlerinde ve onu izleyen yerel seçimlerinde *CHP*'ye oy verilmesi çağrısında bulundu. *DİSK* bu çağrıyı 1977 ve 1979'da tekrarladı. 1979'daki tek farklılık, sosyalistlerin baskısı ile *CHP*'yi destekleme kararında sosyalist partilere de oy verilebileceğinin belirtilmesi idi.

1974 ile birlikte bağımsız ya da *Türk-İş*'ten ayrılan *CHP* yanlısı sendikacıların etkin olduğu sendikalar *DİSK*'e

73 (20) 12 Mart Sonrası İşçi Hareketleri

üye olmaya başladı. *CHP* ile ilişkiler düzeltildi. Öznel olarak tanımlarsak, *DİSK*'in ''*CHP*'lileştirilmesi'' başlamıştı. Gerçekte hem *DİSK*, hem de *CHP* bir değişim geçirmekteydi. Bu olgu *TİP* bağlamında nicel olarak gelişemeyen *DİSK*'in üye sayısının artmasına yol açtı. Ancak bu nicel gelişme, örgütsüz ya da *Türk-İş*'te örgütlü işçilerin *DİSK* sendikalarında örgütlendirilmesinden çok, sendikaların *DİSK*'e katılımı ile gerçekleşiyordu.

Yine de 1974 sonrasında *DİSK*, işçilerin tek sendikal umudu idi. 12 Mart öncesindeki geleneğiyle *DİSK*, sınıf içinde direnişin, kavganın adı olmuştu.

Mayıs 1975'teki V. Genel Kurulda sosyalist olarak bilinen sendikacılar yönetim dışında kaldı. Genel Kurul sonrasında ''ilerlemeciler'' olarak adlandırılan politik bir yapılanma *DİSK*'te egemen oldu. Siyasi parti-sendikal örgütlenme farklılığı ve ilişkisi açısından son derece önemli yanlışlar içeren görüşleriyle bu yapılanma sendikal örgüte siyasal işlev yükleyen, ikameci, sekter, ultimatomcu tavırları ile önemli yanlışlar üretti. Bu arada *DİSK* Anatüzüğü gereği birleşmesi gereken üye sendikalar arasındaki sorunlar, *CHP* yanlısı sendikacılar lehine çözüldü. Bazı sendikacılar *DİSK*'ten ihraç edildi. *CHP*'li sendikacılar ''ilerlemeciler'' ile birlikte muhalif sendikacıları tasfiye etti.

Örgüt içi olumsuzluklara rağmen 1975-1977 arasındaki bu dönemde önemli kitlesel eylemler gerçekleştirildi, yayın ve eğitim çalışmalarına ağırlık verildi. 1975'teki Demokratik Hak ve Özgürlükler Mitingleri'nden sonra 1 Mayıs İşçi Bayramı 1976'da *DİSK* tarafından kitlesel olarak kutlandı. Aynı yılın Eylül'ünde Devlet Güvenlik Mahkemeleri yasa tasarısına karşı Genel Yas Eylemi ile direnen *DİSK*, siyasal içerikli bir genel grevi gerçekleştirmiş oldu. Ne var ki, DGM Direnişi sonrasında işten atılan işçilere yeterince sahip çıkılamadı. ''DGM'yi ezdik, sıra MESS'de'', ''grup sözleşmesine hayır'' gibi gerçekçi olmayan sloganlar acı sonuçlar getirdi.

Bu dönemde *DİSK* ilkeleri ''demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı'' başlığı altında yeniden tanımlandı. *DİSK*'in ''istemler'' paketi oluşturuldu. İstemler arasında en önemli olanı TCK'nın 141. ve 142. maddelerinin kaldırılması talebi idi.

V. Genel Kurul sonrasında sosyalist olarak bilinen sendikacıların tasfiyesi işinde *CHP*'li sendikacılar ''ilerlemeciler'' ile ittifak içindeydi. Ama *CHP* operasyonu tamamlanınca balayı sona erecekti. *DİSK* Genel Başkanı'nın *CHP*'liler arasında önemli rahatsızlıklara *UDC* çağrısı bardağı taşıran son damla oldu. Yönetimde yollar ayrılıyordu. Üstelik artık yönetimi *Maden-İş*'ten devralabilecek 120 bin üyeli bir *Genel-İş DİSK* üyesi olmuştu. ''İlerlemeciler'' ile birlikte sosyalistleri tasfiye edenler bu kez ''ilerlemeciler'' ile hesaplaşmaya giriştiler. *DİSK*'te ikili yönetim oluştu. 4'ler, 3'ler tartışması, basına kadar yansıyan suçlamalardan sonra, Aralık 1977'deki VI. *DİSK* Genel Kurulu'nda, 2 dönem *CHP* milletvekilliği yapmış, *Türk-İş* içindeki 1971-74 döneminin sosyal demokrat sendikacılık hareketinin lideri, *Genel-İş* Başkanı Abdullah Baştürk *DİSK* Genel Başkanlığı'na seçildi.

1966'da *Türk-İş* içinde yolları ayrılanlar ile, 1966-75'lerini *Türk-İş*'te Demirsoy-Tunç ekolüyle, 4'ler Raporu (sonradan 12'ler Raporu, 24'ler Raporu) gibi belgelerde *DİSK*'e yönelik suçlamalarla geçiren ''sosyal demokrat'' sendikacılar sonunda *DİSK* yönetiminde biraraya gelmişlerdi. Ama Türkiye'nin toplumsal ve politik gerçekleri, militan, ileri işçilerin baskısı, yine de yeni *DİSK* yöneticilerine ''bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm'' dedirtiyordu.

Milliyet gazetesi Genel Yayın Müdürü Abdi İpekçi'nin *DİSK* Genel Başkanı Abdullah Baştürk ile yaptığı ve 16 Ocak 1978 tarihli *Milliyet* gazetesinde yayınlanan röportajda *DİSK* genel başkanı şöyle diyordu: ''*DİSK* bir sendikal örgüttür. *DİSK*'e sendikal örgütlere insanlar siyasal kanaatları aynı oldukları için değil, fakat ekonomik çıkarları aynı olduğu için girerler... *DİSK*, sosyalist bir örgüttür. Yani ideolojik yönü belirlenmiş, kendi yetkili karar organlarında saptanmış bir örgüttür... *CHP*'nin üst düzeydeki yönetimi de, milletvekili seçildiğim seçim çevreleri de, parlamento içinde birbirimizi tanıyan milletvekilleri de ve partinin pekçok yönetici kademeleri de benim bir sosyalist olduğumu bilirler idi.''

Ekonomik koşulların ağırlaşması, sömürünün artması, Sosyalist örgütlenmelerin yarattığı ivmeler, kendiliğindenci mücadelenin militanlaşması, hepsinden de önemlisi faşist saldırıların yaygınlaşması nedeniyle 1978-80 dönemini *DİSK*, geçmiş yıllara oranla daha eylemli geçirdi. Kanlı 1 Mayıs'ın ardından 1 Mayıs 1978'in yine görkemli olarak kutlanması, Türkiye işçi sınıfı tarihinde işçi-memur, *DİSK*'li-*Türk-İş*'li 800 bine yakın çalışanın katılmasıyla en yaygın işçi eylemi olan 2 saatlik iş bırakımı, yani 20 Mart Faşizme İhtar Eylemi, Kahramanmaraş Katliamını Protesto Eylemi, 30 Nisan 1980 Eylemi, 4 demokrasi mitingi, 12 Şubat, 15-16 Haziran kutlamaları, faşistlerce hunharca katledilen *DİSK* eski Başkanı Kemal Türkler'in cenaze töreni ve katliama yönelik protestolar bu dönemin önemli eylemleriydi.

Bu dönemde *DİSK*'in *CHP* hükümetinin getirdiği ve *Türk-İş*'in imzaladığı Toplumsal Anlaşma'yı reddetmesi ayrıntılarıyla tartışılması gerekli bir başka olgu. Ancak *DİSK*, *CHP* hükümeti döneminde olabildiğince eleştirel davrandı. İstemlerini sık sık yazılı olarak iletti, faşizme karşı mücadeleye dikkat çekti. 20 Mart Faşizme İhtar Eylemi'ni iktidara rağmen örgütledi. Yine bu dönemde *DİSK* ile sendikalaşma mücadelesi veren demokratik kuruluşlar arasında daha sıcak bağlar kuruldu, birlikte önemli çalışmalar yapıldı, *DİSK*, *TÖB-DER*'i onursal üyeliğe kabul etti.

Örgütsel olarak kimi üye sendikaların tüzüklerindeki tartışma konusu olan anti-demokratik maddeler, ortak bir tüzük taslağı ile aşılmak istendi. *DİSK Araştırma Enstitüsü* ve *DİSK Eğitim-Kültür Merkezi* (DKM) kuruldu. *DİSK*, 1973 sonrasında üyesi olan belediye, banka ve bazı kamu sektörü işçileriyle birlikte 1979'da artık Türkiye'nin en ücra köşelerine kadar örgütlenmişti. Kimi olumsuzluklara rağmen örgüt içindeki iletişim oldukça gelişti. Bunun en güzel örneği, çok kısa zamanda örgütlenen 20 Mart Faşizme İhtar Eylemi'nin başarıya ulaşmasıdır.

1970 sonlarında *DİSK*, ekonomik mücadeledeki militanlığı, faşizme ve emperyalizme karşı kararlı tavır alışı ve siyasi içerikli açıklamalarıyla nicel gücünün üstünde bir etkinlik kazanmıştı.

''Sendika ağalığı'', ya da öne çıkan militan işçilerin budanması türünde suçlamalara maruz kalan *DİSK* içinde 1978-80 arasında çok sayıda yıllanmış sendika lideri seçimle değiştirildi. Ancak yapılan olumlu işlerin yanısıra, küçük işyerlerinin örgütlenmemesi, toplu sözleşme ve grevlerde kimi taktik yanlışlara düşülmesi, eğitimin yeterince yaygınlaştırılmaması, tasfiyelerin varlığı, eylemlerden dolayı işsiz kalan işçilere uzun vadede sahip çıkılmaması bu dönemin olumsuzlukları arasında sayılmalıdır.

1975-77 dönemine oranla daha demokratik bir yönetimin gerçekleştirildiği 1978-80 döneminin en olumsuz olayı, Onur Kurulunca 4 sendikanın geçici olarak *DİSK*'ten ihraç edilmesiydi. Ancak geçici ihraç süresinin bitiminden sonra gerçekleştirilen son *DİSK* Genel Kurulu'nda ihraç kararları tartışılmadan taraflar arasında yönetim için uzlaşma sağlandı. 2 Temmuz 1980'de sona eren VII. *DİSK* Genel Kurulu'ndaki en önemli olay ise 12 üye sendikanın son gün genel kurul çalışmalarına katılmayarak, bir basın açıklaması ile yönetimde görev almayacaklarını bildirmeleri idi.

1976'da *DİSK*, ''*DİSK*, *CHP*, burjuvazi'' üçgeninin bir ayağı olarak nitelendirildi. 1979'dan sonra özellikle gelişen siyasi mücadele bağlamında *DİSK* yöneticilerinin ''ağalığı, teslimiyetçiliği'' bazı siyasi grupların temel eleştiri konuları idi. Çeşitli siyasal oluşumlar *DİSK* sendikalarını yeterli görmediklerinden ''alternatif'' sendikalar kuruldu. Solun bölünmüşlük ortamında kimi sosyalist siyasi partiler ''faşizme karşı *DİSK* bizi birleştirsin'' çağrıları yaptı.

12 Eylül 1980'de yeniden ''ordu kılıcını attı'' *DİSK*'liler hapishaneye gönderilirken *Türk-İş* Genel Sekreteri bakan oldu.

Bazı kişisel olumsuzluklara rağmen, Askerî Mahkemede *DİSK* ve Türkiye işçi sınıfı savunuldu. *DİSK*'li sendikacılar askerî mahkemelerde kendilerinden beklenebilecek ortalama düzeyden daha yüksek bir performans gösterdiler. Sonuçta 12 Eylül'e gelirken tabanda saygınlık yitirmeye başlayan kimi *DİSK*'li yöneticiler 12 Eylül sonrasında yeniden itibar kazandılar. Olayın paradoksal yanı da buydu.

Acı olan, yarım milyonluk işçi tabanının hapishanedeki *DİSK*'lilere sahip çıkamaması idi. Tüm baskılar sonunda mahkeme salonunda boş kalan dinleyici tribünleri 1967-80 mücadele döneminin boyutlarını sergiliyordu.

İlk kez *DİSK* ile birlikte sendikal düzeyde ve kitlesel yaygınlıkta işçi sınıfının varlığı ve sınıf mücadelesi savunuldu. Temsilcileri seçerek belirleme, toplu sözleşme taslağını katılım ile hazırlama, toplu sözleşme ya da grevleri oylama ile sonuçlandırma ilkeleri *DİSK* ile ete kemiğe büründü. İşçi konseyleri, işyeri komiteleri *DİSK* sendikalarında tartışıldı. *DİSK* ile işyerlerindeki militan işçiler öne çıktı. *DİSK* ile işçiler, işçi olduklarını algıladı.

Bir ülkenin sendikal hareketindeki gelişmelerin kaynağı işçi kitlelerindeki değişimdir. *DİSK*'te gerek kurucuların, bir Kemal Türkler'in, bir Rıza Kuas'ın, gerekse *DİSK*'e sonradan gelen sendikacıların katkısı büyük. Ama *DİSK*'in kuruluşu ve gelişimi, bir avuç sendikacının iradi başarısı değil, somut ekonomik, toplumsal ve siyasi koşullarda yeni arayış içinde olan işçi kitlelerinin yeni bir sendikacılık anlayışına yönelmelerinin nesnel bir ürünü. *DİSK* için mücadele eden sıradan işçilerden, işçilerin *DİSK* üyesi olmaları için uğraş veren öğrenci gençliğe, Derby'de, Demir-Döküm'de, Singer'de, Antalya'da, Kars'ta, Ceylanpınar'da, Edirne'de mücadele edenlere kadar *DİSK* tüm işçilerin, demokratların, sosyalistlerin, bir toplumsal muhalefetin ortak ürünü.

Bu nedenle *DİSK*'in üye sayısı kısa zamanda 35-40 binden yarım milyona ulaştı. *DİSK* işçilerin gözbebeği olurken, sermaye sınıfının korkulu rüyası haline geldi. Hakkından gelinmesi istenen ilk hedef oldu.

Her şeye rağmen, işverenlerden, siyasi iktidarlardan, devletten bağımsız sendikacılık anlayışı ile. Tabanın söz ve karar sahibi olması ilkesi ile. Sendikal mücadeleyi, demokrasi mücadelesiyle içiçe sürdürmesi ile. İşçilerin bir sınıf olarak siyasi mücadele hakkını savunması ile. Hızla harekete geçebilme ve kitleleri canlı olarak kavrayabilme yeteneği ile. İşçilere işyerlerinde gerçek kimlik kazandırması ile. Sendikal birliği ''ilkelerde birlik, tabanda birlik'' ilkesiyle savunması ile. Kısacası *DİSK*'i *DİSK* yapan ilkeleri ile.

Bugün gerilere bakıldıkta *DİSK*'e ilişkin tüm olumsuzluklar *DİSK*'in ikincil yönünü oluşturur. *DİSK*'in birincil yönü şudur: *DİSK* devlet sendikacılığına karşı ilk ve ciddi alternatiftir. Resmi ideoloji ile sendikal bağlamda ilk hesaplaşma çabasıdır. Türkiye sendikacılık hareketi sınıf için ne kazandıysa *DİSK* ile kazandı.

FARUK PEKİN

"1. Ülkemizi *MC*'nin yarattığı karışıklık ve bunalımdan kurtarmak, 2. Hayat pahalılığı artışına son verip emekçi halkımızın yüksek seçim olanaklarına kavuşmasını sağlayacak kapıları açmak, 3. Demokrasiyi açıkça boğazlamaktan kurtarıp demokratik, sendikal ve siyasal hak ve özgürlükleri koruyup genişletmek, 4. Ve bu nedenle emekçi halkımızın 1977 Genel Seçimleri'nde özgürce oy kullanma ve bu istemleri destekleyen dilediği iktidarı seçme olanağı sağlamak amacıyla... Bu iktidarın anayasal ve demokratik yoldan düşürülmesine ve halktan yana bir iktidarın kurulmasına kadar tüm ülkede Genel Yas ilanı... kararlaştırılmıştır."

DİSK'in kararında hergün öğleden sonra sessiz matem yürüyüşleri veya mitingleri yapılacağı ve işçilerin eylemler için serbest bırakılacağı açıklandı. 16 Eylül 1976'da *DİSK* Yönetim Kurulu Taksim Anıtı'na siyah çelenk koyarken, yüzbinlerce işçi Türkiye çapında üretimi durdurdu. Ajanslar 16 ve 17 Eylül günlerinde İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Antalya, Adana, Mersin, Diyarbakır, Kayseri, Sakarya, Balıkesir'de işçilerin işi bıraktığını bildiriyordu. 18 Eylül'de direnişe Ereğli Demir Çelik işçileri katıldı. İstanbul ve Ankara'da otobüs ve temizlik işçileri çalışmaz, çöpler yollarda birikirken, Aliağa ve İpraş Rafinerileri, Erdemir, Türk Demir Döküm, Sungurlar, Pirelli, Goodyear, Tofaş, Renault... fabrikalarında üretim durmuş her yanı "DGM'ye Hayır", "*MC*'ye Hayır" sloganları kaplamıştı. Bu gerçekte bir genel grev uygulamasıydı.

18 Eylül'de *DİSK* Yönetim Kurulu kararıyla Türkiye'de ilk motorize gösteri gerçekleştirildi.Motorlu araçlarla Beşiktaş'ta toplanan işçiler, korna çalarak Taksim Meydanı'na ulaştılar. *DİSK*'in DGM Direnişi *TMMOB, Töb-Der, TÜTED, TÜMÖD, TÜMAS, Tüm-Der, Tüs-Der* başta olmak üzere çok sayıda demokratik kitle örgütü tarafından desteklenirken, *Türk-İş*'e bağlı *Yol-İş, Harb-İş, Yapı-İş, Petrol-İş*'ten de (Adana, Mersin Şubeleri) dayanışma gördü.

DGM direnişi üzerine işverenler yoğun bir baskıya girişti. Binlerce baştemsilci, temsilci ve işçi işten çıkarıldı. 20 Eylül 1976'da toplanan *DİSK* Yürütme Kurulu ertesi sabah yaptığı bir açıklamayla "tabanın söz ve karar sahibi olma ilkesi içinde yeniden karar vermesi doğrultusunda tabanın uyarılmasına" karar verdi ve işçiler o gün işbaşı yaptı.

21 Eylül'de *DİSK* Genel Merkezi arandı. *DİSK* Yürütme Kurulu üyeleri tutuklandı, ancak iki gün sonra delil yetersizliğinden salındılar.

DİSK'in DGM Direnişi başta bazı parlamenterler olmak tüm kamuoyunu etkiledi ve 11 Ekim 1976'da, 26 Haziran 1973'de kurulan ve çok sayıda işçiyi, ilericiyi yargılayan DGM'lerin işlevi sona erdi. 27 Eylül 1976'da Ankara'da demokratik kuruluşlar *DİSK*'in DGM Direnişi'ni desteklemek amacıyla bir miting düzenlediler. Aynı biçimde Federal Almanya'da da *DİSK*'e destek mitingi yapıldı. Bu arada gerek *DİSK*'in eylemini desteklemek, gerekse işten atılmaları protesto için çok sayıda uluslararası kuruluş ve çeşitli ülkelerin işçi sendikaları *DİSK*'e destek bildirileri gönderdiler.

DİSK, 5 Ekim 1976'da bir açıklama yaparak "işten atılan tüm *DİSK* üyeleri(nin) güvence altında" olduğunu belirtti ve bu amaçla olağanüstü toplanan *DİSK* Genel Kurulu *DİSK* Dayanışma Fonu'nun güçlendirilmesi ve *DİSK* aidatının artırılması kararı aldı.

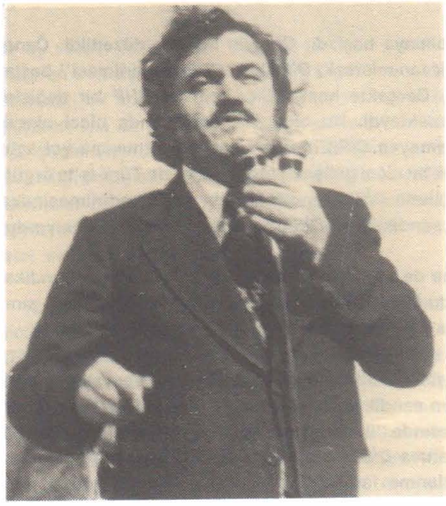
Profilo Direnişi

DİSK'in DGM direnişine İstanbul'daki Profilo Fabrikası işçileri daha farklı bir biçimde katıldılar. Profilo işvereninin *MESS*'in talimatı ile 18 işçiyi işten atması üzerine işçiler 22 Eylül 1976'da direnişe geçti. Fabrika toplum polislerince kordon altına alındı. 29 Eylül'de bini aşkın polis, altı panzer ve gaz bombaları ile işçilere saldırmasına karşın fabrikayı boşaltamadı. 30 Eylül'de polisin Profilo'yu ikinci kez boşaltmak için giriştiği saldırıda Yakup Keser adlı işçi öldürüldü. Jandarmanın denetiminde 500 işçi polis merkezine götürüldü. Çok sayıda işçi gözaltına alındı, bazıları tutuklandı.

Sağmalcılar Cezaevi'nde tutuklu bulunan 6 Profilo işçisi "DGM'yi Ezdik, Yaşasın *DİSK*" sloganıyla 23 Ekim 1976'da toplanan *DİSK* Genel Temsilciler Meclisi'ne gönderdikleri telgrafta şöyle diyorlardı: "... Bir Yakup ölmüş, bin Yakup var savaşacak. Bu olay ne ilktir ne de son. İşçi sınıfımızın mücadele tarihinde bu gibi olaylar çoktur. Binlerce işçi kardeşimiz vurulmuş, işkencelere tabi tutulmuş, ama hakim sınıfların baskılarına rağmen sınıf mücadelesi durmadan ilerlemiştir. Profilo olayları neticesinde biz 6 işçi temsilcisi tevkif edildik. Ama biliyoruz ki, ne işkenceler ne hapishaneler bizleri yıldıramaz. Tam tersine sınıf mücadelesini pekiştirir. Hapishaneler bizler için birer okuldur ve bizler bu okulda bulunmaktan dolayı gurur duyuyoruz... Kahrolsun Faşizm."

20 Kasım 1976'da *DİSK-Maden-İş* üyesi 720 işçinin İZSAL'da sürdürdükleri grevin 1. yılını doldurması nedeniyle fabrika önünde şölen yapıldı. 25 Ocak 1977'de ise Altılar PDK'da çalışan 305 işçinin grevi 2. yılına giriyordu. 18 ve 20 Aralık 1976'da komandolar, Antalya MKE Pil Fabrikası'nda grevde bulunan işçilere saldırıp grev çadırını yaktılar.

1976'da grev, işyeri işgali, direniş, yürüyüş, miting ya da diğer biçimlerde 240 işçi eylemi gerçekleştirildi. Bu eylemlerin yaklaşık yüzde 45'i İstanbul'da, yüzde 20'si Ankara'da, yüzde 18'i İzmir'de yüzde 13'ü Adana'da görüldü. Eylemlerin yüzde 55'i *DİSK, yüzde 20'si Türk-İş* üyelerince gerçekleştirildi. Eylemler gene ağırlıkla özel sektöre ait fabrikalardaydı.

TÜRKLER, KEMAL (1926-1980)

12 Eylül öncesinde uğradığı silahlı bir saldırı sonucunda ölen, *Türkiye İşçi Partisi* (TİP) ile *Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu*'nun (DİSK) kurucusu Kemal Türkler, Denizli'de doğdu. Tarımla uğraşan bir ailenin çocuğu olarak, ilk ve orta öğrenimini burada tamamladıktan sonra 1947'de İstanbul'a giderek İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girdi. Aynı yıl Bakırköy'de kurulu Emayetaş Fabrikası'nda çalışmaya başlayan Türkler, iki yıl sonra öğrenimini terketmek zorunda kaldı. Bu yıllarda sendikal çalışmaların içine girerek, 1951'de daha sonra *DİSK*'in kurucu sendikalarından biri olacak *Demir ve Madeni Eşya İşçileri Sendikası*'na (sonraki adıyla *Türkiye Maden-İş Sendikası*) üye oldu. Bu örgütün 1952'de yapılan genel kurulunda işkolunda yaygın bir örgütlenmeyi ve Bakırköy'de şube kurulmasını önerdi. Sendikanın Bakırköy şubesinin 13 Eylül 1953'te yapılan ilk genel kurulunda şube yönetim kuruluna seçilen Türkler, önce şube sekreterliğine daha sonra da şube başkanlığına getirildi. Bu tarihten sonra 28 Mart 1954'te yapılan sendika genel kurulunda yürütme kuruluna girerek, sendika genel sekreteri oldu. Aynı yıl sendikanın kurucu üyesi Yusuf Sıdal ile genel başkan Üzeyir Kuran'ın rahatsızlıklarından ötürü görevlerinden ayrılmaları üzerine 16 Eylül 1954'te *Türkiye Maden-İş Sendikası*'nın genel başkanlığına getirilen Türkler, bu görevi tam 26 yıl sürdürdü. Bu arada çalıştığı işyerinde işçi temsilciliğinde de bulundu. 1953'te işyerinde bazı sorunları sözkonusu ederek, iş uyuşmazlığına gitmesi üzerine işveren tarafından iş akti feshedildi. Ancak daha sonra İl Hakem Kurulu'nun kararı üzerine yeniden işine iade edildi.

Sendikanın genel başkanlığına getirildikten sonra örgütlenme çalışmalarına hız veren Türkler, 1958'de yapılan genel kurulda örgütün yalnızca İstanbul'da değil bütün Türkiye'de örgütlenmesini sağlayacak kararın alınmasında etkili oldu. Aynı kongrede sendikanın adı *Türkiye Maden-İş Sendikası* olarak değiştirildi. Bu yıllarda, *Demokrat Parti* iktidarının işçi haklarına, özellikle grev hakkına karşı sürdürdüğü politikaya karşı *İstanbul İşçi Sendikaları Birliği* içinde bazı sendikacılarla birlikte mücadele etti. *DP* iktidarının güdümlü bir sendikacılık istediğini öne sürerek, 1959'da yapılan Milli Danışma Toplantısı'na katılmadı. 27 Mayıs'tan sonra sendikal örgütler arasında etkin bir mücadele veren *Maden-İş Sendikası*'nın *Türk-İş* içinde öne çıkmasını sağladı. 1961'de, Onlar Grubu diye adlandırılan sendikacılarla birlikte *İstanbul İşçi Sendikaları Birliği*'nin gelişmeler karşısındaki yetersiz tutumuna karşı çıkarak, birlik başkanı Ziya Hepbir'i eleştiren Türkler; sendikaların siyasetin dışında tutulmasının yanlış olduğunu, bu örgütlerin toplumsal gelişmede mutlaka siyasetle içiçe olmaları gerektiğini savundu.

13 Şubat 1961'de Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu, İbrahim Güzelce ve Avni Erakalın gibi arkadaşlarıyla birlikte *Tür-*

73 (20) 12 Mart Sonrası İşçi Hareketleri

DİSK'in, büyük bir kitlenin katılımıyla gerçekleşen 26 Ocak 1980'de İzmir'de düzenlediği Demokrasi Mücadelesi Yürüyüş ve Mitingi için pankartlarla süslenmiş bir inşaat. Tüm ilerici demokratik kitle örgütlerince desteklenen ve her kuruluşun kendisini temsil edebildiği bu mitingde ABD emperyalizmi ve faşizm lanetlenirken DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk de konuşmasında dönemin hükümeti tarafından alınan devalüasyon kararını eleştirdi ve "Devalüasyon işçi ve emekçilerin sefaletin kucağına resmen itildiği anlamına gelmektedir. Getirilen yeni düzenlemeyle Türkiye tam anlamıyla emperyalizme ipotek edilmektedir (...) Oysa IMF reçeteleri ile kurtulabilmiş bir tek ülke yoktur. Açıklanan kararlar hayat pahalılığını daha da artıracak, vurguncuların, karaborsacıların, ithalatçıların kârlarına kâr katacaktır" dedi. Konuşmasını "Burjuvazinin istediği devrimci mücadelemizin yok edilmesidir, halkımızın susturulmasıdır. Ama bizi asla yenemeyecekler. Bu kavgayı biz kazanacağız" sözleriyle bitirdi.

kiye *İşçi Partisi*'ni (TİP) kurarak, bu örgütün ilk genel sekreterliğini yaptı. *Türkiye İşçi Partisi*'nin 1971'de Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmasına kadar parti içinde aktif olarak çalışan ve genel yönetim kurulu üyeliğinde bulunan Türkler, '60'larda *Maden-İş Sendikası*'nın işkolunda daha iyi örgütlenebilmesi için sendika şubelerini bölge temsilciliklerine bağlayan bir model geliştirdi. 1961 Anayasası'nda yeralan grev hakkının gerçekleşmesi için, *Türk-İş* içinde birçok sendikacıyla birlikte mücadele veren Türkler, 1961'deki ünlü Saraçhanebaşı Mitingi'nin düzenlenmesinde önemli bir rol oynayarak, mitingte bir konuşma yaptı.

1963'te *Maden-İş Sendikası*'nın Kavel'de başlatmış olduğu direnişin yürütülmesinde de aktif olan Türkler, bir yıl sonra Singer Fabrikası'nda başlatılan grev nedeniyle *Türk-İş* genel başkanı Seyfi Demirsoy'la birlikte kısa bir süre tutuklandı. Bu yıllarda *Türk-İş* yönetiminin grevlere karşı takınmış olduğu tutumu, yönetim kurulunda ve diğer organlarda dile getirdi; konfederasyonu işçi sınıfının eylemlerine sahip çıkmadığı için eleştirdi. Bu arada 1966'da İstanbul'da Paşabahçe Cam Farikası'nda *Kristal-İş Sendikası*'nın yürütmüş olduğu greve *Türk-İş* yönetiminin karşı çıkmasına rağmen, sendika olarak grevin desteklenmesini sağladı. *Lastik-İş, Basın-İş* ve *Tez Büro-İş Sendikaları*'yla birlikte bir "Destekleme Komitesi"nin kurulmasını gerçekleştirdi. Aynı yıl 26 Ocak'-da yapılan sendika yönetim kurulunda *Türk-İş*'e karşı muhalefet kararı alan *Maden-İş Sendikası*'nın 15 Temmuz 1966'da *Lastik-İş, Basın-İş* ve *Gıda-İş*'le birlikte *Sendikalar Arası Dayanışma Örgütü* (SADA) içinde yeralmasını sağladı. Bu arada Paşabahçe grevi nedeniyle *Türk-İş*'ten geçici olarak ihraç edilmiş olan *Maden-İş Sendikası*'nın *SADA* içinde yeralan diğer örgütlerle ortak hareketini yürüten Türkler, sonunda bu sendikalarla birlikte Türk-İş'ten ayrılarak 13 Şubat 1967'de *Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu*'nu (DİSK) kurdu. 1977'de yapılan VI. Genel Kurul'a kadar *DİSK*'in genel başkanlığını yapan Kemal Türkler, bu dönem içinde mücadeleci ve aktif kişiliğiyle öne çıktı. Özellikle 1971'e kadar *Maden-İş Sendikası*'nın yürütmüş olduğu yetki mücadelesinde güçlenen *DİSK*, 15-16 Haziran'dan sonra üye sayısını artırdı. Bu olaylar nedeniyle tutuklanan Türkler, 12 Mart'tan sonra bağımsız sendikaların katılımıyla üye sayısı daha da artan *DİSK* içinde başgösteren anlaşmazlıkta *Ulusal Demokratik Cephe* (UDC) yanlılarıyla işbirliği yaptı. 28 Temmuz 1977'de yapmış olduğu açıklama örgüt içinde tartışmalara yolaçtı. *DİSK* Yürütme Kurulu içinde diğer üyelerle anlaşmazlığa düşen Türkler, Aralık 1977'de yapılan VI. Genel Kurul'da genel başkanlığa seçilemedi. Bu tarihten sonra *Maden-İş Sendikası*'nın genel başkanlığını yürüttü. Sendikacılık yaşamında birçok kez tutuklanarak, hakkında çeşitli davalar açılan Türkler, 22 Temmuz 1980 sabahı Merter'de evinin önünde sendikaya gitmek üzere arabasına binerken düzenlenen faşist bir saldırı sonunda hayatını kaybetti.

1976 içinde "13 Mart Faşist Baskı ve Kıyımları Protesto Miting ve Yürüyüşü" ve "DGM'leri Protesto Miting ve Yürüyüşü" gibi eylemleri gerçekleştiren demokratik kitle örgütleri, toplu sözleşmeli ve grevli sendikalaşma hakkını elde etme mücadelesine daha fazla ağırlık verdiler.

DİSK'in Nicel Gelişimi ve Tasfiyeler

Türkiye'de 1973 sonrasında sınıf çelişkilerinin keskinleşmesi, ekonomik ve demokratik mücadelenin zorlaşması ve *Türk-İş*'in bir devletçi sendikal merkez olarak yetmezliği, işçilerin gözünde bir "sarı", "sınıf uzlaşmacısı sendika" haline gelmiş olması çok sayıda bağımsız ve *Türk-İş* üyesi sendika ile binlerce işçiyi *DİSK*'e yönlendirdi. 1975 sonrasında şu sendikalar *DİSK* üyesi oldular:

Ges-İş (3 Aralık 1975), *Çağdaş Gıda-İş* (3 Aralık 1975), *Teknik-İş* (3 Aralık 1975), *Mab-İş* (sonradan *Dev Maden-Sen* 3 Aralık 1975), *Besin-İş* (8 Aralık 1975), *Genel-İş* (11 Haziran 1976), *Çağdaş Maden-İş* (11 Haziran 1976), *Gamsen* (11 Haziran 1976), *Nakliyat-İş* (11 Aralık 1976), *Tis* (10 Eylül 1976), *Aster-İş* (10 Eylül 1976), *Ba-Sen* (10 Eylül 1976), *İlerici Deri-İş* (30 Haziran 1977), *Oleyis* (10 Eylül 1977).

DİSK'e yeni üye olan sendikalardan o tarihlerde *Genel-İş*'in 120 bin, Oleyis'in 23 bin üyesi vardı. Bazı kesimlerce "transfer" olarak adlandırılan yeni sendika katılımları ve *DİSK* üyesi sendikaların yeni üye kazanımları ile *DİSK*'in üye sayısı 1977 sonunda yarım milyona ulaştı.

Aynı işkollarında çok sayıda sendikanın *DİSK*'e üye olması, bu sendikaların birliğini anatüzük konusu yapınca *DİSK*'te önemli sorunlar yarattı. *DİSK* Birleştirme Komisyonu'nun kararları sonucunda, örneğin *Sosyal-İş Sendikası* gibi üye örgütlerin *DİSK* üyeliği bir süre için düştü. *DİSK* üst yönetimi 1975 sonrasında Birleştirme Komisyonu kararlarını zorlayarak o dönemde "tasfiyecilik" olarak adlandırılan işlemlere girişiyordu. Örneğin 1972 sonrasının nitel olarak en başarılı sendikalarından olan 9 bin üyeli *T. Petrol Kimya Sendikası*'nın (Kimya-İş) o dönemde *DİSK* Başkanvekili olan ve "toplumsal ilerleme" söylemini kullanan Mehmet Kılınç başkanlığındaki 3 bin üyeli *Petkim-İş Sendikası*'na iltihak etmesi sağlanıyordu. Eski *DİSK* Yürütme Kurulu üyesi ve yeni *TİP* kurucusu 6 yıllık *Kimya-İş* Başkanı olan Dinçer Doğu, bunu protesto ederek daha önce çalıştığı fabrikaya işçi olarak geri döndü. Kılınç ise eski *Kimya-İş* bünyesinde tasfiyelere girişti.

1975 ve 1976 içinde *TİP (Yürüyüş, Yurt ve Dünya), TSİP (Kitle, İlke)* yayınlarında *Kimya-İş, Turizm-İş, Sosyal-İş* yöneticileri ile bazı *Maden-İş*'lilerin *DİSK* üst yönetimince tasfiye edilmek istendiğine ilişkin yoğun bir yayın yapıldı. Devrimci, sosyalist üyelerin tasfiyesi o denli sorunlar yaratmıştı ki, *DİSK* 6. Genel Kurulu'nda "tasfiyecilik üzerine" bir karar alındı.

1977'de İşçi Hareketi

1978 kamu çalışanlarının dernekleri açısından çok hareketli geçti. *Töb-Der, Tüm-Der, TÜTED* 22 Ocak 1977'de Denizli ve Mersin'de, 29 Ocak'ta Zonguldak ve Bursa'da, 5 Şubat'ta da Ankara'da "Ekonomik Demokratik Haklar Mitingi" düzenledi. Bu mitinglere onbinlerce emekçi katıldı ve taleplerini dile getirdi.

Türkiye'de Tekelcilik

Türkiye kapitalizminin karakteristik bir özelliği de tekelci yapısı. Az sayıda firmanın kontrolünde olan sektörler, sanayiden bankacılığa, dış ticaretten ulaşıma bir dizi alanı kapsıyor. Alt sektör düzeyindeki hakimiyet, ilgili sektörlerdeki hakimiyetle tamamlanınca ortaya "entegre tekelleşme" dediğimiz olgu çıkıyor.

İmalat sanayiindeki tekelleşmenin boyutları, ileri kapitalist ülkelerde görülen tekelleşme boyutlarının da üstünde. Gazi Üniversitesi araştırma görevlisi Mesiha Sat'ın bir araştırmasına göre, tekelleşme şöyle bir görünüm ortaya koyuyor: Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1985'de yaptığı "Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı", 25 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerlerini kapsıyordu. Her sanayi dalındaki 4 firmanın, o sanayi dalı satışlarındaki payının ne olduğu ortaya koymaya çalışıldığında, sonuç tekelleşmenin vardığı son boyutlar hakkında bazı bilgiler veriyor. Buna göre, incelenen 68 sanayi dalının sekizinde, en büyük 4 işyerinin, pazarın yüzde 90'ı ile yüzde 100'ünü elinde bulundurduğu görüldü. 4 işyerinin, piyasanın yüzde 80-90'ını hakimiyetinde bulundurduğu sanayi sayısı 4 ve yüzdea 60-70'ini denetlediği sanayi sayısı 5'ti.

Dünya normlarına göre, 4 işyeri, o sektördeki satışların yüzde 50'sine hakimse o sektörde ciddi boyutta tekelleşmeden sözedilebilir. Bu norm Türkiye'ye uygulandığında 68 sanayi dalının 28'inde 4 işyerinin satışları toplamının, yüzde 50'yi aştığı görülmektedir. Tekelleşmenin en fazla olduğu sanayilere bakıldığında ise şu bulgulara ulaşıldı: 4 özel işyerinin satışlarındaki payının yüzde 80-100 arasında olduğu sanayi dalları tekerlek iç ve dış lastiği, su ürünleri işleme sanayii, halat, ip üretimi, deri eşya üretimi, bilgişlem büro makineleri, petrol ve kömür türevleri, motosiklet ve bisiklet üretimi, fotoğrafçılık ve optik eşya, saat, müzik aletleri, spor alet ve malzemesi üretimi sektörleri. Bu sektörlerden sonra tekelleşme derecesi açısından sırayı halı üretimi, boya ve vernik, sabun ve temizleyici maddeler, cam ve cam ürünleri, metal mobilya sektörleri izliyordu.

Tekelleşmenin ölçüsü olarak tek işyerinin toplam satışlardaki payı da dikkate alınabilir. Bu durumda tek firmanın toplam satışlardaki payı yüzde 25'in üzerindeyse, o sektörde de tekelleşmeden sözedilebiliyor. Bu ölçüt dikkate alındığında ise 68 sanayi dalından 24'ünde tek firmanın pazar payının yüzde 25'in üstünde olduğu görülüyordu. Ancak unutmamak gerekiyor ki, bu yöntem, tekelleşmeyi olduğundan daha düşük gösterebiliyor. DİE'nin Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, işletme bazında yapılıyor. Bazı durumlarda aynı şirkete ait birden fazla işyeri, ayrı işyerleri olarak alınıyor. Örneğin Arçelik'in, Eskişehir, Bolu ve Çayırova'daki üç işyeri sektör satışlarının üç birimce paylaşıldığı anlamına ulaştırıyor. Oysa üç işyeri tek firmaya alt. Bu yöntemin, sözkonusu zaafı dikkate alındığında tekelleşmenin boyutlarının çok daha ileri boyutlara ulaştığı görülebiliyor. DİE verileri bile dikkate alındığında, Türkiye'de tekelleşmenin boyutları ABD ve Avrupa'daki boyutlardan da ileride. ABD'de 4 firmanın pazarda yüzde 50'den fazla paya sahip olduğu sanayiler, tüm sanayi dallarının yüzde 30'unu oluşturuyordu. Oysa, aynı ölçütlerle Türkiye'deki durum incelendiğinde, bu durumdaki sanayi sayısı, tüm sanayilerin yüzde 41'ini oluşturuyor. Türkiye'de daha büyük boyutta olan KİT'lere ait işyerleri de dikkate alındığında, diğer ülkelerle ortaya çıkan farkın daha da büyüyeceği görülebilir.

Nitekim, çeşitli sektörlerde "işyeri" yerine "firma" egemenliğini dikkate alan bir araştırma, tekelciliğin boyutlarını daha açık bir biçimde yansıtabiliyor. *Panorama* dergisinde yayımlanan bu araştırma 100 temel mal ve hizmette tek firma kontrolünde 11 sektörün varlığına işaret ediyordu. "Pür tekelcilik"in görüldüğü dalların bazıları kamusal mallar (içki-sigara, petrokimya, bor madeni) olmasına karşılık, cam, kordbezi, orlon gibi dalların, özel tekellerin egemenliğinde olduğu görülüyordu.

100 malın 54'ünde ise tek firmanın pazar payı yüzde 99 ile 50 arasındaydı. Otomotiv sektörü, dayanıklı bazı tüketim malları, bakır, çelik türü metal sektörü, bira, margarin gibi gıda maddeleri, kağıt, kalem gibi gnülük yaşamın ayrılmaz parçalarının üretiminde tek firma payı yüzde 99-50 arasında değişiyordu. Bu durumda, incelemeye alınan 100 mal ve hizmet içinde tek firmanın pazar yayının yüzde 100 ile yüzde 50 arasında olduğu ürün sayısı 65'e ulaşıyordu. İncelenen 100 mal ve hizmetten 29'unda ise tek firmanın pazar payı yüzde 49-25 arasında değişiyordu. Bu mallar, makarnadan şişe suyuna, boyadan gazeteye, deterjandan kamyonete, lastikten radyatöre, TV'den ampüle kadar uzanıyordu. Tek firmanın pazardaki payının yüzde 25'in altında olduğu mal sayısı ise yüzde 7 idi. Özellikle "ara ve yatırım malı", tanımına sokulan sektörlerde önemli bir tekelleşme görülüyordu. Buzdolabı, çamaşır makinesi, otomotiv, fırın, kaset, termosifon, TV, tekelciliğin açıkça görüldüğü alanlardı. Bu sektörlerdeki firmaların yabancı sermayeli olması, bir diğer dikkat çekici olguydu.

Zaten Türkiye'deki özel tekeller, çoğunlukla çokuluslu tekellerin uzantıları olarak ortaya çıkmışlardı. 1950 sonrasında, önceleri tüketim malları, daha sonra ara ve yatırım mallarına yönelen sınai üretime, önceleri yabancıların mallarını pazarlarken yeterli birikime ulaşınca sanayiciliğe geçiş yapan bugünün dev holdingleri öncülük yaptı. Döviz birikiminin 1945-1953 arasında hızla tüketilmesinin de etkisiyle ithalat kısıtlamasına gidilince, daha önce ithal edilen mallar, ithalatçı Türklerle malı satan çokuluslu şirketlerin ortaklığında kurulan firmalarca üretilmeye başlandı.

Böylece daha baştan tekelci bir sanayi yapısı inşa edildi. Kurulan tesisler genellikle iç pazara dönüktü. İzlenen dış ticaret ve kur politikaları da ihracatı değil, iç pazarı hedef alıyordu. Dolayısıyla, kurulu kapasiteler iç talepçe belirlendi ve bir sahayı önce kapan o sektörde hakimiyetini ilan etti. Sonra gelenler, bakir sahalara yöneldiler. 1960 sonrasında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı da sahaları bölüştüren kurum işlevi gördü. Teşvik politikaları bu hakemlikte en etkili araç oldu. Mevcut bir sanayiye yeni girişler, "kapasite fazlası ortaya çıkar" itirazıyla teşviksiz bırakıldı. Böylece her dalda pazarın birkaç firmaca paylaşıldığı, pazar hakimiyetinden dolayı tekelci fiyatla satış yapılan ve kalitenin ikinci plana atıldığı bir sanayi yapısı ortaya çıktı.

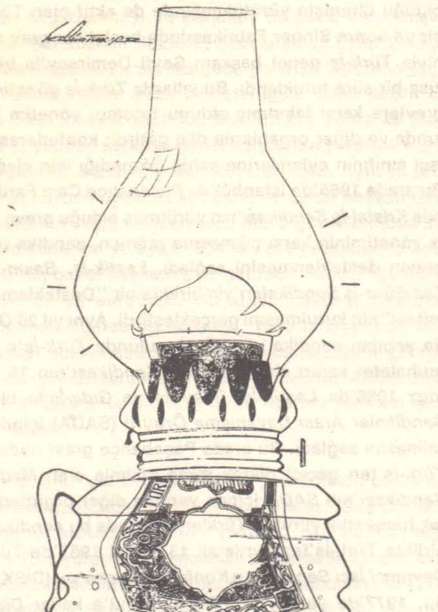
1960 ve 1970'lerde firma hakimiyeti yatay ve dikey bütünleşmelerle holding hakimiyetine dönüştü. Sadece malı üretmekle kalmayıp onun pazarlama birimlerini de oluşturan, dolayısıyla ticaret kârını da bünye içinde alıkoyan yapılar oluştu. Ayrıca hammaddeyi iç ve dış piyasadan temin eden birimler bünyeye eklendi. Finansman sorununu çözmek, dolayısıyla "faiz" giderini en aza indirmek üzere bankalara sahip olundu. Bunu, sigorta şirketleri edinmek izledi. Gruplar büyüdükçe artan inşaat faaliyetleri için inşaat firmaları, reklam faaliyetleri için reklam şirketleri, ulaşım faaliyetleri için taşımacılık şirketleri kuruldu. Böylece ekonominin neredeyse her dalında faaliyet gösteren "entegre tekelleşme"nin unsuru "holdingler, sermaye grupları" oluştu. Bunların egemenlikleri gün be gün artarken ekonomideki daralma dönemlerinde koşullara ayak uydurmayanlar da bu devlere yem oldu. Böylece, "kapitalistlerin kapitalistlerce yoksullaştırılması" sonucu tekelcilik ve dev grupların hakimiyet alanı daha da büyüdü. 1988 sonu itibariyle holdinglerin hakimiyet alanlarına gözatıldığında şu sonuçlar görülüyordu:

Başta otomotiv ve beyaz eşya olmak üzere birçok dinamik sektöre hükmeden Koç Topluluğu 1988 sonunda satışlarını 8.1 trilyon liraya çıkarmış ve bu satışlardan 688.5 milyar lira kâr elde etmişti. Bu, her 100 liralık satıştan 8.5 lira kâr anlamına geliyordu. Türkiye'nin önde gelen ihracat şirketlerinden Ram Dış Ticaret'in de sahibi olan Koç Grubu 1988'de 552 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirmişti. Grupta o yıl 33 bin 662 kişi çalışıyordu. Bir başka ifadeyle 1988'de her Koç çalışanı patronuna 20.4 milyon lira tutarında kâr sağlamıştı.

Tekstil, lastik ve bankacılık sektörünün devlerinden Sabancı Topluluğu ise 1988'de 6 trilyonluk satış gerçekleştirmiş ve 150 milyar lira kâr elde etmişti.1988'de her 100 liralık satıştan 12.5 TL.'lik kâr kalmıştı Sabancılara. 30 bin kişiye patronluk yapan Sabancı Topluluğu, çalışan başına 1988'de 25 milyon TL. kâr elde etmişti.

Türkiye'nin en büyük özel bankası olan İş Bankası'nın iştiraki Şişe-Cam ise cam sektörünün tekeliydi. Şişe-Cam 1988'de 2 trilyon TL. dolayında satış gerçekleştirmişti ve 135 milyar kâr elde etmişti. Camın hammaddesinden satışına kadar tüm birimlerini dikey entegrasyonla bünyesinde barındıran Şişe-Cam, 1935'te aldığı bir imtiyaz sonucu şişe-cam tekeline sahip olmuş ve egemenliğini bu sayede pekiştirmişti. Şişe-Cam, Avrupa'nın 4., dünyanın ise 9. büyük cam kuruluşu durumundaydı.

Bir diğer büyük tekelci grup "Akkök Yatırım" ya da Dinçkök Ailesiydi. Akrilik elyaf adı verilen orlon piyasasının yüzde 90'ını elinde tutan Aksa ile birlikte entegre bir sanayi yapısına sahip olan Akkök Grubu, 1988'de 1 trilyon 16 milyarlık satış yapmıştı ve 110 milyar kâr elde etmişti.

Salim Tuncer'in bir karikatürü. Kapitalizmi savunanlar sık sık başvurdukları argümanlardan biri, ancak bu üretim tarzının üretici güçlerin gelişmesini ve dolayısıyla emeğin veriminde hatırı sayılır bir artışı sağlayabileceğini iddia ederlerse de, Tuner'in karikatüründe ifadesini bulan sezgi rakamlar tarafından da doğrulanıyor. Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olan Ege ve Marmara'da bu ölçüt 1968 ile 1974 arasında yaklaşık 1.4 oranında artmıştır. Oysa sözkonusu yıllar bilgi işlem devrimine bağlı olarak dünyadaki emek verimliliğindeki artışın başdöndürücü bir hız kazandığı dönemdir. Diğer yandan Devlet Planlama Teşkilatı tarafından "Doğu Anadolu" diye tasnif edilen bölgelerde, bu oranın aynı dönem içersinde çok az da olsa düştüğü görülmektedir.

12 Mart Sonrası İşçi Hareketleri

1980'lerin sonlarında belli sarsıntılar geçirse de İzmir'in egemeni Yaşar Grubu da tekelci sermayenin ilk beşleri arasında yer alıyordu. 1988'i 1.2 trilyonluk satış ve 29 milyar kârla kapayan Yaşar Grubu, gıda-turizm ve boya sektöründe yoğunlaşmıştı. Tuborg, Pınar Et, Pınar Süt, Ege Gübre, Tütünbank, DYO Sadolin gibi kuruluşların sahibi olan Yaşar'ın bünyesinde 10 bin 200 işçi çalışıyordu.

"Bursa'nın hakimi" olarak bilinen Sönmez Grubu, özellikle tekstil sektöründeki entegre yatırımları ile hızlı bir büyüme kaydediyordu. Ali Osman Sönmez'in yönetim kurulu başkanlığı yaptığı grup, 1988'de 457 milyar liralık satıştan 67 milyar lira kâr elde etmişti.

Beyaz eşya ve elektronikteki yatırımları ile Türkiye'nin en büyük ilk 10 sermaye topluluğu içinde yer edinen Profilo Grubu ise 1988'de 403 milyar liralık ciro yapmıştı. Yaklaşık 7 bin kişinin çalıştığı Profilo, 1980'lerin sonlarında AEG, Thompson, Olivetti gibi çokuluslu Avrupa devlerini şirketlerine ortak olarak aldı.

Anahtar teslimi sanayi yapılması, inşaat, turizm yatırımlarında uzmanlaşan Alarko Topluluğu da 1988'de 234 milyarlık cirodan 26.5 milyar kâr elde etmişti. Grupta 6.500 işçi çalışıyordu.

Böylece Koç, Sabancı, Şişe-Cam, Yaşar, Akkök, Sönmez, Profilo ve Alarko'dan oluşan 8 devin konsolide satışları toplamı 19.5 trilyon liraya ulaşıyordu. Aynı yıl Türkiye bütçesinin yaklaşık 21 trilyon olduğu anımsandığında, 8 devin hakimiyet gücü de ortaya çıkar. Öte yandan, bu 8 büyük kuruluşun 1988 ihracatı 2.1 milyar dolara ulaşıyordu ki bu, 12 milyar dolayında olan 1988 Türkiye ihracatının yüzde 20'sine yakındı.

Tekelcilik, dolayısıyla holding hakimiyeti, 1980 sonrasında hızlandı. 1970'lerin ikinci yarısında yaşanan ekonomik bunalım, tekelci sermayenin kârlarında azalmayı da beraberinde getirmişti. Döviz darboğazı, yüksek enflasyonun yanı sıra artan grev ve direnişler kapasite kullanımını yüzde 50'lerin altına çekmişti. 12 Eylül darbesine en büyük desteği veren tekelci sermaye, 12 Eylül'ün ihracatları sayesinde, kârlılık düzeyini yeniden yükseltirken, kendi içinde yaşadığı, "ayıklama" sonucu da 1980'lerden daha da devleşerek çıktı. 1980'lerin özellikle cunta yönetimine denk gelen ilk yarısında yaşanan yüksek faiz ve daralan iç pazar koşulları, özkaynakları yetersiz birçok firmayı zor duruma soktu. Bunlar ya piyasayı hızla terkettiler ya da bunalıma dayanıklı, özellikle sırtı bir ya da bir kaç bankaya dayalı sermaye gruplarına yem oldular. Bu dönemde "dökülen" firmaların çoğunu İş Bankası, Sabancı'nın sahibi olduğu Akbank, Çukurova Grubu'nun kontrol ettiği Yapı Kredi gibi bankalar ya da Koç, Sabancı gibi iri kıyım gruplar aldı. Bu gruplara yem olan görece büyük holdingler ise Ercan, Anadolu Endüstri, Haslar, Demirören, Transtürk, Ergür, Sapmazlar, Özakatlar, İzdaş, Mengerler, Okumuş gibi gruplardı. Ayrıca 12 Eylül döneminde uygulanan ve izleyen yıllarda kurumsallaştırılan "anti-sendikal" politikalar yoğun bir sömürünün eşliğinde kârlara ivme kazandırdı. 1980'lerden 1990'lara geçerken tekelci sermayede görülen niteliksel bir değişim, hızlanan bir "gayri millileşme" süreciydi. 1992 Avrupa Tek Pazarı hedefinin ortaya atılmasıyla ileri kapitalist ülkelerde yaşanan sermayelerin birleştirilmesi, merkezileştirilmesi, kısa sürede Türkiye kapitalizmine de yansıdı ve Türk tekelci sermayesi de Batı'daki bir eğilim karşısında güçsüz kalmamak için hızlı bir "yabancı şirket entegrasyonu" yoluna gitti. Büyük firmaların hisselerinin bir kısmına yabancıları ortak etmek, dünya pazarında ayakta kalabilmesinin tek yolu olarak görüldü. Bu merkezileşmeyi, sermayenin yoğunlaşmasının izlemesiyle tekelcilikte yeni adımlar atılacaktı.

MUSTAFA SÖNMEZ

1977 sonuna doğru yoğun baskı altında tutulan demokratik meslek ve kitle örgütleri miting ve yürüyüşlere ağırlık verdiler. 18 Eylül 1977'de Ceyhan'da, 9 Ekim'de Niğde ve Antalya'da, 5 Kasım'da Trabzon, Bursa ve Denizli'de, 24 Aralık'ta İzmir'de "Taban Fiyatlarını, Hayat Pahalılığını ve Faşist Saldırıları Protesto Miting ve Yürüyüşleri" düzenlendi. Bu tür toplantıların sonuncusu 5 Ocak 1978'de İstanbul'da yapıldı.

1977 içinde *Türk-İş* üyesi 26 mahalli sendika İstanbul'da *Türk-İş* İşçi Kurultayı yapılmamasını protesto ederek ayrı bir yapılanma yarattı. Bu sendikalara üye 2 bin temsilci 23 Nisan 1977'de İstanbul'da biraraya gelerek çeşitli işçi sorunlarını tartıştı ve 3 Haziran seçimlerinde *CHP*'ye oy verilmesini karar altına aldı.

2 Mayıs 1977'de *Türk-İş*'e bağlı 9 bin tekstil işçisi grevdeydi. 25 Temmuz'da İzmir'de Devsan işyerinde işçiler polisle çatıştı. 1977'nin ilginç direnişlerinden birini demiryolu işçileri gerçekleştirdi. 13 Eylül 1977'den sonra *İstanbul Demiryolu İşçileri Sendikası* üyeleri başta olmak üzere 45 bin *DYF-İş* üyesi direnişe sürüklendi. İstanbul'da 27 Eylül 1977'de 86 işçinin işten çıkarılmasından sonra işçiler direnişe geçti. Atılan işçilerin daha sonra yeniden işe alınmalarına rağmen 13 Eylül-12 Kasım arasında özellikle İstanbul'da demiryolu işçileri çeşitli biçimlerde direnişlerini sürdürdü. 5 Kasım 1977'de ise sinema emekçileri İstanbul'dan Ankara'ya "Yeni Sansür Yönetmeliğini Protesto Yürüyüşü"ne başladı.

1977'nin ikinci yarısında en önemli eylemler *Madeni Eşya İşverenleri Sendikası*'nın (MESS) grup sözleşmesi dayatmasına karşı *DİSK-Maden-İş*'in giriştiği grevlerdi. *Maden-İş* önce 30 Mayıs 1977'de 31 işyerinde greve gitti. "Grup Sözleşmesine Hayır", "DGM'yi Ezdik, Sıra *MESS*'te" sloganları ile sürdürülen bu grevler daha sonra 64 işyerine genişletildi. Ancak 4 Ocak 1978'de grevler, *Maden-İş* yöneticilerince "grup sözleşmesine evet" denilerek bitirildi. Bu grevler üzerine Aziz Nesin eleştirel *Büyük Grev* romanını yazdı.

1977'de, işyeri işgali, direniş, yürüyüş ya da miting ve direniş biçimlerinde 260 işçi eylemi gerçekleştirildi. Bu eylemlerin yaklaşık yüzde 30'u İstanbul'da, yüzde 3'ü Ankara'da, yüzde 8'i Kocaeli'nde, yüzde 7'si İzmir'de görüldü. Eylemlerin yüzde 60'ı *DİSK*, yüzde 25'i *Türk-İş* üyelerince gerçekleştirildi.

1 Mayıs 1977

19 Ocak 1977'de *DİSK*'e bağlı *Turizm-İş* üyesi Intercontinental (Etap Marmara) Oteli işçileri yetkinin *Türk-İş*'e bağlı *Oleyis*'e verilmesini protesto için direnişe başladılar. 26 Ocak'ta *Gislaved*'de bin işçi greve başladı. 13 Şubat 1977'de *DİSK* kitlesel bir şölen ile 10. Yıldönümü'nü kutladı.

20 Eylül 1975'te, DİSK'in düzenlediği Demokratik Hak ve Özgürlükler İçin Mücadele mitinginde, diğer sol grupların kendi pankartlarıyla mitinge katılması nedeniyle kavga çıktı ve 20 kadar işçi yaralandı. DİSK'in Genel Kurul Kararı'yla düzenlediği miting, işçilerin Şişhane, Kabataş ve Şişli'deki yürüyüşlerinin ardından saat 15'de Taksim Meydanı'nda birleşmesiyle devam etti. Başlangıçta sorun olmayan MC iktidarını ve faşizmi protesto eden işçilerin taşıdığı pankartlar, DİSK yöneticilerinin Kürt propangasıyla ilgili sloganların atılmaması ve pankartların kaldırılması uyarılarının göz ardı edilmesi üzerine bir çatışmaya neden oldu. Kaldırılması istenen pankartlardan biri "Kürt Milleti Özgürlüğüne Kavuşacaktır" biçimindeydi. Polisin müdahale etmediği ve yaklaşık 15 dakika kadar süren çatışmadan sonra miting DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler'in konuşmasıyla devam etti. Fotoğrafta, pankart sopalarıyla birbirlerini tartaklayan işçiler görülüyor.

DİSK, 21 Şubat 1977'de Genel seçimlerde *CHP*'yi destekleyeceğini açıkladı. *CHP*'yi destekleme kararının gerekçesinde "*DİSK* istemleri doğrultusunda ve demokratik ortamdan yana ve tek iktidar alternatifi olduğu için" *CHP* desteklenirken şöyle deniliyordu: "*DİSK*'in sürdürdüğü daha ileri ekonomik, toplumsal ve demokratik haklar savaşımı, her zaman, *MC*'nin demokratik yoldan düşürülmesi ve sosyalizme açılan ileri demokratik bir düzenin kurulması hedefiyle bütünleşmiştir."

1 Mayıs 1977'nin *DİSK*'in öncülüğünde daha büyük bir katılım ile kutlanması için aylar öncesinden yoğun bir çalışma yapıldı. Ortak basın açıklamaları ve duyurularla Türkiye'nin her köşesine ulaşıldı. Ülkenin dört bir yanından gelen 300 bin dolayında emekçi 1 Mayıs Alanı'nda toplandı. Beşiktaş ve Saraçhane'de toplanan binlerce emekçi "141-142'ye Hayır", "Faşizme Geçit Yok", "İşçiyiz Güçlüyüz, Devrimlerde Öncüyüz" sloganlarını haykırarak ve demokratik taleplerini dile getirerek alana girdi. Ancak, "kontrgerilla" olarak bilinen devlet içindeki gizli terörist örgüt tarafından önceden planlanan bir komplo uyarınca emekçiler üzerine ateş açıldı ve 1 Mayıs günü kana bulandı. Açılan ateşle ve kaçmaya çalışan insanların birbirini ezmesi sonucunda işçi, öğretmen, öğrenci, kadın, erkek 36 kişi öldü, yüzlercesi yaralandı. Olay hem Türkiye'de, hem de dünyada büyük yankı yarattı. Tören sonrasında çok sayıda kuruluş ayrı ayrı ya da ortaklaşa görüşlerini kamuoyuna ilettiler. *DİSK* tarafından yapılan açıklamada 1 Mayıs 1977 katliamının sorumlusu olarak "*CIA* ve onun yerli kardeş örgütü, işbirlikçi tekelci sermaye ve *MC*'nin desteklediği faşistler ve Maocu bozkurtlar" gösterildi. *DİSK* gerekli yerlere tüm ayrıntıları bildirip suçluların bulunmasını istedi. 1 Mayıs 1977 katliamının sorumluları günümüzde de ortaya çıkarılmış değil. Başta *DİSK* olmak üzere tüm demokratik kuruluşlar 1 Mayıs'ların engellenemeyeceğini ve 1 Mayıs 1978'in daha güçlü bir biçimde kutlanacağını açıkladılar.

UDC Tartışmaları ve *DİSK* 6. Genel Kurulu

DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler 28 Temmuz 1977'de, daha sonra *DİSK* içinde bölünmelere yolaçacak *Ulusal Demokratik Cephe* (UDC) çağrısı yaptı. Türkler, *UDC* çağrısında şöyle diyordu: "*Milliyetçi Cephe* işbirlikçi tekelci sermayenin en gerici, şoven kesimlerinin oluşturduğu gericilik ve faşizm cephesidir. Bu cepheye karşı ve güvenoyu aldığı takdirde 2. *MC*'yi bir an önce iktidardan uzaklaştırmak için, ulusal bağımsızlıktan, demokrasi, barış ve toplumsal ilerlemeden yana olan parlamento içindeki ve dışındaki tüm örgüt ve güçlerin *Ulusal Demokratik Cephe* (UDC) içinde bir araya gelmeleri ve *UDC*'yi güçlendirmeleri acil bir görev ve zorunluluktur.

"Demokrasi düşmanlarınca yaratılan bu cepheleşmenin Demokrasi Bölümü'nde *CHP*'nin gerekli yerini alması, işlev ve görevlerini daha somut biçimde yerine getirmesi önemli bir zorunluluk haline gelmiştir."

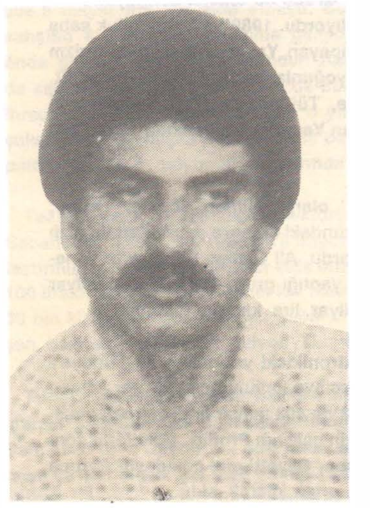
Türkler, bu çağrısını daha birçok yerde, özellikle de 6-10 Eylül 1977 arasında toplanan *Maden-İş* 22. Genel Kurulu'nda yineledi. Çağrı son bölümü itibariyle *CHP*'yi fazlasıyla ilgilendiriyordu, ancak *DİSK*'e ekonomik örgüt olmanın çok ötesinde politik misyon yüklüyordu. *UDC* çağrısının kamuoyunda yankı yaratmasından sonra *CHP* yanlısı ve Kemal Türkler ekibine karşı sendikacılar Kemal Türkler'i eleştirmeye başladılar. *DİSK* Yürütme Kurulu "4'ler", "3'ler" olarak ikiye ayrıldı. *DİSK* Yönetim Kurulu yeni bir genel sekreter atadı. Basında "*DİSK*'te iki başlı yönetim" başlıkları kullanılıyordu. Bu tartışma günlerce kamuoyunu meşgul etti. Bu arada *DİSK*'te "ilerleme" ya da "ulusal demokratik devrim" yaklaşımının mimarı olan uzmanlar *DİSK*'ten uzaklaştırıldı. Yoğun tartışmalardan, karşılıklı suçlamalardan ve geçici uzlaşmalardan sonra *DİSK* 6. Genel Kurulu Aralık'a alındı. *DİSK* 6. Genel Kurulu 22-29 Aralık 1977 arasında İstanbul'da yapıldı. Toplantıya 35'i doğal, 361 delege katılıyordu. Bunların 100'ü *Genel-İş*, 64'ü *Maden-İş* delegesiydi.

Genel-İş Başkanı Abdullah Baştürk'ün *DİSK* Genel Başkanlığı'na, Genel Kurul'dan bir ay öncesine kadar Kemal Türkler ekibiyle birlikte davranan Fehmi Işıklar'ın *DİSK* Genel Sekreterliğine seçildiği *DİSK* 6. Genel Kurulu 46 karar aldı. En önemli karar olan cephe kararı önerisi altında Mehmet Ertürk, Kemal Doysal, Abdullah Baştürk, Kemal Nebioğlu ve Celal Küçük imzaları vardı. Bir Genel Kurul delegesi şöyle diyordu: "Aylardan beri 'cepheyi savunanlar' ile 'provoke edenler' olarak kamuoyunda kavga ettiniz. Fabrikalardaki işçileri, emekçi halkımızı meşgul ettiniz, *DİSK*'i bunalımlara sürüklediniz. İki dakikada anlaşacak idiyseniz bütün bunlara ne gerek vardı."

1978 İşçi Hareketleri

1978'de işçi hareketleri yoğunluğundan bir şey yitirmedi. 14 Şubat 1978'de *Türk-İş* üyesi *Teksif* dönemin sahibinin faşist hareketin yöneticilerinden biri olmasıyla ünlü işyerlerinden Sancak Tül'de greve başladı. 23 Nisan 1978'de *Türk-İş*'e bağlı *Hava-İş*'in 6 bin üyesi THY'de greve başladı. Kamuoyunda büyük yankılar yaratan grev ikinci gün hükümetçe 30 gün ertelendi. Bu erteleme daha sonra 2 ay uzatıldı. 6-7 Mayıs 1975'de I. Teknikerler Kurultayı toplandı.

1978 ortalarında 1977'de başlayan çok sayıda grev sürüyordu. Örneğin 1 Temmuz 1978'de, *Genel-İş* üyesi 150 işçi 274 gündür Afyon Belediyesinde, *Keramik-İş* üyesi 50 işçi 325 gündür

BUDAK, KENAN (1952-1981)

12 Eylül'den sonra düzenlenen bir komplo sonucunda polis tarafından vurularak öldürülen, *DİSK*'e bağlı *İlerici Deri-İş* genel başkanı Kenan Budak, Erzincan'ın Tercan ilçesinde doğdu. 1956'da ailesiyle birlikte İstanbul'a geldi. Zeytinburnu'na yerleşen ailesinin yanında 1958'de ilkokula başlayan Budak, küçük yaşta çalışmak zorunda kaldı. 1963'te Zeytinburnu İhsan Mermerci Lisesi'nde ortaokula başladı. Ancak ikinci sınıfta öğrenimini terkederek, işçilik yaptı. Bir süre için, daha sonra kendisi gibi sendikacılık yapacak ve *DİSK*'e bağlı *Tekstil Sendikası*'nın genel başkanlığına getirilecek olan amcaoğlu Rıdvan Budak'la birlikte Kürkçü Han'da tezgâhtarlık yaptı. Bunun ardından Kazlıçeşme'deki deri atelyelerinde çalıştı. Burada özellikle Erzincan'lı olan deri işçileriyle iyi ilişkiler kurdu ve ilerde girişeceği örgütlenmenin temellerini attı. Bu işkolundaki kötü çalışma koşullarından ve aşırı sömürüden etkilenerek *Türk-İş*'e bağlı *Deri-İş Sendikası*'na girdi. 12 Mart ve sonrasına kadar *Deri-İş*'te etkinlik gösteren Budak, bundan sonra *Türk-İş*'in dışında yeni bir örgütlenme çalışmasını yürüttü. Bu amaçla 1975'ten sonra bağımsız *Bağırsak ve Deri İşçileri Sendikası* (Bar Der-İş) içinde etkinlik göstererek, bu sendikanın çalışmalarının *DİSK*'e yönelmesine yardımcı oldu. Bu amaçla 1976'da kurulan *DİSK*'e bağlı *İlerici Deri-İş Sendikası*'nın genel başkanlığına seçildi. Aynı yıl yapılan genel kurulda *Bar Der-İş*'in *İlerici Deri-İş*'e katılarak, örgütlenmenin tek bir sendikada toplanmasını sağladı.

***Türkiye Sosyalist İşçi Partisi*'nin (TSİP) kuruluşunda Kıvılcımlı'nın görüşleri kısmen egemen olduğu için 1974'te bu partiye girdi. Kendisiyle aynı görüşleri paylaşan *DİSK*'e bağlı *Basın-İş*'in genel başkanı Burhan Şahin'le birlikte davrandı. 1976'da ise bu partiden ayrılarak *Vatan Partisi*'ne giren Budak, bir süre bu örgütte siyasal çalışmalarda bulunduktan sonra parti içinde çıkan görüş ayrılığı sonucunda kurulan *Sosyalist Vatan Partisi*'nde görev aldı (1979). Sendikal çalışmalarda kısa süre içinde öne çıkmayı başaran Kenan Budak, Aralık 1977'de yapılan ve Abdullah Baştürk'ün genel başkanlığa getirildiği 6. Genel Kurul'da *DİSK* yönetim kurulu üyeliğine seçildi. Bundan sonra *DİSK* içinde sosyalist sendikacılarla birlikte davrandı ve 1980'e kadar konfederasyon içinde çeşitli görevlerde bulundu. Temmuz 1980'de yapılan 7. Genel Kurul'da yönetime karşı muhalefet eden onbir sendikayla birlikte davranarak, genel kurulu terketti. 12 Eylül'den sonra diğer sendikacılarla birlikte aranmaya başlayan Budak, bu dönem içinde dışarda kalan sendikacı arkadaşlarıyla birlikte işçi sınıfını askerî darbeye karşı örgütleme çalışmalarını sürdürdü. 22 Temmuz 1981'de Yedikule'de bir tamirci dükkanının önünde daha önce planlanan tertibe uygun bir biçimde, "dur ihtarına uymadığı" gerekçesiyle polis tarafından öldürüldü.**

73 (20) 12 Mart Sonrası İşçi Hareketleri

Maden-İş'in 1977'de toplanan 22. Genel Kurul çalışma raporunda da belirtildiği gibi, 1970'lerde "dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de metal işçileri, ağır sanayi işçileri işçi sınıfının ve sendikal hareketin en savaşkan, en bilinçli örgütlü çekirdeği" olarak davranıyordu. DİSK'in kurucu sendikalarından biri olan Maden-İş 80 bin üyesiyle, 1976'da Genel-İş'in de katılmasına kadar konfederasyonun en büyük sendikası durumundaydı. Aşağıda, Maden-İş'in Koç'un Arçelik fabrikasında düzenlediği grevden bir görüntü görülüyor. Ancak metal işçilerinin pratik ve sendikal düzeylerdeki mücadeleciliği ile sendikacıların siyasal stratejisinin uzlaşmacılığı arasında ilginç bir gerilim vardı. Sözü edilen çalışma raporunda dile getirilen "ulusal demokratik cephe" stratejisi işçi sınıfının yalnızca "geniş köylü yığınları, az ve orta topraklı köylüler, küçük üreticiler, şehir orta tabakaları, memurlar, aydınların büyük çoğunluğu" ile değil, "emperyalizmle işbirliği içinde olan tekellerin varlığından zarar gören ulusal burjuvazi" ile bir çok konuda birleşebileceğini öngörüyordu. Bu perspektifin sendikal mücadele düzeyindeki stratejik yansıması ise "Türk-İş'in içinde sınıf sendikacılığını egemen kılmak isteyen, DİSK ile ekonomik ve demokratik istemler uğruna iş ve eylem birliğine gidilmesi için çaba gösteren "Sosyal Demokrat Hareket" adlı eğilim" birleşme zemininin yaratılması çabasıydı.

İstanbul Veziroğlu Beton Fabrikası'nda, *Oleyis* üyesi 230 işçi 241 gündür Ankara Dedeman'da, yine *Oleyis* üyesi 65 işçi 471 gündür Varan Bolu Tesisleri'nde, *Yeraltı Maden-İş* üyesi 411 işçi 281 gündür Hekimhan, Bilfer Madenciler işyerinde grevdeydi. Bir hafta içinde de yaklaşık toplam 3.900 *Maden-İş* üyesi grevlere başlayacaktı. 13 Temmuz'da ise 800 Mersin Soda işçisi greve başladı. 29 Eylül'de 500 Sheraton Oteli işçisi, direnişe geçti. 29 Kasım'da 300 dolayında *TMMOB* üyesi Ereğli Kömür İşletmeleri'nde 3 günlük direniş gerçekleştirdi.

1978 içinde *DİSK*'e bağlı 27 sendikanın 14.240 üyesi 90 işyerinde greve, 16.530 üyesi de 41 işyerinde direnişe gitmişti. *DİSK* üyesi 3.255 işçi yeni yıla grevde girerken, 9 işyerindeki 920 işçi de yılbaşını direniş çadırlarında kutlayacaktı. 31 Aralık 1978'de *Dev-Maden-Sen* üyesi 5 işçinin Sivas, Beşer Madencilik'te sürdürdüğü grev 900. gününde idi.

20 Mart "Faşizme İhtar" Eylemi

Töb-Der'in 4-11 Şubat 1978'de düzenlediği Demokratik Eğitim Kurultayı'ndan işçi hareketini ilgilendiren pekçok konu ile birlikte kamu çalışanlarının grevli, toplu sözleşmeli sendikalaşma hakkı tartışıldı. 13 Şubat 1978'de *DİSK*'in 11. Kuruluş Yıldönümü yine kitlesel olarak kutlandı.

Faşist çetelerin 16 Mart 1978'de İstanbul Üniversitesi'nden çıkmakta olan öğrencilere saldırması sonucunda 7 öğrencinin ölümüne *DİSK*'in tepkisi çok sert oldu. *DİSK* ertesi gün yaptığı bir açıklama ile faşist saldırı ve cinayetleri protesto için 2 saatlik iş bırakacağını açıkladı. *DİSK*, 500 bin bildiri, 250 bin *DİSK'in Sesi* ile kararı tabana iletirken, demokratik kuruluşlar gazete ilanları ile üyelerini 20 Mart Faşizme İhtar Eylemi'ne katılmaya çağırdı.

20 Mart 1978'de saat 08.00-10.00 arasında Türkiye'nin dört bir yanında çarklar durdu, makineler sustu. Birçok ilde elektrik, su kesildi, trafik kilitlendi, radyo sustu, okullarda ders verilmedi, avukatlar mahkemeye girmedi. *DİSK*'in çağrısını *Töb-Der, TMMOB, Türk Tabibler Birliği, TÜTED, TÜMAS, İstanbul Barosu* başta olmak üzere çok sayıda demokratik meslek ve kitle örgütü de destekledi. *Türk-İş*'e bağlı ve bağımsız çok sayıda sendika üyesi de Faşizme İhtar Eylemine katıldı. Yaklaşık 1 milyon dolayında insanın katıldığı ve bir biçimde bir genel grev olan bu eylem o güne kadarki emekçi katılımı açısından en büyük eylem olmuştu.

DİSK'in bu eylemini sağcı basın "ihtilal provası", *Türk-İş* "işçiler üzerinde oynanan oyun" olarak tanımlarken, en sert tepkiyi *CHP* Başkanı ve Başbakan Bülent Ecevit gösterdi. Eylemi yasadışı ilan etti ve eyleme katılan işçileri işten atmakla tehdit etti.

1 Mayıs 1978

1 Mayıs 1977 katliamının sorumlularının, katillerinin henüz bulunmadığı, faşist saldırı ve cinayetlerin sürdüğü bir ortamda *DİSK*, işçi sınıfının mücadeleden korkmadığını göstermek için "1 Mayıs'da 1 Mayıs Alanına" sloganı ile 1 Mayıs 1978'e hazırlandı. Bir afiş yarışması düzenledi. Demokratik kitle örgütleriyle çok sık toplantılar yapıldı. Sonunda 200 bine yakın işçi, teknik eleman, öğretmen, sağlık emekçisi, kamu görevlisi, sanatçı, öğrenci, köylü, 1 Mayıs Alanı'nda 1 Mayıs 78'i kutladı. Kutlamaya *Türk-İş* üyesi *Hava-İş*, *Petrol-İş* ile bazı *CHP*'liler de katıldı. Böylece 1 Mayıs 77 katilamı nedeniyle büyük burjuvazinin basını ve ideologları tarafından bir kargaşa günü olarak karalanan 1 Mayıs işçilerin ve sosyalistlerin istediği gibi coşkulu bir biçimde kutlanarak, işçi sınıfına ve *DİSK*'e yönelik suçlamalar geri çevrildi.

20 Temmuz 1978'de *CHP* Hükümeti ile *Türk-İş* arasında bir Toplumsal Anlaşma imzalandı. *DİSK* ise Toplumsal Anlaşma'nın işçi ücretlerini dondurmayı amaçlayan ve bunalımın yükünü işçi ve emekçilere yükleyen bir uzlaşma olduğunu bildirerek, Toplumsal Anlaşma'yı reddettiğini açıkladı.

19-21 Ekim 1978 tarihlerinde *İstanbul Tabip Odası*'nca düzenlenen 1. Ulusal İşçi Kongresi'nde işçi sağlığı ve işgüvenliği konusu ayrıntılarıyla tartışıldı.

13 Ekim 1978 günü *DİSK* Genel Sekreteri *Türk-İş* Genel Merkezi'ni ziyaret ederek "faşist saldırı ve cinayetlere karşı eylem birliği" önerdi. *Türk-İş* bu öneriyi reddetti. *Türk-İş*'in bu tavrı *TGS*, *Yol-İş*, *Hava-İş* sendikalarınca eleştirildi.

Demokratik Platform

DİSK 6. Genel Kurulu'nda alınan "Cephe" kararı uyarınca anti-faşist, anti-emperyalist ve anti-şovenist güçlerin eylembirliği için Demokratik Platform çağrısı yaptı. 25 Kasım 1978'de yapılan toplantıya şu kuruluşlar katıldı: *DİSK*, *Töb-Der*, *TMMOB*, *Halkevleri*, *TRT-Der*, *TÜMÖD*, *TÜMAS*, *Barış Derneği*, *İM-DER*, *Türk Tabipler Birliği*, *TÜM-DER*, *Görsel Sanatçılar Derneği*, *DSDF*, *Tüm-Or-Der*, *TÜTED*, *Tüm Teknikerler Derneği*, *AKD*, *İKD*, *DKD*, *PİM*, *Sosyalist Gençlik Birliği* (SGB), *Sosyalist Gençler Birliği* (SGB), *DHKD*, *GENÇ-ÖNCÜ*, *Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (Dev-Genç)*, *DÖB*, *Dev Gör*, *Genç Emekçiler Birliği*, *IGD*, *GENÇ-GÜÇ*. Ancak bu geniş katılıma karşın Demokratik Platform çalışmaları "ajitasyonda birlik", "ajitasyonda serbestlik" tartışmaları içinde istenilen verimi sağlamadı.

1980'e girildiğinde toplum artık tamamen "denetlenemez" bir hale gelmişti. Her kesimden insanlar, kendi hayatlarını etkileyecek kararların kendi aktif katılımları olmadan alınmasına karşı aktif protestolara girişiyorlardı. Yeni yıl girerken Tekel'in Cevizli ve Cibali ambalaj fabrikalarında başlamış olan grev sürüyordu. Yeni yılın ilk iş gününde, 2 Ocak'ta Intercontinental ve Pera Palas otelleri çalışanları grev kararı aldılar. Ay sonuna doğru, 22 Ocak'ta Türkiye'nin en uzun sürecek işçi direnişlerinden biri Tariş'te başladı. Olay ertesi gün Ege Üniversitesi'ne sıçradı. 1 Şubat'ta vapur biletlerine yapılan zamlardan ötürü, önce vapura bilet almadan binme şeklinde başlayan protestolar akşama doğru iskelelerde yapılan gösterilere dönüştü. Yolcularla polis çatıştı. 3 Şubat 1980'de, Demirci-Salihli yolunun güzergâhının değiştirilmesini protesto etmek üzere 18 köyden yaklaşık 5 bin kişi yollara döküldü. Resimde görülen protestocular, Demirci-Salihli arasında yapımına başlanan yolun güzergâhının değiştirilmesi üzerine yoldan yararlanamayacaklarını öne sürüyorlardı. Resimde sağ baştaki kadının taşıdığı pankartta yazılı olan slogan, çok farklı kesimlerden çalışanlara o günlerde egemen olan ruh halinin bir boyutunu belki de en iyi yansıtan işaretlerden biriydi: "Biz halkız hakkımızı alırız."

Olumsuz Yanlarıyla DİSK'te 1975 Dönemi

Bilindiği gibi *DİSK*, 12 Eylül 1980 askerî hareketiyle büyük bir darbe yedi. Konfederasyonun ve ona bağlı sendikaların çalışmaları durduruldu, mallarına elkondu, çeşitli kademelerdeki yöneticileri uzun süre hapislerde tutuldular. Darbeci generallerin başı Kenan Evren, emrindeki televizyonu ve diğer iletişim araçlarını da kullanarak yargı sistemimizde alışılmış bir savcı edasıyla *DİSK* yöneticilerine karşı sık sık ağır ithamlarda bulundu, mahkemeyi etkileyecebilecek konuşmalar yaptı.

12 Eylül hareketinden bu yana 10 yıla yakın bir süre geçti. *DİSK* üstündeki yasak hâlâ sürmekte. Yöneticilerin tutuklulukları sona erdi ama yargılama devam ediyor. Kuşkusuz bu durum, *DİSK*'i irdeleyecekler için de sınırlı davranma sorumluluğu getiriyor.

***DİSK* 1967'de, *Türk-İş*'in, işçileri devlete ve siyasî iktidara bağımlı kılıp düzenle bütünleştirme geleneğine karşı çıkan sendikalar tarafından kuruldu. Kuruluşuyla birlikte, *DİSK* üyesi işçiler, sermayenin ve onun temsilcisi siyasî iktidarın ağır baskılarıyla karşılaştılar. Ne ki *DİSK* üyesi sendikaların dayanışması, kısa zamanda işçiler arasındaki dayanışmayı da yarattı. *Türk-İş*'in hantal sendikacılığına karşı sınıfın dinamiğine yakışır çoşkulu bir beraberliğe doğru gidiliyordu. "Tabanın söz ve karar sahibi olması" *DİSK* içinde sıkça söylenir oldu.**

Yazık ki bu durum uzun sürmedi. 1975'de yapılan Genel Kurul'da, genel sekreter Kemal Sülker görevden düşürüldü. Daha önce ki kısa süreli bir genel sekreterlikten sonra Almanya'ya işçi olarak gidip orada da sendikacılık yapan İbrahim Güzelce, *Maden-İş*'in delege ağırlığıyla Türkiye'ye döner dönmez genel sekreter seçildi. Güzelce, '60'ların *Türkiye İşçi Partisi*'ni kuran 12 sendikacıdan biriydi. Ne ki, ülkeden uzak kalışı onu *TİP*'in politik çizgisinden de uzaklaştırmıştı.

Güzelce'nin genel sekreterliğinde *DİSK*'e "uzman" sıfatıyla birçok atamalar yapıldı. Bundan sonra eğitim, yayın işleri, örgütlenme politikası gibi konular ve çeşitli eylemler ağırlıklı olarak bu "uzman"lar tarafından yürütülüyordu.

1975'in son aylarında Taksim Meydanı'nda yapılan "Demokratik Hak ve Özgürlüleri Koruma Mitingi" *DİSK* içindeki dayanışmaya, ilerici, demokrat ve devrimci çevrelerin *DİSK*'e duydukları sempatiye atılan ilk dinamit oldu. Mitingde alışılmamış yüzler, mücadeleyi sınıf temelinden kaydırmayı amaçlayan garip sloganlar atıyorlardı. Bu sloganlara karşı çıkanlar saldırıya uğradılar. Saldıranlar işçi değillerdi.

***DİSK*'te önemli bir değişme başlıyordu. Sendikaların içişlerine karışma, kongrelerine egemen olma çabaları yönetimin uğraşları haline gelmişti. Merkezin amaçlarına uygun insanlar yetiştirmeye yönelik eğitimlerle tabanın söz ve karar hakkı kadrolara devredilmeye çalışılıyordu. Grevlere, miting ve yürüyüşlere, sendika duvarlarındaki afişlere damgasını vurmaya çalışan sulta ağırlığını iyice hissettirir olmuştu.**

Bütün çabalar *DİSK*'i misyonu dışına çekmekti. Kuşkusuz kapitalist rejim içindeki sınıf mücadelesi, işçilerin çalışma şartlarını iyileştirmenin yanısıra daha başka boyutlara da sahip olmalıdır. Ama bu, sendikalara, işçilerin ideolojik ve siyasi mücadelelerini de bünyelerinde toplama görevi vermez. Oysa tepeden inme bir siyaset, egemenliğini kurmaya çalışarak, *DİSK*'i, böyle bir görev yükümlenmeye zorluyordu. *DİSK* ilk kez böylesine yoğun bir zorlamayla karşı karşıyaydı. *DİSK*'i kuranların büyük çoğunluğu aynı zamanda *TİP*'i kuran insanlardı. '60'lı yıllarda birçoğu aynı zamanda hem *TİP*'in hem de *DİSK*'in yönetiminde bulunuyorlardı. Böyle bir durumda bile *TİP*, egemen olmaya yeltenmemiş, o süre içinde *DİSK* bağımsızlığını koruyabilmişti. 1975'de başlayan örgüte egemen olma çabaları, zaman zaman tepkisel de olsa kimi başka siyasetlerin de iştahını kabartmıştır.

Kadrocu bir anlayışın örgüt içi demokrasi diye bir sorunu olamazdı kuşkusuz. Bu durumdaki sendikaların bürokratik, katı merkezci kimliğe bürünmesi kaçınılmazdı. Öyle de oldu. Kimi sendikalarda üyelerin işverenle aralarındaki mesafe ne ise, sendika yöneticileriyle mesafesi de oydu.

Diğer kimi sendikalar ise demokratik yapılarını koruyup geliştirmek için çaba gösteriyorlardı. Herhalde bunların en ilginci tüzüğünde hiçbir sendikada olmayan ilkelerin bulunduğu *Asis* sendikasıydı.

***Asis* tüzüğüne göre: Hiçbir sendika yöneticisi üstüste iki dönemden çok yöneticilik yapamaz.**

Hiçbir sendika yöneticisi en çok ücret alan bir kalifiye işçiden daha fazla ücret alamaz.

Toplu sözleşme görüşmeleri işyerinde çalışan tüm üyelerin işveren karşısında söz ve oy sahibi olmaları koşuluyla yapılır.

Her işyerinde, görev ve yetkilerle donatılmış işçi kon-

73 (20) 12 Mart Sonrası İşçi Hareketleri

seyleri ve bunlardan oluşan şube işçi konseyleri oluşturulur.

Şube konseyleri, gerek görürse, yöneticileri görev süresi dolmadan geri çekebilir.

Bu yapıdaki bir sendikaya bürokratik bir yönetimin sıcak bakması düşünülemez. O yüzden *Asis* sendikası için de çeşitli önlemler alınmalıydı. *DİSK*, 100. gününde *Asis*'in bir grevine el koydu. 3.5 ay sonra başarısız biçimde bıraktı. Üstelik grevde yaptığı giderleri, işçi ödentilerini haczedip bunu işverenlere bildirerek geri alma yolunu seçti. *DİSK* İzmir temsilcilik binasını adres göstererek *Asis* karşısında sendika kurdurmuştur.

İçe dönük bir mücadeleyi bu düzeyde sürdüren Kemal Türkler yönetimi önemli işkollarında örgütlenme gibi asıl görevini bir yana itmiştir. Devlet sektöründe örgütsüzdür. İSDEMİR, ATAŞ, Aliağa, İpraş gibi işkollarında, enerji ve ulaştırma işkollarında örgütlenme için pek çaba harcanmamıştır. Varolanla yetinilmiştir, ta ki sonradan *Türk-İş*'ten kopup *DİSK*'e katılan genellikle sosyal demokrat çizgideki sendikaların gelişine kadar.

1975'de başlayan *DİSK*'in bu döneminde etkileri 1980'e varan yanlışlıklar yapıldı. Peki Türkler ekibi gidince *DİSK* devrimci çizgiye mi oturdu? Hayır öyle de değil. O başka bir zamanın yazı konusu. Ama şu her zaman düşünülmelidir: 1967'den 1980'e kadar birçok eylemlerin yaratıcısı *DİSK* 1980 darbesini işçi sınıfının direncine yakışır biçimde karşılayamadı. *DİSK* ve ona bağlı sendikaların yönetiminde bulunan gelmiş geçmiş herkes değişik oranlarda da olsa bundan ortaklaşa sorumludur.

CENAN BIÇAKÇI

1979 İşçi Hareketleri

Mersin Soda işçilerinin yürüyüşü, İstanbul'da otel, nakliyat ambarı işçilerinin grevleri, *TMMOB* üyelerinin 19 Eylül 1979'da gerçekleştikleri 1 günlük iş bırakma eylemi, 29 Kasım'da 9 bin İETT işçisinin 2 günlük direnişi, 1.200 Ülker işçisinin 28 Temmuz'da başlayıp 7 aya yakın süren direnişi 1979'un önemli eylemlerini oluşturdu.

5 Ocak Faşizmi Lanetleme Eylemi

CHP ağırlıklı koalisyon hükümeti faşist terörü zamanında ve kararlı biçimde önleyemediği için 26 Aralık 1978'de Kahramanmaraş olayları nedeniyle 13 ilde sıkıyönetim ilan etti. *DİSK* Kahramanmaraş katliamını ve o güne dek öldürülen insanları anmak ve faşizmi lanetlemek için 5 Ocak 1979 günü işçileri saat 11.00'de 5 dakikalık saygı duruşuna çağırdı. 5 Ocak Faşizmi Lanetleme Eylemi'ne *Töb-Der, TMMOB, TÜTED, TÜMÖD* üyeleri ve üniversite öğrencileri de katıldı.

13 Şubat 1979'da *DİSK* 12. Kuruluş Yıldönümünü, Şili İşçileri Merkez Birliği *CUT*'un 26. Kuruluş Yıldönümü ile birlikte kutladı. Tribünleri dolduranlar "Venceremos-Zafer Bizimdir"i Şilili bir sanatçı ile birlikte söyledi.

DİSK Onur Kurulu 15 Mart 1979'da çeşitli çalışmalarda *DİSK* disiplinine uymayan *Yeraltı Maden-İş*'i 4 ay, *Maden-İş, Baysen, Banksen* sendikalarını 1 yıl süreyle *DİSK*'ten ihraç etti. Süreleri tamamlayan sendikalar yeniden *DİSK* üyeliğine kabul edildiler. Bu geçici ihraç kararı *DİSK* içinde önemli tartışmaları getirdi.

12-18 Nisan 1976'da 10. Genel Kurulu'nu yapan *Türk-İş* 16-22 Nisan 1979'da toplanan 11. Genel Kurulu'nda Başkanlığa Halil Tunç yerine, *TİP*'in kuruluşunda bulunan İbrahim Denizcier seçildi.

1 Mayıs 1979

Ecevit hükümeti 1 Mayıs 1979'un Taksim Meydanı'nda kutlanmasına izin vermedi. *DİSK* Başkanlar Konseyi "*DİSK* Yönetimi ve bağlı sendikalarımızın başkan ve yöneticileri olarak 1 Mayıs 1979'da 1 Mayıs Alanı'nda olacağı" açıklaması yapınca *DİSK* Genel Merkezi arandı, 1 Mayıs afişlerine ve gazetelerine el kondu. 28 Mayıs'ta *DİSK* Genel Başkanı Abdullah Baştürk

ve Yürütme Kurulu üyeleri gözaltına alındı ve 1 Mayıs günü için sokağa çıkma yasağı ilan edildi. *DİSK* Başkanı'nın mesajında ise "tüm İstanbul 1 Mayıs Alanıdır" dendi.

1 Mayıs 79 günü çok sayıda kişi İstanbul'un çeşitli yerlerinde 1 Mayıs'ı kutlarken, *TİP* Başkanı Behice Boran ve bir grup partili Merter'de *DİSK* Binası önünde yürüyüş yaptılar. *DİSK* üyesi *Maden-İş, Banksen* ve *Baysen* sendikaları ise 1 Mayıs'ı izinli olarak İzmir'de kutladılar.

1979 ortalarından sonra *Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu* (TİSK), *Türkiye Odalar Birliği* işverenlerin militan örgütü *MESS* (o dönemde Başkanı Turgut Özal idi) ve *TÜSİAD* hep birlikte işçilere karşı saldırıya geçmişlerdi. Bu kuruluşların sendikal mücadeleye ilişkin taleplerinin neredeyse tamamı 12 Eylül 1980 askerî darbesinden sonra Anayasa ya da yasa hükmü olacaktı.

1980'in en önemli olayı, madeni eşya, cam ve dokuma işkollarında grup sözleşmeleri kapsamında süren grevlerdi. *DİSK* üyesi *Maden-İş, Tekstil* ve *Hür Cam-İş* sendikaları ile *Türk-İş* üyesi *Kristal-İş* (1.100 Çayırova, 2.600 Paşabahçe Cam işçisi) birlikte mücadele ediyorlardı.

1979 ve 80'de *DİSK*'in çalışmalarını eleştiren bazı sol gruplar "alternatif" sendikalar kurdu, bazıları *DİSK* yöneticilerince anarko-sendikalizm olarak tanımlanan *Devrimci Sendikal Muhalefet* (DSM) adıyla bir hareket başlattı.

Tariş Direnişi

1980 içinde grevler dışında en önemli işçi eylemleri TARİŞ ve Antbirlik direnişleri oldu. *MC* iktidarları sırasında tarım satış kooperatifi birliklerine çok sayıda *MHP* militanının işçi olarak yerleştirilmek istenmesi çeşitli olaylara yol açmıştı. 1979 ara seçimlerini izleyen Demirel azınlık iktidarının kurulmasından sonra da aynı olaylar yaşandı.

1979 sonunda TARİŞ'te işçi çıkarmalar başladı. Ardından *MHP*'li militanları toplu sözleşme ve yasa hükümlerine aykırı olarak işe almak isteyen Genel Müdürlük 22 Ocak 1980'de "arama" adı altında bir polis operasyonu gerçekleştirdi. Jandarma desteğinde panzerler TARİŞ'e girdi. İşçilere ateş açıldı. İplik işçileri başta olmak üzere işçiler 22 Ocak'ta direnişe geçtiler. İzmir'de

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en sert ve en uzun süreli direnişi olan TARİŞ olayları, 22 Ocak 1980'de başlayıp ara ara şiddetlenerek aylarca sürdü. TARİŞ'i faşistlerin karargahı yapmak isteyen TARİŞ yetkililerinin planları, TARİŞ'in ve işçi gecekondularının tam bir kan gölüne dönüşmesine neden olmuştu. 22 Ocak'ta TARİŞ'i aramak isteyen polisler işçilerin direnişiyle karşılaşmış ve 50 kadar işçi yaralanırken 600 kadarı da gözaltına alınmıştı. Genel Müdür İsmail Hakkı Gürün, işletmeyi DİSK'e bağlı Tekstil Sendikası ve Gıda-İş üyelerini sindirmeyi, arama bahanesiyle içeriye polis sokup işçilerle çatıştırmayı ve böylece istenmeyen işçilerin atılması için gerekçe bulmaya çalışıyordu. Pamukyağında işçilerin çıkarılması için bölümün müdür ve teknik müdürüne önceden yazılı olarak işçi çıkarma istemi bildirilmiş ve bu iki müdür de bu talebe sert bir şekilde karşı çıkarak, işçi çıkartmanın yasadışı olduğunu Gürün'e bildirmişlerdi. Olayları izleyen CHP ve AP yetkilileri, "İzmir olaysız bir kent, üretimin aksaksız sürdüğü TARİŞ'te kimi çıkar çevreleri işçiyle polisi karşı karşıya getirmek istiyorlar" diyerek birleştikleri tek konuyu belirtiyorlardı. Ertesi gün TARİŞ'te üretim dururken, birçok kuruluş TARİŞ olaylarını protesto ediyordu: 3 günlük boykot kararı alan Ege Üniversitesi öğrencileriyle polis arasında çıkan çatışmada yaklaşık 80 kişi yaralanırken 200 kadar öğrenci gözaltına alındı. 11 bin işçinin katıldığı direnişi destekleme gösterileri bir gün sonra da İstanbul'da devam etti. 6 Şubat'ta, TARİŞ Genel Müdürlüğü bazı gazetelere ilan vererek, zarar tesbiti yapmak amacıyla kuruluşa bağlı tüm işletmelerin bir hafta süreyle kapatıldığını ve direnişe katılan işçilerin iş akitlerinin feshedileceğini ilan ederken, sendikalar bu kararı tanımadıklarını bildirdiler. Bunun üzerine işçiler üretimi sürdürerek fabrikadan çıkmama kararı aldılar. TARİŞ işçilerine bu aşamada en büyük destek bu kez TMMOB'ye bağlı odaların da bulunduğu 17 demokratik kitle örgütünden geldi. Ertesi gün 3 bini aşkın işçinin çıkışı yapılırken, bazı üniteler de polisin yardımıyla boşaltıldı. Üzüm işletmesinde işçinin yoğun direnişiyle karşılaşan operasyon sonucu 50 kişi yaralanırken, aralarında kadın ve yaşlıların da bulunduğu 600 işçi gözaltına alınarak Atatürk Stadyumu'na götürüldü. Bunun üzerine İzmir'de 55 bin üyesi bulunan DİSK'e bağlı

sendikalar, TARİŞ çalışanlarını desteklemek amacıyla direnişe geçtiler. Gültepe'de izinsiz yürüyüş düzenlendi. Yine Gültepe'de kalabalığın içinden polislere ateş edildi ve bir polis memuru yaralandı ardından 100 kadar kişi gözaltına alınmak gerekçesiyle Atatürk Stadyumu'na götürüldü. Gözaltına alınanlar arasında CHP'li belediye başkanı Aydın Erten de vardı. İzmir Belediye Başkanı İhsan Alyanak, 9 Şubat'ta yaptığı konuşmasında hükümete yakın çevrelerde sıkıyönetim hazırlığının yapıldığının dillerde dolaştığı söylüyor ve "Bu buhranın acısını İzmirlilerden çıkartmaya hiç kimsenin hakkı yoktur. İzmir'de sıkıyönetim istemiyoruz" diyordu. 10 Şubat'ta çatışmalar barikatlar arkasında giderek şiddetlenerek devam ediyordu. Çiğli İplik Fabrikası'nı boşatmak isteyen polis ve askeri ekiplerle, yollarda barikat kuran silahlı ve maskeli kişiler arasında yer yer uzun süreli çatışmalar oluyordu. Yaklaşık 100 kişilik silahlı grup, çatışmadan sonra Çimentepe Mahallesi içinden geçerek yüksek tepelere doğru kaçmaya çalışınca polis 100 bin nüfuslu mahalleye girmeye çalıştı: Güvenlik kuvvetleri, karşılarında bu kez yollarda barikat kurmuş, ellerindeki sopalarla kadın ve çocukları buldu. Yaklaşık 3,5 saat süren çatışmanın ardından güvenlik kuvvetleri büyük çapta bir operasyona giriştiler ve tek tek her evin aranmasından sonra aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu 500 kişi gözaltına alındı. Saat 18.00'e doğru yıkılan barikatlardan sonra havanın kararması üzerine polis operasyonunu TARİŞ İplik Fabrikası önünde durdurdu. Çatışmaların ve tepkilerin yer yer devam etmesi 13 Şubat'ta TARİŞ'in 3 ünitesinin açılmasını ve hasta ve raporlu da olsa direnişe katıldığı gerekçesiyle 6 bin dolayında işçinin işten çıkarılıp, yerine MHP'li militanların alınması engelleyemedi. 15 Şubat'ta Çiğli'deki iplik fabrikası, 10 bin dolayındaki askerin desteğiyle boşaltıldı. Aralarında kadın işçilerin de olduğu 1500 kadar işçi gözaltına alındı. Olaylar yine de devam etti: 17 Şubat'ta Çimentepe'de güvenlik kuvvetlerinin giriştiği operasyondan sonra 3 polis ölürken 100'e yakın kişi de yaralandı. 19 Şubat'ta polisin gözetiminde açılan birçok işletmede üretim yapılmadı ve çatışmalar devam etti. Fotoğraflarda, TARİŞ olaylarından iki görüntü sergileniyor.

Çimentepe ve Gültepe gibi gecekondu bölgelerinde halk sokağa döküldü. Ege Üniversitesi öğrencileri, üniversiteyi işgal ederek, TARİŞ işçileriyle dayanışma içinde olduklarını ve güvenlik kuvvetlerinin tavrını protesto ettiklerini bildirdiler. Olaylarda çok sayıda kişi yaralandı.

25 Ocak'ta İzmirli işçiler 2 saatlik işbırakma ile dayanışmalarını gösterdiler. 26 Ocak'ta *DİSK*'in daha önceden planlanan "Demokrasi Mitingi" yapıldı. *DİSK* yöneticilerinin araya girmesi ile 31 Ocak'ta direniş kaldırıldı. Fabrikaları boşaltmadan üretime devam etmek isteyen işçiler kısa bir süre sonra yeniden direnişe geçtiler. 7 Şubat'ta polis operasyonu yeniden başladı. 3 saat süren bir çatışma oldu. Polis fabrikayı boşaltarak yaklaşık 700 işçiyi Alsancak Stadyumuna götürdü. İfadeleri alınan işçilerden yalnızca ikisi tutuklandı. Ardından gazetelerde Genel Müdürlüğün işten çıkardığı işçilerin listesi yayınlandı. İplik ünitesini boşaltmak isteyen güvenlik kuvvetleri Çiğli-Çimentepe halkının barikatıyla karşılaştı. Gültepe ve Altındağ'da halk protestoya başladı. *DİSK* üyesi diğer işçiler bir günlük direnişe geçti. Gültepe'de Belediye Başkanı ile birlikte 400 kişi gözaltına alındı. Yağ kombinası işçilerle polis arasında bir kere daha el değiştirdi. İplik Fabrikası işçileri barikatlar kurarak "Tariş'de faşistlere yer yok" sloganı ile direnmeye devam etti. 14 Şubat günü iplik fabrikası karadan ve havadan sarıldı. Anonslar sonunda işçiler dışarıya çıktı. 270 kişi gözaltına alınarak Karşıyaka Stadyumuna götürüldü. Daha sonra 200 dolayında işçiye dava açıldı.

TARİŞ'te gerçekleştirilen operasyonların benzerleri Çukobirlik ve Antbirlik'te de tekrarlanmak istendi. Antbirlik'te güvenlik kuvvetlerinin bir saldırı ile Genel Müdürlük binasını tahrip ederek ele geçirmesi işçilerin direnişi ile karşılandı. 8 Şubat'ta Antalya'da tüm işçiler, direnen Antbirlik işçileri ile dayanışma içinde olduklarını göstermek için 2 saatlik işbırakma eylemine giriştiler. 9 Şubat'ta Antalya'da *DİSK*'in Demokrasi Mitingi'nde işçiler teslim olmayacaklarını haykırdılar.

31 Ocak-1 Şubat 1980 tarihlerinde Ören'de *DİSK* ve bağlı tüm sendika yöneticilerinin katılımı ile yapılan toplantıda geçmiş eylemlerden elde edilen dersler vurgulanarak bölgesel çapta grevler yapılması, Ortak Davranış Komiteleri'nin güçlendirilmesi ve *DİSK* Merkezi Eylem Komitesi kurulması kararı alındı.

DİSK, 26 Ocak'ta İzmir'de, 9 Şubat'ta Antalya'da, 23 Şubat'ta Ordu'da, 22 Mart'ta İzmit'te "İşçi Kıyımına, Zamlara, Pahalılığa, Sürgünlere, Anti-demokratik Baskı ve Uygulamalara, Faşist Saldırılara Karşı Demokrasi Mitingleri" gerçekleştirdi. Onbinlerce işçinin katıldığı bu mitinglerde konuşan *DİSK* Başkanı Abdullah Baştürk "Burjuvazi bizi açlığa, yokluğa, işsizliğe, sefalete boyun eğmeye çağırdı. Bizi teslim olmaya çağırdı. Ya teslimiyet ya da mücadele. Teslim olacak mıyız? Hayır. Elbetteki hayır. Bin kere hayır... Meydanı egemen sınıflara bırakmayacağız. Onlar bir avuç biz ise milyonlarız" diyordu.

Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu : 1967-1980

DİSK, 12 Şubat 1967'de *Türkiye Maden-İş, Basın-İş, Lastik-İş, Türk-Maden-İş* ve *Gıda-İş* sendikaları tarafından kurulduğunda 30 bin üyeye sahipti. Yeni konfederasyon, bir yandan "işçi sınıfının yurt yönetimine ağırlığını koymasını", "işçilerin insanlık onuruna yaraşır bir yaşama ulaşmasını" amaçladığını ilan ediyor, öte yandan "anayasanın sözü ve özüyle uygulanmasını" bu amaçlara ulaşmanın yolu olarak benimsiyordu. *DİSK* Kuruluş Bildirisi, kofederasyonun adının başında yer alan "devrimciliği", "tutucu, gerici ekonomik, sosyal ve politik ilişkilerin, Anayasa uyarınca değiştirilmesi ve (...) hayata uygulanması, (...) hepimizin mülk sahibi olması ve uygarlık nimetlerinden eşitçe yararlanması" olarak tanımlıyordu.

Sınıf ve kitle sendikacılığı açısından böyle bulanık bir üsluba sahip, nicel olarak da küçük bir örgütlenme olan *DİSK* kısa süre içinde büyük yığınlara ulaştı. *Türk-İş*'ten ayrılıp *DİSK*'e geçen işçilerle, sendikasız işçilerin örgütlenmesiyle gerçek bir toplumsal güç haline geldi. Çok kısa bir sürede gerçekleşen bu gelişmenin ana dinamikleri herşeyden önce yükselen toplumsal muhalefette ve bunun içinde işçi sınıfının yerini almasında aranmalıdır. *DİSK* kurucularının sendikacılık geçmişlerinde kimi olumlu özellikler bulunsa da, '47 sendikacılık geleneğinden anlamlı bir kopuşu temsil etmekte oldukları, *DİSK*'in kurulmasından önce varlıklarını böyle bir kopuşla temellendirdikleri söylenemez. *DİSK*, tanımlanmış yeni bir sendikal anlayışın temsilcisi olmaktan çok, önce Paşabahçe grevi ve *Kristal-İş* olayında örneklenen; ardından daha ısrarlı ve sonuç alıcı ücret mücadelelerinde ortaya konan militan bir sendikacılıkla işçileri kendine çekti. İşçiler, "devrimci" kavramının *DİSK*'in belgelerinde nasıl anlamlandırıldığını sorgulamadan, böyle bir ihtiyacı hiç duymadan, *Türk-İş* sendikacılığının uzlaşmacılığına tepkiyle *DİSK*'e aktılar. *DİSK*'in ilk yılları özel sektöre alt işyerlerinde direniş ve grevlerle, yoğun bir mücadele içinde geçti. Bu mücadele içinde *DİSK*, bir yandan *Türk-İş*'in birkaç katı ücret artışı kopararak işçilerin gözündeki itibarını güçlendirirken, bir yandan da solun her kesiminin sempatisini ve desteğini aldı. Kazandığı bu toplumsal itibar, yükselen her yerel, kendiliğinden işçi hareketliliğinin yüzünü *DİSK*'e çevirmesini de sağladı. İşçiler *DİSK* üyesi sendikalara katılmak için sert çatışmaları göze aldılar, fabrika işgalleri, direnişler düzenlediler. *DİSK*, kuruluşunun ilk yıllarında, işçi sınıfının uyanışının ve Türkiye'nin toplumsal hayatına ağırlığını koymasının adı oldu.

DİSK işçi sınıfının uyanışının adı oldu ve bu özelliğini korudu; kimi zaman kurucularına ve yöneticilerine rağmen:

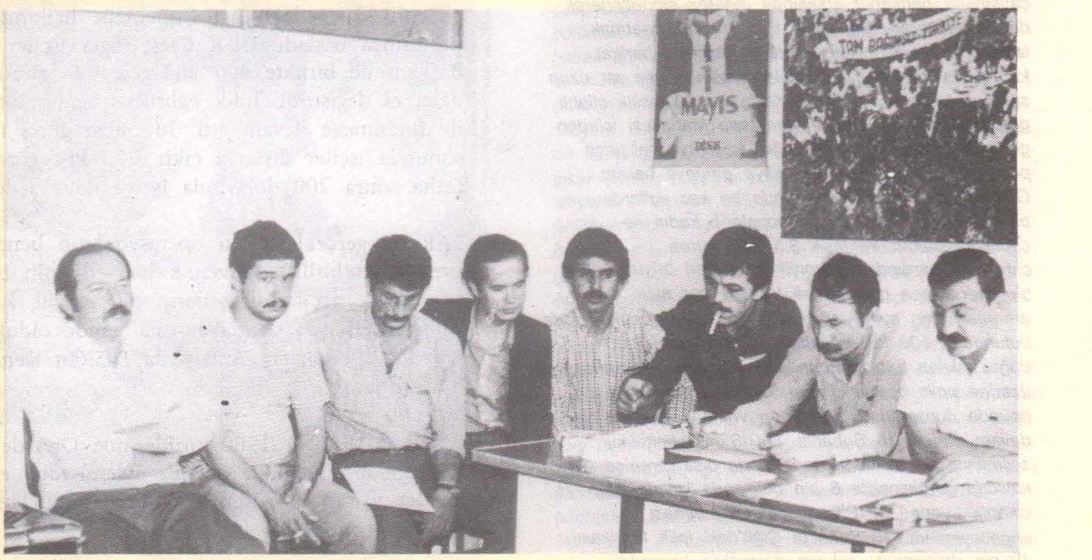
15-16 Haziran'da *DİSK*'i yoketmeye yönelik yasa taslağına karşı, Türkiye işçi sınıfının en radikal ve kitlesel eylemi sürerken, *DİSK* yöneticileri "bu tahripkar eylemle hiçbir ilgilerinin olmadığını ve bu tahripkar olayları tasvip etmediklerini" İçişleri Bakanı'na bildirdiler. Genel Bakan Kemal Türkler, işçileri yatıştırmak için radyodan konuşma yaparak işçileri "tahriklere karşı" uyardı. 12 Mart'ın hemen ertesinde *DİSK* Yürütme Kurulu muhtıranın "işçi sınıfımızın devrimci kesiminde büyük bir ferahlık" yarattığından sözeden, *DİSK*'in Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yanında olduğunu "kıvançla" belirten bir açıklama yaptı.

DİSK'i kuran sendikacılar, işçileri düzene karşı seferber etme, böyle bir amaçla işçileri siyasi mücadele alanına çekme iradesiyle ortaya çıkmış değillerdi. Böyle bir konumu üstlenmeye hiçbir zaman aday da olmadılar. Bu açıdan yukarıda örneklenen tavırlar istisna olmaktan çok, radikal bir siyasi hattan uzak durmayla, mücadeleci bir ücret sendikacılığını birleştiren genel bir anlayışın somut ürünüdür. Bu sendikacıların *TİP*'e üye olmaları, burada yönetici konumlarda bulunmaları da burada çizilen çerçeveyi bozacak bir nitelik taşımamaktadır. Çünkü, birincisi, *TİP* işçi kitlesini sosyalizmle tanıştırmak ve siyasi mücadeleye çekmek için yaptığı bütün olumlu katkılara rağmen, devrimci sosyalizmden uzak kimliğiyle sınıf mücadelesine dar ve kısır bir ekonomist yaklaşımın ötesine geçememiştir. *TİP*'in işçi sınıfına vermek istediği mesaj, hiçbir zaman "burjuva devlete karşı ayaklanma" düşüncesini içermemiştir. Öte yandan, ikincisi, "solcu", "*TİP*'li", hatta "*TİP* yöneticisi" bu sendikacılar, "önce" sendikacıydılar ve *TİP* içinde özerk bir konum taşıyorlardı. Bu konumlarıyla *Türk-İş*'in partiler üstü politikasının bir benzerini "güncel politik mücadeleler üstü politika" olarak *TİP* içinde ürettiler. Tutumları sendikal mücadele ile politika arasında sağlıklı bağların kurulamamasına yol açtı; ama 12 Mart badiresini hasar almadan atlatmalarını da sağladı.

12 Mart döneminde, bütün sol siyasi örgütler ağır darbeler yediler. Ancak 12 Mart öncesi kitle mücadelelerl içinde sosyalistlerin ortaya attığı düşünce ve görüşler emekçilerin kafasında canlılığını korudu. Kitleler nezdinde hiçbir zaman yeterince meşru olamayan 12 Mart darbecilerinin onca propagandası solun prestijini ortadan kaldırmadı. 12 Mart öncesi devrimci propaganda ve eylemlerin dolaysız ve dolaylı olarak yarattığı, darbecilerin yaygın bir onay görmekten uzak uygulamalarına karşı tepkinin de güçlendirdiği demokratik birikim 1973 sonrasında hızla açığa çıktı. Emekten yana ve "düzeni yıkma" perspektifinden uzak, dönüşümcü niteliği ağır basan bu hareketlilik, sosyaldemokrasinin atılımının zeminini oluşturdu.

DİSK'in *CHP*'lileşmesi olarak adlandırılan sürecin arka planında, sosyal demokrasinin doğuşu da denilebilecek bu atılım yatmaktadır. 12 Mart'a gelinirken sol içi ayrışmaların derinleşmesi ve *TİP*'in "sosyalist gruplardan biri" haline düşmesi ile *DİSK*'li sendikacıların partileriyle ilişkisi zaten zayıflamıştı. 12 Mart ertesinde *TİP*'in kapatılması *DİSK* için bir darbeden çok, bir yükün omuzlardan kalkması anlamına geldi. *CHP*'nin sosyal demokrat bir kimlikle yaptığı çıkış *DİSK* yöneticilerini de etkisi altına aldı. 1973 Genel Seçimlerinde *DİSK* (sonradan her seçimde yinelenen) *CHP*'ye oy verme çağrısı yaptı. 1974'de sosyal demokrat eğilimli sendikaların *Türk-İş*'ten koparak *DİSK*'e katılmaları başladı. 1975'te yapılan V. Genel Kurul *DİSK*'in tarihinde bir dönüm noktası oldu. Seçimlerde *TSİP*, *TİP* üyesi sendikacılarla sosyalist olarak tanınan başkaları Yürütme Kurulu'na giremedi. Genel sekreterliğe seçilen İbrahim Güzelce ve yardımcılığına atanan Aydın Merlç'le birlikte "barış, demokrasi ve toplumsal ilerleme" sloganıyla kendini ortaya koyan, yer yer *CHP* kimliğinin arkasına sığınılarak ve *CHP* ile hassas dengeler gözetilerek geliştirilen bir "*TKP* etkinliği dönemi" başladı. Bir süre sonra Genel Başkan Kemal Türkler de "barış, demokrasi, toplumsal ilerleme" sloganını kullanmaya başladı. Bu dönem boyunca "*CHP*'nin oylarını bölenler" oldukları için *TİP* ve *TSİP*'lilerin, "Goşist, Maocu" ve benzeri suçlamalarla da *Kurtuluş, Devrimci Yol* ve diğer çevrelere eğilim duyanların sendikal yönetim kademelerinden dışlanmasına çalışıldı. Aynı işkolundaki sendikaların birleştirilmesinde *CHP* yanlısı sendikaları kayıran, sosyalistlerin tasfiyesini amaçlayan birleştirme çalışmaları yapıldı. Bu çalışmalarda çıkan sorunlar *CHP* yanlısı olmayan sendikaların *DİSK*'ten ihraç edilmesiyle çözülmeye çalışıldı.

Bu dönemde 1 Mayıs'ların Taksim Meydanı'nda kutlanması geleneği *DİSK* tarafından başlatıldı. Ancak *CHP*'nin yeşil ışık yaktığı DGM direnişi dışında hiçbir antifaşist etkinlikte bulunulmadı. Faşist cinayetlere karşı en sonuç alıcı cevap işçi sınıfını kitlesel olarak harekete geçirmek olmasına rağmen *TKP*'nin yönettiği sendikalarda onbinlerce işçi kavga dışı kaldı. *TKP*'li sendikacılarla sosyaldemokrat sendikacılar arasında sosyalist olarak tanınan sendikacıların tasfiyesinde başlamış olan kader birliği 1977 Aralık'ında sona erdi. Kemal Türkler ve ekibi seçimi kaybetti; 1974'de *DİSK*'e katılan sosyaldemokrat sendikaların en büyüğü olan *Genel-İş* genel başkanı Abdullah Baştürk, *DİSK* genel başkanlığına seçildi. "*DİSK*'in *CHP*'lileştirilmesinin" tamamlanmasını izleyen dönemde önceki sloganların terkedilmesi dışında *DİSK*'in ana doğrultusunda, politikalarında ve sürdürdüğü mücadelelerde köklü bir değişiklik yaşanmadı. *DİSK*'in kuruluşu sırasında ABD çalışma ataşesinin umutla dile getirdiği "ABD'nin teknik, taktik, hatta felsefe olarak sağladığı unsurlardan pek çoğunun yalnızca *Türk-İş*'in değil, aynı zamanda ilk sendikacılık deneylerini ücret bilincine dayalı sendikacılık içinde geçirmiş olan üyelerin oluşturduğu *DİSK*'in politikasını

DİSK *7. erken Genel Kurulu'nda yapılan ittifakları ilkeli bulmayan ve "toplumsal ilerleme" grubuyla "reformistler" arasında yapılan ittifaka karşı olduklarını bildiren 11 sendika temsilcisi üstte görüldüğü gibi 3 Temmuz 1980'de düzenledikleri basın toplantısıyla son tur seçimlerden çekildiklerini açıkladılar. Bu 11 sendika devrimci sendikacılık anlayışının* DİSK *içinde temsil edilmediğini ve işçi sınıfının bağımsız siyasal eyleminin ortaya konmadığı fikrindeydi. Son tur öncesi Yönetim Kurulu'na seçilen Çetin Uygur, Burhan Şahin ve Müslim Şahin istifa ettiler.*

12 Mart Sonrası İşçi Hareketleri

30 Nisan ve 1 Mayıs 1980

DİSK, 1980'de 1 Mayıs'ın kutlanması için tüm Türkiye'nin 1 Mayıs Alanı olarak yorumlanmasına, İstanbul, Ankara, İzmir, Trabzon, Bitlis ve Mersin'de de *DİSK* önderliğinde kutlanmasına karar verdiğini açıkladı. *DİSK*, 1 Mayıs 1980'i Danıştay kararıyla izin alabildiği tek yer olarak Mersin'de kitlesel biçimde kutlayabildi.

1 Mayıs'a doğru *DİSK* ve üye sendikalarına yoğun baskılar başladı. Ankara'da *Dev Maden-Sen* ve *Yeni Haber-İş* sendikaları mühürlendi, İstanbul'da *Gıda-İş* arandı. *CHP* Genel Başkanı Bülent Ecevit Sakarya Mitingi'nde işçileri 1 Mayıs toplantılarına katılmamaya çağırdı. Olaylar böyle gelişirken, *DİSK* Yürütme Kurulu kararı gereği *DİSK* üyeleri 30 Nisan 1980 günü değişik sürelerle üretimden gelen güçlerini kullanıp iş bırakarak 1 Mayıs'ı, tüm baskıları işyerinde protesto ederek kutladılar, *DİSK* Genel Başkanı Abdullah Baştürk'ün 1 Mayıs Mesajı'nı işyerlerinde okudular. 30 Nisan ve onu izleyen günlerde başta *DİSK* Yürütme Kurulu üyeleri olmak üzere değişik illerde 515 *DİSK* üyesi gözaltına alındı. Daha sonra bazılarına dava açıldı.

1978 sonrasında *Yeraltı Maden-İş, Limter-İş, Fındık-İş, Sine-Sen, Taper-İş* adlı sendikaların katılımıyla üye sendika sayısı 29'a çıkan *DİSK*'in 25 Haziran-2 Temmuz 1980 tarihlerinde 7. Genel Kurulu toplandı. Tek Tip Demokratik Tüzük Taslağı'nın kabul edildiği ve *DİSK* Anatüzüğüne "bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm" sözcüklerinin ilave edildiği Genel Kurul'da 12 üye sendika bir açıklama yaparak kurullarda görev almayacaklarını bildirdiler.

Kemal Türkler'in Cenaze Töreni

22 Temmuz 1980'de *TİP* ve *DİSK* Kurucusu, *DİSK*'in 11 yıl Genel Başkanlığını yapan *Maden-İş* Başkanı Kemal Türkler Merter'deki evinin önünde faşistlerce hunharca öldürüldü. 23 Temmuz günü tüm ülkede *DİSK* üyesi işçilerle bazı bağımsız sendika ve *Türk-İş* üyelerinin iş bırakarak katıldıkları protesto eylemine yüzbinlerce işçi katıldı. Bazı kaynaklar bu eyleme katılan işçilerin sayısını 1 milyon olarak gösteriyordu. 24 Temmuz günü onbinlerce işçi çalışmayı bırakıp *DİSK* Genel Merkezi'nde Kemal Türkler'in katafalkı önünde saygı duruşunda bulundular.

25 Temmuz günü *DİSK*'in düzenlediği olağanüstü bir yürüyüşe katılan yaklaşık 1 milyon işçinin eşliğinde Kemal Türkler'in cenazesi Aksaray'dan Topkapı Mezarlığı'na getirildi. Kemal Türkler'e sıkılan kurşunu işçi sınıfına sıkılan kurşun olarak yorumlayan emekçilerin 25 Temmuz yürüyüşü 12 Eylül 1980 öncesindeki son görkemli işçi eylemiydi.

Bu sıkılmış yumruklar, 1970-80 arası döneminin, 12 Eylül rejimi tarafından bütün halkın bir kâbus olduğuna inandırılmaya çalışılacağı bir dönemin simgesi halini aldı. Burjuvazinin nisbeten daha ılımlı ve "ilerici" sözcüleri bile dönemi en hafifinden "harcanmış yıllar" olarak nitelendirdi. Oysa bu yıllar aynı zamanda Türkiye tarihinde, kendisini Osmanlı mirasından devralınmış öğeleri de yeniden üreterek sürekilleştiren korporatist yapının ve bu yapının üzerine yaslandığı sınıflar dengesinin tersinmez bir şekilde çözüldüğü, çalışanların ilk kez kendilerini her türlü vesayetten kurtulmuş bir sınıf olarak kurmaya yöneldiği dönemdi de. 15-16 Haziran, kanlı 1 Mayıs, Fatsa ve Tariş gibi kitle eylemlerinde sınıf, yenilgileriyle ve kısmî zaferleriyle, bedeli çoğu zaman çok pahalı olabilen bir kuruluş ve olgunlaşma süreci yaşadı ve böylelikle tarihin halen sürmekte olan bir evresinin yolunu açmış oldu.

muhtemelen etkilemeyi sürdüreceği" öngörüsü haklı çıkmaya devam etti; *DİSK*, "ücret bilinci" yüksek bir mücadele ile *CHP* destekçiliğini birarada yürüttü. Herşeye rağmen, *DİSK*, 1971 sonrasında, hem yönetiminde *TKP*'nin etkin olduğu dönemde, hem de Baştürk'ün genel başkanlığı sırasında, işçiler ve devrimcilerin gözünde sahip olduğu itibarı büyük ölçüde korudu. Bunda, militan ücret sendikacılığını sürdürerek *Türk-İş*'e kıyasla daha yüksek ücret ve daha çok sosyal hak kazanmasının payı büyüktür. Ancak bunun yanısıra, her zaman *DİSK*'in resmi görüşlerine, açıklamalarına, belgelerine yansıyanın ötesinde bir devrimci potansiyel barındırmasından da söz etmek gerekir.

Çıkış noktasında işçi sınıfının bir kabuğu çatlatmasına araç oluşuyla *DİSK* ilan ettiğinden fazlasını ifade ediyordu. Üzerinde yükseldiği işçi sınıfı hareketliliği başından beri sahip olduğu kimi eksiklikleri gölgede bıraktı. 12 Mart döneminde yaşanan eylemsizliğin ertesinde bu eksiklikler daha göze çarpar bir hale geldiler. Ancak DİSK, yönetiminde kim olursa olsun, tabanındaki sosyalist kanallarda politikleşmeye açık öncü unsurların yoğunluğuyla, mücadeleci sendikacılığı simgeleyişinin işçi yığınları içinde yarattığı etkiyle dostun ve düşmanın hesaba katmak zorunda olduğu bir potansiyel güçtü.

Bu potansiyelin, olayların seyrini belirleyecek bir tarzda eyleme dönüşmemesinde, yeterince "radikal", "kararlı" yöneticilerin işbaşında bulunmamasının belirleyici olduğu düşünülebilir. Oysa asıl neden, yukarıda sözü edilen "eksikliklerin" kaynağı sık sık telaffuz edilmeye başlanmış olmasına rağmen, "tabanın söz ve karar sahibi olması" ilkesinin, tekil örnekler dışında hayata geçirilememiş, *DİSK*'in örgütlenme ve mücadele tarzına damgasını vuramamış oluşudur.

Sendikal alanda sınıfın ve mücadelenin örgütlenmesinde *DİSK*, esas olarak *Türk-İş*'den devraldığı geleneklerin sürdürücüsü oldu. Bir taraftan atamayla gelen, ya da vakti gelince "vekalet almakla" yetinen sendika yöneticileri, diğer tarafta mücadele sürecinin yalnızca sonucuyla ilgilenen işçilerden oluşan sendikal işleyiş *DİSK*'te kırılamadı. Bu işleyiş içinde "vekalet ettiği" işçileri daha büyük bir kararlılıkla, daha dürüstçe savunan ve onları memnun eden *DİSK*'li sendikacılar, uzlaşmacı sarı sendikacıların karşısında elbette daha onurlu bir konumdaydı. Ancak böyle bir sendikal işleyişin mücadelenin asıl öznesi olması gereken işçileri gelişmeleri seyretmekle yetinmeye itmesinden, bu yöndeki kötü bir alışkanlığı beslemesinden kaynaklanan pasifleştirici etkisi her kritik dönemeçte tekrar tekrar ortaya çıktı. *DİSK, Türk-İş*'ten bu alanda bir kopuşla ortaya çıkmadığı gibi, hiçbir zaman bu olumsuz gelenekle köklü bir hesaplaşma içine girmedi. Atamayla gelen yöneticilerin oranının, *DİSK* üyesi sendikalarda *Türk-İş* içinde olduğundan pek aşağı olmaması, *DİSK* için sorunun boyutlarının göstergelerinden yalnızca biridir. 60'lı yılların sonunda işçi sınıfı hareketliliğindeki genel yükselişle yığınsallaşan *DİSK*, bütün eksikliklerine rağmen sendikal mücadelede bir atılımı, canlı ve gelişmekte olanı temsil ediyordu. Eksikliklerini tabandan gelen dinamizme dayanarak, bu canlılığı örgütsel varoluş biçimine dönüştürerek aşabilirdi. '70'li yılların sonuna doğru yaklaşırken bu dönüşümü gerçekleştiremediği ölçüde tıkanmaya başladı. Sendikacılık alanında yine diğer konfederasyonlar karşısında "ileriyi" temsil ediyordu ama işçi kitlesinin öz eylemliliğini geliştiren bir işleyişten yoksun bir durumda, işçi kitlesini yakıcı talepler doğrultusunda mücadeleye sevkedemiyordu. Bu tıkanıklık, siyasi mülahazalarla yeni bağımsız sendikalar kurma, *DİSK* içinde muhalefet platformları geliştirme ve benzeri girişimlere zemin oldu. Bütün iç çekişmelere rağmen taban inisiyatifinden aldığı güçle işleyen ve mücadeleyi sürdürmeye yetenekli bir yapı yaratılamadığı için *DİSK* 12 Eylül'ü "ileri" ama "tıkanmış" bir konumda karşıladı.

KEMAL ÜMİTLİ

1971-1980 Arasında Kürt Sorunu

Doğu Duruşmalarının Özellikleri

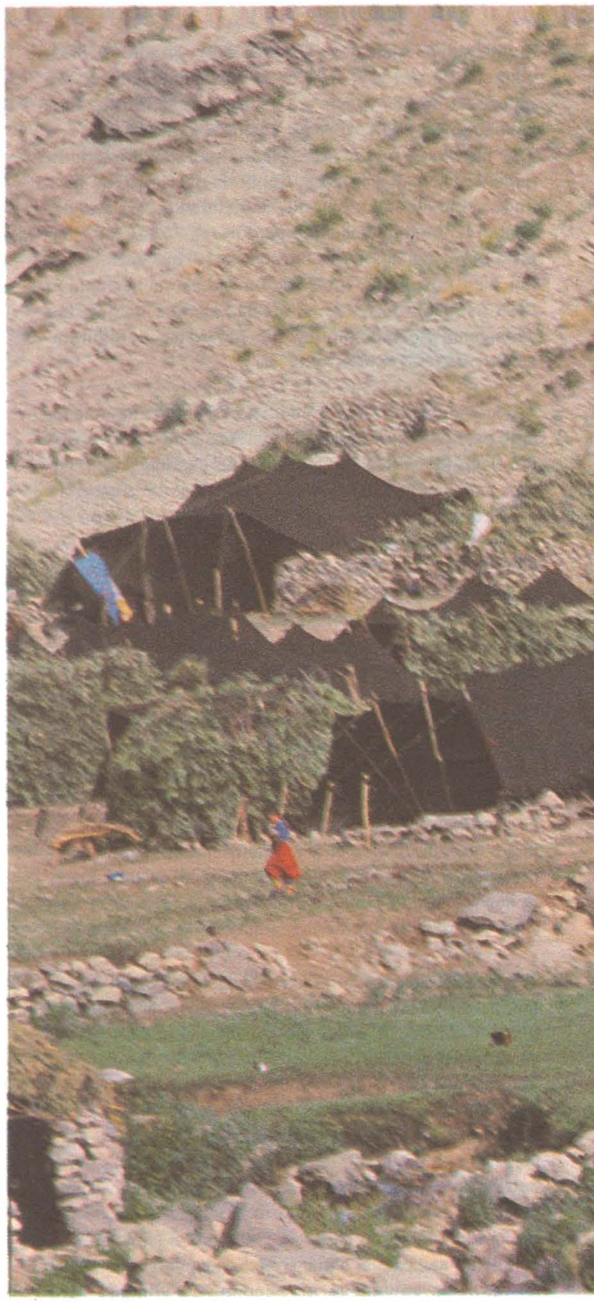
1971 Doğu Duruşmalarında Kürtler, sıkıyönetim savcılığında ve sıkıyönetim mahkemelerindeki savunmalarında kendi kimliklerini, Kürt dili ve Kürt kültürünü öne çıkartan bir çizgi izleyerek öncellerinden kopma yolunda bir adım atmışlardı. 1971'de Diyarbakır'da açılan *Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) ve Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi* (KDP) davalarından *DDKO* ile ilgili operasyon, 16 Ekim 1970'de Ankara ve Hınıs'da gerçekleştirilmiş, 15 kadar genç gözaltına alınmış, sonra da tutuklanmıştı. Basının büyük bir gürültüyle, "Kürtçülük", "vatana ihanet" gibi manşetlerle kamuoyuna duyurduğu tutuklamalardan sonra Ankara'da başlayan dava Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı'nın el koymasıyla Sıkıyönetim Savcılığınca tekrar incelemeye alındı. Soruşturma genişletilerek İstanbul, Ergani, Silvan, Batman, Kozluk, Diyarbakır *DDKO* ile ilgili soruşturmalar davaya eklendi. Bu arada, *KDP* ile ilgili operasyonlar da sürdürülürken 1971 sonlarına doğru davalar yeniden açıldı.

DDKO davasında 100, *KDP* davasında, 30'a yakın Kürt yargılanıyordu. Tek başına, üçer-beşer gruplar halinde yargılananlar, Erzurum-Kars ve Diyarbakır *Dev-Genç* davaları ile birlikte tutuklu olarak yargılanan toplam 250 civarında insanın yüzde 90'ı Kürttü. İddianame her zaman olduğu gibi önce, Kürtçülük tehlikesine, "vatana-millete ihanet edenler"in artışına dikkat çektikten sonra Kürtlerin Türk olduğu, Kürtçe diye bir dilin olmadığı, "Kürtçe diye bilinen dil"in Türkçe'nin bir lehçesi olduğunu "bilimsel" yollarla açıklamaya çalışıyordu. 1971 iddianamelerini daha öncekilerden ayıran özellik Kürt'lerin aslının Türk olduğu, Kürtçe diye bağımsız bir dil olmadığı konularına, daha geniş, daha ayrıntılı bir yer verilmesiydi.

23 Ekim 1971'de *DDKO* iddianamesinde şöyle deniyordu: 20. yüzyıl dilbilimcileri tarafından şu gerçek artık isbatlanmış durumdadır ki, "Kürt dili bir dil olmaktan çok bir söz yığınıdır. Kürtçeyi hiçbir politik çıkara ve düşünceye sapmadan inceleyen dilbilimciler, Kürtçenin bir özel dil olduğu sonucuna varmışlardır.

"Bugün yakından konuşup incelediğimiz Komanci-Kürtçe dili o kadar karışık ve anlaşılmaz bir hale gelmiştir ki, onu herhangi bir milletin dili olarak vasıflandırmakta hata vardır. Kürt dili aslında, tarihte var olan ve herhangi bir millete mensup tarihi bir dil değildir. Çünkü artık bu da isbatlanmıştır ki, Kürt'ler özbe-öz Türk soyundan gelmektedir. Türkün öz dili de Türkçe olduğuna göre, soydaşlarımız olan Kürt'lerin de öz dillerinin Türkçeden başka bir dil olmadığı ortaya çıkar. Az önce söylediğimiz gibi bu dil aslında Türkçe'den ve sonrası birçok milletlerin dillerinden toplanmış özel bir dildir. Dağlı Türklerimizin ataları olan Halti-Hororto Türklerinin Asurlular çağında Türk dili ile konuştuklarını 20. yüzyıl dilbilimcileri ve bilginleri yaptıkları inceleme sonucunda ortaya koymuşlardır.

"Tarihin hiçbir devrinde, Doğu illerimizde, bugünkü sakinlerini tortu olarak bırakacak yabancı bir göz olmamıştır. Dünya üzerinde Kürt diye adlandırılabilecek, başlı başına yabancı bir ırk da yoktur. Kürt'ler yalnız vatandaşlarımız değil, aynı zamanda soydaşlarımızdır... Fakat asırlarca devam eden, devletlerarası olsun, kendi iç bünyemizdeki politik çıkarların çarpışması olsun ve

"Kürt topluluk ve aşiretleri dil, gelenek ve sosyal durumlar yönünden dört büyük kısma ayrılırlar: Birinci kısım, Kurmanç; ikinci kısım, Lor; üçüncü kısım, Kelhur; dördüncü kısım, Goran. Kürt topluluklarının çoğu aşırı cesaret ve tehevvürle, alabildiğine mert ve cömert olmakla tanınmışlardır. Ayrıca yaradılıştan, büyük bir hamiyete sahip, son derece onurlu ve aşırı derecede mağrurdurlar. Bunda o kadar aşırı giderler ki, dağlarda ve ovalarda açıkça yol kesmekle ve gasp yapmakla tanınmayı, hırsızlık yapmaya ve aniden saldırıya geçmeye tercih ederler; bu da son derece büyük bir cüret ve nadir rastlanılan bir cesaret ister. Çünkü bu kibar sıfatları ve seçkin nitelikleri elde etmek uğrunda birbirlerini yokederler. Başkalarının verdikleriyle sürdürülecek değersiz bir hayat elde etmek uğrunda namertlere avuç açmamak ve iyilik, yardım isteyerek eğilmemek için canlarını tehlikelere, vartalara atarlar. (...) Onlar adeta, "sonuçları düşünen adam cesaret sahibi olmaz" diyen ünlü söze uymak için candan çalışırlar; işlerin sonuçlarını çoğunlukla, hatta bazen hiç düşünmezler. Bu yüzden dünyanın genel işlerinden ve önemli meselelerinden uzak kalırlar; hatta çoğu zaman bu işlere ve meselelere önem bile vermezler. Kürt topluluklarının çoğunluğu Sünnîdir ve İmam-ı Şafiî -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- mezhebine bağlıdır. (...) Kürtlerin akılcı bilimler öğrenimine, naklî bilimleri ikmaline, özellikle hadis, fıkıh, sarf ve nahiv, kelam, mantık ve edebiyata karşı

74

(21) Kürt Sosyalist Hareketi

büyük tutkuları vardır. İslami bilimlerde kullanılan kitapları aralarında büyük bir şevkle incelerler ve bu kitaplara alabildiğine sarılırlar. Onların bu bilimlerin bir kısmı alanında çok değerli eserleri vardı; ama bu eserler, büyük şöhrete ulaşmamışlardır. (...) Kürtler birbirlerinin sözüne uymazlar; aralarında ittifak ve işbirliği yoktur. Merhum Sultan Murad Han'ın müderrisi Mevlana Sadeddin, Osmanlı ailesinin olay ve tarihlerini yüksek, düzgün bir ibareyle kapsayan Türkçe tarihinde, bu duruma işaret ederek, Kürtler'in niteliği ve yaradılışı konusunda şöyle diyor: "Her biri, dağ doruklarında ve vadi derinliklerinde tek başına ve özgür olarak yaşamayı tercih ederek, keyfince ve münferit yaşama bayrağını kaldırır. Allah'ın birliğini ifade eden Müslümanlıktaki kelime-i şehadetten başka, onları birbirine bağlayan bir bağ yoktur." Yukarıdaki satırlar, 12 yaşında Şirvan'a bağlı Salyan ile Mahmudabad bölgelerinin Bey'i ünvanını alan Şeref Han'ın 1597 tarihinde tamamlamış olduğu Şerefname adlı kitabından alınmıştır. Mehmet Emin Bozaslan'ın çevirisini 1971'de 12 Mart darbesinden hemen önce yayınladığı ve hakkında açılan davanın beraatle sonuçlandığı Şerefname Kürtler'in gerçek ve efsanevî tarihi hakkında kapsamlı bilgilerin yanısıra, yukarıda anılan türde hatırı sayılır bir sürekliliği ve değişime direnci olan gündelik hayatlarına dair gözlemler içeriyordu. Resimlerde, Kürtler'in bu geleneksel gündelik hayatlarından görüntüler görülüyor.

bu soydaşlarımızın kapalı yaşama gelenekleri, maalesef bugünkü sonuçları doğurmuştur. Türk milletini ve Türk vatanını parçalayarak yok etme sevdasında olanlar bu sonuçdan faydalanmanın yollarını aramışlardır. Türk vatanının bütünlüğüne inanan ve bu toprağın nimetlerini yiyen her vatandaş şunu kesin olarak bilmelidir ki, Kürtlük tahriki düşman tahriklerinden fışkırmakta ve milli bütünlüğümüzü yıkmayı hedef tutmaktadır.

"... Yaptığımız bu kısa açıklamadan anlaşılıyor ki, soydaşlarımız olan Gurlar'ın öz be öz Türk oldukları ve öz Türkçe konuştukları ancak sonradan geçen yüzyıllar boyunca politik ve şahsi menfaatler yüzünden yaratılmak istenen ikilik sonucunda Kurmanci dilinin Araplar, Acemler, ve Ermenilerle olan ilişkiler sonucunda bozula bozula bugünkü konuşulan Kürtçeye dönüştüğüdür.

Bugünkü Ortaasya'nın Hazar gölü ile İtil ırmağı boylarında Yakutlar tarafından konuşulan Yakutça ile Urallarda yaşayan Çavuşların konuştukları Çavuşça'nun Ural-Altay dil ailesi olduğu nasıl şüphe götürmez bir gerçekse, Kormanci dilinin de katıksız bir Türk lehçesi olduğu, ve Ural-Altay dil ailesine mensup olduğu şüphe götürmez bir gerçektir."

Bugün, Medler'in Kürt'lerin ataları olduğu herkes tarafından bilinmektedir. *DDKO* iddianamesindeyse bu konu şöyle ifade edilmektedir: "... Arkeolojik eserlerde, Med'lerin istilasından önce Kürdistanda, Kürt'lerin mevcudiyeti isbat edilmektedir. Bu da Kürt'lerin menşeine ışık tutmaktadır. Filhakika Med krallığından önce kendi tarihi devrini bilmeyen Kürt'ler, kendilerinin Medler'den geldiklerini sanmışlardır, Medler ise Ari ırkından oldukları için kendilerini Ari ırkından saymışlardır. Fakat, Kürt'lerin bugünkü memleketlerine, Medler'in gelmesinden 2200 yıl önce yerleştiklerini belirten tarihi kayıtlar yanında, arkeolojik

dokümanlar da isbat ediyor ki, Medler, Kürt'ler'in yanlış inanışlarının aksine Kürt ecdadından değildirler..." (*Devrimci Doğu Kültür Ocakları* Dava Dosyası 1, Komal Yayınları, Ankara 1975 s. 17-19)

Öğrenciler, topraksız köylüler, az topraklı köylüler, işçiler, memurlar, serbest meslek mensupları, terziler, berberler, ayakkabıcılar, şeyhler, toprak sahipleri, aşiret reisleri, mollalar vb. den oluşan Kürt tutuklular kimliklerinin inkar edilmesine ve Kürtçe'nin yok sayılmasına genel olarak tepki duymakla birlikte DDKO davası sanıkları örgütlü ve ısrarlı bir siyasal savunma ile askeri savcıların iddianamelerine cevap verdiler.

Bu savunma dilekçesinin baştarafındaki bazı hukuksal itirazların ardından gelen "Genel olarak Cumhuriyet'ten zamanımıza kadar Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve politik durumu" başlıklı kısa bir bölümü izleyen ana bölümün başında, "Kürt halkı var mıdır Yok mudur?" diye temel bir soru soruluyordu. "Cevap: Kürt halkı vardır" denildikten sonra, geniş ve ayrıntılı açıklamalarla Kürt toplumuyla ilgili bilgiler veriliyordu.

"Tarihi gelişim içinde Kürt'ler" diye başlayan bölümde, "Arap yayılmasından önce Kürt'ler", "Türklerin Anadolu'ya gelişleri", "Safeviler ve Osmanlılar Dönemi" gibi alt başlıklar vardı. "19. asırda, Kürt-Osmanlı ilişkileri", "19. Asırda Kürt-Ermeni ilişkileri", "Osmanlı'nın son dönemleri" yine alt başlıklar halinde incelenmişti. "Kurtuluş Savaşı öncesinde Kürt halkı" diye başka bir ana başlık vardı. Erzurum ve Sivas kongrelerinde Kürt'lerin rolleri üzerinde duruluyordu. "Lozan konferansı" ayrı bir başlık altında incelenmişti. "1923-1945 döneminde Kürt halkı" ana bölümünde, "Doğu isyanları" "Sürgünler" ayrı ayrı başlıklar altında inceleniyordu. "Çok Partili düzen ve sonrası" yine ayrı bir başlık altında incelendikten sonra "Bugünkü durum"dan söz ediliyordu. "Bugünkü Durum" bölümünde, "Toplumsal dinamikler", "Feodal yapı çözülmektedir", "Bölgelerarası dengesizlikler" üzerinde duruluyordu. Bu bölümün sonunda, "Dünyada Kürt halkı vardır" biçiminde bir sonuca varılıyordu. 167 sahifelik "İddianameye Cevap" dilekçesinin 71-86 sahifeleri arasında dil ile ilgili bir bölüm vardı. Burada şöyle deniyordu: "Dünyada ve Türkiye'de Kürt halkı var oldukça bu halkın konuştuğu dil de mutlaka olacaktır. Kürt'lerin konuştuğu dil ise, dünyada bütün dilbilimcilerin kabul ettikleri Kürtçedir." Bu ana bölümde "Genel olarak dilin ortaya çıkışı", "Dilin karakteristik özellikleri"; "Dil ve asimilasyon sorunu", "Kürt dili ve Türk asimilasyoncular", "Asimilasyon araçları", "Dünyada Kürt halkı var olduğu sürece Kürtçe var olmuştur" deniyordu.

"Kürtçe ve Türkçe", "alfabe" bakımından, "fonetik" bakımdan karşılaştırılıyordu. "Kürtçe müştak, Türkçe eklemeli bir dildir" deniyordu. Kürtçe ve Türkçe'nin karşılaştırılması, "sentaks" bakımından, "erillik-dişilik" bakımından, "kişi zamirleri" bakımından, "fiiller" bakımından da yapılıyordu. "İsimler" ve "İsim soylu sözcükler" ayrı bir başlık altında inceleniyordu. "Hint-Avrupa dil grubu ve Kürtçe", "Kürt dilinin Fars dili ile ilişkisi", "Kürt edebiyatı, dergiler gazeteler" ayrı ayrı ele alınıyordu.

Bu dava ile ilgili olarak mahkemenin 11 Aralık 1972 tarihli mahkumiyet hükmünün gerekçesinde ise şöyle deniyordu: "... Ortaasya'da bir Türk bölgesi olan Curcanan eyaletinde ve meşhur Türk şehri Belh dolaylarında böyle bir koloninin iki asır sonra tarihinin öğretilmesi "Kürt" diye isimlendirilen boyun, bir Ortaasya boyu olduğu ve dolayısıyla Turani ırka bağlı oldukları anlaşılmaktadır.

"Kaldı ki, 1938'de Brüksel'de toplanan milletlerarası kongrede yapılan ilmi tartışmalar ve alınan kararlar ile, bazı Batı ülkelerinin ansiklopedilerinde ve tarihi eserlerinde, yukarıda dercolunan sonucu tekzip edecek herhangi bir görüşe rastlanmamaktadır.

"Halihazırda tesbit edilmiş bu ilmi gerçeklerin ışığında kendilerini ısrarla "Kürt" sayan bazı sanıkların beyan ve dilekçelerinde, kaynakları, asılları hakkında ileri sürdükleri görüşlerin, tamamen yalın ve hatta yanlış olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır."

Hüküm mahkemesi gerekçeli kararının başka bir yerinde de şunları söylemektedir: "... İlmi gerçekler karşısında "Kürt" olarak isimlendirilmeye çalışılan yurttaşlarımızın "Türk" asıllı olduğu, açıklıkla ortaya konulmalı ve bu konuda maksatlı ideolojik görüşlere engel olunmalıdır...

Vatan bütünlüğü millet birlik ve beraberliğini bozmaya ve TC'ni temelden yıkmaya yönelik ırkçı-bölücü nitelikteki çabaların, güvenlik kuvvetleri ve daha çok *Milli İstihbarat Teşkilatı* tarafından, en son teknik araçlar ve yetenekli personel kullanmak suretiyle yakından izlenmeli ve fiillerin yargı merciine intikalinde zorunlu tüm delillerin toplanıp, tesbitlerin yapılmasına önem verilmelidir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, Anayasanın öngördüğü bütün tedbirler uygulanmalı... Bu bölgelerde çalışan tüm devlet memurlarının kendi memleketlerinde görevlendirilmemeleri esas ilke olmalıdır.

Atatürk ilkelerinin ve "Atatürkçülüğün" hakiki anlamları ile tüm toplumca benimsenmesi için, bütün olanaklar seferber edilmelidir.

74 (21) Kürt Sosyalist Hareketi

Çeşitli nedenlerle, yurtdışında toplu olarak bulunan yurttaşların bu yönde etkilenmemesi bakımından gerekli çarelere başvurulmalıdır." (s.539-540)

Hüküm mahkemesinin bu kararı Askerî Yargıtay tarafından çok kısa zamanda onaylandı; 16 yıla kadar varan mahkumiyet hükümleri kesinleşti.

Türkiye İşçi Partisi'nin Anayasa Mahkemesi'ndeki Savunması

TİP, 29 Ekim 1970'de düzenlenen 4. Kongresi'nde Kürtlerle ilgili önemli bir karar almıştı. Bu yüzden *TİP* hakkında, kapatılması istemiyle Anayasa Mahkemesi'nde dava açılmıştı. Fakat, *TİP* Anayasa Mahkemesi'de 4. Kongre'de almış olduğu kararı savunmadı. Buna rağmen *TİP*, yine de kapatıldı.

1971'de, *TİP* Genel Başkanı Behice Boran ve Başkan Yrd. Şaban Yıldız imzasıyla Anayasa Mahkemesi'ne verilen yazılı savunmanın bir yerinde şöyle söyleniyordu: "... *Türkiye İşçi Partisi* hiçbir zaman Kürt asıllı vatandaşlarımız için azınlık hakkı veya statüsü istememiş, yalnızca bu yurttaşlarımıza uygulanan Anayasa dışı baskıların kaldırılmasını talep etmiştir. Kaldı ki, kongre karar tasarısı üyeleri Hüseyin Ürgün ve Necati Eral Yazıcıoğlu'nun Başsavcılıkda verdikleri ifadede Kürtlerin azınlık olmaları gerektiği yolundaki bir düşünceyi ileri sürmedikleri, süremeyecekleri açıktır. Her iki karar tasarısı komisyonu üyesi de tabii asimilasyona taraftar olduklarını beyan etmişlerdir. Partinin ve kendilerinin değil ayrılma hakkına, azınlık statüsüne bile karşı olduklarını belirtmişlerdir."

Öte yandan, *TİP* Genel Başkanı Behice Boran'ın Ankara'da Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yaptığı savunmada da şöyle deniyordu: "... Sırası gelmişken burada bir parantez açarak belirtmek isterim ki, söz konusu bildiriden, yukarıda aldığım son ibarede, "Kürt halkı Anayasa'nın kendisine tanıdığı haklardan mahrum kalmakta devam edecek" sözlerinden, bir bir bilirkişi raporunda iddia edildiği gibi, Kürt halkı için, halk olarak özel haklar istendiği sonucu hiçbir mantık kuralına göre çıkarılamaz... Anayasa'nın tanıdığı hakları sözkonusu ettiğimize göre ve Anayasa'da Kürt asıllı yurttaşlarımıza halk olarak ayrı bir toplumsal bütün anlamında ayrıca özel haklar tanınmadığına göre, Kürt halkına halk olarak ayrı haklar tanınmasını önerdiğimiz sonucu nasıl çıkarılabilir?" (Behice Boran, İki Açıdan *Türkiye İşçi Partisi* Davası, Bilim Yayınları, İstanbul, 1975, s.185) Oysa, *TİP*, 4. Kongre'de, Kürtlerle ilgili olarak aldığı kararda Kürt halkının her türlü anayasal demokratik haklarının tanınması gerektiğini vurguluyordu. Bu kararda, "Kürt halkının anayasal vatandaşlık haklarını kullanmak ve diğer tüm demokratik özlem ve isteklerini gerçekleştirmek yolundaki mücadelesi desteklenmelidir" biçiminde ifade ediliyordu.

Bu tutum Kürtlerde *TİP*'e karşı hayal kırıklığı yarattı. Ve Kürtlerin kendi tarih ve coğrafyalarını bizzat kendilerinin anlamaları, kavramaları ve yorumlamaları bakımından önemli bir uyarıcı oldu. 30 Mayıs 1975'de *TİP* yeniden kurulurken, Kürtlerin önemli bir kısmı yeni oluşumda yer almadı.

Kürtlerde Kendi Tarihlerini Kavrama İhtiyacının Belirmesi

1971 yargılamaları sırasında Kürt kimliğinin ve Kürtçe'nin ısrarla inkar edilmesi, Kürt olduklarını dışa vuranların ağır cezai müeyyidelerle karşılaşması, yargılanan Kürtlerin düşünce yapılarını, tavır ve davranışlarını etkiliyordu. Bu da Kürtlerin toplumsal ve tarihsel ilişkileri üzerinde yeniden ve daha ciddi bir şekilde düşünmelerine yol açtı. 1974 başından itibaren, Güney Kürdistan'da, ulusal kurtuluş mücadelesi yeniden başladı. Irak devletiyle süren mücadelenin başarıları, Kuzey'deki Kürtleri sevindiriyor, yenilgiler ve başarısızlıklar ise, onları üzüyordu.

Temmuz 1974'deki Genel Af ile birlikte, Kürtlerin kendi hayatları hakkında yeni bilgilere. duydukları ihtiyacı karşılamak için yeni etkinlikler başladı. Örneğin daha çok Kürt öğrenciler tarafından 1974 ortalarında kurulan *Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri* bu ihtiyaçtan doğdu. Bu sırada Kürtler üzerindeki devlet terörü de büyük bir hızla sürüyordu. Örneğin, 11 Aralık 1974'de Viranşehir'de Suriye sınırında bir kaçakçı grubuyla güvenlik güçleri arasındageçen olayda grup, jandarmanın ateş sahası dışında teslim olmasına karşın, 9 kaçakçı, sınıra bir km. mesafedeki bir alan üzerine götürülüp kurşuna dizildiler. Bu olay *Devrimci Demokratik Kültür Derneği*, *Viranşehir Yüksek Tahsil Talebe Derneği* gibi örgütler tarafından basit bir kaçakçılık olayı olarak değil, Kürtlere karşı eskiden beri uygulanan baskı ve terörün yeni bir görünümü olarak değerlendirilmişti.

Kürtlerin Güney Kürdistan'da yürüttükleri ulusal kurtuluş mücadelesi 1975 başlarında önemli bir darboğaza girdi. İran ve Irak, Cezayir ve Türkiye'nin aracılığıyla bir anlaşmaya vardılar. Anlaşma gereği, Irak, Şattülarap su yolu üzerindeki haklarını İran'a devredecek, o bölge üzerinde artık, hiçbir hak iddia etmeyecekti. İran da, Irak sınırını, Güney Kürdistan'daki Kürtlerin geçişlerine kapatacak, Kürtlere yapılan yardımların onlara ulaşmasına engel olacaktı. Şah Rıza Pehlevi ve Saddam Hüseyin tarafından imzalanan bu anlaşma Kürtleri zor durumda bıraktı. Türkiye'nin de örtük olarak önemli bir tarafı olduğu bu anlaşma hükümleri Kürtlerin

Kendisini "Aylık Siyasi Dergi" olarak tanıtan ve 1975'te yayın hayatına başlayan Özgürlük Yolu *dergisi Türkçe ve Kürtçe olmak üzere toplam 44 sayı çıkabildi. Türkiye'de uzun bir süre yayınlanabilen nadir dergilerdendi. Yaklaşık 10 bin tiraja sahip derginin başlıca yazarları A. Baran, İhsan Aksoy, Kemal Burkay, Faruk Aras ve Hüseyin Sarıtaş'tı.* Rızgari *ise Türkiye'de ancak 9 sayı çıkabildi. Sahibi Ruşen Arslan'dı. Mehmet Uzun, Hatice Yaşar ve Şefik Dündar yazı işleri müdürlüğünü yaptılar. Dergi sürekli olarak baskılara maruz kaldı; okuyucuları gözaltına alındı, matbaada bazı sayılarına el kondu, yazı işleri müdürleri hakkında dava açıldı. 13. sayıdan itibaren* Kürdistan Kurtuluş Örgütü'nün *organı olarak çıkmaya devam etti.* Kürdistan İşçi Partisi'*nin illegal yayın organı olarak yayınlanan ve bazı sayılarında Kürtçe yazılar olmakla birlikte çoğunlukla Türkçe yayınlanan* Peşeng Bo Şoreş *ise, 13. sayısından bu yana PPKK (Kürdistan Öncü İşçi Partisi)'nin Merkez Komite yayın organı olarak yayınını sürdürmektedir. Derginin kapağında, "Karkeren Hemû Welatan Yek Bin!" (Bütün Dünya İşçileri, Birleşin!) ibaresi yer almaktadır. İsveç'te yayınını sürdürmekte olan dergi'nin 70'i aşkın sayısı çıkmıştır.* Xebat Ji Bo Rızgariya Kurdistan, Türkiye Kürdistanı Demokrat Partisi'*nin illegal yayın organı olarak çıktı.* Türkiye Kürdistanı Demokrat Partisi, *1981'de bir konferans düzenledi. Bu konferans'ta parti ismini değiştirerek,* Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları *(KUK) oldu. Ve bundan sonra* KUK'*un yayın organı olarak yayın hayatını sürdürdü. "Aylık Gençlik Dergisi" olarak yayın hayatına başlayan ve 10. ve 11. sayısında "Aylık Türkçe ve Kürtçe Siyasi Gençlik Dergisi" olarak çıkan* Devrimci Demokrat Gençlik *dergisinin kapağında "Yaşasın Gençliğin Örgütsel ve Hareket Birliği" ibaresi yer almaktadır. İlk üç sayısından sonra, yönetim yeri İstanbul'dan Diyarbakır'a kaydırılan dergi üst üste 11 sayı yayımlanabildi. 10 bin dolayında satış yapıyordu. Derginin sahipliğini Medeni Marşil, yazı işleri müdürlüğünü de Selim Bakaç yapıyordu. 10. sayısından sonra derginin sahibi ve yazı işleri müdürü tutuklandı. Dergi İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nın emriyle 1979'da kapatıldı. Sahipliğini İkram Delen, yazı işleri müdürlüğünü Hatice Yaşar'ın yaptığı* Ala Rizgari *ise, iki özel sayı ve 7 özel ek olarak çıkarılmış, 15 günlük siyasi dergidir. Derginin ilk sayısı, Mart 1979'da henüz hazırlık aşamasındayken, polis tarafından el konuldu ve bu sayı Haziran 1979'da ancak çıkabildi. Derginin yazı işleri müdürü Hatice Yaşar hakkında davalar açıldı. Derginin sahibi İkram Delen 29 Mayıs 1979'da Van'da gözaltına alındı. 18 ay hapis cezasına çarptırılarak Diyarbakır Askerî Cezaevine gönderildi ve 2 Ekim 1980'e kadar burada tutuklu kaldı. Daha sonra 1982'de "Türk vatandaşlığı"ndan atıldı.* Jina Nû, *Türkçe yayınlanan bir "Aylık Siyasi Dergi"dir. 6 sayı çıkabildi. Sahipliğini Mehmet Ece, yazı işleri müdürlüğünü ise Eyüp Kemal Adsız yapmıştır. Yönetim yeri Van'daydı.* Jina Nû, *5. sayısından sonra İsveç'te yayınlandı. 6. sayısı PPKK'nin teorik yayın organı olarak çıkarıldı. Derginin sahibi Mehmet Ece bir süre Van DDKD şube başkanlığını da yapmış; 19 Ocak 1980'de tutuklanarak, 12 yıl hapis cezasına çarptırıldı.* Tirej *Kürtçe kültür ve edebiyat dergisi olarak yayımlanmış ve 4 sayı çıkabilmiştir. İlk üç sayısı İzmir'de çıktı. 12 Eylül 1980'den sonra 4. sayısı Stockholm'de çıkarıldı. Türkiye'de yayımlanan ilk Kürtçe kültür ve edebiyat dergisidir. 5 bin dolayında satış yapan dergi, her sayısının son sayfalarında Kürtçe-Türkçe ve Zazaca-Türkçe sözlük vermekteydi. Derginin sahibi Enver Yüzen, 1979'da İzmir'de DDKD yöneticisi olmaktan iki defa tutuklandı. Siyasi bir dergi olarak Türkçe yayımlanan ve 5 sayı çıkabilen* Tekoşin *ilk 3 sayısında tarih, sayı ve adres yazılmamıştı. 4 sayıda sahipliğini Raşit Aslanoğlu, yazı işleri müdürlüğünü de Yaşar Unutkan üstlendi. Derginin 7. ve 8. sayıları Stockholm'de yayınlandı. Yurtdışında yayınlanan sayıların kapağında "Tekoşin Hareketinin Merkez Komite Yayın Organı" ve "Bütün Dünya İşçileri Birleşin!" ibareleri yer almaktadır. 1979'da yayınlanan derginin ilk sayısı Türkçe'dir. Bu ilk sayısından önce, bir özel sayısı da çıktı. Derginin kapağından "Bütün Dünya İşçileri ve Ezilen Halklar Birleşin!" ibaresi yer alıyor. Derginin sorumlusu Ferit Uzun'dur. Sahibi Remzi Özgezer, yazı işleri müdürü de Abbas Cebe idi. Derginin sahibi 1979'da tutuklandı, Ferit Uzun da 1978'de Siverek'te öldürüldü.*

lojistik desteğinin tam anlamıyla kesilmesi, Kürtlerin dünyaya açılan tek kapılarının da kapanması demekti.

Molla Mustafa Barzani önderliğindeki Güney Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesinin bu nedenlerle uğradığı büyük bozgun Şubat ve Mart 1975'de doruğuna çıktı. Irak ordusu, karadan ve havadan Kürtlere karşı giriştiği yoğun saldırıdan sonra *KDP* yönetimi mücadeleyi durdurmak zorunda kaldı. Yüzbinlerce Kürt, İran ve Türkiye sınırlarına dayandı ve siyasal sığınma istedi. Türkiye'de Ord.Prof.Dr. Sadi Irmak başkanlığındaki hükümet siyasal sığınma hakkı tanımadı. Yüzbinlerce Kürt, zorlu kış koşullarında İran'a sığınma yollarını ararken Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan peşmergeler de güvenlik güçleri tarafından yakalanıp Irak'a teslim edildi. Teslim edilenler, derhal sınırda, Irak ordusu tarafından kurşuna dizildiler.

Güney Kürdistan'daki ulusal kurtuluş mücadelesinin böylesine bir yenilgiye uğraması, Kürtler arasında bu başarısızlığın, ve yenilginin nedenlerini de araştırmak, incelemek, soruşturmak ihtiyacını doğurdu.

"Sömürge" Tezinin Gelişmesi

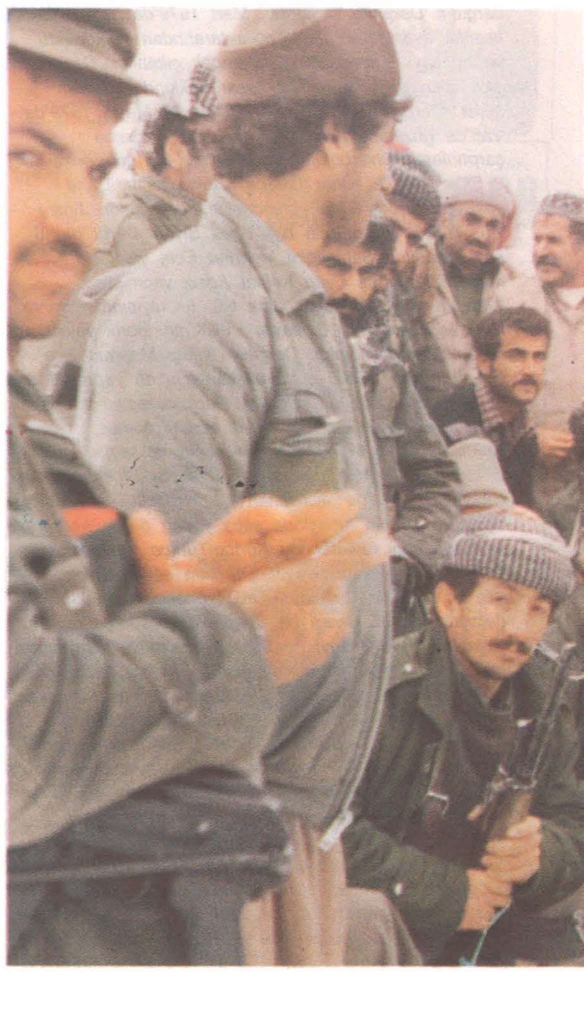
1970'lerin ortalarında, 1974-1975'den başlayarak, Kürtler, Kürdistan'ın sömürge olduğu düşüncesini ileri sürmeye başladılar. "Sömürge", Kürdistan'ın tarihsel geçmişini, bugünkü politik, toplumsal ve ekonomik ilişkilerini kavramak sürecinde kullanılan önemli bir kavramdı. 1970'lerin ortalarından başlayarak ortaya çıkan veya yeniden örgütlenen Kürt politik hareketlerinin hemen hemen tümüyle, Kürdistan'ın "sömürge" olduğu saptamasını yaparken Türklerin çoğunlukta olduğu politik hareketler bir ikisi dışında hemen hemen tümüyle "sömürge" saptamasına karşı çıktı. Bu çevrelere göre, kendisi zaten yarı sömürge olan Türkiye'nin sömürgesi olamazdı: "Sömürgecilik tezi, ayrılıkçı burjuvazinin pazara egemen olma tezidir." (*Ürün, Sosyalist Dergi*, "Ulusal Baskı ve Ayrıcalık", Sayı 36, 1977; "Yine Ulusal Sorun Üzerine", Sayı 39, 1977.)

"Kürdistan'ın sömürge olduğu meselesi de ayrı örgütlenmeyi meşru gösterebilmek için, burjuva milliyetçi görüşlere geçirilmek istenen bir kılıftır." (*Aydınlık*, "Milliyetçi Görüşleri Terkeden Bir Arkadaşın Özeleştirisi", Sayı 75, 1977; "Sömürgecilik Açısından Emperyalizm Kitabının Eleştirisi" (Bayram Çiçek) Sayı 77 1978; "Sömürge Teorisinin Eleştirisi", Sayı 84, 1978.)

"Bilerek veya bilmeyerek örülen bu ihanet zinciri de, bu zinciri sömürgecilikle, ebediyyen yaparak örenlerin boynunda tarihi bir yüz karası olarak asılı kalacaktır." (*Emeğin Birliği*, "Türkiye'de Ulusal Sorun, Sınıfsal Mücadelenin Bir Parçası Haline Gelmiştir" Sayı 11, 1977;

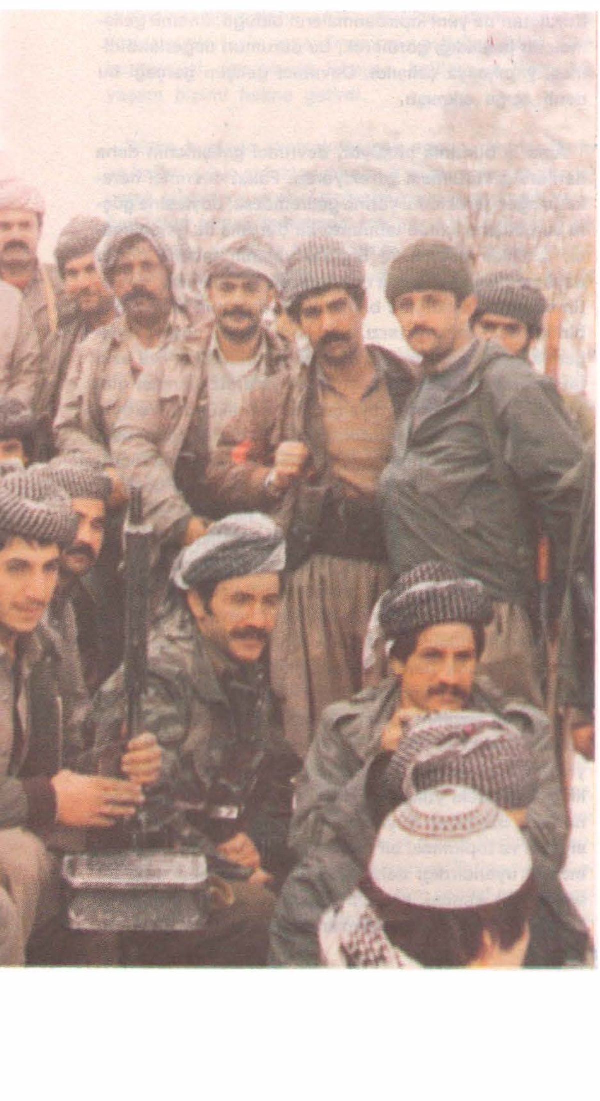
Geleneksel aşiret yapısı ve tarikat ilişkileriyle çok yakın bağları olan Molla Mustafa Barzani, II. Dünya Savaşı sırasında bir isyan başlattı. Kendisine karşı gönderilen Irak kuvvetlerini yenilgiye uğratan Barzani İngilizlerin de hoşgörüsünü sağlamayı başardı; savaş sonunda İngilizlerin desteğiyle Irak yönetimine gelmiş olan Nuri Said ile Barzani'nin temsilcileri arasında aşağıdaki maddeleri içeren bir anlaşma imzalandı: "1) Kürdistan'ın Kerkük, Süleymaniye, Erbil, Dehok, Hanikin şehirlerinin tevhidi; 2) Hükümetin vüzera heyeti arasına Kürdistan umurundan mesul Kürdistan veziri Naimi ile bir Kürd'ün ithali; 3) Her vezarete bir Kürt vezir muavininin tayini; 4) Maarif, iktisad, Ümran şehirlerinden Kürdistan'ın istiklali." Ancak Nuri Said yönetiminin anlaşmaya tepkisi, Kürdistan'a 30 bin piyade ve 12 bin polis göndermek oldu. Barzani, 16 Ağustos 1956'da kurmuş olduğu Irak Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP) *ile birlikte sığındığı Mahabad Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra, SSCB'ye geçti. Irak'ta 1958'de gerçekleştirilen, görünürdeki Nasır'cı darbe* IKDP *önünde yeni ufuklar açtıysa da, fiilen parti içindeki en önemli bölünmelerin doğmasıyla sonuçlandı. Devrimden sonra yayınlanmasına izin verilen* Xebat, Kürdistan, Roja Nû, Azad, Sevtülekrad, Zanistî *ve* Hewad *gibi dergilerin yayını 1961'den sonra yasaklanmakla kalmadı; sözgelimi yüzyıllardır Bağdat'a gönderilen "Kürt buğdayı", "kuzey buğdayı" diye anılmaya başlandı. Bu koşullarda Mart 1961'de toplanan parti kongresinde, iç savaşa hemen başlanması gerektiğini savunan ve kendisi de köklü aşiretlerden birine mensup olan Celal Talabani (sağda) önderliğindeki grup ile Molla Mustafa Barzani önderliğindeki yönetim arasındaki ilk çatışma su yüzünden çıktı. Ancak Barzani'nin bütün uyarılarına karşın, 11 Haziran 1961'de güney Kürdistan'ın büyük ve belki de umutsuz direnişi başladı. Kimi aşiretlerin de desteğini kazanarak güney Kürdistan'ı bombalayan rejim, Barzani'nin de içinde yer almak zorunda kaldığı muhalefet hareketini gerilemek zorunda bıraktırdı. Ancak 1960'ların başında çeşitli darbeler aracılığıyla yerleşen* BAAS *rejimi, kendi rızası hilafına da olsa Kürt hareketinin varlığını tanımak zorunda kaldı. Kürt*

74 (21) Kürt Sosyalist Hareketi

hareketinin kendisini nisbeten özgürce ifade edebildiği bu dönem, aynı zamanda IKDP'nin Barzani ve Talabani kanatları arasındaki ayrımın derinleştiği dönem de oldu. 18 Ekim 1963'te yönetimde olan BAAS hükümeti yeni bir askerî darbe ile devrildi ve Celal Talabani'nin yeni yönetimle imzaladığı anlaşma, kendisinin ve temsil ettiği kanatın IKDP'den ihraç edilmesine yol açtı. 1966'da ise IKDP ile Irak hükümeti bir anlaşmaya vardı. İmzalanan bütün bu anlaşmalara karşın 1960'ların ikinci yarısı, Irak yönetimi ile Kürtler arasında sıcak mücadelenin bütün şiddetiyle sürdüğü bir dönem oldu. Bu dönem 1970'de Irak yönetimi ile IKDP arasında bir anlaşmanın imzalanması ve Talabani ve kanadının tekrar IKDP'ye dönmesi ile son buldu. Yine de 1970'le sıcak savaşın yeniden patlak verdiği 1974 arasında geçen dönem sakin olmaktan uzak oldu. Örneğin 29 Eylül 1971'de Molla Mustafa Barzani'ye suikast girişiminde bulunuldu; daha sonra oğlu İdris Barzani'nin arabası tarandı ve 1974'te sıcak savaş tekrar başladı. Aradan geçen süre içersinde başka şeyler de değişmişti; örneğin Irak 1963'lerde "kızıl emperyalist" diye nitelendirdiği SSCB ile bir dostluk anlaşması imzalamıştı. Sovyetler buna rağmen Kürtler'le sürdürdüğü dostluk ilişkilerini sekteye uğratmadı. Barzani "gerici bir kaynaktan yardım aldığı halde o kaynağa teslim olmayan ender kimselerden biri" olarak övülmeye devam edildi. Ancak "balayı" 1975 yılında sona erdi; İran ve ABD Kürt hareketine o zamana kadar vermiş oldukları desteğe son verirken, Irak'taki Saddam yönetimi "Kürdistan seferi" için yoğun bir yığınak yapmaya başladı. Bu seferberliğin sonuçları, Kürt kurtuluş hareketi için kesin bir yenilgiyle sonuçlandı. Kısmen bu yenilgiye bağlı olarak, Molla Mustafa Barzani'nin oğlu Mesud Barzani'nin (soldaki resimde ortada) önderliğine geçmiş olan IKDP parçalandı; aralarında en büyüğünün Celal Talabani'nin Kürdistan Yurtseverler Birliği olduğu bir dizi yeni örgüt kuruldu. Sözkonusu örgütler 1980'in sonunda Yurtsever Ulusal Demokratik Cephe'nin kuruluşuna kadar, ve hatta daha da sonra varlıklarını sürdürdü.

"Anti-Faşist Mücadele ve Sömürge Kürdistan", Sayı 11, 1977; "Sömürgecilik Üzerine I", Sayı 12, 1977 Sömürgecilik yazısı daha sonraki 6 sayıda da devam etmiştir.)

"Kürt halkının bağımsız örgütlenmesi ve bilinçlenmesi, Kürt işçilerinin ve diğer emekçilerin menfaatlerine aykırıdır. Bu hak Kürt işçi ve emekçilerini, diğer milliyetlerden ayırmak ve kendi peşinden sürüklemek isteyen Kürt burjuvazisinin ve toprak ağalarının menfaatlerine uygundur. Milletin hakları için de bu sınıfların çıkarlarını yansıtıyordu." (*Partinin Yolu*, "Milli Mesele Ve Sömürgecilik Meselesi Üzerine" Sayı 1, 1977.)

"Türkiye koşullarında, ayrı örgütlenmeyi çıkış noktası yapmak milliyetçilik akımının temsilciliğini üstlenmekten başka bir anlama gelmiyordu." (*Devrimci Yol*, "Türkiye'de Kürt Meselesi ve Devrimci Hareketin Görevleri", Sayı 9, 10 1977; "Sömürgecilik Tartışması Üzerine", Sayı 16, 17.)

Öte yandan bu tartışmalarda Kürt aydınları ve sosyalistleri arasında kendi özgül tarih ve kültürlerinin yeniden değerlendirilmesi ve yeni siyasal tezlerin geliştirilmesinde bazı yayın çevreleri ve politik hareketler önemli roller oynadılar.

Komal Yayınları

1974 sonlarında, Ankara'da kurulan Komal Yayınevi'nin Ocak 1975'in başlarında yayınladığı ilk kitabı, "*Devrimci Doğu Kültür Ocakları* Dava Dosyası I" duruşma tutanaklarını içeriyordu. Mart 1975'de yayınlanan *Irak Kürt Halk Hareketi ve Baas Irkçılığı* ikinci kitabı, İsmail Beşikçi'nin yargılanması ile ilgili *Bilimsel Yöntem, Üniversite Özerkliği ve Demokratik Toplum İlkeleri Açısından İsmail Beşikçi Davası* adını taşıyan Nisan 1975'de yayınlanan üçüncü kitap izledi. Komal Yayınevi Kürtlerle ilgili çok önemli çalışmalar yayınladı. Ziya Gökalp'in *Kürt Aşiretleri Üzerinde Sosyolojik İncelemeler* (Haziran 1975) kitabı da bunlardan biriydi. *Koçgiri Halk Hareketi 1919-1921* (Eylül 1975, Mart 1976) önemli bir tarihsel incelemeydi. Halfin'in *19. Yüzyılda Kürdistan Üzerinde Mücadele* (1976) isimli eserinin ardından Komal'ın yayınladığı öteki kitaplar da şunlardı:

Felsefe İncelemeleri, Doğaya, Topluma ve Olaylara Bakış Yöntemi, Haziran 1976; Minorski, *Kürtler*, Ocak 1977; Ksenofon, *Onbinlerin Kürdistan'dan Geçişi* Anabasis, Ocak 1977; İsmail Beşikci, *Bilim Yöntemi*, Nisan 1976; İsmail Beşikci, *Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama 1; Kürtlerin Mecburi İskanı*, Mart 1977; İsmail Beşikci, *Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama 2, Türk Tarih Tezi, Güneş-Dil Teorisi* ve *Kürt Sorunu*, Haziran 1977; İsmail Beşikci, *Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama 3, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Tüzüğü* (1927) ve *Kürt Sorunu*, Mayıs 1978; *Bir Kürt Devrimcisi Edip Karahan'ın Anısına*, Nisan 1977; M.Emin Zeki, *Kürdistan Tarihi*, Temmuz 1977; Seyit Alp, *Welat, İskancının Türküsü*, Nisan 1977; *Özeleştiri, Hedef-Engel Üzerine*, Temmuz 1977; *Ürün'deki Bir Yazı Üzerine*, Temmuz 1977; Celadet Ali *Bedirxan, Türkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Açık Mektup, 1933*, Ocak 1978; Lucien Rambout, *Kürdistan* 1918-1946, Ekim 1978; Komal'ın son kitabı, Recep Maraşlı tarafından hazırlanmış olan *Kürdistan Üzerinde Örgütlü Devlet Terörü ve İsmail Beşikçi, Biyografi, Savunmalar, Mektuplar* Temmuz 1980 adını taşıyordu. Kürtlerin tarihlerine, bugünkü toplumsal yaşantılarına ilişkin yeni bilgiler veren bu kitapların gerek önsözlerinde, gerek, içerdikleri açıklamalarda, "sömürge" tezi üzerinde sık sık duruluyordu.

Özgürlük Yolu Dergisi

Haziran 1975'den itibaren yayınlanmaya başlayan aylık *Özgürlük Yolu* dergisinin son, 44. sayısı Ocak 1979'da çıktı. İlk sayısında "Acil görev demokratik ortama geçiştir" başlıklı bir yazı vardı. A.Baran, "Değişik yönleriyle Irak Kürt Ulusal Kurtuluş Savaşı"nı inceliyordu. İhsan Aksoy'un, "Yola Çıkarken", Kemal Burkay'ın "Faşistler, Alevi-Sünni çatışması yaratıyorlar" yazıları da ilk sayıdaydı. İkinci sayıda, C. Aladağ, "Doğu'da Feodalite ve Aşiret" isimli bir yazı yayınlamıştı. Bu yazı üçüncü sayıda da devam etmiş, "Milli Mesele ve Doğu'da Feodalizm-Aşiret" adı altında Eylül 1976'da kitap olarak yayınlanmıştı. Dördüncü sayıda, (Eylül 1975) yine C. Aladağ tarafından, "Milli Meselenin Evrimi ve Sömürgeler Sorunu" adlı bir yazı yayınlanmıştı. Bu yazı da 5,6,7. sayılarda sürmüştür. Yukarıda sözü edilen kitap da "Milli Mesele" adı altında biraraya getirildi.

Dergi'nin 21,22,23,24 ve 25. sayılarında C.Aladağ, "Kürdistan'ın Geri kalışının Şekillenmesi ve Kürt Ulusal Hareketleri" adıyla bir dizi yazı yayınlamıştı. Bu yazılar da daha sonra, "Kürdistan'ın Sömürgeleştirilmesi ve Kürt Ulusal Hareketleri" adıyla kitap olarak yayınlandı. (Kasım 1978) C.Aladağ'ın yazılarında sömürge sorunu, sömürgeleştirme olayı etraflı bir şekilde inceleniyordu

Roja Welat

Ankara'da *Roja Welat* adında Kürtçe ve Türkçe yayın yapacak 15 günlük bir gazete çıkarmak isteyen *Özgürlük Yolu* çevresinden Mustafa Aydın ve gazetenin sorumlu müdürü olarak başvuran Sıddık Bozarslan, dilekçelerini tebellüğ etmekten başka bir yasal görevleri olmayan emniyet 1. Şube görevlileri tarafından baskı altında tutuldular. Ancak Mustafa Aydın. aynı gün

PKK Tarihine Kısa Bir Bakış

1960'lardan sonra Kürdistan'da sömürgeci Türk kapitalizminin hızlanan gelişmesi temelinde eski feodal yapı kısmen parçalanarak modern sosyal güçler gelişmeye başladı. Kürdistan'daki modern düşünce dönemi ise bu sosyal güçlerin gelişimine bağlı olarak daha çok 1970'lerden itibaren; mevcut ekonomik ve toplumsal yapıyı, feodal geriliği ve ulusal baskıyı eleştirme temelinde ve ağırlıklı olarak da Türkiye sosyalist ve demokratik hareketi içinde bazı cılız çıkışlar biçiminde açıldı.

12 Mart darbesinin etkilerinin hafiflemeye yüz tuttuğu 1973'lerden itibaren yeniden başlayan gelişme ortamında 1975'lere gelindiğinde, Kürdistan gerçekliğini şu veya bu oranla kendisine temel almaya çalışan çeşitli unsurların, sınıfsal konumlarına uygun olarak, rollerini, öncelikle bir ideolojik eğilim geliştirerek oynamak istedikleri görülmeye başlandı. Başlangıçta böyle olması da kaçınılmazdı; sosyal güçlere ulaşmak için işe öncelikle onların çıkarlarına uygun ideoloji ve programlar geliştirmekle başlamak dışında bir yol yoktur. Ulusal kurtuluş sürecinde bile kitlelerin kendiliğinden hareketi, devrimci bir ideoloji ve örgüt üretemez ve bu hareket ancak, örgütlendirilmemiş bir ayaklanmaya varabilir. Kuzey-Batı Kürdistan'da durgun bir dönemin yaşandığı ve kendiliğinden hareketin bulunmadığı böyle bir ortamda 1975'lerde, sınıflarından çok uzakta olan, ama onun ağır etkisini taşıyan ve çoğunlukla da aydın-gençlik içinde başlayan ideolojik gruplaşmaların kendilerini hissettirmeye başladığı görüldü. Yeni şekillenmekte olan bu ideolojik eğilimler üzerinde de etkisini duyuran mevcut iki eğilim vardı. Bunlardan daha güçlü olanı, Kemalizmin etkisini taşıyan Türkiye devrimci hareketinin ulusal sorun karşısındaki sosyal-şoven yaklaşımıydı, ve bu anlayış Kürdistan gerçeğine yönelmek isteyen aydınları etkiliyor, görüşlerini çarpıtıyordu. Diğeri ise, gelişmesinin zirvesinde bulunan Güney Kürdistan hareketiydi, ve bu hareketin ilkel milliyetçi ideolojisi de bu aydınları etkiliyordu. Gerek ulusal kurtuluşa bağımsız bir biçimde yaklaşma, gerekse bunun yol gösterici ideolojisi olarak Marksizm-Leninizmi hakim kılma çabaları, ve bunu temsil eden proletarya eğilimi henüz zayıftı. Böyle bir eğilimin gelişmesi ve ülke gerçekliğine ulaşması için her şeyden önce hızlı ve doğru bir teorik çalışmanın yapılması, Kürdistan gerçeğini ve onun kurtuluş sorunlarını aydınlatacak devrimci bir teoriye ulaşması ve buna dayanarak, yanlış ve tehlikeli ideolojik eğilimlerin Türkiye'den kaynaklanan sosyal-şovenizm ile Güney Kürdistan'dan kaynaklanan feodal komprador ilkel-milliyetçiliğin kapsamlı ve doğru bir eleştirisinin yapılması gerekiyordu. Teorik çalışma ve ideolojik mücadele, bu dönemin zorunlu ve önemli çalışma biçimi idi. Halka gitmeden önce, onun bilinçli hareketi formüle edilmeli ve bu bilinç ışığında devrimci örgütlenmenin çekirdeği yaratılmalıydı. Bu gerçek, yoğun baskı, yoksulluk, çürümüşlük yüzünden örgütsüzlüğün, çok gerici düşüncelerin ve kişisel çıkarların toplumu tam bir kargaşa içine ittiği, ve bu nedenle devrimci harekete ışık tutacak kendiliğinden bir hareketin gelişmesinin mümkün olmadığı Kürdistan gibi bir ülke için daha çok önemli ve geçerli idi. Kuzey-Batı Kürdistan hakim sınıflarının tutarlı bir milliyetçilik geliştirmeleri şurda kalsın, onlar Türk milliyetçiliğini ve hem de gönüllü olarak benimsemişlerdi. Kısaca, hem ulusal kurtuluş hareketi ve hem de bunun öncü gücü olarak Marksist-Leninist hareket için geçmişte belli bir miras ve tecrübenin bulunmadığı, bu meselelere ilginin bile son derece sınırlı olduğu, yaratılan baskı ve aşağılamalardan ötürü meseleye yaklaşmanın bile büyük bir cesaret ve fedakârlık istediği bir ortamda, teorik çalışma ve ideolojik mücadele büyük bir önem taşıyordu. Ve devrimci eğilimin içine girdiği durum da bu oldu.

Devrimin objektif şartlarının olgun olduğu Kürdistan'da, proletarya eğilimi, 1975'lerden itibaren hızla devrimin subjektif şartlarını hazırlamaya koyuldu. Her şeyden önce teorik çalışmaları derinleştirerek ve bununla birlikte aydın-gençlik içinde yürüttüğü propaganda ve eğitimle kadrolaşmaya giderek, bu temelde halka ulaşmayı amaçladı. Geliştirdiği ideolojik mücadeleyle ilkel milliyetçiliği teşhir etmeye ve Marksist-Leninist maskeye bürünen reformist küçük-burjuva milliyetçiliğinin maskesini düşürmeye çalıştı. Yine sosyal-şovenizme karşı yürüttüğü ideolojik mücadele ile, onların gerçekte Türkiye proletaryası ve halkının devrimci mücadelesinin gelişimi açısından da nasıl tehlike olduğunu gösterdi. Böylece, Türkiye'de demokrasi savaşımının gerçek güçlerinin ve her şeyden önce de proletaryanın öncüsünün ortaya çıkması için yardımcı oldu. Çeşitli güçlerce Türkiye sathında yanlış olarak yürütülen politik çalışma biçimlerini eleştirerek, bu alanda da doğru biçimlerin bulunmasına yardımcı oldu. Ve bütün bu konularda doğru anlayışı oturtabilmek için Kürdistan somutunda ısrar etti. 1975-1977'lerde bu uğurda yürütülen yoğun teorik çalışma ve ideolojik çalışma; ortaya çıkardığı gelişmeler bakımından büyük bir tarihi öneme ve derin bir anlama sahiptir. Öyle bir devrimci çalışma süreci içinde 1977'de Kürdistan proletaryasının devrimci siyasal programının şekillendiği bilinmektedir. Programın ortaya çıkarılması ve kitlelere sunulması, her şeyden önce ideolojik mücadelenin politik mücadeleye dönüştürüleceğini ve buna cesaret edileceğini, toplumun devrimden çıkarı olan kesimlerine gidilerek bunlar arasında siyasal çalışmanın yapılacağını açıkça ortaya koyuyordu.

Böyle soylu devrimci gelişmelere rağmen, sosyal-şovenizm, hâlâ ulusal soruna doğru bir biçimde yaklaşmamakta ısrar ediyor, en haklı ve soylu çıkarları bile "bölücülük", "ayrılıkçılık" gibi adlar altında sorumsuzca eleştirebiliyordu. Yine reformist küçük-burjuva milliyetçiliği, bir dergi ya da dernek etrafında kümelenerek, program sorununa karşı ciddi bir yaklaşım içine girmiyordu. Küçük-burjuva dargörüşlülüğünün bir sonucu olarak devrimci gelişmenin nasıl hızlanacağını hesaplamak bir yana, tüm hesaplarını devrimci çıkışların devlet tarafından hemen ezileceği, ve hele hele bu çıkış Kürdistan adına yapılıyor ise bunun ömrünün ancak birkaç aylık olabileceği üzerine kuruyor, bu noktada kendilerince yapılması gerekenin, Türkiye'de "burjuva demokrasisi" sınırları dahilinde tamamen parlamento ve seçim taktikleriyle, teoriden ve sosyal-şovenizm ile milliyetçiliğin eleştirisinden yoksun, Türkiye'deki küçük-burjuva reformistlerinin bir uzantısı biçiminde Kürdistan'da at oynatmak ve böylece güçlü devrimci potansiyeli eritmek olduğu hesabını yapıyorlardı. Siyasal program temelinde içine girilen politik ve pratik çalışmalar 1978'de önemli gelişmelere yolaçıp, devrimci bir taktik çizgi ortaya çıkmaya başlayınca, eleştiri, yerini tam bir düşmanlığa bıraktı. 1979'a gelindiğinde reformist küçük-burjuva milliyetçiliğin devrimci proletarya hareketine karşı bu düşmanlığı zirveye ulaştı. Ama buna rağmen kazanmakta olanın reformist yöntem değil devrimci yöntem olduğu, devrimci yöntemin teorisinin, parti anlayışının, politik, örgütsel ve mücadele çizgisinin Kürdistan'da yankı ve destek bulduğu; reformist güçlerin devrimci gelişme karşısında hiçbir alanda tutunamayacağı artık anlaşılmaktaydı.

Sömürgeci Türk burjuvazisinin Ecevitçilik, eliyle Kürdistan'da 1978-79'larda oynamak istediği oyun sonuç vermeyince, özellikle 1978'in sonları ve 1979'un başlarında *Partiya Karkerên Kurdistan* (Kürdistan İşçi Partisi - PKK) (kuruluş 27.11.1978) biçiminde yansısını bulan devrimci Marksist-Leninist hareketin engellenemeyeceği açığa çıkınca, Türk burjuvazisi için, daha değişik bir yöntem, sert baskı yöntemi uygulayarak, Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesini yaratması kaçınılmaz olan bu hareketi ezme dönemi geldi çattı. Bunun için artık sivil kliklerin yönetimi yetmiyor, askeri kliklerin yönetime getirilmesi, askeri-faşist diktatörlüğün oturtulması gerekiyordu. Ancak böyle bir yönetime dayanarak Kürdistan'daki klasik sömürgecilik sistemi yaşatılabilir ve *PKK* hareketi ezilebilirdi. İşte diğer birçok nedenin yanısıra en önemli bir neden olarak da, çeşitli oyunlarla ve reformist yöntemlerle gelişmesi engellenemeyen *PKK* hareketini, bu sefer sert askeri şiddet yöntemleriyle engelleyebilmek için 12 Eylül askeri-faşist darbesi yapıldı.

Sömürgeciler devrimci proletarya hareketinin ve onun önderliğindeki ulusal kurtuluş eyleminin üzerine böylesine yürüdüğünde, politik ve pratik çalışma dönemine henüz girilmişti. 1973-77 döneminde yoğun bir teorik çalışma ve ideolojik mücadele süreci yaşanmış, ortaya çıkarılan siyasal program temelinde 1978-79'larda bir politik mücadele ve pratik çalışma dönemine geçilmişti. Ancak böyle kısa bir süreyi kapsamasına rağmen, devrimci teori hayli gelişmiş, devrimci taktik çizgi ortaya çıkmaya başlamış ve özellikle Urfa, Mardin, Siirt, Dersim, Bingöl, Kars yörelerinde kitlelerin bilinçsizliğinin ve örgütsüzlüğünün çok sınırlı bir biçimde giderilmiş olması karşısında, gerçekleşen kitlelerin mücadeleye katılımı, kitlelerin direnme eğiliminin çok güçlü bir şekilde gelişeceğini ortaya çıkarmıştı. İşte çok kısa bir sürede, çok az bir tecrübeye dayanan sınırlı bir kadroyla ağır ulusal inkarcı ve teslimiyetçi bir ortamda, uzlaşmaların ve örgütsüzlüğün çok güçlü olduğu bir ortamda yapılan bu sınırlı devrimci faaliyet, hiç kimsenin inanmadığı böyle büyük devrimci gelişme ortaya çıkardı.

Bu gelişme karşısında, genelde sömürgeci devlet düzeni önemli bir darbe yediği gibi, en reformistinden en devrimcisine kadar Türkiye'nin tüm sol güçleri kendi ideolojik, politik ve pratik çizgilerini yeniden gözden geçirmek zorunda kaldılar. Yine bu devrimci gelişme karşısında, Kürdistan'daki egemen sınıfların konumu alt-üst olduğu gibi, küçük-burjuvazinin konumu da büyük bir sarsıntıya uğradığından onun sözcüleri de, kendi ideolojik, politik ve örgütsel eğilimlerini yeniden gözden geçirmeye, ortaya çıkan şartlar karşısında ne yapmak gerektiği konusunda bir durum değerlendirmesi yapmaya zorlandılar. Uluslararası alanda da, Kuzey-Batı Kürdistan'da yeni kıpırdanmaların olduğu, önemli gelişmelerin başladığı görülerek, bu durumun değerlendirilmesi yapılmaya çalışıldı. Devrimci gelişim gerçeği bu denli açığa çıkmıştı.

Ama iş bununla bitmiyor, devrimci gelişmenin daha ilerilere götürülmesi gerekiyordu. Fakat devrimci hareketin eğer gereklerini yerine getiremezse, böylesine güçlü bir gelişme içinde tanınmaz bir duruma da gelebilmesi, özellikle bilinçli ve örgütlü yapının tabana doğru dayanmaya çalıştığında çok yetersiz kalabilmesi, devletin biçim değişikliğine bağlı olarak baskının artmasıyla birlikte eski çalışma tarzı, eski önderlik -ki, çoğu propaganda çalışması içinde oluşmuş bir önderliktir- ve eski taktik çizginin mevcut koşullarda yetersiz kalması gibi olumsuz durumların ortaya çıkması mümkündü. Ve öyle de oldu. Teorik yetersizlik, taktik çizgiyi yürütmedeki donatım eksikliği, politik ve örgütsel çalışmadaki tecrübesizlik etkisini açıkça bu yıllarda göstermeye başladı. Devrimci hareketin kitle tabanındaki kabarma ve artan baskılar ortamında kitlelerin yönetiminin güçleşmesi karşısında devrimci kadroların, önderlerin dayanamamaları, amatörlüğün, ilkelliğin, tecrübesizliğin çeperlerini aşamamaları -yani örgüt önderliğindeki yetersizlik- nitelik gelişmedeki düşüş, ama buna rağmen, atılan devrimci tohumların çok bereketli sonuçlar vermesi, kitlelerin bilinçlenmesinin artan bir hızla devam etmesi, ulusal kurtuluşçu çizginin toplumun hemen tüm kesimlerinde yankı bulması ve temsilciler ortaya çıkarması, artan sayıda insanın devrimci mücadeleye katılması -yani nicelik gelişmedeki yükseliş-; 1980'lere gelindiğinde tablonun ana özellikleri böyleydi. Kısaca, devrimci hareketin siyasal ve toplumsal bir güç haline gelmesi; bunun düşmanda uyandırdığı dehşet sonucu, düşmanın tam bir savaş ilan etmesi, katliam ve işkencelerle sürdürülen karanlık bir dönemi egemen kılmaya başlaması; örgütün

74 (21) Kürt Sosyalist Hareketi

ve çalışma tarzının mevcut koşullardaki yetmezliğinin ortaya çıkması, 1980'ler artık bu durumların yaşandığı ve bir anlamda da bu tarzda yaşanılması kaçınılmaz olan yıllardı. Özellikle Kürdistan somutunda gerçekten kaçınılmaz olan bir durumdur bu. Ve hatta, ilk hızla, ilk çekirdeklerin atıldığı ve kitle çalışmasının yapıldığı dönemin ardından, böyle bir dönem yaşamadan ulusal kurtuluşa yönelmiş ve bunu başarmış bir klasik sömürge ülke örneği dünyada gösterilemez.

PKK ve Kürdistan halkı, herkesin tanık olduğu gibi, yakın dönemde hemen hemen hiçbir ülkede görülmemiş baskı, işkence ve barbarlıklara maruz kalmıştır. Tekelci Türk burjuvazisi, 1970'lerden itibaren hızlanan çözümsüzlük ve çöküntü sürecini durdurmak, varlığını tehdit eden Kürdistan ulusal kurtuluş hareketi ve Türkiye devrimci-demokratik hareketi ile bu hareketlerin önder güçlerini ortadan kaldırmak ve emperyalizmin Ortadoğu politikasını hayata geçirmekte etkin bir rol alabilmek amacıyla 12 Eylül 1980'de askeri-faşist bir diktatörlüğe yöneldi. Darbeyi gerçekleştiren generaller çetesinin önüne koyduğu en acil görevlerden biri de Kürdistan ulusal kurtuluş hareketi ve öncü gücü *PKK*'yi imha etmekti. Bu nedenle cunta, 1980 12 Eylül'ünden sonra içerde ve dışarda, sempatizan ve kadro düzeyinde *PKK* mensuplarının şahsında tüm halkımıza ve yurtsever güçlere görülmemiş bir zulüm ve vahşet uygulamaya başladı. Cuntanın amacı açıktı. Katliamlardan, asimilasyonlardan geçirilmiş; katı sömürgeci bir egemenlik altında kendi varlığına karşı yabancılaştırılmış bir halkın ve uluslararası planda varlığı dahi unutturulmuş bir ülkenin temsilcisi olarak ortaya çıkan bu güç, eğer Türk burjuvazisi yaşamak istiyorsa, ne pahasına olursa olsun ortadan kaldırılmalıydı. Önemli oranda kürdistan'da sömürgeci egemenliği sayesinde varolabilen ve ayakta durabilen Türk burjuvazisi elbetteki sömürgecilik ve emperyalizm ile tüm köprüleri atan ve dünya ilerici insanlığının yanında bağımsız ve özgür bir geleceğe yönelen bilinçli ve örgütlü bir gücü affetmeyecek ve nefes almasına dahi izin vermeyecekti. İşte buradan kalkarak zaten geri ve dayanılmaz olan ülkemizdeki hayatı 12 Eylül'le birlikte zincirlerden boşanmış bir zorbalıkla, halkımız ve onun önder güçleri için yaşanılmaz hale getirilen faşist Türk burjuvazisi, operasyon, işkence, katliam ve idamı tek yaşam biçimi haline getirdi.

Bütün bunlarla alınmak istenen sonuç, devrimcilerin ve halkın sahip oldukları düşünce ve inançlardan vazgeçerek, ulusal ve sınıfsal değerlere ihanet ve kendi varlığını inkar etmek temelinde sefil bir sürü halinde Türk burjuvazisi ve onun temsil ettiği çevrelerin çıkarlarına hizmet eder hale getirmesi ve Türk ulusunun içinde eritilmesidir.

Ve işte *PKK*, tüm gücüyle üzerindeki tüm baskı ve imhaya rağmen, dayatılan bu ihanete karşı dikilmiş, düşmanın tüm yoketme çabalarını boşa çıkararak bu direniş mücadelesi içerisinde her alandaki varlığını daha da güçlen ırmiştir. Faşist Türk sömürgeciliğinin halkımızı tam çağa açılmaya çalıştığı içinde yaşadığımız dönemde karanlıklar içinde boğma çabalarına karşılık, partimiz, yaptığı 1. Konferansı ile, bu dönemi nihai kurtuluş için her alanda güçlü hazırlık dönemi olarak değerlendirme kararı almış, ulusal kurtuluş devrimimizin görevlerini doğru bir biçimde ortaya koyarak, geçmişin sağlıklı bir özeleştirisi temelinde direnişi yükseltmek için hazırlık çalışmalarını hızlandırmaya koyulmuştur. 1. Konferanstan itibaren parti çizgisini her alanda netleştirip yeni dönemde her türlü reformist-teslimiyetçi uzlaşmacı yönelim ve girişimlere yolu tıkayan *PKK*, pratik planda da bir yandan kadrolarını her alanda eğitip, direniş temelinde partinin yeniden inşasına yönelirken, diğer yandan da gerek Türkiye ve Kürdistan'ın diğer parçalarındaki ve gerekse bölge ve dünya ilerici ve devrimci güçleri ile ilişki ve ittifaklarını geliştirmeye çalışmıştır. Bu alandaki çalışmalarını, tüm sosyal-şoven şartlanmalara ve reformist-teslimiyetçi eğilimlere karşın, teorik planda aydınlatıp bir programla ortaya koyduğu, doğru stratejik bir temelde Türkiye sosyalist ve demokratik hareketiyle anti-faşist bir cephe birliği ile sonuçlandırmıştır. *Enİya Rizgariya Netewa Kurdistan* (Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi - ERNK) (kuruluş 21.03.1985) için de yine bir yandan soruna yaklaşımını açıkça ortaya koyup, bu alandaki anlayışını bir program ve ilkeler bütünlüğü halinde ortaya koyarken, diğer yandan da kendine yurtsever diyen tüm güçlerle böyle bir program temelinde biraraya gelmeye hazır olduğunu ilan etmiş ve bunu sağlamak görevini, sözkonusu güçlerin keyfi davranışlarına terketmeden, böyle bir cephenin yaratılması için bizzat önderlik etme anlayışına bağlı olarak bu yoldaki hazırlıklarını sürdürmüştür.

Ancak *PKK*'nin dönemin tüm olumsuzluklarına ve düşmanın azgın tüm çabalarına rağmen sürdürdüğü ve sömürgeci-faşistlerin imha politikalarını sonuçsuz bırakıp, yeni dönemdeki mücadelenin üzerinde yükseleceği en emin zemini oluşturan içerdeki ve dışardaki soylu direniş çabalarına ve gittikçe devrimi bu temelde ilerletmekteki kararlı tutumuna karşılık, Türkiye ve Kürdistan'daki çeşitli güçlerin dönemi aynı anlayışlarla karşılayıp, aynı biçimde karşılık verdikleri ve yine dönemin özelliklerine uygun bir hazırlık ve çaba içine girdikleri söylenemez.

Özellikle Kürdistan'daki milliyetçi eğilimlerin geçmişten beri içine girdikleri ve hatta geçerli tek anlayış ve tutum olarak benimsedikleri teslimiyet ve uzlaşma eğilimi, bu dönemde başta cezaevlerinde olmak üzere, içerde ve dışarda daha da belirginleşmeye başladı.

Bu eğilimin doğal gereği olan örgütlenmeme, ülke ve halk gerçekliğine ve buna dayalı öz mücadelelerini temel alma yerine dış güçlere dayanarak yaşamaya çalışma gibi özellikleri, eğilimin temsilcisi olan güçleri, halkımızın durdurulamaz iradesi haline gelmiş olan ulusal kurtuluş umutları önünde dikilen engeller durumuna getirdi. Ancak halkımız ve onun önder gücü *PKK*'nin, geçmiş mücadelelerinden de çok iyi tanıdıkları bu güçlerin engellerine takılıp kalması mümkün değildi. Nitekim karşı karşıya bulundukları her türlü olumsuzluğa rağmen, mücadeleye adım adım devam etmekle bunu kanıtladılar.

Türkiye sosyalist ve demokratik hareketi de ağırlıklı olarak bu dönemde de olumsuzluklarını sürdürmeye devam etti ve önemli oranda tasfiyeye uğramaktan kurtulamadı.

Egemen sınıflar işlerini faşist diktatörlükler altında ve halklarımıza karşı savaş açarak yürütmeye çalışmaktadırlar. Peki ya halk güçleri, demokrasi ve ulusal kurtuluş güçleri açısından sorunlar nasıl çözümlenecektir? Bu konuda biz, özellikle 12 Eylül sonrası mücadelemiz, 15 Ağustos eylemleri ile halk savaşının ilk dönemini ve gerillayı başlatmamız, *ERNK* bayrağı altında Kürdistan'ın yurtsever ve ulusal kurtuluştan yana tüm kesimlerini örgütlememiz; sorunlara yaklaşımımız ve önerdiğimiz çözüm yolları ile ister Türkiye'de ister Kürdistan'da olsun faşist Türk sömürgeciliğine karşı mücadele etmek isteyen tüm güçlere sağlam perspektifler ve devrimci çıkış yolları sunduğumuz, halklarımızı sürüklediği girdapta boğmaya çalışan düşmanın alçakça çabalarına rağmen, Kürdistan ve Türkiye halklarına mücadele, önderlik vb. her alanda alternatifler yaratabildiğimiz inancındayız.

Sonuç olarak, Kürdistan proleter devrimci hareketinin 12 Eylül 1980'e kadarki tarihi üç döneme ayrılır.

Birinci dönem, 1973'lerde bir ideolojik eğilim olarak doğuşla başlar. Ve 1977'de program taslağının ortaya çıkarılmasıyla sona erer. Genel olarak hareketin teori ve program alanında geliştiği dönemdir. Başlıca çalışma biçimi, araştırma ve incelemelerle sürdürülen teorik çalışmadır. Ve teorik gelişmeye bağlı olarak ideolojik mücadele yürütülmüştür. Hareketin bir ideolojik grup olarak örgütlenmesi, bir rüşeym hali sözkonusudur. Dar bir grubun yoğun teorik çalışma yapması ve ideolojik mücadele yürütmesiyle bu dönem ciddi hatalar işlenmeden başarıyla tamamlanmıştır.

İkinci dönem, 1977'lerin sonlarında program taslağının ilanıyla başlar ve 1979'larda örgütsel yetersizliğin ortaya çıkmasıyla sona erer. Bu dönemde hareketin toplumsal, politik bir kuvvet haline gelmesi sözkonusudur. Ve gelişmesinin gençlik aşamasındadır. Bu dönemde siyasal programın ilan edilmesiyle program etrafında ajitasyon faaliyetlerinin ve Parti varlığına musallat olan ajan-provokatörlere, işkencecilere karşı devrimci şiddetin geliştirilmesi temelinde kitlelere gidilmeye başlandı. Geniş aydın-gençlik kesimi Hareket saflarına akın ederken, Parti programı tüm halk kesimleri içinde yankısını buldu ve halk kitleleri hızla mücadele bayrağı altında toplanmaya başladı. Hareket bir grup olmaktan çıkarak, programı ve eylem çizgisiyle resmi bir parti seviyesine yükseldi. Ve bu temelde yavaş yavaş Kürdistan'da devrimci parti örgütleri yaratılmaya geçildi. Bütün bu gelişmeleri farkeden TC, başlangıçta hareketin geliştiği tüm alanlarda sıkıyönetim ilan etti.

Üçüncü dönem, 1979'larda örgütsel yetersizliğin ortaya çıkmasıyla başlar. Dönemin özgün özellikleri kısaca şöyle formüle edilebilir: İlk paniği atlatan ve hızla kendini toparlayan düşmanın imha ve ezme amacı ile yoğun bir saldırıya geçmesi ve sömürgeci bir savaşı geliştirmesi; devrimci gelişme karşısında tahammülsüzlüğü artan küçük-burjuvazinin, Türkiye'den kaynaklanan sosyal-şovenizmin ve Kürdistan'dan kaynaklanan reformist milliyetçiliğin Harekete karşı birçok noktadan saldırıya geçmesi; dönemin başlangıcında gelişmesini hızla sürdüren kitle hareketinin istediği devrimci önderliği bulamayınca giderek yavaş yavaş düşüş göstermesi; Partinin halk nezdindeki siyasal prestijinin, itibarının sürekli artış göstermesine rağmen devrimci örgütlenmenin yeterince geliştirilememesi; düşman saldırıları karşısında dayanamayan örgütlerin, ulusal kurtuluş mücadelesinde halka önderlik etme görevlerini yerine getiremedikleri gibi, kendilerini de koruyamayarak yavaş yavaş dağılmaya başlaması; yoğun tutuklamalar ve katliamlar ortamında çok sayıda kadro kaybının ortaya çıkması; henüz çok genç, tecrübesiz ve eğitim eksikliği içinde olan kadroların mücadelenin artan sorunlarına çözüm getiremeyerek bunalım içine düşmesi ve devrimci önderlikte amatörlüğün, ilkelliğin açıkça görülmesi; vb. hızlı gelişmenin ortaya çıkardığı bu olumsuzluklar, hastalıklar özellikle kadrolar ve önderlik düzeyinde görüldü. Büyük devrimci gelişmelerin çapına hakim olabilecek, kitleleri toptan bir ulusal kurtuluş savaşına hazırlayabilecek, bunun ihtiyaç duyduğu devrimci örgütsel önderliği yaratabilecek kadroların, önderlerin eksikliği duyulmaya başlandı.

Böyle bir ortamda, özellikle kadro düzeyinde çok sayıda devrimcinin yakalanması ve yeni kadroların da kolay yetişmemesi ile önderlikte yetersizliğin kendini daha da açık olarak hissettirmesi, daha da yoğunlaşan baskı, tutuklama ve işkencelerin adeta bir panik havasına yolaçması, bu durumdan kurtulmak için kısmen ülkede kalınsa bile, Hareketin tam güvenliğinin sağlanabilmesi ve bu sert baskı döneminde de varlığını sürdürebilmesi açısından yakın alanlarda yeni üsler aranması, Hareketin ağırlıklı olarak bu alanlarda üslendirilerek mücadelenin buralardan geliştirilmesi ve yeni dönemin özelliklerine uygun olarak Hareketin durumunu gözden geçirip gerekli hazırlık çalışmalarını yapmasının zorunluluğu açıkça ortaya çıktı. Ve 1979'ların sonlarından itibaren ağır baskı ve olumsuzluklara rağmen yapılmakta olan da buydu.

ABDULLAH ÖCALAN

noter kanalıyla, gerekli belgeleri Ankara valiliğine gönderdi ve bununla ilgili beyannameyi de eklerini Valiliğe "tebliğ" etti. Böylece *Roja Welat* (Yurdun Güneşi) gazetesini çıkarmak için gerekli yasal formaliteyi yerine getirdi.

Rızgari Dergisi

1970'li yılların ortalarından itibaren Kürtlerin düşünce hayatını zenginleştiren yayınlardan biri de Kürtçe ve Türkçe yayınlanan *Rızgari* dergisi oldu. Aylık bir yayın organı olmasına karşın düzenli aralıklarla yayınlanmayan *Rızgari* dergisinin ilk sayısı 21 Mart 1976'da, son sayısı 1979 sonbaharında yayınlandı. Derginin ilk sayısında "Neden yeni bir yayın" diye başlayan bölümde, dünyadaki sosyalist mücadeleler kısaca açıklandıktan sonra şöyle deniyordu:

"Somut şartların somut tahlili sonucu ve çelişmelerin evrenselliği ile özgüllüğünün iyice hesaplanması aşağıdaki belirlemeyi yapmamızı zorunlu kılmaktadır:

Türkiye şartlarında,

a) Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Türk halkından başka, Kürt halkı da yaşamaktadır.

b) Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan Kürt halkının, diğer halklar gibi sürekli gelişim ve değişim içinde olduğu ve bu nedenlerle özgül ve farklı sorunları bulunduğu açıktır. Kürt halkının farklı ve özgül olan sorunlarını çözebilmek için evrenselden özgüle inmek ve bilimsel dünya görüşü ile bu halkın meselelerini somutlaştırıp, çözmek zorunludur. Bu çözüm Kürt halkının kurtuluşunun ulusal, demokratik programıdır.

Ortadoğu'nun jeopolitik konumuna göre,

c) Tarih içinde istikrarlı bir birlik göstererek günümüze kadar gelen Kürt ulusu, sömürgeci-emperyalist bölüşümler sonucu, biçimsel ve sun'i sınırlarla birbirlerinden ayrılmış ve parçalanmış durumdadır. Ancak dinamik bir gerçek olarak, toprak, dil ve kültür birliği içindedir.

d) Kürt ulusunun dil ve kültürü asimilasyona uğratılmış, bütün teknolojik olanaklara kapalı tutularak gelişmesi engellenmiştir. Buna karşılık ortadan kaldırılamamış, ancak kısırlaştırılarak kelime hazinesinin köklerine indirgenmiştir.

e) Bütün folklorik ürünleri çalınan ve yozlaştırılan Kürt ulusu önemli bir yozlaştırmaya sokulmuş, tüm folklorik ürünleri başka bir kültür değeri olarak piyasaya sürülmüştür.

f) Bütün değerleri elinden alınan ve ulusal demokratik hakları gasbedilen Kürt ulusu baskı ve sömürü altında tutularak sömürgeleştirilmiştir.

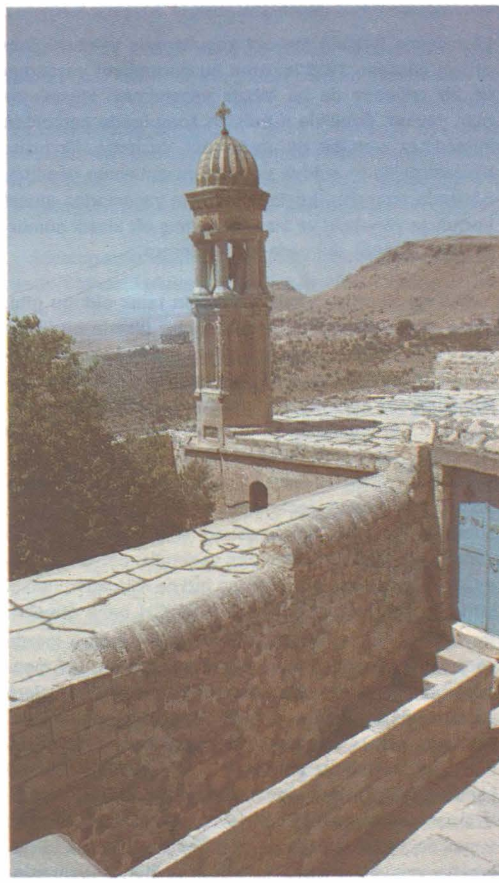
Bu nedenlerle, emperyalist-sömürgeci politikanın yönlendirdiği, çağ-dışı uygulama altında, Ortadoğu'da Kürt ulusu günümüzde kendi kaderini tayin etmek için mücadele etmektedir."

"Çıkarken" diye başlayan bölümde ise, derginin ilk sayısının neden 21 Mart 1976'da yayınlandığı anlatılıyordu ve Kürtçe-Türkçe olarak Newroz konusunda bir yazı vardı.*Rızgari*'nin ilk sayısında, "İlhan Selçuk'un Bir Yazısı ve Ezen Ulus Milliyetçiliğinin Irkçı Şoven Karakteri Üzerine" başlıklı bir incelemede, İlhan Selçuk'un 28 Ocak 1976 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yazdığı, Barzani ve Türkeş'i aynı kefeye koyan "Barzani ve Türkeş" yazısı eleştiriliyordu. Selçuk'un bu yazısı *Özgürlük Yolu* dergisinde de eleştirilmişti. (Sayı 11, Nisan 1976 s. 81) *Rızgari* dergisindeki eleştirinin girişi şöyleydi: "Günümüzde en çok çarpıtılan konulardan biri milliyetçiliktir. Ortaya çıkışı itibarıyla kapitalizmin bir ürünü olan milliyetçilik, feodal despotluğa karşı burjuva devrimler çağında ilerici bir karakter taşımasına rağmen, kapitalist dönemde bu ilerici niteliğini kaybederek iflas etmiştir. Kapitalistler emekçi sınıf ve tabakaları sömürebilmek için milliyetçiliği gerici bir silah olarak ellerine almışlardır. 'Vatan-millet' edebiyatının tantanası ile, "imtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir kitle" yalanının arkasında yatan gerçek burjuvazinin sömürüsüdür.

"Birden fazla ulusun bir arada yaşadığı ve bir ulusun egemenliğine dayanan, kapitalizmin bir üretim biçimi olarak yerleştiği toplumlarda, burjuvazinin elinde gerici bir silah haline gelen bu milliyetçiliğe 'ezen ulus milliyetçiliği' diyoruz.

"Çağımızın temel bir olgusu ise, "ulusal kurtuluş savaşları" olgusudur. Bu olgu çok uluslu toplumlarda ezen ulus milliyetçiliği olarak ortaya çıkan burjuva milliyetçiliği gericiliğine karşı, sömürge halkların çağdaş milliyetçiliğini oluşturmuştur. Ezilen ulus milliyetçiliği "dünya devrimci pratiğinin" tartışmasız olarak ortaya koyduğu üzere, ilerici, devrimci ve anti-emperyalist, anti-faşist niteliği nedeni ile sınıfsal karakterini tarifinde bulan, çağdaş ulusçuluktur."

Bu eleştirinin önemli bölüm başlıkları şunlar: "Ezen ulus milliyetçiliği ile ezilen ulus

Bugün sayılarının 100-150 dolaylarında olduğu tahmin edilen ve Suriye, İran, Irak ve Türkiye sınırları içinde yaşayan Süryaniler, kökenlerini havarilerden Şemun Petrus (St. Pierre) ve arkadaşı Thomas aracılığıyla Hıristiyanlığı ilk benimseyen Aramî cemaate dayandırırlar. Kendilerini putperest Aramîlerden ayırdetmek için Süryani (Suriyeli) adını alan cemaat, 5. yüzyılın sonunda Meryem'e İsa'nın annesi denemeyeceğini iddia eden ve diğer kiliseler tarafından mahküm edilen Nestorius'un görüşlerini benimsedi. O tarihten beri, özellikle Mezopotamya havzasında, Kürtler, Araplar, Farisiler ve daha sonra Türklerle içiçe yaşayan küçük Süryani nüfus, özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasındaki soykırımlarda hatırı sayılır kayıplar verdi. Bu dönemde özellikle İran ve Türkiye'den kaçan Süryaniler Irak'a yerleştirildi. Ancak bu şekilde iskân edilen Süryaniler bir yandan Arap yönetimini protesto ederken, bir yandan da geleneksel anayurtlarına dönme taleplerini dile getirdiler. 1933'te Irak'ın bağımsızlığı ilan edilince, Süryaniler bu kez Fransız mandasındaki Suriye'ye göç etmeye başladılarsa da orada da hoş karşılanmadılar. Bir kısmı geri dönmeye çalışırken onları silahsızlandırmaya çalışan Irak ordusu tarafından durduruldu. Çıkan çatışmada 50 kişi öldü. Bunun üzerine, önce Irak ordusunun teşvikiyle oluşturulan Kürt milislerle Süryaniler arasında çatışmalar çıktı, daha sonra çatışmalar giderek iki cemaat arasındaki bir iç savaşa dönüştü. Olaylara müdahale eden Irak ordusu 2 Süryani köyünü basarak yaklaşık 100 köylüyü öldürdü; civardaki Kürt, Arap ve Yezidî aşiretler köyleri yağmaladı; bir karakola sığınan 315 erkek, 4 kadın ve 6 çocuk Irak ordusunun askerleri tarafından makineli tüfeklerle taranarak öldürüldü. Kürt Süryani ve Yezidîlerin yoğun olduğu Mardin ilinde benzer olaylar yaşanmadıysa da, özellikle sınırların henüz mutlaklaşmamış olduğu o dönemde Irak'ta cereyan edenler, burada da cemaatler arasındaki ilişkileri gerginleştirdi; Kürtlerle Süryaniler arasındaki ilişkilere karşılıklı bir endişenin egemen olmasına yol açtı. Daha sonraki yıllarda, özellikle 1946'dan sonra "laik devlet"in sağladığı korumadan da yoksun kalan Süryaniler giderek, hem devlet hem içinde yaşadıkları toplumun çoğunluğundan baskı gören bir çifte azınlık statüsüne doğru itildiler ve büyük bir çoğunluğu buna göçerek tepki gösterdi. Yukarıda bir Süryani kilisesi görülüyor.

1970'ler boyunca gerek kendisini Özgürlük Yolu ve Roja Welat dergileri aracılığıyla ifade eden TKSP, gerekse Peşeng Bo Şoreş dergisini illegal olarak yayınlayan Kürdistan İşçi Partisi Sovyetçi olarak anılan kampta yer alan ve demokratik mücadele yöntemleri perspektifini benimseyen örgütlerdi. Ancak 1980'den sonra demokratik mücadele yöntemlerinin tıkanması ve PKK'nın silahlı mücadelesinin yarattığı cazibe, her iki örgüt içersinden bazı kesimlerin mücadele yöntemleri konusundaki görüşlerini değiştirmelerine yol açtı. Bunlar 1986'da birleşerek Tevgera Sosyalist a Kürdistane'yi kurdular (Kürdistan Sosyalist Hareketi - TSK) ve Bekaa vadisinde silahlı mücadele için hazırlanmaya başladılar. Lübnan'daki eğitim kamplarında gerilla yetiştiren örgütün genel sekreteri K. Saleh, "tarihsel olarak ulusal demokratik devrim aşamasında" olduklarını belirtiyor ve hedeflerinin "kesintisiz olarak ülkede sosyalizmi inşa etmeye geçmek" olduğunu söylüyor. Silahlı mücadeleyi benimserken, barışçı mücadele biçimlerini de reddetmeyen örgüt, ilk aşamada "silahlı propaganda"yı esas alacaklarını ve "ekonomik ve askerî üslere yönelik eylemler" düzenleyeceklerini açıklıyorlardı. Eylemleriyle "devletin otoritesini sarsmayı ve onu zayıflatmayı" bir yandan da "yöre halkında güven uyandırmayı" planlayan TSK, diğer Kürt örgütleriyle ilişkileri konusunda "PKK da dahil, yurtsever konumdaki tüm Kürt örgütleriyle sıkı bir dayanışma örülmesi" gerektiğini savunuyor ve "örgütler arası ilişkilerin yaygınlaştırılması, iyileştirilmesi için yoğun bir çaba harcadıklarını" bildiriyordu. Fotoğraflarda, "silahlı mücadele"ye başlayacaklarını ileri süren, TSK militanları Bekaa vadisinde eğitim yaparken görülüyor.

milliyetçiliğini aynı kefeye koymak, sonuç olarak ezen ulus hakim sınıflarına hizmet etmektir. Bu bakımdan gerici bir tavırdır." "Bilim olgulardan hareket eder. Kavramlarla sistemleşir. Kavramsal sistemleri tekrar olgulara dönerek test eder. Kendisini eleştirir. Dogmalara karşı durur." "Kemalizm ezen ulusun milliyetçiliğidir. Zulmedenlerin felsefesidir. Bunun adı da şovenizmdir." "Emperyalist sömürgeci İngilizlerden Güney Kürdistan'ı devralan Bağdat haramileri, sömürgeci tahakküm ve sömürüyü sonuna kadar sürdürdüler. Hâlâ da sürdürüyorlar." "Bütün bir sıkıyönetim boyunca hiçbir aklı başında yazar, gazeteci, bilim adamı ve benzerleri Diyarbakır yargılamalarını izlemedi. Neden?" "Yapılan herşey resmi ideolojinin yani Kemalizmin gereğidir. Apaçık bir burjuva ideolojisi olan Kemalizmin ideologları, Türk halkının devrimci demokrat (ulusal) mücadelesini saptırdıkları gibi, sosyalist (sınıfsal) mücadeleyi de çarpıttılar." "Diyarbakır sıkıyönetim mahkemelerinin kararları, ezen ulus milliyetçiliğinin kaynağı olan Kemalizmin savunulmasıdır. Sanıklar bu gerçeği teşhir ettikleri için cezalandırıldılar." "Kemalizm egemen ideolojidir. Türk ırkçılığı bu egemenliğe dayanır. Türk solu yıllar boyu Kemalizme süt emzirdi. Bugün bu çarpıklığa karşı çetin bir mücadele sürecindedir." "Emperyalist tuzaklara karşı devrimci dayanışma zorunludur. Daha doğrusu bir görevdir. Bu görevi yapmayanların kaçanların, kendilerine emin korunaklar arayanların devrimci saflarda yerleri olamaz."

Daha sonra dergide Osman Sabri'nin Kürtçe bir şiirine yer verilmiştir. Bu şiirden sonra, Gregorio Ortega'nın "Lenin ve Ulusal Kurtuluş Hareketleri" başlıklı bir yazısı yer alıyordu.

Rızgari dergisinin ilk sayısı, yayınlandığı gün toplatıldı ve yazı işleri müdürü tutuklandı. İkinci sayıda, "Ezen Ulus Milliyetçiliğin Irkçı-Şoven Gerici Karakteri Üzerine II" denilerek birinci sayıdaki inceleme sürdürülüyordu. *Rızgari*'nin iki yazıdan oluşan bu dizisi Kürt aydınları arasında ilgi uyandırdı. Türk sosyalistleri bu yazılara tepki gösterdilerse de Kürtler ve Kürt sorunu konusunda yeniden düşünmelerine yol açan bu ve benzeri tartışmalar oldu. Dergi, ikinci sayısında, "Sömürgecilik: Kapitalizmin İnsanlık Tarihine Vurduğu Yüz Karası" isimli bir inceleme yer almıştı. *Rızgari* dergisinin bu sayısı matbaadayken toplatıldı. Dağıtımı tamamen engellendi. Derginin ancak, Mayıs 1977'de yayınlanabilen üçüncü sayısı tek bir konuya ayrılmıştı: "Kürt Halkının Anti-Sömürgeci Ulusal Demokratik Mücadelesinin Seçim Siyaseti"

Kurtuluş Dergisi

Kürdistan'ın "sömürge" olduğu saptamasını yapıp bu konuda fikir üreten yayınlardan biri olan *Kurtuluş* Sosyalist Dergi idi. Dergide konuyla ilgili olarak yayınlanan yazıların bazıları şöyleydi: "Türkiye'de Ulusal Sorun Sayı 1, Ulusal Sorun Üzerine Eleştiriler", Sayı 3, "Sömürgecilik Sorunu" Sayı 6 (Kasım 1976), "Ulusal Sorun Üzerine Eleştiriler", Sayı 14 (Temmuz 1977). "Sosyal Reformizm ve Ulusal Sorun", Sayı 17 (Ekim 1977). "Ulusal Sorun ve Sömürgecilik Sorunu Üzerine Eleştiriler", Sayı 23 (Nisan 1978), "Ulusal Sorun ve Sömürgecilik Sorunu

Üzerine Eleştiriler", Sayı 24, (Mayıs 1978), "Kürdistan Tarihi ve Kürt Ulusal Hareketleri Üzerine Bir Yaklaşım", Sayı 25, 26, 27, "Güney Kürdistan'daki Direniş ve Hakkari Olayları Üzerine" (Sayı 28), "Şoreş Çıkarken", Sayı 29 (Kasım 1978), "Enternasyonalizm ve Örgütlenme Açısından Kürdistan'daki Mücadelenin Bazı Sorunları Üzerine", Sayı 29, 31), "İran Olayı", Sayı 31, "Seçimler ve Kürdistan Gerçeği", Sayı 34 (Ekim 1979), "*Kurtuluş* Dergisi ve Kürdistan Devrimi Üzerine", Sayı 35, (Kasım-Aralık 1979), "Halkın Kurtuluşu" Halkların Kurtuluşuna Önderlik Edemez, Sayı 35.

Têkoşin

1978 ortalarında, *Kurtuluş* Sosyalist dergiden *Têkoşin* adıyla yayınladığı dergi ile anılan bir grup ayrıldı. *Kurtuluş* "sömürge" tezini savunuyordu. Fakat birlikte örgütlenmeden yanaydı. *Têkoşin* de öteki Kürt örgütleri gibi "sömürge" tezini savunuyordu, fakat ayrı örgütlenmeden yanaydı. *Têkoşin* 4 sayı yayınlandı. Birinci sayı, "Ulusal Sorun ve Örgütlenme Sorunu Üzerine Görüş ve Eleştirilerimiz" konusu ile ilgili idi. *Têkoşin*'in ikinci sayısında, "Neden Ayrı Hareket?" sorusuna cevap aranıyordu. *Têkoşin*'in 4. sayısı (Eylül 1979) "Kürdistan Devrimi Üzerine Toplu Görüşlerimiz" konusunu içeriyordu. Bu incelemenin üçüncü bölümü, "Kuzey Kürdistan'da Sosyo-Ekonomik Yapı ve Toplumsal Sınıflar Üzerine" başlığını taşıyordu. Dördüncü bölüm ise "Kuzey Kürdistan'da Kapitalist Gelişimin Kısa Tarihi" başlıklıdır. İncelemenin beşinci bölümünün başlığı, "Kürdistan Devrimi Üzerine"dir. bu bölümün ara başlıkları şunlardır: 1. Kürdistan Devriminin Niteliği, 2. Kürdistan Devriminin İtici Güçleri ve Hedefleri, 3. Kürdistan Devriminin Görevleri, a) Bağımsızlık Sorunu, b) Demokrasi Sorunu, c) Birleşme Sorunu.

Bir bütün olarak 13 büyük projeden oluşan Güneydoğu Anadolu Projesi çerçevesinde, 15 baraj ve 18 hidroelektrik santralın yapılması öngörülüyor. Her ne kadar GAP'ın geçmişi, 1930'larda başlatılan Keban barajı ön hazırlıklarına uzanıyorsa da, ülkede hummalı bir baraj ve santral yapım faaliyeti ancak 1970'lerde başladı. Örneğin 1970'de sadece 3 olan hidroelektrik santral sayısı 1983'te 10'a, toplam üretim kapasitesi ise 147 mws'den 8,250 mws'ye yükseldi; 55 katlık bu artışın yanında Türkiye'deki elektrik üretimi ancak 2.20 kat artmıştır. Kuşkusuz bu projeler aynı zamanda hem yoğun bir mülksüzleşme hem de işçileşme süreçlerinin yaşanmasına yol açtı. Örneğin 1975'de baraj ve santrallerin yapım ve üretim işlerinde 7 bin dolayında işçi çalışırken 1990'da aynı işkolunda 30 bini aşkın işçi çalışıyor. Bu sürece kırda ise, üretim ilişkilerinin kapitalistleşmesi ve tarımın makinalaşması eşlik etmektedir. Örneğin 1965'e kadar yüzde 65 dolaylarında olan yıllık traktör artış hızı, 1965-82 arasında yüzde 1231'e çıkmıştır (aynı dönemde Türkiye'de bu oran yüzde 767'dir). Buna paralel olarak 1950'de yüzde 26 olan topraksız köylü oranı, 1967'de 35.8'e, 1980'lerin sonunda ise yaklaşık yüzde 41'e çıktı.

KAWA

"Sömürge" tezini işleyen Kürt çevrelerden biri de *KAWA* idi. *KAWA* dergisinin ön kapağında Kürtçe olarak "Dünyanın Bütün Ezilen Halkları Birleşin!" biçiminde bir ibare yer alıyordu.

İlk sayıda, Kürtçe ve Türkçe bir Önsöz yer almıştı. Ondan sonra, "Sömürgecilik ve Milli Mesele" konusunda bir inceleme vardı. "Sömürgecilik Kavramının İçeriğine Genel Bir Bakış"dan sonra Kürdistan'daki durum inceleniyordu. Çin ile ilgili yazıda, "Çin Yönetimi Emperyalist Süper Güç Olmaya Yönelmiştir" deniyordu. Daha sonra, *Kürdistan Demokrat Partisi*-Geçici Komite ile, *Kürdistan Yurtseverler Birliği* arasındaki çatışmalar ve bu çatışmaların Hakkari'deki uzantıları inceleniyordu.

KAWA dergisinin ilk sayısında, "İran. Haklarının Mücadelesi Durdurulamaz" şeklinde, İran'daki gelişmeleri inceleyen bir yazı da vardı. Sanat sayfasında Cogerxwin'in bir şiiri Kürtçe ve Türkçe yayınlanmıştı.

Ocak 1979'da ikinci sayıda, "Sömürgecilik ve Milli Mesele" konusundaki yazı devam ediyordu. "Emperyalizm ve Sömürgecilik" başlığı altında ayrı bir inceleme de yer almıştı.

Devrimci Demokrat

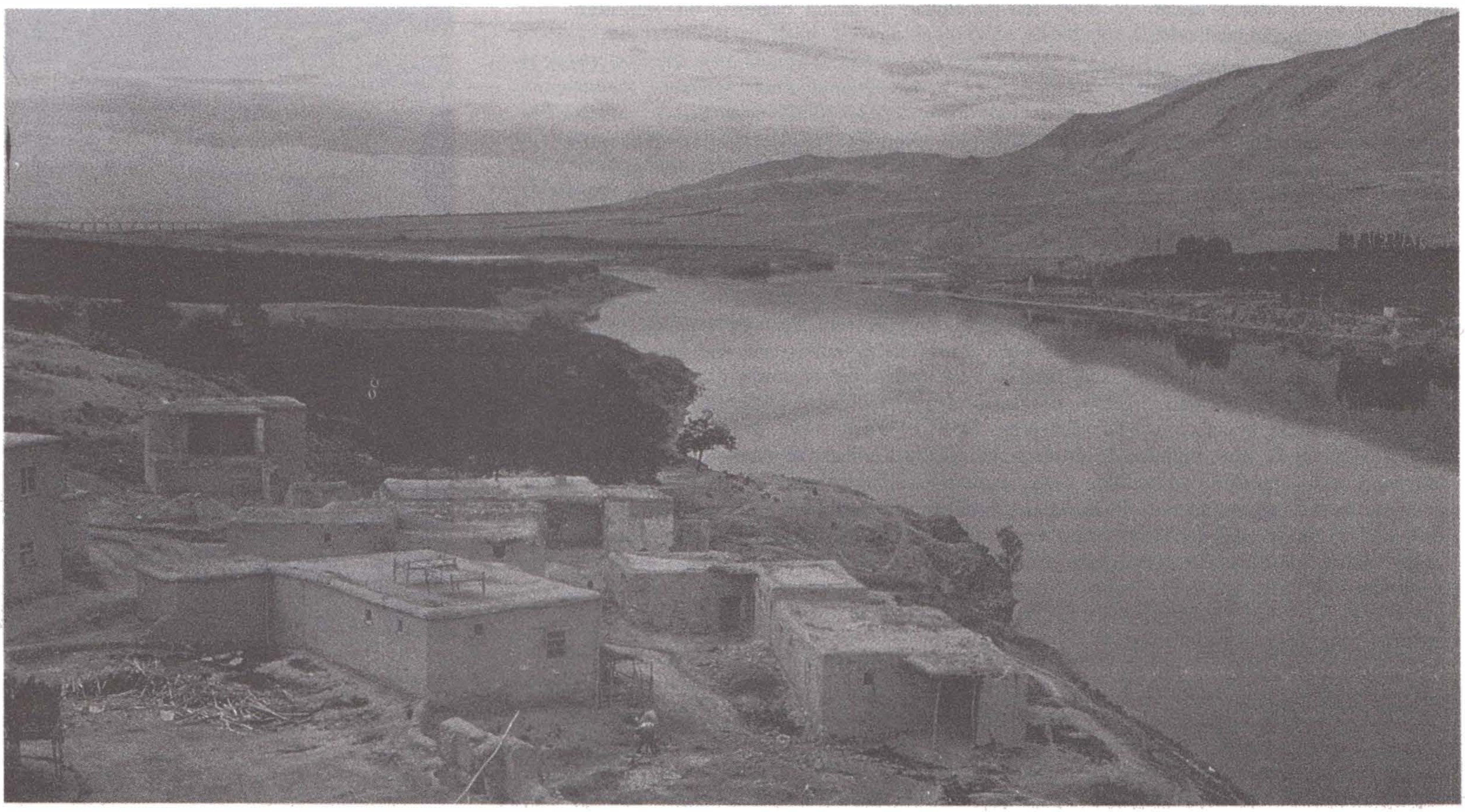
"Sömürge" tezini benimseyen başka bir yayın organı da *Devrimci Demokrat* idi. 1978-1979'larda 15 sayı kadar yayınlandı. Kürtçe'nin Zazaca lehçesine ağırlık veriyordu.

Türkiye'deki Sosyalist Kürt Politik Partileri ve Hareketleri

Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi (TKSP)

TKSP 1974'te aralarında Temmuz 1971'de lağvedilmiş olan *TİP*'in bazı yöneticileri de olan Kürt ilericileri tarafından kuruldu. Irak Kürtlerinin başkaldırısının ezilmesinden sonra umutsuzluğa düşmüş olan Kürtler karşısında yeni kurulan parti işçi ve köylüleri harekete geçirme görevine öncelik verdi. Kuruluşundan Eylül 1980'de polisin partinin varlığını açığa çıkarmasına kadar, parti tam bir gizlilik içinde çalışmayı seçmişti. Haziran 1975'ten başlayarak biri Kürtçe *Riya Azadi*, öteki Türkçe *Özgürlük Yolu* adıyla yayınlanan dergilerin perspektifleri *TKSP* perspektifleriyle örtüşüyordu. Teorik olarak, hareketin üyelerinin kimlikleri bilinmemekle birlikte bu derginin çevresinde bir açık siyasal hareket oluşturulduğu gözleniyordu Ankara'da yayınlanan ve Kürdistan'da yarı-legal olarak dağıtılan bu dergiler, Kürt halkının bilinçlenmesi ve Türk ilericilerinin Kürt solu karşısında duyarlılaştırılmasında önemli bir rol oynadı. Bu kültürel-siyasal dergi gerek Türkiye'de gerek Türkiye dışındaki Kürtleri ilgilendiren sorunları ve Türk solunun bütününü ilgilendiren siyasal teorik sorunları ele alan makaleler yayınladı. 1976'dan başlayarak *Devrimci Halk Kültür Derneği* adıyla kurulan yasal gençlik örgütü, partinin düşüncelerini benimseyen gençlerden oluşuyordu. 1977'de ülkede köylüler ve işçiler nezdinde önemli bir toplumsal ve siyasal rol oynayan yirmiden fazla *DHKD* bulunuyordu. Parti 1977'den başlayarak kitlelere yönelik iki dilde *Roja Welat* (Vatan Güneşi) adında bir dergi yayınladı. Bu dergi 1977 ile 1978 arasında Kürtçe yayınlanmasının yasaklanmasına, yazı işleri müdürünün tutuklanmasına ve bürolarının sık sık aranmasına rağmen yayınını sürdürdü. Aralık 1978'de sıkıyönetim ilanından sonra derginin yayını ve satışı yasaklandı, büroları

74 (21) Kürt Sosyalist Hareketi

kapatıldı. Sıkıyönetim sonrası *Roja Welat* ve *DHKD* kapatıldı. *Riya Azadi* daha sonra Avrupa'da basıldı ve Kürdistan'a gizli olarak sokuldu. 1980 darbesinden sonra parti bir bildiri yayınlayarak *TKSP*'nin varlığını yığınlara duyurduysa da Türk ve Kürt sosyalistleri arasında *Riya Azadi* ve *Özgürlük Yolu* olarak anılmaya devam etti. Partinin çok sayıda yöneticisi ve militanı darbe sonrasında tutuklandı. Parti Genel Sekreteri Kemal Burkay yurt dışına kaçarak parti faaliyetlerini koordine etmeyi sürdürdü.

İdeoloji ve Program

Dünya sosyalist sistemi yanlısı ve Marksist olduğunu ilan eden parti "işçi sınıfı ve köylülüğün öncüsü" olduğunu açıklıyordu. "Kürdistan toplumu(nu) prekapitalist ve yarı feodal" olarak analiz eden partinin kısa vadedeki hedefi, "Kürdistan'ı sömürgeci baskıdan kurtarmak" ve Türkiye Kürdistanı'nda demokrasi ve özgürlüğü kurmak için Kürt toplumu içindeki gerici güçleri tasfiye etmekti. Bu amaçla parti "Kürdistan'da milliyetçi demokratik bir tek cephenin oluşturulması"nı savunuyordu. Bu cephe, "her iki ulusun kendi kaderini tayin hakkını elde etmek amacıyla Türkiye ve Kürdistan'daki devrimci hareketleri biraraya getiren anti-emperyalist ve demokratik bir cephenin parçası" olmalıydı. Kökenleri ne olursa olsun bütün sosyalist ve ilerici hareketler anti-emperyalist, anti-sömürgeci ve anti-feodal olmaları koşuluyla cepheye üye olabilirlerdi. Parti, verili koşullarda silahlı mücadeleye başlama anının gelmediği belirlemesinden hareketle siyasal faaliyetini ideolojisinin propagandasını yapmayla sınırladı. Şubat 1980'de parti, diğer ilerici Kürt hareketleri, *DDKD* ve *KUK* ile *Ulusal Demokratik Güçbirliği* adı altında bir deklarasyon yayınladı. Bu deklarasyon, Türkiye Kürtlerinin örgütlerinin üzerinde birleşecekleri platformu tanımlıyordu. Deklarasyona göre çağımız kapitalizmden sosyalizme geçiş çağıydı. "Emperyalizmin yeni müttefikleri", Çin Halk Cumhuriyeti yöneticileriydi. İşçiler, köylüler, küçük burjuvazi ve aydınlardan oluşan Kürdistan emekçi halkı, ulusal demokratik devrimi zafere ulaştıracaktı. "Kürdistan devrimi anti-emperyalist, anti-feodal, anti-faşist ve anti-sömürgeci" bir devrim olacaktı. Emperyalistler tarafından sömürülen Türk ve Kürt halklarının dayanışması zorunluydu. *Ulusal Demokratik Güçbirliği*, kendisini oluşturan örgütler arasında bir güçbirliğinin gelişmesine karşın bir tasarı halinde kaldı. Parti, "Kürt örgütlerinin güçbirliğinin kalıcı bir hale gelmesi için zorunlu olan uzlaşmalara girişmeye hazır olmaması nedeniyle", bu güçbirliğinin koşullarının henüz olgunlaşmamış olduğunu düşünüyordu. Güçbirliğinin öteki unsurları ise, mücadele araçları, Kürt toplumunun tahlili ve mücadele araçları üzerindeki görüş ayrılıklarının birliğin önündeki en önemli engel olduğunu düşünüyorlardı. Partinin sosyalist devrime ulaşmak için öngördüğü devrimin ulusal ve demokratik aşamadan geçmesi gerekiyordu. Partinin, bağımsızlığı savunması uzlaşmaz bir tarzda yapılmıyor, Sovyet modelinde bir Kürt cumhuriyetinin, aynı modeldeki bir Türk Cumhuriyeti'yle federasyon kurabileceği kabul ediliyordu. Parti, "Kürt sorunun en iyi çözümünün soyut bir biçimde bulunamayacağını, bunun tarihsel koşullara ve proletaryanın çıkarlarına bağlı olduğunu" ileri sürüyordu. Böylece iki demokratik devlet arasındaki

federasyon, ya da toprak ağaları ve burjuvalar tarafından yönetilen bağımsız bir Kürdistan konusunda tercih yapılabilecekti.

Öteki Kürt Örgütleriyle İlişkiler

Özerklik talebini yetersiz bulan parti bununla yetinilmesinin ve mutlaklaştırılmasının yanlış olduğu düşüncesindeydi. "Kürdistan'ın dört parçasında ortak bir mücadele yürütebilmek" amacıyla, Kürt halkının ilerici ve yurtsever bütün partileriyle birliği öne çıkartıyordu. Parti *PKK*'yı Kürdistan'ı yönetmeye yetenekli olmayan "anarşist ve terörist" bir örgüt olarak değerlendiriyordu ve düzenli ilişkilere sahip değildi. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında *PKK*'yı en ciddi rakibi olarak kabul ediyordu. *PKK*'yı burjuva sistemiyle mücadele yerine Türkiye ve Kürdistan'daki devrimci hareketlere karşı saldırgan bir politika izleyen karşı devrimci bir konuma sahip terörist bir parti olarak tanımlıyordu. 1975-80 arasında *PKK* ve *TKSP* militanları arasında silahlı çatışmalar oldu. Parti *PKK*'yı militanlara saldırmak ve Mustafa Çamlıbel adındaki militanını öldürmekle suçladı. Yayınladığı bir broşürde *PKK*'nın saldırı yöntemlerini mahkum ederken örgütün *MİT* tarafından yönetildiğini iddia etti. Darbe sonrası, iki örgüt arasındaki hesaplaşma hâlâ sürüyordu. Parti 1978'den sonra öteki Kürt örgütleriyle işbirliği yaptı. Öteki Kürt örgütleriyle düşünce ayrılıkları Kürdistan'ın ekonomik ve siyasal tahlili, mücadele biçimleri ve özellikle de partinin bir cephe oluşturması bakımından koşulların henüz olgunlaşmamış olması konularındaydı. Partinin *İran Kürdistanı Demokrat Partisi* (İKDP) ile iyi ilişkileri vardı. Parti uzun vadede, "ilk kurtulan Türkiye Kürdistan'ı olduğu takdirde Kürdistan'ın öteki parçalarındaki kurtuluş mücadelesine yardımcı olma"yı programına almıştı.

Partinin Yurt dışı örgütlenmesi

Darbe sonrasında yurt dışına kaçan parti militanları, yurt dışında yaşayan Kürt emekçilerinin siyasal ve ekonomik örgütlenmelerinin büyük önem taşıdığı kanısındaydı. Faaliyetlerini yurt dışındaki Kürtler arasında yoğunlaştıran parti, 1979'da Türkiyeli işçilerin en yoğun olarak yaşadığı Federal Almanya'da kurduğu *Komkar* adlı dernekle faaliyetini sürdürdü. Fransa'daki faaliyetleri daha az olan parti buradaki etkinliğini de *Fransa'da Kürt İşçi ve Öğrenci Birliği* bünyesinde sürdürdü. Partinin yayın organı *Riya Azadi* İsveç'te yayınlanıyor.

Partiya Karkêren Kürdistan (Kürdistan İşçi Partisi - PKK)

1979 başında *PKK*'nın kuruluşunu ilan eden bildiriyi izleyerek çıkan 58 sayfalık bir Türkçe broşürde şöyle deniyordu: "Asırlardan beri Kürdistan halkı yabancı egemenliği ve yerel işbirlikçilerine karşı bir kurtuluş savaşı yürüttü. Koşulların olgunlaşmasıyla mücadeleyi bir ulusal kurtuluş savaşı düzeyine yükseltmek ve mücadeleyi sınıf mücadelesiyle birleştirmek amacıyla *PKK* kurulmuştur. *PKK* Kürdistan proletaryasının yeni örgütüdür."

1970'lerin ortalarında, Ankara'da etkinlik gösteren *Ankara Yüksek Öğrenim Derneği* (AYÖD) yönetiminde 1975'de Kürtler de yer alıyordu. O sıralarda Kürtler arasında üniversiteye girememiş, öğrenime devam edemeyen çok sayıda işsiz insanlar, genç yığınlar vardı. 1975'ten başlayarak Ankara'daki öğrencilerle bu yığınlar arasında ilişkiler kurulmaya başlandı. Bu ilişkiler giderek gelişti. Bu çevrelerin önderliğini ise SBF öğrencisi Abdullah Öcalan yapıyordu. O sıralarda, Urfa, Antep gibi yörelerde faşistler örgütlenmeye çalışıyorlardı. Urfa'daki Toprak Reformu Müsteşarlığı faşist hareketin önemli bir karargahıydı. Urfa'daki Toprak Reformu Müsteşarlığı dolayısıyla binlerce faşist bölgeye yerleşmeye başlamıştı. Örgütlenme çabalarını sürdürüyorlardı. İşte yeni Kürt örgütlenmesi, yani Ankara'da oluşan ideolojik grup, bölgeye yani Kürdistan'a açılmaya, bölgedeki insanlarla bağ kurmaya bu ortamda başlamıştı. Bu ideolojik gruba "Apocular" deniyordu.

Bu grup faşistlerle çetin ve sürekli kavgalara girdi. Bu mücadelede çok başarılı sonuçlar da aldı. Bu onların tabanını daha da genişletti. 1977-1978 içinde, bölgeden, özellikle Urfa'dan faşist hareketin dışarı sürülmesinde "Apocular"ın oynadıkları rol hem grubun kendine inancını pekiştirdi, hem de onlara, faşist hareketin saldırılarından yılan kitleler içinde saygın bir popülarite kazandırdı.

Abdullah Öcalan'ın 1977 sonlarında yazdığı "Kürdistan Devriminin Yolu" başlığını taşıyan yazısı grup tarafından da onaylandı. Bu ideolojik ve politik grup Kasım 1978'in sonlarında partiye dönüştü. *Partiya Karkêren Kürdistan* (Kürdistan İşçi Partisi - PKK) kuruldu. Parti Diyarbakır'ın Lice ilçesinin Fis köyünde doğdu. Kurucular, "Kürdistan Devriminin Yolu" başlıklı yazıyı parti programı olarak kabul ettiler. Merkez Komite seçildi. Merkez Komitesi ilk toplantısını, bu tarihten 5 ay kadar sonra Diyarbakır'da gerçekleştirdi. Faaliyetlerin duyurulması için *Serxwebun* isimli bir derginin çıkarılması kararlaştırıldı.

Kuruluşundan başlayarak *PKK* sadece Türk faşistlerine karşı değil feodal unsurlara karşı da "devrimci şiddet" uyguladı. 1979'dan başlayarak Kürdistan'ın çeşitli yörelerinde "Apocular"a atfedilen bombalı saldırılar hiçbir zaman bu örgüt tarafından yadsınmadı. Bu şiddet eylemleri yerli ve dış basında *PKK*'nın adını kötüye çıkarmakla birlikte, Kürdistan'ın en çok ezilen ve horlanan toplumsal tabakaları arasındaki popülaritesini artırdı. Kendisini enternasyonalist olarak

KAWA

Boyunduruk altına alınmış milletlerin bastırılan, çarptırılan ve her fırsatta budanan tarihsel ve toplumsal dinamiklerinin gelişmesi son derece çetin, zikzaklı ve ağır bedelli bir yol izler. Var olmaya, kimliğini bulmaya ve gelişmesinin önünü açmaya çalışan bu milletler köklerinden koparılmanın ve kendi gerçeklerine yabancılaştırılmanın yarattığı ciddi engelleri aşmak, ataletten ve gerilikten silkinecek geleceği yakalamak, kısacası tarihlerini ve kültürlerini yeniden yaratmak zorundadır. Sürekli istilalar, yabancı yönetimler ve mücadeleler altında yaşayan, Ortadoğu'nun cenderesinde uluslararası bir dayatmayla parçalanan, acımasız eritme politikalarına hedef olan, ama bir türlü tarihe gömülemeyen Kürtlerin gündemini belirleyen sorunların düğüm noktası da kendi kaderini eline alma mücadelesidir.

Türkiye'de 1925-38 arasındaki sindirme harekatıyla "omurgası kırılmak istenen" Kürt milli hareketi, 1960'larda kısmen direniş geleneğiyle, kısmen de Türk sol hareketiyle bağlantılı dar bir aydın çevrede doğrulmaya başladı. Doğu Mitingleri, *Devrimci Doğu Kültür Ocakları* ve 12 Mart Duruşmaları'yla somutlaşan mücadeleler, 1970'lere taşan küçümsenmeyecek bir birikim yarattı. Özellikle gençliği kucaklayan, siyasal deneyimden yoksun bu körpe birikim, 1970'lerin ortalarında kendine bir yol çizme sorunuyla yüz yüze geldi. Irak'taki Kürt milli hareketinin uğradığı ağır yenilginin ve Türk solunun etkisinden sıyrılmanın getirdiği arayış süreci, sömürgecilik, ayrı örgütlenme, milli hareketin programı ve mücadele tarzı gibi konuların tartışıldığı oldukça hareketli bir ortam doğurdu. Bu tartışma ortamında boy gösteren siyasal eğilimler hızlı ama bir ölçüde sağlıksız bir ayrışma sürecine girdi.

Humeyni rejimi, Şah'ı deviren toplumsal alt-üst sürecinde etkin bir rol oynayan sosyalist örgütler ve Kürtlerle hesaplaşma anını iyi yakalayabilmenin avantajlarını sonuna kadar kullandı. Kürtlerin özerk bir yönetim kurma eğilimi ve merkezi iktidarın otoritesini sarsıcı davranışları, Humeyni yönetiminin Kürt bölgesine sık sık askerî operasyon düzenlemesine ve üste görüldüğü gibi tutuklanan Kürtlerin kurşuna dizilmesine yol açtı.

tanımlayan *PKK* bünyesinde az da olsa Türk militanlara rastlamak mümkündü. Bunlar arasında en tanınmışları, Eylül 1982'de bulunduğu Diyarbakır Cezaevinde ölüm orucu sonunda baskıları protesto için kendisini yakarak öldüren Merkez Komitesi üyesi Kemal Pir'di. Pir, Yargılanması sırasında "Türk sömürgeciliğine karşı Kürt devrimcilerinin mücadelesine katılması"nın gerekçesini "Türkiye'nin kurtuluşunun ancak Kürdistan'ın kurtuluşuyla mümkün olduğunu" görmesi olarak açıklamıştı. *PKK* 1979'da başlayıp süregiden tutuklama dalgası yanında 12 Eylül rejiminin baskı ve teröründen en çok etkilenen örgüt oldu. Bugün örgütün çok sayıda yönetici ve militanı tutuklu bulunuyor. Mayıs 1983 ile 1984 arasında sadece tek bir mahkemede 86 idam cezası verildi. *FKÖ*'nün Beyrut'u terketmesinden sonra Lübnan'daki kampları boşaltan *PKK* militanları Bekaa Vadisi yanısıra, İran, Irak ve Suriye'de yerleştiler. Ağustos 1982'deki ikinci kongreden itibaren yurtdışındaki yönetici ve militanların büyük çoğunluğu ülkelerine dönerek örgütlenmeye başladılar. 1984 yazından sonra Eruh ve Şemdinli baskılarıyla gerilla savaşı başlatıldı.

İdeoloji ve Program

PKK'nın yürüttüğü "Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesi", örgüt tarafından "sosyalist ülkeler, ulusal kurtuluş hareketleri ve kapitalist ülkelerdeki işçi sınıflarının oluşturduğu dünya sosyalist devriminin ayrılmaz bir parçası" olarak görülmektedir. *PKK* için emperyalizm, çağımızdaki bütün kötülüklerin, ırkçılığın, toplumsal eşitsizliğin ve Kürdistan'ın bölünmüşlüğünün nedenidir. *PKK* kendisinin yalnızca bir ulusal kurtuluş hareketi olarak değil işçi sınıfının uzun vadeli kurtuluş hareketi olduğunu ileri sürüyor.

PKK kuruluş bildirgesinde hedeflerini ve mücadele araçlarını şöyle tanımlıyordu, "Hedefler: Kürt halkının mücadelesini örgütlemek ve yönetmek. Kürdistan'ı emperyalizm ve sömürgecilikten kurtarmak (bundan "Türk sömürgecileri" ve Kürt feodalleri anlaşılıyor), birleşik ve bağımsız bir Kürdistan'da proletaryanın diktatörlüğünü kurmak, sınıfsız toplumu gerçekleştirmek. "*PKK* komünistleri, emekçileri, ezilenleri, sömürülen yoksul köylüleri, umudunu ve ulusal kimliğini yitirmiş gençliği, sınıflı bir toplumda binbir eziyetle karşılaşan ve satılan kadınları, kendi yönetimi altında yoksulluktan ve sefaletten kurtulmak, daha mutlu bir geleceğe ulaşmak, baskı ve sömürüden sıyrılmak, özgürlüğe ve toprağa kavuşmak ve ortaçağ karanlığından aydınlık bir geleceğe ilerlemek için mücadeleye çağırıyor."

Adını zulme karşı direnişin simgesi bir Kürt efsane kahramanından alan *KAWA* hareketi, Marksizmden etkilenmiş ve sınırlı yerel kitle bağlarına sahip bir gençlik kümelenmesi olarak ortaya çıktı. *KAWA*'nın ortaya çıkışını belirleyen temel yönelim, büyük ölçüde 1960'lar kuşağına dayanan ve birkaç odağa ayrılan çizgiye (*KAWA*'nın söyleminde "revizyonizm" ve "milliyetçilik") tavır almaydı. Başlangıçta radikal bir doğrultuyla kendini dışa vuran bu tavır alış, çok geçmeden "sosyal emperyalizm" teorisini öne çıkaran ve hareketin "Maoculuk"la nitelendirilmesine yol açan bir kopuş biçimini aldı.

Kürt gruplarının henüz yeni kitleselleşme sürecine giren bir "taban" nezdinde güç toplama yarışına girdiği bu dönemde, *KAWA* hareketi de dayandığı gençlik birikimini "halkın sömürgeciliğe ve feodalizme karşı mücadele"yle birleştirme çabasına yöneldi. Derneklerden pamuk tarlalarına, mitinglerden topraksız köylülerin eylemlerine, seminerlerden eğitim çalışmalarına kadar uzanan bu "mücadele"nin kendiliğinden ve dar pratikçi niteliği, *KAWA*'nın hatırı sayılır biçimde genişlemesini sağlarken, siyasal planda netleşerek olgunlaşmasını önleyen bir tıkanıklığa yol açtı. Bu tıkanıklıktan doğmakla birlikte değişik tezahürlerle kendini belli eden sıkıntıların yaşandığı bir sırada başlayan "Üç Dünya Teorisi" tartışması, *KAWA*'yı dar bir "ideolojik" temelde şekillenen bir bölünmeyle karşı karşıya getirdi. Siyasal sorunlara eğilme açısından belirli bir canlılık kazandırmakla birlikte hareketin sınırlı kitle bağlarının zayıflamasından önemli bir dönüm noktası olan bu bölünmeden sonra iki kanat farklı düzlemlerde de olsa, Kürt milli hareketindeki "soğurma"ya bağlı olarak gelişen bir çözülme süreci yaşadı. Üç Dünya Teorisi'ni savunan *Denge Kawa* milli kurtuluş çizgisini bu teoriyle bağdaştırma çabasında bocalarken, ret kanadını oluşturan *KAWA*, hareketin eski "radikal" tavrını güçlerini dağılan "eylemci" bir çizgiye taşıdı.

Genel hatlarda kaldığı için derinlemesine bir değerlendirmeden uzak olduğunu çok iyi bildiğim bir gelişim çizgisinde, bence üzerinde durulması gereken asli nokta, 1970'lerin Kürt aydın ve gençlik hareketinin "kanat"larından biri olarak *KAWA*'nın geride bıraktığı birikim ve bundan çıkarılabilecek derslerdir. Kürt grupları içinde belki de "yayın" çalışmasını en çok ihmal eden hareketlerden biri olan *KAWA*'nın temel bakış açısını genel özen olarak birkaç başlıkta toplamaya çalışacağım.

***KAWA*'nın bazı grupların ideolojik (ve yer yer milli) saldırılarına hedef olmasına yol açan "sosyal emperyalizm" tezinin önemli yanı, Kürt milli hareketinin dünyadaki güç dengelerine daha bağımsız bir biçimde yaklaşmasının gereğini ortaya çıkarmasıydı. Bu tezin savunulmasında Türk ve dünya solundan etkilenmenin varlığı çok açık olmakla birlikte, başlıca çıkış noktası SSCB'nin Kürt milli hareketine karşı tutumu, özellikle de Irak Kürt hareketinin bastırılmasında oynadığı roldü. *KAWA*'nın bencil ve tekmerkezci büyük devlet hegemonyacılığını ve "reel sosyalizm"deki çürüme ve yozlaşmayı eleştirme noktasında yürüttüğü mücadelenin haklılığı, günümüzde SSCB'de (ve öteki "sosyalist" ülkelerde) yaşanan büyük kaosla açıkça gözler önüne serilmiştir. Milli hareketin herhangi bir "devlet"in çıkarlarına tabi kılınması ve sosyalizmin sorgulanması bana göre bugün de savunulması gereken bir noktadır. Ama *KAWA*'nın "sosyal emperyalizm" tahlili -sosyalizmin genel sorunlarını ele almada yetersiz ve hatta yanıltıcı kalması bir yana- ters uçta bir savrulmayı ifade ediyordu. "Sosyal Emperyalizm"i baş düşmanlar arasında sayma anlayışı, *KAWA*'yı milli hareketin hedeflerinden sapmaya, milli güçlerle çatışmaya ve bağımsız bir kafayla düşünmekten uzaklaşmaya götürdü.**

***KAWA* kendi gerekçelerini yakalama yönünde küçük de olsa bazı adımlar attı. İdeolojik bakımdan Türk solunun yönlendiriciliğinden bütünüyle kurtulmamakla birlikte Kealizmin resmi öğretilerine cephe aldı, gericilik karalamalarına karşı milli hareketleri savudu, kendi tarihini incelemeye ve parçalanmışlık olgusunun sonuçlarını değerlendirmeye çalıştı. Ama bu alandaki birikimi kalıcı çalışmalara dönemediği gibi milli mücadelenin, özünde bir "kütür örgütlenmesi" ve "kurumlarını oluşturma süreci" olduğunu kavrayamadı. *KAWA* öbür gruplara nazaran oldukça nitelikli sayılabilecek aydın potansiyelini bir bakıma harcadı.**

Kürt grupları içinde *KAWA*'nın geleneksel milli akımla bütünleşme konusunda kendi çapında önemli bir çaba gösterdiği söylenebilir. "Maoculuk" görüntüsüyle marjinal bir uca itilmesine karşın, "milliyetçi" çevrelerle sıcak ilişkiler kuran *KAWA*'nın bu eğiliminin temelinde, başından beri izlediği "milli cephe" anlayışı yatıyordu. Bu çerçevede milli burjuvazinin varlığını gündeme getirmesinin, kasabalardaki güçlü potansiyele milli bilinç taşımasının ve köylülüğe ulaşmaya çalışmasının günümüz açısından olumlu değerlendirilebilecek ipuçları olduğunu sanıyorum. Aynı yaklaşım doğrultusunda öteki ülkelerde Kürt milli örgütlerine gösterilen ilgi de değer taşımaktadır. *KAWA*, Barzani'nin ölümünde onu "milli önder" olarak anmakla cesur bir tavır göstermiştir.

***KAWA*'nın yapısından gelen bir özellik de kendi içinde "demokrasi" konusunu gündeme getirmesi ve zaman zaman bastırmakla birlikte "farklı görüşlerin tartışılması"na oldukça yaygın biçimde yer vermesiydi. Eğer *KAWA*'da çoğulculuk ve hoşgörü daha köklü olsaydı, bunun güçlerini korumasına ve yaratıcı biçimde yönlendirmesine büyük katkıda bulunacağı rahatlıkla söylenebilir.**

NURETTİN ELHÜSEYNİ

Kürt Solu ve Ulusal Hareketi İçinde PSKT (Özgürlük Yolu)

Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi (PSKT), belli bir hazırlık aşamasından sonra, 1974'ün son gününde, yurtiçinde kuruldu. *PSKT*, üzerine polis terörünü çekmemek, zaman kazanıp örgütlenmek için kuruluşunu ve adını uzun süre kamuoyuna duyurmadı. Ama çeşitli legal, yarı-legal araçlarla görüşlerini, programında belirlediği hedef ve istemleri açıkladı, kitleler arasında yaydı; böylece taban edindi ve örgütlendi. Haziran 1975'de yayın hayatına başlayan *Özgürlük Yolu* dergisi bu legal araçlardan biri idi. Dergi, sıkıyönetim tarafından tümüyle kapatıldığı Ocak 1979'a kadar, düzenli olarak 44 sayı yayınlandı. Kamuoyu, sözkonusu yıllarda *PSKT*'yi bu adla tanıdı. Polis, daha 12 Eylül darbesi öncesinde, Mart 1980'de *PSKT*'ye karşı geniş bir operasyon başlattı. Bu tarihten itibaren Parti, kamuoyunun önüne asıl adı ve açık programıyla çıktı.

PSKT, hem genel olarak Türkiye ve Kürdistan solunda, hem de Kürt yurtsever hareketinde belli bir gelişme -aynı zamanda ayrışma- sürecinin ürünü olarak ortaya çıktı.

Türkiye solu, kendi tarihinde ilk kez 1960'larda kitlesel bir yaygınlık kazandı. Bilimsel sosyalizmin görüşleri ilk kez bu dönemde aydınlar, gençlik, işçi, köylü kesimlerinde derinliğine yansıdı ve sol, eskiye oranla çok daha yaygın biçimde örgütlendi. Aynı dönem Kürt yurtsever hareketinin de canlandığı, yurtsever görüşlerin Kürt aydınları ve emekçileri arasında dal-budak saldığı, Kürt hareketinin, yılların suskunluğundan sonra yeniden ve üst bir düzeyde örgütlenmeye başladığı dönem oldu.

1960'larda Türkiye'de Kürt toplumu özellikle iki gelişmeden etkilendi. Bunlardan biri Türkiye işçi hareketindeki, diğer bir deyişle soldaki canlanış, ötekisi ise Irak Kürdistanı'nda yeniden canlanan ve bir partizan savaşına dönüşen ulusal kurtuluş hareketi idi. Türkiye Kürdistanı'nda da ulusal hareket canlanınca, hem dış etkenler, hem de -doğal olarak- Kürt toplumunun kendi sınıf yapısı nedeniyle, bu hareket içinde kanatlar belirmeye başladı. Bir kesim, soruna salt ulusal sorun olarak yaklaşırken, diğer kesim işçi sınıfının bakış açısını esas aldı. Böylece bu dönemde Kürt hareketinde ilk kez "milliyetçiler" ve "sosyalistler" diye nitelenen bir ayrışma belirdi.

Kürt milliyetçileri, ya da sosyalist görüşler taşımayan yurtseverler olarak niteleyebileceğimiz bu kesim, 1965'de *Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi*'ni kurdular. Sosyalizm görüşlerini benimseyen Kürt aydınları ve emekçileri ise *Türkiye İşçi Partisi*'nde Türk Marksistleri ile birlikte örgütlenmeyi seçtiler. Bu grup, Kürt ulusal sorununa sosyalizmin çözüm getireceğini savunmakta ve Kürt halkının kurtuluşunu aynı zamanda bir toplumsal kurtuluş olarak değerlendirmekte idi. Ne var ki Türk ve Kürt solunun bu birlikteliği çok sürmedi; 12 Mart döneminde ve bunu izleyen yıllarda Kürt solu ayrışarak bağımsız örgütlenme yolunu seçti.

Bu ayrışmanın kanımızca birkaç nedeni var: Birincisi, 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında Türkiye solunda ortaya çıkan aşırı bölünme ortamıdır. Bu, ister istemez Kürt solunun da ayrışmasını etkiledi, en azından bunu hızlandırdı. Diğer bir neden, Türk solunun Kürt sorununu ulusal boyutlarıyla kavrayıp tanımlamada ve Marksizme uygun bir çözüm önermedeki yetersizliği oldu. Burjuva milliyetçiliğinin derin izlerini taşıyan Türk solu bu konuda kendine düşeni yapamadı. Örneğin *TİP*, 4. Büyük Kongresi'nde, kendi içindeki Kürt kanadının etkisi sonucu, Kürt sorununa ilişkin oldukça ileri bir karar aldığı halde, bu kararı Anayasa Mahkemesi önünde savunma tutarlılığını gösteremedi. *TİP*, 12 Mart sonrası yeniden kurulduğunda ise, Kürt sorunu yüzünden bir kez daha kapanmamak için, onu programının ve propagandasının dışına itti. Türk Ceza Kanunu'nun 141-142. maddeleri ile öteki bir dizi yasal engel, ötedenberi, isteseler bile, kürt sorununun yasal sol partilerin programlarında gereği gibi yer almasını önlemiştir.

Tüm bu nedenler Kürt solu bakımından hem illegaliteyi, hem ayrı örgütlenmeyi zorunlu kılmıştır. Gelişmeler Marksist Kürt aydınlarını 1970'lerin başlarında, Kürdistan'ın ekonomik ve sosyal yapısını inceleme, Kürt tarihini ve edebiyatını ortaya koyma, ulusal baskı ve sömürü mekanizmasını açığa çıkarma, toplumu ulusal ve sosyal kurtuluş amaçları doğrultusunda örgütleme görevleriyle karşı karşıya getirdi. Bu ise devrimci bir programı ve devrimci bir örgütlenmeyi gerektiriyordu.

PSKT işte bu gerekliliğin ürünü olarak ortaya çıktı. O, Türkiye Kürdistanı'nda *KDP*'den sonra örgütlenen ikinci partidir. Ondan farkı ise, Kürt toplumunun tüm sınıf ve tabakalarını temsil etme iddiasında olmayıp, sınıf temeli üzerinde kurulmuş ve bilimsel sosyalizmi rehber edinmiş olmasıdır. *PSKT*, programında belirlendiği üzere, Kürdistan işçi sınıfının ve yoksul köylülerinin partisidir. Ulusal kurtuluşun yanısıra, Kürdistan'da sosyalist bir toplum kurmayı amaçlamıştır.

PSKT'nin ideolojik tespitlerinin özü, 1973'de Ronahi Yayınları arasında çıkan Hıdır Murat imzalı ve "Türkiye Şartlarında Kürt Halkının Kurtuluş Mücadelesi" adlı incelemede vardır. Bu çalışmada Kürt ulusal sorunu tarihsel gelişim süreci içinde ele alınmış, Kürdistan'da ekonomik ve sosyal yapı, sınıflar tahlil edilmiş ve kurtuluş mücadelesinin stratejisi tartışılmıştır. Parti'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra yayın hayatına giren *Özgürlük Yolu* dergisi ise, bu konuları ele alan ve derinleştiren bir dizi yazılar yayınladı. Sorunun böylesine tarihi, ekonomik, sınıfsal ve kültürel boyutlarıyla ele alınışı, buna yönelik derli toplu teorik çalışmalar ve sorunun çözümüne ilişkin bir devrim stratejisinin belirlenişi ilkti.

PSKT Kürdistan'ın toplumsal yapısının yarı-feodal karakterde olduğu görüşündedir. Kapitalizm Kürdistan'a sızmış, ama geçmişten kalan yapıyı ortadan kaldıramamıştır. Feodal nitelikteki büyük toprak sahipliği, bunun yanısıra, şehirlerde somutlanan dini feodalite hâlâ canlıdır. Kürdistan'da yaygın biçimde varlığını sürdürmekte olan aşiret kurumunun kökleri ise feodalizmden önceki döneme uzanmaktadır.

Kürdistan ayrıca birkaç devlet arasında bölünmüş ve sömürgeleştirilmiş bir ülkedir. Yeraltı ve yerüstü kaynakları yağmalanmıştır ve bu durum günümüzde de hâlâ sürüp gitmektedir. Örneğin Türkiye Kürdistanı'nda Türk devletinin yaptığı yatırımlar daha çok madencilik ve enerji alanındadır ve bölgeyi sömürmeye yöneliktir. Kürdistan'da biriken sermaye sürekli olarak Batı'ya (Türkiye'ye) akıyor. Bunun gibi Kürdistan'dan Batı'ya sürekli bir işgücü ve beyin göçü var. Sözkonusu sömürü, Kürdistan'ın geri kalışının başlıca nedenidir. Feodal yapının ayakta kalışının asıl nedeni de Kürdistan'ın bu sömürge durumudur. Devlet Kürdistan'da ulusal uyanışı önlemek için feodal güçlerle işbirliği yapmakta, onların imtiyazlarına dokunmamakta, örneğin bir toprak reformunu gözе alamamaktadır.

Özetle, Kürdistan yarı-feodal ve sömürge bir ülkedir. Kürt toplumu ağır bir ulusal baskı altındadır. Birçok sömürgede bile görülmeyen biçimde varlığı inkar edilmekte, dilini özgürce kullanmasına bile fırsat tanınmamaktadır. Bu durum, Kürt toplumunun önündeki devrimci aşamayı ulusal demokratik devrim olarak belirlemektedir. Yani, Kürt toplumu öncelikle ulusal baskıdan, yabancı boyunduruğundan kurtulmalı; bir toprak reformu ve öteki demokratik tedbirlerle köylü özgürleşmeli, feodal ilişkiler temizlenmeli; ülkede ulusal demokratik bir yönetim oluşmalı, toplum ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan gelişme yoluna girmeli. Sosyalist devrim ise ikinci aşamadır. Eğer ulusal kurtuluş devrimine Marksist nitelikte bir parti öncülük edebilirse, onu sürdürmek ve sosyalist devrimle tamamlamak mümkün olabilir.

PSKT, ulusal demokratik devrim aşamasında Kürdistan'da ulusal güçlerin geniş bir cephesini zorunlu görüyor. *Ulusal Cephe* çıkarları sömürgeci yönetimle çelişen, Kürt halkının özgürlüğünden yana olan ve Kürdistan'da demokratik bir toplum isteyen tüm yurtsever güçleri içermelidir. *PSKT* aynı zamanda, ulusal kurtuluş, demokrasi ve sosyalizm için mücadele sürecinde, Kürt halkının yanyana yaşadığı halklarla ortak bir cephe oluşturmasına büyük önem vermektedir. Örneğin Türkiye Kürdistanı bakımından Türk halkıyla anti-emperyalist ve demokratik cephe öneriyor. Bu, başından beri, *PSKT* programının temel taşlarından biridir.

PSKT, kurtuluşundan bugüne dek, tüzük ve programında belirlenen sözkonusu amaçlara ve ilkelere uygun bir çalışma yürüttü. Yurtsever güçlerin birliği için yoğun çaba gösterdi. Bu çabalar sonucu üç yurtsever örgüt 1980 başında biraraya gelerek *Ulusal Demokratik Güçbirliği*'ni (UDG) oluşturdular. Ne yazık ki *UDG* uzun ömürlü olamadı. *PSKT*, 1980 sonrası, beş yurtsever örgütün katıldığı *Hevkari* çalışması içinde yeraldı. Daha sonra ise Türkiye Kürdistanı'ndan sekiz örgütün katıldığı *Kürdistan Kurtuluş Hareketi* (TEVGER) oluşturuldu.

PSKT, Türkiye sol güçleriyle dayanışma ve ortak cephe için de başından beri yoğun çaba gösterdi. *Özgürlük Yolu* dergisinde ve Parti'nin 1977'de yayın hayatına soktuğu *Roja Welat* gazetesinde buna ilişkin birçok yazılar çıktı ve diğer sol ve demokratik örgütlere somut öneriler götürüldü. *PSKT* 1984'de Türk ve Kürt solundan altı örgütün oluşturduğu sol birlik içinde yeraldı. Ne yazık ki bu birlik de uzun ömürlü olamadı. *PSKT*'nin, her iki halkın devrimci ve demokratik güçlerinin dayanışması ve ortak cephesi yönünde çabaları bugün de devam ediyor.

PSKT'nin Kürt ulusal sorununun çözümü için önerisi, esasta, Kürt halkının kendi kaderini serbestçe belirlemesidir. Bu iki biçimde olabilir: Ayrı devlet, ya da eşit haklara sahip iki cumhuriyetli bir federasyon. Bize göre her iki durumda da Kürt halkı ulusal baskıdan kurtulacak ve bağımsız olacaktır. Federasyon önerisi başından beri *PSKT*'nin programında vardır ve *PSKT*, Türkiye Kürdistanı örgütleri içinde federasyon öneren tek örgüttür. Elbette, Kürt halkı bakımından ayrı devlet veya federasyon, tarihsel koşullara bağlı bir şeydir. Belli tarihsel koşullarda her iki halkın ortak çıkarları birliğe denk düşebilir. Bu durumda *PSKT* birlikten yana tavır takınacaktır. Kürdistan'da da bir cumhuriyet kurulmalı ve eşit haklara sahip iki cumhuriyetin demokratik birliği oluşmalıdır. Bunun gerçekleşmesi, daha çok da, Türkiye'deki yönetimin niteliğine ve tutumuna bağlıdır. Ama böylesi demokratik bir birliğin koşulları yoksa, Kürt halkının ayrılıp kendi devletini kurması doğaldır. Her iki durumda da karar verecek olan Kürt halkının kendisidir. Kendi kaderini tayin hakkı da zaten böylesi bir kararı verebilme hakkıdır.

Mücadelenin biçimleri ve araçları bakımından *PSKT* sınanmış Marksist görüşe bağlıdır. Marksistler ekonomik, ideolojik ve politik mücadele biçimlerinden gereği gibi yararlanmalıdırlar. Bunlar içinde politik mücadele temeldir. Kitleler kazanılmadan, iç ve dış koşullar devrim için olgunlaşmadan devrim yapılamaz. Kitleleri kazanmak ise onların önüne doğru bir program koymaya ve yoğun, sürekli politik çalışma yapmaya bağlıdır.

Marksizm-Leninizm devrimler için hazır reçeteler önermemiştir. Lenin, Marksist teoriyi belli tarihsel ve somut koşullara başarıyla uyguladı ve böylece, Rusya'da ve bağlı ülkelerde devrimi zafere götürdü. Bunu izleyen

yıllarda dünyamızda yeralan başka devrimler ve sömürgecilik sisteminin çöküşü Lenin'i doğrulamaya devam etti. Günümüzde elbet koşullar yüzyılın başından ve ortalarından farklıdır; bir ülkeden diğerine de durum değişiyor. Ama bugün de doğru olan ve bize düşen, teoriyi günümüzün ve kendi ülkemizin somut, tarihi koşullarına yaratıcı biçimde uygulamaktır.

Legal-illegal, barışçı-barışçı olmayan, silahlı-silahsız mücadele yöntemlerinin, somut koşullara göre birarada veya tek tek kullanılması mümkün ve gereklidir. Türkiye koşullarında illegal örgütlenmeye mecburuz; çünkü bize legal örgütlenme hakkı tanınmamıştır. Eğer egemen güçler kitlelere, devrimci ve yurtseverlere karşı şiddete başvurmayı temel bir yöntem haline getirmişlerse, onlara karşı şiddete başvurmak da doğaldır, meşrudur, kaçınılmazdır. Diğer yandan, bir şeyin meşru ve haklı olması, ona hemen başvurmayı gerektirmez. Devrimci hareketin silahla olur olmaz oynamaması gerekir. Zamansız eylemler halkın mücadelesine yarardan çok zarar verebilir. Kitlelerden kopuk bu tür eylemler maceraya dönüşür ve karşı tarafın çok daha ağır saldırılarına yol açar.

PSKT silahlı mücadelenin, ancak yığınsal eylemin belli bir aşamasında ve onun bir parçası olarak gündeme geleceği görüşündedir. Bu, aynı zamanda bir dizi iç ve dış koşulun uygun düşmesine bağlıdır. Koşulların ne olup olmadığına bakmaksızın, her durum ve şartta silahlı mücadele öneren ve bunu temel alan görüşler yanlıştır. Bunlar, kısa vadede belli yararlar sağlasa bile, uzun vadede büyük zararlar ve düş kırıklıkları yaratır.

PSKT başından beri bu görüştedir. Kürdistan'ın uzun tarihsel mücadele deneyiminin yanısıra, son 10-15 yılın olaylarının da bizi doğruladığı kanısındayız. Kürdistan'ın kendine özgü koşulları var ve zafere ulaşmak için onları dikkatle göz önüne almak zorunludur. Güncel durumun akışına kapılmamak, uzun vadeli, sağlıklı, zafere götürecek bir strateji izlemek gerekir. Bunun için: a) Mücadelede en başta halk kitlelerine güvenmeli, onları örgütleme çalışmasını başa almalı; b) Kürdistan'ı bölüşmüş devletlere dayanılarak kurtuluş mücadelesi verilemez. Oysa son 20-30 yılda bunu deneyenler oldu ve hâlâ da böyle bir duruma düşmüş olup onu sürdürenler var. Bu tür ilişkiler yurtsever güçlere ve halka felaket getirebilir ve getirmektedir; c) Her parçada ulusal güçlerin geniş bir birliğini, cephesini oluşturmalı ve dört parçadan yurtsever güçler arasındaki dayanışmaya önem vermeli; d) Kürt halkı ile onun yanyana yaşadığı halkların (Türk, Arap, Fars, Azeri vs.) devrimci ve demokratik güçleri arasında dayanışmaya, ortak bir cepheye gerek var. Bunun için çaba göstermeli; e) Uluslararası düzeyde anti-emperyalist, demokratik, barışsever güçlerle dayanışmaya önem vermeli.

Böyle bir strateji ile yığınlar kazanılabilir, uluslararası düzeyde geniş destek yaratılabilir ve mücadele zafere götürülebilir. *PSKT* 1980 başında I. Kongresi'ni, 1985 yazında II. Kongresi'ni topladı. Yine 1989 sonbaharında bir yurtdışı konferansı düzenledi. Bu kongre ve konferanslarda parti politikası tartışıldı; eksiklere, hatalara işaret edildi ve yeni hedefler kondu. Son iki-üç yıl içinde, özellikle de son yılda olup bitenlerden sonra, geçmişte reel sosyalizmi değerlendirmede ciddi hatalar yaptığımızı görüyoruz. Sovyetler Birliği'nde başlayıp diğer Doğu Avrupa ülkelerini alt üst eden değişim süreci devam ediyor. Biz bu gelişmeleri kavramaya çalışıyoruz. Hem dünyamızda dünden bugüne değişen durum, hem de kimi ülkelerde sosyalizmin kuruluş sürecinin pratiğini doğru biçimde kavramak sosyalistler için son derece önemlidir. Geçmişe eleştirici bir gözle yaklaşmak, teoriyi günümüzün koşullarına yaratıcı biçimde uygulamak, sosyalizmin ve uluslararası devrimci hareketin bugün karşı karşıya olduğu güçlü sorunları aşmak ve daha ileriye yürümek için gereklidir.

KEMAL BURKAY

Kürt kurtuluş hareketinin önde gelen şahsiyetlerinden bazıları. 1970 öncesinde çeşitli Kürt örgütleri özellikle belediye seçimlerinde gösterdikleri bağımsız adaylarla hatırı sayılır seçim başarıları elde etmişlerdi. Örneğin, Özgürlük Yolu çevresinden Mehdi Zana (ortada) 1977'deki yerel seçimlerde Diyarbakır belediye başkanlığını kazanmıştı. Ancak 12 Eylül'den hemen sonra örgüt üyesi olduğu gerekçesiyle tutuklanarak 24 yıla mahkûm olan Mehdi Zana halen, 1990'da hapiste bulunmaktadır. 1979 ara seçimlerinde Ağrı belediye başkanlığı seçimlerini kazanan Urfan Alparslan ise, daha seçimlere katılmadan önce 75 arkadaşıyla birlikte olmak üzere iki kez tutuklanmıştı. Ardından suikaste uğrayan ve ağır bir şekilde yaralanan Alparslan, belediye hizmetlerini özellikle gecekondu mahallelerine götürmeye çalışırken, bir taraftan da karaborsacılara ve vurguncular karşı savaşıyor ve o dönemde çok sık görülen kuyruklara son vermek için mücadele ediyordu. Seçim zaferinin hazmedilememesi sonunda dönemin içişleri bakanı tarafından 12 Eylül 1980'den önce, hiçbir gerekçe gösterilmeden görevden alındı. Bunun üzerine o dönemde bağlı olduğu örgüt TKSP tarafından İran'a gönderildi. Ardından İsveç'e giden Alparslan TSK'nın kuruluş çalışmalarına katıldı. Ortadoğu'ya geçerek, "silahlı mücadele" çizgisinde örgütsel faaliyetlerine devam etti ve 1 Ekim 1988'de, Uludere'de bir çarpışma sırasında öldü. 1982-86 yılları arasında 36.5 yıla mahkûm olan Recep Maraşlı (solda) ise 1979'da kapatılan Kürt kültürünün tanınması ve Kürt sorunun ideolojik bir meşruiyet kazanmasında kritik bir rol oynamış olan Komal Yayınları'nın sahibiydi. Recep Maraşlı'nın aldığı cezaların 17.5 yılını yayınlardan, 8 yılını bir illegal örgüt üyesi olmaktan, 3.5 yılını ise savunmasından aldı. Uluslararası Af Örgütü'nün raporlarına göre, tutukluluk sırasında gördüğü işkenceden ötürü, Recep Maraşlı'da görme rahatsızlığı, felç ve beyinciğin hasara uğraması nedeniyle hareket sinirlerinde bozukluk meydana gelmiştir. Kuşkusuz Komal Yayınları'nın yayınladığı en önemli yazarlardan biri, ilk kitabı Doğu Anadolu'nun Düzeni'nden ötürü 13 yıl 7 ay hapis cezasına çarptırılan ve ondan sonra da yayınladığı her kitabı toplatılan İsmail Beşikçi'ydi (sağda).

Mücadele Araçları

PKK için devrimci terör Türk devletine olduğu kadar burjuvalara ve feodallere karşı da tartışılmaz bir mücadele yöntemidir: "Gerici şiddete karşı, biz, Kürt halkının ulusal onurunu korumak için devrimci şiddeti öneriyoruz." *PKK* şiddeti özel olarak "Türk polisine ve faşist, sosyal şoven, gerici sömürgeci ve emperyalist olarak nitelediği ve kendi varlığını tehdit eden ajan provokatörlere karşı" kullandığını vurguluyordu. Kürt toplumunun çelişkilerinin çözümüne gelince *PKK* barışçıl ikna yöntemini kullanmayı savunuyordu. *PKK* bazı Kürt örgütleri tarafından bağımsızlık istemi konusunda kendi içinde çelişkili olmakla eleştirildi. Gerçekten de *PKK* belgelerinde "Kürdistan için aranan çözümün bağımsızlık" olduğu açık olarak belirtiyor olsa da, *PKK*'nın kendisinin de bir parçasını oluşturduğu *Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi* programında bağımsızlığın yanısıra federasyon da öngörülebileceğini kabulleniyor. *PKK* kendisini Marksist-Leninist olarak nitelemekle birlikte *TKSP* onun bu niteliği üstlenmesini sürekli olarak eleştirdi.

PKK Ağustos 1982'de Şam'da ikinci kongresini topladı. Kongrede "Kürt ulusunun ulusal kurtuluş mücadelesinin çıkarlarının ve proletaryanın çizgisinin bir ifadesi" olduğu ileri sürülen ideolojik çizgisi değişmeksizin kaldıysa da devrimci taktikte değişiklikler yapıldı. Bundan böyle, *PKK* çabalarını Ortadoğu halklarının ideolojik, politik ve devrimci formasyonunda yoğunlaştırdı ve "Kürdistan'ı emperyalizme, Türk faşist sömürgeciliğine ve Uzak ve Yakın Doğu'daki gericiliğe karşı devrimci bir mücadele cephesine dönüştürme"yi öne aldı. Başka deyimlerle *PKK* partiyi sömürgeciliğe karşı güçlü bir direniş hareketine dönüştürmek istiyor ve Kürdistan'ı devrimci bir mücadele alanı haline getirmek istiyordu.

Öteki Kürt Hareketleriyle İlişkiler

PKK kendisini "kör terörizm"le suçlayan öteki Kürt hareketleri tarafından tecrit edildi. Bu örgütlere göre, *PKK*, "devrimci şiddet"i öteki örgütlerin üyelerine de uyguluyordu. Bunun gerekçesinde bu örgütleri "gerici ve reformist olmaları" yatıyordu. *PKK*'ya göre, Kürt toplumu içinde üç ana siyasal akım bulunuyordu. Birinci olarak ülkede egemen burjuvaziyi temsil eden, "sosyal şoven ve şoven" akımlar vardı. Bu kategoriye aşırı sağcı veya aşırı solcu

Türklerin egemenliğindeki örgütlere üye olan Kürtler giriyordu. "Sosyal şoven" deyimi, Kürtlerin vazgeçilmez kendi kaderini tayin hakkını desteklemeyen sosyalist ve komünist örgütleri özellikle de *TKP*'yi niteliyordu. "Ulusal reformist akımlar" kategorisinde Kürt toplumunun komprador burjuva ve feodal tabakalarına yaslanan bütün Kürt örgütleri yer alıyordu. *PKK* bu konuda özellikle de *Riya Azadi, DDKD* ve *Rızgari* çevresini sayıyordu. Son olarak Marksist-Leninist akımlar vardı ancak *PKK* bu kategoride kendi dışında hangi akımların bulunduğunu saymıyordu. Bu kategoride belirleyici olarak yalnızca, kendi kaderini tayin hakkını savunmayı ölçüt olarak ileri süren *PKK* diğer örgütlerle ilişkilerini bu belirlemelerden de görülebileceği gibi, sınıf mücadelesi ölçütlerinden çok, Kürdistan'ın bağımsızlığını savunmaya göre belirliyordu.

PKK, diğer Kürt örgütleri tarafından feodallerle mücadelesinin yanısıra onların kimilerine yaslanmakla da suçlanıyordu. *PKK* "Milliyetçi feodaller" arasında *DDKD, Rızgari,* ve *Özgürlük Yolu*'nu sayarken *KUK*'u bu kategoride saymıyordu. Oysa *KUK* ötekilere göre çok daha tutucu olarak biliniyordu. Gene bu kategoriye sokulmayan *Türkiye KDP*'sinin feodal çevrelerle olan ilişkisi ise çok belirgindi. "Marksist-Leninist ve enternasyonalist" parti *PKK*, kendisine Marksist-Leninist diyen öteki örgütlere karşı çıkarken, feodal çevrelere bağlı öteki partilerle işbirliğini kabulleniyor. Örneğin *Türkiye KDP*'si ve kamplarından yararlandığı *Irak KDP*'si. Mayıs 1983 sonrasında Türk ordusunun Irak Kürdistan'ına girmesinin ardından *PKK* ve *Irak KDP* ortak bir deklarasyon yayınladılar. Avrupa'da da *PKK* diğer Kürt hareketlerinden tecrit edilmiş görünüyor. Bir dönem için *PKK*'nın diğer Kürt hareketleriyle ilişkilerini normalleştirmeye yöneldiği sanılmıştı, ancak 1984 yazında *PKK* ülke içinde olduğu gibi ülke dışında da şiddet uygulamaya girişti. Örneğin İsveç'te partiden ayrılan bir parti yöneticisinin *PKK* tarafından öldürtüldüğü suçlaması yapıldı. Tüm bu eylemler Türkiye Kürtlerinin Avrupa'da kendilerinden söz edilmesini hedefliyorsa da teröre başvurmayı ilke olarak reddeden diğer Kürt örgütlerinin tepkisini çekiyor.

Yurtdışı Örgütlenmesi

Özellikle 1984'ten sonra *PKK*. Almanya. Fransa. İsviçre. Hollanda. İsveç, Filistin, Lübnan ve Suriye'de çok iyi örgütlenmiş durumdaydı. Ocak 1982'den beri Köln'de partinin yayın organı olarak iki dilde yayınlanan aylık *Serxwebun* (Bağımsızlık) dergisini çıkartıyor. Yurtdışı örgütlenmesinin rolünün bir yandan da kamuoyu oluşturmak olduğuna inanan *PKK* bunu gerçekleştirmek için basınla çok yaygın ilişkiler kurdu. Gazetelerin Türkiye Kürdistanı'ndaki olaylar ve politik tutuklular hakkında verdiği bütün bilgiler *PKK* tarafından sağlanıyor. *PKK* Avrupa'da dev gösteriler, açlık grevleri, işgaller düzenliyor. Örneğin 1982 ve 1983'te Fransa'da *PKK* militanları *Fransız Sosyalist Partisi*'ni, *Le Monde. Le Matin* ve *Libération* gazetelerini işgal ettiler. *PKK* öte yandan yurtdışında yaşayan Kürtleri bilgilendirmeye ve harekete geçirmeye çalışıyor. Bu amaçla Avrupa'nın birçok kentinde işçi dernekleri oluşturuyor. *PKK* Avrupa'da en çok Kürdistan'ın en yoksul bölgelerinden gelen vasıfsız işçiler arasında taraftar buluyor. *PKK*'nın *TKP* dışında tüm Türk soluyla, Ortadoğu'nun bütün sol örgütleri ve özellikle Filistinlilerin yanısıra *Irak Komünist Partisi, Irak KDP* ve *ASALA* ile de iyi ilişkileri var. *Fransız Komünist Partisi* ve *Fransız Sosyalist Partisi*'yle de oldukça iyi ilişkiler içinde olan *PKK* yurtdışındaki faaliyetleri nedeniyle bazı militanları çeşitli ülkelerden sınır dışı edilse de çok geniş bir kitle desteği kazanmış durumda. Kasım 1983'te Hamburg'da düzenlenen *PKK* 5. kuruluş yıldönümü toplantısına Filistinliler, Irak Kürtleri, Latin Amerikalılar ve Avrupa'nın çeşitli kentlerinden gelen *PKK* sempatizanları katıldı.

Türkiye Kürdistanı Demokrat Partisi (TKDP)

1965'te Urfa milletvekili avukat Faik Bucak ve muhasebeci Sait Elçi tarafından kurulan *TKDP*, Kürt örgütlerinin çoğunluğu tarafından "burjuva milliyetçisi" olarak niteleniyor. 1969'da Sait Elçi ile birlikte partiyi yöneten Barzanici eğilim karşısında Dr. Şıvan'ın önderlik ettiği bir grup partiden koptu ve *Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi*'ni kurdu. Bu parti 1977'de *Kürdistan İşçi Partisi*, 1983'te ise *Kürdistan Öncü İşçi Partisi* adını aldı.

Türkiye KDP, Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi kurulduğu sırada militanlarının bir kısmının yeni partiye katılmasından ötürü yeniden güç kaybetti. Barzanici eğilim de 1979'da bölünmeye uğradı. Barzani'ye sadık militanlar partide kalırken diğerleri *Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları*'nı (KUK) kurdular.

Türkiye KDP Ekim 1977 kongresinde Marksist-Leninist ilkelere açık olduğunu ilan ederek Kürdistan'ın bağımsızlığından yana olduğunu açıkladı. Bu partinin Türkiye'de önemli bir dayanağı yok ve daha çok *Irak KDP*'sinin bir seksiyonu gibi görülüyor.

Partiya Pêşenga Karkêren Kürdistan (Kürdistan Öncü Partisi - PPKK)

PPKK Şubat 1983'teki Kongresinden sonra bu isimle tanındı. Bu partinin kökleri 1969'da *Türkiye KDP*'sinin yönetimindeki Barzanici eğilimin savunucusu Dr. Şıvan'ın parti yönetimiyle anlaşmazlığa düşüp yönetimden ayrılmasına kadar indirilebilir. Yeni parti, ilk kongresini 1975'te toplamasına karşın, ancak 1977'de *PKK* adını aldıktan sonra gerçekten örgütlendi. Bu adı daha sonra "Apocular" aldılar. 1983 kongresinde ise parti *PPKK* adını aldı.

1930'da doğan Abdurrahman Qasımlo, genç yaşında Je Kaf örgütü saflarında Kürt kurtuluş hareketine katıldı. Mahabad Cumhuriyeti'nin kuruluş çalışmalarına aktif olarak katıldı; cumhuriyetin düşmesinden sonra Barzani ile birlikte SSCB'ye sığındı. Daha sonra Paris ve Prag'da iktisat eğitimi gördükten sonra, Prag Üniversitesi'nde iktisat dersleri vermeye başladı. 1968 "Prag Baharı"nın destekçilerinden biri olan Qasımlo, Sovyet işgalinden sonra Fransa'ya kaçtı ve buradaki çeşitli üniversitelerde ders vermeye devam etti. 1970'de İran Kürdistan Demokrat Partisi'nin yönetim kademesinde görev aldı ve 1973'te partinin 3. kongresinde genel sekreterliğe seçildi. Sık sık yakınlarına, babasının kendisine verdiği "İranlı bir yönetici görürsen, ya öldür veya kaç, İranlılarla görüşme yaparsan ve görüşmeler uzarsa, güvenme, bir bit yeniği vardır" öğüdünü nakleden Qasımlo, 1978'de Şah'ın devrilmesinden sonra İran'a geri döndü ve İslam Cumhuriyeti Danışma Meclisi'ne seçilen tek üye oldu. Daha sonra Humeyni rejimine karşı mücadele etmeye başladı. Öldürüldüğü 1989'da Medya Güneşi dergisi ile yaptığı bir söyleşide "Biz iki şeyle işbirliği yapmayız: İran Cumhuriyeti'nin yanında yer alan güçlerle işbirliği yapmayız ve Şah'ın geri gelmesini isteyen güçlerle de işbirliği yapmayız." demiş "İran'da ya diktatörlük ya da liberalizm oldu. Diktatörlük ve liberalizmden sonra demokratik bir rejim gelecek" umudunu ifade etmişti. Ancak bu tavır İran'la her türden görüşmenin toptan reddi anlamına gelmiyordu. Aksine; bir başka görüşmesinde "Tahran yöneticileri görüşmeyi kabul ederlerse reddetmeyiz. Ama iki koşulumuz var. Önce masaya rejimi temsil eden gerçekten tam yetkili kişilerle otururuz. Yoksa şu ya da bu eğilimin temsilcileriyle değil. İkincisi, Tahran bizim "İran için demokrasi, Kürdistan için özerklik" biçiminde özetlediğimiz siyasi isteklerimizden hareketle görüşmeyi kabul etmelidir" demişti. Bu söyleşi yapıldığında, aslında Rafsancani'nin özel temsilcisi ile ilk tur görüşmeler yapılmış, ancak Rafsancani'yi güç durumda bırakmamak için görüşmeler gizli tutulmuştu. Qasımlo'yla birlikte İKDP MK üyesi ve Avrupa genel temsilcisi Abdullah Qadiri ve ilişkiyi kurmuş olan Dr. fadıl Resul'un katıldığı ikinci tur görüşmeler 12 Temmuz 1989'da Viyana'da başladı. Ertesi günkü görüşmenin sonuna yaklaşıldığı bir sırada, saat 19:20'de İranlıların özel muhafızı, Amir Mansuri Zurdiyan "mutfaktan içecek bir şeyler getirmek için" dışarıya çıktı ve hemen ardından içeri 3 ila 6 kişi girerek Qasımlo ve arkadaşlarını taradı. Olaydan sonra yakalanan ve diplomatik pasaport taşıyan Zurdiyan bir kaç sonra serbest bırakıldı ve İran büyükelçiliğine sığındı. Büyükelçilik polisin sorgulama taleplerini reddetti.

Lübnan'daki kamplarda eğitim gören ve 1984'den beri Hakkari, Siirt, Mardin, Muş, Adıyaman, Diyarbakır, Bingöl, Kars, Tunceli ve Elazığ bölgesinde gerilla savaşı yürüten PKK'lılar. Doğu Perinçek'in PKK Genel Sekreteri Abdullah Öcalan ile yaptığı ve İkibine Doğru dergisinde 15 Ekim 1989'da yayınlanan röportajda kendilerine yöneltilen eleştiriler karşısında Öcalan şunları söylemişti: "Bir Ali Galip olayı var. Gazeteci Ali Galip sonuna kadar ulusal kurtuluşçulara saldırdı ve sonradan linç edildi. Maalesef bugün Ali Galip adayları var, tıpkı onun gibi saldırıyorlar. Sevr artık kendileridir. Sevr emperyalizmin güdümünde değil midir? (...) Özellikle bu gözünü kapatmış olanlara soruyorum: iliklerine kadar NATO'ya, ABD'ye, Avrupa'ya bağlı olanlar kimdir? Askeri destek nereden geliyor? Ve yine Kürt meselesinin Avrupa'daki çözümünü kim destekliyor? Amerika'nın çözümü nedir? (...) İkincisi PKK'ya yakıştırılan şeye bakın. PKK Sevr'i dayatıyormuş. Hayır, PKK halk desteğine dayanıyor. Hani Özal "Ben de yakında Kürtlere özerklikten yana olabilirim" diyor. Bunlar biraz daha zorlanırlarsa "ABD federasyon istiyor, ona aracı olabiliriz" diyeceklerdir. Şimdiden bazı Kürt işbirlikçilerini yedeğe almak istiyorlar. Bunların çözümü, ABD'nin ve Avrupa'nın yardımıyla Sevr'e benzeyen bir çözümdür ve bugün Sevr suçlaması yapanlar tıpış tıpış Sevr'e yürüyor. (...) Buna karşın PKK'nın temel bir çözümü vardır. PKK Türk Kurtuluş Savaşı'nı değerlendiriyor, onun sınırlı anti-emperyalistliğini görüyor. Diğer yandan Kürtlere yapılan oyunu da görüyor. "Başlangıçta birlik beraberlik" ama ardından yok etme! Bunu da iyi biliyoruz. (...) Aynı zamanda Mustafa Kemal'in anti-demokratikliğini de biliyoruz. Feodaliteyi devrimci bir temelde tasfiye etmedi; onunla uzlaşarak, kendi halkına ve Kürdistan halkına nasıl baskı yönelttiği ortada. Dolayısıyla çok sınırlı da olsa, bu Türk devriminin çok çok zayıf olduğunu biliyoruz. (...) Kürt halkı inkar ve imha sürecine alınmıştır. Bu statüyü kabul etmiyorum. Hatta başlangıçta Kürtlere verilen sözlerin yerine getirilmemesinin hesabını soruyorum. (...) Daha da öteye, sınırlı anti-emperyalistliği bile bir tarafa bırakarak, 1950'lerden başlayarak emperyalizmin denetimine girmenin, hesabını da soruyorum."

Kuruluşundan başlayarak parti yasa dışı olduğundan militanlar yasal gençlik örgütlerinde toplandılar: *DDKD* ve *DDKAD*. Bu iki dernek de kadınların, öğrencilerin, işçilerin ve köylülerin toplumsal ve iktisadi taleplerini savunuyordu. Bu dernekler partinin örtüsü gibiydiler. Gerçekten de gerek yurtiçinde gerek yurtdışında bu örgüt *DDKD* adıyla anıldı. 1982'de parti içinde bir bölünme yaşandı. Şubat 1983 kongresinde ise ayrılık kesinleşti. Darbe sonrasında tutuklanan genel sekreter görevinden alındı ve yerine başkası seçildi. Kongreye katılmayan parti fraksiyonu yeni sekreteri tanımadı ve partiyi kendisinin temsil ettiğini ileri sürdü. 1980 sonrası tutuklamaları izleyen bu bölünme partinin gücünü iyice zayıflattı. Bölünme parti örgütlenmesi, Türkiye'deki iktidarın niteliği, Kürdistan'ın iktisadi ve toplumsal yapıları konularında ortaya çıktı.

Kapatılmadan önce *DDKD*'ler Türkiye'de *Tirej* adlı bir edebiyat dergisi, *Devrimci Demokrat Gençlik* ve Ocak 1980'den Eylül 1980'e kadar teorik politik bir yayın olan *Jina Nu* adlı dergiyi yayımladı. Günümüzde partinin merkez komitesinin *Pêseng Bo Sorej* adlı aylık bir iç politik organı var. Merkez Komite'nin teorik yayın organı *Jina Nu* Mart 1984'te üç aylık olarak yeniden yayımlanmaya başladı. Partinin ayrıca *Hêlin* adlı bir çocuk yayın organı var. Parti'ye bağlı işçi dernekleri ise, *Armanc* adlı bir popüler yayın organı yayımlıyor.

İdeoloji ve Programı

PPKK kendisini "proletarya enternasyonalizmi ve Markism-Leninizm ilkelerine bağlı, dünya komünist hareketinin ayrılmaz bir parçası ve Kürdistan işçi sınıfının partisi" olarak niteliyor. "Burjuva ideolojisinin, sağ ve sol revizyonizmin, reformizmin, Maoculuğun ve Troçkizmin her türlü görüntüsüne karşı mücadele" yürüttüğünü iddia ediyor. Partinin "kısa vadeli hedefi Kürdistan'da ekonomik politik ve askeri egemenliğe son vermek ve ulusal demokratik halk devrimini gerçekleştirerek bağımsız ve demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'ni kurmak"; uzun vadeli hedefiyse, "Kürdistan proletaryasının diktatörlüğü altında sosyalizmi kurarak sömürüsüz bir toplum yaratmak" olarak ifade ediliyor. Partiye göre, devrim iki aşamalı olacaktır. Birinci aşama olan "ulusal demokratik halk devrimi"nin amacı "yabancı sömürücü güçleri kovalamak, ulusal bağımsızlığı gerçekleştirmek ve işçi sınıfının önderliği altında köylülük ve işçi sınıfının eseri olacak radikal demokratik reformları yapmak". İkinci aşamadaysa, Kürdistan halk yığınlarıyla Türkiye işçi sınıfı arasındaki işbirliği sayesinde Kürdistan'da sosyalizmi inşa etme amacı güdülecek. Bu hedefine varmak için parti, koşullara bağlı olarak, yasal, yarı yasal, yasadışı, barışçı ve barışçı olmayan mücadele yöntemlerini kullanmayı kabul ediyor. "İşçi ve köylü ittifakı temelinde bütün Türk ve Kürt ulusal ve demokratik güçlerinden oluşan bir cephenin oluşturulması"nı savunuyor. Demokratik devrim, "Kürdistan'da demokrasiyi yerleştirmek" amacını güdüyor. Bu devrim "yasama, yürütme ve yargı erkine sahip Kürdistan

ulusal meclisi aracılığıyla iktidarı halkın elllerine verecek, kamusal özgürlükler güvence altına alınacak, devrimin savunulmasını halk ordusu ve gönüllülerden oluşan halk milisi üstlenecek; bankalar ve kişisel servet ulusallaştırılacak, ağır sanayi geliştirilecek, kamu sektörü özendirilecek, büyük toprak sahipliğine son verilecek bir toprak reformu gerçekleştirilecek, kadınlar, gençler ve azınlıkların kültürel hakları güvence altına alınacak". Dış politikada ise, "demokratik halk devrimi emperyalizm, faşizm, siyonizm ve ırkçılığa karşı, her türlü mücadeleyi destekleyecek". Parti, "başını Sovyetler Birliği'nin çektiği sosyalist blokun dünya devrimci hareketinin merkezi olduğu" görüşünde. Devrim, ulusal hakkaniyet ve ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı temelinde bağımsız bir dış politika güdecektir. Parti Kürdistan'da kapitalizmin egemen olduğunu ileri sürüyor. Kapitalizm ise ancak bir ulusal davrimle alaşağı edilecektir. Partinin görüşüne göre yalnızca bir tek parti silahlı mücadele yoluyla nihai hedefi bağımsızlık olan devrimi gerçekleştirebilir. 1982'de *DDKD* içinde meydana gelen ayrılık esas olarak 12 Eylül rejiminin faşist ya da askeri diktatörlük olup olmadığı tartışmasına dayanıyordu.

Öteki Kürt Hareketleriyle İlişkiler

1980 darbesi öncesi, *PPKK*'nın *TSİP* ve *TKP* ile yoğun ilişkileri vardı. Darbe sonrası ise, *TKSP, KUK, Tekoşin, Rizgari* ve *Ala Rızgari* ile ilişkilerini geliştirdi.

Yurtdışı Örgütlenmesi

Çoğunluğu yurtdışına gitmiş militanlar, örgüt içindeki bölünmeden sonra Fransa, İsveç ve Almanya'da işçi dernekleri kurdular. 1982'deki bölünmeye kadar 3 sayı çıkan yayın organı *Armanç* ancak 6 ay sonra yayınını sürdürebildi.

Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları (KUK)

KUK, 1974-80 arasında *Türkiye KDP*'sinin sol kanadı tarafından kuruldu. Örgüt, Kürdistan'ın yurtsever mücadelesini hedefliyor. Kuruluşundan bu yana *KUK, Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi* ile işbirliği yapıyor. İlk kongresini Ekim 1982'de Şam'da toplayan *KUK*, Kürdistan sorununun çözümünün "bağımsızlığın kazanılması" olduğunu kabul etti. Avrupa'nın birçok ülkesinde Kürt emekçileri örgütleyen dernekler kurdu.

Rızgari

Rızgari 1976'da bir grup Kürt aydını tarafından kuruldu. Kürdistan'ın bağımsızlığı için mücadele eden örgüt aynı isimde bir dergi çıkardı. İki dilde yayınlanan dergi ilk sayısından hemen sonra yasaklandı. 1979'dan itibaren *Rızgari* açık olarak amacını belirledi: Bağımsızlık için mücadeleyi yönetmek ve Çin ve Sovyetler Birliği'nden bağımsız *Kürdistan Komünist Partisi*'nin kuruluşu. 1 Mart 1983'de İsveç'te sürgün bulunan örgüt sorumlusu *Kürdistan Komünist Partisi*'nin kurulduğunu ilan etti. Partinin kuruluş bildirgesinde sosyalizme ve Kürdistan'ın bağımsızlığına inanan herkesin birleştirilmeye çalışılacağını açıkladı. *Rızgari*'nin *Özgürlük Yolu* ile temel ayrılığı onun Sovyet yanlısı olmasıydı. Bir başka ayrılık noktasıysa, Kürdistan toplumunun tahlilindeki farklılıkta yatıyordu. *Rızgari* için Türkiye'deki Kürt toplumu sömürgeciliğe bağımlıydı. Kürt sorununun çözümü için *Rızgari* Kürdistan'ın 4 parçasının da bağımsızlığının kazanılmasını öngörüyordu. *PPKK* ile arasındaki ilişkiler ise bu örgütün Sovyetler Birliği'ni desteklemesi nedeniyle son derece zayıftı. *Rızgari*'nin *Irak KDP*'si ile yoğun ilişkileri var. İsveç, Almanya, Hollanda ve Fransa'da sürgünde bulunan militanlar parti'nin yayın organı olarak *Yekîtî*'yi çıkartıyorlar.

Ala Rızgari

Ala Rızgari, Kürdistan Komünist Partisi'nin kuruluşundan önce *Rızgari*'den ayrılan bir grup tarafından oluşturuldu. Ayrılık esas olarak partinin rolü üzerine sürdürülen tartışmalar sonucunda oluştu. *Rızgari*'ye göre bağımsızlık mücadelesini sadece Komünist Partisi yürütebilecekken *Ala Rızgari* bu rolü demokratik kuruluşların üstlenebileceğini ileri sürüyordu. Bu grubun sorumlusu Suriye'de yaşıyor, militanlar ise esas olarak Avusturya ve İsveç'te sürgünde yaşıyor.

KAWA ve *Dengê KAWA*

Kawa ve *Dengê Kawa* birisi Çin diğeri Arnavutluk yanlısı iki grup. Kürdistan'ın bağımsızlığı için mücadele eden bu gruplar Sovyetler Birliği'ne karşı mücadeleyi de politikalarının merkezine koyuyorlar. İsveç'te ve Avusturya'da sürgünde bulunan militanlar *Kawa* ve *Dengê Kawa* adlı iki ayrı dergi çıkartıyorlar.

Têkoşîn

Têkoşîn, Kürdistan'da küçük bir grup. Avrupa ve Ortadoğu'da az sayıda militanı hareketin dağılmaması için büyük bir çaba içindedir. *Têkoşîn, Özgürlük Yolu* ile yakın ilişkiler içinde bulunuyor.

Rızgari

Baskı ve terör karşısındaki ağır suskunluk döneminin ardından yavaş yavaş cılız da olsa sesler çıkmaya başladı ve bu, yeni direnişlerin tomurcuklandığını gösteriyordu. Önce 49'lar Olayı ve ardından daha güçlü ve örgütlü olan *DDKO*'lar olayı sessizliği parçalamıştı. *DDKO* sanıklarının bir grubu (1971 dönemi Diyarbakır Askeri Cezaevi'ndeki *DDKO* Komünü) tarafından programlanan gizli bir deklarasyon ile ortaya çıkıldı. Tüm Kürdistanlı yurtsever, demokrat ve sosyalist unsurlarla (milliyetçi olarak bilinenler de dahil) tek tek görüşülüp tartışıldıktan sonra, tarihsel konularda bir merkezi yayınevi ve siyasal-teorik-ideolojik sorunların tartışılması düzeyinde de bir dergi planlandı. *Rızgari* böyle ortaya çıktı. Birçok unsur bu programa katıldığını belirttiği halde, daha sonra çeşitli nedenlerle desteklerini geri çektiler.

Hazırlanan bu deklarasyonun legal kısımları 1. sayıda yayınlandı. Yayının temel amacı günün koşullarına ve yasal olanaklara göre mümkün olduğu kadar verildi. Özetle "Neden Yeni Bir Yayın" başlığını taşıyan belirleme şöyleydi: " (...) Türkiye şartlarında a) Türkiye'nin Doğu ve Güney-Doğu Anadolu bölgelerinde Türk halkından başka Kürt halkı da yaşamaktadır. b) Kürt halkının diğer halklar gibi sürekli gelişim ve değişim içinde olduğu ve bu nedenlerle özgül ve farklı sorunları bulunduğu açıktır. Kürt halkının özgül ve farklı sorunlarını çözebilmek için evrenselden özgüle inmek ve bilimsel dünya görüşü ile bu halkın meselelerini somutlaştırıp çözmek zorunludur. Bu çözüm Kürt halkının kurtuluşunun ulusal-demokratik programıdır. Ortadoğu'nun jeo-politik konumuna göre; c)Tarih içinde istikrarlı bir birlik göstererek günümüze kadar gelen Kürt ulusu, sömürgeci bölüşümler sonucu biçimsel ve suni sınırlarla birbirinden ayrılmış ve parçalanmış durumdadır. (...)

Kürdistan'ın 4 devlet tarafından paylaşıldığı ve sömürge olduğu olgusu üzerinde ısrarla durularak, düzenlenen bilimsel bir metinle tüm Kürt ve Türk demokrat ve sosyalistleri ile tartışma açılmış, üçlü beşli ilişkiler ile tümüne sorun anlatılmıştır. Tartışmalarda ısrar ve hatta Kürdistan'ın bir ülke ve Kürtlerin bir ulus olduğu tezi dışlanmış, *Rızgari* hareketi tecrit ile karşı karşıya bırakılmıştır. Şimdi ise muhtevada bir değişiklik olmamasına rağmen gelip dayatan olgular karşısında (Detant ve AT programları) bu kez seksiyon örgütlenmeleri ve "Kürtlerin ulusal kültürel hakları" gündeme getirilmiş bulunmaktadır. Bu temel olgu aynı zamanda sorunu Türkiye'nin bir iç sorunu olarak da sunmaktadır. (...)

Rızgari hazırlanan deklarasyonu esas alarak Mart 1976'da yayınına başlamıştı. 9. sayısında en detaylı biçimde aşağıdaki konuları tartışmıştır: Ezen ulus milliyetçiliği ve ırkçı-şoven yapısı, Kürdistan'da ulusal direnmeler, sömürgecilik ve Kürdistan'ın sömürge yapısı, seçim siyaseti, *CHP*'nin ırkçı-şoven konumu, demokratik kitle örgütleri siyaseti, ittifaklar siyaseti, Türkiye'deki sosyal-şoven yapının teşhiri, Kemalizmin teşhiri ve belgelenmesi, sağ oportünist yapının teşhiri ve Kürdistan'daki durumu, Kürt halkının anti-sömürgeci ulusal demokratik mücadelesinin sorunları, faşizm, devlet-demokrasi, anti-faşist görevler, Kürt dili ve kültürü ile ilgili Kürtçe yayın ve Kürtçe gramer çalışmaları. (...)

Rızgari 9 sayı dergi yayını dışında 10 tane de broşür (ayrıca geniş bildiriler ile bazı konulara açıklık getirmiştir) yayınlamış ve bunlarda da yukarıdaki konulara ek olarak "Eğitim Emekçileri ve DEK Kurultayı'nın Analizi" (Dil ve Kültürel Haklar, Kendi Dilinde Eğitim), "*Ürün*'ün Sosyal-Şoven Yapısının Teşhiri", *Özgürlük Yolu* Oportünizmine İstediği Bir Cevap" vb. konularını işlemiştir.

İcazetli TÜrk "solu"nun *Rızgari*'ye ve mücadelesine karşı saldırısı büyük oldu. Tüm demokratik kitle örgütlerinde sağ oportünist akımlar ve *Narodniklerle* birliktelik

sağlanarak *Rızgari* tezleri baskı altına alındı. *Rızgari*'nin *Barolar Birliği, DİSK*, Öğrenci Örgütleri vb. içindeki çalışmaları dışlandı. Bu nedenle, *Rızgari* bağımsız anti-sömürgeci kitle dernekleri kurmak zorunda kaldı. Sömürgeci TC'nin Türk ve Kürt Demokratik Devrimci ve Yurtseverleri ile Sosyalistlerine karşı giriştiği baskı ve şiddet, *Rızgari* üzerinde de gerçekleşti. Ancak, *Rızgari*'nin üzerinde özel baskı yöntemleri uygulandı... *Rızgari*'nin tüm sayıları daha dağıtıma çıkarılmadan toplatıldı, matbaada basıldı, tüm yönetici ve sorumluları tutuklandı. *Rızgari* dolaştıran, evinde ve iş yerinde bulunduranlar gözaltına alındı, her türlü baskı ve işkence ile karşı karşıya geldiler... PTT merkezlerine emir ve talimatlar verilerek, *Rızgari*'nin dağıtımı engellendi.

Her şeye rağmen *Rızgari* kitlelerle bağ kurabildi ve bu engellenemedi. Kürdistan'da büyük yankılar uyandırdı. O zaman kendisine "örgüt" "parti" diyen birçok kuruluş vardı ama, kitleleri kucaklayacak bir örgütlülük oldu. *Rızgari* bunu amaçlıyordu... Siyasal inşa gelip dayatmış ve *Rızgari*'nin birinci gündem maddesi olmuştu... Ancak tam örgütlenmeye geçilmesi gerektiği bir sırada *Rızgari*'de ayrışma başgöstermişti. Bu, Kürdistan'daki örgtülenmenin ayaklarını kırmıştı. Birçok yanı tarafından adeta alkışlanmış ve desteklenmişti... *Rızgari*'nin dişe diş verdiği mücadele sonucu kazanılan birçok kadro ve mevzi telef olmuştu... Binlerce militan Orta-Doğu'nun batakhanelerine çekilerek, ahtapot gibi yere serildi. Geri gelenler cezaevlerini doldurdu. Bunun sonuçları daha sonraları görülebildi. 1978'deki ayrışmadan sonra *Rızgari* kendisini kısa sürede toparladı ve 1979'da tümüyle örgütlenmeye geçti. 12 Eylül daha gelmeden, ortalığın karmaşaya girdiği durumda *Rızgari* bütün Kürdistan siyasal güçlerine (Türk devrimcilerine de durumu açıklamış ve ittifak önermiştir) geniş bir gerekçe ile oluşturduğu protokolü açmış, ortak bir deklarasyon ile birleşme önerilmiştir. Gerekçesi geniş olduğu için, buraya kısaca deklarasyon ve ilkeleri aktarmak yeterli olacaktır...

"Kapitalist Köleliğe karşı Marksist-Leninist Mücadele Temelinde Anti-Sömürgeci *Demokratik Mücadele Birliği*'nin ilkeleri şöyle sıralanmıştı. 1- Emperyalizme ve faşizme karşı; 2- Sömürgeciliğe ve Türk/Arap/Fars Burjuvazisinin Kürdistan'daki sömürgeciliğine karşı; 3- İşbirlikçi (Kürt Ticaret Burjuvazisi, ağalık, şeyhlik, seyitlikdedelik kurumlarına, her türlü feodal baskı ve sömürüye) ve bütün biçimleri içindeki gericiliğe karşı; 4- Şovenizme ve Sosyal-şovenizme karşı; Devrimci proletaryanın dünya düzlemindeki toplumsal devrim stratejisinin genel-temel ve vazgeçilmez ilkeleri doğrultusunda mücadale eder."

Protokol ise şöyleydi: "Türkiye özgülünde anti-sömürgeci ulusal demokratik mücadele birliği aşağıdaki protokol hükümlerine uyar: a- Militarist-sömürgeci Türk burjuvazisinin anti-komünizm ve anti-Kürdizmine karşı mücadele eder; b- Sosyalist siyasal güçlerin birliği ve önderliği temel olmak üzere, tüm devrimci güçleri, yurtseverleri, demokratları deklarasyon ilkeleri düzeyinde örgütlendirir; c- Sayısal çokluğa göre değil, niteliklere göre (nesnel olarak ortak payda etrafında yeralan) grupların eşit olarak temsilini öngörür, bunun için. d- Demokratik inşa ve kolektif önderliği esas alır, e- Yatay ve dikey örgütlenme bütünselliğini gerçekleştirmek için çalışır, f- Siyasal çalışma alanını öncelikle işçi sınıfı ve yoksul köylülük içinde yoğunlaştırır, g- Toplumsal devrimin mihveri etrafında, ulusal ve demokratik muhalefete bilinçli bir ifade verir, h- Grup çıkarlarını reddeder, dar grupçu anlayışları teşhir ve mahkum eder, ı- Propaganda ve ajitasyonda serbestliği reddeder, bu faaliyetleri deklarasyon ilkeleri çerçevesinde merkezileştirir, j- Merkezi yayını, deklarasyon ilkelerinin siyasal çalışması ve nesnel teorik bilgilenme için kullanır, k- Türk Solu'nu temsil eden gruplar, kolektif önderlik kurumunda temsil edilemezler, ilişkiler ittifaklar düzeyinde ele alınır, l- İlkeleri ihlal eden, deklarasyona ters düşen gruplara karşı kolektif olarak mücadele eder."

1980'de *KK Partisi* Örgütlenme Planı kamuoyuna açıldı. Yurtdışında Yekiti yayını ile ideolojik sorunlar ve siyasal sorunlar tartışmaya açıldı. *KUKC* programı sunuldu... 1983'e kadar gerek ideolojik ve gerekse siyasal örgütlenme sürdürüldü, eylemler ile mücadele desteklendi... Ve *Rızgari* kadroları ülkeyi terketmedi. Bu tarihten sonra büyük operasyon yiyen *Rızgari* kadrolarının bazıları cezaevine, bazıları da yurtdışına çıktılar, mücadeleyi devam ettirdiler...

12 Eylül ve Militarist Bürokratik Cunta "koskoca örgütleri" kısa sürede yerle bir etti. Askeri darbeye karşı direnilemedi. Türkiye ve Kürdistan'da bu askeri darbeden her siyasal akım gibi *Rızgari* de nasibini aldı. 12 Eylül beklenilen bir şeydi ve daha sıkı bir örgütlenme gerekiyordu. Onbinlerce insanımız zindanlarda çürütüldü, işkence tezgahlarında ömür tüketti...

KUKM'nin genel ve vazgeçilmez tezlerini tartışırken *Rızgari* neleri yerine getirebildi neleri getiremedi. Bu tartışma konusudur, ancak şunu söyleyebiliriz ki, hemen hemen temel bütün tezlerini tartışmış ve hayata geçirmiştir. En önemli eksik olarak siyasal örgütlenmeyi o güne kadar başaramamıştır.

Rızgari sürecinde dikkat edilmesi gereken en önemli sorunlardan biri de, dışta ve içte şablonculuğa karşı tavizsiz sürdürdüğü mücadeledir. SSCB, Çin ve Arnavutluk'ta yağan yağmura göre şemsiye açmadı; sınıfa, ülkeye ve ulusa bağlı ve bağımlı olarak, bağımsız bir dış siyaset yürüttü.

Yaratılan teorik ve ideolojik zeminin ve yaşanan zengin deneyimin parti gibi bir araca sahip olması eylemini gündeme getiren *Rızgari*, 1987'de *Kürdistan Kurtuluş Örgütü* (Rexistına Rızgarlya Kurdıstan) gibi bir yapıya ulaştı. Daha sonra Genişletilmiş Merkez Komitesi kararıyla *Kürdistan Kurtuluş Partisi* adını alarak sürece devam etti. Kamuoyuna açılan siyasi programın giriş kısmında;

"Devrimci bir grubun, gerçek anlamda bir programa sahip olması, uzun ve çetin bir mücadeleyi, ideolojik ve siyasal inşa süreçlerini gerektirir. Sorun, acele ile bir programa sahip olmak değil, ihtilali gerçek hedeflerine ulaştırabilecek savaş örgütünün yaratılmasıdır" "bugün ve yarını belirleyecek olan yalnız bizim programımız değil, aynı zamanda; ülkemizin içinde bulunduğu durum, uluslararası ilişkiler, toplumumuzn sosyo-ekonomik yapısı gereği kitle talebinin somut ve pratik bir işlerliğe ulaştırılmasıdır da. Bu program, bütünsellik içinde ulusal kurtuluşun toplumsal kurtuluş ile birleştirilmesini de gerektirmektedir". Bu amaçla kapitalist ve sosyalist dünyanın durumuna değinilerek, "sosyalist ülkelerin ulusal kurtuluş savaşlarını yalnız başlarına bıraktığı" vurgulanmaktadır.

"Ermeni, Pontus (Rum) ve Kürt halklarının" kaderlerinin benzer olduğu, TC'nin jenosit eylemleri ile bu halkları yurtlarından kovarak, Kürtleri de sömürgeleştirdiği belirtilmektedir. Buna bağlı olarak "Türk-Yunan Savaşı, ulusal kurtuluş savaşı değil, çünkü başka halkların köleleştirilmeleri ve Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesi gibi bir sonucu yaratmıştır" denilmektedir. "Türk-Yunan Savaşı"nın hiçbir anti-emperyalist yanının bulunmadığı açıklanmaktadır. Türk Burjuvazisi'nin gelişen bu yapı üzerinde palazlandığı ve bunların temsilcilik görevini de Kemalistlerin yüklendiği, Osmanlıların kalıntıları üzerinde ve kan-revan içinde "Misak-ı Milli"nin kurulduğu saptanarak, İzmir İktisat Kongresinden sonra Kemalizmin palazlanan ve işbirlikçi hale dönüşen Türk Burjuvazinin ideolojisi olarak kendini ortaya koyduğu tartışılmaktadır... Programda Kürdistan'ın sömürge statüsü ve bunun resmileşmesi, Lozan Emperyalist Paylaşımı, Musul, Kerkük Sorunu, Hatay Meselesi ele alınmakta; Dersim de, direnmenin bastırılmasına kadar Kuzey Kürdistan'a açık girilemediği söylenmektedir. Program bu yapısal durum içinde Kürdistan'daki üretim biçimini, sınıfların konumlanmasını detaylı açıklayarak, devrimden yana olan ve olmayan sınıfları ayırdetmekte, işbirlikçilere karşı mücadeleyi sömürgecilere karşı mücadeleden ayırmamakta, aynı saymaktadır...

"Ulusal-demokratik ve sosyalist nitelikli bir kitle partisi" önererek; Partinin "ulusal-demokratik program hedefinin bağımsız, birleşik, demokratik bir Kürdistan için ülkenin askeri işgalden arındırılması hedefini" açıklamakta; "Kürdistanlı tüm yurtsever, demokrat ve sosyalist siyasal güçlerin Tek Bir Ortak Taarruz Cephesi'nde (*KUKC*) birleştirilmeleri, genel, acil ve stratejik siyasal hedeflerin saptanıp çözümlenmesini amaç saymakta ve kendisini bu sürecin en önemli aracı" kabul etmektedir. Partinin sosyalist program hedefi ise, "eşit haklar ve görevler temelinde örgütlenmiş; sınıfsız, sömürüsüz bir topluma ulaşmak" amaçlanmaktadır.

Kürdistan'da devrimin kitlelerin gönüllü katılım ve rızalarına dayanmak zorunda olduğu ve demokratik bir muhteva göstereceği; Kürdistan'da bütün sömürgeci ilişki ve bağımlılıklara son verilmesi ile ulusun özgürlüğü ve ülkenin bağımsızlığı aşamasının dayatan somut bir hedef olduğu saptanmaktadır. Bu bağlamda azami ve asgari program hedefleri ayırtedilerek; genel mücadele ve stratejik hedefler açıklanmaktadır. "Sömürgeciler ve işbirlikçilerinin en kılcal damarlarına girmeyi, beyinlerini parçalamayı, iskeletlerini dağıtmayı ve örgütlenmelerini alaşağı etmeyi" görev saymaktadır. Ulusal Kurtuluş mücadelemize "katılan, destek veren, dayanışma içinde olan bütün güçleri (devletler, partiler, kişiler) dost" saymakta, mücadeleye "karşı olan ve gelişmesini, gürbüzleşmesini engelleyen bütün güçleri düşman" olarak görmektedir. Bu anlayışına uygun olarak *Ulusal Kurtuluş Cephesi Siyaseti* ve *İttifaklar Siyaseti*'ni belirlemekte; "Ülkemizdeki ulusal ve sosyalist siyasal güçlerin askeri işgali ortadan kaldırmak için Ortak Bir Taarruz Cephesi'nde birleştirilmeleri" ile; "4 parçadaki egemen ulusal devrimci, demokrat ve sosyalist hareketleri ile ittifaklar kurmayı, daha yakın düzeylerde güç ve eylem birlikleri oluşturmayı" amaç saymaktadır. Bu birliklerin oluşmasında "egemen ulus devrimci, demokrat ve sosyalistlerine görevlerini anlatmak ve onların şartsız-tercihsiz mücadele vermelerini" önermektedir.

Kürt Ulusuna dayanan savaşın haksız bir savaş olduğunu belirlemektedir. Genel stratejinin "barış ve demokrasi" olduğu, ancak dayatılan bu haksız savaş karşısında da bütün gücü ile savaşmak zorunda olduğumuzu açıklamaktadır... Savaş taktikleri ve Kurtarılmış Bölgeler konularına da değinilerek, Kurtarılmış Bölgelerde yönetimin nasıl olacağı detaylı belirtilmektedir... Kurtarılmış Bölgelerdeki uygulamanın, devrim sonrası kurulacak toplumsal yapının "bir ön modeli olacağı" nedeniyle önemini vurgulamaktadır...

"Siyasal iktidar perspektifi, Savunma perspektifi, Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü, Din ve İbadet Özgürlüğü, Azınlık ve Etnik grupların Hakları, Kürdistan Ekonomisinin düzenlenmesi, Emekçi Halkın Haklarının Güvenceleri, Köylülerin Haklarının Güvence altına alınması, Konut Durumu, Sağlıklı bir toplum yaratmak görevi, Kadınların Güvence Altına alınmaları, Gençliğin Güvence altına alınması, Bilimsel Faaliyetler, Kültürel değerlerin korunması ve geliştirilmesi vb..." konularını detaylı somut biçimde açıklamaktadır...

Sonuç olarak *Rızgari*: "Kürdistan'daki ulusal direnmeler ve siyasal hareketlerin olumlu ya da olumsuz yanları ile bıraktıkları mirasın üzerinde, ona sahip çıkarak şekillenmiş ve gelişmiştir" denilmektedir. (...)

Rızgari ülke içinde ve dışında mücadelesine devam etmektedir. 12 Eylül sonrası yargılamalar sonucu Türkiye'nin birçok yerinde ağır cezalara çarptırılmış birçok kadrosu halen cezaevlerinde bulunmaktadır.

ORHAN KOTAN

1978-80: Faşist Terör ve Anti-Faşist Direniş

MHP'nin Bunalımı ve Egemen Bloktan Tecridi

1978'e *CHP* ağırlıklı hükümetin yönetimi altında girilirken, *MHP*, 1977 seçimleri sonrasında başlamış bulunan bir bunalımla yüzyüzeydi. *MC*'ler içinde iktidarı paylaşmaktan doğan imkanları kullanarak, devlet içinde güçlenme ve egemen bloka "memleketi idare edebilirliğini" kanıtlama yolu tüketilmişti. Bu imkanlar salt "adamlarını" barındırmaya dönük dar bir kadrolaşma stratejisi çerçevesinde kullanılmıştı. 2. *MC* yıkıldıktan sonra *AP* yönetiminin, *MHP*'yi bir suç örgütü olarak gösterebilecek bir yaklaşımdan daima kaçınmakla birlikte, onunla arasındaki hattı kalınlaştıran bir söyleme yönelmesi; egemen blokun *MHP*'yi ehlileştirip yedekte tutma arayışının yansımasıydı. Öte yandan, 1977 seçimlerindeki oldukça büyük bir gelişmeye rağmen, partinin oy artışı Orta-Doğu Anadolu'yla sınırlı kalmış, bu bölgede de ulaşabileceği sınıra ulaşmıştı. Bu durumda, *MHP*'ye seçimle ve/veya devlete "sızma" yoluyla iktidara ulaşma yolları kapalı görünüyordu. Yaşanan tıkanıklık, faşist hareketi bocalatıyor ve hem kendi hem kendi içindeki, hem de egemen sınıfın öteki siyasal eğilimleriyle çelişkilerini keskinleştiriyordu.

İlk aşamada, Türkeş ve *MHP* üst yönetimine hakim olan klik demagojik bir "demokrasi" söylemine ağırlık verdi. Böylece, rejimin olağan işleyişi içinde güçlenme ve meşrulaşma imkanları yoklanırken öte yandan, militan gençlik tabanında etkin olan ülkücü odaklar daha radikal bir söyleme yöneldiler; soy anti-kapitalist demagoji palazlandı, *MC* içinde verilen ideolojik-siyasal tavizlerin eleştirisi ön plana çıktı. Bu koşullarda faşist saldırganlık tırmanmayı sürdürdü; üstelik iç tartışma ve bocalamanın getirdiği panik koşullarında kısmen merkezin denetimi ve tercihi dışına çıkarak gemlenemez, kendiliğindenci bir karaktere bürünmeye başladı. *CHP* iktidara geçtikten sonraki ilk üç ayda tam 187 kişi öldürüldü.

Kontrgerilla ve Faşist Terör

CHP Erzincan senatörü Niyazi Ünsal'ın 23 Ocak 1978'de parlamentoda yaptığı konuşma, Kontrgerilla tartışmasını ve bu tartışmayla birlikte faşist hareket-Kontrgerilla ilişkisini gündeme getirdi. Ünsal, Türkiye'de Kontrgerilla örgütlenmesinin, ABD ve *CIA* nezaretinde Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde oluşturulan Özel Harp Dairesi (Bakınız: Faşist Hareket ve *MC* İktidarları) ve gene ordu bünyesindeki *Seferberlik Tetkik Kurulu*'nun çatısı altında gerçekleştiğini ortaya koydu. Şubat başında, Başbakan Ecevit'in Mayıs 1977'de Cumhurbaşkanı Korutürk'e Özel Harp Dairesi ve Kontrgerilla konusunda sunduğu raporun *Hürriyet* gazetesinde yayımlanması, tartışmaları kızıştırdı. Raporda, 1974'e kadar "gizli olarak Amerikalılardan destek alarak, demokratik hukuk devleti dışında, gizli çalışan" bu "örgütün" faşist terörle ilişkisini düşündüren şu satırlar yeralıyordu: "Bu örgütte iyi niyetli kimselerin dışında siyasal düşünceleri yönünden yurt savunması için gördükleri eğitimi Türkiye'deki şiddet eylemlerinde kullananların bulunabileceği güçlü olasılıktır.(...) Bu örgütte görev almış, yönetici olarak çalışmış kimselerden bazılarının, emekliye ayrıldıktan sonra da, bilgilerini ve yetiştirdikleri elemanları, siyasal nitelikteki eylemler için kullandıklarını gösteren belirtiler vardır." *AP* önderi Demirel, Ecevit'i, yaklaşık bir yıldır gündeme getirdiği Kontrgerilla konusunu hükümet olmanın gücünü kullanarak açıklığa kavuşturmaya çağırdı. Ecevit'in "dışa dönük olarak değerlendirilmek üzere oluşturulmuş bu gayrınizami savaş veya savunma modelinin geçmiş yıllarda belli bir bunalım döneminde maalesef içe dönük olarak kullanıldığı" şeklindeki bazı açıklamalarından sonra, tartışma tavsadı. Ecevit, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'den "bu sivil örgütün dağıtılmasını, demokratik bir devlete uygun biçime sokulmasını" istedi; "kaygılanacak bir şey yok, müsterih olun" cevabını aldı.

Ecevit'in Şubat başında açığa çıkan raporundan önce de, *CHP* milletvekili Süleyman Genç "*MHP*'nin, Kontrgerilla'nın sivil kuruluşu olduğu" iddiasını ortaya atmıştı. Sonraki günlerde, gerçekten, "emekli" veya faal Kontrgerilla güçlerinin faşist hareketle ilişkisini açığa çıkaran bazı veriler ortaya döküldü. 16 Şubat 1978'de, Kontrgerilla hizmetinde görev yapmış olan Mehmet Ali Çeviker adlı bir emekli yüzbaşı, evinde askeri donanım ile yakalandı. Çeviker çok büyük miktarda askeri patlayıcı depoları oluşturmuştu; Aralık 1978'de büyük katliamın yaşanacağı Kahramanmaraş'a da donanım sevkediyordu. Kahramanmaraş'ta kullanılanlardan başka, 16 Mart katliamında atılan bomba da, Çeviker'in depolarındaki Amerikan modeli askeri dinamit malzemesiyle imal edilmişti. Bu Kontrgerillacı emekli yüzbaşının *MHP*'li olduğu ve faşist hareketin kurmaylarıyla ilişki içinde bulunduğu, Ağustos 1978'de ülkücü Ali Yurtaslan'ın itiraflarıyla ortaya çıkacaktı.

Faşist hareketin önder kadroları, Çeviker'in konuşup fazla bilgi vermemesi için büyük çaba harcadılar; sahte evraklarla hapishaneden tahliyesini sağlamaya çalıştılarsa da başaramadılar. Daha sonraki yıllarda, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, Sarıkamış'ta askeri yetkililere Kontrgerilla'nın yerel örgütlenmesini sorduğunda, bu örgütlenmenin başında *MHP* Kars il başkanının bulunduğu bilgisini aldığını açıklayacaktı! Faşist terörün kullandığı ordu malı silahlar ve donanım yanında; uyguladığı iç savaş, sabotaj ve saldırı yöntemleri de Kontrgerilla'yla organik ilişkisinin varlığını tartışma gündeminde tutacaktı. *CIA*'in "gayrınizami

MHP'nin ve faşist hareketin örgütlenmesi, giderek silahlı faaliyetlerin ve terörün gerektirdiği özel biçimleri almaya, uzmanlaşmış yapılar oluşmaya başladı. 1980 öncesinde Aydınlık gazetesinde açıklamalarda bulunan Ali Yurtaslan ve Ömer Tanlak adlı (eski) ülkücülerin açıklamalarıyla ortaya çıktığı gibi; Parti'de ve Ülkü Ocakları *bünyesinde oluşturulan "hukuk masaları" yargıçları tehditle, şantajla, rüşvetle vs. etki altına alarak, tanıkları yıldırarak ülküdaşlarının yargılamaları olabildiğince sorunsuz atlatmalarını sağlıyorlardı. 1978'den itibaren, gene ağırlıkla bu "masa"ların koordinasyonuyla çok sayıda faşist militanın hapishanelerden kaçışı gerçekleştirildi. 1978'de aralarında Ali Bülent Orkan ve Erdal Kabakum gibi iki önemli militanın da bulunduğu çok sayıda ülkücü mahkum, hapishane yönetimlerine sahte tahliye evrakları gönderilerek kaçırıldı. Bu sahtekarlığın açığa çıkması üzerine başka yöntemlerle kaçışların örgütlenmesine devam edildi. Örgütlenme ağı, gerek hapisten kaçırılanların, gerekse aranan kaçakların saklanmasını sağlıyordu. Birçok kaçak, faşist hareketin Erzurum, Elazığ, Yozgat gibi "kurtarılmış bölge"lerinde saklanıyordu. Gene 1978'de,* CHP *iktidarının faşist cinayetlerin üzerine görece daha fazla gitmesine ve terörün hacmindeki artışa bağlı olarak;* Ülkü Ocakları *ve diğer ülkücü örgütler illegal bir yapılanmaya girdiler. Ülkücü militanlara "poliste nasıl davranacakları" üzerine seminerler verilmeye başlan[illegible]. Bu seminerlerde kullanılan* Gizlilik, Baskı ve İha[illegible] Üzerine *adlı broşürde yazılanlar, faşist hareke[illegible] tabanına bir tür yeraltı mücadelesi ahlakı aşılama[illegible] çalıştığını belgelemektedir. "Bütün militanla[illegible] birbirlerini tanımalarına ve herşeyden habe[illegible] olmalarına asla imkan verilmemesi gere[illegible] tecessüsün Türk töresine uygun bir duygu o[illegible] vazedilen broşürde; "poliste, savcılık ve ma[illegible] olanlar sokaktaki savaşımızın bir parçası [illegible] "illegal şartlarda milliyetçi hareket olara[illegible] ulaşmak, onu şuurlandırmak ve teşkilatlandırma[illegible] daha zor olduğu" belirtiliyordu. Fa[illegible] devrimcilerin toplu halde bulundukları işye[illegible] gibi yerlerin bombalanmasıyla (üstte) kitle [illegible] boyutuna ulaştığında Veli Can Oduncu (yanda [illegible]) ve Cengiz Ayhan (yanda altta) gibi psikopat [illegible] hastalarından oluşan illegal örgütler[illegible] yasla[illegible]*

savaş" ve Kontrgerilla kuramcısı David Galula'nın *Ayaklanmaları Bastırma Hareketleri-Teori ve Tatbikatı* ve bu kuramı uyarlayarak *Gayrinizami Kuvvetlere Karşı Harekat* broşürünü kaleme alan Türk Kontrgerilla taktisyeni Cahit Akyol'un yazdıklarındaki eylem stratejisi; faşist terörün askeri-taktik özellikleriyle birçok noktada uyuşuyordu. Özellikle faşist hareketin 1979'dan itibaren artırdığı, kitlelere "rastgele" ateş açılan, bomba atılan saldırılar; bu kuramlarda vazedilen "şuursuz terörizm" yöntemiyle uyum içindeydi.

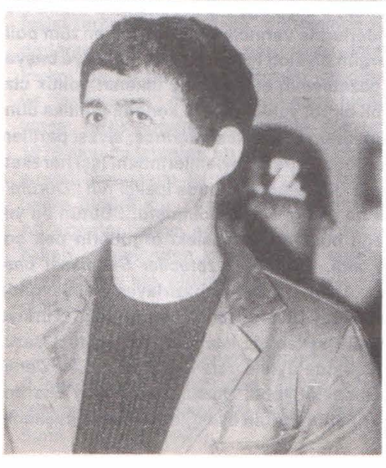
Faşist Teröre Karşı İlk Direnişler

1974 sonrası hızla sola savrulan yığınların ülkenin dört bir yanında yaygınlaşan faşist terör karşısında başlangıçta kendiliğinden nitelikli, ama sonradan örgütlü hale gelen direnişinin düzeyi, ülke içinde örgütlü bulunan çeşitli sol grupların faşizm ve faşizme karşı mücadele anlayışıyla doğrudan orantılıydı. 12 Mart sonrası uzunca bir süre yaşadığı ayrışma döneminden çıkarak saflaşma dönemine geçen sol hareket, içinde hareket ettiği zeminin elverişliliği ve Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir kitleselliğe ulaşmanın coşkusuyla siyasal iktidara giden yolun bir anti-faşist mücadeleden geçtiği ve kendi iradelerine rağmen dayatılmış bu mücadelenin gereklerini yerine getirme çizgisine ulaşma ve sosyalizm anlayışlarıyla anti-faşist mücadele arasındaki bağıntıyı arama çabalarında da bir kopuş yaşadı. Bu kopuşun önemli ayaklarından birisini de ittifaklar politikası oluşturdu. Bazı sol gruplarca "burjuvazinin yedek gücü" olarak tanımlanan *CHP* ile faşizme karşı ittifak yapılabileceğini savunanlarla bu fikrin karşıtları arasında daha 1974'de *CHP* iktidarı sırasında bu partinin düzenlediği mitinglerde "Halklara Özgürlük" sloganının atılıp atılmaması konusunda boygösteren tartışma 12 Eylül darbesine kadar süregeldi. Öte yandan faşizme karşı aktif bir direniş çizgisinin oldukça geniş bir yelpazede benimsenmesi, "provokasyona gelmeme" ve "faşistleri güvenlik güçleriyle baş başa bırakma" politikalarının rağbet görmemesi faşist hareketin öngörmediği bir ölçekteki direnişin gelişip yaygınlaşmasının önkoşullarını oluşturdu.

Faşist terörün "kendisinden olmayan herkese saldırma" politikasının öncelikle öğrenci gençlik üzerinde yoğunlaşması ilk örgütlü direnişin bu kesimler tarafından gündeme getirilmesine yol açtı. Devlet destekli faşistlerin okulları işgal altına alması karşısında öğrenim özgürlüklerini korumak amacıyla birleşen öğrenciler okullara toplu halde gidip gelmeğe başladılar. Devrimci öğrencilerin bu tutumu okullarda ve okul güzergahlarında hemen her gün çıkan çatışmalarla sonuçlandı. Faşistler ya okullara giden öğrencilerin üzerine ateş açıp kalabalığı dağıtıyor, ya da erkenden okul kapılarını tutup öğrencilerin girişini engelliyorlardı. Okullara girmeyi başaran öğrenciler, okul girişlerinde kendi üstlerinin aranmasına rağmen, polisin sağladığı/sağlanmasına göz yumduğu çeşitli silahlarla saldırıya uğradıklarında ise ellerine geçirebildikleri her türlü malzemeyle faşistlere karşı koyuyorlardı. Öte yandan silahlı saldırılar karşısında elleri kolları bağlı kalmanın teslim olma anlamına geleceğini düşünen öğrenciler arasında silahlanma eğilimi güçlendi. Okullara gidilirken koruma ekipleri gerekli tertibatı almaya ve saldırılara karşılık vermeye başladılar. Böylece silahlı çatışmalar bütün okullara sıçradı.

Faşistlerin ilk işgal ettiği okullar Eğitim Enstitüleri oldu. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde tamamlanan faşist kadrolaşma eliyle yukardan aşağı doğru örgütlenen işgal eylemleri sonucunda bu okullarda okuyamayan binlerce öğrenci, okuma hakkını elde edebilmek için çeşitli yasal yolları denediler. Danıştay "can güvenliği ve öğrenim özgürlüğü" olmadığı gerekçesiyle okullardan atılan öğrencilerle ilgili olarak "yürütmeyi durdurma" kararı verdi. *MC* hükumetlerinin bu kararları uygulamaması, bir yandan öğrencilerin yasal yolları sonuna kadar kullandıkları halde sorunlarına çözüm bulamamaları, öte yandan ise ortak davranışlar içinde kendi kollektif güçlerinin farkına varmaları aktif bir direniş dışında etkili bir yol bulunmadığı görüşünün geniş kesimlerce benimsenmesini sağladı.

Önceleri büyük kentlerdeki yüksek okullarda yoğunlaşan saldırıların giderek taşra kentlerine ve orta öğrenim kurumlarına kadar yayılmasıyla bütün ülke bir çatışma alanına döndü. Devrimci öğrencilerin savunma halinde bulunduğu bu dönemde faşist saldırılar sonucu çok sayıda insan hayatını kaybetti. 6 Ocak 1977'de Gaziantep Atatürk Lisesi'nden çıkan öğrenciler üzerine ateş açan faşistler Yaşar Çatalbaş'ı öldürdüler. Ağır yaralı öğrencilerden Rıfat Çiçek ise 14 Ocak'ta kaldırıldığı hastanede öldü. 7 Ocak'ta Erzurum Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde 3 devrimci öğrenciye saldıran faşistler birisinin gözünü çıkarıp diğer ikisini ağır yaraladılar. 11 Ocak'ta yaralı arkadaşlarını ziyaret için Tıp Fakültesi'ne giden öğrencilerin üzerine açılan yaylım ateşiyle Ahmet Söken öldü. 22 Ocak'ta İstanbul DMMA kantini basılarak Levent Ersoy, 23 Ocak'ta Manisa'da Yay-Kur öğrencisi Ali Rıza Yerli bıçaklanarak, 24 Ocak'ta İskenderun'da Yavuz Çalışkan adlı lise öğrencisi üzerine dinamit atılarak, 25 Ocak'ta İstanbul'da Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrencileri Hüseyin Yavuz ve Baki Ünlü silahla taranarak öldürüldüler.

16 Mart'ta Uşak'ta başlayan olaylar üç gün boyunca sürdü. Eğitim Enstitüsü'ndeki kız öğrencilere saldıran faşistlere okul içinde nöbet bekleyen polislerin hiç bir müdahalede bulunmaması ve öğrencilerin çığlıklarının civar mahallelerden duyulması üzerine halk ve kentin devrimcileri okul önünde toplandılar. Çevrede pusuya yatan faşistlerin açtığı ateşle yaralanan devrimci öğrenci Haydar Öztürk *MHP*'li doktorların ihmalleri sonucu kan kaybından ölünce galeyana gelen halk hastanenin önünde toplandı ve doktorların arabalarını tahrip etti. Düzenlenen cenaze töreninden sonra Yay-Kur'da toplanan öğrencilere saldıran polis Semiha Özakar adlı öğrenciyi öldürünce barikat kuran öteki öğrenciler direnişe geçtiler. Daha sonra

gözaltına alınan öğrencilere işkence yapıldığı haberleri üzerine yaklaşık 8 bin kişilik bir kalabalık Vilayet'e doğru yürüyüşe geçti. Üzerlerine açılan ateşe rağmen dağılmayan halk gözaltındaki öğrencilerin serbest bırakılmasını sağladı.

2 Şubat'ta İstanbul'da *Kurtuluş* grubunun önderlerinden Zeki Erginbay adlı devrimci İTÜ öğrencisi kaçırılıp işkence edilerek, 5 Mart'ta Buldan'da Mehmet Yelesen ve 11 Mart'ta gene bir İTÜ öğrencisi Salih Deniz kurşunlanarak, 27 Mart'ta Adana'da Rıfat Kurt yakılarak öldürüldü. 6 Nisan'da Hacettepe Yurdu'nu basan faşistlerin yaraladığı Süleyman Aktağ 12 Nisan'da kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetti. Aynı gün İskenderun Lisesi basıldı ve Hikmet Umur bıçaklanarak öldürüldü. 1 Mayıs afişlemeleri yapan Avni Ece İzmir'de, Mehmet Küçükdağ, Sadık Canaslan ve Ali Güngör ise İstanbul'da faşistlerin saldırıları sonucunda öldüler. Mayıs içinde ayrıca Gaziantep'te Ali Melek, Ankara'da Mehmet Bilgen ve Osman Aktaş, Çorum'da Hüseyin Yılmaz ve Mustafa Kuru, İstanbul'da Çiğdem Yıldır ve Tamer Saatçioğlu faşistlerce öldürüldüler. 25 Temmuz'da Cafer Avcı Uşak'ta, 29 Temmuz'da Seyit Akçan Turgutlu'da, 2 Aralık'ta Nevzat Bulut İstanbul'da, 5 Aralık'ta Murat Dertli Eskişehir'de, 7 Aralık'ta Abdülkadir Adanur İstanbul'da, 22 Aralık'ta Fevzi Azırcı İstanbul'da, 23 Aralık'ta Ali Uslu Siverek'te faşistlerce vuruldular. Bu dönemde saldırılara karşı koyan devrimci öğrencilerin direnişi sonucunda, ölen devrimcilerin sayısıyla karşılaştırıldığında sayıları heyli az da olsa bazı faşistlerin de ölmesi, kendilerine karşı konulamayacağı inancıyla hazırlanmış olan faşist hareketin militanları üzerinde moral bozucu bir etki yarattı ve *MHP*'nin ülke çapında bir iç savaş yoluyla iktidara yönelme stratejisinin önüne hatırı sayılır bir direniş potansiyelinin ortaya çıkması faşist hareketin yeni bir arayış içine girmesine yol açtı.

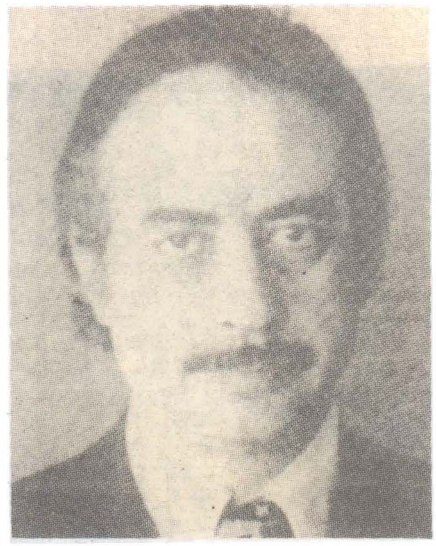
1978 başında iktidara gelen *CHP* yönetimi altında 16 Mart'ta İstanbul Üniversitesi'nden çıkan öğrencilerin üzerine atılan bomba sonucu 7 öğrencinin ölümü, bütün ülke çapında güçlü bir direniş eylemine yol açtı. *DİSK*'in "Faşizme İhtar" eylemi bütün sol grupların katılımıyla gerçekleştirildi. İşçiler, öğrenciler, teknik elemanlar, öğretmenler iş bıraktı, gösteriler düzenledi. Yaşamı bütünüyle felç eden eylemler sol grupların birlikte davranma alışkanlıklarını güçlendiren ve faşizme karşı birleşik bir mücadelenin imkanlarını açığa çıkartan bir nitelik kazandı.

MHP'nin Bunalımı ve İç Savaş Stratejisi

Mart 1978'den itibaren, faşist hareket daha bütünlüklü bir eylem programı benimsemeye, mevcut siyasal birikimin üzerine inşa ettiği yeni bir iktidar stratejisi tanımlamaya yöneldi. Bu, "sağ"da olabildiğince geniş bir tabanı, tırmanan anti-komünist şiddet ve komünist/anti-komünist kamplaşması içinde kemikleştirerek hegemonya altına almaya dönük, dolayısıyla siyasal-toplumsal gerilimi sürekli tırmandırmayı hedefleyen; bu niteliğiyle son kertede iç savaş perspektifine dayanan bir stratejiydi. Oluşumunda *MHP* tabanındaki denetimden çıkmış terörizm ve radikalizmin büyük pay sahibi olduğu bu stratejinin belirtileri, Mart'ta görülmeye başlamıştı. 16 Mart'taki, genel öğrenci kitlesine dönük faşist saldırıların o zamana kadar en kanlı olanı bu yeni stratejinin açılış hamlesiydi. Ünlü, saygın ve "yüksek mevkideki" kişileri hedef alan faşist cinayetler de bu günlerde başladı. Bir yönüyle, çok güçlü ve korunaklı sanılan kişilerin bile "terör"den kaçınamayacağı mesajı vererek "kalburüstüler"le birlikte "sokaktaki adam"ı iyice yıldıracağı varsayılan; diğer yönüyle faşist hareketin kudretini ve pervasızlığını hem kendi tabanına, hem mevcut ve potansiyel "düşman"larına bildirme amacı taşıyan bu stratejinin ilk kurbanı, Ankara Cumhuriyet Savcı Yardımcısı Doğan Öz oldu. Öz *Ülkü Ocakları* ile ilgili soruşturma başlattıktan sonra, Mart başında faşistlerin egemen olduğu Site öğrenci yurdunda polisin de direnmesine rağmen arama yaparak silahlar ele geçirmişti. Bu olay üzerine *MHP* yöneticilerinden İhsan Kabadayı parlamentodaki konuşmasında Doğan Öz'ü "maksatlı, kasıtlı bir tertibin içine girmekle" suçladı. Savcı yardımcısı, 24 Mart sabahı öldürüldü. Bir süre sonra yakalanan ülkücü militan İbrahim Çiftçi, tanıklarca kesin olarak defalarca teşhis edildikten ve ilk ifadesinde cinayeti Ankara *ÜOD* yöneticilerinden aldığı talimatla işlediğini itiraf ettikten sonra dört kez idama mahkum edildi. Karar üç kez Yargıtay'dan döndü. 1983 yazında Askeri Yargıtay idam kararını onayladı; ancak bu kez, idam kararında dört kez direten başsavcılık onaya itiraz ederek dosyayı Askeri Yargıtay Daireler Kurulu'na gönderdi. Bu Kurul 7'ye karşı 8 oyla Çiftçi'nin beraatine karar verdi.

Türkeş'in 19 Mart'ta İzmir'de yaptığı konuşma, faşist hareketin iç savaş stratejisinin resmiyet kazandığını belgeler gibiydi. Türkeş, "büyük yürüyüş"ü başlattığını ilan etti ve Mart sonunda Kırıkkale'de Türkiye'nin heryerinden gelecek ülkücülerin katıldığı büyük bir gösteri yapılacağını açıkladı. Daha sonra, bu yürüyüşün 15 Nisan'da Ankara'da yapılacağı ilan edildi. Cebeci'den Tandoğan Meydanı'na yapılacak bu yürüyüş, yalnızca iktidara karşı büyük bir gövde gösterisi olarak tasarlanmıyordu. Faşist hareket bu gösteride, Mussolini'nin Roma'ya Yürüyüş'ünden ilhamla, "solcu" hükümetin fiili iktidarsızlığını sergileyecek; gerçek "gücün" kendisinde olduğunu gösterecek, bizzat bu gösteriyi, en geniş sağ tabanı güçlülüğüne ikna etmek için kullanacaktı.

Faşistler, "büyük yürüyüş"ün birkaç gün öncesinde Malatya, Adıyaman ve Pazarcık'ta bombalı paketli provokasyonları örgütlediler. Bu provokasyonların gerçekleştirildiği yerler, faşist hareketin iç savaş stratejisinin ana dinamiğinin yerleşik olduğu bölgedeki, "hassas" kent ve

İPEKÇİ, ABDİ (1929-1979)

1950'lerden başlayarak öldürüldüğü 1979'a kadar çok etkin bir gazeteci olarak döneme damgasını vuran Abdi İpekçi 1929'da İstanbul'da doğdu. İlk öğrenimini Işık Lisesi'nin ilkokul bölümünde yaptı. 1940'da Galatasaray Lisesi'nde orta öğrenimine başladı. Galatasaray Lisesi'ndeki öğrenimi sırasında karikatür çizip, spor dergilerine yazılar yazdı. Sekiz yıllık Galatasaray öğrenimi boyunca okul yıllıklarında, broşürlerde, okul gazetelerinde sürekli imzası görüldü.

Yüksek öğrenim için İstanbul Hukuk Fakültesi'ne kaydolan Abdi İpekçi'de gazetecilik ve yazarlık duygusu ağır basmaya başladığından ilkin ailesi tarafından *Vatan* gazetesi sahip ve başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın yanına yerleştirildi. Bir süre sonra kendisinde gazetecilik yeteneği görmeyen Yalman'ın yanından ayrılarak *Yeni Sabah* gazetesine istihbarat servisi muhabiri olarak girdi. *Yeni Sabah*'taki muhabirliğin yanında ayrıca yazı işlerinin çeşitli seksiyonlarında çalıştı. 1949'da o dönem için Türk basınına teknolojik bir yenilik getiren Habib Edip Törehan'ın *Yeni İstanbul* gazetesine transfer oldu. Buradaki görevi iç haberler sorumluluğuydu. Bir süre sonra *Yeni İstanbul*'dan da ayrılan Abdi İpekçi, Mithat Perin'in kurduğu *İstanbul Ekspres* gazetesine geçti. Burada gazetenin kadrosunu yöneterek *İstanbul Ekspres*'e atılım yaptırdı. Gazeteciliğinin ilk başlangıcından bu dönemine dek, muhabirlik, sekreterlik, yazarlık ve yazı işleri müdürlüğü görevlerinde yoğun şekilde çalıştığından Hukuk Fakültesi'ndeki öğrenimini yarım bıraktı.

1954'de, Ali Naci Karacan'ın 1950'den beri yayınlamaya başladığı *Milliyet*'in yazı işleri müdürü oldu. Bir süre sonra da *Milliyet*'in Genel Yayın Müdürlüğü görevine getirildi. İzlediği yayın politikasıyla 1960'ların başında *Milliyet*'i artık saygın bir gazete haline getirmişti. 1961'den itibaren "Durum" başlığı altında başyazı yazmaya başladı. "Her hafta bir sohbet" genel başlığı altında da çeşitli konularda söyleşilerini gelenekselleştirdi. '60'ların sonuna doğru Abdi İpekçi gazetedeki etkinliği, gazetesinin politik gücü nedeniyle politikayla neredeyse içli-dışlı olmaya başlamıştı. Başbakandan muhalefet partilerinin liderlerine varıncaya kadar, hemen tüm politikacılarla hergün diyalog içinde olması İpekçi'ye başyazılarında ve gazetesinin etkinliğinde ülkenin politik çizgisinde önemli bir rol yüklüyordu. Ekonomi-politika dünyası ve kamuoyunun çeşitli kesimlerince; siyasi partilerden, parlamentoya, öğrenci eylemlerinden, işçi hareketlerine varıncaya dek pekçok konuda İpekçi'nin "Durum" başyazısında ne dediği sorulur olmuştu... Bütün bu yıllar içinde bağlı bulunduğu mesleki örgütlerin pek çoğunda görev aldı. *Türkiye Gazeteciler Sendikası* başkanlığı, Basın Ahlak Yasası'nı hazırlayan komisyonda üyelik, Basın Şeref Divanı Genel Sekreterliği, Türkiye Basın Enstitüsü Başkanlığı, İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü'nde üyelik, *İstanbul Gazeteciler Cemiyeti* İkinci Başkanlığı yaptı. *Uluslararası Basın Enstitüsü*'nün (IPI) Yönetim Kurulu üyeliğine ve ikinci başkanlığına seçildi.

(22) Faşist Terör ve Anti-Faşist Direniş

Ayasofya'da gösteri yapan faşistler. Yurtdışında öldürülen diplomatların intikamı ve Yunan düşmanlığı üzerine kurulu faşist söylem örgüt muhaliflerine karşı yürütülen mücadeleyi perdelemeye yönelikti. Türkeş, ilk olarak CKMP'nin 1967 kongresinde dağıtılan bir broşürde kullandığı ve unutulan bir deyişi, Devlet'in 1 Ekim 1973 sayısındaki bayram mesajında yinelemişti: "Emanet olan davayı kucakladım. Hiçbir şeye aldırmadan yürüyorum. Beni takip edin. Geri dönersem vurun. Davaya katılıp geriye dönen herkesi vurun." Türkeş'in fotoğrafı olan bir afişe de yazılan bu söz, hızla yaygınlaşmıştı. 1975/1976'daki iç çatışmalar ve mücadelenin sertleşmesi üzerine "dava"dan ayrılanların çoğaldığı ve bunların bir kısmının gerçekten de vurulduğu görüldü. Ayrıca, ilişki ağının "hassas" bir noktasında bulunan ve "fazla şey bilen" birçok militanın da; ülkücülere dönük adli-polisiye koğuşturma çemberinin bunaltıcı olduğu anlarda ortadan kaldırılabildiği ortaya çıktı.

Abdi İpekçi, 12 Mart dönemindeki "Durum" başyazılarında generallerin muhtırasından itibarenki gelişmeleri şöyle değerlendirdi: "Kuvvet Komutanları, alttan gittikçe artarak geldiği belli olan baskılar karşısında yapılması istenen müdahaleyi önlemek üzere parlamenter rejimi yaşatabilmek için bir imkan tanınması yolunu seçmişler, bu davranışları ile de demokrasiye bağlılıklarını göstermişlerdir." Nihat Erim'in başbakanlığa atandıktan sonra verdiği "balyozlu" beyanatını İpekçi "Durum"unda şöyle değerlendiriyordu: "Erim indireceğinden söz ettiği 'Balyozlar' için hangi hedefi seçmiştir? Bazı çevrelerin hoşuna gitmeyen fikirler mi susturulacaktır? 1961 Anayasası'nın getirdiği haklar mı geri alınacaktır? Yoksa hedef mala ve cana karşı sistematik bir şekilde geliştirilen zorbalık ve şiddet eylemleri midir?" İsrail'in İstanbul Başkonsolusu Efrahim Elrom'un kaçırılıp öldürülmesinden sonraki "Durum"u da şöyleydi: "Öldürdünüz... Ne oldu? Ülkemiz tam bağımlıydı da tam bağımsız mı oldu? Demokrasi sahte idi de, gerçeğine mi kavuştuk? İç ve dış sömürüleri mi önlediniz? Sosyal adaleti mi gerçekleştirdiniz? Türkiye'nin şanını, şerefini mi yükselttiniz?" (24 Mayıs 1971).

12 Mart döneminde *CHP* içinde yaşanan liderlik mücadelesinde açıkça Ecevit'i destekleyen İpekçi; gerek Ekim 1973 seçimlerinde gerekse daha sonra kurulan *CHP-MSP* koalisyonunda hep Ecevit'in politikasından yana oldu. Bu dönemde Başbakan Bülent Ecevit'le her gün, hatta günde birkaç kez görüştüğü oluyordu. Ecevit gelişmeler hakkında İpekçi'ye bilgiler veriyor, önerileri olup olmadığını soruyordu. İpekçi de olayları kendi görüşüne göre değerlendiriyor ve alınması gerekli önlemleri Ecevit'e aktarıyordu. Bülent Ecevit'in; ölümünden sonra İpekçi'yle ilgili değerlendirmesi şöyleydi: "Abdi İpekçi, inançlarını gazetecilik kurallarına karıştırmayan, bunu mesleğine bulaştırmayan bir gazeteciydi. Ancak bütün bunların yanında zaman zaman gazeteciliği aşan işlevleri üstlendiği olmuştur."

CHP-MSP koalisyonu bozulduktan sonra 1. _Milliyetçi Cephe_ hükümeti sırasında başlatılan _MHP_'nin yürüttüğü faşist terör hareketi, 2. _MC_ döneminde tümüyle tırmandırılarak ülke bir iç savaş görünümü almaya başlatmıştı. İpekçi'nin bu durumda getirdiği kendine göre "ılımlı" ve "sağduyulu" önerileri toplumda hiçbir yankı bulmayınca, terör sonunda kendisine dek uzandı. 1 Şubat 1979 akşamı İstanbul'un Maçka semtindeki evine yaklaşırken arabasının içinde kurşunlanarak öldürüldü. İlk başta öldürdüğü "kanıtlanan" faşist militan Mehmet Ali Ağca'nın dava sonuçlanmadan tutuklu bulunduğu askeri cezaevinden kaçmasından sonra, bu güne dek Abdi İpekçi'nin öldürülüşü pek çok yönüyle bir 'giz' olarak kaldı.

Abdi İpekçi'nin eserleri: Röportajlarını; _Afrika_ (1955), _Dünyanın Dört Bucağından_ (1971), _İnönü Atatürk'ü Anlatıyor_ (1968) kitaplarından topladı. _İhtilalin İçyüzü_ (Ömer Sami Coşar'la 1965).

kasabalardan bazılarıydı. Bu stratejinin asli nesnesi, Orta-Doğu Anadolu'nun Sünni orta sınıfları; müdahale ettiği temel çelişki ve hassasiyet alanı ise, Alevi-Sünni ayrımıydı. Orta ve Doğu Anadolu illerinde bütün geleneksel mülk sahibi sınıflar, 70'lerde ivme kazanan kapitalistleşme süreci içinde ekonomik-toplumsal istikrarlarını yitirmeye başlamışlardı. Gelişen kapitalistleşmeyle birlikte, büyük burjuvazinin bu bölgedeki "yerli" sermayenin soluk alacağı alanı giderek kısıtlaması; buralarda sınıflar arasında mevcut bulunan göreli dengenin ayakta kalmasını güçleştiriyordu. Ülke ölçeğinde kapitalist sistemle bütünleşerek varlığını sürdürme şansına sahip olan sanayi ve ticaret erbabı; konumunu değişen koşullara uyarlı bir istikrar içinde tanımlama şansına da sahipti. Bu kesim, sınıfsal-fraksiyoner çıkarlarını azamileştirmeye dönük talepler öne sürerek, *MSP*'nin "milli sanayi" programına destek vermekteydi. Bu, sistemin rasyonelleri içinde, parlamenter demokrasinin siyasal-sınıfsal pazarlık ve mücadele rutinine uygun bir tavır alıştı. Oysa, iktisadi faaliyetleri kapitalistleşme süreci içinde geçersizleşen zanaatkarlar, küçük sanayi ve bir kısım geleneksel ticaret erbabı, aynı "şans"a sahip değildi. Bu kesimler oldukça hızlı bir mülksüzleşme, proleterleşme "tehdidini" hissediyorlardı. Ekonomik bakımdan ve toplumsal prestij yönünden gerileyen geleneksel orta sınıfların Sünni kesimi; iktisadi bunalımın "sorumluluğunu", toplumsal-dini-kültürel bakımdan aşağı veya marjinal saydığı Alevilerin üzerine yıkmaya yatkındı. Çoğunluğu, kentlere ve kasabalara cumhuriyet dönemiyle birlikte kırlık, dağlık yörelerden gelmiş olan (önemli bir kısmı da '70'lerdeki kapitalistleşme süreciyle buralara göçen) Alevi nüfusu zaten bir anlamda "göçmen/yabancı" sayılıyordu. Dini inanıştaki ve örfteki farklılıklar ve Aleviliğin ulusal "azınlık" konumu, bu yabancılamanın; horlamaya, giderek düşman saymaya dönüşmesi potansiyelini içeriyordu. Sermaye birikimi bakımından geleneksel olarak nispeten geri konumda bulunan Alevilerin öteden beri yöneldikleri bürokratlığın ve işçiliğin '70'lerde -en azından geleneksel orta sınıfların gözünde- görece istikrarlı ve yükselen "kariyerler" görünümüne sahip olması; Alevilere karşı belirli bir tepkiyi de besliyordu. Üstelik o kentte, kasabada Aleviler arasında küçük üretim, ticaret vb. soluğu daralan işlerle uğraşan "rakipler" bulunması, bu tepkiyi artırıcı etki yapabiliyordu. Bu ortam Sünni nüfusta, Aleviliğe ve onun sağ siyasal demagojideki eşdeğerleri olan komünizme, kafirliğe, solculuğa karşı saldırgan bir söyleme duyarlılığı artırmaktaydı.

MHP 1977 seçimlerinde, genelde dini motifleri işlerken, özel olarak bu tepki potansiyeline seslendiği bölgede, çok yüksek oy oranlarına ulaşmıştı: Yozgat yüzde 22, Erzincan 19, Elazığ 18.7, Çankırı 17, Kahramanmaraş 15.5, Sivas 13.2, Çorum 12.7. Ancak, bu gelişme ne *MHP*'yi parlamenter yoldan iktidara taşıyacak düzeydeydi; ne de *MHP* bu oy oranının kalıcılığına ve sürekliliğine güvenebilirdi. Bu seçmen desteğinin *MHP*'ye yönelmesi, ivme kazanan kapitalistleşmenin getirdiği iktisadi-toplumsal değişim sürecine ve bu sürecin "yerel" mülk sahibi sınıflarda yarattığı tepkiselliğe bağlı, konjonktürel bir olaydı. Söz konusu süreç göreli bir sınıfsal-toplumsal istikrar ürettikçe; *MHP*'nin kitle ve seçmen desteği çözülerek, *AP* veya *MSP*'nin rasyonel sınıfsal-toplumsal-iktisadi programlarına yönelmesi doğaldı. Dolayısıyla *MHP*, mevcut kitle desteğini hem siyasal olarak değerlendirmek, hem mümkünse geliştirmek, hem de olabildiğince kalıcılaştırmak için; bu desteği eylemlilik içinde militanlaştırmak, kemikleştirmek zorundaydı. 1. *MC*'nin kuruluş arefesinde Orta-Doğu Anadolu illerinde gerçekleşen anti-komünist, anti-Alevi saldırılarda geniş *AP*'li, *MSP*'li Sünni kitlelerin *MHP*'nin sloganları ve ajitasyonu altında seferber olduğu görülmüştü. Faşist hareket, bu deneyimin Sünni kitlelerin kolektif belleğindeki izini sürerek ve bu deneyimlerin beslediği Alevi-Sünni gerilimini tırmandırarak; mümkün olan en geniş sağ taban üzerinde etkinlik kurmaya yöneldi.

Siyasal-toplumsal mücadelenin olağan işleyişi dışında sertleşerek "sokak" kurallarının hakimiyetine girmesi, *MHP*'nin *AP* ve *MSP* tabanı üzerindeki hegemonyasını geliştirirken, siyasal inisiyatif de faşist hareketin eline geçecekti.

Bu koşullarda, faşist terör Orta-Doğu Anadolu'da, büyük kentlerdekinden farklı bir çizgi izledi. Ankara, İstanbul, İzmir ve diğer "modern" kentlerde faşizmin terör örgütlenmesi profesyonel bir yapı içinde, öncelikle düşmanı ve genel kamuoyunu sindirme, yıldırma amacıyla yürütülüyordu. Taşradaki çalışma ise, kitle desteğini geliştirip kalıcılaştırmaya dönüktü. Buralarda, *AP-MSP* tabanını yükselen siyasal gerilim ve eylemlilik içinde *MHP* güdümüne sokmayı hedefleyen kitlesel provokasyonlar ve faşist terörü gündelik hayata yedirme çabası yürürlükteydi. Malatya olayı, bu çizginin ilk önemli adımıydı.

Malatya-Sivas-Elazığ

Malatya olayı, "büyük yürüyüş"ün hemen öncesine denk gelecek bir zincirin son halkası olarak tasarlanmıştı. Malatya'da patlayacak olan bomba, 14-15-16 Mart'ta ardarda gelen olaylarla, Alevi-Sünni geriliminin bütün bölgede olağanüstü tırmandırıldığı bir sürecin son halkası olacaktı. Bu tırmanışın ardından yapılacak olan "büyük yürüyüş", bu konjonktürde "milletin tepkisine" ve "otoriter, güçlü idare özlemine" tercüman olacaktı. Ancak Malatya'dan önce Pazarcık ve Adıyaman'a gönderilen bombalı paketin patlamaması, Malatya'ya gönderilen bombalı paketin ise gecikmesi; bu planın istenenden çok daha küçük ölçekli bir provokasyonla sonuçlanmasına; "büyük yürüyüş" tasarısının da fiilen iptaline yol açacaktı. 14 Nisan'da Kahramanmaraş-Pazarcık ilçesinin *CHP* ilçe başkanı, büyük bir Alevi aşiretinin önderi Memiş Özdal'a gönderilen bombalı paket postanede patladı. 15 Nisan'da Sünni kesimden, *MSP*'li bilinen Adıyaman Emniyet Müdür Yardımcısı (günümüzde içişleri bakanı) Abdülkadir Aksu'ya gönderilen bombalı paket etkisiz hale getirildi. Bombalı paketlerin gönderildiği yerler Alevi-Sünni nüfusun içiçe yaşadığı bölgeler; hedefler ise Sünni veya Alevi kesimde saygınlığa, önderlik konumuna sahip kişilerdi.

17 Nisan akşamı, Malatya belediye başkanı Hamit Fendoğlu, Ankara'dan adına postalanmış olan bombalı paketin patlaması sonucunda, gelini ve torunuyla birlikte parçalanarak öldü. 1952'de Ahmet Emin Yalman'a karşı ünlü suikastin düzenlenmesinde yer alan; 1975 yılı başında *Töb-Der* toplantısının basılmasıyla başlayan anti-komünist, anti-Alevi saldırılarda kışkırtıcı rol oynayan Hamit Fendoğlu, Malatya'da Sünni muhafazakar kesimde büyük saygınlığı olan bir önderdi. "Hamido" lakabıyla anılıyordu. Hamido'nun ölümü, haftalardır faşist hareketin gerginleştirdiği ortamı alevlendirecek kıvılcım oldu. Birkaç gün önce Malatya'da üç solcu öğrenci faşistlerce öldürülmüştü. Kentte peydah olan, devrimcilerin üslubuyla yazılmış imzasız bildirilerde "Alevi ve Kürt halkı, faşist diktatörlüğe karşı ayaklanmaya" davet edilmişti. Bu sahte bildirileri, *ÜGD-MHP* imzalı karşı bildiriler izlemişti: "Din, iman elden gidiyor. İslam için silaha sarılmazsan bir gün minarelerden komünist marşları dinleyeceksin." 17 Nisan akşamı, "komünistler Hamido'yu öldürdü" şayiasının yayılmasıyla, kent merkezinde Alevilere ve devrimcilere dönük saldırılar tahrik edildi. Ertesi gün, saldırılar sistematikleşti. *CHP*'lilere, Alevilere ait işyerleri, *Töb-Der* ve *Tüm-Der* lokalleri yakıldı; dükkanlar yağmalandı; saldırıların Alevi mahallelerine yönelmesi üzerine sokak çatışmaları tüm kenti sardı. 18 Nisan'da üç Alevi lise öğrencisi kurşunlanmış olarak bulundu. Valiliğin sokağa çıkma yasağı ilanına ve askeri birliklerin müdahalesine rağmen saldırılar, çatışmalar 19 Nisan günü de sürdü. 21 Nisan'da Hamido'nun cenazesine bütün *MC* önderleri katıldı. Ancak toplanan büyük kitle, yalnızca Türkeş için tezahürat yaptı. (Bir süre sonra, Hamido'nun, suikasta öngelen günlerde *MHP*'nin politikasını eleştirdiği ve *AP*'den ayrılıp *CHP*'ye geçmeyi tasarladığı ortaya çıkacaktı.) Özdal, Aksu ve Fendoğlu'ya gönderilen bombalı paketlerin üçü de aynı teknik özelliklere sahipti. Ecevit olaydan hemen sonra, Hamido'yu öldüren bombalı paketin *Ülkü Ocakları Derneği* eski başkanı Muharrem Şemsek tarafından gönderildiğini ileri sürdü. Gözaltına alınan Şemsek suçlamaları reddetti; ancak *MHP*'li Ali Yurtaslan 1980'deki itiraflarında bu bombanın Şemsek'in gözetiminde Fen Fakültesi Atom Araştırma Merkezi'nde imal edildiğini söyleyecekti.

Nisan içinde faşistler Kahramanmaraş, Tokat, Muş, Elazığ, Erzurum, Iğdır'da *CHP*'lilere ve devrimcilere dönük silahlı, bombalı saldırılarda bulundular, işyerlerini tahrip ettiler, yağmaladılar. Mayıs'da Malatya-Doğanşehir ve Urfa'da benzeri olaylar oldu. Aleviliğe karşı Sünni taassubunun körüklenmesi, bütün bu saldırılarda rol oynadı. Kars-Iğdır'da, Azeri-Türk şovenizmi tahrik edilerek Kürt azınlığa karşı saldırılar gerçekleşti. Müslüman kitleleri "komünizme karşı cihad" motifiyle seferber etme stratejisi, 1978 ilkbaharında Ege'de de yürürlüğe konmaya çalışıldı. Faşistler 27 Mayıs'ta, Manisa'nın İslami alt-kültürün güçlü olduğu ilçelerinden Demirci'de, başka yerlerden getirdikleri vurucu güçlerin de katkısıyla devrimcilere ve *CHP*'lilere karşı küçük çaplı bir ayaklanma başlattılar. Isparta'da da benzeri girişimler oldu. Ancak bu strateji, kapitalistleşme sürecinin Doğu Anadolu'ya göre büyük mesafe aldığı; kırsal-kentsel orta sınıfların ve genel olarak sınıfsal ayrımların, ilişkilerin görece stabilize olduğu; toplumsal-siyasal çelişkilerin görece "modernleştiği" Ege'de kendisine sağlam bir zemin bulamadı.

1978'de Malatya'dan sonra ikinci önemli parlama, Eylül başında Sivas'ta oldu. Faşistler, Ramazan ayı boyunca Alevilerin oruç tutmadığı, tutturmadığı, silahlanarak ayaklanmaya hazırlandıkları doğrultusunda propagandalarla gerilimi tırmandırdılar ve *AP*'li, *MSP*'li Müslüman

YURDAKUL, CEVAT (1942-1979)

12 Eylül öncesinde faşist terörün en yoğun olduğu illerden biri olan Adana'da faşist milislerin cinayetlerinin üzerine gitmeye çalışırken öldürülen Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul, 1942'de Ordu'nun Ulubey ilçesinde dünyaya geldi. Orta öğreniminden sonra Polis Enstitüsü'nden mezun oldu. 1965'de Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde Komiser Muavinliği görevine atandı. 1966-1968'de askerlik görevini yaptı. Askerlik görevinden önce bir süre Kars'ta ve daha sonra Ankara Polis Eğitim Merkezi'nde görev yaptı. Bundan sonra Emniyet Genel Müdürlüğü'nde Şube Müdür Yardımcılığı'na terfi etti. Bu görevinden Hatay Emniyet Müdürlüğü'ne atandı. Buradan 1978'de Adana Emniyet Müdürlüğü'ne atandı.

Adana faşist terörün en yoğun biçimde sürdürüldüğü illerden biriydi. Faşistler burada çok sayıda cinayet işlemişlerdi. Yurdakul, göreve geldikten sonra Adana'daki faşist terör hareketlerine karşı etkili bir mücadele yürütmeye çalışıyordu. Yurdakul, daha önceki görev yerlerinde de faşistlerin cinayet ve katliamlarına seyirci kalmamıştı. Burada da, sadece Nisan 1979'dan (Yurdakul'un kendisinin de öldürüldüğü) Eylül'e dek biri polis 32 kişi faşistlerce öldürülmüştü.

Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul 28 Eylül 1979 sabahı, Reşatbey Mahallesi'ndeki lojmandan görevine gitmek üzere yanında kayınpederi olduğu halde makam arabasına binerek ayrıldı. Keresteciler Çarşısı'na geldiğinde, Adalet Caddesi'nin Cumhuriyet Caddesi'yle kesiştiği kavşakta otomobil yavaşladı ve pusuda bekleyen saldırganlardan biri, otomatik silahlarla şoförün bulunduğu kısma ateş etti, diğer bir saldırgan da Yurdakul'un oturduğu sağ arka köşeyi taradı. Lojmanına 150 metre uzaklıkta meydana gelen bu saldırıdan sonra Yurdakul başından ve göğsünden yediği kurşunlarla hemen öldü. Kayınpederi ve makam şoförü de ağır yaralandı. Bu arada sıkılan kurşunlardan işine gitmekte olan bir yurttaş da can verdi. Katillerden ikisi ters yönlere yaya olarak kaçtılar, diğerleri de kendilerini bekleyen taksiye binerek olay yerinden uzaklaştılar.

12 Eylül'den sonra Adana Sıkıyönetim Komutanlığı mahkemesinde görülen *MHP* davasında Yurdakul'un öldürülmesiyle ilgili yargılanan sanıklar ifadelerinde. Yurdakul'un Adana'daki Ülkücülere baskı yaptığını, bu nedenle Türkeş'in verdiği emirle öldürüldüğünü belirttiler. Yurdakul'un öldürdüğü belirlenenlerden biri bugün hâlâ firarda. Cinayete katılanlardan bir kısmı ise adi suç hükümlerine göre çeşitli cezalara çarptırıldılar. Yurdakul'un öldürülmesi için emir verdiği belirtilen *MHP* yöneticilerinden Türkeş dahil hiçbiri ise sorumlu tutulmadı.

Kahramanmaraş katliamından sonra kentten göç edenler. Katliamı izleyen günler Alevilerin yoğun olarak şehri terketmelerine tanık oldu. Adana Sıkıyönetim 1 No'lu Mahkemesince görülen Kahramanmaraş Davası'nın gerekçeli hükmünde Alevi yurttaşlara yönelik saldırılar ve Alevilerin direnişi şöyle anlatılıyor: "23.12.1978'de sabah erken saatlerden itibaren ellerinde silah, sopa ve bayraklar bulunan Sünni topluluklar Kahramanmaraş Devlet Hastanesi önünde toplanarak çeşitli sloganlar söyleyip hastanenin üst tarafında yer alan Yörükselim mahallesine doğru ilerledi. Doğumevi önüne gelen bu saldırgan topluluk ancak Moro ve Kulaksız Mehmet isimli Alevi şahısların evleri ile Mustafa Boyacı isimli Alevi yurttaşın inşaat halindeki evi üzerinde mevzilenen şahıslarca uzun menzilli otomatik silahlarla sürekli ateş edildiğinde durdurulabildi ve çok sayıda saldırgan Sünni yurttaş burada hayatını kaybetti."

kitle üzerindeki etkilerini geliştirdiler. İlk olarak 5 Ağustos'ta "komünistler camiyi bombaladı" söylentisi yayılarak camilerdeki cemaat sokağa dökülmeye çalışıldı; bu ilk deneme, 3 kişinin yaralandığı görece küçük bir çatışmayla sonuçladı. 19 ve 21 Ağustos'ta Eğitim Enstitüsü'nden çıkıp Ali Baba mahallesine giden Alevi öğrencilere ateş açıldı, 4 kişi yaralandı.1 Eylül'de *ÜGD* ve *MHP* tarafından dağıtılan bildirilerde "komünistler camilerimizi bombalıyor, onlara Sivas'ı terkettireceğiz" mesajı veriliyordu. Bu arada çevre köylerden ve illerden ülkücü militanlar getirilerek yerleştirilmişti. *ÜGD* ve *MHP* üst yöneticileri sık sık Sivas'a gelip gitmekteydiler. Ramazan (Şeker) bayramının arife günü olan 3 Eylül'de, bu birikimi infilak ettirecek kıvılcım çakıldı. Öğle namazında gene "Aleviler camiye bomba attılar" tahrikleriyle ve yayılan "hükümet birşey yapmayacak, dinsizleri yok edersek malları bize kalacak" söylentileriyle, camilerdeki kitleler Alevilerin, devrimcilerin ve *CHP*'lilerin mahallelerine, lokallerine, kahvelerine, işyerlerine saldırtıldı. Sünni *CHP*'lilerin mahalleleri de hedef alındı, "komünistlerin cami derneği" denilerek, *Yeşilyurt Mahallesi Cami Onarım ve Güzelleştirme Derneği* tahrip edildi. Bir süre sonra, kalabalık *Ülkü Ocakları*'yla "iyi geçinmeyen" *AP*'li ve *MSP*'lilerin işyerlerine de yöneltildi. Saldırılar için, jandarma tugay komutanının kent dışında olduğu günün seçilmesi, askeri birliklerin müdahalesini geciktirdi ve tahriplerin, yağmaların 5 saat sürmesine yardım etti.

Saldırıların odağı sonraki aylarda Sıvas'tan Elazığ'a ve Malatya'ya kaydı. Malatya'da Hamido olayıyla başlayan sola karşı kitlesel saldırılar, "profesyonelleştirilerek" sürdü; Eylül'de 7 kişi öldürüldü. Ölenler arasında devrimciler, *Töb-Der*'liler ve *CHP*'lilerin yanında "saçı uzun olduğu için" cezalandırılan bir genç de vardı. Elazığ'da faşist hareket, heryerdeki gibi Sünni-Alevi ayrımını çelişkiye, çatışmaya dönüştürmeye çalışırken; ayrıca Kürtler arasında da çelişki

Türkiye Öğretmenler Sendikası

TÖS, Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'nun (TÖDMF) devamıdır. *TÖDMF*, 1946'da Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklikle "sınıf esasına dayalı cemiyet" kurma olanağının doğmasıyla kurulmaya başlanan yerel derneklerin üst örgütü olarak 1948'de kuruldu. Ne var ki 27 Mayıs'ı izleyen Genel Kurul'una değin siyasal iktidarların gerici politikalarıyla uyum içinde oldu. Bu niteliğinin en belirgin göstergesi *Köy Enstitüleri*'ne ve bu kurumlardan yetişen öğretmenlere yönelik saldırıları desteklemesi, en azından "anlayışla" karşılamasıdır. Nitekim *Köy Enstitüsü* çıkışlı öğretmenler bu nedenle coğrafi bölgelere göre Köy Öğretmen Dernekleri kurmuşlar ve bu dernekleri *Türkiye Köy Öğretmen Dernekleri Federasyonu*'nun çatısı altında toplayarak, aynı zamanda komünizm düşmanlığı ile birlikte yürütülen *Köy Enstitüsü* düşmanlığına karşı amansız bir mücadele vermişlerdir. Giderek *TÖDMF*'ye bağlı yerel derneklerin yönetimlerini ele geçirmişler, 1950'lilerin sonuna doğru *TÖDMF*'yi de gerici yönetimden kurtarma aşamasına oldukça yaklaşmışlardır. 27 Mayıs'ı izleye ı ve Sivas'ta yapılan ilk Genel Kurul'unda ise, yönetime gelerek *TÖDMF*'yi gerici kadrolardan kurtarmışlardır. *TÖDMF*, artık bu tarihten itibaren resmi eğitim politikalarıyla çelişen bir yapılanma sürecine girmiş, ülkemizin toplumsal ve siyasal yaşamında varlığı kabul edilen bir kuruluş durumuna gelmiştir. *TÖDMF*'nin 20 Şubat 1963'de Ankara'da yapılan ve 17 bin öğretmeni kapsayan Büyük Eğitim Mitingi, örgütlü öğretmen hareketinin doruk noktalarından biridir.

TÖDMF, sendikaya geçiş hazırlıklarına daha bu yasa çıkmadan önce başlamıştı. Onun içindir ki *TÖS, TÖDMF* üyesi 92 öğretmen tarafından, 624 sayılı yasanın kabulünden tam bir ay sonra 8 Temmuz 1965 günü Ankara'da ilk memur sendikası olarak kuruldu. 12 Mart askeri rejimince çıkarılan 20 Eylül 1971 gün ve 1488 sayılı yasa ile 1961 Anayasa'sında yapılan değişiklik sonunda Anayasa'nın 46'ncı maddesinde bulunan "çalışanlar" sözcüğünün yerine "işçiler" sözcüğü konulunca da diğer bütün memur sendikalarıyla birlikte *TÖS*'ün de (kuruluşundan yaklaşık 6 yıl sonra) varlığına son verilmiş oldu.

TÖDMF'nin Genel Kurul kararına göre *TÖS*'ün şubelerinin açıldığı yerlerde *TÖDMF*'ye bağlı dernekler son bulacak ve en sonunda *TÖDMF* kendisini feshedecek, yerini tamamen *TÖS*'e bırakacaktı. Ama, sonradan "*TÖS*'e bir şey olursa yolumuza *TÖDMF* ile devam ederiz", gerekçesiyle bu kararın uygulanmasına *TÖDMF* yönetimlerince karşı çıkıldı. *TÖDMF*'nin feshi bu nedenle oldukça uzadı. Ancak *TÖS* yöneticileri *TÖDMF*'nin 4-6 Temmuz 1968'de Ankara'da yapılan 21'inci Kurultayı'nda aynı zamanda *TÖDMF* yönetimine de seçilince fesih yolu açılmış oldu. *TÖDMF* en sonunda, *TÖS*'ün kuruluşundan 4 yıl sonra, 12 Temmuz 1969'da feshedilebildi.

TÖS döneminde 400'ü aşkın memur sendikasına tanık olunmuştur. "Bunlardan 151'i sendika üyelerinin hak ve çıkarları için yönetimi uyarmış, 69 sendika yazılı bildirilerle yönetimi protesto etmiş, 37 sendika protesto yürüyüşleri düzenlemiş ya da bu tür eylemlere katılmış, 2 sendika üyelerini boykot eylemine götürmeyi başarmıştır." Bu boykot *TÖS*'ün Genel Öğretmen Boykotu'dur ve bu eyleme *İlkokul Öğretmenleri Sendikası* (İLK-SEN) da katılmıştır.

Sendikalı yıllardaki memur sendikalarından 80 kadarı öğretmen sendikasıydı. Ancak bunlardan *TÖS* ve *İLK-SEN*'in dışında kalanların çoğunun üye sayısı 10-20'yi geçmemiştir ve kamuoyunda varlığı bile hissedilmemiştir.

TÖS, ilkokuldan üniversiteye değin öğretmenlerin tümünü tek bir sendikada örgütlemeyi amaçlıyordu ve bu haliyle "merkezi" ya da "millî" tipte bir sendikaydı. Oysa *TÖS* kurulduktan sonra, öğretmenlerin öğretim kademelerine göre örgütlenmeleri tezi ortaya atılmış ve *İLK-SEN* bu teze dayanılarak kurulmuştu. Bu iki örgütlenme biçimi *TÖS*'lü ve *İLK-SEN*'li öğretmenler arasında sert tartışmalara neden olmuş, ama *İLK-SEN*'in de öğretmen sendikacılığında ilerici bir çizgi izlemesi sonucunda bu tartışmalar, yerini diyalog ve yakınlaşmaya bırakmıştır. Giderek, *TÖS* ile *İLK-SEN*'in birleşmesini amaçlayan bir "Ortak Kurultay" yaşanmıştır. Ne yazık ki 6-7 Ağustos 1970'lerde Ankara'da toplanan bu kurultay amacına ulaşmamıştır.

Bu konuda burada şu kadarını diyebiliriz ki *TÖS* dönemi, aynı zamanda grevli, toplu sözleşmeli işçi sendikaları dönemidir. İşçi sendikalarımız grev ve toplu sözleşme haklarını kullanarak bu dönemin toplumsal ve siyasal yaşamına gerçekten bir dinamizm getirmişlerdir. Bunun dışında, 1961'de kurulan *Türkiye İşçi Partisi*, aynı yılda yayımlanmaya başlanan *Yön* Dergisi de toplumsal devinimin gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Ayrıca gençlik hareketlerinde görülen ve o döneme adeta damgasını vuran canlılık da anımsanmalıdır. *TÖS*'ün kuruluşunu izleyen yıllarda (1967'de) kurulan *DİSK* ile birlikte, sendikal yaşamda başlayan dinamizmin daha bir artış gösterdiği, bunun toplumsal ve siyasal yaşamdaki yansımaları anımsanmalıdır. Toplumdaki bu uyanışın ve devingenliğin yanısıra devletin ithal ikamesine dayanan dışa bağımlı, özellikle Amerikan emperyalizmine bağımlı ekonomi politikası ve bu politikanın yarattığı tepkiler de düşünülmelidir.

Diğer bütün devlet personeli sendikaları gibi *TÖS* de grev ve toplusözleşme haklarını içermeyen bir sendika idi ve bu statü ile dernekten farklı bir kuruluş değildi. Ama ne de olsa öğretmenler, *TÖS*'le birlikte adı "sendika" olan bir örgüte sahip olmuşlardı. Çoğuna göre bu içi boş sendika bile, sendika, grev ve toplusözleşme haklarından oluşan sendikal haklardan biriydi ve bir kazanımdı.

TÖS'ün tüzüğünde yazılı amaçları şunlardır: 1. Eğitim hizmetinde çalışanların, özellikle üyelerinin ekonomik, hukuki ve sosyal, kültürel hak ve çıkarlarını korumak ve sağlamak. 2. *Eğitim mesleğinin*, çağdaş eğitim-öğretim ilkeleri, öğretmenin mesleğe ilişkin hak ve ödevleri, yurt çıkarları, insan hakları ve ilgili Anayasa hükümleri yönünde gelişmesine çalışmak. 3. Eğitim mesleğinin gelişmesine, bu meslekte hizmet görenlerin ekonomik, hukukî ve sosyal, kültürel hak ve çıkarlarının korunup çoğalmasına ilişkin genel yurt sorunlarının çözümlenmesinde, ilgili demokratik kurumlara yardımcı olmak.

Evrensel ve pedagojik değerlerden oluşan, ulusal bağımsızlık ilkesine dayanan *TÖS*'ün bu amaçları, kuşkusuz ki öğretmen örgütçülüğünün onurlu geçmişinde kazanılan nice deneyimlerin ışığında düşünülüp getirilmiş olmalıdır. *TÖS* ve *TÖS*'lü öğretmenler, bu amaçlar doğrultusunda yürüttükleri mücadelede hemen her zaman hükümetlerin ve egemen çevrelerin saldırısına uğramışlardır.

Siyasal iktidarlar sürekli bir biçimde *TÖS*'ün ve *TÖS*'lü öğretmenlerin üstüne gitmişler, yakın geçmişimizde "öğretmen kıyımı" olarak bilinen uygulamalarla *TÖS*'lü öğretmenleri oradan oraya sürmüşler ya da açığa almışlardır. Hattâ *TÖS*'de bir yönetim bunalımı yaratmak üzere Ankara dışına sürgün edildikleri için *TÖS*'ün genel başkanları da (Fakir Baykurt, Feyzullah Ertuğrul) öğretmen kıyımına uğrayanlar arasındadır.

Gerici siyasal partiler ve iktidarlar bununla da yetinmemişler mezhep ve din sömürücülüğü ile, şovenizm ve anti-komünizm kışkırtmalarıyla kandırdıkları masum insanları *TÖS*'lü öğretmenlerin üzerine sürmüşlerdir. Kayseri olayları, bunun en çarpıcı bir örneğidir. 7-9 Temmuz 1969'da *TÖS*'ün 2. Olağan Genel Kurulu'nun yapıldığı Kayseri'de kongre binası kışkırtılmış bir kalabalığın saldırısına uğramış, yurdun dört bir yöresinden gelip Kongreye katılan yüzlerce *TÖS*'lü öğretmen askerlerin girişimiyle diri diri yakılmaktan kurtarılmıştı. Bu yüzden Kayseri'de bitirilemeyen Genel Kurul Ankara'ya taşınmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığı'nca her üç yılda bir toplanması gereken ve en son 1962'de toplanan Eğitim Şûrası, süresini 3-4 yıl aştığı halde toplanmadığı için *TÖS* bir Eğitim Şûrası toplamaya karar vermiştir. Yüzlerce öğretmen, bilim adamı ve uzmanın aktif katılımıyla gerçekleştirilen ve 5 gün süren Şûra'nın çalışmaları, daha sonra bir kitap halinde yayımlanmıştır.

Genel Başkan Fakir Baykurt, Şûra'yı açış konuşmasında Şûra'nın amaçlarını şöyle tanımlamıştır: "... Ülkemizin genel koşulları ve temel çelişkileri içinde bugünkü eğitim düzenimizi, ilkeleri ve kurumlarıyla toplu bir eleştiriden geçirmek; ondan sonra toplumun ihtiyaç duyduğu yeni eğitim biçimini genel ilkeleri, amaçları ve bu amaçlara vardırıcı metod ve kurumlarıyla saptamaktır. Bir üçüncü amacımız ise, yeni eğitim biçiminin uygulamasıyla ilgili metod ve görüşleri ortaya koymaktır."

Açış konuşmasında, bu amaçlara ulaşmak için Şûra'da ele alınacak konular şöyle sıralanmıştır: 1. Ülkemizin temel çelişkileri ve bu çelişkilerin eğitime etkileri. 2. Geri kalmış ülkelerde eğitim sorunları ve devrim ihtiyacı. 3. Türk kültür ve eğitiminde emperyalist etkiler. 4. Kapitalist düzende eğitim kurumları ve işleyiş biçimleri. 5. 1961 Anayasası'nda devrimci eğitimin kökleri. 6. Türk devrimci eğitiminin amaçları, ilkeleri, metodu ve ulusal tercihler. 7. Türk toplumunun ihtiyaç duyduğu yeni eğitim ve kültür kurumları. 8. Eğitim devrimini gerçekleştirme ve toplumu yeni amaçlara ulaştırmada siyasal ve toplumsal kuruluşların izleyeceği yollar. 9. Cahilliğin ve teknik yetersizliğin giderilmesinde *Köy Enstitüleri* uygulamasından çıkan sonuçlar. 10. Ülkemizin teknolojik açığını kapamak için eğitim kurumlarımızı nasıl düzenlemeli ve çatıştırmalıyız? 11. Öğretmen yetiştirme, yerleştirme, geçim, güvenlik ve örgütlenme.

Büyük Eğitim Mitingi'nde taşınan kimi dövizlerdeki sloganlar şunlardır: Fabrika işçinin, toprak köylünün, Torbalı köylülerine selam, 6. Filo it, geldiğin gibi git, zam zam zam, yolculuk ne zaman? Kahrolsun Amerika, kahrolsun sömürücüler, bağımsız Türkiye, halk için eğitim, devrim için eğitim, köyde okul yok, özel okul çok.

Öğretmen boykotları önce yurdun çeşitli yörelerinde kendiliğinden bir eylem biçiminde başlamış, *TÖS* Genel Yürütme Kurulu'nun kararıyla daha sonra yurt çapında bir eylem biçimine sokularak disipline edilmiştir.

TÖS Genel Yürütme Kurulu'nun "Bütün Öğretmenler Boykota" sloganıyla başlayan ve kamuoyuna açıklanan "ihtar boykotu" kararında sıralanan istekler özetle şöyledir: 1. Hükümet bir temsilcisi aracılığıyla *TÖS* ile ortak bir protokol imzalamayı kabul ve beyan etmelidir. 2. Bu protokolde; a. İlk iş olarak yabancı uzmanların ve barış gönüllülerinin bütün eğitim kurumlarından atılacağı ve zehirleyici niteliğini saptadığımız yabancı malzemeli beslenme eğitiminin durdurulacağı belirtilmelidir. b. Bütün öğretmenlere, eğitmenlere ve diğer eğitim görevlilerine ödenen maaşların günün koşullarına denk duruma getirilmesi için hazırlanmış tasarıların hemen görüşme konusu yapılarak kanunlaştırılacağı belirtilmelidir. c. "Millî Eğitim Mensupları Yardımlaşma Kurumu" Yasa Tasarısının, öğretmen temsilcilerinin görüşlerine de yer verilerek en seri bir şekilde TBMM'ye verileceği ve yasallaştırılmasına çalışılacağı belirtilmelidir. d. Anayasa'ya aykırı 624 sayılı yasanın değiştirilmesi ve kamu personeli için de özgür sendikacılık olanaklarının (grev

hakkı dahil) sağlanacağı belirtilmelidir. e. Sendikal çalışmalarından, yasaların suç saymadığı davranış ve görüşlerinden dolayı yönetimce cezalandırılmış, sürülmüş, çıkarılmış veya kendi isteğiyle ayrılmak zorunda bırakılmış öğretmenlerin, sendikamızca, verilecek listelere göre eski yerlerine ya da razı oldukları bir göreve döndürülecekleri belirtilmelidir. f. Yedi yıldır toplanamayan Eğitim Şûrası'nın toplanma tarih ve biçiminin temsilcilerimizle görüşülerek ilan edileceği belirtilmelidir. g. Eğitim öğretim sorunlarının bundan böyle resmî öğretmen temsilcileriyle konuşularak karara bağlanacağı ve uygulanacağı bir ilke olarak benimsenmeli ve bunun yasalaştırılması için çaba harcanacağı belirtilmelidir. h. Bu boykotlar dolayısıyla meslekî şeref ve gururunu ortaya koymuş olan öğretmenlerimize ceza uygulaması yoluna gidilmeyeceği ilkesi de yeralmalıdır.

Boykot için Genel Yürütme Kurulu'nca belirlenen sloganlar şunlardır: Gerçekten millî bir eğitim istiyoruz, eğitimin yönetiminde söz hakkı istiyoruz, zam değil, âdil ücret istiyoruz. Baskı değil, âdil yönetim istiyoruz, özgür sendikacılık olanakları istiyoruz, bütün öğretmenler kolkola, bütün öğretmenler uygun adım, tek ses, bütün öğretmenler halkla yanyana, cancana.

Aynı gün *TÖS* ve *İLK-SEN* Boykot Merkez Komitesi adına, *TÖS* Genel Başkanı Fakir Baykurt'la *İLK-SEN* Genel Başkanı Kenan Keleş imzasıyla, *TÖS* ve *İLK-SEN* Genel Merkezlerinin bütün yurtta ve bütün okullarda 4 günlük bir ihtar boykotu kararı aldıkları açıklanmıştır ve bu açıklamada yukarıdaki istekler yinelenmiştir.

Boykota 109 bin öğretmen katılmıştır. Bu sayı tüm öğretmenlerin yüzde 80'idir. Boykot, kamuoyunda geniş yankılara yolaçmış, yönetim boykota katılan öğretmenleri idarî ve adlî merciler önünde sigaya çekmiştir. Boykot eylemine katılan kimi öğretmenlerden, aradan 10 yılı aşkın bir zaman geçtiği halde 12 Eylül döneminde bile hesap sorulmuştur.

Genel öğretmen boykotuna katılan öğretmenlerin çarptırıldıkları cezalar ve sayıları şöyledir: 50.300 öğretmene adlî kovuşturma (Bunların 19.250'si takipsizlik kararı almıştır). 2118 öğretmene açığa alınma. 65 öğretmene bakanlık emri. 45.520 maaş kesimi. 3.900 öğretmene kıdem indirimi. 590 öğretmene il dışı sürgün. 6.600 öğretmene il içi yer değiştirme. 400 öğretmene derece indirimi. 1 öğretmene ihraç. 400 müdüre, okul müdürlüğünden uzaklaştırma.

TÖS, profesyonel sanatçılardan oluşan bir tiyatro kurmuştur. Tiyatro-*TÖS* olarak bilinen bu tiyatro *TÖS* yönetimince seçilen oyunları *TÖS* şubelerinin örgütleyiciliğinde il ve ilçelerde sahnelemiş, halkın da ilgiyle izlediği bir etkinlik olarak öğretmen ve genel kamuoyunda kabul görmüştür.

Öğretmen örgütçülüğünün ve örgütlü öğretmenlerin ekonomik bir dayanağı olarak *TÖS* tarafından kurulan ve *TÖYKO* olarak bilinen bu kooperatif, her ne kadar *TÖS*'ün amaçladığı bir biçimde çok yönlü bir kuruluş olamadıysa da örgütçü öğretmenlerin yönetiminde bir arsa ve konut kooperatifi olarak varlığını hâlâ sürdürmektedir. 12 Mart askerî harekâtı diğer demokratik kurum ve kuruluşların yanısıra *TÖS*'ü de hedef almış, yöneticilerini hapsetmiştir. 12 Mart harekâtında 3600 *TÖS*'lü öğretmen gözaltına alınmıştır. Ünlü *TÖS* davası, askerî mahkemede sürerken çıkartılan af yasası sonucunda düşmüş ama *TÖS* yöneticileri "af değil, beraat istiyoruz" diyerek davanın sürmesini istemişlerdir ve de yeniden yargılama sonucunda aklanmışlardır.

TÖS, üyelerine, sağlık sorunlarının, "öğretmen kıyımı" sorunlarının çözümünde kendinden önceki dönemde görülmemiş ölçüde maddî destek sağlamıştır.

FEYZULLAH ERTUĞRUL

yaratmayı hedefliyordu. Çoğu Palu kökenli olan Sünni Zaza Kürtleri, Alevi Kürtlere karşı kışkırtma çabası vardı. Mart 1978'de, çocukları faşist hareketle iyi ilişki içinde olan Zaza kesimin önder isimlerinden Mustafa Pilot'un oğlu Yavuz'u öldürüp cinayeti "Alevi komünistlere" yıkarak bu yönde atmak istedikleri adım başarısız olmuştu. Eylül öncesinde bir kez de bitpazarına konulan bombanın çok sayıda dükkanı tahrip etmesi üzerine anti-komünist, anti-Alevi bir "harekat" başlatılmıştı. Eylül'de tahrikler yoğunlaştı. "Alevilerin silahlandığı" söylentileri yayıldı; cami hoparlörlerinden "Alevi komünistler şehrin içme suyunu zehirledi" duyuruları okundu. Kentte Eylül'de 15, Kasım'da 9 kişi öldürüldü, solcular uzunca bir süre kent merkezine inemez oldular. 1978 sonbaharında faşist hareketin taşrada örgütlediği bir başka önemli kalkışma; 9 Ekim'de Niğde-Aksaray'da belediye hoparlörlerinden *MHP*'lilerce yapılan konuşmaların tahrikiyle *CHP* ve demokratik kitle örgütleri binaları ile 60 kadar dükkanın tahrip edilmesiyle sonuçlanan saldırılardı.

1978'den başlayarak, konumu stratejik önemde olan ve *MHP*'nin görece güçlü kitle desteğine sahip olduğu iller bir tür "bölge üssü" haline getirilmeye çalışıldı. Belediyenin *MHP* yönetiminde bulunduğu Elazığ ve Yozgat, bu hamlenin ilk yapıldığı yerlerdi. Elazığ valisi Güngör Aydın, faşist hareketin ilde kurumlaştırdığı ve devlet aygıtıyla da içselleştirdiği egemenliğini, buradaki toplumsal olaylarla ilgili bir yargılamadaki açıklamasında ortaya koymuştu: "Varolan Anayasal düzeni hiçe sayarak, öngördükleri devlet düzenini zorla terör yoluyla gerçekleştirmeye yönelik olarak başta kolordu, *MİT* Bölge Müfettişliği, Jandarma, Polis, Üniversite, okullar, PTT olmak üzere, tüm ildeki kamu kurumlarını, fabrikaları, bir kısım sendika ve dernekleri, değişik kademelerdeki yöneticilerini, etkileme, baskı ya da teslim alma yoluyla, genelde güdüm ve denetimleri altına almışlardı." Faşist hareket, bu yığınakları yaparken tam anlamıyla "iç savaş jeo-stratejisine" göre hareket ediyor, özellikle başkent Ankara'yı kuşatacak ve Ankara'ya giden yolları tutacak bir çember oluşturmayı hedefliyordu. Bu uğurda çaba sarfedilen Yozgat, Niğde/Aksaray, Nevşehir, Çankırı, Kırşehir hep "yol üzeri", "geçit" konumundaki illerdi. Elazığ, Orta ve Doğu Anadolu arasında hem "askeri" bakımdan, hem toplumsal ilişkiler bakımından, hem de somut iktisadi trafik bakımından geçiş köprüsü olma özelliğine sahipti. Faşist hareketin egemenliğini kurumlaştırdığı kentlerde halk üzerindeki baskısı ve terörü, bizzat faşist önderliğin tepkisini çekecek ölçülere varabiliyordu. Örneğin 1980 ilkbaharında faşistlerin egemenlik altına almaya çalıştıkları Kırşehir hakkında *MHP* genel merkezine gönderilen raporda "zafer sarhoşluğundan kurtulamamış arkadaşların gereksiz yere adam dövdüklerinden, havaya ateş etmelerinden, esnaftan zorla para aldıklarından, vatandaşa hor baktıklarından" yakınılmıştı. Çankırı ve Yozgat'ta *CHP* giderek "tabela partisi"ne indirgenmiş, faşist hareket kente tamamen hakim olmuştu. *CHP* il başkanı Harun Kurt

1978 ortasında siyasal gerilimi tırmandırmak isteyen ve ülke çapında komünistlerin CHP iktidarınca korunup kollandığını ileri süren Süleyman Demirel "Bayrak Mitingleri" düzenleyerek faşist militanların hareket alanlarını kolaylaştırmaya ve faşist saldırı ve terörü perdeleyecek bir "komünizm tehlikesi" imajını canlı tutmaya çalıştı. Üstte görüldüğü gibi bu mitinglerde elinde Türk bayrağı "milleti şahlanmaya ve komünizm karşısında tek vücut olmaya" çağıran Demirel başbakan Bülent Ecevit ile yaptığı başbaşa görüşmede Türkiye'deki şiddet eylemlerinin arkasında komünizmin olduğunu yineledi ve Ecevit hükümetini bu gerçeğe rağmen 141 ve 142. maddeleri kaldırmaya çalışarak komünizme kanat germekle suçladı. Demirel'e göre Türkiye'de faşizm değil, komünizm tehlikesi vardı ve artık dünyada bile faşist kalmamıştı. Demirel görüşme boyunca Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin bir an önce kurulması gereği üzerinde durarak MHP militanlarının kendilerini komünistlerin saldırılarından korumak amacıyla örgütlendiklerini ve "anarşi ve terör" olaylarının komünistlerin iktidarı ele geçirme stratejilerinin doğal bir sonucu olduğunu dile getirdi. Demirel böylece faşist hareketin baskı ve terörle Türkiye halkını teslim almaya yönelik terör ve sindirme politikasını destekleme iradesini sürdüreceğini ortaya koydu.

1970'lerin ikinci yarısında bir yandan devletin yardımıyla yukarıdan aşağıya örgütlenen ve devlet içinde kurumlaşan, diğer yandan da çeşitli "yasal" örgütlerin terör eylemleriyle kitle tabanını genişletmeye çalışan faşist hareket emekçi halka karşı açtığı imha ve teslim alma savaşında sol gruplar arasındaki çekişme ve ideolojik farklılıkların yarattığı elverişli koşulların da yardımıyla hatırı sayılır bir güce erişti. Özellikle mezhep ayrımcılığı yaparak, dini duyguları sömürerek ve halk içindeki her türlü çelişme ve husumet duygularını körükleyerek bütün ülke çapına yayılan bir iç savaş stratejisini adım adım uygulamaya koydu. Buna karşılık sol gruplar arası rekabet ve daha önemlisi faşizme karşı mücadelede ortak bir programa sahip olunmaması birlikte davranmayı engelleyen en önemli etmenler oldular. Bununla birlikte zaman zaman gerçekleştirilen eylem birlikleri faşist güçleri korkutmaya yetecek kadar görkemli sonuçlar verdi. Çeşitli meslek kuruluşları da dahil olmak üzere demokratik kitle örgütleri, siyasal eğilimler ve sendikalar faşizme karşı mücadele çağrısı yapan ve faşist terör ve katliamları kınayan afişler çıkarttılar. 1975'lerde serigrafi ve fotokopi gibi daha mütevazı yöntemlerle çoğaltılan afişler, sosyalist hareketin giderek kitleselleşmesi ve daha da önemlisi estetik kaygıların öne çıkmasıyla gerek baskı gerekse de grafik düzenleme açılarından tatminkar bir düzeye ulaştı.

1980'de verdiği bir demeçte "her *CHP*'li ve demokrat görüşlü kişi gibi, *MHP*'nin kurtarılmış bölgesi Yozgat'ta rehine olduğunu" söyleyecekti. Aynı yıl, *MSP* önderi Erbakan şöyle demişti: "Yozgat'ta aşırı sağ terör vardır. Irkçılar halka zulmetmekte, herkesten haraç almaktadırlar." Sayılan bu illerin yanısıra Nevşehir'de, Erzurum'da aranan faşist militanlar ve "profesyoneller" saklanıyor, yurtdışına çıkması gerekenlere Emniyet örgütünden pasaport sağlanıyor; başka kentlere buralardan "operasyona" gidiliyordu.

1978 Sonbaharı: Faşist Terör "Kaos"a, "Anarşi"ye ve Sıkıyönetime Oynuyor

1978'in ortalarında, Demirel, yetkililerce birçok kez yalanlanmasına rağmen bir "komünizm tehlikesi" efsanesine dönüştürülen "Kars kalesine oraklı-çekiçli kızıl bayrak çekildiği" söylentisini vesile ederek bir "bayrak mitingleri" kampanyası başlattı. Diğer *MC* ortağı partililerin de katıldığı bu mitingler *MHP* için bulunmaz bir fırsat oldu. Mitinglerde sergilenen anti-komünist hezeyan, faşist hareketin söyleminin ve stratejisinin taban bulmasına, meşrulaşmasına önemli katkıda bulundu.

1978'in Nisan-Ağustos döneminde faşist saldırılarda ölenlerin sayısı 153'e ulaşmıştı. 1978 yaz sonunda, faşist terörün siyasal-toplumsal şiddeti tırmandırıcı sonuçları karşısında "anarşiyi önleyememe" ithamıyla giderek daha çok yüzyüze gelen *CHP* iktidarı; büyük kentlerde jandarma birliklerini görevlendirerek, günlük hayatta denetim, önlem ve baskıları yoğunlaştırarak fiili bir sıkıyönetim uygulamasına geçti. Sosyalist, devrimci güçler, bu uygulamayı "sivil sıkıyönetim" olarak tanımladılar. *MHP* sıkıyönetim talebini rutinleştirirken; faşist terör eylemlerin, popüler söylemde ve kamuoyunda "anarşinin ve kaosun kör egemenliği" temasını güçlendirici işlevi öne çıkmaya başladı. Nitekim, fiili (veya sivil) sıkıyönetime geçildikten sonra, siyasal çatışma ve saldırılarda ölenlerin sayısı ikiye katlanarak her ay 100'ün üstüne çıktı: Eylül 120, Ekim 106, Kasım 106... Bu süreçte, faşist terör stratejisinin 1977'nin sonlarından itibaren uç veren iki yeni boyutu belirginleşti. Bu boyutların biri, çoğu kez radikal, devrimci siyasal kimlikleri bile bulunmayan aydınların, bilim adamlarının hedef alınması; diğeri ise, tiyatro, sinema, kahvehane, durak, otobüs gibi kalabalık ve "sıradan halk"ın bulunduğu mekanlara "rastgele" ateş açılan saldırılar düzenlenmesiydi.

Faşist hareketin, Mart'ta Doğan Öz'le başlattığı sansasyonel cinayetler dizisi, 1978'in ikinci yarısında bilimadamlarını hedef alarak sürdü. Bilimadamlarına yönelik saldırıların ayrıca bir miladı vardı: Daha 15 Haziran 1977'de Erzurum Atatürk Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Orhan Yavuz öldürülmüştü. 7 Nisan 1978'de İstanbul'da Doç. Server Tanilli'ye suikast yapıldı, Tanilli bu saldırıdan kendisini tekerli sandalyeye mahkum eden kısmi felçle "kurtuldu". 11 Temmuz'da estetikçi-sanat tarihçisi Doç.Bedrettin Cömert Ankara'da öldürüldü. Cömert öldürülmeden az önce Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı'nca, "sağ eylemcilerin okuldaki şiddet eylemlerini" araştırmak için oluşturulan komisyona atanmış; ancak "can güvenliğinin bulunmadığını" söyleyerek bu görevi kabul etmemişti. Kasım'da bir ülkücünün ifadesinden, bu cinayeti Abidinpaşa *ÜGD* mensuplarından Üzeyir Bayraklı ve Rıfat Yıldırım'ın işledikleri ortaya çıktı. Yurtdışına kaçan Bayraklı ve Yıldırım 1980'de Alman polisince yakalandılar; ancak Türkiye bu sanıkların idam edilmeyeceğine dair -Almanya yasalarınca istenen- teminatı vermeyince iade edilmeden salıverildiler. 20 Ekim'de gene İstanbul'da İTÜ Elektrik Fakültesi dekanı Prof.Bedri Karafakioğlu öldürüldü. Karafakioğlu soruşturmasında çok sayıda ülkücünün katil zanlısı olarak adı geçtiyse de somut sonuç elde edilemedi. 26 Kasım'da Karadeniz Teknik Üniversitesi öğretim üyesi Dr.Necdet Bulut Trabzon'da öldürüldü. Bulut'un katilleri daha sonra yakalanarak 12 Eylül döneminde adi suç hükümlerine göre ceza aldılar. 22 Kasım'da İstanbul'da *Politika* gazetesi yazıişleri müdürü Ali İhsan Özgür işkence edilerek öldürüldü. Aynı ay, *Miliyet* gazetesinin, terör olaylarının arkasında *MHP* ve Türkeş'in gölgesini gösteren karikatürleriyle tanınan ünlü çizeri Bedri Koraman silahlı saldırıda yaralandı.

Ağustos'ta Ankara gecekondu halkına üstüste saldırılar düzenlendi. 8 Ağustos'ta Ankara Mamak-Tepecik'e giden bir belediye otobüsüne ateş açan üç maskeli faşist, 3 insanı öldürüp, 16'sını yaraladıktan sonra; gelen polislerin havaya ateş açarak çevrede bulunan halkın yaşadığı şoku derinleştirmesinden yararlanarak kaçtılar. 10 Ağustos'ta bir otomobil dört ayrı kahvehaneyi tarayarak Balgat'tan geçti: 5 insan öldü, 14'ü yaralandı. *MHP* yetkilileri bu olayların sorumluluğunu "komünistlerin" üzerine attılar. Ne var ki, Ekim'de *MHP*'li militan Mustafa Pehlivanoğlu ve İsa Armağan saldırılarda kullanılan silahlarla birlikte yakalandılar. Eylül'de Ulubey mahallesindeki kahvehaneye açılan ateşte iki kişi öldü. Aynı ay, *Pol-Bir*'li polisler Şentepe'de üç devrimciyi sokak ortasında tarayarak öldürdüler. Faşist hareket Balgat'ta, Orta-Doğu Anadolu taşrasında izlediği stratejiyi, benzeri etnik-yerel ayrışma ortamının bulunduğu büyük kent varoşlarına taşımayı denedi. Müslüman ve muhafazakar kişilerin evleri kurşunlanıp bombalanarak; Ekim'de camiden çıkan cemaate ateş açılıp ardından *ÜGD* tarafından büyük bir cenaze töreni düzenleyerek, kitleyi seferber etmeye çalıştılar. Gecekondu halkına dönük saldırıların, hiç değilse, buraların devrimcilerin güçlü toplumsal bağlara sahip bulunduğu yerler olması bakımından bir mantığı vardı. Ağustos-Eylül'de İstanbul'da gerçekleştirilen olaylarda bu "mantık" da yoktu: 25 Ağustos'ta Galata Köprüsü ve Adliye Sarayı'nda, 3 Eylül'de Pendik'te demiryolunda saatli bombalar patladı.

8 Ekim'de, '70'lerdeki en korkunç faşist cinayetlerden biri gerçekleşti: Faşistler, Ankara Bahçelievler'de evlerini bastıkları 7 *TİP* üyesi genci katlettiler. Bu katliamda yeralanlardan Haluk Kırcı ve Ercüment Gedikli daha sonra yakalandılar, cinayetleri kabul ettiler ve adi suç hükümlerine göre cezalandırıldılar. Olayla bağlantılı görülen *Ülkü Ocakları Derneği* 2. Başkanı Abdullah Çatlı ve eylemde arabası kullanıldığı saptanan *MHP* Gençlik Kolları başkanı Mustafa Mit beraat ettiler. Türkeş, o günlerde *Ülkü Ocakları* yöneticileriyle yapılan bir toplantıda, *MHP* genel merkezinin bulunduğu Bahçelievler'in "en emniyetli yer haline getirilmesi" gerektiğini söylemişti. 7 *TİP*'linin öldürülmesi, *MHP*'lilerin Bahçelievler'i "en emniyetli yer haline getirme" harekatının ilk sonuçlarından biriydi. Gene Ekim'den itibaren, Bahçelievler çevresindeki yurtlara, evlere ülkücü militanlar yerleştirilerek bir "güvenlik kuşağı" oluşturuldu. Ağırlıkla öğrenciler olmak üzere birçok insan semti terketmeye zorlandı. Gene Ekim'de İstanbul'da Bahçelievler katliamına benzer biçimde, 4 devrimci öğrenci faşistlerce otobüsten indirilip kaçırılarak kurşuna dizildi.

Faşist hareket 1978 boyunca bir yandan terörünü tırmandırırken, bir yandan da sürekli biçimde sıkıyönetim talebini ileri sürmüştü. Hatta *MHP* Genel İdare Kurulu Kasım 1978'de açıkça "yetki ve sorumluluğun askeri yönetime devredilmesini" talep eden bir bildiri yayınlamış, bu nedenle *MHP* yöneticileri hakkında soruşturma açılmıştı. Faşist saldırıların koşulladığı siyasal şiddet ortamı, sıkıyönetimin temel gerekçesi olarak sunuluyor; bu gerekçeyi güçlendirmek için, saldırılar giderek artırılıyor, daha çok insanın canına maloluyordu. Faşist hareketin sıkıyönetim talebi, silahlı mücadelede "pat" durumuna razı olmasından ileri gelmiyor; iç savaş stratejisi içinde orduyu yanına alma hesabına dayanıyordu. *MHP* 12 Mart müdahalesi döneminde ordunun anti-komünist misyonuyla kendisini ideolojik olarak tam anlamıyla özdeşleştirmişti. Ayrıca, Türkeş'in temsil ettiği genel merkez ekibi, öteden beri ordu içindeki bağlantılara önem vermiş ve iktidar senaryosunu daima asker-sivil bürokrasinin üst kademelerinden sağlanacak güçlü bir desteğe bağlı olarak tasarlamıştı. 1978'de faşist yazında bu desteği ordu içinde sağlamaya aday isim olarak, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin ima edilmekteydi. Faşist hareketin merkezinde, devrimci ve sol güçlerin karşı

Faşist hareketin, polis örgütü içinden Pol-Bir'in çapını ve gücünü aşan önemli destekler gördüğü, 1978-80 döneminde birçok olayda ortaya çıktı. 23 Mart 1978'de Pol-Der yetkililerince, 16 Mart 1978'de gerçekleşen İstanbul Üniversitesi katliamının polise daha önce ihbar edildiği açıklandı. İçişleri Bakanlığı'nca doğrulanan ihbarın gereğinin yapılmadığı ortaya çıktı. Birçok eylemin yanısıra 16 Mart 1978 İstanbul Üniversitesi katliamından sorumlu olarak aranan İstanbul ÜOD yöneticileri Mehmet Gül ve Mustafa Verkaya; aylarca yakalanamadılar, bulunduklarında bir-iki yüzleştirmenin ardından, tutuklanmayarak iki, üç günlük süreler içinde salıverildiler. Bu arada Mehmet Gül'ün Milliyet gazetesinde üstüste iki kez söyleşisi yayımlandı. 23 Ocak 1977'de İstanbul Savcılığı Emniyet Müdürlüğü'ne yazdığı yazıda şu ifadeyi kullanma gereği duyacaktı: "Şayet Ülkü Ocakları başkanı Mehmet Gül'ün nerede saklandığını, nerelerde gezdiğini polis olarak siz bilemiyorsanız, lütfen gazetecilere sorunuz. Çünkü gazeteciler her istedikleri anda Mehmet Gül'ü buluyorlar ve açık oturuma davet ediyorlar. Lütfen polis olarak tarafsız olalım, çünkü sizler hükümetin değil, devletin polisisiniz, bizler de savcı olarak Cumhuriyet'in savcısıyız." Öte yandan çok sayıda ifadede Doç.Orhan Yavuz'un katili olduğu söylenen ülkücü militan Cezayir Baysal'ın Erzurum çevresindeki illerde saklandığı istihbaratının alınması üzerine bölgede araştırma yapan polis memurları; 17 Nisan 1979'daki raporlarında açıkça "Bingöl, Elazığ ve Muş illerindeki emniyet görevlilerinin kendilerine yardımcı olmak istemediğinin bariz bir şekilde anlaşıldığını" belirttiler. Ülkücü Ali Yurtseven'in 1980 yazındaki itiraflarıyla, Ankara Emniyet Müdürlüğü siyasi şube yöneticilerinden Kemal Yazıcıoğlu'nun faşist hareketle yakın ilişki içinde olduğu; Yazıcıoğlu'nun yeğeni Bora Tuzcuğlu'nun silah nakillerinde görev aldığı ortaya çıktı. Mehmet Ali Ağca'nın yakalanması üzerine İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün Malatya Emniyet Müdürlüğü'ne Ağca'nın evinin aranması için çıkarttığı telsiz emri Malatya'ya ancak 15 günde ulaştı! Çorum Olayları sırasında da yağma ve talana yönelen faşistler, devlet görevlilerinden aldıkları yardıma karşı çıkan ve "devletin bütün terör odaklarının üstüne tarafsız bir biçimde gitmesi gerektiğini" ileri süren bir albayın Demirel hükümeti tarafından görevden alınmasını sağladılar. Çorum hakkı ise yanda görüldüğü gibi barikatlar kurarak ve örgütlenerek faşist saldırganlığın karşısına dikilip can ve mal güvenliğini ancak devlet dışı kanallardan sağlayabildi.

Türkiye'de Faşizm ve İslamiyet İlişkileri

Türkiye'de faşizm ve din ilişkilerinden sözedebilmek için, öncelikle, sadece ülkemize özgü olmayan bir konumlanışı tesbit etmek gerekiyor. Faşizmin kaynağı ne sadece sivil faşist hareketin örgütlülüğüdür; ne de sadece devlet içindeki örgütlülüktür. Bu iki alanın belirli özerkliklerle birlikte, karşılıklı bağlar ve ilişkilerle birbirlerini besledikleri, güçlendirdikleri, korudukları görülmek zorundadır.

Dolayısıyla faşizm ve Islamiyet arasındaki ilişkiler denilince, bu iki alandaki örgütlülüklerin Islamiyetle ilişkilerinden bahsedilmektedir. Bu ilişkiler de, din temelinde ortaya çıkmış çeşitli türden örgütlülüklerle faşizm arasındaki ilişkileri ve bir ideoloji olarak dinsel ideoloji ile faşizm arasındaki ilişkileri kapsamaktadır.

Faşizmin ideolojisinin "ırkçı, kafatasçı" olduğu yolundaki genel kanı, iki klasik örneğin birinden Nazizm'den kaynaklanmakta ve ülkemizdeki sivil faşist hareketin başlangıçta ağırlıkla ırkçı-Turancı tezlerle ortaya çıkmış bulunmasından beslenmektedir. Böyle bir genellemenin gerçeklere dayanmadığı açıktır. Her ülkede faşist hareketler, ülke tarihinin adeta yağmalanmasından ve çarpık biçimde yeniden kurulmasından oluşan bir tarih anlatımına dayanmakla birlikte; aynı zamanda dinsel önyargılara da yaslanır ve bu alanı da sömürürler. İtalyan faşizmi Katolik inancıyla kendisi arasında bağlar kurmaya çalışırken, Alman nüfusun farklı Hıristiyan mezheplere bölünmüş olması Nazileri bu yoldan uzaklaştırmış ve eski Cermen dinlerinin motiflerini öne çıkaran bir dinsellik yaratmaya yöneltmiştir. Benzer biçimde ırkçılıkla birlikte Şaman törelerini öne çıkarmaya çalışan ülkemizdeki faşist hareketin N.Atsız kanadı, süreç içinde etkinliğini Türk-İslam sentezcilerine kaptırmıştır.

Burada faşizm ile dinsel ideoloji ilişkisinin zeminini belirleyebiliriz. Öncelikle dinlerin tarihsel olarak mülkiyetli toplumlara denk düştüğü hatırlanmalıdır. Dinsel ideolojinin, kendini doğuran maddi temelden görece uzaklığı; üretim ilişkilerindeki değişimlere uyarlanabilme yeteneğini de açıklar. Bu yüzden, köleci toplumların bağrında ortaya çıkan tek tanrılı dinler, feodal toplumların merkezî değeri olmakla kalmamış, toplumu biçimlendirme güçlerini önemli ölçüde kaybetmiş olmakla birlikte kapitalist toplumlarda da yaygınlıklarını ve etkilerini sürdürebilmişlerdir. Dahası kendilerini üreten ve besleyen maddi temel ortadan kaldırılırken, sosyalist toplumun değişik evrelerinde bile, azalmış olmakla birlikte kendilerine inananlar bulabileceklerdir. Bu hayatiyetin başlıca iki nedeni gösterilebilir: birincisi dinsel öğretilerin, egemen sınıflar tarafından ideolojileştirilmeleri ve yığınlara sahte bir bilinçliliğin taşınmasında kullanılmasıdır. Çünkü insana göre "ezeli ve ebedî" olan, insan tarafından değiştirilemez, değişmesi ancak insana göre bir nesnellik konumundaki tanrı tarafından gerçekleştirilebilir, (üstelik tanrı nesnelliği de süreklidir) bir hayat ve toplumsal ilişkiler bütünü, tek tanrılı dinlerin ortak kurgusudur. Böyle bir hayat kavrayışı, üretim araçlarının özel mülkiyetine dayalı toplumsal yapıların egemen sınıfları için, kendi egemenliklerinin de değiştirilemezliğini onayladığı ve ifade ettiği için vazgeçilmez değerde imkanlar sunmaktadır. Köleci ve feodal toplumlarda, birbirine benzer ve insan ömrü için farkedilmesi güç değişimler içeren yüzyıllar boyunca, insan eyleminin etkisini sıfıra indirgeyen dinsel öğretilerin inandırıcı olması şaşırtıcı değildir. Toplumsal dinamiklerin yavaş işlediği tarihî dönemlerde veya dinamiğin etkisinin dolaylı olarak hissedildiği coğrafyalarda veya bu dinamiğin iki yanını oluşturan, çatışma durumundaki sınıflar dışında kalan toplum kesimleri için, dinlerin hayatın ve toplumun nesnelliğinin değiştirilemez olduğu yolundaki iddiaları daha fazla açıklayıcı olmaktadır.

İşte dinsel öğretilerin "hayatiyetinin" ikinci nedeni, üretim ilişkilerinin değişimi konusunda eylemi etkisiz veya etkisizleştirilmiş insanların bu açıklamaya, başka bir deyişle "sahte bilince" duydukları ihtiyaçtır. Şüphesiz bu sahte bilinçliliğin edinilmesinden sonraki adım, toplumsal nesnelliğin değişimine ve dönüştürücü insan eylemine karşı saf tutmaktır.

Faşizm, yaşanan iktisadî ve siyasî bunalımın devrimci çözümü güçlü biçimde kendisini ortaya koyuyorsa, kapitalist üretim ilişkilerinin devrimci tarzda dönüştürülmesi, yıkılması toplumun gündemine bir alternatif olarak girmişse, tekellerle devletin bütünleşmesinin biçimi olarak gündeme gelir. Böylece varolan üretim ilişkilerinin değişmezliği garanti edilmek, devrimci alternatifin ezilmesi, sindirilmesi, dağıtılması, kısaca alternatif olmaktan çıkarılması sağlanmak istenir. Burada hem mülkiyetli toplumsal yapının korunması, hem de varolan yapının değişmezliği inancının güçlendirilmesi, faşizm ve dinsel ideoloji arasında bir ilişki alanı açar.

Tekelci kapitalizm koşullarında, sınıf mücadelesinin iki temel unsuru, proletarya ve tekeller dışında kalan toplum kesimlerinin eyleminin etkisizleşmiş ve daha çok "tâbi" nitelik gösteriyor oluşu; bu sınıf ve tabakaların dinsel önyargılarını güçlendirir. Faşizmin eylemsizliğe ittiği, açık terör ve yoğun tekelci sömürü altında umutsuzluğa mahkum ettiği, siyasi örgütlülük ve yönlendiricilikten kopmuş işçi yığınları dahil, ama özellikle küçük üreticiler ve işsizler genel olarak faşist propagandadan ve özel olarak bunun bir yönünü oluşturan din propagandasından etkilenmeye açık hale gelir. Özellikle tekelci kapitalizm koşullarında meydana gelen değişikliklerden rahatsız olan ve bu değişikliklerle, devrimci alternatifin kendilerini tehdit ettiği inancının yarattığı korku arasına sıkışmış küçük ve orta sermaye sınıfları ve mülk sahibi kırsal nüfus dinsel ideolojiye sığınmaya, kendi etkisizliğinin açıklamasını dinde bulmaya yatkındır.

1970'lere gelinceye kadar Şamanist motifleri ırkçı-Turancı söylemin bir parçası olarak sunan sivil faşistler, bu yıllardan itibaren artan ölçüde Şamanizmi Islamiyetle değiştirmeye yönelmişlerdir. Aslında Kemalist tarih tezinin Osmanlı'yı ve hatta Selçuklu'yu geri plana iten ve Orta Asya'dan göç etme efsanesi ile Hitit-Sümer kaynaklarını öne çıkaran anlayışına daha yakın olan siyasî geleneğin Tek Parti ve *CHP* olduğu söylenebilir. *DP-AP* geleneği ise Müslümanlığın ağır bastığı Osmanlı-Selçuklu'nun ağırlıkla yeraldığı bir tarih geleneğine yakındır. Türkiye'nin geleneksel sağ kitlelerini sola karşı militanlaştırmak amacıyla yola çıkan *MHP*'nin yanlış ata oynadığını farketmesi zaman almış, bu esnada özellikle *MSP* aynı kitleler içinde Müslümanlık ve Osmanlı temelinde bir tahriki gerçekleştirme zamanı bulmuştur. Doğal olarak bu ajitasyon ve propaganda bir ölçüde *MHP*'ye karşı bir tutum alışı da beraberinde getirmiştir.

MHP'nin bu ideolojik alan değiştirmesinde, etkisi *MHP*'yi çok aşan, diğer sağ partileri de değişik ölçülerde şekillendirmeye çalışan *Aydınlar Ocağı*'nın payı büyüktür. Gerçekten de 2. Büyük savaşın ilk yıllarında Alman başarılarından çok etkilenen saç ve bıyık kesimlerinden "Millî Şef" ünvanlarına kadar çeşitli biçimlerde bu etkilenmeyi ortaya koyan, "Komünizm tehlikesi"nin dünya çapında bertaraf edilmesi için Nazizme değerli bir müttefik gözüyle bakan *CHP* önderliği ve ordu üst kademelerinin, geleneksel sağ partileri daha sonra iktidara taşıyacak yığınlar açısından hiç de sempatik bulunmadığı açıktır. Bu yığınlarla ilişki kurmada Islamiyet yerine Şamanizmin, Osmanlı tarihi yerine Islamiyetle bağı ve ilişkileri atlanmış bir Türklük tarihinin ve 27 Mayıs'cı A.Türkeş'in önderliğinin öne çıkarılması küçümsenmeyecek güçlükler yaratmıştır. Bu yüzden "Tanrı dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslüman" olunduğu ısrarla tekrarlanmış, tarikatlarla bağ kurulmaya çalışılmış, önderler "hacı"laştırılmış ve bu yığınlardaki anti-komünist önyargılar sömürülmüştür.

12 Eylül faşizmi ise yığınlara "daha fazla din" sunarken, devletin Islamiyete ilişkin geleneksel tutumunu sürdürmüştür. Bu da Islamiyeti, ulusal birliğin kültürel bir unsuru, bir birleştirici temel olarak ele alan anlayıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devletin kurucu kadroları sünnî Müslümanlığı bir siyasî rakip olarak algılamışlar, bu yüzden laikliği felsefî boyutlara sahip bir arka planla değil politik bir düzlemde uygulamaya koymuşlardır. Sözkonusu uygulama yaygın olarak tarikatların gerçekleştirdiği din öğrenimini ve dolayısıyla tarikatlar Islamını yasal alanın dışına çıkarmak, dinî bir kamu hizmeti haline getirmek ve esas olarak yazılı kaynaklara dayalı bir Islam anlayışını resmî tutum haline getirmektir. Bu anlayışın Alevilik ve diğer dinsel azınlıkları niçin Diyanet İşleri Başkanlığı örgütlenmesinin dışında bıraktığı sorusunun cevabı, bu gurupların Kemalizmin siyasî rakibi olmayışında aranmalıdır.

Devlet sola ve sosyalizme karşı mücadelede, solun dar bir kadro örgütlenmesini aşamadığı dönemlerde sadece polisi kullanarak başarılı olabilmiştir. Ancak 1960'larda hızla yığınsallaşan, derinlemesine olmasa bile, işçi emekçi kitlelerle öğrenci gençlik ve aydınlar arasında yaygın bir hareketliliğe yolaçan sosyalizme karşı geleneksel önlemler yeterli olmaktan çıkmaktaydı. Özellikle bu hareketlilik içinde özel bir yere ve öneme sahip olan anti-emperyalist kabarışın siyasi iktidarlar ve devlet tarafından engellenmesi devletin kendi legalitesi içinde giderek zorlaşmaktaydı. Ancak bu kitleselli-

ğın ve yığın hareketliliğinin önlenmesine uygun araçlara sahip bulunmayan iktidarlar, bu amaçla oluşturulmamış ama gene de bir örgütlülük halindeki tarikatlardan yararlanmaya yöneldiler. Böylece resmî güçler yasaları açıkça ihlal etmek durumunda kalmadan, yasalar "devlete yardımcı güçlere" çiğnetilerek solun önünde baraj inşa edilecekti.

Tarikatlar hangi bakımdan bu amaca hizmet etmeye uygundular? Öncelikle bütün tarikat örgütlenmeleri yoğun bir anti-komünizm temeline sahiptiler. Çeşitli tarikatların yayın organı durumunda bulunan *Yeni Asya, Bugün* gibi günlük gazetelerle, *Sebilürreşad, Hür Adam, Büyük Doğu, Yeniden Millî Mücadele* vb. dergiler, risale-

Humeyni'nin önderliğindeki İran İslam Devrimi'nin etkisiyle, İslami çevrelerde önceleri siyasal plandaki örgütlenmelerde ABD aleyhtarlığı gelişmişken, bu devrimin kendine güvenmek ve iktidarı istemek yönündeki etkileri anti-Amerikancılığı ikinci plana itti.

ler, broşürler, Müslüman yığınlara hayatlarındaki her türlü olumsuz değişikliğin kaynağı olarak yıllar boyu komünizmi göstermişlerdir. Bunu yaparken, İslamiyetin kendi geleneğinde de anlamı bulunan Yahudilik-Müslümanlık çatışmasını, sosyalizmi bir "Yahudi icadı" olarak göstermek suretiyle sömürmüşler, bu temel üzerinden masonluğun da, laikliğin de, ve hatta kapitalizmin de bir "yahudi oyunu" ve bütün bunların komünistlik olduğunu ısrarla yazmışlardır. Bu konuda M. Şevket Eygi ile Şule Yüksel Şenler'in ve Aykut Edibali'nin çeşitli dergi ve gazete yazıları fikir vermesi açısından okunabilir.

CHP'nin tek parti diktatörlüğü döneminde yasal alanın dışına itilen tarikatların, *DP* iktidarları döneminde görece rahat bir çalışma ve örgütlenme imkanı bulmuş olmasının hatta, yasal alanın eğitim ve siyaset alanlarındaki örgütlenmelerine paralel bir hiyerarşik örgütlenme olarak düzenin hareketlendirdiği yığınlar için bir yükselme ve taleplerini gerçekleştirme zeminleri haline gelmelerinin yarattığı bir yakınlık, bu örgütlerin anti-komünistliğinde özel bir anlama sahiptir. *DP-AP* geleneğiyle bu ilişkiler aynı zamanda tarikatlar açısından bir Amerikancılık eğilimine de yolaçmıştır. Bu partilerin ABD ilişkileri, büyük ölçüde tarikatlar tarafından da benimsenmiştir. İşte bu paralellikler, anti-emperyalist gençlik hareketlerine karşı, tarikatların örgütlülüğü içindeki Müslümanların kışkırtılmasına ve saldırılarına imkan sağlamıştır. Şubat 1968'de Amerikan 6. Filosu'nun İstanbul'a gelmesini protesto eden gençliğin üzerine kışkırtılmış Müslümanlar saldırtılmış, devlet bu saldırının şartlarını sağlayarak ve saldırganlar hakkında yasal işlemler yapmayarak yardımcı olmuştur.

Ancak bu işbirliğinin imkanlarının sınırlılığı açıktır. Toplanan ve taşınan kitlelerle solun her eylemliliğinin karşısına çıkmak mümkün değildir. İşte *MHP* ve *Ülkü Ocakları* örgütlenmesinin açıkça desteklenmesi bu ihtiyaca denk düşmektedir. Devlet sınıf mücadelesinde çıplak olarak yeralmak yerine, her zaman yığınlarla kendi arasına bir tampon güç koymaya çalışmaktadır. Ancak perdeleme işini, başka bir amaçla örgütlenmiş ve yeni işlevi için hazırlanması zaman alacak bir örgütlülük yerine doğrudan, yığınlardaki düzen dışına çıkma potansiyeli taşıyan hareketliliğe saldırmak üzere yaratılmış bir örgütlülüğe devretmek gerekmiştir.

1960-70 arası, olumsuz bütün faktörlere rağmen solun inisiyatif kazanması ve devletin değişik tedbirler arasında koşuşturması olarak değerlendirilebilir. Bu dönem aynı zamanda tarikatlarla birlikte farklı düzlemlerde dinsel örgütlenmelerin de belirginleşmeye, geleneksel ilişkilerin yeniden biçimlenmeye doğru geliştiği yıllardır. Tarikat örgütlenmelerinin *DP* ile ilişkilerinin hep olumlu bir karşılık bulmasının, mülk sahibi sınıflar içindeki sınıfsal ayrışmanın mevcut gelişkinlik düzeyiyle ilişkisi vardır. 1960'larda sanayi ve banka sermayesinin toprak sahiplerine ve ticaret sermayesine göre avantajlı bir konuma yükselmiş bulunması, sermayenin örgütlenmesinde bir üst düzeyi ifade eden anonim şirketleşme ve holdingleşmenin hız kazanması, *AP* iktidarlarının iktisadî tercihlerini de bu kesimler lehine yapması, geleneksel kesimleri temsil eden tarikatlarla *AP* arasındaki ilişkileri bozmuştur.

Önce *MNP* ve daha sonra *MSP* Nurculuğun ve Nakşibendî tarikatının *AP*'den destek çekmelerinin sonucu ortaya çıkmış ve tarikat örgütlenmesini aşmış örgütlülüklerdir. Daha sonra *MSP* içindeki bölünmede bu iki tarikat arasındaki çekişmenin rol oynadığı ileri sürülmektedir. Ancak bu iki tarikatın da kendi içindeki bölüntüleri olduğu ve Nurcuların bir bölümünün bu partiye hiç katılmadığını söylemeliyiz. Süleymancılık ise *AP*'den desteğini hiç çekmemiştir. Bu üç tarikat, Türkiye'deki tarikat örgütlenmelerinin de en önemlilerini oluşturmaktadır. Ve Diyanet örgütlülüğünün imkanlarından büyük ölçüde yararlanmaktadırlar.

1970'ler bu örgütlenmelerin kendi aralarındaki çekişmelerine ek olarak artık Müslüman yığınları kazanmak için propagandasında İslamî motiflere daha fazla yer vermeye başlayan *MHP* ve yan kuruluşlarıyla da bir rekabetin yaşandığı yıllar olmuştur. Sosyalist örgütlenmelere karşı militan mücadelenin en önünde *MHP*'lilerin bulunması, *MHP* Müslümanlığının bütün bulaşıklığına rağmen güç kazanmasına yolaçmıştır.

Faşizm, hazır bulduğu dinsel örgütlenmelerin eğer varsa, düzene yönelik eleştirilerini şiddetli anti-komünist motifler ve devrim korkusu yayma yoluyla geriye itmekte; aynı zamanda bu örgütlenmelere gelişme imkanları açarak düzenle bütünleşmelerinin düzeyini yükseltmektedir. Bu örgütlenmeler faşizmin kendi eyleminin etkisizliğine inanmış, toplumsal ilişkileri değiştirmenin imkansızlığını benimsemiş, ve dönüştürücü eyleme karşı tutum alan insanlardan oluşan bir toplum yaratma yönündeki çabasının gönüllü araçları oldukları ölçüde güçlendirilmekte; güçlendikleri ölçüde de düzene yönelik eleştirilerini geri çekmeye yönlendirilmektedirler. Örneğin Nakşibendîlik, 12 Eylül sonrasında bankalar dahil kamu sektörü imkanlarından yararlanmada bir referans haline dönüştürülmüştür. Bu tarikat bir 12 Eylül tarikatı durumundadır.

Gene Hüseyin Hilmi Işık taraftarları, kitap ve broşür satışlarıyla başlayan ve tarikatlarla kesişmemeye özen gösteren bir çalışmayla yaygınlık kazanmış, *AP*'ye dayanan ama *MHP*'ye de yakınlık duyan bu çizgi, bugün *Türkiye* gazetesini çıkaran, esnaflara yönelik bir örgütlenmeyi başa koyan, *ANAP*'la başta olmak üzere *Refah Partisi* hariç, sağ partilerle içli-dışlı, önemli bir sermaye grubu ve siyasî güç haline gelmiştir. Geçmişte Suudî Arabistan'a "Vahabî" diye olumsuz tutum alırken, bugün girilen ticarî ve siyasî bütünleşmenin etkisiyle, 12 Eylül rejiminin Amerikancı, Suudici tercihleriyle örtüşmüştür.

Solun görece güçlü olduğu 1970'lerin sonlarında, bu güçten ve düzene yönelik eleştirilerin haklılığından etkilenen, kendilerini *MHP*'den uzak, eleştirileri bakımından sola yakın bulan küçük İslamî gruplar da ortaya çıkmıştı. Bu grupların bugün etkisiz halde bulunuşu hatırda tutulmak kaydıyla, solun yeniden güç kazanmasının yaratabileceği bir potansiyel imkana işaret ettiği için, önemli bir kimlik arayışı olarak düşünülmelidir.

Bugün solda dinsel örgütlenmeleri "radikal" olanlar ve olmayanlar şeklinde sınıflandırma çabaları genellikle "radikalliği" bir olumluluk olarak kabul etme anlayışıyla soruna yaklaşmaktadır. Radikalliğin ölçüsü İslamın kaynaklarına, Kur'an hadis ve kuruluş dönemi uygulamasına dönüş isteği olarak ele alınamaz. Böyle bir ele alış, bu tür örgütlenmelerin anti-faşist potansiyeli konusunda gerçeğin yerine kendi dilek ve temennilerini koymaktadır. Sözkonusu kaynaklara dönmeyi ısrarla öne süren Pakistan'daki Ziya Ül Hak Rejimi ve aynı iddialarla ortaya çıkmış *Müslüman Kardeşler* gibi örgütlerin, emperyalizmin basit birer maşası ve her türlü ilerici gelişmeye karşı saldırı araçları olduğu görülmeli ve ülkemizdeki benzeri iddialara radikallik etiketi yapıştırmaktan vazgeçilmelidir. Radikallik düzene yönelik eleştirilerin niteliği, sistematik olup olmadığı ve şiddeti gibi kriterlere göre belirlenebilir. Programın bu kriterleri ne ölçüde ihtiva ettiği konusu da tek başına radikalliği belirlemez. Aynı zamanda faşizme, kapitalizme ve emperyalizme en radikal biçimde karşı çıkan devrimci örgütlenmelere bakış ve birlikte eyleme yatkınlık, isteklilik gibi kriterlere de bakılmalıdır. Ancak sadece somut siyasî pratiğe bakmak da yanıltıcı olabilir. Bu örgütlenmelerin sınıf nitelikleri, radikalliğin sürekliliği ve kararlılığı konusundaki güvencelerin düzeyini ifade eder.

Doğru tutum, İslamcı örgütlenmelerin her türlüsünün gelişmesinin, öznel niyet ve açıklamalar ne olursa olsun, faşizmin yığınları şekillendirme çabasına katkı olduğunu görmek ve özellikle işçi ve emekçilerle, gençlik yığınları arasında anti-faşist propagandayı, dinci propagandanın karşıtı propagandayla bütünleştirmektir. Bu çaba Kemalizmin yarım laiklik anlayışının sınırları aşılarak, soyut bir tanrı tanımaz propagandanın da ötesine geçerek; dinin ve özellikle Müslümanlığın hayatın değişik somut alanlarına ilişkin söylediklerinin bugüne taşınamazlığının gösterilmesiyle zenginleştirilmiş bir propaganda çalışmasıyla gerçekleşebilir.

ZEKİ TOMBAK

çıkacağı sıkıyönetime kesin destek vererek bir bütün olarak ordunun desteğini kazanmak; bu desteği ordu içindeki "dost" güçlerin aktif desteğiyle birleştirerek hem "solu ezme", hem de yeni bir iktidar blokunun omurgasını oluşturma tasarısı üzerinde durulmaktaydı. Faşist hareketin kurmayları, bu ittifak formülü içinde tabandaki, giderek görece özerk hareket etmeye yönelen radikal "çeteleri" denetim altına alarak hareket içi mücadelede marjinalize edeceklerini de umuyorlardı.

Yüzü aşkın insanın ölümüyle sonuçlanan Kahramanmaraş olayları, faşist hareketin, siyasal şiddeti "sıkıyönetimi kaçınılmaz kılacak" şekilde tırmandırma stratejisinin bir "üst" evresi olarak gündeme geldi.

Kahramanmaraş Katliamı

19 Aralık gecesi saat 21'de bir ülkücünün, Çiçek sinemasına yerleştirdiği tahrip gücü düşük bir bomba; katliama giden olaylar zincirinin ilk adımını oluşturdu. Sinemada "Sovyetler Birliği'ndeki komünist zulmü" anlatan, Güneş Ne Zaman Doğacak adlı film oynuyordu. Anadolu'nun birçok kent ve kasabasında oynatılan bu filmi, faşistler heryerde gösterilere, saldırılara vesile etmişlerdi. Çiçek sinemasında da, Türkoğlu ilçesinden gelen bir grup faşist militan "Kanımız Aksa da Zafer İslamın" ve "Müslüman Türkiye" sloganlarıyla seyirci kitlesini "coşturarak" *CHP* il binasına saldırttılar. Bombanın patlamasından hemen sonra, *ÜGD* Kahramanmaraş şube başkanı Mehmet Leblebici ve 2. Başkan Mustafa Kanlıdere'nin talimatlarıyla bombayı attığı iddia edilen Ökkeş Kenger Ankara'ya *ÜGD*'ye telefon ederek "yardım" talebinde bulundu.

Ertesi gün Alevilerin oturduğu bir kıraathane bombalandı; 21 Aralık'ta iki *Töb-Der*'li öğretmen öldürüldü. 22 Aralık günü, bu iki öğretmenin cenazesini taşıyan kalabalığa, faşistlerin "komünistlerin, Alevilerin cenaze namazı kılınmaz" diyerek tahrik ettikleri kalabalık saldırdı. Bağlarbaşı camii imamı Mustafa Yıldız cuma vaazında şu "öğütleri" vermişti: "oruç tutmak namaz kılmakla hacı olunmaz, bir Alevi öldüren beş sefer hacca gitmiş gibi sevap kazanır; bütün din kardeşlerimiz hükümete ve komünistlere, dinsizlere karşı ayaklanmalıdır; çevremizde bulunan Alevileri ve *CHP*'li Sünni imansızları temizleyeceğiz." Kalabalık dağılıp cenazeler ortada kalırken; güvenlik güçlerinin müdahalesiyle karşılaşmayan saldırgan kitle kent çarşısına yürüyerek Alevilere ve *CHP*'lilere ait işyerlerini tahrip etti. Çatışmalarda 3 insan öldürüldü. 22 Aralık gecesi faşist ajitatörler Sünni mahallelerinde "ertesi gün solcu Alevilerin silahlı saldırı yapacağını" anlatarak, bu kitlesel biçimde silahlanılmasını sağladılar. 23 Aralık'ta Kahramanmaraş'taki olaylar karşılıklı çatışma boyutunu tamamen yitirerek, bütün solculara ve Alevilere dönük bir kıyama dönüştü. 24 Aralık'ta ilan edilen sokağa çıkma yasağına, yalnızca, kendi can güvenliklerini bile sağlayamayan güvenlik kuvvetleri uydular. Günden güne tırmanan gerginliğe ve valiliğin 21 Aralık'tan beri yinelediği taleplerine rağmen kente askeri güç gönderilmemişti. Saldırıların polis kuvvetlerine yönelmesi üzerine, "polis-halk çatışmasını önleme" gerekçesiyle 23 Aralık sabahı kentteki bütün polisler de görev dışı bırakıldı! Bu koşullarda 24 Aralık günü, faşistlerin çevre köy ve ilçelerden getirdiği silahlı grupların takviyesiyle, kıyam insanlık dışı boyutlar kazandı. "Komünistleri bırakmayın, Allah yoluna kesin, Sütçü İmam aşkına vurun", "Bugün cihad günüdür, bir Alevi öldüren cennete gider", "Alevileri öldürelim, memleketten temizleyelim", "Alevileri öldürün, şahit kalmasın" diye bağıran faşist ajitatörlerin sürüklediği kalabalıklar Alevilerin yaşadığı Yörükselim, Yenimahalle, Serintepe, Mağaralı, Karamaraş mahallelerine saldırdılar. Bu mahalleler taranıp, bombalanıp, kundaklandıktan sonra muhasara altına alındı. Ölülerin taşınması, yaralıların hastanelere götürülmesi engellendi, hastaneler kuşatıldı; insanlar kadın, çocuk, hamile, yaşlı, hasta, yaralı ayrımı yapılmadan öldürüldü. Faşistlerin "Aleviler dinsiz ve sünnetsizdir" provokasyonuyla gözleri kararan saldırganlar, insanların pantolonlarını indirip sünnetli olup olmadıklarına baktılar. Alevi mahallelerinin yanısıra, Sünni mahallelerinde de önceden işaretlenmiş Alevi evlerine baskınlar yapıldı. Kıyamda saldırılanlara haykırılan sözler, faşist hareketin seferber ettiği kitleleri "gerçek" iktidarın bu hareketi desteklediğine inandırdığını gösteriyordu: "Hükümetiniz gelsin sizi kurtarsın", "Bizim liderimiz içimizde, sizinki nerede, Ecevit gelsin sizi kurtarsın", "Türkeş burada, Ecevit nerede", "Git karaoğlanınızı çağır gelsin, size yardım etsin, bizim Türkeş'imiz yanımızda", "Vali, İçişleri bakanı Maraş'ı terketsin"

Ancak 25 Aralık akşamı tamamen yatışan saldırılarda, resmen saptanabilen ölü sayısı 111 idi. Yüzlerce kişi yaralanmıştı. Aralarında *CHP, TİP, TKP, Töb-Der, Pol-Der* binalarının ve Sağlık Müdürlüğü'nün bulunduğu 210 ev ve 70 işyeri yakılıp yıkılmıştı. Katliamın ardından, binlerce Alevi Kahramanmaraş'ı kaçarcasına terketti. *CHP* milletvekili Oğuz Söğütlü Kahramanmaraş'ta yaşananların açık soykırımdan başka bir şey olmadığını, Alevi nüfusun yüzde 80'inin kenti terkettiğini söyledi.

MC partileri, olayların "büyümesini" ülkede ve Kahramanmaraş'ta sıkıyönetim ilanında gecikilmesine bağlayarak *CHP* iktidarını suçladılar. Faşist hareket, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün Ocak 1979'da Kahramanmaraş milletvekili ve senatörleriyle yaptığı özel toplantıda *MHP* milletvekili Mehmet Yusuf Özbaş'ın sözlerinde yansıdığı gibi, olayların "1971 öncesinde Elbistan'da Nurhak dağlarında başlayan olayların devamı olduğunu" savunmakta; Ecevit hükümetinin "tahrikçi" olduğunu, hükümet değişmedikçe tahriklerin devam edeceğini

16 Mart 1978'de İstanbul Üniversitesi Merkez Binası'nı "Merasim Birliği" adındaki polis birliğinin aktif desteğine, üniversite yönetiminin kendi amaçlarına hizmet eden çeşitli uygulamalarına ve gündeme getirdikleri her türlü saldırıya rağmen elinde tutamayacağını anlayan faşistler insanlık dışı bir katliam düzenlediler. En çok önem verdikleri yer ellerinden gitmek üzereydi. Devrimci öğrenciler Merkez Bina'daki işgalin ne pahasına olursa olsun kırılması kararına varmışlardı. Okul açılmadan haftalar önce, tüm Hukuk ve İktisat Fakültesi öğrencileri toplanmaya başladılar. Memleketlerinde olanlar işgale karşı mücadeleye çağrıldılar. 16 Mart 1978'de Süleymaniye'de toplanan devrimci öğrenciler okula doğru yürümeğe başladılar. Her zamanki gibi İşletme, İktisat ve Yabancı Diller'de okuyan devrimci öğrenciler hem arkadaşlarına moral vermek, hem de olası bir saldırı karşısında güvenliklerini sağlamak için Eczacılık Fakültesi'nin önüne kadar Merkez Bina'ya giden öğrencilere eşlik ettiler. CHP hükümetinin tüm vaatlerine rağmen "Merasim Birliği" hâlâ okuldaydı. Okul içinde faşistler her zamankinden farklı olarak oldukça sessizdiler. Daha önce sık sık yaptıkları gibi dersler bitmeden okuldan çıkıp gitmeleri dikkat çekmedi. Öğle tatili başladığında devrimci öğrenciler toplanarak Süleymaniye'ye gitmek üzere okuldan çıkışa yöneldiler. Ancak birdenbire öğrencilerin üzerine kurşun yağmaya başladı ve çok güçlü bir bomba üzerlerine atıldı. Onlarca yaralının yanısıra 7 öğrenci hayatını kaybetti. Katliam sonrası 2000 civarında

söyleyerek böylesi olayların da süreceğini ima etmekteydi. *MHP* yöneticilerinden Nevzat Kösoğlu parlamentodaki konuşmasında olaylardan "Maraş'ın bazı mahalle ve köylerinde mezhep ayrılıklarına dayandırdıkları hakimiyetlerini pekiştirmek üzere çekişme halinde olan - özellikle Maocu gruptan- komünist fraksiyonları" sorumlu gösteriyordu. Kösoğlu, olayları hassas bölge olduğu bilinen Maraş'ta solcu öğretmenlerin cenazesine izin verilmesi ve cenazede "bilinen komünist sloganların yanısıra, dini tahkir ve tezyif edici sloganların bağırılması" ile açıklarken adeta katliamı meşrulaştırıcı bir dil kullanıyordu. Faşist harekete açık destek veren *Tercüman* yazarlarından Ahmet Kabaklı Kahramanmaraş olaylarını "milletin *CHP*'ye tepkisi" olarak yorumlarken; neredeyse selamlayan, kutlayan bir üslupla insanların gaddarca öldürüldüğü katliamı "binicisini beğenmeyen asil bir kısrağın şahlanışı"na benzetmişti!

Radio France Internationale 27 Aralık'taki yayınında Kahramanmaraş olaylarında "yabancı gizli servislerin, özellikle *CIA*'in rolü"ne değindi. *BBC* ise şu yorumu yapmaktaydı: "Kahramanmaraş olayları, Pakistan, Afganistan ve İran'dan sonra belki de kaos ve belirsizlik içine düşme sırasının Türkiye'ye geldiğini gösteriyor. Başbakan Bülent Ecevit dahil olmak üzere, giderek artan sayıda kişi, bir iç savaş tehlikesine dikkati çekiyorlar."

Kahramanmaraş olaylarının "koğuşturulması", faşist hareketin iç savaş stratejisi ile ilintisi üzerinde durulmadan, "sağ-sol çatışması" çerçevesinde ele alındı ve tek tek "eylemciler" araştırıldı. Dönemin bölge sıkıyönetim komutanı Tuğgeneral Tayyar Aygur'un, "Kahramanmaraş Toplumsal olayları" davasının bir numaralı sanığı Ökkeş Kenger'le görüşmesinde söyledikleri, bu durumun özeti niteliğindedir: "Oğlum, bu hadiseler sizin boyunuzu aşar, bunu biz de biliyoruz. Soldan herşey elimizde. Silahlar, mermiler, dokümanlar... Hepsini yakaladık. Hatta Ermeni Garbis adında birinin olduğunu tespit ettik. Eğer bu şahıs ölenler arasında değilse, yakında bir vilayetin daha başını yakabilir. İnşallah ölen yedi sünnetsizden birisi budur. Bunları biliyoruz...Peki, bu sağdaki çarıklı Mehmet ağayı kim sokağa döktü, biz bunu arıyoruz."

1979: Faşist Terör Tırmanışını Sıkıyönetim Altında Sürdürüyor

1979'a *CHP* iktidarının Kahramanmaraş katliamının ardından 13 ilde ilan ettiği sıkıyönetimle girildi. Böylece, faşist hareket, 1978 boyunca giderek sesini yükselterek talep ettiği sıkıyönetime erişmişti. Fakat sıkıyönetim, hem *MHP* üst kademelerinde umulan nitelikte bir ittifakı, işbirliğini üretecek gibi görünmüyordu; hem de siyasal atmosfer *MHP* açısından oldukça elverişsizdi. Kahramanmaraş katliamı, Malatya, Elazığ, Sivas, Niğde-Aksaray olaylarıyla karşılaştırılmayacak sonuçlara yol açmıştı. Hem yüzü aşkın insanın ölümü, hem de anti-Alevi saldırılarda sergilenen vahşet ve kıyıcılık, genel kamuoyunda büyük bir dehşet yaratmıştı. Doğan büyük toplumsal tepki, somut yasal bağlantılar saptansa da saptanmasa da, geniş kitleler nezdinde bu olayın sorumlusu olduğu açık olan faşist harekete yöneliyordu. Toplumsal meşruiyeti büyük yara alan faşist hareketin siyasal manevra alanı, Kahramanmaraş'tan sonra önemli ölçüde daralmıştı. Bu koşullarda faşist hareketin kurmayları, sıkıyönetime karşı ihtiyatlı bir tutum takınarak örgüte "silahları gömme" talimatı verdiler. Eylemlerin bir süre kısıtlanması, iç disiplinin sağlanması isteniyordu. Strateji, sıkıyönetim ve devletin güvenlik güçleriyle solu karşı karşıya bırakmak; bu arada değişik toplumsal alanlarda kadrolaşmayı sistemli bir şekilde geliştirmek olarak saptanmıştı. Genel stratejiden farklı olarak, sıkıyönetim kapsamı dışındaki

öğrenci İşletme Fakültesi anfisinde toplanarak Merkez Bina'nın işgaline karar verdi. İçerdeki polisler kovuldu ve tüm kapılar denetim altına alınarak gelen öğrenciler içeri alınmaya başladı. Gece yarısından sonra binalar adam almaz hale gelince bahçede biriken öğrenciler yaktıkları ateşle ısınmaya çalıştılar. Bütün anfilerde düzenlenen forumlarda faşistlerin ülke çapında giriştiği katliamlar öğrencilere anlatıldı ve faşizme karşı mücadelenin vazgeçilemezliği üzerine konuşmalar yapıldı. Gece boyu pankartlar hazırlandı, ölen öğrencilerin resimleri yapılarak ertesi gün yapılması planlanan yürüyüşün son hazırlıkları tamamlandı. Sabah olunca bütün gençlik örgütlerinin yanısıra, sendikalar, barolar ve meslek odaları, çeşitli meslek kuruluşları ve derneklerin katıldığı dev bir cenaze töreni düzenlendi. Sirkeci'ye kadar yürüyen kalabalık burada yapılan konuşmalardan sonra dağıldı. Artık Merkez Bina'daki işgal sona ermişti. 20 Mart 1978'de ise DİSK'in Faşizme İhtar eylemi bütün ülke çapında düzenlenen direniş ve eylemlerle geçti. Üstte görüldüğü gibi polisin tüm engellemelerine rağmen memurlardan öğretmenlere, işçilerden sağlık memurlarına kadar çok sayıda anti-faşist 16 Mart katliamını lanetledi. 1980 ortalarına doğru ise Tariş'ten atılmak istenen devrimci işçilerin başlattığı direniş fabrika önündeki çatışmanın giderek civar gecekondulara yayılmasıyla doruğuna ulaştı. Gültepe ve Çimentepe gecekondu halkı yanda görüldüğü gibi barikatlar kurarak güvenlik güçleriyle saatlerce çatıştı.

Türkiye'de Sivil Faşist Hareketin Askerî Stratejisi

Alman faşizmi yenilgiye uğradığında, Türkiye'de cephe birliği içinde yeralan faşist kadrolar, çok partili politik yaşamla birlikte hızlı bir partileşme gayreti içine girdiler. Savaş sırasında "sayıları ikibini bulan Alman ajanları" aracılığıyla "doğrudan örgüt"lenen faşist kadrolar savaştan sonra "sektör"ler içinde birliklerini korumaktadırlar, fakat aralarındaki ilişki son derece sınırlıdır. "1944 Irkçılık Turancılık" davası bir anlamda faşist hareketin "birlik potansiyeline" tepki anlamına gelir. 1 Kasım 1945'te İnönü'nün TBMM'yi açış konuşmasında ilan ettiği "çok partili dönem" öncesinde "cephe birliği" ilk partisini kurmuştu. 18 Temmuz 1945'de kurulan Nuri Demirağ'ın *Milli Kalkınma Partisi Alman Nasyonal Sosyalist Partisi*'nin "endüstri burjuvazisine yönelik talepler"i kapsayan programını kendisine uyarlamıştı. Ahmet Vefik Paşa ne kadar Molière'su Nuri Demirağ'da o kadar Hitler'di. Parti kurucuları arasında bulunan Cevat Rıfat Atılhan'ın söylemi, "cephe birliği" partilerinin tümünde görülebileceği gibi '70'lere bir gelenek bırakmıştır. Hz. Muhammed'in Yahudileri İslam dini içine çekme politikası geri tepince, Müslümanların Kudüs'teki Mescid-Aksa olan ilk kıblesi değiştirilmiş, araya bir de savaş girince ortaya politik bir yol ayrımı çıkmıştı; bu unsur Hitler faşizminin anti-semitist politikalarında görülen Yahudi düşmanlığıyla birleşmiş ve Yahudi "ticaret burjuvazisi" ile "anti mason" bir çizgide ilk kez C.R.Atılhan'la başlayara' *MKP* içinde tanımını bulmuştu. 1947'de C.R.Atılhan *İdealist Parti*'yi kuracak ve ülkücülüğün ilk tanımını yapacaktır. Alman faşizminin yenilgisiyle birlikte elini Türkiye'den çekmesi, Türkiye'deki örgütlenmesini kendi "iktidar nüvesi" olarak "doğrudan" kendine bağlaması nedeniyle ilişkileri kopardı. Hiç kimse kim nerede bilemiyordu ve her bir grup bulunduğu konumda partileşme yarışına katıldı. Süreç toparlanma süreciydi ve bu herkesin kendisini tanımlamasıyla mümkündü.

Cephe birliği içindeki unsurların kurdukları partiler saf olmayan niteliklerine karşın bir ölçüde aynı söylemi paylaşmış olmalarıyla tanımlanabilir ve sayıları oldukça kabarıktır. Ayrı parti olarak kuruldukları halde giderek iki parti içinde; *Türkiye Köylü Partisi ve Millet Partisi*'nde de birleşerek toplanmışlardır. Birbirine katılımlarla varlıklarına son verilen partilerin en önemlileri; 1946'da kurulanlar, *Çiftçi Köylü Partisi, Yalnız Vatan İçin Partisi, Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi, Arıtma Koruma Partisi, Yurt Görev Partisi* olarak sayılabilir. 1947'de *İdealist Parti*'yi ve *Türk Muhafazakarlar Partisi*'ni görüyoruz. 1948'de önce Afyon'da *Öz Demokratlar Partisi* doğmuş, bu partinin de katılımıyla Mareşal Fevzi Çakmak "fahri" başkanlığında ve "yeni bir cephe" olarak *Millet Partisi*'nin kuruluşu ardından gelmiştir. *Millet Partisi* "cephe birliği" içindeki faşist kadroların birinci durağıdır ve "sağ"ın renklerini içinde taşır. 1949'da sonradan *Liberal Köylü Partisi*'ne katılacak olan, *Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi* 1950'de "cephe birliği" uzlaştırıcısı olarak ortaya çıkan ve daha sonra kendisi de *Türkiye Köylü Partisi*'ne katılacak olan *Köylü Partisi* kurulmuştur. 19 Mayıs 1952'de Ethem Menemencioğlu, Remzi Oğzu Arık, Cezmi Türk ve Tahsin Demiray tarafından kurulan *Türkiye Köylü Partisi* toparlanmanın ikinci durağıdır. İlk durak olan *Millet Partisi*'nin Adnan Menderes Hükümetince kapatılmasından sonra 10 Şubat 1954'te *Cumhuriyetçi Millet Partisi* olarak yeniden kurulmuş ve bu iki parti 1960'dan sonra *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi* olarak birleşmiştir.

"Cephe birliği" içinde yeralan faşist kadroların aynı dönemde dernekler çatısı altında da çabalarını sürdürdükleri görülmektedir. 1946'da *Türk Kültür Ocağı* ve *Milliyetçiler Derneği* içinde başlayan bu çalışmalar, *DP*'nin Amerikan patentli kitle örgütü kıyımı sırasında kapatılmış ve 1954'te dış destekli olarak yeniden kurulmuştur. Amerikanvari ilk *Komünizmle Mücadele Derneği*'nin "1944 Irkçılık Turancılık Davası" sanıkları aracılığıyla Zonguldak'ta kurulmasının ardından bu gelenek sürecek, yine aynı davanın sanıklarından İlhan Darendelioğlu'nun *Komünizmle Mücadele Derneği* İstanbul'da kurulacak ve ABD'nin "global" politikaları doğrultusunda çalışmalara başlanacaktır. *Komünizmle Mücadele Dernekleri*'nin bütçelerini aşan yayın ve propaganda çalışmaları desteğin "mahiyetini" kuşkuyla karşılayanlar için hâlâ ilginç bir araştırma alanıdır. 1962'de ise sivil faşist harekete "siyasi perspektif" sunan *Aydınlar Kulübü* kurulacaktır. 1963'te *Komünizmle Mücadele Derneği* İzmir'de açılacak ve Türkiye tarihinin en görkemli dış destekli yayın faaliyeti böylece başlamış olacaktır.

Türkiye'de politik alanın deformasyonuna ve bağımlılık politikalarına tepki 27 Mayıs İhtilali ile gelmiştir. 1960 ihtilalini "iki cunta" gerçekleştirmiştir; bağımsızlık yanlıları, bağımlılık ve siyasi tekel politikalarına karşı ihtilal içinde yeralmışlar; faşistler ise, tehlikeli bir biçimde SSCB'ye yakınlaşma "manevralarına" kalkışan Adnan Menderes Hükümetinin bu politikalarına karşı ve siyasi tekel şansını kendi açılarından değerlendirebilmek amacıyla, ihtilale katılmışlardır. İran'da Musaddık'a karşı ABD'nin dolaysız karıştığı Şah'ın darbesi gibi, 1960 ihtilalinin faşist kanadı eylemlerine "Ak Devrim" adını veriyorlar ve *Milli Birlik Komitesi*'nden süreç içinde dışlanıyorlardı. 1960 İhtilali apayrı bir araştırma konusudur.

Bir toplumun bağımsızlık dinamiklerini bir anda bu denli canlandıran, 1961 Anayasasından başka bir anayasa pratiği dünya hukuk tarihinde yoktur. Bu durum anayasanın gücünden çok, ülkedeki bağımsızlık ve özgürlük dinamiğinin gücünü tanımlar. 1961 Anayasası *DP*'nin açık bağımlılık politikalarına köklü bir tepki niteliğindedir ve bu tepkide *DP* döneminde ortaya çıkan Kıbrıs sorunu karşısında, gelişen ulusal tepkinin de payı olduğu belirtilmelidir. 1961 Anayasasının yolverdiği bağımsızlık rüzgarı, ABD'yi Türkiye üzerinde uyguladığı bağımlı kılma politikaları, Ortadoğu'ya yönelik "global" çıkarları, dünya çapında bağımsızlaşma eğilimi ve Türkiye'nin bağımsızlık "misyon"unu kullanabilir konumu açısından endişelendirmektedir. ABD en azından 1961 Anayasasının, bağımlılığın gereği olan siyasi iktidar tekelini zora sokacağını görebilmektedir. ABD'nin Eisenhower Doktrini'yle uyguladığı ikili anlaşmalarla ve 1958'de başlayan yeni Ortadoğu krizi nedeniyle bölgeye yönelttiği yoğun ilgi 1963 Irak darbesiyle kendisini göstermiştir.

1958'de General Abdülkerim Kasım'ın "Nasır" türü bir bağımsızlık anlayışıyla yaptığı darbeden sonra, ABD 1942'de Hitler yanlısı darbe girişimini başaran ve iktidarı kısa süren Raşit Ali Geylani'nin "yeşil pazubentli milli muhafızlar"ını bulmuş, örgütlemiş ve ordu içinden sağlanan sınırlı destekle "Irak'ın en sevilen adamı Kasım'a" karşı 8 Şubat 1963'te bir karşı darbe yaptırmıştır. Bu darbe öncesi "özgürlük yanlısı, cumhuriyetçi, bağımsızlık yandaşı Kasım" darbe sonrası radyodan "Diktatör, komünist, Allah ve halk düşmanı Kasım" olarak tanıtılıyordu. *CIA* ve faşistler Irak'ta kara ordusunun başkent kuvvetlerinin sadece sınırlı bir bölümünü yanlarına almışlar, radyoyu ele geçirmişler, hava kuvvetlerinden sadece "bir filo"yu eylemlerine katmışlar ve halk üzerine faşist "milli muhafızlar"ı göndermişlerdir. Karşı darbeden sonra Hitlerci Raşit Ali Geylani darbesinin içinde yeralan Abdülselam Arif generalliğe terfi ettirilmiş ve devlet başkanı olmuş, *BAAS* yanlısı General El Bekir başbakanlığa getirilmiş, ABD bağımlılığı ülkede pekiştirilmiştir. 1963 Irak darbesiyle ABD ve Hitler artığı faşistler "en ekonomik" faşist darbe girişiminin tanımını yapmışlardır: İlk olarak ülkenizde komünizme karşı, din istismacısı ve popülist bir faşist hareketin silahlı ya da silahlanabilecek "milis" kuvveti bulunacak; Irak'taki "milli muhafızlar" gibi devlet yandaşı görünüm taşıyacaklar ve devlet yapısında siyasi karşıtları varsa devlet "gasp ve tecavüze" uğramış sayılacak ve içinde çalışma izni verilmeyen her yapı, kendilerine karşı olan her grup "düşman" ilan edilecektir. İkincisi ülkedeki ordu içinde, "ordunun kendi unsurlarına karşı harekete geçmesini önleyecek yeterlilikte" eylemli yandaşları bulunacak ve üçüncüsü ordu ve faşist milis birliği "başkent" operasyonu gerçekleştirecektir. Sonuç: Sadece Bağdat'ta "milli muhafızlar"ın bir haftalık "komünist avı"nda, çoluk çocuk genç yaşlı "yüzlerce ölü" ve "binlerce yaralı"; bağımlı bir ülke; halkın yarısını düşman görerek varolabilen bir "sağ cephe"dir. Bu cephe Irak'a savaş getirmiş, hiç dinmeyecek acılar getirmiş ve onca petrol gelirine, bereketli Aşağı Mezopotamya ovalarına karşın yokluk getirmiştir.

Irak'tan sonra, 22 Şubat 1963'te, "ülkeyi nasyonal sosyalist bir rejime sürüklediği" gerekçesiyle 1960 ihtilali kadrosundan 13 arkadaşıyla birlikte çıkarılan ve Yeni Delhi'ye gönderilen Alparslan Türkeş Türkiye'ye dönüyordu. Tek düşüncesi sivil bir "milis" güç oluşturmaktı ve ilk yaptığı iş 2 Mayıs 1963'te bu düşüncesini gerçekleştirecek bir dernek kurmak oldu.

Türkiye'de sivil faşist hareket 1964'den sonra iki alanda çalışmasını yoğunlaştırdı; birinci alan "doğrudan örgütlenme alanı" ikinci alan "cephe birliği" alanıdır. Doğrudan örgütlenme alanı olarak Hitlerci "cephe birliği" stratejisiyle yaratılan kadroların uzun süreçlerden geçerek toplandıkları *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi*, cephe birliği stratejisinin uygulamaya konulacağı alan olarakta *Adalet Partisi* seçiliyordu. Eldeki kadro bölünüyor, 1961'de *AP* içinde yeralan faşistlere takviye gönderiliyordu. 1964 *AP* kongresine dışarıdan gönderilen bu güç tepki doğuracak, Süleyman Demirel başkanlığında bir "merkez" çizgi partiye egemen olacaktır. Demirel Hükümetinin görece bağımsız politikaları, *AP* içinde "cephe birliği" stratejisini ısrarla sürdüren faşist kadroların 1968 kongresinde parti yönetim kademelerine "milliyetçi mukaddesatçı" ortak alınmasıyla gericileşme sürecine girecektir. 29 Kasım 1968 kongresi *AP*'nin cephe birliği stratejileriyle faşist hareket tarafından yutulduğu kongre olma özelliğini taşır, yine bir ayrım yapmak gerekir; Demirel parti içindeki dengelerle "milliyetçi mukaddesatçı" bağımlılık dinamiğini kendisine bağladığını sanmaktadır ve uzun bir süre böyle "zannedecek"tir.

"480 sayılı Amerikan Zirai Maddeler Ticaretinin Geliştirilmesi ve Yardımlaşma Kanunu" çerçevesinde ve ABD-Türkiye arasında yapılan bir anlaşmayla, ABD 1954'den beri ihtiyaç fazlası tarım ürünlerini Türkiye'ye vermekte ve karşılığı Türk Lirası olarak Merkez Bankamızdaki Amerikan Hükümeti namına açılan bir hesaba yatırılmaktadır. ABD bu fonun yaklaşık % 30'luk bir bölümünü Türkiye'de doğrudan ve denetimsiz kendisi kullanmaktadır. ABD'nin parasal finansmanını üstlendiği *Komünizmle Mücadele Dernekleri* 1960'lılarda sivil faşist hareketin doğrudan örgütlenme alanına bu gücü aktarır olmuşlardır. 1954 faşist hareketin doğrudan ABD yardımı almaya başladığı yıldır ve ABD'nin 1954-65 arasındaki onbir yıllık dönemde Türkiye'de denetimsiz-doğrudan kullandığı Türk Lirası, 150 milyon dolar karşılığıdır. 1965 *CKMP* kongresinde Alparslan Türkeş'in arkasında *Komünizmle Mücadele Dernekleri* yeralmaktadır; Parti Türkeş'in "misyonu"na karşın "kozmopolit" yapıdadır ve "doğrudan örgütlenme" için uygun değildir.

CKMP içinde Alparslan Türkeş 1968'de komando kamplarıyla yeni bir dönemin başladığını ilan ediyor ve bunu kimseden de gizlemiyordu. Bazı emekli subaylar silah eğitimlerine rehberlik yapıyor, Kızılay komando kamplarına çadır sağlıyor ve "Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı Eğridir Komando Okulu'ndaki eğitimin eşi, *CKMP*'li gençlere" uygulanıyordu. 1961 Anayasasının 107. maddesine ve Siyasi Partiler Kanunu'na açık aykırılık Ocak 1969'un ilk haftasında Ankara Savcılığının başlattığı soruşturmaya neden olmuş, *AP*'nin "hoşgörüsü" ve bir

dizi "düşünülebilir neden"den dolayı *CKMP* ayakta tutulmuştur. Ankara Savcılığı'nın milletvekili Türkeş'i makamına çağırdığı günün ertesinde "gazeteler, Türkeş'in savcılığa ifadesi alınmak için değil de bilgisine başvurmak için çağrıldığını bildiriyorlardı. Türkeş parti kanalıyla gönderdiği demeçlerde önüne gelene çatarak sözü 'sıkıysa *CKMP*'yi kapatın'a getiriyordu".

8 Şubat 1969'da *CKMP*'nin Adana Kongresi, parti'nin sivil faşist hareket'in doğrudan örgütü" niteliğini kazandığını göstermektedir. Türkeş'in, Adana Kongresinde yeniden genel başkan seçildiğinde yaptığı konuşma içinde bir cümlenin altı çizilmelidir: "Milliyetçiliği reddeden bir dincilik anlayışı ve İslamiyete düşman bir Milliyetçilik anlayışı bize yabancıdır." 1940'ların "saf ırkçı" söylemi terkedilmekte ve yerine ABD'nin Ortadoğu güdümüne uygun bir "Türk-İslam sentezi" söylemi konulmaktadır. Yeni yapıya uygun isim değişikliğine de gidilmekte ve partinin adı *Milliyetçi Hareket Partisi* olmaktadır. Aynı dönemde *Aydınlar Kulübü* kendisini *Aydınlar Ocağı*'na dönüştürmekte ve toplanan "Milliyetçiler İlmi Semineri" ile on yıllık bir "siyasi perspektif" ve hedefleri saptanmaktadır.

Kongrenin yeni söylemi "Türk İslam Sentezi", Alman Faşizmi geleneğine sıkıca bağlı kadrolarda tepkiye neden olmuş, Kongre kavgalı bir biçimde sonuçlanmıştır. Bu tepkilerin en çarpıcı örneği 13 Nisan 1969'da İzmir'de yaşanan ayrılma girişimi ve kavgalardır. "*Milliyetçiler Birliği Karşıyaka Ocağı* kurucusu ve eski başkanı Gündüz Kapani ve yedi arkadaşı, *Nasyonal Aktivitede Zinde İnkişaf* (NAZİ) Derneğini" kurup basına bilgi vermek için toplandıklarında, toplantı salonu "Türkeş'e bağlı komandoların" baskınına uğramış ve *NAZİ* derneği başlamadan bitirilmiştir. 1968-70'ler Komando Kampları yoluyla "milis" yetiştirme dönemi, 1970'ten sonraki dönem *MHP*'nin yeni programına uyum sağlama dönemi olarak geçirilmiş ve bu dönem 1974'e kadar sürmüştür. *MHP*'nin olgunlaşması ve politik alanı "deforme" edebilecek bir nitelik kazanması 1974'te Ecevit Hükümeti döneminde kendini göstermiş; bu arada Ecevit'e yansıyan ilginç bir gelişme olmuştu. 1959'da özel bir ikili anlaşma sonucu kurulan ve "Subversif faaliyet karşısında kontrgerilla faaliyeti yürütmesi amaçlanan... Özel Harp Dairesi, JUSMAT (Amerikan askeri yardım heyeti) binasında otururken, artık Amerikalılar parayı kesmişlerdi". Genelkurmay Başkanı örtülü ödenekten para istemesine yolaçan bu olay, belli ki Silahlı Kuvvetleri de hazırlıksız yakalamıştı. 60'larda Johnson'un mektubuyla başlayan Türk-ABD politik gerginliği sürecinde ikili anlaşmaların sorgulanması sırasında üzerinde anlaşmaya varılan "Amerikalıların görüntüsünü azaltmak" programının bir gereği olarak bu karar alınmış olamazdı. 1980'e gelindiğinde neden anlaşılacak ve ABD'nin 70'ler Türkiye'sinde olanlardan üzerine hiçbir "risk almama" seçimini daha başlangıçta yaptığı görülecekti.

70'lilere bakıldığında bugün görülebilecek çok önemli bir olgu daha vardı hiç kuşkusuz. Olaylar yerler birleştirildiğinde ortaya siyasal kaos içinde çok net bir askeri plan çıkıyordu. Bu Türk Silahlı Kuvvetlerinin değil ama pekala ordunun eğitiminde kullanılabilecek ve devletin verileriyle zenginleştirilebilecek bir askeri harekat planı niteliğini taşıyordu ve adı sivil faşist hareketin askeri stratejisiydi:

MHP iddianamesinde yeralan S.B.11 D/12 kodlu belge bir haritadır. Şifreli yazılarda "kitaplık" silah anlamına gelmekteydi ve "eğitim bölgeleri" dokuz bölge ve beş tali bölgeye ayrılmıştı: 1- Ankara Bölgesi; Eskişehir, Bolu, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Zonguldak 2- İstanbul Bölgesi 3- İzmir Bölgesi; Manisa, Aydın, Muğla, Denizli, Uşak 4- Konya Bölgesi; Afyonkarahisar 5- Trabzon Bölgesi; Giresun, Rize, Artvin 6- Sivas Bölgesi; Tokat, Amasya 7- Adana Bölgesi; İçel, Hatay, Maraş, Gaziantep 8- Elazığ Bölgesi; Bingöl, Diyarbakır, Malatya, Adıyaman, Urfa, Mardin, Tunceli 9- Erzurum Bölgesi; Erzincan, Gümüşhane, Kars, Ağrı. Aynı haritada bir de tali bölgeler sayılmıştır: 1- Bursa tali bölgesi; Bilecik, Kütahya, Balıkesir, Çanakkale 2- Antalya tali bölgesi; Burdur, Isparta 3- Samsun tali bölgesi; Ordu, Sinop 4- Kayseri tali bölgesi; Yozgat, Kırşehir, Nevşehir, Niğde 5- Van tali bölgesi; Muş, Bitlis, Siirt, Hakkari. Bu bölgeler subjektif örgütlenme 'salk'leriyle oluşturulmuştur ve dünya faşist pratiğini, olayları, örgütlenme ilkelerini söylemle birleştirdiğinizde şu kurguya varılmaktadır: *I. MC* hükümetine | ortaklıkla başlayan yeni süreçte *MHP* çok yönlü bir karşı devrim stratejisini uygulamaya koydu. Bu stratejinin askeri bir bakış açısıyla ele alındığını gösteren yeterli kanıt bulunmaktadır. Dünya faşist hareketlerinden alınan bir miras olarak "başkent" çevresini kuşatan örgütlenme "birinci halka" örgütlenmesini oluşturmaktadır. Stratejik hedef olan başkent bölgesi için seçilen "Ankara Bölgesi eğitim alanının" Türk Silahlı Kuvvetler örgütlenmesinde 4. Kolordu ihtiyat kuvvetleri sorumluluk alanına denk düşmesi rastlantısal değildir. Sivil faşist hareketin bağımsızlaşmasına bağlı olarak "Başkent"i ülkeye bağlayan yollar üzerinde ve kırsal alanlarda birinci halka örgütlenmesine gidildi; Çankırı, Çorum, Yozgat, Kırşehir, Konya, Afyon, Eskişehir, Bolu gibi illeri kapsayan ilk halka örgütlenmesi stratejik yolboyu örgütlenmeleri biçimindedir. Dokuz ışık, dokuz koldan Ankara kuşatması biçiminde tanımlanabilir. Bunlar; 1- Ankara-Elmadağ-Kırıkkale-Çerikli-Yerköy-Yozgat, 2- Ankara-Delice-Sungurlu-Çorum, 3- Ankara-Çubuk-Kalecik-Çankırı, 4- Ankara-Kızılcı hamam-Gerede-Bolu, 5- Ankara-Polatlı-Eskişehir, 6- Ankara-Emirdağ-Afyon, 7- Ankara-Kulu-Cihanbeyli-Konya, 8- Ankara-Şereflikoçhisar-Aksaray-Niğde, 9- Ankara-Bala-Kaman-Kırşehir yolboyu örgütlenmeleridir. Ayaş, Beypazarı, Haymana ve Keskin gibi tali yollar sivil faşist hareketin ilk halka örgütlenmesinde kırsal alanlarla ilişkili olarak önem kazanmışlardır. İlk halkada kırsal alan örgütlenmesi, ülkedeki pazar ekonomisiyle bütünleşmesi tamamlanmamış, geleneksel yapıların sürdüğü ve merkezi denetimin etkiye açık en alt memurlar eliyle sürdürüldüğü gevşek alanlarda uygulanmaktadır. Kırsal örgütlenme halkayı tamamlamak ve kitlesel destek sağlamayı amaçlamaktadır. Faşist hareket bu alanlardaki geleneksel tutucu küçük mülkiyet ideolojisini dönüştürmeyip doğrudan sahip çıktığından, ilk bakışta polisiye hiçbir sorun yok gibi görülmektedir. Bu alanlar; Çankırı merkezli Çerkeş-Tosya-İskilip-Kalecik kırsal alanı, Yogat merkezli Boğazlayan-Akdağmadeni-Alaca-Çerikli kırsal alanı, Afyon merkezli İhsaniye-Dinar-Emirdağ-Mihalıçık kırsal alanı, gibi başkenti kuşatan kırsal alanlardır. Kadro ve kitle desteği elde edilen bu tür alanlar benzer özellikler taşımakta ve Faşist hareketin doğal yaşam alanları olmaktadır. Hükümet ortağı olabildiği oranda bu tür alanlardan kadro devşiren faşist hareket, kente göç olgusunu en iyi bir biçimde kullanmış, bürokrasinin en alt düzeyinde de olsa istihdamlarını sağlayarak başkent ve taşra örgütlenmesini pekiştirmiştir.

Faşist hareketin askeri stratejisinde, ikinci halka örgütlenmesi ve yolkesen örgütlenmeler yeralmaktadır. Genel stratejik amaçlar doğrultusunda merkezin desteklenmesini öngören bu tür örgütlenme alanları, açık bir iç savaş sürecinden çok, faşist hareketin başkent operasyonunu gerçekleştireceği sırada el atılabilecek ordunun lojistik depolarını, demiryolu makaslarının denetimini, merkezin takviyesini sağlayacak kentsel ve kırsal alan örgütlenmelerini, orta ve büyük ölçekli sanayi ve havaalanı bulunduran illeri, kırsal göçün bölgesel bazda yaşandığı kentleri kapsamaktadır.

Genel olarak özetlemek gerekirse faşist hareketin askeri stratejisi, ordunun dış tehlikeye karşı konumlanmasının gerisinde merkeze baskın stratejisidir. Faşist hareket ordunun zorunlu çekilme hattında oluşturduğu lojistik yığınağı, merkeze karşı kendi lojistik desteği olarak kullanabilmeyi planlamış ve buna uygun bir iç cephe hattı oluşturmayı amaçlamıştır. Böyle bir stratejide Kars'ın faşist hareket için bir önemi yoktur, ancak Erzurum önemlidir; Çanakkale'nin bir önemi yoktur, ama Bilecik önem taşır. Kırıkkale, Kalecik, Bozüyük faşist hareketin 'askeri' bakış açısına sahip kadrolarının özenli çalışma alanları olmuştur. Böyle bir stratejide Deniz Kuvvetleri önemsizleşir, Kara ve Hava Kuvvetleri önem kazanır. 1975'den başlayarak bu askeri okullara giriş sınavının *Ülkü Ocakları Derneği* tarafından özendirilmesi, sadece "takdir duyguları" ile karşılanmasını gerektirir bir durum değildir. Yine bu askeri stratejide savaşçı sınır birliklerinin önemi yoktur, merkez ve iç bölge birlikleri önem taşır. Faşist hareketin merkeze baskın stratejisi ordunun savunma hattının gerisinde ve plansız olduğu bir alanda, ordunun merkez birliklerinden, ordunun kendine silah çekmesini engelleyecek "minimum"da sağlayacağı destekle ve kendi milis örgütlenmesiyle iktidarı ele geçirmeyi amaçlamaktadır. Partinin yaygın örgütlenmesi bu planı örtücü ve destekleyici bir niteliktedir. Türkiye'de sivil faşist hareketin "parlamenter yolla" iktidarı devralmaya "sabrı" yoktur ve genel oy yüzdesinin % 20'sini almak bu sabrın "taşmasına" yetecek sınırdır.

70'lerdeki "iç savaş" ortamı, özellikle toplumu ve bürokrasinin büyük bir bölümünü bu insanlar en azından "milliyetçidir" anlayışına getirdi. Yurttaşın, yaşadığı ülkeye sevgisi, bağlılığı ve sorumluluğu istenmeyen bir şey değildir. İnsanların milliyetçi olması yurtsever olması, ulusal siyasetlerin yasal ya da yasadışı hiçbir türünün engeli de değildir. Ama ne zaman ki bir siyasal akım, kendi milliyetçiliğinin, kendi dışındaki siyasetlerden, örgütlerden, yurttaşlardan "üstün" olduğu savında bulunur; işte o zaman bu "milliyetçi"liğe bir tırnak işareti koyup dikkat etmek gerekir.

Önce 1930'larda dünyada "faşizm" olgusunun ortaya çıkması, ardından ABD'nin bu olguyla totalleşmesi ve dünya çapında Amerikan egemenliğini yayma amacını güden "pax Americana" politikasını uygulaması; ABD'nin nükleer tekelini kıran SSCB'nin "gezegenimizde sosyalizmin nihai zaferi" global stratejisini benimsemesi; üçüncü ülkelere yönelmiş, bu ülkelerin iç politik alanını bozmuştur, "deforme" bir biçim vermiştir. SSCB ve ABD bugün, global stratejik politikaları ve nükleer denklik gereği, doğal saydıkları bağımlı kılma politikalarını, üçüncü ülkelerin iç politika alanında iktidar yapılarını daraltarak, ulusun sağ ya da sol kesimini "düşman" seçtirerek, "ulusal erozyon" üzerine kurabilmektedirler. ABD bağımlı kılma politikasını, ülkeyi SSCB'ye kapatmak adına "sol seçimli yurttaşını düşman gör" direktifiyle yürürlüğe koyarken; SSCB'nin global stratejisi aynı temelde başka bir daraltılmış iktidar yapısını ortaya çıkarmaktadır.

ABD denetimli üçüncü ülkelerde sözde "milliyetçi" hareketler bu "ulusal erozyon" üzerinde kendilerine yaşam alanı bulmaktadır; devletin gerekli yasal örgütlerinin bulunduğu bir sırada "devleti korumak" adına ülkenin genel olarak sol politik seçimli yurttaşlarını, tıpkı ABD'nin buyurduğu gibi, "düşman" olarak görüp yoketme saldırısına girişmektedir. Ülke milliyetçisi yurttaşını "düşman" seçmektedir. İşte burada milliyetçilik biter. İşte bu milliyetçinin adı, bilincinde olsun ya da olmasın faşisttir. Bu tür bir ideoloji sahibi parti, kendini nasıl tanımlarsa tanımlasın "faşist parti"dir, suç örgütüdür, dış güdümlüdür ve varlığı iç savaş nedenidir.

Ulusun içinde herkesten daha fazla "milliyetçi" olmanın anlamı daha fazla düşünülmelidir. O zaman faşist hareketin neden "bağımlılık dinamiği" olduğu; ulusal bağımsızlık talebinin neden anti-faşist karakter taşıdığı ve neden "herkesten fazla milliyetçi benim" savının, tüm ulusa yönelmiş bir silah olduğu daha açık görülebilir. Ya bu sav doğrudur, ve onun dışındaki herkes "vatan hainidir", ya da bu sav...

İSMAİL SOYTEMİZ

illerde faşist saldırılar daha da yoğunlaştı. *MHP*, bu tırmanışı da gerekçe olarak göstererek, sıkıyönetimin 13 ille sınırlı kalmayıp bütün ülkeye yaygınlaştırılması talebini öne sürmeye başladı. Bu politikayla, yetki ve sorumluluğun orduya verilmesi talebi örtük biçimde yeniden öne sürülerek, siyasal iktidarın sıkıyönetime "karışamayacağı" tezi işlenerek; ordunun desteğini kazanma şansı sonuna kadar zorlanmaya çalışılıyordu. Ayrıca, ordu ve resmi güvenlik güçleri ile devrimci hareketin çarpışmasını şiddetlendirmek; *MHP*-ordu ilişkilerini propagandif-ideolojik düzeyde ve buna dayanarak fiili düzeyde geliştirmek; *MHP* ve ülkücü örgütlere yönelen koğuşturmaları savuşturmak amacıyla yapılan provokasyonlar yoğunlaştırıldı. Tabana, özellikle asker ve polise ait bina duvarlarına devrimci örgütlerin imzasıyla "faşist ordu, faşist polis" gibi sloganlar yazılmasını emreden yönergeler iletildi.

Ancak, bu politikanın istenen sonucu vereceğinden kısa sürede umut kesildi. *MHP*'nin yarıresmi yayın organı *Hergün*'de orduyu da eleştiren yazılar yayımlanmaya başladı; hatta bu yazılar nedeniyle gazetenin sorumlu yazıişleri müdürü ve bazı yazarlar sıkıyönetimce tutuklandılar. Ocak sonunda, faşist hareket, sıkıyönetim ortamının olağan yapısı içinde gelişme ve güçlenme imkanı bulamayacağını saptadı. Bu tespitin sonucu, iç savaşa dayalı iktidar stratejisini "sivil" inisiyatiflerle yürütmeye devam etmesi olacaktı. Girilen yeni evrede hedef, sıkıyönetimin de "iktidarsızlığını" ortaya koyarak ülkedeki otorite bunalımını derinleştirmek; geniş kitleleri pasifize ederek "güçlü iktidar" özlemini körüklemekti.

Faşist terör, bu hedefe uyarlı olarak yeniden yapılandı. Ağırlığı taşradaki kitlesel kalkışmalardan; büyük kentlerde gerçekleştirilen, geniş kitlelerde korkuyu, tedirginliği, bilenemezlik duygusunu, terörün "sapıttığı" kanaatini artıran "profesyonel" saldırılara kaydı. Bu arada, giderek profesyonelleşen terör aygıtı ile *ÜGD* ve diğer ülkücü örgütler arasındaki mesafenin büyütülmesine çalışılıyordu. Terör aygıtıyla siyasal-toplumsal örgütlenmenin hukuki bakımdan ve propaganda bakımından ayrıştırılması çerçevesinde; silahlı eylemlerde *Esir Türkleri Kurtarma Ordusu* (ETKO) "imzası" kullanılmaya başlandı. Daha sonra buna *Türkiye Ülkücü Şeriatçı Komando Ordusu* (TÜŞKO), *Türk İslam Birliği Komandoları* (TİBKO), *Türk İntikam-Mukavemet ve Katliam Ordusu* (TİMKO), *Türk İslam Birliği İntikamcıları*, *Şeriatçı İntikam Tugayları* (ŞİT), *Türk İntikam Tugayları* (TİT) gibi örgüt adları da eklenecekti. Balgat katliamını gerçekleştirenlerden Mustafa Pehlivanoğlu'nun idamından önceki ifadesinde belirttiği gibi; bu örgütler, faşist hareketin merkezi yapısını ve karar mercilerini perdelemeyi amaçlayan paravan yapılardı. Legal örgütlerde de sıkıyönetim baskısı nedeniyle yeniden yapılanmalar oldu. 1978'de bazı *ÜOD* şubelerinin kapatılması üzerine, ihtiyaten *Ülkücü Gençlik Derneği* (ÜGD) kurularak kapatılan *ÜOD* şubelerinin yerini almaya başlamıştı. *ÜGD*'nin sıkıyönetim tarafından kapatılması üzerine, sıkıyönetim kapsamı dışındaki Nevşehir'de *Ülkü Yolu Derneği* (ÜYD) kuruldu. 15 Nisan 1978'de, *ETKO* adıyla gerçekleştirilen eylemlerle ilişkisi görülen *Büyük Ülkü Derneği* (BÜD) kapatıldı.

Faşist hareketin ünlülere, "tepedekilere" dönük sansasyonel cinayetler dizisi 1979'da; sıkıyönetimin de "çare" olamadığı duygusunu körükleme, otorite bunalımını derinleştirme hedefi gözetilerek devam etti. 1978'de de, önder sol kişiliklerin yanında; kamuoyundaki imajı "aşırı solcu", hatta kimileri açısından "solcu" olmayan, saygın isimler de katledilmişti: Bedrettin Cömert, Bedri Karafakioğlu. 1979'da, toplumsal-siyasal kimliği "tarafsız" olarak tanımlanabilecek bu tür insanlar özellikle, ağırlıkla tercih edildi. 1 Şubat'ta *Milliyet* başyazarı Abdi İpekçi'nin öldürülmesi, bu taktik yönelimin doruğuydu. İpekçi, geniş kitleler nezdinde sınıfsal-siyasal uzlaşmacılığın, düzenin istikrarlı işleyişi için "sağduyulu yaklaşımın" simgesiydi. Bu olay, genel kamuoyunda, "sıkıyönetimin de teröre bir şey yapamayacağı", "terörün her an, herkesi yok edecek kadar körleştiği" kanatinin yerleşmesinde büyük rol oynadı. 25 Haziran'da yakalanan ülkücü militan Mehmet Ali Ağca İpekçi'yi öldürdüğünü kamuoyu önünde açıkça ilan edecek; 23 Aralık'ta İpekçi cinayetinin yürütücülerinden Oral Çelik'in örgütlediği bir harekatla askeri cezaevinden kaçırılacaktı. (Ağca 13 Mayıs 1981'de Vatikan'da Papa'yı vurarak dünya çapında ünlenecekti.) Ağca'nın yakalanmasını izleyen günlerde Türkeş aniden ve kamuoyuna duyurulmadan -sonradan yapılan açıklamalara göre "dinlenmek ve bazı temaslarda bulunmak üzere"- Almanya'ya gitti. Uçakta Türkeş'in yanında bulunan "meçhul" kişinin, Ağca'nın suç ortağı olarak aranıp bulunamayan Mehmet Şener olduğu iddia edilecekti.

20 Kasım 1979'da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Ümit Yaşar Doğanay; 7 Aralık'ta sosyolog Prof.Cavit Orhan Tütengil öldürüldüler. Cavit O.Tütengil'in cenazesinde jandarmanın kalabalığı dağıtmak için ateş açması üzerine bir işçi öldü, sekizi ağır birçok kişi yaralandı. Doğanay'ın katil zanlıları ancak 1983'de saptanabildi; İstanbul *ÜGD* davasında tutuksuz yargılandılar. Tütengil'i öldürenler, "Ne Amerika, Ne Rusya, Bağımsız Türkiye-Anti Terör Birliği" yazılı bir bildiri bırakmışlardı. 12 Eylül'den sonra, faşist hareketin önderlerinden Yılma Durak, polis ifadesinde bu cinayetin sorumlusunun İstanbul *ÜGD* başkanı Recep Öztürk olduğunu söyledi. Başka cinayetlerden de aranan Öztürk "anlaşılamayan bir nedenle" tahliye edilerek yurtdışına kaçtığı için ele geçmedi.

Faşistler hedef seçtikleri kişilerin yanısıra, kitlelere dönük saldırılarını da sürdürdüler. Şubat ayında İstanbul, Ordu, Adana'da kahvehane tarama olayları gerçekleşti. 21 Şubat'ta *CHP* genel merkezine bomba atıldı. Nisan'da *TEP* Genel Başkanı Mihri Belli uğradığı silahlı saldırıdan yaralı olarak kurtuldu. Şubat-Mayıs döneminde faşist saldırılarda toplam 127 kişi öldü. Çatışmalarda, güvenlik kuvvetleri tarafından vb. öldürülen insanlarla toplam ölü sayısı 325'i

Yanda bir örneği görülen polis-öğrenci çatışması 1970'ler boyunca sık sık rastlanılan görüntülerdendi. İstanbul'daki ilk büyük çatışma 1 Aralık 1975'de Galatasaray Mühendislik Yüksek Okulu öğrencileri Cezmi Yılmaz ve Halit Pelitözü'nün faşistlerce katledilmesinden sonra düzenlenmek istenen tören nedeniyle gerçekleşti. Galatasaray Mühendislik Yüksek Okulu'nu işgal eden devrimci öğrenciler İstanbul Üniversitesi'ne gelerek cenazelerin bulunduğu Kocamustafapaşa Sümbül Efendi Camii'ne doğru yürüyüşe geçtiler. Polis cenazelerin alınmasına engel olarak kalabalığı silah zoruyla dağıtmaya kalktı. Bunun üzerine başgösteren çatışma Kocamustafapaşa'nın dar sokaklarında kurulan barikatlarla iyice büyüdü. Yaklaşık 10 bin kişilik öğrenci kitlesi Yedikule'ye doğru yürüyüşüne devam etmek isterken barikatları birer birer temizleyen polislerin yaklaşması üzerine yeni barikatlar kurdu ve yürüyüş kolu Silivrikapı'ya varabildi. Bu arada sokak aralarında öğrenci avına çıkan polis öğrencilerin aktif direnişiyle karşılaşıp püskürtüldü. Polisin destek almasıyla yeniden bu kez daha da şiddetli biçimde başlayacak çatışmayı önlemek amacıyla İl Jandarma Alay Komutanı askeri birlikleri öğrencilerle polis arasına sokarak arabuluculuk rolüne soyundu. Albay devrimci öğrencilere polisin saldırmayacağını, kendisinin bu konuda güvence verdiğini söyledi. Bu anlaşma üzerine devrimci öğrenciler yürüyüşlerine devam ederek Topkapı'ya vardılar. Burada yapılan konuşmalardan sonra kalabalık dağıldıysa da civarda üstlenen polisler 75 öğrenciyi gözaltına aldı. Sonraki yıllarda özellikle büyük kentlerde sık sık yinelenecek benzeri çatışmalar öğrenci hareketinin radikalleşmesi ve öğrencilerin radikal eğilimlere destek vermesine yol açtı. Öğrenci gençlik içinde süregiden mücadele biçimleri üzerine tartışmalar pratik mücadele içinde netliğe kavuşma sürecine girerken, polisin taraf tutucu ve saldırgan tavrı başlangıçta sert mücadele biçimlerine uzak duran çok sayıda öğrenciyi bile aktif bir savunma çizgisine yöneltti. Öyle ki polise karşı son derece duyarlı hale gelen öğrenciler, polisin her saldırısında kendiliğinden de olsa yaratıcılıklarını ortaya koyarak yeni direniş biçimleri buldular. Park etmiş arabaların benzinlerinin çekilerek yangın bombaları yapılması, polise yanlış istihbarat verilmesi, çevre halkıyla iyi ilişkiler geliştirilerek güvenli barınma olanakları yaratılması bu yaratıcılığın örneklerindendi.

buldu. Mayıs ayında, 7 *TİP*'linin öldürülmesiyle birlikte en kanlı faşist saldırılardan biri olan Piyangotepe katliamı gerçekleşti. 16 Mayıs akşamı Ankara-Etlik'in gecekondu mahallelerinden Piyangotepe'de solcuların devam ettiği Çelik kahvehanesine giren üç kişi, "soygun var" diyerek içerde bulunanların yere yatmasını istediler. Yere yatanlar otomatik silahlarla tarandı: 7 kişi öldü.

Faşist terörün koşulladığı siyasal-toplumsal şiddet yaz aylarında da tırmanmayı sürdürdü. Haziran-Eylül döneminde çatışma ve saldırılarda 504 insan hayatını kaybetti. Bu dönemde, faşist hareketin kalabalıklaşarak denetimi güçleşen militan tabanı; belirli bir plan çerçevesinde, seçilmiş hedeflere dönük terör stratejisinden bağımsız olarak, "kendiliğinden" eylemlere de yönelmeye başladı. Terör aygıtının bu "kendiliğindenciliği", faşist hareketin üst yönetimini tedirgin edecek boyutlara ulaşabiliyordu. 12 Eylül'den sonra *MHP* genel merkezinde ele geçen *Gizlilik, Baskı ve İhanet Üzerine* broşüründeki şu ifadeler, bu tedirginliği belgeler: "Canı sıkıldığı için eyleme çıkanlara gelince, bunlar partinin canını sıkmaktadır." 1979'un ilk yarısında faşist hareketin önder kadrolarından, aralarında *MHP* İstanbul, Mardin, Tunceli, Manisa il başkanlarının da bulunduğu birçok kişinin öldürülmesi üzerine kabaran "intikamcılık" dalgası da bunda etken oldu.

1979'un son aylarında 195 kişi ölürken, faşistlerin "solcu" kahvehanelerde oturan insanları rastgele tarama eylemleri sürüyordu. 27 Ekim'de, İstanbul-Bayrampaşa'da Devrim Mahallesi'nde solcuların devam ettiği bir kahvehaneye girerek ateş açan faşistler, 6 kişiyi öldürdüler. 28 Kasım'da Kayseri'de gene solcuların gittiği bir kahvehane taranarak 5 kişi öldürüldü. 16 Aralık'ta İstanbul-Beşiktaş'ta devrimci öğrencilerin devam ettiği Barbaros kıraathanesine atılan tahrip gücü yüksek bomba, 5 kişinin ölümüne yol açtı.

1979'da faşist saldırılar açısından belki de en önemli merkez, Adana'ydı. 1970'lerde hızlı alt-metropolleşme süreci içinde toplumsal-sınıfsal çelişkilerin keskinleştiği Adana'da faşist hareket ilk sansasyonel cinayetini 18 Aralık 1978'de işlemiş; kır emekçilerinin örgütlenmesinde önemli

Türkiye'de Faşist Önderliğin Toplumsal Karakteri

Türkiye'de faşist akım, yüzyıl başından miras ırkçı-Türkçü-Turancı düşünce geleneğini faşist bir siyasal sistematiğe kavuşturma çabası içinde 1940'larda oluşmaya başladı. Öncüleri, cumhuriyet seçkinlerinin soykütüğündendir: Bir kentli küçük burjuva bürokrat-aydın takımı söz konusudur. Faşist akımın ilk -her iki anlamda- "açığa çıkışı" olan 1944 ırkçılık-Turancılık davası sanıklarının kariyerleri, bu tabloyu açıkça göz önüne serer: 5 mühendis, 5 hukukçu-avukat, 3 akademisyen, 3 yazar, 2 öğretmen, 2 işadamı, bir subay, bir hekim...

'40'larda siyaset sahnesine yerleşmeye başlayan ilk öncüler kuşağının bazı mensupları; Cumhuriyet'in kuruluşu sırasında veya sonrasında Mustafa Kemal önderliğindeki ana doğrultuya ters düşen kişilerin, hiziplerin izini sürmektedir. Bu bakımdan simgesel bir örnek, Nihal Atsız'ın, Rıza Nur'un manevi evladı olmasıdır. Mevcut T.C. sınırları dışında kalan Türk halklarından olan veya Osmanlı İmparatorluğu çökerken Türk topluluklarının göçtüğü, azınlığa düştüğü ülkelerden göçmüş ailelerden gelen kişiler '60'lara kadar, faşist akımın öncülerinin, aydınlarının hatırı sayılır bir kesimini oluşturmuştur. Örneğin, 1944 ırkçılık-Turancılık davası sanıklarından Prof. Zeki Velidi Togan Orta Asyalı (Başkurdistanlı); 1950'lerdeki şoven Kıbrıs kampanyasına öncülük eden *Kıbrıs Türk Kültür ve Yardım Cemiyeti* başkanı Prof. Derviş Manizade Kıbrıslı; 1946'da kurulmuş *Türk Kültür Çalışmaları Derneği*'nin başkanlarından Sadık Aran Azerbaycanlı; 1961'deki "Türksüz Kerkük, Kerküksüz Türk olamaz" kampanyasının taşıyıcılarından, askerî hakim Enver Yakuboğlu Kerküklü; diğer bazı önemli şahsiyetlerden Prof. Abdulkadir İnan Kazakistanlı; İsa Yusuf Alptekin, Ziyaeddin Bakakurbun, Hasan Oraltay Türkistanlı; Altan Deliorman Bulgaristanlıdır. Alpaslan Türkeş de Kıbrıslıdır; kendi anlatımlarına göre, ailesinin Türkiye'ye göçmesini büyük ısrarlarıyla kendisi sağlamıştır.

Birçok durumda "yenilik seçkinler"le özdeşleşmeleri, 1940'ların/50'lerin faşist entelejansiyasının anti-Kemalist olmasını getirmez. Kemalizmin eklektik ideolojik söylemini, faşizan etmenlerine vurgu koyarak değerlendirmeyi denerler; sonraki faşist kuşaklar da bundan vazgeçmeyecektir. Buna bağlı olarak, Kemalist seçkinler takımıyla ve devlet katıyla daima bağlantı kurmaya çalışır. II. Dünya Savaşı yıllarındaki büyük uluslararası siyaset hesapların ve ilişkilerin ardından, 1944 ırkçılık-Turancılık davasıyla "gayrımeşrulaşması"; bu bakımdan oldukça geriletici bir darbedir. Faşist akım, 1960'lara kadar, kendini güvenceye almak ve yayılmak için çeşitli sağ partilere "sızan" bir entelejensiya çekirdeği olarak kalır.

1960'larda, "eskilerin" elinde, dergilerde, derneklerde yetişmiş olan yeni kuşak kadroların bir kesimi, *AP*'den milletvekili olurlar, sağlam ve etkin konumlara gelirler. *AP*, "eskilere"de, *DP*'ye göre daha müteftttir. 1961'de Nihal Atsız'a milletvekilliği teklif eder. 1944 ırkçılık-Turancılık davası sanıklarından Fethi Tevetoğlu *AP* Senato Grupbaşkanlığına kadar yükselir. *AP*'nin faşist aydınlara iltifat etmesi boşuna değildir. Ülkede gelişen toplumsal-sınıfsal muhalefet hareketleri ve sosyalist akım karşısında, kitlesel bir seferberlik yaratma gereği ortaya çıkmaktadır. Bu ise *DP/AP* çizgisinin popülist geleneği içinde mümkün değildir. Zaten sağ partilere ve devlete sızmaya programlanan "Türk milliyetçisi" aydınlar, gelişen toplumsal muhalefeti düzen içinde massedecek bir ideolojik donanımı oluşturma ve militan bir potansiyel yaratma saikiyle *AP* tarafından yedeklenirler. Bu ilişkinin ve faşist entelejansiyanın üstlendiği görevin ağırlık noktası, anti-komünizmdir. Böylece, faşist akımın ikinci kuşak aydınlarından İlhan Darendelioğlu'nun dile getirdiği gibi, "27 Mayıs'a kadar aksiyoner halde olan Türk milliyetçiliğinin 1960'dan sonra reaksiyoner hale gelir." Anti-komünist misyonun ağır basması ve bunun getirdiği reaksiyoner nitelik; faşist akımın bir siyasal-toplumsal hareket haline gelmesi bakımından çok önemli bir açılımdır. Çünkü faşist aydınlar bu faaliyet içinde görece geniş kitlelere hitap etme imkanı bulurlar; dar üniversiteli gençlik topluluklarının çerçevesini aşarlar. Kitleselleşme yolu açılmıştır. Özellikle *Komünizmle Mücadele Dernekleri* faşist akımın kitleselleşmesi bakımından büyük rol oynamıştır.

1963'de kurulan *Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği* kurucularının 7'si tüccar, 6'sı esnaf, 6'sı işadamı, 4'ü avukat, 4'ü gazeteci-yazar, 4'ü memur, 3'ü çiftçi, 2'si akademisyen, 2'si işçi, biri hekim, biri emekli subay, biri mühendistir. Bu tablo, anti-komünizm mesleğine destek veren mülk sahibi sınıflarla faşist aydınların temasının başladığını da belgeler.

Ancak faşist aydınların küçük odalarda, konferans salonlarında küçük topluluklara "Türklük ülküsü" üzerine hitap etmekten geniş kitlelere ulaşmasının pratik zeminini getiren bir zeminde ev sahibi *AP*'dir. Gelişen potansiyeli bütünlüklü bir harekete dönüştürmek için adım atan kadro, 1944 ırkçılık-Turancılık davası sanığı ve 27 Mayıs'ın "güçlü albayı" Alpaslan Türkeş'tir. Türkeş, bu misyonuyla artık "Türk milliyetçiliği ülkesine doktriner manada siyasi aksiyon kazandıran" önderdir. Faşist akım *CKMP/MHP* içinde ve Türkeş'in kişiliğinde siyasal bir önderliğe kavuşur; bir hareket haline gelir.

Faşist hareketin önderlerinden Agah Oktay Güner (solda), Yaşar Okuyan (ortada) ve Avni Çarsancaklı (sağda). Faşist hareket '70'lerin ikinci yarısında "İslamlaşma" yönelimine bağlı olarak geleneksel İslami ulemayla kurmak istediği bağlantıda bazı "marjinal" şeyhler dışında pek başarı kazanamadı. Sivaslı vaiz-milletvekili Ali Gürbüz MHP Genel İdare Kurulu'na alınarak istisnai bir özellik gösterdi.

'60'ların sonundan itibaren anti-komünist şiddet ekseninde kitlesel siyasallaşmasını gerçekleştiren faşist hareket, bu sürece bağlı olarak '40'lardaki, '50'lerdeki "aydın hareketi" özelliğini yitirdi. Aydınlar faşist hareket içindeki varolmaya devam ettiler, fakat arka plana düştüler. '70'lerde faşist harekette hiçbir yeni düşünür, yazar portresi temayüz etmez. Irkçı-Turancı geleneğin eski düşünce birikimiyle gündelik siyaset söylemini bağdaştırma yeteneğine sahip olan (27 Mayıs'çılardan) Dündar Taşer'in 1972'deki erken ölümü, bu bakımdan önemli bir "kayıp"tır. '70'lerde; Nihal Atsız gibi bütünlüklü teorik sistematik arayışında olan aydın tipi değil; en yeteneklileri arasında Namık Kemal Zeybek'in, Necdet Sevinç'in sayılabileceği ajitatif risale yazarları ve ateşli hatipler revaçtadır. Bu ortalamadan belki, Hergün'deki görece düzeyli demagojileriyle Taha Akyol istisna edilebilir; onun da bir "muharrir" olarak siyasal etkinliği sınırlıdır.

'70'lerde bazı üniversitelerde sıkı bir kadrolaşma gerçekleşmiştir; ancak faşist hareketin çevresinde, örneğin eskilerden Zeki Velidi Togan, Mümtaz Turan gibi görece parlak akademisyenler pek yoktur. Çoğu '70'lerde profesör olan yeni kuşak "hocaların" bir bölümü egemen blokla ve resmi (Kemalist) ideolojiyle faşist hareket arasında köprü görevi görmeye yoğunlaşmıştır: Hikmet Tanyu, Erol Güngör gibi. Bunların yıldızı 12 Eylül döneminde parlayacaktır. Bir de kadrolaşma ve istihbarata doğrudan katılan daha militan unsurlar vardır: Erzurum'dan Türkeş'e sürekli bilgi ileten Orhan Türkdoğan, *Ülkü-Bir* başkanlarından ziraatçı (genetkçi!) Orhan Düzgüneş gibi...

Faşist hareketin '70'lerdeki tepe önderliğinin önemli bir bileşeni, asker formasyonlulardır. *MHP*'nin 12 Eylül'den önceki son Genel İdare Kurulu'nda ağırlıklı "meslek grubu", eski askerlerdir: Genel Başkan Türkeş, Genel Sekreter Necati Gültekin, Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Er, Genel İdare Kurulu üyeleri Tahsin Ünal, İhsan Kabadayı, Vacit Akkor, Necdet Şarman. Emekli general Necati Gültekin "Paşa"'nın, genel olarak orduyla ilişkileri, ayrıca Kontrgerilla güçleri ve elemanları ile bilgi, plan ve donanım alışverişini yönlendirdiği idda edilmiştir. Genel İdare Kurulu üyelerinden Vacit Akkor da 4 yıl *MİT*'te görev yapmıştır. *MHP*'nin Almanya "başmüfettişliğini" yapan ve Avrupa'daki Türkler arasında örgütlenmeyi, *MHP*'ye önemli mali kaynak temini sağlamanın yanında F.Alman gizli servisleriyle de ilişki yürüten Enver Altaylı, 1963'de Talat Aydemir'in darbe girişimi içinde yeralmış bir "ihtilalci" subay eskisidir. Türkeş'in özel kalem müdürü Abdülkadir Yazar da eski subaydır. Bu asker ağırlığı, çeşitli nedenlere bağlanabilir. Tamamen "fiili" bir neden, Türkeş'in 27 Mayıs sonrasında tasfiye edilen Ondörtler'in onunu *CKMP*'ye taşımış olmasıdır. 1968'de açılan ilk komando kamplarını yönetenler, Ondörtler'den Rıfat Baykal, Mustafa Ok, Dündar Taşer'dir. Bunlar arasında Türkeş'le sonuna dek beraber hareket edenler Dündar Taşer ve Ahmet Er'dir.

Faşist hareketin yerel ve merkez önderliği içinde, '60'ların sonunda başlayan kitleselleşme ve reel politikaya müdahalenin sonucunda, geleneksel *DP/AP* önderliğinden "devşirmeler"de gündeme gelmiştir. Özellikle taşrada en ilkel anti-komünist saiklerle *Komünizmle Mücadele Dernekleri*'ne destek veren mülk sahibi sınıflar; ayrıca *CKMP*'yle birlikte devralınan kırsal orta sınıf temsilcileri ve bazı orta-büyük toprak sahipleri *MHP*'nin ihmal edemeyeceği muhataplar olmuştur. *MHP*, yerel düzeyde daima müteahhit, tüccar, çiftçi, ayrıca esnaf, zanaatkâr birilerine resmi yönetim kurullarında yer verilmiştir. Bu fiilen siyasal önderliğe denk gelmekten çok, bir "onore etme" ve "etiket bahşetme" mekanizmasıdır. Ancak köklü eşraf ailelerinden gelen ve partinin/hareketin genel politikasında gerçekten etkili olan

"beğ"ler de vardır. Örneğin *MHP* Genel İdare Kurulu'nda yer alan, ilk ikisi bakanlık yapan üç isim: Eskiş hir'li kadim Sazak ailesinden Gün sazak, Gaziantep-Arabanlı Cengiz Gökçek, Adanalı Mehmet Voyvoda Develioğlu, üçü de büyük çiftçidir. Faşist hareket, '70'lerin sonlarında profesyonel politikacı transferine de girdi. Örnek verilecek milletvekili ömer Çakıroğlu *AP*'den, Yozgat senatörü İsmet Kapsız *CGP*'den, eski *CHP-DP* milletvekilliği ve *AP* Ankara il başkanlığı yapmış Lütfü Ülkümen *AP*'den *MHP*'ye geçen "profesyonellerdi".

MHP örgütlenmesinde olduğu gibi önderliğinde de yok denecek kadar sınırlı olan kesim, işçiler ve kadınlardır. *MİSK* sendikaları, *Türk-İş*'e bağlı *Türk-Metal*, bağımsız *Çelik-İş*; '70'lerde faşist harekete kadro ve lojistik destek sağlama işlevi görürken, bu sendikaların bazı yöneticileri parti hiyerarşisinde orta derece rütbelerle onore edilmişlerdir. Partinin Genel İdare Kurulu'ndaki iki "işçi" Avni Çarsancaklı ve Salih Dilek *Türk-Metal Sendikası* yöneticisidir. Türkiye faşist hareketi söylemiyle, örgütlenmesiyle, yapısıyla benzerlerinden de ileri ölçüde maşist/erkek bir harekettir.

Faşist hareketin militan tabanının gözünde, önderliğin bu sayılan bileşenleri, "seçkin", hatta kimi durumda "yabancı" sayılan unsurlardır. Hareketin '70'lerdeki toplumsal kökenini, tabanını daha dolaysızca temsil eden, daha organikleşmiş bir önder tipi; *Ülkü Ocakları* ve *Gençlik Kolları* içinde sivrilen genç kuşaktan çıkmıştır. Bu kesim resmi hiyerarşide görece aşağı konumdadır; fakat fiziki güç ve "adam" bunların elinde olduğu için, prestijleri yüksektir.

Önderliğin bu kesiminin en genel ortak özelliği, içinden temayüz ettiği militan topluluğunun özellikleriyle özdeştir: Kırsal veya taşra kökenli; alt orta sınıf, küçük köylü veya işçi ailelerinden; çoğunlukla eğitimle sınıf atlamaya yönelmiş gençler... İleri mühendislik, tıp vs. fakültelerine görme imkanı kısıtlı olan; daha çok hukuk, siyasal bilgiler, öğretmenlik gibi görece sıradanlaşma eğilimindeki okullarda yer bulabilen; üniversite veya büyük kent ortamının kozmopolit yapısına tepki duyan insanlar. Faşistleşme, örgütlenme ve önderleşme süreci içinde; bu umut kırıcı ve yabancı atmosferde bir tutamak sağlayan hemşehrilik ilişkilerinin izi belirgin biçimde görünür. Örneğin, '70'lerin gençlik önderlerinden Esat Bütün, Ökkeş Çokuçkun ve Mustafa Verkaya Kahramanmaraşlılık; Muhsin Yazıcıoğlu, Mustafa Mit ve Müştak Karabağ Sivaslılık; Şevket Çetin ve Mehmet Ekici Yozgatlılık; Salih Dayan Kırşehirlilik; *ETKO* kurucularından Necmi İşgören, Ülkücü Teknik Elemanlar Derneği Başkanı Ömer Ay, Abdullah Çatlı Nevşehirlilik; Mehmet Güçlü, Ali Batman Kayserililik; Vedat Alagöz, Yaşar Yıldırım Ankaralılık ilişkileri içinde sivrilmiş, ekip kurmuşlardır. Abdi İpekçi cinayetini gerçekleştiren ekip, ortaokul yıllarından beri arkadaş olan ve faşist harekete bu mahallelik-arkadaşlık çemberi içinde "intisap eden" bir "Malatyalılar" çemberine dayanıyordu (Oral Çelik, Mehmet Ali Ağca, Mehmet Şener, Yavuz Çaylan). Birçok öndegelen militana veya önder için kullanılan lakaplar, mahalleliğe, erkek erkeğe "serserilik etmeye" dayalı bir hayat tarzının ipuçlarını verir: "Gangaster Ali" (Yurtaslan), "Asker Hikmet", "Kolombo Sabahattin" (Gözlükkaya), "Ayı Celal"... Bu yapı, faşist hareket içinde mafyavari -veya düpedüz mafya- ekiplerin, şeflerin yetişmesine zemin hazırlamıştır. Yükselmenin en geçerli yolu, gözüpeklik, ataklık, dövüşkenlik, cesaret vb. mücadele yetenekleri ve fiziki güçtür. "Hemşehrilik" ilişkisinde veya başka kanallarla öne çıkmanın da esasını bu oluşturur. Faşit terörün irrasyonelleşmesi, tırmanmasıyla birlikte, itibar sağlayan vasıfları açıkça kıyıcılık, vahşilik vb. tanımlamak uygun olur. Erol Türkmen, Ali Bülent Orkan, İsa Armağan, Ferhat Tüysüz, Mustafa Pehlivanoğlu, Veli Can Oduncu gibi profesyonel katil portreleri, bu mantık içinde efsaneleşebilmiştir...

TANIL BORA

rol oynayan *TMMOB* Adana bölge şube başkanı ve *Köy-Koop*'un Adako Birlik işletmesinin genel müdürü Akın Özdemir öldürülmüştü. Daha sonra başka olaylarda yakalanan birçok ülkücü, bu cinayeti *MHP* Adana Merkez İlçe Başkanı Adem Eroğlu'nun talimatıyla, bulunduğu cezaevinden ülkücü gardiyanların yardımıyla kaçırılan Yunus Uzun'un işlediğini söylediler. Sanıklar da polis ifadelerinde bunu doğruladılar; ancak sonradan ifadelerinden vazgeçecekler ve dava sürüncemede kalacaktı. Adana'da Şubat-Nisan 1979 kesitinde faşistlerce öldürülenlerin sayısı 26 idi. Adana'da kahve tarama eylemlerini rutinleştiren faşistler Nisan-Eylül döneminde de 32 insanı öldürdüler. Bu arada, sıkıyönetim kuvvetlerinin "ancak polisin yetişemediği noktada" devreye girmelerinin uygun olacağını söylemeleri ve birçok subayın elinde *Hergün* gazetesiyle dolaşması; Mart'ta göreve geldikten sonra faşist terör odaklarının üzerine giden Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul yönetimindeki polis arasında gerilim yaratıyordu. Yurdakul'un faşist terör aygıtı üzerinde oluşturduğu baskı, *MHP*'de büyük tepkiye yol açıyordu. *MHP* yöneticileri Cevat Yurdakul'u açıkça hedef gösteren demeçler vermeye başladılar: "Adana'da sükunetin sağlanması için emniyet örgütü defolup gitmelidir" (*MHP* Adana il başkanı Faruk Akkûlah), "Emniyet Müdürü militanlarını *MHP*'ye saldırtıyor" (*MHP* Gaziantep milletvekili Cengiz Gökçek), "Cevat Yurdakul görevi bıraksa da, yurtdışına kaçsa da yakasını elimizden kurtaramayacak" (*MHP* milletvekilleri Cengiz Gökçek ve Ali Gürbüz). 20 Eylül'de 7 ülkücü öğretmenin öldürülmesinden sonra *MHP* Genel Başkan Yardımcısı Sadi Somuncuoğlu "bu olayın tek sorumlusunun Ecevit iktidarı ve bu iktidarın Adana'ya tayin ettiği vali ve emniyet müdürü olduğunu" söyledi. 28 Eylül'de, Adana'daki ikinci büyük faşist cinayet işlendi: Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul öldürüldü. Adana polis örgütü cinayeti ve sıkıyönetimi protesto ederek, bir güne yakın süreyle işi bırakarak direniş yaptı. Yurdakul cinayetinin koğuşturması aylarca sürüncemede kaldı. 12 Eylül'den sonra Adana *ÜGD* yöneticilerinden Kadir Akgöllü ile *ÜGD* militanlarından Halil İbrahim Altınışık, Yücel İrik ve Mustafa Gülnar bu olayı gerçekleştirdiklerini itiraf ettiler. Bunlardan Altınışık, polisteki bu itirafını savcılıkta da yineledi. Daha sonra *MHP* merkezi ile tabandaki örgütler arasında iletişimi sağlayan "eğitimciler"den, Adana bölgesinden sorumlu olan Hasan Sabri Erdem ve Mehmet Sakarya; Yurdakul'un öldürülmesi talimatının Türkeş tarafından M.Sakarya aracılığıyla Adana merkez ilçe başkanı Adem Eroğlu'na iletildiğini söylediler. Daha sonra reddedilen bu ifadelerle ilgili bir sonuca ulaşılamadı.

1979'da, Malatya-Sıvas-Elazığ-Kahramanmaraş zincirine bağlanabilecek iki kitlesel anti-komünist kalkışma girişiminden söz edilebilir. Bunlardan biri, faşist hareketin kesin egemenliğini sağlayarak "kurtarılmış bölge"ye dönüştürmekte olduğu Yozgat'ta yaşandı. Nisan'da bir öğrenci kavgası vesile edilerek ve artık böylesi provokasyonların alamet-i farikası haline gelen

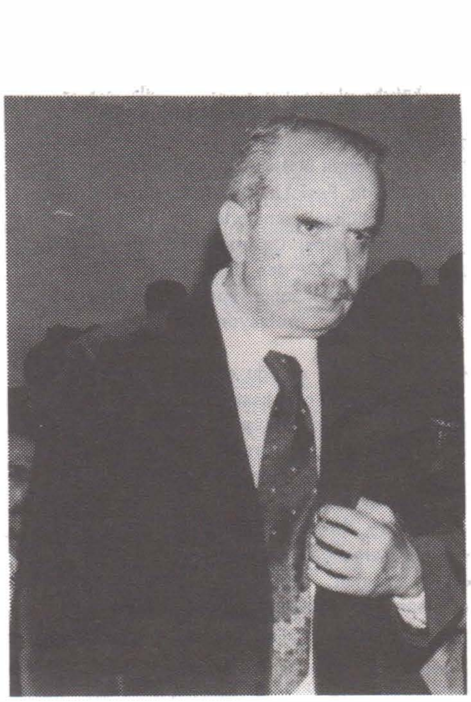
Faşistler tarafından 12 Eylül öncesi öldürülen bilim adamlarından Bedri Karafakioğlu (üstte sağda) 1915'de Çorum'da doğdu. 27 Mayıs sonrası Kurucu Meclis'de görev aldı ve İstanbul Teknik Üniversitesi rektörlüğü görevini sürdürürken 1978'de faşistlerce öldürüldü. Eleştirmen ve sanat eserleri çevirmeni olan Bedrettin Cömert, (yanda) burs kazanarak gittiği İtalya'da İtalyan Dili ve Edebiyatı okudu. Aynı üniversitede estetik dalında doktorasını vererek Türkiye'ye döndü. Hacettepe Üniversitesi'nde öğretim üyeliğine başlayan Cömert, Türk dili üzerindeki çalışmaları ve başarılı çevirileri nedeniyle 1977'de Türk Dil Kurumu üyeliğine kabul edildi. 11 Temmuz 1978'de arabasının içinde faşistlerce vurularak öldürüldü. Cumhuriyet dönemi Türk sosyolojisinin önde gelen isimlerinden Cavit Orhan Tütengil (üstte solda), 1921'de Tarsus'ta doğdu. Haydarpaşa Lisesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat ve İktisat Fakültelerini bitirdikten sonra, İktisat Fakültesi'nde öğretim üyeliğine başladı. Gazetelerde öykü ve makaleleri yayınlanan Tütengil, 1957'de Türk Dil Kurumu *Bilim Ödülü'nü kazandı. 7 Aralık 1979'da faşistlerce öldürüldüğünde Gazetecilik Enstitüsü'nde öğretim üyesiydi. Şişli Siyasal Bilimler Fakültesi öğretim üyeliği yaparken 1978'de faşistlerce kurşunlanan Server Tanilli (ortada) felç olduktan sonra Fransa'ya giderek öğretim üyeliğini sürdürdü.*

"komünistler camiyi yaktı" söylentisi yayılarak başlayan saldırılarda; *Köy-Koop* ve *Halkevi* binalarıyla *CHP*'lilere ait işyerleri tahrip edildi. Karanlık basınca ilan edilen sokağa çıkma yasağı ve askeri birliklerin müdahalesi, saldırıların daha boyutlanmasını önledi. Faşist hareket Aralık başında da, Hatay'ın Kırıkhan ilçesinde, yörenin karmaşık etnik-mezhepsel mozayiğini faşizan tahrikler için "değerlendirme" girişiminde bulundu. 3 Aralık'ta, Kırıkhan'ın Alevi Kürtlerin yoğun olduğu gecekondu mahallesinde bir evde yangın çıktı. Evde bulunan 60 yaşındaki dede ve anneleriyle birlikte 6 küçük çocuk yanarak öldüler. Yangının "birileri" tarafından bilinçli olarak çıkarıldığı anlaşılınca, bölgedeki Alevi-Sünni ve Türk-Kürt gerilimi ciddi biçimde tırmandı. Ancak bu gerilim toplumsal çatışmaya dönüşmedi. Faşist hareket, bu tarihlerde, Kürtlerin yaşadığı bölgelerde, güçlenmeye başlayan *PKK* hareketine karşı, gene "devlete yardımcı olma" misyonu içinde şoven bir söylemi tırmandırmaya başlamıştı.

MHP, faşist terörün tırmanmasına doğrudan bağlı olarak "meşruiyetçilik" demagojisini tırmandırdı. Faşist "ithamını" silmek ve reddetmek için, o zamana kadar görülmedik ölçüde büyük çaba gösterdi. Faşist hareketin gençlik tabanında son derece popüler olan ve 1974'den beri her yıl yeni basımı yapılan, Necdet Sevinç'in ünlü *Ülkücüye Notlar* broşürü; Ocak ayında *MHP* Gençlik Kolları başkanı Mustafa Mit'in bir açıklamasıyla reddedildi: "ülkücü camia ile uzaktan yakından ilgisi olmadığı" açıklandı. *Ülkücüye Notlar* siyasal mücadelenin katı hiyerarşi ve sıkı disiplin altında yürütülmesi gereken sert, acımasız bir "kavga", "savaş" olduğunu vazediyor; faşist nihilizmin tipik dışavurumu olan ve faşist hareketin insanlıkdışı zulmünü "meşrulaştıran" şu mesajı içeriyordu: "Biz Türksüz bir dünyanın mevcudiyetini düşünmektense, o dünyanın bizim yüzümüzden infilak etmesini daha uygun buluyor ve böyle bir düşünceye sahip olmakla da gurur duyuyoruz." *MHP* 5 Temmuz'da da, kısa bir süre önce *MHP* Beşiktaş ilçe başkanlığına adaylığını koymuş olan Ergin Örgügören'in "ajan olduğu saptanarak" partiden ihraç edildiğini açıkladı. Açıklamaya göre Örgügören'in ihraç sebebi, Hitler, Mussolini, Hess, Goebbels gibi faşist ve nasyonal sosyalist önderlerden alıntılarla "gençleri hukuk dışı eylemlere yönelten" bir broşür yayınlamasıydı. Başbakan Ecevit, Örgügören'in "*MİT* ajanı olmadığını, 1977'de *MİT*'e müracaatının kabul edilmediğini" açıkladı.

Faşist hareket, "cephe birliği" anlayışı içinde sağ örgütlerle ve özellikle anti-komünizm temelinde ilişkiler kurulması stratejisini benimsemişti. Necdet Sevinç'in *Ülkücüye Notlar*'da anlattığı gibi, bu stratejinin faşist hareketin ideolojik hegemonyasını geliştirmeye dönük bir hedefi vardı: "Cephe Birliği, milliyetçilerle bütün sağcı güçlerin özellikle komünizme karşı kurdukları barikatın adıdır. (...) Komünizmi yenmek demek milliyetçiliğin sınırına ayak basmak demektir." 1979'da, faşist hareketin, "cephe birliği" açısından elde ettiği varsayılan "kazanımları" yitirdiği görüldü. *AP* önderi Demirel asla *MHP*'yi kriminalize etmemekle birlikte, eski koalisyon ortağına çok daha mesafeli tutum almaya başlamıştı. *AP* yönetimi ve onun temsil ettiği büyük sermaye, *MHP*'yi "komünizme karşı siyasal denge unsuru ve sokak gücü" olarak yararlı görmekle birlikte; faşist terörün 1978'den itibaren giderek iç savaş boyutuna atlamasından ve faşist hareketin "iktidara talip olmasından" rahatsızdı. *MHP*'nin "cephe birliği"nde daha ciddi bir biçimde yarılan hat, İslami hareket/*MSP* hattıydı. *MHP*, söyleminde İslami motiflere verdiği ağırlığı artırmasına ve Orta-Doğu Anadolu taşrasında Sünni taassubunu tırmandırmaya yönelmesine bağlı olarak; öncelikle İslami hareketi "gözüne kestirmişti". *MHP*'nin bir eğitim broşüründe, şu yönerge iletiliyordu: "İslami ekol ve tarikatlara karşı sempatik davranılacak, ne aleyhte ne leyhte teşkilat bünyesinde propaganda yapılmayacak, cephe birliği geniş cephe takdiri bu konuda da uygulanacak." Ancak Müslüman tabanda karşısına çıkan faşist rekabet İslami hareketi tedirgin ediyor ve *MHP*'ye karşı sertleştiriyordu. 1979'da ters yönde geçişler de gerilimi artırdı. Faşist hareket içinde İslami harekete katılma eğilimi yaygınlaşıyordu. Şubat'ta, İstanbul'da İslamcılığa "dönen" iki kişi öldürüldü. Aynı ay, Edirne'de Erdoğan Tuna, İstanbul'da önemli akıncı militanlardan Metin Yüksel faşistlerce vuruldu. Bu olaylar üzerine ülkücülerle akıncılar arasında çatışmalar çıktı; *Akıncılar Derneği* bir bildiri yayınlayarak "emperyalizmin faşist uzantısı ırkçı münafıklara karşı" kesin cephe aldı.

1979'un ikinci yarısından itibaren faşist harekette ciddi bir moral bozukluğu hakim olmaya başladı. Bunun bir nedeni, "cephe birliği"nin ciddi biçimde zayıflamasına bağlı olarak *MHP*'nin yalnızlaşmasıydı. Başka ve daha köklü bir neden, devrimcilerin öncülüğündeki anti-faşist direnişin yıldırıcı etkisiydi. Nisan sonunda, bu direnişin güçlü odaklarından biri olan Uşak'taki durum hakkında *MHP* genel merkezine yazılan rapor, faşist hareketteki paniğin ilginç bir örneğidir: "Partililer büyük bir korku içerisindeler. (...) Bazıları partiyi kapatma kararından yana, bazıları silahlanıp bu gidişe bir son verme taraftarılar. Ocak başkanı Mesut gelecekten ümitsiz durumda. (...) Ocak'ı kapatıp 15 serdengeçti ile şehri havaya uçurma taraftarı. Kendilerine gerekli morali vermeye çalıştık." Ancak yoğunlaşan moral bozukluğunun esas nedeni, faşist hareketi kavrayan bir "meşruiyet bunalımı"ydı. 1978'de gerilimi-şiddeti tırmandırma stratejisi, iç savaş adımları hep "sıkıyönetim ilanı" hedefine yöneltilmişti. Sıkıyönetimin "iktidara giden yolda bir aşama" olarak kavratıldığı taban; tutuklamaların, operasyonların, yargılamaların -görece sınırlı olmakla birlikte- kendilerini de hedef almasını anlamlandıramıyordu. *MHP* üst yönetimi zaman zaman panik duygusunun yaygınlaşmasına varan bu şaşkınlığı, moral bozukluğunu yatıştırmak için; "1981'de iktidara gelineceği, o zaman af çıkarılarak hapishanelerdeki bütün ülkücülerin salınacağı" vaadini yayıyordu. 1979 sonlarında yapılan 14. genel kurulda Türkeş, *MHP* kongreleri tarihindeki ajitatiflikten en uzak, en savunmacı konuşmasını yapacak; işkencelerden, Ecevit'in ülkücü gençleri itham etmesinden yakınacaktı. Faşist hareket 1980 yılına girerken siyasal stratejisini gerçekleştirme umudu büyük

BELLİ, MİHRİ (1916-...)

Türkiye Emekçi Partisi **kurucusu ve genel başkanı, Milli Demokratik Devrim tezinin mimarı Mihri Belli, 1916'da İstanbul'un Silivri ilçesinde doğdu. Babası, Kurtuluş Savaşı'nda Trakya direnişini yönetenlerden Urfalı Mahmut Hayrattin'di. İlkokul 1. sınıfta erke arkaya üç yıl kaldıktan sonra, Edirne'de bir Yahudi okulunda devam ettiği ilkokulu başarılı bir öğrenci olarak bitirdi. Ortaöğrenimini İstanbul'da Robert Kolej'de, yüksek öğrenimini ise 1936'da gittiği ABD'de, Missouri Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde tamamladı. Siyasete Amerika'da başlayan Belli, gençlik ve işçi hareketlerine katıldı, bir süre Mississippi'de zenci yarıcılar arasında çalıştı. 1940'da Türkiye'ye geri döndüğünde** ***TKP*** **içersinde yer aldı ve kısa bir süre sonra partide sorumlu görevler üstlendi. 1943-44 arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde asistanlık yaptı. Yine 1943'de,** ***İleri Gençlik Birliği*** **adıyla yaklaşık 150 üyesi olan bir derneğin kuruluşuna katıldı. 1944'te, derneğin yöneticiliğini yapmak suçlamasıyla iki yıla mahkum oldu. Cezası bitince gittiği Yunanistan'da gönüllü olarak** ***Halk Kurtuluş Cephesi*** **saflarında savaşırken yaralandı. 1950'deki af yasasının çıkışından sonra Türkiye'ye geri döndü. 1951'deki** ***TKP*** **tevkifatında tutuklandı: bu kez yedi yıla mahkum oldu. 1960'dan sonra** ***Yön, Aydınlık*** **ve** ***Türkiye Solu*** **adlı dergilere yazılar yazdı. Kimi yazılarında E. Tüfekçi adını kullanıyordu.** ***TİP'in 2. Kongresi'nde TİP*** **yöneticilerine karşı tavır alarak Senatör Suphi Karaman, İlhami Sosyal, Erdoğan Başar ve Şevki Akşit ile birlikte ayrı bir örgütlenmeye giderek** ***Türk Solu*** **hareketine katıldı. Mart 1968'de, 17 Aralık 1967'de Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde verdiği "Devrimci Eylem Nedir?" konulu konferanstan ötürü 5 yıl ağır hapis, 3 yıl sürgün cezasına mahkum edildi, fakat daha sonra beraat etti. Milli Demokratik Devrim tezini şekillendirdiği bu konferansında, sosyalist devrimin ancak bağımsız bir ülkede gerçekleşebileceğini, bu nedenle "burjuva demokratik devrimi gerçekleştirmeden, sosyalist devrim yapamazsın" diyordu. 12 Mart muhtırasından sonra uzun süre yurt dışında kaldı. 1974 affından sonra Türkiye'ye dönerek, 23 Şubat 1975'te** ***Türkiye Emekçi Partisi*****'ni (TEP) kurdu ve partinin genel başkanlığını üstlendi. 1979'da, İstanbul'da uğradığı silahlı saldırı sonucu ağır bir şekilde yaralandı. 12 Eylül'den sonra yurt dışına çıktı. Günümüze kadar,** ***Savcı Konuştu Söz Sanığındır*** **(1967),** ***Milli Demokratik Devrim*** **(1970),** ***Yazılar*** **(1970),** ***Devrimci Hareketin Eleştirisi*** **(1973),** ***TKP'nin Tarihsel Konumu*** **(1976),** ***Rigas'ın Dediği*** **(1983),** ***Türkiye: Toplumsal Yapı, Ulusal Sorun*** **(1984),** ***Türk Solu-Dünü-Bugünü*** **(1986) adlı kitapları yayınlandı.**

1 Temmuz 1980'de Çorum'daki olaylarla birlikte Alaca'da da faşistler çarşı içindeki "Alevilerin" bölgesine saldırarak dükkanları yıkmağa ve yağmalamaya başladılar. Devrimciler ise ilericilerin oturduğu mahalleye çekildiler. Gece, faşistler yaklaşık 3 bin kişinin oturduğu bu mahalleyi kuşatarak sabaha kadar yaylım ateşi açtılar. Mahalle halkı da kendi olanaklarıyla faşistlere karşı direnmeye ve Çorum'dakine benzer bir katliamın tekrarlanmamasına çalıştılar. Çevre köylerden de yardım gelmesiyle Alaca içinde oluşturulan halk komiteleri halka silah dağıttı ve oluşturulan üç kişilik bir üst komite direnişin koordinasyonunu üstlendi. Mahallenin girişi ve etrafında kurulan barikatlarda üst komitenin belirlediği sırayla nöbet tutan halk böylece bir katliam girişimini boşa çıkartmış oldu. Çorum'da da komiteler aracılığıyla saldırının başladığı andan başlayarak direnen devrimciler faşistleri püskürtmeyi başarmış, ancak geri çekilen saldırganların çevre köylerde giriştiği vahşeti engelleyememişti. Özellikle Alevi köylere saldıran faşistler teslim aldıkları çocuk, ihtiyar ve kadınları işkence yaptıktan sonra bazılarını yakarak öldürdüler (altta). Faşistlerin göz oyma, ırza geçme, kurbanlarının altın dişlerini sökme gibi yöntemlerle korku salma ve halkın moralini bozarak direniş ruhunu kırma ve halkı bütünüyle teslim alma politikası Türkiye'nin dört bir yanında düzenlenen gösterilerle protesto edildi. Başta büyük kentler olmak üzere Zonguldak, Mersin, Antalya, Tunceli, Tarsus, Suluova, Havza, Gümüşhacıköy, Bursa, Edirne, Samsun, Trabzon, Rize, Artvin vb. gibi yerlerde düzenlenen grev, korsan gösteri ve yürüyüşlerle katliamın sorumlularının cezalandırılması talep edildi.

ölçüde kararmış, toplumsal meşruiyetini ve egemen blok nezdindeki desteğini yitirmiş durumdaydı. Hareketin tabanı ve terör aygıtı iyiden iyiye denetimsizleşmişti. 12 Kasım 1979'da *AP* azınlık hükümetini bakanlık almadan dışardan destekleyen *MHP* üst yönetimi, böylelikle siyasi meşruiyetini rehabilite ederek nefes almayı amaçlamıştı. "Taban" ve hareketin radikal unsurları ise bu nefes alma imkanını, daha saldırganlaşarak değerlendireceklerdi. Böylece, faşist hareket 1980'de bir yandan resmi-parlamenter düzeyde itibar yenilemeye çalışırken; diğer yandan "otorite boşluğunu" büyütmeye dönük ikili bir strateji izleyecekti. İki unsurunun çoğu noktada birbiriyle çeliştiği bu strateji içinde faşist terör, hedefsiz denilebilecek, "kör" bir nitelik alacaktı...

Kahramanmaraş Katliamı'nı Protesto Direnişi

24 Aralık 1978'de faşistlerin Kahramanmaraş'ta giriştiği katliamı protesto amacıyla 24 Aralık 1979'da bütün sol grupların ve demokratik kitle örgütlerinin katılımıyla güçlü bir protesto eylemi örgütlendi. *Töb-Der, Tüm-Der* ve *Tüs-Der* üyelerinin yanısıra, teknik elemanlar, doktorlar, mühendisler ve hemşireler 24 Aralık'ta iş bıraktılar. Türkiye'nin hemen hemen bütün önemli kentlerinde öğrenciler derslere girmeyerek kent merkezlerinde gösteriler düzenlediler. Bazı yüksek ve orta dereceli okullarda öğrencilerin giriştikleri işgaller güvenlik güçleriyle büyük çaplı çatışmalara dönüştü. Başta büyük kentler olmak üzere Adana, Bursa, Samsun, Uşak, Edirne, İzmit, Denizli, Artvin, Antalya, Mersin, Zonguldak, Rize, Eskişehir, Muğla ve daha birçok kentte irili ufaklı çok sayıda korsan gösteri düzenlendi. Türkiye'nin hemen bütün bölgelerinde bildiriler dağıtıldı, afişler yapıştırıldı ve toplantılar düzenlendi. Gecekondu bölgelerinde düzenlenen izinsiz gösterilere müdahale etmek isteyen polis ve jandarma karşılaştığı direniş sonucunda geri çekilmek zorunda kaldı.

Büyük sanayi kentlerindeki fabrikalar başta olmak üzere çok sayıda işyerinde iş bırakıldı ve düzenlenen forumlarda katliam protesto edilerek faşizmin saldırgan yüzü açığa çıkarıldı. Çoğu yerde sendika yöneticilerinin "yasadışı" olacağı gerekçesiyle iş bırakılmasına karşı çıkmalarına

Gecekondular ve Anti-Faşist Mücadele

Gecekondu semtleri, ülkemizde kapitalizmin çarpık da olsa gelişmesiyle birlikte, 1950'ler ve 1960'larda şehirlere göçün yolaçtığı çarpık kentleşme ile ortaya çıkmıştır. Başlangıçta köyden şehire gelenler, içine girdikleri koşullar ne denli ağır ve bozuk olsa bile, köye göre daha iyi ve güvenli bir hayata kavuştuklarından, yüzyüze kaldıkları bu nispi refah nedeniyle, 1970'lere dek gerici partilerin oy deposu görevini görmüşlerdir. Ancak gecekondu semtlerinde artık şehirde doğan büyüyen bir kuşağın yetişmesi, giderek bu nispi refahı anlamsız kılmış; gecekondu halkı kendi yaşam koşullarını köy ile kıyaslamayı terk ederek şehirdeki diğer insanların yaşam koşullarıyla kıyaslamaya başlamış; bu şekilde sömürü düzenine karşı gecekondu halkı da bir öfke ve tepki içine girmiştir. Gecekondu halkı artık sol partilere oy veren, düzene muhalif bir halk kimliğini kazanmaya yönelmiştir.

1975-80'lerdeki iç savaş döneminde gecekondularda gelişen anti-faşist direnişi kavrayabilmek için, bu bölgelerin sosyolojik özelliklerini, sınıf bileşimlerini kendi tarihsel gelişim süreçlerinde ve ülkenin sosyo-ekonomik yapısındaki değişim ışığında ele almak gerekmektedir...

1950'lerde ortaya çıkan bu isimsiz mahalleler, ilk kültürel dokularını kır dayanışması motifleriyle örerlerken; kentlerin sunduğu nispi refah imkanları karşısında ilk şaşkınlıklarıyla bocalayan insanlarının, devlet ile yeni mekanlarında yeniden karşı karşıya gelişlerinin baskılanmasını da yaşamışlar, kırdan taşıdıkları dinsel davranışlarının etkilerini uzun yıllar bünyelerinde yeniden üretmekten geri kalmamışlardır.

Gecekondu insanlarını 40 yıl kadar önce, yüzyıllardır yaşadıkları köylerinden, ocaklarından çıkarıp iki parça eşya ile şehre çeken neden, köylerde sağlayamadıkları geçimlerini sağlamak, karınlarını doyurmak, çocuklarını daha iyi koşullarda büyütmek isteğidir. Bu istek, gönüllü bir tercih değil, ülkede meydana gelen toplumsal değişimin köylülük aleyhine yarattığı bir ortamdan doğan bir zorunluluktur...

Köylerinden kopup gelen bu insanlar, büyük şehirlerin kenarlarında, kayaların içine, kıraç tepelere kurdukları iki göz evleriyle geldikleri yere göre öbekleşerek yerleşmişler; bir anlamda kendi köylerini şehirlere taşımışlardı. İlk yıllarda zaten doğru dürüst adları bile olmayan bu mahalleler, Sivaslıların mahallesi, Çorumluların mahallesi vb. isimlerle anılmışlardı. Uzun yıllar köyleriyle ilişkilerini kesmeyen bu mahallelerin insanları, bu nedenlerle hep birbirlerine daha çok yakın olmuşlar, ortak bir yaşamdan dolayı mahalleler arasındaki uzaklıkları yok saymışlar ve iç içe yaşamışlardır.

İlk yıllarda henüz kent kültürünü özümseyememiş bu insanlar, çoğunlukla, köyden getirdikleri dinsel ve feodal-yarı feodal kültürlerini uzun süre korumaya yatkındırlar. Daha sonraki yıllarda yüzyüze gelinen, insanları komşuluk ve akrabalıkları birbirinden soğutacak, vurdumduymaz kılacak olan "geçim derdi" ve parça parça benimsenen (ama tam olarak özümsenemeyen) şehir kültürü, ilk yıllarda bu insanları ürkütmekte, ve paradoksal şekilde, aralarında büyük bir yakınlık ve yardımlaşma duygusunun doğmasına da neden olabilmektedir. Gecekondu insanları, yabancısı oldukları yeni sorunlar karşısında, onlara göre uçsuz bucaksız olan şehirlerin karşısında birbirlerine yaslanmakta ve destek olmaktadırlar. Kır yaşamının imece motifleri, bu insanları birbirine daha çok yaklaştırmakta ve birçok olaydan aynı oranda etkilenmelerine ve aynı biçimde tepki göstermelerine yolaçabilmektedir.

Kırdaki insanların kafasında jandarma ve tahsildar ile aynılaşan devlet imajı, farklı biçimlerde gecekondulularda da yaşamaktadır. Bu insanlar, şehirlerde, devletle ilk olarak gecekondusunu yıkmaya gelen zabıtaların üniformalarında; elektrik ve su tahsildarlarının, vergi memurlarının makbuzlarında; eğer bunlara karşı çıkmaya çalışırlarsa karşılarına dikilen güvenlik kuvvetlerinin baskısında yüzleşmektedirler. Bütün bunlar, köyden yeni gelen insanların kafasındaki devlet imajını güçlendirmektedir. Devlet ile bu türden bir yüzleşme, onları korkutmakta ve sindirmektedir.

Şehirlerde daha önceden haberdar olmadıkları yaşam biçimleriyle, zenginliklerle tanışan gecekondu insanları, yanıbaşlarında varolan ama bir türlü ulaşamadıkları bu olanakların karşısında önce şaşırmaktadırlar. Sonra ise bu yaşam biçim ve olanaklarına ulaşma istekleri ve ihtiyaçları artmaktadır. Bunları elde edemedikçe hırslanmakta ve hep bir "üvey evlat" duygusuyla yaşamaya başlamaktadırlar. Bu insancıl özlem, köylerinde tevekkül içinde yaşamış olan bu insanlarda çeşitli etkilere yolaçmaktadır. Kimileri küsmekte, içine kapanmakta ve köy yapılarını sürdürmeye çalışmaktadır; ama çoğunluğu, yaşamın zenginliklerine ulaşmak için bir an önce kent kültürünü kendi kültürlerinin yerine geçirmeye çalışmaktadır. Bu durum, yetersiz eğitimi olan bu insanlarda büyük bir ahlâkî erozyona da yolaçabilmektedir. Fakat, fabrikalarda işçi, devlet dairelerinde odacı ve diğer her türlü üretim dışı işlerde vasıfsız olarak ve ölesiye çalıştırılan bu insanlar, hemen hiçbir zaman yoksulluk çemberini kırma "şansına" sahip olamamaktadırlar. İşsiz kitlesinin büyük bir çoğunluğu da gecekondu kahvehanelerinde barınmaktadır.

Gecekonduların sosyolojik tablosunu çizerken üzerinde durulması gereken önemli motiflerden birisi, yukarda da sözünü ettiğimiz din faktörüdür. Bu mahalleler, kabaca, gelinen yörelere göre kurulurken, diğer yandan Alevi-Sünni biçimindeki öbekleşmeler de sözkonusu olmuştur. Bu mezhep ayrılıklarının tarihi, mezheplerin kendi içinde daha yakın ve sıcak olmasını, diğer inanışlara ise daha soğuk ve uzak durmasına yolaçmaktadır. Siyasal iktidarların uyguladığı politikalara bağlı olarak zaman zaman güçlenen veya zayıflayan bu mezhep ayrılıkları, çoğu kez bu insanların zihinlerinde çeşitli biçimlerde önemli bir yer tutmakta ve yaşamaktadır. Bu varoluş, devletin genel ideolojik tutumunun sonucunda Sünniliğin örgütlenip genişlemesi, Aleviliğin gitgide zayıflayıp başka kanallarla varlığını sürdürme çabası biçiminde devam etmektedir. Günlük yaşamın sorunları içinde fazla su üstüne çıkmayan bu ayrılık, bazen özel durumlarda ansızın insanların davranışlarının temel ve yönlendiricisi haline gelmekte/getirilebilmektedir. Bu durum sınıf mücadelesinin özgül bir biçimi olarak 1980 öncesinde ciddi çatışmalara yolaçabilmiştir...

Böyle bir sosyolojik tasvirin devamında gecekondu halkı bakımından mümkün olan bir sınıf tahliline geçmeden önce şu konunun altını çizmek gerekmektedir: Kapitalizmin çarpık gelişiminin sonuçlarından birisi çarpık kentleşme, yani kent merkezlerinin çevresinin yoğun gecekondu halkalarıyla kuşatılması olduğuna göre, bu olguyu, sosyal sınıfsal, siyasal, ekonomik, kültürel, ideolojik ve sosyo-politik düzeylerdeki eşitsiz gelişmelerde irdelemek zorunludur. Böyle bir zorunluluk bu olgunun devrimci süreç üzerindeki kaçınılmaz etkilerini görme gereğinden kaynaklanmaktadır. Toplumsal değişmedeki unsurların kaçınılmaz izdüşümleri devrimci sürece yansıyacak ve bundaki değişimleri gerekli kılacaktır.

Süreç içinde sosyo-ekonomik yapıların değişmesi, ülkemizdeki sınıf ilişkilerinde ve mevzilenmelerinde önemli değişikliklere yolaçmıştır. Çarpık kapitalizm, çarpık kentleşme, köylülerin şehirlere akın etmesine neden olmuş ve kurulan gecekondularda yeni bir toplumsal kesim, "gecekondu halkı" ortaya çıkmıştır. Gecekondu halkı, köylülükten bütünüyle kopamamış bir toplumsal kesim özelliğini sürdürmektedir. İşçi sınıfı bakımından geçerli evrensel ölçütler ile tanımlanamamaktadır. Ve homojen bir özellik göstermemekte, "toplumsal sınıf" tanımlaması, bu kesimin sosyal-ekonomik-siyasal-kültürel davranışlarının açıklanmasında bütünüyle yeterli olmamaktadır. Çünkü bir geçiş sürecinin (üstelik çarpık bir süreçin) ürünüdür; yanyana ve iç içe, farklı sınıfsal yapı ve ilişkilerin bir kombinezonu durumundadır. Bu "yarı-köylü" niteliklerıyle gecekondu halkı, bir yeni sömürge toplumsal formasyonunun tarihsel olarak yarattığı görece yeni ve özgül bir toplumsal kategori olarak ele alınabilir...

Burada, bu konunun ciddi araştırmalarla derinlemesine ele alınması gerektiği kaygısını koruyarak, en genel hatlarıyla saptayabildiğimiz şu özelliklere işaret etmeyi anlamlı bulabiliriz:

• Gecekondululuk, bir geçiş toplumunun bir geçiş (geçici) kategorisidir. İşçi sınıfının özelliklerini tam olarak yansıtmaz, ama ona yakın özellikler içerir. Köylülükten de tam bir kopuşu gerçekleştirememiştir. Yarı-işçi yerine "yarı-köylü" kavramı belki de bu nedenle daha isabetli bulunabilir.

• Kentleşme sonucunda, köylülük ortamındaki farklılıktan dolayı bir nispi refah psikolojisi içindedir. Bu psikoloji, köylülüğün geleneksel tevekkül anlayışından farklıdır; bunun bir devamı olabileceği gibi buna tepkinin unsurlarını da üretebilecek bir zemine sahiptir. İşçi sınıfı ile yanyana yaşamasından dolayı köylülüğe göre daha erken bilinçlenme ortamındadır. Yani kendi çelişik karakterinden ötürü, yüzyüze geldiği nispi refah nedeniyle hem "refah"a erişmiş olmanın edilgenliğine hem de kendisinden daha müreffeh olanların yaşamına (işçi sınıfı ile birlikte) tanık olmanın yarattığı kendiliğinden bilinçlenmeye birarada sahip olabilmektedir.

• Gecekonduluların içinde yeraldığı "bu türden bir ekonomik ve toplumsal yapının, kentli emekçi nüfusa ve hatta doğrudan doğruya işçi sınıfına çok güçlü küçük burjuva ve lumpen damgalar vurduğu; buna ek olarak içerdiği göreli esneklik unsurlarının da katkısıyla, etkili sınıf bilinçlenmelerine ve sınıf kavgalarına yolaçmayan dengelere yöneldiği ve bu nedenlerle sistemin işlerliğine ve bekasına hayati katkılar yaptığı da söylenebilir". (Korkut Boratav, *Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm*, s.175.)

• İdeolojik düzeyde, kentlere göçün sonucu olarak kırsal ideoloji ve gelenekler de bu gecekondulular aracılığıyla kentlere taşınmakta ve korunmaktadır. Bunun tipik örneği yüzyıllardır kırsal kesimde küllenmiş olan Alevi-sünni çatışmasının gecekondu bölgelerinde de alevlendirilebilmesidir. (Bak: Türkiye Gerçeği *Devrimci Yol Savunması*, s.259 vd.) Bu ideolojik olgu, tipik siyasal biçimlerde özellikle "komünizme karşı mücadelenin" gerekçesi kılınarak gecekonduluların da kamplaşmasına, bölünmesine neden olmuştur.

• Kültürel düzeyde, kırsal kültür ve kent kültürü arasında sıkışıp kalan, sınıfsal temelleri çarpık bir ara-kültür olarak "arabesk"in yaygınlaşıp gelişmesi, gecekondulular sayesinde gerçekleşmiştir. Arabesk, yaşam biçimi olarak, özellikle bu insanlar tarafından benimsenmiş, yeniden üretilmiş ve kendi yaşamlarının her düzeyinde etkin hale getirilmiştir.

• Gecekonduluların toplumsal-ekonomik özelliklerini, Korkut Boratav'ın şu ampirik bulguları ve teorik yaklaşımıyla tanımlamaya devam edebiliriz:

- "... Azgelişmiş iktisadın tartışma alanına giren çeşit-

ll nedenlerle tarım-dışında üretken olmayan ve örgütlenmemiş faaliyetlerde barınan aşırı şişkin bir 'marjinal' nüfus, bir emek fazlası vardır. Bu unsurları, kapitalist kesimler ve özellikle sanayi sermayesi için bir 'yedek emek ordusu' işlevini, tarımda mülksüzleşmeyi zorlamadan görecek durumdadır."

- "Kentlere yığılmış ve büyük bir kısmıyla örgütlü işgücü piyasasını kuşatmış bulunan fazla nüfusun, kapitalist bir ortamda varolabilmesi, yaşayabilmesinin nedenleri araştırıldığında, bunların yarı köylü nitelikleri temel açıklayıcı nedenlerden biri olarak ortaya çıkar. Farklı bir ifadeyle, kırsal kesimde köylü işletmesi varlığını sürdürürken, tasfiyeye uğramadan kendi bünyesindeki fazla emeğin bir kısmını, özellikle genç ve erkek nüfusu, tarım dışına pompalayabilmektedir. Kente düzenli iş bulması gerekmeden gidebilen, marjinal faaliyetlerde bir süre bir hayat alanı bulabilen bu nüfus, işsizlik ve bunalım anlarında ricat edebileceği bir sığınağa, yani köylü işletmesine sahip olduğu için tarım dışına rahatça kayabilme cüretini gösterebilmektedir."

- "Şenyapılı'nın marjinal nüfus üzerine yaptığı bir araştırmaya göre (*Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu*, Ankara ODTÜ, 1978), İstanbul'un göreli olarak eski bir gecekondu semti olan Gültepe'deki nüfusun yüzde 56'sı kente göçerken ailelerini almadan gelmişler (s.87) ve yeni gelenlerin önemli bir bölümü akrabalarının yanlarına yerleşebilmişlerdir. (s.82-87.) Ailelerin yüzde 21'i köylerine para yollamakta; yüzde 9'u köyden para getirmekte; yüzde 75'i sık sık veya arada bir köylerine gitmekte (s.158-160); kısacası kırsal kesimle yoğun toplumsal ve ekonomik ilişkiler süregelmektedir."

- "Böylece aile emeğinin köyde kalan bölümünün tüketimi (kadınlar, küçükler, yaşlılar) tarımsal kesimden ve köylü işletmesi içinden karşılanırken, diğer bölümü (yetişkin erkeklerden bazıları) tarım dışı kesimden elde ettiği gelirlerle yaşantılarını sürdürebilmektedir. Bu durum, işgücü piyasasında ücret oluşumunda belli özellikler yaratır. (...)"

- "Köylü işletmesinin bünyesinde harcanan üretken emek, böylece, aslında kapitalistin el koyduğu ücretsiz emek sayılabilir." (K.Boratav, *age*., s.172-173.)

• Gecekonduculuk olgusunun ortaya çıkması, bu süreçteki kırsal kesimde yaşamını sürdüren köylülüğün durumunu da etkilemektedir. Nasıl şehire göç eden köylüler "yarı-köylü" statüsünde kalıyorlar ise, kırsal kesimdeki köylülük de bir bakıma "yarı-proleter" bir özellik kazanmaktadır. "Marx'ın deyişiyle, 'en elverişsiz koşullarda çalışan köylülerin artı emeğinin bir bölümü topluma karşılıksız olarak bağışlanmış olur... Bu düşük fiyat, üreticilerin yoksulluklarının sonucudur; (düşük) emek verimliliklerinin değil.' Bu, küçük üreticinin sadece aile emeğinin yeniden üretilmesini ve maddi üretim giderlerinin karşılanmasını sağlayan fiyatlarla tarım-dışı kesimle mübadele ilişkilerini sürdürebileceğini göstermektedir. Böyle bir durum, üretim araçlarına hukuken sahip olan toprak emekçisinin, fiyat ve bölüşüm ilişkileri bakımından sermayeye karşı fiilen 'ev işçisi', 'yarı-proleter' statüye dönüşmesi anlamına gelir." (Samir Amin, "Le Capitalisme et La Rente Foncière", 1977, "La Question Paysanne et Le Capitalisme" kitabından aktaran: K. Boratav, *age*, s.169.)

• Korkut Boratav'ın bulgularının da ışığında gecekonduluğun özelliklerini şu şekilde toparlayabiliriz: Başat özelliklerinden birisi, bunların marjinal işlerde ve hizmet sektöründe istihdam edilmesi, ve bu düzeydeki sömürü ve bölüşüm ilişkilerini yaşamalarıdır. Kapitalizmin çarpık gelişmesi, sanayi proletaryasından daha fazla ölçekte marjinal emekçilerin çoğalmasına neden olmaktadır. Böyle bir kapitalist gelişmede hizmet sektörü, sanayi sektöründen daha hızlı bir ivmeyle büyümektedir. İşsizler ve gizli işsizler gecekonduluların büyük bölümünü oluşturmaktadır. Köyleriyle bağlarını bütünüyle kesen gecekondulular dahi "yarı-köylülük" statüsünden kurtulamamaktadır. Çünkü onları absorbe edecek bir sanayileşme yoktur; proleterleşmeleri mümkün değildir. Alternatif, işsizlik-marjinal işler ve hizmet sektörüdür.

Gecekondu olgusunun sınıfsal tahlili bizi şu sonuçlara sevk etmektedir: Kentlere göçeden, gecekondulu olan köylüler, yarı-köylü statüsünde takılıp kalırken, kırsal kesimde kalanlar ise yarı-proleter bir nitelik kazanmaya yönelmektedir. Böyle bir gelişme, demokratik devrim sürecinde köylülüğün eskiden varolan bütünsel taleplerini etkilemekte, ortaya daha karmaşık ve yeni bir tablo çıkmaktadır. Gelişmenin yönü bakımından, işçi sınıfı ve köylülük yanısıra, arada-kalan ve kır ile kent arasındaki geçişte sıkışan gecekonduluların siyasal-ekonomik-toplumsal rolü ve önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bunun, bir bakıma, demokratik devrimde, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte çözülen, ama çarpık kapitalizm "sayesinde" yokolmayan köylülüğün yeni bir toplumsal varlık olarak (kentlerdeki gecekonduluların kimliğinde) yeniden "doğuşu" olduğu da ileri sürülebilir...

Gecekonduluların bu sınıfsal özellikleri, 1975-80 arasında yaşanan iç savaş ortamında politik bir boyut kazanmaya yöneldi. Gecekondu semtlerini faşistleştirme girişimleri karşısında gerçekleşen anti-faşist direniş, bu bakımdan irdelenebilecek öğretici unsurlar içermektedir.

II. MC döneminin özelliklerinden birisi, faşist saldırıların ağırlığının okullardan gecekondu semtlerine yönelmesi olmuştu. Özellikle okulların kapanmasıyla birlikte Ağustos, Eylül, Ekim 1977'de meydana gelen saldırı ve çatışmalar büyük şehirlerin gecekondu ve kenar mahallelerine taşındı. Daha *I. MC* döneminde, özellikle 1976'dan itibaren sivil faşistler saldırılarını üniversiteler ve okulların yanısıra gecekondu mahallelerine ve kenar semtlere de yöneltmeye başlamışlardı. Bunun ilk örnekleri İstanbul'un çeşitli gecekondu bölgelerinde, Ankara'da Altındağ, Abidinpaşa ve Tuzluçayır'da, İzmir'de Gültepe'de görülmüştü.

1970'lerin sonlarına doğru siyasal iktidarların baskı-terör uygulamaları yanısıra artan hayat pahalılığı, peşpeşe sıralanan zamların yarattığı ağır sömürü ve yokluk koşullarında, emekçi yoksul halkın bulunduğu gecekondu semtlerinde güçlü bir muhalefet filizlenmeye başlamıştı. Bu muhalefetin engellenmesi, ezilmesi ve giderek buraların işgal edilerek faşistleştirilmesiyle belli bir kitle tabanı yaratılması gözetildi. Bu şekilde kitleleri ve muhalefeti sindirerek istedikleri gibi at oynayabilecekleri bir takım bölgeler tutmak, halk muhalefetinden "kurtarılmış" (-arındırılmış)- faşistleştirilmiş bölgeler yaratmak istediler. Faşistler, muhalefeti durdurabilmek için yalnızca okulları, işyerlerini, fabrikaları değil, yüzbinlerin-milyonların yaşadığı geniş gecekondu semtlerini de denetimleri altında tutmak zorundaydılar.

"Hedef olarak seçtikleri bölgelere önce silahlı saldırılar, çeşitli baskı ve terör uygulamaları yönelttiler. Bu saldırılarında başarılı olamadıkları zaman, sindiremedikleri-yıldıramadıkları muhalefet güçlerini ve öncelikle devrimcileri pusularda öldürdüler. Bu şekilde gecekondu mahallelerinde ilk çatışmalar başlatılmış oldu. Faşist saldırılar çeşitli biçimlerde gelişerek devam etti.

"Faşistler gecekondu bölgelerinde hakimiyet kurmak için gerçek anlamda savaş taktikleri uyguluyorlardı. Önce, girecekleri bölgedeki dörtyol ağızlarında, kavşak noktalarda (stratejik yerlerde!) derneklerini açıyorlar, çarşıyı denetimleri altına alıyorlar, halkın alışverişine günlük yaşantısına müdahale ediyorlar, esnafı haraca kesiyorlar ve bunlar arasında kendilerine taraftar kazanmaya çalışıyorlardı. Ayrıca, bölgeye ulaşım yolları ve araçları üzerinde denetim sağlıyorlar, kimlik kontrolü yaparak giriş-çıkışa hakim oluyorlardı. Yine, yaygın şekilde açtıkları "kitaplıklar" sayesinde ve bunların sağladığı görüntü ardında, gizli oba teşkilatları kuruyorlardı. Böyle bir alt yapı üzerinde ve böyle bir işgal planı dahilinde geliştirdikleri, halktan zorla para toplama, haraç vermeyenlerin işyerlerini kundaklama, evlerini bombalama eylemlerini; giderek kendilerinden olmayanları mahalleden göçe zorlama, toplu şekilde katliamlar düzenleyerek yoketme, kahvehanelere baskınlar düzenleyerek halkı sindirme ve mahallelerinde barınamaz-yaşanamaz hale getirme biçimlerine dönüştürdüler. Bazı gecekondu bölgelerinde, şehir-bölge ayrılıklarını, aşiret anlaşmazlıklarını ve mezhep çatışmalarını körüklediler; halkı bölerek birbirine düşman haline getirip, kendileri bir tarafta yeralarak, bu şekilde kitle tabanı yaratma yolunu seçtiler.

"Faşistlerin gecekondu semtlerine yukarda anlattığımız savaş taktikleri, işgal planlarıyla müdahale etmesi, şiddetin, toplumun daha geniş kesimlerine yayılmasına ve iç savaş tohumlarının daha geniş bir alana serpilmesine hizmet etmekten başka bir işe yaramadı. Çünkü tıpkı okullarda öğrencilerin can güvenliği-öğrenim özgürlüğü talebi etrafında faşist işgallere karşı direnmesiyle çatışmaların kaçınılmaz biçimde yaşanması gibi; gecekondu semtlerinde de hükümetin baskı ve zulmüne karşı koyan, faşist cinayetlere ve mahallelerin faşistleştirilmesine karşı çıkan halk kesimlerinin haklı direnişi, şiddeti artık halkın günlük hayatının bir parçası haline getirdi..." (*Türkiye Gerçeği*, s.231-232)

Böylece çatışmaların, şehirleri çepeçevre saran gecekondu bölgelerinde gündelik olaylar haline gelmesiyle, iç savaş sahneleri en yoğun biçimlerde bu bölgelerde yaşanmaya başladı. Gecekondu halkı bu süreç içinde, silahlandı; barikat kurmasını, nöbet tutmasını öğrendi. Saldırılara ortak bir şekilde karşı koyabilmek, tek tek yok olmamak, saldırıya uğrayanları yalnız bırakmamak ve birbirlerine destek olmak kaygısıyla maddi ve manevi bir dayanışma ve mücadele ruhu, bir direnme geleneği ortaya çıktı.

Hayatın içindeki pratik deneyimler faşizme karşı gecekonduluların direnişini yarattı. Ve birçok devrimci, faşizme karşı direnişin derslerini; emekçilerle birlikte faşizme karşı direnmenin, bu doğrultuda örgütlenmenin gerekliliğini öğrendi. Faşistlerin en az başarılı olduğu alanlardan birisi, emekçilerin faşizme karşı ortak bir direnme ruhu ve geleneği yarattıkları ve giderek bunu örgütleme deneylerine giriştikleri bu gecekondu bölgeleri oldu...

Sonuç olarak, gecekonduluk olgusu ülkemizdeki toplumsal değişim sürecinde, özgün sınıfsal konumuyla ve yakın geçmişte faşizme karşı mücadeledeki özgün politik rolüyle önemli bir yer tutmaktadır. Sıkıyönetim iddianameleri, faşizme karşı devrimci mücadelede egemen güçlerin sistemli-örgütlü terör uygulamaları karşısında özellikle gecekondu yörelerinde gelişen "düzensiz savaş taktikleri" ve bunları gerçekleştiren yöresel militan örgütlenmeleri ve kitlesel direnişlerin örnekleriyle doludur. Gecekondu olgusu sınıflar mücadelesindeki bu yönüyle de değerlendirilmelidir. Egemen güçler bu değerlendirmeyi öncelikle yapmışlardır.

12 Eylül terörü en yaygın ve yoğun biçimleriyle gecekondu bölgelerinde uygulanmıştır. 12 Eylül'den sonra gecekondu mahalleleri (tıpkı Fransız devrimi sürecinde, Paris işçi ayaklanmalarından sonra işçi mahallelerine geniş yolların yapılması, devlet güçlerinin bu şekilde barikatların ötesindeki bu mahellelere kolayca ulaşabilmelerinin sağlanması kaygısında olduğu gibi) geniş yollar döşenerek "hizmet" (!) götürülen yerler olarak ele alınmıştır. Günümüzde gecekondu halkı, demokrasi mücadelesinde, egemen güçlerin çıkardıkları dersleri geçersizleştirebilecek daha yetkin anlayışlarla, sömürü düzenine karşı örgütlenmeyi beklemektedir...

MELİH PEKDEMİR

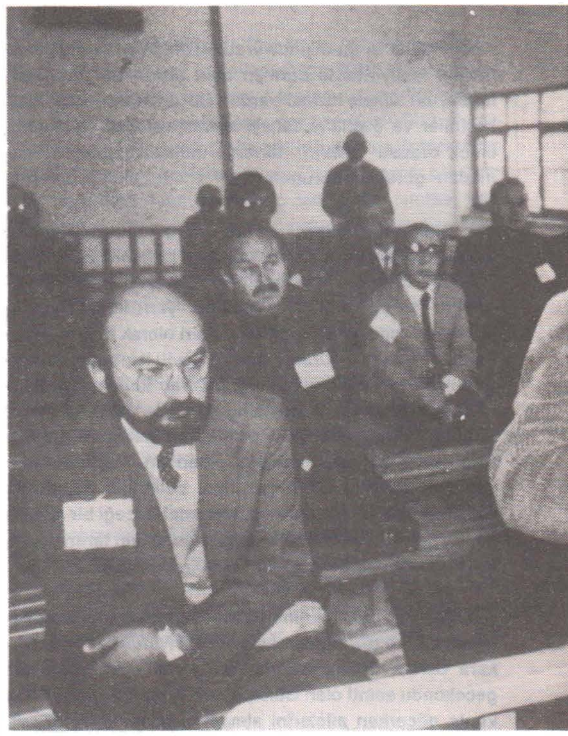
rağmen işçiler sokaklara döküldüler. Aynı gün işyerlerindeki faşistlerle çok sayıda çatışma çıktı. Öte yandan, toplumun içinde ortaya çıkan bölünmenin şiddetle yansıdığı devlet dairelerinde forum düzenlemek isteyen devrimci memurlarla faşistler arasında kavgalar oldu. Ankara'da Bakanlıklar'da bile yukarıdan aşağıya faşistleştirmenin bir sonucu olarak örgütlenmiş ve terör estiren faşistler bu kez ya hiç işe gelmeyerek ya da düzenlenen gösterilere müdahale edemeyerek sadece yöneticilere devrimci memur önderlerinin ismini verebilmek amacıyla istihbarat toplamakla yetindiler.

Kahramanmaraş Katliamı'nı protesto direnişi Türkiye'deki bütün sosyalist eğilimlerin faşist terörün büründüğü biçim ve kazandığı boyut karşısında aşağıdan gelen birlik talebini de hesaba katan güçlü bir eylem niteliği kazanınca faşist harekette bir çözülme ve panik havası başgösterdi. Faşist hareket sosyalistlerin birleşik bir mücadelesinin anlamını belki de sosyalistlerden daha fazla kavramıştı.

Faşizme Karşı Direnişin Önündeki Engel: Sol içi Rekabet ve Çatışmalar

Faşist terörün yaygınlaşmasına paralel olarak sosyalistlerin çevresinde biriken halk arasında giderek güçlenen birleşme ve dayanışma eğilimleri bilinçli ve iradi çabalarla örgütlenip işgal altındaki bölgeler faşistlerden arındırıldıkça yeni oluşan "iktidar"ın paylaşılması ve çatışmaların sertleşmesininin yanısıra gittikçe düşen kitle hareketinin kendi potalarına aktarılması doğrultusundaki rekabet sosyalist grupların yürüttüğü mücadele açısından bir engel halini almaya başladı. Özellikle 1978'de milletvekili transferi yoluyla iktidara gelen *CHP*'nin yarattığı hayal kırıklığıyla umutsuzluğa düşen kitleler, birkaç yıldır yaşadıkları çatışma ortamının bıktırıcı havasını her geçen gün biraz daha hisseder oldular. Faşist saldırıların ilk başladığı günlerde bir imece ruhuyla davranan ve seferber olan kitleler içindeki bu bıkkınlık ve yorgunluk, faşist terörün bezdirme ve teslim almaya yönelik politikaları kadar, hatta belki de daha çok iç çatışmalar ve sonu gelmez tartışmalarla sosyalistlere duyulan güvenin tükenmesinin bir ürünüydü.

Çatışmaların yaygınlaşmasıyla birlikte mal ve can güvenliğini koruma içgüdüsüyle birleşen, mahallelerde nöbet tutan, olanaklarını birleştiren ve yardımlaşan geniş yığınlar, faşistlerin toplum içinde binlerce yıldır oluşmuş bulunan bütün ayrımları ve ikilikleri kullanarak yaratmaya çalıştıkları saflaşmanın bir ayağını oluşturdular. Bütün yerleşim bölgeleri bıçakla kesilmiş gibi ikiye ayrıldı. Önceleri büyük kentlerin gecekondu mahallelerinde, sonra ise köylere kadar yayılan bu saflaşma bütün toplumsal ilişkileri belirleyen bir özelliğe büründü.

1976'da kurulduğundan beri Türkiye Yazarlar Sendikası'nın genel başkanlığını yapan, öykücü, romancı, oyun yazarı Aziz Nesin (asıl adı Mehmet Nusret), 1915'te İstanbul'da doğdu. Yedigün dergisinde şiirle başlayan çalışmaları; 34 öykü, 10 roman, 10 oyun, 4 anı, 4 masal, 3 fıkra, 2 gezi, 3 taşlama-antoloji-inceleme, 2 çocuklar için kitap ve bir şiir kitabının yayınlanmasıyla devam etti. Yurt içinde ve dışında birçok ödül alan Aziz Nesin, 1946'da

Türkiye Yazarlar Sendikası

Türkiye'de yazarların örgütlenme girişimleri 1946'ya kadar uzanır. 1946'da Suad Derviş ve arkadaşları tarafından kurulan *Muharrirler Sendikası*, aynı yıl başka sendikalar, *Gün, Yığın, Ses, Sendika* vb. yayın organları ve iki sosyalist parti ile birlikte Sıkıyönetim tarafından kapatıldı. Bundan iki yıl sonra Sait Faik, Fikret Adil, Halide Edib Adıvar, Orhon M.Arıburnu, Server İskit, Cevat Fehmi Başkut vb. yazarlar *Telif Haklarını Koruma Cemiyeti*'ni kurdular (1948). Bu dernek önemli bir varlık gösteremedi. 1955'te kurulan *Türk Edebiyatçılar Birliği* de amacına ulaşamadı ve kendiliğinden dağıldı. 1980'de yöneticileri eliyle kapatılan *Türk P.E.N. Kulübü* ise, az sayıda üyeyi kapsayan dar bir "kulüp" olarak kalmıştı (1988'de yeniden kuruldu, şimdi örgütlenme çalışmalarını yürütüyor).

Bir yazar örgütü kurulması düşüncesi 1973'de yeniden gündeme geldi. Yazarların kendi aralarında düzenledikleri toplantılardan sonra, "yazarların ekonomik hakları ve sosyal güvenlikleriyle ilgili girişimlerde bulunmak; hukuki, sosyal, kültürel temel hak ve özgürlükler alanında ve tam bir söz ve yazı özgürlüğünün gerçekleşmesi yolunda yasal mücadeleyi yürütmek" amacıyla bir sendika kurulması kararı alındı. Kuruluş toplantısında seçilen on bir kişilik kurucular topluluğu *Türkiye Yazarlar Sendikası*'nın (TYS) resmen kurulması için gereken girişimlerde bulunmak ve ilk genel kurula kadar "geçici yönetim kurulu" olarak çalışmakla görevlendirildi. Kurul Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Bekir Yıldız, Adnan Özyalçıner, Leyla Erbil, Tomris Uyar, Turgut Uyar, Orhon Murat Arıburnu, Adalet Ağaoğlu, Nihat Behramoğlu, Ali H.Özgentürk'ten oluşuyordu.

4 Şubat 1974'te İstanbul Vilâyeti'ne kuruluş bildirimini veren geçici yönetim kurulu, kendi arasında görev bölümü yaparak Genel Başkanlığa Yaşar Kemal'i, İkinci Başkanlığa Bekir Yıldız'ı, Genel Sekreterliğe Adnan Özyalçıner'i getirdi. *TYS* resmen kurulmuş ve çalışmaya başlamıştı.

Sendikanın ilk genel kurulu 21 Ekim 1974'te toplandı. Yönetim Kurulu'ndaki kimi üyeler değiştiyse de, başkan, ikinci başkan ve genel sekreter görevlerinde kaldılar.

***TYS*'nin bu dönemde gerçekleştirdiği önemli etkinliklerden biri, 20 Mayıs 1975'te düzenlenen "Yazar Hakları ve Telif Haklarının Geliştirilmesi" konulu tartışmalı toplantı oldu. Sendika ayrıca, yazarlara tanınan yılda 10 bin liralık vergi bağışıklığının yaşam koşullarının çok altında olduğu gerekçesiyle, gereken yasal düzenlemenin yapılması için girişimlerde bulundu.**

25 Aralık 1975'te toplanan ikinci genel kurulda Yaşar Kemal, yeni dönemde görev almayacağını belirtti. Yeni seçilen yönetim kurulu Genel Başkanlığa Aziz Nesin'i, İkinci Başkanlığa Bekir Yıldız'ı, Genel Sekreterliğe Adnan Özyalçıner'i getirdi. Orhan Apaydın, Kemal Sülker, Ataol Behramoğlu, Haşmet Zeybek üye olarak kaldılar (sonradan Orhan Apaydın'ın İstanbul Barosu Başkanlığına seçilmesi üzerine onun yerini Alpay Kabacalı doldurdu).

Bu dönemin başlıca etkinlikleri Sabahattin Ali'yi ve Nazım Hikmet'i anma günleriyle 7 Mayıs 1976'da düzenlenen "*TYS*'nin Üçüncü Yılını Kutlama Şenliği"ydi. Milli Eğitim Bakanlığı'nın okul ve sınıf kitaplıklarından bazı kitapların toplatılmasına ilişkin genelgesine sert tepki gösteren *TYS*, yazarlara vergi bağışıklığının artırılması yolundaki çalışmalarını da sürdürdü.

Üçüncü genel kurulunun toplandığı 26 Mart 1977'de *TYS*'nin üye sayısı 150 dolayındaydı. Bazı tüzük değişiklikleri yapıldıktan sonra yönetim kurulu üyeliklerine Aziz Nesin, Şükran Kurdakul, Atilla Özkırımlı, Alpay Kabacalı, Can Yücel, Kemal Sülker, Demirtaş Ceyhun, Adnan Özyalçıner, Bekir Yıldız, Osman S.Arolat, Ataol Behramoğlu seçildiler. Kendi arasında görev bölümü yapan yönetim kurulu, Genel Başkanlığa Aziz Nesin'i, İkinci Başkanlığa Şükran Kurdakul'u, Genel Sekreterliğe Demirtaş Ceyhun'u, Genel Saymanlığa Alpay Kabacalı'yı getirdi (daha sonra bazı değişiklikler oldu, Ceyhun'un Genel Sekreterlikten çekilmesi üzerine bu göreve Adnan Özyalçıner geldi).

Yönetim Kurulu'nca hazırlanan çalışma programında şu başlıklar yer almaktaydı: Genel Sorunlar: Kültür ve Sanatlardaki Dışa Bağımlılık, Eğitim, Ülkemizdeki Yayın Politikası; Özel Sorunlar: Yazarın Ekonomik Sorunları, Sosyal Sorunlar, *TYS* ve Diğer Örgütler, Örgütlenme ve Üyelerle İlişkiler, Tanıtma Çalışmaları, Yayın Çalışmaları, Ödüllerle İlişkiler.

Yönetim kurulunun ve oluşturulan dokuz kurulun çalışmaları sonucu başlıca şu toplantılar düzenlendi: "Yazar Hak ve Sorunları Sempozyumu" (bilim adamlarının da katıldığı sempozyuma sunulan bildiriler bir kitapta toplandı), "Çeviri Sempozyumu", "Çocuk Yılını Karşılarken Çocuk Yazınının Durumu" konulu toplantı, "TV-Yazar İlişkileri Sempozyumu". Ayrıca Sabahattin Ali, Nurullah Ataç, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Nazım Hikmet ve Sait Faik'in yıldönümlerinde anma toplantıları düzenlendi. İzmir'in kurtuluşunun 55. yıldönümü dolayısıyla da "Edebiyatımız ve Emperyalizmle Savaşım" konulu bir toplantı gerçekleştirildi.

75 (22) Faşist Terör ve Anti-Faşist Direniş

Sabahattin Ali ile birlikte, birçok kez kapatılması nedeniyle sırasıyla Malum Paşa, Merhum Paşa, Bizim Paşa, Yeni Baştan *adlarını alacak olan* Markopaşa *ve 1962'de ise* Zübük *adlı mizah dergisini çıkardı. 1944'te ayrıldığı askerlik mesleğinden sonra, ara ara bakkallık, muhasebecilik, fotoğrafçılık, kitapçılık gibi işler de yaptı. Yazılarından ötürü 1947'den başlayarak toplam beş buçuk yıl hapis yatan Aziz Nesin, fotoğrafta bir duruşma sırasında.*

Sonunda artık devrimciler ve faşistler ayrı kahvelerde oturuyor, evlerine ayrı yollardan gidiyor, birbirlerinin dükkanlarından alış veriş yapmıyor, ancak siyasal görüşlerini paylaştıkları veya bütünüyle karşı olmadıkları ailelerin "kızlarını alıyor", geleneksel bayram ziyaretlerinde bile ayrım yapıyorlardı. Ülke içinde adeta iki ayrı dünya ve onun iç ilişkilerinden söz edilir olmuştu. İktisadi yaşamı bile derinlemesine etkileyen bu gelişme özellikle kırsal kesimde geleneksel düşmanlıkların siyasal bir görüntüye büründürülerek hortlatılması, çeşitli nedenlerle farklı kimlikler edinmiş insanların siyasal ayrışmalarda ayrı kamplara yönelmesi sonucunu doğurdu. Bakanlıklarda bile devlet memurları ayrı kapılardan işe gelip gitmeye başladılar. Çoğu kez bakanlıklarda devrimci memurlarla faşistler arasında silahlı çatışmalar çıktı. Devlet otoritesinin kaybolmaya yüztuttuğunun bir diğer göstergesi de devrimci polislerin *Pol-Der* çatısı altında örgütlenmesiydi. Faşistlerin *Pol-Bir*'i karşısında kendi derneklerini kuran devrimci polisler faşist harekete karşı, ülke çapında süregiden mücadelede önemli bir işlev gördüler.

Öte yandan devrimcilerin bütünüyle etki alanı içinde olmayan veya faşistlerle devrimcilerin yoğun bir denetim kurma mücadelesine giriştikleri bölgelerin sakinleri kendi olanaklarıyla can ve mal güvenliklerini koruma eğilimine girdiler ve özellikle faşistlerin sindirme, haraç toplama ve yağmalama faaliyetlerinden sakınmak için kendiliğinden bir direniş örgütlediler. Devrimcilerin bu bölgelerde denetim kurmalarını izleyen günler bölge halkının çoşkusu kadar, bölgenin el değiştirmesi olasılığı karşısında duyulan tedirginlikle karşılanıyordu. Bu tedirginlik bir yandan faşistlerin yeniden bölgeyi denetim altına alamayacakları kesinleşince, öte yandan da faşist işgal dönemindeki baskı ve zorbalığın yerini yepyeni bir toplumsal düzenin ilişkileri alacağı umuduyla ortadan kalkmaya yüz tuttuğunda bu kez de farklı eğilimler arasındaki çekişmeler ve hatta silahlı biçimler alan çatışmalar nedeniyle çok daha derin siyasal sonuçları içerecek tarzda derinleşti.

Faşizme karşı mücadele önündeki en büyük engeli sol içi çatışmaların oluşturduğunun dile getirilmesine rağmen uluslararası sosyalist hareket içinde ortaya çıkan bölünmenin yansımalarının birbirlerini "sosyal faşist" veya "Maocu bozkurt" olarak tanımlamaya varan sonuçları, siyasal iktidarla hesaplaşma sürecinin yerini sol içi iktidarın elde edilmesi eğilimine bırakması, sosyalist hareketin genel çıkarlarına üstün görülen grup çıkarları, bu çatışmaların tekrar tekrar solun gündemine gelmesinin nedenleriydi. Faşist teröre karşı çok sert bir direnişin sürdürüldüğü bölgelerde bile farklı sol eğilimler arasında çatışmalar engellenemedi. Kendiliğinden birleşen ve direnmeye çalışan halk yığınları üzerinde yıkıcı etkiler bırakan ve faşist terörün yeterince güçlü biçimde karşılanamamasının nedeni olarak bölünmüşlüğü algılayan kitleleri umutsuzluğa sevkeden sol içi çatışmalar, faşizme karşı birleşik bir direnişi

---

Dönemin dikkati çeken bir başka etkinliği, kitap sergileriyle fuarlardaki imza günleriydi. İmza günlerinin yaygınlaşması, *TYS*'nin bu dönemdeki çabalarından sonraya rastlar. İzmir Fuarı'ndaki *TYS* sergisine 1977'de 25 yayınevi ve 44 imzacı yazar, 1978'de 29 yayınevi ve 89 yazar katılmış; o yılların ölçüleriyle önemli sayıda kitap satışı sağlanmıştı. Ayrıca Ankara'da *Sanatsevenler Derneği*'nde iki kitap fuarı düzenlendi. 10 Haziran 1978'de İstanbul Taksim Sanat Galerisi'nde *TYS*'nin 5. yılı dolayısıyla açılan ve 15 gün süren kitap sergisinde 103 yazar kitaplarını imzaladılar. Buradaki şenliğe sinema, tiyatro ve ses sanatçıları da katıldılar.

TYS, Türkiye'nin birçok il ve ilçesinde düzenlenen şenliklere ilk kez çağrıldı, temsilciler gönderdi.

Aynı dönemde *TYS*, *Sovyet Yazarlar Birliği*, *Bulgaristan Yazarlar Birliği*, *Romanya Yazarlar Birliği* ile kültür anlaşmaları imzaladı. Bu anlaşmalar "iki ülke halkları arasında edebiyat yoluyla dostluk ve kardeşlik ilişkilerinin güçlendirilmesini ve iki komşu ülke halklarının birbirlerini daha yakından tanımalarını" öngörüyordu. Anlaşmalar çerçevesinde Türk yazarları başka ülkelerde, başka ülkelerden gelen yazarlar da Türkiye'de konuklanıyordu. Gönderilecek yazarlar, Yönetim Kurulu'nca titiz bir çalışma ile seçiliyordu. *Romanya Yazarlar Birliği*'yle yapılan ikili anlaşma sonucu Romanya'da Türk Şiiri Antolojisi yayımlandı; öteki ülkelerde yayımlanacak antolojilerin hazırlıklarına girişildi.

Dördüncü genel kurula doğru *TYS*'nin üye sayısı 370'e çıkmıştı. Genel kurul, 31 Mart - 1 Nisan 1979'da toplandı. Üç ayrı listenin katıldığı seçimler sonucunda 11 kişilik yönetim kuruluna Aziz Nesin, Alpay Kabacalı, Adnan Özyalçıner, Şükran Kurdakul, Demirtaş Ceyhun, Ataol Behramoğlu, Vedat Türkali, Aziz Çalışlar, Asım Bezirci, Emil Galip Sandalcı, Tekin Sönmez seçildiler. Aziz Nesin Genel Başkanlığa, Demirtaş Ceyhun İkinci Başkanlığa, Ataol Behramoğlu Genel Sekreterliğe, Asım Bezirci Genel Saymanlığa getirildiler.

Genel kurul toplantısının hemen ardından, 22-24 Mayıs 1979'da İstanbul'da "Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Toplantısı" düzenlendi. Dönemin Kültür Bakanı'nın katılarak bir konuşma yaptığı toplantıda Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan yazar örgütleri temsil edildi. Toplantı sonunda yayımlanan ortak bildiride, "Balkan ülkeleri arasındaki geleneksel kültür bağlarının barış, dostluk ve kardeşlik ilişkileri içinde daha da güçlendirilmesi" dileğine yer verildi.

TYS, bu dönemde de çeşitli şenliklere ve imza günlerine katıldı. 1979 ve 1980'de İzmir Fuarı'nda kitap sergileri açıldı, imza günleri düzenlendi. Sait Faik, Nazım Hikmet, Orhan Kemal, Hasan Âli Ediz ve Hüseyin Rahmi Gürpınar için anma toplantıları gerçekleştirildi. Yazar haklarına ve dış ilişkilere dönük çalışmalar sürdürüldü; uluslararası bir şiir sempozyumu düzenlenmesi yolunda çalışmalar yapıldı.

O dönemde ülkede kol gezen terör, *TYS* üyesi yazarlara da yöneldi: Doç.Dr. Bedrettin Cömert, Ümit Kaftancıoğlu, Ceyhun Can ve Prof. Cavit Orhan Tütengil, hâlâ aydınlatılmamış "faili meçhul" cinayetlerin kurbanları oldular.

12 Eylül askerî darbesinden sonra, öteki sendikalarla birlikte *TYS*'nin çalışmaları da durduruldu.

Ve 12 Eylül'den iki yılı aşkın bir süre sonra, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Savcılığı'nın 12 Kasım 1982 günlü iddianamesiyle, çeşitli dönemlerde *TYS*'nin yönetim kurulunda görev alan 17 yazarla Nazım Hikmet Gecesi'ndeki konuşmasından dolayı Nazım Hikmet'in avukatı Mehmet Ali Sebük hakkında dava açıldı. Aziz Nesin, Bekir Yıldız, Adnan Özyalçıner, Şükran Kurdakul, Demirtaş Ceyhun, Alpay Kabacalı, Osman S.Arolat, Atilla Özkırımlı, Ataol Behramoğlu, Haşmet Zeybek, Orhan Apaydın, Asım Bezirci, Can Yücel, Tekin Sönmez, Aziz Çalışlar, Emil Galip Sandalcı, Kemal Sülker ve Vedat Türkali TCK'nın 141/1, 312 ve 159. maddeleriyle Sendikalar Kanunu'na aykırı davrandıkları savı ve 8-15 yıl hapis istemiyle, üç yılı aşkın bir süre boyunca İstanbul sıkıyönetim Komutanlığı 1 No.lu Askerî Mahkemesi'nde yargılandılar. Bütün illerin emniyet müdürlüklerine yazılar gönderilerek suç kanıtları arandı. Ve sonunda mahkeme aklama kararı verdi; karar 14 Nisan 1986'da kesinleşti. Dosya, Sendikalar Kanunu'na aykırılık savıyla İstanbul 4. Asliye Ceza Mahkemesi'ne gönderildi. Buradaki ilk duruşmada, davanın zaman aşımı nedeniyle düştüğü anlaşıldı.

Yöneticiler yargılanırken, 19 Şubat 1983 günü, sendika merkezinin bulunduğu Beyoğlu'ndaki Union Française binasında çıkan ve nedeni anlaşılamayan bir yangın sonucu, *TYS*'nin tüm eşyası ve belgeleri yandı.

Dava süresince birçok ülkenin yazar ve basın kuruluşları, *TYS* yöneticileriyle dayanışma ve dünya kamuoyunu etkileme amacıyla, çeşitli girişimlerde bulundular.

Şubat 1987'de olağanüstü kongre düzenleyerek tüzüğünü yeni Sendikalar Yasası'na uyduran *TYS*, 28-29 Mart 1987'de toplanan beşinci genel kurulunda sonra çalışmalarına yeniden başladı.

ALPAY KABACALI

olanaksızlaştırdığı gibi, sol grupları da zaman zaman toplumsal vicdanın sorgulaması karşısında bıraktı.

1980

Faşist terörün toplumda saygın, önder kimliği olan ünlülere dönük saldırıları, 1980'de yeniden "solculuğu" belirgin kişilere yöneldi. 11 Nisan 1980'de, İstanbul'da araştırmacı-yazar Ümit Kaftancıoğlu öldürüldü. Bir gün önce, Türkeş televizyonda yayımlanan demecinde "*MHP*'lilere dönük yalan ve iftira kampanyasını *CHP*'li yöneticilerle birlikte komünist bir yazarın bir senaryo halinde sahneye koyarak bazı gazeteleri alet ettiklerini" söyleyerek; örtük biçimde, *Demokrat*'taki anti-faşist yazılarından dolayı Kaftancıoğlu'nu suçlamıştı. 11 Kasım'da yakalanan ve cinayeti İstanbul *ÜGD* Başkanı Hasan Küçük'ün talimatıyla işlediğini söyleyen ülkücü Ahmet Mustafa Kıvılcım müebbet hapse mahkum oldu; ancak eylemi gayrı-siyasi sayıldı. 23 Mayıs 1980'de *TEP* yöneticisi Vecdi Özgüner'in evini basan faşistler, Vecdi Özgüner'i ağır yaraladılar, eşi *Türk Tabipleri Birliği* yöneticisi Sevinç Özgüner'i öldürdüler. Bu çizginin doruğu, 22 Temmuz'da *DİSK* önderi Kemal Türkler'in öldürülmesi oldu. Ekim ayında, faşist hareketin önde gelen örgütçülerinden Yılma Durak ve Celal Adan, bu cinayetin Türkeş'in talimatıyla işlendiği doğrultusunda ifadeler verdiler. Buna göre: Türkeş, Yakacık'taki köşkünde kendisini ziyaret eden Adan ve Durak'a "*DİSK*'in komünist hareketin kaynağı olduğunu" söylemiş, Durak'ın "Kemal Türkler'i öldürelim mi?" diye sorması üzerine eliyle ot biçer gibi bir hareket yapmıştı. Bunun üzerine *DİSK* yöneticilerinin adresleri saptanarak, başka cinayetlerden aranan Ünal Osmanağaoğlu yönetimindeki bir gruba bu görev verilmişti. Celal Adan ve Yılma Durak bu ifadelerini daha sonra reddettiler, yurtdışına kaçan Osmanağaoğlu bulunamadı ve soruşturmadan sonuç çıkmadı.

Kahramanmaraş Katliamı öncesi kentte birdenbire boy gösteren piyango bileti satıcıları ve işportacılar kent halkı arasında kıyımın günler önce hazırlandığının bir kanıtı olarak algılandı. Gerçekten de faşistlerin denetimi altında bulunan bölgelerden otobüslerle saldırı öncesi Kahramanmaraş'a yığılan kişilerce üstte görüldüğü gibi "kendilerinden olan şahısların dükkanlarının" camlarına çizilen üç hilaller galeyana getirilecek Sünni halka yolgöstermeyi hedefliyordu. Alevi yurttaşların oturduğu Yörükselim mahallesi kentin yüksek bir bölgesinde bulunuyor ve mahalleye ancak kıvrılarak giden ince bir yoldan çıkılıyordu. Bölgede az sayıda da olsa bulunan devrimciler bu yolun başını tutarak oluşturdukları güvenlik önlemleriyle faşistlerin mahalleye kadar gelmesini önleyerek katliamın vahşetini sınırlı tutmayı başardılar. Çevre köylerden yardıma gelmeyi deneyen devrimciler kent girişinde katliama seyirci kalan güvenlik güçlerince tutuklanarak olayların sorumlusu olarak yargılandılar. 12 Eylül sonrası Kahramanmaraş ve çevresinde tutuklanan hemen hemen bütün devrimciler işkence altında Kahramanmaraş Olayları'nın yaratıcıları olduklarını ikrar etmeye zorlandılar.

Töb-Der ve Toplumsal Mücadeledeki Yeri

TÖB-DER'İN KURULUŞ DÖNEMİ

Türkiye öğretmen hareketinin çok eskiden beri süregelen köklü bir örgütlenme, dayanışma ve savaşım geleneği vardır. Bu savaşım içinde *Töb-Der*'in yeri ve işlevi oldukça büyüktür.

12 Mart darbesiyle *TÖS*'ün kapatılmasından sonra, 3 Eylül 1971 tarihinde 50 kadar öğretmen tarafından kurulan *Töb-Der*'in ilk adı *Türkiye Öğretmenler Birliği*'dir (TÖB). *TÖB*'ün ilk Genel Başkanı Haydar Orhan'dır.

TÖS'den *Töb-Der*'e geçiş süreci her bakımdan ilginçtir. *TÖS*'ün son Yönetim Kurulu, örgütün tüm mallarını ve parasını *TÖB*'e devretme kararı alarak öğretmen hareketi için tarihsel önemde bir görev yapmıştır. *TÖS*'den *Töb-Der*'e geçiş, demokratik anlamda bir tür geri dönüştür. Sınırlı yetkiler verilmiş olsa bile, kamu personelinin sendika kurma hakkından yararlanması, öncesine göre ileri bir adımdı. Bu sınırlı yetkilerle *TÖS*, Büyük Eğitim Yürüyüşü, Devrimci Eğitim Şurası ve dört günlük öğretmen boykotu gibi önemli etkinlikler göstermişti.

TÖB, öğretmen sorunlarının çözümünü güçbirliğinde arayan bir örgüt bilincinin ürünü olmuştur. *TÖB*'ün kurulmasıyla birlikte kademe sendikacılığı anlayışını savunan *Türkiye İlkokul Öğretmenleri Sendikası*'nın (İLK-SEN) birçok yöneticisi, üyesi, şubesi ve varlıklarına son veren bazı yöresel ve bağımsız öğretmen dernekleri *TÖB*'ün çatısı altında toplanmışlardır.

Dönemin siyasal iktidarı bir yandan öğretmenlerin sendikal haklarını ellerinden alırken, bir yandan da dernek kurmaları konusunda tüm güçlükleri çıkarmaktaydı. İçişleri Bakanlığı 1971 sonbaharında valiliklere bir genelge göndererek derneklerin "Birlik" sözcüğünü kullanamayacağını bildirdi. Bu, tümüyle *TÖB*'e karşı bir tavırdı. Bunun üzerine, *Türkiye Öğretmenler Birliği* üyeleri Afyon'da bir genel kurul yaparak derneğin adının *Türkiye Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği* (Töb-Der) olmasına karar verdiler. O tarihe kadar kurulmuş bulunan ikiyüze yakın şubenin adı da böylece değiştirilmiş oldu.

TÖS'lü öğretmenler, çok kısa bir dönem içinde 12 Mart günlerinde uğradıkları çeşitli haksızlıklar, kıyımlar, tutuklamalar, gözaltına alınmalar, örgütsüz bırakılmalar içinde zengin bir mücadele deneyimi edindiler, piştiler, çelikleştiler ve *Töb-Der*'i mücadeleleriyle yaratmayı başardılar. İşte bu yeni öğretmen tipi, *Töb-Der*'li öğretmen tipi şöyle tanımlanıyordu: Kendini eleştiren, hatasını kabul edip doğruyu ortaya koyan, bireyciliği aşmış, ağırbaşlı, korkuyu yenmiş, alçakgönüllü, sorumluluk yüklenmeye hazır, karar verme yeteneğine sahip bir tip.

Töb-Der, 4-5 Temmuz 1972'de Ankara'da yapılan 1. Olağan Genel Kurulu ile kuruluş dönemini tamamlıyordu. Bu tarihte *Töb-Der*'in toplam şube sayısı 285'tir.

TÖB-DER'İN BÜYÜK ETKİNLİKLER DÖNEMİ

Kuruluş dönemi tamamlandıktan sonra *Töb-Der* dört büyük kongre yaptı. Bu kongrelerde tarih sırasına göre seçilen Genel Başkanlar şunlardı:

1. 1974-1975 Dönemi: Ali Bozkurt, 2. 1975-1976 Dönemi: Cemil Çakır, 3. 1976-1978 Dönemi: Gültekin Gazloğlu, 4. 1978-1980 Dönemi: Gültekin Gazloğlu.

Töb-Der'in son iki kongresinde, özellikle 3. Kongresinde alınan kararlar ve bunların sonuçları Türkiye ka-

muoyunda geniş yankılar uyandırdı ve 80 sonrası dönemde bütünüyle askeri yargı önüne getirildiler.

TÖB-DER'İN ETKİNLİKLERİ

Töb-Der, meslek ve yurt sorunlarıyla ilgili tutum ve çalışmalarından dolayı kovuşturmaya uğrayan tüm meslektaşlarının yanında oldu ve onların hukuksal yardım gereksinmelerini karşılamak için bütün olanaklarını kullandı.

Çeşitli nedenlerle maaşı kesilen üyelerinin maaşını ödedi, bunu örgütün gücü oranında sürdürdü. Böylece öğretmenin haklılığı yargı organlarında belgeleninceye kadar çoluğu çocuğu ile aç kalmasını önledi. Ve daha da önemlisi zor günlerinde öğretmenin yalnız ve sahipsiz olmadığını, kendi yarasının ilacının kendi örgütlü gücü olduğunu kanıtladı.

Töb-Der *kendisini anti-emperyalist, anti-faşist bir kitle örgütü olarak tanımlıyordu. 1975 yılı içersinde 63 ilde düzenlediği "Faşizmi ve Pahalılığı Protesto" toplantıları; 5 Şubat 1977'deki yürüyüş; 24 Aralık 1979'daki faşist katliamları, kıyımları ve sürgünleri protesto için yapılan boykot* Töb-Der*'in geniş bir kitleye seslenebildiği ve kamuoyunda büyük yankılar uyandıran eylemlerinden en önemlileriydi. Fotoğrafta, bir* Töb-Der *mitingi.*

Töb-Der, üyelerine verdiği güven sonucu, gittikçe artan bir hızla değişik görüşlere sahip binlerce öğretmeni bağrında toplamayı başarmıştı. 12 Eylül öncesinde *Töb-Der*'in üye sayısı 200.000'e, şube sayısı 670'e çıkmıştı. *Töb-Der*, iç işleyişini belirleyen temel mekanizma Demokratik Merkeziyetçilik gereği, tüm şube ve merkez yönetimlerinin tartışmalı seçimlerle işbaşına gelmeleri ve tüm eğilimlerin yönetim için hizmet yarışına katılarak örgütsel bir coşku ve dinamizm yaratmaları sonucu, Türkiye'nin ve Ortadoğu'nun en büyük kitle ve meslek örgütü olmuştu.

Töb-Der'le Türkiye öğretmenleri kapıkulu olmaktan kurtulmuş, kişiliklerine kavuşmuştu. Üyelerinin uğradığı her türlü haksızlıklara karşı anında örgütsel tepkisini gösteriyor, eğitim öğretime ilişkin tüm konularda kamuoyunu, basını harekete geçiriyordu. Bu amaçlarla *Töb-Der*'in düzenlediği toplantıların, mitinglerin, demokratik güçlerin güç ve eylem birliklerinin, merkezi ve yerel düzeylerdeki sayısız eylemlerin ve bu eylemlere katılan insanların niceliği hep dev boyutlarda olmuştu.

Töb-Der'in düzenlediği miting, yürüyüş ve direnişlerin pek çoğunun gerek öğretmen hareketi, gerekse toplumsal mücadele tarihinde önemli bir yeri vardır.

TÖB-DER

12 Mart faşizminin açlığa terkettiği içerdeki ve dışarda haksızlığa uğrayan öğretmenlerini açlığa bırakmayarak,

15 Şubat 1975'te Faşizmi ve Pahalılığı protesto etmek için 67 il merkezinde gerçekleştirdiği kapalı salon toplantılarıyla, 1976 sonlarında 50.000 civarında kişinin katıldığı DGM'ye Hayır miting ve yürüyüşüyle, 5 Şubat 1977'de Tandoğan meydanında düzenlediği ve yaklaşık 100.000 kişinin katıldığı Ekonomik-Demokratik Haklar miting ve yürüyüşüyle, aynı kapsamdaki bölgesel mitingleriyle,

1976-1977-1978 1 Mayıs'larına kitlesel katılımlarıyla, 4-11 Şubat 1978'de düzenlediği ve büyük yankılar uyandıran Demokratik Eğitim Kurultayı (DEK) ile, 20 Mart 1978 Faşizme İhtar eylemiyle, 3 Ekim 1979 boykotuyla, 24 Aralık 1979'da Kahramanmaraş Faşist Katliamını Protesto eylemleriyle kitle örgütü boyutlarını aşan bir demokratik savaşım vermiştir.

12 EYLÜL VE *TÖB-DER* DAVASI

12 Eylül faşist darbesiyle *Töb-Der*'in bir daha açılmamak üzere kapatılmasından, yöneticilerinin bir bölümünün tutuklanması ve bir bölümünün de yurt dışına çıkmasından sonra, demokratik öğretmen hareketi için son derece zor bir dönem başlıyordu. Zaten 12 Eylül'ün ilan gerekçelerinden biri de *Töb-Der*'in etkinlikleriydi.

12 Eylül'den hemen sonra, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Savcılığınca *Töb-Der* yöneticileri hakkında gıyabi tutuklama kararı verilmesi üzerine Ankara'ya getirilen *Töb-Der* yöneticileri Mamak Askerî Cezaevi'nin değişik bloklarına dağıtıldılar. Daha sonra savcılık sorgusu nedeniyle aynı koğuşta toplandılar. Bu sıralarda Mamak Askerî Cezaevi'ne her gün yüzlerce sanık sevkediliyordu. İşkence, falaka, dayaklı eğitim, coplama, dayaklı sayımlar, koğuşlarda marş söyletme... gibi uygulamalar çok yaygındı. Bu koşullar içinde mahkemeye çıkarılan *Töb-Der* yöneticileri sorgu anlatımlarında özetle şöyle diyorlardı:

"Bugün *Töb-Der*'in faaliyeti durdurulmuş, öğretmen hareketi susturulmuştur. İnancımız odur ki, Türkiye demokratik öğretmen hareketi tarihsel akışı içerisinde layık olduğu yere ulaşacaktır. Tüm demokratik hareketler gibi, demokratik öğretmen hareketi de yarın daha gür bir şekilde yükselecek ve ses verecektir. Dernek hakkıyla da yetinmeyip tüm çalışanların vazgeçilmez haklarından biri olan grevli-toplu sözleşmeli sendikal hakları mutlaka elde edecektir.

"Yukardan beri açıklamaya çalıştığımız gibi, yurtseverlik ve demokratlık görevlerimizi, geri bıraktırılmış bir ülkenin aydın ve ilerici öğretmenleri olarak yerine getirmeye çalıştık. Bunun için suçlanıyoruz.

"Öğretmenlerin ve halkının yüzüne bakamayan öğretmenler olmaktansa aç, işsiz, mapusta ve sürgünde yaşamak ama onurlu ve alnı açık yaşamak daha güzel olsa gerek.

"Derneğimizin kapatılma isteminin reddine ve beraatimize karar verilmesini dileriz. 30 Ekim 1981".

Tüm bu savunmalar sonucunda *Töb-Der* yöneticileri, 5-8 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırıldılar. Bu dava ile verilen karar, 12 Eylül hukuk anlayışının ilk ürünlerinden biri oldu.

TÖB-DER DAVASINDA YENİ AŞAMA

Bu karardan sonra, Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi'nde sorguları yapılamayan 20 *Töb-Der* yöneticisi hakkında aynı iddia ve kanıtlarla ve Askerî Mahkemenin dosyalarına dayanılarak Ankara İkinci Ağır Ceza Mahkemesi'nde yeniden dava açıldı. Davayı gören Ağır Ceza Mahkemesi, Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi'nin dosyalarını getirterek inceledi, *Töb-Der*'in yasadışına dönüşüp dönüşmediğinin anlaşılabilmesi için Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde görevli Ceza ve Ceza Usulü Hukuku Profesörü Nevzat Toroslu'yu bilirkişi seçerek rapor istedi. Seçilen bilirkişi, Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi'nin dosyalarını, Ağır Ceza Mahkemesinin dosyasını, tüm kanıt ve belgeleri inceledikten sonra, *Töb-Der*'in yasadışına dönüştüğünü gösterir bir kanıt bulunmadığı sonucuna vararak bu konudaki raporunu mahkemeye sundu. Bağımsız Ankara İkinci Ağır Ceza Mahkemesi, bu rapora dayanarak ve dosyada bulunan kanıtları değerlendirerek *Töb-Der*'in eylemlerinde suç görmedi ve oy birliğiyle yöneticilerin beraatına karar verdi. Bu karar temyiz edilmedi ve 23.3.1989'da kesinleşmiştir.

Böylece, *Töb-Der* hakkında, birisi Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi'nce verilmiş mahkûmiyet ve öteki de Ağır Ceza Mahkemesi'nce verilmiş beraat kararı olmak üzere çelişkili iki karar ortaya çıktı.

Bu kararlar karşısında *Töb-Der* savunmanları, Askerî Yargıtay Başkanlığına ve Askeri Yargıtay Başsavcılığı'na *Töb-Der* ve yöneticilerinin yeniden yargılanmasını ve DEK sanıkları hakkında kararın düzeltilmesini istediler. Askerî Yargıtay Başkanlığı'na yapılan başvuruda şöyle denildi:

"Ankara Sıkıyönetim 3 No'lu Askerî Mahkemesi'nce *Töb-Der* ve yöneticileri hakkında verilen kararın hukuka, yasa hükümlerine ve dosya kapsamına aykırı olarak verildiği ortadadır. Bu karar olağanüstü bir dönemin koşulları içinde, bilime aykırı, bilimsel hatalara ve eksik incelemeye dayalı ve bu hatalar nedeniyle, takdirde yanılgıya düşülerek verilmiş bir karardır.

"Bugün ortada, aynı dernek yöneticileri hakkında verilen, aynı iddiaya, aynı kanıtlara dayalı iki karar vardır. Ankara Sıkıyönetim 3 No'lu Askerî Mahkemesi'nin mahkûmiyet kararı ile Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nin beraat kararı adalet tarihimizde eşi görülmemiş bir hukuksuzluk örneği oluşturmaktadır."

Töb-Der Davası'nın yeniden görülmesi, yargılanan tüm sanıkların aklanması, *Töb-Der*'in açılması, mallarının geri verilmesi Türkiye öğretmenlerinin vazgeçilmez istemidir.

GÜLTEKİN GAZİOĞLU

1980'le birlikte, faşist cinayetler iyice gaddarlaşmaya, vahşileşmeye başlamıştı. Yılın ilk altı ayında faşistler kaçırdıkları 33 kişiyi naylon iple, boğma teliyle boğularak, tecavüz edilerek, cinsel organlarına sert cisimler sokularak vb. korkunç işkencelerle öldürdüler. Cesetler, TV kutusu ve daha çok çuvallar içinde çeşitli yerlere bırakılıyor; bu da, bu korkunç cinayetlerin dehşet yaratıcı etkisini artırıyordu. *Demokrat* gazetesinin 21 yaşındaki muhabiri Recai Ünal da bu şekilde öldürülenlerden biriydi (21 Temmuz). Ünal'ın sigara yanıklarıyla dolu cesediyle birlikte "Fatih'te hiçbir komünist cezasız kalmayacak" yazılı bir not bırakılmıştı. Bu vahşi cinayetlerle ünlenen faşist katillerin kamuoyunda yarattığı nefret; faşist hareketi, bazı isimleri kendileriyle ilintisiz gösterme telaşına itti. 1980'de *Hergün* ve diğer faşist basın organlarında, çok sayıda insanı öldüren ünlü katillerden Veli Can Oduncu'nun saralı, Cengizhan Cengiz ve Ferhat Tüysüz'ün akıl hastası, Cengiz Ayhan'ın komünist olduğuna dair yazılar yayımlandı.

MHP'nin gençlik tabanında da büyük etkinliği olan önemli önderlerinden, 2. *MC*'nin Gümrük ve Tekel Bakanı Gün Sazak'ın 27 Mayıs'ta öldürülmesi; faşist hareketin ülke çapında bir terör kampanyasına vesile oldu. Sazak'ın ölümü 28 Mayıs'ta ülkenin hemen her yerinde kanlı saldırılarla protesto edildi. Faşist hareketin pek güçlü olmadığı bir çok yerde bile kalkışmalar oldu. Faşistler Fethiye'de, Kütahya'da okulları boykota soktular. Konya'da günlerce süren gösterilerde *CHP* il binası, belediye binası, bir kitapçı dükkanı tahrip edildi, iki işçi öldürüldü, çok sayıda sol görüşlü insan yaralandı. Merzifon'da birçok dükkanı tahrip eden faşistler polisle çatıştılar. Mardin-Nusaybin'de faşist saldırıya uğrayan *CHP*'li belediye başkanı kurtulurken, şoförü öldü. Kütahya'da ve Artvin-Şavşat'ta iki devrimci genç öldürüldü. İstanbul-Beşiktaş'ta Halk Tüketim Kooperatifi basılarak bir öğrenci öldürüldü, iki kişi yaralandı. Adana'da *CHP* il başkanı Ahmet Albay öldürüldü; çok sayıda *CHP*'li yaralandı. Bursa-Gemlik'te *TSİP* ilçe başkanı öldürüldü. Ağrı'da belediye otobüsüne ateş açıldı, bir kişi öldü, iki kişi yaralandı. Kars, Bilecik-Bozöyük, Kocaeli-Gölcük, Trabzon-Akçaabat, Giresun-Görele, Konya-Çumra *CHP* binaları bombalandı. Gaziantep'de "solcu kahveleri" tarandı. Faşist hareketin egemen olduğu kentlerde gündelik toplumsal hayat tamamen felç edildi. Erzurum'da üniversite ve tüm okullarda boykot ilan edildi, kent merkezinde bütün esnafa kepenk indirtildi. Yozgat'ta da bütün işyerleri Gün Sazak için tutulan yası göstermek adına kapattırıldı. Elazığ'da *MHP*'li belediye "protesto ve yas" için otobüsleri sefere çıkarmadı. Eskişehir'de ve Ankara'da *MHP* genel merkezinin bulunduğu Bahçelievler mahallesinde de dükkanlar açtırtılmadı. Birçok kentte, Alevi-Sünni gerilimini tahrik ederek anti-komünist kıyama dönüştürme stratejisi yeniden 28 Mayıs'ta uç verdi. Sivas'ta 28 ve 29 Mayıs günleri boyunca kent merkezinde gösteriler yapan faşistler, Alevi mahallelerine ve devrimcilerin güçlü olduğu mahallelere doğru yürüyüşe geçtiler; çok sayıda evi, işyerini yakıp yıktılar, halka ateş açtılar. Çorum'da daha büyük çaplı bir kalkışma yaşandı; *Töb-Der*'li bir öğretmen öldürüldü, birçok dükkan tahrip edildi. Çorum'u çevre illere, ilçelere bağlayan bütün yollar faşistlerce ablukaya alındı. Çorum'da saldırıya uğrayan halkın ve devrimcilerin faşistlere karşı koymasıyla saldırılar karşılıklı çatışmaya dönüştü; olaylar askeri birliklerce bastırıldı. 4 Haziran'da *MHP* Genel İdare Kurulu parlamentodan çekilerek "sine-i millete dönme" kararı aldı. Ancak 6 Haziran'daki Küçük Kurultay'da bu karar geri alındı.

1980'in bir başka özelliği 1974/75 dönemindeki gibi, *CHP*'lileri hedef alan faşist saldırılardaki yoğunlaşmaydı. Yılın ilk altı ayında 50'ye yakın *CHP* yöneticisi faşistler tarafından öldürüldü. Özellikle Nevşehir il başkanı ve eski milletvekili Zeki Tekinel'in öldürülmesinden sonra, bu kentte uzun süre faşist terör havası esti. 18 Haziran'da, içinde *CHP* Genel Başkanı Ecevit ve birçok milletvekilinin bulunduğu cenaze kortejine iki binadan ateş açıldı; birçok insan yaralandı. Ecevit beraberindekilerle birlikte vali konağına sığınarak Başbakan Demirel'i ve Genelkurmay Başkanı Evren'i ararken; İçişleri Bakanı Orhan Eren "olaylarda sadece taş atıldığını" söylüyordu. *CHP*'lilere dönük saldırılar Haziran'dan sonra da sürdü. 15 Temmuz'da İstanbul milletvekili Abdurrahman Köksaloğlu gündüz vakti, işyerinde öldürüldü.

Çorum: İkinci Kahramanmaraş Girişimi

Temmuz başında Çorum'da, Kahramanmaraş'taki gibi bir faşist kitle katliamı girişimi gündeme geldi. Ancak devrimcilerin öncülüğündeki halk direnişi, ikinci bir Kahramanmaraş'ın yaşanmasını önledi. Çorum olaylarının bir başka ilginç boyutu; ABD ve *CIA*'nın, faşist kıyam ve iç savaş hamlelerinde oynadığı role -en azından bu olaylara gösterdiği "ilgiye"- ilişkin belirtilerin aleniliğiydi. ABD'nin Ankara Büyükelçiliğinde ikinci katip olarak görev yapan Robert Alexander Peck adlı *CIA* görevlisinin, 1978 yılı boyunca Alevi-Sünni nüfuslarının dengede olduğu kentlerde, bölgelerde incelemeler yaptığı biliniyordu. Bu "incelemeler", Kahramanmaraş'ta olduğu gibi, kitlesel faşist saldırıların arifesinde gerçekleşmişti. *MHP* genel sekreteri Necati Gültekin'le de iletişim içinde olduğu söylenen Peck, 1979 yazında Çorum'a gelerek vali, *MHP, AP* il başkanları, *CHP*'li belediye başkanıyla görüşmüş; bazı köylere kadar giderek Alevi-Sünni topluluklarının durumunu gözlemlemişti. Peck, eğer faşist iç savaş stratejisinin planlanmasıyla ilişkisi yoksa; en azından bu stratejinin verilerinden, planından an be an haberli idi.

Çorum'da, Temmuz kıyam girişiminin "provası", Mayıs sonunda Gün Sazak'ın öldürülmesinden sonraki günlerde sahneye konmuştu. Halkın "beş gün savaşı" olarak andığı bu olaylarda, polis kuvvetlerinin önemli bir bölümü *Pol-Bir*'lilerin öncülüğüyle faşist saldırıların içinde yeralmıştı.

BİLEN, İSMAİL (1902-1983)

Laz İsmail, Mera, Davos, S. Üstüngel isimleriyle de tanınan ve 1973-1983 arası *Türkiye Komünist Partisi*'nin genel sekreterliğini yapan İsmail Bilen 1902'de Rize'de doğdu. İstanbul tersanesinde motor makinistliği yaptı ve Mütareke yıllarında çeşitli eylemlere katıldı. 1922'de *TKP*'ye katılan İsmail Bilen Sovyetler Birliği'ne giderek Moskova'da Şark Üniversitesi olarak bilinen Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) öğrenim gördü. 1925'de Türkiye'ye geri döndükten sonra Güney Anadolu illerinde örgütlenme faaliyetlerinde bulundu. 1927'de başlatılan *TKP* tevkifatında tutuklanarak üç ay hapse mahkum oldu. 1929'da yeniden tutuklanarak Hüsamettin Özdoğu, Mano Şafman, Ferit Kalmuk, Hali Yalçınkaya ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı ile birlikte yargılandı. Mahkeme sonucunda 4 yıl 6 ay 15 gün hapse mahkum edildi. Cumhuriyet'in 10. yılında çıkarılan Af Yasası'yla serbest bırakıldıktan sonra 1934'de Moskova'ya gitti ve bir daha Türkiye'ye dönmedi.

***Komintern*'de Baytar Cevdet'in yerini aldı ve Stalin döneminin tasfiye hareketlerinde önemli bir rol oynadı. Zeki Baştımar'dan sonra 1973'de *Türkiye Komünist Partisi* genel sekreterliğine getirildi. Bu göreve gelmesinden kısa bir süre sonra *Atılım* dergisini çıkarmaya başladı. 12 Mart silahlı mücadelesinin ağır bir yenilgiye uğratılmasını izleyen günlerde, silahlı mücadele yürüten örgüt üye ve yöneticilerinin *TKP*'ye katılmasıyla güçlenen partinin yeni bir örgütlenmeye yönelmesine ön ayak oldu. Devrim Genel Kurulu *TKP*'nin 55. kuruluş yıldönümünde Dr. Şefik Hüsnü'nün geçmişteki yönetimine ağır suçlamalar yöneltti. Mayıs 1983'de ise sözlerini geri aldı. Sovyetler Birliği'nin ve sosyalist sistemin savunuculuğuna dayanan parti politikalarının kararlı bir savunucusu, Türkiye'nin "kapitalist olmayan bir yoldan sosyalizme geçmesi" tezinin destekçisi İsmail Bilen 1978'de sol ve demokratik güçlerin *Ulusal Demokratik Cephe* (UDC) içinde *TKP* önderliğinde birleştirilmesi görüşünü ortaya attı. 12 Eylül darbesinden sonra tutuklanan parti yöneticilerinin ardından Kasım 1983'de toplanan 5. parti kongresinde genel sekreterliği Haydar Kutlu'ya devrederek sembolik bir makam olan parti genel başkanlığı görevini üstlendi. Bu kongreden birkaç gün sonra 18 Kasım 1983'de Doğu Berlin'de öldü. İsmail Bilen'in Türkiye'de yayınlanan *Çetin Savaş* (1975), Devrim Genel Kurulu *Savaş Yolu* (1977), *Güneşli Dünya* (1977) ve *Kore Nere* (1978) adlı kitapları vardır.**

75 (22) Faşist Terör ve Anti-Faşist Direniş

Bu durum, İçişleri Bakanı Mustafa Gülcügil'in olayları "Çorum'da devleti yıkmak isteyen solun karşısına devlete destek fikrinden hareket eden sağ çıktı" şeklinde yorumlamasıyla resmi dayanak da bulmuştu. Faşist hareket üzerindeki resmi koruma olayların yatışmasından sonra da sürdü. İlk olarak, *MHP* Çorum milletvekili Mehmet Irmak'ın baskısıyla, il jandarma birliğinde görevli yarbay Vural Gürede görevinden alındı. Yarbay Gürede, Alevi Milönü mahalle halkının faşist saldırılara karşı, mahallenin Ankara-Samsun yolu girişine kurduğu barikatları halka ateş açarak yıkması için yapılan -valinin de katıldığı- tahriklere direnmişti. Bunun üzerine faşistler "komünist asker Moskova'ya" sloganları atmışlardı.

Haziran ayı içinde Çorum'da büyük bir "iç göç" yaşandı. Azınlık durumunda oldukları mahallelerde oturan Sünniler ve Aleviler, can güvenliği kaygısıyla "kendi" mahallelerine taşındılar. Alevi-Sünni topluluklar tamamen ayrıştı. Çorum merkez köylerinde de gerginlik sürüyordu. Haziran içinde Alevi köylerinin ekin yerlerinde dört kişi öldürülmüş olarak bulundu, birçok köylü kayıplara karıştı. Çok sayıda köylü korkudan tarlaya gidemedi, ekinleri çürümeye bıraktı. Sünni köylerde ise faşist militanlar, Mayıs olaylarında Alevilerin "Müslümanları nasıl kestiklerini" anlatarak ajitasyon yürütüyor; köylerde ve kentte "Çorum'u Maraş'a döndüreceğiz" söylentilerini yayıyorlardı.

30 Haziran'da faşistlerin, *MHP*'ye destek sağlayan bir işadamına ait otomobille *CHP*'lilerin ve devrimcilerin ağırlıklı olduğu semtlerden ateş açarak geçmesiyle gerginlik tırmanmaya başladı. Ertesi gün (1 Temmuz) sabahı, Sünni mahallelerinde ve faşist güçlerin üslendiği SSK Hastanesi çevresinde halkı cihada çağıran bildiriler dağıtıldı. Akşam, gene önemli bir polis kuvvetinin desteğinde faşist saldırılar başladı. Aslında Mayıs olaylarında fazla göze batan ikiyüzü aşkın *Pol-Bir*'li polis başka illere sürülmüştü. Fakat başta önderleri Kemal Maraşlı olmak üzere, bunlar kenti terketmemişlerdi; hepsi Temmuz olaylarında etkin rol oynayacaklardı. Mayıs olaylarında üç *Pol-Bir*'li polisin öldürülmüş olması, bu faşist polisleri "intikam" güdüsüyle iyice saldırganlaştırmıştı. Polis "şüphe üzerine" Alevi halk önderleri ve devrimcilere dönük geniş çaplı tutuklamalar yürütürken; Alevi Terlemez Evleri ve Üçevler mahallelerine yüksek apartmanlara yerleştirilmiş uzun namlulu silahlarla ateş açıldı. Yüzlerce ev ateşe verildi; çevrelerine, itfaiyenin müdahalesini önlemek için barikatlar kuruldu. Bu saldırılarda dört kişi öldü. Ertesi sabah ilan edilen sokağa çıkma yasağı fiilen hükümsüz kaldı. Kentin bütün dış yollarını ablukaya alan faşistler, 2 Temmuz (Çarşamba) günü haftalık pazar için Çorum'a gelen köylüleri denetimden geçirerek Alevileri dövdüler, yağmaladılar.

Özellikle 1978 sonunda gerçekleşen Kahramanmaraş katliamından sonra, "anarşi ve terör" meselesi, CHP iktidarını en az iktisadi bunalım kadar ağır derecede yıpratmaya başladı. CHP hükümeti faşist terörün koşulladığı siyasal-toplumsal şiddete, mevcut güvenlik güçlerinin ideolojik-"mesleki" zihniyetini ve resmi-soyut "anarşi-terör" söylemini devralarak yaklaşmış; faşist terör aygıtını teşhir etmeye ve çökertmeye yönelmemişti. Hatta, hükümetteki AP kökenli bağımsız bakanlardan Oğuz Atalay, Şubat 1978'de, CHP'nin "olayları önlemek için merkez partisi istikametinde gittiğini" memnuniyetle belirtmekten kaçınmamıştı. Kahramanmaraş olaylarından sonra 13 ilde sıkıyönetim ilan edilmesi, iktidarın başarısızlığını ilan etmek için, sağ partiler blokuna büyük bir fırsat verdi. Çünkü CHP iktidarı daima, "anarşinin olağan rejim içinde önlenmesini" savunmuştu. Demirel ve diğer MC partileri ise, 1974'den beri olduğu gibi, Ecevit'i "komünist terörü himaye etmek"le, "eşkiyanın üzerine gitmemek"le suçluyorlardı. Demirel, 21 Şubat 1979'da Cumhurbaşkanı'na bir mektup göndererek, "ülkeyi kurtarılmış bölgelerin kapladığından, hükümetin sıkıyönetimin görev yapmasına engel olduğundan" yakındı. MC partilerinin bu söyleminin etkisi ve baskısı altında, CHP bu alandaki politikasını "sertleştirme" gereği duydu. 1978'in sonlarına doğru, dernekler, polis vazife ve selahiyetleri, toplantı ve gösteri yürüyüşleri yasalarında özgürlükleri önemli ölçüde kısıtlayan baskıcı düzenlemeler içeren bir "önlem paketi" hazırladı. Uzun süre sürüncemede kalan bu tasarılar, MC döneminde aynen benimsenerek yasalaştırılacaktı. Fotoğrafta, faşistler bir cenaze töreninde.

Demokratik Halk Kooperatifçiliği KÖY- KOOP Deneyi

Bir.örgütlenmeden sözederken, önce onun dününden, bugününden ve sonra da yarının ne olacağından yaklaşılmalıdır. Çünkü, kooperatifçilik, tek başına bir üretim biçimi değildir. İçinde oluştuğu üretim biçimine uygun olarak gelişir ya da gelişemez. Emperyalist-kapitalist ülkelerde sistemle bütünleşerek, kendi üyelerini de sömüren kuruluşlar olmuşlardır. "Burjuvazi için kooperatifçilik düzeni, temel niteliği içerisinde kapitalist gelişmeye uygun olarak oluşturulan organizasyonlardır. Amacı, sanayi sermayesine karşı değil, ticaret sermayesine karşı üreticiyi korumaktır. Bu, üretici tabakası küçük üreticiler değil orta ve büyük üreticilerdir. Kapitalist ülkelerde tarımsal kooperatif organizasyonlar, düzenin başlıca savunucusu ve dayanaklarındandır..." Küçük köylü üreticiler, bu organizasyon içinde hızla yoksullaşmışlardır. Burjuvazi, bir avuç zengin köylünün yararına oluşan bu organizasyonun, küçük köylüleri de kurtaracağı vaadiyle, kendisiyle mücadele etmekten yoksun bırakmış ve kurtulacağına inandırarak sömürüsünü sürekli kılmıştır.

Sosyalist sistemde ise kooperatifler, köylülere kolektif üretimin üstünlüğünü ikna ederek, küçük ve orta köylülerin mülkiyet isteklerini yumuşatmış ve kooperatiflerin sosyalist sisteme yerleşmesinde ara örgütler olarak değerlendirmişlerdir.

Türkiye'de ise, kooperatifçilik, emperyalist-kapitalist sisteme bağlı, kapitalizm öncesi kurumları da bağrında besleyen bir toplum yapısının niteliği dışına çıkamamıştır. Oysa Avrupa'da, burjuvazi 19. yüzyılda demokratik devrimci nitelik taşıyan girişimleriyle, bu kalıntıları tasfiye etmiştir.

Dünyada kooperatifçilik hareketinin 19. yüzyıla doğru başlaması raslantı değildi. Nedeni, burjuva demokratik devrimlerinin yaşanmasıdır. Burjuvazinin üretim güçlerini geliştirici niteliği, feodalleri mülksüzleştirerek, üreticilerin özgürleşmesine yolaçmıştır. Derebeylikleri yıkarak Cumhuriyetler kurmuş ve köylülüğe oy hakkı kazandırmıştır. Ancak, kapitalistleşmenin hızlanmasıyla birlikte sınıf ve tabakalar ayrışmaya ve kendi sınıfsal çıkarlarını korumanın yolunu aramaya başlamışlardır. Bunu da birleşmekte görmüşlerdir. Avrupa'da kooperatifçiliğin aynı zamanlarda başlamasının nedeni budur.

Ülkemizde kooperatifçiliğin başlatılmasının nedeni de üretim ilişkilerinin sonucu, kentler ve kırsal alanlardaki bu ayrışmanın bir sonucu olmuştur. Ne var ki, burjuvazinin denetiminde kurulmuş olmaları, onları sistem içinde biçimlendirmiş ve sömürü mekanizmalarının bir parçası durumuna itmiştir. Amacı da, emekçilerin giderek yoksullaşmalarının, önünde dikilecek direnişi kırmak ve ticaret burjuvazisine karşı göreli korunmasını sağlamak olmuştur. İlk oluşumda da küçük üreticilerden çok orta ve büyük üreticiler yeralmıştır. Sistemin değişmesinin değil, sisteme karşı mücadelenin geciktirici araçları olmuşlardır. Bu işleyişte, küçük üreticilerin de kooperatif aracılığı ile orta ve büyük köylülüğe geçebileceği özlemini duyurarak, onların sisteme karşı dinamizmini ve başkaldırışını pasifize etmiştir.

Kooperatifler sistem ne ise ona uyarlanmak durumunda bırakılmıştır. Üretimden pazarlama aşamasına değin, kendi olanaksızlıklarıyla, sistem içinde arayış, örgütlenme çabası, küçük ve orta köylüyü zaman zaman umutlandırıcı olmuş; ama asıl sömürü sistemine karşı mücadeleyi geciktirici ve oyalayıcı olmuştur. Çünkü kooperatifçilik, küçük burjuva popülizminin göstermek istediği gibi kapitalist ve sosyalist sistemin dışında ayrı ve kaçınılmaz bir üretim biçimi olarak sunulmuştur. Bu kapitalizmi reddeden, ama gerçekte onu koruyan ve sürekliliğine hizmet eden bir yaklaşım olmuştur.

Kooperatifleşme, kırsal alandaki ayrışmış köylülük olgusunu temel alarak kurulursa, demokratik bir nitelik kazanabilir. Toprak ağalarını, tarım kapitalistlerini ve zengin köylüleri dışında bırakan onların sanayi ittifaklarına ve onların ortak iktidarlarına karşı olan, demokratik nitelikli ekonomik örgütleri olmak zorundadır. İşte, bu zorunluluk bilinci ve kavrayışı ile kurulan kooperatifler demokratik nitelikli halk kooperatifleridir.

Ülkemizde, kooperatifler genellikle bugüne değin siyasi iktidarların niteliği doğrultusunda gelişme göstermiş ve çoğu kez de hizmet kooperatifçiliğine dönüşmüştür.

Kırsal alanda demokratik ve özgür kooperatifçilik hareketi ilk kez 1964'lerde uç vermiş, ancak yine ekonomik ve siyasal nedenlerle gelişememiştir. Bir yıl sonra dış ülkelere işçi göndermede kooperatifleşmiş köylere öncelik tanınması, 1969'da da projeye dayalı yatırımların kredi ve hibe ile desteklenmesi, kooperatifçiliğe nicel bir büyüme kazandırmıştır. Kooperatifçiliğe, böyle bir yaklaşım, köylerde kısa sürede rastgele kooperatiflerin kurulmasına neden olmuş, kooperatifçilik ilkelerinden ve demokratik niteliğinden saptırılmıştır. Sayıları 1965'de 58 olan kooperatifler bir anda 1971'de 2270'e ulaşmıştır. Ne var ki kurulmuş kooperatiflerin bir kısmı, kuruluş nedenlerini, üretim ilişkilerinde ve buna bağlı dengesiz ve adaletsiz gelir dağılımının sonucunda, hızla yoksullaşmaları gördüklerinden kooperatiflerine sahip çıkmışlardır.

Giderek demokratik halk kooperatifçiliği diye adlandırılacak, tarımsal amaçlı köy kalkınma kooperatiflerinde; güdümlü değil özgün, zorlayıcı değil gönüllü ve demokratik, yozlaştırılmış değil, uluslararası kooperatif ilkelerini içinde taşıyan bir kooperatifçilik modeline yönelmişlerdir. Bu yönelişe, diğer emekçi sınıf ve tabakaların örgütlü mücadelelerinin yükselmekte olmasının etkisi unutulmamalıdır.

Bu modelin adı, Çok Amaçlı Tek Tip Kooperatifçilik, kapsamı da kırsal kesimin, toplumsal-ekonomik tüm girişimleridir.

Böyle bir modelin gelişmesinin olanağı 1961 Anayasası'nın tanıdığı demokratik hak ve özgürlüklerle sağlanmıştır. Bunun üzerine, 1969'da çıkarılan 1163 sayılı kooperatifler yasası ile çerçevesi belirlenmiştir. Toplumun gelişmesine ve değişmesine de kendini uydurarak bir takım hedefler belirlenmiştir. Bunlar:

1- Emekçi köylülerin birliğini sağlamak

2- Ortakların söz, karar ve denetimini temel almak

3- Kooperatiflerin nitelik yönden gelişmesine çalışmak ve yenilikleri kitle tabanına iletmek

4- Parasal kaynak ve işgücü kaybını önlemek. Aracı-tefeci sömürüsünü geriletmek

5- Kırsal kesimle ilgili ekonomi politikaların kendi yararlarına düzenlenmesinde etkili olmak

6- Demokratiklik niteliğini koruyucu ve geliştirici örgütlenmeye ağırlık vermek

7- Ortakların yalnız ekonomik değil, toplumsal çıkarlarını savunan, onları bu doğrultuda eğiten ve yönlendiren bir politikayı benimsemek.

Böylece, Demokratik Halk Kooperatifleri, egemen sınıfların iktidarına sonverici değil, onların kendi üzerindeki ekonomik ve toplumsal yükü hafifletici, ama onları zorlayan toplumsal güç oluşturarak sınıfsal bir mücadeleye güç katıcı unsurlar olarak görülmüştür. Demokratik Halk Kooperatifçiliği'nin niteliklerinden ötürü, devletin sınıfsal niteliği de gözönünde bulundurularak devlet-kooperatif ilişkilerinin, ne olup olmaması yaklaşımı sağlanmıştır. Çünkü, devletin demokratik ve özgür nitelikli kooperatifler için destekleyici değil engelleyici olduğunu yaşamışlardır.

Demokratik niteliklerini koruyabilmiş köylerdeki birim kooperatifler, tek başlarına, üstlendikleri işleri yerine getiremeyeceklerini kavrayıp, başka kooperatiflerle birleşerek il düzeyinde üst birlik kurma yoluna gitmişlerdir. Kısa sürede kurulan 10 birlik 1971'de biraraya gelerek merkez birlikleri olan *KÖY-KOOP*'u kurmuşlardır. *KÖY-KOOP* kooperatifçilik hareketinin ilkelerini şöyle saptamıştır.

Uluslararası kooperatif ilkeleri doğrultusunda ve kendi dayanışma gelenekleri içinde, demokratik halk kooperatifçiliğinin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve etkinlik kazandırılmasıdır.

1- Mülkiyet ilişkilerinin, kooperatifler yararına düzenlenmesi, üretici güçleri geliştirici, toplumsal çıkarlara yönelik ve kırsal alanda mutluluk ve gönenç sağlayıcı girişimlerde bulunulması.

2- Yatırımların kırsal alanın gereksinmelerine karşılık verici olması ve entegre edilmesi.

3- Kredi, girdi ve benzeri olanakların kendi örgütleriyle gerçekleştirilmesi.

4- Tarımsal üretimin ve dağıtımın planlanması, üretimin artırılması, üretici ve tüketicinin çıkarlarının korunması.

5- Kırsal alanda yaşayanların toplumsal güvenliğe kavuşturulması, iş güvenliğinin sağlanması ve toplumsal-kültürel gelişmenin sağlanması.

6- Eğitimi, üretici ve geliştirici kılarak, ilkeleri doğrultusunda kitle tabanının oluşturulması.

7- Dikey ve yatay örgütlenmeyi hızlandırarak örgütlülüğün ekonomik, toplumsal ve siyasal ağırlığa dönüştürülmesi.

8- Çağdaş izleme ve denetleme teknikleriyle denetlerken eğitici olması.

KÖY-KOOP'un Amacı: Bu ilkeler doğrultusunda amacı da şöyle belirtilmiştir. Kırsal kesimdeki yerleşim birimlerinin, ekolojik, toplumsal ve ekonomik durum ve olanaklarını gözeterek, köylülerin kooperatifleşmesiyle ekonomik-toplumsal sorunların çözümünü sağlarken, aynı zamanda toplumsal gelişmeye de katkıda bulunmak. Bu amaçla birden fazla kooperatif kurulmasını önlemek, tarım, tüketim-hizmet, yapı ve küçük sanayi kooperatifleri olarak dört konuda kooperatifleşme modelini gerçekleştirmek.

Tarımsal üretim araç ve gereçlerin, ya kooperatif mülkiyetinde ya da kooperatiflerin ortak kullanımıyla, daha verimli kullanım niteliğine kavuşturmak.

Kırsal alanda, tarımsal üretimi artırıcı yatırımlara öncelik vermek ve aynı zamanda işsizliği de önlemek. Yatırımların plan ve programlara uygunluğunu gözetmek ve birlikler arası eşgüdüm içinde olmak.

Destekleme konusunda; her türlü önlemi almak. Kooperatifler Bankası'nı kurmak ya da kurulmasında baskı unsuru olmak. Tarım ürünlerinin destekleme alımların-

da bulunmak, birlik ve birim kooperatiflerine kredi sağlamak.

Üretim ve Dağıtım; üretimin planlanmasını ve dağıtımını yapmak. Kooperatif yatırımlarının, tarımsal girdilerin, araç ve gereçlerin, ortakların gereksindiği tüketim maddelerinin üretilmesini, iç-dış alımını ve dağıtımını planlamak ve yürütmek.

Toplumsal yaşamı; ekonomik yaşama bağlı ve güvenli kılmak. Sosyal Sigortalar Kurumu'ndan yararlandırmak. Tarımsal sigortayı getirmek. Yatırımları, araç ve girdileri sigortalamak. Spor alanları ve tesisleri, dinlenme ve huzurevleri ile kreşler açmak.

Eğitim alanında da; Hem üyelerin hem kooperatif dışındakilerin demokratikleşme doğrultusunda, eğitim çalışması yapmak. Kooperatif ilkeleri doğrultusunda ortaklarını ve kamuoyunu aydınlatmak. Uluslararası kooperatif hareketle ilişkiler kurup geliştirmek ve dünya barışına katkıda bulunmak.

KÖY-KOOP BU İLKE VE AMAÇLAR DOĞRULTUSUNDA NE YAPMIŞTIR?

Emekçilerin sorunu, yalnızca tencerelerinin kaynaması değil, insanca, özgürce yaşamalarıdır. Bu nedenle ekonomik yaşam, demokratik yaşamla birleştirilmiştir. Demokratik yapılanmasını, toplumsal ve hukuksal bir zemine oturtmuştur. Kısa bir sürede, yurdun dört bir yanında örgütlenmiş, 59 ilde ve 2747 köyde emekçi köylüleri kucaklamıştır. Kırsal alanda, köy kalkınma, orman köyleri kalkınma, su ürünleri, hayvan üreticileri tedarik ve pazarlama gibi tarımsal amaçlı kooperatifleri içine almıştır. Kırsal alanda 2.5 milyon üretici, küçük köylünün, demokratik-ekonomik örgütü olmuştur.

KÖY-KOOP'a bağlı birlik ve birim kooperatiflerinde, balıkçılık, sütçülük, orman ürünleri, hayvancılık, arıcılık, el sanatları, meyve suyu, konserve, salça, zeytinyağ, sera, tasnif ve ambalajlama tesisleri gibi tarımsal yatırımlara girmiştir. Dışa bağımlılığın getirdiği sonuçlarla kimi zaman daralan ve üretici için önemli girdilerden olan akaryakıt sorununu bayilikler kurarak çözümlemeye çalışmıştır. Üretim ve yatırımla kalmamış, ortaklarına tarım girdilerinden ilaç, gübre, yem, tohum ve kredi olanakları sağlamıştır. Ortak makina parkları kurmuş ve giderek toplu kullanım gerçekleştirilmiştir. Üretimin toplumsallaştırılmasına ve girdilerin ortak kullanımına yönelik çabalara girmiş ve yarattığı modelleri, diğer kooperatiflere örnekleyerek onları da özendirmiştir.

KÖY-KOOP, toplu yararları korumada, finansman gereksinimi sağlamada, ürünleri içerde ve dışarda pazarlamada, makina ve ekipman sağlamada, eğitim ve denetimde, proje hazırlamada birlik ve kooperatiflere yardımcı olmuştur.

KÖY-KOOP'un ekonomik ve demokratik gelişmesine, 1975'de *MC* iktidarına karşı verdiği ve de kazandığı traktör mücadelesinin payı büyük olmuştur. Romanya'dan 1975'den 1977'ye değin üç yıl içinde 10.600 Üniversal marka traktör getirerek, ortaklarına piyasa fiyatlarının yüzde 40'ların altında dağıtıp, bu alandaki tekellerin ve karaborsanın sömürüsünü büyük ölçüde azaltmıştır. Yedek parça depoları da kurarak, üreticilerin sorununa çözüm getirmiştir. Sulama birliklerini kimi yerde *DSİ*'den devralarak işletme, bakım ve onarımını üstlenmişlerdir.

Halk pazarları projelerini yaşama geçirerek, üreticilerden tüketicilere köprüler kurmuştur. Bağcılar Bankası içinde yeralmış, ortaklarının kredi sorununu kısmi olarak çözmeye çalışmış ve asıl tekelci sermayenin finans örgütleri bankaların sömürüsünü kırmaya çalışarak, Kooperatifler Bankası'nı hedeflemiştir. Trakya'da çeltik tohumu üretimi projesini uygulamaya koymuş, Çukurova'da pamuk alımlarına girmiştir.

KÖY-KOOP, ekonomik mücadelesini, demokratik mücadeleyle birleştirerek, 1977'de, anti-faşist, anti-emperyalist ve anti-şovenist ilkelerde, demokratik güçlerin oluşturduğu eylem ve güçbirliği platformuna katılmıştır. Böylece, toplumu ve ülkeyi tehdit eden, emperyalist kapitalist sistemin, siyasi iktidarlarınca sürdürülen baskı ve saldırılara karşı örgütünün varlığını korumaya çalışmıştır.

KÖY-KOOP, ekonomik mücadelesini, işçi sınıfının sınıf ve kitle örgütü *DİSK*'in başını çektiği, demokratikleşme mücadelesine bağlı kılmanın, kendi varlık nedeni saydığı ve kavradığı zaman, burjuvazinin yoğun ve programlı saldırılarına uğramıştır. Faşist cinayet çetelerinin boy hedefi olmuş ve onlarca kooperatif öncüsü pusular kurularak katledilmiştir. Faşist demagoji, kırsal alanda eğer yeterince taban bulamamışsa, bu demokratik halk kooperatiflerinin, faşizmin teşhir edilişinde ve gerçek yüzlerinin gösterilişinde payı azımsanmamalıdır.

Ve 12 Eylül'le birlikte, *KÖY-KOOP*, kendini sanık sandalyesinde bulmuştur. Yöneticileri tutuklanmış, yargılanmış ve sonunda aklanmışlardır. Ama tekelci sermayenin potasında eritilemeyen emekçi köylülerin ekonomik-demokratik örgütü *KÖY-KOOP* yokedilmiştir. Önce kayyumlar atanmış, sonra da tasfiyesine gidilmiştir. Merkez birliğinin dağıtılması, birlikleri, birliklerin etkisizleşmesi de köylerdeki birim kooperatiflerini doğrudan etkilemiştir.

Demokratik Halk Kooperatifçiliğin bugünü ise, ülkenin ve emekçilerin günümüzdeki durumunun kırsal alana yansımasıdır. On yıldır örgütsüz bırakılan emekçi köylüler hızla yoksullaşmışlardır. Tarımsal üretim hızla düşmüş rekolte tahminlerinin yüzde 40 gerilerinde kalmıştır. Köyişleri Bakanlığı dağıtılmış, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı içinde, etkisiz bırakılmıştır. Kooperatiflere verilen hibe kaldırılmış, kredi faizleri yükseltilerek emekçi köylülerin yararlanması olanaksızlaştırılmıştır.

Köy Kalkınma Kooperatifleri'nin yedi yıl önce 8 bine ulaşan sayıları, yenilerinin kurulması bir yana, 1984'te 5974'e, 1985'de 5579'a, 1986'da da 5485'e düşürülmüştür.

Köy Kalkınma Kooperatifleri'nin on yıl önce 8 bine ulaşan sayıları, yenilerinin kurulması bir yana, 4 binlere kadar düşürülmüştür. *KÖY-KOOP*'a bağlı olan kooperatiflerde, siyasi bir kinle, kredi ve hibeleri kesilerek cezalandırılmışlardır. Sonuçta üretimleri durmuş, borçlarına karşılık fabrikalarına, tesislerine el konulmuş ya da milyarlarca liralık işletmeler çürümeye terkedilmiştir.

Demokratik halk kooperatifçiliğinin tasfiyesinden sonra, demokratik olmayan, ama kırsal alanda yaygın ve etkili olan *Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri*'nde, çıkarılan yasalarla siyasi iktidarların tümden vesayetine terkedilmiştir.

Tarım Kredi Kooperatifleri, ABD'de uluslararası bir firmaya hazırlatılan projeye göre modeli saptanmış ve sistemin kesin koruyuculuğunu yapan bir örgüte dönüştürülmüştür.

Sonuçta, şunu söyleyebiliriz. Demokratik Halk Kooperatifçiliği ve *KÖY-KOOP* örneği, kırsal alanın demokratikleşmesinin kitlesel bir aracı olmuştur. Emekçi köylülerin, ekonomik, demokratik yaşamının iyileştirilmesinin ve bütünleşmesinin unsurları olmuştur. Kırsal alanda ve kentte ekonomik-demokratik baskı grubu olma niteliği kazanmıştır.

Kır yoksulları, Demokratik Halk Kooperatifçiliği ve *KÖY-KOOP*'tan edindikleri demokrasi bilincini ve geleneğini bugün kullanabildikleri zaman, yarınlarını hazırlayabileceklerdir.

AKIN BİRDAL

24 Nisan 1976'da, Pazarcık'ın Emiroğlu köylüleri ağa Mustafa Emiroğlu'nun gasbettiği toprakları işgal ettiler. Toprağı işleyip, onu günlerce süren yoğun baskıya karşı savunan Emiroğlu köylülerinin direnişi aynı zamanda ağalarla bir olan faşist çeteler için de köylünün tek bir ağızdan yükselttiği sesti. Özellikle kadınların, kimi zaman işlenen toprakları sürmeye gelen askeri birliklerin ve ağanın adamlarının kullandığı traktörlerin önlerine yatarak sürdürdükleri direniş, daha sonra birçok askerin de köylüleri desteklemesine yol açtı. Fotoğrafta, ellerinde sopalarla topraklarını korumaya çalışan köylüler görülüyor.

3 Temmuz'da saldırılar görece durulurken *MHP*'li bir belediye meclis üyesi, *CHP*'li belediye başkanı Turhan Kılıççıoğlu'na "partide birtakım yabancı insanların sağa sola telefonlar ettiğini ve cuma günleri büyük olayların çıkacağının belli olduğunu" bildirdi. Kılıççıoğlu, bu ihbarı vali Yüksel Çavuşoğlu'na iletti. Ancak, tam da 4 Temmuz Cuma sabahı sokağa çıkma yasağı kaldırıldı! Aynı gün, kısa bir süre için Ankara'dan ayrılan İçişleri Bakanına vekalet eden müsteşar Durmuş Yalçın valiye bir telgraf emri göndererek, kentin bazı kesimlerinde özel önlemler alınmasını istedi. Hedef gösterilen yerler, Alevilerin yaşadığı mahalleler ve buralardaki özsavunma örgütlenmesinde kilit konumda bulunan yollar, kavşaklardı. 4 Temmuz Cuma günü, Mayıs olaylarında ve 30 Haziran-2 Temmuz kesitinde anti-faşist direnişin odağı olan Milönü mahallesine panzerler eşliğinde kapsamlı bir operasyon düzenlenerek önder konumdaki kişiler tutuklanmaya başlandı. Aynı gün faşistler, bir aydır son derece yoğun anti-Alevi propaganda yürüttükleri Sünni köylerden yüzlerce silahlı insanı Çorum'a yığdılar. Komşu Yozgat'tan önemli faşist silahşörler Çorum'a getirildi. Cuma namazında, Çorum'un bütün camilerinde faşist provokatörler "komünistler Alaaddin Camii'ni ateşe verdi" diye bağırarak kitleyi galeyana getirdiler. Camilerden çıkan kalabalığa kamyonlardan silahlar, sopalar dağıtıldı. Ulu Camii'nin yakınlarında para bozduran bir Alevi "Almancı" işçi, hemen orada öldürüldü. Bu sırada, Milönü mahallesinin girişindeki Alaaddin Camii'nin hoparlörlerinden "Allah, Allah, Allah" sesleri yayımlanmaya başlandı. Polis-asker operasyonunun paniğini yaşayan Milönü halkı, bu sesler üzerine saldırıya uğradığını düşünerek mahalle çıkışına (Alaaddin Camii'ne) doğru koşmaya başladı. Bu kitleye camii yanındaki inşaattan ağır makineli tüfeklerle ateş açıldı; "hassas bölgeyi kontrol" için orada bulunan polis panzerleri ve askerler de ateşe başladılar. Çok sayıda insan öldü, cesetler ve yaralılar saatlerce kaldırılamadılar.

TRT'nin akşam 19 ajansında Çorum'daki olayların "Alaaddin Camii'ne bomba atılması ve dışardan ateş açılmasıyla başladığını" duyurması -bu haberin 23 ajansında düzeltilmesine rağmen-; faşistlerin, Sünni kitlelerin galeyanını ayakta tutmasına katkıda bulundu.

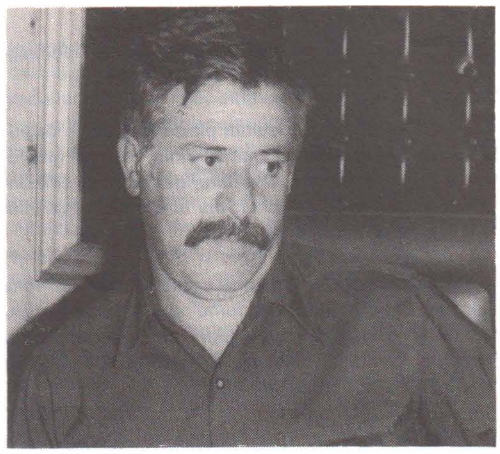
Alevi mahallelerinden faşistler tarafından rehin alınan on insan, *MHP* il başkanı İsmail Taştan ve Çorum *ÜYD* başkanı Seydi Esenyel'in talimatlarıyla öldürüldü. İşlenen diğer cinayetler de, Kahramanmaraş'taki gibi, vahşet doluydu: İnsanlar dağlanarak, şişlenerek, kafaları baltayla parçalanarak, yakılarak katledilmişti. Çorum'da Mayıs-Temmuz olaylarında toplam 50'ye yakın insan öldürüldü, yüz kadar insan yaralandı, yüze yakın bina yakılıp yıkıldı. Olayların ardından Alevi halktan 50 hane Çorum'u terketti. Başbakan Demirel, Çorum olayları sırasında yorumunu soran gazetecilere "Çorum'u bırakın, Fatsa'ya bakın" demişti. 7 Temmuz'da, Çorum'daki olaylara yol açan tahriklerin başında komünizmin olduğunu söyledi.

Milönü ve Çorum'da Anti-Faşist Direniş

Milönü'de direniş, Mayıs olaylarında faşistlerin ve resmi güçlerin saldırılarına karşı örgütlenmiş; ikinci bir Kahramanmaraş katliamının planlandığını kavrayan devrimciler, bu durumu halka anlatarak bu örgütlenmeye öncülük etmişlerdi. 29 Mayıs'ta üç koldan gelen saldırılara direnen Milönü halkı, bazı devrimcileri götürmeye çalışan polisi de engellemeyi başarmış; aynı gece de mahallede ilk kez barikatlar kurulmuştu. *Devrimci Yol, Halkın Kurtuluşu, Kurtuluş, İGD* direnişte güçbirliği yapmışlardı. Çorum çevresindeki Alevi köylerde de halk Milönü örneğini izleyerek köy girişlerine barikatlar kurarken; çok sayıda insan, direnişin stratejik ve moral kilit noktası durumundaki Milönü'ye destek vermek için silahlanıp traktörlerle kente inmişti. Faşist propaganda, Milönü'deki anti-faşist özsavunma örgütlenmesini "terör odağı" - "kurtarılmış bölge" edebiyatı içinde sunarak resmi güçleri tahrik etmeye çalışıyordu. Mayıs olayları sırasındaki Çorum valisi Rafet Üçelli "Milönü'nden gelenlerin evini basıp çocuklarını öldüreceğine" inandırılmıştı. O günlerde Çorum'a gelen Jandarma Genel Komutanı Sedat Cilasun da, konuştuğu *CHP*'li parlamenterlere "gerekli yerlerden emir aldık, Milönü'ne tanklarla girip olaylara son vereceğiz" diyordu.

Temmuz olaylarında da, resmi güçlerin ve faşist saldırıların ateşi altında kalan Milönü'de direniş hızla toparlandı. Panzerlerin camlarına kireç sürülerek, çiğ yumurta atılarak görüşleri engellendi. Ardından, Milönü'nün içinden geçen Samsun-Ankara yolu, Mayıs'taki gibi, barikatlarla trafiğe kapatıldı. Mayıs'ta faşist militanları taşıdığı bilinen Dinç-Tur otobüsleri barikatlara yaklaştırılmıyordu. Diğer yolcu otobüsleri ise durduruluyor, bir devrimci, otobüse binerek yolculara Çorum'da yaşanan faşist katliam girişimini anlatıyor; ardından barikat açılarak otobüsün yola devam etmesi sağlanıyordu.

Çorum mahallelerinde bütün siyasal eğilimlerin de katılımıyla 40 tane komite oluşturuldu. Bunlar 3 ana komitede merkezileşerek direniş boyunca nöbet, mühimmat ve para sorunlarını çözmeye çalıştılar. Komiteler kiraları 2 bin lira civarında dondurduktan sonra, ihtiyacı olanların para ve yiyecek sorunlarını üstlendi. Örneğin çatışmalardan sonra bir yardım kampanyası açıldı ve 4 Temmuz'da faşistlerin bölgesinde sabaha kadar direndikten sonra köylere çekilmek zorunda kalan 30-40 aileye ev ve gerekli ev eşyası sağlandı. Öte yandan Nurettin Paşa caddesinde faşistlerce yakılan yüz kadar dükkan el birliğiyle onarıldı ve burada kurulan bir esnaf komitesi dükkanların yeniden açılması işini devraldı. Komiteler ayrıca devrimcilerin denetimi altındaki bölgelerde bağnaz Alevilerin baskılarıyla göç etmek isteyen Sünnileri ikna etmeye çalıştılar ve bağnaz Alevilere karşı bir mücadele başlattılar.

SÖNMEZ, FİKRİ (1938-1985)

Türkiye sosyalist hareketinin yerel yönetim anlayışını 1970'lerin sonunda Fatsa'da somutlaştırmaya çalışan, doğal bir halk önderi, Fikri Sönmez 1938'de Fatsa'nın muhafazakâr köylerinden biri olan Kabağdağ'da dünyaya geldi. İlkokulu aynı köyde okudu. Daha sonra terzi yanında çalışmaya başladı. Yaşamının sonuna dek de kendisinin ve ailesinin geçimini terzilik yaperak sağladı. Devrimci ve sosyalist düşünceyle 1965'de tanıştı. O yıl *Türkiye İşçi Partisi*'ne üye oldu. 1971'e dek *Türkiye İşçi Partisi* Fatsa İlçe Sekreteri ve İlçe Başkanı olarak görev yaptı. *TİP* yönetimiyle Milli Demokratik Devrim görüşünü savunanlar arasında çıkan ayrılıktan sonra MDD taraftarlarının yanında yer aldı. 1969'da Amerikan 6. Filosu'na karşı *Dev-Genç*'in düzenlediği İstanbul ve İzmir'deki anti-emperyalist gösterilere katıldı. 1968'den itibaren özellikle Karadeniz Bölgesi'ndeki fındık emekçilerinin örgütlendirilmesiyle uğraştı. Aynı yıl Samsun'dan Trabzon'a kadar olan bölgede gerçekleştirilen "Fındıkta Sömürüye Son" mitinglerine örgütleyici ve konuşmacı olerak katıldı. Samsun ve Trebzon kerayolunun 12 saat trafiğe kapatıldığı bir miting nedeniyle tutuklanıp yargılandı. 12 Mart Faşizmi döneminde Ünye-Kızıldere eylemlerinde Mahir Çayan ve arkadaşlarınla yardımcı olduğu gerekçesiyle tutuklandı. İstanbul 1 No.lu Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi'nde açılan "*Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi* Davası"nda yargılandı. Yirmi ay tutuklu kaldıktan sonra tahliye edildi. Hakkında açılan dava 1974'de çıkarılan afla düştü. 1979'da yapılacak Fatsa belediye seçimlerinde aday olması halk tarafından önerildi. Sönmez, feşistlerin 15 Eylül 1979'da yaptıkları saldırıda bacağından yaralandı. Bütün bu engellemelere rağmen Fikri Sönmez 14 Ekim 1979'da yapılan yerel seçimlerde büyük bir oy farkıyla Fatsa Belediye Başkanlığı'na seçildi. Seçimden sonra Belediye Başkanı Fikri Sönmez Fatsa'nın 7 mahallesini; sorunları, nüfusu, yerleşim ve toplanabilme özelliklerini gözönüne alarak 11 birime ayırdı. Belediye çalışanları ve Sönmez'in birlikte hazırladıkları "Belediye Çalışma Programı Taslağı" 11 birimde yapılan toplantılarda tartışıldı. 11 birimde yapılan toplantılarda gizli oy açık sayım esasına göre komite seçimleri yapıldı. Seçimlere tefeci, tüccarlar ve faşistler dışında halktan herkes aday olabildi. Halk Komitelerine seçilmek için devrimcilerin yanında, *CHP*'liler, *AP*'liler ve *MSP*'liler de aday oldular. Yirmi bin nüfuslu bu ilçede, halkın yerel yönetimde doğrudan söz ve karar sahibi olmasıyla kolektif çalışmalara girişildi. "Çamura Son Kampanyası", "Fatsa Halk Kültür Şenliği" gibi etkinlikler yürütülmekteyken, devletin ve halk düşmanlarının bütün dikkati Fatsa'ya çevrilmişti. Nihayet 11 Temmuz 1980'de Ordu valisi Reşat Akkaya'nın yönetiminde "Nokta Operasyonu"nu düzenlenerek, halkın kendi kendini yönetimi "bastırıldı" ve Fikri Sönmez tutuklandı. İşkence gördü. 12 Eylül sonrası Fatsa *Dev-Yol* Davası'nın sanıkları arasına katılarak yargılandı. Davası sürmekteyken, gördüğü işkencelerin ve cezaevi koşullarının ağırlığı yüzünden yakalandığı tedavisi mümkün bir hastalıktan 4 Mayıs 1985'de askerî tutukevinde öldü.

MHP

MHP, 1964'de *CKMP* kongresini kazanan Alpaslan Türkeş ve arkadaşlarınca oluşturulmuştur.

Türkeş, 1944'de ırkçılık-Turancılık davası nedeniyle yargılanmış, İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesince Ceza Yasasının 141. maddesi gereğince 9 ay hapis cezasına çarptırılmış; daha sonra karar askeri yargıtayca bozulmuş; bütün sanıklarla birlikte Türkeş de aklanmıştı.

Üsteğmen rütbesi ile yargılanan Türkeş, 27 Mayıs 1960 Askeri İhtilali ile yeniden bu kez kurmay albay olarak siyasal yaşama adımını atmış; on yıl *DP* iktidarına son veren Askeri Müdahale ile yönetimi ele alan *Milli Birlik Komitesi* üyesi ve başbakanlık müsteşarı olarak adını duyurmuştu. Türkeş'in başbakanlık müsteşarlığı ve komite üyeliği pek uzun sürmedi. 13 Kasım 1960'da Türkeş ve 12 arkadaşı düzenlenen bir iç darbe sonucu görevlerinden alınıp yurtdışına sürüldüler.

1963'e kadar Yeni Delhi'de Türk Büyükelçiliği'nde danışman olarak, görev yapan Türkeş, bu tarihten sonra Türkiye'ye dönmüş; eski arkadaşlarıyla biri *İKTF* bir dernek kurma çalışmalarını sürdürürken 21 Mayıs 1963 ihtilal girişimi nedeniyle tutuklanmıştır.

Emekli kurmay albay Talat Aydemir ve arkadaşlarının duruşmalarında Türkeş'in, Aydemir liderliğindeki ihtilal girişimini İsmet İnönü hükümetinin devlet bakanı Hasan Dinçer'e bildirdiği kanıtlanmış; Ankara Sıkıyönetim mahkemesince yapılan yargılama sonucunda Türkeş ve arkadaşları (14'ler olarak adlandırılan gruptan emekli albay ve *MBK* eski üyeleri Fazıl Akkoyunlu ve yüzbaşı Muzaffer Uzdağ) aklanmıştı.

1964'de *CKMP* (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi)'ne giren Alpaslan Türkeş 31 Temmuz 1964'de yapılan parti genel kongresinde Ahmet Tahtakılıç'ı yenilgiye uğratarak *CKMP*'nin genel başkanlığına seçildi. O tarihte siyasetten ayrıldığını açıklayan Osman Bölükbaşı'nın partisi, Türkeş ve arkadaşlarınca ele geçirilmişti. Parti yönetimine Türkeş ile birlikte; eski *Milli Birlik Komitesi* üyelerinden Mustafa Kaplan, Rıfat Baykal, Ahmet Er, Fazıl Akkoyunlu, Dündar Taşer, Numan Esin, Muzaffer Özdağ da parti yönetimine seçilmişlerdi.

13 Kasım 1960 İç darbesi ile yurtdışına sürülen Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, İhsan Kabadayı, ve İrfan Solmazer de aynı tarihlerde *CHP*'ye girmişlerdi, "14'ler" grubundan Muzaffer Karan da Marksist *TİP*'e kaydolmuş; 1965 seçimlerinde *TİP* milletvekili olarak parlamentoya girmişti.

Türkeş'in önerisi ile 1969'da parti adı *MHP* olarak değiştirilmiştir.

1969'dan sonra partinin ideolojisi de yeniden belirlendi.

"Milliyetçi Toplumcu" düşünce partinin temel ideolojisi olarak saptandı. O tarihten sonra da Türkeş "Başbuğ" olarak anılmaya başlandı.

Atatürk zamanında çıkarılan bir yasa ile "Başbuğ" ünvanının kullanılması yasaklanmıştı. Bu yasağa karşın Türkeş, tıpkı Mussolini'nin kullandığı "Duce" Franco'nun kullandığı "Coudillo" ve Hitler'in kullandığı "Führer" gibi bir resmi ad seçmiş bulunuyordu.

MHP, 1969'dan sonra örgütlenme çalışmalarına hız verdi.

Türkeş, bir yandan Rıfat Baykal aracılığı ile birçok il ve ilçede "komando kampları" kurdurarak, gençliğin bir kesmini para-militer eğitimden geçirtiyor; öte yandan da *Ülkücü Gençlik Dernekleri* ve *Ülkü Ocakları* adlarıyla yasal görüntülü dernekler kurduruyordu.

MHP, işçi kesimine de el atmış; *Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu*'nu (MİSK) kurdurmuştu.

Böylece, gençlik kesiminde *Dev-Genç* ve *Sosyal Demokrasi Dernekleri*'ne karşı *Ülkücü Gençlik Dernekleri*; işçi kesiminde de *MİSK*, *MHP*'nin yan kuruluşları olarak çalışmaya başlamışlardı.

1978'in son ayında patlak veren Kahramanmaraş olayları nedeniyle sıkıyönetimin ilanından sonra Ankara'da çalışması zorlaşan *ÜGD* yerine genel merkezi Nevşehir'de bulunan *Ülkü Yolu Derneği* kurulmuştu.

MHP, bir yandan yurtiçinde bu çalışmaları sürdürüyor; öte yandan da Avrupa'daki örgütlenmelerle uğraşıyordu.

MHP'nin propaganda amacıyla çıkarttığı bir afiş. 1974 sonrası bir yandan ülke çapında sürdürdüğü yaygın terör, diğer yandan da her türlü ayrımcılığı körükleyerek İslamî motiflerle de bezenmiş bir demagojiyle kitleleri örgütlemeye yönelmiş olan MHP *zaman zaman İslamî hareket militanlarıyla da silahlı çatışmalara varan çelişkiler yaşadı. Öyle ki bu çatışmalarda her iki taraftan da onlarca kişi yaralanırken bir kaç kişi de hayatını kaybetti.*

Türkeş, *MHP*'nin Avrupa'daki örgütlenme çalışmalar yapması için Enver Altaylı'yı görevlendirmişti.

Altaylı, 21 Mayıs 1963 ihtilal girişimi nedeniyle Kara Harp Okulu'ndan çıkarılan 1400 öğrenciden biriydi. 1968'de Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitiren Altaylı, bu tarihten sonra *Milli İstihbarat Teşkilatı*'na girmiş; *MİT*'de Sovyetler Birliği'nde yaşayan Müslüman azınlıkların dillerini bildiği için Sovyetlerle ilgili duyarlı görevlerde kullanılmıştı.

Altaylı, bir süre sonra doktora yapmak için Federal Almanya'ya gitti. Türkeş'in *MHP*'nin Avrupa'daki örgütlenmeleri için "Baş Müfettiş" olarak görevlendirdiği Altaylı'nın bir *MİT* görevlisi olması dikkat çekiciydi.

MHP'nin yurtdışı ilişkilerini kurması için görevlendirilen Altaylı'nın kişiliği *MHP*'nin yurtdışı ilişkilerinin de belirleyici nedeni oldu.

Partinin yurtdışı kuruluşları Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılmasından sonra Avrupa'da parti örgütü yerine "Avrupa Demokratik Ülkücü Dernekleri Federasyonu" kurulmuş ve genel başkanlığına da Lokman Kondakçı getirilmişti.

Lokman Kondakçı'dan sonra bu göreve Musa Serdar Çelebi seçilmiş; Papa'ya karşı 13 Mayıs 1981'de girişilen suikast nedeniyle yargılanan ve uzun süre Roma'da cezaevinde tutuklu kalan Çelebi, yargılama sonunda aklanmış; cezaevinden çıktıktan sonra Türkeş'den kopmuştu.

MHP'nin yurtdışı ilişkileri *MİT* görevlisi Enver Altaylı tarafından kurulmuştu. Kurulan ilk ilişkiler, kısa adıyla *BND* olarak bilinen Federal Almanya gizli istihbarat servisi (Bundesnachrıchtendienst) ileydi.

BND'nin Türkiye masası sorumlusu Dr. Kannapın ile Altaylı'nın kurdukları ilişkilerin belgeleri Ankara sıkıyönetim komutanlığı askeri savcılığınca açılan "*MHP* ve *Ülkücü Kuruluşlar*" ile ilgili dava dosyaları arasındadır. Altaylı 9 Şubat 1976'da *MHP* genel başkanı Alpaslan Türkeş'e yazdığı mektupta kurduğu ilişkileri şöyle anlatıyordu:

"4 Mayıs günü Dr. Kannapın Köln'e gelecek, burada beni Alman İç İstihbarat Teşkilatı Başkanı ile tanıştıracak"

Enver Altaylı, Türkeş'e yazdığı 24 Haziran 1976 tarihli mektubunda da Dr. Kannapın ile yaptıkları görüşmeleri şöyle özetler:

"Dr. Kannapın ile ilişkilerimiz:

Alman güvenlik kuruluşları nezninde bizi himaye etmekte ve bu kuruluşlar çalışmalarımıza engel değil destek olması için teşebbüslerde bulunmaktadır. (...) İyi niyetinin ve gösterdiği çabaların karşılığı olmak üzere kendisini memnun etmeniz gerektiğini düşündüm. Faruk Bey de Dr. Kannapın'ı bir haftalık gezi için Kıbrıs Türk kesimine davet ettirdi. Dr. Kannapın'a Faruk Bey vasıtası ile gidiş dönüş biletlerini hediye ettirdim"

Enver Altaylı, aynı mektubunda, Federal Almanya büyükelçiliği başmüşaviri Dr. Kengerli'den söz ediyor. Kengerli, Azerbaycan kökenlidir. 1940'da Alman Ordularına tutsak düşen Kengerli, savaşta *SS* Subayı olarak görev yapmıştı.

Dr. Kengerli, *MHP* ile *Alman Sendikalar Birliği* (DGB) arasında ilişkileri sağlıyordu. Altaylı "Bir yabancı servis hizmetindeki Türkistanlı soydaşlarımızdan" diye tanımladığı *CIA* emrindeki Türkistanlılar'dan sağladığı raporları Türkeş'e göndermişti.

Amerika'daki *Nasyonel Faşist Parti* yöneticilerinden Jacop Pfersich'in de *MHP*'ye küçük tutarlarda olsa paralar gönderdiği saptanmıştı.

MHP'nin Federal Almanya'daki *Hıristiyan Sosyal Birlik Partisi* (CSU) ile yakın dostluk ilişkileri bulunmaktaydı.

MHP'nin son genel idare kurulu üyesi ve işadamı Murat Bayrak'ın dünyanın dört bir yanında kurucu çok yönlü ve şaşırtıcı ilişkileri de bu arada saymak gerekir.

17 Eylül'den sonra Türkiye'den kaçıp önce Amerika'da yaşayan; sonra da Federal Almanya'ya yerleşen Bayrak, *İslamcı Demokrat Parti* adıyla bir siyasal parti kurarak, İran yanlısı Cemalettin Kaplan ve arkadaşlarını da destekliyor.

UĞUR MUMCU

Otorite Bunalımı ve 12 Eylül Darbesi

12 Eylül askeri darbesinin koşulları, yalnızca nesnel toplumsal-siyasal dayanakları bakımından değil, somut hazırlıkları ve örgütlenmesi bakımından da 1979'un ikinci yarısına girilirken oluşmuş, "umut" tükenmişti. *CHP* iktidarı '70'lerdeki popüler tanımlanışıyla, yalnızca ona destek veren geniş emekçi kitleler ve orta sınıfların radikal demokratik eğilimli kesimleri için değil; belki onlardan da çok düzen ve düzenin egemen güçleri açısından "umut"tu. *CHP* iktidarı, birbirleriyle sürdürdükleri mücadele dolayısıyla paradoksal bir biçimde kendisine umut bağlayan iki tarafın beklentilerine de karşılık veremeyince rejim açısından '70'lerdeki büyük toplumsal bunalımının geniş tabanlı bir sınıfsal-toplumsal uzlaşmayla aşılması olanakları tükenmeye başladı. Kuşkusuz, bunun, *CHP*'nin siyasal başarısızlığının, programatik hazırlıksızlığının ve bu sosyal demokratik misyon için ideolojik olgunlaşmasını tamamlamamış olmasının ötesinde nesnel nedenleri vardı. *CHP* "klasik" sosyal demokrat korporatizmi sınırlı "toplumsal anlaşma" deneyiminin ötesine taşımayı başarsaydı bile; Türkiye'nin sınıfsal-toplumsal çelişkileri, bu "klasik" model içinde massedilemeyecek ölçüde ağır, yoğun ve karmaşıktı. Ayrıca, Türkiye'nin tabi olduğu emperyalist sistemin iktisadi ve siyasal müdahaleleri, *CHP* iktidarının hareket alanını daraltıyordu. Sürece egemen sınıflar açısından bakıldığında, 1980'e girilirken, bunalımın, 1977/78'deki kavranışıyla "toplumsal uzlaşma ve huzur ortamı"nın yeniden tesisiyle çözülebilir olmadığı, çok daha derinlerde yattığı ortaya çıkmıştı. Bunalım, 1960'lardan beri uygulanan ithal ikameci sanayileşme modelinin dünya kapitalist sistemi içinde "karşılığının" kalmamasıyla doğrudan ilgiliydi. Türkiye'nin uluslararası düzen çerçevesinde sermaye birikim modelini, iktisadi mekanizmasını bütünüyle yeniden yapılandırması gerekliydi. Bu kapsamlı yeniden inşa operasyonunu, ancak, hem mülk sahibi sınıflar ve büyük burjuvazinin fraksiyonları arasında ortaya çıkacak çelişkileri "burjuvazinin genel çıkarı" (esas itibarıyla tekelci sermayenin çıkarı) adına görmezlikten gelebilecek; hem de emekçi sınıfların muhalefetini bastıracak "çok güçlü" bir iktidar gerçekleştirebilirdi. *CHP* iktidarı belki 1977/78 dönümündeki desteği ve itibarıyla bu "gücü" parlamenter rejimin olağan sınırları içinde türetebileceği öngörülüyordu ancak, bu desteğin ne kadar sağlam ve kalıcı olabileceğinin kuşku götürmesi bir yana bırakılsa bile; zaten ne *CHP*, ne de bizzat büyük burjuvazi, böylesi "radikal" bir yeniden yapılanma perspektifine sahip değildi. Büyük burjuvazinin bu gerekliliği kavradığı 1978/79 dönümünde ise, *CHP* uluslararası ve ulusal sermayenin programını aynen benimsemesi halinde bile bu programı uzlaşmacı bir toplumsal atmosferde uygulama gücüne artık sahip değildi. 1979/80 dönümünde, bu misyonu burjuvazinin "soy" partisi *AP* (eski *MC* ortaklarının desteğiyle) üstlendi. Ancak *AP* de bu misyonu yerine getirebilmek için geleneksel popülist geleneğinden kopmak zorunluluğuyla karşı karşıyaydı. Ayrıca, *CHP*'ye 1978/79'da

CHP *hükümetinin Temmuz 1978'de* Türk-İş*'le imzaladığı "Toplumsal Anlaşma", hem güncel-kısa vadeli, hem siyasal ve uzun vadeli saikleri açısından önemliydi. "Toplumsal Anlaşma"nın esas gerekçesi şuydu: "Hükümet ve* Türk-İş *(...) verimlilik ve tüketim artırılmadıkça ve ulusal sanayinin dışa bağımlılığı azalmadıkça dış ödemeler darboğazından kurtulma olanağı bulunamayacağında, kamu kesimindeki işletmeler verimli çalışır ve kaynak yaratır duruma getirilmedikçe ekonomik sorunlarımızın çözülemeyeceğinde ve işçiler yönetime ve sorumluluğa katılmadan da bu işletmelerin sağlıklı bir duruma gelemeyeceğinde birleşmektedir." Bu anlaşmanın muhatabının* DİSK *değil* Türk-İş *olması, girişimin kısa vadeli hedefiyle ilgiliydi. 1978'de yaklaşık 470 bin kamu işçisini ilgilendiren toplu iş sözleşmeleri gündemdeydi ve bunların birçoğunda grev kararı alınmış, bir kısmı Bakanlar Kurulu'nca ertelenmişti. Genel greve yönelebilecek çaptaki kapsamlı uyuşmazlıkların kamu sektörünü felcetmesi tehlikesi vardı. Üstelik kamu işletmeleri, sanayinin altyapı, hammadde, ara mal ihtiyacının karşılanmasında kilit konumdaydılar. Bu işletmelerin 1975'de 3.7 milyar TL olan zararı 1976'da 7.6 milyara, 1977'de 12 milyara, 1978'in ilk yarı yılında 13.6 milyara yükselmişti. Buralarda maliyetlerin düşürülmesi ekonominin geneli açısından olduğu gibi özel sektör açısından da hayati öneme sahipti. Kamu işletmelerinde çalışan işçilerin yüzde 90'ının* Türk-İş *sendikalarında örgütlü bulunması, bu tehlikeli durumda muhatap seçilecek odağı da belirliyordu. Acilen "özveri" ve "sorumluluk" talep edilen işçiler kamu, yani* Türk-İş *işçileriydi.* Türk-İş*'in kamu işletmelerinin "patronu" olan hükümetlerle uyumlu, uzlaşmacı ilişki geleneği; kamu işçilerinin işverenleri olan "devlet baba"yı "patron"dan farklı, özdeşleşilebilir bir varlık gibi tanımlanmaya yatkın olmaları, hedefi uygun kılan başka etkenlerdi. "Toplumsal Anlaşma" ile, 1976 ücretlerine, son iki yılda gerçekleşen fiyat artışları değerlendirilerek saptanan bir oranda zam yapıldı.* Türk-İş*'e bağlı sendikalar, hiçbir işletmede, bu ölçünün üzerinde zam talep etmeyeceklerini taahhüt etmiş oldular. Ayrıca, öngörülen "tüm kamu kesimi için bir çerçeve anlaşması" uyarınca, ücretleri görece yüksek düzeyde olan sektörlerden görece düşük ücretli sektörlere aktarım yapılabilecekti. Böylelikle, ücret artışları 1978*

içinde IMF ve Dünya Bankası'nın talep ettiği gibi denetim altına alınmış oluyordu. "Toplumsal anlaşma"nın CHP açısından daha uzun vadeli ve ideolojik-siyasal hedefi, İsveç-F.Alman-Avusturya sosyal demokrasi deneylerinin korporatist örgütlenme modellerini Türkiye'ye uyarlamaktı. Böylece sınıfsal uzlaşma kurumlaştırılırken, işçi sınıfıyla parti arasındaki (en azından seçmen düzeyinde) bağ güçlenecekti. Bu hedef açısından da, işletme yönetimlerinin iktidarın denetimi altında bulunduğu, işçilerin görece "uyumlu" olduğu kamu iktisadi teşekkülleri en uygun deneme alanıydı. "Toplumsal Anlaşma"yla, kamu işletmelerinin, üyesi bulundukları işveren sendikalarından ayrılmaları da hükme bağlandı. Ancak işveren örgütleri genelde onayladıkları "Toplumsal Anlaşma"nın bu noktasına şiddetle karşı koydular; böylece kamu işletmelerinin ücret politikaları üzerinde denetimi elden bırakmaya niyetli olmadıklarını ortaya koydular. CHP söyleminde, devlet işletmelerinin özel mülkiyet-dışı olmasına dayanılarak, "Toplumsal Anlaşma"yla "kapitalizm denizinde sosyalist adacıklar yaratılacağı" motifi de kullanılıyordu. "Toplumsal Anlaşma"nın "yönetime katılma"ya ilişkin maddeleri de bu motifin önemli dayanaklarıydı. Ancak öngörülen yönetime katılma uygulaması, yaptırım gücünden yoksun, semboiik bir-iki işçi temsilcisinin işletme yönetim kurullarında yeralmasından ibaret kalacaktı. 1978'in sonbaharına girilirken, uluslararası sermayenin beklenen kaynakları aktarmaması ve buna bağlı olarak ekonomik bunalımın ağırlaşmasıyla, CHP iktidarının manevra alanı daralmaya başlamıştı. 1979'da ihracatın gerileyip ithalatın artmasıyla, ödemeler dengesindeki olumlu gelişme de ortadan kalktı. 1979'da hükümet, IMF, OECD vb. finans kuruluşlarının "yeni devalüasyon" talebini yerine getirmek için, "önce yardım" şartını koşmaya başladı. 6 Ocak 1979'da Guadeloupe'ta yapılan uluslararası ekonomik zirvede, F.Almanya'nın sosyal demokrat başbakanı Schmidt'in desteğiyle, Türkiye'ye yardım yapılması kararı alındı. Ancak, on gün sonra dört Batılı ülkenin Bonn'daki doruk toplantısında, Türkiye'ye yardım yapılması IMF'nin onayı koşuluna bağlandı. CHP iktidarının "IMF'nin reçeteleri yerine Türkiye'nin kendi hazırladığı ekonomik planlara dayanılarak yardıma başlanması" talebi doğal olarak ciddiye alınmadı. Altta 1979 boyunca Türkiye'nin hemen her yerinde görülen "kuyruk"lardan biri.

atfedilen sınıfsal uzlaştırıcılık kozundan da yoksun olması dolayısıyla otoriter-baskıcı bir politikayı kurumlaştırması gerekiyordu.

AP ilk zorunluluğu yerine getirmekte siyasal olarak zorlanacaktı; ikinci zorunluluğu yerine getirmek açısından ise yeterli meşruiyet-temsiliyet gücüne sahip değildi. Egemen blok, *AP*'nin bu zaaflarını kapatmak için bir süre *AP-CHP* koalisyonu formülü üzerinde durduysa da bu ittifak sağlanamadı. Egemen blokun ana hatlarıyla çerçevesini çizdiği, bütünlüklü iktisadi-siyasal programla özdeşleşip uygulayacak bir siyasal güç veya siyasal-sınıfsal ittifakın yokluğu koşullarında köklü bir meşruiyet ve temsiliyet bunalımı altındaki rejimin, siyasal-toplumsal mekanizmaları işlerliğini yitirirken iktidar aygıtının toplumu yönetebilirliği, otoritesi her alanda aşınıyordu. Rejimin bu ağır bunalımı karşısında devrimci, sosyalist muhalefet de bütünlüklü bir alternatifi ortaya koyabilmiş değildi. *CHP* iktidarı "umudu", '70'lerin ortalarından itibaren yükselen toplumsal muhalefet potansiyelini önemli bir ölçüde massetti. *CHP* kendisine destek veren kitlesel inisiyatifi iktidar pratiği içinde köreltti, apolitikleşmesine zemin hazırladı. 1980'e gelindiğinde, 1974'den sonra oluşan radikal siyasallaşma sürecinin ivmesi düşmüş, toplumsal muhalefet stabilize olmuş ve hem perspektifi daral(tıl)mış, hem de enerjisini önemli ölçüde tüketmişti. Bu durumun, bir askeri darbeyi onaylamayan geniş kitlelerin 12 Eylül'e "katlanmasında" .önemli pay sahibi olduğu söylenebilir. Bu potansiyelle temasını güçlendirmekte olan devrimci ve sosyalist hareket ise, olağanüstü yoğunluktaki faşist terörle mücadele içinde bu teması alternatif toplumsal devrim süreci doğrultusunda geliştirme imkanını son derece sınırlı bir ölçüde bulabildi. Faşist hareket, kendi iktidar stratejilerini gerçekleştiremese de (Bakınız: Faşist Terör ve Anti-faşist Direniş), devrimci-sosyalist hareketin siyasal eylem alanını daraltma misyonunu yerine getirdi. Öte yandan sosyalist, devrimci ve radikal demokratik toplumsal örgütlenme ağı, bir siyasal-toplumsal iktidar alternatifi haline gelememekle birlikte; yerleşik parlamenter sistemin dışında yarattığı siyasal eylem alanında, burjuva iktidarların hesaba katması gereken bir güç ve etkinlik edinmiş bulunuyordu. Bu siyasal tablo bir bütün olarak, (parlamenter ve parlamento dışı) hiçbir örgütlü siyasal güç blokunun toplumsal-siyasal iktidarını gerçekleştirmesine imkan vermeyen ancak herbirinin diğerlerine karşı ihmal edilemeyecek bir "veto" ve karşı koyma potansiyeline sahip olduğu, bir tür "pat" durumu özelliğine sahipti. Bu durumun, ordunun Türkiye'nin siyasal geleneği içinde sahiplenegeldiği "kurtarıcı" misyonla birlikte; 12 Eylül askeri darbesinin başarı şartlarından birini oluşturduğu söylenebilir.

CHP İktidarı ve "Umudun Tükenişi"

MC İktidarları Döneminde *CHP*

CHP 1. ve 2. *Milliyetçi Cephe*'ler döneminde, yükselen toplumsal muhalefetin sorun ve taleplerine hitap eden bir söylemle güçlenirken; kendi içinde de yoğun tartışmalar ve

çekişmeler yaşadı. Bunların bir bölümü ideolojik netleşmeye dönük olsa da, asıl önemli bölümü kariyerist tartışmalardı. '70'lerin ortalarına doğru hem sosyalist hareketin yükselmeye başlaması hem de "ortanın solu" hareketinin statikleşmesi üzerine; parti içinde *CHP*'nin ideolojisini-söylemini özgülleştirmesine, netleştirmesine ilişkin bir talep doğmuştu. '70'lerde artık "ortanın solu" kavramının yerini alan "demokratik sol"un sosyalist, komünist, sosyal demokrat, vb. Marksizm kökenli ideoloji/doktrinlerle arasındaki ilişkinin, sınırların açıklanması isteği *CHP*'ye yalnızca anti-komünist sağdan değil, soldan da geliyordu. Ecevit, '70'lerin başında, "Marksizmden kaynaklanmadığı için sosyal demokrasi yerine demokratik sol deyiminin kullanıldığım" söylemişti. '70'lerin ortalarına doğru,"demokratik sol" kimliğiyle beraber "sosyal demokrat" kimliği de kullanılmaya başlandı. Ancak, bu kimliğin/kimliklerin "özgün", "yerli", "milli" ve gayrı-Marksist niteliklerine yapılan vurgu değişmedi. 27-30 Ekim 1974'de toplanan 2. Demokratik Sol Düşünce Forumu'nda Ecevit, "demokratik solun bilimsel soldan" farklılıklarını anlattı: Bilimsel soldan farklı olarak kendilerinin "aslında bilimsellikle çelişen dogmatizme düşmediklerini" ayrıca demokratik solun bilimsel sosyalizmden farklı olarak köylüye büyük önem verdiğini savundu. Ecevit, sosyalist hareketi sık sık "Türkiye koşullarını dikkate almamak ve ayakları yere basmamakla" eleştirirken, "Türkiye'de bugün tek geçerli sol(un) ve tek geçerli devrimciliğin *CHP*'ninki olduğunu" iddia etti. Böylelikle Ecevit, sosyalist hareketi muhatap kabul etmeyen, giderek onu gayrımeşru saymaya varabilecek bir söylem geliştirdi: "Bizim dışımızdaki sol bizden ancak bir tek yardım bekleyebilir: Türkiye'de demokrasiyi yaşatmamızı... Öylelikle kendi yaşama haklarını korumamızı, kendi söz ve düşünce özgürlüklerini korumamızı, o özgürlüklerin önündeki sınırları kaldırmak için mücadele etmemizi isteyebilir. Bunun ötesinde bir yardımı bizim dışımızdaki hiçbir sol grup bizden beklememelidir."

Ancak, gerek genel söylem ve program bakımından, gerekse sosyalist solla ilişki bakımından, *CHP* bütünlüklü bir yapıya sahip değildi. Partinin sermayeyle iletişimini temsil eden, eski "ortanın solu" kimliğiyle bağdaştırdıkları "merkez sol" bir politikayı benimseyen unsurlar; Feyzioğlu ve Satır tasfiyelerinden sonra da varlıklarını koruyorlardı. Buna karşılık, özellikle parti tabanında, parti programının içeriğinin daha kararlı ve radikal bir şekilde uygulanmasını savunan; ayrıca özellikle faşizme karşı mücadelede sosyalist hareketle daha yakın işbirliğine yatkın olan sol bir yönelim de vardı. *CHP* içinde çalışarak birtakım demokratik kazanımlar elde etme stratejisini savunan bazı sosyalist unsurlar da bu yönelime güç veriyordu. *CHP-MSP* koalisyon hükümeti sırasında *TRT* genel müdürlüğü yapan, sosyal demokrasinin Türkiye'deki bellibaşlı birkaç ideologundan biri olan İsmail Cem (İpekçi), 28 Ekim 1977'de *Politika* gazetesinde *CHP*'nin karmaşık, tutarsız sınıfsal-siyasal iç yapısını şöyle örnekliyordu: "İzmit'te *CHP*'li belediye başkanı arsa spekülasyonunu önleyerek büyük toprakları kamulaştırmış ve burada 30 bin konutluk bir projeyi başlatmıştır. Bunu yaparken de arsa spekülatörlerini, sermaye çevrelerini hem bu kamulaştırmalardan hem de bunu izleyecek yeni kamulaştırmalardan ötürü ürkütmüştür. Aynı şekilde, kentin ekmek sorunu ve un sorunu için mücadele vermiş, tekelin gücünü kırmıştır. (...) (Şimdi) *İzmit Sanayi ve Ticaret Odası* başkanı olan eski bir *CHP* milletvekili, belediyeyle un mücadelesinde yenik düşen bir un fabrikatörüdür ve *CHP*'nin içindedir. Aynı şahsın oğlu, halde komisyoncudur ve *İzmit Sanayi ve Ticaret Odası* yönetim kurulundadır. Eski *CHP* milletvekili, un fabrikatörü ve *Sanayi ve*

1978'in başında kurulan CHP ağırlıklı hükümet, vaadetmiş olduğu "ekonomik ve siyasal istikrar"ı sağlama yolunda büyük güçlükler yaşarken, hızla gelişen olaylar iktidarın kitleler önünde prestij kaybına uğramasına yolaçtı. Ecevit hükümetinin daha ilk adımda IMF ile görüşmelere başlaması; enflasyonu durdurma amacıyla ücretleri dondurmak istemesi, IMF önerileri arasında yeralan devalüasyon kararı ve sonunda özellikle DİSK ve demokratik kitle örgütleri tarafından şiddetli tepkilerle karşılanan "toplumsal anlaşma" tasarısı, kendisine "umut" diye bakan kitleleri karamsarlığa sürüklerken, artan faşist saldırılar da toplumda planlı bir biçimde yılgınlık yaratmayı amaçlıyordu. Ancak bütün bunlara rağmen, bağımsızlık ve demokrasi hareketini yürüten siyasal gruplar, sendikalar, demokratik kitle örgütleri, meslek kuruluşları, hükümetin özellikle demokrasi mücadelesinde vermiş olduğu sözleri yerine getirmesini istiyor; ekonomik önlemlere, emperyalist-kapitalist sistemin dayatmış olduğu çözümlere karşı çıkıyorlardı. Büyük bir katılımla gerçekleşen 1 Mayıs 1978, bir yıl önce egemen güçler tarafından gerçekleştirilen katliamdan sonra kitlelere moral vererek, 1 Mayıs'a ilişkin yaratılmak istenen korku ve sindirme havasının yokolmasını sağladı. Fakat I. MC döneminde güçlenen ve devlet örgütü içinde önemli mevziler elde eden faşistler, CHP ağırlıklı hükümetin üzerlerine fazla gitmemesinden de cesaret alarak, saldırılarını devam ettirdiler. Bu konudaki fütursuzlukları, planlayarak öldürdükleri Atatürk Öğrenci Yurdu Müdürü Devrim Çelenk cinayetinde de çok açıktı. Aslında olay daha önceden planlanmıştı. Devrim Çelenk, bir süredir yurtta kalan faşistler tarafından tehdit edilmekteydi. Kendisini yurtta "istenmeyen adam" olarak ilan eden MHP yanlısı öğrenciler, Çelenk'in her gün aynı saatte yurdun resmi servis arabasıyla Cağaloğlu'ndaki evine gittiğini saptamış ve sinsice hazırladıkları planı 24 Ağustos 1978'de gerçekleştirmişlerdi. Servis aracı Bayezit'ta kırmızı ışıkta dururken, Sultanahmet yönüne gitmekte olan bir araçtan açılan ateş sonunda 7 kurşun yarası alan Devrim Çelenk hastaneye kaldırılırken öldü, aracın şoförü de ağır yaralandı. Bu planlı cinayet büyük tepkiler uyandırdı. Çelenk'in daha önce avukatlık yaptığı DİSK'e bağlı Oleyis sendikası genel başkanı Mukbil Zırtıloğlu, İstanbul Barosu başkanı Orhan Apaydın ve Dev-Genç başkanı Bülent Uluer yaptıkları açıklamalarda cinayeti faşistlerin gerçekleştirdiğini, Ecevit hükümetinin bu saldırılara karşı acil önlemler almasını, faşist yuvaların dağıtılmasını istediler.

76 (23) Parlamentarizmin Tıkanışı ve 12 Eylül

1 Mayıs 1980'de sokağa çıkma yasağına rağmen dışarı çıkan ve askeri birliklerce gözaltına alınan Behice Boran ve TİP üyeleri. 1980'de kurumlaşan devlet terörünün en yoğun ve planlı biçimde yüklendiği hedefler; devrimci sosyalist hareketin kitleselleştiği, hegemonyasını kurarak alternatif toplumsal ilişki ve faaliyet biçimlerini geliştirmek için adım attığı yerlerdi. Toplumsal düzenin otorite bunalımına düştüğü, yerleşik toplumsal-siyasal yönetim mekanizmalarının tıkandığı, mevcut toplumsal ilişki biçimlerinin çürüdüğü ortamda; radikal bir alternatifin geniş halk kitlelerini cezbedebileceği korkusu, düzen güçlerini tedirgin ediyordu. Böyle bir ihtimal düşük olsa, etkisi sınırlı veya yerel olsa bile; düzen, kendisini yeniden üretebilmek bakımından en güçsüz anında olması nedeniyle, bu "ihtimal" veya "alternatif"i denetim alında tutamayacak, ona tahammül edemeyecek durumdaydı. Ayrıca, Demirel hükümetinin siyasal-ekonomik programının tamamının uygulanabilirliği, toplumsal muhalefeti gemleyecek baskıcı önlemleri gerekli kılıyordu. Söz konusu toplumsal devrim nüvelerinin devlet otoritesi bakımından oluşturdukları tehdidin abartılı teşhiri; bu bakımdan, aslında "devlet gücü"nün ve "devlet otoritesi"nin teşhiri için bir vesile anlamına geliyordu. Düzen içi, olağan toplumsal muhalefet kanalları üzerinde de oluşturulması gereken baskının tüm topluma mesaj veren "provasının"; "bir avuç bozguncu anarşist" olarak damgalanarak tecrit edilmeye çalışılan radikal, mücadeleci kesimler üzerinde yapılması da mantıklıydı. Düzenin olağan yollardan restorasyonunun imkansızlaştığı kanısında olan ve askeri darbe alternatifini destekleyen -ve bizzat bu alternatifi oluşturan- güçler açısından; bu politikanın ayrıca dehşet ortamını tırmandırarak darbe koşullarını olgunlaştırmak bakımından anlamı vardı.

Ticaret Odası başkanının eski avukatı şu anda belediye başkanlığının adayıdır; mevcut belediye başkanına karşı mücadeleye öncülük eden merkez ilçe başkanı ise, aynı eski *CHP* milletvekili, un fabrikatörü ve *İzmit Sanayi ve Ticaret Odası* başkanının muhasebeciliğini yapmıştır."

CHP'de sol muhalefet, 1974'de, *MSP* ile kurulan koalisyonda fazla taviz verildiği ve vaadedilen tekelci büyük sermaye karşıtı ekonomik politikanın savsaklandığı yolundaki eleştirilerle yola çıktı. Ancak, kalıcı, güçlü bir örgütlülük, program ve önderlik üretemedi. 14 Aralık 1974'deki 22. Kurultay'da, bu yönelimin ve tepkilerin temsilciliğini, Mart 1973'de Gürler'in cumhurbaşkanlığını desteklediği için genel sekreterlikten uzaklaştırılan Kamil Kırıkoğlu üstlendi. Sol kanattan Abdullah Baştürk, Kemal Anadol, Şükrü Koç gibi isimler Kırıkoğlu'nu desteklediler. Çoğunlukla il örgütlerinde desteklerini yitirmiş milletvekillerinin sürüklediği bir grup da, *CHP* geleneğinde "liderden yana orta yolculuk" anlamında klasikleşmeye başlayan "Üçüncü Dünyacılar" adını kullanarak Kurultay'da yeraldılar. Kapsamlı ideolojik tartışmaların yapılmadığı, liste çekişmelerinin ve pazarlıklarının öne çıktığı 22. Kurultay; olgun bir şekilde ortaya çıkamayan sol kanadın Kırıkoğlu ekibiyle birleşerek yaptığı çıkışın yenilgisiyle sonuçlandı. Kabul edilen *Demokratik Sol Bildirisi* ile, demokratik solun "başka sol öğretilerden esinlenmeyen, toplumumuzun o günkü ihtiyaçlarına göre *CHP* yetkili kurullarının saptadığı özgün bir solculuk" olduğu yinelendi; "Türkiye gibi gelişme halindeki bir ülkede elbette üretim araçlarının kamulaştırılmasının bir ölçüde gerekli olmakla beraber, bunun ölçüsünün özgürlükçü demokrasiye gölge düşürmeyecek bir noktada tutulmasının gerektiği" vurgulandı. Kurultay'dan sonra sol kanadın eleştirileri Ecevit'i de hedef alarak yoğunlaştı. Ecevit, Süleyman Genç'in sözleriyle "İngiliz emperyalizmine uşak arayanların topluluğu" olarak tanımladığı bir uluslararası siyasal, ekonomik "zirve görüşmesi" olan Bilderberg toplantısına katılmakla; *CHP-MSP* koalisyonunu kendi başına ve erken bozarak iktidar olanaklarını sağa bırakmakla (Kemal Okyay) suçlandı. "Demokratik solun içeriğini belirlememek ve sağ iktidarın saldırıları karşısında işçiler ve köylüler lehine politika üretememek" (Şükrü Koç) eleştirileri dile getirildi. Ecevit, 1976 ilkbaharında yaptığı konuşmalarda, "düzeni çarkı durdurarak değil, çark dönerken değiştireceğini; Allende olmak istemediğini" söyleyerek böylesi sol eleştirilere karşılık verecekti.

MC iktidarı karşısında Ecevit'in bile "*CHP*'nin bugünkü muhalefetini yeterli bulmayan halk çoğunluğuna hak veriyorum" sözleriyle açıklama yapmasına yol açacak ölçüde etkisiz, resmi-parlamenter düzeye sıkışan pasif çizgisine rağmen; *CHP* 12 Ekim 1975'de 27 ilde yapılan kısmi senato seçimlerinde oy oranını yüzde 43.3'e yükseltti. *CHP* bu artışı, Ankara ile İstanbul'dan aldığı işçi ve gecekondu oyları sayesinde elde edebilmişti; bu ikisi dışındaki 25 ilde oy oranı yüzde 38.8'de kalıyordu. Bu durumu değerlendiren *CHP*, politikasında sola ve

Türkiye'de Sosyal Demokrasi Olabilir mi?

1960'ların ortalarından bu yana Türkiye'de sosyal demokrat olarak nitelenen bir siyasi akım var. 1980'lerde ilk kez sosyal demokrat ya da demokratik sol adını taşıyan partiler kuruldu. Bugün bu partilerin toplam oy potansiyeline bakıldığında Türkiye'de iktidara gelebilecek kadar güçlü bir sosyal demokrat hareket mevcut. Ama Türkiye'de sosyal demokrasi olabilir mi? Olamazsa, neden? Olabilirse, nasıl? Bu sorular gündemden çıkmış değil.

Sosyal demokrasinin, beşiği olan Batı Avrupa ülkelerindeki tarihsel gelişimi Türkiye'deki gelişimine göre çok farklı. Sosyal demokrat politikaların başarıyla uygulanabildiği Batı Avrupa ülkelerinin sosyal ve ekonomik koşulları Türkiye'ye fazla benzemiyor. Bu noktalardan hareketle, birçokları sosyal demokrasinin Türkiye'de geçerli olamayacağını düşünüyor. Bu düşünce, sol'da, sosyal demokrat politikaları Batı'da "emperyalizm"in mümkün kıldığını; Üçüncü Dünya'yı sömüren kapitalist-emperyalist ülkelerde sosyal demokrasinin burjuvazinin işçi sınıfına "emperyalist sömürü"den pay vererek kapitalist düzene bağlama aracı olduğuna ilişkin "kaba Marksist" ya da Leninist açıklamalardan; sağ'da, sosyal demokrasinin ancak eğitim ve kültür düzeyi yüksek, uzlaşmacı politik kültüre sahip ülkelerde geçerli olabileceğini ileri süren liberal açıklamalara kadar uzanan çeşitli gerekçelere dayandırılıyor. Böyle düşünenler haklı mıdır? Türkiye'de sosyal demokrasi olabilir mi? Olursa, nasıl olabilir?

Sözkonusu soruları yanıtlayabilmek için, sosyal demokrasinin Türkiye'deki gelişimini karşılaştırmak gerçekten anlamlı olur. Batı ülkelerindeki tarihsel-siyasal gelişimiyle Batı'da sosyal demokrasinin kaynağında, Fransız ihtilali sonrasında özellikle Fransa, İngiltere ve Almanya'da gelişen akımı vardır. Karl Marx'ın (1818-1883) "bilimsel" sosyalizmi egemen oluncaya değin sosyalist harekette yaklaşık yüz yıl süreyle, Marx ve Engels'in "ütopik" olarak niteledikleri sosyalist düşünürlerin fikirleri yaygınlığını korumuştur. 19. yüzyılın son çeyreğinde kurulmaya başlayan ve *II. Enternasyonal*'in (1889-1914) çatısı altında toplanan sosyal demokrat partiler ise, bazı istisnalar dışında büyük çoğunluğuyla, esas olarak işçi sınıfını örgütleyen Marksist partilerdi. *II. Enternasyonal*, Marksizm'in çoğulcu, "Altın Çağı" idi. Marksizm'in birbirinden farklı birçok yorumu yapılıyordu. Marksistler henüz hiçbir ülkede iktidara gelmedikleri için, Marksizm'in bir yorumunun bir diğerini baskı altına alması; yasaklaması görülmüş değildi.

Marksizm'in farklı yorumları arasında, denebilir ki başlıca anlaşmazlık, demokrasi konusunda oldu. Bireyin temel hak ve özgürlüklerine dayalı demokratik düzeni, bir "burjuva diktatörlüğü" olarak niteleyen azınlıktaki devrimci Marksistler, I. Dünya Savaşı yıllarında sosyal demokrat partilerden ayrılarak proletarya diktatörlüğünü amaçlayan komünist partilerini kurdular. "Burjuva" demokratik düzeni insanlığın özgürlük mücadelesinin bir kazanımı olarak gören sosyal demokratlar ise, "Demokrasi olmadan sosyalizm olamaz" ilkesine bağlı kaldılar. Marksizm'in reformcu ya da komünistlerin tanımıyla "revizyonist" (Marksist teoriyi revizyona tabi tutan) yorumunu benimseyen sosyal demokrat partiler, I. Dünya Savaşı ve Rusya'da Bolşevik Devrimi'nden II. Dünya Savaşı ertesine kadar devam eden bir dönemde, adım adım Marksizm'den uzaklaştılar. Sosyal demokrasinin Marksizm'den uzaklaşması sürecinin şu aşamaları izlediği söylenebilir:

• "Demokrasi olmadan sosyalizm olamaz" ilkesini benimseyen sosyal demokratlar, sosyalizmin (yani, işçi sınıfının iktidara gelmesi ve üretim araçlarının sosyalleştirilmesi yoluyla sömürüye son verilmesi projesinin) demokratik yoldan (yani seçimler yoluyla) gerçekleşeceğine inanıyorlardı. İşçi sınıfı sayıca giderek büyüyor; seçim yoluyla zafer kazanılması yalnızca bir zaman sorunu olarak görünüyordu.

• Ne var ki, işçi sınıfı başlangıçta giderek büyüdüğü halde, hiçbir ülkede çoğunluğa ulaşamadı. Köylülük giderek küçüldü, ama onların yerine "beyaz yakalılar", büro çalışanları, küçük memurlardan oluşan "ara tabakalar", orta sınıf giderek genişledi. Hizmet sektöründe küçük üreticiler önemli bir sosyal tabaka olarak ortaya çıktı. İşçi sınıfı, beklenenin aksine, zamanla daralmaya başladığı gibi, işçilerin birçoğunun (dinsel, etnik, bölgesel, vb. çeşitli etkenlerle) sosyal demokrat partiler dışındaki partilere oy verdikleri görüldü. Sosyal demokrat partilere oy veren işçilerin tümü de sosyalizmi benimsemiyordu. Bu koşullar karşısında, sosyal demokrat partiler, iktidara gelebilmek için işçi sınıfı dışındaki toplum kesimlerinden de oy alma zorunluluğuyla karşılaştılar ve sınıf değil, kitle partileri olma yolunu tuttular. Buna bağlı olarak işçilere ve çalışanlara milli hasıladan daha büyük bir pay istemekle yetinmeyip, milli hasılanın nasıl artırılabileceği sorusuyla da ilgilenmeye başladılar.

• Sosyal demokrat partiler çalışan halkın yalnızca yarınki çıkarlarını (sosyalizmin kuruluşu) değil bugünkü (kapitalist toplumdaki) çıkarlarını da temsil ettikleri için toptan sosyal dönüşüme değil, reformlara yöneldiler. "Sosyal devrim", kapitalizmin reformlar yoluyla tedricen tasfiyesi olarak anlaşılır oldu.

• İki dünya savaşı arasındaki dönemde sosyal demokrat partiler birçok Avrupa ülkesinde iktidara geldiler. Ancak hiçbirinde üretim araçlarının "sosyalleştirilmesi" yoluna gitmediler. Bunun nedenleri arasında parti programlarında yeralan "sosyalleştirme" kavramının belirsizliği de vardı. "Sosyalleştirme"nin devletleştirme olarak uygulanması, Sovyetler Birliği'nde görüldüğü üzere iktisadi gücün (aynı zamanda siyasi gücü de elinde bulunduran) dev bir bürokrasinin elinde toplanması tehlikesini getiriyordu. "Sosyalleştirme"nin, işletmelerde çalışanların ortak mülkiyetine geçirilmesi ise başka sorunlar arzediyordu. Sonunda üretim araçlarının sosyalleştirilmesi yerine mülkiyet hakkının kullanılmasının bir yandan parlamento, bir yandan da sendikal hareket aracılığıyla denetlenmesi, sınırlandırılması fikri benimsendi. Merkezden yönetilen bir plan ekonomisi yerine, devletin çalışanların haklarının, çevrenin korunması ve ekonomide rekabetin sağlanması için düzenleyici bir rol üstlendiği piyasa ekonomisi anlayışı egemen oldu.

Sosyal demokrat ve sosyalist partilerin Marksizm'den arınma sürecinin, *Alman Sosyal Demokrat Partisi*'nin 1959 Bad Godesberg kongresinde benimsediği, "mümkün olduğu kadar çok rekabet, gerektiği kadar planlama" ilkesine dayalı sosyal piyasa ekonomisini temel alan programla tamamlanmış olduğu söylenebilir. 1960'lara ulaşıldığında uluslararası sosyal demokrat hareketin ideolojisi, Marx-öncesi sosyalist görüşlerin, Marksizm'in reformcu/revizyonist yorumunun ve sosyal liberalizmin bir sentezi niteliğini kazanmıştır.

Sosyal demokrasinin (yukarıda en ana çizgileriyle özetlemeye çalıştığımız) Batı ülkelerindeki ve Türkiye'deki tarihsel-politik gelişimi karşılaştırıldığında şu önemli farklılıklar görülmektedir:

• Yüzyılın başındaki bazı dar aydın çevreleri hariç tutulursa, sosyal demokrasi fikrinin Türkiye'de ortaya çıkışı, Batı'dan yaklaşık yüzyıl sonradır.

• İlk kez 1960'ların ortalarında, *Cumhuriyet Halk Partisi* içindeki, başlarında Bülent Ecevit'in bulunduğu bir grup aydın, bu partiye sosyal demokrat bir nitelik kazandırma uğraşını başlatmıştır.

• 1960'ların ortalarında sosyal demokrat fikirlerin "aşılandığı", Türkiye'de ulusal devletin kurucusu olan *CHP*, güçlü bir milliyetçi, devletçi ve seçkinci (elitist) geleneğe sahiptir. Bu parti, yeni kadroların eliyle elitizmden popülizme doğru bir evrim içine girmiştir.

• Ecevit ve çevresinin "ithal" ettiği sosyal demokrasi anlayışı, *Alman Sosyal Demokrat Partisi*'nin 1959 tarihli Bad Godesberg programında ifadesini bulan, Marksizm'den arınmış bir sosyal demokrasi fikridir.

• *CHP*'nin sosyal demokrasisi, *Türkiye İşçi Partisi*'nin kurulmasıyla yayılmaya başlayan Marksizm'e karşı alternatif sol görüş olarak ortaya çıkmıştır.

Özetlersek: Türkiye'de yaklaşık yüzyıl sonra ortaya çıkan sosyal demokrasinin Batı'dan farklı olarak Marksist bir kökeni yoktur; aksine, 1960'larda yasakların yumuşamasıyla yayılmaya başlayan Marksist sosyalizme bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'de sosyal demokrasi bir işçi hareketi ve örgütlenmesi temelinde değil, Türkiye milli devletinin kurucusu ve güçlü bir milliyetçi, devletçi ve seçkinci geleneğe sahip olan bir partinin içinde gelişen bir aydın hareketi olarak doğmuştur. Dolayısıyla sosyal demokrasinin Batı'daki tarihsel-politik gelişimi ile Türkiye'deki gelişimi arasında hemen hiçbir benzerlik bulunmamaktadır.

Türkiye ile sosyal demokrasinin içinde geliştiği Batı ülkelerinin sosyo-ekonomik koşulları arasında da çok önemli farklılıklar sözkonusudur. Türkiye'de bugün bile köylülük toplumun yaklaşık yarısını oluşturmaya devam etmektedir. Beklentilerin aksine, küçük ve orta köylülük canlılığın korumaktadır. İşçi sınıfı 1950'lerden bu yana giderek genişlemiş olmakla birlikte, toplumda bir azınlık durumundadır; birçok bakımdan köylülükle bağlarını sürdürmektedir. İşçi sınıfının küçük ve büyük işyerlerinde çalışanlar, sendikalarda örgütlü olanlar ve olmayanlar, özel sektörde ve kamu sektöründe çalışanlar, iş sahibi olanlarla işsizler gibi çeşitli kesimleri arasında toplumsal konumları açısından önemli farklar görülmektedir. Tarımda olduğu gibi sanayi ve hizmet sektörlerinde oldukça geniş bir küçük üreticiler kesimi vardır. Hizmet sektöründeki genişlemeye koşut olarak büro çalışanları-memurlar sınıfında önemli bir genişleme gözlenmektedir. Türkiye Batı toplumlarına göre çok heterojen bir sınıf yapısına sahiptir.

Batı toplumlarında dernekler, sendikalar, siyasal partiler gibi örgütlenmelerin en az yüzyıllık bir tarihi bulunmaktadır. Buna karşılık Türkiye'de akrabalık, aşiret, hemşehrilik, etnik köken, dinsel mezhep temeline dayalı dayanışmaların, çıkarlar-fikirler temeline dayanan modern örgütlenme biçimlerine nazaran çok daha ağır bastığı bir gerçektir. 1980'lerde dernekler, sendikalar ve siyasal partilerde örgütlenme özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar ile Türkiye'nin modern anlamda örgütlenmiş bir toplum olmak açısından daha da gerilediği söylenebilir. Sosyologlar 1980'lerde, kırsal yörelerden göç ederek büyük kentlerin çevrelerine yerleşenlerin oluşturdukları "hemşehri cemaatleri"nin kırsal bağların çözülmesi yerine pekişmesine yolaçtığına dikkat çekiyorlar. Bu özellikleriyle Türkiye toplumu geleneksel yapıların ayak direği, geleneksellikten modernliğe geçiş sürecini yaşayan bir toplum olma niteliğini korumaktadır. Batı toplumlarında dernekler, sendikalar ve siyasi partiler çevresinde ileri düzeyde örgütlenme, sosyal demokrat ve sosyalist partilerin gerek iktidara gelirken, gerekse iktidara geldiklerinde politikalarını uygularken dayandıkları temel gücü oluşturmuştur. Türkiye'nin büyük çapta "örgütlenmemiş" bir toplum olması, tüm siyasal partilerin, ama özellikle çalışan kitlelerin hak ve çıkarlarının savunucusu olan sosyal demokrat partilerin siyasal mobilizasyon olanaklarını geniş ölçüde sınırlamaktadır.

Bu özlü karşılaştırma, sosyal demokrasinin başarıyla

76 (23) Parlamentarizmin Tıkanışı ve 12 Eylül

uygulandığı Batı Avrupa toplumlarıyla Türkiye'nin sosyolojik koşulları arasındaki temelli farkları ortaya koymaya yetmektedir. Fakat bu farklılıklardan hareketle, sosyal demokrasinin Türkiye'de uygulanabilir olmadığı sonucuna varılabilir mi? Sosyal demokrasi belirli bir "siyaset tarzı" olarak anlaşılırsa, hayır. Ülkenin tarihsel ve sosyolojik özelliklerinin Türkiye'de sosyal demokrat bir siyaset tarzının hesaba katması gereken koşulları belirlemeden öteye bir anlamı olmamalıdır. Sosyal demokrasi, Türkiye'nin "bağrında oluşmuş" değil, (tıpkı çoğulcu demokrasi fikri gibi) "ithal" edilmiş bir fikirdir; tıpkı çoğulcu demokrasi fikri gibi. Tıpkı çoğulcu demokrasi fikri gibi toplumumuza yerleştirilmesi mümkün ve yerleştirilmesi gereken bir fikirdir. Türkiye'de çoğulcu demokrasinin yerleşmesi ve güçlenmesinin de bir anlamda güçlü bir sosyal demokrat hareketin gelişmesine bağlı olduğu söylenebilir.

Türkiye'de sosyal demokrasi gerek iktidara gelmek için dayanmak zorunda olduğu sosyal ittifaklar açısından, gerekse iktidara geldiğinde yapması gerekenler, uygulayacağı politikalar açısından işe Batı'daki örneklerinden çok farklı bir noktadan başlayacaktır. Dolayısıyla, Türkiye'de sosyal demokrasinin Batılı sosyal demokrat partileri taklit etmesi, politikalarını aynen yinelemek anlamında "örnek alması" elbette ki sözkonusu olamaz. Sözkonusu olan, çağdaş anlamda sosyal demokrat bir "siyaset tarzı"nın Türkiye'ye uygulanmasıdır. Bu siyaset tarzının dayandığı temel felsefeyi aşağıdaki noktalar etrafında toplamak mümkün olabilir:

• Sosyal demokrasi, siyasal özgürlük ve ekonomik eşitlik ideallerinin bir sentezidir. Siyasal özgürlük, ancak bireylerin hiçbir çoğunluk tarafından ihlal edilemeyecek temel hak ve özgürlüklere sahip oldukları, çoğulcu demokratik düzende gerçekleşebilir. Amaç, sınıfın, halkın ya da insanlığın özgürlüğü değil, bireyin özgürlüğü; insanın kişiliğini serbestçe geliştirme özgürlüğüdür.

• İnsanın kişiliğini serbestçe geliştirme özgürlüğü ve onun temel dayanağı olan siyasal özgürlüğün tüm yurttaşlar için geçerli olabilmesi için, toplumdaki sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi gerekir. Siyasal özgürlük olmadan ekonomik eşitlik olamayacağı gibi; ekonomik eşitlik sağlanmadan siyasal özgürlük de sağlanamaz.

• Sosyal demokrasinin amacı özgürlüğün ve eşitliğin hüküm sürdüğü bir toplumun kurulmasıdır. Ancak, özgür ve eşit toplumu bir hamlede kurmanın "formülü" bulunabilmiş değildir. Bunun tek yolu, özgürlüğün ve eşitliğin tüm topluma yayılmasını önleyen engellerin bir bir, adım adım, reformlar yoluyla giderilmesidir.

• Dünya, toplumlar ve insanlar sürekli etkileşim ve değişim içindedir. Buna bağlı olarak bilgilerimiz ve "gerçekler" de sürekli olarak değişmektedir. Bugün "doğru" olan politikalar, yarın "yanlış" olabilir. Sosyal demokrasi için önemli olan ve değişmeyecek olan, özgürlük ve eşitlik idealleridir. Bu amaçlara ulaşmak için kullanılacak araçları, politikalar ise her dönemde, koşulların gerektirdiği yönde değişebilir, farklı olabilir. Sosyal demokrasinin bir mutlak "ütopyası" yoktur; ancak geçici "ütopyaları" olabilir.

• Sosyal demokrasi öncelikle emeğiyle geçinenlerin çıkarlarının savunucusudur. Sosyal demokrat partinin başta işçiler olmak üzere tüm emeğiyle geçinenlerin çıkarlarının savunucusu olmasının belki en önemli ölçüsü, özellikle çalışan sınıfları örgütlemesi; çalışan sınıfların sendikal örgütlenmeleriyle yakın ve sıkı bir işbirliğini sürdürmesidir. Ancak bu, toplumun tümünün çıkarlarına sırt çevirmesi anlamına gelemez. Dünyanın ülkeler ve uluslar şeklinde bölünmüşlüğü devam ettiği sürece, sosyal demokrasi ülkenin ve ulusun ortak çıkarlarının da savunucusudur. Çalışanların çıkarları, toplumun tümünün çıkarlarının dışında ve karşısında değildir.

• Toplumun sınıflara (dünyanın ülkelere ve uluslara) bölünmüşlüğü devam ettiği sürece, sosyal demokrasi sınıflar (ülkeler ve uluslar) arasında çatışma ve savaşı değil, işbirliği ve dayanışmayı esas alır. Emek ile sermaye (yoksul ve zengin ülkeler, uluslar) arasındaki ilişkilerde, bir tarafın kazancının diğer tarafın kaybı olduğu; daima bir tarafın kazançlı öteki tarafın zararlı çıktığı anlayışını reddeder. Her iki tarafın da kazançlı çıkacağı bir işbirliğinin mümkün olduğuna inanır. Bir toplumda sosyal sınıflar, dünyada ülkelere ve uluslar arasında karşılıklı bağımlılık, taraflar arasında işbirliği ve dayanışmayı zorunlu kılmaktadır.

• Sosyal demokrasinin ekonomi politikası ne emredici bir planla yönlendirilen devletçilik, ne de ekonominin tümüyle piyasa güçlerine terkedildiği bir serbest piyasa ekonomisidir. Sosyal demokrasi, sosyal piyasa ekonomisini savunur. Sosyal piyasa ekonomisi, piyasa mantığını esas alır. Fakat bu ekonomide kamu sektörü, özel sektör, kooperatifler, belediyeler, vb. tüketicilere daha ucuz ve daha nitelikli mal ve hizmet üretmek için rekabet eder. Devlet, kamu ya da özel sektöre ait tekellerin oluşmaması, ekonominin çoğulcu ve rekabetçi yapısının korunması ve geliştirilmesi için ekonomide düzenleyici bir rol oynar. Devlet ekonomide düzenleyici rolünü (gereğinde yol gösterici bir plan aracılığıyla) yasaklamalarla değil teşvik edici ya da caydırıcı önlemlerle uygular. Sosyal piyasa ekonomisinde devlet, gelir ve servet dağılımının giderek daha adil bir hale getirilmesi; çalışanların sosyal güvenliğini sağlayıcı ve tüketicileri koruyucu önlemlerin alınması; altyapı yatırımlarının (enerji, haberleşme, ulaşım, vb.) ve kamu hizmetlerinin (sağlık, eğitim, trafik, vb.) gerçekleştirilmesi; doğal ve tarihsel çevrenin korunması; basın yayın organlarının ve genel olarak kamuoyunu bilgilendiren kurumların çoğulcu bir yapıda olmalarını sağlamak için gerek girişimci gerekse düzenleyici olarak ekonomiye müdahale eder.

• Sosyal demokrasinin, bir kısa bir de uzun vadeli programı olduğu söylenebilir. Kısa vadeli prgram siyasal ve sosyal demokrasinin gerçekleştirilmesidir. Özgürlükçü ve çoğulcu demokrasinin yerleştirilmesi; genel sağlık ve işsizlik sigortası, genel emeklilik hakkı, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması gibi temel toplumsal reformların uygulanması öncelikli hedeflerdir. Bunların başarılmasından sonra ancak, ekonomik demokrasi gündeme girebilir. Ekonomik demokrasi, ekonomik kararların toplum, bu kararları uygulayanlar tarafından alınması şeklinde tanımlanabilir. İşçi - İşveren ayrımının ortadan kalkması; toplumun sınıflara bölünmüşlüğünün sona vermesi, kuşku yok ki demokratik sosyalizmin uzun vadeli hedefidir. Ancak demokratik sosyalist ilkeler üzerine kurulu toplumun bir şablonu yoktur. Buna ilişkin tüm projelerin, "ütopyalar"ın geçici olması kaçınılmazdır. Sosyal demokrat partilerin yüzyıllık teorisi ve pratiğine bakarak, çağdaş sosyal demokrasinin temel ilkeleri yukarıda özetlenen bir "siyaset tarzı" olduğunu söylemek mümkündür. Böyle bir siyaset tarzı, elbette ki, Türkiye'de de uygulanabilir. Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısında ve kültürel mirasında böyle bir siyaset tarzının uygulanmasını olanaksız kılacak bir özellik yoktur.

En çok çeyrek yüzyıllık tarihine bakacak olursak, Türkiye'de sosyal demokrasinin henüz inşa aşamasında olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran, Atatürk ve İsmet İnönü'nün başkanlığında 1950'ye değin otoriter bir tek-parti yönetimi uygulayan *Cumhuriyet Halk Partisi* içinde sosyal demokrat fikirleri savunan bir politikacılar çevresinin ortaya çıkışı 1960'ların ortalarına rastlar. Başlarında Bülent Ecevit'in bulunduğu bu çevrenin *CHP* içinde iktidara gelmesi (1972), parti programına *CHP*'nin demokratik sol bir parti olduğunun yazılması (1976) ve partinin *Sosyalist Enternasyonal*'e üye olması (1977) sonraki onyılın gelişmeleridir. *CHP*'nin 1973-74 ve 1978-79 arasındaki ilki İslamcı *Milli Selamet Partisi*, ikincisi bağımsızlarla; hayli güç koşullar altında yürütülen koalisyon hükümetleri dışında, sosyal demokrat hareketin Türkiye'de iktidar deneyimi bulunmamaktadır.

1980'de iktidara el koyan askeri yönetimin ülkenin kurucu partisi *CHP* dahil tüm siyasal partileri kapatması, Türkiye'de siyasi partileşme sürecine ve geleneğine ağır bir darbe indirmiştir. 1983'te "yeni" siyasal partilerin kurulmasına izin verilmesinden sonra önce *Sosyal Demokrasi Partisi* (SODEP, 1983), *SODEP*'in *Halkçı Parti* ile birleşmesiyle oluşan *Sosyal Demokrat Halkçı Parti* (SHP) ve sonra *Demokratik Sol Parti* (DSP, 1985) ile Türkiye'de ilk kez sosyal demokrat ya da demokratik sol sıfatını taşıyan partilerin kurulduğu görülmüştür.

SHP'nin, gerek parti ambleminde taşıdığı altı okla, gerek İsmet İnönü'nün oğlu Erdal İnönü'nün başkanlığa seçilmesiyle, gerekse benimsediği programla, (yeniden örgütlenmesine izin verilmeyen) *CHP*'nin canlandırılması projesi olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Türkiye'de sosyal demokrasi fikrinin öncüsü ve *CHP*'nin İsmet İnönü'yü deviren son genel başkanı olan Bülent Ecevit, *CHP*'nin canlandırılması projesine katılmak istememiş; *CHP*'nin devletçi, merkeziyetçi ve seçkinci mirasından uzak ve "aşağıdan yukarıya" örgütlenen, sosyal demokrat olmayan sol ile arasında kesin bir çizgi çeken, çağdaş anlamda bir sosyal demokrat parti oluşturmak iddiasıyla, *DSP*'nin kurulmasına önayak olmuştur. 1987'de siyasi yasakların kaldırılmasıyla bu partinin başına geçmiştir. *DSP*'nin, *SHP*'ye nazaran daha ademimerkeziyetçi, çağdaş sosyal demokrasi anlayışına daha yakın bir programı benimsediği görülmüştür. Ancak kuruluşunda ortaya attığı iddianın aksine, *DSP* giderek bir kişi partisi (Ecevit'i sevenler partisi) niteliğine bürünmüş; kuruluşunda rol alan siyasi kadroların hemen tamamı, partinin bu niteliğine tepki göstererek zamanla örgütten uzaklaşmıştır.

1990'ların başında Türkiye'de sosyal demokrat seçmenler (oy oranları itibarıyla) biri büyük, diğeri küçük iki parti arasında bölünmüş durumdadır. Ancak, sosyal demokrasinin bölünmüşlüğü gerçekte daha çok parçalıdır. Sosyal demokrat hareketin görece güçlü partisi olan *SHP*, kuruluşundan bu yana farklı gruplaşmalar ve hizipler arasında partiden kopmalara yolaçacak ölçüde sert mücadelelere konu olmaktadır. Parti birbirinden hayli farklı siyasi felsefeleri içinde barındırmaktadır: *CHP* geleneğinin devamı sayılabilecek iktisadi milliyetçi ve devletçi sol; Marksist partilerin kurulmasının yasak olması nedeniyle *SHP* çatısı altına giren, Türkiye'de yaygın olarak kullanılan tanımıyla "sosyal demokrat-olmayan" sol; çağdaş anlamda sosyal demokrat görüşler ve bunların karışımı görüşler... Ancak parti içindeki gruplaşmalarda, siyasal felsefe temeline dayalı kanatlardan çok, belirli bir lidere bağlılık, dinsel mezhep, etnik ve bölgesel köken ve hemşehrilik esaslarına dayalı dayanışmaların daha ağırlıklı bir rol oynadığı gözlenmektedir.

Parti içindeki mücadelelerin belirli fikirler, toplumsal sorunlara farklı çözüm önerileri arasında tartışmalar temelinde değil, belirli hiziplerin partiye egemen olma mücadelesi biçiminde geçmesi, bir yandan partinin kamuoyu önünde siyasi-ideolojik kimliğinin açıklık kazanmasını engellerken; öte yandan partinin çeşitli sorunlarla ilgili çözüm üretme yeteneğini kısıtladığı görülmektedir. 1990 başında koşullar, yapılacak ilk genel seçimlerde muhafazakar-liberal *ANAP*'ın iktidarı yitireceğine işaret etmektedir. *SHP*'nin, iki parti arasında bölünmüş sosyal demokrat seçmenleri birleştirebilmek ve ülkeyi yönetebileceğine dair topluma güven vermek için, her şeyden önce siyasi-ideolojik kimliğine netlik kazandırmak zorunda olduğu söylenebilir. Bugün Türkiye'de demokratik solun temel gereksiniminin çağdaş anlamda sosyal demokrat bir siyasi program temelinde yürütülecek bir fikri inşa çalışması olduğu ileri sürülebilir.

ŞAHİN ALPAY

işçi sınıfına dönük etmenleri öne çıkaran bir hamle yaptı. 9-11 Ocak 1976'da yapılan 3. Demokratik Sol Düşünce Forumu'nda, *CHP* ile işçi sınıfının bütünleşmesini gündeme getirdi: "Sanayileşme sürecindeki bir ülkede veya sanayileşmiş bir ülkede işçi hareketiyle başarılı biçimde bütünleşmiş bir demokratik sol veya sosyal demokrat hareket var ise, o ülkede iktidar belirlenmiş demektir. O ülkede artık sürekli olarak iktidar olabilecek olanlar, sadece demokratik solcular veya sosyal demokratlardır. Her zaman sayısal çoğunluk değil... Sayısal çoğunluk olmadıkları zaman da siyasal çoğunluktular." Ecevit, bu Forum'da çizdiği çerçevede, *CHP*'nin 1974'den beri özellikle yöneldiği kırsal kesime yönelik mesajı da, daha sol (sol popülist) bir görünüme sahipti: "İşçi-Köylü Elele!" Ecevit, üç ayaklı bir örgütlenme perspektifi çiziyordu: "Örgütlenmiş işçi hareketi, kooperatifçilik hareketi ve bunların siyasi partisi." Türkiye'de artık "partilerin değil toplumsal iktidarın mücadelesinin verildiğinden" söz eden Ecevit, 3. Demokratik Sol Düşünce Forumu'ndan hemen sonra *Türk-İş* ve *DİSK* yönetimleriyle ilişkiye geçerek; işçi sınıfının "doğal" olarak *CHP*'yi izlemesi gerektiğini vazeden bir söylem tutturacaktı. Ecevit, özellikle hedef aldığı *Türk-İş*'in Nisan'daki genel kurulunda da gövde gösterisi yaparak, konfederasyonu partilerüstü politikasını bırakarak *CHP*'yi desteklemeye çağırdı.

Ecevit'in bu atağı *CHP*'nin *MC* iktidarı karşısındaki etkisiz tutumundan doğan geniş toplumsal hoşnutsuzluğu gidermediği gibi; parti içi çekişmeleri de engellemedi. 8 Mart'ta, çoğunun Siyasal Bilgiler Fakültesi kökenli olması nedeniyle "Mülkiyeliler Cuntası" olarak tanımlanan Deniz Baykal önderliğindeki beş kişi parti Merkez Yönetim Kurulu'ndan istifa ettiler (Baykal, Haluk Ülman, Erol Çevikçe, Adil Ali Cinel, Tankut Akalın). Genel Sekreter Orhan Eyüboğlu ve Ali Topuz ile bu "cunta" arasında, ideolojik-programatik bir ayrılıktan çok, kariyerist bir çekişme söz konusuydu. Ecevit de bir süre uzlaşma sağlamaya çalıştıktan sonra, parti yönetiminde kalan Eyüboğlu-Topuz ekibini destekledi. Bu arada, *CHP*'nin sağa kayarak kendisine destek veren radikal unsurlardan uzaklaştığı yolundaki eleştiriler sürüyordu. Gençlik Kolları'nca hazırlanan ve devrimci, radikal sol örgütleri, dernekleri kriminalize edici bir dille "yorumlayan" bir raporun basına sızması, bu eleştirileri alevlendirdi. 31 Mayıs'ta Süleyman Genç'in önerisi üzerine, partinin yönetim kurulları iç sorunları görüşmek üzere toplandılar.

Genç, "*CHP*'nin işçilerle bütünleşmesini sağlayacak örgüt yapısından uzak olduğunu, İstanbul'un 19 ilçesinin 13'ünde parti yönetiminde tüccarların bulunduğunu" ortaya koydu. Bu günlerde Ecevit, parti içi muhalefetin ve eleştirilerin sınırlandırılması gerektiğini savunuyordu. Ancak parti içi hizipleşme gelişiyor, çatışmalar sertleşiyordu. 20 Kasım'daki Gençlik Kolları Kurultay'ında çıkan kavgada genel merkeze muhalif grubun önderi Hasan Belovacıklı'nın da aralarında olduğu birçok kişi yaralandı. Partinin 23. Kurultay'ına yaklaşılırken hizipler genel merkeze karşı birleşmeye yöneldiler. Kurultay'a genel merkezin bütün yetkilerini artıran, Parti Meclisi'ni kaldırarak genel merkezi denetimsizleştiren bir tüzük değişikliği önerisi sunulması; Ecevit'in de "genel sekreterini de kendisi seçecek güçlü genel başkanlık" talep etmesi, muhalif ittifakı pekiştirdi. 27 Kasım 1976'da başlayan 23. Kurultay'da Deniz Baykal, muhalefetin genel sekreter adayı olarak ortaya çıktı. Ancak "Genel Başkan'ın gösterdiği yolun dışına çıkmadığını, ona sormadan birşey yapmadığını" vurgulayan Orhan Eyüboğlu'nun genel sekreter olduğu genel merkez listesi, Baykal'ın listesinden çok küçük bir oy farkıyla seçimi kazandı. Parti içi muhalefet, 1976 boyunca olduğu gibi Kurultay'da da genel merkezi soldan eleştirmişti.

Süleyman Genç'in önderi sayıldığı sol kanat, bu eleştirileri öteden beri yapıyordu. Muhalefetin ana gövdesini oluşturan Baykal çevresinin eleştirisi ise, Genç ve çevresi gibi ideolojik-programatik olmaktan çok; genel sol kamuoyunda *CHP*'nin faşizme karşı pasif, etkisiz ve sınıfsal-toplumsal yapısı bakımından omurgasızlığını süreklileştiren çizgisine yönelik yaygın eleştiri potansiyelini sahiplenme güdüsünden kaynaklanıyordu. Ecevit'te temsil edilen *CHP*'nin merkezî çizgisi ise, devrimci hareket ve radikal toplumsal muhalefetle arasındaki hattı kalınlaştırmaya çalışıyordu. 1968-1971 döneminde sosyalist söylemi çağrıştırmaktan kaçınmamış olan Ecevit, 23. Kurultay sonrasında Abdi İpekçi'yle söyleşisinde şöyle diyebiliyordu: "Bizi, sağdan gelen saldırılarla yıldıramayacaklarını görenler, şimdi dışımızdaki, özellikle legal örgütlenmeler dışındaki sol grupların girişimlerinden yararlanmaya ve belki de onların bir kısmını kışkırtıcı ajan gibi kullanmaya çalışıyorlar. Ben, örgütün bu konudaki titizliğinin, dikkatinin giderek arttığını heryerde görüyorum. Her adımımızda sızma veya bizi doğrultumuzdan saptırma ya da olduğumuzdan başka gösterme çabasıyla karşı karşıyayız." Bu sözler, Ecevit'in ve resmi *CHP* söyleminin 1976 sonrasında sosyalist harekete karşı tutumunu özetler. Bu tutum, sosyalist hareketi hem kriminalize edici, hem de "egemen çevreler"in bilinçli-bilinçsiz aleti olarak gösteren bir tutumdur.

Deniz Baykal 4-5 Kasım 1979'da yapılan 8. Olağanüstü Kurultay'da *CHP*'nin 1977 seçimlerinden sonra hükümet olmak için izlediği stratejinin özeleştirisini şöyle yapacaktı: "Biz 1977 seçimlerinden sonra taban değiştirmek istedik. (...) Devrim sözünden korkar hale geldik. Miting alanlarında bize karşı çıkan gençlere biz de karşı çıkarken, bir anlamda Türkiye'nin başka kesimlerine güven vermeye çalıştık. Biz, bizimle beraber yürüyen insanları karşımıza aldık. (...) Kazanmaya çalıştığımız yeni çevreler, seçim sonuçlarını ve partimizin bugünkü halini gülerek seyrediyorlar." Gerçekten *CHP*, aslında 1977 seçimlerinin arefesinden başlayarak, radikal söylemiyle seferber ettiği geniş emekçi kitlelerin desteğini veri sayarak; egemen bloka itimat telkin etmeye ağırlık vermeye başlamıştı.

1980'de Tariş Genel Müdürlüğü'nün gazetelerde yayımlattığı bir ilan, iktidarın saldırısının sürdüğünü açıkça gösterdi. İlanda, "hasar tespiti ve revizyon için" fabrikaların bir hafta süreyle kapatıldığı bildiriliyordu. Oysa birçok fabrikada işçiler ufak-tefek bazı hasarı onarmışlardı ve tam kapasiteyle üretimi sürdürüyorlardı. Ayrıca tüm işçilerin iş akitlerinin feshedildiği, bu bir hafta içinde "dürüst, işine bağlı ve yasadışı direnişe katılmamış işçilerin belirlenerek haklarının korunacağı" duyuruluyordu. Tariş'in bütün fabrikalarında, bu tasfiye harekatına karşı direnme kararı alındı. Ancak 7 Şubat günü fabrikaları basan polis, iplik fabrikası dışında bütün birimleri boşalttı. 1 No.'lu üzüm işletmesinde 700 kadar işçi panzerlere karşı taş, sopa, molotof kokteyliyle üç saat kadar direndikten sonra gözaltına alınarak Alsancak stadına götürüldüler; ertesi gün, aralarından yalnız ikisi hakkında tutuklama kararı verildi. İplik fabrikasındaki direniş ise daha örgütlü idi. 8 Şubat'ta polis saldırıya geçtiğinde, Çiğli, Çimentepe, Maraş gecekondu mahalleleri halkının, işletmeye giden yolda oluşturduğu barikatları aşamadı. Aynı gün, İzmir'de önceki günkü operasyon kitlesel bir şekilde protesto edildi. Gültepe ve Altındağ gecekondu mahallelerinde halk sokaklarda gösteriler yaptı. Gültepe'nin CHP'li belediye başkanı Aydın Ertan "halkı tahrik ettiği" gerekçesiyle 400 kişiyle birlikte gözaltına alındı. Kentte birçok esnaf kepenklerini kapattı. DİSK üyesi işçiler tüm işyerlerinde bir günlük direnişe geçti. Üstte DİSK'in örgütlediği bir grev, yanda ise 1 Mayıs 1980 için DİSK'in çıkardığı bir afiş.

76 (23) Parlamentarizmin Tıkanışı ve 12 Eylül

CHP İktidarı ve Düzenin Restorasyonu Misyonu

Ecevit 23. Kurultay konuşmasında şöyle demişti: "Halk *CHP*'yi iktidara getirmeye kararlıdır. Gelmezsek bizim kabahatimiz olacaktır." Gerçekten, 1977'de 5 Haziran genel seçimlerinde oyların yüzde 41.4'ünü (1973: yüzde 33.3), 11 Aralık yerel seçimlerinde yüzde 42.1'ini alan *CHP*'nin iktidar olmasının gerekliliği; salt halkta, basında, kamuoyunda değil, egemen blokun zirvelerinde de benimsenmişti. Dengeleri bozulan düzeni restore etme misyonunu, en iyi - hatta ancak- *CHP*'nin yerine getirebileceği düşünülüyordu. 1) Gerekli olan, çok yönlü bir restorasyondu: *MC*'ler döneminde hükümet ortağı partiler arasında bölünerek bütünlüğünü yitiren, irrasyonel bir nitelik ve çaptaki kadrolaşma baskısı altında işlersizleşen devlet yapısının restorasyonu... *CHP* bu bakımdan geleneksel "devlet tecrübesi" ve modern, rasyonel teknokrat kadro birikimiyle güven veriyordu. 2) Sertleşmekte olan sınıf mücadelesinin yumuşatılarak, "iş barışı"nın restorasyonu... *CHP* "halkçı" söylemi ve emekçi sınıflar nezdinde sempati desteğiyle ideal arabulucuydu... 3) Uluslararası finas-kapitalle ilişkilerin restorasyonu... Ecevit'in dış politikada Kıbrıs harekatı döneminden gelen itibarı ve ustalığına güveniliyordu. "Terör olayları"nın da bu restorasyonun bütünlüklü bir şekilde gerçekleşmesi durumunda yatışacağı üzerinde, *CHP* yanlısı kamuoyu ile büyük sermaye çevreleri hemfikirdi. İsmail Cem 6 Şubat'ta *Politika* gazetesinde, *CHP*'nin, herhangi bir hükümete çok ender nasip olabilecek büyüklükte bir destekle iktidara geldiğini şöyle betimliyordu: "İşçi sendikaları, hükümeti desteklemiştir. Serbest çalışanların bütün meslek odaları, bu arada güçlü baro kuruluşları, üniversite ve eğitim çevreleri, genel olarak küçük burjuvazinin maceracılığa kendini kaptırmamış tüm kuruluşları hükümete yardımcı olabilmek için adeta çırpınmıştır. Hukuk dünyası, kurulan iktidarı umutlu bir bekleyişle karşılamış, genel olarak bürokrasi, *CHP*'nin sınıfsal yapısına da yakınlığı nedeniyle şevkle işe koyulmuştur. Destek, bununla da bitmemektedir: Özel sanayi, içinde bulunduğu ekonomik darboğazların da etkisiyle 'sol' görünümlü bir iktidarı adeta benimsemiş, ona yardımcı olmaya çalışmıştır. Büyük basın, eski iktidarın yarattığı umutsuzluğun da sonucunda, hükümeti, bir çeşit açık bono ile karşılamıştır. Nihayet, Türkiye'nin bağlantılı olduğu dış güçler, çözümsüz kalmış sorunları bu hükümetin çözeceği umudu ve yaklaşımı içinde olmuşlardır."

CHP iktidarı başarısını iki temel sorunun çözülmesiyle özdeşleştirmişti: "Dış ekonomik ve siyasal ilişkileri düzeltilerek ekonominin düze çıkarılması" ve "can güvenliğinin sağlanması". Bu koşullanma, *CHP*'nin egemen blokun ideolojik-siyasal hegemonyasından kurtulamamasının göstergesi ve sonucuydu. İlk sorun tekelci büyük sermayenin temel talebiydi. İkincisi, yani "anarşi ve terör" meselesi ise Demirel önderliğindeki sağın sürekli dramatikleştirerek körüklediği anti-komünist hezeyanın temel motifiydi. *CHP* iktidarı, bu sorunları kamuoyundaki yerleşik söylem ve biçim içinde benimsedi; bu önceliklere tabi kalarak kendi özgül siyasal gündemini inşa etmeye yönel(e)medi. İsmail Cem'in 1979 başındaki deyişiyle, "genellikle başka türden (sağ) iktidarların zaten yapabileceklerini daha iyi yapmak uğraşında gözüktü". Böylelikle, bu sorunları kendi içinde halledemezken; sağ partiler bloku ile arasındaki sınırlar belirsizleşerek, "alternatif", "umut" olma imajını tamamen yitirdi.

Ecevit'in büyük burjuvazi (ve ordu) tarafından benimsenmesinin önemli saiklerinden biri, Türkiye'nin uluslararası siyasal-iktisadi karar organlarıyla arasındaki sorunları halledebileceğine güvenilmesi idi. Bu nedenle Ecevit, Türkiye'nin dış borç ve dış kaynak sorununun halledilmesine, iktisadi gerekliliğinin ötesinde büyük siyasal önem atfetiyordu. *MC* iktidarı döviz bunalımının derinleştiği 1977 yılı içinde *IMF*'ye başvurarak kredi talebinde bulunmuş; uluslararası finans-kapitalin merkezî istişare organı konumundaki *IMF* bunun için yüksek bir devalüasyonu ve büyüme hızının düşürülüp emekçi sınıfların harcama potansiyelleri kısıtlanarak ekonominin daraltılmasını şart koşmuştu. *MC*, hem *MSP*'nin devalüasyonu veto etmesi nedeniyle, hem de seçim ve kitle desteği mülahazalarıyla bu önlemleri alamadı. *CHP* iktidarı, döviz sorununun had safhada ağırlaşması üzerine, *IMF*'nin şartlarını yerine getirmeye girişti. Mart 1978'de yüzde 33'lük büyük bir devalüasyon yapıldı. *Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği* (TÜSİAD) bu devalüasyonu "cesur ve gerçekçi" bularak destekledi. Aynı ay, birçok temel mal ve hizmetin bedeline yaklaşık yüzde 50 zam yapıldı. Taban fiyatlarındaki artış oldukça düşük tutuldu (tüketici fiyatları yüzde 45 artarken yaklaşık yüzde 15). 1 Nisan'da emekçi ve orta sınıfların tasarruflarının sermaye birikimine dönüşme düzeyini artırmak için, banka faizlerinde önemli artışlar gerçekleştirildi.

IMF'nin talepleri doğrultusunda alınan bu önlemler sonucunda göreli bir iyileşme sağlandı. *CHP* iktidara geldiğinde, Türkiye'nin 6 milyar 600 milyon dolar dış borcu bulunuyordu. Ecevit iktidarı, bu borcun önemli bölümünü (5 milyar 609 milyon) erteletmeyi başardı. İhracat 1978'de 1977'ye göre artarken (1.753 milyon-2.288 milyon dolar), ithalat kısıldı (5.796 milyon-4.599 milyon dolar). Ağustos ayında, 1975'den beri süren ABD silah ambargosunun kalkması ve bu borç erteleme operasyonları; *CHP* iktidarınca çok önemli dış politika başarıları olarak sunuldu. Bu olaylar, "Batı aleminde güçlü, saygın ve uluslararası politikada etkin Ecevit" imajını da destekliyordu. Fakat ödemeler dengesindeki gelişme, Türkiye'nin borçlarını ödeyerek döviz rezervlerini makul düzeye ulaştırması açısından yeterli olmaktan uzaktı. Üstelik beklenen ölçüde dış kredi gelmiyordu. Öte yandan, ABD odaklı uluslararası sermaye Türkiye'den borçlarını tahsil edemedikçe, birçok sektörün işleyişini doğrudan doğruya baltalayan fiili bir boykota giriyordu. Ataş petrol rafinerisinin yabancı ortakları BP ve Mobil, ham petrol ithalinden doğan alacakları nedeniyle sık sık üretimi kesiyorlar; hükümet ise bu

'70'lerde Devrimci Politika, Devrimci Sanat

Politika ve sanat arasındaki ilişkiler üzerine yapılacak bir tartışma, kuşkusuz, yeni bir tartışma olmayacak. Her iki ayrı disiplinin tarihi kadar eski, ancak hâlâ çözülmemiş bir "yumak" halini almış bir ilişki üzerine yazılacakların büyük bir bölümü, doğrusu bu yazının sınırları dışına taşıyor. Türkiye'nin belli bir döneminde, '70'lerde sol politika ve sol sanatın sorunlarına bakmayı amaçlarken, birkaç sorunun hemen dikkat çektiğini söyleyebiliriz. Politikanın sanat üzerindeki hegemonyası nerden ileri geliyor? Politika, aslında sadece sanat değil ama, bu yazı kapsamında sanat üzerindeki "vesayet" hakkını nerden alıyor? Sistemle mücadelesinde rüştünü ispat etmiş devrimci politikanın yanısıra, sistemi olumsuzlayan bir sanatsal pratiğin yokluğundan sözedilebilir mi? Böyle bir pratiğin, devrimci sanatsal pratiğin dinamikleri nelerdir? Sorular uzatılabilir.

Keşke sorun '60'lardaki kadar basit olsaydı. Memet Fuat 1963'de yazmıştı: "Ben politikacıların sanatçılara yol göstermeye heves etmemelerini, bunu yapmakla gülünç duruma düştüklerini söylüyorum". Zaten yol gösterilen sanatçılar "(p)olitikanın ardından giderler. Politikacılar barış istiyorlarsa barış türküleri, savaş istiyorlarsa savaş türküleri söylerler". Politika ise Memet Fuat'a göre, "parti ya da rejim çekişmeleri"ydi. "Machiavelli geliyor aklıma. Araçlarla amaçlar konusu geliyor". '60'ların sözü en çok dinlenir, yargılarına saygı duyulur az edebiyat adamından biri böyle düşünüyordu. Bu tarihe kadar, Türkiye'de sosyalist politika-sanat ilişkileri, gerçekten de Memet Fuat'ın işaret ettiği sorunları üretmiş miydi?

Gerçi başka bir konudur ama, sol ya da sosyalist politikanın '70'lere kadar sistemi tehdit edebilecek boyutlara ulaşabildiğini söylemek çok zor. Sol sanatın sol politikayla ilişkisinin bugün bile cılız bir ilişki olduğunu vurgulamalıyız. İki anlamıyla da cılızdır. Birincisi ilişkinin bir derinliği olmaması anlamında. İkincisi de, bizzat taraflardan birinin politikanın cılızlığı anlamında. Ancak, politikanın gelişmemişliği, sistem karşısında ciddi bir alternatif yaratamaması, kuşkusuz politika sanat arasındaki ilişkiye rengini veren bir faktör olmayabilirdi. Aslında, bu, tam da yazının başında sözedilen devrimci sanatsal pratiğin dinamiklerinin neler olabileceği sorusuyla yakından ilgilidir. Sanatsal pratik, sistemle mücadelede kapalı kapıları zorlamayı deneseydi, Türkiye sosyalizmi '70'lerin başına en azından farklı bir deneyimle girebilirdi. Ne kadar mümkündü, bu tartışılmalıdır, ancak böyle bir pratiğin doğrusu politikayı bile zorlayabileceğini tahmin etmek zor olmasa gerek. Olmadı ama. Bir anlayış olarak varlığını sürdüren "belirlenme kamburu", güdükleştirici etkisini sanatta da yoğunlukla gösterdi. Sol sanat, aslında sol politikanın belirlediğinden çok daha fazla, egemen politika tarafından belirlendi. Nasıl?

Sosyalizm düşüncesinin kitlelere açıldığı '60'lara kadar, solu seçmiş sanatçı, kendi içine kapalı, daha doğrusu kapatılmış bir topluluk içindedir. Sistem kendine karşı muhalefette tek kapıyı açık bırakmıştır, bu da politikadır. Resmi politikanın sanatçıyla ilişkisinde, sistem adına yazılan ve etkilerini uzun yıllar sürdürecek olan bir başarı vardır burada: Solcu sanatçının kimliği, sistem nezdinde kendini ancak politika sathında varedebilir. Solcu, sosyalist sanatçı muhalif pratiğine, kapalı kapıları zorlayarak yeni bir cepheden değil, bizzat kimliğini borçlu olduğu bu açık kapıdan, politikadan girmiştir. Peki burdaki kapalı kapı nedir? Kendini politikanın terimleriyle ifade etmeye gerek duymadan verili toplumu olumsuzlayan bir pratik olarak sanat. Ama işte politikadan girilen yerde, etkileri sadece politikaya ciro edilebilen bir sanat faaliyeti vardır. Sosyalist sanatçı, kısa bir özet gerekirse, kimliğini resmi politikanın kendini ittiği yerde, bu politikaya karşı konumlanışından almıştır. Bu, örnekleri kuşkusuz başka incelemelerin konusu olmakla beraber, Türk solunda hep kendi dışında gelişen gündeme karşı konum almaktır. Bunun "uzlaşma" olduğunu öne sürdüğüm kesinlikle anlaşılmamalı. Artı; bu noktada kullanılan "belirlenme" kavramının istendiği gibi biçimlendirilme olduğunu da iddia edecek değilim. Politikada kendi gündemimizi yaratamamak, mücadelenin diğer alanlarında da kendi projelerimizle topluma açılamamak... Belki daha iyi formüle edilebilir; ancak söylenmek istenen budur.

Daha 1970 öncesinde ajitatif bir edebiyatın imkânını araştırmaya başlayan şair Ataol Behramoğlu (solda), 1962'de TİP içersinde başlayan siyasi faaliyetlerine FKF kuruculuğuyla devam etmişti. Behramoğlu'nun da içinde yeraldığı Sanat Emeği'nde *şiirleri yayınlanan bir başka şairse, eski TKP üyelerinden senarist ve romancı Vedat Türkali'nin oğlu Barış Pirhasan'dı (ortada). Barış Pirhasan 1980'den sonra, özellikle Atıf Yılmaz için yazdığı senaryolarla Türk sinemasına yeni ve özgün bir şiirselliği taşıyacaktı. Yine* Sanat Emeği *çevresi şairlerinden Yaşar Miraç (sağda), şiirlerinde kurduğu ritmik yapıyla, döneme egemen olan popülist anlayışa son derecede özgün bir yorum kazandırdı. Yaşar Miraç, 26 Eylül 1980'de Türk Dil Kurumu'nun yarışmasında* Trabzonlu Delikanlı *adlı yapıtıyla birincilik ödülü aldı.*

Sol-sosyalist sanatın egemen politika(lar) karşısında seçtiği ifade tarzının muhalif, ancak politik bir ifade tarzı olduğunu belirtelim. Tabii şunu da teslim etmeliyiz. Bu ifade tarzını seçenlerin, örneğin Devlet Kapısı'nda "sözleşmeli aydın" statüsünü reddettiklerini de görmek gerekiyor. Bir de sistemin şiddetiyle karşılaştıklarını. Ancak bunu bir vefa borcu olarak yazmıyorum. Şiddetin "niteliği"ni kavramak önemli burada. Nazım ve 40 "Acılı" Kuşağı da içinde olmak üzere Türkiye'de sosyalist sanatçı sistemin, politik şiddetiyle karşılaşmıştır.

Uzun yıllardan bu yana egemenliğini sürdüren bir anlayış çıkıyor ortaya. Sanatta "değer" sorununun tek başına politik ölçüde terkedilişi. Belki bunun nedenleri üzerine birkaç şey söylenebilir. Bir kere sosyalist mücadele "düşman"ının en güçlü olduğu yere, en güçlü görünmeye çalıştığı mevziye saldırmaya çalıştı, oraya yüklendi ve doğrusu düşman da oradaydı. Bu bir anlamda hâkim sınıfların yarattığı gündemdi de. Evet, kendileri açısından ideolojinin ihtiyaç olmadığını iddia edemeyiz. Ancak, bu ihtiyaç kendileri açısından hiçbir zaman ideolojik bir programı zorlamadı. Sosyalist mücadele düşmanını buna zorlamadı. Yine yukarda söylenen projelerini geliştirmek ve hayata geçirmek de, o "belirlenme kamburu"nun da etkisiyle ihmal edilince, düşmanın "ora"dan başka bir yerde olmasına gerek kalmadı. Sosyalist mücadelenin zorlamasını böyle anlamak gerekiyor.

'70'lere gelirken, Türkiye'nin sol-sosyalist sanat edebiyat ortamından böyle bir özet alabilmek mümkün. Hemen devamla; '70'ler, aslında bu "şans"ın yakalanabileceği bir on yıl oldu. En azından bir olanak açısından. Devrimci politika ilk kez tarihinde Türkiye'yi yönetenleri zorladı, ürküttü; ilk kez yönetilenler "bir başka hayat"ı işaret ettiler.

Şimdi 1975'teyiz. Biraz uzun bir alıntı olacak. "İşçi sınıfının üç ayrı alanda verdiği üç temel mücadele biçimi kendi içinde özgün yöntemlere sahip olmakla birlikte ayrılmaz bir bütün oluştururlar. Ekonomik-demokratik mücadele ve ideolojik mücadele kendi başlarına amaç değildir. Her ikisi de siyasi mücadeleye bağlıdır. Yani işçi sınıfının, hakim sınıflar ittifakını devirmek, iktidarı elde etmek amacına bağımlıdır. Ve bu, mücadele biçimi tarafından belirlenir, belirlenmelidir. Esas olan, belirleyen siyasi mücadeledir; iktidar mücadelesidir. Ekonomik-demokratik ve ideolojik mücadele ona bağımlıdır".

Bir önceki on yılın ortasında yapılan bu saptama, şimdi çok kısa gelebilecek, ama gerçekte uzun ve sıcak bir mücadele dönemini anlatıyor. Üstelik bu beş-on satırlık paragrafta, geniş bir parantez bulabiliriz. Sınıfsız toplum için yapılan politikada, birbirlerinden birçok şekilde ayrılan "fraksiyon"ları içine alan geniş bir parantez: politik mücadelenin belirleyiciliği. Parantez, derken; kuşkusuz birbirlerinden ayrılanların, bir "protokol"le birleştikleri bir zemin değildir bu. '70'lerde de, aslında ideolojik mücadelenin yokluğundan değil, eksikliğinden ve kuşkusuz yanlış kavranışından güç almıştır. İdeolojik mücadele, sisteme muhalefetinde rüştünü ispat edememiş, daha çok sol içinde teorik tartışma şeklinde hayata geçmiş; sınıfsız topluma gidecek sosyalist toplumun inşası bu zenginlikte projeleri de içine alan mücadele bütünü yerine, sadece iktidar sorunu olarak yaşanmıştır. Sanatın toplumsal bir pratik olarak statükoyu olumsuzlayan karakterini tek başına politik ölçüte terketmesinin kaynağı büyük ölçüde burada aranmalı. Fakat şunu da ekleyelim. '70'lere bu zaafla giren sosyalist mücadele, devam eden yıllarda aynı zaafı değişik biçimlerde sürdürmüş, en iyisinden politikanın terimleriyle gidermeye çalışmıştır. Tabii ki burada, sanat ve politika karşı karşıya konarak, boşluğun "müsebbib"i politikayı göstermek ne derece doğrudur? Bu soruya tekrar geleceğiz.

Şimdi *Türkiye Defteri*'nin bir soruşturmasıyla araya giriyorum. Tarih yine 1975! Dergi "Devrimci'yle Konuşmalar" başlığı altında siyasi periyodikler, kişiler ve örgütlere bir dizi soru yöneltiyor. Bir grup soru, özetle, kültür-politika ilişkileri, kültür hayatındaki olumsuzluklar ve sanatsal mücadelenin devrimci mücadeledeki yeri üzerine. Bunları bir sosyalist parti adına Başkan'ı yanıtlıyor: "9, 10 ve 11. sorularınızla ilgili konularda Parti'miz Merkezi Kültür ve Sanat Bürosu gerekli çalışmaları sürdürmektedir. Bu çalışmaların ürünleri alındığında yayın organlarımız da yayınlanacaktır". Bu eksiğin sonradan nasıl kapatıldığı önemli değil; vurgulan-

ması gereken, işçi sınıfının "öncü" örgüt ya da örgütlerinden birinin,'70'lerin ortasında sanat konusunda bir "tahlil"inin olmayışıdır. Çünkü *Türkiye tahlili* içinde sanat, tahlil edilecek kadar canalıcı bir sorun değildir.

Yukardaki soruya dönecek olursak; sorumlu politika mıdır? Adorno'nun dediği gibi, kendini devrimci sayan bir sanatın politik yönden doğru olma ölçütüne göre değerlendirilmeyi de kabullenmesi gerekmektedir. Burada dikkati çeken bir kavram var. Politik ölçüt. Bunun bu dönem boyunca dar anlamıyla ele alınıp alınmadığı bir yana; politikanın belirlendiği alanların, yerlerin kapısında "Sanatçılar Giremez" diye bir yazı mı vardı? Fakat, sanatın devrimciliği, ürün içeriğinin devrimciliğiyle sınırlandırılınca, devrimci sanatın devrimci olmayandan ayırımı ürünün geniş anlamda tem'asına indirgenince, ortaya her iki tarafın da rahatsızlık duymadığı bir uzlaşma çıktı. Evet Spor Sergi'de şiir okuyan şair, oyunları grevlerde oynanan yazar, Nazım Gece'sindeki tiyatrocu bir tür politikayı memnun ediyordu. Ama kendisi de çok memnundu. Politika böylece sanatın kendisine bağımlı olduğunu görüyor, sanat da sınıf mücadelesinde taraf olduğunu dosta düşmana gösterebiliyordu. Bu süreçten politikayı sorumlu tutmak Marx'ın sözleriyle, sorunu çözmek değil, ancak başka bir biçimde ifade etmektedir. Gerçi '70'lerin bu sorunun çözümü açısından yeteri kadar olgunlaşmadığını söyleyebiliriz ve bu doğrudur da. Yine de bu, tek tük cılız çabaları bir kenara ayırırsak, sanatın hakim sınıflara karşı topyekun mücadelede yapması gerekenleri niçin yapamadığı sorusunu yanıtlayamıyor. Devrimci politika gerçekten Eylül 1980'de mi yenildi; bunun karşılığı okuduğunuz yazının sınırlarını aşıyor. Ama devrimci sanat, sistemi olumsuzlayan bir pratik olarak, kendini varedecek koşullardan bu tarihten çok önce uzaklaşmıştı.

"Şiir değil, şiirin batı dillerine çevrilmesi önemli artık. Öykü değil, öyküyü nasıl senaryo yaparız, nasıl televizyon filmine alırız önemli. Roman değil, Madaralı Ödülü önemli. Gazetelere konu olabilmek eleştiriye konu olmaktan daha etkili. Düzenlenen geceleriyle, dergilerin, gazetelerin özel bölümleriyle, çeşitli yaşta fotoğraflarıyla çocukluk, gençlik yılları ya da yaş dönümleri önemli. Kitap fuarlarında kitap imzalamalar, imza günleri düzenlemeler önemli. Yaratıcı düşünce açık oturumlardaki, TV programlarındaki yalınkat düşünceye yer değiştirmiş, Yugoslavya, Bulgaristan, Sovyetler Birliği, Fransa, Almanya'ya gitme yarışları... Şenlikler, şenlik haberleri... Açık kapalı ödül tartışmaları... Yazarlara sorular, yazarlardan yalınkat yanıtlar... TV'de boy gösterme hevesleri... Ya vatandaşın vitrinine bakmaktan çekindiği Vakko'nun sanat galerisi..."

Çok az bir bölümünü aktardığım bu yazı, 80'li değil, 70'lerin "Edebiyat Pazarı"nı anlatıyor. Eser Gürson, Kasım 1979'da *Somut*'ta yazmıştı. Kim bugün bakıldığında bu sözlerin, haksız, kıyıcı, yanlış olduğunu öne sürebilir? Oysa o yıllarda bırakın böyle bir yargıyı, bu yazının göze çarptığını bile söylemek çok zor. Çünkü yukarda da söylendi, sanatta devrimci olan, sanatı üreten koşullarla hesaplaşan bir mücadelede değil, ürünün içeriğinde arandı. Bugün bir şey ifade etmeyebilir ama, '70'lerde Hilmi Yavuz'un örneğin Ece Ayhan'a tercih edilişinde tek neden vardı: *Doğu Şiirleri*. Tabii bir de *Şeyh Bedrettin Üzerine Şiirler*. Oysa her ikisini de mevcut dolaşım ağı dışına zorlayabilecek, ürünlerinin etkilerini de izlemesine olanak tanıyacak bir sanat pratiği, o yıl devrimci mücadelede bir boşluğun adıydı; bugün de aynı boşluğun adıdır. Dolayısıyla '80'lerin devrimci iddasını taşıyan, sürdürmeye çalışan sanatı için, bir dönemin eğer işaret edilse bir anlam kazanacak bir yığın sorunlarından uzakta bir konum sözkonusuydu. Bir tek faktör yeter; artık politik tahkimat yoktu. Sorun da yok kabul edilemeyeceğine göre, kolay bir suçlu bulundu: politika.

Oğuz Demiralp'in özellikle günümüze tercüme edildiğinde hayli ilginç sayılabilecek bir değerlendirmesini aktarıyorum: "Kentsoylu sınıf geliştikçe, kabuk değiştirdikçe, aynı sırada çeşitlenen toplumsal yaşamın daha çok alanlarına el atacaktır. Finans kapital'in toplumsal, kültürel, sanatsal etkinliklerini ve tasarılarını düşünün bir! Ne var ki bu alanlarda kendini doğrudan ortaya süremez. Çünkü kültürel birikimden yoksundur, kültür temsilcisi azdır. Hele Türkiye'de kültürsüz de edemeyeceği için siyasal bakımdan kendine karşı olanları bu alanda görevlendirir, görevlendirmek zorundadır. Onları kendine özellikle iktisadi açıdan bağımlı kılarak.

Etkisini en çıplak politikada, ama bir o kadar yoğun sanatta da gösteren yenilgi yıllarında, 080'lerde, bu kültür temsilciliğinin net çizgilerini görebildik. Burada önemli soru, kanımca, sermayenin neden kültürsüz edemeyeceğidir. Bunun nedeni aslında devrimci politikanın sistemi tehdit edici boyutlarıdır. Kitleler, toplumsal katılımı, alternatif ve yığınsal karakteriyle ilk kez '70'lerde yaşadılar. Kültür, eskisi gibi yönetilmek istemeyenlerin normalize edilişinde belki ilk kez bu denli önem kazanmaya başladı. Hakim sınıflar için tabii ki '70'ler, hakim sınıfların politik gücünün sarsıldığı, ancak ideolojik manevra alanının genişlemeye başladığı yıllar oldu.

Anthony Barnett'la araya giriyorum. Terry Eagleton'la Raymond Williams'la tartıştığı bir yazısında, gelişmiş kapitalist ülkelerde politik bilincin kitle iletişimi içerisinden elde edildiğini vurguluyor ve bunun sakıncaları üzerinde duruyor. Önemli bir konu. Barnett için bunun önemi şurada. Devrimci teorik arınmanın görevi, özellikle böyle ülkelerde, burjuvazi tarafından kuşatılmış politik bilincin kırılmasıdır. Buradan hareketle de şöyle bir yere varıyor. Devrimci durum için yönetenlerin eskisi gibi yönetememesi hala önemini korumaktadır. Ancak yönetilenlerin eskisi gibi yönetilmeyi istememeleri yetmez. Yeni olanı, yani sosyalist toplumu istemelidirler. İdeolojik mücadelenin (Barnett buna kültür mücadelesi diyor) "ihmale gelmezliği", daha çok sosyalist toplumun inşasında ödenmesi muhtemel faturalar açısından düşünüldü. Artık yeni bir şey ortaya çıkıyor. İdeolojik mücadele, devrimin bizzat zaferini riske edecek bir faktördür. Çok önemli.

İşte sosyalist mücadelenin bu dönemde, '70'lerde, kaçırdığı "şans", tersinden ödediği bir fatura oldu. Tekrar olacak. İdeolojik mücadelenin ağırlıklı olarak sol içi teorik tartışma platformuna indirgenmesi, sistemi olumsuzlayıcı bir karakter kazanamaması, artı, kendi olumlu projelerini sunmaktaki eksiklери nedeniyle bu fatura ödendi.

Şimdi yine 1975'e, üç mücadele biçimi arasındaki ilişkiye dönüyoruz.

Ekonomik mücadele ve ideolojik mücadele kendi başlarına amaç değildir; tamam! Peki, politik mücadele kendi başına amaç mıdır? Politika, bir mücadele disiplini olarak varlığını sınıflara borçlu. İktidarı almak ve korumak adına yapılan bir mücadele olarak, tarihi sınıfların tarihiyle tanımlı. Sosyalist devrim için yapılan mücadele de, diğer mücadele biçimleriyle birlikte, mutlaka iktidarı almanın mücadelesidir. Ancak bir farklılık var. Marx yazıyor: "Proletaryanın varoluş koşullarında bugünkü toplumun bütün varoluş koşulları insanlığa en aykırı biçimde özetlenmiş, yığılmıştır... Proletaryanın kendini kölelikten kurtarabilmesi ve kurtarmasının gerekliliği, bu nedenlerden ötürüdür. Proletarya kendisini ancak kendi varoluş koşullarını yokederek kölelikten kurtarabilir. Kendi varoluş koşullarını yoketmesi de, ancak bugünkü toplumun insanlığa en aykırı bütün varoluş koşullarını, kendi durumunda özetlenen bütün bu koşulları yoketmesine bağlıdır". Devrim bunun için zorunluluktur. Burjuvazi ile proletarya arasındaki çelişki ancak bu iki sınıfın birlikte yokoluşuyla çözülebilecek uzlaşmaz çelişkidir. Aralarındaki ilişkiyi bu uzlaşmaz çelişki belirler ve birisinin varlığı diğerinin varlığına nesnel koşul sağlar.

Konuyla ilgisi açısından şimdi şöyle bir özet yapabilir miyiz? Devrimci politikanın varlık nedeni, kendisini yoketme mücadelesidir. Yeri gelmişken buna şu ek yapılabilir: Devrimci sanat pratiği, sanata gerçek varoluş koşullarını yaratma mücadelesidir. Çok daha uzun erimli bir perspektife sahip pratiğin önüne "amaç" olarak birinciyi koymak; politik mücadeleyi öne çıkarmak değil, amaç olarak öne koymak, iktidar perspektifini güçlendirememiş, tersine komünist ütopyayı deforme edici bir etki yapmıştır.

1975'de Vedat Günyol'a vermek zorunda kaldığı bir yanıtta Edip Cansever, "(p)artiden uzaklaşmak zorunda kalmışsam, salt kendi yüzümden, güncel politikadan anlamadığım içindir" diyordu. 1975'de Edip Cansever'le, örneğin Hasan Hüseyin'i devrimci olmak yönünden ayıran, devrimci geleceğe ilişkin bir ifade ve pratik tarzı olmalıydı. Her ikisi de, aynı dolaşım ağını kullandılar, aynı mübadele ilişkilerinde tanımlı bir sanat pratiği sözkonusuydu. Sözcüğü her iki ismin tamamen dışında bir sürece atıfla kullanıyorum, deformasyon, budur.

'70'lerin "iyi" sanat-edebiyat dergilerinden *Militan* bu deformasyonun henüz algılanamadığı bir ortama doğdu. 1975 Ocak ayında ilk hedef olarak "... sanat-kültür ortamında çeşitli görünüşlerde yaygınlığını sürdüren küçük burjuva kökenli tutamlar ve yönelişlere karşı toplumcu sanat-kültür anlayışının kavgasını verme"yi belirliyordu. Bir başka hedefi daha vardı: "... sanatın toplum içindeki önemini vurgulamak, onda hayatın dokusu olma özelliğini göstermek". Çünkü "sanat; siyasal ve kültürel alanda yürütülen kavgayla kan bağını, omuzdaşlığını koruyarak toplumun ve devrimin hizmetinde, fakat özgün bir uzmanlık ve anlatım alanı olarak varolduğunun bilincini yitirmemek zorundadır". Küçük burjuva sanat anlayışının teşhiri için belki 18 ay yetmeyebilirdi ama hepsinden önemlisi bu anlayışın sanatı üreten mevcut koşullarla ilişkisi deşifre edilebilmeliydi. Belki bu sağlanırsa sanat "özgün bir uzmanlık ve anlatım alanı olarak varolduğunun bilincini" yitirmeyebilirdi. 18 ay sonra Haziran 1976'da edebiyat ortamı *Militan*'ı son kez eline aldı. Ataol Behramoğlu, kapanış sayısında amatör niteliği aşan dergilerin, ya profesyonelce bir editörlüğe, ya da siyasal bir çizgiye dayanmaya başladığını vurguluyordu. Çok önemli bir noktaya değindi: "Militan'ın savunduğu ilkelerde yoğunlaşacak bir eleştirmen-edebiyat araştırmacısı kadrosunun oluşmasına içinde bulunduğumuz sanat-kültür ortamının hazırlıklı olmadığı olgusunu eklemek gerekiyor".

Yeni Dergi, Temmuz 1974'de Ekim 1975'e randevu verdi. Ancak bir kuşkusu olmalıydı ki, "olayların gelişmesi başka türlü davranmamızı gerektirmezse" diyerek bir de "şerh" koydu. Olayların başka türlü gelişmesi, ifanın imkansızlığı açısından ne kadar uygundu, bu tartışılır; ama *Türkiye Yazıları*'ndaki bir yazının ne yazık ki övünerek söylediği gibi "günümüzde burjuvazisiyle proleterya arasındaki amansız savaşta her iki sınıfın da araç olarak" sanatı kullandığı bir süreç işliyordu. *Yeni Dergi* sözünde durmadı, yıllar sonra *Adam Sanat* gibi bir fare doğurdu. *Militan*, profesyonelce bir editörlüğe kendini sığdıramayınca, ilkelerinden bir kısmını Mart 1978'de yayın hayatına giren *Sanat Emeği*'ne, böylece siyasal bir çizgiye dayanan bir anlayışa devretti. İrili ufaklı birçok dergi, sanat edebiyat ortamında iyi ya da kötü ama bir dergiyle varolunabilir iddiasını doğrulamaktan öteye gidemedi. "Siyasetler"i referans alan dergiler de, bir sosyalizm anlayışında tanımlı sanatsal pratiği işaret etmekten çok, çizgilerine sempati gösteren "aydın"ları birarada tutmak sınırlarına hapsoldu. Hepsi bugün gerek devrimci politika gerek devrimci sanat pratiğinin dersler çıkarılması gereken deneyimleri olarak geride kaldılar. Aslında ne kadar "geçmişte" kaldılar? Bunu bugün yanıtlayabilecek. Bugün önümüzde duran bu sorun, kuşkusuz çözümü de olan sorundur.

AKİF KURTULUŞ

baskıları aşmak için ileri sürdüğü "Ataş'ı devletleştirme" iddiasını bir türlü gerçekleştiremiyordu. Çünkü Mobil'in ana sahibi ABD'li Rockefeller grubu, aynı zamanda Türkiye'nin 2.500 milyon dolarlık dış borcunun alacaklısı olan bankaların koordinatörü City Bank'ın ana sahibiydi! Northern Electric Communication, Türkiye'deki elektronik telefon santral ihalesinin kendisine verilmemesi üzerine, PTT'nin rutin işleyişi açısından hayati önemdeki üretimi yüzde 30 oranında düşürmüştü. Türkiye Elektrik Kurumu'nun kilit iş bağlantılarının olduğu Siemens-Türk Kablo AŞ alacaklarının kısa sürede ödenmemesi halinde üretimi azaltacağı tehdidini iletmişti. Akdeniz Gübre Sanayii'nde yüzde 49 hissesi olan Kuwait Petrochemical Corporation, "alacaklarını" öne sürerek, 1977'deki sermaye artırımı nedeniyle ödemesi gereken bedeli Türkiye'ye transfer etmiyordu.

CHP iktidarı, burjuvazinin destek ve güvenini kalıcılaştırmak için azami çaba gösteriyordu. Ağustos sonlarında Egeli büyük sermaye ve sanayi temsilcileriyle görüşen Ecevit, "düzen değişikliğinden korkmayın" mesajını verdi. Ege büyük burjuvazisi adına yapılan açıklamada da şöyle denildi: "Başbakan düzen değişikliğinden özel sektörü yoketmeyi değil, aksayan işlerin düzeltilmesini, ülkeye sosyal huzurun getirilmesini kastediyor." Türkiye'nin ekonomik politikasının ana hatlarının çizilmesinde ve kamu kaynaklarının yönlendirilmesinde temel önemi olan "Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının Temel Hedefleri ve Stratejisi" belgesinin oluşum süreci de; *CHP* iktidarının uluslararası ve yerli sermaye karşısındaki teslimiyetinin bir örneğiydi. 2 Haziran'da *DPT* tarafından açıklanan Strateji taslağı, Dünya Bankası uzmanları ve *TÜSİAD*'ın eleştirileriyle karşılaştı. *TÜSİAD* Strateji'yi, "kendilerine danışılmadan hazırlanması; demir-çelik, kereste, linyit gibi bazı alanlarda devletleştirmeleri öngörmesi; ekonominin ağırlığının kooperatiflere ve devlet sektörüne verilmesi" nedeniyle eleştirerek "özel sektöre öncelik ve moral veren" bir strateji istiyordu. Dünya Bankası ise, Strateji'nin büyüme ve sanayileşme hedeflerini "gerçekçi" bulmuyor; "sanayileşme, büyüme ile dengeli gelir bölüşümünün aynı anda hep birlikte gerçekleştirilmek" istenmesinin "tehlikeli" olduğunu söylüyor; "Türkiye'nin ağır sanayide gelişme beklemeden ihracata dönük hafif sanayilere yönelmesi gerektiğini" saptıyordu. Bu tepkiler karşısında bunalan Ecevit, Strateji'nin hazırlanmasını bizzat üstlenerek ilk taslağı önemli ölçüde "yumuşattı" ve Strateji, 31 Ağustos'ta sermayenin koşulladığı bu "redaksiyon"la kesinleşti.

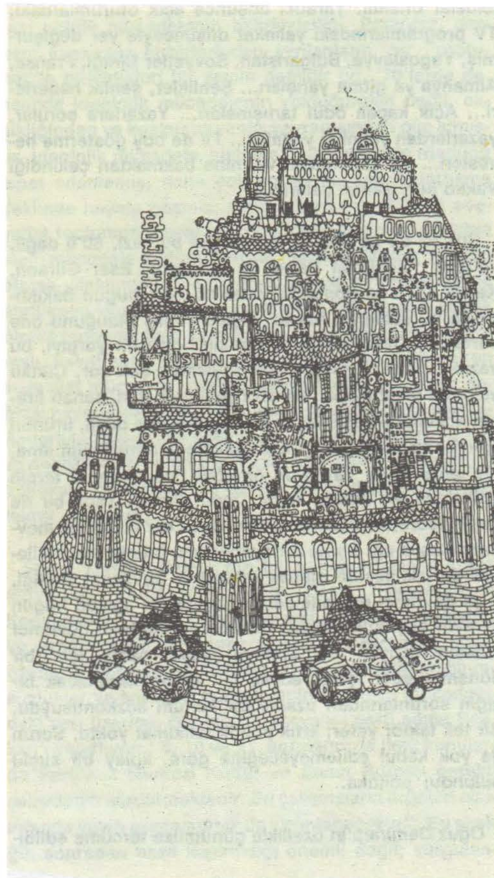
Öte yandan, *CHP* iktidarının ticaret sermayesince kullanılan kaynakları sanayiye (tekelci sanayi burjuvazisine) ve genel ekonomik yapının restorasyonuna aktarmaya dönük girişimleri, ticaret burjuvazisinin tepkisiyle karşılaşıyordu. Demir ithalatının devlet eliyle yürütülmesine ilişkin bir kararname, ithalatçı sermaye çevrelerinin baskısı sonucunda başka bir kararnameyle işlersizleştirildi. Bir başka çelişki, mal karşılığı veya kredili ithalat yapan sermayenin kârının kısıtlanması noktasında ortaya çıktı. 1977'de 2.9 milyar dolarlık ithalat, döviz yokluğu nedeniyle, krediyle veya mal karşılığı finanse edilmişti. Hükümet, ithalatçıların, Merkez Bankası'na döviz karşılığı önceden yatırdıkları ithalat bedellerinde devalüasyondan dolayı ortaya çıkan artışların ödemesi yolunda bir düzenleme getirdi. İthalatçı sermaye bu uygulamaya büyük tepki göstererek, iptali için Danıştay'a başvurdu.

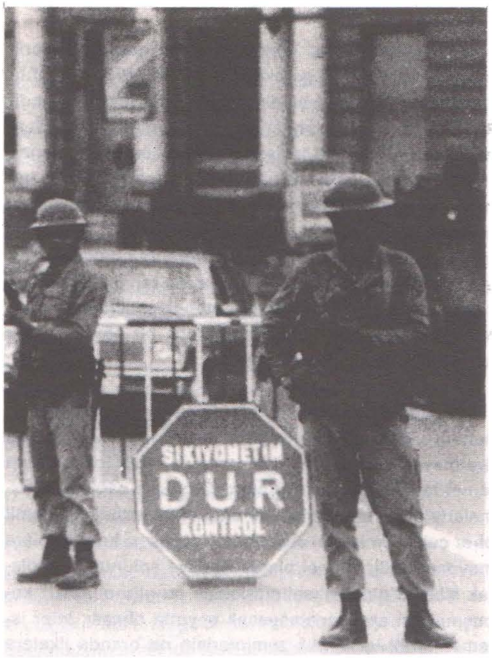
CHP İktidarı Desteklerini Yitiriyor

1978'in sonlarına doğru, iktisadi bunalımdan çıkış yolunun görünmemesi üzerine, burjuvazinin bütün fraksiyonları, hoşnutsuzluklarını dile getirmeye başladılar. 1977'de, özellikle Anadolu sermayesinin tercihlerini yansıtan *Odalar Birliği*'nin öncülüğü ve *Türk Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu, Ziraat Odaları Birliği* ve *Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu. TÜSİAD*'ın katılımıyla oluşturulmuş olan Hür Teşebbüs Konseyi, Kasım'da hükümete sert eleştiriler yöneltmeye başladı. Hür Teşebbüs Konseyi, büyük sermayenin şemsiyesi altında, esasen tekel-dışı sermaye ve küçük girişimci kesimlerin tepkilerini dışavurdukları bir kuruluştu. Anti-komünist bir söylemle "anarşi ve terör"ü lanetleyerek, sıkıyönetim ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin devreye girmesiyle "devlet otoritesinin tesisi"ni istiyor; ana hatlarıyla *AP*'nin çizgisini destekliyordu.

1979 ilkbaharında büyük sermaye *CHP* hükümetine karşı, açık ve sert tavır almaya başladı. Ekim 1978'de Amerika'ya giderek ABD yönetimi, *IMF* ve Dünya Bankası nezdinde görüşmeler yapan bir *TÜSİAD* heyeti, bu görüşmeleri sonucunda *CHP* iktidarının aldığı önlemlerin uluslararası sermaye kuruluşlarının istedikleri kapsam içinde son derece kısmi ve sınırlı bir çapta kaldığını; Türkiye'nin yeniden yapılanan dünya kapitalist sistemi içinde kabul görmek için köklü ve yapısal değişiklikleri gerçekleştirmesi gerektiğini kavramışlardı. Zaten, 1978'de değilse de 1979'da mevcut sermaye birikim mekanizmalarının tükendiği açıkça ortaya çıktı. Sanayi yatırımları ve sanayinin üretim düzeyi istikrarlı bir düşme eğilimine girdi. Döviz darboğazı nedeniyle sanayinin ihtiyaç duyduğu girdilerin -çaresizlik içinde- "yeraltı" finansman ve ticaret yollarıyla ithaline yönelinmesi; sermaye birikiminin odağının, sanayi dışında rant üreten kanallara kaymasına yol açıyordu. Bu bunalımın aşılması, yüklü-düzenli döviz akışını ve uluslararası finas-kapitalin bunun için şart koştuğu yapısal değişikliklerin gerçekleştirilmesini zorunlu kılıyordu. *CHP* hükümeti ise bu perspektife sahip değildi. Hükümetin bu açmazı karşısında *TÜSİAD* Türkiye'de o zamana kadar hiç görülmemiş bir yöntemle, gazetelere ilan vererek hükümete karşı saldırgan bir eleştiri kampanyası açtı. İlanda söylenenler, bir muhtıra ile doğrudan hükümete de duyuruldu: "Şiddetle ihtiyaç duyduğumuz dış kredilerle,

1970'ler boyunca ordunun büyük sermayeyle, kapitalist düzenin korunmasıyla ilişkisi, Marksist aydınların, propagandanın bütün araçlarıyla Kemalist bir ideolojiyle şekillenmiş bir kamuoyuna anlatmaya çalıştıkları bir hakikatti. Oysa 1980'den sonra, bu ilişki Mehmet Sönmez'in ince çizgilerini gerektirmeyecek kadar kaba ve görünür bir hakikate dönüştü. Artık bizzat ordu mensupları ve büyük sermayenin temsilcileri aralarındaki bu ilişkiyi gizlemek için en ufak bir çaba göstermemeye başladılar. Bu fütursuzluğun ilk işaretleri 1980'in başında görülmeye başlamıştı. Turgut Özal'ın 24 Ocak'tan önce alınacak kararlarla ilgili olarak yüksek rütbeli subaylara verdiği brifingi, gazeteci Emin Çölaşan şöyle anlatıyor: "Turgut askerlere iki brifing verir: Genelkurmay'da verilen bu brifinglere ekibiyle birlikte gider ve ekonominin durumunu onlara anlatır. Evren başta olmak üzere, diğer komutanlarla tanışır. O askerleri, askerler de onu severler... Hatta o kadar ki, Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülend Ulusu, Turgut'un boşalan bardağına su koymak için eline sürahiyi alıp yerinden kalkar ve bardağı doldurur." 12 Eylül'e varana kadar Özal'la askerlerin ilişkileri çok daha samimi bir nitelik kazandı. Başbakanlık için Feyzioğlu'nun düşünüldüğünü öğrenen Özal, MGK genel sekreteri orgeneral Haydar Saltık'ı arayarak şöyle konuştu: "Paşam (...) şimdi siz bir ihtilal yapmışsınız ve dört partinin genel başkanını gözaltına almışsınız. Beşinci partinin (CGP) genel başkanını ise, Başbakan yapıyorsunuz. Bu bana biraz tuhaf geldi. (...) Benim şeyim, acaba niçin aranızdan bir askeri başbakan yapmıyorsunuz? Mesela siz olabilirsiniz, Oramiral Bülend Ulusu yeni emekli oldu."

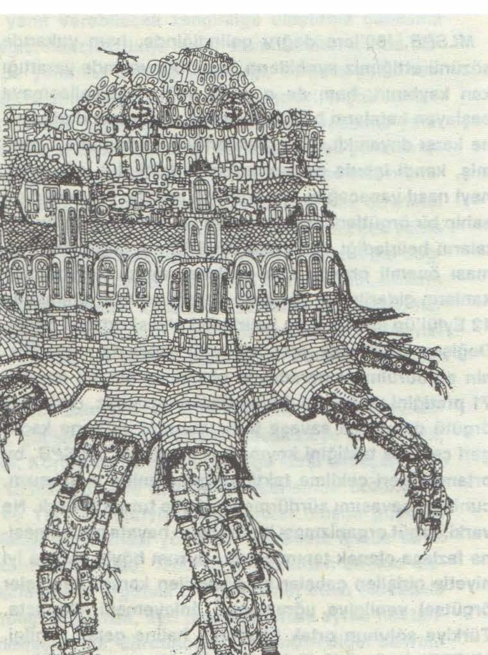

uyguladığımız ekonomik sistem birbirine çok yakından bağlıdır. Pazar ekonomisinden giderek uzaklaşan bir anlayışla ne Batı dünyasında hak ettiğimiz yeri, ne yeterli kredileri, ne yatırımlara gerekli dış sermayeyi bulabiliriz." Büyük sermayenin eleştirisi, tekel-dışı sermaye kesimleri ve orta-küçük mülk sahiplerinin "devlet otoritesi", "terörün başının ezilmesi", "istikrar" motiflerini öne çıkaran söyleminden farklı olarak; ağırlıkla iktisadi rasyonellere dayanıyordu. Ecevit, *TÜSİAD*'ın çıkışına çok sert ve "sol" bir ağızla karşılık verdi: "Bu devlet, işadamlarının muhtırası ile hükümet kurmaz, hükümet düşürmez, bu ülkede halkın dediği olur, halkı sömürenlerin değil. *Töb-Der* ve *Pol-Der* siyaset yaparsa suç, sanayici kuruluşlar yaparsa suç değil, olmaz böyle şey!" Büyük burjuvazinin hükümete tavır aldığı günlerde, Demirel *CHP* iktidarı hakkında "Türk askerinin Amerika'nın güdümünde olacağını sanmıyorum, ihtimal vermiyorum, ama yine söylüyorum: Bu gidiş Allende'nin gidişine benziyor" dedi; bunu sağ basında "Allende-Büllende" benzetmeleri izledi. 2 Nisan'da, *AP* milletvekili Hüsamettin Tiyanşan'ın başında bulunduğu *Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu*'nun dört gün boyunca "kontak ve kepenk kapatma" çağrısı yapması, "*CHP* iktidarının Şili modeli tasfiyesi" temasını güçlendirdi. Ancak sıkıyönetim makamları, Tiyanşan'ın çağrısını yasadışı bularak engellediler.

1979'da burjuvazi bütün fraksiyonlarıyla hükümetin karşısına geçerken, *CHP* iktidarının emekçi ve yoksul sınıflardaki desteği de hızla eriyordu. 1979 ortalarından itibaren gündelikleşen yokluklar, kıtlıklar, saatlerce süren elektrik kısıntıları, geniş halk kitlelerinin hayatını felce uğratıyordu. *CHP*'nin "toplumsal anlaşma"yla birlikte sendikal alanda *Türk-İş*'i asli muhatap sayan yaklaşımından tedirgin olan *DİSK*, 1 Mayıs konusundaki yasakçı tavrından sonra hükümete desteğini tamamen çekti. "Toplumsal anlaşma"nın ekonomik sonuçlarının ve bu "anlaşma"nın parçası olduğu genel ekonomik politikanın işçi sınıfının lehine olmadığı ortaya çıkınca; *Türk-İş* tabanında da hoşnutsuzluk büyüdü. Nisan 1979'da yapılan 11. genel kurulda *Türk-İş* yönetimi, *MHP*'ye yakın sendikacıların desteğiyle *AP*'li kadroların eline geçti.

CHP İçinde Çelişkiler ve Bunalım

İktidarın yıpranması, doğal olarak *CHP* içi çelişkileri de şiddetlendirip genişletiyordu. Ecevit, 1978 başında, "hükümet-meclis grubu-parti yönetimi arasında çelişki yaşanmaması için", hükümette bakan olanların partideki yöneticilik görevlerinden istifa etmelerini sağladı. Beş yıldır genel sekreterliği sürdüren (devlet bakanı) Orhan Eyüboğlu'nun yerine Mustafa Üstündağ geldi. Ocak 1978 sonunda yapılan *CHP* Küçük Kurultay'ı kapanış bildirgesinde, "devlet yönetimini yıllardır parselleyenlerin dar kadroculuk anlayışına ve uygulamasına son verilirken, bu tür eğilimlerin *CHP*'de asla yer bulamayacağı ve bulmaması gerektiği" vurgulanmıştı. Ancak "dar kadroculuk", 1978/79 döneminde *CHP* içinde başlıca tartışma konularından biri oldu. Özellikle bakanlığının kadro yasası olmadığı için geniş kadro kullanma imkanına sahip bulunan Köyişleri Bakanı Ali Topuz, sürekli suçlamalarla karşı karşıya kaldı. İktidarın önemli zaaflarından biri, 1977 öncesinde "*MC* döneminin hesabını soracağı" yolundaki vaadlerine rağmen, bürokrasideki faşizan kadrolaşmayı tasfiye etmekte başarısız kalması; *MC* iktidarları boyunca mağdur edilen partili ve sempatizan kadroların -doğal olarak kısmen intikamcı ve kariyerist nitelikler de taşıyabilen- taleplerine karşılık verememesiydi. Birçok bakanın özel kalem müdürü, önemli illerin valileri, emniyet müdürleri vb. aylarca, hatta bazen hiç değiştiril(e)memişti. Ankara milletvekili Semih Eryıldız *(CHP)* 26 Mayıs'taki 24. Kurultay'da şunları söyleyecekti: "16 ay içinde yüzbinden fazla kadro kullanmışız. Bu kadrolardan *AP*'liler, *MHP*'liler yararlandı. *CHP*'de toplanan yurtseverler ise pek çok ilde, ilçede gençlik ve kadın kollarında yapılan operasyonlarla görevden uzaklaştırıldı." 1979 sonbaharına doğru, Ecevit'in eşi Rahşan Ecevit'in çevresindeki bazı partililerin ve *CHP* Kadın Kolları genel başkanı Güler Gürpınar'ın yakınlarının, yokluğu çekilen yağ ticaretine karıştıkları yolundaki iddialar; hükümete hem genel kamuoyunda, hem parti içinde büyük itibar kaybettirdi. 1979 başındaki *CHP* İstanbul il kongresinde 200 delege tarafından imzalanan "önerge", hükümetin iktidarsızlaşma dinamiğinin yerinde bir gözlemi niteliğindeydi: "Emekçi kitleleriyle, esnafla, aydınla, üreticiyle, gençlikle ve basınla iyi ilişkiler yeniden kurulup, onlara güven verilmezse, *Türk-İş*'te, *DİSK*'te ve demokratik kitle örgütlerinde azalmakta olan *CHP* etkinliği artırılmazsa, ekonomik yanlışlıklardan sakınılmaz, pahalılık önlenemezse, devlet kadrolarındaki uyuşukluk ve yer yer devam eden *MC* zihniyeti ortadan kaldırılmazsa, can güvenliği sağlanamazsa, *CHP*'nin 1979 senato seçimlerinde oy kaybına uğrayabileceği ve dolayısıyla hükümetimizin sarsılabileceği kaygımızı belirtiriz." 1979 başında, 24. Kurultay öncesinde, *CHP* içi çelişkiler berraklaşmaya başladı.

En güçlü muhalif hizbin önderi Ali Topuz, "*CHP*'yi 'lider değil örgüt partisi' diyerek kendileriyle birlikte değiştiren Ecevit'in şimdi partiyi lider partisine dönüştürdüğünü" savunuyor; "genel başkana kimsenin ulaşamadığından" yakınıyordu. Deniz Baykal ve Ali Topuz önderliğindeki hizipler, *CHP* Parti Meclisi'nin (PM) yeniden oluşturulması talebinde birleştiler. PM gibi yetkili bir organın devreye girmesi, genel başkanlığın ve merkez yönetiminin gücünü önemli ölçüde kısıtlayacak, denetim altına alacaktı. Süleyman Genç, Ertuğrul Günay, Altan Tuna gibi isimlerin sürüklediği, 50'ye yakın parlamenterin desteğine ulaşabilen sol kanat da bu talebi destekledi. Ecevit, "geçmişte PM'nin parti içindeki sağ ve sol kanatları uzlaştırmak için varolduğunu; oysa şimdi herkesin demokratik sol çizgide olduğunu" söyleyerek bu talebi reddediyordu. 24 Mayıs'ta toplanan 24. Kurultay'da Ecevit, *CHP*'nin gerçek anlamda iktidar

MLSPB Hareketi

MLSPB, THKP-C çizgisinin oportünizmin yoğun saldırılarının hedefi haline geldiği 1975'de, Parti çizgisinin samimi bir savunucusu olarak siyaset yelpazesi içine ilk adımlarını attı. *MLSPB*'nin örgütlenme ve mücadele pratiğini belirleyen düşünce sistematiğinin ana hatları şöyle özetlenebilir:

I- *THKP-C* çizgisi Türkiye devriminin yolunu aydınlatan bilimselliğe sahiptir. II- *THKP-C* sahip olduğu siyasal çizginin mücadele pratiği içindeyken, örgütsel yapısı darbeler almış ve önder gücünü kaybetmiştir. Partiden artakalanlar, omuzlarına yüklenen tarihsel görevleri omuzlamaktan kaçınmışlardır. Böylece, partinin yapısı merkezi düzeyde alınan darbeleri ve önderliğin imha edilmesinin doğurduğu boşluğun doldurulamamasının sonucu olarak dağılmıştır. III- *THKP-C* örgütsel-askerî planda yenilgiye uğramıştır. *THKP-C*'nin yenilgisi, ideolojik-stratejik bir yenilgi olmadığı için, çizginin samimi savunucularının önünde yeni bir ideolojik-stratejik çizgi yaratma görevi yoktur. Gündem, partinin reorganizasyonunun sağlanmasıdır. IV- *THKP-C*'nin örgütsel planda yeniden yapılanması görevi, politikleşmiş Askerî Savaş Stratejisi'nin (PASS) kapsadığı mücadele biçimlerinin diyalektik bütünlüğü dışındaki mücadele perspektifiyle yerine getirilmez. Kavranması gereken ilk halka, PASS'a güç oranında yaşam kazandıracak örgüt yapısını oluşturmaktır. Oluşturulacak asgari örgüt, Silahlı Propagandayı (SP) temel, diğer mücadele biçimlerinin SP'ye bağlı olarak gücü oranında hayata geçirilmelidir. *THKP-C* güçlerinin birlikteliği bu pratik mücadele içerisinde sağlanabilir.

MLSPB 1975'de esas olarak bu perspektifler ışığında inşa edildi. Bu yaklaşımlar politik bazda ele alındığında, esas olarak döneme uygun gelen saptamalardır. Ne varki, *MLSPB*, bu perspektifleri tamamlayıcı yaklaşımlarda önemli oranda amatörlüğe ve öznelliğe düştü.

O günün politik düzleminde,*THKP-C* güçleri olarak tanımlanan güçlerin büyük çoğunluğu, örgütlenme denildiğinde, legal örgütlenmeyi, mücadele denildiğinde akademik-demokratik mücadeleyi anlıyorlardı. Genelde hakim olan yaklaşım devrim mücadelesinin parti önderliğinde başarılı bir şekilde yürütüleceği noktasında olmasına karşın, partinin nasıl yaratılacağı sorununa gelindiğinde çoğu çevrenin şekillenmiş düşünceleri olmadığı gibi bu yönde herhangi bir projeleri de yoktu. Dahası, 12 Mart cuntasının yarattığı şoktan kurtulamamanın dayattığı belirgin bir anlayış, geleneksel sol odaklı olarak devrimci güçlerin saflarına sürekli olarak pompalanıyordu. Bu kesimlere göre, 12 Mart cuntası dahil, birçok kötülüğün kaynağı 71 ihtilalci atılımıydı. Bu anlamıyla 71 devrimci hareketleri kişiliğinde silahlı mücadele anlayışı mahkûm edilmeye çalışılıyordu.

İşte *MLSPB*'nin çıkışı bu ortamda oldukça anlamlıydı. *MLSPB* devrimci bir örgütün iradi çabaların ürünü olacağını savunarak, devrimci örgütün yaratılması mücadelesinin savunulan devrimci stratejinin öngördüğü çalışma tarzının hayata geçirilmesinin dışında düşünülemeyeceğini açık olarak ilan etti. *MLSPB*, doğru gördüklerini söylemde de bırakmayarak, oluşturduğu asgari örgüt yapısıyla silahlı propagandayı temel, diğer mücadele biçimlerini SP'ye yardımcı olarak ele alıp, mücadeleyi bu esasta eksikliklerlyle beraber gücü oranında sürdürdü. Bu olgu *MLSPB*'yi *THKP-C*'yi savunuyorum diyen diğer kesimlerden ayıran önemli bir olgudur.

MLSPB'nin ayırdedici bir diğer özelliği ise, *Devrimci Yol, Devrimci Sol* dahil, birçok kesim mücadeleyi kendiliğindencilğin yarattığı koşullarla sınırlandırıp, kendilerine sivil faşist güçlerle çerçevelenmiş devrimci şiddet kullanma perspektifi oluştururken, *MLSPB*, devrimci savaşın sivil faşist güçlerle sınırlanarak ele alınamayacağını, sivil faşist güçlerin saldırılarına kaynaklık edenin emperyalizm ve oligarşik ittifak ve siyasal iktidar olduğu saptamasından hareketle, mücadelenin hedeflerini anti-emperyalist, anti-oligarşik devrim kapsamında iktidar savaşımı belirledi. Yine emperyalizmin ve oligarşik ittifakın maşası durumuna gelmiş faşist güçlere karşı militan bir tutum alınması gerektiği anlayış ve pratiği sergilendi. *MLSPB*'nin süreçteki eylem çizgisine bakıldığında bu gerçekler açık ve net olarak görülür.

ABD emperyalizminin ülkemizdeki varlığına; *CIA* ajanlarına; ABD'nin kurum ve kuruluşlarına; Filistin halkının ve Orta Doğu halklarının başdüşmanı, ABD emperyalizminin Orta Doğu'daki maaşı İsrail Siyonizminin temsilcisi olan Abraham Elazar'ın cezalandırılması ve devrimci şiddet temelinde tavır alınması; *MLSPB*'nin mücadelesinin anti-emperyalist, anti-Siyonist ve enternasyonalist yönünü simgeler. Partimizin önder kadrolarından Hüseyin Cevahir'in katili Cihangir Erdeniz'in cezalandırılması, işkenceci polis şefi ve partimizin önder kadrosu Ulaş Bardakçı'nın devrimci arkadaşlarımız Ömer Çimeken ve Tamer Tabak'ın katillerinden olan Ahmet Ateşli'nin hedeflenmesi vb. eylemlerle *MLSPB*, devrimcilerin kanını döken halk düşmanlarının cezasız kalmayacağını açıkça ortaya koymuştur. Sivil faşist güçlerin gelişen halk hareketini bastırma, provokasyonlar yaratma, devrimcileri katletme saldırılarına karşı alınan militan tavır; *MLSPB*'nin yürüttüğü aktif savaşın ana çerçevesini oluşturur.

Bu noktada *MLSPB*'yi birçok örgütlenmeden ayıran bir diğer özelliğinden sözetmeden geçemeyiz; 12 Eylül cuntasının mimarları faşist generaller, halkı arkalarına alma propagandalarının temel malzemelerinden biri bilindiği gibi, "halkın can ve mal güvenliği kalmamıştı" idi. Cuntacılar sürekli olarak bu demagojik propagandayı yineleyip durdular. Bu propagandalarında önemli oranda başarılı olduklarını da teslim etmek gerekir. Cuntacı generallerin bu alanda başarılı olmalarının nedenlerinden biri, 75-80 sürecinde devrimci güçlerin büyük bir kesiminin orta ve küçük burjuvaziden bazen açık, bazen dolaylı zora dayalı olarak "bağış" adı altında para toplamaları, "kepenk indirme" vb. eylemlerle bu kesimler üzerinde devrimci güçler aleyhinde ortam oluşturmalarıdır. *MLSPB* 75-80 sürecinde bu kesimlere yönelinmemesi gerektiğini ilkesel bir sorun olarak ele almıştır.

MLSPB'nin militan tavrı bunlarla sınırlı değildir. Cuntacı generallerin kurdukları darağaçlarında, Ahmet Saner ve Kadir Tandoğan yoldaşlarımızın takındıkları onurlu tutum; oligarşinin işkencehanelerinde Bedrettin Şırnak, Nurettin Yenigöl yoldaşlarımızın canları pahasına yürüttüğü direniş; Nurettin Gürateş, Atilla Ermutlu, Tamer Arda, Doğan Özzümrüt, Ercan Yurtbilir, Cebrail Dinç, İbrahim Özalp, gibi onlarca *MLSPB* kadro ve militanının düşmana karşı almış olduğu tavır, *MLSPB*'nin yarattığı geleneğin birer örnekleridir. Birçok örgüt işkencehanelerdeki çözülmeleri deyim yerindeyse mübah görmeye çalışırken *MLSPB*, geleceğe dönük devrimci bir gelenek yaratmak kaygısıyla hareket etmiş, mahkum edilmesi cezalandırılması gereken tutumlara karşı sessiz kalmamıştır. Yine cuntanın cezaevlerinde izlediği sindirme ve teslim alma politikalarına karşı, birkaç hain dışında *MLSPB* militanlarının almış olduğu tavır, devrimci bir geleneğin yaratılması yönünde oldukça öneme sahiptir...

MLSPB'nin kuruluşuna yönelik ilk adımları atan arkadaşlarımızın hiçbiri geçmişin *THKP-C* deneyimi içerisinde yer almamıştır. Bu yönüyle de, geniş pratiğin canlı taşıcılarına sahip değildik. Sahip olduğumuz bu nesnellik, geçmişi sağlıklı bir zeminde değerlendirebilmemizi önemli oranda etkilemiştir. Deneyimsizliklerimize, süreçte *THKP-C*'ye karşı yoğun saldırıların yarattığı tepkiler eklendiğinde, *THKP-C*'yi hem teorik hem de pratik bazda dogmatik olarak değerlendirmemiz, yaşadığımız sürecin bir gerçeğidir. Bu dogmatik değerlendirmenin yarattığı atmosferde, Türkiye devrimi hakkında teorik zeminde söylenmesi gereken, her şeyin *THKP-C* tarafından söylendiği kanısı büyük oranda saflarımıza hakimdi. Bu kanının doğal uzantısı olarak, devrimci teori adeta taşlaştırıldı. Teorinin taşlaştırılmasının örgüt ilişkilerine ve mücadeleye yansıması ise, bir dizi olumsuzluğu beraberinde getirdi. *THKP-C*'nin ortaya koyduğu tezlerden açılması gerekenlerin açılımının yapılamaması, eksik olanların tamamlanmaması, yeni sürecin ortaya çıkardığı siyasal sorunların teorik düzlemde tanımlanmaması, kadroların ağırlıklı olarak tek yönlü şekillenmesi vb. olumsuzluklar boynumuza asılı koca bir ağırlık olarak bünyemizi günbegün zayıflattı.

Dünyada ve ülkede olup bitenlerin izleyicisi olmayan, bunlar üzerinde sürekli olarak kafa yormayan, politika üretmeyen insanlar, eninde sonunda örgüt içi sorunları temel tartışma konuları yapar. Örgüt içi sağlıklı tartışmalarla giderilmesi olanaklı olan olumsuzluklar önemli birer çelişkiymiş gibi ele alınarak sağlıksız kopuşmalara meydan verilir. Genel olarak Türkiye solunun özel olarak *MLSPB*'nin tarihsel sürecinde bu gibi olumsuz kopuşmaların azımsanamayacak boyutta olması, ister istemez birlik ve ayrılık zeminlerinin ne oranda ilkelere dayanılarak oluşturulduğu üzerinde durulması gereken bir konu olarak önümüzde durmaktadır.

Genel olarak Türkiye solunda, birliktelikler ve ayrılıklar sağlıklı zeminlerde gerçekleşmemiştir. *THKP-C* genelini ele aldığımızda, *THKP-C* kökenli bir dizi grup ve çevre olmasına karşın, bu yapılanmaların aralarında ne gibi temel ayrım noktaları olduğu hiçbir dönem belirgin olarak ifade edilmemiştir. Bu çevrelerin birçoğunun arasında temele ilişkin ayrım noktaları olmamasına rağmen, dahası ortak noktalarının alabildiğine fazla olmasına reğmen, ayrı olmalarının mantıki ve biçimsel hiçbir izahı olamaz. Bu olgu *MLSPB* saflarında bilince çıkarılmadığı ve bu yaklaşımlar mahkum edilmediği için, *MLSPB* iki-üç kez yeni gruplar doğurmak olgusuyla karşı karşıya kaldı. Bir *THKP-C Savaşçıları* ayrılığını, bir *Çayan Sempatizanları* ayrılığını veya o dönem "kardeş örgüt" olarak ilan ettiğimiz *Eylem Birliği* örgütlenmesiyle neden birlik oluşturmadığımızı bilimsel temellerde açıklamak olanaklı değildir.

MLSPB, '80'lere doğru gelindiğinde, hem yukarıda sözünü ettiğimiz ayrılıkların örgüt bünyesinde yarattığı kan kaybının, hem de o güne değin yapısallaşmaya başlayan hataların bileşkesi olarak düşmanın darbelerine karşı dayanıklı, kitle ilişkileri içinde kamufle olabilmiş, kendi içinde gerçek anlamda bütünlük gösteren, neyi nasıl yapacağını öngörüsünü taşıyan bir önderliğe sahip bir örgütlenme yaratamamıştı. 1980 içinde bu hataların belirlediği darbelerle *MLSPB*'nin örgüt organizması önemli oranda kan kaybına uğradı. Kaybedilen kanların giderilmesi yönünde gerekli adımlar atılmadan 12 Eylül'ün kuşattığı ve belirlediği siyasi ortama girildi. Değişen koşullarda, mevcut örgüt yapısıyla mücadelenin sürdürülmesi neredeyse olanaksız bir hal almıştı. 71 pratiğini ve teoriyi dogmatik kavrayışımız, önümüze örgütü düşmanla savaşa hazır duruma getirene kadar geri çekilme taktiğini koymamızı engelledi. *MLSPB*, bu ortamda geri çekilme taktiğini gündemine almaksızın, cuntaya savaşımı sürdürme yönünde tutum takındı. Ne varki, örgüt organizması bu tutumun hayata geçirilmesine fazlaca olanak tanımıyordu. Durum böyle olunca iyi niyetle girişilen çabalar ve gösterilen kararlı direnişler örgütsel yenilgiye uğramamızı önleyemedi. Sonuçta, Türkiye solunun ortak "kaderi"'i haline gelen yenilgi, *MLSPB*'nin örgütlü ilişkilerinin büyük oranda dağılmasıyla gündemimize girdi.

THKP-C'nin örgütsel yenilgiye uğradığı süreçten günümüze-partinin çizgisini açıktan açığa yadsıyanların dışında-onun "her yönüyle savunuyoruz" diyeninden, "*THKP-C* çizgisini, bazı hata ve eksiklerine rağmen Türkiye devriminin yolunu aydınlatan bir çizgi olarak

görüyoruz" diyenine kadar, bir dizi grup ve örgütlenme çıkmış olmasına karşın, bu yapıların hiçbiri *THKP-C*'nin işlevlerine sahip bir örgütsel bütünlük ortaya koyamamıştır. Dahası, bu grup ve örgütlenmelerin her biri, dışındakilere karşı ağır suçlamalarda bulunurken, ne kendi içlerinde bütünlüklü bir perspektife sahip olmuştur, ne de dışındaki grup ve örgütlerle aralarında temele ilişkin ne gibi farklılıkların olduğunu ortaya koyup, sınır çizgilerini belirginleştirmiştir. En dar olanından nispeten geniş örgütsel faaliyet içine girenine kadar, her yapılanmanın ortak olduğu bir yaklaşım; "ben bildiğim yolda yürürüm, süreçte dışımdakilere kendimi kanıtlayıp kabul ettiririm" olmuştur. Yaklaşım esas olarak "ben merkez"ci olunca *THKP-C* çizgisini benimseyip savunduğu savı içinde olan grup ve örgütlenmiş yapıların birbirine yaklaşım politikaları; birbirlerini öncelikle yadsımak, ardından da "eritmeye" çalışmak temeline oturmuştur. *THKP-C* güçlerinin kümelendiği yapılanmalar "birlik" ve birbirlerine yaklaşımları böyle olunca da, ptansiyel gün be gün sağlıklı olmayan temelde birbirinden uzaklaşmış, varolan gruplar hızla çoğalma ivmesi kazanmıştır. Sonuçta, dün olduğu gibi bugün de *THKP-C* çizgisini savunduğu iddiasında olan grup-çevre ve örgütlenmelerin arasında temele ilişkin yaklaşımlarda ne gibi farklılıkların olduğu açıkça ortada değilken, yine her grup kendini en doğru gösterme çabasındadır. Her yapı bir diğerinin bazı açmazlarını öne çıkararak, kendisini de içine alan geneldeki açmazı gözlerden kaçırmaya çalışmaktadır. Bu açmaz, "birlik" örgüt anlayışı, kitle çizgisi ve mücadele anlayışının bir birine karıştırılması, aralarındaki diyalektik bağın kavranamamasındandır.

Bizler, devrimci teorinin doğmalaştırılıp, taşlaştırılmasının acısını çeken insanlar olarak, bir yandan geçmiş yaşananlardan çıkarılacak azami dersleri, izleyeceğimiz yolun birer kazanım düzeyine çıkarmak uğraşı içine girerken, diğer yandan savunduğumuz *THKP-C* çizgisini her türlü saplantıdan ve dogmatizmden uzak ele alıp pratiğimize ışık tutacak düzeye yükselme çabamızdan bir an olsun duraksamayacağız. Bu doğrultudaki adamılarımızı sıklaştırırken de esas olarak iki noktayı gözden kaçırmayacağız. Birincisi, nesnenin somut çözümlenmesinden hareketle, bilinç düzeyine çıkarılan doğru önermelere dört elle sarılarak onların özünü bozmadan somuta yanıt verebilecek zenginliğe ulaştırma çabasına gireceğiz. İkincisi, düne kadar savunucuları içinde bizlerin de yeralmış olduğu yanlışlığı, somuta yanıt vermezliği kanıtlamış yaklaşım ve önermeleri, hiçbir savunma güdüsüne kapılmadan mahkûm edip yadsıma yoluna gideceğiz. Bizler devrimin sorunlarına bu yaklaşımla eğilirken, her devrimci teoriyi ortadoks kiliselerin mantığıyla ele alanların, hem de gerçek niyetlerinin, devrimci teorinin lafızları ardında gizlemeye çalışanların, çok yönlü saldırılarına hedef olacağımızın bilincindeyiz. Yine doğru devrimci düşünce ve önermeleri savunmanın, onların gerektirdiği adımları kararlılıkla atmanın yüceliğini, her türlü dogmatizmin, öznelliğin oklarına göğüs germenin çok ilerisinde bir anlam taşıdığının da bilincindeyiz.

Gündemimizin ana hatlarını şöyle ifade edebiliriz. Birincisi, güçlerimizi toparlamak, mücadeleye yöneltmek; ikincisi, Kürdistan'da sömürgeciliğe karşı savaşan devrimci ulusal güçlerle dayanışma içerisinde bulunarak, Kürt ve Türk halklarıyla azınlıklardan oluşan güçlerin birlikteliği sağlanması yönünde mücadele içinde birlik sağlamak, üçüncüsü, *THKP-C* güçlerinden birlikte olabileceklerimizle örgütsel birliğe hizmet eden mücadele birlikteliği sağlamak, ayrı olacaklarımızla ayrım noktarımızı netleştirmek; dördüncüsü, ülkemizin diğer devrimci güçleriyle ittifakların, eylem birlikteliklerinin zeminini oluşturmaktır. Bu yolla geleceği kucaklamak iddiasında bulunacak ve geleceği kucaklamaya aday olacak *THKP-C* somut bir güç haline gelecektir. Ve devrim *THKP-C* önderliğinde proletaryanın ve ezilen halkların olacaktır.

İBRAHİM YİRİK

ol(a)madığı yönündeki kanaati resmileştirdi: "Henüz kesin bir *CHP* iktidarından söz edilemez. Amacımız 1981'de kesin iktidar olmaktır." Kurultay'da, PM'nin yeniden oluşumu önerisi 571'e karşı 769 oyla reddedildi. 26 Mayıs günü, iktidara karşı kapsamlı siyasal ve ideolojik eleştiriler gündeme geldi. Metin Tüzün ve Süleyman Genç "*CHP*'nin demokratik kitle tabanından koptuğunu, destekçisi toplumsal güçlerle arasına soğukluk girdiğini" belirttiler. Topuz ve Baykal hizipleriyle sol kanat ortak veya güçlü bir liste çıkaramadılar; böylece Ecevit Kurultay'dan istediği yönetim kadrosuyla çıkmayı başardı. Kurultay'ın benimsediği "Ana Davalar Raporu", radikal, ama kağıt üzerinde kalacak olan talepleri dile getiriyordu: "Sermayelerinin yüzde 50'si devlete ait olan bankalar kurulması ve öteki bankaların kapatılması, tüm çalışanlara sendika hakkı verilmesi, lokavtın kaldırılması, asgari geçim indiriminin Senato seçimlerinden önce yasalaşması, faşist baskıların kökünün kazınması..."

CHP İktidarının Çöküşü

1979'un yaz aylarından itibaren, iktidar hızla aşınıyordu. 29 Mayıs'ta, hükümetin bağımsız bakanlarından Enver Akova istifa etmişti. Bağımsız Sosyal Güvenlik Bakanı Hilmi İşgüzar, hakkında yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle verilen gensoru önergesinin parlamentoda kabul edilmesi üzerine, 7 Haziran'da istifa etti. Aynı gün, bu kez Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı hakkında gensoru önergesi verildi. Bağımsız bakanlardan Ali Rıza Septioğlu 18 Haziran'da, *DP* Başkanvekili ve devlet bakanı Faruk Sükan 20 Eylül'de, bağımsızlardan Ahmet Karaarslan 29 Eylül'de istifa ettiler. Yeni iktidar arayışı fiilen başlamıştı. 29 Ağustos 1979'da, Türkiye'de egemen blokun ve rejimin sesi niteliğindeki *Hürriyet* gazetesi bütün partileri "Atatürk ilkeleri ve demokratik hukuk devletinde birleşmeye" çağıran bir bildiri yayımladı. *AP* ve *CHP* önderlerinin bu bildiriyi desteklemesi için bağlantılar önceden yapılmıştı. Ertesi gün, bu "destek mesajları" yayımlandı. Birçok general de, kulislerde, "memleketi kurtarmak için" *AP-CHP* işbirliği formülünü ileri sürüyordu. Bakanlardan Neşet Akmandor, Hikmet Çetin, Necdet Uğur'un da dahil olduğu bir grup, *AP-CHP* işbirliğini *CHP* içinde tartışma gündemine soktular.

14 Ekim 1979 kısmi senato ve 5 ilde milletvekili yenileme seçimleri öncesindeki kampanyada *CHP*, kentlerin ve işçi sınıfının desteğini veri sayarak; özellikle kırsal kesime dönük popülist uygulama (yüksek taban fiyatları...) ve mesajları öne çıkardı. *CHP*, "kendi dışındaki sol"u kriminalize edici tutumuyla, devrimci sosyalist grupların ve radikal demokratik mücadele veren odakların sempati desteğini de büyük ölçüde yitirmişti. *Halkın Kurtuluşu, Devrimci Halkın Yolu* gibi devrimci gruplar, 14 Ekim seçimlerinin boykot edilmesini önerdiler. *Devrimci Yol* boykot propagandası yaparken, bazı yerlerde çıkardıkları bağımsız adayları destekledi. *TKP, Kurtuluş, TSİP*, İstanbul başta olmak üzere çeşitli illerde bağımsız adaylar çıkartarak *CHP* karşısında bir alternatif oluşturma propagandası yürüttüler. 14 Ekim seçimleri, *CHP*'nin büyük yenilgisiyle

Birbirine küs gibi duran Ecevit ve Demirel, 12 Eylül 1980'de iktidara el koyan generaller tarafından uzlaşmayı becerememek ve ülkeyi uçurumun kenarına getirmekle suçlandılar. 1979 ara seçimleri sonucunda hükümeti atamakla görevlendirilen Demirel, 7 Kasım 1979'da Ecevit'le görüşüp "Kuracağı hükümetle ilgili görüşmeye geldiğini" bildirdi, başka "ricası" yoktu. Daha sonra Korutürk'e gitti, "Hükümeti 4-5 güne değin getireceğini" bildirdi. Demirel bu görüşmede Cumhurbaşkanı'na "hükümetin anarşi ve ekonomi gibi iki önemli konu ile uğraşacağını..." söyledi. Demirel'in Fahri Korutürk'le yaptığı görüşmede altında çeşitli anlamlar yatan bir cümlesi dikkat çekiciydi: "Devlet benden ibaret değil, bir çark bu... Dönmeli... Bu çarkı işleteceğim, ama devletin dişlileri fonksiyon ifa etmezse işlemez. Sizden istediğim şu: Görevlerini yerine getirmeyenleri görürsem, yerine görev yapanları getirirken yardımcı olmanız..." Sonradan Demirel, Korutürk'ün bu konuda hiç zorluk çıkarmadığını, hangi atamayı getirirse onayladığını söyleyecekti.

sonuçlandı. Senatörlüklerin 33'ünü, milletvekilliklerinin hepsini *AP* kazandı. *CHP* 1977'deki yüzde 41.4'lük oy oranından, 1960'lardaki klasik yüzdesine düştü: 29.1. *AP* de 1977'deki yüzde 36.9'dan, 60'lardaki klasiğine yükseldi: 46.8. Seçimden hemen sonra, Hür Teşebbüs Konseyi yönetim kurulları ortak bir toplantı yaparak, *Odalar Birliği* başkanı Mehmet Yazar'ın ağzından "Türk seçmeninin, insan haysiyetinin ve özgürlükçü demokrasinin teminatı olan hür teşebbüse itimat ve itibar eden politikaları mükafatlandırdığını" açıkladılar. Bu tablo karşısında Ecevit, 16 Ekim'de istifasını Cumhurbaşkanına sundu.

CHP'de Yenilginin Muhasebesi

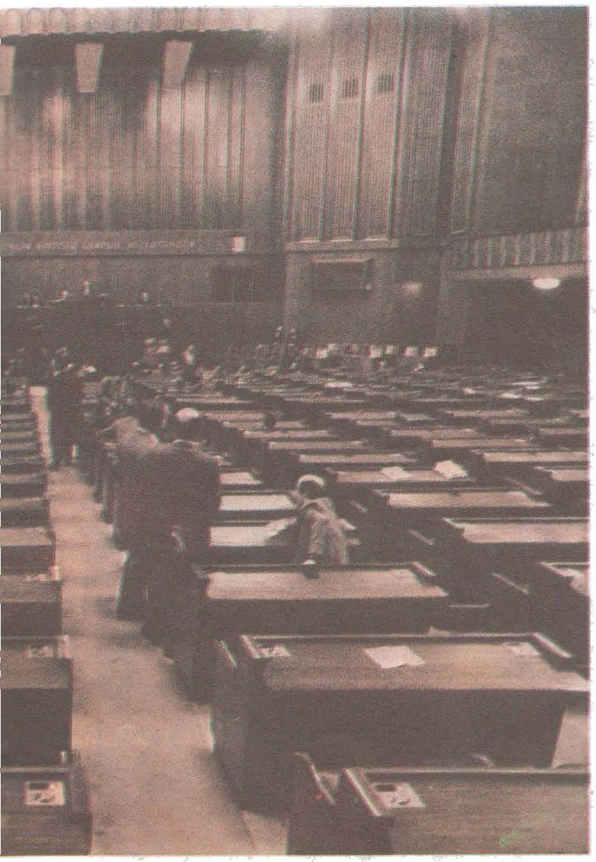
14 Ekim 1979 seçimlerindeki iktidarı yitirmeyle sonuçlanan ağır yenilgi *CHP*'nin iç bunalımını derinleştirdi. Genel Başkan Ecevit, "parti yönetiminin ve hükümetin yenilgide büyük payı bulunduğunu" söyleyerek, kendisine güvenoyu isteme gerekçesiyle Olağanüstü Kurultay'ı 4-5 Kasım'da toplantıya çağırdı. 26 Ekim'de partinin Genel Yönetim Kurulu da istifa etti. Böylece Ecevit karizmatik kişiliğiyle, parti içi muhalefetin ve tepkilerin tek hedefi haline geldi. Tartışmanın taraflarını son olağan Kurultay'daki hizipler oluşturuyorlardı: Ali Topuz ve çevresi; Deniz Baykal ve çevresi; sol muhalefet ve Genel Merkezciler/Ecevitçiler. Ecevit'i destekleyenler, partideki hizip önderlerinin basiretsiz ve kariyerist politikaları nedeniyle yenilgiye yol açarken, Ecevit'in çabasını boşunalaştırdıklarını savunuyorlardı. Ecevit, Kurultay konuşmasında açıkça "biz kendi içimizden engellendik" dedi. Ona göre, salt reel politik süreçteki aksamaların değil, *CHP*'nin global siyasal programının gerçekleştirilememesinin nedeni de iç engellemelerdi: "Yeni bir düzen değişikliği, kendi içimizdeki çekişmeler, tutarsızlıklar nedeniyle yarım kaldı." Ancak Ecevit, bu eksikli yapısıyla bile bir *CHP* iktidarının "faşizm tehlikesi" karşısında tek alternatif olduğunu ima ediyordu. Bu sözlerde, devrimcilerle ve iktidar dönemi boyunca partiden uzaklaş(tırıl)mış olan radikal sol yönelimli kesimlerle ilişkileri rehabilite etme isteği de vardı: "Disiplini uygulamadım, çünkü eğer uygularsam ve bu hükümet çökerse, acaba faşizm mi gelir kuşkusu benim içime çökmüştü." Muhalefetin ortak eleştirisi ise, Ecevit'in partide olduğu gibi hükümette de tek adam yönetimine yönelerek demokratik ve verimli bir işleyişi imkansızlaştırdığı yönündeydi. Baykalcılar ve sol muhalefet, "düzen değişikliği"nin gerçekleştirilememesinin de bu yönelimin bir parçası olan katılımcılığı engelleyici, statükocu yaklaşımdan kaynaklandığını savunuyordu. Bu eleştirinin ideolojik sıvası ve söylemi, devrimci ve radikal sol kesimlerle iletişimi rehabilite etme kaygısı bakımından Ecevit'le uyuşuyordu. Haluk Ülman, iktidardaki *CHP*'nin "şikayet ettiği düzenle bütünleştiğini" söyledi. Ecevit, bu Kurultay'da 4 çekimser, 20 red'e karşı 1341 oyla güvenoyu aldı. Bunun üzerine, ancak uyum içinde çalışabileceği bir Genel Yönetim Kurulu'nun seçilmesi durumunda Genel Başkanlığı sürdürebileceğini söyleyerek; muhalefete karşı kesin tavır koydu. Sonuçta, Genel Yönetim Kurulu, Ecevit'in istediği biçimde seçildi. Ancak muhalefetle aradaki fark, çok fazla değildi. Ecevit'in listesinde en çok oyu alan Orhan Akbulut 719, en az oyu alan üye 663 oyla seçilmişti; muhalefetin listesinde en çok oyu alan Ertuğrul Günay'ın oyu 641'di. 1980'e girerken, *CHP*'de Ecevit/merkez ile muhalefet arasındaki gerilim sürüyordu.

Ecevit, 12 Eylül'den az önce yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu: "...toplum tribünde seyirci, partiler de sahada oyuncu durumunda olursa, yalnızca partilerle politikacılar soyunup sahaya çıkar, halk da tribünlerde seyirci gibi kalırsa, demokrasi gerçeklik kazanamaz. Demokrasinin böyle sanıldığı, böyle uygulandığı bir ülkede siyaset giderek çirkin ve anlamsız bir oyuna dönüşür. Toplumun sabrını tüketen bir kavgaya dönüşür. Sonunda korkarım ki birisi çıkar, düdüğü çalar, 'oyun bitti, herkes evine' der." Ecevit'in bu sözleri yaklaşan askeri darbeyi sezinlediğini gösteriyordu. Aynı zamanda Ecevit'in, tamamen tıkanan, toplumda gittikçe derinleşen apolitikleşmeyle inanılırlığını ve meşruiyetini yitirme yolunda olan parlamenter sistemi restore etmek için yeni kitlesel inisiyatifleri harekete geçirme, 1970'lerin ortalarındaki gibi bir siyasal coşkuyu ve katılımı seferber etme arayışını yansıtıyordu. Oysa *CHP* 1970'lerin ikinci yarısında, halkı "tribünlere" davet eden geleneksel siyasal iktidar biçimini ve söylemini yeniden üreterek; toplumsal muhalefetin -çoğu durumda sonuçta onunla eklemlense bile- parlamenter mekanizmanın sınırları dışında etkin, toplumsal taban örgütlenmeleriyle arasındaki hattı kalınlaştırmıştı. *CHP* önderliği, hedeflediği "sosyal demokrat katılımcı düzen"in, devletin kurumsal-yasal düzenlemeleriyle yukarıdan aşağıya kurulacağını varsaymıştı. Bu kurumsal-yasal inşa sürecine kendisini tabi kılmayan toplumsal inisiyatifleri ise kendilerine karşıt saymışlar, kimi noktada kriminalize etmişlerdi.

Çoğunlukla *CHP*'nin sol kanadına mensup (Süleyman Genç, Ertuğrul Günay, Kemal Anadol, Nedim Tarhan...) 32 parlamenterin 9 Eylül'de yayımladığı "*CHP* Genel Yönetimine ve Örgütüne Açık Mektup"; Ecevit'in ifade ettiği türden bir açılımın gerekliliği yanında, bu açılım için *CHP*'nin kendisini ciddi biçimde dönüştürmesinin zorunluluğunu vurguluyordu: "Kendi içinde demokrasinin işlerliğini ortadan kaldıran, tüzük hükümlerini kötüye kullanarak, zor günlerin yükünü taşımış ve taşımaya kararlı örgütleri görevden alarak bir merkez partisi niteliğine doğru itilen, sağa çekilen bir *CHP*, barışın da, demokrasinin de, bağımsızlığın da toplumda savunucusu olmak olanağını yitirir, hakkını yitirir. (...) *CHP*, artık zaman yitirmeksizin hükümet olduğu dengeci ve kararsız tutumunu bir an önce terkederek, toplumsal çelişkinin emekten, bağımsızlıktan, demokrasiden yana saflarında yerini kararlılık ve tutarlılıkla almalı, toplumun yaşadığı çaresiz sürüklenişe kesin tavırla müdahalede bulunmalıdır. (...) Bağımsızlığın da, demokrasinin de temeli bilinçli, örgütlü, dirençli bir halktır. Onun için *CHP* halkın etkinliğini, direncini, gücünü azaltacak her türlü girişimin, siyasal, toplumsal ve

Mart 1980 başlarında, cumhurbaşkanlığı adaylığı için başlangıçta hiç de kuvvetli bir ad gibi görünmeyen Muhsin Batur, yalnızca 10 oy yüzünden cumhurbaşkanı seçilememişti. Turların ilk gününde aday olmadığı halde Batur'a 14 oy çıktı. 4 Mart 1980'de AP'nin ikinci adamı diye bilinen Sadettin Bilgiç cumhurbaşkanlığıyla ilgili olarak kendisiyle yapılan bir röportajda Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığına aday gösterileceği söylentilerinin dolaştığı söylendiğinde "Kenan Evren'e bir diyeceğimiz yok. Ancak halihazır parlamento içinden bir cumhurbaşkanı çıkabilir... Yani son anda bir askeri sivilleştirmeye gerek yok (...) Parlamento aritmetiği ortada. Bu aritmetik içinde, parlamento içinden bir cumhurbaşkanı çıkabilir" diyordu. Cumhurbaşkanlığı seçimi için tartışmalar 1979 yazında başlamıştı. CHP Genel Yönetim Kurulu toplantısında Uğur Alacakaptan, "Cumhurbaşkanlığı seçimi yaklaşıyor... Ne yapalım?" dediğinde Ecevit acele etmemek konusunda diretmişti. 1 Mart 1980'de Ecevit'le görüşmelerinde Alacakaptan sorusunu tekrarladı. Ecevit'in kendisine kimi düşündüğünü sorduğunda Alacakaptan "Senatodaki CHP'lilerin yüzde doksanı Muhsin Batur'a oy verir..." diyerek cevaplıyordu. Bunun üzerine Ecevit "Celal Ertuğ'a ne dersiniz?" diye sorunca Alacakaptan "Celal Ertuğ Beyin grubun desteğini sağlayabileceğini zannetmiyorum" diye belirtiyordu. Bir süre sonra başlayan turlarda sonuç alınamayınca Ecevit, CHP'lileri tek tek odasına çağırıp, herkesten odasına yerleştirdiği kutuya isim yazıp atmalarını istedi. Kutudan çoğunlukla Muhsin Batur'un adı çıktı. Ancak

CHP kulislerinde en çok konuşulan şey "Ecevit Batur'u istemiyor. Eğer isterse Batur'a oy çıkar" idi. Seçimden çok önce AP'ye, CHP'den Muhsin Batur'un cumhurbaşkanlığına talip olduğu haberi gelmişti. AP Genel İdare Kurulu'nda Süleyman Demirel kurul üyelerine cumhurbaşkanlığı konusunda fikirlerini sorduğunda Sadettin Bilgiç "Ben adayım. Bazı temaslarım var. CHP hariç diğer gruplara mensup bazı üyelerle konuştum. Seçileceğim kanaatindeyim" diye cevaplıyordu. Cumhurbaşkanlığı seçimi gündeme geldiğinde, AP ve MHP'lilerin oylarını almasına karşın Bilgiç, MSP'lilerin oylarını alamadı. MSP'liler seçimde Batur'u desteklediler. Batur'un seçilme sınırına yaklaşması üzerine tasnif heyetindeki AP'liler Batur'a kimin oy verdiğini merakla öğrenmeye çalışıyorlardı. Tasnif sırasında biraz daha dikkatle davrandıklarında normal olarak dörde katlanan oyların bir kısmının muska biçiminde bir daha ikiye katlandığını ortaya üçgen oylar çıktığını gördüler. Muska oyların sayısı hiçbir zaman 21'den aşağı düşmüyor, bazen 22-23'e çıktığı da oluyordu. Bu oyların MSP'lilere ait olduğu öğrenildi. MSP'liler blok halinde CHP adayına oy verdiklerini böyle ispatlıyorlardı. Yine AP'lilerin tespitlerine göre bir kısım CHP'liler boş oy atıyorlardı. AP'li Yiğit Köker ve Cahit Dalokay, CHP'li Karakaş'ı ziyaretlerinde Karakaş'ın da Batur'a karşı olduğunu, Karakaş da dahil 15-16 CHP'linin Batur'a oy vermediğini anladılar. Turlar uzayınca pusulalardan birinde şöyle bir dörtlük çıkmıştı: "Ne kendi seçildi Cumhurbaşkanı / Ne Sadettin Bilgiç'e verdi huzur / Nafile turların sonunda / Terhis oldu Muhsin Batur"

ekonomik baskıların karşısına çıkmakla; faşizme karşı halkın demokratik bilincini ve gücünü örgütlemekle de görevlidir."

"3. *MC*"

19 Şubat 1979'da *AP* kurmaylarından İhsan Sabri Çağlayangil, *AP*'nin 3. bir *Milliyetçi Cephe* koalisyonuna yanaşmayacağını belirtmişti: "Kurtuluş yolu, *MSP* ve *MHP* ile işbirliği değildir. Bu yol iki kez denenmiştir. *AP, MSP* ve *MHP*'ye ortaklık için teklifte bulunmayacaktır. *MSP, MHP* dışında Türkiye'yi idare edecek bir hükümet kurulmasına yardımcı olacağız." Ancak 14 Ekim 1979 seçimlerinden sonra, Demirel yeniden Erbakan ve Türkeş'le biraraya geldi. Fakat bu kez eski *MC* ortakları *AP* iktidarını hükümete katılmadan, dışardan destekleyeceklerdi. *AP* yönetiminin hedefi, tek başına iktidar olabileceğini kestirdiği ilk uygun zamanda erken seçime gitmekti. *MHP*'ye kayan tabanını geri alma umudu güçlenen *MSP* de erken seçim için soluklanmayı tasarlıyordu. İktidar perspektifini yitiren ve geniş kitleler nezdinde itibar kaybına uğrayan *MHP* ise bir yandan parlamenter politikada yeniden meşrulaşma; diğer yandan ve iktidarın parlamentodaki destekçisi olma konumundan yararlanarak biraz toparlanma, kadrolaşmayı sürdürme arayışındaydı. 25 Kasım 1979'da, *MSP* ve *MHP* destekli *AP* hükümeti güvenoyu aldı.

MC tabanlı Demirel hükümeti, Ecevit iktidarına dayattığı önceliklerle işe başladı: "Asayişin" sağlanması ve dış ekonomik ilişkiler rehabilite edilerek döviz bunalımının aşılması. *CHP* iktidarını "ülkeyi iç savaşa sürüklemek", "komünist terörü beslemek"le giderek daha dramatik biçimde suçlamış olan Demirel; "anarşi"nin üzerine, aylardır çizdiği vahim tabloya uyarlı bir şiddetle gideceği görüntüsünü vermeye özen gösterdi. Daha hükümet güvenoyu almadan, 4 Aralık'ta yapılan sıkıyönetim-hükümet toplantısında generaller siyasal ceza yasalarında ağırlaştırıcı değişiklikler yapılmasını ve gündelik hayatta devlet denetimini sıkılaştıracak yetkilerin genişletilmesini istediler. Demirel bu taleplere tam anlamıyla mutabakatını belirtti; yalnızca mevcut Anayasa'nın yürütme organının elini kolunu bağladığı yönündeki geleneksel sıkıntısını kaydetti.

Demirel, "sıkıyönetimi çalıştırtmamak"la suçladığı *CHP* iktidarının aksi bir politika izlediğini sürekli vurgulayarak, ordu ile uyumlu bir çalışma zemini oluşturmaya çalışırken; 1980'e girildiği sırada gündeme gelen kuvvet komutanlarının "uyarı mektubu" onu özellikle şaşırttı. 1 Ocak 1980'de, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları, Cumhurbaşkanını ziyaret ederek bir muhtıra sundular. Kamuoyunda "uyarı mektubu" olarak tanımlanan muhtırada,"iç hizmet yasası ile silahlı kuvvetlere verilen görev ve sorumluluklar" hatırlatılarak "siyasi partilerimizin bir an önce milli menfaatlerimizi ön plana alarak bir araya gelmeleri ve anarşi, terör ve bölücülüğü önleyecek bütün önlemleri müştereken almaları" "ısrarla" isteniyordu. Bu "mektup" 2 Ocak'ta Cumhurbaşkanınca Demirel ve Ecevit'e tebliğ edildi. Demirel, "göreve geleli daha bir ay olduğunu" söyleyerek, bu uyarının muhatabının hükümet olamayacağını savundu. *AP* ve hükümet zirvelerinde, "mektubu muhatap almamak"la yetinmeyip üzerine gidilmesi gerektiği görüşü ağır bastı; mektubun kökeninde dolaylı olarak *CHP*'nin bulunduğunu" savunanlar vardı. *AP* Yönetim Kurulu, 5 Ocak'ta,"ordunun yönetime el koymamakla birlikte siyasete el koyduğunu" açıkladı. Demirel, olağan zeminler ve yürürlükte olan bir işbirliği varken niçin böyle bir yolun benimsendiğini ordu komuta kademeleri nezdinde "araştırmaya" girişti. Genelkurmay Başkanı Evren, ikili görüşmelerde mektubun hükümeti değil bütün olarak "Anayasal kuruluşları" muhatap aldığını söyledi; öte yandan "bunun böyle yürümeyeceği kanaatinin bulunduğunu" iletti. *CHP* yönetimi ise, muhtıranın çerçevesiyle daha uyumlu bir tavır alarak, *CHP-AP*. koalisyonuna hazır olduğunu açıkladı. Ancak 12 Ocak'ta yapılan Demirel-Ecevit görüşmesinde Demirel, iki partinin işbirliğinin meseleyi halletmeyeceğini, çözümün kilidinin, "sıkıyönetimin anarşiyi altetmesinde" olduğunu ısrarla vurguladı.

MC tabanlı Demirel hükümetinin stratejisi açısından en kapsamlı ve kilit önemdeki politika, 24 Ocak'ta açıklanan ve bu tarihle tanımlanan ekonomik önlemler paketiydi. 24 Ocak kararları, tamamen *IMF* ve Dünya Bankası'nın perspektiflerini ve modellerini harfiyyen uygulamaya; böylelikle Türkiye ekonomisinin emperyalist dünya sistemindeki işbölümünün gerekleri doğrultusunda yeniden yapılanmasına yönelik bir operasyondu. Türk parasının değeri bir anda yüzde 70 gibi rekor bir düzeyde devalüe edildi; hemen bütün mal ve hizmetlerin fiyatlarına hızla zam yapıldı. Bizzat *AP*'li bakanların önemli bir bölümü, geleneksel popülist politikaların imkansızlaşması demek olan "sıkı para" politikasına şiddetle karşı çıktılar. Sonraki aylarda, kararların yürütücüsü ve savunucusu olan siyasal ve teknokrat kadrolar ile bazı bakanlar ve *AP* politikacıları arasında ciddi sürtüşmeler yaşandı. Bu sürtüşmeler, 24 Ocak politikalarının, mülk sahibi sınıfların ve orta sınıfların olabildiğince geniş bir demetini tatmin etmeye çalışan geleneksel *AP* iktidar üslubu içinde işlerlik kazanmasının güçlüğünü ortaya koyuyordu. Son kertede kapitalistleşme ve tekelleşme sürecini, dolayısıyla tekelci sermayenin hegemonyasını geliştirecek olan kararların layıkıyla uygulanması, böylesi dengeleri ve popülist hesapları gütmeyen bir "güçlü" iktidarı gerekli kılıyordu. 24 Ocak politikaları, bu noktada askeri darbeyle buluştu; 12 Eylül rejiminin iktisadi-siyasal stratejisinin özünü oluşturdu.

Demirel'in kendisini Başbakanlık Müsteşarlığına getirmesinden sonra bu ekonomik paketin teknik hazırlığında, *IMF* ve Dünya Bankası ile iletişimin kurulmasında ağırlıklı rol üstlenen

Bir Yalnız Adamın Portresi

Yılmaz Güney hakkında söylemek isteyeceğim ilk söz, kişisel bir söz: Kendisini çok sevdiğim. Ayrıca, sevilmeye lâyık bir insan olduğuna inancım.

Bizim alışkanlıklarımız çerçevesinde, bir insana duyulan sevgiyi belirterek başlayan bir söylem, katışıksız bir övgü biçiminde devam eder. Ben Yılmaz'ın serinkanlılıkla değerlendirilmesi zamanının geldiğine inanıyorum. Bu arada, "kusur" gibi görülebilecek yanlarının dile getirilmesi, bir bütün olarak Yılmaz'ın değerini eksiltmez. Kaldı ki, insanların "kusur" diye andığımız yanlarının "erdem"lerinden koparılamayacağını, insanın -eğer bunu başarmışsa- kurduğu bütünlüğün önemli olduğunu söylemek gerekiyor.

Yılmaz Güney'in ilk söylenecek özelliği, sınırsız yalnızlığıydı. Bunu kendisi de isteyerek, istemeyerek, geliştirmişti. İnsanlarla ilişkilerinde yakın ve sıcaktı, ama aslında hep yalnızdı: "Yılmaz Güney"di. Sosyalizm gibi "ortaklaşalık" temelinde yükselen bir anlayışa içtenlikle bağlı olmasına rağmen, bireyselliği hep eldeğmemiş bir şekilde ayakta kalmıştır. Hayatı, böyle olmasını kaçınılmazlaştıran bir süreçti. Bir yandan da Yılmaz, bilinçli bir sosyalist olarak, hayatını başkalarıyla paylaşma çabası içindeydi. Özellikle son döneminde, birçok siyaset, aralarında Yılmaz'ı görmek istemiş, onu da buna ikna etmeye çalışmıştır. Ama kimse onu, bilinen tarz yönetim kadrolarının bir parçası olarak düşünmek istememişti. Yılmaz Güney de, öyle bir ilişki içinde varolamazdı.

Yılmaz Güney Seyit Han *filminde. Cannes Festivali'nde Altın Palmiye ödülünü* Yol *filmiyle kazanan Yılmaz Güney, sürgünde yaşadığı Fransa'da çekimine giriştiği* Duvar *filmi sırasında Fransa'da sürgünde bulunan siyasal mültecilerin filmde oynamalarını sağlamak için çeşitli girişimlerde bulundu ve filmin hemen hemen bütün oyuncuları mültecilerden oluştu. Film setini ziyaret eden herkese figüranların aldığı 150 franklık yevmiye dağıtıldı ve böylece mültecilerin çektiği maddi sıkıntı biraz olsun giderilmiş oldu.*

Bir başka önemli özelliği, neredeyse "çift-kişilikli" bir yapısı olmasıdır. Bir yanda, daha çok geçmişten sürüp gelen Yılmaz Güney vardır. Vurdu-kırdı'lı filmlerindeki gibi, sonunda hep sağlıklı ve insancılı arayan, ama Mafioso çevreler içinde, oranın raconuna göre de davranabilen bir insan. Şişli'de gece evinin penceresinden sokağın karşısındaki gece kulübünün kapısına ateş edip kapıya çıkan acama "Bana bir şişe viski gönderin" demek gibi fantaziler yapabilen biri. Öbür yanda, boynu bükük, alçakgönüllü bir evliya. Şiddete karşı, alabildiğine insancıl, akılcı ve yumuşak bir insan. Bu ikincisi, özellikle hapiste bulunduğu dönemlerde edindiği kişilikti. Ama bir "kişilik edinmek"ten söz ederken, bunların "yapay" olduğunu söylemek istemiyorum. Zaten büyük gücü "dalmonik" dürtüsünün de, ermişçe insancılığının da sahicilliği, doğallığından geliyordu.

Bir keresinde Toptaşı'nda ziyaretine gittim, avukatıyla. Kapının küçük penceresini açan gardiyana onu görmek için geldiğimizi söyledik. Kimliklerimizi aldı, "Sorayım" dedi, kapağı kapayıp gitti. Epey vakit geçti. Oysa müdür odası tam kapının yanındaydı. Sonunda kapak açılınca, orada Yılmaz'ı gördük. "Bu avukatım, bu da arkadaşım; alabilirsiniz", dedi. Meğer müdüre değil, ona soracakmış.

Hapisanede Yılmaz varsa, kuralların böyle değişebildiğini biliyordum. 12 Mart'ta Selimiye'den Sağmalcılar'a gönderilmemden bir gün önce, Yılmaz Sağmalcılar'dan Selimiye'ye geri getirilmişti (ve hep orada tutuldu). Nedeni, Sağmalcılar düzeninin bozulmasıydı. Nitekim, gittiğimin haftasında bizim koridora bir gardiyan gelip telaşla Yılmaz Güney'in yerini sormuştu. Selimiye'ye gönderildiğini öğrenince dövünmeye başladı ve "Ben onu çok severim. Hapse girdiğini öğrenince kaçırayım diye gardiyan oldum. Şimdi ben ne yapacağım?" dedi. Belli ki yarım akıllı bir adamdı, ama sanırım temelde doğru söylüyordu. Bir daha da görünmedi.

Toptaşı'nda konuşurken Yılmaz dünyadan izole edildiğinden yakındı. "Korkudan, beni mahkemeye bile götürmüyorlar" dedi. "Orada yirmi bilmemkaç koğuş var. Her koğuşun en az bir ağası var. Bunların her biriyle konuşacaksın, aylar sürer. Sonunda herkesin kumarı, kavgayı bırakıp adam gibi oturması, yaşaması, kitap okuması gerekiyor. Okur ama, benim birbuçuk yılım gider. Oysa yapmam gereken çok şey var, filmler var."

Bu konuşan adam Yılmaz Güney olmasa, bir hapisaneye giden birinin niçin bunları yapması gerektiğini anlamaya imkân yoktu. Ama Yılmaz da, "sabahları antrenman yapmalıyım" dercesine, kendi varoluş biçiminin -ermişçe biçimi bu- kaçınılmazlığını anlatıyordu.

Koğuşlarda ağaları nasıl ziyaret edeceğini düşündüm. Bu da hem racona uygun, hem Yılmaz'ın kendine özgü kuralları içinde geçecekti mutlaka. Haber gönderecek, dediği gün koğuşa gidecekti. Çok az konuşacaktı. Çay söylemekten çay kabul etmeye, halkın bu kesiminin hiç anlamadığımız sessiz diliyle, dehşet bir iradeler çatışması geçecekti. Hal hatır sorulurken bir şeyler anlatılacaktı. Sonunda, gerçekten dediği gibi Yılmaz, boynunu bükerek, elini göğsüne koyarak, iradesini kabul ettirecekti. Ağalarla konuşurken gittiği koğuşta herkesi görecek, değerlendirecek, nerede güveneceğini onlarla iki laf edemeden de anlayacaktı. Onlarla bir başka iletişimi konuşmadan kuracak, koğuş ağaları da bir şey konuşulmadan bunu, yani toprağın altlarından çekildiğini sezeceklerdi.

"Biz" diye konuşmaya alışmıştı Yılmaz. "Ben" yerine geçmesi dışında, bu "biz"i tanımlamaya pek imkân yoktu. Bir yandan alabildiğine birey, bir yandan bir "kolektivite" içinde bulunmaya kararlı bir kişi. Bir düzeyde, toplum düzeyinde bakıldığında, tanımsız ama fiilen varolan ve son derece geniş bir "biz"den söz etmekte haklıydı; daha örgütlü bir "biz" ise hiçbir zaman gerçekleşmedi. Herkesle siyaset konuşmakla, konuştuklarıyla kalıcı ilişkiler kurmakla birlikte, son analizde Yılmaz Güney her zaman ancak bir avuç insanla gerçekten yakın ve işe dönük ilişkiler içinde oldu. Bu bir avuç insan sık sık değişti. Değiştikçe, Yılmaz, yakınlarını seçmekte hata yaptığını, ama bu hataları tekrarlamayacağını söyledi. Ama bu sürecin kendisi değişmedi.

Bir "kişilik kültü" haline gelmekten kaçınması mümkün değildi. Bunu, birinci döneminde kendisi de adım adım inşa etmişti. Sosyalizmi ve sosyalizm içinde kendisini daha geniş boyutlarla düşünme imkânı bulunca, bu külte karşı bazı tedbirler almaya çalıştı. Örneğin *Arkadaş* filminde bir kadından (Azra Balkan) tokat yemesi ve karşılık vermemesi, bu doğrultudaki planının parçasıydı. Bunu söylemek, şimdiki ortamda, çok hafif de gelebilir. Ama ben Anadolu'da, Sivas'ta Yılmaz Güney filmi seyrettim. Olağanüstü bir şeydi. Seyirciler, sürekli Yılmaz'la konuşmaktaydı. Birileri, "Arkandan geliyor, dikkat!" diye bağırıyor, biri öfkeyle kalkıp aralıkta dolaşmaya başlıyor ve "Yılmaz abi, bu herifin niyeti kötü, buna güvenilir mi, yahu!" diye söyleniyordu. "Yılmaz Güney filmi"ni böyle seyreden bu insanlardan bağını koparmamak, aynı zamanda onları sosyalistleştirmek istediği yeni kimliğine alıştırmak, az buz iş değildi. En azından, olay sinemayla sınırlı bir olay değildi - Yılmaz'ın da sinemayla sınırlı olmaması gibi.

Yılmaz'ın bu "biz"inin film çevirmeye gittiği ve hâkim olayıyla karşılaştığı Adana'da karşısına nasıl çıktığını, yanındakilerden dinlemiştim. Figüran olarak filmine alacağı köylülerin onu bir "ilah" gibi kuşatışını, aralarında kurulan, ancak Yılmaz'a özgü o ilişkiyi, bir tür mistisizmle, köylülere toprak dağıtan Tolstoy gibi paralar

dağıttığını vb. Bu ruh hali, karşılaştığı lumpen-hâkim olayında da psikolojisine egemendi herhalde.

Aslında tahliye olduğu ilkbahardan yeniden içeri girdiği sonbahara kadar garip bir hummadan çıkamamıştı. Hapiste sakin, serinkanlıydı. Yapacaklarını mümkün olduğu kadar geniş bir çerçevede düşünüyor, hesaplıyordu. Bu düşüncelerinin kendilerini pek açmaz, hedeflerini söylerdi. Yeni bir sinema anlayışıyla Yeşilçam yıkılacaktı. Genç yetenekler yetişecekti. Dağıtım, bayi sistemlerinin alternatifleri kurulacaktı. Bütün bunlar, nasıl olduğu belli olmayan bir biçimde siyasi bir pratikle birleşecekti. Sanat ve siyaset arasındaki konumu hiçbir zaman açık seçik bir tanıma kavuşmadı. Ama hapisten çıkınca bütün dünya değişti. Binlerce insan Yılmaz'ın kapısında yığıldı. Bu süre içinde ancak üç kere konuşabildik. Sonuncusu, Adana'ya yola çıkmadan önceki geceydi. Bin faktörü bir arada düşünüp denkleştirmeye çalışıyordu. Bir çeşit delirium tremens içindeydi. Ama durumundan şikayet etmek gibi bir huyu yoktu. Aslında seviyordu, hayatını böyle yaşamayı. İlk döneminde de yaşadığı, gece ışıkları, mertlik yasaları, hızlı hareket, anlık karar ve davranışlar atmosferinden bir bakıma çok farklı değildi bu tempo. Ama içeriğini değiştirmeye çabalıyordu.

Yılmaz Güney'in hayatında tragedyalar oldu. Şüphesiz, mutluluklar da oldu. Ama acı veya mutluluk, her zaman, olağandışı gerilimlerle yaşandı. Bu, sanki Yılmaz'ın içinde sürekli taşıdığı gerilimi dışavurması, üstünde yürüdüğü mekânı gerilimle örmesinin sonucuydu. "Fatoş, Kitoş" diye sevdiği karısıyla da böyle yaşadı. Gencecik yaşında Yılmaz'a vurulup, her şeyi göze alan ve böylece, hakkında hiçbir şey bilmediği bir dünyadan (Yılmaz Güney'in kendi sinemacı dünyası) öbürüne (sosyalist siyaset dünyası) geçen Fatoş, bu gerilimi onunla birlikte şikayetsiz yaşadı - karmaşanın bir yeni ve önemli ögesi olarak. Kendisinin birinci ve Yılmaz'ın ikinci hapisliğini böyle atlattıktan sonra da, birkaç aylık süre içinde, son ve en uzun hapis dönemi başladı. Yılmaz Güney'in hayatı toplam bir tragedyaydı. Yılmaz bu hayatı bir tragedya olarak görmedi, çünkü onun için böylesi doğaldı. Ama açıkça görülüyor ki, tragedyayı yakınları yüklendiler.

Yılmaz Güney'le Fatoş'un "ayrı dünyaların insanı" olduğunu söylemek bana çok anlamlı gelmiyor. Birçok kişi böyledir ve ayrıca Yılmaz zaten bir dünyanın çok özel bir insanıydı. Karısı elbette onu çok daha fazla kendi yanında isteyecekti. Benim bildiğim Yılmaz da, bu talebin haklılığını tartışmadı. Sadece, kendisinin başka bir varoluşu olamayacağını vurguladı.

Parlak bir sinemacı ve sanatçı, hiçbir zaman amatörlüğün ötesine geçememiş bir "siyasetçi"; her şeyini kitlelerle paylaşmaya can atan bir "biz" ve çıkardığı siyasi dergiye *Güney* adını verecek kadar bireyci bir "ben"; dünyanın sosyalizm-öncesi popülist başkaldırmacı kahramanına, örneğin bir Robin Hood'a denk düşen bir mizaç ve tarihî maddeciliğin teorik inceliklerini kavramaya hayatî önem veren bir akıl; silah ve eylem ve mertlik dünyasının korkusuz bir savaşçısı ve insanları barışa, sükûnete, okumaya, sevgiye çağıran bir derviş. Bütün bunların sonucunda mutlak bir yalnız adam...

Bunca çelişkiyi, her şeye rağmen uyarlı bir kişilik bütünlüğü içinde nasıl birleştirebildi Yılmaz Güney? Sanırım, mazlumun acısını yüreğinde eksiksiz duyarak. Sahip olduğu bu yetenek, başkalarının acılarıyla bu olağanüstü özdeşlenme yeteneği, onun savurulan özelliklerini bir arada tutan merkez olmuştur. Bu acının analitik açıklaması ("sınıf analizi" vb.) ve giderilmesi için gerekli yöntem ("doğru" örgütlenme biçimi vb.), bütün çabalarına rağmen pratik hayatında ikincil kaldı. Mazlumun acısıyla duygudaşlığı, her şeyini belirledi.

MURAT BELGE

Yılmaz Güney ve Sinemamız

Yılmaz Güney'in sanatsal yaşam öyküsü, sadece Türk Sineması bakımından değil, dünya sineması bakımından da benzerine pek rastlanmayan özellikler taşır. Türk ve dünya sinemasında, önceleri tanınmış bir oyuncu iken, sonradan film yönetmeye başlayan sanatçılar vardır ama sayıları çok değildir... Ama daha az rastlananı sinema kariyerine popüler filmlerde aktörlükle başlayıp, sonunda ödünsüz, kaliteli filmler yapan sanatçılardır. Bu, bir yaşam planı, bir tutku, ömür boyu unutulmayan bir amaç gerektirir. Yıllarca yüzden fazla filmde aktör olarak rol alan, Türk Sineması'nın en sevilen star'ı düzeyine yükselen, "Çirkin Kral" adıyla milyonlarca seyircinin hayranlığını kazanan popüler bir yıldız'ın, günün birinde tüm ününü, yaygınlığını tehlikeye atarak, ödünsüz, kaliteli filmlerin yönetmenliğine karar vermesi, çok rastlanan olaylardan değildir. Yılmaz Güney, sinemada bunu gerçekleştirdi.

Bu anlamda Yılmaz Güney, Türk Sineması'nda yalnızca yönetmen olarak değil, aktör olarak da, kendisinden sonra gelenlere önemli bir örnek oluşturdu. 1970-80 arası bir düzine genç yönetmen, onun ödünsüz ve gözüpek gerçekçiliğini benimsediği gibi, birçok genç aktör de, kaliteli filmlerde oynamayı, ilkeli davranmayı benimsedi. Bu anlamda öncülük, Yılmaz Güney'in sinema sanatımızdaki yerini konumlarken kullanabileceğimiz en geçerli sözcüktür. Yılmaz Güney bir öncüydü.

Yılmaz Güney'in sinemamıza getirdiği ikinci önemli yeniliğin kaynağında ise, onun 1970'te yaptığı *Umut* filmi bulunmaktadır. Türk Sineması, Yılmaz Güney'den önce de gerçekçi denemeler yapmıştır. Ama bu filmler, "Yeşilçam"ın geleneksel abartılı ve melodramatik üslubundan kurtulamamışlar, bu yüzden de inandırıcı olamamışlardır. Buna karşılık *Umut*, hem senaryosu ve görsel dili, hem de başta Yılmaz Güney olmak üzere oyuncularının olağanüstü başarısıyla, ülkemizin gerçeklerini, kırsal kesimin sert ama insancıl atmosferini güçlü bir biçimde dile getirmiş, tüm Türk ve yabancı seyirciler için inandırıcı olmuştur.

Yılmaz Güney'in sinemasındaki üçüncü önemli özellik, bir tür popüler içtenlik, tutarlılıktır. Mazlum yiğitlik, erkeksi sevecenlik, utangaç atılganlık, kurnaz saflık, gerçekçi fanteziseverlik gibi çelişik duygu, tavır ve değerleri günlük yaşam içinde bir tür senteze ulaştıran popüler kimlik, en parlak temsilcilerinden birini Yılmaz Güney'de bulmuştur. Onun her filminde, sadece kendisinin değil, uçsuz bucaksız Anadolu bozkırlarında yıllarca düşler kurup günün birinde büyük kentlere gene düşler içinde giren ama o susuz topraklardan da hiçbir zaman kopmayan sayısız delikanlının tozlu ayak izlerini bulmak mümkündür. Bu yüzden Güney'in sineması, anlattığı insanların yazgısıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Bu yüzden tematik bir tutarlılığa, bir öze sahiptir.

Bu öze uygun sinema dili ise, Güney'in sanatının dördüncü özelliğini oluşturur. Birçok yazı ve söyleşisinde, okurun yüreğine dokunan bir duyarlılıkla anlattığı gibi, yazgısını paylaştığı gençlerle birlikte o da ilk sinema kültürünü kenar mahalle sinemalarında gösterilen Amerikan serialilerinden, westernlerden almıştır. Gene Anadolu'nun sert gerçekleri ortasında bir sanatsal eğilim gösteren her genç gibi o da Rus ve Amerikan romancılarından geçerek Orhan Kemal, Yaşal Kemal'le beslenmiştir. Böylece nasıl filmlerin içeriğinde toplumcu değerlerle bireysel kahramancılık içiçe yaşamışsa dilinde de western dramatik örgüsü ile belgesel gerçekçi anlatım özel bir alaşım oluşturmuştur.

Yılmaz Güney'in altı çizilmesi ve incelenmesi gereken bir başka önemli konu, feodal ahlaki değerlerle sürekli bir hesaplaşmadır. Bu hesaplaşmanın serinkanlı bir eleştiriden çok "trajik bir boy ölçüşme" olduğunu söylemeliyim. Yerleşik ahlak değerleri, töreler öylesine aşılmazdır ki, tüm insani acılara rağmen kurtuluş yolu bulunamaz. Bu nedenle Yılmaz Güney'in birçok filminin yapısı melodram olmaktan kurtulur, tragedya'ya dönüşür.

Yılmaz Güney, hem yazar oluşundan gelen beğeni düzeyi, birikimi ile, hem de adeta sezgisel sinemacı yeteneği ile yönettiği her film de, filmlik atmosferi orijinal bir biçimde yakalamayı bilmiştir. Hemen hepsi yakın sinema tarihimizin klasikleri arasında yer alan *Umut, Ağıt, Acı, Arkadaş, Seyyit Han* gibi filmler, bugün sadece Türk seyircisi için değil, dünya seyircisi için de ilginç değerler taşımaktadır.

Ancak bu noktada, acı bir gerçeği de vurgulamakta yarar görüyorum: Başta *Umut* olmak üzere Türk Sineması'nın son otuz yılda gerçekleştirdiği en önemli filmleri yapmış, yapıtları toplu gösterilerle dünyanın dört köşesinde sürekli gösterilen ve Paris'te ünlü Chaillot Sarayı'ndaki Sinema Müzesi'nin giriş kapısını fotoğraflarıyla süsleyen bu değerli yönetmenimizi genç kuşak Türk seyircisi tanımamaktadır. Avrupa Topluluğu'na girmek için can atan, insan hak ve özgürlüklerine saygılı olduğunu her fırsatta ilan eden bir ülkenin en önemli yönetmenlerinden, sanatçılarından birini "yasak"laması kadar yanlış ve çağdışı bir uygulama olamaz. Türk Sineması ve onun içinde yer aldığı Türk kültürü bu utancı taşımamalıdır.

ONAT KUTLAR

Endişe filminin çekimi sürerken yemek yediği lokantada kendisine hakaret eden Yumurtalık savcısını öldürdüğü iddiasıyla 19 yıl hapse mahkum olan Yılmaz Güney 1982'de yarı açık cezaevinden kaçarak Fransa'ya sığınmıştı.

Turgut Özal; 12 Eylül döneminde de bu politikaların uygulayıcılığını üstlenecekti. 24 Ocak kararlarının ordu komuta kademelerine "tanıtılmasında" ve benimsetilmesinde de Turgut Özal'ın inisiyatifi belirleyiciydi. "Komutanların" 24 Ocak operasyonu hakkında bilgilendirilmesi gerektiği konusunda Demirel'i ikna eden Özal; 8 ve 30 Ocak'ta Genelkurmay'da generallere bu karar paketi hakkında bizzat brifing verdi. Toplantılarda, "ekonominin düze çıkarılması" için toplumsal muhalefetin dizginlenmesi, hatta mevcut sendikal çerçevenin daraltılması gerektiği üzerinde; Özal'ın temsil ettiği *IMF*ci/Friedmancı teknokrasi ile generaller arasındaki mutabakat pekişti: "Grev alanları ve grev mevzuatı mutlaka gözden geçirilmelidir. Grevler ve anarşi, yatırımları birlikte önlemektedir. Demokrasi bir başıbozukluk değil, disiplin rejimidir" (Özal); ""Türkiye'yi bu toplu sözleşme düzeni batırmadığı takdirde hiçbir şey batıramaz" (Oramiral Bülend Ulusu). Özal'ın verdiği brifinglerde sağlanan iletişim ve mutabakat, 24 Ocak çizgisinin 12 Eylül rejimiyle bütünleşmesini hızlandırmış, kolaylaştırmıştır. 24 Ocak kararlarından sonra, Ecevit açıkça "Güney Amerika modeli"nden söz ediyordu. *CHP* yönetiminde, Demirel'in orduyla bütünleşerek otoriter, baskıcı bir rejimi oturtmaya çalıştığı düşüncesi hakimdi. Sosyalist harekette de benzeri senaryolar üzerinde tartışılıyordu. *DİSK* ve bağlı sendikalar, 24 Ocak kararlarıyla kurumlaştırılmak istenen istisadi yapıya karşı ortak mücadele vermek için *Türk-İş* ve üye sendikalarına ortak eylem çağrısında bulundu. *Türk-İş* bu çağrıyı reddetti.

Devlet Terörü

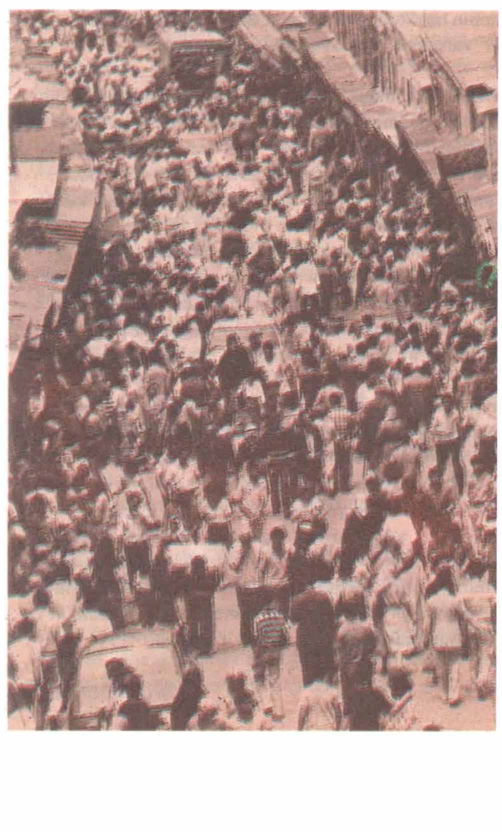
Odalar Birliği başkanı Mehmet Yazar, *AP* hükümetinin kurulmasından hemen önce bir basın toplantısında şunları söylemişti: "Tarihin bize öğrettiği odur ki; hiçbir devrede ve dünyanın hiçbir ülkesinde, devlet kendi varlığına son verecek düşünce ve niyetleri fikir özgürlüğünden saymamıştır. Bu ilkeye gölge düşürecek hiçbir davranış veya bahaneye müsamaha ile bakılamaz, bakılmamalıdır. (...) İnsan haklarına dayalı parlamenter rejimlerde yasal düzeni, silahlı, silahsız zor kullanarak yıkmayı veya işletmemeyi amaçlayan fiillerin men ve tecyizesi. rejimin vazgeçilmez icabı sayılır. Baskı grupları bahanesi, direnme hakkı vesair mazeretlerle şikayet ve tenkid hürriyeti milli iradeye itaatsizliği asla mazur göstermez." *TİSK* 15 Kasım'daki açıklamasıyla, kurulacak hükümetten, DGM'nin kurulmasını, sıkıyönetimin sertleştirilmesini, asgari ücretin her yıl yerine üç yılda bir belirlenmesini, ideolojik amaçlı grevlerin önlenmesini, 141-142 ve 163. maddelere işlerlik kazandırılmasını, özgürlükleri kısıtlayıcı yasaların bir an önce çıkarılmasını talep etti. Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülend Ulusu da, 8 Ocak'taki ordu-hükümet zirve görüşmesinde "bu seferki sıkıyönetimde kamuoyunun askere karşı hazırlanmış olduğundan", "işçilerin silahlı kuvvetler ve devlet aleyhine teşvik edildiğinden" yakınmıştı. Egemen blokun çeşitli kesimlerinden sözcülerin bu açıklamaları; toplumsal muhalefeti ve emekçi sınıfların ekonomik, demokratik hak mücadelelerini "anarşi ve terörle mücadele" çerçevesi içinde değerlendirerek şiddetle geriletmeyi tasarladıklarını ortaya koyuyordu. Bu eğilim özellikle 24 Ocak kararlarının açıklanmasından sonraki süreçte pekişecekti.

Baskı Yasaları ve "Vur Emri"

1980 başında, *CHP* hükümeti döneminde hazırlanmış olan, özgürlükleri kısıtlayıcı bir dizi yasa yürürlüğe girdi. Bu yasalarla: Polisin arama ve kimlik sorma yetkisi genişletildi; polisin dernekleşmesi yasaklanarak polis örgütleri kapatıldı; vali ve kaymakamlara askeri birlikleri devreye sokma yetkisi tanındı; toplantı ve gösteri yürüyüşleri yasasına muhalefet nedeniyle verilen cezalarda büyük artışlar yapıldı; derneklerin faaliyetlerine sıkı denetimler getirildi. 12 Mayıs'ta yayımlanan bir Bakanlar Kurulu kararıyla "idam veya hapis cezasını gerektiren suçlardan sanık olanlara" teslim olmaları için 19 gün süre verildi. Bu sürede teslim olmayanlara, "teslim ol" ihtarından sonra veya silah kullanmaları halinde ihtara gerek olmadan güvenlik kuvvetlerince ateş açılacağı hükmü getirildi. Sonraki aylarda Demirel, "vur emri"nin çıkarılmasına rağmen ordunun olaylarda yeterince sert davranmadığından yakınacaktı.

Oysa, güvenlik güçleri 1980 başından itibaren daha fazla şiddet kullanmaya yönelmişler; Ocak'ta 13, Şubat'ta 18, Mart'ta 17, Nisan'da 38, Mayıs'ta 24, Haziran'da 34 insan güvenlik güçlerince öldürülmüştü. Jandarma ve polisin "dur" ihtarına uymayanlara derhal ateş açması, olağan uygulama haline gelmişti. Mart ayında 3; Nisan'da 6; Mayıs'ta 9 insan "dur" ihtarına uymadıkları için öldürüldü. Mart ayında Gültepe'de jandarmalar, "dur" ihtarına uymadığı gerekçesiyle bir polise ateş açarak yaralamışlardı! Güvenlik güçlerinin gösteri, protesto vb. siyasal eylemler için toplanan kitlelerin üzerine ateş açtığı olaylar da sıklaşıyordu. Tarsus, 1 Mayıs ve İzmir-İnciraltı olayları bu bakımdan çarpıcıdır. Tarsus olayı, 23 Nisan'da Tarsus'ta ilaç almaya giden bir kızın Adana-Mersin karayolundan karşıya geçerken kamyon altında kalarak ölmesiyle başladı. Trafiğin çok yoğun olduğu bu yol üzerinde yayaların güvenli geçiş yapmasını sağlayacak hiçbir önlem alınmadığı için; yakın yıllarda tam 24 kişi ezilerek ölmüş, onlarca insan yaralanıp sakat kalmıştı. Halkın çeşitli başvuruları sonuç vermemiş, hızı kesmek için kendi yaptıkları kasisler de sökülmüştü. Bu (25.) ölüm olayı, halkta büyük bir tepkiye yol açtı. Kısa sürede 1500 kadar Tarsuslu toplandı; barikatlar kurularak yol trafiğe kesildi, protesto gösterileri ve konuşmaları yapıldı. Çevre il ve ilçelerden takviyeyle, büyük bir

Fatsa sokaklarında askeri birlikler. Büyük Nokta Operasyonu'nda, Fatsa'da toplam olarak yalnızca 16 tabanca ele geçirildi. Kamuoyuna günlerdir, aylardır sunulmaya çalışılan "küçük Moskova", "terör odağı" imajını somutlaştıracak hiçbir veri "yaratılamadı". Bu, büyük bir başarısızlık, bir bozgundu. Gene de Fatsa'yı "komünist terör odağı" olarak göstererek "ezme" yönündeki hükümet politikası değişmedi. Yöredeki devlet terörü nokta operasyonundan sonra kurumlaştı. Operasyondan hemen sonra, emniyet yöneticilerinin baskısı karşısında tayinini isteyerek ilçeden ayrılan Fatsa Cumhuriyet Savcısı Cevat Erdemir, askeri ve mülki yetkililere şu raporu iletti: "Fatsa merkezinde işlenen faili meçhul darp olaylarında sağ görüşlülerin darp yaptığı saptanmıştır. Mağdurların emniyete başvurmaktan çekindiği veya başvurmaktan alıkonulduğu bilinmektedir." Vali Reşat Akkaya operasyonda, "Fatsa'da halk mahkemeleri kurulduğuna ilişkin kanıtlar ele geçtiğini" açıklayarak efsaneyi sürdürmeye çalıştı. Kanıtlar, halk şenliği sırasındaki gösterilerde kullanılan bazı giysilerdi; Akkaya "ele geçirilen" bu giysileri "halk mahkemesi üyelerinin cübbeleri" olarak sunuyor, "cübbelerin 9 adet olmasından, mahkemelerin 9 kişiden kurulu olduğunun anlaşıldığını" açıklıyordu! Fatsa efsanesini diri tutmak için Demirel bizzat çaba gösteriyordu. Demirel, 3 Ağustos'taki Milli Güvenlik Kurulu toplantısında şunları söylemişti: "Fatsa'da meydana gelen olay, Fatsa Cumhuriyeti olayıdır. Orada devlet yoktur. Seyirci kalmıştır. Henüz Fatsa'nın başındayız. Kökünde Kızıldere vardır. Mesele yarım bırakılamaz. Bırakılırsa yüz Fatsa çıkar." AP'li bir Fatsalının 19 Ağustos'ta Cumhuriyet *gazetesine söyledikleri, bütün kasaba halkını ezen devlet baskısının şemsiyesi altındaki faşist terörün ifadesiydi: "Bugün de devlet terörü yaşanıyor Fatsa'da. Sonra biz devlet deyince çok büyük bir güç görmeye alışmışızdır. Ama gördük ki, peşlerine taktıkları iki sidikli adamla girdi devlet Fatsa'ya. Böylesine de devlet demek çok güç. Fatsa'ya oradan buradan getirilenlerle hiçbir yere gidilmez." Fatsa'da devlet terörüyle bütünleşen faşist terörün yerleşikleşmesi karşısında, silahlı direniş Fatsa ve çevresinde 12 Eylül sonrasına dek sürdü...*

Parlamentarizmin Tıkanışı ve 12 Eylül

jandarma kuvveti gelerek protestocu kalabalığı kuşattı. Yolun trafiğe açılması için tartışmalar sürerken, jandarmaların bir subayın aniden verdiği emir üzerine kalabalığa ateş açması sonucunda, üçü çocuk ve biri ihtiyar olan 10 insan öldü, 21'i ağır 300 kişi yaralandı. Halktan çok sayıda kişi gözaltına alındı. Yasaklanan 1 Mayıs'ta gösteri yapan kalabalıkların üzerine de birçok yerde ateş açıldı. Ankara'nın Tuzluçayır gecekondu mahallesinde açılan ateş sonucunda bir kadın öldü. 12 Haziran'da gerçekleşen İnciraltı olayı, Tarsus katliamının daha "bilinçli" ve saldırgan bir tekrarıydı. O gün, İzmir İnciraltı yurtlarında kalan üniversite öğrencileri, üniversite seçme sınavlarına katılacak bazı öğrencilerle birlikte halkoyunları vs. gösterilerin yeraldığı bir moral gecesi düzenlemişlerdi. Bir saat kadar sonra "gece"yi basan bir askeri birliğe komuta eden üsteğmen, bütün öğrencilerin ayağa kalkarak toplanmalarını istedi. Ayağa kalkan öğrencilere aniden ateş açıldı. Öğrenciler yere yattılar; "kalkın" komutuna uyarak doğrulanlara yeniden ateş edildi. Öğrenciler kaçarak kurtulmaya çalışırken, 6 öğrenci öldü, onlarcası yaralandı, yaralıların çoğu gözaltına alındı. Bu olay askeri makamlarca geçiştirilirken; *MHP*'li olduğu anlaşılan üsteğmen yıllar sonra, 24 yıl hapis cezasına çarptırılacaktı.

Haziran'da, hükümet, parlamentoya yeni baskı yasa tasarıları sevketti. Bu tasarılara göre: Memurlar üzerindeki denetim sıkılaştırılacak; yargılamaların hızlanması sağlanacak; "duvara yazı yazma" suçu suç üstü hükümlerine göre koğuşturulacak ve cezası ağırlaşacak; sıkıyönetim makamlarının ve mahkemelerinin yetkileri genişletilip verebilecekleri cezalar ağırlaştırılacak; "anarşiye karşı görev yapan ve şehit olanlar"ın ailelerine devletçe büyük yardımlar sağlanacaktı.

İngiltere'nin liberal eğilimli ünlü gazetesi The Guardian*'ın 26 Ocak 1980 tarihli sayısında yayınlanan başyazıda Türkiye'deki Batı tipi demokrasinin geleceğinin "pamuk ipliğine" bağlı olduğunu ileri sürülerek, 24 Ocak ekonomik kararlarının sonucunda Türk parasının Amerikan doları karşısında yüzde 30'dan fazla devalüe edilmesinin, programlanmış yardımın başlatılması için* IMF *aracılığıyla Batı'nın istediği fiyat olduğu bildiriliyordu. Yazıda ayrıca Lord Carrington ve Başkan Carter'in uluslararası bankacılık kuruluşu tarafından kilit noktadaki Türkiye'ye empoze edilen yeni güçlüklerden acı bir pişmanlık duyacağından bahsediliyordu. Yeni ekonomik kararların açıklanmasından sonra ay sonu olmasına rağmen çok sayıda yurttaş zam yapılmadan alış veriş yapmak üzere resimde görüldüğü gibi semt pazarları da dahil olmak üzere sokaklara çıktı.*

1980'de, devlet terörünün kurumlaşmasına bağlı olarak, işkence yerleşikleşmeye başladı. Gözaltına alınanlara elektrik verme, tazyikli su sıkma vb. sistematik işkence uygulamaları rutinleşiyordu. Mayıs'da çeşitli demokratik kitle örgütleri işkence vd. insan hakları ihlallerine karşı bir dizi kampanya başlattılar. *Barolar Birliği* Cumhurbaşkanı, TBMM Başkanı, Başbakanlık ve Genelkurmay Başkanlığına Türkiye'deki yaygın işkence uygulamalarını derleyen bir rapor sundu. *Türk Hukuk Kurumu* işkence altında alınan ifadelerin yargıyı yanıltmasının önlenmesi için kamuoyunu "katkıda bulunmaya" çağırdı. Mayıs içinde, *Barolar Birliği* ve *Türk Tabipleri Birliği* Merkez Konseyi işkence sorununun tartışıldığı bir Tıp-Hukuk Kurultayı düzenlediler. *TMMOB, Çağdaş Hukukçular Derneği, TÜMAS, TÜMÖD, Ankara Tabip Odası, Enerji-Der* yöneticileri yaptıkları basın toplantısında Ocak-Mayıs döneminden 29 somut işkence olayını belgelediler. Devlet terörü giderek boyutlanırken, faşist saldırılar da hem artıyor, hem vahşileşiyordu. İktidara ilişkin umutlarını büyük ölçüde yitiren, perspektifsizleşen ve merkezî

denetim mekanizmaları büyük ölçüde çözülen faşist hareket; *AP* iktidarının muhtaç olduğu desteği sağlayarak gene devlet mekanizması ve egemen blok içinde meşrulaşmaya çalışıyordu. Ancak *MHP* sokak gücü olarak kısmen işlevsel sayılabilmekle birlikte; egemen blokun bunalımdan çıkış senaryoları içinde kendisine rol biçilmiyordu. Bu durumda, terör aygıtının görece özerkleşen birimlerinin itmesinin ve "reflekslerinin" de etkisiyle; bunalımı ve iç savaş ortamını yeniden üretme "politikasına" sürükleniyordu. Bir 2. Kahramanmaraş girişimi niteliğindeki Çorum olayları, bu yönelim içinde en önemli ve planlı hamleydi. (Bakınız: Faşist Terör ve Anti-faşist Direniş). Çorum hamlesi devrimcilerin öncülüğündeki halk direnişi nedeniyle başarısız kaldı. Ancak Çorum'da olanlar, düzen-içi alternatiflerin tükenmesi, sivil siyasal güçlerin takatsizleşmesi karşısında umutsuzlaşan geniş kitlelerin; otoriter ve "partilerüstü" bir çözüm yoluna yatkınlıklarının artmasına katkıda bulundu.

Faşist terörün ve devlet terörünün koşulladığı toplumsal şiddet 1980 boyunca sürekli tırmandı. Şubat ayından itibaren, siyasal çatışma ve saldırılarda ölenlerin sayısı aylık olarak 200'ü aştı. Haziran'da günlük ortalama 10'u, aylık ortalama 300'ü aştı. Temmuz'da 388, 1 Ağustos-12 Eylül arasında 571 insan öldü. 12 Eylül'e yaklaşılırken, halktan insanları kahvehanede, dükkanda otururken, evine giderken ateş açarak, kaçırıp işkence ederek öldüren faşistlerin saldırıları iyiden iyiye irrasyonel biçimlere ve boyutlara ulaşmıştı.

Tariş

Devlet terörünün radikal, devrimci toplumsal-siyasal inisiyatifleri kırmaya dönük operasyonlarının ilki, İzmir Tariş sanayi kompleksinde gerçekleşti. Tariş operasyonu aynı zamanda "3.*MC*" hükümetinin "iktidarını" kanıtlamaya dönük önemli bir deney olması bakımından önemliydi. Ege'nin tarımsal ürünlerine dayalı iplik, üzüm, zeytinyağı, kolonya, incir, deterjan gibi sanayi birimlerinden oluşan Tariş kompleksi, hukuken 80 bin üretici ortağa dayanan bir kooperatifti. Ancak -bütün üretici birlikleri gibi- yönetimin büyük toprak sahipleri ile büyük hissedarların elinde olması; fabrika yöneticilerinin de Sanayi Bakanlığınca atanması nedeniyle, fiilen Ege burjuvazisi ile devletin/hükümetlerin ortak kuruluşu niteliğindeydi. Gene diğer üretici birliklerine bağlı işletmelerde olduğu gibi, ilgili bakanlık bu kuruluşların salt yönetiminde değil, kadrolarının tümünün belirlenmesinde söz sahibiydi. Bu kuruluşlar, büyük ve büyütülebilen istihdam kapasiteleriyle, iktidarların popülist politikalarının uygulanmasına hizmet ediyorlardı. 1. ve 2. *MC* dönemlerinde Tariş, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nda *MHP*'nin etkinliği sonucunda yoğun faşist kadrolaşmaya sahne olmuş; yüzlerce işçi yasal yollarla veya terörle işten atılarak yerlerine faşist kadroları yerleştirilmişti. Faşist terörün rutinleştiği Tariş fabrikalarında işçilerden *Ülkü Ocakları* için haraç toplanıyordu. 2. *MC* döneminde genel müdürlüğe atanan Orhan Daut, "milliyetçi mücahitler" olarak tanımladığı birçok faşisti, işçi olarak çalışmadıkları halde, salt "mücahitlik" hizmetleri için maaşa bağlamıştı. *AP* tabanının bile baskı altına alınarak faşistleştirilmeye çalışılması, Tariş'i *AP-MHP* geriliminin doruk noktalarından birine oturtmuştu. 2. *MC*'nin yıkılmasından sonra, kadrolaşma kozunu bu kez *CHP* iktidarının kullanmasının yanında, sosyalist ve devrimci işçi gruplarının çalışmalarının da önemli katkısıyla faşist militanlar tasfiye edildi. Tariş işletmelerinde saldırılar sona erdi, üretim de hızla artarak kapasitenin yüzde 90'ı gibi rekor bir düzeye çıktı. *CHP* iktidarının yıkılıp *MC* tabanlı Demirel hükümetinin kurulması, kadrolaşma-tasfiye döngüsünün yeniden faşizan bir doğrultuda harekete geçeceği beklentisini beraberinde getirdi. Yeni iktidarın kurulduğu günlerde, gelebilecek saldırılara ve işçilerin çalışma hakkını iktidarın siyasal tercihine bağımlı kılan geleneksel tasfiyeci uygulamalara karşı, Tariş işletmelerinde *Devrimci Yol, Halkın Kurtuluşu, TEP, Devrimci Kurtuluş, Devrimci Sol* ve *Kurtuluş* taraftarı işçilerce "Devrimci Eylem Birliği"nin oluşturulduğu açıklandı. Bu Eylem Birliği kurumsal olarak fazla uzun ömürlü olamasa da, farklı sosyalist gruplardan işçiler arasında asgari bir güçbirliği eğilimi soluk almayı sürdürecekti. Hükümet çevrelerinden, Tariş'in "komünist terör yuvalarından biri olduğu" yolunda açıklamalar yapılmaya başlandı. *AP*'yi destekleyen büyük yerel *Yeni Asır* gazetesinde "Tariş Ortakları Kan Ağlıyor", "Üretim Düşük", "Fabrikalar Komünist Militanların İşgali Altında" manşetleri birbirini izledi. Oysa, suçlamalarda özellikle yüklenilen iplik fabrikasının müdürü, genel müdürlüğe ilettiği raporda, işletmede "hiçbir terör olayına rastlanmadığını" bildirmişti. İktidarın niyeti hem "komünist terörü ezme" görüntüsü altında otoriter icraatının ilk gösterisini yapmak; hem de Tariş'te yeniden kadrolaşabilmek için zemini uygun hale getirmekti. İlk olarak 300 işçinin görevden alınması için Bakanlıktan iletilen talimatı uygulamayan Erdinç Gönenç'in yerine, iktidara yakın Hakkı Gürün genel müdürlüğe atandı. İçişleri Bakanlığı 14 Ocak 1980'de İzmir Valiliğine Tariş'te "suç odaklarının ortaya çıkarılması" için istihbarat çalışması yapılmasını, bunları yakalamak için 22 Ocak'da operasyona girişilmesini bildirdi. 22 Ocak'da sabahın erken saatlerinde yüzlerce polis ve jandarma "arama" yapmak üzere belediye otobüsleriyle fabrikalara geldi. Bu aramaya polis panzerleri de eşlik ediyordu. Ancak "arama", panzerlerin fabrika kapı duvarlarını yıkması ve ateş açılmasıyla başladı. İşçi kitlesi bu ani ve yoğun saldırının şokunu yaşarken, iplik fabrikası işçileri polisi sokmadıkları fabrikalarının içinde kalarak direnişe geçtiler. İşçiler üç talep ileri sürdüler: Olaylarda polisin sorumluluğunun tescili, gözaltına alınan işçilerin salınması, iş ve can güvenliğinin sağlanması. İplik fabrikası direnişine, sokağa dökülen Çimentepe ve Gültepe gecekondu halkı ile Ege Üniversitesi'nde "direnişinizi direnişimizle destekliyoruz" pankartı açan devrimci öğrenciler destek verdiler. 22 Ocak'ta 8 polis-jandarma, 60 öğrenci yaralandı. 27 Ocak'ta *DİSK*'in çeşitli kentlerde yeni hükümeti protesto amacıyla düzenlediği "demokrasi mitingleri"nden biri İzmir'de yapılırken; *DİSK* genel başkanı Abdullah

Yılgınlığın Etkili Aracı: Basın

Türkiye basını için 1970'ler, yeni bir başlangıcı, yeni bir dönemi anlatıyor. Her yeni dönem, kaçınılmaz olarak, her kurumun siyasal-toplumsal-ekonomik ve ideolojik boyutlarıyla yeniden irdelenmesini gerektiriyor.

Gazete ve dergi yayıncılığı ile Türkiye basını, 1970'leri, döneme özgü olağanüstü koşulları yaşayarak geçirdi. Ürünleri ile, üretenleri ile. Türkiye'nin 1950'lerde benimsediği ve tartışmasız olarak benimsediği ekonomik sistem, 1970'lerin başında kilitlenmişti. '70'ler; 1960'ların yoğun demokrasi ve özgürlük mücadelesinin geride bırakıldığı, bazı kısıtlamalara karşın düzen değişikliği istemlerinin dile getirilebildiği, bu isteğe dönük örgütlenmelerin gerçekleştirilebildiği bir dönemin başlangıcı oldu.

1968'ten '73'e, 1973'ten 1980'e uzanan süreçte Türkiye basınında; toplumda yaşanan değişim ve dönüşümleri "doğru algılayan ancak gereği gibi yansıtmayan" yayın politikalarının egemen olduğu görülüyor. Dönemin başat özelliği, toplumsal-siyasal ve ekonomik gerçeklerin bir yanı ile yansıtılmasıdır. Herkes olanca gücüyle kendi doğrularını savunmaktadır. Gazetecilik uğraşının temel kurallarından en vazgeçilmezi olan "görüş-karşı görüş" dengesine özen gösterilmeyen bir dönemdi bu. Oysa, o dönemi belirleyen yıllarda, toplumun gazete ve dergi okuyan insanları; siyasal ve ideolojik düzeyde yaratılan değerlerle yeniden biçimleniyorlardı. Temel hak ve özgürlüklerini tartışıyor, siyasal tabana dayanma şansı olan örgütlenmelere gidiyorlardı. Bu kesimde, ağır aksak olsa da, sivil topluma koşabilecek bir ivme kazanılmıştı. Bu ivme, 1961 Anayasası ile kazanılan hakların, bu hakların kazanılması için izlenen yolla budanmasına yol açacak, bir askeri darbeyi beraberinde getirecekti.

1950-60 dönüşümlerinin motor gücü olan basın, 1970 darbesini de, sonuçlarını da gereği gibi değerlendiremedi. Demokratik bir toplum için kamuoyu oluşturma işlevini yerine getiremedi. Siyasal yelpazenin her iki yanında yeralan okur kitlesi için uyarıcı bir kampanya yürütmedi, yürütemedi. Müdahale günleri, o günleri izleyen Anayasa değişiklikleri ve zora dayalı benzeri değişimleri en az zararla atlatmak temel dürtü olarak belirleyiciydi.

1950'lerde başlayan çok seslilik ve göreli ekonomik refah dönemi, özellikle 1974 dünya petrol bunalımında basını da ciddi ekonomik zorluklarla karşı karşıya bıraktı. Ekonomik zorluk içinde olunsa da, siyasal baskılar yaşansa da, günlük gazeteler, her gün, yeniden doğmakla yükümlüydüler. Muhalefetten yana tavır almak, toplumsal muhalefeti yansıtmak, bedel ödemeyi gerektiriyordu. Muhalefeti yansıttıkları ölçüde gazeteler, devletin dolaylı (kağıt tahsisi) ve dolaysız (ilan-resmi ilan) desteğini yitirme korkusu yaşıyorlardı. Basın yoluyla iletişimin yazgısını, halkın haber alma özgürlüğünün boyutunu, ekonomi her geçen gün daha çok belirliyordu.

BOYKOT VE YÖNETİM DEĞİŞİKLİĞİ

Gazete-okur ilişkisi açısından dönemin en çarpıcı örneği, 1970'lerin hemen başında *Cumhuriyet* gazetesiyle okurları arasındaki dayanışmayla yaşandı. 12 Mart darbesiyle birlikte, yönetim kadrosu değiştirilen 100 bin tirajlı *Cumhuriyet*'in satışı, yönetim değişikliğini protesto eden okurlarının uyguladığı boykot nedeniyle 40 bine kadar düştü. Bu anlamlı boykot, bir yıl sonra, gazetenin eski yönetimine kavuşmasına, dolayısıyla eski çizgisine oturmasıyla sonuçlandı. 1970'lerin ortalarına doğru, *Cumhuriyet* açısından bu okur duyarlığı, siyasal yelpazenin solunda yeralan günlük gazetelere yöneliş olarak

yeniden yaşandı. Özellikle öğrenci ve işçi gençlik siyasal söylemlerine kolayca ulaşabildikleri *Yeni Ortam, Vatan, Politika, Demokrat* ve *Aydınlık* gibi gazetelere yöneldiler. Bu girişimler de boykot olarak yorumlandıysa da, klasik *Cumhuriyet* okurunu etkilemedi.

12 MART'A KARŞIT YA DA YANDAŞ

12 Mart'ı izleyen günlerde, Türkiye basınını "Askeri darbeye karşı tavır" ölçüsünde, iki ana grupta değerlendirmek gerekiyor. Bu ayırım, parlamentoya dayalı askeri rejime "karşıt" ya da "yandaş" olmakla belirleniyor. Bu belirleme her ne kadar kesin çizgilerle yapılamıyorduysa da, kanıtlarını, o günlerin gazetelerinden, birinci sayfa haberlerine, başlık ve fotoğraf seçimine, yazı ve yorumlardaki yaklaşımlara dayandırmak olası.

12 Mart rejimini fiilen sonlandıran 1974 affına kadar *Cumhuriyet, Yeni Ortam, Milliyet, Ulus, Akşam, Demokrat İzmir* gibi gazetelerin askeri rejime karşı eleştirel tutum izledikleri gözlemleniyor. Oktay Kurtböke, İlhan Selçuk, Çetin Altan, Doğan Koloğlu, İlhami Soysal, Emil Galip Sandalcı, Altan Öymen, Uğur Mumcu dönemin tutuklanarak cezaevine gönderilen gazetecileriydi.

Dönemin gazetecilik temel kuralları açısından önde görünen *Milliyet*'in yayın politikasına değinmeden geçmek zor. Abdi İpekçi yönetimindeki *Milliyet*, bir yandan askeri yönetime karşı eleştirel tutumunu sürdürürken, öte yandan görüş-karşı görüş kuralına büyük özen göstererek, objektif habercilikte ciddi atılımlar gerçekleştiriyordu.

Cumhuriyet'in tavizsiz tutumu askeri yönetimin elinin, gazete yönetimine kadar uzanmasına neden oldu. Faşist saldırılara karşı *Cumhuriyet* çalışanları zaman zaman kendilerini korumak durumuyla karşı karşıya kaldılar.

Faşist hareketin ve İslamcıların günlük gazetelerinde bir hareketlilik yaşanmadı. I. ve 2. *Milliyetçi Cephe* hükümetlerinde fiilen yeralıncaya kadar, basının bu kesiminde durağanlık egemendi. Özellikle faşist harekette, "devletin kolluk güçlerine yardımcı olma" görüşünün benimsenmesine kadar geçen sürede, sağın bu kesimi ideolojik ağırlıklı yayın politikalarıyla yetindiler.

1970'lerin basını için yapılan askeri rejime karşıt ya da askeri rejimden yana olma ayırımı, 1950'lerde başlayan siyasal kutuplaşmanın vardığı son aşama olarak görülebilir. Bu karşıtlık ya da yandaşlığın dayattığı yayın politikalarıyla, 1980'e uzanan süreç içinde, yeni bir askeri darbenin verilerinin üretildiğine ilişkin değerlendirmeler, doğru bir öz taşımaktadır.

Siyasal kutuplaşmanın keskinleştiği dönemlerde günlük gazete ölçeğinde Türkiye basını, kaçınılmaz olarak, siyasal koşullardan, yeni politik oluşumlardan, parlamento içi ve dışı muhalefet hareketlerinden etkileniyordu. Etkilenme; demokratik bir toplum olma yönündeki çabaların üstlenilmesi ya da demokrasiyi kesintiye uğratma niyetlerinin-planlarının ortaya çıkarılması anlamında değildi. Amaç, kutuplaşmayı daha da keskinleştirerek daha çok yeni okur kazanmaya yönelikti.

12 Mart'ın baskı uygulamalarının başlıca hedeflerinden biri de, üniversite gençliği ve işçi kesimiydi. Örneğin gençliği ilgilendiren haber ve yorumlarla bir yandan anti-demokratik uygulamalar anlatılıyor, öte yandan gençlik mücadelesinin, giderek devrimci mücadelenin, vardığı aşamalar adım adım izlenebiliyordu. İşgal, boykot, miting, afiş, duvar yazısı, grev, direniş, silahlı çatışma ve benzeri eylemler, basında yeraldığı ölçüde başarılı sayılma anlayışı egemen olmaya başlamıştı. 1970'lerin ortalarında siyasal grupların, basın açıklamalarını kaleme alan, dağıtan ve yayınlanmasını sağlayan görevlileri oluşuyordu. Buna karşılık gazeteler bu kitleye ulaşacak haberlerin üretilmesini bir uzmanlık alanı olarak belirlemeye başlıyorlardı. Özce, basında haber, yorum ve fotoğraf olarak yeralma giderek politik kazanımlarla özdeş olacaktı.

ÜLKE, BÖLGE VE DÜNYA

Sosyalist hareket, devrimci mücadele, günlük gazete haberlerinde yeralmakla yetinilemeyeceğini kısa bir süre sonra gördü. Bu yetersizliğe 1970'lerdeki uluslararası sosyalist hareketteki ayrışım da eklenince, her hareketin bir yayın organı gereksinimi ortaya çıktı. Ülke, bölge ve dünya ölçeğinde siyasal değerlendirmeler-saptamalar yapmak, teorik tartışmaları yansıtmak, pratik konusunda bilgilendirmek ve benzeri zorunluluklarla "kendi görüşlerini yansıtan ve en yakınıyla acımasızca tartışan" zengin bir dergi çevresi hareket yayıncılığı başladı, ilişkileri merkezileştirerek politika yapmak, ilişkileri yaygınlaştırarak ve yaşamın her alanında varolarak politika yapmaktan daha kolaydı. Kolay olan, başka deyişle demokratik merkeziyetçilik, tercih edildi. Ama demokratik kazanımlar için ortak payda olanakları araştırılmadı. Antifaşist cephe pratikleri gözardı edildi.

'70'lerin ilk yarısından sonra Türkiye solunun günlük gazeteleri de yayın yaşamına girdiler. *Vatan, Politika, Demokrat* ve *Aydınlık* gibi gazeteler, aktüalitenin peşinden gitmedikleri, onu yarattıkları, kamuoyu oluşturdukları, cesur ve atak tavır alabildikleri sürece başarılı da oldular.

Dergi çevresi sosyalist-devrimci hareket yayınları ile günlük sol gazeteler, basın işletmeciliğinde değişik bir sonucu da beraberinde getirdi. Seka'dan kağıt alma hakkını elde eden gazete patronları, bu kesimin kağıt gereksinimini karşılarken yüksek kazançlar sağladılar. Sözkonusu dergi ve gazetelerin teknik hazırlığı, basımı ve dağıtımı da ayrı bir kazanç nedeni oldu.

HABERİN EKSİKSİZ VERİLME KOŞULU

1970'lere yirmi yıllık birikimle bakıldığında akla bir soru geliyor. "Bir gazeteci önce vatandaş mıdır, yoksa gazeteci mi?" Özellikle 1975'lerden sonraki hareketli günlerde bu sorunun yanıtını bulmak pek kolay değil. Günümüze "Anarşi-terör" sözcükleriyle ulaşan başkaldırı hareketlerin "birer haber niteliği olması" nedeniyle gazetelerde haber olarak yeralması elbette çok doğaldı. Ancak yeterli irdelemesi yapılmadan, resmi açıklamaların çizdiği sınırlara bağlı kalınarak, en önemlisi, yansıtılma seçiminde siyasal ve ideolojik kişisel tercihlerin ağır bastığı haberlerin yayınlanması, bir sorumluluğu da getiriyordu. Sorun "basının bir reklam aracı olarak kullanılması" ile "basının bu amaca hizmet etmeyi reddetmesi gerekçesiyle haber alma hakkını kısıtlaması" ikilemi arasında sıkışıp kaldı. Ve uzun süre bir netliğe kavuşturulamadı.

Bu konularda uygulanacak sansür ve otosansürün hiçbir işe yaramadığı artık biliniyor. Basının görevini yerine tam olarak getirmesinin ancak, haberlerin eksiksiz verilmesi koşuluna bağlı olduğu bizde, tüm dünyada da yaşanarak öğrenildi. Kenyatta, Begin, Mugabe, Ortega, Havac ve Mandela gibi dünün terörist, anarşist ve rejim karşıtlarının, günümüzde saygın devlet ve hükümet adamları oldukları artık istense de gözardı edilemiyor.

Çoğunlukla ve genellikle eksiksiz haber ilkesinin pek geçerli olmadığı 1970, '80 döneminin haberciliği, bir gelecek perspektifi içinde değil, günlük ve güdük boyutlarıyla yapıldı. 1970'lerin ortalarına varıldığında gazeteler, yılgınlık ve teslimiyetin etkili araçları haline dönüştüler. Ve işlevleri, olası bir müdahalenin yolunu açmaya indirgendi. Okudukları gazeteleri, bir siyasal kimlik olarak taşıyanların dışında, inandırıcılıkları kalmadı.

Eylül 1980'e yaklaşırken, yaşamın içinde süregelen ölüm kalım savaşını, hiçbir irdelemeye sokmadan "nereden gelirse gelsin" yorumuyla aktaran bir ulusal basın vardı ülkede. Oysa anarşi ve terörün nereden geldiği çok iyi biliniyordu. Özellikle, 1970'lerin sonunda "demokratik düzene ve hukuk devletine dönük saldırılar", "demokrasiyi ve hukuk devletini savunan eylemler", eşit boyutlarda santim sütun hesabına vurularak değerlendirmeye alınmaya başlandı. Ve basın o çok ünlü deyişiyle "dördüncü kuvvet" olma yolunda kendi kendini etkisizleştirdi.

Siyasal temponun hızlı devinimi içinde, günlük politikaların peşinden sürüklenen Türkiye basını; nasıl bir dünya, nasıl bir ülke ve nasıl bir gelecek sorunlarını gündeme getiremedi. Üzerine öylesine bir ölü toprağı serpildi ki, kurşunlanan meslektaşlarına bile gereği gibi sahip çıkamadı. Abdi İpekçi, Ali İhsan Özgür ve Recai Ünal dönemin sessiz kurbanları arasına girdi. Tüm bu olumsuzluklara karşın, 1970-1980 döneminin Türkiye basınına dönük temel özelliği, 1960 sonrasının hoşgörü ve özgürlük ortamı alışkanlıklarının büyük ölçüde yaşatılabildiği, sürdürülebildiği bir süreci kapsamasıyla belirleniyor. O yılları, gazete okumanın da, haber yazmanın da tadına doyamadığım yıllar olarak anımsayacağım.

ERBİL TUŞALP

1970-80 döneminde de en yüksek tiraja sahip günlük gazete olma özelliğini koruyan Hürriyet, büyük burjuvazinin sözcülüğünü yapmayı sürdürüyordu. Büyük burjuvazinin desteği hangi partiden yanaysa o partinin savunuculuğunu yapan Hürriyet için, istikrarlı bir tavır sözkonusu değildi. Liberal ve laik özelliğini korumaya çalışan Milliyet ise, muhalif tavrını '80'lere yaklaştıkça kaybetmeye başlamıştı. Standart bir okuyucu kitlesine sahip Cumhuriyet, sol basının tek sözcüsü olma statüsünü kaybettiğinde tiraj kayıplarına uğradı. 26 Aralık 1979'da çıkmaya başlayıp 12 Eylül 1980 sabahı matbaadan toplatılarak yayınına son verilen Demokrat ise, "Çıkarken" başlıklı bildirgesinde "... Böyle bir ortamda tüm gerçek demokratlara büyük görevler düştüğüne inananlar, sınırlı olanaklarını birleştirerek "Halkın Gazetesi DEMOKRAT" adlı bir günlük gazete çıkarmaya, basına egemen kılınmak istenen tek yanlılığın zincirini kırmak için mücadele etmeye karar vermişlerdir..." diye ilan ediyordu.

Baştürk, "savaştık savaşacağız" pankartıyla alana giren Tariş işçilerine hitaben şunları söyledi: "Burjuvazi Tariş'te bize savaş açmıştır. Savaş kabulümüzdür. Tüm değerleri yaratan biziz. Üretim bizim ellerimizde. Hizmetleri, çarkı durdurursak Türkiye'de hayat durur. Biz gücümüzün bilinci ve kararlılığı içindeyiz." Aslında *DİSK* yönetimi, çok büyük ve kanlı çatışmalara yolaçabileceğinden korktukları Tariş direnişinin sona erdirilmesinden yanaydı. Ancak Tariş işçilerinin, radikal unsurların öncülük ettiği büyük bir kesimi; iktidarın ve güvenlik güçlerinin düşmanca politikası karşısında ancak direnerek sonuç alınabileceğini düşünüyordu. *Tekstil-İş* başkanı Rıdvan Budak, *DİSK* başkanvekili Rıza Güven ve *Gıda-İş* başkanı Mehmet Mıhlacı'dan oluşan bir *DİSK* heyeti Tariş fabrikalarına giderek, işçileri ikna etmeye çalıştılar. Direnişin kalkması halinde *DİSK*'in bütün ülkede genel greve gideceğini vaadettiler. Ancak bu heyet, "direnişi kıranın kafasını kırarız" sloganıyla karşılandı. *Tekstil-İş* başkanı Rıdvan Budak, büyük tepkiye rağmen çabasını sürdürdü. *Tekstil-İş* Çiğli şube yönetimini "Maocu ve goşist" olduğu gerekçesiyle görevden aldı. Direnişin odağı olan iplik fabrikasında "*DİSK*'in ilkelerini benimseyenler", "genel grev isteyenler" sorularıyla oylama yapıp, bu sorulara verilen "evet" cevabına "direniş kalksın" tercihini otomatik olarak ekleyerek; oylama karmaşası içinde direnişin bittiği kararını işçi kalabalığına kabul ettirmeyi başardı. 31 Ocak'ta direniş sona erdi.

Fatsa

Gerek toplumsal devrim örgütlenmesi bakımından yaşanan pratik, hem de devlet terörürün 1980'deki "kilit" hedefi olması bakımından Fatsa'daki devrimci belediye deneyimi, 12 Eylül öncesinde sosyalistlerin pratikleri arasında önemli bir yer edindi.

Ordu'nun Ünye'yle birlikte Samsun sınırına yakın, devrimci hareketin öteden beri güçlü olduğu ilçelerinden Fatsa'da 12 Mart'ta *MHP* ve *Ülkü Ocakları*'nın kurulmasıyla, faşist bir örgütlenme nüvesinin yaratılması sağlanmış; *I. MC* döneminde bu çaba yoğunlaşmıştı. Fatsa lisesinde faşistler diğer öğrenciler üzerinde büyük baskı uyguluyor, 1975'de açılan *Halkevi* şubesi sürekli saldırıya uğruyordu. *Halkevi*'nin kurucusu ve başkanı esnaf Kemal Kara, 15 Haziran'da öldürüldü. Bu olay dönüm noktası oldu. Fatsa'da çok sevilen Kara'nın öldürülmesinin yarattığı büyük tepkiden destek alan devrimciler anti-faşist savunma örgütlenmelerini geliştirdiler. Bir süre sonra kasabanın bir mahallesine sıkışan faşistler baskıcı etkinliklerini yitirdiler. Fatsa'ya faşist saldırılar, dışardan gelen ekiplerin vur-kaç eylemleriyle sürdü. Nisan 1979'da, "operasyon" için Fatsa'ya getirilen profesyonel faşist katillerden Oktay Orbey, kadın kılığına girerek saldırı düzenlemek istediği *Halkevi*'nde kimseyi bulamayınca sokaktan geçen bir devrimci genci vurdu; vurduğu İsa Aydemir'in ölmeden önce ateş açması sonucunda kendisi de öldü. Devrimciler, faşist hareketin terörist baskısını gerilettikten sonra, özgül ve "pozitif" siyasal eylemlere ağırlık vermeye çalıştılar. 1978'den itibaren, yöre halkının büyük bölümünün geçim kaynağı olan fındığı, devletin fiyat belirleme politikasından destek alan büyük tüccarlar ve ihracatçıların değerlendirdiklerinin çok altında fiyatlarla elde etmesinden doğan yaygın hoşnutsuzluk değerlendirilerek; "fındıkta sömürüye son" mitingleri düzenlendi. 1978-80 döneminde Fatsa ve kasabalarında sekiz miting yapıldı. Kıtlıkların ve karaborsanın tırmandığı 1978/79'da devrimciler karaborsayla mücadele kampanyası açtılar.

Karaborsa fiyatla satış yapan dükkanlar belirleniyor, halka ilan ediliyor, belediye zabıtalarının da yardımıyla malların "gerçek" bedelleri üzerinden satışı sağlanıyordu. Bu aktif potansiyel, 1979 yazında Fatsa'nın *CHP*'li belediye başkanı Nazmiye Komitoğlu'nun ölmesiyle gündeme gelen belediye başkanlığı seçimine yöneldi. 1960'ların sonlarından beri devrimci hareketle ilişkili olan terzi Fikri Sönmez Fatsa bağımsız devrimci belediye başkan adayı oldu. Kasabada sevilen bir insan olan Sönmez'in seçimi kazanmasını engellemek üzere "birşeyler yapacak" vakti kazanmak isteyen bütün partilerin mutabakatıyla, 26 Ağustos'ta yapılması gereken seçimler Bakanlar Kurulu kararıyla 14 Ekim'e ertelendi. Fikri Sönmez 5 Eylül'de faşistlerin düzenlediği suikastten yaralı olarak kurtuldu. 12 Eylül gecesi, birçok faşist militan *MHP* Yozgat milletvekili Hüseyin Erdal'ın da bulunduğu bir evde, bomba ve silahlarla yakalandılar. 3 Ekim'de taksiyle evine dönen bir Fatsalıya Fikri Sönmez sanılarak ateş açıldı; taksi şoförü yaralandı. Bütün bu baskılara rağmen, bağımsız devrimci belediye başkan adayı Fikri Sönmez, seçimi büyük farkla kazandı: F.Sönmez 3096 oy, Zeki Muslu (*CHP*) 1133, A.Rıza Özmaden (*AP*) 859. Fikri Sönmez, ilk olarak, seçim kampanyasında duyurduğu gibi, "halk komiteleri"nin oluşturulmasına girişti. Halk komiteleri, belediyenin mahalleye ve kasabaya ilişkin programını, faaliyetlerini tartışacak, kararlaştıracak ve yürütecekti. Fatsa onbir birime ayrıldı. Her birimde nüfusa göre 3-7 halk komitesi için, Ekim-Kasım 1979'da gizli oy açık sayımla seçim yapıldı.

Halk komitelerine *AP*'den, *CHP*'den, *MSP*'den de birçok kişi aday olarak seçildi. Sık sık düzenli toplanması öngörülen Halk komiteleri ilk olarak, "çamura son kampanyası" açılmasını kararlaştırdılar. Çevre il ve ilçelerden sağlanan araç-gerecin yanısıra birçok insanın kolgücüyle katılımı sağlandı. Çalışabilir durumdaki hemen bütün Fatsalılar, traktörleriyle, kazma-kürekleriyle, kamyonlarıyla, el arabalarıyla ve emekleriyle seferber oldular. Bir haftalık yoğun çalışma sonucunda kasaba sokakları çamurlu patika görünümünden kurtarılırken, yaklaşık dört kilometrelik yeni bir cadde yapıldı. Halk komitelerinin, fiyatlar vb. üzerindeki belediye denetimlerine doğrudan katılımı sağlandı. 14 Ekim öncesinde sekiz aylık tutarı 12 milyon TL

MSP'nin siyasal çizgisinin, askeri darbenin koşullarının tamamlanmasında iki yönden etkili olduğu saptanabilir. Birincisi, İran İslam devrimiyle birlikte düzen güçlerinin MSP hakkındaki kuşkuları arttı. MSP "istikrarı" bozan potansiyel "iç düşmanlar" portföyüne katıldı; bu partinin ordunun gözünde Türkiye'nin Kemalist-Batıcı çizgisi karşısında "tehdit unsuru olma" özelliği pekişti. İkincisi, tekelci sermayenin gözünde "3. MC" alternatifinin tamamen tükenmesinde MSP'nin politikasının payı büyüktü. MSP, 1. ve 2. MC döneminde, özellikle uluslararası sermaye ile ilişkilerde Demirel'in manevra alanını daraltarak, iktidarın tekelci sermayenin istekleri doğrultusundaki politikalarına köstek olmuştu. 1980'de, hükümette bulunmamasına rağmen, parlamentodaki "kerhen" desteğine muhtaç olan iktidarı tehdit etmeyi sürdürdü. Yaz sonuna doğru hükümete desteğini iyice zayıflattı, Temmuz başında güvensizlik oyu vermekten son anda vazgeçti. MSP'nin "ciddiyetsizliği" ve MSP desteğine "muhtaç olan" bir iktidarın gerekli radikal "istikrar önlemlerini" alamayacağı düşüncesi; büyük sermayenin "3. MC"den umudunu tamamen kesmesine yol açtı. İran'da Humeyni'nin önderliğinde simgeleşen İslam devriminin ardından, yani 1979 başından itibaren; egemen blokun çeşitli unsurları MSP'yi "Türkiye'yi İran yapmak istemek"le suçlamaya başladılar. Süleymancılar, zaten çoğunlukla AP'ye destek veren Nurcular, faşistler, ordu vd. Kemalist güçler bu suçlamada biraraya geldiler. Bu kampanya, İran'da Şah iktidarının devrilmesiyle Ortadoğu'daki önemli karakollarından birini yitirmiş olan ABD'nin; İran'ın bölgedeki diğer Müslüman halkları İslami anti-ABD siyasal hattına çekmesi ihtimali karşısında önlem almaya dönük politikasından "manevi" destek alıyordu. İran İslam devrimi, MSP içinde de çalkalanmalara yol açtı. Özellikle Akıncılar Derneği'nde toplanan gençlik tabanı içinde, İran'daki devrimci stratejiyi MSP'nin geleneksel parlamentarist çizgisine karşı bir alternatif olarak tartışanlar vardı. "MSP'nin laik düzeni müslümanların gazabından koruyan bir sübap olduğu" eleştirileri dile gelmeye başladı. Erbakan ve MSP üst yönetimi ise, genel olarak İran devriminin İslami harekete getirdiği morale ve

prestijine sahip çıkarken; özünde "devrimci alternatifi" reddediyordu. Parti politikasının belirlenmesinde büyük etkisi olan Nakşibendi "büyükleri" de bu tavrı desteklediler. Partinin yarı-resmi yayın organı Milli Gazete'nin radikal yazarı Selahaddin Eş, "Humeyni taklitçisi" olduğu gerekçesiyle gazeteden atıldı. Eş ve destekçileri, Hicret dergisini çıkarmaya başladılar. MSP'nin, İran'ın 1979'da hac sırasında Mekke'ye yaptığı baskını kınayarak Suudi politikasını desteklemesi; parti ile radikal yönelim arasındaki ilişkileri sertleştiren bir dönüm oldu. MSP önderi Erbakan hükümete olan desteğini zayıflatırken, CHP ile iletişimini geliştiriyordu. 26 Şubat 1980'de AP'yi destekleyen yayın organlarından Son Havadis'te Güngör Yerdeş, MSP ile CHP'nin İran'daki Tudeh-Humeyni işbirliğine benzer bir ilişki içinde olduklarını yazdı. 1980 yazında, Erbakan "kerhen" desteklediği hükümete karşı eleştirilerini sertleştirirken, CHP ile temaslarını sıklaştırdı. Yeni bir MSP-CHP işbirliğine Nakşibendi cemaat önderleri karşı çıktılar; bu tavır, söz konusu "doğal önderliğin" parti yönetimindeki sesi sayılan Konya milletvekili Tahir Büyükkörükçü'yü yönetimden istifa ettirtecek kadar kesindi. Erbakan'ın 30 Ağustos törenlerine katılmayıp Trabzon-Of'ta bir hocanın cenazesine gitmesi, egemen blokta MSP-Humeyni benzetmesini canlandırdı. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Evren, "Erbakan 30 Ağustos'un yanında mı, yoksa karşısında mıdır?" sorusunu ortaya attı. Eylül başında, MSP-CHP işbirliği somut bir biçim aldı: MSP'nin "Kudüs'ün İsrail'in başkenti ilan edilmesine lkayt kalmak"la suçladığı Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen, 5 Eylül'de, MSP ve CHP'nin oylarıyla düşürüldü. 6 Eylül'de, MSP Konya'da başka illerden yığılan binlerce kişinin katılımıyla büyük bir "Kudüs mitingi" düzenledi (üstte). Bu mitingde İstiklal marşının söylenmediği iddiaları, ayrıca Arap harfleriyle yazılı pankartlar taşındı ve şeriatçı sloganlar atıldı. Kudüs mitingi, b günlerde MSP'ye karşı ordu doruklarında büyük tepkilerin doğmasına yolaçtığı gibi, 12 Eylül'ün resmi söyleminde "bardağı taşıran damla"lardan ve "anarşi ve terör ortamının Türkiye'yi uçurumun kenarına getirdiği"ni belgeleyen simgesel olaylardan biri olacaktı.

olan belediye gelirleri, Fikri Sönmez belediyesinde üç ayda 23 milyon TL'na tırmandı. Nisan 1980'de, Türkiye'nin birçok tanınmış sanatçı, yazar ve aydınının da katıldığı büyük bir "halk şenliği" düzenlendi. Bu arada, Mart 1980'de halk komitesi seçimleri yenilendi. Bu seçimler öncesinde, konumlarını belediye meclisi üyeliğinin sağladığı geleneksel imtiyaz ve rant elde etme işlevleri yönünde değerlendirmeye yönelen bazı halk komitesi üyeleri; mahalle halkı tarafından "geri çağırma" yetkisi kullanılarak görevden alınmışlardı. Fatsa devrimci belediye deneyimi, başta *MHP*'nin yarı-resmi yayın organı *Hergün* olmak üzere faşist ve sağ yazında beylik deyimlerle "komünist kurtarılmış bölge", "küçük Moskova" esprileri içinde sürekli gündemde tutuluyordu. 1979 sonbaharından sonra Fatsa'da kaymakam olarak görev yapan Teoman Ünasan ve Aslan Gündüz, bu koşullanmayla büyük kişisel güvenlik önlemleri aldırarak Fatsa'ya geldikten sonra, "halkın huzursuz olmasını gerektiren bir duruma şahit olmadıkları"na ilişkin demeçler vermişlerdi. Fatsa'yı bir anti-komünist efsaneye dönüştürme yolundaki kampanya, *MC* tabanlı Demirel hükümetinin oluşumundan sonra resmileşti, yoğunluk kazandı. Fatsa belediyesine ekonomik boykot uygulanmaya başlandı. Benzin, mazot vb. ihtiyaçlarını kamu kuruluşlarından karşılamak için Samsun'a giden belediye görevlilerine satış yapılmıyor, "Moskova'ya gidin" deniyordu! Başta Ordu, Samsun, Ünye olmak üzere çevre kent ve kasabalarda, faşistler "Fatsalı" avına çıktılar. Samsun'da "Fatsalı -dolayısıyla- komünist" olduğu için bir imam bile ağır biçimde dövüldü. 29 Nisan'daki sağlık kolejleri ve yatılı liseleri sınavlarına girmek için Ordu'ya gelen 280 Fatsalı dövülerek sınava alınmadılar.

Hükümet bütün illerde olduğu gibi Ordu'da Valiyi değiştirerek kendi "Valisini" atamıştı. Vali Hikmet Gülsen 24 Ocak ve 8 Mart'ta Fatsa'ya polisiye operasyonlar düzenledi. Evler basıldı, kimlik denetimleri yapıldı, özellikle belediye soruşturma konusu olabilecek birşeyler bulabilmek için didik didik arandı. 20 Nisan'da, yeterince "etkili" olamadığı düşünülen Hikmet Gülsen de değiştirilerek, Ordu Valiliğine atanan Reşat Akkaya, partizanlık bakımından Cumhuriyet tarihinde görülmemiş ölçüde fütursuz, "ilin ihtiyaçları için" hükümette resmi bir görevi bulunmayan, "başbuğum" hitabıyla yazıştığı Alpaslan Türkeş'in *MİT*-ordu bağlantılarına başvurabilecek ölçüde "has" ve militan bir partiliydi. Partizanlık ölçüsünü, önceki icraatlarıyla bürokrasinin teamüllerini zorlayacak ölçüde kaçırmış; Konya Emniyet Müdürü iken, siciline "bürokraside üst düzeyde görev yapamaz" kaydı düşülerek görevden alınmıştı. Eskişehir ve Mersin Emniyet Müdürlükleri sırasında da Valilerin başvurusuyla görevden uzaklaştırılmıştı. Bunlara rağmen getirildiği Ankara Emniyet Müdürlüğünü yürütürken, 1979'da Balgat ve Mamak otobüsü katliamlarından sonra (Bakınız: Faşist Terör ve Anti-faşist Direniş), bu olayların "milliyetçiler değil kızıl komünistler olduğu" yolundaki açıklaması nedeniyle; "saldırganların sağ görüşlüler olduğunu" duyurma gereği duyan Ankara Sıkıyönetim Komutanı Nihat Özer'in başvurusuyla görevinden alınmıştı.

Reşat Akkaya, "Kendi çalışabileceğim kadroyu oluşturduktan sonra devletin gücünü göstereceğim" beyanatıyla göreve başladı. "Kendi çalışabileceği kadroyu", *MHP*'li, ülkücü unsurlardan devşirdi. Amasya'da bir devrimci genci öldürdüğü bilinen Zeynel Abidin Aksoy Emniyet Müdürlüğüne, Ordu *ÜOD* kurucularından Celal Şahin Milli Eğitim Müdürlüğüne getirildi. Samsun, Ordu ve Ünye'de Fatsalılara yönelik saldırılar yoğunlaştı. Fatsa'nın birkaç kilometre batısındaki Ünye, Valilik ve Emniyet Müdürünün çabalarıyla faşist terörün saldırı üssü olarak örgütlendi. 1977 başı ile 20 Nisan 1980 arasında Fatsa ve Ünye çevresinde toplam 34 kişi siyasal saldırı ve çatışmalarda ölmüştü. 20 Nisan'dan 12 Eylül'e kadar geçen sürede, bu rakam 130'a çıkacaktı! Faşist terör Valilik ve emniyet örgütünün doğrudan desteğiyle tırmanırken, Fatsa'ya "komünizm tehlikesinin vahametini" ve "devletin gücünü" kanıtlayacak daha kapsamlı, spektaküler bir operasyon düzenlenmesi hükümetçe tasarlanıyordu. Yaz aylarında Erzincan, Bolu, Samsun, Trabzon'dan seyyar jandarma komando birlikleri ve polis kuvvetleri yöreye yığıldı. Çevre kasabalarda yapılan "fındıkta sömürüye son" mitingleri, araziyi tanımaları amacıyla güvenlik güçlerine izlettirildi. Kahramanmaraş benzeri bir anti-Alevi ve anti-sol kıyım girişiminin yaşandığı Çorum olayları, tasarlanan operasyona başlanması için uygun koşulları hazırladı; hatta böyle bir operasyonu gerekli kıldı. Toplumun geniş kesimlerinde dehşet ve tepki uyandıran Çorum olayları, bir "sağ terör" girişiminin izlerini silmek ve *AP* hükümetinin otoriter misyonunu meşrulaştırmak için Çorum'u bile ikinci planda bırakarak "komünizm tehlikesi"ni öne çıkartacak bir "sol terör" olayı gerekliydi. Fatsa, en azından sağ kamuoyunda aylardır gündemde tutulması nedeniyle olabilecek en uygun hedefti.

Sağ basında "Fatsa'ya gelenlerden pasaport sorulduğu" haberleri boy göstermeye başladı. Demirel, Çorum olaylarıyla ilgili soruları "Çorum'u bırakın, Fatsa'ya bakın" sözleriyle cevapladı. 9 Temmuz günü, böylesi olaylarda daima devletin istihbarat kaynaklarıyla iletişim içinde olan *Hürriyet* gazetesi "Fatsa'da nokta operasyonu" manşetini attı. Habere göre "görevle Fatsa'ya giden iki astsubay *Devrimci Yol* militanları tarafından esir alınmışlardı". Sonradan, astsubayların iki genelev kadınıyla eğlenmeye gittikleri için ortadan kayboldukları anlaşılacaktı! Fakat *Hürriyet*'teki "çok sayıda silahlı kişinin barikatlarda nöbet tuttuğu", "Başkan Fikri Sönmez'in '50-60 ölü vermeden Fatsa'ya girilemeyeceğini' söylediği" gibi "haber"lerle olay sürekli büyütülürken; Fatsa mekanize askeri birliklerce kuşatıldı. 11 Temmuz'da "nokta operasyonu" gerçekleşti, askeri birlikler Fatsa'ya girdiler. Askerlerle birlikte polisler ve onlara refakat eden yüzü maskeli bazı kişiler de Fatsa'ya geldiler. Maskeliler, halka saldırı biçimine bürünen geniş çaplı aramalarda devrimcilerin ve halk içinde önder konumundaki kişilerin evlerini göstererek muhbirlik yaptılar. Operasyonda görevli bir yüzbaşının bu uygulamadan huzursuz olarak

Türkiye Ekonomisinde Yeni Dönem

Türkiye 1977'den başlıyarak, ekonomik bunalıma eşlik eden bir siyasal bunalım içine sürüklendi. Üstelik egemen sınıflar 1920'lerden beri oluşturulagelen siyasal yapı ve kurumlar, geçerli sınıf ittifakı ve "resmi ideolojiyle" artık yönetemez duruma gelmişlerdi.

Türkiye'nin giderek derinleşen bir bunalıma sürüklendiği yıllarda, emperyalizmin Ortadoğu'ya yönelik beklentileri de değişmekteydi. Kapitalizmin "yapısal bunalımı" koşullarında uluslararası sermayenin azgelişmiş ülkelere "bakışı" da yeni bir görünüm almaktaydı. Türkiye'nin içinde yer aldığı coğrafi bölge, dünyanın "en sıcak" ilgi alanlarından biri haline gelmişti. Ardarda gelen "petrol şokları" emperyalist ülkeler için Ortadoğu'nun önemini daha da artırmıştı. Her ne kadar petrol tüketimini kısmaya yönelik alternatif çözümler söz konusuysa da "Hür Dünya"nın kullandığı petrolün yüzde 40'ı hâlâ Ortadoğu'dan geliyordu...

Ortadoğu'nun emperyalizma çısından önemini artıran başka önemli gelişmelerde söz konusuydu. Bir kere başta ABD olmak üzere emperyalizmin en güvendiği kalelerden biri olan Şah Rejimi düşmüş, üstelik yerini Humeyni'nin İslamcı Fondamantalist rejimi almıştı. Müslüman ülkelerde İslamcı Fondamantalist (radikal) akımlar güç kazanmaktaydı. Bu gelişmeler, emperyalizmin bölgedeki çıkarlarını tehdit eden potansiyel bir tehlike oluşturmaktaydı. Öte yandan Afganistan'a Sovyet askerlerinin girmesi, Sovyetler Birliği'nin Güney Batı Asya'ya sokulmasının yolunu açabilirdi.. Şahın devrilmesiyle İran'da Kürt Ulusal Hareketi de ivme kazanmıştı.

O halde bölgedeki emperyalist çıkarları güvence altına almak, istikrarın sağlanmasına bağlıydı. Şah Rejimi'nin devrildiği koşullarda bölgede istikrarın sağlanması, öncelikle Türkiye'de istikrarın sağlanmasını gerektiriyordu. Batılıların sadece Siyonist İsrail Devletine dayanarak bölgedeki çıkarlarını güvence altına almaları mümkün olmazdı. Üstelik böylesi bir ortamda Siyonist devletin kendisi de "tehlikede" sayılırdı... İran'dan boşalan "anti-emperyalist" role Türkiye hazırlanmalıydı... 15 Ağustos 1980'de *New York Times*'da yer alan bir yazıda "Türkiye'deki durum Batı açısından bir bunalım arzediyor. Çareler araştıran Batı'nın bu bunalıma daha fazla tahammülü yok. Çünkü Türkiye *NATO*'nun stratejik cephesi içinde... İran'ın kaybından sonra Doğu ile Batı arasında tampon ülke" deniyordu. Fazla beklemeye gerek kalmadı. Daha bir ay bile geçmeden generaller "istikrarı sağlamaya başlamışlardı."

Ortalama biri 12 Eylül'le gelen askeri diktatörlüğün "anarşiyi önlemek" gibi bir amacı olduğunu sanır. Oysa, 12 Eylül'le gelen generaller rejiminin çok daha "derin" gerekçeleri söz konusuydu. Dünyada zabıtayı sağlamak üzere darbe yapıldığı görülmemiştir!.. (Darbeyi yapanlarla zabıtayı sağlayanlar aynı olduğuna göre!) Eğer darbe anarşiyi önlemek amacıyla yapılmış olsaydı, devlet aygıtını baştan sona yeniden düzenlemeye, düzen partileri de dahil tüm siyasi partilerin kapatılmasına, anayasanın rafa kaldırılıp 1876 anayasasını çağrıştıracak kadar geri bir anayasa yapılmasına, sendika yasası, grev ve toplu sözleşme yasalarının değiştirilmesine, bu arada yangından mal kaçırırcasına üniversite yasasının yerine YÖK'ün getirilmesine vb. gerek kalır mıydı?

12 Eylül'le gelen askeri diktatörlüğün belli başlı iki temel amacı vardı; birincisi: Türkiye'ye emperyalist ülkelerin çıkarlarına uygun düşen bir "sermaye birikimi modelini" kabul ettirmek; ikincisi de: Emperyalizmin Ortadoğu'daki çıkarlarının güvence altına alınmasında Türkiye'yi "etkin bir role" hazırlamak. 13 Eylül 1980 tarihli *New York Times*'da: "Bir *NATO* üyesi olan Türkiye Doğu Akdeniz'deki Amerikan menfaatleri açısından stratejik bir konumda bulunuyor" deniyordu. ABD Temsilciler Meclisi Heyeti, Narkotik Özel Komite Başkanı Charles Rangel: "Türkiye sadece müttefiki olarak değil, bölgede liderliğini desteklediğimiz bir ülkedir" diyordu.

Askeri cunta "anarşiyi önlemek" gerekçesiyle iktidara el konduğunda, her zaman olduğu gibi "yıpranan" resmi ideolojiyi "onarmak" gibi bir sorunla da karşılaşmıştı. Bu da resmi ideolojinin "yeni" bir versiyonunun üretilmesiyle mümkündü. "Türk İslam Sentezi" destekli resmi ideoloji zorlamasının nedeni budur. Aslında resmi ideolojinin Türk İslam Sentezi yamasıyla takviyeli bir versiyonunun gündeme gelmesi; bir rastlantı değildi. Bununla ikili bir amacın gerçekleştirilmesi söz konusuydu; birincisi: İslam'a yumuşak bakıldığı izlemi yaratılarak "devlet kontrolündeki İslam'a" göz kırpmak, solu ve demokratik hareketi ezerken, en azından dinciler cephesinde sorun yaratmamak; ikincisi de: Radikal İslamcı (fondamantalist) hareketin güçlenmesini ve etkinlik sağlamasını önlemek. Gerçekten, başta ABD olmak üzere, Batılı ülkeler radikal İslamcı hareketin güçlenmesinden rahatsızdılar. "İslamiyetin bölgede istikrarı tehlikeli biçimde tehdidi Türkiye'nin önemini ortaya çıkarıyor" deniyordu. Daha önceki dönemde komünizmin yayılmasına karşı "yeşil kuşak" oluşturma stratejisi, radikal İslamcı hareketin güçlenmesiyle, radikal İslam'a karşı, "devlet kontrolündeki" İslam'ı kullanmayı da içerecek biçimde revize edilecekti...

Başta ABD olmak üzere Batılılar bölgede bu tip hesaplar ve manipülasyonlar içindeyken, uluslararası sermaye de yeni arayışlar içindeydi. Sermaye yeni "yapısal bunalımdan" bir çıkış yolu arayışına girmişti. II. Savaş sonrasının yaklaşık üç on yıl süren "refah devleti" uygulamaları terkedilecekti. Bilindiği gibi eski olanı terkedip yeniyi benimsetmenin yolu eskiyi kötülemekten geçer. Artık ekonomiye devlet müdahalelerine savaş ilan edilebilirdi.. Bir önceki dönemde (kapitalizmin yükselme dönemi) hastalığı tedavi için kullanılan ilaçlar şimdi hastalığın nedeni sayılıyordu!.. Olumsuz gidişin sorumlusunun "aşırıya" vardırılan devlet müdahaleleri olduğu, devletin kaynakları israf ettiği, ekonomik etkinliği ortadan kaldırdığı vb. geçerli gerekçelerdi... Yeni dönemin sloganı da: "Daha az devlet daha çok özel teşebbüs"tü. Üstelik daha da ileri gidiliyor; devlet müdahaleleriyle demokrasi arasında ters yönde bir ilişki bulunduğu yolunda görüşler de yaygınlaştırılmak isteniyordu. Ekonomiye yapılan her müdahale kişi özgürlüklerine de bir müdahale olarak gösterilmek isteniyordu. Nobel Ödülü sahibi Milton Friedman *Playboy*'la bir söyleşide (1973): "Benim önerilerim kısa vadede ekonomik refahımızı artırıcı sonuçlar doğurabilir ama, bunlar ikincil öneme amaçlardır. Asıl sorun kişisel özgürlüklerin korunmasıdır" diyordu.

Ne var ki uluslararası sermayenin yeni tercihlerini meşrulaştırmak için daha derin, daha "rafine teorik yaklaşımlara" ihtiyaç vardı. İşte "yapısal bunalım" koşullarında bir sürü "yeni" teorinin ortaya çıkması, sermayenin bu ihtiyacından kaynaklanıyordu. Önce "ödül sektörü" harekete geçirildi. Pazarın erdemlerini, müteşebbisin ve "görünmez elin" marifetlerini yücelten iktisat teorisyenlerine peş peşe Nobel ödülleri verilmesi bir tesadüf değildi. Kaynaklar israfa devletten alınıp onu en rasyonel biçimde kullanacak özel teşebbüse verilmeliydi. Reagancı teorisyenlerden Gilder: "Sadece müteşebbislerin dünyanın büyük kanunlarını ve tanrının emirlerini bildiklerini, bu sayede fani dünyada hayatı idame ettirdiklerini" söylememiş miydi...

İşte, "monetarizm", "arz-yönlü iktisat", "yeni yeni klasikler" gibi teorik yaklaşımlar bu koşullarda ortaya çıktı. Söz konusu teorik yaklaşımlar, yeni ve orijinal olmadıkları gibi "yeni hakikatler" keşfetmeleri de söz konusu değildi. Eğer bir yenilik varsa bu, Adam Smith'in iki yüzyıl kadar önce yazdıklarını "yeniden keşfetmek" olabilirdi... Sözünü ettiğimiz teorik yaklaşımların "yapısal bunalım" koşullarında geçer akçe sayılmaları "yeni hakikatler keşfetmelerinden" değil, uluslararası sermayenin çıkarlarını meşrulaştırmalarındandı. Nitekim sermayenin kaynak sorununu çözmeye yarayacak her yaklaşım bilimsel ve orijinal sayılacaktı... Ödüllendirmeye de değerdi!.. Amaç refah harcamalarını, sosyal amaçlı harcamaları (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, kültür, azgelişmiş ülkelere yardım vb.) kısmak, pazar mekanizmalarını güçlendirmek, Kamu İktisadi Teşebbüslerini (KİT) özelleştirmek, kısaca silahlanma dışındaki devlet harcamalarını kısmaktı. Fakat bütün bunların yapılabilmesi, sendikaların ve diğer demokratik örgütlerin etkisizleştirilmesine bağlıydı. Sendikaları ve demokratik odakları etkisizleştirmek, hem reel ücretleri düşürüp sömürüyü artırmak, hem de refah harcamalarını, sosyal amaçlı harcamaları kısmak için gerekliydi. Başta işçi sınıfı olmak üzere demokratik güçler yenilgiye uğratılmadan, ne sömürü oranları yükseltilebilir ne de "yeniden bölüşüm" kanalları tıkanabilirdi... Bir önceki yapısal bunalım faşizm, Nazizm, new-deal, savaş vb. ile çözümlenmişti...

Emperyalist ülkeler için benzer arayışlar sürerken, Türkiye gibi yeni-sömürge statüsündeki az-gelişmiş ülkeler de unutulmamıştı. Bu alanda en çok temayüz etmiş iki teorisyen vardı. Bunlardan biri 1980'lerin başında Türk iktisatçılarının hayranlıkla izlediği Dünya Bankası İkinci Başkanı Reagancı Anne Krueger'di. Diğeri de Şili ve Arjantin cuntalarına danışmanlık yapan Arthur MacKinnon'du. Krueger daha çok ithal ikameci sanayileşme stratejisinin eleştirisi üzerinde yoğunlaşmıştı. İthal yasaklarının ve ekonomiye müdahalelerin kaynak dağılımını bozduğunu, haksız kazançlara, yüksek rantlara neden olduğunu ileri sürmüştü. Gerçi Krueger'in söylediklerinde gerçek payı vardı ama, amaç ithal ikameci model yerine "dışa dönük modeli" benimsetmekti... İthal yasaklarının kaldırılması uluslararası sermayenin hareketini de kolaylaştırabilirdi... MacKinnon ise azgelişmiş ülkelerde geçerli iktisat politikalarının bankacılık sektörünü ve dolayısıyla kredi sisteminin gelişmesini engellediğini ileri sürüyor, faizlere müdahalenin olumsuz sonuçları üzerinde duruyordu. İkisinin de ortak amacı devlet müdahalelerinin ortadan kaldırılması etrafında toplanıyordu. Kaynaklar israfa devletten alınıp onu en verimli bir biçimde değerlendirecek olan "hür teşebbüse" verilmeliydi...

Artık Türk iktisatçılarının çoğunluğu için her zaman olduğu gibi, "teori" hazırdı... Onlar da akıl hocalarının başlattığı koroya katılabilirler, devlet müdahalelerinin nasıl yıkıcı sonuçlar doğurduğunu, pazarın nasıl harikalar yaratacağını, ithal ikameci sanayileşmenin tüm kötülüklerin nedeni olduğunu vb. sergileyebilirlerdi. Bizim ithal ikame yanlısı teorisyenlerimiz, Roma'da en büyük köle düşmanlarının Libertus'lar olduğu, birden ithal ikameci sanayileşmenin amansız düşman kesilmişlerdi...

1970'lerin sonuna gelindiğinde Türkiye Ekonomisinin en önemli sorunu ödemeler dengesi tıkanıklığıydı. Başka bir anlatımla ekonominin işlerliğini sağlayacak dış kaynak, yani borç bulmaktı. Acilen çözülmesi gereken sorun eski borçların erteletilmesi ve taze kredi akışının sağlanmasıydı. Aksi halde ekonominin felç olması söz konusuydu. Borçların ertelenmesinin ve yeniden kredi sağlanmasının da koşulu, IMF, Dünya Bankası, OECD vb. gibi emperyalizmin çıkarlarının bekçiliğini ve sözcülüğünü yapan kuruluşların dayattığı iktisat politikalarını benmsemekten geçiyordu. Borç tuzağına düşen tüm yeni-sömürge ülkeler gibi Türkiye de 24 Ocak kararlarıyla Batılıların istekleri doğrultusunda ekonomik modelini değiştirmek, ithal ikameci modeli terkederek, dışa dönük (Bilimsel literatürdeki adı ihracat öncülüğünde büyüme olan) modeli benimsiyecekti...

II. Dünya Savaşı sonrasının "ekonomik genişleme"

Parlamentarizmin Tıkanışı ve 12 Eylül

döneminde, hemen tüm ülkelerde Keynezyen iktisat politikaları geçerli olmuştu. Bu politikalar refah harcamalarına, sosyal harcamalara büyük önem veriyordu. Ekseri sanıldığı gibi sosyal politikalar sadece "insancıl-sosyal" amaca yönelik değil ekonomik etkinliğin de bir aracı olarak görülüyordu. Kapitalist Dünya ekonomisi yeniden yapısal bunalıma girince, her zaman olduğu gibi kaynak sorunu gündeme geldi. Sermayenin ihtiyacı olan kaynak nereden, nasıl bulunacaktı? Bilindiği gibi kapitalizmin "yapısal bunalımının" aşılmasının koşulu, eskiyen teknolojilerin yerine yenilerinin devreye sokulması, yeni ve "dinamik" ürünlerin pazarları kaplaması, bunun için de yeni bir sınıf ittifakının (sermaye içi güç dengelerinin değişmesi anlamında) ve yeni bir emek-sermaye ilişkisinin egemen olmasını gerektirir. Bu arada yeni bir yönetim anlayışı ve onu meşrulaştıracak yeni teoriler, ideolojiler vb. de gerekir. Doğal olarak Üçüncü Dünya Ülkeleri'ne dönük yaklaşımlar da değişir.

Bunalımı aşmanın, kaynak sorununu çözmenin birinci yolu reel ücretleri düşürmekten, ikinci yolu devlet aracılığıyla gerçekleşen yeniden bölüşüm kanallarını tıkamaktan, üçüncü yolu da özelleştirmelerden geçebilirdi. Ne var ki bu üç alanda da sermayenin başarı sağlayabilmesi işçi sınıını ve diğer demokratik güçleri bulundukları mevzilerin çok gerisine atmakla mümkündü. Yüzyılı aşkın bir sendikal ve demokratik mücadele geleneğine ve pratiğine sahip emperyalist ülkelerde işçi hareketlerini ezmek kolay değildi. Gerçi ekonomik bunalım doğal olarak reel ücretleri aşındırıyordu ama bu sermaye için yeterli değildi.

Kaynak sorununa kısmi bir çözüm de azgelişmiş ülkelerden gelebilirdi. Bu ülkelerin sömürüsü derinleştirilerek kaynak akışı hızlandırılabilirdi. İşte fark gözetilmeksizin hemen tüm azgelişmiş ülkelere "dışa dönük model" önermelerinin nedeni budur. "Dışa dönük model" uluslararası işbölümü ve uzmanlaşmaya uyum sağlamayı gerektirir. Başka türlü söylenirse, ünlü "mukayeseli üstünlükler teorisine" uygun politikalar uygulamayı gerektirir. Azgelişmiş bir ülkenin mukayeseli üstünlüklere uyum sağlama tercihi yapması da "volantarist" sanayileşme hedefinden uzaklaşmak anlamına gelir. Böyle bir tercih ister istemez mevcut uluslararası konuma razı olmak demektir. Türkiye'nin seçtiği yol da buydu. Ekonomik bunalım koşullarında, dünya ticaretinin daraldığı, korumacı eğilimlerin (tarife dışı uygulamalarda dahil) arttığı bir uluslararası ortamda belirli gelişmişlik düzeyindeki ülkelere dışa dönük model önermek, bunları daralan dünya pazarından pay almaya zorlamak, söz konusu ülkeleri ve daha özel olarak da onların emekçilerini birbirlerine karşı kışkırtmak anlamına geliyordu. Zaten iyice ucuzlamış ihraç mallarını daha da ucuzlatmak ve karşılıksız kaynak transferini derinleştirmek demekti... Bu yolla kimi tüketim malları (hafif sanayi, gıda, giyim, ev eşyaları vb.) ve tarımsal ürünlerle madenler daha ucuza sağlanabilir, bu da emperyalist ülkelerde ücret taleplerini frenleyebilirdi...

Dışa dönük model önermenin bir nedeni de borçların düzenli ödenmesini güvence altına almaktı. Böylece tüm kaynaklar borç ödemek amacıyla ihracat sektörüne kaydırılmak durumundaydı. Üçüncü neden de, anti-korumacı, serbesti yanlısı olmasından ötürü çokuluslu şirketlerin ve çokuluslu özel ticari bankalarının azgelişmiş ülkelerde karşılaştıkları KİT kısıtlamaları ortadan kaldırmaktı.

Türkiye'de 24 Ocak 1980'de başlatılan ama asıl rengini 12 Eylül devlet terörü rejimiyle alan yeni stratejide sanayileşme değil, uluslararası uzlaşmaya, mukayeseli üstünlüklere uyum sağlamak esastır. Türkiye'nin mukayeseli üstünlüğü olduğu varsayılan sanayi alt-dalları da: Konfeksiyon, metal olmayan ürünler, demir dışı madencilik, gıda üretimi, deri ürünleri sanayi, tekstil, bazı kimyevi maddeler, elektrikli makine alt dalları, turizm vb. gibi faaliyetlerdir... Bu tercih karşısında sanayi sermayesinin neden tepki göstermediği sorusu ister istemez akla geliyor. Nitekim 1980 sonrasında sınıf ittifakı içinde ticaret ve finans sermayesi, dahası rantiye sermayesi önplana çıktı. Sanayici kesimin bu duruma tepki göstermemesinin nedenlerini şu şekilde özetlemek mümkündür. Bir kere Türkiye'de sermayenin değişik fraksiyonları arasındaki ayrım net değildir. Holdingler söz konusu olunca bu daha da geçerlidir. Sayıları üç haneli rakama ulaşmayan holdingler hemen tüm alanlarda faaliyet gösteriyorlar. Aralarında bankaya sahip olanlar bile vardır. Bu nedenle 1980 öncesindeki sanayiye yönelik teşviklerin bu defa da ihracata vb. verilmesinden bunların bir kaybı olmazdı. Bir kaç "yeni yetme" dışında ihracat teşviklerinden en büyük payı alanlar (gerçek ve hayali ihracatçılar) az sayıdaki holding olmuştur.

Bir başka neden de 1980 öncesinde döviz yetersizliği ve enerji kısıtlaması yüzünden (petrol-elektrik) birçok sanayi alt-dalı yüzde 50'nin altında düşük kapasiteyle çalışıyordu. Dış borçlar ertelenip yeni kredi akışı başlayınca, enerji yatırımlarına da hız verilerek sanayide kapasite kullanımı arttı. İhracata büyük teşvikler verildiği bir ortamda sanayi ürünleri ihraç edilmeye başlandı. Bu durum tepkiyi ödünleyici olmuştur. Asıl sanayi üretimini gerçekleştiren küçük sanayiciler örgütsüz oldukları, KİT'lerin de başında "memurlar" bulunduğu için dışa dönük modele tepki söz konusu olamadı.

Fakat sermayenin etkin kesimlerinin "sınıf bilinciyle" hareket ettiğini söylemek mümkündür. Ev yanarken kimi eşyalar feda edilebilirdi... Daha önce kaynak dağılımında, özellikle de DPT çevresinde etkinlik sağlayan "kalkınmacı bürokratların" tasfiyesi ise çok kolay oldu. Bürokrasi manipülasyona elverişli bir yapı oluşturduğu için kalkınmacı bürokrasi kolaylıkla etkisizleştirildi. Fakat tasfiye edilmeleri için bir gerekçeye ihtiyaç vardı. Bunlar "solculukla" suçlandılar. Yerlerine, yeni sermaye birikimi modeline itiraz etmeyecek, Türk-İslam Felsefesi trenine atlayabilen "milliyetçi" bürokratlar getirildi. Bir önceki modelde (ithal ikameci model) üretilen mallar iç pazarda satıldığı için işçi ücretlerine "yumuşak" bir yaklaşım söz konusuydu. Üretilenlerin dış pazarda satılacağı dışa dönük modelde durum farklıdır. Uluslararası pazarlarda rekabet etmenin koşulu maliyetleri düşürmekten, maliyetleri düşürmek de işçi ücretlerini düşürmekten (reel) geçer. Yine de kalite, maliyet, fiyat ve standardizasyon bakımından rekabet edemez durumdaki malların ihraç edilebilmesi büyük teşvikler almadan mümkün değildi.

Fakat işçi ücretlerini baskı altına almak sadece maliyetleri düşürmek için değil,, tüketimi kısmanın ve ihraç edilebilir bir mal stoğu oluşturmanın da gereğiydi. Aynı şey taban fiyatlarını düşük tutmak, tarıma yönelik sübvansiyonları kısarak, tarımsal ticaret marjlarının daha da açılmasına göz yumarak, iç ticaret hadlerini tarımsal ürünler aleyhine olarak bozarak (iç ticaret hadleri 1977 = 100 alındığında 1986'da 47'ye kadar gerilemişti), memur maaşlarını gülünç seviyelere düşürerek tüm kesimlerin tüketimi kısılma yoluna gidildi.

12 Eylül öncesinin "görece demokratik" bir ortamda reel ücretleri budamak (nitekim kısa sürede Türkiye ucuz emek cenneti haline getirildi), taban fiyatlarını iyice indirmek, sosyal amaçlı harcamaları ve temel mallara yönelik sübvansiyonları kısmak mümkün olmazdı. Bu yüzden demokratik güçlerin ezilmesi, yeni bir yönetim anlayışının egemen kılınması, bunun için de devlet terörünün gündeme getirilmesi gerekiyordu. Generallerin baskı rejimi olmadan dışa dönük modeli kabullendirmek mümkün olamazdı. Sadece ilerici ve demokratik tüm kurumlar tahribedilmekle kalınmadı. Yönetim "sivil"lere geçince de kurdukları makinenin çalışmasını istiyorlardı. Başına "sivillerin" geçmesi makinenin yönünü değiştirmemeliydi. Generallerin emir ve müsaadeleriyle kurulan siyasi partiler 12 Eylül rejimini söndürüp meşrulaştırmaya devam ettiler.

1980 sonrasında sanayileşme hedefinden nasıl uzaklaşıldığını göstermek için bir kaç rakam vermek yeterlidir. Aslında bunalım ortamında Batılıların ortaya attığı "daha az devlet daha çok özel teşebbüs" sloganı Türkiye'deki uygulama sonuçları bakımından "daha az devlet, daha az özel teşebbüs" biçimini almış görünüyor. Kamu sektörü yatırımlardan elini çekerken, özel sektör de çekiyor. Bu sonuç şaşırtıcı değildir ve benimsenen büyüme modelinin doğal sonucudur.

1980-1989 aralığında sabit sermaye yatırımlarının ortalama büyüme hızı yüzde 2.7 oldu. Bu oran 1960-69 aralığında yüzde 8.2, 1970-79 döneminde de yüzde 8 olmuştu. Cumhuriyet tarihinde il. Dünya Savaşı yıllarını da kapsayan 1940-49 dönemi hariç (ki söz konusu oran yüzde 2.2 olmuştur) hiçbir dönemde bu denli düşük artış söz konusu olmadı. GSMH büyüme oranı için de benzer bir eğilim söz konusudur. İmalat sanayi sabit sermaye yatırımlarında da durum aynıdır. İmalat sanayi yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı 1975'de yüzde 32.90 1979'da yüzde 26.42, 1986'da yüzde 19.8, 1989'da da yüzde 14.50'dir. Özel imalat sanayi yatırımlarının toplam özel yatırımlar içindeki payı 1977'de yüzde 36.19'dan, 1980'de yüzde 27.89'a, 1989'da da yüzde 21.80'e gerilemiştir. Kamunun imalat sanayi yatırımlarındaysa daha dramatik bir düşüş söz konusudur. 1975 = 100 kabul edildiğinde kamu sabit sermaye yatırımları 1979'da yüzde 29.67, 1985'te yüzde 14.80, 1989'da da yüzde 5.40'a kadar gerilemiştir.

Türkiye ekonomisinin 24 Ocak-12 Eylül sonrası dönemde sanayileşme hedefinden nasıl uzaklaştığını gösteren bir başka eğilim de imalat sanayinin kompozisyonuyla ilgilidir. 1950-1980 genel gelişme eğiliminin tersine, 1980'den sonra düşük katma değerli sanayi altdallarının payı artmıştır. Bir ekonomi geliştikçe yüksek katma değerli malların payının da yükselmesi gerekir. 1950'de gıda, içki ve tütün gibi düşük katma değerli sanayi alt-dallarının yarattığı katma değer toplam imalat sanayinin yüzde 42.8'ini oluştururken bu oran 1970'lerin ortalarında yüzde 22.6'ya kadar gerilemişti. Bu eğilim 1980 sonrasında tersine dönüyor ve 1985'te tekrar yüzde 34.4'e kadar yükseliyor. Benzer bir eğilim kimya ve petrol sanayi alt-dalları için de geçerlidir. Bu iki alt-sektörün payı 1950'lerin başında yüzde 4.1 iken, 1970'lerin ortalarında yüzde 14.3'e kadar yükseldikten sonra, 1985'te yüzde 10.9'a gerilemiştir. Aynı eğilim taşıt araçları için de söz konusudur.

24 Ocak-12 Eylül stratejisiyle Türkiye ekonomisinin üretici temeli zayıflatılmış, dışa bağımlılığı daha da artmış, dışarıya kaynak trensferi yoğunlaşmış, son dönemde, her yıl ortalama 7 milyar dolar civarında dış borç ödendiği halde, FMS borçları dahil Türkiye'nin dış borçları 50 milyar dolar düzeyine ulaşarak ülkenin geleceğinin ipotek altına alınmasına "elverişli bir durum" yaratılmış, kaynaklar sermayenin parazit (rantiye) kesimlerinin eline daha fazla geçmiş, geniş emekçi toplum kesimleri daha da yoksullaşmış, gelir dağılımı korkutucu biçimde bozulmuş, borç ödemek üzere ihracat artışı sağlama yaklaşımı ekonominin dengelerini bozmuş, enflasyon yapısal bir nitelik kazanmış. İhracat artışı yeni kapasitelere, verimlilik artışına, dinamik ihraç ürünlerine dayandırılmadığı için artık çoktan sınıra dayanmıştır. Bir ulusal ekonominin başarısı bir tek sektöre bakarak anlaşılmayacağı gibi böyle bir şey de zaten olanaklı değildir.

Bu gidişi tersine çevirmenin, emperyalizmin ve yerli işbirlikçilerinin dayattığı politikaların terkedilmesinin koşulu, öncelikle siyasal nitelikteki sorunların çözümünü gerektiriyor. Aksi halde Türkiye'nin içine girdiği uyduaşma süreci hızlanarak devam etmek durumundadır. Sürece müdahale etmesi gerekenler de herhalde öncelikle bu gidişten en çok zararlı çıkan dolaysız üreticilerdir...

FİKRET BAŞKAYA

yüzlerini açtırdığı bazı maskelilerin, cinayet suçuyla aranan faşistler olduğu ortaya çıktı. Daha sonra, halk komitelerindeki devrimciler, bu maskeli kişilerin onlarcasının *MHP*'li ve *ÜGD*'li militanlar olduğunu açığa çıkardılar. Bunların saptanabilen yedisi, cinayet suçundan idama mahkum edilmiş kişilerdi. Faşist militanlar, yüzlerce asker ve polisin kasabada kol gezdiği nokta operasyonu sırasında Fatsa merkezinde 8 insanı öldürdüler; devrimcilere destek veren veya *CHP*'li esnafın dükkanlarını tahrip ettiler. Erzincan'dan "nokta operasyonu" için Fatsa'ya getirilmiş olan bazı polis memurları ilçeden ayrılırken; kasaba merkezinde ellerinde silahlarla dolaşan bazı kişileri gözaltına aldıkları için başka bazı polislerce hakarete uğrayarak tehdit edildiklerini ihbar ettiler. Fikri Sönmez'in de aralarında olduğu 400'e yakın Fatsalı, kurulan karakollarda günlerce işkenceye tabi tutuldu.

Rejim Bunalımı Derinleşiyor

1980'de askeri darbeyi apolitikleşen geniş kitlelerin gözünde alternatif haline getiren çeşitli olguların başlıcası herhalde, faşist terör ve devlet terörünün tırmandırdığı toplumsal şiddetin yarattığı korku ve yılgınlıktı. Bu olgunun yanında, Cumhurbaşkanlığı seçimindeki sonuçsuzluk ve *MSP*'nin siyasal "performansı"; yerleşik siyasal düzenin tıkanmasında -veya tıkandığı görüntüsünün yaratılmasında- payları kaydedilmesi gereken olgulardı.

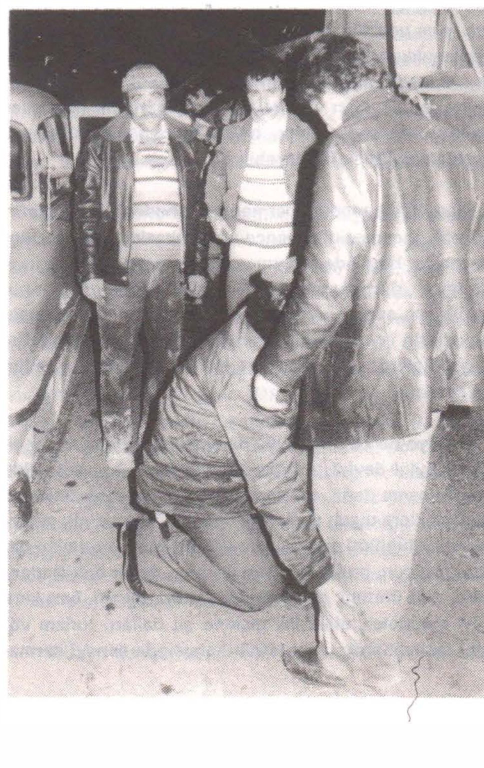
Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Cumhurbaşkanlığı seçimi, *AP-CHP* işbirliği arayışlarını alevlendirdi. "*AP-CHP* işbirliği", bu partiler içinde ve güncel siyasal zeminde nesnel bir temele oturmamasına rağmen, egemen blokun, burjuva basınının "bunalımı aşma" senaryolarında odağa yerleşmişti. Bu durum, ordunun bu işbirliğini dikte ettiği yıl başındaki "uyarı mektubu"yla ele aldığı inisiyatifle, egemen siyasal kamuoyu üzerinde hegemonya kurduğunun göstergesiydi. "Tecrübeli politikacılara", "iyi haber alan kaynaklar"a atfen, *AP-CHP*-ordu mutabakatına dayanan bir Cumhurbaşkanının seçilmesinin, "rejimin tek çıkış noktası" olduğu işlenmeye başlandı. Otoriter-Kemalist yüksek bürokrasi ve entelejansiya ile büyük burjuvazinin bazı kesimleri; *AP-CHP* mutabakatı veya başka bir yaygın uzlaşma imkanının gerçekleşmesi açısından bu seçimin fırsat yaratabileceği umudunu bir süre beslediler. Cumhurbaşkanının seçilemeyişine, askeri müdahaleyi destekleyen odaklar ve ordu tarafından, rejimin işlerliğini yitirdiği tezinin en belirgin dayanakları arasında yer verildi. Kenan Evren'in 13 Mayıs'ta Brüksel'deki *NATO* toplantısından dönüşünde söylediği sözler, bu bakımdan adeta ikinci bir uyarı mektubu gibi kayda geçti: "Herkes dışarda bize 'Cumhurbaşkanını ne zaman seçeceksiniz?' diye soruyor. Tabii üzücü oluyor. Şaka yollu 'o kadar çok aday var ki, bir tane bulup seçemiyorlar' karşılığını veriyorum."

Korutürk'ün görev süresinin dolduğu 6 Nisan'a kadar Cumhurbaşkanı seçilemeyince; 6 Nisan'da bu makama vekaleten Senato Başkanı *AP*'li İhsan Sabri Çağlayangil oturdu. Partiler, 6 Nisan'a kadar resmen aday bile belirlememişler, bazı parlamenterler kişisel olarak aday olmuşlardı. Cumhurbaşkanlığına adaylığını ilk açıklayan, Mardin bağımsız milletvekili Nurettin Yılmaz'dı. Yılmaz'ın tek amacı, üçte iki çoğunluğun gerektiği ilk turların aşılarak salt çoğunluğun yeterli olduğu turlara bir an önce geçilmesiydi. Adaylığı *CHP*'den veto edildiği için parlamentoya bağımsız milletvekili olarak seçilmiş olan Nurettin Yılmaz'ın adaylığı, sağ basında "Kürtçülük", "bölücülük" çağrışımlarıyla şoven, anti-demokratik bir kampanyaya yolaçtı.

Demirel, Çağlayangil'in Cumhurbaşkanlığına kalıcı olarak yerleşmesini istiyordu. Ancak hem *AP*'nin faşizan-muhafazakâr kanadınca desteklenmeyen Çağlayangil'i yıpratmamak için; hem de Cumhurbaşkanlığı bunalımını tırmandırarak, bir yandan da mevcut Anayasa ile "memleketi idare etmenin" ne kadar zor olduğunu kamuoyuna benimsetmek için, seçimi sürüncemeye sokmayı yeğliyordu. *AP* Cumhurbaşkanlığı için ancak 10 Nisan'da aday gösterdi. Aday, partinin faşizan-muhafazakâr kanadının önderlerinden Sadettin Bilgiç'ti. Bilgiç'in adaylığı, kendisinin umutlu olmasına karşın, Demirel tarafından salt "vakit kazanma" güdüsüyle benimsenmişti. Bilgiç, *AP*'nin "liberal" kanadının boykotu nedeniyle sonraki turlarda *AP-MHP* oy toplamından daha düşük oy aldı. Demirel, bunalımı tırmandırarak, ya *CHP*'nin çok güçsüz olduğu bir noktada erken seçime gitmeyi; ya da kapsamlı Anayasa değişikliğiyle birlikte yürütme erkinin güçlendirildiği bir sistem içinde Cumhurbaşkanının halk tarafından doğrudan seçilmesini kabul ettirmeyi tasarlıyordu. *AP* Genel İdare Kurulu 9 Ağustos'ta ilk formülü benimseyecek; 20 Ağustos'ta *AP*'nin erken seçim önergesi parlamento gündemine alınacaktı. *CHP* ise, Ecevit ve sol kanadın isteksizliğine rağmen, 14 Nisan'da,"Cumhurbaşkanlığının güçlü, yetkili bir makam olması" gerektiğini vazeden, 12 Mart'çı cuntanın üyelerinden Muhsin Batur'u aday gösterdi. *CHP*'deki devletlû-Kemalist unsurlar Batur'un adaylığını "demokrasinin son çaresi" olarak desteklediler. Hatta 12 Mart döneminde baskı görmüş olan Prof.Muammer Aksoy, bu mesajı vermek için parlamentoda kendi adına bildiri dağıttı. *AP* 3 Haziran'da aday değiştirdi: 12 Mart'ın kontrgerillacı İstanbul sıkıyönetim komutanı olan ve Nakşibendi cemaatiyle ilişkisi bilinen Faik Türün'ü ortaya attı. Batur, 5 Haziran'da 303 oya ulaşarak, Cumhurbaşkanı seçilmesi için gerekli olan 318'e oldukça yaklaştı. 7 Haziran'dan sonra Cumhurbaşkanlığı seçimi için yapılan turlar herkesin gözünde gülünç bir hal almaya başladı. Ordunun parlamentoya karşı harekete geçmesi için gerekli mizansenin son ayrıntılarını da parlamentonun bir iktidar odağı olduğuna inançlarını yitirmiş olan milletvekillerinin kendileri hazırlıyorlardı.

1979 boyunca sıkıyönetim ilan edilmiş bulunan kentlerin sokaklarında hemen her gün rastlanan aramalardan biri. İktidarın otoriter-baskıcı yöneliminde, AP kökenli onbir bağımsız bakanın da payı vardı. Bunlardan altısı (Enver Akova, Ali Rıza Septioğlu, Mustafa Kılıç, Güneş Öngüt, Orhan Alp, Ahmet Karaarslan) 14 Nisan 1979'da bir açıklama yaparak; "devlet kadrolarına aşırı uç sızmalar olduğunu", "geri kalmış yörelerimizde vatandaşlarımızın ekonomik ve sosyal sorunlarının bazı çarpık ideolojilerce istismar edildiğini" savundular. Kadrolaşmanın önüne geçilmesini, 141.-142. maddelerin kaldırılması düşüncesinden kesin olarak vazgeçilmesini, Devlet Güvenlik Mahkemeleri yasasının çıkarılmasını acil talepler olarak öne sürdüler.1 Mayıs 1979'da, sıkıyönetim makamlarının perspektifiyle CHP iktidarının perspektifi örtüştü. İstanbul sıkıyönetim komutanlığı, DİSK'in düzenlediği 1 Mayıs gösterilerini iptal etti. İzmir'de yapılan 1 Mayıs mitinginde "Kürdara azadi" sloganlarının atıldığı haberleri, burjuva basında feverana yol açtı. Ecevit, 9 Mayıs'da Necdet Üruğ'dan, Avrupa Konseyi Asamblesi'nde konuşmak üzere gittiği Strasbourg'da "Avrupa demokratik kamuoyu önünde zor durumda kalmamak için", 1 Mayıs'ta sokağa çıktıkları için gözaltına alınanların serbest bırakılarak tutuksuz yargılanmalarını rica etti. İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Üruğ bu ricayı tereddütsüz geri çevirdi. 1979'da, gerek sıkıyönetim makamları, gerek AP önderliğindeki sağ partiler blokunun "vahametini" en fazla vurguladığı sorun, "Güneydoğu'daki bölücülük olayları" idi. 1979 başlarında yapılan bir sıkıyönetim eşgüdüm (koordinasyon) toplantısında Ecevit, "Kürtlerin de bir etnik grup olduğunu; onların da Rumlar, Ermeniler, Museviler gibi kendi dillerini konuşmaya, kendi okullarında okumaya hakları olması gerektiğini" söylemiş; bu yaklaşım orduda gizli ama büyük bir tepkiye yol açmıştı. Genelkurmay, kısa vadede bir "Kürt isyanını" ciddi bir tehdit olarak görüyordu. Ordu üst düzeyi, 1978'de başlayan iktidar deneyimine kadar, Ecevit'e sempatiyle bakmıştı; komutanlar, özellikle Kıbrıs deneyiminin etkisiyle, Ecevit'in dış politikada ve Batıyla ilişkilerde mahir bir devlet adamı olduğu kanısındaydılar. Ancak, iktidardaki genel başarısızlığının yanında Ecevit'in Kürt sorununda sözü edilen tutumu; bir ara epey kurcaladığı kontrgerilla ile ordunun ilişkisini tartışması; Şubat 1978'de Yugoslavya'nın yönetim yapısından etkilenerek federatif sistemi ve milis örgütlenmesini de içeren çekirdek ordu fikrini Milli Güvenlik Kurulu'nda gündeme getirmesi, bazı generallerin onu "vatan haini" olarak tanımlamasına yol açacak ölçüde tepkisini çekmişti.

Kemal Türkler'i, öldürülmesinin yedinci yıldönümünde mezarı başında ananlar... DİSK genel başkanı Kemal Türkler, faşist hareketin spektaküler cinayetler dizisinin 12 Eylül öncesindeki son kurbanlarından biriydi. DİSK'in ve özellikle Maden-İş'in sendikal alanda son derece sert bir mücadele içinde bulunduğu Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası'nın (MESS) eski genel sekreteri, o dönemde Başbakanlık müsteşarlığı görevini yürüten Turgut Özal; olayı Amerika'dayken öğrenmiş ve gazeteci Emin Çölaşan'ın 1989 yılındaki bir çalışmasına bir görgü tanığına dayanarak aktardığına göre bu haberi şu sözlerle karşılamıştı: "İyi olmuş pezevenge!" 1980 yılında Demirel'in ekonomik konularda büyük ölçüde yetkili kıldığı Turgut Özal, MESS'in sendikal politikasını bu kez iktidar yetkileriyle donanmış olarak uyguluyordu. Kemal Türkler'in sendikal mücadeledeki karşı-partneri Özal, MESS genel sekreterliğine getirildiğinde, Temmuz 1979'da işverenleri şu sözlerle "gaza"ya davet etmişti: "Sorumsuz toplu sözleşme yapanlar gaflet içindedir. Memleketimize ve miletimize reva görülen bu sorumsuz, haksız ve tehlikeli davranışların failleri olan kişi ve kuruluşlara karşı, işverenler olarak hepimizin tek tek mücadele etmemiz, görevimiz ve hakkımızdır. Bu yıl, çok büyük bir toplu sözleşme yılıdır. MESS'in varolması ve bu mücadeleden başarılı bir şekilde çıkması, bu karanlık tablo içerisinde küçümsenmeyecek bir ümit ışığı olacaktır. Karşımızdaki bazı sendikalarda mücadelenin gayesinin, işçi hakları olmadığını biliyoruz. Bunların gayesi, mevcut düzenin yıkılmasıdır. Onun için, ne ile ve ne için mücadele ettiğimizi çok iyi bilmek zorundayız. Vefakâr ve cefakâr halkımızın son yıllarda gülmeyen yüzünü tekrar güldürmek, bunun için yegâne yol olan teşebbüs hürriyetini her türlü imkanı kullanarak korumak ve geliştirmek, birinci vazifemiz olmalıdır." Özal, işçilere yüksek zam verilen toplu sözleşmeleri MESS gazetesindeki bir yazısında "bütün milletin cebinden para çalmakla" tanımlıyordu. Özal'ın MESS'teki saldırgan politikası, tekelci sermayenin "duayeni" Vehbi Koç'u bile huzursuz etmişti. Koç, bir toplu sözleşmede işçilere vermek istediği zam oranını fazla bularak MESS ilkeleri uyarınca düşürtmeye çalışan Özal hakkında "bu adam çok katı gidiyor. Başımıza bir gün iş açacak. İşçiler patlayacak" sözleriyle çevresindekilere yakınma gereği duymuştu. 24 Ocak kararlarının alınmasından hemen sonra, MESS genel sekreterliği döneminden beri gerçekleştirmeyi tasarladığı "Toplu Sözleşme Koordinasyon Kurulu"nu kurdu. Bu kurul, kamu kuruluşlarındaki işçilerle ilgili toplu sözleşmelerde verilecek ücret zamlarının oranını belirlemekle yetkiliydi. Amaç, IMF ve Dünya Bankası'na verilen sözler doğrultusunda kamu işçilerinin ücret artışlarını olabildiğince düşük tutmaktı. Bu kurul, devlet kuruluşları arasında koordinasyonu "disiplini" sağlayarak sedikaların geriletilmesini sağlayacaktı. Ancak popülist alışkanlık ve kaygılarla hareket eden AP'li bakanların birçoğu, kendilerine bağlı işletmelerde, bu Kurul'un ilke kararlarını çiğnediler; Kurul'un (yani Özal'ın) saptadığına göre yüksek zam oranlarına imza attılar. Toplu Sözleşme Koordinasyon Kurulu'nun başında bulunan Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı Kazım Oksay, 1980'lerde, bu kez Özal Başbakanlığındaki ANAP hükümetinin Devlet Bakanı olarak, aynı işlev ve yaklaşık aynı isimdeki bir kurulu koordine edecekti! Fakat bu kez Kurul, ücretleri ve sendikaları geriletme amacı doğrultusunda hükümetin bütün unsurlarıyla uyum içerisinde olmasının verdiği güçle gayet sert ve kararlı politikasıyla tanınacaktı... Özal, 10 Haziran 1980'de Başbakanlık Müsteşarı olarak verdiği demeçte, Türkiye'nin acil iktisadi sıkıntılarının sona erdiğini savunurken; gerçek ve kapsamlı bir çözümün daha "radikal", olağan popülist siyasal mülahazalar gözetilmeksizin uygulanacak ekonomik politikalarla mümkün olabileceğini belirtiyordu: "Türkiye'nin içinde bulunduğu durumdan çıkması için, üç dört yıl büyük fedakarlıklar çalışmak gerekmektedir. Bu kritik devrede memleketi dışarıya karşı siyaseten de olsa zayıf göstermeye, kimsenin hakkı yoktur. Böyle bir gösterme sadece Türkiye'nin düşmanlarına, Türkiye'yi Marksizm ve komünizme götürmek isteyenlere faydalı olacaktır."

Askeri Darbenin Örgütlenmesi

Karar ve İlk Erteleme

"Ordunun müdahalesi" Türkiye'de 1979 yazında açıkça yürürlükteydi. Temmuz'da, darbe planı ve tarihi somut olarak saptanmıştı: 29 Eylül 1979. Ancak bu plan ertelendi. Ertelemenin gerekçesi, zamanlamaydı. Ordu komuta kademelerinin hem kendi iç değerlendirmelerinde altını çizdikleri, hem de birkaç kez dışarıya açıkladıkları gibi, "bir müdahale için gerekli ortamın tam anlamıyla olgunlaşması"nın beklenmesi üzerinde mutabık kalındı. 14 Ekim'de yapılacak olan kısmi senato ve milletvekilliği yenileme seçimlerinin siyasal gündemde kazandığı büyük önem ve seçim sonrasındaki gelişmelere ilişkin tasarımlar, bu seçimlerin getireceklerini bekleme eğilimini pekiştiriyordu. Ordunun resmi eğilimi olarak birçok kez kamuoyu açıklamaları veya özel mesajlarla, ulaklarla "ilgililerine" iletilmiş olan *CHP-AP* koalisyonu alternatifi de tamamen tükenmemişti. Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülend Ulusu'nun, 6 Eylül'de gazeteci Cüneyt Arcayürek'e söyledikleri, *CHP-AP* koalisyonunun henüz yokolmamakla birlikte askeri darbe alternatifi aleyhine tükenmekte olduğunu ortaya koyuyordu: "Başka çare yok, memleket elden gidiyor. Eğer bunlar elele vermezse, biz müdahele ederiz." 14 Eylül'de yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısından sonra komutanların kendi aralarında yaptığı toplantıda, bu alternatiften vazgeçme yolunda ilk adım atıldı. Askeri darbe hazırlıklarından ilk haberdar olanlardan biri, asker-sivil güvenlik bürokrasisiyle öteden beri içli dışlı olan *DP*'li Faruk Sükan oldu. Faruk Sükan, 20 Eylül'de Ecevit'e Devlet Bakanlığından istifasını sunarken, gerekçeleri arasında "bir askeri darbenin hazırlanmakta olduğu bilgisini aldığını" aktardı. 13 Aralık'ta İstanbul'da Selimiye kışlasında yapılan toplantıda generallerin çoğu, *MC* tabanlı *AP* hükümetinin çare olamayacağı üzerinde mutabık kaldılar. Bazı generaller, zaten gecikmiş olduğunu düşündükleri müdahalenin bir an önce yapılarak "daha fazla kan dökülmesinin önlenmesi" için ısrar ediyorlardı. Ancak Genelkurmay Başkanı Evren'in, "zamanlama" etkenini gözetmek gerektiğini yeniden hatırlatırken, "müdahaleden önce, biraraya gelmeleri için siyasilere bir imkan daha verilmesinin" uygun olacağı görüşü benimsendi. 1980 başındaki "uyarı mektubu"nun yazılmasını getiren bu strateji, *CHP-AP* koalisyonu alternatifinin kamuoyunun gözünde "resmen" tüketilmesini de amaçlıyordu. Büyük sermayenin gözünde *CHP-AP* koalisyonu alternatifinin mümkün veya etkin olabileceğine olan inancın 1980 baharında, en geç Cumhurbaşkanlığı seçiminin tıkandığı yaz başında silinmesi; bu alternatifin kesin olarak tükenmesi bakımından kilit önemdeydi. *İstanbul Ticaret Odası* başkanı Nuh Kuşçulu 4 Ocak'ta "silahlı kuvvetler düşüncemize tercüman oldu" derken; hem büyük burjuvazinin *CHP-AP* koalisyonu alternatifinin "resmen" tüketilmesi yolunun denenmesinden yana olduğunu, hem de "memleketi kurtarma"ya dönük politikaların saptanmasında bir karar mercii olarak ordunun otoritesini, meşruiyetini tanıdığını ifade etmiş oluyordu. Ordunun tamamen tüketilmesi için uzunca bir süre beklediği, büyük burjuvazinin ve yüksek bürokrasinin önemli bir kesiminin gerçekleşmesini 1980 yaz sonuna dek ummayı sürdürdüğü *CHP-AP* koalisyonu; 1979 sonlarından itibaren Ecevit'in de gerçekleşmesi için büyük çaba gösterdiği bir alternatifti.

Ecevit, 14 Ekim 1979 seçimlerinden hemen sonra, parti yetkili organlarına bile danışmama riskini üstlenerek; Cumhurbaşkanı aracılığıyla Demirel'e "yeniden *MHP* ile koalisyona gitmesinin ülke için tehlikeli olacağını; *CHP*'nin bir *AP* azınlık

hükûmetini desteklemeye hazır olduğunu" iletmişti. *CHP* Cumhurbaşkanlığı seçimini de *CHP-AP* işbirliği yönünde değerlendirmek istemiş, *AP* ile ortak aday saptamak için girişimlerde bulunmuştu. Ecevit, Nisan başında ve 8 Haziran'daki *CHP* Küçük Kurultay'ında da, "*CHP-AP-MSP*'ye dayalı geniş tabanlı hükûmet" önerisini ortaya attı. Ancak Demirel bu alternatifi gündeme almaya hiçbir zaman yanaşmadı. Nisan 1980 başında, egemen blok adına rejimin istikrarının kollanması misyonunu yürüten otoriter-Kemalist bürokrat-aydın takımının gözde isimlerinden Coşkun Kırca ile Adnan Başer Kafaoğlu'nun "yeni bir Anayasa taslağı" üzerine çalışmaya başladıkları duyuldu. Taslak, hazırlayıcılarının terminolojisiyle "De Gaulle'cü", yani yürütme organ(lar)ının yetkilerinin olabildiğince denetimsiz kaldığı, "otoriter-güçlü devlet" tasarımına dayanıyordu. Kırca-Kafaoğlu ikilisi, 1969'da da Demirel iktidarı için benzeri bir hazırlık yapmışlar; o tasarıda öngörülenlerin bir bölümü 12 Mart sonrasında yapılan anayasa değişikliklerinin omurgasını oluşturmuştu. Kafaoğlu ve Kırca ise, bu çalışmayı "ordudan gelen telkinlerle yaptıklarını" açıklıyorlardı. Bu taslak çalışması için "telkinler", ordu yönetiminin 29 Eylül 1979'e dönük ilk askeri müdahele takviminin oluşmasına koşut olarak iletilmişti. "Telkin sahipleri" bu anayasa taslağını *AP*'nin benimseyeceğini, *CHP*'nin karşı çıkacağını öngörüyorlardı.

ABD ve Askeri Darbe Alternatifi

1980'e girerken, Ortadoğu ve Asya'daki gelişmeler, Türkiye'de askeri bir darbeyle kurumlaştırılacak "istikrarlı", "sıkı" bir rejimi ABD açısından da çok istenir bir hale getirmişti. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesi ve İran'da Şah rejiminin devrilmesinin ardından kurulan İslam Cumhuriyeti'nin ABD emperyalizmine karşı seferberlik ilan etmesi; öte yandan Etiyopya'daki radikal askeri yönetimin SSCB ve Küba ile giderek artan ölçüde organik bir ilişkiye girmesi ile oluşan, ABD'nin "kızıl hilal" olarak adlandırdığı bu ABD karşıtı rejimler yığışması bu bölgedeki emperyalist denetim ve ittifak sistemini tehdit ediyordu. Bu konjonktürde ABD'nin bölgedeki "müttefik"lerinin istikrarı ve "Batı"ya bağlılığı iki kat önem kazanıyordu. Washington'daki karar odakları bu bakımdan Türkiye'nin siyasal ortamının *NATO* ile ilişkilerinde pürüz çıkarmayacak, "Batı ittifakı dışı" politikalara yönelmeyecek, yüksek politizasyon ve toplumsal muhalefetin tırmanması ile "radikal arayışlar"a girmeyecek şekilde stabilize olmasını istiyorlardı. Ayrıca, bölgedeki dengelerin sarsılmayı sürdürmesi durumunda Ortadoğu, Basra, hatta Güneydoğu Asya'da yapılması gerekebilecek askeri müdahaleler için

oluşturulan "çevik kuvvet"in üslendirilmesi açısından en elverişli konumda ve donanımda bulunan Türkiye'deki askeri tesislerin rahatça kullanılabilmesi, "istikrarlı" bir siyasal ortamı gerektiriyordu. Türkiye'deki siyasal ortamın sessizleştirilerek istikrara kavuşturulmasının ABD odaklı dünya kapitalist sistemi bakımından da önemli bir gerekçesi vardı. 1980'lere girerken Latin Amerika ülkeleri ABD'ye olan borçlarını ödememekte ve *IMF* formüllerini benimsememekte direniyorlardı. Emek gelirlerini kısıtlayıp ekonomisini uluslararası yeni emperyalist ekonomik işbölümü çerçevesinde yeniden yapılandırarak *IMF* "ekonomik istikrar" politikalarını tam bir teslimiyetle uygulayan Türkiye, bu bakımdan etkileyici bir karşı örnek olabilecekti. Böylesi bir "istikrar" rejimini uygulamaya ne denli baskıcı ve faşizan yönelimlere girerse girsin Demirel hükümetinin gücünün yetmeyeceğini düşünen Washington, Pentagon ve *CIA* kurmayları; hazırlıklarından elbette haberdar oldukları askeri müdahalenin en uygun çözüm yolu olduğuna kanaat getirmişlerdi. Ege üzerindeki hava sahasını Türkiye-Yunanistan arasında kesin bir hatla ikiye ayıran, böylelikle Türkiye-Yunanistan çelişkisini kurumlaştırarak *NATO*'nun Güneydoğu kanadını "zaafa uğratan" NOTAM 714'ün Türkiye tarafından kaldırılması süreci; askeri darbenin ABD nezdinde artık "olup bitmiş" sayıldığına işaretti. 6 Şubat'ta Türkiye'ye gelen ABD'li generallerle Türk Genelkurmayı arasındaki ikili görüşmelerden sonra; 23 Şubat'ta hükümetin hiç haberi olmadan, NOTAM 714'ün kaldırıldığı açıklanmıştı. ABD ve *NATO* makamları, Dışişleri bürokrasisinin önemini fiilen yitirmekle birlikte diplomatik bir koza veya jeste dönüştürerek almayı tasarladığı bu kararı, "sivil" hükümeti tamamen devre dışı bırakarak ordu makamlarıyla halletmişler; Demirel hükümeti ise bu emr-i vakiye tepkisiz kalmıştı.

"Bayrak Planı" ve İkinci Erteleme

Genelkurmay Başkanı Evren, 15 Şubat-16 Mayıs arasında ülkenin dört bir yanında orduları ve kolorduları dolaşarak hem generallerin ve diğer yüksek rütbeli subayların nabzını yokladı; hem de "uyarı mektubunun" lafta kalmayacağı mesajını verdi. 17 Haziran'da yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısından sonra kendi gündemleriyle ayrıca toplanan generaller, darbe için koşulların olgunlaştığı konusunda birleşerek tarih saptadılar: 11 Temmuz. Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Haydar Saltık nezaretinde 1978'den beri üzerinde çalışılarak hazırlanmış olan Bayrak Planı'nın 11 Temmuz saat 04.00'de uygulamaya konulacağı bütün askeri birliklere özel kuryelerle iletildi. 2 Temmuz'da, daha önce hükümetten desteğini çektiğini açıklamış olan *MSP*, son anda karar değiştirerek gensoru görüşmelerinde hükümete güvenoyu verdiği gün, Bayrak Planı geri çekildi. Bu karar değişikliğinin ordu içi kamuoyundaki açıklaması, "güvenoyunu yeni tazelemiş bir hükümetin düşürülmesinin uygun olmayacağı" şeklinde açıklandı.

Genelkurmay ertelemeyi yaparken, iki başka etken de gözetmişti. Birincisi, orduda atamaların, terfilerin yapıldığı Yüksek Askeri Şura görüşmelerinin beklenerek "dedikoduların önüne geçilmesi"; ikincisi, 22 Temmuz'da OECD ile yapılacak borç erteleme görüşmelerinin Türkiye hakkında oluşacak "askeri diktatörlük" görüntüsü nedeniyle olumsuz etkilenmemesi... Gazeteci-yazar Erbil Tuşalp, 1988'de yayımlanan *Eylül İmparatorluğu* incelemesinde, bu belirsizlikte, ordunun alt kademelerindeki siyasallaşmanın tepede yol açtığı tedirginliğin de büyük payı olduğunu ortaya koymuştur. Orduda teğmen-üsteğmen düzeyinde faşist ve özellikle devrimci eğilimli kadroların varlığı nedeniyle; askeri müdahalenin orduda ciddileşebilecek direnmelere ve bölünmeye yolaçabileceğinden ürkülüyordu. Müdaheleyi, ancak bu potansiyeli tam anlamıyla kavrayıp denetim altına aldıktan sonra gerçekleştirme eğilimi ağır bastı.

12 Eylül

11 Eylül'ü 12 Eylül'e bağlayan sabaha karşı saat 04:00'ten başlayarak birkaç dakikadır askeri marşlar çalınan radyoda, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren adına, "Türk silahlı kuvvetlerinin İç Hizmet Kanunu'ndan aldığı yetkiye dayanarak emir komuta zinciri içinde ve emirle ülke yönetimine bütünüyle el koyduğu" duyuruldu. Parlamento ve hükümet feshedilmiş, büün ülkede sıkıyönetim ilan edilmiş, saat 05'ten itibaren sokağa çıkma yasağı konmuştu. Aynı gün Türkiye saatiyle 03.30'da, yani askeri darbenin Türk halkına duyurulmasından birkaç saat önce; ABD Güvenlik Konseyi Türkiye masası sorumlusu Paul Henze, Beyaz Saray'ı telefonla arayarak "Paul, seninkiler sonunda becerdiler" (your boys have done it) haberini aldı. Türk Genelkurmayı müdahale için harekete geçildiğini derhal *Jusmatt*'a (*NATO* çerçevesindeki ABD askeri yardım heyeti) bildirmişti. Aynı gece, ABD Başkanı Carter'a haber ulaştırıldı: "Türk ordusunun komuta heyeti Ankara'da yönetime el koydu. Herhangi bir kuşku ve kaygıya gerek yok. Müdahale etmesi gerekenler etti."

12 Eylül 1980'le birlikte kurulan askeri diktatörlük rejiminin çatışan sınıflar bakımından taşıdığı anlamı sermayenin acımasız diliyle en veciz bir biçimde ifade etmeyi *Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu* Başkanı Halit Narin başaracaktı. Narin askeri diktatörlüğün anayasası işçilerin bütün kazanımlarını hukuken ortadan kaldırırken şöyle demişti: "Bugüne kadar biz ağladık onlar güldü. Şimdi sıra bizde."

12 Eylül öncesi egemen medya araçlarının bilinemez, kör, irrasyonel bir süreç olarak sunduğu "terör" imajına oturan "görsel malzeme"den bir parça... Mayıs 1980'de Ankara'da Barolar Birliği ve Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi tarafından toplanan "Tıp-Hukuk Kurultayı", resmi/yerleşik "terör" imajını sorgulayan ve bu olguyu "terörize olmadan" tanımlamaya çalışan bir bildiri yayımlayarak "toplumsal işkence" kavramını gündeme getirmişti: "Bu cinayetler, bu saldırı, bu terör neden diye soranlarımız vardır. Biz sormuyoruz, biz biliyoruz. Bu terörü anlamsız bulanlar, üzüntü belirterek görev yaptığını sananlar yanılıyorlar. Bu terörün anlamı çok açıktır. Toplum yılgınlığa düşürülmek istenmektedir. Toplum korkan, suskun, sinmiş, yılgın insan topluluğuna dönüştürülmek istenmektedir. Amaç da açıktır. Toplumda uyanan bilinçlenme, toplumda gelişen örgütlenme, yükselen demokratik istemler kanla boğulmak istenmektedir. Bunun adı faşizmdir. (...) Sömürü düzeninin ulaştığı boyutları çok açık görüyoruz. İşçilerin, memurların, emekçilerin sofralarından et çekilmiştir, süt çekilmiştir, peynir çekilmiştir. ...emek geliriyle artık birçok mal alınamaz duruma gelmiştir. Alınamayan etin fiyatı artmaz, içilemeyen sütün fiyatı artmaz. Ev kiraları ortalama aylık ücretin üstüne çıkmıştır. İnsanın vazgeçilmez gereksinimleri olan beslenme, konut, giyinme, işine gidip gelme, giderek daralan olanaklarla sosyal çıkmazlar yaratmaktadır. Sürdürülmek istenen düzenin çizgileri bunlardır. Bu çizgiler, sosyal çelişkilerin çizgileridir. Topluma zorla kabul ettirilmek istenen düzen budur. Ve topluma çözüm olarak Anayasanın değiştirilmesi sunulmaktadır. Topluma çözüm olarak özgürlüklerin kısıtlanması, giderek ortadan kaldırılması sunulmaktadır. Topluma çözüm olarak otoriter rejim özlemleri sunulmaktadır. Toplum, terörle, kanla sindirilmek istenmekte, 'bu olaylar dursun da, nasıl durursa dursun, kim durdurursa durdursun' dedirtilmek amaçlanmaktadır. Toplum bu amaçla, sosyal bir işkence ortamına sürüklenmektedir." Ancak bu ve benzeri devrimci, sosyalist, radikal demokrat bildiriler, terörün nesnel olarak hizmet ettiği senaryoları, "terörü kim, nasıl durdurursa durdursun" düşüncesinin yaygınlaştırılmaya çalışılıyor olmasını ustalık ve belagatle saptarken; bu kampanyanın nesnesi olan geniş kitlelerin yönelimlerini kavramak, "terörü kim nasıl durdurursa durdursun" arayışının gerçekten yaygınlaşmasına karşı pozitif öneriler sunma noktasında aynı siyasal ustalığı gösteremiyorlardı - belki de bunun kanallarını yitirmişlerdi. Böyle olunca da, bu bildiriler dikkat çekilen yönelimlerin, tehditlerin nesnesi olan insanlara değil; yalnızca, zaten bu saptamaları yapmakta olan politik kişilere ulaşıyordu. Öte yandan, "kim kurtaracaksa kurtarsın" sendromu gerçekten hızla yerleşikleşmekteydi. Cumhurbaşkanının seçilememesi üzerine, partilerin "basiretsizliği", "Türkiye'nin sahipsizliği" vb. temaları giderek daha çok işlenmeye başlayan; parlamentodaki kavgaları, küfürleşmeleri, "bu politikacılarla bu işin olmayacağı" kanısını güçlendirici olaylar görünümünde trajikleştirekek aktaran basın, bunda büyük rol oynuyordu. 12 Eylül sabahı yayınlanmak üzere baskıya verilen Günaydın gazetesindeki bir siyasal haber sütununda aktarılan şu fıkranın "anafikri", gerçekten hakim kanaat haline gelmişti: "Adama sormuşlar; Bil bakalım, bir sandal içinde Ecevit, Demirel, Türkeş ve Erbakan bulunuyor. Birden deniz kabarıyor ve fırtına başlıyor. Sandal batsa kim kurtulur? Adam hiç düşünmeden cevabı yapıştırmış: Millet kurtulur!" Salt burjuva politikacıları değil, derneklerin, diğer örgütlerin, bütün siyasal öznelerin dahil sayılabileceği "siyasal kamu alanı" bağlayıcılığını önemli ölçekte yitirmişti. Siyasal kamu alanının meşru eylem sınırları, geniş kitlelerin gözünde en -hatta tek- acil sorun olarak algılanan "terörü önleme" misyonuna kadar daral(tıl)mıştı. Bütün sözler, hamleler buna göre kodlanmaya başlamıştı. 12 Eylül darbesi, bu zeminin üzerine oturdu...

12 Eylül Diktatörlüğü

12 Eylül darbesiyle gerçekleşen diktatörlük rejimi, Türkiye'nin tüm toplumsal ve siyasal hayatını olduğu kadar sosyalist hareketin de gelişimini derinden etkileyen bir dönemeci işaret eder. 12 Eylül diktatörlüğü, 20 yıl boyunca boyunca genel olarak sosyal demokrat ve sosyalist solun ve özellikle de sosyalist hareketin devrimci kanadının geliştirdiği ve beslediği bir genel değişim, kurtuluş ve devrim mücadelesinin fiziksel baskı ve zorla tasfiye etmesinin yanısıra, bu umutların nesnel toplumsal zemininin de dağılıp çözülmesini sağladı. Bu sürecin en önemli uğraklarından biri sosyalist hareketin genel toplumsal muhalefet üzerinde sağlamış bulunduğu hegemonyanın, siyasal gündemi tayin etmedeki üstünlüğünün sona ermiş olmasıydı. 12 Eylül ile birlikte genel olarak siyasete ve ideolojilere karşı kayıtsızlığın hakim olduğu toplumun manevi hayatı üzerinde maddi çıkarlara tutkuyla yönelişin etkisi tayin edici bir rol oynadı. Bununla birlikte diktatörlüğün kendi beklentilerinin bile çok altında bir direnişle adım adım parçaladığı toplumsal muhalefetin kendisini yeniden ifade edişinin ve sosyalizmin toplumsal ve tarihsel meşruiyetini yeniden tesis edişinin imkanları bu sürecin dinamikleri arasından kendisini göstermeye başlarken, 12 Eylül diktatörlüğünün tekelci büyük burjuvazinin olağanüstü bir rejim biçimi olarak kendi hakimiyetini nasıl kurmuş bulunduğunu izlemek onun çözülüşünün dinamiklerini de ele verebilecektir.

Yeni Sermaye Birikimi Modeli

12 Eylül darbesinin altyapısını oluşturan unsurlar içinde, egemen sınıflar açısından ekonomik yapıyı yeni bir modele göre biçimlendirme gereğinin ortaya çıkmış olmasının önemli bir payı vardı. Bu yönelime koşut olarak, sendikal düzende ve çalışma hayatında yeni şekil verilmesi söz konusuydu. 12 Eylül darbesinin gerekçeleri arasında sayılan "çalışma barışının bozulması" sorununu aşmak için, yeni ekonomik yapılanma içinde sosyal hakların geriye çekilmesi zorunluluktu. Uygulanacak deflasyonist politikaların ve yeni sermaye birikimi modelinin anahtarı, ücret ve maaşlarda önemli ölçüde gerileme sağlanmasıydı. Zaten 24 Ocak kararları ile öngörülen yeni modelin "normal" düzen içinde tam olarak yürürlüğe konulamamasının en büyük siyasal nedeni, sosyal haklarda böyle bir duraklamaya fiilen imkan bulunmamasıydı. Bu noktada devreye giren 12 Eylül, askeri müdahalelerin klasik "yönetime el koyma" işlevinin ötesinde, tüm toplumsal yapının ve özellikle ekonominin "yeniden yapılandırılması" işlevini yüklendi. 12 Eylül darbesi hazırlanışı, hedefi ve uygulamaları ile bir topyekün "yeniden kurma" eksenine oturdu. Toplumsal-siyasal yönetim mekanizmalarının ve aygıtlarının son kerteye kadar tıkanmasının beklenmesi de bu yüzdendi.

24 Ocak-12 Eylül

1970'lerin sonuna gelinirken Türkiye ekonomisi birçok noktada ciddi darboğazlara girmişti ve bu süreç artık yıldan yıla değil, günden güne izlenebiliyordu. Devlet desteği ve korumacılık politikalarına dayalı ithal ikameci ve iç pazara dönük sermaye birikimi modeli ciddi bir krize girmişti. Ayağını sürüyerek 1980'e kadar gelebilmiş olan bu modelin "eskimişliği" artık açıkça ortadaydı. Yeni model tartışmaları 1978'den itibaren oldukça hareketli bir seyir izlemeye başladı. Hatta 1979'da *CHP* iktidarınca ortaya konan "Ekonomiyi Güçlendirme Programı" bu yeni modelin işaretlerini verirken bir yumuşak geçiş arayışını yansıtıyordu. Ancak sermaye çevreleri böylesi eklektik politikalarla yetinmeyerek, bu programı "*IMF*'yi memnun etmek kaygısıyla alınmış ama sonuçsuz kalacak" bir girişim olarak gördüler. Hem yerli sermaye, hem de uluslararası sermaye açısından, Türkiye kapitalizminin dünya ekonomisiyle eklemlenmesini sağlayacak yeni bir birikim modeline geçiş elzem olmaktan öte, acil bir hal almıştı. Bu gerekliliğin dayatması sonucunda uygulanmaya çalışılan önlemlerin "yumuşaklığı", sonuç vermek bir yana, meseleyi daha da ağırlaştırmıştı.

24 Ocak kararları, alternatif bir birikim modeline yönelik olarak, o zamana kadarki ölçüler içinde en radikal ve yeterli çerçeveyi getiriyordu. Yeni model, ülke sermayesinin önemli ölçüde yeniden yapılanmasını içeriyordu. Yeni yeniden üretim sürecine uygun yapıyı kurmanın temel anahtarları sermaye-emek çelişkisini/ilişkisini ayakbağı olmayacak yeni bir yapıya kavuşturmak ve yerli sermayeyi uluslararası sermaye ile entegre hale getirmekti. "Serbest ekonomi" sloganı altında yürütülen bu yeniden yapılanmada, tam tersi bir seyir izleyecek, devlet müdahaleleri bu süreçte çok temel rol oynayacaktı. 24 Ocak kararlarıyla, uluslararası sermayenin uzun süredir ısrarla üzerinde durduğu noktalarda bir dizi önemli önlem uygulamaya konarak yeni modelin kurumlaştırılmasına girişilecekti. Ama bu önlemlerin büyük kısmının yasayla devreye sokulabilir nitelikte olması ve meclisin yapısı dolayısıyla bu yasal dönüşümün çok ağır, hatta hemen hemen hiç ilerleyememesi söz konusu idi. Sonuçta 24 Ocak 1980 istikrar paketi 12 Eylül 1980 darbesine kadar ancak bazı tamamlayıcı önlemler ve rötuşlar düzeyinde hayata geçirilebildi. Hedeflenen yeni yapının tam anlamıyla oturtulmasının ancak "olağanüstü" bir yöntemle/yönetimle mümkün olduğu ortadaydı. Aslında bu, yeni

Diyarbakır Cezaevi'nde işkence ile öldürülen Mazlum Doğan (1). 12 Eylül'den hemen sonra idam edilen Necdet Adalı (2). Ölüm orucunda ölen Mehmet Fatih Öktülmüş (3), Abdullah Meral (4), Haydar Başbağ (5). İdam edilen liseli Erdal Eren (6). Aralık 1980'de Ankara'da işkence sonucu ölen Behçet Dinlerer (7).

"Milli Güvenlik Konseyi üyeleri (altta, soldan sağa) Kenan Evren (Genelkurmay Başkanı), Nurettin Ersin (Kara Kuvvetleri Komutanı), Tahsin Şahinkaya (Hava Kuvvetleri Komutanı), Nejat Tümer (Deniz Kuvvetleri Komutanı), Sedat Celasun (Jandarma Genel Komutanı). Evren, 9 Nisan 1983'de "sabrın sonunun selamet olduğunu" şöyle açıklayacaktı: "Sevgili vatandaşlarım, biz de 12 Eylül'e gelinceye kadar az mı sabrettik. Ama sonunda muradımıza erdik." Darbeciler ve askeri darbe "çözüm"ünü destekleyen egemen blok açısından 12 Eylül; uğruna onca lanetlenen "terör ortamı"nın ve toplumsal şiddetin, "bir miktar daha" tırmanmasına rahatlıkla razı olunan bir "murad"dı. Muradın gerçekleşmesinden sonra, gerçek anlamda bir terör ortamı, tamamen devlet aygıtınca üretildi. Hak ve özgürlükler üzerindeki kapsamlı kısıtlamalarla gündelik hayattaki terörün yanında; salt sistematik işkencenin aldığı boyutlar bile, müthiş bir baskının kurumlaştığını gösterir. Uluslararası *Af Örgütü'nün 1989 yılında yayımladığı rapora göre, 12 Eylül'den sonra Türkiye'de 229 kişi gözaltında veya hapishanede öldü; bunlardan 144'ünün ölüm nedeni hakkında doyurucu bir açıklama yapılmadı. Resmi açıklamaların hemen hepsi de birbirleriyle çelişir nitelikteydi.* ANAP *hükümetinin iki İçişleri Bakanının açıklamaları bile birbirini tut(a)mamıştır: Nisan 1986'da Yıldırım Akbulut 1983-1985 döneminde işkencede ölenlerin sayısını 27 olarak verirken, Kasım 1988'de Mustafa Kalemli aynı dönem için 26 rakamını veriyordu! Buna karşılık,* Uluslararası *Af Örgütü'nün 1988 yılında yaptığı saptamaya göre, 1982-1986 döneminde açılan ve 9962 sanığın yargılandığı toplam 6470 işkence soruşturması veya davasında, yalnızca 84 polis sorumluluğu saptanarak hüküm giydi. İşkencecilerin çoğu beraat eder veya göstermelik cezalara çarptırılırken; Nisan-Temmuz 1981 döneminde "başarılı hizmetlerinden ötürü" para ile ödüllendirilen 1002 güvenlik görevlisi arasında birçok işkenceci polis yeralabildi.*

farkedilen bir durum değildi. Özellikle uluslararası sermaye odakları, 70'lerin ikinci yarısı boyunca, bu dönüşüme hazırlanırken; sürecin çok sancılı olacağının, hatta mevcut çerçeve içinde mümkün olamayacağının bilincinde olarak çeşitli olasılıkları denemişlerdi. Bu süreç içinde yerli egemen sınıflarda da hakim konumda olan yumuşak geçiş çabaları, düzenin siyasi istikrarsızlığı ve otorite bunalımı nedeniyle çok zayıf kalan girişimlerin ötesine geçemeyince, sermayenin bütün fraksiyonları, çarenin ancak "olağanüstü" bir müdahale olabileceği üzerinde birleşmişlerdi. Ne yaygın rant dağıtım anlayışı ve prekapitalist unsurlara yakınlığı ile *AP*'nin; ne de karma ekonominin "kamudan yana" dengelerinin vazgeçilmezliği anlayışı ve soyut düzeyde de kalsa iktisadi bağımsızlık iddiası ile *CHP*'nin yerli tekelci sermaye ile uluslararası sermayenin derdine çare olamayacağı netleşince; bu odakların manifestosu niteliğindeki 24 Ocak kararlarının uygulayıcısı olmak, 12 Eylül rejimine kaldı. 12 Eylül dönemindeki birçok açıklama, bunu doğrular niteliktedir. 24 Ocak kararlarının mimarı olarak anılan Turgut Özal "12 Eylül olmasaydı bu ekonomik programın neticelerini alamazdık" derken, ülkenin en büyük tekellerinden birinin sahip-yöneticilerinden Rahmi Koç "askeri yönetimin zamanında ve doğru kararlar almasıyla çok değerli zaman tasarrufu" sağlandığından bahsetmiştir. *İstanbul Sanayi Odası* başkanı İbrahim Bodur da 1982'de "12 Eylül'den sonraki yönetim 24 Ocak kararlarının başarısını iki kat artırmıştır" demiştir.

12 Eylül yönetimi, darbenin hemen peşisıra, 24 Ocak kararlarının öngördüğü programı devam ettireceğini açıklayarak "göreve" başladı. Dış finans çevreleri destek için bu şartı gözetmekteydiler. 12 Eylül günü Dünya Bankası Türkiye masası şefi Adi Davar ile *IMF* Türkiye masası şefi Peter Hole Maliye bürokrasisinin kurmay kadrosundan Tevfik Altınok'u arayarak "bir değişiklik var mı?" diye sordular. Bütün büyükelçiler de "ekonomik programda değişiklik olup olmadığını" öğrenmeye çalışmaktaydılar. Beklenen açıklama, resmi olarak 16 Eylül günü yapıldı. *Milli Güvenlik Konseyi* (MGK) ve devlet başkanı Orgeneral Kenan Evren ilk basın toplantısında ekonomik programın aynen devam edeceğini bildirdi. *MGK* 16 Eylül'de bütün grev ve lokavtları ikinci bir emre kadar erteledi. Diğer yandan, özellikle uluslararası sermaye çevrelerinde "meselenin güvenilir ve kararlı takipçisi" olarak görülen (Demirel hükümetinin Başbakanlık müsteşarı) Turgut Özal'a daha darbenin ilk günü hükümette üst düzey görev teklif edilmesi ve kurulan hükümette ekonomik konularda tek yetkili olarak güçlü bir konum sağlanması da, programa etkili biçimde devam edileceğinin göstergesiydi. 27 Eylül'de *IMF* ve Dünya Bankası yetkilileri ile görüşmeye giden geniş Türk heyetine, Başbakan Yardımcılığına atanan Turgut Özal başkanlık ediyordu. Bu gezide amaç, ilişkileri hiç ara vermeden sürdürme mesajını iletmek ve 12 Eylül'ün nedenlerini anlatmaktı. Buna bağlı olarak, istenen ekonomik programın hiç engelsiz uygulanacağı vaadinden hareketle, uluslararası finans kuruluşlarının artık Türkiye için beklenen önemli kaynak aktarımlarını yapması talep edilecekti. 29 Eylül'de hükümet programı açıklandı. Yeni sermaye birikim modelinin

gerektirdiği yapıyı yerleştirmeye dönük temel noktalara işaret edilen programda 24 Ocak kararlarının tamamlayıcı önlemlerle sürdürüleceği belirtildi. Özal ve çevresindeki ekonomi teknokrasisi bu çabaların benzerini ülke içinde sürdürmeyi ihmal etmiyor, askeri yönetime sürekli "bilgi" iletiliyordu. Özal, 12 Eylül öncesinde komutanlara verdiği brifinglerle zaten askerlerin gözünde "ekonomi konularının uzmanı" rütbesini tescil ettirmişti. Böylelikle, *IMF* ve Dünya Bankası ve bu kuruluşların stratejisiyle bütünleşen kadroların perspektifi; kendiliğinden askeri yönetimin ekonomik politikası haline geldi. Kasım 1980'de Ankara'ya gelen Dünya Bankası heyetinin başkanı "biz de Atatürk gibi düşünüyoruz" diyordu.

EVREN, KENAN (1917-...)

12 Eylül askeri darbesinin "emir ve komuta zinciri" içindeki önderi Kenan Evren, 17 Temmuz 1917'de Manisa'nın Alaşehir ilçesinde doğdu. Bir süre tekel memurluğu da yapmış olan bir din adamının oğluydu. İlkokulu Alaşehir'de, ortaokulu Manisa'da, liseyi İstanbul'da okuduktan sonra Harbokulu'na girdi. 1938'de Kara Harbokulu'nu bitirerek topçu asteğmen, Şubat 1939'da teğmen oldu. 1940'da Topçu Okulu'nu bitirdikten sonra çeşitli birliklerde kıta görevi yaptı. Ağustos 1942'de üsteğmenliğe terfi etti. 1949'da kurmay yüzbaşı olarak Kara Harp Akademisi'ni bitirdi. Sonra Genelkurmay Eğitim Şubesi kısım amirliği, 1. Ordu Harekat Dairesi başkan yardımcılığı yaptı. Bu sırada Kara Harp Akademisi'nde öğretmen olarak dersler de verdi. 1958-1959 yıllarında Kore'deki Türk Tugayında Harekat ve Eğitim Şube Müdürlüğü ve kurmay başkanlığı görevini yürüttü. Türkiye'ye döndükten sonra 1959-1961 yıllarında Ordu Donatım Okulu kurmay başkanlığı, 2. Ordu Harekat Eğitim başkanlığı görevlerinde bulundu. Nisan 1961'de, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde İngilizce sınavına girdi, başarılı olamadı. Aynı günlerde Muş'a tayin edilmesinin getirdiği huzursuzluğun da etkisiyle, döneminin kalabalıklığından ötürü terfi ve yükselme şansının sınırlı olabileceği kanısına vararak; *Milli Birlik Komitesi* üyesi Albay Osman Köksal'a mektup yazarak "resen emekli edilmesi" ricasında bulundu. Köksal'ın telkini üzerine ordudan ayrılmaktan vazgeçti. 227. Piyade Alayı komutanlığı, 9. Kolordu kurmay başkanlığı, Kara Kuvvetleri Okullar Dairesi görevlerini yürüttü. 1964'de tuğgeneral oldu. 1967'de tümgeneral olarak 58. Er Eğitim Tümeni komutanlığı ve 2. Ordu Kurmay başkanlığı görevlerini üstlendi. 1970'de korgeneral olduktan sonra Kara Kuvvetleri Komutanlığı Denetleme Kurulu başkanlığında bulundu. Evren, 1974'de orgeneral oldu ve Genelkurmay 2. Başkanlığına getirildi. 1976-77 yıllarında Ege Ordusu komutanı oldu. Bu görevden emekli olmayı düşünürken; Genelkurmay Başkanlığına ilişkin olarak *AP* önderi ve Başbakan Demirel'le Cumhurbaşkanı Korutürk arasında beliren çelişki, beklenmedik bir şekilde Kara Kuvvetleri Komutanı olmasını sağlayacaktı ! Demirel, daha kıdemli durumdaki orgeneraller Adnan Ersöz ve Şükrü Olcay'ın yerine, siyasal olarak yakın bulduğu Ali Fethi Esener'i Genelkurmay Başkanlığına atadı. Cumhurbaşkanı Korutürk, ordu hiyerarşisine ve geleneğine aykırı bulduğu bu atamayı yürürlüğe koymamakta direnince; 30 Ağustos 1977'de söz konusu üç orgeneral birden emekli oldular. Bu durumda en kıdemli orgeneral olarak, Nurettin Ersin'le birlikte Kenan Evren kalmıştı. Evren, Kore kıdemi sayesinde Ersin'i "geçerek" Kara Kuvvetleri Komutanlığına geldi. 1977-78 yıllarında Kara Kuvvetleri Komutanlığını sürdürdü. Semih Sancar'ın emekli olması üzerine, 6 Mart 1978'de Genelkurmay Başkanı oldu. Askeri darbe hazırlıkları, Evren'in Genelkurmay Başkanlığı döneminde başladı. Evren, ordu içinde, bir an evvel müdahaleden yana olanlara karşı; bütün alternatiflerin tüketilerek koşulların askeri darbe için tam anlamıyla olgunlaşmasını beklemeyi savunan generaller grubunda yeralıyordu. *NATO* Müttefik Kuvvetleri Komutanı ABD'li general Rogers ile çok yakın ilişki kuran

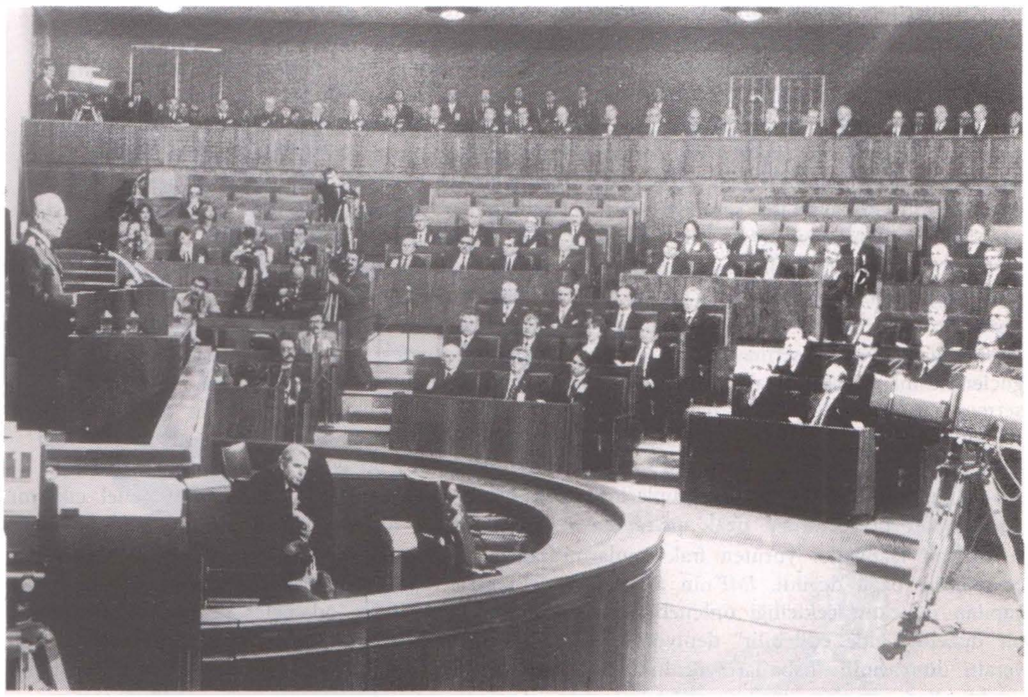
Emperyalist Sisteme Entegrasyon

12 Eylül yönetiminin "kararlı" ekonomik politikası, dış finans kuruluşları üzerindeki etkisini hemen gösterdi. 25 Ekim'de Türkiye'nin ABD'ye olan toplam 350 milyon dolarlık borcunun ertelenmesi sağlandı. 8 Kasım'da *OECD* çerçevesindeki bir kısım borcun ertelenmesi onaylandı. 9 Kasım'da Avrupa Yatırım Fonu'ndan önemli miktarda kredi sağlandı. 17, 19, 20 Kasım tarihlerinde yeni dış kredi anlaşmaları yapıldı. Bu gelişmelerle beraber, 24 Ocak programına adım attıracak yasal düzenlemeler hızla yürürlüğe konuyordu. 28 Kasım'da vergi yasalarında altı kapsamlı değişiklik tasarısı *MGK* tarafından yasalaştırıldı. 30 Kasım'da ihracatın ve döviz kazandırıcı hizmetlerin teşviki ve yönlendirilmesine ilişkin düzenlemeler yapıldı. 1980'in son ayları hem dış ekonomik ilişkiler hem de yasal düzenlemeler açısından süratli gelişmelere sahne oldu. Dönüşüme bu ölçüde hızlı girişilmesinin düzen açısından (mevzuat karmaşasının daha da içinden çıkılmazlaşması gibi) bazı sakıncaları ortaya çıksa bile, otoritenin "tek" ve sınırsız olmasının getirdiği olanaklar cömertçe kullanıldı.

Yeni sermaye birikim modelinin odağında, sanayinin ihracata yönelik bir yapı kazanması "ilkesi" yatıyordu. Bu ilke, 1981'de yapılan 2. İzmir İktisat Kongresinde, T.Özal'ın beyin takımından Yıldırım Aktürk tarafından şöyle vazediliyordu: "Piyasa mekanizması içinde rekabet gücü olabilecek, mukayeseli avantajlarımızı azami ölçüde kullanan, ithalatla boy ölçüşebilecek, daha doğrusu rahatlıkla ihracat yapabilecek sanayi dallarına yönelmek gerekmektedir." Yeni sermaye birikim modelinin öngördüğü yapı, özellikle eski ithal ikameci yapının ve prekapitalist unsurların tasfiyesini gerektiriyordu. Bu tasfiye ile birlikte, yeni modele uygun sermaye grupları özendirilerek yerleşikleştirilecekti. Bu sonuçlara varmak için çok karmaşık ve değişken olabilen bir önlemler sağanağı başlatıldı. Her hafta temel önemde yeni bir karar ya da "önlem" ilan ediliyordu. Daha ilk günlerden, deflasyonist önlemler alınmaya başlandı. Kamuoyuna "sıkı para politikası" tanımıyla yansıtılan bu politika, para arzının kısılması, devlet harcamalarının dizginlenmesi ve ücretlerin dondurulması gibi klasik adımların yanında vergi mevzuatında önemli değişiklikler içeriyordu. Talebi kısmaya dönük bu önlemlerin sonucunda 1981'de sabit sermaye yatırımlardaki artış oranı bir önceki yıla göre yüzde 32 gerilerken; para arzındaki gerileme yüzde 36'ya ulaştı. Kamu İktisadi Teşekkülleri'ne (KİT) yeni kaynak aktarımı yapılmadığı için, bunların temel tüketim malı veya yatırım malı niteliğindeki ürünlerine yaptıkları zamlar birbirini kovaladı. 12 Eylül'den sonra bir yıl içerisinde alınan önemli sonuçlardan biri de, 1981 bütçesine yansıdığı gibi toplumsal harcamaların önemli ölçüde gerilemesiydi. 1979'da yüzde 18.7 olan sağlık, sosyal güvenlik ve eğitim harcamalarının toplam kamusal harcamalar içindeki payı, 1982'de yüzde 14'ün altına düştü. Buna karşılık, Milli Savunma Bakanlığı'nın ve emniyet örgütünün bütçelerinde büyük artışlar yapıldı.

Yeni modelde önemli yeri olan ihracat, döviz kazandırıcı iktisadi faaliyetleri teşvik eden birçok yeni düzenleme ile gündeme geldi. 30 Kasım'da açıklanan genel teşvik tablosu ile birlikte bu yöndeki girişimlere çeşitli vergi indirimleri, vergi iadeleri ve kredi kolaylıkları getirildi. Birbiri ardına çok sayıda ihracatçı firma kuruldu. Bu da istenen bir sonuç olmadığı için, çeşitli önlemlerle oluşan küçük firmaların devreden çıkması sağlandı. Bu amaçla 22 Nisan 1982'de çıkarılan bir kararname, büyük firmaları ihracat işlemlerinde çok daha avantajlı hale getirdi. Ulaştırma ve müteahhitlik hizmetlerinde de koşut önlemler alındı. 16 Mayıs 1981'de çıkarılan bir kararname ile, emek-yoğun bir yapı içinde ucuz işgücü kullanarak dışarıya yönelen inşaat firmalarına büyük teşvikler getirildi. Bu arada, ihracatı artırmanın yanında uluslararası finans-kapital odaklarının perspektifiyle bütünleşmek amacıyla, sürekli devalüasyon politikası izleniyordu. 4 Mayıs 1981'den itibaren günlük kur uygulamasına geçildi. Bunların sonucunda Türk Lirası hızla değer kaybetti. 23 Ocak 1980'de 1 Dolar 47.10 TL iken, 24 Ocak kararlarıyla 70 TL olmuştu. 1 Dolar 11 Ekim 1980'de 82.70 TL; 27 Ocak 1981'de 91.90 TL; 6 Mayıs 1981'de 100.45 TL; 24 Aralık 1981'de 130.35 TL oldu.

Uluslararası kapitalist sistemle entegrasyon çabalarının bir ayağı da, kuşkusuz, yabancı sermayeye çıkarılan davetti. Ekonominin ihracat-odaklı hale gelmesiyle birlikte yerli tekelci sermayenin yabancı sermaye kuruluşları ile işbirliği yapması hayati önem kazanıyordu. 12 Eylül sonrası Türkiye'sinde teşvikler ve "diğer imkanlar" yabancı sermaye için gayet çekiciydi. Yabancı sermayeye ilişkin teşvikler kademeli olarak artırılırken, bir "şark kurnazlığı" ile daha önceden birikmiş olan garantisiz ticari borçların TL ile ödenmesi yolu açılmış ve bu kaynak ülke içinde yatırıma aktarılmak istenmişti. Fakat bu noktada alacaklı yabancı firmaların alacakları paravan Türk şirketlerince devralındığı için, bu kaynak yaratma yolu fiilen işlerlik kazanamadı. Petrol yasası ve serbest bölgelerin kurulması için alınan kararlar da yabancı sermayeye dönük tasarruflardı. Özellikle KİT projeleri ve bazı büyük yatırımların yabancı firmalara ihale edilmesi de bu anlayışın sonuçlarından biriydi. Fakat tüm bu önemlere karşın

Danışma Meclisi üyeleri, 15 Ekim 1981'deki ilk toplantıda Kenan Evren'in konuşmasını dinlerlerken... Danışma Meclisi üyeleri ya doğrudan doğruya, ya da valilerin önerdikleri isimler arasından Milli Güvenlik Konseyi tarafından seçilmişti. 27 Mayıs'taki Kurucu Meclis'in korporatif anlamdaki temsili özelliğine bile sahip bulunmayan; tam anlamıyla bir "kooptasyon" meclisi niteliğinde olan Danışma Meclisi üyelerinin mesleki dağılımı, 12 Eylül'ün siyasal-sınıfsal yapısını açığa vurmaktadır: Asker yüzde 15.6, hukukçu yüzde 12.6, memur yüzde 38.9, serbest yüzde 7.8, teknik eleman yüzde 11.9, işçi-sendikacı 2.4, özel sektör yöneticisi yüzde 10.2, sanatçı yüzde 0.6. Danışma Meclisi'nin toplandığı 1981 yılının başında, 12 Eylül'den önceki son Meclis'in 14'ü MSP'li, 11'i MHP'li, 4'ü CHP'li, biri AP'li, biri bağımsız toplam 31 milletvekili tutuklu bulunuyordu. Evren, Danışma Meclisi'nin açıldığı günlerde, siyasal partilerin, bu Meclis'in "her türlü etkiden masun olarak rahat ve huzurlu çalışabilmesi için" kapatıldığını söylemişti.

Evren; Rogers'ın, "Türkiye'nin, Ege'deki ihtilaflar konusunda yumuşayarak Yunanistan'ın *NATO* askeri kanadına dönüşüne onay vermesi gerektiği" doğrultusundaki telkinlerini benimsemekteydi. Evren, 12 Eylül'den sonra Rogers'in verdiği "asker sözü"ne dayanarak, ABD'nin Ortadoğu'daki karışıklık nedeniyle çok önemsediği bu uzlaşmanın gerçekleşmesini sağlayacaktı. Rogers'la Evren, Türkiye'de ordunun istikrarı garanti altına alacak inisiyatifi geliştirmesi gerektiği konusunda da görüş birliği içindeydiler. Evren 27 Ağustos 1979'da Harbokulu öğrencilerine verdiği söylevde ilk kez askeri müdahaleyi ima etti: "İç hizmet kanununun sana verdiği Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamak görevini gerektiğinde tam anlamıyla va kusursuz olarak yerine getireceğin muhakkaktır." Evren, askeri müdahale öncesinde sivil iktidar alternatiflerinin tamamen tüketilmesi yönündeki ısrarı doğrultusunda, 1980 yılbaşında Cumhurbaşkanı aracılığıyla *AP* ve *CHP* önderlerine bir "uyarı mektubu" verilmesi fikrinin de mimarı oldu. 24 Nisan'da bir gazeteciye özel görüşmede söylediği sözler, bu "uyarı"nın salt stratejik bir adım olarak anlam taşıdığını ortaya koyuyordu: "İki parti biraraya gelsin diyoruz ama, gelseler ne olacak ki? Birinci hafta kavga edecekler!"

Orgeneral Kenan Evren, 12 Eylül darbesinden sonra Genelkurmay Başkanlığı "rütbesinin" yanında *Milli Güvenlik Konseyi* (MGK) başkanlığı ve T.C. Devlet Başkanlığı ünvanlarını aldı. 12 Eylül'ün ilk günlerinden başlayarak, Türkiye'nin bütün illerini ve sayısız ilçesini dolaşarak halk önünde konuştu. Bu konuşmalarla ilk evrede 12 Eylül harekatının, daha sonra kurumlaştırılan yeni rejimin savunmasını yaptı. '80'lerin sonlarında birçok siyasal mizah eserine konu edilen naif üslubuyla, "halk adamı" imajı vermeye çalıştı. Söylemi, '80'ler arifesinde egemen kamuoyunca körüklenen "güçlü devlet-tek otorite" arayışını kişileştirirken; büyük ölçüde gündelik dile dayanan yapısı ve kahve sohbeti mantığını gözeten "yalınlığıyla", "halka yakın" bir izlenim uyandırıyordu. Bu çabasının, kitlesel siyasal inisiyatiflerin kırıldığı, baskılandığı toplum yapısı içinde oluşturulan otoriter, merkeziyetçi devlet yapısınının faşizan uygulamalarını "baba(can) devlet" imajıyla örtmek bakımından etkili olduğu söylenebilir. Evren, 23 Ekim 1981'de toplanan Danışma Meclisi ile *MGK*'dan oluşan Kurucu Meclis'in hazırladığı Anayasanın 7 Kasım 1982'de halkoylamasıyla kabulünden sonra; bu Anayasa uyarınca yedi yıllık bir süre için Cumhurbaşkanlığı görevini üstlendi. Türkiye'nin 7. Cumhurbaşkanı oldu. 1 Temmuz 1983'de Genelkurmay Başkanlığı görevini Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin'e devrederek askerlikten emekliye ayrıldı. *ANAP* iktidarı döneminde, 12 Eylül rejiminin sürekliliğini ve silahlı kuvvetlerin iktidar üzerindeki gözetimini temsil etme misyonuna sahipti. Görev süresinin bitimine doğru insan hakları ve demokrasi konusunda uzlaşmacı, ılımlı bir portre çizerek; Cumhurbaşkanlığının bir dönem daha sürmesinin gündeme gelmesi yönündeki arayışlara yeşil ışık yaktı. 1 Kasım 1989'da Cumhurbaşkanlığına seçilen *ANAP* önderi Özal'a makamı devrettikten sonra Marmaris'e taşındı.

Türkiye'ye yabancı sermaye girişi önceki yılların üzerine çıkmadı, hatta gerisinde kaldı. Buna karşılık, serbest kur uygulaması ve getirilen yüzde 30 transfer zorunluluğu, yurtdışından Türkiye'ye aktarılan işçi dövizlerinde büyük artış sağladı. Bu önlemler sonucunda ihracat 1980-1981 arasında yüzde 60 arttı. İhracatta sektörel dağılım sanayi ürünleri lehine değişti. Pazarlar çeşitlendi. Bu ihracat artışının çok önemli bir olağanüstü-konjonktürel nedeni de vardı: Savaş içinde ekonomileri çöküntü yaşayan İran ile Irak'ın sunduğu geniş pazar imkanı, 12 Eylül dönemi "geçiş" ekonomi politikasının büyük bir "şansıydı".

Ekonomik Büyümenin Durması ve Gelir Dağılımında Büyüyen Uçurum

Daha düşük oranda olmakla birlikte ithalatta da genişleme vardı. Dış ticaret açığında, belirli bir azalma eğilimi ortaya çıktı. Ancak büyüme duraklamıştı. Büyümenin durması ve ithalat artışının ihracat artışına göre düşük düzeyde kalması; önemli ölçüde ithalata bağımlı olan yatırım malları üretiminin azalması sonucunu da verecekti. Ayrıca, ihracattaki devlet sübvansiyonu ve sürekli devalüasyon politikaları nedeniyle. daha fazla mal daha ucuza ihraç edilmişti. Böylece Türkiye'nin gayrısafi milli hasılasında sürekli düşüş gerçekleşmeye başladı. İhracat iç fiyatlarda olağanüstü şişme eğilimine yol açtı. Örneğin dış piyasalara 85 TL'na satılan kurufasulyenin kilosu iç piyasada 180 TL'ydi! Bu sürece bağlı olarak geniş orta sınıf ve emekçi kitlelerinin alım güçleri hızla düşüyordu. Bu durum, bütün sosyal haklardaki gerileyiş ve özellikle işçi sınıfının reel ücretlerindeki büyük düşüşle birleşince, geçim bunalımı dev bir sorun haline geliyordu. Ekonomik büyümenin duraklaması karşısında akademik-bürokratik düzeyde kalan bazı tepkiler dile getirilmeye çalışılırken; Türkiye'deki ekonomi politika yönetiminin uluslararası akıl hocaları. büyümenin en alt düzeyde tutulmasını telkin ediyorlardı. Büyümenin dur(durul)masının doğal sonucu olarak işsizlik arttı ve 1981/82'de yüzde 20'lere tırmandı. Uluslararası kapitalizme entegrasyon süreci, bu yüksek oran da göze alınarak, ucuz iş gücüne ve "süper sömürü"ye dayalı politikalarla hızlandırılıyordu. Dünya kapitalist sistemine Türkiye'nin "tam" entegrasyonunun bir başka önemli anahtarı, dış borç mekanizmasıydı. Geçmiş yılların borçlarının faiz ödemeleri, dış ticaret açığı ve ihracata dönük çok büyük çaplı sübvansiyon politikaları sonucu ortaya çıkan kaynak sorunu yine borçlanma yoluyla halledilmeye çalışıldı. Üstelik yeni yatırımlar yapılmadığı ve ekonomik büyümenin dur(durul)duğu bu dönemdeki dış borç yükünü hızla artıran politika ülkenin uluslararası finans gruplarına bağımlılığını artırdı. Asıl önceliği dış borç bunalımına çözüm bulmak olarak vazedilen "istikrar programı", 70'lerden devralınan dış borç yükünü kısa sürede iki kattan fazla artırdı. Dış borçlardaki artış oranı, 80'lerin sonlarına doğru çığ gibi büyüdü. 24 Ocak kararlarının yürürlüğe konulduğu dönemde 13 milyar dolar tutarında olan dış borçlar altı yıl içinde 31.2 milyar dolara ulaştı. 1980'de gayrısafi milli hasılanın (GSMH) yüzde 27.8'ini oluşturan dış borçlar, 1986'da yüzde 53.5'ine yükseldi. 1981/82 sonrasında, iç borçlanma hacmi de çok büyük artışlar gösterecekti. Milli gelirde de müthiş gerileme söz konusuydu. Türkiye 12 Eylül sonrasında, GSMH'nın 1980-1984 dönemindeki yüzde 30 düşüşüyle dünyada milli geliri en fazla gerileyen beşinci ülke idi. 1979'da 70.8 milyar dolar olan GSMH 1980'de 58.3, 1981'de 53.7, 1983'de 50.9, 1984'de 50.1 milyar dolara düştü.

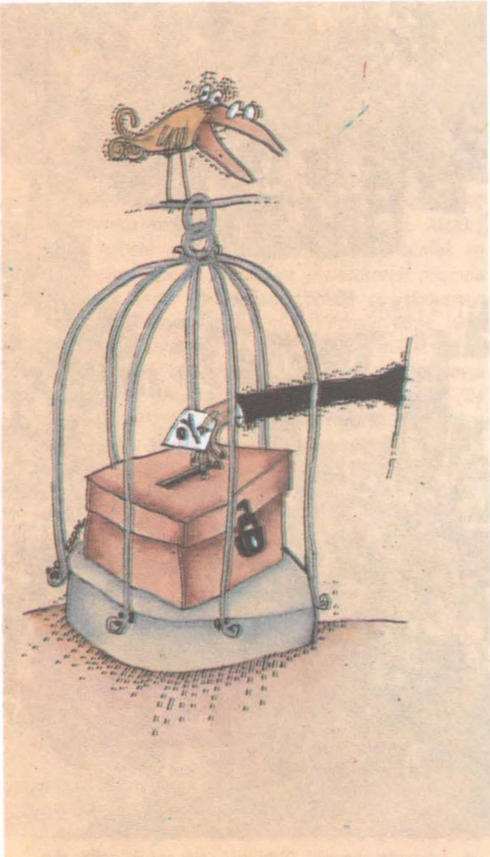
Sermaye İçi Çelişkiler

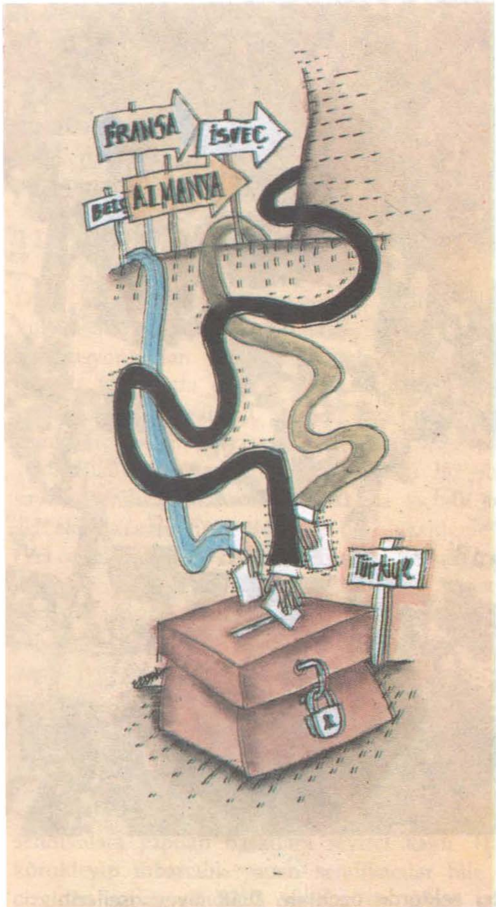
Tekelci büyük sermayenin etkin kulübü *TÜSİAD*'ın Temmuz 1981'de çıkan bir kararnameyle "kamu yararına dernek" statüsü kazanması, bu örgütle birlikte tekelci sermayenin "söz"ünün

ve tercihlerinin "kamu yararı"yla özdeşleşmesinin simgesel bir ifadesi sayılabilir. Tekelci sermayenin tercihleri ve politikası, yalnızca "kamu yararı" anlamına değil, "sermaye yararı" anlamına da geliyordu. Sermayenin genel ve bileşik çıkarı, artık görece "demokratik" tarzda, dengeler gözetilerek değil; tamamen tekelci sermayenin belirleyiciliğinde saptanıyordu. Bu bakımdan, yeni sermaye birikim modelini yerleştirme çabalarının getirdiği yeniden yapılanma sürecinin önemli bir cephesi de, sermaye fraksiyonları arasındaki çatışmalardı. Sermaye içi fraksiyonel çatışmaların izleri, meslek örgütlenmeleri ve odalarda da kendisini açıkça gösteriyordu. Bu aşamada sermaye sınıfı içerisinde bazı grupların tasfiyesi veya geriletilmesi, yeniden yapılanmanın nesnel bir gereğiydi. Yeni yapılanmanın hakim unsuru olan tekelci sermaye, egemen blok içindeki öncülük konumunu organikleştirme yolunda tarihsel bir fırsatı kullandığının farkındaydı. Sermayenin fraksiyonları arasındaki çatışmaların tam anlamıyla topyekün hesaplaşma ve tasfiye niteliği kazandığı; devletin baskı aygıtının açıkça devreye girdiği alan, "yeraltı sermayesi"nin alanıydı. 1980 arifesindeki şartlar, yeraltı sektörünün güçlenmesini ve birçok alanda önemli kârlar elde etmesini mümkün kılmıştı. Tekelci büyük sermayenin özellikle ticaret alanında faaliyet gösteren bellibaşlı birçok unsuru, özellikle sıkışan ithalat piyasasında temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, bu "yeraltı sermayesi" ile işbirliği yapmıştı. Ancak "yeraltı sermayesi"ne dayalı bazı grupların güçlenip görece özerk yapılar haline gelmeye başlaması; bu grupların büyük ölçüde denetimsiz ve sermayenin genel çıkarını gözeten bir perspektiften uzak davranmaya yatkın olması nedeniyle, sermayenin "normal" sınai-ticari faaliyetler yürüten fraksiyonlarını rahatsız ediyordu. Bu rahatsızlık salt iç sermaye çevrelerine özgü değildi. *IMF*'nin Mart 1980'deki gizli raporunda "ülkeye yasadışı yollardan yapılan ihracatın çekiciliği önlenebilir ve kapsamı azaltılabilirse ödemeler dengesinde belirgin bir düzelme elde edilebilir" deniyordu. 12 Eylül sonrasında, bu huzursuzluğa neden olan yeraltı dünyasının "baba"ları gözaltına alındılar, tutuklandılar. Birçoğu hakkında hapis cezaları verildi. Yeni sermaye birikim modeli içinde işlevsizleşen mafyavari sermaye odakları tasfiye edilirken; fiilen birçok yeni yeraltı iş imkanı da doğuyordu: Hayali ihracat veya çek-senet mafyası gibi... Bazı eski "babalar" ise, 80 öncesinin yeraltı iş alemine dönük politikaları erken kavradılar; büyük miktarlara varmış olan kaynaklarını yeni model içinde kârlı hale gelen alanlara kaydırıp "legalleşerek" iş hayatına dahil oldular. Peşin vergilendirme ve diğer vergi mevzuatı değişiklikleri ile gelen yeni yükler, özellikle küçük ticaret sermayesinin tasfiyesini hızlandırdı. 12 Eylül'den sonraki bir yıl içinde senet protestoları yüzde 125 arttı. Bu orana yansıyan rakamın beş-altı katı kadar senet karşılıksız çıktı. Sonraki yıllarda da sürecek olan bu süreç, "çek-senet mafyası"nı doğuracaktı. İş hayatında fesih ve tasfiyeler iki katına çıktı; el değiştirme trafiği yoğunlaştı. Büyük holdingler gazete ilanlarıyla satın alacak şirket, işletme vs. arar oldular. El değiştirmeler bankacılık sektöründe de yaygınlaştı. Bu dönemde pek çok küçük banka büyük sermaye gruplarının eline geçti. İthalatta getirilen serbestlik de tekelci sermaye gruplarının avantajlarını geliştirdi. Finans kaynakları sınırlı olan küçük işletmeler maliyet düşüremedikleri için bu sürece dayanamadılar. Kasım 1981'de Para ve Kredi Kurulu yabancı bankalara da kapı açtı. Bu gelişmeler "eski düzen" unsurlarını geriletir ve tasfiye ederken yeni modelin en önemli gereği olan sermayenin merkezileştirilmesine de olanak sağladı. Tekelleşme süreci, *TİSK* 2. Başkanı Refik Baydur'un 24 Ocak kararlarının 2. yıldönümünde "büyük sanayi kuruluşlarının küçükleri cok ucuz fiyatlarla sürekli satın alarak tröstleşmeye hız verilmesinden, bankaların bankacılık hizmetleri dışına taşarak bankaya sahip olan holdinglerin bir tür büyük tekeller haline gelmesinden" yakınmasına yol açacak kadar hızlı ilerliyordu. Mart. 1981'de de, *İstanbul Sanayi Odası* Meclis Başkanı Murtaza Çelikel "özel kesim bankalarında oluşan tekelleşme eğilimlerine ve mülkiyet çarpıklığına karşı tedbir getirilmesini isteyerek" küçük ve orta sermaye gruplarının tekelleşme sürecinin özellikle finans sistemindeki etkileri karşısındaki tedirginliğini yansıtıyordu.

Danışma Meclisi bünyesinde oluşturulan Anayasa Komisyonu, 1982 yazında toplantı halinde (en sağda: Komisyon Başkanı Prof. Orhan Aldıkaçtı). Bu Komisyon'un hazırlayıp Milli Güvenlik Konseyi*'nin son biçimini verdiği 1982 Anayasası, birçok Anayasa hukukçusunca "yarı başkanlık sistemi" özellikleri taşıyan; yürütmenin gücünü yasama ve yargı aleyhine ciddi ölçüde gerileten bir Anayasaydı. Bütün temel hak ve özgürlükler, "ilke" olarak tanınırken; "ancak..." kaydıyla başlayan uzun satırlarla, hiç de istisnai sayılamayacak kapsamlı kısıtlamalarla fiilen içi boş hale getirildi. Yargı organlarının görece bağımsız statüleri sarsıldı; bunlar büyük ölçüde Cumhurbaşkanlığının denetimi altına sokuldu. Meslek kuruluşları, dernekler, sendikalar vb. bütün sivil örgütlerin hem bizzat siyaset yapması, hem de siyasal partilerle ilişki kurmaları "yasaklandı". Anayasa, siyaset alanını fiilen devletin icraat ve yetki alanıyla sınırlı olarak ele alıyordu. Bu vesayetçi yaklaşım içinde, hemen bütün toplumsal faaliyet alanlarında devletin denetim ve gözetim yetkisini pekiştirmeye dönük önlemler öne çıkıyordu. Zaten 12 Eylül darbesini meşrulaştıran bir giriş yazısıyla başlayarak tepkisel ve "obsessif" niteliğini ortaya koyan Anayasa'da; devletin temel niteliklerine de önemli tanım değişiklikleri getirilmişti. 1961 Anayasasının "milli devleti", "Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet"; 1961 Anayasasının "insan haklarına dayanan devlet" ilkesi "insan haklarına saygılı devlet" olarak değiştirilmişti... Anayasa komisyonu ve Danışma Meclisi, Anayasa'nın iktisadi faaliyetlere ve "çalışma hayatına" ilişkin bölümlerini; egemen sınıflar tarafından 1970'lerdeki sendikal mücadelelere karşı yaratılan revanşist tepki atmosferi içinde, işçi haklarını neredeyse tamamen yokeden bir anlayışla düzenlemişti. Bu düzenlemeler,* Milli Güvenlik Konseyi *tarafından biraz "yumuşatıldı". Gene de, ortaya çıkan metin, öncelikle "özel teşebbüsün güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak önlemleri almakla" yükümlü bir devlet tasarımı sunuyordu. Grev ve toplu sözleşme hakkı bu çerçevede alabildiğine kısıtlandı. Olağanüstü anti-demokratik yapısı ve son derece gayrıtemsili bir yapı içinde hazırlanmış olması; 1982 Anayasasının 1980'lerin ortasından itibaren, burjuva sağ güçlerin önemli bir kesiminin de dahil olduğu geniş bir kesim tarafından tartışılmasını getirecekti. Öyle ki Kenan Evren, Anayasa halkoylamasında açıkça kefil olduğu Anayasa'yı savunmak için sert tavır alma gereği duydu, bu "savunma", 1982 Anayasasının hazırlanış mantığını da ortaya koyar nitelikteydi: "Şimdi onlar tekrar 1961 Anayasasını istiyorlar. 1961 Anayasasından çektiğimiz sıkıntıları biliyorsunuz. (...) Şimdi gene kulağıma geliyor. Her türlü düşünce üretimi korunmalıymış. Yani her çeşit faşist, Marksist, Leninist, Maoist yayınlar yayımlanmalı, dükkanlarda satılmalı, herkes bunları okumalı imiş. (...) Yağma yok sevgili vatandaşlarım. (...) Kefil olduğum bir Anayasanın değiştirilmesine sonuna kadar karşı çıkarım. (...) kolay kolay öyle Anayasanın orasından burasından delik açtırtmam." (28 Mayıs 1984) Evren, artan ve yükselen eleştiriler karşısında, giderek savunmaya çekilirken, en fazla başvurduğu gerekçe, Anayasa'nın yüzde 92.5 "evet" oyuyla kabul edilmiş bulunmasıydı.*

6 Eylül 1987'de, 12 Eylül'den sonra kapatılan partilerin siyasal hakları yasayla kısıtlanmış yöneticilerinin bu kısıtlamalarının kaldırılması için halkoylaması yapıldı. Halkoylaması öncesinde yayımlanan bazı karikatür örnekleri, bu oylama ekseninde oluşan siyasal tartışma zemininin çarpıklığına ilişkin toplumun geniş kesimlerinde varolan kanaati yansıtıyor. Halkoylaması sonucunda yüzde 49'a karşı yüzde 51 gibi çok küçük bir oy farkıyla yasaklar kalktı (aradaki oy farkı yalnızca 75 bindi!): Ecevit, Demirel, Erbakan, Türkeş ve bu partilerin kurmayları siyasal yönetim mevkilerine aday olma hakkına kavuştular. Başbakan Özal, halkoylaması dolayısıyla "eskiler"e ve onları özdeşleştirdiği "12 Eylül öncesi"ne karşı kampanyayı tırmandırdı. "Yasakların sürmesi" doğrultusundaki oyların yüzde 50'ye yakın olması, Özal'ın bu söyleminin genişçe bir toplumsal onay bulduğunu gösterdi; en azından Özal'a bu söylemi yeniden üretecek malzemeyi verdi. Devrimci ve sosyalist hareket içinde bu halkoylamasında iki farklı tavır ayrıştı. TİP, TSİP, TKP, TİKP ve Kurtuluş hareketi kökeninden gelenler, "evet" oyu verilmesini savundular. Öne sürülen gerekçeler, halkoylamasının "militarizmle demokrasi güçleri" saflaşmayı ortaya koyacağı ve "sosyalistlerin ilke olarak bütün yasaklara karşı çıkması gerektiği" noktalarında yoğunlaşıyordu. Buna karşılık, Yeni Aşama, Çağdaş Yol, Zemin, Gelenek, Yeni Demokrasi gibi devrimci dergiler referandumda boş oy atılmasını önerdiler. Bu tavırlarını, halkoylamasına konu olan siyasal yasakların burjuva politikacılarının siyaset yapma serbestisine ilişkin son derece sınırlı bir alanı ilgilendirdiği; bu "yasakların" ülkedeki genel anti-demokratik yapının ve muhalif siyasal örgütlenme imkanları üzerindeki kısıtlamaların yanında marjinal ve anlamsız kaldığı gerekçesiyle savundular.

Tekelci sermayenin egemen blok içindeki ağırlığını artırmasına bağlı olarak ortaya çıkan çatışmalar finans sistemine de yansıdı. En sancılı geçişin bu sektörde yaşandığı söylenebilir. Temmuz 1981'de banka mevduat ve kredi faizlerinin serbest bırakılması ile başlayan liberalizasyon süreci oldukça sarsıntılı oldu. Finans sistemindeki değişikliklerle borsa ve piyasa bankerliği hızla yaygınlaşarak sektörleşti. Birçok büyük banka ve büyük sermaye kuruluşu bu alana girmek zorunda kaldı. Temmuz kararnamesi, aslında bankalarla bankerleri -bankalar lehine, yeniden- eşit duruma getirmek için çıkarılmıştı. Deflasyonist politikalar sonucunda ortaya çıkan finans sorunlarını çözmek için kaynak yaratma yarışı korkunç bir hıza erişmişti. Bu noktada temel anlayış, elden geldiğince "gömü para"yı piyasalara çekebilmek ve her anlamda yaşanacak "kapışma" ile zayıf ve küçük finans kuruluşlarını silmekti. "Ölen ölür, kalan sağlar bizimdir" anlayışı içinde, yeni birikim modeline uyarlı bir finans sistemi yerleştirilmeye çalışılıyordu. 1980/81 döneminde oluşan piyasa bankerlerinin çoğunluğu Ankara'da faaliyet gösteriyordu. Genellikle orta ve alt gelir gruplarından insanların (özellikle faal ve emekli memurların) "tatlı kazanç" gözüyle baktığı, sermaye döngüsünün sağlanması hemen hemen imkansız olan oranlarda (ayda yüzde 10-11) faiz veren bu bankerlerin tasfiyesi kitlesel bir trajedi yarattı. Hükümet, halkı bu "tefeci" bankerlerden caydırmaya çalışırken, panik yaratma yöntemini seçince; bu bankerler paralarını almak için başvuran kitlelerin taleplerini-baskısını karşılayamayarak kısa süre içinde birbirleri ardına çöktüler. Gazetelerdeki kaçan banker haberlerini, intihar eden banker ve alacaklı müşteri haberleri izledi. Yeni finans sistemine geçişteki sancılı süreç, ardında bir sürü batık banker, banker alacaklısı ve hatta batık banka bıraktı. Bu ağır darbe, 12 Eylül yönetiminin kitlesel (pasif) desteğini en fazla sarsan olay oldu. Yeni ekonomik modelin uygulayıcısı Başbakan Yardımcısı Turgut Özal'la Maliye Bakanı Kaya Erdem Temmuz 1982'de istifa etmek zorunda kaldılar. 1981/82 döneminde tekelci sermayenin bastırması ile, toprak reformu gündeme geldi. Böylece, büyük toprak sahipleri geriletilerek tarımdan tekelci sermayeye/sanayie kaynak ve sermaye aktarımı geliştirilmek istendi. 12 Eylül'den sonra tarımdan sanayie büyük miktarda kaynak aktarımı gerçekleşmiş; gelir dağılımı içinde tarım gelirlerinin payı 1980-1988 arasında yüzde 24.33'den yüzde 14'e düşmüştü. Ancak toprak sahibi sınıfların askeri yönetim döneminde de yönetim üzerinde belirli bir ölçüde süren etkileri özellikle 1983'de seçimlerin gündeme gelmesiyle birlikte bu sınıf(lar)ın iktidar bloku içinde taşıdıkları ağırlığın kendisini hatırlatması, bu tasarıların kapsamlı bir sonuca varmasını önledi. Bu etkenlerin yanında, artan işsizlik ve duraklayan ekonomik büyüme koşullarında, kırsal alandaki hızlı tekelcileşme ve proleterleşmenin sonuçlarının massedilemeyeceği gerçeği; bu süreci dengeli, "rasyonel"-modern, piyasaya dönük küçük üreticiliği teşvik edecek bir mecraya yönlendirmek için seferber edilebilecek kaynakların kıtlığı, toprak reformunun tasarı olarak kalmasında rol oynadı.

Emek ve Sendikal Faaliyetler Üzerindeki Baskılar

1979 ve 1980 grev ve direnişlerin hızla arttığı, toplu sözleşme görüşmelerinde uyuşmazlıkların

Kenan Evren'in 1982 yaz sonu ve sonbaharında yaptığı "Anayasayı tanıtma" gezileri, 12 Eylül rejiminin tipik görüntüleri arasında yeralmaktaydı. Milli Güvenlik Konseyi*'nin getirdiği "Anayasa lehinde ve aleyhinde propaganda yapma" yasağı, Devlet Başkanı Evren için fiilen geçerli değildi. Evren, "kefil" olduğunu açıkladığı Anayasa için açıkça "oy" istiyordu: "12 Eylül öncesinin olayları yeniden yaşanmak istenmiyorsa, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmesi arzu edilmiyorsa, her vatandaşın güven ve huzur dolu günler yaşaması bekleniyorsa ve netice olarak devletçe güçlü, milletçe mutlu olmak ve rejimce demokratik hakları fert, millet ve devlet kavramları ile bağdaşır bir biçimde ve ölçüde kullanmak isteniliyorsa, yarınlara umutlu bakmak ve emin olmak ihtiyacı duyuluyorsa Anayasa'ya 'evet' denilmelidir." (24 Ekim 1982). "Biz bu Anayasa'yı sizlere, yani Türk halkına ne gerekiyorsa, onu karşılayacak bir Anayasa olarak hazırladık. Danışma Meclisimizle birlikte. Binaenaleyh size soruyorum: Bana inanıyor musunuz? Konsey üyesi arkadaşlarımıza güveniyor musunuz? Başbakanınıza güveniyor musunuz? Bakın hepiniz güvendiğinizi söylüyorsunuz, güvendiğinize göre, ben kefil oluyorum, bu Anayasa'ya evet dersiniz." (25 Ekim 1982) Fotoğrafta görüleceği üzere, Evren'in diğer konuşmaları gibi "Anasaya'yı tanıtma gezileri"ne de okullar ve devlet daireleri tatil edilerek getirilen yığma kalabalıklar; hazırlanmış "huzur için... demokrasi için... devlet için evet" pankartlarını taşıyarak "kitle desteği" sağlıyorlardı.* Milli Güvenlik Konseyi *ve Devlet Başkanının bu gezilerdeki konuşmaları, hergün radyodan ve televizyondan da aktarılıyordu. Evren, 14 Temmuz'da gazete sahipleriyle yaptığı toplantıda "Anayasa kabul edilse de edilmese de mesele olmadığını; kabul edilirse bunun, halkın kendilerinden memnun olduğu anlamına geleceğini" söylemişti!*

yaygınlaştığı yıllar olmuştu. 12 Eylül arifesinde özel sektörde özellikle *DİSK* üyesi işçilerin toplu iş görüşmeleri -çoğu uyuşmazlık noktasında- gündemdeydi. Uyuşmazlıkları ardarda gelen grevler izliyordu. Kamu işyerlerinde de yüzbinlerce işçi grev eşiğindeydi. Grev ve direnişler cumhuriyet tarihinin rekor düzeyine ulaşmıştı ve Demirel hükümetinin çokça kullandığı erteleme yoluna dayanarak bu dalgayla başa çıkması mümkün görünmüyordu. Bu süreç içinde. lokavtlarda da büyük artış vardı. Bu şartlar altında 24 Ocak kararları ile uygulamaya konulmak istenen politikaların şansı pek yüksek görülemezdi. Sermaye çevreleri ekonomik tıkanıklıkların faturasını büyük ölçüde sendikalara ve işçilere çıkarttılar. Sürekli, "ideolojik sendikacılık" nedeniyle "iç barışın" bozulduğu söylendi.

Sendikal Hakların Tasfiyesi

12 Eylül 1980 sonrasında sosyal haklarda çok büyük gerilemeler oldu. Olağanüstü şartların sağladığı imkanlarla dizginlenen sendikal faaliyetler ve baskı altına alnan işçi sınıfı karşısında sermaye olağanüstü büyük üstünlükler elde etti. Zaten yeni modelin temel gereklerinden birisi buydu. "Büyük ihracat hamlesi"nin, döviz gelirlerindeki artışın bedeli, işçiler üzerinde sömürünün artmasıydı. İşçilerin ödedikleri bedel karşılığında "aldıkları" ise, "Türk işçisinin vatanperverliği ve fedakârlığı" üstüne söylevlerden ibaretti. Darbe sonrasında hükümetin oluşturulmasının hemen ardından, Turgut Özal'ın önerisi ile, toplu sözleşme görüşmeleri grev yasağı *YHK*'nın oluşumuyla fiilen askıya alınan tüm işçilere, ücretlerinin yüzde 70'i oranında avans verildi. Bu, işçi sınıfının yeni yönetime sempati desteğini kazanmayı amaçlayan bir uygulamaydı. Bu avansın tamamı hiçbir zaman ödenmedi. İşverenler, mevzuattaki boşluklardan ve yorumlama farklılıklarından yararlanarak bu avansları kırptılar. 27 Aralık 1980'de, toplu iş sözleşmelerinin süresi dolan işyerlerinde yeni toplu iş sözleşmeleriyle ilgili yetkiler, kurulan *Yüksek Hakem Kurulu*'na (YHK) verildi. Dokuz üyeden oluşan *YHK*'nın bileşimi, bu "özgün" kurulun korporatist sınıfsal-siyasal niteliğini ortaya koyar niteliktedir: Yargıtay'ın iş davalarına bakan daire başkanı (Başkan); Bakanlar Kurulu'nun atadığı iki kişi; Çalışma Bakanlığı'nın bir temsilcisi; Devlet Planlama Teşkilatı'nın bir temsilcisi; iki *Türk-İş* temsilcisi; bir *TİSK* temsilcisi; kamu işverenleri adına (asker) bir temsilci.

DİSK'in Kapatılması

Darbenin ilk günü *MGK*'nin 7 numaralı bildirisi ile "kamu düzeni ve genel asayiş gereği olarak" *DİSK, MİSK* ve bağlı sendikaların faaliyeti durduruldu. Sendika yöneticileri Türk Silahlı Kuvvetleri'nin "güvencesi" altına alındılar. Güvence altına alınanların çoğu idam ve ağır hapis cezaları istemleriyle yargılanacaktı. *MGK* iki gün sonra, 3 numaralı kararı ile ülkedeki tüm grevleri kaldırdı. 15 Eylül'de *DİSK, MİSK* ve *Hak-İş*'in hesapları bloke edildi. Bu sendikal konfederasyonların bütün evraklarına sıkıyönetimce elkondu; 10 Ekim'de evraklarla birlikte konfederasyonların yönetimi kayyum heyetlerine verildi. Bu uygulamalar *MİSK* ve *Hak-İş* için geçici olurken, *DİSK* için yıllar süren çok boyutlu bir serüveni başlattı. 1987 genel seçimlerinde milletvekili seçilerek parlamentoya girecek olan *DİSK* genel başkanı (ve eski *CHP*

77 (24) 12 Eylül Rejimi

TC devletinin resmi ideolojisi Kemalizm, 12 Eylül döneminde neredeyse dinleştirildiği söylenebilecek ölçüde fanatikçe topluma dayatıldı. Her türlü toplumsal-düşünsel akım, yönelim vb. Atatürk'ün o konuda söyledikleri derlenerek oluşturulan "Atatürkçü" bir kisve altında sunulmaya çalışılıyordu. Kenan Evren'in çeşitli konuşmalarında söylediği sözler, bu çabanın zorlamacılığını ve biçimciliğini kimi kez gülünç şekillerde ortaya koymaktadır: "Atatürk sevgisi, Atatürk idealleri millete malolmuştur. Bunu söküp atmak ve yerine başka yabancı ideolojiler yerleştirmek peşinde koşanlar ne kadar yanıldıklarını acaba şu manzarayı görüp anlayabiliyorlar mı? Anlamıyorlarsa veya anlamak istemiyorlarsa, bir gün gelecek milletteki bu Atatürk ideallerine bağlılık onları boğacak ve bu sevgi dalgaları arasında yok olup gideceklerdir." (24 Temmuz 1981) "Bu gibi Atatürk heykeli ve anıtları dikildikçe, bazı kişiler, vaktiyle Atatürk'ü unutturmaya çalışanlar, rahatsız olmaya başladılar. Bir kısmı 'Bu kadar masrafa günah değil mi? Bunlarla başka şeyler yapılmaz mı?' diye dedikodu yapmaya başladılar. Bu anıtları, bu heykeleri hükümetler, devletler değil halk kendiliğinden yapıyor. İçten gelerek yapıyor. (...) Eğer biz kalkınmamızı tamamlayalım ondan sonra bunlara el atalım dersek, hiçbir zaman bunları yapamayız. Bir taraftan kalkınacağız, bir taraftan bize bu ülkeyi, bu cumhuriyeti emanet eden Atatürk'ü daima yaşatacağız. Size Atatürk'ü tanımayan ve bugün hapishanede mahkum olmuş Adana bölgesindeki bir vatandaştan, bir gençten aldığım mektuptan söz etmek istiyorum. Diyor ki bu genç: 'Evet' diyor 'biz yurdun parçalanması için anarşik olaylara katıldık. Bunun kabahati bizdedir. Cezamızı çekeceğiz fakat biz Atatürk'ü öğrenememiştik. Atatürk'ü burada bize öğrettiler. Eğer biz Atatürk'ü tanımış olsaydık, bu yolara düşmezdik. Biz cezamızı çekelim amma bize Atatürk'ü tanıtmayanlardan da davacıyız. Onları mahkemeye verin' diyor. (...) İşte sevgili vatandaşlarım, bu gibi anıtlar bundan sonra gelecek nesillere, Atatürk'ü tanımaları için birer vesile olacaktır. Bunu görecek, Atatürk'ü gördükçe onu okumak, onun ilkelerini benimsemek, onun yaptıklarının tekrar tekrar kitaplardan okumak suretiyle Atatürk sevgisini, Atatürk ilkelerini bu millet varoldukça yaşatmış olacağız." (28 Aralık 1981) "Atatürk'ün ruhu bizimle beraber göklere yükseliyor. Onlara, o mavi gözlerle, hain hain bakıyor. Elinden gelse, onları parçalar, merak etmeyin." (1 Kasım 1982) "İçimizdeki bazı hainler Türk milletine Atatürk'ü unutturmaya çalışmaktadırlar. Atatürkçülüğü herkesin kafasına sokacağız." (30 Ocak 1985) "Atatürk heykellerine bu kadar para sarf ediyoruz. (...) Gelecek nesillere diyoruz ki, biz Atatürk için bunları yapabildik, sizler daha iyisini yapın. Buna baktığı zaman 'Acaba bu Atatürk kimdir? Ne yaptı ki Türkiye sathında, ilçelere varıncaya kadar, köylere varıncaya kadar heykelleri, büstleri, anıtları yapılmış? Şunu bir okuyayım' diyecek." (4 Temmuz 1986) "Atatürk'le ilgili yapılacak filmin kuru olmaması lazım. Atatürk her yönüyle ele alınmalıdır. İçki sofrası da olmalıdır." (3 Kasım 1988) ...Fotoğrafta da, Evren'in bir konuşmasını izlemeye "Kemalist" sloganlar yazılı afişlerle ge(tiri)lmiş bir grup görülüyor. Ancak kendilerini kısmen CHP ekseninde, kısmen Cumhuriyet gazetesi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Halkevleri *gibi kurumsal zeminlerde ifade eden "sol Kemalist" entelejansiyanın Kemalizmi ile* Milli Güvenlik Konseyi'*nin Kemalizmi arasında giderek büyüyen bir uçurum oluştu. Bu kesim, Kemalizme atfettikleri anti-emperyalist, laik, modernleşmeci misyon için orduyu -en azından ordu içindeki bazı unsurları- doğal siyasal müttefiki saymaya yatkındı. Oysa ordu, 27 Mayıs'tan beri, kılıcını aslında büyük sermayenin önüne atmıştı. 12 Mart'ta siyasal olarak netleşen bu değişim, 12 Eylül'den sonra Kemalizmin klasik içeriğinden önemli ölçüde soyundurulmasıyla ideolojik bakımdan da pekişti. Askeri-siyasal düzeyde ABD/NATO politikalarıyla, iktisadi düzeyde IMF/Dünya Bankası politikalarıyla artan bütünleşme; klasik laikliğin "kontrollü Müslümanlık" politikası adına gevşetilmesi; CHP ve periferisindeki entelejensiyanın devlet katından "resmen" sürülerek neredeyse meşruiyetini yitirmesi, söz konusu kesimin ordunun temsil ettiği "sağ Kemalizmden" kopma sürecine ivme kazandırdı.*

milletvekili) Abdullah Baştürk ile *DİSK* genel sekreteri Fehmi Işıklar'ın da aralarında bulunduğu 52 *DİSK* yöneticisi yıllarca yargılandılar. *DİSK* davası 19 Aralık 1980'de başladı. Askeri savcı 4 Eylül 1982'de 10 *DİSK* uzmanı için idam isteminde bulundu. 1986'da bu konfederasyonun kapatılmasına kadar giden yargılama süreci içinde, askeri yönetimin başındakiler *DİSK*'i açıkça suçlayarak davayı etkileyen beyanlarda bulundular. Uzadıkça uzayan *DİSK* davası, 12 Eylül rejiminin Avrupa demokratik kamuoyu önünde en fazla tepki çeken zaaflarından birini oluşturdu.

12 Eylül Rejiminin Dayanaklarından Biri Olarak *Türk-İş*

Diğer sendikal konfederasyonların faaliyetleri durdurulurken, *Türk-İş* ülkenin en büyük sendikal kuruluşu olarak ayakta bırakıldı. Hatta *Türk-İş* içindeki, korporatist sendikal geleneğin restorasyonundan yana olan güçler bu durumu bir "şans" olarak gördüler. Yeni dönemde *Türk-İş* karşısında ciddi bir rekabet odağı olan *DİSK*'ten kurtulmanın ve konfederasyon içindeki sol muhalefeti geriletmenin mümkün olabileceğini tasarladılar. *Türk-İş* Genel Eğitim Sekreteri ve konfederasyon içindeki *Türk-Metal* odaklı faşizan kanadın temsilcisi Kaya Özdemir 12 Eylül'ün hemen sonrasında yazdığı bir yazıda beklentisini şöyle ifade ediyordu: " Az sayıda sendika etrafında çok sayıda işçinin toplanmasını sağlayarak güçlü sendikacılığın gerçekleşmesine fırsat verecek bir düzenlemeye gidilmelidir." Darbenin hedefinin esasen "sol" (ve onun eşdeğeri sayılan terör ve anarşi) olduğunu düşünen *Türk-İş* yöneticileri, 12 Eylül rejimine açık destek verdiler. 12 Eylül yönetimi de "bütün toplumsal-siyasal faaliyetleri merkezileştirme hedefi çerçevesinde, sendikal faaliyetlerin mümkünse tek ve "sorunsuz" bir sendikal çatı altında toplanmasını istiyordu. *Türk-İş* sınıf sendikacılığına karşı oluşu, uzlaşmacı yapısı ve geleneği ile, bu tasarıma en uygun adaydı. Konfederasyonun Genel Sekreteri Sadık Şide'nin oluşturulan ilk hükümette Sosyal Güvenlik Bakanlığına getirilmesi, 12 Eylül rejimi ile *Türk-İş* arasındaki işbirliğini simgeledi ve organikleştirdi. *Türk-İş* yönetim kurulu 24 Aralık'taki açıklamasıyla Sadık Şide'nin Bakanlığını destekledi. O tarihlerde fiilen *Türk-İş*'in sözcülüğünü üstlenen Kaya Özdemir, "hepimiz Türk Silahlı Kuvvetlerine yardımla mükellefiz" sözlerini söyledi. *Türk-İş*, yerini sağlamlaştırma ve sol-rakip sendikalardan kurtulma saikiyle, diğer sendikalara yapılan baskılara seyirci kaldı. Hatta konfederasyon bünyesinde bu baskıları körükleyip ihbarcılık yapan sendikacılar bile vardı. *Türk-İş*'in bünyesi içindeki, merkezi çizgiden sapan sendikal örgütler de askeri yönetimin gazabından kurtulamadılar. *Yol-İş* ve *Petrol-İş*'in birçok şubesi kapatıldı, yöneticileri yargılandı. *Türk-İş*, Atatürk büstleri yaptırarak, Silahlı Kuvvetler vakıflarına yüklü yardımlarda bulunarak, bayrak dağıtarak, Atatürk kitapları hazırlatarak askeri yönetimle iyi geçinmek için her yolu denemesine rağmen; ekonomik politikanın sendikal hak ve faaliyetlere ilişkin temel ilkelerinin uygulanmasında "kayırılmayı" sağlayamadı. 12 Eylül hükümetinin *Türk-İş*'li üyesi Sadık Şide, işçi hakları, sendikal hak ve faaliyetleri kısıtlayıcı düzenlemelere sözlü olarak bile karşı koymadı. *Türk-İş* yönetimi, bütün bunlar karşısında da, 1986'ya kadar askeri darbeye yönelik eleştirel bir söz söylemekten kaçındı.

Türk-İş yöneticileri, uluslararası platformlarda da darbenin savunuculuğu görevini üstlendiler. Konfederasyon başkanı İbrahim Denizcier Mayıs 1981'de *Uluslararası Gıda İşçileri Sendikaları Federasyonu* genel kurulunda ve *International Labour Organization* (Uluslararası Çalışma Örgütü ILO) genel konferansında 12 Eylül'ü savunan konuşmalar yaptı. Fakat, yalnızca Sadık Şide'nin konfederasyon genel sekreterliği ve askeri hükümette bakanlık görevlerini birarada

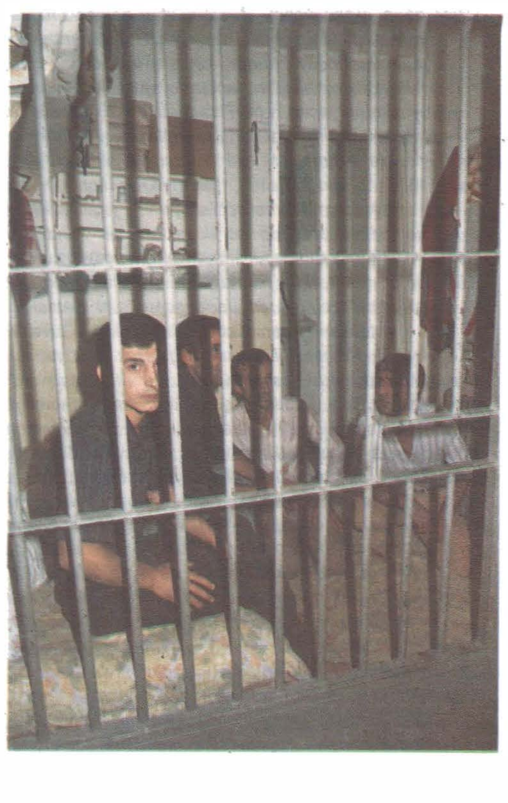
yürütmesi bile, uluslararası sendikal kuruluşların tasavvur dahi edemeyecekleri bir uygulama idi. Büyük uluslararası anti-komünist sendikal çatı örgütü *International Confederation of Free Trade-Unions* (Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu - ICFTU) *Türk-İş*'in üyeliğini 15 Ağustos 1981'de askıya aldı. *Uluslararası Metal İşçileri Federasyonu* da "işçi haklarını ve genel ilkeleri korumamak konusundaki ısrarlı tutumları" nedeniyle *Türk-İş* üyesi *Türk-Metal* ve *Dok-Gemi-İş* sendikalarını 1982'de ihraç etti. Şide, özellikle uluslararası sendikal kamuoyundaki baskıların yoğunlaşması sonucunda 15 Ağustos 1981 tarihinden itibaren *Türk-İş* Genel Sekreterliği görevinden "izinli" sayıldı. Sadık Şide'ye yönelik ilk büyük eleştiriler *Türk-İş*'in Mayıs 1982'deki genel kurulunda yapıldı. Şide, bu eleştirilere rağmen genel kurulda yeniden Genel Sekreterliğe seçildi. 19 Mayıs 1983'de *ICFTU Türk-İş*'le ilişkilerini yeniden normalleştirdi.

Yetkinleşen Sömürü Düzeni ve İşçi Sınıfı Karşıtı Rövanşizm

12 Eylül döneminde, yıllardır, kimisi onyıllardır kurumlaşmış, yasalaşmış olan birçok sendikal hak kırpıldı, daraltıldı veya fiilen kullanılmaz hale getirildi. Askeri yönetimin olağanüstü ve sınırsız otoritesinin yanında, bu gelişmelere karşı duracak güçlü ve kararlı bir sendikal muhalefetin bulunmaması; birçok hakta yıllarca geriye gidilmesine neden oldu. Birçok yasal düzenlemenin yanında, Anayasaya konulacak bazı hükümlerle, işçi sınıfının ücret mücadelesinin; yeni sermaye birikim modelinin oturtulmasına dönük çabalar önünde engel oluşturmaması sağlanacaktı. 27 Aralık 1980'de süresi biten toplu iş sözleşmeleriyle ilgili yetkinin verildiği *YHK*'nın saptadığı zam oranları fiyat artışlarının çok gerisinde kalıyordu. Verilen zamlar enflasyon karşısında hızla aşınarak işçilerin reel ücretini 1963 düzeyinin gerisine götürdü. Memurların durumu da pek farklı değildi; 1981'deki ortalama reel maaşlar, 1976'daki düzeyin ancak yarısına eşitti. Ayrıca, memurların birçok kazanılmış hakkı geri alındı. *YHK*'da yeralan *Türk-İş* temsilcileri Emin Kul ve Mustafa Başoğlu kurulun birçok kararına katılmayarak muhalefet şerhi koydular. Yaptıkları basın toplantılarıyla *YHK*'nın tutumunu eleştiren Kul ve Başoğlu, Kurul'da azınlıkta kaldıkları için sonuç alamıyorlardı. Temmuz 1982'de istifa ettiler; ancak bu istifa, kamuoyu ve geniş işçi kitleleri nezdinde *YHK*'nın meşruiyetini sarsıcı bir etki yaratmadı.

Çalışma hayatına ilişkin işçi sınıfı aleyhine düzenlemeler, 1981'de de sürdü. Kıdem tazminatı hakkına ilişkin birçok sınırlama getirildi. 3 Mart'ta Sosyal Sigortalar Kurumu yasasında önemli olumsuz değişiklikler yapıldı. İzinler ve tatil süreleri azaltıldı (yıllık tatil günleri 18'den 12.5 güne düşürüldü). İş sağlığı ve iş güvenliği konusunda işverene yükümlülük getiren düzenlemeler, denetimler gevşetildi. *MGK*'nin koyduğu işten çıkarma yasağı 1981 yazından itibaren, sıkıyönetimden alınan "izinlerle" fiilen delindikten sonra, işten çıkarmalar yaygınlaştı. Grev yasaklarının sınırları genişletildi. Grev dışı direniş ve protesto yöntemlerine büyük cezalar getirildi. Ama işçi hakları açısından, işçi kitlelerine ve hatta kısmen *Türk-İş*'li profesyonel sendikacılara en büyük şoku yaşatan değişiklikler, yeni Anayasa taslağı açıklanınca ortaya çıktı. Anayasa'nın bizzat *TİSK* genel sekreteri Rafet İbrahimoğlu tarafından kaleme alınan çalışma hayatına ilişkin hükümleri, sendikal faaliyetlere çok büyük kısıtlamalar getiriyordu. *Türk-İş* 8 Ağustos 1982'de dağıttığı "sağlıklı bir demokrasi için" broşüründe taslağı

12 Eylül öncesindeki askeri darbe hazırlıklarının başlamasına ivme kazandırıcı saiklerden biri, ordu komuta kademelerinin "Kürt ayaklanması" korkusuydu. Buna bağlı olarak, 12 Eylül'den sonra Kürt halkı üzerindeki baskılar özellikle arttı. Öndegelen kişiler bile bu baskıdan kendilerini sakınamadılar. Mardin bağımsız milletvekili Nurettin Yılmaz ve Mardin CHP *(daha önce* AP *ve bağımsız) milletvekili Şerafettin Elçi, 12 Eylül'den sonra, hiçbir parlamenterin karşılaşmadığı bir muameleyle karşılaştılar ve işkence gördüler. Diyarbakır bağımsız belediye başkanı Mehdi Zana tutuklandı ve ağır işkencelerden geçti. 12 Eylül döneminde, Kürt örgütlerine karşı açılan davalarda bini aşkın idam cezası istendi:* PKK *davasında 957,* KAWA *davasında 154,* KUK *davasında 18,* Rızgari-Ala Rızgari *davasında 13,* Tekoşin *davasında 11... Bu baskı 12 Eylül'ün "normalleştiği" günlerde artarak sürecekti; Temmuz 1984-Temmuz 1987 döneminde Diyarbakır, Mardin, Siirt, Hakkari, Van, Şanlıurfa'da 9.512 insan gözaltına alındı, 2811 kişi askeri mahkemeye 1612 kişi sivil mahkemeye sevkedildi. Diyarbakır hapishanesi de 12 Eylül sonrasının en korkunç sistematik baskı ve işkence merkezlerinden biriydi. Diyarbakır hapishanesinde 12 Eylül'den 1987 yazına kadar dayak ve işkenceden 26 kişinin öldüğü, 12 kişinin sakat kaldığı, sağlıksız koşullar nedeniyle 108 kişinin vereme yakalandığı saptanmıştı. Burada, bilinen ve yaygın işkence yöntemlerinin yanında köpek saldırtma; iki tutukluyu zincirle boyunlarından birbirlerine bağlayıp zıd yönde koşturma; lağım suyuna sokma; hazıroldaki tutukluyu eklemlerini kırmadan taş zemine düşmeye zorlama; pislik yedirme gibi uygulamalar yapılıyordu. Hasiphane "standartları", 1955'de Birleşmiş Milletler'ce kabul edilmiş olan "Tutuklu ve Hükümlülere Karşı Uyulması Gereken Asgari Standart Kurallar"ına uygun olmaktan çok uzaktı. Hekim denetim ve yardımı tamamen istisnaiydi. Tutuklulara verilen giysiler, mevsim koşullarını gözetmeyen, tek tip, küçültücü giysilerdi. tuvaletlerin yetersizliği nedeniyle bazı hapishanelerde mahkûmların tuvalete üç günde bir gidebildiği oluyordu. Mahpusların beslenmesi için ayrılan günlük ödenekler, ancak bir ekmek ve 10 gram et (veya bir ekmek, küçük bir dilim peynir, 5 zeytin tanesi ve bir bardak çay) almaya yetecek kadardı. Birçok tutuklu ve hükümlü, günlerini, haftalarını hatta aylarını "cezalandırma" adı altında soğuk, nemli, daracık hücrelerde geçirmek zorunda bırakılmıştı. Defalarca uzun sürelerle hücrede kalabilen bazı tutuklu ve hükümlüler, buradaki dayanılmaz soğuk ve rutubetin yanında, açlığa da katlanmak zorunda kalmış; kimi durumda hücredeki insanın elleri kelepçelenmiş veya zincirlenmişti!*

birçok yönden eleştirdi. *Türk-İş* için "umut" gene *MGK*'ydi. Konfederasyon yöneticileri, taslağa son şeklini verecek olan *MGK*'nin, itiraz noktalarında değişiklik yapacağını umdular. Oysa *MGK* sendikaların iç işleyişine ilişkin birkaç rötuş dışında taslaktaki düzenlemelere fazla dokunmadı. Gene de *Türk-İş* Yönetim Kurulu 4 Kasım 1982'de "Anayasa'ya evet" anlamına gelecek bir açıklama yaptı. *Türk-İş* 1986'ya kadar bu Anayasa'yı da eleştiri konusu yapmadı. Mayıs 1983'de, Anayasa'da oldukça ayrıntılı olarak düzenlenmiş bulunan sendikal yasaklarla, kısıtlamalarla ilgili ve bu kısıtlamaları genişleten yasalar çıkarıldı. 2821 sayılı Sendikalar ve 2822 sayılı Toplu iş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt yasaları Danışma Meclisi'nde kabul edildi. Bu yasalar, "yeni sendikal düzen"i iyice tahkim ediyordu. Sendikacılara konulan siyaset yasağının yanında, sendikalar devletin çok yakın ve doğrudan denetimi altına sokuluyor, baskı imkanları artıyordu. Sendikaların iç işleyişiyle ilgili olarak getirilen düzenlemeler, profesyonel sendikacıları daha dolaysız biçimde huzursuz eder nitelikteydi. Toplu sözleşme imzalayabilmek için yeni getirilen örgütlenme barajı ve yetki mevzuatındaki karmaşık düzenlemeler; görece küçük sendikaları fiilen tasfiye ederken, sendikaların devlete, bürokrasiye bağımlılığını artırıyordu. 2822 sayılı yasa da grevin işlerliğini ve etkinliğini büyük ölçüde budadı. Grevin yasak olduğu işkollarının sayısı artırıldı, greve çıkmanın sendikalar üzerindeki külfeti ağırlaştırıldı. Grev ertelemeye esneklik getirildi ve grev kararı alınan işyerlerinde üretimin devam etmesini, kolaylaştırarak grev kırıcılığı resmileştiren önlemler alındı. *TİSK* başkanı Halit Narin'in Şubat 1983'de söylediği ünlü "20 yıldır biz ağladık, onlar güldü" sözleri, sendikal alanı baskı altına alan bu yasaların, sermaye tarafından nasıl bir revanşist sınıfsal mantıkla algılandığını ortaya koymaktadır. Kenan Evren'in 16 Ocak 1981'de Adana'da söylediklerinin de, iktisadi-toplumsal konumları 70'lerde göreli olarak gerileyen orta sınıfları ve orta-küçük memurları işçi sınıfına karşı kışkırtan -ve etkisiz olduğu söylenemeyecek- bir tür faşizan küçük burjuva revanşizmini yansıtıyordu: "İstanbul'da bir otelde (...) çalışan metrotelin maaşı, aldığı ücret 100 bin lira. Eline geçen 57 bin lira. Benim elime geçen 40 bin lira. Sayın vatandaşlarım, bu adalet değildir. Bir otelde, diğer bir otelde çalışan şef garsonun eline geçen net 47 bin lira,diğer bir garsonun o otelde eline geçen net para 36 bin lira,başka bir otelde 35 bin lira. Başka bir otelde 30 bin lira, bunlar net paralar. Ayrıca, bahşişler buna dahil değil. Ondan sonra, tutuyorlar bunları yapanlar, karşımıza geçip sosyal adaletten bahsediyorlar. Bu mu sosyal adalet?" Evren'in 31 Ekim 1982'de Anayasada grev hakkına getirilen sınırlamaları savunurken söylediği sözler de, aynı yaklaşımla birlikte "grevlerin ideolojik amaçlı ve maksatlı olduğu" saplantısına örnektir: "Dünyanın hiçbir yerinde çalışmıyoruz diye sevinç ifade eden davullu zurnalı grev yapılmaz. Ama bizde grev yapılan o işyerinin önünde günlerce davul zurna çalınmıştır. Dünyanın hiçbir yerinde böyle bir gösteri yapılmaz. Çünkü çalışmamak bir hüner değildir. Çalışmak hünerdir. İnsan çalışmak için yaratılmıştır."

Emek ve sendikal faaliyetler üzerindeki bu baskı düzeninde, 1980-1988 döneminde maaş ve ücretlerin gelir dağılımındaki payı yüzde 32.79'dan yüzde 13'e düştü. Nüfusun en az gelir elde eden yüzde 20'lik kesiminin milli gelir içindeki payı yüzde 2.84'den yüzde 2.63'e düştü. İmalat sanayiinde ücretlerin payı 1979'da yüzde 18'den, 1983'de yüzde 12'ye düştü. Buna karşılık kâr, faiz ve rant gelirleri 1980-1988 döneminde yüzde 42.88'den yüzde 73'e; en yüksek geliri elde eden yüzde 20'lik nüfus diliminin milli gelir içindeki payı yüzde 54.71'den yüzde 55.93'e yükseldi. Türkiye, dünyada gelir dağılımı en bozuk 6. ülke haline geldi.

Uluslararası düzeyde tanınmış romancı Yaşar Kemal, sinema oyuncusu Tarık Akan ve başka bazı sanatçılar, mahpusları açlık grevlerine gitmek zorunda bırakan insanlıkdışı hapishane koşullarının iyileştirilmesi için girişimlerde bulunurken (altta)... Tutuklu ve hükümlü yakınları gene yoğun açlık grevlerinin yaşandığı günlerde, "çocuklarımızıöldürtmeyeceğiz" pankatıyla (üstte). Açlık grevleri, 12 Eylül sonrasında hapishanelerdeki hayat döngüsünün neredeyse olağan uğraklarından biri haline geldi. Ölümcül ölçüde kötü koşullarda yaşayan, insanlıkdışı baskılarla karşılaşan, mektup, yayın vb. en basit insani talepleri "güvenlik" mülahazalarıyla reddedilen mahpuslar; pasif direnişin en etkili ve en son yolu olan açlık grevine defalarca başvurmak zorunda kaldılar. 12 Eylül-Mayıs 1987 döneminde saptanabilen 11 insan hapishanelerde açlık grevlerinde öldü. Kenan Evren'in açlık greviyle ilgili iki vesileyle söyledikleri, bu tepkinin resmi algılanış biçimini yansıtmak bakımından ilginçtir: "İngiltere'de de biliyorsunuz bir tarihlerde İrlandalılar böyle elbise giyme meselesinden kıyamet kopardılar. 5-6 kişi zannediyorum açlık grevinden öldü. İngiltere Başbakanı buna aldırmadı. 'İsterse hepsi ölsün' dedi. Bizde de Diyarbakır'da iki kişi açlık grevinden öldü. Yoksa işkenceden ölen kimse yoktur." (18 Mart 1984), "Bunlar açlık grevine gidiyorlar da hangisi öldü? İnsan açlık grevinde, hiçbir şey yemezse 15-20 gün yaşar. Ondan sonra ölür. Bunlar bir ay, iki ay açlık grevi yapıyorlar. Ölmediklerine göre, demek ki yemek yiyorlar. Belki de oruç tutuyorlar." (28 Mayıs 1984) Açlık grevleri, pozitif muhalefet kanalları tıkalı olan, eylemli muhalefetin ise toplumun üzerine sinmiş olan korku nedeniyle kitleselleşemediği 1986/1987 döneminde "dışarıya" da yayıldı. Bir termik santral yapımını veya tarihi bir binanın yakılmasını protesto eden çevreciler; baskı gören eşcinseller; ek sınav hakkı isteyen öğrenciler vb. açlık grevi yaptılar. Ne var ki, hapishane koşullarından kaynaklanan sorunlar, 1990'lara gelindiğinde hâlâ çözülmemişti. 25 Eylül 1988'de uygulanmaya başlayan Adalet Bakanlığının 1 Ağustos Genelgesi, getirdiği yeni ve keyfi baskılarla zaten başlıbaşına hapishanelerde büyük tepkilere yol açıyordu. Eskişehir Özel Tip Cezaevinde bir tünel bulunduğu gerekçesiyle üzerlerindeki baskı artırılan tutuklu ve hükümlülerin, 1 Ağustos Genelgesi'ni protesto etmek için 29 Haziran 1989'da başlattıkları ve tam 52 gün süren açlık grevi; o zamana dek bu sorundan haberdar olmayan çok sayıda insanı uyardı. Ülkenin hemen bütün hapishanelerinde, destek için açlık grevine gidildi. 2 Ağustos'ta gece aniden koğuşlara baskın yapılarak Nazilli ve Aydın'a sevkedilmek üzere arabalara tıkılan mahpuslardan Hüseyin Hüsnü Eroğlu ve Mehmet Yalçınkaya'nın ölmeleri, ortamı daha da gerginleştirdi. Açlık grevi 52. gününün sonunda, yönetimin bazı tavizlere yanaşmasıyla sona erecekti. Ancak ardında, bir daha tam anlamıyla sağlıklı olması imkansızlaşmış, bedenen enkaz halinde insanlar bırakarak...

1980'lerin Kültürel İklimi

Türkiye'de 1980'lerin kültürel iklimini tanımlayan ilk sözcük "sözün bastırılması"ysa, ikincisi mutlaka "söz patlaması" olmalı. Çünkü 80'lerin ortasında Türkiye'de, neredeyse bir baskı döneminden çıkıldığı yanılsamasını doğuracak yaygınlıkta bir söz, imge ve görüntü patlaması yaşandı. Türkiye'de şimdiye kadar yalnızca *ANAP* iktisadı ve politikası, kültürel iklimi, birbirine temas etmeyecek, birbirine geçişi olmayacak biçimde ikiye ayırabildi: Bir yanda merkezî bir iktidarca bastırılan, yasaklanan, söz hakkı verilmeyen hayat alanları; öbür yanda 80'lere kadar benzeri görülmemiş bir iştahla yaşanan, çok daha merkezsiz, çok daha dağınık, çok daha kendiliğinden görünen bir söz patlaması.

Bu patlama, birbirini etkileyen, ama birbirine indirgenemeyecek birçok unsurun kesişmesiyle oluştu: Kültür daha önce görülmedik boyutlarda piyasaya tabi oldu, reklamcılık kısa sürede sınırsız sayıda imgeyi dolaşıma soktu ve yine aynı dönemde çok satan haber dergilerinin yayın hayatına girmesiyle yeni bir kamuoyu, yeni bir haber dili oluştu. Bütün bu gelişmelerin ortak özelliği, resmi kültürün dışında (hatta bazılarının kısmen ona tepki olarak) doğmuş olmaları, ama varlıklarını 1980'de devletin müdahalesiyle kurtarılmış bir piyasaya borçlu olmalarıydı. Hepsinin etkilerinin kesiştiği, iç içe geçtiği kısa bir zaman dilimi içinde, Türkiye'de cümle yapısından sözcüklerin yüklendiği simgesel değerlere, seyretme biçimlerinden fiil zamanlarına kadar, kültür denen bölgenin çok çeşitli cephelerinde kendisini gösteren, kısmen kurgusal ve sentetik bir dilde ifadesini bulan bir değişim yaşandı. Neydi bu "sentez"in, kendisini kısa zamanda kanıksatan bu söz siyasetinin öğeleri?

1. Özel hayatın kamusallaşması. Türkiye'de yakın zamana değin "mahrem" kabul edilen, adı konmamış birçok alan ilk kez 80'lerde kamuoyunun gündemine geldi; kamusal bir söz düzeni içinde konuşuldu, ayrıştırıldı. Cinsellik ilk kez bu kadar büyük bir ısrarla konuşuldu; cinsel eğilimler sınıflandırıldı (Eşcinseller, Biseksüeller, Transseksüeller, Zıtcinseller); kuşaklar ayrıştırıldı (68 Kuşağı, 80 Öncesi Solcu Kuşağı, 88 Yupi Adayları Kuşağı; hatta darbecilik bile bir kuşak özelliği olarak yorumlandı: 27 Mayıs Kuşağı) ve nihayet özel hayat denen alan ilk kez bir "kamu" meselesi olarak, kuşatıcı ve kışkırtıcı bir söz düzeni içinde tarif edildi. Burada Batı toplumlarının tarihiyle belli paralellikler kurmak, özel hayatın söyleme dönüştürülmesini Türkiye'nin Batılılaşmasının bir kanıtı olarak yorumlamak mümkün: Batı'da özel hayatın tarihi, özel hayat denen bölge üzerindeki örtünün kaldırılmasının tarihi olduğu kadar, bu bölgenin sistemli bir bilginin nesnesine dönüştürülmesinin, söyleme geçirilmesinin, söze kışkırtılmasının, haz ve zevklerin sınıflandırılmasının, nihayet insanların özel hayatlarının itirafa çağrılmalarının da tarihiydi. Ama Batı'da bu sürece kurumsal bir bilgi, çözümleyici ve sınıflandırıcı bir bilimsel söylem eşlik ediyordu. Bunun en çarpıcı ifadelerinden biri de, cinselliğin tıbbileştirilmesiydi. Türkiye'de ise, her ne kadar cinselliği tıbbileştirmek isteyen, neyin normal neyin sapıklık olduğunu tanımlayan uzmanlar (Özcan Köknel gibi) haftalık dergiler aracılığıyla seslerini duyurabildilerse de, toplumu rehabilite edilecek bir bünye olarak gören uzmanların çoğu, kendi disiplinlerini devletin disiplinini sağlamak için devletin hizmetine sundular. (1985'te İstanbul'da yapılan, cezaevindeki "terörist"lerin rehabilitasyonunun amaçlandığı sempozyuma psikofarmakoloji ve nörofizyoloji uzmanı Turan İtil, psikiyatrist Ayhan Songar ve Adli Tıp başkanının yanı sıra adalet ve içişleri bakanları, ceza hukukçuları ve uluslararası terör uzmanları da katılmıştı.) Türkiye'de toplumu ıslah etmeye çalışan, bu yüzden de bireylerin en gizil eğilimlerine kadar bilmek isteyen devlet dışı uzman ve kurumlar Batı'da olduğu kadar gelişmemiş olduğundan, sonuç olarak Türkiye'de yaşanan, cinsellik başta olmak üzere özel hayatın, daha çok bir özgürleşme ve bireyselleşme söylemi içinde, bilmek isteyen bir otoriteden bağımsız olarak söze dökülmesiydi. Yani Türkiye'de sürece damgasını vuran, ısrarla bilmek isteyen kurumsal bir otoriteden çok, kendilerine yeni haber alanları yaratmak isteyen gazete ve dergilerin soruşturmalarına büyük bir açlık, büyük bir iştahla cevap veren, iç dökmek isteyen, bunda bir özgürleşmenin ve bireyselleşmenin imkânını gören gönüllü anlatıcılar oldu. Sonuçta 80'lerin Türkçeye kazandırdığı en önemli sözcüklerden biriydi özel hayat. İçerdiği bütün çelişkilerle birlikte: Özel hayat diye ayrı bir varlık alanının tanımlanabilmesi için önce adlandırılması, ama kamusal olarak adlandırılması, üzerine kamuoyu oluşması gerekiyordu.

2. İmgenin özerkleşmesi. 80'lerin belirgin özelliklerinden biri, geçmişe duyulan ilginin artmasıydı. Ama bu geçmiş, bugüne olan uzaklığıyla beliren bir tarihsel ortam ya da iklim değil, bugünün ihtiyaçları ve fantezilerini uyaran bir imgeydi artık; dolayısıyla da tüketilebilirdi. Nitekim 68 Kuşağı tarihsel ağırlığı boşaltılıp içeriksiz bir ruha, seçkin bir kuşak ideolojisine dönüştü. 80 öncesinin sol geçmişi ise, 80'lerin özgürleşme ve bireyselleşme söyleminin karşıt modeli olarak kodlandığı için, daha "düşük" bir estetiğin diliyle, arabesk içinde poplaştırılabildi: Yorgun Demokrat-Genç Jakoben karşıtlığı, herşeyden önce geçmişin sırtından, onu alıntılayarak yapılmış bir pazar, bir tüketici kazanma savaşının ifadesiydi. Reklamcılar, daha da kötüsünü yaptılar: Che Guevara, bir musluk reklamının vitrinine yerleştirildi.

Böylece 80'lerde Türkiye'de ilk kez yaygın bir tüketicisi olan bir "pop tarih" kuruldu; bunu mümkün kılan şey, imgeleri tarihsel yükünden kurtaran, geçmişi bir alıntıdan ibaret kılan, "keyfi" ve "nedensiz" bir dilin çeşitli alanlarda yaşar kılınabilmesiydi. Bu dili, herşeyden önce reklamcılık kışkırttı. Reklam dili yalnızca sözü görüntünün, imgenin hizmetine sunmakla kalmadı, aynı zamanda bütün kültürü bir malın pazarlanmasında kullanılabilecek bir hammaddeye, sınırsız bir alıntılar toplamına dönüştürdü. Kültürle ilişkiyi bir jest ve büyülenme, bir ani uyarı ve şok, bir vitrin ve seyir ilişkisi haline getirdi. Bir nesneyi tanıyanlarla tanıtanları, tanımaya dayanan bilgiyle tanıtım bilgisini birbirinden koparırken, bir yandan da başka alanlarda da kullanılabilecek yeni bir dil, söz ettiği nesneyle ilişkisi "nedensiz" ve "keyfi" olan, günlük konuşma dilinden, haber dilinden, teknik dilden, teorik ya da felsefi dilden, argodan, edebi ya da politik dilden alıntılar yapan, ama hepsine eşit uzaklıktaki sentetik bir dili de özendirdi.

80'lerde genellikle "arabesk" adı altında toplanan çeşitli müzik tarzları, yaygınlık ve üretkenliklerini, kendi geleneksel kültürlerinden kopmuş, ama şehir kültürünün de parçası olamamış, her ikisine de yabancı insanların varlığına olduğu kadar, bu sentetik dili müzikte yeniden üretebilmelerine, müziği organik bir sentez oluşturamayacak kadar farklı tarihlere sahip türlerden (Arap müziği, taverna müziği, pop müzik, Türk müziği, türkü ya da marş) alıntılara yer veren bir yüzeye dönüştürmüş olmalarına da borçlu. Aynı zamanda, çoğu bir zamanlar parçası olduğu ortamla organik bağını koparmış bu türleri taklit etme ve bozarak kullanabilme becerisine.

Ama burada 80'lerin farkını vurgulamak gerekiyor: Arabesk 70'lerde doğdu; 80'lerdeki sürece damgasını vuran ise, arabeskin adının konmasıydı. Yani 80'lerde arabesk, büyük şehirlere sızmaya çalışan taşralı kalabalığın sesini duyurma, kendini kabul ettirme, görüntüler piyasasında kendine bir yer edinme, girdiği yabancı kültür içinde yönünü bulma, onu bozma ve kendine benzetme isteğinin adı olduğu kadar, büyük şehrin "asıl" sahiplerinin bu yabancılar akınını geri püskürtme, öncelikle de adlandırma çabasının da adıydı. Bir müddet sonra da, bazı aydınların ayaktakımı ve taşra düşmanı seçkinlere karşı kamuoyu önünde yaptıkları jestin adı oldu arabesk.

3. Dilin "nedensizleşme"si. 87 seçimlerinin gecesi televizyonda seçim ortamını değerlendiren bir gazeteci (Ertuğrul Özkök), sosyal demokratların eskiden olduğu gibi "yüzüne sinek konmuş çocuk resimleri"ni değil de, çok daha etkili, çok daha medeni, çok daha modern bir kampanyayı ("sıkılmış limon" kampanyası) tercih etmesini, Türkiye'nin artık medenileştiğinin kanıtı olarak yorumlamıştı. Bu yorum birçok bakımdan 80'lerin ruhunu ve dilini özetliyor: "yüzüne sinek konmuş çocukların resimleri" ilkel bir dilin ifadesidir, oysa çağdaş olmak gerekir; herşey bir resimden ibaretmiş, bir estetik sorunuymuş, o resmin berisinde birileri yokmuş gibi...

80'ler boyunca, kısmen de büyük sermayenin yaptığı medyaya yatırımların sonucu olarak başdöndürücü bir hızla zenginleşen semboller düzlemi, bir inkarın, bir görmezlikten gelmenin, gürültücü bir susuşun ifadesi oldu. Ancak dönemin sonunda Nisan 1989'da herkesi habersiz yakalayan işçi eylemleri dalgası, 80'lerde geliştirilen jestlerin dilinin düzene karşı da kullanılabileceğini kanıtladı. İşçilerin somut talepleri ve yaşama koşulları hakkında doğrudan bir mesaj içermedikleri ölçüde, sakal bırakma, saç kazıtma, çıplak ayak yürüme gibi eylemler de, içeriksiz jestlerdi. Ama daha üst bir düzlemde, işçi sınıfının 15-16 Haziran'dan beri gerçekleştirdikleri en geniş dayanışmanın ifadesi haline dönüşmekle kalmıyor, toplumun uykuya dalmış görünen vicdanına yöneltilmiş en güçlü çağrı haline geliyorlardı.

Bu süreç o kadar hızla yaşandı ki, kısa bir süre içinde açlığın, yoksulluğun metaforları ya da bizzat kavramların kendisi, bir zamanlar gönderme yaptıkları durumlardan ayrı, bir tür ilkelliğin, demodeliğin, bir olumsuzluk olarak 80 öncesinin simgeleri haline geldi: 80'lerin egemen söyleminde "emek" ya da "sömürü" kavramları, demode bir solculuğu kodlayan kavramlar olarak, söz pazarında gözden düşmekle kalmadı, aynı zamanda solculukla özdeşleştirilen bir bönlüğü ve iktidarı da simgeler oldu. Dilin "keyfileşme" süreci tamamlandı: Emek, eşittir iktidar.

Bu "keyfilik"in en belirgin örneklerinden biri de, haber başlıklarının 80'lerde aldığı biçimdi. Haber verilen dünyayla bağlarını koparmış, artık kendi için çalışan, kendi için varolan, kendine has bir dünya kuran başlıklardı bunlar. Esas olarak bir oyuna, çoğu zaman haber verilen şeyden kopuk bir espriye, genellikle de bir ses oyununa dayanıyorlardı. 80'lerin ortalarında önce haftalık haber dergilerinde başlayıp giderek bütün basını saran haber başlıklarına göz gezdirmek yeterli: Panama'da İç Kanama (Panama üzerine), Katibime Cola'lı Gömlek (Coca Cola üzerine), Türk Müziğinde Suna Kan Davası (Suna Kan'la yapılmış bir söyleşi), Dalyan'ın Kerataları (Caretta Caretta'lar üzerine), Trafiğin Dayanılmaz Ağırlığı (trafik üzerine)... Artık adlar ve sıfatlar keyfi bir düzen içinde, yalnızca çağrışım güçleriyle, istenilen yerde alıntılanabilecekti. Ya fiiller?

4. Fiiller yerine adlar. 80'lerin gazete ve haber dergilerinde dikkat çeken bir özellik, haber başlıklarından fiillerin kalkmasıydı: Üç Vakte Kadar Komünist Parti, Siyasette Parfüm Kokusu, Beyoğlu Kan Revan, Tarikatler Meclis'te, Grevcilere Halk Desteği ... Hikâye ya da roman başlıklarına özenen, adın fiilin yerine geçtiği bu başlıklar, fiilin hayattan kovulduğu, değişme ihtimalinin görülmediği, verilere mahkûm kalınan bir ortamın dildeki karşılığıydı. Basın dilindeki bu "hikâye" öğesi yalnızca haber başlıklarıyla da sınırlı değildi. Haber yazılarının kendisi de, önce haftalık haber dergilerinde, ardından günlük gazetelerde hikâye üslubuyla, "yordu"lu, "mıştı"lı fiillerle yazılmaya başladı. İmajın olayı, kurgunun hayatı, adlandırmanın fiiliyatı, nihayet cümle içinde adın fiili öncelediği bir ortamda, basın kendi kurgusallığına, tanıdıklığın ve yaşanmışlığın kipi olan şimdiki geçmiş zamanla hayat kazandırmaya çalıştı; fiilsiz söze, sanki birşeyler oluyormuş, haberi yazan da olanları geçerken görmüşmüş gibi, bir hikâye üslubu ve canlılığı kazandırmayı denedi. Başlıkta olayı tesbit etmekten kaçınan yazar, olaydan kaçınamayacağı haberin kendisinde, olayın tekilliğini inkâr etmenin bir başka yolunu buldu: Olan ve biten hiçbir şey yoktur; herşey her zaman oluyordu; hepimiz yazarla birlikte orada oluyorduk. Açıklama mı? Herşey bir rivayetten ibaretmişti...

Bütün bunların ardından, 80'lerde Türkiye'de bir kültürel bölünmeden, bir yarılmadan söz etmek gerekecek. Bir yanda kendini taşradan, yoksulluk ve isyandan ayıran, kendini bütün bu çelişki ve çatışmaların dışında tanımlamak isteyen bir Türkiye var. Reklamların sunduğu seçkin imgeler, vitrinlerin bolluğu ve 80'lerin basını; bütün bu birikim, bütün bu görüntüler, bir an için sanki bu ideal herkes için geçerli olabilecekmiş izlenimini doğurmayı başardı; Batılılar gibi sanki artık görmezden gelinebilecekmiş, sanki New York'ta olduğu gibi yolun ortasında yatan açların üstünden atlanabilecekmiş gibi... Görüntünün bittiği yerde, ikinci Türkiye başlıyor: Bütün bir söz patlamasının ortasında söz hakkından mahrum bırakılmış, hapishaneye kapatılmış, yasaklarla yönetilen, anadilini konuşamayan Türkiye. 1980'ler şunu denedi: Varlığın ve imkânların dünyasıyla yokluğun ve imkânsızlığın dünyasını, birbirine temas etmeyecek, birbirine geçişi olmayan iki kampa ayırdı. Şimdi sormak gerekiyor: Birincisinin imkânlarını ikincisinin isyanına tercüme edecek bir güç yeniden uyanacak mı?

NURDAN GÜRBİLEK

"Yeni Atatürkçülük"

"12 Eylül öncesi" karşısında duyulan çok boyutlu tepki, 12 Eylül rejiminin temel izleklerinden biriydi. "12 Eylül öncesi" 1961 Anayasasından dönemin ekonomik tercihlerine, siyasal partilere, eğitim sistemine hatta gündelik hayata, kültürel/ahlaki değerlere kadar uzanan esnek ve geniş bir kapsama sahipti. Bütünüyle bu geçmiş, "memleketin elden gitmesi" riskini gündeme getiren gelişmelerin sorumlusuydu. Demokrasinin, devlet otoritesini ve memleket menfaatlerini ikinci plana atacak ölçüde abartılması; 12 Eylül öncesinin temel siyasal zaafıydı. Bu durumun nedeni, ordunun Kemalist ideolojik söylemi içindeki ifadesiyle, Cumhuriyet ilkelerinin ve Atatürkçülüğün ihmal edilmesiydi. Bu zaafları aşmaya dönük köklü bir restorasyonun öznesi, ülkenin en donanımlı ve yurtsever gücünün kendisi olduğu doğrultusundaki anlayışı ve "Cumhuriyetin gerçek sahibi" olduğu yolundaki bilinciyle ancak Türk Silahlı Kuvvetleri olabilirdi. 12 Eylül rejiminin ideolojisi, siyasal, uluslararası-stratejik vb. her düzeyde güvensizlik temaları üzerine oturtulmuş, "güçlü devlet" arayışına cevap arayan, ilkesel beslenmesini Atatürkçülükte bulan, katı bir otoriter-militarist ideolojiydi. Cunta üyelerinden Kara Kuvvetleri Komutanı (eski *MİT* Müsteşarı) Orgeneral Nurettin Ersin, darbeden çok önce, "hareketin ideolojisinin Atatürkçülük olması gerektiğini" belirtmişti. 12 Eylül sonrasında, cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir Atatürkçülük kampanyası başlatıldı. 1981, Mustafa Kemal'in doğumunun yüzüncü yılı olması vesilesiyle "Atatürk yılı" ilan edildi. "Her şehre Atatürk heykeli, her okula Atatürk büstü" seferberliği ilan edildi. Bütün resmi -hatta bazı özel- kuruluşlar, Atatürk'ün kendi faaliyet alanlarıyla ilgili bir sözünü bularak duvarlarına nakşettirdiler. Eğitimin bütün kademelerinde zorunlu "Atatürk ilkeleri" dersleri kondu.

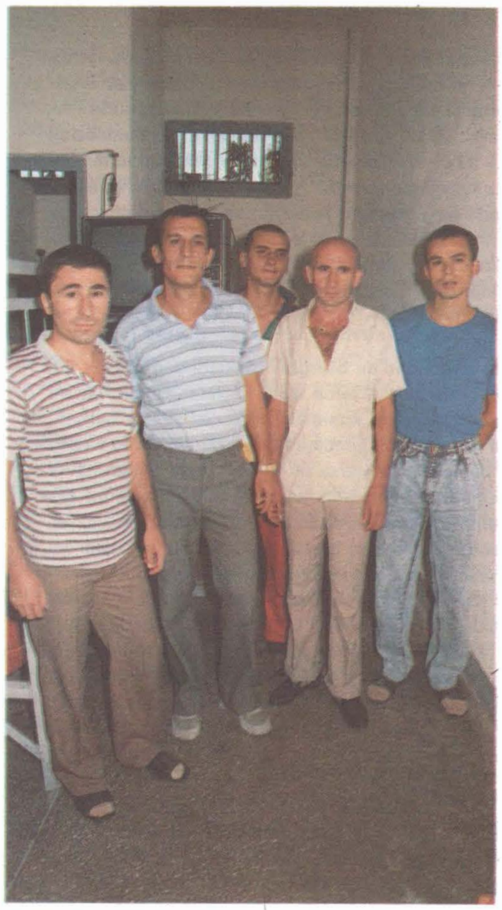
Kemalizmin Eklektisizmi ve Türk-İslam Sentezi

Zaten özünde oldukça eklektik bir ideolojik söylem içinde vazedilen "Atatürk ilkeleri", 12 Eylül rejiminin siyasal-toplumsal hedeflerine uyarlı bir çerçeve içinde kurgulanıyor, sunuluyordu. Kenan Evren'in, 1980'lerin sonlarında *Mustafa Kâmil Zorti/Netekim* (Gani Müjde), *Kenan Evren'in Yazılmamış Anıları* (Baskın Oran) gibi siyasal mizah eserlerine konu olan naif üslubuyla 22 Aralık 1983'de söyledikleri; Atatürkçülüğün hem bizzat kurgulayıcılarını tedirgin

Barış Derneği davasının en uzun süre tutuklu kalan sanıkları bir duruşmada. Bu dava, "aydınlar dilekçesi" davasıyla birlikte, 12 Eylül rejiminin ortak paydası demokratlıkla tanımlanabilecek aydınları blok olarak karşısına alan iki önemli atağından biriydi. Barış Derneği davası, "aydınlar dilekçesi" davasına göre, en azından 12 Eylül'ün "erken" döneminde açıldığı için çok daha sert bir seyir izledi. Kenan Evren, "aydınlar dilekçesi" ile ilgili olarak söyledikleriyle, hem devletten ve resmi ideolojiden bağımsız, zihnen memurlaşmamış entelejensiyayı kriminalize eden mantığı; hem de egemen blokun Kemalist unsurlarıyla radikal-sosyalizan entelejansiya arasındaki hattın belirginleştiğini ortaya koyuyordu: "...bilim ve irfan sahibi olduktan sonra da, kendimizi diğer vatandaşlardan ayırt etmeyeceğiz. Aydınlar, aydın olmayanlar, işçiler, işçi olmayanlar, aleviler, sünniler gibi ayrımlar bizi mahvetmiştir. Aydın olabilirsiniz ama 'biz aydınız, aydın kişileriz' diye ortaya çıkarsanız o zaman aydın olmayan çoğunluğu karşınıza almış olursunuz, onları gücendirirsiniz. Belki de aydın olmayanların kendilerinde kabahat yoktur. Ayrıca aydın olmayan kişiler içerisinde, bu millete aydınlardan daha fazla hizmet edenler de vardır." (21 Mayıs 1984) "Ve yine bazı çevreler var ki, kendilerine aydın damgası vuran çevreler, yalnız onların dedikleri doğruymuş. Sizlerin düşüncesi onlar için mühim olmuyor. Herşeyi yalnız onlar bilir, başkası bilmez. Biz çok aydınlar görmüşüzdür. Vatan hainliği yapan bazı şairlerimiz var. Yurtdışına kaçtılar ve başka bir memlekete sığındılar, orada öldüler. O aydın değil miydi: Ne yapayım ben öyle aydını. Aydın damgası kimsenin inhisarında değildir. Bu memlekete hükmetmek için aydınlık gerekmez."

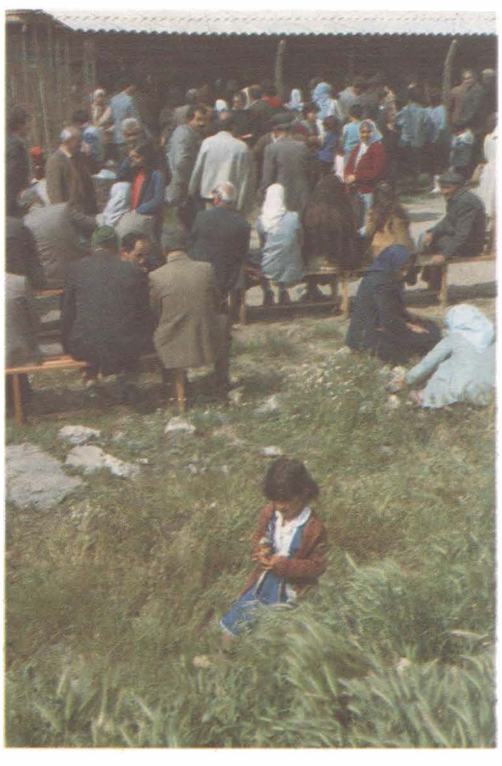

eden hem de son derece "rahat bırakan" eklektisizminin itirafı sayılabilir: "...her sahada Atatürk'ün ileri sürdüğü fikirler vardır ve sistem aramaya gerek yoktur. Atatürk, sistemi bulmuştur. Türkiye'ye en uygununu bulmuştur ve direktifi vermiştir. Bütün mesele hepsini birden okumaktır. Bir tanesini okursunuz, zannedersiniz ki Atatürk kolektif sistemi savunmuştur. Değildir, başka bir yeri okursunuz, bunun tersini söylemiştir."
1982 Anayasa taslağının hazırlanması öncesinde ve sonrasında *Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Vakfı* (SİSAV) tarafından düzenlenen seminerlerde konuşanlar ve konuşulanlar, bu Anayasanın ideolojik-siyasal beslenme kaynaklarını göstermesi bakımından ilginçti. Bu seminerlerde ortaya konan Anayasa çerçevesi, *Tercüman* gazetesinin -büyük ölçüde Demirel'in ve *AP*'nin 1961 Anayasasının değiştirilmesi talebi doğrultusunda- 12 Eylül öncesinde sunduğu önerilerin, daha gelişkin ve bütünlüklü biçimiydi. 1982 Anayasası *SİSAV* seminerlerinde ortaya konan önerilerle büyük ölçüde uyum içinde oluştu. Seminerlerin konuşmacıları arasında *TİSK*, *TÜSİAD* vb. büyük sermayedar sözcülerinin yanında asıl ağırlık.) *Aydınlar Ocağı* mensubu yazarlar ve aydınlardaydı. (*CIA* Türkiye istasyon şeflerinden Paul Henze de bu seminerlerde konuşmacılık yapmıştı). *Aydınlar Ocağı*'nın 1979'da yapılan bir Kurultay'ında ortaya konan öneriler demeti, 1982 Anayasasının özünü oluşturdu. *Aydınlar Ocağı* 12 Eylül döneminde yalnızca Anayasanın biçimlenmesinde değil, resmi ideolojinin inşasında da ağırlıklı role sahip bir odaktı. 1970'de, egemen blok içindeki çelişkilerin derinleşmesiyle bölünen sağ partiler arasında asgari müşterekler çerçevesinde güçbirliğini sağlama misyonuyla faşizan sağ entelejensiyanın öndegelen isimlerince kurulan *Aydınlar Ocağı* (Bakınız: Faşist Hareket ve *MC* İktidarları); 1970'lerin ortalarından sonra kurguladığı "Türk-İslam Sentezi" fikriyatıyla, 12 Eylül döneminin resmi ideolojisinin omurgasını meydana getirdi. Türk-İslam Sentezi, 12 Eylül rejiminin parlamenter düzene geçildikten sonra da -hatta pekişerek- kalıcılaşmasına dönük çabalar içinde önemli role sahipti. *Aydınlar Ocağı*'nın 1987 başlarındaki bir toplantısında "Türk-İslam-Batı Sentezi" olarak yeniden tanımlanan bu Sentezin özgün yönü ve esas hedefi; İslami ideolojinin ve kültürün Türkiye'deki alt-kültürel özelliğini ortadan kaldırarak onu Kemalist resmi ideolojinin yeni yorumu içinde resmileştirmek, devletleştirmek, "legalleştirmekti". Böylece, birincisi, İslam'ın şimdiye kadar olduğu gibi resmi ideolojinin dışında kalarak ve bölgede yükselen İslami dalgayla bütünleşerek muhalif bir potansiyel haline gelmesi önlenecekti. Bu ideolojik manevra, ABD'nin Ortadoğu ve Türkiye politikalarındaki tekel tercihleriyle de uyum içindeydi. İkincisi, müslüman halkın devlet politikaları ve resmi ideolojiyle bütünleşerek rejimin istikrarının 12 Eylül'den sonra da güvenceye alınması sağlanacaktı. İslam, Anayasanın 136. maddesinde belirtildiği gibi "milletçe dayanışma ve bütünleşme" misyonuna hizmet edecek bir etmen olarak; resmi ideolojiye transfer edildi. Taha Parla'nın saptadığı gibi, Atatürkçü milliyetçilik ideolojisinin yerini, Atatürkçü ve dinci bir milliyetçilik aldı. 12 Eylül yönetiminin Atatürkçülük kurgusu; bu "öğreti"nin faşizan-otoriter etmenlerini öne çıkarmanın yanında, Kemalizmin klasik laiklik anlayışının yerine, "ehlileştirilmiş/devletleştirilmiş" İslami ideolojiyi ikame etmeye yönelikti. Bu kurgu, Kemalist-Atatürkçü entelejensiyanın ağırlıklı isimlerinin büyük tepkisiyle karşılanan bir Atatürkçülük yorumunu yansıtıyordu. Özellikle 1983'de, *MGK* üyesi Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya'nın teklifiyle *Türk Dil Kurumu* ve *Türk Tarih Kurumu* gibi, maddi ve manevi-ideolojik anlamda Atatürk(çülük) mirasını simgeleyen iki kurumun kapatılması; Kemalist entelejensiya ile 12 Eylül rejimi arasındaki hattın kalınlaşmasında önemli rol oynadı.

Orta-Batı Karadeniz dağları ve özellikle Fatsa çevresi, 12 Eylül'e karşı silahlı direniş mücadele açısından önemli merkezlerdendi. Bu bölgede kırsal gerilla örgütlenmesi oluşturan devrimciler, yaklaşık 1984'e kadar güvenlik güçleriyle çarpışmalara girdiler. Çok sayıda devrimci bu çarpışmalarda öldü. Üstte, solda: Fatsa Devrimci-Yol davası sanıkları hapishanede... Fatsa Dev-Yol davasını uzun süre yürüten askeri hakim binbaşı Halit Cengiz, 12 Eylül'ün karakteristik askeri hakim portrelerinden biriydi. 300'ü aşkın işkence vakasında "polis ve askerlerin bu eylemleri sırasında devletten yana tavır aldıkları" inancıyla, koğuşturmaya gerek olmadığı kararı veren Cengiz; Fatsa'nın Çullu tepesinde Ayhan Yıldız adlı bir yurttaşın polislerce kurşuna dizilmesi olayını da örtbas etmişti. Sonradan, Halit Cengiz 32 ayrı olayda milyonlarca lira rüşvet alma suçuyla yargılandı. Yeraltı Maden-İş davasından sanık işçileri Amasya Suluova'da buzdolabına koyarak sorgulamasıyla ün yapan yüzbaşı Atalay Fitos'un da "işkenceden koruma vaadiyle" bazı sanık yakınlarından 25 milyon lira kadar rüşvet aldığı saptanmıştır. Üstte: Erzincan askeri hapishanesinden kaçan beş devrimci: Şakir İpek, Selahattin Selim Erhan, Selim Ünay, Aydın Manda, Hüseyin Özpınar. 1980'lerin ikinci yarısında birçok devrimci hapishanelerden kaçmayı başardı. Kaçışlar özellikle 1980'lerin sonlarında bir dalga halini aldı. Birçok hükümlü ve tutuklu tünel kazarak kaçarken; 1989-90'da Devrimci-Sol davasının bazı sanıkları açık görüş sırasında kendilerini ziyarete gelen yakınlarıyla yer değiştirerek kaçmayı başardılar. Bu yıllarda, birçok hapishanede de kaçış için kazılmış uzun tüneller bulundu. Gerek kaçış olaylarının yoğunlaşması, gerek bulunan tüneller, hapishanelerdeki baskıların yoğunlaşmasının nedenlerinden birini oluşturdu. Örneğin 1989 yazında Eskişehir (ve sonra Aydın) Özel Tip Cezaevinde 52 günlük açlık grevi, kazılan bir tünelin bulunmasının ardından gelen baskılar üzerine başlamıştı. 12 Eylül'den sonra hapishaneler, toplumun hatırı sayılır bir kesitinin kaldığı veya "uğradığı" yerlerdi. 1980-1985 döneminde 22912 kişi 0-1 yıl, 10784 kişi 1-5 yıl, 6166 kişi 5-10 yıl, 2396 kişi 10-20 yıl, 939 kişi 20 yıldan fazla, 630 kişi müebbet, 429 kişi ölüm cezasına çarptırılarak hapishanelerde yattı.

Açık görüş, hapishanelerdekiler ve yakınları için -en iyi ihtimalle- yılda ancak birkaç kez kullanılabilen büyük bir şans, bir mutluluk kaynağıydı. Olağan görüş koşulları, ANAP'lı ve HP'li milletvekillerinden oluşan bir komisyonun 1985'de Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'ya sunduğu raporda belirtildiği gibi, ancak ziyaretçilerin yakınlarının sağ-salim olduğundan emin olmasını sağlamanın ötesinde hiçbir işleve sahip olamıyordu: "Tutuklu ve hükümlülerin cezaevlerinde ziyaretçileriyle yaptıkları görüşme ve konuşma imkanları yetersizdir. Bu imkanlar zaman olarak artırılmalı, mekan ve sistem olarak iyileştirilmelidir. Biri diğerinden daha fazla bağıran 20-30 kişinin konuşmasına ziyaretçi görüşmesi denemez. (...) Cezaevi disiplinine uyanlara aileleriyle başbaşa görüşme olanağı sağlanmalıdır. Cam bölmeli duvarlarla insanları dış dünyadan tecrit etmek kendilerini uyumsuzluğa iter. Açık görüşme sistematik hale getirilmelidir." Açık ve "normal" görüşlerin dışında tutuklu ve hükümlülerin dışardaki yakınlarıyla, sevdikleriyle iletişimlerini sağlamalarının tek yolu mektuplardı. Özellikle 12 Eylül'ün ilk dönemlerinde çok kısıtlı yürüyebilen, zaman zaman keyfi baskılarla kısıtlanan mahpus mektupları hapishane yönetimleri tarafından okunuyor, denetleniyordu. Bu denetimin yarattığı gerilime rağmen bu mektuplar, hapishanelerdeki insanların hayatiyetlerini yansıtmaları ve yeniden üretmeleri bakımından çok önemli bir mecrayı oluşturdular. Birçok devrimcinin, mektuplar - belki ayrıca görüşler- yoluyla kurulan bu iletişim içinde, aile çevresiyle önceden olamadığı kadar yakın bir ilişki kurabildiği, onların saygısını ve "anlayışını" kazandığı söylenebilir. Elbette bunun tersi de olabilmiş, hapishane ile alabildiğine ayrışan hayatlar, birtakım ilişkilerin kopmasına sebep olabilmiştir. Özellikle çiftlerden birisinin (çoğunlukla erkeğin) hapishanede olduğu evlilikler ekseninde de bu dönemde kapsamlı ahlaki-ideolojik sorgulamalar, değişimler yaşandı. Birçok "baba", kimi durumda kendisi hapishanedeyken doğan çocuğunu hergün görüyormuşçasına izledi; büyümesine "nezaret" etti. Bir örnek: "Anladığım kadarıyla İlkay oldukça dilbaz olmuş. Onun akıllı bir kız olmasına, kişiliğini ve yeteneklerini geliştirmesine yardımcı olun." Bir başka hükümlü mektubu, "dışardaki" kadını vicdani bir yük altında kalmadan yaşamaya çağırıyor: "Bir karar vermelisin ki, ilerde kendine ve bana kızgınlık duymayasın. Bu konuda tamamen özgür bir karar vermen beni mutlu edecektir. Kendini hiçbir kimseye bağlı ve borçlu hissetmemelisin... Normal koşullarda en erken 42 yaşında tahliye olacağım...Sana, sana olan sevgi ve bağlılığım dışında hiçbir parlak vaatte bulunamam."

Kenan Evren'in 5 Ocak 1981'de söylediği "Türk ulusu, yaşamının en büyük talihini, ulu önder Atatürk'ü kendisine bahşeden Tanrı lütfuna borçludur" sözleri; 12 Eylül'ün, Kemalizmin faşizan bir yorumuyla İslami değerleri bağdaştırma çabasının sözsel dışavurumudur. Evren'in Mustafa Kemal'i mistik-dinsel bir misyon içinde sunmaya dönük söylemine başka bir örnek; 13 Şubat 1981'de Harbokulu'nda, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığını, "3 tane 19'un toplamı olan 57 yaşında" öldüğünü hatırlatarak "Atatürk'ün hayatında 19 rakamının büyük önemi olduğunu" vazetmesidir. *MGK* önderi birçok konuşmasında sözlerini pekiştirmek için, Atatürk'ün sözlerinden ve *Nutuk*'undan alıntılarla beraber Kuran'dan sureler aktarıyordu. 19 Ekim 1981'de okullarda din dersi zorunlu hale getirildi. 12 Eylül yönetimi, bu uygulamayı laiklikten geri gidiş olarak tanımlayanlara; zorunlu din dersinin, yasal ve yasadışı kuran kurslarını ortadan kaldırmak amacıyla konduğu gerekçesiyle karşılık verdi. 1981 sonlarında, gene "artan irticai faaliyetleri önleme" amacıyla, dinsel hizmetlerin ve faaliyetlerin devlet tarafından örgütlenmesi için bir hamle yapıldı. Özellikle yurtdışındaki Türk işçilerinin İslami örgütlerin etkisine girmemeleri için, Diyanet İşleri Başkanlığınca buralara olabildiğince çok din adamı gönderilmesi kararlaştırıldı. 1987 başında, gazeteci Uğur Mumcu, bu çerçevede yurtdışına gönderilen 260 din görevlisinin maaşlarının -Kenan Evren'in onayıyla- Suudi Arabistan merkezli *Rabıta-tül İslam* örgütünce ödendiğini ortaya çıkaracaktı. Bu işbirliği, ABD'nin "Batı ittifakıyla uyumlu rejimler/devletler denetimindeki İslam'ın komünizme karşı statükonun korunması doğrultusunda seferber edilmesi" senaryosuyla örtüşüyordu; bu uyumun teminatı olan 12 Eylül yönetiminin Suudi Arabistan'la yakınlaşmasının uğraklarından birisiydi. 12 Eylül, resmi ideolojiye İslami etmenleri eklemlerken, dinin devlet denetiminde, düzenin mevcut siyasal-ideolojik dayanaklarından biri olmasını öngörüyordu. Özerk sivil İslami örgütlenmeler, cemaatler ve radikal fundamentalist İslami ideoloji İslam'ı resmileştirme çerçevesinin dışında kalıyordu. Hatta uluslararası konjonktür hesap edildiğinde, bu yönelim, şeriatçı radikal İslam tehlikesine karşı önlem işlevine sahipti. Nitekim, 12 Eylül döneminde İslami hareketin radikal veya yalnızca özerk olan unsurları "şeriatçı", "irticai" sayılarak kriminalize edildi. *MSP* "Kudüs mitingi" sık sık hatırlatılarak karalandı. Ankara sıkıyönetim mahkemesinde Şubat 1983 sonunda sonuçlanan *MSP* davasında, parti önderi Erbakan 4 yıl, 22 parti yöneticisi 2-3 yıl hapse mahkum edildi. Sivil-radikal İslami harekete karşı, üniversitede vb. kamusal mekanlarda başörtüsü takmanın yasaklanması gibi önlemler alındı. Fakat radikal İslami hareket, hem İslam'ın uluslararası yükselişinden, hem de 1980'den sonra hareket ve söz söyleme imkanlarının genişlemesinin etkisiyle; özellikle 80'lerin ikinci yarısında açığa çıkan bir gelişme gösterdi. İslami siyasal hareketlerin ve kadroların önemli bir bölümünün öteden beri -savunma ve yayılma saikiyle- devletle/düzenle de bağlarının bulunması; rejimin resmi İslam'a dönük maddi-manevi yatırımlarından önemli yararlar sağlamalarını beraberinde getirmiştir.

ABD Emperyalizminin Stratejisi İçinde İslam

Daha önce de belirtildiği gibi, 12 Eylül'ün İslami motifleri resmi ideolojiyle eklemlemeye çalışması; ABD emperyalizminin Ortadoğu'ya yönelik siyasal stratejisiyle uyum içindeydi. ABD

YÖK *Düzeni*

12 Eylül yönetimi, birbiriyle tutarlı uygulamalarını daha ilk günlerden başlayarak gerçekleştirdi. Milli Güvenlik Konseyi döneminde hızla başlayan ve hukuksallığı tartışmalı olan yasal düzenlemeler "Solsuz ve Sorunsuz Türkiye" kurmanın ilk adımlarını oluşturdu. Bu adımlar arasında, yükseköğretimin resmi ideolojinin kayıtsız koşulsuz emrine girmesinin ve bu amaçla *YÖK* düzeninin oluşturulmasının özel bir yeri vardır.

Bu yolda ilk adım 2301 sayılı yasa kabul edilerek atıldı. 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'nı değiştiren bu yasa 12 Eylül darbesinin 7. günü, 19 Eylül 1980'de kabul edildi. Bu yasa, Sıkıyönetim Komutanlarının istekleri üzerine diğer kamu personeli gibi üniversite öğretim elemanlarının da görevlerine, gerekçesiz olarak, son verilmesini olanaklı duruma getiriyordu. Bunu, 7 Kasım 1980'de Gülhane Askeri Tıp Akademisi Yasası'nın kabul edilmesi izledi.

İkinci adım Yükseköğretim Yasası'nın kabul edilmesiydi. Üçüncü adım, üniversite kesiminde, sıkıyönetim komutanlıklarının göreve son verme istemiyle işletilen tasfiyelerdi. Ayrıca rektörlerin ve dekanların kişisel isteklerine göre sonuçlanan tasfiyeler de yapıldı.

Dördüncü adım olarak, önce sınırlı olan Güvenlik Soruşturması uygulaması, 1983'den başlayarak yaygın ve sürekli bir duruma getirildi. Güvenlik Soruşturması uygulamasıyla, sıkıyönetim sona erdikten sonra da, üniversitelerde sürekli ve yaygın bir tasfiye sağlandı. *ANAP* Hükümeti de bu uygulamayı sürdürdü. Tüm kamu personelini ilgilendiren bu yönetmelik Danıştay tarafından 8 Aralık 1989 tarihinde iptal edildi.

Yükseköğretim kurulu ve üniversiteler 6 Kasım 1981 tarihinde yürürlüğe giren 2547 sayılı Yükseköğretim Yasası ile düzenlenmiş ve yükseköğretime ilişkin daha önceki tüm düzenlemeler yürürlükten kaldırılmıştır. Olağanüstü koşullarda ve sıkıyönetim ortamında, askerî yöneticiler tarafından yapılan bu düzenleme yönetim geleneğine aykırı bir düzenlemedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda dahi Osmanlı döneminden gelme bir kısım yasal düzenlemeler bir süre yürürlükte kalmıştır.

12 Eylül döneminde, ülkemizde tüm yükseköğretim mevzuatının bir anda ve ayrıntılı incelemeye dayanmadan silahların gölgesi altında yürürlükten toptan kaldırılmasının ve üniversite kadrolarının tasfiye edilmesinin temelinde ülkeyi ve nitelikli insangücü yetiştirmekle görevli üniversiteleri resmi ideolojinin kayıtsız koşulsuz emrine alma arzusu vardır. Yükseköğretimde bugün yaşanan ve ülke yararları ile çelişen kaos ortamı bu mantığın ve *YÖK*'ün dokuz yıldır süren basiretsiz ve ülke kaynaklarını heba eden uygulamasının sonucudur.

68 madde ile birçok geçici maddeden oluşan 2547 sayılı Yükseköğretim Yasası'nda sık sık değişiklik yapılarak, dokuz yıldır *YÖK* ayakta tutulmaya çalışıldı. 68 maddenin sadece 31 tanesi değişmeden kalabildi, diğer 37 madde, bazısı birden fazla olmak üzere, değiştirildi. Bir madde, Siyasal Partilere Girme Yasağı başlıklı 59. madde, *YÖK*'ce ve *ANAP* iktidarınca değiştirilmek istendiyse de, üniversite öğrencilerinin eylemleri üzerine, değişiklik önerisi TBMM'den geri çekildi.

2 Aralık 1987 tarihli, 301 sayılı yasa gücünde kararname ile Yükseköğretim Kurulu'nun yapısı tümüyle değiştirildi. Kurul ikiye ayrıldı, Kurul'daki devlet memurlarının sayısı artırılırken, tüm yetkiler *YÖK* Başkanı ve Yürütme Kurulu'nda toplandı.

Değiştirilmeyen maddeler; ya doğrudan yetkili olmayan organlara ya da yönetimin göstermelik düzeyde önem verdiği, uygulamayı doğrudan etkilemeyen hükümlere ait maddelerdir. Buna karşılık, değiştirilen ya da yeni konulan maddelerle, *YÖK* Başkanı'nın ve atanmış rektörlerin yetkileri artırıldı, görevden alma hükümleri konuldu, disiplin hükümleri yeniden düzenlendi. Vakıf yükseköğretim kurumu kurma olanağı sağlandı.

Ençok değişikliğe uğrayan madde 44. madde oldu. Zaman zaman *YÖK*'ün ve atanmış rektörlerinin hatta *ANAP*'ın itirazlarına karşın bu madde birkaç kez değiştirildi. Öğrencilere karşı yapılan uygulamalar o denli yanlış ve adaletsizdi ki, bu madde değiştirilerek, öğrencilere ek sınav hakkı sağlandı.

Bu arada, Gülhane Askerî Tıp Akademisi adlı askerî kurum *YÖK*'ten bağımsız fakat *YÖK* içinde temsilci bulunduran bir fakülte-üniversite statüsünde düzenlendi. Ayrıca yine *YÖK*'ten bağımsız şekilde, Polis Akademisi düzenlendi. 1982 Anayasası da bu iki kurumun *YÖK*'ten bağımsız olacağını öngörmüştü.

YÖK başlangıçta tüm yükseköğretimi düzenlemekten ve planlamaktan söz edilerek ortaya atılmıştı. Temel gerekçe şuydu: "Üniversite yöneticilerinin öğretim üyelerinin oyları ile görev başına gelmeleri üniversitelerde hiziplerin oluşmasına ve kutuplaşmalara yol açmıştır... Doçentlerin kendi üniversitelerinde profesör olmaları büyük fakültelerde profesör sayısını doçentlerin iki katına çıkarmıştır... Ankara, İstanbul ve İzmir dışında kalan illerde öğretim üyeleri ihtiyacın çok altında kalmıştır... Ülkemizde yükseköğretimde okullaşma oranı başka ülkelerdekilere oranla düşüktü... Yükseköğretim kurumlarındaki eğitim anarşisi ve ideolojik tahrikler büyük boyutlara ulaşmıştır... Bunları önlemek için, 1933 üniversite reformundan sonra, ilk defa 1981'de köklü bir bünye değişikliği gerçekleştirilmiştir."

Temmuz 1981'de Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan Yükseköğretim Yasa Tasarısı'nın Genel Gerekçesinde ise şu görüşlere yer verilmiştir: "Yüksek yargı organlarınca iptal edilen hükümler yerine geçecek yeni yasalar çıkarılamaması işleyişte boşluklar yaratmıştır... Devletin denetim ve gözetimini sağlayacak organlar işleyememiştir... Gerçekleştirilemeyen rehberlik hizmetleri, sosyal çalışmalar,, yönetime katılma, öğrenci ihtiyaçlarının giderilememesi gibi konular yetiştirilmesi gereken insangücünün nitelik açısından eksik kalmasına neden olmuştur... Yüksek öğretim sistemimizin mevcut bünyesel sorunlarına ileriye yönelik ve ülke gerçeklerine uygun çözümler getirilmesini sağlamak amacıyla bu kanun hazırlanmıştır..."

Geçen dokuz yıla yaklaşan süre, öne sürülen gerekçelerin hiçbirinin gözönüne alınmadığını göstermektedir. Gerçekleşen, sadece, üniversitelerin üniversite olmaktan çıkarılması, asker-sermaye işbirliğine emir kulu yetiştirecek ve bunu sürdürecek bir düzene kavuşturulmasıdır.

YÖK döneminin ilk üç yılında nitelikli öğretici kadrosundan yaklaşık beş bin kişinin üniversitelerden ayrıldığını, ikinci üç yılda ise niteliği düşük yaklaşık beş bin kişinin üniversitelere alındığını belirtmektedir. Bu arada, öğretici başına 15 olan öğrenci sayısı 34'e çıkmıştır. İlginç olan, bu konudaki 1990, *YÖK* hedefinin bile 1981'in gerisinde olmasıdır. 1990'larda ulaşılacağı belirtilen öğretici, yardımcı ve öğrenci sayılarına bakınca, *YÖK* yöntemleri ile bu hedeflere varılamadığı hemen görülmektedir. Örneğin ulaşılan öğrenci sayısının (604.022) yüzde 34.6'sı (208.871) açık öğretim görmekte, örgün eğitimde 395.151 öğrenci ile hedefin gerisinde kalınmaktadır.

Öğrenci kontenjanlarını artırmanın sınırlarına varılmıştır. Her 10 öğrenciden 2'si önlisansa, 3'ü açık öğretime, sadece 5'i üniversiteye girebilmektedir. Halen de her 10 öğrenciden 1'i önlisansta, 3'ü açık öğretimde, sadece 6'sı fakültelerde okumaktadır.

YÖK döneminde öğretici kadroda ağırlık öğretim üyesinden öğretim görevlisi ve okutmana kaymıştır. Bu ağırlık Anadolu üniversitelerinde daha yüksektir. Son yıllarda kolay profesörlük yolu açılarak bu durum gözden kaçırılmak istenmektedir.

İhsan Doğramacı Evren'le birlikte. YÖK döneminde, üniversiteler salt nitel anlamda değil nicel anlamda da çok kan kaybetti. 1981'de 15.909 olan öğretici sayısı 10.939'a, 1986'da 14.134'e düştü. Yardımcı personelle birlikte toplam akademik personel sayısı 1981'de 22.219'dan 1986'da ancak 24.312'ye yükselmişti. YÖK, 1990'da öğretici sayısının 32.890'a, toplam akademik personel sayısının 65.177'ye çıkmasını planlamıştı. Ancak bu rakam, öğrenci sayısındaki dev artışı karşılayabilir olmaktan çok uzaktı. 1981'de 239.850 olan öğrenci sayısı 1984'de 302.057'ye, 1986'da 481600'e çıkmıştı ve YÖK 1990'da 550 bine yükselmesini planlıyordu.

Yükseköğretim Yasası, anti-demokratik ve baskıcı yapısı yanında, uygulanırken daha da kısıtlanarak uygulanmış bir yasadır. Rektörler ve dekanlar kamu tüzelkişiliği bulunan üniversitelerin ve bilim temsilcileri olacakken *YÖK*'ün kulları durumuna düşmüşlerdir. Üniversitelerarası Kurul işlevsiz kalmıştır.

Planlamadan yoksun bulunan *YÖK* düzeni ülkenin bilim potansiyelini ve kaynaklarını israf etmiştir. Geçen dokuz yıl içinde öğrenci sayısı açısından sınırların zorlandığı, öğrenci niteliğinin düştüğü, öğretim kadrosundaki erozyonun ise devam ettiği ve özellikle öğretim

üyesi kadrolarında niteliksel gerilemenin önlenemediği ve yeterli sayısal artımın sağlanamadığı görülmektedir.

Buna karşılık, adının "üniversite" olması bile tartışmalı bulunan ve bu yüzden sonradan bir yasa çıkarılması gereken BİLKENT, *YÖK*'ün tam desteği ile ayrıcalığını korumaktadır. *YÖK* düzeni devlet üniversitelerinde, nitelikte asgari düzeyi hedeflemiştir. Yükseköğretimde fabrikasyon üretime gidilmiş, ülke gereksinmelerinden ziyade dışa bağımlı büyük sermayenin ucuz ve orta nitelikli emek gereksinmesinin karşılanması amaçlanmış, bilgi üretme yerine yönetime seçilmiş sınırlı bilgilerle öğretim yapılmıştır. Sermayenin yönetici kadrolarını ise BİLKENT gibi daha pahalı öğretim veren kurumların yetiştirilmesi uygun görülmüştür.

YÖK düzeninde, öğretim üyelerinin seçim ve atama yöntemleri ile sık sık oynanmış, yabancı dille öğretim yapan fakülteler çoğaltılmıştır.

Öğrencilerin örgütlenmesi sürekli engellenmiştir. Zaman zaman 1960 öncesi yöntemler izlenmiş, rektörlerin onayıyla, öğrenci ile güvenlik güçleri karşı karşıya getirilmiştir. Bununla da yetinilmemiş, bir yandan öğrencilerin bazı güçler tarafından tahrik edildiği öne sürülmüş, bir yandan da resmi ideoloji doğrultusunda beyin yıkama faaliyetleri yoğunlaştırılmıştır.

Üniversite üniversiter bilginin ve deneyin algılandığı, üretildiği ve aktarıldığı bir yer olmaktan çıkmış; güvenlik güçlerinin kol gezdiği, kitap ve dergi okumanın yasak olduğu hatta kahramanlığa dönüştüğü, düşünmenin, düşündüğünü söylemenin, bilgi üretmenin engellendiği bir ortama dönüştürülmüştür.

Kısacası dokuz yıllık uygulamadan sonra 12 Eylül, üniversitesiyle birlikte çöküntüye uğramıştır. 12 Eylül'ü ebedileştirecek yeni kadroların *YÖK* düzeninde yetiştirilmesi, 12 Eylül'ün kültürünü ve bilimini 2000'e aktaracak kadroların oluşturulması öngörüsü süreklilik kazanamamıştır. *YÖK* etrafında gittikçe yoğunlaşan bir toplumsal muhalefet birikimi yeni çözümlemelere yol açacak bir değerlendirme ortamı yaratmıştır.

Bu ortamda yapılabilecek şey; 12 Eylül'ü sineye çekemeyen herkesin, *ANAP*'ın göz boyamalarının çözüm olmadığını bilen herkesin, *YÖK*'ün ülkemizin geleceğini karartmasına artık izin verilmemesi gerektiğini düşünen herkesin dayanışma içinde olmasıdır. Görüşlerin açıklıkla ortaya konması, önerilerin tartışılması, olgunlaştırılması, yaşama gücüne kavuşturulması gerekmektedir.

Her konuda olduğu gibi yükseköğretim sorunlarının çözümünde de öğretim üyeleri, öğretim yardımcıları, üniversite çalışanları ve öğrenciler, emeğiyle kazanarak çocuklarını okutmaya çalışanlar kendi haklarını kendileri aramak zorundadırlar. Çözüm bu yoldan geçecektir...

Çözüm üniversitelerin Devlet eli ile yasayla kurulan kurumlar olmasından, demokratik, özerk ve yönetimde katılımcı bir yapıda örgütlenmesinden de geçiyor. Bunun en büyük engeli de bugünkü *YÖK* düzeni ve üniversitelerdeki kadrolarıdır. Hem bu yeni yapıya ulaştıracak politik olanakları yaratmak, hem de bugünkü çağdışı üniversite öğretim kadrosunun bu yeni yapıyı yozlaştırmasını önleyici önlemleri almak ve üniversiteyi akademik ilkelere aykırı tutumlardan kurtarmak gereklidir. Yükseköğretim konusu aynı zamanda ülkemizin bugününün ve geleceğinin demokratikleştirilmesi, emeğin haklarının korunması ve bilimsel-teknik altyapının sağlıklı oluşturulması konusudur.

Bu konuda toplumsal ve sınıfsal güçler arası dengelere dayanmayan çözümler *YÖK* düzeni gibi işlememeye ve çökmeye mahkûmdur.

HALDUN ÖZEN

Başkanı• Reagan'ın Carter döneminde de görev yapan askeri stratejisti Barry Rubin'in 1980'lere girerken Ortadoğu için çizdiği perspektifin temel unsurlarından birisi, "İslam'ın yükselen sesinin bölgede komünizme karşı yürütülecek strateji içinde kullanılmasının yollarının araştırılması" idi. ABD yönetiminin yıllanmış güvenlik danışmanı Brezinski de, raporlarında Amerikan aleyhtarı olmayan, ABD'nin müttefiki devletlerin/rejimlerin denetimi altındaki İslam'ın desteklenmesi gerektiğini belirtiyordu. Şubat 1984'de beraberinde kalabalık bir heyetle Suudi Arabistan'ı ziyaret eden Cumhurbaşkanı Kenan Evren, ihrama bürünerek hacı oldu; gezisinin sonunda "Kral Fahd'la bölgede cereyan eden olaylar konusunda görüş birliği içinde olduklarını" açıkladı. Evren'in ihramlı fotoğrafına ima edilen kapatma yasağı nedeniyle gazetelerde yer verilmedi. Bu tavır, 12 Eylül yönetiminin yapısı ve tercihleri açısından; anti-komünist resmi "devlet İslamı" ile, bir siyasal kimlik olarak müslümanlık arasında varolan mesafeyi yansıtıyordu. Bu ziyaretten sonra Türk Silahlı Kuvvetleri ile Suudi Arabistan ordusu arasındaki ilişkiler sıkılaştırıldı. Bir Türk askeri misyonu Suudi birliklerine eğitim vermek üzere Suudi Arabistan'a gitti.

Yasal-Kurumsal Çerçeve ve 1982 Anayasası

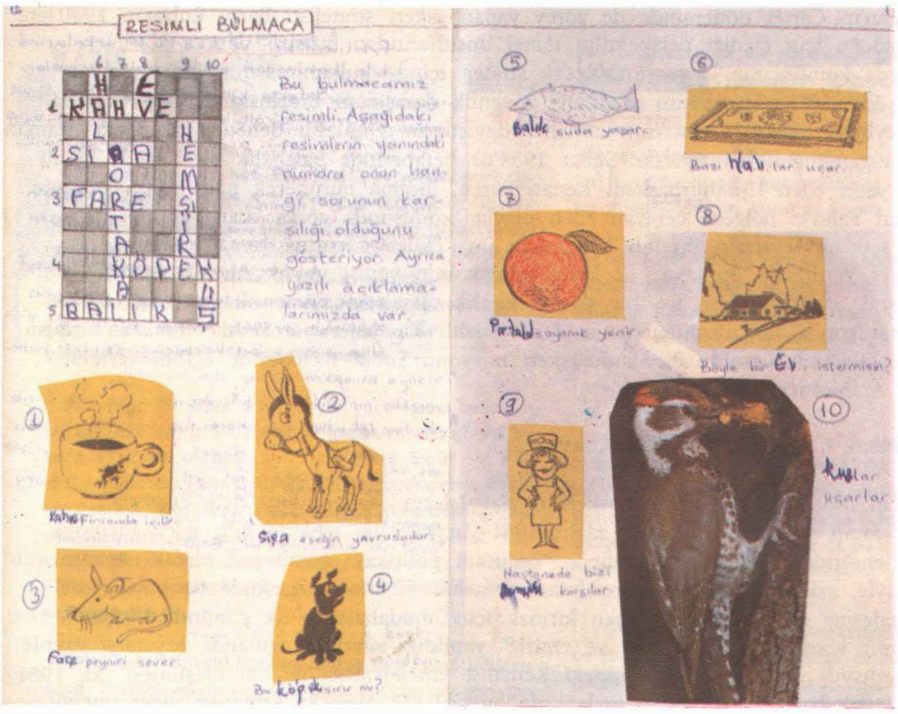
MGK başından itibaren, daha önceki askeri müdahalelerin zaaflarından "ders çıkarma" bilinciyle davrandı. 27 Mayıs'ın temel zaafı -1961 Anayasasına tepkide dile gelen ideolojik-siyasal değerlendirmesi bir yana bırakılırsa- "ordunun politikaya çekilmesi" olarak saptanıyordu. Bu, bir yönüyle, askeri hiyerarşinin bozulması demekti. 12 Mart öncesinde de bir ölçüde görülen cuntalaşma eğilimlerini tamamen kırmak için; müdahalenin ilk gününden itibaren harekâtın "emir komuta zinciri içinde ve emirle" yapıldığı ısrarla vurgulandı, hiyerarşi özenle korunmaya çalışıldı. *CHP* misyonu içindeki Kemalist entelejansiya ile bütünleşilmesi (ki, 1961 Anayasası ve ona bağlanan zaafların nedeni de buydu), 27 Mayıs'ta saptanan diğer önemli yanlış idi. 12 Eylül'de ordu ile Kemalist entelejensiya arasındaki hattın kalınlaştırılmaya çalışılmasında, nesnel siyasal-sınıfsal nedenlerin yanında; 27 Mayıs sendromu "çoğaltan" etkisi yapmıştır. 12 Mart'ın zaafı ise çok daha basit ve açıktı: İktidara topyekün elkonmaması, tasarlanan "reform" ve restorasyon için inisiyatifin "sivillerle" paylaşılması; dolayısıyla askeri yönetimin parlamento ortamına yansıyan siyasal dinamiğine tabi kılınması. 12 Eylül'ün sertliğinde ve "totalliğinde", gene nesnel siyasal-sınıfsal nedenlerin yanında, 12 Mart sendromunun "çoğaltan" etkisi saptanabilir.

Topyekün Restorasyon

12 Eylül'ü yaratan iktisadi, toplumsal ve siyasal nedenler de darbenin kendi mantığı içinde bütün yapıyı "elden geçirerek" reştore etmeyi gerektiriyordu. Vehbi Koç'un Ocak 1983'de söylediği gibi, "12 Eylül devletin yeniden kurulması devri" idi. Bu topyekün restorasyonun gerçekleştirilmesi devlet aygıtının, siyasal yapının ve yasal zeminin yeniden biçimlendirilmesinden geçiyordu. İlk adım olarak bu düzenlemelere uygun yasal zemin (Anayasa) için çalışmalara başlandı, daha sonra eski siyasal yapıların tasfiyesine girişildi. Bunlarla birlikte, yeni model çerçevesinde tanımlanan güçlü iktidarı taşıyacak aygıtlar tahkim edildi veya oluşturuldu.

MGK'nin "Mutlakiyetçiliği" ve Danışma Meclisi

12 Eylül darbesinden sonra cuntanın ilk bildirisinde parlamentonun feshedildiği ve Anayasa'nın askıya alındığı belirtiliyordu. Ne var ki 27 Ekim 1980'de alınan bir kararla, yeni Anayasa yapılıncaya kadar 1961 Anayasasının yürürlükte kalacağı hükme bağlandı. Fakat, aslında "istisna" denilemeyecek ölçüde kapsamlı ve özsel olarak aykırı bazı istisnalar vardı. Yasama yetkisi *MGK*'nce, Cumhurbaşkanlığı yetkileri *MGK* ve Devlet Başkanı Kenan Evren'ce kullanılacak; *MGK* kararlarının Anayasa'ya aykırılığı söz konusu edilemeyecek, *MGK* kararları kendisine aykırı yasaları yürürlükten kaldıran birer yasa gücünde olacaktı! Anayasa'nın hazırlanmasından ve Danışma Meclisi'nin faaliyete geçmesinden önce, yasama yetkisini kullanan *MGK* pek çok önemli yasayı yürürlüğe koydu. 1980 yazında emekli olan eski Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Ulusu'nun başbakanlığındaki hükümetin etkinliği, istişari ilişkilerle ve *MGK* kararlarını yürütmekle sınırlıydı. Bu hükümetin bileşimi içinde üç ana unsur ayırdedilebilir: Emekli yüksek rütbeli askerler; holding yönetimlerinde yeralan, tekelci burjuvazi nezdindeki uzmanlar, yönetici-teknokratlar; bir bölümü *CGP* çizgisinden gelen otoriter Kemalist aydınlar, bürokratlar... *MGK*'nin yasama, yürütme ve yargı erklerinin tümünü denetimsizce üstlenmesi; *MGK*'nin tercihlerinin, iradesinin yasa yerine geçmesiyle kurumlaşan keyfi yönetimin icraatlarının simgesel örneklerinden birisi, Ankaragücü futbol kulübünün 1982'de *MGK* iradesiyle 1. Lige terfi ettirilmesiydi. Kenan Evren, Türkiye Kupası'nı kazanan Ankargücü'nün, Cumhurbaşkanlığı kupası finalinde Lig şampiyonu Trabzonspor'u yenmesi halinde 1. Lige alınacağını vaadetti. Cumhurbaşkanlığı kupasını kazanan Ankaragücü, uluslararası ve ulusal futbol statüsünde yeri, oluru ve geleneği bulunmayan bu "hüküm"den yararlanarak 1. Lige alındı; bu uygulama "o sene Türkiye Kupasını kazanan takım ertesi sezon otomatikman 1.Ligde yeralır" şeklinde "yasalaştırıldı." Fiili durumun ardından yasalaştırılan bu uygulamanın Evren tarafından ifade edilen gerekçesi, "koskoca başkentin 1. Ligde takımının olmamasının uygun olmadığı" idi! *MGK* bütün alanları ve kurumları ile bizzat şekillendireceği "yeni devlet düzeni" içinde temel öneme sahip bulunan Anayasa'yı salt kendi söz sahipliği ve otoritesi ile oluşturma isteğindeydi. *MGK* inisiyatifine etki eden sivil

girişimler; temsili niteliği bulunmayan Danışma Meclisi'nin faaliyetinden ve gene istişareye dönük bazı toplantı ve ilişkilerden ibaretti. Danışma Meclisi'nin 40 üyesi doğrudan doğruya *MGK*'nce, geri kalan 120 üye ise başvuranlar arasından valilerin önereceği 360 kişi arasından gene *MGK* tarafından seçilecekti. Danışma Meclisi'ne, 11 Eylül 1980 tarihine kadar herhangi bir siyasal partiye üye bulunanlar alınmayacaktı. Danışma Meclisi'nin işlevi, yeni Anayasa üzerinde çalışmanın yanında, *MGK*'nin sevkedeceği yasaları onaylayacaktı (bu, fiilen, "yayımlamak" anlamına geliyordu). Yeni Anayasa'yı hazırlayacağı ilan edilen Kurucu Meclis, Danışma Meclisi ile *MGK*'nden oluşuyordu. 12 Eylül'ün Danışma Meclisi, 1961 Anayasasını hazırlayan Kurucu Meclis'in korporatif anlamdaki temsili özelliğine bile sahip bulunmayan; salt görüntüyü "demokratikleştirme" kaygısıyla oluşturulmuş bir organdı.

Partilerin Kapatılması

Danışma Meclisi'nin toplanmasından bir hafta önce, 15 Ekim 1981'de *MGK*, en önemli ve şoke edici icraatlarından birini yaptı: Ülkedeki bütün siyasal partileri feshetti! Evren, 15 Ekim'de feshin gerekçesini "Danışma Meclisi'nin rahat çalışmasını sağlamakla" açıkladı. Bu radikal kararın alınmasında, büyük ölçüde 27 Mayıs ve 12 Mart deneyimlerinin ordunun kolektif belleğindeki izlerinin payı vardı. Her iki dönemeçte de, bürokraside ve toplumda etkinliklerini, güçlerini koruyan siyasal partilerin varlığı; darbelerin hedeflerini tam anlamıyla gerçekleştirememelerine, siyasal inisiyatifi yitirmelerine yol açmıştı. Evren'in 15 Ocak 1981'de Konya'da söylediği şu sözler, bu sıkıntının ifadesiydi: "...normal düzene, yani parlamenter demokratik sisteme döndükten sonra da Türkiye'nin kaderi, memleketi bu hale getirenlere tekrar teslim edilmeyecektir. Bunu şunun için söylüyorum: Bütün kamu görevlileri, görevlerini öyle yapsınlar. Çünkü şöyle bir inanç var:'Bunlar nasıl olsa gidici...' Daima kulaklarını onlara çeviriyorlar. Onlardan aldıkları direktiflerle iş yapmaya çalışıyorlar." 12 Eylül'ün programının 27 Mayıs ve 12 Mart'a göre çok daha derin ve kapsamlı olması, fiili iktidar paylaşımını daha da katlanılmaz kılıyordu. Feshedilen partilerin milyonlarca kişilik kadro ve taraftar kitlesinin bu karara tepki göstermemesi, Türkiye'de parlamenter siyasal "katılımın" büyük ölçüde klientelist iktidar ilişkilerine koşullanmışlığının yanında; partilerin 12 Eylül öncesinde içine düştükleri derin siyasal-sınıfsal temsiliyet bunalımıyla açıklanabilir. *DP/AP* geleneği bakımından ilk etkenin, *CHP* bakımından ikinci etkenin görece ağırlıklı olduğu söylenebilir. 62 yıllık geçmişiyle Türkiye'nin en eski ve "devleti kuran" partisi olan *CHP*'nin önderi Ecevit de, 1980'lerin ortalarında, 1980'lere girilirken *CHP* geleneğinin artık tükendiği yolunda yorumlar yapma gereği duymuştur.

1982 Anayasası

Yeni Anayasa taslağını, Danışma Meclisi bünyesinde Prof. Orhan Aldıkaçtı başkanlığında oluşturulan bir komisyon hazırladı. Danışma Meclisi'nde, bazı istisnalar dışında taslağın bütününe eleştiri yöneltilmedi. Parazit yapan sesler de, *MGK*'nin uyarılarıyla susturulmaya çalışıldı. Örneğin kamusal yerlerde başörtü takılmasını yasaklayan *MGK* kararını eleştiren Danışma Meclisi üyesi Mehmet Pamak, aracılar gönderilerek iki kez istifaya davet edildi. *MGK* Danışma Meclisi'nden geçen taslakta bazı sözcüklerin değiştirilmesi ve bazı kısıtlayıcı hükümlerin "hafifletilmesi" dışında özlü değişiklik yapmadı. *MGK*'nin Anayasa'ya eklediği "geçici maddeler" ise çok önemli düzenlemeleri içeriyordu. Bu maddelerle birçok konu gene

12 Eylül diktatörlüğünün cezaevleri, insanların yalnızca politik faaliyetten hapsedilerek alakonuldukları yerler değil, kitlesel olarak insani niteliklerinden soyulması için tarihte bilinen bütün baskı yöntemlerinin içiçe geçirilerek uygulandığı amansız birer işkence merkezleriydi. 12 Eylül rejiminin siyasal niteliğinin tarih ve siyaset bilimi açısından tartışılması bir yandan sürerken, rejimin cezaevlerinde ve sorgulama merkezlerinde en yakın örnekleriyle Yunanistan'da Metaksas'ın toplama kamplarından, Nazilerden ve Saygon rejiminin uygulamalarından farkı kitlesel öldürmelerin seyrekliği olan ama moral ve fiziki baskı teknikleri açısından onlardan çok daha bayağı ve alaturka bir şiddet hüküm sürüyordu. Yargılanmakta bulunan tutukluların kapatıldıkları askeri cezaevlerinin yanısıra hüküm giymiş olanların bulunduğu özel cezaevlerini de kapsayan bir sistem çerçevesinde 1982'den başlayarak yaratılan "özel cezaevleri"nde gözetilen hedef, 12 Eylül öncesinde kitlesel ölçekte örgütlenmiş bulunan devrimci ve sosyalist hareketin örgütsel kolektif yapısını çözmekti. Bu uygulama sıradan suç ve ceza ve onun sonucu olan infaz ilişkilerinden yapısal olarak temel farklılıklar gösteren bir muameleler (tretman) sistemine dayanıyordu. Sistemin esası ilk aşamasında örgütlü tutukluları önderler ve kitle olarak ayırmaya ve önderleri maddi ya da manevi olarak yoketmeye, kitleyi ise atomize etmeyi hedefliyordu. Bunu, tutukluların sahip oldukları inanışı redde ve inkara yönelik ikinci aşama izliyor, üçüncü aşamada ise çökertilmesi hedeflenen örgütlülüklerin topyekün karşı devrim safına geçilmesi amaçlanıyordu. Bu uygulamanın yasal temeli olarak, 1982 ve 1983'te ceza ve infaz hukukunda ve cezaevleri tüzüklerinde yapılan değişikliklerle cezaevi kuralları ve uygulamalarına itaatsizlik gösterenlerin cezaevlerinde geçirmeleri gereken sürelerde radikal değişiklikler yapıldı. Kurallar ise bütünüyle tutukluların ideolojik yeniden eğitimini düzenlemeyle ilgiliydi. Sabah kalkıştan gece yatışa kadar her anın ve her fonksiyonun cezaevleri yönetiminin talimatlarıyla belirlenmesini kayıt altına alan bu kurallara göre tutuklu ve hükümlüler cezaevi yönetiminin kendilerine verdiği tek tip elbiseyi giyecekler, "liderler" öteki hükümlülerden ayrılarak hücrelerde tutulacaklar, gün istiklal marşı söylenerek başlayacak, gün boyu özel öğretmenlerin gözetiminde, din dersi, yurttaşlık bilgisi, inkılap tarihi ve Atatürkçülük başta olmak üzere çeşitli "dersler" izlenecek, beden eğitimi yapılacaktı. Tutuklular ziyaretçileriyle ancak sınırlı olarak görüşebilecek, dışarıdan kitap getirtemeyecek, yönetimin kendilerine sunduğu antikomünist kitapları okumaya mecbur olacaklardı. Bunlara uyum göstermeyenler ise infaz indirimlerinden

yararlanamayacaklardı. Arkadaşlarını ele verenler ise hem cezaevi içinde hem de mahkemede "pişmanlık yasası" uyarınca ödüllendirilecekti. Hukuksal çerçevesi böylece çizilen uygulamaların gerçekleştirilmesi süreci ise cezaevi yönetimleriyle devrimci tutuklular arasında amansız bir mücadeleye tanık oldu. Kendilerini moral ve ideolojik olarak teslim almaya yönelik olan bu uygulamaya tutuklular ilk önce dağınık ve iniş çıkışlar gösteren ama gittikçe düzenlileşen ve kitleselleşen bir tepki göstererek, her düzeyde karşı koydular. Tek tip elbiseyi giymeyi reddetme, eğitimi ve amirlere saygıyı reddetme ile başlayan itaatsizlik, açlık grevleri, görüş boykotları vb. yollarla yürüyen mücadele inanılması imkansız bir vahşet ve şiddetle bastırılmaya çalışıldı. Toplu dayaklardan, tek tek tutukluların sistematik olarak işkenceye tabi tutulmasına kadar giden fizik şiddetin yanısıra, her an manevi olarak, sözle aşağılama ve horlama aracılığıyla uygulanan baskılar, yakınlarının yanında yer alan tutukluların ailelerine de yöneldi. Tutukluları "iç düşman" olarak kavrayan bu uygulamanın muhatapları haklı olarak kendilerini "tutsak" olarak adlandırdılar. Bu tutsaklığı tersine çevirmek, "düşman"larını kendi uygulamalarının tutsağı etmek için giriştikleri direniş, ölümlerle, sakatlıklarla, geciken ya da hiç yapılmayan tedaviler dolayısıyla ömür boyu sürecek tahribatlarla sürse de sonunda diktatörlüğe boyun eğdirmeyi başardı. 1984'ten başlayarak tutsakların direnişlerinin sonucunda bir yandan uygulamalar pratikte işlemez hale geldi, öte yandan uygulamaların vahşet ve dehşeti basın üzerinden kalkan yasaklar dolayısıyla da giderek daha çok kamuoyunun bilgisi dahiline girdi. Bu sürecin ürünlerinden biri de insan hakları ve tutukluların hakları için mücadelenin yalnızca tutuklu yakınları çerçevesinden çıkarak geniş bir ilgi ağını çevresine toplaması oldu. İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Tutuklu Aileleri Dayanışma Derneği (TAYAD) merkezinde cezaevleri çevresindeki bu dayanışmanın bulunduğu kuruluşlar olarak 12 Eylül diktatörlüğünün ezme ve yoketme çabalarının karşısında engeller oluşturdular ve diktatörlüğü kendi zulmünün tutsağı kılmakta hatırı sayılır bir işlevi yerine getirdiler. Özel cezaevlerine kapatılan tutukluların üzerlerine yönelen baskı ve tecride karşı koyma biçimlerinden biri de, dışarıda bıraktıkları çocukları ve yakınlarının devletin ideolojik hegemonyasına teslim olmalarını engellemek ve onlara kendileri hakkında devletin ve onun oluşturduğu kamuoyunun sunduğu "terörist" imgesine meydan okuyan bir kimlik sunmaktı. Mektupların, kartların ötesinde, çocuklar(ı) için çıkarttıkları el yapması bir dergi ile bu tutuklular gelecek için besledikleri ve devlet terörünün zedeleyemediği umutlarını onun sahiplerine taşımaya çabaladılar.

MGK denetiminde kalmaya devam edecekti. Geçici maddeler darbecileri hukuksal olarak koruyan önlemlerle birlikte, 1980 öncesi siyasal parti önderliklerinin tasfiyesi amacına dönük kısıtlamaları içeriyordu: "Eski siyasilere" 5 ve 10 yıllık siyasal partilerin herhangi bir kademesinde yöneticilik yapma ve seçilme yasakları getirilmişti.

1982 Anayasasına damgasını vuran temel etkenlerden biri, darbenin kendi mantığının ürettiği "tepkisel" özelliğiydi. Anayasa hukukçuları, 1982 Anayasasını "tepki anayasası" olarak tanımlamakta birleştiler. 12 Eylül yönetimi, 1961 Anayasasına ve 1980 öncesinin siyasi kadrolarına (aslında 1960'lı ve 1970'lerin radikal toplumsal muhalefetine) duyduğu tepkinin Anayasa'ya aktarılmasını istedi. Kenan Evren birçok konuşmasında "1961 Anayasasının bize bol geldiği"nden, "stratejik konumumuza göre bir anayasa" gerektiğinden, "eski politikacılardan ümit kesilmesi"ni istediklerinden bahsetti. Bu Anayasa'nın bir diğer özelliği, yeni düzenin hiçbir bağımsız toplumsal-siyasal inisiyatife meydan vermeyecek şekilde yerleşikleşmesi, "düşmanlar"a açık kapı bırakılmaması kaygısına bağlı olarak; örneğine az rastlanır biçimde, kimi zaman tüzük düzeyindeki düzenlemeleri de içerecek ölçüde ayrıntılı olmasıdır. Bütün düzenlemelerin kendisine tabi kılındığı ilkesel amaç, devlet otoritesinin zaafa düşmesini engellemekti. Bu saike bağlı bir başka karakteristik, 1982 Anayasasının burjuva Anayasacılığın klasik "fertleri devlete karşı koruma" ilkesini tersine çevirerek "devleti fertlere karşı koruyan" bir iç mantığa sahip bulunmasıdır. Bu mantığın sonucunda, temel hak ve özgürlüklere kapsamlı sınırlamalar getirilmişti. Sınırlamalar temel hak ve özgürlüklerin özünden vazgeçilemeyeceği doğrultusundaki evrensel hukuk ilkelerini gözardı ederken, sınırlama kanallarını alabildiğine genişletiyordu. Paradoksal olmaktan çok trajikomik biçimde çeşitli açıklamalarıyla "abartılan özgürlüklerin dikta getirdiğini" vazeden 12 Eylül yönetimi, disiplin altına alınmış bir toplumda hakların, özgürlüklerin ilkesel/birincil değil araçsal/ikincil olduğu görüşünü Anayasa'ya yansıttı.

Yeni Anayasa ile, devletin başı olarak Cumhurbaşkanının yetkileri sembolik olmaktan çıkarılarak olağanüstü artırıldı. Özellikle atama yetkileri son derece genişletildi; Cumhurbaşkanlığı düzenin işleyişi açısından kilit önemdeki birçok atamada esas söz sahibi haline geldi (TRT, Anayasa Mahkemesi, Merkez Bankası gibi). Bu makam, TBMM seçimlerini yenileme yetkisi, Anayasa değişikliklerini halkoyuna sunma yetkisi gibi önemli yeni yetkilere kavuşturuldu. 12 Eylül Anayasası siyasal yapıya ilişkin olarak da önemli düzenlemeler yaptı. Senato kaldırıldı, meclisin bazı durumlardaki af yetkileri iptal edildi, olağanüstü hal uygulaması getirildi, yüksek yargı organları tam anlamıyla bağımsız olmaktan çıkarıldı. Milletvekillerinin siyasal parti değiştirmeleri halinde üyeliklerinin düşürülmesi hükmü getirildi. 12 Eylül öncesinde parlamenter sistemin yozlaşmasının temel motiflerinden biri olarak gösterilen milletvekili transferlerini "zorla" engelleme kaygısını yansıtan bu hüküm; 1982 Anayasasının tepkisel karakterini en açık şekilde dışavuran hükümlerinden biridir. Gene 12 Eylül arifesinde parlamenter sistemin işlersizliğinin simgesel olaylarından biri olan Cumhurbaşkanlığı seçimi, ayrıntılı biçimde yeniden düzenlendi ve Cumhurbaşkanını gösterilen mekanizmalar içinde seçemeyen meclisin feshedilerek genel seçime gidilmesine kadar varan zorlayıcı önlemler getirildi.

Anayasa Halkoylaması

Yeni Anayasa Danışma Meclisi'nde görüşülürken bir ölçüde izin verilen tartışmalar, taslağın *MGK*'nden geçerek kesinleşmesinden sonra kesildi. *MGK*, kendi onayının "toplumsal mutabakat"ın asli ve nihai kertesi olduğu yönündeki anlayışını yansıtan 52 sayılı kararı ile, Anayasa'nın eleştirilmesini ve tartışılmasını yasakladı. 5 Ağustos 1982'de 70 sayılı karar ile, Anayasa için yapılacak halkoylamasında oyların "evet" ya da "hayır" olmasını telkin etmek yasaklandı. Bu yasağın uygulanması için devreye sokulan önlemler ve sansür, ilginç ve gülünç uygulamalara yol açıyordu. Özellikle gazeteler, bu sansürden kurtulmanın yollarını bulmakta çok zorlanıyorlardı. Anayasa halkoylamasında "Anayasaya hayır" oyunu ifade eden oy pusulasının rengi olan mavinin; muhalif bir propaganda mesajı olarak kullanılmasını önlemeye dönük sansür, belediyenin mavi renk biletlerinden söz edilmesi durumunda bile tepki gösteriyordu! Buna karşılık, halkoylaması öncesindeki yasakların "evet propagandası"na ilişkin bölümü fiilen geçersizdi. "Anayasa'yı tanıtma" gezilerine başlayan Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren ülkenin dört bir yanında düzenlenen mitinglerde, Anayasa'ya "evet" demenin gerekliliğini anlattı. TRT ve basının, bu açıklamalara geniş yer vermesi sağlandı. 21 Ekim 1982'de yayımlanan 71 sayılı kararla, Kenan Evren'in yaptığı "Anayasa'yı tanıtma" konuşmalarının ve geçici maddelerin eleştirilmesine yasak kondu. Evren, "hayır" telkini yapanların *MGK*'ne ihbar edilmesini istiyordu.

Anayasa halkoylamasının bir özelliği de, verilen oylarla Cumhurbaşkanının da seçilecek olmasıydı. Cumhurbaşkanlığının tek adayı Kenan Evren'di ve Anayasa'ya "evet" demek, aynı zamanda Evren'in Cumhurbaşkanlığını onaylamak anlamına geliyordu. Bu uygulama 12 Eylül'ü onaylayan çevrelerin bir kısmını da içeren eleştirilere yol açtı; en azından bu iki oylamanın birbirinden ayrılması önerisi ortaya atıldı. Ancak bu tartışma "sandık sayısının yetersizliği" gibi gerekçelerle geçiştirildi. 12 Eylül karşıtı kesimlerin faaliyetleriyle, bu yasak karşı propaganda bakımından olmasa da "eleştiri" bakımından fiilen biraz esnetildi; bazı toplantılarda, yayınlarda Anayasa tartışıldı, bazı alternatif taslaklar ortaya atıldı. "Anayasaya hayır" görüşünün ifade edilmesinin suç olduğu koşullarda; özellikle "mavi" renginin sözsel kullanımlarına dayanan

ilginç muhalefet yöntemleri gelişti. 6 Kasım 1982 günü yapılan halkoylaması, oyların yüzde 91.37 gibi olağanüstü büyük bir çoğunluğuyla Anayasanın onaylanmasıyla sonuçlandı. Bu sonuç, 12 Eylül karşıtları açısından gerçek bir şok oldu. Gerçekten, yalnızca devrimci-sosyalist çevreler değil; yasal faaliyetleri yasaklanmış bulunan ana siyasal partilerin ilişki ağı da "Anayasa'ya hayır" mesajı vermek üzere seferber olmuştu. Yüzde 10'u bile bulmayan "hayır" oyu, 12 Eylül ve/veya Anayasa karşıtı muhalefet potansiyelinin gerçek boyutlarının çok aşağısındaydı. Yaşanan şokla birlikte, çeşitli yorumlar gündeme geldi. Üzerinde en fazla durulan yorum, halkın askeri yönetimin çekilme sürecini olağanlaştırma ve hızlandırma saikiyle davrandığı doğrultusundaydı. 12 Eylül yöneticileri, halkoylaması "hayır"la sonuçlanırsa, bundan "milletin askeri yönetimin devamını istediği" sonucunu çıkararak "gitmeyeceklerini" ifade etmekten kaçınmamışlardı. Gerçekten kitlelerin siyasal enerjilerinin, inisiyatiflerinin tamamen tükendiği tarihsel anı zamanlamış olan 12 Eylül darbesinin/rejiminin; saldığı korku ve yılgınlıkla bu apolitikleşmeyi derinleştirmiş olması, yüzde 91.37 "evet"te payı olduğu üzerinde herkesin birleştiği bir etkendi. Halkoylaması kampanyasının tek yanlılığı ve geniş kitlelerin Anayasa'nın baskıcı-kısıtlayıcı niteliği üzerinde aydınlan(a)mamış olması da bu büyük teslimiyette etkili olmuştu.

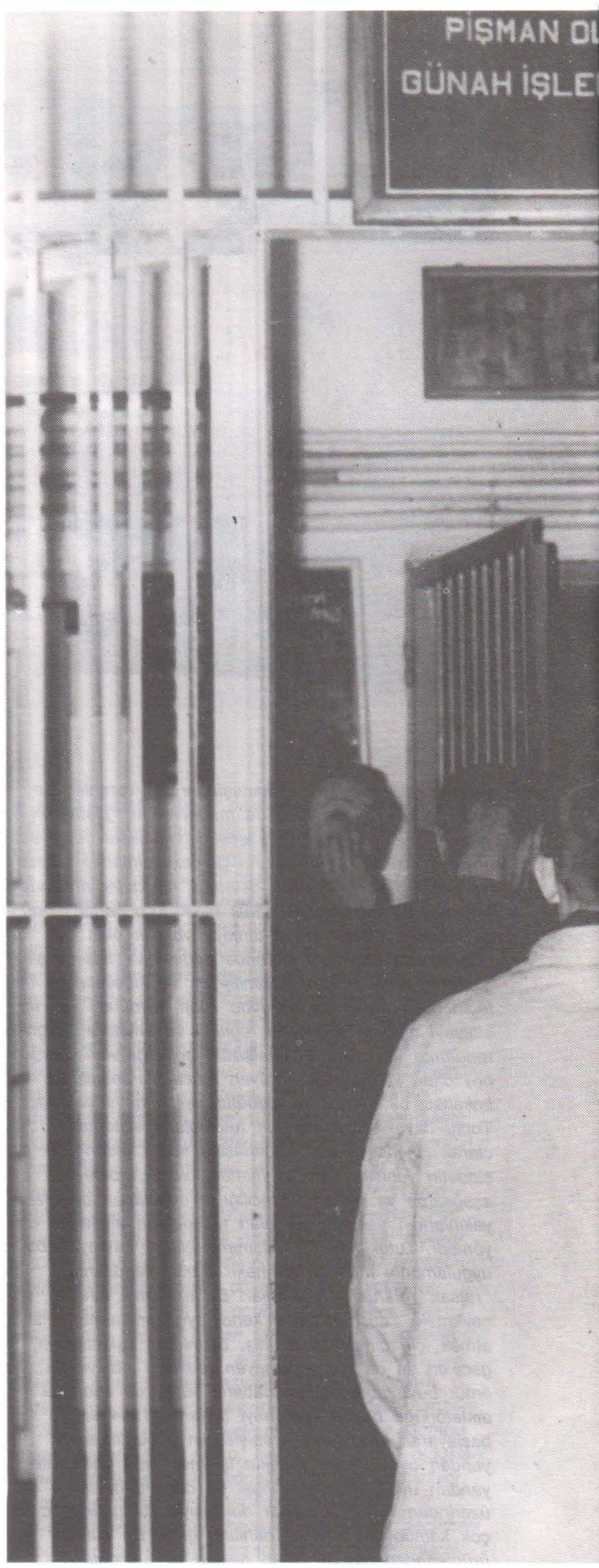
"Demokrasiye Geçiş"

Anayasa'nın kazasız-belasız kabulünden sonra, elbette "yeni düzen" çerçevesindeki "normalizasyon" süreci başladı. Bu dönem, "(demokrasiye) geçiş dönemi" olarak tanımlandı. Kimi parti-devlet sözcülerinin ülkedeki siyasal ortamı 80'lerin sonuna dek "geçiş dönemi" olarak tanımlaması; "yeni düzenin", gücün/otoritenin tam anlamıyla sivil siyasal-parlamenter organların elinde bulunması bakımından asla "normalleşmeyecek" karakter özellikleri taşıdığının göstergesi olmuştur.

Seçim yasasının hazırlanıp yeni parlamentonun oluşumuna geçilmesi, son derece baskı altında, denetimli bir süreç olarak işledi. Seçim yasası, "güçlü devlet, güçlü iktidar" ilkesini önde tutan bir anlayışla hazırlandı. 80 öncesi siyasal yapının zaaflarından biri kabul edilen "fazla sayıda parti"ye ve bu durumun koşulladığı koalisyonlara imkan vermeme saikiyle önlemler getirildi. Parti örgütlenmelerinin oluşumunu zorlaştırıcı, etkinliklerini kısıtlayıcı düzenlemelere gidildi. Gençliğe, kadınlara dönük özgül alt-örgütlenmeler yasaklandı. Küçük partilerin ayakta kalması engellenmesi amacıyla seçim sisteminde ülke ve bölge düzeyinde çeşitli barajlara yer verildi. 24 Nisan 1983'de çıkan Siyasal Partiler yasasiyla birlikte, yeni siyasal-toplumsal yapıya uygun siyasal partilerin örgütlenmesine geçildi. Emekli Orgeneral Turgut Sunalp'in başkanlığında kurulan *Milliyetçi Demokrasi Partisi* (MDP) bir merkez sağ iktidar partisi olarak hazırlandı. Bu partinin yanında, "siyasal parti enflasyonu"nu engelleme düşüncesiyle ikiden (bir yoruma göre birbuçuktan) fazla partiye yer olmaması tasarlanıyordu. Bu partilerden biri, son derece eklektik bir ideolojik söylemle gene sağ tabana hitap eden, esasen, kurucusu Turgut Özal'ın askeri yönetim ve büyük burjuvazi nezdinde sahip olduğu itibar sayesinde "izin verilen" *Anavatan Partisi* (ANAP) oldu. Bir de, geleneksel *CHP* mirasını taşıyacak merkez sol bir muhalefet partisi öngörülmüştü. Bu amaçla, Başbakan emekli Oramiral Bülend Ulusu'nun Müsteşarlığını yürüten Necdet Calp'ın "önderliğinde" *Halkçı Parti* kurduruldu. Ancak *HP, CHP* mirasına kolayca ve yalnızca sahip çıkamadı. Kapatılan *CHP* kadrolarının ezici çoğunluğu, *Sosyal Demokrasi Partisi* (SODEP) adı altında yeni bir partiyi örgütlediler. Çeşitli baskılarla karşılaşan *SODEP*'in seçimlere katılması önlenecekti. Kapatılan *AP* önderliği ve Demirel de, siyasal taban ve geleneklerine sahip çıkarak *Büyük Türkiye Partisi* (BTP) adında bir partinin kurulmasını sağladı. *BTP*, 12 Eylül rejimini parlamenter görünüm içinde süreklileştirmesi tasarlanan *MDP*'nin kadro ve seçmen desteği üzerinde etkinlik iddia etmesi bakımından; rejim açısından *SODEP*'le kıyaslanmayacak ölçüde tehlikeliydi. Bu nedenle, 1983 yazbaşında *MGK* kararıyla kapatıldı. Bu kapatma kararıyla birlikte siyasal yasakların kapsamı genişletilerek, siyasal partilerin örgütlenmesinde etkin rol oynayan bellibaşlı *AP* ve *CHP* kurmayları Zincirbozan'da (Çanakkale) bir ay kadar "zorunlu ikamete" gönderildiler. *MGK* bu genel önlemlerle yetinmeyerek, kurucu üyeleri veto etme yetkisi dolayısıyla, partilerin kuruluş çalışmalarına doğrudan müdahale etti. Başta *SODEP* ile kapatılan *BTP*'nin yerine kurulan *Doğru Yol Partisi* (DYP) olmak üzere, *ANAP, MDP, HP* dışındaki bütün partilerin seçimlere katılmaları, veto mekanizmasıyla kurulmaları geciktirilerek engellendi. Bütün bu önlemler ve baskılar sonucunda, 1983 seçimlerinden bir partinin "tek başına güçlü iktidar" olarak çıkması başarıldı. Ne var ki, bu parti öngörüldüğü gibi *MDP* değil *ANAP* oldu.

12 Eylül Terörü

12 Eylül darbesinin ve rejiminin en temel ideolojik-siyasal "rant" kaynağı, müdahele arifesinde iyiden iyiye yaygınlaşmış bulunan toplumsal korku ve güvensizlik ortamıydı. Basın ve popüler kültür medyaları temel izlek edindikleri "dehşet ortamı"nın verilerini işleyerek korku ve güvensizliğin toplumun kolektif benliğine alabildiğine sinmesine katkıda bulunmuşlardı. 12 Eylül yönetimi, salt "hayatta kalma"nın bir şans eseri olarak algılatılmaya/algılanmaya başlandığı bu zemin üzerinde; paradoksal biçimde "huzur ve güven ortamı" motifini kullanarak mevcut yılgınlığı, sinmişliği ve teslimiyeti yeniden üretti. Toplum, "terörün geride kaldığı" inancı yaygınlaştırılarak; o "terör"le özdeşleştirilen bütün faaliyetler, talepler, ihtiyaçlar, saiklerle birlikte terörize edildi. Daha önce de belirtildiği gibi, darbenin toplumsal-siyasal mücadele inisiyatiflerinin ivmesini, kitleselleşme ve alternatif çözümlere işaret etme gücünü-

Türkiye Devrimci Komünist Partisi (TDKP) davasında yargılanan sanıkların bir bölümü (sağ altta). Üstte dini motifleri işleyerek siyasi tutuklu ve hükümlüleri pişmanlık yasasından yararlanmaya çağıran parmaklıkta asılı olan bir duyuru. 11 Haziran 1985'de yürürlüğe giren bu yasa, muhbirliği kurumlaştırıyordu. Yasaya göre, "pişmanlık duyup da itiraflarda bulunan sanıkların" cezalarında indirim yapılacaktı. Vaadedilen hapisten kurtuluş umudu, yasayı çıkaranlarca beklendiği gibi çok sayıda olmasa da, bir miktar insanın itiraf/ihbar yoluna başvurmasına yolaçtı. Yaklaşık birbuçuk sene içinde toplam 497 başvuru olmuş, bunların ancak 29'u "geçerli itiraf" sayılmıştı. Şu da var ki, "geçersiz itiraflar" ihbar konusuyla ilgili-ilgisiz sayısız insanın gözaltına alınarak işkence görmesine yolaçtı. Yasa teklifini veren MDP/DYP milletvekili emekli askeri savcı Faik Tarımcıoğlu bile, birbuçuk yıl sonra teklifinin amacına ulaşmadığını ifade edecekti: "Hükümetin çıkardığı bugünkü yasa, pişman olan insanların

topluma kazandırılmasından çok, itirafçı sayısının artmasına yaradı. Tek başına itirafçı sayısının artmasının bir anlamı yoktur." Sağda üstte pişmanlık yasasından önce kapsamlı itiraflarda, ihbarlarda ve siyasal reddiyede bulunan "öncü itirafçılardan": Necdet Atılgan, Mustafa Kemal İyison ve Tevfik Savran. Öncü itirafçıların en spektaküler etki yaratanı ise, kuşkusuz MLSPB örgütünün önderi Şemsi Özkan olmuştur. "Başlangıçta coşku ve genel eylem kararlılığı ile katıldığı örgütün stratejisi doğrultusundaki eylemlerin halka acıdan başka bir şey vermediğini esefle gördüğünü" belirterek krokili, listeli, çok kapsamlı itiraflarda bulunan Şemsi Özkan; aynı misyonu yerine getiren birçok itirafçıyla birlikte pişmanlık yasasının Ünlü itirafçılardan Necdet Atılgan ise (sağda üstte, soldan birinci) Yeni Forum dergisinin panellerinde konuşmacılık yaparak, makaleler yazarak aktif anti-komünist misyonunu sürdürdü.

soluğunu tam anlamıyla yitirdiği, yeniden tanımla(n)ma, yeniden yapılanma gereğinin gizil olarak kavrandığı/tartışıldığı kollanarak yapılması; bu kapsamlı siyasal-ideolojik saldırıyı mümkün kılan önemli bir etkendi.

"İç Düşman"a Karşı "Huzur ve Güven" Terörü

Öznesi çoğu zaman belirsiz, en azından açıkça tanımlanmayan, kimi zaman çok geniş bir yelpazeyi kapsayabilen soyut bir "düşman" karşısında yoğunlaş(tırıl)an paranoya nüveleri geliştirilerek yeniden üretildi. Askeri ideolojik motivasyonda asli öneme sahip olan "düşman" kavramının böylece gündelik hayata yedirilerek "toplumsallaştırılması"; ABD/*CIA* kökenli "ulusal güvenlik doktrini"nin zihniyetiyle örtüşüyordu. Üçüncü dünya ülkelerini komünist tehditlerin sürekli hedefi, bu ülkelerin toplumsal-iktisadi koşullarını da bu tehdit için elverişli bir zemin sayan bu doktrinde; "özgürlük ve demokrasi"nin sınırsızca tanınması, komünist kışkırtmalara elverişli toplumsal koşulların suistimalini kolaylaştıracaktır. Bu nedenle, özgürlüklerin ve demokrasinin "ulusal güvenlik" ölçüleriyle denetlenip sınırlanması gereklidir. İktisadi-toplumsal koşulların ve demokratik imkanların komünist suistimallere açık olması; ülke içindeki siyasal girişimleri ve girişimcileri de nesnel olarak komünizmin müttefiki haline getirilebilmektedir. Ulusal güvenliği sağlamlaştırmak için "aslında" dış düşman niteliğindeki komünizmle mücadele etmesi gereken ordular; bu dış düşmanla özdeşleşebilen iç siyasal güçlerle mücadeleyi de gözetmek zorundadırlar. Dolayısıyla ulusal güvenlik ve ordu örgütlenmesi, bir "iç düşman"ın varlığını hesaba katarak biçimlenmelidir. Bu yaklaşım, radikal toplumsal-siyasal inisiyatifleri salt "düzendışılık", "yasadışılık" normlarıyla değil, "vatan hainliği", "ulusal düşmanlık" normlarıyla damgalayıp koğuşturur. 12 Eylül rejimi, baskı ve güvenlik aygıtını böylesi bir yaklaşım çerçevesinde biçimlendirmiş, buna uyarlı bir ideolojik söylemi kurumlaştırmıştır.

Bu çerçevede, yasal düzenlemeler, devleti fertlere ve "düşmanlara karşı koruma" önceliği üzerine bina edildi. Bu durum, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasının gerekçesini oluşturdu. Evrensel ve temel nitelikteki siyasal-hukuksal normlar, jeopolitik-stratejik siyasal tehdit/düşman teorileriyle göreliieştirildi. Bu politikanın sonucunda, toplumsal güvensizliği/özgüvensizliği, teslimiyeti besleyen; güvensizlik temalarını bizzat kendi içinde yeniden üreten, bu tutarsızlık ve rahatsızlık oranında da "sert" bir ideoloji vücuda geldi.

Karşısında sürekli uyanık ve tedbirli olunması gereken "düşman"ların arasına; bu "sistem"in irrasyonelleşen, uçlaşan yönlerine karşı tepki göstermeleri halinde, aslında müttefik olunan uluslararası odaklar bile dahil olabiliyordu. "Düşman" tehdidi, siyasal gücün ve meşruiyetin kendinden menkul niteliğini ve keyfiliğini pekiştiren açıklamaların asli ve sürekli dayanağını oluşturdu.

İşkence

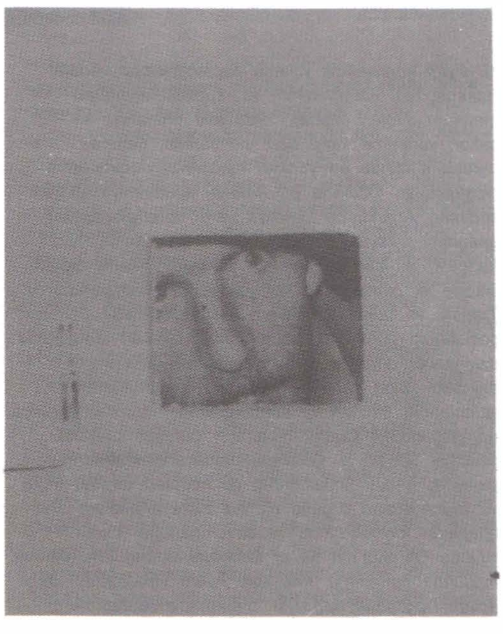
MGK üyelerinin yüksek yargı organları üyelerinin de hazır bulunduğu bir törenle TBMM onur salonunda yemin ettiği 18 Eylül 1980 günü gözaltı süresi artırıldı. Hem işkencelerin yoğunlaşmasına, hem birçok işkence olayının örtbas edilmesine imkan sağlayan uzun gözaltı süreleri, 12 Eylül döneminin karakteristik özelliklerindendi. Darbeden sonraki ilk bir yıl içinde tam 43.140 kişi tutuklandı ya da gözaltına alındı. Kurumsallaşan ve sistematikleşen işkence, 12 Eylül döneminin temel karakteristiklerindendi. İşkence; hakkındaki iddia, yaş, siyasal görüş vb. bakılmaksızın gözaltına alınan herkese yönelen standart, otomatik bir sorgulama ve yıldırma yöntemi haline geldi. 12 Eylül öncesinde "devlete yardımcı olma" misyonuyla hareket eden ve bu misyonları birçok kez resmi makamlarca da onaylanan *MHP* ve ülkücü örgüt üyelerinden bile 144 kişi. 1982'de mahkemeleri başladığı zaman işkence gördüklerini gündeme getirdiler. Öyle ki, 1980'den sonra faşist yazında "insan hakları ihlalleri ve işkenceye karşı tavır" -demagojik de olsa- önemli yer tutmaya başladı. Devrimci, sosyalist örgütlerle ilgili dava dosyaları zaten işkence iddiaları ve kanıtları ile doluydu. 1984'de, yani 12 Eylül rejiminin kurumlaşarak parlamentonun yeniden oluşturulmasından, seçimlerin yapılmasından sonra bir kaçakçılık olayındaki iddialar nedeniyle 33 yıllık bir Gümrük-Tekel Bakanlığı bürokratına "bile" ağır işkence yapılması; işkencenin sistematikleşme, rutinleşme düzeyinin egemen blok içinde dahi huzursuzluk yaratmasına yol açacaktı. 1980-1983 arasında (saptanabilen) 55 insan işkenceden öldü. Yüzlerce insan sakat kaldı. Gözaltında dayak ve işkence sonucu gerçekleşen ölümlerin spektaküler örneklerinden biri, yayıncı İlhan Erdost'un 7 Kasım 1980'de Mamak askeri hapishanesindeki "hoşgeldin" dayağında aldığı öldürülmesidir. İşkence iddialarını yalanlamaya, "tepesi atan bazı güvenlik görevlilerinin heyecanı" ile açıklamaya, hiç değilse boyutlarını olabildiğince küçük göstererek istisnailiğini vurgulamaya dönük resmi açıklamalar ise sorunun vahametini gösteren çelişkilerle doluydu. İşkenceden ölen insanların sayısı 12 Eylül'den birbuçuk yıl sonra Bülend Ulusu hükümetinin resmi sözcüsüne göre 15, 1982'de Genelkurmay'ın açıklamasına göre 4, üçbuçuk yıl sonra Özal hükümetinin açıklamasına göre ise 2 idi! İşkence yaptıkları iddiasıyla yargılanan resmi görevliler hakkındaki iddialar da benzeri çeşitliliği arzetmiştir. Genelkurmay Başkanlığının 2 Temmuz 1985'deki açıklamasına göre 57 güvenlik görevlisi işkence yaptıkları gerekçesiyle hüküm giymişti. Ekim 1985'de 1. Özal hükümetinin Adalet Bakanı Necat Eldem, bu konuda yaklaşık beşbin güvenlik görevlisi hakkında soruşturma açıldığını belirtecekti. 3. Ordu Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinin 24 Ocak 1984 tarihli bir kararında kaleme aldığı gerekçede söyledikleri, 12 Eylül hukukunun işkenceyi meşrulaştıran bakış açısının açık bir örneğidir: "İşkence; sanıktan doğru cevap almak için yapılmaktadır. Eğer doğru olmayan uydurma cevaplar verilirse, işkence daha da artırılacaktır. O halde, bu durumun sanıklarca da bilinmesi tabii olduğuna göre, bu önermenin mantıki sonucu, işkenceye maruz kalanın doğru cevap

1987'de Burdur hapishanesinde yatan idam mahkumu 12 devrimci birarada: A.Kadir Konuk, Mehmet Uçaroğlu, Raşit Düz, Veli Biçer, Muzaffer Öztürk, Sedat Yılmazsoy, Hüseyin Taşkın, Ali Akgün, Fevzi Işık, Sezai Sarıtaş, Mehmet Bozbay, İbrahim Yalçın. 1980-1989 döneminde saptanabildiği kadarıyla askeri mahkemelerde devrimci ve sosyalist örgüt mensupları için toplam 6353 idam isteminde bulunuldu. Mensupları hakkında en fazla idam cezası istenen siyasi örgütler şunlardı: Dev-Yol *(2458),* PKK *(957),* THKP/C *(571),* Dev-Sol *(529),* TKM/ML *(254),* TDKP *(177),* KAWA *(154),* Kurtuluş *(118) Kitle örgütlerinde de, tam anlamıyla "illegal siyasi örgüt" işlemine tabi tutulan ve hakkında 68 idam istenen* DİSK*, özel bir konuma sahipti. Bu dönemde toplam 517 kişi ölüm cezasına çarptırıldı. Askeri Yargıtay bunların 124'ünü onayladı. 12 Eylül 1980-25 Ekim 1984 tarihleri arasında 50 idam cezası infaz edildi. Bunlardan 25'i Askeri Yargıtay'ca onaylanmış cezalardı. 50 idamın 18'i "sol görüşlü", 8'i sağ görüşlü, biri "ayrılıkçı Ermeni" olmak üzere siyasi; 23'ü adi hükümlüydü. 1983 seçimlerinden sonra iktidara gelen* ANAP *hükümetleri döneminde iki idam infaz edilirken; 250'yi aşkın dosya TBMM gündeminde onaylanmak üzere bekletildi. Bu uygulama, idamları onaylamamakla birlikte geri de çevirmeyerek sürüncemede bıraktığı için, hükümlüler için başlıbaşına ceza ve yıpratıcılık unsuruydu. Kenan Evren, 80'ler boyunca birçok konuşma ve demecinde idam cezasını dinsel ve "ahlaki" referanslarla meşrulaştırmaya çalıştı: "...bu Af örgütü idamın karşısında, 'idam etmeyin' diyor. İdam meselesi, her milletin kendi kanunlarıyla takdir edilir. Biz 'Neden idamı kaldırdınız' diye o ülkelere soramıyorsak, onların da bize 'Siz neden idam ediyorsunuz?' diye sormaya hakları yoktur. Bir kişiyi tasavvur ediniz ki, eline silah alacak, sekiz kişiyi, on kişiyi, yirmi kişiyi hayvan boğazlar gibi boğazlayacak, öldürecek, ondan sonra ben onu idam etmeyeceğim. İdam etmek bizim dinimizde de, Hıristiyanlık dininde de vardır." (1 Mayıs 1981) "Avrupa'daki birçok ülkeler idamı kaldırmış ve İnsan Hakları Sözleşmesi diye de bir sözleşme imzalamış. Buraya biz de imza atmışız. Ama, İnsan Hakları Sözleşmesi idamı yasaklamıyor. Her ülkeyi serbest bırakmış. 'Kanunların cevaz verdiği idamları, mahkemelerin verdiği idamları yerine getirebilir' demiş. Buna rağmen, bize 'Sizde niye idam var?' diye soruyorlar. Biz onlara soruyor muyuz 'Sizde niye idam yok?' diye. Ve şuna inanın arkadaşlar, Avrupa'daki birçok ülkelerin aklı başında olanları idamı kaldırmaktan pişmanlar. Bunu merak etmeyin ve bir daha da geri getiremiyorlar. Ellerinde olsa tekrar idamı koyacaklar." (3 Nisan 1982) "idam yalnız kanunlarımızda değil, dinimizde de vardır. Hata, İncil'de de vardır. İncil de idamı kabul etmiştir. Allahın gönderdiği kitapta bu var sevgili vatandaşlarım. O halde Allahın gönderdiği kitapta bu var da, biz kendi kendimize kaldıracağız. Bunun sebebi vardır. Eğer idam olmazsa anarşik olaylar, ideolojik olaylar, daha kolaylıkla yapılabilir. idamın kaldırılmasındaki sebep budur. Dün gece Şemdinli civarında yine böyle bir olay oldu. Aranan anarşistlerden bazıları, gece vakti, vazifeden dönen bir askeri araca ateş ediyorlar ve bir subayımızla bir erimizi şehit ediyorlar. Şimdi ben bunu yakaladıktan sonra mahkemeye vereceğim ve ondan sonra da idam etmeyeceğim, ömür boyu ona bakacağım. Bu vatan için kanını akıtan bu Mehmetçiklere silah çeken o haini ben, senelerce besleyeceğim. Buna siz razı olur musunuz?" (3 Ekim 1984) 1986/1987 döneminde* İnsan Hakları Derneği*'nin kuruluşu büyük engellemelerle karşılaşmıştı. İçişleri Bakanlığı, derneğin kuruluşuna şu gerekçeyle karşı çıkmıştı: "Derneğin insan haklarına aykırı gördüğü çeşitli uygulamalarla ilgili olarak çok yönlü araştırmalar yapmak, bu araştırmalar sonucunda kendi açısından ortaya çıkardığı tespitleri kamuoyuna ve yetkili mercilere bildirmek ve önlenmesini taleple, yargı ve kolluk görevlilerinin kanunen haiz oldukları görev ve yetkilerin bir kısmını kullanmak isteyebileceklerdir. (...) Derneklerin böylesine geniş anlamda ve çok yönlü faaliyet icra etmelerine Anayasa imkan vermemektedir."*

Mamak askeri hapishanesinden görüntüler... Hücresinin daracık penceresinden görülebildiği kadarıyla bir siyasi mahpus (altta). Mamak'ta "olağan" koşullarda bir mahpusun hücre deliğinden dışarıyı gözlemesi bile kayıt altındaydı. Mahpusların hepsi "üstleri" sayılan subayların, erlerin yüzüne bakması yasaktı; gözlerini, duvarların zemin veya tabanla bitiştiği köşelere dikmek zorundaydılar. Bu kural hem cezalandırma anlarında, hem olağan gündelik koşullarda geçerliydi (üstte).

vermesidir. Öyleyse, ifadelerin işkence altında alındığı sabit görülse bile, bu; ifadenin gerçek dışı olduğunu, itibar edilemeyeceğini ortaya koymaz. (...) ...niçin devletin resmi görevlisine, emniyet, huzur, can, mal, ırz ve namusun teslim edildiği görevlilerin tutukları zabıtlar ve aldıkları ifadelere itibar edilmeyecek de; Anayasayı ortadan kaldırmak, Türk devletini yıkmak çabası içindeki örgüt militanlarının bu iddialarına itibar olunacaktır? Bunun bir izahı olamaz." Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı askeri savcılarından Nurettin Soyer'in 1987'de yaptığı açıklamalar; Ankara Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Recep Ergun'un, Türkiye'deki en yoğun ve sistematik işkencenin yapıldığı merkez olan Ankara Emniyet Müdürlüğü "DAL" birimindeki işkencecileri, ölüme yol açmaları veya görevleriyle ilgisiz sarkıntılık vb. zorbalık olaylarına yol açmaları durumunda bile soruşturmadan, cezadan korumaya çalıştığını ortaya koyacaktı. Öte yandan, işkence gören hatta işkence sonucu ölenlerin haklarının aranması engelleniyor; bu konudaki direnme ve ısrarlar başlıbaşına baskı ve işkence nedeni olabiliyordu. Cezaevleri ve karakollarda ölen insanların cesetleri çoğu kez otopsi bile yapılmadan gömülüyor; kayıtlara "intihar", "merdivenden düşme", "güvenlik kuvvetlerine mukavemet" gibi ölüm sebepleri geçiliyordu. İşkenceden öldüğü saptanan 55 insanın yanında; "kaçarken vurulan" 16, "çatışmada ölen" 74, "doğal ölüm" raporu verilen 73, "intihar ettiği" bildirilen 43 ve "nedeni belirsiz" 2 ölüm vakasında işkencenin belirleyici olduğu veya payı bulunduğu kuşkusu, bu koşullarda haklı olarak doğmuştur. "Olağanüstülük" Hukuku 19 Eylül 1980 günü sıkıyönetim komutanlarına 1402 sayılı yasada yapılan değişiklikle bütün kamu personelini gerekçesiz görevden alma yetkisi verildi. Sonraki yıllarda binlerce memur, işçi, öğretmen, polis, yüzlerce öğretim üyesi bu yasal değişkliğe dayanılarak görevinden alındı. 12 Eylül'den sonraki ilk bir yıl içinde 18.525 kamu görevlisi hakkında işlem yapıldı. Bunların 7.245'i memur, 6.191'i öğretmen, 3.854'ü işçi, 988'i güvenlik görevlisi, 266'ı din görevlisi, 35'i mülki amir, 47'si hakim ve savcıydı. Bu kamu personeinin 7.233'ü bölge dışına sürüldü. 942'si görevden uzaklaştırıldı. Yaklaşık üç bininin görevine son verildi. 1610 kişi "sakıncalı" görülerek yakın takibe alındı. 12 Eylül'den sonraki iki yıl içinde tutuklanan öğretmen sayısı 1254'dü. Gene iki yıl içinde 1311 öğretmenin görevine son verildi. 1983'de memurlara yönelik olarak "terfii önleme" cezası yürürlüğe kondu. Aynı yıl kamu görevlisi olabilmek, hatta bazen kimi kamusal hizmet ve işlemlerden yararlanabilmek için "güvenlik soruşturması" uygulaması getirildi.

12 Eylül'den önceki sıkıyönetim koordinasyon toplantılarında komutanlar, yargının "hızlı" ve

"caydırıcı" kararlar verecek şekilde işlemesinin sağlanması yönünde sürekli isteklerde bulunmuşlar; "anarşinin, terörün" üzerine sertlikle gidilmesinden yana olan Başbakan Demirel'in bile tepki gösterdiği isteklerde bulunmuşlardı: "Ben bu istediklerinizin hepsini yapamam. Demokraside bu mümkün değildir. Tekrar İstiklal Mahkemeleri ve Tunceli Kanunları dönemine geri dönülemez." Zaten tümüyle demokraside mümkün olmayanı mümkün kılmaya dönük olan 12 Eylül, "istiklal mahkemeleri" mantığını 1980'ler koşullarında yeniden kurumlaştırdı. 12 Eylül'den hemen sonraki günlerde, siyasi davalarla ilgili mahkemeler son derece hızlı bir şekilde görüldü. Bu "seri karar üretim" mekanizması, 12 Eylül'ün "kararlılığını" göstermeyi amaçlıyordu. 12 Eylül'den sonraki iki yıl içinde mahkemeler tam 15 bin kişiyi siyasal nedenlerle mahkum ettiler. 12 Eylül 1980-1 Haziran 1985 arasında. sanık sayısı birden fazla olan 47.718 dava karara bağlandı. 12 Eylül hukukunun caydırıcı uygulamaları arasında akılalmaz sürelere ulaşan hapis cezaları da vardı. Örneğin *Halkın Kurtuluşu* dergisi yazıişleri müdürlerinden Veli Yılmaz'a verilen ceza 748 yıl, Osman Taş'a verilen ceza 661 yıldı! 7 Ekim 1980'de, "bir sağdan" (Mustafa Pehlivanoğlu), "bir soldan" (Necdet Adalı) iki kişinin, infaz prosedürü hızlandırılarak idam edilmesiyle; idam da yönetimin "kararlılığını" gösteren bir uygulama olarak devreye girdi. 18 yaşından gün alıp almadığı kuşkulu olan Erdal Eren'in 17 günlük bir mahkeme sürecinin ardından 3 Aralık 1980'de idam edilmesi, bu uygulamaların en çarpıcısı, en ürkütücüsüydü. Bir çatışmada silahından çıkan kurşunla bir jandarma erini öldürdüğü iddia edilen Eren'in öldürülmesi; Evren'in "polis ve asker katillerini asmayalım da besleyecek miyiz?" sözlerinde ifadesini bulan revanşist ve faşizan anlayış çerçevesinde, tam anlamıyla "ibret-i alem" amacıyla gerçekleştirilmişti. 12 Eylül sonrasında, Pehlivanoğlu, Adalı ve Eren'den sonra 46 insan daha idam edildi. 12 Eylül 1980-30 Ağustos 1981 arasında açılan davalarda savcılarca ileri sürülen idam istemi sayısı ise, 1.136'sı soldan insanlar olmak üzere 1.441'di! Kenan Evren, çeşitli konuşmalarında idamı "sadece kanunlarımızda değil dinimizde de, hatta İncil'de de olduğunu" söyleyerek kitleler önünde meşrulaştırmaya çalışıyordu.

Yargı bağımsızlığı ve savunma hakkı, 12 Eylül döneminde ciddi ölçüde baltalandı. Savunma süreleri kısıtlandı, sanıkların avukatlarıyla görüşmelerine kısıtlamalar getirildi ve bu görüşmeler çoğunlukla görevlilerce dinlendi. Birçok duruşmada avukatlar savunma hakkına müdahale edildiği gerekçesiyle salonu terk ettiler; birçoğu savunma hakkı üzerindeki kısıtlamalara karşı geldikleri için hakimler tarafından dışarı atıldılar. Birçok avukat gözaltına alındı, tutuklandı. Yönetimin yargı mekanizmasına müdahalesini mümkün kılan yasal düzenlemeler yapıldı. Ankara sıkıyönetimi kıdemli hakimlerinden Albay Hamdi Sevinç'in, 7 Ekim'de idam edilen Necdet Adalı'nın infazında bulunmadığı için resen emekli edilmesi bu bakımdan en çarpıcı uygulama örneklerindendir. 6 Ocak 1981'de Gülhane Askeri Tıp Akademisinin açılışındaki konuşmasında "önce asker sonra doktorsunuz" diyen Kenan Evren'in ortaya koyduğu anlayış çerçevesinde "önce asker" olan mahkemeler, yapılan düzenlemelerle yönetime daha bağımlı hale getirildiler. 14 Mayıs 1981'de Yüksek Hakimler Kurulu ve Yüksek Savcılar Kurulu lağvedilerek, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu oluşturuldu. Yüksek yargı organlarının üye

12 Eylül sonrasında yıllarca hapishanelerin, Adalet Bakanlığının, sıkıyönetimin vs. kapısını aşındıran mahkum aileleri (solda), 1980'lerin ortalarına kadar askeri yönetime karşı hem en sürekli, hem de çaresizlik içinde en yaratıcı muhalefet potansiyelini oluşturdular. Özellikle bu hareket içinde siyasallaşan kadınlar, Arjantin'de cuntaya karşı direnişin önemli unsurları arasında yeralan "Mayo meydanı kadınları"na benzetildiler. Birçok pasif direniş biçimi, ülkede ilk olarak mahkum yakınlarınca uygulandı. Tutuklu ve hükümlü aileleri, başlangıçta salt çocuklarını görmekle, hatta onların hayatta olduklarına dair haber almakla mutlu oluyorlardı. Çok sınırlı sayıdaki "özel günlerde" yapılan, mahpuslarla yakınlarının birbirlerine dokunabilerek, nispeten rahatça görüşebildikleri saatler olan açık görüşler (ortada), özellikle önemliydi. Giderek, hapishanelerdekilerin yanısıra, onların yakınlarının da talepleri çeşitlenmeye ve mücadeleleri örgütlü bir hal almaya başladı. Bu taleplerin formülasyonu ve savunuculuğu, İnsan Hakları Derneği'nin temel faaliyetlerindendi. Bu dernek hakkında kurulduğu 1986'dan sonra yaklaşık 25 dava açıldı. Doğrudan doğruya "hapishane aileleri"nin

talepleriyle ilgili olarak 1987'de kurulan Tutuklu ve Hükümlü Yakınları Derneği hakkında da 55 dava açıldı. Hapishanelerin içindeki hayat ise, salt fiziki zor ve sağlıksız koşullar nedeniyle değil, uygulanan ideolojik baskılar nedeniyle insanlıkdışı bir zulüm ortamına dönüşüyordu. Askeri disiplin mantığı içinde "teröristleri" Atatürkçülükle eğitmeyi/"endoktrine" etmeyi hedefleyen bu uygulamalar, sağdaki fotoğrafta görüldüğü gibi trajikomik görüntüler yaratabiliyordu. Elbette, baskıyı yaşayanlar açısından, trajikomiğin trajik boyutu belirleyiciydi. İnsanlar ilkokul müsamere dekoru gibi bayraklarla, dövizlerle donatılmış hapishane mekanlarında "Atatürkçülük" adı altında birçok marşı, "ilkeyi", metni dayak eşliğinde ezberlemek zorunda bırakılıyordu. Fotoğrafta görülen "Kardeşimdir alnı secdeye gelen" dövizinin yansıttığı gibi, ordunun geleneksel ideolojisi içinde hiç de ağırlıklı bir yere sahip bulunmayan din, 12 Eylül'le birlikte "endoktrinasyonun" güzide unsurları arasında yerini aldı. Hapishanelerdeki ideolojik baskı politikasının kaydedilmesi gereken bir taktiği, faşist ve devrimci tutukluları aynı koğuşta/hücrede tutmaya dayalı "karıştır-barıştır" uygulamasıydı.

ve başkan atamaları yürütme organının yetki alanına sokuldu; bu durum 1982 Anayasasıyla kurumlaştırıldı. 12 Eylül yöneticileri, birçok vesileyle sürmekte olan büyük siyasal davalar hakkında suçlayıcı beyanlarda bulunarak mahkemeleri yönlendirmeye çalıştılar. 19 Eylül 1980'de, üç yıla kadar olan cezalarda temyiz hakkı kaldırıldı. Bu değişikliklerden etkilenenlerin büyük çoğunluğu, 12 Eylül döneminde, sıkıyönetim yasaklarını ihlal nedeniyle üç yıldan az cezalar alan insanlar olacaktı. 13 Temmuz 1981'de suç olarak saptanan eylemin cezasının, yargılama biçiminin ve makamının önceden belli olmasını vazeden "doğal yargıç" ilkesi çiğnenerek, sıkıyönetim öncesinde işlenmiş siyasal suçlara da sıkıyönetim mahkemelerinin bakacağı hükme bağlandı. 12 Mart sonrasında kurumlaştırılmaya çalışılan ancak 1970'lerdeki güçlü toplumsal muhalefet karşısında vücut bulamayan Devlet Güvenlik Mahkemeleri yasasına 1982 Anayasasında yer verildi; bu yasa Haziran 1983'de çıkarıldı. Toplu siyasal davalar, 12 Eylül döneminin karakteristik görüntülerinden biri olmanın yanında, dönemin en önemli siyasal gelişmelerinin odak noktaları arasında yeralıyordu. 19 Aralık 1980'de başlayan *DİSK* davası; 17 Mayıs 1982'de başlayan *Barış Derneği* davası; 19 Ekim 1982'de başlayan 186 idam talepli Ankara Ana *Devrimci Yol* davası sanık sayısının çokluğu, istenen cezaların ağırlığı, sanıkların özellikleri, iddalardaki uçlaşmalar gibi nedenlerle 12 Eylül yönetiminin iç ve dış kamuoyunda en fazla başını ağrıtan davalardı. 12 Eylül yönetimini yurtdışında kötüledikleri gerekçesiyle birçok insan tutuklandı, hüküm giydi. Bu vakaların en spektaküler olanı, eski Başbakan ve *CHP* önderi Bülent Ecevit'in cezalandırılmasıdır. Ecevit 12 Mart 1982 günü Alman *Der Spiegel* dergisinde yayımlanan demeci nedeniyle üç ay hapisle cezalandırıldı. Daha önce de iki kez hapsedilmiş olan (3 Aralık 1981-1 Şubat 1982 ve 10 Nisan-3 Haziran 1982) Ecevit, bir süre sonra *BBC*'ye verdiği bir demeç nedeniyle bir üç ay daha hapis yatacaktı.

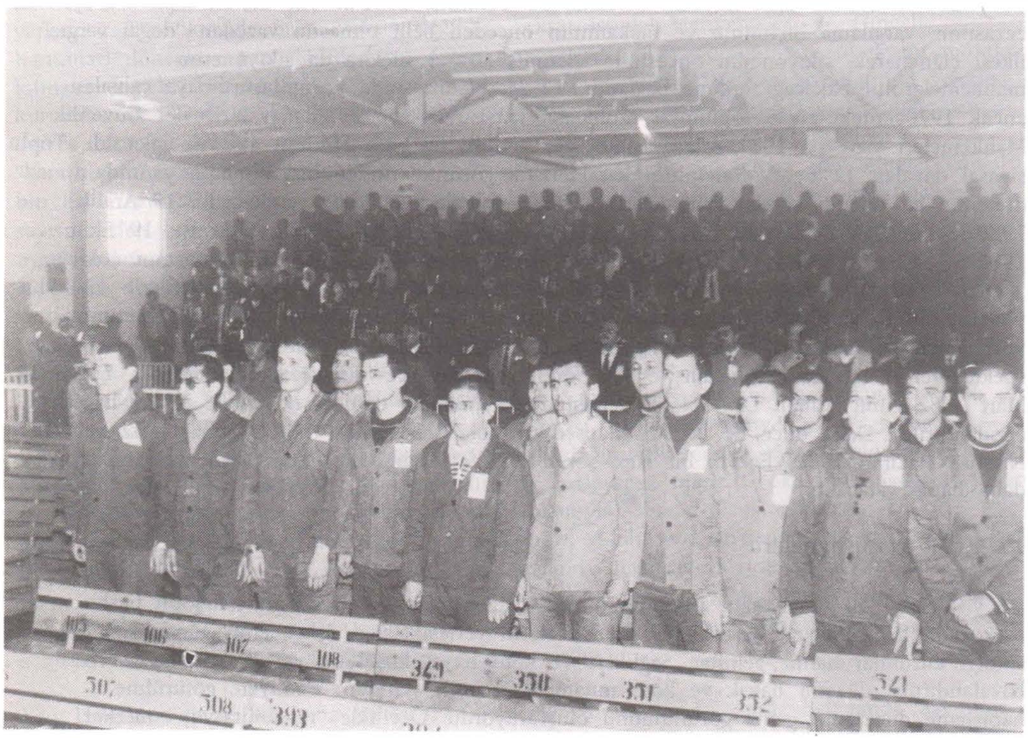
12 Eylül Hapishaneleri

Bir yıl içinde 50 bine yakın insanın gözaltına alındığı, işkencenin rutinleştiği bu baskı ortamında hapishaneler, insanlıkdışı muamelelerin yerleşikleştiği, işkencenin gündelik hayata sindiği kurumlar haline geldiler. Sağlıksız ve kötü hayat koşulları, yetersiz beslenme ve havalandırma, düzenli dayak ve kötü muamele, sık sık yeniden "emniyete götürülme" hapishane düzeninin genel görünümünü oluşturuyordu. Özellikle "rehabilitasyon" merkezi olarak düşünülen askeri hapishanelerde; askeri eğitim ve kurallar yığınıyla insanlar tüm manevi-psikolojik direnme noktaları zayıflatılıp kişiliklerine saldırılarak ezilmeye, koşulsuz itaat ve teslimiyet içinde siyasalın ötesinde bireysel kimlikleri yok edilmeye çalışılıyordu. İnsanların mahkemeye sevk zincirlerine vurularak götürülmesi, tek tip elbise, zorunlu "dersler", görüş kısıtlamaları gibi temel insan haklarına aykırı hapishane uygulamalarına karşı tepkiler, direnişler acımasızca şiddet kullanılarak bastırılıyordu. Bu koşulları protesto için yapılan açlık grevleri ve ölüm oruçlarında, 1980-1985 döneminde tam 12 insan hayatını yitirdi. Çocuklarıyla görüşmek, onların koşullarının iyileşmesine katkıda bulunmak için hapishane, mahkeme, Adalet Bakanlığı kapılarında saatlerce, günlerce, aylarca bekleyen tutuklu ve hükümlü yakını aileler ve anneler; hem hapishanelerdekilerin yaşadığı zulme ortak oldular, hem de bu süreç içinde geliştirdikleri tepki ve inisyatifle siyasallaştılar ve 12 Eylül sonrasının belki sınırlı ama simgesel önemi, saygınlığı büyük toplumsal muhalefet-direniş odaklarından

biri oldular (Gülten Akın'ın 1986'da yayımlanan eseri *42 Gün*, bu süreci canlı ve derinlikli bir tasvirle kalıcılaştırmıştır)

Sansür ve Gündelik Hayatta Devlet Terörü

12 Eylül döneminde, son derece sistemli ve baskıcı bir sansür uygulandı. Sansür konuları ve kapsamı, sıkıyönetim makamlarından gazetelere telefon "rica"ları veya emirleriyle iletiliyordu. Aralık 1982'de *Günaydın*'ın başına geldiği gibi, geceyarısı telefonla gazetenin kapıcısına iletilen yasaklamaya uyulmadığı için bir gazete kapatılabiliyordu. Bazen belirli bir bilgiye, habere yasak getirilirken, bazen bir konu tümüyle yasaklandı. Birçok köşe yazarı yargılandı, ulusal basının istisnasız bütün organları en az bir kez kapatma cezası aldı. Sansür özellikle 6 Kasım 1982 halkoylaması öncesinde inanılmaz boyutlara ulaştı. 1980-1983 dönemindeki yoğun sansür uygulaması nedeniyle, Türkiye'de insanlar pek çok önemli olayı, gelişmeyi öğrenemediler; birçok bilgi, söylenti düzeyinde, sis gerisinde kaldı. O dönemdeki gelişmeleri izlemekle birlikte aktaramayan bellibaşlı gazetecilerin 1984'den sonra yayımlanmaya başlayan anıları, bu nedenle Türkiye'deki okuma alışkanlığının sınırlarını zorlayan ölçülerde rağbet gördü. Ancak ülkede ve dünyada olanlardan tam anlamıyla ve zamanında haberdar olamama, bilgilenememe durumu; toplumda apolitikleşmeyi körükledi, teslimiyet ve çaresizlik duygusunu, yılgınlığı ve korkuyu büyüttü. TRT'nin yayın politikası tümüyle Genelkurmay tarafından belirleniyordu. Denetim haber programlarıyla sınırlı değildi. Filmlerdeki öpüşme sahnelerine tahdit getiriliyor; Kemal Tahir'in romanından Halit Refiğ'in dizi olarak çektiği *Yorgun Savaşçı* gibi milyonlarca liraya malolmuş bir film "sakıncalı" olduğu gerekçesiyle yakılarak imha edilebiliyordu. Rejimin "huzur ve güven ortamını" kurumlaştırma çabaları, siyasal konularla sınırlı kalmadı. Gündelik hayatta sıradışı, ayrıksı olan her unsur izleme ve denetim altına alındı. Sıkıyönetim komutanlıkları "muzır neşriyatı" izlemekle görevlendirildi. 13 Haziran 1981'de ünlü transseksüel sanatçı Bülent Ersoy'a sahne yasağı kondu. Sonraki günlerde, büyük kentlerde yakalanan bazı eşcinseller trenlere konularak başka illere sürgüne gönderildi. Bu sistematik baskı ortamının ideolojik dayanağı ve gerekçesi olan "huzur ve güven ortamı" demagojisinin dayanaksızlığı; işkencede ölen, idam edilen, vurulan yüzlerce, hapishanelerde yatan binlerce, gözaltına alınarak işkence yapılan onbinlerce insanın varlığıyla ve gündelik hayatın tümüyle terörize edilmesiyle ortaya çıktığı gibi; devletin resmi kayıtlarında da görülebilmektedir. Türkiye'de 1980'den sonra bütün "adi" suçlarda düzenli ve çok büyük artış eğilimi söz

12 Eylül öncesinde faşist terörü "komünizm tehlikesine karşı devlete yardımcı gençlerin hareketleri" olarak meşrulaştırmaya çalışan ve uzunca süre yandaş bir askeri darbe arayışı içinde olan Milliyetçi Hareket Partisi *(MHP) kurmay heyeti, 12 Eylül'de tutuklanarak yargılandı. Faşist önderlerin özellikle gençlik kesiminden olanlarının bir bölümü işkence gördü. Ancak 12 Eylül, gerek bir siyasal örgüt olarak* MHP'ye, *gerekse faşist eylemcilere; gerek soruşturma ve suçlama, gerekse ceza aşamalarında, devrimci-sosyalist harekete göre kıyaslanmayacak ölçüde az "vurdu". Cinayetleri sabit görülen birçok faşist katil adi suç hükümlerine göre düşük cezalar alırken; birçok genç devrimci sırf duvara slogan yazdığı için "Anayasal nizamı yıkmaya teşebbüs" suçlamasıyla müebbete yakın hapis cezalarına çarptırılabiliyordu. Ayrıca, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı emekli askeri savcılarından Nurettin Soyer'in 1987'de açıkladığı gibi,* MHP'li *sanıklar polis ve sıkıyönetim makamlarından hemen her aşamada himaye görmüşlerdi. Yargılama sürecinin bu özelliğinin yanında, 12 Eylül rejimi,* MHP *kurmaylarının birçok noktada rahatlıkla onayladığı bir icraata yöneldi.* MHP *Genel Başkan Yardımcılarından Agah Oktay Güner, bu durumu ünlü "dünya tarihinde fikri iktidarda, kendisi zindanda olan tek siyasi heyet biziz" sözleriyle ifade etmişti.*

ÖZAL, TURGUT (1927-...)

1980'lerde Türkiye kapitalizminin emperyalist sisteme eklemlenme düzeyinin yetkinleştirilerek restore edilmesi sürecinin baş aktörü sayılabilecek olan Turgut Özal; Malatyalı banka memuru Mehmet Sadık Bey ile Tuncelili ilkokul öğretmeni Hafize Hanımın çocuğu olarak 13 Ekim 1927'de Malatya'da doğdu. Yoksul koşullarda büyüdü. İlkokulu Malatya'da, ortaokulu Mardin'de, liseyi de 1945'de Kayseri'de bitirdi. Liseden sonra girdiği İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Yüksek Mühendisliği Fakültesi'nde devlet bursuyla okudu. Üniversite yıllarında milliyetçi-muhafazakar gençlik ortamı içinde yeraldı; Tan matbaası baskınına ve Fevzi Çakmak'ın "milliyetçilerce" siyasal gösteriye dönüştürülen cenaze törenine katıldı. Mezun olduktan sonra, 1950'de mecburi hizmetine Ankara'da Elektrik İşleri Etüd İdaresi'nde başladı. Türkiye'nin elektrifikasyon planlaması ile büyük hidroelektrik santrallerinin etüd ve proje çalışmalarını yürüttü. Aynı yıl Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek mühendislik ekonomisi eğitimi gördü. Geri döndükten sonra 1954'de Semra Yeyinmen ile evlendi. 1959'da Ankara'da yedeksubaylığını yaparken *DPT* özel biriminde görevlendirildi. Bir yandan da ODTÜ'de öğretim üyeliği yapıyordu. Askerlik görevinin bitiminde 1961'de tekrar EİE'ye döndü. Bu yıllarda Özal'ın bürokratik-teknokratik (dolayısıyla siyasal) kariyeri, İTÜ yıllarından tanıştığı, ayrıca Ankara'da komşu olduğu Demirel'le ilişkisinin sıkılaşmasına bağlı olarak yükselmeye başladı. 1966'da kurulan Demirel hükümetine başbakanlık müşaviri olduktan sonra 1967 başında *DPT* müşteşarı görevine getirildi. 1967-1971 arasında *DPT* müşteşarlığı görevini sürdürürken, muhafazakâr-dinci yapıları nedeniyle "takunyalılar" olarak tanımlanan teknokrat kadrosunun simgesi durumundaydı. Görevi gereği sık temas ettiği büyük sermaye gruplarının yönetici ve ana ortaklarıyla yoğun ve kalıcı ilişkiler kurdu. 12 Mart 1971 darbesinden sonra kurulan Erim hükümetinde başbakanlık müşavirliğine getirildi. Nisan 1971'de bu pasif görevden ayrılıp Amerika'ya giderek Dünya Bankası'nda proje müdürü olarak çalışmaya başladı.

1973'de Türkiye'ye geri döndü. Bir süre Sabancı Holding'de yöneticilik yaptı. Bu arada yurtdışındayken uzak kaldığı Nakşibendi cemaatlerine dayanan lobilerle ilişkilerini yeniden geliştirerek siyasal etkinlik kanallarını canlı tutmaya önem veriyordu. İlim Yayma Vakfı ve Milli Kültür Vakfı'nın kurucuları arasında yeraldı. 1975-1979 arasında Sabancı'dan ayrılarak serbest ticaretle uğraşmaya başladı. Bu dönemde hem doğrudan sermayedar-işveren konumunda olmasının, hem de yoğunlaşan siyasal faaliyetlerinin doğal siyasal mecrası içinde, fanatik anti-komünist bir kimlik edindi. 1976'da geldiği *Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası* (MESS) genel sekreterliğinde bu yönelimi misyona dönüştü. *MESS*'in *DİSK*'e karşı tam anlamıyla bir sendikal-sınıfsal "savaş aygıtı"'na dönüşmesinde büyük rol oynadı. Turgut Özal, hem ideolojik şekillenmesinin, hem de kardeşi Korkut Özal'ın 1973'de bu partiden milletvekili seçilmesinin etkisiyle

Resmi söylem, 1982 Anayasasının kabul edilip yeni siyasi partilerin kur(dur)ulması ve Kasım 1983'de genel seçimlerin yapılmasıyla birlikte, 12 Eylül döneminin sona erdiğini; "demokratik parlamenter rejime geçildiğini", "normalleşmeyi" vazediyordu. Oysa ne gündelik hayat ne de siyasal ilişkiler, burjuva demokratik düzenin asgari şartları bakımından 1983'den çok sonra bile normalleşmedi. Anayasa ve yasalardaki ağır anti-demokratik kısıtlamalarla, belki dozajı azalmakla birlikte süren baskı ve işkencelerle normalleşen, gündelikleşen, 12 Eylül rejimiydi. 1984-1989 döneminde 600 kadar yayın toplatıldı; 2127 gazeteciyi içeren 1426 dava açıldı. Mevcut yasalar çerçeveside faaliyet gösteren örgütler, hatta partiler bile bu baskılara muhataptı. Fotoğrafta görüldüğü gibi, Haziran 1987'de yapılan genel seçimler sırasında, Türkiye'nin en büyük kenti İstanbul'un boğaz semti Arnavutköy sokaklarından tankların geçmesi, "normal" bir görüntü sayılabiliyordu.

1973/74'de büyük ölçüde *MSP*'ye angajeydi. 1975/76 döneminde, anti-komünist kimliği, 1975 yılı senato ara seçimlerinde *MHP*'den İstanbul adayı olmak için girişimde bulunacak ölçüde öne çıktı. Haziran 1977'deki genel seçimlerde bu kez *MSP*'den İzmir milletvekili adayı oldu, seçilemedi. Özal'ın siyasal kariyerinde kilit önemdeki adım, 1979 sonunda kurulan Demirel hükümetinde başbakanlık müşteşarı ve *DPT* müşteşar vekili olmasıydı. *IMF* ve Dünya Bankası'yla istişare içinde, 24 Ocak "İktisadi Önlemler Paketi"nin hazırlayıcılığını yaptı. Bir yılı bulmayan bu hükümet döneminde fiilen birçok bakandan daha güçlü ve etkili olan Özal, generallerin desteğini *AP* iktidarına kazanmak amacıyla ordu komuta heyetine iki kez ekonomik konularda brifing verdi. Bu brifinglerle, ordunun desteğini Demirel'den çok kendisi kazanmış oluyordu: 12 Eylül 1980 harekâtından sonra kurulan Bülend Ulusu hükümetinde başbakan yardımcılığına getirildi. Özal çizdiği "ekonomiden anlayan ve yurtdışı finans kurumlarıyla ilişkileri sağlam uzman" imajıyla, generalleri olduğu gibi sonraki yıllarda geniş seçmen kitlelerini de etkilemeyi başaracaktı. Demirel, bu dönemde kendisine bağlı saydığı Özal'ın hükümette görev almasına cevaz verdi.

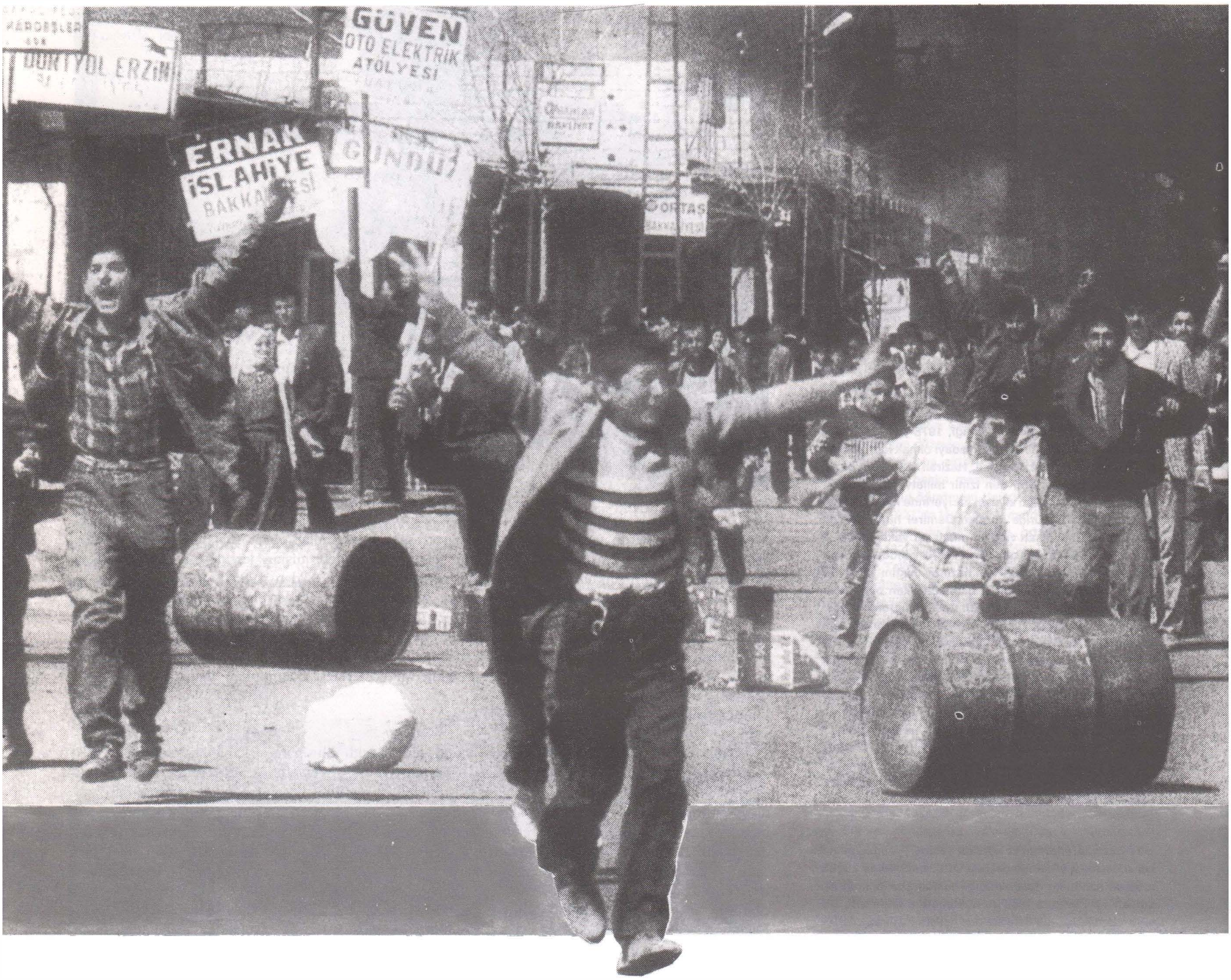
24 Ocak kararlarının ve iktisadi yeniden yapılanmanın kurumlaşması yönünde çalışan Özal, onbinlerce küçük tasarruf sahibinin dolandırıldığı banker skandalının ardından 13 Temmuz 1982'de hükümetten istifa etti. Bir süre İslâm Kalkınma Bankası'nda çalıştı. Bu sırada ABD'de uzun süre "dinlendi" ve üst düzey iktisadi ve siyasal temaslarda bulundu. 1983'de parti faaliyetlerine yeniden izin verilmesinden sonra 20 Mayıs 1983'te *Anavatan Partisi*'ni (ANAP) kurdu. Askeri yönetimin "ikibuçukuncu" sağ denge partisi gözüyle görerek seçimlere girmesini onayladığı *ANAP*, Özal'ın "işbilir" kimliği ve "referansı" ile, ABD odaklı uluslararası finans-kapitalin ve yerli tekelci sermayenin kesin iktidar alternatifi haline geldi. *ANAP* seçimlere bir gün kala, Evren'in televizyon konuşmasıyla açıkça karşı tavır almasına rağmen (birçok yorumcuyla göre sayesinde); en "bağımsız" ve "sivil" parti olduğu izlenimini vermekteki başarısıyla 6 Kasım 1983 seçimlerinden iktidar olarak çıktı. İstanbul milletvekili seçilen Özal Başbakan oldu. 29 Ekim 1987'deki seçimlerden sonra da Başbakanlığı devam etti. Özal'ın karizmatik bir otoriteyle kesin hakim olduğu *ANAP*, ağırlıkla eski *MSP* ve *MHP* tabanına dayanan kadrolaşması ile; iktisadi-teknolojik anlamda modernist, kültürel-ideolojik anlamda milliyetçi-muhafazakr, siyasal icraatında ise 12 Eylül'ün baskıcı-otoriter politikasını yeniden üreten bir özelliğe sahipti. 1987'de Amerika'da by-pass ameliyatı oldu. 26 Haziran 1988'de *ANAP* kongresinde faşist hareketten gelen bir genç tarafından kendisine ateş edildi; Özal bu suikastten basit bir sıyrıkla kurtuldu. 1 Kasım 1989'da muhalefetin protesto ettiği seçimde grubundan aldığı oyla T.C.'nin 8. Cumhurbaşkanı seçildi.

konusudur. 1970'lerde yüzde 10-20'yi geçmeyen suç artış oranları, bazı suçlarda yüzde 100'ü aştı. Adalet Bakanlığının hapishanelere yeni gelen hükümlülere ilişkin kayıtlarına göre; ırza geçmek suçundan mahkum olan insanların sayısı 1980'de 1.183'den 1985'de 1.750'ye; aynı dönemde zimmete para geçirmekten mahkum olanların sayısı 95'den 191'e, dolandırıcılık suçundan mahkum olanların sayısı 281'den 757'ye, hırsızlık suçundan mahkum olanların sayısı 4.266'dan 5.635'e, rüşvet vb. suçlardan mahkum olanların sayısı 387'den 628'e yükselmişti. Özellikle ekonomik nitelikli suçlardaki olağanüstü artış, iktisadi sömürüdeki büyük artışın ve genel yoksullaşmanın toplumsal etkilerini göstermesi bakımından ilginçtir.

Uluslararası İlişkiler, ABD ve *NATO*

12 Eylül darbesi, Türkiye'nin bağlı bulunduğu ABD odaklı uluslararası kapitalist "ittifak" sisteminin bütün siyasal, askeri ve iktisadi kuruluşlarınca desteklenmişti. *NATO* ve onun etkisindeki askeri kuruluşlar ve emperyalist sistemin "ekonomi bürokrasisinin" omurgasını oluşturan *IMF* ile *Dünya Bankası* gibi finans kuruluşları; bu desteği sonuna kadar kararlı biçimde sürdürdüler. 12 Eylül yönetimini eleştirenler veya kuşkuyla bakanlar, "uluslararası demokratik kamuoyu" olarak tanımlanan çevrelerdi. Daha ziyade Batı Avrupa'da etkili olan bu "lobi", sosyalist, komünist, yeşil ve sosyal demokrat partilerin belirleyiciliğindeydi. Amerika'da ise, (Avrupa'da da görülebildiği gibi) insan hakları savunuculuğu ekseninde biraraya gelen çevreler; Türkiye'deki yönetimin baskıcı ve anti-demokratik yapısına tepki duyuyorlardı. Rejimin temel insan hakları ve evrensel hukuk ilkelerini ihlal eden icraatinin sistematikliği kesin olarak anlaşılınca, 1982'den itibaren, bu odaklar Türkiye'ye karşı kampanyalara başladılar. 1 Temmuz 1982'de sosyalist veya sosyal demokrat partilerin iktidarda bulunduğu beş Avrupa ülkesi Türkiye'yi *Avrupa İnsan Hakları Komisyonu*'na resmen şikayet ettiler. Böylesi eleştiriler, *MGK*'nin ve Kenan Evren'in çok büyük tepkisine yol açıyordu. Askeri yönetim, bir yandan Batı Avrupa demokratik kamuoyunun, icraatıyla mahkum ettiği siyasal güçlerle aynı söylemi kullanarak kendisinden "hesap sorması"na tahammül edemiyor; diğer yandan bu kampanyaların Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde yolaçtığı ve açabileceği olumsuz gelişmelerden tedirginlik duyuyordu. Gerçi Türkiye özellikle 1980'den sonra esasen ABD'nın uluslararası stratejisine eklemlenmişti, ama Batı Avrupa'yla olan iktisadi ve siyasal ilişkilerinden vazgeçebilecek noktada da değildi.

12 Eylül yönetiminin insan hakları ihlalleriyle ilgili baskı ve eleştiriler karşısında duyduğu tepkinin önemli bir nedeni, bu eleştirileri meşru, geçerli saymamasıydı. Devletin otoritesinin, bekasının ve iç istikrarın öncelikli olduğu bakış açıları içinde, insan haklarına ve hukuka ilişkin değerlerin mutlaklaştırılarak öne çıkarılması, iyi ihtimalle anlaşılmazdı veya Türkiye'nin "henüz ulaşmadığı" bir kalkınma-gelişmişlik aşamasında geçerli olabilirdi; daha geçerli olan "kötü" ihtimalle ise, Türkiye'nin huzur ve refahını istemeyen odakların kasıtlı, "düşmanca" tutumunu yansıtıyordu. Bu yaklaşım, Kenan Evren'in kimi açıklamalarındaki, insan hakları ve hukuk etiği açısından trajikomik akıl yürütmelerde yansıyordu: " 'Sizde niye idam var ?' diye soruyorlar. Biz onlara soruyor muyuz, 'sizde niye idam yok diye? Biz onlara söylüyor muyuz 'faşist parti niye yok diye?" (3 Nisan 1982); "90 günlük gözetim altında tutma, geçirmekte olduğumuz olağanüstü halin gereği olarak konulmuştur. Ancak dışarıdan bu konuda vaki olacak uyarmalar bizde ters tepki yapacaktır. 'Dıştan gelen baskı sonucu kaldırdılar' dedirtmemek için bunu kaldırmayabiliriz. Şu sıralarda bu süreyi inderecektik. Ama bazı

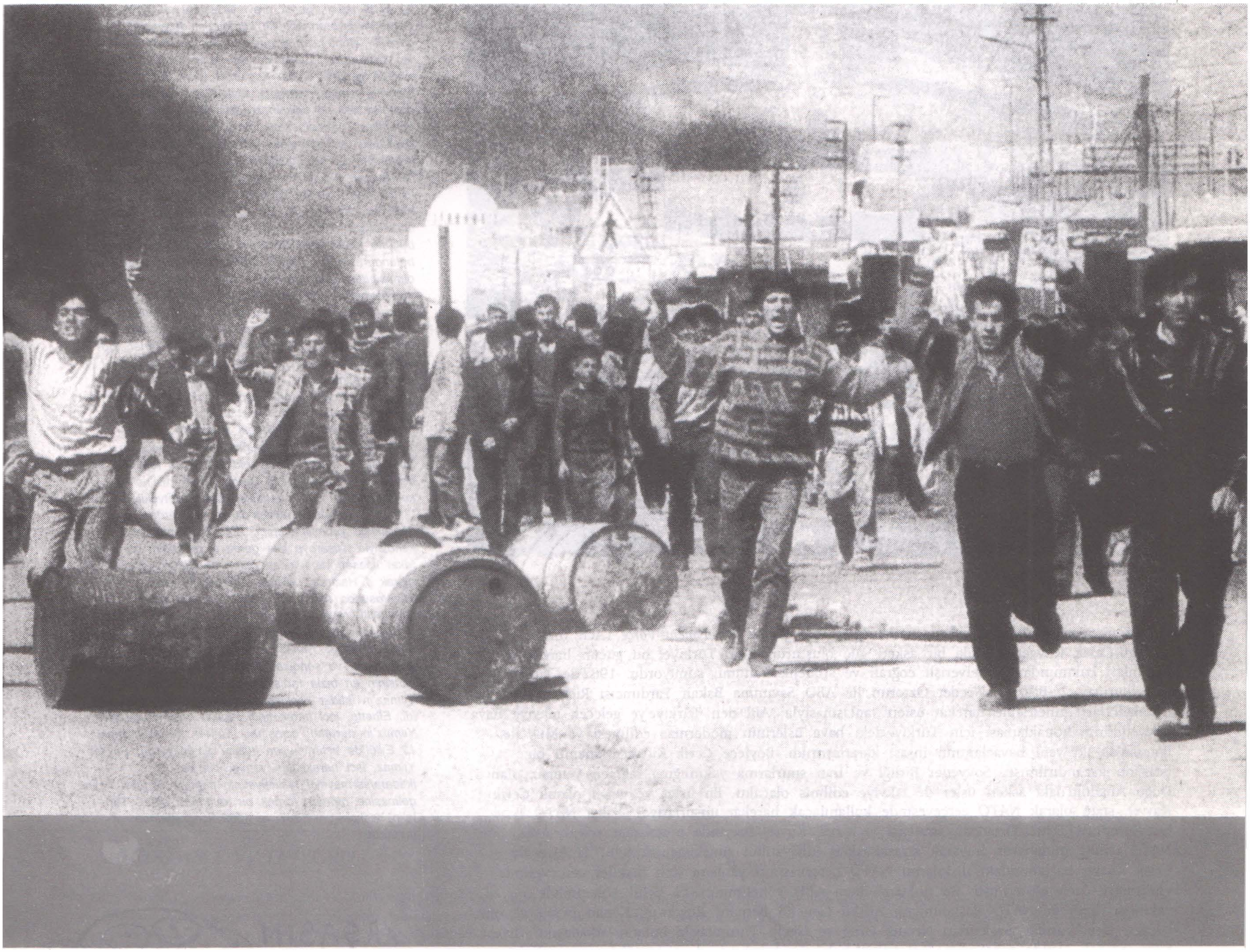

Avrupalı dostlarımız bize '90 günü indirmezlerse yardımı keseriz' deyince 'kaldırmıyoruz' dedik!"

İnsan Hakları İhlalleri ve "Uluslararası Demokratik Kamuoyu"

ABD'nin Ortadoğu Stratejisi ve 12 Eylül 12 Eylül rejimine desteğini demagojik eleştirilerle bile yumuşatmayarak, en "sağlam" biçimde sürdüren güç, kuşkusuz ABD; ABD içinde de *NATO* başta olmak üzere, askeri "büyük güç" politikalarını ve güvenlik stratejisini yürüten odaklardı. 12 Eylülcüler de darbeyi gerçekleştirirken 27 Mayıs'taki gibi "*NATO* ve diğer uluslararası ittifaklara bağlılık bildirmenin" ötesinde, ABD yönetimini anında haberdar etmişlerdi. *MGK* genel sekreterliğine getirilen Orgeneral Haydar Saltık, öteden beri Türkiye-*NATO* ilişkilerini yürüten generaldi. Darbenin gerçekleşmesinden sonra hemen 30 gün içinde, Türkiye ile ABD/*NATO* arasındaki yıllardır çok önemli gerginlik nedeni olan bir konu halledildi: *NATO* Başkomutanı General Rogers'ın Evren'e Yunanistan'ın bundan böyle sorun çıkarmayacağına dair verdiği "asker sözü" üzerine Türkiye'nin rızasıyla, Yunanistan'ın *NATO*'nun askeri kanadına dönüşü gerçekleşti. Müdahalenin ilk günlerinde ve özellikle Yunanistan'la ilgili bu uzlaşmanın "inşa edildiği" günlerde; "Pentagon'un karanlık adamları"nın Ankara'daki yoğun faaliyetlerinden ve diplomatik hiyerarşiyi devre dışı bırakmalarından ABD Büyükelçisi Spain bile tedirgin olmuştu. ABD ve *NATO* zirvelerinin 12 Eylül rejimine verdikleri büyük önem ve destek, Türkiye'nin ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik stratejik planlarında kazandığı kilit önemden

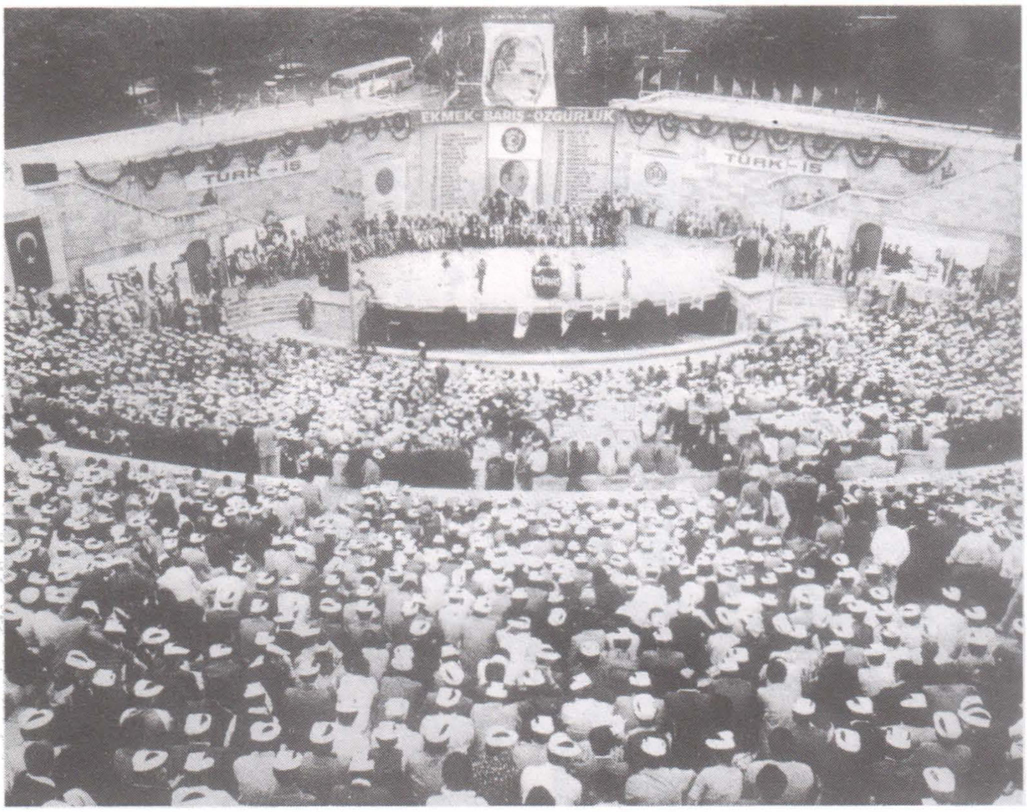
12 Eylül'ün ideolojik ve baskı aygıtı da, toplumsal muhalefet kanallarını ve kollektif belleği küçümsenmeyecek ölçüde dumura uğratmıştı. Başta sosyalist ve devrimci hareket olmak üzere sınıfsal, siyasal, toplumsal muhalefetin önderliğini oluşturan kadroların yok edilmiş, hapse konmuş, yıllarca tecrit edilmiş olmaları; muhalefeti önemli bir bilgi, deneyim ve mücadele birikiminden yoksun bıraktı. Toplumun apolitikleştirilmesine dönük siyasal-kültürel politikalar, yoğun endoktrinasyon ve resmi medya terörü, muhalefetin "söz"ünü yeniden üretmesinin ve yaymasının önüne büyük setler çekiyordu.
Bu zeminde, hem genel olarak rejimin çözülmeye başlaması, hem de sosyalist ve devrimci muhalefetin toparlanması, çok geç ve yavaş gelişen bir seyir izlemekte. Ancak, 1989/1990 döneminde önemli bazı uğrak noktaları yaşandı. Bunlar, mevcut düzen içinde massedilmesi görece kolay olanından zor olana doğru sıralamayla da örtüşen kronolojik sıralamayla şöyle sıralanabilir: 26 Mart 1989 yerel seçimlerinde ANAP'ın üçüncü parti durumuna düşmesi; işçilerin 1989 ilkbahar eylemleri ve 1 Mayıs 1989; Kürt halkının mücadelesi ve 1990 ilkbaharındaki "intifada". Nisan 1989'da işçi sınıfının

kamu sektöründeki unsurlarının kitlesel ve büyük ölçüde kendiliğinden pasif direniş eylemleriyle yükselen "bahar dalgası", ardından gelen 1 Mayıs'la birlikte, yerleşik yapıyı çok daha fazla sarstı; iktidarın "sokaktaki" muhalefet karşısındaki meşruiyetini tartışma gündemine getirdi. Ancak iktidara ve 12 Eylül rejimine en köklü ve kapsamlı şekilde "meydan okuyan" olay, 1990 ilkbaharında Kürt halkının baskılara ve devlet terörüne karşı kitlesel kalkışması oldu. Kürt hareketi, o zamana kadar rejimi askeri-silahlı mücadele düzeyinde meşgul ediyordu. 1990 Mart ayından itibaren, halkın kitlesel bir şekilde seferber olmasıyla, bu çelişki başka bir boyut kazandı. İlk olarak aylarca önce Silopi'de açılan kitlesel protesto çığırı, bu ay Cizre'de başlayıp Mardin'in bütün ilçelerine ve hatta Diyarbakır'a kadar birçok kente yayılarak "yerleşti". Güvenlik güçleri tarafından öldürülen hemşerilerinin cenaze töreninde gerçekleştirilen protesto yürüyüşleriyle başlayan hareketler; bölgedeki "özel tim"lerin sert müdahalesiyle daha büyük tepkilere dönüşerek yayıldı. Birçok kentte esnaf günlerce süren kepenk kapatma eylemlerine gitti. Liseli gençler yürüyüşler yaptılar.

kaynaklanıyordu. ABD yönetiminin güvenlik danışmanı Brezinski, 80'lere girerken "Sovyetler Birliği'nin, Türkiye'den Pakistan'a uzanan ve tüm bölgeyi etkileyen bunalım kuşağını tahrik ederek Batı'nın bağımlı olduğu Körfez petrolü üzerinde söz sahibi olmaya çalıştığını" saptıyordu. Bu "tehdit" karşısında bölgede ABD'nin müttefiki olan rejimlerin hem kendi içlerinde sağlamlaştırılarak istikrara kavuşturulması; hem de "ittifak"a (ABD'ye) bağlılıklarının pekişmesi ve "işbirliğinin" kapsamının genişlemesi gerekiyordu. 12 Eylül rejimi, istenen iç "istikrarı" kurumlaştırdı. ABD yönetimi, 1981'den itibaren, Türkiye'nin Ortadoğu'daki "istikrarı bozucu gelişmelere" ve "komünizm tehlikesi"ne karşı daha etkin görevler üstlenmesinin gerekliliğini telkin etmeye başladı. Bu isteklerin reddedilmesi (ve bunlar karşısında bağımsız tavır geliştirilebilmesi), ABD merkezli emperyalist sisteme giderek daha sıkı eklemlenen Türkiye kapitalizminin artan dış borç, kaynak ihtiyaçları nedeniyle, giderek güçleşiyordu. ABD Savunma Bakan Yardımcısı Perle'ün, Aralık 1983'deki üst düzey görüşmelerde, Yunanistan'ın Limni adasını silahlandırmasını Çevik Kuvvet stratejisi çerçevesinde kabul ederek *NATO* bünyesinde meşrulaştırmasına karşı çıkan Türk askeri heyetini ikna için söyledikleri, bu "güçlüğün" özlü bir ifadesidir: "Türkiye'ye yardım için Kongre'nin desteğini aradığımız bir dönemde, ABD'nin Güneybatı Asya'da sizin menfaatleriniz için tehlikeye atacağı askerlerine karşılık sizin hiçbir fedakarlığa girmeyeceğiniz izleniminin uyanması bizim işimizi zorlaştırır."

ABD yönetiminin ilk ve en somut talebi, Türkiye'nin "Çevik Kuvvet"e lojistik destek sağlaması yönündeydi. 1980'de Afganistan ve İran'daki gelişmelerden sonra ABD, bu "bunalım kuşağı" üzerindeki denetimini güçlendirerek gerektiğinde askeri müdahalede bulunmayı içeren bir

12 Eylül rejimi, gerek grevi yasaklayarak ücret artışlarını işveren ağırlıklı korporatist organlarla denetim altına alan uygulamasıyla, gerekse Anayasal ve yasal düzenlemeleriyle işçi sınıfını çok ciddi bir şekilde geriletti. Vehbi Koç'un 3 Ekim 1980'de Kenan Evren'e yazdığı mektupta söyledikleri, bu politikanın destekçilerini ve saiklerini göstermek bakımından anlamlıdır: "Şimdi; 'faşist ordu iktidara geldi, kapitalistlerle birleşerek, Türk işçisini istismar ediyor' propagandası yapılmaktadır. Böyle bir iftira karşısında, işçi-işveren ilişkilerini düzenleyen kanunlar dikkatle incelenerek, taraflar için adilane bir şekilde ve asgari hata ile çıkarılmalıdır. Bu düzenleme yapılırken, bazı sendikaların Türk devletini ve ekonomisini yıkmak için bugüne kadar yaptıkları aşırı hareketler gözönünde bulundurulmalıdır. Diğer taraftan, DİSK*'in kapatılmış olmasından dolayı bir kısım işçiler, sendikal münasebetler yönünden bekleyiş içindedirler. Militan sendikacılar, bu işçileri tahrik etmek ve faaliyeti devam eden sendikaların yönetim kadrolarına sızarak, kendi davalarını devam ettirmek niyetindedirler. Bu durum bilinerek, hazırlanacak kanunlarda gerekli tedbirler alınmalıdır." Ülkenin ayakta kalan ve en büyük sendikal konfederasyonu* Türk-İş*, bu önlem ve düzenlemelerin Koç'un işaret ettiği doğrultuda gerçekleşmesine hükümetteki bakanıyla ve suskunluğuyla, teslimiyetçiliğiyle katkıda bulundu. Anayasa'ya "evet" oyu verildi; 12 Eylül rejiminin sivil devamı sayılan* Milliyetçi Demokrasi Partisi*'ne konfederasyon üyesi sendikalardan milletvekili adayları "verildi".* Türk-İş*, Anayasa'da ve yasalarda olumlu bir değişikliğe yanaşılmadığını,* ANAP *hükümetinin kendisiyle istişareye bile gerek duymadığını görünce; fakat esasen tabanından gelen baskıların etkisiyle, ilk olarak 4 Haziran 1984'de İstanbul Açıkhava Tiyatrosunda son derece ılımlı olmakla birlikte "muhalif" renk veren bir gösteri düzenledi (solda). Ancak bu toplantıda işçiler* Türk-İş*'i ve genel başkan Şevket Yılmaz'ı protesto ettiler.* Türk-İş *camiasında ve sendikal hayatta 1980'lerin ikinci yarısının en fazla tartışılan konularından biri, Şevket Yılmaz'ın iktidar karşısındaki inisiyatifsizliği, etkisizliği idi. Elbette, işçi hareketinin radikal unsurlarına göre, Yılmaz'ın durumu, uzlaşmacı* Türk-İş *sendikacılığının 12 Eylül'de belirginleşen iflasını simgeliyordu. Şevket Yılmaz, işçi hareketinin yenilgisinin ve iktidara/sermayeye teslimiyetinin popüler simgesi haline gelmesine rağmen (örnek bir karikatür; altta),* Türk-İş*'in başkanlığını 1987 ve 1989 kongrelerinde sürdürdü.*

strateji çizmişti. Muhtemel askeri müdahaleler için *Rapid Deployment Force* (Acil İntikal Kuvveti-Çevik Kuvvet) adında bir askeri güç oluşturulmuştu. Türkiye, bu gücün harekat imkanları bakımından en elverişli coğrafi ve stratejik konumu sunuyordu. 1982'de Türk Genelkurmay 2. Başkanı Necdet Öztorun ile ABD Savunma Bakan Yardımcısı Richard Perle'ün imzaladıkları "zincirleme harekat üsleri" anlaşmasıyla; ABD'den Türkiye'ye gelecek takviye hava kuvvetlerinin konaklaması için Türkiye'deki hava üslerinin modernize edilmesi ve Muş ile Batman'da iki yeni havaalanının inşası kararlaştırıldı. Böylece *Çevik Kuvvet*'e önemli bir istasyon kazandırılmıştı. Sovyetler Birliği ve İran sınırlarına yakınlığına rağmen yetersiz olan Doğu Anadolu'daki askeri üsler de takviye edilmiş olacaktı. Bu üsler ve genel olarak *Çevik Kuvvet*, statü olarak *NATO* çerçevesinde kullanılacak harekat unsurlarıydı. Fakat *NATO* bünyesinde ABD'nin Ortadoğu stratejisi ve *Çevik Kuvvet* üserinde mutabakat yoktu. ABD, *NATO* içinde mutabakat arayarak siyasal-askeri inisiyatifini sınırlamamak için; Türkiye ile *Çevik Kuvvet* bağlamındaki ilişkilerini *NATO* çerçevesinin yanısıra ikili ilişkiler çerçevesinde yürütmeye özen göstermişti. Bu noktada, hem ABD yönetiminin 12 Eylül yönetimiyle yakınlığı; hem de *NATO* Başkomutanı ABD'li General Bernard Rogers'ın, Kenan Evren ve onu izleyen Genelkurmay Başkanları Necdet Ürüğ ve Necip Torumtay'la onlara "arkadaşım" diye hitap edecek ölçüde geliştirdiği özel yakınlık büyük hareket serbestisi sağlamıştı. ABD'nin Türkiye'deki rejime kayıtsız şartsız desteği, "Batılı demokratik kamuoyunda" tepkiler yoğunlaştıktan sonra da sürdü. ABD Savunma Bakanı Caspar Weinberger, Aralık 1981 başında Ankara'ya yaptığı gezi sırasında söyledikleri ABD-12 Eylül uyumunu gösteriyordu: "Diğer müttefiklerimizin ne düşündüğüne bakmaksızın Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardım için elimizden geleni yapacağız Sayın Evren. Yönetimimizin resmi politikası budur. İnsan hakları ancak kanun ve nizamın olduğu yerde yeşerir." *NATO* Başkomutanı Rogers, Şubat 1983'de "Evren doğru yolda" diyordu.

Diktatörlüğün Çözülüşü: Tarih Olmayan Tarih

12 Eylül diktatörlüğünün çözülme sürecinin 1983'ten sonraki gelişiminin ve bu süreçte toplumsal mücadeleler alanı üzerinde sosyalist hareketin etkilerini tarihsel bir kaydının düşülebilmesi ancak bu çözülüşün sonlanması ile birlikte anlamlı olabilecektir. Özellikle 1985 sonrasında SSCB ve Doğu Avrupa ülkelerinde sosyalizmin uğradığı tarihsel önemdeki değişikliklerin hem uluslararası süreçler hem de Türkiye sosyalist hareketi üzerindeki etkileriyle birlikte son derece karmaşıklaşan, sosyalist parti grup ve çevrelerin bir *osmos* halinde birbirlerine geçiştikleri, yeniden kümelendikleri bir evreden geçiliyor olmasının yanısıra 12 Eylül diktatörlüğü ile mücadele sürecinde yer alan hareketlerin halen baskı altında ve kendilerini açıkça ifade etme özgürlüğünden yoksun olarak yaşıyor oluşları bu sürecin tahlilini tarih yazımı açısından olduğu kadar entelektüel ahlak açısından da engellemektedir. 1983 sonrası bu bakımdan henüz tarihin yazılmasının değil yapılmasının mümkün ve gerekli olduğu bir dönem olarak görünmektedir.

SOSYALİZM
VE TOPLUMSAL MÜCADELELER
ANSİKLOPEDİSİ

İletişim Yayınları

7.Cilt

1960-1980

İçindekiler

Zamandizim Tablosu

Siyasal ve toplumsal olaylar

1960 — 1962

1960 55 Kürt yerel önderi sürgüne gönderildi.
MBK içinde ondörtlerin tasfiyesi.
DP lağvedildi.
Kurucu Meclis oluşturuldu.
Yassıada duruşmaları başladı.

1961 Temsilciler Meclisi çalışmaya başladı.
Yeni Anayasa yüzde 61.5'lik çoğunlukla kabul edildi.
Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edildi.
Türkiye İşçi Partisi (TİP) kuruldu.
Yön Bildirgesi yayınlandı.

1962 Talat Aydemir'in 1. darbe girişimi bastırıldı.
Yapı-İş'in "Açlık Yürüyüşü" yapıldı.
Aybar TİP genel başkanlığına getirildi.
Yön dergisi yayımlanmaya başlandı.

1963 — 1965

1963 2. Darbe girişimi bastırılan Talat Aydemir idam edildi.
Sendikalar Yasası ile Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Yasası yürürlüğe girdi.
23 Kürt aydını ve yazarı tutuklandı.
Sosyalist Kültür Derneği(SKF) kuruldu.

1964 Süleyman Demirel *Adalet Partisi* (AP) genel başkanı oldu.
TİP'in 1. genel kurulu yapıldı.

1965 27 Mayıs sonrasında kurulan son İnönü hükümeti istifa etti.
Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) kuruldu.
1965 seçimlerinde TİP 15 milletvekiliyle parlamentoya girdi.
AP tek başına iktidar oldu, 1. Demirel hükümeti kuruldu.
Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) kuruldu.
Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) kuruldu.
CHP "Ortanın Solu" şiarını benimsedi.

1966 — 1968

1966 *TİP*'in 2. kongresi Malatya'da toplandı.

1967 *Türk Solu* dergisi yayınlanmaya başladı.
Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) kuruldu.
İlk Doğu mitingleri yapıldı.
CHP'den ayrılan Feyzioğlu önderliğindeki sağ kanat *Milliyetçi Güven Partisi*'ni (MGP) kurdu.

1968 DTCF'de "Eğitimde reform" boykotu başladı.
Devrimci Güçbirliği (Dev-Güç) oluştu.
Devrimci Öğrenciler Birliği (DÖB) kuruldu.
TÖS'ün Kayseri kongresi saldırıya uğradı.
FKF yönetimi "demokratik devrim"-cilerin eline geçti.
İlk 6. Filo direnişi gerçekleşti.
Devrimci harekete karşı ilk siyasal cinayet: Vedat Demircioğlu öldü.
Faşist hareket ilk komando kamplarını oluşturdu.
Öğrenci hareketinin Samsun-Ankara "Mustafa Kemal Yürüyüşü" yapıldı.
Aydınlık Sosyalist Dergi yayınlanmaya başladı.

1969 — 1972

1969 Devrimcilere yönelik siyasal cinayetler yoğunlaştı: Taylan Özgür, Mehmet Cantekin, Mehmet Büyüksevinç, Battal Mehetoğlu öldürüldüler.
Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) kuruldu.
Köylü mitingleri ve toprak işgalleri başladı.
FKF 4. Kurultayında *Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu* (Dev-Genç) adını aldı.

1970 *Proleter Devrimci Aydınlık* dergisi yayınlandı.
15-16 Haziran büyük işçi direnişi.
Milli Nizam Partisi (MNP) kuruldu.
Çayan, Kürkçü, Aktolga ve Küpeli "*Aydınlık Sosyalist Dergi*'ye Açık Mektup"u yayınladılar.

1971 *Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi* (THKP-C) oluştu.
Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) oluştu.
12 Mart muhtırası verildi.
Köy-Koop kuruldu.

1972 Mahir Çayan ve 5 *THKP-C*'li Kızıldere'de öldürüldü.
Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Arslan idam edildi.
Ecevit İnönü'yü devirerek *CHP* genel başkanı oldu.

1973 — 1976

1973 14 Ekim seçimleri yapıldı, *CHP-MSP* koalisyonu kuruldu.
İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği (İYÖKD) kuruldu.

1974 Kıbrıs "Barış" harekatı yapıldı.
Genel af ilan edildi.
Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) kuruldu.
Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği (ADYÖD) kuruldu.
Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi kuruldu.

1975 Nisan ayında 1. *Milliyetçi Cephe* (MC) hükümeti kuruldu.
Türkiye İşçi Partisi (TİP) yeniden kuruldu.
Türkiye Emek Partisi (TEP) kuruldu.
Sonradan *Sosyalist Devrim Partisi* (SDP) adını alan *Sosyalist Parti* kuruldu.
Vatan Partisi (VP) kuruldu.
İstanbul Yüksek Öğrenim Derneği (İYÖD) kuruldu.
Tüm Memurlar Birleşme ve Dayanışma Derneği (Tüm-Der) kuruldu.

1976 Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) direnişi yapıldı.
Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu kuruldu.
THKP-C Eylem Birliği örgütü oluştu.
Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birliği (MLSPB) örgütü oluştu.

1977 — 1980

1977 1 Mayıs provokasyonu ve katliamı.
DİSK 6. genel kurulunda Kemal Türkler'in yerine Abdullah Baştürk genel başkanlığa seçildi.
TKP Ulusal Demokratik Cephe (UDC) çağrısında bulundu.
5 Haziran erken seçimlerinden sonra 2. *MC* hükümeti kuruldu.

1978 *AP* kökenli bağımsızların desteğiyle *CHP* hükümeti kuruldu.
Kahramanmaraş faşist katliamı gerçekleşti.

1979 Faşist hareketin sansasyonel cinayetler dizisi sürdü: Abdi İpekçi, Ümit Doğanay, Cavit Orhan Tütengil, Akın Özdemir, Cevat Yurdakul öldürüldü.
14 Ekim ara seçimlerinin ardından *CHP* hükümeti yıkıldı, *AP* azınlık hükümeti kuruldu.

1980 Yıl başında Türk Silahlı Kuvvetleri adına "uyarı mektubu" verildi.
24 Ocak kararları yürürlüğe kondu.
Tariş direnişi gerçekleşti.
Cumhurbaşkanı Korutürk'ün görev süresi doldu; yeni Cumhurbaşkanı için yapılan seçimlerden aylarca sonuç alınamadı.
Çorum'daki faşist katliam girişimi devrimcilerin öncülüğünde halk direnişiyle bastırıldı.
"Nokta operasyonu"yla devrimcilerin belediye yönetiminde olduğu Fatsa'ya yönelik devlet terörü yoğunlaştı.
12 Eylül'de ordu yönetime el koyarak parlamentoyu feshetti.

Sanat ve edebiyat

1960 — 1962

1960 Orhan Asena *Tanrılar ve İnsanlar* adlı eserini yazarak *TDK* Oyun Ödülü'nü kazandı.
Onat Kutlar *İshak* adlı eserini yazdı.
Ressam İbrahim Çallı öldü.

1961 Besteci Saadetin Kaynak öldü.
Yazar Peyami Safa öldü.
Tarık Dursun K. *Güzel Avrat Otu* adlı eserini yazdı.
Heykeltraş Kuzgun Acar, Paris 1. Gençler Bienali'nde ödül kazandı.

1962 Şair, yazar Ahmet Hamdi Tanpınar öldü.
Nezihe Meriç *Korsan Çıkmazı* adlı romanıyla *TDK* Roman Ödülü'nü kazandı.
Göreme Müzesi açıldı.

1963 — 1965

1963 Antalya'da her yıl bir ulusal film şenliği düzenlenmesi kararlaştırıldı.
Feyyaz Kayacan *Sığınak Hikâyeleri* adlı eseriyle *TDK* Hikâye Ödülü'nü kazandı.
Ankara Sanat Tiyatrosu (AST) perdelerini açtı.
Ünlü Türk şairi Nazım Hikmet Ran öldü.

1964 Denizli ve Hacıbektaş müzeleri açıldı.
Yazar Halide Edip Adıvar öldü.
Arthur Miller'in *Düşüşten Sonra* adlı yapıtı sahnelendi.

1965 SSCB'li yazar Mihail Solohov Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı.
Robert Wise'ın yönettiği *Neşeli Günler* adlı müzikal film Oskar kazandı.
Edward Bond'un *Saved* adlı eseri, ilk başta Lord Chamberlain tarafından yasaklandı.

1966 — 1968

1966 Yazar Abdullah Ziya Kozanoğlu öldü.
Nazım Hikmet'in *Memleketimden İnsan Manzaraları* adlı eseri yayımlandı.
İngiliz romancı Paul Scott *Raj Dörtlüsü* adlı romanlar dizisine başladı.
Orhan Kemal'in *Yalancı Dünya* adlı eseri yayımlandı.

1967 Yazar Vala Nureddin (Vânû) öldü.
Leteon, Nevşehir ve Fethiye müzeleri açıldı.
Heykeltraş İlhan Koman, Stockholm Uygulamalı Sanatlar Yüksek Okulu'na öğretim üyesi oldu.
AST'ın yöneticisi Asaf Çiğiltepe öldü.
Akbaba dergisi sahibi Yusuf Ziya Ortaç öldü.

1968 İstanbul'da Hisarlar müze olarak açıldı.
Romancı, gazeteci Refi Cevad Ulunay öldü.
İngiltere'de tiyatro üzerinden sansür kaldırıldı.

1969 — 1972

1969 İstanbul'da Kültür Sarayı, *Çeşme Balesi* ve *Aida* operasıyla hizmete açıldı.
Karikatür sanatçısı Nehar Tüblek, uluslararası karikatür yarışması olan Bordighera'da birincilik ödülünü kazanarak Altın Palmiye'yi aldı.

1970 İstanbul'daki Kültür Sarayı yandı.
Devlet Opera ve Bale Genel Müdürlüğü, Devlet Tiyatroları bünyesinden ayrıldı.
Yazar Orhan Kemal öldü.
Tarihçi, yazar Çağatay Uluçay öldü.

1971 Devlet Operası İstanbul'da temsillere başladı.
Yazar ve ressam Celal Esat Arseven öldü.
Rus bestecisi İgor Stravinskiy öldü.

1972 Kadın romancılardan Suat Derviş öldü.
Stravinskiy'nin *Duo Contertante* adlı balesi Stuttgart'ta sahnelendi.

1973 — 1976

1973 Ahmet Adnan Saygun *Köroğlu* operasını besteledi.
Yazar Selahaddin Eyüboğlu öldü.
Fransız eleştirmeni Roland Barthes *Yazının Gücü* adlı eserini yayımladı.

1974 Yazar Yakup Kadri Karaosmanoğlu öldü.
İngiliz yazar Alan Ayckbourn *Norman İstilaları* adlı eserini yazdı.
Yıldız Kenter Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde en başarılı yardımcı kadın oyuncu ödülünü aldı.

1975 İstanbul'da 2. Basın Kurultayı toplandı ve Burhan Felek'e, Şeyh-ül Muharririn sanı verildi.
Ressam ve şair Bedri Rahmi Eyüpoğlu öldü.

1976 Heykeltraş Kuzgun Acar öldü.
Ulusal Tiyatro Londra'da resmen açıldı.
Yazar Şevket Süreyya Aydemir öldü.
İngiliz yazar David Storey *Saville* adlı eseriyle Booker Ödülü'nü aldı.

1977 — 1980

1977 Yazar Oğuz Atay öldü.
TDK Başkanı Seha Meray öldü.
Jamaikalı reggae şarkıcısı Bob Marley'in *Exodus* albümü piyasaya çıktı.

1978 Bayan heykeltraş Füsun Onur *Ekmek Elma Dedin de Aklıma Geldi* adlı eserini gerçekleştirdi.
Edebiyat tarihçisi Ali Mithat Torlan öldü.

1979 Romancı Yaşar Kemal'in *Ölmez Otu* adlı kitabı, Fransa'da En İyi Yabancı Kitap Ödülü'nü kazandı.
Devlet Operası İzmir'de temsillere başladı.
Muhsin Ertuğrul öldü.
Şair Behçet Necatigil öldü.
Tiyatro ve sinema sanatçısı Ayten Gökçer, *Yedi Kocalı Hürmüz* adlı oyunda oynamaya başladı.

1980 Nezih Danyal, Pascara Uluslararası Karikatür Yarışması'nda birinci oldu.
Afşar Timuçin'in *Nazım Hikmet'in Şiiri* adlı eseri yayımlandı.

Din ve felsefe

1960 Köy Enstitüleri kurucusu İsmail Hakkı Tonguç öldü.
Afet İnan'ın *Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler* adlı eseri yayımlandı.
Psikiyatrist Carl Gustav Jung öldü.

1961 Mehmet Fuat'ın *Düşünceye Saygı* adlı denemesi yayımlandı.
Yön dergisi çıkmaya başladı.
Macit Gökberk'in *Felsefe Tarihi* adlı eseri yayımlandı.
Algının Görüngübilimi adlı eserin yazarı Fransız Merleau-Ponty öldü.

1962 Yapısalcılığın ünlü adlarından Claude Levi-Strauss *Yaban Düşünce* adlı eserini yazdı.
Türk Dili uzmanı, düşünür Abdülkadir İnan, *Hurufiler ve Menşe'leri* adlı eserini yazdı.

1963 Kardinal Martini 6. Paul adıyla Papa seçildi.
Düşünür Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Mevlevi Adap ve Erkanı* adlı eseri yayımlandı.
Emanuel Levinos'un *Güç ve Özgürlük* adlı eseri yayımlandı.

1964 *Başkan Mao'nun Düşünceleri* adlı kitap yayımlandı.
Monad Mantık adı verilen mantık yöntemini bulan Amerikalı düşünür Clarence Irving öldü.
Herbert Marcuse *Tek Boyutlu İnsan* adlı eserini yazdı.

1965 Papa 6. Paul New York'a ayak bastı ve Amerika'yı ziyaret eden ilk Papa oldu.
Müslüman zenci lider Malcolm X New York'ta öldürüldü.
ABD'li psikolog E.G. Boring *Psikoloji Tarihinde Kaynak Bir Kitap* adlı eserini yayımladı.

1966 Çin'de kültür devrimi başladı.
Şarkiyat Enstitüsü'nün kurucusu ve *İslam Ansiklopedisi* yayımcısı, düşünür Ahmet Ateş öldü.
Düşünür ve Kongo ulusal bağımsızlık hareketinin lideri Patrice Lumumba ölümünden (1961) beş yıl sonra ulusal kahraman ilan edildi.

1967 Papa 6. Paul Türkiye'ye geldi, Efes'te hacı oldu.
Fener Patriği Athenagoras ile Papa 6. Paul, Vatikan'da Ortodoks ve Katolik dünyalarını temsilen buluştular.
P. Capretta'nın *Ana Hatlarıyla Psikoloji Tarihi* adlı eseri yayımlandı.

1968 ABD'de Martin Luther King öldürüldü.
Başörtüsü sorunundan dolayı Ankara'da öğrenci boykotu oldu.
ABD'li G. Murphy'nin *Pythagoras'tan Freud'a Psikolojik Düşünce* adlı eseri yayımlandı.

1969 Papa 6. Paul Uganda'ya gitti.
Felsefeci Suut Kemal Yetkin'in *Şiir Üzerine Düşünceler* adlı eseri yayımlandı.
Mescid-i Aksa'da yangın çıktı.

1970 Papa 6. Paul'e, ziyaret için gittiği Manila'da başarısız bir suikast girişiminde bulunuldu.
Şeyh Mucibur Rahman'ın bağımsızlık ilanından sonra Doğu Pakistan'da iç savaş çıktı. Rahman sonradan tutuklandı.
N.Baydur'un *Kültepe ve Kayseri* adlı eseri yayımlandı.

1971 İngiltere Kilisesi ile Roma Katolik Kilisesi arasındaki 400 yıllık anlaşmazlık giderildi.
Hikmet Kıvılcımlı öldü.
Ahmet Kahraman'ın *Dinler Tarihi: İnsanın Yaradılışındaki İlahi Felsefe* adlı eseri yayımlandı.

1972 İstanbul Fener Ortodoks Kilisesi Patriği Athenagoras öldü. Yerine İmroz Metropoliti Dimitrios Papadopulos seçildi.
İngiltere'deki Congregational, Galler ve Presbiteryen kiliseleri bir araya gelerek, Birleşik Reform Kilisesi'ni oluşturma oylaması yaptılar.
Şeyh Mucibur Rahman, Bangladeş Başbakanı oldu.

1973 İsrail-Arap Savaşı'nda ateşkes imzalandı.
Niyazi Berkes'in *Türkiye'de Çağdaşlaşma* adlı eseri yayımlandı.
Mazhar İpşiroğlu'nun *İslam'da Resim Yasağı ve Sonuçları* adlı eseri yayımlandı.

1974 *İslam Konferansı Organizasyonu* (ICO) Cidde'de kuruldu.
Etnoloji Profesörü Sedat Veyis Örnek, Göttingen Üniversitesi'nde çalışmalarına başladı.
Felsefeci Hilmi Ziya Ülken öldü.
Nermi Uygur *Türk Felsefesinin Boyutları* adlı eserini yayımladı.

1975 Tarih felsefecisi Arnold Toynbee öldü.
Karşılaştırmalı Din Tarihi profesörü ve 1962-67 arasında Hindistan Cumhurbaşkanlığı yapan Radha Krişnan öldü.
ABD'li antropolog Leslie White öldü.

1976 Türk Filoloji Enstitüsü'nün kurucusu Macar Türkbilimci Gyula Nemeth öldü.
Takiyeddin Mengüşoğlu'nun *Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann* adlı eseri yayımlandı.
Londra'da İslam festivali düzenlendi.

1977 Nusret Hızır'ın felsefe ve mantık yazılarını topladığı "Felsefe Yazıları" adlı eseri *TDK* deneme ödülünü kazandı.
Felsefeci İoanna Kuçuradi'nin *Etik* adlı eseri yayımlandı.
Ernst Bloch öldü.

1978 Papa 6. Paul öldü. Yerine Kardinal Albino Luciani, John Paul I adıyla seçildi, ancak 33 gün sonra o da öldü. Onun yerine de Polonyalı Kardinal Karol Wojtyla, John Paul II adıyla seçilerek, 400 yıl sonra İtalyan asıllı olmayan ilk Papa oldu.

1979 Nakşibendi şeyhi Selahaddin Fırat öldü.
İran İslam Cumhuriyeti kuruldu.
Macit Gökberk'in *Felsefenin Evrimi* adlı eseri yayımlandı.
Bedia Akarsu'nun *Felsefe Terimleri Sözlüğü* yayımlandı.
Nermi Uygur'un *Kuram-Eylem Bağları* adlı eseri yayımlandı.

1980 Nakşibendi şeyhi İskenderpaşa imamı Mehmet Zahit Kotku öldü.
Tercüman-ı Hakikat gazetesini çıkaran ekonomi profesörü Şükrü Baban öldü.
Genetik Epistemoloji'nin temellerini atan İsviçreli psikolog ve felsefeci Jean Piaget öldü.
Macit Gökberk'in *Değişen Dünya, Değişen Dil* adlı eseri yayımlandı.

Doğa bilimleri

1960 Fransa Sahra Çölü'nde ilk atom bombasını patlattı.
Prof. Piccard tarafından geliştirilen Trieste adlı batiskaf, Pasifik Okyanusu'nun bilinen en derin noktasına (11 bin m.) daldı.
Hüseyin Batuhan, *Batıda Tolerans Fikrinin Gelişmesi* adlı eseriyle Türk Dil Kurumu Ödülü'nü kazandı.

1961 SSCB'li teğmen Yuri Gagarin, Vostok 1 adlı aracıyla uzaya ilk çıkan kişi ünvanını kazandı.
İngiltere'de yapılan çalışmalarla, DNA molekülünün genetik kod yapısı belirlendi.
Konservecilik Araştırma Enstitüsü Bursa'da kuruldu.

1962 İstanbul'da Küçükçekmece reaktörü hizmete girdi.
ABD'li yarbay John Glenn, Friedship 7 adlı uzay gemisiyle 4 saat 56 dakikada dünya çevresinde üç tur attı.

1963 Türkiye'de Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı kuruldu.
Sonradan Karadeniz Üniversitesi adını alacak olan Karadeniz Teknik Üniversitesi öğretime açıldı.
TÜBİTAK kuruldu.
İlk kadın kozmonot Valentine Tereşkova uzaya gitti.

1964 SSCB'li Nikolay G.Basov ve Alexander M.Procorov, yüksek radyasyon, maser ve laser üzerindeki çalışmalarından dolayı Nobel Fizik Ödülü aldılar.
Kuramsal fizik profesörü Fezâ Gürsey'in *Elemanter Partikül Fiziğinde Grup Teorileri ve Metodları* adlı yapıtı yayımlandı.
İlk yerli bisiklet Bursa'da üretildi.

1965 Fransa, ilk uydusunu uzayda yörüngeye oturttu.
ABD'li A.Poniatopf video teybi buldu.

1966 Prof. Fuad Köprülü öldü.
Keban Barajı'nın temeli atıldı.
Anadol marka ilk yerli otomobil piyasaya çıktı.
Dr. Michael E.De Bakey, Houston Hastanesi'nde ilk defa insana suni kalp taktı.

1967 Prof. Ali Fuad Başgil öldü.
Hacettepe Üniversitesi kuruldu.
Batı dünyasının en büyük teleskobu olarak kabul edilen Isaac Newton teleskobu, Greenwich Kraliyet Gözlemevi'ne yerleştirildi.
Güney Afrikalı doktor Christian Barnard ilk kalp naklini gerçekleştirdi.

1968 Türkiye'de ilk böbrek nakli ameliyatı İstanbul'da yapıldı.
Türkiye'de ilk kalp nakli Dr. Kemal Beyazıt tarafından yapıldı.
Düşük ısı fiziği ve özellikle sıvı helyum üzerinde başarılı deneyler yapan Sovyet fizikçisi Lev Davidoviç Landau öldü.

1969 Apollo 11 adlı uzay aracı ay'a indi ve Neil Armstrong aya ilk ayak basan insan oldu.
Diyarbakır Tıp Fakültesi kuruldu.
Toplumbilimci Mübeccel Kıray, konusunda yapılmış en bilimsel incelemelerden biri olarak kabul edilen, "Toplum yapısındaki temel değişimlerin tarihsel perspektifi, bugünkü ve yarınki Türk toplum yapısı" başlıklı bildiriyi Mimarlar Odası'nın mimarlık seminerinde verdi.

1970 Kendi adıyla anılan fiziksel etkiyi keşfeden Hintli fizikçi Sir Chandrasekhara Venkata Raman öldü.
İlk mikro işlemci Intel 4004 geliştirildi.

1971 Boğaziçi Üniversitesi kuruldu.
SSCB Mars 2'yi Mars gezegenine yollayarak ayrıntılı fotoğraflar elde etti.

1972 Bilimadamı Kazım İsmail Gürkan öldü.
İngiliz bilimadamları D vitamininin rolünü açıkladılar.

1973 Verem aşısını bulan Dr. Vaksman öldü.
Uzayın radyoteleskop ile incelemesinden dolayı Japon bilimadamı Leon Esaki Nobel Fizik Ödülü'nü kazandı.

1974 Sovyet bilgini biyolog Trofim Lisenko öldü.
Psi adı verilen yeni bir partikül keşfedildi.
Mariner 10 Venüs'e ulaştı.

1975 Arkeolog Prof. Arif Müfid Mansel öldü.
Elbistan Afşin Termik Santralı'nın temeli atıldı.
Apollo ve Soyuz araçları ABD-SSCB işbirliği örneği olarak uzayda kenetlendi.

1976 Hora adındaki bilim gemisi sismik araştırmalar için Ege'ye açıldı.
Pioneer 10 Satürn'ün yörüngesinden geçti.
Concorde yolcu uçağı Avrupa-Washington seferine başladı.

1977 Astronomi uzmanları, dünya dışında su bulunduğunu saptadılar.
Alman asıllı roket bilgini Wernher von Braun öldü.

1978 Dünyanın ilk tüp bebeği İngiltere'de doğdu.
Bilimadamı Bedri Karafakioğlu öldü.
Prof. Dr. Naci Bengisu öldü.
Selçuk ve Erciyes üniversiteleri açıldı.

1979 Bilimadamı Cavit Orhan Tütengil öldürüldü.
Skylab uzay aracı dünyaya düştü.
Pakistanlı Abdüs Selam, atom çekirdeğinde çürüme yapan zayıf gücün ayrılığını gösterdiği için Nobel Fizik ödülünü kazandı.
Avrupa Uzay Dairesi'nin uydu rampası Ariane fırlatıldı.

1980 Dünya Sağlık Örgütü (WHO) çiçek hastalığının yeryüzünden silindiğini açıkladı.

Kaynakça

Türkiye'de 1968

Arcayürek, Cüneyt. 5- Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi (1965-1971) Bilgi Yayınevi, 1985.

Arzık, Nimet. Demirel'in İçi-Dışı; *Milliyet* Yayınları, 1985.

Avcıoğlu, Doğan. Türkiye'nin Düzeni, Dün, Bugün, Yarın; Bilgi Yayınevi, 1968.

Aybar, Mehmet Ali. *TİP* Tarihi (3 cilt); BDS Yayınları, 1988.

İşmen, Fatma Hikmet. Parlamentoda Dokuz Yıl; Çark Matbaası, 1976.

Karadeniz, Harun. Kapitalsiz Kapitalistler; Vardiya Yayınları, 1968.

Kıvılcımlı, Hikmet. Emperyalizm Geberen Kapitalizm; Tarih ve Devrim Yayınları, 1974.

Kıvılcımlı, Hikmet. Tarih Tezi; Tarih ve Devrim Yayınları, 1973.

Kıvılcımlı, Hikmet. Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi; Tarih ve Devrim Yayınları, 1974.

Küçükömer, İdris. Düzenin Yabancılaşması; Ant Yayınları, 1968.

Özdemir, Hikmet. *YÖN* Hareketi; Bilgi Yayınevi, 1986.

Soysal, Mümtaz. Güzel Huzursuzluk; Bilgi Yayınevi, 1976.

Devrimci Mücadele ve Kitleler

Belli, Mihri. Devrimci Hareketimizin Eleştirisi 1961-1971; Emekçi Yayınları, 1977.

Belli, Mihri. İnsanları Tanıdım; *Milliyet* Yayınları, 1989.

Karadeniz, Harun. Olaylı Yıllar ve Gençlik; May Yayınları, 1979.

Kışlalı, A. Taner. Öğrenci Ayaklanmaları; Bilgi Yayınevi.

Öztürk, Sırrı/ Arınır, Turgan. İşçi Sınıfı, Sendikalar ve 15-16 Haziran; Sorun Yayınları, 1976.

Perinçek, Doğu. Kemalist Devrim; *Aydınlık* Yayınları, 1977.

Sayılgan, Aclan. Türkiye'de Sol Hareketler 1871-1972; Hareket Yayınları, 1972.

Sülker, Kemal. Türkiye'yi Sarsan İki Uzun Gün; Yazko Yayınları, 1980.

TİİKP Davası-Belgeler; *Aydınlık* Yayınları, 1975.

Tunçkanat, Haydar. İkili Anlaşmaların İçyüzü; Ekim Yayınları, 1970.

1960-1971 Arası Kürt Hareketi

Beşikçi, İsmail. Doğu Anadolu'nun Düzeni; Bilgi Yayınevi, 1969.

Besike, J.. Dokumente und Analysen zur Lage der Kurden in der Türkei; Verlag Rohani, 1973.

Haraldsson. Land im Aufstand-Kurdistan; Matari Verlag, 1966.

Hauser, Hans. Kurdistan, Schicksal eines Volkes; Langenmüller, 1975.

Onur, Necmi. Unuttuğumuz Doğu; Serhat Dağıtım Yayınları.

Şeref Han. Şerefname, Kürt Tarihi; Hasat Yayınları, 1989.

12 Mart Müdahalesi ve Silahlı Mücadele

Behram, Nihat. Darağacında Üç Yiğit; May Yayınları, 1976.

Boran, Behice. İki Açıdan *Türkiye İşçi Partisi* Davası; Bilim Yayınları, 1975.

Çayan, Mahir. Bütün Yazılar; Evren Yayınları, 1975.

Çelenk, Halit. İdam Gecesi Anıları; Onur Yayınları, 1978.

Cem, İsmail. Tarih Açısından 12 Mart; Cem Yayınları,1973.

Evrim, Burç. Mahir Çayan Davası; Özgün Yayınları, 1974.

Koçaş, Sadi. Atatürk'den 12 Mart'a (3 cilt); Cemmay, 1977.

Nida, Ömer. Yarın Biz Konuşacağız; Gerçek Sanat Yayınları, 1989.

TC Başbakanlık. Türkiye Gerçekleri ve Terörizm; 1973.

THKP-C Doğuşu ve İlk Eylemleri; Kaynak Yayınları, 1987.

THKP-C Davası; Yar Yayınları, 1972.

Üstüngel, S. Savaş Yolu; Konuk Yayınları, 1977.

Ortanın Solu

Arcayürek, Cüneyt. 6- Çankaya'ya Giden Yol (1971-1973) Bilgi Yayınevi, 1985

Aydemir, Şevket Süreyya. İkinci Adam (3.cilt); Remzi Kitabevi, 1974.

Bila, Hikmet. Sosyal Demokrat Süreç İçinde *CHP*; *Milliyet* Yayınları, İstanbul, 1987.

Bozkurt, Celal E. Kemalizm, Marksizm ve Ecevit; Boğaziçi Yayınları, 1976.

Cem, İsmail. Siyaset Yazıları 1975-1980 Türkiyesi; Cem Yayınevi, İstanbul, 1980.

Düzgün, Arslan Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi; Der Yayınları, 1982.

Gevgilili, Ali. Yükseliş ve Düşüş; Bağlam Yayınları, 1987.

Kili, Suna. 1960-1975: *CHP*'de Gelişmeler; Boğaziçi Üniversitesi, 1976.

Faşist Hareket ve *MC* İktidarları

Albayrak, Sadık. Türk Siyasi Hayatında *MSP* Olayı; Araştırma Yayınları, İstanbul, 1989.

Dündar, Z.N. Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si; Hasret Yayınları.

Köseoğlu, Nevzat. Konuşmalar; Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1987.

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası/Sorgu (3. Cilt); Mayaş Yayınları, İstanbul, 1982.

Dizin

Adlar dizini

A

Y

Z

Örgütler dizini

A

B

C

Ç

D

E

F

G

U

Ü

V

Y

Z

Eserler dizini

A

B

C

Ç

D

E

Doğru-Yanlış Cetveli

SAYFA	YANLIŞIN YERİ	YANLIŞ	DOĞRU
2166	3 üst 9	Faru	Faruk
2169	R üst 2	oynarken	oynanırken
2173	R üst 6	eşkiye	eşkiya
2174	Ç 4 üst 5	kaldınabilecek	kaldırabilecek
2176	2 üst 1	vererek	verecek
2179	1 üst 6	çakma	çekme
2182	3 üst 2	dah	daha
2184	5 üst 1	GEzmiş	Gezmiş
2187	R üst 4	giden	giren
2189	R üst 3	terörüne	terörünü
2189	R üst 8	gib)	gibi)
2197	R alt 7	sanıklardan elde edilen	Kadir Kaymaz' dan elde edilen
2197	2 alt 2	hükümeti	hükümet
2197	R alt 6	kurtuluşuna	kurtuluşuna adayan
2198	Ç 5 üst 2	imkar	imkan
2198	Ç 5 üst 1	1980'de	1890'da
2199	Ç 8 alt 2	kesimleri	toplumun yoksul kesimleri
2219	R üst 7	Vural Önsel	Narkotik ajanı Vural Önsel
2235	Ç 6 üst 2	Kurulun'dan	Kurulu'ndan
2260	Ç 1 alt 14	mitingler ve işsizliğe karşı	mitingler, işsizliğe ve pahalılığa karşı
2260	Ç 1 alt 9	örgütlenmelerinden	örgütlenmelerinde
2260	Ç 3 üst 4	bilinçlendirmek için	bilinçlendirmek bizim için
2260	Ç 3 üst 14	kendilerinin asli hedefini	önlerine asli hedef olarak
2260	Ç 3 üst 17	almak olarak belirliyorlardı	almalarını koyuyorlardı.
2260	Ç 3 üst 19	kurnazca yaygınlaşma	kurnazca bir yaygınlaşma
2260	Ç 3 üst 18	uğraşlarını	sorunlarını
2260	Ç 3 üst 21	kazanımları	kazanımları ise -
2260	Ç 3 üst 22	değilse bile	değil -
2260	Ç 3 üst 22	arasında	arasından
2260	Ç 3 alt 14	mak''tı.	mak''tı. (*AKD* 1975-76 Çalışma Programı)
2260	Ç 3 alt 11	görüşle	görüşe
2260	Ç 3 alt 9	için de böyleydi.	için böyleydi.
2260	Ç 3 alt 5	bağımlı, ve o yapılara	bağımlı, o yapılara
2260	Ç 3 alt 5	devşirme amacını	devşirme
2260	Ç 3 alt 2	Kadın Erkek	Kadın-Erkek
2260	Ç 4 alt 6	tatmininden de	tatmininden
2260	Ç 3 alt 14	Gerçekten	Gerçekte
2260	Ç 4 alt 7	kadının, çocuk	kadının çocuk
2260	Ç 4 alt 5	aile içinde özel	aile içinde, özel
2260	Ç 5 alt 1	Değerlendirme	Değerlendirmesi
2260	Ç 6 üst 14	birim	birimi
2260	Ç 6 üst 17	kalkması ise	kalkması ise çocuk bakımı ve ev işlerinin
2260	Ç 6 alt 10	içinde	içinde ve
2260	Ç 7 üst 4	Bu	Bu, yalnızca
2260	Ç 7 alt 2	kararıyla	kavranışıyla
2261	Ç 2 üst 1	Sınıflı	''Sınıflı
2261	Ç 2 alt 1	değildir	değildir''. (*AKD* 1975-76 Çalışma Programı)
2261	Ç 3 üst 1	Bu tür	Bütün
2261	Ç 3 üst 1	kadınlar	kadınların
2261	Ç 3 üst 2	seçilmemesi	seçilememesi
2261	Ç 4 üst 1	Kadının	kadın mücadelesi verip kadın mücadelesi içinde bulunmak kadın sorununun özgüllüğünü kavrayan bir perspektife sahip olmadıkça anlam kazanamıyordu. Kadının
2261	Ç 4 üst 2	cinsiyet sistemi	cinsiyetçi sistem
2261	Ç 4 üst 5	işlerde ise	işlerde ya da
2261	Ç 4 üst 7	çalışmaları	çalışmaları olgusu
2261	Ç 4 alt 5	noktası ise	noktası
2261	Ç 4 alt 4	saklanması	yasaklanması
2261	Ç 5 üst 9	*İKD* yaygın	*İKD* kadar yaygın
2261	Ç 5 üst 10	bölgesinde	bölgelerinde
2261	Ç 5 üst 11	Eskişehir'in	Eskişehir'de örgütlü
2261	Ç 5 üst 12	Bunun	Ben bunun
2261	Ç 5 üst 14	maharetine	maharetinde
2261	Ç 5 üst 16	gelmelerinde	katılmalarında
2261	Ç 5 üst 17	1950	1980
2261	Ç 5 alt 8	öncesi	öncesinde,
2261	Ç 5 alt 3	katılmamasını	katılabilmeleri
2271	Ç 2 üst 2	Deklerasyon	Deklarasyon

KISALTMALAR

B: Biyografi
R: Resimaltı
Ç: Çerçeve
Alt ....: Alttan satır
Üst ....: Üstten satır

